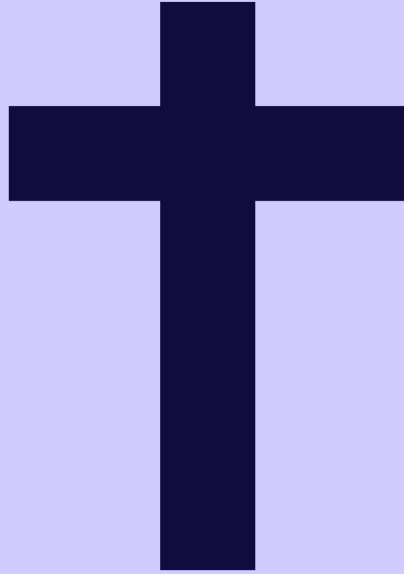

Anutu Täŋo Man

The New Testament and portions of the Old Testament in the
Tuma-Irumu Language of Papua New Guinea

Anutu Täŋo Man
The New Testament and portions of the Old Testament in the Tuma-Irumu
Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen na sampela Olpela Testamen long long tokples Tuma-Irumu long
Niugini

copyright © 1997, 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Tuma-Irumu

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-09-20

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020
914cbf46-f59a-54d1-b209-0f763534edb5

Contents

Ahakahäk	1
Yämagurani	75
Bämop Äma Epän	85
Namba	87
Baga Man	90
Josua	97
Rut	99
1 Samuel	104
2 Samuel	105
1 King	107
2 King	113
1 Stori	114
Jop	115
Sam	116
Sindaun	260
Saveman	262
Aisaia	263
Jeremaia	286
Krai	295
Esekiel	296
Hosea	300
Joel	302
Amos	304
Jona	308
Maika	311
Habakuk	313
Sefanaia	314
Sekaraia	315
Malakai	317
Matiyu	319
Mak	384
Luk	421
Jon	488
Aposoro	536
Rom	600
1 Korin	632
2 Korin	661
Galesia	680
Efesus	691
Pilipai	701
Kolosi	708
1 Tesalonaika	715
2 Tesalonaika	721
1 Timoti	725
2 Timoti	733
Taitus	739
Piremon	743
Hibru	745
Jems	768

1 Pita	776
2 Pita	785
1 Jon	790
2 Jon	798
3 Jon	799
Jut	800
Kwawak Iwonjärewni	803

(Stat)
Ahäkahäk
Anututä yäput peṅpäṅ imaka imaka täṅpäṅ peṅkuko,
ba ämawebe inita yämagutta tawaṅ peṅkuko unitäṅo
manbiṅam

Anututä kunum kome pewän ahäṅkumäno unitäṅo manbiṅam

¹ Yäput peṅpäṅ Anututä kunum kenta kome pewän ahäṅkumän. ² Täṅpäkaṅ kome u täṅkuräk-kuräk ikek, jopitä parirän bipmäṅ uranitä uwäk täṅkuk. Täṅpäṅ gwägu pähap terak uwä Anutu täṅo Munapiktä punin jop kuṅatuk.

³ *Täṅpäkaṅ Anututä yäṅkuk; Yäṅewän! Yäwänä yäṅeṅkuk. ⁴ Yäṅeṅirän Anututä peṅyāṅek u kawän tägaṅkuk. Kawän tägawäpäṅ bipmäṅ urani ba peṅyāṅek yäpmäṅ daniṅpäṅ inigän inigän yepmaṅkuk. ⁵ Ude yäpmäṅ daniṅpäṅ peṅyāṅek täṅo wäpi Kepma yāṅ iwetkuk. Täṅkaṅ bipmäṅ urani täṅo wäpi Bipani yāṅ iwetkuk. Eruk, kome bipmäṅpäṅ yäṅeṅirän edap kubä u täreṅkuk.

⁶ *Edap kubä u täreṅirän, eruk Anututä yäṅkuk; Ume bämopiken бага kubä ahäṅpäṅ ume yäpmäṅ daniwän! ⁷ Ude yäwänä ume bämopiken бага kubä ahäṅpäṅ ume yäpmäṅ daniṅkuk. Yäpmäṅ daniṅpäṅ punin kubä täṅkuko gubam. Täṅkaṅ kome terak umeinik. Ude täṅirän punin inigän, komen inigän täṅkuk. ⁸ Ude ahäṅirän Anututä бага unitäṅo wäpi Kunum yāṅ iwetkuk. Eruk, kome äneṅi bipmäṅpäṅ yäṅeṅirän edap yarä u täreṅkuk.

⁹ Edap yarä u täreṅirän, eruk Anututä yäṅkuk; Kunum gämoriken ume kubäkengän it moreṅirä kome kawuki ahäwän! Ude yäwänä ahäṅkuk. ¹⁰ Täṅpäṅä Anututä kome kawuki täṅo wäpi Kome yāṅ iwetkuk. Täṅpäṅ ume kubäkengän it moreṅkuṅo unitäṅo wäpi Gwägu Pähap yāṅ iwetkuk. Ude ahäṅirän Anututä kawän tägaṅkuk.

¹¹ Ude täṅkaṅ Anututä yäṅkuk; Imaka yeri-yeri kome terak tädorut! Ketem mujipi nitek mebäri mebäri ba päya mujipi nitek mebäri mebäri tädorut! Ude yäwänä udegän ahäṅkuṅ. ¹² Kometä towiṅirä ketem mujipi nitek doni iniken iniken terak, ba päya mujipi nitek doni iniken iniken terak ahäṅkuṅ. Ahäwäkaṅ Anututä yabäwän tägaṅkuṅ. ¹³ Eruk, kome äneṅi bipmäṅpäṅ yäṅeṅirän edap yaräkubä u täreṅkuk.

¹⁴ Edap yaräkubä u täreṅirän, eruk Anututä yäṅkuk; Kunum terak kepma ba bipani yäpmäṅ danikta topän ahäwut! Unitä iwän kadäni, edap kadäni, orekirit kadäni api yäṅahäk täneṅ. ¹⁵ Täṅpäṅ kunum täṅo topän u ahäṅpäṅ kometa peṅyāṅek imut. Yäwänä udegän ahäṅkuk. ¹⁶ Anututä ude yäṅpäṅ topän pähap yarä pewän ahäṅkumän. Kubä taṅi uwä kepma watäni itta, kubä täpuri uwä bipani watäni itta u yepmaṅkuk. Täṅkaṅ guk bok pewän ahäṅkuṅ. ¹⁷⁻¹⁸ Pewän ahäṅkuṅo uwä kometa peṅyāṅek imikta, bipani kepmata watäni itta, ba bipmäṅ urani ba peṅyāṅek yäpmäṅ danikta u Anututä kunum gänaṅ yepmaṅkuk. Ude yepmaṅpäṅ Anututä yabäwän

* 1:3: 2Ko 4:6 * 1:6: 2Pi 3:5

tägaŋkuŋ. ¹⁹ Eruk, kome äneŋi bipmäŋpäŋ yäŋeŋirän edap yaräbok-yaräbok u täreŋkuk.

²⁰ Edap yaräbok-yaräbok u täreŋirän, eruk Anututä yäŋkuk; Ume gänaŋ tom bumtainik, jiraŋ ahäwut! Täŋkaŋ barak punin terak piäŋ kuŋarut! Ude yäwänä udegän ahäŋkuŋ. ²¹ Anututä gwägu tom taŋi pähap ba imaka kuŋat-kuŋat ikek mebäri mebäri, wareŋ täŋpani mebäri mebäri gwägu gänaŋ kuŋat täkaŋ, ba barak mebäri mebäri pewän ahäŋkuŋ. Pewän ahäŋkuŋo u yabäwän tägaŋkuŋ. ²² Täŋpäkaŋ Anututä man yeri nikek ŋode yäwetkuk; In bäyaŋ weŋpäŋ gwägu tokŋewut, ba barak imaka, bäyaŋ weŋpäŋ kome tokŋewut! ²³ Eruk, äneŋi bipmäŋpäŋ yäŋeŋirän edap ket kukŋi kudup u täreŋkuk.

²⁴ Edap ket kukŋi kudup u täreŋirän Anututä yäŋkuk; Kome terak tom ŋode ahäŋpäŋ ini-ini bäyaŋ wewut; Tom yepmäŋ towikta yäwani ba tom ägwäri ba gämok kejima mebäri mebäri udegän bäyaŋ wewut! Ude yäwänä udegän ahäŋkuŋ. ²⁵ Anututä tom ägwäri ba yepmäŋ towikta yäwani mebäri mebäri ba gämok gwakgwak mebäri mebäri ude u pewän ahäwäpäŋ yabäwän tägaŋkuŋ.

²⁶ *Ude täŋkaŋ Anututä yäŋkuk; Eruk, ninin bumik äma pena ahäwut yäk. Ude täŋitna äma unitä gwägu tom ba barak ba tom yepmäŋ towikta yäwani ba kome terak irojäŋ kuŋarani, u kuduŋtagän kaŋ yabäŋ yäwarut. ²⁷ *Ude yäŋpäŋ Anututä ini bumik äma pewän ahäŋkuŋ. Ämani peŋ webe peŋ täŋkuk. ²⁸ Täŋpäŋ man yeri nikek ŋode yäwetkuk; Intä kome mähem täŋpäŋ bäyaŋ wewäpäŋ kome tokŋewut. Täŋpäŋ tom gwägu gänaŋ nanik ba barak ba imaka imaka kome terak kuŋarani u kuduŋtagän kaŋ yabäŋ yäwarut. ²⁹ Anututä ude yäŋpäŋ yäwetkuk; Ketem imaka yeri nikek kudup ba päya mujipi näŋpani kudup u nakjinta peŋ tamitat. ³⁰ Täŋpäŋ tom kejima, barak kejima ba imaka gwakgwak kome terak kuŋarani unitä nakta tokän peyat.

³¹ Täŋpäkaŋ Anututä imaka kudup täŋpewän ahäŋkuŋo u yabäwän tägagämäninik täŋkuŋ. Eruk, kome äneŋi bipmäŋpäŋ yäŋeŋirän edap 6 u täreŋkuk.

2

¹ Eruk, kunum kome yarä ukät äboriye pähap pewän ahäŋ moreŋkuŋo unitäŋo manbiŋam uba. ² * * Täŋpäkaŋ edap 7 uken Anututä piäni täŋkuko u täreŋirän edap uken itpäŋ-nadäka orek itkuk. ³ Anututä edap 7 u ini kon täŋ imiŋpäŋ ini pärik, kudupi api irek yäŋ yäŋkuk. Imaka kudup ahäŋ morewäpäŋ itpäŋ-nadäk täŋpa yäŋpäŋ orek itkuko unita edap u ini pärik, kudupi peŋkuk.

Adam kenta Iv täŋo manbiŋam

⁴⁻⁵ Nowä kunum kome pewän ahäŋkuŋo unitäŋo manbiŋam. Yawe Anututä kunum kome pewän ahäŋkuŋo kadäni uken päya ba ketem imaka mebäri mebäri kome terak nämo ahäwani. Yawe Anututä iwän takta nämo nadäŋ imiŋkuk. Ba piäni täkta äma kubä nämo itkuk. ⁶ Täŋpäkaŋ woŋ taŋi kome gänaŋ naniktä ahäŋpäŋ kome pähapta ume imiŋkuk. ⁷ * Täŋpäkaŋ Yawe Anututä komepäŋ äma kubä gatäŋpäŋ iŋami gänaŋ irit täŋo woŋ piäŋ iwatkuk. Piäŋ iwat-pewän äpmonirän äma u imaka irit ikek ahäŋkuk. ⁸ Ude täŋpäŋ Yawe

* 1:26: 1Ko 11:7 * 1:27: Mat 19:4; Mak 10:6; Stt 5:1-2 * 2:2: Hib 4:4,10 * 2:2: Kis 20:11

* 2:7: 1Ko 15:45

Anututä edap abani käda ketem piä kubä Iden komeken täñkuk. Piä u täñpän äma gatäñkuko u Iden piä uken teñkuk. ^{9*} Teñpän Yawe Anututä päya mebäri mebäri kañgärip ikekkät mujipi ätu täga nakta bok pewän ahäñkuñ. Täñkañ piä u bämopiken päya kubä wäpi Irit päya, kubäwä wäpi Waki ba Täga täño Mebäri Nadäwani päyatä itkumän.

¹⁰ Täñpäkañ Iden kome bämopiken naniktä ume tañi kubä piäta gakñi imikta kuñkuk. Kuñkañ yäpmän daninpäñ ume yaräbok-yaräbok ini-ini kuñkuñ. ¹¹ Ume kubä wäpi Pison, unitä Havila kome kudupken kuñat moreñkuk. Kome uken gol mobä kome gänañ itkuk. ¹² (Gol mobä uken nanik gwäki ärowani. Täñpän ukengän päya kubä umumi käbäñi säkgämän ikek itkuk, ba mobä kañgärip ikek wäpi Kanilian imaka itkuk.) ¹³ Täñpäkañ ume kubä wäpi Gihon, unitä Kus komeken kuñat moreñkuk. ¹⁴ Täñ, ume kubä wäpi uwä Taigris. Unitä Asiria kome edap abani käda u kuñkuk. Täñ, ume kubä wäpi Yufretis.

¹⁵ Täñpäkañ Yawe Anututä äma gatäñkuko u yäpmänpäñ Iden piä uken piä täkta, ba watäni irekta teñkuk. ¹⁶ Teñkañ äma u man kehäromi ñode iwetkuk; Gäk piä ño gänañ päya mujipi nitek it yäpmän kukañ unitäño mujipi täga api näñpen. ¹⁷ Upänkañ Waki ba Täga täño Mebäri Nadäwani päya unitäño mujipi nämoinik näñpen! U nañpäñä kumäkinik api täñpen. U jop nämo gäwetat yän iwetkuk.

¹⁸ Täñpäkañ Yawe Anututä yänkuk; Äma u inigän irirän nämo tägatak. Ini bumikgän not täñkentäki kubä gatäwa!

¹⁹ Eruk, Yawe Anutu u tom mebäri mebäri, barak punin nanik komepäñ täñkuko u kudup äma unitä wäp yämikta injamiken yäpmän äbuk. Yäpmän äbänjirän äma unitä yabänpäñ wäp ini-ini yämiñkuk. Wäpi yämiñkuko uwä wäpi ubayän. ²⁰ Äma unitä ude täñkuko uwä tom yepmän towikta yäwani, barak ba tom ägwäri u kuduptagänta wäpi yämiñkuk.

Ude täñkuko upänkañ täñkentäki ini bumik kubä nämo kañ-ahäñkuk. ²¹ Unita Yawe Anututä äma u täñpewän dämpmon patguñ tañjirän äma unitäño järapi kujat kubä dätpän toharipän äneñi täñpipiñkuk. ²² Ude täñkañ Yawe Anututä järapi kujat yäpuko upän webe kubä täñpän äma uken imagut yäpmän kuñkuk. ²³ Imagut yäpmän kuñjirän äma unitä kañpäñ yänkuk; Wisik! Ñowä kujatnek kubägän, tohatnek kubägän. Ñowä ämaken nanik yäpani unita wäpi webe yän api iwetneñ.

^{24*} Eruk mebäri unita ämatä miñi nani yepmanpeñ webeni kentänjirän gupi tohari kubägän api tädeñ.

²⁵ Täñpäkañ yanäpi yarä u morän bok itpäñ mäyökkät nämo itkumän.

3

Äbek ora wanjkumäno unitäño manbinjam

^{1*} Eruk, Yawe Anutu u tom ägwäri pewän ahäñkuño upänkañ gämok täño yänikñat mantä ärokinik täñpän tom päke u yärepmitkuk. Täñpäkañ gämok u webe ñode iwet yabänkuk; Anututä piä gänañ päya kuduptagän mujipi nämo nakta täwetkuk ba jide? ² Yänjirän webetä gämok u iwetkuk; Nek piä gänañ päya kuduptagän täño mujipi täga nädeñ yän niwetkuk yäk. ³ Täñ, päya kubä piä bämopiken itak unitäño mujipi uwä Anututä initta ba nakta yäjiwätkuk. Ude täñpäñä kumäkinik api tädeñ yän niwetkuk yäk. ⁴ Yäwänä gämoktä webe iwetkuk; Ude nämo! Nämo api kumden! ⁵ U Imata, Anututä ñode nadänpäñ täwetkuk; Ek mujipi u nañjirän dapunjek ijiwän kwäpäñ ek Anutu ini bumik

* **2:9:** Rev 2:7, 22:2,14 * **2:24:** Mat 19:5; Mak 10:7-8; 1Ko 6:16; Efe 5:31 * **3:1:** Rev 12:9, 20:2

tänpän kädet täga ba waki unitäno mebäri api nadäwän tärenen yän nadänjuk yäk.

⁶ Gämoktä ude iweränpän webetä päya u kanpän node nadänjuk; Päya unitäno mujipi kanpärip ikek. U täga nänpet. U nanpän nadäk-nadäk kan-ahäk ikek yän nadänpän päripä nadänjuk. Ude nadänpän mujipi u dätpän nanpäjä moräki äpita imän nanjuk. ⁷ Nanpäjä yarä u nadäk-nadäki pirärenjirän morän kuñatkumäno u kawän tärenkuñ. Unita gupi tänpipikta päham täni ätu yäpmänkan bipumän.

⁸ Tänpükumäno kome komkom tänjirän Yawe Anututä piä gänañ kuñarirän yanäpi yarä u mämäni nadänjukumän. Nadänpänä umuntanpän päya jopäniken käbop itkumän. ⁹ Käbop irirän Yawe Anututä äma unita gera yänjuk; Adam, gäk de? ¹⁰ Yänjirän iwetkuk; Näk gäkä piä gänañ kädet kuñariri mämäka nadänpän morän kuñatat unita umuntanpän käbop itat yäk. ¹¹ Yäwänä Anututä iwetkuk; Morän kuñatan u netä gäwerak? Gäk päya mujipi nänpentawä yän gäwetkuro u kubä nan ba? ¹² Ude yäwänä äma unitä yänjuk; Ude nämo! Webe näkkät itta naminjuno unitä päya mujipi u namän nat yäk.

¹³ * Ude yänjirän Yawe Anututä webe iwetkuk; Imata ude tän? Ude yäwänä webe unitä iwetkuk; Näk nämo! Gämoktä yännäknat-pewän nat yäk. ¹⁴ Yäwänkan Yawe Anututä gämok u node iwetkuk; Gäk ude täno unita tom towiwani ba ägwäri päke u täga bumik irirä, tagwän gäkä terakgän peyat. Gäk kome terak irojän kuñatpän käpäpok nan yäpmän api kwen. ¹⁵ * Tänpän gäkkät webekät iwan pähap täñ yäpmän api kuden. Gäkno kodakikayekät webe täno kodakiniyekät iwan pähap api täñ yäpmän kunen. Tänpän ukät nanik kubätä gwäka api yen jakñirek. Tänjirän kowatawä kuroñiken api iwen yäk.

¹⁶ Ude yänpän Anututä webe uwä node iwetkuk; Nanak kok itkan kuñariri komi bumta api gamet. Tänjira komi nadänpän nanak api bäyawen. Tänpän äpkata päripä nadänjiri, unitä intäjukun api it gamek yäk.

¹⁷ * Ude yänpän Adam node iwetkuk; Gäk webe täno man buraminpän päya mujip nämo nakta gäwetkuro u nano unita kome terak tagwän peyat. Gäk komi piä tärek-täreki nämo api nadäwen. Komi piä tänpän ketemka api yabän ahäwen. ¹⁸ Tänjiri däräk-däräk ba mup waki ätu piäkaken kuräk ahänjirä uken nanik ketem nanpän kan kuñat! ¹⁹ Komi nadänopän won imätpän ketem u mujipi nan yäpmän kuñtängän kumänpän gäk kome gänañ äneñi äyänjutpen api äpmonpen, gäk komepäñ tänpäni unita. Gäk komepäñ tänpänigän unita kumänpänä kome gänañ äneñi api äpmonpen.

²⁰ Eruk, Adam webeni unitä ämawebe kuduhtagän täno minji intäjukun yäput penjuk. Unita Adamtä webeni wäpi Iv yän iwetkuk.

²¹ Tänpäkan Yawe Anututä tom gupipän tekta bipmänpän Adamkät webenikätta täñ yäminjuk. ²² * Tänpän Yawe Anututä node yänjuk; Apino äma no ninin bumik äworetak. Waki ba täga unitäno mebäri nadäwani. Unita äma u Irit päya unitäno mujipi yäpmänpän nakta бага pen imine. U nanpän paot-paori nämo irek. ²³ Ude yänpän Yawe Anututä Adam yanäpi Iden piäken itkumänopän yawat kireñjuk. Yawat kirenpän bibikipän Adam gatänjukko unita bibik injit-injit epän tänpän nanpen kuñatta yepmanjuk. ²⁴ Ude yawat kirenpewän kuñjirän, Anututä anero ätu ba, päip pärañi, kädap mebet ikek äyänjutpän äyänjutpän tänpäni Iden piä yämaniken yepmanjuk. Ude tänpän Irit päya täno käderi tänpipinjuk.

* **3:13:** 2Ko 11:3; 1Ti 2:14 * **3:15:** Rev 12:17 * **3:17:** Hib 6:8 * **3:22:** Rev 22:14

4

Kein kenta Abel täño manbiñam

¹ Tänpäkañ Adamtä webeni Ivkät yanäpi tänpäñ kuñarirän nanak kok itpäñ nanak wäpi Kein bäyañkuk. Bäyañpäñ yäñkuk; Yawetä täñkentäñ naminirän nanak kubä bäyatat yäk. ² Tänpäñ mäden monäni Abel bäyañkuk. Bäyañkuko tägañpäñ Abeltä sipsip watä äma ude kuñat täñkukonik. Täñ Keintä ketem piä tak täñkukonik. ³ Tänpäñ ittängän kepma kubäta Keintä piäniken nanik ketem ätu yäpmäñ äbäñpäñ Anututa biñam peñkuk. ⁴* Täñirän Abeltä udegän tom intäjukun ahäwani uken nanik ätu däpmäñpäñ madäñpäñ gäkñi yäpmäñ äbä Anututa biñam peñkuk. Täñirän, Yawetä Abel ini ba tom peñkuko unita nadäñirän täga täñkuk. ⁵ Täñ Kein ini ba ketem yäpuko unitawä nadäñirän gäripi nämo täñkuk. Anututä ude nadäñirän Keintä bänepi wawäpäñ injami dapun äpuñkuk.

⁶⁻⁷ Ude täñirän Yawetä Kein iwetkuk; Imata bänepka wawäpäñ äpuitan? Gäk kudän siwoñi täñpeñ kuñariri uyaku not api täñ gamet. Upäñkañ kädet täga nämo iwareno uwä wakitä käböp itpäñ gäk gabäñ gäwarek. Waki uwä gepmäñitta gäripi nadätak upäñkañ gäk kehärom täñpäñ kañ irepmit.

⁸* Eruk, Anututä ude iweränä Keintä monäni Abel iwetkuk; Nek piäken kuda yäñ yäwänä piäken kuñkumän. Kuñpäñä Keintä monäni Abel injipäñ kumäñ-kumäñ utkuk. ⁹ Täñirän Yawetä Kein ñode iwetkuk; Monäka Abel de? Iweränä Keintä iwetkuk; Näk nämo nadätat. Näk notnapak täño watä äma ba? ¹⁰* Yäwänä Yawetä iwetkuk; Gäk imapäñ täñ? Monäka täño nägät kome terak piwän kuño unitä näkken gera yäñirän nadätat yäk. ¹¹ Unita tagwän gäkä terak pewa ärotak. Tänpäñ kome ño meni añeñirän monäka täño nägät ketkaken nanik yäpmäñpäñ nako uken nanikpäñ yäñ-gäwatat. ¹² Eruk apiñonitä päñku ketem piä täñiri ketem bureni ket nämo api ahäneñ. Täñkañ gähä kuñat-kuñatgän api täñpen.

¹³ Yäwänä Keintä Yawe iwetkuk; Kowata namitan u bäräpiinik. Näkä u täga kotanañi nämo. ¹⁴ Gäk apiño piä tänpäñ nakna komeken nanik yäñ-näwatan unita näk injamkaken nanik api paoret. Paot päñku uken irit api täñtän kuñaret. Täñira, äma kubätä nabäñ ahäñpäñ kumäñ-kumäñ api nurek yäk.

¹⁵ Yäwänä Yawetä iwetkuk; Ude nämo! Äma kubätä Kein utpäñ kowata ärowaniinik api yäpek yäk. Ude yänpäñ äma kubätä Kein kañ-ahäñpäñ kumäñ-kumäñ nämo urekta Yawetä Kein gupi terak wären täñkuk. ¹⁶ Ude tänpäñ Keintä Yawe injamiken nanik ämet päñku kome kubä wäpi Kuñat-kuñatgän uken itkuk. Kome u edap äbani käda, Iden kome gägäniken itak.

¹⁷ Tänpäkañ Keintä webeni yäpmäñpäñ kuñattängän webeni nanak kok itkuk. Nanak kok itpäñ nanaki Enok bäyañkuk. Kadäni uken Keintä yotpärare kodaki kubä täñ irirän nanaki ahäñkuko unita yotpärare u wäpi Enok yäñ iwetkuk. ¹⁸ Tänpäkañ Enok u tägañpäñ nanak kubä wäpi Irat bäyañkuk. Tänpäñ Irattä nanaki wäpi Mehujael bäyañkuk. Täñkañ Mehujaeltä Metusael bäyañkuk. Täñkañ Metusaeltä Lamek bäyañkuk.

¹⁹⁻²⁰ Tänpäkañ Lamek uwä webe gwaräp yäpuk, kubä wäpi Ada, kubä wäpi Sira. Täñkañ Adatä nanaki Jabal bäyañkuk. Jabal uwä äma bipiken yottaba gänañ itkañ tom towik täkañ unitä intäjukun täñkuk. ²¹ Täñ monäni wäpi Jubal u kap tektek täño tuñum mebäri mebäri u yäput peñkuk. ²² Eruk, Lamek täño webeni kubä wäpi Sira unitä nanak kubä bäyañpäñ wäpi Tubalkein yäñ iwetkuk. Äma unitä kome änek-änek täño tuñum ainpäñ täñpani unitäño

* **4:4:** Hib 11:4 * **4:8:** Mat 23:35; Luk 11:51; 1Jo 3:12 * **4:10:** Hib 12:24

intäjukun täñkuk. Tubalkein unitäño wanori wäpi Nama. ²³ Täñpäkañ kadäni kubä Lamektä webeniyat ñode yäwetkuk;

Webenayat Ada, Sira, ek juku penpäñ näkño man ño nadäwun.

Äma kubätä äbä nägät nuränkañ näkä akuñpäñ kowata kumäñ-kumäñ utkut.

Ba äma gubañi kubätä komi namiñkuko unita kowata utpewa kumbuk.

^{24*} Äma kubätä Kein utpäñä, kowata tañi käwep nadäwek.

Upäñkañ äma kubätä näk nutpäñä, kowata ärowaniinik api imet.

²⁵ Täñpäkañ Adamä webenikät kuñatgän nanak kok äneñi itkuk. Nanak kok itpäñ nanak kubä bäyañpäñ ñode yäñpäñ wäpi Set iwetkuk; Keintä Abel utkuko unitäño komenita Anututä nadäñ namiñirän nanak kubä ahäñ namitak yäk. ²⁶ Eruk Set uwä tägañpäñ nanak kubä bäyañpäñ wäpi Enos yäñ iwetkuk.

Täñpäkañ kadäni ukengän ämawebetä Anutu wäpi yäñpäñ kuñat-kuñat uken yäput penkuñ.

5

Adam äboriye täño wäpi tawañ

^{1*} Adam äboriye täño wäpi tawañ ñode kudän täwani;

Anututä ämawebe pewän ahäñkuño uwä Anutu ini bumik gatäñkuk. ^{2*} Ämani bok webe bok gatäñpäñ man yeri nitek yäwetpäñ wäpi tañi Äma yäñ yäwetkuk.

³ Täñpäñ Adamtä obañ 130 irirän nanaki gweki wäpi Set ahäñkuk. Set u nani ini inami dapun bumik ahäñkuk. ⁴⁻⁵ Set ahäwänkañ, nani Adam äneñi obañ 800 u bämopiken äperiye nanak ätu ahäñ yäpmäñ kuñirä obañ 930 ude täreñirän kumbuk. ⁶ Adam nanaki Set unitä obañ 105 täreñirän nanaki tuäni wäpi Enos ahäñkuk. ⁷⁻⁸ Nanaki Enos u ahäwänkañ, nani Set uwä äneñi obañ 807 u bämopiken äperiye nanak ätu ahäñ yäpmäñ kuñirä obañ 912 ude täreñirän kumbuk.

⁹ Täñpäñ Enos unitä obañ 90 täreñirän nanaki tuäni wäpi Kenan ahäñkuk. ¹⁰⁻¹¹ Kenan u ahäwänkañ nani Enos uwä äneñi obañ 815 u bämopiken äperiye nanak ätu ahäñ yäpmäñ kuñirä obañ 905 ude täreñirän kumbuk.

¹² Täñpäñ Kenan unitä obañ 70 täreñirän, nanaki tuäni wäpi Mahalalel ahäñkuk. ¹³⁻¹⁴ Mahalalel u ahäwänkañ nani Kenan uwä äneñi obañ 840 u bämopiken äperiye nanak ätu ahäñ yäpmäñ kuñirä obañ 910 ude täreñirän kumbuk.

¹⁵ Täñpäñ Mahalalel unitä obañ 65 täreñirän, nanaki wäpi Jaret ahäñkuk. ¹⁶⁻¹⁷ Jaret u ahäwänkañ nani Mahalalel uwä äneñi obañ 830 u bämopiken äperiye nanak ätu ahäñ yäpmäñ kuñirä obañ 895 ude täreñirän kumbuk.

¹⁸ Täñpäñ Jaret unitä obañ 162 täreñirän, nanaki tuäni wäpi Enok ahäñkuk. ¹⁹⁻²⁰ Enok u ahäwänkañ nani Jaret uwä äneñi obañ 800 u bämopiken äperiye nanak ätu ahäñ yäpmäñ kuñirä obañ 962 ude täreñirän kumbuk.

²¹ Täñpäñ Enok unitä obañ 65 täreñirän, nanaki tuäni wäpi Metusela ahäñkuk. ²²⁻²³ Metusela u ahäwänkañ Enoktä Anutukät kentäñpäñ obañ 300 u bämopiken äperiye nanak ätu ahäñ yäpmäñ kuñirä obañ 365 ude täreñirän kumbuk. ^{24*} Enok uwä Anutukät kentäñpäñ kuñattängän paotkuk. Paotkuko uwä Anututä ini komegup ikek imagutkuk.

²⁵ Täñpäñ Metusela unitä obañ 187 it yäpmäñ äronirän nanaki tuäni Lamek ahäñkuk. ²⁶⁻²⁷ Lamek u ahäwänkañ nani Metusela uwä äneñi obañ 782 u bämopiken äperiye nanak ätu ahäñ yäpmäñ kuñirä obañ 969 ude täreñirän kumbuk.

* **4:24:** Mat 18:22 * **5:1:** Stt 1:27-28 * **5:2:** Mat 19:4; Mak 10:6 * **5:24:** Hib 11:5; Jud 14

²⁸ Tänpän Lamek unitä obañ 182 tärenjirän nanaki tuäni ahänjuk. ²⁹ Nanaki tuäni ahänjirän wäpi Noa yän iwetpän node yänjuk; Anututä kome terak tagwän penkuko unita komi piä, butewaki piä pähap tänpän kuñaritna nanak nonitä api niniñ kawatäwek yäk. ³⁰⁻³¹ Noa u ahäwänkañ Lamek uwä äneñi obañ 595 u bämopiken äperiye nanak ätu ahän yäpmän kuñirä obañ 777 ude tärenjirän kumbuk.

³² Tänpän Noa unitä obañ 500 tärenjirän nanaki yaräkubä ahänjuk. Kubä wäpi Siem, kubäwä Ham, kubäwä Jafet.

6

Anututä ämawebe täño irit kuñat-kuñat kañirän wakiinik tänjuk

¹⁻² * Eruk ämatä kome terak mäyap ahän yäpmän äbuñ. Täñkañ äperiye bäyañkuño u Anutu täño nanakiyetä injami dapun yabängärip tänpänä iniken iniken gäripi terak webeniyeta yäpuñ. ³ Täñirä, Yawetä yänjuk; Ämawebe u paotpaot ikek yäk. Kadäni käronjita nämo api täñkentän yämet yäk. Näkño Munapiktä ämaken nämo it yäpmän äronjirän obañ 120 udegän itpäñ api kumneñ yän yänjuk.

⁴ * Tänpäkañ Anutu täño nanakiyetä komen äma täño äperiye ukät nädapi täñirä nanakiye ahänjuk. Uwä äbot biani, inide kubä, ämik takta kehäromi nikek. Ämawebetä äbot unitäño kudän pähap kañpäñ biñam pähap yäk täñkuñonik. Tänpän wäpi Nefirim yän yäwet täñkuñonik. U kadäni uken, ba kämi imaka, kome terak it täñkuñonik.

⁵ * Tänpän ämatä kome terak wakiinik mebäri mebäri täñit bänepiken nanik nadäk-nadäk wakigän nadän yäpmän äbänjirä Yawetä yabänpäñ-nadänjuk. ⁶ Yabänpäñ-nadänkañ imata ämawebe u gatänpän kome terak penkut yän nadänpäñ bänepiken jägämiinik nadänjuk. ⁷ Jägämi nadänpäñ yänjuk; Äma näkña kome terak pewa ahänkuño u kuduptagän kome terak nanik kañ awähut morewa! yäk. Bänepna jägämi täyak unita ämawebe ukät tom ba gwak ba barak bok, kuduptagän api däpmän morewet yän yänjuk. ⁸ Tänpäkañ Yawetä Noata nadänjirän tägañjuk.

Noa täño manbiñam

⁹ * Tänpäkañ Noa täño manbiñam node; Noa uwä siwonji kuñat täñkuñonik. Ämawebe ätu päke u bämopiken, Noa-tägän kuräki, momini nämo, kuñat täñkukonik. Täñkañ Anutukät kentänpän kuñat täñkukonik. ¹⁰ Tänpäkañ unitäño nanaki yarä kubä. Kubä wäpi Siem, kubä Ham, kubä Jafet.

¹¹ Eruk, komen äma kudup Anutu injamiken wañ moreñirä kome terak ämik kädet mebäri mebäri bumta tokneñjuk. ¹² Tokneñjirän Anututä kome kañirän wakiwakitä komen äma täño irit kuñatkuñari u tänpän wakinik tänjuk. ¹³ Tänpän wakinik täñirän Anututä Noa node iwetjuk; Näk komen äma api däpmän paoret. Unitäño ämik kädettä kome terak toknetak unita däpmän paorayän. Näk bureni yäyat, ämawebe bok kome bok api awähuret. ¹⁴ Ude tänpayän täro unita gäk päya kehäromi kehäromi madänpäñ upän gäpe kubä kañ tä. Tänpän gäpe gänäñ täñkireki täñkirenpän täñkirenpän kañ pe yäk. Tänpän gupiken kukñi kukñi nämäkpän kañ urumänpipi. ¹⁵ Tänpän node kañ tä; Järäpita 140 mita, keräpinita 23 mita, käronjita 13 mita ude kañ tä. ¹⁶ Täñkañ puñiñ penpäñ, järäpi täñpipiñ yäpmän äronjiri mäñit kädettä bägup jopi haf mita ude piri gämoriken jop kañ irän. Tänpänä järäpi bämopiken yäma kubä kañ tä. Tänpän bukä yarä punin täñkañ kubä gänäñ umude kañ tä.

* **6:1-2:** Jop 1:6, 2:1 * **6:4:** Nam 13:33 * **6:5:** Mat 24:37; Luk 17:26; 1Pi 3:20 * **6:9:** 2Pi 2:5

¹⁷ Anututä ude yänpän iwetkuk; Nadätan? Näk kome terak, ämawebe ba imaka irit kuṇat-kuṇat ikek kudup däpmän morewa yänpän ume gwägu taṇi api pewa ahäwek. Tänpäkan imaka kudup kome terak itkan u api paotneṇ.
¹⁸ Upänkan gäkkät topmäk-topmäk kubägän täñira Gäpe gänaṇ äronpän api iren. Täñkan u gäkṇagän nämo. Gäk ba nanakaye webeka ba äbekaye uwä gäkkät Gäpe gänaṇ äro api itneṇ. ¹⁹⁻²⁰ Tänpän tom mebäri mebäri kudup yarä-yarä, ämani webeni gäkken äbänirä Gäpe gänaṇ kan yepman. Barak mebäri mebäri, tom mebäri mebäri, gämok mebäri mebäri ba gwakgwak mebäri mebäri u yarä-yarä gäkkät bok nämo paotneṇta äronpän kan irut. ²¹ Ketem mebäri mebäri in ba barak tom unitä nak täkan u kämi nakta yäpmänpän Gäpe gänaṇ pewi ärowut yäk.

²² * Tänpäkan Noatä Anututä man iwetkuko udegän buraminpän täṇ moreṇkuk.

7

Noatä tom mebäri mebäri yämagutkuk

¹ Eruk Yawetä Noa ṇode iwetkuk; Gäk äma äbot ṇo bämopiken siwoṇi kuṇariri gabäwa tägatak unita gäkkät äbotkaye in kudup Gäpe gänaṇ äron morewut!
² Gäpe gänaṇ ärowayänä tom nakta nämo yäjiwäranı mebäri mebäri ämani 7, webeni 7 ude kan yäpmän äro. Ba tom nämo nakta yäjiwäranı mebäri mebäri ämani yarä webeni yarä kan yäpmän äro. ³ Täñkan barak mebäri mebäri udegän, ämani 7 webeni 7 ude yäpmänpän pewi gäkkät bok Gäpe gänaṇ kan äron morewut. Imaka mebäri mebäri irit kuṇat-kuṇat ikektä nämo paotneṇta ude kan tä. ⁴ Kepma 7 täreñirän näkä yänira iwän pähap api tawek. Kome terak iwän taṇ yäpmän kuṇtäyon kepma bipani 40 ude api tärewek. Iwän ude täñirän imaka irit kuṇat-kuṇat ikek kome terak pewa ahänkuṇo u kuduṇtagän api däpmän morewet.

⁵ Ude iweränkan Noa Yawetä man iwetkuko uwä buraminpän täṇ moreṇkuk.

⁶ Tänpänkan Noa täṇo oban 600 ude täreñirän gwägu pähap kome terak tokṇeṇkuk. ⁷ * Täñirän Noa ume tokṇeṇkuko u irepmitta webeni nanakiye ba äbekiye kudup yän-yäkṇat yäpmän Gäpe gänaṇ äron moreṇkuṇ. ⁸⁻⁹ Täñirän tom nakta nämo yäjiwäranı ba nämo nakta yäjiwäranı ba barak, gämok, gwakgwak imaka mebäri mebäri ämani bok webeni bok Noaken äbuṇ. Äbänirä Anututä Noa iwetkuko udegän yän-yäkṇat yäpmän Gäpe gänaṇ äronkuk.

Kome terak gwägu pähap tokṇeṇkuk

¹⁰ Gäpe gänaṇ ärowäkan kepma 7 täreñirän kome terak gwägu pähap tokṇeṇkuk.

¹¹ * Noa täṇo oban 600 unitänö komepak yarä kepma 17 kadäni uken gwägu pähap kome gänaṇ naniktä ume dapuri uken bäränṇ ahänirä kunum gänaṇ nanik iwän pähap taṇkuk. ¹² Taṇ yäpmän kuṇtäyon kepma bipani 40 ude täreṇkuk.

¹³ Tänpäkan kepma iwän pähap yäput penpän taṇkuko ugän Noa, webeni nanakiye Siem, Ham, Jafet ukät webeniyekät kudup Gäpe gänaṇ äronkuṇ.
¹⁴ Tänpän tom ägwäri ba yepmän towiwani mebäri mebäri ba gämok gwakgwak mebäri mebäri ba barak mebäri mebäri ba imaka piri nıkek u kudup-tagän bok äro itkuṇ. ¹⁵ Bureni, imaka irit kuṇat-kuṇat ikek mebäri mebäri kudup, yarä-yarä Noaken äbänpän Gäpe gänaṇ äronkuṇ. ¹⁶ Anututä Noa

* **6:22:** Hib 11:7 * **7:7:** Mat 24:38-39; Luk 17:27 * **7:11:** 2Pi 3:6

iwetkuko udegän äronj morenkuñ. Ämani bok, webeni bok äronkuñ. Äronj morenjirä Yawetä gäpe täño yäma täñpipiñpäñ täñkehärom tañkuk.

¹⁷ Täñpänkañ kepma 40 udetä gwägu kome terak tokneñ yäpmänj äronjirän gäpe u punin orañ yäpmänj äronkuk. ¹⁸ Bureni, kome terak ume umuri pähap tokneñjirän gäpetä gwägu terak kuñ abänj täñkuk. ¹⁹ Gwägu uwä kome terak bumta tokneñpäñ pom käronj käronj kuduptagän umetä uwäk täñkuk. ²⁰ Ume gwägutä pom miñgupi 7 mita ude irepmiñkuk. ²¹ Ude täñpäñ imaka kome terak itkuño u kuduptagän paot morenkuñ. Barak, tom yepmänj towiwani ba ägwäri, gwak, gämok ba ämawebe u kuduptagän kumänj morenkuñ. ²² Yarägän nämo paotkuñ. Nämo, imaka mänit yäpmäk-yäpmäk ikek kuduptagän-inik kome terak kuñarani u paotkuñ. ²³ Bureni, Anututä imaka irit kuñat-kuñat ikek kome terak irani kuduptagän, äma ba tom, gwak kejima, barak u kudup awähutkuk. Noakät gäpe gänañ itkuño ugänpänj yepmañkuk.

²⁴ Täñpäkañ ume gwägu pähap kome punin terak tokneñj irirän kepma 150 ude tärenkuk.

8

Ume gwägutä wädänj äpäñjirän kome keke yänkuk

¹ Täñpäkañ Anututä Noakät tom ägwäri ba towiwani päke ukät gäpe gänañ itkuño unita kudup nadänj yämiñkuk. Nadänj yämiñpäñ mänit pähap iniñ kireñpewän piänjirän gwägu pähap äpuk. ² Täñpäñ ume bian kome gänañ nanik abuño u kawuk tañkuñ. Ba iwän tañkuko u imaka, däkneñkuk. ³⁻⁴ Täñpäñ gwägu tañi u äneñi kwikinik kwikinik wädänj äpmonkuk. Kepma 150 ude tärenjirän ume gwägutä ätu wädänj äpmonjirän gäpe u Ararat Pom terak däpäñ yewäpäñ itkuk. Kadäni gäpetä pom terak itkuko u komepak 7 unitäño kepma 17. ⁵ Irirän ume gwägu pen wädänj äpmonjirän komepak 10 unitäño kepma 1 kadäni uken pom miñgupi kwawak pat yäpmänj kuñkuñ.

⁶ Eruk äneñi kepma 40 ude tärenjirän Noatä gäpe täño mänit kädet bian täñkuko u dätkuk. ⁷ Dätpänj Noa barak kubä yägu bumik pewän uken-uken piänj kuñat irirän ume gwägu kawuk tañkuk. ⁸ Täñpäkañ Noatä kome terak ume itak ba nämo itak yänj kañpäñ nadäkta känaräm kubä tewän kuñkuk. ⁹ Tewän päñku känaräm u mañira yänkañ gwägu pen parirän täñpäñ wañkuñ. Täñpäñ wawäpäñ äneñi äyänjutpeñ Noaken äbuk. Äbänjirän Noatä ket kewarirän kerit terak mañitkuk. Mañjiränkañ yäpmänj gäpe gänañ äbuk.

¹⁰ Täñpäñ kepma 7 itkanj känaräm u äneñi tewän kuñkuk. ¹¹ Tewän yäpmänj päñku kuñattängän bipäda äneñi äyänjutpeñ äbänjirän kuñkuk; Olip päya pähämi kodaki kubä meniken irirän kuñkuk. Ude kañpäñä Noatä ñode nadänkuk; Ume wädänj äpmonjirän kome kwawak itak yänj nadänkuk. ¹² Täñpäñ kepma 7 itkanj känaräm u äneñi tewän kuñkuk. Eruk tewän kuñkuko uwä äneñi nämo äbuk.

¹³ Noa obañ 601 unitäño komepak kubä täño kepma 1 täñjirän kome terak ume kawuk tañkuk. Täñpäñ Noatä gäpe täño medäp därämutpäñ kuñkuk; Kome terak ume kawuk tañjirän. ¹⁴ Ätukät itpäñä komepak yarä unitäño kepma 27 täñjirän okä kudup kawuktañ morenpänj patkuk.

¹⁵ Kometä ude kawuk tañjirän Anututä Noa iwetkuk; ¹⁶ Gäk, webeka ba nanakaye äbekaye gäpe gänañ naniktä yäman aput. ¹⁷ Tom, barak, gämok, gwakgwak u imaka yepmañpi äput. Yepmañpi äpäñpäñ bäyañ wenpäñ kome tokñewut yäk.

¹⁸ Ude iwerirän Noakät webeni nanakiye äbekiye äpuñ. ¹⁹ Ba tom kome terak kuñarani kudup, barak, gämok, gwakgwak u kuduptagän gäpe gänañ naniktä äbot ini-ini tawañ äpuñ.

²⁰ Äpäñ moreñpäñä Noatä Yawe iniñ oretta mobä bukä kubä täñpäñ tom ba barak nakta nämo yäjiwäarani kudup ukät nanik ätu yäpmäñpäñ ijin imiñkuk. ²¹ Ijin imiñirän Yawetä kábäñi säkgämän nadäñpäñ bänepitä ñode nadäñkuk; Ämata yäñpäñ kome terak tagwän wari nämo api täñpet. Äma nanakinik kentä bänep nadäk-nadäki wakigän api täñ yäpmäñ kuñatneño upäñkañ täñkuro udegän näk imaka imaka kuñat-kuñat ikek kuduptagän äneñi nämoinik api däpet.

²² Nämo!

Kome täño kadäni it yäpmäñ ärowayäñ täyak udegän piñpäñ naknak, mänit ba komi, iwän ba edap kadäni, kepma bipani u pen api it yäpmäñ ärowek.

9

Anututä Noakät topmäk-topmäk täñkuk

¹ * Täñpäñ Anututä Noakät nanakiye man yeri nitek ñode yäwetkuk; In nanak wenbäyak täñirä kome kañ tokñewän. ² Täñpäkañ tom ägwäri, barak, gämok gwakgwak kome terak kuñat täkañ u ba gwägu tom u kuduptagän in ketjinken peyat. Ude täñira inta umun pähap nadäñpäñ api kuñatneñ. ³ Imaka irit kuñat-kuñat ikek u nakta tamitat. Bian tokän peñ tamiñkuro udegän apiño imaka imaka kudup nakta tamitat.

⁴ * Upäñkañä tom nägäri nämo piwä kwani u nämo näneñ, nägät u irit täño kehäromi nitek unita. ⁵ Nadäkañ? Nägät pikpik täño kowata u näkä api däpmäñ tärewet. Äma kubätä noripak kubä ureko uwä kowata näkä bureni-inik api täñpet. Ba tom kubätä äma kubä ureko uwä kowata udegän näkä api däpmäñ tärewet.

⁶ * U imata, äma kubä täño inam dapun nämo.

Anutu näkña bumik täñpani unita äma kubätä noripak kubä utpewän nägäri piwän kuneño unitäño kowata äma-tägän udegän äma u utpewän nägäri api piwän kuneñ.

⁷ * Täñpäkañ Noa, intäwä yeri nitek täñpäñ bäyañ wenirä kome kañ tokñewän.

⁸ Anututä ude yäñpäñ Noakät nanakiye ñode yäwetgän täñkuk; ⁹ Näkä apiño in ba yerijiyekät bok, topmäk-topmäk täyat. ¹⁰ Täñpäñ imaka kome terak irit kuñat-kuñat ikek inkät penta gäpe gänañ naniktä äpuño, barak, tom ägwäri ba yepmäñ towiwani u kudup inkät topmäk-topmäk täyat yäk. ¹¹ Näk inkät topmäk-topmäk täyat uwä ume putputtä imaka kome terak kuñat täkañ ba kome ini äneñi nämoinik api awähuret.

¹² Anututä ude yäñpäñ äneñi kubä ñode yäwetgän täñkuk; Näk inkät imaka kuñat-kuñat ikek kuduptagän inkät bok it täkañ, ba imaka kuduptagän kämi ahäktä yäwanikät bok, topmäk-topmäk täyat unitäño kudän ñode; ¹³ Näkño gämok wära kudän gubam terak peyat. Peyat u kañkañ topmäk-topmäk komekät täñkuro unita kañ juku piwut. ¹⁴⁻¹⁵ Näkä täñpewa gubam gwägätpäñ gämok wära ahäñirän näkä inkät ba imaka irit kuñat-kuñat ikek mebäri mebäri ukät topmäk-topmäk täñkuro u api nadäwet. Nadäñira ume putputtä kome terak imaka irit ikek kudup wari nämo api däpek. ¹⁶ Täñpäñ gubam terak gämok wära parirän kañpäñ kome terak imaka irit kuñat-kuñat ikek inkät topmäk-topmäk tärek-täreki nämo täñkuro u api nadäwet. ¹⁷ Anututä ude yäñpäñ Noa ñode iwetkuk; Kome terak imaka irit kuñat-kuñat ikek in kuduptagänta topmäk-topmäk täyat unitäño kudän u api kak täneñ.

* **9:1:** Stt 1:28 * **9:4:** Stt 17:10-14; Wkp 19:26; Lo 12:16,23, 15:23 * **9:6:** Stt 1:26; Kis 20:13

* **9:7:** Stt 1:28

Noa nanakiye täjo manbijam

¹⁸ Noa nanakiye gäpe gänañ naniktä äpuño unitäño wäpi Siem, Ham, Jafet. Täñkañ Ham uwä Kenan täño nani. ¹⁹ Noa nanakiye yaräkubä uken naniktä komen äma äbori äbori ahäñ patpat täñpäñ komeni komeni it yäpmäñ kuñkuñ.

²⁰ Noa uwä ketem piä täkta, äma ude itkuk. Täñpäñ Noa u yäput peñpäñ päya kubä wäpi wain, u piä täñkuk. ²¹ Täñpäkañ kämiwä wain ume yäpmäñpäñ nañkañ täñguñguñ täñpäñ yottaba gänañ moräñ patkuk. ²² Moräñ parirän Kenan täño nani Ham unitä nani Noa moräñ parirän kañpäñ noripakiyat äpmo bijam yäwetkuk. ²³ Yäweränkañ Siem kenta Jafet tek kubä yäpmäñpäñ mädeni käda ämetpäñ yäpmäñkañ nan moräñ parirän käde yäñ nadäñpäñ mäde kädagän päro ämet imiñkumän.

²⁴ Täñpäñ Noa u waintä urirän patkuk kädagän akuñpäñ nanaki gweki Hamtä imaka täñ imiñkuko unita nadäñpäñ ñode yäñkuk;

²⁵ Tagwäntä Kenan terak kañ ärowän!

U äpaniñnik itkañ noriye täño piä täñ yämiktagän.

²⁶ Ude yäñpäñ äneñi ñode yäkgän täñkuk;

Yawe, Siem täño Anutu u iniñ oretna!

Täñkañ Kenan u Siem täño piä täñ imiktagän.

²⁷ Täñpäkañ Anututä Jafet täñkentäñ imiñirän komeni täñigän kañ pipiyäwän.

Täñirän Jafet täño yeriniyekät Siem täño yeriniye bok kañ irut.

Täñpäkañ Kenan täño uwä piä täñ imiktagän.

²⁸ Täñpäkañ gwägu pähaptä paorirän Noa uwä äneñi obañ 350 ude it yäpmäñ kuñkuk. ²⁹ Kuñarirän obañ 950 ude täreñirän kumbuk.

10*Noa äbeki oraniye täjo manbijam*

¹ Gwägu pähaptä paoränkañ u punin terak Noa nanakiye Siem, Ham, Jafet unitäño nanakiye ahäñkuñ. Äma yaräkubä unitäño manbijam ñode;

² Jafet täño nanakiye wäpi ñode; Gome, Magok, Madai, Javan, Tubal, Mesek ba Tiras.

³ Gome täño nanakiye wäpi ñode; Askenas, Rifat, Togama.

⁴ Javan täño nanakiye wäpi Elisa, Tasis. Täñkañ ämawebe Saipras kenta Dodan komeken nanik u imaka, Javantä äbotken nanik. ⁵ Täñkañ äbot u bäyañ weñirä äbot mäyap ahäñ yäpmäñ kuñkuñ. Äbot mäyap unitäño komeni ba mani kotäk inigän inigän. U ini buap-buap gwägu dubiniken ba kome kubäkubä gwägu bämopiken ittän kuñkuñ.

⁶ Ham täño nanakiye wäpi ñode; Kus, Isip, Libia, Kenan.

⁷ Kus täño nanakiye wäpi ñode; Seba, Havila, Sapta, Rama, Sapteka. Rama uwä nanakiyat wäpi Seba kenta Dedan.

⁸ Kus uwä Nimrot täño nani. Nimrot u tägañpäñ äma kehäromi, wäpi bijam nitek täñkuk. ⁹ Yawetä täñkentäñ imiñirän tom däpmäkta intäjukun ämata itkuk. Mebäri unita äma kehäromi ätuta U Nimrot bumik, Yawetä täñkentäñ imiñirän tom däpani ärowani itkuko u yäñ yäwet täkañ.

¹⁰ Täñpäñ Nimrot unitä Babilonia kome täñiken yotpärare mäyap täñkuk. Intäjukunä yotpärare ñode täñkuk; Babel, Erek, Akat, Kalne. ¹¹ Eruk, Babilonia kome peñpeñ Asiria komeken kuñkuk. Kome uken yotpärare wäpi Ninive, Rehobot, Kala, Resen täñkuk. ¹² Resen yotpärare uwä Ninive Kala yotpärare bämopiken itak. U yotpärare pähap.

¹³ Isip täño yeri äbot-äbot ñode ahäñkuñ; Lidia nanik, Anam nanik, Leahap nanik, Naptu nanik, ¹⁴ Patarus nanik, Kaslu nanik, Krit nanik. Krit naniktä Filistia nanik ahäñ patpat täñkuñ.

15-18 Kenan nanaki wäpi Saidon intäjukun ahänjuk. Saidon ahänjuk u punin terak Kenan täno yeri äbot ätu wäpi node ahänjuk; Hit, Jebus, Amo, Gilgas, Hivi, Alka, Sini, Alvat, Semar, Hamat. Äbot ude ahän jäpmän kujkuj.

Kadäni u punin terak Kenan nanakiye täno äbori äbori uken-uken kujtänpä kujkuj. ¹⁹ Kujtänpä kujkuj u unita Kenan nanakiye äbori äboritä kome täni toknej morenkuj. Kome täni tänpän Saidon kometä päjku kome ban ätu unitäno бага terak tärenjuk. Kome ban u wäpi node; Geral, Gasa, Sodom, Gomora, Atma, Seboim, Lasa u tärenjuk.

²⁰ Eruk tawan it jäpmän äbakan u Ham nanakiye. Unitäno buap, mani kotäk, komeni, äbori u wäpi wäpi terak tawan pewani.

²¹ Jafet monäni wäpi Siem u imaka, nanakiye ätu ahänjuk. Siem u Ebe nanakiye täno orani.

²² Siem nanakiye wäpi node; Elam, Asu, Apaksat, Lidia, Aram.

²³ Aram nanakiye uwä node; Us, Hul, Geta, Mas.

²⁴ Apaksat uwä Sela täno nani. Selawä, Ebe täno nani.

²⁵ Ebe täno nanaki yarä ahänjukmän. Kubä wäpi Pelek. Unitäno kadäniken ämawebetä äma äbot-äbotta kome jäpmän danijkujo unita nanitä wäpi Pelek yän iwetjuk. Monäni wäpi Joktan.

²⁶⁻²⁹ Joktan unitäno nanakiye wäpi node; Almodat, Selep, Hasamawet, Jera, Hadoram, Usal, Dikla, Obal, Abimael, Seba, Ofi, Havila ba Jobap. Äma u kudup Joktan nanakiye.

³⁰ Siem äboriye unitäno kome pom-pom ikek, edap dapuri abani kada itjuk. Mesa kome jäput penpän päjku Sefa täretak. ³¹ Tawan it jäpmän äbakan u Siem nanakiye. Unitäno buap, mani kotäk, komeni, äbori u wäpi wäpi terak tawan pewani.

³² Äma tawan it jäpmän äpakan no u Noa nanakiye äbori äbori ahänjuk u udegän. Gwägu pähap paotkuko u punin terak äbot u naniktä äbori äbori ba kome deken deken kujtänpä kujkuj.

11

Man kotäk jäpmän daniwani täno manbijam

¹ Kadäni uken ämawebe komeni komeni man kotäk kubägan yäk täjkujonik. Ba imaka wäpi wäpi uwä kudup kubägan yäk täjkujonik. ² Tänpän ämawebe kome dapuri äpmonpanikentä bäyan wenjtän äbänkä awan kubä wäpi Babilonia kome ahänpän uken yotpärare tänpän itkuj.

³ Tänpänä yot täna yänkan yänpän-nadäk node täjkuj; Eruk, gänpän tänpäna kwäkä yäwakan kädäpken ijipena kehärom tawut yäk. Ba gän kehärom täwani yäpurärätpäpän däpmän gatäktä kome yäpmäki kome gänan nanik upän kan däpmän gatäna yäk. Ude täjkujo uwä äma kome ätuken naniktä yot möbäpän täk täjkujo u nämo täjkuj. Ba möbä yäpurärätpäpän däpmän gatäktä gänpän täk täjkujo u nämo täjkuj. ⁴ Tänpäkan äma unitä yänpän-nadäk node täjkuj; Eruk yotpärare täni kubä täna. Täjkan yotpärare u bämopiken yot karoni kubä yäpurärätpäpän täntän äronitna mingupitä kunum kan yäpurän! Ude täjitna wäpnin bijam nitek itpäpän komeni komeni kujtäna kunenjawä yäk.

⁵ Ude yänpän yotpärare pähap ba yot karoni u täj irirä Yawetä yabawayän äpuk. ⁶ Päpä yabänpän Yawetä yänjuk; Bureni, nowä äma äbot kubägan, mani kotäk kubägan unita yot karoni no tänpänä mäden imaka imaka täna yänkan tägagan api tänen. ⁷ Eruk, nin äpmonpäpän man kubägan yäk täkan u awähutpēna manta tängunguj kan täpüt yäk.

⁸ Yawetä ude yänpän äma äbot pähap u jäpmän danijpäpän yepmanpäpän yotpärare pähap täj itkujo u penpen komeni komeni kujtänpä kujkuj.

⁹ Tänpäkan Yawetä kome uken mani kotäk kubägän yäpmän daniḡpewän imätpeḡ komeḡ komeḡ kuḡ moreḡkuḡo unita kome, yot käroni täḡkuḡo unitäḡo wäpi Babel yäḡ iwetkuk. Babel mebari u yäḡuruk-uruk pähap.

Siem nanakiye täḡo wäpi tawan

¹⁰ Siem täḡo äbekiye oraniye täḡo manbiḡam ḡode;

Gwäḡu pähap paoränkan obaḡ yarä täreḡirän Siem uwä obaḡ 100 täḡkuk. Obaḡ 100 täḡirän unitäḡo nanaki tuäni Apaksat ahäḡkuk. ¹¹ Apaksat ahäwänkan obaḡ 500 it yäpmän äronirän u bämopiken äperiye nanak ätu ahäḡkuḡ.

¹² Apaksat uwä obaḡ 35 täreḡirän nanaki tuäni Sela ahäḡkuk. ¹³ Sela ahäwänkan Apaksat u obaḡ 403 it yäpmän äronirän u bämopiken äperiye nanak ätu ahäḡkuḡ.

¹⁴ Sela uwä obaḡ 30 täreḡirän nanaki tuäni Ebe ahäḡkuk. ¹⁵ Ebe u ahäwänkan Sela u obaḡ 403 it yäpmän äronirän u bämopiken äperiye nanak ätu ahäḡkuḡ.

¹⁶ Ebe uwä obaḡ 34 täreḡirän nanaki tuäni Pelek ahäḡkuk. ¹⁷ Pelek ahäwänkan Ebe u obaḡ 430 it yäpmän äronirän u bämopiken äperiye nanak ätu ahäḡkuḡ.

¹⁸ Pelek uwä obaḡ 30 täreḡirän nanaki tuäni Reu ahäḡkuk. ¹⁹ Reu ahäwänkan Pelek u obaḡ 209 it yäpmän äronirän u bämopiken äperiye nanak ätu ahäḡkuḡ.

²⁰ Reu uwä obaḡ 32 täreḡirän nanaki tuäni Seruk ahäḡkuk. ²¹ Seruk ahäwänkan Reu u obaḡ 207 it yäpmän äronirän u bämopiken äperiye nanak ätu ahäḡkuḡ.

²² Seruk uwä obaḡ 30 täreḡirän nanaki tuäni Naho ahäḡkuk. ²³ Naho ahäwänkan Seruk u obaḡ 200 it yäpmän äronirän u bämopiken äperiye nanak ätu ahäḡkuḡ.

²⁴ Naho uwä obaḡ 29 täreḡirän nanaki tuäni Tera ahäḡkuk. ²⁵ Tera ahäwänkan Naho u obaḡ 119 it yäpmän äronirän u bämopiken äperiye nanak ätu ahäḡkuḡ.

²⁶ Tera uwä obaḡ 70 täreḡirän nanakiye ḡode ahäḡkuḡ; Abram, Naho, Haran. ²⁷ Eruk Tera täḡo manbiḡam ḡode; Tera nanakiye Abram, Naho, Haran ahäḡkuḡ. Tänpän Haran täḡo nanaki Lot ahäḡkuk. ²⁸ Haran nani wäpi Tera u pen irirän Haran uwä ini ahäwani yotpärare wäpi Ur uken kumbuk. Ur u Kaldia komeken itak. ²⁹ Tänpän Abram kenta Naho webe yäpumän. Abram webeni wäpi Sarai yäpuk. Tänpän Naho webeni wäpi Milka yäpuk. Naho webeni u Haran täḡo äperi. Haran uwä äperiyat Milka kenta Iska. ³⁰ Tänpän Abram webeni Sarai äruḡ itkuk.

³¹ Tänpän Teratä nanaki Abram, Abram webeni wäpi Sarai, orani Haran täḡo nanaki wäpi Lot, u kudup yäḡ-yäkḡat yäpmän Kenan komeken kuḡkuḡ. Kome it täḡkuḡo u wäpi Ur, Kaldia kome bämopiken itak u peḡpeḡ kädet moräki yäput peḡkuḡ. Kuḡkä kädet bämopiken Haran komeken ahäḡpän itkuk.

³² Tänpäkan Tera u obaḡ 205 it yäpmän äronpän Haran komeken kumbuk.

12

Anututä Abram inita biḡam yäpmän daniḡkuk

¹ * Eruk Yawetä Abram ḡode iwetkuk; Gäk komeka, notkaye, äbotkaye u yepmaniri kome gäwoḡärewayän täyat uken päḡku kan it.

² Tänpän näkä iron täḡ gamiḡira äbotkayetä äbot pähap api itneḡ.

Ude täḡ gamiḡira gäkä wäpka biḡam ikek itkan ämawebe mäyap api täḡkentän yämen.

* **12:1:** Apos 7:2-3; Hib 11:8

3* Äma iron täñ gaminayäj täkañ uwä näkä udegän iron api täñ yämet. Täñ kubätä gäk waki täñ gameko uwä näkä udegän waki api täñ imet. Täñpäkañ gäkä terak ämawebe äbori äbori komeni komeni kuduptagäntä iron pähap api yäpneñ.

4-5 Eruk Abram obañ 75 täreñirän Yawetä iwetkuko ude man buramiñpäñ komeni wäpi Haran peñpeñ kuñkuk. Inigän nämo kuñkuk. Webeni Saraikät gweki täño nanaki Lot ba piä ämaniye tuñumi Haran itkañ yäpuño päke u kudup yäj-butuwänkañ Kenan kome tañi u kuna yäñpäñ komeni Haran peñpeñ kuñkuñ. Kädet käroni kuñtängän kome tañi Kenan uken ahäñkuñ.

6-7* Abram Kenan kome kuñtängän kome täpuri kubä wäpi Sekem uken ahäñkuñ. Kome uken päya tañi kubä äma kubä wäpi Moretä bian piwani itak. Kadäni uken ämawebe Kenantä äbotken nanik uken itkuñopäñ Yawetä Abram ahäj imiñpäñ iwetkuk; Nanakjiye ba äbekjiye orajiyeta kome ño api yämet yäk. Man ude iwetkuko unita Abramtä Yaweta yäñpäñ mobä bukä kubä täñkuk, Yawetä ahäj imiñkuko unita.

8 Ude täñpäñ Sekem kome u peñpeñ äneñi kuñtängän edaptä äbani käda pom u dubiniken yottaba täñpäñ itkuk. Betel kome edaptä äpmonpani käda, Ai kome edaptä äbani käda u bämopiken itkuk. Täñpäñ kome uken Yaweta yäñpäñ mobä bukä kubä täñpäñ Yaweken yäñapiñkuk. 9 Täñpäñ äneñi akumañ Negev komeken kuñkuk.

Abram Isip komeken kuñkuk

10 Eruk kadäni uken kome Abramtä itkukken uwä nakta jop itkuñ. Ketem nämoinik unita Isip komeken itpäñ-nadäkta kuñkuk. 11-12 Eruk Isip kome keräp täñpäñ webeni Sarai ñode iwetkuk; Nadätat yäk. Gäk webe säkgämän gabätat unita Isip ämatä gabäñpäñ api yäneñ; Ai, ño webeni yäj nadäñkañä näk kumäj-kumäj nutkañ gäk api gabäj koreneñ. 13* Ude api yäneño unita ñode kañ yäwet; Näk unitäño wanori yäj kañ yäwet yäk. Gäk ude yäweriwä gäka yäñpäñ näk nabäj koreñpäñ täga käwep api täñ namineñ yäk.

14 Ude yäñpäñ kuñtängän Abram Isip komeken ahäñkuk. Ahäjirän Isip ämatä Sarai u säkgämäninik kañkañ kañgärip täñkuñ. 15 Täñpäkañ Isip täño intäjukun äma Fero unitäño piä ämaniye ätutä Sarai u kañkañ päñku Fero biñam iwetkuñ. Ude iweräwä Ferotä yäwerän Sarai imagut yäpmäj Ferotä ini yotken äronkuñ. 16 Ferotä yotken äronjirän kañpäñ Saraita yäñpäñ Ferotä Abram iron täñ imiñkuk. Sipsip, bulimakau, donki ämani webeni, epän ämawebekät kamel ätu ude imiñkuk.

17 Upäñkañ Abram webeni Saraita yäñpäñ Yawetä Ferokät äboriye käyäm wakiwaki pewän ahäj yämiñkuñ. 18 Ude ahäj yämiñirän Ferotä Abramta yäñpewän äbänpäñ ñode iwetkuk; Wa! Abram, jide täñ namin? Ño webena yäj imata nämo näwetkun? 19 Imata ño wanotna yäj näwetpewi webenata yäput? Eruk, webeka ño imagut yäpmäj ku! 20 Täñpäñä Ferotä piä ämaniye yäwetpewän äbä Abram iwetkuñ; Webeka tuñumka kudup yäñporiñ yäpmäj ku! yäj iwetkuñ. Iweräwä kuñkuñ.

13

Abram Lot ini-ini kuñkumän

1 Täñpäñ Abramtä webeni, Lot ba tuñumi kudup yäj-butuwänkañ Isip kome peñpeñ Negev komeken äneñi äronkuñ. 2 (Abram u Isip kome itkukken tom towiwani, golkät siliwa moneñ mäyap yäpmäjpäñ tuñum äma täñkuk.)

* 12:3: Gal 3:8 * 12:6-7: Apos 7:5; Gal 3:16 * 12:13: Stt 20:2, 26:7

3-4 Eruk, Negev kome u penpen kuñtängän Betel kome bian itkukken u ahänpän itkuk. Betel kome, Ai kome bämopiken bian yottaba tänpän mobä bukä tänkukken u kuñpäjä Yawe iniñ oretkuk.

5 Tänpäkan Lot Abramkät kuñatkumäno u imaka, sipsip, bulimakau ba yot tom gupipän tänpäni mäyap it imiñkuñ. 6 Tänpän Abram kenta Lot bok ude irirän yawakiye mäyapinik ahäñirä tomtä nakta ketemta wäyäkñeñkuño unita bok itnañi nämo tänkuk. 7 Ude tänpän Abram täño piä ämaniyekät Lot täño piä ämaniye bämopiken yänwawak pewä ahäñkuk. (Tänpäkan kadäni uken Kenan täño äboriyekät Peres täño äboriyetä kome mähem tänpän itkuñ.)

8 Yänwawak yäñtäko Abramtä Lot ñode iwetkuk; Nek ba piä ämaniye bämopninken ämik man ahäñirän nämo tägatak. Nek yanani. 9 Eruk käyan? Kome pähap pätak u! Unita yäpmän danida yäk. Gäkä bure käda kwayän nadäwiwä näkä käpmäk käda api yäpet. Täñ gäkä käpmäk käda kwayän nadäwiwä näkä bure käda api yäpet yäk.

10* Eruk Lot dapun ijiñpewän kwäpäñ Jodan awañ pähap, ume täga niked. Kome uwä Iden piä Yawetä piwani ude bumik, ba Isip kome täga, Soa kome käda itak u bumik. (Kadäni uwä Yawetä Sodom Gomora yotpärare u nämo däpukken Jodan kometä ude itkuk.) 11 Tänpän Lottä Jodan awañ päke u inita korekta yänkuk. Ude yänpäñ edap äbani käda u kuñkuk. Ude täñkuko uwä Abram kenta Lot ini-ini päñku itkumän. 12 Tänpäkan Abram Kenan komeken pen irirän Lottä Jodan kome täño yotpärare itkuño u kubäwä wäpi Sodom u dubiniken kuñpäñ yot tänpän itkuk. 13 Sodom uwä mähemiwä wakiinik. Imaka Yawetä momi yän nadänkuko u bumta täñtäñ kuñat täñkuñonik.

14 Eruk Lot Abram tenpen kuñirän Yawetä Abram ñode iwetkuk; Gäk bämop ño itkan kome ño ijiñ pärewat. 15* Kome kudup käyan u gäka ba gäñño äbotkaye mäden ahänayän täño unita biñam. 16 Näkä yänpewa äbotkaye kenken jirañ ude api ahäneñ. Äma kubätä kenken jirañ täga daniweko uwä äbotkaye mäden ahänayän täño u imaka, täga daniwek. Upänkan täga nämo, u jirañinik api ahäneñ. 17 Eruk akumañ päñku kudup yabän yäwattän ku. Kome päke ño gäkagän ganiñ kiretat yäk.

18 Yawetä Abram ude iweränkan tuñumi kuduhtagän yäpmänkan kuñtängän Hebron kome päya äma kubä wäpi Mamretä piwani u dubiniken päñku ugän itkuk. Päñku u itkan Yaweta yänpäñ mobä bukä kubä tänkuk.

14

Iwantä Abram gweki täño nanaki Lot topmännpäñ yäpmän kuñkuñ

1-7 Kadäni uken äma Sodom, Gomora, Atma, Seboim ba Soa komeken naniktä Elam kome täño intäjukun äma wäpi Kedolaomi unitäño gämoriken obañ 12 ude it yäpmän äbänkä eruk obañ 13 uken gañani pähap nadänpäñ intäjukun ämaniye wäpi Bela, Bisa, Sinap ba Semebetä bänep kubägan tänpän Kedolaomi, komi piä täñ yämiñkuko ukät ämik pewä ahäktä yänpäñ-nadänkuñ.

Ude täñirä obañ 14 uken Kedolaomi, Elam kome täño intäjukun äma unitä kome ätu täño intäjukun ämakät äboriyeta gera yänpewä ämikken täñkentän imikta äbuñ. Täñkentän imikta äbuño u Babilonia, Elasa ba Goim kome unitäño intäjukun äma wäpi Amrafel, Ariok, Tidal. Eruk intäjukun äma ukät äboriye äbäkan pengän kome ätukät ämik tänpän kehäromini yäpmän äpuñ. Äma äbot-äbot kehäromini yäpmän äpuño u wäpi Refa, Sus, Em, Hol. Täñkan kome ñodeken ämik täñkuñ; Asterot-Kanaim, Ham, Save-Kiriataim, ba Sei kome täño pomkentä päñku Elparan, kome jopi dubiniken itak u. Tänpäkan äbot ätu u

* 13:10: Stt 2:10 * 13:15: Apos 7:5

kehäromini yäpmäj äpäñkañ eruk äyäjut päñku Enmispat kome, wäpi kubä Kades u kuñkuñ. Kuñpäñ uken Amalek äbot kuduhtagän däpmäñpäñ yäwat kireñkuñ. Ude täñkañ Amo äbotken nanik Hasason-Tama komeken irani u däpuñ.

⁸⁻⁹ Eruk ude täñirä Sodom, Gomora, Atma, Seboim ba Soa kome täño intäjukun ämaniyekät äboriyetä Sidim Awañ, Kumbani Gwägu dubiniken itak u kuñpäñ Kedolaomi, Tidal, Amrafel ba Ariok ukät ämik pewä ahäñkuñ. Ämik pewä ahäñkuko uwä kome 5 täño intäjukun ämatä kome 4 täño intäjukun ämakät ämik pewä ahäñkuñ.

¹⁰ Täñpäkañ Sidim Awañ uken gwägu käroni okä näbä nitek bumta itkuñ. Täñkañ iwaniyetä Sodom Gomora täño äma ärowanikät äboriye kudup yäwat kireñirä metäñpeñ kuñpäñ ätu okä gwägu u gänañ äpmonpäñ paotkuñ. Täñirä ätu metäñpeñ päñku pom terak äronpäñ käbop itkuñ. ¹¹ Ude täñirä iwaniye kome 4 uken nanik unitä Sodom, Gomora yotpärare uken päñku u nanik täño tuñum ketem kudup yäyomäгатkuñ. ¹² Abram gweki täño nanaki Lot Sodom yotpärare itkuko u imaka, injipäñ tuñumi bok yäpmäj kuñkuñ.

¹³ Ämik täñirä Sodom nanik kubätä metäñpeñ päñku Abram u imaka ahäñkuko unitäño biñam iwetkuk. (Abram unita äma ätutä Hibru äbotken nanik yäj yäk täñkuñonik. U päya äma kubä wäpi Mamretä bian piwani u dubiniken it täñkukonik. Mamre uwä Amotä äbotken nanik. Unitäño noripakiyat Eskol kenta Ane. Äma yaräkubä ukät Abramkät bänep kubägän täñpäñ itkuñ.)

Abramtä Lot iwan keriken nanik imagutkuk

¹⁴ Eruk, Abramtä nanaki topmäñpäñ yäpmäj kuñkuño unitäño man-biñam nadäñpäñ ñode täñkuk; Inikät nanik ämik täñpäñ nadäwani ämaniye yarägän 318 ude yämagutkuk. Yämaguränpäñ iwan yäwat yäpmäj kuñtängän Dan yotpärareken ahäñkuñ. ¹⁵ Ahäñpäñ bipani ugän Abramtä ämaniye yäpmäj daniñpäñ ini äbot-äbot yepmanpäñ yäwerän päñku iwaniye ahäj yämiñkuñ. Ahäj yämiñpäñ däpmäñpäñ yäwat kireñtän kuñtängän Hoba yotpärare Damaskus guno käda uken ahäñkuñ. ¹⁶ Uken ahäñpäñ tuñum iwantä yäyomäгат yäpmäj kuñkuño u kuduhtagän äneñi yäpuñ. Täñpäñ Abram gweki täño nanaki Lotkät Lot täño tuñum, ukät webe ba ämawebe ätu iwantä kubota täñkuño u äneñi yämagutkuñ.

¹⁷ Täñkañ Abram Elam täño intäjukun äma Kedolaomi ukät intäjukun äma noriye däpmäñpäñ yäwat kirewä kuñirä eruk äyäjutpäñ komeniken kuñkuk. Kuñirän Sodom täño intäjukun äma Abram käwayäñ Save Awañ komeken ahäj imiñkuk. (Save Awañ kome u wäpi kubä Intäjukun Äma Täño Awañ.)

¹⁸ * Täñpäkañ Salem täño intäjukun äma wäpi Melkisedek u imaka, äbä Abram ahäj imiñkuk. (Melkisedek uwä Anutu Ärowaniinik unitäño bämop äma epän täk täñkukonik.) Eruk, ahäj imiñpäñ käräga kenta wain ume Abramtä imiñkuk. ¹⁹ Imiñpäñ kon man ñode iwetkuk;

Abram, Anutu Ärowaniinik kunum bibik gatäwanitä imaka tägatäga täñ gamiton!

²⁰ Täñkañ Anutu Ärowaniiniktä iwankaye ketkaken yepmankuko unita wäpi iniñ oretsi!

Ude iweränä Abramtä tuñum iwan keriken nanik yäyomäгатkuko ukät nanik ätu buñät imiñkuk.

²¹ Ude täñ imiñkañ ätu nanak kuñirän Sodom täño intäjukun ämatä Abram ahäj imiñpäñ ñode iwetkuk; Ämawebenaye nomäгатkuño u äneñi naniñ kire.

* **14:18:** Hib 7:1-10

Täj, tuñumä gäkñata it gamikot yäk. ²²⁻²³ Yäjirän Abramtä Sodom täño intäjukun äma u iwetkuk; Yawe Anutu Ärowaniinik, kunum kome täñkuko u wäpi terak man kehäromi ñode gäwetat; Näk tuñum täpuri-inik u ba u ketkaken nanik kubä nämoinik yäpayäj. Imata, gäkä ñode yäwenta; Näkä Abramta tuñum mäyap iminjira tuñum äma täñkuk yäj yäwenta yäk. ²⁴ Täñpäkañ ketemka täpuri ämanayetä kädet miñin naño unita täga nañ yäj nadäsi yäk. Ba äma näkkät ämikta kuñkumäño wäpi Ane, Eskol, Mamre, tuñum unitä täga yäpnañi nadäj yämiñiri yäput yäk.

15

Anututä Abramkät topmäk-topmäk kubägän täñkuk

¹ Ude täñpäñ mäden Yawe täño mani kotäktä Abram ayäbu ahäj iminjpäñ iwetkuk;

Abram, umun täwentawä!

Näkñagän gäkño kurepä ude api it yäpmäj ärowet!

Täñkañ näkñawä gwäki ärowani ude api it gamet.

² Yäwänä Abramtä iwetkuk; Ekäni Yawe, gäk imatäken kubä namayäj yäjpäñ yäyan? Näk kadäni käroni it yäpmäj äbätat upäñkañ nanakna kubä nämo. Näkño kome ba tuñum piä ämana Damaskus komeken nanik wäpi Eliesa unita biñam api täneñ yäk. ³ Nadätan? Gäk nanak kubä nämo namiñkun! Unita epän ämana kubätä näkño kome ba tuñum api korewek yäk.

⁴ Ude yäwänä Yawe täño mani kotäktä ñode ahäj iminjuk; Äma wäpi yäyan unitä gäkño kome ba tuñum nämo api korewek. Nämo, gäkñaken nanaka ahäwayäj täyak unitä gäkño tuñum api korewek. ⁵ * Ude iwetpäñä yäjikñat päñku yäman umu ñode iwetkuk; Gäk dorapñäñ kunum terak iñipewi ärowän. Iñipewi ärowänpäñ guk täga daninañi täñpäwä, eruk dani! Ude yäjpäñ iwetkuk; Nanakaye ahänayäj täño yabätan udegän api ahäj yäpmäj kunen yäk.

⁶ * Täñpäkañ Abram Yawetä iwetkuko u nadäkinik täñkuko unita äma siwonji yäj yäjtären iminjuk.

⁷ Täñkañ ñode iwetgän täñkuk; Näk Yawe, kome ño ganiñ kirewa gäkñata biñam täkta Ur yotpärare Kaldia komeken nanik gämagut yäpmäj äburo u.

⁸ Ude iweränkañ Abramtä iwetkuk; Ekäni Yawe, jide täñpäñ kome ño näkä bureni korewetta yäj nadäwet?

⁹ Yäwänä ñode iwetkuk; Bulimakau gubañi kubä, meme kubä ukät sipsip ämani kubä, obañ yaräkubä tärewani ukät känaräm kubä notek kubä u yäpmäj näkken äbi. ¹⁰ Ude yäwänä Abram udegän täñkuk. Yäpmäj päñku kwäk duñpäñ kukñi ini terak, kukñi ini terak tawañ peñkuk. Barakä kumän ikek peñkuk, kwäk nämo duñkuk. ¹¹ Ude peñirän barak tañi ätutä tom madäj peñkuko u nänayäj äpäñirä Abramtä täñ-yäwatuk.

¹² * Eruk edap äpmonpayäj täñirän Abram patgunğun täñirän bipmäj urani umuri pähap kubätä uwäk täñkuk. ¹³ * Täñpäkañ Yawetä Abram iwetkuk; Bureni-inik gäwera nadä; Kämiwä, äbotkaye kämi ahänayäj täkañ uwä kome kudupiken päñku irirä kome unitäño mähemtä komi piäken api yepmanen. Obañ 400 udetä komi piäken itkañ äma kerit terak komi bumta api nadäneñ.

¹⁴ * Upäñkañ komi piä täñ yäminayäj täño unita kowata näkä api yämet. Täñpäkañ kämiwä äbotkaye komi piäken nanikpäñ tuñum ärowani nitek api äpämañ kunen. ¹⁵ Gäkña uyaku tagawani täñpäñ kumänpäñ äbekaye orañkaye

* **15:5:** Rom 4:18; Hib 11:12 * **15:6:** Rom 4:3; Gal 3:6; Jem 2:23 * **15:12:** Jop 4:13,14 * **15:13:** Kis 1:1-14; Apos 7:6 * **15:14:** Kis 12:40-41; Apos 7:7

täno itpäñ-nadäk komeken api äpmonpen yäk. ¹⁶ Tänpäñ Amo täno äboriye unitäno waki-wakini yäpurärätpäñ yäpurärätpäñ täñ yäpmäñ äronjira obañ 400 bumik tärewänkañ Amo äboriye däpmänpäñ yäwat kireñjira äbotkaye äneñi äyänutpen api ämneñ yäk.

¹⁷ Yawetä ude iwerirän kome dapuri äpmonpäñ bipmäñ urirän kädäp gäyäkät topän mebet ahänpäñ tom duñpäñ penkuko u kukñi kukñi irirän bämopgän kuñkumän. ¹⁸⁻²¹ * Kepma ukengän Yawetä Abramkät topmäk-topmäk tänpäñ iwetkuk; Kome no gäkno äbotkayeta yämikta yänkehärom täyat. Kome uwä Isip täno ume wäpi Nail unitä päñku Yufretis ume u täretak. U Ken, Kenas, Katmon, Hit, Peres, Refaim, Amo, Kenan, Gilgas, Jebus unitäno komeni gäkno äbotkayeta api yämet.

16

Abramtä Haga webenita yäpuk

¹ Tänpäkañ Abram täno webeni Sarai u nanak kubä nämo bäyañkuk. Täñjirän Sarai täno piä watä webe Isip nanik kubä itkuko u wäpi Haga. ² Irirän Saraitä Abram no de iwetkuk; Nadätan, Yawetä nadänjirän äruñ itat unita watä piä webena ukät pätkon. Parirän webe uterak nanak ätu käwep ahäñ nimek yäk. Ude iweränä Abramtä Sarai täno man buramiñkuk. ³ Eruk, Abramtä Kenan komeken obañ 10 ude irän tärenjirän, Saraitä Isip nanik watä piä webeni wäpi Haga u api Abram webenita iniñ kireñkuk. ⁴ Iniñ kirewän bok parirän nanak kok itkuk. Tänpäñ Haga nanak kok itat yän nadänpäñ Saraita nadäwän äpani täñkuk. ⁵ Ude täñkuko unita Saraitä äpi Abram no de iwetkuk; Näkä mäyäk nadätat uwä gäka biñam täyak yäk. Näkä watä webena gamiñpäñ kupäñka terak penkut. Tänpäñ unita Hagatä nanak kok itat yän nadänpäñ näka nadänjirän äpani täyak yäk. Unita gäkkät nek bämopnekken man pätak u Yawe ini-tägän yäpmäñ daniwän yäk.

⁶ Ude yäwänä Abramtä iwetkuk; Ude nämo! Piä watä webe u mähemi gäkä täyan. Unita u ba u täñ ima yänpäñä täga api täñ imen yäk. Yäwänä Saraitä Hagata iwan täñ imiñtäyon metänpen kuñkuk.

⁷ Haga metänpen päñku Su kädet kuñtängän kome äma nämo iraniken ume täpuri kubäken ahänpäñ itkuk. Uken irirän Yawe täno añero ahäñ imiñkuk. ⁸ Ahäñ imiñpäñä no de iwetkuk; Haga, Sarai täno watä webe, gäk de naniktä äbätan? Ba de kwayän? Yäwänä Hagatä iwetkuk; Intäjukun webe Sarai kañumuntañ äbätat yäk.

⁹ Ude iweränä Yawe täno añero unitä no de iwetkuk; Gäk intäjukun webeka äneñi kuñkañ mani kañ burami yäk. ¹⁰ Nadätan? Näkä tänpewa gäkno äbekaye orañkaye bumta, ämatä daninañi nämo ude api ahäneñ yäk. ¹¹ Ude yänpäñ Yawe täno añero unitä no de iwetgän täñkuk; Nadätan? Gäk nanak kok itan. Nanak ämani u bäyañpäñä wäpi Ismael kañ iwet, Yawetä konäm butewaki täñiri nadänkuko unita yäk.

¹² Tägañpäñ tom ägwäri ude wani api irek yäk.

Nanaka uwä ämata iwan täñ yämiñjirän ämatä udegän api täñ imineñ. Noriye kuduptagänta iwan täñ yämiñtäñ api kuñarek yäk.

¹³ Ude iwetkuko unita Haga bänepitä no de nadänkuk; Nabänpäñ-nadäwani unitä kwawak ahäñ namiñjirän karo unita Yawe täno wäpi no de iwetat; Gäk Yawe nabänpäñ-nadäwani u yäk. ¹⁴ Mäbäri unita ume terak itkuko u wäpi no de yäk täkañ; Irit mähemi nabänpäñ-nadäwani unitäno ume dapuri. Ume u Kades yotpärare, Beret yotpärare bämopiken pen itak.

¹⁵ * Eruk, kadäni tärenjirän Hagatä Abramtä nanak kubä bäyañ imiñkuk.

* **15:18-21:** Apos 7:5 * **16:15:** Gal 4:22

Bäyawänä Abramtä nanak wäpi Ismael yän iwetkuk. ¹⁶ Tänpäkañ Abram täño obañ 86 tärenjirän Hagatä nanaki Ismael bäyañ iminjuk.

17

Anututä Abramkät topmäk-topmäk tänkuko unitäño kudän

¹ Abramtä täño obañ 99 tärenjirän Yawetä ahän iminjpäñ ñode iwetkuk; Näk Anutu kehäromi mähe mi yäk. Gäk gämotnaken itkañ siwonjigän kuñat täyi yäk. ² Täñiri näkä gäkkät topmäk-topmäk tänpäñ äbotkaye mäyap api pewa ahän gamineñ.

³ Ude iweränä Abramtä injami kome terak yäpän äpmonpöpäñ parirän Anututä iwetkuk; ⁴ Nadätan? Näk gäkkät topmäk-topmäk täyat uwä ñodeta; Gäk äma äbori äbori unitäño nani api tänpän. ⁵ * Täñkañ wäpka Abram uwä wari nämo api gäweret. Nämo, gäk äma äbori äbori unitäño nani yän nadän gaminjira kuñarayän täno unita wäpka Abraham api gäweret yäk. ⁶ Täñkañ näkä tänpewa nanakaye mäyapinik api ahäneñ. Ahänpäñä ätutawä intäjukun äma irit piä api täneñ. Nanakaye mäyap ahänayän täño unitä äbori äbori kome ni kome ni api it yäpman kunen. ⁷ * Topmäk-topmäk gäkkät täyat ñonitä gäk ba nanakayetä äbotkentä äbekiye oraniyeken tärek-täreki nämo, api pat yäpman kwek. Täñirän nähä gäka ba äbekaye orañkaye kämi-kämi ahänayän täñkañ unitäño Anutu api iret yäk. ⁸ * Apiño Kenan komeken itan ñowä äbani ude itan upänkañ kome ño gäk ba äbekaye orañkaye kämi-kämi ahänayän täkañ unitä mähe mi tärek-täreki nämo täneñta api taniñ kirewet. Tänpäñ äbotkaye unitäño Anutu api iret yäk.

⁹ Ude iwetpän Anututä Abraham ñode iwetgän tänkuk; Gähäwä topmäk-topmäk gäkkät täyat unitäño käderi iwat yäpman kañ kuñat. Täñiri äbekaye orañkaye kämi ahänayän täkañ u udegän kañ iwat tänpüt. ¹⁰⁻¹³ * Topmäk-topmäkna täño kudän ñode; Nanak ämani ahänpäñ kepma 8 ude tärenjirän gupi moräk madän yämik täneñ. Nanak ämani kuduhtagän apiñotä kämi ahänayän täño uwä udegän kañ tak tänpüt. Inä ude tänyän täño uwä näkä gäkkät topmäk-topmäk unitäño kudän ude api irek. Tänpäkañ nanakayetagan nämo yäyat. Gäkño piä ämakaye täño nanak ba kome kubäken nanik monenpäñ suwawani unitäño nanakiye udegän gupi moräk madän yämineñ. Täñkañ topmäk-topmäk näkä inkät täyat uwä tärek-täreki nämo api it yäpman ärowek. ¹⁴ Tänpäkañ äma kubä gupi moräk nämo madäweko uwä äma uwä äboriken nanik iwat kirewäkañ inigän api kuñarek, äma uwä näkño topmäk-topmäk yäpman däknewayän täko unita.

¹⁵ Ude yänpäñ Anututä Abraham äneñi kubä ñode iwetgän tänkuk; Webeka Saraita gäwera; U wäpi Sarai yän nämo api iweren. Nämo, Sara yän kañ iwet. ¹⁶ Bureni-inik, näkä iron täñ iminjira Saratä koki itpäñ nanak kubä api bäyañ gamek. Saraken nanik äma äbori äbori api ahäneñ. Ba uken nanikgän ätu uwä äbot täño intäjukun äma api ahän yäpman kunen.

¹⁷ Anututä ude iweränä Abraham kome terak injami yäpän äpmonpöpäñ patkañ äräpi nadänpäñ ñode nadänjuk; Wära! Äma kubä obañ 100 tärewani näk udewanitä nanak kubä täga pewän ahäwek? Ba webena Sara obañ 90 tärewänkañ nanak kubä täga bäyawek? Nämoinik! ¹⁸ Ude nadänpäñ Anutu iwetkuk; Nanakna Ismael bian bäyañkuro unitä gäkño iron terak täga itnañi nämo?

* **17:5:** Rom 4:17 * **17:7:** Luk 1:55 * **17:8:** Apos 7:5 * **17:10-13:** Apos 7:8; Rom 4:11

¹⁹ Yäwänä Anututä iwetkuk; Ude upänkañ webeka Saratä nanak kubä bäyañ gamänkañ wäpi Aisak yäñ kañ iwet. Ahännpän tægawänkañ ukät topmäk-topmäkna api täñpet. Täñpän äboriyekät udegän, topmäk-topmäk uwä tärek-täreki nämo api it yäpmän kwet. ²⁰ Täñ Ismaelta yäno u nadän gaminpän iron täñ iminpewa äboriye mäyap api ahän imineñ. Täñpän nanakiye 12tä wäpi biñam ikek itkañ yabän yawat piä api täneñ. Täñkañ näkä täñkentän iminira nanaki ahän yäpmän kuñtäko äbot tañi kubä api täñpek. ²¹ Upänkañ Ismael ukät topmäk-topmäkna nämo api täñpet. Nanaka Aisak ukät uyaku api täñpet. Täñkañ nanak uwä Saratä obañ kubä gunonita api bäyañ gamek yäk. ²² Eruk, Anutu Abrahamkät man yäñtärenpän Abraham tenpen äronkuk.

²³ Tenpen äronkuko kepma ugän Abrahamtä Anutu täño man buraminpän nanaki Ismael gupi moräk madän iminuk. Nanaki Ismaelkät piä ämaniye inikät irani ba kubäken nanik suwawani u ämani kudup gupi moräk madän yäminuk. ²⁴ Täñpäkañ Abraham ini uwä obañ 99 tärewänkañ gupi moräk madän iminuk. ²⁵ Täñ nanaki Ismael uwä obañ 13 täreñirän nanitä gupi moräk madän iminuk. ²⁶ Bureni, kepma ugän, Abrahamkät nanaki Ismael gupi moräk madän yäminuk. ²⁷ Täñkañ Abraham täño piä ämaniye, ini ugän bäyawani ba kome kubäken nanik monenpän suwawani u imaka, kuduptagän gupi moräk madän yäminuk.

18

Anututä Abraham ahän iminuk

¹ Kadäni uken Abrahamtä päya, äma kubä wäpi Mamre unitä piwani u dubiniken it täñkukonik. Täñpän kadäni kubä, kepma bämopiken Abraham yottaba yäman mañit irirän Yawetä ahän iminuk. ² * Abraham mañit ittängän ijiwän kwäpän yabänkuk; Äma yaräkubä inamiken käron wädän irirä. Yabänpän dubiniken bäräñen kuñkañ orañ yämikta gwäjin äpmonpän yäwetkuk; ³ Ärowaninaye, in näka täga nadän naminpänä piä ämajin näk, nämo närepmitten yäk. ⁴ Näkä yänpewa ume yäpmän äbäpän kuroñjin ärutkañ päya ño äyünken itpäñ-nadäk täkot. ⁵ Täñirä ketem ätu tama nañ täpäneñkañ kuna yänpänä kukot yäk. Näkä yotken äbäño unita nadän naminirä ude täñkentän tama! Yäwänä iwetkuñ; Täga, yäyan ude täyi yäk.

⁶ Täga yäñ iweräkañ Abrahamtä yot gänañ äro webeni Sara iwetkuk; Eruk, plaua ätu bumik gwetkañ awähutpäñ käräga säkgämän ätu bäräñen ijin yämisi yäk. ⁷ Iwetpäñä Abraham bäräñen päñku bulimakau nanaki säkgämän kubä yäpmän päñku piä ämani kubäta imänkañ bäräñek madänpän ijinuk. ⁸ Täñirän bulimakau nonoñ umeni ba gakñikät bulimakau madänpän ijiko u penta yäpmän päbä yäminuk. Yämän nañ irirä iniwä päya äyünken käron wädän itkuk.

⁹ Käron wädänirän iwet yabänkuñ; Webeka Sara de? Yäwäwä yäwetkuk; Yot gänañ itak yäk. ¹⁰ * Yänirän Yawetä iwetkuk; Apiño kadäni itkamän ñodeken obañ kubä gunonita näk äneñi api äbet. Äneñi äbänjira Saratä nanak kubä api bäyawek yäk. Täñpäkañ Sara äma itkuño u mädeniken yot yämaken itkañ man yänkuño u nadänkuk. ¹¹ Abraham kenta Sara uwä tægawaniinik täñkumän. Täñpän Saratä nanak bäyanañi nämo täñkuk. ¹² * Unita Saratä ñode nadänpän mägayänkuk; Näk gupna tepmom ikek. Äpna u imaka, tægawanigän unita bok patpäñ jide täñpän gäripi nadäwet?

¹³ Sara ude nadänirän Yawetä Abraham ñode iwet yabänkuk; Sara imata näk webe pähap täyat ñopän nanak täga nämo bäyawet yäñ nadänkañ mägayätäk?

* 18:2: Hib 13:2 * 18:10: Rom 9:9 * 18:12: 1Pi 3:6

14* Yawetä imaka u ba u kubä tänpayänjä täga nämö tänpän wanej. Nämoinik! Obañ kubä gunonita, kadäni gäweraro udeken äneji äbänjira Sara nanak api bäyawek. 15 Yawetä ude yänjirän Sara umuntañpäñ äwo yänpäñ yänjuk; Näk nämö mägayät yäk. Yäwänä iwetkuk; Mägayänopän jop yäyan yäk.

Abrahamtä Sodom yotpärareta Anutuken konäm butewaki täñjuk

16 Äma yaräkubä Abrahamkät itkuño u akumañ kuna yänkañ Sodom yotpärare etä päpmo kañkuñ. Täñjirä Abrahamtä kädet miñin yepmañpa kut yänkañ bok kuñkuñ. 17 Kuñkañ Yawe nadäk-nadäki-ken ñode nadänjuk; Jide täkta nadätat uwä Abrahamta käbop nämö peñ imet. 18 Nadän imiñjira Abraham täño oraniyetä bureni-inik äbot tañi ba kehäromi nitek api täneñ. U wäpi terak täñkentän yämiñpewa ämawebe kuduhtagän uken-uken nanik iron pähap api ahän yämineñ. 19 Abrahamtä nanakiye ba oraniye äbekiye näkño kädet yäwoñärenpewän näkño man buramiñpäñ kuñat-kuñat siwoñi iwatpäñ täneñta unita näk Abraham näkñata yäpmän daniñkut. Ude täñjirä näk Yawetä imaka Abrahamta biñam yänkehärom tañpäñ iwetkuro unitäño bureni näk täga api pewa ahän imineñ yäk.

20-21 Ude nadänpäñ Yawetä Abraham iwetkuk; Sodom Gomora yotpärareken nanik täño irit kuñatkuñari wakiinik tänpewä jukunaken yänjukuruk-kuruk bumta ahätak unita yabänpäñ-nadäkta kwa yäk. Yänjukuruk-kuruk nadätat uwä bureni ba jop käwep yäk.

22 Tänpän äma yarä u Abraham tenpeñ Sodom käda kuñkumänopän Abraham Yawekät itkumän. 23-24 Ittängän Abrahamtä Yawe inamiken kuñpäñ butewaki man ñode iwetkuk; Bureni? Gäk äma waki ba äma siwoñi bok api däpmän paoren? Ñode täga nämö tänpän? Ämawebe siwoñi kuñarani 50 ude itneño uwä yotpärare kudup täñpi waneñtäwä. Äma siwoñi kuñarani 50 unita yänpäñ päke u täga nämö yabän korewen? 25 Ämawebe siwoñi bok waki tänpäni bok däpayän täno uwä imaka tänañi nämopän tänpän. Gäkño mebarika nadätat. Gäkä äma waki tänpäni ba äma siwoñi kuñarani yäpmän daniñpäñ kudän siwoñi täk täyan unita äma täga ba waki bok u däpnañi nämö yäk.

26 Yäwänä Yawetä iwetkuk; Sodom ämawebe siwoñi kuñarani 50 ude yabänpäñä unita yänpäñ ämawebe kudup api yepmañpet yäk. 27-28 Yäwänä Abrahamtä iwetkuk; O Ekäni, gäk ärowani. Näk äma äpani upänkañ näk nämö mäyäk tañkañ äneji gäwetat. Näk 50ta yäropän siwoñi äma 45 ude itneñowä gäk täga yepmañpen? Yäwänä Yawetä iwetkuk; Ämawebe siwoñi 45 ude yabänpäñä yotpärare u nämö yäpa waneñ. 29 Ude yäwänä Abrahamtä äneji iwetgän täñjuk; Ämawebe 40gän ude yabänpäñ däpen ba? Yäwänä iwetkuk; Eruk ämawebe 40 unita yänpäñ kudup yabä kätäwet yäk. 30 Iweränä Abrahamtä yänjuk; O Ekäni äneji gäwetat unita nämö nebewen! Ämawebe siwoñi kuñarani 30gän ude iräwä jide api tänpän? Api däpen ba nämö api däpen? Yäwänä Yawetä iwetkuk; Ämawebe siwoñi kuñarani 30 unita yänpäñ nämö api däpet yäk.

31 Yäwänä äneji Abrahamtä iwetgän täñjuk; O Ekäni, näk nämö mäyäk tañkañ äneji gäwetat. Ämawebe siwoñi 20gän itneño uwä däpen ba nämö däpen? Yäwänä Ekänitä iwetkuk; Ämawebe 20 ude itneño unita yänpäñ kudup yepmañpet yäk.

32 Ude yäwänä Abrahamtä yänjuk; O Ekäni, nämö nebewen! Kubäkät yäwayän; E, ämawebe 10gän iräwä jide tänpän? Yäwänä Ekänitä yänjuk;

* 18:14: Luk 1:37

Ämawebe siwoŋi kuŋarani 10 ude iräwä yotpärare u nanik kuduŋtagän api yabäŋ korewet yäk.

³³ Eruk Yawetä Abrahamkät ude yäwän tärewän kuŋirän Abraham äneŋi äyänŋutpäŋ yotken kuŋkuk.

19

Sodom naniktä wakiwaki täk täŋkuŋo unitäŋo manbiŋam

¹ Eruk bipäda ugän Lottä Sodom yotpärare täŋo kädet moräkiken irirän aŋero yarä ukeŋo ahän imiŋkumän. Ahän imiŋirän yabäŋpäŋ päŋku inami yäpäŋ äpmonŋpäpäŋ yäniŋ oretkuk. Yäniŋ oretpäŋ yäŋkuk; ² Ärowaninayat, näkä yotken äbäŋirän täŋkentän tama! Näk kuroŋjek ärutpäŋ bipani ŋo itpäŋ pätna yäŋewänkaŋ kaŋ kun yäk. Ude yäwänä iwetkumän; Nämö, yotpärare täŋo käbeyä bägupken jop pätdayän yäk.

³ Jop uken pätdayän yäwänä man kehäromigän yäŋtäyon Lottä yotken kuŋkuŋ. Kuŋpäŋ yot gänaŋ äro irirän Lottä käräga yiskät nämö awähurani u ba ketem tägatäga ätukät ijiŋ yämän naŋkuŋ. ⁴ Naŋkaŋ däpmon pätnayän täŋirä Sodom nanik äma ekäni gubaŋi päke u kudup Lot täŋo yot u it äyänŋutkuŋ. ⁵ It äyänŋutpäŋ Lot gera täŋpäŋ iwetkuŋ; Äma yarä gäkken äbämäno ukeŋo de itkamän? Äma yarä u yäŋ-yäkŋat yäpmän ninken äbi yäk. Yarä u yäpmän ninken äbikaŋ yäjitna yäŋ nadäkamän yäk.

⁶ Ude yäwäwä man yäna yäŋkaŋ Lot yäman äpmonŋpäŋ yäma ukät yäwatkuŋ. ⁷ Yäma ukät yäwatpäŋ yäwetkuŋ; O notnaye, wakiwaki tänayän nadäkaŋ u nämö täneŋ yäk. ⁸ Nämö, näk äpetnayat gubaŋi yarä ŋo ämakät nämö pärani unita yarä u yäpmän äbä tamakaŋ ukät jide tänayän nadäkaŋ uwä täkot yäk. Täŋ äma yarä ban naniktä näkken äbumäno uwä näkä watäni it yämitat unita waki täŋ yämineŋo!

⁹ Ude yäwänä iwetkuŋ; Keweŋ nimi! Gäk kome mähem nämö unita kädet udewanita gäkä man täga nämö niweren yäk. Nadätan? Yarä unita täŋ yäminayän täkamän uwä irepmitpäŋ gäka waki-inikinik api täŋ gamine! yäk. Ude yäŋpäŋ Lot pimiŋ iwat-pewä kwänpäŋ yäma däpmän eränayän täŋkuŋ.

¹⁰ Täŋirä äma yarä yot gänaŋ itkumäno u bäräŋeŋ päbä yäma dätpäŋ Lot kerigän initkaŋ wädän yäpmän yot gänaŋ ärowänkaŋ yäma ukätkumän. ¹¹ * Täŋpäŋ äma yarä unitä täŋpewän äma yäman itkuŋo uwä dapuri bipmän utkuŋ, äma ekäni bok, gubaŋi bok. Dapuri bipmän uräpäŋ yämata puŋ ijiŋkuŋ.

Lotkät äboriye Sodom yotpärare peŋpeŋ kuŋkuŋ

¹² Eruk äma yarä unitä Lot iwetkumän; Gäk nanakaye äpetkaye yepmanŋkaye ba nägät moräkaye ätu yotpärare ŋoken iräwä kuduŋtagän yäwetpäŋ yämagurikaŋ yotpärare ŋo peŋpeŋ kut yäk. ¹³ Nek yotpärare ŋo däpmän moredayän nadäkamäk. Yotpärare ŋonitäŋo waki mebäri mebäritä yäŋkurukkuruk pähap ude Yawe jukuniken äpmonŋkuko unita peŋ niwet-pewän yotpärare ŋo däpmän morekta äbumäk yäk.

¹⁴ Lottä man iwetkumäno u nadäŋpäŋ päŋku yepmaniyat, äperiyatta iwoyäwani u yäwetkuŋ; Oi, bäräŋeŋ! Yawetä kome ŋo däpmän morewayän täyak yäk. Yäweränkaŋ Lot jop yäŋnikŋatak yäŋ nadäŋkaŋ mani nämö buramiŋkumän.

¹⁵ Eruk yäŋewänä tamimaŋ bipani aŋero yarä ukeŋonitä Lot peŋ iwetkumän; Bäräŋeŋ bäräŋeŋ! yäk. Webeka ba äpetkayat ŋo yäŋ-yäkŋat yäpmän ku yäk. Ude täŋpayän täno uyaku inä yotpärare ŋokät bok nämö paotnayän yäk.

* 19:11: 2Kin 6:18

16-17 * Tänpäkan Lot kwikinik kwikinik tänjirän Yawetä butewaki nadän yämiñpäñ aņero ukeņo yäwet-pewän nädamiņi-nani kerigän yepmäñitpäñ yäñ-yäkñat yäpmäñ yotpärare gägäniken kuñpäñ aņero kubätä yäwetkuk; Bäräņekinik kukot! Äyänutpäñ ijik ba awaņ uken itpäñ-nadäk nämo täneñ. Bäräņeñ kumaņ pom uduken kañ kut. Uyaku nämo api kumneñ yäk.

18 Ude iweränä Lottä yänkuk; Ärowanina, ude nämo! yäk. Ude täga nämo täņpet. 19 Gäk iron taņi tänpäñ oraņ namiñirän nämo kumaro upänkañ pom udu baninik itkañ unita waki ahäwayäñ täyak unita pom uken nämo ahänkañ bämopiken paoret yäk. 20 Yotpärare täpuri udu ka! U täpuri, ei yäñ? U uyaku tuän bumikyäk. Uken nepmaņpi yäpmäñ kwayäñ täro uyaku nämo paoret yäk.

21-22 Ude yäwänä iwetkuk; Eruk yäyan unita täga nadätat yäk. Yotpärare gäkä yäyan u nämo däpayäñ upänkañ bäräņeñ metänpeñ kut yäk. Yotpärare uken ahäwikañ uyaku kome ŋo täga tänpa wanayäñ yäk.

(Yotpärare u Lottä täpuri yäñ yänkuko unita wäpi Soa yäñ yäk täkañ. Soa u nininken man terak täpuri.)

23 Kuñtäyon edap dapuri äbänirän Lot yotpärare täpuri Soa uken ahänkuk. 24-25 * Ahänirän Yawetä tänpewän iwän kädäkut mebet ikek Sodom Gomora yotpärare terak äpuk. Iwän kädäkut mebet ikek äpuko u Sodom Gomora nanik ba awaņ pähap uken nanik ämawebe ba ketem imaka imaka u kudup ijiñ moreñkuk. 26 * Tänjirän Lot webeni kuñtängän äneñi äyänutpäñ Sodom yotpärare kañpäñä bewe äworeñkuk.

27-28 Tänpäkan patkuko kome yäñe-yäneta Abraham akumañ kumañ päñku kome bian Anutu inamiken itkukken uken ahänkuk. Päñku ahänpäñ kañkuk; Sodom Gomora ba kome awaņ pähap uwä gupe kädäp mebet ikek bumik akuñirän.

29 Yawetä Sodom Gomora awaņ pähap Lottä iraniken u nanik kudup däpmäñ moreñkuko upänkañ Abrahamta nadänpäñ Lot uken nanik imagut yäpmäñ kuñkuk.

Lot kenta äperiyat täņo manbiñam

30 Tänpäñ Lot u Soa yotpärare täpuri uken itta umuntañpäñ äperiyat yäwän yäpmäñ pomken kuñkañ mobä käwut kubäken it täñkuñonik. 31-32 Eruk kadäni kubäken Lot äperi mokitä wenäni iwetkuk; E, nek täņo nannek tägawani täyak yäk. Tänjirän ämawebe komeni komenitä täk täkañ ude äma nek yäpmäñpäñ nektä nanak bäyakta nämoinik itkañ unita wain mujiipi täņo ume tākätpäñ nanta imida nañpäñ tänguñ tawänpäñ ukät patkañ nanak kok ikek kañ itda. Ude täñitda nan täņo nägät moräk api it yäpmäñ ärowek yäk.

33 Eruk bipani ugän wain ume imän nañpäñ tänguñ takinik tänpäñ nämo nadänirän äperi moki nanikät patkumän.

34 Tänpäñ äneñi patkuņo yänewänkañ mokitä wenäni iwetkuk. Näkkät uku kwep bipani päramäko u yäk. Unita apiņo äneñi wain ume imida nañirän gäkkät bipani kañ parun yäk. Ude tänpäñ uyaku nek bok nannektä nanak kañ nimän yäk. 35 Eruk bipani ugän nanita wain ume imän nañpäñ tänguñ takinik tänpäñ nämo nadänirän äperi wenänikät patkumän.

36 Tänpäñ Lot äperiyat nanikät ude tänpäñ nanak kok itkumän. 37 Ittängän mokitä nanak ämani bäyañpäñ wäpi Moap yäñ iwetkuk. Apiņo Moap äbot itkañ uwä Moap, Lot äperi mokitä bäyañkuko u täņo orani pähap. 38 Tänpäkan wenänitä udegän nanak ämani bäyañpäñ wäpi Benami yäñ iwetkuk. Apiņo

* 19:16-17: 2Pi 2:7 * 19:24-25: Mat 10:15, 11:23-24; Luk 10:12, 17:29; 2Pi 2:6; Jud 7 * 19:26: Luk 17:32

Amon äbot itkañ uwä Benami, Lot äperi wenänitä bäyañkuko u täño orani pähap.

20

Abraham kenta Abimelek täño manbiñam

¹ Abrahamtä Mamre kome peñpeñ kome tañi kubä wäpi Negev uken kuñkuk. Negev kome u Kades Su kome bämopiken uken. Täñpäñ Abrahamtä yotpärare kubä wäpi Gera uken itkuk. ² * Itkañ webeni Sarata u wanotna yäñ yäñkuk. Biñam u nadäñpäñ Gera yotpärare täño intäjukun äma Abimelektä yäñpewän Sara yäñiñjat yäpmäñ päñku imä webenita yäpuk.

³ Täñpäñkañ bipani kubäken Anututä Abimelek dämpmonken ahäñ imiñpäñ iwetkuk; Gäk webe ño äpi nikekpäñ gäkñata yäpuno unita kumbayäñ yäk. ⁴ Ude iweränä Abimelektä iwetkuk; Näk Sarakät bok nämo päramäk. Ekänina, näk äma siwoñi! Unita näkkät äbotnayekät nämo nidäpen yäk. ⁵ Abrahamtä initägän wanotna yäñ yäñirän webeni Saratä Abrahamta udegän wanotna yäñ yäñkuk yäk. Näk bänep siwoñina terak täñkuro unita näkken waki kubä nämo pätak yäk.

⁶ Yäweränä Yawetä iwetkuk; Bänep siwoñi terak täñkuno u bureni nadätat. Unita webe u inirenta бага peñ gamiñpäñ täñkentäñ gamiñira waki kubä nämo täñkun yäk. ⁷ Eruk, gäk webe u äpiken iniñkire. Abraham uwä profet kubä unita gäka yäñpäñ näkken yäñapiñirän gäk nämo api kumben. Täñ webeni nämo imayäñ täno uwä gäk ba äbotkaye bureni-inik api kumäñ moreneñ.

⁸ Eruk patkuño kome api yäñeñirän Abimelek akuñpäñ piä ämaniye änok yepmañpäñ man dämpmonken nadäñkuko u yäwerirän umun pähap nadäñkuñ. ⁹ Ude täñkañ Abimelektä Abraham yäñpewän äbänkañ ñode iwet yabäñkuk; Gäk jide täñ nimiñkun? Näk waki kubä jide täñ gamiñkutta kowata komi näk ba äbotnaye terak peñ nimiñkun? Ude uwä nämo tänañipäñ täñkun yäk. ¹⁰ Gäk jide nadäñpäñ ude uwä täñkun?

¹¹ Ude yäwänä Abrahamtä iwetkuk; Kome ño naniktä Anutu nämoinik orañ imik täkañ unita webena yäñ yäwawä api nutneñ yäñ nadäñpäñ ude täñkut yäk. ¹² Etäñ, u bureni wanotna yäk. U nannek kubägän upäñkañ meñnek inigän inigän. Upäñkañ webenata yäput yäk.

¹³ Täñpäkañ Anututä näwet-pewän nana täño yotpärare peñpäñ kome kudupiken äba yäñpäñ Sara iwetkut; Kome uken ba uken kuñpäñä nadäñ namikinik täñpäñä ño wanotna yäñ kañ yäwet tä yäñ iwetkut. ¹⁴ Ude iwerirän Abimelektä sipsip, bulimakau ba piä ämawebe yäpmäñpäñ Abrahamta biñam iniñ kireñkuk. Täñpäñ webeni Sara bok iniñ kireñkuk. ¹⁵ Iniñ kireñpäñ Abraham iwetkuk; Nadätan! Inamkaken komena pat kuyak ño gäk uken ba uken ira yäñpäñä täga api iren yäk.

¹⁶ Ude yäñpäñä Sara ñode iwetkuk; Äbotkayetä nadäñ gamiñirä mäyäk nadäweno udeta ba gabäñpäñ gäk webe siwoñi yäñ nadäñ gamineñta wanotka Abrahamta siliwa moneñ 1,000 ude imitat yäk.

¹⁷⁻¹⁸ Täñpäkañ Abimelektä Sara webenita yäpuko kadäni uken Anututä Sarata yäñpäñ Abimelek webeni ba piä webeniye nanak nämo bäyakta kädet täñpipiñ yämiñkuk. Äruñ itneñta nadäñ yämiñkuko uwä Abrahamtä Sara äneñi yäpmäñpäñ Anutuken yäñapiñirän nanak bäyakta kädet äneñi peñ yämiñkuk.

21

Aisak ahäñkuk

* 20:2: Stt 12:13, 26:7

1-2 * Kadäni uken Yawetä ini bian yänkehäromtak man yänkuko uterakgän Sarata iron täñ iminirän nanak itpäñ Abraham tägawani täñirän nanak bäyañ iminükuk. Anututä kadäni uken api bäyawen yän bian yänkehärom täñkuko kadäni ukengän bäyañkuk. 3 Täñpäkañ nanak Saratä bäyañ iminükuko u Abrahamtä wäpi Aisak iwetkuk. 4 * Aisak ahäñpäñ kepma 8 tärenirän Abraham u Anututä man iwetkuko u iwatpäñ Aisak u gupi moräk madäñ iminükuk. 5 Täñpäkañ Abraham obañ 100 tärenirän nanaki Aisak u ahänükuk. 6 Ahänirän Saratä ñode yänükuk; Anututä kädet täwit naminükuko unita bumta oretat yäk. Kubätä nadänpäñä bok api oretde. 7 Ude yänpäñ yäkgän ñode täñkuk; Netätä Abraham Saratä nanak kubäta nonoñ api imek yän iwerän? Täga nämo, upänkañ Abraham tägawaniinik täñirän nanak kubä bäyañ imitat yäk.

Abrahamtä Ismael iwat kirenükuk

8 Eruk, nanak u tägañpäñ nonoñ penükuko kepma uken Abrahamtä äñnak-äñnak pähap täñkuk. 9-10 * Täñpäkañ kadäni kubäken nanak Isip webe Hagatä Abrahamtä bäyañ iminükuko u Aisakkät täñoret täñ irirän Saratä yabänpäñ Abraham iwetkuk; Gäk piä webe ukät nanaki bok yäwat kire! yäk. Piä webe u täño nanakikät nanakna Aisak, yarä unitä gäkño tunum bok nämoinik api koredeñ yäk. Nanakna Aisak unitägän gäkño tunum api korewek yäk.

11 Saratä ude yänirän Abraham jägämi nadänükuk, Ismael imaka, u unitäño nanakigän unita. 12 * Jägämi nadänirän Anututä Abraham ñode iwetkuk; Nanaka ba piä webeka unita nadäwätäk nämo täñpen yäk. Saratä man gäwerako u burami yäk. U imata? Aisak täño nanakiye-tägän wäpka biñam u terak api pat yäpmän äroweko unita yäk. 13 Upänkañ näkä täñpewa piä webeka täño nanaki uterak äma äbot pähap kubä api ahäneñ. Ismael u gäkño nanakgän unita api nadän imet yäk.

14 Eruk patkuko yäñenirän Abraham akumañ ketemkät ume ehät täñtunum täñpäñ Haga täño piriken penkañ nanaki iniñ kirenpäñ yäwet-pewän kuñkumän. Kuñtängän Beseba kome äma nämo iraniken uken täñgunñun täñtäñ kuñatcumän. 15-16 Kuñattäkon umetä paorirän nanaki päya äyünken tewän irirän nanaki kañirän kumäkta bitnäñpäñ inigän ban bumik päñku itkuk. Päñku itkañ butewaki nadänpäñ konäm kotkuk.

17 Täñpäkañ nanaki imaka, konäm korirän Anutu nadänükuk. Nadänirän Anutu täño añero kunum gänañ itkañ Hagata gera ñode yänükuk; Jide ahän gamänpäñ kotan? Umuntäweno! Anututä nanaka pat itkañ kotak u nadätäk yäk. 18 Akumañ päñku nanaka yäpmän akunpäñ iniñ bitnä. Nadätan? Näkä täñpewa nanak uterak äbot pähap api ahäneñ yäk.

19 Täñpäñ Anututä nadän imänpäñ dapun ijinpewän kwäpäñ ume dapuri kubä kañkuk. Ude kañpäñ päñku ume ehät piwän tokñewänkañ yäpmän päñku nanaki towinükuk.

20 Täñpäkañ Anututä nanak u watäni irirän tägañkuk. Kome jopi uken it yäpmän kuñpäñ tom däpmäkta mebäri kudup nadänükuk. 21 Täñkañ kome jopi wäpi Paran u irirän minitä Isip webe kubä yäpmänpäñ iminükuk.

Abraham kenta Abimelek bänep kubägän täñkumän

22 * Kadäni uken Abimelek ba komi ämaniye täño watä äma wäpi Fikol ukät päñku Abraham iwetkumän; Imaka u ba u täk täyan uwä Anututä täñkentän gaminirän täk täyan yäk. 23 Unita näk ba nanaknaye ba nanaknaye täño nanakiye jop kubä nämo yän-yäkñarenta apiño kome ñokengän Anutu wäpi yänpäñ yänkehäromtäñ nimi yäk. Gäk kome mähemi nämo itan unita näkä iron

* 21:1-2: Hib 11:11 * 21:4: Stt 17:12; Apos 7:8 * 21:9-10: Gal 4:29-30 * 21:12: Rom 9:7; Hib 11:18 * 21:22: Stt 26:26

täj gamik täyat udegän gäkä näka ba ämawebe ɲo nanikta iron täj nimik täyi yäk. ²⁴ Ude iweränä Abrahamtä ɲode iwetkuk; Näwetan ude yänkehärom täyat yäk.

²⁵ Ude yänpän Abrahamtä Abimelek ɲode yänahänpän iwetkuk; Nadätan? Gäkɲo piä ämakayetä ume nakta awaɲ äneɲpani kubä niyomägakun yäk.

²⁶ Iweränä Abimelektä iwetkuk; Äma netä ude täj gamiɲkuɲo u näk nämo nadätat yäk. Bian man täpuri kubä nämo näweriri nadänkuropan apinogän yänjiri nadätat yäk. ²⁷ Ude iweränkaɲ Abrahamtä sipsip ba bulimakau mäyap Abimelektä buɲät imänpän bänep kubägän täɲkumän. ²⁸ Täjpän Abrahamtä sipsip nanaki, webeni 7 ude yäpmän daniɲpän inigän yepmaɲkuk.

²⁹ Yepmaɲirän Abimelektä yabänpän yänkuk; Ima mebarita sipsip webeni 7 ɲo yäpmän danitan? ³⁰ Yänirän iwetkuk; Näkä ume awaɲ äneɲkuro näkɲaken yän nadänpän sipsip webeni 7 gamitat ɲo yäpmänkaɲ bureni yän nadäwen yäk.

³¹ Täjpäkaɲ Abraham kenta Abimelek kome uken bänep kubägän täɲkumäno unita kome u wäpi Beseba yän iwetkun.

³² Eruk bänep kubägän täjpän itkaɲ Abimelekkät komi ämaniye täjo watä äma Fikol ukät Filistia komeken äneɲi kuɲkumän. ³³ Kuɲirän Abrahamtä päya kubä Beseba komeken piɲkuk. Täjpän ukengän Ekäni Yawe Tärektäreki Nämo u iniɲ oretkuk. ³⁴ Ude täjpän Abrahamtä Filistia kome uken kadäni käronji itkuk.

22

Abrahamken täjyabäk ahänkuk

¹ * It yäpmän kuɲtängän Anututä Abraham iwet yabänkuk; Abraham! Yäwänä yänkuk; Ei! Näk ɲo yäk. ² Yäwänä iwetkuk; Gäk nanaka kubägän, gäripi nadänpän oraɲ imik täyan u imagut yäpmän Moria komeken ku. Kuɲpän pom kubä gäwoɲärewapän uken Aisak utpän ärawata kaɲ ijin nam yäk. ³ Eruk patkuko kome ket nämo yänenirän Abrahamtä akuɲpän donkini kädet kukta ket utkuk. Täjpänä Aisakkät piä ämani yarä yämagurän yäpmän kuɲkun. Ärawa ijikta kädap duɲpän däkäɲkuko u imaka yäpmänpän Anututä kome iwetkukken ukäda kuɲkun. ⁴ Kuɲtäko kepma yaräkubä tärenirän kome yänkuko bankentä kaɲkuk. ⁵ U kaɲpän piä ämaniyat yäwetkuk; Ek ɲo donki watäni irirän Aisakkät nek udu päɲku Anutu iniɲ oretkaɲ ämdayän yäk.

⁶ Ude yänpän Abrahamtä kädap Aisakta imän yäpänkaɲ kädap moräkkät mujuk imaka bok yäpmänkaɲ kuɲkumän. ⁷ Kuɲtängän Aisaktä nan yän iweränä Abrahamtä iwetkuk; Nanakna, ima? Ude yäwänä Aisaktä iwetkuk; Nan, kädap moräk ba kädap yäpmänkamäk ɲo. Täɲkaɲ ärawa täkta tom de? ⁸ Yäwänä Abrahamtä iwetkuk; Nanakna, Anututä ini-tägän tom ärawa täkta biɲam pewän ahäwayän yäk. Ude iweränkaɲ kuɲkumän.

⁹ * Kuɲtängän Abraham Anututä kome yänkukken ahänpän mobä bukä kubä täjpän kädap uterak penkuk. Kädap penpänä Aisak initpän pädä täɲkaɲ kädap-bukä mobä bukä terak penkuko u terak punin tenkuk. ¹⁰⁻¹¹ Punin tenpän mujuk yäpmän akuɲpän nanaki urayän täjirän Yawe täjo aɲero kunum gänäɲ itkaɲ gera yänpän iwetkuk; Abraham! Abraham! yän yänirän Abrahamtä yänkuk; Ei, näk ɲo yäk. ¹² Yäwänä aɲerotä iwetkuk; Nanaka ɲo u ba u täj imeno! Gäk nanaka kubägäninik näka namikta nämo iyap taɲiri gabänpän gäk Anutu u umuri yän nadänpän oraɲ namiɲpän kuɲat täyan yän nadätat yäk. ¹³ Ude iwerirän Abrahamtä dapun ijiwän kwäpän kaɲkuk; Sipsip ämani kubä yen obättä joɲanigän wabiwänkaɲ irirän kaɲkuk. Irirän kaɲpän päɲku

* 22:1: Hib 11:17-19 * 22:9: Jem 2:21

sipsip u yäpmanpäñ nanaki komenita Anututa ärawa täñ ima yänpäñ ijin iminük. ¹⁴ Tänpäkañ Abrahamtä kome u wäpi Yawetä Api Täñkentäñ Namek yäñ iwetkuk. Unita apiño Yawe iniken pomi terak api täñkentäñ nimek yäñ pen yäk täkañ.

¹⁵⁻¹⁷ * Tänpäkañ Yawe täño añerotä Abrahamta gera äneñi yänük. Yawe näkä ñode yäyat yäk. Gäk nanaka kubägan nämo iyap tano unita täñkentäñ gaminpewa kunum terak guk mäyapinik itkañ ude, ba gwägu gäganiken mobä jirañ ude orañkayetä api ahäneñ. Täñkañ orañkayetä iwan täño yotpärare inita api koreneñ yäk. ¹⁸ * Ba orañkaye terak näkä nadäñ yäminpewa äma äbot uken-uken nanik kuduptagäntä iron pähap api yäpneñ yäk. U imata, gäk näkño man buramik täyan unita. Man yäyat ño Yawe näkña wäpna terak yänkehärom täyat yäk.

¹⁹ Ude tänpäñ Aisak yanani äneñi päñku piä ämaniyat yämaguränkañ Beseba komeken penta kuñkuñ. Tänpäkañ Abraham kome uken pen it yäpman kuñkuk.

²⁰⁻²³ It yäpman kuñtäyon kadäni kubäken Abraham manbiñam ñode iwetkuñ; Monäka Naho unitäño webeni Milkatä nanaki ñode bäyañ iminük; Usi intäjukun, eruk mäden Busi, Kemuel (u Aram täño nani), Keset, Haso, Pildas, Jitlap, Betuel yäk. Tänpäkañ Betueltä Rebeka bäyañkuk. ²⁴ Täñ Naho täño webeni kubäwä wäpi Reumatä nanak ätu bäyañkuko wäpiwä ñode; Teba, Gaham, Tahas, Maka.

23

Abrahamtä äma kumbani änekta kome suwanük

¹ Tänpäkañ Sara obañ 127 tärewänkañ kumbuk. ² Yotpärare Hebron, Kennan komeken kumbuk. Kumänjirän Abrahamtä päñku konäm butewaki täñ iminük. ³ Abraham konäm kottängän eruk akumañ Hit äboriyetä itkuñken u kuñpäñ yäwetkuk; ⁴ * Näk kome mähem nämo, äma äbanitä in bämopjinken it täyat unita in webena kumbuko u änekta kome kubä näwoñärewäkañ moneñ tamayäñ yäk.

⁵⁻⁶ Yäwerirän Hit ämatä iwetkuñ; Ärowaninin, juku peñiri gäweritna nadä; Nin gäka äma ekäni pähap yäñ nadäñ gamik takamäñ unita nintäño äma kumbani änekta awañ äneñpani kubä kawu gärip tawänä upäñ täga gamine yäk. Ninken nanik kubätä iyap tänañi nämo yäk. Uken ba uken ba webeka kumbuko u täga api äneñpen yäk. ⁷ Yänjirä Abrahamtä Hit äma gwäjin äpmon yäminpäñ yäwetkuk; ⁸⁻⁹ Intä webena komejinken äneñpetta bureni nadäñ naminpäñä ñode täñ namikot; Mobä awañ wäpi Makpela upäñ yäpayäñ nadätat unita kome u mähegi näka biñam iwerirä naniñ kirewänkañ api suwawet yäk. Mobä awañ uwä mähegi Efron, Soha täño nanaki u. Awañ uwä unitäño kome moräkiken itak yäk. Inamjinken mobä awañ u gwäki mähegitä yäwänkañ uterakgän api imet yäk. Ude täñ naminjirä webena bämopjinken api äneñpet yäk. ¹⁰⁻¹¹ Tänpäkañ Efron ini bok itkañ yänjirän nadänük. Nadänpäñ noriye käbeyä täñkuñken äbä itkuño unitä nadänjirä Abraham iwetkuk; Ärowanina, yäyan ude nämo yäk. Näkä nadätat ude gäwera. Kome ukäda gäka biñam ganiñ kiretat. Mobä awañ äma kumbani änekta biñam ukät kome u käda bok jop ganiñ kiretat yäk. Notnaye itkañ ño kudup inamiken ganiñ kiretat yäk. Gäka biñam täyak unita webeka u kañ äneñ yäk.

¹²⁻¹³ Iweränkañ Abrahamtä kome u nanik gwäjin äpmon yämikgän tänpäñ ämawebe itkuño u nadänjirä Efron ñode iwetkuk; Ude nämo, näkä nadätat ude

* **22:15-17:** Hib 6:13-14; Hib 11:12 * **22:18:** Apos 3:25 * **23:4:** Hib 11:9,13; Apos 7:16

gäwera nadäsi; Kome u jop naminäni nämo. Kome gwäkita gama yäpmäñiri webenawä api äneñpet yäk. ¹⁴ Iweränä Efrontä yänjuk; ¹⁵ Ärowanina, kome yäyan unitäño gwäki siliwa moneñ 400 peyat yäk. Imata man wari yäde? Webeka yäpmäñ päñku u äneñ yäk. ¹⁶ Iwerirän Abrahamtä täga yän nadäñpäñä gwäki Hit ämawebetä nadäñirä yänjuk ude yäpmäñ daniñpäñ imiñjuk. Kome mähem täño siliwa moneñ täño bäräpini kañpäñ nadäwani uterak siliwa moneñ 400 ude yäpmäñ daniñpäñ imiñjuk.

¹⁷⁻¹⁹ Eruk, moneñ imänpäñ Hit ämawebe käbeyä täñkuñken äbä itkuño u inämiken Abrahamta biñam kome Makpela, Mamre kome käda yänjuk u iniñ kireñjuk. Kome, päya ba awañ äma kumbani pekta biñam äneñpani u kudup iniñ kireñjuk. Täñpäkañ Abrahamtä mobä awañ suwañjuk-ken webeni Sara u äneñjuk. Kome uwä Kenan kome bämopiken itkuk.

²⁰ Ude täñkuño uwä Hit kome mähemtä kome ba awañ uwä Abrahamta biñam yäntäreñ imiñpäñ iniñ kireñjuk.

24

Abraham Aisakta webe kubä kañ-ahänjuk

¹ Abraham kadäni käroni it yäpmäñ ärontäñgän tägawani täñjuk. Imaka imaka täñkuko uwä Yawetä iron täñ imiñirän säkgämän ahänjuk. ²⁻⁴ Tägawani täñpäñ kadäni kubäken Abrahamtä piä watä ämani intäjukun täñpani, tuñumi kuduptagänta watä irani u ñode iwetkuk; Ketka gäyeknaken penpäñ Yawe, kunum täño Anutu ba kome täño Anutu u inämiken yänkehäromtak man ñode näwet; Nanakata Kenan webe, kome itkamäñ ñoken nanik kubä nämoinik kañ-ahän imet yän näwet! Gäk Aisakta webe kañ-ahän imayän nadäñpäñä näkña komeken kuñkañ näkño äbotken nanik webe kubä kañ yäpmäñ imi. ⁵ Ude yäwänä piä watä ämanitä iwetkuk; Webetä näkkät ño äbäktä gäripi nämo nadäwänä jide kañ täñpet? Nanaka kome ño penpen komekaken käwep api imagut yäpmäñ kwet?

⁶ Yäwänä iwetkuk; Nämo! Nanakna u komenaken nämoinik imagut yäpmäñ kwen! ⁷ Kunum täño Anutu Yawetä näkña kome kujatna ba nanatä äbot bämopiken nanikpäñ nämagut yäpmäñ äbäñpäñ man kehäromi ñode näwetkuk; Yerikayeta kome itan ño bureni api yämet yän näwetkuk. Unita nanaknata webe kubä näkña komeken nanikpäñ kañ-ahän imayän täñiri Yawetä añeroni iwerän päñku intäjukun kuñ gamiñpäñ api täñkentän gamek yäk. ⁸ Webe kañ-ahäwayän täno unitä gäkkät äyänutpen äbäktä gäripi nämo nadäwänä eruk yänkehäromtak man näwetan unita nadäwätäk nämo täñpen. Upäñkañ ñode nadä! Nanakna komenaken nämoinik imagut yäpmäñ kwen! ⁹ Ude yäwän nadäñpäñä piä watä ämani uwä keru, mähemu Abraham gäyekiken penkañ man iwetkuko u täkta yänkehärom täñjuk.

¹⁰⁻¹¹ Ude yänkañ piä watä ämani uwä mähemu Abraham täño kamel ätu itkuño ukät nanik 10 yämagutkuk. Täñpäñ mähemu täño tuñum imaka tägatäga mebäri mebäri kobet täñ yäpmäñ kuñjuk. Tuñum ude täñpäñ yäpmäñ kuñtäñgän Mesopotemia komeken Naho täño yotpärare keräp täñpäñ ume näñpaniken ahänjuk. Ahäñpäñ itpäñ kamel yäwerän gukuri imäpmok täñkuñ. U bipäda ahänjuk, webe u nanik täño ume gwetgwet kadäni bumik täñirän. ¹² Täñkañ piä watä äma unitä Anutuken ñode yänapiñjuk; O Yawe, mähemna Abraham täño Anutu, gäk apiño Abrahamta yänpäñ iron täñ imiñpäñ täñkentän namiñiri piä täga täñpa. ¹³ Näka nabä! Näk ume dapuriken ño irira kome ño nanik täño webe gubañi umeta äbäkañ yäk. ¹⁴ Ñode irira webe gubañi kubä äbäñpäñ ume gwet nami näñpayän iwerapän ñode näwerän; Ño naniri kamelkayeta gwet yäma nanput yän. Ude yäwayän täko webe u uwä piä

ämaka Aisakta biñam iwoyänkun yän nadäwayän yäk. Ude näweränä mähemna Abrahamta iron täñ imitan yän nadäwayän yäk.

¹⁵ Man ude Anutu nämo iwet moreñirän uterakgän Rebekata ume gwetta ume käbot buramiñ yäpmän äbuk. Webe uwä Milka nanaki Betuel unitäño äperi. Milka uwä Abraham monäni Naho täño webeni. ¹⁶⁻¹⁷ Täñpäkañ Rebeka uwä inami dapun säkgämän. Webe gubañi, ämakät nämo pärani ba kuñarani. Webe unitä ume dapuriken äpmo ume gwetkañ äneñi äbänjirän piä watä äma unitä dubiniken bäräñeñ kuñpäñ iwetkuk; Nadän namiñiri ume käbotken ño ätu näñpa yäk. ¹⁸ Ude iweränä Rebekata ume käbot u piriken nanik yäpmän äpäñpäñ iwönärenpäñ iwetkuk; Ekänina ño nañ yäk. ¹⁹ Nañpikañ kamelkayeta udegän gwetpäñ yämiñira nañpä koki täñput yäk. ²⁰ Ude yänpäñ ume käbotken nanik kamelta gäpe gänañ bäräñeñ piwän äpmonkuñ. Piwän äpmonpäkañ äneñi bäräñeñ päñku ume ätukät gwet yäpmän äbuk. Ude täñtäyon kamel 10 u ume nañpä tägañkuñ. ²¹ Ude täñ irirän Yawetä nadän imiñpäñ piäni täño bureni webe ño terak pewän ahätak ba nämo yän u kañpäñ nadäka piä äma unitä webe u ket täñpäñ kañiwat itkuk. ²² Eruk, kameltä ume nañ morewäkañ piä äma uwä inami epmäget täñ imiñpäñ siworok yarä keru kukñi kukñi peñ imiñkuk. Epmäget uwä golpäñ täñpani, gwäki täñpäñ peñ imiñkuk. ²³ Peñ imiñpäñ iwet yabänkuk; E nanka wäpi netä? Täñkañ ninä intä yotken täga pätnayän? ²⁴⁻²⁵ Ude iweränä iwetkuk; Nana wäpi Betuel, Naho kenta Milka täño nanaki yäk. Ninkät täga pätnayän. Täñkañ nintä yotken ketem kamelkayeta nakta mäyap itkañ ba unitä dämpmon patta bägup täga itkañ yäk.

²⁶⁻²⁷ Yäwänkañ piä watä ämatä gwäjiñ äpmonpäñ Yawe iniñ oretpän yänkuk; Mähemna Abraham täño Anutu Yawe u wäpi yäpmän akutat yäk. Anutu uwä mähemna Abrahamta nadän imiñpäñ bänep iron täñpäñ yänkehäromtak man yänkuko unitäño bureni nämo iyap täñkuko unita iniñ oretat yäk. Täñkañ näka imaka, nadän namitak. Yawe u kädet siwonji nämagut päbä nepmanpäñ mähemna täño nägät moräktä yotken ahätat yäk.

²⁸ Täñpäkañ webe gubañi uwä bäräñeñ päñku miñitä yotken ahänpäñ ämawebe itkuño u ume terak imaka ahänkuko u manbiñam kudup yäwetkuk. ²⁹⁻³⁰ Iwerirän Rebeka wanori wäpi Laban unitä epmäget inamiken ba siworok keriken u yabänkañ manbiñam yänkuko u nadänpäñ bäräñeñ kumañ Abraham täño piä watä äma kamelkät ume terak irirä yabän ahänkuk. ³¹ Yabän ahänpäñ iwetkuk; Anututä iron täñ gamani gäk äbikañ kuna yäk. Yotpärare gägäniken ño imata itan? Näk gäka ba kamelkayeta irit patpat kome ket urat yäk.

³² Ude yänpäñ äma ukät kamelniye yämagut yäpmän Rebeka miñitä yotken kuñkuk. Kuñkañ kamel terak nanik tuñum ketärenpäñ peñkañ kamelta ketem yämän nañ irirä äma yarä u yot gänañ äronkumän. Äronpäñ Abraham täño piä watä äma ukät piä ämaniye bok äbuño unita kuroñi ärutta ume gäpe gänañ piñ yämiñkuk. ³³ Ude täñkañ ketem peñ yämiñkuñ. Peñ yämiñirä Abraham täño piä watä ämatä yänkuk; Nadän namiñirä man nadätat u yäwa tärewänkañ ketem kämi näñpayän yäk. Yäwänä Labantä iwetkuk; Yäyan ude tä yäk.

³⁴ Yäwänä watä äma unitä yänkuk; Näk Abraham täño piä äma yäk. ³⁵ Yawetä mähemna Abrahamta iron pähap täñ imiñkuko unita tuñum äma täyak yäk. Sipsip, bulimakau, siliwa ba gol monen, piä äma, piä webe, kamel, donki ude imani. ³⁶ Täñpäkañ mähemna täño webeni Sara uwä webe pähap terak nanak kubä bäyañ imiñkuk. Bäyañ imän tägawänkañ Abrahamtä tuñumi kuduptagän nanakita äriwän äpmon imiñkuk. ³⁷ Täñpäñ mähemnatä mani buramikta man kehäromi näwet-pewän yänkehärom täñkut yäk. Node täñpen yän näwetkuk; Gäk nanaknata webe kubä Kenan kome it täyat ñoken nanik nämo yäpmän imen yän näwetkuk. ³⁸ Nanatä komeken näkña äbotken kuñkañ nanaknata

webe uken nanikgänpäj kaj yäpmäj imi. Ude näwetkuk. ³⁹ Ude näwerirän mähemna ñode iwetkut; Webe unitä ño äbäkta gäripi nämo nadäwänä jide api tänpet? yäj iwetkut. ⁴⁰ Ude iwerawä kowata ñode näwetkuk; Yawe inamiken it yäpmäj äbäk täyat unitä aņero kubä peņ iwet-pewän gäkkät itpäņ täņkentäj gamiņirän piä gamitat ño unitäño bureni api ahäwek yäj näwetkuk. Gäk näkņa kome kujat nanatä koņken nanik nanaknata webe kubä api yäpmäj imen yäj näwetkuk. ⁴¹ Näkņo äbotken naniktä webe kubä nanaknata nämo gamäwä, eruk, yäjkehärom täyan unita nadäwätäk nämo täņpen yäj näwetkuk.

⁴² Täņpäkaj apiņo ume dapuriken ahäņpäņ Anutu ñode iwerat; Yawe, mähemna Abraham täņo Anutu, piä täņpayäj äbätat unita gäk täņkentäj namiņiri bureni täga ahäwayäj? ⁴³⁻⁴⁴ Ume dapuriken ño irira webe gubaņi kubätä äbäņpäņ ume täpuri gwet nami näņpayäj iwerapäj ñode näwerän; Ño naņiri kamelkayeta gwet yämajäj. Ude yäwayäj täko webe uwä mähemna täņo nanaki unita biņam, Yawetä iwoyäjnkuko u yäj nadäwayäj yäk. ⁴⁵⁻⁴⁶ Eruk, bänepnatä ude nämo yäņtäreņira uterakgän Rebekatä ume kăbot buramiņ päbä ume dapuriken ahäņpäņ ume gwerak. Täņirän ñode iwerat; Ume nami näņpa yäj iwerira uterakgän ume kăbot piriken nanik yäpmäj äpäņpäņ ume gwetpäņ näwerak; Naņiri kamelkayeta udegän gwet yämajäj yäk. Ude yäj nadäjä ume gwet namän naņira kamelta udegän gwet yämän naņ. ⁴⁷ Ude täņpänä iwerat; Gäk netä täņo äperi? Ude yäwawä näwerak; Näk Naho Milka nanaki Betuel unitäño äperi yäk. Ude näweränä epmäget inamiken peņpäņ siworok keru kukņi kukņi peņ imit. ⁴⁸ Ude täņpäņ gwäjiņ äpmonpäņ Yawe iniņ orerat yäk. Bureni, mähemna täņo Anutu Yawetä monäni täņo äbeki nanakita webe biņam yäpmäktä kădet täga terak nämagutkuko unita wăpi yäpmäj akut! ⁴⁹ Eruk näwerut; In mähemnata nadäj imikinik täņpäņ iron täņ imikta nadăkaj ba nämo? Nämo yäj nadäņpäņä näwerăkaj u ba u api tänpet yäk.

⁵⁰ Ude yăwerănkaj Labankăt nani Betueltä iwetkumän; Ñowä Yawe täņo kudän unita nektä u ba u yănaņi nämo yäk. ⁵¹ Rebeka inamkaken itak ño. Mähemka täņo nanakita webe biņam Yawetä yăņkuko udegän täņpäņ kaj imagut yäk. ⁵² Ude yăņiră nadăņpäņ Abraham täņo piä watä ämatä Yawe gwäjiņ äpmon imiņkuk. ⁵³ Ude täņpäņ epmäget siliwa golpäņ täņpani, tek kejima Rebekata imiņkuk. Täņpäņ tuņum gwăki ärowani ätu uwä Rebeka miņi wanorita yămiņkuk. ⁵⁴ Yămănkaj Abraham täņo piä watä äma ukăt äma ätu bok äbuņo u ketem ume yămăn naņpäņ ugän patkuņ. Patkuņo yăņewänä yăwetkuk; Nepmaņpăkaj mähemnaken kwa yäk.

⁵⁵ Ude yăwänä miņi wanoritä yăņkumän; Webe gubaņi uwä kepma 10 ude bumik ninkăt itkaj kaj kut yäk. ⁵⁶ Yăwawä piä watä äma unitä yăwetkuk; Nabä kătawä kwa yäk. Yawetä täga täņ namiņirän piäna täņo bureni ahäņirän imata nepmăņitkamän? Mähemnaken nabä kătawä kwa yäk. ⁵⁷ Ude yăwänä iwetkumän; Eruk webe gubaņi u imagutpäņ iwetpäņ-nadăna yäk. ⁵⁸ Ude yăņpäņ yăņpewän äbăņirän Rebeka iwet yabăņkumän; Gäk äma ñokăt kukta nadătan? Iweränä Ei, näk kwayäj nadătat yăņ yăwetkuk. ⁵⁹⁻⁶⁰ Ei yăņ yăwänä miņi wanoritä Rebekakăt iniken watä irani webe ba Abraham täņo piä watä äma ukăt yepmaņpăn kunayäj täņiră Rebekata kon man ñode iwetkumän; O wanotnin, gäk äbot pähap täņo miņi täyi.

Tăjiri äbotkayetä iwaniye yăwat kireņpäņ kome mähemi tăkot!

⁶¹ Ude iwerăkaj Rebekakăt piä webeniyetä tuņum täņpäņ kamel terak ärowăkaj piä äma unitä yăņ-yăkņat yäpmäj kuņkuņ.

⁶² Täņpăkaj kadăni uken Aisak ume kubä wăpi Irit Măhemită Nabăk Tăyak u peņpeņ Negev kome päņku it täņkukonik. ⁶³ Eruk kadăni kubätä bipăda itpäņ-nadăkta piăken kuņkuko ittăņgän dapun ijiņpewän kwăpäņ kamel äbăņiră

yabänjuk. ⁶⁴Tänjirän Rebekata udegän dapun ijinpewän kwäpäñ Aisak kañjuk. Kañpäñ kamel terak naniktä äpmonpäñ piä äma ñode iwet yabänjuk; Äma piäken naniktä äbatak u netä? ⁶⁵Ude yäwänä piä watä ämatä iwetkuk; U mähemna ubayän yäk. Ude yänjirän inami dapun penpipikta tek wädän pewän äronjuk. ⁶⁶Tänpäñ dubiniken ahäñpäñ itpäñ piä ämanitä imaka imaka täñkuko u Aisak biñam iwetkuk. ⁶⁷Iwerän tärewänkañ Aisaktä Rebeka imagut yäpmäñ miñi Saratä yotken yäpmäñ äronpäñ webenita yäpmäñpäñ nadän imikinik täñ iminjirän it täñkumänonik. Ude täñpäñ miñi kumänjirän butewaki nadäñpen kuñatkuko u paotkuk.

25

Abraham täño nanakiye ätu

¹ Saratä kumbänkañ Abraham äneñi webe kubä yäpuk, wäpi Ketura. ² Unitäwä nanak ñode bäyañ yepmañjuk; Simran, Joksan, Medan, Midian, Isbak, Sua. ³ Joksan uwä Seba kenta Dedan unitäño nani. Täñkañ Dedan uwä äma äbot ñode täño orani; Asu, Letus, Leum. ⁴ Täñkañ Midian täño nanakiye ñodetä ahäñkuñ; Efa, Efe, Hanok, Abida, Elda. Äma u kudup u Ketura täño oraniye.

⁵ Täñpäkañ Abraham uwä moneñ tuñumi kuduhtagän Aisakta biñam buñät iminjuk. ⁶ Upänkañ kodak pen itpäñ webeniye ätu unitäño nanakiyeta tuñum ätu yämiñpäñ nanakna Aisakkät nämo itneñ yänpäñ edap äbani käda yäwerän kuñ moreñkuñ.

Abraham kumbuk

⁷⁻⁸ Abraham u it yäpmäñ ärontäyon tägawaniinik täñpäñ obañ 175 ude tärewänkañ kumbuk. Kumbänkañ äneñkuñ. ⁹ Nanakiyat Aisak, Ismael unitä Makpela awañken äneñkumän. Awañ uwä Hit äma Soha nanaki Efron unitäño piä Mamre udude käda itkuk. ¹⁰ * Piä u Abrahamtä bian Hit nanikpäñ suwañpäñ webeni Sara äneñpani-kengän äneñkumän. ¹¹ Täñpäkañ Abraham kumänjirän Anututä nanaki Aisakta iron pähap täñ iminjuk. Aisak uwä ume awañ kubä wäpi Irit Mähemitä Nabäk Täyak u dubiniken it täñjukonik.

Ismael täño oraniye

¹²⁻¹³ Eruk Abraham nanaki Ismael, Sara täño watä piä webe Isip nanik wäpi Haga unitä bäyañ iminjukko unitäño nanakiye wäpi tawañ ñode; Tuäni Nebaiot, monäni Keda, gweki Atbel, awäni Mipsam. ¹⁴⁻¹⁵ U punin terak Misma, Duma, Masa, Hadat, Tema, Jetu, Nafis, Kedema. ¹⁶ Ismael täño nanakiye 12 unitä äma äbot 12 unitäño oraniye pähap ude täñkuñ. Äma äbot 12 unitäño yottabatä ittän kuñkuño u yotpärare wäpi udegän yän-daniñkuñ. ¹⁷ Eruk Ismael it yäpmäñ ärontängän obañ 137 ude tärenjirän kumbänkañ äneñkuñ. ¹⁸ Ismael oraniye täño irit kome uwä Havila kenta Su kome u bämopiken, u Isip kome täño edaptä äbani kädatä päñku Asiria baganiken it yäpmäñ kuñkuñonik. Täñkañ Ismael oraniye täño äbot unitä Abraham täño nanakiye ätukät not nämo täñpäñ inigän inigän it täñkuñonik.

Jekop kenta Iso täño manbiñam

¹⁹⁻²⁰ Täñpäkañ Abraham täño nanaki Aisak unitäño manbiñam ñode; Aisak u obañ 40 ude tärenjirän Betuel täño äperi Rebeka webenita yäpuk. Betuel u Aramtä äbotken nanik Mesopotemia kome mähemni. Rebeka wanoriwä Laban.

²¹ Rebeka äruñ ittäyon äpi Aisaktä webenita yänpäñ Yaweken yänpäpik man yäwän nadän iminjirän Rebekata nanak kok itkuk. ²² Nanaki yarä nitek miñi

* **25:10:** Stt 23:3-16

koki gänaŋ patkaŋ kowat ämiwän täŋkumän. Täŋirän miŋitä yäŋkuk; Wära! Imata näkä terak ude ahäŋ namitak? Ude nadäŋpäŋ Yawe iwet yabäŋkuk. ²³ * Iwet yabäwänä Yawetä iwetkuk; Äma äbot yarä kokka gänaŋ itkamän. Äbot yarä gäkken naniktä ahäŋpäŋä ini äbot-äbot api itneŋ. Äbot kubä täŋo kehäromitä kubä täŋo api irepmirek. Intäjukun naniktä mäden nanikta watä piä api täŋpek yäk.

²⁴ Täŋkaŋ nanak ahäk-ahäk kadäni täŋirän eruk, gwabäyak ahäŋkumän.

²⁵ Intäjukun ahäŋkuko u gupi gämäni täŋkaŋ pujiŋ-pujiŋ ikek, tom pujiŋi ude bumik unita wäpi Iso yäŋ iwetkuŋ. (Ninin man terak Iso uwä pujiŋ yot.)

²⁶ Täŋ mäden ahäŋkukotä tuäni Iso täŋo mämeke iŋitkaŋ ahäŋkuk, u wäpi Jekop yäŋ iwetkuŋ. (Jekop u ninin man terak mämeke iŋirani. Täŋkaŋ Isrel naniktä man wärani yäŋkaŋ äma jop man yäwanita mämeke iŋirani yäŋ yäwet täŋkuŋonik.)

Aisak u obaŋ 60 ude täreŋirän nanakiyat uwä ahäŋkumän.

²⁷ Täŋpäkaŋ nanaki yarä ahäŋkumäno u tägaŋpäŋ Isotä äwanken kuŋatpäŋ tom däpmäkta mebäri nadäŋkuk. Ude täŋirän Jekop uwä kwikinik irani, yotkengän irani. ²⁸ Täŋpäkaŋ nani Aisak u tom ägwäri täŋo toharita gäripi nadäŋkuko unita gäripini Iso terak patkuk. Upäŋkaŋ miŋi Rebekatä Jekopta gäripi nadäŋ imiŋkuk.

²⁹⁻³⁰ Eruk kadäni kubäken Jekop käpek gämäni käbot ijiŋ irirän Iso bipiken naniktä äbäŋpäŋ nakta wakiinik iŋkuŋ. Äbäŋpäŋ Jekop iwetkuk; Bäräŋeŋ, imaka gämäni ijitan u ätu nami näŋpa. Nakta bumta nekaŋ! yäk. Mebäri unita wäpi kubä Edom yäŋ iwerani. (Ninin man terak Edom u imaka gämäni.)

³¹ Ude iweränä Jekoptä ŋode iwetkuk; Gäk intäjukun ahäwani täŋo tuŋum yäpmäkta biŋam wäp u naniŋ kirewikaŋ uyaku yäk. ³² Yäwänä Isotä man kowata ŋode iwetkuk; Eruk yäk. Wäpna biŋam unitä täŋkentäk jidewani api namek? Nämo! Nakta kumäkinik täyat yäk. ³³ * Ude yäŋirän Jekoptä iwetkuk; Naniŋ kirekta yäŋkehäromtaŋ nam! Ude yäwänä Isotä intäjukun ahäwani täŋo tuŋum yäpmäkta biŋamta yäŋkehärom taŋpäŋ Jekopta iniŋ kireŋkuk. ³⁴ Iniŋ kireŋirän Jekoptä Isota kärägakät käpek gämäni ijiŋkuko u imiŋkuk. Imän naŋkaŋ kuŋkuk. Bureni, Isotä intäjukun ahäwani täŋo tuŋum yäpmäkta biŋam wäpi unita nadäwän mewuni täŋkuk.

26

Aisak täŋo manbiŋam

¹ Kadäni uken nakta jop irit äneŋi ahäŋkuk. Bianä Abraham täŋo kadäniken kubä ahäŋkuk. Täŋ äneŋi ahätak ŋowä Aisaktä Filistia äbot täŋo intäjukun äma wäpi Abimelek, Gera yotpärareken irirän päŋku ahäŋ imiŋkuk. ² Täŋpäkaŋ Yawetä Aisak ahäŋ imiŋpäŋ ŋode iwetkuk; Isip komeken nämo kwen. Näkä kome kubä gäwoŋärewakaŋ uken päŋku kaŋ it yäk. ³ * Kome uken ätu iriri näkä gäkkät itpäŋ api täŋkentäŋ gamet. Täŋkentäŋ gamiŋpäŋ gäk ba nanakaye oraŋkayeta kome kudup u api tamet. Bureni, yäŋkehäromtak man nanka Abraham iwetkuro u api täŋkehärom tawet yäk. ⁴ Näkä täŋpewa oraŋkayetä nanak bäyaŋ weŋirä kunum terak guk itkaŋ ude bumta api ahäneŋ. Äbekaye oraŋkaye äbot u terak ämawebe äbot komeni komeni kudupta iron pähap api täŋ yämet. ⁵ U Abrahamtä näkŋo бага man ba jukumanna u kudup nadäŋpäŋ buramiŋ moreŋkuko unita ude uwä api täŋpet yäk. ⁶ Yawetä ude iweränkaŋ Aisak Gera yotpärare uken it yäpmäŋ äroŋkuk.

* **25:23:** Rom 9:12 * **25:33:** Hib 12:16 * **26:3:** Stt 22:16-18

7 * Irirän kome u naniktä webenita iwet yabäk täjirä Aisaktä yäwetkuk; U wanotna yäk. Webena yäj yäwetta umuntaŋkuk. Man bureni yäwawä ɲo naniktä Rebeka ɲami dapun säkgämän u kaŋgärip täjipäj näk api nutneɲ yäj nadäŋkuk. 8 Eruk uken kadäni käroni ittängän kadäni kubäken Aisaktä webeni Rebekakät täjoret täjirän Abimelek, Pirstia täjoro intäjukun ämatä ini yotken itkaŋ dapun pärewat täjipäj yabäŋkuk. 9 Yabäjpäj Aisak yäjpewän äbäjirän iwetkuk; Nadätat! Rebeka u webeka yäk. U wanotna yäj imata yäjkuŋ? Yäjirän Aisaktä yäjkuŋ; Bureni, näk Rebeka ɲami dapun täga u kaŋpäj nutneɲ yäj nadäjpäj ude yäjkuŋ yäk. 10 Yäjirän Abimelektä iwetkuk; Wa! Umuri pähap täjkuŋ yäk. Ämanaye kubätä webeka Rebekakät patkumän yäwänä momi pähap nintä terak pätek yäk. 11 Ude yäjipäj ämawebeniye ɲode yäwetkuk; Kubätä äma ɲo ba webenita imaka waki kubä täj yämayäj täko uwä kumäk-kumäkta biŋam api täjpek yäk.

12 Täjpäkaŋ Aisaktä kome uken ketem piä täjkuŋ. Täjirän Yawetä iron täj imiŋirän obaŋ ugän ketem bumtainik ahäj imiŋkuŋ. 13-14 Aisak uwä sipsip bulimakau ba piä watä ämaniye ahäj bumbum täjirä tuŋum äma pähap täjkuŋ. Ude täjirän Filistia ämatä kaŋpäj nadäwäwak täj imiŋkuŋ. 15 Nadäwäwak täj imiŋpäj ume awaŋ bian nani Abrahamtä itkaŋ piä ämaniye yäwerän äneŋpani u Filistia ämatä kome äneŋi kudup yejämbuŋ.

16 Ude täjirä Abimelektä Aisak ɲode iwetkuk; Gäk nin nirepmitpäj äma kehäromi nitek itan unita nipmanpeŋ kome kubäken ku yäk. 17 Ude yäwänkaŋ Aisak Gera kome pipiyäwani pähapken äpmonpäj yottaba täjpäj kome uken kadäni käroni bumik itkuk. 18 Täjpäkaŋ ume awaŋ Abrahamtä irirän äneŋpani Filistia ämatä Abraham kumäjirän yejämbuŋo u äneŋi äneŋtäŋ kuŋkuk. Ude täjpäj ume awaŋ unitäjo wäpi wäpi nanitä yäwani udegän yäntäj kuŋkuk. 19 Täj Aisak täjoro piä watä ämaniyetä ume dapuri kudupi kubä kome äneŋpäj kaŋ-ahäjkuŋ. 20 Kaŋ-ahäjirä Gera kome täjoro sipsip watä ämatä Aisak täjoro sipsip watä ämakät yäjawätpäj yäjkuŋ; Ume ɲo nin täjoro yäk. Yäjawätkuŋo unita Aisaktä ume awaŋ uwä wäpi Esek yäj iwetkuk. (Ninin man terak Esek uwä yäjawät-awät.) 21 Ude täjirä äneŋi ume awaŋ kubä änekgän täjkuŋopäj unita äneŋi yäjawätgän täjkuŋ. Äneŋi yäjawätgän täjkuŋo unita wäpi Sitna yäj iwetkuk. (Ninin man terak Sitna u iwan täktäk.) 22 Ude täjirä kome u peŋpeŋ päjku ume awaŋ äneŋi kubä äneŋkuk. Ume unita man nämo ahäjkuŋ. Man nämo ahäwänpäj Aisaktä yäjkuŋ; Yawetä kome taŋi ɲo namiŋirän nanak bäyaŋ weŋpäj api itne yäj yäjipäj ume awaŋ u wäpi Kome Taŋi yäj iwetkuk.

23 Eruk, Aisak kome uken naniktä Beseba komeken päjku ahäjkuŋ. 24 Päjku ahäjirän bipani ugän Yawetä ahäj imiŋpäj iwetkuk; Näk nanka Abraham täjoro Anutu. Näk gäkkät api itdero unita nämo umuntäwen yäk. Piä ämana Abrahamta yäjipäj näk gäkkät itkaŋ täjkuŋtäŋ gamiŋpäj äbekaye oraŋkaye mäyap api pewa ahäneŋ. 25 Yawetä ude iwerirän Aisaktä mobä bukä kubä täjpäj Yawe iniŋ oretkuk. Ude täjpäj yottaba kome uken täjirän piä ämaniyetä ume awaŋ kubä äneŋkuŋ.

Aisak Abimelekkät bänep kubägän täjkumän

26 * Kadäni kubäken kome uken nanik täjoro intäjukun äma Abimelek ukät watä äma wäpi Ahusat ba komi ämaniye täjoro intäjukun äma wäpi Fikol u Gera komeken naniktä äbä Aisak ahäj imiŋkuŋ. 27 Ahäj imiŋirä Aisaktä yäwetkuk; Imata näkken äbäkaŋ? Iwan täj namiŋpäj näwat kireŋpewä kome ɲoken äburopäj imata äbäkaŋ? 28-29 Ude yäwänä Gera naniktä yäjkuŋ; Nin Yawetä gäkkät it täyak u kakinik täjkumäjo unita bämopninken yäjkehäromtak

* 26:7: Stt 12:13, 20:2 * 26:26: Stt 21:22

man kubä penpäñ gäkkät bänep kubägän tänyäñ nadäkamäñ yäk. Nintä gäka waki kubä nämo täñ gaminpäñ bätaki terak gepmanapäñ ñoken äbun. Äbäñiri Yawetä täñkentäñ gaminük. Unita gäk udegän, waki kubä nämo täñ nimenta bänep kubägän kañ täna yäk.

³⁰ Ude yäñirä Aisaktä äñnak-äñnak pähap täñ yämän nañkuñ. ³¹ Nañpäñ patkuño yäñewänä bänep kubägän itta Aisakkät äma äbuño u yäñkehäromtak man yäñkuñ. Ude täñkañ Aisaktä bänep kwini terak yepmanpäñ kuñkuñ. ³² Eruk, edap ugän Aisak täño piä ämaniye äbä ume awañ äneñkuño unita Aisak biñam ñode iwetkuñ; Nin ume kañ-ahäkamäñ yäñ iwetkuñ. ³³ Iwerirä ume awañ unitäño wäpi Seba yäñ iwetkuk. Unita yotpärare unitäño wäpi Beseba yäñ iwetkuño unitä pen itak. (Ninin man terak Beseba u Yäñkehäromtak Man.)

³⁴ Täñpäkañ Iso obañ 40 ude täreñirän Hit nanik kubä wäpi Beri unitäño äperi Judit webenita yäpuk. Täñpäñ Hit nanik kubä wäpi Elon unitäño äperi Basemat u bok yäpuk. ³⁵ Täñpäkañ webe yarä Isotä yäpuko unitä Aisak yanäpita goret täñ yämiñirän bänepitä jägämi pähap nadäk täñkumänonik.

27

Jekoptä nani täñikñat-pewän kon man iminük

¹ Täñpäkañ Aisak u it yäpmäñ äronpäñ äma tägawani täñpäñ dapuri wañirän imaka imaka ket nämo yabäñkuk. Eruk, kadäni uken nanaki tuäni Iso yäñpewän äbänpäñ Nanakna! yäñ yäwänä Näk ño yäñ iwetkuk. ² Iweränä nani Aisaktä iwetkuk; Nadätan? Näk äma tägawani täyat. Äma tägawani täñpäñ kumäk-kumäkna kadäni u nämo nadätat. ³ Unita äpa kuwek yäpmäñ päñku bipiken tom kubä kañ ut nam. ⁴ Utpäñä ketem näkña gäripi nadäk täyat ude kañ ijiñ nami näñpa. Nañ paotpäñä näk nämo kumäñkañ kon manna kañ gäwera tärewän yäk. ⁵⁻⁶ Eruk Aisak nanaki Isokät man yäñpäñ-nadäk ude täñirän Rebekatä juku penpäñ nadäñkuk. Nadäñpäñä Iso tomta bipiken kuñirän Rebekatä nanaki Jekop iwetkuk; Ai, nadätan? Nankatä tuäka ñode iwerirän nadätat yäk. ⁷ Gäk tom kubä yäpmäñ päbä ketem gäripi nitek ijiñ namiñiri Yawe inamiken kon manna gäwetkañ kañ kumba yäñ iwetak. ⁸ Ude iwetak unita nanakna, näkä man gäwera nadäñpäñä burami. ⁹ Gäk ñodetä kuñkañ meme gubañi säkgämän yarä yäpmäñ äbi. Yäpmäñ äbäñiri nankata ketem ini gäripi nadäk täyak u ijiñ imayäñ yäk. ¹⁰ Ijiñ imakañ yäpmäñ nankaken yäpmäñ ärowipäñ nañkañä gäkpäñ kon mani gäwetkañ kañ kumbän yäk.

¹¹ Ude iwerirän Jekoptä miñi Rebeka iwetkuk; Ude täga upäñkañ Iso u pujiñ yot, nähä dudumi yäk. ¹² Nanatä nepmäñitpäñ nadäwektagän yäk. Ude täñpero uwä gäk täñikñarani äma yäñ näwetpäñ kon manta kowata tagwän man näwerek yäk. ¹³ Yäñirän miñitä iwetkuk; Nanakna, ude nämo! Tagwän man uwä näkä terak kañ ärowän yäk. Gähäwä manna buraminpäñ imaka unita gäwetat u päñku yäpmäñ äbi yäk. ¹⁴ Ude iweränkañ Jekop päñku meme yäpmäñpäñ miñitä iminük. Imänkañä miñitä ketem nanitä gäripi nadäk täñkuko ude ijiñ iminük. ¹⁵ Ude täñkañ nanaki tuäni täño tek täga kubä eni gänañ itkuko u yäpmäñpäñ Jekopta täñ iminük. ¹⁶ Täñ iminpäñ tom däpuko unitäño pujiñi yäpmäñpäñ kerä kotäki dudumi uwä uwäk täñkuk. ¹⁷ Uwäk täñ iminpäñä tom ba käräga gäripi nitek ijiñkuko u iminük. ¹⁸ Imänkañ ketem u yäpmäñkañ naniken kuñpäñ iwetkuk; Nan yäk. Yäwänä iwetkuk; Nanakna, gäk netä? ¹⁹ Yäwänä Jekoptä nani iwetkuk; Näk nanaka tuäka, Iso yäk. Man näwerano u täñ moretat. Gäk akuñpäñ itkañ ketem yäpmäñ äbätat ño nañkañ kon man näwet yäk.

²⁰ Yäwänä Aisaktä nanaki iwetkuk; Nanakna, jide tänpän tom u bäränekinik kañ-ahätan? Yäwänä ñode iwetkuk; Yawe, gäknö Anutu unitä näwoñärewänkañ kañ-ahätat yäk. ²¹ Ude yäwänä Aisaktä iwetkuk; Nanakna, äbikañ gäk nanakna Iso yän siwoñi nadäkta gepmänit nadäwa. ²² Ude yäwänä Jekoptä nani dubiniken kuñirän init nadänjuk. Init nadänpän yänjuk; Manka kotäk nadänjira Jekop täño man kotäk bumik täyak upänkañ ketka gepmänitpän nadäwa Iso täño bumik täyak yäk.

²³ Ude yänpän keru Iso täño bumik puñi nitek yän nadänpän nämo kañkuko unita kon imayän nadänpän yänjabäk ñode täjuk; ²⁴ Gäk bureni nanakna Iso ba? Yäwänä Jekoptä yänjuk; Näk ubayän. ²⁵ Näk ubayän yän yäwänä nanitä iwetkuk; Nanakna, tom ketem ijiwani u yäpmän äbi nañpänä kon manna gäwerayän yäk. Ude iwerirän Jekoptä ketem u yäpmänpän imän nañjuk. Tänpän wain ume bok imän nañjuk. ²⁶ Nañ paotpänä nani Aisaktä ñode iwetkuk; Nanakna, dubinaken äbänpän bumumnaken neñpän naniñ oret yäk. ²⁷ * Ude iweränä Jekop nani dubiniken kuñpän iniñ oretpän nani bumumiken injuk. Täñirän teki kábän nadänpän kon man ñode iwetkuk; Nanakna täño gupi kábän u äwan täño kábän bumik, säkgämän, Yawetä gäripi nitek peñkuko u bumik yäk.

²⁸ Anututä guk näburum ba kome täño gakñi gaminjirän säguom ba wain ahän bumbum täkot.

²⁹ * Äma komeni komenitä orañ gaminpän piä täñ gamik täkot.

Täñirä notkayeta intäjukun täñ yämisi.

Ba meñka täño äbotken naniktä orañ gamik täkot.

Tänkañ kubätä tagwän man gäweränä unita kowata tagwän man u terak äroton.

Ba kubätä ganiñ orerirän kowata udegän ahän imiton.

Iso, nantä kon man näwerän yänkañ butewaki man iwetkuk

³⁰ Aisaktä Jekop kon man ude iweränkañ Jekoptä nani mäden täñ iminirän uteragän tuäni Iso bipiken naniktä äbuk. ³¹ Äbänpän ketem gäripi nitek Jekoptä iñjukuko udegän iñpän naniken yäpmän äbänpän iwetkuk; Nan, akunpän itkañ ketem yäpmän äbätat ño nañpän kon manna näwet yäk. ³² Iweränä Aisaktä iwetkuk; Gäk netä? Iweränä Näk nanaka tuäka Iso yän iwetkuk. ³³ Iwerirän Aisaktä bärom pähap tänpän yänjuk; Netä unitä tom utpän iñ päbä namän nat? Gäk api äbänjiri tom ketem u nañpän kon manna iwera tärek. Kon manna imiro uwä bureni yäpmäntak, jopi nämo api täñpek yäk.

³⁴ Aisaktä ude iwerirän Isotä konäm kotpän jäpi nadänkañ nani iwetkuk; Nan! Kon manna näka udegän näwet yäk. ³⁵ Yäwänä iwetkuk; Monäkatä yännäknatpän kon manna gäka biñam u gomägarak yäk. ³⁶ * Ude iweränä Isotä yänjuk; Wa! Wäpi Jekop yän iwerani uku ubayän! Kadäni yarä yännäknarani täyak. Kubäwä intäjukun ahäk-ahäk täño tuñum yäpmäta biñam wäp uwä nomägakuk yäk. Tänpäkañ apiñowä nana täño kon man näka namikta yäwani nomägatak yäk. Ude yänpän yänjuk; Näka biñam kon man kubä itak ba nämo?

³⁷ Ude yäwänä Aisaktä nanaki Iso iwetkuk; Nadätan? Ude täñ imiro uterak monäkatä intäjukun api täñ gamek. Ba noriye kuduptagäntä watä piä api täñ imineñ. Ba säguom ba wain umetä ahän bumbum api täñ imineñ. Unita nanakna, jide tänpän imaka de nanikpän gamet? ³⁸ * Ude yäwänä Isotä iwetkuk; O nana, kon manna kubägän paorako uba? Näk imaka, kon man näwet yäk. Ude yänpän konäm kähän yänpän kotkuk.

* 27:27: Hib 11:20 * 27:29: Stt 12:3 * 27:36: Stt 25:29-34 * 27:38: Hib 12:17

39* Konäm korirän Aisaktä iwetkuk;
Guk näburumtä nämo api täñkentäj gamek.
Ba kome gakñi nämoken api kuñaren.

40* Bureni, gäk ämik täñpäj ketem api kañ-ahäwen.
Täñkañ gäk monäkata watä piä api täñ imen.

Upäñkañ gäk piä täñ imikta gañani nadäñpäjä ärowani täñ imiñpäj
kañumuntañ api kwen.

41 Täñpäkañ Isowä nanitä kon mani Jekopta imiñkuko unita yäñpäj kok-
wawak nadäj yäpmäj kuñatkuk. Täñpäj bänepitä ñode nadäñkuk; Nana täño
kumäk-kumäki keräp täyak. Kumäñjirän butewaki nadäwa täreñjirän monäna
Jekop kumäj-kumäj api uret yäk.

42 Eruk Rebeكاتä nanaki tuänitä man yäñkuko u biñam nadäñpäjä Jekop
yäñpewän äbänkañ ñode iwetkuk; Nadätan? Tuäka Iso uwä bänepitä kowata
däpmäj tärekta nadäñpäj gäk kumäj-kumäj gutta nadäñpeñ kuñatak yäk.

43 Unita nanakna, gäk akumañ ämetpeñ wanotna Labantä itakken Aran
yotpärareken ku! Gäwetat udegän pengän iwat. 44 Wanotna ukät kadäni
keräpigän iriri tuäka täño kokwawak u kañ bam tawän. 45 Bam tañjirän imaka
täñ imiñkuno unita täñguñ tañjirän man pewakañ kañ äbi. Imata kepma
kubägän tabäj äwaräkuk täñjira nanaknayat bok paotdeñ?

Jekop ämetpeñ kuñkuk

46 Täñpäkañ Rebeكاتä äpi Aisak ñode iwetkuk; Yäke! Näk Iso täño webeniyat
Hit äbotken nanik unita bitnäkinik täyat yäk. Jekoptä udegän kome ño nanik,
Hit webe udewani kubä yäpeko uwä kañ kumba yäj api nadäwet!

28

1 Rebeكاتä man ude iwetkuko unita Aisaktä Jekop yäñpewän päbä kon man
äneñi iwetpäj man kehäromi ñode iwetkuk; Gäk Kenan kome ño nanik webe
kubä nämoinik yäpen yäk. 2 Unita akumañ Mesopotemia komeken meñka
täño nani Betuel uken ku. Uken meñka täño wanori Laban unitäño äperi
kubä webekata kañ yäpmäj. 3 Ude täñjiri Anutu Kehäromi Mähemitä täñkentäj
gamiñjirän nanakaye mäyap ahäkot. Nanakaye mäyap ahäñjirä gäk äbot mäyap
täño nani ude isi. 4* Anututä Abraham täñkentäj imiñkuko gäk ba äbekaye
orañkaye udegän täñkentäj tamiñjirän kome ño kañ kore. Kome ñowä Anututä
Abrahamta iniñ kireñkuko upäñkañ apiño gäk kome mähem bureni nämo,
äbani ude itan. 5 Man ude yäñpäj Aisaktä Jekop tewän yäpmäj Mesopotemia
komeken äwäjñi Labanken kuñkuk. Laban uwä Betuel, Aramtä äbotken nanik
unitäño nanaki ba Rebeka wanori, Jekop kenta Iso täño miñi u.

Isotä webe kubäkät yäpuk

6-7 Täñpäkañ Isotä biñam ñode nadäñkuk; Nantä Jekop kon man iwetpäj
Kenan webe yäpmäkta yäjiwätpäñ webe yäpmäkta Mesopotemia komeken
kukta peñ iwetkuk. Biñam ude nadäñpäj pen ñode nadäkgän täñkuk; Peñ
iwerirän Jekoptä miñi nani täño man buramiñpäj Mesopotemia komeken
kuñkuk. 8 Isotä biñam ude nadäñpäj bänepiken ñode nadäñkuk; Nana Aisaktä
webe Kenan nanik yäpuro unita nadäwän täga nämo täk täyak yäj nadäñkuk.
9 Ude nadäñpäj päñku Abraham nanaki kubä Ismael unitäño äperi kubä wäpi
Mahalat, Nebaiot täño wanori u webenita yäpuk. Yäpmäjpäñ webeniyat
itkumänkengän tewän yäräkubä täñkuñ.

Jekoptä kunum täño terak kañkuk

* 27:39: Hib 11:20 * 27:40: Stt 36:8; 2Kin 8:20 * 28:4: Stt 17:4-8

10 Tänpäkan Jekoptä Beseba kome penpen Haran yotpärareken kuṅkuk.
 11 Kuṅtäyon edap äpmonjirän kädet bämopiken döpmon pärayän täṅkuk. Kome uken mobä mäyap itkuṅo u kubä yäpmänpän kunowäta penpän patkuk. 12* Patpän döpmonken, terak kubä moräki kome terak, moräki kunum gānaṅ yäputpän irän kaṅkuk. Terak u terak Anutu täṅo aṅerotä äron äpän täṅjirä yabāṅkuk. 13* Ude täṅjirä Yawetä terak moräkiken unu itkan yāṅkuk; Nāk Yawe, oranĵa Abraham ba nanka Aisak täṅo Anutu. Kome pātan ṅo gāk ba äbotkayeta api taniṅ kirewet. 14* Äbotkayetä ahāṅ bumbum täṅtäko kome terak kenken jiran pātkaṅ ude api ahāneṅ. Tänpän kome kukṅi kukṅi umude ba unude api tokneṅ yäpmän kuneṅ. Täṅjirä gāk ba äbekaye oranĵaye terak ämawebe komeṅi komeṅi u kuduptagānta iron pähap api täṅ yāmet. 15 Nadātan? Nāk gākāt itkan kome kuṅarayän täno udegän watāni api it gamet. Tänpän gāmagut yäpmän äbāṅjira kome ṅoken äneṅi api äben. Nāk nämo gepmanpän gākāt irira imaka imaka api gamet yāṅ yāṅkehārom taṅkuro u api ahāṅ morewek yāṅ iwetkuk.

16 Ude iweränkan Jekoptä akuṅpän ṅode nadāṅkuk; Wära! Nāk jop pātāt yāṅ nadāropän Yawetä kome ṅo it-inik täyak yāk. 17 Ude nadāṅpän umuntaṅpän yāṅkuk; Kome ṅo umuri-inik. Bureni-inik, ṅowä Anutu täṅo irit kome. Eruk kunum täṅo yāma ṅo yāk.

18 Eruk kome yāneṅburu taṅjirän Jekop akuṅpän mobä kunowäta pen patkuko u yäpmän akuṅpän kämi kaṅpän nadākta käron yäputkuk. Tänpän Anututa biṅam täkta olip gākṅi umeni piṅ ibatkuk. 19 Gākṅi piṅ ibatpänä kome u wāpi kodaki Betel yāṅ iwetkuk. (Ninin man terak Betel u Anutu täṅo yot.) Kome unitäṅo wāpi biani Lus yāṅ iwerani.

20-21 Ude tänpän Jekoptä ṅode yāṅkehārom taṅkuk; Anutu gākä näkkāt itkan kädet kuṅarayän tāro uken nabāṅ näwatpän ketem ba tek pewi ahāṅ namiṅjirän nanatä yotken äneṅi säkgāmān äbāṅpänä eruk Yawe gāka näṅṅo Anutu yāṅ api nadāṅ gamet. 22 Eruk mobä yäputat ṅonitā Anutu ganiṅoret bāgup api irek yāk. Täṅkan imaka imaka namayän täyan u kuduptagän yäpmän daniṅpän moräki gāka api gamik täṅpet yāk.

29

Jekop äwāṅi Labanken ahāṅkuk

1 Tänpäkan Jekop kuṅtäṅgän ämawebe edap äbani kāda itkuṅken uken ahāṅkuk. 2 Ahāṅpän dapuri ijiwän kwäpän ume awaṅ kubä kaṅkuk. Uken sipsip äbot yarākubä yabāṅkuk. Kome mähemitä awaṅ uken yawakiye yepmän towik täṅkuṅonik. Täṅkan ume awaṅ unitäṅo meni mobä pähap kubäpän täṅpipiwani. 3 Mähemiyetä sipsipta ume gwet yāminayän nadāṅpänä mobä uwä kireṅ täbot-pewä kuṅjirän ume gwetpän sipsip yepmän towik täṅkuṅonik. Yepmän towiṅ moreṅpänä mobä u yäpmänpän äneṅi komeṅiken täṅpipik täṅkuṅonik. 4 Eruk, Jekoptä sipsip watä äma uwä ṅode yāwet yabāṅkuk; Not-naye, in de nanik? Yāwänä iwetkuṅ; Nin Haran nanik yāk. 5 Ude iwerirä yāwet yabāṅkuk; In Naho orani wāpi Laban u nadākan? Yāwänä Ei, u nadākamän yāk. 6 Nadākamän yāṅ iweräwä yāwetkuk; U täga itak? Yāwänä iwetkuṅ; Ei, itak yāk. Äperi Resel sipsip yāmagut yäpmän äbātak udu kāyan? 7 Ude yāwäwä Jekoptä yāṅkuk; Ai! Sipsip yotken yepmakta kadāni nämo täyak. ṅo kepma yāk. Unita ume gwetpän yepmän towiṅpän yāmagut yäpmän ketemi nāṅpaniken äneṅi yepmanāṅi yāk. 8 Ude yāwänä iwetkuṅ; Ude nämo. Yawak äbot äbāṅ

* 28:12: Jon 1:51 * 28:13: Stt 13:14-15 * 28:14: Stt 12:3, 22:18

morewäkan uyaku ume awan meni tänpipiwani mobä kiren täbotpena kuñirän sipsip kudup ume yepmän towinayän yäk.

⁹ Man ude yänpän-nadäk täñ irirä Reseltä nani täño sipsip yämagut yäpmän äbuk, u sipsip watä webe ude itkuko unita. ¹⁰ Eruk, Jekop Reseltä äwäñi Laban täño sipsip yämagut yäpmän äbänirän kanpän päñku awan meni täño mobä kiren täbotkuk. Mobä kiren täbot-pewän kuñirän Laban täño sipsip ume yepmän towinkuk. ¹¹ Ude tänpän Jekoptä Resel bumumiken inpän konäm bumta kotkuk. ¹² Konäm ude kotpän itkan Resel iwetkuk; Näk nanka täño nägät moräk, Rebeka täño nanaki yäk. Ude iwerirän Resel kuñpän nani manbiñam u iwetkuk.

¹³ Päñku iweränä Labantä wanori täño nanaki Jekop unitäño biñam nadänpän bäränen päñku bäyan iminpän bumumiken inkuk. Tänpän imagut yäpmän yoriken äronkuk. Äro itkan Jekoptä manbiñam kuduptagän Laban iwetkuk. ¹⁴ Iwet morewänä Labantä iwetkuk; Bureni, gäk näkño nägät moräkna yäk.

Jekoptä Lea kenta Resel webeniyatta yäpuk

Eruk Jekop komepak kubä irirän Labantä iwetkuk; ¹⁵ Gäk nägät moräkna itan upänkan imata piä jop api täñ namin iren? Gwäki jide yäpayän nadätan? ¹⁶ Tänpäkan Laban äperiyat yarä, moki wäpi Lea, wenäni wäpi Resel. ¹⁷ Lea u dapuri waki. Täñ Resel uwä inami dapun säkgämän, gäripi nitek. ¹⁸ Jekoptä Reselta gäripiinik nadänkuko unita äwäñi iwetkuk; Näk obañ 7 ude piä täñ gaminjira äpetka wenäka Resel u kan nam yäk.

¹⁹ Ude iweränä äwänitä yänkuk; Täga yäk. Äma kudupita iminjira waki täñpek. Gäka gamayän täro uyaku täga api täñpek yäk. Unita näkkät ño kan itda. ²⁰ Ude yänirän Jekoptä Reselta nadänpän obañ 7 äwänita piä täñ imin yäpmän äronkuk. Upänkan Reselta gäripi nadänkuko unita obañ 7 unita nadänirän kepma yarägän bumik täñkuk. ²¹ Eruk obañ 7 tärenirän Jekoptä äwäñi iwetkuk; Kadänina täretak unita webena Resel namikan kuñatkäda yäk. ²² Ude yäwänä Labantä äñnak-äñnak pähap täñkan kome mähem kuduptagän yämagutkuk. ²³ Äñnak-äñnak pähap täñkan bipani ugän Labantä äperi moki Lea uwä Jekopken tewänkan bok patkumän. ²⁴ (Labantä piä watä webe Silpa Leata piä watä täñ imikta iminkuk.)

²⁵ Eruk patkumäno yäñenirän Jekoptä Lea kanpän kinkutkuk. Kanpän äwäñi Laban päñku iwetkuk; Ai, ima kudän täñ namitan? Näk Reselta nadänpän piä täñ gaminkut yäk. Imata ñode täñnäkñatan? ²⁶ Yäwänä iwetkuk; Kome ño nanik täño kädet uwä moki jop irirän wenänitä jukun äma yäpnanä nämo yäk. ²⁷ Unita gäk mokikät kuñarirän yanäpi täño oretoret äñnak-äñnak kepma 7 ude tärenirän wenäni api gamet yäk. Upänkan webe unita gwäki uwä äneñi obañ 7 ude piä kan täñ nam yäk. ²⁸ Labantä Jekop ude iwetkuko udegän täñkuk. Leakät yanäpi täñkumäno unitäño oretoret äñnak-äñnak tärenirän Labantä äperi Resel webenita iminkuk. ²⁹ Tänpän Reselta watä epän täñ imikta webe kubä wäpi Bilha iminkuk. ³⁰ Täñkan Jekop Reselkät patpän unita gäripi nadänkuko u webeni Lea pengän yäpuko unita nadänkuko u irepmitkuk. Tänpäkan Jekop Labanta piä täñ imin yäpmän äronirän obañ äneñi 7 ude tärenkuk.

Jekop nanakiye ahänkuñ

³¹ Tänpäkan Yawe Jekoptä Leata gäripi nämo nadän iminjirän kanpänä Lea nanak bäyakta nadän iminjirän Resel äruñ itkuk. ³² Tänpän Leata nanak kok itpän bäyankuko u wäpi Ruben yän iwetkuk. Ñode nadänpän Ruben yän iwetkuk; Anututä butewakina kanpän nadäk tänpän täñkentän namitak yäk.

Nanak bäyaŋ imitat unita äpnatä gäripi bureni käwep api nadäŋ namek yäk. ³³ Ude täŋkaŋ it yäpmäŋ äronpän äneŋi nanak kubäkät bäyaŋkuk. Bäyaŋpän yänkuk; Äpnatä gaŋani nadäŋ namiŋirän Anututä nadäŋ namiŋpän äneŋi nanak kubä ŋo namitak yäk. Mebäri unita wäpi Simeon yän iwetkuk. ³⁴ Ude täŋkaŋ it yäpmäŋ äronpänä äneŋi nanak kok itpän kubä bäyaŋpän yänkuk; Eruk, näk nanak yaräkubä bäyaŋ imitat unita äpnatä näka gäripi bureni api nadäwek yäk. Mebäri unita wäpi Livai yän iwetkuk. ³⁵ Täŋpän äneŋi it yäpmäŋ ärontäŋgän nanak kok itpän bäyaŋpänä yänkuk; Apiŋo Anutu iniŋ oretat yäk. Ude yänpän wäpi Juda yän iwetkuk. Täŋkaŋ äneŋi nanak kubä bäräŋeŋ nämo bäyaŋkuk.

30

¹ Täŋpäkaŋ Resel äruŋ itpän Jekopta nanak kubä nämo bäyaŋ imiŋkuk. Iniken mebäri ude nadäŋpän moki Leata nadäwäwak täŋ imiŋpän Jekop ŋode iwetkuk; Näka nanak kubä kaŋ nam! Nämo namiwä api kumbet yäk. ² Ude yänirän Jekoptä jäpi nadäŋ imiŋpän iwetkuk; Anututä nadäŋ gamiŋpän nanak nämo gamiŋirän näkä u irepmitpän nanak täga gamet? ³ Ude iweränä Reseltä yänkuk; Ŋo watä piä webena Bilha. Ukät patpän nanak bäyaŋirän näka biŋam täŋpänkaŋ nanak täŋo miŋi kaŋ ahäwa yäk. ⁴ Reseltä ude yänpän piä watä webe Bilha imän Jekokät patkumän. ⁵ Patkumäno Bilhatä nanak kok itpän Jekopta nanak kubä bäyaŋ imiŋkuk. ⁶ Bäyaŋirän Reseltä yänkuk; Anututä täŋkentän namikta nadäwän tägawäpän manna nadäŋpän nanak kubä namitak yäk. Mebäri unita wäpi Dan yän iwetkuk. ⁷ Täŋpäkaŋ Resel täŋo watä piä webe äneŋi nanak kok itpän Jekopta nanak kubä bäyaŋirän yarä ude täŋkuk. ⁸ Täŋkaŋ Reseltä yänkuk; Moknakät ämiŋtäŋgän eruk irepmitat uba yäk. Ude yänpän nanak wäpi Naptali yän iwetkuk.

⁹ Täŋpäkaŋ Leatä nanak bäyak-bäyak kadänini paotak yän nadäŋpänä watä piä webeni Silpa Jekop webenita iniŋ kireŋkuk. ¹⁰ Iniŋ kirewänkaŋ Silpatä Jekopta nanak kubä bäyaŋ imiŋkuk. ¹¹ Bäyaŋ imiŋirän Lea wisikna yän nadäŋpän wäpi Gat yän iwetkuk. ¹² Eruk, it yäpmäŋ äronpän Silpatä Jekopta äneŋi nanak kubä bäyaŋirän yarä ude täŋkuk. ¹³ Täŋirän Leatä ŋode yänkuk; Näk bumta oretat unita notnaye ätutä näka oretoret täŋpani yän api näwetneŋ yäk. Ude yänpän nanak u wäpi Ase yän iwetkuk.

¹⁴ Täŋpäkaŋ wit bureni däpmäk-däpmäk kadäniken Lea täŋo nanaki tuäni Rubentä piäken kuŋkaŋ päya päham nanak itta näŋpani u ätu yabän ahänkuk. Yabän ahänpän yäpmänkaŋ miŋi Leaken yäpmän kuŋkuk. Yäpmän päŋku imänkaŋ Reseltä u kaŋpän Lea iwetkuk; Ai, päya päham nanak itta näŋpani nanakatä yäpmän äbuko u ätu täga namayän? ¹⁵ Iweränä Leatä iwetkuk; Äpna nomägatuno unita nadäwi pidäm tawänpän päya päham nanak itta näŋpani nanaknatä yäpmän äbuko u imaka, nomägarayän täyan? Yäwänä Reseltä iwetkuk; Eruk, päya päham yäpmän gamiŋkuko u namiwä apiŋo bipani gäk äpnakät täga patdayän yäk. Ude yäwänä Leatä nadäŋ imiŋkuk.

¹⁶ Nadäŋ imiŋpänä bipäda Jekop piäken naniktä äbänirän Leatä päŋku kädet miŋin ahän imiŋpän iwetkuk; Apiŋo gäk näkkät pädayän yäk. Nanakna täŋo päya päham nanak itta näŋpani upän gäk suwatat yäk. Yäwänkaŋ bipani uken bok patkumän. ¹⁷ Täŋpäkaŋ Anututä Lea nadäŋ imiŋirän nanak kok itpän Jekopta nanak kubä bäyaŋ imiŋirän nanakiye 5 ude itkuŋ. ¹⁸ Bäyaŋpän yänkuk; Näk watä piä webena äpnata imiŋkuro unita kowata Anututä nanak kubä namitak yäk. Ude yänpän nanak u iniken man terak wäpi Isaka yän iwetkuk.

¹⁹ Eruk ude täñkañ it yäpmäj äronjirän Leatä nanak kok itpäñ Jekopta nanak kubä bäyañ iminjirän nanakiye 6 ude itkuñ. ²⁰ Bäyañpäñ yäjñkuk; Anututä iron täga täñ naminjirän äpnata nanak 6 ude bäyañ iminjüt yäk. Unita näk api orañ namek yäk. Ude yäñpäñ nanak u iniken man terak wäpi Sebulun yäj iwetkuk.

²¹ Eruk it yäpmäj äronjtängän äperi kubä bäyañkuko u wäpi Daina yäj iwetkuk.

²² Ude ahäj moreñirä Anutu Reseltä yäñapik man yäjñkuko u nadäj iminjirän äruñ iranitä nanak kok itkuk. ²³ Nanak kok itpäñä nanak kubä bäyañpäñ yäjñkuk; Äruñ itpäñ mäyäk nadäjñkuro uwä Anututä nomägatak yäk. ²⁴ Eruk, Anututä nanak äneñi kubä kañ namän! yäj yäñpäñ nanak u wäpi Josep yäj iwetkuk.

Jekop tuñum äma täñkuk

²⁵ Reseltä Josep bäyawänkañ Jekoptä äwäñi Laban iwetkuk; Komenaken kwayäj nadätat unita nabä kätäwi kwa yäk. ²⁶ Webenayat nanaknayeta nadäñpäñ watä piä täñ gaminjuro unita naninj kirewipäj yämagut yäpmäj kwa yäk. Piä jide täñ gaminjuro uwä gäkña nadätan yäk. ²⁷ Ude iweränä äwäñitä iwetkuk; Ude nämo. Ñode gäwera nadäsi. Näk kären ñode kañkut; Yawetä gäka yäñpäñ iron tañi täñ naminjuro. ²⁸ Unita piäka täño gwäki ude nami yäj nadäñpäñ yäwikañ api gamet yäk. ²⁹ Yäwänä Jekoptä iwetkuk; Näk piä tañi täñ gaminjuro u kañpäñ nadätan? Gäkño bulimakau sipsip yabäj yäwarira jide ahäjkuño u gäkña nadätan yäk. ³⁰ Näkä nämo äbutken ähan yarägän bumik itkuñopäj apiñowä ahäj bumbum täñ gamikañ. Näk piä täñ gaminjira Yawetä gäk täñkentäj gaminj yäpmäj äbätak yäk. Unita kadäni ñoken näkñaken äbotnayeta piä täñ yäminjpäñ täñkentäj yämayäj nadätat.

³¹ Ude yäwänä äwäñitä iwetkuk; Unita kowata jide api täñ gamet? Ude yäwänä Jekoptä iwetkuk; Gäk imaka kubä nämo namen yäk. Näk bänepnaken man pätak u gäwera nadäjiri täga täñpeko uwä gäkño sipsip meme äneñi watäni api iret yäk. ³² Uwä ñode; Näk apiño tom äbori äbori yabäñpäñ sipsip kudäri ba yäput-toroktorok ikek, sipsip nanaki kubiri ba meme nanaki yäput-toroktorok ikek u kudup yäpmäj daniñpäñ inigän yepmanpayäj yäk. Tom yarägän udewanita piä täñ gamik täyat unitäño gwäki api yäpet yäk. ³³ Ude täñira kudän siwoñi täyak ba siwoñi nämo täyak yäj täga api kañpäñ nadäwen. Gäk piä täk täyat unitäño gwäki siwoñi yäpmäñtak yäj kañpäñ nadäwayäj äbäñpäñä meme yäput-toroktorok ikek nämo, ba sipsip nanaki kubiri nämo, näkño äbotken irirä yabäñpäñ kubota täyak yäj kañ nadäk tä yäk.

³⁴ Ude yäwänä äwäñitä yäjñkuk; Yäyan u täga. Ude kañ ahäwän yäk. ³⁵ Ude yäñpäñ äwäñi Labantä kepma ugän meme ämani jaum ba yäput-toroktorok ikek, meme webeni yäput-toroktorok ikek ba puñiñi bämop uken paki, ba sipsip nanaki kubiri u kudup nanakiyeta watäni itneñta yäpmäj daniñpäñ yepmanjuro. ³⁶ Ude täñpäñ Jekop peñpeñ kepma yäräkubä udetä kuñtängän kome ban kubäken ahäjñkuk. Ahäjñpäñ u irirän Jekoptä äwäñi täño meme sipsip ätuta watäni itkuk.

³⁷ Eruk Jekoptä päya mebari yäräkubä unitäño karäni kodaki tokätpäñ gupi uken-uken tätuñ äyäjñtkuk. Uken-uken tätuwänkañ bänepi paki kwawak ahäjñpäñ kudän ikek täñkuñ. ³⁸⁻³⁹ Täñpäñ päya karäni tätuñkuko u yäpmäjpäñ sipsip memetä u kañkañ ume kañ nañput yäñpäñ ume näñpaniken peñkuk. Eruk sipsip memetä webeniye yäwatnayäj äbäñpäñä ume nañpäñ päya karänitä inamiken irirän webeni yäwaräntäk täñkuñ. Ude täñpäñ nanak bäyañkuño u päya karäni udewanigän kudän-kudän nitek ahäjñkuñ. ⁴⁰ Nanak ahäjñkuño u yäpmäj daniñpäñ inigän yepmanjuro. Yepmanpäñä sipsip meme biani uwä Laban täño sipsip meme kudän-kudän nitek itkuñ kädä ukäda kowat yabäwän täñput yäñpäñ yepmanpäñ itkuñ. Ude täñpäñ sipsip meme

inita yäwani yäpmanpäñ inigän yepmanjuk. Ude täñpäñ yepmanpäñ Laban täño inigän inita yäwani inigän itkuñ. ⁴¹ Kadäni kadäni meme sipsip gupi tägatä iniken täñirä Jekoptä päya karäni ukeño äneñi yäpmanpäñ ume näñpaniken penjuk. Ude täñirän meme sipsip päya karäni u kanjan webeni yäwaräntäk täñkuñonik. ⁴² Upänkan meme sipsip gupi waki uwä päya karäniken nämo yepmak täñkukonik. Ude täñirän meme sipsip gupi waki Labantagän itkuñ. Meme sipsip gupi tägatäga u Jekop täño biñamgän täñkuñ. ⁴³ Ude täñ yäpman kuñtängän Jekoptä tuñum äma täñkuk. Meme sipsip bumta, piä watä webe bok äma bok ba kamel donki nitek itkuk.

31

Jekoptä äwäñi Laban kanjuntan metänpen kuñkuk

¹ Jekoptä kädet ude täñ yäpman äbäntäyon Laban täño nanakiyetä kanpäñ yänkuñ; Jekoptä nan täñikñatpäñ nan täño tuñum kudup yäyomägatak. Tuñum äma täyak uwä nan täño tuñum terak täyak yäk. Man ude yänirä Jekoptä nadänjuk. ² Täñpäñ ñode imaka kanpäñ nadänjuk; Äwo apiño not säkgämän nämo täñ namik täyak uwä bian nämo täñ namik täñkukopän udewä täyak yäk. ³ Ude nadänirän Yawetä Jekop iwetkuk; Gäk äneñi äyänutpen nankaye nägät moräkkayetä kome kujatken kan ku! Kuñiri watä api it gamet yäk.

⁴ Anututä ude iwetkuko unita Jekoptä webeniyat Resel kenta Lea ñode yäwetkuk; Näk tom epänaken kuñira ek ätu itkan kan äbun yäk. Eruk man ude yäwetpäñ kuñirän ätu itkanä yarä uwä päñku ahän iminikumän. ⁵ Ahän imänä yäwetkuk; Näk ñode käyat yäk. Nanjek u bian not täñ naminpäñ kuñatkuko udegän apiño nämo täñ namitak. Upänkan nana täño Anututä näk täñkentän namik täyak yäk. ⁶ Näk nanjekta watä piä kehäromi täkinik täñ yäpman äbäk täyat u nadäkamän, ei yän? ⁷ Ude täk täyat upänkan nanjektä piä täñ imik täyat unitäño gwäki namikta yännäñat yäpman äbänirän kadäni 10 tärenjuk. Upänkan nanjektä waki ude täñ namayän täñirän Anututä ukätpipik ñode täñ imik täñkukonik; ⁸ Nanjektä tom yäput-toroktorok ikek piä gwäkita kan yäpman yän näwerirän eruk Anututä nadänirän tom minitän nanaki yäput-toroktorok ikekgän bäyanjuñ. Täñ tom gwärärek kudän ikek gäkñata yäpman yän näwerirän eruk Anututä nadänirän tom minitän nanaki gwärärek kudän nitekgän bäyanjuñ yäk. ⁹ Ude täñ yäpman äbätängän Anututä nanjek täño tom kudup yomägatpäñ näñata biñam naniñ kireñjuk yäk.

¹⁰ Ude yänpäñ ñode yäwetkuk; Kadäni kubä yawaktä iniken täñirä dämpmonken ñode täñkut; Kadäni uken meme ämanitä webeni yäwatkuño uwä yäput-toroktorok, gwärärek kudän ikek yäk. ¹¹ Täñpäñ Anutu täño añerotä dämpmonken ñode näwetkuk; Jekop! yäk. Jekop yän yäwänä Itat ño yän iniñ yänkut. ¹² Yäwawä näwetkuk; U yabä! yäk. Meme ämanitä webeni yäwatkan u yäput-toroktorok, gwärärek kudän ikekgän yäk. Äwänka Labantä yängäkñat yäpman äbuko u kak täyat unita nadänira udewä ahakan yäk. ¹³ * Täñpäñ nadätan? Gäk Betel komeken näka yänpäñ mobä änok kubä buñatkan olip gäkñi uterak piñ ibatpäñ yänkehäromtak man yänkun. Eruk, kome uken iriri ahän gaminjkuro uwä Anutu näk ño yäk. Unita akunjan äyänutpen kome kujatkaken kan ku yäk. Man ude näwetkuk.

¹⁴ Eruk, ude yäweränä webeniyattä iwetkumän; Nanta butewaki nämo nadäkamak yäk. Nekta biñam tuñum kubä nämo iwoyän niniñjuk. ¹⁵ Nan uwä äbani bumik nibäk täyak yäk. Gäkken moneñ yäpmahta niniñ kireñjuk. Upänkan moneñ yäpuko uwä kudup nanjukko unita imata ño itde? ¹⁶ Ude

* 31:13: Stt 28:18-22

yänpän yänkumän; Anututä nannek täno tuñum kuduhtagän yomägarirän nin ba nanakniye ninta biñam täyak yäk. Unita Anututä gäwetak ude kañ tä yäk.

¹⁷ Ude yäwänä Jekop komeniken äneñi kukta tuñum tänpän webeniye nanakiye kamel terak yepmañkuk. ¹⁸ Ude tänpän sipsip, bulimakau, tuñum ba imaka kudup Mesopotemia komeken irirän ahän imiñkuño u yäpmänpän Kenan komeken nani Aisaktä itkukken kwa yänpeñ kuñkuk.

¹⁹ Akumañ kunayän täñkuño kadäni uken tuñum ñode täñkuñ; Labantä sipsip pujiñi madäwa yänkañ kuñirän Resel nanitä yotken äronpän nani täno äboriyeta watä irani yäwik kubo tänpän yäpmän äpämañ kuñkuk. ²⁰ Täñ Jekoptäwä äwäñi Laban, Aramtä äbotken nanik u täñikñatpeñ nämo iwerän nadänirän kuñkuk. ²¹ Eruk tuñum ude täñ paotpäñä tuñumi kuduhtagän kobet täñ yäpmän Yufretis ume wenpeñ Gileat pom käda kuñkuñ.

Labantä Jekop iwat yäpmän kuñkuk

²² Jekop kuñirän kepma yaräkubä tärewänkañ Jekoptä metänpeñ kuñkuko unita manbiñam Laban iwetkuñ. ²³⁻²⁵ Eruk manbiñam u nadänpäñä ämaniye yämaguränkañ Jekop iwat yäpmän kuñtäyon kepma 7 tärewänkañ Gireat pom Jekoptä ahänpän yottaba tänpän itkuko u ahäkta keräp tañkuñ. Uken ahänpän Laban ba ämaniye yottaba tänpän patkuñ. Parirä Anututä Laban dämpmonken ñode iwetkuk; Laban! Gäk Jekop man kädäp ikek kubä iwerentawä! yäk.

²⁶ Patkuño yäñewänkañ Labantä Jekop ahän imiñpäñä iwetkuk; Ima kudän täñ namitan? Imata jop täñnäknatpäñ iwan täñ gamapän bumik äpetnayat nomägatpäñ yäpmän äbätan? ²⁷ Yänähänpän näwetkuno uyaku kap tenpäñ gepmana yäpmän äbim yäk. ²⁸ Näk äpetnayat oranaye nämo yäniñ orerira yämagut yäpmän äbän. Gäk guñ kudän täñ yäk. ²⁹ Näk gäk gutnañipän nanka täno Anututä biñani dämpmonken ñode näwetpäñ naniñ bitnäc; Gäk Jekop man kädäp ikek kubä iwerentawä yän näwetkuk. ³⁰ Gäk komekata nadäwätäk tänpän ämetpeñ äbäno uwä täga upänkañ näkño äbotnayeta watä irani yäwik imata kubo tänpän yäpmän äbän?

³¹ Ude yänirän Jekoptä Laban man kowata ñode iwetkuk; Gäka umuntañkuro uwä ñodeta; Gäkä äpetkayat nomägaren yän yänpäñ unita nämo gäwetkañ äbämän yäk. ³² Upänkañ itkamän ño kubätä yäkken yäwikka u kañ-ahäwayän täno uwä äma ba webe u kumäkta biñam tänpän. Ämaniye inamiken tuñum päke yäpmän kuñtat ño gäkñata biñam kubä kañpäñä kañ yäpmän yäk. Jekop uwä webeni Reseltä yäwik kubo täñkuko u nämo nadänkañ man kehäromi u yänkuk.

³³ Eruk, Laban Jekoptä yottaba gänañ äronpän yäwik ukenonita kawän wawäpäñ, Leatä yottaba gänañ äronpän udegän kawän wañkuñ. Tänpän piä watä webe yarä unitä yottaba gänañ udegän kawän wañkuñ. Ude täñkañ kumañ Reseltä yottaba gänañ äronkuk. ³⁴ Reseltä yäwik kubo täñkuko ukeno kamel täno yäk tuñum pewani u gänañ käbop daiñkukopän uterak mañjirirän Labantä yottaba u gänañ wäyäkñewän wañkuñ. ³⁵ Ude täñkañ Reseltä nani iwetkuk; Nana, gäk näka kokwawak nadäweno. Näk täga nämo akwayän. Webetä nininken käyäm ahän namitak unita täga nämo akwayän yäk. Iweränkañ nanitä päñku yot kudup gänañ yäwikta wäyäkñewän wañkuñ.

³⁶ Ude täñirän Jekoptä koki wawäpäñ Laban ñode kañ yänkuk; Oi! Näk waki jide täñ gamiñkuro unita tom bumik nurayän näwarän täyan? ³⁷ Gäkä näkño tuñum päke ño yabäwi tärekañ. Unita gäkä imaka kubä gäkñopän näk ba äbotnaye ño bämopninken käyan u tänpäwä notniye täno inamiken kwawak pewipän kañkañ nek täno mebäri kañ yäpmän daniwut! ³⁸ Näk gäka watä piä täñ gamiñira obañ 20 ude tärenkuk. Kadäni u bämopiken gäkño yäwakaye watäni

ket irira sipsip ba meme nanaki kubä nämo dätdät mankuñ. Ba gäkño sipsip äbotken nanik sipsip ämani kubä nämo utpäñ nanjut yäk. ³⁹ Ba tom ägwäritä gäkño sipsip yewa gänañ äronpäñ sipsip kubä utpäñ nanpäñä näknakenpäñ komenita peñ gaminjut. Täñkañ kepma ba bipani kubäta gäkño sipsip kubä kubo täñkuño unita komenita näknakenpäñ gamikta näwet täñkunonik. ⁴⁰ Näk gäkño sipsipta watä irira edaptä bumta nek täñkukonik. Bipaniwä mänit nadänpäñ däpmon säkgämän nämo pat täñkuronik yäk. ⁴¹ Näk komi piä ude gäka obañ 20 täñkut. Obañ 14 äpetkayatta nadänpäñ watä piä täñ gaminjut. Ba obañ 6 äneñi tom ätu näka biñam täneñta watäni it gaminjut. Täñpäñ kadäni u bämopiken piä täñ gaminjuro unitäño gwäki namikta täñnäknariri kadäni 10 ude täñkuk. ⁴² Gäk ude täñ naminjuno upäñkañ nana täño Anututä näka watä it naminjuk. Anutu uwä orana Abraham ba nana Aisak unitäño Anutu pähap. Anututä näka watä nämo itkuk yäwänä jopinik nepmanpi äbätet. Upäñkañ Anututä butewaki terak komi piä täñ yäpmäñ äburo u kañpäñ imaka kubä näka nämo täñ namenta däpmonken man kehäromi gäwetkuko u yäk.

Laban Jekopkät bänep kubägän täñkumän

⁴³ Jekoptä man ude yäwänä Labantä iwetkuk; Webekayat ñowä äpetnayay, ba nanakaye ñowä näknaken äbeknaye oranaye. Ba tom kuduptagän päke ño u imaka, näknakengän. Imaka kuduptagän inamnaken itkañ ñowä näknakengän. Upäñkañ apinowä jide täñpäñ äpetnayay ba äbeknaye oranaye äneñi yäpet? U täga nämo. ⁴⁴ Unita nek bänep kubägän täda yäk. Täñpäñ bänep kubägän täkamäk ñonita nämo guñ tädeñta mobä änok kubä ño peda yäk.

⁴⁵ Man ude yäwänkañ Jekoptä mobä käroni kubä yäpmänpäñ siwon yäputkuk. ⁴⁶ Täñpäñä noriye yäwet-pewän mobä u dubiniken mobä ätukät buñätkuñ. Ude täñpäñä mobä änok u dubiniken ketem nanjuñ. ⁴⁷ Täñpäkañ Labantä mobä änok peñkumäno iniken Mesopotemia man terak wäpi Jega-Sahaduta yäñ iwetkuk. Täñpäñ Jekop uwä iniken Hibriu man terak wäpi Galet yäñ iwetkuk. (Ninin man terak “nämo guñtakta”.)

⁴⁸ Täñpäñ Labantä Mobä änok pekamäk ño kañpäñ bänep kubägän täkamäk unita nämo api guñ täde yäñ Jekop iwetkuko mebäri unita mobä änok unitäño wäpi Galet yäñ iwetkumän. ⁴⁹ Täñä Labantä kome u wäpi kubä Mispa iwetkuko uwä man ñode yänkuko unita; Yawetä gäk gäkñagän, näk näknagän kuñaritda nek nibänpäñ nadäwän. ⁵⁰ Täñpäkañ Labantä Jekop äneñi kubä ñode iwetkuk; Gäk äpetnayatta gañani nadänpäñ komi yämeno, ba näkä nämo nadäñira webe kodaki ätu yäpeno uwä ñodeta ket nadäwen; Anutu nibätak yäñ nadäwen yäk. ⁵¹⁻⁵² Mobä käroni yäputat ño ba mobä änok bämopnekken peyat ño ka! Ñowä kañpeñ kuñatpäñä bänep kubägän täkamäk ñonita nämo api guñ täde yäk. Näk ño irepmitpäñ nämo guret. Gäk udegän, ño irepmitpäñ nämo nuren. ⁵³ Täñpäñ gäk ba näk bänep kubägän täkamäk ñopäñ irepmitdawä Anutu, Abraham kenta Naho täño Anutu unitä kowata kañ nimän yäk.

Ude yäwänkañ Jekoptä Anutu, nani Aisaktä gämoriken kuñarani unitäño wäpi terak yänkehärom täñkuk. ⁵⁴ Täñpäñ Anutu iniñ oretta pom terak äronpäñ gupe ijiñ ima yänpäñ tom kubä utpäñ ijiñ iminjuk. Ude täñpäñ äboriyekät ketem bok näna yänkañ yämagutkuk. Yämaguränpäñ ketem nanjuñ pom terak ini ugän patkuñ. ⁵⁵ Patkuño yänewänä Laban akuñpäñ äperiyat, oraniye äbekiye yenpäñ yäniñ oretpäñ kon man yäwetkañ komeniken äyänjutpeñ kuñkuk.

¹ Eruk Jekop kome u penpen kuñirän Anutu täño aņero ätutä kädet miñin ahän imiñkuñ. ² Ahän imiñirä yabänpänjä nadänkuk; Wa! Nowä Anutu täño äbot yäk. Ude yänpän unita kome u wäpi Mahanaim yän iwetkuk.

³ Kadäni uken Jekop täño tuäni Iso Sei kome, wäpi kubä Idom uken itkuk. Irirän Jekoptä tuäna uken itak yän nadänpän watä äma yäwet-pewän intäjukun kuñkuñ. ⁴ Kunayän täñirä yäwetkuk; In ekänina Iso ñode iwerut yäk. Watä piä ämaka Jekoptä ñode yäyak; Näk kome ban pänku äwännek Labankät kadäni karoni it yäpmän äbut. ⁵ It yäpmän äbänkä sipsip, bulimakau, doñki, watä ämawebe it namikañ. Unita ekänina, gäk not täñ nam yän nadänpän manbiñam ño gäka pewa ärekañ yäk. Jekoptä manbiñam ude pewän kuñkuñ.

⁶ Watä piä ämaniyetä manbiñam ude yäpmän kuñkuñotä äneñi äyänutpen äbänpän Jekop ñode iwetkuñ; Nin tuäka Iso kañ-ahänkumän yäk. Unitä gäk gabän ahäwayän nadänpän ämaniye 400 yämagurän äbän itkañ yäk. ⁷ Ude iweräkañ Jekop umun pähap nadänpän nadäwätäk täñkuko unita ämaniye, sipsip, bulimakau, kamel kudup yäpmän daniñpewän äbot yarä täñkuñ. ⁸ U ñode nadänpän yäpmän daniñkuk; Isotä äbänpän änok kubä nidäpänä änok kubätä api ämetpen kuneñ yäk.

⁹ Ude nadänpän Jekoptä Anutu yänapik man terak ñode iwetkuk; O Anutu, orana Abrahamkät nana Aisak täño Anutu! Gäk ñode näwetkun; Gäk komekaken ba notkaye itkañken äyänutpen kuñiri api täñkentän gamet. Man ude näwetkun. ¹⁰ Näk piä ämaka täga nämo upänkañ nadän namikinik täñpän bänep iron täñ namiñ yäpmän äbäk täyan. Bianä ähottaba-gänpän yäpmänkañ Jodan ume wenpen kuñkut. Apiñowä näk äbot tañi yarä ño nizek äbätat yäk. ¹¹ Unita gäk täñkentän namiñiri tuäna Isotä nurektawä. Tuänatä äbänpän näkña ba nanak nädamiñi nidäpek yänpän umuntäyat yäk. ¹² * Gäk bian ñode näwetkuno äneñi nadäsi; Näk bänep täga nadän gamiñpän nanakaye pewa gwägu pomiken mobä jirañ mäyap, daniñani nämo itkañ ude api ahäneñ. Ude näwetkun yäk.

¹³ Eruk, patkuko yänewänä Jekoptä akuñpän tuäni Iso iron imikta tuñumi päke uken nanik ätu iwoyän imiñkuk. Tuñum irona iwoyän imiñkuko uwä ñode; ¹⁴⁻¹⁵ Meme webeni 200, ämani 20, sipsip webeni 200, ämani 20, kamel webeni nanakiye nizek 30, bulimakau webeni 40, ämani 10, doñki webeni 20, ämani 10 ude iwoyän imiñkuk. ¹⁶ Iwoyän imiñpänjä memeta watä äma kubä penkuk, sipsipta kubä, kamelta kubä, bulimakauta kubä, doñkita kubä. Ude yepmanpän watä äma u ñode yäwetkuk; Intäjukun kut yäk. Näk mäden täwarayän. Upänkañ änok kubägän kuneño. Banban kut yäk.

¹⁷⁻¹⁸ Eruk kunayän täñirä Jekoptä watä äma intäjukun kwayän täñkuko u iwetkuk; Gäk kuñiri tuäna Isotä gabän ahänpän gäwet yabäk ñode api täñpek; In netä täño watä äma? De kukañ? Tom äbot ño mähemi netä? yän gäwerirän ñode kañ iwet; Nowä watä ämaka Jekop, unitäño yäk. Tom äbot ño ekänini gäka iron täkta pewän äbäkañ. Täñkañ monäka mäden näwatak yän kañ iwet.

¹⁹⁻²⁰ Ude iwetkañä piä watä äma mäden kunayän täñkuño u man piä watä äma intäjukun iwetkuko udegän ñode yäwetkuk; In Iso kañ-ahänpänä äma intäjukun kuyak u iweraro udegän kañ iwerut yäk. Watä ämaka niwatak yän ude iwetneñ yäk. Täñpäkañ Jekoptä ñode nadänkuk; Näk tom äbot ño irona intäjukun pewa kuñirä tuäna Iso näka bänep waki nadatak u penpän kowat kawän täñpänä not käwep täñ namek yäk. ²¹ Ude nadänpän tom äbot ukeño intäjukun pewän kuñirä bipani ini ugän patkuk.

Jekop Anutukät ämik täñkumän

* 32:12: Stt 22:17

22 Eruk bipani bämopiken Jekoptä akunpäñ webeniyatkät watä webeni yarä ukät nanakiye 11 ude yämagut yäpmäñ päñku Jabok ume pipiyawaniken wenkuñ. 23 Wenpen kuñ moreñirä Jekoptä tunjumi päke u kudup ume ani kukñi udude pewän kuñkuñ. 24* Pewän kuñ moreñirä ume ani kukñi ño käda inigän itkuk. U irirän äma kubätä ahäñ imänkañ ämiñtäkon kome yäñenburu-buru täñkuk. 25 Ämiñtäñgän äma Jekop ahäñ imiñkuko u Jekop täño kehäromini täga nämo yäpmäñ äpayäñ yäñ nadäñpäñ keritä Jekop jopänikengän injirirän jopäni jok tädotkuk. 26 Tädorirän äma unitä Jekop iwetkuk; Kome yäñewayäñ täyak unita nabä kätäwi kwa! yäk. Yäwänä Jekoptä kowata ñode iwetkuk; Ude nämo! Gäk kon man kubä näwerikañ uyaku gabä kätäwayäñ yäk.

27 Yäwänä iwetkuk; Wäpka netä? Yäwänä Näk wäpna Jekop yäñ iwetkuk. 28* Jekop yäñ iweränä äma unitä yäñkuk; Gäk Anutukät ba äma ätukät ämiñpäñ gäkägän yärepmitan unita gäk wäpka Jekop penpäñ wäpka kodaki Isrel yäñ gäwetat. (Ninin man terak Isrel uwä Anutukät ämiñkumän) 29* Wäpi kodaki Isrel yäñ iweränä Jekoptä yäñkuk; Eruk, gäkño wäpka täga näwerayäñ? Yäwänä iwetkuk; Imata wäpna nadäwayäñ yäyan? Ude yäñpäñ kon man kubä iwetpen kuñkuk.

30 Kuñirän Jekoptä nadäñkuk; Wära! Näk Anutu injami dapun karo unita nutnañipäñ nabäñ orerak yäk. Näk Anutu injami dapun kat yäñ nadäñkuko unita kome u iniken man terak wäpi Peniel yäñ iwetkuk. 31 Täñpäñ tami-man edap dapuri abäñirän Jekop Peniel kome u penpen kuñkuk. Penpen kuñkukopäñkañ kuroñ säkgämän nämo yenätäñ kuñkuk. Jopäni jok tädotkuko unita täñjäro pärentäñ kuñkuk.

32 Täñpäkañ mebäri unita kadäni ukentä päbä apiño Juda ämawebetä tom tohari jopäni jokken nanik nämo nak täkañ, Jekop jopänikengän injirirän jopäni jok tädotkuko unita.

33

Jekop tuäni Isokät abä peronkumän

1 Eruk Jekop täñjäro pärentäñ kuñtäñgän Iso, ämaniye 400 udekät äbäñirä yabäñkuk. Eruk yabäñpäñ Jekoptä nanakiye yäpmäñ danipäñ webeni Resel kenta Leata, ba watä webeni yarä unita yämiñkuk. 2 Ude täñpäñ watä webe yarä ukät nanakiye intäjukun yepmanpäñ kwäwä nanaki ätukät Leakät u mädeniken yepmanpäñ kuñkuñ. Yepmanpäñ kuñirä nanaki Josepkät Resel mädeninik yepmanpäñ kuñkumän. 3 Tunjum ude täñpäñ ini intäjukuninik kuñirän iwatkuñ. Intäjukuninik päñku tuäni kañkañ orañ imikta kadäni 7 ude injami yäpän äpmonpöpäñ patkañ akuk täñtän kuñkuk.

4 Täñtän kuñirän tuäni Isotä kañpäñä bäräñen äbä bäyañ imiñpäñ inpäñ inin oretkuk. Ude täñpänkañ konäm kotkumän. 5 Täñpäñ Isotä Jekop webeniyekät nanakiye yabäñpäñ Jekop iwetkuk; Ai! Webe nanak päke ño netäño? Yäwänä Jekoptä iwetkuk; Anututä watä ämaka näka iron täñ namiñirän imaka päke yabätan ño ahäñ namiñkuñ. 6 Ude yäwänkañ watä webe yarä u nanakiye yäñ-yäkñat yäpmäñ Iso dubiniken kuñpäñ gukut imäpmok täñkuñ. 7 Täñirä Lea nanakiyekät äbäñpäñ udegän täñkuñ. Mädeninik Resel nanaki Josepkät äbäñpäñ udegän gukut imäpmok täñkumän.

8 Täñirä Isotä iwetkuk, Ai, tom äbot intäjukun yäpmäñ äbäñirä yabäro u imata? Yäñirän Jekoptä iwetkuk; Ekänina, gäk bänep täga nadäñ nami yäñpäñ pewa äbäño u! yäk. 9 Ude iweränä Isotä yäñkuk; Monäna waki! Näkño tunjum mäyapinik it namikañ unita tunjum u gäkñata yäpmäñsi! 10 Yäwänä Jekoptä

* 32:24: Hos 12:3-4 * 32:28: Stt 35:10 * 32:29: Het 13:17-18

yänkuk; Ude nämo! Gäk bänep paki nadän naminpäjä tunum gamitat u gäkñata biñam yäpmän yäk. Gäk gabänpäjä tagagämän nadätat. Gäk not täñ namitan unita inamka gabänjira Anutu inami bumik täyak yäk. ¹¹ Ude yänpäjä äneji gwäk pimiñpäjä iwetgän täñkuk; Tunum gamiro u gäkñata yäpmän yäk. Anututä täñkentän naminjirän imaka täpuri kubäta nämo wäyäkñek täyat. Ude peñ iwettäyon Isotä tunum u yäpuk.

¹² Yäpmänpäjä Isotä yänkuk; Eruk kuna! Näkä jukun kuñira näwarut yäk. ¹³ Yäwänä Jekoptä iwetkuk; Ekänina, gäk nadätan? Nanaknaye bäräñeñ kukta kehäromini nämo. Ba sipsip bulimakau nanakiye nitek unita imaka, nadäwätäk täyat. Bäräñeñ jide täñpäjä kunen? Bäräñeñ kuñpäjä nanakiye kuduptagän kumneñ yäk. ¹⁴ Unita gäkä jukun Idom kome päñku ninta itsämänjiri näk mäden tomkät nanaknaye-kät nin kwikinik ärenpäjä api gabän ahäne. ¹⁵ Ude yäwänä Isotä iwetkuk; Eruk, täñkentän tamikta ämanaye ätu gäkken yepmanpakan tämagut yäpmän kunayän yäk. Yäwänä Jekoptä iwetkuk; Iron tañi täyan upänkan man yäyan ude nämo. Jop waki, näkä bänep täga nadänpeñ kweno uwä täga yäk.

¹⁶ Eruk man yäwän tärewänpäjä Iso uwä iniken kome wäpi Idom kepma ugän äneji kuñkuk. ¹⁷ Idom kome kuñkukopän Jekop uwä Sukot komeken päñku itkuk. Kome uken inita yottaba kubä täñit, tomta yottaba ätu täñit täñkuk. Päñku yottaba täñpäjä itkuko unita iniken man terak kome u wäpi Sukot yän iwetkuñ. ¹⁸ Eruk, Mesopotemia kome peñpeñ äbuko, Sukot kome uken ätu it yäpmän kuñtängän eruk akumañ päñku Kenan kome Sekem täño yotpärare wäpi Salem uken ahänpäjä u dubiniken kome yäpmänpäjä itkuk. ¹⁹ * Kome yäpmänpäjä itkuko unitäño mähemitä kome gwäkita siliwa monenña iwetkuk. Iwerä udegän yämiñkuk. Kome mähemi uwä Hamo täño nanakiye. Hamo uwä Sekem täño nani. ²⁰ Täñpäkan Jekop kome uken mobä bukä kubä täñpäjä Anutu iniñ oretta tom uterak däpmänpäjä ijik täñkukonik. Ude täñkan wäpi “Anutu, Isrel täño Anutu” yän iwetkuk. Iniken man terak wäpi “El, Elohe Isrel” yän iwetkuk.

34

Sekemtä Daina iwarän täñkuk

¹ Eruk, kepma kubäta Jekop kenta Lea äperi wäpi Daina uwä webe kome uken nanik ätukät itpäñ-nadäk täñpayän kuñkuk. ² Kuñjirän äma kubä wäpi Sekem unitä Daina u kañgärip täñpäjä iwarän täñpäjä inäpän waki täñ imiñkuk. Sekem nani wäpi Hamo uwä Hivitä äbotken nanik, kome unitäño intäjukun äma itkuk. ³ Täñpäkan Sekemtä Daina waki täñ imiñpäjä eruk webe unita gäripi nadänpäjä näkñata kan yäpa yänkan man gäripi nitek ätu iwetkuk. ⁴ Ude täñpäjä päñku nani Hamo ñode iwetkuk; Nan! Webe guban ño näkä biñam yäpmän nam yäk.

⁵ Täñpäkan Sekemtä Daina waki täñ imiñkuko manbiñam u Jekoptä nadänkan itkukonik. Nanakiye tomta watä itta kuñ moreñkuño unita ini äbäkan manbiñam u yäwera yänpäjä itsämbuk. ⁶ Nanakiyeta itsämän irirän Sekem nani Hamo uwä äbuko Jekopkät man yänpäjä-nadäk täñ itkumän. ⁷ Man nämo yäñtärenjirän Daina wanoriye tom piäken naniktä yoriken äbänpäjä biñam u nadänkuñ. Sekemtä Daina waki täñ imiñkuk yän nadänpäjä Isrel ämawebe ninta mäyäk pähap täñ nimitak yän nadänkuñ. Imaka tänanji nämopän täñkuko unita bänepi utpäñ kokwawak tañi pähap nadänkuñ.

⁸⁻⁹ Kokwawak nadän irirä Hamotä Jekopkät nanakiye ñode yäwetkuk; Nanakna Sekem uwä äpetka yäpmäkta gäripiinik nadätäk yäk. Iniken gärip u

* **33:19:** Jos 24:32; Jon 4:5

iwatpäñ gäwet yabätat yäk. Jide nadätan? Täga api yäpek ba nämo? Eruk, bänep kubägän pedayäñ tämäko uyaku kämiwä nanakniye äpetniye kowat wapiwän täga api täneñ. ¹⁰ Kowat wapiwän täñpäñ in nintä komeken ño penta kañ itna yäk. Ude täñpäñ itkañ intä ninken tuñum suwañ namiñ gamiñ täga api täne yäk. Ba nintäño kome ätu imaka, injinta täga api yäpneñ.

¹¹ Sekem nanitä ude yäwänä Sekem ini uwä Daina nani wanoriye ñode yäwetkuk; Intä ei yäñ yäwäwä imaka kubä injin gäripi nadänayäñ täño ugänpäñ api tamet yäk. ¹² Ba moneñ udepäñ nimi yäñ näweräwä täga api tamet yäk. Upäñkañ webe ño iwoyäñ namiñirä näka biñam ude täñpän yäk. ¹³ Sekemtä ude yäwänä Jekop nanakiyetä Wanotninta imaka mäyäk ikek täñ imiñkuko unita jop yäñ-yäkñatna yäñpäñ Sekemkät nani ñode yäwetkuñ; ¹⁴ Ude nämo yäk. Nin wanotnin uwä äma gupi moräk nämo madäwaniken täga nämo tena kwek yäk. Ude täkta mäyäk ikek yäk. ¹⁵ Upäñkañ in äma kuduhtagän gupjin moräk madäñpäñ nin bumik äworeneño uyaku täga api nadäñ tamine yäk. ¹⁶ Nintä kädet pekamäñ u bureni iwaräwä eruk inkät bänep kubägän täñpäñ äbot kubägän ude itkañ kowat wapiwän täga api täñ yäpmäñ kune. ¹⁷ Täñ gupjin moräk madäkta täwetkamäñ u nämo täñpäwä nin kome ño penpäñ wanotnin u yäñikñat yäpmäñ api kune yäk.

¹⁸ Ude yäñirä Hamokät nanaki Sekemtä nadäwän tägañkuñ. ¹⁹ Nadäwän tägawäpäñ Sekem Jekop äperi yäpmäkta gäripiinik nadäñkuko unita man Jekop nanakiyetä yäwetkuño u bäräneñ buramiñkuk. (Sekemtawä iniken äboriyetä nadäwä ärowani täk täñkuñ.) ²⁰ Eruk, Sekemkät nani Hamotä yotpärare u täño käbeyä komeken päñku äma uken nanikkät käbeyä täñpäñ man ñode yäwetkumän; ²¹ Nadäkañ? Jekopkät äboriye uwä ämawebe täga. Ba komeñin imaka, täñi unita nadäñ yämiñitna kome ño yäpmäñpäñ itkañ suwañ namiñ gamiñ täñit kowat wapiwän täñpäñ api täk täne yäk. ²² Upäñkañ nintä täkinik täñput yäñ nadäkañ uwä ämani nin kuduhtagän gupnin moräk madänero uyaku penta ñogän itta täga api nadäneñ. ²³ Täñkañ äbot kubägän itpäñ sipsip, bulimakau ba tuñumi päke u ninta biñam api täneño unita penta kañ itna yäñ nadäñ yäminal! ²⁴ Ude yäweränä yotpärare u nanik ämawebe kuduhtagäntä Sekem yanani täño man unita nadäwä tägañkuñ. Nadäwä tägawäpäñ ämani kuduhtagän gupi moräk madäñkuñ.

²⁵⁻²⁶ Eruk, gupi moräk madäñkuño kepma yaräkubä ude täreñjirän unitäño komi nämo paorirä Daina wanoriyat, Simeon kenta Livai, yarä unitä ämik täkta päip yäpmäñpäñ käbop penkañ äma täga dapun jop tänyäkñatkañ yotpärare u kuñatkumäno u naniktä yabäñpäñ-nadäk nämo täñkuñ. Yabäñpäñ-nadäk nämo täñirä Simeon kenta Livai ämik pewän ahäñkuñ. Ämik täñpäñ Sekem yanani ba ämaniye kudup kumäñ-kumäñ däpumän. Däpmäñpäñ Daina Sekemtä yäpukopäñ imagut yäpmäñ kuñkumän. ²⁷ Ude täñpen kuñirän noriye ätu mäden yäwatkuño unitäwä wanori waki täñ imiñkuko unita kowata däpmäñ tärekta yotpärare u kuñpäñ äma däpumäno u yapmittäñ kuñpäñ tuñum tägatäga inita koreñkuñ. ²⁸⁻²⁹ Uwä sipsip, bulimakau, donki ba webeniye nanakiye ba imaka tägatäga yori gänañ ba piäniken itkuño u kuduhtagän porinkuñ.

³⁰ Ude täñirän nani Jekoptä biñam nadäñpäñ kikñutpäñ Simeon kenta Livai yäwetkuk; Wa! Ek ämawebe ño nanik inamiken näk wäpna täñpän wakañ yäk. Ektä ude täñirän Kenantä äbotken nanik ba Perestä äbotken nanik ba äbot kuduhtagän näka gañani pähap api nadäñ namineñ. Näkä äbotken äma mäyap nämo ño unita äma äbori äbori unitä yäñ-akuñpäñä nin nädamiñi-nani kumän api nidäpneñ yäk. ³¹ Nanitä ude yäwerirän nanakiyat unitä Jekop kowata

man ñode iwetkumän; Umun man täga niwetan upänkañ wanotnin kubokäret webe bumik waki täñ imiñkuko u täga nadätan ba?

35

Jekop Betel komeken äneji kuñkuk

¹ * Kome uken ittängän Anututä Jekop ñode iwetkuk; Gäk Betel komeken kuñpäñ kome kañ yäpmäñpäñ it yäk. Kome uken Anutu näk naniñ oretta mobä bukä kubä kañ tä. Nähä Anutu gäk tuäka Isota umuntañ päñku pariri ahäñ gamiñkuro u yäk.

² Anututä ude iweränä Jekoptä webeniyat äperiye nanakkät piä ämawebeniye kudup yäñpäbä yepmañpäñ ñode yäwetkuk; Bämopjinken yäwikta anutunin yäñ nadäk täkañ u ureñ täñpä kwäpäñ bänepjin ket utpäñ tekjin imaka, ärutpak täwanipäñ wädäwä ärokot yäk. ³ Nadäkañ, nin Betel komeken api kune yäk. Näk butewaki nadäwätäk terak kuñarira Anutu kädet miñin ahäñ namiñkuko u iniñ oretta mobä bukä kubä uken api täñpet yäk. Anutu unitä uken-uken kuñatkutken u täñkentäñ namiñirän kuñatkut yäk. ⁴ Ude yäweränkañ guñ äbot täño yäwik yäpmäñ kuñatkuño u ba jukuwabik imaka kudup Jekopta imiñirä Sekem täño kome u gägäniken kupähä päya kubä mebäriken awañ äneñpäñ yejämbuk. ⁵ Ude täñpeñ kuñirä Anututä ämawebe yotpärare kukñi kukñi itkuño unita umun pähap pewän ahäñ yämiñirän Jekop nanakiye däpmäkta nämo yäwarän täñkuñ.

⁶ Eruk kuñtängän Jekoptä äboriye Kenan komeken kome täpuri wäpi Lus, wäpi kubä Betel uken ahäñkuñ. ⁷ Uken Jekoptä mobä bukä kubä täñpäñ wäpi Betel Kome Täño Anutu yäñ iwetkuk. Tuänita umuntañpeñ kuñirän Anututä Betel kome uken ahäñ imiñkuko unita wäpi ude yäñkuk.

⁸ Uken ittängän Rebeka täño watä piä webe wäpi Debora u kome uken kumäñirän Betel kome gägäni kupähä päya mebäriken äneñkuñ. Päya kupähä u mebäriken Konäm Butewaki Kome yäñ iwetkuk.

Anututä Jekop wäpi kodaki Isrel yäñ iwetkuk

⁹ Täñpäkañ Jekoptä Mesopotemia komeken naniktä äbäñpäñ itkuko kadäni uken Anututä äneji ahäñ imiñpäñ kon man ñode iwetkuk; ¹⁰ * Gäk wäpka Jekop upänkañ wäpka Jekop wari nämo gäwetpäñ wäpka kodaki Isrel yäñ api gäwetneñ. Ude yäñpäñ Anututä wäpi Isrel yäñ iwetkuk. ¹¹ * Täñpäñ iwetkuk; Nadätan, näk Anutu kehäromi mähemi. Gäk nanak bäyañ wek täñpäñ ahäñ bumbum täñjiri äbot kubägän nämo, äma äbot ini-ini api ahäñ yäpmäñ kuneñ. Ba gäkä äbotken nanik intäjukun äma imaka, api ahäneñ. Ahäñirä gäk orani pähap api iren yäk. ¹² Täñpäkañ Abraham Aisakta kome yäniñ kireñkuro u gäka biñam api ganiñ kirewet. Täñkañ äbekaye orañkaye kämi ahänayäñ täkañ unita biñam imaka, api yäniñ kirewet yäk. ¹³ Eruk, Anututä ude yäñpäñ Jekop teñpeñ kuñkuk.

¹⁴ * Täñpäkañ Jekop Anututä man iwetkukken mobä käronji kubä kämi kañpäñ nadäkta yäputkuk. Täñpäñ Anututa biñam täkta wain ume piñ ibatpäñ oliñ gakiñ imaka piñ ibatkuk. ¹⁵ Ude täñpäñ Anututä Jekop man iwetkuko kome u täño wäpi Betel yäñ iwetkuk.

Resel kumbuk

¹⁶ Eruk Efrata kome kuna yäñpäñ Betel kome u peñpeñ kuñkuñ. Kuñtängän kädet bämopiken Resel nanak bäyawayäñ komi nadäñkukopäñ nanak bäräñeñ nämo ahäñkuk. ¹⁷ Komi tañi ude nadäñ irirän täñkentäki kubätä ñode iwetkuk;

* **35:1:** Stt 28:11-17 * **35:10:** Stt 32:28 * **35:11:** Stt 17:4-8 * **35:14:** Stt 28:18-19

Umuntäweno! Nanak ämani äneņi kubä ahätak yäk. ¹⁸ Eruk nanak kwawak ahäwänkaņ miņi Resel kumbayāņ täņpäņ nanaki wäpi Benoni yāņ iwetpäņ pengän kumbuk. Täņpäkaņ Benoni yāņ iwetkukopāņ kumäņirän nanitä nanaki uwä wäpi Benjamin yāņ iwetkuk. (Ninin man terak Benoni uwä Komi piäna täņo nanak. Täņ Benjamin uwä Nanakna bänepnaken nanik.)

¹⁹ Eruk, Resel kumbänkaņ Efrata kome nämo ahäņkaņ kome bämopiken, kädet gägäniken äneņkuņ. Efrata uwä apiņo wäpi Betlehem yāņ yäk täkamäņ. ²⁰ Resel äneņpäjä awaņ terak mobä käroņi kubä, kämi kaņpäņ nadäkta äneņkuk. Äneņkuko apiņo pen itak. ²¹ Eruk Jekop kome u peņpeņ kome täpuri wäpi Mikita-Ede u irepmitpäņ ätukät kuņpäņ yottaba täņpäņ itkuņ. ²² * Uken itkaņ Jekop nanaki tuäni wäpi Rubentä nani täņo watä piä webe kubä wäpi Bilha ukät päņku parirän nanitä biņam nadäņpäņ kokwawak taņi nadäņ imiņkuk.

Jekop nanakiye täņo manbiņam

²³ Jekop täņo nanakiye 12. Webeni Leatä bäyaņkuko uwä ŋode; Ruben u intäjukun nanik. Mädenä Simeon, Livai, Juda, Isaka, Sebulun unitä ahäņkuņ. ²⁴ Täņ webeni Reseltäwä Josep kenta Benjamin bäyaņkuk. ²⁵ Täņkaņ Resel täņo watä piä webe Bilha u nanakiyat Dan kenta Naptali. ²⁶ Täņ Lea täņo watä piä webe wäpi Silpa uwä nanakiyat Gat kenta Ase. Jekop nanakiye uwä Mesopotemia komeken ahäņkuņ.

Jekop nani Aisak kumbuk

²⁷ * Täņpäņ Jekop, nani käwa yäņpäņ Mikita-Ede kome peņpeņ Mamre kome, nani Aisaktä itkukken u kuņkuk. Mamre kome u Hebron yotpärare u dubiniken itkuk. Hebron wäpi kubä Kiriät-Aba, Abraham kenta Aisaktä bian itkumäno u. ²⁸⁻²⁹ Aisak tägawaniinik täņirän obaņ 180 ude täreņirän kumbuk. Kumäņirän nanakiyat Iso kenta Jekoptä äneņkumän.

36

Iso nanakiye täņo manbiņam

¹ Iso, wäpi kubä Idom, unitäņo manbiņam ŋode; ² * Webeniye Kenan komeken nanik ŋode yäpuk; Kubäwä Elon täņo äperi Ada. Elon uwä Hit äbotken nanik. Kubäwä Ana täņo äperi Oholibama. Ana uwä Sibeon nanaki, Hivi äbotken nanik. ³ * Webeni kubäwä Ismael äperi wäpi Basemat yäpuk. Basemat uwä Nebaiot täņo noripak. ⁴ Täņkaņ Iso webeni Ada uwä nanaki kubägän wäpi Erifas bäyaņkuk. Täņ webeni Basemat uwä nanaki kubägän wäpi Ruel bäyaņkuk. ⁵ E, webeni Oholibama uwä nanakiye Jeus, Jalam, Kora bäyaņkuk. Täņpäkaņ Iso nanakiye wäpi tawaņ danikamäņ uwä Kenan komeken itkaņ ahäņkuņ.

⁶⁻⁷ Täņpäkaņ Jekop tuäni Isokät Kenan kome u bok itdeņta nadäwän kome taņi nämo täņkuk. Äboriye ba yawakiye mäyap unita jide täņpäņ ketem ninekta ba yawaktä nakta yabäņ ahäde yāņ nadäņkumän. Ude nadäņpäņ eruk Isotä monäni Jekop kakätäņpeņ kome kubäken kwa yäņpäņ webeniye nanakiye piä ämawebeniye yawakiye ba tuņumi Kenan kome itkaņ yäpuko u kuduptagän kome ban kubäken kuņkuk. ⁸ Kuņtäņgän Idom kome pom-pomken ahäņpäņ kome u yäpmäņpäņ itkuk.

⁹ Iso uwä Idom äma äbot kome uken ahäņkuņo unitäņo orani itkuk. Nanakiye oraniye täņo wäpi tawaņ ŋode; ¹⁰ Iso webeni wäpi Ada unitä nanak Erifas bäyaņkuk. Täņ webeni kubäwä wäpi Basemat unitä nanaki Ruel

* **35:22:** Stt 49:4 * **35:27:** Stt 13:18 * **36:2:** Stt 26:34 * **36:3:** Stt 28:9

bäyaŋkuk. ¹¹ Eruk, nanaki Erifas unitäŋo nanakiye 5 ude ahäŋkuŋ. Nanakiye 5 ahäŋkuŋo u wäpi ŋode; Teman, Oma, Sefo, Gatam, Kenas. ¹² Täŋ Erifas webeni burenitä nanak 5 ude bäyaŋkuk. Täŋkaŋ watä piä webeni wäpi Timna yanäpi täŋpäŋ nanak Amalek bäyaŋkumän. Nanak uwä Iso webeni Ada unitäŋo oraniye.

¹³ Täŋ Iso nanaki Ruel unitäŋo nanakiye yaräbok-yaräbok ŋode; Nahat, Sera, Sama, Misa. U uwä Iso webeni Basemat unitäŋo oraniye.

¹⁴ E, Iso webeni mäden yäpuko uwä Oholibama. Oholibama uwä Ana täŋo äperi, Sibeon täŋo äbeki. Oholibama unitäŋo nanakiye uwä Jeus, Jalam, Kora.

¹⁵⁻¹⁶ Täŋpäkaŋ Iso täŋo oraniye ätu äboriye täŋo äma ekänita itkuŋ. Äma ekäni itkuŋo uwä wäpi tawaŋ ŋode; Iso nanaki tuäni Erifas unitäŋo nanakiye äma ekänita itkuŋo u wäpi Teman, Oma, Sefo, Kenas, Kora, Gatam, Amalek. U uwä Iso webeni Ada täŋo oraniye.

¹⁷ Täŋ Iso nanaki Ruel unitäŋo nanakiye äboriye täŋo äma ekänita itkuŋo u wäpi Nahat, Sera, Sama, Misa. U uwä Iso webeni Basemat täŋo oraniye.

¹⁸ E, Iso webeni Oholibama unitäŋo nanakiye äboriye täŋo äma ekänita itkuŋo uwä wäpi Jeus, Jalam, Kora. U uwä Iso webeni Oholibama, Ana äperi unitäŋo oraniye.

¹⁹ Täŋpäkaŋ wäpi tawaŋ it yäpmäŋ äpäkaŋ uwä Iso, wäpi kubä Edom, unitäŋo nanakiye oraniye äma ekäni itkuŋ.

Sei oraniye täŋo manbiŋam

²⁰⁻²¹ Täŋpäŋ Sei, Ho äbotken nanik, unitäŋo nanakiye Idom komeken itkaŋ ahäŋkuŋo u wäpi ŋode; Lotan, Sobal, Sibeon, Ana, Dison, Ese, Disan. Sei täŋo nanakiye u Ho äboriye täŋo äma ekänita itkuŋ. ²² Täŋkaŋ Lotan nanakiyat Hori, Heman. (Timna, Iso täŋo watä piä webeni uwä Lotan täŋo wanori.) ²³ Täŋkaŋ Sobal nanakiye ŋode; Alvan, Manahat, Ebal, Sefo, Onam.

²⁴ Täŋkaŋ Sibeon nanakiyat Aia, Ana. Ana uwä kome äma nämo iraniken itkaŋ nani täŋo doŋkinyeta watä it täŋkukken u ume komi nitek kome gänaŋ nanik äbänirän intäjukun kaŋ-ahäŋkuk. ²⁵ Täŋpäkaŋ Anatä nanak yarä bäyaŋkuk. Nanaki Dison, äperi Oholibama. ²⁶ Dison nanakiye ŋode; Hemdan, Esban, Itran, Keran. ²⁷ Täŋ Ese nanakiye ŋode; Bilhan, Savan, Akan. ²⁸ E, Disan nanakiyat Us, Aran.

²⁹⁻³⁰ Täŋpäkaŋ Ho äboriye täŋo äma ekäni ŋode itkuŋ; Lotan, Sobal, Sibeon, Ana, Dison, Ese, Disan. Äma uwä äma äbori äbori Idom komeken ittäŋ kuŋkuŋo unitäŋo äma ekäni.

Idom kome äma äbori äbori unitäŋo intäjukun äma wäpi tawaŋ

³¹ Täŋpäkaŋ Isrel ämawebetä intäjukun äma kubä nämo yäpmänirä Idom ämawebe täŋo intäjukun äma mäyap ŋode it yäpmäŋ äbuŋ; ³² Intäjukunä Beho nanaki wäpi Bela, u Idom komeken yabäŋ yäwat piä täŋkuk. Äma u Dinhaba yotpärareken nanik. ³³ Eruk, Belatä it yäpmäŋ äronpäŋ kumänirän Sera täŋo nanaki wäpi Jobaptä komeni yäpmänpäŋ intäjukun ämata itkuk. Äma unitäŋo komeni Bosra. ³⁴ Eruk Jobaptä it yäpmäŋ äronpäŋ kumänirän Husamtä komekita itkuk. Husam uwä Teman komeken nanik.

³⁵ Eruk Husamtä it yäpmäŋ äronpäŋ kumänirän Bedat nanaki wäpi Hadattä intäjukun ämata itkuk. Hadat uwä Moap komeken ämik täŋpäŋ Midian kome täŋo komi äma kehäromini yäpmäŋ äpuk. Hadat uwä yotpärareni Avit. ³⁶ Eruk Hadattä it yäpmäŋ äronpäŋ kumänirän Samlatä komeni yäpuk. Samla uwä Masreka komeken nanik. ³⁷ Eruk Samlatä it yäpmäŋ äronpäŋ kumänirän Saultä komekita itkuk. Uwä Rehobot yotpärare, Yufretis ume ani kukŋi uken nanik. ³⁸ Eruk Saultä kumänirän Akbo nanaki Balhanantä komeni yäpuk.

³⁹ Balhanantä it yäpmän äronpän kumänirän Hadattä komeni yäpuk. Äma uwä Pau yotpärareken nanik. Webeniwä Matret äperi wäpi Mehetabel. Matret uwä Mesahap äperi.

⁴⁰⁻⁴³ Iso äboriye täño äma ekäni ekäni wäpi ñode; Timna, Alva, Jetet, Oholibama, Ela, Pinon, Kenas, Teman, Mipsa, Makdiel, Iram. U uwä Idom nanik ämawebe äbori äbori unitäño äma ekäni. Tänpäkan wäpi Idom uwä Iso täño wäpi kubä. Isotä orani pähap itkuko unita kome u ba ämawebe äbot u wäpi Idom yäpuñ. Äbot kubägän nämo itkuñ. Äbori äbori itkuño u kome ini-ini yäpuñ. Kome u ini-ini yäpmänpän äma ekäni wäpi tawan it yäpmän äpäkan ño äbori äbori unitäño äma ekänita itkuñ.

37

Josepkät noriye täño manbiñam

¹ Tänpäkan Jekop, nanitä bian itkukken, Kenan komeken u itkuk. ² Eruk Jekop nanakiye täño manbiñam u ñode; Nanaki kubä wäpi Josep u guban, obanji 17 ude. Uwä noriyekät sipsip kenta memeta watäni ittän kuñat täñkuñonik. Noriye uwä nani täño watä piä webe Bilha kenta Silpa unitäño nanakiye. Tänpäkan Josep uwä noriyetä kädet wakiwaki tänpän kuñat täñkuño u yabänpän päñku nani Jekop manbiñam iwet täñkukonik.

³ Tänpäkan nani tägawaniinik täñirän Josep ahänkuko unita nanitä Josepta gäripiinik nadäk täñkukonik. Unita tek säkgämän käroni kubä, keru käronipän bipmän imiñkuk. ⁴ Tänpäkan noriyetä ñode kanpän nadänkuñ; Nanitä Josepta gäripi nadän imiñkuko u ninta nadän nimik täyak u irepmitak yän kanpän nadänkuñ. Ude kanpän nadänpänä Josepta ganani pähap nadän imiñkuñ. Kokwawak inam dapun ijiñpän man täga kubä nämo iwet täñkuñonik. ⁵⁻⁷ Kokwawak ude nadän imiñpän kuñarirä eruk bipani kubä Joseptä dämpmonken täñkuk. Tänpän yänenirän dämpmonken kanpän u ñode yäwetkuk; Näkä dämpmonken karo u yänahäwa nadäwut yäk. Nin kuduaptagän piä gänan itkan tepäran ätu pädä täñ iramänonik yäk. Tämänopänkan näkä pädä täro uwä akuñpän käron wädän irak yäk. Täñirän intä täño unitäwä näkä täro u it äyänutpän gukut imäpmok täñ imiñirä yabät yäk. Dämpmonken karo ubayän yäk. Ude yäwerirän nadänpän noriyetä ganani nadän imiñkuño u irepmitpän gananiinik nadän imiñkuñ.

⁸ Ude yäwänä noriyetä iwetkuñ; Gäk ninta intäjukun äma api iret yän nadätan? Bure? Ude iwetpän dämpmonken kanpän u ba man yäk täñkuko u nadänpän kokwawak täñi pähap nadän imiñkuñ. ⁹ Eruk bipani kubä dämpmonken äneni kubä kanpän. Kanpän noriye ñode yäwetkuk; Dämpmonken karo u ñode yabät yäk. Edap dapuri, komepakät guk 11 ude inamnaken gukut imäpmok täñ namiñirä yabät yäk.

¹⁰ Eruk noriye ude yäwetkan nani imaka, päñku iwetgän täñkuk. Iweränä nanitä kan-yänpän ñode iwetkuk; Wa! Dämpmonken jidewanipän tän! Gäk menka notkayekät nintä inamkaken gukut imäpmok kan täñ namut yän nadätan? ¹¹ * Tänpäkan Josep noriyetä kokwawak nadän imik täñkuño upänkan nani Jekop uwä nanakitä man yänkuko u kudup nadänpän iyap täñkuk.

Noriyetä Josep ämata inin kirenpän gwäki yäpuñ

¹²⁻¹³ Eruk kadäni kubä Josep noriye Seken komeken sipsipta watäni itta kuñkuño irirä nani Jekoptä Josep iwetkuk; Notkaye sipsipta watäni itnayän Sekem komeken kuñkuño itkan yäk. Gepmanpa yäpmän notkayeken kwayän

* 37:11: Apos 7:9

unita tunum täyi yäk. Yäwänä Joseptä Täga, kwayän yän iwetkuk. ¹⁴ Yäwänä nanitä iwetkuk; Gäk kome udeken kuñkañ notkaye ba tom imaka, säkgämän itkañ ba, goret itkañ yän kañ yabä yäk. Kudup yabänpän-nadänkañ äbä manbiñam kañ näweri nadäwa yäk. Jekoptä ude iwetpän Hebron awaņ u nanik nanaki Josep tewän yäpmän kuñkuk. Eruk Josep kumañ Sekem komeken ahänkuk.

¹⁵ Sekem komeken ahänpänä noriyeta wäyäkñetän kumän kuñat moreñkuk. Kuñattängän äma kubä ahän imänä iwetkuk; Gäk imata wäyäkñetan? ¹⁶ Iweränä Joseptä iwetkuk; Näk notnaye yawakiyeta watäni itkañ unita wäyäkñetat yäk. Gäk uken itkañ yän nadätan? ¹⁷ Iweränä äma unitä iwetkuk; Notkaye kome ño penpen kuñkuñ yäk. Uwä kome ño penpen Dotan komeken kuna yänirä nadänkut yäk. Ude iweränä eruk Josep noriye yabän ahäktä kuñtängän Dotan komeken ahänkuk. ¹⁸ Ahänpän ban uduken kuñ irirän noriyetä kañpän kumän-kumän utta ñode yänkuñ; ¹⁹ Wisiknin! Äma dämpmonken käwani ukeno äbatak udu yäk. ²⁰ Eruk, initpän kumän-kumän utpän ume awaņ kubä gänañ pena äpmonpän yäk. Utnakañ dämpmonken kak täñkuko u jide tänpän bureni api ahänen? Ude täñkañ päñku nan ñode kañ yänikñatna; Tom ägwäri kubätä utpän nañkuk yän kañ iwetna yäk.

²¹ Eruk noriyetä ude yänirä tuäni Rubentä nadänpän Josep täñkentänpän tewa yäpmän nanken kañ kwän yän nadänpän man ñode yäwetkuk; Kumän-kumän utnero! ²² Ba nägät iminero. Josep jop initpän kome jopi ñoken ume awaņ kubä gänañ tena äpmonpän yäk. Uwä yabän paotpän Josep äneñi yäpmänpän nanken kañ tewa kwän yän nadänpän man ude yäwetkuk. ²³ Ude yäwerän nadänpän irirä Josep, noriye dubiniken äbänirän initpän tek kerikäroni täñkuko u wen tänpä kuñ iminñkuñ. ²⁴ Wen tänpä kuñ iminñirä init yäpmän päñku ume awaņ gänañ tewä yäpmän äpmo itkuk. Awaņ uwä kawuki, umeni nämo. ²⁵ Ude täñkañ päñku mañit itpän ketem nañkuñ. Ketem nañ itkañ Ismael äbotken nanik ätu Gileat komeken naniktä Isip kunayän äbänirä bankentä yabänkuñ. Äma äbuño unitäno kamel terak imaka gäripi ba käbäñi säkgämän nitek Isip komeken Isip naniktä yäminpän gwäki yäpmäktä bumta penpän yäpmänkañ äbuñ. Ismael äbot uwä wäpi kubä Midian.

²⁶ Ismael äbot wäpi kubä Midian u äbänirä yabänpän Josep noripak kubä wäpi Judatä noriye ätu ñode yäwetkuk; Notninpak utpän käbop penayän täkamän u kowata imatäken upän api yäpne? ²⁷ Unita utnero. Ismael äbot äbäkañ unita yäminpän gwäki yäpna yäk. Ude tänañän täkamän unitä täga bumik. Josep uwä notninpak, nägät moräk kubägän yäk. Judatä ude yäweränä noriye ätu u nadäwä tägañkuñ. ²⁸ * Ude yän irirä Midian moneñ tunum äma u dubiniken äbuñ. Äbänirä noriyetä Josep awaņ gänañ nanik wädän yäpmän äbuñ. Ude täñkañ Ismael äbot unita yäminñkuñ. Yämäwä Josep gwäkita siliwa moneñ 20 ude yäminñkuñ. Yäminpän yänikñat yäpmän Isip komeken kuñkuñ.

²⁹ Ude täñirä eruk Ruben mäden äbä awaņ gänañ Josepta kawän wawäkañ butewaki täñinik nadänpän konäm kotpän teki wen-gajähutkuk. ³⁰ Ude tänpän päñku noriye yäwetkuk; Nanak u awaņ gänañ nämo itak yäk. Unita näk jide tänpayän? ³¹ Ude yänirän noriye ätutä päñku meme gubañi kubä utpän Josep täño tek käroni uterak nanitä kakta nägäri dämpä jinñkuñ. ³² Dämpä jiwäpän yäpmänkañ nani iwönärektä eniken kuñkuñ. Päñku nani ahän iminñpän tek kerikäroni, meme nägäri nitek u iwönärenpän ñode iwetkuñ; Nan, ño ka! Ño Josep täño tek ba? ³³ Ude iwet yabänirä nanitä kañpän yänkuk; Wära! Ño bureni nanakna Josep täño tek yäk. Tom ägwäri kubätä utpän nak yän nadätat yäk. ³⁴ Jekop ude yänpän butewaki täñi nadänpän iniken teki wen-gajähut

* 37:28: Apos 7:9

manpän kuñkuñ. Weñ-gajähut manpän kwäkañ tek wakiwaki yäpmanpän täñkuk. Täñpän nanaki Josepta yänpän kadäni käronji konäm butewaki täñ itkuk. ³⁵ Ude täñirän nanakiye äperiye kuduhtagän nanitä itkukken ugän äbän moreñkuñ. Äbänpän nani iniñ bitnänayän nadänkuñopän konäm butewaki pekta nämo nadänkuk. Täñpän yänkuk; Nämo! Konäm kot yäpmän kuñtängän kumänpän nanaknatä kukken ugän api iwaret yäk.

³⁶ Täñpäkañ Isip kome uken Midian nanik ukenonitä gwäki yäpmäta Josep Potifata imiñkuñ. Potifa uwä Isip kome täño intäjukun äma Fero unitäño täñkentäki kubä, komi äma Fero täño eni watä itkuño unitäño äma ärowani.

38

Juda kenta Tama täño manbiñam

¹ Kadäni uken Juda, noriye yepmanpeñ päñku äma kubä wäpi Hira ukät itta Adulam yotpärareken kuñkuk. ²⁻³ Päñku ittängän webe gubañ kubä kañgärip täñpän webenita yäpuk. Webe uwä nani wäpi Sua, Kenan komeken nanik. Eruk yanäpi täñpän bok ittängän webeni nanak kok itpäñ nanaki tuäni bäyañkuk. Bäyawänpän nani Judatä wäpi Era yän iwetkuk. ⁴ Täñpän ittän kuñtängän webeni äneñi koki itpäñ monäni bäyañkuk. Bäyañpän wäpi Onan yän iwetkuk. ⁵ Täñpän ätu it yäpmän kuñtängän nanak kok äneñi itpäñ nanak gweki bäyañpän wäpi Sela yän iwetkuk. Sela uwä Kesip yotpärareken ahänkuk.

⁶ Eruk Judatä nanaki tuäni Erata webe kubä iwoyän imiñkuko uwä wäpi Tama. ⁷ Täñpäkañ Era u kädet goret-goret kuñarirän Yawetä kawän nämo tägawäpän kumän-kumän utkuk. ⁸ Ude täñirän Judatä nanaki monäni Onan iwetkuk; Tuäkatä nanak kubä nämo bäyañkañ kumänatak unita gäkä nin täño kädet u iwatpäñ webeni kajat gäkä koreñpän tuäkata nanak kañ bäyañ imi yäk.

⁹ Nanitä ude iwetkukopän monänitä ñode juku piñkuk; Näk tuäna webeni kajat yäpayän täyat uwä nanak bäyañirän ämawebetä U gäkñaken nanak nämo yän api näwetneñ. U tuäka kumbuko u täño biñam yän api yäneñ yän nadänkuk. Ude nadänpän eruk bok pat täñkumänken nanak kok irektawä yän nadänpän ibini jopiken piak täñkukonik. Ude täñtän kuñkuko unita tuänita biñam nanak kubä nämo ahänkuk. ¹⁰ Onantä ude täk täñkuko uwä Yawetä kawän täga nämo täñpänpän u imaka, kumän-kumän utkuk. ¹¹ Urirän kañpäñä Judatä äbeki Tama ñode iwetkuk; Nankaken kañ ku! yäk. Päñku iriri gwekna Sela unitä tägañpän webe yäpnañi ude täñirän äneñi äyänutpeñ näkken ño kañ äbi yäk. Judatä tuäke monäke webe yäpmanpän kumbumäno udegän yäpmanpän kumäkgän täñpek yän nadänpän äbeki iwet-pewän naniken kuñkuk.

¹² Ude iwet-pewän kuñirän it yäpmän äronätängän Juda webeni (u Sua äperi) kumbuk. Kumbänpän äneñkañ kupämta irän täreñirän eruk kepma kubäta noripaki Adulam yotpärareken nanik wäpi Hira u imaguränkañ Timna komeken piä ämaniyetä sipsip pujiñi madän itkunken u kuñkumän. ¹³ Kome uken ahänpän irirän äma kubätä Tama iwetkuk; Nadätan? Orañka sipsip pujiñi madäwayän Timna komeken kuñkuk yäk. ¹⁴ Ude iwerirän Tamatä nadänkuk; Orana Juda, nanaki gweki wäpi Sela u tägatak upänkañ näka biñam nämo iniñ kiretak yän nadänkuko unita ñode täñkuk; Tek webe kajattä täñpeñ kuñarani u yänopmanpän tek kudupi kubä täñpän ämatä nämo kañpäñ nadäkta injami dapun uwäk täñpipiñkuk. Ude täñkañ Judatä Temna kädet ño äbayän nadänpänä päñku Enaim yotpärare kädet moräkiken manjit itkukonik.

¹⁵⁻¹⁶ Eruk Judatä kuñtängän webe u kädet miñin manjit irirän kañpäñ ñode nadänkuk; Webe ño tektä injami dapun täñpipiñkuko unita kubokäret webe käwep yän nadänkuk. Ño äbekna yän nämo nadänkuk. Täñpän dubiniken kuñpäñä iwetkuk; Nadän naminiñi nek bok pätdayän yäk. Iweränä webe unitä

man node iwetkuk; Bok pätdayän näwetan unita imapän namayän? ¹⁷ Yäwänä Judatä iwetkuk; Nadäwätäk tänpeno yäk. Kowatawä meme gubañi kubäpäñ pewa äbayän yän iwetkuk. Yäwänä iwetkuk; U täga upänkañ imaka kubä namikañ uyaku u kañpäñ meme bureni api namen yän nadäwayän. Meme u bureni namiwä tuñum ño äneñi api gamet yäk. ¹⁸ Yäwänä Judatä iwetkuk; Kañpäñ nadäka imatäkenpäñ gamet? Yäwänä iwetkuk; Imaka kubä gäkña wäpka kudän nitek ukät ähottaba inñitan u bok nam! Ude iweränä mani buramiñpäñ yänkuko udegän täñkuk. Täñpäñ eruk bok parirän webe u nanak kok itkuk. ¹⁹ Täñpäñkañ Tama yotken päñku tek inñami dapun täñpipiñkuko u yänopmäñpäñ peñpäñ tek webe kajattä täñpani upän äneñi täñpäñ itkuk.

²⁰⁻²¹ Täñpäkañ Judatä iniken tuñumi ätu webe unita imiñkuko ukeño äneñi yäpayän nadäñpäñ noripak Hira u meme gubañi kubä imiñkañ webe unita imikta peñ iwet-pewän kuñkuk. Peñ iwet-pewän päñku webe unita wäyäkñewän wawäpäñ äma ätu Enaim yotpärare u nanik node yäwet yabänkuk; Kubokäret webe kädet miñin mañit irani u de itak? Yäwänä iwetkuñ; Kubokäret webe udewani ño nämo yän iwetkuñ. ²² Ude iwerirä Hira äneñi äyänutpeñ Judaken kuñkuk. Kuñpäñ iwetkuk; Webe ñokeño nämo kañ-ahätat yäk. Webe udewani kome ñoken kubä nämo itak yän näwetkuñ.

²³ Ude iwerän nadäñpäñ Judatä yänkuk; Täga yäk. Näk nadäwätäk nämo täyat. Tuñum imiñkuro uwä inita biñam täyak. Webe unita wari nämo wäyäkñewen. Pen wäyäkñentän kuñaritda ämawebetä api nibän mägayäneñ. Meme gubañi u webe unita imikta yäwanipän wäyäkñewi wakañ unita täga, ini jop kañ irän yäk.

²⁴ Täñpäkañ it yäpmän äronñängän komepak yaräkubä täreñirän äma ätutä äbänpäñ Juda iwetkuñ; Äbeka Tama ukeñowä kubokäretta kuñattängän nanak kok ikek irirän käkamän yäk. Ude iweräwä kokwawak pähap nadäñkuk. Täñpäñ yänkuk; Päñku inñit yäpmän päñku kädäp gänañ pewa ijiputpeñ kwän! yäk. ²⁵ Ude yäweränä pengän inñit yäpmän yäman äpäñirä webe ñokeño orani man node iwetkuk; Nabäwut! Nanak kok itat ño netäño? Imaka wäpi kudän nitek ba ähottaba inñitat ñonitä äma unitäño yän yänahäwayän yäk. ²⁶ Tamatä ude yäwänä Judatä imaka imaka imiñkuko u yabänpäñ node yänkuk; Wära! Webe ñonitäño momi nämo. Näkä goret täñkut! Näk nanakna Sela tägawänkañ webe ñonita iniñ kirekta yäwanipänkañ nämo iniñ kireñkuro unita udewä täñkuk yäk. Ude yänpäñ eruk webe ukät bok wari nämo patkumän.

²⁷⁻²⁸ Täñpäñ ätu it yäpmän äronpäñ webe u nanak kok itkuko u bäyawayän täñirän webe täñkentän imikta äbuko unitä kañpäñ nadänkañ iwetkuk; Nanak kokkaken ño nanak yarätä itkamän yäk. Ude iwerirän nanak kubätä jukun keru pewän kwawak ahänirän tek moräk gämäni kubä yäpmänpäñ keriken topuk. Täñpäñ yänkuk; Nanak ñonitä jukun ahätak yäk. ²⁹ Ude yäwänä nanak u keru äneñi wädän yäpmän äronkuk. Täñirän noripak kubä kábop itkuko unitä jukun ahänkuk. Täñirän watä webe unitä kañpäñ yänkuk; Wa! Baga imata yeñ wenpäñ intäjukun ahätan? Baga yeñ wenpäñ intäjukun ahänkuko unita iniken man terak wäpi Peres yän iwetkuñ. ³⁰ Täñ noripak kubä tek gämäni topuko u mäden ahänkuk. Ahänirän wäpi Sera yän iwetkuñ.

39

Joseptä Potifata watä piä täñ imiñkuk

¹ Täñpäkañ Ismael naniktä Josep u Isip komeken yänikñat yäpmän kuñirän Isip täño intäjukun äma unitäño täñkentäki kubä wäpi Potifa unitä moneñ yämiñpäñ Josep watä piä jop täñ imekta imagutkuk. Potifa uwä Isip kome täño intäjukun äma wäpi Fero unitäño watä ämata itkuk. Täñkañ komi äma

täño intäjukun äma ude itkuk. ²* Eruk, Anutu Josepkät irirän Potifa täño eni gänañ watä piä täñ yäpmäñ kuñkuko u täñirän bureni säkgämän ahäñkuñ. ³Ude täñ irirän Potifatä kañpäñ nadäñkuk; U Yawetä bok itkañ kehäromi imik täyak unita imaka imaka täk täyak u kudup säkgämän ahäk täkañ yäk. ⁴Ude kañpäñ nadäwän tägawäpäñ enini ba tuñumi päke u yabäñ yäwatta teñkuk. ⁵Täñirän Yawetä Josepta yäñpäñ iron tañi täñirän Potifa täño äbot, tuñumi ba epäni kudup säkgämäninik ahäñkuñ. ⁶Yawetä ude täñirän Potifatä Josep imaka imaka päke u yabäñ yäwatta iniñ kireñkuk. Iniñ kireñpäñ ini uwä imaka kubäta nadäwätäk nämo täñkuk. Ketemgän nañkañ nadäwätäk ikekkät nämo it täñkukonik.

Josep komi yotken teñkuñ

Täñpäkañ Josep uwä gupi ba inami dapun säkgämän. ⁷Unita kadäni käroni nämo itkañ Potifa webenitä Josep u kañgärip täñpäñ iwetkuk; Bok pätda yäk. ⁸⁻⁹Ude iweränä Josep bitnäñpäñ yäñkuk; Imata näk kädet waki udewani täñpet? Nö yabä; Tuñum päke itkañ ñonitäño mähemitä watäni itta nepmañkuk. Watäni irira ini uwä imaka kubäta nadäwätäk nämo täk täyak. U eni ño watäni itta wäpi biñam iniken bumik namiñpäñ imaka kubäta nämo naniñ bitnäñkuk. Upäñkañ imaka kubätagän naniñ bitnäñkuk, uwä gäk yäk. Unita imata näk kädet waki udewani täñpäñ Anutuken momi täñpet? ¹⁰Ude iwerirän gwäk pimiñpäñ kadäni kadäni pen iwet yabäk täk täñkukopäñ Joseptä nämoinik nadäñ imiñpäñ bok patta ba dubiniken kukta bitnäñkukonik.

¹¹Täñpäkañ kepma kubäta piä äma kudup kuñ moreñirä Josep piä täñpayäñ yot gänañ äronkuk. ¹²Äronirän webe unitä iwatpäñ tekigän inñitpäñ wädäñkañ iwetkuk; Eruk, apiño bok pätdayäñ yäk. Täñirän Josep umuntañpäñ teki punin nanik u webe keru terak yäñopmäñpäñ penpen yäman umu äpämañ kuñkuk. ¹³⁻¹⁴Äpämañ kuñirän webe u Josep täño tek ñokeno inñit itkañ piä äma ätuta gera yäñkuk; Oi! Äbä ño kawut! Hibru äma äpnatä nintä yotken imagut yäpmäñ äbuko ukenonitä mäyäk nimitak yäk. Näkä döpmon patpat bägupken äbä nepmäñirayäñ täñirän kähän yäyat yäk. ¹⁵Kähän yäñira metäñpen kuyak! Täñkañ teki gupi terak nanik ño yäñopmäñpäñ ketna terak penpen kuyak ño kawut! yäk.

¹⁶Ude täñpäñ tek u pen inñitkañ irirän äpi Potifatä yoriken äbänä Josep täño tek u iwonärenkuk. ¹⁷Iwonärenpäñ manbiñam piä äma ätu yäwetkuko udegän äpi iwetgän täñkuk; Gäkä äma imagut yäpmäñ äbuno ukenowä näkä döpmon patpat bägupken äbäñpäñ mäyäk namik yäk. ¹⁸Ude täñirän näkä kähän yäñpewa kikiñutpäñ teki penpen yäman äpämañ kuk yäk.

¹⁹Potifa, webenitä jop manman ude iwerirän nadäñpäñ kokwawak pähap nadäñkuk. ²⁰Täñpäñ komi äma yäwerän Josep inñitpäñ Fero täño komi yotken teñkuñ. ²¹* Eruk Josep komi yotken teñkuko irirän Yawetä orakorak täñ imiñirän komi yot täño watä äma intäjukun täñpanitä Josep kañpäñ nadäwän äma täga täñkuk. ²²Ude kañpäñ nadäñkañ Joseptä äma komi yot gänañ irani u ba epän u gänañ täkta yäwani u kudup yabäñ yäwatta teñkuk. ²³Täñpäkañ Yawetä Josep täñkentäñ imiñpäñ watä ämata teñirän piä täñkuko u tägagän ahäñ moreñirä intäjukun äma unitä kañpäñ nadäwätäk kubä nämo täñkuk.

40

Joseptä döpmonken täño mebäri yäñahäñkuk

¹It yäpmäñ ärontängän kadäni kubäken Isip täño intäjukun ämata wain ume piñ imik täñpani ukät käräga ijiñpäñ imik täñpani, äma yarä unitä piä goret

* 39:2: Apos 7:9 * 39:21: Apos 7:9

tāṅkumän. ²⁻³ Piä goret tāṅirän Ferotä nadāwän wawākaṅ komi yot kubä, komi äma tāṅo watä intäjukun tāṅpanitä watäni it tāṅkuko uken yepmaṅpāṅ itkumän. Komi yot uwä Josep pewä itkukken ukengän äma yarä u pāṅku yepmaṅkuṅ. ⁴⁻⁵ Tāṅkaṅ komi yot watä ämatä äma yarä unita watä irekta Josep iwoyāṅkuk. Eruk komi yotken kadäni kārōṅi it yāpmāṅ āronpāṅ bipani kubāken äma yarä unitä dāpmonken kaṅkumäno uwä mebäri inigän inigän yabāṅkumän.

⁶ Patkumäno yāṅewānkaṅ Joseptä äma yarä unitä itkumänken āronpāṅ nadāwätäk tāṅ irirän yabāṅkuk. ⁷ Yabāṅpāṅjä yāwetkuk; Oi, ek imata nadāwätäk tāṅ itkamän? ⁸ Yāweränä iwetkumän; Nek dāpmonken tāmako unita mebäri netä niwerek yāṅpāṅ nadāwätäk tāṅ itkamäk yäk. Ude iweränä Joseptä yāwetkuk; Nadāwun! Dāpmonken tāṅo mebäri nadäk-nadäk u Anutu tāṅo epän unita näwerun! ⁹ Ude yāweränä äma Ferota wain ume piṅ imik tāṅpani unitä dāpmonken tāṅkuko unitāṅo manbiṅam ṅode iwetkuk; Nāk ṅode kaṅkut yäk. Nāk kaṅ-iwarira wain päya kubä tädotpāṅ āronkuk. ¹⁰ Tāṅpāṅ unitāṅo känani yarākubä āronpāṅ irori tāṅkuk. Irori tāṅpāṅ bureni ahāṅpāṅ gāmāneṅkuṅ yäk. ¹¹ Bureni gāmāneṅirä nāk Fero tāṅo ume ehät ketna kukṅitā inṅitkaṅ ketna kukṅitā wain bureni inṅitpāṅ tākātpewa umeni ehät gānaṅ āpmonkuṅ. Āpmonpākaṅ Ferota imiṅkut yäk.

¹² Ude yāṅirän Joseptä iwetkuk; Mebäri ṅode gāwera yäk. Känani yarākubä uwä edap yarākubä ude itta kaṅkun. ¹³ Edap yarākubä tāreṅirän Ferotä gāmagut pāṅku piäkaken āneṅi api gepmaṅpek. Tāṅpākaṅ gāk bian wain umeni piṅ imik tāṅkuno āneṅi udegän api piṅ imik tāṅpen yäk. ¹⁴ Ude tāṅpāṅ bānep tāga terak kuṅatpāṅjä näka butewaki nadāṅpāṅ Fero iwerikaṅ yot ṅo penpen kaṅ kwa! ¹⁵ Nadātan? Nāk Kenan komeken nanik kubota nämagut pābä kome ṅoken komi piä tākta nepmaṅkuṅ. Tāṅkuṅopāṅ waki kubä nämo tāṅjira jop nadāṅ komi yot ṅoken nepmaṅkuṅ!

¹⁶ Joseptä ude yāṅirän äma Ferota kārāga ijiṅpāṅ imik tāṅpani unitä Joseptä noripaki u dāpmonken tāṅo mebäri tāga yāṅahāṅpāṅ iwetak yāṅ nadāṅpāṅ ṅode iwetkuk; Nāk dāpmonken udegän kaṅkut yäk. Uwä ṅode; Nāk kārāga basket yarākubä gwāknaken penpāṅ yāpmāṅ kuṅatkut. ¹⁷ Yāpmāṅ kuṅarira basket punin u gānaṅ Ferota biṅam kārāga gāripi mebäri mebäri irirä baraktä äbāṅpāṅ naṅ paotkuṅ yäk.

¹⁸ Ude iwerirän Joseptä man kowata ṅode iwetkuk; Mebäri ṅode gāwera; Basket yarākubä uwä edap yarākubä ude itta kaṅkun. ¹⁹ Edap yarākubä tāreṅirän Ferotä yāniṅ kireṅpewän kotākka madāṅ tākṅeṅpāṅ gupka päya terak wabiṅirä baraktä api naṅ paotneṅ. ²⁰ Joseptä ude yāweränkaṅ edap yarākubä tāreṅirän Fero iniken ahāk-ahāk kadäni tāṅirän āṅnak-āṅnak pāhap tāṅpa yāṅkaṅ piä āmaniye intäjukun tāṅpani yāmagutkuk. Ude tāṅpāṅ äma Ferota wain ume piṅ imik tāṅpani ukät äma Ferota kārāga ijiṅpāṅ imik tāṅpani yarä u komi yot gānaṅ nanik bok yāmagutkuk. ²¹ Yāmagutpāṅ äma wainta mebäri nadāwani uwä piä bian tāṅpani āneṅi tāṅpekta iniṅ kireṅkuk. ²² Upāṅkaṅ kārāga ijiṅ imani äma uwä Joseptä iwetkuko udegän kotäki madāṅ tākṅeṅpāṅ gupi päya terak wabiṅkuṅ.

²³ Ferotä ude tāṅpānkaṅ wainta mebäri nadāwani äma unitä Josepta juku nämo penpāṅ guṅ tāṅpāṅ itkuk.

41

Ferotä dāpmonken kubä tāṅkuk

¹⁻² Eruk it yāpmāṅ āronṅäko obaṅ yarä tāreṅirän Ferotä dāpmonken ṅode tāṅkuk; Fero ini Nail ume dubiniken kārōṅ itkaṅ bulimakau 7 gupi tāga Nail ume gānaṅ naniktä abāṅpāṅ tepāraṅ naṅ irirä yabāṅkuk. ³⁻⁴ Bulimakau 7

ude abäkañ bulimakau 7 äneñi abuño uwä kujarigän, intäjukun ahänkuñ udeuwani nämo. Unitä abämañ noriyetä itkuñken u kuñkuñ. Kuñpäñä noriye gupi täga uwä nañpäñ kämä äpmonkuñ. Eruk Fero ude kañpäñ kikuñtkuk.⁵ Kikuñtkuñ äneñi patpäñ döpmonken äneñi kubä ñode täñkuk; Säguom kubä tädotpäñ äronjirän kañkuk. Uterak bureni 7 tañi, tägatä ahänkuñ.⁶ Eruk u punin terak äneñi kubä tädotpäñ äronkuko uwä bureni 7 mänit kädäp ikektä däpani pogopigän ude ahänkuñ.⁷ Täñpäkañ bureni pogopigän unitä bureni täga uwä kudup kämä äpmonkuñ. Kämä äpmonjirä kañpäñ Fero äneñi kikuñtkuk. Kikuñtpäñ ño döpmonken täyat yän nadänkuk.

⁸ * Patkuko yänewänä Ferotä döpmonken täñkuko unita nadäwätäk pähap täñpäñ ämaniye nadäk-nadäk ikekkät kären käwani äma u kudup yämagut päbä yepmañkuk. Yepmañpäñ irirä döpmonken täñkuko yäwetpäñ unitäño mebarita yäwet yabänkuk. Yäwet yabänjirän döpmonken täño mebari kubä nämo yänahänpäñ iwetkuñ.

⁹ Täñpäkañ äma Ferota wain ume piñ imik täñpani unitä Fero ñode iwetkuk; Wära! Näk apiño momina kubä nadätat u yänahänpäñ gäwera yäk.¹⁰ Gäk piä ämakayat nekta nadäwäwak täñ niniñpäñ äma käräga ijinpäñ gamik täñpani ukät nek komi yot kubä, komi äma täño watä intäjukun täñpanitä watäni it täñkuko uken nipmañkun.¹¹ Komi yotken nipmañkuno kadäni uken bipani kubäkengän nek döpmonken bok täñkumäko uwä mebari inigän inigän.¹² Täñpäñ kadäni uken Hibru äma gubañi kubä komi yot täño intäjukun äma unitäño watä piä täñ imani itkuko unitä döpmonken täñkumäko u iwetdapäñ mebari ini-ini niwetkuk.¹³ Mebari niwetkuko udegän ahän niniñkuk; Näk nämagut päbä piänaken äneñi nepmañkun. Täñ, äma gäka käräga ijinpäñ gamik täñpani uwä päya terak wabiñkun yäk.

¹⁴ Ude iwerirän Ferotä komi äma peñ yäwet-pewän Josep bäräneñ imagut yäpmän abuñ. Imagut yäpmän äbänpäñä gwäki geñi pujiñ bok madän imiñpäñ tek kodaki täñ imiñkañ Fero inamiken yänikñat yäpmän kuñkuñ.¹⁵ Yänikñat yäpmän kwäwä Ferotä Josep ñode iwetkuk; Nadätan? Näk bipani döpmonken täñkuro unitäño mebari nadäktä yäwet yabäwapäñ kubätä döpmonken täño mebari nämo näwerak yäk. Täñkañ gäka ñode yänjirä nadät; Gäk döpmonken täñpäñ gäwerirä mebari yänahänpäñ yäwet täyan. U bureni ba?¹⁶ Ude iwerirän Joseptä Fero man kowata ñode iwetkuk; Näkña-tägän täga nämo täñpet. Mebari nadäwayän täyan uwä Anututä gäwerayän yäk.

¹⁷⁻¹⁸ Ude iweränä Ferotä Josep iwetkuk; Näk döpmonken ñode täñkut. Näk Nail ume dubiniken käron wädän itkañ bulimakau 7 gupi täga Nail ume gänañ naniktä abänpäñ tepärañ nañ irirä yabänkut.¹⁹ Bulimakau 7 ude intäjukun abäkañ uterak äneñi 7 ude abuño uwä kujarigän, Isip komeken näkä nämo yabäwani.²⁰ Bulimakau kujarigän unitä abämañ noriyetä itkuñken kuñkuñ. Kuñpäñä noriye gupi täga uwä nañpäñ kämä äpmonkuñ.²¹ Nañpäñ kämä äpmonkuñopäñ ude täñkuñ yän nämo yabänpäñ-nadäwen. Nämo, koki nämo tokneñpäñ irani udegän itkuñ. Döpmonken ude täñpäñ kikuñtkut yäk.

²² Kikuñtpäñ akuñkañ äneñi patpäñ döpmonken ñode täñkut; Säguom kubä tädotpäñ äronjirän kañkut. Uterak bureni 7 tañi, tägatä ahänkuñ.²³ U punin terak äneñi kubä tädotpäñ äronkuko uwä bureni 7 mänit kädäp ikektä däpani pogopigän ude ahänkuñ.²⁴ Täñpäkañ bureni pogopigän unitä bureni täga uwä kudup kämä äpmonkuñ. Döpmonken ude täñkut yäk. Döpmonken ude täñkuro unita kären käwani ämatä mebari näwerut yänkañ yäwerakañ mebarita täñguñ tañkuñ yäk.

* **41:8:** Dan 2:2

²⁵ Ude iweränä Joseptä Fero ñode iwetkuk; Däpmonken yarä täñkuno unitäño mebäri kubägän. Anututä kudän kubä pewän ahänayän täkañ unita kwawak gäwoñärenjuk. ²⁶ Bulimakau 7 gupi täga däpmonken yabänkuno uwä obañ 7 ude itta täyak. Ba säguom bureni täga nitek 7 yabänkuno uwä udegän obañ 7gän. Däpmonken yarä unitäño mebäri kubägän. ²⁷ Täñ bulimakau 7 gupi kujarigän, tohari nämo uwä obañ 7 nakta jop itnayän tämäño unitäño wärani. Ba säguom bureni mäniit kädäp ikektä däpani pogopigän ahänirä yabänkuno u imaka, udegän. ²⁸ Unita nadäsi! Gäwetat ño bureni api ahäwek. Anututä pewän ahänayän täño uwä gäwoñärenjuk u yäk. ²⁹ Nadätan? Isip kome pähap ñoken obañ 7 u gänañ ketem ahänirä bumbum api täneñ. ³⁰⁻³¹ Upänkañ kadäni täga u täreñirän u punin terak nakta jop irit obañ äneñi 7 api it yäpmän äroneñ. Kadäni uken nakta jop irit wakiinik ahänirän säkgämän itkuño unita guñ takinik api täneñ. Bureni, kome ño api wañ morewek. ³² Unita Fero, gäk ñode nadäsi; Däpmonken kadäni yarä täñkuno u mebäri kubägän täñkuno uwä mebäri ñodeta; Anututä imaka u bureni api pewa ahäneñ yän nadäk peyak. Täñkañ imaka u ahäkta kadäni keräpi täyak yäk.

³³ Ude yänpän Joseptä Fero ñode iwetgän täñkuk; Eruk, gäk äma nadäk-nadäki täga kubä iwoyänpän Isip kome pähap u kudup watäni irekta epän kañ imi yäk. ³⁴ Ude täñpän kañiwat äma ätu yepmanpipän obañ 7, täñ-bumbum kadäni ahäwayän täko u gänañ ketem ahänirä äma unitä ketem moräki gapmanta biñam yäpmänpän kämita kañ pek täñput yäk. ³⁵ Kañiwat äma uwä kadäni täga uken ketem kämi nakta u yäpmän daninayän täño uwä kudup yotpärare kubäkubä täño ketem pewani yot gänañ pewä kuñirä watäni kañ irut yäk. Täñpäkañ Fero, epän uwä gäkña wäpka terak kañ täñput. ³⁶ Ketem penayän täño uwä nakta jop irit obañ 7 ahäwayän täko unita biñam kañ pewut. Ude tänayän täkañ uwä nakta jop irit kadäni uken kubätä nämo api kumbek.

Ferotä Josep watä äma ärowani ude tenjuk

³⁷ Ude iweränä Ferokät piä ämaniye Joseptä man yänjuk u nadäwä tägañkuñ. ³⁸ Nadäwä tägawäpän Ferotä piä ämaniye ñode yäwetkuk; Nin äma Josep udewani, Anutu täño Munapik ikek, netäpän api kañ-ahäne? Imata äma kubätä wäyäkñene? ³⁹ Ude yänpän Josep iwetkuk; Bureni, man niwetan u Anututä yänahänpän gäwetak. Unita äma nadäk-nadäk ikek gäk ñodewani kubä nämo itak yäk. ⁴⁰ * Unita gäkä näkño kome pähap ño watä irenta gepmanjat yäk. Gäk man yänjiri ämawebenaye kudup gäkño man api buramineñ. Täñpäkañ äma kubätä gärepmittañi nämo. Nämo, näkägän gäkño ärowani api iret yän iwetkuk.

⁴¹ Ferotä ude yänpän ñode iwetgän täñkuk; Eruk, Isip kome pähap täño watä äma ärowani gepmanjat yäk. ⁴² * Ude iwetpän siworok keru nanakiken pewani Fero ini wärani nitek u keriken nanik ketärenpän Josep keru nanakiken peñ iminjuk. Täñpän tek säkgämän wädäwän äron iminpäñä meran kubä golpän täñpani meran täñ iminjuk. ⁴³ Ude täñpän Ferotä Josep ñode iwetkuk; Gäk näkño äpani ude itan unita näkño karis namba 2 hostä wädäwani uterak kuñat täyi! Uterak kuñariri äma ätutä intäjukun kuñpän ñode api yäwettän kuneñ; Gukut imäpmok täñ imut! yän ude api yäwettän kuneñ yäk. Ude täñjuk u wä Ferotä Josep Isip täño watä äma pähap tenjuk.

⁴⁴ Ude yänpän Josep äneñi ñode iwetgän täñkuk; Näk Isip täño intäjukun äma itat upänkañ gäkä nämo nadän yäminjiri Isip komeken äma kubätä ini nadänpän imaka kubä täga nämo api täñpek. Gäkä nadänjiri uyaku täga api täñpek yäk. ⁴⁵ Täñpän Ferotä wäpi kodaki Safenat-Panea yän iwetkuk. Wäpi

* **41:40:** Apos 7:10 * **41:42:** Dan 5:29

kodaki iwetkanä eruk webenita Heriopolis yotpärare täño bämop äma wäpi Potifera unitäño äperi wäpi Asenat u iminük. Tänpäkan Joseptä Isip kome pähap täño watä äma intäjukunta itkuk.

⁴⁶ Josep uwä obañ 30 ude tärenjirän Ferotä Isip kome kañiwat piä u täkta iniñ kirenük. Tänjirän Josep Fero tenpeñ päñku Isip kome kudup kañiwat piä täñtäñ kuñatkuk. ⁴⁷ Ude tänpäñ kuñarirän Isip komeken obañ 7 ketem ahäj bumbum täñkuñ. ⁴⁸ Täñkan obañ 7 u gänañ ketem kämi nakta u kudup yotpärare kubäkubä täño ketem pewani yot gänañ pewä kuñ moreñkuñ. Ketem kämita penkuño uwä yotpärare kubäkubä epän iniken iniken u gänañ nanik. ⁴⁹ Joseptä ude täkta yäwettäj kuñarirän ketemtä yot tokneñpäñ jirañ ude patkuñ, ämatä täga daninañi nämo tänpäkan ketem danik-danik epän u penük.

⁵⁰ Täñkan nakta jop irit kadäni u nämo ahäjirän Josep webeni Asenat uwä nanaki yarä bäyañkuk. ⁵¹ Nanaki tuänitä ahäjirän Joseptä ñode yäjñkuk; Anututä täñkentäj namiñirän notnaye meña nanata nadäwätäk täñkuro u täretak, ba komi nadäj yäpmäj äburo u täretak. Unita nanakna tuä ño wäpi Manase yäj iwetat. ⁵² Tänpäñ nanaki monänitä ahäjirän ñode yäjñkuk; Komi piäna kome ñoken Anututä nanaknaye namitak unita wäpi Efraim yäj iwetat yäk.

⁵³ Tänpäkan Isip komeken ketem ahäj bumbum obañ 7 u tärenük. ⁵⁴ * Tärewänkan nakta jop irit obañ 7 Joseptä bian yäjñkuko u ahäjñkuk. Ude ahäjirän kome päke uken ketem nämo upäñkan Isip komeken ketem täga nañpäñ itkuñ. ⁵⁵ * Eruk nakta jop irit u wakiinik tänjirän Isip ämawebetä nakta Ferotä ketem yämikta yäjapiñkuñ. Yäjapiñirä Ferotä ñode yäwetkuk; In Josepken kwäkan unitä yäwänkan uterakgän kan täñput yäk.

⁵⁶ Tänpäkan nakta jop irit u wakiinik tänpäñ Isip kome u kudup pat yäpmäj kuñkuk. Ude ahäjirän Joseptä ketem yot it yäpmäj kuñkuño u dät yämiñirän Isip ämawebetä suwañpäñ nak täñkuñonik. ⁵⁷ Täñkan kome ätuken udegän, nakta jop irit waki ahäjirän ämawebe uken nanik-naniktä äbäñpäñ Josepken yäjapiwäpäñ nadäj yämiñirän ketem suwañkuñ.

42

Josep täño noriyetä Isip komeken ketemta kuñkuñ

¹ Kenan komeken nakta jop udegän itkan Jekoptä manbiñam ñode nadäjñkuk; Isip komeken ketem suwañpäñ-nak täñ itkan. Ude nadänpäñ nanakiye yäwetkuk; In imata jop itkan kowat kawän täñ itkan? ² * Isip komeken ketem itkan yäj nadätat unita uken kuñpäñ ketem suwañpäñ yäpmäj äbut, jop itpäñ nakta kumneta!

³ Nanitä ude yänpäñ yäwet-pewän Josep noriye 10 udetä ketem suwanayäj Isip komeken kuñkuñ. ⁴ Upäñkan Jekoptä Josep noripaki mäden nanik-inik wäpi Benjamin u noriyekät kukta yäjiwätük. Kädet miñin kuñtängän bäräpi kubä ahäj imek yäj nadänpäñ iyap tañkuk. ⁵ Täñkan Jekop täño nanakiye uwä Kenan kome mähemkät penta kuñkuñ, nakta jop irit Kenan komeken imaka, ahäjñkuko unita.

⁶ Tänpäkan Joseptä Isip kome täño watä äma pähap itkan, ämawebe uken-uken nanikta ketem yämiñirän suwañkuñ. Ude täñ irirän Josep noriye ukeno päñku ahäj imiñpäñ gwäjij äpmon imiñkuñ. ⁷ Tänjirä Joseptä noriye yabänpäñ-nadäjñkukupäñ mebärini nämo yäjahänpäñ yäwetkan man kädäp ikek ñode yäwet yabäñkuk; In de naniktä äbäkan? Ude yäwänä iwetkuñ; Ketem

* **41:54:** Apos 7:11 * **41:55:** Jon 2:5 * **42:2:** Apos 7:12

suwanayän Kenan komeken naniktä äbäkamän yäk. ⁸ Joseptä notnaye yän nadänjukopän kowata nämö kanpän nadänkuñ. ⁹* Tänpän Joseptä döpmonken bian täñkuko unita juku piñpän ñode yäwetkuk; Nadätat! In nintäño iwaniyetä nibänpän nadäk tänayän äbäkan. In ninkät ämik täkta nadänpän kome kubä de uken watäni nämö itak yän kanpän nadäk tänayän äbäkan. Ude nibänpän nadänkan komejinken kuñpäjä intäjukun ämajije ñode api yäwetneñ; Uken ba uken watäni nämö itkan yän api yäwetneñ!

¹⁰ Ude yäweränä noriyetä yänkuñ; Ärowanina, ude nämö! Watä ämakaye ninä, ketem suwakta äbäkamän. ¹¹ Nin äma kubä täño nanakiyegän. Ninä jop man nämö yäwani. Yäyan udetä nämö äbäkamän yäk. ¹² Iweräwä yäwetkuk; Jop man yäkan! Nintäño iwantä nibänpän nadäk täna yänpän äbäkan yäk. ¹³ Yäwänä iwetkuñ; Yäke, ude nämö! Nin ninin buap ¹² ude ahänkumän, äma kubä täño nanagän, Kenan komeken irani. Täñkan nintäño mäden nanik kubä naninkät itkamän. Täñ notninpak kubä paotkuk yäk.

¹⁴ Ude yänirä Joseptä yäwetkuk; Ude nämö. Näk bian täweraro ude; In nintäño iwaniyetä nibänpän nadäk tänayän äbän ño unita mebäri kwawak ahätäk. ¹⁵ Näk Fero täño wäpi terak man kehäromi ñode täwetat; Intäño notjinpak mäden nanikjin unitä kome ño nämö äbeko uwä in kome ño naniktä äneñi äyänutpeñ komejinken nämö api kuneñ yäk. ¹⁶ Unita notjinpak kubä peñ iwetpewä pänku notjinpak nanikät itkamän u imaguränkan äbun! In ätuwä komi yotken irirä man yäkan u jop ba bureni yän api kanpän nadäwet. Notjinpak nämö ahäwänä in jop man yäwani, nintäño iwantä nibänpän nadäkta äbäkan yän bureni-inik api nadäwet yäk. ¹⁷ Ude yänpän komi yotken yepmanirän edap yaräkubä ude tärenkuk.

¹⁸⁻¹⁹ Edap yaräkubä tärewäkan Joseptä ñode yäwetkuk; Nadäkan? Näk Anutu u umuri yän nadänpän kuñat täyat yäk. Unita näkä tepmanpa kukta nadänpänä ñode kan täñput; In äma täga siwoñi kuñatkan u tänpäwä, notjinpak kubägänpän tewa komi yot gänäñ irirän in ätuwä ketem tama yäpmän pänku mähemjiye ketemta jopinik itkan unita yämut yäk. ²⁰ Yämiñkan notjinpak mäden nanik uwä imagut yäpmän äbut. Intä ude tänpäwä in man bureni näwetkan yän nadänpän kumän-kumän nämö api tadäpet yäk. Joseptä ude yäweränä yänkuko udegän täkta nadänkuñ. ²¹ Täñkan ini-tägän näwetgäwet tänpän yänkuñ; Bureni! Mäden naniknin waki täñ imiñkumäño unita kowata umuri pähap ño ahän nimitak yäk. U konäm butewaki täñ nimiñirän mani nadänpän kowata nämö täñkentän imiñkumäño unita kudän umuri ño kowata ahän nimitak yäk. ²²* Ude yänpän Rubentä yäwetkuk; Näk täwetkuro uwä! Notninpak u waki täñ imineño yän täwerakan nämö nadän namiñkuño unita kumäk-kumäki täño kowata ahän nimitak ño yäk.

²³ Joseptä noriye täño man nadänjukopän man yäwerayän nadänkan man yäpmän äyänurani äma iwerirän äma unitä man yäpmän äyänutpän yäwetkuko unita noriyetä nin täño man nämö nadätak yän nadänkuñ. ²⁴ Ude tänpän inigän pänku konäm kotkuk. Konäm korän tagawäkan äneñi äbänpän noriyetä kanirä Simeon initpän keriyat pädat täñkuk. ²⁵ Ude täñkan piä ämaniye yäwet-pewän ketem ini yäkken-yäkken daiñ yämiñkuñ. Yäkken daiwä tokñewäpän uterak moneñ ketem u suwakta yäpmän äbuño u äneñi daiñ yämiñkuñ. Ude tänpän kädetta däkum yämikta yäwetkuk. Yäwerirän udegän täñkuñ.

²⁶ Ude tänpäkan Josep noriye ketem suwankuño u doñki terak penpän yäpmän kuñkuñ. ²⁷ Kuñtängän kome bipänpän patkuñken noripak kubätä doñkinita ketem imayän nadänpän iniken yäk meni pitpän kanjuk; Moneñ

* **42:9:** Stt 37:5-10 * **42:22:** Stt 37:21-22

ketem suwan̄kuko u yäk meniken irirän. ²⁸ Kan̄pän noriye yäwetkuk; Nākno monen̄ änen̄i pen̄ namiñkuño yäk meniken itak no yäk. Ude nadän̄pän nadäwätäk pähap tänpän̄ yän̄pän̄-nadäk no de täñkuñ; Nin kädet siwon̄i tämānopän̄kañ mebari imata Anututä bäräpi no pewän ahän̄ nimitak yäk?

Josep noriye nani Jekopken änen̄i kuñkuñ

²⁹ Parä yän̄ewän̄kañ kuñtängän Kenan komeken ahän̄pän̄ nani Jekop manbiñam kuduptagän iwet moreñkuñ. ³⁰ Manbiñam no de iwetkuñ; Isip kome unitäno äma ärowanitä man kädap̄ ikek no de niwetkuk; In iwan täñ nimikta äbäkañ yän̄ niwetkuk. ³¹⁻³² Ude niweränä no de iwetkumän̄; Nin äma täga, ninin buap 12, nanin kubägän. Ninkät nanik kubä-tägän̄ paotkuk. Täñ mäden nanik-inikä naninkät komenin Kenan u itkamän̄ yän̄ iwetkumän̄. ³³ Ude iwetnawä kowata no de niwetkuk; In äma täga ba waki yän̄ nadäkta no de täñirä kañ nadäwa; Inkät nanik kubä no gän̄ irirän̄ in̄ ätuwä mähemjiye nakta jop itkañ unita ketem yäpmän̄ päñku kañ yämut yäk. ³⁴ Änen̄i äbän̄pän̄ä mäden nanikjin imaguräkañ kañ äbut yäk. Intä ude täñpawä In äma täga yän̄ api nadäwet. In äma täga yän̄ nadän̄ tamiñpän̄ notjinpak no taniñ kirewapän̄ in̄ kome no ken ketem suwakta täga äbän̄kañ kuk api tänen̄ yäk. Man ude niwetkuk.

³⁵ Nani manbiñam ude iwetkan̄ä ketem yäkken nanik ketem pewaniken ären̄pä kuñkuñ. Ude täñpän̄ä monen̄ ketem suwakta yämani ukeno kuduptagän̄ yäk meniken yabän̄ ahän̄kuñ. Monen̄ u yabän̄pän̄ nani ba nanakiye kudup umun pähap täñkuñ. ³⁶ Monen̄ yabän̄pän̄ nani Jekoptä no de yäwetkuk; In ude täñpän̄ nanaknaye kudup nomägatnayän̄. Josep paotkuk, udegän̄ Simeon no nämo itak. Täñpän̄ Benjamin imaka, nomägatnayän̄ täkañ uwä butewaki pähap u näkägän̄ api nadäwet yäk. ³⁷ Ude yän̄irän̄ Rubentä nani iwetkuk; Näk Benjamin änen̄i nämo yäpmän̄ äbawä unita kowata nanaknayat bok kañ däpmän̄ yäk. Unita Benjamin näk ketna terak pe. Näk änen̄i täga api yäpmän̄ äbän̄ gamet yäk.

³⁸ Ude iweränä Jekoptä yän̄kuk; Nanakna no inkät nämoinik api kwek! Bianinitä kumbukopän̄ inigän̄ it namitak. In kädet miñin kuñtängän̄ umuri kubä ahän̄ tamiñirän̄ nanakna Benjamin no käwep kumbek. Ude ahäweko uwä intä täñpewä äma tägawani näk kumbet yäk.

43

Josep noriye Isip komeken änen̄i kuñkuñ

¹ Tänpäkañ nakta jop irit uwä Kenan komeken pen̄ wakiinik itkuk. ² Ude irirän̄ Isip komeken nanik ketem yäpmän̄ äbuño uwä nan̄pä paorirän̄ Jekoptä no de yäwetkuk; In ninta ketem suwakta änen̄i kañ kut yäk. ³ Ude yän̄irän̄ Judatä nani iwetkuk; Nan, nadätan? Isip täno intäjukun äma unitä man kehäromi no de niwetkuk; In mäden nanikjinkät bok nämo äbawä näk nämo api tabäwet yäk. Injingän̄ äbän̄kañ in̄amnaken nämoinik api ahänen̄ yän̄ ude niwetkuk. ⁴ Unita nan, gäkä Benjamin bok kukta ninin̄ kireweno uwä täga päñku ketem api suwane yäk. ⁵ Upän̄kañ iyap tawiwä nämo api kune, äma unitä no de yän̄kuko unita; Injingän̄ nämoinik ämnen̄ yäk. Notjinpakkät bok nämo äbawä nämo api nadän̄ tamet yän̄ niwetkuk.

⁶ Judatä ude yäwänä nani Jekoptä yäwetkuk; In Benjamin täno manbiñam äma u imata iwetkuñ? Ude täñkuño uwä komi namikañ yäk. ⁷ Yäwänä nanakiyetä iwetkuñ; Äma unitä yän̄yabäk mäyap no de niwetkuk; Nanjin kumbuk ba itak? Ba notjinpak mäden nanik kubä itak? Yän̄yabäk ude niwerirän̄

itkaməŋ ude manbiŋam iwetkuməŋ. Ude iweritna kowata ude api niwerek yəŋ nāmo nadəŋkaŋ iwet moreŋkuməŋ.

⁸ Ude yəŋpəŋ Judatä nani iwetkuk; Benjamin näka naniŋ kirewipəŋ aku-manŋ kuna yäk. Ude tənpeno uyaku gäk ba nintəŋo webe nanak kudup nakta nāmo api kumne. ⁹ Təŋkaŋ ŋode yəŋkehərom täyat; Näkŋa Benjaminta watäni api iret. Təŋ äneŋi nāmo imagut yəpməŋ äbawä unitəŋo momi näka biŋam irirän kome terak it yəpməŋ kuŋira api tärewək yäk. ¹⁰ Eruk kuna! Kadäni kəroni jop itkaməŋ. Yəŋ-nadəwätäk nāmo tənŋkuməŋ yəwänaku Isip kome kuŋkaŋ äbäk kadäni yarä uku tänam yäk.

¹¹ Yəŋjirän nanitä yəwetkuk; Yəyan ude tänəŋi tənŋpəwä in kuna yəŋpəŋ imaka gəripi nitek kome ŋo nanik upəŋ yäkjinken daiŋpəŋ yəpməŋ kaŋ kut yäk. Päya mujipi nənŋpani, päya umumi kəbəŋi nitek ba kähärəp umeni nənŋpani, imaka ude wani ätu ironjinta yəpməŋ pənku äma unita kaŋ imut! ¹² Tənŋpəŋ moneŋ taŋi yəpməŋkaŋ kut yäk, moneŋ kodaki bok bian ketem yäk meniken daiŋkaŋ tamiŋkuŋo u bok. Tənŋuŋ taŋpəŋ tamiŋkuŋ kəwep yäk. ¹³ Ude tənŋkaŋ Benjamin imagurəkaŋ äma ukenä kut! yäk. ¹⁴ Intä kuŋirä Anutu Kehəromi mähemitä tənŋkentəŋ tamiŋjirän notjinpak Simeon ba Benjamin ŋo bok tepmanŋpənkaŋ kaŋ äbut. Təŋ nanaknaye paot namikta biŋam tənŋpəwä ini kaŋ paot namut!

¹⁵ Ude yəwänkaŋ eruk nanakiyetä iron tənŋo tuŋum, moneŋ kodaki ba biani bok yəpməŋkaŋ Benjamin imagurəkaŋ Isip komeken kumanŋ pənku Josep ahəŋ imiŋkuŋ. ¹⁶ Ude tənŋjirä Joseptä Benjamin kaŋpəŋ yori watä äma iwetkuk; Äma äbəkəŋ u yəŋ-yəkŋat yəpməŋ pənku yotna gənaŋ yepmanŋ yäk. Ude tənŋkaŋ tom kubä utpəŋ ijiwut. Ijiwəpəŋ kepa äma ukät ketem bok nənayəŋ yäk. ¹⁷ Ude iweränkaŋ yəŋkuko udegän iwətpəŋ Joseptä yotken yəmagut pənku yəmaken yepmanŋkuk.

¹⁸ Joseptä ini yotken yəmagut yəpməŋ kuŋjirän noriyetä bumta umuntəŋpəŋ yəŋkuŋ; Wära! Intəjukun äbuməŋo ugän yəkŋinken moneŋ äneŋi daiŋ nimiŋkuŋo unita kəwep ŋo nipmanŋkaŋ yäk. Nin yot ŋo iritna äbä nidəpməŋpəŋ doŋkinin niyoməgatpəŋ komi piäniken api nipmanəŋ yäk. ¹⁹ Ude yəŋpəŋ Joseptä yot yəmaken ahəŋpəŋ itkaŋ yot watä äma u ŋode iwetkuŋ; ²⁰⁻²¹ Nadätan? Nin bian ketem suwakta äbuməŋopəŋ ninin komeken äneŋi kuŋtəŋgän kädət miŋin patkuməŋken yäk gənaŋ nin kubəkubä tənŋo moneŋ kudup irirä yabəŋkuməŋ. Ude tənŋkuməŋopəŋ moneŋ u äneŋi yəpməŋ äbəkəŋ yäk. ²² Ba ugän nāmo, moneŋ kodaki, ketem äneŋi suwakta yəpməŋ äbəkəŋ yäk. Moneŋ biani u netä daiŋ nimiŋkuŋo u nāmo nadəkəŋ yäk.

²³ Ude yəwəwä yəwetkuk; Umuntəneŋo! Anutujin, Nanjin tənŋo Anutu unitä yäkjinken daiŋ tamiŋkuk yəŋ nadəwut! Näk moneŋjin uku təga yəput yäk. Ude yəŋkaŋ pənku Simeon komi yot gənaŋ nanik imagut yəpməŋ noriyetä itkuŋken əpuk. ²⁴ Imagut yəpməŋ əpəŋpəŋä noriye kudup Joseptä ini yot gənaŋ yəŋ-yəkŋat yəpməŋ əronpəŋ ume gwet yəmiŋjirän kuroŋi ərutkuŋ. Ume gwet yəmiŋkaŋ doŋkinita imaka, ketem yəmiŋkuk. ²⁵ Ude tənŋkaŋ Joseptä ketem bok nakta kepa äbayəŋ yəŋ ude nadəŋpəŋ irona tuŋum yəpməŋ əbuŋo u tənŋtuŋum taŋkuŋ.

²⁶ Ude tənŋ irirä Joseptä äbənä iron tuŋumi yəpməŋ əbuŋo u inamiken pənkuŋ. Pənŋpəŋ gwəjiŋ əpmon imiŋkuŋ. ²⁷ Gwəjiŋ əpmon imiŋjirä Joseptä yəwetkuk; Ai, nəwerut! Nanjin təgawanita nəwetkuŋo ukeŋo apiŋo jide itak? Təga itak ba kumbuk? ²⁸ Yəwänä yəŋkuŋ; Piä ämaka nanin u təga itak yäk. Ude yəŋpəŋ gukuri iməpmok tənŋpəŋ gwəjiŋ əpmon imiŋkuŋ. ²⁹ Gwəjiŋ əpmon imiŋkaŋ akuŋjirä iniken monäni Benjamin u kaŋpəŋ yəŋkuk; Notjinpak nanjinkät irirän nəwetkuŋo ukeŋo ŋo? Ude yəŋpəŋ Benjamin iwetkuk; Nanakna, Anututä tənŋkentəŋ gamiton! yäk. ³⁰ Ude iwətpəŋ iniken monäni kaŋkuko

unita butewaki nadänpän konäm korayän urun käda bäränej pänku kotkuk. ³¹ Konäm korän tärewäpän inami dapun umetä ärutpän kehärom tanpän äneji noriye dubiniken kuñkuk. Noriye dubiniken kuñpän watä äma iwetkuk; Ketem gwet nimi! yäk.

³² Ude iweränä watä äma unitä ketem ini äbot-äbot pen yämiñkuk. Josepta inigän, Josep noriyeta inigän, eruk Josep täjo piä ämaniye, Isip nanik unita inigän penkuk. Isip naniktä Hibru ämakät ketem penta nakta taräki nadäk täñkuño unita udewä täñkuk. ³³ Josep inigän irirän noriye Josep inamiken inigän tawan terak tuänitä it pänku mäden nanik Benjaminken tärenkuk. Ude itkan Josepkät kowat kawän täñ itkan nadäwä inide kubä täñkuñ. ³⁴ Ude irirä watä äma unitä ketem gäripi niked Josep inita pewani yäpmänpän yämiñkuk. Ude tänpän noriyeta kubäkubä yämiñkan Benjaminta mäyap pen imiñkuk. Eruk, ketem nanpän ume komi bok nanpän kuduptagän oretoret täñkuñ.

44

Joseptä noriye tänyäkñarani täñkuk

¹ Komeniken äneji kunayän täñirä Joseptä yot watä irani ñode iwetkuk; Gäk äma ñonita ketem mäyap, ini yäpnanji uterakgän yäkiken gwet yämi yäk. Ude tänpänä iniken iniken monej ketem suwakta yäpmän äbuño u udegän ini yäkken-yäkken meniken äneji daiñ yämi. ² Tänpän näkñaken ume gwet nänpäni siliwapän tänpäni u mäden naniki täjo yäk meniken penkan ketem täjo monej bok daiñ imi yäk. Joseptä watä äma iwet-pewän udegän täñ moreñkuk. ³ Tänpän patkuño yäñewänä eruk noriye u, donki tuñumikät yepmanpän yäpmän kuñkuñ. ⁴⁻⁵ Yotpärare penpen ban nämo kuñirä Joseptä yot watä ämani iwetkuk; Eruk, gäk yäwat yäpmän ku! Pänku yabänpän ñode yäwet; Imaka umuri pähap täkan yän pänku yäwet. Täga täñ tamänkan kowata imata waki täñ imiñpän ume gwet nänpäni siliwapän tänpäni u kubota yäpman? Ärowaninatä ukengän ume nak täyak. U it imiñirän däpmonken täjo mebäri yäñahäk täyak. Ude täñirä wakiinik täyak! yän yäwet yäk.

⁶ Man ude iwetpän pen iwet-pewän pänku yabän ahänpän Joseptä yänkuko udegän yäwetkuk. ⁷ Ude yäweränkan kowata ñode iwetkuñ; Ärowaninin! Man ude imata niwetan? Nin kudän udewani nämo tak takamän. ⁸ Nin bian ketem yäk meniken monej yabän ahänkumänjo u Kenan komeken nanik äneji yäpmän äbumän. Unita imata äma ärowanika täjo monej tuñum kubota yäpne? ⁹ Unita tuñum u niniken nanik kubä täjo yäk gänan kan-ahäwiwä kumäkta biñam kan tänpän! Tänpänkan nin ätu gäka komi piä api täne yäk. ¹⁰ Yäwäwä yäwetkuk; Yäkan ude kan ahäwän! Ume gwet nänpäni ukenjo kubätä yäkken kan-ahäwawä äma unitägän näkño watä piä api täñpek. Ätu uwä yepmanpa jop api kunej yäk.

¹¹ Ude yäwänä yäki bäränej yäpmänpän komen penpän meni kudup pitkuñ. ¹² Meni kudup pitkan irirä Josep täjo watä äma unitä yäk kubä kubäken duiñ ijinuk. Tuäniken jukun yäput penkan yabäntän pänku mäden nanik Benjamintä yäkken ume gwet nänpäni ukenjo bureni kan-ahänkuk. ¹³ Kan-ahäwänä umuri pähap nadänpän teki wenpän tuñum ketem täñ butuñpän donki terak penpän äyänutpen yotpärareken äneji kuñkuñ.

¹⁴⁻¹⁵ Kuñpänä Josep yoriken pen irirän Judakät noriyekät yori gänan äronpän Josep gwäjin äpmon imiñirä yäwetkuk; Wa! In kudän ude imata täkan? Äma näk ñodewanitä kären tänpän intäjo mebäri käbop irani täga kanpän nadäwek yän nämo nadänkuñ? ¹⁶ Yäwänä Judatä yänkuk; Yäke, ima manpän gäwetne? Anututä nintäjo mebäri kwawak peyak unita jide gäweritna nadäwi

tägawek? Nadätan? Notninpak mäden nanik unitäño yäk meniken ume gwet nänpani kañ-ahatak unitägän nämo, nin kumäntagän Gäka watä piä api täñ gamine.

¹⁷ Ude iweräwä Joseptä yänkuk; Ude nämo! Yäk meniken ume gwet nänpani kañ-ahatak unitägän näka watä piä api täñ namek. In ätuwä säkgämän kumañ nanjinken kukot! ¹⁸⁻²⁰ Yäwänä Judatä Josep iwetkuk; Ärowanina! Nadän naminjiri man Gäwerira kokwawak nadän nameno yäk. Gäk Fero bumikgän itan unita kadäni kubä äbänitna ñode niwetkun; Nanjin itak? Ba notjinpak kubä itak? yän ude niweriri ñode Gäwetkumän; Ei, nanin itak. Täñkañ mäden naniknin kubätä itak. Uwä nanin tägawani irirän ahänjuk. Täñ iniken tuäni uwä kumbuk. Miñitä nanak yaräbok ugän bäyañ yepmanjukopän kubä-tägän itak. Unita nanintä mäden nanik unita Gäripi täñi nadäk täyak. ²¹⁻²² Ude Gäweritna ñode niwetkun; In u imagut yäpmän näkken äbänirä api käwet yän niweriri ñode Gäwetkumän; Nanak unitä nani tenpeñ kunañi nämo. Tenpeñ kuñirän nani butewakita kumbek. ²³ Ude Gäweritna niwetkun; Mäden nanikjin u nämo imagut yäpmän äbänpäñä näk äneñi nämo api nadän tamet! ²⁴ Man ude yänjiri nintä kuñpäñ watä piä ämaka nanin Gäkño manbiñam iwetkumän.

²⁵ Iweritna nanintä Ketem suwakta äneñi kut! yän niwetkuk. ²⁶ Ketem suwakta äneñi kut yän niwerirän iwetkumän; Täga nämo api kune yäk. Benjamin bok kunayän täkamän uyaku täga api kune. Benjaminkät bok nämo kunero uwä Isip kometa watäni pähap itak unitä täga nämo api nadän nimek. ²⁷⁻²⁸ Ude iwetnapän nanintä niwetkuk; Webenatä nanakna yarä ugän bäyañ naminkuko u nadäkañ? Kubätä waki nepman paotkuk. Tom ägwäritä käwep utpäñ nañ paotkukopän nämo kak täyat yäk. ²⁹ We! Nanakna mäden nanik-inik ño nomägatnayän täkañ? In kädet miñin kuñtängän umuri kubä ahän tamiñirän nanakna Benjamin ño käwep kumbek. Ude ahäweko uwä intä täñpewä äma tägawani näk api kumbet yän niwetkuk.

³⁰⁻³¹ Nanin uwä man ude niwetkuko unita notninpak mäden nanik ño täga nämo tenpeñ kune yäk. Nanintä notninpak mäden nanik ñonita Gäripi täñi nadäk täyak unita watä piä ämakaye nintä tenpeñ kunero uwä nanintä inamita wäyäkñewän wawäpäñ api kumbek. Kumänjirän momi nintä yäpne yäk. ³² Näk notnapak mäden nanik ño nan inamiken äneñi yäpmän kwetta man kehäromi ñode iwetkut; Näkña Benjaminta watäni api iret. U äneñi nämo imagut yäpmän äbero uwä unitäño momi näka biñam irirän kome terak it yäpmän kuñira api tärewek yän iwetkut. ³³ Unita ärowanina, nadän namipän notnapak mäden nanik ñonita kowata näkä itpäñ Gäkño watä piä täñ gamiñira noriyekät kañ kut! yäk. ³⁴ Niningän täga nämo api kune. Butewaki ärowani pähap udewani nana terak ahänjirän kakta nämo nekañ yäk.

45

Joseptä iniken mebäri yäwetkuk

¹ * Noriyetä ude yänjirä Joseptä piä ämaniye itkuño u yabänpäñ inamiken koret yän nadänpäñ ñode yänjuk; In kuduptagän äpämañ kut! yäk. Ude yänjirän äpämañ kuñirä Joseptä noriye mebärini yänahänpäñ yäwetkuk. ² Ude täñpäñ konäm mabiñ kot täñjirän piä ämaniye yäman itkuño u nadänpäñ Ferotä yotken biñam man tewän kuñkuñ. ³ Täñkañ Joseptä noriye ñode yäwetkuk; Näk notjinpak Josep! Nana itak? Ude yäwerän nadänpäñ noriyetä bumta umuntanpäñ kowata man nämo iwetkuñ.

* 45:1: Apos 7:13

⁴ Umuntañ irirä Joseptä noriye yäwetkuk; In tuän ñogän äbut yäk. Yäwet-pewän dubiniken äbäñirä ñode yäwetkuk; Näk mäden nanikjin Josep yäk. Intä gwäki yäpmäkta Isip komeken nepmanpä äburo u näk ño! yäk. ⁵ Nadäwätäk täneño. In moneñ yäpmäñpäñ kome ñoken naniñ kireñkuño unita injinta kokwawak nämo nadäneñ. Ämawebetä kumneñ yäñpäñ Anututä ini nadäñpäñ nepmanpäñ äbut yäk. ⁶ Apiño nakta jop irit ahäñirän obañ yarä täretak. Piä kodakiken yänat täktäk kadäni nämo keräp täyak. Unita jop it yäpmäñ äronayäñ täkamäñ u obañ 5 ude äneñi it yäpmäñ api äroneñ yäk. ⁷ In ba äbotjiye paotneñ yäñpäñ Anututä intäjukun nepmanpäñ äbut yäk. Anututä näkä täñkentäñ tamikta ude täñkuko uwä ini pärik kubä täñkuk yäk. ⁸ U nadäkañ? Intä nämo nepmanpä äbut. Nämo, Anututä ini-tägän nepmanpäñ äburo unita Fero nadäñ imiñirän Ferotä iniken yot watä ba Isip täño watä äma ärowani iretta nepmanjuk yäk.

⁹* Ude yäñpäñ yäñkuk; Eruk, inä bäräneñ kuñkañ nana manbiñam ñode kañ iwerut; Nanaka Joseptä gäka man ñode yäñkuk; Anututä Isip kome pähap unita äma ärowani nepmanjuk. Unita kadäni käreñi nämo iren. Bäräneñ näkken kañ äbi yäñ iwerut. ¹⁰ Äbikañ Gosen komeken tuän ugän api tepmanpet. Äbayäñ täno u gäkñagän nämo. Nanakaye, äbekaye, orañkaye, yawakaye it tamikañ u kudup yämagurikañ kañ äbut yäñ iwerut. ¹¹ Nadäkañ? Nakta jop irit uwä pen it yäpmäñ kuñirän obañ 5 ude api tärewek. Unita in uken irirä näkä tabäñ täwarira gäk ba äbotkaye yawakaye nakta nämo api kumneñ.

¹² Näkño mebäri apiño nadäkañ. Dapunjintä nabäñirä näkñaken monäna Benjamin imaka, udegän nabätäk yäk. ¹³ Näk Isip komeken piä ärowani täñpäñ itat unitäño manbiñam bok, imaka imaka yabäñpäñ-nadäk täkañ unitäño manbiñam nana kañ iwerut! Ude täñpäñ bäräneñ kañ imagut yäpmäñ äbut. ¹⁴ Ude yäwetpäñ monänikät kowat bäyañ imän täñpäñ korän kotkumän. ¹⁵ Konäm korit-korit päñku noriye ätuwä bäyañ yämiñpäñ bumumiken yenpäñ konäm kot yebatkuk.

¹⁶ Ude täñ irirä äma kubätä Ferotä yotken kuñpäñ Feroät ämaniye manbiñam ñode yäwetkuk; Josep noriye äbäkañ yäk. Yäwerirän bänep täga nadäñkuñ. ¹⁷⁻¹⁸ Ude täñpäñä Ferotä Josep iwetkuk; Notkaye ñode yäwet yäk. In donki terak tuñum ketemjin penpäñ Kenan komejinken äyänutpen kuñpäñ nanjin ba webe nanakjiye yämaguräkañ näkken kañ äbut! Täñpäkañ kome täga taniñ kirewapäñ Isip komeken ketem ahäñ bumbum pätak ño nañpäñ kañ irut yäk. ¹⁹ Ferotä ude yäñpäñ ñode yäkgän täñkuk; Ñode yäwet yäk. In webejiye nanakjiyeta nadäñpäñ Isip komeken nanik karis tomtä wädäwani ätu kañ yäpmäñ kut. Täñkañ nanjin bok kañ imagurut! yäk. ²⁰ Ude täñkañ imaka tuñum yot gänañ nanik unita nadäwätäk täneñtawä. Isip komeken tuñum udewanigän tägatäga itkañ u api tamine yäk.

²¹ Ferotä man iwetkuko u Joseptä noriye yäwetpäñ karis tomtä wädäwani ätu ba ketem kädet miñin nakta yämiñkuk. ²² Täñkañ noriye ätuta tek kubäkubä daiñ yämiñkuk. Ude täñpäñä Benjaminta tek säkgämän 5 ude imiñpäñ uterak moneñ tañi siliwa moneñ 300 ude imiñkuk. ²³ Täñkañ nanitawä donki 10 terak Isip kome täño tuñum gäripi nitek ätu penjuk. Täñpäñ äneñi donki webeni 10 uterak ketem ätu nanita biñam nañtäñ Isip komeken äbekta penpäñ pen yäwet-pewän kuñkuñ. ²⁴ Pen yäwet-pewän kunayäñ täñirä ñode yäwetkuk; In kuñtängän kädet miñin yäñawät-awät nämo täneñ yäk.

²⁵ Ude yäwet-pewän Isip kome penpen kumañ päñku Kenan komeken nani Jekop ahäñ imiñkuñ. ²⁶ Ahäñ imiñpäñ manbiñam ñode iwetkuñ; Nanaka Josep itak! yäk. Unitä Isip kome pähap unitäño äma ärowani itak. Ude yäñirä

* 45:9: Apos 7:14

Jekoptä man iwetkuŋo u nadänpän kikuŋutpäŋ nadäwän bureni nämo tänpäpän jop yabän itkuk. ²⁷ Nadäwän bureni nämo tänpäkaŋ Joseptä man yäwetkuko udegän iwet moreŋkuŋ. Tänpän karis tomtä wädäwani Joseptä nanita biŋam pewän kuŋkuŋo u yabänpän bäneptä oretoret nadänkuk. ²⁸ Ude tänpän yänkuk; Täga. Nanakna Josep itak unita näk nämo kaŋkaŋ kumbero ujeta eruk päŋku kaŋ käwa! yäk.

46

Jekop Kenan kome peŋpeŋ Isip komeken kuŋkuŋ

¹ Ude yänpän Jekoptä imaka imaka kuduŋtagän kobet tänpän päŋku Beseba komeken ahänpän nani Aisak täŋo Anutu iniŋ oretta tom kubä utpäŋ ijin imiŋkuk. ² Ude täŋirän Anututä döpmonken ŋode iwetkuk; Jekop! Jekop! Yäwänä Jekoptä yänkuk; Näk ŋo yäk. ³ Yäwänä yänkuk; Näk nanka Aisak täŋo Anututä nadän gamitat unita Isip komeken kukta umuntäweno. Uken uyaku gepmaŋpa nanak weŋbäyak täŋiri äbotkaye taŋi api ahän yäpmän kuneŋ. ⁴ Näk gäkkät bok Isip komeken api kude yäk. Tänpäkaŋ ittängän uken nanikpäŋ äneŋi api gämaguret. Täŋkaŋ nanaka Joseptä watä it gamiŋ yäpmän kuŋirän api kumben yäk.

⁵ Anututä ude iweränkaŋ Jekoptä Beseba kome pena yän yänirän nanakiyetä nani ba webeniye nanak kudup karis tomtä wädäwani Ferotä pewän äbuŋo uterak yepmaŋpä äronkuŋ. ⁶⁻⁷ * Kenan komeken itkaŋ tuŋum päke yäpuŋo ukät yawakiye kudup bok yämagut yäpmän kuŋkä Isip komeken ahänkuŋ. Jekoptä äperiye nanakiye äbekiye oraniye u kudup Isip komeken yämagut yäpmän kuŋkuk.

Jekop nanakiye oraniye wäpi tawan

⁸ Nowä Jekop nanakiye oraniye Isip komeken kuŋkuŋo unitäŋo wäpi tawan. Täŋkaŋ webeni kubä wäpi Leatä nanakiye ŋode bäyaŋ imiŋkuk; Nanaki tuäni Ruben. ⁹ Ruben nanakiye Hanok, Palu, Hesron, Kami. ¹⁰ Täŋ nanaki kubä wäpi Simeon. Unitäŋo nanakiye ŋode; Jemuel, Jamin, Ohat, Jakin, Soha, Saul. (Saul uwä, Simeon webeni Kenan komeken nanik yäpuko unitä bäyaŋkuk.) ¹¹ Täŋ nanaki kubäwä wäpi Livai. Unitäŋo nanakiye ŋode; Geson, Kohat, Merari. ¹² Täŋ nanaki kubäwä wäpi Juda. Unitäŋo nanakiye ŋode; Era, Onan, Sela, Peres, Sera. (Era kenta Onan u Kenan komeken kumbumän.) Peres uwä nanakiyat Hesron, Hamul. ¹³ Täŋ nanaki kubäwä wäpi Isaka. Isaka täŋo nanakiye ŋode; Tola, Puva, Iop, Simron. ¹⁴ Täŋ nanaki kubäwä wäpi Sebulun, unitäŋo nanakiye ŋode; Seret, Elon, Jalel. ¹⁵ Nanakiye u Leatä Mesopotemia komeken Jekopta bäyaŋ imiŋkuk. Äperi kubä wäpi Daina kome ugän ahänkuk. Äperi nanakiye ba oraniye kuduŋtagän 33 ude. Uwä Leatä bäyawani.

¹⁶ Eruk, Jekop webeni kubä wäpi Silpatä nanakiye bäyaŋkuko uwä ŋode; Kubäwä Gat. Gat nanakiye Sefon, Hagi, Suni, Esbon, Eri, Arodi, Areli. ¹⁷ Täŋ nanaki kubä Ase. Unitäŋo nanakiye ŋode; Imna, Isva, Isvi, Beria. Äperi kubägän wäpi Sera. Beriawä nanakiyat Hebe kenta Malkiel. ¹⁸ Nanakiye oraniye uwä Silpatä tawanken ahänkuŋ. Silpa uwä Lea täŋo watä piä webe, nani Labantä imiŋkuko u. Nanakiye oraniye 16 ude ahänkuŋ.

¹⁹ Tänpäkaŋ Jekop webeni Reseltä nanakiyat Josep kenta Benjamin bäyaŋkuk. ²⁰ * Joseptä Isip komeken webeni wäpi Asenat yäpmänirän nanakiyat Manase kenta Efraim bäyaŋkuk. Webeni uwä Potifera, Heliopilis kome täŋo bämop äma, unitäŋo äperi.

* **46:6-7:** Apos 7:15 * **46:20:** Stt 41:50-52

²¹ Täñ Benjamin täño nanakiye ñode; Bela, Beke, Asbel, Gera, Naman, Ehi, Ros, Mupim, Hupim, At. ²² Jekop webeni Reseltä nanak ude bäyañ imiñkuk. Nanakiye, oraniye 14 ude Reseltä tawañken nanik.

²³ Täñpäkañ Jekop webeni kubä wäpi Bilhatä nanakiye ñode bäyañkuk; Kubäwä Dan. Dan nanaki kubägän wäpi Husim. ²⁴ Täñ nanaki kubä Naptali. Unitäño nanakiye ñode; Jasel, Guni, Jese, Silem. ²⁵ Nanakiye oraniye 7 u Bilhatä tawañken nanik Jekopta biñam bäyawani. Bilha uwä Resel täño watä piä webe, nani Labantä imiñkuko u. ²⁶ Eruk ämawebe Jekoptä äbotken ahäwani Isip komeken kuñkuño u kuduptagän 66 ude. (Nanakiye täño webeniye u nämo daniñkañ 66 ude ahäñkuñ.) ²⁷ * Joseptä Isip komeken irirän nanak yarä ahäñkumäno u bok daniñpäñ Jekop äboriye Isip komeken itkuño u 70 ude itkuñ.

Jekop Isip komeken päñku ahäñkuk

²⁸⁻²⁹ Täñpäñ Jekoptä Gosen komeken kwa yäñpäñ nanaki Juda intäjukun Josepken iwet-pewän kuñkuk. Päñku Josep iweränkañ karis hostä wädäwani kubä tuñum täñpäñ uterak nani imagutta Gosen komeken kuñkuk. Josep päñku nani Jekop kañ-ahäñpäñ bäyañ imiñpäñ kadäni käroni kot ibat itkuk. ³⁰ Konäm kot ibattäyon Jekoptä nanaki Josep iwetkuk; Eruk, iñamka dapun gabäñpäñ itan yäñ nadätat unita kumäkta pidäm täyat yäk.

³¹ Ude iwerirän Joseptä noriyekät nani pähap ñode yäwetkuk; Näk päñku Fero man ñode iwerayäñ; Notnaye ba nana täño äboriye Kenan komeken iranitä näkken äbäkañ. ³² Äbot uwä sipsipta watäni itkañ bulimakau piä bok täk täkañ. Yawakiye, tuñumi kuduptagän yäpmäñ äbuñ. Näk Fero man ude iwerayäñ yäk. ³³⁻³⁴ Unita nadäwut! Ferotä yäñ-tämagut päñku tepmañpäñ In ima piä täk täkañ? yäñ täwet yabäñirän ñode kañ iwerut; Watä piä ämakaye nin nanak täpuriken sipsip yawakta watäni itkumäñonitä it yäpmäñ äbäkamäñ, oranijetä täñpani udegän. In man ude iweräwä Ferotä nadäwän taräki täñirän kome gägäni kubä wäpi Gosen uken api tepmañpek. Isip naniktä piä ude täñpanita taräki nadäk täkañ unita yäk.

47

Jekoptä Fero ahäñ imiñkuk

¹ Eruk Joseptä man ude yäwet paotpäñä Feroken kuñpäñ iwetkuk; Nana, notnaye, yawak ba tuñumi u kudup yäpmäñpäñ Kenan komeni penpen äbuño Gosen komeken itkañ yäk. ² Ude iwetkañ noriye 5 udepäñ Fero iñamiken yepmañkuk. ³ Yepmañirän Ferotä Josep noriye ñode yäwet yabäñkuk; E! In ima piä täk täkañ? Ude yäweränä yäñkuñ; Watä piä ämakaye nin yawak sipsip watäni it tākamäñ, oranijetä täñpani udegän yäk. ⁴ Nin kome ñoken itpäñ-nadäkta äbumäñ. Kenan komeninken nakta jop irit pähap ahäñkuko unita yawakninta ketem kubä nämo itkuñ. Unita gäkä nadäñ nimiñiri Gosen komeken api itne yäk.

⁵⁻⁶ Ude yäwänä Ferotä Josep iwetkuk; Nankakät notkaye gäkken täga äbuñ yäk. Nadätan? Isip kome pähap ño gäk ketka terak itak. Unita nankakät notkaye Gosen kome tägaken yepmañpipäñ itkot. Uken itkañ äbotkaye ukät nanik kubä äma nadäk-nadäk ikek u täñpäwä yepmañpipäñ näkño yawak-nayeta watäni kañ irän yäk.

⁷ Ferotä ude yäweränkañ Joseptä nani imagut yäpmäñ Feroken kuñkuk. Päñku ahäñ imiñpäñ Jekoptä Fero kon man iwetkuk. ⁸ Kon man iweränä Ferotä iwet yabäñkuk; Gäkño obañ jide? ⁹ Yäwänä Jekoptä iwetkuk; Kome

* 46:27: Apos 7:14

terak ittän kuṇatkuro uwä obaṇ 130 ude täreṇkuk. Kadäni keräpi u komi butewaki nitek itkut. Upäṇkaṇ nanaye oranayetä kome terak itpäṇ-nadäk kadäni käroni täṇkuṇo udegän nämo kaṇ-ahätat. ¹⁰ Ude yäṇpäṇ kon man iwetpeṇ kuṇkuk.

¹¹ Täṇpäkaṇ Ferotä man yäṇkuko ude Joseptä noriyekät nanita Isip kome kukṇi inita biṇam yäniṇ kireṇkuk. Kome u tägagämän, Rameses yotpärare käda yepmaṇpän itkuṇ. ¹² Josep ude täṇpäṇ nani ba noriye ba noriye täṇo webeniye nanakiye yawakiyeta ketem yämiṇkuk. Uwä nanakiye jide itkuṇo u terak ketem yämiṇkuk.

Joseptä Isip kome watäni itkuk

¹³ Täṇpäkaṇ komeni komeni nakta jop irit ahäṇtäṇ kuṇtäyon Isip kome ba Kenan kome mähe mi bok, nakta bumta yeṇkuṇ. ¹⁴ Ude ahäṇirän ämawebe u naniktä äbä ketem gwäkita moneṇ peṇkuṇ. Peṇirä Joseptä moneṇ u kudup yäpmäṇpäṇ Ferotä yotken kubäkengän peṇkuk. ¹⁵ U punin terak, eruk Isip ba Kenan komeken moneṇ paotkuk. Moneṇ paorirän kome mähemtä äbäṇpäṇ Josep iwetkuṇ; Gäk ketem jop nimi. Ketem nämo nimiṇpäṇ nibäṇ äwaräkuk täṇiri dapunkaken kumnayän. Nintäṇo moneṇ kudup paotkuko ubayän yäk.

¹⁶ Ude yäwäwä Joseptä yäwetkuk; Moneṇjin paoräwä yawakjiye kaṇ yäpmäṇ äbut! Yäpmäṇ äbäṇirä unita kowata ketem api tamet yäk. ¹⁷ Ude yäṇirän yawakiye ketem gwäkita yäpmäṇ äbuṇ. Hos, sipsip, meme, bulimakau, doṇki kuduptagän yäpmäṇ äbäṇirä kowata Joseptä ketem yämiṇkuk. Ude täṇ yäpmäṇ kuṇtäko obaṇ u täreṇkuk. ¹⁸ Obaṇ u täreṇirän obaṇ äneṇi kubä keräp täṇirän Josepken äbäṇpäṇ iwetkuṇ; Ärowaninin, imata jop man gäwetne? Nin täṇo moneṇ kudup paotkuṇ, ba tom imaka, u Gäka biṇamgän täṇ moreṇkuṇ. Unita ninin ba komenin ugäṇpäṇ täga ganiṇ kirene. ¹⁹ Täṇkaṇ iṇamkaken imata ninin ba komenin bok jop paotneṇ? Ude nämo! Gäk nin ba komenin suwaṇpäṇ ketem nimikaṇ komenin Ferotä inita biṇam täṇirän nininä Ferota watä piä kaṇ täṇ imina. Kumäṇpäṇ paoritna kometa jop päreko udetä ketem yeri nimiṇiri yeri piṇpäṇ naṇpäṇ nämo api kumne.

²⁰ Ude iweräkaṇ Joseptä Isip kome kudup Ferota biṇam suwaṇkuk. Ketem kubä nämo irirän unita ämawebe Isip komeken nanik kuduptagän ini komeni ketem gwäkita Ferota biṇam iniṇ kireṇkuṇ. ²¹ Ude täṇirä Joseptä Isip kome kukṇi kukṇi umude unude äma itkuṇo u kuduptagän Ferota watä piä täkta biṇam yämagutkuk. ²² Kome päke u suwaṇkaṇ bämop äma täṇo kome ugäṇpäṇ nämo suwaṇkuk. Ferotä bämop äma piäni gwäkita ketem yämik täṇkuko unita komeni nämo yäpuk.

²³ Ude täṇpäṇ Joseptä ämawebe ṇode yäwetkuk; Näk apiṇo injin ba komejin suwawapäṇ Ferota biṇam täkaṇ unita ketem yeri ṇo yäpmäṇ päṇku piwut! yäk. ²⁴ Ketem piwäpäṇ bureni ahäṇirä äbot 5 ude kaṇ pewut. Eruk, ketem äbot 4 uwä in ba webejiye nanakjiyetä nakta ba yerita peṇkaṇ äbot kubäwä Ferota biṇam kaṇ pewut yäk. ²⁵ Ude yäweränä ämawebetä iwetkuṇ; Gäkä täṇkentäṇ nimiṇiri nämo kumbumäṇo unita nibäwi tägawäpäṇ Fero täṇo watä piä kaṇ täna yäk.

²⁶ Ude täṇpäṇ Joseptä Isip kometa kädet ṇode pewän ahäṇkuko pen itak; Ketem piäken nanik äbot 5 ude peṇkaṇ äbot 4 piä mähe mi inita biṇam. Täṇ äbot kubäwä Ferota biṇam. Täṇpäkaṇ bämop äma täṇo komewä Ferotä nämo suwaṇkuk.

Jekop täṇo kumäk-kumäk kadäni keräp taṇkuk

²⁷ Isrel ämatä Gosen kome mähem ude täṇpäṇ irirä äperiye nanakiye mäyap ahäṇkuṇo udegän tuṇum ahäṇ bumbum täṇkuṇ. ²⁸ Täṇpäkaṇ Jekop

Gosen komeken obaᅇ 17 it yäpmäᅇ äronjirän iniken obaᅇ 147 täreᅇkuk. ²⁹ * Eruk, kumäk-kumäk kadänini keräp taᅇirän nanaki Josep yäᅇ-imagutpäᅇ ᅇode iwetkuk; Näka gäripi nadäᅇpäᅇä oraᅇ naminpäᅇ ketka gäyeknaken peᅇkaᅇ gupna Isip komeken nämo api äneᅇpet yäᅇ yäᅇkehäromtä. ³⁰ Isip nanik nämagut päᅇku nanaye oranaye äneᅇpani-kengän kaᅇ nepmaᅇ yäk. Yäwänä Joseptä iwetkuk; Yäyan ude api täᅇpet yäk. ³¹ Yäyan ude api täᅇpet yäᅇ iwerirän Jekoptä yäᅇkuk; Man yäyan u bureni yäᅇkehäromtä! yäk. Ude iweränä Joseptä yäᅇkehäromtak man iwetkuk. Iwerän täreᅇjirän ähottaba inᅇtkaᅇ gwäjin äpmonkaᅇ Anutu inᅇ oretkuk.

48

Jekoptä Josep nanakiyat kon man yäwetkuk

¹ It yäpmäᅇ äronᅇängän Josep manbiᅇam ᅇode iwetkuᅇ; Nanka käyäm täyak yäk. Ude iwerirä Joseptä nanakiyat Manase Efraim yämagurän yäpmäᅇ oranitä yotken kuᅇkuᅇ. ² Päᅇku ahäᅇjirä äma kubätä Jekop iwetkuk; Nanaka äbätak yäk. Ude iwerirän nadäᅇ moreᅇ aku itkuk. ³ * Täᅇpäᅇ Josep iwetkuk; Nadätan? Anutu Kehäromi Mähemitä Lus yotpärare Kenan komeken bian ahäᅇ naminpäᅇ ᅇode näwetkuk; ⁴ Näkä nadäᅇ gaminjira äpetkaye nanakaye, äbekaye, oraᅇkaye mäyap ahäᅇ bumbum api täneᅇ. Täᅇpäkaᅇ gäk äma mäyap täᅇo nani pähap täᅇiri äbotkayeta kome ᅇo yämiᅇjira initä biᅇam yäpmäᅇpäᅇ kome ᅇo mäheᅇi api täneᅇ. Anututä ude näwetkuk. ⁵ Näk Isip komeken nämo äbänjira nanakayat Isip komeken ahäᅇkumäno uwä näka biᅇam! yäk. Efraim, Manase uwä nanaknayat Ruben kenta Simeontä it namikamän ude itdeᅇta yäwani yäk. ⁶ Täᅇ äpetkaye nanakaye mäden ahänayäᅇ täᅇo unitä gäkᅇata biᅇam kaᅇ täᅇput yäk. Mäden ahänayäᅇ täᅇo uwä tuäni monäni yarä u wäpi terak kome mäheᅇi api täneᅇ. ⁷ * Näk Mesopotemia komeken naniktä äbänjira Efrata yotpärare keräp taᅇirän Kenan komekengän webena Reseltä kädet miᅇin kumbuk. Kumäᅇjirän butewaki nadäᅇpäᅇ äneᅇkut. (Apiᅇowä Efrata yotpärare u wäpi Betlehem yäᅇ iwet täkaᅇ.)

⁸ Eruk Jekoptä Josep nanakiyat yabänpäᅇ iwet yabänkuk; Ai! Nanak ᅇo netä täᅇo? ⁹ Yäwänä Joseptä nani iwetkuk; Nanaknayat kome ᅇo irira Anututä naminᅇkuko u yarä ᅇobayäᅇ yäk. Yäwänä Jekoptä yäᅇkuk; Yepmaᅇpi dubinaken äbänkaᅇ kon man yäwera yäk. ¹⁰ Jekop tägawani täᅇirän dapuri waᅇkuᅇo unita oraniyat ket nämo yabänpäᅇ-nadänkuk. Ude täᅇkaᅇ Joseptä nanakiyat orani dubiniken yepmaᅇjirän bäyaᅇ yämiᅇpäᅇ bumumiken yeᅇkuk.

¹¹ Ude täᅇpäᅇ Josep ᅇode iwetkuk; Näk äneᅇi nämo api gabäwet yäᅇ nadäᅇkuropäᅇ Anututä nadäᅇjirän gäk nanakayatkät bok tabätat. ¹² Ude iwerirän Joseptä nanakiyat orani bakäniken nanik pudätpäᅇ yepmaᅇpäᅇ irirän injami kome terak yäpän äpmonkuᅇ. ¹³ Ude täᅇpäᅇ Jekop kerä käpmäk käda nanaki monäni Efraim teᅇkuk. Täᅇpäᅇ kerä bure käda nanaki tuäni Manase teᅇkuk. ¹⁴ Joseptä ude yepmaᅇjirän Jekoptä kerä bure käda tuäni Manase gwäkiken penaᅇpäᅇ kerä kowat irepmirän kerä bure käda monäni Efraim gwäkiken peᅇkuk. Peᅇpäᅇ kerä käpmäk käda Manase gwäkiken peᅇkuk. ¹⁵ Ude täᅇpäᅇ nanaki Josep kon man ᅇode iwetkuk;

Nana Aisak ba orana Abraham, Anututä yabäᅇ yäwarirän injamiken kuᅇatkumän. Anutu unitägän näka watäni itkukotä itak. Unitä nanak yarä ᅇo kon täᅇ yämän.

¹⁶ Täᅇkaᅇ Aᅇero, komi butewaki mebäri mebäri uken nanikpäᅇ nämagutkuko unitä nanak yarä ᅇo kon täᅇ yämiᅇjirän näkᅇo wäpnatä yarä ᅇoniterak

* **47:29:** Stt 49:29-32, 50:6 * **48:3:** Stt 28:13-14 * **48:7:** Stt 35:16-19

pat yäpmäj kuyon, ba nana Aisak, orana Abraham unitäño wäpitä bok. Anututä nadäj yämiñirän nanak yarä ñonitä nanak weñbäyak täñirän kome terak ahäj bumbum kañ täñput.

¹⁷ Kon man ude yäj paorirän nanitä kerä bure käda Efraim gwäkiken peñkuko unita Joseptä kawän nämo tägawäpäñ nani kerä bure käda yäpmäjkañ Efraim gwäkiken nanik Manase gwäkiken pewayäj yäpuk. ¹⁸ Ude täñpäñ yäjku; Nan! Ude nämo. Nanak ñonitä intäjukun nanik unita ketka bure käda ño tuä gwäkiken pe! ¹⁹ Yäwänä Jekoptä Josep täño man utpäñ yäjku; Näk nadäwa tärewäkañ ude täyat yäk. Manase u äma wäpi biñam ikek itpäñ kuñarirän oraniye mäyap api ahäneñ. Upänkañ monänitä irepmiñpäñ nanakiye oraniye äma äbot pähap täñpäñ api itneñ. ²⁰ * Ude yäñpäñ kepma ugän kon man äneñi kubä ñode yäkgän täñku; Kämi-kämi Isrel ämawebetä äma kubä kon man iwerayäj nadäñpäñä ek wäpjek terak wohutpäñ ñode api yäneñ; Anututä Efraim Manase täñkentäj yämiñkuko gäk udegän täñ gamiton! Jekoptä ude yäñpäñ monäni Efraim intäjukun peñpäñ tuäni Manase mäden teñku.

²¹ Jekoptä ude täñpäñ nanaki Josep ñode iwetkuk; Nadätan? Näk kumbayäj täyat upänkañ Anututä gäkkät itpäñ kämiwä tämagut yäpmäj orajiyetä kome kujatken äneñi api kwek yäk. ²² Täñpäkañ Amo ämawebe äbot däpmäñpäñ yäwat kireñpäñ komeñi wäpi Sekem yäyomägakuro u notkaye ätuta biñam nämo, gäka biñam ganiñ kiretat yäk.

49

Jekoptä nanakiye imaka kämi ahäj yämikta yäwetkuk

¹ Jekop nanakiye yäñpäbä kubäkengän yepmañpäñ imaka kämi ahäj yämayäj täñkuko u kudup ñode yäwetkuk; ² Nanaknaye, in ket nadäwut! Nanjin näkä man täwerayäj täyat u yäpmäñpäñ nadäk-nadäkjin-ken pekot. ³ Eruk, nanakna tuäna Ruben, gabäñpäñ kehäromtak täyat! Näk gubañi itkañ intäjukun gäk bäyañkut. Bäyawakañ ämawebetä nabäñirä näk äma bureni kehäromina niked ahäñkut. Gäkño kehäromikatä notkaye ätu yärepmit morek täyak. ⁴ Upänkañ gäkño irit kuñat-kuñat uwä umetä wakiinik tokätpäñ päna täk täyak udewani. Gäk näka nämo nadäj namiñpäñ watä webena kubä yäjikñatpäñ däpmon bok patkumäno unita näk mäyäk nadäñkut. Mebäri unita gäk notkaye täño intäjukun äma nämoinik api iren yäk. ⁵ Jekoptä Ruben man ude iwet moreñpäñ eruk nanakiyat Simeon kenta Livai ñode yäwetkuk; Ek mebärijek kubägän. Ek ämik täño tuñum yäpmäj kuñatpäñ ämik täk takamän. ⁶ Unita näk ekkät itpäñ-nadäk penta täga nämo täne yäk. Ek äma däpmäkta man yäñpäñ-nadäk takamän unita. Ek kokwawak täñpäñ äma bäränek däpmäk takamän. Ba gäripita tom päriki jop-nadäj däpmäj tokät takamän yäk. Kädet wakiwaki udewani täk takamän. ⁷ Ek kokwawak wakiinik nadäñpäñ täñpeñ kuñat takamän unita injek terak bäräpi ñode api kotaden; Näkä ek ba nanak pewän ahänayäj täkañ u täwat kireñpewa päñku Isrel äma äbot ätu gänañ kubäkubä api ittän kuneñ. Äbot kubägän nämo api itneñ yäk.

⁸ Jekoptä man ude yäwetpäñ nanaki Juda ñode iwetkuk; Juda, notkayetä wäpka biñam yäpmäj akuñpäñ punin api penen yäk. Ba iwankayetä gutna yäjkañ api täñburut täneñ. Täñirä gäkägän yepmäñitpäñ ureñ täñpi kuk api täñpen. Gäk ude täñiri notkayetä api gwäjiñ äpmon gamineñ yäk. ⁹ * Gäk laion gubañi udewani. Laion u kepma tom däpmäj nanñtäñ kuñattäñgän kome bipmäñirän äneñi äyänutpen däpmon patpat bägupken kuñkañ parirän tom kubätä äbä täga nämo täñikñareko udegän ämawebe kudup gäka api umuntak

* **48:20:** Hib 11:21 * **49:9:** Nam 24:9; Rev 5:5

täneŋ. ¹⁰ Juda, gäknö äbotken nanik äma yabän yäwat piä täkta api ahän yäpmän kunenŋ. Bureni, oranŋkaye ahänayän täkaŋ unitä intäjukun äma ude itkaŋ yabän yäwat piä tänjirä äma äbot komeni komenitä äbä gwäjinŋ äpmonŋ yäminpän tunum api buŋät yämik täneŋ. ¹¹ Juda uwä wäpi biŋam ikek it täyak. Unitäno wain piäni taŋi pähap unita doŋkinatä bureni näneŋ yän yänpän nadäwätäk nämo täŋkaŋ wain päya terakgän topmäk täyak. Ba äma jopitä tek umepän ärut täkaŋ ude nämo. Äma unitä monenŋ ikek unita wain umenigänpän tek ärut täyak. ¹² Umeta iwäwä wain umenigänpän näntäyon dapuri gämänek täyak. Ba bulimakau nonoŋi täkätpän nak täyak unita meni kujat kuräki pakiinik täk täkaŋ. Bureni! Juda uwä jäwäri nämo, äma ini pärik kubä api irek.

¹³ Eruk, Jekoptä Judata man ude yänpän nanaki Sebulun ŋode iwetkuk; Sebulun, gäk gwägu taŋi gägäniken api iren yäk. Kome irayän täyan u säkgämän, gäpe taŋi taŋitä äbä täga itneŋ yäk. Gwägu pomi terak gäkä irayän täyanken unitä pänku Saidon kome unitäno kome mäheŋi ude api iren yäk. ¹⁴ Ude yänpän nanaki Isaka ŋode iwetkuk; Isaka, gäkäwä doŋki kehäromi kubä. Tunum bäräpi bäräpi mädeka terak peŋirä kädet kuŋatta bitnänpän jop uken maŋit itan yäk. ¹⁵ Upänkaŋ komeka ba irit bägup täga kubä kaŋpän piä täga täŋpen. Äma täno watä piä äma ude api täk täŋpen yän iwetkuk.

¹⁶ Jekoptä Isaka man ude iwetpän nanaki Dan ŋode iwetkuk; Dan, gähäwä intäjukun ämatä itkaŋ ämawebe äbotkaye api yabän yäwaren, notkayetä iniken äboriye yabän yäwat täkaŋ ude yäk. ¹⁷ Nanakna, ude irayän täyan upänkaŋ gäk gämok komi kubä, kädet jämjäm pärani ude api iren. Gämok jämjäm irirä hos kubätä äbänä mämekiken inpewän hostä kikäutpän äma uterak maŋirani u api kwarut maŋpän kunenŋ. Gäk udewani yäk.

¹⁸ Jekoptä man ude yän morenpän ŋode yänkuk; Yawe, gäknö täŋkentäk piä kehäromi niked ahäwayän täko unita itsämäŋtat! yäk. ¹⁹ Eruk ude yänpän nanaki Gat ŋode iwetkuk; Kadäni ätuken kubo äma ätutä gäk ba äbotkayekät ämik api pewä ahäk täneŋ yäk. Upänkaŋä in kehärom taŋpän api yäwat kirek täneŋ yäk.

²⁰ Ude yänpän yänkuk; Nanakna Ase, gähäwä kome tägaken itkaŋ piä täŋpayän täyan u ketem tägatäga ahän bumbum api täneŋ yäk. Ketem ahänayän täkaŋ uwä säkgämän, äma wäpi nikedtä yabängärip tänpän api nak täneŋ yäk.

²¹ Ude yänpän nanaki Naptali iwetkuk; Gäk meme ägwäri bumik. Uwä iniken gäripi terak kuŋatkaŋ nanak säkgämän bäyak täkaŋ udewani yäk.

²² Jekop ude yänpän eruk nanaki Josep ŋode iwetkuk; Josep, gäk wain päya täga mujipi bumta pewä wädäk täkaŋ udewani yäk. Päya uwä ume gägäniken itkaŋ kubirigän äroŋirän momitä bumta irinŋ wädäk täyak. ²³ Gäk ittän kuŋariri äma komi gäka kokwawak nadänpän gabän ahänpän äpatä gamneŋ yäk.

²⁴ Tänjirä gäkä ehutpän äpa gwäjinpän pära nämo api yamben yäk. Ketka kujat kehäromi täŋpayän täko uwä nanka Jekop täno Anutu kehäromi mäheŋi, unitä täŋkentän gaminirän kehäromi niked api iren yäk. Anutu uwä Isrel täno Watä Pähap ba Isrel täno Mobä Kujat, unitäno kehäromitä api täŋkentän gamek yäk.

²⁵ Bureni, nanka täno Anutu unitägän täŋkentän gamik täyak. Anutu kehäromi mäheŋi uwä iron mebäri mebäri ŋode pewän ahän gamik täkaŋ; Iwän punin nanik ba ume kome gänän nanik, ba nanakaye mäyap, ba yawakaye imaka mäyap. Iron ude pewän ahän gamik täkaŋ. ²⁶ Nanka näknö kon man terak iron ahän gamayän täyak uwä buŋät yäpmän ärok täyon pom biani biani u kaŋ yärepmirän. Ba iron u imaka säkgämän oranayetä bian yäpuŋo u imaka, kaŋ yärepmirän yäk. Tänpän Josep, gäk yäpmän daninpän notkaye yärepmipän wäpka biŋam ikek itan unita iron pähap yäyat ŋo gäka terak kaŋ äroŋ morewut yäk.

²⁷ Jekoptä Josep man ude iwetpäñ nanaki Benjamin ñode iwetkuk; Gäk añ komi tom dämpäñpäñ nänpani kubä udeyani yäk. Tamimañä tom ätu dämpäñpäñ pengän kudup nak täyak. Täñpäñ bipäda ätu dämpäñpäñ nanñkañ ätu däkumta pek täyak.

²⁸ Eruk, Jekop täño nanakiye uwä ini äbot-äbot ittän kuñkuño u Isrel kome täño äma äbot 12 udetä itkuñ. Jekop nanakiye 12 u kubäkubä täño mebariniye yabänpäñ-nadäk täñpäñ uteragän kon man yäwetkuko u äbä täretak ño.

Jekop kumbänpäñ äneñkuño unitäño manbiñam

²⁹⁻³⁰ * Jekop nanakiye man ude yäwet paotpäñä ini kumäkta manbiñam ñode yäwetkuk; Näk kumbani notnayetä itkanken u kukta keräp täyak yän nadätat. Näk kumänjira kome nanaye oranaye äneñkuñken kañ äneñput yäk. Kome u Kenan komeken, kome täpuri wäpi Makpela, Mamre kome edap abani käda uken itak yäk. U äma Hit nanik wäpi Efron unitäño piä tobät gägäniken itak, kome orana Abrahamtä ini ba äboriye äneneñta suwanñkuko u yäk. ³¹ * Kome uken äbekna orana Abraham yanäpi äneñkuñ. Täñpäñ meñna nana Aisak yanäpi pähap u imaka ugän äneñkuñ. Webena Lea imaka u äneñkut yäk. ³² Kome ba awañ uwä Abrahamtä Hit nanik täñopän suwanñkuk. Näk u kañ äneñput. ³³ * Eruk Jekop nanakiye man ude yäwet moreñpäñ patpäñä eruk kuroñi mugwäñpäñ waki kumbuk.

50

¹ Eruk nani kumbuko parirän Josep nani bäyañ imiñpäñ konäm butewaki täñpäñ inamiken inñkuk. ² Ude täñpäñ itkan eruk mäden Josep nani täño komegup bäräñeñ nämo parañpäñ kehäromigän pen irekta yänpäñ Isip täño äma nadäwani ätu ñode yäwetkuk; In imaka käbänji säkgämän nitek u yäpmän päbä nana gupi terak ño kañ ärut imut yäk. ³ Ude yäweränä äma u Isip äma ätutä kumänjirä täk täñkuño u Jekoptä kumbänä udegän gupiken ärut imik täñ yäpmän kuñ irirä kepma 40 ude täreñkuk. Eruk ude täñ moreñpäñ Isip nanik ämawebe Jekopta konäm butewaki täñ yäpmän kuñirä kepma 70 ude täreñkuk.

⁴ Konäm butewaki täñ yäpmän kwä täreñjirän Joseptä Fero täño watä piä ämaniye ñode yäwetkuk; In näka gäripi nadäkan u täñpäwä man yäyat ño yäpmän päñku Fero ñode iwerut; ⁵ * Nana täño kumäk-kumäki kadäni keräp tañjirän man kehäromi kubä ñode näweränpäñ yänkehärom tañkut; Näkä kumbawä Kenan komeken kome muni kubä näñña kumänjira äneneñta suwanñkutken ukengän kañ äneñ yäk. Nana ude näwetkuko unita Fero gäk nepmanpi päñku nana kome uken äneñkan äneñi äyänutpen ño api äbet yäk.

⁶ Ude yänjirän Ferotä nadänpäñ kowata man Josepken ñode tewän kuñkuk; Gäk päñku nankatä man gäwerirän yänkehärom tañkuno udegän täñkan äneñi kañ äbi yäk. ⁷ Ude iwerirän Josep päñku nani Kenan kome uken äneñkuk. Jekop änekta kuñkuño u Fero täño äma wäpi nitek ba äma ekäni ekäni ba Isip kome täño intäjukun äma kuduptagän Josepkät bok kuñkuñ. ⁸ Josep webeni nanakiye ba noriye kuduptagän ba Jekop täño äboriye kuduptagän kuñkuñ. Ironi täpuri täpuri ukät sipsip, bulimakau unitägän Gosen kome uken itkuñ. ⁹ Täñä äma ätu karis hostä wädäwani uterak ba hos terak Josepkät penta kuñkuñ. Äma äbot kuñkuño u kubägän nämo. Ämawebe bumta akuñ kireñkan Jekop änekta kuñkuñ.

¹⁰ Eruk kuñtängän Atat kome wit gupi tätuwani bägupken Jodan ume ani kukni udude uken ahänkuñ. Eruk uken ahänpäñä konäm butewaki pähap täñkuñ. Ude täñpäñ itkan Josep u täñbute-bute täñpäñ konäm butewaki täñ

* **49:29-30:** Stt 23:3-20 * **49:31:** Stt 25:9-10, 35:29 * **49:33:** Apos 7:15 * **50:5:** Stt 47:29-31

yäpman̄ kuñirän kepma 7 ude tären̄kuk. ¹¹ Konäm butewaki täñ irirä Kenan ämawebetä yabän̄pän̄ man ñode yän̄kuñ; U yabäwut! Isip naniktä konäm butewaki täñi pähap, kadäni karon̄ji täñ yäpman̄ äbäkañ yäk. Ude yän̄kuño unita kome u wäpi Abel-Misraim yän̄ yäk täkañ. Wäpi u mebäri Isip nanik täño butewaki pähap.

¹²⁻¹³ * Jekop nanakiye ude täñkuño uwä nani täño man buramin̄pän̄ Kenan kome uken änen̄kuñ. Kome nani änen̄kuñken u wäpi Makpela, Mamre kome dubiniken, kome Abrahamtä bian äma kubä Hit nanik wäpi Efron unita moneñ imin̄pän̄ kome u inita yäpukken u. ¹⁴ Täñpäkañ Josep nani Jekop u änen̄pän̄ yejamän̄pän̄ pen̄kañ mäden nanakiye, noriye, wanoriye, piä ämaniyee bok kuñkuño u kudup änen̄ji äyän̄utpen̄ Isip komeken kuñkuñ.

Noriyetä Josepta umuntan̄kuñ

¹⁵ Eruk nani änen̄pen̄ äbä komeniken itkañ noriyetä yän̄kuñ; Eruk apiño jide itkamän̄? Josep ninta kokwawak pen̄ nadän̄pän̄ yäwänäku imaka goret täñ imin̄kumän̄o unita kowata udegän̄ täñ nimitek yäk. ¹⁶ Ude yän̄pän̄ man ñode pewä yäpman̄ Josepken kuñkuk; Kadäni nanka nämo kumän̄kañ man ñode niwetkuk; ¹⁷ In goret täñkuñ. Notjinpak Josepta waki täñ imin̄kuño unita Josepken päñku ñode iwerut; Ninä waki täñ gamin̄kumän̄o unita kowata nämo täñ nimen. Momi täñkumän̄o u pen̄ nimisi yäk. Unita Josep, nin nanka täño Anutu unitäño piä ämaniyetä ñode gäwetkamän̄; Nantä man ude niwetkuko unita butewaki nadän̄ nimin̄pän̄ mominin̄ nämo yäpman̄ kuñaren̄ yäk. Yän̄irä Joseptä nadän̄pän̄ konäm kotkuk.

¹⁸ Josep ude täñirän noriye dubiniken äbän̄pän̄ inami yäpä äpmon̄pän̄ patkañ ñode iwetkuñ; Nin apiño gäkño watä piä äma ude itkamän̄ yäk. ¹⁹ Yän̄irä Joseptä yäwetkuk; In näka umuntäneñtawä yäk. Näk Anutu täño bägup yäpman̄pän̄ Anutu bumik täga nämo iret. ²⁰ In bian näk yäpäwakta man yän̄pän̄-nadäk täñkuño upän̄kañ Anututä waki u yäpman̄ äyän̄utpän̄ imaka täga kubä ñode pewän̄ ahän̄kuk; Ämawebe mäyaptä nakta jop itpäñ kumnan̄i upän̄kañ Anututä intän̄o waki yäpman̄ äyän̄utpän̄ näkä terak täñkentäk pähap pewän̄ ahän̄irän̄ näkä in täñkentän̄ tamitat ño. ²¹ Unita in nadäwätäk täneñtawä. Näk täñkentän̄ tamin̄jira in ba nanakjiye täga api itneñ yäk. Josep noriye man säkgämän̄ ude yäwettäyon noriye umun pähap nadän̄kuño u paotkuk.

Josep kumbuko unitäño manbiñam

²² Eruk Josep täño kumäk-kumäki kadäni keräp täñirän̄ Jekop täño äboriye ukät Isip kome it yäpman̄ kuñirän̄ obañ 110 tären̄irän̄ kumbuk. Unitäño manbiñam ñode; ²³ Josep nämo kumän̄kañ nanaki monäni wäpi Efraim unitäño nanakiye oraniye yabän̄kuk. Ba kodak irirän̄ nanaki tuäni wäpi Manase unitä nanaki kubä wäpi Maki bäyan̄kuk. Eruk Maki unitäño nanakiye ahän̄irä Joseptä inita iwoyän̄pän̄ watäni it yämin̄kuk.

²⁴ Eruk Joseptä kumbayän̄ nadän̄kañ noriye yän̄päbä yepman̄pän̄ ñode yäwetkuk; Eruk näk kumbayän̄ täropän̄kañ Anututä ini inta watä api it tamek yäk. Täñpän̄ in yän̄-täkñat yäpman̄ kome ño kakätän̄pen̄ kome kubäken api tepman̄pek. Kome u Anututä Abraham, Aisak kenta Jekopta bureni api tamet yän̄ yäwetkukken u api yän̄-täkñat päñku api tepman̄pek yäk. ²⁵ * Man ude yän̄pän̄ noriye ñode yäwetkuk; In ñode täneñta yän̄kehärom tawut. Anututä tamagurirän̄ Isip kome ño pen̄pen̄ kunayän̄ täñpän̄jä näk kumbayän̄ täro u näkño kujatna imaka, yäpman̄kañ kañ kut yäk. Ude yäwerirän̄ yän̄kehärom täñkuñ.

* 50:12-13: Apos 7:16 * 50:25: Kis 13:19; Jos 24:32; Hib 11:22

²⁶ Tänpäkan Josep oban 110 tärenirän Isip komeken kumbuk. Kumbänkan Isip nanik täno äma nadawani ätutä komegup nämo parawekta imaka käbäni täga nitek gupi terak ärutkan bokis gänañ penpäñ äneñkuñ.

(Kisim Bek)
Yämagurani
Anututä ämawebeniye Isip komi piäken nanik
imagutkuko unitäno manbiḡam

3

Yämagurani 3:1-15

Yawetä Moses epän man iwetkuk

¹ Mosestä yepmani wäpi Jetro, unitäno yawakiyeta watä it yämik täḡkukonik. Jetro uwä Midian nanik täno bämop äma. Täḡpäkaḡ keḡma kubäta yawak kome kawuki kukḡi udude yäḡ-yäḡḡat yäpmäḡ päḡku Yawe täno pom, wäpi Horep u ahäḡkuk. ^{2*} Ahäḡpäḡ irirän Yawe täno aḡero päya keräpi pähämi gänaḡ itkaḡ kädäp mebet ude ahäḡ imiḡkuk. Ude ahäḡ imiḡirän Mosestä kaḡkuk; Päya u mebet abukopäḡ nämo ijiputkuk. ³ Ude kaḡpäḡ ḡode nadäḡkuk; Inide kubä ahätak yäk. Päḡku imata nämo ijiputak yäḡ kaḡpäḡ nadäwa yäk.

⁴ Ude yäḡpäḡ imaka u kaḡpäḡ nadäkta kuḡkuk. Kwänä Yawetä kaḡpäḡ päya u pähämi gänaḡ naniktä Mosesta gera ḡode yäḡkuk; Moses! Ude yäḡirän Mosestä yäḡkuk; Näk ḡo yäk. ⁵ Ude yäwänkaḡ Yawetä iwetkuk; Tuän äbeno! Kome itanken u kudupi unita kuroḡka ärärani yäḡopmäḡpäḡ pe yäk. ⁶ Ude yäḡpäḡ ḡode iwetgän täḡkuk; Näk nanka täno Anutu, Abraham, Aisak, Jekop täno Anutu yäk. Ude yäwänä Mosestä Yawe kakta umuntaḡpäḡ iḡami dapun täḡpipiḡkuk.

⁷ Täḡpänkaḡ Yawetä ḡode yäḡkuk; Äma äbotnaye Isip komeken butewaki terak itkaḡ u yabäḡpäḡ-nadäḡkut yäk. Isip naniktä komi epän yämiḡirä konäm butewaki terak gera yäḡirä nadäḡpäḡ komi nadäkaḡ unita nadäwätäk täyat yäk. ⁸ Unita Isip äma keriken nanik yämagut yäpmäḡ päḡku kome säḡgämäninik, gaḡḡi taḡi nikekken yepmakta äpätat ḡo yäk. Kome uken yepmaḡpayäḡ täyat uwä Kenan, Hit, Amo, Peres, Hivi ba Jebus äbot unitäno kome yäk. ⁹ Nadätan? ḡowä Isrel äbot unitäno konäm butewaki nadäḡpäḡ Isip ämatä waki täḡ yämik täkaḡ u käyat. ¹⁰ Unita gäk akumaḡ ku. Isrel ämawebenaye, näḡḡo äbot u Isip komeken nanik yäḡ-yäḡḡat yäpmäḡ äbäkta Feroken ku yäḡ peḡ gäwetat.

¹¹ Anututä ude iweränä Moses ḡode iwetkuk; Täga nämo yäk. Näk ḡodewanitä jide täḡpäḡ Feroken päḡku Isrel ämawebe Isip komeken nanik yäḡ-yäḡḡat yäpmäḡ äbet? ¹² Yäwänä Anututä iwetkuk; Näk gäkkät api itde yäk. Täḡpäkaḡ imaka ḡode ahäḡirän kaḡpäḡ Anutu näḡḡa gepmaḡpa kuyan yäḡ api nadäwen; Gäkä Isrel ämawebe Isip komeken nanik yäḡ-yäḡḡat yäpmäḡ pom ḡoken äbä itkaḡ Anutu näk api naniḡ oretneḡ.

¹³ * Anututä ude yäwänä Mosestä ḡode iwetkuk; Upäḡkaḡ näkä päḡku Isrel ämawebeken ahäḡpäḡ Nanjiye täno Anututä peḡ näwet-pewän äbätat yäḡ yäwerayäḡ täro uwä ḡode käwep api näwetneḡ; Eruk niwet! Anutu u wäpi netä? Ude yäḡirä jide api yäweret? ¹⁴ * Yäwänä Anututä iwetkuk; Näk ITKURONITÄ ITAT. Unita Isrel äbot ḡode kaḡ yäwet; Wäpi Näk ITAT unitä inken näwet-pewän äbätat. ¹⁵ Ude yäḡpäḡ ḡode iwetgän täḡkuk; Gäk päḡku Isrel ämawebe ḡo kaḡ yäwet; Yawe, Abraham täno Anutu, Aisak täno Anutu ba Jekop täno Anutu unitä inken näwet-pewän äbätat. Wäpna Yawe uwä wäpna tärek-täreki nämo api irek. Äbot kodakitä kodaki wäpna Yawe u pen api yäḡ yäpmäḡ kuneḡ.

* **3:2:** Apos 7:30-34 * **3:13:** Kis 6:2-3 * **3:14:** Rev 1:4,8

6

*Yämagurani 6:1-13**Anututä ämawebeniye komi piäken nanik yämagutta yäñkuk*

¹ Täñpäkañ Yawetä Moses ñode iwetkuk; Eruk, Isip nanik täño intäjukun ämata jide täñ imayäñ nadätat u täñira api käwen. Näkñaken kehäromina terak intäjukun äma u täñpewa Isrel ämawebenaye yabä kätäñpewän api kuney. Bureni, u komi mebäri mebäri terak peñ iwerira täwat kireñpewän Isip kome peñpeñ api kuney. ² * Ude yäñpäñ Anututä Moses ñode iwetgän täñkuk; Nadätan? Näk Yawe. ³ Näkä orajiye Abraham, Aisak, Jekop uken ahäñ yämiñira Anutu kehäromi mähemi yäñ nabäñpäñ-nadäk täñkuñonik. Täñpäkañ wäpna kudupi Yawe uwä nämo yäwet täñkuronik. ⁴ Täñkañ orajiye ukät topmäk-topmäk täñpäñ Kanan kome, äma äbani ude itkuño u inita biñam yäniñ kirekta yäñkehärom tañkut. ⁵ Täñpäkañ Isip naniktä Isrel ämawebe komi piäken yepmañpäpän itkañ yäñkähän-kähän yäñkuño unita nadäñ yämiñpäñ topmäk-topmäk orajiyekät täñkuro u juku piñkut. ⁶ Unita Moses, gäkä Isrel ämawebe manna ño kañ yäwet; Näk Yawe. Näk Isip komeken nanik tämagutpäñ unitä komi bäräpi tamik täkañ u gänañ nanik ketärenpäñ tepmañpa api kuney. Täñpäkañ jop nämo api tämaguret. Nämo, kehäromina terak Isip ämawebeta komi mebäri kubä yämiñkañ in api tämaguret. ⁷ Ude täñkañ in täñpewa näkñaken ämawebenaye ude irirä näkña Anutujin api iret. Ude täñira api nadäneñ; Yawe Anutunin ñowä Isip kome komi piäken nanik yäñ-nimagurani u yäñ api nadäwä täreneñ. ⁸ Ude täñkañ yäñ-täkñat yäpmäñ kome, orajiye Abraham, Aisak, Jekopta yämikta yäñkehärom tañkutken kuñkañ kome u in-jinta biñam api taniñ kirewet. Yawe näkä ude yäñkehärom täyat. ⁹ Täñpäkañ Mosestä man u Isrel ämawebe yäweränkañ upäñkañ nämo nadäñ imiñkuñ. Imata, Isip kome itkañ komi piä mebäri kubä täk täñkuño unitä nadäk-nadäki täñkuräk tañpäñ peñkuk.

¹⁰ Täñpäñ Yawetä Moses ñode iwetgän täñkuk; ¹¹ Gäk päñku Isip nanik täño intäjukun äma u ñode kañ iwet; Fero, gäk Isrel ämawebe yabäkätäñ-pewi komeka ño peñpeñ kut! yäñ kañ iwet. ¹² Ude iweränä Mosestä iwetkuk; Täga yäyan. Upäñkañ näk mena bäräpi. Isrel ämawebe näkño man nämo nadäñ namik täkañ upäñ Isip täño intäjukun äma u iwerawä näkño manna jide ude nadäwek? ¹³ Mosestä Yawe ude iweränkañ upäñkañ Yawetä Moses kenta Aron ñode peñ yäwetkuk; Ek Isrel ämawebe ba Isip nanik täño intäjukun ämaken kuñkañ Isrel ämawebe Isip komeken nanik yämagut yäpmäñ äpämañ kañ kun yäk.

12

*Yämagurani 12:1-14**Pasova orekirit yäput-pekpek täño mebäri ño*

¹ * Isip kome irirän Yawetä Moses kenta Aron ñode yäwetkuk; ² Komepak itkañ ñowä obañ kodaki kodaki täño yäput-pekpek komepak ude api irek.

³ Unita Isrel ämawebe kuduptagän jukuman ñode yäwerun; Komepak ñonitänjo kepma 10 uken äma kubäkubä ini nädamiñi-nani inita iwoyäñpäñ sipsip nanaki kubäkubä kañ yäput. ⁴ Täñ nädamiñi-nani kubätä tom u niningän täga nämo nañ paotne yäñ nadäñpäñjä eruk nädamiñi-nani ätu dubiniken irani yämaguräkañ ukät bok täñiron tañpäñ kañ nañput. Nädamiñi-nani iniken namba terak ba ini kubäkubä täga nanañi uterak kañ täñiron tañpäñ nañirä

* **6:2:** Stt 17:1, 28:3, 35:11; Kis 3:13-15 * **12:1:** Wkp 23:5; Nam 9:1-5, 28:16; Lo 16:1-2

kañ paorän. ⁵ Sipsip ba meme u tägagän. Täñ u kubä iwoyänayän täkañ uwä ämani, obañ kubä tärewani, gupi kuräki, paräm-paräm nitek nämo. ⁶ Eruk tom u watäni it yäpmän kunjirä komepak unitäño kepma 14 uken kome bipayän täñirän Isrel äbot kudup äbänpän tom u kañ däpmän yäpmän kut. ⁷ Ude täñkañ nägäri ätu yäpmänpän yot itpän tom nänayän täño unitäño yäma kukñi kukñikät gwäkiken kañ ärurut.

⁸ Eruk bipani ugän tom u kädäpken ijinñkañ käräga yiskät nämo awähurani ba tokän jägämi ukät kañ nañput. ⁹ Tom tohari kodaki ba käbotken ijiwani uwä nämo näneñ. Nämo, tom u kumän ikek kädäpken ijinpän näneñ, gwäki, keru kuroñi ba koki täpun-täpun u kudup ijinpän nañ paotneñ. ¹⁰ Nañkañ ätu däkumta nämo penneñ. Nañpän ätu pewä itneño uwä kome yäñeñirän kädäpken kudup pewä pänku ijinpän jin paotneñ. ¹¹ Äñnak-äñnak uwä näkä in tärepmiñpän Isip nanik däpayän täyat unitäño äñnak-äñnak. Unita tom u näna yänpän ämetpeñ kukta pidäm täñpän tuñum ñode täñput; Tek yamänpän kuroñjin ärärani täñkañ ähottaba ketjinken kañ inñirut. Ude täñkañ tom u bäräñeñ kañ nañ paorut.

¹² Ude täñirä bipani ugän näkä Isip kome päke u kuñkañ ämani nanak intäjukun ahäwani, äma täño ba tom täño bok kudup däpmän morewayän. Ude täñpayän täyat uwä Yawe näkña kuñatkañ Isip nanik täño anutu jopi-jopi kudup yäratpän yepmanpayän. ¹³ Täñpäkañ nägät yäma terak ärutnayän täkañ uwä näkä ñode kañpän nadäktä; Isrel nanik yot ño gänañ itkañ. Nägät ude yabänpän yot u yärepmiñpän Isip nanikgänpän täñpa wawäkañ in tepmanpa säkgämän itnayän. ¹⁴* Unita kepma uwä Yawe näkä piä täñ jide täñ taminkuro unita juku piñpän naniñ oretta orekirit kepma kubä api irek. Intäño yeri ahänpän ahäk täñ yäpmän kunayän täkañ unitä orekirit kadäni uwä kañpän nadänpän piä jide täñkuro u pen api juku pik täneñ.

15

Yämagurani 15:1-11

Moses täño oretoret kap

- ¹* Täñpäkañ Moseskät Isrel ämawebe äbottä Yawe iniñoret kap ñode teñkuñ; Wisikinik! Yawe uwä ämikken intäjukuninik itkuko unita kap teñ imina! Unitä Isip nanik täño komi ämakät unitäño hos gwägu gänañ yäpmän äreyänpewän äpmonkuñ.
- ²* Yawe uwä näkño kehäromina. Uwä iwan keru terak nanik nämagutkuk. Unita juku piñpän oretoret täñpän kap tek täyat. Bureni, uwä nana täño Anutuni, ba näkño Anutuna unita iniñ oretpäñ wäpi yäpmän akuwa!
- ³ Yawe uwä äma komi. Wäpi uwä Yawe.
- ⁴ Uwä Fero täño komi ämaniyekät karis uterak ämik täñtän kuñatkuño u bok gwägu gänañ yäpmän äreyänpewän äpmonkuñ. Täñkentäkiye tägatäga u imaka, ume nañpän kumbuñ.
- ⁵ Kumänpän mobä ude, baninik umu äpmonpäkañ gwägutä uwäk täñpän itkuk.
- ⁶ Bureni Yawe, ketka bure käda kehäromi nitekät iwan däpmän imäri käna inide kubä täñkuk.
- ⁷ Gäkä äma iwan täñ gaminkuño u kehäromika pähap yäwonjäñpän yentänpi kuñkuñ.

* **12:14:** Kis 23:15, 34:18; Wkp 23:6-8; Nam 28:17-25; Lo 16:3-8 * **15:1:** Rev 15:3 * **15:2:** Sam 118:14; Ais 12:2

Iwankayewä tepäran ijin paot täkan ude gäko kokwawak kädap mebet udewanitä ijin paotpän abunigän penjuk.

⁸ Tänpän gäk kokwawakka täno won tanj pähap piän iwariri gwägu tokneñ yäpmän äronpäñ yewa ude kukni kukni äro kehärom tanpäñ itkuk.

⁹ Tänpäkan iwankayetä siwani yänkan node yänkuñ; Yawat kirenkä yärepmitpäñ api dāpne yäk. Dāpmänpän unitäno tunumi yäpmän danipän nininta yäpmänitna täpuri kubä nämo api irek yäk. Wisikinik! Päip wädänpän madän jukut-jukut tänitna api paotneñ yäk.

¹⁰ Ude yänkuño upänkan Yawe gäkä piän yäwariri gwägu gänañ äpmon morewäkan gwägutä kudup uwäk tänkuk. Dāpmänjiri ain kujat ude gwägu gänañ kudup baninik umu äpmonkuñ.

¹¹ Unita Yawe, anutu jopi bämopiken gäk udewani kubä nämoinik itak. Gäk kudupi ärowaniinik. Gäko penjänekka uwä inipärik kubä. Kudän kudupi täk täyan uwä kubätä udegän täga tänañi nämo!

16

Yämagurani 16:1-15

Isrel ämawebetä ketemta yänpäñkuñ

¹ Isrel äbot päke u kuduhtagän Elim kome penpen kuntängän kome jopi kubä wäpi Sen ahänkuñ. Sen uwä Elim Sinai kome u bämopiken. U Isip penpen äbuño komepak 2 kepma 15 tärenjirän Sen kome u ahänkuñ. ² Kome jopi uken ahänpänä ämawebe äbot päke u Moses kenta Aronken ketemta yänpäñ yänjarahutpäñ node yäwetkuñ; ³ Nin node nadäkamän; Yawetä Isip komeken itkumänken ugän nidäpuko uyaku! Bian Isip itkumäno uwä tom ketem nininken gärip terak ijinpäñ nak tänkumänönik yäk. Tänpäkan ektä nin kudup nakta tänpä wawäpäñ kan kumbut yän nadänpän kome jopi ketemi nämoken no yänniknat yäpmän äbumän ba?

⁴ * Ude yänjirä nadänpän Yawetä Moses node iwetkuk; Isrel ämawebe node yäwet; Kunum gänañ nanik ketem tänpewa iwän ude api man taminen. Manjirä kepma kubäkubä ämawebe ini-ini päñku kepma kubä unitänogän kan yäpmäk tänpüt. Kädet ude terak tänpän-yabänjira ämawebe u näkno man u buraminpäñ api iwatneñ ba nämo? ⁵ Täñkan kepma 1tä päñku 5 ude täntän kuntängän kepma 6 ukenä kepma yarä täno biñam kan yäpmäk tänpüt yäk.

⁶ Eruk ude yäwänä Moses kenta Arontä Isrel ämawebe kudup node yäwetkumän; Apino bipäda node api kanpäñ nadänen; Yawetä ini Isip nanik tämagut yäpmän äbuk. ⁷ Täñ kwep tamimañä Yawe täno penjänek pähap, kehäromi nitek api käneñ. U yänkubit-kubit man iwetkuño u nadatak. Bureni, nekpän nämo niwetkuñ, Yawe inipän iwetkuñ. Neka unitäno man buramik ämaniyatgän. ⁸ Ude yänpäñ Mosestä äneñi node yäwetgän tänkuk; Yawetä yänkubit-kubit manjin nadän tamiko unita ini tom bipäda-bipäda taminän tami tamiwä ketem injinken gärip terak näneñta api tamik tänpök. Nadäkan? Äma jopi nekken yänkubit-kubit yäkan uwä Yawetä inita täñ imik täkan. ⁹ Ude yäwetpäñ Mosestä Aron iwetkuk; Yawetä äma äbot päke nonitänö yänkubit-kubiri nadatak unita yänpewi äbä Yawe ini inamiken kubäkengän irut.

¹⁰ Eruk Aron Mosestä iwetkuko udegän ämawebe yäwerän äyänutpäñ kome jopiken dapun tänpän kankuñ; Yawe täno penjäneki pähap pit kubägän gubam terak ahänjirän. ¹¹ Ahänpän Yawetä Moses node iwetkuk; ¹² Ämawebe nonitänö yänkubit-kubiri uku nadän yämit. Unita node yäwet; Bipäda-bipäda tom api

* 16:4: Jon 6:31

näneŋ. Täŋ tami tamiwä ketem iniken gärip terak api yäpmäŋpäŋ nak täneŋ. Ude täŋkaŋ mebäri ŋode uwä api nadäwä tumneŋ; Näk uwä Yawe Anutuni bureni.

¹³ Eruk bipädawä barak täpuri täpuri kome itkuŋken ugän tokneŋpäŋ yejämäŋpäŋ kämän patkuŋ. Täŋ tamiwä guk näburum kome itkuŋken u itkuŋ. ¹⁴ Täŋpäkaŋ guk näburum unitä keke yänjiräwä komenita imaka kubä ketem kokok-kokok bumik unitä pat yäpmäŋ kuŋkuŋ. ¹⁵ * Parirä Isrel ämawebetä yabäŋpäŋä mebäri nämo nadänkuŋo unita ini-tägän näwetgäwet täŋpäŋ yänkuŋ; U imatäken? Ude yänjirä Mosestä yäwetkuk; U ketem, Yawetä ini intä nakta tamitak yäk.

19

Yämagurani 19:1-25

Isrel ämawebe Sinai pom gämoriken äbä itkuŋ

¹⁻² Eruk Isip kome peŋpeŋ äbänjirä komepak 3 täŋkuko unitäŋo kepma intäjukunkenä Isrel ämawebe Refidim kome peŋpeŋ Sinai pom ukäda kome kawukiken päbä Sinai pom gämoriken yottaba täŋpäŋ itkuŋ. ³ Täŋjirä Moses Anutukät man yänpän-nadäk täda yänpän pom u äronkuk.

Yawe pom uterak itkaŋ Mosesta gera terak ŋode iwetkuk; Jekop täŋo oraniye, Isrel äbot u ŋode kaŋ yäwet; ⁴ Yawetä ŋode yäyak; Isip ämawebeta kudän jide täŋ yämiŋjira kaŋpäŋ nadänkuŋo u nadäkaŋ. Ba siän taŋi taŋitä nanaki piri terak kotaŋ yäpmäŋ kuŋat täkaŋ ude in watä säkgämän it tamiŋpäŋ Isip kome uken nanik yän-täkŋat yäpmäŋ näkŋa dubinaken äbä tepmaŋkuro u imaka, nadäkaŋ. ⁵ * * Unita in apiŋo näkŋo topmäk-topmäk manna u kehäromi inŋitpäŋ iwat täkaŋ u täŋpawä näkŋata iwoyäwani ämawebenaye äbot ude api itneŋ. Kome pähap päke u uwä näkŋogän upänkaŋ u bämopiken inä näkŋaken äbotinik api itneŋ. ⁶ * Ba inä kudupi äbot, bämop äma piä täŋpani ämawebenaye ude api itneŋ. Isrel ämawebe man ude kaŋ yäwet. ⁷ Yawetä man ude iwet morewänkaŋ Moses pom u peŋpeŋ äpä Isrel ämawebe täŋo intäjukun ämaniye yänpäbä yepmaŋkaŋ Yawetä jukuman iwetkuko u kudup yäwetkuk. ⁸ Yäwerirän ämawebe kuduptagäntä ei-gera yänpän yänkuŋ; Yawetä yänkuko udegän iwatpäŋ kudup api täne yäk. Ude yäwäwä Mosestä ämawebe täŋo man u yäpmäŋ päŋku Yawe iwetkuk.

⁹ Iweränä Yawetä Moses ŋode iwetkuk; Moses, gäk nadätan? Näk gubam täboritä uwäk täŋ namiŋjirän gäkken äbänpän man yänpän-nadäk täŋjitda ämawebe kaŋ nadäwut. Ude tänayän täŋo uyaku kadäni kadäni gäkä man yänjiri bureni yän api nadäk täneŋ. ¹⁰ Ude yänpän Moses äneŋi ŋode iwetkuk; Gäk äpmonkaŋ ämawebe yäwerikaŋ apiŋokät kwepkät kudupi itpäŋ näk naniŋ oretta ini gupi ba teki imaka, kaŋ ärutpak taŋpäŋ täŋtuŋum tawut. ¹¹ Ude täŋkaŋä kepma yaräkubä unitawä pidäm taŋpäŋ kaŋ irut. Imata, kepma unitawä näk Sinai pom terak äpä irira ämawebe api nabäneŋ. ¹² * Täŋpäkaŋ ämawebetä näk dubinaken nämo ämneŋta бага pom mebäriken kaŋ peŋ äyänut. Baga u äma kubätä nämoinik kejapek. Nämo, pom terak nämo äroneŋ, ba dubiniken imaka, nämo kuneŋ. Täŋ kubätä pom u yewänä kumän-kumän kaŋ urut. ¹³ Äma udewani ketjintä nämo inŋitpäŋ utneŋ. Nämo, möbä ba bohamtä bankentä kaŋ utpewä kumbän. Äma ba tomta bok yäyat. Kädet uterakgän kaŋ däput. Täŋpäkaŋ womat mämä nadänkaŋ ugän ämawebe pom terak täga api äroneŋ. ¹⁴ Yawetä ude iweränkaŋ Moses pom terak äpäŋpäŋ ämawebe Anutu

* **16:15:** 1Ko 10:3 * **19:5:** Lo 4:20, 7:6, 14:2, 26:18; Tai 2:14 * **19:5:** 1Pi 2:9 * **19:6:** Rev 1:6, 5:10 * **19:12:** Hib 12:18-20

inamiken kudupi itneŋta yäwetpäŋ yäwonek täŋpänkaŋ päŋku teki ärutpak taŋkuŋ. ¹⁵ Täŋpäŋ yäwetkuk; Kepma yaräta tuŋum täŋ yäpmäŋ kuŋpäŋ kepma 3 uken jop kaŋ itsämbut. Täŋkaŋ apiŋokät kwep uwä äma kubätä webenikät bok nämo pätden.

¹⁶ * * Eruk kepma yarä tärewänkaŋ kubä täŋo tamimaŋ pom terak gubam gwägätpäŋ yäpä iromäŋ täŋirän u gänaŋ womat mämä pähap ahäŋirän nadäŋpäŋ ämawebe kuduptagän pom dubiniken itkuŋo u nadäŋpäŋ umuntaŋkaŋ dädäri kwaiŋkuŋ. ¹⁷ Ude täŋirä Mosestä Anutu kakta ämawebe yäŋ-yäkŋat yäpmäŋ päŋku pom gämoriken yepmaŋpäŋ itkuŋ. ¹⁸ Eruk Yawetä pom uterak kädäp mebet gänaŋ äpäŋirän gupetä pom u kumän uwäktäŋ kämän patkuŋ. Gupe uwä kädäp pähap täŋo gupe ude äronirän pom u bumta kwaiŋkuk. ¹⁹ Täŋirän womat mämä taŋitä taŋi pähap yäŋkuk. Ude täŋirän Mosestä Anutu man iwerirän Anututä kowata iromäŋ mämä terak iniŋ yäŋkuk. ²⁰ Ude täŋkaŋ Yawe uwä päpä Sinai pom u miŋgupi terak itkaŋ Mosestä ärokta gera yäŋkuk. Gera yäŋpewän Moses äronkuk. ²¹ Ärowänä Yawetä iwetkuk; Gäk äneŋi äpmonkaŋ ämawebe jukuman kehäromi ŋode yäwet; Kubätä näk nabäka бага nämoinik irepmirek. Ude täŋpäŋä mäyaptä api paotneŋ. ²² Nadätan? Bämop äma ätu Yawe näk dubinaken äbäk täkaŋ u imaka, inamnaken kudupi itta tuŋum täneŋ. Nämo täŋpäwä kowata api yämet yäk. ²³ Yawetä ude yäwänä Mosestä kowata ŋode iwetkuk; Gäkŋa jukuman kehäromi niwetkuno unita ämawebe ŋo täga nämo ämneŋ. Pom unita nadäna kudupiinik täŋpäpäŋ бага pen äyänutta gäkä niwetkun yäk.

²⁴ Ude iweränä Yawetä iwetkuk; Täga. Gäk äpmonkaŋ Aron imagurikaŋ äbun. Täŋpäkaŋ bämop ämakät ämawebeniye kubätä бага u irepmitpen pom terak nämo ämneŋ. Täŋ ude täŋpäwä kowata api yämet yäk. ²⁵ Mosestä man u nadäŋpäŋä äpmo ämawebeken man Yawetä iwetkuko u kudup yäŋahäŋpäŋ yäwetkuk.

20

Yämagurani 20:1-26

Baga man 10

- ¹ Täŋpäkaŋ Anututä man ŋode kudup yäŋahäŋpäŋ yäŋkuk;
- ² Näk Yawe Anutujin. Näkä Isip komeken komi epän keriken nanik ketärenpäŋ tämagutkut.
- ³ Unita in näk kubägän näwat täkot. Imaka ätuta nadäŋirä anutu ude nämo täŋpek.
- ⁴⁻⁵ * * Imaka kubä täŋo mäjoni täŋkaŋ nämo iniŋ oretneŋ, imaka kunum terak, ba kome terak ba gwägu gänaŋ uken nanik kubä täŋo mäjoni täŋkaŋ gwäjiŋ äpmon imiŋpäŋ nämo iniŋ oretneŋ. Nämoinik, Yawe Anutujin näkä imaka kubätä näkŋo kome yäpmäkta bitnäkinik täyat. Nadäkaŋ, ämawebe näka bitnäk täkaŋ unitäŋo momi täŋo kowata nanakiye ba äbekiye oraniye kämi ahäŋ yäpmäŋ äronayäŋ täkaŋ uterak api däpmäŋ tärewet.
- ⁶ Täŋ ämawebe bänepitä näkken penpäŋ manna buramik täkaŋ u mäyapinikta nadäŋ yämiŋpäŋ säkgämän täŋ yämik täyat.
- ⁷ * Täŋkaŋ Yawe Anutujin wäpi nämo täŋpä wanen. Wäpi täŋpä wanayäŋ täŋo uwä mankenta biŋam api täneŋ.
- ⁸ * Täŋpäkaŋ Sabat u pewä kudupi kaŋ irän.

* **19:16:** Rev 4:5 * **19:16:** Lo 4:11-12 * **20:4-5:** Kis 34:17; Wkp 19:4, 26:1; Lo 4:15-18, 27:15

* **20:4-5:** Kis 34:6-7; Nam 14:18; Lo 7:9-10 * **20:7:** Wkp 19:12 * **20:8:** Kis 16:23-30, 31:12-14

- 9* Täñkañ epän täñ päñku kepma 6 uken kañ täñtärewut.
- 10 Upäñkañ kepma namba 7 uwä Yawe Anutukatä orek itta yäpmäñ daniwani. Unita kepma uken epän kubä nämo täneñ. In ba nanakjiye äpetjiye, watä ämawebejiye, ba yawakjiye, ba äma kudupitä intä komeken itneño u epän nämo täneñ.
- 11* Yawe uwä kepma 6 epän täñpäñ kunum bibik ba gwägu pähap, ba imaka u gänañ ba uterak pätkañ u kudup pewän ahäñkuñ. Täñpäñ kepma 7 uken itpäñ-nadäk täñkuk. Unita Yawe uwä Sabat unita kon täñpäñ kudupi yäñkuk.
- 12* Täñpäkañ menjiye nanjiye orañ yämik täkot. Ude täñpäñ Yawe Anutujan näkä kome tamayäñ täyat uken kadäni käronji api it yäpmäñ äroneñ.
- 13* Täñkañ äma kumäñ-kumäñ nämo däpneñ.
- 14* Nädapi in kubokäret nämo täneñ.
- 15* Kubota nämo täneñ.
- 16* Notjiye jop manman terak manken nämo yepmaneñ.
- 17* Äma kubä täño eñi, webeni, epän ämawebeniye ba yawakiye ba tuñumi ätu yabäñgärip nämo täneñ.
- 18* Eruk ämawebetä yäpä iromäñ täñirän u gänañ womat mämä yäñirän nadäñpäñ kañkuñ; Gupe pähaptä pom u uwäk täñirän. Ude kañpäñ bumta umuntañpäñ kwainpäñ pom u dubiniken nämo itkuñ. Ban itkuñ. ¹⁹ Ban itkañ Moses iwetkuñ; Gäkña niwet yäk. Anututä ini niwerirän nadäñpäñ kumne yäñpäñ umuntäkamäñ yäk. ²⁰ Ude yäñirä Mosestä yäwetkuk; Umuntäneñtawä. Anututä in mani buramiñpäñ gämorikengän itpeñ kuñatkanñ momi wari nämo täneñta täñpäñ-tabäktä äbätak. ²¹ Ude yäwetkuko upäñkañ ämawebe ban pen irirä Moses inigän Anututä itkukken gupe kubiri pähap u dubiniken kuñkuk. ²² Täñpäkañ Yawetä Isrel ämawebe yäwetta Moses ñode iwetkuk; Yawetä ñode yäyak yäñ kañ yäwet. Näk kunum gänañ itkañ inkät man yäñpäñ-nadäk täñkumäño u kañpäñ nadäñkuñ. ²³ Unita nadäwut. Inä gol ba siliwapäñ anutu jopi täñpäñ nämo yäniñ oretneñ. Nämo, näk kubägän naniñ oretneñ. ²⁴ Unita näk naniñ oretta bukä kubä komepäñ täneñ. Täñkañ uterak ärawa täñ namikta sipsip bulimakau däpmañpäñ ijiñpewä jibutpeñ kuneñ. Ba näkkät ämawebe inkät bänep kubägän itta ude täneñ. Täñkañ näk naniñ oretta bägup kubäkubä iwoyäwayäñ täyatken näk naniñ orerirä äbä iron api täñ tamet. ²⁵* Täñ näk naniñ oretta bukä mobäpäñ täñpäñä mobä ämatä madäwanipäñ nämo yäpmäñpäñ täneñ. Nämo, mobä ain kujat piä täñpanipäñ madänayäñ täño uwä näk inamnaken mobä u näkño piä täkta kudupi nämo irek, jirañ ude täñpek. ²⁶ Täñpäkañ ñode imaka nämo täneñ; Bukä käronji boham, punininik nämo täneñ. Ude täñpäñ u äronpäñ iron namikta terak imaka täñkañ u terak äronjirä äwäñjin käneñta.

24

Yämagurani 24:1-18

Yawetä ämawebeniye kät topmäk-topmäk täñkuk

- * **20:9:** Kis 23:12, 31:15, 34:21, 35:2; Wkp 23:3 * **20:11:** Stt 2:1-3; Kis 31:17 * **20:12:** Lo 27:16; Mat 15:4, 19:19; Mak 7:10, 10:19; Luk 18:20; Efe 6:2, 3 * **20:13:** Stt 9:6; Wkp 24:17; Mat 5:21, 19:18; Mak 10:19; Luk 18:20; Rom 13:9; Jem 2:11 * **20:14:** Wkp 20:10; Mat 5:27, 19:18; Mak 10:19; Luk 18:20; Rom 13:9; Jem 2:11 * **20:15:** Wkp 19:11; Mat 19:18; Mak 10:19; Luk 18:20; Rom 13:9 * **20:16:** Kis 23:1; Mat 19:18; Mak 10:19; Luk 18:20 * **20:17:** Rom 7:7, 13:9 * **20:18:** Hib 12:18-19 * **20:25:** Lo 27:5-7; Jos 8:31

¹ Yawetä Moses ñode iwetkuk; Gäk, Aron, Nadap, Abihu-kät Isrel äbot täño äma ekäni ekäni ätu, 70 ude yämagurikañ näkä itatken pom terak ño abut. Täñkañ dubina-ken-inik nämo ämneñ. Nämo banban itkañ gwäjiñ äpmonpäñ naniñ oretneñ. ² Täñkañ Moses, gäkägän dubinaken täga äben. Äma ätu u dubinaken nämoinik ämneñ. Ba ämawebe imaka, pom mebäriken umugän itneñ.

³ Ude iweränä Moses u ämawebe itkuñken u päñku Yawe täño meni jiap ba бага man u kudup yäwerirän ei-gera täñpäñ yäñkuñ; Yawetä man yäñkuko u kudup api täñ morene yäñ yäñkuñ. ⁴ Ude yäñirä Mosestä Yawe täño man u kudup kudän täñ moreñkuk.

Ude täñpäñ eruk tamimañ yäñe-yäñeta Mosestä pom mebäriken kuñkañ Yawe iniñ oretta mobä bukä kubä täñkuk. Ude täñpäñ mobä käroni 12 yäpmäñpäñ Isrel äbot 12 unita iwoyäñpäñ äneñpäñ pek täñkuk. ⁵ Ude täñpäñ Isrel äma gubañi ätu peñ yäwet-pewän Yawe iniñ oretta tom ätu däpmäñ ijiñkuñ. Täñpäñ Isrel ämawebetä Anutukät bänep kubägän itta bulimakau gubañi ätu däpmäñpäñ ijikgän täñkuñ. ⁶ Ude täñirä Moses tom unitäño nägäri yäpmäñpäñ ätu gäpeken piñkañ ätu uwä mobä bukä terak kwarut ibatkuk. ⁷ Ude täñkañ topmäk-topmäk täño man kudän, kudän täñkuko u yäpmäñpäñ ämawebeta daniñ yämän nadäñkuñ. Täñirän yäñkuñ; Yawetä man yäñkuko u kudup kañ buramiñpäñ täna yäk.

⁸ * Ude yäñirä Mosestä nägät unitäño moräki yäpmäñpäñ ämawebe terak kwarut yabatkañ yäñkuk; Nägät ñonitä topmäk-topmäk Yawetä inkät täñkuko u täñkehärom täyak. Täñkañ topmäk-topmäk uwä бага man kudup apiño tamitak uterak yengämä pewani yäk.

⁹ Täñpäkañ Moses, Aron ba Nadap kenta Abihu ukät Isrel täño äma ekäni ekäni 70 ukät pom terak äronkuñ. ¹⁰ Äro Isrel äbot täño Anutu kañkuñ. Täñkañ kuroñitä yeñ irani mobä gwäki ärowani, kunum udewani, kwawani pähap. ¹¹ U Anutu kañkuño upäñkañ Anututä Isrel täño intäjukun äma u nämo däpuk. Nämo, u Anutu inamiken itpäñ ukengän ketem ume nañkuñ.

Moses Sinai pom terak äronkuk

¹² Eruk ude täñkañ Yawetä Moses iwetkuk; Gäk näkä itatken pom terak ño äbänkañ dubinaken it. Äbä iriri näkä бага manna kudup ämawebe yäwetpäñ yäwonäreñiri nadäñpäñ iwatta u mobä pipiyäwani yarä terak kudän täñkuro u gamayäñ. ¹³ Ude iwerirän Moseskät piä ämani Josuakät tuñum täñpäkañ Moses uwä Anutu täño pom terak äronkuk. ¹⁴ Ärowayäñ täñkañ äma ekäni ekäni itkuño u man ñode yäwetkuk; Inä kome itkamänken ñogän itkañ nekta itsämänkot. Nadäkañ? Aron kenta Hur itkamän unita bämopjinken duñwewek ahäwäwä äma yarä uken kwäkañ unitä api ket utdeñ.

¹⁵ Mosestä ude yäwet paotpäñä Sinai pom terak äronirän gubamtä pom u uwäk täñkuk. ¹⁶⁻¹⁷ Täñirän Yawe täño penyäneki kehäromiiniñtä pom terak ahäñkuk. Ahäñirän Isrel ämawebetä Yawe täño penyäneki u bankentä kañkuño u kädäp mebet pom terak ijiñirän yäñ kañkuñ. Täñkañ gubamtä pom u uwäk täñirän kepma 6 ude täreñkuk. Täñpäkañ kepma 7 unitawä Yawe gubam bämopiken naniktä Mosesta gera yäñkuk. ¹⁸ * Mosesta gera yäñpewän Moses gubam gänäñgän pom miñgupi terak äronkuk. Äro u kepma bipani 40 ude itkuk.

* **24:8:** Mat 26:28; Mak 14:24; Luk 22:20; 1Ko 11:25; Hib 9:19-20, 10:29 * **24:18:** Lo 9:9

32

Yämagurani 32:1-14

Bulimakau wärani golpäŋ täŋkuŋ

¹ * Moses pom terak kadäni käroni irirän ämawebe nadäwätäk täŋpäŋ päŋku Aron it gwäjiŋpäŋ ŋode iwetkuŋ; Moses, Isip komeken nanik nimagurani u jide ahäŋ imitak u nämo nadäkamäŋ unita gäk anutu kubä intäjukun it nimiŋpäŋ nimagutta täŋ nimi. ² Ude iweräwä Arontä ŋode yäwetkuk; Eruk, webejiye ba äpetjiye nanakjiye täŋo jukuwabik golpäŋ täŋpani u yäpmäŋ äbut. ³ Ude yäweränä ämawebe kudup jukuwabiki ketärenpäŋ Aronken yäpmäŋ kuŋkuŋ. ⁴ * Yäpmäŋ päŋku imäwä kädäpken ijiŋpewän muräkaŋ upäŋ yäpmäŋpäŋ bulimakau nanaki wärani kubä täŋkuk. Täŋpäŋ iŋamiken peŋirän ämawebe unitä ŋode yänkuŋ; Isrel ämawebe, ŋo kawut! Nöwä Isip komeken nanik nimagurani anutunin uba yäk.

⁵ Ude yänirä Arontä kaŋpäŋ bulimakau dubiniken mobä bukä kubä täŋpäŋ ŋode yäwetkuk; Kwep äŋnak-äŋnak pähap täŋpäŋ Yawe api iniŋ oretne yäk. ⁶ * Eruk patkuŋo kome ket nämo yänŋirän ämawebetä tom yäpmäŋ äbänpäŋ ätu gupe kábäŋi niked ijkta däpmäŋit, ätu däpmäŋpäŋ Bänep Kubägän Täŋpäŋ Itta äŋnak-äŋnak täŋkuŋ. Ude täŋpäŋ maŋit itkaŋ ketem ume pähap nankaŋ eruk akuŋpäŋ täŋoret wakiwaki täŋkuŋ.

⁷ Ude täŋ irirä Yawetä Moses iwetkuk; Ämawebe Isip komeken nanik yämagutkuno u kudän waki mebäri mebäri täŋ itkaŋ unita bäräŋek äpmo yabä! ⁸ Ämawebe uwä kadäni käroni nämo itkaŋ kädet iwatta yäwetpäŋ yäwönärenkuro u mäde ut imiŋpäŋ anutu jopi bulimakau wärani kubä täŋkuŋ. U gwäjiŋ äpmon imiŋpäŋ tom däpmäŋpäŋ ijiŋ imiŋkaŋ ŋode yäkaŋ; Isrel ämawebe, ŋowä Isip komeken nanik nimagurani anutunin yäk.

⁹ Yawetä ude yänpäŋ Moses ŋode iwetgän täŋkuk; Ämawebe ŋonitäŋo mebäri nadätat. Uwä gwäki kehäromi. ¹⁰ Unitä nabä kätänjiri kokwawakna pähaptä ämawebe Isip komeken nanik yämagutkuno uterak kaŋ ärowän. Ämawebe u kumäŋ-kumäŋ däpmäkta nadätat yäk. Ude täŋkaŋ gäk ba äbekaye oraŋkayeta nadäŋ tamiŋira äbot taŋi pähap kubä api itneŋ.

¹¹ * Ude yänirän Mosestä Yawe Anutuni butewaki man ŋode iwetkuk; O Yawe, kokwawakatä ämawebekaye imata jop täŋpän wanen. Ämawebe uwä kehäromika pähap terak Isip komeken nanik yämagutkun. ¹² U täŋpi wawäwä Isip naniktä ŋode api yänen; U ka! Anutunitä täŋyäkŋarani terak yämagutpäŋ pom terak kumäŋ-kumäŋ däpmäŋira kuduŋtagän paotinik kaŋ täŋput yäŋ nadäŋpäŋ yän-yäkŋat yäpmäŋ kuŋkuk yän api yänen. Ude yänirä nämo api tägawek. Unitä Yawe, kokwawakka pähap uwä kaŋ pe. Nadäk iŋitan u mäde ut imiŋpäŋ ämawebekaye nämo täŋpi wanen. ¹³ * Watä ämakaye biani Abraham, Aisak ba Jekop unita juku pi. Ba gäkŋa wäpka terak yänkehäromtak man ŋode yäwetkuno unita imaka, juku pi; Näkä nadäŋ tamiŋira äbekaye oraŋkaye mäden ahänayän täkaŋ uwä guk jiraŋ ude api ahänen. Ude täŋpäŋ äbekjiye orajiyeta kome päke ŋo yäpmäkta iwoyän yämiŋkuro u yämiŋira inita biŋam tärek-täreki nämo api irek. ¹⁴ Mosestä ude iweränä Yawe nadäk iŋitkuko u mäde ut imiŋpäŋ täŋpäwak ämawebeniyekeŋ pewän ahäkta yänkuko u nämo täŋkuk.

34

Yämagurani 34:5-9

* **32:1:** Apos 7:40 * **32:4:** 1Kin 12:28; Apos 7:41 * **32:6:** 1Ko 10:7 * **32:11:** Nam 14:13-19
* **32:13:** Stt 22:16-17, 17:8

Yawetä iniken wäpi ba mebärini yäñahäñkuk

⁵ Eruk Yawe gubamtä uwäk täwänkañ Mosestä itkukken u äpäñpän iniken wäpi Yawe yän yäñahäñkuk. ⁶ * Ude täñpän Moses inami käda kuñpän ñode yäñahäñpän iwetkuk; Näk Yawe! Näk butewaki ba orakorak mähemi, kok-wawak bäräñeñ nämo täk täyat. Iron kädet näkken tokñek pat täyak. Ba ämawebe nadäñ yämikinik täñpän nämoinik yepmak täyat. ⁷ Näk ämawebenaye äbot bumta itkuñotä ahän yäpmän kunayän täkañ unita iron pähap täñ yämiñkurotä pen api täñ yämet. Unitäño momi wakiwaki ba peñawäki peñ yämik täyat. Täñ ämawebe näk mäde ut namiñpän iniken nadäk iwatpän kuñat täkañ u nämo yabän koreñpän kowata yämik täyat. Täñkañ äbekiye oraniye mäden ahänayän täkañ unita imaka, naniye täño wakinita yäñpän kowata api yämet.

⁸ Yawetä ude yäwänä Moses uterakgän Anutu inamiken yäpän äpmonpöpän iniñ oretkuk. ⁹ Täñpän yäñkuk; Yawe, gäk näka nadäwi täga täñpäwä eruk gäk ninkät bok kañ it yäpmän kuna! Ämawebe ñowä gwäki kehäromi, peñawäk mebäri mebäri täñ gamik täkañ upäñkañ waki, momi peñawäknin peñ nimiñpän gäknata biñam kañ nimagut.

* **34:6:** Kis 20:5-6; Nam 14:18; Lo 5:9-10, 7:9-10

(Wok Pris)
Bämop Äma Epän
Irit kuᅇat-kuᅇatta ba Anutu iniᅇ oret-oretta jukuman
16

Bämop Äma Epän 16:1-34

Momi ärutta kowata

¹⁻² *Bianiinik Yawe Anututä Moses ᅇode iwetkuk; Bämop äma intäjukun täᅇpani wäpi Aron ᅇode iwet; Yawe näkä gubam kubätä uwäk täᅇirän äpä momi pekpek täᅇo bägup topmäk-topmäk gäpe u täpani terak itak uken ahäk täyat. Topmäk-topmäk gäpe uwä näkᅇo yot gänaᅇ bägup kudupitä kudupiinik, bagata tek pewä wädäwani u mädeni käda itak. Näkä u it täyat unita jukuman kehäromi gäwetat; Gäk bägup uken jop nämo ärowen. Nämo, kepma näk nadäᅇ tamik täyatken ugän täga ärowen. Täᅇ gäkᅇaken gärip terak äronᅇpäᅇä kumbenta. ³*Eruk bägup kudupitä kudupiinik u ärokärok kadäniken ärowayäᅇ nadäᅇpäᅇä intäjukunä gäkᅇaken momikata yäᅇpäᅇ bulimakau kubä utpäᅇ iᅇᅇkaᅇ sipsip ämani kubä näk naniᅇ oretta ärawata ude uren.

⁴ Ude täᅇkaᅇ ume ärutpäᅇ tek mebäri kubä ᅇode täᅇᅇᅇ; Nep täᅇpäᅇ tek käronᅇi wädäwi äronᅇᅇ. U täᅇpäᅇ pionᅇta tek säkgämän kubä yaben. Ude täᅇpäᅇ tek moräkpäᅇ gwäkkaken gwäpäta ude pädä täwen. ⁵ Tuᅇum ude täᅇiri Isrel ämawebe äbottä sipsip ämani kubäkät meme ämani yarä u yäpmäᅇ äbä gamineᅇ. Täᅇpäkaᅇ meme uwä momi ärutta kowata api däpen. Täᅇpäᅇ sipsip ämani uwä näk naniᅇ oretta ärawata ude uren.

⁶ Täᅇkaᅇ bulimakau ämani kubä gäkᅇaken momita yäᅇpäᅇ ba ini äbot täᅇo momita kowata utpäᅇ iᅇiwen. ⁷ Ude täᅇpäᅇ meme yarä uwä yäpmäᅇpäᅇ yottaba Yawe näkä it täyat u yämabamken kwen. ⁸ Ude täᅇiri Yawe näkä ᅇode api gäwoᅇärewet; Meme depäᅇ näk naniᅇ oretta api uren, ba depäᅇ kome kawukiken iniᅇ kireᅇpewi kukta biᅇam api täᅇᅇek. ⁹⁻¹¹ ...

¹² Gäk alta terak kädäp iᅇiwani uken nanik kädäp päriᅇ käbot gänaᅇ peᅇpäᅇ, ukät imaka keᅇkeᅇi gupe käbäᅇi säkgämän pewä ahäkta yäwani u bok porinᅇpäᅇ yäpmäᅇkaᅇ Bägup kudupitä kudupiinikken ärowen. ¹³ Kuᅇkaᅇ imaka keᅇkeᅇi u kädäp päriᅇ terak äreᅇ täᅇᅇi äpmonᅇirä gupe käbäᅇi säkgämäntä topmäk-topmäk gäpe momi pekpek bägup ikek u uwäk täᅇpäᅇ irek. Ude nämo täᅇpayäᅇ täno uwä ini ugän api kumben. ¹⁴ Ude täᅇkaᅇä ketka nanaki kubätä bulimakau täᅇo nägäri gänaᅇ yäputkaᅇ momi pekpek bägup, topmäk-topmäk gäpeni gäpäniken itak uterak kwarut ibat. Ude täᅇkaᅇ nägät ätu kadäni 7 ude topmäk-topmäk gäpe täᅇo inamiken kwarut ibat.

¹⁵⁻¹⁷ *Meme Yawe näk naniᅇ oretta iwoyäwani u utpäᅇ unitäᅇo nägäri Bägup kudupitä kudupiinikken bulimakau täᅇo nägäripäᅇ täno udegän kwarut täᅇᅇi kut. Täᅇpäᅇ nägät ätu näkᅇo yottaba terak imaka, kwarut täᅇᅇi kuneᅇ. Nadätan, gäk kubä-tägän näkᅇo yottabaken ärokta ganiᅇ kiretat. Täᅇpäkaᅇ Bägup kudupitä kudupiinikken u peᅇpäᅇ äpäᅇpäᅇä alta ainpäᅇ täᅇpani u inamnaken kuräki itta bulimakau ukät meme unitäᅇo nägäri ätu yäpmäᅇpäᅇ käwuri kukᅇi kukᅇi kudup äruren. Ude täᅇkaᅇ alta u terak ketka nanaki kubätä kadäni 7 ude nägät kwawut ibaren. Ude täᅇiri alta uwä inamnaken kuräkiinik api irek. ¹⁸⁻¹⁹ ...

* **16:1-2:** Hib 6:19 * **16:3:** Hib 9:7 * **16:15-17:** Hib 9:12

Meme nämo urani

²⁰⁻²¹ Meme nämo urani u yäniknat yäpmän yottaba dubiniken äben. Ude tänpän ketka yarä, bok gwäki terak penpän ämawebe täno momi kuduhtagän yänahäwen. Ude tänpän äma kubä iwoyäwikan unitä meme u yäniknat yäpmän kome kawukiken kwek. Ude yäniknat yäpmän kuñirän ämawebe täno momi u kotanpän yäpmän kwek. ²² Tänpäkan meme uwä kome kawuki bämopikeninik kan tewän kwän.

²³ *Ude tänpän paotpänä, Aron gäk näkno yottabaken äronpän ume ärutkan, bämop äma täno tek äneni tänpän, tek Bägup kudupitä kudupiinikken tänpän ärono u ini ugän pe. Ude tänpän yäman äpänpän sipsip ämani näk nanin oretta iwoyäwani u utpän ijiwen. Tom unitäno gäkniwä alta ainpän tänpäni uterak ijiniri gupetä äronirän kan kan gäripi nadäwet. ²⁴⁻²⁵ ... ²⁶ Tänpäkan äma meme yäniknat yäpmän kweko u äbänpänä ini gupi ba teki kudup ärut kirenpänä eruk yotpärareken kämi ärowek. ²⁷ *Tänpäkan äma kubätä bulimakau kenta meme gupi tohari kokkok itneño u yäpmän äpänpän pänku yotpärare gägäniken pewän ijineñ. Ude tänpän äma uwä gupi teki kudup ärutpän tek kodaki tänpän äneni yotpärare gänan täga äbek. ²⁸ ...

²⁹ *Nadätan? Kepma uken ämawebe kuduptä ketem kubä nämoinik näneñ. Ude tänyän täno unitäwä node api näwonärewek; Ämawebe u mominita mäyäk bureni-inik nadänpän nak jop itkan. Kepma u uwä orekirit kepma bureni kan ahäwän. Kubätä piä kubä nämo tänpän. ³⁰⁻³³ ... ³⁴ Eruk, obanji obanji kepma nodeken Isrel ämawebetä orekirit kabeyä tänpän näkä momini pen yämetta kädet täkan nodegän kan ahäk tänpän.

19*Bämop Äma Epän 19:1-2, 15-18**Kudupi ba siwonji irit täno jukuman*

¹⁻² * Yawetä Moses node iwetkuk; Gäk Isrel ämawebe kudup node kan yawet; Yawe Anutujin näk kudupi itat unita in udegän kudupigän itpän kuñatkot.

¹⁵ * Äma kubä täno man epänken itpän kädet siwonji terak man u säkgämän kan yänket urut. Man epän uken äma jäwäri jop nadän nämo oran yämineñ. Ba äma wäpi biñam ikehta udegän, nämo umuntäneñ. Nämo, täktäki terak, siwonigän yäpmän danineñ. ¹⁶ Ba in notjiye ätukät pänku ittän kuñkan äma ätuta jop manman terak yänpän-yabän yawat nämo täneñ. Ba ätutä äma kubä wakiinik tänpän yänkan man epänken tenjirä gäk waki u nämo tänpän yän nadänpänä u gärag itpän tänpentän imen. Man kum itpän yabän äwaräkuk tänjiri jop nadän kumän-kumän utneñta. U imata, näk Yawe it tamitat ubayän.

¹⁷ * Tänpäkan notkapak kubätä waki tänpän gameko unita kokwawak nämo yäpmän kuñaren. Nämo, injek-tägän yänket urun. Unitäno momi juku pinpän gäk imaka, momi tänpenta. ¹⁸ * Ba notkapak kubätä gäken goret tänpän gaminirän kokwawak terak kowata nämo tänpän imen. Nämo, gäkjata nadäk täyan udegän notkayeta nadäwen. U imata, näk Yawe it tamitat ubayän.

* **16:23:** Ese 44:19 * **16:27:** Hib 13:11 * **16:29:** Wkp 23:26-32; Nam 29:7-11 * **19:1-2:** Wkp 11:44-45; 1Pi 1:16 * **19:15:** Kis 23:6-8; Lo 16:19 * **19:17:** Mat 18:15 * **19:18:** Mat 5:43, 19:19, 22:39; Mak 12:31; Luk 10:27; Rom 13:9; Gal 5:14; Jem 2:8

Namba Isrel ämawebe kome jopiken kuṅat täṅkuṅonik

6

Namba 6:22-27

Ekänitā iron ṅode api täṅ tamek

²² Yawetä Moses ṅode iwetkuk; ²³ Aronkät nanakiye ṅode kaṅ yäwet; Isrel ämawebe kon man tägagämän kubä yäwetnayän nadänpänjä, man ṅode yäwetneṅ;

²⁴ Yawetä kon täṅ tamiṅpän tabän täwat täyon.

²⁵ Yawe iṅami dapuntä penyärenṅ tamiṅpän oraṅ tamiton.

²⁶ Yawe u äyuṅ täṅ tamiṅpän bätaki tamiton.

²⁷ Eruk, Isrel ämawebe man täga ude yäwetnayän täṅo uwä näkṅo wäpna terak yänirä näkä ämawebe u iron api täṅ yämik täṅpet.

11

Namba 11:4-6, 10-30

Moses äma ekäni 70 ude iwoyänkuk

⁴ Ämawebe kome ätuken nanik Isrel äbotkät bok kuṅkuṅo unitä ketem Isip komeken itkaṅ nak täṅkuṅo u äneṅi nakta gäripi pähap nadänkuṅ. Täṅirä Isrel ämatä udegän, yänkubit-kubit yänpän ṅode yänkuṅ; Nin imaka, tom nakta nadäkamän upänkaṅ de yäpmänpän näne! ⁵ Isip kome itkaṅ gwägu tom jop yäpmänpän nak täṅkumänṅo unita juku pikamän. Uken kimun, kwäne ba anion mebäri mebäri nak täṅkumänṅonik yäk. ⁶ Upänkaṅ waki, ketem täga udewanita guṅ täkamän. Mana ṅogänpän naṅ itkamän! U gaṅani pähap yäk.

... ¹⁰ Ämawebe päke u ini yämaken-yämaken itkaṅ gaṅani man ude yän irirä Mosestä nadänkuk. Täṅpäkaṅ Yawetä kokwawak bumta nadänirän Moses nadäwätäk pähap täṅkuk. ¹¹ Nadäwätäk täṅpän Yawe iwet yabänkuk; Epän ämaka näkä terak imata bäräpi ṅo kotaṅ namitan? Näk jide upän täṅjira nabäwi wawäpän ämawebe gaṅani ṅonita yabän yäwatta nepmaṅkun? ¹² Jide? Ämawebe ṅo näkä täṅpewa ahänkuṅ? Ba näkä bäyaṅkut? Nämo! Täṅpän ima unita miṅiyetä ironiye watä it yämik täkaṅ ude ämawebe ṅo bäyaṅ yämiṅ yäpmän pänku kome oraniyeta yämikta yänkehärom taṅkunken yepmakta näwetkun? ¹³ Ämawebe ṅo tomta kot näwatkaṅ. Wa! Ämawebe päke ṅo yepmän towikta tom de nanik yäpet? ¹⁴ Näkṅagän ämawebe päke ṅo täga nämo watäni iret. Näk täga nämo, u bäräpiinik. ¹⁵ Bäräpi ude pen namikta nadänpänjä eruk butewaki nadän namiṅpän pengän nutpewi kumba! Uyaku bäräpi u wari nämo kaṅ kotawa!

¹⁶ Moses ude yänirän Yawetä ṅode iwetkuk; Eruk, Isrel ämawebe täṅo äma ekäni 70 ude yabän ahä yäk. Äma uwä intäjukun äma wäpi niked irirä yabäk täyan upän yän-yäkṅat yäpmän näkṅa käbeyä enjiken äbä gäkṅakät bok kaṅ irut.

¹⁷ Täṅjiri näkä äpakaṅ gäkkät man yänpän-nadäk api täde. Ude täṅpän Munapik gäkä terak itak unitäṅo moräki yäpmänpän Munapik äma unita imaka, api yämet. Täṅpäkaṅ äma unitä gäk täṅkentäwäkaṅ Isrel ämawebe täṅo bäräpi gäkkät bok kaṅ kotawut. Ude täṅirä gäkṅagän nämo api kotawen.

18 Eruk, ämawebe ɲo yäwet; Kwepta yänpän inamnaken siwonji itta бага mantä yäyak ude täntuɲum täkot. Kwep uwä tom api näneɲ yäk. Inä ɲode yänkaɲ konäm kähän yänkubit-kubit yänkuɲo u Yawetä nadän tamiɲkuk; Tom depän näne? Isip itkumäno u tägagän itkumänoɲik yän yänirä Yawetä nadän tamiɲpän tom u tamänkaɲ api näneɲ! 19 Tom uwä kepma kubä ba yarä ba 5 ba 10 ba 20 ujeta nämo api näneɲ. 20 Nämo, tomgän naɲ yäpmän kuɲkä gaɲani pähap nadänpän taräki yän api yäneɲ. Imata, komepak kubäta tomgänpän naɲ yäpmän kunayän täkaɲ unita ude api yäneɲ. Inä Yawe, bämopjinken it täyak u mäde ut imiɲpän ɲode yänpän-kaɲiwat täɲkuɲ; Imata Isip kome kakätäɲpeɲ äbumänoɲik? yäk. Kädet ude täɲkuɲo unita kowata ude api ahän tamek. 21 Yawetä Moses ude iweränä Mosestä kowata ɲode iwetkuk; Yawe nadätan? Ämawebe äbot pähap 600 tausen udepän watäni it täyat ɲonita tom depän komepak kubäta täga api yäpmän towiwen yän näwetan? 22 Bulimakau sipsip päke u kudup däpmänpän naɲpän nadäwä täganeɲ? Ba gwägu tom gwägu pähap gänaɲ it täkaɲ päke u kudup naɲpän täga nadäneɲ? Nämo! 23 Ude yäwänä Yawetä Moses kowata ɲode iwetkuk; Näkɲo kehärominata nadäɲiri äpani täyak? Ude täga nämo täɲpek yän nadätan? Ude nadätan u täɲpawä ätu nanak itkaɲ kehäromina itak ba nämo yän bureni kaɲpän nadäwayän.

24 Mosestä man u nadänkaɲ yäman äpmonpän Yawetä iwetkuko u ämawebe yäwetkuk. Yäwetpän äma ekäni 70 u yänpäbä kubäkengän yepmanpän yäwerän käbeyä eni u it gwäɲiɲkuɲ. 25 Ude irirä Yawetä gubam gänaɲ äpä Moseskät yänpän-nadäk täɲpän Munapik Moses terak itkuko unitäno moräki yäpmänpän Munapik äma ekäni 70 uterak peɲ yämiɲkuk. Täɲpäkaɲ Munapiktä magäriɲän kadäni keräpigän man inipärik kubä, Anutu täno meni jinom yäpmänpän yäwanitä-yän yänkuɲ. 26 Täɲpäkaɲ äma yarä wäpi Eldat kenta Medattä eni bägupken ugän itkumän. Yarä uwä äma 70 yäpmän daniɲkuko ukät nanik upänkaɲ bok nämo kuɲkuɲ. Nämo kuɲkumäno upänkaɲ Munapiktä uterak imaka, magäriɲän ini eni bägupken ugän itkaɲ Anutu täno meni jinomken nanik man yäpmänpän yänahänkumän.

27 Ude yänirän nadänpän äma gubaɲi kubäta bäräneɲ päɲku Moses ɲode iwetkuk; Eldat kenta Medat eni bägupken itkaɲ Anutu täno meni jinom yäpmänpän yänahäkamän yäk. 28 Ude iwerirän Josua, Nun täno nanaki, Moseskät itkumäno u imaka, nadänkuk. Josua uwä Moses täɲkentän imikta gubaɲiken umunitä bok kuɲatkumäno u. Eruk nadänpän Josuatä Moses iwetkuk; Ekänina, äma yarä u yäniɲ bitnä! yäk. 29 Upänkaɲ Mosestä man kowata ɲode iwetkuk; Gäk äma ätutä näkɲo bägup yäpmäktä nadäwätäk täyan? Nadäwätäk täɲpeno! Näkɲo gärip uwä ɲode; Yawetä ämawebeniye kudup-tagänta iniken Munapik yämiɲirän meni jinom yäpmänpän profettä-yän kaɲ yänahäwut! 30 Mosestä ude yän paoränkaɲ Isrel täno äma ekäni 70 äbuɲo ukät Moses ini, äneɲi eni bägupiken kuɲkuɲ.

21

Namba 21:4-9

Ainpäɲ gämok mäjoni täɲpani

4-5 * * Mosestä Isrel äbot yän-yäkɲat yäpmän Ho pom teɲpeɲ Idom kome uruɲi kädagän kuna yänpän Gwägu Gämäni kädet iwat yäpmän Akaba kome käda kuɲkuɲ. Kädet käroni pähap kuɲatkä Isrel ämawebetä gaɲani nadänpän Anutukät Mosesta kokwawak täɲpän yänkuɲ; Imata Isip komeken täga itkumänoɲik yännikɲat yäpmän kome jopiken äbänirän kumnayän täkamän

* 21:4-5: Lo 2:1 * 21:4-5: 1Ko 10:9; Sam 68:6, 78:19

no? Noken ketem bureni ba ume nämo! Täñkañ ketem jopi mana noğänpäñ nañkä wakiinik nadäkamäñ! yäk.

⁶ Ude yäñirä Yawetä gämok waki Isrel ämawebe bämopiken yäniñ kireñirän ämawebe yenpewä mäyap kumbuñ. ⁷ * Ude täñirä ämawebetä Mosesken äbä iwetkuñ; Ninä Yawe ba gäka yäñwawak man yäñkumäño u momi täñkumäñ yäk. Uita Yaweken yäñapik man yäñiri gämok waki nin bämopninken itkañ u pewän paorut yäk. Ude yäñirä Mosestä ämawebe u täñkentäktä yäñapik man yäñkuk.

⁸ Yäñapik man ude yäñirän Yawetä nadäñpäñ Moses nođe iwetkuk; Gämok mäjoni kubä täñkañ päya kujat käroni kubä terak kañ wabi. Ude täñiri äma gämoktä yewani kubätä gämok mäjoni u kañpäñä kunnentawä, kodak kañ irut! ⁹ * Ude iweränä Mosestä gämok mäjoni ainpäñ täñpäñ päya kujat terak wabiñkuk. Ude täñirän äma ätu gämoktä yek täñkuño uwä ainpäñ gämok mäjoni täñpani u kañkañ tägañkuñ.

* **21:7:** Sam 78:34 * **21:9:** 2Kin 18:4; Ais 45:2; Jon 3:14, 12:32; Rom 8:3; 2Ko 5:21; Hib 12:2

(Lo)
Baga Man
Mosestä Isrel ämawebe Anutu täño бага man mebäri
mebäri yäwetkuk

4

Baga Man 4:1-9, 32-40

Baga man u buramikta yäwani

¹ Eruk, Mosestä Isrel ämawebe ñode yäwetkuk; In бага man ba man kädet ätu täwetpäñ täwoñärewayäñ täyat u ket nadäwut. Baga man u iwatpäñä säkgämän itpäñ äma ätu täño kome orajiye täño Anutu Yawetä tamayäñ täyak u päñku injinta täga api koreneñ. ^{2*} Täñpäkañ бага man täwoñärewayäñ täyatken uken man kodaki kubä nämo yäpurärätneñ ba man kubä nämo awähutneñ. Nämo, Yawe Anutujin täño man kädet tamayäñ täyat ugänpäñ kañ iwat täñput.

^{3*} Täñpäkañ Yawetä Peo pom terak ämawebe kome uken anutu jopi Bal u iniñ orerani kudup täñpän wañkuño u injin dapunjintä kañpäñ nadäñkuño u.

^{4*} Täñ in ätu Yawe Anutujin unita gäripi nadänpäñ iwarän täñkuño u bok nämo paotkuñ. Nämo, in itkuñotä pen itkañ ño yäk.

⁵ Näk Yawe Anutunatä man kädet täwetpäñ täwoñäreka näwetkuko u kudup täwetpäñ täwoñäreñkut. Unita kome injinta koreñpäñ itta yäwani uken päñku itpäñä бага man u kudup buramiñpäñ kañ iwat täñput. ⁶ U kudup säkgämän iwatnayäñ täño unitä ämawebe äbot ätuta ñode api yäwoñäreneñ; Nadäk-nadäki nikek, nadäk kädet täga iwat täkañ yäñ api yäwoñäreneñ. Ämawebe uwä бага man päke ñonitäño biñam nadänpäñ ñode api yäneñ; Bureni-inik, äma äbot uwä nin nirepmiñpäñ nadäk-nadäki nikek, man kädet täga iwat täkañ yäñ api yäneñ. ⁷ Unita intä ämawebe äbot ätuta ñode nadäwut; U kehäromi nikek upäñkañ anutu kubätä täñkentäñ yämikta dubiniken nämo it täyak, nin täño Yawe Anutunintä dubininken itkañ yäñapik mannin nadäñ nimik täyak ude. ⁸ Ba äma äbot ätuwä бага man ba man kädet siwoñi apiño näkä täwetpäñ täwoñärewayäñ täyat udewani nikek nämo. Nämo, Isrel nanik inä äma äbot päke u yärepmitkañ.

⁹ Upäñkañ imaka dapunjintä kañkuño u guñ täneñta ket nadäñ täpäneñpäñ bänepjinken penpäñ iyap tañpäñ kuñat täkot. Täñpäñ ironjiye ba unitäño nanakiye ahänayäñ täkañ, imaka unita yäwetpäñ yäwoñärekañ kañ täñ yäpmäñ kut.

...

Yawe uwä Anutunin bureni

³² Jide nadäkañ? Imaka umuri pähap ahäñkuko udewani kubä bian ahäñkuk? Ba manbiñam udewani kubä äma kubätä bian nadäñkuk ba? Bian, inä nämo ahäñirä, Anututä yäput penpäñ äma kome terak penkuko unitä päbä apiño itkamäñ unita yänpäñ yänpäñ-nadäk täñpäñ udewani kubä bureni käwen? Ba komeni komeni kudup kwenopäñkañ imaka udewani täño biñam kubä yäñirä nadäwen? Nämotä nämoinik! ³³ Jide? Intä nadäñkañ pengän nämo kumbuño ude, äma kubätä anutu kubä täño kotäk kädäp mebet gänäñ ahäñirän nadäñkañ pengän nämo kumbani, udewani kubä itak? Nämoinik.

* **4:2:** Rev 22:18-19 * **4:3:** Nam 25:1-9 * **4:4:** Lo 10:20; Rut 1:16; Sam 68:3

³⁴ Ba Yawe Anutujintä Isip komeken irirä täñ tamiñkuko udegän anutu kubätä kehärom täñpäñ päñku ämawebe äbot, äbot kubä gänañ nanik wädäñ tädotpäñ yäpmäñ päñku inita biñam yepmañpani udewani kubä itak? Nämoinik. Yawe Anutujintä dapunjin terak kehäromini kwawak ñode pewän ahäñkuk; In tämagutta Isip nanik-ken käyäm waki mebäri mebäri ba ämik pähap ba kudän kudupi umuri umuri pewän ahäñ yämiñkuk.

³⁵ * Yawetä ude täñkuko uwä intä ñode kañpäñ nadäkta; Yawe Anutu u kubä ugän. Udewani kubä nämö itak. Nämoinik. ³⁶ In täwetpäñ täwoñärewayäñ nadäñpäñ unita nadäñ tamiñirän mani kotäk kunum gänañ naniktä ini yäñirän nadäñkuñ. Täñkañ kome terakä nadäñ tamiñirän iniken kudupi kädäp meberi dapunjintä kañirä kädäp mebet u gänañ naniktä man täwetkuk. ³⁷ U orajiyeta nadäñ yämikinik täñkuko unita in iwoyäñpäñ tepmañpän inita biñam itkañ kehäromini pähap terak Isip komeken nanik in yäñ-täkñat yäpmäñ äbuk. ³⁸ Yäñ-täkñat yäpmäñ äbäñkañ ämawebe äbot kehäromi nikedäp mäñpäñ yäwat kirek täñtän äbuk. Ude täñtän äbuko uwä äma äbot unitäño kome inta taniñ kirekta nadäñpäñ täñkuk. Erük, kome uwä inta biñam pen itak ño.

³⁹ Unita ñodeta nämoinik täñguñ täneñ; Yawe uwä kunum gänañ ba kome terak Anutu it moretak. Anutu udewani kubä nämö itak. ⁴⁰ Unita in Anutu unitäño jukumani apiño tamitat u kudup buramiñpäñ iwat moreneñ. Ude tänayäñ täño uyaku in ba äbekjiye orajiye ahäñ yäpmäñ kunayäñ täkañ u kome Yawe Anutujintä tärek-täreki nämö itta taniñ kirewani ñoken kadäni käronji säkgämän api it yäpmäñ kuneñ.

5

Baga Man 5:12-15

Sabat orekiritta man

¹² * In Sabat orekirit Sabat u pewä kudupi kañ irän, Yawe Anutukatä peñ täwetkuko udegän. ¹³ * Täñkañ epän täñ päñku kepma 6 uken kañ täñtärewut. ¹⁴ Upäñkañ kepma 7 uken Yawe Anutukata yäñpäñ orek itta yäñ-kirewani. Unita kepma uken epän kubä nämoinik täneñ. In ba äpetjiye nanakjiye ba watä ämawebejiye, ba yawakjiye, bulimakau kome äneñ tamani, ba donki tunum yäpmäñ tamani, ba äma kudupi in bämopjinken it täkañ in kudup kepma uken epän peñpäñ orek kañ it täñput. ¹⁵ Täñkañ in Isip komeken äma täño komi epän täñ irirä Yawe Anutujin uwä kerä kehärominitä uken nanikpäñ tämagutkuko unita juku piwut. Yawe Anutujintä ude täñ tamiñkuko unita Sabat kadäniken orek itta peñ täwetkuk.

6

Baga Man 6:1-9

Yawe Anutujin nadäñ imikinik täneñ

¹ Mosestä Isrel ämawebe ñode yäwetkuk; Yäñ yäpmäñ äbäro uwä бага man, jukuman ba man kädet ätu Yawe Anutujintä näkä täwetpäñ täwoñärekta peñ näwetkuk. Baga man uwä kome kwep-yäñen korenayäñ täkañken u itkañ iwatta. ² Täñkañ бага man u mebäri ñodeta tamitak; Kadäni kadäni in ba nanakjiye ba unitäño nanakiye ahänayäñ täkañ uwä Yawe Anutujinta umuri nadäñpäñ бага man ba jukuman tamitat ño iwatnayäñ täño uyaku kome terak kadäni käronji api it yäpmäñ äroneñ. ³ Unita Isrel ämawebe in бага man u nadäñ dämiikinik täñpäñ kañ iwarut. Ude tänayäñ tämäño uwä kome

* **4:35:** Sam 58:11, 83:18; Ais 45:5,22; Mak 12:32; 1Jo 5:20 * **5:12:** Kis 16:23-30, 31:12-14 * **5:13:** Kis 23:12, 31:15, 34:21, 35:2; Wkp 23:3

tätagämän, gакңи гäрипи никек orajiye täңo Anutu Yawetä tamikta yäңkehärom tančkuko uken säkgämän itkaң nanak wenbüyak täң yäpmäң kuңtäңgän äbot kehäromi никек api itneң.

⁴* Täңpäkaң Isrel ämawebe, in juku penpäң nadäwut; Yawe u kubä-tägän Anutunin itak. ⁵* Unita in bänepjin, mäjojin ba kehäromijin kuduhtagän Yawe Anutujinta kireң imik täkot. ⁶* Ude täңkaң apiңo man täwetpäң täwoңärek täyat ңo yäpmäңpäң bänepjinken penpäң yäpmäң kuңat täkot. ⁷ Ba äpetjiye nanakjiye kwikinik yotjinken itnayäң täkaңken ba kädet kuңatnayäң täkaңken ba pätnayäң täkaңken ba epän tänayäң täkaңken Yawe täңo man u yäwetpäң yäwoңärek kaң täk täңput. ⁸ Täңpäkaң unita juku piңtäң kuңatta ketjinken ba damajinken däpmäң gatäңpäң pewä kaң irän. ⁹ Täңkaң yämajin terak ba yotjin täңo bek terak kaң kudän täwut.

10

Baga Man 10:12-22

Yawe gämoriken kuңatneң

¹² Eruk Isrel ämawebe, Yawe Anutujintä intä kädet ңode täңpen kuңatneңta pen täwet täyak; Yawe Anutujin unita umuri nadäңpäң gämorikengän kuңatpäң mani kädet kudup buramineң. Täңpäң gäripi nadäң imiңpäң bänep nadäk-nadäkjin mäjojin kudup Yawe Anutujinken penpäң watä piä täң imineң. ¹³ Täңkaң бага mani apiңo täwetpäң täwoңäretat u kudup nadäңpäң iwatneң. Nadäkaң? Baga man uwä in täңkentäң tamikta biңam.

¹⁴ Kunum kudup kwawani ba käbopi punininik unu u Yawe Anutujin täңo. Täң imaka kome terak it täkaң ba kome ini imaka, Anututä mäheми täyak. ¹⁵ Bureni, Yawe uwä ärowani ini pärik kubä upäңkaң bänepi nadäk-nadäki orajiye terak penpäң nadäң yämikinik täңpäң äma äbori äbori päke u yärepmitpäң inpäң inita biңam iwoyäңpäң tepmaңkuko unitä pen ude itkaң. ¹⁶ Unita inä ärowani kädet penpäң Yawe täңo mangän iwatta bänep pewut. ¹⁷* U imata, Yawe Anutujin uwä anutu jopi, ba imaka kehäromi никек u kudup yärepmit täyak. Uwä ärowani ini pärik kubä irirän imaka kuduhtagäntä Yawe unita nadäwä umuri täңpäpäң gämorikengän kuңatneң. Yawe uwä ämawebeta nadäңirän ärowani äpани ude nämo täk täyak, ba äma kubätä nadäң namän yäңpäң bänepi täga nämo äriwek. ¹⁸ Täңpäkaң webe kajari ba nanak kodäңani jiraңken yepmaңpani u ba äma kudupi in bämopjinken it täkaң u täңkentäң yämiңpäң tek kenta ketem yämik täyak. ¹⁹ Ude täk täyak unita in imaka, äma äbani unita nadäң yämikinik täneң. U imata, bian in imaka, Isip komeken äbani ude it täңkuңonik.

²⁰ Täңpäkaң in Yawe Anutujinta umuri nadäң imiңpäң u kubägän iniң oretpen kuңatneң. Täңpäң uken tubeң kuңpäң yäңkehäromtak man yänayäң täkaң u wäpi terakgän kaң yäk täңput. ²¹ Uwä Anutujin unita wäpi iniң orerut. Imaka umuri umuri pewän ahäң tamiңkuko u dapunjintä yabäңpäң-nadäңkuң. ²²* Äbekjiye orajiyetä Isip komeken kuңkuңo uwä ämawebe 70tägän kuңkuң. Täңpäkaң Yawe Anutujintä täңkentäң-pewän apiңo in bumta itkaң, guk jiraң kunum terak itkaң ude.

11

Baga Man 11:18-21, 26-28

* **6:4:** Mak 12:29 * **6:5:** Mat 22:37; Mak 12:30; Luk 10:27 * **6:6:** Sam 58:11, 83:18; Ais 45:5,22; Mak 12:32; 1Jo 5:20 * **10:17:** 1Ti 6:15; Rev 17:14, 19:16; Apos 10:34; Rom 2:11; Gal 2:6; Efe 6:9 * **10:22:** Stt 15:5, 22:17, 46:27

Yawe gämoriken itpen kuṅat-kuṅatta man

¹⁸ Mosestä Isrel ämawebe ṅode yäwetgän täṅkuk; Apiṅo man täwetpän täwoṅärek täyat ṅo yäpmänpän bänepjinken penpän yäpmän kuṅat täkot. Täṅpäkaṅ unita nadänpän kuṅatta ketjinken ba damajinken däpmän gatänpän pewä kaṅ irän. ¹⁹ Ba äpetjiye nanakjiye kwikinik yotjinken itnayän täkaṅken ba kädet kuṅatnayän täkaṅken ba itpäṅ-nadäk tänayän täkaṅken ba epän tänayän täkaṅken man u yäwetpän yäwoṅärek kaṅ täk täṅput. ²⁰ Täṅkaṅ yämajin terak ba yotjin täṅo bek terak kaṅ kudän täwut. ²¹ Ude tänayän täṅo uwä in ba äpetjiye nanakjiye kome Yawe Anutujintä orajiyeta yämikta yänkehärom taṅkuko ṅoken kadäni käroni api it yäpmän kuneṅ. Kome kenta kunumtä it yäpmän kudayän takamän ude api it yäpmän kuneṅ.

“²⁶ Nadäkaṅ? Apiṅo kädet yarä intä yäpmän danipän kubä iwatneṅta täwetpän täwoṅärewayän; Kädet kubäwä Anututä säkgämän täṅ tamikta. Täṅ kubäwä in täṅpäwakta kädet. ²⁷ Säkgämän täṅ tamikta yäyak uwä Yawe Anutujin täṅo jukuman kädet apiṅo täwerayän täyat u buraminpän iwatnayän täṅo uyaku ude api tamek. ²⁸ Täṅ, in täṅpäwakta yäyak uwä Yawe Anutujin täṅo jukuman u mäde utpän injinken gärip iwatpän anutu jopi-jopi bian nämo yäniṅ oretkuṅo uken kunayän täṅo uwä Anututä inken täṅpäwak u api pewän ahäwek.

18

Baga Man 18:9-22

Guṅ äbot täṅo täktäk u nämoinik yäwatneṅ

⁹ Täṅpäkaṅ Mosestä ṅode yäwetgän täṅkuk; In Anututä kome tamayän täyakken u kuṅpän ämawebe u nanik täṅo täktäk taräki u nämo yäwatneṅ. ¹⁰⁻¹¹ * * Täṅpän inkät nanik kubätä anutu jopita yänpän äperi ba nanaki kubä utpän ärawata kädäp nämo pewä ijineṅ. Ba inken nanik kubätä wäbät man yäkyäk, kären yäwat-yäwat, käbopi kädet iwat-iwat, ba kon täktäk kädet nämoinik iwarek. Ba kubätä äma kumbani mäjokät man yänpän-nadäk nämo täṅpek. ¹² Äma kädet udewani iwat täkaṅ uwä Yawetä yabäwän taräkiinik täk täkaṅ. Kome korenayän täkaṅ unitäṅo kome mähemtä kädet udewani täk täkaṅ unita Yawe Anutujintä api däpmän yäwat kireṅpewän kuneṅ. ¹³ * Täṅpäkaṅ inä Yawe Anutujin inamiken siwoṅigän kuṅat täneṅ.

Anututä profet pewän äbäka yänkehärom taṅkuk

¹⁴ Täṅkaṅ Mosestä äneṅi kubä ṅode yäwetkuk; Kome pänku yäpnayän täkaṅken u naniktä käbopi kädet iwat-iwat ba kären yäwat-yäwat täk täkaṅ. Upänkaṅ Yawe Anutujintä intä kädet ude täkta yäjiwätinik täk täyak. ¹⁵ * Täṅkaṅ Yawe Anutujintä inken nanik kubä profet näkṅa bumikgän kubä api iwoyäwek. Täṅpänkaṅ unitäṅo manipän kaṅ buramik täṅput. ¹⁶ Nadäkaṅ? Sinai pom mebäriken äbot kubägän itkaṅ Yawe Anutujin ṅode iwetkuṅ; Gäkṅo manka kotäk wari nadänektawä, ba gäkṅo kädäp mebet pähap wari känektawä yän iwetkuṅ. Ude iwetkuṅo uwä kumnek yän yänpän yäjiwätkuṅ. Ude yänpän profet kubäta iwet yabänkuṅ.

¹⁷ Täṅirä Yawetä täga näwet yabäkaṅ yän näwetkuk. ¹⁸ Ude yänpän ṅode näwetgän täṅkuk; Täṅkentän yämikta ini äbotken nanik profet kubä gäk ude-wanigän api iwoyäwet yäk. Täṅkaṅ manna biṅam meniken api pewet. Ude

* **18:10-11:** Sam 106:36-38; Apos 18:9 * **18:10-11:** Wkp 19:31 * **18:13:** Stt 6:9, 17:1; Sam 37:37; Mat 5:48 * **18:15:** Jon 1:45; Apos 3:22, 7:37; Hib 1:1-2

tānjira äma unitä man iwerayānj täyat u kudup ämawebe api yäwet täņpek. ¹⁹ * Täņpäkaņ äma, profet unitāņo man wāpna terak yāņahānjirān nāmo nadānayānj täņo uwä näkņa kowata api yāņtärenj yāmet. ²⁰ Upāņkaņ profet kubä näk wāpna terak wohutpāņ man kubä näkken nāmo yāpani yāņahāwayānj täko uwä kumākta biņam. Ba profet kubätä anutu jopi kubä täņo wāpi terak yāņahāwayānj täko u imaka, kumākgān api täņpek.

²¹ Täņpäkaņ ŋode käwep api nadāneņ; Profet ŋo Yawe täņo man bureni nāmo yāņahātak yāņ jide ude nadāna täreneņ yāņ nadāneņ. ²² Eruk ŋode nadāwut; Profet kubätä näk wāpna terak man yāņirān bureni nāmo ahānjirān kaņpāņ ŋode nadāneņ; Man uwä Anututä nāmo yāņkuk. Profet u iniken nadākken nanik man yāņkuk yāņ nadāneņ. Täņpāņ äma unita umun täneņtawä.

26

Baga Man 26:5-11

Anututa iron pekpek täņo man

⁵ Mosestä Isrel ämawebe ŋode yäwetkuk; Iron Yawe täņo bukä dubiniken peņkaņ Yawe Anutujin ināmiken ŋode yāņahāneņ; Nanin, Aram komeni kujat peņpeņ komeni komeni kuņat täpätek täņtäņ kuņatkä äboriye mäyap nāmo ukät Isip komeken äpmonkuņ. Äpmo ittāņgān mäyap weņ bāyāņpāņ äma äbot taņi kehāromi nitek ude ahāņpāņ itkumāņ. ⁶ Iritna Isip amatä waki täņ nimiņpāņ komi epānken nipmaņkuņ. ⁷ Ude täņ nimiņirä Yawe, naniye täņo Anutu uken butewaki terak gera yāņitna Yawe uwä nadāņpāņ komi butewaki ba komi epān terak itkumāņo u nibāņpāņ nadāņkuk. ⁸ Nibāņpāņ nadāņkaņ keru kehāromitä Isip nanik nimagutta kudān kudupi mebäri mebäri pewān ahāwāpāņ Isip komeken imaka umuri umuri täņkuk. ⁹ Nimagut yāpmāņ äbä kome tägagāmān, gakņi gāripi nitekken ŋo nipmaņkuk. ¹⁰ * Yawe, ude täņkuno unita kome nimiņkuno ŋoken ketem intājukun ahāwani ināmaken yāpmāņ äbätat ŋo yāņ kaņ iwerut.

Ude yāņkaņ eruk ketem irona pewani u Yawe Anutujin ināmiken peņpāņ gwāijin äpmon imut. ¹¹ * Ude täņpāņ in ba Livaitä äbotken nanik ukät äma ban nanik inkät bok it täkaņ, imaka tägatāga Yawe Anutujintä tamik täyak unita yāņpāņ oretoret täņpāņ itneņ.

30

Baga Man 30:1-20

Bānepi sukureņirä Yawetä api täņkentāņ yāmek

¹ Mosestä Isrel ämawebe ŋode yäwetkuk; Imaka täwet yāpmāņ äbätat ŋowä ahāņ tamiņpāņ Yawe Anutujintä peņawākjinta yāņpāņ tadāpmāņpāņ täwat kireņpewān äma äbori äbori bāmopiken itnayānj täņo uken itkaņ apiņo kon man ba tagwān man täwetpāņ täwoņäreķ täyat unita api juku pineņ. ²⁻³ Täņpäkaņ injin ba nanakjiye Yawe Anutujinken äyāņutpāņ nadāk bānepjin kuduptä apiņo mani täwetpāņ täwoņäreķ täyat u buraminayānj täņo uwä Yawe Anutujintä butewaki nadāņ tamiņpāņ äma äbori äbori bāmopiken yāņ-tāwat-pewān kuņkuņo uken nanik äneņi tämagut päbä iritjin yāpān tägawāpāņ bian säkgāmān itkuņo udegān api itneņ. ⁴ Yawe Anutujintä kome moräki moräkiken tadāpmāņpāņ täwat kireņpewān kuņkuņo täņpāwä u nanik yāņ-butuņpāņ äneņi tämagut yāpmāņ päbä komejinken api tepmaņpek. ⁵ Bureni, kome nanjiyetä yāpmāņpāņ itkuņo uken tepmaņirān injinta api koreneņ. Ude täņirä Anututä

* **18:19:** Apos 3:23 * **26:10:** Sam 22:27-29, 86:9, 95:6; Rom 12:1; 1Ko 10:31 * **26:11:** Sam 63:5; 1Ti 6:17-18

tänpewän nanjiyetä tänpäni udegän yärepmitpäñ täñbumbum pähap terak itkañ ahäñ bumbum api täneñ.

⁶ Tänpäñ Yawe Anutujin uwä injinta ba nanakjiyeta bänepjin tänpidäm tañ tamiñirän bänep nadäk-nadäkjin kudup ukengän api penenñ. Ude täñ tamayän täko uwä kome uken täga api itneñ. ⁷ Ude tänpäñ Yawe Anutujintä tagwän man kudup u iwanjiye inta nadäwäwak täñ tamiñpäñ tadäpmäk tänpäni u terak api buramiñ yämek. ⁸ Ude täñirän inäwä Yawe gämoriken äneñi kuñatpäñ näkä бага mani apiño täwetpäñ täwoñärek täyat u kudup buramiñpäñ api yäpmäñ kuñatneñ. ⁹⁻¹⁰ Tänpäñ inä Yawe Anutujin täño бага man ba yänkehäromtak mani Baga Man Kudän Täwani ño gänañ kudän täwani pätak u nadäñpäñ buramik tänpäñ äneñi bänep nadäk-nadäkjin kudup-tagän Yawe Anutujin-ken-gän pewä pärayän täko uwä Anutujintä täñkentäñ tamiñirän imaka imaka ketjintä tänayän täkañ u ba nanakjiye ba yawakjiye ba ketem epänjin kudup ahäñ bumbum api täñ yäpmäñ kwek. Bureni, Yawetä nanjiyeta gäripi nadäñ yämik täñkuko udegän inta gäripi äneñi nadäñ tamiñirän täñbumbum terak api itneñ.

¹¹ Nadäkañ? Baga man apiño täwetpäñ täwoñärek täyat u bäräpi nämo. Intä täga buramiñpäñ tänañi. ¹² * Uwä kunum gänañ iränpäñ uyaku ñode yäneñ; Netätä päro yäpmäñ äpä nimänkañ nadäñpäñ buramine? Upänkañ ude nämo! ¹³ Ba gwägu udude käda nämo itak unita ñode nämo yäneñ; Netätä gwägu irepmit päñku yäpmäñ äbä nimänkañ nadäñpäñ buramik täne? ¹⁴ Nämoinik. Baga man uwä dubinjin-ken-inik itak. In nadäñpäñ buramik täneñta u mejinken ba bänepjinken pewani pätak u.

¹⁵ * Nadäkañ? Näk apiño imaka gäripi nitek ba irit bureni täwoñäretat. Upänkañ kukñiwä täktäk waki ba kumäñ-kumäñ kädet imaka, bok täwetpäñ täwoñäretat. ¹⁶ * In Yawe Anutujin bänepjintä inñitnik täñkañ kädet peñ tamani siwoñigän iwatpäñ бага man, mani kädet ba yänkehäromtak mani nadäñpäñ buraminayän täño uwä irit säkgämän ahäñ bumbum tänpäñ äbot tañi pähap api täneñ. Täñkañ kome korenayän täkañ uken päñku irirä Yawe Anutujintä iron tañi api täñ tamek.

¹⁷⁻¹⁸ Upänkañ bänepjintä Yawe mäde ut iminñkañ mani utpäñ bänep nadäk-nadäkjin anutu jopiken penpäñ yäniñ oretkañ unita watä epän tänayän täño uwä in kuduptagän api paot moreneñ. Näk apiño man ude täwetat. In Jodan ume irepmitpäñ kome korenayän täkañken uken kadäni käroni nämo api itneñ. ¹⁹ Näk apiño kunum bibik yarä u inñamiken irit ba kumäñ-kumäñ, kon man ba tagwän man unitäño kädet kawä tärekta mebäri täwetpäñ täwoñärek täyat. Unita in injin ba nanakjiye kuduptagän irit täño kädet iwatta nadäk kañ pewut. ²⁰ * Ude täñkañ Yawe Anutujin bänepjintä nadäñ imikinik tänpäñ mani buramiñpäñ ugän kañ yäpmäñ wädäwut. Nadäkañ? Yawe uwä iritjin bureni unita ude tänayän täño uwä Yawetä orajin pähap Abraham Aisak ba Jekop unita kome yämikta yäñtärenkuko uken kadäni käroni api it yäpmäñ kuneñ.

32

Baga Man 32:36-39

Anutu jopitä täga nämo täñkentäñ niminen

³⁶ * Yawetä ämawebeniye kehäromini paoräpäñ mäyap nämo, yarägän irirä yabänkañ butewaki nadäñ yämiñpäñ u gäarak itpäñ api täñkentäñ yämek. ³⁷ Ude tänpäñ ñode api yäwet yabäwek; Näwerut! Intäño anutu jopi täñkentäñ tamikta

* **30:12:** Rom 10:6-8 * **30:15:** Jon 3:16; 1Jo 5:12 * **30:16:** 1Ko 7:19; 1Jo 5:2,3 * **30:20:** Stt 12:7, 26:3, 28:13 * **32:36:** Sam 135:14

yäpmän wädänkuŋo u de? ³⁸ Inä anutu jopi unita nanimik yäminirä tom gakŋi ba wain ume nankuŋ. Eruk, anutu jopi unitä akuŋpäŋ täŋkentän tamiŋpäŋ iwan täŋo kädet täŋpipiŋ tamiŋirä käwa!

³⁹ * Nämoinik! In man ŋo nadäwä tärewut; Yawe näk kubäŋan itat. Näk mädenaken anutu kubä nämo itak. Näkŋaken gärip terak äma kumäk täkaŋ, ba näkŋaken nadäk terak äma kodakigän it täkaŋ. Täŋkaŋ näkägän äma yäpa wawäpäŋ äneŋi näkägän yäpa-tägak täkaŋ. Ude täk täyat uwä äma kubätä näkŋo kädet täga nämo täŋpipiwek.

34

Baga Man 34:1-12

Moses kumbuk

¹ Mosestä Moap awaŋ penpen Jeriko yotpärare kukŋi Nebo pom terak äromaŋ eruk Pisga pom terak äroŋkuk. Äro irirän Yawetä Gileat kome unitä päŋku kome tärek-tärek wäpi Dan u kudup iwönärenkuk. ² Iwönärenpäŋ Naptali kome, ba Efraim Manase äbot täŋo kome ba Juda äbot täŋo kome it päŋku Mediterenian gwägu pähap täretak u kudup iwönären moreŋkuk. ³ Ukät Negev kome jopi ba Jordan awaŋ, Soa yotpäretä päŋku Jeriko täretak u kudup kaŋ moreŋkuk. Jeriko uwä bihä päya komeni yän iwerani. ⁴ * Ude iwönärenpäŋä Yawetä ŋode iwetkuk; Näk kome ŋo Abraham, Aisak, Jekopta yämikta yänkehärom täŋpäŋ ŋode yäwetkut; Kome uwä intäŋo äbekjiye orajiyeta api yäniŋ kirewet yän yäwetkut. Eruk, näk nadän gamiŋira dapunka-tägän kome ŋo käyan. Upänkaŋ bureni nämo api kwen.

⁵ Yawetä ude iweränpäŋ ätu itkaŋ Yawe täŋo epän äma Moses uwä Moap kome uken kumbuk, Yawetä iwetkuko udegän. ⁶ Kumänjirän Yawetä Moap kome Betpeo yotpärare kukŋi käda awaŋ uken äneŋkuk. Täŋpäkaŋ kadäni unitä it yäpmän äbäkamänken ŋoken äma kubätä Moses äneŋkuko u nämo kaŋkuŋ. ⁷ Täŋkaŋ Moses dapuri nämo bipmän urirän ba kehäromini nämo paorirän obaŋ 120 ude täreŋirän kumbuk. ⁸ Kumänjirän Isrel ämawebe Moap awaŋ uken itkaŋ Mosesta konäm butewaki täŋ yäpmän kuŋirä kepma 30 ude täreŋirän penkuŋ.

⁹ Täŋpäkaŋ komeni yäpmäkta Mosestä Nun täŋo nanaki wäpi Josua iwoyänkuko unita Anututä Josuata nadäk taŋi imiŋkuk. Unita Isrel ämawebe Josua täŋo man buramiŋpäŋ imaka kudup Yawetä Moses yäntären imiŋkuko udegän täŋkuŋ.

¹⁰ * Täŋpäkaŋ kadäni unitä it yäpmän äbäkamänken Isrel ämawebe bämopiken profet kubä Moses udewani kubä nämo itkuk. Moses kenta Yawe uwä kowat kawän täŋpäŋ yänpäŋ-nadäk täk täŋkumänonik. ¹¹ Ba Yawetä Moses uwä iwet-pewän Isip komeken päŋku kudän kudupi mebäri mebäri Ferokät epän ämaniye ba Isip nanik kuduptä kaŋpäŋ nadäk täkta täŋkuk. ¹² Ba Isrel ämawebe iŋamiken kudän kudupi kehäromi nitek Mosestä kwawak pewän ahänirä kaŋkuŋo u äneŋi profet kubätä nämo täŋkuk.

* **32:39:** Ais 45:5, 22; Jon 8:24; Rev 1:18

* **34:4:** Stt 12:7, 26:3, 28:13

* **34:10:** Kis 33:11

Josua

Isrel ämawebetä kome iwoyäñ yämani u koreñkuñ

24

Josua 24:1-2, 14-24

Ämawebe Yawe iwatta yäñkehärom tañkuñ

¹ Eruk Josuatä Isrel ämawebe yäñpäbä Sekem komeken kubäkengän yepmanjuk. Täñkañ äma ekäni ekäni ba intäjukun äma ba man yäpmäñ daniwani äma imaka, yäñpäbä yepmanpänkañ Anutu injamiken itkuñ. ² * Ude irirä Josuatä ñode yäwetkuk; Yawe, Isrel täño Anututä ñode yäyak; Bianinik Abrahamkä T Naho täño nani wäpi Tera ukät orajiye ätu Yufretis ume ani kukñi udude itkañ anutu jopi-jopi yäniñ oret täñkuñonik.

... ¹⁴ * Täñpäkañ Josuatä man u yäñ paotpäñ ñode yäwetgän täñkuk; Eruk, Yawetagän umuntapñän iniken kädet iwattagän bänepjin nadäk-nadäkjin kubägän pewut. Täñkañ anutu jopi-jopi äbekjiye orajiyetä Yufretis ume ani kukñi udude itkañ yäniñ oret täñkuñu ba Isip komeken itkañ gwäjiñ äpmon yämik täñkuñu u ureñ täñpä kwäpän Yawe täño gämorikengän it takot. ¹⁵ Täñ Yawe täño gämorikengän kuñatta gäripi nämo nadänpänjä ket nadäwut; Apiño netä gämoriken api itne yäñ siwonji yäwut. Äbekjiye orajiyetä ume udude kada itkañ anutu jopi yäniñ oret täñkuñu u ba Amo ämawebe, komeni korenpän itkañken ñonitänjo anutu jopi u gämoriken api itneñ? Upänkañ näkñata ñode yäyat; Näkña ba webena nanaknaye ninäwä Yawe gämorikengän itkañ watä piä unitagän api täñ imine.

¹⁶ Josuatä ude yäweränä ämawebe päke unitä yäñkuñ; Nämo! Ninä Yawe mäde ut imiñpän anutu jopi-jopi gämoriken nämoinik api itne. ¹⁷ Yawe Anutunin ini uwä nin ba äbekniye oraniye Isip kome komi epänken nanik nimagutpän kudän kudupi pähap täñirän dapunintä kañkumän. Täñkañ äma ätutä komeken kadäni käronji kuñatkumänken u Yawetä watä säkgämän it nimiñkuk. ¹⁸ Ude täñkañ Yawetä Amo nanik ba kome ätu täño kome mähem yäwat kirenpän komeni nimiñkuk. Unita nin imaka, Yawe gämoriken itkañ unita watä piä api täñ imine, u nintänjo Anutu unita.

¹⁹ * Ude yänirä Josuatä yäwetkuk; Inä Yawe gämoriken jop täga nämo api itneñ. Anutu uwä siwonji kudupiinik. U ämawebeniyetä anutu ätu nadän yämikta bitnäkinik tak täyak. Ude tänayän täño uwä peñawäkjin täño momi täga nämo api peñ tamedäk yäk. ²⁰ Nadäkañ? Täga täñ tamik täyak upänkañ Yawe mäde ut imiñkañ kome ätu täño anutu jopi yäwatnayän täño uwä Yawe uwä äyänutpän in täñpän wawäpän api tadäpmän morewek yäk.

²¹ Ude yäweränä ämawebetä Josua ñode iwetkuñ; Nämoinik! Ninä Yawe gämorikengän itkañ unita watä piä api täñ imine. ²² Ude yäwäwä Josuatä yäwetkuk; Injin-tägän yänahänpän Yawe gämoriken itta yänkehäromtak man yäkañ. Ude yäweränä yänkuñ; Eñ, ninin yäkamän ude!

²³ * Täñpäkañ Josuatä äneñi ñode yäwetgän täñkuk; Ude yäkañ unita äma ätu täño anutu jopi in bämopjinken itkañ u ureñ täñpä kwäpän bänepjin Isrel täño Anutu Yawe unitagän iniñ kirewut. ²⁴ Ude yäweränä ämawebe päke unitä Josua

* **24:2:** Stt 11:27 * **24:14:** Stt 17:1; Kis 20:3-4; Sam 111:10; Apos 9:31; Efe 6:24; Plp 1:10 * **24:19:** Mat 6:24; Luk 14:25-33 * **24:23:** 1Ko 10:20-21; Hib 12:28-29

iwetkuṅ; Nin Yawe Anutunin unitäṅo gämorikengän itkaṅ mani api buramine yäk.

Rut

Webe kubä Moap komeken nanik unitäño manbiñam

Yanäbeki Naomi kenta Rut täño manbiñam

1-2 Bian yäpmänj daniwani ämatä Isrel ämawebe yabänj yawat täñkuño kadäni ugän ketemta jop itkuñ.

Irirä äma kubä wäpi Elimelek, Efrata äbotken nanik Betlehem yotpärare Juda komeken it täñkuko unitä webeni Naomikät nanakiyat Malon kenta Kilion yämaguränkañ Moap komeken itpäñ-nadäktä kuñkuñ. ³ Pänku ittängän Elimelek kumbänkañ webeni Naomi nanakiyat ukät itkuñ. ⁴⁻⁵ Itkañ nanak yarä u webe yarä Moap komeken nanik wäpi Opa kenta Rutpäñ yäpümän. Yäpmänpäñ itkañ obañ 10 täreñirän Malon kenta Kilion bok kumänjirän Naomi inigän, äpi nanakiye nämotä itkuk.

⁶ Naomi ittängän nadänjuk; Juda komeken Yawetä ämawebeniye täñkentän yämikta täñ-bumbum pewän ahäkañ yäj nadänpäñ äbekiyat yäwerän bok kukta tunum täñkuñ. ⁷ Täñpäñ äbekiyatkät kome it täñkuño u penpen Juda kädet moräki yäput penpäñ kuñkuñ. ⁸ Kuntängän Naomitä äbekiyat ñode yäwetkuk; Ektä näk ba äpjekyat kumbumäno unita watä it nimik täñkumäno udegän Yawetä ekta watä it tamiñirän päñku menjekyat-kät irun. ⁹ Täñpäñ Yawetä täñkentän tamiñirän äma yarä äneñi kañ yäpmänkañ irun. Ude yäwetpäñ kowat bäyañ imän täñpäñ konäm bumta kotkuñ. ¹⁰ Konäm kotpäñ ñode iwetkumän; Ude nämo! Nek gäckät mähemkayeken u bok api kune yäk.

¹¹ Ude yäwänä Naomitä äneñi yäwetgän täñkuk; Äbeknayat, äyänutpen notjiyeken kun. Mebäri imata näk näwatta nadäkamän? Näkä jide täñpäñ nanak ätu bäyawakanj api yäpdenj? ¹²⁻¹³ Ude täga nämo. Näk webe pähap täyat. Äma äneñi täga nämo api yäpet unita kun. Ba äma apinogän yäpmänpäñ nanak pengän bäyawero u yäpmäktä kadäni käroni täga nämo itsämdeñ. Kadäni käroni irän wawäpäñ äma ätupänj yäpdenj yäj nadätat. Äbeknayat, butewaki pähap. Yawetä mäde ut namitak unita butewaki ärowani nadän tamitat.

¹⁴ Ude yäweränä Rut kenta Opa konäm äneñi kotkumän. Kotpäñ Opa äbeki bäyañ iminpäñ tenpen kuñirän Rut kukta bänepi bitnäkinik täñpäñ Naomikät itta nadänjuk. ¹⁵ Ude täñpänä Naomitä Rut iwetkuk; U ka! Gwaräpka noriyeken ba anutuniyeken kuyak. U iwat yäk. ¹⁶ Ude yäwänä Ruttä iwetkuk; Nämo, näk gäckät bok kudayän. Näkä gäk gepmanpen kukta man näwereno. Gäkä deken kwayänj täno u näk bok api kude yäk. Gäk de irayänj täno u bok api itde. Gäkño notkaye u näkño notnaye ude api itneñ. Ba gäkño Anutu u imaka, näkño Anutu ude api irek. ¹⁷ Gäkä kome deken kumbipänj änenayänj täño uwä näk kome ugän api äneneñ. Imaka kubätä nek bämopnekken madän täkñewektawä. Kumäk-kumäk kubä-tägän api madän täkñewek. Bureni-inik yäyat. Näkä man yäyat ño kudup nämo iwarawä Yawetä kowata wakiinik kañ namän. ¹⁸ Naomitä Rut man kehäromi ude yänjirän nadänpäñ tenpäñ kukta man kubä äneñi nämo yänjuk. ¹⁹ Ude täñpäñ bok kumañ Betlehem yotpärareken kuñkumän. Eruk kumañ Betlehem yotpärareken ahänjirän kome u nanik webetä bumta kikñutpäñ yänkuñ; Ño Naomi ini ba? ²⁰ Ude yäwäwä Naomitä yäwetkuk; Wäpna Naomi yäj nämo näwetneñ. Unitäño mebäri uwä säkgämän. Upänkañ kehäromi mähemitä mäde ut namiñkuko unita wäpna säkgämän yäj nämo näwetneño. Mara yäj näwerut. Unitäño mebäri jägämi yäk. ²¹ Kome ño penpen kuñkuro ugänä tunum webe bumiktä kuñkut. Upänkañ apinjo Yawetä jopi jäwäriinik irira nämagut yäpmänj äbatak. Ude täñjirän

mebäri imata Naomi, webe säkgämän yän näwetneḡ. Kehäromi mähemi unitä yänpewän näk wakiniḡ täḡkut.

²² Eruk, manbiḡam ḡo Naomitä äbeki Rut Moap komeken nanik imaguränkaḡ Moap kome penḡeḡ Betlehem yotḡärareken wit madäk-madäk kadäniken ahänḡkumäno unitäḡo manbiḡam.

2

Ruttä Boastä piäken piä täḡkuk

¹ Betlehem kome uken Naomi äpi kumbuko unitäḡo nägät moräk kubä wäpi Boas unitä itkuk. Boas uwä Elimelektä äbotken nanik, äma ekäni kubä, tuḡum äma. ^{2*} Täḡpäkaḡ keḡma kubä Ruttä äbeki Naomi ḡode iwetkuk; Nadäḡ namiḡiri äma kubätä piäken kuḡkaḡ piä äma wit madänḡtäḡ kuḡjirä ätu jop mänḡpani u kaḡ yäpa yäk. Äma kubätä nadäḡ namänä unitä piäken api täḡpet yäk. Ruttä ude iweränä Naomitä iwetkuk; Äbekna, yäyan ude tä yäk. ³ Ude yäwänä eruk Rut piä kubäken kuḡpänḡ piä ämatä wit madänḡtäḡ kuḡjirä mänḡpani u yäpmänḡtäḡ yäwatuk. Piä ude täḡkuko uwä Boas, Elimelek täḡo nägät moräk kubä unitä piäken täḡkuk.

⁴ Piä täḡ irirän Boas Betlehem yotḡärare penḡeḡ piäniken äbänḡpänḡ piä ämaniye yabänḡpänḡ ḡode yäwetkuk; Yawetä inkät iton. Ude yäwänä kowata ḡode iwetkuḡ; Yawetä kon täḡ gamiton yäk.

⁵ Täḡpänḡ Boastä piä äma täḡo intäjukun äma ḡode iwet yabänḡkuk; Webe gubaḡi u netätä äbotken nanik? ⁶ Yäwänä iwetkuk; U kome kubäken nanik, äbeki Naomikät Moap komeken naniktä äbumän yäk. ⁷ Webe unitä ḡode näwerak; Nadäḡ namiḡiri piä ämakaye yäwarän täḡpänḡ wit pewä mänḡpani kaḡ yäpa yän näwerak. Ude näweränḡpänḡ täga yäwapänḡ piä tamimaḡ yäput penḡpänḡ täḡ yäpmänḡ äbäko apiḡogän itḡpänḡ-nadäk täyak u yäk.

⁸ Ude iweränkaḡ Boastä pänḡu Rut iwetkuk; Äpetna, man kubä gäwera nadä yäk. Äma kubätä piäken wit yäpmäkta kwentawä. Näkä piäken ḡogän webe kwayak ḡokät kaḡ täk täḡput. ⁹ Webe u wit madänḡjirä yabänḡkaḡ ugän yäwarän täk täyi. Nadätan? Näk piä ämanaye gäk waki nämo täḡ gamineḡta yäjjiwät man uku yäwerat. Täḡpänḡ umeta gewäwä ume käbotken gwetḡpänḡ penḡo u täga api näḡpen yäk.

¹⁰ Boastä ude iweränä Ruttä Boas dubiniken iḡami kome terak yäpän äpmonḡpänḡ iwetkuk; Näk kome kubäken nanikpänḡ mebäri imata nadäḡ namiḡpänḡ oraḡ namitan? ¹¹ Ude iweränä Boastä ḡode iwetkuk; Äḡkatä kumänḡjirän äbekka Naomita täḡkentäk mebäri mebäri täḡ imiḡkuno unitäḡo manbiḡam yänḡjirä kudup nadänḡkut. Gäk kome kujatka ba meḡkaye nankaye yepmaḡpenḡ äbot kudupi gänaḡ itta äbuno u nadäḡ gamitat. ¹² Unita Yawe, Isrel täḡo Anututä watä it gamekta dubiniken äbuno unitä imaka täga täḡkuno unita gwäki tägagämän kubä gamiton.

¹³ Ude yäwänä Ruttä ḡode iwetkuk; O intäjukun ämana, näk piä watä webekayetä itkaḡ ude nämo itat upänḡkaḡ oraḡ namiḡpänḡ man kwini näweriri bänepna pidäm täyak yäk.

¹⁴ Täḡpäkaḡ ketem naknak kadäniken Boastä Rut ḡode iwetgän täḡkuk; Äbä käräga kubä yäpmänḡpänḡ wain ume gänaḡ yäputḡpänḡ naḡ. Ude iweränä Ruttä wit madäwani ämawebekät bok maḡjitkuḡ. Maḡjit irirän Boastä wit mujipi iḡiḡkuko u imän naḡpänḡ koki täḡpänḡpänḡ moräki pewän itkuḡ. ¹⁵⁻¹⁶ Ketem naḡ paotḡpänḡ akumaḡ pänḡu wit mänḡpani äneḡi butuḡkuk. Ude täḡ irirän Boastä piä ämani ḡode iwetkuk; Nadäḡ imiḡjirä nämo yäpnaḡiken, wit pädä täwani

* 2:2: Wkp 19:9-10; Lo 24:19

bämopiken mänpani kaŋ yäpän. Ba ugän nämo, madäk-madäk kadäniken ätu yäpmän däknepän pewä maŋ iminjirä kaŋ yäpän. Ude tänjirän nämo ibeneŋ.

¹⁷ Tänpäkaŋ Rut piä täŋ yäpmän kuŋtäyon edap dapuri äpmonkuk. Ude tänpän wit kujari yäpuko u däpmän-pewä bureni tärenjirä taŋi, 10 kilos ude ahänkuk. ¹⁸ Ude tänpän yäpmän päŋku wit bureni yäpuko ukät ketem nanŋaŋ moräki penkuko u äbeki Naomi iwonärenkuk. ¹⁹ Iwonärenjirän Naomitä Rut ŋode iwetkuk; Yäke, gäk netä piäken piä tänpän wit ŋo yäpmän äbätan? Anututä äma nadän gamiko u säkgämän täŋ imiton. Ude yäwänä Ruttä iwetkuk; Näk piä uwä äma kubä wäpi Boas unitä piäken tät yäk.

²⁰ * Ude iweränä Naomitä yänkuk; Yawetä Boas kon täŋ imiton! Yawe uwä äma kumbani ba kodak irani watäni itta yänkehäromtak man yäwani u nämo irepmit täyak. Ude yänpän ŋode iwetgän tänkuk; Nadätan? Äma uwä nintäŋo nägät moräk bureni, watä it nimikta yäwani yäk. ²¹ Yäwänä Ruttä iwetkuk; Äneŋi man täga kubä ŋode näwetkuk yäk. Gäk piä watä webenayekät itpän piä täŋ yäpmän kuŋjiri wit madäk-madäk kadäni kaŋ tärewän. ²² Ude iweränä Naomitä ŋode iwetkuk; Äbekna, u täga gäwerak yäk. Piä watä webeniyekät piä tänayän täŋo u tägagämän. Kubätä piäken kweno uwä piä ämaniyetä waki täŋ gamineŋ! yäk.

²³ Tänpäkaŋ Ruttä Boas täŋo piä webeniyekät piä täŋ yäpmän kuŋjirä wit madäk-madäk kadäni tärenkuk. Tärenjirän äbekikät pen it yäpmän äronkumän.

3

Rut äma kubä kaŋ-ahänkuk

¹ Eruk ittängän Naomitä äbeki Rut ŋode iwetkuk; Gäkä säkgämän irenta äma kubä kaŋ-ahän gaminäŋi yäk. ² Ŋode nadäsi; Boas, watä piä webeniyekät piä bok täŋkuŋo u nägät moräknin yäk. U apinŋo bipäda wit bureni yäpmäkta kujari madänkuŋo u däpmän käkäräyän yäk. ³ Unita gäk ume ärutpän tek säkgämän täŋkaŋ imaka kääbäŋi nitek gupka terak ärutpän Boastä piä tänpayän täyakken kuŋpän inamiken kwawak nämo ahän imen. Nämo, kääbop iriri unitä epän tänpän tärewäpän ketem ume kaŋ nanŋ paorän. ⁴ Täŋkaŋ däpmon pärayän tänjirän unitä pärayän täko u ket kaŋ kaŋpän nadä. Tänpän däpmon patguŋ tänjirän päŋku tek ämet pärayän täko u yäpmän akuŋpän kuroŋi käda kaŋ pat. Pariri unitä kikŋutpän imaka gäkä tänaŋi u api gäwerek. ⁵ Naomitä ude iweränä Ruttä iwetkuk; Täga, näwetan ude api tänpet yäk.

⁶ Ude yänkaŋ Ruttä wit däpmän käkärani bägupken päŋku äbekitä piä man iwetkuko u kudup tänkuk. ⁷ Boas ketem ume nanŋpän bänep oretoret terak itpänä däpmona inŋewä päŋku wit bureni änok itkuŋken u patkuk. Parirän Rut yeŋ-yeŋ päŋku Boas täŋo tek yäpmän akuŋpän kuroŋiken patkuk. ⁸ Ude parirän Boas bipani bämopiinik kikŋutpän äyänutpän kaŋkuk; Webe kubä kuroŋi käda parirän! ⁹ Kaŋpän iwetkuk; Gäk netä? yäk. Yäwänä iwetkuk; Näk Rut, piä webeka yäk. Gäk Elimelek täŋo nägät moräk, näk watä it namikta yäwani. Unita näk webekata kaŋ nämagut yäk. ¹⁰ Ude iweränä Boastä ŋode iwetkuk; Äpetna, Yawetä kon täŋ gamiton! Kudän täyan ŋo imaka täga äbekkata täŋ iminjuno u irepmitpän täyan. Äma gubaŋi, tuŋum ikek ba tuŋumi nämo u kubä täga yäpnaŋi upänkaŋ nämo, äbekka täŋo nägät moräk näkken äbätan. ¹¹ Unita äpetna, umuntäwentawä. Imaka kubäta näwet yabäwayän täyan uwä api täŋkentän gamet yäk. U imata, yotpärare ŋo nanik kudup u mebärika nadäkaŋ. Gäk webe täga. ¹² * Tänpäkaŋ näkä gäk watä it gamikta yäwani yän näwetan u man bureni upänkaŋ näk gägäni bumik. Nägät moräk bureniwä

* 2:20: Wkp 25:25 * 3:12: Rut 2:20

äma kubä itak. ¹³ Unita ño pariri kome yäñewänkañ näkä tami päñku äma u iwet yabäwa gäka watä itta täga yäwänä täga. Täñ täga nämo yäwänä eruk, näkña watäka api it gamet. Yawe irit mähemu u wäpi terak ude yäñkehärom täyat. Eruk päsi yäk.

¹⁴ Ude täñpäñ Boas kuroñiken parirän kome yäñeñ buruburu täñjirän akwänkañ Boastä iwetkuk; Ämawebetä gäk ño pاران yäñ nadäneño unita kome ket nämo yäñeñirän kuyi yäk. ¹⁵ Kwayäñ täñjirän Boastä ñode iwetgän täñkuk; Tekka punin nanik yäñopmäñpäñ ño iri yäk. Iwerän ude täñpänä wit bureni tek terak äreñpän kuñjirän 20 kilos ude täñkuk. Täñpänkañ Rut täñkentäñpäñ wit uwäk u pudätpäñ piri terak peñkuk. Piri terak pewänkañ yotpärareken kuñkuk. ¹⁶ Kumañ päñku Naomi ahäñ imiñjirän äbeki u ñode iwet yabäñkuk; Äbekna, kädet jide ahäñ gamik? yäk. Ude iweränä Ruttä imaka Boastä täñ imiñkuko u kudup iwetkuk. ¹⁷ Iwetpäñ yäñkuk; Äma unitä äbekken ketäñ täga nämo kwen yäñ näwetpäñ wit ño namän yäpmäñ äbätat yäk.

¹⁸ Ude iweränä Naomitä iwetkuk; Eruk äbekna, nadäñit nadäñit isi yäk. Imaka bureni ahäñjirän kañ käda. Nadätan, Boas imaka täñpayäñ gäwerako unita nämo mañjirän äpmonayäñ.

4

Boastä Rut webenita yäpuk

¹ Eruk, Boastä käbeyä bägup, yotpärare täño yämabamken päñku mañitpäñ itkañ Elimelek täño mäden naniki Boastä Rut iwetkuko u äbäñjirän kañkuk. Kañpäñ iwetkuk; Notnapak, äbikañ bok itda yäk. Ude iweränä päñku Boastä itkukken mañitkuk. ² Täñpänä Boastä yotpärare täño äma ekäni 10 ujeta man pewän kwäkañ äma ekäni ekäni äbuñ. Äbäwä yäwerän bok mañitkuñ. ³ Mañit irirä noripaki u ñode iwetkuk; Nadätan? Naomi Moap kome peñpeñ äbuko uwä monen yäpayäñ notnekpak Elimelek täño kome kujat u äma kubäta imikta nadätak yäk. ⁴ Unita ñode gäwetta nadätat; Kome u suwawayäñ nadäñpänä äma ekäni ekäni itkañ ño inamiken yäñtäre. Täñ nämo yäpayäñ nadäñpänä siwoñi yä. U imata, kome u gäkä mähemu tänañi bumik, näkä jukun “ei” täga nämo yäwet yäk. Ude iweränä äma unitä täga, api suwawet yäñ yäñkuk.

⁵ Ude yäwänä Boastä iwetkuk; Nadätan? Kome u Naomi keriken suwanpäñä Moap nanik webe kajat Rut u imaka, webekata yäpnañi yäk. Ude täñjiri notnekpak kumbuko unitäño wäpi nämo api paorek. Nämo, kome kujari u äbekiye oraniye ahänayäñ täkañ unita biñamgän api it yäpmäñ ärowek yäk. ⁶ Ude iweränä noripaki u ñode iwetkuk; Bureni, kome kujat u näkä mähemu tänañi upäñkañ näkä suwawero uwä kome u näkñaken nanaknayeta biñam nämo api ireko unita täga nämo yäpayäñ. Unita gäkñata biñam yäk.

⁷ * Kadäni uken Isrel naniktä ñode täk täñkukonik; Äma kubätä kubä täño tuñum kubä suwaweko ba äma yarätä tuñumi kowat imän tädeño u täñkehärom takta tuñum unitäño mähemitä kuroñi ärärani yäñopmäñpäñ äma tuñum yäpeko unita imek. Ude täñjirä piä u täretak yäñ nadäk täñkuñonik.

⁸ Mebäri unita äma noripak unitä kome kujat u Boas gäkñata suwa yäñ ude iwetpäñä kuroñi ärärani yäñopmäñpäñ imiñkuk. ⁹ Ude täñjirän Boastä äma ekäni ekäni ukät ämawebe päke itkuño u ñode yäwetkuk; Eruk nabäñjirä in inamjinken Elimelek-kät nanakiyat Kilion kenta Malon unitäño tuñum Naomitä inigän yäpmäñ kuñatkuko u apiño näkä suwanpäñ mähemu täyat yäk. ¹⁰ * Ba ugän nämo. Malon täño webe kajat Rut, Moap nanik u imaka, webenata imagutat.

* 4:7: Lo 25:9 * 4:10: Lo 25:5-6

Ude täjira notninpak kumbuko unitäño wäpi yotpärareni njoken nämo api paorek. Nämo, kome kujari u äbekiye oraniye ahänayän täkañ unita biñam api it yäpmän ärowek yäk. In inamjinken kudän ño täyat.

¹¹* Ude yäwerirä äma ekäni ekäni ukät ämawebe päke itkuño u ei-gera yänpän yänkuñ; Täjiri gabänpän-nadäkamän. Unita Yawetä webeka täñkentän iminirän Resel kenta Lea, Isrel äbot nintäño äbeknin pähap yarä ude äworenpän nanak mäyap kañ bäyañ gamän. Ude täjirän gäkñawä Efrata äbot täño tuñum äma kubä tänpän Bethlehem yotpärareken wäp biñam ärowani nitek kañ it. ¹²* Täñkañ Yawetä ekta nanak mäyap taminirän Juda kenta Tama täño nanaki Peres unitäño äbot pähap udegän kañ ahäwut.

Boas täño nanak ba oraniyeta man

¹³ Tänpäkañ Boastä Rut webenita yäpuk. Täjirän Yawetä nadän iminirän nanak kok itpän nanak ämani kubä bäyañkuk. ¹⁴ Bäyañirän kome u nanik webetä Naomi ñode iwetkuñ; Yawe täño wäpi iniñ oretna! Unitä watä it gamikta orañka kubä gamitak yäk. Nanak unitä Isrel ämawebe bämopiken wäp biñam ärowani nitek iton. ¹⁵ Nadätan? Äbekka Ruttä gäka gäripi nadän gamikinik tänpän täñkentäk tañi täñ gamik täyak uwä nanak 7tä täñkentän gamineño u irepmitak. Unita nanak apiño bäyatak unitä webe pähap täjiri täñpidäm-pidäm täñ gaminpän watä säkgämän api it gamek yäk. ¹⁶ Ude iweräwä Naomitä nanaki bäyañ iminpän ini bäyawani bumik watäni it imik täñkukonik. ¹⁷ Tänpäkañ webe kome u naniktä nanak u wäpi Obet yän iwetkuñ. Ude yänpän yänkuñ; Wisiknin! Naomitä nanak kubä yäpmäntak! Tänpäkañ Obet uwä Jesi täño nani. Täñ Jesi uwä Devit täño nani.

¹⁸⁻²² Eruk ñowä Perestä äbotken nanik täño wäp tawañ; Peres uwä Hesron täño nani. Hesron uwä Ram täño nani. Ram uwä Aminadap täño nani. Aminadap uwä Nason täño nani. Nason uwä Salmon täño nani. Salmon uwä Boas täño nani. Boas uwä Obet täño nani. Obet uwä Jesi täño nani. Tänpäkañ Jesi uwä Devit täño nani. Ugän.

* **4:11:** Stt 29:31 * **4:12:** Stt 38:27-30

1 Samuel

Profet Samuel kenta intäjukun äma Saul unitäño manbiñam

3

1 Samuel 3:1-10

Yawetä Samuelta gera yänjuk

¹ Äma gubañi Samuel Yawe täño epän täk täñkuko u Elitä watäni irirän täk täñkukonik. Kadäni uken Yawe täño man kotäktä Isrel ämawebeken mäyap nämo ahäñkuk. Ba ayäbu terak imaka, kadäni mäyap nämo ahäñ yämiñkuk.

² Täñpäkañ kadäni uken Eli täño dapuri wañirän dapuri itpipiwayäñ täñkuk. Eruk biñani kubäken Eli uwä Yawe täño kudupi yot gänañ ini päraniken patkuk. ³ Parirän Samuel uwä Anutu täño topmäk-topmäk unitäño gäpe pewaniken kudupi yot gänañ u patkuk. Kome nämo yäñerän Anutu täño topän u pen ijiñ itkuk. ⁴ Eruk Yawetä Samuelta gera yänjuk. Gera yäñirän ñode yänjuk; Ei, näk itat ño! yäk. ⁵ Ude yäñpäñ bäräñeñ päñku Eli iwetkuk; Näka gera yäñpewi äbätat yäk. Ude yäñirän Elitä iwetkuk; Näk gäka gera nämo yät. Äneñi kuñkañ päsi yäk. Ude iweränä päñku patkuk. ⁶ Eruk, äneñi päñku parirän Yawetä Samuel! yäñ gera yänjuk. Ude yäñirän nadäñpäñ Samueltä akumañ Elikan äneñi kuñpäñ iwetkuk; Näka äneñi yäñpewi äbätat yäk. Yäñirän Elitä iwetkuk; Nanakna, gäka gera nämo yät. Päñku äneñi pat.

⁷ Täñpäkañ Samuel uwä Yawe täño kotäk nämo nadäk täñkuko unita Yawetä gera yäñirän nadäñ urukuruk täñkuk. ⁸ Eruk, Yawetä Samuelta gera äneñi yäñirän kadäni yäräkubä täñkuk. Yäñirän Samuel äneñi akumañ Elikan kuñpäñ iwetkuk; Näka gera yäñpewi äbätat yäk. Täñpäkañ Elitä ñode nadäwän tumbuñ; Yawetä ini yäyak yäñ nadäñkuk. ⁹ Ude nadäñpäñ Samuel iwetkuk; Äneñi päñku pariri gera äneñi yäwänä kañ iwet; Yawe, näwet. Epän ämaka jopi näk man jide näwerayäñ täyan unita juku päram täyat. Ude iweränä Samuel päñku patkuk.

¹⁰ Päñku parirän Yawetä äbä dubiniken itkañ gera pengän kadäni yäräkubä yänjuk udegän yänjuk; Samuel! Yäñirän Samueltä yänjuk; Näwet! Epän ämaka jopi näk man jide näwerayäñ täyan unita juku päram täyat.

2 Samuel Intäjukun Äma Devit unitäño Manbiñam

11

2 Samuel 11:26-27

Devit äma kubä täño webeni kubo täwänpäj Profet Natantä kañ-yänjuk

²⁶ Uria webenitä äpi u kumäntak yäj biñam nadänkañ konäm butewaki täñkuk. ²⁷ Täñpäñ kupämta it yäpmäj kuñtäyon tärenjirän Devittä epän ämaniye yäwet-pewän yänikñat yäpmäj enjini gänañ pewä Devittä webenita yäpuk. Yäpänkañ nanak ämani kubä bäyañ imiñkuk. Devittä kudän ude täñjirän Yawetä kawän nämo tägañkuk.

12

2 Samuel 12:1-15

¹ * Täñpäkañ Yawetä Natan Devitken iwerän kuñkuk. Pänku ñode iwetkuk; Yotpärare kubäken äma yarä itkumän. Kubäwä tuñum äma, kubäwä äma jäwäri. ² Tuñum äma uwä sipsip bulimakau bumta it imiñkuñ. ³ Täñ äma jäwäri uwä sipsip webeni tepi kubägän nanakipäj, monen penpäñ yäpuko unitägän itkuk. Täñpäñ watäni irirän inikät nanakiyekät bok pat täñkuñ. Ketem mähemitä nak täñkuko ugänpäj moräki nak täñkuk. Ba mähemitä ume gwetpäñ nak täñkuko ugänpäj nak täñkuk. Täñpäñ dämpmon patpat uwä, kupäñkengän pat täñkuk. U iniken äperi ude it imiñkuk.

⁴ Täñpäkañ tuñum äma uken noripaki kubä kome kubäken nanik äbänjirän, tuñum äma u iniken sipsip ba bulimakau kubä yäpmänpäj äma unita ijin imikta bitnänpäj äma jäwäri unitäño sipsip webeni tepi kubägän u päñku yäpmänpäj noripaki äbuko unita utpäñ ijin imiñkuk.

⁵ Devit man ude nadänpäj tuñum äma unita koki wawäpäñ Natan iwetkuk; Yawe irit mähemi täño wäpi terak ñode yänkehärom täyat; Äma kudän ño täñkuko u kumäkta biñam! ⁶ Täñpäñ äma jäwärita butewaki nämo nadän imiñpäñ imaka ude täñ imiñkuko unita kubätagän kowata sipsip yaräbok-yaräbok kañ imän yäk.

⁷ Ude iweränä Natantä Devit ñode iwetkuk; Äma uwä gäk ubayäj! Yawe, Isrel ämawebe täño Anutu unitä ñode yäyak; Näk Isrel äbot täño intäjukun äma ude gepmanpäñ ume gakñi piñ gäbatkut. Ba Soltä iwan täñ gamiñjirän u keriken nanik yomägakut yäk. ⁸ Täñpäñ Sol täño tuñumi gamiñkut, ba unitäño webeniye gamiñ moreñkut. Täñpäñ Isrel ba Juda äbot gäkä intäjukun it yämikta ketka terak yepmankut. Täñkañ imaka u ba unitä gäripka nämo dämpmäj tärenjuk yäwänä ätukät yäpurärätpäj gamam. ⁹ Unita gäk imata Yawe näkño man nadäwi äpani täñpäpäñ imaka näkä nadäwa waki täk täyak u täñkun? Gäk Uria Hitai nanik u kumäj-kumäj utkun. Amon äma äbot keriken penjiri Uria urirä webeni yäpmäjiri webeka ude täñkuk. ¹⁰ Unita ket nadäsi. Gäk näka nadäwi äpani täñpäpäñ Hitai äma Uria unitäño webeni gäkñata korenkuno unita nägät moräkayetä ämik terak api kumäk täneñ.

¹¹ * Täñpäñ Yawetä ñode yäyak; Nadätan? Gäkña äbotken naniktä iwan api täñ gamiñeñ. Ba dapunka terak webekaye yäpmänpäj nägät moräkka kubäta imiñjira kepma käron webekayekät api pätnen. ¹² Imaka u käbop täñkunopäj näkäwä kwawa pähap Isrel äbot injamiken api täñpet.

* 12:1: Sam 51 * 12:11: 2Sml 16:22

¹³Ude yāwānā Devittā Natan ṅode iwetkuk; Nāk waki tāṅkuro uwā Yaweken momi tāṅkut. Ude yāwānā Natantā iwetkuk; Yawetā momika peyak. Gāk nāmo api kumben. ¹⁴Upāṅkaṅ gākṅa imaka ude tāṅpāṅ Yawe tāṅo iwaniyetā wāpi iniṅ tāwetta tāwit yāmiṅkuno unita ironi bāyaṅkumāno u api kumbek.

¹⁵Tāṅpākaṅ Natantā man ude iwet moreṅpeṅ eṅiniken kuṅirān eruk Yawetā nadāṅirān nanak Uria tāṅo webenitā Devitta bāyaṅ imiṅkuko u kāyām waki kubā tāṅkuk.

1 King

Isrel äbot täño manbiñam ätu

3

1 King 3:1-15

Solomontä nadäk-nadäk tägata Anutuken yäñapiñkuk

¹ Eruk Solomon uwä Isip nanik täño intäjukun äma ukät bänep kubägän itta nadänpäj unitäño äperi webenita yäpuk. Yäpmänpäj imagut yäpmäj Devit Täño Yotpärareken kuñkuk. Webeni u irirän Solomontä iniken yori, kudupi yot ba Jerusalem täño yewa pähap täñkuk. ² Bian Isrel äbottä Yawe iniñ oretta yot siwoñi kubä nämo täñkuñ. Nämo, u Anutu iniñ oretta mobä bukä uken-uken täñtän kwaniken uken ärawa täñtän kuk täñkuñonik. ³ Täñpäkañ Solomon uwä Yaweta gäripiinik nadäj imiñpäñ unitäño kädet tägatäga nani Devittä iwatpäñ täñkañ iwet täñkuko udegän täñkuk. Ude täñkukopäñkañ Yaweta ärawa täñ imayäj nadänpäñä tom däpmänpäñ mobä bukä uken-uken täñtän kwani uken ijiñ imiñpäñ iniñ orettän kuk täñkukonik.

⁴ Täñpäkañ kadäni kubäta Yaweta ärawa täñ ima yäñpäñ Gibeon komeken kuñkuk. Kome uken mobä bukä intäjukunta ude itkuk. Uken kadäni kadäni kuk täñkuko tom mäyapinik, 1,000 udepäñ däpmänpäñ mobä bukäken ijik täñkukonik. ⁵ Eruk bipani ugän Yawetä däpmonken ahäj imiñpäñ ñode iwetkuk; Gäk imaka kubäta gäripi nadänpäñ näwet yabäñiri api gamet yäk.

⁶ Ude iweränä Solomontä kowata ñode iwetkuk; Epän ämaka Devit, nana u gäk bureni-inik gäwarän täñkañ kudän siwoñi täñpäñ bänep paki terak kuñatkuko unita gäk nadäj imikinik täñ imiñkun. Täñpäñ apiño udegän kumbukopäñ ironka terak nadäj imikinik täñpäñ unita komeñi ämawebeniye yabäj yäwatta nanaki näk iwoyäñkun. ⁷ O Yawe Anutuna, gäk nana Devit täño kome yäpmäktä epän ämaka näkpäñ iwoyäñkun. Upäñkañ näk gubañigän unita yabäj yäwat piä täkta mebäri nämo nadäwa tärekañ. ⁸ Unita ämawebe äbotkaye daninañi nämo, gäkñata biñam iwoyäñkuno ño jide täñpäñ yabäj yäwaret? ⁹ Täga nämo unita nadäk-nadäk täga ämawebe u yabäj yäwatta kañ nam. Nadäk-nadäk u namiñiri uterak imaka täga ba waki u täga api yäpmäj daniñpäñ nadäwet. Ude nämo täñpiwä netätä ämawebekaye äbot pähap ño watäni täga it yämek?

¹⁰ Ude yäñirän Ekänitä Solomon täño yäñyabäk man unita nadäwän säkgämän tägañkuñ. ¹¹ Nadäwän tägawäpäñ ñode iwetkuk; Ämawebekaye kudän siwoñi terak yabäj yäwarayäj nadänpäñ imaka täga ba waki yäpmäj daniñpäñ nadäkta nadäk tägata näwet yabätan uwä tägagämän kubä ude näwet yabätan. Gäkñata yäñpäñ kome terak kadäni käroni itta, ba moneñ tuñum terak itta, ba iwankaye täñpäwakta nämo näwet yabäno u täga täñ. ¹² Unita imaka täga unita näwet yabäno u bureni-inik api gamet. Nadäk täga, äpmonpaniinik gamayäj täyat uwä nadäk-nadäk äma ätu bian itkuño ba api ahäneño u yärepmitpäñ gäk inipärik kubä api iren. ¹³ Täñ, imaka ätuta nämo näwet yabäno u imaka, bok api gamet. Kome terak irayäj täyan ude wäp biñam ärowani ba moneñ tuñum pähap, intäjukun äma ätutä yäpmäk täkañ u irepmitpäñ api yäpen. ¹⁴ Täñkañ gäk näkño gärip iwatpäñ näkño jukuman ba бага man kudup buramiñpäñ, nanka Devittä täñkuko ude täñpayäj täno uwä nadäj gamiñira kome terak kadäni käroni api iren.

15 Tāņpākaņ Solomon man u nadāņpāņ dāpmon pat itkuko u akuņpāņ-nadāņkuk; U dāpmonken tāyat yāk. Eruk ude yāņpāņ, kumaņ pāņku Jerusalem ahāņpāņ Yawe tāņo Topmāk-Topmāk Gāpe dubiniken itpāņ Yaweta bānep kubāgān irit tāņo iron peņpāņ tom dāpmāņpāņ ārawa tāņ imiņkuk. Ude tāņkaņ iniken epān āmaniyeta āņnak-āņnak pāhap tāņ yāmiņkuk.

8

1 King 8:22-43

Solomontā kudupi yot tāņkuko u Anututa biņam pekta yāņapik man yāņkuk

22 Tāņpākaņ Isrel ābot Solomon kaņ iwarirā Yawe tāņo bukā iņamiken itkaņ keritā kunum terak ket kewatkuk. 23* Tāņpāņ ņode yāņkuk; O Yawe, Isrel āmawebe tāņo Anutu, kunum gānaņ ba kome terak gāk ude-wani kubā nāmoinik itak. Gākā watā āmakaye gākagān bānep peņpāņ iņamkaken kuņat tākaņ unita bānep iron tāņ yāmikta yāņkehārom taņkuno u nāmo wārāmut tāyan.

24 Gāk nana Devit, watā āmaka u tākta yāņkehārom taņpāņ iwetkuno u bureni tāyan ņo. Bian mekatā yāņkunopāņ apiņo ketkatā bureni pewi ahātak.

25* Eruk Yawe, Isrel āmawebe tāņo Anutu, gākņo watā āmaka nana Devitta yāņkehāromtak man ņo iwetkuno u bureni kaņ pewi ahāwān. Gāk ņode iwetkun; Devit gākā nāk iņamnaken irit kuņat-kuņatkata watā itpāņ siwoņi kuņatkuno nanakayetā udegān kuņatnayāņ tākaņ uwā nadāņ gamiņira gākā ābotken nanik āma kubātā Isrel tāņo intājukun āma ude itta nāmo api wāyākņek tāneņ.

26 Unita Isrel tāņo Anutu, gāk nana Devit, watā āmaka u man iwetkuno udegān yāņiri kaņ kehārom tawān.

27* Upāņkaņ Anutu, jide? Gāk kome terak tāga iren? Bureni-inik, kunum pāhap pāke u gākā itnaņi bumik nāmo, tāpuri tāņirān gāk udewanitā nākā yot ņo tāņ gamiņkuro uken jide ude itpāņ-nadāk tāņpen?

28 O Yawe Anutuna, watā āmaka nāk apiņo gāk iņamkaken butewaki gera yāyat ņo juku peņpāņ yāņapik manna nadāņ nami.

29* Gākā yot ņonita ņode yāņkun; U wāpna tāņo irit bāgup kaņ tāņpān yāņ yāņkuno unita gāk kepma bipani udegān yot ņoken dapun ijiņpewi āpāk tāyon. Ude tāņiri watā āmaka nākā iņamna yot ņo iwoņāreņkaņ yāņapik man yāk tāņira nadāņ namik tāyi.

30* Bureni Anutu, watā āmaka nāk ba Isrel ābotkayekāt nintā iņamnin yot ņo iwoņāreņkaņ yāņapik man yāņitna, irit bāgupkaken kunum gānaņ itkaņ yāņapik mannin nadāņpāņ mominin kaņ peņ nimik tā.

31-32 Tāņpākaņ āma kubātā noripakita waki kubā tāņ imiņirān peņ iwerirā noripaki unitā yot ņoken ābā gākņo bukā iņamiken itkaņ gākā noripakita kowata imikta gāwerayāņ tāņpānā eruk gāk kunum gānaņ itkaņ āma yarā unitāņo mani nadāņpāņ yāpmāņ danik epān tāņpāņ āma momi tāņpani tāktāki terak kowata kaņ imi.

Tāņpākaņā āma momini nāmo unita gāk momika nāmo yāņ yāntāreņ imiņiri kaņ kwān. Ude tāņ imiņiri āma u waki kubā nāmo tāņkuk yāņ api nadāneņ.

* 8:23: Sam 35:10, 86:8, 89:6,8 * 8:25: 1Kin 2:4; Luk 1:68-72 * 8:27: Jon 1:15; Apos 17:24; 2Ko 6:16 * 8:29: Lo 12:11 * 8:30: Sam 103:3; Mat 6:12

- 33-34 Tānpäkaŋ Isrel äbotkayeta gäkken momi tāñirä gäkä iwaniye nadāŋ yāmiŋiri äbotkaye tāŋo kehäromi yāpmāŋ äpäñirä bānepi äyāŋutpāŋ gäk wäpka äneŋi yānpāŋ yot ŋoken gwäjiŋ äpmonŋ gamiŋpāŋ gäkken yāŋapinayāŋ tānpāwä kunum gānaŋ itkaŋ mani nadāŋ yāmiŋpāŋ wakini kaŋ ärut yāmi. Tāŋ iwantä ini komeken yāŋ-yākŋat yāpmāŋ kuneŋo u tānpāwä gäkä kome äbekiye oraniyeta yāniŋ kireŋkuno uken äneŋi yāŋ-yākŋat yāpmāŋ kaŋ äbi.
- 35-36 Tānpäkaŋ ämawebekayeta gäkken momi tāñirä gäkä kunum tāŋo yāma yāpuriri iwān nämo tañirān nadāwä tumbäpāŋ Yawetä bārāpi ŋo nimitak yāŋ nadāneŋ. Ude nadānpāŋ iŋami yot ŋo iwoŋäreŋpāŋ wäpka äneŋi yānpāŋ yāŋapinayāŋ tānpāwä kunum gānaŋ itkaŋ watä ämakaye Isrel ämawebe unitāŋo momi kaŋ peŋ yāmi. Momini peŋ yāmiŋpāŋ kädēt tāga iwatta yāwetpāŋ yāwoŋäreŋkaŋ nadāŋiri kome inita yāniŋ kireŋkuno uken iwān äneŋi kaŋ tawān.
- 37-38 * Tānpäkaŋ komeninken nakta jop irit ba käyām pähap ahāñirān, ba epänken ketem tāŋo iwantä ahānpāŋ ketem tānpä wañirä, ba käpuktä ahānpāŋ ketem pähämi kudup naŋ päräk tañirä, ba iwaniyeta yotpārare it gwäjiŋit, imaka umuri ba käyām udewanitä ahāñirān Isrel ämawebekaye ukät nanik ätutä bānep nadāŋ bārāp tānpāŋ yāŋapik man terak yot ŋoken keru api kewatneŋ.
- 39 * Ude tāñirä kunum gānaŋ irit bägupkaken itkaŋ mani nadāŋ yāmiŋpāŋ momini peŋ yāmiŋkaŋ täktäki kudup uterak kowata kaŋ tāŋ yāmi. U imata, gäk kubä-tägän äma kuduptagän tāŋo bānepi kawu tärek täkaŋ.
- 40 Ude tāñiri kome gäkä äbekiye oraniyeta yāniŋ kirewani uken itkaŋ gäka umuri pähap nadānpāŋ gāmotkakengän api it yāpmāŋ äroneŋ.
- 41-42 Tānpäkaŋ ämatä wäpka pähap ba kehäromika pähap unitāŋo biŋam api nadāneŋ. Tānpāŋ äma kudupi kubä Isrel äbotkaye nintä äbotken nämo ahāwanitä kome banken nanik wäpka biŋamkata yānpāŋ yot ŋoken äbä yāŋapik-apik epän api tānpä.
- 43 * Ude tāñirān gäk kunum gānaŋ irit bägupkaken itkaŋ mani nadāŋ imiŋpāŋ imaka u ba unita yāŋapiŋirān kaŋ nadāŋ imik tä. Gäk ude tāñiri äma äbori äbori komeni komeni it yāpmāŋ kukaŋ unitä wäpka biŋam nadānpāŋ gäka umun pähap nadānpāŋ api kuŋatneŋ, Isrel äbotkaye nintä täk täkamāŋ udegän. Tānpāŋ yot tāŋ gamiŋkuro ŋoken wäpka biŋam itak yāŋ api nadāneŋ.

17

1 King 17:7-24

Elaijata webe kajat kubä täŋkentäŋ imiŋkuk

⁷ Kome uken iwān kadāni kārōŋi nämo taŋkuko unita ume täpuri wäpi Kerit u kawuk taŋkuk. ⁸ Kawuk tañirān Yawetä Elaija ŋode iwetkuk; ⁹ * Bārāneŋ pāŋku Sarefat yotpārare, Saidon komeken ahānpāŋ u kaŋ it yäk. Uken webe kajat kubä gäka watä irekta iwetkut. ¹⁰ Ude iwerirān Elaija akumaŋ Sarefat kuŋkuk. Kumaŋ pāŋku Sarefat tāŋo yāmabamken ahānpāŋ kaŋkuk; Webe kajat kubä kädäp butuŋ irirān. Ude tāñirān kaŋpāŋ gera tānpāŋ ŋode iwetkuk; Ume tāga gwetpāŋ yāpmāŋ äbä namayāŋ? Umeta nekaŋ yäk. ¹¹ Ude iweränä ume

* **8:37-38:** Sam 91:15, 32:3-4, 42:11; Rom 7:24 * **8:39:** Hib 4:12; Rev 22:12 * **8:43:** Sam 86:9, 102:15; Rev 11:5 * **17:9:** Luk 4:25-26

gwet imayän kuñirän Elaijata äneñi gera tänpän iwetkuk; Käräga imaka, bok täga yäpmän äben?

¹² Ude iweränä webe unitä iwetkuk; Anutuka, Yawe irit mähemi wäpi terak bureni gäwetat; Käräga nämo yäk. Ba plaua kenta ume gakñi käräga iijka miyäkän itkamän yäk. Kädap bututat ño yäpmän päñku u ijinpäñ ironinakät ninek nädayän. Ugänpän nanpäñ api kumde yäk. ¹³ Ude yäwänä Elaijata iwetkuk; Nadäwätäk täñpeno yäk. Eñiken päñku yäyan ude tä. Täñkañ plaua ba ume gakñi täpuri itak upän käräga täpuri näka jukun ijin nam. Näka jukun ijin namikan injekta mäden kañ iji. ¹⁴ Nadätan? Yawe, Isrel nanik täño Anututä ñode yäyak; Plaua käbotken u bäräñeñ nämo api paorek. Ba ume gakñi käbot imaka, bäräñeñ nämo api paorek. Nämo, u pen it yäpmän kuñirän Yawetä täñpewän kome ñoken iwän äneñi api tawek yäk.

¹⁵ Elaijata ude iweränä webe u Elaijata iwetkuko udegän täñkuk. Täñirän kepma kubäkubä Elaija-kät yamiñi u ketem täga nak täñkuñ. ¹⁶ U imata, plaua ba ume gakñi käbot uwä nämo paotkumän, Yawetä Elaija iwetkuko udegän.

¹⁷ Eruk ätu nanak itpäñ webe unitäño nanaki käyäm täñkuk. Käyäm tañi täñtäñ kuñtäñgän kumbuk. ¹⁸ Täñirän miñitä Elaija ñode iwetkuk; Wära! Anutu täño epän äma gäkä waki nadän namiñpäñ ude täñ namitan? Ba momina kwawak peñ namiñpäñ näñño nanakna utta äbun ba? ¹⁹ Ude iweränä Elaijata iwetkuk; Ironi u nam. Ude yäwänä ironi kumbani u imän bäyañ imiñ yäpmän yot täñkireki punin unu Elaijata ini pat täñkukken uken äronpäñ bukä terak tewän patkuk. ²⁰ Tewän parirän butewaki terak Yawe ñode iwetkuk; O Yawe Anutuna, webe kajat ño watä säkgämän it namik täyak. Unita imata bäräpi imiñpäñ ironi yomägatan? ²¹ * Ude yänpän ironi uterak kadäni yaräkubä ude akuñkañ pat tänpän Yaweken ñode yäñapiñkuk; O Yawe Anutuna, nadän imiñiri ironi ño äneñi kodak tawän! yäk.

²² Ude yäñirän Yawetä ironi u nadän imiñirän äneñi kodak täñkuk. ²³ * Kodak tawänä Elaijata ironi ñokeno pudät päpmo miñita imiñkañ iwetkuk; Ño ka yäk. Ironika kodak täyak ño yäk. ²⁴ Yäwänä miñitä Elaija iwetkuk; Eruk apiño bureni nadätat. Gäk Anutu täño epän äma kubä itkañ Yawe täño man yäñahäk täyan uwä bureniñgän yäk täyan yäk.

19

1 King 19:1-21

Elaija umuntanpäñ Sinai pomken metänpeñ kuñkuk

¹ Eruk intäjukun äma wäpi Ahabtä yotken äneñi äbänpäñ webeni Jesebel Elaijata anutu jopi Bal unitäño profet kudup kumän-kumän däpuko unita ba imaka ätu täk täñkuko unitäño manbiñam kudup iwetkuk. ² Iwerän nadänpäñ Jesebeltä Elaijata jukuman ñode tewän kuñkuñ; Gäkä profet däpuno udegän api guret yäk. Kwep kadäni ini ñodetagän näkä gäk nämo gurawä anutu ätutä näñapän kañ nurut.

³⁻⁴ * Eruk Elaija man u nadänpäñ iniken gupita umuntanpäñ metänpeñ kuñkuk. Tänpän epän ämani imaka imaguränkañ päñku Juda kome Beseba yotpärareken ahänkumän. Täñkañ epän ämani yotpärare uken teñkañ iniwä kome ämatä nämo iraniken kepma kubä ude kuñkuk. Kumañ päñku päya kubä täño äyünken mañit itpäñ Yaweken yäñapik man ñode yäñkuk; Yawe, bäräpi ñodewani wari ahän namikta nämo nekañ. Unita nutpewi kumba! Näk

* **17:21:** 2Kin 4:34-35 * **17:23:** Luk 7:15; Apos 9:41; Hib 11:35 * **19:3-4:** Jna 4:3

äbeknaye oranaye udewanigän, äma täga nämo. ^{5*} Ude yänpän päya mebariken ugän däpmon patkuk.

Parirän anero kubä pit kubägän ahänpän injit tänpän iwetkuk; Akunjan nanj yäk. ⁶ Iwerän kikuutpän dapun ijiwän kwäpän yabänkuk; Gwäki penjuk käda käräga ijiwani kubäkät ume käbotkät irirän. Ude yabänpän yäpmanpän nanjan äneni pärku däpmon patkuk.

⁷ Parirän Yawe täno anerotä äneni äbä yäwän kikuurapän node iwetkuk; Oi, akunjan nanj yäk. Ketem nämo nanpänä kädet käroni täga nämo kwen yäk. ⁸ Ude iwerirän päjaku nanpän kehäromi yäpmanjan kunjuk. Kepma bipani 40 ude kuntängän Sinai pom wäpi kubä Horep uken ahänkuk. Pom uwä Anutu täno pom.

Yawetä Elaija ahän iminjuk

⁹ Kuntängän Horep mobä käwut kubä kan-ahänpän uken itkuk. Irirän eruk Yawetä node iwetkuk; Elaija, ima mebarita no äbäno itan? ^{10*} Yänirän Elaijatä iwetkuk; Näk Yawe Anutu kehäromi mähe mi wäpi yäpman kunjatta bänepna kädap ijinirän it yäpman äbätat. U node, Isrel äma äbottä gäkkät topmäk-topmäk kubägän tänpäni u mäde utkan gäk ganin oretta bukä tänpäni däpman äreyänkun. Tänpän profetkaye kuman-kuman dapun. Tänpäni näk kubä-tägän waki irira näk imaka nutnayän epäni tänpän itkan.

^{11*} Elaijatä ude yäwänä Yawetä iwetkuk; Gäk äpaman pärku pom terak äronpän Yawe näk inamnaken it. Ude iweränä pengän manit pähaptä jukun piänpewän pom ba mobä tokät tänpä kunjun. Tänpäkan Yawe imaka umuri u gänan nämo äbuk. Tänpän manit irepmirirän kenän kwainirän u gänan imaka, Yawe nämo itkuk. ¹² Kenän bitnänpän kädap mebet pähaptä ahänkuk. Upänjan Yawe kädap mebet u gänan imaka, nämo itkuk. Kädap mebet ahänpän irepmirirän jiap man kubä ahänkuk. ¹³ Ahänirän Elaijatä u nadänpän inami dapun iniken tektä tänpänpän mobä käwut yämaken päpmo wädän itkuk. Irirän man kotäk kubä ahänkuko uwä node iwet yabäkgän tänpän; Elaija, ima mebarita no äbäno itan? ^{14*} Yäwänä Elaijatä iwetkuk; Näk Yawe Anutu kehäromi mähe mi wäpi yäpman kunjatta bänepna kädap ijinirän it yäpman äbätat. U node, Isrel äma äbottä gäkkät topmäk-topmäk kubägän tänpäni u mäde utkan gäk ganin oretta bukä tänpäni däpman äreyänkun. Tänpän profetkaye kuman-kuman dapun. Tänpäni näk kubä-tägän waki irira näk imaka nutnayän epän tänpän itkan.

^{15*} Ude yäwänä Yawetä node iwetkuk; Gäk äneni äyänutpen kome jopi Damaskus yotpärare ukäda itak u kan ku. Tänpän yotpärare uken äma kubä wäpi Hasael u kan-ahänpän ume gänpi pinj ibariri Siria nanikta intäjukun äma kan tänpän. ^{16*} Ude tänpän äneni äma kubä wäpi Jehu, Nimsi täno nanaki u imaka kan-ahänpän ume gänpi pinj ibariri Isrel äma äbotta intäjukun äma kan tänpän. Ba Elisa, Safat täno nanaki, Abel-Mehola komeken nanik u kan-ahänpän ume gänpi pinj ibariri gänno bägup yäpmanpän profet kämi itta kan tänpän. ¹⁷ Tänpäkan äma ätu Hasael täno ämikta metänayän täno uwä Jehutä kan däpän. Ba äma ätu Jehutä nidäpek yänpän metäwäwä Elisatä kan däpän. ^{18*} Upänjan nähä Isrel ämawebe 7 tausen ude, anutu jopi Bal nämo gwäjin äpmon imani ba genj nämo darani u tänpän yäminjira api itnen.

Elisatä Elaija iwarän tänpän

¹⁹ Yawetä ude iweränä Elaija akuman pärku Safat nanaki Elisa u kan-ahänkuk. Elisa u äma ätukät bulimakau 24 ude yäpman kunjatpän kome dukduk

* **19:5:** Hib 1:14, 13:5 * **19:10:** Rom 11:3 * **19:11:** Jop 38:1; 2Pi 1:17-18 * **19:14:** Rom 11:2-4
 * **19:15:** 2Kin 8:7-13 * **19:16:** 2Kin 9:1-6 * **19:18:** Kis 20:5; Rom 11:4-5

epän täñ itkuñ. Täñirä Elisa ini uwä iniken bulimakau yarä u yäpmäñ kuñarirän Elaijatä ahäñ imiñkuk. Ahäñ imiñpäñ Elaijatä teki punin nanik yäñopmäñpäñ Elisata ämet imiñkuk. ²⁰ Täñirän Elisa bulimakau epän täñ imiñkuño yabä kätäñpeñ Elaija bäräñeñ iwatpäñ iwetkuk; Jop waki nadäñ namiñiri päñku meñna nana yepmañpeñ kukta butewaki man yäwetkañ kañ gäwara. Ude yäwänä Elaijatä ñode iwetkuk; Täga, kuyi. Nämo ganiñ bitnätat yäk.

²¹ Ude iweränä Elisa uwä äyähutpeñ päñku bulimakau epän täñ imani u datärenpäñ däpuk. Täñpäñ päya kujat bulimakautä kome duñ imani ugänpäñ kädäpta yäpmäñpäñ bulimakau uwä ijiñpäñ ämawebeta yämän nañkuñ. Ude täñpäñ Elaija iwarän täñpäñ watä epän täñ imiñkuk.

2 King Isrel äbot yarä uwä wañ moreñkuñ

2

2 King 2:1-12

Anututä Elaija kunum gänañ yäpmäñ kuñkuk

¹ Täñpäkañ Yawetä Elaija mänit pähap unitä äyänuttän äbayän täyak uterak kunum gänañ pudät yäpmäñ ärokta kadäni keräp tañirän Elaija kenta Elisa Gilgal yotpärare penpen kuñkumän. ² Kuñtängän Elaijatä Elisa iwetkuk; Yawetä Betel yotpärare kukta näwerako unita gäk ño isi yäk. Ude iweränä Elisatä yäñkuk; Ude nämo! Näk gäk nadäñ gamikinik täyat unita Yawe irit mähemi wäpi terak bureni-inik ñode gäwetat; Näk bok kudayän. Ude yäwänä Betel yotpärareken bok kuñkumän.

³ Täñpäkañ profet äbot Betel itkuño unitä yabän ahänpän Elisa iwetkuñ; Yawetä gäkño intäjukun ämaka apiño gomägarayän täyak u nadätan? Ude yäwäwä Elisatä yäwetkuk; Ei, näk nadätat upänkañ unita wari yäneño yäk.

⁴ Eruk, päñku Betel itpäñä Elaijatä Elisa iwetkuk; Yawetä Jeriko yotpärare kukta näwerako unita gäk ño isi yäk. Ude iweränkañ Elisatä yäñkuk; Ude nämo! Näk gäk nadäñ gamikinik täyat unita Yawe irit mähemi wäpi terak bureni-inik ñode gäwetat; Näk bok kudayän. Ude iweränä Jeriko yotpärare bok kuñkumän.

⁵ Kuñirän profet äbot Jeriko itkuño unitä yabän ahänpän Elisa iwetkuñ; Yawetä gäkño intäjukun ämaka apiño gomägarayän täyak u nadätan? Ude yäwäwä Elisatä yäwetkuk; Ei, näk nadätat upänkañ unita wari yäneño yäk.

⁶ Eruk, päñku Jeriko itpäñä Elaijatä Elisa iwetgän täñkuk; Yawetä Jodan kome kukta näwerako unita gäk ño isi yäk. Ude iweränkañ Elisatä yäñkuk; Ude nämo! Näk gäk nadäñ gamikinik täyat unita Yawe irit mähemi wäpi terak bureni-inik gäwetat; Näk bok kudayän. Ude iweränä bok kuñkumän.

⁷ Eruk profet äbot uken nanik profet 50 unitä yäwat yäpmäñ kuñkuñ. Täñpäkañ Elaija kenta Elisa kumañ päñku Jodan ume gägäniken ahänpän irirän profet 50 uwä banban itkañ yabän yäwat itkuñ. ⁸ Täñirä Elaija tek karonji punin nanik yäñopmäñpäñ gwäjiñkuk. Gwäjiñkañ ume urirän umetä däkñepän kukñi kukñi kuñirän yarä uwä kome jopi parirän kuñkumän.

⁹* Kumañ ume kukñi udude kuñpäñä Elaijatä Elisa iwetkuk; Yawetä näk nämo yäpmäñirän näkä jide kubä täñ gamikta nadänpänä näwet yäk. Ude iweränä Elisatä iwetkuk; Anututä epän täkta kehäromi gamiñkuko u tañigän buñät namiñiri komeka kañ yäpayän nadätat yäk. ¹⁰ Ude yäwänä Elaijatä iwetkuk; Gäkä man yäyan unita nadäñira bäräpi täyak yäk. Upänkañ Yawetä nämagurirän nabänpänä imaka yäyan u api yäpen yäk. Täñ nämo nabäñiri nämaguränä, nämo api yäpen.

¹¹ Yänpän-nadäk ude täñtän kuñtängän pit kubägän karis kubä ba hos kädäp mebet ikektä ahänpän äma yarä u bämopiken kuñkañ Elaija mänit pähap äyänuttän äbuko u terak imagut yäpmäñ kunum gänañ äronkuñ. ¹²* Elisatä imaka u kañpäñ gera yäñkuk; Nana, nana! Isrel täño hos ba karis terak kwani äma! yäk. Ude yänpän Elisatä Elaija wari nämo kañkuk. Täñpäñ butewaki nadänpän iniken tek wen-gajähutkuk.

* 2:9: Lo 21:17 * 2:12: 2Kin 13:14

1 Stori

Isrel äbot täño manbiñam ätu

29

1 Stori 29:10-18

Devittä Yawe iniñ oretkuk

- ¹⁰ Devittä käbeyä inamiken Yawe ñode iwetpäñ iniñ oretkuk;
 O Yawe, oranin Isrel täño Anutu, gäkken ganiñ oretoret tärek-täreki nämo it täyon. ¹¹ * Gäk kunum gänañ ba kome terak, wäp biñam, kehäromi, penjäñek, ba epmäget kudän kuduhtagän gäkñata biñamgän täkañ. Gäk imaka kuduhtagän yabäñ yäwatta biñam, ba imaka kuduhtagänta intäjukun it yämik täyan.
- ¹² * Täñpäkañ ahäñ bumbum ba wäp biñam gäkken nanik äbäk täyak. Täñkañ gäk imaka kuduhtagän täño ärowani. Ämawebe kudupta wäp biñam ba kehäromi yämikta gäk ketkaken kehäromi itak.
- ¹³ Unita Anutunin, gäka bänep täga nadäñ gamiñpäñ wäpka biñam säkgämän yäpmäñ akukamäñ.
- ¹⁴ * Täñpäkañ iron tañi pähap pekamäñ ñonita nadäwätäk täyat. Mebäri imata gäkä näk ba ämawebenaye äpani ñonita nadäñ nimiñiri iron tañiinik ño pekamäñ? Näk nadätat, imaka imaka kuduhtagän yäpmäñ kuñat takamäñ uwä gäkkengän äbäñ morek täkañ. Unita iron gamikamäñ ñowä gäk ketkaken naniktä äbanigän.
- ¹⁵ * Naniye oraniyetä kome terak kadäni keräpigän it täñkuño udegän, gäkä nibäñiri kome mähem ude nämo, kome terak itpäñ-nadäknin keräpigän ude tak täkañ. Kome terak irit kuñat-kuñatnin uwä imaka bäräñeñ ahäñpäñ paot täkañ ude bumik. Nin kumäñ-kumäñ täga nämo irepmitne.
- ¹⁶ Unita Yawe Anutunin, wäpka kudupita kudupi yot kubä täneta täñ-bumbum pekamäñ ñowä gäk ketkaken naniktä äbanigän. U kudup gäkñogän.
- ¹⁷ Täñkañ Anutu, näk ñode nadäk täyat; Gäk äma bänepnin nibäñpäñ nadäwanitä äma imaka u ba u täñpayäñ nadäñpäñ täñyäkñarani terak nämo, kudän siwoñi terakgän tak täkañ udewanita gäripi nadäk täyan. Unita bänepna siwoñi terak, ba äma kubätä peñ näwerirän nämo, näkñaken gärip terak imaka ño peñ gamitat. Täñpäkañ ämawebekaye ño imaka, iniken gärip terak iron buñät gamiñirä yabäñpäñ oretoret tañi nadätat.
- ¹⁸ Unita Yawe, oraniye Abraham, Aisak, Jekop täño Anutu, ämawebekaye iron kädet tägagämän täkañ ño nämo paorekta nadäñ yämiñiri bänepi täño gäripini pen kañ it yäpmäñ kwän. Ba täñkentäñ yämiñiri bänepi gäkkengän peñpäñ kañ kuñat yäpmäñ kut.

* **29:11:** 1Ti 1:17, 6:15; Jud 1:25; Rev 4:10-11, 5:12 * **29:12:** Lo 11:18; Mat 28:18; Efe 3:16,20; 1Ko 1:11-12 * **29:14:** 1Ko 15:10; 2Ko 3:5, 12:9-11; Jem 1:7 * **29:15:** Sam 119:19; Hib 11:14-16; 1Pi 2:11; Jem 4:14

Jop

Äma täga kubä wäpi Jop uwä komi butewaki nadäḅkuk

38

Jop 38:1-11

Yawetä Jop iwet yabäk täḅkuk

- ¹* Täḅpäkaḅ Yawetä mänit ibäm gänaḅ Jop kowata ḅode iwet yabäḅkuk;
- ² Wa! Gäk äma jidewanitä näkḅo nadäk tawaḅta nadäwätäk täyan? Nadäḅ guḅguḅ täk täyan unita unitäḅo mebäri yäḅahätan?
- ³ Unita, gäk äma bureni itan u täḅpäwä akwikaḅ gäwet yabäk täḅira kowata kaḅ näwet.
- ⁴* Eruk, gäk de kuḅariri kome päḅap täḅo jäwäri peḅkut? Nadäwi tärewäwä kaḅ näwet!
- ⁵ Ba ḅode käwep nadätan? Kome unitäḅo taḅini netätä nadäwän tärewäpäḅ uterakgän täḅpäḅ peḅkut? Ba netätä käroḅini kawän täreḅkuk?
- ⁶⁻⁷ Ba netätä kome täḅo beki äneḅirän guktä kaḅpäḅ meni kubägän peḅpäḅ kap teḅkuḅ? Ba netätä mobä päḅap kome mebäriken peḅirän aḅerotä kaḅpäḅ oretoret terak gera yäḅkuḅ?
- ⁸* Ba gwägu päḅaptä kome täḅo koki gänaḅ nanik dätpeḅ äbäḅirän netätä äneḅi nämo äpmokta yäma ukätükuk?
- ⁹ Nadätan? Kadäni uken gwägu päḅap uwä gubam kubiri kubiripäḅ tektä-yäḅ uwäk täḅkut.
- ¹⁰ Täḅkaḅ gwägu täḅo bagani peḅ yämiḅpäḅ yäma ukät iwatpäḅ täḅ-täpäneḅpäḅ peḅkut.
- ¹¹ Täḅpäḅä ḅode iwetkut; Ärowani täḅkaḅ tokätpäḅ бага irepmitpeḅ ḅo käda nämo äben yäḅ iwetkut.

* **38:1:** Mat 15:14; Rom 1:22; 1Ti 1:7, 6:4; 2Pi 2:12 * **38:4:** Stt 1:1; Hib 1:2,10 * **38:8:** Jer 5:22

Sam Juda nanik täño kap buk

1

Äma täga ba äma waki täño kädet

- 1 * Äma kubätä äma wakiwaki täño man nämo buramiwayäj täyak uwä bänep oretoret terak api kuᅇarek.
Äma unitä kädet äma wakiwakitä iwat täkaᅇ u nämo iwat täyak. Ba äma Anututa yäjärok man yäk täkaᅇ udewanikät itpäᅇ yäjpäᅇ-nadäk nämo täk täyak.
- 2 * Äma unitä Ekäni täño man ba kädet siwonjita gäripi-inik nadäk täyak. Gäripiinik nadäjpäᅇ unita kepma bipani nadäk-nadäk epän täk täyak.
- 3 * Äma uwä päya ämatä ume pomi terak piwani ude bumik. U kehäromigän it täkaᅇ. Pahämi kubirigän itkaᅇ bureni kadäni terakgän pat täkaᅇ. Imaka imaka äma unitä täᅇpeko uwä kudup tägagän ahäneᅇ.
- 4 Täᅇpäkaᅇ äma waki täᅇpani uwä udewani nämo. U pen nämo api itneᅇ. Nämo, u täpun-täpun mänittä piäj äreyäj täᅇpän kuk täkaᅇ ude bumik.
- 5 Unita Anututä äma wakita komi yämayäj täyak u täga nämo api irepmitneᅇ. Täᅇpäᅇ äma udewaniwä äma täga bämopiken itpäᅇ Anutu nämo api iniᅇ oretneᅇ. Nämoinik!
- 6 * Täᅇpäkaᅇ äma Anutu täño man iwat täkaᅇ, äma udewani Anututä oraᅇ yämiᅇpäᅇ watä it yämik täyak. Täᅇ, äma waki täᅇpani kuduptagän api pewän paotneᅇ.

2

Kome täño intäjukun ämatä inita nadäwä ärowani nämo täneᅇ

- 1 * Guᅇ ämawebetä imata ärowani täkta gäripi nadäk täkaᅇ? Ba imata kädet wakiwaki täkta man yäjpäᅇ-nadäk jop täk täkaᅇ?
- 2 Kome täño intäjukun äma uken-uken nanik imaka, ämik tänayäj tuᅇum täkaᅇ. Täᅇpäᅇ Anutu ini ba äma Anututä intäjukun-inik itta iwoyäjnkuro u wäpi yäpmäj äpäkta käbeyä täᅇpäᅇ man yäjpäᅇ-nadäk täkaᅇ.
- 3 Man yäjpäᅇ-nadäk täᅇpäᅇ ᅇode yäkaᅇ; Yarä unitä topmäᅇpäᅇ ini gämoriken nipmaᅇkumän yäk. Unita ketnän pädat täᅇkumäno u yäpmäj däᅇneᅇ täna kwäpäᅇ nininken gärip terak itna yäk.
- 4 * Komen ämatä ude yäjirä Ekänitä kunum gänaᅇ itkaᅇ yabäj mägayäjpäᅇ sära yäwet täyak.
- 5 Täᅇkaᅇ koki wawäpäᅇ jukuman kehäromi yäwerirän bumta umuntaᅇpäᅇ kwaik täkaᅇ.
- 6 Koki wawäpäᅇ ᅇode yäwet täyak; Wa! Äma intäjukun itta yäwani iwoyäjnkuro u näᅇᅇa teᅇkuro itak yäk. U pom kudupina wäpi Saion uken teᅇkuro intäjukun-inik itak yäk. U nadäj imut!

* **1:1:** Sam 26:4; Snd 14:15; Jer 15:17 * **1:2:** Jos 1:8; Sam 119:1, 119:35, 119:47, 119:92 * **1:3:** Ais 3:10; Jer 17:8; Ese 47:12 * **1:6:** Jon 10:14; 2Ti 2:19 * **2:1:** Sam 46:6; Apos 4:25-26 * **2:4:** Sam 37:13, 59:8; Snd 1:26

- 7* Tänpäkaŋ intäjukun äma Ekänitä iwoyänpäŋ teŋkuko unitä ŋode yäyak; Eruk ämawebenaye, man Ekänitä kwawak yäŋahäŋkuko u täwera nadäwut. Ekäni uwä ŋode näwetkuk; Gäk näkŋo nanakna. Apiŋo näkä gäkŋo nanka ude itat yäk.
- 8* Tänpäŋ ŋode näwetgän täŋkuk; Gäk näwerikaŋ guŋ ämawebe gäkŋa-tägän watä it yämenta api ganiŋ kirewet yäk.
- 9* Ude täŋira gämotnaken kaŋ irut yänpäŋ pärip-pärip kehäromi iŋitkaŋ äma komitä-yäŋ intäjukun api it yämen yäk.
Bureni, ämatä käbotinik däpmäŋ kărăpmit täkaŋ ude gäk pärip-päriptä guŋ ämawebe api däpmäŋ kărăpmiren. Ekäninatä man ude näwetkuk.
- 10 Unita kome täŋo intäjukun äma in, ba äma wäpi niked in, jukujin peŋpäŋ man täwerayäŋ täyat ŋonita ket nadäkot.
- 11* In Ekänita umuntaŋpäŋ gämori-kengän it täkot.
- 12* Nadäkaŋ? Anutu täŋo nanakitä äma wakita kokwawak bäräŋeŋ täk täyak unita kumäŋ-kumäŋ nidäpek yänpäŋ kaŋ oraŋ imut.

Tänpäkaŋ ämawebe Anututä watä it nimän yänpäŋ dubiniken kuk täkaŋ uwä Ekäni täŋo oretoret terak it täkaŋ.

3

Tamimaŋ täŋo yäŋapik man kubä

- Kap ŋowä Devittä nanaki tuäni Apsalom kaŋ-umuntaŋ kuŋatkaŋ teŋkuk.
- 1* Ekäni, iwanaye bumta ahäŋkaŋ näk tänpä wanayäŋ täkaŋ.
- 2 Täŋkaŋ yäŋärok ŋode näwet täkaŋ; Anututä täga nämo täŋkentäŋ gamek.
- 3* Ude näwet täkaŋ upäŋkaŋ Anutu gäk näkŋo kurepäna ude itan. Gäkŋa-tägän täŋpewi iwanaye yärepmi täyat.
Anutuna tägagämän, gäk bänep nadäŋ bäräpna täŋpidäm taŋ namiŋpäŋ nepmaŋpi iwan iŋamiken bätakigän it täyat.
- 4* Nadäkaŋ? Ekänitä täŋkentäŋ namän yänpäŋ gera yäŋira iniken pom kudupi terak itkaŋ gerana nadäŋ namik täyak.
- 5 Unitä watä it namik täyak unita bipani däpmon patguŋguŋ täŋtängän akuk täyat.
- 6* Iwanaye bumta näk it gwäjik täkaŋ upäŋkaŋ nämo umuntak täyat.
- 7* Ekäni, gäkä iwanaye däpmäk täyan. Täŋkaŋ äma waki u meni däpmäŋ tokäriri näk nutta tänpä wak täkaŋ. Unita Ekäni Anutuna, täŋ namiŋkuno udegän, gäk äbä iwan keru terak nanik nämagut!
- 8* Ekäni gäk kubä-tägän ämawebekaye täga täŋkentäŋ yämen. Unita Ekäni, ämawebekaye watä säkgämän it yämi.

4

Bipani kubäken Devittä kehäromi yäpmähta yäŋapik man yäŋkuk

- * **2:7:** Apos 13:33; Hib 1:5, 5:5 * **2:8:** Sam 72:8; Dan 7:13-14; Jon 17:4-5 * **2:9:** Sam 89:23; Rev 2:26-27, 12:5, 19:15 * **2:11:** Plp 2:12; Hib 12:28 * **2:12:** Jon 5:23; 1Pi 2:6 * **3:1:** 2Sml 15:13-17:22 * **3:3:** Sam 62:7 * **3:4:** Sam 4:3, 43:3 * **3:6:** Sam 23:4, 27:3, 118:10-13 * **3:7:** Jop 16:10; Sam 22:21, 57:4, 58:6 * **3:8:** Sam 28:8, 29:11

- 1 * Siwoŋi Anutuna, gäkken yäŋapiŋira nadäŋ namisi. Bian bänep nadäŋ bäräpna ketären naminŋkuno unita apiŋo gerana nadäŋpän oraŋ nami.
- 2 Ämawebe, in kadäni jidegän wäpna yäpmän äpäkta piäni täk täkaŋ u api penenŋ? Ba imaka jopi-jopi yäpmän kuŋat täkaŋ ba jopman nadäkta gäripi pähap nadäk täkaŋ u kadäni jidegän api penenŋ?
- 3 * Node nadäkot; Ämawebe Ekäni täŋo gämoriken kuŋat täkaŋ u inita biŋam iwoyäk täyak. Unita näkä gera yäŋira nadäŋ namik täyak.
- 4 * Unita ämawebe, in kujatjin kwaiwäpän momi täktäk kädet pewut. Täŋkaŋ döpmon patpat kadäniken kwikinik patpän man täwetat ŋonita juku pik täkot.
- 5 * Täŋkaŋ inä Ekänita nadäŋ imikinik täŋpän ärawa täktäk kädet ini gäripi nadäk täyak ude täŋ imik täkot.
- 6 * Ekäni, ämawebe mäyaptä gäkken gera jop node yäk täkaŋ; Iron täŋ nimi! Nadäŋ nimeno uyaku oretoret täga täne yän yäk täkaŋ.
- 7 * Ketem piäniken ahän bumbum täŋirä äma unitä oretoret nadäk täkaŋ. Upänkaŋ Ekäni, oretoret nadäk täkaŋ u jopigän. Bänep oretoret gäkä namik täyan u taŋi pähap. Bänepna täŋpidäm taŋ naminŋiri oretoret bumta nadäk täyat.
- 8 * Ekäni gäkŋa-tägän watä it naminŋiri säkgämän it täyat. Unita imaka kubäta nämo umuntaŋkaŋ döpmon bäränŋek-inik päŋku säkgämän patgunŋuŋ täk täyat.

5

Anututä watä it imikta äma kubätä yäŋapiŋkuk

- 1 O Ekäni, näk komi nadäŋpän yänkähän-kähän yänira juku penpän nadäŋ namisi.
- 2 * Anutu intäjukun ämana, juku penpän täŋkentäkta konäm kotat ŋo nadäŋ nam.
- 3 * Ekäni, tami tami gäkken yäŋapik man yäk täyat. Edap dapuritä abäŋirän näk gäkken yäŋapik man kehäromigän yänpän gäkä kowata jide näwoŋärewayän täyan unita dapun täk täyat.
- 4 Anutu, anutu jopi ätu kudän wakita gäripi nadäk täkaŋ upänkaŋ gäk anutu udewani nämo. Nämoinik, äma waki täŋpanitä gäk dubikaken täga nämo itneŋ.
- 5 * Ba äma inita nadäwä ärowani täŋpani uwä inŋamkaken täga nämo itneŋ. Äma waki täŋpani udewanita gaŋani pähap nadäk täyan.
- 6 * Täŋkaŋ äma jop manman yäwanita täŋpäwak täŋ yämik täyan. Ba äma iwan täŋpän kumän-kumän dapanikät äma tänyäkŋarani täŋpanita wakiinik nadäk täyan.
- 7 * Upänkaŋ gäk näka butewaki pähap nadäŋ namik täyan unita gäkŋo kudupi yotken täga api ärowet. Äronpän ganin oretta gukut imäpmok api täŋpet.

* **4:1:** Sam 17:6, 18:6, 18:18-19 * **4:3:** Sam 6:8-9, 50:5, 135:4 * **4:4:** Sam 77:6, 119:11; Efe 4:26
 * **4:5:** Lo 33:19; Sam 51:19, 62:8 * **4:6:** Nam 6:26; Jop 7:7, 9:25 * **4:7:** Sam 97:11-12, 119:14, 119:72 * **4:8:** Jop 11:19; Sam 16:9 * **5:2:** Sam 3:4, 65:2 * **5:3:** Sam 30:5, 88:13, 130:6 * **5:5:** Hab 1:13 * **5:6:** Sam 55:23; Rev 21:8 * **5:7:** 1Kin 8:29-30; Sam 132:7, 138:2

- 8 * O Anutu, iwanaye bumta itkaŋ unita näkŋo irit kuŋat-kuŋatnata watä it naminiri gäkŋo kädet siwoŋi kaŋ iwara.
Kädet näkä iwatta nadäwikaŋ pätak u näwoŋäre.
- 9 * Näkŋo iwanayetä man bureni kubä nämoinik yäk täkaŋ. Uwä äma täŋpä waktagän nadäk täkaŋ.
Unitäŋo meni jinom uwä säkgämän, gakaŋi nikektä äma täŋyäkŋatpän kumän-kumän kädetken yämagut täkaŋ.
- 10 * Unita Anutu, manken yepmaŋpän komi piä kaŋ yämi. Täŋiri iniken nadäk tawaŋ wakiwakitä äyänutpän kaŋ täŋpä wawut.
Ärowani täŋ gaminpän momi bumta täk täkaŋ unita inamkaken nämo itta kaŋ yäwat-kire!
- 11 * Täŋpakaŋ ämawebe nadän gaminirä watä it yämik täyan uwä oretoret täk täkot. Bänep täga nadäŋpän oretoret kap kadäni kadäni tek täkot.
Ude täŋirä watä säkgämän it yämik täyi. U imata, ämawebe uwä gäka gäripi pähap nadän gaminpän gäka yänpän oretoret bureni täk täkaŋ.
- 12 * Bureni Ekäni, äma gäkŋo man bureni iwaräntäk täkaŋ unita kudän säkgämän täŋ yämik täyan.
Nadän yämik täyan unitä kurepätä-yän watä bureni it yämik täyak.

6

Äma bäräpiken irani täŋo yänapik man

- 1 * O Ekäni, mominata yänpän kokwawak nadänkaŋ nämo nebewen, ba momina täŋo kowata nämo namen.
- 2 * Ekäni, kehäromina paotini täyak unita butewaki nadän naminpän kehäromi äneŋi nam.
- 3 * Bänepnaken nadän bäräp pähap ahätak upänkaŋ Ekäni, gäk bäräŋen nämo täŋkentän namitan. Unita jidegän api nadän namen?
- 4-5 * Nutpewi kumbero uwä täga nämo ganiŋ oreret. Äma kumbanitä nämo nadän gamik täkaŋ. Udewaniwä gäk täga nämo ganiŋ oretneŋ.
Unita Ekäni, päbä bäräpi terak nanik nämagut. Gäk butewaki mähemi unita nadän naminpän kumän-kumän dubiniken nanik nämagutsi.
- 6 Konäm kot yäpmän äbäntäyiwa kehäromina kudup paotak. Täŋpän bipani bipani dapunna konäm pitotä ämetpäarani tekna ba gwäk kunowäna näbätak täyak.
- 7 * Iwanaye mäyap unita konäm pen kot täyat. Konäm kottäyiwa dapunna pom tokŋewäkaŋ dapun täga nämo ijik täyat.
- 8 * Tägagämän! Ekänitä konäm korira nadätak. Unita äma wakiwaki täŋpani in kewen namut!
- 9 Täŋkentäktä gera yäk täyat u nadän namitak. Bureni, yänapiŋira täŋkentän namik täyak.
- 10 Unita nadätat; Iwanaye bäräpi pähap gänaŋ itkaŋ umun bumta api täneŋ.
Täŋpän mäyäk pähap nadäŋpän nepmaŋkaŋ täŋguŋ-gurap täntän api ämetpeŋ kuneŋ.

* 5:8: Sam 24:4-5, 27:11 * 5:9: Sam 62:4; Luk 11:44; Rom 3:13 * 5:10: 2Sml 15:31, 17:14, 17:23
* 5:11: Ais 65:13 * 5:12: Sam 115:13 * 6:1: Sam 38:1; Jer 10:24 * 6:2: Sam 41:4; Hos 6:1
* 6:3: Sam 90:13 * 6:4-5: Sam 88:11, 118:17; Ais 38:18 * 6:7: Jop 17:7; Sam 38:10; Kra 5:17
* 6:8: Sam 119:115; Mat 7:23; Luk 13:27

7

Äma ŋo bäräpi nadänkaŋ Anutuken gera yänkuk

- 1 * Ekäni Anutuna, iwanaye yabän umuntaŋ gäkken käbop itta ärek täyat. Täŋkentän namiŋiri äma näk kumän-kumän nutnayän näwarän täkaŋ uwä nutneŋtawä.
- 2 Täŋ ämatä täŋkentän namikta nämo iräwä, iwanayetä tom ägwäri ude wädän gärepmän päŋku gupna api yäpmän däkneneŋ.
- 3-4 * * O Ekäni Anutuna, näk kudän waki kubä nämo täŋkut yän nadätat. Upänkaŋ näkken kudän waki ätu itneŋo, ba not kubäta täŋpawak täŋpero, ba notnapak täŋ-ikŋatpän man uterak yänmaŋpa äroweko, ba jop nadän iwanaye täŋpawak täŋpero u täŋpawä, eruk ŋode täga täŋpen;
- 5 Iwanaye jop yabäniri näwarän täŋpäŋ kaŋ nepmäŋirut! Nut-maŋpä äpmonpapän kumän-kumän täga api nutneŋ. Täŋpäŋ gupna kome terak jop uken täga api pewä pärek.
- 6 * Upänkaŋ näk ude nämo täŋpani unita Anutu, gäk kokwawak pähap nadänkaŋ akuŋpäŋ iwanaye nutnayän piä bumta täkaŋ u däpmänpäŋ yäwat-kire!
- Imata, gäkawä kudän siwonitagän nadäk täyan unita äbä täŋkentän namisi.
- 7 * Ude täŋpäŋ punin unu itkaŋ ämawebe kuduŋtagän yäweri gämotkaken irirä yabän yäwasi.
- 8 * Gähawä ämawebe kuduŋtagän täŋo kudän yäpmän daniwani unita Ekäni, iwanaye inamiken näka äma siwonji yän näwet!
- Imata, näk waki täŋjira kowata yäpmäkta yäwani nämo yän nadätan unita.
- 9 * Anutu, gäk äma siwonji pähap. Gäk äma täŋo nadäk-nadäk ba gäripini kudup nadäwi tärek täkaŋ.
- Unita gäk äma waki täŋo kudän waki kudup kaŋ pewi paorut. Täŋkaŋ äma siwonjita gwäki täga kaŋ yämi.
- 10 * Ämawebe, in nadäkaŋ? Anutu u näkŋo watä ämana. Äma unitäŋo man buramik täkaŋ u täŋkentän yämik täyak.
- 11 * Anutu uwä man yäpmän daniwani tägagämän. U äma wakiwaki nämo yabän oretpäŋ kowata yäpmäkta biŋam yänjären yämik täyak.
- 12 * Täŋpakaŋ äma waki u kudän waki nämo penayän täŋo uwä Anututä päip boham täŋo meni api wädäwek. U äpa topmäŋkaŋ gwäjikta pidäm täyak.
- 13 * Täŋpäŋ ämik täŋo tuŋum komi komi u yäpmänpäŋ kuwek kädäp mebet ikek äma u yamäkta täŋtuŋum täyak.
- 14 * Eruk, äma waki unita nadäwut. U kudän waki täkta tawaŋ pek täkaŋ. Täŋkaŋ täŋikŋarani kudän mebäri mebäri wari wari täk täkaŋ.
- 15 * Uwä äma ätuta buŋep täk täkaŋ. Upänkaŋ buŋep iniken unitä api äyänjutpäŋ yepmäŋirek.

* **7:1:** Sam 31:1, 31:15, 71:1 * **7:3-4:** 1Sml 24:11 * **7:3-4:** 1Sml 24:7, 26:7; Sam 109:4-5 * **7:6:** Sam 35:23, 94:2, 138:7 * **7:7:** Sam 22:27 * **7:8:** Sam 26:1, 43:1, 98:9 * **7:9:** Sam 34:21, 40:2, 94:23; Rev 2:23 * **7:10:** Sam 18:2, 18:30, 97:10-11 * **7:11:** Sam 50:6, 90:9 * **7:12:** Lo 32:41-42
 * **7:13:** Sam 18:14, 45:5 * **7:14:** Jop 15:35; Ais 59:4; Jem 1:15 * **7:15:** Sam 57:6

- 16 * U udegän, kudän waki iniken unitägän äyänutpäñ ini terak täñpawak api pewän ahäneñ.
- 17 U kawut! Anutu u siwoñi pähap unita bänep täga iwet täyat. Täñpäñ Ekäni Anutu ärowani unitäño wäpi biñam kap terak iniñoret täyat.

8

Anutu ima mebärita komen äma nin nadäñ nimik täyak?

- 1 * Ekäni Mähemnün, wäpka biñam gäripi gakñi nikektä kome kuduhtagän intäjukun itak!
- Wäpka biñam ärowani unita kunum gänañ naniktä gäk ganiñoret täkañ.
- 2 * Täñpäkañ iwankayetä mäyäk nadawut yäñpäñ nanak pakikat ironironi yawetpäñ yawoñärek täñiri kap terak ganiñoret täkañ.
Teñirä iwankayetä nadäñpäñ umuntañpäñ man kum api itneñ.
- 3 * Täñpäkañ Ekäni, näk kunum terak dapun täñpäñ imaka säkgämän ketkatä täñ peñkuno, komepak ba guk komeniken yepmañkuno u yabäñ yawatpäñ nadawätäk ñode täk täyat;
- 4 * Anutu, imata gäk äma mewuni ninta nadäwi ärowani täk täkañ? Imata ämawebe watä säkgämän it nimik täyan?
- 5 Nin äpani ude itnañipäñ wäpnin biñam epmäget kudän nitek ude nipmañkun.
Bureni, imaka päke u kudup yärepmitpäñ gäkña bumik nipmañkun.
- 6 * Ude täñkañ imaka kudup ketkatä täñ-peñkuno u yabäñ yawatta nipmañkun.
Ude täñiri imaka kudup u gämotninken itkañ.
- 7-8 Yawakkät tom ägwäri, barak ba imaka imaka gwägu pähap gänañ komeni komeni kuñat täkañ u kuduhtagän äma gämoriken yepmañkunotä itkañ.
- 9 Unita Ekäni Mähemnün, wäpka biñam gäripi gakñi nikektä kome kuduhtagän intäjukun itak!

9

Anutu täño kudän siwoñi unita bänep täga man

- 1 Ekäni, bänep nadäk-nadäkna kuduhta api ganiñoret täñpet. Täñpäñ näk ämawebe gäkä piä tägagämän täk täyan unita api yawet täñpet.
- 2 * Täñkañ Anutu ärowani, näkä nadäñ gamiñpäñ oretoret kap teñpäñ wäpka biñam api yäpmäñ ärok täñpet.
- 3 Gäkä täñkentäñ namikta äbäñiri iwanayetä gabäñ umuntañ metäñpeñ kuk täkañ. Metäñpeñ kuñkä mañ-däpmäñpäñ kumäk täkañ.
- 4 Täñpäkañ yäpmäñ danik piä täk täyan uwä siwoñigän täk täyan. Täñkañ näkño manna yäpmäñ daniñpäñ momika nämo yäñ yäñtäreñ namiñkun.
- 5 * Gäk guñ äbot äbori äbori nämo nadäñ gamik täkañ u yebeñpäñ äma wakiwaki u kumän däpmäñ moreñkun. Täñiri ämawebetä äma udewanita api guñ täneñ.

* **7:16:** Sam 140:9-11 * **8:1:** Sam 113:4, 148:13 * **8:2:** Sam 44:16; Mat 21:16; 1Ko 1:27 * **8:3:** Sam 111:2 * **8:4:** Jop 7:17-18; Sam 144:3; Hib 2:6-8 * **8:6:** Stt 1:26-28; 1Ko 15:27; Efe 1:22; Hib 2:8
* **9:2:** Sam 5:11, 83:18 * **9:5:** Lo 9:14; Snd 10:7

- 6 Bureni, iwaniye waŋkuŋo ubayäŋ. Inide ude api itneŋ. Gäk unitäŋo yotpärare yäpi waŋkuŋo unita ämawebetä kome unita täŋguŋ taŋpäŋ nämoinik api nadäneŋ.
- 7 * Täŋpäkaŋ Ekäni uwä intäjukun äma inide api it yäpmäŋ ärowek. Uwä intäjukun-inik itkaŋ ämawebe yäpmäŋ danikta pidäm täyak.
- 8 * Täŋpäŋ kudän siwoŋi terak api yäpmäŋ daniwek. Ude täŋkaŋ ämawebe kuduŋtagän iniken nadäk siwoŋi terak api yabäŋ yäwarek.
- 9 * Ekäni uwä eŋi kehäromi kubä ude itak. Iwantä äma kubäta täŋpäwak täŋpänä, äma u Ekäniken päŋku täga irek.
Ba bäräpi kadänikenä Anutuken käbop täga päŋku irek.
- 10 * O Ekäni, äma gäk gabäŋ tarek täkaŋ u kubä mäde nämoinik ut imiŋkuno unita ämawebe mebärika nadäwä tarek täkaŋ uwä gäkä terakgän api yeŋgämä penenŋ.
- 11 * Unita ämawebe, in Ekäni, Saion yotpärareken intäjukun itkaŋ yabäŋ yäwat piä täk täyak u wäpi biŋami iniŋoret täkot!
Epän pähap täk täyak unita ämawebe komeni komeni yäŋahäŋpäŋ yäwet täkot.
- 12 * Bureni, Ekäni uwä äma komi nadäk täkaŋ unitäŋo konäm gerata juku penpäŋ nadäŋ yämik täyak. Ude täŋpäŋ äma netätä komi u yämik täkaŋ unita kowata täŋpäwak täŋ yämik täyak.
- 13 Unita Ekäni, näka waki, butewaki nadäŋ namisi. Iwantä komi ba bäräpi namikaŋ ŋo yabä!
Kumäŋ-kumäŋ dubiniken itat ŋo nämaguri äneŋi täga kaŋ ira!
- 14 * Ude täŋpayäŋ täno uwä näk päŋku Jerusalem nanik ämawebe iŋamiken itkaŋ wäpka api ganiŋ oreret!
Ba waki keriken nanik nämagurayäŋ täyan unita oretoret pähap nadäŋpäŋ wäpka api yäpmäŋ ärowet.
- 15 * Täŋpäkaŋ äma guŋ äbotken naniktä nintä ärikta awaŋ äneŋkuŋo upäŋkaŋ ini-tägän awaŋi gänaŋ äriŋkuŋ.
Nin nipmäŋitta buŋep täŋkuŋo upäŋkaŋ buŋep iniken unitä yepmäŋitkuk.
- 16 * Bureni-inik, Ekänitä äma täŋo täktäki, kudän siwoŋi terak yäpmäŋ daniŋpäŋ kowata yämik täyak. Täŋirän äma waki uwä iniken kudän wakitä äyänutpäŋ täŋpäwak täŋ yämik täkaŋ.
- 17 * Äma waki komeni komeni Anututa nadäŋ äwaräkuk täk täkaŋ unitäŋo komeniwä kumbani kome ubayäŋ.
- 18 * Täŋpäkaŋ ämawebe tuŋumi nämo, täŋbute-bute täŋpaniwä Ekänitä jop yabäŋ äwaräkuk nämo täk täyak.
Nämo, äma bäräpi nitek udewani bureni-inik api täŋkentäŋ yämek.
- 19 Unita Ekäni, äbi! Äbä jop yabäŋiri komeni ämatä ärowani täŋ gaminenŋawä!
Äma nämo nadäŋ gamik täkaŋ u kudup yepmaŋpikaŋ gäkŋo man piäken kaŋ irut. Täŋpäŋ unitäŋo täktäki kaŋ yäpmäŋ dani.

* **9:7:** Sam 102:12, 102:26; Hib 1:11 * **9:8:** Sam 96:13, 98:9 * **9:9:** Sam 37:39, 46:1, 91:2 * **9:10:** Lo 31:6-8; Sam 37:25, 70:4, 91:14 * **9:11:** Sam 107:22 * **9:12:** 2Sml 4:11; Sam 9:18, 10:17, 22:24, 37:25; Ais 49:14-15; Hib 13:5 * **9:14:** Sam 13:5, 20:5, 35:9 * **9:15:** Sam 7:15, 94:23; Snd 5:22, 26:27 * **9:16:** Kis 14:31; Snd 5:22 * **9:17:** Jop 8:13; Sam 50:22 * **9:18:** Sam 12:5; Snd 23:18, 24:14

20 * Ekäni, ude täñiri kañ umuntäwut. Kehäromika ude yäwoñäreñiri inita nadäwä äpani-inik kañ täñput.

10

Äma waki täñpani u Anututä kehäromini täga yäpmäñ äpek

- 1 Ekäni, komi butewaki ahäñ namiñirän gäk imata nepmañpeñ päñku käbop itan?
- 2 * Ekäni, äma waki täñpanita nadä! U ärowani täñpäñ äma jopi jäwäri iwan täñ yämiñpäñ däpmäñpäñ yäwat-kirek täkañ u nämo nadätan?
- 3 * Äma waki täñpani uwä iniken bänepi täño gäripi ugän iwatpäñ ärowani täk täkañ. Monëñ tuñumta nadängärip täñpäñ Ekäni mäde ut imik täkañ.
- 4 * Äma udewanitä nin ärowani yäñpäñ Anututa nämoinik nadäñ imik täkañ. Nämo, Anututa nadäwä nämo itak bumik yäñ nadäk täkañ.
- 5 * Täñpäñ äma udewani tuñum pähap ikek itkañ kome terak säkgämän it täkañ. Upäñkañ Anutu, äma uwä inita nadäwä ärowani täñpäpäñ gäkño бага manta nadäwä äpani täk täkañ ba iwaniyeta udegän yäñärok yäwet täkañ.
- 6 * Täñpäñ bänepitä ñode nadäk täkañ; Imaka kubätä nin täga nämo täñpän waneñ. Nin tägagän api itne yäñ nadäk täkañ.
- 7 * Äma udewani uwä meniken äma tagwän man yäwet-yäwet unitägän abämañ kuk täkañ. Meberitä jop manman, umun man ba täñpäwak man yäk täkañ.
- 8-9 * * Täñpäñ kädet moräkken käbop itpäñ äma siwoñi ba äma kehäromini nämo, jop nadäñ däpmäk täkañ, añ komitä käbop itpäñ tom däpmäk täkañ ude.
- 10 Äma wakiinik täñpani uwä äma jäwäri u jirañ yäñ nadäñkañ yeñ yäwat päpmo yepmañpäñ ärowani täñ yämik täkañ.
- 11 * Täñkañ bänepitä ñode yäk täkañ; Anutu u ninta guñ täñpäñ dapuri täñpipik täñkuko unita nin nämo nibäk täyak yäk.
- 12 O Ekäni, gäk akuñpäñ äma waki täñpani unita kowata yämi! Täñkañ äma kehäromi paorani ninta guñ täwentawä!
- 13 Anutu, äma waki täñpani imata gäk ganiñ wärät täkañ? Ñode uwä jop nadäk täkañ; Kowata nämo api nimek!
- 14 * Upäñkañ Ekäni, gäk äma kädet waki täñpani u yabäk täyan. Äma udewanitä komi nimiñirä nibäñ äwaräkuk nämo täk täyan.
Unita äma kehäromini nämo, gäkä täñkentäñ nimi yäñpäñ gäkgän gabäñ tarek täkañ. U imata, gäk kubä-tägän äma jopi jäwäri täñkentäñ yämik täyan.
- 15 Unita Ekäni, gäkä äma waki täñpani täño kehäromi yäyomägatpäñ kowata komi kañ yämi!

* **9:20:** Sam 62:9; Ais 31:3; Ese 28:2 * **10:2:** Sam 7:16, 9:15; Snd 5:22 * **10:3:** Sam 94:4; Rom 1:32
 * **10:4:** Sam 14:1-2, 53:1 * **10:5:** Sam 12:5; Ais 26:11 * **10:6:** Ais 56:12; Rev 18:7 * **10:7:** Jop 20:12; Sam 12:2; Rom 3:14 * **10:8-9:** Sam 17:11 * **10:8-9:** Sam 17:12 * **10:11:** Jop 22:13; Sam 94:7; Ese 9:9 * **10:14:** Sam 68:5; 2Ti 1:12; 1Pi 4:19

- 16 * Ekäni gäk intäjukun-inik it yäpmäj päñku pen api it yäpmäj ärowen, paot-paotka nämo.
Unita äma gäka nämo nadäj gamik täkañ u yawat kireñpewi kañ kuñtäñpä kut!
- 17 * Ekäni, gäk äma jäwäri täño yäñapik man nadäj yämiñpäñ bänepi täñ-täpäneñ yämiñiri säkgämän api itneñ.
- 18 * O Ekäni, ironi kodäñanikät äma bäräpi nadäwani unitäño yäñapik man nadäj yämiñpäñ komi nadäk täkañ u dätäreñ yämik täyi.
Ude täñiri komen ämata äneñi nämo api umuntäneñ!

11

Äma kubätä Anututa nadäkinik täñkuk

- 1-2 * * Umuri kubä ahäj namiñirän Ekänitä watä it namän yäñpäñ uken kuk täyat.
Unita notnapak, imata guñtä-yäj ñode näwetan? Ai! Metäñpeñ ku! Äma waki täñpanitä äma siwoñi däpmäkta bipmäj uraniken kabop itkañ kuwek gwäjikañ u nämo yabätan? Gäk barak umuritä-yäj metäñpeñ pom udu ku! yäj man ude imata näwetan?
- 3 * Yäke! Äma kuduhtagäntä kädet siwoñi mäde ut imäwä äma siwoñi jide täneñ? Käwep api metäñpeñ kuneñ.
- 4 * Upäñkañ nähä nämo api metäñpeñ kwet! Nämo, Anutu ini kudupi tähaken itkañ dapun täñ itak.
Kunum gänañ mañitkañ intäjukun-inik it nimiñpäñ äma täño täktäki u kuduhtagän yabäñpäñ-nadäk täyak.
- 5 * Ekäni ini äma siwoñi ba äma waki täñpani yäpmäj daniñpäñ äma бага mani nämo buramik täkañ unita kokwawak pähap api pewän ahäj yämek.
- 6 * Ude täñpäñ kädap mebet komigämän upäñ piñ yabat-pewän komi bumta api nadäneñ. U imata, kowata udewani yäpmäkta biñam täkañ ubayäj.
- 7 * Täñpäkañ Ekäni ini uwä siwoñi unita äma siwoñi kuñaranita gäripi nadäk täyak.
Äma Ekäni täño meni jinom iwatpäñ kuñat täkañ uwä Ekäni iñami api käneñ.

12

Äma kubä Anututä täñkentäj imikta yäñapik man yäñkuk

- 1 * Ekäni, äma siwoñi kubä nämoinik itak. Ba äma man bureni yäwani kudup paotkañ unita äbä täñkentäj nimisi!
- 2 * Ämawebe kuduhtagäntä noriye bänepi ärikta jop täñyäkñarani täk täkañ.
- 3 Unita Ekäni, gäk äma ätu jop yäj-yäkñatpäñ waki kädet terak yämagut täkañ ba ärowani täk täkañ uwä meni teñpipiñ yämi!
- 4 Äma udewanitä ñode yäk täkañ; Nin äma ätu jop yäj-yäkñatpäñ imaka yäpmäkta gäripi nadäk täkamäj u täga api yäpne.

* **10:16:** Sam 145:13; Jer 10:10; Dan 4:34; 1Ti 1:17 * **10:17:** Kis 22:23; Sam 9:12 * **10:18:** Sam 82:3; Ais 11:4 * **11:1-2:** Sam 2:12, 121:1 * **11:1-2:** Sam 7:12, 37:14, 64:3-4 * **11:3:** Sam 87:1, 119:152 * **11:4:** Mai 1:2; Mat 5:34 * **11:5:** Stt 22:1; Sam 34:19; Jem 1:12 * **11:6:** Sam 75:8; Jer 4:11-12; Ese 38:22 * **11:7:** Sam 7:9-11, 16:11, 33:5 * **12:1:** Ais 57:1; Mai 7:2 * **12:2:** Sam 41:6; Jer 9:8; Rom 16:18

- Ba man yānayāṅ nadāṅpāṅä udegän täga api yäk täne yäk. Ude täṅitna äma kubätä täga nämo ninin bitnäwek yāṅ yäk täkaṅ.
- 5 * Ude yäk täkaṅ upāṅkaṅ Ekänitä ini ṅode yāyak; Eruk täga! Näk ärewayāṅ! Ämatä äma jäwäri yāpmāṅ äpāṅpāṅ komi piä yāmiṅirä yāṅkähän-kähän yāṅ itkaṅ u nadätat.
Äreṅpāṅ säkgämän itta gäripi nadäk täkaṅ u täṅkentāṅ yāmiṅira udegän api itneṅ yäk.
- 6 * Ämawebe, in nadäkaṅ? Ekänitä täṅkentāṅ nimikta man kehäromi yāṅkuko uwä man bureni-inik yāṅkuk. Man yäk täyak u siliwa mobä kädäpken iṅṅpewä kodaki paki-inik äworek täkaṅ udewani.
- 7 * Unita Ekäni, watä säkgämän kadäni kadäni it nimiṅiri iwantä nidäpneṅtawä.
- 8 * U imata, äma waki bämopiken itkamāṅ. U kudup kädet wakita tägagämän yāṅ nadäk täkaṅ.

13

Äma kubä Anututä äneṅi nadāṅ imikta yāṅpik man yāṅkuk

- 1 * Ekäni, kadäni jidegän äneṅi api nadāṅ namen? Gäk näka mäde kadäni käreṅi api ut namen ba? Kadäni jidegän nadāṅ namiṅiri iṅamka äneṅi api gabäwet?
- 2 Kadäni jidegän bäräpina ṅo api ketäreṅ namen? Butewaki pähap nadāṅ itat ṅo kepma bipani jide nadāṅ yāpmāṅ kuṅira api paot namek? Kadäni jidegän täṅkentāṅ namiṅiri iwanaye gämoriken nämo api iret?
- 3 * Ekäni, gäk näkṅo Anutuna unita yāṅpik manna ṅo nadāṅ namiṅpāṅ butewaki nadāṅ nami. Täṅpāṅ kehäromi namiṅiri nämo api paoret.
- 4 * Iwanaye yabä kätāṅiri nintä irepmitkamāṅ yāṅpāṅ nabäwä maṅ parira oretoret nämo täneṅ.
- 5 Upāṅkaṅ ude nämo! Gäk nadāṅ namikinik täk täyan unita nadäkinik täyat. Butewaki nadāṅpāṅ täṅkentāṅ namayāṅ täyan unita oretoret täṅ gamit-tat.
- 6 * Bureni Ekäni, gäk näka säkgämän täṅ namiṅ yāpmāṅ äbuno unita kap teṅpāṅ wäpka api ganiṅ oreret.

14

Äma waki täṅo täktäk

- 1 * Äma Anutu nämo itak yāṅ yäk täkaṅ uwä guṅ bureni-inik! Äma udewani bänepi kähāṅ täwani. U kudän waki mebäri mebäri täk täkaṅ. Kubätä kudän täga kubä nämoinik täk täyak.
- 2 * Nadäkaṅ? Ekänitä kunum terak ununitä etä päpä dapun pärewat täk täyak. U äma nadäwä tumbäpāṅ Anutu kaṅ-ahäkta piäni täṅpani udewani ätu itkaṅ ba nämo yāṅ nadāṅpāṅ yabāṅ ahäkta dapun pärewat täk täyak.
- 3 * Upāṅkaṅ nämo, kudup u kädet siwoṅi irepmit moreṅpāṅ kädet waki täṅpanigän. Uken nanik kubätä kudän täga kubä nämo täk täyak. Nämoinik.

* 12:5: Sam 10:18, 34:6, 35:10; Ais 33:10 * 12:6: Sam 119:140; Snd 30:5 * 12:7: Sam 37:28, 97:10 * 12:8: Sam 55:10-11 * 13:1: Jop 13:24; Sam 88:14; Ais 59:2 * 13:3: Jem 4:15 * 13:4: Sam 25:2, 35:19, 38:16 * 13:6: Sam 116:7, 119:17 * 14:1: Sam 10:4, 53:1 * 14:2: Sam 33:13, 102:19 * 14:3: Rom 3:10-12

- 4 * Unita Ekänitā ḡode yäyak; Jide? Ämawebe u nadäk-nadäki nämo? U jop orek patkaḡ näkḡo ämawebenaye uken täḡyäkḡatpāḡ kubota täḡ yämik täkaḡ. Ude täḡkaḡ näkken yāḡapik man kubä nämoinik yäk täkaḡ.
- 5 Upāḡkaḡ Anututä ämawebeniye ukät itkentäk-inik täyak unita äma waki täḡpani unita imaka umuri-inik kubä api ahāḡ yämek.
- 6 * Äma waki uwä äma äpani jopi täḡo piä tawaḡ kaḡkaḡ yāniḡ wärät täkaḡ. Upāḡkaḡ Ekäni uwä äma äpanita watä it yämik täyak.
- 7 * Eruk, Isrel ämawebe täḡkentāḡ yämikta Ekänitä äma kubä Saion nanik kaḡ pewān äbān yāḡ nadätat. Ekänitä ude täḡirān äneḡi säkgāmān itnayāḡ täkamāḡken uken oretoret pähap api nadäne!

15

Kädet siwoḡi Anututä gäripi nadäk täyak

- 1 * Ekäni, kudupi yotkaken äma jidewanitā täga ärowek? Ba kudupi yotpärarekaken äma jidewanitā kadäni käroḡi täga it yäpmāḡ ärowek?
- 2 * Eruk, nadätat, äma ḡodewanitā Anutu iḡamiken täga it yäpmāḡ ärowek; Äma, Anutu täḡo manta gäripi nadāḡpāḡ kädet siwoḡigān iwarani u. Ba äma kadäni kadäni man bureniḡān yäk täḡpani u.
- 3 * Äma udewanitā noriye täḡo wäpi jop man terak nämo yäpmāḡ äpek. Ba noriyeta imaka wakiwaki nämo täḡ yämek. Ba äboriye bāmopiken yāḡ-yäkḡarani man kubä nämoinik yäwek. Anututä äma udewanita gäripi nadäk täyak.
- 4 * Äma udewanitā äma wakiwaki täḡpanita gäripi nämo nadäk täyak. Nämo! Ämawebe Anutu täḡo kädet siwoḡi iwat täkaḡ unitagān oraḡ yämik täyak. Äma udewanitā imaka api täḡpet yāḡ yāwani ugān iwatpāḡ täk täyak. Iniken mani u iwatpāḡ täḡirān bäräpi mebäri mebäri ahāḡ imäpāḡ waweko upāḡkaḡ gwäk pimiḡpāḡ mani ugān iwatpāḡ täḡpek.
- 5 * Äma udewanitā kädet siwoḡi ḡode täk täyak; Äma ätuta monēḡ yämīḡkaḡ yäwerek; Kowata kämi kaḡ namut yäk. Eruk ude yäwerekopāḡ kowata imikimik kadänikenä jide yämeko udegān yäpek, u irepmitpāḡ nämo. Täḡpāḡ äma udewanitā man käbeyäken man bureniḡān yäwek. Täḡpākaḡ äma ätuwä noriye manken yepmakta jop manman yäk täkaḡ. Upāḡkaḡ äma siwoḡitā kädet udewaniwä nämoinik täḡpek.

In nadäkaḡ? Äma kädet tägatäga udewani iwat täkaḡ uwä paot-paotta biḡam nämo täkaḡ.

16

Äma kubätä Anututa nadāḡ imikinik täk täyak

- 1 * Anutu, näk nadāḡ gamikinik täk täyat unita gäk watä säkgāmān it namik täyi!

* **14:4:** Ais 64:7; Jer 10:25; Amo 8:4 * **14:6:** Sam 9:9, 142:5 * **14:7:** Jop 42:10; Sam 53:6, 126:1
 * **15:1:** Sam 23:6, 24:3, 27:4, 61:4 * **15:2:** Ais 33:15; Sek 8:16; Efe 4:25 * **15:3:** Kis 23:1; Sam 28:3, 50:20 * **15:4:** Jos 9:18-20; Het 11:35; Apos 28:10 * **15:5:** Lo 16:19; Ese 18:8 * **16:1:** Sam 7:1, 17:8

- 2 Näk Ekäni ɲode iwetkut; Ekäni, gäk näkɲo intäjukun ämana. Imaka tägatäga näkken itkaɲ u gäkɲo ketka terak nanik-tägän äbäk täkaɲ yäɲ iwetkut.
- 3* Ämawebe Ekänita nadäkinik täk täkaɲ udewanikät itta gäripi nadäk täyat.
- 4* Upäɲkaɲ ämawebe mäjo wära nadäɲ yämik täkaɲ uwä komi api nadäneɲ. Nähä mäjo wärata ärawa nämoinik api täɲ yämet. Ba wäpi menaken nämö api irek. Nämoinik!
- 5* Imaka imaka päke itkaɲ ɲonitä näka watä nämö it namik täkaɲ. Ekäni, gäk kubä-tägän watä it namik täyan. Täɲpäkaɲ imaka imakata wäyäkɲek täyat uwä gäkägän namik täyan.
- 6* Gäk watä säkgämän it namiɲiri näk kome terak ɲo gäripi nitek it yäpmäɲ äbätat. Näk imaka kubäta nämö wäyäkɲek täyat.
- 7* Unita Ekänina wäpi biɲam yäpmäɲ akutat. Imata, uwä kädet siwoɲi kuɲatta nepmäɲit näwat täyak. Täɲpäɲ bipani imaka, Ekänitä nadäk-nadäk siwoɲi näwetpäɲ näwoɲärek täk täyak.
- 8* Täɲpäkaɲ Ekänita guɲ taɲpäɲ nämö kuɲat täyat. Nämö, Ekäni uwä dubinaken it täyak unita imaka kubätä täɲyäkɲat-pewän umuntaɲpäɲ täga nämö kwaiwet.
- 9* Unita bänepna pidäm taɲirän oretoret pähap nadäk täyat. Täɲkaɲ imaka kubäta nämoinik umuntak täyat.
- 10* Täɲpäkaɲ Ekäni, gäk watä säkgämän it namik täyan. Ude täɲiri näk kumäɲ-kumäɲ komeken nämö api kwet. Gäkɲo piä ämaka täga näk, nabäɲ äwaräkuk täɲiri kumäɲpäɲ jop nämö api parawet.
- 11* * Täɲkaɲ gäkɲa-tägän kädet gäripi nadäk täyan u näwoɲärek täyan. Täɲiri gäk dubikaken itkaɲ bänep oretoret terak kuɲat täyat uwä tärek-täreki nämö!

17

Äma kubä Anututä watä it namän yäɲpäɲ gera yäɲkuk

- 1 Ekäni, gäkken gera yäɲira nadäɲ namisi! Kädet siwoɲi iwat täyat unita nadäɲ bäräpna gäkken yäpmäɲ äbäɲira täɲkentäɲ nami. Gäk yängäkɲatta nämö yäyat unita yäɲapik manna ɲo nadäɲ namisi.
- 2 Näk nadätat, dapunka päraɲi-inik unita kudän siwoɲi u kudup kaɲpäɲ nadäwi tärek täkaɲ. Unita iwan iɲamiken äma siwoɲi yäɲ api yäɲtären namen.
- 3* Bänep nadäk-nadäkna kudup kawi tärek täyak. Bipani bipani nabäɲpäɲ-nadäk täyanken nadäk waki kubä nämö kaɲ-ahäk täyan. Imata, näk man waki, äma ätutä yäk täkaɲ ude nämö yäk täyat.
- 4 Gäkɲo man ugänpäɲ buramiɲpäɲ äma täɲpäwak kädet kudän unita mäde ut imik täyat.
- 5* Gäkɲo kädet siwoɲi nämö irepmitpäɲ wari wari ugän iwat täyat.
- 6 O Anutu, gäkken yäɲapiɲira nadäɲ namik täyan. Unita apiɲo gäkken gera yäkgän täɲira juku peɲpäɲ nadäɲ namisi.

* 16:3: Sam 101:6, 119:63 * 16:4: Jos 23:7; Sam 32:10, 106:37-38 * 16:5: Sam 23:5, 119:57, 125:3; Kra 3:24 * 16:6: Jer 3:19 * 16:7: Sam 73:24, 77:6 * 16:8: Sam 27:8, 73:23 * 16:9: Sam 13:5, 30:12, 108:1 * 16:10: Sam 49:15, 86:13; Apos 13:35 * 16:11: Sam 36:7-8, 43:4 * 16:11: Apos 2:25-28 * 17:3: Sam 16:7; Sek 13:9; Mal 3:2-3; 1Pi 1:7 * 17:5: Sam 119:133

- 7 * Dubikaken irira iwanayeta yänpän watä säkgämän it namik täyan unita Anutu, nadän namikinik tak täyan u kwawak pewi ahäwäpän iwan keriken nanik nämagut.
- 8-9 * Dapunka mujipta watäni it täyan udegän näka watä it namisi. Äma waki tänpänitä näk nutta itgwäjinejo udetä nämagut päñku jirokka gäriñ käbop nepmanşi.
- 10 * Äma udewani äma ätuta butewaki nämö nadän yämik täkañ. Meni jinomkenä gup yäpmän ärokärok man unitägän abäk täkañ.
- 11 U näwarän täñkä nabän ahänpän nutta yewa täkañ. Ude täñkañ näk tänpäwakta pidäm tänpän itkañ.
- 12 Äñ ägwäri tom yenayän pidäm tänpän it täkañ ude näk neñpän kwinit äwatta nabän nawat itkañ.
- 13 Unita Ekäni, äbi! Äbä täñkentän namiñpän iwanaye däpmän yawat kireñpän unitäjo kehäromini yäpmän äpäsi. Päip bohamka u yäpmän päbä ämik tänpän äma waki keriken nanik nämagut.
- 14 Bureni Ekäni, äma kome terak ño imaka täpuri kubäta nämö wäyäkñek täkañ u keriken nanik nämagut. Komi piä yämikta yäwani yän yämiñkuno u yäniñ kiresi. Komi piä uwä yeritä yerita pen kañ yäniñ kire!
- 15 * Tänpäkañ nähä waki nämö tänpäni unita kämi gäkkät kowat kawän bureni api täde. Täñkañ däpmon terak naniktä akuñpän dubinaken itan yän nadänpän bänep oretoret pähap tokñek api nadäk tänpet.

18

Devittä iwaniye yärepmitpäñ oretoret täñkuk

- Ekänitä Devit, Sol ba iwaniye ätu kerit terak nanik imaguränpän kap ño teñkuk.
- 1 O Ekäni, gäk näkño kehäromina unita gäka gäripi pähap inide kubä nadätat!
- 2 * Gäk näkño watä ämana, möbä yewa ude it namitan. Bureni, Anutunatä ude täñkentän namiñirän gupna koreñpän säkgämän it täyat.
U kurepä ude itpipiñ namik täyak. Unitä itkentän namiñirän iwantä täga nämö nutneñ.
- 3 Näk Ekäniken gera yänjira nadän namiñpän iwan keriken nanik nämagut täyak. Unita Ekäni iniñ orera!
- 4 * Kumän-kumän täño yentä kwasikotpäñ nepmanñkuñ. Tänpäwak täño kehäromitä näk uwäk tänpän nepmanñkuk.
- 5 Bureni, kumbani kome täño yentä pädat tänpän nepmän irirän awantä näk nepmänitta buñeptä-yän itsämbuk.
- 6 * Upänkañ bäräpina u gänañ Ekäni Anutuna uken täñkentäktä gera yänkut. Täñkentäktä ude yänjira ini kudupi yotken itkañ gera kotäkna ba konäm butewakina nadän namiñkuk.
- 7 Nadän namiñirän kome bärom tänpän kwaiñkuk. Jop puningän nämö, mebäriken umu imaka, kwaiñkuk.
U imata, Anututä iwanayeta kokwawak nadänirän ude uwä ahäñkuk.
- 8 Injami gäriñ gänañ nanik gupe yän tänpän äpuñ. Tänpän meni gänañ nanik tänpäwak kädäp mebet gäyek ikek aneñ tänpän abuñ.

* 17:7: Sam 31:21

Jop 15:27; Sam 73:7

* 18:6: Jna 2:5-7

* 17:8-9: Lo 32:10; Sam 91:1, 91:4; Sek 2:8; Mat 23:37

* 17:15: Sam 4:6-7, 16:11; 1Jo 3:2

* 18:2: Hib 2:13

* 17:10: 1Sml 2:3;

* 18:4: Sam 116:3

- 9 Ude täŋkaŋ kunum yäpmaŋ wenpewän kukŋi kukŋi kuŋirän gubam kubiri pähap terak yeŋtäŋ äpuk.
- 10 * U imaka kunum gänaŋ nanik piri niked uterak maŋitkaŋ ukeŋode äpuk. U bäräŋek-inik äpuk, mäniŋ täŋo piri mäma terak yäŋ.
- 11 U bipmäŋ urani päŋ tek ude uwäk täŋkuk. Gubam tobori tobori ume niked it gwäjiŋ imiŋkuŋ.
- 12 Kädet täwit imikta yäpätä gubam kubiri u gänaŋ madäŋ kireŋtäŋ äbäŋirän mim ba kädäp mebet kome terak maŋkuŋ.
- 13 Täŋpäkaŋ Ekäniŋä iromantä-yäŋ kunum gänaŋ kärkeŋeŋirän Ekäni Ärowani-inik unitäŋo man kotäk nadäŋkuŋ.
- 14 Täŋkaŋ äŋini yäpä ude, gwäjiŋ täŋpän äbäŋirä iwaniye ämet täŋpä kuŋkuŋ.
- 15 Ekäni kokwawak täŋpäŋ iwaniye yabäŋ yäŋpäŋ yabäŋ kärkeŋeŋkuk-ken gwägu pähap kawuk taŋirän kome mebari kwawak patkuk.
- 16 Ude täŋpäŋ Ekäniŋä punin unu naniktä näk nepmäŋitta kewatpäŋ ume gwägu kärkeŋiken nanik wädäŋpäŋ nepmaŋkuk.
- 17 Bureni, äma näka kokwawak täŋpani, kehäromini näkä yärepmiŋnaŋi nämo u keriken nanik nämagutkuk.
- 18 Iwanaye u bäräpi terak irira äbä nutnayäŋ täŋirä Ekäniŋä itpipiŋ namiŋkuk.
- 19 * Wakiken-inik itkuro upäŋkaŋ bänepna gämäni-inik yäŋ nadäŋpäŋ unita wakiken nanik nämagutkuk.
- 20 * Ekäniŋä näk kädet siwoŋi täk täyat unita gwäki säkgämän namik täyak. Näk momina nämo unita iron täŋ namik täyak.
- 21 Näk Ekäni Anutuna unita mäde nämo ut imiŋpäŋ unitäŋo бага mani buramiŋpäŋ iwat täyat.
- 22 Baga mani kudup iwatpäŋ unitäŋo man käderi kubäta peŋawäk nämo täk täyat.
- 23 U iŋamiken momina niked nämo it täyat. Waki kubä täŋpet yäŋpäŋ nadäŋit nadäŋit kuŋat täyat.
- 24 * Iŋamiken näk momina nämo, siwoŋi kuräki-inik kuŋat täyat unita gwäki säkgämän udegän namik täyak.
- 25 * Unita Ekäni, ŋode nadätat; Äma nadäŋ gamikinik täŋpäŋ nämo gepmak täkaŋ unita kowata udegän nadäŋ yämiŋpäŋ oraŋ yämik täyan. Täŋpäŋ äma siwoŋi kuŋat täkaŋ unita kudän siwoŋigän täŋ yämik täyan.
- 26 Täŋpäŋ äma bänep paki kuräki-inik kuŋat täkaŋ unita kudän tägagän täŋ yämik täyan. Täŋkaŋ äma waki täk täkaŋ unita iwan täŋ yämik täyan.
- 27 * Täŋpäkaŋ ämawebe äpani kuŋat täkaŋ u täŋkentäŋ yämik täyan. Täŋkaŋ äma inita nadäwä ärowani täŋpäpäŋ kuŋat täkaŋ u mäyäk yämik täyan.
- 28 * O Ekäni, bipmäŋ urani näk uwäktäŋ äyäŋutak u iwat kirekta topän ijiŋ-yäŋeŋ namik täyan.
- 29 Bureni, kehäromi namiŋiri iwanaye täga däpmäŋpäŋ yäwat kirewet. Ba unitäŋo kehäromi täga yäpmaŋ äpet.
- 30 * Unita ämawebe, ŋode yäŋira nadäwut; Yawe Anutu ŋowä täktäki säkgämän, man yäk täyak u bureniŋän ahäk täkaŋ.

* 18:10: Sam 104:3 * 18:19: Sam 31:8, 118:5 * 18:20: 1Sml 24:19 * 18:24: 1Sml 26:23

* 18:25: Sam 25:10, 31:23, 37:28, 40:11, 89:24 * 18:27: Sam 101:5; Snd 6:17 * 18:28: Jop 29:3

* 18:30: Sam 17:7, 119:140; Dan 4:37

- Uwä äma watä it nimän yäj nadänpäj uken kuk täkañ unita kurepä ude it yämik täyak.
- 31 * Ekäni kubä unitägän Anutu. Ba Anutu unitägän nin gäarak itpäñ täñkentäj nimik täyak.
- 32 * Anutu unitägän kehäromi namik täyak, ba kädet kuñat-kuñatnaken watä säkgämän it namik täyak.
- 33 * U tägaken ba geñiken kuñatta kuroña täñpidäm tañ naminjirän kwamäktä-yäj pidämigän kuñat täyat.
- 34 Täñkañ ämik täkta täñpäñ-näwoñärek täyak unita ämik kadäniken äpa kehäromi täga gwäjiwet.
- 35 Ekäni, watä it naminpäñ wakiken nanik nämagut täyan. Ketka kehäromitä mehamtäñ naminpäñ watä it naminjiri säkgämän, wäpna biñam nitek it täyat.
- 36 * Gäk kädet säkgämän täwit naminjiri kuñat täyatken yewa kwäpäñ nämomañnut täkañ.
- 37 Nämoma, iwanaye gwäk pimiñpäñ yäwat kireñkä yepmäñitpäñ däpmäj-äjän täñkañ it täyat.
- 38 Täñkañ akukta nämoma, bumta däpmäjpäñ yepmañpa gämotnaken it täkañ.
- 39 Bureni Ekäni, gäk ämik täkta kehäromi naminjiri iwanaye täño kehäromi yäpmäj äpäñ morek täyat.
- 40 Ba gäkä täñpewi iwanaye näka umuntañpäñ metäñpeñ kuñtäñpä kuk täkañ. Bureni, äma kokwawak täñ namik täkañ u täñpawak täkañ.
- 41 Ude täñjira täñkentäktä konäm gera täk täkañ upäñkañ kubätä nämoma täñkentäj yämik täyak. Ba Ekäniken gera yäk täkañ upäñkañ kowata nämoma yäniñ-yäk täyak.
- 42 Nämoma, näk yeñ kokoyäj-pewa keñkeñ äworeñjä mänittä piäj äreyäj täñpäñ kuk täkañ. Ba okä kädetken nanik ude äma u terak yeñtäñ kuk täyat.
- 43 Bureni Ekäni, äma äbot peñawäk täñpani u keriken nanik nämagutpäñ guñ äbot yabäj yäwatta iwoyäjpäñ nepmañkun. Ude täñjiri äma bian nämoma nadäñkuro u apiño näkño watä piä ämanaye ude itkañ.
- 44-45 Täñpäñ man yäjira äma kubäken naniktä umuntañpäñ kwaiñkañ käbop irani uken nanik kwawakgän ahäñkañ gwäjiñ äpmon namik täkañ. Ude täñkañ manna buramik täkañ.
- 46 Unita ñode yäwa; Ekäni itak! Täñkentäkna iniñ orerut! Anutu waki keriken nanik nämagurani unitäño biñam yäjahäwut!
- 47 * U imata, iwanaye yärepmitta kehäromi namik täyak. Täñpäñ äma äbori äbori täño kehäromi yäpmäj äpäñpäñ gämotna-kengän yepmak täyak.
- 48 Bureni Ekäni, iwanaye yärepmitta kehäromi namik täyan. Täñkañ watä it naminjiri täñpawak äma komi komitä nämoma nut täkañ.
- 49 * Unita äma äbori äbori bämopiken kap terak yäj-tenpäñ api ganiñoret täñpet.
- 50 U imata, Anututä Devit näk, intäjukun ämani itta iwoyäjñkuk. U kehäromi naminjirän iwanaye kudup yärepmit morek täyat. U kadäni kadäni nadäj namikinik täk täyak. Ba kämiwä yerinayeta udegän tärek-täreki nämoma api nadäj yämik täñpek.

* **18:31:** Lo 32:31, 32:39; 1Sml 2:2; Ais 45:5 * **18:32:** Sam 91:2 * **18:33:** Lo 32:13; Hab 3:19
 * **18:36:** Snd 4:12 * **18:47:** Sam 94:1 * **18:49:** Rom 15:9

19

Anutu täño ket kudän ba meni jinom täño biñam man

- 1 * Kunumtä Anutu täño wäpi biñam jidewani yäj u kwawak pewän ahäk täkañ! Imaka imaka kudup kunum terak naniktä keru kudän säkgämän-inik u kwawak niwoñärek täkañ!
- 2 * Kepma kubäkubätä yäpurärätpäñ yäpurärätpäñ pen yänahäk täyak. Ba bipanitä udegän täk täyak.
- 3 Bipani kepma yarä uwä man yäkyäkta meni nämotä man kwawak yänjirän jukunintä nämo nadäk täkamäj.
- 4 * Upäñkañ biñam man yänpewän komeni komeni, yotpärare kubäkubä kuñ morek täyak.

Täñpäkañ kunum terak Anututä eni kubä edap dapurita täñ imiñkuk.

- 5 Täñkuko unita edap dapuritä ñode täk täyak; Äma gubañi kubätä webeni käwayäj oretoret terak eni gänañ naniktä äpämañ kweko ude abäk täyak. Ba äma kubä närepmirek gärepmirek-ken bäräñekta pidämtak täyak ude täk täyak.
- 6* Edap dapuri u pom kukñi käda naniktä abämañ kumañ kukñi udude äpmok täyak. Imaka kubätä unitäño ägonita käbop täga nämo irek.
- 7 * Täñpäkañ Ekäni täño бага man uwä siwoñi-inik. Unitä bänep nadäk-nadäknin täñ-kodaktak täyak. Täñkañ Ekäni täño man unita nadäñitna bureni-inik täk täyak. Unitäño man kubä pära nämo täk täyak. Unitä äma nadäk-nadäki täpuri unita nadäk-nadäk tañi Anutuken nanikpäñ yämik täyak.
- 8 * Täñjirän Ekänitä man tägagämän u yänpäñ niwoñärek täñjirän oretoret täk täkamäj. Täñkañ Ekäni täño man kädet u kudupi säkgämän-inik unita ämawebe nadäk-nadäki täñpirärek tak täyak.
- 9* Täñpäkañ Ekäni orañ imikimik kädet u kädet säkgämän. U tärek-täreki nämo it täyak. Täñpäñ Ekänitä ini kädet nintä iwatpäñ täkta yänpäñ niwet täyak u siwoñi bureni-inik.
- 10 * Ekäni täño man u gol säkgämän-inik u irepmitak unita man unita gäripi pähap nadäk täkana! Uwä gäripi-inik, tom gäkñi täño gäripini irepmit moretak.
- 11 * Bureni Ekäni, gäkño man u jukuman täga niwet täyak. Ämawebe u buramiñpäñ iwat täkañ uwä kowata täga ahäj yämik täkañ.
- 12 * Upäñkañ Ekäni, äma kubätä iniken momi kuduptagän täga nämo kañpäñ nadäwän täreneñ. Unita momi ätu käbop itkañ unita nämo nadätat u ärut nami!
- 13 * Ärut namiñpäñ watä it namiñiri momi nadäj parit wari täñpetawä! Ude nämo täñ namiwä momi unitä intäjukun täñ namiñirän unita watä piä täñ imetta! Unita watä ude it namiñiri siwoñi-inik itkañ gäk mäde ut gamettawä.

* **19:1:** Sam 8:1, 50:6; Rom 1:19-20 * **19:2:** Sam 74:16, 139:12 * **19:4:** Rom 10:18 * **19:6:** Sam 113:3 * **19:7:** Sam 119:130 * **19:8:** Sam 12:6, 36:9, 119:128 * **19:9:** Sam 119:138, 119:142
 * **19:10:** Sam 119:72, 119:103, 119:127 * **19:11:** Sam 17:4 * **19:12:** Sam 40:12, 51:1-2, 90:8
 * **19:13:** Sam 18:32, 25:11, 119:133

- 14* Tänpäkaŋ Ekäni gäk käbop irit mobä käwutna, ba täŋkentäk ämana bureni! Unita näkŋo gäripna taŋi uwä ŋode yäŋahätat; Mena jinom, nadäk-nadäkna kaŋ kawı tægawut yäŋ nadäk täyat.

20

Äma kubätä intäjukun ämata yänpäŋ Anutuken gera yäŋkuk

- 1 Intäjukun ämanin, gäk bäräpi terak irayäŋ täno uwä, Ekäni, Jekop täŋo Anututä täŋkentäŋ gamiŋpäŋ watä it gamik täyon!
- 2 Anutu u Saion komeken itak. Itkaŋ ini täha gänaŋ nanik täŋkentäk täga ganiŋ kirek täyon.
- 3 Iniŋ oretta gupe käbäŋi nitek ijiŋ imayäŋ täno ba bänep tägata bänep iron pen imayäŋ täno unita gäripi nadäŋ gamik täyon.
- 4* Imaka imaka bänepkatä gäripi pähap nadäk täyan u ganiŋ kirek täyon. Ba täŋkentäŋ gamiŋirän nadäk-tawaŋ pewayäŋ täno u bureni säkgämän kaŋ ahäwän!
- 5* Ude täŋkentäŋ gamiŋirän iwan täŋo kehäromi yäpmäŋ äpayäŋ täno uken nin oretoret pähap tänpäŋ Anutunin api iniŋ oretne! Tänpäkaŋ Ekäni tä yäŋapik manka kudup nadäŋ gamik täyon.
- 6 Eruk, näk nadätat! Ekäni tä intäjukun äma ini iwoyänpäŋ tewani u täŋkentäŋ imik täyak. U kunum gänaŋ itkaŋ yäŋapik mani nadäŋ imik täyak. Täŋkaŋ kerı kehäromitä täŋkentäŋ imiŋirän iwaniye täŋo kehäromi yäpmäŋ äpäk täyak.
- 7* Tänpäkaŋ äma ätu ämik täŋo tuŋum kehäromi kehäromi unitagän nadäkinik kehäromi täk täkaŋ. Upäŋkaŋ ninä Ekäni Anutunin unitäŋo kehäromita nadäkinik täk täkamäŋ.
- 8 Äma udewani täŋo kehäromi kudup paoräkaŋ api maŋ-patäbotneŋ. Upäŋkaŋ ninä akuŋpäŋ kehärom taŋpäŋ api it yäpmäŋ kune.
- 9 Ekäni, gäkken gera yänayäŋ täkamäŋken uken nadäŋ nimiŋpäŋ intäjukun ämanin täŋkentäŋ imiŋiri iwaniye täŋo kehäromi kudup kaŋ yäpmäŋ äpäŋ morewän!

21

Isrel täŋo intäjukun ämatä Ekäni wäpi iniŋ oretkuk

- 1 Ekäni, intäjukun ämata kehäromi imiŋiri iwaniye täŋo kehäromi yäpmäŋ äpäŋ moreŋkuko unita oretoret täk täyak.
- 2 Imaka bänepitä gäripi pähap nadänpäŋ unita gäkken yäŋapiŋkuko u imiŋkun.
- 3 Gäk not täŋ imiŋpäŋ iron taŋi täŋ imiŋkun. Täŋkaŋ wäpi biŋam kwawak niwoŋärehta gwäpä golpäŋ täŋpanipäŋ ähät imiŋkun.
- 4* U irit käroŋi itta gäkken yäŋapiŋkuko u nadäŋ imiŋiri udegän kadäni käroŋi it yäpmäŋ abukotä pen api it yäpmäŋ ärowek.
- 5 Täŋkentäŋ imiŋiri iwan täŋo kehäromi yäpmäŋ äpuko unita wäpi biŋam ikektä taŋi itak. Wäpi biŋamkät kehäromi u gäkŋa imiŋkun.
- 6* Gäk iron pähap täŋ imik täyan u paot-paori nämo, pen api it yäpmäŋ ärowek. Ba dubiniken iriri unita oretoret pähap täk täyak.

* 19:14: Sam 18:2, 31:5, 104:34 * 20:4: Sam 21:2 * 20:5: Sam 9:14, 60:4 * 20:7: Sam 33:16-17; Snd 21:31; Ais 31:1 * 21:4: Sam 61:5-6, 91:16 * 21:6: Sam 16:11, 45:7; Apos 2:28

- 7 * O Ekäni tänpämorek mähe mi, intäjukun äma u gäka nadäkinik täk täyak. Gäk nadäñ imikinik täk täyan unita kehäromigän api irek.
- 8 Ude täñkañ iwankaye kokwawak nadäñ gamani u kuduhtagän yäpmäñ äpäñpäñ gäkña gämotka-kengän api yepmañpen.
- 9 * Tänpäkañ Ekäni, gäkä kwawak ahäwayäñ täyan ken uken kädäp mebet tañitä imaka imaka ijinpewä paot täkañ ude iwan u kudup api däpmäñ paoren. Bureni, kokwawak tañi nadäñ yämiñpäñ däpmäñpäñ kädäptä kudup ijinpewi api paotneñ.
- 10 Täñiri unitäño yeri kubä nämo api irek. Nämo, u kuduhtagän api däpmäñ morewen.
- 11 * Äma udewanitä waki täñ gamikta yäñpäñ-nadäk täk täkañ upäñkañ täga nämo täneñ.
- 12 Nämo, kuwek gwäjinpewi yäwarirän api metäñpeñ kuneñ.
- 13 O Ekäni, gäk kehäromika nitek unita wäpka biñam kap terak ganiñoret yäpmäñ api kune!

22

Äma kubä komi nadäñpäñ Anutuken konäm gera täñkuk

- 1 * Anutuna, Anutuna, imata nepmañtan? Imata ban itkañ konäm kähänna nämo nadäñ namitan?
- 2 * Wära! Anutuna, näk kepma konäm kähän yäñira kowata nämo naniñ yäk täyan. Ba bipani udegän ehutpäñ gäkken gera yäñira nämo nadäñ namik täyan.
- 3 Upäñkañ näk nadätat; Gäk Anutu kudupi intäjukun iriri Isrel naniktä gäk wäpka yäpmäñ akuk täkañ.
- 4 * Tänpäñ bian äbekniye oraniyetä irit kuñat-kuñari gäk ketka terak peñpeñ kuñarirä täñkentäñ yämik täñkunonik.
- 5 Uwä gäkken yäñapiñirä iwan keriken nanik yämagut täñkunonik. Täñiri gäka nadäkinik täñ gamiñirä nadäkiniki jopi nämo täñkuk.
- 6 * Upäñkañ nähä imaka jopi ude. Näk äma nämo! Ämawebetä nabäñirä äpani tänpäkañ yäñärok näwerit inam täñ namiñit täk täkañ.
- 7 * Tänpäñ nabäñ mägayäñit mebet ogät näreñit täk täkañ.
- 8 * Tänpäñ sära ñode näwet täkañ; Ekäniken gera yäñiri käwep täñkentäñ gamayäñ yäk. Gäka gäripi nadäñpäñä imata nämo gämagut täyak? Man ude näwet täkañ.
- 9 * Anutu, gäkä bian meñ koki gänañ nanik tänpewi ahäñkut. Näk nonoñ nañ parira gäkä täñkentäñ namiñkun.
- 10 * Gäk näkño Anutu. Gäka nadäkinik täk täyat uwä meñtä bäyañpäñ nepmañkukken unitä pen it yäpmäñ äbätat ño.
- 11 * Unita apiño nepmañpentawä! Bäräpi ahäñ namitak ñonita näk täñkentäktä kubä nämo! Unita gäk ban nepmañpeñ kweno.

* **21:7:** Sam 16:8 * **21:9:** Sam 18:8; Ais 26:11; Mal 4:1 * **21:11:** Sam 2:1 * **22:1:** Sam 10:1; Mat 27:46; Mak 15:34 * **22:2:** Sam 42:3, 88:1 * **22:4:** Sam 78:53, 107:6 * **22:6:** Jop 25:6; Sam 31:11; Ais 41:14, 49:7 * **22:7:** Ais 53:3; Mat 27:39; Mak 15:29; Luk 23:35 * **22:8:** Mat 27:43
 * **22:9:** Sam 71:5-6 * **22:10:** Ais 46:3, 49:1 * **22:11:** 2Kin 14:26; Sam 72:12; Ais 63:5

- 12 Iwantä bulimakau komitä äma yawat-kirek täkañ ude näwat-kirek täkañ. Burimäkau kehäromi Basan komeken nanik udewanitä-yañ näk yewa täk täkañ.
- 13 Añ komitä tom yenayañ yabäñ kärkeñpän meni anek täkañ ude iwantä näk ude nenayañ täk täkañ.
- 14 * Tänpäkañ kehäromina kudup paotak, ume piwä kwäkañ kome terak päñku paot täkañ ude. Tänpän kujatna kudup gapun täkañ. Ba nadäk-nadäkna tom gakñi kädäpken pewäkañ mutpäñ paot täkañ ude täyak.
- 15 * Tänpän kotäkna kawuk tawäkañ mebetna dārawān täkañ. Gäk nabän näwaräkuk täñiri kumbayañ täyat.
- 16 Tänpän waki täñpani äbot pähaptä bipmäñ gwäjiñpän antä tom yek täkañ ude gupna neñpän yäpmän däñnek täkañ.
- 17 Tänpäkañ kujatna kwawak parirä nabänkañ oretoret täk täkañ.
- 18 * Ba näkño tek inita yäpmakta närepmirek-gärepmirek ude täk täkañ.
- 19 * Unita Ekäni, nepmanpeñ ban kweno. Täñkentän namik täyan udegän apiño bäräñeñ abänkañ täñkentän nam!
- 20 Gäk äneñi nämaguriri nutna yäkñat tänpä wawut! Gäk täñkentän namiñiri äma añ bumik ñowä kumän-kumän nutneño.
- 21 * Näk añ ägwäri keriken nanik yäyomägariri tom ägwäri yek täkañ ude näk nekta tänpä wawut! Tänpäkañ bulimakau ägwäri itkañ ño joñanitä näputneño, Ekäni näk nämagut.
- 22 * Ude tänpikañ manbiñam gäkä täñ namik täyan u notnaye api yäweret. Tänpän gäk ganiñ oretta äbot kubägän itkañ näkä gäkño wäpka biñam api yäpmän akwet.
- 23 Eruk näk ñode yäyat; Anutu täño äbot täñpani in Anutu wäpi yäpmän akuwut! Jekop täño äboriye in Ekäni orañ imikot! Bureni, Isrel äbot in, gwäjiñ äpmon imut!
- 24 * U imata, Anutu uwä äma jäwärita mäde nämo ut yämik täyak. Unitäño komi nadäwätäkita nadäñirän jopi nämo täk täyak. Nämoinik! U yäñapiñirä nadän yämiñpän dubiniken äbäk täyak.
- 25 * Unita Ekäni, ämawebekayetä ganiñ oretta käbeyä täñirä gäkño täktäkkata yäñpän käbeyä inamiken api ganiñoret täñpet. Bureni, orañ gamikta gupe käbäñi nitek ijiñ gamikta yänkehärom tañkuro u ämawebe gäka umuntak täkañ u inamiken api tänpa-tärewek.
- 26 * Kadäni uken äma jäwäri imaka, nañ tokñek api täneñ. Ba ämawebe Ekäni dubiniken kuk täkañ uwä wäpi api iniñ oretneñ. Eruk, ude täñkañ tärek-täreki nämo säkgämän it yäpmän ärok täkot!
- 27 * Tänpäkañ ämawebe komeni komeni Ekänita nadäñpän äyänutpen gämoriken api kuñ moreneñ. Kuñ moreñpän api iniñoret täneñ.
- 28 * U imata, Ekäni uwä ämawebe komeni komeni kuduptagän intäjukun it yämiñpän yabän yawat täyak.

* **22:14:** Sam 73:26; Dan 5:6 * **22:15:** Sam 38:10 * **22:18:** Mat 27:35; Mak 15:24; Luk 23:34; Jon 19:24 * **22:19:** Sam 22:11, 70:5 * **22:21:** Sam 34:4, 118:5 * **22:22:** Sam 40:10; Hib 2:12
 * **22:24:** Sam 31:22, 69:17, 69:33; Hib 5:7 * **22:25:** Sam 35:18, 40:9-10, 61:8 * **22:26:** Sam 40:16, 69:32 * **22:27:** Sam 2:8, 82:8, 86:9 * **22:28:** Sam 47:7-8; Sek 14:9

- 29 * Äma inita nadäñirä ärowani täñpanitä gukut imäpmok täñpäñ Anutu api iniñ oretneñ. Bureni, komen ämawebe kumäñpäñ parakta yäwani u kuduhtagäntä Ekäni api orañ imineñ.
- 30 * Täñkañ ämawebe mäden ahänayäñ täkañ uwä Ekänita watä piä api täñ imineñ. Ude täñkañ yeriniye ahänayäñ täkañ unita Ekäni täño täktäkita yäñahäñpäñ api yäwet täneñ.
- 31 * Bureni, ämawebe nämo ahäwani uwä kämi ahäñirä Ekänitä ämawebeniye waki keriken nanik yämagurani unita yäñpäñ-yäwoñärek api täneñ.

23

Ekäni täño iron säkgämän

- 1 * Ämatä sipsip watä it yämik täkañ udegän, Uraktä näka watä säkgämän it namik täyak. Unita näk imaka kubäta wäyäkñek piä nämo täk täyat.
- 2 * Täñpäkañ näk yäñnäñat päñku nepmañpäñ ume dapuriken näñpakañ eruk äneñi nämagut päñku äyuñken nepmañpäñ kwiniñän itpäñ-nadäk täk täyat.
- 3 * Ude täñkañ irit kuñat-kuñatna täñ-kehäromtak täyak. Täñpäñ iniken wäpi täga terak kädet siwoñi-kengän nämagut yäpmäñ kuk täyak.
- 4 * Ekäni, kumäñ-kumäñ täño bipmäñ uranitä uwäk täñpäñ nepmäñirayäñ täko upäñkañ umuri udewanita nämo umuntäwet. Imata, gäk näkkät bok itkañ kadä ba käyöp inñiri gabäñpäñ nämo umuntak täyat.
- 5 * Ude täñkañ näk nepmäñ towikta ketem tunum täñpäñ nämaguriri iwanaye jop nabäk täkañ. Ude täñkañ nämagut päñku dubikaken nepmañpäñ täñ-bumbum pewi ahäñ namik täkañ.
- 6 * Ekäni, gäk irit kuñat-kuñatnaken watä säkgämän it namiñpäñ bänep iron täñ namik täyan.
Unita gäripi pähap tärek-täreki nämo, nadäk täyat. Ba näk gäkkät bok pen api it yäpmäñ ärode.

24

Anututä äma jidewanita gäripi nadäk täyak?

- 1 * Kome pähap ukät ämawebe ba imaka kome terak itkañ u kuduhtagän Anututä mäñemi-inik täyak.
- 2 * Anutu unitägän kome u gwägu pähap terak penpäñ täñ-kehärom tañkuk.
- 3 * Unita äma jidewanitä Anutu unitäño kudupi pom terak täga äroneñ? Ba äma jidewanitä kudupi yoriken täga äronpäñ iniñ oretneñ?
- 4 * Ämawebe ñodewani; Äma keritä kudän waki nämo täk täkañ u, ba äma bänepi kuräki-inik u. Ba äma bänep nadäk-nadäki mäjo wära terak nämo pek täkañ u, ba äma imaka udewani täño wäpi yäñpäñ jop manman nämo yäk täkañ u.

* 22:29: Sam 89:48; Ais 10:16 * 22:30: Sam 102:18, 102:28 * 22:31: Sam 71:18, 78:6 * 23:1: Sam 34:9-10; Ais 40:11; Jon 10:11; 1Pi 2:25 * 23:2: Sam 36:8, 65:11-13; Ese 34:14; Rev 7:17 * 23:3: Sam 5:8, 19:7, 85:13 * 23:4: Sam 16:8, 27:1; Ais 43:2; Mai 7:14 * 23:5: Sam 78:19, 92:10; Luk 7:46 * 23:6: Sam 25:7, 25:10, 27:4-6; 2Ko 5:1 * 24:1: Kis 19:5; Lo 10:14; Sam 50:12; 1Ko 10:26 * 24:2: Sam 104:5, 136:6; 2Pi 3:5 * 24:3: Sam 15:1 * 24:4: Sam 15:4; Ais 33:15-16; Mat 5:8; 1Ti 2:8

- 5 Ekänitä ämawebe udewanita nadäñ yämiñpäñ iron säkgämän api täñ yämek. Bureni-inik, yämagurani Anutu unitä Siwoñi ämawebenaye yäñ api yäwerek.
- 6 * Täñpäkañ ämawebe udewaniwä gwäk pimiñpäñ Jekop täño Anutu iwarän täñpäñ täñkentäka Anutu ukengän kañ-tarek täkañ.
- 7 * Unita Jerusalem täño yämabam biani biani, in keweñ imiñirä penyänek pähap täño intäjukun äma ärowani-inik u kañ ärowän!
- 8 Täñpäkañ penyänek täño intäjukun äma uwä netä? Uwä Ekäni kehäromi mähemi, iwan täño kehäromi yäpmäñ äpani ubayäñ! Äma unitägän penyänek pähap täño intäjukun äma itak.
- 9 Unita äneñi täwera! Jerusalem täño yäma biani biani, in keweñ imiñirä penyänek pähap täño intäjukun äma ärowani-inik u kañ ärowän!
- 10 Täñpäkañ penyänek täño intäjukun äma uwä netä? Uwä Ekäni kehäromi mähemi ubayäñ! Äma unitägän penyänek pähap täño intäjukun äma itak. Bureni-inik!

25

Devit täño yäñapik man kubä

- 1 * Ekäni, yäñapik man gäwerayäñ äbätat!
- 2 * Gäk Anutuna unita näk gäkagän nadäkinik täk täyat. Gäk täñkentäñ nam! Nabäñ äwaräkuk täñiri iwantä kehäromina yäpmäñ äpäñpäñ yäñärok näwerirä mäyäk nadäwetawä.
- 3 * Täñpäkañ näk ñode nadätat; Äma gäka terak yengämä pek täkañ u yabäñ äwaräkuk täñiri nadäkiniki jopi nämo täñpek. Nämo inik, äma gäka bitnäc täkañ unitägän komi nadäñpäñ mäyäk api nadäneñ.
- 4 * Unita Anutu, gäk nadäk-nadäk siwoñika näwetpäñ näwoñärek täñiri gäkño kädet täga u nadäwa tärewut.
- 5 * Täñpäñ nämagurani Anutu, gäkño man bureni pätak u näwetpäñ näwoñäreñiri kädet siwoñi u kañ iwara. O Ekäni, näc gäka nämo guñ täñpäñ gepmäñit-inik täñpäñ kuñat täyat.
- 6-7 * * Ekäni, ironka ba butewaki kädetka bian täñkunoniktä täñ yäpmäñ äbätan unita nadäñpäñ näc gubaniken kädet wakiwaki täñkuro u peñ namisi. Gäk kudän täga ba iron mähemi unita nadäñ namisi!
- 8 * Ämawebe, in nadäkañ? Ekäni uwä tägagämän, siwoñi-inik itak. Unitä äma momi täñpani kädet siwoñi iwatta yäwetpäñ yäwoñärek täc täyak.
- 9 * Ba äma gämori-kengän kuñat täkañ u kädet ini gäripi nadäk täyak ude yäwoñärek täyak.
- 10 * Bureni, ämawebe topmäc-topmäc kubägän Anututä pewän ahäñkuko u ba mani biñam buramiñpäñ iwat täkañ unita nadäñ yämik-inik täc täyak. Anutu uwä nadäk-nadäk yarä nitek nämo täc täyak, nadäñkuko udegän pen api nadäñ yäpmäñ ärowek.

* **24:6:** Sam 27:8, 105:4 * **24:7:** Ais 26:2; Hag 2:7; Mal 3:1; 1Ko 2:8 * **25:1:** Sam 86:4, 143:8
 * **25:2:** Sam 31:1, 41:11 * **25:3:** Ais 21:2, 49:23; Hab 1:13 * **25:4:** Sam 27:11, 86:11 * **25:5:**
 Sam 40:1, 43:3, 79:9 * **25:6-7:** Sam 98:3, 103:17 * **25:6-7:** Jop 13:26; Sam 31:19, 51:1 * **25:8:**
 Sam 32:8, 86:5, 92:15 * **25:9:** Sam 23:3, 27:11 * **25:10:** Sam 40:11, 103:18

- 11 * Ekäni, momina mäyap upänkañ wäpka biñamta yänpän peñ namisi.
- 12 Tännpäkañ ämawebe Ekäni täño mani buramik täkañ, ämawebe u Ekänitä kädet siwoñi iwatta u yäwoñärek täyak. Yäwoñärenjirän ugän iwata täkañ.
- 13 * Äma udewani säkgämän it täkañ. Ba unitäño nanakiye imaka, kome terak täga api itneñ.
- 14 * Bureni-inik! Ekänitä ämawebe mani buramik täkañ u not säkgämän täñ yämik täyak. Tännpän topmäk-topmäk kubägan bian pewän ahänkuko unitäño mebäri kudup yäwetpän yäwoñärek täk täyak.
- 15 * Tännkentän namikta Anutu-kengän gera yäk täyat. Tännira umuri u ba u kerit terak nanik yäyomägat täyak.
- 16 * Unita Anutu, gäk näkken äbänpän täñkentän namisi. Gäk ban iriri näkñagan itpän kehäromi nitek nämo nadätat.
- 17 * Unita gäk nadän bäräpna yäpmän kewen naminjiri bänepnatä kwikinik kañ irän. Tännkentän naminjiri bäräpitä kehäromina yäpmän äpäk-inik nämo täñpek.
- 18 * Bureni Anutu, komi nadäwätäkna yäpmän kewen naminpän momina kudup peñ namisi.
- 19 * Ekäni, iwanaye mäyap u yabätan? Unitä kokwawak pähap jop nadän-nadän namik täkañ.
- 20 Tännpäkañ gäk näkño watä ämana unita näk nämagutpän watä säkgämän it naminjiri iwantä nurirä mäyäk yäpettawä.
- 21 * Näk nadän gamikinik täk täyat unita gäkä nadän naminpän kädet ba nadäk-nadäkna siwoñi unita yänpän kadäni kadäni watä säkgämän it naminjiri wawetawä.
- 22 * Tännpäkañ Ekäni, gäk äbotkaye Isrel, bäräpi mebäri mebäri gänañ nanikpän wädän tädotpän yepmanpi säkgämän kañ irut.

26

Äma siwoñi kubä täño yänpik man

- 1 * Näk kudän täga täk täyat upänkañ iwanayetä yänärok näwet täkañ. Unita Ekäni, iwanaye inamiken gäkäwä äma siwoñi yän kañ näwet! Näk gäkagan nadän gamikinik täk täyat.
- 2 * Ekäni, man yäkyäk ba täktäkna kuduptagan siwoñi itak yän nadäkta nabänpän-nadäk täyi. Tännpän bänep nadäk-nadäkna jide itak yän nadäkta yäpmän danisi.
- 3 * Ekäni, gäk näka iron pähap täñ naminpän kadäni kadäni kädet siwoñi näwoñärek täyan. Gäk intäjukun it naminpän nämo nepmak täyan.
- 4 * Tännpäkañ Anutu, gäk näkño mebärina nadätan. Näk äma waki täñpanikät nämo kuñat täkamän. Ba äma jop manman yäwanikät nämo it täkamän.
- 5 * Bureni, näk äma goret täñpanikät itpän yänpän-nadäkta gäripi nämo nadäk täyat. Äma udewani mäde ut yämik täyat.

* 25:11: Kis 34:9; Sam 79:9 * 25:13: Sam 69:36; Snd 1:33; Jer 23:6 * 25:14: Stt 17:1; Jop 29:4; Snd 3:32 * 25:15: Sam 123:2, 124:7 * 25:16: Sam 69:16, 143:4 * 25:17: Sam 40:12, 107:6
 * 25:18: Sam 31:7, 103:3 * 25:19: Sam 3:1-2, 9:13 * 25:21: Sam 41:12 * 25:22: Sam 130:8
 * 26:1: 2Kin 20:3; Sam 28:7; Snd 20:7 * 26:2: Sam 17:3, 139:23; Sek 13:9 * 26:3: 2Kin 20:3
 * 26:4: Sam 1:1; Jer 15:17 * 26:5: Sam 1:1, 31:6, 139:21-22

- 6 * Ekäni, bänepna, täktäkna siwoŋi yäj gäwoŋärehta ketna ärutpäŋ gäkŋo eŋi gänaŋ alta dubiniken ganiŋ oretkaŋ teŋ gwäjik täyat.
- 7 Näk ude täŋ gamiŋpäŋ kap kubä bänep täga man gäwetta tenpäŋ täktäkka säkgämän u ämawebe yäwetpäŋ yäwoŋärehtäk täk täyat.
- 8 Ekäni, eŋi gäkä it täyanken wäpka biŋam kwawak itak. Eŋi unita gäripi taŋi nadäk täyat.
- 9 * Unita Anutu, näk äma waki täŋpani ba ämawebe kumäj-kumäj däpani ukät bok nämo nidäpen!
- 10 * Äma udewanitä kädet wakiwaki pen täk täkaŋ. Moneŋ yäpmäkta kädet waki mebäri mebäri täkta nämo umuntak täkaŋ.
- 11 Upäŋkaŋ Ekäni, nähä kädet udewani täga nämo täŋpet. Näk gäkŋo kädet siwoŋi ugän iwat täyat unita näk nadäj namiŋpäŋ gäkŋata biŋam nämagut.
- 12 * Wisikna! Näk bägup tägaken itat yäj nadätat. Imaka kubätä näk täga nämo täŋpän waneŋ.
Unita Anutu, ämawebe gäk ganiŋoret käbeyä täŋ irirä wäpka biŋam api yäjahäk täŋpet.

27

Äma kubätä nadäkiniki yäjahäjnkuk

- 1 * Ekäni uwä näkŋo peŋyäjekna. Unitägän täŋkentäj namiŋpäŋ watä it namik täyak. Unita netäta umuntäwet?
- 2 * Anututä täŋkentäj namiŋjirän äma wakiwakitä gupna awähutta täŋpawak täkaŋ. Ba iwantä näka kokwawak nadäŋpäŋ nutna yäjkaŋ äbä Anutu kaŋ-umuntaŋ ämetpeŋ päŋku yewä kwäpäŋ maŋdäpmäk täkaŋ.
- 3 * Nadäkaŋ? Irit kuŋat-kuŋatna Anutu-kengän pek täyat unita iwan äma äbot pähaptä nutna yäjkaŋ näk it gwäjineŋo upäŋkaŋ nämo umuntäwet. Nämoinik!
- 4 * Näk Anutuken imaka kubätagän yäjapiŋkut. Node täŋ namikta gäripi-inik nadäŋpäŋ yäjapiŋkut; Anutu, gäk nadäj namiŋjiri gäkŋa eŋi-kengän ittängän kaŋ paora. Eŋikaken itkaŋ dapun täŋpän gabängärip täk täyiwa.
- 5 * Näk node nadätat; Kadäni waki ahäj namayäj täyak upäŋkaŋ Anututä yäjnäknat päŋku tähani gänaŋ nepmaŋpäŋ yäma ukätpän watä säkgämän api it namek. Ude täŋjirän näk tägagän api iret.
- 6 * Watä säkgämän it namiŋjirän iwan näk it gwäjinayäj täkaŋ u yärepmitpäŋ kehäromini api yäpmäj äpet. Täŋpän bänep pidäm nadäŋpäŋ oraŋ imiŋpäŋ Anututä ini eŋi gänaŋ kap terak wäpi biŋam api yäpmäj akwet.
- 7 * O Ekäni, näkä gäkken gera yäwayäj täyatken u butewaki nadäj namiŋkaŋ täŋkentäj nam.
- 8 * Näkken äbi yäj näwetkuno udegän Ekäni, gäk ganiŋ oretta äretat.

* 26:6: Sam 73:13; 1Ti 2:8 * 26:9: 1Sml 25:29; Sam 28:3 * 26:10: Lo 16:19; 1Sml 8:3; Ais 33:15
 * 26:12: Sam 22:22, 27:11, 40:2, 107:32 * 27:1: Sam 118:14; Ais 33:2, 60:20; Mai 7:8 * 27:2: Sam 9:3, 14:4 * 27:3: Jop 4:6; Sam 3:6 * 27:4: Sam 18:6, 23:6, 90:17 * 27:5: Sam 17:8, 31:20, 40:2, 50:15 * 27:6: Sam 3:3, 107:22 * 27:7: Sam 4:3, 13:3, 61:1 * 27:8: Sam 34:4, 105:4; Amo 5:6

- 9 * Äreñira näka käbop nämo iren. O Anutu, näk piä ämaka unita täñkentäñ nam! Näka kokwawak nadäñ namiñpäñ nämo näwat kirewen. Nämo nepmanpen ba mäde nämo ut namen. Kadäni kadäni täñkentäñ namik täñkuno udegän täñkentäñ namik täyi.
- 10 * Meñnaye nanayetä mäde ut namineño upäñkañ Ekäni gähä täga nabäñ näwaren.
- 11 * Unita Ekäni, imaka kañ tä yäñ nadätan udegän näwoñäreñiri kañ täñpa. Iwanaye mäyap itkañ unita kädet kukñi kädagän kañ yäñnäñjat yäpmäñ ku.
- 12 * Ekäni, iwan yabäñ äwaräkuk täñjiri näk nämo nepmäñitneñ. Iwan uwä näka jop manman yäñit umun man näwerit täk täkañ.
- 13 * Bureni-inik nadätat! Itkañ kämi Ekänitä ämawebeniye täñkentäñ yämiñirän api yabäwet.
- 14 * Unita ämawebenaye, ñode täwera nadäwut; In Anututa nadäkinik täñpäñ Anututä ini täñkentäñ tamekta kañ itsämbut. Nadäwätäk pähap nämo täneñ. Nämoinik! Kehärom tañpäñ kañ irut.

28

Äma kubätä bäräpi gänañ itkañ Anutuken gera yäñkuk

- 1 * Täñkentäkna bureni Anutu, gäkä täñkentäñ nami yäñpäñ yäñapitat. Gera yäñjira nadäñ namisi. Gäk gerana nämo nadäñ namiwä näk äma kumäñpen kwani ude äworewayäñ.
- 2 * Näk täñkentäñ nami yäñpäñ kudupi yotka käda ketna yaräbok kewatat. Täñpäñ yäñapiñira manna kotäk nadäñ namisi!
- 3 * Anutu, näk äma waki-waki-kät bok nämo niwat kirewen. Äma waki udewani uwä noriyeta menitä not täñ yämik täkañ upäñkañ bänepitä nadäwäwak yäpmäñ kuñat täkañ.
- 4 * Unita Ekäni, kädet waki täñkuño u kowata udegän kañ yämi.
- 5 * Gäk piä tägatäga täk täyan upäñkañ äma udewanitä gäka mäde ut gamik täkañ. Unita nadätat, äma udewani uwä kumän api däpmäñ morewen!
- 6 Bänep täga pähap! Näk Ekäniken yäñapik man yäñjira nadäñ namiñkuko unita ämawebenaye, Ekäni wäpi iniñoret täkot!
- 7 * Ekäni uwä näkño kehäromina. U kurepäna. Bänep nadäk-nadäkna u terak pen moretat. U täñkentäñ namik täyak. Unita bänep tägagämän nadäñpäñ kap terak wäpi yäpmäñ akutat ño!
- 8 Ekäni uwä kehäromi-inik. Unitä iniken ämaniyeta kehäromi yämiñpäñ inita iwoyäwani näk watä it namik täyak.
- 9 * Täñpäkañ Anutu, ämawebekaye waki keriken nanik ketäreñ yepman. Täñkañ gäkñata iwoyäwani ämawebekayeta nadäñ yämiñpäñ watä säkgämän kadäni kadäni kañ it yämi.

* **27:9:** Sam 6:1, 40:17, 69:17, 94:14 * **27:10:** Ais 40:11, 49:15; Jon 16:32; 2Ti 4:16-18 * **27:11:** Sam 5:8, 25:4, 86:11 * **27:12:** Lo 19:18; Mat 26:60; Apos 9:1 * **27:13:** Sam 31:19; Jer 11:19 * **27:14:** Sam 62:5; Snd 20:22; Ais 25:9 * **28:1:** Sam 83:1, 88:4, 143:7 * **28:2:** Sam 5:7, 138:2 * **28:3:** Sam 26:9, 55:21; Jer 9:8 * **28:4:** 2Ti 4:14; Rev 18:6, 22:12 * **28:5:** Jop 34:27; Ais 5:12 * **28:7:** Sam 13:5, 18:2, 22:4 * **28:9:** 1Kin 8:51-53; Sam 78:1

29

Iwän mänittä Anutu täño kehäromini kwawak pewän ahäk täkañ

- 1 * Ei! Kunum gänañ it täkañ in Anutu gämoriken itkañ wäpi yäpmäñ akuwut! Anutu-tägän kehäromi nitek unita wäpi biñamta ba kehärominita yäñpäñ oretoret täñput.
- 2 * Anutu u kudupi inipärik kubä itak unita gwäjiñ äpmonj imiñpäñ wäpi biñam iniñ orerut!
- 3 Gwägu pähap u punin terak iromäñ pähap yäñirän äma komeñi komeñitä nadäk täkañ. U Anutu täño gera mämä.
- 4 Bureni! Anutu uwä kehäromini nitek. Gerani u yäñirän komeñ ämawebetä nadäwä kehäromi ini pärik kubä täk täkañ.
- 5 Täñpäkañ mäñit piäñirän puamäk täk täkañ uwä Anutu täño mämä. Anutu täño mämä unitä Lebanon komeken päya tañi tañi tokät täñpä kuk täkañ.
- 6 Unitä karak yäñirän Lebanon kome täño pomtä oretoret nadäñpäñ piäñ äronkañ mak, bulimakau nanakitä täk täkañ ude täk täkañ.
- 7-8 Bureni, Ekäñitä karak yäñirän yäpä kwinit täyak. U karak yäñirän kome kawuki wäpi Kades unitä kwaik täyak.
- 9 Ekäñitä gera yäñirän tomtä nanaki bäyak täkañ. Ba gera yäñpewän päya pähämi äreyäñ kuk täkañ.
Ude täñirän Ekäñi täño kudupi yot gänañ ämawebeniyetä ñode yäk täkañ;
Ekäñi täño wäpi biñam tañi kañ täñpäñ! yäk.
- 10 * Ekäñi u ume ba gwägu pähap yäñpewän tokñeñkañ äneñi wädäñ äpmok täkañ. Täñpäkañ Ekäñi u intäjukun-inik, paot-paori nämo it täyak.
- 11 Täñkañ ämawebeniyeta kehäromi yämiñpäñ nadäñ yämiñirän säkgämän it täkañ.

30

Kumäñ-kumäñken nanik wädäñ tädotpäñ nipmañpani täño bäñep täga kap

- 1 Ekäñi, näk käyäm täñpäñ kumnañi upäñkañ gäkä äneñi nämagutkuno unita ganiñ oretat! Gäkä täñkentäñ namiñiri iwanaye yäñärok nämo näwetkuñ.
- 2 * O Ekäñi Urakna, näk gäkä täñkentäñ nam yäñpäñ yäñapiñira bäräpi ahäñ namiñkuko u ketäreñ namiñkun.
- 3 * Näk kumäñ-kumäñta biñam täñkuropäñ äneñi wädäñ tädotpäñ nepmañkun. Näk kumbani äworeñpäñ patkuropäñ kumbaniken nanik äneñi nämagutkun.
- 4 * Ai! Ekäñi täño ämawebeniye, in oretoret täñpäñ wäpi biñam yäpmäñ akuwut! Ekäñitä imaka imaka täk täñkuko unita nadäkinik täñpäñ wäpi kudupi iniñ orerut!
- 5 * Uraknin uwä kokwawak kadäni käronjita nämo nadäk täyak. Täñ, iron täñ nimik täyak uwä paot-paori nämo.

* 29:1: Sam 96:7-9 * 29:2: 2Sto 20:21 * 29:10: Stt 6:17; Jop 38:8, 38:25; Sam 28:8 * 30:2: Sam 6:2, 88:13, 103:3 * 30:3: Sam 28:1, 86:13 * 30:4: Kis 3:15; Sam 135:13, 149:1 * 30:5: Sam 103:9; Ais 26:20; 2Ko 4:17

Tänpäkaŋ konäm butewaki kadäni keräpitaŋän täŋkaŋ butewaki paoränkaŋ äneŋi oretoret täk täkamäŋ.

- 6 * Tänpäkaŋ näk säkgämän itkutken uken ŋode nadäŋkut; Imaka kubätä täga nämö nepmäŋirek. Kehäromina nitek pen api iret yäŋ nadäŋkut.
- 7 Ekäni, kadäni uken näk pom ude, iŋamkaken kehäromi nitek itkut. Upäŋkaŋ gäk nabäŋ umuntaŋ kuŋiri umuntä kehäromina yäpmäŋ äpuk.
- 8 Ekäni, näk umun ude nadäŋkaŋ, gäkä butewaki nadäŋ nam yäŋpäŋ, gäkken yäŋapiŋkut.
- 9 Näk ŋode gäwetkut; Näk kumäŋpäŋ äneŋi kome äworeŋira nämö tägawek. Nämoinik! Ba äma kumbanitä wäpka biŋam täga nämö yäpmäŋ akwek. Ba äma kumbanitä gäkŋo täktäkka täŋo biŋam täga nämö yäŋahäwek yäŋ gäwetkut.
- 10 Unita Ekäni, näk gäkken yäŋapiŋira butewaki äneŋi nadäŋpäŋ täŋkentäŋ nam!
- 11 * Eruk, käyäm täŋkaŋ butewaki nadäŋ bäräp täŋkuro u ketäreŋ namiŋpewi oretoret kap teyat ŋo! Butewaki pähap nadäŋkuro u yäpmäŋ kewer namiŋpäŋ bänep oretoret peŋ namiŋkun.
- 12 Unita mankum nämoinik api iret. Näk wari wari wäpka biŋam api yäŋahäk täŋpet!

31

Iwantä nidäpnayäŋ täŋirä Ekänitä api täŋkentäŋ nimek

- 1 * Ekäni gäkä käbop nepmaŋ yäŋpäŋ dubikaken äretat. Gäk täŋkentäŋ namiŋpäŋ iwan yabäŋ äwaräkuk täŋiri nämö nutneŋ. Gäk kudän siwoŋi-inik täŋpani unita täŋpewi iwantä nurirä mäyäk yäpettawä!
- 2 * Täŋpäŋ gäk nadäŋ namiŋpäŋ bäräŋek nämagut. Gäk mobä käwutna, watä ämana unita käbop nepmaŋiri iwantä nutneŋtawä.
- 3 * Watä ämana gäkä wäpka biŋamta yäŋpäŋ nämagut yäpmäŋ kädet tägaken ku!
- 4 Ekäni, iwantä näk nepmäŋitta buŋep täkaŋ. Unita nabäŋ näwariri jibi kubä yäpettawä! Gäk kubä-tägän watä ämana kehäromi.
- 5 * Ekäni Anutuna, man bureni täŋo mähemi, bänep nadäk-nadäkna ba irit kuŋat-kuŋatna gäk-kengän peŋira näk nämagut.
- 6 Gäk ämawebe ätutä mäjo wära yäniŋ oret täkaŋ unita bitnäk täyan. Upäŋkaŋ näk gäka nadäŋ gamikinik täyat.
- 7 Gäk nadäŋ namikinik täk täyan unita oretoret täyat. Näk bäräpi täŋira nabäŋpäŋ bäräpina dätäreŋ namiŋkun. Komi nadäŋira nabäŋpäŋ komina utpewi maŋkuk.
- 8 * Iwan yabäŋ äwaräkuk täŋiri komi piäken nämö nepmaŋkuŋ. Nämö. Watä säkgämän it namiŋiri tägagän itat.
- 9 Ekäni, gäk butewaki nadäŋ nam. Näk bäräpi kotatat. Näk konäm kottäyiwa dapunna pomi tokŋekaŋ. Tänpäkaŋ kujatna imaka, kudup kwitakaŋ.

* **30:6:** Jop 29:18; Sam 10:6, 62:2, 62:6 * **30:11:** Sav 3:4; Ais 20:2; Jer 31:13 * **31:1:** Sam 22:5, 71:1; Ais 49:23 * **31:2:** Sam 71:2 * **31:3:** Sam 18:2, 23:3, 25:11 * **31:5:** Luk 23:46; Apos 7:59 * **31:8:** Sam 18:19

- 10 * Bänep nadəŋ bäräpnatä irit kuŋat-kuŋatna urayəŋ täyak. Täŋirän konäm kotkä kadäni kəroni nämo iret yəŋ nadätat. Bäräpinatä kehäromina yəpməŋ äpəŋpewän paotak. Täŋirän kujatna imaka, kudup kwitakaŋ.
- 11 Kehäromina nitek nämo ude irira iwanayetä yəŋərok man näwet täkaŋ. Notnaye imaka, inam təŋ namik täkaŋ. Täŋpəŋ təŋkentəŋ namanitə näka gaŋa taŋpəŋ nabä-kätəkaŋ.
- 12 * Täŋirä ämawebe näka guŋ täkaŋ, äma kubäpəŋ äneŋpəŋ təŋguŋ taŋpəŋ it täkaŋ ude. Näk kəbot awəram jiraŋken maŋpə kuk täkaŋ udewani.
- 13 * Täŋpəŋ iwan mäyaptä yəŋpəŋ-nabəŋ näwat täŋirä nadək täyat. Näk nutta man yəŋpəŋ-nadək təŋit waki təŋ naminayəŋ yəŋit təŋpewä bumta umuntak täyat.
- 14 Upəŋkaŋ gək näkŋo Anutuna bureni-inik yəŋpəŋ-nadəŋ gamikinik tək täyat.
- 15 Näk gək ketka terakgän it täyat unita iwan nepməŋitnayəŋ näwat-kirek täkaŋ uken nanik nämagut.
- 16 * Gəkŋo piä ämaka näk, iron təŋ nami. Gək iron mähemi unita äneŋi nämagut.
- 17 * Ekäni, näk gəka gera yəyat unita təŋkentəŋ nam. Gək iwan yabəŋ äwarəkuk təŋiri näkŋo kehäromina nämo yəpməŋ äpneŋ.
Upəŋkaŋ äma waki ini wawut! Ini kuməŋpəŋ kumək-inik təŋput!
- 18 * Äma udewanitə ärowani təŋpəŋ yəŋərok man ŋode yək täkaŋ; Äma siwoŋi kuŋarani u äma waki yəŋ yəwetpəŋ yebek täkaŋ.
Unita Anutu, äma udewani təŋo meni təŋppi.
- 19 * Anutu, ämawebe gəka nadəŋ gamikinik təŋpeŋ kuŋat täkaŋ unita iron säkgämän-inik təŋ yämik täyan.
Ämawebe gəkä terak tubeŋ kuk täkaŋ u watä kehäromi it yämik täyan. Ude təŋiri ämawebe komeni komenitə kaŋpəŋ nadək täkaŋ.
- 20 * Täŋpəkaŋ ämawebekaye u iwantä təŋpəwak təŋ yämineŋ yəŋpəŋ dubikaken kəbop yepmak täyan.
Təŋiri iwantä komi yämikta təŋpə wak täkaŋ. Ba äma waki təŋo mäyək mantä təga nämo yəpməŋ äpək täkaŋ.
- 21 * Unita näk Ekäni iniŋ orera! Iwantä yotpärarena dəpməŋ erənayəŋ təŋirä Ekäni uwä iron pähap təŋ namiŋkuk.
- 22 * Bureni! Näk komi nadəŋkaŋ gək kəwep nepmaŋkun yəŋ nadəŋkuropəŋ konäm butewaki təŋira nadəŋpəŋ təŋkentəŋ namiŋkun.
- 23 Ekäni, gək ude təŋ namiŋkuno unita ämawebe ŋode yəwera; Ekäni təŋo äboriye in uwä Ekänita gəripi-inik nadək təkot! U ämawebe mani buramik täkaŋ u watä säkgämän it yämik täyak.
Upəŋkaŋ äma inita nadəwä ärowani tək täkaŋ unita kowata yämik täyak.
- 24 * Unita ämawebe Ekäni nadəŋ imikinik tək täkaŋ, in kuduŋtagän Ekäni itak yəŋpəŋ kehäromigän it təkot.
Təŋpəŋ imaka umuritə ahəŋ tamiŋirä bätakigän kuŋat təkot!

* **31:10:** Sam 32:3, 102:3 * **31:12:** Sam 88:4-5 * **31:13:** Jer 6:25, 20:3, 20:10; Mat 27:1 * **31:16:** Nam 6:25-26; Sam 4:6, 67:1 * **31:17:** 1Sml 2:9; Sam 25:2, 115:17 * **31:18:** 1Sml 2:3; Sam 12:3; Jud 15 * **31:19:** Ais 64:4; 1Ko 2:9 * **31:20:** Jop 5:21; Sam 27:5, 32:7 * **31:21:** 1Sml 23:7; Sam 17:7 * **31:22:** Ais 38:11-12; Jna 2:4 * **31:24:** Sam 27:14

32

Momi ärutärut uwä imaka tägämän kubä

- 1 * Anututä äma kubä täño momi peñ iminjirän säkgämän it täyak.
- 2 ** Bureni, ämawebe Anututä momini ärut yämiñpäñ momijin nämo yäñ yäwet täyak uwä säkgämän it täkañ. Ämawebe udewani Ekäni täñikñarani änenji nämo täk täkañ.
- 3 * Bureni Anutu, momina gäkken nämo yäñahäñkañ kábop peñpäñ kepma bipani konäm kotkä gupna kudup putärenkuk.
- 4 Kadäni uken kepma bipani bänepna sukurekta komi namiñjiri kehäromina kudup paotkuk, edap tañi ijinpäñ kome kawuktak täyak ude.
- 5 * Täñpäñ kämi ñode nadäñkut; Näk momina Anutuken yäñahäwa! Ude nadäñpäñ momina kwawakgän peñpäñ yäñahäñira waki täñkuro unitäño momi ärut namiñkun.
- 6 * Mebäri unita ämawebe gäkño manka buramik täkañ u kudup bäräpi ahäñ yämäwä gäkken bäräñeñ kañ yäñapiwut! Täñjirä bäräpi tañi-inik, umetä tokätpäñ äma yäpmäñ kuk täkañ ude täñpäñ nämo api däpek.
- 7 * Bureni Anutu, näk imaka kubäta umuntañpäñ gäkken päñku kábop täga iret. Bureni, gäkä watä it namiñjiri bäräpitä näk nämo yäpmäñ äpäk täkañ. Wakiken nanik nämagut täyan unita näk ganiñ oretta kap tañigän tek täyat.
- 8 * Täñpäkañ Ekänitä ñode näwetkuk; Kädet iwarayäñ täyan u näkä nadäk-nadäk siwonjigän gamiñpäñ api gabäñ gäwaret yäk.
- 9 Unita gäk hos kenta but ude nämo äworewen yäk. Yarä uwä nadäk-nadäki nämo yäk. U yen topmäñpäñ wädäwikañ manka buramiñpäñ gäkken ämdeñ yäk. Täñpäkañ gäkä udegän nämo äworewen yäñ näwetkuk.
- 10 * Ämawebe, näkä ñode täwera nadäwut; Äma kädet wakiwaki täk täkañ udewani terak bäräpi mebäri mebäri ahäñ yämik täkañ. Upäñkañ ämawebe Anututa nadäñ imikinik täk täkañ u säkgämän yabäñ yäwat täyak.
- 11 * Unita ämawebe siwonji, in bänep täga nadäk täkot! Täñpäñ imaka imaka täñ tamiñkuko unita oretoret täk täkot! In ämawebe bänep sukurewani kudup, Anutu inamiken kap tenpäñ gera terak oretoret täk täkot!

33

Anutu iniñoret-oret kap kubä

- 1 Ämawebe siwonji kuñarani, in oretoret täñpäñ Anutu kap iniñ ubiñ tewut. Jop manman nämo yäwani intä iniñoret kap ten iminjirä tägawek.
- 2 Unita wagäm utpäñ wäpi biñam iniñ orerut!
- 3 Wagäm bigonj säkgämän utpäñ kap kodaki kubä oretoret terak ten imut!

* **32:1:** Sam 85:2, 103:3 * **32:2:** Jon 1:47; 2Ko 5:19 * **32:2:** Rom 4:7-8 * **32:3:** Sam 31:10, 38:8, 39:2-3 * **32:5:** Wkp 26:40; 2Sml 12:13; Jop 31:33; Sam 103:12; 1Jo 1:9 * **32:6:** Sam 46:1-3, 69:1, 69:13 * **32:7:** Het 5:1-31; Sam 31:20, 91:1, 121:7 * **32:8:** Sam 25:8, 33:18 * **32:10:** Sam 16:4; Snd 13:21; Rom 2:9 * **32:11:** Sam 7:10, 64:10, 97:12

- 4 Anutu täño man u bureni-inik. Ba imaka tåk täyak uwä tägagän tåk täyak.
Goret kubä nämo tåk täyak.
- 5 * Unitä kudän siwoņitagän gäripi nadäk täyak. Täņkaņ unitäño butewakitä kome pähap ño terak tokņek täyak. Uwä nämo paot täyak.
- 6 * Täņpäkaņ Anututä man yäņirän kunum, edap dapuri, komepak ba guk u kuduptagän ahäņkuņ.
- 7 * U man yäņirän ume kubäkengän äbä gwägu taņi ahäņkuk. Ahäņpäņ mani buramiņkaņ bagani nämo irepmitpäņ ini iraniken ugän it täyak.
- 8-9 * Unita ämawebe komeni komeni, in Anututa nadäwä umuri kubä täņpäpäņ iniņ orerut! Iniņ oretpäņ mani buramiwut!
- 10 * Täņpäņ ñode nadäwut; Ekäni u intäjukun itak. Komen ämatä ude api täne täne yäņ man topmäk täkaņ upäņkaņ Anututä nadäņirän imaka u bureni täga nämo tåk täkaņ.
U täna yäķat täņpä wak täkaņ.
- 11 * Täņpäkaņ Anutu ini, ude api täņpet yäņ nadäk täyak uwä bureniğän pewän ahäk täkaņ. Nadäk-nadäki kubä jop nämoinik kuk täyak, ba nämo api kwek.
- 12 * Unita äma äbot Anutu Bureni unitagän nadäk täkaņ u oretoret terak kuņat täkaņ. Ämawebe inita biņam iwoyäwani uwä bänep pidäm terak it täkaņ.
- 13-14 * * Täņpäkaņ Ekäni uwä kunum gänaņ intäjukun-inik itkaņ ämawebe kuduptagän kome terak kuņarirä yabäņ yäwat itak.
- 15 * Anututä ini-tägän ämawebe täño nadäk-nadäki pewän ahäņkuņo unita mebärinin nadäņ morek täyak.
- 16-17 * * Täņpäkaņ kome täño intäjukun ämatä ini-ini ñode nadäk täkaņ; Nin täño komi äma mäyap-inik itkaņ unita iwan täño kehäromini täga yäpmäņ äpne.
Ba ñode nadäk täkaņ; Nin täño ämik tuņum u kehäromi nikek unita nin intäjukun itkamäņ yäņ nadäk täkaņ.
Upäņkaņ täga nämo! Ämik täño tuņum unitäño kehäromi terak säkgämän nämo itneņ. Nämoinik!
- 18 * Täņ ämawebe Ekäni täño mani buramik täkaņ ba unitäño iron paot-paori nämo u terak yeņgämä pewäpäņ it täkaņ uwä Ekänitä watä it yämiņirän säkgämän kuņat täkaņ.
- 19 * Ekänitä ini täņkentäņ yämiņirän käyäm ba imaka umuri kubätä bäräņeņ nämo däpmäk täyak.
- 20 * Unita Ekäni kubä unitägän täņkentäņ nimikta itsämäk täkamäņ. Ekänitä ini-tägän täga täņkentäņ nimek. Uwä nintäño ukätpipik kurepä.
U watä it nimiņirän säkgämän it täkamäņ.

* **33:5:** Sam 11:7, 37:28, 119:64 * **33:6:** Stt 1:6, 2:1; Sam 104:30; Hib 11:3 * **33:7:** Kis 15:8; Jos 3:16; Sam 78:13 * **33:8-9:** Sam 148:5 * **33:10:** Sam 2:1-3; Ais 8:10, 19:3 * **33:11:** Jop 23:13; Sam 40:5; Snd 19:21; Ais 55:8 * **33:12:** Lo 7:6; Sam 28:9, 144:15 * **33:13-14:** Jop 28:24; Sam 11:4, 14:2 * **33:13-14:** 1Kin 8:39, 8:43; Sam 102:19 * **33:15:** 2Sto 16:9; Jop 10:8; Sam 119:73 * **33:16-17:** Sam 44:6, 60:11 * **33:16-17:** Sam 20:7, 147:10; Snd 21:31 * **33:18:** Jop 36:7; Sam 32:8-10; 1Pi 3:12 * **33:19:** Jop 5:20; Sam 37:19; Apos 12:11 * **33:20:** Sam 62:1, 115:9; Ais 8:17

- 21 Unita Ekänitagän gäripi pähap nadäk takamän. Unitäño wäpi kudupi terakgän tuben kuṅpän it takamän.
- 22 O Ekäni, nin irit kuṅat-kuṅatnin gäkä terakgän penpän täṅkentäktä itsämänjitna gäkño ironka pähap paot-paori nämotä nintä terak äroton!

34

Ekäni täño ironi tägata kap tewani

Kadäni kubä Devittä nepmanpän kwa yänkaṅ iwani Abimilek injamiken guṅ ude äworeṅirän Abimilektä kakätän-pewän kuṅkuk. Täṅirän Devittä kap ṅo teṅkuk.

- 1 * * Näk kadäni kadäni Ekäni wäpi biṅam yäpmän akuk täyiwa!
- 2 Imaka täga täṅ namik täyak unita nadänpän inṅoret täyat. Ude täṅira ämawebe nadäwätäk ikektä näkño man u nadänkaṅ bänep oretoret takot.
- 3 * Ai! In äbäkaṅ Ekäni täño wäpi biṅam bok yänahänjitna nadäwut! Täṅpän penta inṅ oretna!
- 4 * In nadäwut! Näk Ekänitä täṅkentän namikta yänapiṅira nadän namiṅkuk. Täṅpän umun mebäri mebäri nadäk täṅkuro u iwat kireṅirän bänep kwini terak bätakigän itkut.
- 5 Unita nadäkot; In nadän bäräp täṅpän Ekäniken täṅkentäktä yänapiṅayän täño uwä bänep oretoret pähap api nadäneṅ. U imata, Ekänitä inta nämo bitnäc täyak unita.
- 6 * Täṅpäkaṅ äma jopi jäwäritä Ekäniken gera yänirä nadänpän täṅkentän yämik täyak.
- 7 * Bureni! Ämawebe Ekänitä nadän imikinik tak täkaṅ u Ekäni täño aṅerotä dubiniken itpän täṅkentän yämik täkaṅ.
- 8 * Ekäni uwä tägagämän-inik. Unita ketem kudupi kubä nabän nadäwä gäripi tak täkaṅ udegän Ekäni dubiniken kuṅkaṅ täṅpän-kawut. Ude tänayän täño uwä Ekäni uwä gäripi-inik yän api nadäneṅ!
- 9 * Täṅpäkaṅ Ekäni täño äboriye, in gämori-kengän itkaṅ imaka kubäta nämo api wäyäkṅeneṅ.
- 10 * Tom ägwäri uwä nakta kadäni kubäkubä wäyäkṅewä waneṅo upänkaṅ ämawebe Ekänigän iwat täkaṅ u imaka täga kubäta nämo wäyäkṅek täkaṅ.
- 11 Unita nanaknaye, in äbä dubinaken itpän Ekäni wäpi biṅam oraṅ imikta täwetpän täwoṅärewayän täyat ṅo ket nadäwut.
- 12 Uwä ṅode; In säkgämän itkaṅ oretoret terak kaṅ it yäpmän ärona yän nadäkaṅ?
- 13 * Eruk ṅode täṅput! In jop manman ba man käbäṅi kubä nämo yäneṅ. Nämoinik!
- 14 * In kädet waki u mäde ut iminpän kädet täga ugän kaṅ iwarut. Täṅpän kädet täga u kaṅ-ahänpän ämawebe ätukät bänep kubägän kaṅ täṅput. Gwäk piminpän kädet tägatäga u kudup kaṅ iwarut.

* **34:1:** 1Sml 21:13-15 * **34:1:** Efe 5:20; 1Te 5:18; 2Te 1:3, 2:13 * **34:3:** Sam 69:30; Luk 1:46
 * **34:4:** Sam 18:6; Mat 7:7; Luk 11:9 * **34:6:** Sam 3:4, 34:17-19 * **34:7:** 2Kin 6:17; Dan 6:22; Sek 9:8; Hib 1:14 * **34:8:** Sam 2:12; 1Pi 2:3 * **34:9:** Sam 31:23 * **34:10:** Jop 4:10-11; Sam 84:11
 * **34:13:** 1Pi 2:22 * **34:14:** Ais 1:16-17; Rom 12:18; Hib 12:14

- 15* U imata, Ekänitä ämawebe siwoŋi yabāŋ yāwatpāŋ yāŋapik man yäk tākaŋ u nadāŋ yāmik täyak.
- 16* * Täŋ äma Ekäni tāŋo mani nämo buramiwani uwä mäde ut yāmik täyak. Mäde ut yāmiŋirān äma udewani kumāŋirä ämawebetä waki tāŋpani unita bārāŋeŋ guŋ taŋpāŋ äneŋi täga nämo api juku pineŋ.
- 17* Unita äneŋi täwera nadāwut; Ämawebe siwoŋitā Ekäniken yāŋapiŋirä nadāŋ yāmik täyak. Nadāŋ yāmiŋpāŋ tāŋkentāŋ yāmiŋirān bārāpi kubätä kehāromini nämo yāpmāŋ äpāk täyak.
- 18* Nāk bureni täwetat. Ekäni uwä ämawebe nadāwätäk ikek u dubiniken it yāmik täyak. Ba ämawebe butewaki pähap terak it tākaŋ u oraŋ yāmiŋpāŋ bānepi tāŋpidām taŋ yāmik täyak.
- 19* Bureni, bārāpi mebäri mebäri uwä ämawebe siwoŋi kuŋaraniken ahāŋ yāmik tākaŋ upāŋkaŋ Ekänitā tāŋkentāŋ yāmiŋpāŋ bārāpi u ketāreŋ yāmik täyak.
- 20* Täŋpāŋ watä it yāmiŋirān kujari kubä nämo tokät tākaŋ.
- 21 Täŋpākaŋ imaka wakiwakitā äma waki tāŋpani kumāŋ-kumāŋ api dāpneŋ. Täŋ ämawebe, äma nadākinik tāŋpanita iwan tāŋ yāmik tākaŋ uwä Ekänitā komi api yāmek.
- 22* Täŋpākaŋ Ekänitā watä piä ämawebeniye watä it yāmiŋirān säkgāmān it tākaŋ. Täŋpāŋ ämawebe nadākiniki u terakgān pek tākaŋ uwä paotta biŋam nämo api täneŋ. Nämoinik.

35

Äma kubä Anututä tāŋkentāŋ namān yāŋpāŋ yāŋapiŋkuk

- 1 Ekäni, äma iwan tāŋ namik tākaŋ u iwan tāŋ yāmisi. Ba äma näkkät ämik tāk tākamāŋ ukät ämik udegān tākot!
- 2 Kurepākät kupāŋtek yāpmāŋkaŋ tāŋkentāŋ namikta äbäsi.
- 3 Täŋpāŋ äma näwat kirek tākaŋ u kadä bohamka yāwoŋäresi. Täŋkaŋ bānepna kwiniŋän itta api tāŋkentāŋ gamet yāŋ näwet.
- 4* Täŋpākaŋ äma nāk nutpewä kumākta yāŋpāŋ-nadāk tāŋpāŋ näwat-kirek tākaŋ u ämikken kehāromini paorāpāŋ mäyäk nadāŋpāŋ äneŋi äyāŋutpāŋ metāŋpeŋ kaŋ kut!
- 5 Ekäni tāŋo aŋerotä yāwat kireŋirān täpun-täpun mänittä piāŋ äreyāŋ tāŋpān kuk tākaŋ ude kaŋ äworewut.
- 6 Metāŋpeŋ kuŋirä käderi bipmāŋ urani tāŋpāŋ itārop kaŋ tāŋpān. Täŋirān Ekäni tāŋo aŋerotä kaŋ dāpān!
- 7 Mebäri nämo näka buŋep pek tākaŋ. U nepmāŋitta awaŋ kārōŋi kädetnaken änek tākaŋ.
- 8 Unita nämo nadāŋirä tāŋpāwaktä kaŋ ahāŋ yāmān. Täŋkaŋ buŋepi iniken unitä yepmāŋ irirān kaŋ wawut!

* 34:15: Jop 36:7; Sam 34:6, 34:17 * 34:16: Snd 10:7; Jer 44:11; Amo 9:4 * 34:16: 1Pi 3:10-12
 * 34:17: Sam 34:6, 34:15, 34:19, 145:19-20 * 34:18: Sam 51:17; Ais 57:15, 66:2 * 34:19: Snd 24:16; 2Ti 3:11-12 * 34:20: Jon 19:36 * 34:22: 2Sml 4:9; 1Kin 1:29; Sam 103:4 * 35:4: Sam 40:14, 70:2, 129:5

- 9 Ude täñirä Ekänita yäñpän oretoret api täñpet, täñkentän namayän täyak unita.
- 10 Bänep nadäk-nadäkna kuduptä Ekäni ñode api iweret; Gäk bumik äma kubä nämo itak. Äma kwini äma kehäromi nikektä dāpneñ yäñpän täñkentän yämik täyan.
Ba äma jäwäri äma tuñum ikektä täñyäkñatneñta watä it yämik täyan.
- 11 Äma waki täñpani manken nepmanpän waki ude täñpani yän jop näkñat täkañ.
- 12 * Täñpän täktäkna tägata kowata waki namik täkañ. Ude täñirä netätä täñkentän namek yän nadänkañ nadän bäräp bumta täk täyat.
- 13-14 * Upänkañ kadäni unitä käyäm täñiräwä, butewaki tek täñpän nakjop it täñkuronik. Ude täñkañ notnapak burenita yän gwäjin äpmonpän Ekänitä täñkentän yämikta gera yäk täñkuronik.
Ba äma kubä miñitä kumäñirän konäm butewaki täñpeko ude täk täñkut.
- 15 Täñpākañ kadäni näkä bäräpi gānañ irira wisik-inik yän yäñpän näk it gwäjinpän yänärok näwet täñkuñonik. Äma kome kubäken nanik u nutpän nutgän täk täñkuñ.
- 16 Ba äma wakitä guñ yäniñ wärätpän ibeneño ude nebenpän naniñ wärät täkañ.
- 17 Unita Ekäni jop yabän äwaräkuk täk täyan u jidegän api pewen? Bäräñeñ äbä añ ägwäri nutnayän täkañ ñoken nanik nämagut!
- 18 Ude täñiri ämawebekaye käbeyä täñirä injamiken bänep täga man kwawakgän gäwetpän api ganiñ oreret.
- 19 * Täñpākañ iwanaye jop manman yäwani u yabän äwaräkuk täñiri näk närepmiñpän wisik-inik, kehäromini yäpmän äpakamän yän nämo näwetneñ.
Ba jop yabäniri äma jop nadän kokwawak täñ namik täkañ u komi namiñpän yänärok nämo näwetneñ.
- 20 Äma udewani uwä kwini man nämo yäk täkañ. Nämo, u äma kwini terak kuñaranita jop manman mebäri mebäri pewä ahäk täkañ.
- 21 Täñkañ, ude täñiri gabämäño yän jop yänäkñatpän wohut-wohut man bumta yäk täkañ.
- 22 Ude täñirä upänkañ Ekäni, kañpän nadäno unita man kum nämo iren. Ekäni, näk nabän umuntañ päñku ban nämo iren.
- 23 Nämo! Kikñutpän ijiwä kwäpän nabä! Äbä näk gäarak itkañ iwanaye näka äma täga yän yäwet!
- 24 * Ekäni, gäk siwoñi-inik unita näka momini nämo yän kañ yäwet. Ude täñiri iwanaye yänärok nämo näwetneñ.
- 25 Yabän äwaräkuk täñiri näka ñode nämo yäneñ; Tägagämän! U paotak!
- 26 Eruk, äma komi nadätat ñonita yänärok näwet täkañ u kehäromini kudup paorirä täñguñ täñpän kañ irut!
Ba äma näka nadäwä äpani täñpāpän inita nadäwä ärowani täk täkañ uwä wäpi biñam paorirän mäyäk pähap kañ nadäwut.
- 27 Täñpākañ Ekäni, gäk täñkentän namiñiri ämawebe näka äma siwoñi yän nadäkinik täk täkañ u oretoret gera wari wari ñode kañ yäwut;

* 35:12: Sam 38:20; Jer 18:20; Jon 10:32 * 35:13-14: Jop 30:25; Mat 10:13; Luk 10:6 * 35:19: Sam 69:5; Jon 15:25 * 35:24: Sam 26:1, 43:1

Ekäni wäpi biñam punin-inik it täyon! Epän ämani ñonitä säkgämän irirän gäripi nadäk täyak.

- 28 * Ude yänirä näk imaka, täktäkka siwoñi unitäño biñam api yänahäwet. Täñkañ yänjetak bipmäntak wäpka biñam api ganiñoret täñpet.

36

Äma waki täño mebarikät Anutu täño bänep iron

- 1 * Momitä äma waki bänepiken tokñek pat täkañ. Momi unitä peñ yäwerirä Anututa nämo umuntañkañ mäde ut imikinik täk täkañ.
- 2 Bänepitä tänyäkñarirän inita nadäwä ärowani täñpöpäñ ñode nadäk täkañ; Wakinin käbop itak. Anututä unita yänpän manken täga nämo nipmañpek! yän nadäk täkañ.
- 3 Meni jinomken man, nadäk ba täktäk waki unitägän abäk täkañ. Unita jop manmangän yäk täkañ. Imaka täga täkta nadäk tawañ siwoñi kubä nämo pek täkañ.
- 4 Nämo, dämpmon patpari-kenä kädet waki täkta nadäk tawañ pek täkañ. Imaka täga täpuri-inik kubä nämo täñkañ waki täktäk kädet unita mäde nämoinik ut imik täkañ.
- 5 * Täñpäkañ Ekäni, gäkä ninta butewaki nadän nimik täyan u karoñi boham, kunum yäpureko ude bumik. Gäk ninta nadäkinik täñ nimik täyan u ärowani.
- 6 Imaka imaka tägagän täk täyan u yabänpän-nadänitna inide kubä täk täyak. Gäkä piä siwoñi täk täyan uwä ämatä nadäwä tärenañi nämo. Äma ba imaka tom tom gäkägän yabän yäwat täyan.
- 7 * Anutu gäkä komen äma ninta watä it nimik täyan unita gäka gäripi pähap inide kubä nadäk täkamän. Watä it nimik täyan uwä baraktä nanaki uwijij pat täkañ ude täñ nimik täyan.
- 8 * Ketem tägatäga gäripi nitek kawutkaken nanikpäñ nimik täyan. Nadän nimiñiri gäkño ume gäripi nitek u nak täkamän.
- 9 * Irit kuñat-kuñat täño mähemi u gäk kubägän. Gäk penyänekka bänepninken penyänen nimiñiri kwawakgän it täkamän.
- 10 Unita ämawebe gäka nadän gamikinik täk täkañ unita bänep iron pen täñ nimiñ yäpmän kwen.
- 11 Täñpän äma ärowani täñpani yabän äwaräkuk täñiri näk nämo yeñ jakñitneñ. Ba waki täñpani yabän äwaräkuk täñiri näk nämo yokut täreneñ.
- 12 Wisik! Äma waki täñpani akukta nämo, mañ-däpaniken ugän pätkañ. U kañpän nadäwut!

37

Äma waki ba äma tägatä gwäki yäpmäk-yäpmäk täño manbiñam

- 1 * Notnapak, äma wakiwaki täño täktäkita yänpän nadäwätäk nämo täñpen. Ba äma unitäño tuñumita nadän gärip täñpän kokwawak nämo täñpen.
- 2 * Äma udewaniwä piä täñpän pewä muyen bäräñen kubitak täkañ ude api paotpeñ kuneñ.

* 35:28: Sam 51:14, 71:15, 71:24 * 36:1: Rom 3:18 * 36:5: Sam 57:10, 108:4 * 36:7: Rut 2:12; Sam 17:8, 31:19, 91:4 * 36:8: Jop 20:17; Sam 16:11; Rev 22:1 * 36:9: Jer 2:13; Jon 4:10, 4:14; 1Pi 2:9 * 37:1: Sam 73:3; Snd 23:17, 24:1, 24:19 * 37:2: Sam 90:5-6

- 3 Unita gäk nadäwätäk nämö tänpäj Ekänitagän nadäkinik tänpäj kudän täga ugän tänpäj kuḡat täyi. Ude tänpayäj täno uyaku kome yäj gamaniken u säkgämän api iren.
- 4 * Tänpäkaḡ oretoret bureni kaḡ-ahäkta Ekäniken kuḡiri ini bänep nadäk-nadäkka täḡo gäripi api däpmäj täreḡ gamek.
- 5 * Irit kuḡat-kuḡatka kudup Ekänita iniḡ kirenpäj nadäkinik täḡ imiḡiri api täḡkentäj gamek.
- 6 * Ude täḡiri Ekänitä täktäkka täga u täḡpewän edap täḡo penyäjekitä säkgämän iḡik täyak ude ämawebe iḡamiken api iḡiḡ-yäjewek. Täḡkaḡ Ekänitä ämawebe kwawak ḡode api yäwoḡärewek; Äma ḡowä iḡamnaken siwoḡi-inik itak.
- 7 * Unita äma kädet waki iwatpäj tuḡum äma täk täkaḡ udegän itta nadäwätäk nämö tänpen. Nämö, Ekänitä täḡkentäj gamikta dapun tänpäj kwikinik iren.
- 8 * Nadäwätäk tänpäj kokwawak täktäk kädet u mäde ut imi. Kädet udewani uwä bäräpi pewä ahäk-ahäk kädet.
- 9 * Nadätan? Ämawebe Ekänita nadäkinik täk täkaḡ unitäwä kome yäj yämani u api korenpäj itneḡ. Täḡpäkaḡ waki täḡpaniwä Anututä yäwat kirenpewän api apämaḡ kuneḡ.
- 10 * Yäwat kirenpewän apämaḡ kuḡpäjä api paot täḡpä kuneḡ. Täḡirä yabäj ahäkta wäyäkḡewayäj täno upäjkaḡ täga nämö api yabäj ahäwen.
- 11 * Nämö! Ämawebe inita nadäwä äpani täḡpani uwä täḡ-bumbum kome iwoyäj yämani u korenpäj irit gapuni terak itkaḡ oretoret api täneḡ.
- 12 Bureni, äma wakiwaki täḡpanitä äma siwoḡita kokwawak täḡ yämiḡpäj täḡpäwakta nadäk täkaḡ.
- 13 Upäjkaḡ Ekänitä äma udewanita yäjärok yäwet täyak. Imata, itkaḡ nämö, api waḡ moreneḡ yäj nadäk täyak.
- 14 Äma äpani jäwäri u siwoḡi upäjkaḡ äma wakiwaki täḡpanitä äma däpmäkta äpa kuwek gwäḡiḡit päip boham wepmärit täk täkaḡ.
- 15 Ude täk täkaḡ upäjkaḡ päip boham iniken unitägän äyäjutpäj ini api yäput täneḡ. Täḡkaḡ äpa kuweki uwä Anututä api ubiḡ jukut täḡpän kuneḡ.
- 16 * Täḡpäkaḡ äma tägatäga tuḡum täpuri pat yämitak unitä äma waki täḡo tuḡum päke itkaḡ unitäḡo kehäromi Anutu iḡamiken kudup yärepmiak.
- 17 Imata, Ekänitä ini äma waki täḡpani täḡo kehäromi yäyomägatpäj äma tägata watä api it yämek.
- 18 Bureni, Ekänitä ämawebe mani buramiḡpäj iwat täkaḡ u watä säkgämän it yämiḡpäj kome iwoyäj yämani u inita biḡam yäniḡ kirewänpäj uken tärek-täreki nämö api itneḡ.
- 19 Täḡkaḡ äma udewaniwä kadäni waki äbäjirän tägagän api itneḡ. Ba tagwän irit ahäwayäj täyakken imaka, ketem tokḡek api näneḡ.
- 20 Upäjkaḡ äma waki täḡpani uwä Ekäni täḡo iwan itkaḡ unita api kuneḡ. Päya irori kadäni keräpitagän ahäjpäḡ paot täkaḡ ude, ba gupetä äbutkuk täkaḡ ude api paotpeḡ kuneḡ.

* 37:4: Ais 58:14 * 37:5: Snd 16:3; Mat 6:25; Luk 12:22; 1Pi 5:7 * 37:6: Jop 11:17; Mai 7:9

* 37:7: Sam 62:1; Ais 30:15; Jer 12:1 * 37:8: Sam 73:3; Efe 4:26 * 37:9: Jop 27:13-14; Ais 57:13

* 37:10: Jop 20:9; Hib 10:36-37 * 37:11: Mat 5:5 * 37:16: Snd 15:16, 16:8; 1Ti 6:6

- 21 Äma waki tänpäni uwä äma täño tunum yäpmänkañ kowata äneñi bäräneñ nämo yämik täkañ. Upänkañ äma täga uwä iron säkgämän tänpän tunumi ämata ño yämiñ-yämiñ täk täkañ.
- 22 Tänpäkañ ämawebe Ekäni täño iron ikek unitäwä kome yän yämani u api korenpäñ itneñ. Täñ äma Ekäni täño kokwawak terak it täkañ uwä yäwat kireñpewän api kuñtänpä kuneñ.
- 23 * Täñkañ Ekänitä äma kubä täño irit kuñat-kuñari kañpäñ gäripi nadänpänjä irit kuñat-kuñari kädet u täñ-kehäromtañ imik täyak.
- 24 Ude täñjirän äma udewani yewän kuneño uwä täga nämo mañutneñ. Nämo, Ekänitä täñkentän imiñjirän yeñ täpäneñpäñ irek.
- 25 * Eruk, ñode nadäwut; Kadäni käroni it yäpmän äbänkä äma tägawani täyatken ño bämopiken Anututä äma siwonita mäde ut yämiñjirän nanakiye nakta yänapik-apik kubä nämo täñjä yabän yäpmän äbätat.
- 26 Nämo, äma täga udewani kadäni kadäni äma täñkentän yämikta iron tägatäga jop täñ yämik täkañ. Täñkañ äperiye nanakiyetä täga kuñarirä miñjiye naniyetä yabänpäñ oretoret api täk täneñ.
- 27 Unita notnapak, kädet waki täkta mäde ut imiñpäñ kädet täga ugän kañ tä. Ude täñjiri kämiwä gäkño yerikaye uwä kome iwoyäwaniken ugän säkgämän api itneñ.
- 28 * Imata, Ekäni uwä ämawebeniye kudän täga tänpän nadän imikinik täk täkañ u mäde nämo ut yämik täyak. Nämo, u yabän yäwat piä tärek-täreki nämo täñ yämik täyak. Tänpäkañ waki tänpäni ini ba unitäño yeriniye uwä yäwat kireñpewän api kuneñ.
- 29 Täñ ämawebe siwonitä kome yän yämani u korenpäñ uken tärek-täreki nämo api itneñ.
- 30 Tänpäkañ äma siwonji täño meni jinomkenä man säkgämän säkgämän Anu-tuken nanik unitägän ahäk täkañ. Mani unitä ämawebe täñkentän yämik täyak.
- 31 * Äma udewani Anutuni täño бага man bänepiken injit-inik täñpeñ kuñat täkañ uwä nämo kakätäk täkañ.
- 32 Täñ äma waki tänpäni uwä äma täga däpmäkta yabän yäwat piä täk täkañ.
- 33 Upänkañ Ekänitä äma täga uwä yabä kätänjirän iwaniyetä kehäromini täga nämo yäpmän äpneñ, ba manken täga nämo yepmaneñ.
- 34 Unita Ekänitä täñkentän gamikta unitäño man kädet u kudup iwatkañ dapun täyi. Ude täñjiri orañ gamiñpäñ kome iwoyäwani u ganiñ kireñpäñ iwankaye dapunka terak yäwat kireñpewän kuñjä api yabäwen.
- 35 * Eruk, äma kubäta ñode täwera nadäwut; Äma waki kubä itkuko u ämawebeta komi yämik täñkuk. U äma kehäromini niked, päya tañi, mäbi ude.
- 36 Upänkañ mäden, äma unitä iraniken u kuñpäñ ini ba tunumi nämo irirän kañkut. Kañ-ahäwayän wäyäkneñkuro upänkañ täga nämo kañ-ahänkut. U paotkuk.
- 37 * Täñ äma täga siwonji kuñarani unita nadäwut; Äma bänep kwini terak kuñarani täño yeriniye uwä mäyap.

* 37:23: 1Sml 2:9; Snd 16:9 * 37:25: Sam 37:28, 59:15, 109:10 * 37:28: Sam 11:7; Snd 2:22; Ais 14:20 * 37:31: Lo 6:6; Sam 40:8, 119:98; Ais 51:7 * 37:35: Jop 5:3 * 37:37: Ais 32:17, 57:2

- 38 Tānpākaŋ momi tānpāni uwā paotpāŋ paot-inik api tāneŋ. Ba yeriniye imaka, kudup api awāhutneŋ.
- 39 Upāŋkaŋ bārāpi kadāniken Ekānitā āma siwoŋi tāŋkentāŋ yāmiŋpāŋ watā it yāmik tāyak.
- 40 * Āma udewanitā waki mebāri mebārīta umuntaŋpāŋ kābop nipmaŋpān yāŋpāŋ Ekāniken kuk tākaŋ unita āma waki tānpāni keriken nanik yāyomāgatpāŋ watā it yāmik tāyak.

38

Āma kubā bārāpiken itkaŋ Anutuken yāŋapiŋkuk

- 1 O Anutu, kokwawak nadāŋkaŋ nāmo nebewen, ba momina tāŋo kowata nāmo namen.
- 2 Gāk kuwektā-yāŋ namāk tāyan. Tānpāŋ nut-maŋpi kome terak āpmok tāyat.
- 3 * Gākā nadāŋ waŋ namiŋiri kāyām taŋi tāyat. Tānpāŋ momi tāŋkuro unita gupnaken kehāromi nīkek nāmo nadāk tāyat.
- 4 * Momina unitā uwāk ude tānpāŋ nepmak tāyak. Tāŋirān tuŋum bārāpi kubā, buraminaŋi nāmo, ude bumik yāpmāŋ kuŋat tāyat.
- 5 Gupnaken womāntā tabā tāŋkaŋ kābāŋi bumta piāk tākaŋ. Nākŋa kudān goret tāŋkuro unita udewā ahāŋirān tarāki-inik tāk tākaŋ.
- 6 Bānepnaken bārāpi bumta parirā nadāŋira wakiinik tāk tāyak. Ude tāŋkaŋ kepma kāroŋ butewaki nadāŋpāŋ konām kottāŋ kuŋat tāyat.
- 7 Tānpāŋ gupna kādāptā-yāŋ ijiŋirān kāyām pāhap tāk tāyat.
- 8 Komi taŋi nadāŋkaŋ goret-goret itat, imaka taŋi kubātā yeŋ nepmāŋitpāŋ irirān bumik.
- 9 * O Ekāni, gāk nākŋo nadāŋ gāripna u nadātan, ba bānepnatā yāŋkähān-kähān tāyak u imaka, nadātan.
- 10 Bānepnatā tuptup yāpurirān kehāromina kudup paot-inik tāyak. Ude tāŋirān dapunna imaka, sākgāmān nāmo ijītak.
- 11 Ude tāŋira notnaye jibinata yāŋpāŋ dubinaken ābākta bitnāk-inik tāk tākaŋ. Ba meŋ nan ba notnaye wanotnaye imaka, nabāŋ umuntaŋpāŋ pāŋku ban it tākaŋ.
- 12 Tānpākaŋ āmatā nāk nutpāŋ waki tāŋ namikta man yāŋpāŋ-nadāk tāk tākaŋ. Tānpāŋ waki tāŋ namikta juku piŋtāŋ kuŋat tākaŋ. Ude tāŋkaŋ nāk nutta buŋep tāk tākaŋ.
- 13 Tāŋirā nāhāwā guŋ ude āworeŋpāŋ man yāk tākaŋ u nāmo nadāk tāyat. Tānpāŋ man waki yāk tākaŋ uwā kowata tāga nāmo yāk tāyat.
- 14 Butewaki! Nāk man nāmo yāwani, ba man nāmo nadāwani ude āworeŋpāŋ man kum it tāyat.
- 15 Upāŋkaŋ Ekāni, gāk yāpmāŋ wādāŋpāŋ itat. Tānpāŋ Ekāni Anutuna, nāk nadātat; Gākā nadāŋ namiŋpāŋ api tāŋkentāŋ namen.
- 16 Unitā iwanaye jop yabāŋiri nāk komi nadāŋpāŋ goret irira nabāŋpāŋ wisikinik yāŋ nāwetneŋtawā.
- 17 U imata, komi pen nadāŋ itkaŋ wakīnik tāŋpayāŋ kerāp tāyat.

* **37:40:** 1Sto 5:20; Ais 31:5; Dan 3:17, 3:28, 6:23 * **38:3:** Jop 33:19; Sam 32:4, 102:10; Ais 1:6

* **38:4:** Esr 9:6; Sam 40:12 * **38:9:** Sam 6:6, 10:17, 102:5

- 18 * Tänpäkaŋ Anutu, momi täŋkuro unita nadäwätäk pähap tänpäŋ injamkaken kwawak yänahäk täyat.
- 19 Täŋ iwanaye bumta-inik uwä kehäromi nikekgän itkaŋ jop nadäŋ kokwawak nadäŋ namik täkaŋ.
- 20 Näk kudän siwoŋi täŋira äma unitä iwan täŋ namik täkaŋ. Äma udewaniwä kudän tägata kowata wäkigän täk täkaŋ.
- 21 * Unita Ekäni, mäde ut namentawä! Ban nämo iren!
- 22 Gäk Ekäni, wakiken nanik wädäŋ tädotpäŋ nepmaŋpani unita bäräŋeŋ täŋkentäŋ namisi!

39

Devittä mominita nadäŋ bäräp täŋkuk

- 1 * Näk ŋode yänkehärom taŋkut; Irit kuŋat-kuŋatnata watä ket api iret. Tänpäŋ mebetnatä momiken nepmaŋpekta watä imaka, api iret. Unita äma waki dubinaken irirä man kubä nämo api yäwet.
- 2 Ude yänkuro unita bäräpi ŋo ahäŋ namiŋirän man kum-inik itkut. Man täpuri kubä, waki ba täga nämo yänkuro upänkaŋ nadäŋ bäräpna taŋi täŋkuk.
- 3 Tänpäŋ nadäwätäk unitä bänepnaken agekotkuk. Nadäwätäkgän täŋkä bäräpi bumta kaŋ-ahäŋkuro unita ŋode yänkut;
- 4 * Ekäni, kome terak ŋo kadäni jide api it yäpmäŋ ärowet? Ba jidegän api kumbet? Iritna jidegän api täreweko unitäŋo kadäni näwet!
- 5 * Butewaki! Kome terak itta kadäni keräpitagän tänpäŋ nepmaŋkun! Kodak irayäŋ täyat u kaŋiri imaka jopi ude täyak.
Bureni, äma kuduptagän itkaŋ u me woŋ bumik, kadäni keräpi-inik itta yäwani.
- 6 Ba wärani, edap ägonitä ahänpäŋ paot täkaŋ u irepmitpäŋ nämo. Tänpäkaŋ äma piä täk täkaŋ u imaka kehäromi kubä nämo pewä ahäk täkaŋ. Monen tuŋum pewä ahäk täkaŋ u netätä api koreneŋ yäŋ nämo nadäk täkaŋ.
- 7 Unita Ekäni, imatäken kubäta itsämbet? Gäk kubä-tägän täga täŋkentäŋ nameno unita gakagän itsämäŋtat.
- 8 Unita momi täk täyatken unitäŋo kowata yäpnaŋiken nanik nämagusi. Ba yabäŋ äwaräkuk täŋiri äma Gäka nämo nadäŋ gamanitä yänärok näwetneŋtawä.
- 9 Nämo, gäŋŋa täŋpewi komi ŋo nadätat unita man kum irayäŋ. Man täpuri kubä nämoinik yäwayäŋ.
- 10 Unita komi piä wari namentawä! Nut yäpmäŋ äbäŋiri kumbayäŋ täyat!
- 11 Gäkŋo mebärika nadätat. Gäk momi täŋo kowata äma yabäŋ yänpäŋ komi piä yämik täyan. Ba imaka unita gäripi nadäk täkaŋ u gwaktä tek näŋpä tumäk täkaŋ ude täŋpiwak täkaŋ.
Bureni, ämawä me woŋ bumik, kadäni keräpi-inik itta yäwani.
- 12 Unita Ekäni, juku penpäŋ butewaki gera ba yänapik manna nadäŋ namisi. Tänpäŋ konäm korira nabänpäŋ äbä naniŋ kawat tä.
Näk äbeknaye oranaye udegän kome terak ŋo gäkkät kadäni keräpitagän itta iwoyänkun.

* **38:18:** Sam 32:5; 2Ko 7:9-10 * **38:21:** Sam 22:19, 35:22 * **39:1:** Sam 141:3; Kol 4:5; Jem 3:2

* **39:4:** Sam 90:12 * **39:5:** Sam 62:9, 90:4, 144:4

13 Eruk nabä kätäñiri oretoret ätu täñkañ kañ kuñ kewewa!

40

Anutu wäpi iniñoret kap kubä

- 1 Näk Ekäniken gera yäñkañ täñkentäñ namikta kwikinik itkut. Irira butewaki nadäñ namiñpäñ gera yäñkuro u nadäñ namiñkuk.
- 2 * Nähä äma kubä awañ käroni kubä gänañ käbop itkañ kumbeko ude. Ude irira Ekänitä nabäñpäñ awañ gänañ nanik wädäñpäñ nepmañkuk.
Ba näk äma kubä okä näbä gänañ äpmonpäñ ireko ude irira Ekänitä wädäñpäñ kome tägaken nepmañpäñ äneñi täga kuñatkut.
- 3 * Eruk, ude täñpäñ kap kodaki kubä nadäk-nadäkna-ken pewän ahäñkuñ.
Uwä Anutunin wäpi biñam iniñ oretta.
Kap u teñira nabäñpäñ ämawebe mäyaptä Anutu täño kehäromita nadäwä inide kubä täñpäñpäñ Ekänitä nadäkinik api täneñ.
- 4 * In nadäkañ? Ämawebe Ekäni terak yeñgämä pek täkañ uwä Ekäni täño iron nitek. Äma udewanitä äma ärowani täño kädet nämo yäwat täkañ.
Ba Ekäni mäde ut imiñpäñ mäjo wära nämo yäniñ oret täkañ. Nämoinik!
- 5 * O Anutu Ekänina, gäk piä tägatäga täñpäñ täñkentäñ nimiñkun. Äma gäk udewani kubä nämo itak! Gäkägän intäjukun itan!
Täñkentäk bumta täñ nimiñkun nadäk tawañ pek täyan unita täga nämo yäwetpäñ yäwonañrewa täreneñ. Nämoinik! Täñkentäk nimiñkun täyan uwä bumta-inik, daninañi nämo.
- 6 * Anutu, gäk ganiñ oretta tom däpmäñpäñ ijik takamäñ unita nämo gek täkañ.
Ba gupe käbäñi nitek mominin ärutta ijik takamäñ udewanitä nadäwi ärowani nämo tak täkañ.
Upäñkañ näk gäkñata biñam iwoyäñpäñ manka nadäkta jukuna biori tumbuñ. Täñpäñ gäkä nadäk-nadäk namiñiri manka buramik täyat.
- 7 * Eruk Anutu, näk äretat. Man näka bian kudän täñkuño udegän iwatpäñ äretat.
- 8 * Anutuna, kädet gäkä gäripi nadäk täyan näk kädet udegän takta gäripi nadätat. Gäkño kädet siwoñi u nadäk-nadäkna-ken pätak.
- 9-10 * Unita Ekäni, näk man kum nämo itkañ käbeyäken ämawebekaye gäkño bäneñ irona ñode pen api yäñahäñpäñ yäwet täñpet;
Ekäninintä nadäñ nimiñkun täñpäñ wakiken nanik wädäñ tädotpäñ nip-mak täyak yäñ api yäwet täñpet. Täñpäñ manka täktäkka täño biñam käbop nämo pek täyat.
Ironka pähap ba imaka bureniñän tak täyan u ämawebe yäwet täyat.
- 11 Unita Ekäni, näka nadäñ namisi! Gäk butewakika käbop nämo pewen.
Nämo, nadäñ namiñiri ironka ba manka burenitä watä säkgämän it namiton.

* 40:2: Sam 27:5, 69:2; Jer 38:6, 38:10-13

* 40:3: Sam 32:7, 33:3, 64:9

* 40:4: Sam 84:12, 125:5

* 40:5: Sam 71:15, 139:17-18; Ais 55:8-9

* 40:6: Ais 1:11; Jer 6:20; Mai 6:6-8

* 40:7: Hib 10:5-7

* 40:8: Sam 37:31; 2Ko 3:3

* 40:9-10: Sam 89:1; Apos 20:20, 20:27

- 12 * Bäräpi mebäri mebäri ahän namik täkañ, u daninañi nämo. Täñpäkañ momi täk täñkuro unitä kehäromina yäpmäñ äpäkañ.
Bäräpi u ba u yärepmita kädetta wäyäkñewa wakañ. Momina mäyap iniktä gwäkna pujiñ itkañ u yärepmitkañ. Unita umun terak itat.
- 13 Unita Ekäni, bäräñeñ abä täñkentäñ namisi!
- 14 Äma nutnayäñ täkañ u kehäromini yäpmäñ äpäñpäñ nadäk-nadäki täñpewi guñtañirä mäyäk tawut. Mäyäk tañpäñ nabä-kätäñpeñ kut!
- 15 Äma yäñärok man näwet täkañ u meni täñpipiñpäñ yawat kireñiri mäyäk nadäwut.
- 16 Täñpäkañ Ekäni, ämawebe gäk gäwaräntäk täkañ u oretoret täk täkot! Imata, gäkña waki keriken nanik wädäñ tädotpäñ yepmañkuno unita gäka gäripi pähap nadäk täkañ.
Täñpäñ kadäni kadäni ñode yäk täkot; Ekäni uwä wäpi biñam ikek kañ irän!
- 17 O Ekäni, nähä waki, kehäromina nitek nämo. Upäñkañ nadäñ namisi. Gäk kubä-tägän näkño täñkentäkna ba yäpätägak ämana.
O Anutuna, bäräñeñ abä täñkentäñ namisi!

41

Devittä käyäm täñpäñ yäñapik man yäñkuk

- 1 * Äma, äma jäwärita nadäñ yämik täkañ uwä Anutu täño oretoret terak kuñat täkañ. Udewanitä bäräpi kañ-ahänayäñ täkañ uwä Ekänitä api täñkentäñ yämek.
- 2 * Bureni, Ekänitä watä it yämiñpäñ irit kuñat-kuñari api täñ-mehamtañ yämek.
Täñpäñ äma udewani täñpewän komeniken oretoret terak api itneñ.
Irirä yabä kätäñirän iwaniyetä kehäromini täga nämo api yäpmäñ äpneñ.
- 3 Täñpäñ käyäm täñirä Ekänitä täñkentäñ yämiñirän gupi äneñi api koreneñ.
- 4 Täñpäkañ nähä Ekäni ñode iwetkut; Ekäni, näk gäkken momi täñkut. Upäñkañ butewaki nadäñ namiñpäñ nepmañpi tägasiwa.
- 5 Iwanayetä käyäm täñira nabäñpäñ man jägämi näwet täkañ. Uwä näkä kumäñira wäpita kañ guñ täna yäñ nadäk täkañ.
- 6 Täñpäñ äma u nabänayäñ äbäk täkañ u jop gupi-tägän äbäk täkañ. U näka waki ude itak yäñ yäñpäñ yäñtäñ kukta jop nabänayäñ äbäk täkañ.
- 7 Äma kokwawak täñ namik täkañ uwä näka waki ude ahän imitak yäñpäñ yäñjiap-jiap yäñtäñ kuk täkañ.
- 8 Näka ñode yäk täkañ; Wisik! U käyäm wakiinik kubä täñkañ kumäkta biñam täyak. U täga nämo api tägawek yäñ yäk täkañ.
- 9 * Butewaki! Notnapak bureni, nadäñ imikinik täñpäñ ketem namiñ-gamiñ täñpäñ nak takamäk u imaka, näka iwan täñ namik täyak.
- 10 Unita Ekäni, butewaki nadäñ namiñpäñ nepmañpi tägañpäñ iwanayeta kowata api yämet.
- 11 Ude täñkentäñ namiñiri iwantä nämo närepmiräwä ñode api nadäwet; Anutu, gäk näka bänep täga nadäñ namitan yäñ api nadäwet.
- 12 Näk kudän tägagän täk täyat unita orañ namiñpäñ injamkaken kwawakgän nepmañ iriri tärek-täreki nämo api iret.

* 40:12: Sam 18:5, 38:4, 65:3 * 41:1: Snd 14:21 * 41:2: Sam 27:12 * 41:9: 2Sml 15:12; Sam 55:12-13, 55:20; Jer 20:10; Mat 26:23; Mak 14:20; Luk 22:21; Jon 13:18

- 13 * Unita ämawebe, Ekäni, Isrel täño Anutu u iniñoret tākāna! U tärek-täreki nämo iniñoret tākāna! Burenitā bureni-inik!

42

Äma kubätä Anutu dubiniken kukta gäripi nadätak

- 1 * Anutu, tomtä umeta yek täkañ ude, näk gäka udegän nek täkañ.
 2 * Anutu, Anutu irit mäheми, bänepnatä gäka nek täkañ unita kadäni jidegän gäkkät man yänpän-nadäka kañ ärewet?
 3 * Kepma bipani butewaki nadänpän konämna pitotä ketemna ude täk täyak. Kepma käron yänärok ñode näwet täkañ; Anutuka de? Imata nämo täñkentän gamik täyak? yän näwet täkañ.
 4 * Näk komi nadänpän imaka ñode juku pik täyat u yänahänjira bänepna pidäm tawän!
 Bian näk komenaken itkañ ämawebe tawañ käron näkä jukun yän-yäkñat yäpmän oretoret terak Anutu täño kudupi yot gänañ ärok täñkumänjonik. Äronkañä Anututa oretoret kap ten imiñitna unitä täñpidäm tañ nimik täñkukonik.
 5 * Yäke! Butewaki imata nadätat? Bänepna imata jägäm täyak? Ude nämo! Näk ñode täñpet yän nadätat; Näk Anutu tuben kuñkañ pen api iniñoret täñpet! Imata, Ekänina uwä nämagurani ämana bureni!
 6 Näk komenata nadäwätäk täñ itat. Upänkañ Anutu, ban kome ño Jodan ume dapuri kädakät pom yarä Hemon kenta Misa ñoken itkañ gäka nadän gamayän.
 7 * Wära! Ume damuntä gwägu gänañ äpmonjirän gwägutä gera yän itak. Wära! Waki nadätat! Täñpäik-päikkatä näk yejämän moretak.
 8 * Upänkañ ude nämo! Kepma kepma Ekänitä butewaki nadän namik täyak. Ude täñjirän bipani bipani Anutu iniñoret kapnatä mena-kengän it täyak.
 Kap tenkañ Anutuna, irit kuñat-kuñatna täño mäheми uken yänapik täyat.
 9 Tänpän kadäni kadäni Anutu, mobä kujatna ñode iwet täyat; Imata näka guntak täyan? Imata iwan yabän äwaräkuk täñjiri komi namik täkañ?
 10 Kadäni kadäni iwantä sära ñode näwet täkañ; Anutuka de? Man ude näwet täkañ u äpa kuwektä-yän namäk täkañ.
 11 Yäke! Butewaki imata nadätat? Bänepna imata jägäm täyak? Ude nämo! Näk ñode täñpet yän nadätat; Näk Anutu tuben kuñkañ pen api iniñoret täñpet! Imata, Ekänina uwä nämagurani ämana bureni!

43

Äma kubätä iwan it gwäjiñirä Ekäniken yänapiñkuk

- 1 * Anutu, äma mäde ut gamik täkañ u wäpna yäpmän äpnayän täkañ. Unita gäkä näk gäarak itkañ jop man yäwani unitäño mani utpäñ ñode yäwet; U siwonji kuñat täyak.

* **41:13:** Sam 106:48 * **42:1:** Sam 119:131 * **42:2:** Sam 42:11, 43:5, 63:1, 143:6; Jer 10:10; Dan 6:26; Mat 26:63; Rom 9:26 * **42:3:** Sam 80:5 * **42:4:** 1Sml 1:15; Jop 30:16; Sam 95:2, 100:4; Ais 30:29 * **42:5:** Sam 9:1, 38:6; Mat 26:38 * **42:7:** Sam 69:1-2, 88:7; Jna 2:3 * **42:8:** Sam 16:7, 57:3, 63:6, 149:5 * **43:1:** 1Sml 24:15; Sam 5:6, 26:1, 38:12

- 2 Anutu, gäk näkŋo kehäromina ude itan upäŋkaŋ imata mäde ut namitan?
Iwantä kehäromina yäpmäŋ äpäŋirä wakiinik nadätat.
- 3 * Unita Anutu, kädetka bureni näwoŋäre! Topänka penyäŋeŋ namiŋiri
akuŋpäŋ kädet täga iwat yäpmäŋ Saion Pom terak, itanken u kaŋ ärewa.
- 4 Ude täŋ namiŋiri enikaken äronpäŋ gäk ganiŋ orerayäŋ kudupi bukäkaken
kwa. Bureni, Anutuna, gäk dubikaken kwa.
Gäk bänepna täŋpidäm taŋ namiŋiri oretoret pähap nadäk täyat unita
Anutu Anutuna, wagäm utpäŋ api ganiŋ oreret.
- 5 Yäke! Butewaki imata nadätat? Bänepna imata jägäm täyak? Ude nämo!
Näk ŋode täŋpet yäŋ nadätat; Näk Anutu tubeŋ kuŋkaŋ pen api iniŋoret
täŋpet! Imata, Ekänina uwä nämagurani ämana bureni-inik!

44

Isrel ämawebetä Anututä watä it yämekta yäŋapiŋkuŋ

- 1 * O Anutu, äbekniye oraniyeta imaka tägatäga bian-inik täŋ yämiŋkuno
unitäŋo biŋam ŋode niwerirä ninin nadäŋkumäŋ.
- 2 * Kome iwoyäŋ yämani uken nanik guŋ äbot komi yämiŋpäŋ yawat kireŋpäŋ
ämawebekaye gäkŋaken unita yäniŋ kireŋkun. Yäniŋ kireŋiri täŋ-
bumbumka u koreŋkuŋ.
- 3 * Ämawebekaye u iniken kadä boham ba iniken kehäromi terak kome u nanik
ämawebe nämo däpmäŋ yawat kireŋkuŋ. Nämo, gäkŋo kehäromika terak
yengämä pewäpäŋ täŋkuŋ. Ba gäkä nadäŋ yämik-inik täŋpäŋ dubiniken
itkentäŋ yämiŋpäŋ kehäromi yämiŋiri täŋkuŋ.
- 4 Gäk intäjukun ämana ba Anutuna bureni. Isrel äbot nintäŋo iwaniye
yärepmitta kädet peŋ nimiŋkun.
- 5 Täŋkaŋ gäkä täŋkentäŋ nimiŋiri iwaniye täŋo kehäromi yäpmäŋ äpäk takamäŋ.
- 6 * Unita näk äpa kuwekna ba päip boham unitä api täŋkentäŋ namineŋ yäŋ
nämo nadäk täyat.
- 7 Nämo, gäkŋa-tägän täŋkentäŋ nimiŋpäŋ iwaniye kokwawak nadäŋ nimik
täkaŋ u däpmäŋ yawat kireŋpäŋ u keriken nanik yäyomägatpäŋ nipmak
täyan.
- 8 Unita gäkŋo wäpka yäpmäŋ akuŋpäŋ bänep täga man tärek-täreki nämo api
gäwet täne.
- 9 Upäŋkaŋ waki, apiŋode nibä kätäŋiri iwaniyetä ämikken nirepmit täkaŋ.
Komi ämaniye nämo itkentäŋ yämik täyan.
- 10 Ude täŋiri iwaniye yabäŋ umuntaŋ metäŋpeŋ kuŋitna nintäŋo tuŋum korek
täkaŋ.
- 11 Nibä kätäŋiri sipsip däpmäk täkaŋ ude iwaniyetä nin mäyap nidäpuŋ. Ude
täŋiri ämatä komeken kubäkubä kuŋ täna kuŋkuŋ.
- 12 Ämawebekaye ninta nadäŋiri äpani-inik täŋpäpäŋ nin iwaniyeta jop yäniŋ
kireŋkun.
- 13 Gäk kudän nintä terak pewi ahäŋ nimiŋkuŋo u kaŋpäŋ, äma nintä äbotken
nanik nämo unitä yäŋärok niwetpäŋ yäŋpäŋ-nibäŋ mägayäk tak täkaŋ.
- 14 Täŋpewi imaka jopi ude äworeŋitna guŋ äbotken naniktä yäŋpäŋ-nibäŋ niwat
täkaŋ.

* 43:3 Sam 36:9 * 44:1 Kis 12:26-27; Sam 78:3 * 44:2 Sam 78:55, 80:8 * 44:3 Lo 8:17;
Jos 24:12 * 44:6 Sam 33:16; Hos 1:7

- 15-16 Iwanaye ba äma näka kokwawak täk täkaŋ unitä yänjårok ude yänjirä mäyäk pähap nadänpän umuri nadäk täyat.
- 17 Jide? Gäka guŋ taŋpän gäckät topmäk-topmäk kubägän täŋpani u irepmit- napän imaka waki ude pewi ahän nimitak? Nämo, nin ude nämo täŋkumän.
- 18* Gäk gepmaŋpän бага mankata mäde nämo utkumän.
- 19* Upänkaŋ gäkä nipmaŋpikaŋ nin täŋkentäknin nämo, tom ägwäri bämopiken itkamän. Ba bipmäŋurani pähap gänaŋ ude itkamän.
- 20-21* Nin Anutunin bureni gäk ganiŋ oretta bitnäŋpän kome kubä täŋo anutu jopi-jopi nadän yämiŋkumäŋo yäwänäku uwä gäku bian nibän ahäwim. Imata, gäk bänep nadäk-nadäknin käbop itkaŋ u kudup nibäwi tärek täyak unita. Upänkaŋ ude nämo täŋkumän!
- 22* Nin gäkŋo ämawebekaye itkamän unita yänpän kadäni kadäni ninken nanik mäyap nidäpmäk täkaŋ. Ba nibänjirä sipsip nakta däpmäk täkaŋ ude itkamän.
- 23* Unita Ekäni ijiwi kut! Imata dupiŋkaŋ itan? Mäde wari nämo ut nimen. Aku!
- 24 Ninta imata käbop it nimitan? Komi bäräpi gänaŋ itkamän ŋonita ninta nämo guŋ täwen.
- 25 Yäke! Däpmän jakŋitpän nipmaŋpä kumbanitä-yän kome terak pätkamän.
- 26 Unita äbä täŋkentän nimisi! Gäk nadän nimikinik täk täyan udegän waki keriken itkamän ŋo nimagutsi!

45

Äma ekäni kubätä webe yäpmänjirän iniŋ oretoret kap tewani

- Kora täŋo nanakiyetä intäjukun ämata gäripi pähap nadänpän kap ŋo teŋkuŋ.
- 1 Man säkgämän säkgämän nadäk-nadäkna-ken tokŋek parirän intäjukun äma u iniŋ ubiŋpän tewayän. Äma meni pidämütä man säkgämän yänjahäk täkaŋ ude menatä äma ekäni u ŋode iniŋ ubiŋ tekta pidäm täyat;
- 2 Gäk äma säkgämän, man yäkyäkka imaka, gäripi nitek. Äma gäk udewani kubä nämo itak. Bureni, Anututä iron täŋ gamiŋkukotä pen api täŋ gamiŋ yäpmän ärowek.
- 3 Gäk intäjukun äma kehäromi pähap, wäpka biŋam ärowani-inik. Unita kehäromika niwoŋäreкта päip bohamka iŋitpän isi!
- 4 Kehäromika nitek unitä iwan täŋo kehäromi yäpmän äpäk täyi. Täŋpän man bureni ba kudän siwoŋi unitägän irun yänpän täŋ-mehamtak täyi. Kehäromikatä ämik täŋpän iwan däpmänjirän kaŋpän umun pähap täk täkot!
- 5 Täŋkaŋ tenän kuwek-kuwekkawä päraŋi-inik. U iwankaye yabä-tumäkta nitek. Täŋjiri äma äbori äbori gabänpän gämotka-kengän maŋ pat täkaŋ.
- 6* Bureni Anutu, gäk intäjukun-inik itkunonitä api it yäpmän ärowen. Kaŋiwat piäka u kudän siwoŋi terakgän täk täyan.
- 7* * Gäk kädet wakita taräki nadänpän kädet siwoŋitagän gäripi nadäk täyan. Unita Anutukatä ini gäkä kaŋiwat piä täkta iwoyänjuk. Piä ude täkta iwoyänjukko unita notkaye yärepmitpän oretoret pähap nadäk täyan.

* 44:18: Jop 23:11 * 44:19: Sam 23:4 * 44:20-21: Sam 139:1; Jer 17:10 * 44:22: Rom 8:36
 * 44:23: Sam 35:23, 78:65 * 45:6: Sam 93:2, 98:9 * 45:7: Sam 11:7 * 45:7: Hib 1:8-9

- 8 Gäkŋo tek karonji kudup kabäŋi säkgämän-inik, jiä däropä kabäŋ ikek bumik. Ba intäjukun äma ätutä gäkä enjiken abä kap tenkaŋ ganiŋoret täkaŋ.
- 9 Tänpäkaŋ äma jopi täŋo äperiyetä watä nämo it gamik täkaŋ. Nämo, kome ätu täŋo intäjukun äma täŋo äperiye unitä gäkä enjiken itkaŋ watä it gamik täkaŋ. Tänpäkaŋ webekawä omäk meran säkgämän tänpäŋ dubikaken it täyak. Omäk meran uwä gol mobä säkgämän-inik, Opia komeken nanik upäŋ täŋpani.
- 10 Eruk webeni, gäka ŋode yänjira nadä; Gäk komekaken nanik ämawebe ba nägät moräkaye mäde ut yämiŋpäŋ unita juku kubä nämo pewen.
- 11 Ude täŋiri intäjukun ämakatä gabängärip tänpäŋ gäka webe säkgämän yän api gäwerek. Täŋ äpka uwä ekänika unita mani buramiwen.
- 12 Tänpäkaŋ Tire komeken ban naniktä äbä bänep tägata iron api täŋ gamineŋ, ba tuŋum ämatä gäk ganiŋ oretta api ämneŋ.
- 13-14 Eruk ämawebe, nadäkot! Intäjukun ämajin täŋo webeni uwä ini enji gänaŋ säkgämän, kaŋgärip ikek ude itak. Teki uwä golkät bok täŋpani, unita ägo-ägo weŋirän intäjukun äma dubiniken yänjikaŋ yäpmäŋ kukaŋ. Kuŋirä webe gubaŋ noriye imaka, iwarän täŋirä ugän yän-yäkŋat yäpmäŋ kukaŋ.
- 15 U kudup, bänep täga pähap nadänpäŋ oretoret terak intäjukun äma täŋo enji pähap gänaŋ kumaŋ ärokaŋ.
- 16 Tänpäkaŋ intäjukun ämana, gäka ŋode yäyat; Gäkŋo nanak ämani mäyap ahänpäŋ gäk ba oraŋkaye täŋo kome yäpmänpäŋ intäjukun äma udegän api itneŋ. Täŋirä ämawebe komeni komeni yabäŋ yäwatta wäpi biŋam ärowani api yämen.
- 17 * Tänpäkaŋ nähä ätu mäden ahänayäŋ täkaŋ unitä nadänpäŋ kuŋatneŋta kap ŋo tenjira wäpka biŋamtä punin api kuŋarek. Ude täŋira ämawebe kuduptä wäpka biŋam u tärek-täreki nämo api ganiŋoret täneŋ.

46

Anutu u ninkät itkamäŋ

- 1 * Anutu u nintäŋo äyuŋnin ba nintäŋo kehärominin. Bäräpi gänaŋ täŋkentäŋ nimikta pidämtak täyak.
- 2 Unita nin imaka kubäta nämoinik umuntäne. Nämoinik! Kenäŋ kwaiŋirän kome kwähäreŋ duneŋo uwä täga. Ba pom gwägu bämopiken duŋpeŋ äpmonenjo u imaka täga. Nämo api umuntäne.
- 3 * Ba gwägu pähap mämä taŋi yänpäŋ tokätpäŋ poräarak pakipaki täŋpek. Täŋirän pom taŋi taŋi wareŋ täneŋo upänkaŋ imata umuntäne? Ninä nämoinik api umuntäne!
- 4 * U imata, Anutu täŋo yotpärare bämopiken ume taŋi kubätä pätak. Ume unita ämawebe oretoret pähap nadäk täkaŋ. Yotpärare u kudupi-inik, Anutu ärowani täŋo irit bägup.
- 5 * Uken Anututä it täyak unita nämo api wawek. Nämoinik, kepma bipani Anututä watä api it imik täŋpek.

* 45:17: Sam 138:4; Mal 1:11 * 46:1: Sam 62:7-8, 91:2, 142:5 * 46:3: Sam 93:3-4; Jer 5:22; Mat 7:25 * 46:4: Sam 48:1, 48:8 * 46:5: Jol 2:27; Sef 3:15; Sek 8:3

- 6* Bureni, Anutu u kehäromi-inik. Unita äma äbori äbori umun pähap nadänpäj kujari kwaik täkañ. Täñirä Anututä karak yäñirän kometä ume bumik äworewek!
- 7 Upäjkañ ninäwä nämo api umuntäne. Nämo, Ekäni kehäromi mähemi u ninkät it täkamäj. Bäräpi kubätä ahäwänä Oranin Jekop täño Anutuken käbop täga api itne.
- 8 Ai, ämawebe in äbut! Äbänpäj Ekänitä piä täk täñkuko u ño kawut! Imaka imaka täk täñkuko u yabänpäj jäkjäk yamänpäj nadäwä inide kubä täk täyon!
- 9 Ekäni uwä komeni komeni täño ämik däpmäj täkñek täyak. Tänpäj äpa kuwek yäpmänpäj tokät jukutpäñ kurepä kädäp gänañ ureñ tänpän äpmok täkañ.
- 10* Unita Ekänitä ñode yäyak; Kwikinik itkañ näka ñode nabänpäj-nadäwut; Näk Anutu bureni-inik. Näk intäjukun irira ämawebe komeni komeni ittäj kukañ u gämotna-kengän it täkañ.
Kome kuduptagän täño Ekäni-inik u näk! yäk.
- 11 Unita ämawebe, in ñode nadäwut! Ekäni kehäromi mähemi, u ninkät it täkamäj. Bureni, bäräpi kubätä ahäwänä Oranin Jekop täño Anutuken käbop täga itne.

47

Anutu u äma komeni komeni täño ekäni pähap

- 1 Ämawebe kuduptagän kap teñkañ ketjin utpäñ oretoret täk täkot! Täñkañ oretoret gera terak Anutu iniñ orerut!
- 2 Ekäni ärowani pähap uwä ini pärik-inik kubä itak. Kehäromini uwä umuri pähap. Uwä kome pähap ñonitäño Ekäni ärowani-inik.
- 3 Uwä täñkentäj niminpäñ guñ ämawebe äbori äbori unitäño kehäromini yäpmäj äpänpäj gämotninken yepmañkuk. Täñkañ komeni ninta niniñ kireñkuk.
- 4 Täñpäkañ bian Anututä ini kome u iwoyänpäj niminñkuko unita ñode nadäkamäj; Jekop täño äboriye ninta nadäj nimikinik täk täyak.
- 5 Ai, nadäwut! Anututä mañirani bägupken äronñkuko itak. Äro irirän ämawebetä bänep pidäm oretoret kap womat mämä terak teñkuñ.
- 6 Eruk! Unita nadänpäj in imaka, Anututa oretoret kap teñ imut! Teñkañ iniñ orerut! Ekäni pähapnin oretoret kap teñ imut.
Äneñi täwetat; Iniñ orerut!
- 7 Anutu uwä kome pähap ñonitäño Ekäni ärowani itak unita oretoret kap teñ imut!
- 8 Anutu ärowani pähap unitä mañirani bägup kudupiken mañitkañ ämawebe komeni komeni intäjukun-inik it yäminpäñ yabäj yawat täyak.
- 9 Täñirän guñ ämawebe äbori äbori täño ärowaniniyekät Abraham täño Anutu unitäño äbot ninkät käbeyä täk täkamäj. U imata, kome täño intäjukun äma kudup u Anutu gämori-kengän itkañ.
Anutu unitäño kehärominitä päke u yärepmit moretak! U intäjukuntä intäjuninik itak.

* **46:6:** Jos 2:9, 2:24; Sam 2:1 * **46:10:** Lo 4:35; 1Kin 18:36-39; Ais 2:11, 2:17

48

Anutu täño yotpärare wäpi Jerusalem unita oretoret kap

- ¹ Ekäni uwä wäpi biñam ärowani nitek. Unitäño yotpärare wäpi Jerusalem u pom kudupi kubä terak itak. Unita yotpärare uken äronpän wäpi biñam yäpmän akuna!
- ² * Saion Pom kudupi uwä käroni boham, tägämän-inik, kañoret ikek. Ämawebe kome pähap ño nanik kuduhtagäntä Anutu täño pom u kañpän oretoret täk täkañ.
Täñpäkañ Ekäni Ärowani unitäño yotpärare pom u terak itak.
- ³ Anutu uwä kudupi yotpärare u bämopiken itkañ ämik kadäniken ämawebe uken nanikta yewa kehäromi täñ yämik täyak.
- ⁴ Bian kome ätu täño intäjukun ämatä Saion ämawebekät ämik tänayän yotpärare u dubiniken äbuñ.
- ⁵ Äbänkañ yotpärare kudupi u kañpän jäkjäk yamänpän umuntañkañ metänpen kuñkuñ.
- ⁶ * Umuntañkuño uwä komi webetä nanak bäyanayän nadäk täkañ ude nadänpän kujari kwainkuñ.
- ⁷ Ämik tänayän gäpe tañi tañi pähap terak äbuño u gäkä mänit pähap iniñ kireñpewi gäpe uwä yäpmän kärapmit täñpän kuñkuñ.
- ⁸ Täñpäkañ bianä, Anutu täño täktäki kehäromi nitek unitäño manbiñamgän nadäk täñkumänonik. Upänkañ apiño dapunintä kañpän nadäk täkamän. Ekäni uwä iniken yotpärare ño watäni säkgämän irirän kehäromigän pen api it yäpmän ärowek. Yotpärare uwä Ekäninin, Anutu kehäromi mähemitä iniken.
- ⁹ O Anutu, kudupi yotka gänañ äronpän ironka tärek-täreki nämo unitäño mebärita yänpän-nadäk täk täkamän.
- ¹⁰ Wäpka biñam komeni komeni kuñ moreñkuko unita ämawebe komeni komenitä udegän ganiñoret täkañ. Täñpän yabän yawat piä täk täyan uwä nadäk-nadäk siwoñi terakgän täk täyan.
- ¹¹ Gäk ämawebe täño irit kuñat-kuñari u siwoñigän yäpmän danik täyan unita ämawebe Saion yotpärareken nanik ba yotpärare tañi täpuri Juda komeken it yäpmän kukañ u nanik kudup, oretoret täk täkañ.
- ¹²⁻¹³ Eruk, Anutu täño ämawebe, in Anutu täño kehäromini kañpän nadäna yänpänä ñode kañ täñput; Jerusalem yotpärare gägäniken kuñat äyänutpän yewa kehäromikät ämik täño tuñum tuñum ukät yabänpän-nadäwut.
Yabänpän-nadänayän täño unitäño biñam uwä nanakjiye orajiye mäden ahänayän täkañ u ñode kañ yäwerut;
- ¹⁴ * Anutu unitägän nibän niwat täyak. U nintäño Anutu, paot-paori nämo. Täñpäkañ unitä kadäni kadäni api nipmäñit niwarek.

49

Moneñ tuñumta nadäwätäk täneñtawä

- ¹ Äma äbot, kome terak it yäpmän kukañ in kudup man ño nadäwut.

* **48:2:** Mat 5:35 * **48:6:** Kis 15:15; Hos 13:13 * **48:14:** Ais 58:11

- 2 Äma wäpjin biŋam nıkek ba wäpjin nämo, äma monen ikek ba äma jäwäri, in kuduptagän man täwerayän täyat ƚo juku penpän nadäwut.
- 3 Man kädet siwoŋi kubä nadätat u intä nadänenƚta yänahäwayän.
- 4 Man siwoŋi u man wärani terak täwerayän. Täwet paotpänä man wärani unitäŋo mebäri kap terak api yänahäwet.
- 5-6 * Imata äma waki-wakita umuntäwet? Äma uwä monenƚta nadäkinik täk täkaŋ. U näk monen ikek yänkaŋ iniken wäpi biŋam yäpmän akuk täkaŋ. Tänpäkaŋ äma waki udewanitä näk it gwäjinpän nutnayän täk täkaŋ. Upänkaŋ, äma udewanita imata umuntäwet?
- 7 * Monenji päke unitä nämo api täŋkentän yämek. Nämoinik! Nin nadäkamän; Äma kubätä iniken gupi monenpän täga nämo suwawek. Nämo, äma kubätä irit kehäromi kaŋ-ahäwa yänpän Anututa monen pen imikimik kädet nämo pätak.
- 8 * Nämoinik, äma täŋo gwäki suwak-suwak ärowani pähap. U monen täŋi penenjo upänkaŋ bäräŋen täga nämo pewä tägawek.
- 9 Monen terak äma kubätä irit kehäromi täga nämo kaŋ-ahäwek. Nämo, äma kuduptagän paot-paotta biŋam.
- 10 Bureni nadäkamän. Äma kuduptagän kumäk täkaŋ. Äma nadäk-nadäk ikek kumäk täkaŋ.
Ba guŋ ämakät äma kädet goret-goret tänpäni u imaka, kumäk täkaŋ. Kumänpän monenji penirä äma ätutä yäpmäk täkaŋ.
- 11 Bianä, äma udewani komeni nıkek. Upänkaŋ apiŋo kubäpän änenirä kome ukengän paot-paori nämo api itneŋ.
- 12 Äma täŋo wäpi biŋamtä kumäk-kumäkita kädet nämo api tänpipin yämek. Nämoinik! Tomtä kumäk täkaŋ udegän api kumneŋ.
- 13 Kumäk-kumäk kädet uwä, äma inita nadäkinik tänpän täga itkamän yän nadäk täkaŋ uken api ahän yämek. U kawut!
- 14 Äma udewani uwä tom udegän, kumäk-kumäk ikek. Kumänirä kumän-kumänƚtä watä ämani ude api tänpök. Äma änenpaniken äpmonirä gupi bäräŋen paraŋirä ämawebe siwoŋitä Wi! api yäwatneŋ.
- 15 * Tänpäkaŋ nähä Uraktä nämagutpän kumän-kumän täŋo kehäromiken nanik api wädän tädotpän nepmanpek.
- 16 Unita nadäkot! Äma monen tuŋum ikek ba enji säkgämän nıkek, udewanita ninin jide tänpän äma ude kaŋ äworene yän nadäwätäk nämo täneŋ.
- 17 * Nämoinik! Äma udewani kämi kumänkaŋ tuŋumi u yäpmänkaŋ täga nämo api kuneŋ. Ba wäpi biŋamikät bok nämo api kuneŋ.
- 18 Tänpän äma udewani kodak itkaŋ kome täŋo tuŋumta gäripi nadänpän Anutu täŋo iron terak itkamän yän nadäk täkaŋ.
Säkgämän irirä äma ätutä wäpi biŋam yäpmän akuk täkaŋ.
- 19 Upänkaŋ äma udewani kumänkaŋ, bian äbekiye oraniyetä kumänpen pänku bipmän urani gänäŋ itkunken ugän api yäwatneŋ.
- 20 Bureni-inik! Äma monen tuŋum ikek upäkaŋ nadäk-nadäki nämotä irit kehäromita biŋam nämo api täneŋ. Uwä tomtä kumänpän parak täkaŋ udewani.

* 49:5-6: Jop 31:24; Sam 52:7; Mak 10:24 * 49:7: Jop 36:18-19 * 49:8: Sam 16:10, 22:29, 89:48
* 49:15: Sam 16:10-11, 73:24; Hos 13:14 * 49:17: Sam 17:14; 1Ti 6:7

50

Anututä ämawebe täño täktäki yäpmäj danik täyak

- ¹ Ai! Ämawebe in nadäwut! Anutu ärowani, Ekäninin unitä man yäwayäj täyak. U ämawebe komeni komeni päke unita gera yäyak.
- ² Anutu täño penjänek kudän Jerusalem yotpärare säkgämän uken naniktä kwawakinik teñ yäñetak. U kawut!
- ³ Bureni! Anutunin kehäromi nitek u man yäwayäj äbatak. Kädäp mebettä intäjukun kuñirän iwän mänit pähaptä itgwäjiñirän äbatak.
- ⁴⁻⁵ Anututä ämawebeniye täño kudän yäpmäj daniwayäj yäñpäñ kunum kenta kometa gera ñode yäyak; Ek äbä ämawebe nanin oret täkañ u kuduptagän yämagut päbä inamnaken yepmanpun yäk.
Ämawebe uwä näkkät topmäk-topmäk kubägän täñpäñ täñ-kehäromtakta tom däpmäñpäñ ijin naminikuño u yäk.
Eruk, ude täñpänkañ man piä täñira kañ nabäwut yäk.
- ⁶ * Anututä ude yäñirän kunumtä kwawak ñode yäñahäk täyak; Anutu ini uwä man yäpmäj daniwani äma siwonji-inik. Jop man kubä nämo yäk täyak.
- ⁷ Eruk, Anututä ämawebeniye ñode yäwetak; Isrel ämawebenaye, juku penkañ nadäwut! Anutu bureni-inik, intäño Anutujin näkña in manken tepmanpayäj yäk.
- ⁸ Tom kábäñi nitek ijin namik täkañ unita nämo tebetat yäk. Nämo, kadäni kadäni in tom kábäñi nitek ijin namik täkañ yäk.
- ⁹ Upänkañ ñode täwera nadäwut; Näk bulimakau ba memeta nämo wäyäkñek täyat yäk.
- ¹⁰⁻¹¹ Nämoinik, tom ägwäri bipiken itkañ, ba bulimakau pomken itkañ, barak ba gwakgwak imaka u kuduptagän näkñogän yäk.
- ¹² * Nakta newäwä inken nämo yäñapiwet yäk. Nämoinik, kome pähap ba imaka imaka u terak itkañ u mähemi näk yäk.
- ¹³ Näk inipärik kubä. Tom koyani ba nägäri nämo nak täyat yäk.
- ¹⁴ Täñpakañ nanin oretoret kädet bureni gäripi näkä nadäk täyat uwä ñode; In nanin orepäñ bänep täga man yäk täkot. Uwä ärawa bureni ude api täñ namineñ.
Täñpäñ Anutu ärowani näka bänep täga täñ namikta yäk täñkuño uwä bureni täñ namineñ!
- ¹⁵ * In ude täneño uwä bäräpi kubä inken ahäwänä näkken gera yäñirä näkä in täñkentäk-inik api täñpet. Täñpakañ in wäpna biñam punin api yäpmäj akuneñ yäk.
- ¹⁶ Täñpakañ Anututä äma waki täñpani man ñode yäwetak; In jop, mejin-tägän näkño бага man ba topmäk-topmäk kubägän u yäñahäk täkañ. Täñirä nadäwa siwonji nämo täk täkañ.
- ¹⁷ * Täñpäñ näkä in yäpä tagakta bitnäñkañ kadäni kadäni näkño man ut täkañ.
- ¹⁸ In kubo äma yabänkañ ukät not täñpeñ kuñat täkañ. Yabäñirä intäño notjiye ude äworek täkañ.
Ba ämawebe kubokäretta täñpani ba nädapitä duñ-wenpäñ ini-ini iranikät not täñ yäminpäñ kuñat täkañ.

* **50:6:** Sam 75:7, 97:6 * **50:12:** Sam 24:1; 1Ko 10:26 * **50:15:** Sam 91:15, 107:6, 107:13, 107:19;
Sek 13:9 * **50:17:** Neh 9:26; Rom 2:21-22

- 19 In mejinta watä nämo itkañ man jop manman ba man wakiwaki yäk täkañ.
- 20 Täñkañ notjiye manken yepmañit yäñpäñ-yabäñ yäwarit täk täkañ.
- 21 * Intä ude täñirä näkä jop dapun tabäñpäñ man kubä nämo yäk täyat. Ude täñira intä Anutu u nin bumik yäñ nadäk täkañ.
Upäñkañ nämoinik! Apiño tebeñpäñ manken kwawak tepmañpayäñ.
- 22 Unita ämawebe näkä mäde ut namik täkañ, in ñode nadäwut; In itkañ ude pen udegän itpäñä api wañ moreneñ.
Täñkañ äma kubätä in täga nämo api täñkentäñ tamek.
- 23 * Täñpäkañ bänep täga man näwet-näwet unita gäripi nadäk täyat. Unita nadäwa ärawa bureni ude täk täkañ.
Ämawebe ude täñ namiñkañ näkño man buramik täkañ uwä bureni-inik api yämaguret.

51

Wakini yäñahäk-ahäk

Devit Basiba kubo täñirän Natantä kañ-yäñkuko unita nadäñpäñ man ño kudän täñkuk.

- 1 * * Anutu, gäk butewaki mähe mi unita näkä butewaki nadäñ namisi. Bute-waki nadäñ namiñpäñ wakina kudup ketäreñ nami.
- 2 * Ude täñkañ wakiwakina ärut paktañ nami.
- 3 * Anutu, momi äma näk, wakina unita nadäwätäk täñpäñ kuñat täyat.
- 4 * Momina uwä ämaken nämo, gäkkengän täñkut. Imaka u täñira gäkä nabäñjiri taräki täñkuk.
Unita injam man näwetkuno u bureniñän näwetkun. Ba täktäkna yäpmäñ daniñkuno u siwoñigän yäpmäñ daniñkun.
- 5 * Wära! Kädet wakina ñowä kädet kodaki nämo täyat. Nämo! Näk meñnatä momikät bok bäyañpäñ nepmañkuk.
Täñpankañ momi täñpani pen udegän it yäpmäñ äbätat.
- 6 * Anutu, gäk näkä jop manman yäkta gäripi nämo nadäk täyan unita gäkñaken nadäk-nadäk bureni näwoñäre.
- 7 * Täñpäñ gäk momina ketäreñ namiñjiri pakigän-inik ira.
- 8 * Bureni Anutu, bäräpi pähap namiñkuno u ketäreñ namiñpäñ bänep oretoret peñ nami.
- 9 * Momi täñkuro u ärut paktañ namiñpäñ momina unita kañ täñguñta!
- 10 * O Anutu, gäk bänep pakigän pewi ahäñ namikot. Bänepna täñ kodaktañ namiñjiri gäkgänpäñ kañ gäwaräntäwa!
- 11 * Injamkaken nanik näwat kireweno, Anutu. Ba gäkñaken Munapikka nomägareno!

* **50:21:** Sam 90:8; Ais 55:8-9, 57:11; Rom 2:4 * **50:23:** Sam 27:6 * **51:1:** 2Sml 12:1-15 * **51:1:** Sam 109:26; Ais 43:25; Apos 3:19; Kol 2:14 * **51:2:** Ais 1:16; Jer 4:14; Hib 9:14 * **51:3:** Ais 59:12
* **51:4:** 2Sml 12:13; Luk 15:21; Rom 3:4 * **51:5:** Jop 15:14; Efe 2:3 * **51:6:** Sam 15:2; Snd 2:6; Jem 1:5 * **51:7:** Nam 19:18; Ais 1:18; Hib 9:19 * **51:8:** Sam 35:10; Ais 35:10; Jol 1:16 * **51:9:** Jer 16:17 * **51:10:** Sam 78:37; Mat 5:8; Apos 15:9; Efe 2:10 * **51:11:** 2Kin 13:23; Ais 63:10-11; Jer 7:15

- 12 * Bian gäkŋata biŋam nämaguriri bänep oretoret nadänkuro u, apiŋo bänep oretoret udegän täŋ namisi yän nadätat!
Gäkŋo man iwatta gäripi pewi ahän namänkaŋ gäkä mehamtäŋ namiŋiri man u buramiwa.
- 13 * Ude täŋ namiŋiri peŋawäk äma gäkŋo kädet siwoŋi api yäwoŋjärewet. Täŋjira momi äma udewanitä bänepi api sukureneŋ.
- 14 * Anutu, yäpätägak ämana, näk kumäkta biŋam täyat upänkaŋ näk kumän-kumän nämo nuren. Ude täŋpayän täno uwä bänep oretoret terak gäkŋo kudän siwoŋi u pen api yänahäk täŋpet.
- 15 * Ekäni, mena jinom täŋpidäm taŋiri wäpka biŋam yänahänpäŋ ganiŋ orera!
- 16 * Nadätat! Anutu, oraŋ gamikta gupe kábäŋi nitek ijin gamik-gamikta bitnäc täyan. Unita gäripi nadäwipän uyaku ijin gamitet.
- 17 * Upänkaŋ oraŋ gamik-gamik kädet gäkä gäripi nadäk täyan uwä ŋode; Äma manka buramiŋpäŋ gämotkaken kuŋat täkaŋ unita gäripi nadäk täyan. Näc nadätat, gäk äma iniken momita nadän bäräp täŋpäŋ inita nadäwä äpani täc täkaŋ äma udewanita mäde nämo ut yämik täyan.
- 18 Anutu, gäkŋaken gärip iwatpäŋ ämawebe Jerusalem nanik täŋkentän yämiŋiri säkgämän kaŋ irut. Täŋpäŋ Jerusalem täno yewa pähap äneŋi täŋkodak täŋpäŋ kaŋ pe!
- 19 Ude täŋiri ämatä gupe kábäŋi nitek ijin gamiŋirä gäripi taŋi api nadäwen.

52

Nin ima terak yeŋgämina pek täkaŋ?

Devit täno iwan kubätä päŋku Sol, Devit Ahimalektä yotken kábop itak yän iwetkuko unita nadänpäŋ Devittä kap ŋo teŋkuk.

- 1 * Äma kehäromi gäk, imata täktäkka wakita yänbiŋam-biŋam yäntän kuŋat täyan? Anutu inamiken mäyäk tänaŋipän imata wakika unita biŋam wari wari yäntän kuŋat täyan?
- 2 * Gäk äma täŋpawakta nadäk tawaŋ pek täyan. Meka jinom päraŋi-inik, mujuk päraŋ bumik. Jop manman kädet mebäri mebäri pewä ahäkta nadäk täyan.
- 3 Kudän tägata nadäwi äpani täŋpöpän waki täkta gäripi nadäk täyan. Ba jop manmanta nadäwi ärowani täŋpöpän man burenita gaŋani nadäk täyan.
- 4 Jop manman yäwani gäk, ämawebe meka jinomtä komi yämikta gäripi pähap nadäk täyan.
- 5 Unita Anututä gäka komi gamayän täyak u tärek-täreki nämo. U eŋikaken nanik u wädän maŋpän kuŋiri äma itnayän täkaŋ u wari nämo api nadän gamineŋ.
- 6 Anututä ude täŋirän äma siwoŋi kuŋaranitä u kaŋpäŋ api umuntäneŋ. Täŋpäŋ gabän mägayänpäŋ ŋode api yäneŋ;
- 7 * U kawut! Äma ŋowä säkgämän itta Anutu terak nämo yeŋgämän pek täŋkukonik. Nämo, moneŋ tuŋumna pähaptä täga täŋkentän namineŋ yän nadänpäŋ säkgämän itta waki mebäri mebäri ehutpäŋ täc täŋkukonik.

* **51:12:** Sam 13:5 * **51:13:** Sam 22:27; Apos 9:21-22 * **51:14:** 2Sml 12:9; Sam 35:28, 71:15
* **51:15:** Kis 4:15; Sam 9:14 * **51:16:** Sam 40:6 * **51:17:** Sam 34:18 * **52:1:** 1Sml 22:9-10
* **52:2:** Sam 50:19, 59:7, 64:3 * **52:7:** Sam 49:6

- ⁸ Tänpäkaŋ nähä olip päya säkgämän Anutu täŋo eŋi dubiniken ärowani ude bumik itat. Tänpäŋ unitäŋo iron tärek-täreki nämo uterak yengäma pewäpäŋ it täyat.
- ⁹ Unita Anutu, imaka täŋ namik täyan unita bänep täga man api gäwet yäpmäŋ ärowet.
Tänpäŋ ämawebekaye inamiken gäk tägagämän yäŋ yäŋahänpäŋ api yäwet tänpet.

53

Äma waki täŋo täktäk

- ¹ * Äma Anutu nämo itak yäŋ yäk täkaŋ uwä guŋ bureni-inik! Äma udewani bänepi käbäŋ täwani. U kudän waki mebäri mebäri täk täkaŋ. Kubätä kudän täga kubä nämoinik täk täyak.
- ² * *Nadäkaŋ? Anututä kunum terak ununitä etä päpä dapun pärewat täk täyak. U äma nadäk-nadäk täga niked näk nanin orerani udewani ätu itkaŋ ba yäŋ nadänpäŋ yabäŋ ahäкта dapun pärewat täk täyak.
- ³ Upäŋkaŋ nämo, kudup u kädet siwoŋi irepmit morenpäŋ kädet waki tänpänigän. Uken nanik kubätä kudän täga kubä nämoinik täk täyak.
- ⁴ Unita Anututä ŋode yäyak; Jide? Ämawebe udewani uwä nadäk-nadäki nämo ba? U näkŋo ämawebenaye uken täŋyäkŋatpäŋ kubota pidämigän täŋ yämik täkaŋ. Ude täŋkaŋ näkken yäŋapik man kubä nämoinik yäk täkaŋ.
- ⁵ Upäŋkaŋ umuri pähap kubä api nadäneŋ. Bian umun udewani kubä nämoinik nadäŋkuŋ. Anututä ämawebeniye täŋo iwan kudup däpmänpäŋ kujari api ureŋ tänpän kuneŋ. Bureni, Anututä mäde ut yämiŋkuko unita Isreltä iwaniye u tänpäwakinik api täŋ yämineŋ.
- ⁶ Eruk, Anututä Isrel ämawebe täŋkentäŋ yämikta äma kubä Saion nanik pewän äbän yäŋ nadätat. Anututä ude täŋirän äneŋi säkgämän itnayäŋ täkaŋ unita oretoret pähap api nadäneŋ!

54

Devittä Anutuken täŋkentäкта yäŋapiŋkuk

- Sifa nanik ätutä päŋku Sol, Devit nintä komeken käbop käwep itak yäŋ iwetkuŋo unita nadänpäŋ Devittä kap ŋo teŋkuk.
- ¹ * Anutu, kehäromika terak iwan keriken nanik nämagutpäŋ nepmaŋpi äneŋi säkgämän kaŋ kuŋara.
- ² Gäkken yäŋapiŋira juku peŋpäŋ nadäŋ namisi.
- ³ Äma komi komi ba peŋawäk tänpänitä näk kumäŋ-kumäŋ nutnayäŋ äbäkaŋ. Äma udewanitä Anututa nadäŋirä jopi täk täyak.
- ⁴ Tänpäkaŋ Anutu iniwä täŋkentäŋ namik täyak. Intäjukun ämanatä watä säkgämän it namiŋirän täga it täyat.
- ⁵ Nämo nepmak täyak unita iwan komitä näka täŋ namik täkaŋ ugänpäŋ Uraktä äyänutpäŋ kowata udegän yämiŋirän paot-inik api täneŋ.
- ⁶ O Ekäni, gäk tägagämän unita bänep täga man gäwetpäŋ iron kowata täŋ gamayäŋ nadätat.

* **53:1:** Sam 10:4, 14:1 * **53:2:** 2Sto 15:2, 19:3; Sam 33:13 * **53:2:** Rom 3:10-12 * **54:1:** 1Sml 23:19, 26:1

- 7 * O Ekäni, gäk täñkentäñ naminjiri bäräpi yabäñ ahäñkuro u kudup paot moreñkuñ.
Täñpäñ yabäñjira gäkä iwanaye kuduhtagän däpmäñ moreñkun.

55

Äma kubä noripakitä iwan täñ imänkañ yäñapik man yäñkuk

- 1 O Anutu, yäñapik mannata juku peñpäñ nadä. Butewaki terak gäwet yabäñjira mäde nämo ut namen!
2 Nämo, juku peñpäñ kowata näwet. Imata, nadäwätäknaätä kehäromina kudup yäpmäñ äpätak.
3 Iwanayetä umun man näwerirä bumta umuntañ itat. Äma waki täñpani uwä näka gañani nadäñpäñ kokwawak nadäñ namik täkañ unita nadäñ bäräp tañi täyat.
4-5 * Bänepnatä komi inide kubä nadätat. Kujatna bumta kwaiwäkañ umun pähap nadätat ñonitä täga nurek yäñ nadätat.
6 * Unita ñode nadätat; Näk pitna nitek täñpän yäwänäku barak ude orek itta piäñ päñku kubäken itet.
7 Ban kubäken-inik piäñ päñku kome ämani nämoken täha bägup täñpäñ itet.
8 Ude täñkañ umuri ahäñ namitak ñonita uken käbop itet.
9 Unita intäjukun ämana bureni, iwanaye täño man yäkyäki täñ-kuruktañ yämi. Imata, yotpärare tañiken ämatä ämik kowata kowata täñkañ ut täpätet mämä bumta täñirä yabätat.
10 U kepma bipani yotpärare u yewa täñpäñ it gwäjiñkañ ämik ba kubota kudän bumta pewä ahäñpäñ tokneñ pätak.
11 Täñpäkañ waki kädet mebäri mebäritä uken-uken kudup ahäñ pätak. Yotpärare gänañ kädet täpuri täpuriken täñyäkñat-yäkñat ba komi jop nadäñ yämik-yämik kädettä udegän pätak.
12 Butewaki pähap! Iwan kubätä yäñärok ude näwet täñpän yäwänäku täga bu-mik nadätet. Ba kubäken nanik kubätä näka ude täñ namän yäwänäku käbop päñku täga itet.
13 * Upäñkañ waki, notnapak bureni-inik, imaka imaka bokgän täñpani gäkä ude täñ namitan!
14 Nek injam kowat-kawän täñpäñ man yäñpäñ-nadäk säkgämän täñkañ Anutu iniñ oretta kudupi yotken bokgän kuk täñkumäko upäñ udewä täyan.
15 Unita iwanaye täño kadänini nämo täreñjirän kañ paorut! Ba kodak itpäñ kumbani komeken kañ äpmonput! Imata, kudän wakiwakitä äma udewanikät kentäñpäñ it-inik täk täkañ.
16 Upäñkañ näk Ekäni Anutuken gera yäñjira api täñkentäñ namek.
17 * Tamimañ ba kepma bipani bäräpinata nadäñpäñ yäñapik-apik gerana uken pewa äronjirän api nadäñ namek.
18 Ude täñkañ ämik pähap gänañ iwanaye mäyapkät ämik tänayäñ takamäñken uken nanik äneñi säkgämän nämagut yäpmäñ api äbek.
19 Bureni, Anutu intäjukun itpäñ kañiwat piä ärowani täñ yäpmäñ äbukotä itak, pen api it yäpmäñ äroweko unitä yäñapik manna nadäñ naminpäñ

* 54:7: Sam 59:10 * 55:4-5: Sam 18:4-5, 116:3 * 55:6: Jop 3:13 * 55:13: 2Sml 15:12; Sam 41:9 * 55:17: Sam 92:2; Apos 10:3, 10:30

iwanaye komi piäken api yepmanpek. Imata, äma uwä Anututa nämo umuntanķaņ kädet wakita mäde utta bitnäk täkaņ.

- 20 Tänpäkaņ notnapak iwan täņ namani unitä yänkehäromtak mani irepmitpäņ noriye mäyapta iwan täņ yämik täyak.
- 21 * Menitä gakņi ärut namik täyak upänķaņ bänepitä näka kokwawak namik täyak. Mani säkgämän, gakņi nıkek upänķaņ päip päraņi udewani.
- 22 * Unita ämawebenaye, ęode täwera nadäwut; Ekänitä äma siwoņi yabäņ äwaräkuk täņirän iwaniyetä täga nämo yärepmitneņ. Unita nadäņ bäräpjin kudup Ekänikengän peņirä api täņkentäņ tamek.
- 23 Tänpäkaņ Anutu, gäk äma kumäņ-kumäņ däpani ba jop manman yäwani unitäņo irit kuņat-kuņari kudup nämo täreņirän yäņ-yäkņat yäpmäņ päņku ini awaņ gänaņ api yepmanpen. Täņ nähä gäka nadäņ gamikinik pen api täņ yäpmäņ ärowet.

56

Devittä Anututa nadäņ imikinik täņpäņ yäņapik man ęo yäņkuk

Filistia naniktä Devit Gat komeken inıtkuņo unita nadäņpäņ kap ęo teņkuk.

- 1 * O Anutu, iwanaye jop nadäņ komi wari wari namik täkaņ unita butewaki nadäņ namiņpäņ täņkentäņ namisi!
- 2 Yäņetak bipmäņtak iwanaye nutnayäņ täk täkaņ. Iwanaye u yarägän nämo, mäyap-inik.
- 3 * Ude täņirä umuntanpäņ, Ekäni ärowani, gäkä terak tubeņ kuņpäņ it täyat.
- 4 * Bureni, Anutu terak tubeņ kuņpäņä nämo umuntak täyat. Nämo, täņkentäņ namikta yänkehäromtak man yäņkuko u juku piņpäņ inıęoret täyat. Ude täņira ämatä imaka kubä täņ namikta nämo umuntak täyat.
- 5 Täņpäkaņ kepma kepma iwanayetä bäräpi mebäri mebäri namik täkaņ. U täga kubä täņ namikta nämo nadäk täkaņ. Nämo, waki täņ namiktagän yäņpäņ-nadäk täk täkaņ.
- 6 U kubäkengän päņku käbop itpäņ näk nutta yäņpäņ-nadäk täņkaņ nabäņ näwat täkaņ.
- 7 Unita Anutu, wakinita kowata komi piäken yepman! Yabäņ koreweno! Kokwawakka terak kehäromini däpmäņ tokät yämi.
- 8 Näk bäräpi gänaņ jide itat u kudup nadäņ namitan. Ba konämna pito jide mäņkaņ u kudup daniņpäņ nadäk täyan. Bureni, u kudup tawaņ terak kudän täk täyan.
- 9 * Unita Anutu, gäkken gera yäwayäņ täyatken nadäņ namiņiri iwanaye nabäņ umuntanpäņ äneņi äyäņutpeņ api kuneņ. Ude täņiri ęode kaņpäņ api nadäwet; Anutu näk gärak itak yäņ api nadäwet.
- 10 Ekäni uwä täņkentäņ namikta yänkehäromtak man yäņkuko u juku piņpäņ inıęoret täyat.
- 11 * Ude täņpäņ Anutu terak tubeņ kuņpäņä nämo umuntak täyat. Bureni, ämatä imaka kubä täņ namikta nämo umuntak täyat.

* 55:21: Sam 12:2, 28:3, 59:7; Snd 5:3-4 * 55:22: Sam 15:5, 37:5; 1Pi 5:7 * 56:1: 1Sml 21:13-15

* 56:3: 1Sml 30:6; 2Sto 20:3 * 56:4: Sam 118:6; Ais 31:3; Hib 13:6 * 56:9: Sam 56:4; Rom 8:31

* 56:11: Sam 56:4

- 12 Unita Anutu, imaka gamikta yänkehärom taŋkuro u bureni api gamet. Uwä bänep täga man yänpän api gamet.
- 13 U imata, näk awaŋ pomiken nanik nämagutkuno unita. Eruk, apiŋo Anutu iŋamiken irit täŋo penyänjek gänaŋ itat.

57

Äma kubä Anutuken täŋkentäk yäpmäkta gera yänjuk

Devittä Solta umuntaŋpäŋ metänpeŋ päŋku mobä käwut kubä gänaŋ käbop itkukken uken kap ŋo teŋkuk.

- 1 * * O Anutu, näk watä it nami yänpäŋ dubikaken äretat unita butewaki nadän namisi. Jirokaken äyuŋ täŋ namiŋ yäpmän kuŋiri imaka umuri näk täŋpäwakta itak ŋo kaŋ paorän!
- 2 * Näk Anutu täŋpämerek mähemiken täŋkentäk yäpmäkta gera yäyat. Anutu u täŋkentän namiŋirän imaka kubäta nämö wäyäkŋek täyat.
- 3 Unita nadätat; Anututä näka nadän namikinik täŋpäŋ nämö nepmak täyak. Nämö! U kunum gänaŋ itkaŋ näkŋo yänapik manna nadänpäŋ wakiken nanik api nämagurek. Nämagutpäŋ iwanaye täŋo kehäromi api yäpmän äpek.
- 4 * Aŋ ägwäri, äma yeŋpäŋ näŋpanitä-yän näk it gwäjikaŋ. Meni uwä päraŋi-inik, tenän kenta boham udewani. Täŋkaŋ meberi uwä päip päraŋi ude.
- 5 Unita Anutu, wäpka biŋam ärowani kwawak pewi kunum gänaŋ ba komeni komeni ahänjirän ämawebe kuduŋtagän kaŋ kaŋpäŋ nadäwut.
- 6 Nadätan? Iwantä näk nepmäŋitta buŋep näkä kädetken täŋpäŋ peŋkuŋo unita nadän bäräptä näkŋo kehäromina kudup yäpmän äpätak. Täŋpäkaŋ wisik! Näk nepmäŋitta buŋep täŋkuŋo unitä äyänutpäŋ ini yepmäŋitkuk!
- 7 * O Anutu, bänepnatä gäka nadäkinik kehäromi täŋ gamitat unita kap terak ganiŋoret täyiwa!
- 8 Eruk bänepna, pidäm täyi! Täŋkaŋ wagäm gita in udegän, kap tekta pidäm täkot! Pidäm taŋpäŋ kome nämö yänjeŋirän kap tena!
- 9 Ekäni, wäpka käbop nämö api pewet! Nämö, ämawebe gäka nämö nadäk täkaŋ u bämopiken bänep täga terak wäpka biŋam api ganiŋ oreret.
- 10 * Täŋpäkaŋ Anutu, gäkä ninta butewaki nadän nimik täyan u käroŋi boham, kunum yäpureko ude bumik. Täŋkaŋ ninta nadän nimikinik täk täyan u ärowani.
- 11 Unita Anutu, wäpka biŋam ärowani kwawak pewi kunum gänaŋ ba komeni komeni ahänjirän ämawebe kuduŋtagän kaŋ kaŋpäŋ nadäwut!

58

Anututä äma waki täŋpanita kowata yämikta yänapik man

- 1 Intäjukun äma, in man yäpmän danik piä täk täkaŋ u siwoŋi täk täkaŋ ba nämö? Täŋkaŋ man siwoŋi bureniŋän yäk täkaŋ ba nämö?
- 2 Nämoinik! Waki jide täkta nadäk täkaŋ ugänpäŋ täk täkaŋ. Ude täŋkaŋ ämata komi jop nadän bumta yämik täkaŋ.

* 57:1: 1Sml 22:1, 24:3 * 57:1: Sam 56:1, 63:7; Ais 26:20 * 57:2: Sam 38:8 * 57:4: Sam 55:21, 64:3; Snd 30:14 * 57:7: Sam 108:1 * 57:10: Sam 36:5, 103:11, 108:4

- ³ Äma waki udewani goretgän kuᅇat täkaᅇ. Uwä jop manman yäkyäk kädet pengän ahänpäᅇ yäwanitä yäᅇtäᅇ äbäk täkaᅇ.
- ⁴ Meni jinom u komi, gämok komi täᅇo meni ude. Ba jukuni pik täᅇpani.
- ⁵ U but ägwäri bumik. Mähemitä man yäᅇjirän täga nämo nadäwek. Iniken gärip terakgän kuᅇarek.
- ⁶ Eruk Anutu, aᅇ komi umuri ᅇonitäᅇo meni däpmäᅇ tokät täᅇpi kut.
- ⁷ Ude täᅇjiri ume madäᅇpewä kuk täkaᅇ ude kuᅇpäᅇ paot-inik kaᅇ täᅇput. Ba mup kädet miᅇin ämatä yeᅇ gatäk täkaᅇ ude yeᅇ gatäwut.
- ⁸ * U gatäk-kubit yeᅇ kokoyäᅇ täᅇpä kuk täkaᅇ ude yeᅇ kokoyäwut. Ba nanak paki meᅇ koki gänaᅇ kumäᅇkaᅇ ahänpäᅇ dupik ikek pat täkaᅇ ude kaᅇ äworewut.
- ⁹ Ba mup däpmäᅇ täkᅇek täkaᅇ ude nämo nadäᅇjirä bäräᅇek-inik kaᅇ däpmäᅇ täkᅇᅇ täᅇpä kut. Bureni, Anututä iniken kokwawaki pähap terak pen irirä api piäᅇ äreyäᅇ täᅇpän kuneᅇ.
- ¹⁰ Täᅇpäkaᅇ waki täᅇpanitä komi nadäᅇjirä äma siwoᅇitä yabäᅇkaᅇ oretoret api täneᅇ. Täᅇpäᅇ waki täᅇpani täᅇo nägät gwägu ude tokᅇᅇjirän äma siwoᅇi kuroᅇitä api yeᅇ weneᅇ.
- ¹¹ * Ude ahäᅇjirän ämawebe ätutä api yäneᅇ; Siwoᅇi ämawebe gwäki täga bureni-inik yäpmäk täkaᅇ.
Apiᅇo nadäkamäᅇ; Anutu kubä unitägän ämawebe kuduptagän kädet siwoᅇi terakgän yäpmäᅇ danik täyak. Ude api yäneᅇ.

59

Iwantä utnayäᅇ jämjäm parirä Devittä Anutuken gera yäᅇkuk

Soltä komi ämaniye ätu Devit kumäᅇ-kumäᅇ utta yäwerän päᅇku yot yämaken jämjäm patkuᅇo unita nadäᅇpäᅇ kap ᅇo teᅇkuk.

- ¹ * Anutuna, watä it namiᅇpäᅇ iwan nutnayäᅇ wari wari äbäk täkaᅇ unita itpipiᅇ namisi.
- ² Äma wakiinik, äma kumäᅇ-kumäᅇ däpani u bämopiken nanik nämagusi!
- ³ U yabä! Äma komi komi u änok kubägän itpäᅇ näk nutta itsämäᅇkaᅇ u. Uwä näkä momi ba goret kubä täᅇkuro unita nämo.
- ⁴ Nämo! Ekäni, näk waki kubä nämo täᅇjira näk nutta bäräᅇᅇ äbäkaᅇ.
- ⁵ Unita Ekäni Anutu ärowani, gäk kikuᅇtpäᅇ bäräᅇᅇ äbä täᅇkentäᅇ namisi.
Isrel täᅇo Anutu gäk äbä äma waki täᅇ namik täkaᅇ u kaᅇ yabäᅇpäᅇ-nadä!
Ude täᅇkaᅇ guᅇ äbot, äbori äboriken nanik äma wakiinik täᅇpani ᅇo komi yämiᅇkaᅇ nämo yabäᅇ korewen.
- ⁶ Äma uwä bipani bipani aᅇtä-yäᅇ yäᅇgera-gera yäᅇkaᅇ yotpärare gänaᅇ käbop käbop kuᅇat täkaᅇ.
- ⁷ Man komi komi ba yäᅇärok man yäk täkaᅇ unita juku peᅇpäᅇ nadäsi. Meni jinom uwä päraᅇi-inik, päip bumik.
Täᅇkaᅇ äma kubä nämo nibäᅇpäᅇ nadätak yäᅇ nadäk täkaᅇ.
- ⁸ Upäᅇkaᅇ nämo! Ekäni gäk guᅇ äbot u yäᅇärok yäwetpäᅇ yabäᅇ mägayäk täyan.
- ⁹ * Ude täᅇjiri unita kehäromikata nadäkinik täyat. O Anutu, gäk käbop irit mobä käwutna.

* 58:8: Jop 3:16 * 58:11: Sam 67:4, 92:7 * 59:1: 1Sml 19:11 * 59:9: Sam 9:9, 18:17

- 10 Ämawebe, in nadäkaŋ? Anutuna uwä nadäŋ namikinik täŋpäŋ dubinaken äbä it namiŋirän iwanaye täŋo kehäromini api yäpmäŋ äpäŋ morewet.
- 11 Täŋpäkaŋ Anutu, kumäŋ-kumäŋ bäräŋeŋ nämo däpen. Ude täŋpayäŋ täno uwä ämawebenayetä gäkŋo kehäromikata bäräŋeŋ guŋ täneŋta.
Unita Ekäni watä ämanin, kehäromika terak kehäromini yäpmäŋ äpäŋpäŋ jop yäwat kireŋpewi kaŋ kuŋtäŋpä kut.
- 12 Äma uwä meni jinomken, man yäkyäkiken u momi täktäk täŋo man ugänpäŋ yäk täkaŋ unita ärowani kudän unitä äyänutpäŋ buŋeptä-yäŋ yepmäŋiton.
- 13 Täŋpäkaŋ man wakiwaki ba jop manman yäk täkaŋ unita yäŋpäŋ kok-wawakka terak kumän-inik kaŋ täŋpi wawut.
Ude täŋiri ämawebe kudup ŋode api nadäneŋ; Anututä Isrel ämawebe uwä yabäŋ yäwat täyak.
Täŋpäŋ ugän nämo. Kome pähap pat yäpmäŋ kuyak u kudup kaŋiwat täyak yäŋ api nadäneŋ.
- 14 Iwanaye uwä bipani bipani aŋtä-yäŋ yänŋera-gera yänkaŋ yotpärare gänaŋ kábop kábop kuŋat täkaŋ.
- 15 U aŋtä ketem naŋpäŋ nämo tokŋewäpäŋ ijiŋtäŋ kuŋat täkaŋ ude kuŋatkaŋ nakta yewäpäŋ yänkähän-kähän yänätäŋ kuŋat täkaŋ.
- 16 * Täŋpäkaŋ nähä kehäromikata yäŋpäŋ kap terak ganiŋ ubiŋ api tek täŋpet.
Tamimaŋ tamimaŋ näka nadäŋ namikinik täk täyan unita nadäŋpäŋ kap kwawakgän api tek täŋpet.
U imata, gäk kábop irit mobä käwutna ude it namik täyan. Ba bäräpi kadäniken äyuŋ täŋ namik täyan.
- 17 * Unita Anutu itkentäkna, gäk wäpka api ganiŋoret täŋpet. Gäk kábop irit mobä käwutna unita.
Anutu, gäk nadäŋ namikinik täŋpani Anutuna.

60

Juda ämawebe Ekänitä äneŋi yämagutta gera yänkuŋ

- 1 * Anutu, gäk mäde ut nimiŋpäŋ kehärominin kudup yäpmäŋ äpäŋ moretan.
Gäk kokwawak nadäŋ nimiŋkunopäŋ apiŋo äneŋi nimagut.
- 2 Gäkä ude täŋ nimiŋkuno uwä täŋpewi kome kwaiŋpäŋ kudup duŋ-weko ude bumik. Unita äneŋi yäpi tägawut!
- 3 Ämawebekaye ninta bäräpi taŋi nimiŋiri, ämatä wain ume naŋpäŋ täŋguŋguŋ täk täkaŋ ude täŋtäŋ kuŋatkamäŋ.
- 4 * Upänkaŋ ämawebe gäk gämotkaken kuŋat täkaŋ unitä kakta kudän kubä kwawak peŋkun. U kaŋpäŋ nadäŋpäŋ iwan yärepmitpäŋ gäkken säkgämän itta bäräŋeŋ päŋku dubinaken irut yäŋpäŋ ude täŋkun.
- 5 Unita yäŋapik mannin nadäŋ nimiŋpäŋ ketka kehäromitä täŋkentäŋ nimi.
Ude täŋiri ämawebe gäkŋa gäripi nadäŋ nimik täyan nin säkgämän kaŋ itna.
- 6 Anutu ini eŋiken itkaŋ ŋode yänkuk; Iwan täŋo kehäromi kudup yäpmäŋ äpäŋ moreŋpäŋ oretoret terak ŋode api täŋpet; Sekem kenta Sukot kome yäpmäŋ daniŋpäŋ ämawebenayeta api yämet yäk.

* 59:16: 2Sml 22:3; Sam 46:1, 88:13 * 59:17: Sam 59:9-10 * 60:1: 2Sml 8:13; 1Sto 18:12 * 60:4: Ais 5:26, 11:10-12

- 7 Tānpān ugān nāmo. Gileat Manase kome u imaka, nākno. Tānkañ Efraim kome u nākno kurepä ude, ba Juda kome u kehäromina kwawak pewä ahāwani yäk.
- 8 Tānpākañ Moap kenta Idom kometä watä piä tāj namik tākañ. Tānkañ Filistia nanik tāno kehäromini yāpmāñ āpānpāñ oretoret täyat yäk.
- 9 Eruk Anutu, netätä yotpārare yewa kehäromi nikek, Idom komeken itak uken āmik tākta nāmagut yāpmāñ kwek?
- 10 Nāmo! Gäk mäde ut nimiñkuno unita jop itkamāñ. Gäk imata nintāno komi āmakät āmikken bok kukta gaña tāk täyan?
- 11 * Eruk Anutu, gäk tānkentāñ nimiñiri uyaku iwan täga dāpmānpāñ yāwat kirene. Ämatä tānkentäk tāk tākañ u jopi, kehäromini nāmo.
- 12 Unita nadākamāñ! Anutu, gäkkät bok uyaku iwan tāno kehäromini täga api yāpmāñ āpne!

61

Anututä watä it imikta yānpik man yāwani

- 1 O Anutu, nāk gäkken gera yāñira nadāñ nami! Ba yānpik mannata juku peyi.
- 2 * Komena peñpeñ pānku kome gägāni kāda itpāñ nadāñ bārāp täyat. Unita gäkä tānkentāñ nam yāñ nadānpāñ gäkken gera yāyat. Gäkä äbä nāmagut pānku pom migupi terak ude bumik nepmañiri iwantä nāk tānpä wanēntawä.
- 3 * O Anutu gäk kubä-tägān watä säkgāmān it namik täyan. Ba gäk kubä-tägān yewa kehäromi tāj namiñiri iwantä täga nāmo nutneñ.
- 4 * Unita gäk nadāñ namiñiri dubikaken tärek-täreki nāmo kañ it yāpmāñ ärowa. Barak miñitā nanaki piri gānañ uyiñ-piñitpāñ pat tākañ ude tāj nam.
- 5 O Anutu, imaka imaka tākta gäkken yāñkehäromtak man yāñira nadāñkun. Tānpāñ āmawebe gäk ganiñoret tākañ unita imaka imaka yāmikta yāñkehäromtak man yāñkuno udegān nāka imaka, namiñkun.
- 6 Unita Anutu, intājukun āma tānkentāñ imiñiri kome terak no kadāni karonji kañ it yāpmāñ ärowān.
- 7 Uwä gäk iñamkaken irit bāgupiken kehäromigān kañ irān. Tānpāñ iron gäkä nanik unitä tānkentāñ imiñirān kañ kuñarān. Ba watä it imiñpāñ nāmo tewen.
- 8 * Ude tājiri yāñkehäromtak man yāñkuro uwä nāmo api guñ täwet. Tānkañ kepma kepma kap terak wäpka api ganiñoret tānpet.

62

Anutu kubä unitägān nintāno watä äma bureni

- 1 * Tānkentāñ namikta Anutu unitagān kwikinik itsāmāk täyat. U kubä terakgān yeñgāma pek tākañ.
- 2 * U kubä-tägān nabāñ nāwatpāñ wakiken nanik nāmagut täyak. U nāk gārak irirān iwanayetä nāk täga nāmo api närepmitneñ.
- 3 Eruk iwanaye, in no de yāñira kowata näwerä nadāwa; Nāk nutta wari wari api tāk täneñ ba? Nāk kehäromina nikek nāmo, yewa yeñ wewani

* 60:11: Sam 118:8, 146:3 * 61:2: Sam 18:2, 42:6, 77:3, 94:22 * 61:3: Snd 18:10 * 61:4: Sam 17:8, 27:4, 91:4 * 61:8: Sam 56:12 * 62:1: Sam 37:39, 59:9 * 62:2: Sam 62:6, 89:26

- udewani unita näk tänpäwakta tæk täkaŋ u jidegän api penen? Kowata näwerut!
- 4 Ämawebe naniŋ oret täkaŋ upäŋkaŋ inä wäpna biŋam yäpmäŋ äpäktägän nadäk täkaŋ. Tänpäŋ jop yännäknatta gäripi nadäk täkaŋ. Täŋkaŋ mejintäwä man säkgämän näwet täkaŋ upäŋkaŋ bänepjin-täwä ini kaŋ wawän yän nadäk täkaŋ.
- 5 * Upäŋkaŋ jop uken! Anutu kubä uterakgän yengäma pek täkaŋ. U kubä-tägän täŋkentäŋ namikta itsämäk täyat.
- 6 U kubä-tägän nabäŋ näwatpäŋ wakiken nanik nämagut täyak. U näk gäarak irirän iwanayetä näk täga nämo api närepmiŋneŋ.
- 7 * Tänpäŋ Anutu unitägän täga api nämagurek, ba wäp biŋam api namek yän nadänpäŋ it täyat. U kubä-tägän watä kehäromi it namiŋpäŋ käbop nepmak täyak.
- 8 * Unita ämawebenaye, kadäni kadäni Anutu terakgän yengämä pek täkot. U käbop irit mobä käwutnin unita nadäŋ bäräpjin u ba u kudup yänhänpäŋ iwet täkot.
- 9 Tänpäkaŋ ämawä imaka jopi, me woŋ bumik. Äpani ba ärowani u kubägän, jopigän. Anutu inamiken imaka bäräpi-inik nämo, pidämi-inik, ehät woŋ ude bumik.
- 10 * Unita moneŋ tuŋum terak nadäk kehäromi nämo penen. Äma tänyäkŋatpäŋ tuŋumi nämo kubo täneŋ. Nämo, kädet udewani terak imaka bureni kubä nämo api kaŋ-ahäneŋ. Ba moneŋ tuŋumjin taŋi pat tamineŋo upäŋkaŋ uniterak nämo yengämä pewäpäŋ itneŋ.
- 11 Ude nämo! Anututä man ŋode yäkgän täŋirän nadäŋkut; Kehäromi mähemi u Anutu näkŋa itat yäk.
- 12 * Bureni Ekäni, nadäŋ nimikinik tæk täyan uwä siwoŋi uterakgän. Gäkŋa-tägän ämawebe kudup täktäki terak gwäki kowata yämik täyan.

63

Äma kubätä Anutu dubiniken itta gäripi nadätak

Devit Juda kome kawukiken kuŋatkaŋ kap ŋo teŋkuk.

- 1 * * Anutu, gäk näkŋo Anutu. Gäkagän gäripi nadäk täyat. Näk dubikaken itta bänepnatä etä itak. Äma kome kawukiken kuŋatkaŋ umeta wakiinik yek täkaŋ, näk gäka udegän nadäk täyat.
- 2 Nadäŋ namiŋiri kudupi yotken äroŋpäŋ gäk gabäwa! Äroŋjira kehäromika ba wäpka biŋam säkgämän kaŋ näwoŋäre!
- 3 Anutu, gäkä iron täŋ namik täyan unitä kome terak irit täŋo gäripi u irepmit täyak. Ude täŋ namik täyan unita ganiŋ oretat.
- 4 Täŋkaŋ kome ŋo terak irayäŋ täyat udegän ganiŋ orettängän api paoret. Ba ketna yäpmäŋ akuŋpäŋ gäkkengän yänapik man api yäk täŋpet.

* **62:5:** Sam 62:1 * **62:7:** Sam 46:1, 85:9 * **62:8:** 1Sml 1:15; Sam 52:8; Ais 26:4 * **62:10:** Ais 61:8; Ese 22:29; Luk 12:15; 1Ti 6:10 * **62:12:** Jop 34:11; Sam 103:8; Jer 17:10; Mat 16:27; Rom 2:6; 1Ko 3:8; Rev 2:23 * **63:1:** 1Sml 23:14 * **63:1:** Sam 42:2, 84:2, 143:6

- 5 Anutu, gäk mäjona towinjiri säkgämän it täyat, ämatä ketem gäripi nikek nanjan it takan ude. Unita oretoret tänpän menatä kap terak api ganjoret tänpet.
- 6* Bipani, patpat bägupnaken kadäni käronji gäka nadän gaminjan pat täyat.
- 7* Bureni Anutu, gäk tänkentäkna. Unita gäkä nabän näwariri jirokka gäna oretoret kap tänpän pat täyat.
- 8* Näk gäk tuben kuñira ketka bure kadatä täñ-mhamtan namik täyan.
- 9 Ude tänkentän namik täyan unita äma ätutä nutnayän takan unita näk ñode nadätat; Äma udewani tänpä wawäpäñ kumän-kumän komeken api äpmonen!
- 10 Bureni, ämik ahänjirän iwanaye u paorirä an ägwäritä tohari api nan paotnen.
- 11* Tänpäkan Juda täño intäjukun äma näk, Anututa bänep täga api nadän yäpmän ärowet. Täñira äma Anutu täño wäpi terakgän it takan, u kuduptagäntä Anutu api inin oretnen.
Tän Anututä jop manman yäwani unitänö meni täñpipinirän mankum-inik api itnen.

64

Devit Anututä watä it namän yänpän yänjapinjak

- 1 Eruk Anutu, näk bäräpi terak itat unita butewaki gerana ño nadän nami! Iwanayeta bumta umuntak täyat unita watä it naminjiri paoretawä.
- 2 Äma wakiwaki komi namikta änok änok kuñatkan yänpän-nadäk tak takan unita itpipin namisi.
- 3 Äma uwä meberi pärañi-inik, päip wädäwani ude. Man yäk takan u tenän ukeno ude namäkta gwäjik takan.
- 4 U jop manman yäkta mäyökkät nämo pidämigän yäntän kuñat takan. U yänpän-yabän yawat man terak äma täga tänpäwakta batakigän nadäk takan.
- 5* Waki takta tänkentäk-kentäk terak tak takan. Tänpän äma yepmänjitta bunep udeken udeken kan täna yän yänpän-nadänpän ñode yäk takan; Täñitna ämatä täga nämo nibänen yäk.
- 6 Bureni, waki takta yänpän-nadänpän ñode yäk takan; Tawan pekamän ño säkgämän takamän yäk. Ämatä wärämutnañi nämo yän yäk takan.
Yäke! Äma täño bänep nadäk-nadäken waki pätak u nadäwä tärenañi nämo!
- 7 Upänkan äma udewaniwä Anututä tenänpän yamänjirän jibi bäränen api yäpnen.
- 8 Meni jinom komi unita yänpän tänpän wanjirä äma u yabänkan wisik yän api yänen.
- 9 Ude täñjirän kanjan ämawebe kuduptagäntä umuntanpäñ Anutu täño täktäki unita pen juku pinpäñ binami api yäntän kunen.
- 10* Bureni-inik, Anututä ude täñjirän ämawebe siwonjitä kanjan oretoret tänpän säkgämän itta uken api kunen.
Tänkan ämawebe tägatäga u Anutu api ininoret tänen!

* 63:6: Sam 42:8, 119:55, 149:5 * 63:7: Sam 61:4 * 63:8: Ais 26:9 * 63:11: Lo 6:13; Ais 45:23

* 64:5: Sam 10:11, 59:7; Snd 1:11 * 64:10: Sam 32:11, 58:10, 68:3

65

Anututa oretoret tänpän bänep täga man iwetkuṅ

- ¹ Anutu, nin pomka wäpi Saion u äronpän wäpka ganiṅ oretpän imaka imaka täṅ gamikta yänkehäromtak man yänkumäno u nämowä nämo api täne.
- ² Gäk komen äma nintäno yänapik man nadän nimik täyan unita ämawebe kuduṅtagän ganiṅ oretta gäkkengän äpi ärenek.
- ³ Täṅkaṅ momininta nadänpän mäyäk nadäwätäk pähap täk täkamän upänkaṅ Anutu gäkä mominin peṅ nimik täyan.
- ^{4*} Bureni Anutu, äma gäknä iwoyänpän enikaken yän-yäknat yäpmän kuk täyan, äma udewani oretoret terak kuṅat täkaṅ.
Imata, kudupi yotka u gänaṅ imaka gäripi mebäri mebäri itkaṅ u nimik täyan unita.
- ⁵ Anutu, nin gäkken yänapiṅitna gäknä-tägän äneni nimagut täyan. Täñiri säkgämän it täkamän. Imaka imaka täṅ nimik täyan unita nadäna gäripi inde kubä täk täkaṅ.
Gäk ude täk täyan unita ämawebe komeni komeni, tuän ba gwägu pähap udude käda itkaṅ u gäk nadän gamikinik täk täkaṅ.
- ⁶ Ekäni, gäk kehäromika nitek. Unita gäkä tänpewi pom pähap-pähap ahäntän kuṅkuṅo itkaṅ.
- ⁷ Gäk kubä-tägän gwägu pähap tänpewi mäniṅ paoränkaṅ kwikinikgän it täyak. Udegän, komen ämawebe täno ämik täṅ-urukuruk unitäno kehäromini yäpmän äpäc täyan.
- ⁸ Tänpäkaṅ nin-tägän nämo ganiṅoret täkamän. Nämo, ämawebe komeni komeni, edap äbäk täyak käda ba äpmok täyak käda u kudän kudupi täk täyan unita nadäwätäk pähap täk täkamän.
Tänpän gäk wäpka biṅam kap terak ganiṅoret täkamän.
- ^{9*} Anutu, gäk kometa watäni säkgämän itpän iwän iweri täñirän kome gäkñi nitek täk täyak.
Gäkä komeni komeni ume kuduṅtagän peṅkuno u nämo kumänirä ketem säkgämän ahäk täkaṅ. Gäknä tänpewi ahäk täkaṅ.
- ¹⁰ Bureni, gäkä iwän yänpewi täñirän piä gänaṅ kome näbäni täñirän ketem säkgämän ahäk täkaṅ.
- ¹¹ Gäk kome nadän imiñiri kome uken ketem ahän bumbum täk täkaṅ.
- ¹²⁻¹³ Ude täñiri kome kawukiken upänkaṅ ketem säkgämän ahänirä pom terak sipsip imaka, ahän bumbum täk täkaṅ.

Tänpäkaṅ pom ba imaka imaka kuduṅtagän gäka oretoret pähap nadänpän kap tek täkaṅ.

66

Uraktä imaka imaka tägaṅän täk täyak

- ^{1*} Äma ba imaka kome terak kuṅat täkaṅ, in kuduṅtagän bänep oretoret gera terak Anutu iniṅ orerut!
- ² Wäpi biṅam yäpmän akuṅpän kap teṅ imut! Iniṅ oretoret kap tek-inik täṅ imut.

* **65:4:** Sam 33:12, 36:8, 84:4 * **65:9:** Lo 32:2; Sam 46:4, 72:6, 104:13, 104:24, 147:8, 147:14 * **66:1:** Sam 100:1

- 3 Tānpāṅ Anutu ṅode iwerut; Imaka tāk tāyan uwä tāgagāmān-inik!
Kehāromikatā tānpewān iwankaye gāmotkaken maṅ-patābot tākaṅ.
- 4 * Ämawebe kuduptagān oraṅ gamik tākaṅ. Oraṅ gamiṅpāṅ wāpka biṅam yāpmāṅ akuk tākaṅ.
- 5 * Ämawebe, in äbut! Äbāṅkaṅ Anututā imaka imaka tāk tāṅkuko unitāṅo biṅami nadāwut. Äbā imaka kudupi, ämawebe bāmopiken tāṅkuko unitāṅo manbiṅam nadāwut.
- 6 * Anutu uwä ṅode tāṅkuk; Ume taṅi tānpewān dākṅeṅpeṅ kukṅi kukṅi kuṅirān kome kawuk taṅirān kādet patkuk. Kādet parirān ämawebe kuroṅitā bāmopgān yeṅtāṅ kuṅkuṅ.
Anututā ude tāṅ yāmiṅkuko u juku piṅpāṅ oretoret pähap nadākot!
- 7 Anutu uwä intājukun itkaṅ kehāromini terak kaṅiwat piāni tāk tāyak. Tāṅkaṅ guṅ äbottā peṅawāk tāṅ namineṅ yāṅ nadāṅpāṅ yabāṅ yāwat tāyak.
- 8 Unita ämawebe, in Uraknin u iniṅ orerut! Wāpi biṅam yāpmāṅ akukta kap taṅigān teṅirā ätutā nadāwut!
- 9 * Imata, Anutu unitā watā kehāromi it nimiṅirān kādāni kāroṅi it yāpmāṅ äbākamāṅ. Watā kehāromi it nimiṅirān iwantā kehārominin tāga nāmo yāpmāṅ äpneṅ.
- 10 * Anutu, gāk tāṅyabākken nipmaṅkun. Upāṅkaṅ tāṅyabāk uken jop nāmo nipmaṅkun. U nintāṅo irit kuṅat-kuṅatnin yāpā tāgakta nipmaṅkun.
- 11 Gāk nibāṅ äwarākuk tāṅiri buṅeptā nipmāṅitkuk. Tānpāṅ bārāpi taṅi nintā terak kotaṅ niwatkun.
- 12 Gāk nibāṅ äwarākuk tāṅiri ämatā yeṅ niwat päpmo nipmaṅkuṅ. Gāk nadāṅiri ume ba kādāp gānaṅ nipmaṅpā äpmoṅkumāṅ.
Ude tāṅkuṅopāṅ gākā wādāṅ pābā kome säkgāmān-ken nipmaṅkun.
- 13-14 Tānpākaṅ Anutu, bian bārāpi ahāṅ namiṅirān u ba u api tāṅpet yāṅpāṅ yāṅkehārom taṅkuro unita nāmo guṅ tāyat.
Nāmo, ganiṅ oretta ṅode api tāṅpet; Kudupi yotken äbā tom api ijiṅ gamet.
- 15 Tom gupi taṅi, sipsip, bulimakau ba meme ämanipāṅ api ijiṅ gamet.
- 16 Eruk, ämawebe Anutu oraṅ imik tākaṅ, in kudup äbākaṅ imaka imaka Uraktā tāṅkentāṅ namik tāṅkuko unita yāṅjira nadāwut.
- 17 Bian gera yāṅjira nadāṅ namiṅkuko unita kap terak wāpi biṅam yāpmāṅ akuṅkut.
- 18 * Tānpāṅ kādet waki tākta gāripi nadāṅkaṅ Anutuken gera yāṅkut yāwānāku nāmo nadāṅ namān.
- 19 * Upāṅkaṅ, bureni-inik! Nākṅo yāṅapik manna nadāṅ namiṅkuk.
- 20 Unita Anutu iniṅ orerut! Imata, nākṅo yāṅapik geranata mādē nāmo utkuk.
Tānpākaṅ butewaki nadāṅ namiṅpāṅ nāmo nepmaṅkuk.

67

Anututa bānep tāga kap tewani

- * 66:4: Sam 67:3, 96:1-2, 117:1 * 66:5: Sam 46:8 * 66:6: Kis 14:21; Jos 3:14-17 * 66:9: Sam 121:3 * 66:10: Sam 17:3; Ais 48:10; Sek 13:9; 1Pi 1:6-7 * 66:18: Ais 1:15; Jon 9:31; Jem 4:3
* 66:19: Sam 116:1-2

- 1 * Anutu, gäk butewaki nadän nimiñpäñ iron täñ nimi. Ude täñ nimiñiri säkgämän kañ itna!
- 2 Ude täñiri komen äma äbori äboritä gäkño ironka ba yäpätägak piäka u kudup kañ kawä tärewut.
- 3 Anutu, gäk ude täñiri äma äbot kuduhtagän uken-uken naniktä bänep täga nadäñpäñ kañ ganiñ orerut.
- 4 * Täñpäkañ äma mebäri mebäritä bänep täga nadäñpäñ oretoret kap terak kañ ganiñ orerut.
Imata, gäkä äma äbot täño mani ba nadäk-nadäki kädet siwoñi terak yäpmäñ danik täyan. Ba komen äma uken-uken nanik kädet tägaken yämagut yäpmäñ kuk täyan.
- 5 Unita Anutu, äma uken-uken naniktä Anutu gäk kañ ganiñ orerut. Äma äbori äbori kuduhtagäntä wäpka yäpmäñ akuk täkot!
- 6 * Ai, ämawebe, in nadäkañ? Anutu täño iron pähap terak kometä ketem bureni nimik täyak.
Anutunin, Anutu Bureni-inik uwä iron pähap täñ nimik täyak.
- 7 Bureni! Anututä iron täñ nimik täyak unita ämawebe it yäpmäñ päñku kome tärek-tärekken itkañ in kuduhtagän Ekäni orañ imut!

68

Isrel ämawebe Anututä täñkentäñ yämiñkuko unita oretoret kap tewani

- 1 Anutu, bäräñeñ akuñpäñ iwankaye kokwawak nadän gamik täkañ u däpmäñ yäwat-kireñ-pewi kuñtäñpä kut!
- 2 Mänittä gupe piäñ iwat-pewän paotpeñ kuk täkañ ude däpmäñ yäwat kireñpewi kut. Ba tom gäkñi kädäpken iññewä mutpäñ ume äworeñpäñ paot täkañ ude, wakiwaki täñpani Anututä äbäñirän udegän kañ täñput!
- 3 Täñpäkañ äma siwoñitä Anutu inamiken ñode kañ täñput; Bänep täga nadäñpäñ oretoret gera kañ yäk täñput!
- 4 Anututa kap teñ imiñpäñ wäpi punin-inik pewut! Gubam terak äbätak unita kädet ket ut imikot! U wäpi Ekäni, inamiken oretoret täñput!
- 5 * Anutu u kudupi yoriken itkañ nanak kodäña ba webe kajatta watä it yämik täyak.
- 6 * Äma noriye nämota eñi yämiñpäñ komi eñiken nanik yäniñ kireñpewän äpämañ päñku oretoret terak it täkañ. Täñ peñawäk täñpani yäwat kireñpewän kome kekekiken ittäñ kuñat täkañ.
- 7-8 * O Anutu, ämawebekaye yämaguri yäpmäñ kome kawukiken kuñat täñkuño kadäni uken kome u kwaiñirän kunum gänañ nanik iwän tañi tañkuk. Imata, Isrel nanik täño Anutu, Sainai pomken kehäromini kwawak yäwoñäreñkuko u äbäñirän ude täñkuk.
- 9 Täñpäkañ kome iwoyäñ yämiñkuno u gäkñi nämo irirän iwän yäñpewi tañirän kome uken gäkñi tañi äneñi täñkuk.
- 10 * Täñiri ämawebekaye yotpärare u täñpäñ irirä ämawebe jäwäri unita iron täñpäñ yepmäñ towiñkun.

* **67:1:** Nam 6:25; Sam 31:16, 119:135 * **67:4:** Sam 96:10, 96:13, 98:9 * **67:6:** Wkp 26:4; Sam 85:12 * **68:5:** Sam 10:14, 10:18, 146:9 * **68:6:** 1Sml 2:5; Sam 107:10, 107:34; Apos 12:6 * **68:7-8:** Kis 19:18 * **68:10:** Lo 26:5, 26:9; Sam 74:19

- 11 Ekänitā peṅ yāwerirān webetā manbiṅam ḥo yāpmāṅ kuṅatkuṅ;
- 12 Iwaniye tāṅo komi āmakāt intājukun āmaniye āmet tāṅpā kuṅkuṅ. Ude tāṅirā webe tāha-kengān itkunḥo u iwan tāṅo tuṅum yāyomāgatkuṅo u yāpmāṅ daniṅpāṅ yāpuṅ.
- 13 Tuṅum sākgāmān sākgāmān yāpuṅo ātu ḥode; Barak wārani siliwapāṅ uwāk tāwani. Tāṅkaṅ piritawā gol sākgāmān-inikpāṅ tāṅpani. Tāṅ, in ātu imata āmik kadāniken yawakkāt kābop jop itkunḥ?
- 14 Tāṅpākaṅ Anutu kehāromi māhemitā kome ātu tāṅo intājukun āma Salmon pomken yāwat kireṅ tāṅpān kuṅtāṅpā kuṅjirā mim tāṅpewān pom uken bumta maṅkuṅ.
- 15 Wāra! Basan pom pāhap u jidewani? Pom āroṅkaṅ āpmok tāṅpani māyap-inik.
- 16 Upāṅkaṅ Basan pom taṅi, gāk imata Saion pom Anututā ini itta iwoyāṅkuko unita iṅam tāṅ imitan? Nāmo nadātan? Ekāni uken tārek-tāreki nāmo api irek!
- 17 Ekänitā komi āmaniye māyap-jiraṅkāt Sainai pomken naniktā ābāmaṅ kudupi yori gānaṅ āroṅkuk.
- 18 * U iwaniye yentā topmāṅpāṅ wādāṅ yāpmāṅ punin unu āroṅkuk. Tāṅjirān uken āma peṅawāk tāṅ imanitā gāmoriken itpāṅ tuṅum imiṅkuṅ. Tāṅpākaṅ Ekänitā ukengān api irek.
- 19 * Unita Ekāni iniṅ oretna! U bārāpinin kepma kepma ketāreṅ nimiṅpāṅ tāṅkentāṅ nimik tāyak unita.
- 20 * Anutunin uwā waki keriken nanik nimagurani Anutu u. U Ekāni, nintāṅo Ekāninin kumāṅ-kumāṅ-ken nanik nimagurani.
- 21 Anututā iwaniye, gwāk pimiṅpāṅ momi kādet iwarani unitāṅo gwāki bureni-inik api dāpmāṅ kokoyāwek.
- 22-23 Unita Ekänitā ḥode niwetkuk; Intā iwanjiye dāpmāṅpāṅ unitāṅo nāgāri terak yeṅtāṅ kukta, ba anjiyetā unitāṅo nāgāri naṅpā koki tākta inken yāmagut yāpmāṅ api ābet. Ukāda-kāda nanik, Basan pomken nanik ba gwāgu mebāriken nanik iwanjiye kudup u gāmotjinken yāpmāṅ pābā api yepmaṅpet yāṅ niwetkuk.
- 24 O Anutu, u bureni-inik tāṅkun. Gāk iwankaye tāṅo kehāromi yāpmāṅ āpāk-inik tāṅkun. Ude tāṅkuno unita āmawebe kuduptagān gabāṅjirā oretoret terak kudupi yotka gānaṅ ārotan.
- 25 Āroṅjiri kap menitā yāṅ-tewani intājukun kukaṅ. Kuṅjirā wagām māmā mebāri mebāri tāṅpani u māden ābākaṅ. Tāṅjirā u bāmopikenā webe gubaṅi wagām tāpuri tāpuri uttāṅ kukaṅ.
- 26 Tāṅjirā kap ḥode tekamāṅ; Āmawebeniye tāṅo kābeyāken Anutu iniṅ oretna! Jekop tāṅo ābotken nanik nin, Ekāni iniṅ oretna!
- 27 Tāṅpāṅ tawaṅ terak kudupi yotken ḥode ārokamāṅ; Bejamin tāṅo ābot tāpuri unitā jukun kukaṅ. Tāṅpākaṅ u mādeniken Juda ābot tāṅo āma ekāni ekāni. U mādenikenā Sebulun kenta Naptali ābot tāṅo āma ekāni ekāni.
- 28 Unita Anutu, gākṅo kehāromika bian niwoṅārek tāṅkuno udegān kwawak pewi ahāṅjirān kaṅ kāna!
- 29 Jerusalem tāṅo kudupi yotka unita yāṅpāṅ komeni komeni tāṅo intājukun āmatā gāmotkaken itpāṅ tuṅum gamik tākaṅ.

* 68:18: Efe 4:8 * 68:19: Sam 55:22, 65:5; Ais 46:4 * 68:20: Lo 32:39; Sam 49:15, 56:13, 106:43

- 30 Eruk Anutu, iwanka Isip, tom ägwäritä-yäñ komi täyak u ibe! Ba guñ äbot kehäromi kehäromi u yebe! Ba äbot ämik täkta gäripi nadäk täkañ u yawat kireñ täñpi ini-ini kuñtäñpä kut! Ude täñtäyi gämotka-kengän päbä gwäjiñ äpmon gamiñpäñ siliwa monen tuñumi kañ ganiñ kirewut!
- 31 Bureni, Isip nanik täño intäjukun ämatä iniken piä ämaniye Anutu gwäjiñ äpmon imikta api yepmanpäñ kuneñ. Ba Itiopia naniktä äbä ket kewatpäñ Anutu bureniken yäñapik man api yäneñ.
- 32 Unita kome terak äbori äbori Anututa iniñoret kap ten imik täkot!
- 33 Ekänitä kunum ini bian pewän ahäwani uterak kuñ äbäk täñ itak unita iniñ orerut! Täñkañ kehäromigän kärakñeñirän juku peñpäñ nadäwut!
- 34 Anutu uwä Isrel äbotta intäjukun täñ yämik. Täñkañ kehäromini kunum terak kwawak pewän ahäk täyak. Unita ämawebe nin imaka, Anutu unitäño kehäromi u kwawak yäñahäk täkana!
- 35 Isrel täño Anutu kudupi yoriken nanik äpatak u kawut! U umuri pähap, inide kubä! Täñpäkañ ini uwä ämawebenyeta kehäromi yämik täyak. Unita Anutunin u iniñ oretna!

69

Äma kubätä täñkentäñ namän yäñpäñ Anutuken gera yäñkuk

- 1 * Anutu, täñkentäñ namisi! Ume tokneñ yäpmäñ abäñpäñ kotäknaken itak.
- 2 * Näk gwägu gänañ äpmonira umetä tokneñpäñ nut manpäñ äpमत. Yeñ-täpäneñpäñ itta bägupta wäyäkñetat.
- 3 Anutu, gera yäñtäyiwa kotäkna kawuk tawäpäñ kehäromi nämo nadätat. Täñpäñ dapunna imaka, Anutu gäka dapun käron täñtäyiwa dapunna komi nekañ.
- 4 Täñpäkañ imaka kubä nämo täñjira, äma mäyapiniktä jop nadäñ kokwawak täñ namik täkañ. Äma uwä kehäromi nikektä jop näkñatpäñ nutnayäñ täk täkañ. Imaka kubä nämo kubo täñkuro upäñkañ äneñi nimi yäñ näwet täkañ.
- 5 Anutu, gäk näkño mebärina bureni nadätan. Momi kubäkubä täk täyat uwä injamkaken kwawak itak.
- 6 Ekäni kehäromi mähemi, Isrel täño Anutu, näk nabäñ äwaräkuk täñjiri näkä kädet waki ätu täñjira ämawebe gäk nadäñ gamik täkañ unitä näka yäñpäñ mäyäk nämo yäpneñ.
- 7 Nadätan? Näk nadäñ gamik täyat unita äma ätutä yäñärok man näwet täkañ. Näwerirä mäyäk nadäk täyat.
- 8 Näkñaken notnayetä nabäñirä jirañ udewani täyat. Ba näkñaken mähemnaye imaka, eroni nabäk täkañ.
- 9 * Upäñkañ Anutu, gäkño eñita yäñpäñ bänepna kädäp ijik täyak. Unita ämawebetä gäka yäñärok yäñirä yäñärokittä näkä terak ärok täyak.
- 10 Täñpäñ gäk ganiñ oretta ketem nakta jop irira ämawebetä yäñärok näwet täkañ.
- 11 Ba butewaki nadäñpäñ tek waki peñpäñ äpani kuñarira nabäñ mägayäk täkañ.

* 69:1 Sam 69:2, 69:14-15; Jna 2:5 * 69:2 Sam 40:2 * 69:9 Jon 2:17; Rom 15:3

- 12 Ba ugän nämo, ämatä kädet miñin käbeyä täñpäj näk yäñpäj-nabäj näwat täk täkañ. Täñirä äma ärowani, wain ume nanpäj täñgunñuñ täñpanitä kap naniñ ubiñ tek täkañ.
- 13 Upäjkañ jop uken! Näk yäñapik manna Ekäni gäkken pewa ärek täyak. O Anutu, gäñño iron tokñekinik pat täyak unita kadäni uken ba uken nadäwi tägawänä kañ nadäj nami!
- 14 Täñkentäj namiñiri okä näbä gänañ äpmonpettawä. Iwancken nanik ba ume gwäguken nanik wädäj tädotpäj nepmañsi!
- 15 Ekäni, näk nabäj äwaräkuk täñiri umetä tokätpäj uwäk täwektawä. Bureneni, watä it namiñiri iwantä kehäromina yäpmäj äpäñirä awañ gänañ äpmonpettawä.
- 16 O Ekäni, bänep ironka ärowani unita nadäj nami. Gäk kadäni kadäni butewaki nadäj namik täyan udegän täñkentäj nami.
- 17 Piä ämaka näka bitnäñpäj käbop nämo iren. Näk bäräpi tañi-inik nadätat unita näkño yäñapik gera bäräñeñ nadäj nam!
- 18 Ekäni, dubinaken äbäñpäj näk iwan keriken nanik yäyomägat!
- 19 Ekäni, mäyäk nadäk täyat uwä nadätan, ba näk man waki näwetpäj wäpna yäpmäj äpäc täkañ uwä nadätan.
- 20 * Yäñärok näwet täkañ unita bänepnaken butewaki pähap nadäk täyat. Täñjira kehäromina paotak. Ätutä butewaki nadäj namut yäñpäj dapun täñpa wañkuñ. Ba naniñ kämätta äma kubä nämo kañ-ahäñkut.
- 21 * Täñpäj nakta neñirä täñ-näkñatpäj näk täñpäwakta ketem wakipäj namiñkuñ. Täñkañ umeta neñirä ume jägämi namiñkuñ.
- 22 * Unita ñode nadätat; Äma u ketem nak-nakiken ketem oretoret terak nanjirä unitä äyänutpäj kowata kañ täñpä wawut! Täñkañ Anututa ärawa täñ imiñirä unitä äyänutpäj buñep ude äworeñpäj kañ döpän!
- 23 Ekäni, dapuri yäpuri-tumbut. Täñkañ mädeni kujat imaka, yäpi wawut!
- 24 Täñpäj kokwawakka äma udewani terak kwawak pewi ahäwäpäj komi nadäñpäj kañ paorut!
- 25 * Paorirä komeni u jop kañ parän! Äma kubä nämoinik kañ-korewen, kuduhtagän kañ döpmej more!
- 26 U imata, äma udewani äma gäkä momita kowata komi yämani unita yäpurärätpäj komi yämikgän täñpäj yäñärok yäwet täkañ.
- 27 Unita Anutu, äma udewani täño momi täpuri kubäta nämoinik guñ täwen. Ba imaka täga kubä nämoinik täñ yämen.
- 28 * Täñpäj irit kehäromi täño wäp tawañken wäpi itkañ u awähutpäj uken nanik äma kubä näkñata biñam täkañ yäñ kubä nämo yäwen.
- 29 Yäke! Komi bäräpi nadäjira unitäño butewakitä nutak. Unita Anutu nämagutpäj yäpi-tägañ namut!
- 30 Täñjiri wäpka pähap kap terak api ganiñ oreret. Täñkañ bänep täga nadäñpäj unitäño biñam api yäñahäk täñpet.
- 31 Ude täñjira Ekänitä gäripi api nadäj namek. U bulimakaupäj gupe ijiñ imero u irepmitpäj täñpek.

* 69:20: Jop 16:2; Sam 142:4; Ais 63:5 * 69:21: Mat 27:48; Mak 15:36; Luk 23:26; Jon 19:28-29

* 69:22: Rom 11:9-10 * 69:25: Apos 1:20 * 69:28: Kis 32:32; Rev 3:5, 13:8, 17:8

- 32 Ude täñjira ämawebe bäräpi kotañkañ itkañ unitä kañpäñ oretoret api täneñ. Bureni, ämawebe Anutu iniñoret täkañ u bänep nadäk-nadäki äneñi api täñ-kehärom täneñ.
- 33 U imata, Ekänitä äma jopi jäwäri täño gera nadäñ yämik täyak. Ba iniken ämawebeniye iwantä yepmäñitpäñ komi eniken yepmañkuño itkañ unita nämo guñtak täyak.
- 34 Unita kunum, kome, gwägu ba gwägu tom imaka imaka gwägu gänañ itkañ in kuduptagän Anutu wäpi yäpmäñ akuwut!
- 35 Nadäkañ? Anutu u Jerusalem täñkentäñ imiñpäñ iwan däpmäñ yäwat kireñirän äneñi gupi koreñpäñ api irek. Ba Juda täño yotpärare ätu iwantä täñpä wawani u imaka, äneñi täñkodak tañpäñ api pewek. Ude täñjirän ämawebeniyetä komeñi äneñi koreñpäñ uken säkgämän api itneñ.
- 36 Täñpäñ watä piä ämaniye unitäño yeriniyetä ahäñpäñ kome ugän koreñpäñ api it yäpmäñ kuneñ. Bureni, ämawebe Anututa gäripi nadäñ imik täkañ u kome uken api it yäpmäñ kuneñ.

70

Bäräñeñ äbä täñkentäñ namisi!

- 1 * Anutu, bäräñeñ äbä täñkentäñ namisi!
- 2 Äma nutnayäñ täkañ u kehäromini yäpmäñ äpäñpäñ nadäk-nadäki täñpi guñtañjirä mäyäk tawut. Mäyäk tañpäñ nabä-kätäñpeñ kut!
- 3 Äma yäñärok man näwet täkañ u meni täñpipiñpäñ yäwat kireñiri mäyäk tawut.
- 4 Täñpäkañ ämawebe gäk gäwaräntäk täkañ u oretoret täk täkot! Anutu, gäk waki keriken nanik wädäñ tädotpäñ yepmañkuno unita gäka gäripi pähap nadäk täkañ.
Täñpäñ kadäni kadäni ñode yäk täkot; Anutu u wäpi biñam ikek kañ irän!
- 5 O Anutu, nähä waki kehäromina nitek nämo unita bäräñeñ äbi! Gäk kubä-tägän näkño täñkentäk ba yäpätägak ämana.
O Anutuna, bäräñeñ äbä täñkentäñ namisi!

71

Äma tägawani kubä täño yäñapik man

- 1 * Ekänina, watä it namiñiri iwantä näk täga nämo täñpä waneñ. Gäk iwan yabäñ äwaräkuk täñjiri mäyäk nämo namineñ.
- 2 Täktäkka u siwoñi-inik unita täñkentäñ namiñpäñ iwan keriken nanik yäyomägasi! Gäkken yäñapiñjira nadäñ namisi.
- 3 * Gäk yewa ba eñi kehäromi ude it namik täyan. It namiñiri näk u gänañ äronpäñ iwan yabäñ umuntañ päñku kábop irira watä säkgämän it namik täyan.
- 4 Anutuna, äma waki keriken nanik wädäñ tädotpäñ nepmañsi. Nadätan? Iwantä kehäromi-inik täñpäñ nepmäñitnayäñ täkañ.
- 5 Unita Anutu Ekänina, gäk kubä-tägän irit kuñat-kuñatnata watä täga iren yäñ nadäkinik täyat. Näk ironjiken umunitä gäka nadäkinik täñ yäpmäñ äbätat.

* **70:1** Sam 40:17, 141:1 * **71:1** Sam 31:1-3 * **71:3** Sam 18:2, 42:8, 90:1, 91:9

- 6 Bureni! Gäk ketka terakgän it täyat. Näk nanak paki ahänkutken unitä apiño nepmäh towiñ yäpmäh äbätan. Unita näk wäpka biñam kadäni kadäni ganiñoret täyat.
- 7 Anutu, gäk watä kehäromi it namiñ yäpmäh abuno unita ämawebe mäyaptä irit kuñat-kuñatna täga u kañpäñ nadäñpäñ gäk Anutu udewani yäh nadäwä tärek täñkuñ.
- 8 Täñpäñ kepma kepma, tamimañtä päñku bipäda menatä wäpka biñam ärowani u ganiñoret täyat.
- 9 * Unita tägawani täñpäñ kehäromina nämo itatken ñoken mäde ut namiñpäñ nämo nepmañpen.
- 10 Nämo, iwantä näk nutta käbeyä täñpäñ man yähpäñ-nadäk täk täkañ.
- 11 Täñpäñ ñode yäk täkañ; Eruk! Iwat kireñpäñ iñitna yäk. Anututä mäde ut imiñirän u täñkentäh imikta äma kubä nämo itak yäh yäk täkañ.
- 12 * Unita Anutuna, nabä kätäñpäñ gäkñagän päñku nämo iren. Nämo, täñkentäh namikta bärähñ äbi!
- 13 Ude täñiri äma iwan täñ namik täkañ u komi nadäñpäñ mäyäk pähap nadäk täkot. Täñkañ iwaniyetä däpmäh yäwat kireñirä paot-inik kañ täñput.
- 14 * Upähkañ nähä gäkä täñkentäh namenta nadäkinik täñpäñ api itsämbet. Ude täñkañ wäpka biñam wari wari api ganiñoret yäpmäh ärowet.
- 15 Täñpäñ säkgämän täñkentäh namik täyan unita yähpäñ biñam api yäk täñpet. Täktäkka täga u kumän nadäwa-tärenañi nämo upähkañ, jop uken, kepma kepma unitähö biñam api yähahäk täñpet.
- 16 Ekäni Anutuna, kehäromika u nadäñpäñ wäpka api yäpmäh akuk täñpet. Täñpäñ manbiñam ñodegän api yähahäwet; Ekäni-tägän äma siwoñi-inik itak yäh ude api yähahäk täñpet.
- 17 Anutu, näk ironiken umunitä apiño näwetpäñ näwoñärek täñ yäpmäh äbätan. Unita imaka tägatäga täk täyan u yähahäh yäpmäh äburotä pen yähahäk täyat.
- 18 * Unita Anutu, apiño tägawani täñpäñ gwäkna pujiñ paki tädotak ñoken nämo nabä-kätäwen! Nämo, watä pen it namiñiri gäkño kehäromika pähap unita yähpäñ ämawebe mäden ahänayäh täkañ u yähahähpäñ api yäwet täñpet.
- 19 U imata, Ekäni, kudänka siwoñi u käroñi boham, kunum yäpureko ude bumik. Gäk imaka umuri kudupi kudupi täñ yäpmäh äbun. Komen äma gäk udewani kubä nämo itak. Nämoinik, gäkägän kudup yärepmit moretan.
- 20 Gäk komi bäräpi mebäri mebäri namiñkuno upähkañ nadätat; Äneñi api täñkehäromtañ namen. Kumbani ude iraropäh äneñi nämagutan.
- 21 Ude täñpäñ wäp biñam bian yäpuro u irepmitpäñ namitan. Täñkañ komi bäräpi gänañ irira äneñi api naniñ kawat täwen.
- 22 O Anutuna, täñkentäh namikta yähkehärom tañkuno udegän iwatpäñ täñkentäh namik täyan unita Isrel täño kudupi äma gäk wagäm utpäñ wäpka yäpmäh akuñpäñ api ganiñ ubiñ tewet.

* 71:9: Sam 92:14; Ais 46:4 * 71:12: Sam 22:11, 38:21-22, 70:5 * 71:14: Sam 130:7 * 71:18: Sam 22:31, 78:4-6

- ²³ Bänep oretoret pähap nadänpän bumta api ten gärepet. Bänep nadäk-nadäkna ba gupna kudup mäba ärowäpän api tek tänpet. Gäk wakiken nanik nämagutkuno unita yänpän ude api tänpet.
- ²⁴ Bureni, kepma kepma täktäka siwoŋi unita yänpän ämawebe yänahänpän api yäwet tänpet. Imata, ämatä näk tänpä wanayän täŋkuŋo upänkaŋ gäkä unitäŋo kehäromi yäpmän äpäŋiri mäyäk bumta nadänkuŋ.

72

Intäjukun ämata yänpän yänkuŋ

- ¹ O Anutu, gäkä nintäŋo intäjukun äma gäkŋaken kudän siwoŋi ugänpän tänpän-iwoŋäre. Täŋiri yäpmän danik-danik piä siwoŋigän kaŋ tänpän.
- ² Ba ämawebekaye kudän siwoŋi terak yabän yäwatpän äma jäwäri kaŋ täŋkentän yämän.
- ³ Tänpän kadäni irayän täyakken ämawebeniye piä tänayän täkaŋken imaka ahän bumbum api täneŋ. Ude täŋirä ämawebe u kädet siwoŋika ugän api iwatneŋ.
- ⁴ Tänpäkaŋ intäjukun äma unitä äma jäwäri täŋo bäräpi api tänpidäm taŋ yämek. Ba ämatä tuŋumta wäyäkŋek täkaŋ u api täŋkentän yämek. Täŋ, ämatä noriye tänpäwak täkaŋ udewanita kowata api yämek.
- ⁵ Tänpäkaŋ intäjukun äma u kome terak irayän täyak uwä edap ba komepaktä ijin yäpmän kudayän tämäno udegän api irek.
- ⁶ Unitäŋo täktäki säkgämän-inik api ahäwek, iwäntä piä gänaŋ maŋirän ketem säkgämän ahäk täkaŋ ude.
- ⁷ Ba kadäni yabän yäwat piä tänpayän täyakken u äma siwoŋigän kuŋaranitä säkgämän api itneŋ. Ba komepaktä ijin yäpmän kwayän täyak udegän täŋ-bumbum terak api it yäpmän äroneŋ.
- ⁸ * Tänpäkaŋ kome yabän yäwat täyak u gwägu pähap ŋo kädatä päŋku ban udude pätak ude. Komeni täŋo бага uwä ume wäpi Yufretis u yäput-peŋkaŋä komeni komeni api kuŋ morewek.
- ⁹ Tänpänkaŋ ämawebe komeni komenitä api oraŋ imineŋ. Ba iwaniye kudup gämorikengän api maŋ uyineŋ.
- ¹⁰ Tänpän intäjukun äma u ärowani-inik irirän guŋ ämawebe täŋo intäjukun äma Spen kome, Itiopia kome ba Arebia komeken naniktä päbä iron täŋ iminpän takis monen kaŋ imut.
- ¹¹ Bureni, kome kudup täŋo intäjukun ämatä api gwäjin äpmon imineŋ. Ba äma äbori äboritä watä piä api täŋ imineŋ.
- ¹²⁻¹⁴ * Tänpäkaŋ äma jäwäri ba äma kehäromini nämotä yänapiŋirä api täŋkentän yämek. Ba ämawebe äma ätutä täŋkentän yäminaŋi nämo unitä gera yänirä api täŋkentän yämek. Äma udewanita gäripi nadäk täyak unita äma wakitä däpnayän täŋirä äneŋi api yämagurek.
- ¹⁵ Intäjukun äma u kadäni käroŋi kaŋ irän! Tänpäkaŋ Arebia kome täŋo äma ekäni ekänitä gämoriken kuŋatpän gol monen pähap kaŋ imut! Tänpän ämawebeniyetä Anutu täŋkentän imän yän nadänpän yänapik man yänirä Anututä api täŋkentän imik täŋpek.

* 72:8: Sek 9:10 * 72:12-14: Sam 116:15

- 16 Intäjukun äma unitä kome kaŋ iwarirän saguom ba ketem ätutä ämawebe täŋo piäken kaŋ ahäwut, Lebanon komeken ahäk täkaŋ ude.
Täŋpäkaŋ muptä piäken tädot täkaŋ udegän ämawebe kome uken ahän bumbum kaŋ täŋput!
- 17 * Täŋpäkaŋ intäjukun äma täŋo wäpi biŋamä edaptä pen ijin yäpmän kuk täyak ude kaŋ it yäpmän kwän.
Täŋpäkaŋ ämawebe äbori äboritä u wäpi terak täŋ bumbum pähap terak kaŋ irut. Itkaŋ wäpi biŋam yäpmän akuŋpäŋ iniŋoret-oret epän tärek-täreki nämo kaŋ täk täŋput.
- 18 Täŋpäkaŋ ämawebe komeni komenitä Ekäni Anutu, Isrel täŋo Anutu u wäpi biŋam kaŋ iniŋoret täŋput.
Unitägän kudän kudupi ini pärik kubä täk täyak.
- 19 Wäpi biŋam säkgämän u pen oraŋ imik täkot. Wäpi biŋamtä komeni komeni kaŋ tokŋeŋ morewän! Burenitä bureni-inik!
- 20 Devit, Jesi täŋo nanaki, unitäŋo yäŋapik kap teŋirän kudän täk täŋkuŋo u kudup äbä tärekaŋ ŋo. Ugän.

73

Äma kubä nadäkiniki täŋo mebäri yäŋahäŋkuk

- 1 Näk bureni ŋode nadätat; Anututä Isrel ämawebeta säkgämän täŋ yämik täyak.
U ämawebe bänep nadäk-nadäki kuräki säkgämän unita nadän yämik-inik täyak.
- 2-3 * Upänkaŋ Anutu, nadäkinikna pära pewa putäreŋkuk. Äma waki-waki täŋpanitä säkgämän itkaŋ tuŋum pähap ikek kuŋarirä yabäŋpäŋ-nadänkaŋ näkŋata jop waki ŋode nadänkut; Udegän itet yän nadänkut.
- 4 ŋode yabäŋpäŋ-nadäk täyat; Äma udewani bäräpi nämo nadäk täkaŋ ba käyäm nämo kaŋ-ahäk täkaŋ.
- 5 Kome täŋo bäräpi ninta ahän nimik täkaŋ uwä äma udewanita nämo ahän yämik täkaŋ.
- 6 Täŋpäkaŋ iniken täktäki waki u käbop nämo peŋpäŋ gup yäpmän ärokärok kudän ba ämata komi jop nadän yämik-yämik kädet iwarän täŋpäŋ täk täkaŋ u kwawakgän täk täkaŋ.
- 7 Bänep nadäk-nadäki-ken wakitä tokŋek patkaŋ abämaŋ kuk täkaŋ. Täŋpäkaŋ waki ätu täkta nadäk-nadäki-ken ini yänpäŋ-nadäk wari wari täk täkaŋ.
- 8 Ude täŋkaŋ äma ätu yänärok yäwetpäŋ kokwawak man yäwetgän täk täkaŋ. U ärowani kudän täŋpäŋ äma ätu komi yämikta umun man yäwet täkaŋ.
- 9 Täŋkaŋ Anutu kunum gänaŋ itak unita man waki yäk täkaŋ. Ba iniken wäpi yäpmän akuŋpäŋ ämawebe komeni komenitä nintäŋo gärip ugän iwarut yänpäŋ peŋ yäwet täkaŋ.
- 10 Yäke! Ude täŋirä unita Anutu täŋo ämawebe ätutäwä gäripi nadänpäŋ man yäk täkaŋ unita nadäwä bureni täŋpäpäŋ yäwarän täk täkaŋ.
- 11 Täŋirä äma waki unitä ŋode yäk täkaŋ; Anutu ärowani täŋpämerek mäheimitä nintäŋo wakinin u yabän ahäkta kädet kubä nämo pat imitak.
- 12 Wära! Äma waki täŋpani täŋo mebäri udegän pätak! Tuŋum mäyap pat yämiŋirä upänkaŋ äneŋi ätukät yäpmäta piäni täkgän täk täkaŋ.

* 72:17: Stt 22:18; Jer 4:2; Luk 1:48 * 73:2-3: Sam 37:1; Jer 12:1

- 13 Butewaki! Siwoŋi kädet kuŋatpäŋ momi täŋpet yäŋpäŋ näkŋatta watä itpen kuŋat täyat u jide? Jopi täyak ba?
- 14 Anutu, ude bumik täŋpapäŋ yäŋ ukeŋode kadäni kadäni kepma bipani komi mebäri kubä namik täyan.
- 15 Upäŋkaŋ ude nadäwero! Anutu, äma waki täŋpanitä yäŋärok gäwet täŋkuŋo udegän yäwero uwä ämawebekaye-kät nanik kubä bumik nämo iret. Nämo, äma waki udewanigän äworewet!
- 16 Täŋpakaŋ bäräpi ŋonitäŋo mebäri nadäwa tärewut yäŋpäŋ piäni täŋkuropäŋ mebäri täga nämo kaŋ-ahäŋkut.
- 17 * Ude täŋkä eruk, päŋku kudupi yotka gänaŋ äroŋpäŋä eruk nadäwa täreŋkuk. Äma waki terak kämi jide api ahäwek yäŋ u nadäwa täreŋkuk.
- 18 Bureni, äma waki udewani yäniŋ kirewikaŋ itärop yewä kwäpäŋ maŋdäpmäk-inik täŋpäŋ api waŋ moreneŋ!
- 19 Maŋdäpnayäŋ täkaŋ uwä komi piä umuri kubäkengän api itneŋ. Ude täŋpäŋ pit kubägän api kumäŋ moreneŋ.
- 20 Uwä ämatä bipani däpmonken täŋpäŋ pewä kwäkaŋ tamimaŋ päŋaku täŋguŋtaŋ it täkaŋ ude bumik. Bureni Ekäni, gäkä äbäŋiri äma udewani api paotpeŋ kuneŋ.
- 21-22 Täŋpakaŋ äma udewanita yäŋpäŋ bänepnatä nadäwa jägäm tawäpäŋ kadäni uken gäkŋo mebärika täga nämo nadäwa täreŋkuŋ. Nämo, iŋamkaken kudän jide täŋkuro u tomtä-yäŋ guŋ ude kuŋatkut.
- 23 Upäŋkaŋ apiŋo näk gäkkät it-inik täŋjira gäkä ketnagän nepmäŋjit näwariri it täyat.
- 24* Ude täŋkaŋ juku-mankatä näk jide itpäŋ kuŋaretta näwetpäŋ näwoŋärek täk täyan. Ude täŋ yäpmäŋ kuŋkä mäden nämagutpäŋ epmägetka kudän api meran täŋ namen.
- 25 * O Ekäni, näka watä itta kunum gänaŋ gäk udewani kubä nämo itak. Nämoinik. Gäk kubägän it namitan unita gäka gäripi inide kubä nadäk täyat. Unita kome täŋo tuŋumta imata gäripi nadäwet?
- 26* Nämoinik! Gup nadäk-nadäkna täŋo kehäromi paoreko upäŋkaŋ Anutu gäk näkŋo kehäromina. Gäk näkkät tärek-täreki nämo it-inik api täŋpen.
- 27 Täŋpakaŋ ämawebe gäka mäde ut gamik täkaŋ u kudup paot-inik api täneŋ. Ba äma gäk gabäŋ umuntaŋpäŋ iniken gärip terak kuŋarani u kudup api täŋpi waneŋ.
- 28 * Upäŋkaŋ tägagämän-inik! Nähä gäk dubikaken itat unita säkgämän itat. Anutu Ekänina, gäk näkŋo yewana unita imaka täŋ namiŋkuno unita nadäŋpäŋ u kudup kwawakgän yäŋahäwayäŋ!

74

Anututä Isrel äbot äneŋi täŋkentäŋ yämikta yäŋapik man yäwani

- 1 O Anutu, imata nipmaŋpi kodäŋani ŋode itkamäŋ? Ämawebekaye ninta kokwawak pen api nadäŋ yäpmäŋ ärowen ba?
- 2 Ämawebekaye gäkŋata biŋam bian iwoyäŋpäŋ komi piäken nanik nimagut yäpmäŋ äpämaŋ kuŋkuno ninta äneŋi nadäŋ nimen. Ba Saion Pomka ŋo terak gäkŋa bian bämopninken irani unita nadäwen.

* 73:17: Sam 27:4, 37:38, 77:13 * 73:24: Sam 48:14, 49:15, 58:11 * 73:25: Sam 16:2 * 73:26: Sam 16:5, 40:12, 84:2 * 73:28: Sam 14:6, 40:5; Hib 10:22; Jem 4:8

- 3 Komeka biani täñpawawani ño pärewatkan ka! Iwaniyetä kudupi yot gänañ nanik imaka imaka kudup täñpä wanñkuñ.
- 4 Anutu, iwankayetä yärepmitkamäñ yäñpäñ kudupi yot gänañ oretoret gera mämä täñpäñ eni ño ninta biñam täyak yäñpäñ wären täñkuñ.
- 5-6 Ämatä bipiken päya madäk täkañ ude kudupi yot gänañ päya kujat säkgämän säkgämän painpäñ täñpani u kudup gwem kujat ba pinigoñtä däpmäñ äreyäñ täñpä kuñkuñ.
- 7 Kudupi yotka u ude täñpä wawäpäñ kädäp pewä ijiñirän inamkaken gäk ganiñ oretta biñam täha nämo täñkuk.
- 8 Ämawebekaye nin täñpäwakinik tänayäñ nadäñpäñ komeninken ñoken ganiñ oretta bägup kudup pewä ijiñ paotkuñ.
- 9 Ude täñirä apiño kudän kudupi kubä nämo täñiri kak takamäñ. Ba meka jinom yäñahäwani äma u kudup paotkuñ. Unita bäräpi ño udeken api paorek yäñ äma kubätä nämo nadätak.
- 10 Iwantä gäkño wäpka yäñpäñ gabäñ mägayäk täñirä kadäni jide api täñpek? Wäpka biñamta yäñärok man yäñirä tärek-täreki nämo api pärek ba?
- 11 Anutu, imata nin täñkentäñ nimikta bitnäk täyan? Imata jop nadäñ itkentäñ nimik täyan?
- 12 Täñpäkañ näk nadätat; Gäk nintäño intäjukun äma ude yäput penpäñ it nimin yäpmäñ äbun. Ude täñkañ kadäni mäyap iwan keriken nanik nimagut täñkun.
- 13-14 * * Kehäromika terak gwägu däpmäñ täkñeñpäñ gwägu gämok pähap wäpi Levitan unitäño gwäki däpmäñ kokoyäñpäñ gupi madäñ jukutpäñ kome kawukiken nanik tomta yepmäñ towiñkun.
- 15 Ude täñkañ ume dapuri täwitpewi ume äpuñ. Täñkañ ume tañi tañi täñpewi kawuktañ yäpmäñ kuñkuñ.
- 16 * Gäkña-tägän kepma bipani yäñpewi ahäñkumän. Täñpäñ edap kenta komepak komeniken yepmañkun.
- 17* Täñkañ kome pähap ñonitäño бага kukñi kukñi täñ-kehärom tañpäñ penkun. Täñpäñ iwän edap täño kadäni yäpmäñ daniñpäñ penkun.
- 18 Täñpäkañ Ekäni, iwankaye gäka gañani pähap nadäñpäñ Anutu bureni yäñ nämo nadäñ gamiñpäñ gabäñ mägayäk täkañ. Unita nadäñpäñ kowata yämen.
- 19 Täñpäñ ämawebekaye täñkentäki nämo, iwan täño komi piä terak itkañ u nämo nibä-kätäwen.
- 20 Nämo, topmäk-topmäk kubägän ninkät bian täñkuno unita äneñi juku pi! Imata, kome ño täño käwuri kukñi kukñiken äma komi nimikta käbop ittäñ kukañ.
- 21 Unita iwan yabä-kätäñiri mäyäk nämo nimineñ. Nämo, täñkentäñ niminñiri äma jopi jäwäri mewuni nin wäpka kañ ganiñ oretna!
- 22 Eruk Anutu, bäräñeñ akuñpäñ iwankaye yabäñ yäñiri goret takamäñ yäñ nadäwut. Äma udewani nämo nadäñ gamiñkañ kepma käron gäk gabäñ mägayäktägän nadäk täkañ u nadä!
- 23 Täñkañ iwankaye u kokwawak täñpäñ yäñgera-gera wari wari yäk täkañ unita nämo guñ täwen! Nämo, komi kañ yämi.

* 74:13-14: Kis 14:21 * 74:13-14: Jop 41:1; Sam 104:26; Ais 27:1 * 74:16: Stt 1:14 * 74:17: Stt 8:22; Apos 17:26

75

Anutu uwä ämawebe täño täktäki yäpmäj daniwani

- ¹ Bänep täga, Anutu, bänep täga gäkagän nadäj gamikamäj! Imaka säkgämän säkgämän, ba kudän kudupi kudupi täñ yäpmäj äbuno unitäño biñam yañahäk täkamäj.
- ² Anutu, gäkä ñode yäjkun; Yäpmäj danik-danik epän täkta kadäni kubä iwoyäñpäñ penkuro itak. Kadäni uken kudän siwoñi terak ämawebe uwä api yäpmäj daniwet.
- ³ Täñpäkañ imaka imaka kome terak it täkañ ba kome ini bärom täñpeko upäñkañ Anutu näkä meham täñira api kehärom täneñ.
- ⁴⁻⁵ Näk äma waki täñpani gup yäpmäj ärokärok kädet penpäñ injinken kehäromita nadäwä ärowani nämo täñpek yäj yäwet täyat yäk. Anututä ude yäjku.
- ⁶ Nadäkañ, komen äma uken-uken nanik kubätä äma kubäta wäp biñam bureni yämik-yämik uwä täga nämo täñpek.
- ⁷ * Nämo, u Anutu ini kubä unitägän ämawebe yäpmäj daniñpäñ ätu kowata waki yäpmäkta biñam yepmañkañ ätu wäpi biñam yäpmäkta biñam yepmak täyak.
- ⁸ Imata, Ekänitä ini kokwawaki umuri pähap, ume komi nitek bumik gäpe nitek initak. Täñpäñ u piwän kuñirän äma waki täñpanitä kudup api nañ paotneñ. Kubätä nämoinik api irepmirek.
- ⁹ Täñ nähä Isrel täño Anutu unitäño täktäkita wari wari api yäñahäk täñpet. Ba kap terak iniñ oretta nämoinik api gaña täwet.
- ¹⁰ Nämo, Anutu u waki täñpani täño kehäromi api pewän paotneñ. Täñkañ äma siwoñi täño kehäromi ätukät api yäpurärärek.

76

Anututä ämikken ämawebeniye täñkentäj yämiñkuk

- ¹ Juda naniktä Anutu täño mebäri nadäkañ. Ba Isrel nanik imaka, wäpi orañ imik täkañ.
- ² Anutu täño eñini Jerusalem itak. Saion pom terak it täyak.
- ³ Kome uken itkañ iwan ämik tänayäj äbuño unitäño äpa kuwek, kurepä, käda boham u kudup ubiñ-jukutkuk.
- ⁴ O Anutu, gäka nadäjira epmäget kudän inipärik-inik kubä täk täyak. Ba täktäkka täño mebäri ärowani inipärik kubä, pom käroni käroniken tom ahäj bumbum täk täkañ u kudup yärepmit moretak.
- ⁵ Iwan täño komi äma uwä kehäromi nitek upäñkañ gäkä däpmäñpäñ tuñumi kudup yäyomäгатkun. Täñiri kumäñpäñ däpmon patguñ-guñ ude täñ itkañ.
U ka! Kehäromini ba nadäk-nadäki u jopigän.
- ⁶ Jekop täño Anutu, däpayäj täñyäkñariri komi ämakät hosniye pajin kumäj mañkuñ.
- ⁷ Bureni Ekäni, äma kuduhtagän gäka umuntak täkañ. Kokwawak täñiri kubätä inamkaken täga nämo kehärom täñpäñ irek.
- ⁸ Gäk kunum gänañ itkañ iwanta kowata ude yäñtäreñ yämiñiri ämawebe komeni komeni umuntañpäñ man kum itkuñ.

* 75:7: 1Sml 2:7; Sam 50:6, 147:6; Dan 2:21

- 9 Kowata yäñtäreñ yämiñkuno uwä ämawebe iwan keriken irani u kudup yämagutta yäñkun.
- 10 * Bureni Ekäni, äma ätutä kokwawak täñpän ämik täneño upänkañ kowata yämiñiri ämawebe nadäwä täga täñpöpän ganiñoret täkañ. Täñjirä äma ämikken kehärom täñpän it täkañ uwä api ganiñoret täneñ.
- 11 Unita ämawebe, Ekäni Anutujinta täñ imikta bian yäñkehärom täñkuño u inita täñ imineñ. Täñpän äma äbot tuän tuän itkañ in, iron yäpmän äbänpän kañ imut. U imata, Anutu unitagän umuntänañi.
- 12 Bureni, Anutu u äma wäpi biñam ikek täño wäpi yäpmän äpäc täyak. Ba intäjukun äma ärowani ärowani täñpewän bumta umuntak täkañ.

77

Äma ño bäräpi ahäj imiñirän Anutuken gera yäñkuk

- 1 * Anutuken konäm butewaki gera yäk täyat. Gera yäñira nadän namik täyak.
- 2 Bäräpi kadäniken Ekäniken yäñapik täyat. Bipani käron yäñapik man yäk täyatken uken ketna yäpmän akuñkañ Ekäni iwet täyat. Upänkañ bänepna nämo pidämtak täyak.
- 3 Ude täñkañ Anutu täño täktäkita nadänpän bäräpi nadäk täyat. Unita juku piñira nadän bäräp ahäj namik täyak.
- 4 Unitä täñpewän bipani bipani däpmon kubä nämo pat täyat. Nadäwätäk täñi täñpän man kubä täga nämo yäwet yäñ nadäk täyat.
- 5 Ude täñkañ bian täga itkutken unita juku pik täyat.
- 6 * Bipani käron nadäk-nadäk pähap täñpän näkñaken bänepna ñode iwet yabäk täyat;
- 7 Jide? Ekänitä ninta mäde pen api ut nimek? Ninta gäripi äneñi nämo api nadän nimek?
- 8 Nadän nimikinik täc täñkuko u nibä-katänkuko ugän? Ba yäñkehäromtak mani wari nämo käwep api iwarek?
- 9 Orakoraki pewän paotkuko ubayän? Kokwawakitä orakoraki komeni yäpuk ba?
- 10 Ude nadänpän yäñkut; Imaka ñonita nadänjira bänepnaken däpmän päretak; Anututä kadäni käroni kehäromini näwoñäreñ yäpmän äbukopän apiño de itak?
- 11 Täñpäkañ ude nämo! Ekäni, imaka säkgämän säkgämän, ba kudän kudupi kudupi bian täñkuno unita äneñi juku piwa!
- 12 Imaka tägatäga kehäromi nimek täñ yäpmän äbuno unita nadäk-nadäk epän kañ täc täñpa!
- 13 Bureni Anutu, imaka imaka täc täyan u kumän kudupi siwoñi-inik. Anutu kehäromi nimek gäk udewani kubä nämo itak.
- 14 Kudän kudupi pewä ahäwani Anutu u gäk kubägän. Kehäromika ärowani guñ äbot bämopiken pewi ahäjirän kañpän nadänkuñ.
- 15 Ketka kehäromikatä ämawebekaye, Jekop kenta Josep täño äboriye u komi epänken nanik yämagutkun.
- 16 Täñpäkañ ume gwägu pähaptä Anutu gäk gabänkañ umuntänpän bärom-bärom täñkuk.
- 17 Yäñpewi gubam gwägärirän yäpä iromän iwän bukña täñkuk.

* 76:10: Kis 18:11; Sam 65:7 * 77:1: Sam 3:4, 142:1 * 77:6: Sam 4:4, 42:8

- 18 Iromäñ täñpewi yäñpäñ-wädäñ iwarirän yäpä kwinitpäñ penyänjirän komeñi komeñi kwawakgän itkun. Ude täñjirän kome kwainkuk.
- 19 Anutu, gäk gwägu käronji boham u bämopiken kädet täwitkun. Täñkuno upänkañ kuronka bäräm äma kubätä täga nämo kanjuk.
- 20 Ude täñkañ ämawebekaye yawak ude irirä yän-yämagutkun. U Moses kenta Arontä watä it yäminjirän yämagut päñku tägaken yepmankun.

78

Anututä ämawebeniye Isip komeken nanik yämagutkuk

- 1 Eruk ämawebenaye, in näkño jukuman ño nadäwut. Juku säkgämän penpäñ man täwerayän täyat ño nadäwut!
- 2 * Jukuman ño man wärani terak täwerayän. Imaka bian ahäwani mebäri nitek unita täwerayän.
- 3 Bian oraniyetä yäñpäñ niwerirä nadänkumäño nadäk-nadäknin-ken pätak u tärewayän.
- 4 Man ño nanakniye ahänayän täkañ unita käbop nämo pen yämine. Nämo inik! Ekäni u imaka säkgämän säkgämän täñkuk. Unita yäwetpäñ yäwoñärek täñitna epän kehäromi kehäromi täk täñkuko u ba kudän kudupi täñkuko unita kañ nadäwä tärewut.
- 5 Ekäni u Jekop täño oraniye, Isrel ämawebe it yäpmän äbäkamän nintä iwatta бага mani bian penjuk. Täñpäñ oraniye man kehäromigän ñode yäwetkuk; In näkño бага man ño nanakjiye yäwetpäñ yäwoñärek kañ täk täñput yän yänjuk.
- 6 Ude tänayän täño uyaku yerijiye mäden ahänayän täkañ unitä yäñpäñ-nadäk pen api täk täneñ. Ude täñkañ unitäño yeri ahänayän täkañ unitä udegän api yäwetpäñ yäwoñäreneñ.
- 7 Ude tänayän täño uwä äbot u imaka, Anututa nadäkinik täñ imiñ yäpmän kuñpäñ kudän kudupi täñkuko unita nämo api guñ täneñ. Ba бага mani u api buramik täneñ.
- 8 Baga mani buraminpäñä oraniyetä täñkuño ude nämo api täneñ. Oraniye uwä Anutu täño manta nadäkinik nämo täñpäñ bänepitä Anutu inik-inik nämo täñkuñ. Täñpäñ Anutu mäde ut imiñkuñ.
- 9 Bian uken Efraim äbot unitäño komi äma uwä äpa kuwek yäpmän kuñat täñkuño upänkañ ämik ahänjirän umuntañpäñ ämetkuñ.
- 10 U Anutukät topmäk-topmäk täñpani unita nadän äwaräkuk täñpäñ бага mani iwatta bitnäñkuñ.
- 11 Ba imaka kudän kudupi inamiken täñkuko unita guñ tak-inik täñkuñ.
- 12 * Ekänitä Isip täño kome kubä wäpi Soan uken kudän kudupi oraniye naniye ñode täñpäñ yäwoñäreñjuk;
- 13 * U gwägu täñi däpmän täkñewänkañ kukñi kukñi kuñjirän Isrel ämawebe bämopgän yän-yäkñat yäpmän kuñjuk.
- 14 * Yän-yäkñat yäpmän kuñpäñä kepmawä gubam kubä iwerän kädet yäwoñäreka intäjukun kuñjirän iwatkuñ. Täñ bipaniwä kädap täño penyäneki ägonitä udegän intäjukun kuñjirän iwatkuñ.
- 15 * Täñpäkañ kome kawukiinikken mobä yäpurän tumänjirän ume gänañ umu nanik bumta abänjirä nankuñ.

* 78:2: Mat 13:35 * 78:12: Kis 7:8-12:32 * 78:13: Kis 14:21-22 * 78:14: Kis 13:21-22
 * 78:15: Kis 17:1-7; Nam 20:2-13

- 16 Bureni, mobä jopi tänpewän ume dapuri abani ude tänkuk. Ude tänjirän ume tañi ahänkuk.
- 17 Ekäni ärowani pähaptä iron ude täñ yämiñkukopäj kome kawuki uken ehutpäñ ärowani kudän pen ñode täñ imiñkuñ;
- 18 * Anutu iyapi yäj nadänpäj yäjikñatpäñ kakta ketem gäripi nikek ätukät nimi yäj peñ iwetkuñ.
- 19 Ude tänpäj Anutu yäjärok ñode iwetkuñ; Anutu kome kawuki ñodeken ketem täga käwep pewän ahäwäpäñ nimek? Ba täga nämo käwep! yäk.
- 20 Bureni, pengänä mobä yäpurän tumäjirän ume uken nanik abuk yäk. Upäjkañ jide? Tom ketem udegän niminañi nämo käwep? yäk.
- 21 Yäjärok ude yäjirä Ekänitä mani u nadänpäj kokwawak tañi tänpäj Jekop täño äbot uken kädäp mebet iniñ kireñpewän äpuk.
- 22 U imata, ämawebe uwä Anututa nadäkinik nämo täñkuñ. Ude täñkañ Anutu ninta nadäkinik tänpäj täñkentäj nimik täyak yäj nadäwä bureni nämo tänkuk.
- 23 Ude täñkuño upäjkañ Anututä kunum iwerän añeñkuk.
- 24 * Añeñirän kunum gänañ nanik ketem inide kubä pewän mañirä yäpmäjpäñ nañkuñ.
- 25 Ketem nañkuño u ketem tägagämän, añero täño ketem bumikpäñ nañkuñ. Anututä iron täñ yämiñkuko u nañpäñ koki täñkuñ.
- 26-27 Ude tänpäj mäniñ pähap kubä iwerän piäjñkuk. Piäjirän ämawebetä itkuñken u barak punin nanik päke uwä iwän ude bumik pewän mañkuñ. Barak uwä bumta, mobä jirañ ude.
- 28 Täñpäkañ u kome jopiken nämo pewän mañkuñ. Nämo! Ämawebetä yottaba tänpäj itkuñken ugän pewän mañkuñ.
- 29 Eruk, ude täñpäkañ ämawebetä barak päke u nañ tokñeñkuñ. Bureni, imaka Anutuken yäpmäkta yäjapiñkuño u yäniñ kireñ yämiñkuk.
- 30-31 Ude täñkentäj yämiñkukopäj momi kädet nämo peñkuñ. Unita ketem u pen nañ irirä Anututä kokwawak nadäj yämiñpäñ Isrel äma gubañi gubañi kehäromi nikek u pit kubägän däpmäj moreñkuk.
- 32 Upäjkañ momi pen täñ yäpmäj kuñkuñ. Anutu kudän kudupi päke täñ yäpmäj äbuko unita nadäkinik nämo täñkuñ.
- 33 Nadäkinik nämo täñkuño unita ehät woñ pit kubägän abäjnpäj paot täkañ ude Ekänitä imaka umuri kubä pewän ahäjirän uterak pit kubägän kumäj moreñkuñ.
- 34 Eruk Anututä ätuniye ude däpmäj paorirän yabäjnpäjä ätu bänepi äyäjutpäñ Ekäni äneñi iwatta bänep pek täñkuñ.
- 35 * Tänpäj nadäñkuñ; Ekäni uwä nintäño mobä kujat kehäromi ude it nimitak. Unitägän wakiken nanik nimagut täyak.
- 36 Ude nadäñkuño upäjkañ bänep äyäjut-äyäjut man yäjkuño u jop yäjikñatkuñ. Man yäkyäki täktäki u jopigän, bureni nämo.
- 37 * Ekänikät topmäk-topmäk täñpani u nadäj äwaräkuk tänpäj mani nämo buramiñkuñ.

* 78:18: Kis 16:2-15; Nam 11:4-23, 11:31-35 * 78:24: Jon 6:31 * 78:35: Kis 15:13; Lo 7:8; Ais 41:14, 63:9 * 78:37: Apos 8:21

- 38 Ude täñkuŋo upäñkaŋ Anututä kudup nämo däpmäñ moreñkuk. Nämo, oraŋ yämiñpäñ momini peñ yämiñkuk. Kokwawak tañi täga täñ yämiñañipäñ kadäni kadäni kokwawaki pewän mañpäpäñ ähan täñ yämik täñkuk.
- 39 * U imata, ämawebe unitäño mebärini ñode nadäñkuk; Uwä ämawebe jopigän, kadäni käreñi itta yäwani nämo. Mänittä abämañ paotpeñ kuk täyak udewani.
- 40 Wära, kome kawukiken peñawäk wari wari täñ imiñirä nadäwän jägämi täk täñkuk!
- 41 Isrel täño Kudupi Anutu u kadäni kadäni täñikñat-ikñat kädet mäyap täñ imiñirä komi nadäk täñkuk.
- 42 Uwä iniken kehäromini terak iwan keriken nanik bian yämagutkuko unita juku kubä nämo peñkuñ.
- 43 Nämo, Isip kome Soan kända uken kudän kudupi ñode täñkuko unita nadäwä ärowani nämo täñkuk.
- 44 * Kome uken Anututä ume yäñpewän nägät äworeñirän Isip nanik täga nämo nañkuñ.
- 45 * Ba gäbäräm bipi ätu yäniñ kirewänkañ abä äma gupi tätuñ nañkuñ. Ude täñpäñä wirit udegän yäniñ kirewänkañ äbä imaka imakani kudup täñpä wañ yämiñkuñ.
- 46 * Täñpäkañ kapukbam mebäri mebäri ketemi epäni täñpäwakta yäniñ kireñkuk.
- 47 * Ude täñpäñä mimitä mañpäñ wain päya ba ketemi epän kudup täñpäñ wañkuñ.
- 48 Ba ugän nämo, mim kenta yäpätä yawakiye kudup udegän däpmäñ moreñkuk.
- 49 Yäke! Anututä kokwawak wakiinik täñpäñ añero täñpäwak pewä ahäwani u yäniñ kireñkuk.
- 50 Kokwawaki kwawak yäwoñäreka kädet täwitpäñ ämawebe yabäñ äwaräkuk kubä nämo täñkuk. Nämo, käyäm wakitä mäyap däpmäñ moreñkuk.
- 51 * Ekänitä ude täñpäñä Isip nanik täño nanak ämani intäjukun ahäwani kudup däpmäñ paotkuk.
- 52 * Täñ iniken ämawebeniye yawak ude kome kawukiken kädet yäwoñäreñpäñ yämagutkuk.
- 53 * Yämagut päñku yepmañpäñ umunkät nämo, säkgämän itkuñ. Täñpäkañ iwaniye uwä gwägutä uwäk täñpäñ däpmäñ moreñkuk.
- 54 * Eruk, yäñ-yäkñat yäpmäñ kuñtäñgän iniken kudupi kome dubinken ahäñkuñ. Täñkañ kome uwä iniken kehäromi terak ämawebeniye yämikta ñode täñkuk;
- 55 * Kome u mähebiye yäwat kireñpäñ iniken ämawebeniye yäpmäñ danipäñ yämiñtäñ kuñkuk. Ude täñpäñkañ Isrel äbori äbori eñi täñpäñ ittän kuñkuñ.
- 56 * Anututä ude täñ yämiñkuko upäñkañ Isrel ämawebetä Anutu ärowani unita täñikñarani täñpäñ peñawäk täñ imiñkuñ. U jukumani kubä nämo inik iwatkuñ.

* 78:39: Sam 103:14-16; Jon 3:6-8; Jem 4:14

* 78:44: Kis 7:17-21

* 78:45: Kis 8:1-6, 8:20-24

* 78:46: Kis 10:12-15

* 78:47: Kis 9:22-25

* 78:51: Kis 12:29

* 78:52: Kis 13:17-22

* 78:53:

Kis 14:26-28 * 78:54: Kis 15:17; Jos 3:14-17

* 78:55: Jos 11:16-23

* 78:56: Het 2:11-15

- 57 Kudän waki oraniyetä bian täñkuño udegän iwatpäñ nadäñ imikinik nämo täñ iminikuñ. Uwä äñin gwäjiwani gwäjiwakañ siwoñi nämo kweko ude bumik.
- 58-59 Uwä anutu jopi yäniñ oretta kome iwoyäñpäñ peñkañ u kuk täñkuñonik. Ude täñirä Anututä yabäñpäñ näk nadäñ naminani jidepäñ täkañ yäñ nadäñpäñ kokwawak täñ yämik täñkuk. Ude täñpäñ Isrel äbot u mäde ut yämik-inik täñkuk.
- 60 * Täñpäñ Silo komeken yottaba Anutu burenitä bämopiken itta yäwerän täñ iminikuño u Anutu uken äneñi itta nadäk kubä nämo peñkuk.
- 61 * Ude täñkañ iwan yäniñ kireñirän topmäk-topmäk täño kudupi gäpe yottaba u gänañ itkuko u yäyomägatkuñ. Gäpe u terak Anutu täño kehäromi ba peñyäneki kwawak kak täñkuñonik.
- 62 Ude täñkañ ämawebeniya kokwawak nadäñpäñ iwaniye yäniñ kireñirän däpuñ.
- 63 Kadäni uken Isrel täño äma gubañi ämik pähap gänañ kumbuñ. Kumäñirä webetä äma deken yäpne yäñ yäñpäñ jop itkun.
- 64 Kadäni ugän bämop ämaniye udegän däpäkañ webeniye konäm kotkät nämo, jop kawuk täñpäñ itkun.
- 65 Eruk ude täñtäñ äbänkä Ekäni däpmon terak naniktä-yäñ akuñkuk. U äma wain ume nañkañ täñguñguñ täñpäñ pärekopäñ kikuñutpäñ akuñpäñ karak yäweko ude bumik täñkuk.
- 66 Ude akuñpäñ iwaniye däpmäñpäñ pimiñ yäwat kireñirän mäyäk tärek-täreki nämo nadäñpäñ ämik äneñi täkta nämo nadäñkuñ.
- 67 Ude täñkañ Josep täño oraniye äbot unita mäde ut yämiñpäñ, Efraim täño äboriye imaka, nämo iwoyäñkuk.
- 68 Täñ Juda täño oraniye äbot u iwoyäñkuk. Täñkañ Saion pom, Juda täño komeken itkuko unita imaka, gäripi nadäk täñkuko unita iwoyäñkuk.
- 69 Täñkañ pom uken kudupi yori, pom käreñi ude punin unu täñkuk. Täñpäñ kehäromi-inik täñkuk, kome pähap täñpäñ peñkuko inide it täyak ude bumik täñkuk.
- 70-71 * Täñpäkañ Juda äbot uken nanik epän watä ämani Devit epäni täkta iwoyäñkuk. U sipsip watä epän äma ude iraniken nanik imagutpäñ Isrel ämawebe ekäni ba täpurita watä irekta iwoyäñkuk.
- 72 * Ude iwoyäñpäñ teñirän Devit iniken epän unitagän nadäñpäñ ämawebeniya watä säkgämän it yämik täñkuk. Eruk unita Devit uwä Isrel äbot täño watä äma tägagämän-inik ude itkuk.

79

Anututä iwan keriken nanik yämagutta yäñapiñkuñ

- 1 * O Anutu, guñ äbottä gäkño kome inita korenayäñ äbuño itkañ, u yabätan? U kudupi yotka täñpä wañirä imaka jopi äworetak. Ude täñkañ Jerusalem yotpärare imaka, täñpewä wañ moretak.
- 2 Ämawebekaye, epän watä ämakaye u däpmäñpäñ yepmañirä siäñ ba tom ägwäritä nañ-irähut täkañ.
- 3 Ude täñkañ ämawebekaye jopjop däpmäñirä unitäño nägäri umeyäwa tägata kweko ude Jerusalem yotpärare bämopiken tokneñkuk.

* 78:60: Jos 18:1; Jer 7:12-14, 26:6 * 78:61: 1Sml 4:4-22 * 78:70-71: 1Sml 16:11-12; 2Sml 7:8; 1Sto 17:7 * 78:72: 1Kin 9:4 * 79:1: 2Kin 25:8-10; 2Sto 36:17-19; Jer 52:12-14

- Tänpäkaŋ u änehta äma kubä nämo itkuk. U kumän paotkuŋ.
- 4 Tänpäkaŋ guŋ äbot kukŋi kukŋi iranitä yänärok niwetpäŋ nibän mägayäkuŋ.
- 5 * Unita Ekäni, jide? Ninta kokwawak pen api tänpen? Ba kokwawakka u kädäptä-yän pen api ijiŋ yäpmän kwek?
- 6 Kokwawakka u ninta nämo, äbori äbori gäk nämo ganiŋoret täkaŋ ba gäkken yänapik man nämo yäk täkaŋ unita täŋ yämisi.
- 7 Äma äbot unitä gäkŋo ämawebekaye däpmän-pewä kubäpäŋ komeka u tänpä waŋkuŋ.
- 8 * Äbekniye oraniyetä bian momi täŋkuŋo unita yänpäŋ komi epän nämo nimen. Nämo, bänep nadäk-nadäknin putärewani ninta butewaki nadän nimisi.
- 9 * O Anutu, täŋkentän nimiŋpäŋ iwan keriken nanik nimagusi. Ude tänpän wäpka biŋamta yänpäŋ mominin peŋ nimisi.
- 10 Guŋ äbottä Anutujin de yän niwerirä tägawek? Ude nämo, unita Anutu, guŋ äbottä epän watä ämakaye täŋo nägäri piwä kuŋkuŋo unita kowata komi yämiŋiri kaŋ yabäna!
- 11 Täŋkaŋ notniye komi eŋiken yepmaŋkuŋo yänkähän-kähän yän itkaŋ u nadän yämiŋpäŋ kehäromika ärowani terak äma kumäkta biŋam yäntärewani u yäniŋ kireŋpewi äpämaŋ kut.
- 12 O Ekäni, guŋ äbot uken-uken nanik yänärok gäwet täŋkuŋo unita kowata kwini nämo täŋ yämen.
Nämo, täŋ gamiŋkuŋo u irepmitpäŋ wakiinik täŋ yämen.
- 13 Ude täŋiri ämawebekaye nin, yawakaye ude itkaŋ bänep täga man tärek-täreki nämo gäwetpäŋ ganiŋ oretoret api täŋ yäpmän kune.

80

Isrel ämawebe Anututä täŋkentän yämikta yänapik man yänkuŋ

- 1 * Anutu, Isrel täŋo watä äma, gäk nadän nimisi! Gäk Josep täŋo äbot nin, yawak ude watä it nimik täyan. Gäk aŋero täŋo intäjukun äma iriri it gwäjik täkaŋ.
- 2 Unita gäk kehäromika oraniye Efraim, Bejamin kenta Manase täŋo äbot ninken kwawak pewi ahäwän! Äbä kehäromika nimiŋpäŋ täŋkentän nimi!
- 3 Anutu, gäk äneŋi nimagut yäpmän dubikaken ku. Butewaki nadän nimiŋpäŋ täŋkentän nimiŋiri paotnetawä!
- 4 O Anutu kehäromi mähemi, äbotkaye nintä gäkken yänapiŋitna kokwawak nadän nimiŋkä kadäni jidegän api pewen?
- 5 Gäkä ude täŋiri konämpän ketem ude naŋ itkamän.
- 6 Tänpäkaŋ iwaniyetä kukŋi kukŋi itkaŋ yabän äwaräkuk täŋiri nidäpmänpäŋ nintäŋo kome korenayän täkaŋ.
Tänpän yänärok niwetpäŋ nibän mägayäk täkaŋ.
- 7 Unita Anutu kehäromi mähemi, gäk äneŋi nimagut yäpmän dubikaken ku. Butewaki nadän nimiŋpäŋ täŋkentän nimiŋiri paotnetawä!

* 79:5: Sam 85:5; Ese 38:19 * 79:8: Sam 106:6; Ais 64:9 * 79:9: 2Sto 14:11; Sam 25:11, 31:3
* 80:1: Kis 25:22

- 8 * Ekäni, bian gäk äbekniye oraniye, wain yeri kubä ude, Isip komeken nanik yäpmäj päbä kome kubäken piwayäj yänpäj äma kome uken nanik yawat kireņkun. Tänpäj wain yeri uwä kome u piņkun.
- 9 Tänpäj yeri u pikta komeni ket tänpäj piņkun. Tänpikaņ jäwäri äpmonpäj taņi-inik tänpäj kome taņi iriņ wädäj yäpmäj kuņkuk.
- 10 Tänpäj wain päya unitäņo momitä pom ba päya taņi taņi päke itkuņo u kudup äyuņ täņ yämiņkuk.
- 11 Tänpäkaņ momini uwä kumaņ päņku gwägu taņi wäpi Mediterenian unitä päņku Yufretis umeken täreņkuk.
- 12 Upäj gäk imata wain epän täņo yewa u däpmäj weņkun? Täņkunopäj ämawebe kädet miņin kuņat täkaņ unitä bureni kubota täk täkaņ.
- 13 Tänpäkaņ but ägwäritä jäwäri metäj gwäjik täkaņ. Täņirä tom ägwäritä mujipi nak täkaņ.
- 14 Unita Anutu kehäromi mähemi, gäkä ninta äneņi nadänpäj kunum terak ununitä dapun tänpäj nibäj niwat. Tänpäj wain päyaka nin täņkentäj nimi.
- 15 Ninäwä wain päya gubaņi gäkä täņpewi kehärom taņkuko udewani. Gäkä yeri u ketka kehäromitä piņkun. Täņkuno unita täņkentäj nimik täyi.
- 16 Upäņkaņ wain päyaka uwä madänpäj kädäp ijiwani. Unita iwaniye yabäj yäņiri paot-inik täņput!
- 17 O Anutu, ämawebe ninä gäkņata biņam iwoyäņkuno u täņkentäj nimiņpäj äneņi nibäj niwat täyi. Ba kehäromi äneņi nimik täyi.
- 18 Ude täņ nimiņiri nin ärowani tänpäj manka äneņi nämo api irepmitne. Täņkaņ wäpka biņam api ganiņ oretne.
- 19 Unita Anutu kehäromi mähemi, gäk äneņi nimagut yäpmäj dubikaken ku. Butewaki nadäj nimiņpäj täņkentäj nimiņiri paotnetawä!

81

Kadäni pähap kubäken kap tekta jukuman yäņkuk

- 1 Anutu u kehärominin. Unita bänep oretoret kap teņ imina. Jekop täņo Anutu u kap gera terak teņ imut.
- 2 Oretoret kap yäput pena yänpäjä wagäm utkaņ gita kurere bok utpäj iniņoret kap teņ imut.
- 3 * Tänpäj komepak api äbäņirän womat kaņ piäwut, ba komepak bämop taņirän orekirit kadäni uken womat piänpäj kap kaņ teņ imut.
- 4 Isrel äbottä kap ude tekta бага pätak. Jekop täņo Anututä man u yäņkehärom taņkuk.
- 5 Anututä ämawebe Isip komeken nanik yämagutkuko kadäni uken man u Josep iwetpäj iwonjärek täņkuk.
- Tänpäkaņ näk man kotäk kudupi kubä ŋode ahäņirän nadäņkut;
- 6 Pitjin terak bäräpi patkuko u ketäreņ tamiņkut yäk. Ba komi epänjin täņo tuņum u täyomägatpäj peņ tamiņkut yäk.
- 7 * Tänpäkaņ intä komi nadänpäj gera yäņirä nadänpäj täņkentäj tamiņkut yäk. Iromäj mämä gänaņ kăbop itpäj nadäj tamiņkut yäk.

* 80:8: Ais 5:1-7 * 81:3: Nam 10:10 * 81:7: Kis 17:7; Nam 20:13

- Tənpən komi gənan nanik təmagut yəpmən äbätəngən Meriba ume terak tənnyabəkken tepman kut.
- 8 Unita İsrəl əmawebe äbotnaye, in jukuman təwerayən nadätat ɲo ket nadənanayən ba nämo?
- 9* In mäjo wəra nadən yəminpən nāmoinik yəpmən kuɲatneɲ yäk. Ba guɲ äma tənjo yəwik nämo gwəjiɲ əpmon yəmineɲ.
- 10* Nadəkən? Nək Ekəni, intənjo Anutu bureni-inik. Isip komeken nanik təmagut yəpmən äburo u yäk. Unita in mejin aɲenirä ketem tepmən towiwa.
- 11 Ude yənkuro upən əmawebenayetä mäde ut naminpən nəknjo man unita juku nämo penkuɲ.
- 12* Ude tənirä yabən əwarəkuk tənira iniken nadək-nadək terak kädət waki-waki iwatkun.
- 13 Butewaki! Əmawebenaye, jide? In nəknjo man ɲo juku penpən nadənanı. İsrəl äbotnaye, in nəknjo kädət iwatnanı.
- 14 Ude tənirä uyaku iwanjiye tənjo kehəromi yəpmən əpätet. Ba ketnatä iwanjiye dəpmən paotet.
- 15 Ude tənira iwanjiye, nəka bitnək təkan uwä nəka umuntənpən gwəjiɲ əpmon namikəneɲ. Tənpəkən komi epən tərek-təreki nämo yəmitet yäk.
- 16 Upənkan əmawebenaye, nək inta ketem säkgəmən säkgəmən tamakan naɲ tokɲewut yən nadätat.

82

Anutu u intəjukun-inik itak

- 1 Anututä äma ekəni ekəni unita gera yənpewən äbənnpən kəbeyä tənirä Anututä ini kəbeyä tənjo intəjukun äma itak.
Intəjukun itkan kəbeyäken äma itkan uwä ɲode yabən yəyak;
- 2 In goret tək təkan yäk. In man kəbeyäken äma kädət goret tənpanita in təga təkan yən yəwet təkan.
Ba inä yabən əwarəkuk tənirä äma wəpi biɲam ikektä äma əpani tənjo wəpi yəpmən əpək təkan yäk. Kädət u jidegən api penen?
- 3-4 Unita in kädət təga ɲodepən kan tənput; Man kəbeyäken äma jopi jəwəri ba ironı kodəna udewani yənkentən yəmineɲ.
Tənpən əmawebe guɲ ba ini gupi təga nämo tənknentənənı udewanita kädət siwonı tən yəmineɲ yäk.
Tənpən ämatä äma udewani komi epən tən yəminayən təkan uwä kan yəniɲ bitnəwut.
- 5* Inä guɲ, nadək-nadəkjin nämo! Injin bipmən urani gənan kuɲatpən əmawebe kädət siwonı nämo yəwonjərek təkan.
- 6* Nək bian ɲode təwetkut; Inä anutu bumik, Anutu ərowani tənjo nanakiye itkan yən təwetkut.
- 7 Ude təwetkuro upən apiɲo ɲode təwera nadəwut! Inä kodak nämo api itneɲ yäk.

* 81:9: Kis 20:2-3; Lo 5:6-7, 32:12; Sam 44:20; Ais 43:12 * 81:10: Kis 20:2; Sam 37:4, 107:9 * 81:12: Jop 8:4; Apos 7:42; Rom 1:24-26 * 82:5: Sam 11:3, 75:3 * 82:6: Jon 10:34

In äma mewunitä kumäk täkaŋ udegän api kumneŋ! Ba intäjukun äma ätutä kumäk täkaŋ udegän kumänpäŋ paot-inik api täneŋ yäk.

⁸ Anutu, bureni yäyan! Gäk akuŋpäŋ kome terak yäntärek epän tä! Äma äbori äbori kuduptagän u gäkŋo biŋam.

83

Isrel täŋo iwaniyetä paotta Asapatä yäŋapik man ŋo yäŋkuk

- ¹ O Anutu, man kum nämo iren. Ba kubäkengän kwikinik nämo iren.
- ² Iwankaye yabäsi! Äma gäka gaŋani pähap nadäŋ gamik täkaŋ u ärowani täŋ gamikaŋ.
- ³ Guŋ äma u ämawebekaye watä it yämik täyan u däpmäkta man käbop käbop yäŋpäŋ-nadäŋ itkaŋ.
- ⁴ Täŋpäŋ ŋode yäkaŋ; Eruk, Isrel äbot u wari nämo itta däpmäŋ morena. Ude täŋitna wäpi paotpäŋ paot-inik kaŋ täŋpän.
- ⁵ Anutu, gäk täŋpäwakta guŋ äma äbori äbori ŋodetä bänep kubägän täkaŋ;
- ⁶ Idom kenta Ismael nanik, Moap kenta Hakri nanik,
- ⁷ ba Gebal, Amonkät Amalek nanik, ba Filistia kenta Tire nanik.
- ⁸ Täŋpäŋ Siria nanik, äbot kehäromi Lot täŋo oraniye täŋkentäŋ yämiŋkuŋo u imaka, yäpurärätgän täŋkuŋ.
- ⁹ * Äma äbori äbori u gäk täŋpäwakta bänep kubägän pekaŋ unita Midian nanikta bian jide täŋ yämiŋkuno ude täŋ yämen. Ba Kison umeken Sisera kenta Jabinta jide täŋ yämiŋkuno udegän täŋ yämen.
- ¹⁰ Äma uwä Endo komeken däpmäŋ-pewi kumänpäŋ kome äworeŋkuŋo u.
- ¹¹ * Täŋpakaŋ Orep kenta Septa jide täŋ yämiŋkuno u intäjukun ämaniyeta udegän täŋ yämen.
Ba Sepa kenta Salmuna täŋpäwak täŋ yämiŋkuno u äma ärowaniniyeta udegän täŋ yämen.
- ¹² Äma uwä ŋode yäŋkuŋo unita täŋpäwak täŋ yämiŋkun; Anutu täŋo kome u nininta api korene yäŋ yäŋkuŋ.
- ¹³ O Anutu, iwaniye u täŋpewi mänittä keŋkeŋ jiraŋ kenta täpun-täpun piäŋ äreyäŋ täŋpän kuk täkaŋ ude kaŋ täŋput.
- ¹⁴⁻¹⁵ Täŋpäŋ kädäptä pom terak tepäraŋ pit kubägän ijiŋ paoreko ude täŋ yämen.
Täŋpäŋ yäpä iromäŋ mänitka terak yäwat kireŋ täŋpi kuŋtäŋpä kuneŋ.
- ¹⁶ Ude täŋpäŋ kehäromika kaŋpäŋ nadäwä tärekta mäyäk pähap yämen.
- ¹⁷ Ude täŋjiri kehäromini paoräpäŋ gäka tärek-täreki nämo umuntäneŋ. Täŋpäŋ mäyäki pen pat yämiŋjirän kaŋ kumbut.
- ¹⁸ * O Ekäni, kwawak yäwoŋäreŋjiri ŋode kaŋpäŋ nadäwä tärewut; Gäk kubätägän Ekäni, kome pähap ŋo kaŋiwatta kehäromi ärowani pat gamitak.

84

Kora nanakiyetä Anutu täŋo eŋita gäripi nadänpäŋ kap ŋo teŋkuŋ

- ¹ O Ekäni ärowani, kudupi yotkata gäripi inide kubä nadätat!
- ² * U gänaŋ Ekäni iŋamkaken itta bänepna kädäp ijik täyak u inipärik kubä. Bänep nadäk-nadäkna gupna kuduptä Anutu irit mähemi u oretoret kap yäŋteŋ iniŋoret täyiwa.

* **83:9:** Het 4:6-22, 7:1-23 * **83:11:** Het 7:25, 8:12 * **83:18:** Kis 6:3; Sam 59:13, 92:8 * **84:2:** Sam 42:2, 63:1

- ³ Barak imaka, enikata gäripi nadäk täkaŋ. Kurasisiptä gäripi nadänpäŋ tähani kudupi yotka piriken täk täkaŋ.
Ekäni ärowani Anutuna, barak ätu imaka, bägup säkgämän yänkaŋ enjini tänpäŋ kudupi bukäka dubiniken mujipi pek täkaŋ.
- ⁴ Bureni, ämawebe kudupi yotkaken itkaŋ kap terak wari wari ganiŋoret täkaŋ uwä gäkŋo oretoret terak it täkaŋ.
- ⁵ * Ba ämawebe kehäromi yäpmäkta gäkkengän kuk täkaŋ u imaka, oretoret terak it täkaŋ.
Ämawebe udewani ganiŋ oretta Saion pom terak ärokta pidämtak täkaŋ.
- ⁶ Äronjtängän ämawebe täga u kome kawuki kubä wäpi Baka u irepmirirä iwän säkgämän taŋirän ume dapuri abänpäŋ gwägu tokŋeŋ yäpmäŋ kuk täkaŋ.
- ⁷ * Ude ahänjirän kaŋkaŋ oretoret tänpäŋ Saion pom kaŋ-ahäkta ehutpäŋ kuŋkä nämo gaŋatak täkaŋ.
Nämo, u anutu jopi-jopi kudup yärepmirani Anutu bureni u Saion pom terak api käneŋo unita.
- ⁸ Ekäni Anutu ärowani, Jekop täŋo Anutu, juku penpäŋ yänapik mannata nadäsi!
- ⁹ O Anutu, intäjukun ämanin iwoyänkuno u iron täŋ imisi.
- ¹⁰ * Tänpäŋ ŋode yäwa; Kudupi yotkata gäripi pähap nadätat. Kepma kubä uken irero uwä kepma mäyap uken-uken ittän kwero u irepmitpäŋ iret.
Äma ätutä äma waki täŋo täha säkgämän säkgämän gänaŋ itta gäripi nadäk täkaŋ upänkaŋ nähä äma jopigän itkaŋ Anutuna täŋo eni yäma täŋo watä ude irero unita nadänjira inide kubä täŋpek.
- ¹¹ * U imata, Ekäni uwä watä it nimiŋpäŋ intäjukun täŋ nimik täyak. U kudän tägatäga terak iron täŋ nimiŋpäŋ oraŋ nimik täyak.
U äma siwoŋi kuŋaranita imaka täga yämikta nämo bitnäk täyak.
- ¹² Bureni-inik! Ekäni ärowani, ämawebe gäka nadäkinik tänpäŋ gäkä terak yengämä pek täkaŋ uwä oretoret terak it täkaŋ.

85

Ekänitä äboriye watä it yämekta yänapik man yänkuk

- ¹ Ekäni, komeka ba Isrel ämawebekaye ninta iron täŋ nimiŋjiri äneŋi säkgämän itkumäŋ.
- ² Gäk ämawebekaye nintäŋo mominin pen nimiŋpäŋ waki täk täŋkumäŋo unitäŋo kowata awähutkun.
- ³ Kokwawak ninta nadäŋ nimiŋkuno upänkaŋ pen nimiŋkun. Nidäpnäŋipäŋ kokwawakka äneŋi mäde käda penkun.
- ⁴ Unita Ekäni, waki keriken nimagurani, äneŋi gäkŋata biŋam nimagusi.
Butewaki Anutu, gäk ninta nadäwäwak wari täŋ nimentawä.
- ⁵ Ekäni, ninta kokwawak pen api täŋpen? Ba gäkŋo nadäwäwakka pen api it yäpmäŋ ärowek ba?
- ⁶ * Ude nämo! Gäk täŋkentäŋ nimiŋpäŋ irit kuŋat-kuŋat säkgämän äneŋi nimiŋjiri ämawebekaye nin oretoret tänpäŋ kaŋ ganiŋoret täna.

* **84:5:** Sam 81:1, 86:11, 122:1; Jer 31:6 * **84:7:** Sam 42:2; Ais 40:31; Jon 1:16; 2Ko 3:18 * **84:10:** 1Sto 23:5; Sam 27:4 * **84:11:** Sam 34:10, 85:9; Ais 60:19-20; Mal 4:2 * **85:6:** Hab 3:2

- 7 O Ekäni, bänep ironka äneji niwoṅäreṅpäṅ waki keriken nanik wädäṅ tädotpäṅ tågaken nipmaṅiri säkgämän kaṅ itna.
- 8 Ai, ämawebenaye, nin kädet waki bian tāk tājūmāṅo u äneji tāk tänetawä. Nadākaṅ? Ämawebe iniṅoret tākaṅ uwä Ekänitä irit säkgämän yämiṅpäṅ äbot kubägän yepmak täyak. Mebäri unita Ekäni Anututä man yāḡahāṅirän näk api nadäk täṅpet.
- 9 Bureni! Ämawebe Anutu oraṅ imik tākaṅ u inita biṅam yäpmäkta nämo bitnäk täyak. Nämo inik. U nin äneji nimagutpäṅ Anutu ini ninkät penta itkaṅ komeninken säkgämän api itne.
- 10 Täṅpäṅ kadäni uken Anututä nadäṅ yämik-inik täṅirän ämawebeniyetä bänep nadäk-nadäk Anutu-kengän api penēṅ. Ba Anututä iniken kädet siwoṅi ämawebeniye bämopiken pewän ahāṅirän säkgämän, äbot kubägän api itneṅ.
- 11 Bureni! Kome terak Anutu täṅo ämawebeniyetä Anutu nadäṅ imikinik täṅirä Anututä käderi siwoṅi api yäwetpäṅ yäwoṅärewek.
- 12 Ude täṅkaṅ iron täṅ nimiṅirän imaka imaka tänayäṅ tākamāṅ u kudup säkgämän ahāṅirä epäninken ketem ahāṅ bumbum api täneṅ.
- 13 Täṅpākaṅ Anutu täṅo kädet siwoṅitä intājukun kuṅkaṅ Ekäni täṅo äbäkäbäk kädet api täwirek.

86

Äma kubätä Anutu täṅkentäṅ namän yāṅpäṅ yāṅapiṅkuk

- 1 Ekäni, äma mewuni näka butewaki nadäṅ namiṅpäṅ täṅkentäṅ nam!
- 2 Nadäk-nadäkna kudup gäkkengän peṅpäṅ watä epän ämaka ude itat unita watä säkgämän it namiṅiri wawetawä.
- 3 Ekäni, kepma käroṅ gäkken gera yāṅtäyiwa butewaki nadäṅ namiṅpäṅ geranata juku peyi.
- 4 Gäkgän ganiṅoret täyat unita nadäṅ namiṅpäṅ täṅpewi bänepnaken oretoret pähap kaṅ nadäwa.
- 5 * Ekäni, gäk orakorak mäheṅmi unita mominin peṅ nimik täyan. Ämawebe gäkken täṅkentäk yäpmäkta gera yäk tākaṅ u gäripi pähap nadäṅ yämik täyan.
- 6 Unita Ekäni, näkṅo yāṅapik manta juku peyi. Näk gäkä butewaki nadäṅ nami yāṅ yāṅpäṅ gera yäyat u nadäṅ nam.
- 7 * Näk nadätat, gäkken gera yäwayäṅ täyat u api nadäṅ namen unita bäräpi kaṅ-ahäwayäṅ täyatken gäkken gera api yäk täṅpet.
- 8 * O Ekäni, gäk udewani Anutu kubä nämo itak. Gäkägän kuduṅtagän yärepmitan. Täṅpäṅ gäkä epän täga tāk täyan u udegän kubä nämo tāk tākaṅ.
- 9 * Guṅ äbot täṅpäṅ yepmaṅkuno u kudup abä gäk gämotkaken gwäjiṅ äpmon gamiṅpäṅ wäpka api ganiṅoret täneṅ.
- 10 * U imata, Ekäni gäk kubä-tägän imaka kudupi kudupi tāk täyan. Gäk kubä-tägän Anutu bureni-inik.

* **86:5:** Neh 9:17; Sam 25:8; Jol 2:13; Jna 4:2 * **86:7:** Sam 17:6, 50:15, 77:2 * **86:8:** Lo 3:24; 2Sml 7:22; Jer 10:6 * **86:9:** Sam 66:4; Ais 66:23; Rev 15:4 * **86:10:** Sam 72:18; Ais 44:6-8; Mak 12:29

- 11 * Unita Ekäni, gäk kädetka näwojärejiri manka burenigän iwat täyiwa!
Ket näwojärejiri gäkagän nadän gamiñpäñ ganiñoret täyiwa!
- 12 Ekäni Anutuna, näk bänepna gupna kuduaptagäntä api ganiñoret täñpet.
Täñpäñ wäpka biñam api orañ gamiñ yäpmän ärowet.
- 13 Gäk butewaki tañi nadän namik täyan. Kumäkta biñam täñkuropän wädän
tädotpäñ nepmanñkun.
- 14 Anutu, äma inita nadäwä ärowani täñpani ätutä mäde ut namik täkañ. Uwä
gäkño manka utpäñ nämoinik iwat täkañ.
Täñpäñ näka butewaki nämö nadän namiñpäñ käbeyä täñpäñ näk nut-
tagän man yäñpäñ-nadäk täkañ.
- 15 Upäñkañ Ekäni, gäk butewaki ba iron mähemi, kokwawak bäräñeñ nämö täk
täyan.
Gäk ämawebekayeta gäripi-inik nadäk täyan. Täñpäñ nämö nipmak täyan.
- 16 Unita äneñi nadän namiñpäñ butewaki nadän nam. Piä ämaka näk kehäromi
namisi. Piä watä webeka nanaki näk täñkentän nami!
- 17 Näka not täñ namik täyan unitäño bureni kwawak peñiri käwayän nadätat.
Ude täñiri kañpäñ iwanaye imaka, Ekänitä täñkentän imik täyak yäñpäñ
kañ mäyäk tawut!

87

Saion uwä äma äbori äbori täño yotpärare täga bureni-inik

- 1 Ekänitä pom kudupi terak yotpärareni wäpi Saion täñpäñ peñkuk.
- 2 Täñpäñ Isrel täño kome ätuta gäripi nadäk täyak u irepmitpäñ Saion
yotpärareta gäripi ini pärik kubä nadäk täyak.
- 3 Unita Anutu täño yotpärare, gäk juku peñkañ Anututä gäka man tägatäga ñode
yäyak u nadä;
- 4 Kome näkño man buramik täkañ unitäño wäpi tawañ api täñpet. U täñpayän
täyatken uken guñ kome, Isip kenta Babilon täño wäpi imaka, bok api
kudän täwet. Ba Saion itta biñam wäpi kudän täwayän täyatken uken guñ
kome Filistia, Tire ba Itiopia nanik imaka, bok api kudän täwet.
- 5 Kadäni uken Saionta ñode api yäñeñ; Komeni komeni ämawebe täño eñi
meñ bureni täyak. Täñpäñ Anutu täñpämörek mähemitä ini täñ-kehärom
tañpäñ api pewek.
- 6 Täñpäñ Saion täño kome mähem bureni-inik täño wäpi tawañ kudän täwayän
täyakken uken ämawebe komeni komeni nanik täño wäpi u kudup u
gänañ api pewek.
- 7 Ude täñirän ämawebe uwä kap teñ oretoret bumta täñpäñ ñode api yäñeñ;
Saion kome ñowä iron kädet mebäri mebäri pewä ahän nimani unitäño
dapuri bureni-inik!

88

Äma kubä komi butewaki terak itpäñ Anutuken gera yäñkuk

- 1 Ekäni Anutu täñkentäkna, kepma bipani konäm butewaki terak gäkken gera
yäk täyat.
- 2 Unita yäñapik manna terak gera yäyat ño nadäñpäñ täñkentän nami.
- 3 Bäräpi mebäri mebäri näkä terak äronjirä kumän-kumän dubiniken itat.
- 4 Ämatä näka nadäñjirä kumäñpäñ awañ gänañ pat täkañ ude täyak, kehäromina
kudup paotkañ unita.

* 86:11: Sam 25:5; Jer 32:39

- 5 Nāk kumbani ude nepmaṅpākaṅ it täyat. Ba ämikken dāpmāṅ-pewä kumbani, awaṅ gānaṅ pat tākaṅ udewani itat. Ba äma gākä unita guṅ tak-inik täṅpāṅ nämo täṅkentāṅ yämeno ude bumik itat.
- 6 Nähä awaṅ käroni-inik bipmāṅ urani gānaṅ mebäri-ken-inik umu maṅpi äpmonpero ude itat ḡ!
- 7 Kokwawakkatä nāk kudup uwäk täṅpāṅ yejämāṅtak.
- 8 Gākä nadäṅjiri notnayetä nabäṅpāṅ-nadäṅjirä imaka taräki täṅpāpāṅ nabäṅkaṅ umuntak tākaṅ.
Nāk yewa kehäromi täga nämo abāmaṅ kunaṅi, udewani gānaṅ itat.
- 9 Täṅpāṅ dapunna gäyamigän ijiṅ itat. Ude itkaṅ, Ekäni, kepma kepma ketna kewatpāṅ yäṅapik man terak gäkken gera yäk täyat.
- 10 Jide? Kumbanitä kakta kudän kudupi pewi ahäk tākaṅ? Nämo! Ba ude täṅjiri kumbanitä akuṅpāṅ wäpka yäṅpāṅ ganiṅoret tākaṅ? Nämo, u täga nämo täneṅ!
- 11 Kumbani komeken naniktä gākä nadäṅ nimikinik täṅpāṅ nämo nipmak täyan unitäṅo biṅam yäṅahäk tākaṅ? Nämo, u täga nämo täneṅ!
- 12 Bipmāṅ urani kome uken kudän kudupi kak tākaṅ? Nämo! Ba peṅpāṅ guṅ taṅpāṅ irani kome udeken naniktä gākṅo bänep iron täga kaṅpāṅ nadäk tākaṅ? Nämotä nämoinik!
- 13 Unita Ekäni, jop kumbero udeta täṅkentäktä gera yäyat. Tamimaṅ tamimaṅ gäkken gera yäk täyat.
- 14 Täṅjira imata nämo nadäṅ namik täyan? Ba Ekäni, imata mäde ut namik täyan?
- 15 Nāk gubaṅiken umunitä komi namiṅ yäpmāṅ äbäṅjiri kumäṅ-kumäṅ dubiniken it täyat. Komi unitä kehäromina kudup näyomägatak.
- 16 Nāk nutta kädet mebäri mebäri terak nepmaṅpi wak täyat. Gākṅo kokwawakka wakiinik unitä nāk dāpmāṅ jakṅitpāṅ nepmaṅtak.
- 17 Komi u kepma käron nāk itgwäjiṅpāṅ umetä tokätkaṅ tāk tākaṅ ude yewa täṅpāṅ nepmak täyak.
- 18 Täṅpāṅ notnaye-inik u imaka, täṅpewi nabä-kätäṅjirä bipmāṅ urani-tägän näkṅo notnapak bureni ude itak.

89

Ekänitä ämawebeniye nadäṅ yämik-inik tāk täyak

- 1 * * O Ekäni, wari wari nadäṅ nimik täyan unita juku piṅpāṅ kap api tek täṅpet. Ba nämo nibä-kätäk täyan unitäṅo manbiṅam pen api yäṅahäk täṅpet.
- 2 Imata, nadäṅ nimikinik tāk täyan uwä nämo api paorek yäṅ nadäk täyat. Ba kunum inide it täyak udegän nämoinik api nibä-katäweno unita nadäkinik täṅpāṅ api yäṅahäk täṅpet.
- 3 Ekäni, gäk man ḡode yäṅkun; Äma iwoyāṅkuro Devit ukät topmāk-topmāk kubägän täṅpāṅ ḡode yäṅkehärom taṅkut; Äma kubätä äbotken naniktä intäjukun äma nämo api irek.
- 4 * Nämo, intäjukun ämata gākä äbotken nanik-tägän api ahäṅ yäpmāṅ ärok täneṅ yäṅ yäṅkun.

* **89:1:** 1Kin 4:31 * **89:1:** Sam 101:1 * **89:4:** 2Sml 7:12-16; 1Sto 17:11-14; Sam 132:11; Apos 2:30

- ⁵ Ekäni, kunumtä ini ba imaka u terak it täkañ unitä gäkño täktäka tägagämän unita kap terak ganiñ ubiñ tek täkañ.
Ba nadäñ nimikinik täk täyan unita yäñpäñ añero kudupitä kap tenpäñ wäpka yäpmäñ akuk täkañ.
- ⁶ * Kunum gänañ kudupi añero ba imaka kubä gäk udewani nämo itak.
- ⁷ Bureni, kudupi añerotä Anutu kañpäñ nadäwä inipärik kubä, kehäromi nikek täñpäpäñ umuntak täkañ.
- ⁸ Unita Ekäni Anutu kehäromi mähemi, gäka imaka kehäromi kubä terak utpäñ täga nämo yäwet. Nämoinik, gäk kehäromi-inik, ba manka kudup iwatinik täk täyan.
- ⁹ Gwägu pähap gäk kubä-tägän kañiwat täyan. Ba gwägu tokärirän gäk kubä-tägän täga iniñ bitnäwen.
- ¹⁰ Gäk kubä-tägän Isip täño kehäromi kudup yomägatpäñ kehäromikatä iwankaye ätu kudup däpmäñpäñ yäwat kireñkun.
- ¹¹ * Kunum u mähemi gäk, ba kome imaka. Kunum kenta kome gäkägän täñ yepmañkun.
- ¹² Kome moräki moräki, unudetä umude gäkä täñkun. Unita pom tañi yarä wäpi Tabo kenta Hemon unitä oretoret terak ganiñoret täkamän.
- ¹³ O Ekäni, gäk ärowani, kehäromi-inik.
- ¹⁴ Kañiwat epän täk täyan uwä kudän siwoñi terakgän täk täyan. Nadäñ yämikinik täño mähemi gäk.
Ba yäñkehäromtak man siwoñi iwarani u mähemi gäk.
- ¹⁵ Unita Ekäni, ämawebe kap terak ganiñoret täkañ ba orakorakka täño penyänek gänañ kuñat täkañ uwä oretoret pähap nadäk täkañ.
- ¹⁶ Gäka juku piñpäñ kepma käroñ bänep oretoret terak it täkañ. Täñpäñ iron täñ yämik täyan unita nadäñpäñ wäpka biñam yäpmäñ ärok täkañ.
- ¹⁷ Ämawebe unitäño kehäromi u gäk. Ba unitäño epmäget kudän u gäk. Bureni Anutu, gäk orañ nimiñiri iwaniye yärepmit morek täkamäñ.
- ¹⁸ Ekäni, Isrel ämawebe täño Anutu kudupi gäkä watä ämanin iwoyänjkuno unitä intäjukun it nimik täyak.
- ¹⁹ Anutu, bian-inik, gäk ayäbu terak epän ämakaye täga ñode yäwetkun; Näk komi äma kubä kañ-ahäñpäñ kehäromi imiñkut. Äma u ämawebenaye bämopiken iwoyänpäñ intäjukun äma ude tenkut.
- ²⁰ * Äma uwä epän ämana Devit. U intäjukun it tamikta olip umeni piñ ibatpäñ iwoyänpäñ tenkut.
- ²¹ Unita kehäromi imiñira kehäromigän api it yäpmäñ ärowek.
- ²² Ude irirän iwaniyetä ämik täñpäñ kehäromini täga nämo api yäpmäñ äpneñ, ba äma wakitä täga nämo api irepmitneñ.
- ²³ Nämoinik, iwaniye näkña-tägän api yeñ jakñiret. Äma iwan täñ iminayäñ täkañ upäñ api däpet.
- ²⁴ Täñpäñ nadäñ imikinik täñpäñ nämoinik api kakätäwet. Nämo, wäpna terak kehäromigän itkañ iwaniye api yärepmit morewek.
- ²⁵ Täñpäñ täñkentäñ imiñira kome tañi pähap, gwägu wäpi Mediterenian unitä päñku ume wäpi Yufretis u inita koreñpäñ api kañiwarek.

* **89:6:** Sam 40:5, 86:8, 113:5 * **89:11:** 1Sto 29:11; Sam 24:1-2, 50:12 * **89:20:** 1Sml 13:14, 16:12; Apos 13:22

- 26 Ude täñ imiñira ñode api näwerek; Gäk näkño nanna ba Anutuna. Gäk watä ämana kehäromi pähap, mobä ude. Watä it namiñiri säkgämän it täyat.
- 27 * Yäñirän gäk nanakna intäjukun nanik yäñ iwetpäñ intäjukun äma wäpi biñam ärowani nitek ude teñira wäpi biñamtä kome täño intäjukun äma päke u kudup api yärep mirek.
- 28 Topmäk-topmäk kubägän ukät täñkuro ba ude api täñ gamet yäñ yäñkehärom täñkuro u nämo api guñ täwet. Nämo, u pen api nadäñ yäpmäñ kuñaret.
- 29 Ude täñpäñ näkä täñpewa kunumtä inide itpäñ nämo paot täyak udegän Isrel täño intäjukun ämawä, unitä äbotken nanik-tägän api ahäñ yäpmäñ ärok täneñ.
- 30-32 Täñpäkañ unitäño äboriye ahänayäñ täkañ u бага manna nämo buramiñpäñ man kädetna mäde ut iminayäñ täkañ uwä momini unita kowata yämiñira komi api nadäneñ.
- 33 Upäñkañ Devit ba nanakiye oraniye nämoinik api yabäñ kätäwet. Yäñkehäromtak man iwetkuro u nämo api irepmiret. Nämo! Pen nadäñ imikinik api täk täñpet.
- 34 * Bureni-inik! Topmäk-topmäk ukät täñkuro u nämo api madäñ täkñewet ba manna täpuri-inik kubä nämoinik api irepmiret.
- 35 Wäpna kudupi u terak bureni-inik ñode yäyat; Devit jopman kubä nämo iwetkut ba nämoinik api iweret.
- 36 Nämo, äboriye pen api weñ bäyanenñ. Näk mehamtäñ imiñira edaptä ijin yäpmäñ kwayäñ täyak udegän kañiwat epänitä pen api it yäpmäñ ärowek.
- 37 Ba komepaktä inide penyänek täyak udegän it yäpmäñ äronirä ämawebetä ñode api nadäneñ; U ka! Komepak inide it täyak ude, Anututä mani nämo guñ täñpäñ kehäromigän iwat täyak.
- 38 Ekäni, ude yäñkuno upäñkañ apiño intäjukun ämaka iwoyäñkuno unita kokwawak nadäñ imitan. Täñpäñ mäde ut imiñpäñ itan.
- 39 Täñpäñ topmäk-topmäk kehäromi epän ämaka ukät täñkuno u madäñ täkñeñpäñ gwäpäni säkgämän yäpmäñpäñ okä näbä gänañ mañpi-äpmokañ.
- 40 Täñpäñ yotpärareni täño yewa kehäromi pähap u wärämutkun.
- 41 Wärämuriri äma kuñ-äbäñ täk täkañ uwä tuñumi kubotäñ imiñpäñ kañ-mägayäk täkañ.
- 42 Yäniñ kireñiri iwaniyetä kehäromini yäpmäñ äpäñpäñ oretoret bumta nadäk täkañ.
- 43 Ämik täñpäñ gäk täñpewi ämik täño tuñumitä nämo täñkentäñ imiñirä iwaniyetä irepmitkuñ.
- 44 Gäk wäpi biñam yomägatpäñ gwäpäni säkgämän u jop mañpi kuñkuñ.
- 45 Ude täñiri kadäni nämo täreñirän äma tägawani, kehäromi nitek nämo, bäräneñ äworetak. Täñpäñ mäyäk pähap nadatak.
- 46 Ekäni, butewaki. Käbop pen api iren? Ba kokwawakka kädäptä ijik täyak ude pen api täñpen.
- 47 Näkño mebarinata guñ täwentawä. Kome terak iritna u keräpigän. Nin kudup kumäk-kumäk ikek täñ nipmañkun.
- 48 Netätä nämo kumäñpäñ kadäni karoni irek? Äma kubätä kehäromigän itkañ awañ gänañ täga nämo äpmonpek? Nämoinik.

* 89:27: Rev 1:5 * 89:34: Nam 23:19; Lo 7:9; Jer 33:20-21

- 49 O Ekäni, bian nadäj nimikinik täñkuno u de pewi kukañ? Täñpäñ yänkehäromtak man Devit iwetkuno unita jide nadätan?
- 50 Guñ ämatä epän watä ämaka näka yänjärok näwet täkañ unita nadäj äwaräkuk nämo täñpen. Nämo, kowata yämen!
- 51 Ekäni, nadä! Intäjukun ämaka näk iwoyänkuno u kome deken deken kuñarira guñ ämatä sära man näwet täkañ u nadätan?
- 52 Eruk, Ekäni wäpi biñam tärek-täreki nämo iniñoret täkäna!

90

Anutu u pen api it yäpmäj ärowek, täñ ninä paotpaotnin ikek

Anututa nadäkinik täñpani Mosestä yänpäpik man ño yänkuk

- 1 * Ekäni, gäk eñinin bureni ude bian itkunonitä pen it yäpmäj äbätan.
- 2 * Kunum kenta kome nämo pewi ahänjirän gäk Anutu itkun. Gäk Anutu pengän itkunonitä pen api it yäpmäj ärowen. Paotpaotka nämo.
- 3 Gäk äma ñode yäwet täyan; In äneñi kome äworewut. Ude yänpäñ äma täñpewi kome äworek täkañ.
- 4 * Täñpäkañ kadäni käronji pähap, obañ 1,000 ude u nadänjiri kepma kubägän ude täk täyak. Däpmon paritna bipani kubä ahänpäñ paot täyak ude bumik.
- 5 Täñpäkañ ume tokätpäñ äma kumäj-kumäj däpmänpäñ yäpmäj kuk täyak gäk äma täño irit ude täñpewi paot täkañ.
Tänjiri ämatä kome terak kadäni keräpi ayäbu täk täkamäj ude it täkamäj.
Ba wädantä bäräneñ ärok täkañ ude it täkamäj.
- 6 Tamimañ mänit säkgämän yäpmänpäñ itkañ kome ijinjirän bipäda bäräneñ kubitak täkañ. Äma uwä udewanigän.
- 7 Täñpäkañ gäkño kokwawaktä nidäpmäk täyak. Ba gäkño bänep wakwakta bumta umuntak täkamäj.
- 8 Imaka wakiwaki käbop ba kwawak täk täkamäj u gäkä kwawakgän penpäñ yabäk täyan.
- 9 Kokwawak nadäj niniñjiri nin kome terak ahän paot täk täkamäj. Täñpäkañ nin kähän yänpäñ paot täkamäj.
- 10 Nin kadäni käronji nämo it täkamäj. Obañ 70 ude nämo itkañ paot täkamäj. Ba kehäromigän pen itpäñjä obañ 80 täga käwep kañ-ahäne.
- 11 Ekäni, kokwawakka täño kehäromi kudup niwoñärewi yäwänäku äma kubätä täga nämo itek. Ba umun pähap jidewanipäj nadäkkäne?
- 12 * Unita gäk kwawak niwoñäreñjiri kome terak irit kuñat-kuñatnin u keräpigän it täkamäj yän mebäri nadäna tumbut.
Ket ude nadäna tumbäpäñ nininta nadäna äpani täñpäpäñ gäkken nanik nadäk-nadäk säkgämän u terakgän kañ kuñatna.
- 13 * O Ekäni, gäkño kokwawak jidegän api paorek? Ba gäk jidegän äneñi äyänjutpäñ epän ämakaye ninta butewaki api nadäj nimen?
- 14 Täñpäkañ gäk tamimañ tamimañ ironka pähap iritninken pewi tokneñjirän bänep oretoret nadänpäñ ganiñoret kap tek täkäna.

* 90:1: Lo 33:27 * 90:2: Snd 8:25-26 * 90:4: 2Pi 3:8 * 90:12: Sam 39:4 * 90:13: Kis 32:12-13

- 15 Nin kadäni käronji-inik bäräpigän nadäñ yäpmäñ äbumäñ. Eruk apiño gäk bänep oretoret tañi nimisi, obañ jide bäräpi nimin yäpmäñ äbuno udegän.
- 16 Kehäromika terak imaka tägatäga täk täyan u epän ämakaye niwonjäre. Täñpäñ ironjiniye ba oraniye ahänayäñ täkañ uwä udegän kañ yäwonjäre.
- 17 * Täñpäkañ Ekäni Anutunin, konka pähaptä nintä terak äronjirän imaka imaka tänayäñ täkamäñ unitäño bureni kwawak kañ ahäwut.

91

Anututä ninta watä säkgämän it nimik täyak

- 1 * Äma kubätä iwantä nutneñ yäñpäñ Anutu ärowani-inik dubiniken kuñjirän käbop tewek.
- 2 * Täñpäñ Ekäni ñode iwerek; Näk käbop irit bägupkaken äreñjira watä it namik täyan yäk.
Anutuna, näk nadäñ gamikinik täk täyat yäñ iwerek.
- 3 * Bureni-inik, Anututä watä kehäromi it gaminjirän, imaka käbop itak unitä gäk nämo täñpäñ waneñ. Ba käyäm wakitä gepmäñirekta api täñkentäñ gamek.
- 4 * Anututä säkgämän uwäk täñpäñ api gepmanjek, baraktä nanaki uyiñpiñit pat täkañ ude. Näk watä it gamik täyat yäñ yäk täyak uwä bureni-inik täk täyak.
Unita gäk Ekänikät iriri ämatä ämik täño kurepä tagenpäñ it täkañ ude Ekänitä ude api täñ gamek.
- 5 * Anututä watä it gaminjirän gäk bipani imaka umuri kubäta nämo umuntäwen. Ba kepma imaka kubä gäkä terak bäräñeñ-inik äronpäñ täñpäñ waneñ yäñpäñ nämo umuntäwen.
- 6 * Täñpäkañ gäk käyäm tañi ba imaka wakitä kepma ba bipani ahäñ namineñ yäñpäñ nämo umuntäwen.
- 7 * Äma mäyapiniktä dubikaken kumänjirä näk udegän kumbet yäñ nämo nadäwen.
- 8 * Nämo! Gäk säkgämän api iren. Täñpäkañ äma waki täñpani u kowata Anututä kwawak yäminjirän api yabäwen.
- 9 Ekäni u gäka watä kehäromi-inik it täyak. Anutu ärowani uken päñku imaka wakita käbop it täyan.
- 10 U iriri imaka wakitä gäkä terak nämo api ahäwek. Ba käyäm wakitä gäkä eni gänañ nämo api ärowek.
- 11-12 * * Anututä añeroniye watä it gamikta yepmanjkuko unitä api oranpäñ gepmaneñ. Ude täñjirä kuroñka ba gukutka nämo api pimiñ tädoren.
- 13 * Täñpäkañ gäk añ komi ba gämok täga api yeñ yepmäñiren.
- 14 * Täñpäñ Anututä ñode yäñkuk; Ämawebe näka gäripi nadäk täkañ uwä api täñkentäñ yämet yäk.
Ba ämawebe nadäñ namikinik täk täkañ uwä watä it yämet yäk.

* **90:17:** Sam 27:4; Ais 26:12 * **91:1:** Sam 31:20, 121:5; Ais 25:4, 32:2 * **91:2:** Sam 14:6, 18:2, 56:4; Jer 16:19 * **91:3:** 1Kin 8:37; Sam 124:7; Snd 6:5 * **91:4:** Sam 36:7, 40:11, 63:7; Ais 51:16 * **91:5:** Jop 5:19-23; Sam 23:4, 27:1, 64:4 * **91:6:** 2Kin 19:35; Jop 5:22 * **91:7:** Jos 14:10 * **91:8:** Sam 37:34, 58:10 * **91:11-12:** Sam 34:7; Mat 4:6; Luk 4:10 * **91:11-12:** Mat 4:6; Luk 4:11 * **91:13:** Het 14:6; Dan 6:22; Luk 10:19 * **91:14:** Sam 9:10, 59:1, 145:20

- 15 * Äma udewani näkken gera yänayän täkaŋ uwä api nadän yämet yäk. Tänpäkaŋ bäräpi ahän yämiŋirä näk täŋkentän yämiŋpäŋ wäpi biŋam ikek api yepmaŋpet yäk.
- 16 Tänpäkaŋ näkä kome terak irit kuŋat-kuŋari yäpurärät-pewa api käronŋtaŋ yämek yäk.
Ude täŋjira äma u ŋode api yäneŋ; Uraknin u täŋkentäknin bureni yänŋ api yäneŋ.

92

Anutu täŋo irona bänep täga kap tewani

Juda naniktä kap ŋo Sabat kadäni kubäkubäken tek täŋkuŋonik.

- 1 Ekäni, gäk ärowani pähap. Gäka bänep täga man gäwetpäŋ ganiŋ orerira bänepna pidämtak täyak.
- 2 Tänpäŋ iron täŋ namik täyan unita tami tami yänahänjit watä säkgämän it namik täyan unita bipani bipani yänahänjira bänepna pidämtak täyak.
- 3 Unita näk gita utpäŋ gäk wäpka yäpmän akuk täyiwa.
- 4 O Ekäni, gäk epän täŋjiri kaŋpäŋ bänepna tägak täyak. Ba ketka kudän kaŋpäŋ oretoret kap tek täyat.
- 5 * Gäk nadäk-nadäka ärowani-inik. Tänpäŋ epän täk täyan u imaka, ärowani-inik.
- 6 Täŋjiri äma bänep nadäk-nadäki nämotä gäkŋo täktäkkata täŋguŋtak täkaŋ. Ba äma nämo nadän tumbani, guŋ udewanitä täga nämo nadän gamik täkaŋ.
- 7 Äma kädet waki täŋpani udewanitä nämo nadän gamik täkaŋ upänkaŋ wädantä tägak täkaŋ ude tägaŋpäŋ imaka imaka yäpmäk täkaŋ.
Ude täk täkaŋ upän kämiwä kudup api waŋ moreneŋ.
- 8 Imata, Ekäni gäk intäjukun-inik, paot-paotka nämo it täyan unita.
- 9 Ekäni, äma udewani unita ŋode nadäkamän; Äma waki täŋpanitä täga nämo api itneŋ. Nämo inik! Gäka iwan täŋ gamik täkaŋ uwä kudup api däpmän morewen.
- 10 Tänpäkaŋ gäkä kehärominawä bulimakau ägwäri täŋo kehäromi ude peŋ namiŋkun. Ude tänpäŋ nadän namiŋpäŋ ume kähäni niked ärut namiŋkun.
- 11 Tänpäŋ täŋkentän namiŋjiri iwanaye kumän waŋ moreŋirä yabätat. Ba äma waki täŋpanitä kähän yänjirä nadätat.
- 12 * Tänpäkaŋ ämawebe siwoŋi kuŋaraniwä agäba päyani ärok täkaŋ udewani. Ba päya käronitä äromaŋ kuk täkaŋ ude säkgämän api it yäpmän äroneŋ yäk.
- 13 * Uwä päya Ekäni täŋo eŋi yämaken piwani, säkgämän, kehäromi niked udewani.
- 14 * Äma udewani uwä nadäkiniki kodakigän pen api it yäpmän kwek. Uwä päya biani-pänkaŋ kodakigän itkaŋ bureni säkgämän pat täkaŋ ude bumik.
- 15 Unita ŋode api yänahäneŋ; Ekäni u tägagämän yäk. Nin kehäromigän täŋkentän nimik täyak yäk.

* 91:15: 1Sml 2:30; Jop 12:4; Jon 12:26 * 92:5: Sam 139:17; Ais 28:29, 55:8-9; Rom 11:33-34

* 92:12: Sam 1:3, 52:8; Ais 65:22; Hos 14:5-6 * 92:13: Sam 100:4, 135:2 * 92:14: Sam 1:3; Jon 15:2

Uken kädet goret kubä nämo kak täkamäj. Nämoinik!

93

Anutu ärowani-inik itak

- 1 Ekäni uwä intäjukun-inik itak. Uwä ekäni ärowani. Wäpi biñam säkgämäntä teki ude it täyak.
Täjkañ pion yamäk täkañ ude kehärominipäj yamäk täyak. U komeni komeni täñmeham täñpäñ pewän wareñi nämo it täyak.
- 2 * Ekäni, gäk bian kome ñoken imaka kubä nämo itkukken intäjukun itkun.
Täjkañ bian umuken intäjukun itkunonitä paot-paori nämo intäjukun it yäpmäj äbätan.
- 3-4 Täjpäkañ kome terak imaka imaka kehäromi nitek itkañ uwä gäkä yärepmitan. Gwägu käroni boham uwä mämä tañi yäk täyak.
Ba gwägutä tañi tokätpäj mämä pähap yäk täyak upäjkañ Ekäni, gäkño kehäromika uwä ärowani pähap.
Gäkño kehäromikatä imaka imaka kuduptagän yärepmitak.
- 5 * Ekäni, gäkño man kädet u kehäromigän, paot-paori nämo. Ba gäkño kome uwä kudupi-inik itkukoniktä api it yäpmäj ärowek!

94

Anutu-tägän yäpmäj daniwani äma ude itak

- 1 * Ekäni, gäk äma wakita kowata yämani Anutu. Unita apiño kokwawakka kwawak pewi ahäjirän käwa!
- 2 Gäk ämawebe kuduptagän täño täktäki yäpmäj daniwani Anutu. Unita bäräñeñ päbä äma gup yäpmäj ärokärok täñpani komi yäpnañi u yämi!
- 3 * O Ekäni, äma wakiwaki täñpanitä wakinita yäñpäñ oretoret täñ yäpmäj kuñirä kadäni jidegän api tärewek? Kowata jidegän api yämen?
- 4 Äma udewanitä täñpäwak kudänita gupi yäpmäj äronpäñ inita biñam wari wari yäk täkañ.
- 5 Äma udewani ämawebe gäkñata biñam iwoyäjnkuno u komi bumta yämiñpäñ yeñ däpmäk täkañ.
- 6 U webe kajat ba nanak kodäjani däpmäj-pewä kumäk täkañ. Ba kubäken nanik ninkät bok irani unita udegän jop nadäj däpmäk täkañ.
- 7 Ude täñkañ ñode yäk täkañ; Kudän ude täk tämañ uwä käbop täk tämamäj. Ekäni, Isrel täño Anutu u nämo nibäjpäñ nadäk täyak yäk.
- 8 Äma täñpäwak täñpani in ude yäk täkañ upäjkañ jidegän api nadäwä täreneñ? Inä guñ bureni-inik!
- 9 * Man ude yäk täkan uwä yänañi nämopäj yäk täkañ. Anutu, jukunin dapunin täñkuko u täga nämo tabäjpäñ nadäwek? U siwoñi tabäjpäñ-nadäk tayak!
- 10 * U guñ äbotta komi yämik täyak unita inta komi udegän täga api tamek. U ämawebe kuduptagän täño yäñpäñ-yäwoñärek äma unita nadäk-nadäki nämo yäj nämo nadäneñ.

* **93:2:** Sam 45:6, 90:2; Kra 5:19 * **93:5:** Sam 19:7, 29:2, 96:9; 1Ko 3:17 * **94:1:** Ais 35:4; Nah 1:2; Rom 12:19 * **94:3:** Jop 20:5; Sam 13:2 * **94:9:** Kis 4:11; Snd 20:12 * **94:10:** Jop 35:11; Sam 44:2; Ais 28:26

- 11 * Nämö! Anututä äma täño nadäk-nadäki kudup yabänpäñ-nadäk täyak. Nadäk jide pewä ahäk täkañ u jopigän yäñ nadäk täyak.
- 12 * Täñpäkañ Ekäni, äma gäkä jukuman yäwetpäñ yäwoñärek täñiri buramik täkañ u gäkño oretoret terakgän kuñat täkañ.
- 13 Gäk bäräpi ketäreñ yämiñiri gup gapun gapun terakgän it täkañ. Ude it yäpmäñ kuñirä äma waki täñpani awañ gänañ äpmonjirä kañ yabäwut!
- 14 * Unita bureni-inik nadätat, Ekäni gäkä ämawebe gäkñata biñam iwoyäñkuno u nämoinik api yabä-kätäwen.
- 15 Nämö, äma waki täñpani unitä ämawebe täño man goret yäpmäñ danik täkañ u gäkä täñpewi siwoñi api ahäwek. Ude täñiri äma siwoñi siwoñitä kädet u api täñ-kehärom täneñ.
- 16 Ämawebe, yänyabäk ñode täwet yabäwa; Netätä äma wakiwaki täñpani inamiken näk gäarak itkuk? Ba näkño man netätä yäñkentäñ namiñkuk?
- 17 Unita man ñode täwera nadäwut; Ekänitä täñkentäñ namiñkuk! Nämö täñkentäñ namiñkuk yäwänäku näk bäräñeñ kumäñpeñ päñku kum irit komeken iram.
- 18 * Yäke! Näk mañ nutnayäñ täkañ! yäñ yäñkut. Upäñkañ nämö! Ekäni, butewakika tärek-täreki nämö u terak orañ namiñiri nämö mañ nutkuñ.
- 19 Nadäwätäk bäräpi mebäri mebäri ahäñ namiñirä upäkañ gäkä naniñ kawat tañiri oretoret terak kuñat täyat.
- 20 Ekäni, näk nadätat. Gäk äma ekäni ekäni waki täñpanikät epän bok nämö täk täkañ. Äma udewaniwä kudän wakita siwoñigän yäñ yäk täkañ.
- 21 Ude täñkañ ämawebe siwoñita komi yämikta tawañ peñpäñ äma momini nämö, jop nadäñ kumäkta yäniñ kirek täkañ.
- 22 * Upäñkañ Ekäni Anutunatä äma waki inamiken näk gäarak itpäñ täñkentäñ namik täyak.
- 23 Täñkañ Ekäni Anutunintä äma waki mominita yäñpäñ komi yämiñpäñ kudup api täñpäñ waneñ.

95

Iniñoret mankät jukuman

- 1 Ämawebe, in äbut! Äbäkañ Anututa iniñoret kap teñ imina! Anutu u watä it nimiñkañ umuri-ken nanik nimagut täyak unita iniñ oretna!
- 2 Inamiken ahäñpäñ bänep täga kap iniñ ubiñ tena!
- 3 Nadäkañ? Ekäni u Anutu pähap. Uwä wäbät ba imaka anutu yäñ yäwet täkañ u kudup intäjukun-inik it yämik täyak.
- 4 Ume kubat ba pom käronji käronji kuduptagän u Ekäni täñoniktä itkañ.
- 5 Ini-tägän kome ba gwägu pähap yäñjirän ahäñkuño unita mähemi bureni-inik itak.
- 6 Unita in äbut! Ekäni nin kudup täñpäñ-nipmañpani u dubiniken äbäñpäñ gwäjiñ äpmonpäñ iniñ oretna!

* 94:11: Jop 11:11; 1Ko 3:20 * 94:12: Jop 5:17; Snd 3:11; 1Ko 11:32; Hib 12:5 * 94:14: 1Sml 12:22; Rom 11:1-2 * 94:18: Sam 38:16 * 94:22: Sam 59:9, 62:2, 62:6

- 7 * * Uwä nintäño Anutu itkañ yawakiye ude iritna nibäñ niwatpäñ ketem nipmäñ towik täyak.
- 8 * * Unita Ekänitä ñode niwerirän nadäna; Äbekjiye orajiyetä bian Meriba Masa komeken näkño man bitnäñpäñ ärowani täk täñkuño u in udegän nämö täneñ.
Apiño näkño man nadäñ parit ärowani nämoinik täneñ yäk.
- 9 Nämö! Näk imaka tägatäga täñjira yabäñkuño upäñkañ äbekjiye orajiye uwä mäde ut namikinik täñkuñ.
- 10 * Ude täñ namiñirä kokwawak nadäñ yäpmäñ kuñjira obañ 40 ude täreñkuk. Täñpäñ yäñkut; Näka nadäkinik nämö täñ namiñpäñ näkño kädet iwatta bitnäk täkañ.
- 11 * Unita kokna wawäpäñ man kehäromi ñode yäñkut; Äbot uwä äbä orek näkkät nämoinik api itneñ.

96

Anutu uwä intäjukun-inik itkañ komen ämawebe yabäñ yäwat täyak

- 1 Komen ämawebe kuduptagän, nin Ekänita kap kodaki kubä teñ imina!
- 2 Ekänita kap teñ imiñpäñ wäpi iniñ oretna! Täñpäñ yäpätägak epän täñkuko unitäño manbiñam kepma kepma ämawebe kap terak yäwet tākāna!
- 3 Bureni! Wäpi biñam ärowani ba kudän kudupi täk täyak unitäño manbiñam ämawebe komeni komeni yäñahäñpäñ yäwetna!
- 4-5 Imaka imaka ämawebe komeni komenitä nadäñ yämik täkañ uwä jopigän. Upäñkañ Ekäni ini-tägän kunumkät imaka imaka punin itkañ u täñpäñ peñkuk.
Bureni! Ekäni u wäpi biñam ikek unita unitäño wäpi biñamä yäpmäñ akuñpäñ punin unu pena!
Täñ, wäbät nämö nadäñ yämine. Nämoinik! Ekänitagän umuntak tākāna!
- 6 Ekäni uwä wäpi biñam pähap ikek unitä Intäjukun Äma itak. Ba iniken eñini udegän, kehäromi, epmäget tägagämän ikek.
- 7 * Unita äma äbori äbori, in kuduptagän Ekäni iniñ orerut! Ekänitä iniken täktäki ba kehärominita yäñpäñ wäpi biñam yäpmäñ akukot!
- 8 Wäpi biñam iniñ oretkañ imaka kubä Ekäni iniñ oretta pewani yäpmäñ iniken eñi gānañ ärowut!
- 9 * Nadäkañ? Ekäni u kudupitä kudupi-inik unita ämawebe komeni komeni Anututa nadäñpäñ kwainēñ.
- 10 * Täñpäkañ Anutu täño ämawebe, in äma äbori äbori ñode kañ yäwerut; Ekäni uwä intäjukun itkañ kome täñ-kehärom tañkuk. Täñpäkañ kometä säkgämän itpäñ wareñi nämö pat täyak.
Täñpäkañ kämi Ekänitä iniken nadäk-nadäk siwoñi terak äma äbori äbori yäpmäñ daniñpäñ api yabäñ yäwarek. Ude kañ yäwerut!
- 11 Ai! Kunum ba kome, ek oretoret takon! Täñpäñ gwägu pähap, gäk ba imaka imaka gäk gānañ kuñat täkañ in gera māmā täñput!

* 95:7: Sam 80:1, 100:3 * 95:7: Hib 3:15, 4:7 * 95:8: Nam 14:22; Lo 6:16 * 95:8: Kis 17:1-7; Nam 20:2-13 * 95:10: Hib 3:7-11 * 95:11: Nam 14:20-23; Lo 1:34-36, 12:9-10; Hib 4:3-5 * 96:7: Sam 29:1-2 * 96:9: 2Sto 20:21; Sam 33:8, 93:5, 114:7 * 96:10: Sam 9:8, 67:4, 93:1, 98:9

- 12 Epän, inkät ketem in gänaŋ itkaŋ u kudup Ekäni iniŋ orerut! Täŋpäkaŋ Anutu iŋamikenä päya bipiken päke itkaŋ u kuduŋtagän kap teŋpäŋ oretoret kaŋ täŋput!
- 13 * U imata, Ekäni uwä äbayäŋ täyak. Äbäŋpäŋä ämawebe komeni komeni iniken nadäk-nadäk siwoŋi terak yabäŋ yäwatpäŋ man bureni terak api yäpmäŋ daniwek.

97

Ekäni uwä kaŋiwat epän ärowani täŋpani

- 1 Ekänitä intäjukun-inik itak. Unita kome taŋi, ba kome täpuri täpuri gwägu bämopiken itkaŋ, in bänep täga nadäŋ imiŋpäŋ oretoret täkot.
- 2 Ekäni uwä kudupi-inik. Gubam kenta bipmäŋ uranitä kumän uwäk täŋ paot täyak. Täŋkaŋ unitä ämawebe yabäŋ yäwat epän säkgämän siwoŋi täk täyak.
- 3 Täŋpäkaŋ uwä jop nämo kuŋat täyak. Nämoinik, kädäp mebet täŋpewän intäjukun kuŋkaŋ iwaniye ijiŋ paot täyak.
- 4 Ekäni Anututä yäŋpewän yäpä kwiniŋirän kome yäŋek täyak. Ude ahäŋirän kometä kaŋkaŋ kwaik täyak.
- 5 Anutu uwä kome pähap täŋo intäjukun. U äbäŋirän kome pähap ŋo kokoyäk täyak.
- 6 Kunum ba imaka imaka u terak it täkaŋ unitä Anutu kudän siwoŋi täk täyak unitäŋo manbiŋam pewä ahäk täkaŋ. Täŋirä ämawebe u kaŋpäŋ nadäk täkaŋ.
- 7 * Unita ämawebe anutu jopi-jopi yäniŋ oret täkaŋ uwä bumta mäyäk tänaŋi. Anutuniye u tägagämän yäŋ yäk täkaŋ. Upäŋkaŋ nämo! Anutu jopi-jopi kuduŋtagän u Ekäni iniŋ oretnaŋipäŋ.
- 8 Anutu, yäpmäŋ danik-danik epän täk täyan u siwoŋi unita ämawebe kudup-tagän Saion yotpärareken nanik ba Juda komeken nanik bänep täga pähap nadäŋpäŋ oretoret pähap täk täkaŋ.
- 9 * Ekäni, gäk ekäni ärowani. Gäkä kome pähap ŋo watä it täyan. Gäk wäpka ärowani pähap. Imaka kome terak ba anutu jopi-jopi kumän yärepmitan.
- 10 Täŋpäkaŋ Anututä ämawebe imaka waki-wakita taräki nadäk täkaŋ unita gäripi nadäŋ yämik täyak. Täŋpäŋ ämawebeniye watä säkgämän it yämiŋpäŋ äma wakiwaki keru terak nanik yämagut täyak.
- 11 Bureni, ämawebe kudän täga täŋpani u Anututä peŋyäŋek bänepiken peŋirän oretoret terak it täkaŋ.
- 12 Ai! Ämawebe siwoŋi kuŋat täkaŋ, in Ekäniŋin unita yäŋpäŋ bänepjinken oretoret pähap nadäk täkot! Piä taŋi täk täyak u nadäŋpäŋ iniŋ oretkaŋ U äma kudupi-inik yäŋ nadäk täkot!

98

Anutu ärowani uwä kehäromi ba kudän siwoŋi mäheŋi

* 96:13: Sam 98:9 * 97:7: Kis 20:4; Lo 5:8, 27:15; Jer 10:14; Hib 1:6; Jem 2:19 * 97:9: Kis 18:11; Sam 83:18, 95:3, 96:4

- 1* Ekänitä imaka mebäri mebäri tägagämän pewän ahäñ nimirkuño unita kap kodaki kodaki terak iniñoret täkana!
Ekäninin u siwoñi, kehäromini terak iwaniye kudup täño kehäromini yäpmäj äpuk.
- 2 Ekänitä ämawebeniye iwan keriken nanikpäñ yämagurirän ämawebe komeni komenitä kehäromini kwawakinik kañpäñ nadäñkuñ.
Ude täñjirän kudän siwoñi-inik täk täyak yäj kañpäñ nadäwä täreñkuñ.
- 3* Isrel ämawebeta watä pen api it yämet yäj bian yäjñkuko u nadäñpäñ ämawebeniye nämo yepmañkuk.
Täñjirän ämawebe komeni komeni naniktä täktäki u kañpäñ nadäñpäñ yäjñkuñ; Anutu u ämawebeniye iwan keru terak nanikpäñ yämagutkuk yäk.
- 4 Unita ämawebe in kuduptagän kome terak itkañ, in Ekäni iniñoret kap teñpäñ wäpi yäpmäj akuk täkot!
- 5-6 Ude täñpäñ bigoñ utpäñ iniñoret kap teñjit womat piäñjit, uhuwep bok piäk täkot yäk. Bänep tägagämän nadäñpäñ Ekäni ärowani gera terak iniñoret täkot!
- 7 Ai! Gwägu tañi, tom gäk gänañ itkañ u ba kome ba ämawebe, in kuduptagän Ekäni wäpi yäpmäj akuk täkot!
- 8 Ume, in mämä tañi yäk täkot! Pom, in imaka udegän, Ekäni injamiken oretoret täñpäñ kap tek täkot!
- 9 U imata, uwä Anutu Bureni-iniktä äbäñpäñ yabäj yäwat epän säkgämän siwoñi täñkañ iniken nadäk-nadäk siwoñi terak ämawebe api yäpmäj daniweko unita!

99

Anutu intäjukun-inik itak

- 1* Ekäni u intäjukun-inik itak. Anero keru kukñi kukñi irirä u bämopiken mañit itak.
Unita ämawebe uken-uken nanik kañpäñ nadäñpäñ umuntañpäñ kwaik täkot!
- 2 Ekäni uwä Jerusalem yotpärareken itkañ wäpi biñam ärowani nitek it täyak.
Itkañ ämawebe äbori äbori komeni komeni intäjukun it yämik täyak.
- 3 Bureni! Ekäni u kudupi unita ämawebe päke u Ekäni intäjukun-inik itak yäj nadäk täkot. Ude nadäñpäñ wäpi biñam yäpmäj akuk täkot!
- 4 Intäjukun ämanin, gäk kehäromika nitek itkañ kädet siwoñitagän gäripi nadäk täyan. Ekäni, bureni, gäk Isrel ämawebe nin kädet siwoñi niwoñäreñjiri ugän iwat takamäj.
Niwoñäreñjiri ämawebe ätu nämo täñyäkñat takamäj. Nämo, kudän täga-tägagän yäwoñäreñk takamäj.
- 5 Unita ämawebe, Ekänijin wäpi yäpmäj akuk täkot! U Anutujin bureni. U kudupi-inik unita dubiniken kuñpäñ wäpi iniñoret täkot!
- 6 Nadäkañ? Moses kenta Aron uwä Ekäni unitäño bämop äma ude itkumän. Ba Samuel u imaka, Anutu iniñorerani äma kubä.
Äma uwä Ekäniken yäñapiñirä nadäñ yämik täñkukonik.
- 7* Täñpakañ Ekäni uwä gubam gänañ itkañ бага man yäminkuk. Yämänkañ бага man u kudup iwatkuñ.

* 98:1: Kis 15:6; Sam 33:3, 40:5; Ais 52:10 * 98:3: Sam 22:27; Luk 1:54, 1:72 * 99:1: Kis 25:22

* 99:7: Kis 33:9

- 8 * Ekäni Anutunin, gäk ämawebekaye täño yäñapik man u nadäñ yämik täñkun. Gäk gäkña-tägän ämawebekaye ñode yäwoñärenkun; Gäk momini pen yämani Anutu. Momini pen yämik täñkuno upäñkañ wakini u yäpä-siwonjtakta komi yämik täñkun.
- 9 Unita ämawebe, Ekäni Anutunin wäpi yäpmäñ akuk tākāna! Täñpāñ unitāño pom kudupiken kuñpāñ gwäjiñ äpmonñ imiñpāñ iniñoret tākāna. U imata, Ekäni Anutunin u kudupitā kudupi-inik itak.

100

Ämawebe, in äbä Anutu iniñ orerut!

- 1 Ämawebe uken-uken nanik, in kuduhtagän oretoret gera terak Anutu iniñoret tākot!
- 2 Täñpāñ Anutu täño epän bänep pidäm terak täñpāñ kap tenpāñ injamiken kwawak äbut.
- 3 * Ekäni uwä Anutu itak u nadäwut! Keri terak ahäñkumäño unita mäheminin ude itak. Täñpäkañ ninä unitāño ämawebeniye. Täñkañ ninä yawakiye unita nibāñ niwat täyak.
- 4 Eruk ämawebe, in kap tenpāñ iniñ oretpāñ Ekäni täño yotpärareken äbut! Täñpāñ bänep täga man iwetpāñ wäpi yäpmäñ akuwut!
- 5 * Imata, Ekäni uwä tägagämän. Bänep ironi paot-paori nämo. Watä säkgämän pen api it nimiñ yäpmäñ ärowek.

101

Devittä intäjukun äma itkañ siwonji kuñatta Ekäni iwetkuk

- 1 Ekäni, gäkä nadakta kap yäñ-tewayän täyat ñowä siwonji kuñatta ba gäkgänpāñ gäwaräntäktä tewayän.
- 2 Näk siwonjigän kuñatta nadäñit nadäñit api kuñarero unita gäk näkken jidegän api äben? Täñkañ ämawebenaye yabāñ yäwat täyat uwä bänep kuräki terak tāk täyat.
- 3 * Täñkañ kudän wakita not nämoinik api täñpet. Ba äma Anutu mäde ut imik tākāñ unitāño täktäkita taräki nadäñpāñ unita ukät itpāñ-nadäk kubä nämoinik api täñpet.
- 4 Näk täñyäkñarani kudän ba kudän waki ätu täño täktäkta bänep nämo api pewet.
- 5 * Täñkañ äma yäñpāñ-yabāñ yäwat täñpani u api yäwat kirewet. Ba äma inita nadäwä ärowani täñpāpāñ gup yäpmäñ ärokärok täñpani u nämo api yabāñ korewet.
- 6 * Täñpäkañ ämawebe nadäk kubägän penpāñ Anutu unitagän nadäñ imikinik täñpāñ kuñat tākāñ u not täñ yämiñpāñ api yämaguret. Ba nadäñ yämiñira äma kudän siwonjigän täñpanitā watä epän api täñ namineñ.

* **99:8:** Nam 14:20; Lo 9:20; Jer 46:28; Sef 3:7 * **100:3:** Sam 79:13, 95:7; Ese 34:30-31; Efe 2:10
 * **100:5:** 1Sto 16:34; 2Sto 5:13, 7:3; Esr 3:11; Sam 106:1, 107:1, 118:1, 136:1; Jer 33:11 * **101:3:** Lo 15:9; Sam 5:5, 40:4 * **101:5:** Sam 18:27, 50:20; Jer 9:4 * **101:6:** Sam 119:1

- 7 * Upänkañ jop manman yäwani ba tänyäkñarani täñpanitä dubinaken täga nämo api itneñ.
- 8 Nämo, kepma kepma äma waki täñpani Ekäni täño yotpärareken ba komenin kudupken nanik api däpmän yäwat kirek täñpet.

102

Äma nadäñ bäräp terak irani täño yäñapik man

Kap ñowä äma kubä nadäñ bäräp terak irirän kehäromini kudup paoräpäñ itkañ nadäñ bäräpi u Ekäni yäñahäñpäñ iwetkuk.

- 1 O Ekäni, yäñapik manna ño nadäñ nami. Gäkä täñkentäñ nami yäñpäñ gera ño yäyat.
- 2 Bäräpi tañi kañ-ahäñpäñ nadäñ bäräp terak irira näka mäde nämo ut namen. Nämo, gera yäñira nadäñpäñ bäräñeñ täñkentäñ nam.
- 3 Näkño iritna gupe kadäni keräpitağän äronpäñ abutkuk täkañ ude. Täñpäñ gupna kädäp ijitak, kädäp gäyek ude.
- 4 Muyeñ päripmäñpäñ pewä kubitak täkañ udewani bumik itpäñ ketem nakta bänep kubä nämo nadätat.
- 5 Yäke! Gupna nämo, kujatna-tägän itkañ yäñkähän-kähän yäñ itat.
- 6 Näk kwäwukbam kome jopiken inigän it täkañ ude itat.
- 7 Ba barak kubä inigän-inik päya moräk terak ireko ude. Däpmon bureni nämo pat täyat.
- 8 Butewaki, kepma käron iwantä nebenpäñ yäñärok bumta näwet täkañ. Täñkañ wäpna täktäk waki terak penkentäñpäñ yäk täkañ.
- 9-10 O Ekäni, gäk näka kokwawak nadäñ namitan unita ketemta waki, kädäkutpäñ nak täyat. Täñkañ konämna pitopäñ umeta ude nak täyat. Näk jirañ moräk ude ureñpäñ mañpi kukañ.
- 11 Näk kadäni käroni kome terak nämo api iret yäñ nadätat. Mup däpmän pewanitä bäräñeñ kubitak täkañ udewani.
- 12 O Ekäni, gäk intäjukun itkañ kañiwat epänka tärek-täreki nämo täk täyan. Unita wäpka biñamtä udegän api it yäpmän ärowek.
- 13 Täñpakañ Jerusalem ämawebeta orañ yämiñpäñ täñkentäñ yämikta kadäni ahätak ubayäñ. Unita butewaki nadäñ nimiñpäñ äbä täñkentäñ nimisi.
- 14 Butewaki, Jerusalem yotpärare yäpäwawani upänkañ epän ämakaye nintä unita gäripi pen nadäkamäñ. U täño moräk-moräki yabänkañ butewaki tañi nadäk täkamäñ.
- 15-16 Upänkañ Ekänitä Jerusalem u äneñi yäpmän akuñpäñ uterak kehäromini kwawak pewän ahäñirän api käneñ. Kañpäñ ämawebe äbori äboritä Ekänita umuntañpäñ intäjukun ämaniye gämori-kengän itpäñ api orañ imineñ.
- 17 Täñpakañ kadäni uken äma jäwäritä Ekäniken yäñapiñirä nämo gaña tañpäñ api nadäñ yämek.
- 18 Eruk Ekänitä imaka täñkuko ñonitäño manbiñam kañ kudän täwut. Ude tänayäñ tämäño uyaku oraniye mäden ahänayäñ täkañ unitä kañpäñ nadäñpäñ Ekäni ñode api yäñ-iniñ oretneñ;
- 19 Ekäni ini iraniken punin unu itkañ kome terak ijiñpewän äpuk.

* 101:7: Sam 43:1, 52:2-5

- 20 Ude tänpäj nadänkuk; Äboriye komi eniken irani, kumäkta biñam täñkuño u komi nadänkañ yänkähän-kähän yänjirä. Ude nadänpäñ äpämañ kukta yäniñ kireñkuk.
- 21 Unita Ekäni täño wäpi u Saion pom terak Jerusalem yotpärareken api iniñ oretneñ.
- 22 Kadäni ugän äma äbori äbori äbä kubäkengän api itneñ. Tänpäj intäjukun ämaniye ba äboriye kudup u Ekänitagän watä epän api täñ imineñ.
- 23 Tänpäkañ irit kuñat-kuñatna bämopiken Ekänitä kehäromina tänpän wawäpäñ nepmañkuk.
- 24 * Unita ñode iwetkut; Anutuna, gäk itkunotä it yäpmäj äbätan. Api it yäpmäj ärowen. Näk tägawani nämo täñjira gäk näk bäräneñ nämo nämaguren!
- 25 * Anutu, bian-inik kome ño gäkä täñkun. Tänpäj kunum peñpäñ imaka imaka kudup peñ moreñkun, kome terak ba kunum gänañ.
- 26 Imaka imaka kehäromi u kudup api paot moreneño upänkañ gäk pen api iren, paot-paotka nämo. Täñjiri imaka kunum ba kome terak peñkuno uwä ämatä tek täñ yäpmäj kuñarirä wek täkañ udegän api täneñ. Tänpäj ämatä tek biani mañpäkuk täkañ gäk udegän tänpewi ämawebe paot täkañ. Ude täk täyan unita ämawebe kadäni käroni nämo it täkañ.
- 27-28 * Anutu, gäk itan ude pen api ireno unita nanakniyeta watä it yämiñjiri säkgämän api itneñ. Täñkañ unitäño nanakiye udegän, gäkñata biñamgän api itneñ.

103

Anutu iron mähemi-inik iniñ oretoret kap

- 1 Näk Ekäni täño wäpi biñam u yäpmäj akuk täyiwa! Bureni! Gupna, nadäk-nadäkna u kuduptä Ekäni täño wäpi kudupi u iniñoret tänpä!
- 2 Ekänitä iron täñ namik täyak unita guñ täwetta yänpäñ wäpi biñam yäpmäj akuk täyiwa!
- 3 * Ekäni unitä momina kudup peñ namiñ morek täyak. Tänpäj käyämna imaka, kudup nepmañpäñ tägak täyat.
- 4 * Ekänitä täñkentäj namiñjirän nämo paot täyat. Bureni! Iron pähap näkä terak buñät täyak.
- 5 * Imaka imaka gäkñi gäripi nitek namik täyak unitä tokñek itkañ yän nadäk täyat. Tänpäj gupna kwitañjirä kehäromi namiñjirän gubañi äneñi äworeñpäñ pidämigän kuñat täyat, siäñtä kuñat täkañ ude bumik.
- 6 Ekäni u kudän siwoñi terak ämawebe yabäj yawat täyak. Äma ätu iwantä kädet waki täñ yämik täkañ, äma udewani täñkentäj yämik täyak.
- 7 Tänpäkañ bian, Anututä imaka imaka tänpayäj nadänkuko u kudup Moses iwet moreñkuk. Ba imaka imaka ämatä täga tänañi nämo u täñjirän Isrel ämawebetä yabäñpäñ-nadänkuñ.
- 8 * Bureni! Ekäni uwä butewaki ba iron pähap täñ nimik täyak. U komen äma ninta kokwawak bäräneñ nämo täk täyak. Nämo, iniken bänepi dätpäj nimik täyak.

* **102:24:** Jop 36:26; Sam 90:2; Ais 38:10; Hab 1:12 * **102:25:** Hib 1:10-12 * **102:27-28:** Ais 43:10; Mal 3:6; Jem 1:17 * **103:3:** Ais 33:24; Jer 17:14 * **103:4:** Sam 34:22, 56:13 * **103:5:** Ais 40:31 * **103:8:** Jem 5:11

- 9 U ninta kokwawak jop nadäŋ nämo täk täyak. Ba kokwawaki kadäni käroni nämo yäpmäŋ kuŋat täyak.
- 10 * Täŋpäkaŋ momininta ba wakiwakininta kowata taŋi niminaŋipäŋ nämo nimik täyak. Nämo inik!
- 11 * Ekäni uwä äma oraŋ imik täkaŋ udewanita butewaki pähap nadäŋ yämik-inik täk täyak, kunum kenta kome u taŋi pähap ude.
- 12 * Täŋpäkaŋ mominin yäpmäŋpäŋ ban-inik maŋpän kuk täkaŋ uwä edap dapuri äbani kädatä äpmok täyak kända u ban-inik itkamän ude.
- 13* Ba naniyetä ironiyeta nadäŋ yämik-inik täk täkaŋ udegän Ekänitä ämawebe oraŋ imik takamäŋ, ninta nadäŋ nimikinik täk täyak.
- 14 * Ekäni u nintäŋo mebärinin nadätak. Ninä kehärominin nizek nämo, ninä komepäŋ gatäwanigän.
- 15 * Iritninä mup ba irori udewani.
- 16 Mänittä piäŋirän irori u bäräŋeŋ paotpeŋ kuk täkaŋ. Kokoki kubä nämo irek.
- 17 * Upäŋkaŋ äma Anututa nadäŋ imikinik täk täkaŋ unita iron pen api täŋ yämiŋ yäpmäŋ ärowek. Ba nanakiyetä oraniye terak pen api täŋ yäpmäŋ ärowek.
- 18 Bureni, Ekäni täŋo maŋ kädet bian yämiŋkuko u iwarani, ba unitäŋo jukuman buramiwani udewanita butewaki pen api nadäŋ yämiŋ yäpmäŋ ärowek.
- 19 Ekäni uwä kunum gänaŋ intäjukun-inik itak. Itpäŋ imaka imaka kunum gänaŋ ba kome terak unitäŋo mähe mi pähap itak.
- 20 Unita Ekäni täŋo aŋero, in wäpi biŋam yäpmäŋ akuwut! In Ekäni täŋo maŋ buramik äma kehäromi nizek ude itkaŋ unita manita juku pekot!
- 21 Täŋpäkaŋ Ekäni täŋo komi äma kunum gänaŋ itkaŋ, in udegän, wäpi biŋam iniŋ orerut. Inä epän ämaniye unita mani buramiwut!
- 22 Bureni! Imaka imaka komeni komeni Anututä pewän ahäŋkuŋo in kudup-tagän Ekäni iniŋ orerut. Ekänitä deken deken tabäŋ täwat täyakken uken iniŋ orerut.
- Ba näk udegän, gupna, nadäk-nadäkna kuduptä Ekäni täŋo wäpi biŋam yäpmäŋ akuk täyiwa!

104

Anutu imaka kuduptagän pewän ahäwani u iniŋ oretna!

- 1 Bänep nadäk-nadäknatä Ekäni iniŋ orera!
O Ekäni Anutuna, gäk ärowani pähap. Gäk intäjukun-inik itkaŋ epmäget kudän säkgämän-inikkatä uwäktäŋ gamiŋirän itan.
- 2 * Peŋyänjekka pähappäŋ tek ude yamak täyan. Täŋpäŋ kunum terak guk kejima ämatä tek iriŋ wädäŋpäŋ pek täkaŋ ude peŋkuno itkaŋ.
- 3* Täŋkaŋ irit bägupka ume punin itak u terak täŋkun. Täŋpäkaŋ gubam terak maŋiriri mänittä yäpmäŋ kuŋat täyak.

* **103:10:** Esr 9:13 * **103:11:** Sam 57:10; Efe 3:18 * **103:12:** Ais 43:25; Mai 7:18 * **103:13:** Mal 3:17 * **103:14:** Stt 3:19; Sam 78:39; Sav 12:7 * **103:15:** Jop 14:1-2; Jem 1:10-11; 1Pi 1:24
* **103:17:** Luk 1:50 * **104:2:** Ais 40:22; Dan 7:9 * **104:3:** Sam 18:10

- 4* Ude täņkaņ yāņiri mänittä gākņo meka jinom komeni komeni yāpmāņ kuņat täyak, ba yāpätä epān āmakaye ude itak.
- 5 Täņpäkaņ kome pähap ņo täņ-kehārom taņpäņ peņkuno iniken beki terak wareņi nāmo it täyak.
- 6 Kome täņ-kehārom taņpäņ peņkaņ gwāgu täņpäņ pewi kome pähap ba pom imaka, kudup yejāmāņpäņ peņkuk.
- 7 Ude täņkunopāņ māden man kehāromi, iromāņ ude yāņiri gwāgu āmetkuk.
- 8 Gwāgu pähap uwā pom kakātāņpäņ wādāņ āpä kubari yāņ imiņkunken ugān itkuk.
- 9* Ude täņkuno unita бага peņ imiņkuno u täga nāmo wārāmut täyak. Ude täņkuno unita gwāgutā kome āneņi kudup nāmo api yejāmbek.
- 10 Täņpäkaņ gākņa-tägān täņpewi ume ini kubat-kubatken āpāmaņ päņku pom mebāriken āmiņkaņ kubāgān kukaņ.
- 11 Täņirā tom āgwāri mebāri mebāri u naņpäņ kotāki irok tawāpäņ it tākaņ.
- 12 Ba baraktā ume pomi terak nanik päya uniterak eņini täņpäņ itkaņ iniken manman yāk tākaņ.
- 13 Täņpäkaņ kunum gānaņ nanik iwān yāņiri tak täyak. Iwān taņpäņ kometa gākņi tokņek-inik imik täyak.
- 14 Ude täņiri ketem tomtā nakta ba āmatā piņpäņ nakta ahāņ bumbum tāk tākaņ.
- 15 Bureni Ekāni, gāk wain ume nimiņiri naņpäņ oretoret tāk tākamāņ. Ba orip gākņi iņamninken āruritna āgo weņirā kuņatta nimik täyan. Täņpäņ gupnin täņ-kehārom takta ketem nimik täyan.
- 16 Täņpäkaņ Ekāni, nadāņiri gākņaken päya taņi taņi Lebanon komeken itkaņ u iwāntā gākņi sākgāmān yāmik täyak.
- 17 Ude täņirā barak mebāri mebāritā päya uterak eņini täņpäņ it tākaņ.
- 18 Täņpäkaņ tom taņi taņi pom kāroņi terak kuņarirā tāpuri tāpuri ātutāwā mobā gānaņ pat tākaņ.
- 19 Täņpäņ komepak täņpäņ peņkuno unitā imaka imaka täņo ahāk-ahāk unitāņo kadāni wādāņ yāpmāņ ābāk täyak.
Täņpäkaņ edap uwā kāderi iwatpäņ kadāni udeken āpmok täyat yāņ nadātak.
- 20 Yāņpewi edap āpmoņirān bipmāņurani ābāk täyak. Ude täņirān tom bipani kuņarani u kuņat tākaņ.
- 21 Aņ āgwāri tomta wāyākņeņkaņ gera yāņtāņ kuņat tākaņ. U, Anutu gākā nimi yāņkaņ gabāņ tarek tākaņ.
- 22 Eruk edap abāņirān patpat bāgupi, gānaņken āneņi āpmok tākaņ.
- 23 Ude täņirā āmawā akumaņ epāniken päņku epān täņ yāpmāņ kuņirā edap āpmok täyak.
- 24 O Ekāni, gāk imaka mebāri mebāri pewi ahāņkuņo u daninaņi nāmo. Nadāwi tārewāpäņ täņ moreņkun. Kome ņo terak ketka kudāntā tokņeņ moreņkuko pātak.
- 25 Täņpäkaņ gwāgu pähap ņode yāwa; U pipiyāwani pähap. U gānaņ tom ba imaka imaka täga daninaņi nāmotā pātkaņ.
- 26* U terak āmatā gāpe yāpmāņ kuņat tākaņ. Ba tom pähap kubā wāpi Levitan täņpäņ yepmaņkuno u gānaņ täņoret tāk tākaņ.

* 104:4: Hib 1:7 * 104:9: Jer 5:22 * 104:26: Jop 41:1; Sam 74:14; Ais 27:1

- 27 Imaka imaka irit ikek kuduptä gäkä ketem nimi yänkaŋ gabän tarek täkaŋ.
 28 Tänpäkaŋ gäkŋa-tägän ketem yämi nanpä koki täk täkaŋ.
 29 Upänkaŋ gäkä mäde ut yämiŋiri umuntak täkaŋ. Gäk irit kuŋat-kuŋari yäyomägariri kumänpän kome äworek täkaŋ.
 30 Tänpäkaŋ gäk meka woŋ piän yäwariri komenita ätu kodaki ahäk täkaŋ. Täŋiri imaka imaka kome terak kodaki ahäk täkaŋ.
 31 Unita ŋode yäwa; Ekäni täŋo wäpi biŋam ba penyäneki u paot-paori nämo it täyon! Tänpäkaŋ Ekäni iniken ket kudän unita kaŋpäŋ kaŋgärip täk täyon.
 32 Ekäni uwä kehäromi pähap ikek. Kome jop kaŋirän kwaik täyak. Ba keritä pom jop tensumurirän gupe ärok täkaŋ.
 33 Unita irayän täyat udegän Ekäni täŋo täktäki tägata yänpän kap api teŋ imik täŋpet.
 Bureni, it yäpmän kwayän täyat udegän kap teŋpäŋ Anutu api iniŋoret täŋpet.
 34 Tänpän imaka täga-tägatagän yänpän-nadäk täŋira Anututä kawän tägawut yän nadäk täyat. U imata, näk Ekäninata yänpän oretoret pähap nadäk täyat.
 35 Upänkaŋ Ekäni, gäk äma momi täŋpani kudup kaŋ däpmän! Äma waki täŋpani kudup paorut yän nadätat!
 Eruk, Bänep nadäk-nadäknatä Anutu iniŋ orera!
 Täŋira, ämawebe in kuduptagän Ekäni udegän iniŋ orerut!

105

Anututä Isrel ämawebeken yäpätägak epän täŋkuk

- 1-2 Eruk, Ekäni täŋo ämawebe, Anutu-kengän bänep täga man iwerit täŋkentän nimikta yänapik täk täkäna!
 Uwä wäpi biŋam ikek unita epän pähap täŋkuko unitäŋo manbiŋam ämawebe komeni komeni kaŋ yänahänpän yäwetna. Tänpän kap teŋpäŋ wäpi kaŋ yäpmän akuna.
 3 Nin unitäŋo ämawebe itkamän unita oretoret terak kuŋat täkäna. Bureni! Ämawebe Anutuken yänapik täkamän nin, oretoret täk täkäna!
 4 Tänpän Anutu dubini-kengän kuŋitna täŋkentän nimik täyon. Ba kehäromi yäpna yänpänä ukengän yänapik täkäna.
 5-6 Isrel ämawebe, in nadäkaŋ? Inä Anutu täŋo epän ämaniyat wäpi Abraham kenta Jekop unitäŋo oraniye. Inä Anututä inita biŋam iwoyäwani. Unita kudän kudupi Anututä bian täŋkuko unita nadäneŋ. Ba äma wakita komi yämik täŋkuko unita juku pineŋ.
 7 Ekäni uwä Anutunin. Unitäŋo бага man uwä komen äma uken-uken naniktä buramikta yäwani.
 8 Ninkät topmäk-topmäk kubägän penkuko u paot-paori nämo. Ba imaka imaka api täŋ tamet yän yänkuko u kadäni kadäni yeritä yeri ahänayän täkaŋ udegän iwatpäŋ api täŋ nimek.
 9 * Topmäk-topmäk kubägän uwä bian oranin Abraham kenta Aisakkät täŋkuŋ. Yän-kehäromtak man yänkuko u nämoinik api irepmirek.

* 105:9: Stt 12:7, 17:8, 26:3

- 10 * Tänpän man ugänpän Jekop iwetgän täņkuk. Bureni, topmāk-topmāk Isrel äbotkät täņkuko uwä itkukonitä itak.
- 11 Tänpän man kehäromi yäwetkuko uwä ñode; Kenan kome taniņ kirewayän täyat u gäk ba oraņkaye mäden ahänayän täkaņ inta biņam api täņpek yäk.
- 12 Tänpäkaņ äbekniye oraniye bian äbot taņi nämo, täpuri. Uwä komeni nämo ude kome ñoken itkuņ.
- 13 Kome kubäkengän iräpmok-inik nämo täņkuņ. Nämo, ämatä komeken itpäņ wärämut täntän kuņatkuņ.
- 14 * Ude täņkuņo upänkaņ Ekänitä yabän äwaräkuk täņirän ämatä nämo tänpä waņkuņ. Nämo, ämawebeniye tänpän intäjukun äma ittän kuņkuņo u jukuman kehäromi ñode yäwetkuk;
- 15 Ämawebe näkñata biņam iwoyäwani unita waki kubä täņ yämikta nämoinik nadäneņ yäk. Ba näkño man yänahäwani ämanayeta udegän nämo täņ yämineņ yän yäwetkuk.
- 16 * Eruk, it yäpmän kuņtäko Ekänitä nadänjirän kome uken nakta jop irit kadäni ahänkuk. Ketem päke u kudup pewän paotkuņ.
- 17 * Ude täņkaņ Josep iniņ kireņpewän intäjukun Isip komeken päņku itkireņkuk. U noriyetä gwäki yäpmäkta nadänpäņ epän watä äma jopi ude itta ämata yäniņ kireņkuņ.
- 18 * Eruk, imagut yäpmän kuņpäñä komi eniken tenpäņ yen kehäromitä kuroņiken topmänkaņ kotäkikenä udegän imaka bäräpi kubäpäņ topmänpäņ tewä wädänkuk.
- 19 Komi eniken ugän it yäpmän kuņtäyon imaka ahäkta Ekänitä iwerirän yänahänkuko u ahänjirän kaņpäņ nadänkuņ. Kaņpäņ nadänpäņ Josep täņo man u bureni yän nadänkuņ.
- 20 * Eruk, Isip täņo intäjukun ämatä ude nadänpäñä äma kubä iwerän päņku Josep komi eniken nanik iniņ kireņpewän äpämaņ kuņkuk.
- 21 * Ude tänpäñä intäjukun äma u Josep tuņum ba imaka imakani kudup unita watä it yämikta wäp imiņkuk.
- 22 Ba ugän nämo. Iniken noriye Joseptä iniken gärip terak yabän yäwatta kehäromi imaka imiņkuk. Ba unitäņo nadäk-nadäk ämaniye yäwetpäņ yäwoņäreka wäp imiņkuk.
- 23 * Eruk, u punin terak, Jekoptä Isip komeken päņku itkuk.
- 24 * U irirän Ekänitä nadän imiņjirän äboriyeken yeriniye ahän bumbum täņkuņ. Ahän bumbum tänpän unitäņo kehäromitä iwaniye täņo kehäromi yärepmiņkuņ.
- 25 Tänpäkaņ Ekänitä Isip nanik tänpewän epän watä ämawebeniye unita kok-wawak täņ yämiņpäņ komi yämikta kädetta yänpäñ-nadäk täņkuņ.
- 26 * Eruk ude täņkaņ mäden Ekänitä epän watä ämani yarä iwoyänpäņ yepmaņkuko Moses kenta Aron yäniņ kireņpewän Isip äbumän.
- 27 Äbänpäņ Isip ämawebe bämopiken Anutu täņo kudän kudupi ñode pewän ahänkuņ;

* **105:10:** Stt 28:13 * **105:14:** Stt 20:3-7 * **105:16:** Stt 41:53-57 * **105:17:** Stt 37:28, 45:5
 * **105:18:** Stt 39:20-40:23 * **105:20:** Stt 41:14 * **105:21:** Stt 41:39-41 * **105:23:** Stt 46:6, 47:11
 * **105:24:** Kis 1:7-14 * **105:26:** Kis 3:1-4:17

- 28 * Anututä yäñirän bipmāñ uranitā kome pähap u kudup uwäk täñpāñ peñkuk. Upāñkañ Isip nanik u Anututä Moses meniken man yāñahāñkuko u kudup bitnāñkuñ.
- 29 * Ude täñkuño unita äneñi ume täñpewän nägät äworeñirän ume gānañ nanik tom kudup kumāñ moreñkuñ.
- 30 * Ude täñkañ äneñi kubä ñode täñkuk; Yäñirän wirit ahāñ bumbum täñpāñ kome päke u kudup tokñeñpāñ patkañ, intäjukun äma täño patpat bägupken udegän tokñeñpāñ patkuñ.
- 31 * Eruk Ekānitä äneñi yäñirän gābārām kenta nāmāk-nāmāk pädä nitek ahāñ patpāñ komeni komeni kudup tokñeñ moreñkuñ.
- 32 * Ude täñkañ Ekānitä nadāñirän iwän bureni nāmo tañkañ yāpä kwiniñirän mim-tägän mañkuñ.
- 33 Mimtä mañpāñ wain päya ba ketemi epän kudup täñpāñ wawāpāñ yāpätä päya ijiñ-gariñpāñ peñkuk.
- 34 * Äneñi yākgän täñirän kāpukbam daninañi nāmo, bumta ahāñkuñ.
- 35 Ahāñ patpāñ gwaktä imaka pähämi nitek kudup nañ moreñkuñ. Ba Isip naniktä ketem piwani imaka, pähämi kudup nañkuñ.
- 36 * Ude täñtāñ kuñtāñgän Ekānitä Isip nanik täño nanak ämani intäjukun nanik u kudup dāpmāñ moreñkuk.
- 37 * Eruk, ude täñkañ Isrel ämawebe Isip nanik täño siliwa gol moneñ bumta yāpäkañ Ekānitä watāni itpāñ Isip komeken nanik yāmagut yāpmāñ äpämañ kuñkuk. Täñirän kubätä bārāpi kubä nāmo kañ-ahāñkuk.
- 38 Täñpäkañ Isip nanik Isrel nanikta umuntañkuño unita yepmañpeñ kuñirä oretoret täñkuñ.
- 39 * Täñpäkañ ämawebeniye kuñirä Ekānitä nadāñirän gubamtä äyuñ täñ yämikta gwāki terak itkuk. Täñpäkañ bipani peñyāñek yämikta kädāp mebet peñkuk.
- 40 * Ude täñkañ ketemta yāñapiñirä barak ätu yāmiñirän nak täñkuñ. Ba kārāga kunum gānañ nanik yāmiñirän nañ tokñek tāk täñkuñ.
- 41 * Täñpäkañ mobä kubä yäñirän imārānkañ ume u gānañ naniktä äpäñirän nañkuñ. Kome kawuki umeni nāmo upāñkañ mobä gānañ nanik yäñirän äpuko unitä täñkentāñ yāmiñkuk.
- 42 Imaka päke ude täñ yāmiñkuko uwä bian epän watä ämani Abraham ukät yāñkehāromtak man yāñkuko u iwatkañ täñkuk.
- 43 Bureni, ämawebeniye inita biñam iwoyāwani u yāñ-yākñat yāpmāñ kuñirän teñ oretoret terak kuñkuñ.
- 44 * Yāñ-yākñat yāpmāñ kuñpāñ äbot ätu täño kome yāniñ kirewän koreñkuñ. Kome äma ätutä ket urani koreñpāñ itkūñ.
- 45 Täñpäkañ täñkentäk tañi täñ yāmiñ yāpmāñ äbuko u jop nāmo täñ yāmiñkuk. Nāmo, u jukumani ba бага mani u kudup buramiñpāñ kuñatneñta täñ yāmiñkuk.
- Unita Ekāni wāpi iniñ orerut!

* **105:28:** Kis 10:21-23 * **105:29:** Kis 7:17-21 * **105:30:** Kis 8:1-6 * **105:31:** Kis 8:16-17, 8:20-24 * **105:32:** Kis 9:22-25 * **105:34:** Kis 10:12-15 * **105:36:** Kis 12:29 * **105:37:** Kis 12:33-36 * **105:39:** Kis 13:21-22 * **105:40:** Kis 16:2-15 * **105:41:** Kis 17:1-7; Nam 20:2-13
* **105:44:** Jos 11:16-23

106

Isrel naniktä momini yänjahänkuḡ

- 1* Ekäni wäpi iniḡ oretna! U säkgämän täḡ nimik täyak unita bänep täga nadän imik täkäna! Nadän nimikinik täk täyak uwä tärek-täreki nämo.
- 2 Imaka imaka taḡi taḡi täk täyak unitäḡo mebäri netätä kudup täga yänjahäwek? Ba netätä iniḡ orerän tärewek? Nämoinik!
- 3 Ämawebe mani buramiḡpäḡ kädet siwoḡigän kuḡat täkaḡ uwä Ekäni täḡo oretoret terak kuḡat täkaḡ.
- 4 Unita Ekäni, ämawebekaye täḡkentän yämiḡpäḡ iwan keriken nanik yämagurayän täyanken uken näk imaka, bok kaḡ nimagut!
- 5 Ude täḡiri ämawebekayetä äneḡi täḡ-bumbum terak irirä yabänpäḡ oretoret bok kaḡ täna. Ude täḡiri ketka kudänkaye nintä gäka gäripi inide kubä nadäk täkäna!
- 6 Butewaki, äbekniye oranijetä momi täḡkuḡo nin udegän täḡkumän. Täḡpäwak mebäri mebäri täḡkumän.
- 7* Äbekniye oraniye Isip komeken itkuḡo u Anutu täḡo kudän tägatäga kaḡpäḡ nadänkaḡ upänkaḡ unita nadäwä äpani täḡkuk. Nadän yämik-inik täḡpäḡ täḡkentäk mebäri mebäri täḡ yämiḡkuko upänkaḡ guḡ taḡpäḡ Gwägu Gämäniken peḡawäk täḡ imiḡkuḡ.
- 8 Ude täḡkuḡo upänkaḡ yänkehäromtak mani iwatpäḡ kehäromini ärowani u kwawak yäwoḡäreka ḡode täḡkentän yämiḡkuk;
- 9* U Gwägu Gämäni peḡ iwerirän däḡneḡpäḡ kukḡi kukḡi kuḡirän kädet parirän ämawebeniye kome terak yeḡtäḡ kuḡkuḡ.
- 10 Ude täḡkaḡ äma komi yämani, iwaniye u keriken nanik yämagut yäpmän äpämaḡ kuḡkuk.
- 11 Ude täḡpäḡ iwaniye uwä täḡpewän umetä kudup däpmän moreḡkuk, kubätä nämo itkuk.
- 12* Ude täḡirän ämawebenijetä kaḡpäḡ yänkehäromtak mani unita nadäwä bureni täḡpäpäḡ kaḡ terak iniḡ oretkuḡ.
- 13 Upänkaḡ täḡ yämiḡkuko unita bäräḡeḡ guḡ taḡpäḡ jukumani nadäkta juku kubä nämo peḡkuḡ.
- 14* Nämo, kome jopiken kuḡatkä ketem mebäri kubä nakta wakiinik kubä nadänpäḡ Anutu jop nadän peḡ iwetkuḡ.
- 15 Täḡirä imatäkenta nadänpäḡ yänapiḡkuḡo u bureni yämiḡkuko upänkaḡ käyäm waki kubä bok bämopiken pewän ahänkuḡ.
- 16* Kome jopiken u ittän kuḡattängän Isrel äbotken nanik ätutä Moses ba Ekäni täḡo epän watä äma kudupi wäpi Aron, yarä unita kokwawak nadän yämiḡkuḡ.
- 17 Täḡirä kome aḡeḡirän Datankät Abiram ini ba äboriye kudup kome gänaḡ äpmonḡirä kome äneḡi ämiḡ pipiḡkuk.
- 18 Ude täḡirä kädäp mebettä päpä äma yarä unitäḡo iwaräntäkiye wakiwaki täḡpani u kudup ijiḡ moreḡkuk.

* **106:1:** 1Sto 16:34; 2Sto 5:13, 7:3; Esr 3:11; Sam 100:5 * **106:7:** Kis 14:10-12 * **106:9:** Kis 14:21-31 * **106:12:** Kis 15:1-21 * **106:14:** Nam 11:4-34 * **106:16:** Nam 16:1-35

- 19 * Eruk, ittänj kuñtäñgän Sainai pom mebäriken bulimakau wärani kubä golpäñ täñpani täñkuñ. Täñpäñ peñkañ unita gwäjiñ äpmonj imik täñkuñ.
- 20 U Anutu wäpi biñam ärowani nitek mäde ut imiñpäñ u komenita tom muyeñ näñpani u peñpäñ wäpi iniñoret täñkuñ.
- 21 Ude täñkuño uwä Anutu Isip komeken iwaniye keriken nanik yämagutta kudän kehäromi mebäri mebäri täñkuko unita guñ täñpäñ ude täñkuñ.
- 22 U kawut! Imaka kudupi kudupi Isip kome täñkuko ba imaka ämatä nämo tänañi Gwägu Gämäniken täñkuko unita nadäna inide kubä täñpän!
- 23 Täñpäkañ Anutu ämawebeniye kudup täñpän wanayän yänjirän epän watä ämani Moses unitä ämawebeniye gäarak itpäñ Anutu täño kokwawaki ukät-pipiñirän nämo däpuk.
- 24 * It yäpmänj kuñtäñgän Anutu täño yänkehäromtak man yänkuko unita nadäwä bureni nämo täñpäpäñ kome säkgämän Anututä yäniñ kirekta yänkuko u korekta bitnäñkuñ.
- 25 Bitnäñpäñ eni jopikengän itkañ Ekäni täño manta juku kubä nämo peñkañ iniken gärip iwatpäñ yänuruk-uruk man bumta yänkuñ.
- 26 Ude täñjirä Ekänitä jukuman kehäromi ñode yäwetkuk; Kome jopiken täñpewa in api paotneñ yäk.
- 27 * Yerijiye yäpmänj daniñpäñ yepmañpa guñ äbotken kukñi käda päñku api kumänj täñpä kuneñ yän yäwetkuk.
- 28 * Eruk ittänj kuñtäñgän Peo komeken Anutu täño äbottä guñ äbot täño anutu jopi kubä wäpi Bal u iniñ oretta biñam täñkuñ. Täñpäñ anutu jopi, iriri nämo, u iniñ oretta tom ijiwani u nak täñkuñ.
- 29 Ude täñpewä Ekäni täño kokwawaki bumta ahäwänpäñ nadänjirän ämawebe bämopiken käyäm wakiinik kubä weñ patkuk.
- 30 Ude ahänjirän Finiastä kañpäñ nadänpäñ ämawebe momi täñkuño u komi yämiñjirän eruk Anututä käyäm waki u täñpewän paotkuk.
- 31 Finiastä ude täñkuko uwä Anututä kawän tägawäpäñ äma siwonji yän pen, paot-paori nämo api nadänj yäpmänj ärowek.
- 32 * Täñpäkañ Meriba ume dapuriken ämawebe äneñi waki täñjirä Anututä kokwawak äneñi nadänj yämiñkuk.
- 33 Täñjirän Moses nadänj bäräp terak itpäñ bänepi jägäm tawäpäñ man jopjop mäyap yänkuk.
- 34 * Eruk kome Anututä iwoyänj yämani uken ahänkuño upänkañ Anututä kome u nanik guñ ämawebe päke u däpmäkta yäwetkuko udegän nämo täñkuñ.
- 35 Nämo, yabänj koreñpäñ ämawebe u nanikkät kowat-yäpän täñpäñ guñ äbot täño kädet wakiwaki u iwarän täñkuñ.
- 36 Anutu täño ämawebeniye unitäñgän kome unitäño mäjo wära nadänj yämiñpäñ gwäjiñ äpmonj yämiñkuñ. Nadänj yämiñkuño unita wañ moreñpäñ ñode täk täñkuñ;
- 37 * Iniken äperiye nanak ätu däpmänjpäñ Kenan nanik täño anutu jopi unita ärawa ude täñ yämik täñkuñ.

* 106:19: Kis 32:1-14 * 106:24: Nam 14:1-35 * 106:27: Wkp 26:33 * 106:28: Nam 25:1-13
 * 106:32: Nam 20:2-13 * 106:34: Het 2:1-3, 3:5-6 * 106:37: 2Kin 17:17

- 38 * U äperiye nanak waki kubä nämo täñirä jop nadäñ däpmäñirä nägäritä kome u Anutu inamiken täñpän wañkuñ.
- 39 Täñpäkañ iniken täktäki unitä ini imaka, Anutu inamiken taräki-inik ude itkuñ. Ude täñkuño unitäwä Anutukät bänep kubägän nämo täñkuñ. Nämo, iniken gärip iwarän täñkuñ.
- 40 * Ude täñirä Ekänitä iniken ämawebeniye unita gañani pähap nadäñpäñ kokwawak täñ yämiñkuk.
- 41 Ude täñpäñ Anututä ini nadäñpäñ ämawebeniye yabä-kätäñirän guñ ämawebetä äbä intäjukun täñ yämiñirä gämoriken kuñatkuñ.
- 42 Täñirä iwaniyetä komi epän mebäri kubä täñ yämiñkuñ.
- 43 Täñpäkañ kadäni kadäni Ekänitä ämawebeniye wakiken nanik yämagut täñirän upänkañ waki täkta gwäk pimiñpäñ äpmok-inik täk täñkuñ.
- 44 Ude täk täñkuño upänkañ Ekänitä konäm butewakini nadäñ yämik täñkuk.
- 45 Butewaki nadäñ yämiñpäñ topmäk-topmäk kubägän ämawebeniye kät bian täñkuko u juku piñpäñ nadäñ yämik-inik täñpäñ jop yabäñ oretkuk.
- 46 Yabäñ oretkañ äma komi epän yämani u täñpewän ämawebeniye gämoriken itkuño unita butewaki nadäñ yämiñkuñ.
- 47 Eruk Ekäni Anutunin, ude täñkuno unita nin udegän täñkentäñ nimiñpäñ guñ äbot täño komi epänken itkamäñken ño nanik äneñi nimagut yäpmäñ äpämañ kuyi! Ude täñiri bänep täga nadäñ gamiñpäñ wäpka kudupi u täga api ganiñoret täne.
- 48 Eruk ämawebe, Ekäni, Isrel täño Anutu u iniñ oretna! Apiñotä tärek-täreki nämo pen inide iniñoret täkäna!
Unita kudup ñode yäna; U Bureni. Ekäni wäpi iniñ oretna!

107

Anututä komi epänken nanik yämagutkuko unita oretoret kap tewani

- 1 * Ekäni iniñ orerut! Uwä täñ-bumbum mähe-mi-inik. Unitä iron täñ nimik täyak uwä paot-paori nämo patkukotä pätak.
- 2 Ekänitä komi epänken nanik tämagurani in kudup Ekäni iniñoret man ude kañ yäwut.
- 3 Ekäni uwä ämawebe komeni komeni kuñtäñpä kuñkuño u äneñi yämagutpäñ kubäkengän yepmañkuko unita yäñpäñ ude kañ yäwut!
- 4 Komeni komeni kuñtäñpä kuñkuño uken nanik ätutä kome kawuki bämopiken kuñatkañ yotpärare kubäken päñku itta kädetta ñoba kuna-kuna täñtän kuñatkuñ.
- 5 U ketem ba umeta bumta yewäkañ ñoken kumne yäñ nadäñkuñ.
- 6 Komi bäräpi u gänañ itkañ Ekäniken gera yäñirä ketäreñ yämiñkuk.
- 7 Ketäreñ yämiñpäñ yämagut yäpmäñ yotpärare eñi täga täñpäñ itnañiken u ahäñkuñ.
- 8 Unitä ämawebe u Ekäni täño iron tärek-täreki nämo unita yäñpäñ bänep täga pähap nadäñ imik täkot. Ekäni uwä komen äma täñkentäk säkgämän täñ yämik täyak.
- 9 * U äma umeta yenirä ume yepmäñ towiwän nañpäñ täga it täkañ. Ba äma nakta yek täkañ u ketem tägatäga yepmäñ towiwän nañ tokñeñpäñ it täkañ.

* **106:38:** Nam 35:33 * **106:40:** Het 2:14-18 * **107:1:** 1Sto 16:34; 2Sto 5:13, 7:3; Esr 3:11; Sam 100:5, 106:1, 118:1, 136:1; Jer 33:11 * **107:9:** Sam 34:10; Luk 1:53

- 10* Eruk, ämawebe kuṅtäṅpä kuṅkuṅo u ätutäwä yen terak komi enjiken bipmäṅ urani gänaṅ itkaṅ komi bumta nadäk täṅkuṅonik.
- 11 U imata, Anutu ärowani unitäṅo manta mäde ut imiṅpäṅ iniken gärip iwarani unita.
- 12 Ude täṅkuṅo unita Ekänitä komi epän pähapken yepmaṅkuk. Ude yepmaṅjirän kehäromini paoräkaṅ kwaiṅ äronṅtäṅ kuṅatkuṅ. Täṅkentäṅ yämikta äma kubä nämo itkuk.
- 13 Komi epänken ude itkaṅ Ekäniken konäm butewaki gera yäṅkuṅ. Yäṅjirä nadäṅ yämiṅpäṅ komi butewaki nadäṅkuṅo u ketäreṅ yämiṅpäṅ yämagutkuk.
- 14* Bureni, u bipmäṅ urani pähap gänaṅ nanikpäṅ yen yäpmäṅ däkṅeṅpäṅ yämagutkuk.
- 15 Unita ämawebe u Ekäni täṅo iron tärek-täreki nämo unita yäṅpäṅ bänep täga pähap nadäṅ imik täkot. Ekäni uwä komen äma täṅkentäk säkgämän täṅ yämik täyak.
- 16 U komi epän täṅo yewa kehäromi yeṅ wek täyak. Ba komi eni täṅo eni kujari däpmäṅ jukut täyak.
- 17 Eruk, ämawebe kuṅtäṅpä kuṅkuṅo u ätutäwä guṅ ude äworeṅpäṅ Anututa mäde ut imiṅkuṅ. Ude täṅpäṅ momi kädet mebäri mebäri täṅkuṅo unita käyäm waki kubäken yepmaṅkuk.
- 18 Täṅpäṅ käyämtä täṅpewän ketem nakta kudup bitnäṅpäṅ pära kumäk täṅkuṅ.
- 19 Wakiinik ude itkaṅ Ekäniken gera yäṅjirä ṅode täṅkentäṅ yämiṅkuk;
- 20 U meni jinomtä yäpän tägawäpäṅ yepmaṅkuk. Awaṅ pomi terak nanikpäṅ yämagutkuk.
- 21 Unita ämawebe u Ekäni täṅo iron tärek-täreki nämo unita yäṅpäṅ bänep täga pähap nadäṅ imik täkot. Ekäni uwä komen äma täṅkentäk säkgämän täṅ yämik täyak.
- 22 Bänep täga nadäṅ imiṅpäṅ ärawa täṅ imiṅpäṅ bänep oretoret kap terak kudän täga täṅ yämiṅkuko unita yäṅpäṅ teṅ imik täkot.
- 23 Eruk, ämawebe kuṅtäṅpä kuṅkuṅo u ätutäwä monen epän täkta gäpe terak gwägu pähap terak kuṅatkuṅ.
- 24 Gwägu terak kuṅarirä Ekänitä kudän kudupi ätu pewän ahäṅjirä ṅode kaṅpäṅ nadäk täṅkuṅ;
- 25 Ekänitä yäṅjirän mäniṅ pähap kubä piäṅpäṅ gwägu täṅpewän tokätkuk.
- 26 Gwägutä tokätpäṅ gäpe pudät maṅpäṅ äronkaṅ mak täṅkuk. Ude täṅjirän äma gäpe terak kuṅatkuṅo unitä kumne yäṅ nadäṅpäṅ bumta umuntaṅkuṅ.
- 27 Umuntaṅpäṅ täṅguṅguṅ täṅkaṅ gäpetä säkgämän kukta nadäk täga kubä nämo yäpuṅ.
- 28 Ude täṅpäṅ imaka umuri pähap u gänaṅ itpäṅ Ekäniken gera yäṅjirä täṅkentäṅ yämiṅpäṅ bäräpi u ketäreṅ yämiṅkuk.
- 29 Täṅpäṅ Ekänitä äneṅi yäṅjirän mäniṅ pähap u paorirän gwägu wareṅi nämo patkuk.
- 30 Eruk gwägu wareṅi nämo parirän kaṅpäṅ bänep oretoret pähap täṅkuṅ. Ude täṅjirä Ekänitä yäṅ-yäkṅat yäpmäṅ päṅku kome kunayäṅ nadäṅkuṅken u yepmaṅkuk.

* **107:10:** Jop 36:8; Ais 9:2, 42:16; Luk 1:79 * **107:14:** Sam 68:6, 146:7; Apos 12:7

- 31 Unita ämawebe u Ekäni täño iron tärek-täreki nämo unita yänpän bänep täga pähap nadän imik täkot. Ekäni uwä komen äma täñkentäk säkgämän täñ yämik täyak.
- 32 Unita Anutu täño ämawebekät käbeyä tänpän Ekäni wäpi pähap yänpän punin unuken kañ yäpmän akuwut! Ba äma ekäni ekäni täño käbeyäken udegän Ekäni wäpi biñam yänpän kañ oran imik täñput.
- 33 Tänpäkañ Ekänitä kome täga tänpewän ume täpuri ba tañi kawuk tañirä kome kekeki patkuk.
- 34 Tänpän ketem pikpik komeken tänpewän mobä gäjäräk ikek patkuk. Imata, ämawebe kome uken iranitä kudän waki mebäri mebäri täñkuño unita ude täñkuk.
- 35 Ekänitä ude täñkuko upänkañ kome kawukiken yänpewän ume äpäñit, gwägu parit täñkuk.
- 36 Ude täñkañ ämawebe nakta jop irani u yepmanpänkañ kome uken yotpärare tänpän itkuñ.
- 37 Eruk yotpärare tänpän itpäñä ketem piñit wain päya piñit tänpän pewä bureni bumta ahänkuñ.
- 38 Ekänitä iron täñ yämiñirän nanak wenbäyak täñkuñ. Ba yawakiye imaka, bumta wenbäyañkuñ.
- 39 Tänpäkañ kehäromi nitek ude kadäni käronita nämo itkuñ. Nämo, iwantä abänpänä komi epän ba butewaki terak yepmanirä ämawebe jopi ude itkuñ.
- 40 Bureni, Ekäni uwä äma wäp biñam ärowani nitek täño wäpi biñam yäpmän äpani. Äma udewani yawat kireñirän kome jopiken kuñtänpä kuk täñkuñ.
- 41 Upänkañ äma jäwäri komi butewaki gänañ nanik täñken tänpän yepmankañ iron täñ yämiñirän nanakiye sipsiptä nanak wenbäyak täk täkañ ude bumta ahänkuñ.
- 42 Anututä ude täñirän ämawebe siwonitä kañpäñ bänep täga nadäk täkañ. Täñ äma wakitä kañpäñ jop, man kum it täkañ.
- 43 Unita äma nadäk-nadäk ikek in Ekäni täño kudän päke u kañpäñ nadäwä tärewut. Kañpäñ nadäwä tärewäpäñ Ekäni täño iron pähap unita yänpän-nadäk kañ täñpen kuñarut.

108

Iwantä nidäpneñ yänpän Devittä Anutuken gera yänkuk

- 1 O Anutu, bänepnatä gäka nadäkinik kehäromi täñ gamitat unita kap terak ganiñoret täyiwa!
- 2 Eruk, bänepna pidäm täyi! Udegän, wagäm gita in kap tekta pidäm täkot! Pidäm tänpän kap teñitna kome yäñewän!
- 3 Ekäni, wäpka käbop nämo api pewet! Nämo, ämawebe gäka nämo nadäk täkañ u bämopiken bänep täga terak wäpka biñam api ganiñ oreret.
- 4 Tänpäkañ Anutu, gäkä ninta butewaki nadän nimik täyan u käroni boham, kunum irepmireko ude bumik. Täñkañ ninta nadän nimikinik täk täyan u ärowani.
- 5 Unita Anutu, wäpka biñam ärowani kwawak pewi kunum gänañ ba komeni komeni ahänirän ämawebe kuduptagäntä kañ kañpäñ nadäwut!

- 6 Tānpāṅ ninta nadāṅ nimikinik tāk tāyan unita yāṅapik manna nadāṅ namiṅpāṅ ketka kehāromitā tāṅkentāṅ nimi. Ude tāṅiri sākgāmān kaṅ itna.
- 7 Anutu ini eṅiken itkaṅ ṅode yāṅkuk; Iwan tāṅo kehāromi kudup yāpmāṅ āpāṅ moreṅpāṅ oretoret terak ṅode api tāṅpet; Sekem kenta Sukot kome yāpmāṅ daniṅpāṅ āmawebenayeta api yāmet yāk.
- 8 Tānpāṅ ugān nāmo. Gileat Manase kome u imaka, nākṅo. Tāṅkaṅ Efraim kome u nākṅo kurepā ude, ba Juda kome u kehāromina kwawak pewā ahāwani yāk.
- 9 Tānpākaṅ Moap kenta Idom kometā watā epān tāṅ namik tākaṅ. Tāṅkaṅ Filistia nanik tāṅo kehāromini yāpmāṅ āpāṅpāṅ oretoret tāyat yāk.
- 10 Eruk Anutu, netātā yotpārare yewa kehāromi nitek, Idom komeken itak uken āmik tākta nāmagut yāpmāṅ kwek?
- 11 Nāmo! Gāk māde ut nimiṅkuno unita jop itkamāṅ. Gāk nintāṅo komi āmakāt āmikken bok tāga nāmo api kuneṅ ba?
- 12 Eruk Anutu, gāk tāṅkentāṅ nimiṅiri uyaku iwan tāga dāpmāṅpāṅ yāwat kirene. Amatā tāṅkentāk tāk tākaṅ u jopi, kehāromini nāmo.
- 13 Unita nadākamāṅ! Anutu, gākkāt bok uyaku iwan tāṅo kehāromini tāga api yāpmāṅ āpne!

109

Äma kubätä Anutuken butewaki man ṅo yāṅkuk

- 1 Anutu, nāk ganiṅoret tāyat unita nadāṅ āwarākuk nāmo tāṅpen.
- 2 Nāmo, äma wakiwaki tāṅpani ba jop manman yāwanitā nāk jop man nākṅatpāṅ nut tākaṅ.
- 3 Mebārini nāmo, man waki nāwetpāṅ jop nepmāṅjit tākaṅ.
- 4 Not tāṅ yāmiṅpāṅ tāṅkentāṅ yāmikta yāṅapik man yāk tāyat upāṅkaṅ nanin wārāt tākaṅ.
- 5 Tāṅkaṅ not tāṅ yāmiṅpāṅ tāṅkentāṅ yāmiṅira unitā kowata kokwawak nadāṅ namiṅpāṅ waki tāṅ namik tākaṅ.
- 6 Unita Anutu, iwannaye u man kābeyāken yepmanpāṅ mani nadākta äma waki kubä iwoyāṅpāṅ kaṅ te! Bureni, inikāt nanik kubätä mani kotāk yāpmāṅ daniṅpāṅ kaṅ iniṅ wārārān.
- 7 Tānpāṅ mani yāpmāṅ daniṅpāṅ äma ṅo waki tāṅpani yāṅ kaṅ yabāṅ-ahāwān. Tāṅkaṅ yāṅapik man terak yāṅikṅarani yāk tākaṅ unita imaka, wakigān yāṅ kaṅ yāwān.
- 8* Ude tāṅirān irit kuṅat-kuṅari udegān bārāṅeṅ kaṅ paorān! Paorirān moneṅ tuṅumi äma kubätä ahāṅpāṅ kaṅ korewān yāṅ nadātat.
- 9 Paorirān āperiye nanak kodāṅani kaṅ irut. Ba webeni imaka udegān, webe kajat, tākentāki nāmo kaṅ irān.
- 10 Nanakiye kome kujari nāmo ude itkaṅ āriṅ tāpātek tāṅtāṅ kaṅ kuṅarut! Ude tāṅtāṅ kuṅarirā tāhani wārāmupāṅ kaṅ yāwat kireṅ pewākut!
- 11 Tānpāṅ äma kubāken naniktā äma unitāṅo komeni ba moneṅ tuṅumi komi epān tānpāṅ yāpani u kudup kaṅ yomāgarut yāṅ nadātat!
- 12 Tānpākaṅ kubätä not tāṅ imiṅpāṅ āperiye nanak kodāṅani unita watā irektawā yāṅ nadātat.

* 109:8: Apos 1:20

- 13 Tänpän yeriniye mäden ahänayän täkaŋ u kudup kaŋ kumbut yän nadätat.
Tänjirä wäpita paot-inik kaŋ tänpän!
- 14 Tänpäkaŋ äbekiye oraniye täŋo kudän wakiwaki unita Ekänitä pen juku piŋpäŋ miŋi täŋo momini peŋ imektawä.
- 15 Ude täŋkaŋ ämawebetä äbot unitäŋo wäpita guŋ tak-inik tänjirä upänkaŋ Ekänitä momini pen nadän yäpmän kaŋ kuŋarän yän nadätat.
- 16 Iwanna uwä orakorak kädet täpuri kubä nämoinik täŋkuk. Nämö, u äma jopi jäwäri, täŋkentäkiye nämö u komi jop nadän yämiŋpäŋ däpmäkgän täk täŋkuk.
- 17 U tänpäwak man yähta gäripi nadänkuko unita äyänutpäŋ ini kaŋ tänpä wawut. Ba iron kädet tähta gaŋani nadänkuko unita kubätä iron nämö täŋ imek.
- 18 Tänpäwak man u tek gupi terakgän irani ude täŋkuk. Unita tänpäwak man u ini gupi kujari gänäŋ kudup umetä-yän äpmonpäŋ tokŋeŋ morewut!
- 19 Ba tektä-yän täktäki waki unitä gupi kudup uwäk täŋpipiŋpäŋ, pionpäŋ yän puŋ topmäŋkaŋ pen it täyon.
- 20 Unita Ekäni, iwanaye man waki näk peŋkentänpäŋ näwet täkaŋ unita yäyat udegän täŋ yämi.
- 21 Ude täŋkaŋ Ekäni Anutuna gäkŋa wäpka biŋam täga unita yänpäŋ täŋkentän nam. Tänpän säkgämän nadän namikinik täk täyan unita iwan keru terak nanik nämagut.
- 22 Butewaki! Näk täŋkentäkna nämö, jopi. Nadän-bäräpnatä bänepnaken komi, womäntä yän neyak.
- 23 Edap äpmonjirän edap ägoniken wärana paot täyak ude paoret yän nadätat. Mänittä gwakgwak piän äreyän tänpän kuk täkaŋ ude täŋpet.
- 24 Butewaki nadänpäŋ ketem bitnäŋkuro unita gupna kudup putärewäkaŋ kehäromina nämö, kujatna kwini unitägän itat.
- 25 * Ude irira iwanayetä nabänkaŋ nabän mägayänpäŋ yänärok näwet täkaŋ.
- 26 O Ekäni Anutuna, täŋkentän nam! Butewakika tärek-täreki nämö unita nämagut.
- 27 Ude tänjiri iwanayetä ŋode kaŋpäŋ nadäwut; Ekäni uwä täŋkentäki bureni.
- 28 Unitä tänpäwak man näwetneŋo upänkaŋ gäkä iron api täŋ namen. Komi jop namani u täŋpewi mäyäk tänjirä näk epän watä ämaka oretoret kaŋ täŋpa.
- 29 Äneŋi yäkgän ŋode täyat; Mäyäktä iwanaye tek ämet päranipän yän kumän kaŋ uwäk täwut!
- 30-31 Ekänitä äma täŋkentäki nämö itkentän yämiŋpäŋ äma wakitä kumäkta biŋam yäntäreŋ yämiŋjirä täŋkentän yämik täyak.
Unita, Anutu täŋo ämawebe käbeyä tänjirä u bämopiken itpäŋ bänep täga pähap nadänpäŋ menatä Ekäni bumta api iniŋoret täŋpet.

110

Anututä Intäjukun ämani man ŋo iwetkuk

- 1 * Ekänitä intäjukun äma ekänina ŋode iwetkuk; Ketna bure käda maŋjiriri iwankaye gämotkaken yepmaŋjira kaŋ yabä! Ude iwetkuk.

* **109:25:** Mat 27:39; Mak 15:29 * **110:1:** Mat 22:44; Mak 12:36; Luk 20:42-43; Apos 2:34-35; 1Ko 15:25; Efe 1:20-22; Kol 3:1; Hib 1:13, 8:1, 10:12-13

- 2 Nadätan? Yawetä Saion pom terak itkañ komeni komeni yabäñ yäwatta wäp
biñam gamiñpäñ ñode api gäwerek;
Iwankayeta intäjukun täñ yämiñpäñ kañ yabäñ yäwat.
- 3 Täñpäkañ iwankayekät ämik täñayäñ täkañken ämawebekayetä täñkentäñ
gamikta gupi api yäniñ kireneñ.
Täñkañ tamimañ tamimañ näburum yabäk takamäñ ude äma gubañikayetä
dubikaken ude api gäwarän täneñ.
- 4 * Yawetä ñode yäñkehärom tañkuko u äneñi nämo api wärämurek; Gäk
bämop äma tärek-täreki nämo api iren, bämop äma biani kubä wäpi
Melkisedektä itkuko ude.
- 5 Eruk, ñode nadä; Ekäni u bure kada itkentäñ gamiñkañ kokwawak täñpäñä
kome ätu täño intäjukun äma täño kehäromi api yäpmäñ äpek.
- 6 Ba guñ äbottä kowata yäpmäkta yäñtäreñ yämiñpäñ ämikken bumta
däpmäñirän ini ugän api kumäñ maneñ.
Bureni, komeni komeni täño intäjukun ämaniye täño kehäromi u kudup api
yäpmäñ äpek.
- 7 Upäñkañ intäjukun ämana gäk, ume kädet miñin säkgämän nañ täpäneñpäñ
iwan täño kehäromi kudup yäpmäñ äpäñ moreñpäñ oretoret terak
täpäneñpäñ api iren.

111

Anutu täño ironita yäñpäñ iniñ oretna

- 1 Eruk, Ekäni wäpi iniñ oretna!

Anutu täño ämawebeniye täga u käbeyä täñirä näk bämopiken itkañ bänepna
gupna nadäk-nadäkna kuduhtagän Anutu bänep täga man iwet täyiwa!

- 2 Ekäni u epän tägagämän täk täyak. Täñirän ämawebe epäni unita gäripi nadäk
täkañ uwä Anutu täño täktäkita juku piñtäñ kuñat täkañ.
- 3 Bureni-inik! Epän Anututä täk täyak u tägagämän-inik. Unita nadäwa inide
kubä täk täyak. Täñkañ kudän siwoñini uwä paot-paori nämo. U pen api
it yäpmäñ ärowek.
- 4 Kudän kudupi Ekänitä täk täyak u inide kubä täk täyak. Unita bäräñeñ nämo
guñtak takamäñ. U butewaki pähap nadäñ nimiñpäñ iron täñ nimik
täyak.
- 5 Ämawebe orañ imik täkañ u Ekänitä ketem yepmäñ towik täyak. Ba topmäk-
topmäk ninkät täñkuko unita nämo guñtak täyak. Nämo inik!
- 6 Täñpäkañ äbot ätu täño kome, iniken ämawebeniye yäniñ kireñkuko uwä
iniken kehäromini kwawak pewän ahäñkuk.
- 7 Bureni-inik! Imaka u ba u täk täyak uwä kädet siwoñi terakgän täk täyak.
Man kädet ba jukuman niwet täyak u kuduhtagän täga täñkentäñ nimek.
Man jopi kubä nämo niwet täyak!
- 8 Ba unitäño бага man kubä nämo inik api paorek. Nämo, uwä kudup
siwoñigän peñkuko unitä pen api it yäpmäñ ärowek.
- 9 Täñpäkañ Ekäni u ämawebeniye nin komi epänken nanik nimagutpäñ ninkät
topmäk-topmäk täga, tärek-täreki nämo täñkuk.
Unita ñode yäna; Anutu u kudupi, tägagämän-inik.

* **110:4:** Hib 5:6, 6:20, 7:17, 7:21

- 10 * Unita ämawebe, in ɲode nadäwut; Äma kubä nadäk-nadäk ikek ude kaɲ irayän nadäɲpänä, eruk, Ekänita umuntaɲpän oraɲ imek. Bureni, ämawebe Ekäni täɲo man buramik täkaɲ uwä nadäk-nadäk täga nitek.

Unita Ekäni wäpi iniɲ oretpän pen iniɲoret täkäna!

112

Anutu oraɲ imanitä säkgämän-inik api itneɲ

- 1 Ekäni wäpi yäpmän akuna! Äma Anutu oraɲ imik täkaɲ uwä Ekäni täɲo oretoret terak kuɲat täkaɲ. Äma udewanitä Anutu täɲo man buramakta gäripi nadäk täkaɲ.
- 2 Äma udewani täɲo äbekiye oraniyetä kome terak kehäromigän api itneɲ. Siwoɲi äma täɲo nanakiyetä Anutu täɲo täɲkentäk ikek api itneɲ.
- 3 Äma udewani täɲo äboriyeken iron pähap ahän bumbum api täɲ yämek. Täɲpän tärek-täreki nämo, säkgämän pen api irek.
- 4 * Jop manman nämo yäwani ämata bipmänurani gänäɲ penyänek pähap api ahän yämek. Täɲpäkaɲ äma siwoɲi, bänep iron täɲpani ba äma ätuta täɲkentän yämani unita penyänek api ahän yämek.
- 5-6 Äma noriyeta butewaki nadän yämik täkaɲ uwä säkgämän kuɲat täkaɲ. Täɲpän äma monen epän siwoɲigän, tänyäkɲarani nitek nämo täk täkaɲ uwä oretoret terak kuɲat täkaɲ. Äma udewani täɲo kehäromi pen api irek. Äma mäden ahänayän täkaɲ unitä wäpi biɲam pen api yän yäpmän äroneɲ.
- 7 * Äma udewanitä bäräpi kukɲi käda ahänirän nadäɲpän nämo umuntak täkaɲ. Bänepitä Ekäni kwasikotpän unita nämo kwitak täkaɲ.
- 8 Äma udewanitä bätakigän kuɲatpän imaka kubäta nämo umuntak täkaɲ. Ittängän iwaniye iɲamiken kehärom taɲpän bäri kap api tenen.
- 9 * Äma udewani jopi jäwärita butewaki nadän yämiɲpän iron täɲ yämik täkaɲ. Kädet siwoɲini u paot-paori nämo api irek. Unita ämatä wäpi biɲam api yänahän yäpmän kuneɲ.
- 10 Täɲpäkaɲ äma wakitä u kaɲkaɲ kokwawak nadäk täkaɲ upänkaɲ gupi pewä putärenirän meni nänäm tawäpän ämik täkta täɲpäwak täkaɲ. Täɲpän imaka täga kämi yäpmäktä itsämäk täkaɲ uwä bureni nämo yäpmäk täkaɲ.

113

Imaka imaka täga täɲ nimik täyak unita Anutu iniɲoret täkäna!

- 1 Ekäni iniɲoret täkäna!

Ekäni täɲo epän watä ämaniye nin u wäpi iniɲoret täkäna! Äneɲi yäwa! Ekäni wäpi yäpmän akuna!

- 2 Yänetak bipmängtak tärek-täreki nämo iniɲoret täkäna!

- 3 Ämawebe kukɲi kukɲi nanik in imaka, kudup Ekäni wäpi iniɲoret täkot!

* **111:10:** Jop 28:28; Snd 1:7, 9:10 * **112:4:** Jop 11:17; Sam 97:11 * **112:7:** Sam 57:7, 64:10
* **112:9:** 2Ko 9:9

- ⁴ Ekänitä ämawebe komeni komenita intäjukun-inik it nimik täyak. Wäpi biñamtä imaka imaka kome terak ba kunum gänañ itkañ u kumän yärepmitak.
- ⁵ Ekäninin Anutu udewani kubä nämo itak! Nämoinik, Ekäninin u punin-inik unu it täyak.
- ⁶ Bureni, u punin-inik unu it täyak upañkañ kunum kenta kome unita nadänpäñ etä päpä yabäñ yäwat täyak.
- ⁷⁻⁸ Ekäninin kudän tägagämän täk täyak. U äma äpani-inik, jopi jäwäri täñkentäñ yämiñpäñ yepmañpäñ äma wäpi biñam ikekkät kentänpäñ it täkañ.
- ⁹ Täñpäkañ webe äruñ iranita nadäñ yämiñirän nanak bäyañkañ oretoret pähap nadäk täkañ.

Unita Ekäni iniñoret täkana!

114

Ekänitä ämawebeniyeke kudän kudupi pewän ahäñkuñ

- ¹⁻² * Kadäni Isrel nanik Jekop täño äbot unitä Isip komeken nanik äpämañ kuñkuño uken, Juda äbot u Ekäni täño kudupi ämawebe ude äworenkuñ. Bureni, kadäni ugän Isrel ämawebetä Ekänitä inita biñam täñkuñ.
- ³ * Kadäni uken Gwägu Gämänitä Ekäni kañ-umuntañ ämetpeñ kuñkuk. Ba kadäni kubä Jodan ume imaka, bitnänpäñ itkuk.
- ⁴ Täñkañ pom tañi tañi oretoret täñpäñ memetä-yäñ tubupentäñ kuñirä, täpuri täpuriwä udegän sipsiptä-yäñ tubupentäñ kuñkuñ.
- ⁵ Eruk näwerut; Gwägu, gäk imapäñ kañkañ metäñpeñ kuñkun? Ba Jodan ume, gäk ima mebärita äpäkta bitnänpäñ itkun?
- ⁶ E, pom tañi tañi, in ima mebärita memetä-yäñ tubupentäñ kuñkuñ? Ba täpuri täpuri in udegän, imapäñ kañkañ sipsiptä-yäñ tubupentäñ kuñkuñ?
- ⁷ Ai, kome pähap, Yawe, Jekop täño Anututä äbäñirän kañkañ inamiken bäromtä!
- ⁸ * Imata, Ekäni uwä yäñpewän mobä kehäromi kubätä imärirän ume gwägu ahäñkuk. Ba yäñpewän geñi kawukiken ume dapuri äpuk.

115

Anutu bureni u kubägän itak

- ¹ Ekäni, nintäño wäpnin biñam punin nämo irek. Nämo, nin täga nämo! Gäkñaken wäpka biñam peñyäñek ikek unitägän punin kwawakinik it täyon, gäk nadäñ nimikinik täñpäñ nämo nipmak täyan unita.
- ² Guñ äbottä sära man ñode imata niwet täkañ; Anutujin u de itak?
- ³ U nämo nadäkañ? Nin täño Anutu u kunum gänañ kehäromi nikek itak. U itkañ imaka kubä täñpayäñ nadänpäñä u bureni gän täk täyak.
- ⁴ * Täñ äma unitäño anutuwä siliwa kenta gol mobäpäñ keritä inñitpäñ puñ gatänpäñ pek täkañ.
- ⁵ U meni nikek täk täkañ upañkañ meni man täga nämo yäneñ. Ba dapuri nikek täk täkañ upañkañ dapuri wareñ täga nämo täneñ.
- ⁶ Ba jukuni nikek täk täkañ upañkañ man täga nämo nadäneñ. Ba inami nikek täk täkañ upañkañ imaka kubä täga nämo piäñ nadäneñ.

* **114:1-2:** Kis 12:51 * **114:3:** Kis 14:21; Jos 3:16 * **114:8:** Kis 17:1-7; Nam 20:2-13 * **115:4:** Sam 135:15-18; Jer 10:5; Rev 9:20

- 7 Keri nitek tāk tākaŋ upāŋkaŋ keri wareŋ tāŋpāŋ imaka kubä täga nämo inŋitneŋ. U kuroŋi nitek tāk tākaŋ upāŋkaŋ kädet täga nämo kuneŋ. Ba wareŋ tāŋpāŋ māmä täga nämo täneŋ.
- 8 Unita äma imaka udewani tāŋpani, ba äma unita nadāŋ yämik-inik tāk tākaŋ u imaka, imaka wārani tāŋpāŋ nadāŋ yämineŋo udewanigān api äworeneŋ!
- 9 Eruk, Isrel ämawebe, Ekänijin tāŋkentāŋ tamiŋpāŋ watä it tamik täyak unitagān nadāŋ imikinik tāŋput.
- 10 Anutu tāŋo bämop äma, in udegān tāŋkentāŋ tamiŋpāŋ watä it tamik täyak unita Ekäni unitagān nadāŋ imut.
- 11 Bureni, ämawebe Anutu bureni u iniŋ orerani in kudup Ekäni tāŋkentāŋ tamiŋpāŋ watä it tamik täyak unitagān nadäkinik tāŋput.
- 12 Ekäni u ninta nämoinik guŋtak täyak. Nämo, u Isrel ämawebe ba Anutu tāŋo bämop äma ninta nadāŋ nimikinik tāŋpāŋ iron pen api tāŋ nimik tāŋpek.
- 13 * Anutu u ämawebe kuduptagān, äpani ba ärowani iniŋoret tākaŋ unita iron api tāŋ yämek.
- 14-15 Ekäni kunum kenta kome pewän ahāwani unitä yeri kon tāŋ tamiton. Kon tāŋirān nanak weŋ bäyak pen kaŋ tāŋ yäpmāŋ kut! Ba nadāŋ tamiŋirān nanakjiyetä udegān kaŋ tāŋ yäpmāŋ kut!
- 16 Tāŋpākaŋ kunum uwä Ekänitä inita biŋam. Tāŋ kome uwä ninta ninin kireŋkuk.
- 17-18 Unita ämawebe kodak irani nin, Ekänita bänep täga tärek-täreki nämo nadāŋ imik tākäna. U imata, kumāŋpeŋ pāŋku kum irit komeken naniktä Ekäni täga nämo iniŋ oretneŋ.
Eruk, Ekäni wäpi iniŋ oretna!

116

Ekänita bänep täga kap tewani

- 1 Ekäni tāŋkentāŋ nam yāŋpāŋ gera butewaki terak yāŋira nadāŋ namik täyak unita Ekänita gäripi pähap nadätat.
- 2 * Näkŋo gerata juku pek täyak unita näk it yäpmāŋ kwayāŋ täyat ude Anutu iniŋoret yäpmāŋ kaŋ kwa.
- 3-4 * Näk pära kumāŋpāŋ unita bumta umuntaŋkut. Kadäni uken Ekänita gera yāŋpāŋ ŋode yāŋkut; Ekäni, butewaki nadāŋ namiŋpāŋ tāŋkentāŋ nam! yāŋ yāŋkut.
- 5 Ekäni uwä ninta bänep täga nadāŋ nimiŋpāŋ tāŋkentāŋ nimik täyak ba butewaki nadāŋ nimik täyak.
- 6 Bureni! Äma ätu ini täga nämo tāŋkentānaŋi uwä Ekänitä tāŋkentāŋ yämik täyak. Näk ude itkuro upāŋkaŋ tāŋkentāŋ namiŋkuk.
- 7 Tāŋpāŋ Ekänitä näk nabāŋ näwatpāŋ tāŋkentāŋ namiŋkuko unita apiŋo imaka kubäta nadäwätäk nämo tāk täyat.
- 8 Näk konām kottäyiwa Ekäni gäkä naniŋ bitnäŋpāŋ konāmna pito ärut namiŋpāŋ nepmäŋit näwatkun.
Näk kumbayāŋ tāŋkuropāŋ Anutu gäkä tāŋkentāŋ namiŋkun.
- 9 Unita näk kome terak irayāŋ täyat uwä Ekänikät bok api it yäpmāŋ kuŋatde.

* **115:13:** Rev 11:18, 19:5 * **116:2:** Sam 17:6, 40:1 * **116:3-4:** Sam 18:4-6

- 10 * Nāk bumta wayat yāṅ nadāṅkuro upāṅkaṅ Ekāni jop waki nadāṅ imiṅkut.
 11 Tāṅpāṅ nāk āma tāṅo manta nadāwa bureni nāmo tāṅpākaṅ Anutugān nadāṅ imiṅkut.
- 12 Ekānitā sākgāmān tāṅ namiṅ yāpmāṅ ābuko unita kowata jide api tāṅ imet?
 13-14 Nāk nadātat! Ude api tāṅ gamet yāṅ yāṅkehārom taṅkuro unita āmawebe kudup iṅamiken ṅode tāga api tāṅpet;
 Anututa iron imikta wain ume gāripi nitek inita biṅam kaṅ piṅ ima,
 Ekānitā nāmagutkuko unita kowata.
 Ude tāṅkaṅ Ekāniken yāṅapik man api yāwet.
- 15 * Tāṅpākaṅ Ekānitā āmawebenyeta nadāwān ārowani tāk tākaṅ. U kubātā kumāṅirān nadāwān jopi nāmo tāk tāyak.
 16 Unita Ekāni, ṅode gāwera; Nāk gākṅo epān āmaka ude kuṅat tāyat, meṅnatā kuṅat tāṅkuko ude.
 Nāk yentā topmāṅpāṅ nepmaṅkuṅopāṅ gākā pit namiṅkun.
 17 Unita nāk gāka bānep tāgata iron tāṅ gamiṅpāṅ api ganiṅ oreret.
 18 Tāṅpāṅ nāk ude api tāṅ gamet yāṅ gāwetkuro ude āmawebekaye iṅamiken api tāṅ gamet.
 19 Ekāni, nāk tāṅpayāṅ tāyat u Jerusalem kudupi yotkaken api tāṅ gamet.

Unita Ekāni wāpi yāpmāṅ akukot!

117

Āma uken-uken nanik Ekāni wāpi iniṅoret tākot!

- 1 * Āma ābori ābori, in Ekāni iniṅ orerut! Āmawebe kuduṅtagān in wāpi biṅam yāpmāṅ akuwut!
- 2 Ekānitā ninta gāripi pāhap nadāṅpāṅ wari wari nadāṅ nimikinik tāk tāyak. Unita iniken yāṅkehāromtak man bian yāṅkuko udegān iwatpāṅ nāmoinik api nipmaṅpek.

Unita āmawebe kuduṅtagān Ekāni wāpi iniṅoret tākāna!

118

Anututā tāṅkentāṅ yāmiṅkuko unita nadāṅpāṅ bānep tāga man yāṅkuṅ

- 1 * Ekāni nadāṅ nimik tāyak unita bānep tāga man iwet tākāna. Bānep iron tārek-tāreki nāmo tāṅ nimik tāyak.
 2 Unita Isrel āmawebe ṅode yākot; Bānep iron tārek-tāreki nāmo tāṅ nimik tāyak!
 3 Anutu tāṅo bāmop āma udegān ṅode yākot; Bānep iron tārek-tāreki nāmo tāṅ nimik tāyak!
 4 Āmawebe Anutu tāṅo man buramik tāk tākaṅ unitā ṅode yāk tākot; Bānep iron tārek-tāreki nāmo tāṅ nimik tāyak!
- 5 * Nākā bārāpi taṅi kotaṅpāṅ Ekānita gera yāṅkut. Gera yāṅjira nadāṅpāṅ Ekāni uwā bārāpina ketāreṅ namiṅirān pidām taṅkut.
 6 * Ekāni uwā nākkāt irirān nāmo api umuntāwet. Nāmo, āmatā imaka kubā tāṅ namikta nāmo umuntak tāyat.

* **116:10:** 2Ko 4:13 * **116:15:** Sam 72:14 * **117:1:** Rom 15:11 * **118:1:** 1Sto 16:34; 2Sto 5:13, 7:3; Esr 3:11; Sam 100:5, 106:1, 107:1, 136:1; Jer 33:11 * **118:5:** Sam 18:19, 120:1 * **118:6:** Sam 56:4, 56:11; Ais 51:12; Hib 13:6

- 7 Ekäni näkkät it täkamäk. Täñkañ ini täñkentäñ namik täyak unita kämi iwanaye däpmäñirän api yabäwet.
- 8 Bureni! Äma täño täktäki-tagän nadäñitna ärowani nämo täñpöpäñ Anututagän nadäñ imikinik täñpeñ kuñatneño u tägagämän.
- 9 Komen äma täño täñkentäk u äpanigän. Ekäni täño täñkentäk u ärowani.
- 10 Unita iwan mäyaptä it gwäjiñ naminikuñopäñ Ekäni täño wäpi terak kehäromini yäpmäñ äput.
- 11 Näk it gwäjiñkuñopäñ Ekäni täño kehäromi terak däput.
- 12 Iwanayetä nämäk-nämäktä nintä terak bipmäk täkañ ude täñkuño upäñkañ däpmäñ-pewa kumbuñ, kädäptä tepärañ bäräñeñ ijiñ paot täkañ ude. Ekäni täño kehäromi terak däpmäñ moreñkut.
- 13 Ämik pähap täñpäñ nepmäñitpäñ nutnayäñ täñirä Ekänitä täñkentäñ naminirän nämo nutkuñ.
- 14 * Bureni, Ekänitä kehäromi pähap naminpäñ täñkentäñ namik täyak. U wakiken nanik nämagutkuk.
- 15 Täñpäñ unita Anutu täño ämawebe tähaniken iniñoret kap teñit gera ñode yäk täkañ;
Anutu täño kehäromitä epän kehäromi-inik täk täyak! yäk.
- 16 Ekäni täño kehäromitä täñkentäñ naminirän iwan täño kehäromi yäpmäñ äpumäñ.
- 17 Näk pengän ñode nämo api kumbet. Nämo! Näk kodak itkañ Ekäni täño täktäki unitäño manbiñam api yäñahäk täñpet.
- 18 Bureni, Ekäni uwä kumäñ-kumäñ nutta bitnäñpäñ näk yäpä-siwonjtakta komigän naminjuk.
- 19 Unita kudupi yot yäma dät naminirä äro Anutu wäpi yäpmäñ akwa!
- 20 Ño ñowä Ekäni täño yäma, ämawebe siwoñi kuñarani unitägän täga äroneñ.
- 21 Ekäni, gäk näkño yäñapik man nadäñ naminpäñ täñkentäñ naminiri säkgämän it täyat. Unita ganiñ oretat!
- 22 * * Bek eñi täñpani ämatä kawä wawäpäñ gägäniken mañpä kuñkuño unitä eñi täño bek bämopi ude itak.
- 23 Imaka uwä Ekäni ini-tägän täñirän kañpäñ gäripi pähap nadäkamäñ.
- 24 Täñpäñ kadäni ñowä Ekänitä peñ naminjuk. Unita oretoret täñpäñ bänep tägagämän nadäna!
- 25 * Ekäni, gäk täñkentäñ nimi. O Ekäni, täñpewi bureni säkgämän ahäñ nimän!
- 26 * Anutu, äma gäkñaken wäpka terak äbayäñ täyak uwä kañ orañ imi. Täñiri nin udegän kudupi yot gänañ äronpäñ wäpka api yäpmäñ akune.
- 27 Ekäni ini-tägän Anutu bureni! Ini-tägän ninta watä säkgämän it nimik täyak. Unita päya päham kehap täñpäñ alta teñ äyänut täkot.
- 28 Gäk Anutuna! Bänep täga man gäwetat. Gäk Anutuna! Gäkño wäpka yäpmäñ akutat.
- 29 Eruk ämawebe ñode nadäkot; Ekänitä ninta gäripi nadäñpäñ iron täñ nimik täyak u paot-paori nämo unita bänep täga man iwet täkot.

* **118:14:** Kis 15:2; Ais 12:2 * **118:22:** Luk 20:17; Apos 4:11; 1Pi 2:7 * **118:22:** Mat 21:42; Mak 12:10-11 * **118:25:** Mat 21:9; Mak 11:9; Jon 12:13 * **118:26:** Mat 21:9, 23:39; Mak 11:9; Luk 13:35, 19:38; Jon 12:13

119

Anutu täño man u tägagämän-inik

- 1* Äma kädet siwonigän säkgämän kuñat täkañ uwä Ekäni täño oretoret terak it täkañ. Äma udewaniwä Ekäni täño man buramiwani äma.
- 2 Äma Ekäni täño kädet siwoñi iwat täkañ, äma udewani Ekäni täño oretoret terak it täkañ.
Ekäni täño kädet u iwatta gäripi pähap nadänpäñ ehutpäñ iwat täkañ.
- 3 Bureni-inik, äma udewani kädet waki iwatta bitnänpäñ Ekäni täño kädet siwoñi ugän iwat täkañ.
- 4 Anutu, gäk man kädetka siwoñi u kudup niwetpäñ ñode yäñkun; Watäni itpäñ näkñaken kädet siwoñi ugän kañ iwarut yäñ niwetkun.
- 5 Unita Anutu, näk gäkño man kädet siwoñi u iwatta gäripi pähap nadäk täyat udegän wari wari kañ iwat tänpa yäñ nadätat!
- 6 Bureni, gäkño jukuman kuduptagänta ket nadänpäñ kuñarayäñ täyat uwä momi tänpäñ nämo api mäyäk täwet.
- 7 Ekäni, kadäni gäkño man kädet siwoñi yänpäñ-nadäk tänpayäñ täyatken uken bänepna säkgämän paki-inik api irek.
Ude täñkañ gäkño wäpka biñam api yäpmäñ akuk täñpet.
- 8 Näk gäkño irit kädetka kudup iwatta nadätat unita nämo nepmanñpen.

Anutu täño jukuman buramiwani äma täño manbiñam

- 9 Äma gubañi näk jide tänpäñ kädet siwonigän täga kuñaret? Näk gäkño man iwarero uyaku äma siwoñi ude iret.
- 10* Unita Anutu, näk gäkño kädet u iwatta gäripi pähap nadänpäñ ehutpäñ iwat täyat.
Gäkä täñkentäñ naminjiri kädet siwoñita nämo bitnänpäñ ugän api iwaret.
- 11 Näk gäkken momi täñpetawä yänpäñ gäkä nanik man ugänpäñ bänepnaken pek täyat.
- 12 Ekäni, kädetka siwoñi näwetpäñ näwoñärek täñjiri ugän iwatpäñ wäpka biñam kañ ganiñ orera.
- 13 Näk kädet kuduptagän yäñahänpäñ niwetkuno u ämawebe kudup yäñahänpäñ yäwet täyat.
- 14 Ämatä moneñ tuñumta gäripi pähap nadäk täkañ u irepmitpäñ näk gäkño man iwatta gäripi udegän nadäk täyat.
- 15 Gäkño manka juku piñpäñ manka kädet siwoñi u yänpäñ-nadäk täk täyat.
- 16* Anutu, gäkño kädet siwoñi iwatta gäripi nadänpäñ gäkño mankata nämo api guñ täwet.

Ekäni täño man kädetta gäripi nadäñkuk

- 17 Unita Ekäni, epän watä ämaka näka täñkentäk säkgämän täñ naminjiri säkgämän itpäñ gäkño mangän kañ iwara.
- 18 Bänepna täño dapuri birik ärut täñpi kuñirä ijiwa-kwäpäñ man bureni gäripi nitek gäkño man kudän terak pätkañ u kudup nadäwa tärewut.
- 19 Näk kome ño terak kadäni käroñi itta biñam yäwani nämo unita gäkñaken man kädet u näka käbop nämo peñ namen. Nämo!

* **119:1:** Sam 128:1 * **119:10:** Sam 119:2, 119:21, 119:118, 119:145 * **119:16:** Sam 119:35, 119:70, 119:92-93, 119:174

- 20 Nāk gākņo manka biņam u kepma kepma yāņpāņ-nadāk tāņpāņ iwatta bānepnatā kādāp ijik tāyak.
- 21 Ekāni, nāk nadātat. Āma inita nadāwā ärowani tāņpāpāņ manka māde ut imik tākaņ u yebeņpāņ māde ut yāmiņiri paotta biņam tāk tākaņ.
- 22 Tāņpākaņ nāk gākņo man buramiņpāņ iwat tāyat unita āma udewani yabāņ āwarākuk tāņiri yāņärok ba māde kāda man wari nāmo nāwetneņ.
- 23 Bureni Ekāni, āma wāpi biņam ikektā kābeyā tāņpāņ nāk wāpna yāpmāņ āpākta yāņpāņ-nadāk tāk tākaņ upāņkaņ epān watā āmaka nāk gākņo jukuman ehutpāņ yāņpāņ-nadāk api tāk tāņpet.
- 24 Imata, gākņo jukuman unitā bānepna tāņpidām taņpāņ kādet nāwoņäreķ tāyak.

Anutu tāņo бага man ehutpāņ iwatkuk

- 25 Wāra! Iwanayetā nāk nutpāņ nāwat kireņpewā kehāromina kudup paotak unita gāk bian nāwetkuno ude tāņkentāņ namiņpāņ kehāromi āneņi namisi.
- 26 Irit kuņat-kuņatna tāņo mebāri kudup yāņahāņpāņ gāwerira kowata nāwetkun.
Unita apiņo gākņaken man kādet u nāwetpāņ nāwoņäresi!
- 27 Tāņpāņ nadāk-nadākna tāņpewi pirāreņjirān gākņo jukuman nadāwa tārewākaņ kudān kudupi tāņkuno unita kaņ juku piwa.
- 28 Wāra! Butewakitā nutpewān kumbet yāņ nadātat unita nāwetkuno udegān kehāromi āneņi namisi.
- 29 Tāņpākaņ bānepnatā tāņ-nākņat-pewān kādet wakiwaki tāņpetta yāņpāņ бага peņkireņpāņ yewa tāņ namisi.
Tāņpāņ bānep tāga nadāņ namiņpāņ бага manka nāwetpāņ nāwoņäreķ tāyi.
- 30 Imata, nāk gākņo kādet bureni iwatta iwoyāņpāņ yāņkehārom taņkut. Ude tāņkaņ man kādetka wari wari pen juku piņpāņ kuņat tāyat.
- 31 O Ekāni, nāk juku-manka iņit-inik tāņpāņ yāpmāņ kuņat tāyat unita yabāņ āwarākuk tāņiri iwantā māyāk nāmo namineņ!
- 32* Eruk, wisik-inik! Bānepna tāņpidām taņ namik tāyan unita gākņo бага man kādetka ugāņpāņ kaņ iwat tāņpa!

Nadāk-nadāk yāpmākta Anutuken yāņapiņkuk

- 33 Ekāni, бага man kādetka ket nāwoņäreņjiri nāk kādet u pen iwat yāpmāņ āroņtāņgān kaņ kumba!
- 34* Nadāk-nadāk tāņkentāņ namiņjiri бага manka buramiņpāņ kaņ yāpmāņ kuņara.
Gupna bānepna bok kaņ yāpmāņ kuņara!
- 35 Ekāni, бага manka kādetkaken yāņnākņat yāpmāņ ku. Imata, u iwat tāyatken uken bānep oretoret nadāk tāyat.
- 36* Unita bānepna tāņpidām taņjiri moneņ wādāk-wādāk tāņo gārip māde ut imiņpāņ gākņo бага man iwattagān gāripi kaņ nadāk tāņpa!
- 37 Dapunna teņ-pipiwayāņ tāyan uyakuwā imaka jopi-jopita yabāņgārip nāmo api tāņpet.
Ude tāņkaņ nāwetkuno udegān iritnata watā sākgāmān it namisi.

* **119:32:** 1Kin 4:29; Ais 60:5; 2Ko 6:11-13 * **119:34:** Sam 119:73; Snd 2:6; Jem 1:5 * **119:36:** Mak 7:21-22; 1Ti 6:10-11; Hib 13:5

- 38 Anutu, ämawebe nadäŋ gamik täkaŋ u täŋkentäŋ yämikta yäŋkehärom taŋkun.
Eruk, epän ämaka näkken udegän pewi kaŋ ahäŋ namän.
- 39 Iwantä mäyäk man näwetta umuntäyat unita nadäŋ namiŋiri kaŋ
närepmirän.
- 40 O Ekäni, бага manka ba juku-manka iwatta gäripi pähap nadätat unita
gäkŋaken nadäk siwoŋi terak iwatpäŋ irit säkgämän u namisi.

Anutu täŋo man yengämän pewäpäŋ kuŋatkuk

- 41 Täŋkaŋ Ekäni, gäk iron mäheми unita ironka u kwawak näwoŋärenpäŋ
näwetkuno udegän wakiken nanik täŋken täŋpäŋ kaŋ nämagut.
- 42 * Ude täŋ namiŋiri äma yäŋärok näwet täkaŋ unitäŋo man täga uret. Imata,
gäkŋo manta nadäkinik täyat unita.
- 43 O Ekäni, mena täŋpidäm taŋiri manka bureni u yäŋahäk täyiwa.
Imata, kehäromi kubäken nämo yäpmäk täyat, gäkŋo man terakgän yäpmäk
täyat.
- 44 Unita gäkŋo jukuman u tärek-täreki nämo buramiŋpäŋ api iwat täŋpet.
- 45 Bureni, gäkŋo jukuman iwatta nadäk täyat unita iwanayetä täga nämo api
topmäŋpäŋ nepmäŋitneŋ.
Nämo, bätakigän api kuŋaret.
- 46 Täŋpäkaŋ kome täŋo intäjukun äma inamiken gäkŋo jukuman api yäŋahäk
täŋpet.
Ude täŋira manna u utpäŋ mäyäk täga nämo api namineŋ.
- 47 * U imata, gäkŋo mankata gäripi pähap nadäŋpäŋ buramiŋira bänepnatä
pidämtak täyak.
- 48 Ekäni, man kädetskata gäripi nadäk täyat unita nadäŋira ärowani täŋpäpäŋ
yäŋpäŋ-nadäk täk täyat.

Anutu täŋo бага manta nadäwän bureni kubä täŋkuk

- 49 Ekäni, yäŋkehäromtak man bian epän watä ämaka näk näwetkuno u nadäŋpäŋ
täŋkentäŋ nam.
Man näwetkuno unitä bänepna täŋ-kehäromtak täyak.
- 50 Bäräpi kadäniken man unitä bänep kwini pewän ahäŋ namik täkaŋ ba iritna
täŋ-mehamtak täyak.
- 51 Täŋpäkaŋ butewaki pähap! Äma ärowanitä yäŋärok man bumta näwet täkaŋ.
Upäŋkaŋ näk gäkŋo man unitagän gwäk pimiŋpäŋ manka ugänpäŋ iwat
täyat.
- 52 Ekäni, бага manka bianiinik uterak kehäromi yäpmäk täyat unita u pen juku
pik täyat.
- 53 Unita äma wakiwakitä gäkŋo бага man u pekinik täŋirä yabäŋpäŋ bänepna
täŋpäwak täkaŋ.
- 54 Täŋpäkaŋ uken-uken ittäŋ kuŋat täyatken gäkŋo бага manta gäripi nadäŋpäŋ
unita kap ganiŋ ubiŋ tentäŋ kuŋat täyat.
- 55 Ekäni, bipani bipani näk gäka juku pik täyat. Täŋkaŋ бага manka u nämo
api pewet. Nämo inik!
- 56 Бага manka wari wari iwat täyat unitä bänepnaken oretoret pewän ahäk
täkaŋ.

Anutu täŋo бага man iwatta gäripi nadäŋkuk

* 119:42: Sam 102:8, 119:39; Snd 27:11 * 119:47: Sam 119:16, 119:97, 119:127, 119:159

- 57 * Ekäni, gäk it namitan unita imaka gäripi nitek äneji kubäta nämö wäyäknek täyat.
Mebäri unita gäkno man kädet kudup iwatta nadänpän yänkehärom tanjut.
- 58 Tänpäkan Ekäni, gäk bian tänkentän namikta yänkehäromtak man yänkun.
Unita gäkno man u nadänpän tänkentän namikta bänep nadäk-nadäkna kudup gäkagän ganiñ kiretat.
- 59 * Näk irit kuñat-kuñatna täño mebäri kudup nadäwa-tärewäpän apiño gäkno man buramiñpän iwatta bänep peyat.
- 60 Unita gäkno jukuman iwatta kämi kan yänkan nämö itsämän yäpmän kwet.
Nämö, pengän yäput peyat no.
- 61 Bureni, äma wakitä näk nutta nadänpän buñep täñkuño upänkan näk bänepna äreyäwäpän gäkno jukuman unita nämö guñ täyat.
- 62 Nämoinik, gäkno бага manka siwoñi unita nadänpän ganiñ oretta bipani bämop-inik akuk täyat.
- 63 Ba ämawebe gäk oran gamiñpän juku-manka iwat täkan ukät not tänpän kuñat täkamän.
- 64 Bureni Ekäni, kome no terak ironka tokneñ pätak. Unita man kädetka täño mebäri näwetpän näwoñäreñiri kan nadäwa tärewut!

Ekäni täño бага mantä täga tänkentän nimek

- 65 Ekäni, tänkentän namikta yänkuno u iwatpän epän ämaka näka säkgämän täñ namik täyan.
- 66 Näk бага mankata nadäkinik täyat unita nadäk-nadäk täga namiñiri бага man täño mebäri kan nadäwa tärewut.
- 67 * Tänpäkan bian goret kuñatkuro unita yäpä-siwoñtakta komi namiñkun. Ude täñiri eruk apiño gäkno man buramitat.
- 68 O Ekäni, tänkentän namik täyan u tägagämän. Gäk orakorak täño mähemi bureni.
Unita gäkñaken man kädetka täño mebäri näwetpän näwoñäreñi täyi.
- 69 Äma ärowani näka jop manman yäk täkan upänkan bänep nadäk-nadäkna kudup gäkno juku-manka uteragän pek täyat.
- 70 Tänpän äma ärowani uwä bänep nadäk-nadäki kumbani upänkan nähä juku-manka unita gäripi pähap nadäk täyat.
- 71 Tänpäkan nadätat; Komi nadän itkuro u tänkentän namiñkun.
Unitä bänepna yäpmän sukurenpewän bänep nadäk-nadäkna pewa бага manka teragän kuyak.
- 72 Unita Ekäni, apiño no ñode yäyat; Baga man mekatä pewi ahäwani unita nadäwa säkgämän-inik täyak, moneñ tunum pähapta gäripi nadäk täkan u irepmit moretak!

Anutu täño бага man u siwoñi-inik

- 73 Ekäni, gäkña ketkatä puñ gatänpän nepmankuno unita nadäk-nadäk namiñiri juku-manka unita yänpän-nadäk täk täyiwa!
- 74 Täñira ämawebe gäk oran gamik täkan u näk nabänpän no ñode nadäk täkot;
Äma no Ekäni täño jukumanta nadäkiniki kehäromi uterak pek täyak! Ude nadänpän oretoret täk täkot.
- 75 Ekäni, näk bureni no ñode nadätat; Näk yäpä-siwoñtakta komi namiñkuno uwä nadän namikinik tänpän unita namiñkun.

* 119:57: Sam 16:5 * 119:59: Mak 14:72; Luk 15:17 * 119:67: Sam 119:71; Jer 31:18; Hib 12:10-11

Tänpäkaŋ gäkŋo man kädet uwä siwoŋi-inik.

- 76 Eruk, watä epän ämaka näk täŋkentäŋ namikta bian yäŋkuno u iwatpäŋ ironka paot-paori nämo u pewi ahäŋ namiŋiri butewaki nadäwätäk terak itat ɲo täŋ-kehäromtaŋ nami.
- 77 Näk gäkŋo бага манта гäripi nadäk täyat unita butewaki nadäŋ namiŋiri äneŋi säkgämän kaŋ ira.
- 78 Tänpäkaŋ äma inita nadäwä ärowani täŋpanitä jop manman terak manken nepmak täkaŋ.
Ude täk täkaŋ unita mäyäk kaŋ yäput! Upäŋkaŋ nähä gäkŋo jukuman unita pen juku piŋpäŋ api kuŋaret.
- 79 Täŋira ämawebe gäk oraŋ gamiŋpäŋ gäkŋo jukuman nadäk täkaŋ unitägän näkken äbäkaŋ bok kaŋ itna.
- 80 Tänpäkaŋ Ekäni, gäripna ɲode pätak; Iŋamkaken täktäkna terak mäyäk yäpettawä yäŋpäŋ gäkŋo jukuman kudup siwoŋigän iwatta nadätat.

Wakiken nanik imagutta Anutuken gera yäŋkuk

- 81 Ekäni, gäkä täŋkentäŋ namikta itsämäŋ yäpmäŋ äbäŋira kehäromina paoränkaŋ kehäromina nitek nämo itat.
Upäŋkaŋ man bian yäŋkuno u bureni api täŋpen yäŋ nadäkinik täyat.
- 82 Tänpäkaŋ man yäŋkuno u bureni jidegän iwatpäŋ bänepna täŋpidäm täwayäŋ? U kakta dapun täŋ yäpmäŋ äbäŋira dapunna komi nekaŋ.
- 83 Näk imaka wawäpäŋ maŋpäkuk täkaŋ ude itat upäŋkaŋ gäkŋo juku-manka unita nämo guŋtak täyat.
- 84 Wära! Piä watä ämaka bäräpi terak it yäpmäŋ äbätat ɲo äneŋi udegän kepma bipani jide api iret?
Ba äma komi namik täkaŋ unita kowata jidegän api täŋ yämen?
- 85 Nadätan? Äma inita nadäwä ärowani täŋpani, gäkŋo бага манта mäde ut imik täkaŋ u näk täŋpäwakta näkä kädetken awaŋ änek täkaŋ.
- 86-87 U jop nadäŋ komi namik täkaŋ unita täŋkentäŋ nam! Äma udewanitä nuttäko paotnaŋipäŋ itat.
Tänpäkaŋ juku-manka kudup u siwoŋi tägagän, ämatä nadäŋpäŋ iyap taŋpäŋ yäpmäŋ kuŋatnaŋigän.
Täŋpäŋ komi butewaki terak itat upäŋkaŋ juku-manka unita mäde nämo utat.
- 88 Unita ironka tärek-täreki nämo unita yäŋpäŋ iritna täŋmeham taŋiri juku-manka, mekatä yäŋiri ahäwani u kudup kaŋ iwara.

Anutu täŋo бага man unita nadäkinik täŋkuk

- 89 * O Ekäni, gäkŋo manka u kunum gänaŋ, kehäromi tärek-täreki nämo pätak.
- 90 Ironkatä kodakitä kodaki api it yäpmäŋ kwek. Kome pähap ɲo inide itta täŋ-kehärom taŋpäŋ peŋkuno wareŋi nämo it täyak.
- 91 Imaka imaka kuduŋtagän u gäkŋo man buramiwanitä itkaŋ unita gäkŋo meka jinom terakgän it yäpmäŋ äbäŋ itkaŋ.
- 92 Tänpäkaŋ gäkŋo бага manka unita gäripi nämo nadäŋkut yäwänäku komi namiŋkuno unitä nutpewän paoram.
- 93 Upäŋkaŋ nämo! Gäk juku-manka terak iritna täŋ-mehamtaŋ namiŋkuno unita juku-manka unita wari nämo api guŋ täwet.
- 94 O Ekäni, näk gäkŋata biŋam itpäŋ gäkŋo juku-manka kadäni kadäni iwatta ehutpäŋ epäni täk täyat unita wakiken nanik nämagut.

* 119:89: Ais 40:8; 1Pi 1:25

- 95 Nadätan? Äma waki käbop itkan näk nutta täntunum täkan. Upänkan näk nadawätäk nämo tänpän gäkno jukumanta yänpän-nadäk pen tak täyat.
 96 Tänpäkan node yabänpän-nadäk täyat; Imaka kome no terak täga yän yäk takamän u kudup api paot moreneñ.
 Täñ gäkno man u imaka bureni-inik, tärek-täreki nämo, inide itta yäwani.

Anutu täño бага mantä äma no nadäk-nadäk säkgämän iminük

- 97 Wisikna! Gäkno manta gäripi pähap nadäk täyat. Tänpän unita kepma bipani yänpän-nadäk tak täyat.
 98 Jukumanka u wari wari yänpän-nadäk tak täyat unita nadäk-nadäkna uwä iwanaye täño nadäk-nadäki yärepmitak.
 99 Ba ugän nämo. Man kädetka unitagän juku pinpän kuñat täyat unita nadäk täga initat uwä yänpän-näwoñärek tänpäni ämanaye unitäño nadäk yärepmitpän initat.
 100 Ba бага manka u buramik täyat unita nadäk-nadäk äma ekäni ekänitä nadäk täkan u näkä yärepmitpän nadäk täyat.
 101 * Tänpäkan gäkno juku-manka kubä irepmiret yän nadänpän kädet waki-waki u kudup yabän umuntänpän kukni kädagän yärepmit täyat.
 102 Ekäni, gäkña-tägän meka jinom unita yänpän-näwoñärek tak täyan unita nämo guñ tänpän irepmit täyat.
 103 * Yäke! Gäkno jukuman unita nadäwa gäripi pähap, inide kubä tak täkan, imaka gäkni nitek nakta gäripi nadäk täyat unitäño gäripi irepmitak.
 104 Burenitä bureni-inik, gäkno mantä nadäk-nadäk kädet säkgämän näwoñärek täyak unita waki kädet kudupta taräki nadäk täyat.

Ekäni täño jukumantä penyänek ude täyak

- 105 * Ekäni, gäkno meka jinom u kädet kuñat-kuñatna täño topän ude täñ namitak. Täñkan kädetnaken penyänneñ namitak.
 106 Unita man kädetka siwoñi u iwatta inamkaken yänkehäromtak man yänkuro udegän api tänpet.
 107 Upänkan Ekäni, bäräpi täñitä näk nepmäñitak unita gäkña yänkuno ude iritna äneñi täñ-kehäromtäñ namisi.
 108 Tänpäkan gupe käbäñi nitek ude, ganiñoret man pewa-ärek täkan unita gäripi nadäñ namisi.
 Ude nadäñ naminkan gäkñaken manka u säkgämän näwetpän näwoñärek tak täyi.
 109 Näk kadäni kadäni kumän-kumän dubiniken it täyat upänkan gäkno juku-manka unita nämo guñtak täyat.
 110 Äma wakitä näk nepmäñitta buñep tak täkan upänkan näk gäkno man kädetka u penpän näkñaken gärip terak nämo iwat täyat.
 111 Nämoinik, gäkno juku-mankatä bänep oretoret pewän ahän namik täkan. Unita iyap tänpän tärek-täreki nämo api iwat tänpet.
 112 * Tänpän gäkno man kädetka u iwatta nadäk kehäromi peyat. U iwat yäpmän kuñtäñgän kan kumba!

Ekäni täño man käderitä watä it nimik täyak

- 113 Ekäni, äma gäk gäwaräntäktä bänep yarä pek täkan unita gañani pähap nadänkan gäkno juku-manka unitawä gäripi nadäk täyat.

* **119:101:** Snd 1:15 * **119:103:** Sam 19:10; Snd 8:11 * **119:105:** Snd 6:23 * **119:112:** Sam 119:33, 119:36

- 114 * U imata, gäk näkŋo kurepäna ba mobä käwutna, iwantä nutnayəŋ täŋirä käbop iretta.
Täŋpəkaŋ man bian yəŋkuno u bureni iwətpəŋ api täŋpen yəŋ nadäkinik täyat.
- 115 Ai! Waki täŋpani in nabä kätəŋpen kut! Näk Anutuna täŋo jukumani iwarayəŋ nadätat!
- 116 Eruk Anutu, näkŋo iritna täŋ-kehäromtakta man kehäromi yəŋkuno u juku piŋpəŋ udegän kaŋ tä.
Ude täŋiri uyaku näkŋo nadäkinikna kehäromigän itkaŋ бага manka pen täga api iwarän täwet.
- 117 Unita mehamtəŋ namiŋiri bäräpi gənaŋ nämo api paoret. Ude täŋiri juku-manka wari wari api nadəŋ gamet.
- 118 O Ekäni, näk nadätat. Gäk ämawebe gäkŋo jukuman iwatta bitnäk täkaŋ unita mäde ut yämik täyan.
Ude täŋiri täŋyäkŋarani täktäki kädet u jopi ude api täŋpek.
- 119 Täŋpəŋ, gäk ämawebe udewani kudup jiraŋ ude bumik ureŋ täŋpi kuk täkaŋ. Täŋpəkaŋ nähä gäkŋo manta gäripi pähap nadäk täyat.
- 120 O Ekäni, gäkŋo täktäka inipärik unita nadäwa umuri täŋpəpəŋ kujat kwaik täk täyat. Ba gäkŋo man kädetka unita nadäwa umuri täk täkaŋ.

Anutu täŋo jukuman iwarani

- 121 O Ekäni, näk kädet täga siwoŋi iwətpəŋ täyat unita nabəŋ äwaräkuk täŋiri iwantä näk nämo täŋpə waneŋ!
- 122 Ekäni, näk epän watä ämaka unita api täŋkentəŋ gamet yəŋ näwet.
Täŋkentəŋ namiŋiri äma inita nadäwä ärowani täŋpanitä bäräpi namineŋtawä.
- 123 Wära! Gäk bian täŋkentəŋ namikta siwoŋi näwetkuno ude täŋkentəŋ nami yəŋpəŋ dapun täŋ yəpməŋ äbəŋira dapunna komi nekaŋ.
- 124 Unita Ekäni, butewakika paot-paori nämo unita nadəŋ namisi! Täŋkaŋ gäkŋaken juku-manka u näwetpəŋ näwoŋärek täyi.
- 125 Näk epän watä ämaka itat unita gäkŋo meka jinom u nadäwa-tärektä nadäk-nadäk namisi.
- 126 Ekäni, ämawebe gäkŋo бага man irepmit täkaŋ u yabətan? Eruk, gäk bärəŋeŋ akuŋpəŋ kowata yəwoŋäre!
- 127-128 Näk kädet wakiwaki äma udewani täkaŋ unita taräki-inik nadäk täyat.
U imata, gäkŋo juku-manka unita gäripi pähap nadäk täyat, ämatä gol moneŋ säkgämän-inik unita gäripi nadäk täkaŋ u irepmitpəŋ nadäk täyat.
Ba gäkŋo бага manka u kudup iwətpəŋ täyat.

Anutu täŋo kädet iwatta gäripi nadəŋjuk

- 129 Ekäni, gäkŋo man uwä säkgämän unita buramiŋpəŋ kuŋat täyat.
- 130 * Äma kubätä gäkŋo man bänepiken penpəŋ kuŋarayəŋ täko uwä bänepiken penyəŋek api irek.
Ba guŋ äma kubätä gäkŋo man yəŋpəŋ-nadäk täŋpayəŋ täko uwä nadäk-nadäk ikek api kuŋarek.
- 131 Täŋpəkaŋ Ekäni, näk gäkŋo бага manta gäripi-inik nadäk täyat. U iwatta mena bänepna pidämtak täkamän.

* **119:114:** Sam 32:7, 91:1 * **119:130:** Sam 19:7; Snd 1:4

- 132 Unita Ekäni, ämawebe nadäŋ gamikinik täŋpanita nadäŋ yämik täyan udegän, näk nabäŋpäŋ butewaki nadäŋ namisi.
- 133 Täŋkaŋ gäkŋo mankatä kädet näwoŋäreŋirän momitä näka intäjukun nämo täŋ namek.
- 134 Täŋpäkaŋ Ekäni, täŋkentäŋ namiŋiri ämatä näka täŋpäwak täneŋtawä. Ude täŋ namiŋiri manka kaŋ buramik täŋpa.
- 135 * Gäk dubinaken itkaŋ säkgämän täŋ namiŋpäŋ gäkŋaken kädet siwoŋika kudup kaŋ näwetpäŋ näwoŋäre.
- 136 Täŋpäkaŋ Ekäni, ämawebe mäyaptä gäkŋo man nämo iwat täkaŋ unita konämna pito ume dapuriken äpäk täyak ude mak täyak.

Anutu täŋo jukuman u siwoŋi-inik

- 137 O Ekäni, kudän siwoŋi säkgämän täŋo mäheŋi u gäk. Täŋpäkaŋ gäkŋo meka jinom kudup u udewanigän, siwoŋi säkgämän.
- 138 Bureni, jukuman bian pewi ahäŋkuŋo u kudup siwoŋi tägagän, ämatä nadäŋpäŋ iyap taŋpäŋ yäpmäŋ kuŋatneŋtagän.
- 139 Upäŋkaŋ iwanayetä бага manka u mäde ut imik täkaŋ unita bänepna kädäp ude ijik täyak.
- 140 Ekäni, yäŋkehäromtak manka u pära nämo ahäk täyak. Burenigän ahäk täyak.
Unita epän watä ämaka näkä manka unita gäripi-inik nadäk täyat.
- 141 Täŋpäŋ ämatä näka nadäwä äpani, jiraŋ ude täk täkaŋ upäŋkaŋ meka jinomta nämo gaŋatak täyat.
- 142 U imata, kudän siwoŋi säkgämän säkgämän täk täyan u pen udegän api täŋ yäpmäŋ äroweno unita.
Täŋpäkaŋ бага manka u burenigän ahäŋ yäpmäŋ kukta yäwani.
- 143 Bureni, komi epän gänaŋ itat, upäŋkaŋ juku-manka unitä bänepna täŋpidäm taŋirän oretoret nadäk täyat.
- 144 Täŋpäkaŋ бага manka uwä siwoŋi tärek-täreki nämo. Unita Ekäni, nadäk-nadäk namiŋiri säkgämän kaŋ it yäpmäŋ ärowa!

Wakiken nanik imagutta Anutuken yäŋpaŋkuk

- 145 Bänep nadäk-nadäkna kudup gäkken peŋpäŋ gera yäyat. Unita Ekäni, nadäŋ namiŋiri juku-manka kudup kaŋ buramiwa!
- 146 Gäkken gera yäŋira wakiken nanik nämagut. Nämaguriri бага manka kudup u kaŋ iwara.
- 147 Täŋpäŋ gäkŋo manka unitä bureni ahäwekta nadäkinik täyat unita kome ket nämo yäŋeŋirän akuŋpäŋ täŋkentäŋ namikta gäkken gera yäk täyat.
- 148 Täŋkaŋ gäkŋo manka yäŋpäŋ-nadäk täŋpayäŋ nadäŋpäŋ bipani käroŋ päke u kodakgän it täyat.
- 149 Ekäni, ironka tärek-täreki nämo unita nadäŋ namisi. Täŋpäŋ butewakika kwawak näwoŋäreŋpäŋ iritna täŋ-kehäromtaŋ namisi.
- 150 Nadätan? Äma komi epän namik täkaŋ u dubinaken itkaŋ. Äma uwä gäkŋo jukuman iwatta bitnäc-inik täk täkaŋ.
- 151 Täŋpäkaŋ Ekäni, gäk imaka, näk dubinaken itgän täyan. Täŋpäŋ gäkŋo бага manka u kehäromigän pen itta yäŋkehärom täwani.
- 152 Bian gäkŋo juku-mankata yäŋpäŋ-nadäk ŋode täŋkut; U tärek-täreki nämo itta pewi ahäŋkuŋ.

Wakiken nanik imagutta Anutuken gera yäŋkuk

* 119:135: Sam 4:6, 119:12, 119:26

- 153 Ekäni, näk gäkŋo juku-mankata nadäŋ äwaräkuk nämo täk täyat unita komi bäräpi gänaŋ itat ŋo nabäŋpäŋ-nadäŋkaŋ täŋkentäŋ namisi.
- 154 Bian yänkehärom taŋkuno ude iwanaye inamiken näk gäarak itpäŋ täŋkentäŋ namiŋiri iwan nabä-kätäŋpeŋ kut.
- 155 Äma waki täŋpani u gäkŋo juku-manka nämo buramik täkaŋ unita gäkŋata biŋam täga nämo api yämaguren.
- 156 Upäŋkaŋ Ekäni, nähä täŋkentäŋ nam! Butewakika u ärowani pätak unita yänkuno udegän wakiken nanik nämagut.
- 157 Iwan mäyap näk täŋpäwakta it gwäjiŋ namikaŋ upäŋkaŋ gäkŋo man kädetka bureni u nämoinik irepmit täyat.
- 158 Täŋ Isrel ämawebe ätu gäkŋo manta nadäŋ parit täk täkaŋ unita kokwawak nadäŋ yämik täyat.
- 159 Täŋpäkaŋ Ekäni, gäkŋo meka jinomta gäripi pähap nadäk täyat u nabäŋpäŋ-nadäsi.
U nabäŋpäŋ-nadäŋkaŋ ironka tärek-täreki nämo unita iritna täŋ-kehäromtaŋ namisi.
- 160 * Ekäni, бага manka u bureniŋän ahäŋ yäpmäŋ kukta yäwani. Manka siwoŋi u kudup tärek-täreki nämo.

Anutu täŋo бага man iwatta gäripi-inik nadäŋkuk

- 161 O Ekäni, äma wäpi ärowani nitek ätu jop nadäŋ näk täŋpäwak täkaŋ upäŋkaŋ näk juku-manka unita nadäwa umuri täŋpäpäŋ oraŋ imik täyat.
- 162 Täŋpäŋ kudän tägatäga täkta yänkehärom taŋkuno unita nadäŋkaŋ oretoret pähap nadäk täyat.
Äma kubätä moner taŋi mämäram yäpmäŋkaŋ oretoret nadäweko ude nadäk täyat.
- 163 Täŋpäkaŋ jop-manmanta taräki-inik nadäŋkaŋ gäkŋo man kädetkata gäripi-inik nadätat.
- 164 Unita kepma kubä gänaŋ kadäni 7 ude бага manka siwoŋi unita yänpäŋ ganiŋoret täyat.
- 165 * Burenitä bureni-inik! Ämawebe gäkŋo manta gäripi nadäŋpäŋ iwat täkaŋ unitawä watä it yämiŋiri bänep kwini terakgän it täkaŋ imaka kubä täŋpewän bänep nadäk-nadäki täga nämo putärewek.
- 166 Unita Ekäni, gäk kubä-tägän wakiken nanik nämagutta itsämäŋtat. Itsämäŋkaŋ gäkŋo бага manka u iwaräntäk täyat.
- 167 Täŋpäkaŋ äneŋi ŋode yäkgän täyat; Jukumanka unita gäripi-inik nadäŋpäŋ iwat-inik täk täyat.
- 168 Bureni, gäk näkŋo irit kuŋat-kuŋatna u kudup nabäŋpäŋ-nadäwi-tärek täkaŋ unita meka jinom kudup buramik täyat.

Anututä täŋkentäŋ imikta yänapiŋkuk

- 169 Ekäni, gäkken gera yäyat ŋo nadäŋ namisi. Nadäŋ namiŋpäŋ bian yänkuno udegän nadäk-nadäk täga näwetpäŋ näwoŋärek täyi.
- 170 Yänapiŋ manna ŋo inamkaken äreŋirän yänkehäromtak manka u iwatpäŋ wakiken nanik nämagusi.
- 171 Ude täŋiri menatä gäk ganiŋoret täyiwa! Imata, gäk juku-manka kudup u säkgämän näwetpäŋ näwoŋärek täk täyan unita yänpäŋ.

* **119:160:** Sam 119:89, 119:142, 119:152 * **119:165:** Ais 32:17

- 172 * Mena tänpidäm tañiri gäkño manka kädet unita nadänpän kap ganij ubinpan tentän kuñat täyiwa, manka kudup u säkgämän siwonigän unita.
- 173 Näk gäkño man kädetka bureni iwatta yänkehärom tañkuro unita täñkentän namikta pidämtak täyi.
- 174 O Ekäni, gäkä täñkentän namikta dapun käron täñ itat ño. Ba gäkño manta bänep täga pähap nadäk täyat.
- 175 Unita Ekäni, iritna täñ-mehamtan namiñiri wäpka biñam oran gamik täyiwa. Ude täñjira manka kuduptä täñ-mehamtan namik täyon.
- 176 * Näk yawak ägwän tañpen kwani ude wani unita gäk epän watä ämaka näka wäyäkñepän nabän ahäsi.
Imata, näk gäkño juku-manka iwatta epäni kehäromi täk täyat.

120

Äma kubä Anutuken täñkentäka yänapiñkuk

Anutu iniñ oretoret käbeyä yäput pekta kap ño tek täñkuñonik.

- 1 * Bian, komi butewaki terak itkan Ekäni, gäkken yänapiñjira nadän namiñkun.
- 2 Unita apiño udegän jop manman yäwani ba täñyäkñarani äma bämopiken nanik nämagusil!
- 3 Ai, jop manman yäwani in, Anututä jide api täñ tamek? Ba komi epän jidewani upän api tamek?
- 4 Komi epän ñodewanipän api tamek; Komi äma täño päip bohamtä api tapmanpek. Ba kädäp mebetpän intä terak api piñ tábarek.
- 5 Wära! Äma waki täñpani, inta gañani pähap nadätat! In bämopjinken itkan gañani nadätat u Mesek kome ba Keda ämawebe bämopiken itkan nadäwero ude.
- 6 Bänep kwini terak itta gäripi nämo nadäk täkan u bämopiken kadäni käroni it yäpmän äbut. Unita kan pewa yän nadätat.
- 7 Imata, bänep kwini itta man yänjira unitäwä ämik mangän yäk täkan.

121

Ekäni u watä ämanin tägağämän

Anutu iniñ oretoret käbeyä yäput pekta kap ño tek täñkuñonik.

- 1 * Näk pom tañi tañi udu terak dapun käron täñ itat upänkan täñkentäkna dekaken naniktä äbänkan täñkentän namayän?
- 2 * Eruk näk nadätat, Ekäni kunum kenta kome täñ-peñkuko unitägän api täñkentän namek.
- 3 * Nadätan? Ekäni unitä gabän äwaräkuk täñjirän nämo mangurek. Nämo, watä ämaka u dämpmon nämo pat täyak.
- 4 Bureni-inik, Isrel täño watä äma unitä kodakigän itpän watä säkgämän it gamik täyak.
- 5-6 * U dubikaken itkan watä it gamiñpän äyünka ude it gamik täyak.
Ude it gamiñjirän kepma edaptä täga nämo gurek ba bipani komepaktä gäk täga nämo tänpän waneñ.

* **119:172:** Sam 51:14, 119:138 * **119:176:** Ais 53:6; Jer 50:6; Mat 18:12; Luk 15:4 * **120:1:** Sam 118:5; Jna 2:2 * **121:1:** Sam 87:1, 123:1 * **121:2:** Sam 115:15, 124:8 * **121:3:** Sam 41:2, 66:9, 127:1 * **121:5-6:** Ais 49:10; Rev 7:16

- 7 * Tänpäkaŋ Ekäni u gabäŋ gawatkaŋ imaka umuri pähapken wädäŋ tädotpäŋ gepmaŋpäŋ säkgämän api iren.
- 8 * Tänpäŋ täha penpen deken kwenopäŋ äneŋi tähaken äbeno uwä Ekänitä watä it gamiŋirän umun terak nämo api iren.
Tänpäkaŋ apiŋogän nämo gabäŋ gawarek. Nämo, watä kadäni nämo, api it gamik täŋpek.

122

Jerusalem ämawebe oretoret terak it täkaŋ

Anutu iniŋ oretoret käbeyä yäput pekta kap ŋo tek täŋkuŋonik.

- 1 * Ekäni täŋo kudupi yotken ärona yäŋ näwerirä bumta oretkut!
- 2 Eruk, ahäkamäŋ, Jerusalem täŋo yewa gänaŋ itkamäŋ ŋo.
- 3 Tänpäkaŋ Jerusalem u yotpärare tägagämän-inik. Täŋkodak täŋkuŋo unita kehäromigän, kaŋoret ikek itak.
- 4 Uken Isrel ämawebe kuduptagän Anutu täŋo jukuman iwatpäŋ iniŋ oretta ärok täkaŋ.
- 5 Ba uken Isrel täŋo intäjukun ämaniye itkaŋ ämawebeniye täŋo man epän täk täkaŋ.
- 6 Unita Jerusalem komeken iranitä säkgämän irut yänpäŋ Ekäniken ŋode yäŋapitat; Ekäni, täŋkentäŋ yämiŋiri ämawebe Jerusalem yotpärareta gäripi nadäk täkaŋ u tägagän kaŋ irut!
- 7 Ude yäŋapiŋira Jerusalem ämawebetä kwini terak irirä watä ämaniye imaka, säkgämän kaŋ irut.
- 8 Tänpäkaŋ mähemnayeta yänpäŋ äneŋi ŋode yäkgän täŋpa; Jerusalem ämawebe säkgämän, kwini terak it täkot!
- 9 Ba Ekäni Anutunin täŋo kudupi yotta yänpäŋ ŋode yäyat; Tägagän it täyon.

123

Anututagän dapun ijik täkäna!

Anutu iniŋ oretoret käbeyä yäput pekta kap ŋo tek täŋkuŋonik.

- 1 * Ekäni, ijiŋpewa kunum gäkä itkaŋ kaŋiwat epän täk täyanken ärotak.
- 2 * Tänpäkaŋ Ekäni Anutunin, watä epän äma jopitä epän mäheŋi terak it täkaŋ, ba watä epän webetä intäjukun webeni täŋo kehäromi terak it täkaŋ, nin udegän gäkagän dapun käroŋ pen api täŋ yäpmäŋ kune.
Ude täŋ yäpmäŋ kuŋtäkäna, eruk butewaki api nadäŋ nimen.
- 3 Unita Ekäni, butewaki bäräŋeŋ nadäŋ nimisi. Imata, äma wakitä waki täŋ nimik täkaŋ unita gaŋani nadäkamäŋ.
- 4 Ba tuŋum ämatä yäŋärok bumta niwet yäpmäŋ äbäŋirä äneŋi udegän nadäkta nämo nikaŋ.
Ba äma gup yäpmäŋ ärokärok täŋpanitä komi epän nimiŋpäŋ sära niwet yäpmäŋ äbäŋirä gaŋani nadäkamäŋ.
Unita Ekäni, butewaki nadäŋ nimiŋpäŋ täŋkentäŋ nimisi.

124

Anutu uwä ämawebeniye täŋo täŋkentäk

Anutu iniŋ oretoret käbeyä yäput pekta kap ŋo tek täŋkuŋonik.

* **121:7:** Sam 91:10-12 * **121:8:** Sam 113:2, 115:18 * **122:1:** Ais 2:3; Sek 8:21 * **123:1:** Sam 121:1 * **123:2:** Sam 25:15; Mal 1:6

- 1 Ekänitä nämo täñkentäñ nimiñkuk yäwänä jide tänam? Isrel ämawebe, in yänjabäk ñonikta kowata yäwut!
- 2-3 Bian ämatä kokwawak nadäñ nimiñpäñ ninkät ämik täñkuñ. Täñkuñopäñ Ekänitä nämo täñkentäñ nimiñkuk yäwänä iwantä kudup nidäpäm.
- 4-5 Umetä tokätpäñ nidäpmäñpäñ yejamäk täkañ ude tänañipäñ nämo täñkuk!
- 6 Unita nin Ekänita bänep täga nadäñpäñ iniñoret täkana! Täñpäkañ iwan yabäñ äwaräkuk täñirän nämo nidäpuñ.
- 7 Ämatä buñep täñpäkañ barak yepmäñiräkañ ehutpäñ buñep därerämutpeñ kuk täkañ nin udegän täñkumäñ. Buñep uwä däkñeñkuk. Täñpäkañ ninä apiño buñep terak nämo itkamäñ.
- 8 Ekäni, kunum kenta kome pewän ahäñkuño uniktä ini-tägän täñkentäñ nimik täyak!

125

Anututä ämawebeniye äyuj täñ yämik täyak

Anutu iniñ oretoret käbeyä yäput pekta kap ño tek täñkuñonik.

- 1 Ämawebe Ekäni terakgän yeñgämä pek täkañ uwä Saion pomtä kehäromi-inik it täyak ude bumik it täkañ.
Bäräpi mebäri mebäri ahäñirä kwainpäñ täga nämo tokät manej.
- 2 * Täñpäkañ pomtä Jerusalem yotpärare it gwäjikañ ude, Ekänitä ämawebeniye tärek-täreki nämo ude yewa täñpäñ täñkentäñ yämik täyak.
- 3 Näk ñode nadätat; Waki täñpanitä siwoñi ämawebe täño komeken watä wari nämo api itnej. Ude tänayäñ täño uwä kämiwä siwoñi ämawebe ini imaka, käderi waki iwatpäñ waki tänej.
- 4 Unita Ekäni, äma täga, gäknjo man buramik täk täkañ unita säkgämän täñ yämisi.
- 5 Täñpäkañ waki täñpanita kowata komi yämiñpäñä äma ätu gäknjo äbot täñpanipäñ gabä-kätäñpäñ mäde ut gamik täkañ u imaka, kowata komi yämisi.

Eruk, Isrel ämawebe säkgämän kañ irut!

126

Isrel ämawebetä Anututä täñkentäñ yämikta gera yäñkuñ

Anutu iniñ oretoret käbeyä yäput pekta kap ño tek täñkuñonik.

- 1 * Ekänitä komi epänken nanikpäñ yäñnikñat yäpmäñ Jerusalem yotpärareken äneñi äbäñirän ayäbu täkamäñ yäñ nadäñkumäñ.
- 2 Äneñi abäñkañ gäripi nadäñpäñ mägayäk oretoret kap teñkumäñ. Täñitna ämawebe Anututa nämo nadäñ imanitä nibäñpäñ yäñkuñ;
Ekäninitä Isrel ämawebetä täñkentäk tañi täñ yämik yäñ yäñkuñ.
- 3 Bureni, Ekäni uwä täñkentäk pähap täñ nimiñkuko unita bänep täga nadäñ imiñkumäñ.

* **125:2:** Sam 121:8; Sek 2:5 * **126:1:** Apos 12:9

- 4 Unita Ekäni, gäkä bian ude täñ nimiruno udegän komeninken äneñi kañ yäñnikñat yäpmäñ ku!
Ude täñpayäñ täyan uwä ñode bumik; Kome kawukiken ume kubat kawuk tak-inik täñpanipäñ yäñpewi iwän tañjirän kubat kawuk täwani u ume äneñi äpäk täkañ ude bumik.
- 5 * Unita nadäkamäñ; Äma kubätä apiño konäm butewaki terak ketem yeri piweko upäñkañ oretoret terak ketem bureni ahäñjirän pugerek.
- 6 Bureni, webe kubätä nadäwätäk terak yänat täñpeko upäñkañ bureni ahäñjirän kap tenpäñ oretoret terak ketem uwä enjiken yäpmäñ äbek.

127

Imaka u ba u täñayäñ yäñpäñä Anutu täño kehäromini ba nadäk-nadäki terakgän täne

Anutu iniñ oretoret käbeyä yäput pekta kap ño tek täñkuñonik.

- 1 * Äma kubätä eñi kubä täñpayäñ nadäñpäñä Ekänita nämo nadäñpäñ täñpayäñ täko uwä täñpäñ Anutu inamiken jopi api täñpek.
Ba udegän, ämatä Ekäni täño nadäk-nadäki terak äboriyeta watä nämo itnayäñ täño uwä äma unitäño watä epän u jopigän api täñpek.
- 2 Ba udegän, gäk kome ket nämo yäñeñjirän akumañ päñku epän täñ dämiñ yäpmäñ kuñiri kome bipek.
Ude täñpayäñ täno upäñkañ Ekäni nämo nadäñ imiñkañ jop täñpayäñ täno uwä epän u Anutu inamiken jopi api täñpek.
Unita nadäkañ? Ekänitä ini ämawebeniye bureni uwä yabäñ yäwatpäñ imaka imaka täñkentäñ yämiñjirän bipani säkgämän pat täkañ.
- 3 Täñpäkañ nanak bäyak täkañ uwä Ekäni täño iron. Ba nanakjiye uwä Anutu täño kon pähap.
- 4 E, äma gubañi itkañ nanakiye mäyap bäyak täkañ uwä äma unitäño kehäromi. Ironironi uwä tägañpäñ watä säkgämän api it imineñ.
- 5 Bureni, äma udewani uwä oretoret pähap terak it täkañ. Täñpäkañ iwaniyetä man epänken yepmañjirä kehärom tañpäñ täga yärepmitneñ.

128

Irit kuñat-kuñat säkgämän unitäño mebäri

Anutu iniñ oretoret käbeyä yäput pekta kap ño tek täñkuñonik.

- 1 Ämawebe Ekäni täño man buramiñpäñ nadäkinik täñpen kuñat täkañ äma udewani uwä Ekäni täño oretoret terak it täkañ.
- 2 Gäk äma udewanitä epän täñjiri bureni ahäñ gaminayäñ täkañ uwä iritka säkgämän api meham täwek.
- 3 Yen tägatä mujipi bumta pewän wädäk täkañ ude webekata nanak mäyap api bäyañ gamek. Ba nanakayetä gewet gukñitä it gwäjik täkañ ude api täneñ.
- 4 Bureni-inik, äma Ekäni täño mani buraminayäñ täño uwä irit kuñat-kuñariken imaka tägatäga udewani api ahäñ yämineñ.
- 5 Eruk, Ekäni Saion pom terak it täyak unitä iron täñ tamiton. Ude täñjirän komejin Jerusalem uwä säkgämän kañ it yäpmäñ ärowän.
- 6 Ba in kadäni käroni säkgämän itkañ orajiye ahäñjirä kañ yabäwut.

* 126:5: Jer 31:9 * 127:1: Sam 121:4, 107:1, 118:1, 136:1; Jer 33:11

Unita Isrel ämawebe inä bänep kwini terakgän kaŋ it yäpmän ärowut.

129

Isrel ämawebetä Ekänitä iwaniye täŋpāwakta yāŋapīŋkuŋ

Anutu iniŋ oretoret kábeyä yäput pekta kap ŋo tek täŋkuŋonik.

- 1 Isrel, gäk äbot yäput peŋpän ahänkunken iwankayetä komi gamiŋ yäpmän äbuŋo unitäŋo manbiŋam ŋode yāŋahä;
- 2 Äbot täpuri ude it yäpmän äbänira iwanayetä komi epän jop nadän namiŋkuŋ. Upänkaŋ nämo närepmiŋkuŋ!
- 3 U pärip-päriptä mädenaken nutpän nepmaŋpä gupna terak bäräm bäräm bumta patkuŋ.
- 4 Ude täŋ namiŋkuŋo upänkaŋ Ekäni siwoŋi täktäk kädet mähemi unitä komi epän uken nanik nämagutkuk.
- 5 Unita Saion kometa kokwawak nadäk täkaŋ uwä Ekänitä kaŋ däpmän yäwat kirewän!
- 6 U muyeŋ kome kawukiken ahänkaŋ kawuk taŋpän paot täkaŋ ude kaŋ äworewut.
- 7 U epäni nämo, jiraŋ ude. Unita ini kubäkubä jop kaŋ parawut.
- 8 Täŋirä ämatä yärepmiŋ kuŋ äbäk täŋkaŋ yabänpän kubätä ŋode nämo api yäwek; Ekäni wäpi terak kwikinik irirä Ekänitä iron täŋ tamiton yän nämo api yäwetneŋ. Nämoinik!

130

Äma kubätä Anutu butewaki nadän nami yänpän yänapik man ŋo yänkuk

Anutu iniŋ oretoret kábeyä yäput pekta kap ŋo tek täŋkuŋonik.

- 1 * Ekäni, näk bäräpi pähap nadänpän täŋkentäktä gäkken gera yäyat.
- 2 O Ekäni, gera yänjira nadän namiŋpän täŋkentän namisi.
- 3 * Ekäni, gäk mominin terak nidäpmäk täŋpi yäwänä netä itek? Nin kudup paotnam.
- 4 * Upänkaŋ, gäk mominin peŋ nimik täyan unita gäkŋa gämotka-kengän kaŋ it täna.
- 5 * Näk Ekänitä täŋkentän namän yänpän kwikinik it täyat. Näk unitäŋo mantagän nadäkinik täyat. Unitägän bänepna täŋkentän namik täyak.
- 6 * Äma epän kubä täŋpa yänpän kome bäräneŋ yänewi täŋpayän nadäk täkaŋ ude, näk Anutu bäräneŋ abä täŋkentän namän yänpän itsämän itat.
- 7 Unita Isrel ämawebe, nadäk-nadäknin Anutu-kengän kaŋ pena. Ekäni u iron tärek-täreki nämo täŋ nimik täyak ba waki keriken nanik nimagutta pidämtak täyak.
- 8 * Täŋpakaŋ mominin terak kumäk-kumäkta biŋam tänaŋipän Anututä ämawebeniye nintäŋo mominin kudup peŋ morenpän api nimagurek.

131

Ekäni terakgän yeŋgämina pewäpän it täkäna

Anutu iniŋ oretoret kábeyä yäput pekta kap ŋo tek täŋkuŋonik.

* **130:1:** Kra 3:55; Jna 2:2 * **130:3:** Sam 143:2; Rom 3:20, 3:23-24 * **130:4:** Jer 33:8-9 * **130:5:** Sam 33:20, 40:1; Ais 8:17, 30:18 * **130:6:** Sam 63:6, 119:147 * **130:8:** Mat 1:21; Tai 2:14

- 1 O Ekäni, näk gup yäpmäj ärokärok nämo täk täyat. Ba näkñata nadäjira ärowani nämo täk täyak.
Nadäk-nadäkna ärowani nitek itta ba imaka näkä täga nämo nadäwa tärenañi unita nadäwätäk wakiinik nämo täk täyat.
- 2 Ude nämo. Imaka jide pat namitak unita täga nadätat. Nanak pakitä miñjiye bakani terak nadäwätäkkät nämo, gup gapun gapun pat täkañ ude, bänepnaken ude nadätat.
- 3 Unita Isrel ämawebe, tärek-täreki nämo Ekäni terakgän yengämä pewäpäñ it täkot!

132

Saion pom täño yänpäñ man kap

- Anutu iniñ oretoret käbeyä yäput pekta kap ño tek täñkuñonik.
- 1 Ekäni, Devittä gäka yänpäñ komi epän gänañ itkuko unita nämo guñ täwen.
- 2 Täñkañ Isrel täño Anutu kehäromi gäka täñ gamikta yänkehäromtak man yänkuko u imaka, juku piwen.
- 3-5 Devit uwä yänkehärom täñpäñ ñode yänkuk; Näk eniken ba dämpmon patpatken bäräñeñ nämo api kwet. Nämo, Ekäni, Isrel täño Anutu kehäromi unitä itta kome täñ-kerutpäñ peñkañ uyaku eniken päñku orek itpäñ dämpmon täga api päret.
- 6 * * Eruk, Betlehem yotpärareken itkañ topmäk-topmäk täño kudupi gäpe u itak yän manbiñam nadänkumäj. Nadänkañ päñku Ja komeken bureni kañ-ahänkumäj.
- 7 Kañ-ahänpäñä yänkumäj; Ekäni täño eniken kuñpäñ ini irani gämoriken gwäjij-äpmon imina!
- 8 Eruk Ekäni, kudupi yotka ñoken tärek-täreki nämo itta äbi! Täñpäñ topmäk-topmäk täño gäpe, kehäromika täño wärani, ukät bok kañ äbi!
- 9 Äbänjiri bämop ämakayetä kudän siwonigän kañ täk täñput. Ude täñjirä ämawebekayetä oretoret gera kañ yäk täñput.
- 10 Ekäni, gäk intäjukun äma itta iwoyäwani Devit u imaka kubä täñ imikta yänkehäromtak man yänkun. Unita epän ämaka u mäde nämo ut imen.
- 11 * Yän-kehäromtak man iwetkuno u bureni-inik api täñ gamet yän yänkun. Gäk ñode iwetkun; Gäkño yeriken nanik kubä gäkä kumäjiri mädekaken intäjukun äma itkañ kañiwat epän täkta api iwoyäwet.
- 12 Täñpäkañ yerikaye unitä topmäk-topmäk kubägän inkät täñkuro u mäde nämo ut imiñpäñ бага man yämayañ täyat u buramiñpäñ yäpmäj kuñatnayän täño uwä, unitäño yeritä yeri intäjukun äma itta ude api ahän yäpmäj kuk täneñ.
- 13 Nadäkañ? Ekänitä Saion yotpärare inita biñam iwoyänpäñ ñode yänkuk;
- 14 Yotpärare ñowä näkä tärek-täreki nämo itkañ kañiwat epän täkta gäripi nadätat.
- 15 Saion yotpärare ñoken itkañ unitäño ämawebeniye täñ-bumbum terak api yepmäj towiwet. Täñpäñ äma jäwäri bämopiken it täkañ u imaka, ketem yepmäj towiñira nanpä tokñewäpäñ oretoret api täk täneñ.
- 16 Ude täñkañ bämop ämaniye täño epäni täñ-mehamtañ yämiñjira ämawebeniye tä kañpäñ nadänkañ kap tenpäñ oretoret gera mämä api täneñ.

* **132:6:** 1Sml 7:1-2; 1Sto 13:5 * **132:6:** 2Sto 6:41-42 * **132:11:** 2Sml 7:12-16; 1Sto 17:11-14; Sam 89:4-5; Apos 2:30

- 17* Tänpäkaŋ kome ŋoken Devit täŋo orani kubä intäjukun äma ärowani-inik ude api pewa ahäwek. Äma uwä näkŋa iwoyäwani. Kaŋiwat epän tänpayäŋ täyak u tänpewa tärek-täreki nämo pen inide api täŋ yäpmäŋ ärowek.
- 18 Täŋkaŋ iwaniye tänpewa mäyäk taŋi nadäŋirä upäŋkaŋ kaŋiwat epän tänpayäŋ täyak uwä wawaki nämo, säkgämän api it yäpmäŋ ärowek.

133

Bänep kubägän irit kädet u imaka säkgämän

Anutu iniŋ oretoret käbeyä yäput pekta kap ŋo tek täŋkuŋonik.

- 1* Anutu täŋo ämawebeniye bänep kubägän terak it täkaŋ uwä imaka säkgämän, gäripi nikek kubä.
- 2 Bänep kubägän irit kädet u orip gakaŋi säkgämän Anutu täŋo bämop äma Aron täŋo gwäkiken piŋ ibarirä iŋami dapunken yawat imiŋ äpamaŋ kotäkiken äpuŋo udewani.
- 3 Ba uwä guk näburum Hemon pom terak säkgämän mak täkaŋ u Saion pom terak mäneŋo ude.
U imata, Saion pom uken Ekänitä irit paot-paori nämo täŋo ironi nimikta yäŋkehärom taŋkuko unita.

134

Anutu wäpi biŋam iniŋoret täkäna

Anutu iniŋ oretoret käbeyä yäput pekta kap ŋo tek täŋkuŋonik.

- 1 Ekäni täŋo epän watä ämawebeniye in kudup äbut! Äbäŋpäŋ Ekäni u iniŋ orerut!
Bureni, bipani Ekäni täŋo kudupi yotken epän täk täkaŋ in udegän kaŋ täk täŋput.
- 2 Kudupi yot gänaŋ ketjin kewatpäŋ yäŋapik man yäŋpäŋ Ekäni iniŋ orerut!
- 3 Ude täŋirä Ekäni kunum kenta kome pewän ahäwani unitä Saion pom terak itkaŋ iron täŋ tamiton!

135

Anutu iniŋoret kap tewani

- 1 Ekäni wäpi iniŋ orerut!

Ekäni täŋo epän ämaniye, in wäpi biŋam yäpmäŋ akuwut!

- 2-3 Tänpäkaŋ ämawebe Ekäni täŋo kudupi yot unita watä it täkaŋ, in wäpi biŋam yäŋpäŋ iniŋ orerut.
Imata, Ekäni uwä kädet tägatäga niwoŋärek täyak ba täktäki unita kap terak wäpi iniŋ orerut!
- 4 Bureni-inik! Ekänitä Jekop täŋo äboriye, Isrel ämawebe äbot nin, inita biŋam iwoyäŋpäŋ nipmaŋkuk.
- 5 Unita näk nadätat; Ekäninin uwä ärowani pähap, imaka imaka komen ämawebetä yäniŋ oret täkaŋ ba unita umuntak täkaŋ u kudup yärepmit moretak.
- 6 Ekänitä ini imaka kubä kunum gänaŋ ba kome terak, gwägu gänaŋ ba gwägu mebäriken ban umu tänpayäŋ nadäŋpäŋä u bureni täk täyak.
- 7 Ba nadäŋirän gubam gwägätpäŋ yäpä kwiniŋirän mäniŋ pähap u gänaŋ naniktä äbäk täyak.

* 132:17: 1Kin 11:36 * 133:1: Stt 13:8

- 8 * Tänpäkaŋ Isip komeken äma ba tom nanaki ämani intäjukun nanik kudup dāpmāŋ moreŋkuk.
- 9 * Tänpāŋ Isip kome unitāŋo intäjukun äma ukāt epān ämaniyeta komi yāmikta Ekānitā kudān kudupi mebāri mebāri pewān ahāŋkuŋ.
- 10 Eruk ude tāŋkaŋ ämawebe komeŋi komeŋi tāŋo intäjukun äma u kumāŋ-kumāŋ dāpmāŋpāŋ ämawebeniye tāŋo kehāromini yāpmāŋ āpuk.
- 11 * Amo kome tāŋo intäjukun äma wāpi Sihon u ba Basan kome tāŋo intäjukun äma wāpi Oki u imaka kumāŋ-kumāŋ dāpuk.
Tānpāŋ udegān Kenan kome tāŋo intäjukun ämaniye kudup dāpmāŋ moreŋkuk.
- 12 Tāŋkaŋ intäjukun äma unitāŋo kome yāpmāŋ danipāŋ Isrel ämawebeniye yāniŋ kireŋkuk.
- 13 Unita Ekāni, wāpka biŋamā pen api it yāpmāŋ ārowek. Āroŋirān ämawebe māden ahāŋ yāpmāŋ kunayāŋ tākaŋ u gākagān pen api nadāneŋ.
- 14 Ude tāŋirā Ekāni gākā ämawebekayeta butewaki nadāŋ yāmiŋpāŋ watā säkgāmān api it yāmen.
- 15 * Tänpäkaŋ in ket nadāwut; Anutu kome kukŋi kāda naniktā yāniŋ oret tākaŋ uwā anutu jopigān, äma keritā siliwa ba gorāpāŋ tāŋpani.
- 16 Uwā meni nitek upāŋkaŋ man tāga nāmo yāneŋ. Ba dapuri nitek upāŋkaŋ imaka imaka tāga nāmo yabāneŋ.
- 17 Ba jukuni nitek upāŋkaŋ man tāga nāmo nadāneŋ. Ba tāmanitā mānit tāga nāmo yāpneŋ.
- 18 Tänpäkaŋ äma yāwik udewani yāniŋ oret tākaŋ uwā ini yāwik udegān kaŋ āworewut!
- 19 Eruk, Isrel tāŋo oraniye in Ekāni wāpi punin unu pewut! Ba Anutu tāŋo bāmop äma in imaka, wāpi iniŋ orerut.
- 20 Ba kudupi yot tāŋo epān äma, in udegān, Ekāni wāpi yāpmāŋ akuwut! Tänpäkaŋ ämawebe Anutu bureni iniŋoret tākaŋ, in kuduŋtagān Ekāni wāpi biŋam yāpmāŋ akuwut!
- 21 Tāŋirā Jerusalem ämawebe, Ekānitā ini irit bāgupken, Saion pom terak āroŋpāŋ iniŋ orerut. Imata, Anutu uwā ārowani-inik.

Unita āneŋi yāwa, Ekāni wāpi iniŋ orerut!

136

Anututa bānep tāga kap tewani

- 1 * Ekāni u tāŋkentāk säkgāmān tāŋ nimik tāyak unita bānep tāga pāhap nadāŋ imina!
Imata, unitāŋo ironi u tārek-tāreki nāmo patkukotā pātak, api pat yāpmāŋ ārowek.
- 2 Anutu intäjukun-inik itak unita bānep tāga nadāŋ imina!
Unitāŋo ironi u tārek-tāreki nāmo.
- 3 Ekāni ārowani intäjukun-inik itak u iniŋ oretna!
Unitāŋo ironi u tārek-tāreki nāmo.
- 4 U kubā-tāgān kudān kudupi ini pārik kubā pewān ahāk tākaŋ.
Unitāŋo ironi u tārek-tāreki nāmo.

* **135:8:** Kis 12:29 * **135:9:** Kis 7:14–10:29 * **135:11:** Nam 21:21–35; Jos 12:7–24 * **135:15:** Sam 115:4–8; Rev 9:20 * **136:1:** 1Sto 16:34; 2Sto 5:13, 7:3; Esr 3:11; Sam 100:5, 106:1, 107:1, 118:1; Jer 33:11

- 5 * U iniken nadäk-nadäk terak kunum pewän ahänkuḡ.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 6 * Täḡkaḡ komewä ume taḡi pähap u bämopiken täḡpäḡ peḡkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 7 * Ude täḡkaḡ edap dapuri kenta komepak täḡpäḡ yepmaḡkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 8 Edap dapuriwä kepmata watäni itta teḡkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 9 Täḡ, komepak kenta gukä bipanita watä itta yepmaḡkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 10 * Ekäni unitä Isip nanik täño nanak ämani intäjukun ahäwani u däpmäḡ moreḡkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 11 * Täḡkaḡ Isrel äbot Isip nanik yäḡ-yäkḡat yäpmäḡ äpämaḡ kuḡkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 12 Iniken kehäromi terak keritä ude uwä täḡkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 13 * Täḡkaḡ Gwägu Gämäni bämopgän däpmäḡ täkḡeḡkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 14 Ude täḡkaḡ ämawebeniye bämop ugän yämagut yäpmäḡ kuḡpäḡ säkgämän yepmaḡkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 15 Täḡpäkaḡ Isip nanik täño intäjukun äma ba komi ämaniye u täḡpewän ume gänaḡ äpmoḡ moreḡkuḡ.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 16 * Täḡkaḡ ämawebeniye kome kawukiken yäḡ-yäkḡat yäpmäḡ kuḡkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 17 U kome ätu täño intäjukun äma kehäromi kehäromi däpmäḡ moreḡkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 18 Bureni, u intäjukun ämaniye wäpi biḡam ikek däpmäkgän täḡkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 19 * Amo nanik täño intäjukun äma wäpi Sihon u kumäḡ-kumäḡ utkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 20 * Ba Basan nanik täño intäjukun äma wäpi Oki u kumäḡ-kumäḡ utkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 21 Ude täḡkaḡ komeḡi kujat u ämawebeniyeḡa yäniḡ kireḡkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 22 Kome u Isrel ämawebe, epän ämaniye unita yämiḡkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 23 Täḡpäkaḡ iwantä ämikken nirepimirä nibäḡ äwaräkuk nämo täḡkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 24 Nämo, u iwan kerit terak nanik nimagutkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 25 Ekäni uwä imaka irit ikek päke u kudupta ketem yepmäḡ towik täyak.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.

* 136:5: Stt 1:1 * 136:6: Stt 1:2 * 136:7: Stt 1:16 * 136:10: Kis 12:29 * 136:11: Kis 12:51
* 136:13: Kis 14:21-29 * 136:16: Kis 13:18, 15:22 * 136:19: Nam 21:21-30 * 136:20: Nam 21:31-35

- 26 Unita Kunum täño Anutu unita bänep täga man iwet tākāna!
Imata, unitäño ironi u tärek-täreki nämo patkukonitā pätak, api pat
yāpmāñ ärowek.

137

Isrel naniktä äma täño komeken itkañ butewaki kap tenkuñ

- 1 * Babilon ume pomiken mañitkañ komenin kujat Saionta juku piñpäñ
konām bumta kot täñkumāñonik.
- 2 Päya ume pomiken itkuño u terak wagämñin wabiñkañ äneñi nämo utkumāñ.
- 3 Iwan nipmāñitpäñ komeniken yāñnikñat yāpmāñ kuñkuño unitä kap gäripi
nikek tenjirä oretoret nadāna yāñ niwet täñkuñ. Saion kome täño kap
kubä tenj nimut yāñ niwet täñkuñ.
- 4 Upāñkañ jide? Ban kome kubāken itkañ Ekāni täño kap kubä täga tene?
Nämoinik!
- 5 O komenin Jerusalem, gäka juku pikamāñ. Gäka guñ tänero uwä ketnin
gapun tawāpäñ wagām wari nämo api utne!
- 6 Ba gäka nadāñitna gäripi pähap nämo täñpeko uwä kotāknin wawākañ kap
wari nämo yāñpäñ tene!
- 7 Unita Ekāni, Idom naniktä Babilon äma täñken täñpäñ päñku Jerusalem täñpä
wañkuño unita nämo guñ täwen. Iwaniye unitä ñode yāñkuñ; Yotpārare
ño däpmāñ äreyāñ täna kut! Täñitna mobä kubätä kubä terak itneñtawä!
- 8 * Eruk Babilon nanik, in umuntākot! In api wañ moreneñ. Bureni, äma
kowata tamayāñ täyak uwä äma täga, Ekāni täño oretoret terak api
kuñarek.
- 9 Äma unitä intäño nanak paki yāpmāñpäñ mobä terak kañ däpmāñtaräk
tawän!

138

Anutu täño irona kap tewani

- 1 Ekāni, gäk ganiñ oretta bänepna kehäromi-inik peyat. Täñpäñ urak kome
terak nanik u inamiken gäk ganiñoret kap api tek täñpet.
- 2 Täñkañ kudupi yotka itak kāda inamna dapun ukāda ijiñkañ api orañ gamet.
Ekāni, gäk näka nadāñ namik täyan unita, ba iron täñ namik täyan unita
bänep täga man api gāweret.
Gäk wāpka biñam ba mankatä intäjukun-inik it täyak.
- 3 Täñpäkañ kadāni kubä näkä yāñpik man yāñkuro u nadāñ namiñkun. Täñpäñ
gäkñaken kehäromika namiñpäñ bänepna täñ-kehäromtañ namiñkun.
- 4 Ekāni, kome täño intäjukun äma kuduptagän gäkño manbiñam nadāñ
moreñkuñ. Nadāñ moreñkuño unita wāpka biñam kañ yāpmāñ akuwut!
- 5 Gäkño täktākka ba epmäget penyāñek pähap unita kap tenj gamik tākot.
- 6 * Ekāni gäk intäjukun ärowani it täyan unita ämawebe inita nadāwä äpani tāk
täkañ uwä yabāñ yāwat täyan.
Upāñkañ ämawebe inita nadāwä ärowani tāk täkañ unita mädē ut yämik
täyan.

* 137:1: Neh 1:4 * 137:8: Rev 18:6 * 138:6: Ais 57:15; Jem 4:6; 1Pi 5:5

- 7 * O Ekäni, bäräpi mebäri mebäri ahän naminjirä watä it namik täyan. Tänpäkan iwantä kokwawak nadän naminjirä gäkä däpmän yawat kirenpän kehäromika terak nämagut täyan.
- 8 Ekäni, gäk täñkentäk epän bumta täñ namik täyan. O Ekäni, ironka paot-paori nämö pätak.
Unita gäkñaken ketka kudän nin nämö nipmanpen.

139

Anututä nintäño mebärinin nadäwän tärek täkan

- 1 * Ekäni, gäk näk ket-inik nabänpän-nadänkan mebärina kudup nadäwi tärek täkan.
- 2 * Irit kuñat-kuñatnaken imaka imaka täk täyat u kudup nabänpän-nadäk täyan. Banken itkan näkño nadäk-nadäkna kudup kanpän nadäwi tärekan.
- 3 * Piä täk täyatken ba orek it täyatken kudup nabänpän-nadäk täyan.
- 4 * Man jide yawayän nadäk täyatken gäkä jukun nabänpän-nadäwikan mäden yäk täyat.
- 5 Gäk intäjukun mäden it naminkan ketkatä oran namikinik täk täyan.
- 6 Yäke! Gäkä näkño mebärina nadäwi tärek täkan u äpmonpani-inik. Unita nadäwa ärowani inipärik kubä täk täyak.
- 7 * Unita Munapikka u penpän deken pänku käbop täga ired? Ba gabän paot pänku käbop deken täga ired? Nämoinik!
- 8 Kunum gänañ ärowero uwä gäk u iren. Kumbanitä yotpärareken kwayän täro uwä u imaka, iren.
- 9-10 Ba ban-inik, edap dapuritä itkan abäk täyakken ukäda kwayän täro uwä gäk näk yän-nämagutta u itgän täñpen.
Ba edap dapuritä äpmonpän it täyakken ukäda pänku irayän täro uwä gäk näk täñkentän namikta ukäda itgän täñpen.
- 11-12 * Tänpäkan bipmän urani iwera käbop nepmanpek, ba penyänek iwera bipmän urani äworenpän uwäktän nameko upänkan gäkä bipmän urani kanjiri bipmän urani bureni nämö täk täyak.
Ba bipani uwä kanjiri kepma ude täk täyak. Unita bipani kepma uwä gäkä kanjiri kepmagän it täyak.
- 13 O Ekäni, meñ koki gänañ gupna täño moräki moräki kudup täñ moreñkun.
- 14 Gäk näk inide kubä käbop säkgämän-inik kubä täñpän nepmanjkuno unita ganiñ oretat.
Bänepnatä bureni-inik ñode nadätat; Imaka kudup u udegän kanjkorek ikek täñpän penkun.
- 15 * Gäk nabäjiri näk meñ koki gänañ käbop kujatna tohatna nämö tänañipän kwikinik yäpurärätpän tägan itkut.
- 16 Näk nämö ahänjira gäkä jukun nabänkun. Ba nämö ahänjira kome terak jide api irero unitäño kadäni u kudup intäjukun tawan pen naminjkun.
- 17 Anutu, nadäk-nadäkka mäyap. Näk jide täñpän daniñpän nadäwa täreneñ. Täga nämö!

* **138:7:** Sam 23:3-4 * **139:1:** Sam 17:3; Jer 12:3 * **139:2:** 2Kin 19:27; Mat 9:4; Jon 2:24-25
* **139:3:** Sam 17:3; Jer 12:3 * **139:4:** Hib 4:13 * **139:7:** Jer 23:24; Jna 1:3 * **139:11-12:** Jop 34:22; Dan 2:22; Hib 4:13 * **139:15:** Jop 10:8-9; Sav 11:5

- 18 Näkä u daniwero uwä mobä jiraŋ irepmitneŋ, unita täga nämo daniwa täreneŋ! Täŋpäkaŋ däpmon terak nanik akuŋpäŋ gäkkät bok pen it takamäk.
- 19 Yäke! Anutu, gäk äma waki täŋpani däpmäŋ yäŋ nadätat! Täŋjiri ämata komi jop nadäŋ yämik täkaŋ u nabä-kätäwut!
- 20 Äma udewani gäka man waki yäk täkaŋ. Ba wäpka ganiŋ wärät täkaŋ.
- 21 O Ekäni, äma gäka kokwawak nadäŋ gamik täkaŋ unita näk udegän kokwawak nadäŋ yämik täyat.
Ba äma peŋawäk täŋ gamik täkaŋ unita taräki pähap nadäk täyat.
- 22 Bänep nadäk-nadäkna ba gupna kuduptä äma udewanita gaŋani pähap nadäk täyat. U yabäŋjira iwanaye bureni ude tak täkaŋ.
- 23 * O Anutu, bänep nadäk-nadäkna ket täŋpäŋ yäpmäŋ daniŋpäŋ nadä.
- 24 * Ude täŋkaŋ nadäk waki ätu näk gänaŋ itneŋta epän täŋpäŋ yabäŋ ahä. Täŋpäkaŋ irit kehäromi täŋo kädetken yäŋnäknat yäpmäŋ ku!

140

Devittä Anututä watäni säkgämän it imikta yäŋapiŋkuk

- 1 O Ekäni, äma waki ba äma komi komitä nutneŋta itkentäŋ namisi.
- 2 Äma udewani waki takta däpmona nämo yek täkaŋ. Ba yäŋawät-awät kädet pewä ahäktä gäripigän tak täkaŋ.
- 3 * Meni jinom u päraŋi-inik, gämok komi täŋo meni bumik. Man yäkyäki u komigämän, gämok äma däpani udewani bumik.
- 4 Unita Ekäni, äma wakitä nepmäŋitneŋta watä it namik täyi. Äma u näk täŋpäwakta nadäk tawaŋ pek täkaŋ unita itpipiŋ namisi.
- 5 Äma uwä inita nadäwä ärowani täŋpäpäŋ kädetnaken näka buŋep tak täkaŋ.
- 6 Täŋpäkaŋ Ekäni ŋode iwet täyat; Näkŋo Anutu uwä gäk kubägän. Unita Ekäni, täŋkentäktä butewaki gera yäyat ŋo nadäŋ namisi.
- 7 Yawe Ekänina, itkentäkna bureni, gäkä ämikken watä kehäromi it namiŋkun.
- 8 Unita Yawe, apiŋo äma waki u nämo nadäŋ yämen. Yabäŋ äwaräkuk täŋjiri täŋpäwaki unitäŋo bureni nämo kaŋ-ahäneŋ.
- 9 Ba yabäŋ äwaräkuk täŋjiri iwanayetä ämikken närepmiŋpäŋ kehäromina yäpmäŋ äpneŋtawä. Nämo, täŋpewi täŋpäwaki näka tak täkaŋ u äyäŋutpäŋ ini terak kaŋ ärowän.
- 10 Täŋkaŋ kädäp gäyek komigämän äma uterakgän kaŋ maŋpän! Täŋpäŋ ureŋ täŋpä awaŋ käroŋi gänaŋ, äneŋi nämo abäktä, kaŋ äpmonput.
- 11 Ba äma jop manman terak äma manken yepmak täkaŋ unitä imaka bureni kubä kaŋ-ahäneŋtawä. Nämo, täŋpäwaktä äma komi komi uterak äroŋpäŋ kaŋ täŋpän wawut!
- 12 Täŋpäkaŋ Yawe, äma jopi jäwäri itkentäŋpäŋ äma wakitä täŋyäkŋatneŋo udetä watä it yämik täyan.
- 13 Unita ämawebe siwoŋitä dubikaken itpäŋ wäpka bureni-inik api ganiŋoret täneŋ.

* **139:23:** Jop 31:6; Sam 26:2 * **139:24:** Sam 5:8, 143:10 * **140:3:** Rom 3:13

141

Devittä yänapik man ŋo bipani kubä yänpük

- ¹ O Ekäni, täñkentäktä gäkken gera yäyat ŋo nadäñ naminpäñ bäräreñ täñkentäñ nam.
- ² * Täñpäñ yänapik manna ŋonita nadäñjiri gupe kábäñi nizek gäkken ärowani ude täyon. Täñkañ ketna kewatat ŋonita nadäñjiri gäk ganiñ oretta bipani täño ärawa säkgämän ude täyon.
- ³ * Eruk Ekäni, man waki kubä yäwetta mena jinomta watä ket it namik täyi.
- ⁴ * Ba waki täktä gäripi nadäñpäñ äma waki täñpanikät bok kuñatneta бага penkireñ namisi. Ude täñjiri udewani täño kap ten oretoret äñnak-äñnakken bok nämo api itne.
- ⁵ Täñpäkañ äma täga kubätä kädet siwoñi näwoñärektä nabäñ yäñpäñ komi naminjirän nadäñjira täga täñpek. Upäñkañ äma waki täñpanitä naniñ orerirä täga nämo nadäñ yämet.
Nämo, näk unitäño täktäki wakitä paorut yäñpäñ unita yänapik man yäk täyat.
- ⁶ Täñpäkañ kudän wakita kowatawä iwantä äma udewani täño intäjukun äma geñiken ureñ täñpä kunayäñ täkañken uken ämawebetä kañpäñ näka ŋode api nadäñeñ; Unitäño meni jinom u bureni yäñ api nadäñeñ.
- ⁷ Äma udewani kumäñjirä ämatä kädäp täpuri täpuri duñ-jukut täkañ ude kujari awañ gägäniken ude api täñjirähutneñ.
- ⁸ * Täñpäkañ Yawe Ekänina, nähä dapunna gäkengän api pewa äreneñ. Iwanta käbop itta gäkken ärek täyat unita nabä-kätäñjiri nämo kumbet.
- ⁹ Nämo, iwanayetä buñep täñ namik täkañ uterak ärowetta nepmäñit näwasi.
- ¹⁰ Ude täñjiri näk gupna koreñ kuñarira buñepi terak äma waki unitä ini täga äroneñ.

142

Äma kubätä Anututä watä it namän yäñpäñ yänapinük

Devit mobä käwut gänañ käbop itkañ Anutuken yänapinük.

- ¹ * Näk butewaki terak Anutuken gera yäñ itat ŋo. Täñkentäñ namän yäñpäñ gera yäñ itat.
- ² Näk nadäwätäkna yäñahäñpäñ iwet it täyat.
- ³ * Jide täñpäñ ŋoba ŋo täñpet yäñpäñ penpen kwayäñ nadäñjira Anututä nadäwätäkna yäpmäñ äpäñpäñ ude kañ tä yäñ kädet täwit namik täyak.
Wära, wära! Kädet kuñat täyatken ämatä näk nepmäñitta yen kädetken pek täkañ.
- ⁴ * Täñjirä näk dapun täñpäñ täñkentäkna kubä nämo kañ-ahätat. Näkä säkgämän itta bägup kubä nämoinik itak.
Ude irira äma kubätä butewaki nämo nadäñ namitak.
- ⁵ Täñpäkañ Ekäni, gäkken täñkentäktä gera ŋode yäyat; Gäk kubä-tägän watä it namik täyan.
Gäripna kudup gäkä terakgän peyat.

* **141:2:** Rev 5:8 * **141:3:** Sam 34:13; Jem 1:26, 3:8 * **141:4:** Snd 23:6 * **141:8:** 2Sto 20:12; Sam 25:15, 123:1-2 * **142:1:** 1Sml 22:1, 24:3 * **142:3:** Sam 77:3, 140:5, 143:4 * **142:4:** Jop 11:20; Sam 88:8, 88:18

- ⁶Unita gerana ɲo nadəŋpəŋ təŋkentəŋ nami. Nək kehəromina nāmo. Äma näwat kirekaŋ u kehəromina kudup yəpməŋ əpnayəŋ təkaŋ.
- ⁷* Nək bərəpiken itat ɲo təŋpidəm taŋ nami. Ude təŋ namiŋiri uyaku ämawebekayetä u kaŋpəŋ nadəŋpəŋ äbä irirä nək iŋamiken wəpka biŋam api ganiŋ oreret.

143

Devittä kuməŋ-kuməŋ nutneŋ yəŋpəŋ Anutuken gera yəŋkuk

- ¹Ekäni gäk yəŋapik geranata juku peŋpəŋ nadəŋ nami. Gäk iron mähemi, äma siwoŋi-inik unita butewaki nadəŋ nam.
- ²* Təŋpəkaŋ Ekäni, epän ämaka nək, näkŋata nadəŋjira momi äma täyat upəŋkaŋ manken nāmo nepmaŋpen.
Nadätan, kome ɲo terak dapunkaken äma siwoŋi-inik kubä nāmo itak.
- ³Ekäni, iwanayetä näwat kireŋpəŋ näkŋo kehəromina yəpməŋ əpək-inik təkaŋ. Təŋpəkaŋ kome bipməŋ uraniken nepmaŋpə äma bian kumbanitä pat təkaŋ ude pat täyat.
- ⁴Ude təŋpəŋ nadək-nadəkna wakiinik təŋpəŋ umun terak itat.
- ⁵* Təŋkaŋ, kadäni bian itkutken upəŋ nadätat. Imaka təgatäga təŋkuno ba imaka imaka pewi ahəŋkuŋo u juku piyat.
- ⁶Təŋpəŋ gäkken yəŋapik man yəŋjira mäjonatä gäka gəripi pähap nadək täyak, ämatä kotäki kawuk taŋjirä ume nänayəŋ nadək təkaŋ ude.
- ⁷Unita Ekäni, kehəromina paotak unita gäk nadəŋ nami. Nepmaŋpi kuməŋpəŋ äma kumbani nāmo äworewet!
- ⁸* Nək gäka nadəŋ gamikinik tək täyat unita tami tami ironka kädət näwetpəŋ näwoŋärek täyi.
Təŋjiri nək gäkkengän yəŋapik täyat unita kädət siwoŋigän näwoŋärenjiri iwat täyiwa.
- ⁹Ekäni, nək gäkä watä it nam yəŋ yəŋpəŋ gäkken äretat unita iwan keriken itat ɲo nāmagut.
- ¹⁰* Gäk näkŋo Anutu unita gäkŋaken gəripi iwaretta näwetpəŋ näwoŋärek täyi. Ude təŋjiri gäkŋo Munapikkatä kädət bəhatgän nāmagut yəpməŋ kukta gəripi pähap nadätat.
- ¹¹Unita Ekäni, gäkŋa yəŋkuno ude äneŋi nāmagut. Gäk Ekäni siwoŋi pähap unita bərəpi mebəri mebəri ahəŋ naminayəŋ təkaŋ u keriken nanik kaŋ nāmagut.
- ¹²Nək gäkŋo epän ämaka unita ironka pähap terak iwanaye ba äma nək təŋpəwak təkaŋ u kudup kuməŋ-kuməŋ dəpməŋ.

144

Oretoret ba yəŋapik man kap

- ¹Ekäni u watä äma bureni unita iniŋoret man unitagän yəŋ imik təkäna! U ämik təkta təŋpəŋ-nəwoŋärek täyak unita ämik gənaŋ pidämigän kuŋat täyat.

* **142:7:** Sam 13:6, 143:11, 146:7 * **143:2:** Rom 3:20; Gal 2:16 * **143:5:** Sam 77:5, 77:10-11
* **143:8:** Sam 5:8, 25:1, 46:5 * **143:10:** Sam 31:14, 119:12, 139:24

- 2 U watä it naminpäñ iwan inamiken näk gäarak it täyak. U wakiken nanik nämagutpäñ äyuna ude it namik täyak. Unitägän watä it namikta nadäkinik täñ imik täyat.
U guñ äbot, äbori äbori täño kehäromini yäpmäñ äpäñpäñ gämotnaken yepmak täyak.
- 3 * Täñpäñ Ekäni, imata gäk äma mewuni ninta nadäwi ärowani täk täkañ?
Imata ämawebe watä säkgämän it nimik täyan?
- 4 Nin kuduptagän u me woñ udegän bumik, kadäni keräpi-inik itta yäwani. Ba kome terak itnayäñ täkamäñ uwä wärani edap ägoniken ahäñpäñ paot täkañ ude.
- 5 Upäñkañ Ekäni, kunum duñ wenpewi aņeņpeñ kukñi kukñi kuñirän kañ äpi.
Täñkañ pom jop tensumuriri gupe pähap bäräneñ kañ äbän.
- 6 Täñpäñ iwankaye yawat kireņpewi kuñtäñpä kukta äñin gwäjik täkañ ude täñpewi yäpä joñani käreñ ude äbäton.
- 7 Ude täñkañ punin unu naniktä näk nepmäñitta kewatpäñ ume gwägu käreñiken nanik wädäñpäñ nepmañsi.
Täñpäñ iwan kome kubäken nanik täño keriken nanik nämagusi.
- 8 Äma uwä man bureni nämoinik yäk täkañ. Nämo, Anutu inamiken man bureni yäkamäñ yäñ yäñkañ man jop manman yäk täkañ.
- 9 Täñpäkañ Anutu, näk wagäm utpäñ kap kodaki terak api ganiñoret täñpet.
- 10 U imata, gäk intäjukun ämakaye ämikken täñmeham tañ yämiñiri iwaniye yärepmi täkañ. Täñkañ epän watä ämaka Devit näk iwan keriken nanik nämagut täyan.
- 11 Unita apiño udegän täñ namisi. Itpipiñ namiñiri iwanaye komi komitä nutneñtawä. Täñpäñ iwan kome kubäken nanik täño keriken nanik nämagusi.
Äma uwä man bureni nämoinik yäk täkañ. Nämo, Anutu inamiken man bureni yäkamäñ yäñ yäñkañ man jop manman yäk täkañ.
- 12 Eruk Anutu näkño gäripna ñode yäñahäwa; Nanakniye gubañiken kehäromigän, päya kehäromitä it täkañ ude it täkot.
Täñpäkañ äpetniye siwoñi säkgämän, intäjukun äma täño eñi bek säkgämän säkgämänpäñ täñpani ude it täkot.
- 13 Täñpäñ ketem mebäri mebäri epäninken ahäñ bumbum täk täkot. Ba yawakniye yewa gänañ nanak bäyañ-wek bumta täk täkot.
- 14 Täñpäñ bulimakau nanak bäyañ-wek täñirä ätu tänguräñ täñpäñ nämo paotneñ. Ba yotpärareken konäm butewaki kähän nämo ahäwek.
- 15 * Äma äbot, imaka udewani ahäñ yämik täkañ uwä, Ekäni täño oretoret terak kuñat täkañ. Bureni, ämawebe Anutunita Yawe yäñ nadäñ imik täkañ uwä oretoret bureni terak it täkañ.

145

Anutu iniñ oretta kap tewani

- 1 Anutu, intäjukun ämana, gäk wäpka pen api yäñahäñ yäpmäñ äron iret.

* 144:3: Jop 7:17-18; Sam 8:4 * 144:15: Sam 33:12

- 2 Kepma kepma wäpka biñam bänep täga terak api ganiñoret täñpet. Bänep täga terak pen ude api ganiñoret yäpmäñ ärok täñpet.
- 3 Ekäni uwä wäpi biñam ikek unita wäpi biñam pen ude iniñoret täkäna! Wäpi biñam ärowani pähap unita jide täñpäñ mebarini nadäna täreneñ? Nämoink! Nin täño nadäk-nadäknin uwä keräpigän.
- 4 Upänkañ meñ nantä ironiñiye gäkño täktäkka yänahäñpäñ api yäwet täneñ. Epän pähap täñkuno unitäño manbiñam api yäwet täneñ.
- 5 Bureni! Ämawebetä Anutu intäjukun äma kehäromi nitek ude itak yän api yänahäk täneñ. Täñirä näk imaka, gäkño epän täga unitagän api nadäk täñpet.
- 6 Täñpäkañ ämawebetä kehäromika terak epän täk täyan unitäño manbiñam api yäneñ. Ude täñirä näkñawä wäpka biñam pähap u api yänahäwet.
- 7 Unita gäkä kudän tägagämän, ba iron täk täyan unita kap terak api ganiñoretne.
- 8* Kap ñode api tene; Ekäni uwä ninta nadäkinik täñ nimiñpäñ iron täñ nimik täyak. Täñkañ butewaki nadäñ nimiñpäñ kokwawak bäräñek nämo nadäk täyak.
- 9 Ekäni uwä ämawebe kuduptagän säkgämän täñ yämik täyak. Imaka kudup pewän ahänkuño unita nadäkinik täk täyak. Kap ude api tene.
- 10 Ekäni, ämawebekaye nin kap u teñitna imaka imaka kudup penkuno unitä nadäñpäñ wäpka biñam api yäpmäñ akuk täneñ. Täñpäkañ ämawebekayetä bänep täga man api gäwet täne.
- 11 Täñpäñ kañiwat epänka biñam ikek unitäño manbiñam api yänahäne. Ba kehäromikata udegän api yänahäñ yäpmäñ kune.
- 12 Ude täñitna epän kehäromi nitek täk täyan unitäño manbiñam ämawebe komeni komeni kuduptä kañ nadäwut! Kañiwat epänka täño penyänjek epmäget ikek unita täñguñ täneñtäwä!
- 13 Kañiwat epän täk täyan uwä nämoink api paorek. Gäk kañiwat epän äma intäjukun tärek-täreka nämo api it yämiñ yäpmäñ ärowen. Ekäni gäkño man uwä jopi nämo. Ba täktäkka kudup kudäri säkgämän.
- 14 Äma bäräpi kañ-ahäk täkañ u täñkentäñ yämiñit, äma kehäromini paorani täñ-kehäromtañ yämiñit täk täyan.
- 15 Ekäni, imaka imaka irit ikek nakta yewäkañ gäkken gabäñ tareñirä ketem ini täga nänañi u yämik täyan.
- 16 Täñpäkañ ketem imaka yämi nañpäñ säkgämän it täkañ.
- 17 Nadäkañ? Ekänitä imaka imaka siwoñigän täk täyak. Imaka imaka penkuko u kudup ironi terakgän yabäñ yäwat täyak.
- 18 Ämawebe Anutuken bänep kubägän penpäñ gera yäk täkañ unita nadäñ yämiñpäñ dubiniken it yämik täyak.
- 19 Ba ämawebe orañ imik täkañ unitä imaka kubäta yänapik man yänirä yämik täyak. Ba gera kotäki nadäñpäñ imaka umuri gänañ nanik wädäñ tädotpäñ yepmak täyak.
- 20 Täñpäñ ämawebe Anututa gäripi-inik nadäñ imik täkañ unita watä säkgämän it yämik täyak. Upänkañ äma wakiwaki täñpani kudup api däpek.

* 145:8: Nam 14:18; Sam 103:8

21 Tənpəkaŋ nək menatä Ekäni təŋo biŋami yəŋahäk täyiwa! Ba ämawebe komeni komeni kuduptagäntä wäpi kudupi tärek-täreki nämo u kaŋ yəŋahän yäpmän ärowut!

146

Anutu u äma kehäromini nämo təŋo təŋkentäk

1 Anutu wäpi iniŋ orerut!

Tənpəkaŋ nək imaka, bänepna gupna, nadäk-nadäkna kuduptä Anutu wäpi biŋam yäpmän akusiwa!

2 Kome terak irayän täyat ude Anutuna təŋo wäpi biŋam kap terak api iniŋoret yäpmän kwet.

3 Ämawebe, in ŋode nadäwut; Kome təŋo intäjukun ämatä təŋkentäk bureni täga nämo tamed.

Unita kome äma udewanita nadäkinik nämo täneŋ.

4 Nadäkaŋ? Kome ämatä kumänpän kome äneŋi äworek täkaŋ. Kumänpän imaka imaka api təŋpet yän yäwani u täga nämo tək täkaŋ.

5 Upänkaŋ äma kubätä oranin Jekop təŋo Anutu kwasikotpän kuŋarayän täko uwä bänep oretoret terak irek.

Äma udewani uwä Anututä ini təŋkentän yämek.

6 * Anutu uwä kunum kenta kome, ba gwägu pähap ba imaka imaka itkaŋ u pewän ahänkuŋ.

Ba imaka u ba u api təŋ tamet yän yäk täyak u bureniŋän təŋ nimik täyak.

7 Tənpän ämawebe iwan gämoriken it täkaŋ, u ba ketemta wäyäkŋek täkaŋ, u ba komi epän gänaŋ it täkaŋ uwä Ekänitä təŋkentän yämik täyak.

8 Tənpän ŋode imaka tək täyak; Äma dapuri tumbani yäpän tägaŋpewän äneŋi dapun ijik täkaŋ. Ba äma bäräpi kotak täkaŋ unitəŋo bäräpi ketären yämik täyak.

Bureni! Ekäni uwä iniken äbot siwoŋita gäripi-inik nadənpän təŋkentän yämik täyak.

9 Tənpän äma komeni nämo, webe kajat ba ironi kodəna unita butewaki nadən yämiŋpän watä säkgämän it yämik täyak.

Upänkaŋ äma waki təŋpani unitəŋo kehäromini kumän yäpmän äpək täyak.

10 Bureni! Ekäni uwä intäjukun-inik pen api it yäpmän ärowek! Saion ämawebe, in ŋode nadäwut; Ekänijin uwä paot-paori nämo api irek.

Unita Ekäni təŋo wäpi biŋam punin yäpmän akuwut!

147

Ekäni kəbop nämo itak

1 Ekäni iniŋ oretna!

Anutunin kap terak iniŋ oreritna bänepninken oretoret ahäk täyak, ba wäpi yäpmän akuŋitna tägak täyak.

2 Nadäkaŋ? Ekänitä Jerusalem äneŋi təŋkodak tənpän ämawebeniye iwantä yämagut yäpmän kwani äneŋi yämagut yäpmän abätak.

* **146:6:** Sam 115:15, 117:2; Apos 4:24, 14:15

- 3 * Ämawebe nadäŋ bäräp terak irani u täŋpidäm taŋ yämiŋpäŋ jibi meni uwäktäŋ yämik täyak.
- 4* Täŋpäkaŋ guk päke u ini nadäŋkuko udegän ahäŋirä wäpi ini-ini yämiŋkuk.
- 5 Bureni, Ekäninin unitäŋo wäpi biŋam ärowani, ba kehäromini u taŋi. Täŋkaŋ nadäk-nadäki u käroni boham, nintä kaŋpäŋ nadäna tärenaŋi nämo.
- 6 Uwä äma äpani jopi-inik u kehäromi yämiŋpäŋ täŋ-mehantaŋ yämik täyak. Täŋkaŋ äma waki täŋo kehäromini yäyomägatpäŋ kome terak yeŋ täreŋ täŋpän kuk täkaŋ.
- 7 Unita bänep täga nadäŋpäŋ kap terak Ekäni wäpi iniŋ oretna! Wagäm utpäŋ Anutunin u iniŋ ubiŋ tena.
- 8 Imata, u gubam täŋpewän ahäk täkaŋ. Täŋpäŋ kome towikta iwän yäŋpewän taŋirän pom terak muyeŋ mebäri mebäri ahäk täkaŋ.
- 9 Täŋkaŋ tomta ketem yepmäŋ towik täyak. Ba barak nanak imaka, kähän yäŋirä yepmäŋ towik täyak.
- 10* Nadäkaŋ? Hos ba komi äma ba imaka kome täŋo kehäromi nikekta ämatä nadäŋirä ärowani täk täkaŋ udewanita Ekänitä oretoret nämo täk täyak. Nämo inik!
- 11 Ämawebe Ekäni initagän umuntaŋpäŋ nadäŋ imikinik täk täkaŋ, ba bänep ironi terak yeŋgämä pewäpäŋ it täkaŋ unita oretoret täk täyak.
- 12 Unita Jerusalem ämawebe, in Ekäni iniŋ orerut. Uwä Anutujin unita wäpi yäpmäŋ akuwut.
- 13 Ekäni uwä yotpärarejin täŋo watä kehäromi itkaŋ iron pähap täŋ tamik täyak.
- 14 Ekäni uwä nadäŋ tamiŋirän in säkgämän, bänep kwini terak irirä Ekänitä epänjinken täŋpewän ketem ahäŋ bumbum täk täkaŋ.
- 15 Täŋpäkaŋ Ekäni unitägän kome pähap päke ŋonitäŋo mähemi itak unita man yäŋirän kometä mani buramik täyak.
- 16 Man yäŋirän gubam gwägärirän iwän mänit täk täyak.
- 17 Peŋ iwerirän kome mäniri-inik täŋpäpäŋ ämawebe bärom bumta täk täkaŋ.
- 18 Täŋpäkaŋ man äneŋi yäŋirän kome tägaŋpäŋ edap säkgämän ijik täyak.
- 19 Eruk, Ekäni unitägän Isrel ämawebe not täŋ yämiŋpäŋ iniken kädet kuroŋ yäwoŋäreŋpäŋ бага mani yäwetpäŋ yäwoŋäreŋkuk.
- 20 Täŋpäkaŋ äma äbot ätuta nämo, Isrel ämawebe intagän man käderi täwoŋäreŋkuk, äma ätu uwä guŋ itkaŋ.

Unita Ekäni iniŋ oretna!

148

Imaka kuduptagän Anutu wäpi biŋam iniŋ oretta yäwani

- 1 Ekäni wäpi yäpmäŋ akuwut!
Kunum gänaŋ nanik in kuduptagän Ekäni wäpi yäpmäŋ akuwut.
- 2 Aŋero äboriye in kuduptagän Ekäni iniŋ orerut. Ba kunum gänaŋ nanik ämik ämaniye in imaka, Ekäni iniŋ orerut!
- 3 Edap dapuri kenta komepak ek imaka Ekäni wäpi iniŋ orerun! Ba guk taŋi ijiŋ-yäŋek täkaŋ in kudup Ekäni iniŋ orerut!
- 4 Kunum ban-inik unu gäk, ba ume gäk gänaŋ nanik, in Ekäni wäpi iniŋ orerut.

* **147:3:** Sam 51:17; Ais 57:15, 61:1; Luk 4:18 * **147:4:** Stt 15:5; Ais 40:26 * **147:10:** Sam 33:16-18; Hos 1:7

- 5 Bureni! Ekänitā ini yāñirān imaka imaka u ahāñkuñotā itkañ unita u kuduhtagān Ekāni wāpi iniñoret tākot.
- 6 * Ekänitā ini yāñirān kāderi peñ yāmiñkuko u paot-paori nāmo yāwat tākañ. Kāderi u tāga nāmo yārepmitneñ.
- 7 Eruk, kome terak nanik in kuduhtagān Ekāni iniñorerut. Ume tom tañikāt imaka imaka u gwāgu mebāriken ban umu itkañ in,
- 8 Ba yāpā iromāñ, iwānkāt mim, ba mānit tañi in kudup Ekāni tāño man buramik tākañ, wāpi biñam iniñorerut.
- 9-10 Pom tañi ba tāpuri, pāya piwani ba bipiken nanik, tom towiwani ba āgwāri, gāmok, gejiñrañ ba barak, in kudup Ekāni wāpi yāpmāñ akuwut.
- 11 Tāñpākañ komeni komeni tāño intājukun āmakāt āmawebejiye, gapman ba āma wāpi nīkek, in imaka, Ekāni iniñorerut.
- 12 Ba āmawebe gubañi, āmawebe ekāni, ba ironironi, in kuduhtagān Ekāni wāpi biñam yāpmāñ akuwut!
- 13 Bureni-inik, in kudup Ekāni wāpi iniñorerut. Ekāni tāño wāpi biñamtā āmawebe tāño wāp biñam pāke u kudup yārepmit morek tāyak. Epmāget penyāñek kudānitā imaka kome kenta kunum gānañ itkañ unitāño yārepmit morekinik tāyak!
- 14 Tāñpākañ Ekāni u Isrel āmawebeta gāripi nadāñ yāmiñpāñ kehāromi yāmiñirān unita iniken kudupi āmawebeniye uwā Ekāni wāpi iniñoret tākañ.
Ekāni wāpi yāpmāñ akuwut!

149

Isrel tāño Anutu iniñorerut!

- 1 Ekāni wāpi yāpmāñ akuwut!
Āmawebeniye, in kābeyā tāñpāñ iniñoret kap kodaki kubā teñ imut!
- 2 Isrel āmawebe, Anututā gatāñpāñ tepmañkuko unita bānep tāga nadāñ imut!
Jerusalem yotpārareken nanik inā intājukun āmajin Ekāni unita oretoret tāñ imut!
- 3 Tāñpākañ in jop nāmo itneñ. Gukut tokātpāñ wāpi yāpmāñ akukta wagām ba gita utpāñ iniñoret kap teñ imut.
- 4 In nadākañ? Ekänitā āmawebeniye nadāñirān tāgak tāyak. Tāñpākañ āmawebe inita nadāwā āpani tāk tākañ u tāñkentāñ yāmik tāyak.
- 5 * Unita āmawebe Ekāni iniñoret tākañ in bānep oretoret tāk tākot. Ba patpat bāgupjinken udegān oretoret kap teñ imik tākot.
- 6 Tāñpākañ āmik tāño tuñum inñitpāñ gera terak wāpi biñam yāpmāñ akuwut!
- 7 Ude tāñpāñ iwanjiye tāño momi kowata api dāpmāñ tāreneñ.
- 8 Ba iwan tāño ekāni ekāni ba intājukun āmaniye yen kehāromipāñ topmāñpāñ api yepmaneñ.
- 9 Ude tāñirā Anututā man bian yāñkuko u iwanjiyeken bureni api ahāwek.
Unita āmawebeniye, in Anutu iniñorerirā wāpi biñam ārowani tāk tāyak.
Eruk, Ekāni wāpi yāpmāñ akuwut!

* 148:6: Jop 38:33; Jer 33:20, 33:25 * 149:5: Jop 35:10

150

Kap tenkaŋ Anutu iniŋ oretna!

- 1 Anutu wäpi yäpmäŋ akuwut!
Kudupi yori gänaŋ wäpi yäpmäŋ akukot. Ba kehäromi pähap ikek kunum gänaŋ itak ununita iniŋ orerut!
- 2 Epän taŋi tāk täŋkuko unita oraŋ imina! U intäjukun äma pähap, wäpi biŋam ärowani nitek u iniŋ oretna!
- 3 Täŋpäŋ womat piäŋpäŋ uterak wäpi yäpmäŋ akuna! Ba gita utpäŋ uterak iniŋ oretna!
- 4 Täŋpäŋ wagäm utpäŋ kap tenpäŋ gukut tokätpäŋ iniŋ oretna! Uhuwep piäŋkaŋ u kotäk terak wäpi yäpmäŋ akuna!
- 5 Päräpäräp täŋpäŋ däpäyäk ärena kwäpäŋ Anutu iniŋ oretna! Täŋpäŋ päräpäräp däpäyäk mämä taŋigän täŋpäŋ Anutu kunum gänaŋ unu iniŋ oretna!
- 6 Kome terak imaka imaka irit kuŋat-kuŋat ikek in kuduŋtagän Ekäni wäpi yäpmäŋ akuwut!
Ekäni wäpi yäpmäŋ akuwut!

Sindaun Jukuman täga mebäri mebäri

8

Sindaun 8:22-31

Imaka imaka nämo ahäñirä nadäk-nadäk tägatä intäjukun ahäñkuk

- 22 * Yäput peñpäñ Yawetä imaka kuduhtagän nämo ahäñirä näk jukun täñpäñ nepmañkuk.
- 23 * Bianiinik, kome ba imaka kubä nämo peñkañä näk jukun iwoyäñpäñ nepmañkuk.
- 24 Gwägu pähap ba ume dapuri kubä nämo ahäñirä näk jukun täñpäñ nepmañkuk.
- 25-26 Pom tañi ba täpuri bägupiken nämo irirä näk bäyañpäñ nepmañkuk. Bureni, näk jukun nepmañkañ mädenaken kome ba äwan täñpäñ peñkuk.
- 27 Ba kadäni kunum kenta kome yäpurärätpäñ yepmañkuko u näk imaka irira täñkuk.
- 28 Täñpäkañ gubam komeniken punin yepmañpäñ kome terak ume dapuri täwit-pewän umetä äbäñpäñ kome tokneñ moreñkuko uken imaka, näk uku itkut.
- 29 Näk ahäñkuro irira kometä itta bagani peñ imiñkuk, ba gwägutä бага peñ imani nämo irepmirekta yäñtäreñ imiñkuk.
- 30 * Täñpäkañ näk kadäni kadäni Anutu dubiniken epän täño watä äma ude oretoret terak itkañ bänep täga nadäñ imiñira täga nadäñ namiñkuk.
- 31 Bureni, kome päke u täñpäñ peñkuko unita oretoret täñkut, ba ämawebe täñpäñ yepmañkuko unita udegän gäripi nadäñkut.

9

Sindaun 9:1-12

Nadäk-nadäk tägatä ämawebeta gera yäyak

- 1 Nadäk siwoñi tägatä bek kehäromi 7 ude painpäñ uterak yori säkgämän täñpäñ peñkuk.
- 2 Ude täñpäñ tom däpmäñpäñ ijiñit wain ume täñpewän gäripi niked ahäwänkañ ketem nakta täñtuñum täñkuk.
- 3 Ude täñpäñ epän watä webeniye yäwet-pewän päñku yotpärare bämopiken gera ñode yäñkuñ;
- 4 Oi, ämawebe nadäk-nadäkjin siwoñi kubägän nämo, in näkä yotken äbut.
- 5 * Äbäñkañ ketem ume säkgämän näkä täñtuñum täyat u nañput!
- 6 Täñguñguñ kädätjin u peñpäñ irit täga kañ yäput. Täñkañ nadäk-nadäk täga täño kädet kañ iwarut.

Äma mebäri yarä täño man

- 7 Äma inita nadäñirän ärowani täñpani yäpi siwoñtäwa yäñpäñ man yäweno uwä ganiñ wäräre. U udegän, äma waki kubä ibeweno uwä nägät gurek.
- 8 Unitä äma inita nadäñirän ärowani täñpani yäpi siwoñtak man nämo iweren. U imata, äma uwä gäka gañani nadäñ gamek.

* **8:22:** Rev 3:14 * **8:23:** Jon 17:24; Efe 1:10-11 * **8:30:** Mat 17:5; Jon 1:1-3,18 * **9:5:** Sam 22:26,29; Ais 55:1-3; Jon 6:27

Täj äma nadäk-nadäki täga kubä yäpi siwonṭak man iwereno uwä gäka nadäj gamikinik täṅpek.

⁹ Äma nadäk-nadäk täga niked yäwetpäṅ yäwonjärek täṅpeno uwä nadäk-nadäki yäpurärätpäṅ nadäk-nadäk säkgämän ikek irek.

Bureni, gäk äma siwonṅi kubäta nadäk imeno uwä nadäk-nadäki yäpurärätpäṅ ätukät yäpek.

¹⁰ * Nadäkaṅ? Nadäk-nadäk täga niked irayäj nadäṅpäṅä eruk Yawe u umuri yäj nadäṅpäṅ gämoriken kuṅaren.

Bureni, nadäk-nadäk täga yäpayäj nadäṅpäṅä Kudupi Äma unitäṅo mebäri nadäkta piäni täṅpen.

¹¹ Nadäk-nadäk täga unitä täṅkentäj gamiṅirän kadäni käronṅi api it yäpmäj ärowen.

¹² Täṅpäkaṅ nadäk-nadäk täga udewani niked itpäṅ kuṅareno uwä nadäk-nadäk unitä api täṅkentäj gamek. Täṅ yäjärok man yäjpäṅ kuṅarani ude ireno uwä gäkṅa täṅpi wanṅ.

25

Sindaun 25:6-7

Gupjin jop nämo yäpmäj äronṅ

⁶ * Gäk intäjukun äma inṅamiken gup yäpmäj ärokärok nämo täṅpen. Ba gäkṅata näk äma ekäni itat yäj jop nämo nadäwen.

⁷ * Ude täṅpeno uwä intäjukun ämatä äma ekäni kubä inṅamiken mäyäk man gäwerekta.

Täj kädet tägawä ṅode; Gäkṅawä äpani ude iriri intäjukun ämatä ini dubiniken itta gämagureko u uyaku tägawek.

* **9:10:** Sam 111:10; Mat 11:27; Jon 17:3; 1Jo 5:20 * **25:6:** Sam 131:1 * **25:7:** Luk 14:8-10, 18:14; 1Pi 5:5

Saveman

Äma **nadäk**-nadäk **ikek kubä Anututa nadäñ imikinik** täñkuk

Saveman 1:2, 2:18-26

Komi piä ták takamäñ uwä mebäri nitek nämo

² Manbiñam yäwani ämatä man ñode yäyak; Jopigän! yäk. Jopigän! Imaka imaka pat yäpmäñ kuyak u jopigän, mebäri nitek nämo.

2

Saveman 2:18-26

¹⁸ Näk epän pähap täñpäñ imaka yabäñ ahäk täyat uwä ñode yäñpäñ-nadäñira bureni kubä nämo täñkuk; Näk kumäñira äma näk komena yäpayäñ täko uwä tunumna ño kudup api korewek. ¹⁹ Täñ äma uwä nadäk-nadäk ikek api irek ba guñ pähap api ireko u netä nadatak? Nadäk-nadäk ikek ba guñ pähap api irek yäñ nämo nadätat upäñkañ jop waki äma unitä imaka päke u kome terak nadäk-nadäkna ikek itkañ epän täñ dämiñpäñ yabäñ ahäñkuro u jop api yäpek. Unita nadäñira jopi kubä täyak! ²⁰ Näk ude yäñpäñ epän kädäp ikek täñ yäpmäñ äburo unita butewaki tañi nadäñkut. ²¹ Ñode kak takamäñ; Nin nadäk-nadäk epän täñpäñ äma nadäwanitä-yäñ epän täñ yäpmäñ kuñitna bureni ahäñirän kumäk takamäñ. Kumäñitna äma ätu epän unita nämo täñpanitä jop korek takäñ. Unita nadäñira jopi ták täyak, ba nadäñira nämo tägak täyak. ²² Ninä kome terak epän komi pähap, nadäwätäk terak ták takamäñ. Täñpäkañ unitäño bureni imatäken kubä ahäñ nimik täyak? ²³ * Nämo! Imaka ták takamäñ unitä kadäni kadäni butewaki ba jägämi nimik täyak. Täñirän bipaniwä däpmon säkgämän nämo pat takamäñ. Ude ták takamäñ u imaka, bureni nämo, jopigän.

²⁴ * Mebäri ude pätak unita äma nin ñode tänañi; Epän ták takamäñ unita gäripi nadäñpäñ unitäño bureni nañitna tägak täyon. Näk ude nadäñpäñ kukñini ñode nadäwa tärenkuñ; Gäripi u imaka, Anutuken nanik-tägän äbäk täyak. ²⁵ Ude nämo parän yäwänäku jide täñpäñ ume ba ketem nañpäñ imaka ätuta gäripi nadäk takäne? ²⁶ * Ämawebe Anututä yabäwän tägak takäñ uwä nadäk-nadäk ba nadäwä tärek ba oretoret täñ yämik täyak. Täñ momi ämata nadäñ yämiñpewän epän pähap täñirä bureni täñbumbum ahäñirä äma Anututä gäripi nadäñ yämik täyak unita yäniñ kirek takäñ. Unita imaka, nadäñira kudup jopigän ták täyak. Uwä ämatä mäniñ keritä inñitna yäkñat täñpäwak takäñ udegän.

* **2:23:** Sam 90:10,15, 77:2-4, 127:2; Apos 14:22

* **2:24:** Luk 12:19; Apos 14:7; 1Ko 15:32; 1Ti 6:17

* **2:26:** Rom 2:5-11, 14:17-18; Gal 6:8; Jem 3:17

Aisaia Kadäni wakiken Profet kubätä Anutu täño manbiñam yänjahänkuk

2

Aisaia 2:1-5

Yawetä kome terak bänep kwini api pewän ahäneñ

¹ Aisaia, Emos täño nanakitä Juda kome ba Jerusalem yotpärareken api ahäwek yän ñode kañpäñ nadänkuk; ^{2*} Kämi-kämi imaka ñode api ahäwek; Yawe täño pomtä pom ätu bämopiken intäjukuninik api irek. Täñkañ pom uterak kudupi yottä api irek.

Ude irirän äma äbori äbori mäyaptä uken api äbän itneñ.

^{3*} Äbänpäñ ñode api yäneñ; Äbäkañ Yawe täño pom ño terak äronpäñ Jekop täño Anutu unitäño kudupi yotken ärona.

Äronitna kudän ini gäripi nadäk täyak u niwetpäñ niwoñäreñirän kädet nintä täkta iwoyänkuko u kañ iwatna.

U imata, Yawe täño mantä Jerusalem u ahänkañ api weñ yäpmän kweko unita.

^{4*} Unitä äma äbori äbori täño duñwewek man yäpän siwoñ tawäpäñ äbot kubägän irit api pewän ahäneñ.

Ude täñirän ämik täño tuñum däpmän kwäkwä yänpewä imaka epän täga tänañi nikek api ahäneñ.

Ude täñkañ äbot kubätä äbot kubäta iwan wari nämo api täneñ. Ba ämik täkta yänpäñ-nadäk täktäk kädet wari nämo api täneñ.

^{5*} Eruk, Jekop täño äboriye, in äbäkañ Yawe täño penyänjek gänañ itpäñ kuñatna!

5

Aisaia 5:1-7

Wain epänta man wärani

^{1*} Yäke! In nadänirä notnapak tägagämän kubäta kap tewa. Kap uwä wain epänita yänpäñ yän-tewayän. Notnapak tägagämän unitä pom kubä terak, kome gakñi säkgämäninik uken wain epän täñkuk.

² U kome duñpäñ mobä jirañ-jirañ kudup täñureñ täñpäñ kwäpäñ wain yet tägatäga piñkuk. Ude täñkañ iwanta yänpäñ wain epän unita watä itta epän bämopiken yot käroni kubä täñkuk. Ude täñkañ wain mujipi yeñ käkärirän ume ahäkta awañ kubä äneñkuk. Ude täñ paotkañ mujipi säkgämän wädänirä yabäkta nadänkañ itsämbuk. Upänkañ mujipi waki jägämi-tägän wädänkuñ.

³ Unita notnapak unitä ñode yänkuk; Eruk, Juda ba Jerusalem ämawebe, in näwerut. Netätä goret täyak? Näkña ba wain epän piñkuro u? ⁴ Näk nadätat, näk wain mujipi säkgämän ahäkta epäni säkgämän täñkut. Ude täñkuropäñ mebäri imata wain mujipi waki jägämi täkañ? Imaka kubä nämo täñkuro unita ude täkañ ba?

⁵ Unita apiño wain epäna unita jide täñpayän täyat u kwawak täwet ahäwayän; Näk wain epän unitäño yewa wärämurakañ tom ägwäritä äpmonkañ yeñ gatänpäñ api näneñ. ⁶ Ude täñkañ epän kome u täñpa wawäpäñ pewa

* **2:2:** Sam 86:9; Ais 11:10, 49:6; Rev 11:15, 21:10 * **2:3:** Sam 25:8-9; Luk 11:28; Jem 1:25; Apos 13:46-48 * **2:4:** Sam 96:13; Jon 16:8-11; Apos 17:31 * **2:5:** Ais 50:10, 60:1; Luk 1:79; Jon 12:35-36; Efe 5:8; Rev 21:24 * **5:1:** Mat 21:33; Mak 12:1; Luk 20:9

kohoräk dāräk-dāräk bipi api tädotpen kwek. Tädorirä täñkerut-kerut epän wari nämo api täñpet. Ba iwän kome uken takta api iniñ bitnawet yäk. Notnapaktä ude yänjuk.

⁷ Eruk unitäño mebäri ñode; Isrel ba Juda ämawebe uwä Yawe kehäromi mähemi täño wain yeri piñkuko udewani. U gäripi nadäñpäñ watäni säkgämän it täñkukonik. Ämawebe kudän siwoñi täñirä yabäkta gäripi nadäk täñkukonik. Ba äma ätu orañ yämiñpäñ täñkentäk-kentäk täñ yämiñirä yabäkta nadäk täñkukonik. Upäñ nämo! U kudän wakiinik täk täñkuñonik. Uwä äma ätu komi yämiñpäñ yäniñ wärätpäñ iwan täñ yämiñkuñ.

6

Aisaia 6:1-13

Anututä Aisaia epän man iwetkuk

¹* Intäjukun äma wäpi Usiatä kumbuko obañ uken kañkut; Ekäni äma ärowani täño mañirani bägup säkgämän terak wäpi biñam ärowani nitek mañit irirän kañkut. Täñpäkañ teki käroñi unitä kudupi yot kudup tokñepäñ itkuk.

² Itkuko u punin terakä añero mäyaptä piäñ kuñatkuñ. Añero kubäkubä piri 6 nitek. Täñpäñ piri yarätä inami dapun penpipiñkuñ. Täñ, piri yarätawä kuroñiyat uwäk täñpipiñkuñ. Täñ, piri yarätawä piäñ kuñatta. ³* Piäñ kuñatkañ man näwetgäwet ñode täñkuñ;

Yawe Kehäromi mähemi uwä kudupitä kudupitä kudupiinik!

Unitäño penyäneki ba epmägettä komeni komeni it tokñetak.

⁴* Täñpäkañ añero unitäño gera mämä ahäñirän kudupi yot unitäño mobätä kwainkuñ. Täñkañ gupetä yot tokñekuk. ⁵* Ude ahäñirän gera ñode yänkut; Butewaki! Näk paorayän täyat! Näk mena jinom waki, ba äbotnaye imaka, meni jinom wakigän. Wära! Dapunatä intäjukun äma Yawe kehäromi mähemi u käyat unita jide täñpäñ api iret!

⁶* Ude yänjira añero kubätä kädap gäyek bukäken nanik kätupmäñpäñ yäpmäñ piäñ näkken äbuk. ⁷ Äbäñpäñ kädap gäyek u mena jinomken yäputpäñ yänjuk; No ka yäk. Kädap gäyek ñowä meka jinom terak irirän momika kewenirän unitäño kowata täretak uba!

⁸* Ude näweränkañ Yawetä ñode yänjirän nadänkut; Netäpäñ api iwera kwek? Ba netä manbiñamnin api yäpmäñ kuñ nimek? Ude yänjirän nadäñpäñ yänkut; Näkä täga kwet! Näkpäñ nepmañpi kwa yän iwetkut. ⁹* Ude yäwawä näwetkuk; Päñku äma äbot ño ñode kañ yäwet;

Jukujin täwä api nadäneño upänkañ bänepjintä nämo api nadäwä täreneñ.

Dapunjintä api ijineño upänkañ nämo api kawä täreneñ.

¹⁰ Yawetä ude näwetpäñ ñode näwetgän täñjuk;

Gäkä ude yäwetpäñ ämawebe äbot ño bänepi täñpewi guñ tawut. Ba täñpewi jukuni pik täñpäkañ dapuri täñpipi.

Ude nämo täñpayän täyan uwä dapuritä imaka api kañ-däkñeneñ ba jukunitä api nadäwä tumneñ, ba bänepitä nadäkinik täñpäñ näkken äneñi äbäñirä yäpa tägawäpäñ yepmañpero udetä.

¹¹ Ude näweränä iwetkut; Yawe, man u kadäni jide ude api yän yäpmäñ ärowet?

Ude yäwawä näwetkuk;

Yän yäpmäñ kuñ itkañ imaka ñode ahäwayän täko unita itsämben;

* **6:1:** Kis 24:10; Mat 25:31; Jon 1:18; 1Ti 6:16; Rev 4:10, 7:15 * **6:3:** Kis 15:11; Rev 4:8 * **6:4:**

Rev 15:8 * **6:5:** Luk 5:8; Rev 1:16-17; Jem 3:2 * **6:6:** Ais 53:5; Hib 9:14; 1Jo 1:7, 2:1-2; Mat 3:11

* **6:8:** Mat 28:19-20; Apos 22:28, 26:16-17, 20:24; Efe 3:8 * **6:9:** Mat 13:14-15; Mak 4:12; Luk 8:10;

Jon 12:40; Apos 28:26-27

Yotpärare it yäpmäj kukanj uwä wanpäñ parirä ämawebe u irani yäwat kireñpewä api kuñtäñpä kuneñ. Ba unitäño ketem epäni ba imakaniye u kudup paotini api täneñ.

¹² Bureni, Yawe näkä ämawebe u kuduhtagän yäwat kireñpewa yotpärareni penpen kuñ moreñirä komeñi ude bumik nämo, jopitä jopiinik api pärek.

¹³ Kokoki irayäj täko u kudup api pewä paotneñ. Upänkanj päya madäwanitä käririn tanpenj ärok täkanj ude api ahäwek. Ämawebe kuduhtagän api paotneño upänkanj näkño äbot kodaki kudupi kubä api ahäneñ.

7

Aisaia 7:10-17

Anututä intäjukun äma wäpi Ahas kudän kudupi kubä iwoñäreñkuk

¹⁰ Eruk, Aisaia tä Yawe täño meni jinom yäpmäjpäñ Juda täño intäjukun äma wäpi Ahas ñode iwetgän täñkuk;

¹¹ Gäkä kudän kudupi kubä gäwoñärehta Yawe Anutuka iwet yabä. Kudän jide käwayäj nadätan u gäñaken gärip iwet yabä. Kumbani komeken ban umuken naniktä kudän kubä ahäñirän kakta nadätan, ba kunum gänañ naniktä ahäñirän kakta nadätan ba deken naniktä ahäñirän kakta gäripi nadätan u imaka, tägagän. Yawe iwet yabäñiri ini api gäwoñärewek.

¹² Ude yäwänä Ahastä yäñkuk; Näk ude nämo täñpayäj. Yawetä mebarini kwawak pewän ahäwut yäj jop nämo penj iwerayäj. ¹³ Ahastä ude yäwänä Aisaia tä kowata ñode iwetkuk; Wa! Devit täño orani, gäk juku penpäñ nadäsi. Bitnätan uwä Anutu täño man utan ubayäj. Utan unitä gañani namitak uwä imaka täpuri bumik. Upänkanj Anututä gañani udegän nadäkta nadäwätäk täpuri nämo täyan ba jide? ¹⁴* Eruk, kudän kudupita iwet yabäkta bitnätan upänkanj Ekänitä ini kudän kubä api gäwoñärewek. Kudän uwä ñode; Webe guban, ämakät nämo pärani kubätä nanak kok itpäñ nanak ämani kubä bäyawayäj täko unitäño wäpi Imanuel yäj api iwetneñ. ¹⁵ Täñpakanj nanak unitä tägañpäñ waki ba täga täño mebari nadäwän tärewäwä kähäräp umenikät bulimakau täño nonoñpäñ api näñpek. ¹⁶ Upänkanj kadäni u nämo ahäñirän ñode api ahäwek; Kome yarä täño intäjukun ämata bumta umuntak täyan, unitäño kome uwä ämani nämo, jop api pärek.

¹⁷ Kadäni uken Yawetä in bämopjinken kadäni waki kubä api pewän ahäneñ. Intäjukun äma gäñja ba nägät moräkaye ba ämawebekaye watä it yämik täyan u kudup terak api ahäj tamek. Bian Isrel kenta Juda duñ-wenpäñ ämik täñpäñ inigän inigän yäpmäj daniñpäñ itkuño unitäño bäräpi irepmitpäñ api ahäwek. Bureni, kadäni uken Yawetä Asiria kome täño intäjukun äma komigämän ukät komi ämaniye inken api imagut yäpmäj äbek.

9

Aisaia 9:1-7

Intäjukun äma säkgämäninik kubä api ahäweko unitäño manbiñam

¹ *Bian Yawetä Naptali kenta Sebulun täño kome täñpän wawäpäñ yep-manpäñ mäyäk pähap nadänkuñ. Ude täñkukopän kadäni kubä ahäwayäj täyakken kome ukäda, Mediterenian gwägu pähaptä päñku Jodan ume kukñi udude, ba Galili kome, äma äbanitä it täkanjen u imaka, wäpi biñam yäpmäjirä kadäni waki irit u api paorek.

² *Ämawebe bipmäj urani gänañ kuñat yäpmäj äbuño upänkanj penjäñek pähap

* **7:14:** Mat 1:23 * **9:1:** Mat 4:15 * **9:2:** Mat 4:16; Luk 1:79

kubä kaŋkuŋ. Kumäkta biŋam itkuŋopäŋ apiŋo penyänjektä penyänjen yämik täyak.

³ Bureni Ekäni, bänepi tänpidäm taŋiri oretoret terak it täkaŋ. Ude täŋ yämiŋkuno unita bänep täga pähap nadäŋ gamik täkaŋ, nak täŋ-tägawani kadäniken yäpmäŋpäŋ oretoret täk täkaŋ ude, ba kome kubäkät ämik täŋpäŋ tuŋumi yäyomägatpäŋ oretoret terak inita yäpmäk täkaŋ ude.

⁴⁻⁵ Täŋpäŋ ŋode täŋ yämiŋkuno unita oretoret täŋkuŋ; Gäk iwaniye täŋo kehäromi yäpmäŋ äpun, iwaniye äbot Midian nanik unitäŋo kehäromi bian yäpmäŋ äpuno ude.

Ba iwaniyetä komi piä pähap yämiŋirä äneŋi yämagutkuno unita. Täŋkaŋ iwaniye täŋo ämik tuŋum, ämawebekaye täŋo nägät ikek u kudup kädäp api pewi ijineŋ.

Ude täŋiri ämawebekaye-ken säkgämän irit kadäni api ahäŋ yämek.

⁶ U imata, nanak paki kubä, nininken nanak ude ninta nimani. Nanak u ninta intäjukun itkaŋ api nibäŋ niwarek. Ude täŋirän wäpi mebäri mebäri ŋode api iwetneŋ;

Nadäk-nadäk Tägagämän Nimani,

ba Anutu Pähap,

ba Nanin Tärektäreki Nämo,

ba Kwini Terak Irit täŋo Intäjukun Äma yäŋ api iwetneŋ.

⁷ *Täŋpakaŋ intäjukun ämanin u Devit täŋo komeni yäpmäŋpäŋ itkaŋ ämawebeniye api yabäŋ yäwarek.

Täŋkaŋ intäjukun itpäŋ kehäromini taŋi ahäŋirän yabäŋ yäwat yewani gänaŋ ämawebeniye oretoret täŋpäŋ bätaki terakgän api itneŋ.

Täŋkaŋ nadäwä äpani täktäk ba täŋyäkŋarani kädet terak nämo, kudän siwoŋi terakgän yeŋgämän pewäpäŋ kaŋiwat piäni paot-paori nämo, pen api täŋ yäpmäŋ ärowek.

Bureni-inik, Yawe Kehäromi mäheimitä ämawebeniye tä nadäŋ yämikinik täk täyak unita nadäk kehäromi peyak uwä bureniŋän api ahäwek.

11

Aisaia 11:1-10

Intäjukun äma kodaki api ahäwek

¹ * Jesi täŋo äbot u päya madäwani täŋo doni ude itkaŋ upäŋkaŋ uken nanik kăruk kodaki kubä imätpäŋ api ahäwek.

² Äma u terak Yawe täŋo Munapiktä uwäk täŋ imiŋkaŋ nadäk-nadäk täga, ba ämawebeniye yabäŋ yäwatta kehäromi ba nadäk-nadäk api daiwän tokneŋ imek.

Daiwän tokneŋ imiŋirän Yawe täŋo gärip u nadäwän tärewäpäŋ gämoriken itpäŋ api oraŋ imek.

³ Uwä Yawe gämorikengän itpäŋ kuŋatta gäripi api nadäwek.

Täŋkaŋ man epän täŋpayäŋ täyak uwä dapuritä äma täŋo gupi kak täyak uterak nämo api täŋpek. Ba äma ätutä man yäŋirä jukunitä nadäk täyak uterakgän nämo api täŋpek. Nämo, kädet siwoŋi iwätpäŋ man epän u täŋpäŋ api yäpmäŋ daniwek.

⁴ * Ude täŋpäŋ kudän siwoŋi terak äma jäwäri täŋo nadäŋ bäräpi api yäpmäŋ daniwek. Ba äma täŋkentäki nämo u gäarak api irek.

* **9:7:** Sam 72:11; Luk 1:32; 1Ko 15:24-28; Hib 1:8 * **11:1:** Rev 5:5, 22:16 * **11:4:** 2Te 2:8

Täj, meni komigämäntä momi ämata komi api yämek. Ba yäntären yämiñirän äma waki täjpanitä api kumneñ.

5 * Bureni, ämawebeniye nadäj yämiñpäñ kädet siwoñi uterak api yabäj yäwarek.

6 * Täjkañ kadäni uken añ ägwärikät sipsip nanaki bok täga api itneñ. Ba pusi ägwäri wäpi lepattä meme nanakikät döpmon bok täga api pätnen. Bureni, bulimakau nanakikät laion nanaki ketem bok nañpäñ täga api kuñatneñ.

Täjirä äma nanaktä watäni api it yämineñ.

7 Ba bulimakau kenta bea ketem bok nañirä nanakiye imaka, döpmon bok säkgämän api pätnen.

Täjirä laion komitä bulimakautä-yäñ muyenñ api näneñ.

8 Täj nanak pakitawä gämok komi täjo awañ meni dubinken täjoret täga api täneñ.

9 * Bureni, Anutu täjo kudupi pom terak imaka komi ba täjpäwak ikek kubä nämo api irek.

Täjkañ gwägu pähap tokneñpäñ pat yäpmän kuyak ude kome terak imaka kuduptagäntä Yaweta api nadäneñ.

10 * Täjpäkañ kadäni Yawetä iwoyänkuko uken Jesi äbotken intäjukun äma kodaki irayän täko unitä äma äbori äborita wärani säkgämän ude it yämiñirän yotpäreniken äbä gämoriken itkañ wäpi biñam api orañ imineñ.

12

Aisaia 12:1-6

Bänep täga kap

1 * Kadäni kubä ahäwayän täyak uken Isrel äbottä kap ñode api tenen; Yawe, nin ganiñ oretkamän. Imata, gäk kokwawak nadäj nimiñkuno upänkañ u peñpäñ bänepnin täjpidäm tañ nimiñiri täga itkamän.

2 * Unita bureni nadänpäñ yänhäkamän; Anutu uwä nimagurani ämanin bureni. U tubeñ kuñpäñ nämo api umuntäne.

Bureni, Yawe unitägän kehäromi nimiñirän oretoret terakgän it takamän. Anutu unitägän wakiken nanik nimagut täyak.

3 * Anutu uwä ume dapuri paotpaot ikek nämo. Täjkentän nimän yänkañ uken kuneño uwä nañkañ oretoret tañi api täneñ.

4 * Täjpäkañ kadäni uken ñode api yäneñ; Oi, ämawebe, Yawe bänep täga man iwetpäñ täjkentäkta unitagän gera yäneñ. Ude täjkañ päñku ämawebe komeni komeni Yawetä kudän täk täyak unita biñam kañ yäwerut.

Täjkañ ñode kañ yäwerut; Yawe uwä wäpi biñam ärowani!

5 Bureni, imaka säkgämän gäripi nikek Yawetä täk täyak unita yänpäñ iniñ ubiñ tewut. Teñirä unitäño wäpi biñam komeni komeni kudup kuñ moreton!

6 Eruk, Saion nanik ämawebe, in oretoret gera terak kap tewut. U imata, Isrel ämawebe intäño Anutu kudupi uwä ärowaniinik. Uwä ämawebeniye bämopiken it täyak.

* **11:5:** Efe 6:14 * **11:6:** Ais 65:25 * **11:9:** Ais 65:25; Hab 2:14 * **11:10:** Rom 15:12 * **12:1:** Ais 14:2; Sam 118:14 * **12:2:** Kis 15:2; Mat 21:21-23; Rom 1:16; Rev 7:10 * **12:3:** Ais 49:10, 53:1-3
* **12:4:** Kis 34:5-7; Sam 22:31, 71:16-18, 105:1; Plp 2:9-11

25

*Aisaia 25:6-9**Ekänitä kumäṅ-kumäṅ täṅo kehäromi api dāpmäṅ tärewek*

6* Täṅpākaṅ Saion pom ṅo terak Yawe kehäromi mähemitä ämawebe komeni komeni yepmäṅ towikta äṅnak-äṅnak pähap api täṅpek.

Äṅnak-äṅnak u gānaṅ tom ketem säkgämān, ba wain ume gāripi nikek äṅnak-äṅnak upāṅ api täṅpek.

7* Täṅkaṅ pom ṅoken Yawetä kumäṅ-kumäṅ täṅo tek kehäromi ämawebe äbori äbori kuduṅtagān uwäk täyak uwä api dāpmäṅpäṅ weṅ-gajāhut täṅpān kunēṅ.

8* Bureni, kumäṅ-kumäṅ unitäṅo kehäromi utpewān paotinik api täṅpek. Yawe Ärowani uwä ämawebe kuduṅtagān konāmi dok api ärut yämek. Täṅpāṅ ämawebeniye komeni komeni unitäṅo mäyäk butewakini api wärämüt yämek.

Yawetä ude yāṅkehärom täyak.

9* Kadāni uken ṅode api yāneṅ; U kawut! Anutunintä ude uwä täyak!

Unita nadākinik täṅ imiṅitna wakiken nanik nimagutkuk.

Bureni, Yawe u tubeṅ kuṅitna jopi nämo täṅkuk. Nämo, u täṅkentäṅ nimiṅkuko unita oretoret pähap täna!

35

*Aisaia 35**Anutu täṅo ämawebeniyeṅta oretoret bumta api täneṅ*

1-2 Kome jopi kawukitā oretoret api täṅpek. Bureni, kome waki unitākaṅ kāmīwä gāripi nikek api ahāwek, Lebanon täṅo pom terak ba Kamel kenta Saron awaṅken imaka imaka säkgämān ahäk täkaṅ ude bumik.

Täṅkaṅ oretoret täṅpāṅ kap bumta api tewek. Ude ahāṅirān ämawebe Yawe Anutu täṅo kehäromi, wāp biṅam ba epmäget api kāneṅ.

3 Unita äma kehäromini nämo ba äma kujari kwaiwani manbiṅam u yāwetpāṅ bānepi kaṅ täṅkehäromtaṅ yāmik täṅput.

4* Täṅkaṅ äma täṅumun-umun täṅpani ṅode yāwet täkot; Kwaineṅo! Kehärom taṅpāṅ itkot.

Nadākaṅ? Anutuṅin äneṅi äbāṅkaṅ iwanjiye kokwawak nadāṅ yāmiṅpāṅ komi piä api yämek. Täṅkaṅ inä api tämagurek.

5* Täṅpākaṅ kadāni uken dapuri tumbanitā dapun api ijineṅ, ba man nämo nadāwanitā api nadāneṅ.

6 Kuroṅi wakitā pidām tawāpāṅ tubupeṅtäṅ api kuṅatneṅ. Ba meberi bārāpitā man gera yāṅpāṅ oretoret kap api tenēṅ. Täṅpākaṅ kome kawukiken ume dapuritā ahāṅkaṅ kome jopiken kudup api kuṅatneṅ.

7 Bureni, kome kekeki, tom ägwāri-tägān iraniken ume gwāgu tokṅeṅpāṅ wādan ahāṅ bumbum api täneṅ.

* 25:6: Mat 22:1-10 * 25:7: Mat 27:51; 2Ko 3:13-18; Efe 3:5-6, 4:18; Hib 9:24, 10:19-21 * 25:8:

1Ko 15:26,54; Hib 2:14-15; Rev 7:17, 20:14, 21:4 * 25:9: Sam 37:5-7, 62:1 * 35:4: Hib 12:4-13

* 35:5: Ese 29:6-7; Mat 11:5; Luk 7:22

- 8* Tənpäkan uken kädet taŋi kubä api pärek. Kädet uwä wäpi Kudupi Kädet yäŋ api yäneŋ. Äma bänepi nämo ket urani ba guŋ kädet wakiwaki tənpanitä kädet u nämoinik api iwatneŋ.
- 9 Ämawebe kädet u iwatnayäŋ täkan uwä laion ba iwan ätu nämo api yabäneŋ. Nämo, ämawebe wakiken nanik yämagurani unitägän kädet uken kuŋ-äbäŋ api täneŋ.
- 10* Bureni, ämawebe Yawetä inita biŋam suwawanitä komeniken äneŋi kukta kädet u oretoret terak api iwat yäpmäŋ äroneŋ.
Kap tentäŋ äronätängän Saion api kaŋ-ahäneŋ.
Täŋkaŋ uken butewaki nadäwätäk paotnik tənpankan oretorettä oretoret pähap api täŋ yäpmäŋ äroneŋ.

40

Aisaia 40:1-11

Bänep pidämtak man

- 1 Anutujintä ŋode yäyak;
Ämawebenaye konäm butewaki terak itkan u päŋku bänepi tənpidäm taŋpäŋ yäniŋ käwat.
- 2 Jerusalem nanik kwini man ŋode yäwet; Komi piä nadäŋ yäpmäŋ äbuŋo u paotak. Momijin täŋo kowata nadäwä tärekan. Ekänitä momijin peŋ tamitak yäŋ yäwet.
- 3 * * Tənpäkan äma kubätä gera ŋode yäyak; Kome ämani nämoken Yawe Anutunintä äbäktä kädet täwitpäŋ kaŋ yäpä-siwonŋaŋ imut!
- 4 Ume kubat kudup yejämbut ba pom kudup äneŋpewä manpäpəŋ uterakgän pekot. Tənpəŋ kome äpmonkaŋ-ärok tənpewä uterakgän kaŋ irut.
- 5 Ude täŋirä Yawe täŋo kehäromi ba peŋyänjektä kwawak ahäŋirän ämawebe kuduŋtagän api kaŋpäŋ nadäneŋ. Man ŋo Yawetä ini yänkuk.
- 6* Tənpäkan äma kubätä ŋode näwetkuk; Gera terak yänahä! Yäwänä ŋode iwet yabänkut; Man jidepäŋ yänahäwet?
Yäwawä ŋode yänahä yän näwetkuk; Äma kuduŋtagän u mup ude yäk. U kadäni keräpigän mup irori ude it täkan yäk.
- 7 Yawetä meni woŋ piänirän mup kubit tak täkan ba irori täŋo kaŋgäripi u paot täkan. U udegän ämatä kadäni kəroni nämo it täkan yäk.
- 8 Bureni-inik, mup kubit tak täkan ba irori täŋo kaŋgäripi u paot täkan upäŋ Anutunin täŋo manä tärek-täreki nämo api irek.
- 9 Unita Jerusalem, gäk pom kəroni kubä terak äronpäŋ manbiŋam tägagämän u gera terak yänahä. Juda kome täpuri täpuri uken umunkät nämo kwawakinik ŋode yänahänpäŋ yäwet; Ŋo kawut; Anutujin äbätak!
- 10 * Man u bureni-inik. Ekäni Ärowanitä kehäromi nitek äbätak. Äbänpäŋ intäjukun itkan kehäromi u terak ämawebe kuduŋtagän yabän yäwat piä täk täyak. Täŋkaŋ ŋo kawut! Äbänirän ämawebe waki keriken nanik yämaguranitä iwat yäpmäŋ äbäkan.

* 35:8: Hib 10:20-23; Efe 2:10; 1Te 4:7; 2Ti 1:9; Tai 2:11-14 * 35:10: Rev 7:9, 14:1-4, 15:2-4, 19:7

* 40:3: Mat 3:3; Mak 1:3; Jon 1:23 * 40:3: Luk 3:4-6 * 40:6: Jem 1:10-11; 1Pi 1:24-25 * 40:10: Ais 62:11; Rev 22:12

- 11* Tänpäkañ Ekäni unitä yawakiye watä säkgämän ñode it yämik täyak; Sipsip nanaki ude bäyañ yämik täyak. Ba miñiye kwini terak yabäñ yäwarirän kuñat täkañ.

42

Aisaia 42:1-9

Ekäni täño epän äma unitäño manbiñam

- 1* Yawetä ñode yäyak;
 Ñowä epän ämanata näkña iwoyänkut yäk. Ñowä näkñaken bänepna gämäni. U täñkehäromtañ imik täyat. Uterak Munapikna peñ ima täñkentäñ imiñirän ämawebe Anutu täño äbot nämo täñpani kuduptagän näkño kädet siwoñi iwatta yäwetpäñ yäwoñärek api täñpek.
- 2* Uwä yäñawät-awät nämo api täñpek ba nämo api yabäñ kärkeñewek. Ba mani kotäk kädet miñin-miñin gera yäñpäñ-yäk täñirän nämo api nadäneñ.
- 3 Bänep kwini terak api kuñarek. Uwä tepärañ kujat pidämi kubä nämo tokärek ba kädäp täpuri ijiñirän nämo däpäñ kumneñ. Tänpäkañ epäni täñ yäpmäñ kuñirän kädet siwoñi säkgämän api ahäñ morewek.
- 4 U epäni bänep bäräp terak nämo api täñpek. Ba bänepi nämo putärewäpäñ täktäk siwoñi kome terak api täñkehärom täwek. Tänpäñ ämawebe äbot nämo täñpani kuduptagän bänepi unitäño man kädet terakgän api wohutneñ yäk.
- 5* Yawe Anututä ñode yäyak;
 Näk kunum tänpäñ pewa pipiyäñpäñ patkuk. Ba kome imaka, tänpäñ pewa pipiyäñpäñ parirän imaka imaka u terak itkañ u kudup näkä tänpäñ yepmañkut. Näkägän ämawebe kuduptagän kome pähap uterak kuñat täkañ unita mänit irit ikek piäñ yäwat täyat.
- 6* Eruk, imaka udewani täñpani näkä ñode yäyat; Yawe näkä kudupi iritna kwawak pewi ahäktä yäñ-gämagutkut. Tänpäñ ketka gepmäñitpäñ watäni api it gamet.
 Gäkä terak ämawebe komeni komenikät topmäk-topmäk kubägän api täñpet. Ba näkä tänpewa guñ ämawebe täño topän api iren.
- 7 Dapun tumäk täñpewi dapun api ijiñeñ. Ba ämawebe bipmäñ urani täño topmäk-topmäk terak it täkañ u pit yämiñpäñ api yepmañpi kuneñ.
- 8 Näkñawä Yawe, wäpna ude. Wäpna biñam äma kubäta biñam täkta nämo nadätat. Ba naniñ oretoret u kudup näka biñamgän. Ämawebetä anutu jopi kubä iniñ oretta bitnätat.
- 9 U kawut! Man bian yänkuro u bureni nikek täñkuk. Tänpäkañ ñowä imaka kämi ahäktä yäwanipäñ täwetat. Imaka kodaki u nämo ahäñirä unitäño mani intäjukun täwera nadäkañ.

Aisaia 42:10-21

Anutu iniñ oretoret kap kubä

- 10 Ämawebe äbori äbori, in Yawe iniñ oretta kap kodaki kubä teñ imut!
 Ba gwägu terak kuñ äbäk täk täkañ in uwä udegän, wäpi yäpmäñ akuwut!
 Ba tom gwägu gänañ it täkañ in imaka, wäpi iniñ orerut!
 Täñkañ ämawebe kome käwuri käwuri nanik, in udegän, kap kodaki Yaweta teñ imut! 11 Täñkañ kome kawuki ini ba ämawebe yotpärare kome

* 40:11: Ese 34:15; Jon 10:11 * 42:1: Mat 3:17, 17:5; Mak 1:11; Luk 3:22, 9:35 * 42:2: Mat 12:18-21 * 42:5: Sam 24:1-2, 102:25; Apos 17:24-25 * 42:6: Ais 49:6; Luk 2:32; Apos 13:47, 26:23

kawukiken ittänj kuk täkañ, Keda kome ba Sela yotpärareken nanik in Anutu wäpi iniñ orerut.

In pom terak-terak äronkañ oretoret terak gera mämä täkot!

¹² Täñkañ ämawebe kome täpuri täpuri gwägu gänañ ittänj kuk täkañ unitä Yawe wäpi biñam yänahänpäñ yän-iniñoret täkot.

¹³ Eruk u kawut! Yawe uwä komi äma kehäromi ude, ämik täkta akutak. Akuñpäñ ämik täkta pidäm tañkañ ämik gera yäyak. Täñkañ kehäromini jide u iwaniye kwawak yäwoñärek täyak.

Ekänitä ämawebeniye täñkentäkta yänkehäromtak man yänjuk

¹⁴ Ekänitä ñode yäyak;

Kadäni käroni kokwawakna käbop penpäñ kwikini, mankum it täyat yäk. Upänkañ apiño gera kähän, webe nanak bäyanayän yänkañ kähän yäk täkañ ude yäwayän yäk. Näk jop itkuropän apiño epän täñpayän kehäromi yäpmänjat yäk.

¹⁵ Näk pom tañi ba täpuri u kudup api pen awähuret yäk. Täñkañ päya ba mup kudup täñpewa api kubit täneñ. Täñkañ ume tañi ba gwägu u kudup täñpewa api kawuk täneñ.

¹⁶ * Täñpäkañ ämawebenaye yämagut yäpmän kädet bian nämo äbaniken api äbet. Apiño dapuri tumbani bipmän urani itkañ upänkañ bipmän urani iwat kireñpäñ penyänek api yämet yäk. Täñkañ kädet goreri yäpa-siwontawäkañ ämawebenaye ugän api kunen. Yänkehäromtak man yäyat ño bureniñän api täñpet yäk.

¹⁷ * Upänkañ ämawebe nadäk-nadäki yäwik terak pek täkañ u yäwat kireñira mäyäk pähap mät nadäneñ.

¹⁸ Täñpäkañ Ekänitä ñode yäyak; Isrel ämawebe inä guñ bumik, ba dapunjin tumbaniinik yäk. Unita jukujin pik dätpän man nadäwut. Ba dapun ijiwä kut.

¹⁹ Inä Yawe näkño watä epän täñ namiñpäñ näkño manbiñam yänahäkta iwoyänkut. Upänkañ inä guñ bumik, ba dapunjin tumbani, äma guñ ba dapuri tumbani u yärepmitpäñ guñinik, dapunjin tumbaniinik yäk.

²⁰ Man yäkyäkna kädet ba täktäkna kädet kañpäñ nadänkuño upänkañ man yänkut ba imaka täñkuro u ket kañpäñ nadäk nämo täñkuñ.

²¹ Nadäkañ? Yawe näka siwoñi kudupi yän nadäneñta бага manna u epmäget ba biñam ikek pekta gäripi nadänpäñ penkut.

43

Aisaia 43:16-21

Anututä imaka kodaki kubä api täñpek

¹⁶ Yawetä ñode yäyak;

Bian näkä gwägu tañi bämopiken kädet täwitkut.

¹⁷ Ude täñpäñ iwan komi äma ba unitäño hos karis täñyäkñatpewa kädet u iwat yäpmän äbänkä wañpäñ paotiniñ täñkuñ.

Paotpäñ äneñi nämo akuñkuñ. Uwä ämatä topän däpä kumäk täkañ ude bäräneñ paotkuñ.

¹⁸ Ude täñkuro unita ñode täwetat;

Imaka bian ahänkuko unita nämo nadäneñ. Ba imaka bianita nämo juku pineñ.

* **42:16:** Luk 1:78-79; Efe 5:8; Rom 5:8-10, 8:29-31; 1Pi 1:3-5 * **42:17:** Kis 32:4,8; Sam 97:7

- 19 * Nadäkaŋ? Näkä imaka kodaki kubä pewa ahäwayäŋ täyak. Eruk, ahätak ŋo nämo kaŋpäŋ nadäkaŋ? Näkä kome jopiken kädet täwitat. Ba kome kawukiken ume pewa ahäkaŋ.
- 20-21 * Näk ume kome kawukiken pewa ahäk täkaŋ unita tom ägwäri, aŋ ba gwektä naniŋ oret täkaŋ.
- Ba äma äbotnaye näkŋata biŋam itneŋta iwoyäŋpäŋ yepmaŋkuro u näkŋo wäpna yäpmäŋ akuŋpäŋ kwawak pewut yäŋpäŋ ume yepmäŋ towik täyat.

44

Aisaia 44:6-8

Yawe bureni kubä-tägän itak

- 6 * Yawe kehäromi mähe mi, Isrel täŋo intäjukun äma ba täŋkentäki pähap unitä ŋode yäyak; Näkägän intäjukuninik ba mädeninik itak. Anutu kubä nämo itak. Anutu bureni-inik u näk kubägän yäk.
- 7 * Jide? Näk ude wani kubä itak ba? Itak u täŋpäwä ini-tägän ini kwawak niwoŋäreŋirän kaŋpäŋ nadäna. Ba imaka bianinik ahäwani, yäput pektä it yäpmäŋ äbatak unitäŋo mebäri, ba imaka kämi ahänayäŋ täkaŋ unitäŋo mebäri imaka, yäŋhähirän kaŋ nadäna.
- 8 * Upäŋkaŋ ude nämo! Ämawebenaye, in umuntaŋpäŋ kujat kwaik täneŋo! Imaka kämi ahäkta bianiinik täwetkuro u bureni ahähirän kaŋpäŋ nadäŋkuŋo unita biŋami api yäŋhäheneŋ.
- Unita jide nadäkaŋ? Anutu näk ŋodewani kubä itak? Nämo, näk kubä nämo itak yäŋ nadätat. Näk kubä-tägän intäŋo mobä kujat kehäromigän, intä yeŋgämä pekta itak.

45

Aisaia 45:1-7

Anututä guŋ äbot kubä täŋo intäjukun äma u piä man iwetkuk

- 1 Yawetä Sairus intäjukun äma itkaŋ ämikken äma äbori äbori täŋo kehäromi yäpmäŋ äpäkta iwoyäŋkuk. Täŋkaŋ intäjukun äma ätu täŋo wäpi biŋam awähutta Sairus iniŋ kireŋpäŋ yotpärare kubäkubä täŋo yämabam dät imik täyak. Unita Yawetä Sairus ŋode iwetak;
- 2 Näk intäjukun kuŋkaŋ kädet api täwit gamet. Näk pom däpmäŋ kokoyäŋpäŋ täŋdudumtak täŋtäŋ kuŋira kädet api pärek. Täŋkaŋ yämabam täŋkehärom takta ain kehäromipäŋ meham tak täkaŋ u api däpmäŋ äreyäŋ täŋpa kuneŋ. ³ Ude täŋkaŋ iwan äma unitäŋo moneŋ tuŋum täga ämatä nämo yäpnaŋiken käbop pewani u yäpmäŋpäŋ api gamet. Täŋira api nadäwen; Näkägän Yawe. Isrel täŋo Anutu wäpka yäŋpäŋ gämagutkuro ubayäŋ.
- 4 Nadätan? Piä ämana Isrel, näkŋata biŋam iwoyäŋkuro u täŋkentäktä gäk iwoyäŋpäŋ yäŋ-gämagutkut. Gäk näka nämo nadäk täyan upäŋ näkŋa-tägän iwoyäŋpäŋ wäp biŋam taŋi gamiŋkut. ⁵ Bureni, näk kubä-tägän Yawe. Anutu kubä nämo itak. Gäk näka nämo nadäk täyan upäŋ näkägän kehäromi gamik täyat.
- 6 Ude täŋ gamik täyat uwä mebäri ŋodeta; Ämawebe edap dapuri äbani käda ba äpmonpani käda ba kukŋi kukŋi u kuduptä ŋode nadäneŋta; Anutu kubä nämo itak. Yawe Anutu näk kubägän. ⁷ Näkägän yäŋjira peŋyähnek ba bipmäŋ

* 43:19: Rev 21:5 * 43:20-21: Luk 1:74-75; 1Ko 6:19, 10:31; Efe 1:5-6; Kol 1:16 * 44:6: Ais 48:12; Rev 1:17, 22:13 * 44:7: Stt 17:7-8 * 44:8: Apos 1:8, 14:15, 17:23-31

urani ahäk täkamän. Ba näkägän kadäni täga ba kadäni waki u yänjira ahäk täyak. Yawe näkägän imaka u kudup tänpewa ahäk täkañ.

...

Aisaia 45:20-25

Ämawebe kuduptagän Ekäni gämoriken api itneñ

²⁰Yawetä ñode yäyak; Ämawebe äbori äbori ämik gänañ nämo kumbani in kudup näkño man piäken äbä irut. In anutu jopi päya kujatpäñ paiwani yäpmäñ kuñat täkañ. Täñkañ anutu täga nämo täñkentäñ taminanji uken yänjapik täkañ. Inä guñ bureni-inik! ²¹Unita äbänkañ injin kubäkubä mebärijin inamnaken kwawak yänjahäwut. Täñkañ injin-tägän näwetgäwet täñpäñ kawut; Anutu jidewanitä imaka apiño ahäkañ unita bian ude api ahäwek yän yänjuk? Uwä Yawe näkägän yänjahänkut. Näk ämawebenaye waki keriken nanik bureni yämagurani Anutu siwoñi ubayän.

²²* Unita komen ämawebe kuduptagän in näkken äbän moreñirä yäpätägak piä täñ tama! Nadäkañ? Näkägän Anutu bureni. Näk udewani kubä nämo itak. ²³* Näkña wäpna terak mena kudupi siwoñitä yänkehäromtak man yänkuro u nämoinik api awähuret. Näk ñode yänkut; Komen ämawebe kudup näkkengän äbänpäñ gukut imäpmok api täñ namineñ. Näkägän nadän naminpän kuñatta api yänkehärom täneñ. ²⁴* Täñkañ uwä näka ñode api yäneñ; Yawe-tägän täñkentäñ niminpän kehäromi niminirän iwan täño kehäromi yäpmäñ äpäc täkamän. Upänkañ ämawebe näka gañani nadäk täkañ uwä mäyäk tañi api yäpneñ.

²⁵Täñpäkañ Jekop täño äboriye uwä Yaweken irit täga kañ-ahänpäñ yän-iniñ oretoret api täneñ.

49

Aisaia 49:1-18

Anutu täño piä watä äma

¹* Oi, ämawebe komeni komeni, in juku peñirä man kubä ñode täwera nadäwut; Näk nämo ahänjira Yawetä näkä watä epän täñ imikta iwoyänjuk. Täñkañ meñ koki gänañ irira wäpna naminjuk.

²* Täñpäkañ Ekäni uwä näk mani yänjahäkta mena wädäwän pärañiinik täñirän keritä watä it naminjuk.

Ba epäni täkta näk tenän pärañ ude kahätpäñ yäkiken daiñpäñ ämetkuk.

³Ude täñpäñ näwetkuk; Isrel, gäk nadätan? Gäk näkño watä epän ämana yäk. Gäk näkño epän täñiri ämawebetä näkño peñyänjek ba kehäromina kwawak api kañpäñ nadäneñ yäk.

⁴Ude yänjirän näk iwetkuk; Yawe, ude nämo kak täyat. Näk epän tañi tänjira bureni udewani kubä nämo ahänjuk.

Epän täñtäñ kuñtäyiwa kehäromina kudup paoränpäñ jopi täñjuk yän iwetkuk. Upänkañ jop uken. Nadäwätäk nämo täc täyat. Nämo, Yawetä ini epäna u kañpäñ nadänpäñ uterak kowata api namek yän nadätat.

⁵U imata, Yawetä ini watä piä täñ imikta gupna meñ koki gänañ täñpäñ peñjuk. Näk täñpäñ peñkuko uwä Isrel ämawebe, Jekop täño äboriye u äneñi yämagut päñku Yawe gämoriken yepmakta täñjuk. Täñkañ iniwä nadän namikinik täñirän kehäromi uken nanik yäpmäk täyat.

* **45:22:** Nam 21:8-9; Jon 3:13-16, 6:40; Hib 12:2 * **45:23:** Rom 14:11; Plp 2:10-11 * **45:24:** 1Ko 1:30 * **49:1:** Jer 1:5 * **49:2:** Hib 4:12; Rev 1:16

6 * Tänpäkaŋ Yawetä ɲode näwetkuk; Jekop täŋo äboriye, Isrel ämawebe yarägän nämo paotkuŋo u näkŋa dubinaken äneŋi yämagut yäpmäŋ äbäk-äbäk u epän pidämi bumik yäk.

Täŋ epän taŋi kubä ɲode gamikgän api täŋpet yäk. Gäk guŋ ämawebe äbotta peŋyähək api yämen. Ude täŋpayäŋ täno uwä näkŋaken äbäk-äbäk kädet uwä ämawebe komeni komenitä api nadäwä tumneŋ.

Anututä ämawebeniyea butewaki nadäŋ yämiŋpäŋ äneŋi api yäpän täganəŋ

7 Yawe täŋo epän ämani uwä äma ekäni ekäni gämoriken itkaŋ watä piä täŋ yämik täyak. Täŋirän ämawebe komeni komenitä iwan täŋ imik täkaŋ. Upäŋkaŋ Yawe, Isrel täŋo Anutu Kudupi ba Yäpätägak Äma bureni unitä ɲode iwetak; Intäjukun ämatä gabäŋkaŋ ganiŋ oretta api akuneŋ. Ba äma ekänitä gwäjiŋ äpmonpäŋ api ganiŋ oretneŋ.

U imata, Yawetä epän ämani gäk iwoyähpäŋ gepmaŋkuko unita. Täŋkaŋ Isrel täŋo Anutu Kudupitä yähkehäromtak man yäk täyak u nämo wärämut täyak. Nämo, u bureni gän täk täyak.

8 * Tänpäkaŋ Yawetä ämawebeniye ɲode yäwetgän täyak;

Orakorak kadäninaken api nadäŋ tamet, ba yäpätägak-tägak kadäninaken api täŋkentäŋ tamet. Näk watä säkgämän it tamiŋpäŋ intä terak ämawebe komeni komeni ukät topmäk-topmäk kubägän api täŋpet.

Näkä komejin iwantä täŋpä wawäpäŋ peŋkuŋo u yäpa tägawäpäŋ nadäŋ tamiŋjira äneŋi api koreneŋ.

9 Täŋkaŋ ämawebe komi yotken irani yäniŋ kireŋpewa api äpämaŋ kuneŋ. Ba ämawebe bipmäŋ urani gänaŋ irani u api yäweret; Peŋyähəkken äbut!

Ude yäwerira äbähpäŋ sipsip pom terak muyeŋ säkgämän naŋpäŋ it täkaŋ ude api itneŋ.

10 * Uwä ume ketemta wari nämo api yeneŋ. Täŋkaŋ edap ba mäniŋ kädäp ikektä wakiinik wari nämo api yewek.

Nämo, nadäŋ yämikinik täŋpani ämatä yämagut päŋku ume dapuri tägaken api yepmaŋpek.

11 Tänpäkaŋ pom näkŋa yähjira ahähkuŋo u yäpmäŋ äreyähpäŋ täŋ-budäniŋpäŋ pewa ämawebenayeta kädet pähap api pat yämek.

12 Ude täŋjira ämawebenaye kome ban it täkaŋken naniktä api ämneŋ. Uwä edap äbani käda ba kukŋi kukŋi naniktä api ämneŋ. Ätuwä Aswan yotpärare, Isip komeken naniktä api ämneŋ.

13 Unita kunum, gäk oretoret kap teyi! Ba kome, gäk imaka, oretoret gera yäyi! Ba pom, in imaka, oretoret kap yäh-tekot!

Imata, Yawe uwä ämawebeniye komi piäken iranita butewaki nadäŋ yämiŋpäŋ api yäniŋ bitnäwek.

14 Upäŋkaŋ Jerusalem ämawebetä ɲode yähkuŋ;

Yawetä mäde utpäŋ ninta guŋtakinik täyak yäk.

15 Ude yähjirä Yawetä kowata ɲode yäwetak; Jide? Meŋ kubätä iniken nanaki nonoŋi naŋpäŋ tägawani kubätä kaŋäwaräkuk täŋpäŋ täga guŋ täwek?

Meŋ ätutä ude käwep täneŋo upäŋkaŋ näk inta ude täga nämoinik täŋ tamet.

16 Jerusalem, näk gäka täga nämo api guŋ täwet. Nämo, gäkŋo wäpka ketna bänepiken kudän täŋkuro u kaŋ itat.

* 49:6: Ais 42:6; Luk 2:32; Apos 13:47, 26:23 * 49:8: 2Ko 6:2 * 49:10: Rev 7:16-17

- 17 Nadätan? Nanakaye äneni äbänjirä äma tänpä wanjuŋo u gabä kätänpen api metänpen kunen.
- 18 Unita dapun pärewat tänpän yabäsi! Nanakaye ukäda-käda naniktä äbä peronpän gäkken ämnayän.
- Yawe Irit mähemi näkä bureni ɲode gäwetat; Ämawebekayeta gäripi pähap nadänpän oretoret api tänpen, webe kubätä äpikät kentänpän itdayän nadänkan oretoret nadänpän tek säkgämän tänpäko ude.

50

Aisaia 50:4-11

Anutu täño watä äma uwä man buramik tänpäni

- 4 Ekäni Yawetä äma kehäromini paorani täñ-mehamtañ yämetta näwetpän näwonjärenpän mena tänpidäm tañkuk. Ba unitä tamimañ tamimañ man näwet täyak unita gäripi nadäka bänepna tänpidäm tak täyak.
- 5 Täñkan Ekäni Yawetä nadäk-nadäk namik täyak unita näk ärowani kudän tänpän mäde nämo ut imik täyat.
- 6 * Tänpäkan jop yabänjira ämatä iwänaptä päripmänpän geñna pujiñ injipän dätkuñ. Ba man waki näwetpän iwit inamna dapunken ut näbatnayän täñjirä inamna dapun nämo penpipiñkut.
- 7 Tänpäkan Ekänina Yawetä täñkentän namik täyak unita man waki näwet täkan unitä täga nämo nurek. Nämo inik! Näk kehärom tañpän epäna tak täyat. Näk ɲode nadäk täyat; Epän tak täyat unita mäyak täga nämo api yäpet.
- 8 * Anutu dubinaken itak unitä näka api yäwek; Äma ɲo goret kubä nämo tänpäni yän api yäwek. Anututä näka ude yäwayän täyak unita äma kubätä manken nepmanpayän nadäweko uwä, eruk, ini nepmanpänkan Yawe inamiken bok kan itda!
- 9 Ekäni Yawetä ini täñkentän namik täyak unita netätä näka goret tänpäni äma yän täga yäwek? Nämo inik, äma näka jop manman näweranitä wanpän tek gwaktä nañ-äreyän tänpä kuk täkan ude api täneñ.
- 10 Unita ämawebe Yawe gämoriken kuñatpän watä ämani näkɲo man buramik täkan in uwä nämo umuntäneñ. Bipmäñ urani pähap gänañ kuñatnayän täño upänkan nadäk-nadäkjin kudup Yawe terak penpen kuñat täkot. Bureni, Anutujin terak yengämä pewäpän itkot.
- 11 Täñ ämawebe in Yaweta nadän imikinik nämo täñkan bipmäñ uraniken kädet kanpen kukta injin-tägän topän ijiñ-yäñek täkan uwä, eruk gwäk pimiñpän ugän iwat täkot. Upänkan intä kome päñku itnayän täkan u Yawetä iwoyän tamiñkuko uwä komi paot-paori nämo täño bägup.

52

Aisaia 52

Jerusalem wanjukopän Yawetä yäpän tägañkuk

- 1 * Eruk, Anutu täño kudupi yotpärare Jerusalem, gäk aku! Akuñpän täñkehärom tañpän itkan epmäget säkgämän säkgämän tek ude wädäwi ärowut.

* 50:6: Mat 26:67; Mak 14:65 * 50:8: Rom 8:33-34 * 52:1: Rev 21:2,27

Nadätan? Guñ äbot, Anutu täño бага man nämo iwarani u gäk tänpäwakta gäkño yewa gänañ äneñi nämoinik api äroneñ.

² Unita tänbute-bute penpäñ kugun däpmäj äreyänpäj äneñi intäjukun kañ it. Tänpäj iwan täño yen kehäromi kotäkaken topañi u pirärenpäñ äneñi säkgämän kañ it.

³ Unita Yawetä ñode yäyak; Ämatä in nämo suwanpäñ komi piäken tepmakta jop yäj-täkñat yäpmäj kuñkuñ. Eruk udegän, komi piäken nanik äneñi tämagurayäj täyat u moneñ nämo penpäñ api tämaguret.

⁴ Täñkañ ämawebenaye Isip komeken itta pengän äpmonkuño uwä iniken gärip terak äpmonkuñ. Tänpäkañ kämiwä Asiria naniktä päbä yepmäñitpäñ yämagut yäpmäj päñku komi piäken yepmañkuñ.

⁵ * Tänpäkañ apiñode Babilontä udegän täñ yämitak. Ämawebenaye nämo suwanpäñ komi piäken yepmakta yäj-yäkñat yäpmäj kuñkuñ.

Komi piäken yepmañkañ intäjukun it yämiñpäñ sära man yäwet täkañ. Bureni, kepma kepma wäpna yäpmäj äpäk täkañ.

⁶ Unita kadäni näkä iwoyawayäj täyatken uken ämawebenaye iwan keriken nanik yämagurira ñode api yäneñ;

Bureni, Yawetä ude api täñpet yäj yäñkuko u bureni ahätak yäj api nadäneñ. Ude nadäwä tumbäpäñ Anutu u bureni yäj api nadäneñ.

Ämawebe kuduptagäntä Anutu täño kehäromi kwawak api käneñ

⁷ * Äma manbiñam tägagämän yäpmäj äbäk täkañ unitäño kuroñi säkgämän yäj yäwut!

Biñam man tägagämän yäpmäj äbäk täkañ uwä ñode; Saion pomken irani, Anutu täño bänep kwini inken pätak. U wakiken nanik tämagut täyak. Bureni, Anutujin uwä intäjukuninik itak!

⁸ Oi! Juku penpäñ nadäwut; Watä ämajiyetä bänep oretoret terak gera pähap yäj irirä. Äma uwä ini dapuritä Ekäni Saion pom äneñi äbäñirän api käneñ.

⁹ Unita Jerusalem yotpärare, gäk wanpäñ pat yäpmäj äbätan upäñkañ oretoret pähap nadänpäj kap inigän kubä te!

U imata, Yawetä Jerusalem ämawebe butewaki täñkuñopäj wakiken nanik yämagurirän butewakini paotkuk.

¹⁰ Bureni-inik, Yawetä ämawebe komeni komeni inamikenä iniken kehäromini kudupi kwawak api yäwoñärewek.

Täñjirän ämawebe uken-uken nanik u kuduptä Anutunin täño yäpätägak epän api kañpäñ nadäneñ.

Anutu täño epän ämatä komi bäräpi terak äronkuk

¹¹ * Eruk, Babilon kome penpen kut! Täñkañ kudupi yot täño tunum yäpmäj kunayäj täkañ in kudupiinik itkot. Imaka nämo initta yäjiwäranani u nämoinik initneñ.

¹² Tänpäkañ äpämañ kunayäj täkañ uwä kikñutpäñ bäräneñ terak, äbekjiye orajiyetä bian iwan yabäj umuntañ Isip nanik äpämañ kuñkuño ude nämo api kuneñ. Nämo, Yawe, Isrel täño Anututä intäjukun mäden täñ tamiñpäñ api tämagut yäpmäj kwek.

¹³ Nadäkañ? Epän ämanatä epäni täñpayäj täyak u täñjirän bureni api ahäwek. Ude täñjirän wäpi yäpmäj akuñpäñ inin orerirä wäp biñam ärowani api yäpek.

* 52:5: Rom 2:24 * 52:7: Ais 40:9, 61:1; Luk 2:10; Rom 10:15; Efe 6:15 * 52:11: 2Ko 6:17

- 14 Upänkaŋ unitäŋo injami dapun ba gupi uwä wawani, äma bumik nämo. Unita äma mäyaptä kawä inide kubä täŋkuŋ.
- 15 * Täŋpäkaŋ äma mäyaptä kawä waki täŋkuŋo udegän äma äbori äboritä epänita nadäwä ärowani api täneŋ. Ba kome täŋo äma ärowanitä kaŋpäŋ jäkjäk yamäŋpäŋ mankum api itneŋ.
- U imata, dapuritä imaka kudupi ude api kawä täreneŋ, ba man kudupi ude api nadäwä täreneŋ.

53

Aisaia 53

- 1 * Täŋpäkaŋ manbiŋam jukunin gänaŋ äpmonjukuko u netätä nadäkinik täŋkuk?
Ba Yawe täŋo kudän kudupi netätä kawän täreneŋkuk?
- 2 Täŋpäkaŋ Yawetä nadäŋ imiŋirän injami terak päya dätäki ude, ba kome kawukiken mujipitä jäwäri äpmonpäŋ käruki tädorani ude ahänkuk.
Upänkaŋ u nintä kaŋgärip täneŋta injami dapun säkgämän ude uwä nämo ahänkuk. Jide täŋpäŋ täktäki täga kubä täŋirän unita gäripi nadänam?
- 3 Nämo, ämatä u kaŋpäŋ eroni nadäŋpäŋ mäde ut imiŋkuŋ. Uwä komi bäräpi gänaŋ kuŋatpäŋ butewaki täŋo mebäri kawän täreneŋkuŋ.
U äma waki yän yänpäŋ kakta bitnäŋkumän. Ba äma äpaniinik yän yänpäŋ nadäŋ äwaräkuk täŋkumän.
- 4 * Upänkaŋ uwä nintäŋo butewakinin buramiŋpäŋ nintäŋo komi bäräpinin kotaŋkuk. Ude täŋirän kaŋpäŋ nintä sära man ŋode yänkumän; Wisik, Anututä mominita yänpäŋ kowata imitak.
- 5 * Täŋpäkaŋ nintäŋo peŋawäkninta yänpäŋ nägät piŋkuk. Ba nintäŋo gwäjiwanita yänpäŋ däpmäŋ käkätkuŋ.
Ba momi täŋo kowata uterak äronjukuko unitä nipmaŋpäŋ tägaŋkumän. Täŋpäkaŋ unitäŋo jibi unitä nintäŋo jibi täŋpewän tägaŋkuk.
- 6 * Täŋpäkaŋ nin kuduŋtagän yawak peŋawäk täŋpani ude itkaŋ nininken gärip terak kuŋatkumän.
Täŋjitna Yawetä mominin täŋo kowata ninin yäpnaŋi u terak buŋätükuk.
- 7 * * U komi bäräpi imiŋkuŋo upänkaŋ ini yäpmäŋ äpäŋpäŋ man kubä nämo yänkuk. Uwä sipsip gubaŋi utta yäpmäŋ kuk täkaŋ ude yänikŋat yäpmäŋ kuŋkuŋ.
Ba pujiŋi madäŋ yämiŋirä man nämo yäk täkaŋ ude mankum itkuk.
- 8 Uwä jop ikŋatpäŋ manken teŋpäŋ kumäkta yänätäreŋ imiŋkaŋ yäpmäŋ päŋku utkuŋ.
Täŋpäkaŋ noriye bok kuŋatkuŋo uken nanik kubätä ŋode nämo nadäwän tumbuŋ; Nintäŋo peŋawäkninta yänpäŋ utkuŋ.
Ba näkŋo äbot täŋo momita kome terak irit kuŋatkuŋari däpmäŋ täkŋeŋkuŋ yän nämoinik nadäwän täreneŋkuŋ.
- 9 * Uwä ämata komi yämani nämo, ba yän-yäkŋarani man nämo yäwani upänkaŋ äma waki-waki-kät äneŋta yänätäreŋkuŋ. U kumäŋirän tuŋum äma täŋo awaŋken äneŋkuŋ.
- 10 Upänkaŋ Yawetä ini nadäŋ imiŋirän däpmäŋ käkärirä komi nadäŋkuk. Bureni, Yawetä nadäŋirän nintäŋo momi tärewekta äma u iniken gupipäŋ ärawa ude täŋkuk.

* 52:15: Rom 15:21 * 53:1: Jon 12:38; Rom 10:16 * 53:4: Mat 8:17 * 53:5: 1Pi 2:24 * 53:6: 1Pi 2:25 * 53:7: Rev 5:6 * 53:7: Apos 8:32-33 * 53:9: 1Pi 2:22

Ude täŋkuko unita kadäni käroni api irek. Itkaŋ kodakiniye ahäŋirä api yabäwek. Ba Yawe täŋo nadäk tawaŋ u iwatpäŋ täŋirän bureni api ahäwek.

11 Täŋpäkaŋ Yawetä ŋode yäyak; Bänepitä komi butewaki nadäwayäŋ täko unitäŋo bureni ahäŋirän oretoret api nadäwek.

Täŋkaŋ epän ämana siwoŋi u nadäk-nadakitä äma mäyap täŋkentäŋ yämiŋirän iŋamnaken siwoŋi api itneŋ. Ba waki-wakini äma unitä api kotawek.

12* **Mebäri** unita äma wäpi ärowani bämopiken näk wäp biŋam ärowani api imet. Ude täŋira äma kehäromitä ämikken iwan täŋo kehäromi yäpmäŋ äpäŋpäŋ tuŋumi yäyomägatkaŋ yäpmäŋ daniŋpäŋ epän ämanata moräki api imineŋ.

U imata, u äma iŋamiken äma wakiwaki täŋpani ude äworeŋpäŋ iniken irit iniŋ kireŋpäŋ kumbuk. Bureni, ude täŋkuko uwä äma mäyap täŋo momi kotaŋkuk. Ba waki täŋpani täŋkentäŋ yämikta yäŋapik man yäŋkuk.

55

Aisaia 55:1-11

Ekäni täŋo iron pähap

1* **Yawetä** ŋode yäyak;

Eruk, umeta kotäkjin kawuktak täkaŋ in äbäkaŋ ume gwet tama naŋput! Ba moneŋjin nämo kuŋat täkaŋ inäwä äbäŋkaŋ ketem näkken yäpmäŋkaŋ naŋput yäk.

Täŋkaŋ äbäŋkaŋ ume gäripi niked, gwäki nämo ŋo yäpmäŋkaŋ naŋput yäk.

2* **Imata** ketem bureni näkota moneŋ pek täkaŋ? Ba naŋpäŋ koki nämo täŋpanita komi piä imata täk täkaŋ?

Ude nämo, näkŋo man buramiŋpäŋ näkä täwet täyat ude tänayäŋ täŋo uyaku ketem tägagämäninik kubä tamiŋira naŋpä tokŋekinik api täneŋ.

3* **Unita** ämawebenaye, nadäwut. Näkken ämnayäŋ täkaŋ u säkgämän api itneŋ. Äbäŋirä inkät topmäk-topmäk, tärek-täreki nämo api täŋpet.

Täŋkaŋ Devitta nadäŋ imikinik täŋkuro udegän inta nadäŋ tamikinik api täŋpet.

4 **Täŋpäkaŋ** Devit uwä äma komeni komeni u yabäŋ yäwatta kehäromi ba wäpi imiŋkut. Ude täŋpäŋ uterak ämawebe u kehäromina kwawak yäwoŋäreŋkut.

5 **Täŋ** epän udewanigän inta tamayäŋ yäk. Inä ämawebe äbori äbori, komeni komeniken man pewä kuŋirä inken api ämneŋ.

Bian intä unita nämo nadäwani ba unitä inta nämo nadäwani upäŋkaŋ inken bäräŋeŋinik api ämneŋ.

Imata, Ekäni Anutuŋin, Isrel äbot intäŋo Anutu kudupi näkä täŋpewa u bureni-inik api ahäwek. Täŋkaŋ näk wäpjin biŋam api tamet.

6* **Eruk**, apiŋo Yawe tuängän itpäŋ inta itsämäŋtak unita inä äyänutpäŋ Yaweken gera yäŋpäŋ dubiniken kut.

7 **Ämawebe** waki täŋpani, kädet waki u peŋpäŋ äneŋi täkta nämoinik nadäŋpäŋ äneŋi Anutuken kuk täkot.

* **53:12:** Mak 15:28; Luk 22:37 * **55:1:** Sam 42:2, 63:1; Jon 4:10-14, 7:37-38; Rev 21:6, 22:17 * **55:2:** Mat 15:9; Rom 9:31, 10:2-3; Plp 3:7; Hib 13:9; Rom 10:17; Sam 22:26 * **55:3:** Mat 11:28; Jon 6:37; Apos 13:34 * **55:6:** Sam 14:2, 27:8; 2Ko 6:1-2; Hib 2:3

Nadäkaŋ? Anutu uwä ämawebe iniken äyänjutpeŋ äbäk täkaŋ unita oraŋ yämiŋpäŋ momi peŋ yämikta gäripi nadäk täyak.

⁸ Täŋpäkaŋ Yawetä ŋode yäyak; Näkŋo nadäk-nadäkna u intäŋo ude nämo. Ba näkŋo täktäkna inigän inigäninik, intäŋo ude nämo.

⁹ * Kunumtä kome kakätäŋpäŋ punininik itak udegän näkŋo täktäkna ba nadäk-nadäknatä intäŋo irepmitinik täyak yäk.

¹⁰ * Täŋpäŋ näkŋo manna uwä iwän ude. Iwäntä taŋkaŋ äneŋi äyänjutpeŋ näkŋaken jop nämo abäk täyak. Nämo, u kometa ume imiŋirän kome terak ketem säkgämän ahäk täkaŋ yäk. Ahäŋirä ämatä ätu yäpmäŋpäŋ naŋkaŋ ätu yerita pek täkaŋ.

¹¹ * Eruk, mena jinom udegän, u kwekopäŋ näkŋaken jop täga nämo äbek. Nämo, näkŋo manna u piä ude täŋpäŋ yäŋ nadäk pek täyat u pära nämo täk täyak. Nämo, u kuŋpäŋ näkŋaken gäripna u däpmäŋ tärek täyak.

56

Aisaia 56:1-8

Anututä ämawebe gägäni api yämagurek

¹ Yawetä ämawebeniye ŋode yäwetak;

Näk täŋkentäŋ tamiŋpäŋ tämagurayäŋ täyat u kadäni keräp täyak unita in kudän siwoŋi täŋpeŋ kuŋat täkot. Ba äma ätu oraŋ yämiŋpäŋ täŋkentäk-kentäk täŋ yämik täkot.

² * Nadäkaŋ? Äma ude täk täkaŋ, ba Sabat orekiritta nadäŋirä ärowani täk täkaŋ, ba waki täkta nämo pidämtak täkaŋ, äma udewani näkŋo oretoret terak it täkaŋ.

³ * Täŋpäkaŋ ämawebe kome kukŋi käda nanik Yawe täŋo ämawebe yäpurärätpäŋ bok it täkaŋ uwä ŋode nämo yäneŋ; Yawetä nin iniken ämawebeniye kät iniŋ oretta yäjiwät täyak yäŋ nämo nadäneŋ.

Ba äma yabäni däranitä imaka, ŋode nämo nadäneŋ; Nanakna nämo unita wäpna biŋam ikek nämo, päya kubit täwani ude itat unita Yawetä iniken ämawebeniye kät säkgämän itta yäjiwät täyak yäŋ nämo nadäneŋ. Nämo!

⁴ Yawetä äma udewani ŋode yäwetak; In Sabat orekiritta nadäŋirä ärowani täŋpäŋ kudän näkä gäripi nadäk täyat u iwatkaŋ topmäk-topmäkna täŋo man gwäk pimiŋpäŋ iwatnayäŋ täŋo uwä inta ŋode api täŋ tamet;

⁵ Nadäŋ tamiŋpäŋ näkŋo yotken wäp biŋam säkgämän api tamet. Wäp biŋam tamiŋira ämawebenaye bämopiken penta täga api it yäpmäŋ äroneŋ. Bureni, wäpjin biŋamtä ämawebe nanakiye nitek täŋo wäpi biŋam api yärepmirek.

⁶ Ude yänkaŋ Yawetä ŋode yäyak;

Ämawebe kome kukŋi käda nanik ämawebenaye yäpurärätpäŋ bok itkaŋ näka nadäŋ namikinik täŋkaŋ näk gämotnaken itkaŋ watä piä täŋ namik täkaŋ, ba Sabat orekirit kadänita nadäŋirä ärowani täŋpäpäŋ topmäk-topmäk täŋo man iwat täkaŋ in uwä oretoret täkot.

⁷ * Imata, näkŋa tämagut yäpmäŋ Saion pomnaken api kwet. Täŋpäŋ yäŋapik yotnaken tepmaŋpäŋ oretoret api tamet. Ude täŋira nanin oretta

* **55:9:** Rom 11:34-36 * **55:10:** 2Ko 9:10 * **55:11:** Mat 24:35; Luk 8:11-16; Rom 10:17 * **56:2:** Ais 55:7; Sam 1:1, 24:4-6, 85:9; Jer 7:3-10; Mat 3:2; Luk 11:28; Jon 7:17; Rom 10:6-10; Rev 22:14 * **56:3:** Mat 8:10-11; Apos 8:27, 10:1-2, 13:47-48; Rom 2:10-11; Efe 2:12; 1Jo 3:1; Rev 3:12 * **56:7:** Mat 21:13; Mak 11:17; Luk 19:46

bukänaken ärawa täŋ naminirä kaŋpäŋ gäripi nadäŋpäŋ api nadäŋ tamik täŋpet yäk.

Unita nadäkaŋ? Näkŋo kudupi yot uwä ämawebe komeni komeni kudupta äbä itpäŋ yäŋapik man yäŋ naminenta api irek.

8 * Täŋpakaŋ Ekäni Yawe ärowani, Isrel ämawebeniye iwan täŋo komi piäken nanik äneŋi yämagut päbä komeniken yepmaŋkuko unitä ŋode yäŋkehärom taŋkuk; Äma gägäni ätu ämawebenaye ukät bok itta yämagut päbä api yepmaŋpet yäk.

57

Aisaia 57:15-21

Anututä ämawebeniye täŋo momi api peŋ yämek

15 * Anututä ŋode yäyak;

Näk intäjukun ba ärowaniinik api it yäpmäŋ ärowet. Wäpna kudupi mäheŋi.

Näk kunum punin terak kudupi yotpärareken it täyat upäŋkaŋ ämawebe mominita nadäwä waki täŋpakaŋ inita nadäwä äpani tak täkaŋ uken bok it täyat.

Näk äma bänepi yäpmäŋ äpani u yäpmäŋ akuk täyat. Ba äma mominita nadäwä waki täŋpani bänepi täŋpidäm tak täyat.

16 Yäŋpäŋ-yebek ba kokwawak man kadäni käronita nämo api yäweret. Nämo, ude täŋpayäŋ täro uwä ämawebe irit yämiŋkuro u täŋpewa paotneŋ.

17 Ämawebenaye u monen tuŋumta ämäŋi täktäk unitä momi pähap täŋkuko unita näkä kokwawak pähap nadäŋpäŋ däput. Näk mäde ut yämiŋpäŋ däpuro upäŋkaŋ uwä nämo nadäŋkaŋ ehutpäŋ iniken gärip pen iwatkun.

18 Ude täŋirä yabäk täyat upäŋkaŋ api yäpa täganen. Ude täŋpäŋ yäŋ-yäkŋat päŋku ämawebe butewaki terak kuŋarani u bänepi api täŋpa gapun tänen.

19 * Bureni, äma banken ba tuän it täkaŋ uken kwini bureni api ahäŋ morewek. Täŋkaŋ näkä api yepmaŋpa täganen. Yawe näkŋa ude yäyat.

20 Täŋpakaŋ äma waki täŋpani uwä gwägutä tokät täyak udewani. U kwikinik täga nämo itnen. Nämo, gwägutä okä näbä ba jiraŋ ureŋ päŋku gägäniken pek täyak ude kudän wakiwaki wari tak täkaŋ.

21 * Unita waki täŋpaniken säkgämän irit nämo api ahäwek. Yawe näkä ude yäyat.

58

Aisaia 58:1-9

Anutu iniŋ oretoret kädet bureni

1 Ekänitä ŋode yäyak;

Kotäkka pewi maŋpäpäŋ nämo yäwen. Gera taŋigän, womat mämä ude yäŋpäŋ ämawebenaye, Jekop täŋo äbotken nanik momi ba kädet wakini unita kaŋ yäwet.

2 Uwä ŋode näwet täkaŋ; Nin kepma kepma gäk ganiŋoret takamäŋ. Ba gäkŋo kädetka täga nadäna tärewäpäŋ u iwatta gäripi pähap nadäk takamäŋ yäŋ yäk täkaŋ.

* 56:8: Jon 10:16 * 57:15: Sam 51:17, 113:4-6, 138:6; Rev 15:4 * 57:19: Mak 16:15; Apos 2:39; Efe 2:17 * 57:21: Ais 48:22

Ba näkä бага man siwoŋi yäwoŋärekta näwet yabäk täk täkaŋ. Ba gäk dubikaken kukta gärip pähap nadäk täkamäŋ yäŋ yäk täkaŋ. Upäŋkaŋ jop manman yäk täkaŋ.

³ U ŋode näwet täkaŋ; Ekäni, gäk ganiŋ oretta nakta jop it täkamäŋ upäŋkaŋ imata nämo nibäk täyan? Ba ninin yäpmäŋ äpäŋpäŋ kuŋaritna gäk imata nämo nadäŋ nimik täyan?

Ude yäŋirä näkä kowata ŋode yäwetkut; Ude nämo. In naniŋ orerit injinken gäripjin iwatpäŋ täŋit täk täkaŋ yäk. Ba epän ämajiyeta komi yämik täkaŋ yäk.

⁴ Naniŋ oretta yäk täkaŋ upäŋkaŋ täktäkjin u inipärik. U ŋode; Man wärät-wärät täŋpäŋ ketjin mugwäjiŋpäŋ notjiye däpmäk täkaŋ. Ude täŋkaŋ näkken yäŋapik man yäŋirä täga nämo api nadäŋ tamet.

⁵ Jide? Näk naniŋ oretoret kädet iwat täkaŋ uwä nadäŋ nimik täyak yäŋ nadäk täkaŋ?

Tek wakiwaki täŋkaŋ butewaki inam dapun ijiŋpeŋ kuŋaritna Yawetä bänep täga nadäŋ nimän yäŋ nadäk täkaŋ? Kudän udewani uwä naniŋ oretoret kädet bureni yäŋ nadäk täkaŋ?

Nämoinik! Kudän udewanita gäripi nämo nadäk täyat.

⁶ * Täŋ näkä kudän ŋodewanita nadäŋira naniŋ oretoret kädet bureni täk täyak; Äma, äma ätu täŋo komi piä terak it täkaŋ unitäŋo bäräpi ketären yämiŋpäŋ kädet tägatäga täŋ yämik täkot.

⁷ * Ba äma nakta yeŋirä ketem yämik täkot. Ba äma jäwäri, patpat bägupta wäyäkŋek täkaŋ udewani yämagut yäpmäŋ injin yotken ärok täkot. Ba äma teki nämota tek yämik täkot. Ba nägät moräkjiyetä bäräpi kaŋ-ahäŋirä mäde nämo ut yämineŋ.

⁸ * Täŋ intä kudän udewani näkä gäripi nadäk täyat u tänayäŋ täŋo uwä näkä bäräpijin bäräŋek api datären tamet, tamimaŋ täŋo peŋyänektä bipani täŋo bipmäŋ urani iwat kirek täyak ude. Ude täŋira säkgämän api itneŋ. Täŋkaŋ Anutujin siwoŋitä intäjukun api täŋ tamek, ba Yawejin täŋo kehäromitä mädejinken watä api it tamek. ⁹ * Täŋpäkaŋ intä näkken yäŋapik man yänayäŋ täkaŋ uwä api nadäŋ tamet. Inä ämata komi yämik-yämik, ba wäpi yäpmäŋ äpäk-äpäk ba yäŋärok man yäwet-yäwet kädet u mäde ut yäminayäŋ täŋo uwä ude api täŋ tamet yäk.

60

Aisaia 60:1-6

Jerusalemtä Anutu täŋo peŋyänek terak säkgämän api irek

¹ Ekänitä Jerusalem ŋode iwetak; Gäkŋo peŋyänek äbäŋ gamitak! Yawe täŋo peŋyänek säkgämäntä gäkä terak ijiŋ-yäŋetak unita akuŋpäŋ edap dapuri ude ijiŋ-yäŋe! ² U ka! Gubam kubiritä äbori äbori komeni komeni uwäk täŋirän bipmäŋ urani pähap gänaŋ itkaŋ. Upäŋkaŋ Yawetä gäkä terak ijiŋ-yäŋek täyak. Ba iniken ägonitä uwäktäŋ gamik täyak. ³ * Täŋirän ämawebe komeni komenitä gäkŋo peŋyänek kaŋpäŋ gäkken api ämneŋ. Bureni, edap dapuritä pom terak

* **58:6:** Mat 25:34-40; Jem 1:27, 2:15-16; 1Jo 3:17-18 * **58:7:** Mat 25:35 * **58:8:** Sam 112:4; Apos 10:31,35 * **58:9:** Sam 34:15 * **60:3:** Sam 67:1-4; Ais 2:2-5; Rev 21:24

tädoreko udegän penjänenjiri kome unitäño intäjukun ämatä akumanj gäkken api ämneñ.

⁴ Eruk, ijiwi kwäpän yabän äyänut tä; Ämawebekaye uken-uken kuñtänpä kuñkuño u äneñi äbäkañ. Nanakaye ban naniktä äbäkañ. Ba äpetkaye imaka, buramiñ yäpmän äbäkañ. ⁵ Ude äbänirä yabänkañ bänepka gupka kuduptä oretoret pähap api nadäwen. Tänpäkañ kadäni ugän gäpe tañi tañi gwägu pähap terak kuñaraniä kome banken nanik tuñum säkgämän säkgämän yäpmän gäkken api ämneñ. ⁶ Täñkañ Midian Efa komeken nanik kamel mäyaptä äbä gäkken api it tokñeneñ. Ba Siba nanik ämawebe gol ba imaka käbänji säkgämän nikekpän yäpmän äbänpän Yawe täño wäpi biñam api iniñ oretneñ.

61

Aisaia 61

Manbiñam tägagämän kubä

¹ * Yawetä näk äma jopi jäwäri manbiñam tägagämän yänahänpän yäwetta iwoyänpän olip gakñi piñ näbatkuko unita ñode nadätat; Ekäni Yawe täño Munapiktä näk magätak. Tänpän Yawe uwä ñode täkta nepmanpän kuñkut; Ämawebe butewaki nadäwätäk terak kuñarani u bänepi yäpätägakta, ba äma komi piä terak irani ñode yäwetta; Anututä täñkentän tamiñirän jop api äpämañ kuneñ. ² * Ba ñode yänahänpän yäwetta nepmanpän kuñkut; Yawe Anututä ämawebeniye orañ yämiñpän iwaniye däpmäkta kadäni ahätak. Täñkañ ämawebe täñbute täñtän kuñarani u yäniñ kawatakta naniñ kireñkuk. ³ Bureni, Saion ämawebe konäm butewaki terak itkañ u täñkentän yämiñira butewakini paoränkañ oretoret api täneñ. Ba täñkentän yämiñira butewaki kap penpän oretoret kap api tenenñ. Täñkañ ämawebe uwä päya kehäromi Yawetä ini piwani bumik api itneñ. Uwä kehäromigän itkañ kudän siwoñi täñpenñ api kuñatneñ. Ude täñpenñ kuñatnayän täño uwä Anutu täño mebäri säkgämän kwawak irirä api iniñ oretneñ.

⁴ Tänpäkañ ämawebe inä yot yäpmän äreyäwani u äneñi api täñkodak utneñ. Ba yotpärare wañkuño u äneñi kome ket utpän api yäpä-täganenñ. ⁵ Täñkañ äma ban naniktä äbä yawakjiye watäni api it yämineñ. Ba äma kome kubäken naniktä äbänpän ketem epänkät wain epänjin api täñ tamineñ. ⁶ * Tänpäkañ kadäni uken irit mebäri kubä api itneñ. Inta Yawe täño bämop äma, ba Anutu täño watä äma yän ude api täwetneñ. Täñkañ äma äbot komeni komeni täño tuñum terak itkañ moneñ tuñum unita biñam api yäneñ.

⁷ * Tänpäkañ mäyäk terak itkuño upänkañ komejinken äneñi itkañ bian itkuño u irepmiñpän ahän bumbum terak api itneñ. Bureni, jirañ ude itkuño upänkañ oretoret tärek-täreki nämo api täneñ.

⁸ U imata, Yawe näkä kudän siwoñita gäripi nadäk täyat. Iwantä ämawebenaye täñyäkñarani tänpän imakani kubota täñ yämiñkuño unita ganani pähap nadäk täyat. Unita yänkehärom tañkuro udegän ämawebenayeta gwäki täga yämiñpän ukät topmäk-topmäk tärek-täreki nämo api täñpet. ⁹ Ude täñ yämiñira äma komeni komeniä kodakiniye täño biñam api nadäneñ. Bureni, ämawebe komeni komeni äbotnaye u yabänpän-nadänayän täkañ uwä ñode api yäneñ; Äma äbot ño Yawetä iron tañi täñ yämani yäk.

Säkgämän irit bureni api ahäwek

* **61:1:** Mat 11:5; Luk 7:22 * **61:2:** Mat 5:4; Luk 4:18-19 * **61:6:** Kis 19:6; Rom 12:1; 1Pi 2:5,9; Rev 1:6 * **61:7:** Sam 16:11; 2Te 2:16

10 * Tänpäkaŋ Jerusalemtä ɲode yäyak; Yaweta gäripi pähap nadäk täyat. Bänepnatä Anutunata oretoret täŋ imik täyat. U imata, u nämagutkuko unita. Unitäŋo täktäki siwoŋitä tek säkgämän ude täŋ namik täyak. Ba unitäŋo täŋkentäktä ämawebe kodakitä epnayäŋ tek epmäget säkgämän täk täkaŋ ude täŋ namik täyak. 11 Bureni, kome terak päya dätäki imätpäŋ käruk abäk täkaŋ, ba epänken ketem tokän käruk tädot täkaŋ udegän Yawe ärowani täŋo meni jinom terak kudupi irit säkgämän api ahäneŋ. Tänpäkaŋ äma äbori äbori iŋamiken iniŋ oretoret api ahäwek.

62

Aisaia 62:1-12

Jerusalemtä wäp kodaki api yäpek

1 Jerusalem, gäk nadätan? Näkä mankum nämo api iret. Nämo, gäka yänpäŋ ehutpäŋ yäŋapŋtäyiwa Ekänitä täŋkentäŋ gamiŋirän irit säkgämäntä gäkä terak kwawakinik kaŋ ahäwän, kome dapuritä tamimaŋ penjäŋek täyak ude, ba bipmäŋ urani gänaŋ topäntä ijiŋ-yäŋek täkaŋ ude.

2 Anututä ude täŋkentäŋ gamiŋirän ämawebe komeni komenitä äneŋi kodak tänpäŋ iriri api gabäneŋ. Ba unitäŋo intäjukun ämatä gäkŋo epmäget kudän kakinik api täneŋ. Tänpäkaŋ Yawetä wäpka kodaki kubä gäweränkaŋ ugänpäŋ api gäwet täneŋ.

3 Bureni, Yawe Anutukatä gäk gabäŋgärip api täŋpek, ämatä porak gwäki ba notek merärokita gäripi nadäk täkaŋ ude.

4 *Kadäni uken wäpka Eŋi Sinsim yäŋ wari nämo api gäwetneŋ, ba Kome Waki Kawuki yäŋ wari nämo api gäwetneŋ. Nämo, wäpka kodaki kubä ɲode api gäwetneŋ;

Anututä gäripi pähap nadäŋ gamik täyak.

Ba kubä ɲode api gäwetneŋ;

Äpi nitek.

U imata, Yawetä gabänpäŋ gäripi pähap api nadäŋ gamek, ba komekawä webenita ude äneŋi api yäpek.

5 Äma gubaŋitä webe gubaŋi, ämakät nämo pärani ukät epmäŋpäŋ bok itdenjo udegän äma gäk tänpäŋ gepmaŋkuko unitä gäk webenita api yäpek.

Ude tänpäŋ äma gubaŋitä webeni kodaki kaŋpäŋ gäripi pähap nadäŋ imik täyak udegän Anutukatä gabänpäŋ gäripi pähap api nadäŋ gamek.

6 Eruk, Jerusalem yewa watäni itta äma yepmaŋkuro u kepma ba bipani meni nämo täŋpipineŋ. Äbot täŋpani in Yawetä täŋkentäŋ tamikta gera yäk täkaŋ in itpäŋ-nadäk nämo tänpäŋ gera pen yäŋirä inta nämo api guŋ täwek.

7 Gera ehuranigän yäŋirä Jerusalem äneŋi täŋkehärom täŋirän ämawebe äbori äbori iŋamiken intäjukuninik ude irirän kaŋkaŋ biŋam kaŋ yäwut.

8 U imata, Yawetä yäŋkehäromtak man ɲode yäŋkuko uwä keri kehäromitä bureni api pewän ahäwek; Ketem piäjinkeŋ nanik iwan yabäŋ äwaräkuk täŋira wari nämo päbä api yäpneŋ. Ba äma ban nanik udegän, yabäŋ äwaräkuk täŋira wain ume injin täŋpani wari nämo päbä api yäpneŋ.

9 Nämo, ketem piŋkuŋo unitäŋo bureni u injin naŋpäŋ Yawe näkŋo wäpna biŋam api yäpmäŋ akuneŋ. Ba wain piä tänpäŋ watäni it täŋkuŋo u

* 61:10: Rom 5:10; Plp 3:9; Rev 7:14 * 62:4: 1Pi 2:10; Jon 3:29; 2Ko 11:2; Efe 5:25-27

imaka, injin wain ume tākätpäŋ näkŋo kudupi yot gānaŋ naniŋ oretta api nāneŋ.

Yäpätägak äma bureni äbätak!

¹⁰ Unita ämawebe Jerusalem täŋo yewa gānaŋ itkaŋ in kudup akumaŋ gägāniken kut. Kuŋpäŋ ämawebe ämnayāŋ tākaŋ unita kädēt yäpä-tägawut. Kubat-kubat yejämäŋpäŋ mobä kädēt miŋin pätkäŋ u kudup yäpmāŋ kewewut. Ude täŋirä ämawebe komeni komenitä ŋode api kaŋpäŋ nadāneŋ; Yawetä ämawebeniye äneŋi yämagurayāŋ täyak yāŋ api nadāneŋ.

¹¹ *Nadäkaŋ? Yawe uwä yāŋahäk man ŋode pewān komeni komeni kuŋat moreŋkuk; Saion ämawebe ŋode kaŋ yäwerut; Tämagutta yāwani u äbätak. Täŋkaŋ ämawebe iwan keri terak nanik yäyomägakuko u bok yäpmāŋ äbätak! ¹² Eruk ämawebe unita Kudupi Ämawebe, Yawetä iwan keriken nanik yämagurani yāŋ api yäwetneŋ. Täŋpākaŋ Jerusalem, wäpka ŋode api gäwetneŋ; Yotpārare gäripi pähap, ba Yotpārare Yawetä äneŋi päbä irani yāŋ api gäwetneŋ.

63

Aisaia 63:7-10

Anututä Isrel ämawebe nadāŋ yämikinik täŋkuko unitäŋo manbiŋam

⁷ Yäke! Yawe täŋo orakoraki säkgämān unitäŋo mebäri yāŋahāwayāŋ.

Ba unitäŋo täktäki täga unita yāŋpäŋ wäpi yäpmāŋ akwayāŋ.

Yawe uwä Isrel ämawebe ninta butewaki nadāŋ nimiŋpäŋ nadāŋ nimikinik täk täyak. Täŋkaŋ imaka säkgämān säkgämān mäyap täŋ nimik täyak.

⁸⁻⁹ Nadäkaŋ? Yawetä ŋode yāŋkuk; Äbot ŋowä näkŋaken äbot. Ämawebe uwä täŋnäktäpāŋ mäde nämo api ut namineŋ.

Yawetä ude yāŋpäŋ komi bäräpiken nanik yämagutkuk.

Komi bäräpi nadāŋkuŋo u komi bäräpi bok nadāŋkuŋ.

Ba täŋkentāŋ yämiŋkuko uwä aŋero ini dubiniken irani unitä bumik täŋkentāŋ yämiŋkuk.

Uwä nadāŋ yämikinik täŋkaŋ butewaki nadāŋ yämiŋpäŋ wädāŋ tädotpäŋ yepmaŋkuk.

Ude täŋkaŋ kadāni kārōŋi boham watāni säkgämān itpäŋ yämagut yäpmāŋ kuŋatkuk.

¹⁰ * Ude täŋkuko upāŋkaŋ peŋawäk kädēt terak Kudupi Munapikita bäräpi imiŋkuŋ. Ude täŋirä Yawetä ini-tägān iwani dākŋeŋpäŋ äboriyekät ämik täŋkuŋ.

66

Aisaia 66:10-14

Jerusalemtä irit säkgämān api kaŋ-ahāwek

¹⁰ Ämawebe Jerusalemtä gäripi nadäk tākaŋ in Jerusalem kome mähemkät oretoret täŋput.

Ba Jerusalemtä butewaki nadāŋ imik tākaŋ in bānep täga penta nadāwut.

¹¹ * U imata, Jerusalem unitä nonoŋi säkgämān tepmäŋ towiŋirān naŋ tokŋek api täneŋ. Täŋirān täŋ-bumbumita gäripi pähap api nadāneŋ.

¹² U imata, Yawetä ŋode yäyak; Nadäkaŋ? Näkä yāwakaŋ ahāŋ bumbumtä ume pähaptä-yāŋ Jerusalem kome uken tärek-täreki nämo api abāŋ irek. Ba

* **62:11:** Ais 40:10; Rom 10:11-13; Rev 22:12 * **63:10:** Apos 7:51; Efe 4:30 * **66:11:** Sam 19:10, 119:18; Jon 6:53; 1Pi 2:2

äma äbori äbori täño tunjum täñ-bumbumtä ume tokät täkañ ude api täñ imek.
 Täñpäkañ äperiye nanakiye ude itkañ Jerusalem täño nonoñi nanirä miñiye naniyetä äperiye nanak bäyañ yepmäñitpäñ mañpä ärowäkañ yeñdatnäñ-datnäñ täk täkañ Jerusalemtä inta ude api täñ tamek.
 13 Bureni, miñiyetä nanakiye yäniñ kämät täkañ ude Yawe näkä api taniñ kawat täwet. Täñira Jerusalem uken kwinigän api itneñ.
 14 Täñpäkañ u kañpäñ bänepjintä oretoret api täñpek. Täñirän gupjintä wädan gwijikitä-yäñ api kehäromtak täneñ.
 Täñpäkañ ñode nadäwut; Yawe näkä täktäkna kehäromi uwä watä ämanaye inta kwawak api täwoñärewet. Täñ iwanayetawä kokwawakna pähap api yäwoñärewet.

Aisaia 66:15-24

15 U kawut! Yawe uwä kädäp mebet ikek äbätak. Uwä äma kokwawak nadäñ yämik täyak u komi yämikta iwän mänit terak bumik pit kubägän äbätak.
 16 Ämawebe komeni komeni kowata yäpmäkta biñam täkañ uwä Yawetä kädäp mebet kenta päiptä däpmäñirän mäyaptä api kumneñ.

Ämawebe komeni komenitä Anutu gämoriken api itneñ

17 Täñpäkañ Yawe näkä ñode yäyat; Ämawebe anutu jopi yäniñ oretta kudupi itnayäñ nadäñpäñ kon täk täkañ u, ba nañ yämikiye yäniñ oretta piä tobätken kuk täkañ ba ämawebe but tetnañ tohari ba ketem ätu näkä taräki yäñ nadäk täyat u nak täkañ uwä, ämawebe udewani täño paotpaori kadäni keräp täyak.
 18 Näk unitäño bänep nadäk-nadäki ba täktäki u yabäñpäñ-nadäk täyat. Unita ärewayäñ täyat uwä ämawebe äbori äbori man kotäk mebäri mebäri yäñbutuñ päbä yepmañpa näkño kehäromina penyäñek ikek u api käneñ. 19 Ude täñpäñ bämopiken kehäromina kwawak api pewa ahäwek. Täñkañ ämawebe ätu yabäñ korewayäñ täyat u äma äbori äboriken api yepmañpa kuneñ. Yepmañpa ätu Tasis yotpärareken api kuneñ. Täñ ätu Libia äbot ba Lidia äbot, äpa gwäjikta mebäri nadäwani uken api kuneñ. Täñ ätuwä Tubal kome, ba Grik kome api kuneñ. Bureni, uwä kome ban, wäpna biñam nämo nadäwani ba epmäget kudän ba penyäñekna nämo kañpäñ nadäwaniken api kuneñ. Päñku äma äbori äbori u bämopiken näkño wäpna biñam ärowani u api yäñahäneñ. 20 Täñkañ notkaye komeni komeni it täkañ u yämagut yäpmäñ kudupi pomna Jerusalem yotpärareken itak uken iron Yawe näka täñ namikta ude api ämneñ. U hos, doñki, kamel ba karis mebäri mebäri uterak api ämneñ. Yämagut yäpmäñ ämnyäñ täkañ uwä Isrel ämawebetä ketem, käbot ärutpak täwani gänañ peñpäñ irona Yawe näkño kudupi yotken yäpmäñ ärok täkañ ude bumik api täneñ.
 21 Ude täñirä uken nanik ätu bämop äma ude itta api yepmañpet, ba ätutä Livai täño äbot yäpurärätpäñ kudupi yotken piä täkta iwoyäñpäñ api yepmañpet yäk.
 22 * Täñpäkañ Yawe näkä ñode yäkgän täyat; Kunum ba kome kodaki täñpayäñ täyat unitä inämnaken pen api it yäpmäñ kudenjo udegän wäpjin biñam ba äpetjiye nanakjiye kämi ahänayäñ täkañ u pen api it yäpmäñ äroneñ yäk.
 23 Täñpäkañ Komepak Kodakitä Komepak Kodaki, ba Sabat Kadänitä Sabat Kadäni ämawebe äbori äboritä äbä Yawe näka api gwäjiñ äpmon namik täneñ.
 24 * Täñkañ äpämañ kuñpäñ ämawebe peñawäk täñ namani u kumäñpäñ parirä api yabäneñ. Ämawebe u gupi gänañ yamun tärek-täreki nämotä nañ eräñirä kädäp mebet tärek-täreki nämotä gupi api ijiñ yäpmäñ ärowek. Täñirä ämawebe komeni komenitä yabäñirä taräki kubä api täneñ.

* 66:22: Ais 65:17; 2Pi 3:13; Rev 21:1 * 66:24: Mak 9:48; 1Te 2:15-16; Rev 14:10-11, 19:17-21

Jeremaia

Isrel ämawebetä Anutu täño man nämo buraminayäñ täño uwä iwantä päbä api yämagut yäpmäñ kunen

Jeremaia 1:4-10

Ekänitä Jeremaia profet epän täkta iwoyäñkuk

⁴ Yawe täño mantä jukunaken ñode äpmonkuk;

⁵ *Gäk menka koki gänañ nämo gepmanpa ahäñiri nadäñ gamiñkut. Ba menka koki gänañ naniktä kwawak nämo ahäñiri gäk iwoyäñpäñ näkño mena jinom yäpmäñpäñ äma äbori äbori uken yäñahäkta gepmankut.

⁶ *Yawetä ude näweränä iwetkut; Ekäni Yawe ärowani, ude nämo! Näk äma gubanigän yäk. Upäñ gäkño man jide täñpäñ api yäñahäwet. Mena bäräpi.

⁷ Näkä Yawe ude iwetkuro upäñkañ ñode näwetkuk; Näk gubanigän yäñ nämo yäwen. Nämo, äma äbot u ba u gäwetpewa kwayäñ täyanken u kuñkañ man gäwerayäñ täyat ugänpäñ api yäñahäñpäñ yäweren. ⁸ *Nadätan? Yawe näkä ñode yäñkehärom täyat; Näkä gäkkät itkañ watä säkgämän api it gamero unita äma webe unita nämo umuntäwen.

⁹ *Ude näwetkañ Yawetä kerä jinomnaken penpäñ näwetkuk; Eruk, näkñaken man mekaken peyat. ¹⁰ U ka! Apiño näk äma äbori äbori ba unitäño intäjukun ämaniye intäjukun it yämikta kehäromi gamitat. Kehäromi unitä äma äbot ätu api täñpi wanen. Täñ äbot ätu kehäromi uterak yäpi tägañirä kehäromigän api itnen.

7

Jeremaia 7:1-15

Anutu täño yotta jukuman

¹ Yaweken nanik man ñode Jeremaia jukuniken äpmonkuk;

² Gäk päñku Yawe täño yot yämaken itkañ man ñode yäñahäñpäñ kañ yäwet; Juda ämawebe Yawe iniñ oretta ño äbäk täkañ in Yawe täño man ño nadäwut.

³ Yawe Kehäromi mähemi, Isrel täño Anututä ñode yäyak; In irit kuñat-kuñat ba täktäkjin yäpmäñ äyänutpewä tägawän. Ude tänayäñ täño uyaku kome ñoken pen itneñta api nadäñ tamet. ⁴ * In jop manman ñode yäñpäñ uterak nämo yäpmäñ wädäneñ; Säkgämän itkamäñ! Ñowä Yawe täño kudupi yot, ñowä Yawe täño kudupi yot, ñowä Yawe täño kudupi yot!

⁵ Ude nämo! Inä bureni-inik irit ba täktäkjin yäpmäñ äyänutpewä tägawänpäñ äbotkayekät kudän siwonigän kowata kowata täñpen kuñatneñ. ⁶ Ba äma ban nanik inkät irani, ironi kodäñani, webe kajat, udewani ärowani nämo täñ yämineñ, ba äma momini nämo, kumäñ-kumäñ nämo däpneñ, ba anutu jopi bänepjin täñpäwak täkañ u nämo nadäñ yämineñ. ⁷ Ude tänayäñ täño uyaku kome orajiyetä tärek-täreki nämo itta bian yäniñ kireñkuro ño in pen it yäpmäñ kukta api nadäñ tamet.

⁸ Upäñkañ nadäkañ? In man bureni nämo, jop manman pähap terak yäpmäñ wädäk täkañ. Jide? Ude täñkañä bureni kañ-ahäk täkañ? Nämo!

⁹ Inä kubota täk täkañ, äma kumäñ-kumäñ däpmäk täkañ, kubokäret kädet iwat täkañ, ba jop manman terak wohutpäñ yäñkehäromtak man yäk täkañ. Täñpäñ anutu jopi Balta gupe käbäñi nitek ijin imik täkañ, ba anutu jopi ätu

* **1:5:** Sam 71:5-6; Rom 8:29; Gal 1:15-16

* **1:9:** Ais 49:2; Mat 10:19; Luk 2:15, 12:12

* **1:6:** Kis 6:12

* **7:4:** 7:8,10,11; Luk 3:8

* **1:8:** Mat 10:26; Luk 12:4; 2Ti 4:18

bian nämo yäpmäj kuŋarani u iwat täkaŋ. ¹⁰ Eruk jide? Kudän waki näkä taräki nadäk täyat u täŋkaŋ näkä yotken wäpna itakken ɲo äbäŋpäj iŋamnaken itpäŋ ɲode yäk täkaŋ uwä täga ba?; Yot ɲonitä äyuj täŋ niniŋirän iŋamkaken säkgämän itkamäj! ¹¹ * Jide? Yot ɲo gänaŋ näkɲo man pätak u intä nadäŋirä kubo äma ätu täŋo käbop irit bägup ude äworetak ba? Nämo, Yawe näkä tabäŋpäj-nadäk täŋ yäpmäj äbut!

¹² * Eruk, Silo komeken imaka täŋkuro u kuŋkaŋ kaŋ kawut. Yotpärare unitä jukun naniŋ oretta wäpna peŋkuro upäŋkaŋ Isrel ämawebenaye täŋo waki unita yäŋpäj kome u täŋpa waŋkuŋ. Unita juku piwut! ¹³ Inä wakiwaki u pen täŋ irirä Yawe näkä jukuman wari wari täwet yäpmäj äburo upäŋkaŋ nämo nadäŋ namiŋkuŋ. Näk inken gera yäŋkuro upäŋkaŋ naniŋ yäkta bitnäŋkuŋ. ¹⁴ Unita Silo yotpärareken täŋpawak täŋkuro, yot näkɲo wäpna niked ɲo udegän api täŋpet. Bureni, kudupi yot näkä äbekjiye orajiye ba inta tamani unita nadäŋirä ärowani täk täkaŋ u, Silo yotpärareken täŋkuro udegän api täŋpet. ¹⁵ Näkä iŋamnaken nanik api däpmäŋpäj täwat kirewet, Efraim äbot notjiye kudup täŋ yämiŋkuro udegän.

11

Jeremaia 11:18-20

Jeremaia kumäj-kumäj utta man topuŋ

¹⁸ Ämatä näk täŋpawakta man yäŋpäj-nadäk täŋkuŋo unitäŋo biŋam Yawetä näwet ahäŋirän nadäŋkut.

¹⁹ Bureni, näk tom bätaki udewani, ämatä däpnayäj yäŋ-yäkŋat yäpmäj kuk täkaŋ ude. Näk nutta yäŋpäj-nadäk täkaŋ yäŋ nämo yabäŋpäj-nadäŋkut. Uwä ɲode yäŋkuŋ; Eruk päya mujipi niked kaŋ madäna! yäk. Madäŋpena paotirik täŋirän ämatä unita kaŋ guŋ tawut!

²⁰ Näka ude yäŋkuŋo upäŋkaŋ Yawe kehäromi mähem, gäk ämawebe täŋo bänepi nadäk-nadäki bok täŋpäj-yabäŋkaŋ kudän siwoŋi terak yäpmäj danik täyan. Unita bäräpi ɲo gäk ketka terak peŋira kokwawakka äma uterak pewi äronjirä kaŋ yabäwa.

15

Jeremaia 15:15-21

Yawetä Jeremaia bänepi täŋkehärom takta man iwetkuk

¹⁵ * Täŋpakaŋ Jeremaia näkä Yawe ɲode iwetkut;

Yawe, gäk näkɲo bäräpina nadätan unita nadäŋ namiŋpäj täŋkentäj namisi. Täŋkaŋ äma näk täŋpawak täŋ itkaŋ ɲonita kowata komi yämisi. Yabäŋ äwaräkuk täŋiri näk kumäj-kumäj nämo nutneŋ. Nadätan? Näk gäkɲo epän täŋira iwan u täŋ namik täkaŋ. ¹⁶ * Kadäni kadäni man näwet täŋkuno u yäpmäŋpäj iyap taŋkut, ämatä ketem yäpmäŋpäj nak täkaŋ ude. Täŋira manka unitä bänep oretoret taŋi pewän ahäŋ namiŋkuk. U imata, näk Yawe Anutu kehäromi mähem gäkŋata biŋam itat unita.

¹⁷ Näk äma käbeyä täŋkaŋ man jopi-jopi yäŋkaŋ yäŋpäj-mägayäk täntäj kuk täkaŋ udewanikät itpäŋ oretoret nämo täk täyat. Nämo, gäk man näwet täyan unita juku piŋpäj äma waki täŋpanita kokwawak taŋi nadäŋkaŋ näkɲa pärik it täyat. ¹⁸ Upäŋkaŋ komi imata wari wari nadäŋ itat? Komi nadätat uwä paräm bänepnaken tokŋetak u mebäri imata u bäräŋeŋ nämo tägak täyak? Gäk ume äpä

* **7:11:** Mat 21:13; Mak 11:17; Luk 19:46 * **7:12:** Jos 18:1; Sam 78:60; Jer 26:6 * **15:15:** Mat 5:11-12, 10:22, 19:29; Rom 12:19; 2Ti 4:14; 1Pi 4:14-16 * **15:16:** Sam 19:10, 119:72, 97, 103

kum tãñpani ude tãñnãkñaren, ume säkgãmãn nãñpa yãkñat pãñku ume kawuk täwanipãñ käwa waneño ude?

¹⁹ Ude yãñira Yawetã kowata ñode näwetkuk; Gäk näkken äneñi äbãñiri gãmagutpãñ gepmanpa piã watã ämana ude äneñi täga api iren. Tãñkan man jopjop yãkyäk kädet u penpãñ man täga mebãri nïkek ugãnpãñ yãñahãwayãñ täyan uwã näkño mena jinom yãpmãñpãñ bumik api iren. Ude tãñiri ämawebe gabãñkan api gãwarãn täneñ, gãkã ämawebe nämo api yãwarãn täwen. ²⁰ Ude tãñiri gãk näkña tãñpewa ämawebe u inamiken yewa kehãromi, ainpãñ tãñpani ude api iren. Näkña watã säkgãmãn it gamiñjira ämawebe u iwan tãñ gamiñpãñ täga nämo api yãpmãñ äpneñ. ²¹ Nämo, näkã äma waki tãñpani, butewaki bãnep nadãk-nadãki-kãt nämo kuñat tãkan unitãño keriken nanik wãdãñ tãdotpãñ api gepmanpet. Yawe näkã ude yãñkehãrom täyat.

17

Jeremaia 17:5-8

Man wakikãt man täga

⁵ * Yawetã ñode yãyak;

Äma ñodewani uwã wakita biñam; Äma Yawe näk mãde ut namiñpãñ noriyeta nadãñ yãmikinik tãñpãñ uterak tuben kuk tãkan, ba äma tãño kehãromita nadãñirã ärowani tãk tãkan.

⁶ Äma uwã päya kome waki, gãkñini nãmoken gãmãneñ ärok tãkan udewani. Uwã imaka täga ahãnayãñ tãkan uwã nämo api yabãneñ.

Nãmo, uwã kome kawukiinik, ämatã itpãñ-nadãk nämo tãñpaniken jäwãrigãn api itneñ.

⁷ * Upãñkan ämawebe Yawe näk nadãñ namikinik tãñpãñ näkã terak tuben kuk tãkan uwã säkgãmãn itkan.

⁸ * Äma udewani uwã päya ume pomi terak piwani ude. Unitãño jäwãri pewã yãpmãñ ume gãnãñ äpmok tãkan unita edap dapuri tanji ijiweko upãñkan nämo umuntãneñ.

Nãmo, uwã kubirigãn pen ärok tãkan. Tãñpãkan iwãn kadãni kãronji nämo taweko upãñkan nadãwãtãk nämo tãk tãkan. Nämo, unitãño bureni uwã pen yãpurãrãtpãñ pat tãkan.

20

Jeremaia 20:7-13

Jeremiatã Anutu bãnep nadãñ bãrãpi yãñahãñpãñ iwetkuk

⁷ O Yawe, gãkã yãñnãkñatpewi gãkño man u nadãñpãñ piã ämaka ude itkut. Kehãromika uwã näkño kehãromi irepmitak unita gãkño piã man namiñkuno u täga nämo irepmitkut. Tãñkuropãñ apiño ämawebe yãñãrok näwetpãñ kepma kepma yãñpãñ-nabãñ mägayãk bumta tãñ itkan. ⁸ Man kwini kubã nämo yãñahãk täyat. Kadãni kadãni gãkño meka jinom yãpmãñpãñ tãñpãwak ba komi ahãkta mangãnpãñ yãñahãk täyat. O Yawe, gãkño manbiñam ude yãñahãk täyat unita ämawebetã u nadãñkan mäyãk namiñpãñ kadãni kadãni nanin täwet tãkan.

⁹ * Tãñpãkan gãkño man yãñahãkta bitnãñpãñ mãde ut gamikta nadãk täyatken gãkño manbiñamta nadãk täyat unitãwã bãnepna kujatnaken kãdãp

* **17:5:** Sam 62:9, 118:8; Hib 3:12 * **17:7:** Sam 25:2, 34:8, 146:5; Ais 50:7; Rom 10:11; 1Pi 2:6

* **17:8:** Sam 1:3, 92:12 * **20:9:** Luk 9:62; Apos 4:20, 17:16; 1Ko 9:16-17; 2Ko 5:13-15

mebettä-yän ijin yäpmän kuk täyak. Täjirän manbiñam u käbop penpän täga nämo yänahähta pipiri pähap täk täyat upänkañ täga nämo. ¹⁰ Tänpäkañ äma mäyaptä jiap terak ñode yänirä nadäk täyat; Jeremaia uwä umun mangän wari yäk täyak. Unita apiñogän manken tena! Ude yänirä notnaye bok kuñaranitä imaka, wakitä näkä terak ahänpän tänpäwakta dapun täñ itkañ ñode yäk täkañ; Täga käwep täñikñatpena mañpän man yäk täyak unita kowata komi kañ imina.

¹¹ * Ude yäk täkañ upänkañ Yawe, gäk täñkentän namikta komi äma kehäromigämän udewani it namitan. Unita äma komi namik täkañ uwä näk tänpäwakta api tänpä waneñ. Tänpä wawäpän mäyäk yäpnayän täño uwä ämatä täga nämo api guñ täneñ. U pen yänpän-nadäk api täk täneñ. ¹² Unita Yawe kehäromi mähemi, gäk ketka terak bänep nadän bäräpna ño peyat. Gäk äma siwonji täño bänep nadäk-nadäki kañpän nadänpän yäpmän danik täñpani unita ämawebe waki uken tänpäwakka pewi ahän yämiñirän kañ kañpän nadäwa.

¹³ Yäke! Yaweta oretoret kap ten imiñpän wäpi biñam punin pena. U imata, äma jäwäri äma waki täño keriken nanik wädän tädotpän yepmak täyak unita.

23

Jeremaia 23:1-6

Intäjukun äma täga kubä api ahäwek

¹ * Yawetä ñode yäyak; Wa! Juda äbotken nanik yawak ämawebenayeta watä irani uwä api wañ moreneñ! Watä äma uwä ämawebenaye däpmanpän yäwat kireñpewä ämetpen kuñtänpä kuk täkañ unita.

² Unita Isrel täño Anutu Yawe unitä yawakiye täño watä ämata ñode yäyak; Yawe näkä bureni ñode yänahänpän täwetat; Inä yawaknayeta watä säkgämän nämo itkañ tängaña-gaña täjirä eruk ämet tänpä kuñkuño unita waki ude täñkuño unita näkä kowata komi piä api tamet. ³ Ude täñkuñopän yawaknaye komeni komeni tänpewa kuñtänpä kuñpän kumän moreñkuño kokoki ittän kukañ u näkña äneñi yämagut päbä ini yewaken äbot kubägän api yepmanpet. Ude tänpakañ yeriniye ahän bumbum api täneñ. ⁴ * Ude täjirä watä äma yabän ahänpän yepmanpa watäni säkgämän it yämiñirä umunkät nämo kuñarirä uken nanik kubätä jop nämo api paorek. Yawe näkä ude yänkehärom täyat.

⁵ Tänpäkañ Yawe näkä äneñi ñode yäkgän tänpa; Äma siwonji kubä Devittä äbotken nanik iwoyänpän tewa kwawak ahäwekta kadäni kubä iwoyänkuro itak. Äma unitä intäjukun äma ude itkañ nadäk kädet siwonji täga terak ämawebe api yämagurek. ⁶ * Tänpäkañ unitäño kadäniken Juda äbottä säkgämän irirä Isrel ämawebe bänep kwini terak api itneñ. Täñkañ unitäño wäpi ñode api yäwetneñ; Yawe siwonji irit kuñat-kuñat täño mähemnin bureni-inik.

Jeremaia 23:23-29

Man jopi ba Anutu täño man bureni unita man

²³ Yawe näkä ñode yäyat; Jide? Näk Anutu tuängän irani yän nadäkañ? Nämo, näk banken imaka, it täyat. Näk uken-uken kudup it täyat. ²⁴ * Tänpän äma kubätä kome kubäken käbop ireko uwä näk täga nämo kañ-ahäwek yän nadäkañ? Ude nämo, näk kunum kenta kome käwuri käwuriken kudup it morek täyat.

²⁵ Nadäkañ? Profet näk wäpna terak u ba u api ahäwek yän yäk täkañ upänkañ jop man yäk täkañ. U däpmonken kañkumän yän yäk täkañ. Upänkañ

* **20:11:** 2Ti 4:17 * **23:1:** Mat 23:13-15, 15:14; Luk 11:46; Jon 10:10; 1Ti 6:5; 2Pi 2:1 * **23:4:** Sam 78:72; Apos 20:28-29; 1Pi 5:1-4; Jon 10:27-30 * **23:6:** Jer 33:14-16 * **23:24:** Stt 16:13; Sam 139:7-16

nämo, näk jop man yäk täkañ u nadäk täyat. ²⁶ Profet u man jop man iniken nadäkken nanik yäpmpäñ yäñahäñirä näkño ämawebenaye jop yäñ-yäkñat täkañ u jidegän api penen? ²⁷ Uwä imaka dämpmonken kañpäñ näwetgäwet täñpäñ ämawebenayeken yäñahäñpäñ ñode nadäk täkañ; Ude täñitna ämawebetä Anutu mäde kañ ut imut, äbekiye oraniyetä mäde ut imiñpäñ anutu jopi Bal u iniñ oret täñkuño udegän yäñ nadäk täkañ.

²⁸ * Unita profet kubätä imaka dämpmonken käweko uwä ñode yäñahäwek; U dämpmonkengän kat, u bureni nämo käwep yäñ yänañi. Täñ profet kubä näkño man bureni mena jinomken nanik yäpeko uwä näkño man u nadäk kubäkät nämo awähutpäñ bureniñgän yäñahäwek. Unita jide nadäkañ? Rais gupi pidämi u nañpä tägawek, ba rais bureni nañpä tägawek? ²⁹ * Yawe näkä ñode täwera nadäwut; Näkño man bureni uwä kädäp mebet bumik, ba noñ-gemäntä mobä dämpmäñ kokoyäk täkañ ude bumik yäk.

24

Jeremaia 24:1-10

Wama waki ba täga unitäño man wärani

¹ * Täñpäkañ Babilon nanik täño intäjukun äma Nebukatnesatä Juda ämawebe iwan täñ yämiñpäñ Jerusalem nanikpäñ yäñ-yäkñat yäpmpäñ Babilon kuñkuk.

U Jehoiakim täño nanaki wäpi Jekonaia, Juda nanik täño intäjukun äma ukät Juda nanik täño äma ekäni ekäni ba äma keritä imaka imaka täkta mebäri nadäwani u kudup Babilon komeken yäñ-yäkñat yäpmpäñ kuñkuk. Eruk u punin terak Yawetä Jeremaia näk dämpmonken ñode näwoñärenkuk; Wama mujip yäk yarä Yawe täño kudupi yot yämaken irirän yabäñkut. ² Yäk kubäwä wama mujipi täga. Täñ yäk kubäwä mujipi waki, ämatä täga nänäñi nämo.

³ Yawetä ude näwoñärenpäñ eruk näwet yabäñkuk; Jeremaia, imatäkenpäñ käyan? Ude näweränä ñode iwetkut; Wama mujipipäñ yabätat yäk. Mujipi täga uwä tägagämän. Täñ waki uwä wakiinik, ämatä täga nänäñi nämo.

⁴ Ude iwerawä Yawetä näwetkuk; ⁵ Yawe, Isrel täño Anutu näkä ñode yäyat; Wama mujip täga udewani ätuwä Juda nanik ätu yäwat kireñpewa Babilon kuñkuño unita nadäwa täga täkañ. ⁶ Ämawebe unita watä säkgämän it yämiñpäñ äneñi yämagut yäpmpäñ kome ñoken api äbet. Ude täñkañ nämo api täñpa waneñ. Nämo, näk api täñkentäñ yämet. Yabäñ yäwarira ini ugän säkgämän api itneñ. Äneñi nämo api yäwat kirewet. ⁷ * Täñkañ bänepitä näk äneñi nepmäñitpäñ unita näka Yawe, Anutu bureni yäñ nadäkta bänep nadäk-nadäki kodaki api kireñ yämet. Ude täñira uwä näkño ämawebe ude irirä näkä unitäño Anutuni api it yämet.

⁸ Täñpäkañ wama mujipi waki, ämatä täga nänäñi nämo udewani ureñ täñpä kuk täkañ udegän näkä Juda täño intäjukun äma Sedekaia ukät täñkentäkiye ba Jerusalem nanik ini komeni kujatken pen it täkañ unita udegän api täñ yämet yäk. Äma u Isip komeken itkañ ba komeniken ño itkañ u kudup waki pentagän api täñ yämet. ⁹ Ude täñ yämiñpäñ yäwat kireñpewa komeni komeni kuñtäñpä kunayäñ täkañken ämawebetä unitäño biñam nadäñpäñ unita nadäwä taräkiinik täñpäpäñ sära yäwetpäñ api yäniñ wärätneñ. ¹⁰ Täñkañ yäñpewa nakta jop itpäñ kumäñit, käyäm wakitä täñpäñ wawäpäñ kumäñirä iwantä päbä dämpmäkgän api täneñ. Ude täñ yäpmpäñ kuñ irira ämawebe äbot uwä kome äbekiye oraniye ba inita yäniñ kirewani uken kudup api paot moreneñ.

* **23:28:** 1Ko 3:12-13, 4:2; 2Ko 2:17; Hib 4:12 * **23:29:** Luk 24:32; Apos 2:37; 2Ko 2:16, 10:4-5

* **24:1:** 2Kin 24:12-16; 2Sto 36:10 * **24:7:** 31:33-34; Lo 30:2-4; Rom 6:17; Hib 8:10

26

*Jeremaia 26:1-16**Jeremaia kumäj-kumäj utta yäjkuņ*

¹⁻² * Jehoiakim, Josaia täņo nanakitä Juda täņo intäjukun äma ude yäput peņpäņ api irirän kadäni uken Yawetä Jeremaia ñode iwetkuk; Yawe näkä ñode peņ gäwetat; Gäk kumaņ päņku kudupi yot täņo käbeyä bägupken itkaņ Juda täņo yotpärare uken-uken naniktä naniñoret käbeyäta u äbäk täkaņ u man yäwetta peņ gäwetkuro u kudup yäjahäjpäņ kaņ yäwet. Man u kubä käbop nämo pewen. ³ Man u kudup yäjahäjiri ämawebe u nadäjpäņ iyap taņpäņ bänep äyäjutpäņ täktäki waki u peņ moreneņ käwep. Ude bureni tänayäj täņo täņpäwä peņawäkita yäjpäņ täņpäwak täņ yämikta man bian yäjkuuro u peņpäņ bureni nämo api täņpet.

⁴ Eruk, Yawetä ämawebe man ñode kaņ yäwet yäj näwetkuk; Yawe näkä in ñode peņ täwetat; In näkņo man u nadäjpäņ бага jukuman nitek tamiņkuro u kaņ iwarän täwut. ⁵ Täņkaņ profet piä ämanaye, wari wari yäniņ kireņpewa äreņpäņ man yäjahäk täkaņ upäjkaņ in unitäņo man u nämo nadäjpäņ iwatkuņ. Täņ apiñowä mani nadäj imiņpäņ kaņ buramiwut. ⁶ * Ude nämo tänayäj täņo uwä kudupi yot ño api täņpa waneņ, bian Silo komeken naniñ oretoret käbeyä bägup täņpa waņkuņo ude. Ude täņira äma äbori äboritä man waki yänayäj nadäjpäņ kome ñonitäņo wäpi api yäneņ.

⁷ Eruk Jeremaiatä Yawe täņo yot gänaņ man u yäjahäjirän bämop äma, ba profet ätukät ämawebe kuduhtagäntä nadäjkuņ. ⁸ Täņkaņ man kudup Yawetä u yäjahäkta iwetkuko udegän yäjahäj morewänä bämop äma, profet ba ämawebe kudup akuņ kireņpäņ iñitpäņ yäjkuņ; Gäk apiņo kumäkinik täņpayäj! yäk. ⁹ Gäk Yawe täņo wäpi terak imata yot ño Silotä waņkuko udegän api wawek yäj yäk täyan? Ba imata yotpärare ño waņpäņ ämawebe kuduhtagän api paotneņ yäj yäjahäk täyan? Ude yäjpäņ Yawe täņo yot gänaņ u Jeremaia it gwäjijkuņ.

¹⁰ Eruk Juda nanik täņo äma ekäni ekänitä biņam nadäjpäņ intäjukun äma täņo yot gänaņ naniktä äpäņpäņ päņku Yawe täņo yot gänaņ äronpäņ yot unitäņo yäma kubä wäpi Yäma Kodaki uken käbeyä täkta mañitpäņ itkuņ. ¹¹ Mañit irirä bämop äma ba profettä äma ekäni ekäni ukät ämawebe kuduhtagän itkuņo u ñode yäwetkuņ; Äma ño yotpärare ño wakta yäjahäjirän nadäk täkaņ. Unita kumäkta biņam täņpän! yäk.

¹² Ude yäwäwä Jeremaiatä ämawebe kuduhtagän ñode yäwetkuk; Yawe ini yot ba yotpärare ñonitäņo man yäjahäjira intä nadäkta peņ näwet-pewän äbut. ¹³ Unita ñodetä irit ba täktäkjin yäpä-tägawäpäņ Yawe Anutujin täņo man buramiņpäņ kuņarut. Ude tänayäj täņo uyaku Yawetä kokwawaki peņpäņ täņpäwak ahäj tamikta yäjkuuro u nämo api pewän ahäwek. ¹⁴ Täņ nähä ketjin terak itat. Unita imaka u ba u täņ namikta nadäwä siwoņi täņpäwä udegän kaņ täņ namut. ¹⁵ Upäjkaņ nadäkinik ñode täņput; Näk kumäj-kumäj nutnayäj täņo uwä äma momina nämo näkņo nägättä in ba yotpärare ñoken ba ämawebe uken it täkaņ u terak api ärowek. U imata, Yawetä ini man päke ño yäjahäjpäņ täwerira intä nadäkta nepmaņpäņ yäpmäj äbut.

¹⁶ Jeremaia man ude yäwänä äma ekäni ekäni ukät ämawebe kuduptä bämop ämakät profet ñode yäwetkuņ; Äma ño kumäkta biņam tänaņi nämo! Uwä Yawe Anutunin täņo wäpi terak man u niwet yäpmäj äbätak yäk.

* **26:1-2:** 2Kin 23:36–24:6; 2Sto 36:5-7 * **26:6:** Jos 18:1; Sam 78:60; Jer 7:12-14

28

*Jeremaia 28:1-9**Jeremaiatä profet jopi Hanania jukuman iwetkuk*

¹ * Juda täño intäjukun äma Sedekaia u obañ 4 komepak 5 ude intäjukun äma piä wäp yäpmänpäñ irirän, eruk obañ u gänañ profet kubä Gibeon yotpärareken nanik wäpi Hanania, Asu täño nanaki unitä man kubä näwetkuk. Näk kudupi yot gänañ, bämop äma ba ämawebe inamiken irira ñode näwetkuk; ² Yawe kehäromi mähemi, Isrel täño Anutu u ñode yäñkuk; Babilon täño intäjukun äma unitäño kehäromini uwä yäpmäñ äpäkinik täñkuro unita komi piäjin u api tärewek. ³ Obañ yarä nämo tärenjirän kudupi yot täño tunjum säkgämän Babilon täño intäjukun äma wäpi Nebukatnesatä kubo täñpäñ komeniken yäpmäñ kuñkuko u äneñi api yäpmäñ äbet. ⁴ Juda täño intäjukun äma wäpi Jekonaia, Jehoiakim täño nanaki ukät Juda ämawebe kuduptagän iwantä Babilon kome yäpmäñ kuñkuño u imaka, yäñ-yäkñat yäpmäñ api äbet. Bureni, Babilon täño intäjukun äma unitäño kehäromi yäpmäñ äpäkinik api täñpet. Yawe näkä ude yäñkehärom täyat.

⁵ Eruk, Hananiatä man ude yäñjirän nadänpäñ profet Jeremaiatä Yawe täño yot gänañ bämop äma ba ämawebe kudup itkuño u inamiken ñode yäñkuk; ⁶ Tägagämän yäyan yäk. Yawetä yäyan udegän kañ pewän ahäwut. Kudupi yot täño tunjum, ba ämawebe Babilon naniktä yäñ-yäkñat yäpmäñ komeniken kuñkuño u äneñi kañ yäpmäñ äbän yäñ nadätat. ⁷ Upäñkañ apiño gäkña ba ämawebe kudup näkä man kubä yäwayäñ täyat ño juku penpäñ nadäkot! ⁸ Näk ba in nämo iritna profet bian itkuñonitä it yäpmäñ äbäkañ u profet man ñode yäñkuñ; Ämik, tagwän irit ba käyäm wakiinik unitä ahäñkañ ämawebe komeni komeni ba äbot kehäromi nitek mäyap api täñpäñ waneñ yäñ yäñkuñ. ⁹ Täñ profet kubätä säkgämän irit täño profet man yäweko uwä imaka unita yäweko u bureni ahäñjirän uyaku ñode täga yäne; U profet bureni, Yawetä pewän äbani. Nämo täñpäwä, nämo!

31

*Jeremaia 31:7-13, 31-34**Anututä ämawebeniye api täñkentäñ yämek*

⁷ Yawetä ñode yäyak;

Isrel äbotta yäñpäñ oretoret kap tek täkot. Anutu inamiken Isrel äbot uwä äma äbori äbori päke u yärepmitak.

Unita gera terak naniñ oretpäñ ñode yäk täkot; O Yawe, Isrel ämawebe kokoki yarägäntä mäde nämo ut gamiñkuño u täñkentäñ yämi yäñ yäk täkot.

⁸ Bureni, Anutu näkä ämawebenaye kome unude käda iwantä yäpmäñ kuñkuño uken nanik ba komeni komeni kuñtäñpä kuñkuño uken nanik äneñi api yäñ-yäkñat yäpmäñ äbet.

U kuduptagän, äma äbot pähap api yämaguret. Äma dapuri tumbani, kwäyähäneñ täñpani, webe koki nitek ba nanak bäyanayäñ täñubik täkañ u imaka api yämaguret.

⁹ Ämawebe uwä oretoret täñpäñ konäm kottäñ api ämneñ. Ba näkken yäñapik man yäñtäñ api ämneñ.

Bureni, näk Isrel ämawebe täño nani ude irira uwä nanakna tuäna ude irirä näk kädet bähätgän ume säkgämän dubiniken yäñ-yäkñat yäpmäñ äbäñjira jibi kubä nämo api yäpneñ.

* 28:1: 2Kin 24:18-20; 2Sto 36:11-13

Anutu täño ämawebetä säkgämän api itneñ

¹⁰ Äma äbori äbori in juku säkgämän penkañ Yawe täño man täwerayän täyat nõ ket nadäwut. Nadänpän udegän yänahänirä ämawebe gwägu pähap udude käda itkañ u imaka, nadäwut.

Isrel ämawebenaye yäwat kireñpewa uken-uken kuñtäñpä kuñkuño uwä äneñi yän-yäknat yäpmän äbä äbot kubägän yepmanpäñ watä säkgämän api it yämet, sipsip watä ämatä täk täkañ ude.

¹¹ Bureni, Yawe näkä Jekop täño äboriye iwan kehäromi keriken itkañ u epän tañi täñpäñ näknata äneñi api yäpet.

¹² Ude täñjira Saion pom terak päro itkañ oretoret tañi, gera mämä terak api täñ itneñ. Täñkañ imaka imaka Yawe näkä nõde buñät yämayän täyat unita oretoret u api täneñ;

Ketem, wain umekät olip gakuñi, sipsip ba bulimakau u kudup näkä api yämet. Ude täñ yämiñjira epäniken yänattä ume säkgämän wädänkañ gäripi nitek ärok täkañ ude api täneñ. Täñkañ täñbute-bute wari nämo api täneñ.

¹³ Täñpäkañ kadäni uken webe gubanitä kap tenkañ oretoret api täneñ. Täñirä äma gubani ba tägawani u imaka, udegän api täneñ. Näkä konäm butewakini yäpmän kewenpäñ oretoret, bänep pidäm api pewa ahän yämineñ.

...

Topmäk-topmäk mebäri kubä

³¹ * Yawetä nõde yänkuk;

Kadäni kubä iwoyänkut. Kadäni uken ämawebe Isrel äbotken nanik ba Juda äbotken nanik ukät topmäk-topmäk kodaki api pewa ahäneñ.

³² Täñpäkañ topmäk-topmäk pewa ahänayän täkañ uwä biani ude nämo.

Biani uwä äbekiye oraniye Isip komeken nanik kerigän yepmänitpäñ yämagut yäpmän äburo ugän täñkut.

Ude täñkuro upänkañ topmäk-topmäk unitäño man käderi u nämo iwatkuñ. Näk äpi ude it yämiñkuropäñ näka bitnäñkuñ. Näk Yawetä man ude yäyat!

³³ * Eruk, kämi Isrel ämawebekät topmäk-topmäk mebäri kubä nõde api täñpet; Man kädetna siwoñi u nadäk-nadäki-ken pen yämiñpäñ bänepiken kehäromigän api kudän täwet.

Ude täñkañ näk Anutuni ude irira u ämawebenaye api itneñ.

³⁴ * Täñpäkañ ämawebe kuduptagän, äpani ba ärowanitä Yawe näkño mebärina api nadäwä täreneño unita äma kubätä noriye äwäñiye nõde nämo api yäwetpäñ yäwoñäreneñ; Yawe täño mebärinita nadäwut.

Täñpäkañ ämawebe unitäño wakini pen moreñpäñ mominita guñ takinik api täñpet yäk. Yawe näkä ude yänkehärom täyat.

33*Jeremaia 33:14-16**Devittä äbotken nanik intäjukun äma kubä api ahäwek*

¹⁴ * Yawetä nõde yänkuk;

Isrel ba Juda äbotta iron täñ yämikta yänkehäromtak man bian yänkuro unitäño bureni pewa ahäkta kadäni ahäwayän täyak. ¹⁵ Kadäni uken näkä Devittä äbotken nanik äma siwoñi kubä api pewa ahäwek, käruk kodaki

* **31:31:** Mat 26:28; Mak 14:24; Luk 22:20; 1Ko 11:25; 2Ko 3:6 * **31:33:** Hib 8:8-12, 10:16 * **31:34:** Hib 8:8-12; Hib 10:17 * **33:14:** Jer 23:5-6

imätpäj abäk täkaᅇ ude. Täᅇkaᅇ äma unitä ämawebe kudän siwoᅇi terak api yämagurek. ¹⁶ Täᅇpäkaᅇ unitäᅇo kadäniken Juda äbottä säkgämän irirä Isrel ämawebe bänep kwini terak api itneᅇ. Täᅇkaᅇ unitäᅇo wäpi ᅇode api yäwetneᅇ; Yawe siwoᅇi irit kuᅇat-kuᅇat täᅇo mähemnin bureni-inik.

Krai Isrel naniktä Jerusalemta yänpän butewaki kap tewani 3

Krai 3:22-33

Yawe täño iron u ini pärik kubä

- ²²Yawe täño orakoraki u tanj pähap, ba butewaki nadän nimik täyak uwä paotpaori nämo.
- ²³Ironi uwä kome yänjek täyak ude kodakitä kodaki ahän nimik täyak. Bureni Yawe, nadän nimikinik täk täyan uwä ärowani pähap.
- ²⁴Unita bänepnatä ñode yäyat; Yawe unitägän gäripna däpmänj tärek täyak unita ini täñkentänj namikta api itsämäk täñpet.
- ²⁵Bureni-inik! Ämawebe Yawe terak yeñgämä pewäpäñ mani kotäk iwatta bänep pek täkanj unita bänep oretoret pewän ahän yämik täkanj.
- ²⁶Unita äma kubätä Yawe täño yäpätägak epänita kwikinik itsämbayänj täko uwä täga.
- ²⁷Ba äma kubätä gubañiniken bäräpi kotawayänj täko, u imaka tägagän.
- ²⁸Yawetä bäräpi piri terak penj iminirän kehärom tanpäñ inigän manikum kwikinik kanj irän.
- ²⁹Yawetä käwep api täñkentänj namek yänpäñ inita nadäwän äpani täñpäpäñ injami dapun kädäkut gänañ yäpän äpmonenj.
- ³⁰Kwikinik itpäñ äma kubätä urayänj täñirän bumumi ininj kirewän kanj urän. Urirän mäyäk pähap u kanj kotawän.
- ³¹U imata, Ekänitä äma yabä kätäkinik täga nämo täñpek.
- ³²Nämo, iron käderi ärowani pat imitak unita äma kubäta komi butewaki iminjanj upänkanj api oranj imek.
- ³³Tänpakanj komen ämawebeta komi bäräpi yämikta gäripi nämo nadäk täyak. U jop nadänj komi butewaki nämo yämik täyak.

Esekiel Isrel ämawebe ämatä komeken irirä Profet Esekieltä Anutu täño manbiñam yäwetkuk

2

Esekiel 2:1-5

Anutu täño meni jinom yäñahäwani kubä

¹ Täñpäkañ Yawetä ñode näwetkuk;

Äma täño nanak, gäk akuñpäñ iriri man kubä gäwerayäñ yäk. ² Ude näweränä Munapiktä näk magätpäñ yäpmäñ päñaku nepmanpäñ karon itkañ Anututä man ñode yäñirän nadäñkut; ³ Äma täño nanak, Isrel äbotken gäwera api kwen. Äbot uwä peñawäk täñpanitä mäde ut namikuñ. Ämawebe apiño itkañ u äbekiye oraniyetä man bitnäk täñ yäpmäñ äbuño udegän ärowani pen täñ namik täkañ. ⁴ Uwä gwäki kehäromi, manna nämoinik buramik täkañ. Unita Ekäni Yawe ärowani näkä man gäwerayäñ täyat udegän kañ yäwet yäk.

⁵ Täñpäkañ uwä äbot ärowaniinik unita yäweriri nadäñpäñ nämo käwep api nadäñ gamineño upäñkañ ñode api nadäwä tumneñ; Profet bureni kubätä bämopninken itkañ man niwetkuk yäñ api nadäneñ.

17

Esekiel 17:22-24

Anututä Isrel ämawebe täñkentäñ yämikta yäñkuk

²² Ekäni Yawe ärowani näkä ñode yäyat;

Näkñawä bänäm päya kubä kärukiinik tokätpäñ api piwet. U käruki kwini punin unu nanik tokätpäñ pom tañi karoni täño miñgupi terak api piwet. ²³ Bureni, Isrel kome täño pom karoni terak api piwet. Piñira säkgämäninik äronpäñ momi tañi täñpäñ mujipi täñwädäk-wädäk api täneñ. Ude irirän barak mebäri mebäri päya uterak bukäni täñpäñ äyuñ api itneñ. ²⁴ * Täñpäkañ päya äwanken it yäpmäñ kukañ unitä näka ñode api nadäwä tumneñ; Yawe näkä päya karoni karoni madäñpewa mañirä päya keräpi täñpewa api karoni täneñ. Ba päya pähämi obät ikek täñpewa api kubit täneñ. Täñkañ päya kubit täwani täñpewa pähämi obät api täneñ. Yawe näkä yäyat ude api täñpet yäk.

18

Esekiel 18:1-4, 19-32

Ämawebe täño bänepi uwä Anututa biñam

¹ Yawe täño meni jinomtä jukunaken ñode äpmonkuk; ² Ämawebetä Isrel äbotta yäñpäñ man wärani ñode yäk täkañ uwä goret yäk täkañ; Naniyetä imaka jägämi nañirä nanakiyetä meni jiwät täkañ.

³ Ude nämo! Ekäni Yawe näkä bureni-inik ñode gäwetat; Isrel ämawebetä man ude wari nämo api yäneñ. ⁴ * U imata, ämawebe täño bänepi kuduhtagän uwä näkñogän. Nan ba nanaki täño bok u näkñogän. Unita ñode nadäwut; Äma momi täñpeko äma u ini-tägän uyaku api kumbek, nanaki nämo.

...

* **17:24:** Sam 75:6-7; Luk 1:52-53; 1Ko 1:27-28 * **18:4:** Rom 6:23; Gal 3:22

19 Tãñpãkañ imata ñode näwet täkañ? Nanitä momi tãñpeko unitãño kowata imata nanaki terak bok nämo ärowek? Ude nämo. Bureni ñode täwetat; Nanakitã kudãn siwoñi tãñpãñ näkño man kudup buramikta ket tãñpãñ kuñat tãñpeko unita kodak irek. 20 * Äneñi ñode gãwetgãn tãñpa; Äma momi tãñpeko äma u ini-tãgãn uyaku api kumbek. Nanitä momi tãñpeko unitãño kowata nanaki terak bok nämo ärowek. Ba nanakitã momi tãñpeko unitãño kowata nani terak bok nämo ärowek. Nämo, äma siwoñi tãño siwoñi kuñat-kuñattã inãmnaken api tãñkentãñ imek. Tãñ äma waki tãño wakinitã manken api tewek.

21 * Tãñpãkañ bureni ñode täwetat; Äma waki kubätã momi kãdet mãde ut imiñkañ näkño man kudup buramiñpãñ kudãn siwoñi terak kuñarayãñ täko uwã kodakigãn api irek, nämo api kumbek. 22 Momi ätu bian tãñkuko unita näk api guñ täwet. Tãñ imaka siwoñi tãñpayãñ täko unita yãñpãñ kodak api irek. 23 * Jide? Ekãni Yawe näkã äma waki kumãñirã gãripi nadãwet? Nämo! Momi tãñpanitã momi kãdet mãde ut imiñirã irit säkgãmãn yãpmãkta gãripi nadãk täyat.

24 * Tãñ äma siwoñi kuñarani kubätã siwoñi kuñat-kuñat kãdet penpãñ kudãn tarãki, äma wakitã tãk täkañ u tãñpayãñ täko uwã täga api irek? Nãmoinik. Imaka tägatãga bian tãk tãñkuko unita kubã nämo api juku piwet. U tãñnãkñarani tãñpãñ momi kãdet iwatak unita u kañ kumbãn.

25 Upãñkañ ñode yãk täkañ; Ekãnitã kudãn ude tãk täyak uwã siwoñi nämo! yãñ yãk täkañ. Unita Isrel ämawebe in man täwerayãñ täyat ño juku penpãñ nadãwut. Intã näkño kudãn unita siwoñi nämo yãñ yãk täkañ? Nämo, kudãn injinken uyaku siwoñi bureni nãmowã! 26 Äma siwoñi kubätã kãdet täga penpãñ kãdet waki tãñpãñ kumbeko uwã, wakini unita yãñpãñ kumbek. 27 Tãñpãkañ äma waki kubätã momi kãdet penpãñ kãdet siwoñi iwarayãñ täko uwã nämo api kumbek. Nämo, u säkgãmãn api irek. 28 Äma uwã täktãki kawãn siwoñi nämo tãñpãpãñ kãdet waki u penpãñ unita nämo api kumbek. Nämo, u api irek. 29 Näk kãdet u iwarira Isrel ämawebe intã ñode yãk täkañ; Ekãni tãño kãdet u siwoñi nämo yãñ yãk täkañ. Upãñkañ ude nämo! Kudãn injinken uyaku siwoñi bureni nãmowã!

30 Eruk, Ekãni Yawe ärowani näkã Isrel ämawebe inã ñode täwerayãñ; In, injin kubãkubã tãño täktãkjin terak api yãpmãñ daniwet. Unita bãnep äyãñutpãñ waki kãdetjin u mãde ut yãmut. Ude tãnayãñ tãño uyaku momijintã in nämo api tãñpãñ waneñ. 31 O Isrel ämawebe, in mebãri imata kumãkta gãripi nadãkañ? Ude nämo. Täktãkjin waki tãñ itkañ u kudup pen moreñkañ bãnep kodaki ba nadãk-nadãk kodaki kañ yãput. 32 Ekãni Yawe ärowani näkã ñode täwetat; In kubätã kumãkta nämo nekañ unita momi kãdet mãde ut imiñirã nadãñ tamiñira säkgãmãn kañ irut.

33

Esekiel 33:7-9

Momi äma yãpã-siwoñtakta man

7 Yawetã Esekiel ñode iwetkuk; Komen äma, Isrel ämawebe watãni itta iwoyãñpãñ gepmañtat. Unita ämawebe unita umun man yãwerayãñ yãñpãñ gãk gãwerakañ gãkã yãñahãñpãñ kañ yãwet. 8 * Unita äma waki tãñpani kubã bureni api kumben yãñ iwerakañ gãkã äma u waki kãdet u pekta jukuman nämo

* **18:20:** Hib 9:28; 1Pi 2:24; Rom 2:6-9; Rev 22:14-15 * **18:21:** Ais 55:7; Apos 3:19, 26:18-20; 1Ti 1:13-16; Jem 4:8-10 * **18:23:** Sam 147:11; Luk 15:4-7,10,22-24,32; 1Ti 2:4; 2Pi 3:9 * **18:24:** Mat 13:20-21; Jon 6:66-70; Gal 5:7; Hib 6:4-6, 10:26-31,38-39; 2Jo 1:8 * **33:8:** Apos 20:26-27; 1Ti 5:22

iwiriri momini nikek kumbayän täko uwä näk gäkä goret tänpewi kumäntak yän gäwetpäñ manken api gepmanpet. ⁹ Täñ äma udewani wakini mäde utta jukuman iwerikan nadän parit momi kädet gwäk pimiñpäñ täñtäñ kuñtäñgän momini nikek api kumbek. Täñpäkan gäk täga api iren.

34

Esekiel 34:11-16, 23-24

Ekäni ini uwä yawak täño watä äma tägagämän

¹¹ Ekäni Yawe ärowani näkä ñode täwetat; Näkña yawaknayeta wäyäkñepän yämagutkañ watäni säkgämän api it yämet. ¹² Yawak täño watä ämatä yawakiye inigän inigän kwani yämagut päbä kubägän yepmanpäñ watäni it täkañ udegän api täñpet. Yawaknaye kadäni wakiken iwantä däpmän yäwat kireñpewä kuñtäñpä kuñkuño uken nanik äneñi yabän ahäñpäñ kudup api yämaguret. ¹³ U ämatä komeken nanik yämagutpäñ yän-yäkñat yäpmän ini komen Isrel uken äneñi api äbet. Ude täñpäñ pom terak-terak ba ume dubiniken ba kome täga ätuken yän-yäkñat yäpmän kuñkañ äbäk täñira ketem säkgämän nañpäñ api itneñ. ¹⁴ Watäni it yämiñira Isrel täño pom ba awañ muyeñ iraniken kuñatpäñ säkgämän api itneñ. ¹⁵ Täñirä näkña-tägän yawaknaye unita watäni itkañ yämagut yäpmän päñku yepmanpa kome tägaken itpäñ-nadäk api täneñ. Ekäni Yawe ärowani näkä ude yänkehärom täyat.

¹⁶* Täñpäkan yawak ätutä paotpeñ kunayän täño uwä wäyäkñepän yabän ahäñpäñ äneñi api yämagut yäpmän äbet. Täñkañ jibi yäpmänpäñ womän tokñewani uwä api uwäktän yämet. Ba käyäm ikek imaka, watä piä täñ yämiñira api täganen. Täñ yawak gupi tañi tañi ba kehäromi nikek uwä api täñpa wanen. U imata, näk kädet siwonigän täñpäñ yawaknaye watäni it täyat unita.

*** ²³ Täñkañ yawaknaye u watäni itta intäjukun äma kubä piä ämana Devit udewani iwoyäñpäñ teñira yawak unita watäni säkgämän api irek. ²⁴* Täñirän Yawe näkña unitäño Anutuni api it yämet. Ude irira intäjukun äma piä ämana Devit udewanitä api yabän yäwarek. Näkña ude yänkehärom täyat.

37

Esekiel 37:1-14

Äma kujat jirañ yabäwani

¹ Yawetä nepmäñitpäñ Munapikitä yännäknat päñku awañ kubä, äma kujat bumta parirä u bämopiken nepmanjuk.

² U yännäknat yäpmän kujat jirañ u gänañ kuñ-äbän täñirän ñode kañkut; Kujari jirañ kawukiinik awañ pähap u unitägän yenpäñ itkuk. ³* Ude yabänjira Yawetä näwet yabänjuk; Äma täño nanak, jide nadätan? Äma kujari ño äneñi irit täga yäpneñ? Yäwänä iwetkut; O Ekäni Yawe ärowani, gäkña-tägän nadätan.

⁴* Ude yäwawä Yawetä näwetkuk; Gäk kujat jirañ ñonita manna biñam ñode yäwet; Äma kujat kawuki in, Yawe täño man ño nadäwut! ⁵* Ekäni Yawe ärowanitä äma kujari in ñode täwetak; Nadäkan? Näk won piäñpewa in gänañ äpmonpäkan irit api yäpneñ. ⁶ Bureni, näk tohatjin penpäñ gupjin api uwäktän

* **34:16:** Sam 23, 119:176; Ais 40:11; Mak 2:11; Luk 15:4-6; Jon 10:11,16; Apos 2:21 * **34:24:** Ais 9:6-7; Mai 5:2-5; Mat 28:18; Luk 1:23; Apos 5:31; 1Ko 15:25; Hib 13:20; 1Pi 2:25, 5:4; Rev 22:16 * **37:3:** Jon 5:21; Apos 26:8; Rom 4:17; 2Ko 1:9; Hib 11:19 * **37:4:** Ais 42:18; Jon 5:25,28-29; Rom 10:13-15 * **37:5:** Stt 2:7; Sam 104:28-29; Jon 20:22; Rom 8:2; Efe 2:5

tamet. Ude täņkaņ woņ piäņpewa in gänaņ äpmonpäkaņ unitäwä irit api tamek. Ude täņira näkawä U Yawe yäņ api nadäwä täreneņ.

⁷ Eruk Yawetä man näwetkuko udegän yäņahäņpäņ yäwet ittängän nadäņkut; Äma kujat mämä täņirä. Täņpäkaņ yabäņira kujari-tägän ini yäpurärätkuņ. ⁸ Täņpäņ yabäņkut; Toharitä kujari terak ärowäkaņ gupi uwäk täņ yämiņkuk. Upäņkaņ irit täņo mänit nämo yäpuņ.

⁹ Ude yabäņira Anututä näwetkuk; Äma täņo nanak, mena yäpmäņpäņ mänit ñode iwet; Ekäni Yawe ärowanitä ñode gäwetak; Ukädatä-ukädatä äbäņkaņ äma kumbani ño irit yäpmäkta woņ piäņ yäwat. ¹⁰ *Eruk, Yawetä man näwetkuko udegän yäņahäņpäņ iwerira mänittä äma u gänaņ äpmonpäkaņ irit ikek täņpäņ akuņpäņ itkuņ. Itkuņo uwä äma äbot pähap ude täņkuņ.

¹¹ Täņpäkaņ Yawetä man ñode näwetkuk; Äma täņo nanak, äma kujari yabäno uwä Isrel äbot päke ude bumik. Isrel äbottä ñode yäk täkaņ; Kujatnin kawuk tawäpäņ ude itnayäņ nadäņkumäņo u bureni nämo ahäņkuk. Säkgämän iritnin paotak uba yäņ yäk täkaņ. ¹² Ude yäk täkaņ unita mena yäpmäņpäņ ñode yäņahäņpäņ kaņ yäwet; Ekäni Yawe ärowanitä ñode yäyak; Ämawebenaye, nadäkaņ? Näk in yäwa kikuņtpäņ awaņ gänaņ nanik akuņirä komejinken Isrel äneņi yäņ-täkņat päņku api tepmaņpet. ¹³ *Ude täņ tamiņira ämawebenaye intä näkawä Yawe yäņ api nadäwä täreneņ. ¹⁴ *Täņpäkaņ Munapikna in gänaņ pewa äpmonpäkaņ irit tamiņirän komejin kujatken api tepmaņpet. Ude ahäņirän Yawe näkä manna biņam yäņkuroniktä bureni pewä ahätak yäņ api nadäneņ. Yawe näkä man ude yäyat.

* **37:10:** Rev 11:11 * **37:13:** Sam 126:2-3 * **37:14:** Jol 2:28-29; Sek 12:10; Rom 8:11; 1Ko 15:45; Tai 3:5-6

Hosea Isrel äbot uwä kubokäret webe bumik

5

Hosea 5:15

Isrel ämawebe bänepi bureni nämö sukurenkuŋ

15* Yawetä ɳode yänkuk;

Näk ämawebenaye mäde ut yämiŋpäŋ komenaken kuŋira momini täŋo kowata nadäwä tärewäkaŋ äyänutpäŋ näkä täŋkentäŋ yämikta kaŋ wäyäkŋewut. U komi nadänpäŋ näkken äneŋi äbäktä piäni kaŋ täŋput. Ude täŋpöpäŋ uyaku äneŋi dubiniken kwet.

6

Hosea 6:1-6

1 Upänkaŋ ɳode jop yäk täkaŋ; Yäke! Nin Yawe dubiniken äneŋi kuna yäk. Uwä nin nidäpmänpäŋ täŋpän waŋkuŋo upänkaŋ nadäkamän; U jibi meni äneŋi api uwäktäŋ nimek yäk. 2 Bureni, kepma yarä ba yaräkubä täreŋirän unitä api nipmanpäŋ tägane. Ude täŋirän ukät äneŋi bänep kubägän täŋpän api it yäpmän ärone yäk. 3 Eruk, Yawe nadän imina. Unitäŋo mebäri ket nadäkta epäni gwäk pimiŋpäŋ täna! Ude täŋitna kome dapuritä tamimaŋ tamimaŋ bureni api äbäk täŋpek yän nadäk takamän, ba iwäntä iwän kadäniken bureni tak täyak yän nadäk takamän udegän Yawetä bureni api ahän nimek yän nadäkamän.

4 Ämawebetä ude yänirä Yawetä ɳode yäwetkuk; Wära! Isrel äbot, jide api täŋ tamet? Ba Juda äbot, in imaka, jide api täŋ tamet? Näka gäripi nadän namik täkaŋ uwä tamimaŋ täŋo gubamtä ahänpäŋ bäräneŋ äbutkuk täkaŋ ude. Ba guk näburum edaptä äbä täpuri inirän paot täkaŋ ude. 5 Mebäri unita näkä profetnaye ätu peŋ yäwerira inken päŋku mena jinom yänahänpäŋ täwetkuŋo unitä in tadäpmänpäŋ madän jukut-jukut ude täŋkuk. Bureni, täwetpäŋ yäpä-siwontak mannatä ahän tamiŋpäŋ kädet näkä gäripi nadäk täyat u yän-kwawataŋ tamiŋkuk, yäpätä kwinitpäŋ peŋyänek täyak ude. 6* Nadäkaŋ? Näk gupe käbäŋi nimek ijiŋ namikta nämö nadätat. Nämö, intä ämawebeta nadän yämikinik täŋpeŋ kuŋatta nadäk täyat. Ba tom madänpäŋ ijiŋ namikta nämö, Anutu näkŋo mebäri nadäwä tärekta nadäk täyat.

11

Hosea 11:1-4, 8-9

Anututä ämawebeniye nadän yämikinik täk täyak

1* Yawe näkä ɳode yäyat; Isrel u nanak täpuri irirän gäripi nadän imiŋkut. Nanakna u Isip kome irirän gera yänira äneŋi äyänutpeŋ äbuk. 2* Upänkaŋ näkä dubinaken äbut yänpäŋ gera ehutpäŋ yänira ämawebe unitä ehutpäŋ mäde ut namiŋkuŋ. Ämawebenaye uwä anutu jopi Bal ba anutu jopi ätuta ärawa täŋpän gupe käbäŋi nimek ijiŋ imik täŋkuŋonik. 3 Butewaki, Isrel ämawebe u näkŋa-tägän ini kuŋatta täŋpän yäwoŋärek täŋkut, ba bäyaŋ yäpmänitpäŋ yäpmän kuŋatkut. Ude täŋpän watä säkgämän it yämiŋkuropän u näkä täyat yän nämö nadänkuŋ. 4* Näk gäripi nadän yämiŋpäŋ oranpäŋ yän-yäkŋat

* **5:15:** Lo 30:1-3; Sam 50:15, 83:16; Luk 13:25 * **6:6:** Sam 50:8-13; Ais 58:6; Mat 5:7, 9:13, 12:7; 1Jo 2:3, 3:6 * **11:1:** Kis 4:22; Mat 2:15 * **11:2:** Luk 13:34; Jon 3:19; Apos 7:51; 2Ko 2:15-16 * **11:4:** Mat 11:29-30; Jon 6:32-58, 12:32; Rom 2:4, 11:22; 2Ko 5:14

yäpmäñ päbä gämotnaken yepmañpäñ yäniñ oretkañ ketem säkgämän yepmäñ towiñkut.

...⁸ * O Isrel, jide täñpäñ mäde api ut tamet? Ba jide täñpäñ api tabä kätäwet? Ude täga nämo! Atma kenta Seboim nanik däpmäñ moreñkuro udegän inta täga nämo api täñpet. Imata, inta gäripi pähap nadätat unita ude täkta bitnätat.⁹ Näk inta kokwawak tañi nadäk täyat upäñkañ uterak kowata nämo api tamet. Nämo, Isrel ämawebe in äneñi nämo api tadäpmäñ paoret. U imata, näkño kudän uwä äma täño kudän udewanigän nämo. Nämo, näk Anutu, Kudupi Äma bämopjinken irani u. Täktäkna u inigän kubä. Unita kokwawak terak inken nämo api ärewet.

* **11:8:** Lo 29:23; 2Pi 2:6; Jud 1:7; Sam 106:45; Jer 3:12

Joel

Anututä Juda äbotta komi yämikta man

2

Joel 2:12-19

Bänepjin äyänurur

¹²* Yawetä ñode yäyak; Yäke, in ñodetä nak jop itkan konäm butewaki täñpän bänepjin yäpmän äyänutinik täñpen näkken äneñi äbut. ¹³* Momijinta nadäwä wakiinik bureni täñpäwä tekjin jop nämo wenğaräneñ. Nämo, bänepjinpäñ weñ äreyäwut! Ude täñpän Yawe Anutujinken äneñi kut. Nadäkan? Yawe uwä orakorak, butewaki mähemi. Kokwawak bäräñen nämo nadäk täyak. U iniken ämawebenyeta nadän yämikinik täk täyak. Täñkan bäräpi yämikta bitnäk täyak. ¹⁴Unita uken äneñi kut. Uken kuñirä kokwawak nadän tamik täyak u penpäñ butewaki nadän tamiñpäñ iron tañi käwep api tamek. Ude täñ tamayän täyak uwä ketem ba wain ume kan-ahäñpäñ Yawe Anutujinta iron ude täga api pen imineñ.

¹⁵Unita momijinta yänpäñ käbeyä kudupi täñpän nak jop itta Saion pom terak womat piäwut. ¹⁶Täñpän ämawebe yänpäbä kubäkengän yepmanpäñ Anutu gwäjin äpmon imikta yänahäñpäñ yäwerut. Ämawebe ekäni ba ironironi, ba nanak paki nononken irani u kudup käbeyäken ahäñpäñ itneñ. Ba yanäpi kodaki imaka, eñini penpen äbä bok irut. ¹⁷Äbä irirä bämop äma, Yawe inamiken watä epän täk täkan u kudupi yot täño yäma ba bukä u bämopiken konäm butewaki täñpän yänapik man ñode yäneñ; O Yawe, gäk äma äbotkaye ninta butewaki nadän nimi.

Nibä kätänjiri äma komeni komenitä nibäwä jirañ ude täñpänpäñ yänärok niwetpäñ nibän mägayänpäñ ñode nämo niwetneñ; Anutujin de?

¹⁸Ude tänyän täño uwä Yawetä komenita nadäwätäk täñpän ämawebenyeta butewaki api nadän yämek. ¹⁹Butewaki nadän yämiñpäñ ñode api yäwerek; Eruk, ketem, wain ume ba olip gakñi bumta tama nañ tokñek api täneñ yäk. Näk tabä kätänjira äma komeni komeni u bämopiken kuñarirä äneñi nämoinik api taniñ wärätneñ.

Joel 2:28-32

Yawe täño kadäni pähap

²⁸* Anututä ñode yäyak; Kämiwä Munapikna ämawebe kuduptagänta kireñ yämiñjira kudän mebäri mebäri api pewä ahäneñ yäk.

Äpetjiye nanakjiyetä näkño mena jinom yäpmänpäñ api yänahäk täneñ.

Ba äma tägawanitä näkño kudän däpmonken api yabäk täneñ.

Ba äma gubanjiyetä däpmonken kudän kudupi api käneñ.

²⁹Bureni, kadäni uken näkñaken Munapik äma täño piä watä ämawebe terak imaka, api piñ yäbaret yäk.

³⁰Täñkan kepma u nämo ahänjirän intäjukun kanpäñ nadäkta näk kudän kudupi mebäri mebäri kunum gänañ ba kome terak api pewa ahäneñ yäk.

Nägät, kädäp mebet, ba gupe pähap api ahäneñ yäk.

* **2:12:** Jna 3:5-8; Apos 26:20; Jem 4:8-9 * **2:13:** Sam 51:17, 86:15, 145:7-9; Jna 4:2; Mat 5:3-4, 6:16-18; Rom 2:4; Efe 2:4 * **2:28:** Jon 7:38-39; Apos 2:2-4,16-18,33, 10:44-47

³¹ Yawe täŋo kadäni umuri pähap u nämo ahäŋirän edaptä bipmän urani api täŋpek. Ba komepaktä nägätgämän ude api penyänewek.

³² * Täŋpäkaŋ kadäni uken ämawebe Yawetä täŋkentäŋ yämikta gera yänayän täŋo u kudup api yämagurek.

Bureni, Yawetä ŋode yänkuko udegän api ahäwek; Jerusalem ämawebe ätu uwä säkgämän itta iwoyänkuro unita nämo api paotneŋ.

* **2:32:** Sam 50:15; Apos 2:21, 15:17; Rom 10:11-14

Amos

Anutu Isrel ämawebetä momi kädet pekta iwetkuk

3

Amos 3:1-8

Yawetä Isrel ämawebe komi piä yämayän täyak u mebäri nitek

¹ Amostä ñode yänkuk; Isrel ämawebe Yawetä Isip nanik tämagut yäpmän äbani in man Yawetä täwetak ño juku penpäñ nadäwut. Uwä ñode yäyak;

² * Äma äbot komeni komeni u bämopiken nanik ingänpän näkñata biñam itta iwoyänpäñ watä säkgämän it tamik täyat.

Mebäri unita momijin kudupta yänpäñ kowatawä komi piäken api tepmañpet.

³ Jide? Äma yarätä bok jop täga kuñatden? Nämo, man yänpäñ-nadäk täñkañ uyaku kuñatden.

⁴ Ba laion, bipiken tom kubä nämo ureko uwä kähän imata yäwek?

Ba laion gubañi ini mobä käwutken itpäñ imata gera jop yäwek? Nämo, tom kubä nañkañ uyaku gera täga yäwek.

⁵ Ba jide, äma kubätä barak käderiken barak yepmäñitta gämam umumi nämo peweko uwä barak jide täñpäñ inirek? Nämo!

Ba tom kubä buñep terak nämo äronjirän kaik jide täñpäñ akwek? Nämo, tom kubä äroweko uyaku kaik täga akwek.

⁶ U udegän, yotpärare kubäken ämik täño womat mämä nadänpän ämawebe nämo umuntäneñ ba?

Ba yotpärare kubäken kadäni waki ahäweko uwä jide nadäneñ? Uwä ñode nadäneñ; Waki ahätak ñowä mebäri nitek. Yawetä pewän ahätak yän nadäneñ.

⁷ * Unita bureni-inik ñode nadäwut; Ekäni Yawe ärowanitä imaka kubä täñpayän nadänpänä profet piä ämaniye u jukun yäwerän nadäjirä täk täyak.

⁸ * Äma kubä laiontä gera yänjirän nadänpän nämo umuntäwek? Eruk, u udegän Ekäni Yawe ärowanitä äma kubäta man imeko uwä äma u jide täñpäñ man u yänhäkta meni täñpipiwek? U täga nämo!

5

Amos 5:6-27

Yawetä ämawebeniye kudän goret kuñarani yabän yänkuk

⁶ * Eruk, Isrel ämawebe, in Yawe täño gämoriken kut! Ude tänayän täño uwä täga api itneñ. Täñ, ude nämo tänayän täño uwä Yawetä kädäp ude Isrel ämawebe intä terak äpäñkañ in kuduptagän api ijin morewek.

Tänjirän inken nanik kubätä kädäp u täga nämo api döpän kumneñ. ⁷ Inä waki ñode täk täkañ; Inä kudän siwoñi yäpmän äyänutpäñ äma jopi u täñkentän yäminañipän komi epänken yepmak täkañ. Bureni, inä kudän siwoñi u jirañta mañpä kuñkuñ.

⁸ Nadäkañ? Äma guk mebäri mebäri, ini äbot-äbot täñ yepmañkuko, ba bipmäñ urani täñpewän yänek täyak, ba kepma täñpewän bipmäk täyak, ba

* **3:2:** Kis 19:5-6; Lo 10:15; Mat 11:20-24; Rom 2:9; 1Pi 4:17 * **3:7:** Stt 18:17; Sam 25:14; Jon 15:15; Rev 1:19 * **3:8:** Jer 20:9; Apos 4:20, 5:29; 1Ko 9:16; Rev 5:5 * **5:6:** Lo 30:6,10; Ais 55:6-7; Hib 12:9

gwägu pähap yänpewän äbä kome terak piwän kuk täkaŋ unitäŋo wäpi uwä Yawe näk. ⁹ Näkä äma kehäromi nitek ba unitäŋo yotpärare kehäromi uken tänpäwak pewa ahäk täkaŋ. Unita waki tänpäni in juku pewut.

¹⁰ * Inä äma man käbeyäken man bureni yäŋahäk täkaŋ unita gaŋani nadäk täkaŋ. Ba man yäpmäŋ daniwani äma siwoŋita nadäwäwak täk täkaŋ. ¹¹ Äma jopi jäwäri yeŋ maŋpä äpmonpäkaŋ unitäŋo tuŋumi jop yäyomägat täkaŋ. Unita yot kehäromi säkgämän, mobäpäŋ täŋkuŋo upäŋkaŋ inä u gänaŋ nämo api itneŋ. Ba wain epän säkgämän piŋkuŋo upäŋkaŋ unitäŋo bureni nämoinik api näneŋ. ¹² U imata, näk momijin waki mäyap yabäŋpäŋ-nadäk täyat.

In äma siwoŋita waki täŋ yämik täkaŋ. Ba intä epän waki täkta ämatä moneŋ tamik täkaŋ. Täŋkaŋ man käbeyäken yäŋ-yäkŋarani man yäŋirä äma jopi jäwäri jiraŋta yepmak täkaŋ. ¹³ Ude täŋirä ämawebe nadäk-nadäk täga nitekta kwikinik mankum it täkaŋ, kadäni wakiken itkaŋ unita.

¹⁴ * Eruk, kädet wakiwaki nämo, kädet täga kaŋ iwarut! Ude iwatnayäŋ täŋo uwä säkgämän api itneŋ. Bureni, ude täŋirä Yawe Anutu kehäromi mähemitä inkät it-inik api täŋpek, yäk täkaŋ ude. ¹⁵ * Unita kudän wakita taräki nadäŋkaŋ kudän täga ŋodeta gäripi nadäk täkot; Man käbeyäken yäŋ-yäkŋarani man terak man epän nämo täŋpä waneŋ. Ude tänayäŋ täkaŋ uwä Yawe Anutu kehäromi mähemitä äbot nanak yarägän ŋonita butewaki käwep api nadäŋ tamek.

¹⁶⁻¹⁷ Unita Ekäni Yawe kehäromi mähemi näkä ŋode yäyat; In kudän waki ude täk täkaŋ unita kowata tänpäwakta ärewayäŋ. Ude tänpäkaŋ yotpärare täŋo kädetken konäm kähän bumta api ahäwek. Wära wära yäŋpäŋ äma yotpärare gägäniken nanikta päbä äma kumbanita täŋkentäŋ yämiŋpäŋ butewaki kap yäŋtehta gera yänpewä api ämneŋ. Ba äma wain epänken itnayäŋ täkaŋ u imaka, konäm wakiinik api kotneŋ. Yawe näkä ude yäŋkehärom täyat.

¹⁸ * Yäke! In Yawe täŋo kadäni pähap u bäräŋeŋ ahäwän yäŋ yäŋkaŋ gäripi pähap yäŋ nadäk täkaŋ upäŋkaŋ butewaki pähap! Kadäni uken imataken täga kubä api yäpneŋ? Nämo! Kadäni u peŋyäŋek kadäni nämo, u bipmäŋ urani kadäni api ahäŋ tamek. ¹⁹ Kadäni uwä äma kubätä laion kaŋumuntaŋ kuyat yäkŋat kumaŋ bea pähap kubä kaŋ-ahäweko ude! Ba äma kubä eŋiniken äronpäŋ maŋitkaŋ kerä däpi terak peyat yäkŋat gämok kubä iŋirän iweko ude!

²⁰ * Bureni, Yawe täŋo kadäni unitä bipmäŋ urani api wädäŋ yäpmäŋ äbek, peŋyäŋek kubä nämo api ahäwek.

²¹ * Täŋpäkaŋ Yawe näkä ŋode täwetgän täyat; Näk naniŋ oretta käbeyä täŋpäŋ äŋnak-äŋnak täk täkaŋ unita taräki nadäk täyat. U gaŋani pähap! ²² * Täŋkaŋ iron täŋpäŋ tom ketem iŋiŋ naminayäŋ täkaŋ upäŋkaŋ täga nämo api nadäŋ tamet. Ba naniŋ oretta tom gupi taŋi taŋipäŋ naminayäŋ täŋo upäŋkaŋ yabäwa wakigän api täneŋ. ²³ Täŋkaŋ wagäm utpäŋ oretoret kap teŋ namik täkaŋ u nadäkta gaŋa tak täyat. ²⁴ Täŋpäkaŋ gäripi nadätat uwä ämawebeken kädet siwoŋi täŋpäŋ kudän tägatäga täŋpeŋ kuŋarirä unitä ume nämo kawuk täŋkaŋ pen äpäk täkaŋ ude kaŋ pat tamän.

²⁵ Isrel ämawebe, obaŋ 40 unita näk inkät kome kawukiken bok kuŋatkumärŋken naniŋ oretta tom ketem iŋiŋ namut yäŋpäŋ nämo täwetkut. ²⁶ Täŋpäkaŋ apiŋo inä näk nabä kätäŋpäŋ anutujin jopi wäpi Sakutu intäjukun ämanin yäŋ yäkaŋ unitäŋo wärani, ba guk wärani wäpi Kaiwan anutunin yäŋ yäk täkaŋ u yäniŋ oret täkaŋ unita ŋode täwetat; ²⁷ In Damaskus kome ukäda kome kubä täŋo gämoriken itkaŋ komi piä täkta tämagut yäpmäŋ kwayäŋ

* **5:10:** Snd 9:7-8; Jon 3:20, 8:46-47, 15:19,23 * **5:14:** Sam 34:12-16; Jer 7:4; Mat 6:33, 2:7; Plp 4:8

* **5:15:** Sam 34:14, 119:104; Rom 12:9; 1Te 5:21-22; 3Jo 1:11 * **5:18:** 2Pi 3:10 * **5:20:** Mat 22:13;

Jud 1:13; Rev 16:10 * **5:21:** Mat 23:14 * **5:22:** Sam 50:8-13; Mai 6:7

täyatken eruk, anutu jopijin u bok yäpmänkañ kañ kut! Yawe, wäpna kubä kehäromi mähe mi näkä ude yäyat.

6

Amos 6:1-7

Täga itkamän yän jop nämo nadäneñ

¹ * Butewaki pähap! Ämawebe Jerusalem yotpärareken irit säkgämän terak it täkañ in api wañ moreneñ! Ba Samaria pom terak itkañ imaka kubätä nin nämo api täñpä waneñ yän nadäk täkañ in imaka, api wañ moreneñ. Ba Isrel äma wäp biñam nitek, in imaka api wañ moreneñ. In täño kome u kome päke u bämopiken intäjukun itak, ba Isrel ämawebe täñkentäk yäpmäka in tabän tarek täkañ upänkañ inä api wañ moreneñ.

² Eruk, in päñku Kalne yotpärare kañ kawut. Kañpäñ unitä päñku Hamat yotpärare pähap u kañ kawut. Kañpäñ unitä päñku Get yotpärare, Filistia komeken itak u kañ kawut. Jide, ämawebe äbot uwä in tärepmitpäñ siwoñi kuñat täkañ ba? Ba unitäño kome intäño yärepmitkuk?

³ * Butewaki! Täñpäwak kadäni ninken täga nämo api ahäwek yän nadäk täkañ. Upänkañ imaka wakiwaki täk täkañ unitä kadäni umuri pähap kubä api imagut yäpmän äbek. ⁴ In tuñum ämawebe itkañ dämpon patpat bukä säkgämän säkgämän terak pat täkañ, ba sipsip bulimakau gäkñi nitekpäñ käron nak täkañ. Unita in ket nadäwut. Inä api wañ moreneñ. ⁵ In orek patpat täñpäñ kap mebäri mebäri tekta gäripi nadänpän Devittä teñkuko udegän tena yänpäñ gita utpäñ kap teñ ubik täk täkañ. ⁶ In wain ume bumta nañkañ gupjin ägo wabikta gäkñi käbäñi säkgämän nitekpäñ ärut täkañ. Wära! Ude täñkañ Isrel notjiye päke u wañpäñ itkañ unita butewaki kubä nämo nadäk täkañ. ⁷ Unita iwantä äbä Isrel ämawebe kome kudupiken täñtäkñat yäpmän kunayän täkañ uwä intä intäjukun api kuneñ. Ude täñpäñ äñnak-äñnak pähap ba orek patpatjin uwä api paorek.

7

Amos 7:10-17

Profet ude itta Ekänitä iwoyänpäñ teñkuk

¹⁰ Täñpäkañ Betel kome täño bämop äma wäpi Amasiatä Isrel täño intäjukun äma Jeroboamta man ñode pewän kuñkuk;

Amos uwä Isrel äma bämopiken itkañ gäk iwan täñ gamikta äma bänepi yäpmän ärokärok täk täyak. Täñirän kome mähemtä unitäño mani nadänpän nadäwätäk pähap täk täkañ yäk. ¹¹ Amostä ñode yäk täyak yäk; Jeroboamtä ämik terak api kumbek. Ba iwan ämatä Isrel äma komeken nanik yämagutpäñ kome banken komi epän api yämineñ yän yäk täyak.

¹² Amasia ude yänpäñ päñku Amos ñode peñ iwetkuk; Profet, gäk ähan peñpeñ Juda komekaken ku! Uken kuñkañ profet epän täñpäñ moneñ kañ-ahä! ¹³ Betel kome ñoken intäjukun ämanin uwä Anutu iniñ orerani. Täñkañ kudupi yot ñowä Isrel äbot täño kudupi yot. Unita Betel kome ñoken profet man wari nämo yäwen.

¹⁴ Amasiatä ude iweränä Amostä man kowata ñode iwetkuk; Näk profet ätu ude nämo yäk. Ba profet täño nanaki nämo. Nämo, näk sipsip täño watä äma ude irit, ba päya piwanita watä äma itkut. ¹⁵ Ude irira Yawetä sipsip täño watä ämatä epänken nanik yän-nämagutpäñ ñode näwetkuk; Gäk kuñkañ Isrel

* **6:1:** Jer 5:5; Luk 6:24-25, 12:17-20; Jem 5:5; 1Pi 5:7 * **6:3:** 5:18; Mat 24:48; 1Te 5:3; 2Pi 3:4; Rev 18:17

ämawebenaye näkño mena jinom yäpmanpäñ kañ yänahänpäñ yawet. Yawetä ude näwetkuk yäk.

¹⁶ Täñkañ Amasia, Yawetä gäwerayän täyak u ket nadä. Gäk Isrel täño äbot u Yawe täño man yänahänpäñ yäweretta nanin bitnäk täyan. ¹⁷ Unita Yawetä ñode yäyak; Nadätan? Webekatä moneñi epän kubokäret webe ude äworeñpäñ yotpärare bämopiken api täñtäñ kuñarek. Ba äpetkaye nanakaye ämikken api kumän morenen. Täñpäkañ komekawä iwantä yäpman daninpäñ api yäpneñ. Ba gäkñawä guñ äbot bämopiken api kumben. Täñkañ Isrel ämawebe komeniken nanik yämagutpäñ ämatä komeken ban itkañ unitäño komi epän api täneñ.

8

Amos 8:4-7

Isrel ämawebe täño kudän waki ätu

⁴ In ätutä äma jopi, tuñumi nämo, yeñ täñpä kuk täkañ ba kome ñonitäño äma jäwäri däpman paotta piäni täk täkañ in ket nadäwut. ⁵ Inä ñode yäk täkañ;

Anutu ininoret-oret kadäni bäräneñ tärewänkañ ketem tuñum namin-gamin kañ täna. Yäke, Sabat kadäni ño jidegän tärewänpäñ ketem maketken api pene? Inä ude yänpäñ namin gamin täk täkañ uwä tuñum täño gwäki jop yäpman äronpäñ tuñum yämik täkañ u täñyäkñatpäñ ähan yämik täkañ, yäminañi ude nämo.

⁶ Täñkañ ketem ämatä moneñ penpäñ yäpmäkta pek täkañ uwä waki bok täga bok täñ-awähutpäñ pek täkañ. Täñpäkañ kädet waki ñode imaka, täk täkañ; Äma jopi jäwäri imaka täpuri, kuroñi ärärani ude, gwäki nämo, inken jop yäpeko uwä, eruk inä tuñum jop yäpeko unitäño gwäki yäpmäkta äma jäwäri u initpäñ moneñ nimän yänpäñ äma kubäta inin kirenen, watä piäni täñ imekta.

⁷ Ude täk täkañ unita Yawe, Isrel nanik täño Anututä ñode yänkehärom täyak; Näk Isrel ämawebe intäño waki udewanita nämoinik api täñguñ täwet.

Jona

Profet kubä Anutu täño man buramikta bitnäñkuk

Yawetä Jona piä man iweränkañ ämetpeñ kuñkuk

¹ *Yawetä Jona, Amitai täño nanaki ñode iwetkuk; ² Eruk gäk yotpärare pähap wäpi Ninive uken ku yäk. Kuñat-kuñari gwäjiwani wakiinik yabäñpäñ-nadäk täñkuro unita päñku kome mähem man kehäromi, komigämän kañ yäwet yäk. ³ *Anututä Jona man ude iweränkañ Jonatä Yawe täño man bitnäñpeñ ämetkuk. Ämetpeñ gäpe terak Tasis yotpärareken kwa yäñpäñä Jopa yotpärare gwägu dubiniken kuñkuk. Uken gäpe kubä Tasis komeken kwayäñ täñjirän kañ-ahäñkuk. Kañ-ahäñpäñä Yawe kañumuntañ kábop irayäñ nadäñkañ Tasis kwayäñ gäpe suwañpeñ äronkuk.

⁴ Eruk äronpeñ kuñjirän Yawetä mänit pähap peñ iwet-pewän piäñjirän gwägu wakiinik täñkuk. Wakiinik täñpäñ gäpe imärayäñ täñkuk. ⁵ Imärayäñ täñjirän gäpe täño piä äma umuntañpäñ anutu iniken iniken uken gera yäñkuñ. Täñpäñ gäpetä pidäm tawän yäñpäñä tunum ätu gwägu gänañ ureñ täñpä äpmonkuñ. Ude täñ irirä Jona uwä gäpe miyäkiken äpmon däpmon patguñ täñkuk.

⁶ Patguñ täñjirän gäpe täño mähemitä äpmonpäñ Jona kañpäñ ñode iwetkuk; Gäk mebäri jideta däpmon ño pat itan? Eruk aku! Gäkño anutuken gera yä! Yäjiri butewaki käwep nadäñ nimiñpäñ täñkentäñ nimiñjirän nämo paotne yäk. ⁷ Ude yäjirän gäpe täño piä ämatä yäñpäñ-nadäk täñpäñ yäñkuñ; Eruk, netä täño mebärita imaka umuri pähap ño ahäñ nimitak yäñ kañ-ahäkta kären täñpäñ këna yäk. Ude yäñpäñ kären täñjirä Jonaken ahäñkuk.

⁸ Jonaken ahäñjirän kañpäñ ñode iwetkuñ; Gäk niwet yäk. Imaka ño netä täño mebäri terak ahäñ nimitak? Gäk ima piä täk täyan? Gäk de naniktä äbätan? Gäk komeka de nanik? Ba netä täño äma äbotken nanik? ⁹ Yäjirä yäwetkuk; Näk Hibru äma yäk. Yawe Anutu kunum gänañ nanik kome gwägu pähap yäwän ahäñkuño u orañ imik täyat yäk.

¹⁰ Ude yäñpäñ Yawe kañumuntañ ämetkut yäñ yäweränä äma gäpe gänañ itkuño unitä umun pähap täñpäñ iwetkuñ; Yäke! Gäk umuri udewani imata täñkun? ¹¹ Täñkañ gwägu wakiinik täñpewän äneñi iwet yabäñkuñ; Jide täñ gaminapän gwägutä wareñi nämo pärek? ¹² Yäwäwä Jonatä yäwetkuk; Näk yäpmäñpäñ gwägu gänañ mañpä äpmonjira uyaku gwägu wareñi nämo pärek yäk. Nadätat, gwägu wakiinik täyak u näka yäñpäñ täyak yäk.

¹³ Ude yäweränkañ Jona täño man nämo buramiñpäñ gäpe gwägu gägäni këda kwän yäñpäñ keritä bumta täñ-iwatkuñ. Täñ-iwatkuño upänkañ gwägu wakiinik-inik täñkuko unita täñpä wañkuñ. ¹⁴ Täñpä wañtäko Yaweken butewaki gera ñode yäñkuñ; O Yawe, äma ño gwägu gänañ mäna äpmonjirän, gäk mebäri injinken itak yäñ niwetkañ nibän äwaräkuk täñjiri nämo paotne! Yawe, gäkña nadäñpäñ täñkañ nintä terak nämo yäwen yäk. ¹⁵ Täñpäñ äma unitä Jona yäpmäñpäñ gwägu gänañ mañpä äpmonjirän gwägu wareñi nämo patkuk. ¹⁶ Täñjirän äma itkuño unitä Yaweta bumta umuntañpäñ bänep täñkwitakta gupe kábäñi nitek ijiñ imiñpäñ Yaweta watä piä täñ iminenta yäñkehärom täñkuñ.

* **1:1:** 2Kin 14:25 * **1:3:** 1Jo 4:2; Jer 20:7-9; Luk 9:62; 1Ko 9:16

17 *Tänpäkaŋ Yawetä gwägu tom taŋi pähap kubä iniŋ kireŋpewän Jona kämän äpmonkuŋ. Kämän äpmonjirä Jona gwägu tom pähap u koki gänaŋ kepma bipani yarakubä ude patkuk.

2

Jonatä Anutu man iwerirän nadäŋ imiŋkuk

- 1 Jona tom koki gänaŋ patkaŋ Yawe Anutuni yäŋapik man terak ŋode iwetkuk;
 2 Näk komi piäken patpäŋ Yawe gäkken gera yänjira naniŋ yänkun.
 Paotpaot komeken patkaŋ täŋkentän nam yänpäŋ gera yänjira nadäŋ namiŋkun yäk.
 3 Imata, gäk gwägu pähap gänaŋ pudät mabi baninik, gwägu mebäriken umu äpmonkuro unita.
 Tänpäŋ gäkŋo gwägu pähaptä näk uwäktän namiŋpäŋ gwägutä taŋi tokätpäŋ nut mabän äpmonkut yäk.
 4 Ude ahän namänpäŋ ŋode nadänkut; Näk inamka dapunken nanik näwat kireŋkuno upänkaŋ ŋode nadätat; Gäkŋo kudupi yotkaken äneŋi api ärowet.
 5 Ume pähaptä uwäk täŋpipiŋpäŋ nepmaŋpäŋ paorayän täŋkut. Gwägutä näk it gwäjiŋpäŋ gwägu yenitä gwäknaken kwasikotkuŋ.
 6 Näk gwägu gänaŋ kome mebäriken äpmonpäŋ äpmokinik täŋkut.
 Äpmonpäŋ ukädagän itnaŋipäŋ Yawe Anutuna, gäk komi piäken nanikpäŋ wädän tädotpäŋ nepmaŋpi pen api iret yäk.
 7 Iritna jirupmirayän täŋjirän Yawe, gäka nadänpäŋ gerana gäkŋo kudupi yotkaken ahänkuk.
 8 * Tänpäkaŋ ämawebe yäwik pukpuki oraŋ yämik täkaŋ uwä gäka nadän gamikinik tänaŋipäŋ mäde ut gamik täkaŋ.
 9 Täŋ nähä bänepnatä kap teŋoret gamiŋpäŋ ärawa api täŋ gamet. Tänpäŋ yänkehäromtak man gäwetkuro u täkinik api täŋpet.
 Yäke! Paotpaotken nanikpäŋ yämagurani mähemi u Yawe ubayän!
 10 Tänpäkaŋ Yawetä gwägu tom iwet-pewän gwägu tomtä Jona gwägu gägäniken aŋeŋ maŋpäŋ kuŋkuk.

3

Ninive kome mähemitä bänepi äyänutkuŋ

- 1 Tänpäkaŋ Yawetä Jona äneŋi ŋode iwetkuk;
 2 Eruk, gäk Ninive yotpärareken ku yäk. Kuŋkaŋ manbiŋam gäwerayän täyat u kaŋ yäwet. 3 Ude yänjirän Jonatä mani buramiŋpäŋ Ninive yotpärareken kuŋkuk. Ninive uwä yotpärare taŋiinik, kukŋi ŋonitä kukŋi udude kweno uwä edap yarakubä tärewek. 4* Eruk, Jona yotpärare gägäniken yäput penpäŋ kepma kubä kuŋpäŋ yotpärare bämopiken itkaŋ gera terak ŋode yänahänkuk; Edap 40 ude täreŋjirän Ninive yotpärare api pen awähurek! yäk.
 5 Jonatä ude yänjirän eruk, Ninive mähemitä Anutu täŋo man nadäwä bureni täŋkuk. Nadäwä bureni täŋpöpäŋ mominita nadäwätäk täŋpäŋ, nak jop irit kadäni penpäŋ tek waki-wakipäŋ täŋkuŋ. Ekäni ironi kudup udegän täŋkuŋ.
 6 Täŋjirä Ninive nanik täŋo intäjukun ämatä biŋam u nadänkaŋ akuŋpäŋ tek täga yänopmäŋpäŋ penpäŋ tek waki-wakipäŋ täŋpäŋ päŋku kädäkut gänaŋ maŋit itkuk.

* 1:17: Jon 4:6; Mat 12:40, 16:14; Luk 11:30 * 2:8: Sam 31:6 * 3:4: Mat 12:41; Luk 11:32

⁷ Täñkañ Ninive ämawebe kuduhtagäntä nadäkta manbiñam ñode pewän kuñkuk; Intäjukun ämakät epän ämaniyetä ñode peñ täwetkañ, Kubätä ketem kubä nämoinik näñpek. Äma ba yawak, ketem ume nämoinik näneñ yäk. ⁸ Nämo! Äma ba yawak imaka, tek waki-wakipäñ täñput. Täñpäñ ämawebe kuduhtagäntä Anutuken yäñapik man kehäromi yäneñ. Täñpäñ kuñat-kuñari waki u ba ämik täktäk tak täkañ u penen! yäk. ⁹ Ude täñirä Anututä butewaki käwep nadäñ nimiñpäñ ninta kokwawak nadätak u peñirän nämo paotne yäk. ¹⁰ Täñpäkañ manbiñam pewän kuñkuko u nadäñpäñ buramiñpäñ ämawebe kudup wakiwaki mäde ut imiñirä Anututä yabäñkuk. Yabäñpäñä nadäk iñitkuko u yäpmäñ äyänutpäñ kowata pewän ahäñ yämikta nadäñkuko u peñkuk.

4

Anututä Jona bänep äyänutta man iwetkuk

¹ Anututä ude täñirän Jona u kawän nämo tägawäpäñ kokwawak tañi nadäñkuk.

² * Kokwawak nadäñpäñ yäñapik man terak Yawe ñode iwetkuk; Yawe, jide? Näk komenaken itkañ gäk ude api täñpen yäñ nämo yäñkut? Bureni, ude api täñpen yäñ nadäñkuro unita Tasis komeken ämetpeñ kuñkut yäk. Mebärika ñode nadäñkut; Gäk Anutu orakorak mähemi. Gäk bänep ironka nitek. Kokwawakka bäräñek nämo ahäk täyak. Butewaki nadäk-nadäkka u ärowani. Täñpäñ bänepka äyänutpäñ äma täño momi peñ yämikta pidäm tak täyan. ³ * Unita Yawe, gäk nabä kätäñiri kañ kumba yäk. Näk kumäkta gäripi nadäñkañ, itta gañani nadätat yäk.

⁴ * Ude yäwänä Yawetä ñode iwetkuk; Kokwawak nadätan u täga täyan? Nämo! ⁵ Yawetä ude iweränkañ Jona yotpärare gägäniken edaptä abani käda kuñkuk. Ukäda päñku yottaba kubä täñpäñ äyuñken mañit itkuk. Yotpärare u jide ahäñ imän kawa yäñkañ itkuk. ⁶ Irirän Yawe Anututä nadäñirän päya keräpi kubä tädotpäñ bäräñek tägañkuk, u Jonata äyuñ täñ imiñpäñ edap täño komi yäpmäñ äpäkta. Täñirän Jonatä päya unita gäripi pähap nadäñkuk. ⁷ Täñpäkañ patkuko yäñeñirän tamimañ Anututä gwak kubä iwet-pewän äbäñpäñ päya u mebäri näñ täkñeñpewän kubit tañkuk. ⁸ Eruk edap bämop tawänä Anututä nadäñirän mänit kädäp ikek piäñkuk. Piäñirän edaptä Jona gwäkiken iñpewän kehäromini paorirän ini kumba yäñ nadäñpäñ yäñkuk; Näk itta gañani nadäñpäñ kumäkta täga nadätat yäk.

⁹ Ude yäwänä Anututä iwetkuk; Gäk päyata kokwawak nadätan u täga täyan? Ude yäwänä Jonatä yäñkuk; Ei, kokna wañirä tägatak! Kokwawak tañi nadäk täyat unita kumäkta gäripi nadätat yäk.

¹⁰ Yäwänä Yawetä kowata ñode iwetkuk; Gäk päya unita piäni kubä nämo täñkun yäk. Ba watäni iriri nämo äronpäñ tägañkuk. Päya u bipani kubäken ahäñkañ bipani kubäken paorako unita imata butewaki nadäñ imitan? ¹¹ * Täñ nähä Ninive yotpärare pähap unita butewaki täga nämo nadäwet? Yotpärare uken ämawebe 120 tausen ude bumik it täkañ. U kädet täga iwatta guñtak täkañ. Ba yawak imaka bumta itkañ. Unita imata butewaki täga nämo nadäñ yämet?

* **4:2:** Kis 34:6 * **4:3:** 1Kin 19:4 * **4:4:** Mat 20:11-15 * **4:11:** Sam 145:8-9,15-16; Mat 18:33; Luk 15:29-32

Maika Asiria naniktä Juda ämawebe komi piäken api yepmanpek

5

Maika 5:2-5

Intäjukun äma kubätä Betlehem komeken api ahäwek

^{2*} Yawetä ñode yäyak;

Betlehem Efrata, gäk Juda kome täño yotpärare päke unitäño täpuri ude itan. Upänkañ inken intäjukun äma pähap kubä api ahäwek. Ahänpän näkñaken äbot, Isrel ämawebe u näkño wäpna terak api yabän yäwarek. Äma unitäño oraniye uwä bianinik umu ahänkuñotä ahän yäpmän äbäkañ. ^{3*} Unita Yawetä Isrel äbot iwan kerä terak yepmanpän it yäpmän kuñtäko webe kubä Ekänitä iwoyänkuko unitä nanak api bäyawek. Kadäni uken intäjukun äma unitäño noriye ätu ämatä komeken komi epän terak itkuño u äbänpän Isrel noriyekät äneñi kubäkengän api itneñ. ^{4*} Tänpäkañ intäjukun äma unitä yawakiye Yawe Anutuni täño kehäromi ba wäpi ba epmäget kudäni uterak watä kehäromi api it yämek. Watä it yämiñirän säkgämän api itneñ. Täñkañ äma unitäño kehäromi ba wäp biñam ärowanitä komeñi komeñi api kuñ morewek. ^{5*} Ude täñkañ bänep kwini täño mäheñi ude api it yämek.

6

Maika 6:1-8

Yawetä Isrel ämawebe manken yepmanpek

¹ Yawetä man yäyak ño juku peñpän nadäwut! Näkä in manken tepmanjat ñowä mebarijin yänahänpän näwerirä pom imaka, nadäwut! ² Oi pom, in ba kome täño meham kehäromi tärek-täreki nämo it täkañ in juku peñpän Yawetä Isrel ämawebe manken yepmanpän man piä tänpayän täyak ño nadäwut.

^{3*} Yawe näkä ñode täwet yabätat; Ämawebenaye, näkä goret jide täñ tamiñkut? Ba bäräpi jide u pewa ahän tamiñkut? Unita kowata näwerut! ^{4*} Näkägän Isip kome, komi piäken nanik in wädän tädotpän tämagut yäpmän äbut. Kädet täwoñärenpän yän-täkñat yäpmän äbäka Moses kenta Aronkät Miriam upän iwoyänpän yepmanpek. ^{5*} O ämawebenaye, Moap nanik täño intäjukun äma wäpi Balak unitä waki täñ tamikta nadäk tawañ peñkuko unita juku piwut. Ude täñ tamikta nadäk tawañ peñirän Beo täño nanaki Balam unitä Balak iwetkuko unita imaka, nadäwut. Ba bämop äma ätu topmäk-topmäk täño gäpe Gilgal yotpärare yäpmän kuna yänpän Sitim kome peñpeñ kuñtängän ume täñi kubäken ahänirä kudän näkä pewa ahänkuño unita juku piwut. Imaka udewanita juku pinayän täño uyaku injin täñkentän tamikta jide täñ tamiñkuro u api nadänpän yäpmän kuñatneñ.

Kudän Yawetä gäripi nadäk täyak unita man

⁶ Yawe Anutu kunum gänañ nanik u iniñ oretta äbänpänä imatäken upän täga yäpmänkañ äbet?

* **5:2:** Mat 2:6; Jon 7:42 * **5:3:** Mat 12:50; Rom 9:23-28, 11:5 * **5:4:** Ais 40:11, 49:9-10; Ese 34:23-24; Jon 10:24; Sam 45:6; Mat 25:1; Efe 1:13 * **5:5:** Ais 9:6; Luk 2:14; Jon 14:23; Efe 2:14-17
* **6:3:** Sam 50:7, 81:8,13; Rom 3:4-5, 3:19 * **6:4:** Kis 4:10-16, 12:50-51, 15:20 * **6:5:** Nam 22:2-24:25; Jos 3:1-4:19

Bulimakau nanaki säkgämäninik upäj yäpmäj päbä irona ude täga ijin imet?

⁷ Ba sipsip ämani tausen mäyapinik injamiken yäpmäj äbäjira gäripi nadäwek ba nämo?

Ba olip gakñi käbot tausen mäyapinik udepäj yäpmäj äbäjira Yawetä unita gäripi nadäwek ba nämo?

Ba nanakna intäjukun nanik mominata kowata utpäj iniñ kirewero uwä injamiken tagawek?

⁸* Ude nämo! Yawetä kädet täga nintä takta uku bian niwetpäj niwonjärenkuk. Unita kädet ugänpäj takta nadäk täyak. Kädet u ñode;

Ämata kudän siwoñi täñ yämiñkañ orakorak kädet iwatpäj nininta nadäna äpani täñpäpäj Anutunin gämoriken kuñatpäj ukät bänep kubägän itne.

* **6:8:** Stt 18:9; Sam 73:28, 37:26; Ais 58:6-9; Hos 6:6; Efe 4:32; Jem 4:6-10; 1Pi 5:6

Habakuk Bäräpi gänaŋ iritta man

Habakuk 1:1-3, 2:1-4

Ämawebe siwoŋi uwä nadäkinik terak it täkaŋ

¹ Man ɲo Yawetä profet Habakukta imaka kubä dāpmonken bumik ude imiŋkuk;

² Yawe, näk kadäni käroŋi gäkken gera yäk täyat u kadäni jidegän nadäŋ namiŋpäŋ nin api täŋkentäŋ nimen? Täŋiri imaka waki ahätak u nin nämo täŋpäŋ waneŋ. ³ *Näk bäräpi ämawebe äbotken ahäŋirän wari kakta nämo nekaŋ. Unita mebäri imata iwan yabäŋ äwaräkuk täŋiri ämawebe äbot ɲo täŋpä wakaŋ? Komeni komeni ɲo yabäŋira iwantä ämawebe äbot täŋpä wawäpäŋ tuŋumi bok täŋpä wakaŋ. Täŋpäŋ yäŋarahut-ärahut ba ämik bumta täŋ itkaŋ.

2

¹ Näk nadäwätäkna Yawe iwetkuro unita kowata nadäkta yot käroŋi, iwantä äbäŋirän yabäkta punin unu äro itkut. Äro itkaŋ kowata nadäŋkaŋ kaŋ iwera yäŋpäŋ itsämbut. ² Täŋira Yawetä näwetkuk; Näkä man dāpmonken gäwerayäŋ täyat u mobä kwäkä yäwani ätu yäpmäŋkaŋ uterak säkgämän kudän täŋpäŋ peŋiri äma kubätä daniwayäŋ nadäŋpäŋä bäräŋeŋ täga kaŋpäŋ api daniwek. ³ * Unita jop kudän täŋpäŋ peyi. Imaka ahäwayäŋ täko unitäŋo kadäni nämo keräp täyak. Upäŋkaŋ kadäni käroŋi nämo iriri kudän gäwoŋärewayäŋ nadätat u api ahäwek. Bäräŋeŋ nämo ahätak yäŋ nadäweno upäŋkaŋ muni kubägän iriri api ahäwek. ⁴ * Man u ɲode; Äma näk mäde ut namiŋpäŋ kädet waki mebäri mebäri täk täkaŋ u nämo api itneŋ. Täŋ äma siwoŋiwä nadäkinikitä täŋkentäŋ yämiŋirän api itneŋ.

* **1:3:** Mat 10:16; 2Pi 2:8 * **2:3:** Apos 1:7; 2Te 2:6-8; Jem 5:7-8; Hib 10:36-37 * **2:4:** Rom 1:17; Gal 3:11; Hib 10:38

Sefanaia Anutu täño man piä tärek-täreki unita man

3

Sefanaia 3:14-18

Oretoret täño kap kubä

¹⁴ Oi Isrel ämawebe, Jerusalem täño äperiye, in gera yänpän oretoret terak kap tewut. Bänep täga nadänpän oretoret bumta-inik tänpüt.

¹⁵ U imata, Yawetä komi tamiñ yäpmän äbuko eruk apiño nadän tama yänpän intäño iwan kudup däpmänpän yäwat kiretak.

Nadäkañ? Isrel täño intäjukun äma bureni, Yawe uwä inkät it täyak unita in imaka kubäta wari nämo api umuntäneñ.

¹⁶ Tänpäkañ kadäni uken Jerusalem ämawebe ñode api yäwetneñ; Imaka kubäta nämo umuntañpän bänepjin nämo pewä putäreneñ.

¹⁷ * Nämo! Yawe Anutujin inkät itkañ kehärominitä täñkentän tamiñpän iwan keriken nanik bureni api tämagurek.

Unitä inta gäripi pähap nadän tamiñpän iritjin api täñ-kodaktañ tamek. Täñkañ inta oretoret tänpän kap api taniñ ubiñ tewek, ämawebetä orekirit kadäniken oretoret täk täkañ ude.

¹⁸ Tänpäkañ Yawetä ñode täwetak;

Näkä taniñ kawa tänpän komejinken äneñi api yäñ-täkñat yäpmän äbet. Ude täñira iwan inamiken mäyäk nadänkuño u api paorek.

* **3:17:** Sam 24:8-10; Ais 9:6, 12:2; Hib 7:25; Sam 147:11, 149:4; Ais 62:4-5; Luk 15:5-6,23-24; Jon 13:1

Sekaraia

Ämawebe **bänepi tänpidäm takta man**

9

Sekaraia 9:9-12

Bänep kwini mähemi äbätak!

⁹ * Yawetä node yäyak;

Eruk Jerusalem nanik ämawebe, in bumta oretpäñ oretoret gera yäwut!

Intäjukun ämajin inken äbänirän kawut!

U kudän siwoñi ba ämawebe yäpätägakta kehäromi nitek äbän tamitak.

U bänep kwini tänpänitä doñki nanak terak mañitkañ äbätak.

¹⁰ * Unita nadäkot! Iwantä Jerusalem yotpärareken ämik tuñum inkät ämik pewä ahäktä yäpmän äbuño u näkä api pewa paotneñ. Bureni, ämik täño hos, karis ba äpa kuwek u kudup api paotneñ.

Ude täñjira intäjukun ämajin uwä äma äbori äboriken bänep kwini terak irit täño manbiñam yänahänpäñ api yäwerek.

Täñpäkañ kome yabän yawat täyak u gwägu pähap ño kädatä päñku ban udude pätak ude. Komeni täño бага uwä ume wäpi Yufretis u yäput-peñkañ komeni komeni api kuñ morewek.

¹¹ * Täñpäkañ Yawetä äneñi node yäkgän täyak; Juda äma intäño orajiyekät topmäk-topmäk kubä täñkuro u tom däpmänkañ unitäño nägäri terak täñkehärom täwani.

Topmäk-topmäk unita yänpäñ komi piä, kome kawuki umeni nämo ñoken nanik pit tamiñpäñ taniñ kireñpewa api peñpeñ kuneñ.

¹² Näk ude täñkentän tamikta yänjira bänepjin pidäm täkañ unita kome, komi piä tak täkañ u peñpäñ komejin kujatken äneñi kuñkañ säkgämän kañ irut.

In komi piä tañi täñ itkañ upänkañ kowata täga tamayän täyat uwä komi apiño nadäkañ u irepmitpäñ kowata säkgämäninik api tamet.

12

Sekaraia 12:7-10

Yawetä Jerusalem nanik iwan keriken api yomägarek

⁷ Yawetä node yäyak;

Yawe näkä Juda nanikta kehäromi yäpmäktä intäjukun api täñkentän yämet. Täñjira Devit täño äboriye wäp biñam ba Jerusalem nanik täño wäp biñamtä Juda nanik täño nämo api yärepmirek. ⁸ Täñpäkañ kadäni uken Yawe näkä Jerusalem nanik api täñkentän yämet. Täñjira ämawebe kehäromini nämotä Devit kehäromi nitek itkuko ude api itneñ. Täñpäñ Devit täño äboriyetä Jerusalem nanikta intäjukun api täñ yämeneñ, Yawe täño añero ba Anututä ini täñ yämeke ude. ⁹ Täñkañ kadäni uken näkä äma äbori äbori Jerusalem täñpäwakta äbäk täkañ uwä api däpmän morewet.

¹⁰ * Täñpäkañ Devit täño äboriye ba Jerusalem ämawebe näkä orakorak kädet ba yänapik man yäkyäk kädet iwatta kehäromi api piñ yäbaret. Ude täñjira äma

* **9:9:** Ais 9:6-7; Jer 23:5-6; Mat 1:21, 21:5; Rom 3:24-26; Jon 12:14-16 * **9:10:** Apos 10:36; Rom 15:9-13; 2Ko 5:18; Efe 2:13-17; Rev 11:15 * **9:11:** Mat 26:28; 1Ko 11:25; Hib 9:14-26 * **12:10:** Jol 2:28; Apos 10:45; Tai 3:5; Rom 8:15,26; Mat 24:30; Jon 19:37; Rev 1:7; Hib 12:2

yäput pewä kumbuko u kaṅpäṅ konäm butewaki jägämi pähap api täṅ imineṅ,
miṅiye naniyetä nanakiye tepi ba intäjukun naniktä kumbänkaṅ täneṅo ude.

Malakai Anututagän nadäñ imikinik täneñta man

2

Malakai 2:1-10

Yawetä bämop äma jukuman yäwetkuk

¹ Yawe kehäromi mähemitä bämop äma ñode yäwetkuk; Man kehäromi yäwayän täyat uwä intä nadäktä. ^{2*} Piä tāk tākañ u kudup terak wäpna biñam punin penen. Manna nämo nadäñ naminpäñ ärowani täñ naminayän täño uwä in api täñpa wanen. Ba iron, täñ-mehantañ tamikta yäpmäk tākañ u imaka, api täñpa wanen. Bureni, manna nadäñ äwaräkuk täñkuño unita imaka tægajin uku täñpa wañkuñ! ³ Unita nanakjiyeta komi api yämet. Ba tom ärawata ijin namani täño kok yäpmänpäñ inamjin dapunken api wopet. Ude täñ tamiñira kokjirañ ukät in bok api täñuren täñpä kunen. ^{4*} Ude täñ tamiñira ñode api nadäneñ; Man kehäromi niwetkuko u Yawe kehäromi mähemitä ini bämop äma wäpi Livaikät topmäk-topmäk bian täñkuko u nämo wärämütpäñ irepmitneta niwetkuk yäñ nadäneñ.

^{5*} Topmäk-topmäk Livaikät täñkuro uterak irit karoni säkgämän itta yäñtäreñ iminikut. Ude yäñtäreñ iminikuro unita gämotnakengän itpäñ nanin oretta yäwani. U bureni, gämotnakengän itpäñ orañ naminpäñ kuñatkuk. ⁶ U ämawebe kädet siwoñi täñpen kuñattagän yäwetpäñ yäwoñäreñkuk. Täñkañ kädet waki tākta kubä nämo yäwetpäñ yäwoñäreñkuk. Ude täñkuko unita näkkät bänep kubägän itpäñ siwoñi kuñatkañ ämawebe mäyap kädet waki mäde ut yämikta täñkentäñ yäminükuk. ^{7*} U imata, bämop äma täño piä uwä ämawebe näkño mebäri siwoñi nadäwä tumäkta yäwetpäñ yäwoñäreñkuk. Uwä Yawe kehäromi mähemi näkño man yäñahawani äma unita ämawebetä näkño gärip kañpäñ nadäktä bämop äma uken kunen.

^{8*} Upäñkañ bämop äma apiño nanik in uwä näkño kädet siwoñi u irepmit morekañ. Täñkañ nadäk mebäri mebäri terak yäwetpäñ yäwoñäreñkuk täñira ämawebe mäyaptä kädet siwoñi nämo iwatkañ. Bureni-inik, orajin Livaikät topmäk-topmäk täñkuro u wärämütpäñ irepmit morekañ. Yawe kehäromi mähemi näkä ude yäyat. ⁹ In näkño man nämo buramik tākañ. Täñkañ ämawebenaye yäwetpäñ yäwoñäreñkuk tāk tākañken uken ñode tāk tākañ; Ätu gäarak itkañ ätuwä yabän yäk tākañ. Ude tāk tākañ unita näkä Isrel äbot u täñpewa inta nadäwä äpani täñpäpäñ mäde api ut tamineñ.

¹⁰ Nadäkañ? Nin kuduhtagän nanin kubägän. Anutu täñpäñ nipmanpani kubä ugän. Upäñ jide unita notniyekät kowat nadäñ imän tänañipäñ nadäñ äwaräkuk tāk tākamäñ? Ude tāk tākamäñ uwä topmäk-topmäk Anututä oraniyekät täñkuko u wärämütpäñ irepmit tākamäñ.

3

Malakai 3:1-5

Kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni keräp täyak

^{1*} Yawe Kehäromi mähemi näkä ñode yäyat;

* **2:2:** Sam 81:11-12 * **2:4:** Nam 3:11-13 * **2:5:** Nam 25:12 * **2:7:** 2Ti 2:24-25; 2Ko 5:20; 1Te 4:8 * **2:8:** Mat 15:2-5, 18:7; Luk 11:46; Rom 2:19-24, 14:21; Tai 2:8 * **3:1:** Mat 11:10; Mak 1:2; Luk 1:76, 7:27

Näkŋo kädet täwitta yāḡahāwani āmana kubā intājukun api tewa kwek yāk. Kuñirān pit kubāḡān Ekāni unita wāyākŋek tākaŋ uwā iniken kudupi yotken api kwek. Bureni, topmāk-topmāk kubāḡān unitāŋo yāḡahāwani āma, unita ḡaripi pāhap nadāk tākaŋ unitā bureni api ahāwek yāk.

²* Upāŋkaŋ ābayāŋ tāyak kadāni uken netātā kehārom taŋpāŋ unitāŋo man epān tāga api irepmirek? Ba netātā tāpāneŋpāŋ iŋamiken tāga api irek? Nāmo, kādāp komi, gol kenta siliwa ijiwani udewanitā-yāŋ api ābek. Ba sop kehāromi nitek, tek garok bārāneŋ yāwat kirewani udewanitā api ābek. ³* Uwā Anutu tāŋo bāmop āma yāpmāŋ danikta kādāp komi nitek tā siliwa gol ijiŋpewā jiraŋ inigān kuk tākaŋ udegān api yāpmāŋ daniwek. Yāpmāŋ daniŋpāŋ āma siwoŋigān itpāŋ bānep siwoŋi terak Yawe nāka ārawa api tāŋ namineŋ. ⁴Ude tāŋirā Juda ba Jerusalem naniktā ārawa tāŋ namiŋirā kāwa api tāḡawek, bian tāk tāŋpani ude.

⁵* Tāŋpāŋ Yawe Kehāromi māhemitā ŋode yāḡgān tāyat; In yāpmāŋ danikta api ārewet yāk. Āreŋpāŋ āma nāka nāmo umuntaŋpāŋ āma yārat-yārat tāk tākaŋ, ba kubokāret tāk tākaŋ, ba man kābeyāken jopman yāk tākaŋ, ba epān āmaniye ḡwāki sāḡgāmān nāmo yāmik tākaŋ, ba webe kajat ba ironi kodāŋani tāŋyākŋarani tāk tākaŋ, ba āma ābanita waki tāŋ yāmik tākaŋ u kudup bārāneŋ api yāpmāŋ daniwet yāk.

4

Malakai 4:1-6

Yawe tāŋo kadāni pāhap api ahāwek

¹* Yawe kehāromi māhemitā ŋode yāyak;

Kepma pāhap kubā bureni-inik api ahāwek. Kepma uken āmawebe inita nadāŋirā ārowani tāŋpanikāt wakiwaki tāŋpani unitā mup kubit tāwani ude āworeŋirā kādāptā kudup api ijiŋ paotneŋ. Kokoki tāpuri kubā nāmo api itneŋ. ²* Tāŋ, nāk wāpna biŋam oraŋ namik tākaŋ inken nākŋo yāpā-siwoŋtak piā kehāromitā edap dapuritā-yāŋ abāŋ tamiŋpāŋ yāpātāgaŋ tamek. Ude tāŋ tamiŋirān oretoret bumta, bulimakau nanakitā yewa ḡanaŋ naniktā āpāmaŋ pāŋku tāŋoret tāk tākaŋ ude api tāneŋ. ³* Kadāni piā ude tāŋpayāŋ tāyatken inā āma wakiwaki yārepmiŋpāŋ kugun ude parirā uterak yeŋtāŋ kuŋ ābāk api tāneŋ. Yawe kehāromi māhemi nākā ude yāŋkehārom tāyat.

⁴Unita in nākŋo бага man, piā āmana Mosesta Sinai pom terak imiŋkuro unita nāmo ḡuŋ tāneŋ. Man imiŋkuro u Isrel āmawebe in kuduptagāntā iwatneŋta imiŋkut.

⁵* Tāŋpākaŋ Yawe nākŋo kadāni umuri pāhap unitā nāmo ahāŋirān intājukunā profet Elaija api taniŋ kirewet. ⁶Elaija u taniŋ kireŋira nādanani tāŋo kokwawak yāpān-siwoŋ tawāpāŋ api yepmaŋpek. Ude tāŋkentāŋ tamikta nadāk nāmo peyat yāwānāku ābā komejin tāŋpa wakkāneŋ.

* **3:2:** Mat 3:7-12, 21:41-44, 23:13; Luk 7:23, 21:36; Hib 10:28-29, 12:25; Rev 1:7; Rev 6:17; 1Ko 3:13-15

* **3:3:** Luk 3:16; Efe 5:26-27; Tai 2:14; Hib 12:10; 1Pi 1:7, 4:12-13; Jon 4:24; Rom 12:1; Plp 2:17; 2Ti 4:6; Hib 13:15-16; 1Pi 2:9; Rev 5:10 * **3:5:** Sam 50:3-6; Hib 10:30-31; Jem 5:8-9; Jud 1:14-15; 1Ko 6:9-10; 1Te 4:6; Hib 13:4; Rev 21:8, 22:15 * **4:1:** Sam 21:9; Mal 3:2; Mat 3:12; 2Te 1:8; 2Pi 3:7 * **4:2:** Sam 85:9; Ais 50:10; Luk 1:50; Rev 11:18 * **4:3:** Rom 16:20; Rev 11:15, 14:20 * **4:5:** Mat 11:14, 17:10-13; Mak 9:11-13; Luk 1:17; Jon 1:21

Matiyu

Matiyutä Juda ämawebeta yänpän Jesu täño manbiñam ño kudän täñkuk

Jesu täño oraniye wäpi tawan

Luk 3:23-38

¹* Man pätkañ ñowä Jesu Kristo oraniye täño wäpi tawan. Tänpän Jesu täño orani pähap u wäpi Abraham, bian-inik itkuko u. Tänpän Abraham täño yeri ahän yäpmän abänkä uterak orani kubä wäpi Devit ahänkuk. Tänpän Devit täño yeri ahän yäpmän abänkä u punin terak Jesu ahänkuk. ² Eruk Jesu täño oraniye tawan ahän yäpmän äbuño unitäño manbiñam u ñode;

Intäjukun-inik Abrahamtä nanaki Aisak bäyañkuk.

Tänpän Aisaktä Jekop bäyañkuk.

Jekoptä Judakät noriye ätu bäyañ yepmañkuk.

³* Judatä Peres-kät Sera bäyañkuk. Yarä unitäño miñi wäpi Tama.

Tänpän Perestä Esron bäyañkuk.

Esrontä Ram bäyañkuk.

⁴ Ramtä Aminadap bäyañkuk.

Tänpän Aminadaptä Nason bäyañkuk.

Nasontä Salmon bäyañkuk.

⁵* Salmontä Boas bäyañkuk. Boas täño miñi Rahap.

Tänpän Boastä nanaki Obet bäyañkuk. Obet täño miñi u Rut.

Obettä Jesi bäyañkuk.

⁶* Jesitä Devit bäyañkuk. Devit u Juda täño intäjukun äma itkuk.

Tänpän Devit täño nanaki Solomon. Solomon u miñi Devittä Uria webeni yomägakuko unitä bäyañkuk.

⁷ Tänpän Solomontä Rehoboam bäyañkuk.

Rehoboamtä Abiya bäyañkuk.

Abiyatä Asa bäyañkuk.

⁸ Tänpän Asatä Jehosofat bäyañkuk.

Jehosofattä Jehoram bäyañkuk.

Jehoramtä Usia bäyañkuk.

⁹ Tänpän Usiatä Jotam bäyañkuk.

Jotamtä Ahas bäyañkuk.

Ahastä Heskia bäyañkuk.

¹⁰ Tänpän Heskiatä Manase bäyañkuk.

Manasetä Emon bäyañkuk.

Emontä Josaiä bäyañkuk.

¹¹* Tänpän Josaiatä Jehokin-kät noriye bäyañ yepmañkuk. Uwä Babilon ämatä Juda ämawebe yämagut päñku Babilon komeken yepmañpäñ komi epänken yepmañkuño kadäni uken ahänkuñ.

¹²* Tänpän komi epänken pen irirä Jehokintä Sealtiel bäyañkuk.

Sealtieltä Serubabel bäyañkuk.

¹³ Serubabeltä Abiut bäyañkuk.

Abiuttä Eliakim bäyañkuk.

* **1:1:** 1Sto 17:11; Stt 22:18 * **1:3:** Stt 38:29-30; Rut 4:18-22 * **1:5:** Rut 4:13-17 * **1:6:** 2Sml 12:24 * **1:11:** 2Kin 24:14-15; 2Sto 36:10; Jer 27:20 * **1:12:** Esr 3:2

Eliakimtä Aso bäyaŋkuk.

¹⁴ Täŋpäŋ Asotä Sadok bäyaŋkuk.

Sadoktä Akim bäyaŋkuk.

Akimtä Eliut bäyaŋkuk.

¹⁵ Eliuttä Eleasa bäyaŋkuk.

Eleasatä Matan bäyaŋkuk.

Matantä Jekop bäyaŋkuk.

¹⁶ Jekoptä Josep bäyaŋkuk.

Josep uwä Maria Jesu bäyaŋkuko unitäŋo äpi.

Täŋkaŋ Jesu uwä Kristo, Anutu täŋo iwoyäwani äma u.

¹⁷ Node ahäŋ yäpmäŋ äbuŋ; Abrahamtä nanaki bäyawänä nanaki unitä nan täŋpäŋ nanak bäyaŋkuk. Pen udegän udegän täŋ yäpmäŋ abäŋtäko Devit ahäŋirän kadäni 14 ude täŋkuk. Täŋpäkaŋ Devittä nanaki bäyawänä nanaki unitä nan täŋpäŋ nanak bäyaŋkuk. Pen udetä udegän täŋ yäpmäŋ abäŋtäko kadäni Babilon komeken komi epän yämikta yämagut yäpmäŋ kuŋirä kadäni äneŋi 14 ude täŋkuk. Kadäni uken yäput penpäŋ nantä nanak bäyawänä nanaki unitä nan täŋkuk. Pen udetä udegän täŋ yäpmäŋ abäŋtäko kadäni äneŋi 14 ude täreŋirän Kristo, Anutu täŋo iwoyäwani ahäŋkuk.

Mariatä Jesu Kristo bäyaŋkuk

Luk 2:1-7

¹⁸* Jesu, Anutu täŋo iwoyäwani Kristo ahäŋkuko unitäŋo mebäri ñode pätak; Miŋi Maria u Josepta biŋam iwoyäwakaŋ inigän inigän kuŋarirän Munapiktä ini kudän täŋpewän Maria nanak kok irirän kaŋpäŋ nadäŋkuŋ. ¹⁹ Ude ahäŋirän äpi Josep u äma siwoŋi kuŋatkuko unita webeni Maria nanak kok ikek irirän kaŋpäŋ kaŋ pewa yäŋkaŋ ñode nadäŋkuk; Kwawak yäŋahäwapäŋ mäyäk nadäweko unita käbop kaŋ pewa yäk. ²⁰ Josep ude täŋpayäŋ nadäŋpäŋ kuŋarirän, Ekäni täŋo aŋero kubätä döpmonken ahäŋ iminpäŋ ñode iwetkuk; Gäk Devit täŋo äbotken naniktä webeka Maria yäpmäkta nadäwätäk nämo täŋpen yäk. Nanak kok itak uwä Munapiktä ini kudän täŋpewän ahätäk. ²¹* Nanak bäyawayäŋ täko uwä ämani äpi bäyawek. Bäyaŋirän wäpi Jesu yäŋ kaŋ iwet. Täŋpäkaŋ wäp Jesu u mebäri ñode; Unitä iniken äboriye momi täŋo topmäk-topmäkken nanik ketäreŋpäŋ äpi yepmaŋpek yäk. ²² Täŋkaŋ imaka kudup ahäŋkuŋo u Ekänitä nadäŋirän man profet biani kubätä ñode yäŋkuko u bureni ahäŋkuk;

²³* Webe gubaŋ, ämakät nämo pärani kubätä nanak kok itpäŋ bäyawayäŋ täko unitäŋo wäpi “Immanuel” yäŋ äpi iwetneŋ.

Täŋkaŋ wäpi “Immanuel” unitäŋo mebäri uwä Anutu ninken itak. ²⁴ Täŋpäkaŋ Joseptä man u nadäŋpäŋ kikäŋutpäŋ aku Anutu täŋo aŋerotä man iwetkuko u buraminpäŋ Maria webenita yäpuk. ²⁵* Webenita yäpukopäŋ bok nämo pat yäpmäŋ kuŋirän nanak u ahäŋkuk. Nanak u ahäŋirän Joseptä wäpi “Jesu” yäŋ iwetkuk.

2

Guŋ äbotken nanik ätu Jesu känäyän äbuŋ

¹ Eruk Mariatä Jesu Judia kome, Betlehem yotpärare-ken bäyaŋkuk. Äma ekäni wäpi Herot Juda ämawebe yabäŋ yäwat täŋkuko kadäni ugän bäyaŋkuk. Bäyawänkaŋ ätu itpäŋ äma guk täŋo kuŋat-kuŋat yabäŋpäŋ-nadäwani ätu edap dapuri äbani käda naniktä Jerusalem äbuŋ. ²* Äbä ämawebe ñode yäwet

* **1:18:** Luk 1:27,35 * **1:21:** Luk 1:31, 2:21 * **1:23:** Ais 7:14 * **1:25:** Luk 2:7,21 * **2:2:** Nam 24:17

yabänkuñ; Nanak paki Juda ämawebe yabän yäwarayän täyak u de? Nin komenin-ken udu itkan nanak paki u ahänjirän guk tañi ahänkuko u kanpäñ nadänpäñ akuman iwat yäpmän äbäkamän. Nanak paki u kanpäñ iniñ oret-nayän äbäkamän yäk. ³ Ude yänjirä Herottä nadänkan kikñutpäñ nadäwätäk pähap täñkuk. Ba Jerusalem nanik ämawebe kudup manbiñam u nadänpäñ nadäwätäk udegän täñkuñ. ⁴ Herottä nadäwätäk täñpäñ Juda ämawebe täño bämop äma intäjukun täñpani-kät Baga man yäwoñärewani äma kumän-tagän yän-päbä yepmanpäñ yäwet yabänkuk; E, Anutu täño iwoyäwani Kristo yän yäk täkan u kome de ahäkta yäwani? ⁵ Ude yäwet yabänjirän iwetkuñ; U Judia kome Betlehem yotpärare-ken api ahäwek yän yäk täkamän yäk. Anututä Kristo uken api ahäwek yän yänkuko u profet kubätä ñode kudän täñkuk;

⁶ * *Ai! Ämawebe Juda kome Betlehem yotpärare-ken nanik, in ñode nämo nadäneñ; Nin kome jopi-ken itkamän, Bämopnin-ken äma ekäni kubä nämo itak, ba bian nämo itkuk yän nämo nadäneñ.*
Nämoinik! Inken intäjukun äma pähap kubä api ahäwek. Ahänpäñ näñaken äbot, Isrel ämawebe u api yabän yäwarek. *Mai 5:2*

⁷ Täñpäñ Herottä man u nadänpäñ nadäwätäk täñpäñ äma nadäk-nadäk ikek edap dapuri äbani käda äbuño ukeño yän-päbä inigän yepmanpäñ yäwetkuk; Guk tañi kankan äbäkamän yän näwetkuño ukeño kadäni jidegän ahänjirän kankuñ? ⁸ Ude yäwänä kowata iwerä nadänpäñä jop ñode yäwetpäñ peñ yäwetkuk; In päñku ehutpäñ yän-wäyäkñepän nanak paki u kan-ahänpäñä äneñi päbä kan näwerä nadäwa. Ude täñpäkan näk imaka, päñku api iniñ oreret yäk. ⁹⁻¹⁰ Ude yäweränkan kuñkuñ. Kuman päñku guk tañi ini komeken kankuño u äneñi kankuñ. Kanpäñ oretoret pähap nadänkuñ. Täñpäkan guk u intäjukun kuñjirän kanñän iwatkuñ. Kanñän iwarirä guk uwä yot nanak yamiñitä patkumäno u punin terak itkuk. ¹¹ * Täñpäkan yot gänañ äronpäñ Maria nanakikät irirän yabänpäñ gukut imäpmok täñpäñ nanaki u iniñ oretkuñ. Ude täñpäñ tuñum tägatäga, gol ba imaka käbäñi tägatäga gwäki ärowani peñpäñ yäpmän äbuño upän peñ imiñkuñ. ¹² Ude täñkan parirä Ekänitä däpmonken yäweränkan yänewänä Herot irepmitpeñ käbop kukñi kädagän kuman ini komeken kuñkuñ.

Jesu nädamiñi nani Isip komeken kuñkuñ

¹³ Eruk äma nadäk-nadäk ikek ukeño äyänutpeñ ini komeken kuñjirä Ekäni täño añero kubätä Josep däpmonken ahän imiñpäñ iwetkuk; Josep, gäk ño irentawä. Akuñkan nanak yamiñi yän-yäkñat yäpmän metänpeñ päñku Isip komeken ahänpäñ itkan näkño manta juku päram kan täñpun yäk. Nadätan? Herottä nanak paki ño utta nadänkan kädetta wäyäkñetak. ¹⁴ Añerotä ude iweränä akuñpäñä nanak yamiñi yän-yäkñat yäpmän bipanigän Isip komeken metänpeñ kuñkuk. ¹⁵ * Päñku uken ittän kuñjirän Herot kumbuk. Täñpäkan imaka ahänkuko unita profet kubätä bian, Anutu täño meni jinom yäpmänpäñ ñode kudän täñkuk; Nanakna Isip komeken irirän gera yänjira äneñi äyänutpeñ äbuk. Profettä man kudän täñkuko u kämi ude bureni api ahäwek yän nadänpäñ yänkuk.

Herottä nanak paki ämani kudup däpuk

¹⁶ Täñpäkan äma nadäk-nadäk ikek ukeño Herot täñjikatpeñ kuñjirä nadänpäñ kokwawak pähap nadänkuk. Kokwawak nadänkuko unita komi

* **2:6:** Mai 5:2; Jon 7:42 * **2:11:** Sam 72:10-15; Ais 60:6 * **2:15:** Hos 11:1

ämانيye pen yäwet-pewän Betlehem ba kome gägäni gägäni uken nanik nanak ämani obañ yarä nämö tärewani kudup kumäj-kumäj däpmäj moreñkuñ. Äma nadäk-nadäk ikek ukenonitä guk tañi u kadäni uken ahäjnkuk yäj iwetkuño kadäni u nadäj iwatpäñ nanak ämani obañ yarä nämö tärewani ugänpäj kumäj-kumäj däpuñ. ¹⁷ Herottä ude täñkuko unita man profet Jeremiaiatä ñode kudän täñkuko u bureni ahäjnkuk;

*18 * Betlehem dubini-ken Rama komeken Isrel webe kubätä konäm butewaki jägämi-inik yäjirän nadäjkuñ.
Nanakiye kumbuño unita konäm kähän yäjirän iniñ bitnäna yäjkañ täñpä wañkuñ. Jer 31:15*

Jesu nädamiñi nani äneñi ini komeken äbuñ

¹⁹ Täñpäkañ Josep Isip komeken pen irirän Herottä kumbänä Ekäni täño añero kubätä däpmonken ahäj imiñpäñ iwetkuk; ²⁰ * Josep, äma nanak ño urayäj yäjnkuko ukeño kumbuk. Unita gäk akuñkañ nanak yamiñi ño yäj-yäkñat yäpmäj Isrel komeken ku yäk. ²¹ Ude iweränä Josep ironi yamiñi yämagurän yäpmäj Isrel komeken kuñkuñ. ²²⁻²³ * Kuñpäñä nadäjnkuk; Herottä kumbänkañ nanaki wäpi Akelaustä Judia nanikta intäjukun täñpäñ itkuko unita Josep uken kwayäj umuntañkuk. Täñpäñ Anututä däpmonken jukuman ätukät iweränä kukñi kädagän kumañ Galili komeken kuñkañ Nasaret yotpärare-ken yot täñpäñ itkun. Täñpäñ Jesuta profet ätutä bian yäjkuño u bureni ahäjnkuk. Ñode yäjkuñ; Äma ño Nasaret nanik yäj api iwetneñ.

3

*Jontä Anutu täño manbiñam yäjahäjnkuk
Mak 1:1-8; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28*

¹ Eruk kadäni uken ume ärut yämani äma wäpi Jontä kome jopi Judia täño kome bämopi-ken u päñku itkuk. Itkañ manbiñam yäjahäk-ahäk epän täñ itkuk. ² * Täñpäñ manbiñam ñode yäjahäk täñkuk; Kadäni ño Anututä intäjukun itkañ yabäj yäwat epän bureni täñ yämayäj täko u keräp täyak unita bänepjin sukurenpäñ kädet wakiwaki täk täkañ u kumän pen morewut! yäk. ³ * Täñpäkañ bianä profet Aisaiatä Anutu meni-ken yäpmänpäj Jonta yäjpäñ man ñode kudän täñkuk;

*Äma kubätä kome jopi-ken päñku itkañ gera ñode yäj itak;
Ekänitä äbäktä kädet täwirut!
Irit kuñat-kuñatjin kañ täñsiwoñ tawut!*

Ais 40:3

Aisaiatä man ude kudän täñkuk.

⁴ * Täñpäkañ Jon uwä tektawä but kubä wäpi kameri unitäño pujiñipäj täñpani upäj täñkañä piontawä but gupipäj täñpani upäj yamäj täpäneñpäñ kuñat täñkukonik. Täñkañ ketemtawä kápukbam-kät kähäräp umeni bipiken nanik ugänpäj nak täñkukonik. ⁵ Ude täñkañ manbiñam u yäjahäjirän ämawebe Jerusalem yotpärare ba Judia kome ba Jodan ume kukñi kukñi uken naniktä bumta äbä ahäj imiñpäñ manbiñam nadäjkuñ. ⁶ Manbiñam nadäjpäñ wakini yäjahäjirä Jontä Jodan ume gänañ yäj-yäkñat päpmo ärut yämik täñkuk.

* **2:18:** Jer 31:15; Stt 35:19 * **2:20:** Kis 4:19 * **2:22-23:** Luk 2:39; Ais 11:1, 53:2; Jon 1:46 * **3:2:** Mat 4:17; Mak 1:15 * **3:3:** Ais 40:3 * **3:4:** 2Kin 1:8

7 * Ude tãŋkaŋ Parisi äma ätu ba Satyusi äbotken nanik ätu Jontä ume ärut nimän yãŋkaŋ uken äbãŋirã yabãŋkuk. Yabãŋpãŋ Jontä yãwetkuk; Wa! In bãnepjin nãmo sukurenkaŋ äbãkaŋ. In gãmoktä äbotken nanik! Anututã intãŋo momita kokwawak nadãŋkaŋ tadãpayãŋ tãko unita umuntaŋkaŋ gupjin-tãgãŋ äbãkaŋ? 8 Inã bãnepjin bureni-inik sukurenpãŋ äma bãnepi sukurewani tãŋo kudãŋ kaŋ pewã ahãwut! 9 * Ñode nãmo nadãneŋ; Bãnepnin tãga. Nin oranin pãhap Abrahamtä äbotken nanik unita Anututa biŋam itkamãŋ yãŋ nãmo nadãneŋ. Nãmo! Anututã Abraham tãŋo äboriye ätu ahãwut yãŋ nadãŋpãŋã mobã jopi ñopãŋ tãga tãŋpewãŋ ahãneŋ! yãk.

10 * Upãŋkaŋ man ñode nadãwut; Äma kubã päya mujipi pogopigãŋ wãdãwani madãkta pinigoŋ ket utak. Päya, mujipi pogopigãŋ wãdãk tãkaŋ u kudup madãŋpãŋ ureŋ tãŋpãŋ kãdãpta biŋam api kuneŋ yãk.

11 * Nãkã ume ärut tamik täyat unitãŋo mebãri ñode; In wakiwaki tãk tãkaŋ u kumãŋ peŋ moreŋpãŋ bãnepjin sukurenpãŋ irit kuŋat-kuŋat siwoŋi tãŋpeŋ kuŋatta ume ärut tamik täyat. Tãŋpãkaŋ äma kubã wãpi biŋam ikek mãden nãwatak. Unitãŋo kehãrominitã nãkŋo kehãromina irepmitak. Nãk äpani-inik unita u dubini-ken nãk itnaŋi nãmo. Nãk ume-inikpãŋ ärut tamitat. Upãŋkaŋ äma unitãwã Anutu tãŋo Munapik ba kãdãp mebetpãŋ bok api ärut tamek yãk.

12 * Äma ekãni uwã ämawebe yãpmãŋ danik epãŋ tãkta äbayãŋ täyak. Yãpmãŋ danik epãŋ u man wãrani ñode bumik api tãŋpek; Wit mujipi-kãt gupi kubã-kengãŋ itkaŋ u yãpmãŋ danipãŋ mujipi bureni inita yot kubãken peŋkaŋã gupi kãdãp kumãk-kumãki nãmoken api ureŋ tãŋpãŋ äpmonenŋ yãk. Jontã man ude yãwetkuk.

Jontã Jesu ume ärut imiŋkuk

Mak 1:9-11; Luk 3:21-22

13 Tãŋpãŋ Jontã ämawebe ume ärut yãmiŋ irirãŋ Jesu Jontã ärut namãŋ yãŋkaŋ Galili komeken naniktã abãmaŋ Jodan ume, Jontã itkuk-ken u äbuk. Äbãŋpãŋ Jon iwetkuk; Nãka ume ärut nami yãk. 14 Ude yãwãnä Jontã iwetkuk; Ude nãmo! Gãkã nãka uyaku tãga ärut namen. Imata gãkã ärut nami yãŋ nãwetan? 15 Yãwãnä Jesutã iwetkuk; Bureni yãyan upãŋkaŋ apiŋo gãkã tãga ärut namayãŋ. Nek Anututã nadãŋpãŋ kãdet peŋkuko ugãnpãŋ iwatde yãk. Ude iwerãnä Jontã mani buramiŋpãŋ ume ärut imiŋkuk.

16 * Ärut imãnkaŋ ume gãnaŋ naniktã abã itpãŋ uterakgãŋ kaŋkuk; Kunum aŋeŋirãŋ Anutu tãŋo Munapiktã kãnarãm ude äpãŋkaŋ gwãki terak maŋirayãŋ tãŋkuk. 17 * Tãŋirãŋ Anutu kunum gãnaŋ gera kubã ñode yãŋkuk; Ñowã nãkŋaken bãnepna gãmãni yãk. U kaŋpãŋ gãripi pãhap nadãk täyat. Man ude yãŋkuk.

4

Satantã Jesu yãŋ-ikŋatuk

Mak 1:12-13; Luk 4:1-13

1 * Jontã Jesu ume ärut imãŋ tãreŋirãŋ Satantã Jesu tãŋyabãkta Munapiktã yãŋikŋat yãpmãŋ kome jopi-ken pãŋku teŋkuk. 2 * Kome jopi-ken tewãnkaŋ ketem kubã nãmo naŋkaŋ kepma bipani 40 ude itkuk. Ketem kubã nãmo naŋkaŋ it yãpmãŋ kuŋtãyon nakta wakiinik kubã iŋkuŋ. 3 Ude tãŋirãŋ Satantã ahãŋ imiŋpãŋã iwetkuk; Gãk Anutu tãŋo nanak bureni-inik tãŋpãwã mobã

* **3:7:** Mat 12:34, 23:33 * **3:9:** Jon 8:33,39; Rom 2:28-29; Rom 4:12 * **3:10:** Mat 7:19; Luk 13:6-9

* **3:11:** Jon 1:26-27,33; Apos 1:5 * **3:12:** Mat 13:30 * **3:16:** Jon 1:32 * **3:17:** Sam 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18, 17:5; Luk 9:35 * **4:1:** Hib 2:18, 4:15 * **4:2:** Kis 34:28; Stt 3:1-7

itkanj ɲo yäweri ketem äworewäkanj nanj yäk. ⁴* Yäwänä Jesutä iwetkuk; Ude nämo tänpayänj. Anutu täño man kudän terak man ɲode pätak; Äma kubätä ketem-tagän täga nämo irek. Anutu täño man kumän nadänpänj bänepi-ken penpänj kuɲareko uyaku täga yäk.

⁵⁻⁶ Ude yäwänä Satantä yänikɲat yäpmänj Jerusalem kuɲpänj kudupi yot medäp terak päro punin-inik unu tenkanj iwetkuk; Anutu täño man ɲode kudän täwani;

Anututä aɲeroniye watä it gamikta yepmanɲkuko unitä api oranpänj gepmanej.
Tänpakanj kuroɲka ba gukutka nämo api pimiɲ tädoren. Sam 91:11,12

Man ude pätak unita gäk Anutu täño nanak bureni-inik tänpäwä man u nadänpänj punin ɲonitä komen umu tubäpe! yäk. ⁷* Ude iweränä Jesutä yänkuk; Näk ude nämo tänpayänj. Anutu täño manbiɲam terak man kubä ɲode pätak; Gäk Ekäni Anutuka mebärika kwawak pewi ahäwut yänj jop nämo pen iweren yäk.

⁸ Yäwänä Satantä Jesu pom käroni kubäken yänikɲat yäpmänj päro itkanj komeni komeni äma äbori äbori u ba unitänj tunum pähap gäripi mebäri mebäri u iwönärenkanj ɲode iwetkuk; ⁹ Gäk gukut imäpmok täñ naminpänj naniɲ oreriri imaka päke yabätan ɲowä täga ganiɲ kirewet yäk. ¹⁰* Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Satan, gäk nabä kätänpenj ku! Anutu täño man ɲode kudän täwani; Ekäni Anutujin u kubägän iniɲ oretneɲ. Unitagän watä epän täñ imineɲ. Man ude pätak. ¹¹* Eruk Jesutä Satan ude iweränä tenpenj kuɲirän Anutu täño aɲeroniyetä äbä täñkentänj imiɲkuɲ.

Jesu Galili komeken epän yäput penpänj täñkuk
Mak 1:14-20; Luk 4:14-15, 5:1-11

¹²* Tänpakanj Jon komi yot gänaɲ tewä irirän Jesutä biɲam nadänpänj äyänutpenj Galili komeken kuɲkuk. ¹³* Pänku ini yotpärare Nasaret u ittängän eruk penpenj Kapeneam kuɲkuk. Kapeneam uwä Galili gwägu dubini-ken itkuk. Kome u Sebulun kenta Naptali äbekiye oraniye täño kome. Ukäda päñku itkuk. ¹⁴ Jesutä kome u kuɲatkuko unita bian profet Aisaiatä man ɲode kudän täñkuko u bureni ahänkuk;

¹⁵ Ai! *In ämawebe Sebulun Naptalitä komeken nanik! Komejin Jodan ume udude kädä Galili gwägu dubini-ken itak. Inä äma jopi, guɲ äbotken nanik.*

¹⁶ *Upänkanj bipmänj urani-ken it täkanj u in penyänjek pähap api käneɲ.*
Kumbani komeken bumik it täkanj, nadäk-nadäkjin nämo pirärewani, inta penyänjek pähap kubä ahänj tamayänj täyak. Ais 9:1,2

Aisaiatä man ude kudän täñkuko u bureni ahänkuk.

¹⁷* Tänpänj Jesutä Kapeneam yotpärare-ken kuɲkuko kadäni uken manbiɲam yänahäk epän yäput penpänj ɲode yänahänpänj yäwetkuk; Bänepjin sukurenpänj siwonjigän kuɲarut. Anututä intäjukun itkanj äboriye yabänj yäwatinik tänpayänj täyak u keräp täyak yäk.

Jesutä iwaräntäkiye ätu yämagutkuk
Mak 1:16-20

¹⁸ Kepma kubäken Jesu Galili gwägu pomi terak kuɲattängän yabänkuk; Äma yarä iniyat tuäni Saimon wäpi kubä Pita kenta monäni Andru gwägu tom yäpdayänj tom wädäwani yäk manpänj äpmonjirä yabänkuk. Äma yarä uwä

* **4:4:** Lo 8:3 * **4:7:** Lo 6:16 * **4:10:** Lo 6:13 * **4:11:** Hib 1:6,14 * **4:12:** Mak 6:17; Luk 3:19-20 * **4:13:** Jon 2:12 * **4:17:** Mat 3:2

monen epanta gwägu tom yäpmäk täñkumänonik. ^{19*} Yäk manpän äpmon irirän Jesutä yabänpän yäwetkuk; Eruk! Epän u penkan näk näwarun! Näk näwarirän gwägu tom yäpmäk takamän udegän ämawebe Anutu iwatta yäpmäk-yäpmäk epän api tamet yäk. ^{20*} Yäweränä uteragän epäni u penpen iwatkumän. ²¹ Eruk, ätukät kuñpänä Sebedi nanakiyat wäpi Jems kenta Jon nani Sebedikät gäpe terak itkan yäk tañi gwägu tom yäpani u ket ut irirä yabäñkuk. ²² Yabänpänä näk näwarun yän yäwerirän uteragän nani gäpe terak ugän irirän tenpen Jesu iwatkumän.

Jesutä ämawebe käyäm ikek yäpän tägan kuñ

^{23*} Tänpän Jesutä kome Galili dubini-ken itkuño u kudup kuñat morenpän ämawebe käyäm mebäri mebäri nitek yäpän täganit, käbeyä yot gänäñ äronpän man yäwerit täñ yäpmän kuñkuk. Manbiñam Täga ñode yänahäntän kuñatkuk; Anututä intäjukun itkan äboriye yabän yäwatinik tänpayän täyak u ahatak yäk. ^{24*} Ude yäwerirän biñami Siria komeken kuñat morenjirän nadänkuñ. Nadänpänä ämawebe käyäm mebäri mebäri nitek, gup kähän nadäwani, äma mäjotä magärani, äma kwäyähäneñ tänpäni, kumän-däpurek tänpäni ba käyäm mebäri mebäri tänpäni u kudup noriyetä yän-yäkñat yäpmän äbänirä Jesutä yäpän tägan kuñ. ^{25*} Tänpänkan äma äbot pähap kome uken-uken naniktä iwarän täñkuñ. Ämawebe Galili komeken nanik, Dekapolis komeken nanik, Judia komeken nanik, ba Jodan ume pomi terak naniktä äbä Jesu iwarän täñkuñ.

5

Jesutä pom terak päro man kudupi kubä yäwetkuk

Luk 6:20-26

¹⁻² Jesutä ämawebe äbot päke iwatkunö u yabänpän pom keräpi kubä terak äro manitpän irirän iwaräntäkiye uwä dubini-ken tuägän äbä iräwä Jesutä manbiñam ñode yäwetpän yäwonärek täñkuk;

^{3*} Äma ini bänepitä näk momi äma äpani-inik yän nadäk täkan uwä säkgämän itkan.

Bureni! Äma udewani uwä Anututä yabän yäwat täyak.

^{4*} Tänpäkan äma iniken mominita nadäwä waki tänpäpän konäm butewaki terak kuñat täkan uwä säkgämän itkan.

Bureni! Anututä ini bänepi api tänpidäm tañ yämek.

^{5*} Ba äma bänep kwini terak kuñat täkan uwä säkgämän itkan.

Bureni! Äma udewanita Anututä kome pähap ño inita biñam api yänin kirewek.

^{6*} Tänpän äma irit kuñat-kuñat siwonji u iwatta gäripi-inik nadänpän ehutpän tak täkan uwä säkgämän itkan.

Bureni! Anututä äma udewani täño gäripini uwä api däpmän tären yämek.

^{7*} Tänpäkan äma noriyeta butewaki nadän yämik täkan uwä säkgämän itkan.

Bureni! Anututä äma udewanita butewaki udegän api nadän yämek.

^{8*} Ba äma bänep nadäk-nadäk imaka täga täktagän nadänpen kuñat täkan uwä säkgämän itkan.

Bureni! Äma udewani uwä Anutu api kan-ahäneñ.

^{9*} Tänpän äma ämik ba duñwekwek däpmän täkñek täkan uwä säkgämän itkan.

* **4:19:** Luk 5:1-11; Mat 13:47 * **4:20:** Mat 19:27 * **4:23:** Mak 1:39; Mat 9:35; Apos 10:38

* **4:24:** Mak 6:55 * **4:25:** Mak 3:7-8 * **5:3:** Ais 57:15 * **5:4:** Ais 61:2-3; Rev 7:17 * **5:5:**

Sam 37:11 * **5:6:** Ais 55:1-2 * **5:7:** Jem 2:13 * **5:8:** Sam 24:3-4; Sam 51:10, 73:1 * **5:9:** 1Jo 3:2-3

Bureni! Anututä äma udeyani Näkno ironinaye yän api yäwerek.

10 * Ba äma Anutu täno kädet siwoŋi iwarirä äma ätutä iwan täŋ yämik täkaŋ uwä säkgämän itkaŋ.

Bureni! Äma udeyani uwä Anututä yabän yäwat täyak.

11-12 * * Täŋpäkaŋ intä näk nadän namikinik täŋirä ämawebetä man jop yän-täknatpäŋ, man wakiwaki täwetpäŋ täwat kireŋit api täneŋ. Upänkaŋ ude täŋirä nadäwätäk nämo täneŋ. Nämo, in säkgämän itkaŋ. Nadäkaŋ? Bäräpi udeyani intagän nämo täŋ tamik täkaŋ. Profet biani itkuŋo unita udegän täŋ yämiŋkuŋ. Täŋpäkaŋ in kunum gänaŋ kowata täga api yäpneŋo unita bänep täga nadänpäŋ oretoret terak kuŋat täkot!

Inä ämawebe täŋo paŋ kenta topän ude itkaŋ

Mak 9:50, 4:21; Luk 14:34-35, 8:16, 11:33

13 Täŋpäkaŋ Anutu täno ämawebeniye intä, ämawebe päke u bämopi-ken paŋ gäripi nıkeke ude kaŋ kuŋarut. Täŋpäkaŋ gäripi paoreko uwä jide täŋpena äneŋi gäripi ahäwek? Nämo, paŋ gäripi nıkeke nämo uwä maŋpä kuŋirä ämawebetä yeŋ awähutneŋ. Unita paŋ gäripi nıkeke ude kaŋ kuŋarut!

14-15 * * Ba kubä pen ŋode; Topäntä taŋi ijiŋpäŋ ägoni säkgämän peŋyänek täkaŋ. In-täno irit kuŋat-kuŋatjin udegän. Äma kubätä topän ijiŋpäŋ käbop imata pewek? Ude nämo, ijiŋpäŋ kwawak peŋirän ägonitä kädet-ken peŋyänpeŋirän ämawebetä kwawakgän kaŋtäŋ kuŋatneŋ. Ba yotpärare taŋi kubä pom terak ireko uwä käbop täga irek? Nämo, kwawakinik irirän ämawebe bankentä täga käneŋ. 16 * Täŋpäŋ in, irit kuŋat-kuŋatjin udegän. Anutu täno peŋyänek kudän bänepjin-ken itak u täŋpewä kwawak irirän kädet siwoŋi kuŋarirä ämawebetä tabänpäŋ oretoret täŋpäŋ Anutujin kunum gänaŋ nanik u iniŋoret täneŋ.

Jesu Anutu täŋo man biani wärämutta nämo äpuk

17 * Jesutä ude yänpänä äneŋi ŋode yänkuk; In Anutu täŋo бага man ba profet biani täŋo yäwetpäŋ yäwoŋärek man täŋpani u näkä däpmän täkŋekta äpuk yän nämo nadäneŋ. Näk u däpmän täkŋekta nämo äput. Nämo, u täŋkehärom taŋpewa bureni kwawak kaŋ ahäwän yänpän äput. 18 * Unita näk bureni täwetat; Baga man u bäräŋeŋ nämo api paorek. Imaka u ba u ahäkta yäwani Anutu täŋo man terak kudän täŋkuŋo u bureni ahäwäkaŋ kunum kenta kometä paorirän uyaku Baga man u api paorek.

19 * Unita äma kubätä бага man täpuri-inik kubä irepmitpäŋ ätu kädet udegän kaŋ iwarut yän yänpän-yäwoŋärek täŋpayän täyak uwä Anutu täŋo kaŋiwat yewa gänaŋ wäpi biŋam nıkektä nämo api irek. Täŋ, äma kubätä бага man u buramiŋpäŋ ätu kädet udegän kaŋ iwarut yän yänpän-yäwoŋärek täŋpayän täyak uwä Anutu täŋo kaŋiwat yewa gänaŋ wäpi biŋam nıkektä api irek. 20 Unita ŋode täwera nadäwut; Baga man yäwoŋäremani äma ba Parisi ämatä ŋode yäk täkaŋ; Bureni, nin Anutu täŋo Baga man iwatpäŋ siwoŋi kuŋat täkamän yäk. Ude yäk täkaŋ upänkaŋ in u yärepmitpäŋ Anutu täŋo gärip ugän kaŋ iwarut. Ude nämo tänayän täkaŋ uwä Anutu täŋo kaŋiwat yewa gänaŋ nämo api äroneŋ.

Kokwawak nadänpeŋ kuŋat-kuŋatta man

Luk 12:57-59

* 5:10: Hib 12:4; 1Pi 3:14 * 5:11-12: 1Pi 4:14; Jem 1:2 * 5:11-12: 2Sto 36:16; Apos 7:52; Hib 11:32-38; Jem 5:10 * 5:14-15: Jon 8:12, 9:5 * 5:14-15: Mak 4:21; Luk 8:16, 11:33 * 5:16: Efe 5:8-9; 1Pi 2:12 * 5:17: Mat 3:15; Rom 3:31, 10:4 * 5:18: Luk 16:17, 21:33 * 5:19: Jem 2:10

21 * Jesutä ude yänpän äneji ñode yänkuk; Anututä äbekjiye orajiye bian ñode yäwetkuk; Äma kubä kumän-kumän nämo uren. Äma kubä kumän-kumän urayän täyan uwä manken api iren yäk. 22 * Man ude yäwetkuko upänkan apiño näkä ñode täwetat; Äma kubätä noripakita kokwawak nadänpen kuñarayän täyak uwä manken api irek. Ba äma kubätä noripaki man waki mäyäk ikek iwerayän täyak uwä man käbeyä-ken api irek. Ba äma kubätä noripakita kokwawak nadänpän iniñ wärät man iwerayän täyak uwä geñi kädäp mebet ikek unita biñam api täñpek.

23-24 * Unita ket ñode nadäkot; Kadäni kubä gäk Anututa iron täñ ima yänpänä ñode käwep nadäwen; Näk imaka kubä täñkuro unita notnapak näkä kokwawak nadätak. Ude nadänpänä imaka Anututa imikta yäwani u pewi irirän äneji äyänutpen pänku notkapak kokwawak nadän gameko uwä yänhänpän yänpak tañkan eruk äneji äyänut pänku imaka u Anututa täga imen.

25 * Ba notkapak kubätä iwan täñ gaminpän manken gepmanpayän yänjirän nadänpänä manken nämo ahänkan pänku notkapak-kät yänpän-nadänpän bänep kubägän tädeñ. Ude nämo täñkan notkapaktä jukun pänku gäkño mebärika yänhähänkan gäk mäden kwiwä man nadäwanitä komi äma yäniñ kirenpewän gepmäñit pänku komi yotken gepmanen. 26 Näk bureni täwetat. Gäk notkapakta momi täñ imeno u nämo täreñirän gäk jop täga nämo ganiñ kirewä äpämañ kwen. Nämo, gäk notkapakta momi täñ imeno u suwawi tärewänkan uyaku ganiñ kirenpewä äpämañ kwen! Upänkan jide tänpän moneñ yäpmänkan suwawi tärewäpän äpämañ kwen?

27 * Jesutä man ude yäwetpän äneji ñode yäkgän täñkuk; Anututä äbekjiye orajiye bian ñode yäwetkuk; In kubokäret nämo täneñ yäk. 28 * Man ude yäwetkuko upänkan apiño näkä ñode täwetat; Äma kubätä webe kubä kanğärip tänpän ukät pätdä yän bänepi-ken ude nadäweko uwä kubokäret täyak uba. 29 * Unita dapunka kubätä waki täño buñep-ken gepmanpayän tänpänä dapunka u dätpän mañpi kuneñ. Dapunka bok yäpmän kuñatkan geñi-ken äpmonpenta. 30 * Ba ketka kubätä waki täño buñep-ken gepmanpayän tänpänä ketka u madän täkñenpän mañpi kuneñ! Gupka kumän nitek yäpmän kuñatpän wañpän geñi-ken äpmonpenta.

Nädapitä duñwek täkan unitäño man

Mat 19:9; Mak 10:1-12; Luk 16:18

31 * Jesutä man ude yäwetpän äneji pen ñode yäwetkuk; Mosestä äbekjiye orajiye bian ñode yäwetkuk; Äma kubätä webeni pewayän nadänpänä webena peyat yän man kudän kwawak ude tänpän imeko uyaku täga yänjwat-pewän kwek yäk. 32 In man ude nadäk täkan upänkanä apiño näkä ñode täwetat; Äma kubätä webenitä äma kubäkät momi nämo täñpekopän jop nadän yänjwat-pewän pänku äma kubä yäpeko uwä webe u kubokäret täñpek. Täñkan äma kodaki yäpeko u imaka, kubokäret täñpek.

Yän-kehäromtak man yäkta man

33 * Jesutä ude yäwetpän äneji man kubä pen ñode yänhänpän yäwetkuk; Baga man kubä bian ñode kudän täwani in nadäk täkan; Gäk yänkehäromtak man jop nämo yäwen. Yän-kehäromtak man u Anutu inamiken yäwani unita

* 5:21: Kis 20:13; Kis 21:12; Wkp 24:17; Lo 5:17 * 5:22: 1Jo 3:15 * 5:23-24: Mak 11:25 * 5:25: Mat 6:14-15; Mat 18:34-35 * 5:27: Kis 20:14; Lo 5:18 * 5:28: 2Pi 2:14 * 5:29: Mat 18:9; Mak 9:47; Kol 3:5 * 5:30: Mat 18:8; Mak 9:43 * 5:31: Lo 24:1-4; Mak 10:4; 1Ko 7:10-11 * 5:33: Kis 20:7; Wkp 19:12; Nam 30:2; Lo 23:21

udegän bureni täñpen yäk. ³⁴ * In-täño бага ман терак уде итак upänkäñä apiño näkä ñode täwetat; In yänkehäromtak man yäna yänpänä imaka kubä wäpi terak utpän nämo yäneñ. Kunum wäpi terak utpän yänkehäromtak man nämo yäneñ. Kunum uwä Anutu täño irit bägup unita. ³⁵ * Ba kome wäpi terak utpän yänkehäromtak man nämo yäneñ. Kome u imaka, Anutu täñogän. Ba kudupi yotpärare Jerusalem wäpi terak utpän yänkehäromtak man nämo yäneñ. U Kañiwat Äma intäjukun täñpani, Anutu täño yotpärare unita. ³⁶ Ba gwäkjin kujat terak wohutpän nämo yäneñ. Imata, manjin u kehäromi nikek nämo. Jide? In gwäkjin pujiñ paki kubä iwerä kubiri täga äworewek? Ba gwäkjin pujiñ kubiri kubä iwerä paki täga äworewek? Nämoinik, in ämagän! ³⁷ * Unita äma kubätä man yäweno u bureni ba bureni nämo yän nadäkta gäwet yabänjirän gäk “Bureni” yän yänpänä “Ei”-gän iweren. Ba “Bureni nämo” yän yänpänä “Nämo”-gän iweren. Man keräpi yarä ugän yäwen. Upänkäñ gäk imaka kubä täño wäpi terak wohutpän yäweno uwä Satantä pewän ahänjirän yäwen.

Wakita kowata kowata nämo täneñ

Luk 6:27-36

³⁸ * Jesutä man ude yäwetpän äneñi kubä ñode yäwetkuk; Baga man kubä bian ñode kudän täwani in nadäk täkañ; Kubätä dapunka yäpurän tumbäwä kowata udegän täñ imen. Ba kubätä meka kujat däpmän tokäränä kowata udegän däpmän tokät imen yäk. ³⁹ * In man ude nadäk täkañ upänkäñä apiño näkä ñode täwetat; Äma kubätä waki täñ gamänä kowata waki nämo täñ imen. Unita äma kubätä bumumka kukñi käda guränä kukñi iniñ kirewen. ⁴⁰ * Ba äma kubätä gäka kokwawak nadänpän manken gepmanpän gäkño tek punin nanik gomägaränä gänañ nanik bok iniñ kirewi yäpek. ⁴¹ Ba äma kubätä täñkentän pänku tuän uduken nepmankañ äbi yän gäweränä täñkentän pänku ban uduken tenkañ äben. ⁴² Ba äma kubätä imaka kubäta yänapiwänä imen. Ba äma kubätä gäkño imaka kubä yäpmän pänku täñkañ api gamet yän gäweränä iniñ kirewen.

⁴³ * Jesutä ude yänpän man kubä pen ñode yäwetgän täñkuk; Man kubä ñode yäwani u nadäkinik täkañ; Notjiyeta bänep iron täñ yämiñkañ äma iwan täñ tamik täkañ unita mäde ut yämineñ. ⁴⁴ * Man ude nadäkañ upänkañ näkä apiño ñode täwera nadäwut; Äma iwan täñ tamik täkañ unita bänep iron täñ yämineñ. Ba äma nadäkinikjinta yänpän komi tamik täkañ unita Anututä täñkentän yämikta Anutu-ken yänapineñ. ⁴⁵ * In ude täneño uyaku Nanjin kunum gänañ nanik täño nanakiye bureni-inik api itneñ. Täñpäkañ mebäri imata äma waki ba äma täga bok iron täñ yämineñ? Uwä ñode; Nanjin unitä yänpewän edaptä äma waki ba äma tägata bok penyäneñ yämik täyak. Ba Anututä nadän yämiñjirän äma siwoñi-ken ba äma goret kuñarani-ken iwän tak täyak. ⁴⁶ Täñpäkañ äma gäka bänep iron kowata täñ gamik täkañ äma unitagän bänep iron kowata yämeno uwä Anututä gäk äma täga yän nämo gäwerek. Nämo, äma wakiwakitä noriyeta udegän bänep iron täñ yämik täkañ. ⁴⁷ Ba guñ ämawebetä ämawebe ini gäripi nadäk täkañ unitagän bänep iron täga täñ yämik täkañ. Täñ, inä kädet ude nämo täneñ. In notjiye-tagän iron täñ yämineño uwä injinta nadäwä täga nämo täneñ. Äma kowata nämo täñ tamanita iron täñ yämineño uyaku! ⁴⁸ * In nadäkañ? Kunum gänañ Nanjintä kädet ude iwat

* 5:34: Ais 66:1; Jem 5:12; Mat 23:22; Apos 7:49 * 5:35: Sam 48:2; Ais 66:1 * 5:37: Jem 5:12

* 5:38: Kis 21:24; Wkp 24:20; Lo 19:21 * 5:39: Wkp 19:18; Jon 18:22-23 * 5:40: 1Ko 6:7 * 5:43:

Wkp 19:18 * 5:44: Kis 23:4-5; Luk 23:34; Apos 7:60; Rom 12:14,20 * 5:45: Efe 5:1 * 5:48: Wkp 19:2; Lo 18:13

täyak. Uwä kädet tägagän täk täyak unita nanakiye inä udegän kädet tägagän kañ täk täñput!

6

Äma jäwäri täñkentäñ yämikta man

¹* Jesutä ude yäñpäñ ñode yäwetkuk; In ket nadäñkañ kuñat täkot. Imaka täga kubä täñpa yäñpäñä ñode nämo nadäñpäñ täñpen; Kwawak täñira ämawebetä nabäñpäñ wäpna yäpmäñ akut yäñ nadäñkañ nämo täñpen. In ude tänayäñ täkañ uwä kunum gänañ Nanjintä gwäki täga nämo api tamek. ² Unita gäk äma kubä täñkentäñ ima yäñpäñä eruk ämawebetä nabäwut yäñ nadäñkañ inamiken kwawak nämo täñpen. Äma yäñ-yäkñaranitä kudupi yot gänañ ba kädet miñin täk täkañ ude nämo täñpen. Äma udewaniwä ämawebetä nibäñpäñ wäpnin biñam yäpmäñ akut yäñ nadäñkañ täk täkañ. Näk bureni täwetat. Äma udewani gwäki yäpmäñirä täretak ubayäñ! ³* Unita gäk äma kubä täñkentäñ ima yäñpäñä käbop-inik, notkapak kubä dubika-ken ireko unitä gabäñpäñ-nadäñirän nämo. ⁴ Ude täñiri Nanka, imaka käbop täñiri kañpäñ nadäk täyak unitä gwäki api gamek.

Anutu-ken yäñapik man yäkyäk täño käderi

Luk 11:2-4

⁵* Jesutä man ude yäñpäñ man kubä pen ñode yäkgän täñkuk; In Anutu-ken yäñapina yäñpäñä äma yäñ-yäkñaranitä täk täkañ ude nämo täneñ. Yäñ-yäkñarani äma uwä kudupi yot gänañ ba kädet miñin itkañ Anutu-ken yäñapik man käroni boham yäkta gäripi nadäk täkañ. Ämawebetä nibäwut yäñkañ udewä täk täkañ. Näk bureni täwetat. Ämawebetä äma udewani yabäñirä gwäki yäpä täretak ubayäñ! ⁶* Unita Anutu-ken yäñapiwa yäñpäñä gäkña yot gänañ päro yäma yäputpäñ itkañ Nanka käbop it täyak ukät man yäñpäñ-nadäk tädeñ. Ude täñiri Nanka imaka käbop kañpäñ nadäk täyak unitä gwäki api gamek.

⁷* Ba in Anutu-ken yäñapina yäñpäñä guñ ämatä täk täkañ ude nämo täneñ. Guñ äma uwä anutunita man käroni, mebarini nämo yäñiwat yäpmäñ kuk täkañ. Käroni ude yäñ yäpmäñ kuñitna uyaku anutunintä käwep nadäñ nimek yäñ nadäk täkañ. ⁸* Upäñkañ inä ude nämo täneñ. In imaka imakata wäyäkñeñpäñ Anutu Nanjinken yäñapinayäñ nadäñirä Nanjin uku tabäñpäñ-nadäk täyak. Unita imata man käroni mebarini nämo yäñiwat yäpmäñ kuneñ? Nanjin uwä täñkentäñ tamikta gäripi nadäk täyak. ⁹* Unita Anutu-ken yäñapinayäñ nadäñpäñä man siwoñi ñode yäneñ; Kunum gänañ Nanin tañi, Gäk wäpka inipärik kubä pat täyon.

¹⁰* Äbäñpäñ bänepi bänepi, komeni komeni Ekäni täñ nimi.

Kunum gänañ gäkken man buramik pätak, kome terak ninken udegän man buramik pat täyon.

¹¹ Kadäni ñonitäño ketem nimisi.

¹²* Nin notniye täño momi pek täkamäñ, gäk udegän mominin peñ nimisi.

¹³* Täñyabäk-ken nämo nipmañpen.

Wakiken nanik wädäñ tädotpäñ nipmañsi.

* **6:1:** Mat 23:5 * **6:3:** Mat 25:37-40 * **6:5:** Mat 23:5; Luk 18:10-14 * **6:6:** 2Kin 4:33 * **6:7:** Ais 1:15; 1Kin 18:26-29 * **6:8:** Mat 6:32 * **6:9:** Jon 17:6 * **6:10:** Mat 7:21, 26:39; Luk 22:42 * **6:12:** Mat 6:14-15; Mat 18:21-35 * **6:13:** Luk 22:40; Jem 1:13; Jon 17:15; 2Te 3:3; 2Ti 4:18; 1Sto 29:11-13

14 * Ude yānpāṅ yāṅkuk; Äma kubätä waki täṅ gaminjirän, waki täṅ gameko u peṅ imiṅkaṅ nämo yāpmāṅ kuṅariwä Nanka kunum gānaṅ naniktä udegän gākṅo wakika api peṅ gamek. 15 Upāṅkaṅ äma kubätä waki täṅ gaminjirän waki täṅ gameko u nämo peṅ imiṅkaṅ yāpmāṅ kuṅariwä Nankatä udegän gākṅo waki nämo api peṅ gamek.

Nakta jop iritta man

16 * In kadäni ätu Anutu iniṅ oretta nakta jop itna yānpāṅä butewaki iṅam dapun nämo ijiṅkaṅ kuṅatneṅ, yāṅ-yākṅarani ämatä täk täkaṅ ude. Äma udewani uwä ämawebetä nibānpāṅ in äma kädet täga täṅpani yāṅ nadāwut yāṅkaṅ iṅam dapun butewaki ijiṅkaṅ kuṅat täkaṅ. Näk bureni täwetat. Äma udewani gwäki yāpmāṅirä täretak ubayāṅ! 17 Upāṅkaṅ inä, Anutu iniṅ oretta nakta jop itna yānpāṅä ume ärutpāṅ gwäkjin pujiṅ täṅket utkaṅ kuṅatneṅ. 18 Ude täṅirä ämawebetä in Anutu iniṅ oretta nakta jop kuṅatkaṅ yāṅ tabānpāṅ nämo nadāneṅ. Nanjin käbop it täyak unitägän tabānpāṅ-nadäk täṅpek. Nanjin uwä imaka käbop täṅirä tabānpāṅ-nadäk täyak unitä gwäkiwä api tamek.

Tuṅum burenita man

Luk 12:33-34

19 * Jesutä man ude yānpāṅ äneṅi kubä pen ṅode yäkgän täṅkuk; In kome terak ṅo imaka tägatäga yāpmäta nadāwätäk nämo täneṅ. Kome täṅo tuṅum u kehäromi nämo. Äpusit ba gwakgwaktä nak täkaṅ ba gämāneṅ ärok täkaṅ. Ba kubo ämatä yot däpmāṅ äreyānpāṅ kubo täneṅ. 20 * Unita kunum täṅo tuṅum yāpmäta epäni täṅpeṅ kaṅ kuṅarut. Kunum täṅo tuṅum nämo wak täkaṅ. Äpusit ba gwakgwak u nämo nak täkaṅ ba u nämo gämāneṅ ärok täkaṅ. Kunum täṅo tuṅum uwä kubo ämatä täga nämo däpmāṅ äreyānpāṅ yāpneṅ. 21 Bureni-inik, imatäken tuṅumta nadäwi ärowani täṅpeko uwä bānep nadäk-nadäka uterakgän peṅpāṅ kuṅaren.

22 In nadäkaṅ? Dapunjin u gupjin täṅo topän. Dapunjintä täga ijineṅo uwä gupjin imaka, peṅyāṅek ikek irirän kädet siwoṅi täga kuṅatneṅ. 23 Täṅ, dapunjin waneṅo uwä jide täṅpāṅ imaka imaka täga kaṅpāṅ täṅpeṅ kuṅatneṅ? Nämo, gupjin bipmāṅ urani gānaṅ irek. Täṅpākaṅ peṅyāṅek bānepjin-ken itak unitä bipmāṅ urani täṅpeko uwä bipmāṅ urani pähap gānaṅ api itneṅ.

Gup täṅo tuṅumta nadāwätäk nämo täneṅ

Luk 16:13, 12:22-31

24 Äma kubä-tägän äma ekäni yaräta watä epän täga nämo täṅ yämek. Nämo, u kubäta gäripi nadāṅkaṅ kubäta gaṅani nadāwek. Ba kubä täṅo epän täṅkaṅ kubäta mäde ut imek. In udegän, bānep nadäk-nadäkjin Anutu terak ba moneṅ tuṅum terak bok täga nämo peṅpeṅ kuṅatneṅ.

25 * Unita ṅode täwetat; In gupjinta nadāwätäk ṅode nämo täneṅ; Ketem depāṅ nāṅpet? Ba tek depāṅ täṅpāṅ kuṅaret? yāṅ nämo nadāneṅ. Nämo, ketem ba tek uwä bureni nämo. Uwä irit kuṅat-kuṅatjin täṅo täṅkentäk moräkigän. Unita bānep nadäk-nadäkjin imaka bureni terak penēṅ. 26 * In imata Anutu u watä säkgämän nämo käwep it nimek yāṅ nadäk täkaṅ? Eruk, in barakta yabānpāṅ-nadāwut! U ketem nämo piṅpāṅ puget täkaṅ ba pugetpāṅ kämita nämo pek täkaṅ. Upāṅkaṅ Nanjin kunum gānaṅ naniktä yabāṅ yāwatpāṅ yepmāṅ towik täyak. Imaka äpani udewani yabāṅ yāwatpāṅ yepmāṅ towik

* **6:14:** Mak 11:25-26 * **6:16:** Ais 58:5-9 * **6:19:** Jem 5:1-3 * **6:20:** Mat 19:21; Luk 18:22; Kol 3:1-2 * **6:25:** Plp 4:6; 1Ti 6:6-8; Hib 13:5; 1Pi 5:7 * **6:26:** Mat 10:29-31; Luk 12:6-7

täyak u tänpänä imata äma inta udegän nämo tabän täwatpäñ tepmäñ towiwek?
²⁷ Nadäwätäkjintä kome terak iritjin täga wädäwän käron täwek? Nämoinik!

²⁸ Unita gupjin täño tuñumta imata nadäwätäk täk täkañ? Päya irori bipiken it täkañ unita yabänpän-nadäwut! U inita tekta epäni nämo täk täkañ upänkañ yabängärip ikek. ²⁹ * Bureni, imaka kubä täño kañgäriptä päya irori unitäño kañgärip u täga nämo irepmirek. Unitäño yabängäriptä intäjukun äma biani Solomon unitäño monen tuñum ba tek säkgämän kañgärip ikek päke u yärepmit täyak. ³⁰ U uwä Anututä ini tek gäripi nitek ude päya irori jopi unita uwäktän yämik täyak. Tänpäkañ u kadäni keräpigän itpäñ paot täkañ. Apiño ahäneñopän kwep ude äneñi täreñ mäneñ. Eruk, päya irori unita yabän yäwat täyak upän imata inta udegän täga nämo tabän täwatpäñ tamek? U bureni tamek! Unita imata nadäkinikjin Anutu-ken kumän nämo pek täkañ?

³¹ Unita ketem ba ume deken yäpmanpäñ näne yänkañ nadäwätäk nämo täneñ. Ba tek deken yäpmanpäñ täne yänkañ nadäwätäk nämo täneñ. ³² * Nämoinik! U guñ ämatä bänep nadäk-nadäki udewani terakgän pek täkañ. Täñ, inä imaka udewanita nadäwätäk pähap nämo täneñ. Nämo, nanjintä in imaka udewanita wäyäkñek täkañ yän tabänpän-nadäk täyak unita api täñkentän tamek. ³³ * Unita inä imaka kubäta nadäwä intäjukun nämo täñpek. Nämo, Anututä intäjukun it tamiñpäñ tabän täwatta ba unitäño kädet siwoñi u iwatta unitagän gäripi-inik nadänpän epäni täk täkot. Ude täñirä uyaku ketem tuñumta wäyäkñek epän tänayän täkañ u api taniñ kirewek. ³⁴ * Unita kwep täño irit kuñat-kuñat jidewani api itneñ yän nadänkañ nadäwätäk nämo täneñ. Kwep yägen täño bäräpi ini irirä apiño täño unitagän nadäwätäk täneñ.

7

Äma yänpäñ-yabän yäwat nämo täneñ
Luk 6:37-38,41-42

¹⁻² * * Jesutä man äneñi kubä pen ñode yäwetkuk; In äma kubä yänpäñ-kañiwat nämo täneñ, Anututä in udegän yäpman daniwekta nadänkañ. In nadäkañ? In ämawebeta jide nadänpän kuñatnayän täkañ uterakgän Anututä inta api nadän tamek.

³⁻⁴ Unita gäk imata täpun-täpun tañi dapunka-ken itak u nämo kañpäñ nadänkañ notkapak kubä dapuri-ken täpun-täpun täpuri itak u kañpäñ yokut gamayän iwet täyan? Täpuntäpun gäkña dapunka-ken itak u imata nämo kañpäñ nadäk täyan? ⁵ Gäk yän-yäkñarani äma! Intäjukunä gäkña dapunka-ken täpun-täpun tañi itak u yokutkan uyaku dapun täga ijinpäñ kañpäñ notkapak dapuri-ken täpun-täpun u täga yokut imen! ⁶ * Ude yänpäñ yäwetkuk; Äma Anututa gäripi nämo nadäk täkañ unita Anutu täño man kudupi u jop nämo yäwetneñ. Äntä äma yek täkañ udegän äma udewani uwä Anutu täño man unita bitnänpän taniñ wärätneñ. Bureni, äma udewani uwä but bumik. Buttä it täkañ-ken tuñumka täga kubä jop nadän täga mañpi kuneñ? Nämo, buttä tuñumka u yeñ gatäntän kuñkañ abäk täneñ. Äma uwä udegän täneñ yäk.

Anutu-ken yänapiñtäko api nadän tamek
Luk 11:9-13

⁷ * Jesutä man ude yänpäñ yäwetkuk; In Anutu-ken imaka kubäta yänapiñirä api nadän tamek. Uwä äma kubätä wäyäkñek epän täñ yäpman kuñtängän kañ-ahäweko ude. Ba kubätä yäma-ken kwäpkwäp yäput yäpman kuñirän yäma

* **6:29:** 1Kin 10; 2Sto 9 * **6:32:** Mat 6:8 * **6:33:** 1Kin 3:13-14; Sam 37:4,25; Rom 14:17 * **6:34:** Kis 16:4,19; Mat 6:11 * **7:1-2:** Rom 2:1; 1Ko 4:5; Jem 4:11-12 * **7:1-2:** Mak 4:24 * **7:6:** Mat 10:11 * **7:7:** Mak 11:24; Jon 14:13, 15:7; Jon 16:23-24

dät imeko ude. ⁸ * Näk bureni täwetat. Äma kubätä yänpik epän tänpänä bureni api yäpek, äma kubätä wäyäknek epän täp yäpman kuntängän bureni kañ-ahäweko ude. Ba kubätä yäma-ken kwäpkwäp yäput irirän Anututä nadän iminpan yäma dät imeko ude.

⁹ Eruk, jide nadakan? Nanakka kubätä ketemta yäniran mobä täga imen? Nämö! ¹⁰ Ba tomta yänpäniran gämokpan täga imen? Nämoinik! ¹¹ * Inä äma waki upänkan nanakjiyeta imaka tägatäga yämik täkan. Unita node nadawut; Kunum gänan Nanjin iron mähemi itak uken yänpänirä imaka tägatäga imata täga nämö tamek? Nämö, u gäripi nadän taminpän bureni-inik tamek yän täwetat!

¹² * Unita node täwetat; Kädet äma ätutä täp nimut yän nadäk täkan in udegän täp yäminep. Man täpuri unitäwä man profet bianitä yänahäwani u ba бага man Mosestä yänahäwani u kumän uwäk täyak.

Kunum kädet u täpuri

Luk 13:24

¹³ * In kunum kädet iwatta yäma täpuri-ken kañ ärowut. Kumän-kumän kädet u täp ba yämani udegän u tängän. Kädet täp uken ämawebe mäyaptä kuñ äbän täk täkan. ¹⁴ * Tänpäkan irit kehäromi täno yäma uwä täpuri ba käderi udegän gäkni. Kädet uwä ämawebe kubäkubä-tägän iwat täkan.

Päya wakitä mujipi nänpäni täga nämö wädäwek

Luk 6:43-44

¹⁵ * In nadakan? Äma ätu Anutu täno man yänahäk täkan upänkan ämawebe tänyäkjatna yänkan Anutu täno man siwonji nämö yänahäk täkan. Äma ude-wanita ket nadänkan kuñatnep. Äma uwä bänep ärik-ärik man täwet täkan upänkan bänepi-ken nadäk wakiwaki yäpman kuñat täkan. ¹⁶ * Unitäno irit kuñat-kuñariken bureni jide pewä ahäk täkan u yabänpän-nadänkan mebarini täga nadänep. Uwä päya ude. Bärop terak wama mujip täga nämö wädänep ba gupmom yen terak wäyän täga nämö wädänep. ¹⁷ Nämö, päya mebari täga terak bureni gäripi nitek wädänep. Täp, päya mebari wakitä mujipi nänpäni nämö wädänep. ¹⁸ Päya mujipi nänpäni terak bureni waki wädäkta käderi nämö pätak. Ba päya mujipi nämö nänpäni terak bureni nänpäni uwä täga nämö wädänep. ¹⁹ * Tänpäkan päya, bureni goret pewä ahäk täkan uwä madänpän kädap pewä ijik täkan. ²⁰ * U udegän, äma Anutu täno man jopjop yänahäwani unitäno mebarini nadäna yänpänä irit kuñat-kuñari upän yabänpän-nadänep.

Jesutä ämawebeniye bureni täwetkuk

Luk 13:25-27, 6:47-49

²¹ * Unita node täwera nadawut; Äma mäyaptä näka Ekänina yän näwet täkan upänkan u kuduhtagän Anutu täno kanjwat yewa gänan nämö api äronep. Nämö! Nana kunum gänan unitäno mani buramik täkan ämawebe unitägän api äronep. ²² Äma mäyaptä kadäni pähapken node api näwetnep; Ai! Ekäni! Gäkno biñan man ämawebe yänahänpän yäwetkumän. Ba gäk wäpka terak kudän kudupi mebari mebari tänit mäjo yäwat kireñit tänkumän. ²³ * Man ude yänirä näkä node api yäweret; Wakiwaki tänpäni in kewewut! Näk inta nämö nadätat!

* **7:8:** Jem 1:5; 1Jo 3:22; 1Jo 5:14-15 * **7:11:** Jem 1:17 * **7:12:** Mat 22:39-40; Luk 6:31; Rom 13:8-10 * **7:13:** Jon 10:7,9 * **7:14:** Apos 14:22 * **7:15:** Mat 24:4,24; Apos 20:29; 2Pi 2:1 * **7:16:** Gal 5:19-22; Jem 3:12 * **7:19:** Mat 3:10; Luk 3:9; Jon 15:6 * **7:20:** Mat 12:33 * **7:21:** Luk 6:46; Mat 21:31; Rom 2:13; Jem 1:22,25 * **7:23:** Sam 6:8; Mat 10:33, 25:41; Mat 13:41-42; 2Ti 2:19

²⁴ Eruk, amawebe man täwet täyat ɲo buramiɲpəɲ iwatnayəɲ täɲo uwä äma yot täkta mebäri nadäkinik täɲpani udewani bumik. Kadäni kubä äma nadäk-nadäk ikek udewani kubätä yori mobä kehäromi terak täɲpek. ²⁵ Täɲpekopəɲ iwän mäni täɲirän ume tokätkaɲ gwägu tokɲewek. Täɲpəkaɲ yot uwä mobä kehäromi terak täɲpani unita nämo wärämurek. ²⁶ Eruk kadäni kubä äma guɲ udewani tä yori mobä jiraɲ terak täɲpek. ²⁷ Täɲpekopəɲ iwän mäni täɲirän ume tokätkaɲ gwägu pähap tokɲewek. Ude täɲpəɲ yot uwä äneɲ kwinit täɲpän kuneɲ. Bureni, u paot-inik täɲpek! Täɲpəkaɲ amawebe näkɲo man täwet täyat ɲo nadəɲkaɲ nämo buramiɲpəɲ iwatnayəɲ täɲo uwä äma yot täkta mebäri nämo nadäwani, guɲ udewani.

²⁸ Täɲpəkaɲ Jesutä man päke u yəɲ moreɲirän amawebe dubini-ken itkuɲo u man u nadəɲpəɲ nadäwätäk pähap täɲkuɲ. ²⁹ * Node nadəɲkuɲ; Baga man yəwoɲärewani ämatä man yəɲpəɲ-yəwoɲärek täk täkaɲ ude bumik nämo yäyak yäk. Äma ɲowä man mähemitä ini yäyak yəɲ nadəɲkuɲ.

8

Jesutä äma kubä paräm ikek yäpän tägaɲkuk

Mak 1:40-45; Luk 5:12-16

¹ Eruk, Jesutä pom terak naniktä äpəɲirän amawebe äbot pähap unitä iwatkuɲ. ² Täɲirä äma kubä gisik paräm ikek unitä Jesuken kuɲpəɲ gukut imäpmok täɲpəɲ iwetkuk; Ekäni, gäk täɲkentəɲ namayəɲ nadəɲpəɲä näk täga nepmaɲpi kudupi iret yəɲ nadätat. ³ Ude yäwänä Jesutä keru gupi terak peɲpəɲ yəɲkuk; Täga täɲkentəɲ gamayəɲ. Paräm ɲo paorut! yäk. Ude yäwänä uterakgän gisik paräm u paorirä gupi tägawənpəɲ säkgämän itkuk. ⁴ * Jesutä ude täɲ imiɲpəɲ iwetkuk; Gäk imaka täɲ gamitat ɲonitäɲo manbiɲam äma nämo yäweren. Nämo, gäk päɲku gupka Anutu täɲo bämop äma iwəɲäre. Ude täɲpəɲ äneɲi säkgämän itta Moses täɲo бага man iwatpəɲ gupe kəbäɲi nıkeɲ iɲiɲiri amawebetä paräm tägakaɲ yəɲ api gabəɲpəɲ-nadäwä täreneɲ yäk.

Jesutä epän watä äma kubä yäpän tägaɲkuk

Luk 7:1-10

⁵ * Eruk Jesu Kapeneam yotpärare-ken kumaɲ äronirän komi äma kubätä Jesuken ahəɲpəɲ butewaki man ɲode iwetkuk; ⁶ Ärowanina! Epän watä ämana komi pähap nadəɲpəɲ kwäyähäneɲ täɲpəɲ yotken pätak yäk. ⁷⁻⁸ Yäwänä iwetkuk; Näkä ärenekaɲä yäpa täganayəɲ yäk. Ude iweränä komi äma unitä ɲode iwetkuk; Ärowanina, näk äma täga uyaku yotna-ken täga kwen. Unita gäk ɲogän itkaɲä mangän yəɲiri kaɲ tägawän! ⁹ Ude täga täɲ namen yəɲ nadätat. Imata, näk udegän, intäjukun ämanaye täɲo gämori-ken itkaɲ mani buramik täyat. Ba näk gämotna-ken komi ämanaye ätu itkaɲ. U kubäpəɲ, Ku! yəɲ iwerawä, man buramiɲpəɲ kwek. Ba kubä, Äbi! yəɲ iwerawä, äbek. Ba epän watä ämana kubä, Epän ɲo tä! yəɲ iwerawä u täɲpek yäk.

¹⁰ * Man ude yəɲirän Jesutä nadäwän inide kubä täɲpəpəɲ amawebe iwarän täɲkuɲo u ɲode yäwetkuk; Näk bureni täwetat. Näk äma nadäkinik ärowani ɲodewani Isrel komeken nanik kubä nämo kaɲpəɲ nadäk täyat! ¹¹ * Unita ɲode täwetat; Amawebe mäyap guɲ äbotken nanik uken-uken naniktä abəɲpəɲ Juda täɲo oraniye Abraham, Aisak, Jekop ukät Anutu täɲo kaɲiwat yewa gənaɲ ärawa pähapken bok api itneɲ. ¹² * Upəɲkaɲ Juda amawebe ätu Anutu täɲo kaɲiwat yewa gənaɲ äronaɲipəɲ Anututä yäwat kireɲpewän bipməɲ urani

* **7:29:** Mak 1:22; Luk 4:32; Jon 7:46 * **8:4:** Wkp 14:1-32; Mat 9:30; Mak 7:36; Luk 17:14 * **8:5:** Jon 4:47 * **8:10:** Mat 15:28 * **8:11:** Sam 107:3; Luk 13:29 * **8:12:** Mat 22:13, 25:30; Luk 13:28

gänaŋ äpmonkaŋ konäm butewaki täŋkaŋ meni api jiwätpeŋ itneŋ. ¹³ Ude yänpäŋ komi äma u iwetkuk; Gäk kuyi. Nadäkinikka täŋo bureni ahäŋ gamayäŋ. Ude iwerirän uterakgän komi äma täŋo epän watä äma uwä tägaŋkuk.

Jesutä ämawebe mäyap yäpän tägaŋkuŋ

Mak 1:29-34; Luk 4:38-41

¹⁴ * Ude täŋkaŋä Jesu Pitatä yot gänaŋ äronpäŋ kaŋkuk; Pita yepmani webe uwä gup kädäp käyäm täŋkaŋ parirän. ¹⁵ Kaŋpäŋ Jesutä kerigän inŋirän käyäm u paotkuk. Täŋirän webe uwä akuŋpäŋ Jesuta ketem gwet imiŋkuk.

¹⁶ Täŋpäkaŋ bipäda ugän ämawebe mäjotä magärani mäyap yän-yäkŋat yäpmäŋ Jesuken äbuŋ. Äbä irirä, Jesutä mäjo peŋ yäwet-pewän ämawebe yabä kätänpeŋ kuk täŋkuŋ. Käyäm ikek imaka, kudup yäpän tägaŋkuŋ. ¹⁷ Ude täŋirän profet Aisaiatä bian man ŋode kudän täŋkuko u bureni ahänkuk; *Nintäŋo käyäm-käyäm ba komi komi kumän niyomägatpäŋ yäpmäŋ kuŋkuk.* *Ais 53:4*

Jesu iwat-iwat täŋo man

Luk 9:57-62

¹⁸ Eruk, ämawebe mäyap unitä Jesu itgwäjinrä yabänpäŋ iwaräntäkiye ŋode yäwetkuk; Eruk, gwägu kukŋi udude käda kuna! yäk. ¹⁹ Ude yäweränä Baga man yäwoŋäremani äma kubätä abänpäŋä Jesu iwetkuk; Yänpäŋ-yäwoŋärek äma, gäkä deken kwayäŋ yäniwä näk imaka, api gäwarän täwet yäk. ²⁰ * Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Ket nadäwi pewäkaŋ näwaren. Imata, tom ägwäri u patpat bägupi nikek. Barak udegän, bukäni nikek. Upänkaŋ Äma Bureni-inik iwarayäŋ yän yäyan uwä patpat bägupta wäyäkŋek täyak.

²¹ * Ude yänirän iwarän täwani kubätä Jesu iwetkuk; Ekäni, nadän naminiri näk päŋku nana kumbänpäŋ äneŋkaŋ mäden kaŋ gäwara yäk. ²² Yäwänä iwetkuk; Ude nämo! Näk näwarän täŋiri, kumbanitä kumbani noriye kaŋ äneŋput.

Jesutä gwägu kenta mänit yäniŋ bitnäŋkuk

Mak 4:35-41; Luk 8:23-25

²³ Eruk man ude yän paotpäŋä Jesu iwaräntäkiye-kät gäpe terak äronpeŋ gwägu kukŋi udude käda kuna yänkaŋ kuŋkuŋ. ²⁴ * Kuŋtäko pengän mänit pähap piänirän gwägutä taŋi tokätpäŋ gäpe gänaŋ äpmonkuk. ²⁵ Jesu uwä gäpe mädeni käda parirän iwaräntäkiyetä yäwä kikuŋränpäŋ iwetkuŋ; Wära! Ekäni, täŋkentän nimiwä! Gwägu gänaŋ äpmonayän takamän ŋo! yäk. ²⁶ * Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Imata umuntäkaŋ? Nadäkinikjin äreyäwani! Imata bänepjin bäräneŋ putärekaŋ? Ude yäwetkaŋ akuŋpäŋ mänit pähap ba gwägu tokätkuko u yabän yänpäŋ yäniŋ bitnäŋpewän kwikinik itkumän.

²⁷ Ude täŋirän kaŋpäŋ iwaräntäkiyetä nadäwätäk pähap täŋpäŋ yänkuŋ; Wära! Äma ŋo jidewani? Mänit kenta gwägutä mani buramikamän ŋo! yän yänkuŋ.

Jesutä äma mäjotä magärani yäpän tägaŋkuŋ

Mak 5:1-17; Luk 8:26-37

²⁸ Eruk kuŋtänän gwägu kukŋi udude käda Gadara komeken ahänkuŋ. Kome uken äma mäjotä magärani yarä, äma kumbani äneŋpani-ken it täŋkumänonik. Unitä komita täŋirän ämawebe umuntaŋkaŋ uruŋ kädagän yärepmitpeŋ kuŋ abän tak täŋkuŋonik. ²⁹ * Eruk yarä unitä Jesu kaŋpäŋ

* **8:14:** 1Ko 9:5 * **8:20:** 2Ko 8:9 * **8:21:** 1Kin 19:20; Jon 5:25 * **8:24:** Sam 4:8 * **8:26:** Mat 14:31, 16:8; Sam 89:9 * **8:29:** Mak 1:24; Luk 4:34,41

bäräñeñ pänku ahän iminpäñ kähän yänpäñ ñode yänkumän; Ee! Anutu täño ironi gäk jide täñ nimayän abätan? Gäk kadäninin nämo tärenjirän komi nimayän ba abätan?

³⁰⁻³¹ Ude yänpäñ ban uduken but äbot pähap itkañ ketem nañ irirä yabänkumän. Yabäwänä mäjo, äma yarä u magärani unitä Jesu butewaki man ñode iwetkuñ; But äbot itkañ udu yabätan? Niwat kirewayän yänpäñä niwat kireñpewi jopi-ken kunero. Niwari pänku but äbot itkañ udu gänañ äpmona yäk. ³² Ude yäwänä Jesutä peñ yäwetkuk; Eruk kut! Yäwänä äma yarä u yabä kätänpeñ kumañ but gänañ äpmonkuñ. But u gänañ äpmonpäkañ but päke unitä bäräñeñ kumañ geñi äriñpeñ gwägu gänañ äpmonpäñ kumän moreñkuñ.

³³ Ude täñirä äma but watäni irani uwä metänpeñ kumañ yotpärare-ken pänku imaka umuri ahänkuko unitäño biñami yäwetkuñ. ³⁴ Yäweräkañ ämawebe päke u Jesu kakta yotpärare uken naniktä äbuñ. Eruk äbä kañpäñä Jesu butewaki nadän nimirpäñ kome ño peñpeñ ku! yän iwetkuñ.

9

Jesutä äma kubä yäpän tägañkuk

Mak 2:1-12; Luk 5:17-26

¹ * Jesu iwaräntäkiye-kät gäpe terak äronpeñ gwägu kukñi udude käda ini yotpärare-ken kuñkuñ. ² Kumañ pänku yotpärare-ken ahänjirä äma ätutä kwäyähäneñ täñpani kubä gärañ täñ yäpmän Jesutä itkuk-ken äbuñ. Yäpmän äbänjirä Jesutä äma u nadäkiniki näkken pekañ yän nadänpäñä kwäyähäneñ täñpani u ñode iwetkuk; Nanakna, umuntäweno. Momika paotkañ!

³ Jesutä man ude yänjirän Baga man yäwoñärewani äma ätu uken itkuño unitä nadänpäñ yänpäñ-nadäk ñode täñkuñ; Wa! Äma ñonitä man Anututä yänäñipän yäyak yäk. ⁴ * Ude yänjirä Jesutä nadäk-nadäki-ken yabänpäñ ñode yäwetkuk; Bänepjin-ken imata nadäk waki u nadäkañ? ⁵ Äma ño man jide iwerira bureni kwawak ahänjirän känayän? Momika peñ gamitat yän iweret ba Akumañ ku yän iweret? ⁶ * Eruk, in Äma Bureni-inik-ken momi peñ yämik täño kehäromi itak yän nadäka ñode täñira kawut. Ude yänpäñ äma kwäyähäneñ täñpani u iwetkuk; Aku! Patpat bägupka yäpmänkañ yotka-ken kuyi! ⁷ Ude iweränä äma u akumañ yori-ken kuñkuk. ⁸ Kuñjirän ämawebe päke unitä u kañpäñ jäkjäk yänpäñ Anututä kehäromi udewani äma keru terak peñ yäminkuko unita wäpi yäpmän akuñpäñ iniñ oretkuñ.

Jesutä Matiyu ini iwaräntäka imagutkuk

Mak 2:13-17; Luk 5:27-32

⁹ Jesutä Kapeneam yotpärare peñpeñ kuñtängän Matiyu kañkuk. Matiyu uwä takis moneñ yäpmäk-yäpmäk täño yot gänañ irirän kañpäñ iwetkuk; Gäk u peñpäñ näk näwat! yäk. Iweränä uterakgän mani buraminpäñ akumañ iwatkuñ. ¹⁰ Täñpäñ Jesu-kät ketem bok näna yänpäñ ini yot gänañ yänjiktat yäpmän äronkuk. Ude täñjirän takis moneñ yäpani ämakät waki täñpani yän yäwerani äma ba Jesu iwaräntäkiye ukät penta itpäñ ketem nañkuñ. ¹¹ * Nañ irirä Parisi äma ätutä yabänpäñ Jesu täño iwaräntäkiye ñode yäwetkuñ; Ai! Yäwoñärewani ämajin u imata takis moneñ yäpani ba äma wakiwaki täñpani-kät penta itpäñ ketem näyak?

¹² Man ude yänjirä Jesutä nadänpäñ ñode yäwetkuk; Yäpätägak ämatä äma tägaken epän nämo täk täkañ. Käyäm ikek-kengän täk täkañ. ¹³ * Anututä bian ñode yänkuk; Imaka imaka näk nanij oretta pek täkañ unita gäripi nämo nadäk

* **9:1:** Mat 4:13 * **9:4:** Mat 12:25; Luk 9:47; Jon 2:25 * **9:6:** Jon 17:2, 5:8 * **9:11:** Luk 15:2, 19:7 * **9:13:** Mat 12:7; Hos 6:6

täyat yäk. Ämawebe bänep iron kädet iwat täkaŋ unita uyaku gäripi-inik nadäk täyat. Eruk, in kuŋkaŋ man yänkuko unitäŋo mebäri kaŋ nadäwä tärewut. Äma inita näk äma siwoŋi yän nadäk täkaŋ unita nämo äput. Ämawebe inita näk momi täŋpani yän nadäk täkaŋ unita yänpän äput.

Nakta jop itta Jesu iwet yabänkuŋ

Mak 2:18-22; Luk 5:33-39

14 * Kadäni uken Jon ume ärut yämani unitäŋo iwaräntäkiye ätutä Jesutä itkuk-ken äbänpän iwet yabänkuŋ; Ninkät Parisi ämatä Anutu nadän imiŋpän kadäni ätuta nakta jop it takamän. Upänkaŋ gäkŋo gäwaräntäkaye udegän nämo tak täkaŋ yäk. Imata kadäni kadäni ketem nak-nakgän tak täkaŋ? Anututa nämo nadän imiŋkaŋ udewä tak täkaŋ ba? 15 * Ude yänjirä Jesutä man wärani ŋode yäwetkuk; Äma ätu noripaki wäpi biŋam ikek kubäkät oretoret terak kuŋatkaŋ imata butewaki nadänpän nakta jop itneŋ? Nämoinik! Täŋpäkaŋ iwantä päbä äma uwä inŋit yäpmän kuŋjirä uyaku noriyetä wäyäkŋewä wawäpän butewaki nadänpän nakta jop itneŋ yäk.

16 * Jesutä ude yänpän iniken man kudupi-kät Parisi äma täŋo man ukät bok nämo awähutneŋ yänpän man wärani yarä ŋode yäwetkuk; Äma kubätä tek wewani bipa yänkaŋ tek moräk kodakipän tek wewani uterak täga nämo penpän bipek. Ude täŋkaŋä tek u ärunänä tek kodaki unitä täpuri täŋpänä biani yäpmän däŋnewek. 17 Udegän, äma kubätä wain umeni api täŋpanipän käbot tom gupipän täŋpani biani kubä gänaŋ täga nämo piwek. Ude täŋpänä wain umeni api täŋpani unitäŋo kehäromitä täŋpewän tom gupi käbot biani kehäromi nämo u tumänpän wain umeni ba käbori u bok jop awähutneŋ. Unita wain umeni api täŋpanipän käbot kodaki kehäromi gänaŋ piweko uyaku täga yäk.

Jesutä webe yarä yäpän tägaŋkuŋ

Mak 5:21-43; Luk 8:40-56

18 Jesutä man ude yän irirän käbeyä yot täŋo watä äma kubä wäpi Jairas unitä ahänpän Jesu kaŋpän gämori-ken gukut imäpmok täŋpän ŋode iwetkuk; Äpetna apigän kumäŋtak yäk. Unita gäkä pänku ketkatä inŋiriri äneŋi kodak täŋpän akwän! 19 Ude iwetpän imagurän yäpmän kuŋjirän iwaräntäkiye imaka yäwatkuŋ.

20-21 * Kuŋjirä webe kubä käyäm mebäri kubä niked itkuk. Webe unitä nägät piŋ yäpmän kuŋjirän obaŋ 12 ude täŋkuk. Webe unitä Jesu mädeni-ken iwatpän Jesu täŋo tekgän inŋirira käyämna paorän yänkaŋ pänku mädeni-ken tekgän inŋitkuk. 22 Ude inŋirirän Jesu äyänutpän webe u kaŋpän ŋode iwetkuk; Wanotna! Bänepka-ken oretoret pähap nadäsi! Nadäkinikka näkken peyan unitä gäk yäpän tägatan yäk. Ude iweränä webe unitäŋo käyämi paotkuk.

23-24 * Ude täŋkaŋ kuŋtäŋgän Jairastä yotken ahänpän nadänkuk. YänTABätet yänpän konäm butewaki pähap täŋit äma ätu butewaki kap uhuwep terak piänit täŋjirä yabänpän Jesutä yäwetkuk; Penpen akumaŋ kut! Webe gubaŋ u nämo kumak. Jop dänmon pätak yäk. Yäwänä kaŋ-mägayänkuŋ. 25 Ude täŋpäkaŋ yän-yawat-pewän kudup akumaŋ kuŋjirä webe gubaŋ unitä itkuk-ken uken äronkuk. Äronpänä kerigän inŋirirän akuŋkuk. 26 Täŋpänkaŋ unitäŋo biŋamtä komeni komeni kuŋat moreŋkuk.

Jesutä ämawebe ätukät yäpän tägaŋkuŋ

27 * Jesu yotpärare u penpen kuŋjirän äma dapuri tumbani yarätä gera ŋode yänTän iwatkumän; Devit orani! Butewaki nadän nimiŋpän täŋkentän

* 9:14: Luk 18:12 * 9:15: Jon 3:29 * 9:16: Jon 1:17 * 9:20-21: Mat 14:36 * 9:23-24: Jon 11:11 * 9:27: Mat 20:29-34

nimi! yäk. ²⁸ Yäwän nadänkañ Jesu yot kubä gänañ äronkuk. Äro irirän äma yarä unitä äbänä Jesutä yäwet yabänkuk; Dapunjek yäpä tägakta kehäromi pat namitak u nadäkinik tākamän? Yäweränä iwetkumän; Ei, nadäkinik tākamäk. ²⁹* Yäwänä dapuri-ken yepmänitpäñ yäwetkuk; Nadäkinikjek täño bureni ahän tamän! ³⁰* Ude yänirän dapuri ijiwän kuñkuñ. Dapuri ijiwän kuñirä Jesutä yäniñ bitnäñpäñ yäwetkuk; Täñ tamitat ñonita äma kubä iwetdenṭawä! ³¹ Ude yäwetpäñ yäniñ bitnäñkuko upänkañ mani nämo buramiñkañ manbiñam u yänahänpewän yäpmän komeni komeni kuñatkuk.

³² Ude täñpäñ yepmanñän äma yarä u kuñirän äma ätutä äma mäjotä magät-pewän man nämo yäwani kubä Jesuken yän yäpmän äbuñ. ³³* Äbänirä Jesutä mäjo äma magärani u iwat kireñ imänkañ äma u man yänkuk. Äma unitä man yänirän ämawebe päke itkunö u kañkañ keru inñpäñ yänkuñ; Imaka ñodewani Isrel komeken nämo ahänirän kañpäñ nadäwani yäk. ³⁴* Ämawebetä ude yänirä Parisi ämatä ñode yänkuñ; U uwä mäjo täño intäjukun ämatä kehäromi imiñirän mäjo yawat kirek täyak! yäk.

Jesutä ämawebe yabänpäñ butewaki nadänkuk

³⁵* Täñpäñ Jesu yotpärare tañi täpuri kudup kuñatkuk. Kuñatkañ käbeyä yot ini-ini äronpäñ Anututä intäjukun it yämiñirän gämoriken irit täño Manbiñam Täga u yäwetpäñ yäwonärek täñit, paräm käyäm mebäri mebäri nitek yäpän täganit täñkuk. ³⁶* Ude täñkañ ämawebe päke u yabänpäñ butewaki nadänkuk. Ämawebe uwä nanak kodänani bumik, kehäromini nämo, nadäwätäk terak kuñarirä yabänkuk. ³⁷* Yabänpäñ iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; Epän tañi kubä ahän nimiñirän käyat yäk. Epän it yäpmän kukañ-ken uken ketem ahän bumbum täkañ. Upänkañ ketem u yäpmäktä epän äma yarägän. ³⁸ Uita epän mähemi-ken yänapiñirä ketem gämäneñ itkañ u yäpmäktä epän äma ätukät kañ pewän äbut.

10

Jesu iwaräntäkiye täño wäpi tawan

Mak 3:13-19; Luk 6:12-16

¹* Jesutä iwaräntäkiye 12 u yän-yänkat päbä kubä-kengän yepmanñpäñ mäjo yawat kirekta ba käyäm paräm mebäri mebäri nitek yäpä tägakta kehäromi yämiñkuk. ²⁻⁴ Iwaräntäkiye 12 unitäño wäpi tawan ñode;

Kubä Saimon, wäpi kubä Pita.

Kubä Andru, Saimon monäni u.

Yaräwä Jems kenta Jon, Sebedi nanakiyat u.

Kubä Filip.

Kubä Batorom.

Kubä Tomas.

Kubä Matiyu, takis monen yäpani u.

Kubä Jems, Alfias nanaki.

Kubä Tadius.

Kubä Saimon Selot.

Kubä Judas, Kariot komeken nanik, Jesu iwan keru terak penkuko u.

Jesutä iwaräntäkiye epän man yäwetkuk

Mak 6:7-13; Luk 9:1-6

⁵* Ude täñpäñ Jesutä äma 12 u epän man ñode yäwetkañ yäniñ kireñpewän

* **9:29:** Mat 8:13 * **9:30:** Mat 8:4 * **9:33:** Mak 2:12 * **9:34:** Mat 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15

* **9:35:** Mat 4:23; Mak 1:39 * **9:36:** Mat 14:14; Nam 27:17; 1Kin 22:17; Ese 34:5 * **9:37:** Sek

10:2; Mak 6:34; Luk 10:2 * **10:1:** Mak 6:7; Luk 9:1 * **10:5:** Apos 13:46

kuŋkuŋ; In kuŋkaŋ guŋ ämawebe äbotken ba Samaria yotpärare it yäpmäŋ kukaŋ-ken u kuneŋtawä. ⁶⁻⁸ * * Isrel äma äbot kodäŋani bumik, watä ämani nämo, itkaŋ ukengän kuŋkaŋ man ŋode yäŋahänpäŋ kaŋ yäwerut; Nadäwut! Anututä intäjukun itkaŋ yabäŋ yäwat epän täŋpayäŋ täko u keräp täyak. Ude yäwerit, käyäm nitek yepmaŋpä tägaŋit, paräm mebäri mebäri nitek komi nadäŋ itkaŋ u yäpä tägaŋit, mäjo yäwat kireŋit ba äma kumbani yäpmäŋ päjaku yepmaŋit kaŋ täk täŋput. Epän u täkta kehäromi jop tamitat, gwäki nämo unita in udegän täŋkentäk epän u gwäki nämo, jop kaŋ täŋtäŋ kut. ⁹⁻¹⁰ * * Kuroŋjin ärärani ba ähottaba nämo yäpneŋ. Moneŋ nämo yäpmäŋ kuneŋ, yäk imaka nämo yäpneŋ. Ba tek yarä nitek nämo yäpneŋ, gupjin terak itkaŋ unitagän kaŋ kut. U imata, epän tänayäŋ täŋo unitäŋo kowata täga täŋkentäŋ taminäŋi.

¹¹ In yotpärare kubäken ahäŋirä äma kubätä yori-ken yäŋ-täkŋat yäpmäŋ ärowänä ugän itpäŋ epän täŋ paotpäŋ kome kubäken kaŋ kut. ¹² * Täŋpäkaŋ äma kubä täŋo yot gänaŋ äroŋkaŋä yot mähemi u ŋode kaŋ iwerut; Anutu täŋo bänep iron gäkken pat täyon! ¹³ Ude iwerirä not täŋ tamiŋirän intäŋo man unitä uken bureni api ahäŋ imek. Upäŋkaŋä not nämo täŋ tamiŋirän man iwetnayäŋ täkaŋ unitä uken bureni nämo api ahäwek. ¹⁴ * Äma kubä ba ämawebe yotpärare kubäken naniktä not nämo täŋ tamiŋirä ba intäŋo manta gaŋa tawäwä mäde ut yämiŋpeŋ kaŋ kut! Täŋpäkaŋ ämawebe uken naniktä momi nininken pätak yäŋ nadäkta kugun kuroŋjin terak nanik pewä maŋpäpeŋ kaŋ kut. ¹⁵ * Näk bureni täwetat. Kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken ämawebe yotpärare udewani-ken naniktä kowata Sodom Gomora naniktä yäpnayäŋ täŋo u irepmitpäŋ ärowani pähap api yäpneŋ.

Bäräpi mebäri mebäri api ahäneŋ

Mak 13:9-13; Luk 21:12-17

¹⁶ * Ude yäŋpäŋ yäŋkuk; In nadäkaŋ? Iwan bämopi-ken taniŋ kiretat yäk. Aŋ komitä but nanak däpmäŋpäŋ nak täkaŋ in udegän api tadäpmäŋpäŋ näneŋ. Unita in ket kaŋiwatpäŋ nadäŋit kaŋ kuŋarut. Upäŋkaŋ bänep kwini terak kuŋatpäŋ waki kubä täkta nämo nadäneŋ. ¹⁷ * Bureni, in watäni ket itpäŋ kaŋ kuŋarut! Äma ätutä manken tepmaŋit käbeyä yot gänaŋ kadätä api tadäpneŋ. ¹⁸ * Ba ugän nämo, näka nadäkinik täk täkaŋ unita tämagut päŋku kome täŋo kaŋiwat äma ba intäjukun äma iŋamiken api tepmaneŋ. Tepmaŋpäpäŋ intäjukun äma u ba ämawebe guŋ äbotken nanik u näkŋo manbiŋam api yäwetneŋ. ¹⁹ Kadäni uken yäŋ-täkŋat yäpmäŋ manken kuŋirä man jide yäwetnayäŋ nadäŋkaŋ nadäwätäk nämo täneŋ. Kadäni uken man ahäŋ tamiŋirän nadäŋpäŋ ugänpäŋ yäwetneŋ. ²⁰ * Täŋkaŋ man yänayäŋ täŋo uwä injinken man nämo, u Nanjin täŋo Munapiktä bänepjin-ken peŋirän api yäŋahäneŋ.

²¹ * Täŋpäkaŋ kadäni uken ämatä ŋode api täneŋ; Tuänitä monäni iwan keriken peŋirän kumäŋ-kumäŋ api utneŋ. Ba naniyetä nanakiye udegän api täneŋ. Ba äperiye nanakiyetä miŋiye naniye iwan täŋ yämiŋpäŋ manken yepmaŋirä kumäŋ-kumäŋ api däpneŋ. ²² * Täŋpäkaŋ in näka nadäkinik täŋpäŋ näwat täkaŋ unita ämawebe mäyaptä inta kokwawak api nadäŋ tamineŋ. Upäŋkaŋ äma kubätä gwäk pimiŋpäŋ näkŋo man nämo peŋkaŋ yäpmäŋ kuŋarayäŋ täko uwä

* **10:6-8:** Jer 50:6; Mat 15:24 * **10:6-8:** Apos 20:33 * **10:9-10:** Luk 10:4 * **10:9-10:** Nam 18:31; Luk 10:7; 1Ko 9:14; 1Ti 5:18 * **10:12:** Luk 10:5-6 * **10:14:** Luk 10:10-12; Apos 13:51, 18:6 * **10:15:** Mat 11:24; Jud 7 * **10:16:** Luk 10:3; Jon 10:12; Apos 20:29; Rom 16:19 * **10:17:** Mak 13:9-11; Luk 12:11-12; Luk 21:12-15 * **10:18:** Apos 25:23, 27:24 * **10:20:** Jon 14:26; 1Ko 2:4 * **10:21:** Mai 7:6; Mat 10:35; Mak 13:12; Luk 21:16 * **10:22:** Mat 24:9,13; Mak 13:13; Luk 21:17; Jon 5:18-21

tärek-tärek kadäni-ken näkñata biñam api yäpet. ²³* Täñpän yotpärare kubäken kuñirä tadäpmänpän täwatkirek täñpawä yotpärare kubäken metänpeñ kunen. Näk bureni täwetat. Isrel kome pat yäpmän kuyak u nämo kuñarä tärenjirän Äma Bureni-inik api ahäwek yäk.

²⁴* Ude yänpän yänkuk; Jide nadäkan? Netätä intäjukun itak? Yäwoñärek ämatä intäjukun itak ba nanakiyeta intäjukun itkan? Bureni, yäwoñärek ämatä intäjukun itak! Ba netätä intäjukun itak? Epän mähemitä intäjukun itak ba epän ämaniyeta intäjukun itkan? Bureni, epän mähemitä intäjukun itak. ²⁵* Unita yäwoñärek ämata waki täñ imineño uwä, nanakiyeta udegän täñ yämiñirä ñode nadäneñ; Täga! Ekäninin udegän äworekamän yän nadäne. Täñpakan Bilisibap yän näwetkuño unita imata näwaräntäknaye in man waki nämo api täwetneñ? Nämo, u man wakiinik api täwetneñ yäk.

Netäta umuntäne?

Luk 12:2-7

²⁶* Unita in äma udewanita nämo umuntañkan näkño man kwawak yänahäneñ. Imaka täñ-yejämbani pätak u wari nämo api pärek. Anututä api täñkwawa täwek. Ba imaka käbop itak u wari nämo api irek. Kwawak api pewek. ²⁷Jiap man niningän itkan täwet täyat u äma äbot gänäñ kwawakgän kan yänahawut! ²⁸* In ämata nämo umuntäneñ. Äma uwä gupjingän täga awähutneñ, upänkan mäjojin utta api täñpä waneñ. Unita in Anutu kubä unitagän umuntäneñ. Unitä uyaku äma täño gupi bok, mäjoni bok täga awähurek. ²⁹Bureni täwetat; Ämata nämo umuntäneñ. Anututä watä säkgämän it tamik täyak. Unita pakup barakta nadawut. Barak u äpani-inik, biñami nitek nämo upänkan Nanjintä udewanita ket yabän yäwat täyak. Kuñat-kuñari ba kumäk-kumäki yabänpän-nadäk täyak. ³⁰⁻³¹* Upänkan Anututä inta gäripi nadäk täyak uwä pakup barakta nadäk täyak u irepmitak unita täga nämo tepmanpek. Gwäkjin puñ jide itkan u kudup nadäk täyak. Unita imaka kubäta nämo umuntäneñ.

Jesu wäpi yänahähta nämo umuntäneñ

Luk 12:51-53, 14:26-27

³²Man ude yänpän äneñi ñode yänkuk; Äma kubätä ämawebe inamiken näk Jesuta nadäkinik täñ imitat yän yäwayän täko uwä näkä udegän Nana kunum gänäñ nanik u inamiken äma uwä näkñata biñam yäpmänñtat yän api yänahawet. ³³* Täñ, äma kubätä ämawebeta umuntañpän näk Jesuta nämo nadätat yän yäwayän täko uwä näkä udegän Nana kunum gänäñ nanik u inamiken äma ñonita nämo nadätat yän api iweret.

³⁴In näka ñode nämo nadäneñ; Uwä kome terak bänep kwini pewän ahähta äpuk yän nämo nadäneñ. Näk bänep kwini pewa ahähta nämo äput. Nämo inik! Näk komen ämawebe bämopi-ken duñ-wewek pewa ahähta äput. ³⁵⁻³⁶Näk ämawebe yäpmän danikta äpuro unita man ñode profet biani kubätä kudän täñkuko u bureni api ahäwek;

Yanani yarä duñ-wewek api tädeñ, ba yamiñi yarä udegän api duñ-wedeñ.

Ba yanäbeki yarä duñ-wewek api tädeñ.

Ba äma kubä iniken noriyeiniktä iwan api täñ imineñ.

Mai 7:6

³⁷* Ba äma kubäwä miñi nanita gäripi täñ nadän yämiñkan näka täpuri nadän namayän täko uwä äma udewani näka biñam nämo api täñpek. Täñpakan meñ ba nan kubätä äperiye nanakiyeta gäripi täñ nadän yämiñkan

* **10:23:** Mat 16:28 * **10:24:** Luk 6:40; Jon 13:16, 15:20 * **10:25:** Mat 9:34, 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 * **10:26:** Mak 4:22; Luk 8:17 * **10:28:** Jem 4:12 * **10:30-31:** Mat 6:26, 12:12 * **10:33:** Mak 8:38; Luk 9:26; 2Ti 2:12 * **10:37:** Lo 33:9

näka täpuri nadäŋ namayäŋ täko uwä näka biŋam nämo api täŋpek. ³⁸ * Ba kubätä näkä komi päya kwakäp terak nadäwayäŋ täro udegän nadäkta umuntanpäŋ nämo näwarayäŋ täko uwä näka biŋam nämo api täŋpek. ³⁹ Ba kubätä kome terak irit kuŋat-kuŋatta gäripi nadäŋpäŋ nadäkinik täŋpeŋ kuŋarayäŋ täko uwä irit kehäromi nämo api kaŋ-ahäwek. Täŋ, kubätä näka nadäkinik täŋ namiŋpäŋ kome ŋonitäŋo irit kuŋat-kuŋat mäde ut imayäŋ täko uwä irit kehäromi api yäpek.

⁴⁰ * Täŋpakaŋ äma kubätä oraŋ tamayäŋ täko uwä näk udegän api oraŋ namek. Ba näk oraŋ namayäŋ täko uwä näk naniŋ kireŋkuko u udegän api oraŋ imek. ⁴¹ Täŋkaŋ kubätä Anutu täŋo man yäŋahäwani äma kubätä nadäŋ imayäŋ täko uwä gwäki Anutu täŋo man yäŋahäwani ämatä yäpmäk täkaŋ udegän api yäpek. Täŋpakaŋ äma kubätä äma siwoŋi kuŋarani kubä kaŋ-ahäŋpäŋ ŋode nadäwek; A! Äma uwä siwoŋi kuŋarani unita täŋkentäŋ ima yäŋ nadäwek. Äma ude nadäwayäŋ täko uwä gwäki äma unita yäpayäŋ täko udegän api yäpek. ⁴² * Näk bureni täwetat. Äma kubätä näwaräntäknaye äpani-inik kubä kaŋ-ahäŋpäŋ U Jesu täŋo iwaräntäki kubä yäŋ yäŋpäŋ ume gwetpäŋ imayäŋ täko uwä gwäki täga api yäpek.

11

Jontä Jesu täŋo mebäri nadäkta man pewän kuŋkuŋ

Luk 7:18-35

¹ Jesutä iwaräntäkiye 12 epän man ude yäwerän täreŋirän kome u peŋpeŋ Anutu täŋo man yäwetpäŋ yäwoŋärek täŋpayäŋ yotpärare ätu tuän ittän kuŋkuŋ-ken uken kuŋkuk. ² * Kuŋirän Jon ume ärut yämani uwä komi yotken itkaŋ Jesutä epän täk täŋkuko u biŋam nadäŋkuk. Biŋam u nadäŋpäŋ iniken iwaräntäkiye yäwet-pewän päŋku Jesu iwet yabäk ŋode täŋkuŋ; ³ * Äbäka biŋam yäwani uwä gäk ŋo ba? Ba kubätä itsämne? yäk. ⁴ Ude iwet yabäwäwä Jesutä ŋode yäwetkuk; Inä äyänutpäŋ päŋku imaka nadäŋit kaŋit täkaŋ ŋo, unitäŋo manbiŋam päŋku Jon kaŋ iwerut. ⁵ * Äma dapuri tumbani äneŋi ijiwä kuk täkaŋ. Kwäyähäneŋ täŋpani äneŋi tägaŋpeŋ kuŋat täkaŋ. Paräm wakiwaki tokŋewani tägaŋpäŋ gupi dudum tak täkaŋ. Ba jukuni täŋguŋ täwani nadäwä tumäk täkaŋ, ba kumbani kodak taŋpäŋ akumaŋ kuk täkaŋ. Ba äma jäwäri-jäwäri Manbiŋam Täga u yäwera nadäk täkaŋ. ⁶ * Ba äneŋi kubä ŋode kaŋ iwerut; Äma näka yäŋpäŋ nadäkiniki nämo pewä putärek täkaŋ uwä bänep oretoret terak kuŋat täkaŋ yäk.

⁷ * Ude yäweränkaŋ Jon täŋo iwaräntäkiye u äneŋi äyänutpeŋ kuŋirä Jesutä ämawebe äbot päke u Jon täŋo täktäki ba kuŋat-kuŋarita manbiŋam ŋode yäwetkuk; Jon kome jopi-ken irirän känäyäŋ nadäŋpäŋ kuŋkuŋo u äma jidewanipäŋ känäyäŋ kuŋkuŋ? Pidäm enini bumik, mänittä piänpewän wareŋ-wareŋ täk täkaŋ, äma udewani känäyäŋ kuŋkuŋ? ⁸ Ba ima känäyäŋ kuŋkuŋ? Äma tek säkgämän täŋpani käwep? Ude nämo! Äma udewani uwä äma wäpi nikektä yot gänaŋ it täkaŋ. ⁹ * Unita näwerut! Äma jidewani u känäyäŋ kuŋkuŋ? Profet kubä käwep känäyäŋ kuŋkuŋ? Bureni, profet kubä kaŋkuŋo upäŋkaŋ Jon uwä profet inipärik kubä. ¹⁰ * Täŋkaŋ Anutu täŋo man ŋode kudän täwani uwä Jonta kudän täwani;

Näkŋo biŋam yäŋahäwani äma kubä ŋo yäk.

* **10:38:** Mat 16:24-25; Mak 8:34-35; Luk 9:23-24; Luk 17:33; Jon 12:25 * **10:40:** Mak 9:37; Luk 10:16; Jon 13:20 * **10:42:** Mat 25:40 * **11:2:** Mat 14:3 * **11:3:** Mal 3:1 * **11:5:** Ais 35:5-6; Ais 61:1 * **11:6:** Mat 13:57, 26:31 * **11:7:** Mat 3:5 * **11:9:** Luk 1:76 * **11:10:** Mak 1:2; Jon 3:28

Intäjukun kädet täwit gamikta api iniñ kirewet yäk.

Mal 3:1

¹¹ Unita näk bureni täwetat; Jon täño wäpi biñamtä äma it yäpmanj äbuño unitäño wäpi biñam yärepmit moretak. Upänkanj ämawebe äpani Anututä intäjukun it yämiñpän yabän yawat täyak unitäño wäpi biñamtä Jon täño wäpi biñam irepmitak. ¹² * Jon intäjukun äbä Anututä yabän yawat epän täk täyak unitäño manbiñam yänahänj yäpmanj äbuk. Apiño udegän nähä manbiñam ugänpän yänahäk täyat. Upänkanj äma waki ätutä mannata bitnänpän Anutu täño kanjwat yewa gänäñ äronpän itta kädet ukät-pipinayänj täk täkanj. ¹³ Moses ba Profet biani kuduptä manbiñam ñode yänahänj yäpmanj äbuñ; Anutu täño iwoyäwani äma ahänpänj Anutu täño yabän yawat epän api yäput pewek yäk. Manbiñam u yänahänj yäpmanj abäntäko Jonken tärenjuk. ¹⁴ * Ba man kubä ñode yänahänjuk; Profet kubä Elaija udewani api ahäwek! yän yänjuk. Unita näk man täwetat ño nadäkinik täñput! Profet Elaijatä äbäktä yänjukño uku Jon äbätak ño. ¹⁵ Äma jukuni nikektä näkño man ño ket nadäwut! yäk.

¹⁶ Ämawebe äbot itkanj ñonita jide yäwet? Uwä ironjironj täñoret bägup-ken itkanj kowat yäwän ñode täk täkanj ude bumik;

¹⁷ Niwerä oretoret kap teñitna gukut nämo tokät täñjuk.

Ba niwerä butewaki kap teñitna, konäm nämo kotjuk yän yäk täkanj.

Tänpakanj in uwä udewani, nadäk siwoñi kubägan nämo penkanj ñode täñjuk;

¹⁸ * Jon uwä äbänkanj ketem äma ätutä nak täkanj ude nämo nanjuk ba wain ume imaka, nämo nanjuk. Täñirän intä kanpänj yänjuk; U mäjotä kotawani!

¹⁹ * Täñ, Äma Bureni-iniktä äbänpänj ketem nanjit wain ume nanjit täñjuk. Täñirän intä kanpänj yänjuk; Äma ño kawut! Nak ämänj täñpani! yäk. Uwä äma waki-waki-kät takis monen yäpani täño noripaki! yän yänjuk. Upänkanj in nämo nadäwä tumbakanj ude yäk täkanj. Äma yarä unitä Anutu täño nadäk-nadäk siwoñi iwatpänj täk täkamän. Täñpakanj nadäk-nadäk u iwatpänj täktäki siwoñitä Anutu täño nadäk-nadäk kwawak pewän ahänjirän ämawebetä kanpänj nadäwä bureni api tänenj yäk.

Bänepi nämo sukurewanita umun man

Luk 10:13-15

²⁰ Kadäni uken Jesutä yotpärare ätuken epän täñit kudän kudupi imaka täñit täñ yäpmanj äbänjirän kanpänj bänepi nämo sukurenjukño unita yabän yänpänj ñode yänjuk; ²¹ * Wa! Korasin nanik in, ba Betsaida nanik in komi api nadänen! Inken kudän kudupi täk täñkuro udegän Tire Sidon ämawebe, Anututa nämo nadäwani u ahänj yämiñjuk yäwänäku mominita yänpänj konäm butewaki täñpänj bänepi bian sukurewäm! ²² * Unita bureni ñode täwera nadäwut; Ämawebe yäpmanj danik-danik kadäni pähapken Tire ba Sidon ämawebe kowata ahänj yämayänj täko u irepmitpänj inä ärowani-inik api kanj-ahänen! ²³ * Täñ, Kapeneam nanik inä, Anututä kunum gänäñ api yännikñat yäpmanj ärowek yän nadäkanj? Wära! Nämoinik! In kumänj-kumänj komeken api äpmonj morenenj. Näkä kudän kudupi inken täk täñkuro u Sodom komeken ahänjuk yäwänäku ämawebe momini penjirä Anututä kome nämo awähürän. Nämo, pen kadäni karonj it yäpmanj kuk täyek. ²⁴ * Unita Juda äma in ñode täwera nadäwut; Kowata yäpmanj-yäpmanj kadäni-ken ämawebe yotpärare udewani-ken naniktä kowata waki ärowani api yäpnenj. In Sodom naniktä yäpnayänj täño u irepmitpänj ärowani pähap api yäpnenj.

* **11:12:** Luk 16:16 * **11:14:** Mal 4:5; Mat 17:10-13; Mak 9:11-13 * **11:18:** Mat 3:4 * **11:19:** Mat 9:14 * **11:21:** Jna 3:6 * **11:22:** Ais 23; Jol 3:4-8; Amo 1:9-10; Sek 9:2-4 * **11:23:** Ais 14:13-15; Stt 19:24-28 * **11:24:** Mat 10:15; Luk 10:12

Näkken äbänpän itpän-nadäk kan tənput
Luk 10:21-22

25 * Kadäni uken Jesutä nani nede iwetkuk; Nana, kunum kenta kome täno mähe mi gäka bänep täga nadän gamitat. Imata, gäk manka biñam täno me bəri äma kome täno nadäk-nadäk ärowani nikekta käbop peñ yämik täyan. Täñ, äma äpanita täñ-kwawatañ yämik täyan. 26 Nan, gäkña ude kan ahäwän yän nadänkuno udegän ahatak yäk.

27 * Ude yänpän ämawebe päke u nede yäwetkuk; Nana uwä imaka kumän-tagän näk ketna terak peñ moreñkuk. Tänpäkan äma kubätä Anutu täno nanaki näka täga nämo nadäwän tärek täkan. Nämo, Nana kubä-tägän me bəri na nadäwän tärek täkan. Ba äma kubätä ini Nana täno me bəri u nämo nadatak. Nämo, nanaki näkña-tägän nadatat. Täñ, Nanaki näkä äma ätuta Nana täno me bəri yäwoñärewayän yänpänä yäwoñäreñira Nana täno me bəri täga nadäneñ.

28 * Jesutä ude yänpän äneñi nede yäwetkuk; Ämawebe in bäräpi kotañkan nadäwätäk pähap täk täkan uwä näk-kengän äbut! Näkken äbänirä bäräpi ketäreñ tamiñira itpän-nadäk täkot. 29-30 * * Näkken äbänkan epän tamakan u bok tänpän uyaku näkño me bəri na nadäwä tärenayän. Näk orakorak mähe mi, näk bänep kwini ba äpani kuñat täyat. Näkken äbänpänä nadäwätäk ikek nämo api kuñatneñ. Bureni, epän ketjin-ken pek täyat u pipiri nämo yäk.

12

Jesu uwä Sabat täno mähe mi
Mak 2:23-3:6; Luk 6:1-11

1 * Eruk Sabat kadäni kubäken Jesu inikä t iwaräntäkiye säguom epän gänañ kuñatkuñ. Kuñattängän iwaräntäkiyetä nakta yewäwä säguom wenpän nañkuñ. 2 * Wenpän nañirä Parisi äma ätutä u yabänpän Jesu iwetkuñ; U kawut! Orekirit kadäni-ken gäwaräntäkayetä epän täkan uwä nämo tänañipän täkan. U nintäno бага man irepmitpän täkan yäk.

3 * Iweräwä Jesutä kowata nede yäwetkuk; Ude nämo! Bian oranin Devit u noriye-kät nakta yewäpän täñkuño unitäno manbiñam Anutu täno man terak nämo daniñpän nadäk täkan? 4 * Uwä nede täñkuñ; Devit u noriye-kät Anutu täno yot gänañ äronpän käräga kudupi yän yäwani u yäpmänpän nañkan noriyeta imaka, yämän nañkuñ. Täñkan käräga uwä bämop äma-tägän nänañipän nañkuñ. Äma jopitä udewani nakta yäjiwä rani upänkan Devit u noriye-kät nañkuñ. 5 * Tänpän in Baga man terak kudän täwani nede imaka nämo daniñpän nadäk täkan ba? Bämop äma uwä Sabatken kadäni kadäni kudupi yot gänañ äronpän Sabat täno бага irepmitpän epän täk täkan. Baga irepmit täkan upänkan waki täk täkan yän nämo yäwet täkan.

6 * Unita näkä nede täwera nadäwut; Inamjin-ken itat nonitä kudupi yot irepmitat. 7 * Anututä man kubä yänkuko uwä nede kudän täwani; *Gupe ijik-ijik näk naniñ oretta pek täkan unita gäripi nämo nadäk täyat.*

Ämawebetä bänep iron kädet iwarirä unita uyaku gäripi-inik nadäk täyat. Hos 6:6

In man u nadänpän yäwänäku näwaräntäknaye momini nämo no man nämo yäweräm. 8 * Nadäkan? Äma Bureni-inik uwä Sabat täno mähe mi.

* 11:25: 1Ko 1:26-29 * 11:27: Mat 28:18; Jon 3:35, 17:2; Plp 2:9; Jon 1:18, 10:15 * 11:28: Jer 31:25 * 11:29-30: Jer 6:16 * 11:29-30: 1Jo 5:3 * 12:1: Lo 23:25 * 12:2: Kis 20:10 * 12:3: 1Sml 21:1-6 * 12:4: Wkp 24:5-9 * 12:5: Nam 28:9-10 * 12:6: Mat 12:41-42; Luk 11:31-32 * 12:7: Hos 6:6; Mat 9:13 * 12:8: Mat 8:20

Jesutä Sabat kubäken äma kubä yäpän tägaŋkuk

9-10 * Ude yänpän penpen kuman kabeyä yot gänaŋ äronpän äma kubä kerikukni tängurän täwani uken irirän kaŋkuk. Kawänä Juda täno ekäni ätutä Jesu u goret kubä tänpän kaŋpän manken tena yänkaŋ iwet yabänkuŋ; Sabat kadäni-ken äma kubätä käyäm ikek yäpän täganeŋo u бага irepmirek ba nämo irepmirek? 11 * Ude yänirä Jesutä kowata node yäwetkuk; Jide? Inken nanik kubätä yawaki tepi kubätä awaŋ gänaŋ äpmonirän Sabat unita yänpän kaŋäwaräkuk täŋpek? Nämo, topmänpän wädäwek! 12 Täŋkaŋ yawak uwä imaka jopi udewani. Äma uyaku bureni. Unita Sabat kadäni-ken täŋkentäk epän uwä täga tänpän.

13 Ude yänpän äma kerikukni tängurän täwani u iwetkuk; Ketka täŋ-siwonŋa! yäk. Ude iweränä kerikukni täŋ-siwonŋa täŋirän tägaŋpän kerikukni täga udegän itkuk. 14 * Täŋirän Parisi ämatä u kaŋpän penpen päŋku kabeyä tänpän Jesu kaŋ utna yän yänpän man topuŋ.

15 * Tänpäkaŋ Jesu Baga man nadäwanitä man topuŋo u nadänpän kome u penpen kubäken kuŋkuk. Kuŋirän ämawebe mäyap iwarän täŋkuŋo u gänaŋ käyäm ikek u kudup yäpän tägaŋkuŋ. 16 * Ude tänpän ämawebe päke unitä mebärini yänahäkta yäjiwät-inik täŋkuk. 17 Ude täŋirän Profet Aisiatä man bian node kudän täŋkuko u bureni ahäŋkuk;

18 * *Nowä epän ämanata näkŋa iwoyänkut yäk.*

Nowä näkŋaken bänepna gämäni. U kaŋpän gäripi nadäk täyat.

Uterak Munapikna pen ima täŋkentän imiŋirän ämawebe Anutu täno äbot nämo tänpäni kuduptagän näkŋo kädet siwonŋi iwatta yäwetpän yäwonärek api täŋpek.

19 *Uwä yänawät-awät ba yabän kärakŋek nämo api täŋpek. Ba mani kotäk kädet miŋin-miŋin gera yänpän yäk täŋirän nämo api nadäneŋ.*

20 *Bänep kwini terak api kuŋarek.*

Uwä tepäraŋ kujat pidämi kubä nämo tokärek ba kädap täpuri iŋiŋirän nämo döpän kumneŋ.

Tänpäkaŋ epäni täŋ yäpmän kuŋirän kädet siwonŋi säkgämän api ahän morewek.

21 *Tänpän ämawebe äbot nämo tänpäni kuduptagän bänepi wäpi biŋam terakgän api wohutneŋ yäk.* *Ais 42:1-4*

Jesu mäjotä magärirän epän täk täyak yän iwetkuŋ

Mak 3:22-30; Luk 11:14-26, 12:10

22 * Tänpäkaŋ kadäni uken äma kubä mäjotä magärani kubä Jesuken yäpmän äbuŋ. Äma uwä mäjotä magärirän dapuri tumbänpän guŋ täŋkuk. Guŋ tänpän man imaka, nämo yäk täŋkukonik. Eruk äma upän Jesuken yäpmän äbäkaŋ yäpän tägaŋ-pewän dapun iŋiŋit man yänit täŋkuk. 23 Ude täŋirän ämawebe päke itkuŋo u kaŋpän kikŋutpän jäkjäk yänkuŋ. Tänpän yänkuŋ; Wära! Devit täno orani äbäkta yänkuŋo ukeno ŋo käwep yäk.

24 * Ude yänirä Parisi ämatä nadänpän node yänkuŋ; Jop yäkaŋ! Mäjo täno äma ekäni wäpi Bilisibap unitä magärirän mäjo yawat kirek täyak! yäk.

25 Ude yänirä Jesutä bänepi-ken yabänpän-nadänkaŋ yäwetkuk; Man wärani kubä täwera nadäwut; Äbot kubätä duŋ-wewek tänpänä kehäromi itneŋ ba nämo? Nämo! Ba yotpärare kubätä duŋ-wewek tänpäwä tägawek ba nämo? Ba ini buaptä duŋ-wewek tänpän ämik tänpäwä tägawek? Nämoinik! 26 Unita node

* 12:9-10: Luk 14:3 * 12:11: Luk 14:5 * 12:14: Jon 5:16 * 12:15: Mak 3:7-10 * 12:16: Mat 8:4; Mak 3:12 * 12:18: Mat 3:17 * 12:22: Mat 9:32-33 * 12:24: Mat 9:34, 10:25

tawetat; Satantä iniken ämaniye yawat kireweko uwä jide tänpän Satan täño äbot kehäromi nitek irek? U täga nämo irek! ²⁷ Intä Näkä Satan täño kehäromi terak mäjo yawat kirek täyat yän näwetkan upänkan näkä ude bureni täyat u tänpäwä intäño amajiyetä netä wäpi terak mäjo yawat kirek täkan? Satan täño wäpi terak yawat kirek täkan yän täga nämo yäneño unita jop täñ-näkñatkan unitäño mebäri kwawak ahatak! ²⁸ * Näk Anutu täño Munapiktä täñkentän naminjirän tak täyat unita ñode nadäneñ; Anututä intäjukun it yäminjirän gämoriken irit täño bureni inken ahatak ño.

²⁹ * Näk Satan täño kehäromi yäpmän äpäc täyat unitäño man wärani kubä ñode täwera nadäwut; Äma komi kubä yori gänañ irirän äma kubätä siwani yänkan päro tuñumi täga yomägarek? Nämo! Äma komi u bäyan inipän yentä keru kuroñi pädat tänpän penkan uyaku tuñumi täga yomägarek.

³⁰ * Nadäkan? Äma not nämo täñ namik täkan uwä iwan täñ namik täkan. Ba äma näkño epänta watä nämo it täkan uwä epäna yäpawak täkan. ³¹ * Unita ñode täwera nadäwut; Waki mebäri mebäri ba yänärok man mebäri mebäri näk näwet täkan unitäño momi u täga penäñi. Upänkan äma kubätä Kudupi Munapikta man waki ba yänärok man iwereko uwä momi u penäñi nämo. ³² Bureni, äma kubätä Äma Bureni-inikta yänärok man yawayän täko uwä momini u täga ärut imek. Täñ, äma kubätä Kudupi Munapikta yänärok man yawayän täko uwä momini nämoinik api ärut imek. Nämo, u pen api pat imek yäk.

Mankatä bänepka-ken jide pätak u yänahatak

³³ * Tänpän Jesutä äneñi ñode yäkgän täñkuk; In päya kubäta täga yän nadänpänä burenita udegän täga yän nadäneñ. Ba päya kubäta waki yän nadänpän burenita udegän waki yän nadäneñ. Päya täño mujipi kanpän nadänpän päya uwä täga ba waki yän nadäneñ. ³⁴ * Wa! Gämok täño äbotken nanik in jide tänpän man täga kubä yäneñ? Nämo, nadäk, äma bänepi-ken pat täyak u meni-ken kwawak pewä ahäk täkan. ³⁵ Äma täga tänpäni u bänepi-ken nadäk tägatäga unitä irit kuñat-kuñariken kädet täga pewä ahäk täkan. Täñ, äma waki tänpäni u bänepi-ken nadäk wakiwaki unitä irit kuñat-kuñariken kädet waki pewä ahäk täkan. ³⁶ Upänkan näk ñode täwera nadäwut; Ämawebe yäpmän danik-danik kadäni pähapken man waki mebäri mebäri bian yän yäpmän äbuño unita yänpän Anututä manken api tepmanpek. ³⁷ In kome terak kuñatkan man yän yäpmän kunayän täño uwä Anututä nadäwän täga ba waki api täneñ. Waki tänpänä manken api tepmanpek. Täga tänpänä Anututä api tämagurek yäk.

Kudän kudupi känayän yänkuñ

Mak 8:11-12; Luk 11:29-32

³⁸ * Jesutä man ude yaweränä Parisi ämakät Baga man yawoñärewni äma ätu itkunjo unitä Jesu man kowata ñode iwetkuñ; Yänpän-yawoñärewni! Kudän kudupi kubä mebärika kanpän nadäkta täñiri këna! yäk.

³⁹ * Ude yawäwä Jesutä yawetkuk; Wa! Waki tänpäni ämawebe äbot intä kudän kudupi kubä kakta näwet yabäkan? Upänkan kudän kudupi mebäri kubä nämo täñira känayän! Ñodegän api këneñ; Kudän bian profet Jona terak ahänjkuko udegän ahänjirän api këneñ. ⁴⁰ * Jona uwä kepma bipani

* **12:28:** Apos 10:38; 1Jo 3:8 * **12:29:** Ais 49:24; 1Jo 4:4 * **12:30:** Mak 9:40; Luk 9:50 * **12:31:** 1Ti 1:13; Hib 6:4-6, 10:26 * **12:33:** Mat 7:16-20 * **12:34:** Mat 3:7, 15:18; Mat 23:33; Luk 3:7
* **12:38:** Mat 16:1; Luk 11:16; Jon 6:30; 1Ko 1:22 * **12:39:** Mat 16:4 * **12:40:** Jna 1:17

yaräkubä gwägu tom pähap koki gänaŋ patkuk. Udegän Äma Bureni-inik uwä kepma bipani yaräkubä kome gänaŋ api pärek. ⁴¹ * Tänpäkaŋ ämawebe Ninive yotpärare-ken naniktä udegän, kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken inkät bok api itneŋ. Ämawebe uwä intäŋo momijin kwawak api pewä ahäneŋ. U jop nämo, Jonatä man yäwerän Ninive ämawebetä nadänpäŋ bänepi sukurenkuŋ. Upäŋkaŋ äma Jonatä täŋkuko u irepmitak uwä itat ŋo!

⁴² * Ba kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken kome umude käda nanik täŋo intäjukun webe unitä inkät Anutu inamiken bok itkaŋ momijin kwawak api pewän ahäneŋ. Webe unitä Juda täŋo intäjukun äma Solomon unitäŋo nadäk-nadäk ärowani yäŋahäŋirän nadäkta gäripi nadäŋkuko unita kome ban naniktä kädet käronji-inik äbuk. Tänpäkaŋ äma Solomontä täŋkuko u irepmitak uwä itat ŋo!

Ämawebe äbot u waŋ moreŋkuŋ

Luk 11:24-26

⁴³ Tänpäŋ Jesutä man äneŋi kubä ŋode yäwetgän täŋkuk; Äma äbot ŋowä ŋode bumik. Mäjo äma magärani kubätä äma u kakätäŋpen päŋku kome kuräki-ken irit bägup kodakita wäyäkŋeŋtäŋ kuŋareko upäŋkaŋ nämo kaŋ-ahäwek.

⁴⁴ Nämo kaŋ-ahäŋpäŋä yäwek; Bian itkut-ken äyänutpen kwa yäŋ yäwek. Ude yäŋpäŋ äyänutpen päŋku käwek; Irit bägup biani uwä ärutpäŋ ket urani, mähemini nämo. ⁴⁵ * Ude kaŋpäŋä noriye 7 ini bumik nämo, wakiinik, yämaguränkaŋ äbä ukengän itneŋ. Tänpäkaŋ äma uwä pengän-inik waki irekopäŋ mäden waki inikinik tänpäŋ irek yäk. Eruk, äma äbot waki ŋo äbot udegän api itneŋ.

Jesu täŋo nägät moräk u netä?

Mak 3:31-35; Luk 8:19-21

⁴⁶ * Tänpäŋ Jesu man pen yäwet irirän miŋi-kät noriye man iwetnayäŋ äbä yäman umu itsämbuŋ. ⁴⁷ Täŋirä äma kubätä Jesu iwetkuk; Ai! Meŋka notkaye man gäwetnayäŋ yäman itkaŋ gumo yäk. ⁴⁸ Yäwänä Jesutä ŋode yäŋkuk; Meŋna netä? Ba notnaye u netä? ⁴⁹ Ude yäŋpäŋ iwaräntäkiyetä itkuŋ-ken u käda ketsiwon taŋpäŋ yäŋkuk; Yabäwut! Näkŋo meŋnaye notnaye ŋo! ⁵⁰ * Ämawebe Nana kunum gänaŋ nanik täŋo man buramik täkaŋ uwä näkŋo meŋnaye notnaye ba wanotnaye bureni yäk.

13

Mujiŋi pikpik täŋo man wärani

Mak 4:1-9; Luk 8:4-8

¹ Kepma ukengän Jesu yot gänaŋ naniktä äpämaŋ päŋku gwägu gägäni-ken maŋit itkuk. ² * Maŋit irirän ämawebe äbot pähap ahäŋpäŋ tokŋewä yabäŋpäŋä gäpe terak äronkuk. Äro gäpe terak irirän ämawebe bumta gwägu pomi terak itkuŋ. ³ Irirä man wärani mebäri mebäri yäwetkuk. Yäwetkaŋ man wärani kubä ŋode yäwetgän täŋkuk; Äma kubätä ketem mujiŋi pikta epäni-ken päŋku mujiŋi täŋ-irähuttäŋ kwek. ⁴ Täŋ-irähuttäŋ kuŋirän mujiŋi ätu kädet miŋin mäneŋ. Kädet miŋin mäneŋo uwä baraktä yabäŋ ahäŋpäŋ naŋ paotneŋ. ⁵⁻⁶ Täŋkaŋ mujiŋi ätuwä kome taŋi nämo, gänaŋ umu mobä, uterak maŋ tädotneŋ. Kome u pidämigän, gänaŋ umu mobä unita jäwäri punin itkaŋ bäräneŋ tädotneŋ. Bäräneŋ tädotneŋo upäŋkaŋ edaptä yeŋpewän kubit täneŋ. ⁷ Täŋ, mujiŋi ätuwä mup waki gänaŋ mäneŋ. Mup waki gänaŋ maŋirä mup waki unitä äronpäŋ uwäk täŋpipiŋ-pewä waŋpäŋ bureni nämo pätnäŋ. ⁸ Tänpäkaŋ mujiŋi ätuwä

* **12:41:** Jna 3:5 * **12:42:** Mat 12:6; 1Kin 10:1-10 * **12:45:** 2Pi 2:20 * **12:46:** Mat 13:55

* **12:50:** Jon 15:14; Rom 8:29 * **13:2:** Luk 5:1-3

kome gакнi nikeкken mäneңo uwä täga äroneң. Äronpäң bureni ätu ähan päтneң. Ätuwä таңi bumik päтneң. Täң, ätuwä bumta päтneң.

⁹ Jesutä ude yäңpäң yäңkuk; Äma jukuni nikeктä näкңo man ңo ket nadäwut!

Jesu imata man wärani yäңpäң-yäwoңäreк täңkuk?

Mak 4:10-12; Luk 8:9-10

¹⁰ Jesutä ude yäwänä iwaräntäkiyetä ңode iwet yabäңkuң; Imata man wärani terak yäwet täyan? ¹¹ Yäwäwä ңode yäwetkuk; Anututä intäjukun itkaң yabäң yäwat epän täк täyak unitäңo manbiңam käbop irani u injingän nadäкта yäwani unita in-gänpäң täwetat. Äma ätukät nadäкта nämo. ¹² * Urita ket ңode täwera nadäwut; Äma kubätä imaka Anututä imani u yäpmäң kuңarayäң täko uwä yäpurärätpäң bumta imikta yäwani. Täң, äma ätuwä nin imaka udewani nikeк yäң nadäk täkaң upäңkaң nämo! Täңpäkaң imaka iңitkamäң yäң jop nadäk täkaң uwä yäyomägatta yäwani. ¹³ * Mebäri unitagän man wärani terak yäңpäң-yäwoңäreк täyat. Man wärani terak yäwetpewa dapuritä känayäң täңo upäңkaң nämo api kawä tärewек. Ba jukunitä nadänayäң täңo upäңkaң mebäri nämo api nadäwä tumneң. ¹⁴ * Man täwetat ңo man profet biani Aisaiatä ңode kudän täwani udegän;

Jukujin täwä api nadäneңo upäңkaң bäneпjintä nämo api nadäwä täreneң.

Dapunjintä api ijineңo upäңkaң nämo api kawä täreneң.

¹⁵ Ämawebe äbot ңo bäneпi nämo imärani. Jukuni pik täңpani ba dapurita pimiң jiwani.

Bäneпi sukureңirä uyaku yäpa tägawäpäң yepmaңpam.

Upäңkaң ude täneңtawä yäңkaң näкä täңpewa dapuritä nämo kawä tärek täkaң ba jukunitä nämo nadäwä tärek täkaң, ba bäneпitä nadäkinik nämo täк täkaң.

Ais 6:9,10

¹⁶ * Aisaiatä äma äbot ңonita ude yäңkuko upäңkaң Anututä nadäң tamiңirän inä dapunjintä kawä tärek täkaң ba jukujintä nadäwä tärek täkaң. ¹⁷ Näк bureni täwetat. Anutu täңo kehäromi kak täkaң uwä profet biani ba äma siwoңi kuңarani mäyaptä u kakta gäripi nadäk täңkuңo upäңkaң nämo kak täңkuң. Ba manbiңam apiңo intä nadäk täkaң ңo nadäкта gäripi nadäk täңkuңo upäңkaң nämo nadäk täңkuң.

Mujipi pikpik täңo man wärani unitäңo mebäri

Mak 4:14-20; Luk 8:11-15

¹⁸ Eruk notnaye, mujipi pikpik täңo man wärani täwetkuro unitäңo mebäri täwerayäң. ¹⁹ Mujipi täң-irähuttäң kuңirän kädet miңin mäneңo u jidewani? Mujipi uwä ңode; Äma kubätä Anutu täңo yewa gänaң ärokärok täңo man nämo nadäwän tumbeko uwä äma wakitä bäneпi-ken mujipi piwani u yomägat yäpmäң kweк. ²⁰ Täң, mujipi kome pidämi, gänaң umu mobä uterak mäneңo u jidewani? Uwä ңode; Äma kubätä näкңo manbiңam kudupi nadäңpäң ukengän gäripi nadäңpäң yäpmäң kuңareк. ²¹ Upäңkaң bäneпi-ken jäwäri nämo täңpani unita kadäni keräpigän ireк. Täңpäkaң näкңo manta yäңpäң ämatä yäңärok man iwerit iwan täң imiңit täңpawä, nadäkiniki bäräneң putäreweк. ²² * Täң, mujipi mup waki gänaң mäneңo u jidewani? U äma kubätä näкңo man kudupi u nadäңpäң bäneпi-ken daiңpäң yäpmäң kuңareко uwä kome täңo tuңumta nadäwätäk täңpäң monең tuңum täңbumbum unitäңo gäriptä täңikңat-pewä näкңo man kudupi u utpewän kumäңirän bureni nämo täңpek. ²³ Täң, mujipi kome gакңiken piweко u jidewani? Uwä ңode; Äma kubätä näкңo

* **13:12:** Mat 25:29; Mak 4:25; Luk 8:18, 19:26 * **13:13:** Lo 29:4 * **13:14:** Jon 12:40; Apos 28:26-27

* **13:16:** Luk 10:23-24 * **13:22:** Mat 6:19-34; Luk 12:16-21; 1Ti 6:9-10,17

man kudupi nadänpän bänepi-ken penpän täñkehärom tanpän yäpmän kuñarek. Tänpäkan äma ätuken bureni ähan pätneñ. Ätukenä tañi bumik pätneñ. Täñ, ätukenä bumta pätneñ.

Mup waki täño man wärani

²⁴ Ude yäwet paotpän äneñi man wärani kubä pen ñode yäwetkuk; Äbot Anututä intäjukun it yämiñpän yabän yäwarayän täyak uwä ñode bumik; Äma kubätä ketem mujipipän yäpmän päñku epäni-ken piwek. ²⁵ Ketem mujipi piñkan päñku parirän bipani ugän iwanitä epän uken päñku mup mujip, ketem mujipi epän mähemitä piweko ukengän täñ-irähuttän kwek. ²⁶ Ude täñpen kuñirän mujipitä imätpän kärük äbänirä mup mujip waki iwantä täñ-irähuttän kweko u bok tädotneñ. ²⁷ Tädorirä epän watä ämaniyetä u yabänpän epän mähemi iwetneñ; E! Gäk epänka-ken ketem mujipi tägänpän piñkun yäk. Piñkunopän mup waki äbäkan u jide tänpän bok ärokan? ²⁸ Yäwäwä yäwerek; Uwä iwan kubätä piñkukotä ärokan. Yäwänä iwetneñ; Mup waki u nintä dätne? ²⁹ Yäwäwä epän mähemitä yäwerek; Nämö! In mup waki dätna yäkñat ketem mujipi piwani u bok dätneñta yäk. ³⁰ * Ketem mujipi piwani bok mup waki ini bok kan ärowut. Äronirä ketem bureni yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken ketem bureni yäpani äma yäwerakan yäpmän danipän mup waki däpmänpän kädäp gänañ pewä ijiwäkan ketem bureni nakta yäwani ugänpän yotna gänañ kan pewut yän yäwerek.

Äbot Anututä yabän yäwat täyak u jidewani?

Mak 4:30-32; Luk 13:18-19

³¹ Ude yänpän man wärani kubä pen ñode yänkuk; Äbot Anututä intäjukun it yämiñpän yabän yäwat täyak u päya mujipi kubä wäpi mastat udewani. Ämatä mastat mujipi uwä epänken pik täkan. ³² Mujipi u täpuri, päya mujipi ätu täño gämori-ken itkan. Upänkan tädotpän äronkan tokän ätu yärepmit täkan, päya bumik ärok täkan. Äronpän tañi tänpän pähämi obät täk täkan. U momi terak baraktä yori täk täkan.

³³ Ude yänpän yänkuk; Man wärani kubä ñode. Äbot Anututä yabän yäwat täyak u yis udewani. Webe kubätä käräga tänpa yänkan yis täpuri yäpmänpän parawa tañi-kät awähurek. Ude täñirän yistä parawa kudup gänañ kuñatkan epäni täñpek.

³⁴ Jesutä man yäwet täñkuko uwä man wäranigän yäwet täñkuk. Man kwawak kubä nämö yänähänpän yäwet täñkukonik. ³⁵ Ude täñirän profet kubätä man ñode yänkuko u bureni ahänkuk;

Näk ämawebe man yäwerayän nadänpänä man wäranigän api yäk täñpet.

Man käbop kome ahänkuk-ken unitä it yäpmän äbuko uwä api yänähäwet. Sam 78:2

Mup waki täño man wärani unitäño mebäri

³⁶ Ude yänpän eruk Jesutä äma yepmanpän kuñ moreñirä yot gänañ äronkuk. Päro irirän iwaräntäkiyetä iwet yabänkuñ; E! Saguom epän gänañ iwantä mup mujip täñ-irähuttän kuñkuko unita mebäri yänähäwi nadäna yäk.

³⁷ Ude iweräwä yänkuk; Äma säguom mujipi piñkuko uwä Äma Bureni-inik.

³⁸ * Epäni uwä kome pähap ño. Ketem mujipi piñkuko uwä ämawebe Anututä yabän yäwat täyak. Täñ, mup waki uwä äma waki Satan täño äboriye. ³⁹ Ba iwanä, epänken mup waki piñkuko u Satan. Saguom yäpmäk-yäpmäk kadäni uwä tärek-tärek kadäni pähap. Tänpäkan ketem bureni yäpani äma uwä Anutu täño añeroniye.

* 13:30: Mat 3:12 * 13:38: 1Ko 3:9

40 * Mup waki dätpäñ kädäp-ken pewä kuñkuño uwä tärek-tärek kadäni-ken ude api ahäwek. 41-42 * * Kadäni uken Äma Bureni-iniktä aņeroniye yäwerän päñku komeni komeni ämawebe yabäñ yawat täyak u yäpmäñ daniñpäñ ämawebe kädet siwoņi yäpawak täñpani ba ämawebe wakiwaki täñpani yäpmäñpäñ kädäp pähap gänañ yepmañpä api äpmonen. Uken konäm butewaki pähap täñpäñ meni api jiwätpeñ itneñ. 43 * Täñpäkañ ämawebe Anututä inita yäpmäñ daniwayäñ täyak uwä yewani gänañ itkañ kudän siwoņi täñ yäpmäñ äbuño unitä edap ude api ijiñ-yäñeneñ. Eruk, äma jukuni nikektä näkño man ño ket nadäwut!

Tuñum säkgämän kañ-ahäwani täño man wärani

44 * Jesutä man ude yäñpäñ man wärani kubä pen ñode yäkgän täñkuk; Äma ätu Anutu täño yewa gänañ ärokta gäripi-inik nadäk täkañ uwä ñode bumik; Kadäni kubä äma kubätä epän tobät kubäken kuñatkañ tuñum säkgämän kubä ämatä bian-inik pewani u kañ-ahäwek. Kañ-ahäñpäñ yäwek; Wisikna! Näkñata korewayäñ nadätat yäk. Jide täñpäñ yäpet? Ude yäñpäñ tuñum u yäpmäñkañ kome ini ukengän äneñi käbop pewek. Eruk peñkañ päñku iniken tuñum kuduptagän ämata yämiñpäñ monen yäpek. Monen yäpmäñkañ kome, tuñum säkgämän kañ-ahäweko u inita suwañkañ tuñum uwä yäpek.

Omäk tägagämän kubä täño man wärani

45 Jesutä ude yäñpäñ man wärani kubä pen ñode yäwetgän täñkuk; Eruk, äma ätu Anutu täño yewa gänañ ärokta gäripi-inik nadäk täkañ uwä ñode bumik; Äma kubätä omäk tägatäga yäpmäkta wäyäkñek epän täñpek. 46 Kadäni kubäken äma uwä omäk tägagämän-inik kubä kañ-ahäwek. Ude kañpäñ nadäñkañ päñku iniken tuñum kudup ämata yämiñpäñ monen yäpmäñkañ päñku omäk tägagämän-inik u suwawek.

Yäk gwägu tom yäpani täño man wärani

47 Jesutä ude yäñpäñ man wärani kubä pen ñode yäwetgän täñkuk; Anututä ämawebe intäjukun it yämiñpäñ yabäñ yäwarayäñ täyak uwä ñode bumik; Ämatä yäk gwägu tom yäpani pewä gwägu gänañ äpmonjirän gwägu tom mebäri mebäri u gänañ äpmonen. 48 * Äpmonpäñ tokñeñjirä gägäni-ken wädäñ-pewä äbäñjirän tom yäpmäñ daniñpäñ gwägu tom näñpani gäpe-ken säkgämän peñkañ waki, nämo näñpani äneñi ureñ täñpä gwägu gänañ äpmonen. 49-50 * Tärektärek kadäni-ken ude api ahäwek. Uken Anutu täño aņeroniyetä komeni komeni kuñatpäñ ämawebe yäpmäñ daniñpäñ äma siwoņi kuñarani inigän peñkañ äma wakiwaki täñpani kädäp pähap gänañ ureñ täñpä api äpmonen. Uken konäm butewaki pähap täñpäñ meni api jiwätpeñ itneñ.

51 Jesutä ude yäñpäñ iwaräntäkiye yäwet yabäñkuk; In man wärani yäro u mebäri nadäwä tumäñkañ? Yäwänä yäñkuñ; Nadäna tumäñkañ yäk. 52 Ude yäñjirä yäwetkuk; Inä Anutu täño man yäñpäñ-yäwoñärek äma ude itkañ. Anututä yabäñ yawat epän täk täyak unitäño man kädetta mebäri nadäk täkañ unita in yot mähe mi kubä udewani. Yot mähe mi uwä yori gänañ äronpäñ tuñum käwut-ken nanik tuñum biani bok kodaki bok yäpmäñpäñ äbot kubä-kengän pewek. Täñpäkañ in udegän, Anutu täño man biani nadäñjit, apiño Anutu täño man kädet kodaki täwetpäñ täwoñäretat u nadäñjit täk täkañ.

Nasaret ämawebetä Jesu mäde ut imiñkuñ
Mak 6:1-6; Luk 4:22-30

* 13:40: Mat 7:16; Jon 15:6 * 13:41-42: Mat 24:31; Mat 25:31-46; Mak 13:27 * 13:41-42: Mat 8:12
* 13:43: Dan 12:3 * 13:44: Mat 19:29; Luk 14:33; Plp 3:7 * 13:48: Mat 22:9-10 * 13:49-50: Mat 13:42; Luk 13:28

⁵³* Jesu u man wärani mebäri mebäri yänkä yän paotpän yotpärare u penpen kuṅkuk. ⁵⁴* Kumaṅ päṅku ini yotpärare-ken ahänpän käbeyä yot gänaṅ äronpän Anutu täṅo man yäwetpän yäwonärek täṅirän ämawebetä nadäwä inide kubä täṅpöpän yänkuṅ; Nadäk-nadäk pähap ba kudän kudupi täkta kehäromi u de yäpuk? ⁵⁵* Unitäṅo mebäri nadäkamän. U äma jopi, yot täṅpani täṅo nanak yäk. Miṅi wäpi nadäkamän, u Maria. Noriye imaka, nadäkamän, u Jems, Joses, Saimon kenta Judas yäk. ⁵⁶Ba wanoriye ninkät penta it täkamän ṅo. Upänkaṅ imaka kudän kudupi täkta kehäromi ba nadäk-nadäk pähap u de yäpuk? ⁵⁷* Ude yänpän nadäwä waṅkuṅ. Ude täṅirä Jesutä yäwetkuk; Komeni komeni ämawebe Anutu täṅo epän äma oraṅ yämik täkaṅ upänkaṅ ini komeken nanik ba noriye miṅiye naniye u bitnäk täkaṅ.

⁵⁸Täṅpakaṅ ämawebe kome u naniktä Jesuta nadäkinik nämo täṅkaṅ bitnäwäpän kome uken kudän kudupi mäyap nämo täṅkuk.

14

Jon ume ärut yämani kumän-kumän utkuṅ

Mak 6:14-29; Luk 3:19-20, 9:7-9

¹Kadäni uken Galili kome täṅo äma ekäni wäpi Herot unitä Jesu täṅo biṅam nadänkuk. ²Nadänpän epän ämaniye ṅode yäwetkuk; Uwä Jon ume ärut yämani bian kumän-kumän utkuropän äneṅi käwep akuṅkuko unita kehäromi nikek kuṅatak yäk.

³⁻⁴* * Herottä Jon u bian kumän-kumän utkuko unitäṅo manbiṅam ṅode; Bian Herot uwä noripaki Filip täṅo webeni wäpi Herodias yomäгатkuk. Ude täṅirän Jontä iwetkuk; Ai! Notkapak webeni yomäгatan u goret täyan yän iweränpän Herottä kokwawak nadänpän epän ämaniye yäwerän keru kuroṅi pädat täṅpän päṅku komi yot gänaṅ teṅkuṅ. ⁵* Herottä Jon kumän-kumän urayän nadänkukopän ämawebetä Jon u äma täga, profet kubä yän nadänkuṅo unita umuntaṅpän nämo utkuk.

⁶Tänkukopän Herot iniken ahäk-ahäk kadäni täṅirän äṅnak-äṅnak täṅpa yänpän äma wäpi biṅam ikek uken-uken nanik yämagutkuk. Yämagut päbä yepmanpän irirä Herodias täṅo äperitä äma wäpi biṅam ikek itkuṅo u inamiken kap, kuroṅ täṅpän teṅirän kaṅkuṅ. Kaṅpän gäripi nadänpän Herottä webe gubaṅ u man kehäromi ṅode iwetkuk; ⁷Bureni gäwetat. Näkken imaka it namikaṅ u kubä nam yän yäwiwä api ganiṅ kirewet yäk. ⁸Ude yänirän webe gubaṅ uwä miṅitä pen iwerirän ṅode yänkuk; Gäk Jon kotäki madän täkṅeṅpän gwäki gäpe gänaṅ penkaṅ pengän namikaṅ wisik yän kaṅ yäwa! yäk. ⁹⁻¹¹Ude yänirän Herottä nadäwätäk täṅkuk. Upänkaṅ Anutu inamiken ba äma itkuṅo u inamiken yänkehärom taṅkuko unita epän ämaniye yäwet-pewän päṅku Jon komi yot gänaṅ irirän kotäki madän täkṅeṅpän gäpe gänaṅ penpän yäpmän päbä imiṅkuṅ. Imäkaṅ webe gubaṅ unitä miṅi Herodiasta imiṅkuk. ¹²Täṅpakaṅ Jon u kotäki madänkuṅ-ken u parirän iwaräntäkiyetä päbä yäpmän päṅku äneṅkuṅ. Äneṅkaṅ päṅku Jesu manbiṅam iwetkuṅ.

Jesutä äma 5,000ta ketem yepmän towiṅkuk

Mak 6:31-44; Luk 9:10-17; Jon 6:1-13

¹³Jesutä Jon kotäki madänkuṅo unitäṅo manbiṅam nadänkaṅ gäpe gänaṅ äronpänä kome kubäken äma nämo irani-ken inipärik irayän nadänpän kuṅkuk. Kuṅirän ämawebe Jesu ude kuk yän nadänkaṅ ämawebe uken-uken

* **13:53:** Mat 7:28 * **13:54:** Jon 7:15 * **13:55:** Jon 6:42 * **13:57:** Jon 4:44 * **14:3-4:** Mat 11:2 * **14:3-4:** Wkp 18:16; Wkp 20:21 * **14:5:** Mat 21:26

nanik yotpärareni penpen Jesutä irayän kuñkuk-ken u päñku it kireñkuñ. ¹⁴ * Täñirä kome uken ahäñpän gäpe terak naniktä äpä ämawebe äbot pähap u yabäñpän butewaki nadän yämiñkuk. Täñkañ käyäm paräm ikek yäpän tägañ moreñkuñ.

¹⁵ Ude täñ irirän kome bipänä iwaräntäkiyetä iwetkuñ; Njo jopi-ken itkamän. Iritna kome bipayän täyak. Unita ämawebe njo yepmanpi ini komen komen kuñpän ketem yäpmäñpän nanput yäk. ¹⁶ Ude yäwäwä Jesutä yänkuk; A! Imata kut yän yäwetkañ? Injin yepmän towiwurä! ¹⁷ Ude yäweränä yänkuñ; Ninä kārāga 5kät gwägu tom yarä-gänpän injtkamän yäk.

¹⁸ Ude iweräwä Jesutä yäwetkuk; U näka namut yäk. ¹⁹ * Ude yänpän ämawebe yäwet-pewän wädan gänañ manit yäpmän kuñkuñ. Täñirä kārāga 5 u ba gwägu tom yarä u yäpmäñpän kunum terak doranpän ketemta Anutu bänep täga man iwetkuk. Bänep täga man iwetkañ ketem u tokätpän yäpmän daninpän iwaräntäkiyeta yämiñkuk. Yämänkañ unitä yäpmäñpän ämawebe päke unita yämiñtän kuñkuñ. ²⁰ * Täñpäkañ ämawebe kudup nanpä koki täñpäpän ätu jop penkuñ. Täñpäkañ jop patkuño u yäpmäñpän yäk 12 ude daiwä tokneñkuñ. ²¹ Ämawebe Jesutä yepmän towiñkuko uwä 5,000 ude. Täñpäkañ u äma ekäni-gänpän daniwani, webe ironi-kät nämo.

Jesutä gwägu terak yentän kuñkuk
Mak 6:45-56; Jon 6:16-21

²²⁻²³ * Eruk, Jesutä iwaräntäkiye yäniñ kireñpewän gäpe terak äroman gwägu udude kända intäjukun kuñkuñ. Kuñirä Jesutä ämawebe yepmanpän kuñ moreñirä Jesu inigän pom terak äronpän nani-kät man yänpän-nadäk täñkumän. Ude täñ irirän kome bipmäñirän Jesu inigän-inik itkuk. ²⁴ Täñpän kañkuk; Gäpe iwaräntäkiyetä yäpmän kuñkuño u kumañ gwägu bämopi-ken ahänkuk. Ahänirän gäpetä kwayän täñkuk kända mäniñ täñi pähaptä äbuk. Täñirän gwägutä täñi tokätpän gäpe gänañ äpmonpayän täñkuk. Ude täñirän kuna yäkñat pipiri pähap täñkuñ.

²⁵⁻²⁶ * Bipani karon pipiri pähap ude täñ irirä kome yäñeñkuk. Yäñewänä iwaräntäkiye pen ude täñ irirä Jesutä yabäñpän gwägu terak yentän kuñirän bankentä kañpän yänkuñ; Yäke-e! Mäjo kubä äbatak! yän yänpän kähän yänkuñ. ²⁷ Ude yänirä Jesutä yäniñ bitnäñpän yäwetkuk; Umuntäneño. Näkña äretat yäk. ²⁸ Ude yäwänä Pitatä nadänpän iwetkuk; Ekänina! Gäkña äbänpänä yäwikañ näk gwägu terak gäk äbätan udegän ärewa! yäk. ²⁹ * Yäwänä Jesutä iwetkuk; Äbiwä! yäk. Äbi yän iweränkañ Pitatä gäpe terak naniktä äpämañ gwägu terak yentän Jesutä itkuk-ken kuñkuk. ³⁰ Yentän kuñtängän mäniñ pähap piänirän gwägu tokärän kañkañ umuntanpän gwägu gänañ äpmonpayän täñkuk. Täñpän gera yänkuk; Wära! Ekäni gäk nepmäñit yäk. ³¹ * Yäwänä uterakgän Jesutä keru inipän iwetkuk; Gäk nadäk-nadäkka äreyäwani! Imata bänep yarä nitek peyan?

³² Ude iwetpän injiränkä gäpe terak äronirän mäniñ u bitnäñkuk. ³³ * Täñirän äma gäpe terak itkuño unitä Jesu gämori-ken gukut imäpmok täñpän iniñ oretkuñ. Täñpän njo iwetkuñ; Gäk Anutu täñi ironi bureni-inik! yäk.

³⁴ Eruk ude täñpän gwägu irepmitpän Genesaret kome gwägu gägäni-ken ahänkuñ. ³⁵ Ahänpän irirä ämawebe ätu Jesu kañpän nadänpän man pewä yäpmän yotpärare it yäpmän kuñkuño ude kuñatkuk. Kuñarirän ämawebe käyäm

* **14:14:** Mat 9:36 * **14:19:** Mat 15:35-39; Mak 8:6-10 * **14:20:** 2Kin 4:44 * **14:22-23:** Luk 6:12, 9:28 * **14:25-26:** Luk 24:37 * **14:29:** Jon 21:7 * **14:31:** Mat 8:26 * **14:33:** Mak 4:39

ikek yāṅ-yākṅat yāpmāṅ Jesuken äbuṅ. ³⁶* Äbāṅpāṅ Jesu butewaki man ṅode iwetkuṅ; Nadāṅ yāmiṅiri tekka moräkigän inṅirirä käyāmi paorut yāṅ iwetkuṅ. Ude iwerä nadāṅ yāmiṅirän käyām ikek teki moräkigän inṅitkuṅo u kudup tägaṅ moreṅkuṅ.

15

Ketemtä bānepnin nāmo täṅpān wak tākaṅ

Mak 7:1-23

¹ Kadäni uken Jerusalem yotpārare-ken nanik Parisi ba Baga man yāwoṅārewani äma ätutä Jesuken ahāṅpāṅ ṅode iwet yabāṅkuṅ; ²* Gäwaräntäkaye imata oraniye täṅo man kädet irepmit tākaṅ? U ketem nāna yāṅpāṅ kerī nāmo ärutkaṅ jop yāpmāṅpāṅ nak tākaṅ yāk.

³Ude yāwāwä Jesutä kowata ṅode yāwetkuk; In imata orajiye täṅo man kädet iwatpāṅ Anutu täṅo бага man irepmit tākaṅ? ⁴* Anututä bian ṅode yāṅkuk; Gäk meṅka nanka oraṅ yāmen. Ba kubä ṅode; Äma kubätä miṅi nani yebewänä kumāṅ-kumāṅ utneṅ. ⁵Inä man bureni u nadākaṅ upāṅkaṅ u mäde ut imiṅpāṅ ṅode yāk tākaṅ; Äma kubätä imaka täga kubätä miṅi nani täṅkentāṅ yämikta yāwekopāṅ ṅode yāwerek; ṅo ekta tamiṅāṅpāṅ ek jop irirän Anututa biṅam peyat yāṅ yāwerek. Wa! Miṅi nani nāmo nadāṅ yāmiṅpāṅ ude yāweko uwä in täga täyan yāṅ iwetneṅ. ⁶In ude täṅpāṅ Anutu täṅo man yāpmāṅ äpāṅkaṅ inṅinken man meham tāk tākaṅ. ⁷Jop manman yāwani inta profet biani kubä wāpi Aisaia unitä man Anututä nadäk-nadäki-ken peṅirän ṅode yāṅkuko uwä bureni ahätak;

⁸⁻⁹Äma äbot ṅo menitä näk naniṅ oret tākaṅ upāṅkaṅ bānepitä näka bitnäk tākaṅ.

Äma täṅo бага mangän iwat tākaṅ unita naniṅ orerirä näk nāmo nadāṅ yāmik täyat. *Ais 29:13*

¹⁰Jesutä man ude yāṅpāṅ ämawebe ätu yāṅ yāṅ-yākṅat päbä yepmanpāṅ yāwetkuk; Man ket ṅode täwera nadāwä tärewut; ¹¹* Imaka mejin gānaṅ äpmok tākaṅ unitä bānepjin nāmo täṅpānwak tākaṅ. Imaka bānepjin-ken naniktä äbāmaṅ mejin-ken äbäk täyak unitä täṅpewän bānepjin wak tākaṅ. ¹²Ude yāwänä iwaräntäkiyetä dubini-ken kuṅpāṅ iwetkuṅ; Gäk nadātan? Gäk man u yāṅiri Parisi ämatä nadāṅpāṅ gäka kokwawak nadākaṅ yāk.

¹³Ude yāṅirä Jesutä yāṅkuk; Päya kudup Nana kunum gānaṅ naniktä nāmo piṅkuko uwä däyamāṅpāṅ api buṅārek. ¹⁴* In Parisi äma mäde ut yämik tākot. Uwä dapuri tumbanitä noriye dapuri tumbani kädet yāwoṅārek tākaṅ. Upāṅkaṅ äma dapuri tumbani yarätä kerī kowat inṅirän täṅkaṅä kuṅtāṅgän awaṅ gānaṅ bok äpmoden yāk. ¹⁵Jesutä ude yāwänä Pitatä iwetkuk; Gäk man wārani niwetan unitāṅo mebäri yāwi nadāna yāk.

¹⁶Yāwänä Jesutä yāṅkuk; Ai! In udegän, man yāṅira nāmo nadāwä tumäk tākaṅ. ¹⁷Mebäri ṅode nāmo käwep nadäk tākaṅ; Mejintä imaka naṅirä kokjin gānaṅ päpmo ini irani-ken itkaṅä käderi-kengän äpāmaṅ kuk tākaṅ. ¹⁸Täṅpākaṅ imaka waki bānepjintä nadäk tākaṅ unitä bānepjin täṅpānwak tākaṅ. ¹⁹* Äma bānepitä imaka wakiwaki ṅode pewän ahäk tākaṅ; Nadāwāwak, ämik, kubokäret, kubo, äma yāniṅ wārät man, ba jop manman. ²⁰Imaka udewanitä Anutu inamiken täṅpewän wak täyak yāk. Täṅpākaṅ ketjin nāmo ärutkaṅ ketem piṅitpāṅ nak tākaṅ unitä bānepjin nāmo täṅpānwak tākaṅ yāk.

* **14:36:** Mat 9:20-21; Mak 5:27-28; Luk 8:44 * **15:2:** Luk 11:38 * **15:4:** Kis 20:12; Kis 21:17; Lo 5:16 * **15:11:** Mat 12:34 * **15:14:** Mat 23:16,24; Luk 6:39; Rom 2:19 * **15:19:** Stt 8:21; Mat 12:34

*Kenan webe kubätä Jesuta nadäkinik täñ imiñkuk**Mak 7:24-30*

²¹ Jesutä ude yäñpäñ kome u penpeñ Kenan kome, yotpärare yarä wäpi Tire kenta Sidon itkumän-ken ukäda kuñkuk. ²² Päñku irirän guñ äbotken nanik webe kubä, kome uken nanik unitä päbä Jesuta gera ñode yäñkuk; Ekäni! Gäk Devit täño oranitä näka butewaki nadäñ nam! Näkño äpetnawä mäjo kubätä kotawänkañ komi pähap nadäñ it täyak yäk. ²³ Ude yäwänä Jesutä nadäñpäñ man kowata kubä nämo iwetkuk. Ude täñirän iwaräntäkiyetä Jesu dubini-ken kuñpäñ iwetkuñ; Gäk webe ño yäñ iwatpewi kwän! U yäñ-urukuruk yäñtäñ niwatak yäk.

²⁴* Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Anutu Nantä näk Isrel äma äbot, pen awähutpen kuñarani, ugänpäñ täñkentäktä näwerän äput yäk. ²⁵ Täñpäkañ webe u ehutpäñ äbä Jesu dubini-ken gukut imäpmok täñpäñ yäñkuk; Ekäni, gäk jop waki täñkentäñ nam! ²⁶ Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Nanak täño ketem yäyomägatpäñ aña yämiwä nämo tägawek. ²⁷ Ude iweränä webe unitä iwetkuk; Bureni yäyan upäñkañ aña mähemiyetä ketem nañkañ kokoki pewä mañirä jop waki nak täkañ yäk. ²⁸* Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Wanotna, nadäkinikka tañi! Unita näwet yabätan udegän täñ gamitat. Ude yäñirän uterakgän äperi tägañkuk.

*Jesutä ämawebe käyäm ikek mäyap yäpäñ tägañkuñ**Mak 7:31-37*

²⁹* Ude täñpäñ Jesu kome u penpeñ Galili gwägu-ken päñku pom kubä terak päro mañit itkuk. ³⁰ Mañit irirän ämawebe bumta Jesu känäyän äbuñ. U käyäm mebäri mebäri ñode täñpani yäñ-yäkñat yäpmäñ äbä Jesu dubini-ken yepmañkuñ; Kuroñi waki, dapuri tumbani, kwäyähäneñ täñpani ba man nämo yäwani ba käyäm ikek ätu Jesu dubini-ken yäpmäñ äbäñirä Jesutä kudup yäpäñ tägañkuñ. ³¹* Yäpäñ tägawäpäñ yepmañpäñ man nämo yäwanitä man yäñkuñ. Ba kwäyähäneñ täñpanitä kädet ini kuñatkuñ. Täñpäñ äma kehäromini nämotä kehäromi yäpuñ. Ba dapuri tumbanitä dapun ijiñkuñ. Ude täñpäkañ ämawebe päke unitä yabäñpäñ jäkjäk yäñpäñ nadäwätäk pähap täñkuñ. Ude täñpäñ Isrel nanik täño Anutu bumta iniñ oretkuñ.

*Jesutä äma 4,000ta ketem yepmäñ towiñkuk**Mak 8:1-10*

³²* Täñpäkañ Jesu uwä iwaräntäkiye yäñ-yäkñat päbä yepmañpäñ yäwetkuk; Näk ämawebe päke ñonita butewaki nadätat. Ninkät kepma yaräkubä it yäpmäñ abäñkä nakta bumta yekañ. Täñirä jop yepmana päñku kädet miñin nakta kumneñ yäñpäñ nadäwätäk täyat yäk. ³³ Ude yäwänä iwaräntäkiyetä iwetkuñ; Kome jopi-ken ñodeken ketem deken yäpmäñpäñ äma äbot pähap ñodewani yepmäñ towina nañ tokñeneñ? ³⁴ Ude iweräwä Jesutä yäwet yabäñkuk; Injinken däkum jide itkañ? Yäwänä iwetkuñ; Käräga 7kät gwägu tom yarä yäk.

³⁵ Ude iwerä nadäñkañ ämawebe päke u yäwet-pewän mañit yäpmäñ kuñkuñ. ³⁶ Ude täñirä käräga 7 ukät gwägu tom yarä u yäpmäñpäñ Anutu-ken bänep täga man yäñpäñ iwaräntäkiyeta yämiñkuk. Yämänkañ unitä yäpmäñ danipäñ ämawebe päke unita yämiñ yäpmäñ kuñkuñ. ³⁷ Yämäkañ ämawebe päke u nañpä koki täñpäpäñ ätu jop penkuñ. Jop patkuño u yäpmäñpäñ yäk 7 ude daiwä tokñenkuñ. ³⁸ Täñpäkañ äma ketem nañkuño u 4,000 udetä nañkuñ. Webe ironi-kät nämo daniwani. ³⁹ Eruk ude täñkañ ämawebe u yepmañpäñ kuñirä Jesu ini uwä gäpe terak äroman kuñtäñgän Magadan komeken ahäñkuk.

* **15:24:** Mat 10:6 * **15:28:** Mat 8:10,13 * **15:29:** Mak 7:31 * **15:31:** Mak 7:37 * **15:32:** Mat 14:14

16

Kudän kudupi kakta äneji yänkuḡ
Mak 8:11-13; Luk 11:29, 12:54-56

¹ * Eruk Magadan komeken ahänpän irirän Parisi ämakät äma Satyusi äbotken nanik ätutä äbänpän Jesutä goret kubä tänpän kaḡpän manken kaḡ tenayän nadänpän peḡ iwetkuḡ; Ai! Gäk kudän kudupi kubä täḡiri kaḡpän Anututä gepmanpän äpun yän nadäna! yäk. ² Ude yäwäwä yäwetkuk; In kome täḡo kudän ḡode yabänpän-nadäk täkaḡ; Bipäda kome gämäni iḡḡirän kwep edap api iḡiwek yän yäk täkaḡ. ³ Ba yänewänkaḡ tamimaḡ gubam kubiri gwägärirän iwän taḡi tawayän yän yäk täkaḡ. Tänpän in kome täḡo kudän jopi udewani yabänpän-nadäk täkaḡ upänkaḡ näk kudän kudupi täḡ yäpmän äburo unitäḡo mebäri imata nämo kaḡpän nadäk täkaḡ? ⁴ * In nadäkaḡ? Waki täḡpani ämawebe äbot intä kudän kudupi yabäkta näwet yabäk täkaḡ. Upänkaḡ kudän kudupi mebäri kubä nämo täḡira känäyän! Nämo, kudän bian profet Jona terak ahänḡkuko udegän ahänḡirän api käneḡ.

Äma täḡo nadäk wakita dapun ket täk täkot
Mak 8:14-21

⁵ Tänpän iwaräntäkiye käreḡa däkuḡ guḡ taḡpän peḡpeḡ Jesu-kät gäpe terak äronpeḡ gwäḡu kuḡḡi udude käda kuḡkuḡ. ⁶ * Pänku itkaḡ Jesutä yäwetkuk; In Parisi ämakät Satyusi äbotken nanik täḡo yista ket nadänpän kaḡ kuḡarut! ⁷ Ude yäwänä iwaräntäkiyetä näwetgäwet ḡode tänpän yänkuḡ; Yista yäyak u imata yäyak? Käreḡa guḡ taḡpän peḡpeḡ äbämäḡo unita käwep nadänpän niwetak yäk.

⁸ Man ude yänirä Jesutä nadänpän yäwetkuk; Wa! Nadäkinikjin kwini. In imata käreḡa peḡpeḡ äbäḡo unita man yänpän-nadäk täkaḡ? Unita nämo yäyat. ⁹ * Näkä imaka bian täḡkuro unita täḡguḡ täkaḡ ba? In imata guḡ taḡpän näwetgäwet täkaḡ? Näk käreḡa 5 upän äma 5,000 ketem yepmäḡ towiwa naḡpä täḡawäpän ketem jop patkuḡo u yäk jide daiwä tokḡeḡkuḡ? ¹⁰ * Ba käreḡa 7 upän äma 4,000 yepmäḡ towiḡira naḡpä koki tänpäpän ketem jop patkuḡo u yäk jide daiwä tokḡeḡkuḡ? ¹¹ Unita in imata nämo nadäwä tärekaḡ? Näk yis yäro uwä käreḡata nämo täwetat. Parisi ämakät Satyusi äbotken nanik täḡo kädet kuḡat-kuḡatta yänpän yis terak utpän täwetat. Äma u nämo yäwarän täneḡ yänpän man u täwetat. Unitäḡo nadäk-nadäk waki unita ket kaḡiwatpän kaḡ kuḡarut yän ude nadänpän täwetat. ¹² Man ude yäweränkaḡ eruk nadäwä tärewäpän yänkuḡ; Bureni! Yis, käreḡa-kät awähurani unita nämo niwetak. Parisi ämakät Satyusi äbot täḡo man yäkyäki ba kädet kuḡat-kuḡarita ket kaḡiwatpän kaḡ kuḡarut yän yänpän niwetak yäk.

Pitatä Jesu täḡo mebäri yänahänḡkuk
Mak 8:27-30; Luk 9:22-27

¹³ Jesutä ude yänpän iwaräntäkiye yän-yäkḡat yäpmän Sisaria Pilipai komeken kuḡkuk. Kuḡtäḡgän Jesutä kädet miḡin iwaräntäkiye ḡode yäwet yabänḡkuk; Ämawebetä Äma Bureni-inikta netä yän iwet täkaḡ? ¹⁴ * Yäwänä iwetkuḡ; Ätutäwä Jon, ume ärut yämani yän yäk täkaḡ. Ba ätutäwä profet biani Elaija yän yäk täkaḡ. Täḡ, ätutäwä Jeremaia ba profet biani ätu uken nanik kubä yän yäk täkaḡ yäk.

¹⁵ Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Tänpäkaḡ inḡinä näkawä netä yän yäk täkaḡ?
¹⁶ * Yäwänä Saimon-Pita unitä iwetkuk; Gäk Kristo, Anutu Irit Mähemi unitäḡo

* **16:1:** Mat 12:38; Luk 11:16 * **16:4:** Mat 12:39; Luk 11:29 * **16:6:** Luk 12:1 * **16:9:** Mat 14:17-21 * **16:10:** Mat 15:34-38 * **16:14:** Mat 14:1-2; Mak 6:14-15; Luk 9:7-8 * **16:16:** Jon 6:69

nanaki yāŋ iwetkuk. ¹⁷ * Yāwānā Jesutā ŋode iwetkuk; Saimon, Jona tāŋo nanaki, gāka gāripi nadātat! Nadāk-nadākka uwā āmaken naniktā nāmo ahātak. Nana kunum gānaŋ naniktā yāŋkwawa tāŋ gamitak. ¹⁸ * Ude yāŋpāŋ iwetkuk; Bureni ŋode gāwera nadā; Wāpka Pita yāŋ gāwet tākaŋ u mebāri mobā unita gākā terak ābotnaye yepmaŋpa kehāromi irirā āma waki tāŋo kehāromitā nāmo api dāpek. ¹⁹ * Tāŋpāŋ nāk Anutu tāŋo kaŋiwat yewa unitāŋo yāma dārani tāŋo ki api gamet. Ude tāŋkaŋā gākā imaka kubā kome terak nāmo yāniŋ kireŋiri Anututā kunum gānaŋ udegān nāmo api yāniŋ kirewek. Tāŋ, gākā imaka kubā kome terak yāniŋ kireŋiri Anututā kunum gānaŋ udegān api yāniŋ kirewek yāk. ²⁰ * Ude yāŋpāŋ iwarāntākiye yājiwāt man kehāromi ŋode yāwetkuk; Intā nāka Anutu tāŋo iwoyāwani āma Kristo yāŋ āmawebe nāmoinik yāwetneŋ.

Jesutā nāk api kumbet yāŋ yāŋkuk

Mak 8:31–9:1; Luk 9:22-27

²¹ Kadāni uken Jesutā yāput peŋpāŋ imaka ahāŋ imikta yāŋ imani unita iwarāntākiye yāwetkuk; Nāk komi pāhap api nadāwet. Tāŋpākaŋ Juda tāŋo āma ekāni ba bāmop āma intājukun tāŋpani-kāt Baga man yāwoŋārewani āmatā māde api ut namineŋ. Tāŋkaŋ nutpāŋ ānenayāŋ tāŋopāŋ kepma yarākubā tāreŋirān kodak taŋpāŋ āneŋi api akwet.

²² Ude yāwerānā Pitatā Jesu inipārik yāŋiŋat pāŋku ibeŋpāŋ yāŋkuk; Ekāni, Anututā tāŋkentāŋ gamiŋirān imaka udewani nāmoinik api ahāŋ gamek yāk. ²³ Yāwānā āyānutpāŋ Pita ŋode iwetkuk; Satan, gāk kewe! Gāk kādet tāŋpipiŋ nameno! Nabā kātāŋpeŋ ku! Gāk man yāyan uwā Anutu-ken nanikpāŋ nāmo yāyan. Uwā āma gākŋaken mangānpāŋ nāwetan yāŋ iwetkuk.

²⁴ * Tāŋpākaŋ Jesutā iwarāntākiye ŋode yāwetkuk; Āma kubātā nāk nāwarayāŋ nadāŋpāŋā iniken bānep nadāk-nadāki māde ut imiŋpāŋ bārāpi nākā kot-awayāŋ tāyat udegān pāya kwakāpi buramiŋkaŋ gwāk pimiŋpāŋ kaŋ nāwarān.

²⁵ * Tāŋpākaŋ, āma kubātā sākgāmān kaŋ irayāŋ nadāŋkaŋ iniken irit kuŋat-kuŋarita iyap taŋpāŋā u api paorek. Upāŋkaŋ āma kubātā nāka yāŋpāŋ irit kuŋat-kuŋari iniŋ kirewayāŋ tāko uwā irit tāga api kaŋ-ahāwek. ²⁶ * Tāŋ, āma kubātā kome tāŋo imaka kudup peŋ bāyaŋpāŋ yāpmāŋ kuŋarayāŋ tāko uwā kumāŋirān imaka imakani unitā irit kehāromi kakta tāga nāmo api tāŋkentāŋ imineŋ. Unitā irit kehāromi kaŋ-ahākta imatākenpāŋ tāga suwawek? Nāmoinik!

²⁷ * Jesutā ude yāŋpāŋ āneŋi ŋode yāŋkuk; Āma Bureni-inikā nani tāŋo epmāget kudān ikek kudupi aŋeroniye-kāt api āpneŋ. Āpāŋpāŋ āmawebe kuduptagān kādet jide jide tāŋpeŋ kuŋat tākaŋ uterakgān kowata api yāmek.

²⁸ Nāk bureni tāwera nadāwut; Itkaŋ ŋo inken nanik ātu nāmo kumāŋirā Āma Bureni-inik intājukun āma tāŋo kudān ikek āpāŋirān api kaŋpāŋ nadāneŋ yāŋ yāwetkuk.

17

Jesu gupi inide kubā ahāŋkuk

Mak 9:2-13; Luk 9:28-36

¹ Eruk Jesu kepma 6 ude it yāpmāŋ kuŋtāŋgān Pitakāt noripakiyat Jems Jon u yāŋ-yākŋat yāpmāŋ pom kubā terak āroŋkuk. Uken pāro inigān itkuŋ. ² * Itpāŋ kaŋirā Jesu gupi inide kubā ahāŋkuk. Inami dapuntā edap dapuri tāŋo peŋyāŋek ude āworeŋkuk. Teki imaka paki inikinik tāŋpāŋ āgo weŋkuk. ³ Ude

* **16:17:** Mat 17:5; Gal 1:15-16 * **16:18:** Jon 1:42; Efe 2:20 * **16:19:** Mat 18:18; Jon 20:23
 * **16:20:** Mat 17:9; Mak 9:9 * **16:24:** Mat 10:38; Luk 14:27 * **16:25:** Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25 * **16:26:** Mat 4:8-9 * **16:27:** Mat 25:31; Sam 62:12; Snd 24:12; Rom 2:6; Rev 22:12 * **17:2:** 2Pi 1:16-18

ahänjirän yabänkuḡ; Profet bian irani yarä, Moses kenta Elaija inami terak ini ugän ahänpän itkumän. ⁴Yarä uwä ahänpän Jesu-kät man yänpän-nadäk täñjirä Pitatä Jesu iwetkuk; Ekäni, itkamän ñonita oretoret takamän yäk. Unita gäkä yäwikanḡ yottaba yaräkubä kaḡ täñpa yäk. Gäka kubä, Mosesta kubä, Elaijata kubä yäk.

⁵ * Ude yän irirän pengän gubam penyänek ikek kubätä äpä uwäk täñpän yepmanḡkuk. Uwäk täñpän yepmanjirän gubam gänaḡ man kubä ñode ahänkuk; Ñowä näkño nanakna bureni-inik. U kaḡpän gäripi-inik nadäk täyat unita in unitäño man kaḡ buramik täñput yän yäwetkuk. ⁶ Eruk iwaräntäkiye yaräkubä unitä man u nadänpän umuntaḡkaḡ kome terak päñku inami yäpä äpmonḡpäpän patkaḡ bumta kwainḡkuḡ. ⁷ Ude täñjirä Jesu dubini-ken kuḡpän yepmäñit täñpän yäwetkuk; In umuntäneño! Akuwut! ⁸ Yäwänä iwaräntäkiye u dapuri ijiwä kwäpän Jesu inigän irirän kaḡkuḡ. ⁹ * Ude täñkaḡ pom terak naniktä äpäñit äpäñit Jesutä jukuman ñode yäwetkuk; Imaka kudupi kakaḡ unitäño manbinam äma ätu pengän nämo yäwetneḡ. Äma Bureni-inik kumbani-ken naniktä kodak täñpän akwänkaḡ kaḡ yäwerut yäk.

¹⁰ * Ude yäweränä iwaräntäkiyetä iwet yabänkuḡ; Baga man yäwoñärewani äma imata ñode yäk täkaḡ? Elaijata jukun ahäwänkaḡ Anutu täño iwoyäwani äma Kristo u mäden api ahäwek.

¹¹ Iweräwä Jesutä kowata ñode yänkuk; Elaijata jukun ahäwänkaḡ Kristo mäden api ahäwek yän yäk täkaḡ u täga yäk täkaḡ. Unita bureni ñode täwetat; Elaija uku ahänkuk. Ahänpän Kristo ahäwayän täko unita kädet täwit iminḡkuk.

¹² * Ahänpän irirän nämo kaḡpän nadänkaḡ kudän waki mäyap täñ iminḡkuḡ. Täñkuḡo Äma Bureni-inikta udegän komi mäyap api täñ imineḡ. ¹³ * Jesutä ude yäweränkaḡ nadäwä tumbuḡ; Elaijata yäyak uwä Jon ume ärut yämanita yäyak yän nadänkuḡ.

Iwaräntäkiyetä täñpä waḡkuḡ

Mak 9:14-29; Luk 9:37-42

¹⁴ Eruk pom terak naniktä äpäñpän ämawebe itkuḡ-ken u ahänjirä äma kubätä päbä Jesu dubini-ken gwäjin äpmonḡpäñ iwetkuk; ¹⁵ Ekäni, gäk nanaknata butewaki nadän imi yäk. U täñguḡguḡ täñpän maḡ-patäbotkaḡ kädäp gänaḡ ba ume gänaḡ äpmok täyak. ¹⁶ Ude täñjirän nanakna yäpmän gäwaräntäkaye-ken äbänjira yäpna tägawut yänkaḡ täñpä waḡ yäk. ¹⁷ * Yäwänä Jesutä gaḡjani nadänpän ñode yänkuk; Wa! In bänepjin gwäjin ärowani. Nadäkinikjin nämo! Jidegän api nadäwä tumneḡ? Äma in udewani-kät wari kuḡatta nämo nekaḡ! Ude yänpän äma u iwetkuk; Eruk, ironḡi uwä yäpmän äbi! ¹⁸ Ude yäwänä ironḡi u yäpmän äbänjirän mäjo ibenḡpewän nanak u kakätänḡpeḡ kuḡkuk. Kakätänḡpeḡ kuḡjirän tägaḡpän itkuk.

¹⁹ * Täñjirän iwaräntäkiyetä Jesu inigän irirän iwet yabänkuḡ; Nin imata mäjo u iwat kirekta täna wawäpän pemän? ²⁰⁻²¹ * Yäwäwä yäwetkuk; Nadäkinikjin täpuri-inik unita täñpä waḡ yäk. Näk bureni täwetat; Nadäkinik bureni u imaka kubä kehäromi nitek. Nadäkinikjin bureni, bak mujip udewani täpuri ireko uwä pom ño ñode iwetneḡ; Wädän udu ku! Iweräwä man buraminḡpän täga wädän kwek. Nadäkinikjin täpuri it tameko uwä imaka kubä täñpäwä bureni nämowä nämo ahäwek.

* **17:5:** Sam 2:7; Ais 42:1; Mat 3:17; Mak 1:11; Luk 3:22; Lo 18:15 * **17:9:** Mat 16:20 * **17:10:** Mal 4:5 * **17:12:** Mat 11:14, 14:10 * **17:13:** Luk 1:17 * **17:17:** Lo 32:5,20; Jon 14:9 * **17:19:** Mat 10:1 * **17:20-21:** Mat 21:21; Mak 11:23; Luk 17:6; 1Ko 13:2

22 * Jesutä ude yäwetpän pärku Galili komeken iwaräntäkiye-kät käbeyä tänpän yäwetkuk; Kadäni käroni nämo iritna äma kubätä Äma Bureni-inik jop nadän äma keru terak api pewek. 23 Penjirän kumän-kumän utpän änenjirä kepma yarakubä tärenjirän api akwek yäk. Ude yäwän nadänpän iwaräntäkiye butewaki pähap nadänkuñ.

Jesu takis monen pekta manbinjam yäwetkuk

24 * Tänpän äyänutpen Kapeneam yotpärare-ken kuñirä kudupi yot tänkentäktä takis monen yäpani äma ätutä äbänpän Pita node iwet yabänkuñ; Täwönjäre ämajintä kudupi yot täno takis monen pek täyak ba nämo pek täyak? 25 Yäwäwä Pitatä yäwetkuk; U pek täyak! yäk. Ude yänpän yot Jesutä itkuk-ken u äronpän man nämo iwerirän Jesutä Pita pengän iwet yabänkuk; Saimon, gäk jide nadätan? Kome täno intäjukun ämatä iniken epän tänkentäktä takis monen yäpmäk täkan u netä keru-ken nanik yäpmäk täkan? Iniken mähemiye-ken nanik bok yäpmäk täkan ba ämawebe gägäni täno-gänpän yäpmäk täkan? Jide nadätan?

26 Yäwänä Pitatä iwetkuk; Ämawebe gägäni täno-gänpän yäpmäk täkan, iniken mähemiye-ken nanik nämo yäpmäk täkan yäk. Pitatä ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Täga yäyan, iniken mähemiye uwä takis monen nämo pek täkan. U jop it täkan. 27 Upänkan ninta nadäwä wak täñ nimineño udetä gwägu-ken kuñkan gwägu tom kubä pengän wabiwayän täyan u wädänpän yäpmänkan meni yäpmän anenpän monen kubä kanpän ninek-tagän yänpän monen u takis yäpani äma unita kan yämi.

18

In nanak täpuri ude bumik kuñatnen

Mak 9:33-37; Luk 9:46-48

1 * Kepma uken Jesu täno iwaräntäkiyetä Jesuken kuñpän node iwet yabänkuñ; Anutu täno kanjwat yewa gänan netätä intäjukun tänpän itak? 2 Eruk ude yänjirä Jesutä nanak täpuri kubä yänpewän äbänpän bämopi-ken tenkuk. 3 * Tenpän node yäwetkuk; Näk bureni täwetat. In injinta nadäwä äpani tänpäpän nanak täpuri nodewani bumik nämo kuñatnayän täkan uwä Anutu täno kanjwat yewa gänan nämo inik api äronen. 4 Tänpäkan äma kubätä iniken gupi ba nadäk-nadäki yäpmän äpänpän nanak täpuri bämopjin-ken itak nodewani bumik kuñarayän täyak uwä Anutu täno kanjwat yewa gänan intäjukun äma ude tänpän api irek.

5 * Täñkan äneni node yäwetgän tänkuk; In nadäkan? Äma kubätä näka nadänpän nanak täpuri nodewani kubäta oran imayän täyak uwä näka udegän api oran namek. 6 * Upänkan äma kubätä nanak nodewani nadäkiniki näkken pek täkan u yän-yäkñat-pewän momi täneño uwä äma ude waniwä Anututä kowata wakitä wakiinik api imek, ämatä möbä bärüm kotäkiken topmänpän ume gänan manpä äpmonen u irepmirek.

7 Wära! Komen äma inta butewaki nadätat. Imata, äma waki ätutä täñ-täkñat-pewä inken nanik mäyap api wan morenen. Bureni, tänyäkñarani äma ude wani itkan, upänkan jide tänpän kowata api irepmitnen? 8 * Unita ketka ba kuroñkatä wakiken gepmanpayän tänpänä u madän täkñenpän kan manpi kut yäk. Irit kehäromi kan-ahäwayän nadänpänä jop kwäyähänen tänpän kan it. Ude nämo täñkan ketka kuroñka bok yäpmän kuñarayän täno uwä kädäp

* 17:22: Mat 16:21 * 17:24: Kis 30:13; Kis 38:26 * 18:1: Luk 22:24 * 18:3: Mat 19:14; Mak 10:15; Luk 18:17 * 18:5: Mat 10:40; Luk 10:16; Jon 13:20 * 18:6: Luk 17:1-2 * 18:8: Mat 5:29-30

pähap gänaŋ api äpmonpen! ⁹ Ba dapunkatä wakiken gepmanpayäŋ täŋpänä dapunka dätpäŋ kaŋ maŋpi kut. Irit kehäromi kaŋ-ahäwayäŋ nadäŋpänjä ude täŋkaŋ dapunka tumbani kaŋ kuŋat. Dapunka bok ijinŋkaŋ kuŋatpänjä geŋi täŋo kädäp pähap gänaŋ api äpmonpen.

Yawak kubä paotkuko unitäŋo man wärani

Luk 15:3-7

¹⁰⁻¹¹ * * Man ude yäŋpän äneŋi pen ŋode yäwetgän täŋkuk; Inä kwikinik kuŋatpän ironi täpuri täpuri ŋonita nadäŋirä äpani nämo täneŋ. Näk unita ŋode täwera nadäwut; Nanak täpuri täpuri u Anutu dapuri-ken äpani nämo kuŋat täkaŋ. Nämo, u aŋeroniye nikek. Aŋero kunum gänaŋ Nana-kät bok itkaŋ unitä watäni it yämik täkaŋ.

¹² In jide nadäk täkaŋ? Äma kubä yawakiye 100 uken nanik kubä-tägän paoreko uwä ini paorän yän täga yäwek? Nämo inik, yawaki 99 u yepmanŋkaŋ yawak paotpen kweko unita pänku wäyäkŋewek. ¹³ Näk bureni täwetat. Äma uwä wäyäkŋeŋkä kaŋ-ahäŋpänjä oretoret 99 itneŋo unita nämo täŋpek. Nämo, paotpen kwanipän kaŋ-ahäweko unita oretoret pähap täŋpek. ¹⁴ Täŋpakaŋ Nanjin kunum gänaŋ naniktä ämawebe äpani ukenonita udegän nadäk täyak. Kubätä paotta nämo nadäk täyak.

Momi täŋpani yäpätägakta man

Luk 17:3

¹⁵ * Jesutä ude yäŋpän yänkuk; Notkapak kubätä waki täŋ gamiŋirän gäk kuŋkaŋ äma ukät injekgän itpäŋ waki täŋ gameko u kwikinik yän paiden. Täŋkaŋ man yäwi gäkŋo man buramiwänä äneŋi not täŋpen kuŋatden. ¹⁶ * Upänkaŋ gäkŋo manta bitnäwänä äma kubä ba yarä yämagurikaŋ ukät bok yäŋpän yäpä-siwon tawäpän teneŋ. Ude täneŋo uyaku nadän gamek. ¹⁷ * Täŋpakaŋ äma yaräkubä intäŋo manta bitnäwänä äbot täŋpani täŋo käbeyä-ken täga teneŋ. Ba äbot täŋpani käbeyä täŋo man unita udegän bitnäwänä äma u mäde ut imiŋirä guŋ äma, ba takis moneŋ yäpani ude kuŋarek.

¹⁸ * Näk bureni täwetat. In imaka kubä kome terak nämo yäniŋ kireŋirä Anututä kunum gänaŋ udegän nämo api yäniŋ kirewek. Ba in kome terak yäniŋ kireŋirä Anututä kunum gänaŋ udegän api yäniŋ kirewek. ¹⁹⁻²⁰ * * Ba äneŋi ŋode täwetgän täŋpa nadäwut; Äma yarä ba yaräkubätä näka yäŋpän käbeyä täŋirä näk u bämopi-ken api iret. Unita inken nanik yarätä imaka kubäta bänep kubägän penpäŋ Anutu-ken yänapiŋirän kunum gänaŋ Nanatä nadän yämiŋpän mani api buramiwek.

Momi pekpek täŋo man

Luk 17:3-4

²¹ Jesutä man ude yänirän Pitatä iwetkuk; Ekäni! Notnapak kubätä waki täŋ namik täŋirän momini u kadäni kadäni pen imiŋ yäpmän kuŋtäyiwä kadäni 7 ude täreŋirän äneŋi wari pen imettawä? ²² * Pitatä ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Ude nämo. Gäk notkapak täŋo momini kadäni kubä ba yarätägän ude nämo pen imen. Pen waki udegän täŋ gamiŋ yäpmän äronirän gäk pen wakini pekpek kaŋ täŋ yäpmän ku.

²³ Täŋpän man yänkuko unita man wärani kubä ŋode yäwetkuk; Ämawebe Anututä intäjukun it yämiŋpän yabän yäwat täyak uwä ŋode bumik; Kome kubäken intäjukun äma kubä irek. Täŋpakaŋ epän ämawebeniye mäyaptä

* **18:10-11:** Hib 1:14 * **18:10-11:** Luk 19:10 * **18:15:** Wkp 19:17; Luk 17:3; Gal 6:1 * **18:16:** Lo 19:15; Jon 8:17 * **18:17:** 1Ko 5:13 * **18:18:** Mat 16:19; Jon 20:23 * **18:19-20:** Mak 11:24; Jon 15:7 * **18:19-20:** Mat 28:20; Jon 14:23 * **18:22:** Luk 17:4

äma uken nanik tunum jop yäpman̄kañ gwäki nämo pek täneñ. ²⁴ Eruk kadäni kubä intäjukun äma u tunum jop yäpani unitäño gwäki yäpa yänkañ ämawebe kubäkubäken gwäki yäpek. Yäpman̄täñ kuñtäñgän epän ämani kubä kañ-ahäwek. Äma u tunum jop yäpeko unitäño gwäki ärowani-inik. ²⁵ Unita äma u gwäki tañi päke u jide tänpän̄ pewa täreneñ yän nadänpän̄ mähemi iwerek. Iwerirän mähemi unitä ñode yäwek; Imaka imaka it gamikañ u ba webe nanakaye kuduptagän ämata yäniñ kireñpän̄ gwäki yäpman̄kañ kañ nam yän iwerek. ²⁶ Ude iwerirän inita butewaki nadänpän̄ mähemi dubini-ken kuñpän̄ gukut imäpmok tänpän̄ butewaki man ñode yäwek; Butewaki nadän̄ namin̄pän̄ kwikinik iriri kañ-ahänkañ waki kañ gama yäk. ²⁷ Iwerirän mähemi u butewaki nadän̄ imin̄pän̄ momini kudup peñ moreñ imin̄kañ jop tewän kwek.

²⁸ Eruk, tewän päñku noripak kubätä äma uken gwäki täpuri 100 kina ude nämo imeko unita kañ-ahänpän̄ kotäkigän in̄itkañ näkño monen̄ ukeno nam yän iwerek. ²⁹ Ude täñirän noripak u inita butewaki nadänkañ gwäjin̄ äpmon̄pän̄ ñode iwerek; Butewaki! Kwikinik iriri kañ-ahänkañ api gamet yän iwerek. Ude iweränä yäwek; ³⁰ Kämi kañ gamayän̄ näwetan upänkañ nämoinik yäk. Ude yänpän̄ in̄it yäpman̄ päñku komi yot gänäñ tenkañ iwerek; Monen̄ nami tären̄irän̄ api gabä kätäwä äpämañ kwen yän iwerek. ³¹ Ude täñirän noriye epän penta tänpäni unitä kañkañ kokwawak nadänpän̄ päñku ekänini-ken manbiñam u iwetneñ.

³² Ude iweräwä äma ekäni unitä nadänpän̄ epän äma unita yänpewän äbänpän̄ iwerek; Wa! Gäk äma wakiinik yäk. Gäk näkken momi täñkunopän̄ butewaki man näweriri näk gäkño momika kumän peñ gamin̄kut yäk. ³³ Näkä ude täñ gamin̄kuropan̄ gäk imata notkapakta udegän nämo täñ imitan? ³⁴ * Ude yänpän̄ kokwawak tañi nadän̄ imin̄pän̄ komi äma keru terak peñkañ yäwerek; Äma ño komi imin̄ yäpman̄ kuñirä näkken tunum yäpuko unitäño gwäki namänkañ kañ kakätäwut yän yäwerek.

³⁵ * Jesutä man wärani ude yänpän̄ yäwetkuk; Nana kunum gänäñ naniktä inta udegän api täñ tamek. In mejin̄-tägän nämo yäneñ. Bänepjin̄ nadäk-nadäkin̄ kuduptä notjiye täño wakini nämo peñ yämin̄pän̄ä komi api nadäneñ.

19

*Ämatä webeniye yänjäwat täkañ unitäño manbiñam
Mak 10:1-12; Luk 16:18*

¹ Eruk Jesutä man ude yän paotpän̄ Galili kome peñpeñ Judia kome Jodan ume kukñi udude käda kuñkuk. ² Uken kuñirän ämawebe mäyap pähap iwarän täñirä käyäm mebäri mebäri yäpän tägañ yämin̄kuk. ³ * Täñ irirän Parisi äma ätutä ahän̄ imin̄pän̄ täñ-ikñatpena man kubä goret yäwänkañ manken tenayän̄ nadänpän̄ man kubä ñode iwetkuñ; Ai! Gäk jide nadätan? Äma kubä täño webenitä kädet mebäri mebäri u ba u täñirän webeni u yän iwareko uwä täga ba waki?

⁴ * Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Wära! Mosestä man kudän täñkuko u nämo daniñpän̄ nadäk täkañ? Man kubä ñode kudän täñkuk; Anututä imaka imaka pewän ahän̄ moreñirä äma bok, webe bok täñ yepman̄kuk. ⁵ * Tänpän̄ ñode yänkuk; Ämatä min̄i nani yabä kätänpän̄ webeni-kät epman̄pän̄ irirän tohari gupi kubägän api tädeñ. ⁶ Mebäri unita yanäpi u inigän inigän nämo irani. U

* **18:34:** Mat 5:25-26 * **18:35:** Mat 6:15; Mak 11:25; Efe 4:32; Kol 3:13 * **19:3:** Mat 16:1 * **19:4:** Stt 1:27, 5:2 * **19:5:** Stt 2:24; Efe 5:31

Anututä gupi tohari kubägän itdenäta yepmanpanipän ämatä täga nämö yäpmän daninen.

⁷* Yänirän Parisi ämatä iwetkuñ; Ude yäyan upänkañ imata Mosestä manbiñam kubä ñode niwetkuk? Gäk webeka pewayän nadänpänä webekata yänjwat-iwat man kudän keräpi kubä tänpän imincañ kañ yänjwat yän yänkuk. ⁸ Ude yänirä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Manbiñam u jop nämö täwetkuk. In Anutu täño man irepmitcañ injinken gäripjin terak kuñat täkañ unita webejiye täga api yän-yäwatneñ yän yänkuk. Upänkañ pengän Anututä kädet ude täkta yäjiwätkuk. ⁹* Näk ñode täwera nadäwut; Äma kubätä webenitä äma kubäkät momi nämö täñpekopän jop nadän yänjwatpän webe kubä yäpeko uwä kubokäret ude täñpek.

¹⁰* Eruk ude yänirän iwaräntäkiyetä iwetkuñ; Wära! Nädapi irit kuñatkuñatta ude niwetan unita webe netätä yäpek? ¹¹ Yänirä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Ämawebe mäyaptä man u nadäwä bäräp täkañ upänkañ Anututä täñkentän yämiñirän ämawebe ätutä man u täga iwatneñ. ¹² In nadäkañ? Äma ätu webe täga nämö yäpneñ. Imata, miñijetä inide bäyañ yepmak täkañ. Äma ude waniwä webe yäpmäkta gäripi nämö nadäk täkañ. Täñ, äma ätu yabäni dārani unita webe täga nämö yäpneñ. Ba äma ätuwä Anutu täño epänta yänpän webe nämö yäpmäk täkañ. Upänkañ äma kubä, webe yäpmäkta käderi pat imänä, eruk yanäpi täktäk täño man täweraro u buramiwek.

Ironjironji näkken äbut!

Mak 10:13-16; Luk 18:15-17

¹³ Kadäni uken ämawebe ätutä nanakiye Jesutä kerä gupi terak pencañ nani-ken täñkentän yämikta yänpik man yäwän yänpän Jesuken yän yäpmän äbuñ. Yän yäknat yäpmän äbänirä iwaräntäkiyetä yabän yänpän yäwetkuñ; Nanakjiye yäpmän ämneño! Kut! yän yäwetkuñ. ¹⁴* Yänirä Jesutä nadänpän yänkuk; Yäwat kireneño! Yabä kätäwä ironjironji näkken yäpmän äbäk täkot yäk. Nämö yäjiwätneñ. Ämawebe ironjironji ñodewani äworenpän kuñat täkañ uwä Anututä bureni yabän yäwat täyak. ¹⁵ Eruk Jesutä man ude yänpän kerä gupi terak penkuk. Ude tänpän tärewäkañ kome u penpen kuñkuk.

Äma gubañi tuñum mähemitä Jesuken äbuk

Mak 10:17-31; Luk 18:18-30

¹⁶ Tänpäkañ äma kubä Jesu ahän imincañ iwetkuk; Yäwoñäre wani, näk täga jide u täñkañ irit kehäromi kañ yäpet? ¹⁷* Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk imaka tägata imata näwet yabätan? Imaka täga u mähemi Anutu ini. Täñ, irit kehäromi yäpayän nadänpänä Anututä kädet pewani u iwarayän täno uyaku api kañ-ahäwen.

¹⁸* Yäwänä äma unitä yänkuk; Kädet jidewanita yäyan? Yäwänä Jesutä yänkuk; Gäk äma kumän-kumän nämö uren, kubokäret nämö täñpen, kubota nämö täñpen, äma kubä manken tencañ jop manman nämö iknaren. ¹⁹* Ba gäk menka nanka orañ yämen. Täñkañ gäknata nadäk täyan udegän notkapakta nadänpän iron täñ imen. ²⁰ Ude iweränä yänkuk; Näk kädet näwetan u kudup iwat yäpmän äbätat. Upänkañ imaka ätu jide upän täñkañ irit tägawä kañ yäpet?

²¹* Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Siwoñi-inik kañ ira yän nadänpänä ñode kañ tä; Moneñ tuñum ba imaka it gamikañ u kudup ämata yäniñ kirenpän moneñ yäpmänkañ ämawebe jäwärita kañ yämiñ more. Ude täñpayän täno

* **19:7:** Lo 24:1-4; Mat 5:31 * **19:9:** Mat 5:32; 1Ko 7:10-11 * **19:10:** 1Ko 7:1-2,7-9 * **19:14:** Mat 18:2-3 * **19:17:** Wkp 18:5; Luk 10:28 * **19:18:** Kis 20:12-16; Lo 5:16-20 * **19:19:** Wkp 19:18 * **19:21:** Mat 6:20; Luk 12:33; Apos 2:45; Apos 4:34-37

uyaku kunum gānaŋ tuŋum tāgagāmān api korewen. Eruk, ude tāŋ moreŋkaŋ äbä näk kaŋ näwat! ²² Tāŋpākaŋ äma gubaŋi unitā man ude nadāŋpāŋ moneŋ tuŋum päke unita bānepitā nadāŋ bārāp taŋi tāŋtāŋ kuŋkuk.

²³ Kuŋirān Jesutā iwarāntākiye yāwetkuk; Näk bureni-inik tāwetat; Moneŋ ämatā Anutu gāmori-ken itkaŋ unitāŋo kaŋiwat yewa gānaŋ ärokta api tāŋburut tāneŋ. ²⁴ Unita jide nadākaŋ? Tom pähap kubā wāpi kameri u gānaŋ tāpuri-ken tāga ärowek? Nāmo, u kājiŋ tāwek. Tuŋum äma udegān, Anututā intājukun it yāmiŋpāŋ yabāŋ yāwatta api tāŋburut tāneŋ. ²⁵ Jesutā ude yāwānā iwarāntākiyetā bumta kikŋutpāŋ yāŋkuŋ; Wāra! Anututā äma moneŋ ikek bārāneŋ nāmo api yāmagurek yāŋ yāyan upāŋ äma jopi nin ŋodewani jide tāŋpāŋ irit kehāromi api kaŋ-ahāne? ²⁶ * Ude yāwāwā Jesutā yabāŋpāŋ yāwetkuk; Ämatā ini-tāgān tāga nāmo äroneŋ. Upāŋkaŋ ämatā ini tāga nāmo tānaŋi u kudup Anututā tāga tāŋpek.

²⁷ Ude yāŋirān nadāŋpāŋ Pitatā kowata man ŋode iwetkuk; Nibā yäk. Nin imaka imaka kudup peŋ moreŋkaŋ gäk gāwarān tākamāŋ ŋonita kowata jide api yāpne? ²⁸ * Yāwānā Jesutā iwetkuk; Näk bureni tāwetat; Anututā tāŋpewān kome ba imaka imaka äneŋi kodak tānayāŋ tākaŋ-ken uken Äma Bureni-iniktā wāpi biŋam ikek itkaŋ imaka imaka api yabāŋ yāwarek. Tāŋpākaŋ in näk näwarāntāk tākaŋ u imaka, näk dubina-ken itkaŋ Isrel äbot 12 unitāŋo intājukun äma ude api itneŋ. ²⁹ * Tāŋpāŋ äma kubätā näk näwarayāŋ nadāŋpāŋ noriye wanoriye, miŋiye naniye, ironiŋiye ba imaka kuduptagān peŋkaŋ näk näwarayāŋ tāko uwā imaka peŋkuko u yārepmiŋpāŋ kowata tāgagāmān api kaŋ-ahāwek. Tāŋpāŋ irit kehāromi imaka, api yāpek. ³⁰ * Upāŋkaŋ äma apiŋo wāpi biŋam ikek intājukun itkaŋ u mäyaptā mäde kāda kwākaŋ ämawebe apiŋo äpani itkaŋ unitā wāpi biŋam ikek intājukun api itneŋ yāŋ yāwetkuk.

20

Äma wain epān tāŋpani tāŋo man wārani

¹ * Anututā intājukun itkaŋ yabāŋ yāwat epān tāk tāyak uwā ŋode bumik; Epān mähemi kubätā tamimaŋ bipani akuŋpāŋ wain epāna kaŋ tāŋ namut yāŋ yāŋpāŋ äma ätu yāmagurayāŋ kwek. ² Kuŋkaŋ äma jop irani ätu yabāŋ ahāŋpāŋ yāwerek; Ai! In näkŋo wain epān tāŋ namiŋirā gwāki K20 K20 tamayāŋ yäk. Ude yāwerānkaŋ äma unitā nadāwā tāga tāŋpāpāŋ wain epān mähemi u iwatneŋ. ³⁻⁴ Eruk 9'kirok tāŋirān äneŋi pāŋku äma mäyap namiŋ-gamiŋ bāgup-ken jop irirā yabāŋpāŋ ŋode yāwerek; Ai, in pāŋku wain epān tāŋ namiŋirā näk gwāki tamayāŋ yäk. ⁵ Yāwerān nadāŋkaŋ wain epāni-ken kuneŋ. Eruk kepma kubā ugān äma mäyap, tamimaŋ yāmagurek, kepma yāmagurek, bipāda yāmagurek. ⁶ Ätu itkaŋ kome bipayāŋ tāŋirān äneŋi pāŋku äma jop irani ätu irirā yabāŋpāŋ yāwerek; In kepma kāroŋ päke ŋo ima tāŋ irirā kome bipmāŋtak? ⁷ Yāwānā iwetneŋ; Äma kubätā epān tāŋ imikta nāmo nimagurako unita jop iramāŋonik yäk. Yāwāwā yāwerek; Pāŋku wain epāna tāŋ namut yäk. Ude yāwerānkaŋ kuneŋ.

⁸ * Epān mähemitā ude tāŋirān kome bipmāŋirān watā ämani kubā iwerek; Gäk epān äma apiŋo yāmaguraro u yāŋ-päbā kubā-kengān yepmaŋpāŋ epān tākaŋ unitāŋo gwāki yāmi yäk. Tāŋpāŋ epān äma mäden yāmaguraro unita yāmiŋ pāŋku äma pengān yāmaguraro unita yāmi tārewut yäk. ⁹ Ude tāŋkaŋ eruk mäden yāŋ-yākŋat yāpmāŋ äbeko unitā jukun K20 K20 yāpneŋ. ¹⁰ Eruk, K20 K20 yāmān

* **19:26:** Stt 18:14; Jop 42:2 * **19:28:** Mat 25:31; Luk 22:30; Rev 3:21 * **19:29:** Hib 10:34 * **19:30:** Mat 20:16; Luk 13:30 * **20:1:** Mat 21:33 * **20:8:** Wkp 19:13; Lo 24:15

yäpmanirä intäjukun yämagureko unitä kanpäñ ñode nadäneñ; Tägagämän! yäk. Nintawä wädän päro punin käda käwep nimek yän nadäneñ. Ude nadänirä watä äma unitä mäden ämneño unita yämeko uterakgän intäjukun ämneño unita udegän yämek. ¹¹⁻¹² Ude yämän kanpäñä epän mähemi yänpäñ-kanjwat tänpän iwetneñ; A! Mäden äbäño uwä epän jop inamgän iwönäreñ yäk. Nin uwä tamiman naniktä epän komi nadänpän täñ yäpmän äbänitna bipmāntak. Tämanöpän imata gwäki mäden äbäño ukät bok uterakgän nimitan? ¹³ Ude iwerirä epän mähemitä epän äma u kubä ñode iwerek; Notnapakyäk. Näkä gäk nämo tänpa wakan. Näk gwäki K20 K20 ude api tamet yän täwerat. Täwerira täga yän näwerañ yäk. ¹⁴ Unita gwäki tamitat udegän yäpmankan kukot. Näknawä in intäjukun äbäño-kät mäden äbäño ukät gwäki kubägän tamikta nadätat yäk. ¹⁵ Tunum näkña-kenpäñ ude ba ude tänpa yänkan täga nämo tänpet? Näk iron täga täropän imata bänepjin tänpä wakan? yän yäwerek.

^{16*} Jesutä man wärani ude yänpäñ yänkuk; Unita ämawebe apiño mäden itkan unitä intäjukun api itneñ. Ba ämawebe apiño intäjukun itkan unitä mäden api itneñ.

Jesutä ini kumäkta man äneñi yänkuk

Mak 11:11-24; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22

¹⁷ Jesu uwä Jerusalem yotpärare-ken ärowa yänkan iwaräntäkiye 12 ugänpän yämagurän yäpmän inigän kunjun. Täñkan kädet kunjit kunjit ñode yäwetkuk; ^{18*} Ket nadäwut yäk. Nin kuntängän Jerusalem yotpärare api ahäne. Ahänpäñä Äma Bureni-inik uwä Baga man yäwönärewni ba bämop äma intäjukun tänpäni täño kerit terak äronjirän kumäkta man api topneñ. ¹⁹ Tänpän äma guñ äbotken nanik unita iniñ kireñirä yänärok man iwerit, kan-mägayänit tänpän pärip-päriptä utpäñ päya kwakap terak api utpewä kumbek. Kumbänpäñ äneñirä edap yarakubä täreñirän api akwek.

Jems kenta Jontä intäjukun itta yänkumän

Mak 10:35-45

²⁰ Kadäni uken Sebedi webenitä Jesuken imaka kubäta yänapiwa yänkan nanakiyat wäpi Jems kenta Jon yän-yänjat yäpmän päñku Jesu inamiken gwäjin äpmonpäñ itkuk. Täñjirän Jesutä iwetkuk; ^{21*} Jide näwerayän äbätan? Yäwänä yänkuk; Gäkä yäwikan wäpka biñam ikek irayän täno uken nanaknayat ño dubika-ken kubätä käpmäk käda, kubätä bure käda kan irun yäk. Ude tänpän wäpi biñam ikek gäkkät bok kan irut yäk. ^{22*} Ude yäwänä Jesutä yäwetkuk; In mebäri nämo nadänkan yakan. Ume komi nitek näkä nänpayän täyat u ek udegän täga api nädeñ?

Yäwänä Jems kenta Jontä iwetkumän; Täga api näde! yäk.

²³ Ude yäwänä Jesutä yäwetkuk; Bureni yäkamän. Komi nadäwayän täyat u in udegän api nadädeñ. Upänkan näk järapna kukni kukni itdayän yäkamän unita näkä täwetnañi nämo. Nanatä iwoyänkuko unitägän järapna kukni kukni bok api itneñ. ²⁴ Ude yäwänkan iwaräntäkiye 10 unitä man u nadänpän noripak yarä unita nadäwäwak täñ yäminjun.

^{25*} Tänpäkan Jesutä iwaräntäkiye yänpewän äbäpäñ ñode yäwetkuk; In nadäkan? Guñ äbot täño intäjukun ämatä ämawebeniye ärowani täñ yämikta gäripi nadäk täkan. Ba unitäño äma ekäni ekänitä ämawebe epän ämaniye ude yäpmän kunjat täkan. ^{26-27*} Upänkan inä ude nämo täneñ. Inken nanik kubätä intäjukun irayän nadänpänä eruk, kowata yäpmäkta nämo nadänpän intäño watä epän

* **20:16:** Mat 19:30; Mak 10:31; Luk 13:30 * **20:18:** Mat 16:21; Mat 17:22-23 * **20:21:** Mat 19:28; Luk 22:30 * **20:22:** Mat 26:39; Jon 18:11 * **20:25:** Luk 22:25-26 * **20:26-27:** Mat 23:11; Mak 9:35; Luk 9:48

äma jopigän ude tänpän kuṅarek. Intäjukun irayän nadänpänä noriye täno gämori-ken kuṅatpän unitäno watä äma ude irek. ^{28*} Imata, Äma Bureni-inik uwä udegän, ämawebe täno watä äma ude irekta äpuk. Uwä ämawebetä watä epän täṅ imikta nämo äpuk. Nämo! U gupi iniṅ kirenpän kumänjirän ämawebe mäyap wakiken nanik ketärenpän inita biṅam yäpayän äpuk.

Äma dapuri tumbani yarä äneṅi dapun ijinṅkumän

Mak 10:46-52; Luk 18:35-43

²⁹ Jesu iwaräntäkiye-kät Jeriko yotpärare penpen kuṅirä ämawebe bumta yäwatkuṅ. ^{30*} Tänpäkan äma dapuri tumbani yarä uwä kädet miṅin itkan Jesu äbätak yän yäwä nadänpän gera taṅi ṅode yänṅkumän; Ekäni, Devit täno orani, butewaki nadän nimi! yäk. ³¹ Ude yänjirän ämatä yabän yänpän Wari yädeṅo! yän yäwetkuṅ. Yäniṅ bitnäṅkuṅo upänkan gwäk pimiṅpän gera pen yänṅkumän; Ekäni, Devit täno orani, nekta butewaki nadän nimi yäk.

³² Eruk ude yänṅtäkon Jesu kädet miṅin itkan yänpewän dubini-ken äbänjirän yäwetkuk; Ima täṅ nimän yänpän näkken gera yäkamän? ³³ Yäwänä ṅode iwetkumän; Ekäni, dapunek yäpi taṅanjirä ijida kut yänpän yäkamak yäk.

³⁴ Ude yäwänä Jesutä butewaki nadän yämiṅpän dapuri-ken yepmäjirirän uteragän dapun ijinṅpän Jesu iwarän täṅkumän.

21

Jesutä Äma Ekäni ude Jerusalem yotpärare-ken äronṅkuk

Mak 11:1-10; Luk 19:29-38; Jon 12:12-19

¹ Kuṅtängän Jerusalem yotpärare keräp taṅpän Olip pom mebäri-ken yotpärare täpuri kubä wäpi Betefage uken ahänṅkuṅ. Uken ahänpän itpänä Jesutä iwaräntäki yarä ṅode yäwetpän pen yäwet-pewän kuṅkumän; ² Ek yotpärare täpuri udu käkamän uken kuṅkan doṅki nanak yamiṅi topmäk terak itkamän u yabänpän pitpän wädän yäpmän äbun. ^{3*} Ektä ude tänjirän äma kubätä täwet yabäk tänpänä ṅode kan iwerun; Ekänitä doṅki ṅonita yäwänpän äbä pitkamäk yän kan iwerun. Ude iweränkan taṅiṅ kirewayän yäk.

⁴ Tänpäkan doṅki topmäk terak irirän Jesuta pitkumäno u jop nämo. Profet biani kubätä ṅode yänpän kudän täṅkuko udegän ahänṅkuk;

^{5*} *Pänku Jerusalem nanik ämawebe ṅode yäwerut;*

Kawut! Ekänijin inken api äbek. U bänep kwini tänpänitä doṅki nanak terak maṅitkan api äbek yän kan yäwerut. *Sek 9:9*

⁶⁻⁷ Tänpän iwaräntäki yarä u Jesutä man yäwetkuko udegän doṅki nanak yamiṅi u pitpän yän-yänṅat yäpmän äbänkan iniken tek punin nanik yänopmänpän doṅki terak iriṅ imänkan Jesu uterak äro maṅitkuk. ^{8*} Tänjirän ämawebe uken nanik mäyaptä teki kädet miṅin iriṅ wädän yäpmän kuṅkuṅ. Ba ätutä päya päham tokätpän kädet miṅin udegän pen wädän yäpmän kuṅkuṅ. ⁹ Ude täṅkan ämawebe ätu intäjukun, ätu mäden kuṅkuṅo u gera ṅode yänṅkuṅ; Wisikinik! Ekäni wäpi terak äbätak ṅonita iniṅ oretna!

Anutu ärowani kunum gänaṅ itak u iniṅ oretna! yäk.

¹⁰ Yänjirä Jesu Jerusalem yotpärare uken äronjirän ämawebe u naniktä yänṅtäbätek yänṅkuṅ. Tänpän yänṅkuṅ; Wära! Äma äbätak ṅo netä? ^{11*} Yäwäwä ämawebe Jesu-kät bok äbuṅo unitä yäwetkuṅ; In nämo nadäkan? Nöwä profet Jesu yäk. U Nasaret yotpärare, Galili komeken ahäwani yän yäwetkuṅ.

* **20:28:** Luk 22:27; Plp 2:7; 1Ti 2:6 * **20:30:** Mat 9:27, 15:22 * **21:3:** Mat 26:18 * **21:5:** Sek 9:9 * **21:8:** 2Kin 9:13 * **21:11:** Mat 21:46

Jesu kudupi yot gānaŋ äronkuk
Mak 11:11-24; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22

¹² Täŋkaŋ Jesutä kudupi yot gānaŋ äronpāŋ yabāŋkuk; Ämatä monēŋ ba barak imaka imaka kowat imān täŋ irirä. Yabāŋpāŋ yāwat kireŋpāŋ bukāni imaka, däpmāŋ äreyāŋ täŋpān kuŋ yāmiŋkuŋ. ¹³* Täŋpāŋ yāwetkuk; Anutu täŋo man ŋode kudān täwani; Näkŋo Yotta nadāŋirä yāŋapik man yot ude täŋpek. Upāŋkaŋ intä ŋode täŋirä kubo äma täŋo kābop irit bägup ude äworetak!

¹⁴ Ude yāwetkaŋ Jesu kudupi yot gānaŋ irirān äma dapuri tumbani ba kwāyähāneŋ täŋpani mäyap Jesutä itkuk-ken u yāŋ-yākŋat yāpmāŋ äbāŋirä yepmanpān tägaŋkuŋ. ¹⁵ Ude täŋirān ironjironi kudupi yot gānaŋ itkuŋo unitä kaŋpāŋ gera ŋode yāŋ itkuŋ; Devit orani äbāŋ nimitak ŋonita oretoret täŋ imina! yāŋ yāŋ itkuŋ. Täŋpākaŋ ironjironitä Jesu wāpi biŋam yāpmāŋ akuŋirä nadāŋpāŋ bāmop äma intājukun täŋpani-kāt Baga man yāwoŋärewani äma ätu ukāt nadāwā waŋkuŋ. Ba kudān tägatāga Jesutä täŋkuko u kaŋpāŋ nadāwāwak täŋ imiŋkuŋ.

¹⁶ Nadāwāwak täŋ imiŋpāŋ Jesu iwetkuŋ; Ironjironi gāka man yākaŋ u nadātan? Iwerāwä Jesutä yāwetkuk; Ei, nadātat yäk. Täŋ, in man ŋode kudān täwani u nämo danipāŋ nadäk täkaŋ ba?

Ironjironi ba nanak täpuri-inik nonoŋ-ken nanik täŋo bānepi täŋpidām taŋ yāmiŋjiri gäk ganijoret man yākaŋ yäk. *Sam 8:2*

¹⁷ Jesutä ude yāwetpāŋ mäde ut yāmiŋpāŋ Jerusalem yotpārare peŋpeŋ pāŋku Betani yotpārare-ken ahāŋirān kome bipānpāŋ u patkuk.

Nadākinik bureni u kehāromi nitek
Mak 11:12-14,20-24

¹⁸⁻¹⁹ * Patkuko yāŋewānä Jesu akumaŋ Jerusalem yotpārare-ken äneŋi kuŋkuk. Kuŋtäyon nakta iwākaŋ wama päya kubä, mujipi nämo, pähämi-tägān irirä kädēt miŋin kaŋkuk. Kaŋpāŋ wama u ŋode iwetkuk; Gākä terak mujipka kubä mäden nämo ahāwek! Yāwānä uterakgān wama uwä gāmāneŋ äronkuk. ²⁰ Täŋpākaŋ iwarāntākiyetä u kaŋpāŋ kerī inpāŋ yāŋkuŋ; Wāra! Wama ŋowä jide täŋpāŋ bārāŋek-inik gāmāneŋ ärotak?

²¹ * Yāwāwä Jesutä yāwetkuk; Näk bureni täwetat. In bānep yarä nitek nämo peŋpāŋ nadākinikjin Anutu-kengān penayāŋ täkaŋ uwä wamata täro udegān täga täneŋ. Täŋpāŋ ugān nämo. In Anutu nadāŋ imikinik täŋpāŋ pom gudo ŋode täga iwetneŋ; Pom, gäk tokātpeŋ gwāgu gānaŋ äpmo yāŋ iwerāwä manjin api buramiwek. ²²* Täŋpākaŋ nadākinikjin nitek kuŋatpāŋ imaka u ba u unita yāŋapiŋirä api tamek.

Jesu kehāromini täŋo mebārita iwet yabāŋkuŋ

²³ * Jesutä kudupi yot gānaŋ äronpāŋ man yāŋpāŋ yāwoŋäreŋ täŋ irirān Baga man yāwoŋärewani ämakāt Juda täŋo watä äma ätutä ahāŋ imiŋpāŋ iwetkuŋ; Ai! Gäk imaka täk täyan ŋo netätä gāwerirān täk täyan? ²⁴ Ude iwerāwä Jesutä kowata ŋode yāwetkuk; Näk man kubāgān-inik täwet yabāwa näwerirä näkä udegān netä näwerān imaka täk täyat u kowata täwerayāŋ. ²⁵ Eruk näwerut! Jontä ume ärut yāmik täŋkuko u netä iwerānkaŋ ume ärut yāmik täŋkukonik? Anututä iwerānkaŋ täŋkuk ba ini nadāŋpāŋ täk täŋkukonik? Ude yāwet yabāwānä jide yāne yāŋ nadāŋpāŋ yāŋpāŋ-nadäk ŋode täŋkuŋ; Nin Anututä iwerān täŋkuk yāŋ yānawä Jesutä ŋode niwerayāŋ; A! Upāŋ imata mani nämo nadāŋkuŋ? yāŋ niwerayāŋ yäk. ²⁶* Täŋ, Jon uwä ini nadāŋpāŋ

* **21:13:** Ais 56:7; Jer 7:11 * **21:18-19:** Luk 13:6 * **21:21:** Mat 17:20; Luk 17:6; 1Ko 13:2; Jon 14:12 * **21:22:** Mat 7:7-11; Mat 18:19; Jon 14:13-14 * **21:23:** Jon 2:18 * **21:26:** Mat 14:5, 21:46

təŋkuk yəŋ yənwä ämawebetä Jon uwä profet kubä yəŋ nadəŋpəŋ ninta kokwawak nadəŋ nimineŋ yäk.

²⁷ Nadəŋ-bärəp yarä nitek ude təŋpəŋ Jesu iwetkuŋ; Nin nämo nadəkaməŋ yäk. Yəwäwä yəwetkuk; Eruk, ude yäkaŋ unita näk udegän netätä näwerirän tək täyat unitəŋo mebəri nämo täwerayəŋ.

Tuäke monäke təŋo manbiŋam

²⁸⁻³⁰ * Jesutä man ude yəŋpəŋ äneŋi ŋode yəwetkuk; Man wärani kubä täwera ket nadəwut; Tuäke monäke it təŋkumänonik. Nanitä nanaki tuäni ŋode iwetkuk; Tuä, gäk kuŋkaŋ wain epän təŋ namisi yäk. Iweränä yəŋkuk; Nan, təga təŋpayəŋ yäk. Təga təŋpayəŋ yəŋkukopəŋ peŋawäk təŋpeŋ epän nämo təŋkuk. Təŋirän ätu itpəŋ nanitä monäni man udegän iwetkuk. Iweränä yəŋkuk; Nämo təŋpayəŋ! yäk. Nämo təŋpayəŋ iwetkukopəŋ mäden bänepi sukurenəŋpəŋ pəŋku epän təŋkuk. ³¹ Jesutä man wärani u yəwet paotpəŋ yəwetkuk; In jide nadəkaŋ? Nanak netätä nan təŋo man buramiŋkuk? Yəwänä iwetkuŋ; Nanaki monänitä buramiŋkuk yäk.

Yəwäwä Jesutä yəwetkuk; Näk bureni täwetat. Ämawebe wakiwaki təŋpani, takis moneŋ yəpani äma ba kädet miŋin webe udewanitä in tärepmiŋpəŋ Anutu təŋo kaŋiwat yewa gənaŋ intəjukun api äroneŋ. ³² * Jontä ahəŋpəŋ siwoŋi kuŋat-kuŋat təŋo kädet təwoŋäreŋirän inä unitəŋo man nadəkta bitnäwəkaŋ takis moneŋ yəpani äma ba kädet miŋin webetä nadəŋpəŋ bänepi sukurenəkuŋ. Ude təŋirä yabəŋkuŋo upəŋkaŋ gwəkjin nämo imätkuŋ. Man Jontä yəŋkuko u nämo nadəŋ imiŋpəŋ bänepjin nämo sukurenəkuŋ.

Wain epän təŋo watä äma waki

Mak 12:1-12; Luk 20:9-19

³³ * Jesutä ude yəŋpəŋ yəwetkuk; Näk man wärani kubä täwera nadəwut; Äma ekäni kubätä kome kubäken wain epän təŋ moreŋpəŋ yewa təŋ-äyəŋurek. Təŋpəŋ wain mujipi yeŋ yəwatpəŋ umeni yəpmäkta komeŋi təŋkaŋ watä ämata yot kubä təŋ yämek. Ude təŋ moreŋpəŋ wain epän u kaŋiwatta äma ätu yepmaŋpän irirä kome ban kubäken kwek. ³⁴ Kwekopəŋ mujipi yəpmäk-yəpmäk kadäni kerəp təŋirän mujipi ätu inita ketpəŋ yəpməŋ imiŋ äbäkta epän ämaniye yəwerän kuneŋ. ³⁵ * Kuŋirä wain epän watä äma unitä äma u yepmäŋitpəŋ dəpneŋ; Kubä iŋitpəŋ päripneŋ, kubäwä kuməŋ-kuməŋ utneŋ, kubäwä mobätä utneŋ. ³⁶ Təŋirä wain epän mähemitä nadəŋpəŋ äneŋi epän ämaniye mäyap yəwerän kuŋirä udegän yepmäŋitpəŋ dəpneŋ. ³⁷ Eruk mäden-inik ŋode nadəwek; Nanakna bureni-iniktä pəŋku yəwänä oraŋ imiŋpəŋ mani api buramineŋ yäk. Ude nadəŋpəŋ iniken nanaki iwerän kwek. ³⁸ * Eruk kwänkaŋ wain epän təŋo watä äma unitä nanaki-inik u kaŋpəŋ yəŋpəŋ-nadək ŋode täneŋ; Unitä epän ŋo mähemi api təŋpek yäk. Unita uritna epän ŋo ninta biŋam kaŋ təŋpän! ³⁹ * Ude yəŋpəŋä iwat kireŋpewä yewa gəgäni-ken kuŋirän kuməŋ-kuməŋ utneŋ. ⁴⁰ Jesutä man wärani ude yəŋpəŋ ŋode yəwetkuk; Jide nadəkaŋ? Epän mähemitä kuŋpəŋ watä äma u kowata jide təŋ yämek?

⁴¹ Yəwänä bämop äma ba Juda təŋo watä äma uken itkuŋo unitä iwetkuŋ; Imaka waki-waki təŋkuŋo unita udegän kowata waki təŋ yəmiŋirän paotneŋ yäk. Təŋpəŋ watä äma biani yəwat kireŋpəŋ komeŋi-ken watä äma təgagəŋpəŋ yepmaŋirän unitä kadäni kadäni wain mujipi yəpməŋ imik täneŋ yäk.

⁴² * Yəwäwä Jesutä ŋode yəwetkuk; Anutu təŋo man ŋode kudän täwani u nämo danipəŋ nadək təkaŋ?

* **21:28-30:** Luk 15:11 * **21:32:** Luk 3:12; Luk 7:29-30 * **21:33:** Ais 5:1-2; Mat 25:14 * **21:35:** Mat 22:6 * **21:38:** Mat 27:18 * **21:39:** Hib 13:12 * **21:42:** Apos 4:11; Rom 9:33; 1Pi 2:6-8

*Äma yot tänpänitä bek kubä kawä wawäpäñ peñkuño unitä bek bämopi ude itak.
Anututä ude tänpewän ahäñirän kañitna gäripi nitek täyak. Sam 118:22*

⁴³Unita ñode täwera nadäwut; Inä wain epän watä äma waki ukeño udewani. Unita Anutu täño kañiwat yewa gänañ ärokta kädet täñpipiñ täwatkañ äma äbot kudupi kubä Anutu täño gärip terak kuñatnayän täkañ unita kädet api peñ yämek. ⁴⁴* Bek bämopi täweraro uterak äma kubätä mañpäñä bumta api urek. Ba bek unitä äma kubä terak mañpäñä äma u api däpmäñ jakñirek yäk. ⁴⁵Jesutä man wärani ude yäñirän bämop ämakät Parisi äma unitä nadäwä tärewäpäñ yäñkuñ; ⁴⁶* Bureni! Man wärani wain epän terak utpäñ yäyak u ninta yäyak! Ude yäñpäñ inñitpäñ utnayän nadäñkuñopäñ ämawebeta umuntanpäñ peñkuñ.

22

*Äñnak-äñnak pähap kubä täño man wärani
Luk 14:16-24*

¹Jesutä man wärani kubä pen ñode yäwetkuk; ²⁻³Anututä intäjukun itkañ yabäñ yäwat epän täk täyak uwä ñode bumik; Äma ekäni kubä täño nanaki webeni-kät keräntäk tädayän täñirän u iniñ oretta äñnak-äñnak pähap täñpayän tuñum täñpek. Tuñum täñ itkañ ämawebe ätu ninkät bok kañ nänayän nadäñpäñ kadäni udeken api näne yän man pewän kunen. Eruk, äñnak-äñnakta tuñum täñ paotpäñ epän ämaniye yäwerän ämawebe yämagutta kunen. Päñku yäwetneño upäñkañä äbäka bitnäneñ.

⁴* Bitnäñirä biñami nadäñpäñ äneñi epän ämaniye ätu ñode yäwerek; In kuñkañ äma bitnäñkañ itkañ u ñode yäwerut; Äbut! yäk. Äma ekäni u äñnak-äñnakta tuñum täñ moretak. Bulimäkau ba tom ätu däpmäñpäñ peñ tamitak yäk. Äñnak-äñnak mähemitä man ude yäweränkañ kunen. ⁵Eruk epän ämaniye u päñku yäwetneño upäñkañ nämo nadäñ yämineñ. Täñpäñ ini-ini kuñtäñpä kunen. Kubäwä ketem epäni-ken kwek. Kubäwä monen epäni-ken kwek. ⁶* Ätuwä epän äma u yepmäñitpäñ komi yämiñpäñ kumäñ-kumäñ däpneñ. ⁷Täñirä äma ekäni unitä biñam nadäñpäñ kokwawak täñi täñpäñ komi ämaniye yäwetpewän päñku äma kumäñ-kumäñ däpni u yori nitek wärämutpäñ äma u kudup däpmäñ paotneñ.

⁸Täñpäkañ mäden äma ekäni unitä epän ämaniye ätu yäwerek; Tom ketem yäpmäñpäñ pero ño jop itkañ yäk. Äma pengän man pewa kuñkuño u nämo ämnayän. Äñnak-äñnak täyat ño äma udewanita biñam nämo täyat yäk. ⁹Unita in päñku kädet moräk-ken ämawebe ittän kukañ u yämagut yäpmäñ äbäkañ ketem penta kañ näna! yäk. ¹⁰Eruk man ude yäwetpewän päñku kädet miñin ba itpäñ-nadäk täñpani-ken ämawebe jopi täga ba waki bok yämagut päbä yepmanpä yot äñnak-äñnak täneñ-ken u tokneñ moreneñ.

¹¹Ämawebe ude tokneñ moreñpäñ irirä äma ekäni uwä u yabäwayän yot u gänañ äronpäñ käwek; Äma kubä kadäni unitäño tek nämo täñkañ äbeko irirän. ¹²Kañkañ iwerek; Notnapak! Gäk imata kadäni ñonitäño tek nämo täñkañ äbäno ño mañit itan? Ude yäwänä man kowata kubä nämo iwerek. ¹³* Täñpänkañ äma ekäni unitä epän ämaniye ätu yäwerek; Äma ño inñitpäñ yentä keru kuroñi pädat täñpäñ bipmäñ urani gänañ mañpä kut! yäk. Bipmäñ urani gänañ u itkañ konäm butewaki terak meni kañ jiwätpeñ it yäpmäñ ärowän yäk.

* **21:44:** Dan 2:44-45 * **21:46:** Mat 21:26 * **22:4:** Mat 21:36 * **22:6:** Mat 21:35 * **22:13:** Mat 8:12, 25:30; Luk 13:28

¹⁴ Jesutä man wärani u yäj paotpäñ ñode yäwetkuk; Bureni täwera. Anutu täño mantä ämawebe mäyap yämagut täyak upänkañ yarä-gänpäñ inita biñam api yäpek.

Takis moneñ pene ba nämo pene?

Mak 12:13-17; Luk 20:20-26

¹⁵⁻¹⁶ * Parisi ämatä man Jesutä yänkuko u nadänpäñ Jesu kakätänpeñ päñku inigän itkañ käbeyä täñkuñ. Täñpäñ Jesutä man goret kubä yäwän kañpäñ manken tena yänkañ noriye ätukät Herot täño ämaniye ätukät yäwet-pewä Jesuken kuñkuñ. Päñku ahän imiñpäñ bänep ärik-ärik man ñode iwetkuñ; Yäwoñärewni äma, nin gäkño mebäri nadäkamän yäk. Gäk jopman nämo yäk täyan. Ämata nadäwätäk nämo täñpäñ man bureniñän yäk täyan yäk. Gäk äma ärowani äpani nämo yäpmän daniñpäñ kuduptagän Anutu täño kädet siwoñigän niwetpäñ niwoñäreke tak täyan. ¹⁷ Unita niweri nadäna; Nin Juda naniktä Rom gapmanta takis moneñ imikta nintäño бага mantä yäjiwät täyak ba nämo?

¹⁸ Yäwäwä Jesutä nadäk-nadäki-ken yabänpäñ-nadänkañ yäwetkuk; Wa! In äma jop manman yäwani. Imata jopman yänäkñatkañ? ¹⁹ Eruk, moneñ kubä namä käwa yäk. Yäwänä moneñ kubä imiñkuñ. ²⁰ Täñirä yäwet yabänkuk; Moneñ ño terak netä täño inami dapun ba wäpitä itak? ²¹ * Yäwänä iwetkuñ; Rom gapman täño intäjukun äma Sisa unitäñotä itak yäk. Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Eruk ket ñode nadäwut; In imaka Rom gapmanta imikta yäwani u inita kañ imut. Täñ, imaka imaka Anututa imikta yäwani u Anututa kañ imut yäk. ²² Ude yäwänkañ kikñutpäñ nadäwätäk täñpäñä kuñtäñpä kuñkuñ.

Kumbani-ken nanik akukakuk täño man

Mak 12:18-27; Luk 20:27-40

²³ * Kepma ugän äma ätu Satyusi äbotken naniktä Jesuken äbuñ. (Satyusi äma uwä kumbani-ken nanik akukakuk nämo pätak yäj nadäk täñkuñonik.)

²⁴ * Eruk abänpäñ Jesu ñode iwet yabänkuñ; Yäwoñärewni äma, Mosestä ninta man kudän ñode täñ nimiñkuk; Äma kubätä webe yäpmänpäñ komenita yeri kubä nämo bäyañkañ kumänjirän monänitä webeni kajat yäpmänpäñ tuänita biñam yeri bäyañ imek yäj yänkuk. ²⁵ U nadänjiri manbiñam kubä ñode gäwetna nadä; Bianä ini buap 7 itkuño uwä tuänitä webe kubä yäpmänpäñ yeri kubä nämo peñkañ kumbuk. ²⁶ Täñjirän monänitä webe ugänpäñ yäpuk. Yäpmänpäñ udegän yeri kubä nämo peñkañ kumbuk. Kumänjirän gwekitä webe ugänpäñ koreñpäñ udegän yeri kubä nämo peñkañ kumbuk. Kumänjirän awänitä webe kajat ini ugänpäñ yäpuk. Udegän udegän buap 7 uwä webe ugänpäñ yäpmänpäñ yeri kubä nämo peñkañ kumän-tagän kumbuñ. ²⁷ Täñkañ äpiyetä kumänjirä webeni kajat udegän mäden kumbuk. ²⁸ Eruk, kumbanitä akukakuk kadäni webe uwä netäta biñam api täñpek? yäj iwetkuñ.

²⁹ Ude iweräwä Jesutä yäwetkuk; In Anutu täño man kudän täwani ba Anutu täño kehäromita guñ takinik tak täkañ. Mebäri unita in nadäk-nadäk goret nadäkañ! ³⁰ Ittäñgän kumbani-ken naniktä akuñpäñ ämawebe u nädapi nämo api täneñ. Anjero kunum gänañ itkañ uwä webe yäpmäk-yäpmäk nämo tak täkañ ude ämawebe jop api itneñ.

³¹ Kumbani-ken naniktä akukakukta yäkañ unita ñode täwetat; Mosestä man bian kudän täñkuko u nämo daniñpäñ nadäk täkañ ba? ³² * Anututä Moses ñode iwetkuk; Näk Abraham, Aisak, Jekop täño Anututä itat yäj yänkuk. Anututä ude iwetkuko unita ñode nadäwut; Anutu u kumbani täño Anutu

* **22:15-16:** Mak 3:6 * **22:21:** Rom 13:7 * **22:23:** Apos 23:8 * **22:24:** Lo 25:5 * **22:32:** Kis 3:6; Mat 8:11

nämo. Uwä kodak irani täño Anutu. Unita inä ämatä kumänpen u kädagän kuk täkañ yän yäk täkañ uwä goret-inik yäk täkañ.

³³ Jesutä man ude yänjirän ämawebe päke itkuño unitä nadänkañ kikuñutpäñ nadäwätäk pähap täñkuñ.

Baga man jide unitä intäjukun itak?

Mak 12:28-31; Luk 10:25-28

³⁴ Jesutä man ude yäweränä Satyusi äma unitä manta wäyäkneñpäñ kuñirä Parisi ämatä biñam u nadänpäñ ämaniye yänporiñ yäpmän Jesutä itkuk-ken u ahän imiñkuñ. ³⁵ Ahän imiñpäñ noripak kubä, Baga manta mebäri nadäwani u imaka, penta itkuñ. ³⁶ Äma unitä Jesu ñode iwet yabänjuk; Yäwoñärewani äma, Anututä man kädet pen nimiñkuko u jide unitä intäjukun itak?

³⁷⁻³⁸ * Iweränä Jesutä kowata ñode iwetkuk; Man intäjukun itak uwä ñode; Gäk Ekäni Anutukata gäripi-inik nadäwen. Bänepka, gupka, nadäk-nadäka kumän-tagän Anutu-kengän pewen. ³⁹ * Ba kubä ñode; Gäkñata nadäk täyan udegän notkayeta nadän yämen. ⁴⁰ * Man yarä ñonitä man Mosestä kudän täwani ukät profet bianitä kudän täwani unitäño doni ude itkamän.

Jesu ini-tägän Kristota yäwet yabänjuk

Mak 12:35-37; Luk 20:41-44

⁴¹ Täñpäkañ Parisi äma Jesu-kät pen irirä Jesutä ñode yäwet yabänjuk; ⁴² * In Anutu täño iwoyäwani Kristo unita jide nadäkañ? U netä täño orani? Yäweränä iwetkuñ; Kristo u Devit täño orani yän nadäk takamän yäk.

⁴³ * Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Ude nämo. Inä Kristo u Devit täño orani jopi kubä, komen ämagän yän yäk täkañ upänkañ Devit imata Ekänina yän iwetkuk? Anutu täño Munapiktä nadäk-nadäk imänkañ Devittä ñode yänjuk;

⁴⁴ *Ekäni Anututä Ekänina ñode iwerirän nadänjuk;*

Gäk dubina-ken äbä mañiriri wäpka biñam gamiñkañ iwankaye yäpmänpäñ gämotka-kengän api yepmañpet yäk. Sam 110:1

⁴⁵ Eruk u kawut! Devit ini uwä Kristota Ekänina yän yänjukuko unita imata Kristo u Devit täño orani jopi kubä yän yäk täkañ?

⁴⁶ Jesutä ude yäwän nadänpäñ Parisi ämatä kowata man kubä täga nämo iwetne yän nadänkuñ. Ba Jesu täño kehäromi täga nämo yäpmän äpne yän nadänpäñ man wari nämo iwetkuñ.

23

Watä äma täño irit kuñat-kuñatta yäwetkuk

Mak 12:38-39; Luk 11:43,46, 20:45-46

¹ Jesu Parisi ämakät man yän moreñpäñ iwaräntäkiye-kät ämawebe päke itkuño u ñode yäwetkuk; ² In nadäkañ? Parisi ämakät Baga man yäwoñärewani ämatä in kädet Mosestä pewani unita täga täwet täkañ. ³ * Ude täwerirä man u nadänpäñ kañ buramik täñput. Upänkañ täktäki uwä täga nämo. Ude kañ täñput yän täwet täkañ upänkañ ini uwä nämo tak täkañ. Unita watä ämajin ätutä täñpen kuñat täkañ in udegän nämo täneñ. ⁴ Ude tak takot yän täwet täkañ uwä yäk tuñum bäräpitä kehäromijin yäpmän äpäk täyak ude bumik. Ude täñ tamik täkañ upänkañ ini uwä bäräpi udewani kubä nämo buramik täkañ.

⁵ * Ude yänpäñ yäwetkuk; Watä äma udewanitä kädet mebäri mebäri tak täkañ. Ämawebetä nibänpäñ siwoñi kuñarani yän nadäwut yänkañ ñode tak täkañ; Anutu täño man mujipi ätu pipa terak kudän täñpäñ uwäk täñkañ yentä

* **22:37-38:** Lo 6:5 * **22:39:** Wkp 19:18 * **22:40:** Mat 7:12; Rom 13:10; Gal 5:14 * **22:42:** Jon 7:42 * **22:43:** Mat 26:64 * **23:3:** Mal 2:7-8 * **23:5:** Mat 6:1; Kis 13:9; Lo 6:8; Nam 15:38-39

topmänpän damani-ken penpän pädat tək təkən. Təpuri-inik, äma ätutä tək təkən ude nämo tək təkən. Nämo, tanj tək təkən! Ba tek tək təkən uwä, äma ätutä keräpi tək təkən udewani nämo. Käronjipän tənkan ämawebetä nibäwut yänkan imaka yabängärip ikek tek terak topä wädäk təkən. ^{6*} Ba ännak-ännak tanj täktäk kadäni-ken intäjukun, ämawebe inamiken it təkən. Tənpän kəbeyä yot gənanj äronjipän udegän tək təkən. ⁷ Ba ämawebetä oranj niminpän wəpjin binjam ikek yän niwerut yänkan ämawebe inamiken kwawak kuñat təkən.

⁸ Təñ, inä kudän udewani nämo täneñ. Äma wäpi binjam ikek ude nämo kuñatneñ. Unita äma kubätä Ekänina yän gəweränä kanj inin bitnä. In injin buap. Kubätä ätuta intäjukun nämo irek. Ekänijin kubä-tägän itak. ⁹ Tənpəkanj kome terak ɲo in äma kubäta gäk nintəño intäjukun äma yənpän Nanin yän nämo iwetneñ. ¹⁰ Nämo, Kristo unitägän Ekäni it tamitak. ^{11*} Təñ, notjinpak kubätä watä epän təñ tamayən täyak, äma u uwä Anutu inamiken intäjukun-inik itak. ^{12*} Tənpän äma kubätä ini wäpi binjam yəpmän ärowayən təko uwä Anututä wäpi binjam api yəpmän äpek. Təñ, äma kubätä inita nadäwän äpani tənpänpän kuñarayən təko uwä Anututä api oranj imek yäk.

Jesutä Parisi äma jukuman yäwetkuk

Mak 12:40; Luk 11:39-42,44,52, 20:47

¹³ Jesutä ude yənpän Parisi äma Baga man yəwoñärewani ämakät man kädäp ikek ɲode yäwetkuk; Wa! In kudup api wañ moreneñ! In jopman yänkan tənyäkñarani tək təkən. In Anututä intäjukun it tamikta bitnänpän mani nämo buramik təkən. Ude təñirä ämawebe Anutu təño kädət siwoñi iwatta kädət tənpipin yəminpewä Anutu təño kanjwat yewa gənanj təga nämo ärok təkən. [¹⁴ Wa! In kudup api wañ moreneñ! Tənyäkñarani äma intä webe kajattä yot gənanj äronjkan tuñumi yäyoməgat təkən. Ude tənkanj mäyäk nämo nadənkanj Anutu-ken yəñapik man käronj jop yäk təkən.]

¹⁵ Wa! Tənyäkñarani äma in kudup api wañ moreneñ! In ämawebetä kädət nintä tək təkamän ugän iwarut yänkan yəwettän kome ni kome ni tuän ba ban kuñat təkən. Təñirä äma kubätä intəño kädət u iwarayən täyak uwä in bumikgän geñita binjam ude api təñpek.

^{16*} Jesutä ude yənpän äneñi yäkgän tənjuk; Wa! In kudup api wañ moreneñ! Tənyäkñarani äma intä äma dapuri tumbani ude bumik kuñat təkən. Dapunjin tumbani intä ämawebetä kädət təga nämo yəwoñäreneñ. In Anutu təño mebarini nämo nadənkanj imaka təpuri təpuri unita nadäwä ärowani tənpəkanj imaka bureni tanj unita nadäwä äpani tək təkən. Tənkanj in ämawebe man goret ɲode yəwet təkən; Äma kubätä man yəweko u yänkehärom takta kudupi yot təño wäpi terak wohureko uwä jopi yän yäk təkən. Upänkanj äma unitä tuñum təpuri təpuri säkgämän kudupi yot gənanj itkanj uterak wohureko uyaku, bureni yän yäk təkən. ¹⁷ In ude goret yäk təkən! Imatäken unitä bureni täyak? Tuñum təpuri təpuri kudupi yot gənanj itkanj u, ba kudupi yot ini? Tuñum unitä bureni nämo täyak. U yot gənanj jop itkanj yot unitä bureni! yäk.

¹⁸ Ba kubä pen ɲode yäk təkən; Äma kubätä man yəweko u yänkehärom takta, imaka alta terak pek təkən u wäpi terak wohureko uwä jopi yän yäk təkən. Tənpəkanj äma unitä imaka bänep təgata pewani uterak wohureko uyaku bureni yän yäk təkən. ¹⁹ In ude goret yäk təkən. Imatäken unitä bureni täyak? Imaka alta terak pek təkən u, ba alta ini? Iron pek təkən u ini-tägän bureni nämo. Alta unitä bureni täyak unita imaka uterak peweno uwä bureni

* **23:6:** Mat 6:5; Luk 14:7 * **23:11:** Mat 20:26; Mak 9:35; Luk 22:26 * **23:12:** Jop 22:29; Snd 29:23; Ese 21:26; Luk 14:11, 18:14 * **23:16:** Mat 15:14

täŋpek. ²⁰ Alta uwä imaka alta terak itkaŋ u kumän-tagän uwäk täyak unita alta unitäwä bureni täyak.

²¹ Täŋ, kudupi yot uwä yot ini ukät kudupi yot täŋo mäheŋi Anutu u bok uwäk täyak. ²² * Ba äma kubätä kunum yäŋpäŋ u wäpi terak man wohureko uwä kunum uterak nämo wohurek. Kunum uwä Anutu täŋo irit bägup unita Anutu täŋo wäpi uterak man wohurek.

²³ * Jesutä ude yäwetpäŋ äneŋi ŋode yäwetgän täŋkuk; Wa! In kudup api waŋ moreneŋ! Täŋyäkŋarani äma intä Nin Anutu täŋo kädet siwoŋi iwat takamäŋ yäŋ yäŋpäŋ бага man täpuri täpuri iwatpäŋ ŋode tak takäŋ; Imaka tokän täpuri täpuri yäpmäŋ danipäŋ moräki Anututa biŋam pek takäŋ. Ude tak takäŋ upäŋkaŋ Anutu täŋo man bureni pähap päke ŋodewani yärepmit takäŋ; Äma täŋyäkŋarani nämo täŋpen. Bänep kwini iron kädet täŋpeŋ kuŋaren. Ba, ämawebeta nadäkinik täŋpeŋ kuŋaren. In kädet udewani-kät бага täpuri täpuri iwat takäŋ u bok iwaräpäŋ uyaku tagawek.

²⁴ Dapunjin tumbani intä бага täpuri täpuri iwatpäŋ man taŋi irepmitpeŋ kuŋat takäŋ u ŋode bumik tak takäŋ; Äma kubätä ume näŋpa yäŋkaŋ täpun-täpun yäpmäŋ täŋpäŋ kwäpäŋ tom taŋi kubä nämo kaŋkaŋ ukät bok kämän kuneŋo in ude tak takäŋ.

²⁵ * Wa! Parisi ämakät Baga man yäwoŋäreŋani äma in kumän api waŋ moreneŋ. Täŋyäkŋarani äma intä ketem peŋ-nakjin gupigän ärut takäŋ upäŋkaŋ bäneppin-ken imaka waki kubota ba kome täŋo kaŋgärip upäŋ nämo ärut täŋpä kuk takäŋ. ²⁶ Dapunjin tumbani! Inä gänaŋ umu jukun ärutpewä pak taŋirä eruk gupjin uwä kuräki api itneŋ.

²⁷ * Wa! Täŋyäkŋarani äma in kumän api waŋ moreneŋ. Kuŋat-kuŋatjin u ämatä äma kubä äneŋpäŋ punin simen tak takäŋ ude bumik. Simen u säkgämän käweno upäŋkaŋ gänaŋ umu kumbani täŋo kujari ba imaka taräki taräki unitä itkaŋ. ²⁸ * Täŋkaŋ in udewanigän. Ämatä tabäk takäŋ uwä täga upäŋkaŋ bäneppin-kenä täŋyäkŋarani kädet waki mebäri mebäri unitä itkaŋ.

²⁹ Wa! Parisi ämakät Baga man yäwoŋäreŋani äma in kumän api waŋ moreneŋ. Täŋyäkŋarani äma intä profet biani äneŋpani-ken säkgämän ket ut takäŋ. Ba äma siwoŋi kuŋarani äneŋpani-ken imaka, mebäri ket ut takäŋ. ³⁰ Täŋkaŋ in ŋode yäk takäŋ; Oraniyetä bian itkuŋo ude itkamäŋ yäwänäku profet nämo däpmäk takäne yäŋ yäk takäŋ. ³¹ * Ude yäk takäŋ upäŋkaŋ jopman yäk takäŋ. Kudän tak takäŋ unitä ŋode niwoŋäreŋ täyak; In profet däpuŋo unitäŋo oraniye unita mebärijin kubägän. ³² Unita kädet waki orajiyetä täŋkuŋo inä udegän api täŋ täreneŋ.

³³ * Gämok täŋo äbot in kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken käbop de päŋku api itneŋ? Nämo! Momijin unita geŋi-ken api äpmonen. ³⁴ * In nadäkaŋ? Näkä profet ba siwoŋi äma peŋ yäwetpewa äbäŋirä in ukät nanik ätu api däpmäŋ täŋpä kuneŋ. Ba ätu uwä komi api yämineŋ. Ätu uwä päya kwakäp terak api däpneŋ. Täŋ ätu uwä käbeyä yotken pärip-päriptä däpmäŋpäŋ yäwat kirek api täneŋ. ³⁵ * Ude täŋirä ämawebe siwoŋi däpmäŋ yäpmäŋ äbuŋo u kudupta intä kowata api yäpneŋ. Bian-inik äma siwoŋi kubä wäpi Abel uterak ämik yäput peŋpäŋ däpmäŋ yäpmäŋ äbäŋtäko Berekia nanaki Sekaraia intä kudupi yot täŋo alta dubini-ken urirä täreŋkuk. ³⁶ Unita apiŋo bureni ŋode täwera nadäwut; Ämik ahäŋ yäpmäŋ äbuŋo unita kowata in itkaŋ ŋonitä api yäpneŋ.

* **23:22:** Ais 66:1; Mat 5:34 * **23:23:** Wkp 27:30; Mai 6:8 * **23:25:** Mak 7:4 * **23:27:** Apos 23:3 * **23:28:** Luk 16:15 * **23:31:** Apos 7:52 * **23:33:** Mat 3:7, 12:34; Luk 3:7 * **23:34:** 1Te 2:15; Mat 10:23 * **23:35:** Stt 4:8; Hib 11:4; 2Sto 24:20-21

*Jesutä Jerusalem ämawebeta butewaki nadänjuk**Luk 13:34-35*

³⁷ * O Jerusalem ämawebenaye! In imata profet däpmanpäñ epän ämanaye täñkentän tamikta pewa äbuño u mobätä kumän-kumän däpmäk täkañ? Baraktä nanakiye uyiñjeñ pat täkañ ude näkä in uyiñjeñ patta bitnäñ yäpman äbuñ. ³⁸ * Unita Anututä tabä kätänjirän watä ämajiye nämo, jop api itneñ. ³⁹ * In nadawut! Äneñi nämo nabänkañ it yäpman äronjtängän Anutu wäpi terak abatak unita iniñ oretna yän yänayän täño ugän api nabäneñ.

24*Kudupi yot api däpman äreyäneñ yän yänjuk**Mak 13; Luk 21:5-36*

¹ Eruk Jesu kudupi yot gänäñ naniktä äpämañ kuñjirän iwaräntäkiyetä kudupi yot pähap kañkañ biñam yänpäñ Jesu iwonärenkuñ. ² * Ude täñjirä Jesutä yäwetkuk; Ket nadäkot! Kudupi yot ño kañgärip täkañ upänkañ mädenä api tokät mänpek. Mobä uterak-terak itkañ uwä api erañ mäneñ. ³ Ude yäweränkañ kumañ päñku Olip pom terak äronpäñ mañit itpäñ iwaräntäkiyetä inigän iwet yabänkuñ; Yäno ukenowä jidegän api ahäwek? Ba gäkño äbäkäbäk kadäni ba kome täño tärek-tärek kadäni keräp täñjirän kudän jide ahänjirän api käne?

⁴ Ude iweräwä Jesutä yäwetkuk; Bänepjin pen awähutneñta ket kañiwatpäñ kuñatneñ. ⁵ * Äma mäyaptä ahänpäñ näk wäpna yänpäñ Anutu täño iwoyäwani Kristo u näk yän jopman api täwetneñ. Ude yän-täkñarirä ämawebe mäyaptä nadäwä bureni api täneñ. ⁶ Kadäni uken ämik mämä ba ämik biñam nadänkañ Wära! Kadäni täretak yän nadänkañ nämo kikñutneñ. Kudän ude ahäktä yäwani upänkañ kadäni bäräneñ-inik nämo api tärewek. ⁷ * Nämo, kome täñi täpuri kowat ämiwän api täneñ. Täñpäñ kadäni uken nakta jop irit imaka api ahäwek. Ba kenäñ komeni komeni api kwaiwek. ⁸ Upänkañ kudän uwä bäräpi bureni ahänayän täño unitäño wärani. Bureni kämi api ahäwek.

⁹ * Kadäni uken näka yänpäñ ämawebetä iwan täñ tamiñpäñ manken tepmanjit, komi tamiñit, kumän-kumän tadäpmanjit api täneñ. ¹⁰ Ude täñ tamiñjirä äbot täñpani ämawebe mäyaptä nadäkiniki pewa putärewäkañ iwan kowata kowata api täneñ. ¹¹ * Täñpäñ profet jopi-jopi mäyap ahänpäñ tänyäkñarani täñjirä ämawebe mäyaptä mäde api ut namineñ. ¹² Täñpäñ kädet wakiwaki ahän yäpman kuñjirän äma täño bänep iron api paorek. ¹³ * Upänkañ äma kubätä gwäk pimiñpäñ näkño man nämo penkañ yäpman kuñarayän täko uwä tärek-tärek kadäni-ken näkñata biñam api yäpet. ¹⁴ * Täñpäkañ Anutu täño kañiwat yewa gänäñ ärokärok unitäño manbiñam yäwetpäñ yäwonärek täñtäñ kuñjirä ämawebe kudup komeni komeni itkañ unitä nadän moreñjirä kadäni uken uyaku kadäni pähap api ahäwek.

*Imaka wakiinik kubä api ahäwek**Mak 13:14-23; Luk 21:20-24*

¹⁵ * Jesutä ude yänpäñ kubä pen ñode yäwetkuk; Bianä profet kubä wäpi Danieltä imaka taräki waki kubä penawähut ikekta yänjuk. Imaka yänjukko u Anutu täño kudupi yot gänäñ irirän api käneñ yäk. (Äma man ño kañpäñä

* **23:37:** Apos 7:59; 1Te 2:15 * **23:38:** 1Kin 9:7-8; Jer 12:7, 22:5 * **23:39:** Sam 118:26; Mat 21:9

* **24:2:** Luk 19:44 * **24:5:** Mat 24:23-24; Apos 5:36-37; 1Jo 2:18 * **24:7:** 2Sto 15:6; Ais 19:2

* **24:9:** Mat 10:22; Jon 15:18 * **24:11:** Mat 24:5,24; 1Jo 4:1 * **24:13:** Mat 10:22 * **24:14:** Mat 10:18, 28:19 * **24:15:** Dan 9:27, 11:31; Dan 12:11

mebäri ket nadäkot.) ¹⁶ Tänpäkañ kadäni u ahäwänä ämawebe Judia komeken nanik u bäräñeñ akumañ kome ño peñpeñ banken kañ kut. ¹⁷ * Äma kubätä yot yäman irayäñ täko uwä tunjumi yäpmäkta yot gänañ nämo ärowek. Nämo, jop kañ metäñpeñ kwän! ¹⁸ Ba äma kubä ketem epänken irayäñ täko uwä äneñi äyänutpeñ päñku mäniñ siot ba ämetpat tek nämo yäpek. Nämo, jop kañ metäñpeñ kwän! ¹⁹ Butewaki! Webe nanak kok ikek ba ironji paki nitek u bäräpi-inik api nadäneñ! ²⁰ Unita in Ekäniken yänapiñirä ämetpeñ kukkuk kadäni u mäniñ kadäni-ken ba Sabat kadäni-ken ahäwektawä! ²¹ * Bureni, imaka ahäwayäñ täyak uwä umuri pähap. Anututä pengän kunum kenta kome pewän ahänkumän-ken umunitä päbä apiño umuri pähap udewani kubä nämo ahänkuk. Ba udewanitä äneñi nämo api ahäwek. ²² Ekänitä kadäni u keräpigän nämo däpmäñ täkñeñkuk yäwänäku äma kubätä nämo inik itek. Upäñkañ Anututä ämawebe inita iwoyänkuko unita butewaki nadäñpäñ kadäni keräpigän api däpmäñ täkñewek.

²³ * Kadäni ukenä ämatä Kristo udu ahätak! ba ño ahätak! yän täwerirä unita nadäñirä bureni nämo täñpek. ²⁴ * Imata, kadäni uken äma mäyaptä jop manman yän-täkñatpäñ näk Kristo ba profet kubä yän api yäneñ. Äma udewanitä kudän kudupi mebari mebari api täneñ. Ämawebe Anututä inita yäpmäñ daniwani unitäño bänepi peñ awähutna yänkañ käderi paränä epän pähap ude api täneñ. ²⁵ Täñkañ imaka udewani nämo ahänjirän intäjukun täwetat.

²⁶ * Täñpäñ äma kubätä Kristo u kome jopi kubäken itak yän täwerirän in uken nämo kuneñ. Ba kubätä Kristo u yot gänañ itak ño yän täwerirän u nadäñ iminentawä. ²⁷ * In nadäkañ? Yäpä kwiniñirän äma deken deken kwawak kak täkañ udegän Äma Bureni-iniktä ahänjirän ämawebe kuduptagän uken-uken naniktä kwawak api käneñ. ²⁸ * Tom kubä kumärkañ parirän baraktä u näna yänkañ punin unu änok piäñ kuñarirä u yabäñpäñ-nadäk täkañ. Udegän, kudän täwetat udewani kañpäñä Äma Bureni-inik ahätak yän api nadäneñ.

²⁹ * Imaka umuri umuri u ahänpäñ paorirän uterakgän ñode api ahäwek; *Edap täño peñyänektä nämo iñjirän, komepak udegän api bipmäñ urek.*

Tänjirän guk api täreñ mäneñ.

Ude ahänjirän imaka kehäromi nitek kunum gänañ it täkañ u kudup wareñ api täñ moreneñ. *Ais 13:10, 34:4*

³⁰ * Ude ahänjirä kudän kudupi kubä kunum gänañ ahänjirän kañpäñä Äma Bureni-inik äbänjirä itak yän api nadäneñ. Ude nadäñpäñ ämawebe kuduptagän konäm butewaki api täneñ. Täñjirä Äma Bureni-inik uwä gubam terak, kehäromi ba epmäget kudän ikek äbänjirän ämawebe api käneñ. ³¹ * Kañ-yäpurirä äma unitä womat täñ piänkañ añero peñ yäwet-pewän päñku ämawebe inita iwoyäwani kome kukñi kukñi, umude ba unude uken nanik api yämagutneñ.

³² Jesutä ude yänpäñ man kubä pen ñode yäwetkuk; Man wärani kubä wama päya terak utpäñ täwera nadäwä tumbut. Wamatä dätäki pirirän kañpäñ edap kadäni keräp täyak yän nadäk täkañ. ³³ Unita udegän, in imaka imaka api ahäneñ yän täwetat unitä ahänjirä yabäñpäñ tärek-tärek kadäni keräp täyak yän api nadäneñ. ³⁴ * Näk bureni täwetat. Ämawebe apiño itkañ unitä kodak irirä

* **24:17:** Luk 17:31 * **24:21:** Dan 12:1; Jol 2:2; Rev 7:14 * **24:23:** Mat 24:5,11 * **24:24:** Lo 13:1-3; 2Te 2:8-9; Rev 13:13-14 * **24:26:** Luk 17:23-24 * **24:27:** Mat 24:37-39 * **24:28:** Luk 17:37 * **24:29:** Ese 32:7; Jol 2:10,31; 2Pi 3:10 * **24:30:** Rev 6:12-13; Sek 12:10; Rev 1:7; Dan 7:13 * **24:31:** Ais 27:13; 1Ko 15:52; 1Te 4:16 * **24:34:** Mat 16:28

imaka yäyat u api ahäj moreneñ. ³⁵* Täñpäkañ kunum kenta kome u bok api paotdeño upäñkañ mena jinom u nämoinik api paorek.

Jesu u äneñi jidegän api äbek?

Mak 13:32-37; Luk 17:26-30,34-36

³⁶* Äma Bureni-inik äneñi äbayäj täyak unitäño kadäni äma kubätä nämo nadätak. Añero kunum gänañ itkañ u imaka, nämo nadäkañ. Ba Anutu täño Nanak u imaka, nämo nadätak. Nanitä ini-tägän nadätak. ³⁷* Täñkañ Äma Bureni-iniktä äneñi äbayäj täyak-ken uwä Noa täño kadäni-ken ämawebetä täñuruk-uruk täñkuño udegän api täneñ. ³⁸Kadäni uken gwägu nämo tokñeñirän ämawebetä nin täga itkamäj yäj nadäñkañ ketem naknak, kädet kuñat-kuñat, nädapi täktäk täñ yäpmäj kuñirä Noa gäpe gänañ äronkuk. ³⁹* Nin täga itkamäj yäj nadäñkañ ude täñ irirä gwägu tañi pähap tokñeñpäñ ämawebe päke u däpmäj moreñkuk. Täñpäkañ ämawebe udegän täñuruk-uruk täñ irirä Äma Bureni-inik api äbek. ⁴⁰Kadäni uken äma yarä epän täñ irirän kubä yäpmäjkañ kubä ugän api tewek. ⁴¹Ba webe yaräwä ketem äñnañ irirän kubäwä yäpmäjkañ kubä ugän api tewek.

⁴²* Unita in ket täñpäñ kañiwatpäñ kuñarut. In Ekäni udeken api äbek yäj nämo nadäkañ. ⁴³* In mebäri ñode nadäwut; Täha kubä mähemitä bipani uken kubo äma api äbek yäj, ude nadäñpäñ pidäm täñpäñ irirän kubo äma u yot gänañ täga nämo ärowek. ⁴⁴Eruk ude bumik, in udegän Ekänijintä kepma ba kadäni uken api äbek yäj nämo nadäkañ-ken uken api äbeko unita pidäm täñpäñ itkot.

⁴⁵Jesutä ude yäñpäñ ämawebetä udegän täneñ yäñpäñ man wärani kubä ñode yäwetkuk; Äma ekäni kubätä epän watä ämaniye-kät nanik kubäta epän man ñode iwerek; Näk kome kubäken kwayäj unita epän watä ämanaye u watäni itpäñ ketem kadäni-kengän kañ yepmäj towi yäj iwerek. Eruk, epän watä äma u kudän jide täñpeko unita watä äma nadäk-nadäk ikek, man buramik ikek yäj iwerek? ⁴⁶Epän watä äma u, yäj imani ude täñpäñ irirän ekänini äneñi äyänutpen äbek. Äbäñpäñ epän watä äma u orañ imek. ⁴⁷* Näk bureni täwetat. Ekäninitä orañ imiñpäñ tuñumi kuduptagän watäni it imekta iniñ kirewek. ⁴⁸⁻⁴⁹Täj, epän watä äma u goret täñpeko uwä ñode nadäwek; A! Ekäninawä ñodetä nämo api äbek! Ittängän kämiinik api äbek yäj nadäwek. Ude nadäñpäñ epän watä noriye wanoriye ätu däpmäñpäñ yäwat kireñit, ba täñguñguñ ume nañkañ täñguñ täñpäñ irek. ⁵⁰⁻⁵¹* Ude täñkañ ekäninita guñ täñpäñ irirän ekänitä kadäni ukengän äbek. Äbäñpäñ waki täñ irirän kañpäñ epän watä äma u utkañ madäj jukutpäñ täñyäkñarani ämatä kumäñpen päñku irani-ken mañpäñ kuneñ. Ukät itkañ komi nadäñpäñ konäm butewaki täñkañ meni jiwätpen itneñ yäk.

25

Webe gubañi 10 unitäño manbiñam

¹* Jesutä ude yäñpäñ pen ñode yäwetgän täñkuk; Tärektärek kadäni uken Anututä yabäj yäwat epän täñpayäj täyak u ñode bumik; Webe gubañi 10 udetä ñode täneñ; Äma ekänini kädet miñin imagutta kuneñ. ²Webe ätu nämo nadäwä tumbani, ätuwä nadäwä tumbani. ³Nämo nadäwä tumbani webe 5 unitä topän umeni paorirä piñpäñ ijikta nämo nadäneñ. ⁴Täj,

* **24:35:** Mat 5:18 * **24:36:** Apos 1:7; 1Te 5:1-2 * **24:37:** Stt 6:5-8 * **24:39:** Stt 7:21-23; 2Pi 3:6

* **24:42:** Mat 25:13 * **24:43:** Luk 12:39-40; Rev 16:15 * **24:47:** Mat 25:21,23 * **24:50-51:** Mat

8:12 * **25:1:** Rev 19:7; Luk 12:35

nadäwä tumbani webe 5 uwä topän umeni kädet miñin paorirä piñpän ijikta nadänpän yäpneñ. ⁵ Täñpäkañ äma ekänini uwä bäräñeñ nämo äbänjirän irä wawäpän gurän täñpän däpmon patneñ.

⁶ Parirä bipani bämopi-inik äma kubätä gera ñode yäwek; Ekänijin äbatak! Eruk, akumañ päñku imagurut! yäk. ⁷ Yäwänä webe gubañ uwä kudup kikñutpäñ päñaku topäni yäpneñ. ⁸ Täñpäkañ nämo nadäwä tumbani webe 5 unitä webe 5 nadäwä tumbäpän umeni yäpneño uwä ñode yäwetneñ; Nin täño topän ijinapän kumäñkañ yäk. Unita intä umeni ätu piñ nimut yäk. ⁹ Yänjirä webe nadäwä tumbani unitä yäwetneñ; Nämo, imata ude täne? Ume yäpmän äbämäño unitä nin kudup täga nämo täñkentäñ nimek yäk. Injin kuñkañ gwäki peñpän kodaki yäput yäk.

¹⁰ Ude yäwäwä topän umeni suwanayän kuñjirä äma ekäni u ahänpän webe gubañ 5 nadäwä tubani u yän-yäkñat yäpmän kwek. Kumañ yotpärare-ken ahänpän yot gänañ äro yäma ukätpän ketem nañ itneñ. ¹¹ * Ketem ude nañ irirä nämo nadäwä tumbani webe 5 u äbänpän yäman umu itpäñ yäneñ; Ekäni, yäma dät nimi yäk. ¹² * Yäwäwä äma ekäni unitä yäwerek; Bureni täwetat! Inta nämo nadätat yäk.

¹³ * Jesutä ude yänpän ämawebe ñode yäwetkuk; Unita in udegän, täñpidäm-pidäm tañkañ kañ kuñarut. Imata, Ekäni udeken api äbek yän kadäni nämo nadäkañ.

Äma moneñ uwäk yämani unitäño manbiñam

Luk 19:12-27

¹⁴ * Jesutä ude yänkañ äneñi Anututä yabän yäwat epän täk täyak u jidewani yän nadäkta man wärani kubä pen ñode yäwetkuk; Äma ekäni kubätä kome banken kwa yänkañ watä ämaniye yaräkubä yän-yäkñat päbä moneñi watäni it imineñta yäpmän daniñpän yämek. ¹⁵ * Ude täñpän epän täktäki täño kehäromi pat yämeko udegän nadäñit watä ämani kubäta moneñ uwäk 5 imek. Äneñi kubäta yarä imek. Täñ, kubäta kubägän imek. Moneñ uwäk ude yämiñkañ kwek. ¹⁶ Kweko kuñarirän watä ämani kubä moneñ uwäk 5 imeko uwä bäräñeñ päñku epäni kehäromi täñpän moneñ uwäk 5 imeko udegän äneñi uwäk 5 ude yabän ahäwek. ¹⁷ Ba noripaki kubä uwä yarä imeko udegän epäni kehäromi täñjirän äneñi uwäk yarä kañ-ahäwek. ¹⁸ Täñ, uwäk kubägän moneñ mähemitä imeko u yäpmän päñku awañ äneñpän kome gänañ peñpän yejämbek.

¹⁹ Ude täñjirä äma ekäni u kadäni käreñi ittän kuñattängän äneñi äbek. Äbänpän watä ämaniye yaräkubä u äbot kubägän yepmañpän moneñi yämeko unita yäwet yabäwek. ²⁰ Täñpänä äma moneñ uwäk 5 imeko unitä moneñ uwäk 5 kodaki yäpeko ukät bok peñpän yäwek; Ekänina, gäk moneñ uwäk 5 namiñkuno ukeño epäni täñtäyiwa äneñi uwäk 5 ahänkuño u ño yäk. ²¹ * Yäwänä ekäni unitä iwerek; Tägagämän yäk. Gäk man buramik täñpän epän säkgämän täñkun. Gäk imaka jopita watäni itkuno unita näkä imaka bureñita watä itta api gepmañpet yäk. Unita apiño gäk näkkät itpäñ oretoret terak itda yäk.

²² Ude yäwänä watä ämani kubä moneñ uwäk yarä imeko unitä iwerek; Ekänina, gäk moneñ uwäk yaräbok namiñkun. U näkä epäni kehäromi täñjira äneñi uwäk yaräkät ahänkumän yäk. ²³ Yäwänä ekänitä iwerek; Watä ämana tägagämän! Manna buramiwani, gäk imaka jopita watäni itkuno unita imaka

* **25:11:** Luk 13:25-27 * **25:12:** Mat 7:23 * **25:13:** Mat 24:42 * **25:14:** Mak 13:34 * **25:15:** Rom 12:6 * **25:21:** Mat 24:45-47; Luk 16:10

burenita watä itta gepmanjat yäk. Unita apiño gäk näkkät itpäñ oretoret terak kañ it yäpmäñ äroda yäk.

²⁴⁻²⁵ Yäwänä mäden moneñ uwäk kubägän imeko unitä iwerek; Ekänina, mebärika nadätat yäk. Gäk äma komi. Äma ätutä epän täk täkañ unitäño bureni ahäñirä gäkä yäpmäk täyan yäñ nadäñpäñ umuntañkut. Unita näk moneñ uwäk kubägän namiñkuno u awañ äneñpäñ peñkuro u yäpmäñ äbätat ño! yäk. ²⁶ Ude yäwänä äma ekäni unitä iwerek; Wa! Gäk epän ämana waki, orek pärani yäk. Gäk näka äma udewani yäñ nadäñkañ imata näkño moneñ jop peñkun? ²⁷ Gäk ñode tänañi täñkun; Näkño moneñ gamiñkuro u moneñ äma keru terak peñiri uyaku täñpewä täñi ahäñirän äbäñkañ yäpmäñtet yäk.

²⁸ Ude yäñpäñ epän ämaniye ätu yäwerek; In moneñ uwäk yomägatpäñ uwäk 10 yäpmäñ kuñatak unita imut yäk. ²⁹ * Nadäkañ? Äma kubätä imaka imani u yäpmäñ kuñarayäñ täko uwä ätukät bumta-inik buñät imikta yäwani. Täñ, äma ätuwä nin imaka udewani nitek yäñ nadäk täkañ upäñkañ nämo! Imaka inñitkamäñ yäñ jop nadäk täkañ uwä yäyomägatta yäwani. ³⁰ * Ude yäñpäñ ekäni unitä yäwek; Watä ämana gañani ño bipmäñ urani gänañ pudät manpä äpmonpäñ yäk. Uken konäm kähän yäñ jiwätpeñ irän yäk.

Äma Bureni-iniktä ämawebe api yäpmäñ daniwek

³¹ * Täñpäñ Äma Bureni-iniktä kunum täño epmäget kudän nitek añeroniye-kät äbäñpäñ intäjukun äma ärowani pähap wäpi biñam ikek api irek. ³² * Täñirän ämawebe komeni komeni uken naniktä päbä u inñamiken api itneñ. Äbä iräkañ yäpmäñ daniñpäñ äbot yarä api yepmanpek, sipsip watä ämatä sipsip meme yäpmäñ danik täkañ ude. ³³ Täñpäñ äma wakiwaki keru käpmäk käda yepmanpäñ äma tägatäga keru bure käda api yepmanpek.

³⁴ Ude täñkañ intäjukun äma unitä ämawebe keru bure käda itnayäñ täño uwä api yäwerek; Nana inta nadäñ tamitak unita näkken äbut yäk. Äbäñkañ kome säkgämän Anututä bian-inik kunum kenta kome pewän ahäwäpäñ inta biñam kome iwoyäñkuko ño korewut yäñ api yäwerek. ³⁵ * Näk nakta neñirä nepmäñ towiñkuñ, ba umeta neñirä ume gwet namiñkuñ. Ba näk äma kudupi ude kuñarira nämagut yäpmäñ yotjin-ken kuñkuñ. ³⁶ Ba moräñ irira tek täñ namiñkuñ. Ba käyäm täñira watä it namiñkuñ. Ba komi yot gänañ irira nabäñ tareñkuñ yäk.

³⁷ Ude yäweränä ämawebe täga unitä kowata ñode api iwetneñ; Ekäni, jidegän uken nakta geñirä gepmäñ towiñkumäñ? Ba umeta geñirä jidegän uken ume gwet gamiñkumäñ? ³⁸ Ba gäk jidegän äma kudupi ude äbäñiri gämagut yäpmäñ yotnin-ken kuñkumäñ? Ba jidegän moräñ iriri tek täñ gamiñkumäñ? ³⁹ Ba jidegän käyäm täñiri watä it gamiñkumäñ? Ba komi yotken iriri gabäñ gawat epän jidegän uken täñ gamiñkumäñ?

⁴⁰ * Ude iweräwä intäjukun äma unitä kowata ñode api yäwerek; Näk bureni täwetat. Imaka ude ämawebenaye äpani ño kubäta täñ imik täñkuño u näka täñ namik täñkuñ yäk.

⁴¹ * Täñä ämawebe keru käpmäk käda itnayäñ täño uwä ñode api yäwerek; Kewewut! Kädäp äbot Anututä äma waki Satan-kät epän ämaniye-kätta yäñpäñ peñkuro uken äpmo api itneñ yäk. ⁴² Imata, in ñode täñ namiñkuño unita; Näk nakta neñirä ketem nämo namiñkuñ. Umeta neñirä ume nämo gwet namiñkuñ. ⁴³ Näk äma kudupi ude kuñarira yotjin-ken nämo yäñ-yäkñat

* **25:29:** Mat 13:12; Mak 4:25; Luk 8:18 * **25:30:** Mat 8:12 * **25:31:** Mat 16:27, 19:28; Rev 20:11-13 * **25:32:** Rom 14:10; Ese 34:17 * **25:35:** Ais 58:7 * **25:40:** Snd 19:17; Mat 10:42, 18:5; Mak 9:41 * **25:41:** Mat 7:23; Rev 20:10

yäpmän kuñkuñ. Ba morän irira tek nämo täñ naminñkuñ. Käyäm täñjira watä nämo it naminñkuñ. Ba komi yot gänäñ irira nämo nabän näwatkuñ.

⁴⁴ Ude yäweränä ämawebe waki unitä kowata ñode api iwetneñ; Ekäni, jidegän uken nakta geñirä nämo gepmän towinñkumän? Ba umeta geñirä jidegän uken ume nämo gwet gaminñkumän? Gäk äma kudupi ude äbänjiri jidegän nämo gämagut yäpmän yotnin-ken kuñkumän? Ba jidegän morän iriri tek nämo täñ gaminñkumän? Käyäm täñjiri jidegän uken watä epän nämo täñ gaminñkumän? Ba komi yotken iriri jidegän gabän gawat epän nämo täñ gaminñkumän?

⁴⁵ Ude iweräwä intäjukun äma unitä ñode api yäwerek; Näk bureni täwetat. Imaka ude ämawebenaye äpani ño kubäta nämo täñ imik täñkuño u näka täñ namik täñkuñ. ⁴⁶* Unita ämawebe u komi tärek-täreki nämoken api yepmanñpän äpmonen. Täñkañä ämawebe täga uwä irit kome säkgämän paot-paori nämoken api yepmanñpek.

26

Jesu utta man topuñ

Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53

¹⁻²* Eruk, Jesutä man kudup yäwet moreñpän iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; In nadäkañ? Yänen uwä Pasova Orekirit kadäni. Kepma uken Äma Bureni-inik uwä iwaniye keru terak pewäkañ iwaniyetä päya kwakäp terak api utneñ.

³ Täñpäkañ bämop äma intäjukun täñpani-kät Juda täño ekäni ekäni ätutä bämop äma intäjukun täñpani wäpi Kaifastä yotken käbeyä täñkuñ. ⁴ Käbeyä täñpän Jesu käbop inñitpän utta man topuñ. ⁵ Ude täñpän yänkuñ; Nämo yäk. Orekirit kadäni-ken täñpena ämik pähap ahäwek yäk.

Webe kubätä Jesu ume käbäñi tägapän ärut iminñkuk

Mak 14:3-9; Jon 12:1-8

⁶ Täñpäkañ Jesu Betani yotpärare-ken itkuk. Itkan Saimon gisik paräm ikek yän iwerani unitä yotken äronpän ketem bok nañkumän. ⁷* Ketem nañ irirän webe kubätä ume käbäñi säkgämän u gwäki ärowani penpän yäpuko upän yäpmän abuk. Yäpmän päbä Jesu ketem nañ irirän gwäki-ken kudup piñ ibatkuk.

⁸ Ude täñjirän iwaräntäkiye bok itkuño u kañkañ kokwawak nadänpän yänpän-nadäk ñode täñkuñ; Wa! Mebäri imata moneñ pähap ño jop awähutak? ⁹ Ume u ämata yäminpän moneñ tañi yäpmänkañ äma jäwärita yäminjirän uyaku kána tägatek yäk.

¹⁰ Ude yänjirä Jesutä bäräñen yabänpän-nadänkañ yäwetkuk; In webe ño imata ibekañ? U iron säkgämän kubä täñ namitak. ¹¹* Äma jäwäri inkät wari wari pen irirä iron täñ yämına yänpänä kañ täñ yämut! Upänkañ näk inkät wari nämo api itne. ¹² Näk kumbapän api äneneño unita awanñken kukta gupna ume käbäñi nikek u ärut namitak. ¹³ Näk bureni täwetat. Manna biñam Täga komeni komeni yänahän yäpmän kunayän täño udegän webe ñonitä täñ namitak unitäño manbiñam bok api yän yäpmän kuneñ. Ude täñjirä ämawebetä webe ñonita nämo api guñ täneñ yäk.

Judas Jesuta iwan täñ iminñkuk

Mak 14:10-11; Luk 22:3-6

* **25:46:** Dan 12:2; Jon 5:29 * **26:1-2:** Kis 12:1-27; Mat 20:18 * **26:7:** Luk 7:37-38 * **26:11:** Lo 15:11

14-15 * * Tänpäkañ iwaräntäki kubä wäpi Judas-Kariot unitä Jesu iwan keru terak kañ pewa yänkañ bämop äma intäjukun tänpänitä itkuñ-ken päñku ñode yäwetkuk; Näk Jesu ketjin-ken pewawä monen jide api naminen? Yäwänä siliwa monen 30 ude imiñkuñ. ¹⁶ Imäkañ Judastä päñku iwan keru terak kañ pewa yän nadänpän Jesu iwaräntän yäpmän kuñatkuk.

Pasova Orekirit täño ketem nañkuñ

Mak 14:12-21; Luk 22:7-14,21-23; Jon 13:21-30

¹⁷ * Tänpäkañ orekirit kadäni kubä wäpi Käräga yiskät nämo awähurani täño äñnak-äñnak u yäput penkuñ. Kadäni ukengän iwaräntäkiyetä Jesu päñku ñode iwetkuñ; Nin apiño yot deken päñku Pasova täño imaka imaka u täñtuñum täne?

¹⁸ * Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; In yotpärare-ken äronpäñ äma kädet moräk-ken itak u kañpäñ ñode iwerut; Yäwoñärewani äma ñode yäyak. Kadänina keräp täyak unita gäkä yotken näkkät näwaräntäknaye-kät Pasova täño ketem nänetä nadätat. ¹⁹ Ude yäweränkañ iwaräntäkiye Jesutä man yänkuko udegän päñku yot mähe mi u iwetkañ Pasova täñtuñum täñkuñ.

²⁰ Ude täñkañ kome bipmäñirän Jesu iwaräntäkiye 12 u yämagurän päñku yot uken itpäñ Pasova ketem nañkuñ. ²¹ Nañ ittängän Jesutä man ñode yäwetkuk; Näk bureni täwetat. Inkät nanik kubätä iwan täñ namayän yäk. ²² Ude yänjirän nadänpänä butewaki nadänpän ini-ini iwet yabänkuñ; Ekäni, näka yäyan?

²³ * Ude yäntäko Jesutä yäwetkuk; Äma näkkät käräga gäpe kubägän näkamäk ñonitä iwan keru-ken nepmanpayän. ²⁴ Nadäkañ? Äma Bureni-inik uwä kädet yän imani udegän api iwarek. Upänkañ äma iwan keru terak nepmanpayän täyak u kowata jidewani kubä api yäpek? Uwä komi umuri kubä api yäpek yäk.

²⁵ Ude yänjirän Judas, Jesu iwan keru terak pewayän täñkuko unitä Jesu iwetkuk; Yäwoñärewani äma, näka ba yäyan? Yäwänä iwetkuk; Gäk ubayän yäk.

Bänep kubägän äñnak-äñnak yäput penkuk

Mak 14:22-26; Luk 22:14-20; 1Ko 11:23-25

²⁶ * Eruk ketem nañ irirä Jesutä käräga kubä yäpmänkañ Anutu bänep täga man iwetkañ tokät jukutpäñ iwaräntäkiyeta ñode yäwetpäñ yämiñtän kuñkuk; Ño yäpmänpäñ nañput. Ñowä näkño gupna yäk. ²⁷ Ude yänpäñ wain ume yäpmänkañ Anutu bänep täga man iwetpäñ iwaräntäkiye ñode yäwetpäñ yämiñtän kuñkuk; In kudup ño nañput. ²⁸ * Ñowä näkño nägätna, Anututä ämawebe-kät topmäk-topmäk täyak u täñkehärom takta. Tänpän ämawebe mäyap täño momi awähuretta yänpäñ nägätna piwayän täyat. ²⁹ Näk bureni täwetat. Wain ume äneñi nämo nañkañ it yäpmän kuñtängän Nana täño yewa gänañ äronkañ wain ume mebari kubä inkät bok api näne yäk. ³⁰ * Ude yäweränkañ kap kubä tenpäñ yot penpen kumañ Olip Pom terak äronkuñ.

Pitatä wäpna käbop api pewek yän yänkuk

Mak 14:27-31; Luk 22:31-34,40-46; Jon 13:36-38

³¹ * Äronit äronit Jesutä yäwetkuk; Bipani ñogän in kuduptagän näka mäde ut namiñpäñ ämetpen kuñtänpä kunayän. Ude täñjirä Anutu täño man ñode kudän täwani u bureni ahäwayän;

Näk sipsip täño watä äma urira sipsip api kuñtänpä kunen yäk.

Sek 13:7

* 26:14-15: Jon 11:57 * 26:14-15: Sek 11:12 * 26:17: Kis 12:14-20 * 26:18: Mat 21:3

* 26:23: Sam 41:9 * 26:26: Mat 14:19 * 26:28: Kis 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16

* 26:30: Luk 22:39; Jon 18:1 * 26:31: Sek 13:7

³²* Upänkañ kumbani-ken nanik äneñi akunpäñ Galili komeken näkä jukun päñku api it kirewet. ³³ Yäwänä Pitatä iwetkuk; Ätutä gäka mäde käwep api ut gamineñ, upänkañ näk ude nämo api täñpet yäk. ³⁴* Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Bureni gäwera. Apiño bipani purup gera nämo yänjirän gäkä kadäni yaräkubä ude wäpna käbop pewayän.

³⁵* Ude yäwänä Pitatä gwäk kwainpäñ man kehäromigän ñode yänjuk; Nämo! Gäk gutpäñ näk bok nutta yäwäwä wäpka käbop nämo api pewet yäk. Ude yäwänkañ noriyetä udegän yänkuñ.

Jesu inigän päñku yänapik man yänjuk

Mak 14:32-42; Luk 22:39-46

³⁶ Täñpäñ Jesu iwaräntäkiye-kät kuntängän Getsemane epän tobätken ahäñpäñ yäwetkuk; In ñode irirä näk päñku yänapik man yäwayän yäk. ³⁷ Ude yäwetkañä Pitakät Sebedi täño nanakiyat Jems kenta Jon, ugänpän yämaguränkañ kuñkuñ. Kuntängän nadäwän umuri pähap täñpänpän äma yaräkubä u yäwetkuk; ³⁸* Bänepna-ken butewaki nadäwätäk pähap ahäñ namitak unitä nurek yän nadätat. Unita in ñogän kodak itkañ nabän näwatkot.

³⁹* Ude yänpäñ ätu nanak kuñpäñä gukut imäpmok täñpäñ yänapik man ñode yänjuk; Nana, tänañi täñpäwä nadäjiri komi bäräpi nadäwayän täyat u närepmirän. Ude upänkañ näkño nadäk nämo, gäkño mantä kehärom tawän. ⁴⁰ Ude yänpäñ äma yaräkubä unitä itkuñ-ken äyänutpen kuñpäñ yabäwän dämmon pat itkuñ. Dämmon parirä yabänpäñ Pita iwetkuk; In imata dämmon pat itkañ? In kadäni keräpi näkkät kodak täga nämo itneñ? ⁴¹* Tänyabäk-ken kwitanenhta ket nadänpäñ yänapik man yän itkot. Bänepjintä näk näwatta pidäm täkañ upänkañ kehäromijin nämo yäk.

⁴² Ude yäwetkañä äneñi päñku nani ñode iwetkuk; Nana, komi nadätat ño täga nämo närepmiräñi täñpäwä jop waki nadän naminjiri komi ño nadäwa tärenjirän gäkño mantä kehärom tawän yäk.

⁴³ Man ude yän paotpäñ äyänut päbä äma yaräkubä u dämmon pen parirä yabänjuk. ⁴⁴* Ude yabänkañ äneñi päñku yänapik man yänjuk udegän yänjirän kadäni yaräkubä täñjuk. ⁴⁵ Ude täñkañ iwaräntäkiyetä patkuñ-ken u kuñpäñ yäwetkuk; Ai! In dämmon pen pat itkañ? Kadäni täretak! Äma Bureni-inik uwä momi äma kerä terak ärokärok kadäni keräp täyak ño. ⁴⁶* Unita akwäpäñ päñku yabän ahäna! Äma iwan kerä-ken nepmakta yäwani uwäku äbätak ño yäk.

Iwantä Jesu injikuñ

Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Jon 18:3-11

⁴⁷ Jesu man ude yäwet irirän iwaräntäkiye 12 u kubä wäpi Judas u pengän ahän yäminjuk. Iwan äma mäyap kadä boham ikek penta äbuñ. Iwan äma uwä bämop äma intäjukun täñpani ba Juda täño äma ekäni ekäni unitä pen yäwetpewä äbuñ. ⁴⁸ Intäjukunä Judastä man kädet ñode yäwetkuk; Näkä päñku äma u bayän iminpäñ inin orerirä nabänkañ upän kañ injirut yän yäwetkuk. ⁴⁹ Eruk Jesu ahän iminpäñ iwetkuk; Yäwoñärewani ämana! Ude yänpäñ bayän iminpäñ inin oretkuk.

⁵⁰ Judastä ude täñjirän Jesutä iwetkuk; Notnapak, epän täñpayän nadänpen äbätan ude täyi! Yäwänä iwantä äbuñowä injitpäñ kerigän topuñ. ⁵¹* Ude täñjirä iwaräntäki kubätä päipi pion gänañ nanik wädäwän kwäpäñä bämop äma unitäño watä ämani kubä ura yäkñat jukuni painjuk. ⁵²* Ude täñpäñä

* **26:32:** Mat 28:7,16 * **26:34:** Mat 26:69-75 * **26:35:** Mat 26:56 * **26:38:** Jon 12:27 * **26:39:** Hib 5:7-8; Mat 6:10 * **26:41:** Mat 6:13; Hib 2:14, 4:15 * **26:44:** 2Ko 12:8 * **26:46:** Jon 14:31
* **26:51:** Jon 18:26 * **26:52:** Stt 9:6; Rev 13:10

Jesutä iwetkuk; Ai! Päipka pe! Äma kubätä ämik tänpäko uwä kowata udegän utneņ. ⁵³ Nodeta nämo nadätan? Nanaken gera yänjira aņeroniye mäyap peņ yäwet-pewän äbä täga täņkentän namineņ. ⁵⁴ Upänkaņ täņkentän namineņo uwä Anutu täņo man kudän täwani u jide tänpän bureni ahäwek?

⁵⁵ * Ude iwetpäjä Jesutä komi äma äbuņo u yäwetkuk; Jide? Intä nabäwä kubo äma ämik täņpani ude täņpapän kadä boham ikek nutnayän äbäkaņ? Näk kepmani kepmani kudupi yot gänaņ äronkaņ inkät ämawebe Anutu täņo man yäwetpäjä yäwoņäreke täk täņkut-ken ugän imata nämo nepmäņitkuņ? ⁵⁶ * Upänkaņ in nōde täņ namiņirä Anutu täņo manbiņam terak profet bianitä näka man kudän täņkuņo u bureni ahäwän! Ude yäwänkaņ iwaräntäkiye kudup Jesu kakätänpeņ kuņtänpä kuņkuņ.

Jesu manken teņkuņ

Mak 14:53-65; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:12-14,19-24

⁵⁷ Tänpäkaņ komi äma unitä Jesu imagut yäpmän bämop äma intäjukun täņpani wäpi Kaifas unitä yotken kuņkuņ. Yot uken kuņpäjä Baga man yäwoņärewani ämakät Juda täņo äma ekäni ekäni kuduptagän kubäken ugän itkuņ. ⁵⁸ Irirä Pita mädegän käbop itpäņ-yabäk täntän kumaņ yot unitäņo yewa gänaņ äronkuk. Äronpäjä Jesu jide täņ iminayän yän yabänpän-nadäkta yot täņo watä ämakät bok maņitkuņ.

⁵⁹ Tänpäkaņ Baga man yäwoņärewani ämakät Juda täņo äma ekäni ekäni u kuduptagän itpäņ Jesu kumän-kumän utna yänkaņ Jesu jop ikņatta jop man-man ätuta wäyäkneņkuņ. ⁶⁰⁻⁶¹ * Ude täņirä äma mäyaptä Jesu imaka wakiwaki ude täk täņkukonik yän jopman ude yänkuņo upänkaņ Jesuken imaka goret kubä nämo kaņpäjä nadänkuņ. Täņirä äma yarätä äbänpän yänkumän; Äma nōwä nōde yänirän nadänkumäk yäk. U näk kudupi yot wäramutkaņ kepma yaräkubä-tagän äneņi täga täņpet yän yänirän nadänkumäk yäk.

⁶² Ude yäwerirä bämop äma intäjukun täņpani unitä akuņpäjä Jesu iwet yabänkuk; Man kowata kubä nämo yäwerayän? Äma päke nō gäka man yäkaņ nō nadäwi jide täyak? ⁶³ * Yänirän Jesutä kowata nämo yänkuk. Man nämo yänkaņ kum irirän intäjukun äma unitä äneņi iwet yabänkuk; Anutu Bureni kehäromi u wäpi terak yänkehärom tänpän niwet! Äma Anututä ämawebeniye täņkentäkta iwoyäwani Kristo u gäk ba nämo? Gäk Anutu täņo Nanaki ba nämo?

⁶⁴ * Yäwänä yänkuk; Yäyan ubayän. Unita näk bureni täwetat; Äma Bureni-iniktä Anutu ärowani täņo keru bure kada ittängän kunum gänaņ gubam terak äbänjirän api käneņ. ⁶⁵⁻⁶⁶ * * Ude yäwänä bämop äma intäjukun täņpani u nadäwän wawäpäjä iniken tek weņ-gäjähutpäjä yänkuk; Mangämän imata wari yäne? Anutu yänärok man iwetak unita in jide nadäkaņ? Yäwänä äma päke itkuņo unitä kumän-tagän nōde yänkuņ; U kumäkta biņam täyak! yäk.

⁶⁷⁻⁶⁸ * Ude yäwäkaņ ätutäwä iwit ut ibarirä ätutäwä dapuri täņpipiņkaņ keru mugwäjiņpäjä utkuņ. Ätutäwä keru pipiyänpän bumumi-ken utkaņ yänärok man nōde iwetkuņ; Gäk profet unita äma gutak unitäņo wäpi niwet! yäk.

Pitä Jesu wäpi käbop peņkuk

Mak 14:66-72; Luk 22:54-62; Jon 18:15-18,25-27

⁶⁹ Tänpäkaņ Pita yäman umu, man yot yewa gänaņ maņirirän yot unitäņo watä webe kubätä ahän imiņpäjä iwetkuk; Ai! Jesu Galili komeken nanik ukät kuņarani kubä gäk yäk. ⁷⁰ Yäwänä yänkuk; Gäk man jide yäyan? Yäniri guņ täyat

* 26:55: Luk 19:47, 21:37 * 26:56: Mat 26:31 * 26:60-61: Jon 2:19-21 * 26:63: Ais 53:7; Mat 27:12 * 26:64: Sam 110:1; Dan 7:13; Mat 24:30 * 26:65-66: Apos 14:14; Mat 9:3; Jon 10:33 * 26:65-66: Wkp 24:16; Jon 19:7 * 26:67-68: Ais 50:6, 53:5

yäk. ⁷¹ Ude yänkañ äpämañ kwayañ täñirän yäma-ken webe kubätä kañpäñ äma itkuño u yäwetkuk; Äma ño Jesu Nasaret nanik täño äbotken nanik kubä yäk. ⁷² Yäwänä äneñi äwo yänkuk.

⁷³ Eruk ätu itpäñä äma itkuño unitä iwetkuñ; Nadäkamäj! Gäk äbot uken nanik yäk. Galili man kotäk terak yäk täyan unita nadäkamäj yäk. ⁷⁴ Ude yäwäwä Pitatä yänkuk; Anutu wäpi terak bureni-inik täwetat! Äma wäpi yäkañ u nämoinik nadätat. Jop man yäwawä Anututä kowata namän yäk. Ude yänjirän pengän purup gera yänkuk. ⁷⁵ * Yänjirän Pita u Jesutä man ñode iwetkuko u nadäwän tärenkuk; Purup man nämo yänjirän gäk kadäni yaräkubä näkño wäpna käbop pewayañ yäk. Man u juku piñpäñ bänepi-ken jägämi pähap nadänpäñ äpämañ päñku konäm bumta kotkuk.

27

Judas kotäki topuk

¹ Eruk, kome yäñeñ pak täñirän bämöp ämakät Juda täño ekäni ekäni kudup-tagän kubä-kengän itkañ Jesu utpewä kumbekta yänkehärom täñkuñ. ² Ude yänpäñ kerä pädat täñpäñ yäpmäj päñku Pailat kerä terak peñkuñ. (Pailat uwä Rom gapmantä iwerirän Juda ämawebe yabäj yäwarani.)

³ * Täñirä Jesu kumäj-kumäj utneñta yäniñ kireñkuko u nadänpäñ äma iwan kerä-ken pewani Judas ini täñkuko unita waki nadäñkuk. Ini täñkuko unita waki nadänpäñ siliwa moneñ 30 ude yäpuko u porin yäpmäj äma ekäni ekäniken äneñi kuñkuk. ⁴ Päñku yäwetkuk; Näk jopman yänpäñ äma siwoñi kubä kumäkta täniñ kireñkuro unita nadäñira jägämi täyak yäk. Yäwänä iwetkuñ; Ninken imata yäyan? Gäkña täñkuno yäk.

⁵ Ude iweräwä Judastä moneñ u kudupi yot gänañ ureñ täñpäñ äronkuñ. Täñpäñ yepmañpeñ kotäki topayañ kuñkuk.

⁶ Kuñirän bämöp äma ekäni ekänitä moneñ kudupi yot gänañ ureñ täñpäñ äronkuño u butuñpäñ kubä-kengän peñpäñ yänkuñ; Moneñ ño äma täño nägät suwawani unita moneñ ñopäj Anututa biñam kudupi yotken pekta бага mantä yäjiwät täyak yäk. ⁷ Ude yänpäñ man yäñtäñ kuñtäñgän bänep kubägän täñpäñ ñode yänkuñ; Moneñ ñowä äma kubä wäpi Pota unitäño epän tobät kañ suwana yäk. Täñpäñ kome suwañkuño u äma kome kubäken nanik Jerusalem äbänpäñ kumäjirä änenenñta iwoyänpäñ peñkuñ. ⁸ Mebäri unita kome u wäpi “Nägät Kome” yän yäk täkañ.

⁹⁻¹⁰ * Ude täñkuño unita man kudän profet Jeremiaatä bian ñode kudän täwani u bureni ahänkuk; Juda ämawebetä äma unita nadäwä äpani täñirä moneñ gwäki täpuri siliwa moneñ 30 udegän peñkuñ. Ekänitä näwetkuko udegän moneñ upäj Pota täño epän tobät suwañkuñ.

Pailattä Jesu iwet yabäk täñkuk

Mak 15:2-5; Luk 23:3-5; Jon 18:33-38

¹¹ Jesu Pailat inamiken irirän Pailattä ñode iwet yabänkuk; Gäk Juda täño intäjukun äma ba? Yäwänä Jesutä iwetkuk; Yäyan uba yäk. ¹² * Täñpäkañ bämöp äma intäjukun täñpani-kät äma ekäni ekänitä Jesu yänpäñ-kañiwat man mäyap yänkuño upänkañ Jesutä man kowata kubä nämo yäwetkuk. ¹³ Jesu man nämo yänkañ irirän Pailattä äneñi iwetkuk; Man mebäri mebäri gäkä terak wohutkañ ñonita kowata imata nämo yäyan? ¹⁴ * Ude yäwänä Jesu man kubä nämo iniñ yänkañ kum irirän Pailattä nadäwätäk täñi täñkuk.

* **26:75:** Mat 26:34 * **27:3:** Mat 26:14-15 * **27:9-10:** Sek 11:12-13 * **27:12:** Ais 53:7; Mat 26:63 * **27:14:** Jon 19:9

Pailattä Jesu kumbän yänpän yäniñ kireñkuk
Mak 15:6-15; Luk 23:13-25; Jon 18:39–19:16

¹⁵ Tänpäkañ Pasova Orekirit kadäni-ken Rom gapman täño watä ämatä ñode täk täkañonik; Ämawebetä äma komi yot gänañ irani kubäta gäripi nadänpän Rom gapman täño watä äma iweräwä äma ugänpän dät imän yäpmän kuk tänpäni. ¹⁶ Eruk, kadäni uken äma waki kubä wäpi Barabas u komi yot gänañ irani. ¹⁷ Tänpän ämawebe Pailattä yot yäma-ken käbeyä tänpän irirä yäwet yabäñkuk; Netäpäñ dät ima äpämañ kwek? Barabas ba Jesu, Kristo yän iwerani u? ¹⁸ * (Man ude yäwetkuko uwä Pailattä ñode nadänpän yäwetkuk; Juda äma ekäni ekäni Jesuta kokwawak nadäñkuño unita Jesu näkken pewä äbuk yän nadäñkuk.)

¹⁹ Tänpäkañ Pailattä man epän täñ irirän webenitä manbiñam kubä ñode pewän yäpmän äbuk; Äma siwoñi unita imaka kubä täñ iminañi nämo yäk. Näk bipani däpmonken äma unitagän yänpän nadäwätäk pähap tät yäk.

²⁰ Pailattä manbiñam ude nadäñkukopän bämop äma intäjukun tänpäni-kät Juda täño äma ekäni ekäni unitä ämawebe päke u yäwetkuñ; Pailattä täwet yabäk tänpänä ñode kañ yäwut; Barabas pit imiñ pewi kuñirän Jesupän kumäkta kañ tewi yäpmän äpäñ yäk. ²¹ Eruk Pailattä ämawebe päke u yäwet yabäñkuk; Netäpäñ pit imiñpewa jop äpämañ kwek? Ude yänirän gera terak yänkuñ; Barabas u! yäk. ²² Yäwäwä yäwetkuk; Täñ, Jesu, Kristo yän iwerani unitawä jide tänpet? Ude yäwet yabäwänä yänkuñ; Päya kwakäp terak utpewä kumbän! yäk.

²³ Ude yäwäwä Pailattä yänkuk; Waki kubä jide täñkukta? Ude yäwänä ämawebe päke unitä gera tañi terak ñode yäkgän täñkuñ; Päya kwakäp terak kañ kumbän! ²⁴ * Ude yän ittängän Pailattä nadäñkuk; Näkño man kumän yäpmän äpäkañ yäk. Pen yäntäyiwa ämik pähap ahäwek yäk. Ude nadänpänä ume yäpmänpäñ ämawebe inamiken keru ärutpäñä yänkuk; Äma ñonitä kumbayän täyak uwä momi näkño nämo. Momi injinta biñam yäk.

²⁵ * Ude yäwänä ämawebe päke unitä yänkuñ; Jop uken yäk. Kowata ba momi u ninkät nintäño nanakta biñam kañ tänpän! ²⁶ Ude yäwäkañ Pailattä Barabas jop tewän äpämañ kuñirän Jesu kadätä päripmänpän päya kwakäp terak utpewä kumäkta komi ämata yämän yäpmän kuñkuñ.

Jesu utpäñ täñirek-irek täñkuñ
Mak 15:16-20; Jon 19:2-3

²⁷⁻²⁸ * Yämän yäpmän kuñpäñä Pailat täño komi ämatä Jesu yänikñat yäpmän komi äma täño yot gänañ äronpäñ komi äma ätuta yänpewä äbuñ. Äbänpäñä Jesu it gwäjiñpäñ teki yänopmäñ imiñpäñä tek gwagäri intäjukun ämatä täk täkañ udewani täñ imiñkuñ. ²⁹ Ude täñ imiñpäñ gupmom yen kedon tänpän gwäki-ken ähät imiñkuñ. Tänpän iwänap kujat, intäjukun ämatä injit täkañ udewani kubä imä keru bure käda injitkuk. Ude täñ imiñpäñä sära man iwetpäñ yänkuñ; Juda täño intäjukun äma, gäk ganiñ oretkamän! yäk. ³⁰ * Tänpän iwit ut ibatpäñ iwänap kujat imä injitkuko ugänpän yäpmänpäñ gwäki-ken ut täñkuñ. ³¹ Täñirek-irek ude täñ imiñ paotpäñä tek gwagäri ñokeño yänopmäñ imiñpäñ tek iniken upän äneñi täñ imiñkuñ. Ude täñ imiñpäñä, eruk päya kwakäp terak utnayän imagut yäpmän kuñkuñ.

Jesu päya kwakäp terak utkuñ
Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27

* **27:18:** Jon 11:47-48; Jon 12:19 * **27:24:** Lo 21:6-9; Mat 27:4 * **27:25:** Mat 23:35; Apos 5:28

* **27:27-28:** Luk 23:11 * **27:30:** Ais 50:6

³² Imagut yäpmän kuñpänä äma kubä Sairini komeken nanik wäpi Saimon kañ-ahänpänä komi ämatä peñ iwet-pewä Jesu täño päya kwakäp buramiwänkañ penta kuñkuñ. ³³ Kuñtängän kome kubä wäpi Golgota uken ahäñkuñ. (Golgota u ninin man terak gwäki kokäp.) ³⁴* Uken ahänpänä eruk, Jesu gupi kwitawän yänpän wain ume jägämi imiñkuñ. Imäkañ bitnäñkuk. ³⁵* Imä bitnäwänä komi ämatä teki yäñopmän imiñpän päya kwakäp terak utkuñ. Täñkañ teki yäpmäka komi ämatä närepmirek gärepmirek täñkuñ. ³⁶ Ude täñkañ mañit itkañ kañiwat itkuñonik. ³⁷ Täñpäkañ Jesu gwäki-ken punin käda man kudän ñode kudän täñkuñ;

NowÄ JESU, JUDA Ämawebe Täño INTÄjukun Äma.

³⁸* Täñpäkañ kubo äma yarä, kubä kukñi kubä kukñi yepmañpän bok däpuñ.

³⁹⁻⁴⁰** Ude täñkañ ämawebe kuñkañ äbäk täñkuño unitä yänärok iwetpän ket-siwon täñpän yänkuñ; A! Gäk ñonitä kudupi yot wärämutkañ kepma yaräkubäta äneñi api täñpet yän yänkun yäk. Unita gäk Anutu täño nanak bureni täñpäwä päya kwakäp terak naniktä ketärenpän äpiwä!

⁴¹⁻⁴²* Ude yänirä bämop äma ba Baga man yäwonjärewani ämakät äma ekäni ekänitä udegän täñ-irenpän näwetgäwet täñpän yänkuñ; Äma ñowä äma ätu täga täñkentän yämik täñkukopän ini gupi täñkentäktawä täñpän wakañ yäk. Ämawebetä äma ñonita U Isrel ämawebe täño intäjukun äma yän yäk täkañ. Intäjukun äma bureni täñpänä päya kwakäp terak naniktä äpäñirän kañkañ nadäkinik täñ iminawä! ⁴³* U Anutu terak yengäma pek täkañ yän yäk täyak, ba Näk Anutu täño nanaki yän yäk täyak unita itpän käna yäk. Anututä käwep täñkentän imek yäk. ⁴⁴ Täñpäkañ äma waki täñpani yarä, kukñi kukñi däpuño unitä yänärok man udegän iwetkumän.

Jesu kumbuk

Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30

⁴⁵ Täñpän kome kepma bämopi-inik uken edap dapuri kumbuk. Kumänirän kome kudup bipmän urani it yäpmän kuñirän 3'kirok täñkuk. ⁴⁶* Täñpän 3'kirok ude täñirän Jesutä iniken man terak gera tañi ñode yänkuk; Eli, Eli, lema sabaktani? (U ninin man terak Anutuna, Anutuna imata nepmañtan?) ⁴⁷ Ude yänirän äma kañ itkuño unitä nadänpän yänkuñ; Nadäwut! Elaijata gera yäyak yäk. ⁴⁸* Ude yänirä äma kubätä bäräneñ pänku imaka kubä bima yabut bumik yäpmänpän wain ume jägämi gänañ yäputpän jikon terak pädat täñkañ Jesuta imiñirän noriye ätutä iwetkuñ; ⁴⁹ Pewut! Jop itpän käna. Elaijata bureni päbä ketärewayän käwep yäk.

⁵⁰ Ude täñirä Jesu äneñi gera tañi yänpän kumbuk. ⁵¹* Kumänirän kudupi yot gänañ tek tañi bagata pewä wädäwani u punin ununitä komen umu ini wewän tärenkuñ. Täñirän kome imaka, kwainirän mobä imät täñpä kuñkuñ. ⁵² Ba äma äneñpani awañtä udegän tumän eränirä äma mäyap Anututa nadän imiñpän kumbanitä kodak täñkuñ. ⁵³ Kodak täñpän itkañ eruk mäden Jesu ini kumbani-ken nanik äneñi akuñirän ämawebe kodak täñkuño u awañ peñpeñ akumañ Jerusalem yotpärare-ken äronirä ämawebe mäyaptä yabänkuñ.

⁵⁴ Kome kwainkuko ba imaka imaka ahänkuko u kañpän komi äma täño intäjukun ämakät komi ämaniye Jesu kañ itkuño unitä umuntañpän bärom täñpän yänkuñ; Wära! Nowä Anutu täño nanak bureni-inik! yäk.

⁵⁵* Täñpäkañ Jesu kumbukowä webe mäyap ban itkañ kañkuñ. Webe

* **27:34:** Sam 69:21 * **27:35:** Sam 22:18 * **27:38:** Ais 53:12 * **27:39-40:** Sam 22:7; Sam 109:25 * **27:39-40:** Mat 26:61; Jon 2:19 * **27:41-42:** Jon 11:50 * **27:43:** Sam 22:8 * **27:46:** Sam 22:1 * **27:48:** Sam 69:21 * **27:51:** Kis 26:31-33; Hib 10:19-20 * **27:55:** Luk 8:2-3

uwä Jesu Galili komeken naniktä iwarän tänpän tänkentäk epän täñ imin yäpmän äbuño u. ^{56*} Webe kwayak uken nanik ätu wäpi ñode; Maria Makdala komeken nanik, wahupi Maria u Jems kenta Josep täño miñi, ba Sebedi täño webeni, Jems kenta Jon täño miñi u.

Jesu äneñkuñ

Mak 15:42-47; Luk 23:50-55; Jon 19:38-42

⁵⁷ Tänpän bipäda ugän äma tuñum mähemi kubä Arimatea komeken nanik wäpi Josep u Jerusalem äbuk. Äma uwä Jesu täño manta gäripi nadäwani. ^{58*} Eruk Jerusalem äbuko Pailat-ken päñku Jesu täño komegup yäpmän päñku äneñpayän iwet yabänkuk. Iwet yabänjirän Pailattä nadäwän tägawäpän komi äma yäwet-pewän päñku Jesu täño komegup ketärenpäñ iminñkuñ. ⁵⁹ Täñirä Josep Jesu täño komegup u yäpmänpäñ tek paki säkgämän ärurani kubäpäñ uwäk tänpän yäpmän kuñkuk. ^{60*} Yäpmän päñku mobä awañ inita äneñpani u gänañ peñkuk. Awañ gänañ peñpäñ mobä tañi kubä pimiñ iwet-pewän päñku mobä awañ meni uwä yäput pipiñkuk. Ude täñkañ kuñkuk. ⁶¹ Tänpäkañ Jesu mobä awañ gänañ peñkuko u Maria Makdala ukät wahupi-kät kañ iwarirän Jesu äneñkuk.

⁶² Eruk päñku patkuño kome yäñewänä Sarare-ken bämop äma intäjukun täñpani-kät Parisi äma ätukät Pailat-ken kuñkuñ. ^{63*} Kuñpäñ iwetkuñ; Ekäninin, man kubä nadämäño u gäwetna; Jop man yäwani ukeño kodak itkañ ñode yänkuk; Näk kumänkañ edap yaräkubä täreñjirän kodak tänpän api akwet yäk. ⁶⁴ Ude yänkuko unita komi äma yäweri päñku awañ meni-ken watäni ketinik irirä edap yaräkubä kañ tärewän yän yänkuñ. Iwaräntäkiyetä päñku komegup yäpmän metänpeñ kuñkañ kumbani-ken naniktä akunñkuk yän ämawebe jopman yäknatneñta! Jop man bian yäwani uterakgän komegup u kubotän yäpmän kuñjirä bureni yän nadänekta yäk. Udetä nadäwätäk tänpän gäwetkamän yäk.

⁶⁵ Iweräwä Pailattä ñode yäwetkuk; Täga yäk. Komi äma yäniñ kiretat u yän-yäknat päñku injin nadäkañ ude yäweräkañ awañ meni watäni ket kañ irut. ^{66*} Ude yäweränkañä komi ämakät penta päñku awañ meni ket tänpän täñpipiñpäñ komi ämatä watäni itkuñ.

28

Jesu akunñkuk

Mak 16:1-10; Luk 24:1-10; Jon 20:1-18

¹ Tänpäkañ Juda täño Sabat kadäni täreñjirän Sande tamiinik Maria Makdala komeken nanik ukät wahupi Maria Jesu awañ gänañ äneñkuño u kända yänkañ kuñkumän. ² Tänpäkañ kadäni ukengän koñ pähap kwainjirän Ekäni täño añero kubätä kunum gänañ naniktä äpänpän mobä awañ meni-ken täñpipiwani u yäpmän kewenpewän päñku parirän uterak mañitkuk. ^{3*} Gupi injami dapun yäpätä kwinit täkañ ude. Teki u paki-inik. ⁴ Täñjirän komi äma u kañpäñ umun pähap nadänpäñ kwainpäñ kumän mañpäñ pattän kuñkuñ.

⁵ Täñirä webe yarä unitä ahäwänä añerotä yäwetkuk; Ek umuntädeño yäk. Näk nadätat, Jesu päya kwakäp terak utkuño u kädäyän äbäkamän yäk. ^{6*} Upänkañ ño nämo itak. U man bian täwetkuko udegän akumañ kuk. Ek abänkañ patpat bägupi ño kawun yäk. ^{7*} Täñkañä bäräñen kuñkañ iwaräntäkiye ñode yäwerun; Jesu uwä kumbani-ken naniktä akumañ kuk.

* **27:56:** Mat 20:20 * **27:58:** Lo 21:22-23 * **27:60:** Ais 53:9 * **27:63:** Mat 12:40, 16:21; Jon 2:19-21 * **27:66:** Dan 6:17 * **28:3:** Mat 17:2; Apos 1:10 * **28:6:** Mat 12:40, 16:21 * **28:7:** Mat 26:32

Akumaŋ pāŋku Galili komeken intājukun it kireŋirān pāŋku uken kaŋ kawut! yāŋ yāwerun. Aŋerotā ude yāwetkaŋ yāŋkuk; Man tāwetat uba yāk.

⁸ Tāŋpākaŋ webe yarā uwā umuntaŋkumāno upāŋkaŋ awaŋ peŋpeŋ kuŋkaŋ oretoret terak iwarāntākiye yāwetdayāŋ bārāŋeŋ kuŋkumān. ⁹ Kuŋirān kādet miŋin Jesutā pengān ahāŋ yāmiŋpāŋ tamimaŋ yāŋ yāwetkuk. Tamimaŋ yāŋ yāwerānā gukut imāpmok tāŋpāŋ kuroŋi iŋitpāŋ iniŋ oretkumān. ¹⁰ * Ude tāŋpānkaŋ Jesutā yāwetkuk; Ek umuntādeŋo! Kuŋkaŋ notnaye yāwerān pāŋku Galili komeken kaŋ nabāwut yāk.

Komi āmatā bāmop āma manbiŋam yāwetkuŋ

¹¹ Webe yarā u kuŋirān komi āma awaŋ watāni itkuŋo u ātutā bārāŋeŋ kumaŋ pāŋku yotpārare-ken āroŋpāŋ imaka umuri ahāŋkuko unitāŋo biŋam bāmop āma yāwetkuŋ. ¹² Yāwerākaŋā bāmop āmakāt Juda tāŋo ekāni ekānitā kābeyā tāŋpāŋ man yāŋpāŋ-nadāk tāŋpāŋ komi āma awaŋ watāni itkuŋo unita moneŋ taŋi yāmiŋkuŋ. ¹³ * Yāmiŋkaŋ yāwetkuŋ; In ŋode kaŋ yāwerut yāk. Bipani nin dāpmon paritna Jesutā iniken iwarāntākiyetā pābā komegup kubo tāŋpāŋ yāpmāŋ kuŋ yāŋ kaŋ yāwerut. ¹⁴ Pailattā jopman u nadāŋpāŋ goret kubā tāŋ nimek yāŋ nāmo umuntāneŋ. Nāmo, nintā tāga api iniŋ bitnāne yāk. ¹⁵ Ude yāŋpāŋ yāwerā komi āma uwā moneŋ u yāpmāŋpāŋ man yāwetkuŋo u buramiŋkuŋ. Tāŋkuŋo unita jopman u Juda āmawebe-ken patkuko unitā pen pātak.

Jesutā iwarāntākiye man yāwetkuk

Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23

¹⁶ * Tāŋpākaŋ Jesu iniken iwarāntākiye 11 uwā Galili komeken pom kubā Jesutā ini bian yāwetkuko u āroŋkuŋ. ¹⁷ Āroŋpāŋ Jesu ini kaŋpāŋ ukengān gwājiŋ āpmon imiŋpāŋ iniŋ oretkuŋ. Upāŋkaŋ ātutāwā bānep yarā tāŋpāŋ U Jesu nāmo kāwep yāŋ nadāŋkuŋ. ¹⁸ * Tāŋirā Jesutā dubini-ken ābāŋpāŋ ŋode yāwetkuk; Anututā kehāromi kuduptagān, kunum tāŋo ba kome tāŋo, nāka namiŋ moreŋkuk yāk. ¹⁹ * Unita in komeni komeni kuŋkaŋ āma ābori ābori nāwarāntāknaye ude kaŋ tāŋ yepmaŋput. Nāk nāwarāntāknaye tāŋpākaŋ Nan ba Nanaki ba Kudupi Munapik u wāpi terak ume kaŋ ārut yāmut. ²⁰ * Tāŋpāŋ man tāwetpāŋ tāwoŋārek tāŋkuro u kudup yāwetpāŋ yāwoŋāreŋirā kaŋ buramiŋ morewut. Bureni ŋode tāwera nadāwut; Nāk edapi edapi inkāt irira kome ŋonitāŋo kadāni api tārewek yāk.

* **28:10:** Hib 2:11 * **28:13:** Mat 27:64 * **28:16:** Mat 26:32; Mat 28:7,10 * **28:18:** Dan 7:14; Jon 13:3; Efe 1:20-22 * **28:19:** Mak 16:15-16; Apos 1:8, 8:16, 19:5; Rom 6:3; 1Ko 1:13, 10:2; Gal 3:27
* **28:20:** Apos 18:20; Jon 14:23

Mak Maktä Jesu u kehäromini inigän kubä yän niwoṅäreкта manbiṅam ṅo kudän täṅkuk

Jontä Jesuta kädet täwitkuk

¹ Jesu Kristo u Anutu täṅo Nanaki. Unitäṅo Manbiṅam Täga yäput penṅän ahäṅkuko u ṅode; ² *Bianä Anutu täṅo profet kubä wäpi Aisaiatä manbiṅam kubä ṅode kudän täṅkuk;

Näkṅo biṅam yäṅahäwani äma kubä ṅo.

U intäjukun kädet täwit gamikta api iniṅ kirewet yäk.

Mal 3:1

³ Uwä kome jopi-ken päṅku itkaṅ ṅode api yäwek;

Ekänitä äbäкта kädet kaṅ täwirut!

Irit kuṅat-kuṅatjin kaṅ täṅsiwoṅ tawut!

Ais 40:3

⁴ *Eruk, man Aisaiatä kudän täṅkuko udegän Jontä ṅode täṅkuk. Kome jopi-ken päṅku itkaṅ ämawebeta ume ärut yämiṅpäṅ man ṅode yäṅahäṅit täṅkuk; In bänepjin sukurewäkaṅ ume ärut tamiṅjira Anututä momijin api penṅ tamek yäk. ⁵ Ude yäwerirän ämawebe mäyap Judia komeken nanik ba Jerusalem yotpärare-ken naniktä Jontä itkuk-ken u päṅku wakini yäṅahäṅirä Jontä Jodan ume gänaṅ yän-yäkṅat päpmo ärut yämik täṅkuk. ⁶ *Täṅpäkaṅ Jon uwä tektawä but kubä wäpi kameri unitäṅo pujiṅpäṅ täṅpani upäṅ täṅkaṅä pionṅawä but gupipäṅ täṅpani upäṅ yamäṅ täpäneṅpäṅ kuṅat täṅkukonik. Täṅpäṅ ketemtawä käpukbam-kät kähäräp umeni bipiken nanik ugänpäṅ nak täṅkukonik. ⁷ *Ude täṅkaṅ manbiṅam ṅode yäṅahäk täṅkuk; Äma kubä biṅam ikek mäden näwatak yäk. Unitäṅo kehäromitä näkṅo kehäromina irepmitak. Näk äpani-inik unita u dubini-ken näk nämo itnaṅi. ⁸ Nadäkaṅ? Näk ume-inikpäṅ ärut tamitat. Täṅpäkaṅ äma mäden näwatak unitäwä Anutu täṅo Munapikpäṅ api uwäktäṅ tamek yäk.

Jontä Jesu ume ärut imiṅkuk

Mat 3:13-17; Luk 3:21-22

⁹ Kadäni uken Jesutä Galili kome Nasaret yotpärare u penṅen abäṅirän Jontä Jodan ume gänaṅ yänikṅat päpmo ärut imiṅkuk. ¹⁰ Ärut imänkaṅ Jesu ume gägäni-ken äbäṅpäṅ kaṅkuk; Kunum aṅeṅirän Anutu täṅo Munapiktä imaka känaräm bumik unitä äpäṅkaṅ gwäki terak maṅirayäṅ täṅkuk. ¹¹ *Ude täṅirän kunum gänaṅ nanik gera kubä ṅode ahäṅkuk; Gäk näkṅaken bänepna gämäni-inik yäk. Gäk gabäṅkaṅ gäripi pähap nadäk täyat yän yänkuk. ¹²⁻¹³ *Ude yänirän uteragän Munapiktä iniṅ kireṅpewän Jesu kome jopi-ken, tom ägwäritä kuṅarani-ken päṅku itkuk. Uken kepma 40 ude irirän Satantä yänikṅat täṅkukonik. Ude täṅkuko upäṅkaṅ Anutu täṅo aṅerotä täṅkentäṅ imiṅirä it yäpmäṅ kuṅkuk.

Jesutä äma yaräbok-yaräbok yämagutkuk

Mat 4:12-17; Luk 4:14-15

¹⁴ *Eruk, Jon komi yotken tewä irirän kadäni uken Jesu Galili komeken kuṅkuk. Päṅku Anutu täṅo Manbiṅam Täga yäṅahäṅpäṅ ämawebe ṅode yäwetkuk; ¹⁵ *Kadäni ahätak yän yäwetkuk. Anututä intäjukun itkaṅ yabäṅ

* **1:2:** Mat 11:10 * **1:4:** Apos 13:24, 19:4 * **1:6:** 2Kin 1:8; Mat 11:8 * **1:7:** Apos 13:25 * **1:11:** Sam 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; Mak 9:7 * **1:12-13:** Sam 91:11-13 * **1:14:** Mak 6:17 * **1:15:** Mat 3:2; Gal 4:4

yawat epän tänpayäj täyak u tuän keräp täyak! Unita bänepjin sukurenpäñ Anutu täño Manbiñam Täga uwä nadänpäj bänepjin-ken penpäñ kañ yäpmäj kuñarut!

¹⁶ Ude yäwetpäñ Jesutä Galili gwägu pomi terak kuñattängän yabäñkuk; Saimon-kät noripaki Andrutä yäk tañi, gwägu tom yäpani u gwägu gänañ mañpän äpmon irirän yabäñkuk. Äma yarä uwä monen epänta gwägu tom yäpmäk täñkumänonik. ¹⁷ *Yäk mañpän äpmon irirän Jesutä yäwetkuk; Eruk! Epän u penkañ näk näwarun! Näk näwarirän gwägu tom yäpmäk täkamän udegän ämawebe Anutu iwatta yäpmäk-yäpmäk epän api tamet yäk. ¹⁸ Yäweränä uteragän epäni u penpen iwatkumän. ¹⁹ Iwaränkañ ätukät kuñpäñä Sebedi täño nanaki yarä wäpi Jems kenta Jon u gäpe terak itkañ yäk tañi, gwägu tom yäpani u ket täñ irirän yabäñkuk. ²⁰ Yabäñpäñ pengän yarä unita gera yänirän nani Sebedi-kät epän ämaniye gäpe terak itkuño u yepmanpen Jesu iwatkumän.

Jesutä mäjo äma magärani kubä iwat kireñkuk

Luk 4:31-37

²¹⁻²² **Eruk ude tänpäj penta kuñtängän Kapeneam yotpärare-ken ahäñkuñ. Uken Sabat kadäni täñirän Jesu Juda täño käbeyä yot gänañ äronpäñ manbiñam yäwetpäñ yäwonäreñkuk. Täñirän ämawebe kikuñtpäj nadäwä kudupi kubä täñkuk. Ude tänpäj ñode nadäñkuñ; Baga man yäwonärewni ämatä man yäñpäñ-yäwonäre käk täkañ ude bumik nämo yäk. Äma ñowä man mähemitä yäyak yäñ nadäñkuñ. ²³ Täñpäkañ kadäni ukengän mäjo wakitä magärani kubä käbeyä yot gänañ penta itkuño unitä kähän yäñkañ ñode yäñkuk; ²⁴ *Jesu, Nasaret nanik, gäk jide täñ nimayäj äbätan? Nidäpayäj äbätan? Gäka nadäkamäj. Gäk Anutu täño Kudupi Äma u! yäk.

²⁵ Yäwänä Jesutä kañ-yäñpäñ ñode iwetkuk; Bitnä! yäk. Äma ño kakätänpen ku! ²⁶ *Ude iweränä mäjotä äma uwä injtpäj kwainkañ kähän yäñpäñ kakätänpen kuñkuk.

²⁷ Täñirän ämawebe u kañkañ nadäwätäk pähap tänpäj ini-tägän näwetgäwet tänpäj yäñkuñ; Wära! U imatäken? Man kudupi kehäromi nitek yäyak! Unitä man yänirän mäjo mani buramik täkañ. Äma jopitä ude täga tänañi nämo yäk. ²⁸ *Ude yäñpäñ Jesu täño biñam u bäräñen Galili kome uken-uken yäñpäñ-nadäñtän kuñkuñ.

Jesutä ämawebe mäyap yäpän tägañkuñ

Mat 8:14-15; Luk 4:38-39

²⁹ Täñpäkañ Jesu uwä Jems kenta Jon-kät käbeyä yot penpen Andru kenta Saimontä yotken kuñkuñ. ³⁰ Kuñpäñ Jesu yot gänañ äronirän Saimon kenta Andrutä Saimon yepmani webe gup kädäp käyäm täñkañ patkuko unita iwetkumän. ³¹ Iweränkañ päñku kerigän injtpäj yäpmäj akuñkuk. Ude täñirän uteragän käyäm u paoränkañ päñku ketem gwet yämiñkuk.

³² Eruk kome bipmäñirän äma käyäm ikek ba äma mäjotä magärani u yäñ-yäkñat yäpmäj Jesuken äbuñ. ³³ Yäñ-yäkñat yäpmäj äbäñpäñ ämawebe yotpärare uken nanik kudup bumik yot yäma-ken itkuñ. ³⁴ *Äbä irirä Jesutä ämawebe käyäm mebäri mebäri nitek yäpän tägañit mäjotä magärani yawat kireñit täñkuk. Ude täñkañ mäjo u Jesu täño mebäri nadäñkuño unita man yäkta yäniñ bitnäñkuk.

* 1:17: Mat 13:47; Luk 5:1-11 * 1:21-22: Mat 4:13 * 1:21-22: Mat 7:28-29 * 1:24: Mak 5:7
* 1:26: Mak 9:26 * 1:28: Mat 4:24 * 1:34: Mak 3:11-12

*Jesu nani-kät inigän man yänkumän**Luk 4:42-44*

³⁵ *Ude täņkaņ patkuko kome ket nämo yänęirän Jesu akumaņ yot peņpeņ uruņ kăda pänku nani-kät man yänkumän. ³⁶⁻³⁷ Yän irirän Saimon-kät noriye ätutä Jesuta wäyäkņęntäņ pänku kaņ-ahänpän iwetkuņ; E! Gäk imata ęo itan? Ämawebe kudup gäka wäyäkņęę itkaņ! ³⁸ Ude iweräwä ęode yäwetkuk; Nin yotpärare kukņi kukņi it yäpmän kukaņ-ken u kăda kuna! Uken kuņkaņ Anutu täņo man yänahänpän kaņ yäwet täņpa. Näk epän u tăkta äbut. ³⁹ *Ude yänpän Galili komeken yotpärare kubäkubä täņo kăbeyä yot gănaņ äronpän man yäwerit mäjo yäwat kireņit täņkuk.

*Jesutä äma gisik paräm ikek yäpän tägaņkuk**Mat 8:1-4; Luk 5:12-16*

⁴⁰ Täņpăkaņ kadăni kubä äma kubä gisik paräm ikektä Jesuken kuņpän gukut imăpmok täņpän butewaki terak ęode iwetkuk; Gäk täņkentäņ namayän nadänpänä näk tăga nepmaņpi kudupi iret yän nadätat. ⁴¹ Ude yăwănă Jesutä äma u kaņpän butewaki păhap nadän imiņpän keru gupi terak peņkaņ iwetkuk; Tăga täņkentäņ gamayän. Eruk, paräm ęo paorut! ⁴² Ude yăwănă uterakgän paräm u paoriră säkgămän itkuk.

⁴³⁻⁴⁴ *Täņpän Jesutä äma u man kehăromi ęode iwetkuk; Täņ gamitat ęonita ämawebe biņam nämo yăweren. Gäk pänku gupka bămop äma iwonăre. Ude täņpän äneņi säkgămän itta Moses täņo бага man iwatpän gupe kăbăņi nikek ijiņiri ämawebetă paräm tăgakaņ yän api nadăwă tăreneņ. Jesutä ude yänpän iwet-pewăn kuņkuk. ⁴⁵ Pänku Jesutä iwetkuko ude nämo täņkuk. Nămo, Jesutä gupi yäpän tăgaņkuņo unitagän ämawebe kumän yänahänpän yăwettän kuņkuk. Ude täņirän kaņpän Jesu yotpärare bămopi-ken kwawak tăga nämo kwet yän nadänkuk. Ude nadänpän kukņi kăda, äma mäyap nämo irani-ken kuņat täņkuk. Äma mäyap nämo irani-ken kuņatkukopän ämawebe uken-uken naniktă ehutpän pen iwarän tăk täņkuņonik.

2*Jesutä äma kubä yäpän tägaņkuk*

¹⁻² Eruk kepma yarăgän itpän Jesu äneņi Kapeneam yotpärare-ken kuņirän ämawebetă Jesu äbăko ude itak yän nadänpänä yot itkuk-ken u äbă bumta tokņęępän yăman imaka, it tokņęępän băgup kubä nämo peņkuņ. Bumta tokņęępän iriră Jesutä Anutu täņo manbiņam yăwetkuk. ³ Täņkaņ äma kwăyăhăneņ täņpani kubä äma yarăbok-yarăboktă găraņ täņpän Jesuken yäpmän äbuņ. Täņpän noriye ätu täņkentăkta penta äbuņ. ⁴ Yäpmän äbänpän yabänkuņ; Ämawebe kătum-kătum iriră. Ude yabänpänä Jesu dubini-ken pekta kădetta wäyäkņewă wawăpän yot medăp terak punin yäpmän äronkuņ. Punin păro medăp äriwă tumbăpän äma kwăyăhăneņ täņpani u găraņ ikek tewă äpmonkuk. ⁵ * Ude täņiră Jesutä nadăkiniki yabänpän äma kwăyăhăneņ täņpani u iwetkuk; Notnapak, găkņo momika peņ gamitat!

⁶⁻⁷ * Ude yänirän Baga man yăwonărewani äma ätu penta itkuņo unită ęode nadänkuņ; Ai, äma ęo imata ude yăyak? Anututa yänărok man yăyak yăk. Äma kubătă äma täņo momi penăņi nämo. Anutu-tăgän momi peņ yămik tăyak yän nadänkuņ.

* **1:35:** Mat 14:23; Mak 6:46 * **1:39:** Mat 4:23, 9:35 * **1:43-44:** Mak 3:12, 7:36; Wkp 14:1-32
* **2:5:** Luk 7:48 * **2:6-7:** Ais 43:25; 1Jo 1:9

⁸ Ude nadänirä Jesutä Ude nadäkan yän nadänpäñ ñode yäwetkuk; Imata ude nadäkan? ⁹ Äma ño man jide iwerira bureni kwawak ahänirän känayän?; Momika peñ gamitat yän iweret ba Akuman ku yän iweret? ¹⁰⁻¹¹ Eruk, in kome terak ño Äma Bureni-inik-ken momi peñ yämik täño kehäromi itak yän nadakta ñode täñira kawut. Ude yänpäñ äma kwäyähäneñ täñpani u iwetkuk; Näk ñode peñ gäwetat; Aku! Patpat bägupka yäpmänkan yotka-ken kuyi! ¹² * Ude iwerirän ämawebe itkuño u inamiken akuman patpat bägupi yäpmänkan kuñkuk. Täñirän ämawebetä kanpäñ nadäwä inide kubä täñkuk. Täñpäñ yänkuñ; Wära! Imaka kudupi kubä käkamän! Kudän ñodewani bian kubä nämo kak täñkumänönik. Ude yänpäñ Anutu iniñ oretkuñ.

Jesu Livai imagutkuk

Mat 9:9-13; Luk 5:27-32

¹³ Ude täñpäñ Jesu Kapeneam yotpärare peñpeñ äneñi Galili gwägu u gägäni-ken kuñkuk. Päñku irirän ämawebe mäyaptä ahän imiñpäñ it gwäjiñkuñ. It gwäjiñirä Anutu täño manbiñam yäwetpäñ yäwoñärek täñkuk. ¹⁴ * Yäwetpäñ yäwoñärek täñtäñ kuñattängän Alfias nanaki wäpi Livai u takis moneñ yäpmäk-yäpmäk täñ irirän Jesutä kanpäñ iwetkuk; Gäk akuman näk näwat yäk. Ude iweränä Livai mani buramiñpäñ epäni u peñpeñ akuman iwetkuk.

¹⁵ Eruk kuman päñku Jesu Livaitä yotken äronpäñ Livaikät ketem bok nanikumän. Jesu täño iwaräntäkiye-kät äma takis moneñ yäpani ätu ba äma waki täñpani yän yäwerani mäyap Jesu iwet täñkuño u ketem penta nankuñ. ¹⁶ * Ketem nañ irirä Baga man yäwoñärewani äma ätu Parisi äma äbotken nanik äbä yabäwä siwoñi nämo täñpäpäñ Jesu täño iwaräntäkiye ñode yäwetkuñ; E! Jesu imata takis moneñ yäpani äma ba äma waki täñpani-kät bok itpäñ ketem näkan?

¹⁷ Man ude yänirä Jesutä nadänpäñ yäwetkuk; Äma kubä näk käyäm nämo yän nadänpäñä yäpätägak ämaken nämo kwek. Täñ, äma kubä näk käyäm täyat yän nadäweko unitä uyaku yäpätägak ämaken kwek yäk. Näk epän udewani täkta äput. Näk äma inita siwoñi yän yäk täkan unita nämo äput. Nämo, äma inita näk momi täñpani yän nadänpäñ äpani-inik kuñat täkan äma udewanita yänpäñ äput.

Nakta jop itta Jesu iwet yabänkuñ

Mat 9:14-17

¹⁸ Täñpäkan kepma uken Jon ume ärut yämani unitäño iwaräntäkiye ba Parisi äma ätukät бага man iwetpäñ nakta jop itkuñ. Ude täñirä äma ätutä Jesu päñku ñode iwetkuñ; Jon täño iwaräntäkiye ba Parisi äma täño yäwaräntäkiye u бага iwetpäñ nakta jop it täkan. Täñ, gäkño gäwaräntäkaye imata nakta jop udegän nämo it täkan?

¹⁹ Iweräwä Jesutä kowata man wärani kubä ñode yäwetkuk; Äma ätu noripaki wäpi biñam ikek kubäkät oretoret terak kuñatkan imata butewaki nadänpäñ nakta jop itneñ? Nämo inik! ²⁰ Täñpäkan iwantä päbä äma u injit yäpmän kuñirä uyaku noriyetä wäyäkñewä wawäpäñ butewaki nadänpäñ nakta jop itneñ.

²¹ Jesutä ude yänpäñ iniken man kudupi-kät Parisi äma täño man ukät bok nämo awähutneñ yän nadänpäñ man wärani yarä yäwetkuk. Kubä ñode; Äma kubätä tek wewani bipa yänkan tek moräki kodakipän tek wewani biani terak täga nämo peñpäñ bipek yäk. Ude täñpeko uwä tek kodaki unitä täñpewän tek biani u tañi wewek. ²² Ude yänpäñ äneñi man wärani kubä ñode yäwetgän täñkuk; Äma kubätä wain umeni api täñpanipän käbot tom gupipän täñpani

* **2:12:** Mat 9:33 * **2:14:** Jon 1:43 * **2:16:** Mat 11:19; Luk 15:1-2

biani kubä gänaŋ täga nämo piwek. Ude tänpänä wain umeni api tänpäni unitäŋo kehärominitä tänpewän käbot biani kehäromi nämo u tumänpän wain umeni ba käbori u bok jop awähutneŋ. Ude täga nämo tänppek. Wain umeni api tänpäniŋ käbot kodaki kehäromi gänaŋ piweko uyaku täga.

Jesu u Sabat täŋo mähemi

Mat 12:1-8; Luk 6:1-5

²³ Eruk Juda täŋo Orekirit kadäni kubäken Jesu iwaräntäkiye-kät säguom epän bämopi-ken kuŋatkuŋ. Kuŋattängän iwaräntäkiyetä säguom ätu weŋpän yäpuŋ. ²⁴* Weŋpän yäpmäŋirä Parisi äma ätutä Jesu ŋode iwetkuŋ; U yabä! Orekirit kadäni-ken epän ude täkta yäjiwäarani ukeŋopän ude imata täkaŋ?

²⁵* Ude iweräwä Jesutä kowata ŋode yäwetkuk; Ude nämo! Bian oranin Devit u noriye-kät nakta yewäpän täŋkuŋo unitäŋo manbiŋam Anutu täŋo man terak nämo daninŋän nadäk täkaŋ? ²⁶* Manbiŋam u ŋode pätak; Bian-inik Devit noriye-kät Anutu täŋo yot gänaŋ äronpänä käräga Anututa pewanipän yäpmänpän naŋkaŋ noriyeta imaka yämän naŋkuŋ. Bämop äma intäjukun tänpäni wäpi Abiata kadäni unitä itkuk-ken uken ude uwä täŋkuk.

²⁷* Ude yäwetpän ŋode yäwetgän täŋkuk; Orekirit kadäni uwä Anututä ämawebe täŋkentäktä peŋkuk. Kadäni uwä ämawebeta bäräpi yämikta nämo. ²⁸In nadäkaŋ? Äma Bureni-inik u imaka kuduŋtagän ba Sabat täŋo mähemi bok.

3

Jesu epän Sabat kubäken täŋkuk

Mat 12:9-14; Luk 6:6-11

¹ Kadäni kubä Jesutä Juda täŋo käbeyä yot kubä gänaŋ äronpänä äma keru kwäyähäneŋ tänpäni kubä irirän kaŋkuk. ² Kepma u Sabat unita Parisi ämatä Jesu jide tänpän manken kaŋ tene yän nadänpän Jesu ket tänpän kaŋiwat itkuŋ. Jesutä äma keru kwäyähäneŋ tänpäni ŋokenowä Sabat kadäni ŋo käwep yäpän täganeŋ yän nadänpän unita. ³ Ude kaŋ iwarirä Jesutä keru kwäyähäneŋ tänpäni u ŋode iwetkuk; Ämawebe päke ŋo gabäŋirä aku!

⁴* Ude iweränkaŋ akuŋpän irirän Jesutä Parisi äma yäwet yabänkuk; In jide nadäkaŋ? Orekirit kadäni-ken kädet jidewani uwä täga täne? Kädet täga täne ba kädet waki täne? Ba äma käyäm ikekta jide täŋ yämine? Täŋkentän yämine ba nämo täŋkentän yämiŋitna ini kumneŋ? Ude yäweränä kowata man nämo yänkaŋ kum itkuŋ.

⁵* Ude tänpäwä Jesutä bänepi nämo imärani yabänpän-nadäwän nämo tägawäpän koki tänpän waŋkuŋ. Koki tänpän wawäpän äma keru kwäyähäneŋ tänpäni uwä iwetkuk; Ketka pirärenpän yäpi-siwon tawut! Ude iweränä keru pirärenpän yäpän-siwon täŋkuŋ. ⁶* Eruk, ude täŋirän Parisi ämatä kaŋpän Jesu jide tänpän kaŋ utne yän nadänpän gapman täŋo intäjukun äma wäpi Herot unitäŋo äbotkät pänku käbeyä tänpän yänpän-nadäk täŋkuŋ.

Ämawebe mäyaptä Jesu iwarän täŋkuŋ

⁷⁻⁸* Ude täŋkaŋ kome u peŋpeŋ Jesutä iwaräntäkiye yäwän yäpmän Galili gwägu-ken kuŋkuŋ. Kuŋirä ämawebe bumta yäwatkuŋ. Kome mäyap ŋode u naniktä yäwatkuŋ; Galili kome, Jerusalem yotpärare, Judia kome, Idumea kome, kome Jodan ume udude käda itkaŋ, Tire yotpärare, Sidon yotpärare, kome uken naniktä Jesutä imaka imaka täk täŋkuko biŋami u nadänpän

* 2:24: Lo 23:25 * 2:25: 1Sml 21:1-6 * 2:26: Wkp 24:5-9 * 2:27: Lo 5:14 * 3:4: Luk 14:3
* 3:5: Jon 11:33 * 3:6: Mat 22:15-16 * 3:7-8: Mat 4:25

Jesutä itkuk-ken ukengän tokneñ moreñkuñ. ⁹⁻¹⁰ * * Ämawebe käyäm ikek mäyap yäpän tägañkuño unita äma käyäm mebäri mebäri nikektä Jesu gupi inñitnayän nadänpän noriye dumän yäwat yäpmän Jesutä itkuk-ken äbuñ. Äbä bumta tokñewäwä Jesu ämawebetä uyiñ-kätupneñ yän nadänpänä iwaräntäkiye gäpe täpuri kubä yäpmän päbä tuän pekot yän yäwetkuk. ¹¹ * Tänpän kadäni kadäni äma mäjotä magäranitä Jesu kanpän mäjo uwä kome terak injami yäpä äpmonpäpän kähän yänpän ñode yäk täñkuñonik; Gäk Anutu täño nanaki yäk. ¹² * Ude yäwäwä Jesutä iniken mebäri yänahäkta yäjiwät-inik täñkuk.

Jesutä iwaräntäkiye 12 ude yämagutkuk

Mat 10:1-4; Luk 6:12-16

¹³ Ude yänpän pom kubäken äronpän Jesutä äma ini bänepitä nadänkuko u yänpewän äbuñ. ¹⁴⁻¹⁵ Ude tänpän äma 12 ude yänpewän äbuño u Jesu inikät kuñatta ba Anutu täño man kudupi yänahänit, kehäromini peñ yämiñirän mäjotä äma magäranitä yäwat kireñit täkta yäpmän danikuk. ¹⁶ * Äma 12 uwä wäpi ñode; Kubä Saimon. Jesutä wäpi kodaki Pita yän iwetkuk. ¹⁷ * Yaräwä Sebedi täño nanakiyat wäpi Jems kenta Jon. Yarä unita iniken man terak wäpi Boaneges yän yäwetkuk. U ninin man terak Iromän. ¹⁸ Täñä ätu täño wäpi Andru, Filip, Batorom, Matiyu, Tomas. Kubäwä Alfias täño nanaki wäpi Jems. Kubä wäpi Tadius. Kubä wäpi Saimon Selot. ¹⁹ Kubä Judas, Kariot komeken nanik. Äma unitä Jesu iwan kerit terak peñkuk.

Jesu mäjotä magärirän epän täyak yän iwetkuñ

Mat 12:24-32; Luk 11:14-23, 12:10

²⁰ Eruk iwaräntäkiye ude iwoyänpän yepmanñan Jesu yotken kuñkuk. Kuñkukopän ämawebe bumta äbuño unita Jesu ini ba iwaräntäkiye jide tänpän ketem nanpäm! ²¹ * Ude täñirä Jesu täño noriyetä biñam u nadänpän, Eruk! Jesu nadäk-nadäki paotak yänpän imagutnayän Jesutä itkuk-ken äbuñ.

²² * Tänpäkan äma Baga man yäwoñärewani Jerusalem yotpärare-ken naniktä äbuñ. Äbänpän ñode yänkuñ; Mäjo täño äma ärowani wäpi Bilisibap unitä Jesu magärirän unitäño kehäromi terak mäjo yäwat kirek täyak! yäk.

²³⁻²⁵ Tänpän man yänkuño Jesutä u nadänpän ämawebe yän-päbä yepmanpän man wärani terak ñode yäwetkuk; Satantä iniken äboriye täga yäwat kirewek? Nämoinik! Ba äma äbot kubätä kowat ämiwän täneño uwä jide tänpän kehäromi irek? Bureni, ini buap-tägän ämineño uwä kehäromini paorek. ²⁶ Tänpän udegän Satantä iniken äboriye däpmänpän yäwat kireweko uwä kehäromi täga yäpneñ? Nämoinik! Satan ini paot-inik täñpek. ²⁷ Ude yänpän yäwetkuk; Äma komi kubätä iniken yot gänañ irirän äma kubätä siwani yänkan päro tuñumi täga yomägarek? Nämö! Äma komi u bäyan inñitpän yentä kerit kuroñi pädät tänpän peñkan uyaku tuñumi täga yomägarek. ²⁸ Unita ket täwera nadäwut; Waki mebäri mebäri ba Anututa yänärok man yäkyäk unitäño momi u täga penäni. ²⁹ Upänkan äma kubätä Anutu täño Munapikta yänärok man yäwayän täko uwä momini uwä tärek-täreki nämö pen api pärek yäk. Anututä momini uwä täga penäni nämö. ³⁰ Äma ekäni ekänitä Gäk mäjotä magäränkan unitäño kehäromi terak täk täyan yän iwetkuño unita Jesutä ude yäwetkuk.

Jesu täño miñiye noriye u netä?

Mat 12:46-50; Luk 8:19-21

³¹ * Man ude yän irirän miñi noriye-kät Jesutä itkuk-ken u ahänkuñ.

* **3:9-10:** Mak 4:1; Luk 5:1-3 * **3:9-10:** Mat 14:36 * **3:11:** Luk 4:41 * **3:12:** Mak 1:34 * **3:16:** Jon 1:42 * **3:17:** Luk 9:54 * **3:21:** Jon 10:20 * **3:22:** Mat 9:34, 10:25 * **3:31:** Mak 6:3; Jon 2:12; Apos 1:14

Ahānpāṅ yāman umu itkaṅ Jesutā yāman āpān yāṅ nadānpāṅ āma kubā iwerā āronkuk. ³² Āronpāṅ Jesu āma bāmopi-ken irirān kaṅpāṅ ṅode iwetkuk; Ai! Meṅka notkaye yāman itkaṅ gāka yākaṅ yāk. ³³ Ude iwerānā Jesutā iwetkuk; Meṅnaye notnaye bureni-inik u netā? ³⁴ Ude yānpāṅ āmawebe it gwājīṅkuṅo u yabānpāṅ yāṅkuk; Meṅnaye, notnaye bureni ṅo! ³⁵ Āmawebe Anutu tāṅo man buramik tākaṅ uwā nākṅo meṅnaye, notnaye, wanotnaye bureni-inik.

4

Mujiṅpi pikpik tāṅo man wārani

Mat 13:1-9; Luk 8:4-8

¹ * Jesutā āneṅi Galili gwāgu gāgāni-ken āpmonpāṅ āmawebe man yāwetpāṅ yāwoṅārek tāṅkuk. Tāṅ irirān āmawebe māyap ābā itgwājīṅpewā Jesu uwā gāpe terak punin āro maṅit itkaṅ āmawebe gwāgu gāgāni-ken it yāpmāṅ kwākaṅ Jesutā manbiṅam yāwetpāṅ yāwoṅārek tāṅkuk. ² * Tāṅpāṅā man wārani māyap yāwetpāṅā kubā pen ṅode yāwetkuk; ³ Juku penpāṅ man wārani tāwerayāṅ tāyat ṅo ket nadāwut! Āma kubātā ketem mujiṅpi pikta epāni-ken pāṅku mujiṅpi tāṅ-irāhuttāṅ kwek. ⁴ Tāṅ-irāhuttāṅ kuṅirān mujiṅpi ātu kādet miṅin māneṅ. Kādet miṅin māneṅo uwā baraktā yabāṅ ahānpāṅ naṅ paotneṅ. ⁵ Tāṅkaṅ mujiṅpi ātuwā kome taṅi nāmo, gānaṅ umu mobā, uterak maṅ tādotneṅ. ⁶ Kome u pidāmigān, gānaṅ umu mobā unita jāwāri punin itkaṅ bārāneṅ tādotneṅ. Bārāneṅ tādotneṅo upāṅkaṅ edaptā yeṅpewān kubit tāneṅ. ⁷ Tāṅ, mujiṅpi ātuwā mup waki gānaṅ māneṅ. Mup gānaṅ maṅirā mup waki unitā āronpāṅ uwāk tāṅpipiṅ-pewā waṅpāṅ bureni nāmo pātneṅ. ⁸ Tāṅpākaṅ mujiṅpi ātuwā kome gakṅi nikekken māneṅo uwā tāga āroneṅ. Āronpāṅ bureni ātu āhan pātneṅ. Ātuwā taṅi bumik pātneṅ. Tāṅ, ātuwā bumta pātneṅ.

⁹ Man ude yānpāṅ yāṅkuk; Āma jukuni nikektā nākṅo man ṅo ket nadāwut!

¹⁰ Tāṅpākaṅ āmawebe ātu kuṅ moreṅirā Jesu iniken iwarāntākiye-kāt noriye ātukāt man wārani yāwetkuko unitāṅo mebārita iwet yabāṅkuṅ. ¹¹ Iwet yabāwāwā yāṅkuk; Anututā intājukun itkaṅ yabāṅ yāwat epān tāk tāyak unitāṅo manbiṅam kābop irani injingān nadākta yāwani unita in-gānpāṅ tāwetat. Upāṅkaṅ āmawebe pāke u nāmo nadāwā tumāk tākaṅ unita u man wāranigān yāṅ nadāk tākaṅ. ¹² * Man unitagān profet kubātā bian ṅode kudān tāṅkuk; Jukujin tāwā api nadāneṅo upāṅkaṅ bānepjintā nāmo api nadāwā tāreneṅ.

Ba dapunjintāwā api kāneṅo upāṅkaṅ nāmo api kawā tāreneṅ.

Upāṅkaṅ nadāwā tārewāpāṅ bānepi nāmo sukurek tākaṅ unita Anututā momini nāmo peṅ yāmik tāyak yāk. *Ais*

6:9,10

¹³ Jesutā ude yānpāṅ yāṅkuk; Man wārani tāweraro unitāṅo mebāri nadākaṅ ba nāmo? In mebāri nāmo nadāwā tumāṅirā man wārani ātu yāwawā jide tāṅpāṅ nadāwā tāreneṅ? ¹⁴ Man wārani tāweraro unitāṅo mebāri ṅode; Āma nākṅo man kudupi yāṅahāk tākaṅ uwā āma mujiṅpi tāṅ-irāhuttāṅ kweko ude-wani. ¹⁵ Tāṅā āmawebe ātu nākṅo man kudupi nadānpāṅ bānepi-ken penjirā Satantā yāyomāgat tāyak uwā mujiṅpi kādet miṅin pewān māneṅo udewani. ¹⁶ Tāṅpāṅ āmawebe ātu nākṅo man kudupi pengān nadāṅkaṅ gāripi nadāk tākaṅ uwā mujiṅpi kome pidāmi, gānaṅ umu mobā uterak piweko udewani. ¹⁷ * Unitā āmawebe udewani uwā nākṅo man bānepi-ken jāwāri ket nāmo āpmonpani unita man u kadāni kerāpigān yāpmāṅ kuṅatneṅ. Bārāpi kubā ba nākṅo man yāṅahāṅirā yāṅārok man yāwerit iwan tāṅ yāmiṅit tāṅpāwā

* **4:1:** Mak 3:7-9; Luk 5:1-3 * **4:2:** Mat 13:34; Mak 4:33-34 * **4:12:** Jon 12:40; Apos 28:26-27

* **4:17:** Mat 26:31

kwitanpän näkño man kudupi u bäräñeñ penen. 18-19 * Täñä ämawebe ätu näkño man kudupi nadäk täkañ upänkañ nadäñ bäräp ba monen wädäk-wädäkta ämäñi täktäk ba tuñum imaka imakata yabängärip täñirä unitä näkño man utpewä kumänjirän näkño man jopi täñpek. Uwä mup wakiwaki gänañ mäneño udewani. 20 Täñpäkañ ämawebe ätu näkño man kudupi nadänkañ bänepi-ken penpän kehäromi yäpmän kuñat täkañ uwä mujipi kome gakñi terak piweko u bureni ähan ba tañi bumik ba bumta ahäneño udewani.

Topän uwä kwawak pewän ijikta yäwani

Luk 8:16-18

21 * Jesutä manbiñam u yän paotpänä äneñi yäwetkuk; Äma kubätä topän ijinpän käbot gänañ ba käwut-ken pewek? Nämoinik! Kwawakgän pewänkañ ijin-yänewek. 22 * Bureni! Imaka imaka apiño käbop itkañ uwä mäden kwawak ahänjirä api yabänpän-nadäneñ. Ba imaka imaka ämatä yejämäk täkañ uwä äneñpän kwawak api penen. 23 Unita äma jukuni nikektä näkño man ño ket nadäwut!

24 * Man täwet täyat uwä ket nadäk täkot. In näkño man kudupi nadän naminpän nadäk-nadäkjin-ken ähan penpän nadäneño uwä Anututä ätukät yäpurärät tamiñirän tañi nadäneñ. 25 * Unita in ñode nadäwut; Äma kubätä imaka imani u yäpmän kuñarayän täko uwä imaka imani uwä yäpurärätpän bumta imikta yäwani. Upänkañ äma kubätä imaka imani u nämo yäpmän kuñarayän täko uwä imaka imani u äneñi yomägatta yäwani.

Mujipi tädot täkañ unitäño man wärani

26 Ude yänpän äneñi man wärani kubä ñode yäwetkuk; Man wärani kubä ñode täwera nadäwut; Äbot Anututä yabän yäwat täyak uwä ñodewani; Äma kubätä mujipi epäni-ken piñtäñ kwek. 27 * Piñ moreñkañ kuñirän bipani kepma yarä-yarä itpän mebäri nämo kañpän nadänjirän kärük imätpän amneñ. 28 Kometä ini-tägän gakñi yämiñirän tädotpän pähämi pitpän äronpän bureni pätnen. 29 * Eruk bureni patpän tägañirä pugerek. Täñpäkañ äbot Anututä yabän yäwat täyak u udewani.

Mastat mujipi täño man wärani

Mat 13:31-32; Luk 13:18-19

30 Jesutä ude yänpän yäwetkuk; Man wärani jide u täwerira Anutu täño yabän yäwat epän unitäño mebärita nadäwä täreneñ? Eruk, kubä ñode; Äbot Anututä yabän yäwat täyak u ñodewani; 31-32 Päya kubä wäpi mastat unitäño mujipi täpuri-inik, päya ätu täño mujipi gämori-ken itkañ. Upänkañ mujipi u piweno uwä tädotpänä tañi täñpän pähämi obät täñpek. Obät täñirän barak u gänañ äyuj säkgämän itneñ.

33 Täñpäkañ Jesutä ämawebe täño nadäk-nadäki yabänpän-nadänkañ nadäk-nadäkitä täga initnañi udegän Anutu täño manbiñam man wärani terakgän yäwet täñkukonik. 34 Man mebäri kwawak nämo yäwetkañ man wärani terakgän yäwet täñkukonik. Täñpäkañ man mebäri uwä iwaräntäkiye-kät inigän itkañ yäwet täñkukonik.

Mänittä Jesu täño mani buramiñkuk

Mat 8:23-27; Luk 8:22-25

35 Eruk kepma ukengän kome bipmäñirän Jesutä iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; Gwägu kukñi udude käda kuna yäk. 36 Yäweränä iwaräntäkiyetä ämawebe Jesu kakta äbuño päke u yepmañpen gäpe Jesutä itkuk-ken u gänañ

* 4:18-19: Mat 19:23-24 * 4:21: Mat 5:15 * 4:22: Mat 10:26; Luk 12:2 * 4:24: Mat 7:2

* 4:25: Mat 13:12 * 4:27: Jem 5:7 * 4:29: Jol 3:13; Rev 14:15

ärowäkan penta kuŋkuŋ. Kuŋirä ämawebe ätu gäpe ätu yäpmanŋkan mäden yäwatkuŋ. ³⁷⁻³⁸ Eruk, Jesu iwaräntäkiye-kät gäpe terak kuŋtängän Jesu däpmona iwäwä gäpe mädeni käda gwäkita kunowä penpän uterak däpmon patguŋ-guŋ täŋkuk. Parirän mänit pähap piänirän gwägu tokätkuk. Tokätpän gäpe gänaŋ äpmonirän gäpetä gwägu gänaŋ äpmonpayän täŋkuk. Ude tänpänä iwaräntäkiyetä Jesu yäwä kikuŋuränpän iwetkuŋ; Ai! Yäwonärewani, gwägu gänaŋ äpmonayän täkamän ŋo yäk. Gwägutä nidäpayän täyak ŋo. Gäk ninta butewaki nämo nadätan? ³⁹ Iwaräntäkiyetä ude iweräwä eruk, Jesutä akuŋpän mänit kaŋ-yänpän gwägu ŋode iwetkuk; Bitnänpän kwikinik isi! yäk. Yäweränä mänit kenta gwägu bitnänpän wareŋ mämäni nämo itkumän. ⁴⁰ Ude tänpän Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; Imata umuntäkan? Nadäkinikjin näkken nämo penpän umuntäkan ba?

⁴¹ Tänpäkan Jesutä mänit kenta gwägu yäniŋ bitnäŋkuko u kaŋpän umun pähap nadänpän ini-tägän näwetgäwet tänpän yänkuŋ; Wa! Äma ŋo jidewani! Äma jopi kubätä ude täga tänaŋi nämo. Upänkan äma ŋonitä mänit kenta gwägu man yäwerirän mani buramikamän! yäk.

5

Äma mäjotä magät-pewän täŋguŋguŋ tänpäni
Mat 8:28-34; Luk 8:26-39

¹ Eruk kumaŋ päŋku gwägu kukŋi udude käda Gerasa komeken ahänkuŋ.

² * Ahänpän Jesu gäpe terak naniktä äpäŋirän äma mäjotä magärani kubä, äma kumbani äneŋpani-ken naniktä ahän yämiŋkuk. ³⁻⁴ Äma u noriyetä injtina yänkan kadäni kadäni keru kuroŋi yen kehäromipän pädat täwäkan yäpman däŋŋek täŋkukonik. Uwä äma kubätä unitäŋo kehäromi yäpman äpnaŋi nämo, kehäromigämän. ⁵ Tänpän kepma bipani mobä gänaŋ ba pom terak-terak kuŋatkan mobä yäpmanpän gupi awähutkan kähän yäntän kuŋat täŋkukonik.

⁶ Kuŋattängän Jesu ban udu irirän kaŋkan bäräŋeŋ dubini-ken päŋku gukut imäpmok täŋkuk. ⁷⁻⁸ * Ude täŋirän Jesutä iwetkuk; Mäjo, gäk äma ŋo kakätänpen ku! yäk. Ude iweränä äma u kähän pähap yänpän ŋode yänkuk; Jesu, Anutu Ärowani täŋo nanaki, gäk jide täŋ namayän äbätan? Anutu injamiken komi epän nämo gamayän yän näweri nadäwa!

⁹ Yänirän Jesutä iwet yabänkuk; Wäpka netä? Iweränä yänkuk; Nin mäjo mäyaptä äma ŋo terak itkamän unita wäpnin Mäyap yän niwet täkan yäk. ¹⁰ Ude yänpän butewaki terak wari wari iwetkuŋ; Kome itkamän ŋoken nanik niwat kireweno! yäk.

¹¹ Man ude yäntängän pom kubä tuän itkuko uken but äbot pähap ketem naŋ irirä yabänkuŋ. ¹² Yabänpän Jesu butewaki terak iwetkuŋ; But äbot udu yabätan? Niwat kireŋpewi uterak ärona yäk. ¹³ Yänirä Jesutä yäniŋ kireŋpewän mäjotä äma kakätänpen kumaŋ but uterak äronkuŋ. Äronirä but 2,000 udetä bäräŋeŋ kumaŋ päŋku geŋi-ken äriŋpän gwägu gänaŋ äpmonpän ume naŋpän kumbuŋ.

¹⁴ Ude täŋirä äma but watäni iranitä yabänpän ämetpen päŋku ämawebe yotpärare ba deken deken ittän kuŋkuŋo u manbiŋam u yäwetkuŋ. Yäweräkan umuri ahänkuko u käna yänkan kuŋkuŋ. ¹⁵ Kumaŋ päŋku Jesuken ahänpän kaŋkuŋ. Äma mäjo mäyaptä magärani u tek yamak ikek, nadäwän tumbäpän Jesu dubini-ken kwikinik maŋit irirän. U kaŋpän äma päke äbuŋo uwä umuntänkuŋ. ¹⁶ Tänpän äma kaŋpän nadänkuŋo unitä äma mäjotä magärani u ba but geŋi-ken äriŋpän kumbuŋo unitäŋo manbiŋam yäwetkuŋ. ¹⁷ Man

* 5:2: Mak 1:23 * 5:7-8: Mak 1:24

u nadäj morenpäjä Jesu iwetkuņ; Gäk nintäņo kome ņo penpen ku! yäj iwetkuņ.

¹⁸ Ude iweräwä Jesu gäpe terak ärowayäj täņirän äma mäjo yawat kiren imiņkuko unitä Jesu iwetkuk; Nadäj namiņiri bok kuda! yäk. ¹⁹ Iweränä Jesutä iwetkuk; Nämö! Gäk komeka-ken ku! Päjku meņkaye notkaye Ekänitä täņkentäk ba iron ude täņ namitak yäj biņam kaņ yäwet. ²⁰ * Iweränä äma u mani buramiņpäj kuņkuk. Kuņpäjä Jesutä täņ imiņkuko unita ämawebe yotpärare kubäkubä manbiņam u yäweränkaņ yäjkuņ; Wära! Imaka kudupipäj nadäkamäj yäk.

Jesutä webe yarä yäpän tägaņkuņ

Mat 9:18-26; Luk 8:40-56

²¹⁻²³ * Täņpäj Jesutä Gerasa kome penpen gäpe terak äroman gwägu kukņi ņode kăda äbuk. Äbänkaņ ämawebe bumta itgwäjiņkuņ. Täņpäj ätu nanak irirän kăbeyä yot täņo watä äma kubä wäpi Jairas unitä ahäņpäj Jesu kaņpäj gämori-ken iņami yäpän äpmonpöpäj butewaki terak ņode iwetkuk; Näkņo äpetna kumbayäj täyak unita gäk păbä yäpă tagakta ketka uterak täga pewayäj? Ude täņpayäj täno uyaku nämö api kumbek yäk. ²⁴ Ude iwetpäj imaguränkaņ bok kuņkumän. Kuņirän ämawebe mäyap täkņun nitek iwatkuņ. ²⁵⁻²⁶ Iwarirä webe kubä käyäm ikek ämawebe bämopi-ken itkuk. Webe u komepak käyäm kadäni kadäni täņ yäpmäj kuņtäyon obaņ 12 ude täreņkuk. U yäpätägak äma mäyaptä täņpena tagawän yäjkaņ epän täņ yäpmäj kuņirä komi pähap nadäņkaņ moneni jop ahäwut yäpmäj äbäj itkuk. Täņkaņ käyämi nämö paotkaņ wakiinik täņkuk. ²⁷⁻²⁸ * Ude täņkaņ webe unitä Jesu täņo manbiņam nadäņpäjä ämawebe päke u gänaņ päjku Jesu täņo tekgän iņirira käyämna paorän yäjkaņ päjku mädeni-ken tekgän iņitkuk. ²⁹ Ude iņirirän uterakgän nägät kawuk taņpäj gupi-ken komi nadäņkuko u paotkuk.

³⁰ * Täņirän kadäni ukengän Jesu kehäromini ätu äma kubä terak kuņtäņirän nadäņkuk. Nadäņpäj äyäjutpäj yäwetkuk; Näkņo tek netätä iņitak? ³¹ Yäwänä iwaräntäkiyetä iwetkuņ; Etäj, ämawebe mäyap dumäj gawatkaņ u nämö yabätan? Imata netätä nepmăņitak yäj yäyan? ³² Yäjirä Jesutä u netätä näkņo tek iņitak yäjpäj äyäjutpäj yabäj äyäjutkuk. ³³ Yabäj äyäjurirän webe ukeņo Näkä täyat yäjpäj umun pähap nadäņpäj äbä Jesu gämori-ken iņami yäpän äpmonpöpäj mebärini yäjahäņpäj iwetkuk. ³⁴ * Iwerirän Jesutä iwetkuk; Äpetna, näka nadäj namikinik täyan unita gepmaņpa tagatan. Päjku tägaņpäj säkgämän kaņ it!

³⁵ Man ude iwerirän äma ätu kăbeyä yot täņo watä äma wäpi Jairas unitä yotken naniktä abäņpäj Jairas iwetkuņ; Äpetka kumak yäk. Kumakopäj imata Jesu jop yäjikņat yäpmäj kwayäj? ³⁶ Yäwäwä Jesutä man yäjkuņo u nadäņpäj Jairas iwetkuk; Umuntäweno! Nadäk-nadäkka näkagän kehäromi peyi!

³⁷ Ude yäjpäj ämawebe päke itkuņo unita yäjiwätpäj äma yaräkubä Pita, Jems-kät Jems noripaki Jon ugänpäj yämagut yäpmäj kuņkuk. ³⁸ Yämagut yäpmäj kuņtängän Jairas täņo yotken ahäņpäj yabäņkuņ; Yäjtäbätet yäjpäj konäm butewaki pähap täņ irirä. ³⁹ Ude yabäņkaņ yot gänaņ äronpäj yäwetkuk; Mebäri imata yäjtäbätek yäjpäj konäm butewaki ņo täņ itkaņ yäk? Webe gubaņ ņo nämö kumak. Däpmon pat itak. ⁴⁰ * Ude yäwänä kaņ-măgayäjkuņ.

* **5:20:** Mat 4:25; Mak 7:31 * **5:21-23:** Mat 8:3; Mak 7:32 * **5:27-28:** Mat 14:36 * **5:30:** Luk 6:19 * **5:34:** Mak 10:52; Luk 7:50, 17:19 * **5:40:** Jon 11:11

Kaŋ-māgayāwāwā yāŋ-yāwat-pewān yāman āpāmaŋ kuŋirā webe gubaŋ kumbuko unitāŋo miŋi nani-kāt iwarāntākiye yarākubā ukāt webe gubaŋ kumbanitā patkuk-ken u āroŋkuŋ. ⁴¹* Āroŋpāŋā webe kumbani u kerigān iŋitpāŋ iniken man terak ŋode iwetkuk; Webe gubaŋ, aku! (U iniken man terak Talita kumi yāŋ iwetkuk.) ⁴²Ude yāŋirān uterakgān webe gubaŋ uwā akumaŋ kuŋatkuŋ. (Webe gubaŋ unitāŋo obaŋ 12 ude.) Tāŋirān kaŋpāŋ miŋi nani-kāt iwarāntākiye yarākubā u keru iŋkuŋ. ⁴³* Tāŋpāŋ Jesutā manbiŋam u nāmo yāŋahāneŋ yāŋpāŋ webe gubaŋi u miŋi nani-kāt iwarāntākiye yarākubā u yāwetpāŋ yāniŋ bitnāŋkuŋ. Yāniŋ bitnāŋpāŋ ketem imā naŋpān yāŋ yāwetkuk.

6

Nasaret naniktā Jesu māde ut imiŋkuŋ

Mat 13:53-58; Luk 4:16-30

¹ Jesu iwarāntākiye-kāt yotpārare u peŋpeŋ Jesutā ini yotpārare-ken kuŋkuŋ. ²* Pāŋku irirā Juda tāŋo Orekirit kadāni tāŋirān kābeyā yot gānaŋ āroŋpāŋ Anutu tāŋo manbiŋam yāŋahāŋpāŋ yāwetkuk. Yāwerirān nadāŋkaŋ māyaptā nadāwātāk taŋi tāŋpāŋ yāŋkuŋ; Āma ŋo nadāk-nadāk pāhap ŋowā de yāpuk? Ba imaka imaka āmatā tāga tānaŋi nāmopāŋ tāk tāyak u kehāromi netā imiŋkuŋ? ³* Āma ŋo yot tāŋpanigān ŋo yāk. U Maria tāŋo nanakigān. Noriye Jems, Joses, Juda kenta Saimon u nadākamaŋ yāk. Ba wanoriye ninkāt penta it tākamaŋ ŋo yāk. Ude yāŋpāŋ Jesuta nadāwā wakŋkuŋ.

⁴* Tāŋirā Jesutā yāwetkuk; Komeni komeni āmawebe Anutu tāŋo epān āma oraŋ yāmik tākaŋ upāŋkaŋ ini komeken nanik ba noriye miŋiye naniye u bitnāk tākaŋ yāk. ⁵ Eruk, ini yotpārare-ken naniktā māde ude ut imiŋpewā Jesutā kudān kudupi ŋoken tāga nāmo tāŋpet yāŋ nadāŋkuŋ. Āma kāyām ikek yarā-gānpāŋ keritā yepmāŋit-pewān tāgaŋkuŋ. ⁶ Tāŋpākaŋ āmawebe nadāk-nadākitā kehāromi nāmo nadāŋ imiŋkuŋo unita nadāwān tāga nāmo tāŋkuŋ.

Jesutā iwarāntākiye epān man yāwetkuk

Mat 10:5-15; Luk 9:1-6

Eruk yotpārare it yāpmāŋ kuŋkuŋo udegān pāŋku Anutu tāŋo manbiŋam yāwetpāŋ yāwoŋārek tāŋtāŋ kuŋkuŋ. ⁷⁻⁹* Tāŋtāŋ kuŋtāŋgān iwarāntākiye 12 yāŋpābā yepmaŋpāŋ yarā-yarā yāpmāŋ daniŋpāŋ mājo yāwat kirekta kehāromi yāmiŋpāŋ jukuman ŋode yāwetkuk; In imaka kubā nāmo yāpmāŋkaŋ kuŋeŋ. Yāk, ketem, moner imaka nāmo yāpneŋ. Āhottaba-kāt kuronjini ārārani ugānpāŋ kaŋ yāput. Ba tek gupjin terak itkaŋ unitagān kaŋ kut. ¹⁰ Pāŋku kome kubāken ahāŋpāŋ āma kubātā yori-ken yāŋ-tākŋat yāpmāŋ ārowānā ugān itpāŋ epān tāŋ paotkaŋ kome kubāken kaŋ kut. ¹¹* Tāŋ, kome kubāken ahāŋirā not nāmo tāŋ tamiŋpāŋ manjin bitnāwāwā māde kaŋ ut yāmut. Māde ut yāmiŋpāŋ kugun kuronjin-ken nanik pewā maŋpāpeŋ kaŋ kut. Ude tāŋirā tabāŋpāŋ kaŋ umuntawut!

¹² Jesutā jukuman ude yāwetpāŋ yāniŋ kireŋpewān pāŋku āmawebe bānepi sukurekta manbiŋam yāwetkuŋ. ¹³* Ude tāŋit mājo āma magārani bumta yāwat kireŋit, kāyām ikek māyap ume gakŋi ārut yāmiŋpewā tāgaŋit tāŋkuŋ.

Herottā Jon utpewān kumbuk

Mat 14:1-2; Luk 3:19-20, 9:7-9

¹⁴* Eruk, Jesu ba iwarāntākiyetā yāpātāgak epān tāŋ yāpmāŋ kuŋtāko āmawebetā nadāŋpāŋ biŋam pāhap yāŋirā Herottā nadāŋkuŋ. Man mebāri

* 5:41: Luk 7:14 * 5:43: Mak 1:44, 7:36 * 6:2: Jon 7:15 * 6:3: Jon 6:42 * 6:4: Jon 4:44
* 6:7-9: Luk 10:1 * 6:11: Apos 13:51 * 6:13: Jem 5:14 * 6:14: Mat 16:14; Mak 8:28

mebäri ñode yäk täñkuñonik. Ätutä ñode yäk täñkuñonik; U Jon ume ärut yämani äma u kumbani-ken naniktä akuñkuko unita kehäromini nitek yäj yäjkuñ. ¹⁵ Ätu täwä Äma u Elaija yäj yäjkuñ. Ba ätu täwä Äma u Anutu täño man yäjahäwani äma kubä bian itkuño udewani yäj yäjkuñ. ¹⁶ Yäjtäko Herottä nadäñpäñä yäjkuñ; Ude nämo! yäk. Jon kotäki madäñkuro ukeñonitä äneñi akuñkuk! yäk.

¹⁷⁻¹⁸* Herottä man yäjkuñ unitäño manbiñam ñode; Bian Herottä yäjñewän komi ämatä Jon inñitpäñ keru kuroñi pädat täñpäñ komi yotken tenkuñ. Mebäri ñodeta; Herottä monäni Filip unitäño webeni wäpi Herodias yomägatpäñ inita yäpuko unita Jontä kadäni kadäni ñode iwet täñkukonik; Gäk monäka Filip täño webeni yomägatkuño uwä бага man irepmitpäñ täñkun yäk. ¹⁹⁻²⁰ Ude iwet täñkuko unita Filip webeni Herodias uwä Jonta kokwawak nadäñ imiñpäñ utta kädetta wäyäkñek täñkukonik. Täñjirän Herottä ini uwä Jon uwä Anutu täño kädet siwoñi iwarani äma yäjñpäñ watäni it imik täñkukonik. Unita Jontä man yäjñirän nadäwän inide kubä täñpäpäñ nadäwätäk täñkañ Jon täño man nadäka gäripi nadäk täñkukonik.

²¹ Eruk Herodiastä Jon utta kädetta wäyäkñeñtäñ kuñtäyon kädet ñode ahäñkuk; Herottä ini ahäwani kadäni-ken äma ärowani ba iwan täño watä äma ba Galili kome täño ekäni ekäni yäjñpäbä yepmanpäñ äñnak-äñnak pähap täñ yämiñkuk. ²²⁻²³* Ude täñ yämän nañ irirä Herodias äperi yäjñewän päñku äma ketem nañ itkuño u inamiken itpäñ kap kuroñ täñkuk. Kap kuroñ täñ irirän Herot ini ba ämaniye-kät kañgärip täñkuñ. Kañgärip täñpäñ Herottä äma ärowani itkuño u inamiken webe uwä yäjñkehäromtak man ñode iwetkuk; Gäk imaka jopi u ba u unita yäwiwä gamayäñ yäk. Ba tuñumna ba kome kañiwat täyat unita yäwiwä yäpmäñ danñpäñ moräki gamayäñ yäk. ²⁴ Webe uwä man u nadäñpäñä yäman äpmonpäñ miñi iwet yabäñkuk; Meñ, näk imatäkenta yäweret? Yäwänä miñitä iwetkuk; Kuñkañ Jon, ume ärut yämani unitäño gwäkita yäwet yäk.

²⁵ Ude iweränkañ äperi bäräñeñ päñku intäjukun äma u iwetkuk; Gäk Jon, ume ärut yämani unitäño kotäki madäñ täkñeñpäñ gwäki gäpe gänañ penkañ äbä nam yäk. ²⁶ Yäjñirän Herot butewaki pähap nadäñkuk. Butewaki nadäñkukopäñ äma ärowani inamiken ba noriye inamiken man kehäromi yäjkuñ u nadäñpäñ näka nadäñirä äpani täñpek yäjñpäñ nadäñ imiñkuk. ²⁷⁻²⁸ Nadäñ imiñpäñ bäräñeñ Jon kotäki madäñ täkñeñpäñ gwäki yäpmäñ äbäka komi äma kubä iwerän kuñkuk. Komi äma unitä komi yot gänañ äronpäñ Jon u kotäki madäñ täkñeñpäñ gäpe gänañ penpäñ yäpmäñ päbä Herodias äperita imiñkuk. Imänkañ webe gubañi unitä miñiken yäpmäñ kuñkuk. ²⁹ Ude täñjirä Jon täño iwaräntäkiyetä biñam u nadäñpäñ Jon gupi yäpmäñ päñku awañ äneñkuñ. Ugän.

Jesutä äma 5,000 ketem yepmäñ towiñkuk
Mat 14:13-21; Luk 9:10-17; Jon 6:1-13

³⁰* Täñpäkañ Jesutä iwaräntäkiye yäwerän kuñtäñpä kuñkuño u äneñi äyäjutpen Jesuken päbä manbiñam ämawebe yäjñpäñ-yäwoñärek täñkuño u ba imaka imaka täñtäñ kuñatkuño unitäño manbiñam iwetkuñ. ³¹* Täñjirä ämawebe mäyap Jesu këna yäjkañ kuñkañ äbäk täñkuñ. Unita jide täñpäñ ketem näne yäjñpäñ iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; Päñku kome äma nämo itkañ-ken itpäñ-nadäk täna yäk. ³² Ude yäjkañ kuna yäjñpen gäpe terak äronpäñ äma nämo itkuñ-ken u kuñkuñ. ³³ Kuñjirä ämawebe mäyaptä yabäñpäñ-nadäk täñkañ

* **6:17-18:** Wkp 18:16 * **6:22-23:** Est 5:3,6, 7:2 * **6:30:** Luk 10:17 * **6:31:** Mak 3:20

komeni komeni akuŋ kirenŋpäŋ intäjukun päŋku kome Jesu-kät iwaräntäkiyetä itpäŋ-nadäk tänayän yänkuŋ-ken u it kirenkuŋ.

³⁴* Eruk Jesutä gwägu gägäni-ken udu ahänpäŋ gäpe terak naniktä äpänpäŋ ämawebe äbot pähap yabänkuk. Yabänpäŋ ironi kodänatä butewaki täntän kuŋat täkaŋ ude bumik täŋ irirä yabänpäŋ butewaki nadän yämiŋkuk. Ude nadänpäŋ pengän Anutu täŋo kädet mebäri mebärita yäwetpäŋ yäwoŋärek täŋkuk.

³⁵* Ude täŋ irirän kome dapuri äpmonŋpayän täŋkuk. Täŋirän iwaräntäkiyetä päŋku Jesu iwetkuŋ; Kome ŋo gägäni-ken iritna kome bipayän täyak. ³⁶Unita ämawebe yäwetpewi päŋku yotpärare it yäpmän kukaŋ-ken uken päŋku ketem ini-ini gwäki penpäŋ yäpmänpäŋ naŋput yän iwetkuŋ. ³⁷Ude iweräwä Jesutä yäwetkuk; Intä täga nämo yämineŋ? Ude yäweränä yänkuŋ; Jide tänpäŋ yämine? Monen taŋipän uyaku ämawebe päke ŋonita ketemä yämine yäk. Upänkaŋ monen taŋi de yäpmänpäŋ ämawebe mäyap ŋo yepmän towinayän?

³⁸Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Päŋku ämawebe yäwet yabäwut. Iniken däkum jideka itkaŋ? Ude yäwänä päŋku yabänpäŋ-nadänkaŋ äbä iwetkuŋ; Käräga 5kät gwägu tom yarä ude itkaŋ yäk. ³⁹⁻⁴⁰Ude yäwäwä Jesutä yäwetpewän ämawebe kome terak äbot-äbot maŋiräntän yäpmän kuŋkuŋ. Äbot ätu 100, äbot ätu 50 ude maŋiräntän yäpmän kuŋkuŋ. ⁴¹* Eruk maŋiräntän yäpmän kuŋirä Jesu käräga 5 ukät gwägu tom yarä ukät yäpmänkaŋ kunum terak doränpäŋ Anutu-ken bänep täga man iwetkuk. Iwetpäŋ käräga tokätpäŋ iwaräntäkiyeta yämänkaŋ unitäwä ämawebe bumta päke unita yämiŋtäŋ kuŋkuŋ. Tänpäŋä gwägu tom udegän täŋkuk. ⁴²⁻⁴³Ude täŋkaŋ ämawebe päke unitä naŋpä koki tänpäpän ätu jop penkuŋ. Tänpäkaŋ jop patkuŋo u iwaräntäkiyetä yäpmänpäŋ yäk 12 ude daiwä tokŋenkuŋ. ⁴⁴Ämawebe Jesutä yepmän towiŋkuko uwä 5,000 ude. Tänpäkaŋ u äma ekäni-gänpäŋ daniwani, webe ironi-kät nämo.

Jesu gwägu terak yeŋtäŋ kuŋkuk

Mat 14:22-23; Jon 6:16-21

⁴⁵Tänpäkaŋ pengän Jesutä iwaräntäkiye yäwetpewän gäpe terak äroman gwägu gägäni kukŋi udude käda Betsaida kome käda intäjukun kuŋkuŋ. Kuŋirä Jesutä ämawebe päke u yäwerän kuŋtänpä kuŋkuŋ. ⁴⁶* Ämawebe kuŋtänpä kuŋirä Jesu iniwä nani-kät man yädayän pom terak äronkuk.

⁴⁷Äronkuko ittänän kome bipmän uränkaŋ gäpe iwaräntäkiyetä yäpmän kuŋkuŋo u gwägu bämopi-ken kuŋirä Jesu inigän pom terak itkaŋ yabänkuk. ⁴⁸Iwän mäniŋ taŋi pähap piänirän iwaräntäkiyetä gäpe tänpäna kwän yänkaŋ pipiri kubä täŋ irirä. Eruk tamimaŋ barak nämo maŋirä Jesu uwä iwaräntäkiyetä itkuŋ-ken uken kwa yänpäŋ gwägu terak yeŋtäŋ kuŋkuk. Gwägu terak yeŋtäŋ kumaŋ päŋku iwaräntäkiye dubini-ken ahän yämiŋirän kaŋkuŋ. ⁴⁹⁻⁵⁰* Kaŋpäŋä mäjo kubätä äbatak yänkaŋ umun pähap nadänpäŋ kähän yänkuŋ. Kähän yänirä Jesutä pengän yäwetkuk; Umuntäneŋo, näkŋa äretat yäk.

⁵¹⁻⁵²* * Ude yänpäŋ gäpe iwaräntäkiyetä itkuŋo uterak äronpäŋ bok irirä iwän mäniŋ bitnäŋkuk. Iwän mäniŋ bitnäŋirän nadäwä umuri pähap kubä täŋkuk. Imata, Jesutä ketem yäpmän danipän ämawebeta yämiŋirän kaŋkuŋo upänkaŋ Jesu täŋo mebäri ket nämo nadänkuŋo unita nadäk-nadäki-ken nadäwä nämo tärenkuk.

* **6:34:** Mat 9:36 * **6:35:** Mak 8:1-9 * **6:41:** Mak 7:34 * **6:46:** Luk 5:16, 6:12; Luk 9:28
* **6:49-50:** Luk 24:37 * **6:51-52:** Mak 4:39 * **6:51-52:** Mak 8:17

*Jesutä käyäm ikek mäyap yäpän tägaŋkuŋ**Mat 14:34-36*

⁵³ Jesutä gäpe terak ärowänkaŋ penta kuŋtäŋgän Genesaret komeken ahänkuŋ. Ahänpänä gäpe täŋo yen yäpmän päŋku päya kujat terak topmänpän penkuŋ. ⁵⁴⁻⁵⁵ Penpän kunayän täŋirä ämawebetä Jesu kaŋpän nadänkaŋ päŋku yotpärare Genesaret kome kädäta ittän kuŋkuŋo u biŋam yäweräkaŋ ämawebe käyäm ikek gäraŋ täŋpän yäpmän Jesutä itkuk-ken ugän iwatkuŋ. ⁵⁶ * Täŋpän yotpärare taŋi ba täpuri ba tobät yotken epän täŋtäŋ kuŋirän ämawebe käyäm ikek kwawakgän yepmanpän Jesu butewaki man ŋode iwetkuŋ; Nadän yämiŋiri tekka moräkigän inŋirä käyämi paorut yän iwetkuŋ. Ude iwerä nadän yämiŋirän käyäm ikek teki moräkigän inŋitkuŋo u kudup tägaŋ moreŋkuŋ.

7

*Äbek ora täŋo man**Mat 15:1-9*

¹ Parisi äma ätukät Baga man yäwoŋärewani äma ätu Jerusalem naniktä äbänpän Jesuken ahänpän itkun. ² * Täŋpän yabänkuŋ; Jesu täŋo iwaräntäkiyetä Parisi äma täŋo бага man pewani u nämo iwatpän keru nämo ärutkaŋ ketem jop yäpmänpän nankuŋ. Ude täŋirä yabäwä siwoŋi nämo täŋkuŋ. Bänepi täŋpä wakaŋ yän nadänkuŋ. ³ Unitäŋo mebäri ŋode; Parisi ämakät Juda nanik ämawebe kudup keru ärutkaŋ-gän ketem nak täŋkuŋonik. Uwä äbekiye oraniye täŋo бага man buramiŋpän ude täk täŋkuŋonik. ⁴ * Ba käbeyäken naniktä äbänpän ketem näna yänpänä keru ärutkaŋ uyaku täga näneŋ. Täŋkaŋ gäpe, käbot ba imaka imaka ärut täŋkuŋonik. Ude nämo tänawä bänepnin yäpna waneŋ yän nadäk täŋkuŋonik. Täŋpän imaka imaka mebäri mebäri äbekiye oraniyetä pewani ugän iwatpän täk täŋkuŋonik.

⁵ Mebäri unita nadänpän Parisi ämakät Baga man yäwoŋärewani ämatä Jesu ŋode iwet yabänkuŋ; Gäwaräntäkaye imata nintäŋo äbekniye oraniye täŋo бага man u nämo iwat täkaŋ? Keru nämo ärutkaŋ imata ketem jop nak täkaŋ? Ude täk täkaŋ uwä bänepi täŋpäwak täkaŋ yäk.

⁶⁻⁷ * Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Jop manman yäwani inta profet biani kubä wäpi Aisaia unita man Anututä nadäk-nadäki-ken penŋirän ŋode yänkuko uwä bureni ahätaŋ;

Äma äbot ŋo menitä näk naniŋ oret täkaŋ upänkaŋ bänepitä näka bitnäŋ täkaŋ.

Äma täŋo бага mangän iwat täkaŋ unita naniŋ orerirä näk nämo nadän yämik täyat yäk. *Ais 29:13*

⁸ In Anutu täŋo бага man penpän komen äma täŋo бага man buramiŋpän kuŋat täkaŋ.

⁹ Ude yänpän yäwetkuk; In Anutu täŋo man wenkireŋpän inŋinken nadäk-nadäk kädet ugänpän iwat täkaŋ. U siwoŋi yän nadäk täkaŋ upänkaŋ näkä nadäwa siwoŋi nämo täk täyak. Unita kädet udewanigän kubä ŋode täwera mebärijin nadäwut. ¹⁰ * Orajin pähap Moses bian jukuman ŋode yänkuk; Gäk meŋka nanka oraŋ yämen. Ba kubä ŋode; Äma kubätä miŋi nani yebewänä kumän-kumän utneŋ yän yänkuk. ¹¹ Eruk, in man u nadäkaŋ upänkaŋ mäde ut imiŋpän ŋode yäk täkaŋ; Äma kubätä imaka täga kubätä miŋi nani täŋkentän yämikta yäwekopän ŋode yäwerek; ŋo ekta tamiŋipän ek jop irirän Anututa biŋam peyat yän yäwerek. Wa! Miŋi nani nämo nadän yämiŋpän ude yäweko

* **6:56:** Mat 14:36 * **7:2:** Luk 11:38 * **7:4:** Mat 23:25 * **7:6-7:** Ais 29:13 * **7:10:** Kis 20:12; Kis 21:17; Lo 5:16

uwä in täga täyan yän iwetneñ. ¹² Meñnan tunum upän täñkentän yäminañi nämo yän iwetneñ. ¹³ Jesutä ude yäwetpän yänjuk; In ude täk täkañ uwä Anutu täño man u weñkireñpän injinken man ugänpän iwat täkañ. Täñpäkañ ugän nämo. Imaka ätu udegän täk täkañ yän yäwetkuk.

Imatäkentä bänepnin täga täñpän waney?

Mat 15:10-20

¹⁴ Jesutä ude yänpän ämawebe äneñi yänpäbä äbot kubägän yepmañpän yäwetkuk; In juku peñirä man kubä täwera nadäwut; ¹⁵ * Imaka näñpanitä bänepjin nämo täñpäwak täkañ. Imaka bänepjin-ken nanik äbäk täyak unitägän bänepjin täñpäwak täkañ. ¹⁶ Äma jukuni nikektä näkño man ño ket nadäwut!

¹⁷ Eruk ude yänpän ämawebe yepmañpeñ yot gänañ äronjuk. Äronjirän iwaräntäkiyetä man wärani yänjukko unita iwet yabänkuñ. ¹⁸ Iwet yabäwä yäwetkuk; Ai! In nadäk-nadäkjin nämo ba? Mebäri ñodeta nämo nadäkañ? Imaka kokjin gänañ äpmok täyak unitä bänepjin imata täñpän waney? ¹⁹ Ketem nak täkañ unitä bänepjin-ken nämo äpmok täkañ. Uwä päpmo ini irani-ken itkanä käderi-kengän äpämañ kuk täkañ yän yäwetkuk. Ude yäwetkuko uwä ketem ätu Juda naniktä yäjiwäranani u kuduptagän Jesutä tägagän yän yänjuk.

²⁰ Ude yänpän kubä pen ñode yäwetkuk; Imaka waki bänepjin-ken nanik-tägän äbäk täkañ unitä Anutu inamiken täñpewä waki täk täkañ. ²¹⁻²² Äma bänepi-ken naniktä imaka äbäk täkañ u ñode; Nadäwäwak, kubokäret, kubota, äma kumän-kumän däpmäk, webe yäpmañpän pek, yabängärip, bänep iyap, jop yäkñat-yäkñat, kokwawak yäpmañ kuñat-kuñat, me yäkyäk, yänpän-yabän yäwat, ärowani täktäk, Anututa nadäwä äpani täktäk. ²³ Imaka wakiwaki udewani äma ini bänepi-ken naniktä ahänpän täñpewä wak täkañ. Täñjirä Anututä yabäwän wakiinik kubä täk täkañ.

Webe kubätä Jesuta nadäkinik täñ iminjuk

Mat 15:21-28

²⁴ Eruk Jesu kome u peñpeñ Tire komeken kuñjuk. Päñku ahänpän ämatä nabäneñ yän nadänpän yot kubä gänañ käbop äronjuk. Käbop äronjukopän jide täñpän käbop-inik irän? ²⁵⁻²⁶ Yot gänañ äro irirän pengän webe kubätä Jesu äbäk yän yänjirä nadänjuk. Webe uwä guñ äbotken nanik, kome kubä wäpi Siria Ponika uken nanik. Eruk webe unitä Jesu äbäk yän yänjirä nadänpän äperi mäjotä magätkuko unita yänpän bäräneñ päñku Jesu gämori-ken inami yäpän äpmonpän patkuk. Ude täñkañ konäm butewaki täñpän iwetkuk; O Jesu, mäjo äpetna magärako u iweri kañ kwän yäk. ²⁷ Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Nanak täño ketem yäyomägatpän anja yämiwä nämo tägawek. Ironjironita yämina nanpä koki täñpäkañ uyaku yäk. ²⁸ Ude yäwänä webe unitä man kowata ñode iwetkuk; Ekäni, bureni yäyan upänkañ an uwä ironjitä ketem nankañ kokoki pewä mañjirä upän jop waki nak täkañ yäk.

²⁹ Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Täga yäyan unita nadän gamitat. Eruk täga, kuyi! Mäjo äpetka kakätäyak yäk. ³⁰ Ude iweränkañ kumañ komeni-ken ahänpän päñku ini yotken äronpän kañjuk; Äperi mäjo kakätänpeñ kuñjirän kwikinik patkuk.

Jesutä äma guñ kubä yäpän tägañjuk

³¹ * Täñpäkañ Jesu uwä Tire kome peñpeñ Sidon kome irepmitpän päbä Galili gwägu käda Dekapolis kome ahänjuk. ³² Ahänjirän äma guñ kubä, man nämo nadäwani ba man yäkyäkta meberi bäräpi, u imagut yäpmañ Jesuken ahänpän butewaki man ñode iwetkuñ; Jesu, ketka äma ño terak pe!

* 7:15: Apos 10:14-15 * 7:31: Mat 15:29-31

yäk. ³³ * Ude iwerä nadänpän Jesutä äma uwä ketwära täñirenpewän päñku inigän iränkañ keru nanakitä jukuni-ken penjuk. Tänpän iwit keru-ken utpänä meberiken injuk. ³⁴ * Ude tänpän kunum terak ijinpewän ärowäpän äma unita butewaki pähap nadänpän jäkjäk yänpän iwetkuk; Nadäwi tumbut! (U iniken man terak Epata! yän iwetkuk.) ³⁵ Ude yäwänä uteragän jukunitä nadäwän tumbäpän meberi imaka pidäm täñirän man säkgämän yänjuk. ³⁶ * Täñirän Jesu ämawebetä manbiñam u nämo yänahäneñ yänpän yäjiwätkuk. Yäjiwätkuko upänkañ man nämo buramiñkuñ. Nämo, u ehutpän yänahäntän kuñkuñ. ³⁷ * Ude yänahänirä ämawebe biñam u nadänkuño unitä yänkuñ; Wära! Imaka imaka täk täyak u kudup tägagän täk täyak! yäk. Äma man nämo yäwani tänpewän man yäk täkañ ba man nämo nadäwani imaka tänpewän man nadäk täkañ. U inide kubä! yän yänkuñ.

8

Jesutä ämawebe 4,000 ketem yepmänj towinjuk

Mat 15:32-39

¹⁻² * Kadäni ukengän ämawebe äbot pähap Jesuken äneñi tokneñpän nakta jop irirä iwaräntäkiye yänpewän äbäpän yäwetkuk; Ämawebe ño ninkät kepma yaräkubä it yäpmän äbänkä nakta bumta yenirä yabänpän butewaki nadätat.

³ Jop yepmana päñku kädät minin nakta kumneñ. Ätu ban naniktä äbuñ yäk.

⁴ Ude yäweränä iwaräntäkiyetä iwetkuñ; Kome jopi-ken ñodeken ketem deken nanikpän yäpmänpän äma äbot ñodewanita yämine? ⁵ Yäwäwä yäwetkuk; Inken käräga jidetä itkañ? Yäweränä iwetkuñ; 7tägän itkañ yäk. ⁶ Ude iwerä nadänkañ Jesutä ämawebe yäwet-pewän kome terak manit yäpmän kuñkuñ. Täñkañ käräga 7 ñokeno yäpmänpän Ekäni bänep täga man iwetkañ tokätpäñ iwaräntäkiyeta yämiñkuk. Yämänkañä iwaräntäkiyetä ämawebe päke unita yämiñ yäpmän kuñkuñ. ⁷ Täñkañ gwägu tom yarägän itkuño u udegän Ekäni bänep täga man iwetkañ yäpmän daniñpän iwaräntäkiyeta yämänkañ ämawebetä yämiñkuñ. ⁸ Yämä äma 4,000 bumik itkuño u nañpän koki täñkuñ. Nañpä tägawäpän ketem ätu jop patkuño uwä iwaräntäkiyetä yäpmänpän yäk 7 ude daiwä tokneñkuñ. ⁹ Ude täñkañ ämawebe u yäwet-pewän ini kome kome kuñtänpä kuñkuñ. ¹⁰ Kuñ moreñirä Jesu iwaräntäkiye-kät gäpe terak äronpeñ päñku Dalmanuta komeken uken ahänkuñ.

¹¹ * Uken ahänpän irirä Parisi äma ätu Jesuken äbänpän manken tena yänkañ yänjabäk kehäromigän iwetpän ñode iwet yabänkuñ; Ai! Kudän kudupi kubä täñiri kañpän Anututä gepmanpän äpun yän nadäna! ¹² * Iwerirä Jesutä gañani nadänpän yäwetkuk; Äma udewani imata kudän kudupi täñiri känayän yänkañ nadäk täkañ? Näk bureni täwetat. Näk kudän kudupi kubä nämoinik täwoñärewayän! ¹³ Ude yänpänä yepmanpeñ iwaräntäkiye yän-yäkñat yäpmän gäpe terak äroman gwägu ani kukñi udude käda äronkuñ.

Parisi äma täño kudäni u yis udewani

Mat 16:5-12

¹⁴ Tänpäkañ iwaräntäkiyetä guñ tänpän käräga däkum mäyap nämo yäpuñ. Gäpe terak kubägän itkuko ugänpän yäpuñ. ¹⁵ * Eruk kuñtängän Jesutä man ñode yäwetkuk; In Parisi ämakät Herot täño yis unita ket nadänpän kañ kuñarut! ¹⁶ Yäweränä iwaräntäkiyetä ini-tägän näwetgäwet tänpän yänkuñ; Kärägata guñ tänpän äbämäño unita käwep nadänpän niwetak yäk. ¹⁷ * Man ude yänirä

* **7:33:** Mak 5:23; Luk 4:40, 13:13 * **7:34:** Mak 6:41; Jon 11:41 * **7:36:** Mak 1:43-45 * **7:37:** Ais 35:5 * **8:1-2:** Mak 6:34-44 * **8:11:** Mat 12:38 * **8:12:** Luk 11:29 * **8:15:** Luk 12:1
* **8:17:** Mak 6:52

Jesutä nadänpän yäwetkuk; Kärägata guṅ taṅpen äbänopän imata yänpän-nadäk täkaṅ? Wari wari täwet yäpmän äbäk täyat u mebäri nämo nadäkaṅ? Bänepin nämo piräreytäak? ¹⁸ * Dapunjin tumbani ba jukujintä nämo nadäk täkaṅ? Täjä ketem yepmän towiṅkuro u yabänpän-nadäk tänpän guṅ taṅkuṅ? ¹⁹ * Käräga 5 yäpmän danipän äma 5,000ta yämiṅira kokoki itgän täṅkuṅo u yäk jide daiṅkuṅ? Yäwerän 12 yän iwetkuṅ. ²⁰ * Ba käräga 7 yäpmän danipän äma 4,000 yepmän towiṅira kokoki itgän täṅkuṅo u yäk jide daiṅkuṅ? Ude yäwänä 7 yän iwetkuṅ. ²¹ Yäwäwä yäwetkuk; Upän imata nämo nadäwä tumänkaṅ?

Jesutä dapuri tumbani kubä yäpän tägaṅkuk

²² Ude yäweränkaṅ gwägu terak kuṅtängän Betsaida komeken ahänkuṅ. Ahänirä uken äma ätutä noripak dapuri tumbani yänikṅat yäpmän Jesuken kuṅkuṅ. Pänku dubini-ken ahänpänä Jesutä kerä dapuri waki terak penirän tägawän yänpän butewaki man iwetkuṅ. ²³ Eruk ude iwerirä Jesutä äma uwä inipän yänikṅat yäpmän yotparare gägäni-ken kuṅkuk. Pänku dapuri-ken iwit utpän keritä gupi terak penpän iwetkuk; Imaka kubä käyan ba nämo? ²⁴ Iweränä yänkuk; Ai, äma yabätat upänkaṅ u wäranigän, päya ude bumik yabätat. Ket nämo yabätat yäk. ²⁵ Ude yäwänä Jesutä kerä dapuri-ken äneṅi penirän eruk dapun säkgämän ijiwän kuṅkuṅ. Ijiwän kwäpän imaka kudup kwawakgän yabänkuk. ²⁶ * Ude tänpänä Jesutä iwetkuk; Gäkṅa yotken siwoṅi kuyi. Yotparare-ken äroweno.

Pitatä Jesu täṅo mebäri yänahänkuk

Mat 16:13-20; Luk 9:18-21

²⁷ Ude täṅkaṅ Jesu iwaräntäkiye-kät Sisaria Pilipai komeken kuṅkuṅ. Kuṅtängän iwaräntäkiye ṅode yäwet yabänkuk; Ämawebetä näka netä yän näwet täkaṅ? ²⁸ * Yäwänä iwetkuṅ; Ätutäwä Jon ume ärut yämani yän yäk täkaṅ. Ba ätutäwä gäk profet biani Elaija yän yäk täkaṅ. Täṅ, ätutäwä profet bian itkuṅo uken nanik kubä yän yäk täkaṅ. ²⁹ * Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Tänpäkaṅ injinä näkawä netä yän yäk täkaṅ? Yäwänä Pitatä iwetkuk; Gäk Kristo, Anututä bian nin täṅkentän nimikta iwoyäwani u yäk. ³⁰ Ude yäwänä Jesutä iniken mebäri äma ätu nämo inik yäwetneṅ yänpän yäniṅ bitnäṅkuk.

Jesu ini kumäkta yänahänpän yäwetkuk

Mat 16:21-28; Luk 9:22-27

³¹ Kadäni uken Jesutä yäput penpän man ṅode yänahänpän yäwetkuk; Äma Bureni-inik uwä komi mäyap api nadäwek. Tänpäkaṅ Juda täṅo äma ekäni, ba bämop äma intäjukun tänpäni-kät Baga man yäwoṅärewani äma unitä Äma Bureni-inik mäde ut imiṅpän kumän-kumän api utneṅ. Täṅkaṅ utpän änenayän täṅopän kepma yäräkubä täreṅirän äneṅi api akwek. ³² Man u yänkwawa tawänkaṅ Pitatä inigän yänikṅat yäpmän päṅku ibenṅkuk. ³³ Tänpänä Jesutä äyänutpän iwaräntäkiye yabänpän Pita iwetkuk; Satan, gäk kewe! Gäk man nadätan uwä Anutu-ken nanik nämo. Uwä äma täṅo nadäk-nadäkgän.

³⁴ * Jesutä ude yänpän ämawebe päke u itkuṅo ukät iwaräntäkiye yänpewän äbäpän ṅode yäwetkuk; Äma kubätä näk näwarayän nadänpänä iniken bäneṅ nadäk-nadäki mäde ut imiṅpän bäräpi näkä kotawayän täyat udegän päya kwakäpi buramiṅkaṅ gwäk pimiṅpän kaṅ näwarän. ³⁵ Tänpäkaṅ äma kubätä iniken irit kuṅat-kuṅarita iyap tänpänä u api paorek. Upänkaṅ äma kubätä näka yänpän iniken irit kuṅat-kuṅari iniṅ kirenpän näkṅo Manbiṅam Täga

* **8:18:** Jer 5:21; Mak 4:12; Apos 28:26 * **8:19:** Mak 6:41-44 * **8:20:** Mak 8:6-9 * **8:26:** Mak 7:36 * **8:28:** Mak 6:15 * **8:29:** Jon 6:68-69; Mak 9:9 * **8:34:** Mat 10:38-39

yäpmän kuṅarayän täko uwä irit kehäromi api kaṅ-ahäwek. ³⁶ Täṅ, äma kubätä kome täṅo imaka kudup peṅ bäyaṅpäṅ yäpmän kuṅattängän paotpaotta biṅam täṅpeko uwä tägawek? ³⁷ Äma udewani Anutu mäde ut imiṅpäṅ kuṅarayän täko uwä irit kehäromi yäpmäkta kädetta api wäyäkṅewek. ³⁸ * Nadäkaṅ? Äma Bureni-iniktä nani täṅo tuṅum epmäget kudän ikek kudupi aṅeroniye-kät api äpneṅ. Kadäni uken äma kubätä äma änok gwäjiwani, Anutu täṅo man peṅawäk täk täṅpani ṅo bämopi-ken itpäṅ wäpna ba manna biṅam mäde ut imayän täko uwä, Äma Bureni-inik uwä udegän äma unita mäde api ut imek.

9

¹ * Jesutä ude yäṅpäṅ kubä pen ṅode yäwetgän täṅkuk; Näk bureni täwetat. Itkaṅ ṅo inken nanik ätu nämo kumäṅirä Anututä intäjukun it yämiṅirän gämoriken irit täṅo kehäromini kwawak ahäṅirän api käneṅ.

Jesu mebärini kwawak pewän ahäṅkuṅ

Mat 17:1-13; Luk 9:28-36

²⁻³ Eruk ittän kuṅtängän kepma 6 täreṅirän Pita, Jems, Jon yämagurän yäpmän pom käroṅi kubä terak inigän päro itkuṅ. Äro u irirä Jesu terak inipärik kubä ahäṅkuk. Teki paki-inikinik täṅpäṅ ägo weṅkuk, äma kubätä tek äruränkaṅ ude tänaṅi bumik nämo. ⁴ Jesu terak ude ahäṅirän yabäṅkuṅ; Profet biani yarä Moses kenta Elaija ini ugän injami terak ahäṅ yämiṅpäṅ Jesu-kät man yäṅpäṅ-nadäk täṅkuṅ. ⁵⁻⁶ Täṅirä yabäṅpäṅ iwaräntäkiyetä umun pähap nadäṅpäṅ Pitatä man jide yäwet yäṅ nadäṅpäṅ ṅode yäṅkuk; Ärowani, itkamän ṅonita oretoret takamän yäk. Unita yottaba yaräkubä täṅ tamina. Gäka kubä, Mosesta kubä, Elaijata kubä yäk. ⁷ * Ude yäwänä gubamtä äpä uwäk täṅpäṅ yepmaṅirän u gänaṅ man kubä ṅode ahäṅkuk; ṅowä näkṅo ironjina tägagämän. U kaṅpäṅ gäripi nadäk täyat unita in unitäṅo man kaṅ buramik täṅput yäṅ yäwetkuk. ⁸ Man kotäk ude nadäṅirä pit kubägän profet biani yarä u paoränkaṅ Jesu inigän irirän kaṅkuṅ. ⁹ * Täṅpäṅ pom itkuṅ-ken u naniktä äpäṅit äpäṅit Jesutä jukuman ṅode yäwetkuk; Imaka kaṅo unitäṅo manbiṅam äma nämo yäwerirä Äma Bureni-inik kumbani-ken naniktä kaṅ akwän. ¹⁰ Ude yäweränkaṅ iwaräntäkiye yaräkubä u man u yäpmäṅpäṅ bänepi-ken peṅpäṅ man yäṅpäṅ-nadäk ṅode täṅkuṅ; Kumbani-ken naniktä akukakuk u imatäken man? yäṅ yäṅkuṅ.

¹¹ Ude yäṅpäṅ Jesu ṅode iwet yabäṅkuṅ; Baga man yäwoṅärewani ämatä Elaijatä jukun api ahäwek yäṅ imata yäk täkaṅ? ¹²⁻¹³ * * Iweräwä Jesutä yäwetkuk; Elaija uwä bureni intäjukun ahäṅpäṅ Anutu täṅo iwoyäwani äma unita tuṅum täṅkuk. Unita bureni ṅode täwetat; Elaijata yäṅkuṅo uku äbuk. Äbäṅpäṅ irirän imaka täṅ iminayän nadäṅkuṅo udegän täṅ imiṅkuṅ. Imaka täṅ imikta yäwani Anutu täṅo man bian kudän täwani udegän täṅ imiṅkuṅ. Täṅkaṅ Anutu täṅo man terak Äma Bureni-inikta mäde ut imiṅirä komi komi mäyap api nadäwek yäṅ yäwani, man u bureni api ahäwek.

Mäjo kubä iwat kirekta täṅpä waṅkuṅ

Mat 17:14-22; Luk 9:37-43

¹⁴ Täṅpäṅ pom terak naniktä äpämaṅ iwaräntäkiye ätu itkuṅ-ken ahäṅpäṅ yabäṅkuṅ; Äma bumta it gwäjiṅpäṅ irirä Baga man yäwoṅärewani äma ätu iwaräntäkiye-kät yäṅarahut irirä yabäṅkuṅ. ¹⁵ Täṅirä äma päke u Jesu äbäṅirän

* **8:38:** Mat 10:33 * **9:1:** Mak 13:30 * **9:7:** Mat 3:17; 2Pi 1:17-18; Lo 18:15; Apos 3:22 * **9:9:** Mat 12:16; Mak 8:30 * **9:12-13:** Mal 4:5; Sam 22:1-18; Ais 53:3 * **9:12-13:** Mat 11:14

kanpän nadäwä inipärik kubä tänpöpän pänku bäränen ahän iminpän inin oretkuñ. ¹⁶ Ahän imäwä Jesutä yäwetkuk; Imatäkenta yänawät itkan? ¹⁷ Yäwänä ämawebe u itkuño uken nanik kubätä iwetkuk; Yäwonjärewani äma, nanakna mäjotä magät-pewän man nämo yäk täyak uwä gäkken imagut yäpmän äbätat yäk. ¹⁸ Mäjo unitä kadäni kadäni nanakna kehäromi initpän kome terak pudät mañpän kuk täkan. Täñirän jep yänutpän meni yeñarät täyak. Täñkan keru kuroñi ba gupi kudup giginenpän pat täyak yäk. Ude tak täyak upän gäwaräntäkayetä mäjo u iwat kirewut yän yäwerakan tänpä wakan.

¹⁹ Yäwänä Jesutä ganani nadänpän yänkuk; Wa! Äma in udewani-kät wari kuñatta nämo nekan! In nadäkinikjin nämo! Näk inkät kadäni jide it yäpmän äbätat? Jidegän api nadäwä tumnen? Eruk, ironi u yäpmän äbut. ²⁰ Ude yäweränä ironi u Jesuken yäpmän äbänirä mäjotä Jesu kanpän u terakgän ironi u ut mañpän kome terak mañ-patäbotpän meniken jep yänutkuk. ²¹ Tänpänkan Jesutä ironi nani iwetkuk; Imaka ño jidegän ahän iminkuk? Iweränä yänkuk; Ironi täpuri-ken yäput penkuk yäk. ²² Kadäni kadäni mäjo ñonitä ironi ño kumbän yänpän ut mañpän kädap gänañ äpmonit ume gänañ äpmonit tak täyak. Unita kehäromika nitek tänpäwä nekta butewaki nadän niminpän täñkentän nimi yäk. ²³ * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Imata kehäromika nitek yän näwetan? Äma nadäkinik ikek kuñat täkan uwä imaka kudup täga täñ morenen. ²⁴ * Yäwänkan uterakgän ironi nanitä kikñutpän iwetkuk; Näk nadäkinik täyat upänkan nadäkinikna kwini yäk. Gäkä nadäkinikna täñ-kehäromtan nami.

²⁵ Yänirän ämawebe päke u bäränen äbänirä yabänkan Jesutä mäjo u kan-yänpän iwetkuk; Näk ñode pen gäwetat; Gäk ironi ño meni jukuni tänpipinikuno u kakätänpen ku! Äneñi nämoinik magären! ²⁶ * Ude iwerirän mäjotä kähän täñgän yänpän ironi u wädän mañpän pänku kumbanitä-yän patkuk. Ude tänpewän parirän mäjo kakätänpen kuñkuk. Kuñirän ämawebe mäyaptä ironi u kumäntak yän yänkuñ. ²⁷ Ude yänirä Jesutä ironi u kerigän init yäpmän akuñpän tewän käron itkuk. ²⁸ Ude täñkan Jesu yot gänañ äronirän iwaräntäkiyetä inigän iwet yabänkuñ; Nin imata mäjo iwat kirenayän yäkñat täñburut tamän? ²⁹ Yäwäwä yäwetkuk; Mäjo udewani uwä jop täga nämo iwat kirewen. Nakta jop itkan Anutu-ken yänapik man yäkyäk kädet uterakgän uyaku täga iwat kirewen.

Jesu ini kumänpän akukta äneñi yäwetkuk

Mat 17:22-23; Luk 9:43-45

³⁰ * Ude täñkan Jesutä iwaräntäkiye man yäwetpän yäwonjärewa yänpän kome itkuño u penpen ämawebe yabän paotpen Galili kome irepmitpen kuñkuñ. ³¹ * Yabän paotpen pänku Jesutä iwaräntäkiye ñode yäwetpän yäwonjärek täñkuk; Äma kubätä Äma Bureni-inik uwä iwan keru terak penirän utpewä kumänpän kepma yaräkubä patpän api akwek yän yäwetkuk. ³² * Ude yäweränä man yäwetkuko unita nämo nadäwä tärewapän mebari nadäka iwet yabäka umuntankuñ.

Wäp binam ikek iritta man

Mat 18:1-5; Luk 9:46-48

³³ Kuman pänku Kapeneam yotpärare-ken ahänkuñ. Ahänpän yot gänañ äronkan iwaräntäkiye ñode yäwet yabänkuk; Kädet minin ima man yäntän abän? ³⁴ Yänirän ini bämopi-ken netätä intäjukun-inik itak yän yänpän-nadäk täñ itkuño unita mäyäk nadänpän kowata nämo iwetkuñ.

* 9:23: Mat 21:21; Mak 11:23 * 9:24: Luk 17:5 * 9:26: Mak 1:26 * 9:30: Jon 7:1 * 9:31: Mak 8:31; Mak 10:32-34 * 9:32: Luk 9:45, 18:34

35 * Eruk Jesu manitpän iwaräntäkiye 12 u yän-päbä yepmanpän yäwetkuk; Gäk intäjukun äma irayän nadänpänä notkaye päke unitäño äpani-inik itpän epän täñ yämen. 36-37 * Ude yänpän ironi kubä init yäpmän päbä ämawebe itkuño u bämopi-ken tenkuk. Tenpän ironi u bäyan iminpän iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; Äma kubätä näka nadänpän ironi ñodewani orañ yämayän täko uwä näk udegän api orañ namek. Ba näk orañ namayän täko uwä näk nanin kireñkuko u udegän api orañ imek.

Nadäkinik tänpäwakta man

Mat 18:6-9; Luk 9:49-50, 17:1-2

38 * Tänpäkañ Jontä Jesu iwetkuk; Ärowani, nin äma kudupi kubätä gäk wäpka terak mäjo yäwat kireñirän kañkumän. Kañpän nintä äbotken nanik nämo yän nadänpän inin bitnäñkumän yäk. 39 * Yäwänä Jesutä yänkuk; Imata inin bitnäñkuñ? Äma kubätä wäpna terak kudän kudupi kubä täñpeko uwä udewanitä jide tänpän näka man wakiwaki yäneñ? 40 * Nämo, äma epänin nämo tänpäwak täkañ äma unita täñkentäknin yän nadäne. 41 * Unita bureni täwera nadäwut; Äma kubätä inta Kristo täño ämaniye yän nadänpän täñkentän tameko uwä äma udewani kowata täga gwäki ärowani api yäpneñ.

42 Tänpäkañ äma kubätä ironi ñodewani nadäkiniki näkken pek täkañ u yän-yäñjat-pewän momi täneño uwä äma udewaniwä Anututä kowata wakitä wakiinik api imek, ämatä mobä bärüm kotäkiken topmäñpän ume gänañ mañpä äpmoneno u irepmirek. 43 * Unita ketkatä waki täño buñep-ken gepmanpayän tänpänä u madän täkñewen. Gäk ketka yaräbok yäpmän kuñatpän geñi waki täño kädäp pähap gänañ äpmonpet yän nadänpän jop kwäyähäneñ tänpän itkañ irit kehäromi kañ yäpmän. [44 Geñi wakiken yamun äma tohari nakta itkañ u nämo paot täkañ ba kädäp kumäk-kumäki nämo yäk.]

45 Tänpän kuroñkatä waki täño buñep-ken gepmanpayän tänpänä u madän täkñewen. Gäk kuroñka bok kuñatpän geñi wakiken äpmonpet yän nadänpän jop kwäyähäneñ tänpän irit kehäromi kañ yäpmän. [46 Geñi wakiken yamun äma tohari nakta itkañ u nämo paot täkañ ba kädäp kumäk-kumäki nämo.]

47 * Ba dapunkatä waki täño buñep-ken gepmanpayän tänpänä dätpän mañpi kuneñ. Dapunka bok ijin yäpmän kuñatpän geñi wakiken äpmonpet yän nadänpän kukñi dätpän mañpi kwäpän kukñi-tägän ijinpeñ kuñatkañ irit kehäromi kañ yäpmän. 48 Geñi wakiken yamun äma tohari nakta itkañ u nämo paot täkañ ba kädäp kumäk-kumäki nämo.

49 Nadäkañ? Ämawebe kuduptagän kädäp mebet api ahän yämek. Ba solpañ täño jägämi api nadäneñ. 50 * Pañ uwä imaka tägagämän upänkañ unitäño gäripi paoränkañ jide tänpewi äneñi ahäwek? Pañ uwä gäripi nitek udegän irit kuñat-kuñatjin gäripi nitek ahäwänpän notjiye-kät säkgämän itneñ.

10

Nädapitä duñ-wewek täño man

Mat 19:1-12; Luk 16:18

1 Jesutä Kapeneam kome penpeñ kuñtängän Judia komeken Jodan ume udude kädä ahänkuk. Pänku u irirän äma bumta ukädatä-ukädatä äbuñ. Äbäwä täk täñkuko udegän man yäwetpän yäwoñärek täñkuk. 2 Yäwetpän yäwoñärek täñ irirän Parisi äma ätutä äbänpän Jesu yänikñatta ñode iwet yabänkuñ; Nintäño

* 9:35: Luk 22:24; Mat 20:25-27; Mak 10:43-44 * 9:36-37: Mat 10:40 * 9:38: Nam 11:27-29

* 9:39: 1Ko 12:3 * 9:40: Mat 12:30; Luk 11:23 * 9:41: Mat 10:42 * 9:43: Mat 5:30 * 9:47:

Mat 5:29 * 9:50: Mat 5:13; Luk 14:34; Kol 4:6

baga man kudän täwanitä jide yäyak? Äma kubätä webeni yäñiwareko uwä tägawek ba nämo? ³ Yäwäwä yäwetkuk; Orajin pähap Moses uwä unita yäñpänj baga man jide täwetkuk? ⁴ * Yäweränä iwetkuñ; Mosestä ñode niwetkuk; Äma kubätä webeni yäñiwarayän nadäñpänj webena yäñiwatat ubayän yän kudän täñpänj imiñkañ uyaku täga yän-iwarek yän niwetkuk.

⁵ * Yäwäwä yäwetkuk; Moses uwä gwäkjin täpäni pähap unita baga man u kudän täñ tamiñkuk yäk. ⁶ Upänkañ bian-inik yäput peñpänj Anututä ämawebe pewän ahänkuñ-ken äma bok, webe bok täñ yepmañkuk. ⁷⁻⁸ * Mebäri uterak ämatä miñi nani yabä kätänpänj webeni-kät epmäñpänj irirän tohari gupi kubägän api täñpek yäk. Man ude pätak unita yanäpi u yarä niked nämo. U kubägän täñpänj itkamän yäk. ⁹ Anututä kubägän topmäñpänj yepmañkuko uwä ämatä täga nämo yäpmänj daninenj yäk.

¹⁰ Ude yäwet paotpäñ iwaräntäkiye-kät yotken kuñkuñ. Kuñpänj iwaräntäkiye Jesutä man yänkuko unitäño mebäri nadäkta iwet yabänkuñ.

¹¹ * Iwet yabänjirä Jesutä mebäri ñode yäwetkuk; Äma kubätä webeni yäñiwatpäñ kubä yäpeko uwä kubokäret kädet täyak ubayän. ¹² Ba webenitä äpi kakätänpänj kubä yäpeko uwä udegän kubokäret kädet täyak ubayän.

Jesutä ironjironjita nadän yämikinik täñkuk

Mat 19:13-15; Luk 18:15-17

¹³ Täñpänj ämawebetä nanakiye Jesuken yämagut yäpmänj äbuñ, Jesutä keru gupi terak pewän yänpänj. Yäpmänj äbänjirä iwaräntäkiyetä yabän yänkuñ.

¹⁴ Ude täñjirä Jesu koki wawäpäñ yäwetkuk; In yabä kätäwä ironjironji näkken äbut. Nämo yäjiwätneñ. Ämawebe ironjironji ñodewani äworeñpänj kuñat täkañ uwä Anututä bureni yabän yäwat täyak. ¹⁵ * Unita näk bureni-inik täwetat; Anututä intäjukun it tamiñpänj tabänj täwatta ironjironjitä nadäk täkañ ude nämo nadänayänj täño uwä nämoinik api tabänj täwarek yäk. ¹⁶ Ude yäwetpäñ ironjironji yäpmänj äbuño u bäyanj yämiñpänj keru kubäkubä terak peñkañ Anututä watäni it yämikta yänpik man yän yämiñkuk.

Äma tuñum mähemitä Jesuken äbuk

Mat 19:16-30; Luk 18:18-30

¹⁷ Jesu akumañ kwayänj täñjirän äma kubätä bäränjen päñku ahän imiñkuk. Ahänj imiñpänj guket imäpmok täñpänj iwetkuk; Yäwoñärewani äma siwoñi, näk kädet jide u iwatpäñj irit kehäromi kañ yäpet? ¹⁸ Yäwänä Jesutä iwetkuk; Imata äma siwoñi yän näwetan? Anutu kubä ugän siwoñi yäk. ¹⁹ * Gäk Anutu täño baga man ñode nadätan; Gäk äma kumänj-kumänj nämo uren, kubokäret nämo täñpen, kubota nämo täñpen, jopman nämo yäwen, äma täñyäkñatpäñ imaka kubä jop nämo yäpen, meñka nanka oranj yämen yäk. ²⁰ Ude iweränä äma unitä kowata iwetkuk; Yäwoñärewani äma, näk kädet näwetan u kudup ironjiken umunitä pen iwat yäpmänj äbätat yäk.

²¹ * Ude iwerirän Jesutä kañpänj butewaki nadänj imiñpänj iwetkuk; Imaka kubägän nämo täñkun. Gäk kuñkañ tuñumka kudup yäninj kireñpänj monen yäpmänjkañä äma jäwärita kañ yämi. Ude täñpayänj täno uwä kunum gänäñ tuñum tägagämän api korewen yäk. Eruk ude täñ moreñkañ äbä näk kañ näwat! ²² Jesutä ude iweränkañ monenj tuñum päke unita bänepitä nadänj bäräp täñj täñtänj kuñkuk.

* **10:4:** Lo 24:1-4; Mat 5:31 * **10:5:** Stt 1:27, 5:2 * **10:7-8:** Stt 2:24; Efe 5:31 * **10:11:** Mat 5:32
* **10:15:** Mat 18:3 * **10:19:** Kis 20:12-17; Lo 5:16-20; Lo 24:14; Jem 5:4 * **10:21:** Mat 10:38; Mak 8:34

²³ * Kuñirän Jesutä iwaräntäkiye yabänpän yäwetkuk; Tuñum ämatä Anutu gämori-ken itkañ unitäño kañiwat yewa gänañ ärokta täñburut täk täkañ yäk. ²⁴ Yäweränä iwaräntäkiyetä man u nadänpänä kikuñutpän nadäwätäk täñ irirä Jesutä äneñi yäwetkuk; Nanaknaye, äma udeyani Anutu täño kañiwat yewa gänañ ärokta pipiri-inik täk täkañ yäk. ²⁵ In jide nadäkañ? Tom pähap kubä wäpi kameri u gänañ täpuri-ken täga ärowek? Nämo, u käjiñ täwek yäk. Tuñum äma udegän, Anututä intäjukun it yämiñpän yabän yäwatta api täñburut täneñ yäk. ²⁶ Ude yänjirän iwaräntäkiyetä bumta kikuñutpän ini-tägän yänkuñ; Wära! Anututä äma moneñ ikek bäräneñ nämo api yämagurek yän yäyan upän äma jopi nin ñodewani jide tänpän irit kehäromi api kañ-ahäne? ²⁷ Ude yäwäwä Jesutä yabänpän yäwetkuk; Ämatä ini-tägän täga nämo äroneñ. Upänkañ ämatä ini täga nämo tänañi u kudup Anututä täga täñpek yäk.

²⁸ Man ude nadänpän Pitatä Jesu iwetkuk; Nibä yäk. Nin imaka imkanin kudup mäde ut yämiñpän gäk gäwatkumäño ño yäk. ²⁹⁻³⁰ Yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk bureni täwetat. Äma kubätä näka ba näkño Manbiñam Tägata nadänpän yotpärare penpän ba wanoriye noriye, miñiye naniye, nanakiye ba epäni kudup penpän näkño epän täñ yäpmän kuñarayän täko uwä kowata Anututä imaka imaka tägagämän api imek yäk. Ude täñpayän täko uwä kome terak irirän Anututä yotpärare, noriye wanoriye, miñiye nanakiye ba epäni täñ bumbum pewän ahän imineñ. Täñkañ kadäni pähapken irit kehäromi api kañ-ahäwek yäk. Upänkañ äma näwarayän täko uwä kome terak ño äma ätutä komi mebäri mebäri api imineñ. ³¹ * Ude yänpän yäwetkuk; Äma apiño wäpi biñam ikek intäjukun itkañ u mäyaptä mäde kädä kwäkañ ämawebe apiño äpani itkañ unitä wäpi biñam ikek intäjukun api itneñ yän yäwetkuk.

Jesu ini kumäkta manbiñam äneñi yäwetkuk

Mat 20:17-19; Luk 18:31-34

³² * Eruk Jesu Jerusalem yotpärare-ken ärowayän nadänpän iwaräntäkiye yäwänkañ penta äronkuñ. Äronpän Jesu intäjukun kuñirän iwaräntäkiye mäden iwatkañ nadäwätäk pähap täñkuñ. Täñjirä ämawebe ätu yäwatkuño u bumta umuntañkuñ. Eruk, bian täk täñkuko udegän Jesutä iwaräntäkiye 12 inigän yän-yäkñat pänku ini terak imaka kämi api ahän imeko unita man ñode yäwetkuk; ³³⁻³⁴ Ket nadäwut! Nin kuñtängän Jerusalem yotpärare api ahäne. Ahänpänä Äma Bureni-inik uwä Baga man yäwonjärewani ba bämop äma intäjukun täñpani täño keru terak äronjirän kumäkta man api topneñ yäk. Tänpän äma guñ äbotken nanik unita iniñ kireñjirä yänärok man iwerit, kañ-mägayänit tänpän pärip-päriptä utpän kumän-kumän api utneñ. Utpewä kumbänpän äneñpakan edap yäräkubä täreñjirän api akwek yäk.

Jems kenta Jontä wäpi biñam yäpmäkta nadänkumän

Mat 20:20-28

³⁵ Tänpän Sebedi täño nanakiyat Jems kenta Jontä Jesu pänku iwetkumän; Ärowani, nek imaka kubätä yänapidayän nadänpen äbäkamak yäk. ³⁶ Yäwänä yäwetkuk; Jide täñ nimän yän nadäkamän? ³⁷ Yäwänä äma yarä unitä iwetkumän; Gäk kämi ekäni ärowani epmäget ikek tänpän iriri nek kubätä järäpka bure kädä kubätä järäpka käpmäk kädä wäpnek biñam nিকে kañ itda yäk. ³⁸ * Ude yäwänä Jesutä yäwetkuk; Ek mebäri ket nämo nadänkañ yäkamän yäk. Ume jägämi näkä nänpayän täyat u ek udegän täga api nädeñ? Ba ume kädap ikek ärunayän täyat uwä ek udegän täga api ärutdeñ? ³⁹ * Ude yäwet

* **10:23:** Mak 4:19; 1Ti 6:17 * **10:31:** Mat 20:16; Luk 13:30 * **10:32:** Mak 8:31, 9:31 * **10:38:** Mak 14:36; Luk 12:50 * **10:39:** Apos 12:2; Rev 1:9

yabawänä yänkumän; E, nek ude täga api tädek yäk. Yäwänä Jesutä ñode yäwetkuk; Bureni, ume jägämi nänpayän tärö uwä api näden. Ba ume kädäp ikek ärurayän tärö uwä api ärutden yäk. ⁴⁰ Upänkañ näk jrapna kukñi kukñi itdayän näwetkamän unita näkä täwetnañi nämö. U äma Anututä bägup u itta iwoyäwani unitägan api itneñ yäk.

⁴¹ Jems kenta Jontä ude yänjirän iwaräntäkiye ätutä nadäwä wañkuñ. ⁴² * Tänpäkañ Jesutä iwaräntäkiye yänpewän äbäpän ñode yäwetkuk; In nadäkañ? Guñ äbot täño intäjukun ämatä ämawebeniye ärowani täñ yämikta gäripi nadäk täkañ. Ba unitäño äma ekäni ekänitä ämawebe epän ämaniye ude yäpmäj kuñat täkañ. ⁴³⁻⁴⁴ * Upänkañ inä ude nämö täneñ yäk. Inken nanik kubätä intäjukun irayän nadänpänjä eruk, kowata yäpmäkta nämö nadänpän intäño watä epän ude tänpän kuñarek. Intäjukun irayän nadänpänjä inita nadäwän äpani tänpänkañ noriye täño gämori-ken kuñatpän unitäño watä epän äma ude irek yäk. ⁴⁵ * Imata, Äma Bureni-inik uwä udegän, ämawebe täño watä epän äma ude irekta äpuk. Uwä ämawebetä watä epän täñ imikta nämö äpuk. Nämö! U gupi iniñ kirenpän kumänjirän ämawebe mäyap wakiken nanik ketärenpän inita biñam yäpayän äpuk.

Jesutä dapuri tumbani kubä yäpän tägañkuk

Mat 20:29-34; Luk 18:35-43

⁴⁶ Kuñtängän Jesu iwaräntäkiye-kät Jeriko yotpärare-ken ahänkuñ. Ahänpän u irepmitpen kuñjä mädeni-ken ämawebe mäyaptä yäwatkuñ. Kuñtängän kädet moräki-ken äma jäwäri dapuri tumbani kubä itkuko u wäpi Batimeus, Timeus täño nanaki. Äma uwä kädet gägäni-ken itkañ monenta yänapiñ ittängän nadänkuk; ⁴⁷ * Jesu Nasaret nanik äbätak yän yänjä. Ude nadänpänjä gera täñi ñode yänkuk; Jesu, Devit täño orani, butewaki nadän nam! yäk. ⁴⁸ Ude iwerirän ämawebe mäyaptä iniñ bitnänpän iwetkuñ; Kum isi. Man yäweno! Yänjä gwäk pimiñpän ehuranigän yänkuk; Jesu, Devit täño orani, butewaki nadän nam! yäk. ⁴⁹ Yänjirän Jesutä nadänpän uterakgän täpäneñ itpäñ yänkuk; Iwet-pewä äbän! yäk. Ude yäwänä dapuri tumbani unita gera yänpän iwetkuñ; Bänep täga nadänpän aku! yäk. Jesu gäka yäyak! ⁵⁰ Eruk, ude yäwäwä tek punin nanik yänopmäj manpän kwäpen bäräneñ akumañ Jesuken äbuk. ⁵¹ Ude tänpänä Jesutä iwetkuk; Ima täñ namän yänpän näka gera yäyan? Ude iweränä dapuri tumbani unitä yänkuk; O Yäwoñärewani äma, näk dapun äneñi ijikta nadätat yäk. ⁵² * Yäwänä Jesutä iwetkuk; Täga, kuyi! Bänepkatä nadän namikinik täyan unita tägatan yäk. Iwerirän uterakgän dapun äneñi ijiwän kwäpän Jesu iwarän täñkuk.

11

Jesu donki terak Jerusalem äronkuk

Mat 21:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19

¹ Kuñtängän Jerusalem yotpärare keräp tänpän pom kubä wäpi Olip u dubini-ken yotpärare täpuri yarä wäpi Betefage kenta Betani uken ahänkuñ. Ahänpänä Jesutä iwaräntäki yarä intäjukun pen yäwetpän yäwetkuk; ² Ek yotpärare udu kun yäk. Pänku donki kädet moräki-ken topmäk terak itak u kawun. Donki uwä gubañi, nämö tänbätak täwani. U kañpän pitpäñ yäpmäj äbun. ³ Pirirän äma kubätä tabänpän U imata yäpmänkamän? yän täweränä ñode kañ iwerun; Ekänitä ñopän epän kubä tänpayän nadätak. U tänpän tärenjirän äneñi bäräneñ pewän äbayän yän kañ iwerun.

* **10:42:** Luk 22:25-26 * **10:43-44:** Mat 23:11; Mak 9:35 * **10:45:** 1Ti 2:5-6 * **10:47:** Mat 9:27, 15:22 * **10:52:** Mak 5:34

⁴ Jesutä ude yäweränkañ äma yarä uwä kuñpäñ doñki gubañi yot yäman kädet moräki-ken topmäk terak irirän kañpäñ pitkumän. ⁵ Pirirän äma ätutä yabänpäñ yänkuñ; E, u imata yäpmänkamän? ⁶ Ude yäweräwä äma yarä unitä Jesutä man yäwetkuko udegän yäwerirän nadäwä tärewäpäñ Doñki u yäpmän kun! yän yäwetkuñ. ⁷ Ude yänirä doñki uwä Jesuken yäpmän kuñkumän. Yäpmän päñku Jesuken ahän imiñpäñ tek punin nanik yänopmäñpäñ doñki terak peñkumän. Peñirän Jesutä äro uterak mañitkuk. ⁸ Äro doñki terak mañirirän ämawebe mäyaptä tek iniken iniken yänopmäñpäñ kädet-ken peñirä ätutä päya päham tokätpäñ udegän kädet-ken peñ wädän yäpmän kuñkuñ. ⁹⁻¹⁰ Ude täñkañ ämawebe mäden ba intäjukun kuñkuño u gera ñode yänkuñ; Wisikinik! Ekäni wäpi terak äbätak ñonita iniñ oretna!

Kañiwat epän oranin pähap Devittä täñkuko u äneñi ahätak unita iniñ oretna!
Anutu ärowani kunum gänañ itak u iniñ oretna!

¹¹ Eruk, ude täñ imiñirä kumañ Jerusalem äronpäñ Jesu kudupi yot gänañ äronkuk. Äronpäñ imaka imaka kuduptagän yabänpäñ-nadäk täñ irirän kome bipän täñirän äpämañ iwaräntäkiye 12 u yämagut yäpmän Betani yotpärare-ken kuñkuk.

Jesutä wama päya kubä tagwän man iwetkuk

Mat 21:18-19

¹² Eruk patkuño yänewänä Betani peñpeñ äpämañ kuñirä Jesu nakta inkuñ. ¹³ * Nakta iwäkañ ijinpewän kwäpäñ wama päya kubä pähami yabänkañ mujipi niked käwep yänkañ wäyäkñewän wankuñ. Mujipi ahäk-ahäk kadäni nämo unita pähamigän itkuk. ¹⁴ * Ude kañpäñ päya u ñode iwetkuk; Ämatä gäkño mujipka näna yänkañ api täñpä waneñ! Man ude yänirän iwaräntäkiye nadänkuñ.

Jesu kudupi yot gänañ äronkuk

Mat 21:12-17; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22

¹⁵ Ude täñkañ kumañ Jerusalem ahäñpäñä Jesutä kudupi yot gänañ äronpäñ yabänkuk; Ämatä moneñ ba barak imaka imaka kowat imän täñirä. Yabänpäñ yawat kirenpäñ bukäni imaka, däpmän äreyän täñpän kuñ yämiñkuñ. ¹⁶ Ude täñpäñ kudupi yot gänañ epän udewani äneñi täneñtawä yänpäñ yäniñ bitnäñkuk. ¹⁷ Täñpäñä ämawebe ñode yäwetpäñ yäwoñäreñkuk; Anutu täño man kubä ñode kudän täwani;

Yotna uwä ämawebe äbori äboritä näkken yänapik man yäkta api irek. *Ais 56:7*
Upänkañ intä ñode täñirä kubo äma täño käbop irit bägup ude äworetak yäk. *Jer 7:11*

¹⁸ * Täñpäkañ bämop äma ba Baga man yäwoñärewni äma Jesutä ude täñkuko unitäño manbiñam nadänpäñ ñode yänpäñ-nadänkuñ; Jesu u jide täñpäñ ut-pena kañ paorek? Ämawebe päke u Jesu täño manta gäripi nadäk täñkuño unita Jesuta umuntañpäñ man ude yänpäñ-nadänkuñ.

¹⁹ Täñpäkañ kome bipänä Jesu iwaräntäkiye-kät Jerusalem peñpeñ kuñkuñ.

Jide täñpäñ yänapik man täño bureni yäpne?

Mat 21:20-22

²⁰ * Eruk kuñtäñgän patkuño yänewänä akumañ kuñpäñä wama päya Jesutä tagwän man iwetkuko uwä kañkuñ; Pähami kujari kuduptagän kubit tañ tewä äpukopäñ kañkuñ. ²¹ Kañpäñ Jesutä wama päya man iwetkuko Pitatä u juku

* **11:13:** Luk 13:6 * **11:14:** Mak 11:20 * **11:18:** Mak 14:1 * **11:20:** Mak 11:14

piŋpāŋ yāŋkuk; Ārowani, pāya ukeŋonita ka! Tagwān man iwetkuno ukeŋo kubit taŋkuko itak ŋo yāk.

²² Yāŋirān Jesutā ŋode yāwetkuk; Nadāwut! In Anutu nadāŋ imikinik tāŋpāŋ kuŋat tākot! ²³ * Nāk bureni tāwetat. Āma kubātā bānep yarā nāmo peŋkaŋ bureni-inik api ahāwek yāŋ nadāŋpāŋ Pom udu akumaŋ gwāgu gānaŋ tubāpeŋpāŋ āpmo! yāŋ iwereko uwā bureni ahāwek.

²⁴ * Unita ŋode tāwetat; In imaka u ba u unita Anutu-ken yāŋapinayāŋ tāŋo uwā imaka u yāpmāŋkamāŋ ubayāŋ nadākinik ude tāŋpāwā bureni api ahāŋ tamek. ²⁵ * Unita Anutu-ken yāŋapik man yānayāŋ nadāŋpāŋā āma kubā tāŋo momi yāpmāŋ kuŋatpāŋā kaŋ pek tāŋput! Ude tāŋirā Nanjin kunum gānaŋ naniktā udegān intāŋo momi api peŋ tamek. [²⁶ Upāŋkaŋ in āma tāŋo momi yāpmāŋ kuŋarāwā Nanjin kunum gānaŋ naniktā udegān intāŋo momi pen api yāpmāŋ kuŋarek yāŋ yāwetkuk.]

Jesu netātā iwerāŋpāŋ epāni tāk tāyak?

Mat 21:23-27; Luk 20:1-8

²⁷ Eruk man yāŋ paotpāŋ Jesu iwarāntākiye-kāt āneŋi Jerusalem kuŋkuŋ. Pāŋku ahāŋpāŋ Jesu kudupi yotken āroŋpāŋ kuŋarirān bāmop āma, Baga man yāwoŋārewani āma ba Juda nanik tāŋo ekāni ekāni ātutā ahāŋ imiŋpāŋ iwetkuŋ; ²⁸ Ai! Gāk imaka tāk tāyan ŋo netātā gāwerirān tāk tāyan? ²⁹ Ude iwerāwā Jesutā kowata ŋode yāwetkuk; Nāk man kubāgān-inik tāwet yabāwa nāwerirā nākā udegān netā nāwerān imaka tāk tāyat u kowata tāwerayāŋ. ³⁰ Eruk, Jontā ume ārut yāmiŋkuko u netā iwerānkaŋ ume ārut yāmiŋkuk? Anututā iwerānkaŋ tāŋkuk ba ini nadāŋpāŋ tāŋkuk? Unita yāwā nadāwa!

³¹ Ude yāwerānā āma ābot unita jide yāne yāŋ nadāŋpāŋ ini-tāgān yāŋpāŋ-nadāk tāŋkuŋ; Nin Anututā iwerān tāŋkuk yāŋ yānawā Jesutā ŋode niwerayāŋ; A! Upāŋ imata mani nāmo nadāŋkuŋ? yāŋ niwerayāŋ yāk. ³² Tāŋ, Jon uwā ini nadāŋpāŋ tāŋkuk yāŋ yānawā āmawebe man bumta niwetnayāŋ. (Uwā āmawebeta umuntaŋkuŋ. Āmawebetā Jontā Anutu tāŋo manbiŋam yāŋahāwani āma kubā yāŋ nadāŋkuŋo unita.)

³³ Nadāŋ-bārāp yarā nikek ude tāŋpāŋ Jesu iwetkuŋ; Nin nāmo nadākamāŋ yāk. Yāwāwā yāwetkuk; Eruk, ude yākaŋ unita nāk udegān netātā nāwerirān tāk tāyat unitāŋo mebāri nāmo tāwerayāŋ.

12

Wain epān tāŋo watā āma waki

Mat 21:33-46; Luk 20:9-19

¹ * Jesutā ude yāŋpāŋ yāput peŋpāŋ man wārani ŋode yāwetkuk; Āma ekāni kubātā kome kubāken wain epān tāŋ moreŋpāŋ yewa tāŋ-āyāŋurek. Tāŋpāŋ wain mujipi yeŋ yāwatpāŋ umeni yāpmākta komeni tāŋkaŋ watā āmata yot kubā tāŋ imek. Ude tāŋ moreŋpāŋ wain epān u watāni itta āma ātu yepmaŋkaŋ kome ban kubāken kwek. ² Kwekopāŋ mujipi yāpmāk-yāpmāk kadāni kerāp taŋirān mujipi ātu inita ketpāŋ yāpmāŋ imiŋ ābākta epān āmani kubā iwerān kwek. ³ Kuŋirān wain epān watā āma unitā āma u kaŋpāŋā utpāŋ iwat kireŋpewā āneŋi ketāŋ kwek. ⁴ Tāŋpāŋ wain epān māhemitā nadāŋpāŋ āneŋi epān āmani kubā iwerān kwek. Iwerān kuŋirān iŋitkaŋ gwāki dāpmāŋ kārāpmitpāŋ waki tāŋ imineŋ. ⁵ Ude tāŋirā āneŋi kubā iwerān kukgān tāŋpek. Iwerān kuŋirān kumāŋ-kumāŋ utneŋ. Tāŋirā wain epān māhemitā

* **11:23:** Mat 17:20 * **11:24:** Mat 7:7 * **11:25:** Mat 5:23; Mat 6:14-15 * **12:1:** Ais 5:1-2

pen kubäkubä yäwerän kuñirä ätu uwä däpmanpäñ yepmanpä kunen, ätu uwä kumän-kumän däpmäk tänen.

6 * Eruk, yepmanpäñ kuñ moreñtäko iniken nanaki-inik unitägän iränä upän iwerän kwek. Näknaken nanakna ñonitä kwänä orañ iminpäñ mani api buramineñ yäk. 7 Eruk, nanaki-iniktä kwänä wain epän täño watä äma unitä nanaki-inik u kanpäñä yänpän-nadäk ñode tänen; Unitä epän ño mähemi api täñpek yäk. Unita uritna epän ño ninta biñam kañ tänpän! yäñ yäneñ. 8 * Ude yänpän initpäñ kumän-kumän utpäñ gupi wain epän gägäni kända manpä kunen.

9 Jesutä man wärani ude yänpän ñode yäwetkuk; Epän mähemitä watä äma u kowata jide api täñ yämek? Ñode api täñpek; Kuñpäñä wain epän watä it täñkuño u däpman morenpänä watä äma kodaki yepmanpek yäk. 10 Anutu täño man ñode kudän täwani u nämo daniñpäñ nadäk täkan?

Äma yot tänpänitä bek kubä kawä wawäpäñ penkuño unitä bek bämopi ude itak.

11 Anututä ude tänpewän ahänirän kanpäñ gäripi pähap nadäkamän yäk. *Sam 118:22,23*

12 Jesutä ude yänirän Juda täño intäjukun ämatä nadänkuñ; Jesu ninta yänpän man wärani u yäyak. Ude nadänpän initnayän täñkuño upänkan ämawebetä Jesuta gäripi nadäk täñkuño unita umuntanpäñ Jesu kakätänpen kuñkuñ.

Ämatä Jesu takis monenja iwet yabänkuñ

Mat 22:15-22; Luk 20:20-26

13 * Kuñpäñ Parisi ämakät äma Herot täño äbotken nanik ätu Jesu täño mani nadakta yäwerä kuñkuñ. Jesutä man goret yäwän nadänkan uterak kañ initna yänkan kuñkuñ. 14 Ude nadänpän Jesu kañ-ahänpäñ bänep ärik-ärik man ñode iwetkuñ; Yäwoñärewni äma, nin gäkño mebäri nadäkamän. Gäk jopman nämo yäk täyan. Ämata nadäwätäk nämo tänpän man bureñigän yäk täyan. Gäk äma ärowani äpani nämo yäpmän daniñpäñ kuduptagän Anutu täño kädet siwoñigän niwetpäñ niwoñärek tak täyan. Unita niweri nadäna; Nin Juda naniktä Rom gapmanta takis monen imikta nintäño бага mantä yäjiwät täyak ba nämo? 15 Imik täkana ba imik tänero? Ude iwerirä Jesutä jopman täño mebäri nadäwän tärewäpäñ yäwetkuk; In imata jopman näknatkañ? Eruk monen kubä yäpmän päbä namä käwa. 16 Yäweränä monen kubä iminkuñ. Iminirä kanpäñ yäwetkuk; Monen ño terak netä täño inami dapun ba wäpitä itak? Ude yäwerirän yänkuñ; Rom gapman täño intäjukun äma Sisa unitänotä itak yäk. 17 * Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Eruk ket ñode nadäwut; In imaka Rom gapmanta imikta yäwani u inita kañ imut. Täñ, imaka imaka Anututa imikta yäwani u Anututa kañ imut yäk. Ude yäwänkan kikuñutpäñ nadäwätäk pähap täñkuñ.

Kumbani-ken nanik akukakuk täño man

Mat 22:23-33; Luk 20:27-40

18 * Kepma ugän äma ätu Satyusi äbotken naniktä Jesuken äbuñ. (Satyusi äma uwä kumbani-ken nanik akukakuk nämo pätak yän nadäk täñkuñonik.) Äbänpäñ ñode iwetkuñ; 19 * Yäwoñärewni äma, Molestä ninta man kudän ñode täñ niminuk; Äma kubätä webe yäpmanpäñ komenita yeri kubä nämo bäyankan kumänirän monänitä webeni kajat yäpmanpäñ tuänita biñam yeri bäyan imek yän yänkuk. 20-22 Tänpäkan bianä ini buap 7 itkuñowä tuätä webe kubä yäpmanpäñ yeri kubä nämo penkan kumbuk. Täñirän monänitä

* 12:6: Mat 3:17 * 12:8: Hib 13:12 * 12:13: Mak 3:6 * 12:17: Rom 13:7 * 12:18: Apos 23:8 * 12:19: Lo 25:5

webe ugänpäj yäpuk. Yäpmänpäj udegän yeri kubä nämo peñkañ kumbuk. Kumäñirän gwekitä webe ugänpäj korenpäj udegän yeri kubä nämo peñkañ kumbuk. Kumäñirän awänitä webe kajat ini ugänpäj yäpuk. Udegän udegän buap 7 uwä webe ugänpäj yäpmänpäj yeri kubä nämo peñkañ kumän-tagän kumbuñ. Äpiyetä kumäñirä webeni kajat udegän mäden kumbuk. ²³ Eruk kumbanitä akukakuk kadäni pähapken webe uwä netäta biñam api täñpek? yäj iwetkuñ.

²⁴ Ude iwerirä Jesutä yäwetkuk; In nadäk-nadäk goret nadäkañ u mebäri ñodeta; In Anutu täño man kudän täwani ba Anutu täño kehäromita guñ takinik täk täkañ unita yäk. ²⁵ Ittäñgän kumbani-ken naniktä akuñpäj ämawebe u nädapi nämo api täneñ yäk. Añero kunum gänañ itkañ uwä webe yäpmäk-yäpmäk nämo täk täkañ ude ämawebe jop api itneñ yäk. ²⁶ * Kumbani-ken nanik akukakukta yäkañ unita täwera nadäwut; Mosestä man bian kudän täñkuko uterak ñode nämo daniñpäj nadäk täkañ ba? Mosestä päya terak mebet täñirän kañkañ u dubini-ken kuñirän Anututä iwetkuk; Näk Anutu, Abraham, Aisak, Jekop unitä naniñ orerani yäj iwetkuk. ²⁷ Anututä ude iwetkuko unita ñode nadäwut; Anutu u äma kodak irani täño Anutu, kumbani täño nämo. Ämatä kumänpäj paot-inik täk täkañ yäj nadäk täkañ u goret-inik nadäk täkañ! yäk.

Baga man intäjukun-inik täño man

Mat 22:34-40; Luk 10:25-28

²⁸ * Täñpäj Baga man yäwoñärewni äma kubätä äbänpäj Jesu-kät Satyusi äma ukät man yänpäj-nadäk täñ itkuño u nadäñkuk. Jesutä Satyusi man kowata tägagän yäwet irirän nadänpäjä Jesu iwet yabäñkuk; A, baga man jidetä intäjukun-inik täyak? ²⁹ * Ude yäwänä Jesutä ñode iwetkuk; Baga man intäjukun itak uwä ñode; Juda ämawebe juku peñpäj nadäkot! Ekäni Anutunin u Ekäni bureni kubägän. ³⁰ Unita Ekäni Anutukata gäripi-inik nadäwen. Bänepka, gupka, nadäk-nadäkka kumän-tagän Anutu-ken pewen yäk. ³¹ * E kubä ñode; Gäkñata nadäk täyan udegän notkayeta nadäñ yämen. Baga man kubätä yarä ño nämoinik yärepmitak yäk. ³² Ude yäñirän Parisi äma unitä yäñkuk; Yäwoñärewni äma, gäk yäñiri nadäwa siwoñi täyak yäk. Bureni yäyan. Anutu u Ekäni bureni kubägän, u udewani kubä nämo itak yäk. ³³ * U bänepka nadäk-nadäkka ba kehäromika kudup imen ba gäkñata nadäk täyan udegän notkapakta bänep iron täñ imeno unitä Anutu iniñ oretta äñnak-äñnak gäripi nitek mebäri mebäri yärepmit morekamän yäk. ³⁴ Ude yäñirän Jesutä nadäwän siwoñi täñirän iwetkuk; Gäk Anutu täño kañiwat yewa dubini-ken itan yäj gabänpäj-nadätat yäk. Täñpäkañ kadäni uken ämatä Jesu iwet yabäk ätukät täkta umuntanpäj peñkuñ.

Jesu ini Kristo unita yäwet yabäñkuk

Mat 22:41-46; Luk 20:41-44

³⁵ Kadäni kubä Jesutä kudupi yot gänañ ämawebe yänpäj-yäwoñäreñk täñ itkañ ñode yäwet yabäñkuk; Imata Baga man yäwoñärewni ämatä Kristota Devit täño nanaki kubä, komen ämagän yäj yäk täkañ? ³⁶ Anutu täño Munapiktä nadäk-nadäk imänkañ Devittä ñode yäñkuk; Ekäni Anututä Ekänina ñode iwetkuk;

Gäk dubina-ken äbä mañiriri wäpka biñam gaminñkañ iwankaye yäpmänpäj gämotka-kengän api yepmañpet yäk. *Sam 110:1*

* **12:26:** Kis 3:2,6 * **12:28:** Luk 10:25-28 * **12:29:** Lo 6:4-5 * **12:31:** Wkp 19:18 * **12:33:** Lo 4:35; Ais 45:21; 1Sml 15:22; Hos 6:6

³⁷ Eruk, u kawut! Devit ini uwä Kristota Ekänina yäj yäjkuco unita imata Kristo u Devit täno orani jopi kubä yäj yäk täkan? Jesutä man ude yäjirän ämawebe äbot päke u gäripi-inik nadänkuñ.

³⁸ Tänpän äneji node yänpän-yäwonjärenkuk; Baga man yäwonjärewani ämata ket nadänpän kuñatkot! Äma uwä ämawebetä nibänpän biñam yäwut yäj nadänpän tek säkgämän käroni täñkan ämawebe inami-kengän kuñat täkan.

³⁹ Käbeyä yot gänañ äma ekäni täno bägup-ken manjit täkan, intäjukun itta. Ba äñnak-äñnak tañi täktäk kadäni-ken bägup udewani-kengän intäjukun itnayäj nadäk täkan. ⁴⁰ Äma udewanitä webe kajattä yot gänañ äronpän tuñumi yäyomägat täkan. Ba ämawebetä nibäwut yänkan yänapik man käroni boham yäj yäpmän kuk täkan. Ude täk täkan unita kämi kowata bäräpi ärowani api yäpneñ yäk.

Webe kajat kubätä moneji kudup penjuk

Luk 21:1-4

⁴¹ * Kudupi yot gänañ äronkan Jesu moneñ pewani-ken kukñi käda itkan yabän yäwat irirän ämawebe äbä moneñ pewä äpmok täñkuñ. Täñkan äma tuñum ikek mäyaptä äbänpän moneñ pähap pewä äpmok täñkuñ. ⁴² Täñirä webe kajat jopi jäwäri kubä unitä äbä moneñ gämäni täpuri yarä pewän äpmonkumän.

⁴³ * Ude täñirän Jesutä webe kajat u kanpän iwaräntäkiye yäj-päbä yep-manpän yäwetkuk; Näk bureni täwetat yäk. Webe kajat jopi jäwäri ñonitä moneñ peyak uwä ätu pähaptä pekan ño yärepmitak yäk. ⁴⁴ Ämawebe päke u moneñ bureni pat yämiñirä uken nanik yarä-gänpän pekan yäk. Täñ, webe kajat ñowä ude nämo täyak. Nämo, täpuri inirako uwä kudup penkan jopi-inik itak yäk.

13

Kudupi yot tänpä wanen

Mat 24:1-28; Luk 21:5-24

¹ Ude tänpän Jesutä kudupi yot gänañ naniktä äpäman kuñirän iwaräntäki kubätä iwetkuk; Ärowani, udu yabä! Mobä yot pähap-pähap udu säkgämän täñpani yäk. ² * Ude yäwänä Jesutä iwaräntäkiye node yäwetkuk; Ket nadäkot. Yot pähap u yabängärip täkan upänkan mädenä api tokät mäneñ. Mobä uterak terak itkan uwä api erän mäneñ.

³ Eruk kuñtängän Jesu iwaräntäkiye-kät pom kubä wäpi Olip uterak äronpän itpän kudupi yot ban udu irirän kanpän Pita, Jems, Jon, Andrutä inigän Jesu node iwet yabänkuñ; ⁴ Yäno ukeno jidegän api ahäwek? Ba man yäno bureni ahäwayän täñirän kudän jidewani ahänirän api käne? ⁵ Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Ämatä jop yäj-täkñatneñta ket nadänkan kuñat täkot yäk. ⁶ Äma mäyaptä äbänkan näk wäpna terak node api yäneñ; Näk Anutu täno iwoyäwani ubayän yäj api yäneñ. Ude yäjirä ämawebe mäyaptä nadän yämiñpän api yäwarän täneñ. ⁷ Kadäni uken ämik mäma ba ämik täno manbiñam nadänkan Wära! Kadäni täretak yäj nadänkan nämo kikäñutneñ. Kudän ude ahäktä yäwani upänkan kadäni bäräneñ-inik nämo api tärewek yäk. ⁸ * Kome tañi täpuri kowat ämiwän api täneñ. Tänpän kadäni uken nakta jop irit imaka api ahäwek. Ba kenän komeni komeni api kwaiwek. Kudän u uwä bäräpi bureni ahänayän täno unitäno wärani. Bureni u kämi api ahäwek yäk.

* **12:41:** 2Kin 12:9 * **12:43:** 2Ko 8:12 * **13:2:** Luk 19:44 * **13:8:** Ais 19:2; 2Sto 15:6

9 * Unita in nadäŋ täpäneŋpäŋ kuŋat täkot. Ämatä manken tepmanit, käbeyä yotken kadätä tadäpmäŋit api täneŋ yäk. Ba ugän nämo. In näka yäŋpäŋ tämagut päŋku kome täŋo kaŋiwat äma ba intäjukun äma inamiken api tepmanenŋ. Täŋirä kadäni uken intä näkŋo man u yäŋahäŋpäŋ yäwetneŋta yäwani. 10 Täŋpakaŋ kadäni tärek-tärek nämo ahäŋirän intäjukunä näkŋo Manbiŋam Täga yäŋahäŋirä ämawebe komeni komeni kaŋ nadäwut. 11 * Täŋpäŋ tämagut päŋku manken tepmanayäŋ täŋirä uken man jide yäwetnayäŋ yäŋpäŋ nadäwätäk nämo täneŋ. Nämo, kadäni uken man ahäŋ tamiŋirä nadäŋpäŋ ugänpäŋ yäwetneŋ. Man u yänayäŋ täŋo u injinken man nämo. Uwä Munapiktä bänepjin-ken peŋirän api yäŋahäneŋ yäk.

12 * Täŋpäŋ kadäni uken ämatä ŋode api täneŋ; Tuänitä monäni iwan keriken peŋirän kumäŋ-kumäŋ api utneŋ. Ba naniyetä nanakiye udegän api täneŋ. Ba äperiye nanaktä miŋiye naniye iwan täŋ yämiŋpäŋ manken yepmanirä kumäŋ-kumäŋ api däpneŋ. 13 * Täŋpakaŋ näka yäŋpäŋ ämawebe mäyaptä iwan api täŋ tamiŋeŋ. Upäŋkaŋ äma kubätä gwäk pimiŋpäŋ näkŋo man nämo peŋpäŋ yäpmäŋ kuŋarayäŋ täko uwä tärek-tärek kadäni-ken näkŋata biŋam api yäpet yäk.

14 * Man ŋo daniŋpäŋ ket ŋode nadäwä tärewut; Kämiwä, imaka taräki waki kubä peŋawähut ikektä nämo itnaŋiken irirän api käneŋ. Kaŋpäŋä ämawebe Judia komeken nanik u bäräŋeŋ akumaŋ kome ŋo peŋpeŋ banken kaŋ kut. 15 * Äma kubätä yot yäman irayäŋ täko uwä tuŋumi yäpmäkta yot gänaŋ nämo ärowek. Nämo, jop kaŋ metäŋpeŋ kwän. 16 Ba äma kubä ketem epänken irayäŋ täko uwä äneŋi äyänutpeŋ päŋku mäniŋ siot ba ämetpat tek nämo yäpek. Nämo, jop kaŋ metäŋpeŋ kwän. 17 * Butewaki! Webe nanak kok ikek ba ironi paki nitek u bäräpi-inik api nadäneŋ! 18 Unita in Ekäniken yäŋapiŋirä ämetpeŋ kukkuk kadäni u mäniŋ kadäni-ken ahäwektawä! 19 * Bureni, imaka ahäwayäŋ täyak uwä umuri pähap! Anututä pengän kunum kenta kome pewän ahäŋkumän-ken umunitä päbä apiŋo u bämopi-ken imaka umuri pähap udewani kubä nämo ahäŋkuk. Ba udewanitä äneŋi nämo api ahäwek. 20 Ekänitä kadäni u keräpigän nämo däpmäŋ täkŋeŋkuk yäwänäku äma kubätä nämoinik itek. Upäŋkaŋ Ekänitä ämawebe inita biŋam iwoyäŋkuko unita butewaki nadäŋpäŋ kadäni keräpigän api däpmäŋ täkŋewek.

21 Kadäni ukenä ämatä Kristo udu ahätak! Ba ŋo ahätak! yäŋ täwerirä unita nadäŋirä bureni nämo täŋpek. 22 * Imata, kadäni uken äma mäyaptä jop manman yäŋ-täkŋatpäŋ Näk Kristo ba profet kubä yäŋ api yäneŋ. Äma udewanitä kudän kudupi mebäri mebäri api täneŋ. Ämawebe Anututä inita yäpmäŋ daniwani unitäŋo bänepi peŋ awähutna yäŋkaŋ käderi paränä epän pähap ude api täneŋ. 23 Täŋkaŋ imaka udewani nämo ahäŋirän intäjukun täwetat unita nadäŋ täpäneŋpäŋ kuŋat täkot!

Äma Bureni-inik äneŋi api äbek

Mat 24:29-35; Luk 21:25-33

24-25 * Imaka umuri umuri u ahäŋpäŋ paorirän mädeni-ken ŋode api ahäwek; Edap täŋo peŋyänektä nämo ijiŋirän, emak udegän api bipmäŋ urek.

Täŋirän, guk api täreŋ mäneŋ.

Ude ahäŋirän imaka kehäromi nitek kunum gänaŋ it täkaŋ u wareŋ api täŋ moreneŋ. *Ais 13:10, 34:4*

* 13:9: Mat 10:17-20 * 13:11: Luk 12:11-12 * 13:12: Mat 10:21 * 13:13: Mat 10:22; Jon 15:21 * 13:14: Dan 9:27, 11:31; Dan 12:11 * 13:15: Luk 17:31 * 13:17: Luk 23:29 * 13:19: Dan 12:1; Jol 2:2; Rev 7:14 * 13:22: Lo 13:1-3; Rev 13:13 * 13:24-25: Rev 8:12

²⁶ Eruk, kadäni uken Äma Bureni-inik uwä gubam terak, kehäromi pähap ba epmäget kudän ikek äbänirän ämawebe api käneñ. ²⁷ * Kadäni ugän aņeroniye peñ yäwet-pewän päñku ämawebe inita iwoyäwani kome kukñi kukñi, umude ba unude uken nanik api yämagutneñ.

²⁸ Jesutä ude yänpän äneñi ñode yänkuk; Man wärani kubä wama päya terak utpän täwera nadäwä tumbut. Wamatä dätäki pirirän kañpän edap kadäni keräp täyak yän nadäk täkañ. ²⁹ Unita udegän in imaka imaka api ahäneñ yän täwetat unitä ahänirä yabänpän tärek-tärek kadäni keräp täyak yän api nadäneñ. ³⁰ Näk bureni täwetat. Ämawebe apiño itkañ unitä kodak irirä imaka yäyat u api ahän moreneñ. ³¹ Täñpäkañ kunum kenta kome u bok api paotdeño upänkañ mena jinom u nämoinik api paorek.

Kepma ba kadäni nämö nadäkamän

Mat 24:36-44

³² Imaka täwetat ño äma kubätä kadäni uken, kepma ba bipani uken api ahäwek yän nämoinik nadätak. Kunum gänañ aņero imaka nämö nadäkañ yäk. Ba Anutu täño Nanaki u imaka, nämö nadätak. Nanitä ini-tägän nadätak.

³³ Kadäni nämö nadäkañ unita bänepjinta watäni itpän kuñat täkot. In imaka u kadäni udeken api ahäwek yän nämö nadäkañ unita. ³⁴ * Kadäni uwä man wärani kubä ñode bumik; Äma kubä kome kubäken kwa yänkañä watä ämaniye imaka tuñumi watäni itneñta epän man yäwerek. Ude yäwetpän yot yäma täño watä äma iwerek; Watä säkgämän kañ it yäk.

³⁵ * Unita inä udegän, watäni säkgämän itpeñ kuñatneñ. In yot täño mähemitä äneñi äbäkäbäk kadäni uwä nämö nadäkañ. Bipäda ba bipani bämop ba yäñe-yäñeta ba tamimañ-inik kadäni uken ba uken api äbek yän nämö nadäkañ. ³⁶ Bäräñek-inik äbänpän döpmon parirä tabäwekta. ³⁷ Unita in ba ämawebe kudup ñode täwetat; Dapun ijinpän kodakgän itkot, döpmon nämö pätnen! yäk.

14

Juda ämatä Jesu utta man topuñ

Mat 26:1-5; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53

¹ * Täñpäkañ kepma yarä keräp täñirän Juda täño orekirit pähap kadäni kubä wäpi Pasova ba Käräga yiskät nämö awähurani äñnak-äñnak kadäni täñkuk. Täñirän bämop äma intäjukun täñpani-kät Baga man yäwoñärewani äma ätutä Jesu käbop inipän utna yänkañ kädetta wäyäkñeñkuñ. ² Ñode nadänkuñ; Ämawebe bumta itkañ ñonitä nadäwä täga nämö täñpäpän peñawäk täneñ yänpän unita orekirit kadäni uken tänetawä yän nadänkuñ.

Webe kubätä Jesuta iron täñ iminjkuk

Mat 26:6-13; Jon 12:1-8

³ * Täñpäkañ Jesu Betani yotpärare-ken itkuk. Itkañ Saimon, gisik paräm ikek yän iwerani unitä yotken äronpän ketem bok nañkumän. Ketem nañ irirän webe kubätä ume käbäni säkgämän u gwäki täñi peñpän yäpanipän yäpmän äbuk. Yäpmän äbänpän Jesu gwäki-ken piñ ibatkuk.

⁴ Ude täñirän äma ätu itkuño unitä kañpän kokwawak nadänpän yänpän-nadäk ñode täñkuñ; E! Ima mebärita imaka gwäki pähap peñpän yäpani ñowä jop ureñ täñpän kukañ? ⁵ Ämatä ume u suwanpän siliwa monen täñi gamäkañ äma jäwärita yäminañi. Ude yänpän webe u bumta kañ-yänkuñ.

* **13:27:** Mat 13:41 * **13:34:** Mat 25:14 * **13:35:** Luk 12:38 * **14:1:** Mak 11:18 * **14:3:** Luk 7:37-38

⁶ Kaŋ-yəŋ irirä Jesutä ɲode yäwetkuk; Kakätäwut! yäk. Imata bäräpi imikaŋ? U iron inipäräk kubä täŋ namitak yäk. ⁷ * Äma jäwäri inkät wari wari irirä iron täŋ yämına yänpänä kaŋ täŋ yämut! Upänkaŋ näk inkät pen nämo api itne. ⁸ * Webe ɲo iron täŋ namayän nadänpän ini täŋ naminani ude täyak. Näk änenayän täkaŋ unita awaŋken kukta gupna ume kábäŋi gäripi nitek ɲo ärut namitak yäk. ⁹ Näk bureni täwetat. Manna biŋam Täga komeni komeni yäŋahän yäpmän kunayän täŋo udegän webe ɲonitä täŋ namitak unitäŋo manbiŋam bok api yäŋahän yäpmän kuneŋ. Ude täŋirä ämawebetä webe ɲonita nämo api guŋ täneŋ yäk.

Jesu iwaräntäkiye-kät Pasova ketem naŋkuŋ

Mat 26:14-30; Luk 22:3-20; Jon 13:21-30

¹⁰ Tänpäkaŋ iwaräntäkiye 12 u bämopi-ken nanik kubä wäpi Judas Kariot unitä Jesu iwan keru terak kaŋ pewa yän nadänkaŋ bämop äma intäjukun tänpänitä itkuŋ-ken u pänku yäwetkuk. ¹¹ Ude täŋirän bänep täga nadänpän monen api gamine yän iwetkuŋ. Judastä u nadänpän pänku iwan keru terak kaŋ pewa yänkaŋ Jesu iwaräntän yäpmän kuŋatkuk.

¹² * Tänpäkaŋ käräga yiskät nämo awähurani täŋo äŋnak-äŋnak kadäni yäput peŋkuŋ. Kadäni ukengän Juda ämawebe Anututä äbekiye oraniye bian täŋkentän yämiŋkuko u nadäka nädämiŋi-nani kubäkubätä sipsip nanaki ini-ini däpmäk täŋkuŋonik. Eruk kadäni ugän Jesu iwaräntäkiyetä iwet yabänkuŋ; Yot deken pänku Pasova täŋo imaka imaka u täŋtuŋum täne? ¹³ Yäwäwä Jesutä äma yarä man ɲode yäwetpän peŋ yäwet-pewän kuŋkumän; Yotpärare bämopi-ken kuŋirän äma kubä ume káböt ikek ukät äbä peronpänä u kaŋ iwarun! ¹⁴ Iwat yäpmän kumaŋ äma unitä yot ärowayän täkken u äronpän yot mäheŋi ɲode kaŋ iwerun; Yäwoŋärewani äma ɲode yäyak; Bägup näwaräntäknaye-kät Pasova ketem äŋnak-äŋnakta de? yänkaŋ iwerun. ¹⁵ Ude iweränkaŋ yot gänaŋ bägup taŋi punin unu ketem äŋnak-äŋnak tänpäni tuŋum ikek täwoŋärewänkaŋ Pasova ketem täŋtuŋum täkon.

¹⁶ Eruk Jesutä ude yäweränä yarä uwä yotpärare-ken äronpän Jesutä yänkuko udegän kaŋ-ahänpän Pasova ketem täŋtuŋum täŋkumän. ¹⁷ Eruk kome bipmäŋirän Jesu iwaräntäkiye 12 ukät tuŋum täŋkumän-ken u kuŋkuŋ. ¹⁸ * Kumaŋ yot gänaŋ äro ketem naŋ itkaŋ Jesutä yäwetkuk; Näk bureni täwetat. In ketem penta näkamän ɲo kubätä näk iwan keru terak nepmanpayän yäk. ¹⁹ Ude yänirän nadänpänä butewaki nadänpän ini-ini iwet yabänkuŋ; Ekäni, näka yäyan? ²⁰ Ude yäntäko Jesutä yäwetkuk; In näwaräntäknaye 12 inken nanik kubä. Äma näkkät käräga gäpe kubägän näkamäk ɲonitä api täŋpek. ²¹ Nadäkaŋ? Äma Bureni-inik uwä kädet yän imani udegän api iwarek. Upänkaŋ äma iwan keru terak nepmanpayän täyak u kowata jidewani kubä api yäpek? Uwä komi umuri kubä api yäpek yäk.

²² Eruk ketem naŋ irirä Jesutä käräga kubä yäpmänkaŋ Anutu bänep täga man iwetkaŋ tokät jukutpän iwaräntäkiyetä ɲode yäwetpän yämiŋtän kuŋkuk; ɲo yäpmänpän naŋput. ɲowä näkŋo tohatna yäk. ²³ Ude yänpän wain ume yäpmänkaŋ Anutu bänep täga man iwetpän yämän kudup naŋkuŋ.

²⁴ * Yämän naŋirä yäwetkuk; ɲowä näkŋo nägätna. Anututä ämawebe-kät topmäk-topmäk täyak u täŋkehärom takta nägätna piwayän täyat. Ämawebe mäyapta yänpän piwayän täyat. ²⁵ Näk bureni täwetat. Wain ume äneŋi nämo naŋkaŋ it yäpmän kuŋtängän Anutu täŋo kaŋiwat yewa gänaŋ äronkaŋ wain

* **14:7:** Lo 15:11 * **14:8:** Jon 19:40 * **14:12:** Kis 12:6, 14:20 * **14:18:** Sam 41:9 * **14:24:** Sek 9:11; Jer 31:31-34; 1Ko 10:16; Hib 9:20

ume mebäri kubä api näjpet. ²⁶ Ude yäweränkañ kap kubä tenpäñ yot u penpen kumañ Olip Pom terak äronkuñ.

Pitatä wäpna käbop api pewekyän yänjuk
Mat 26:31-35; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38

²⁷ * Äronit äronit Jesutä yäwetkuk; In kuduhtagäntä nabän umuntañ api kuñtänpä kunen. Ude täñirä Anutu täño man kudän täwani ñode pätak u bureni ahäwayän;

Näk sipsip täño watä äma urira sipsip api kuñtänpä kunen. *Sek 13:7*

²⁸ * Upänkañ kumbani-ken nanik äneñi akuñpäñ Galili komeken näkä jukun päñku api itkirowet. ²⁹ Yäwänä Pitatä iwetkuk; Ätutä gäka mäde käwep api ut gamineñ upänkañ näk ude nämo api täñpet yäk. ³⁰ Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Bureni gäwera; Apiño bipani purup gera kadäni yarä nämo yänjirän gäkä kadäni yaräkubä ude wäpna käbop pewayän. ³¹ * Ude yäwänä Pitatä gwäk kwainpäñ man kehäromigän yänjuk; Nämo! Gäk gutpäñ näk bok nutta yäwäwä wäpka käbop nämo api pewet yäk. Ude yäwänkañ noriyetä udegän yänjuk.

Jesutä Getsemane päñku nani-ken yänjapinjuk
Mat 26:36-46; Luk 22:39-46

³² * Kuñtängän Getsemane epän tobätken ahänpäñ Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; Ñode irirä näk päñku yänjapik man yäwayän yäk. ³³ Ude yänkañ ätu yepmanpäñ irirä Pita Jems Jon ugänpäñ yämaguränkañ kuñkuñ. Kuñtängän Jesu nadäwän umuri pähap täñpäpäñ yänjuk; ³⁴ * Bänepna-ken butewaki nadäwätäk pähap ahän namitak unitä nurek yän nadätat. Unita in ñogän kodak itkañ nabän näwatkot yäk. ³⁵ Ude yänpen ätu nanak kuñpäñä bäräpi nadänpäñ kome terak manpäñ äpmonpäpäñ komi nadänjuk u nanatä nadän naminjirän paorän yänpäñ ñode yänjapinjuk; ³⁶ * O nan, gäk imaka kubä täñpayän nämo bäräp tak täyan. Unita komi bäräpi nadäwayän täyat u ketären namisi. Upänkañ näkño nadäk nämo, gäkñaken nadäktä kañ ahäwän.

³⁷ Ude yänpäñ äma yaräkubä unitä itkuñ-ken äyänutpen kuñpäñ yabäwän dämpmon pat itkuñ. Dämpmon parirä yabänpäñ Pita iwetkuk; Saimon! Gäk imata dämpmon pat itan? Gäk kadäni keräpi näkkät kodak täga nämo iren? ³⁸ * Täñyabäk-ken kwitanenta ket nadänpäñ yänjapik man yän itkot. Bänepjintä näk näwatta pidäm täkañ upänkañ kehäromijin nämo yäk.

³⁹ Ude yäwetkañä äneñi kuñpäñ yänjapik man yänjuk udegän yänjuk. ⁴⁰ Yänjapik man ude yän paotpän äbänpäñ yabänjuk; Dämpmon yewäpäñ pat irirä. Abä yabäwänä mäyäk täñpäñ man kubä nämo iwetkuñ. ⁴¹ Eruk Jesu äneñi kuñpäñ täñjuk udegän täñkañ äbänpäñ yäwetkuk; Ai! In dämpmon pen pat itkañ? Kadäni täretak! Äma Bureni-inik uwä momi äma keru terak ärokärok kadäni keräp täyak ño. ⁴² Akwäpäñ päñku yabän ahäna! Äma iwan keru-ken nepmakta yäwani äbätak ño yäk.

Komi ämatä Jesu injuk
Mat 26:47-56; Luk 22:47-53; Jon 18:3-12

⁴³ Jesu man ude yänjirän pengän iwaräntäkiye 12 u kubä wäpi Judas u ahän yäminjuk. Komi äma, kadä boham ikek Judas-kät penta äbuñ. Komi äma uwä bämop äma, Baga man yäwoñärewani äma ba Juda täño ekäni ekäni ätu unitä yäwet-pewä äbuñ.

* **14:27:** Mak 14:50 * **14:28:** Mat 28:16; Mak 16:7 * **14:31:** Jon 11:16 * **14:32:** Jon 18:1
 * **14:34:** Jon 12:27 * **14:36:** Rom 8:15; Gal 4:6; Mak 10:38; Jon 6:38 * **14:38:** Luk 11:4

⁴⁴ Intäjukunä Judastä man kädet ñode yäwetkuk; Näkä päñku äma u geni dara nabänkañ upän kañ inirut yäk. ⁴⁵ Eruk Jesu ahän imiñpän iwetkuk; Yäwoñärewani ämana! Ude yänpän geni datkuk. ⁴⁶ Eruk, ude tänpän kañpäñä inipän kerigän topuñ. ⁴⁷ Ude täñirä iwaräntäki kubätä päipi pion gänañ nanik wädäwän kwäpäñä bämop äma unitäño watä ämani kubä ura yäkñat jukuni painkuk.

⁴⁸ Tänpänä Jesutä komi äma äbuño u yäwetkuk; Jide? Intä nabäwä näk kubo äma ämik tänpäni ude tänpapän kadä boham ikek nutnayän äbäkañ? ⁴⁹ * Näk kepmani kepmani kudupi yot gänañ äronkañ inkät ämawebe Anutu täño man täwetpän täwoñärek täk täñkut-ken ugän imata nämo nepmäñitkuñ? Upänkañ täga! Ude täñ namiñirä Anutu täño man terak näka man kudän pätak u bureni ahäwän. ⁵⁰ Ude yänjirän iwaräntäkiye kudup kañ-umuntañ kuñtänpä kuñkuñ.

⁵¹⁻⁵² Tänpäkañä äma gubañi kubä tek yabuko unitä Jesu iwatkuk. Iwarirän komi ämatä initnayän täñirä tek yabuko u pitpän penpen morän metänpen kuñkuk.

Jesu manken teñkuñ

Mat 26:57-68; Luk 22:54-71; Jon 18:13-24

⁵³ Tänpäkañ Jesu imagut yäpmän bämop äma intäjukun iranitä yotken kuñkuñ. Yot uken bämop äma, ba Juda täño ekäni ekäni ba Baga man yäwoñärewani äma u kudup kubä-kengän ugän itkuñ. ⁵⁴ Yäpmän kuñirä Pita mädengän yäwatpän yot unitäño yewa gänañ äronkuk. Äronpäñä komi äma ukät bok itpän kädäp äñäriñ itkuñ. ⁵⁵ Tänpäkañ Baga man yäwoñärewani ämakät Juda täño äma ekäni ekäni u kuduhtagän itpän Jesu kumän-kumän utna yänkañ Jesu jop ikñatta jop manman ätuta wäyäkñeñkuñ. Upänkañ Jesuken imaka goret kubä nämo kañpäñ nadänkuñ. ⁵⁶ Tänpäkañ äma mäyaptä Jesu imaka wakiwaki ude täk täñkukonik yän jop manman ude yänkuñ. Jop manman mäyap ude yänkuñopän man mebäri inigän inigän yänkuño unita man uterakgän nämo ahänkuk. ⁵⁷⁻⁵⁸ * Yänkäko äma ätutä akuñpän jopman ñode yänkuñ; Nin Jesu u man ñode yänjirän nadänkumän; Näk kudupi yot äma keritä tänpäni ño wärämuppäñ kepma yaräkubätagän äneñi udewanigän äma keritä nämo tänpäni kubä api täñpet yäk. ⁵⁹ Man yänkuño u ini-ini yänjirä mebäri kubägän nämo täñkuk.

⁶⁰ Tänpäkañ bämop äma intäjukun tänpäni unitä akuñpäñä Jesu iwet yabänkuk; Man kowata nämo yäwerayän? Äma päke ño gäka man yäkañ ño nadäwi jide täyak? ⁶¹ * Yänjirän Jesutä man kubä nämo yänkuk. Man nämo yänkañ kum irirän intäjukun ämatä äneñi iwet yabäkgän täñkuk; Äma Anututä ämawebeniye täñkentäktä iwoyäwani Kristo uwä gäk? Anutu iniñoret takamän unitäño nanaki gäk?

⁶² Yäwänä yänkuk; Yäyan ubayän. Näk bureni täwetat. Äma Bureni-iniktä Anutu ärowani täño keru bure kada ittängän kunum gänañ gubam terak äbänjirän api kañ-yäputneñ yäk. ⁶³ Ude yänjirän eruk, intäjukun äma u nadäwän wawäpäñ iniken tek weñ-gäjähutpän yänkuk; Mangämän imata wari yäne? ⁶⁴ * Anutu yänärok man iwetak unita in jide nadäkañ? Yäwänä kuduhtagän ñode yänkuñ; U kumäktä biñam täyak yäk. ⁶⁵ Ude yäwäwä äma ätutä iwit ut ibatkuñ, ätutäwä dapuri tänpipinpäñ keru mugwäjinpäñ utkañ iwetkuñ; Gäk profet unita äma gutak unitäño wäpi niwet! yäk. Ude täñirä komi ämatä inipän keru pipiyänpäñ inami dapun-ken utkuñ.

* **14:49:** Luk 19:47, 21:37; Jon 18:20 * **14:57-58:** Jon 2:19-21 * **14:61:** Mak 15:5; Luk 23:9

* **14:64:** Jon 19:7

*Pitatä Jesu wäpi käbop penjuk**Mat 26:69-75; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27*

⁶⁶ Tãñpãkañ Pita yãman umu irirãn bãmop äma intãjukunta irani unitãño watã webe kubã äbãñpãñ kañkuk; ⁶⁷ Pita kãdãp äñãriñ irirãn. Kañpãñ ket tãñpãñ kañ-yãpmãñ äronkañ-ãpãk tãñpãñ iwetkuk; Jesu Nasaret komeken nanik ukãt kuñarani kubã gãk yãk. ⁶⁸ Yãwãnã yãñkuk; Gãk man jide yãyan? Yãñiri guñ tãyat yãk. Ude yãñpãñ yãma-ken äpmonjuk. ⁶⁹ Äpmonjirãn watã webe unitã kañpãñ äma itkuño u yãwetkuk; Äma ño Jesu tãño äbotken nanik yãk. ⁷⁰ Yãwãnã äneñi äwo yãñkuk. Eruk ätu itpãñã ämawebe itkuño unitã iwetkuñ; Nadãkamãñ! Gãk äbot uken nanik. Gãk Galili äma! yãk. ⁷¹ Iwerãwã Pitatã yãwetkuk; Anutu wãpi terak bureni-inik tãwetat! Äma wãpi yãkañ u nãmoinik kak tãyat! Nãk jopman yãwawã Anututã kowata namãn yãk.

⁷² * Ude yãñirãn uteragãn puruptã gera yãñirãn kadãni yarã tãñkuk. Tãñpãkañ Pitatã nadãwãn tumbãpãñ Jesutã man ñode iwetkuko u nadãñkuk; Puruptã gera yarã nãmo yãñirãn nãka äwo kadãni yarãkubã ude api yãwen. Ude nadãñkañ nadãwãn ägekorãpãñ konãm bumta kotkuk.

15*Jesu Pailat keriken penkuñ**Mat 27:1-2,11-26; Luk 23:1-5; Jon 18:28-38*

¹ * Tãñpãñ tamimañ bipaniinik bãmop ämakãt Parisi äma ba äma ekãni ekãni u kuduptagãn kãbeyã tãñpãñ Jesu utta tawañ penkuñ. Ude tãñkañ eruk, Jesu kerik pãdãt tãñpãñ yãpmãñ pãñku Pailat kerik terak tenkuñ. ² Tenjirã Pailattã Jesu iwet yabãñkuk; Gãk Juda tãño äma ärowani ba? Yãwãnã yãñkuk; Yãyan uba yãk. ³ Tãñkañ bãmop äma intãjukun tãñpani Jesuta yãñpãñ-kañiwat man mäyap yãñkuñ. ⁴ Ude yãñirã Pailattã Jesu äneñi iwetkuk; Äma päke ñonitã gãka man mäyap yãñirã imata kowata nãmo yãyan? ⁵ * Ude iwerãnã Jesu kowata nãmo yãñkuk. Kowata nãmo yãñkañ man kum irirãn Pailattã nadãwãtãk tañi tãñkuk.

⁶ Tãñpãkañ Pasova Orekirit Kadãni udeken Pailattã kãdet ñode tãk tãñkukonik; Juda ämawebetã komi yotken irani kubãta nadãñpãñ Pailat iwerirã nadãñ yãmiñpãñ äma u yãniñ kireñpewãn kuk tãñkuñonik. ⁷ Kadãni ugãn äma kubã wãpi Barabas u noriye ätukãt komi yotken itkuñ. Äma uwã Rom gapmanta kokwawak nadãñpãñ ämik pewã ahãwãpãñ äma kubã kumãñ-kumãñ utkuño unita gapmantã komi yotken yepmankuñ. ⁸ Tãñpãkañ Juda ämawebetã Pasova Orekirit Kadãni ätuken tãk tãñkuko udegãn tãñpãñ yãñ nadãñpãñ pãbã Pailattã yãma-ken kãbeyã tãñpãñ itkuñ. ⁹ Irirã Pailattã yãwet yabãñkuk; Juda äma intãño intãjukun äma ño pitpãñ tewa kwãn? ¹⁰ (Man ude yãwetkuko uwã Pailattã ñode nadãñpãñ yãwetkuk; Juda äma ekãni ekãnitã Jesuta kokwawak nadãñkuño unita Jesu nãkken pewã äbuk yãñ nadãñkuk.)

¹¹ * Tãñpãkañ Pailattã Jesu tewa kwãn yãñ yãñkuko upãñkañ bãmop äma unitãwã ämawebe päke u pen yãwet-yãwet tãñtãko yãñkuñ; Barabaspãñ tewi äbãñ nimãn! ¹² Ude yãñirã Pailattã äneñi yãwet yabãñkuk; Yãkañ unita Juda tãño Intãjukun Äma yãñ iwet tãkañ ñowã jide tãñ imet? ¹³ Yãwãnã äma päke unitã gera pähap ñode yãñkuñ; Pãya kwakãp terak kañ kumbãn! ¹⁴ Yãwãwã yãwetkuk; Waki kubã jide tãñkukta? Ude yãwerãnkañ ehutpãñ gera kehãromigãn yãñpãñ iwetkuñ; Pãya kwakãp terak kañ kumbãn! ¹⁵ Ude yãwãkañ ämawebe bãnepi yãpmãñ äpãkta Pailattã Barabas jop tewãn äpãmañ

* **14:72:** Mak 14:30 * **15:1:** Luk 22:66 * **15:5:** Ais 53:7; Mak 14:61 * **15:11:** Apos 3:13-14

kuñirän Jesu kadätä päripmänpän päya kwakäp terak utpewä kumäkta komi ämata yämän yäpmän kuñkuñ.

Jesu yänärok man iwetkuñ

Mat 27:27-31; Jon 19:2-3

¹⁶ Yäniñ kirewänpän Pailat täño komi ämatä Jesu yot gänäñ nanik yäpmän äpämañ päñku yot mäde käda komi äma täño yewa gänäñ äronpän noriye ätuta gera yänpewä äbuñ. ¹⁷ Yänpewä äbäkañ tek gwagäri intäjukun ämatä täk täkañ udewani täñ imiñpänä intäjukun täño gwäpäta gupmom yenpäñ kedon täñpän gwäki-ken ähät imiñkuñ. ¹⁸ Ude täñpän sära man iwetpän yänkuñ; Juda täño intäjukun äma, ganiñ oretkamän! yäk. ¹⁹ Täñpän pärip-päriptä gwäki-ken urit iwit uwañ ibarit täk täñkuñ. Täñpän gukut imäpmok täñ imiñpän jop iniñ oretkamän yänkañ täñkuñ. ²⁰ Täñirek-irek ude täñ imiñ paotpänä intäjukun äma täño tek yänopmän imiñpän tek iniken upän äneñi täñ imiñkuñ. Ude täñ imiñpän, eruk päya kwakäp terak utnayän imagut yäpmän kuñkuñ.

Jesu päya kwakäp terak utkuñ

Mat 27:32-34; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27

²¹ * Eruk, yänikñat yäpmän kuñpänä äma kubä wäpi Saimon u epäniken naniktä äbätängän äbä peronkuñ. Uwä Sairini komeken nanik, Aleksada kenta Rufus unitäño nani. Äbä peronpänä peñ iwet-pewä Jesu täño päya kwakäp buramiwänkañ penta kuñkuñ. ²² Kuñtängän kome kubä wäpi Golgota, u ninin man terak gwäki kokäp, u ahänkuñ. ²³ Ahänpänä eruk Jesuta wain umekät päya umumi kubä ukät awähutpän Jesu gupi kwitawän yänpän imiñkuñ. Imäwä bitnäñkuk. ²⁴ * Täñirä komi ämatä teki yänopmän imiñpän päya kwakäp terak utkuñ. Päya kwakäp terak utpänä Jesu täño teki yäpmäkta komi ämatä närepmirek gärepmirek täñkuñ.

²⁵ Täñpän 9'kirok täñirän utkuñ. ²⁶ Täñpäkañ Jesu gwäki-ken punin käda man kudän ñode kudän täñkuñ;

NowÄ JESU, JUDA Ämawebe Täño

INTäjukun Äma.

²⁷ Täñpäkañ kubo äma yarä, kubä kukñi kubä kukñi yepmanpän bok däpuñ. [

²⁸ * Ude täñirä Anutu täño man ñode kudän täwanitä bureni ahänkuk; Kawä äma waki täñpani täñkuk.] ²⁹⁻³⁰ * Täñpäkañ ämawebe kuñkañ äbäk täñkuño unitä yänärok man iwetpän ketsiwon täñpän yänkuñ; A! Gäk ñonitä kudupi yot wärämupän kepma yarakubäta äneñi api täñpet yän yänkuno udegän gupka täñkentänpän päya kwakäp terak naniktä äpiwä!

³¹ Ude yänirä bämop äma ba Baga man yäwonärewani äma unitä udegän täñirenpän näwetgäwet täñpän yänkuñ; Äma nowä äma ätu täga täñkentän yämik täñkukopän ini gupi täñkentäkta täñpän wakan yäk. ³² Nowä Anutu täño iwoyäwani Kristo, Isrel täño Intäjukun Äma itak u täñpäwä päya kwakäp terak naniktä äpäñirän kañkañ nadäkinik täñ iminawä! yän yänkuñ. Täñpäkañ äma yarä däpmänpän kukñi kukñi yepmankuño unitä udegän yänärok iwetkumän.

Jesu kumbuk

Mat 27:45-56; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30

³³ * Täñpän kome kepma bämopi-inik uken kome dapuri kumbuk. Kumänirän kome kudup bipmän utpän patpän it yäpmän kuñirän 3'kirok täñkuk. ³⁴ * Täñpän 3'kirok ude täñirän Jesutä iniken man terak gera tañi ñode

* 15:21: Rom 16:13 * 15:24: Sam 22:18 * 15:28: Ais 53:12 * 15:29-30: Sam 22:7; Sam 109:25; Mak 14:58 * 15:33: Amo 8:9 * 15:34: Sam 22:1

yänjuk; Elai, Elai, lema sabaktani? U ninin man terak Anutuna, Anutuna imata nepmanñan? ³⁵ Ude yänjirän äma kañ itkuño unitä nadänpäj yänkuñ; Nadäwut! Elaijata gera yäyak yäk. ³⁶ * Yänjirän nadänpäj äma kubätä bäräñej päñku imaka kubä bima yabut bumik yäpmanpäñ wain ume jägämi gänañ yäputpäñ jikon terak pädat tänpäj Jesuta iminpäñ noriye yäwetkuk; Pewut! Jop itpäñ këna. Elaijata bureni päbä ketärewayäj käwep yäk.

³⁷ Ude tänjirä Jesu äneñi gera tañi yänpäñ kumbuk.

³⁸ Kumänjirän kudupi yot gänañ tek tañi bagata pewä wädäwani u punin ununitä komen umu ini wewän tärenkuñ. ³⁹ Tänpäj Jesutä kumänjirän komi äma täño watä äma unitä dubini-ken itkañ kawän inide kubä tänpäpäñ yänjuk; Bureni-inik, äma ñowä Anutu täño Nanaki!

⁴⁰ * Tänpäkañ webe ätu ban itkañ Jesu kumänjirän kañkuñ. Ukät nanik ätu täño wäpi ñode; Maria Makdala komeken nanik, wahupi Maria, Jems gubañi kenta Joses täño miñi u, ba Salome ukät penta itkuñ. ⁴¹ Webe u kuduptagän Galili komeken naniktä Jesu iwarän tänpäj watä epän täñ imin yäpman äbäk täñkuñonik. Täñkañ ugän nämo, webe ätu Jesu-kät Jerusalem yotpärare-ken penta äronkuño u imaka, äbä itpäñ kañkuñ.

Jesu äneñkuñ

Mat 27:57-61; Luk 23:50-55; Jon 19:38-42

⁴²⁻⁴³ Sabat keräp tänjirän eruk bipäda Juda täño äma ekäni kubä wäpi Josep u äbuk. U komeni Arimatea. Uwä Anututä intäjukun itkañ yabäj yawat piäni kwawak ahänjirän kakta itsämäñtäñ kuñat täñkukonik. Eruk, äma unitä Pailat-ken umunkät nämo, batakigän kuñpäñ Jesu täño gupi awañ gänañ äneka iwet yabänjuk. ⁴⁴ Tänjirän Pailattä yänjuk; Wa! Imata bäräñej kumäñtak yäj nadänpäj komi äma täño intäjukun äma yänpewän äbänä iwet yabänjuk; Jesu bureni kumak? ⁴⁵ Äma unitä bureni kumak yäj yäwänä Joseptä Jesu gupi äneka nadäj iminjuk. ⁴⁶ Nadäj iminirän Joseptä päñku tek paki suwanpäñ, Jesu täño gupi päya kwakäp terak nanik ketären päpä tek yäpuko unitä uwäk täñjuk. Ude tänpäj mobä awañ kodaki kubä äma kumbani pekta biñam äneñpani u gänañ penjuk. Penpäñä mobä kubä pimiñ iwat-pewän päñku mobä awañ meni uwä yäput pipinjuk. ⁴⁷ Äneñirän Maria Makdala komeken nanik ukät wahupi Maria Joses täño miñi, yarä u kañkumän.

16

Jesutä äneñi akuñkuko unitäño manbiñam

Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10

¹ Tänpäkañ Juda täño Sabat tärenjirän Maria Makdala komeken nanik, wahupi Maria Jems täño miñi ba webe kubä wäpi Salome unitä Jesu täño gupi ärut imikta gakñi mebäri mebäri käbäñi tägatäga u suwanpäñ tuñum täñkañ itkuñ. ² Eruk Sande tamimañ kome ket nämo yänjirän tuñum ukeño yäpman Jesu täño gupi penkuñ-ken uken kuñkuñ. ³⁻⁴ Kuñit kuñit yänpäñ-nadäk ñode täñtäñ kuñkuñ; Mobä, awañ meni täñpipiwani u netätä yäpman kewen nimayäj? Ude yänpäñ dapun tänpäj kañkuñ; Mobä pähap uwä yäpman kewenkuño mobä awañ meni tumänjirän. ⁵ Eruk ude kañkañ äronpäñ kañkuñ; Äma gubañi kubä tek paki nitek awañ käwuri bure këda manjit irirän. Kañpäñ umuntañpäñ bumta kwainkuñ.

⁶ Kwainjirä yäwetkuk; Umuntäneño. In Jesu Nasaret nanik päya kwakäp terak utkuño ukeño kënayäj äbäkañ? U ño nämo itak yäk. Akumañ kuk! Patpat

* **15:36:** Sam 69:21 * **15:40:** Luk 8:2-3

bägupigän ño kawut! ⁷* Unita in pänku Pita ba iwaräntäkiye ätu biñam ñode yäwerut; Jesu uwä Galili komeken intäjukun it kirewayän kuk. U pänku kawut, täwetkuko ude. ⁸ Ude yäweränkañ webe yaräkubä uwä umun pähap täñkañ awanken naniktä metänpen kwaiñtäñ kuñkuñ. Bumta umuntanñkuño unita imaka kañkuño u ämawebe nämo yäwettän kuñkuñ.

Jesu noriye wanoriye ahän yämiñkuk
Mat 28:9-10; Jon 20:11-18

[⁹* Jesu uwä Sande tamimañ kumbani-ken naniktä akumañ pänku Maria Makdala nanik, bian mäjo 7tä magärani Jesutä ini yäwat kireñ imiñkuko u ahän imiñkuk. ¹⁰⁻¹¹* Ahän imiñirän webe uwä pänku äma Jesu-kät kuñarani konäm butewaki täñ irirä yabänpäñ Jesu u nämo kumbuk, kodak irirän kat yän yäweränkañ nadäwä bureni nämo täñkuk.

¹²⁻¹³ Eruk kadäni kubä äma yarä yotpärare penpen kädet miñin kuñirän Jesutä gupi inigän kubä äworenkañ ahän yämiñkuk. Ahän yämänkañ äma yarä unitä äyänutpen pänku noriye ätu yäweränkañ udegän nadäwä bureni nämo täñkuk.

¹⁴* Eruk, u punin terak iwaräntäkiye 11 u yot kubäken ketem nañ irirä ahän yämiñpäñ ñode yäwetpäñ yabän yänkuk; Imata nadäkinikjin nämo itkañ? Ba imata notjiye ätu kodak irira nabänpäñ biñam täwetkuño u nadäwä bureni nämo täkañ? ¹⁵* Ude yänpäñ yäwetkuk; In komeni komeni kuñkañ ämawebe it yäpmän kukañ udegän Manbiñam Täga u kañ yäwettän kut. ¹⁶* Äma kubätä näk nadän namikinik täñpäñ näk wäpna terak ume ärurayän täko uwä Anututa biñam api täñpek. Täñ, äma kubätä nadän namikinik nämo täñpayän täko uwä Anututä geñita biñam api tewek. ¹⁷* Ämawebe nadän namikinik täñpäñ kuñatnayän täkañ unita kehäromi yämiñira näk wäpna terak kudän ñode api täneñ; Mäjo api yäwat kireneñ, ba man kotäk kudupi kudupi terak api yäneñ, ¹⁸* ba gämok keritä api yepmäñitneñ, ba ume waki nañirä unitä nämo api däpek, ba äma käyäm ikek keritä gupi-ken inirirä api täganeñ.

Jesu kunum gänañ äronkuk
Luk 24:50-53; Apos 1:9-11

¹⁹* Eruk Ekäni Jesutä man ude yäwet moreñpäñ irirän Anututä imagut yäpmän kunum gänañ äronkuk. Äronkuko uken Anutu kerä bure këda itkukotä itak. ²⁰* Äronirän iwaräntäkiye komeni komeni kuñ moreñpäñ mani biñam yänahän yäpmän kuñkuñ. Täñirä Ekänitä bämopi-ken itpäñ epäni täkta täñkentän yämiñit mani biñam u täñkehärom takta kudän kudupi ämawebeniye-ken pewän ahänkuñ.]

* **16:7:** Mat 26:32; Mak 14:28 * **16:9:** Luk 8:2 * **16:10-11:** Mat 28:10 * **16:14:** 1Ko 15:5
* **16:15:** Apos 1:8 * **16:16:** Apos 2:38 * **16:17:** Apos 2:4; Apos 8:7, 10:46 * **16:18:** Luk 10:19;
Apos 28:3-6 * **16:19:** Apos 2:33-34 * **16:20:** Apos 14:3; Hib 2:3-4

Luk Luktä guṇ äbot ämawebeta yänpän Jesu täṇo manbiṇam ṇo kudän täṇkuk

Luk imata manbiṇam ṇo kudän täṇkuk?

¹* Eruk, äma ärowani Tiofilus, man ṇo gäwera nadä; Äma mäyaptä imaka imaka Anututä nin bämopnin-ken pewän ahänkuṇo unitäṇo manbiṇam kudän täkta piäni taṇi täṇ yäpmän äbuṇ. ²* Imaka bian ahänirä ini dapuritä kaṇpän nadänkuṇo u ba apiṇo ahän yäpmän abäkaṇ ugänpän kudän täṇkuṇ. Äma uwä Anutu täṇo manbiṇam yänahäk-ahäk piä täṇkaṇ manbiṇam ṇowä nimiṇkuṇ. ³⁻⁴ Täṇpäkaṇ näk imaka, kadäni käroni manbiṇam ṇo yäput pektä pänku tärek-tärek u kuduṇtagänta ket nadäwa yänkaṇ yänjabäk piä täṇ yäpmän abut. Unita äma ärowanina Tiofilus, gäkä manbiṇam gäwerani u bureni-inik yän nadäkta imaka imaka ahänkuṇo unitäṇo manbiṇam siwoṇi kudän täṇpän gäkken pewa ärekta nadäk penkut. Eruk manbiṇam uwä ṇode;

Aṇero kubätä Sekaraia ahän imiṇkuk

⁵* Herottä Judia kome täṇo intäjukun äma itkuk-ken uken bämop äma kubä itkuk, u wäpi Sekaraia. Äma uwä bämop äma biani wäpi Abiya unitä äbotken nanik. Täṇpäkaṇ webeni Elisabet imaka, bämop äma äbot kubäken nanik. ⁶ Täṇkaṇ yanäpi yarä uwä Anutu inamiken siwoṇi kuṇat täṇkumänonik. Täṇkaṇ Anutu täṇo бага man ba jukuman kuduṇtagän iwat moreṇpän waki kubä nämo täk täṇkumänonik. ⁷ Upänkaṇ nanakiye nämo. Elisabet äruṇ it yäpmän äbänkä tägawani webe pähap täṇkumän.

⁸ Täṇpäkaṇ kadäni kubä, Sekaraia täṇo äbottä Anutu inamiken bämop äma piä täkta kadäni ahänkuk. ⁹* U bämop ämatä täk täṇkuṇo ude piä yäpmän danipän Sekaraiatä kudupi eni gänaṇ Anutu inamiken gupe käbänji nikek ijin imikta ahänkuk.

¹⁰ Eruk, gupe käbänji nikek ijik-ijik kadäni ahänirän ämawebe mäyaptä äbänkaṇ kudupi eni yämän umu itkaṇ Anutu-ken yänapik man yän itkuṇ.

¹¹ Yänapik man yän irirä kudupi eni gänaṇ Sekaraia gupe käbänji nikek ijin ittängän kaṇkuk; Ekäni täṇo aṇero kubätä gupe käbänji nikek ijiwani täṇo käwuri bure käda ahänpän irirän. ¹² Kaṇkaṇ kikuṇutpän bumta umuntaṇkuk.

¹³ Ude täṇpänä aṇero unitä iwetkuk; Sekaraia, gäk umuntäweno. Anutu gäkṇo yänapik man nadän gamitak yäk. Unita webeka Elisabet uwä nanak ämani kubä api bäyawek. Bäyawänkaṇ wäpi Jon yän, kaṇ iwet. ¹⁴ Täṇpän nanak unita bänep täga nadänpän oretoret api täṇpen. Ba unitä ahänirän ämawebe mäyaptä bänep täga nadänpän oretoret udegän api täneṇ yäk.

¹⁵* Imata, nanaka unitä tägaṇpän Ekäni inamiken wäpi biṇam ikek api irek. Täṇkaṇ wain ume ba täṇguṇguṇ ume ätu nämoinik api nak täṇpek. Täṇkaṇ ahäwayän täyak-ken unitä it yäpmän ärowayän täkken Kudupi Munapiktä uwäktän imiṇirän api irek. ¹⁶ Täṇpäkaṇ unitä Isrel ämawebe Anutu mäde ut imiṇkuṇo u mäyap bänepi yäpmän sukurenpän yepmaṇpän Anutu Ekänini-ken äneṇi api kuneṇ. ¹⁷* Bureni, kuṇat-kuṇari ba kehäromini Profet Elaijatä täṇpen kuṇatkuko udegän api täk täṇpek. Ekänita intäjukun kuṇkaṇ

* **1:1:** Apos 1:1 * **1:2:** Jon 15:27 * **1:5:** 1Sto 24:10 * **1:9:** Kis 30:7 * **1:15:** Nam 6:3

* **1:17:** Mal 3:1, 4:5-6; Mat 17:11-13

nădanani tăŋo kokwawak yăpăn-siwon tawăpăŋ yepmanjit, ba äma man bitnăk tăk tăkaŋ unităŋo bănepi yăpmăŋ sukurenpăŋ yepmanpăn äma siwonji tăŋo kădet kuronġan api iwat tăneŋ. Ude tăŋpayăŋ tăko uwă Ekănită wată piă tăŋ imikta ämawebe äbot ket utpăŋ yepmak tăŋtăŋ api kwek yăk.

¹⁸* Eruk, aŋerotă man ude iwerănă, Sekaraiată kowata ŋode iwetkuk; Man yăyan u jide tăŋpăŋ bureni yăŋ nadăwet? Năk tăġawani-inik ŋo, ba webena imaka, webe păhap ŋo! ¹⁹* Ude yăwănă aŋerotă iwetkuk; Năk wăpna Gebriel, Anutu inamiken it tăyat unita jopman nămo ġăweret yăk. Nămo, manbiŋam tăġa ŋo ġăwetta Anutută ini naniŋ kirenpewăn äbătat. ²⁰* ġăk nadătan? Năkŋo man nămo nadăŋ namitan unita meka bărăp tawăpăŋ man kum api iren. Ude tăŋkaŋ it yăpmăŋ kuŋiri manbiŋam ġăwetat ŋonită ahăwănkaŋ man äneŋi api yăwen. Manbiŋam yăyat ŋowă kadăni yăŋ imani-ken uken bureni api ahăwek yăk.

²¹ Tăŋpăkaŋ ämawebe Sekaraiata yăŋkaŋ yăman umu iră wawăwă nadăwătăk tăŋpăŋ yăŋkuŋ; Kudupi eŋi ġănaŋ uken imatăken kubătă ahăŋirăn Sekaraia kadăni kăronji ŋowă itak? ²² Ude yăŋiră yăman äpăŋpăŋ ämawebe man kubă nămoinik yăwetkuk. Meni bărăp tawăpăŋ man kum itkuko unita kerităġăn wărani tăŋyărenkuk. Tăŋpănă ämawebetă nadăŋkuŋ; Imaka kudupi kubă kudupi eŋi ġănaŋ kaŋkaŋ kăwep äpătak yăk.

²³ Eruk măden, Sekaraia tăŋo piă u tăŋpăŋ tărewăkaŋ komeni-ken kuŋkuk. ²⁴ Păŋku irirăn Elisabet nanak kok itkuk. Nanak kok itkaŋ eŋi ġănaŋġan it yăpmăŋ kuŋirăn komepak 5 ude tărenkuk. ²⁵* Tăŋpăkaŋ Elisabet nanak kok itat yăŋ nadăŋpăŋ yăŋkuk; Ekănită iron u tăŋ namitak! Apiŋo Ekănită oraŋ namiŋirăn năkŋo măyăkna ämawebe inamiken paotak yăk.

Aŋerotă Maria ahăŋ imiŋkuk

²⁶ Elisabetă nanak kok ikek it yăpmăŋ kuŋtăŋġan komepak 6 tărenjirăn, eruk kadăni uken Anutută aŋero Gebriel u peŋ iwet-pewăn yăpmăŋ yotpărare kubă Galili komeken wăpi Nasaret uken kuŋkuk. ²⁷* Webe ġubaŋ kubă äma kubă wăpi Josep unita yăŋkaŋ iwoyăŋkuŋo webe uken kuŋkuk. Josep uwă Devittă äbotken nanik. Tăŋkaŋ webe ġubaŋ iwoyăŋ imiŋkuŋo u wăpiwă Maria. ²⁸ Eruk, Gabrieltă webe uken kuŋpăŋ iwetkuk; Kepma yăk. ġăk nadătan? Ekăni Anutu ġăkkăt itpăŋ iron tăŋ gamitak. ²⁹ Ude iwerănă Mariată man u nadăŋkaŋ kikŋutpăŋ yăŋkuk; Yăke! Man kubă ŋo jidewanipăŋ nadătat? ³⁰ Yăwănă aŋerotă iwetkuk; Maria, ġăk umuntăweno! Anutută ini nadăŋ gamitak. ³¹* Nadătan? ġăk nanak kok itpăŋ nanak ämani kubă api băyawen yăk. Băyaŋpăŋ wăpiwă Jesu yăŋ api iweren. ³² U äma ekăni kubă ude irirăn ŋode api iwetneŋ; U Anutu Ārowani Bureni unităŋo Nanaki yăŋ api iwetneŋ. Tăŋpăkaŋ Anutută intăjukun ämata api tewek, orani Devittă itkuko ude. ³³* Unită Jekop tăŋo äbotken nanik ämawebeta intăjukun äma ude tărek-tăreki nămo api irek yăk. Tăŋpăkaŋ yabăŋ yăwat piă tăŋpayăŋ tăko uwă paot-paori nămo api tăŋpek.

³⁴ Eruk, Mariată u nadăŋpăŋă aŋero ŋode iwetkuk; Man yăyan u jide ude api ahăwek? Năk äpna nămo ŋo! ³⁵* Mariată ude yăwănă aŋero unită iwetkuk; Kudupi Munapiktă ġăkă terak äronjirăn Anutu Ārowani Bureni-inik unităŋo kehărominită ġăk kumăn api uwăk tăwek yăk. Unita nanak kudupi băyawayăŋ tăno uwă Anutu tăŋo Nanaki yăŋ api iwetneŋ. ³⁶ Unita ket nadă! Notkapak Elisabet webe păhap tăŋkuko upăŋkaŋ apiŋo koki itak yăk. Bian ärui yăŋ

* **1:18:** Stt 18:11 * **1:19:** Dan 8:16, 9:21; Hib 1:14 * **1:20:** Luk 1:45 * **1:25:** Stt 30:23 * **1:27:** Mat 1:16,18; Luk 2:5 * **1:31:** Ais 7:14; Mat 1:21-23 * **1:33:** Dan 7:14; Mai 4:7 * **1:35:** Mat 1:20

iwerani upänkaŋ apiŋo nanak kok itpän it yäpmän äbänjirän komepak 6 täretak.
 37 * Nadätan? Anututä imaka kubä tänpayän nadänpän uwä bureni-inik tänpök. 38 Aŋerotä man ude iweränä Mariatä yänkkuk; Eruk, bureni! Näk Ekäni täŋo piä watä webegän. Unita imaka kubä täŋ namayän nadänpänä, yäyan ude kaŋ täŋ namän. Mariatä aŋero man ude iweränkaŋ tenpen kuŋkuk.

Mariatä Elisabet käwayän kuŋkuk

39 Kuŋjirän Maria akumaŋ bäräŋen kumaŋ Judia kome pom itkuŋ-ken yotpärare kubä uken kuŋkuk. 40 Kumaŋ päŋku uken ahänkaŋ Sekaraiatä eni gänäŋ äronpänä Elisabet iniŋ oretkuk. 41 * Ude täŋjirän nanak Elisabet koki gänäŋ itkuko unitä kikuŋutpän wareŋ täŋkuk. Ude tänpänkaŋä Elisabet uwä Kudupi Munapiktä uwäk tänpän itkuk. 42 * Täŋjirän Elisabet oretoret man terak ŋode yänkkuk; Maria! Anututä gäka iron täŋ gamiko uwä webe ätu täŋo yärepmitak yäk. Ba nanak gäk kokka gänäŋ itak u imaka udegän, Anututä iron taŋi täŋ imani. 43 Näk jidewani unita Ekänina täŋo miŋi gäk nabäwa yänkaŋ äbätan? 44 Nadätan? Gäkä naniŋ oreriri nanak kokna-ken itak ŋo täga nadänpän uterakgän kikuŋutpän wareŋ täk! 45 * Gäk Ekäni täŋo biŋam man gäwetkuko unitä bureni api ahäwek yän nadäkinik täŋkuno unita Ekäni täŋo oretoret terak itan yäk. Elisabettä ude yänkkuk.

Mariatä Ekäni wäpi iniŋ oretkuk

46 * Tänpän Mariatä yänkkuk;
 Bänepnatä Ekäni wäpi yäpmän akutat!
 47 Täŋjira mäjonatäwä Anutu wakiken nanik nämagurani ämana u iniŋ oretak.
 48 * Näk piä watä webeni jopi upänkaŋ iron täŋ namiŋkuk. Apiŋo ba kämi-kämi ämawebe kuduptä ŋode api näwetneŋ; Anututä iron taŋi täŋ gamani.
 49 Anutu Kehäromitä imaka taŋi kubä täŋ namiŋkuko unita ude api näwetneŋ. Unita wäpi biŋam kudupi-inik itak yän yäwa!
 50 * Näk nadätat, Anutu täŋo bänep iron pähap uwä äma mani buramiŋpän gämori-kengän kuŋat täkaŋ unita biŋam.
 Ba unitäŋo nanakiye täŋo nanakiye tawaŋ uteraktä pen udegän api kwek.
 51 * Keritä piä kehäromi udegän täk täyak. Äma bänepitä inita nadäwä ärowani täŋpani u yäwat kireŋpewän uken-uken kuŋtäŋpä kuk täkaŋ.
 52 * Unitä intäjukun äma kehäromi täŋo wäpi biŋam ärowani u yäpmän päpä penpän äma jopi äpani täŋo wäpi biŋam yäpmän akuk täyak.
 53 * Täŋkaŋ äma jäwärita imaka tägatäga daiŋ yämiŋkaŋ äma tuŋum mäyap ikek uwä yäwat kireŋpewän ketän kuk täkaŋ.
 54 * Tänpäkaŋ piä ämaniye Isrel nanik u täŋkentän yämiŋ yäpmän äbuk. Täŋkuko udegän butewaki pen nadän yämik täyak.
 55 * Ba oraniyeta ude api täŋ yämet yän yäwetkuko udegän Abrahamkät unitäŋo äboriye mäden ahän yäpmän äbuŋo unita butewaki tärek-täreki nämö nadän yämik täyak.
 56 Mariatä kap ude tenkaŋ Elisabet-kät it yäpmän kuŋjirän komepak yäräkubä ude tärenkuŋ. Tärewäkaŋ Maria äneŋi komeni-ken kuŋkuk.

Jon ume ärut yämani täŋo manbiŋam

* 1:37: Stt 18:14 * 1:41: Luk 1:15 * 1:42: Lo 28:4 * 1:45: Luk 1:20 * 1:46: 1Sml 2:1-10
 * 1:48: Luk 1:25, 11:27 * 1:50: Sam 103:13,17 * 1:51: 2Sml 22:28 * 1:52: Jop 12:19, 5:11;
 Sam 147:6 * 1:53: 1Sml 2:5; Sam 34:10; Sam 107:9 * 1:54: Ais 41:8; Sam 98:3 * 1:55: Mai
 7:20; Stt 17:7, 18:18; Stt 22:17

⁵⁷ Eruk ittängän Elisabet nanak ämani bäyaŋkuk. ⁵⁸ Bäyaŋirän mähemiye ba noriye wanoriye ini u nanik unitä Ekänitä iron täŋ imiŋkuko biŋam u nadäŋpäŋä oretoret pähap täŋ imiŋkuŋ. ⁵⁹ * Eruk kepma 8 ude täŋirän äma ekäni ekäni ätu nanak u gupi moräk madäŋkaŋ nani wäp Sekaraia udegän iwetna yäŋkaŋ äbuŋ. ⁶⁰ * Äbä nani wäpi yäŋirä miŋitä yäŋkuk; U nämo yäk. Wäpi Jon yäŋ iwetnayäŋ. ⁶¹ Miŋitä ude yäwänä äma päke unitä iwetkuŋ; Gäkä äbotken nanik wäp udewani kubä nämo itak yäk. ⁶² Ude yäŋkaŋ nanitä naniki wäpi jide yäŋ iwerayäŋ yäŋ nadäŋkaŋ ketwära-wära täŋirenkuŋ.

⁶³ Täŋpäwä Sekaraiatä kudän täŋpani täŋo tuŋumta yäwet yabäŋkuk. Eruk, u yäp mäŋpäŋä äma päke itkuŋo u inamiken ŋode kudän täŋkuk; Ŋo wäpiwä Jon. Ude kudän täŋirän kaŋkaŋ nadäwätäk täŋkuŋ. ⁶⁴ Eruk, uterakgän Sekaraia meni bäräp tawäpän man kum itkuko ukeŋowä meni äneŋi pidäm taŋkuk. Ude täŋkaŋä man yäŋpäŋ Anutu wäpi bumta iniŋ oretkuk. ⁶⁵ Ude täŋirän noriye wanoriye ini u nanik u kaŋkaŋ umuntaŋkuŋ. Umuntaŋkaŋ kudän mebäri mebäri ahäŋirän kaŋkuŋo unitäŋo manbiŋam Judia kome täpuri täpuri kudup u pewä kuŋat moreŋkuk. ⁶⁶ Kuŋat moreŋirän ämawebe manbiŋam u nadäŋkuŋo u kudup bänepi-ken nadäwätäk täŋpäŋ yäŋkuŋ; Kämi-kämi nanak uwä kädet kuroŋ jide ude api iwarek? Ekäni täŋo kehäromi ukät itkamän yäŋ nadäŋpäŋ unita man udewä yäŋkuŋ.

Sekaraia oretoret täŋpäŋ kap teŋkuk

⁶⁷ Täŋpäkaŋ Jon täŋo nani Sekaraia uwä Kudupi Munapiktä uwäk tawänkaŋ Anutu täŋo manbiŋam yäŋahäŋpäŋ ŋode yäŋkuk;

⁶⁸ * Isrel ämawebe täŋo Ekäni Anututä nin ŋo nadäŋ nimiŋpäŋ wakiken nanik nimagutak. Unita wäpi yäp mäŋ akuna!

⁶⁹ * Iniken piä watä ämani Devit, unitä äbotken nanik äma kehäromi kubä nin nimagutta pewän ahätak.

⁷⁰ Bian-inik profet jukuman yäwerän yäŋahäk täŋkuŋo udegän ahätak.

⁷¹ * Anututä ŋode yäŋkehärom taŋkuk; Näk ämawebenaye iwan keriken nanikpäŋ api yäyomägaret yäk.

Äma nadäwäwak täŋ yämik täkaŋ u keriken nanikpäŋ api yäyomägaret yäŋ yäŋkuk.

⁷² * Unita ini-tägän äbekniye oraniyeta butewaki nadäŋ yämiŋpäŋ täŋkentäŋ yämiŋkuk.

Ba topmäk-topmäk kubägän bian pewän ahäŋkuko uterak nadäŋ iwatpäŋ bureni ahätak ŋo.

⁷³⁻⁷⁴ * Bian oranin pähap Abraham yäŋkehäromtak man iwetkuko ude apiŋo ninta täyak.

Ba nintä umunkät umunkät nämo kuŋatpäŋ iniken piä u tänetä yäŋpäŋ iwan keriken nanik api tämaguret yäŋ yäŋkuko u täyak ŋo.

⁷⁵ * Unita yäŋkuko udegän, kadäni kadäni säkgämän kuŋatpäŋä iniken piä ugänpäŋ initpäŋ täŋpäŋ inamiken kädet siwoŋigän api kuŋatne.

⁷⁶ * Täŋ, nanakna, gäkä jukun kuŋkaŋ Ekäni täŋo kädet api täwireno unita gäka Anutu Ärowani Bureni-inik unitäŋo profet yäŋ api gäwetneŋ.

* **1:59:** Stt 17:12; Wkp 12:3; Luk 2:21 * **1:60:** Luk 1:13 * **1:68:** Sam 41:13; Sam 72:18; Sam 106:48; Luk 7:16 * **1:69:** Sam 18:2 * **1:71:** Sam 106:10 * **1:72:** Stt 17:7; Wkp 26:42; Sam 105:8-9; Sam 106:45 * **1:73-74:** Stt 22:16-17; Mai 7:20 * **1:75:** Tai 2:12-14 * **1:76:** Ais 40:3; Mal 3:1; Mat 3:3

77 * Ekäni uwä ämawebeniye täño waki-wakini ärut tänpän kwäpäñ inita biñam yämagurayäñ täko unita yänpäñ-yäwonjärek täñtäñ kuñiri api nadäneñ.

78 * Bureni! Anutunin, ironi pähap pätak unita ñode api täñpek; Kunum gänañ täño penyäneñ u api iniñ kireñpewän äpäñ nimek.

79 * Penyäneñ uwä ämawebe bipmäñ urani-ken itkañ kumäkta umuntañ itkañ unita api penyäneñ yämek.

Penyäneñ unitä nintäño kädet kuroñnin nipmäñit niwarirän bänep kwini kädet iwatpäñ kuñatneta yäwani.

Jon täño nani Sekaraiatä man ude yäwän täreñkuk.

80 * Tänpäkañ nanak uwä bänep nadäk-nadäk ba gupi bok tägañkuk. Täñkañ kome jopi-ken it yäpmäñ kuñtängän Isrel ämawebe injamiken kwawak ahänpäñ Anutu täño man yäñahänpäñ yäwet täñkukonik.

2

Jesu nanaktä ahäñkuko unitäño manbiñam

Mat 18:1-25

1 Kadäni ukengän äma kubä wäpi Sisa Ogastastä Rom täño intäjukun äma itkuk. Unitä ämawebe komeni komeni Rom gapmantä yabäñ yäwarani unita jukuman ñode pewän yäpmäñ kuñatkuk; Ämawebe päke u wäpi kuduhtagän gapman täño wäp kudän tawañ terak api peñ moreneñ yäk. 2 (Piä udewani bian kubä nämo täñkuñ. Äma ekäni kubä wäpi Kwirinus u Siria komeken kañiwat piä täñirän yäput peñkuñ.) 3 Eruk, ude nadänpäñ ämawebe kuduhtagän wäpi kudän täkta kome ini ahäwani-kengän kuñ moreñkuñ.

4 Kuñirä Josep uwä Galili kome Nasaret yotpärare-ken u itkukopäñ peñpeñ Judia kome Betlehem yotpärare uken kuñkuk. Uwä orani Devittä yotpärare-ken kuñkuk. 5 * U kwayänpäñjä webeni biñam yäñ imani Maria u nanak kok ikek wäpi kudän bok täkta imaguränkañ kuñkumän. 6 Kumañ päñku kome uken ahänpäñ ittängän nanak bäyawayäñ keräp tañkuk. 7 * Tänpäkañ eni äma ban naniktä pätnenja täñpani u tokneñ moreñkuño unita bägupta wäyäkneñpäñ bulimakautä eniken päro itkumän. Päro u itkañ nanaki tuäni bäyañkuk. Bäyañkañ tektä uwäk tänpäñ bulimakautä ketem näñpani gäpe gänañ pewän patkuk.

Añerotä sipsip watä äma ahäñ yämiñkuñ

8 Tänpäkañ bipani ugän yotpärare u gägäni-ken äma ätu sipsipta watäni itkuñonik. 9 Irirä Ekäni täño añero kubätä ahäñ yämiñkuk. Ahäñ yämiñirän Ekäni täño penyäneñ ägonitä peñ-yäñeñirän bumta umuntañkuñ. 10 Umuntañirä añerotä yäwetkuk; E, in umuntäneño! Näk manbiñam täga kubä yäpmäñ abätat yäk. Manbiñam tägagämän täwerayäñ täyat ñonitäño bureni uwä äma kuduhtagän täñkentäñ yämikta biñam! Täñkentäñ yämiñirän oretoret pähap api täneñ yäk. 11 Apiño edap ñogän ämawebe paot-paotta biñam täñpani wädäñ tädotpäñ yepmakta yäwani u Devit täño yotpärare-ken ahätak. Uwä Anututä iwoyäwani Ekäni Kristo! 12 Unitä ket täwera nadäwut; In nanak paki tekpäñ uwäk täwani bulimakau täño gäpe gänañ parirän kañpäñjä yäñirän nadäñkumäño ukeño u yäñ kañ nadäwut yäk.

13 Yäwänkañjä uterakgän kunum gänañ nanik añero äbot tawañ käroñ ahänpäñ noripak-kät ñode yänpäñ Anutu iniñ oretkuñ;

14 * Kunum gänañ unu Anutu iniñ oretna!

* 1:77: Jer 31:34 * 1:78: Ais 60:1-2 * 1:79: Ais 9:2, 58:8; Mat 4:16 * 1:80: Luk 2:40; Mat 3:1
* 2:5: Luk 1:27 * 2:7: Mat 1:25 * 2:14: Luk 19:38

Kome terak ämawebe Anututä ini yabängärip tåk täyak-ken bätaki pewän ahätak.

Sipsip watä ämatä Jesu nanak ahäj iminju

¹⁵ Añerotä man ude yäj paotpäj penpen kunum gänañ äronjirä sipsip watä äma ukenonitä näwetgäwet tänpäj yänkuñ; Eruk kuna! yäk. Betlehem päñku imaka kubä ahäjirän Ekänitä niwerako u këna! ¹⁶ * Ude yänpäj bäräñej päñku Maria Josep yabäj ahäjpäñ nanak paki gäpe gänañ patkuko u imaka, kañkuñ. ¹⁷ Kañpäñ nanak unitäño manbiñam añerotä yäwerän nadänkuño u yäwetkuñ. ¹⁸ Yäwerirä ämawebe itkuño u nadänpäñ jäkjäk yambuñ. ¹⁹ * Täñ, Mariatäwä man u nadänpäñ iyap tänpäj yäpmäj kuñatkuk. ²⁰ Tänpäkañ sipsip watä ämatä imaka kañpäñ nadäk täñkuño unita Anutu iniñ orettäj äneñi piäni-ken kuñkuñ. Man añerotä yäwetkuko udegän kañkuño unita.

Simeontä Jesu kañkuk

²¹ * Eruk, nanak paki u kepma 8 uken gupi moräk madänpäñ wäpi Jesu yäj iwetkuñ. Wäpi Jesu uwä, Maria nanak kok nämo irirän añero kubätä ahäj iminpäñ wäpi iwetkuko u. ²² * Tänpäkañ Mosestä bian kädet webe nanak bəyāñpäñ ini ba nanak paki u Anutu inamiken kuräki itta бага man terak kudän täñkuk. Eruk, kädet u iwatpäñ Maria kenta Joseptä Jesu nanak Anututa biñam imikta yänikñat yäpmäj Jerusalem äronkumän. ²³ * Ude täñkumäno uwä Ekäni täño бага man ñode kudän täwani u iwatpäñ täñkumän; Nanakjiye intäjukun nanik u Anututa biñam kañ iniñ kirewut yäj kudän täwani. ²⁴ * Ba Ekäni täño бага man kubä pen ñode nadänkumän; In Anutu inamiken kuräki itta barak wäpi kënaräm yaräpäñ yäpmäñpäñ Anututa ijin imut yäk. Ba kënaräm nämo iränä barak wäpi yägu udewani yaräpäñ ijin imut. Eruk, бага man unita nadänpäñ Jerusalem itkañ udegän täñkumän.

²⁵ * Eruk kadäni uken äma kubä wäpi Simeon Jerusalem yotpärare-ken itkuk. Uwä äma siwoñi, Anutu kadäni kadäni iniñ orerani. Äma unitä Anututä Isrel ämawebeta täñkentäj yämik-yämik kadänita itsämäñpäñ kuñarani. Täñjirän Munapiktä bänepi-ken itpäñ man ñode iwetkuk; ²⁶ Gäk nämo kumäjiri Ekäni Kristo Anututä bian iwoyänkuko u ahäjirän api käwen yäj iwetkuk. ²⁷⁻²⁸ Tänpäj Munapiktä iwet-pewän kudupi eñi gänañ äronkuk. Äro irirän Maria kenta Joseptä Juda täño бага man iwatpäñ Jesu nanak yäpmäj äbumän. Täñjirän Simeontä nanak u kañpäñ bəyāñ iminpäñ Anutu ñode yänpäj iniñ oretkuk;

²⁹ Ekäni pähap! Man näwetkuno ude bureni pewi ahäj namitak unita piä ämaka näk ño nabä kätäwipäj oretoret terak kwa.

³⁰ * Apiño dapunatä gäkken nanik ämawebe wakiken nanik yämagutta yäwani u käyat.

³¹ Äma uwä ämawebe komeni komenitä kakta pewi ahätak.

³² * Unitä ämawebe guñ äbotken nanik unita penyäñej yäminjirän gäkño kädet siwoñi api kañpäñ nadäneñ.

Ba uterak Juda ämawebekayetä wäp biñam api yäpneñ.

³³ Simeontä nanak ahäjkuño unita man ude yäjirän minji nanitä nadäwätäk täñkumän. ³⁴ * Ude täñjirän Simeontä Anutu täño wäpi terak man täga yäwetkañ Maria ñode iwetkuk; Gäk nadätan? Nanak ño terak Juda ämawebetä äbot

* **2:16:** Luk 2:10-12 * **2:19:** Luk 2:51 * **2:21:** Luk 1:31,59 * **2:22:** Wkp 12:1-8 * **2:23:** Kis 13:2,12,15 * **2:24:** Wkp 12:8 * **2:25:** Ais 40:1, 49:13 * **2:30:** Ais 52:10; Luk 3:6; Tai 2:11 * **2:32:** Ais 42:6, 49:6; Ais 52:10 * **2:34:** Ais 8:14; Mat 21:42; 1Ko 1:23; 1Pi 2:8

yarä yäpmän danikta iwoyäwani yäk. Ätutä paot-paotta biñam, ätutäwä irit kehäromita biñam yäk. Nanak ñowä Anutu täño бага ude api irek. Ämawebe mäyaptä kañirä äpani täñirän mäde api ut imineñ. ³⁵ Äma mäde ut iminayän täño unitäño nadäk-nadäk waki u kwawak api pewä ahäneñ. Täñkañ komi imiñirä gäkñawä bänepkatä jägämi-inik api nadäwen, mujuktä gupka awähurirän nadäweno ude yäk.

Webe pähap kubätä Jesu kañkuk

³⁶ Eruk, Fanuel täño äperi, Asetä äbotken nanik kubä wäpi Ana. Ana u äma yäpmänpäñ äpikät ittän kuñtängän obañ 7 täreñirän äpi kumbuk. ³⁷ * Äpitä kumänirän webe kajat it yäpmän kuñirän obañ 84 täreñkuk. Webe unitä kepma bipani kudupi yot-kengän itkañ Anutu iniñ oretta nakta jop itpäñ yänapik man yäk täñkukonik. ³⁸ * Täñpäkañ Jesu nädämiñi nani kudupi eni gänañ irirä Anatä päñku ahän yämiñpäñ Anutu bänep täga man iwetkuk. Ude täñpäñ Jesu nanak unita ämawebe mäyap Anututä Jerusalem ämawebe iwan keri-ken nanik ketäreka itsämän itkuño u manbiñam ñode yänahänpäñ yäwetkuk; Äma intä itsämän itkañ u ñobayän!

³⁹ * Simeon kenta Anatä man ude yäwän täreñirän Jesu miñi nani u бага man patkuko iwarän täreñirän äyänutpen Jesu nanak imagut yäpmän Galili kome iniken yotpärare Nasaret u kuñkumän. ⁴⁰ * Päñku u irirä Anututä nanak uwä orañ imiñirän gupi tägañpäñ säkgämän itkuk. Itkañ nadäk-nadäk tägagämän, Anutu-ken nanik initpäñ kuñatkuk.

Jesu ätu tägañpäñä kudupi yotken kuñkuk

⁴¹ * Täñpäkañ Jesu miñi nani Pasova orekirit täkta Jerusalem yotpärare-ken kuk täñkumänonik. ⁴² Eruk Jesu obañ 12 ude täñirän miñi nanitä Jesu imaguränkañ täk täñkumäno udegän täkta Jerusalem penta kuñkuñ. ⁴³ * Päñku Pasova täñpä täreñirän Jesu Jerusalem pen irirän miñi nani Jesu noriyekät käwep kukañ yän nadänkañ äneñi äyänutpen komeken-ken kuñkumän. ⁴⁴ Jesu-kät penta kukamän yän nadänkañ kepma kubä kuñarän bipuk. Kome bipmänirän miñi nanitä Jesuta noriye päke u gänañ wäyäkñeñtän kuñatkumän. ⁴⁵ Wäyäkñewän wawäpäñ äneñi äyänutpen Jerusalem kuñkumän. ⁴⁶ Jerusalem kuñkañ wäyäkñeñtän kuñarirän kepma yäräkubä täreñirän kudupi eni gänañ äronpäñ kañkumän. Jesu Baga man yäwoñärewni äma u bämopi-ken itkañ man yänirä nadänit, yäwet yabäk täñit täñ itkukonik. ⁴⁷ Täñpäñ äma ekäni ekäni kudupi eni gänañ itkuño u Jesutä yäwet yabäk täñkuko u ba kowata man yäwetkuko u kañpäñ nadäkañ kikñutpäñ nadäwätäk täñkuñ. ⁴⁸ Täñpäkañ Jesu ude täñ irirän miñi nanitä kañ-ahänpäñ udegän kikñutkumän. Täñpäñ miñitä iwetkuk; Nanakna, imata nämo niwatpäñ bäräpi nimitan? Nankakät nek gäka nadäwätäk tañi täñpäñ wäyäkñek piä täñ yäpmän äbäkamak ño yäk.

⁴⁹ * Yänirän kowata ñode iwetkuk; Näka imata wäyäkñekamän? Näk Nana täño piä täkta yäwani yän nämo nadäkamän? ⁵⁰ Ude yäwerirän miñi nani Jesutä man yäwetkuko u mebäri nämo nadäwän täreñkuñ.

⁵¹ * Eruk, ude täñpäñ Jesu akumañ miñi nani-kät penta Nasaret kuñkuñ. Päñku Nasaret komeken itkañ miñi nani täño man kudup buramik täñkuk. Upänkañ imaka Jesutä Jerusalem itkañ yänkuko ba täñkuko unita miñitä nadänpäñ iyap tañpäñ yäpmän kuñatkuk. ⁵² * Täñpäkañ Jesu nadäk-nadäki

* **2:37:** 1Ti 5:5 * **2:38:** Ais 52:9 * **2:39:** Mat 2:23 * **2:40:** Luk 1:80, 2:52 * **2:41:** Kis 12:24-27; Kis 23:14-17; Lo 16:1-8 * **2:43:** Kis 12:18 * **2:49:** Jon 2:16 * **2:51:** Luk 2:19 * **2:52:** 1Sml 2:26; Snd 3:4; Luk 1:80

bok gupi bok taŋi tägaŋkuk. Tägaŋirän Anutu ba ämawebe imaka, kaŋirä äma tägagämän täŋkuk.

3

Jontä Jesu täŋo kädet täwitkuk

Mat 3:1-12; Mak 1:1-8; Jon 1:19-28

¹ Täŋpäŋ kadäni uken Rom nanik täŋo intäjukun äma wäpi Taiberius-Sisa u Rom ba kome ätu täŋo ämawebe yabäŋ yäwat piä täŋ yäpmäŋ kuŋirän obaŋ 15 ude täreŋkuk. Kadäni ukengän Sisa täŋo piä ämaniye Isrel kome täŋo kome täpuri täpuri ŋode yabäŋ yäwat täŋkuŋ; Pontius-Pailattä Judia kome kaŋiwat täŋkuk. Herottä Galili kome kaŋiwat täŋkuk. Herot täŋo monäni Filiptä Ituria kenta Trakonitis kome yabäŋ yäwat täŋkuk. Lisinias täwä Abilene kome kaŋiwat täŋkuk. ² * Täŋpäŋ Anas kenta Kaifastä bämop äma intäjukun täŋpani ude irirän kadäni uken Jon, Sekaraia täŋo nanaki u kome jopi-ken it täŋkukonik. Uken ittäŋ kuŋirän Anututä jukuman iwetkuk. ³ * Iweränkaŋ Jontä kome Jodan ume gägäni gägäni ittäŋ kuŋkuŋ-ken u kuŋatkaŋ manbiŋam ŋode yäŋahäŋpäŋ yäwettäŋ kuŋkuk; Irit kuŋat-kuŋatjin wakiwaki unita mäde ut yämiŋirä näk ume ärut tamiŋira Anututä wakijin peŋ tamayäŋ yäk.

⁴ Jontä ude täŋirän man kudän ŋode, profet Aisaiatä bian kudän täŋkuko u bureni ahäŋkuk;

Äma kubätä kome jopi-ken päŋku itkaŋ gera ŋode api yäŋ irek;

Ekänitä äbäktä kädet täwirut! Irit kuŋat-kuŋatjin kaŋ täŋ-siwon tawut!

⁵ Kome äpmonŋpani ba pom täpuri ba taŋi äneŋpäŋ yäpä tägakot.

Kädet gwäjin ärowani ba kädet goreri u ket ut yäpmäŋ kukot!

⁶ Ude täŋirä Anututä waki keri-ken nanik yämagut-yämagut piä täk täyak uwä ämawebe kudup api kaŋpäŋ nadäneŋ. *Ais 40:3-5*

⁷ * Täŋpäkaŋ ämawebe mäyaptä ume ärut nimän yäŋkaŋ Jonken äbuŋ. Äbäŋirä Jontä ŋode yäwetkuk; Wa! In gämoktä äbotken nanik yäk. In bänepjin nämo sukurenkaŋ äbäkaŋ? In Anututä intäŋo momita kokwawak nadäŋkaŋ tadäpayäŋ täko unita irepmitnayäŋ äbäkaŋ ba? ⁸ * Inä bänepjin bureni-inik sukurenpäŋ äma bänepi sukurewani täŋo kudän kaŋ pewä ahäwut! Nin bänepnin täga, oranin pähap Abrahamtä äbotken nanik unita Anututa biŋam itkamäŋ yäŋ bäräneŋ nämo nadäneŋ. Nämo, Anututä Abraham täŋo äboriye ätu ahäwut yäŋ nadäŋpäŋä mobä jopi ŋopäŋ täga täŋpewän ahäneŋ! ⁹ * Upäŋkaŋ man ŋode nadäwut; Äma kubä päya mujipi pogopigän wädäwani madäktä pinigon ket uritak. Unitä päya, mujipi pogopigän wädäk täkaŋ u kudup madäŋpäŋ ureŋ täŋpän kädäpta biŋam api kuneŋ yäk.

¹⁰ Jontä ude yäwerän nadäŋpäŋä ämawebe itkuŋo unitä kowata ŋode iwet yabäŋkuŋ; Ude yäyan unita jide täne? ¹¹ Ude iwet yabäwä Jontä äneŋi ŋode yäwetkuk; Äma kubätä tek yarä nitek it imänä yäpmäŋ danipäŋ kubäwä äma teki nämotä imek. Ketem imaka udegän täŋpek yäk.

¹² * Täŋpäŋ takis moneŋ yäpani äma ätutä Jontä ume ärut nimän yäŋkaŋ äbäŋpäŋ Jon iwetkuŋ; Yäwonärewani äma, nin jide täne? ¹³ Yäwäwä yäwetkuk; Ämawebe-ken takis moneŋ pekta yäwani ude u irepmitpäŋ nämo yäpneŋ yäk.

¹⁴ Ude yäwerirän komi äma ätutä udegän iwet yabäŋkuŋ; E ninä jide? Yäwäwä yäwetkuk; Ämawebe täŋyäkŋatpena moneŋ ätukät nimut yäŋkaŋ nämo täneŋ yäk. Ba ämawebe jopman yäŋ-yäkŋatpäŋ manken nämo yepmaneŋ. Ba piä täk täkaŋ

* **3:2:** Luk 1:80 * **3:3:** Apos 13:24, 19:4 * **3:7:** Mat 12:34, 23:33 * **3:8:** Jon 8:33,39 * **3:9:** Mat 7:19 * **3:12:** Luk 7:29

unitäño gwäki täpuri tamik täkañ unita nadäwätäk nämo täneñ. Bänep tägagän nadäk täneñ.

¹⁵ Jontä man ude yänjirän ämawebetä kikñutpäñ bänepi kädäp jiwäpäñ nadäwätäk täñpäñ ñode yänkuñ; Bureni! Man yänjirän nadäñitna inide kubä täkañ yäk. Ñowä Anutu täño iwoyäwani Kristo käwep? ^{16*} Ude yänjirä nadäñpäñ Jontä ñode yäwetkuk; Ude nämo! Äma kubä wäpi biñam ikek mäden näwatak. Unitäño kehärominitä näkño kehäromina irepmitak. Näk äpani-inik. U dubiniken näk täga itnañi nämo. Näk ume-inikpäñ ärut tamitat. Upänkañ äma mäden äbätäk unitäwä Anutu täño Munapik ba kädäp mebetpäñ bok api ärut tamek yäk.

¹⁷ Äma ekäni uwä ämawebe yäpmäñ danik piä täkta api äbek. Yäpmäñ danik piä u man wärani ñode bumik api täñpek; Wit mujipi-kät gupi kubä-kengän itkañ u yäpmäñ danipäñ mujipi bureni inita eñi kubäken penkañä gupi kädäp kumäk-kumäki nämoken api ureñ täñpän äpmoneñ. ¹⁸ Ude yänpäñ ämawebetä bänepi sukurekta jukuman yäwerit Manbiñam Täga u yäwet täñkuk.

^{19*} Jontä ämawebe jopita man ude yäwetkañ intäjukun äma Herot imaka, kañ-yänkuk. Imata, Herot uwä monäni täño webeni wäpi Herodias u yomägatpäñ webenita yäpuko unita. Ba imaka wakiwaki mäyap täk täñkuko unita yänpäñ kañ-yänkuk. ²⁰ Jontä Herot kañ-yänkuko unita Herottä bänepi wawäpäñ imaka wakiinik kubä ñode täñkuk; Jon u yäpmäñpäñ komi eñiken teñkuk.

Jontä Jesu ume ärut imiñkuk

Mat 3:13-17; Mak 1:9-11

^{21-22*} Jontä ämawebe ume ärut yämiñ irirän Jesu imaka, äbänä Jontä Jesu udegän ärut imiñkuk. Täñjirän Jesutä Nani-ken yänjirän irirän kunum añeñirän Anutu täño Munapiktä känaräm ude päpä Jesu gwäki terak mañitkuk. Täñjirän Anutu kunum gänañ naniktä gera ñode yänkuk; Gäk näkñaken bänepna gämäni-inik yäk. Gäk gabänkañ gäripi pähap nadäk täyat. Man ude yänkuk.

Jesu täño oraniye wäpi tawan

Mat 1:1-17

^{23*} Täñpäñ Jesutä obañ 30 ude bumik täñkañä yänpäñ-yäwoñärek piäni yäput penpäñ täñkuk. Täñjirän ämawebetä Jesu uwä Josep täño nanaki yän nadäk täñkuñonik. Täñpäkañ Josep uwä Heli täño nanaki.

²⁴ Heli uwä Matat-2 täño nanaki.

Matat-2 uwä Livai-2 täño nanaki.

Livai-2 uwä Melki-2 täño nanaki.

Melki-2 uwä Janai täño nanaki.

Janai uwä Josep-2 täño nanaki.

²⁵ Josep-2 uwä Matatias-2 täño nanaki.

Matatias-2 uwä Amos täño nanaki.

Amos uwä Nahum täño nanaki.

Nahum uwä Esli täño nanaki.

Esli uwä Nagai täño nanaki.

²⁶ Nagai uwä Mat täño nanaki.

Mat uwä Matatias-1 täño nanaki.

Matatias-1 uwä Semen täño nanaki.

Semen uwä Josek täño nanaki.

Josek uwä Joda täño nanaki.

^{27*} Joda uwä Joanan täño nanaki.

* **3:16:** Apos 13:25 * **3:19:** Mat 14:3-4; Mak 6:17-18 * **3:21-22:** Jon 1:32; Mat 17:5; Luk 9:35

* **3:23:** Luk 4:22; Jon 6:42 * **3:27:** 1Sto 3:17,19; Esr 3:2

Joanan uwä Resa täño nanaki.
 Resa uwä Serubabel täño nanaki.
 Serubabel uwä Serati täño nanaki.
 Serati uwä Neri täño nanaki.
²⁸ Neri uwä Melki-1 täño nanaki.
 Melki-1 uwä Adi täño nanaki.
 Adi uwä Kosam täño nanaki.
 Kosam uwä Elmadam täño nanaki.
 Elmadam uwä Era täño nanaki.
²⁹ Era uwä Josua täño nanaki.
 Josua uwä Eliesa täño nanaki.
 Eliesa uwä Jorim täño nanaki.
 Jorim uwä Matat-1 täño nanaki.
 Matat-1 uwä Livai-1 täño nanaki.
³⁰ Livai-1 uwä Simeon täño nanaki.
 Simeon uwä Juda täño nanaki.
 Juda uwä Josep-1 täño nanaki.
 Josep-1 uwä Jonam täño nanaki.
 Jonam uwä Eliakim täño nanaki.
³¹ * Eliakim uwä Melea täño nanaki.
 Melea uwä Mena täño nanaki.
 Mena uwä Matata täño nanaki.
 Matata uwä Natan täño nanaki.
 Natan uwä Devit täño nanaki.
³² * Devit uwä Jesi täño nanaki.
 Jesi uwä Obet täño nanaki.
 Obet uwä Boas täño nanaki.
 Boas uwä Salmon täño nanaki.
 Salmon uwä Nason täño nanaki.
³³ * Nason uwä Aminadap täño nanaki.
 Aminadap uwä Atmin täño nanaki.
 Atmin uwä Ani täño nanaki.
 Ani uwä Esron täño nanaki.
 Esron uwä Peres täño nanaki.
 Peres uwä Juda täño nanaki.
³⁴ Juda uwä Jekop täño nanaki.
 Jekop uwä Aisak täño nanaki.
 Aisak uwä Abraham täño nanaki.
 Abraham uwä Tera täño nanaki.
 Tera uwä Naho täño nanaki.
³⁵ Naho uwä Seruk täño nanaki.
 Seruk uwä Reu täño nanaki.
 Reu uwä Pelek täño nanaki.
 Pelek uwä Ebe täño nanaki.
 Ebe uwä Serari täño nanaki.
³⁶ * Serari uwä Kainan täño nanaki.
 Kainan uwä Apaksat täño nanaki.
 Apaksat uwä Sem täño nanaki.
 Sem uwä Noa täño nanaki.

* **3:31:** 2Sml 5:14 * **3:32:** 1Sml 16:1-13; Rut 4:17-22 * **3:33:** Stt 29:35 * **3:36:** Stt 11:10-26

Noa uwä Lamek täño nanaki.
³⁷ Lamek uwä Metusela täño nanaki.
 Metusela uwä Enok täño nanaki.
 Enok uwä Jaret täño nanaki.
 Jaret uwä Mahalel täño nanaki.
 Mahalel uwä Kenan täño nanaki.
³⁸ * Kenan uwä Enos täño nanaki.
 Enos uwä Set täño nanaki.
 Set uwä Adam täño nanaki.
 Adam uwä Anutu täño nanaki.

4

Satantä Jesu yäñ-ikñatkuk *Mak 1:12-13; Mat 4:1-11*

¹ Jesu, Kudupi Munapiktä bänepi-ken tokñeñ parirän Jordan umeken naniktä äyänutpeñ abuk. Äbänirän Munapik unitä yänikñat yäpmän päñku kome jopiken teñkuk. ² Uken tewänkañ Satantä täñyabäk täñ yäpmän kuñirän kepma 40 tärenkuk. Kadäni u bämopi-ken Jesu ketem kubä nämo nañkuko unita kepma 40 ude irän tärenirän nakta bumta inkuñ. ³ Täñirän Satantä iwetkuk; Gäk Anutu täño nanaki bureni-inik täñpawä mobä itak ño iweri ketem äworewänkañ nañ!
⁴ * Yäwänä iwetkuk; Ude nämo täñpayän yäk. Anutu täño man kudän terak man ñode pätak; Äma kubätä ketem-tagän täga nämo irek.

⁵ Jesutä ude iweränä Satantä pom karoni kubä terak yänikñat päro komeni komeni kudup pit kubägän täñpewän Jesu inamiken ahänirä yabänkuk. ⁶ * Täñkañ iwetkuk; Imaka imaka kehäromi ba tuñum tägatäga niked yabätan u näkñata biñam yänpän namani unita netä kubäta imayän nadänpän täga imet yäk. ⁷ Unita gäkä näkño wäpna yäpmän akuñpän naniñ oreriwä imaka päke ño kudup gäkñata biñam täga ganiñ kirewet. ⁸ * Ude iweränkañ Jesutä iwetkuk; Anutu täño man kudän terak man kubä ñode pätak yäk. Ekäni Anutujin u kubägän iniñ oretneñ. Unitagän watä piä täñ imineñ. Man ude pätak.

⁹⁻¹¹ Ude iweränkañ Satantä äneñi yänikñat yäpmän Jerusalem kuñpän kudupi eni medäp terak päro punin-inik unu teñkañ iwetkuk; Anutu täño man ñode kudän täwani;

Anututä añeroniye watä it gamikta yepmañkuko unitä api oranpän gepmaneñ. Täñpäkañ kuroñka ba gukutka nämo api pimiñ tädoren yäk. *Sam 91:11,12* Man ude pätak unita gäk Anutu täño nanaki-inik bureni täñpawä man u nadänpän punin ñonitä komeñ umu tubäpe! ¹² * Ude iweränä Jesutä yänkuk; Näk ude nämo täñpayän yäk. Anutu täño manbiñam terak man kubä ñode pätak; Ekäni Anutuka mebärika kwawak pewi ahäwut yän jop nämo peñ iweren. ¹³ * Täñpäkañ Satantä Jesu kädet mebäri mebäri terak täñ-ikñatpän teñpeñ kuñkuk. Kuñkañ äneñi täñikñatta kadäni täga kubäta itsämbuk.

Jesu Galili komeken piä yäput peñkuk *Mat 4:1-11; Mak 1:12-13*

¹⁴ Eruk Satan Jesu kakätänpeñ kuñirän Munapiktä kehäromi iminirän Galili komeken kuñkuk. Täñpäkañ imaka täk täñkuko u biñami Galili kome kuñat moreñkuk. ¹⁵ Täñkañ Jesu uwä Juda täño käbeyä eni gänañ äronkañ ämawebe yäwetpän yäwonärek täñkuk. Täñirän nadänkañ wäpi biñam yänpän iniñoret täñkuñ.

* **3:38:** Stt 4:25–5:32 * **4:4:** Lo 8:3 * **4:6:** Mat 28:18 * **4:8:** Lo 6:13-14 * **4:12:** Lo 6:16;
 1Ko 10:9 * **4:13:** Hib 2:18, 4:15

¹⁶ Eruk, kepma kubäta Jesu iniken komeni wäpi Nasaret u kuŋkuk. Kuŋpäŋ Sabat kadäni-ken täk täŋkuko udegän Juda täŋo käbeyä eŋi gänaŋ äronkuk. Äro ittängän manbiŋam kudän täwani daniwa yänkaŋ akuŋkuk. ¹⁷ Akwänä manbiŋam profet Aisaiatä kudän täwani upäŋ imäkaŋ piräreytäŋ kuŋtängän man kudän täwani kubä ŋode kaŋpäŋ daniŋkuk;

¹⁸ Näk Manbiŋam Täga äma jopi jäwäri yänhäŋpäŋ yäwetta Anututä ini naniŋ kireŋkuk.

Unita Ekäni täŋo Munapik näkkät itkamäk.

Äma mominitä topmäŋpäŋ yepmäŋirani u pit yämikta naniŋ kireŋkuk.

Ba dapuri tumbani dapuri yäpä tägakta naniŋ kireŋpewän äbut.

Äma komi piäken irani u yäniŋ kireŋpewa kukta naniŋ kireŋpewän äbut.

¹⁹ Ba Ekänitä ämawebeta bänep iron api täŋ yämek u kadäni yänhäkta naniŋ kireŋkuk. *Ais 61:1,2*

²⁰ Jesutä man ude daniŋ paotpäŋ buk ŋokeno äneŋi kedon täŋpäŋ yämiŋkaŋ maŋitkuk. Ude täŋirän ämawebe käbeyä eŋi gänaŋ päke itkuŋo u Jesu-gänpäŋ kaŋ-yäputkuŋ. ²¹ Kaŋ-yäput irirä yäwetkuk; In nadäkaŋ? Manbiŋam daniŋira nadäkaŋ ŋo apiŋo iŋamjin-ken bureni ahätak ŋo!

Nasaret ämawebetä Jesu mäde ut imiŋkuŋ

Mat 13:53; Mak 6:1-6; Luk 4:15-30

²² * Jesutä man ude yäwerirän ämawebe päke itkuŋo unitä man säkgämän yänkuko u nadänpäŋ jäkjäk yamänpäŋ oraŋ imiŋkuŋ. Ude täŋkuŋo upänkaŋ man ŋode yänkuŋ; Yäke! Man yäkyäki ba täktäki täga upänkaŋ ŋowä Josep täŋo nanaki!

²³ * Ude yänirä Jesutä nadänpäŋ kowata ŋode yäwetkuk; Ude yäkaŋ upänkaŋ intäŋo mebäri nadätat. Inä sära man ŋode api näwetneŋ; Gäk yäpätägak äma unita gäkŋa-tägän gupka täga yäpi täganeŋ. Kudän mebäri mebäri Kapeneam komeken täŋiri biŋamka nadänkumäŋo ude komeka kujat-ken ŋo udegän täŋiri kaŋ gabäna! Ude api näwetneŋ yäk. ²⁴ * Ude yänpäŋ yänkuk; Näk bureni täwetat. Ini komeken naniktä Anutu täŋo biŋam yänhäwani äma täŋo manita bitnäc täkaŋ. ²⁵ * Unita ŋode bureni nadäwä tumbut; Anutu täŋo manbiŋam yänhäwani profet Elaijatä bian itkuko uken webe kajat mäyap Isrel komeken it täkaŋonik. Kadäni uken obaŋ yaräkubä komepak 6 udetä iwän kubä nämo täŋirän kome uken naniktä nakta jop-inik itkuŋ. ²⁶ * Ude itkuŋo upänkaŋ Anututä Elaija Isrel webe kajat täŋkentäc tä nämo peŋ iwet-pewän kuŋkuk. Nämo, guŋ kome wäpi Sidon unitäŋo yotpärare kubä wäpi Sarefat uken peŋ iwet-pewän päŋku webe kajat guŋ äbot uken nanik kubä täŋkentän imiŋkuk. ²⁷ * Täŋpäŋ udegän, Profet Elaijatä itkuko uken ämawebe gisik paräm ikek mäyap Isrel komeken itkuŋ. Upänkaŋä Anutu täŋo piä äma unitä Isrel komeken nanik kubä nämo yäpän tägaŋkuŋ. Nämo, u guŋ kome wäpi Siria uken nanik kubä wäpi Neman ugänpäŋ yäpän tägaŋkuŋ.

²⁸ Jesutä man ude yänirän äma käbeyä eŋi gänaŋ itkuŋo unitä nadänpäŋ bänepi waŋkuŋ. ²⁹ Bänepi wawäpäŋ Jesu iŋit yäpmäŋ äpämäŋ päŋku yotpärare gägäni-ken teŋkuŋ. Yotpärare u geŋi pom terak itkuko unita geŋi-ken tena äpmonpäŋ yänkaŋ täŋkuŋ. ³⁰ Ude täŋirä Jesu uwä tänyäkŋatpeŋ ämawebe bämopi-ken yärepmitpeŋ kuŋkuk.

Mäjotä äma kubä magätkuk

Mak 1:21-28

* **4:22:** Luk 3:23; Jon 6:42 * **4:23:** Mat 4:13; Jon 2:12 * **4:24:** Jon 4:44 * **4:25:** 1Kin 17:1,7; 1Kin 18:1 * **4:26:** 1Kin 17:8-16 * **4:27:** 2Kin 5:1-14

³¹ * Ude täņpeņ kumaņ Galili kome täņo yotpärare kubä wäpi Kapeneam u kuņkuk. Eruk, Sabat kadäni-ken ämawebe yäwetpän yäwoņäreķ täņirän kaņpän nadäņpän yänkuņ; ³² * Yäke! Äma ņowä man mähemitä ini yäyak yäk. ³³ * Täņpäkaņ käbeyä eņi uken äma Satan täņo mäjo kubätä magärani kubä itkaņ gera pähap terak ņode yänkuķ; ³⁴ * Wa! Jesu Nasaret nanik, gäk jide täņ nimayän äbätan? Nidäpayän äbätan ba? Gäka nadäkamaņ, gäk Anutu täņo Kudupi äma u yäk.

³⁵ Yänirän Jesutä ņode kaņ-yänkuķ; Bitnä! Äma ņo kakätänpeņ ku! yän iwetkuk. Ude iwerirän uterakgän ämawebe iņamiken äma u mäjo wakitä pudät maņpän kome terak kuņkuko upänkaņ gupi-ken jibi kubä nämo imiņpän kakätänpeņ kuņkuk.

³⁶ Ude täņpän kaņkaņ ämawebe päke u kikuņutpän man näwetgäwet ņode täņkuņ; Wära! Äma ņo jidewanitä man yänirän mäjo mani buramiņpän metänpeņ kukaņ? Mani kehäromi nikeķ yän yänkuņ. ³⁷ Täņpäkaņ Jesu täņo biņamitä kome u kuņat moreņkuk.

Jesutä ämawebe mäyap yäpän tägaņkuņ

Mat 8:14-17; Mak 1:29-34

³⁸ Täņpän Jesu käbeyä eņi u peņpeņ kumaņ Saimontä eņiken kuņkuk. Kuņkuko Saimon webeni täņo miņi gup kädäp kädäp käyäm täņkaņ parirän täņkentän imikta iwetkuņ. ³⁹ Iwerä pänku webe u dubini-ken itpän käyäm u kaņ-yänkuķ. Kaņ-yänirän gup kädäp kädäp nadänkuķo u paoränkaņ akuņpän ketem gwet yämiņkuk.

⁴⁰ Eruk, kome bipmäņirän kome uken nanik noriye käyäm ikeķ yän-yäkņat yäpmän Jesu-kengän äbuņ. Käyäm mebäri mebäri täņirä Jesutä kerä gupi terak peņtäņ kuņirän tägaņ moreņkuņ. ⁴¹ * Täņpän äma mäjotä magärani mäyap imaka, yäpän tägaņkuņ. Täņirän mäjo uwä ämawebe yabä-kätänkaņ Jesu gera terak ņode iwet täņkuņ; Gäka nadäkamaņ. Gäk Anutu täņo Nanaki-inik yäk. Yäwäwä Jesutä yabän yänpän Mejin täņpiiwut! yän yäwet täņkuk. Imata, Äma ņo Kristo ubayän yän nadänkuņo unita ude yäwetkuk.

⁴² Eruk patkuko yänēirän kome u peņpeņ inigän irayän nadänpän kome äma nämo irani-ken kuņkuk. Kuņirän ämawebe u nanik Jesuta wäyäkņeņtäņ kuņtäņgän kaņ-ahänpänä kome kubäken kukta iniņ bitnäņkuņ. ⁴³ * Ude täņirä Jesutä yäwetkuk; Ude nämo! Nana täņo Manbiņam Täga u kome ņonitagän nämo. Kome ätuta bok yäk. Anututä intäjukun itkaņ yabän yäwat piä täk täyak unitäņo manbiņam api yäwet täņpet. Mebäri unitagän naniņ kireņkuk.

⁴⁴ * Jesutä ude yänpän kome u peņpeņ Judia komeken nanik täņo käbeyä eņi gänaņ Nani täņo manbiņam yänahäņtäņ kuņatkuk.

5

Jesu iwaräntäkiye ätu yämagutkuk

Mat 4:18-22; Mak 1:16-20

¹ * Eruk kepma kubäken Jesu Galili gwägu gägäni-ken irirän ämawebe mäyap Anutu täņo manbiņam nadänayän äbä it gwäjiņkuņ. ² It gwäjiņirä gäpe täpuri yarä gwägu gägäni-ken irirän yabänkuķ. Gäpe u mähegi gäpe terak naniktä äpämaņ gwägu tom yäpani yäk ärutpän yäpätägaņ itkuņ. ³ Yäpätägaņ irirä Jesutä gäpe u yabänpänä kumaņ Saimon täņo gäpe uterak äronkuķ. Äronpän Saimon iwetkuk; Äbi yäk. Gäpe täņpewi kome peņpeņ gwägu terak ätu nanak

* **4:31:** Luk 4:23 * **4:32:** Mat 7:28-29; Jon 7:46 * **4:33:** Mat 8:29; Luk 8:28 * **4:34:** Jon 6:69
 * **4:41:** Mat 8:29; Mak 3:11-12 * **4:43:** Luk 8:1 * **4:44:** Mat 4:23 * **5:1:** Mat 13:1-2; Mak 3:9-10, 4:1

kwän yäk. Ude iweränä Saimontä gäpe tänpewän ätu nanak kuñirän Jesu gäpe terak mañitkañ ämawebe gwägu gägäni-ken itkuño u Anutu täño man yäwetpäñ yäwoñärenjuk.

⁴ Eruk yäwetpäñ yäwoñärek täñ paotpänä Saimon iwetkuk; Gäpe tänpewi gwägu bämopi-ken kwän yäk. Täñkañ yäk, gwägu tom yäpani u gwägu gänañ pewi äpmonpäkañ gwägu tom mäyap yäpayän yäk. ⁵* Ude yäwänä Saimontä ñode iwetkuk; Yäwoñärewani äma, nin bipani käron pipiri pähap tämäñopän gwägu tom kubä nämo yäpmamän. Upänkañ gäkä yäyan unita udegän täga tänpayän yäk. ⁶ Ude yänpäñ Jesutä yänkuko udegän Saimon-kät noriye iwatpäñ täñkuñ. Tänpän gwägu tom mäyap-inik äpmonjirä yäk däkñenañi täñkuñ. ⁷ Yäk däkñenañi täñjirä wädäwä wañtäko noriye gäpe kubä terak itkuño u ketwära tänyärenkuñ. Ketwära tänyärenpewä noriye ätu u äbä täñkentän yämiñkuñ. Tänpäkañ gwägu tom u yäpmänpäñ gäpe yarä u pewä tokñeñirän gäpetä gwägu gänañ äpmodayän täñkumän. ⁸⁻⁹ Ude täñjirän äma unitä gwägu tom päke u yabänpäñ umun nadäwätäk pähap täñkuñ. Nadäwätäk tänpän Saimon-Pita unitä Jesu gämori-ken gukut imäpmok tänpän yänkuk; Ekäni! Gäk nepmañpeñ ku! Näk waki täñpani ñodewani imata gäkkät kuñatde? yäk. ¹⁰* Yänjirän Jems kenta Jon, Saimon-kät piä bok täñpani u imaka, umun nadäwätäk täñkumän. Yarä uwä Sebedi nanakiyat.

Tänjirä Jesutä Saimon iwetkuk; Gäk umun nadäwätäk täñpeno. Gäk kämi uwä, ämawebe gwägu tom yäpmänñtan udegän api yämaguren yäk. ¹¹* Ude iweränkañ gäpe yarä u äneñi tänpewä gwägu gägäni-ken kuñkumän. Tänpäkañ äma gwägu tom yäpani u Jesu iwatna yänpäñ iniken tuñum tuñumi päke u täñ-yäpäre yäwäkañ Jesu iwarän täñkuñ.

Jesutä äma gisik paräm ikek yäpän tägañkuk

Mat 8:1-4; Mak 1:44-45

¹² Kadäni kubä Jesutä yotpärare kubäken päñku itkuk. Yotpärare uken äma kubä gisik paräm ikektä itkuk. Paräm unitä äma u gupi kudup yäpän wañkuñ. Eruk, äma paräm ikek unitä Jesu kañpäñ äbä dubini-ken kome terak yäpän äpmonpäpäñ patkañ butewaki man ñode iwetkuk; Ekäni, täñkentän nam yäk. Gäk täñkentän namayän nadänpäñä näk täga nepmañpi kudupi iret yän nadätat. ¹³ Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Täga täñkentän gamayän yäk. Paräm ño paorut! Ude yänpäñ keru gupi terak peñjirän uteragän paräm paorirä gupi tägawänpäñ säkgämän itkuk. ¹⁴* Ude tänpän Jesutä äma u ñode peñ iwetkuk; Gäk imaka täñ gamitat ñonitänö manbiñam äma nämo yäweren. Nämo, gäk päñku gupka bämop äma iwönäre yäk. Ude tänpän äneñi säkgämän itta Moses täño бага man iwatpäñ gupe käbäñi nitek ijiñiri ämawebetä paräm tägakañ yän api nadäwä täreneñ.

¹⁵ Tänpäkañ imaka tägatäga Jesutä tak täñkuko unitänö manbiñam yänpäñ-nadäk täñjirä komeni komeni kudup weñ parayän täñkuk. Tokñewayän täñjirän ämawebetä nadänpäñ Jesutä man yänjirän nadäkta ba käyäm ikek yäpä tägakta Jesuken äbäk täñkuñ. ¹⁶* Kadäni kadäni ude täñjirä kadäni ätuken Jesutä ämawebe u yabän paot päñku inigän itpäñ nani-ken yänapik man yäk täñkukonik.

Kuroñi kwäyähäneñ täñpani unitänö manbiñam

Mat 9:1-8; Mak 2:1-12

¹⁷ Eruk kepma kubäken Jesutä ämawebe man yäwetpäñ yäwoñärek täñ itkuk. Ude täñ irirän Parisi äma ba Baga man yäwoñärewani äma, Galili

* 5:5: Jon 21:3-8 * 5:10: Mat 13:47 * 5:11: Mat 19:27 * 5:14: Wkp 14:1-32 * 5:16: Mak 1:35

komeken nanikkät Judia kome ba Jerusalem yotpärare-ken naniktä äbänpän ämawebe bämopi-ken penta itkuṅ. Ude irirä Ekäni täṅo kehäromitä Jesu täṅkentän iminirän käyäm ikekken yäpätägak piä täṅkuk. ¹⁸⁻¹⁹ Ude täṅ irirän äma kubä kuroṅi kwäyähäneṅ täṅpani gäraṅ täṅpän yäpmän äbuṅ. Yäpmän äbämaṅ Jesu dubini-ken yäpmän kunayän nadänkuṅo upänkaṅ äma mäyaptä itpipinṅewä täṅpä wawäpän Jesutä itkuk-ken eṅi medäp terak äronṅpän medäp päṅ-kireṅkuṅ. Päṅ-kireṅpän äma kuroṅi kwäyähäneṅ täṅpani u yen terak pewä yäpmän äma bämopi-ken Jesutä itkuk-ken äpmonṅkuk. ²⁰ * Täṅirä Jesutä kwäyähäneṅ täṅpani täṅo noriye unitäṅo nadäkiniki yabänpän-nadänkaṅ äma kwäyähäneṅ täṅpani u ṅode iwetkuk; Notnapak, momika paotkaṅ yäk.

²¹ * Jesutä man ude yänirän Baga man yäwoṅärewni ämakät Parisi ämatä bänepi-ken ṅode nadänkuṅ; Wära! Äma ṅo netä? U Anututa yänärok man yäyak yäk. Momi pekpek piä u Anutu-tägän täk täyak. ²² Ude nadänirä Jesutä nadäk-nadäki-ken yabänpän ṅode yäwetkuk; Nadäk udewani imata nadäkaṅ? ²³ Äma ṅo man jide iwerira bureni kwawak ahänirän känayän? Momika peṅ gamitat yän iweret ba Akumaṅ ku yän iweret? ²⁴ * Eruk, intä Äma Bureni-inik-ken momi peṅ yämik täṅo kehäromi itak yän nadäkta ṅode täṅjira kawut. Ude yänpän äma kuroṅi kwäyähäneṅ täṅpani u iwetkuk; Näk peṅ gäwetat; Akunṅkaṅ patpat bägupka yäpmänkaṅ eṅika-ken kuyi! yäk.

²⁵ Ude iweränkaṅ uterakgän äma unitä ämawebe inamiken akumaṅ teki irinṅ patkuko u yäpmänkaṅ Anutu iniṅ orettän eṅini-ken kuṅkuk. ²⁶ Ude täṅirän kaṅpän ämawebe päke itkuṅo unitä nadäwä inide kubä täṅpöpän Anutu iniṅ orepän yänkuṅ; Apinṅo imaka kudupi käkamän! yän yänkuṅ.

Jesutä Livai inikät kuṅatta imagutkuk

Mat 9:9-13; Mak 2:13-17

²⁷ Jesutä eṅi u gänaṅ naniktä äpämaṅ päṅku takis moneṅ yäpani äma kubä wäpi Livai moneṅ pewani eṅiken irirän kaṅpän ṅode iwetkuk; Äbä näk näwat! ²⁸ Ude iweränä Livaitä Jesu iwaräntäkta imaka tuṅum tuṅumi kudup peṅ moreṅpän Jesu iwatkuk. ²⁹ Täṅpän Jesu iniṅ orerayän yänpän äṅnak-äṅnak pähap täṅtuṅum täṅpän ini eṅi gänaṅ yänikṅat yäpmän äronṅkuk. Yänikṅat yäpmän äronirän takis moneṅ yäpani noriye mäyapkät äma ätukät penta itpän ketem naṅkuṅ. ³⁰ * Ketem naṅ irirä Parisi äma ba Baga man yäwoṅärewni noriye ätutä yabäwä täga nämo täṅpöpän Jesu täṅo iwaräntäkiye ṅode yäwetkuṅ; Ai! Imata in takis moneṅ yäpani ba äma waki täṅpani ämakät penta itpän ketem nak täkaṅ?

³¹ Man ude yänirä Jesutä nadänpän ṅode yäwetkuk; Yäpätägak ämatä äma tägaken piä nämo täk täkaṅ. Käyäm ikek-kengän täk täkaṅ yäk. ³² Äma inita näk äma siwoṅi yän nadäk täkaṅ u yämagutta nämo äput. Ämawebe inita näk momi täṅpani yän nadäk täkaṅ unitä bänepi kaṅ sukurewut yänpän äput yäk.

Nakta jop itta Jesu iwet yabänkuṅ

Mat 9:14-17; Mak 2:18-22

³³ Jesutä man ude yänirän iwetkuṅ; Jon täṅo iwaräntäkiye ba Parisi täṅo iwaräntäkiyetä Anutu nadän iminṅpän kadäni ätuta nakta jop it täkamän yäk. Upänkaṅ gäkṅo gäwaräntäkaye udegän nämo täk täkaṅ. Imata Anutu nämo nadän iminṅpän kadäni kadäni ketem nak-nakgän täk täkaṅ? ³⁴ * Ude yänirä man wärani ṅode yäwetkuk; Äma ätu noripaki wäpi biṅam ikek kubäkät oretoret terak kuṅatkaṅ imata butewaki nadänpän nakta jop itneṅ? Nämo!

* **5:20:** Luk 7:48 * **5:21:** Luk 7:49; Ais 43:25 * **5:24:** Jon 5:8 * **5:30:** Luk 15:1-2 * **5:34:** Jon 3:29

³⁵ Iwantä pübä äma uwä init yäpmänj kuñirä uyaku noriyetä wäyäkñewä wawäpäñ butewaki nadänpäñ nakta jop täga itneñ yäk.

³⁶ Ude yänpäñ man wärani terak ñode yän kwawa tañkuk; Jide? Äma kubätä tek wewani bipa yänkañ tek kodaki wenpäñ tek wewani terak penpäñ bipek? Ude nämo! Ude täñpeko uwä tek kodaki u täñpäñ yäpän wanen yäk. Imata, tek moräk kodaki uwä tek biani udewanigän nämo. ³⁷ Täñkañ udegän, äma kubätä wain täño umeni api täñpanipän kábót tom gupipän täñpani biani kubä gänañ nämo piwek. Nämo, wain umeni api täñpani unitä tokneñ äronpewän kábót biani u wenjirän wain ume ba kábót u bok jop awähutneñ yäk. ³⁸ Wain ume api täñpanipän kábót kodaki kehäromi gänañ piweko uyaku täga. ³⁹ Ba äma kubätä wain ume biani nañkañ kodakita gäripi nämo nadänpäñ yäwek; Biani uwä tägainik yäk.

6

Jesu uwä Sabat täño mähemi

Mat 12:1-8; Mak 2:23-28

¹ * Eruk Sabat kadäni kubäken Jesu iwaräntäkiye-kät wit piä gänañ kuñatkuñ. Kuñattängän iwaräntäkiyetä nakta yewäwä wit mujip yäpmänpäñ gupi pañgupmänj täñpä kwäpäñ nañkuñ. ² * Yäpmänpäñ nañirä Parisi äma ätutä u yabänpäñ-nadäwä siwoñi nämo täñpäkañ yäwetkuñ; Wa! Imata ude täkañ? Orekirit kadäni-ken piä ude täkañ uwä Moses täño бага man irepmitpäñ täkañ yäk.

³ * Ude yäwäwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Bian oranin Devit u noriye-kät nakta yewäpäñ täñkuño unitäño manbiñam nämo daniñpäñ nadäk täkañ? ⁴ * Devit uwä ñode täñkuk; Noriye-kät Anutu täño eni gänañ äronpäñ käräga kudupi yän yäwani yäpmänpäñ nañkañ noriyeta imaka, yämän nañkuñ. Moses täño бага man terakä käräga uwä bämop äma-tägän nänäñi upänkañ nañkuñ yäk. ⁵ Ude yänpäñ ñode yäwetkuk; Äma Bureni-inik uwä Sabat täño mähemi.

Jesutä äma keru waki kubä yäpän tägañkuk

Mat 12:9-14; Mak 3:1-6

⁶ Eruk Sabat kadäni kubätawä käbeyä eni gänañ äronpäñ Jesutä man yäwetpäñ yäwoñärekañ täñ itkuk. Uken äma kubä keru bure kada tängurän täwani unitä itkuk. ⁷ * Täñpäkañ Baga man yäwoñärewani ämakät Parisi äma ätukät Jesutä yäpätägak piä Sabat kadäni ñoken täñpek ba nämo käwep täñpek yänkañ kañiwat itkuñ. Jesutä goret täñpänpäñ manken tekta kädetta wäyäkñeñkuñ. ⁸ * Ude täñ irirä Jesu Parisi äma ba Baga man yäwoñärewani u nadäk-nadäki-ken yabänpäñ-nadänkañ äma keru tängurän täwani u iwetkuk; Gäk akuñkañ ämawebe inamiken ño it yäk. Yäwänä udegän täñkuk. ⁹ Täñpäkañ Jesutä ämawebe päke u ñode yäwet yabänkuk; In jide nadäkañ? Sabat kadäni-ken kädet täga tänañi ba kädet waki tänañi? Äma täñkentän yäminañi ba äma yäpä wanañi? ¹⁰ Ude yänpäñ ämawebe päke u yabän äyänjutpäñ äma keru waki u iwetkuk; Ketka täñ-siwoñta! Ude iweränä udegän täñjirän keru tängurän täwani u tägañkuk.

¹¹ Ude täñjirän kañpäñ Parisi ämakät Baga man yäwoñärewani äma unitä Jesuta kokwawak pähap kubä nadänpäñ ini-tägän näwetgäwet täñpäñ jide ude täñ imine? yän yänkuñ.

Jesutä iwaräntäkiye 12 yämagutkuk

Mat 10:1-4; Mak 3:13-19

* **6:1:** Lo 23:25 * **6:2:** Jon 5:10 * **6:3:** 1Sml 21:1-6 * **6:4:** Wkp 24:5-9 * **6:7:** Luk 14:1
* **6:8:** Luk 5:22, 9:47

¹² Kadäni kubäken Jesu Nani Anutu-ken yänapik man yäwayäñ pom kubä terak äronkuk. Äronpäñ bipani käron päke u man yäñpäñ-nadäk täñjirän kome yäñekuk. ¹³ * Yäñejirän äma iwaräntäk täñkuño u yäñpäbä yepmankañ inikät kuñatta 12 udegänpäñ yäpmäñ daniñpäñ yepmankuk. Täñkañ wäpi Aposoro yäñ yäwetkuk. Aposoro u mebäri piä man yäwetpäñ yepmanpä kwani. ¹⁴⁻¹⁶ Äma u yäpmäñ daniñkuko kubä wäpi Saimon yäñ iwerani upänkañ Jesutä wäpi Pita yäñ iwetkuk. Ätuwä wäpi ñode;

Kubä Andru, Saimon täño noripaki.

Iniyat yarä Jems kenta Jon.

Kubä Filip. Kubäwä Batorom.

Kubä Matiyu. Kubä Tomas.

Kubä Alfias täño nanaki wäpi Jems.

Kubä Saimon. Saimon uwä Rom gapman, Juda äbot yabäñ yäwatukuko unita kokwawak nadänpäñ kuñarani.

Kubä Jems täño nanaki Judas.

Kubä Judas, Kariot komeken nanik, Jesu iwan keru terak peñkuko u.

Irit ba paot-paotta man

Mat 5:1-12

¹⁷⁻¹⁸ Ude täñpäñ Jesu-kät iwaräntäkiye 12 yäpmäñ daniñkuko ukät pom terak nanik äpäñpäñ kome awanjen ämawebe äbot Jesuta nadäñ imanitä itkuñken uken ahäñpäñ penta itkuñ. Äbot u Jesutä man yäñjirän nadänayäñ, ba yäpätagak piä täñ nimän yäñpäñ Judia komeken nanik, Jerusalem yotpärareken nanik, ba Tire kenta Sidon gwägu pomi terak naniktä ukengän äbuñ. Äbäñjirä Jesutä äma mäjo wakitä magärani yäwat kireñ yämiñpäñ yäpätagak piä täñ yämiñkuk. ¹⁹ Jesu täño kehäromitä ämawebe käyäm ikek ba mäjotä magärani u kumän yäpän tägañ yämiñkuko unita ämawebe päke unitä Jesu täño kehäromi ninken äbän yäñ nadänkañ Jesu gupi inñitnayäñ täñkuñ. ²⁰ Ude täñ irirä Jesutä iwaräntäkiye yabänpäñ ñode yäwetkuk;

In ätu jopi jäwäri it täkañ uwä säkgämän itkañ.

Anututä ini tabäñ täwat täyak.

²¹ * Täñpäkañ in apiño ketem burenita tek täkañ uwä säkgämän itkañ.

Kämiwä Anututä ini tepmäñ towiwän api nañ tokñeneñ.

Ba in apiño konäm butewaki terak it täkañ uwä säkgämän itkañ.

Kämiwä nadäñ bäräpjin kudup paoräkañ bänepjin pidäm tawäpäñ mägayäk api täneñ.

²² * Äma Bureni-inikta yäñpäñ ämatä inta kokwawak tañi pähap nadänpäñ api täwat kireneñ. Ba taniñ täwetpäñ äma waki yäñ api täwetneñ. Ude täñ tamäwä säkgämän itkamäñ yäñ kañ nadäwut.

²³ Ude täñ taminayäñ täkañ-ken uken bänep täga nadänpäñ oretoret pähap kañ täñput. Imata, gwäki kunum gänañ it tamitak u tañi pähap. In nadäkañ? Bian äbekjiye orajiyetä profet biani biani unita udegän täñ yämik täñkuñonik yäk.

²⁴ * Täñpäkañ, in äma moneñ tuñum ikek uwä umuntäkot!

Irit säkgämän uku itkañ ubayäñ.

²⁵ Ba in apiño nañ tokñek tak täkañ uwä umuntäkot!

Kämiwä nakta api teneñ.

Ba in apiño bänep täga terak it täkañ in umuntäkot!

Kämiwä konäm butewaki terak api itneñ.

* **6:13:** Jon 6:70 * **6:21:** Rev 7:16-17; Sam 126:5-6; Ais 61:3 * **6:22:** Jon 15:19, 16:2 * **6:24:** Jem 5:1

²⁶ Ba in ämawebetä intäño wäpjin biñam yäpman akunpän äma täga yän täwet täkan uwä umuntäkot! Bian äbekiye oraniyetä profet jop manman yäwanita udegän täj yämik täjkuñonik yäk.

Iwankayeta not täj yämen

Mat 5:38-48, 7:1-5

²⁷ Jesutä man ude yäwetpän äneji kubä ñode yänkuk. Man täwera nadän itkan ño, in ñode täwera nadäwut; Äma iwan täj tamik täkan unita bänep iron täj yäminej. Täjpän äma inta kokwawak nadän tamik täkan unita not täj yäminej. ²⁸ Ba äma man wakiwaki täwet täkan unita kowata man säkgämän yäwetneñ. Ba wäpjin yäpawak täkan unita nadänpän täj kentän yämikta Anutuken yänapik täkot yäk. ²⁹ Täj, äma kubätä bumumka kukni guränä kukni bok iniñ kireñiri gurek. Ba äma kubätä gäkño siot punin nanik gomägaränä gänañ nanik bok iniñ kirewen. ³⁰ Ba äma kubätä imaka kubäta yänapiwänä imaka u imen. Ba kubätä imaka kubä gomägareko uwä äneji gamikta gwäk pimipän nämo yänapiwen. ³¹ * Nämo, in ñode nadänpän kuñatneñ; Kudän ätutä täj nimut yän nadäk täkan in udegän täj yäminej.

³² In äma iron täj tamik täkan unitagän iron täj yäminejo unitäño kowata jide yäpneñ? Nämo yäpneñ! Äma wakitä noriye waki täjpanita iron udegän täj yämik täkan yäk. ³³ Ba in äma täga täj tamik täkan unitagän kowata täj yäminejo unitäño kowata jide yäpneñ? Nämo! Äma wakitä noriye waki täjpanita kudän udegän täk täkan. ³⁴ Ba in äma ätuta kowata kan namän yän nadänkan imaka yäminejo unitäño gwäki kowata jide yäpneñ? Nämo inik! Äma wakitä kowata uterakgän yäpmahta noriye waki täjpanita iron täj yämik täkan!

³⁵ * Upänkan inä iwanjiyeta iron täj yäminej. Kowata tamikta nämo nadäneñopän imaka kubäta yänapiwäwä jop yäniñ kireneñ yäk. In ude tänejo uyaku kowata säkgämän api yäpneñ ba Anutu Ärowani Pähap unitäño nanakiye ude api itneñ. U Imata? Anutu u ämatä bänep täga nämo nadän imik täkan upänkan unita iron täj yämik täyak. Ba äma waki täjpanita iron udegän täj yämik täyak yäk. ³⁶ Unita in äma ätuta butewaki nadän yäminej, Nanjintä butewaki nadän yämik täyak udegän.

Kubätä iniken mebärita nadäwek

Mat 7:1-5

³⁷ * Näk äma siwoñi yän nadänpän äma kubä nämo yänpän-kanawat täneñ. Ba äma kubäta gäk kowata yäpmahta biñangän yän nämo iwetneñ. Anututä inta udegän täj tamekta ket nadäneñ yäk. Äma kubätä waki täj tamiñirän kowata waki imikta nämo nadänejo uwä Anututä udegän intäño momijin peñ tamek.

³⁸ * Täjpäkan ämata bänep iron täj yämiñirä Anututä inta udegän bänep iron täj tamek. Upänkan intä täj yäminejo u irepmitpän bumta buñät tamek. In nadäkan? In ämawebeta jide nadänpän kuñatnayän täkan uterakgän Anututä inta api nadän tamek.

³⁹ * Unita yänpän Jesutä iwaräntäkiye man wärani ñode yäwetkuk; Äma dapuri tumbani kubätä noripak dapuri tumbani u kädet täga iwoñärewek? Nämo, yarä u kuñtängän geñi bok ärideñ yäk. ⁴⁰ * Unita in ñode nadäkot; Ironi kubätä yänpän-yäwoñärek ämani irepmitnañi nämo. Ironi u nadäk-nadäk piä täj yäpman kuñtängän nadäwän tärewäkan uyaku yänpän-yäwoñärek äma udegänä äworewek yäk.

* **6:31:** Mat 7:12 * **6:35:** Wkp 25:35-36 * **6:37:** Mat 6:14 * **6:38:** Mak 4:24 * **6:39:** Mat 15:14 * **6:40:** Mat 10:24-25

41-42 Tänpäkan gäk imata päya awäram dapunka-ken itak u nämo kanpän nadänkan notkapak kubä dapuri-ken täpun-täpun täpuri itak u kanpän yokut gama yän iwet täyan? Päya awäram gäkña dapunka-ken itak u imata nämo kanpän nadäk täyan? Gäk yän-yäkñarani äma! Intäjukunä, gäkña dapunka-ken päya äwaram itak u yokutkan uyaku dapunka täga ijinpän kanpän notkapak dapuri-ken täpun-täpun u täga yokut imen! yäk.

Päya täno mebäri

Mat 7:16-20, 12:33-35

43 Jesutä ude yänpän man wärani äneji kubä ñode yäkgän tänkuk; Nin nadäkamän; Päya mebäri täga terak, bureni waki täga nämo wädäneñ. Ba päya mebäri waki terak bureni täga gäripi nitek, täga nämo wädäneñ. 44 Bureni, päya terak mujipi parirä yabänpän-nadänkan päya unitäno mebäri nadäk takamän. Unita kohoräk yen terak wama mujipi nämo käwen. Ba däräk-däräk terak yen mujipi nämo wädäk takän. 45 Eruk äma täno irit kuñat-kuñattä udegän, äma u bänepi-ken jide pätak u kwawak pewä ahäk takän. Nadäk äma bänepi-ken pat täyak u meni-ken kwawak pewä ahäk takän yäk. Äma täga tänpäni u bänepi-ken nadäk tägatäga unitä irit kuñat-kuñariken kädet täga pewä ahäk takän. Täñ, äma waki tänpäni u bänepi-ken nadäk wakiwaki unitä irit kuñat-kuñariken kädet waki pewä ahäk takän yäk.

Eni täktäk täno man

Mat 7:24-27

46 * Jesutä man ude yänpän äneji kubä ñode yäkgän tänkuk; In imata näkño man nämo buraminpän iwatkan wari wari wäpna Ekäni yän yäk takän? 47 Eruk, äma näkken itpäñ näkño man nadänpän buraminpän iwat takän unita man wärani ñode täwera nadäwut; 48 Uwä äma kubä eni kehäromi kubä tänpäko udewani. Äma u eni tänpä yänpän bek käronjigän änejpän yäpurä-sinsik tänpä. Ude tänpän eni täñ morewekopän iwän kadäni tänpä. Tänpän iwän mänit täñi täñirän eni u kehärom tänpän irek. Imata, eni säkgämän-inik tänpäko unita. 49 Tänpäkan äma kubä näkño man nadänpän nämo iwarayän täko uwä äma eni kehäromi nämo tänpäko udewani. Äma u eni tänpä yänpän bek kehäromipän nämo tänpä. Bek jopjop änejpän tänpä. Tänpäkopän iwän mänittä äbänpänä eni u kwinit tänpän kwäkan paotpän paot-inik tänpä yäk.

7

Komi äma kubätä Jesuta nadäkinik tänkuk

Mat 8:5-13

1 Jesutä ämawebe man ude yäwet paotpänä äyänutpen Kapeneam yotpärare-ken kuñkuk. 2-3 Uken komi äma täno intäjukun äma kubä itkuk. Unitäno piä watä äma kubä käyäm täñi tänkuk. Täñirän komi äma unitä piä watä ämanita gäripi täñi nadänkuko unita Jesu ude tak täyak yän biñam nadänpänä Juda täno ekäni ätu yäwet-pewän Jesuken kuñkuñ. Jesutä piä ämani u yäpän tagawut yänpän yäwet-pewän kuñkuñ. 4-5 Yäwet-pewän päñku Jesuken ahänpänä butewaki man terak ñode iwetkuñ; Gäk nadätan? Äma uwä Juda äma ninta nadän nimikinik tänpän käbeyä eni kubä täñ niminkuk yäk. U äma täga unita gäk mani nadän imen yäk.

6-7 Man ude iwerirä Jesu akuman äma äbuño ukät penta kuñkuñ. Kuman päñku eniken keräp täñirä komi äma unitä noriye ätu yäwerän Jesuken kuñpän iwetkuñ; Ekäni, gäk ude iriri notninpaktä man niwerako u gäwetnayän yäk. Näk äma täga uyaku enina-ken äben. Upänkan gäk mangän yänjiri näkño piä

* 6:46: Mal 1:6; Mat 7:21

watä ämana tågawän yäk. ⁸ Ude täga täñ namen yäj nadätat yäk. Imata, näk udegän, intäjukun ämanaye täño gämori-ken itkañ mani buramik täyat. Ba näk gämotna-ken komi ämanaye ätu itkañ. U kubäpäñ, Ku! yäj iwerawä, manna buramiñpäñ kwek yäk. Ba kubä, Äbi! yäj iwerawä, äbek. Ba piä watä ämana kubä, Piä ño tä! yäj iwerawä u täñpek yäk. Eruk, man notninpaktä niwerako u gäwetkamäj uba.

⁹ Jesutä man ude nadänpäñ nadäkinikita nadäwän inipärik kubä täñpöpäñ äyäjutpäñ ämawebe äbot iwarän täñkuño u ñode yäwetkuk; Näk bureni täwetat. Isrel äbot in bämopjin-ken nanik äma nadäkiniki ärowani udewani kubä nämo kañpäñ nadäk täyat!

¹⁰ Jesutä ude yäwänkañ komi äma täño noriye Jesuken äbuño u äneñi äyäjutpen päñku eniken äronpäñ käyäm täñkuko u säkgämän irirän kañkuñ.

Jesutä nanak kubä täñpewän kodak tañkuk

¹¹ Täñpän kepma kubäken Jesu yotpärare kubä wäpi Nen uken kuñkuk. Iwaräntäkiye-kät ämawebe äbot päke ukät penta kuñkuñ. ¹² Eruk, yotpärare-ken keräp tañpäñ kañkuñ, äma kumbani kubä buramiñ yäpmäj äbänirä. Äma kumbuko u webe kajat kubä täño nanaki tepi kubägän-inik. Äpi imaka, bian kumbuk. Täñpäkañ webe kajat u ämawebe äbot yotpärare uken nanikkät penta äbuñ. ¹³ * Äbänirä Jesutä webe kajat u kañpäñ butewaki nadäj imiñpäñ iwetkuk; Konäm butewaki täñpeno! ¹⁴ * Ude iwetpäñ dubini-ken kuñpäñ keritä gärañ ugän inçitkuk. Jesutä ude inçiränä äma kumbani buramiñkuño u kärongän wädäj itkuñ. Kärongän ude wädäj irirä Jesutä kumbani u iwetkuk; Nanakna, aku! yäk. ¹⁵ * Nanakna, Aku yäj iweränä kumbanitä kodak tañpäñ akuñpäñ manman yäjkuñ. Ude yäjirän Jesutä nanak u miñi-kät kuñatdença iniñ kireñkuk.

¹⁶ * Ude täñirän äma itkuño unitä kañpäñ nadäwä inide kubä täñpöpäñ Anutu iniñ oretkuñ. Iniñ oretpäñ ñode yäjkuñ; Bureni! Profet ärowani kubä nin bämopnin-ken ahänçkuko itak! Anutu ini ämawebeniye täñkentäta äbätak ño! yäk.

¹⁷ Täñpäkañ Jesutä täñkuko u biñamiwä Judia kome ba kome gägäni gägäni it yäpmäj kuñkuño uken kuñ moreñkuk.

Jontä Jesu täño mebäri nadäkta man pewän kuñkuñ

Mat 11:2-19

¹⁸ Jon komi eniken irirän iniken iwaräntäkiyetä päbä kudän kudupi Jesutä täk täñkuko unitäño biñam iwetkuñ. ¹⁹ Iwerirä iwaräntäki yarä yäwetkuk; Päñku Ekäni ñode iwet yabäwun; Äbäta biñam yäwani u gäk ño? Ba kubäta itsämne? ²⁰⁻²¹ Ude yäwet-pewän iwaräntäki yarä u Jesuken kuñpäñ kañkumän; Jesu uwä äma käyäm ikek yäpän tägançit, äma mäjo wäratä magäranani mäjo yäwat kireñçit, dapuri tumbani yäpän tägançit täñ irirän. Kañpäñ Jesu iwetkumän; Jon ume ärut yämanitä ñode yänpäñ pen niwet-pewän äbäkamäk yäk. Mesaia, äbäta biñam yäwani u gäk? Ba kubäta itsämne?

²² * Ude iweränä Jesutä Jon täño iwaräntäki yarä u kowata ñode yäwetkuk; Ek äneñi kuñkañ imaka nadänçit kañit takamän ño, unitäño manbiñam päñku Jon kañ iwerun. Äma dapuri tumbani äneñi ijiwä kuk täkañ. Kwäyähäneñ täñpani äneñi tägançen kuñat täkañ. Paräm wakiwaki nitek tägançpäñ gupi dudum tak täkañ yäk. Ba jukuni täñguñ täwani nadäwä tumäk täkañ, ba kumbani kodak tañpäñ akumañ kuk täkañ. Täñpäkañ äma jäwäri-jäwäri Manbiñam Täga

* **7:13:** Luk 8:52 * **7:14:** Luk 8:54 * **7:15:** 1Kin 17:23; 2Kin 4:36 * **7:16:** Luk 1:68, 19:44

* **7:22:** Ais 35:5-6

u yäwera nadäk täkañ yäk. ²³ * Ba äneñi kubä ñode kañ iwerun; Äma näka yäñpäñ nadäkiniki nämo pewä putärek täkañ uwä säkgämän it täkañ yäk.

²⁴ Jon täño iwaräntäki yarä uwä ude yäwerän kuñirän Jesutä ämawebe äbot itkuño u Jon täño täktäki ba kuñat-kuñarita manbiñam ñode yäwetkuk; Jon kome jopi-ken irirän känayäñ nadäñpäñ kuñkuño u äma jidewanipäñ känayäñ kuñkuñ? Pidäm enini bumik, mänittä piäñpewän wareñ-wareñ täk täkañ äma udewanipäñ känayäñ kuñkuñ? ²⁵ Ba ima känayäñ kuñkuñ? Äma tek säkgämän täñpani ba? Ude nämo! Äma udewani ba tuñum nitek uwä äma wäpi nitektä eni gänañ it täkañ. ²⁶ * Unita näwerut! Äma jidewani u känayäñ kuñkuñ? Profet kubäpäñ känayäñ kuñkuñ? Bureni, profet kubä kañkuño upäñ Jon uwä profet inipärik kubä yäk. ²⁷ Täñkañ Anutu täño man ñode kudän täwani uwä Jonta kudän täwani;

Näkño biñam yäñahäwani äma kubä ño.

Intäjukun kädet täwit gamikta api inin kirewet.

Mal 3:1

²⁸ Unita näk ñode täwetat; Jon täño wäpi biñamtä äma it yäpmäñ äbuño unitäño wäpi biñam yärepmit moretak. Upäñkañä ämawebe äpani Anututä intäjukun it yämiñpäñ yabäñ yawat täyak unitäño wäpi biñamtä Jon täño wäpi biñam irepmitak.

²⁹ * Täñpäkañ Jesutä man ude yäñahäñirän nadäñpäñ ämawebe jopi-kät äma wakiwaki takis moneñ yäpani unitä ñode nadäñkuñ; Man säkgämän yäyak yäk. Nin ño ñonitä Anutu täño man kädet siwoñi iwat-iwatta gäripi nadäk täkamäñ yäñ nadäñkuñ. Äma udewaniwä bian Jonken kuñirä ume ärut yämani. ³⁰ * Täñ, Parisi ämakät Baga manta mebäri nadäwani ämatä Jontä ume ärut yämikta bitnäñkuñ. Ude täñkuño uwä Anututä kädet täga iwatta peñ yämiñkuko u mäde ut imiñkuñ.

³¹ Täñpäkañ Jesutä yäñkuk; Ämawebe kome ño terak itkañ ñonita jide yäwet? U imatäken udewani? ³² Uwä ironji täñoret bägup-ken itkañ udewani. Ironjironji uwä gera kowat yäwän ñode täk täkañ; Niwerä oretoret kap teñitna gukut nämo tokät täñkuñ.

Ba niwerä butewaki kap teñitna, konäm nämo kotkuñ yäñ yäk täkañ. Täñpäkañ in uwä udewani, nadäk siwoñi kubägän nämo peñkañ ñode täñkuñ; ³³ Jon ume ärut yämanitä äbäñkañ ketem äma ätutä nak täkañ ude nämo nañkuk ba wain ume imaka nämo nañkuk. Täñirän intä kañpäñ yäñkuñ; U mäjotä kotawani! yäk. ³⁴ * Täñ, Äma Bureni-iniktä äbäñpäñ ketem nañit wain ume nañit täñkuk. Täñirän intä kañpäñ yäñkuñ; Äma ño kawut! Nak ämäñ täñpani! yäk. Uwä äma waki-waki-kät takis moneñ yäpani täño noripaki! yäñ yäñkuñ. ³⁵ Upäñkañ in nämo nadäwä tumbäkañ ude yäk täkañ. Äma äbot yarä unitä Anutu täño nadäk-nadäk siwoñi iwatpäñ täk täkamän. Täñpäkañ nadäk-nadäk u iwatpäñ täktäki siwoñitä Anutu täño nadäk-nadäk kwawak pewän ahäñirän ämawebetä kañpäñ nadäwä bureni täneñ yäk.

Webe kubätä Jesu kuroñi ärutkuk

³⁶ * Täñpäkañ Parisi äma kubä wäpi Saimon unitä Jesu-kät ketem bok nakta imagutkuk. Imagut yäpmäñ päñku tewän ketem nädayäñ mañitkuk. ³⁷ * Mañit irirän kome u nanik webe waki täñpani kubätä Jesu u Parisi äma kubätä eniken ärotak yäñ biñam nadäñkuk. Biñam nadäñpäñ ume kábäñi säkgämän nitek gwäki ärowani u yäpmäñkañ eni Jesutä itkuk-ken u äronkuk. ³⁸ Äronpäñ Jesu kuroñi kända päñku itkañ konäm kot itkuk. Konäm kot irirän konämi pitotä Jesu

* 7:23: Ais 61:1; Luk 4:18 * 7:26: Luk 1:76 * 7:29: Luk 3:12 * 7:30: Mat 21:32 * 7:34: Luk 15:2 * 7:36: Luk 11:37 * 7:37: Mat 26:7; Mak 14:3; Jon 12:3

kuroŋi terak maŋkuŋ. Konāmi pitotā maŋirā gwāki pujiŋpāŋ ārut imiŋpewān kohoyāŋkuk. Ude tāŋpāŋ oraŋ imikta kuroŋi-ken iŋdat-naŋdat-naŋ tāŋpāŋ ume kābāŋi nīkek u ārut imiŋkuk. ³⁹ Ude tāŋ irirān Parisi āma Jesu imagutkuko unitā kaŋpāŋ ŋode nadāŋkuk; Jesu ŋo profet bureni yāwānā webe ŋowā waki tāŋpani yāŋ nadāwān tāretēk yāk.

⁴⁰ Parisitā ude nadāŋirān Jesutā iwetkuk; Saimon yāk. Nāk man kubā gāwera nadā. Yāwānā Saimontā yāŋkuk; Yāwoŋārewani, yāwi nadāwa yāk. ⁴¹ Yāwānā Jesutā iwetkuk; Man wārani kubā gāwera nadā; Moneŋ āma kubātā āma yarāta moneŋ, kowata kāmi kaŋkaŋ kaŋ dāpmāŋ tārewun yāŋpāŋ yāmiŋkuk. Kubāta moneŋ 500 ude imiŋkuk. Tāŋ, kubātawā moneŋ 50 ude imiŋkuk. ⁴² Kowata imik-imik kadāni-ken moneŋta wāyākŋeŋirān momini peŋ yāmiŋkuk. Eruk, ude tāŋirān āma yarā uken nanik netā unitā bānep tāga pāhap nadāŋkuk yāŋ nadātan? ⁴³ Yāwānā Saimontā kowata ŋode iwetkuk; Āma moneŋ taŋi yāpuko unitā yāk. Yāwānā Jesutā ŋode iwetkuk; Gāk tāga yāyan yāk. ⁴⁴ * Ude yāŋpāŋ āyāŋutpāŋ webe u kaŋpāŋ Saimon iwetkuk; Webe ŋo kāyan? Nāk gākā eŋi gānaŋ ābāŋira ume kuroŋna ārutta nāmo piŋ namin yāk. Tānopāŋ webe ŋonitā konāmi pitopāŋ kuroŋna ārutkaŋ gwāki pujiŋpāŋ tāŋkohoyāk. ⁴⁵ Ba oraŋ namikta bumumnaken nāmo nen. Tānopāŋ webe ŋonitā oraŋ namikta pengān āba irat-ken ukentā kuroŋna-ken neŋdat-naŋdat-naŋ tāyak. ⁴⁶ * Tāŋpāŋ gāk gākŋi gwākna-ken nāmo āruranopāŋ webe ŋonitā kuroŋna-ken ume kābāŋi nīkek ŋo piŋ āwatak. ⁴⁷ Unita ŋode gāwetat. Webe ŋo momini taŋi peŋ imani unita nāka gāripi pāhap nadāŋpāŋ bānep iron taŋi ŋo tāŋ namitak. Upāŋkaŋ āma mominita nadāŋirān āpani tāŋpani udewani tāŋo momi peŋ imero uwā nāka gāripi āhan nadāwek yāk.

⁴⁸ * Jesutā ude yāŋpāŋ webe u ŋode iwetkuk; Momika peŋ gamitat. ⁴⁹ Ude yāwānā āma ketem bok naŋ itkuŋo unitā nāwetgāwet ŋode tāŋkuŋ; Wāra! Āma ŋo jidewani unitā āma tāŋo momi menitā yāŋpāŋ ārut tāyak? ⁵⁰ * Ude yāŋirā Jesutā webe u iwetkuk; Nadāŋ namikinik tāyan unitā momi tāŋo kowata-ken nanik gāmagutak yāk. Unita bānep oretoret terak kuŋat tāyi.

8

Jesu tāŋo ābot

¹ * Eruk, patkuŋo yāŋewānkaŋ Jesutā yotpārare taŋi tāpuri kuŋatkaŋ Anututā intājukun itkaŋ yabāŋ yāwat piā tāk tāyak unitāŋo Manbiŋam Tāga yāwetpāŋ yāwoŋārek tāŋtāŋ kuŋatkuk. Ude tāŋirān āmawebe ŋodetā iwarān tāŋkuŋ; Iwarāntākiye 12 ukāt webe ātu. ² * Webe u bian mājotā magārirā Jesutā mājo u yāwat kireŋ yāmani, ba kāyāmi yāpān tāgaŋ yāmani. Webe kwayak ukāt nanik kubā wāpi Maria, Makdala komeken nanik. Jesutā bian webe uterak nanik mājo wāra 7 yāwat kireŋ imiŋkuk. ³ Tāŋ, webe kubāwā wāpi Joana, Kusa tāŋo webeni. (Kusa u Herot tāŋo tāŋkentāk āma kubā.) Kubāwā wāpi Susana. Webe yarākubā ukāt webe ātu bok kuŋatkuŋ. Webe kwayak uwā iniken moneŋpāŋ Jesu-kāt iwarāntākiye tāŋkentāŋ yāmik tāŋkuŋonik.

Mujiŋi pikpik tāŋo man wārani

Mat 13:1-9; Mak 4:1-9

⁴ Tāŋpākaŋ āmawebe uken-uken nanik Jesutā itkuk-kengān ābāŋ moreŋpāŋ irirā yabāŋpāŋ man wārani kubā ŋode yāwetkuk; ⁵ Āma kubātā ketem mujiŋi

* **7:44:** Stt 18:4 * **7:46:** Sam 23:5 * **7:48:** Luk 5:20-21 * **7:50:** Luk 8:48, 17:19; Luk 18:42
* **8:1:** Luk 4:43 * **8:2:** Mat 27:55-56; Mak 15:40-41; Luk 23:49

piwa yänpäj piäni-ken kwek. Kuñpäj mujipi täñ-irähuttäj kwek. Täñ-irähuttäj kuñirän mujipi ätu kädet miñin mäneñ. Kädet miñin mäneño u ämatä kuñ äbäj täñkañ yeñ gatäneñ. Täñpäkañ mujipi ätuwä baraktä näneñ. ⁶ Täñkañ mujipi ätuwä mobä terak mäneñ. Mobä terak mañpäj tädotneño upäjkañ kome umeni nämo unita kubit täneñ. ⁷ Täñ, mujipi ätuwä mup gänañ mäneñ. Mup gänañ mañirä mup waki unitä äronpäj yäwarä kuneñ. ⁸ Täñpäkañ mujipi ätuwä kome tägaken mäneñ. Kome tägaken mäneño u tädotpäj bureni säkgämän mäyap-inik pätnen.

Jesutä man ude yänpäj gera terak ñode yäñkuk; Äma jukuni nikektä näkño man ño ket nadäwut!

Jesu imata man wärani terak yäk täyak?

Mat 13:10-23; Mak 4:10-20

⁹ Täñpäkañ Jesutä man wärani yäñkuko unita iwaräntäkiyetä mebärita iwet yabäñkuñ. ¹⁰ Iwet yabäñirä yäwetkuk; Anututä intäjukun itkañ yabäj yäwat piä täk täyak unitäño manbiñam käbop irani injingän nadäktä yäwani unita ingänpäj täwetat, äma ätukät nadäktä nämo. Unitä man wärani terakgän yäwet täyat yäk. Man wärani terak yäwetpewa;

Dapuritä känäyäj täño upäjkañ täga nämo api kawä tärewek.

Ba jukunitä nadänayäj täño upäjkañ mebäri täga nämo api nadäwä tumbek. *Ais 6:9*

¹¹ * Ude yänpäj yäwetkuk; Mujipi pikpik täño manbiñam täweraro u mebäri ñode; Mujipi uwä Anutu täño man ude. ¹² Täñ, mujipi kädet miñin mäneño u ñode; Äma Anutu täño manbiñam nadänpäj yäpmäj kuñarirä Satantä bänepi-ken nanik yäyomägat täyak u. Satantä ñode nadänpäj täk täyak; Anutu täño man bänepi-ken iyap tañpäj yäpmäj kuñatpäj Anututa biñam täneñ yäñ nadänpäj yäyomägat täyak. ¹³ Täñ, mujipi mobä kujat terak mäneño u ñode; Äma Anutu täño man nadänpäj gäripi nadäneñopäj bänepi-ken jäwäri nämo äpmonpani. Unitä nadäkiniki kadäni keräpi-tagän yäpmäj kuñatpäj täñyabäkken Anututa mäde ut imik täkañ. ¹⁴ Täñ, mujipi ätu mup gänañ mäneño u ñode; Äma Anutu täño man nadäk täkañ upäjkañ kome täño moneñ tuñumta nadäwätäk ba nadäj gärip unitä Anutu täño man utpewä kumäñirän kuñat-kuñariken bureni nämo ahäk täyak. ¹⁵ Täñpäkañ mujipi kome tägaken mäneño u ñode; Äma Anutu täño manbiñam nadänpäj bänepi-ken kehäromi injitpäj mani buramiñpäj yäpmäj kuñarirä irit kuñat-kuñariken bureni ahäk täkañ yäk.

Peñyäjek täño manbiñam

Mak 4:21-25

¹⁶ * Jesutä man wärani äneñi kubä ñode yäwetgän täñkuk; Äma kubätä topän ijiñpäj käbot gänañ ba bukä gämori-ken käbop täga pewek? Nämoinik! Topän uwä kwawak pewän eñi gänañ peñ-yäñeñirän ämatä imaka imaka täga käneñ.

¹⁷ * In nadäkañ? Imaka imaka apiño käbop itkañ u mäden Anututä kwawak api pewän ahäneñ. Bureni, imaka täñ-yejämbani pätak u wari nämo api pärek. Nämo, u täñkwawa tañirän api kañpäj nadäneñ. ¹⁸ * Unitä jukujintägän nadäneño u deta in Anutu täño manta juku peñpäj ket nadäk täkot. Imata, äma kubätä imaka Anututä imani u yäpmäj kuñarayäj täko uwä ätukät buñät imikta yäwani. Täñ, äma ätuwä nin imaka udewani nikek yäñ nadäk täkañ upäjkañ nämo! Täñpäkañ imaka injitkamäj yäñ jop nadäk täkañ uwä yäyomägatta yäwani.

* **8:11:** 1Pi 1:23 * **8:16:** Mat 5:15; Luk 11:33 * **8:17:** Mat 10:26; Luk 12:2 * **8:18:** Mat 25:29; Luk 19:26

Jesu täño nägät moräk u netä?

Mat 12:46-50; Mak 3:31-35

¹⁹ Jesutä man ude yän irirän miñi-kät noriye kånayän äbuñ. Upänkañ ämawebe päke itkuño unitä Jesu kumän itgwäjiñirä dubini-ken kukta tänpä wañkuñ. ²⁰ Täñirä äma ätutä yabänkañ Jesu ñode iwetkuñ; Meñka-kät notkaye gabånayän äbäño yäman umu itkan yäk. ²¹ Ude iweräwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Ämawebe Anutu täño manbiñam nadänpän iwaräntäk täkañ uwä näkño meñnaye notnaye bureni!

Jesutä ibäm gwägu yäniñ bitnäñkuk

Mat 8:23-27; Mak 4:35-41

²² Eruk, kadäni kubäta Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; Gwägu kukñi udude kända kuna yäk. Ude yänpän gäpe kubä terak äronpeñ kuñkuñ. ²³ Eruk gwägu terak kuñtängän Jesu däpmon patkuk. Parirän mäniñ pähap piñirän gwägu tokätpän gäpe gänañ äpmon tokneñirän gäpe nitek gwägu gänañ äpmonayän täñkuñ. ²⁴ Täñirän Jesu yäwä kikuñuränpän iwetkuñ; Ai! Ekäni! Paotnayän täkamän ño! yäk. Ude iweräwä Jesutä akuñpän mäniñ kenta gwägu yabän yänkuk. Yabän yänirän uterakgän mäniñ bitnäñirän gwägu kwikinik patkuk. ²⁵ Täñirän Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; Nadäkinikjin de?

Ude yänirän iwaräntäkiye umuntanñan nadäwätäk tänpän näwetgäwet ñode täñkuñ; Wära! Äma ño jidewani unita mäniñ kenta gwägu mani ño buramikamän? yän yänkuñ.

Mäjo wära but gänañ äpmonkuñ

Mat 8:28-34; Mak 5:1-20

²⁶ Eruk Jesutä gwägu kenta mäniñ yäniñ bitnäwänkañ Galili kome u penpeñ gwägu terak kuñtängän gwägu kukñi udude kända Gerasa kome ahänkuñ. ²⁷ Ahänpän Jesu gäpe terak naniktä mañatpeñ kuñirän kome uken nanik äma mäjo mäyaptä magärani kubätä ahän iminñkuk. Äma uwä kadäni käronji-inik enji gänañ nämo pat täñkukonik. Däpmon pat täñkuko uwä mobä kawut, äma kumbani äneñpani-ken u tek morän pat täñkukonik.

²⁸⁻²⁹ Pattän kuñattängän eruk Jesu kanpänä kähän yänkañ gämori-ken mañpatäbotkuk. Ude täñirän Jesutä mäjo uwä yäwetkuk; Äma ño kakätänpeñ kut yäk. Ude yäwerirän mäjo äma magätkuño unitä Jesu iwetkuñ; Jesu, Anutu Ärowani täño nanaki, gäk jide täñ nimayän äbätan? Komi nimenon! yän iwetkuñ. Tänpäkañ mäjo uwä kadäni kadäni äma u inñitpän kwaik täñirä äma ätutä inñitpän yen kehäromitä keruñ kuroñi pädatäk täñkuñonik. Ude täk täñkuño upänkañ mäjotä tänpewä äma u yen yäpmän däkneñ tänpän kwäpeñ kome äma nämo irani-ken kuñat täñkukonik.

³⁰ Tänpäkañ Jesutä äma u iwet yabänkuk; Wäpka netä? Iwet yabäwän iwetkuk; Wäpna “Äbot pähap” yäk. (Mäjo mäyaptä magätkuño unita wäpna Äbot pähap yän iwetkuk.) ³¹ Ude yäwänä mäjo unitä Jesu butewaki terak ñode iwetkuñ; Gäk niwat kireñpewi awañ käronji, bipmän urani gänañ äpmonektawä! yäk. ³²⁻³³ But äbot pom terak udu yabätan? Gäk nibä-kätäwi but u gänañ äpmona! Ude yäwäwä Jesutä nadän yämiñirän mäjo uwä äma u kakätänpeñ päñku but gänañ äpmonkuñ. But gänañ äpmonpäkañ bäränneñ kumañ gwägu gänañ äpmonkañ ume nanpän kumbun.

³⁴ Ude täñirä äma but watäni iranitä yabänpän bäränneñ päñku ämawebe yotpärare täñi täpuri it yäpmän kuñkuño u nanik manbiñam yäwetkuñ.

³⁵ Yäweräkañ ninin këna yänkañ Jesutä itkuk-ken äbän moreñkuñ. Äbänpän kanñkuñ; Äma mäjotä magärani u tek yamäk ikek, nadäwän tumbäpän Jesu

dubini-ken kwikinik manjit irirän. Mäjotä kakätänpen kuṅkuṅo unita. Manjit irirän kaṅpäṅ äma päke äbuṅo u umuntaṅkuṅ. ³⁶ Täṅirä imaka ahäṅirän kaṅpäṅ nadäṅkuṅo unitä mäjotä magäranipäṅ yäpän tägaṅkuko unitäṅo manbiṅam yäwetkuṅ. ³⁷⁻³⁸ Manbiṅam u nadäṅpäṅ ämawebe Gerasa kome u nanik umuntaṅpäṅ Jesu komenin ṅo penpen ku! yäṅ iwetkuṅ. Ude iweräwä Jesu kome u penpen Galili kome gwägu udude käda kwayäṅ täṅirän äma yäpän tägaṅkuṅo unitä Jesu iwetkuk; Nadäṅ namiṅiri bok kuda! yäk. ³⁹ Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Nämo yäk. Komeka-ken kuṅkaṅ imaka Anututä täṅ gamitak unitäṅo biṅam kaṅ yäwet! Ude iwerirän äma u äyänutpen komeken-ken päṅku Jesutä täṅkentäṅ imiṅkuko unitäṅo manbiṅam yäwettäṅ kuṅatkuṅ.

Jesutä webe yarä yäpän tägaṅkuṅ

Mat 9:18-26; Mak 5:21-43

⁴⁰ Eruk, Jesu Galili komeken äneṅi kuṅirän ämawebe päke Jesuta itsämbuṅo unitä kaṅpäṅ iniṅ oretkuṅ. ⁴¹ Ude täṅirä kome unitäṅo käbeyä eṅi täṅo watä äma kubä wäpi Jairas unitä Jesu ahäṅ imiṅkuk. Ahäṅ imiṅpäṅ Jesu gämori-ken gukut imäpmok täṅpäṅ Jesutä eṅina-ken kwän yäṅpäṅ butewaki man iwetkuk. ⁴² Imata, äperi tepi kubägän obaṅ 12 ude itkaṅ käyäm täṅpäṅ kumbayäṅ täṅkuko unita.

Eruk, Jesu Jairas täṅo man buramiṅpäṅ eṅini-ken kwayäṅ kädet miṅin kuṅirän ämawebe buminiṅ unitä yewa täṅkaṅ iwaräntäṅ yäpmäṅ kuṅkuṅ. ⁴³ Ämawebe u bämopi-ken webe kubä käyäm mebäri kubä nitek itkuk. Webe unitä nägät piṅ yäpmäṅ kuṅirän obaṅ 12 ude täṅkuk. Käyäm waki u yäpätägakta yäpätägak ämaken kuṅ äbäk täṅkaṅ moneni kudup jop awähutkuk. Täga nämo yäpä tägaṅkuṅ. ⁴⁴ Ude täṅpäṅ wawäpäṅ eruk webe unitä Jesu mädeni-ken äbäṅpäṅ tekigän iṅitkuk. Jesu täṅo teki iṅirirän uterakgän tägaṅpäṅ nägät piṅ yäpmäṅ äbuko u kawuk taṅkuk. ⁴⁵ Täṅirän Jesutä nadäṅpäṅ yäṅkuk; Ai! Netätä nepmäṅitak?

Ude yäṅirän äma päke u äwo yäwäkaṅ Pitatä ṅode iwetkuk; Ekäni, ämawebe päke ṅonitä dumäṅ gäwatkaṅ ṅo nämo nadätan?

⁴⁶ Pitatä ude iweränä Jesutä yäṅkuk; Ude nämo! Äma kubätä nepmäṅirän kehäromina ätu kuṅirän nadätat yäk. ⁴⁷ Ude yäwänä webe u mebärina kaṅ-ahatak yäṅpäṅ päbä Jesu gämori-ken gukut imäpmok täṅpäṅ kwaiṅpäṅ itkuk. Itkaṅ ämawebe päke u iṅamiken Jesu täṅo tek iṅirirän käyami uterakgän paotkuko unitäṅo mebäri yäṅahäṅkuk. ⁴⁸ * Yäṅahäṅirän Jesutä iwetkuk; Wanotna, nadäkinikka näkken peyan unitä gäk yäpän tägatan. Unita bänep kwini terak kuyi yäk.

⁴⁹ Jesutä man ude yäṅirän käbeyä eṅi täṅo watä äma unitä eṅiken nanik äma kubä äbä Jairas u iwetkuk; Äpetka kumäṅtak unita imata yäwoṅärewani äma jop yäṅikṅat yäpmäṅ äben? ⁵⁰ Ude yäṅirän Jesutä nadäṅpäṅ Jairas iwetkuk; Nadäwatak täṅpeno! Nadäkinikka näkagän peniri äpetka tägawayäṅ yäk.

⁵¹ Ude yäṅpäṅ Jairastä eṅiken kuṅkuṅ. Kuṅpäṅ äma päke u yäniṅ bitnäṅpäṅ yepmanpäṅ yäman ude irirä iwaräntäkiye yaräkubä Pita, Jon, Jems ukät ironi kumbuko unitäṅo miṅi nani ugänpäṅ yämaguränkaṅ eṅi gänaṅ äronkuṅ. ⁵² * Ämawebe päke konäm yäṅtäbätek täṅ itkuṅo u yäwetkuk; Konäm wari kotneṅo. Ironi u nämo kumak. Jop dāpmon pätak yäk. ⁵³ Yäwänä kumakopäṅ jop yäyan yäṅpäṅ kaṅ-mägayäṅkuṅ. ⁵⁴ * Täṅpakaṅ Jesu eṅi gänaṅ äronpäṅ ironi u kerigän iṅitpäṅ iwetkuk; Äpetna, aku! ⁵⁵ Ude yäwänä uterakgän kehäromini äneṅi äpmonṅirän kodak taṅpäṅ akuṅkuk. Kodak taṅpäṅ akuṅirän Jesutä miṅi nani

* 8:48: Luk 7:50 * 8:52: Luk 7:13 * 8:54: Luk 7:14

yäwetkuk; Ketem imän nanpän! ⁵⁶* Yäweränä miñi nani uwä nadäwän inide kubä täñkuko unita Jesutä imaka ahänjkuko u yänjahäkta yäniñ bitnäñkuk.

9

Jesutä iwaräntäkiye 12 u piä man yäwetkuk

Mat 10:5-15; Mak 6:7-13

¹ Eruk, Jesutä iwaräntäkiye 12 u yänpübä dubini-ken yepmanjkuk. Yepmanpän käyäm wakiwaki yäpä täganit, mäjo äma magärani yäwat kirekta kehäromi ba wäpi biñam yämiñkuk. ²⁻³ Yämiñkañ Anututä intäjukun it yämiñirän gämori-ken irit täño man yäwetta ba äma käyäm ikek yäpä tägakta man ñode yäwetpän yäniñ kireñpewän kuñkuñ; In ähottaba, ketem, moneñ ba yäk yäpmänkañ nämo kuneñ. Ba tek yarä nitek nämo yäpneñ yäk. ⁴* Kuñkañ yotpärare kubäken ahänjirä eñi tamäwä ugän kañ irut. Eruk, yotpärare uken piä täñ paotpän eñi u penpeñ kome kubäken kañ kut. ⁵* Upänkañ yotpärare kubäken not nämo täñ tamäwä ñode kañ täñput; Yotpärare u mäde ut imiñpän kugun kuroñjin-ken nanik yeñ ärähut täñpä kañ kut. Ude täñirä äma kome uken naniktä tabänpän goret täñ yämikamän yän api nadäneñ yäk.

⁶ Jesutä jukuman ude yäweränkañ kädet yäput penpän kuñkuñ. Kuñkañ yotpärare it yäpmän kuñkuño uken Manbiñam Täga u yänjahänjit, käyäm ikek yäpä täganit täñtän kuñatkuñ.

Herottä Jesu täño biñam nadänjkuk

Mat 14:1-2; Mak 6:14-16

⁷* Täñpäkañ Judia kome täño kañiwat äma wäpi Herottä imaka imaka ahänkuño unitäño manbiñam nadänpän nadäwän nämo tärenjkuk. U imata, äma ätutä ñode yänjirä nadänjkuk; U Jon, ume ärut yämanitä kumbani-ken naniktä kodak täñpeñ akuñkuko unitä piä u täk täyak. ⁸ Ba äma ätutä ñode yänkuñ; Ude nämo, uwä profet biani Elaijata kumbani-ken nanik akuñkuko unitä piä u täyak yäk. ⁹* Täñpäkañ Herottä man mäyap ikek u nadänpän nadäwätäk täñpän yänjkuk; Jon u näkä bian kotäki madän täkñenkuro unitä jide täñpän piä täyak? Netätä täñirän mani biñam nadätat? Ude yänpän Jesu kañpän nadäwa yänkañ kädetta wäyäkñenkuk.

Jesutä äma 5,000 ketem yepmän towiñkuk

Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Jon 6:1-15

¹⁰ Eruk, iwaräntäkiye piä man yäwet-pewän kuñkuño u täñ paotpänjä, äyänutpeñ äbänpän piä mebäri mebäri täñkuño u biñam iweräkañ Jesu iwaräntäkiye-kät inigän itnayän yän-yäkñat yäpmän Betsaida komeken kuñkuk. ¹¹ Käbop kuñkuñopän ämawebetä u käda kuyak yän nadänpän iwarän täñkuñ. Iwarän täñirä yabänpän Jesutä yäniñ oretpän Anututä intäjukun it yämiñirän gämoriken irit täño manbiñam yäwerit, äma käyäm ikek yäpä täganit täñkuk.

¹² Eruk, kome bipayän täñirän iwaräntäkiye 12 u Jesu äbä iwetkuñ; Kome ño ketemi nämoken itkamän. Unita gäk yäwerikañ yotpärare ittän kukañken u kuñkañ ketem yabän ahänpän nankañ parut yäk. ¹³ Ude yänjirä Jesutä yäwetkuk; Ude nämo! Injin yepmän towiwurä! Yäwänä iwetkuñ; Yäke! Nintäño käreğa 5kät gwägu tom yarä-tägän itkañ ño yäk. Jide? Nin yotpärare-ken kuñpän äma äbot päke ñonita ketem suwakta nadänpän yäyan? ¹⁴ (Äma äbot päke u 5,000 ude bumik unita nadäwätäk täñpän yänkuñ.)

* **8:56:** Mak 7:36; Luk 5:14 * **9:4:** Luk 10:4-11 * **9:5:** Luk 10:11 * **9:7:** Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19 * **9:9:** Luk 23:8

Yänjirä Jesutä yäwetkuk; Äma äbot ño yäwerä äbot 50-50 ude manit yäpmän kut yäk.

¹⁵ Yäwänä yänkuko udegän yäweräkan manit yäpmän kuñkuñ. ¹⁶ Manjiräntän yäpmän kwäkan Jesutä käräga 5 ukät gwägu tom yarä u yäpmänpän kunum terak doranpän ketemta Anutu bänep täga man iwetkuk. Tänpän ketem u tokät jukutpän iwaräntäkiyeta yämänkan äbot itkuño udegän yämiñtän kuñkuñ. ¹⁷ Yämiñirä kuduptagän ketem u nanpä koki tänpäpän ätu jop penkuñ. Tänpäkan jop patkuño u yäpmänpän yäk 12 ude daiwä tokneñkuñ.

Pitatä Jesu täño mebäri yänahänkuk

Mat 16:13-28; Mak 8:27-31

¹⁸ Tänpän kadäni kubäta Jesu inigän itpän nani man iwet irirän iwaräntäkiye päbä dubini-ken kubä-kengän itkuñ. Irirä Jesutä ñode yäwet yabänkuk; Ämatä näka netä yän yäk täkan? ¹⁹ * Yäwänä iwetkuñ; Ätutäwä Jon, ume ärut yämani yän gäwet täkan yäk. Ba ätutäwä Elaija yän gäwet täkan. Ba ätutäwä profet biani uken nanik kubätä kodak tanjuk yän gäwet täkan. ²⁰ * Ude yäwäwä ñode yäwetkuk; Tänpäkan injinä näkawä netä yän yäk täkan? Yäwänä Pitatä iwetkuk; Gäk Anutu-ken nanik Kristo, Isrel ämawebe täño täñkentäk bureni u yäk.

²¹ Ude yäwänä Jesutä äma ätu nämoinik yäwetneñ yänpän yäniñ bitnänpän ñode yäwetkuk; ²² * Äma Bureni-inik uwä ittän kuñtängän yän imani ude, komi pähap api nadäwek yäk. Tänpäkan Juda täño äma ekäni ba bämop äma intäjukun tänpäni-kät Baga man yäwoñärewani ämatä mäde api ut imineñ. Tänpän Äma Bureni-inik uwä urä kumbänpän änenayän tänpän kepma yaräkubä tärenjirän kodak tänpän api akwek.

²³ * Jesutä ude yänpän man kubä ñode yäwetgän täñkuk; Äma kubätä näwarayän nadänpänä iniken bänep nadäk-nadäki mäde ut iminpän bäräpi näkä kotawayän täyat udegän kepma kepma gwäk pimiñpän kan näwarän yäk. ²⁴ * Tänpäkan, äma kubätä säkgämän itta nadänpän iniken irit kuñat-kuñarita iyap tänpänä u api paorek. Upänkan äma kubätä näka yänpän irit kuñat-kuñari iniñ kirewayän täko uwä irit täga api kan-ahäwek. ²⁵ Täñ, äma kubätä kome täño imaka kudup pen bänpän yäpmän kuñarayän täko uwä kumänjirän imaka imaka yäpmän kuñarayän täko unitä täga nämo api täñkentän imineñ. ²⁶ * In nadäkan? Äma kubätä näka ba man näkä yänahäk täyat unita yänpän mäyäk tänpän näka bitnäwayän täko uwä äma udewanita Äma Bureni-inik näkä udegän api bitnäwet. Kadäni näñaken epmäget kudän ikek ba Nana täño ba kudupi anero täño penyänek kudän ikek äneñi ahäwayän täro kadäni uken äma udewani täño wäpi yänahäkta api mäyäk täwet. ²⁷ Näk bureni täwera nadäwut; Itkan ño inken nanik ätu nämo kumänkan Anututä intäjukun itkan yabän yäwat piäni kwawak ahänjirän api käneñ yäk.

Jesu gupi inide kubä ahänkuk

Mat 17:1-8; Mak 9:2-8

²⁸ Jesutä man ude yäweränkan kepma 8 ude tärenjirän nani-kät man yädayän Pita Jems Jon yämagurän yäpmän pom kubä terak äronkuñ. ²⁹ Pärö u itkan nani-kät man yän irirän Jesu inami dapun inide kubä ahänkuk. Ahänjirän teki imaka, paki-inikinik, yäpä kwinit täyak ude penyänekuk. ³⁰⁻³¹ * Ude täñjirän Profet bian irani yarä ahänkumän. Kubä Moses, kubäwä Elaija, Anutu täño penyänek ikek ini ugän ahänpän itkan Jesu-kät man yänpän-nadäk täñkuñ.

* **9:19:** Luk 9:7-8 * **9:20:** Jon 6:68-69 * **9:22:** Luk 9:44; Luk 18:32-33 * **9:23:** Mat 10:38; Luk 14:27 * **9:24:** Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25 * **9:26:** Mat 10:33; Luk 12:9; 2Ti 2:12 * **9:30-31:** Luk 9:22, 13:33

Jesu Jerusalem yotpärare-ken api urä kumbek yän man ude yänpän-nadäk täñ itkuñonik. ³² * Ude täñ irirä Pita noriye-kät dämponta gurän täñ ittängän kikuñutpäñ Jesu inami dapun penyänek ikek irirän kañkuñ. Profet yarä Jesu-kät itkuño u imaka, yabänkuñ. ³³ Täñpäñ äma yarä u kodayän täñirän Pitatä mebäri nämo nadäwän tärewäkañ jop ñode yänkuk; Ekänina, itkamän ñonita oretoret täkamän yäk. Unita yottaba yarakubä täñ tamina. Gäka kubä, Mosesta kubä, Elaijata kubä yäk.

³⁴ Pitatä man ude yänirän gubamtä äpä uwäk täñpäñ yepmañirän Pita Jems Jontä bumta umuntañkuñ. ³⁵ * Umuntañ irirä gubam gänañ man kubä ñode ahänkuk; Nöwä nanakna, näkña iwoyänkuro unita mani buramik täkot! ³⁶ Man kotäk ude ahäwän tärenirän Jesu inigän irirän kañkuñ. Täñpäkañ Pita Jems Jon imaka ahänirän kañkuño unitäño manbiñam yänahäntän kukta nämo nadänkuñ.

Jesutä nanak kubä yäpän tägañkuk

Mat 17:14-21; Mak 9:14-29

³⁷ Eruk patkuño yänewänä, Jesu iwaräntäkiye Pita Jems Jon-kät pom terak naniktä äpuñ. Äpäntängän ämawebe äbot pähap u yabän ahänkuñ. ³⁸ Täñpäkañ ämawebe äbot u gänañ nanik kubätä Jesuken gera ñode yänkuk; Yäwoñärewani äma! Gäk manna buramiñpäñ nanakna tepi kubägän ño täga täñkentän imayän? ³⁹ Mäjo kubätä magärirän uterakgän kähän yäk täyak. Ba pudät mañpän kome terak patäbottän kuñatkañ meni-ken jep yänut täyak yäk. Täñkañ mäjo uwä kadäni kadäni komi imiñpäñ bäräñen nämo kakätänpen kuk täyak. ⁴⁰ Unita näk gäwaräntäkaye mäjo u iwat kirewut yän yäwera piä täñkuño upänkañ iwat kirena yäkñat täñpä wañkuñ yäk.

⁴¹ Ude iwerirän Jesutä ñode yänkuk; Wa! In bänepjin gwäjin ärowani. Nadäkinikjin nämo! Jidegän api nadäwä tunneñ? Äma in udewani-kät wari kuñatta nämo nekañ! Ude yänpän äma u iwetkuk; Eruk, nanaka yäpmän äbi! ⁴² Ude iweränä nanitä nanaki yäpmän äbänirän mäjo unitä nanak u pudät mañpän kome terak patäbottän kuñatkuk. Ude täñirän Jesutä mäjo u kañyänirän mäjotä nanak u kakätänpen kuñkuk. Kuñirän säkgämän iränä äneñi nani-ken teñkuk. ⁴³ Ude täñirän ämawebe itkuño unitä Anutu täño kehäromi u kañpäñ kikuñutpäñ-nadäwätäk pähap täñkuñ.

Täñpäkañ ämawebetä imaka imaka tägagämän Jesutä täk täñkuko unita pen nadäwätäk täñ irirä Jesutä iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; ⁴⁴ * Man täwerayän täyat ño juku penpäñ nadäkot; Inkät nanik kubätä Äma Bureni-inik iwan kerit terak tewayän kadäni keräpi täyak. ⁴⁵ * Ude yäwerirän mebäri nämo nadäwä tärenkuñ. Nadäk-nadäki uwäk ikek pen itkuko unita mebärita iwet yabänayän täñkuño upänkañ umuntañpäñ nämo iwet yabänkuñ.

Netätä intäjukun api irek?

Mat 18:1-5; Mak 9:33-40

⁴⁶ * Eruk kepma kubä, iwaräntäkiyetä nin-ken nanik netätä intäjukun-inik api irek yän yänpän yänarahutkuñ. ⁴⁷⁻⁴⁸ * Täñirä Jesutä nadäk-nadäki yabänpän-nadänkañ nanak täpuri kubä yän-päbä dubini-ken teñpäñ yäwetkuk; Äma kubätä näka yänpän nanak täpuri ñodewani kubä orañ imayän täko uwä näka udegän api orañ namek. Täñpäñ äma näk orañ namayän täko uwä äma näk naniñ kireñkuko u udegän api orañ imek. Imata, in bämopjin-ken nanik kubätä äpani-inik ude kuñatpäñä äma uwä intäjukun ude itak yäk.

* 9:32: Jon 1:14; 2Pi 1:16-18 * 9:35: Luk 3:22 * 9:44: Luk 9:22 * 9:45: Luk 18:34 * 9:46: Luk 22:24 * 9:47-48: Mat 10:40

⁴⁹ Jesutä ude yäweränä Jontä ñode iwetkuk; Ekäni! Äma kubätä wäpka terak mäjo äma magärani yäwat kireñirän kañkumäñ yäk. Kañkumäñopäñ nintäño äbotken nanik nämo unita iniñ bitnäñkumäñ yäk. ⁵⁰* Yäwänä Jesutä iwetkuk; Imata iniñ bitnäñkuñ? Äma iwan nämo täñ tamani uwä notjinpak täñkentäñ tamani ubayäñ yäk.

Samaria naniktä Jesu mäde ut imiñkuñ

⁵¹* Jesu kunum gänañ äneñi ärokta kadäni keräp täñirän Jerusalem kukta nadäk kehäromi penpän kuñkuk. ⁵² Täñkañ äma ätu yäwerän intäjukun kuñkuñ. Jesu ño api äbek yäñ man ude yäwetta kuñkuñ. Eruk, äma unitä Samaria yotpärare-ken ahänpän Jesuta tunum täkot yäñ yäwetkuñ. ⁵³* Yäweräkañ Jesu uwä Jerusalem api kwek yäñ nadäñkuño unita äbäñirän nämo nadäñ imiñkuñ. ⁵⁴* Samaria naniktä ude täñirä Jems kenta Jon, kädet waki u kañpän Jesu iwetkumän; Ekäni, gäkä nadäñiri yädakañ kunum gänañ nanik kädäptä päpä äma äbot ño kañ ijiñ paorut yäk. ⁵⁵⁻⁵⁶ Ude iweränkañ Jesutä iwaräntäkiye yebewänkañ kome u penpen kubäken kuñkuñ.

Jesu iwat-iwat täño man

Mat 8:19-22

⁵⁷ Eruk kuñtäñgän kädet miñin, äma kubätä Jesu ñode iwetkuk; Gäk deken kwayäñ yäñiri näk imaka, api gäwarän täwet yäk. ⁵⁸ Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Ket nadäwi pewäkañ näwaren. Imata, tom ägwäri u patpat bägup ikek. Barak udegän, bukäni nitek. Upänkañ Äma Bureni-inik iwarayäñ yäyan uwä patpat bägupi nämo yäk. ⁵⁹ Ude yänpän äma kubä kañ-ahänpän iwetkuk; Gäk abä näk näwat yäk. Yäwänä äma unitä ñode iwetkuk; Ekäni, nadäñ namiñiri nana kumbänpän äneñkañ mäden kañ gäwara yäk. ⁶⁰ Yäwänä iwetkuk; Ude nämo! Näk näwarän täñiri kumbanitä kumbani noriye kañ äneñput yäk. Gähä kuñkañ Anututä intäjukun itkañ yabäñ yäwat piä täk täyak unitäño manbiñam yäñahänpän yäwettän kañ kuñat. ⁶¹* Ude iweränä äneñi äma kubätä Jesu ñode iwetkuk; Ekäni, näk gäk gäwatta gäripi nadätat yäk. Upän, nadäñ namiñiri pengän päñku webena nanaknaye yäwet yabäwa täga yäñ yäwäwä api äbet yäk. ⁶² Yäwänä Jesutä iwetkuk; Ude nämo, äma kubätä imaka kubä täñpayäñ nadänpän nadäk-nadäki piä unitagän pewek. Äma ätu nadäk-nadäk jopjop pek täkañ uwä intäjukun äma Anutu unita watä piä täga tänañi nämo yäk.

10

Jesutä äma 72 piä man yäwetkuk

Mat 9:37-38, 10:7-16, 11:20-24

¹* Eruk, ätukät itpän u mädeni-ken Ekänitä äma 72 ude piä täkta iwoyänkuk. Iwoyänpän yarä-yarä yäpmäñ daniñpän komeni komeni ini mäden kuñarayäñ nadäñkuko udegän kuñatta yepmanpän kuñkuñ. ²* Täñkañ jukuman ñode yäwetkañ yepmanpän kuñkuñ; Piä täñi kubä ahäñ nimiñirän käyat. Piä it yäpmäñ kukañ-ken uken ketem ahäñ bumbum täkañ. Upänkañ ketem u yäpmäkta piä äma yarägän. Unita piä mähemi-ken yäñapiñirä ketem gämäneñ itkañ u yäpmäkta piä äma ätukät kañ pewän äbut yäk. ³* Eruk, man kubä ñode täweräkañ kukot; Näk piä pidämi-ken nämo tepmañtat. Nämo, in yawak ude äma äbot añ komi udewani gänañ tepmañtat. ⁴* Täñkañ monen, yäk kuratäk,

* **9:50:** Mat 12:30; Luk 11:23 * **9:51:** Mak 10:32 * **9:53:** Jon 4:9 * **9:54:** 2Kin 1:9-16 * **9:61:** 1Kin 19:20 * **10:1:** Mak 6:7 * **10:2:** Mat 9:37-38; Jon 4:35 * **10:3:** Mat 10:16 * **10:4:** Mat 10:7-14; Mak 6:8-11; Luk 9:3-5; 2Kin 4:29

kuronjin ärärani yäpman̄kañ nämo kuneñ. Nämo, in piä man täwetat-ken u kuñkañ äma ätu kädet miñin yabañ ahänpañ ukät man yänpañ-nadäk nämo täneñ. Siwoñi piä man täwetat-ken uken kañ kut.

⁵ Tänpäkañ eni äronayañ täkañ-ken u äronpañ pengän ñode kañ yäwut; Ämawebe eni ño gänañ irani, Anutu täño bänep pidämtä intä terak äroton! ⁶ Ude yäjirä eni u gänañ nanik kubätä bänep pidäm udewanita gäripi nadawani irayañ täko tänpänä manjin täño burenitä uterak api ärowek. Upañkañ äma udewani kubä nämo iränä bänep pidäm man u äyänutpen injin terak äneñi api ärowek. ⁷ * Nadäk-nadäk täga nitek unitäño eni-kengän irirä eni mähemitä äñiron täñ tamänä täga api yäpman̄pañ näneñ. Imata, piä amatä piä täk täkañ unitäño gwäki täga yäpnañi. Täñkañ eni äronkañ äpäk nämo täneñ.

⁸ * Tänpäkañ kome u penpen kubäken kuñirä kome mähemitä tämagut pänku ketem tamäwä u kañ nanput. ⁹ Täñkañ kome uken nanik äma käyäm ikek kañ yäpä tagawut. Ude täñkañ ñode kañ yäwerut; In bämopjin-ken Anututä intäjukun it tamiñpañ tabañ tawat piä kehäromi nitek tänpayañ täyak u tuän keräp täyak yäj kañ yäwerut. ¹⁰⁻¹¹ * Upañkañ yotpärare kubäken kuñirä kome mähemtä nämo tämaguräwä yotpärare bämopi-ken kuñkañ täpun-täpun kuronjin-ken nanik inamiken yeñ arahutkan ñode kañ yäwerut; Ño kawut! Täpuntäpun kome ño nanik däpman̄ äreyänpena mañ injin terak äneñi kukañ! Ude yäwetkañ ñode yäwetgän kañ tänpäp; Ket ñode nadäkot! Anututä intäjukun it tamiñpañ tabañ tawat piä tänpayañ täyak u keräp täyak! yäj kañ yäwerut. ¹² * U imata, kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken ämawebe yotpärare uken naniktä kowata wakiinik, Sodom naniktä yäpnayañ täño u irepmitpañ ärowani pähap api yäpneñ.

Ämawebe bänepi nämo sukurewanita man

Mat 11:20-24

¹³ * Wa! Korasin nanik in, ba Betsaida nanik in komi api nadäneñ! Inken kudän kudupi mäyap täk täñkuro udegän Tire Sidon ämawebe, Anututa nämo nadawani u ahäj yämiñkuk yäwänäku mominita yänpañ konäm butewaki tänpañ bänepi bian sukurewäm! ¹⁴ Unita ñode nadawut; Ämawebe yäpman̄ danik-danik kadäni pähapken Tire ba Sidon ämawebe kowata ahäj yämayäj täko u irepmitpañ inä ärowani-inik api kañ-ahäneñ! ¹⁵ Täñ, Kapeneam nanik inä, Anututä kunum gänañ api yäjnikñat yäpman̄ ärowek yäj nadäkañ? Wära! Nämoinik! In kumäj-kumäj komeken api äpmon̄ moreneñ.

¹⁶ * Jesutä man ude yänpañ iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; Äma kubätä intäño manta gäripi nadawayañ täko uwä näkño mannata udegän api nadäwek yäk. Täñ, äma kubätä mäde ut tamayäj täko uwä näka udegän mäde api ut namek. Ba äma mäde ut naminayäj täño uwä Äma naniñ kireñpewän äpuro unita udegän mäde api ut imineñ yäk.

Äma 72 ukeño äneñi äbuñ

¹⁷ Eruk, äma 72 Jesutä pen yäwet-pewän kuñkuño u piä täñ paotkan bänep oretoret terak äneñi äbä Jesu iwetkuñ; Ekäni, nin gäkño wäpka biñam yäjahäntäj kuñitna Satan täño mäjo wära mannin buraminañi nämopañ man-nin buramiñkuñ yäk. ¹⁸ * Ude iweräwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Bureni! In ude täñirä Satan kunum gänañ nanik, yäpä ude, kehäromini paoränkañ kome terak mañ parirän kañkut. ¹⁹ * Imata, näk kehäromi tamiñkut. Kehäromi

* **10:7:** 1Ko 9:6-14; 1Ti 5:18 * **10:8:** 1Ko 10:27 * **10:10-11:** Apos 13:51, 18:6 * **10:12:** Stt 19:24-25; Mat 10:15, 11:24 * **10:13:** Mat 11:21-23 * **10:16:** Mat 10:40; Luk 9:48; Jon 5:23 * **10:18:** Jon 12:31; Rev 12:8-9 * **10:19:** Sam 91:13; Mak 16:18

tamiŋkuro uwä in imaka meni komi, gämok kenta bam udewani yeŋ jakŋitta, ba iwanjin Satan unitäŋo kehäromi irepmit moreneŋta tamiŋkut. Unita imaka kubätä in nämo tänpän waŋkuŋ ba nämo api tänpän waneŋ. ²⁰ * Upänkaŋ mäjo wäratä manjin buramik täkaŋ unitagän oretoret nämo täneŋ. Nämo, Anututä inta nadänpäŋ wäpjin ini irani-ken kudän täŋkuko unita oretoret pähap nadäneŋ yäk.

Jesutä Nani bänep täga man iwetkuk

Mat 11:25-27, 13:16-17

²¹ Ude yäwänkaŋ Kudupi Munapiktä bänepi tänpidäm taŋirän Jesutä oretoret pähap täŋkuk. Oretoret tänpäŋ nani iwetkuk; Nan, kunum kenta kome täŋo mäheŋi, näk bänep täga nadäŋ gamitat. Imata, gäk manka biŋam täŋo mebäri äma kome täŋo nadäk-nadäk ärowani nikekta käbop peŋ yämik täyan. Täŋ, äma äpanita täŋ-kwawataŋ yämik täyan. Bureni Nan, gäkŋa ude kaŋ ahäwän yäŋ nadäŋkuno udegän ahatak yäk.

²² * Ude yänpäŋ ämawebe päke u ŋode yäwetkuk; Nana uwä imaka kumän-tagän ketna terak peŋ moreŋkuk. Tänpäkaŋ äma kubätä Anutu täŋo nanaki näka täga nämo nadäwän täreneŋ. Nana kubä-tägän mebärina nadäwän täretak. Ba äma kubätä ini Nana täŋo mebäri u nämo nadatak. Nämo, nanaki näkŋa-tägän nadätat. Täŋ, Nanaki näkä äma ätuta Nana täŋo mebäri yäwoŋärewayäŋ yänpäŋä yäwoŋäreŋira Nana täŋo mebäri täga nadäneŋ.

²³ * Ude yänpäŋ iwaräntäkiye yämagut päŋku inigän yepmanpän yäwetkuk; Nadäkaŋ? Anututä nadäŋ tamiŋirän yabänpäŋ-nadäk täkaŋ unita oretoret pähap nadäk takot! ²⁴ * Imata, Anutu täŋo kehäromi kak täkaŋ uwä profet ba intäjukun äma bian itkuŋo u kakta gäripi nadäk täŋkuŋo upänkaŋ nämo kak täŋkuŋ. Ba manbiŋam apiŋo intä nadäk täkaŋ ŋo nadäkta gäripi nadäk täŋkuŋo upänkaŋ nämo nadäk täŋkuŋ yäk.

Samaria nanik äma täga kubä täŋo manbiŋam

²⁵ * Jesutä ude yäwän tärewäkaŋ Baga manta mebäri nadäwani äma kubätä Jesu man goret kubä yäwän nadäwa yänkaŋ Jesu dubini-ken äbänpäŋ iwetkuk; Yäwoŋärewani äma, kädet jidewanipäŋ iwatpän irit kehäromi u api kaŋ-ahäwet? ²⁶ Ude yäwänä Jesutä kowata ŋode iwetkuk; Mosestä Baga man bian kudän täwani uterak man jide danipäŋ nadäk täyan? ²⁷ * Iweränä iwetkuk; ŋode danipäŋ nadäk täyat; Gäk Ekäni Anutukata gäripi-inik nadäwen. Bänepka, gupka, nadäk-nadäkka kumän-tagän Anutu-ken pewen. E kubä ŋode; Gäkŋata nadäk täyan udegän notkaye ätuta nadäŋ yämen yäk.

²⁸ * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Bureni näwetan. Man yarä u iwatpänä irit kehäromi u api kaŋ-ahäwen yäk. ²⁹ Ude iweränä äma uwä Jesutä näka äma nadäk-nadäk ikek yäŋ nadäwän yäŋ nadäŋkaŋ Jesu ŋode iwet yabäŋkuk; Baga mantä notkaye ätu yäŋ yäyak u netäta yäyak?

³⁰ Yäwänä Jesutä kowata man wärani kubä ŋode iwetkuk; Äma kubä Jeriko kome kwayäŋ nadänpäŋ Jerusalem peŋpeŋ kädet miŋingän kuŋirän kubo äma ätutä kaŋ-ahäneŋ. Kaŋ-ahänpäŋ teki weŋ tänpä kwäpän pärip-päriptä päripmäŋtäko kumän-däpurek täŋpek. Täŋirän yäpmänpäŋ kädet miŋin peŋpeŋ kuneŋ. ³¹ Kädet miŋin pewä parirän bämop äma kubätä äbä kaŋpän kukŋi kädagän irepmitpeŋ kwek. ³² Kuŋirän Juda täŋo äma ekäni kubätä äbä äma u dapuri-tägän kaŋkaŋ udegän irepmitpeŋ kukŋi kädagän kwek. Nämo täŋkentäŋ imek. ³³ Kuŋirän eruk, äma Samaria nanik kubätä kädet ugän

* **10:20:** Mat 7:22; Kis 32:32; Plp 4:3; Rev 3:5 * **10:22:** Jon 3:35, 10:15 * **10:23:** Mat 13:16-17
 * **10:24:** 1Pi 1:10 * **10:25:** Mat 22:35-40; Luk 18:18 * **10:27:** Lo 6:5; Wkp 19:18 * **10:28:** Wkp 18:5; Rom 10:5; Gal 3:12

iwat yäpman äbänpän äma u käwek. Kanpän butewaki pähap nadänpän dubini-ken äbek. ³⁴ Äbä jibi meni-ken wain ume kenta olip gahnipän ärut iminjan uwäktän imek. Uwäktän iminjan pudätpän iniken donki terak penpän yäniknat yäpman kuntängän eni kubä, äma ban naniktä patta tänpän-ken tewän parirän bipani watäni irän yänewek. ³⁵ Yänewänä eni täno watä äma unita siliwa monen yarä iminjan iwerek; Äma nonita watäni säkgämän isi. Monen gamitat no paoränä äbä äneji ätukät api gamet yän iwerek.

³⁶ Eruk, Jesutä manbinam u yän morenpän Baga manta mebäri nadäwani äma u node iwet yabänkuk; Äma yaräkubä unita jide nadätan? Äma jibi nitek unita netätä noripak bureni ude tänpök? ³⁷ Ude iwerirän iwetkuk; Äma tänkentän imeko unitä noripak bureni-inik tänpök yäk. Yäwänä Jesutä iwetkuk; Bureni yäyan unita gäk kunjan kädet udegän kan iwat!

Jesu Mata kenta Mariakät itpän-nadäk tänpük

³⁸ Kadäni kubä Jesu iwaräntäkiye-kät kuntängän, webe kubä wäpi Mata unitä komeken ahänkun. Uken ahänjirä Matatä ini eniken Jesu yäniknat yäpman äronkuk. ³⁹ * Äro itkan Jesutä manbinam yänahawayän tänjirän Mata täno noripak Maria u nadawayän yänkan äbä Jesu dubini-ken manitpän manbinam nadän itkuk. ⁴⁰ Maria manbinam nadän irirän noripaktä u kanpän piä täni inigän tänp itkuko unita bänepi wankun. Bänepi wawakan äbä Jesu iwetkuk; Ekäni, butewaki nämo nadän namitan? Notnapak no nabä kätänpen äbäko no irirän näknagan piä täni täyat. Iweri tänkentän namän! yäk.

⁴¹ Matatä ude yäwänä Ekänitä kowata node iwetkuk; O Mata, gäk imaka imaka nonita imata nadawätäk pähap täyan? ⁴² * Imaka bureni kubätagän nadäwen. Notkapak Maria nowä imaka bureni unita nadawän tärewäpän täyak. Tänpakan imaka bureni nowä kubätä täga nämo yomägarek.

11

Yänapik man yäkyäk täno käderi

Mat 6:9-15, 7:7-11

¹ * Eruk kadäni kubä Jesu kome kubäken itkan nani-kät man yän itkumän. Yäwän tärenjirän iwaräntäkiye ukät nanik kubätä iwetkuk; Ekäni, Anutu-ken yänapik man yäkyäk täno käderi niwetpän niwonäre yäk. Bian, Jontä iniken iwaräntäkiye yäwetpän yäwonärenkuko ude. ² Ude iweränä Jesutä yäwetkuk; In Anutu-ken yänapik man yänayän yänpänjä man node yänen; Nan, wäpka kudupi inipärik kubä pat täyon.

Äbänpän bänepi bänepi, komeni komeni Ekäni tänp nimi.

³ Kepma kubäkubä täno ketem nimik täyi.

⁴ Ämatä waki tänp nimik takan unitäno momini pen yämik takamän unita gäk udegän nintäno mominin pen nimik täyi.

Tänjabäk-ken nämo nipmanpen.

⁵ Ude yänpän man wärani node yäwetkuk; In bämopjin-ken nanik kubätä ketemta wäyäknenpän bipani bämop noripak kubätä eniken kwek. Kunpän noripak u node iwerek; Notnapak, ketem ätu tänkentän nam. ⁶ Notnapak kubä, ban naniktä äbänjirän ketem imapän imet yänpän gäkken yänapitat. ⁷ Ude iweränä eni mähemitä iwerek; Imata dämpmon wewe tänp namitan? Yäma ukätpän nanaknaye-kät dämpmon pätkamän no yäk. Näk täga nämo akunpän ketem yäpman gamayän. ⁸ * Eruk, Jesutä man wärani u yäwetpän yänkuk; Pengänä eni mähemi u noripak tänkentäta nämo nadäweko upänkan

* **10:39:** Jon 11:1, 12:2-3 * **10:42:** Mat 6:33 * **11:1:** Luk 5:33 * **11:8:** Luk 18:5

ehuranigän yänapiñtäyon gañani nadänpän nadän imek. ⁹ Unita ñode täwera nadäwut; In Anutu-ken imaka kubäta yänapiñirä api nadän tamek. Uwä äma kubäta wäyäkñek piä täñ yäpmän kuñtängän kañ-ahäweko ude. Ba kubäta yäma-ken kwäpkwäp yäput yäpmän kuñirän yäma dät imeko ude. ¹⁰ Unita näk bureni täwetat! Äma kubäta yänapik piä täñpänä bureni api yäpek, äma kubäta wäyäkñek piä täñ yäpmän kuñtängän bureni kañ-ahäweko ude. Ba kubäta yäma-ken kwäpkwäp yäput irirän Anututä nadän imiñpän yäma dät imeko ude.

¹¹ Eruk, jide nadäkan? Nanakka kubäta ketemta yänirän nani gäkä mobä kubä täga imen? Nämoinik! Ba tomta yänapiñirän gämokpäñ täga imen? Nämoinik! ¹² Ba purup mujipta yänirän bampän täga imen? Nämoinik! ¹³ Inä äma waki upänkan nanakjiyeta imaka tägatäga yämik täkan. Unita ñode nadäwut; Kunum gänañ Nanjin iron mähemi itak uken Kudupi Munapikta yänapiñirä imata nämo tamek? Nämo, u bureni-inik tamek yän täwetat!

Jesu jop manman iwetkuñ

Mat 12:22-30; Mak 3:20-27

¹⁴ Kadäni kubäken Jesutä äma mäjotä magärani kubä mäjo iwat kireñ imiñkuk. Mäjo unitä magät-pewän äma u man nämo yäk täñkukopän Jesutä mäjo u iwat kireñirän äma u man äneñi yänkuk. Man yänirän ämawebetä kikiñutpäñ nadäwätäk pähap täñkuñ. ¹⁵ * Upänkan äma ätutä Jesuta ñode yänkuñ; Ude nämo! Äma uwä mäjo täño äma ärowani wäpi Bilisibap unitä kehäromi imiñirän mäjo yäwat kirek täyak yäk.

¹⁶ * Täñpäkan ämatä Jesu täñikñatta kunum täño kudän kudupi kubä pewi ahäwut yän iwetkuñ. ¹⁷ Ude täñirä Jesutä nadäk-nadäki täño mebäri nadäwän tärewäpäñ man wärani ñode yäwetkuk; Ude nämo! Kome kubä-tägän ämik pewä ahäwäpäñ kowat ämiwän täñirä kehäromini paorek yäk. Ba udegän buap kubäta kowat ämiwän täñirä kehäromini paorek. ¹⁸ Unita Satantä iniken ämaniye yäwat kireñirän jide täñpän Satan täño äbot kehäromi irek? U täga nämo! Inä näk Bilisibap täño kehäromi terak mäjo yäwat kirek täyat yän näwet täkan. ¹⁹ Upänkan ude bureni täyat u täñpäwä ämajiyetä netä wäpi terak mäjo yäwat kirek täkan? Satan täño wäpi terak yäwat kirek takamän yän nämo yäneño unitä jop täñ-näkñatkan unitäño mebäri kwawak ahäwek! ²⁰ * Upänkan ñode nadäwut! Näk Anutu täño kehäromi terak mäjo yäwat kirek täyat ude bureni täñpäwä ñode nadäneñ; Anututä intäjukun irit piä kehäromi nikek tak täyak unitäño bureni inken ahätak ño.

²¹ Unita man wärani kubä täwera nadäwut; Äma kehäromi kubäta Kadä boham inñitkan enñita watä ireko uwä tuñumi eni gänañ säkgämän itneñ. ²² * Upänkan äma kubä kehäromini täñi pähap ikek unitä äbänpäñä ñode täñpek; Eni mähemitä kadä boham inñitat yän nadäweko u yomägatpäñ tuñumi eni gänañ itneño u yäpmänkan noriyeta yäpmän daniñpäñ yämek.

²³ * Eruk unita ñode täwera nadäwut; Äma not nämo täñ namik täkan uwä näka iwan täñ namik täkan. Ba äma näkño piäta watä nämo it täkan uwä piäna yäpawak täkan yäk.

²⁴ Täñpäkan äma äbot ñowä ñode bumik; Mäjo äma magärani kubäta äma u kakätänpen päñku kome kuräki-ken irit bägup kodakita wäyäkñentän kuñarek. Wäyäkñentän kuñareko upänkan nämo kañ-ahäwek. Nämo kañ-ahänpäñä bian irani-ken äyänutpen kwa yän nadäwek. ²⁵ Ude nadänpäñ äyänutpen päñku käwek; Irit bägup biani uwä ärutpäñ ket urani. ²⁶ * Ude kañpäñä noriye 7 ini

* **11:15:** Mat 9:34, 10:25 * **11:16:** Mat 12:38 * **11:20:** Kis 8:19 * **11:22:** Kol 2:15 * **11:23:** Luk 9:50 * **11:26:** Jon 5:14

bumik nämo, wakiinik, yamaguränkañ äbä ukengän itneñ. Tänpäkañ äma uwä pengän-inik waki irekopäñ mäden waki-inikinik tänpäñ irek yäk.

²⁷* Man ude yäñ irirän ämawebe päke itkuño u bämopi-ken webe kubätä gera terak Jesu ñode iwetkuk; Yäke! Gäk bäyañpäñ nonoñ gepmäñ towiñkuko uwä Anutu täño oretoret terak kuñarani! yäk. ²⁸* Ude iweränä Jesutä yänkuk; Ude nämo! Ämawebe Anutu täño man nadäñpäñ iyap tänpäñ yäpmäñ kuñat täkañ unitä uyaku Anutu täño oretoret terak kuñarani bureni yäk.

Kudän kudupi kakta Jesu iwet yabäñkuñ

Mat 12:38-42, 5:15, 6:22-23; Mak 8:12

²⁹* Ämawebe mäyap äbä Jesu it gwäjiñirä man ñode yäwetkuk; Wa! Waki tänpäni ämawebe äbot intä kudän kudupi kubä kakta näwet yabäkañ. Upäñkañ in näkä kudän kudupi mebäri kubä nämo täñjira api käneñ. Kudän bian Jona terak ahänjkuko udegän ahänjirän api käneñ. ³⁰ Jona terak imaka ahänjkuko unitä ämawebe Ninive komeken nanik ñode yäwoñäreñkuk; Jona uwä Anutu-ken nanik. Udegän, Äma Bureni-inik terak imaka ahäwayäñ täyak unitä äma äbot in ño ñode api täwoñärewek; Äma Bureni-inik uwä Anutu-ken nanik. ³¹* Upäñkañ intä näka Anutu-ken nanik yäñ nämo nadäkañ. Unita kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken Siba kome täño intäjukun webe unitä inkät Anutu inamiken bok itkañ momijin kwawak api pewän ahäneñ. Webe unitä Juda täño intäjukun äma Solomon unitäño nadäk-nadäk siwoñi yänahänjirän nadäkta gäripi nadänjkuko unita kome ban naniktä kädet käroñi-inik äbuk. Täñ äma Solomontä täk täñkuko u irepmitak uwä itat ño! Upäñkañ imata nämo nadäñ namik täkañ? ³²* Tänpäkañ ämawebe Ninive yotpärare-ken naniktä udegän, kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken inkät bok itkañ intäño momijin kwawak api pewä ahäneñ. Imata, Jonatä man yäwerän Ninive ämawebetä nadäñpäñ bänepi sukureñkuñ. Täñ äma Jonatä täñkuko u irepmitak uwä itat ño! Upäñkañ bänepjin imata nämo sukurekañ?

Äbot tänpäni uwä topän ude

Mat 5:15, 6:22-33

³³* Jesutä man ude yäñpäñ man wärani kubä ñode yäwetkuk; Äma kubätä topän ijiñpäñ käwut-ken käbop nämo pewek. Ba topän ijiñkañ käbotpäñ nämo ähäät yejämbek. Ude nämo! Topän u ijiñpäñ kwawak peñirän ämawebe äma unitä eñiken abäñpäñ peñyänjirän imaka imaka täga yabäneñ. ³⁴ Udegän, dapunjin uwä gupjin täño topän. Dapunjintä täga ijineño uwä gupjin imaka, peñyänjek ikek irirän kädet siwoñi täga kuñatneñ. Täñ, dapunjin waneño uwä jide tänpäñ imaka imaka täga kañpäñ tänpäñ kuñatneñ? Nämo, gupjin bipmäñ urani gänañ ireko ubayäñ. ³⁵ Unita peñyänjek bänepjin-ken itak unitä bipmäñ urani täñpeko udetä watäni itpäñ kuñat täkot. ³⁶ Täñkañ gup nadäk-nadäkjintä bipmäñ urani nämo, peñyänjek ikekgän irirän irit kuñat-kuñatjin kuduptagän peñyänjek ikek api itneñ, topäntä peñyänj tamik täyak ude.

Anutu täño man gup-tägän nämo yäpmäñ kuñaren

Mat 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47

³⁷⁻³⁸* Jesutä man ude yäñ moreñirän, Parisi äma kubätä ketem bok nakta Jesu eñini-ken yänikñat yäpmäñ äronkuk. Eñi gänañ äro mañitpäñä keru nämo ärutkañ ketem nañkuk. Täñjirän Parisi äma unitä kañpäñ nadäwän nämo tägawäpäñ nadäwätäk ñode täñkuk; Imata nintäño бага irepmitpäñ keru nämo

* **11:27:** Luk 1:28,42,48 * **11:28:** Luk 8:15,21 * **11:29:** Mat 16:4 * **11:31:** 1Kin 10:1-10
* **11:32:** Jna 3:5-10 * **11:33:** Mak 4:21; Luk 8:16 * **11:37-38:** Luk 7:36, 14:1

äurutkaŋ ketem näyak yäk. ³⁹ * Nadäwätäk ude täŋ irirän Jesutä ñode iwetkuk; Parisi äma in бага iwatpäŋ ketem peŋ-nakjin gupigän ärut täkaŋ. Ude täŋpäŋ Anutu inamiken bänep nadäk-nadäknin täga yäŋ nadäk täkaŋ. Upäŋkaŋ nämo! Bänepjin-ken monen tunumta nadäwätäk, ba imaka wakiwakitä tokneŋkuko pätak. ⁴⁰ Inä guŋ bureni! Anututä gupjin bänepjin bok täŋkuk yäŋ nadäk täkot. ⁴¹ Unita äma jäwärita bänep iron täŋ yämineŋo uyaku gupjin bänepjin bok, Anutu inamiken pakigän itden.

⁴² Wa! Parisi äma in umun terak kuŋat täkot! In бага man iwatpäŋ piäjin-ken nanik tokän jopi mebäri mebäri unitäŋo moräki Anututa biŋam pek täkaŋ. Upäŋkaŋ bänepjin-ken Anutu nadäŋ imikinik nämo täk täkaŋ, ba bänep iron kädet nämo iwat täkaŋ. Unita бага man iwatpäŋä bänep nadäk-nadäknin bok penenŋo uyaku tägawek. ⁴³ Jesutä ude yäŋpäŋ kubä ñode yäwetgän täŋkuk; Wa! Parisi äma in umun terak kuŋat täkot! In käbeyä enjiken intäjukun ämatä bägup-ken itta nadäk täkaŋ. Ba kädet miŋin, ämawebe jopitä taniŋ oretta gäripi nadäk täkaŋ. ⁴⁴ Upäŋkaŋ inä äma kumbani, kome gänaŋ käbop käbäŋtaŋ irirä ämawebe punin guno nämo nadäwä tumbäkaŋ kuŋ äbäk täk täkaŋ udewani.

⁴⁵ Jesutä man ude yäŋirän Baga manta mebäri nadäwani äma kubätä iwetkuk; Ai! Yäwoŋärewani äma, gäk Parisi ämata man kehäromi ude yäwetan uwä nin udegän yäŋärok man niwetan! yäk. ⁴⁶ Ude yäwänä Jesutä kowata man ñode iwetkuk; Wa! Baga manta mebäri nadäwani äma in imaka, umun terak kuŋat täkot! Baga man bäräpi bäräpi ämawebe terak peŋkaŋ injin ketäŋ kuŋat täkaŋ. ⁴⁷ Wa! In komi api nadäneŋ! In äbekjiye orajiye udewanigän. Unitä Anutu täŋo profet biani däpmanpäŋ änek täŋkuŋ. Profet äneŋkuŋo awaŋ meni-ken in epmäget tägatäga piŋpäŋ mebäri säkgämän täk täkaŋ. ⁴⁸ Upäŋkaŋ in kädet ude täk täkaŋ unitä ñode niwoŋärek täyak; Orajiyetä profet däpmäk täŋkuŋo u täga täŋkuŋ yäŋ nadäk täkaŋ. Orajiyetä profet däpmanpäŋ äneŋpani-ken piä täk täkaŋ. ⁴⁹ Unita Anutu nadäk-nadäk mähemitä man kubä ñode yäŋahäŋkuk; Näk inken profet ba piä ämanaye yäniŋ kireŋpewa äreŋirä ätu kumäŋ-kumäŋ däpmanit, ätu däpmanpäŋ waki täŋ yämiŋit api täneŋ yäŋ yäŋkuk. Eruk, man bian yäŋkuko u bureni ahätak ŋo. ⁵⁰ Unita bureni ñode täwetat; Äma ahäk-ahäk kadäni-ken yäput peŋpäŋ profet däpman yäpman äbuŋo unitäŋo momini ämawebe kudup apiŋo itkaŋ ŋo intä terak ärotak. ⁵¹ Ämik uwä bian-inik Abeltä nägäri piwän kuŋkuŋo uken yäput peŋpäŋ ämiŋ yäpman äbäŋkä Sekaraia kudupi eni gänaŋ alta mebäri-ken utpäŋ peŋkuŋ. Unita äneŋi täwetgän täyat; Ämik täŋ yäpman äbuŋo unitäŋo momi intä terak ärotak.

⁵² Wa! Baga man yäwoŋärewani äma in komi api nadäneŋ. In ämawebetä iritta biŋam täkta Anutu täŋo man yäwetpäŋ yäwoŋärenäŋipäŋ Anutu täŋo man mebäri bureni nadäkta kädet täŋpipiŋ yämik täkaŋ. Injin iritta biŋam nämo täŋpäŋ udegän ämawebetä u täkta kädet täŋpipiŋ yämik täkaŋ.

⁵³⁻⁵⁴ * Eruk, Jesutä man ude yäŋ paotpeŋ kuŋirän Baga man yäwoŋärewani ämakät Parisi ämatä Jesu man ätu goret yäwän nadäna yäŋkaŋ iwet yabäk pähap täŋit, yäŋpäŋ-kaŋiwarit bumta täŋkuŋ.

12

Parisi täŋo täŋyäkŋarani kudänta man

Mat 10:19-33

¹ Ämawebe buminik Jesuken dubini-ken pädä nitek äbä itkuŋ. Äbä irirä Jesutä iwaräntäkiye jukun ñode yäwetkuk; Ket nadäkot! yäk. Parisi äma täŋo yista ket nadäŋpäŋ kaŋ kuŋarut. Irit kuŋat-kuŋariken kudän gupi-tägän täk

* **11:39:** Mat 15:2 * **11:53-54:** Luk 20:20

täkañ ude in udegän täneño udetä yäñpäñ yäyat. ² * Upäñkañ imaka täñ-yejämbani pätak u wari nämo api pärek. Nämo kwawakgän api irek. Ba imaka käbop itak u wari nämo api irek. Nämo, u kwawakgän api irek. ³ Bipmäñurani gänañ man yänayän täkañ uwä kepma pähapken kwawakgän api nadäneñ. Ba eni gänañ jiap man yänayän täkañ uwä kami gera terak yäñirä api nadäneñ.

Netäta täga umuntäne?

Mat 10:28-31

⁴ Jesutä iwaräntäkiye ude yäwetpäñ ämawebe päke u ñode yäwetkuk; Notnaye, ñode täwera nadäwut; Ämata nämo umuntäneñ. Nämo, äma u komegupgän däpmäñkañ mäjojin däpmäkta api täñpä waneñ. ⁵ Upäñkañ ñode täwetat; Äma kubätagän täga umuntäneñ. Äma unitä tadäpmäñpäñ geñi wakiken ureñ täñpäñ äpmonenjo udetä umuntak täkot yäñpäñ täwetat.

⁶ In nadäkañ? Barak täpuri kubä wäpi pakup u imaka jopi kubä. Unitäño gwäki täga nämo yäpen. Upäñkañ Anututä udewanita ket yabäñ yäwat täyak.

⁷ * Täñpäñ Anututä inta gäripi nadäk täyak uwä pakup barakta nadäk täyak u irepmitak unita nämoinik api tepmanpek. Gwäkjin pujiñ jide itkañ u kudup daniwän tärewäkañ itak. Unita imaka kubäta nämo umuntäneñ yäk.

Jesu iwatta nämo mäyäk täneñ

Mat 10:32-33, 12:32, 10:19-20

⁸ Näk bureni täwera nadäwut; Äma kubätä ämawebe inamiken Näk Jesuta nadäñ imikinik täk täyat yäñ yäñahäwayän täko uwä, Äma Bureni-inik näkä udegän äma unita Anutu täño añero inamiken ñode api yäñahäwet; Äma uwä näkñata biñam yäpmäñtat yäñ api yäñahäwet. ⁹ * Täñ, äma kubä ämawebeta umuntanpäñ Näk Jesuta nämo nadätat yäñ yäwayän täko uwä, näkä udegän äma unita Anutu täño añero inamiken ñode api yäwet; Äma ñonita nämo nadätat yäñ api yäwet.

¹⁰ Täñpäkañ äma kubätä Äma Bureni-inikta yäñärok man yäwayän täko uwä momini u täga api peñ imek. Täñ, äma kubätä Kudupi Munapikta yäñärok man yäwayän täko uwä momini nämoinik api peñ imek.

¹¹ * In ket nadäwut! Ämatä manken tepmanayän käbeyä eni gänañ yäñ-täkñat yäpmäñ äronpäñ äma ekäni ekäni inamiken api tepmanenñ. Ude täñirä man jide yäne yäñ nadäwätäk nämo täneñ. ¹² Nämo, kadäni uken manta wäyäkñeñirä Kudupi Munapiktä ñode yäwut yäñ täwerirä man ugänpäñ api yäñahäneñ.

Moneñ tuñumta bänep iyap nämo täneñ

¹³ Jesutä man ude yäñirän ämawebe päke u bämopi-ken nanik kubätä Jesu ñode iwetkuk; Yäwonjärewani äma, tuäna iweriri tuñum nantä peñ niminikañ kumbuko u yäpmäñ daniñpäñ näka moräki kañ namän yäk. ¹⁴ Yäwänä Jesutä ñode iwetkuk; Näk tuñum yäpmäñ daniwani äma uyaku, ude täñpet yäk. ¹⁵ * Ude yäñpäñ man ñode yäwetkuk; Tuñum pähap yäpmäkta nadäneño udetä watäni itpeñ kuñatneñ. Tuñum päke unitä iritjin täño meham bureni nämo täyak.

¹⁶ Jesutä man ude yäñpäñ man wärani kubä ñode yäwetkuk; Moneñ äma kubätä piäni-ken ketem piweko u bureni ahäñ bumbum täneñ. ¹⁷ Täñirä ñode nadäwek; Jide täñpet? Ketem bureni bumta ahäkañ ño degän kañ pewet? yäñ nadäwek. ¹⁸ Ude nadäñpäñ yäwek; A! nadätat. Ketem pekpek enina biani wärämuppäñ kodaki tañigän täñpäñ ketem ba tuñumna u gänañ kañ pewa! yäk.

* **12:2:** Mat 16:6; Luk 8:17 * **12:7:** Luk 12:24, 21:18; Apos 27:34 * **12:9:** Luk 9:26 * **12:11:** Mak 13:11; Luk 21:12-15 * **12:15:** 1Ti 6:9-10

¹⁹ Ude tãŋkaŋ ñode täga nadäwet yäk. Ketem kämita pewayãŋ täro uyaku piã äneŋi kubã nãmo tãŋpãŋ oretoret terak ketem ume tägatãga nanŋkaŋ säkgãmãn api it yãpmãŋ ärowet yãŋ nadäwek.

²⁰ Ude nadãŋirãn Anututã ñode iwerek; Gäk guŋ bureni! Bipani ñogãn iritka gomãgarayãŋ yäk. Tãŋpakaŋ nadäk tawaŋ peyan u kubãta biŋam kaŋ tãŋpãn yãŋ iwerek. ²¹ * Unita ñode täwera nadäwut; Äma kubãtä Anutu tãŋo tuŋumta nadäwãtãk nãmo tãŋpãŋ kome tãŋo tuŋum peŋ bãyaŋ yãpmãŋ kuŋarayãŋ tãko uwã udegãn api ahãŋ imek yäk.

Kome terak irit tägata nadäwãtãk nãmo täneŋ

Mat 6:25-34

²² Unita yãŋpãŋ Jesutã iwarãntãkiye ñode yãwetgãn tãŋkuk; In gupjinta nadäwãtãk ñode nãmo täneŋ; Ketem depãŋ nãŋpet? Ba tek depãŋ tãŋpãŋ kuŋaret? yãŋ nãmo nadãneŋ. ²³ Nãmo, ketem ba tek u bureni nãmo. Uwã irit kuŋat-kuŋatjin tãŋo tãŋkentãk morãkigãn. Unita bãnep nadäk-nadãkjin imaka bureni terak penëŋ. ²⁴ * In imata Anutu u watã säkgãmãn nãmo käwep it nimek yãŋ nadäk tãkaŋ? Eruk, in barakta yabãŋpãŋ-nadäwut! U ketem nãmo piŋpãŋ puget nak tãkaŋ, ba nanŋpãŋ kämita nãmo pek tãkaŋ. Upãŋkaŋ Anututã ketem yepmãŋ towik täyak. Tãŋpakaŋ inã barak yãrepmiŋkaŋ unita in nadäwãtãk nãmo täneŋ. ²⁵ Jide? Nadäwãtãkjintã kome terak iritjin täga wãdãwãn kãroŋ täwek? Nãmoinik! ²⁶ Nadäwãtãkjintã imaka täpuri udewani täga nãmo tãŋpeko unita imata ketem tuŋumta nadäwãtãk pãhap tãk tãkaŋ? Nadäwãtãk nãmo täneŋ. Anututã ini api tãŋkentãŋ tamek.

²⁷ Tãŋkaŋ pãya irorita yabãŋpãŋ-nadäwut. U inita tekta piãni nãmo tãk tãkaŋ upãŋkaŋ yabãŋgãrip ikek. Unitãŋo yabãŋgãriptã intãjukun äma biani Solomon unitãŋo moneŋ tuŋum ba tek säkgãmãn kaŋgãrip ikek pãke u yãrepmiŋ täyak. ²⁸ Tãŋpãŋ pãya irori uwã kadãni kerãpigãn itpãŋ paot tãkaŋ. Apiŋo ahãneŋopãŋ kwep ude äneŋi täreŋ mãneŋ. Upãŋkaŋ Anututã kaŋgãrip ikek pewãn ahãk tãkaŋ. Ude tãk täyak upãŋ imata tek täga nãmo pewãn ahãŋ nimek yãŋ nadäk tãkaŋ? Wa! In nadãkinikjin äreyãwani! ²⁹ Unita ketem ba ume deken yãpmãŋpãŋ nãne yãŋkaŋ nadäwãtãk nãmo täneŋ. Ba tek deken yãpmãŋpãŋ täne yãŋkaŋ nadäwãtãk nãmo täneŋ. ³⁰ Nãmoinik! U guŋ ämatã bãnep nadäk-nadãki udewani terakgãn pek tãkaŋ. Tãŋ, inã imaka udewanita nadäwãtãk pãhap nãmo täneŋ. Nãmo, nanjintã in imaka udewanita wãyãkŋek tãkaŋ yãŋ tabãŋpãŋ-nadäk täyak unita api tãŋkentãŋ tamek. ³¹ Unita Anututã intãjukun it tamĩŋpãŋ tabãŋ täwatta unitagãn gãripi-inik nadãŋpeŋ piãni tãk tãkot. Ude tãŋirã uyaku ketem tuŋumta wãyãkŋek piã tãnayãŋ tãkaŋ u api taniŋ kirewek.

³² * Unita yawaknaye, in nãmo umuntãneŋ. Nanjintã tämagutpãŋ intãjukun it tamĩŋpãŋ tabãŋ täwatta gãripi nadãtak. ³³ * Unita in tuŋumjin äma jopita yãniŋ kirewut. Ude tãŋkaŋ kunum tãŋo tuŋum wawaki nãmo, ba paot-paori nãmo pãtak ugãnpãŋ kaŋ korewut. Tuŋum uwã ämatã kubo tãnaŋi nãmo ba gwaktã nanŋpã tumnaŋi nãmo. ³⁴ Nadãkaŋ? Imataken tuŋumta nadãwi ärowani tãŋpeko uwã bãnep nadäk-nadãkka uterakgãn penŋpãŋ kuŋaren.

Bãnep kodaki itta man

Mat 24:42-51; Mak 13:33-36

³⁵ * Jesutã man ude yãwetpãŋ äneŋi ñode yãwetkuk; In tuŋum tãkot! Piã tãŋo tek tãŋpãŋ topãn ijiŋ-yãneŋkaŋ itkot. ³⁶ * Piã watã äma tägatã intãjukun ämanitã äbãkta tuŋum tãŋpãŋ itsãmãk tãkaŋ ude tãŋpãŋ itkot. Intãjukun ämani uwã

* **12:21:** Mat 6:19-20 * **12:24:** Sam 147:9; Luk 12:7 * **12:32:** Luk 22:29; Rev 1:6 * **12:33:** Luk 18:22 * **12:35:** Kis 12:11; Mat 25:1-13 * **12:36:** 1Pi 1:13; Mak 13:33-36

kome kubäken kwekotä äneji äbänpän yäma-ken kwäpkwäp yäpurirän piä watä ämaniyē täga u äbä yäma bäräneñ dät imineñ. ³⁷ * Bureni, piä watä ämaniyetä tänpidäm tänpän irirä äbä yabän ahänpänä täga nadän yämek. Bänep täga nadänpän piä täño tek yamänkan piä watä ämaniyē ñode yäwerek; Eruk näkño kome yäpmanpän manit yäpman kuñirä näkä ketem tepman towiwayän yäk. ³⁸ Äma ekäni u bipani bämop ba yäñe-yäñeta äbänpän däpmon nämo pätnenjo uwä yabäwän tägainik tänpök.

³⁹ * In mebäri ñode nadäwut; Enj kubä mähemitä bipani uken kubo äma api äbek yän, ude nadänpän pidäm tänpän irirän kubo äma u enj gänäñ täga nämo ärowek. ⁴⁰ Eruk ude bumik, in udegän Ekänijintä kepma ba kadäni uken api äbek yän nämo nadäkan-ken uken api äbeko unita pidäm tänpän itkot.

Piä äma täga u jidewani?

Mat 24:45-51

⁴¹ Jesutä manbiñam u yäwet paoränä Pitatä ñode iwet yabänkuk; Ekäni yäk. Gäk man wärani yäyan ñowä, nintagän ba kudup pähapta yäyan? ⁴² Ude iwet yabänirän Jesutä man wärani kubä ñode yäwetgän tänkuk; Äma ekäni kubätä piä watä ämaniyē-kät nanik kubätä piä man ñode iwerek; Näk kome kubäken kwayän. Kuñarira piä watä ämanaye u watäni itpän ketem kadäni-kengän kan yepman towik täyi yän iwerek. Eruk, piä watä äma u kudän jide tänpoko unita watä äma nadäk-nadäka täga ba man buramiwani äma yän iwerek? ⁴³ Uwä ñode; Piä watä äma u, yän imani ude tänpän irirän ekänini äneji äyänutpen äbek. Äbänpän piä watä äma u kanpän orañ imek. ⁴⁴ * Näk bureni täwetat. Ekäninitä orañ iminpän tuñumi kuduaptagän watäni it imekta inin kirewek yäk.

⁴⁵ Täñ, piä watä äma u goret tänpoko uwä ñode nadäwek; A! Ekäninawä ñodetä nämo api äbek! Ittängän kämiinik api äbek yän nadäwek. Ude nadänpän piä watä äma noriye wanoriye ätu däpmanpän yäwat kireñit, ba tängunñun ume nanit täñkan tängun tänpän irek. ⁴⁶ Ude täñkan ekäninita gun tänpän irirän ekänitä kadäni ukengän äbek. Äbänpän waki täñ irirän kanpän piä watä äma u utkan madän jukutpän äma nadäkinik nämo tänpänitä päñku irani-ken manpän kunen yäk.

⁴⁷ * Unita bureni-inik täwera nadäwut; Piä watä äma kubätä ekänini täño man uwäku nadäweko upänkan man bitnäc tänpoko uwä ekäninitä bumta urek. ⁴⁸ Täñ, piä watä äma u ekänini täño man nämo nadänkan penawäk tänpen kuñareko uwä ähan urek. Tänpäkan äma kubätawä imaka imaka mäyap inin kirewani äma udewaniwä kowatawä piäni täñi pewän ahänirän Anututä kawän tägawek. Ba kubä u piä wäp ärowani yäpanitä kowatawä gwäk piminpän piäni täñirän tägawek.

Jesu duñ-wewek pewän ahäcta äpuk

Mat 10:34-36, 5:25-26, 16:1-4; Mak 8:11-13

⁴⁹ Jesutä ude yänpän äneji ñode yänkuk; Näk kome terak kädap pewä ijineñta äput yäk. Täñkan pengän ijinañi. ⁵⁰ * Upänkan näk ume inide kubä, komi nikek äruretta yän namani. Ume u ärura tärenirän nadän bäräp nadätat ño api tärewek.

⁵¹ * In näka ñode nämo nadäneñ; U kome terak bänep kwini pewa ahäcta äpuk yän nämo nadäneñ. Nämo, näk komen ämawebe bämopi-ken duñ-wewek pewa ahäcta äput. ⁵² Apiñotä it yäpman äronayän täkamän-ken u ñode api ahäwek; Nädaminji-nani 5 u bämopi-ken duñ-weñira kukñi yarä, kukñi yaräkubä ude api

* **12:37:** Jon 13:4 * **12:39:** Mat 24:43-44; 1Te 5:2 * **12:44:** Mat 25:21,23 * **12:47:** Jem 4:17
* **12:50:** Mak 10:38-39 * **12:51:** Mat 26:38; Jon 12:27

ahäwek. ⁵³* Ba wäpna terak ini yanani yarätä duŋ-wewek täŋpäŋ nani ini, nanaki ini ude api itdeŋ. Ba wäpna terak yamiŋi yarätä duŋ-wenpäŋ miŋi ini, äperi ini api itdeŋ. Ba yanäbeki yarätä duŋ-wewek täŋpäŋ ini-ini api itdeŋ.

Kadäni täŋo kudän yäpmäŋ danik täkot

⁵⁴ Jesutä man ude yäwetpäŋ ämawebe päke itkuŋo u ŋode yäwetkuk; In gubam wärämäŋirän kaŋpäŋ iwän tawayäŋ yäŋ nadäk täkaŋ. Ude nadäŋirä ätu itpäŋä bureni ahäk täyak yäk. ⁵⁵ Ba mänittä piäŋpewän gubam kewenirän kaŋpäŋ ŋode yäk täkaŋ; Edap ijiwayäŋ. Yäŋirä udegän ahäk täyak. ⁵⁶ Wära! Jop manman yäwani in uwä äbäŋ kubit unitäŋo mebäri nadäk täkaŋ upäŋkaŋ kadäni ŋonitäŋo mebäri imata nämo nadäwä täretak?

⁵⁷ Injin imata kädet gwäjiwani u ba, siwoŋi u kawä tärewäpäŋ nämo yäpmäŋ danik täkaŋ? ⁵⁸ Äma kubätä manken gepmaŋpayäŋ nadäŋpäŋ kuŋareko uwä kädet miŋin kuŋit kuŋit kokwawaki yäpmäŋ äpäkta yäŋpäŋ-nadäk tädeŋ. Ude nämo täŋiri iwanka unitä manken gepmaŋirän man yäpmäŋ daniwanitä nadäŋpäŋ komi ämani peŋ iwet-pewän komi eŋiken gepmaŋpek. ⁵⁹ Näk bureni täwetat. Komi eŋiken u gepmaŋpeko uwä jop täga nämo äpämaŋ kwen. Momi täŋpeno unitäŋo kowata kudup-inik peŋkaŋ uyaku äpämaŋ kwen.

13

Bänep äyäjut-äyäjutta man

¹ Kadäni uken äma ätu Jesu-kät itkuŋo unitä Jesu manbiŋam ŋode iwetkuŋ; Man ŋonita jide nadätan? Galili nanik ämawebe ätu Anutu iniŋ oretta tom däpmäŋpäŋ ijin imiŋ irirä Pailattä yäŋpewän ämawebe u kumäŋ-kumäŋ däpuŋ yäk. ²* Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Galili ämawebe uken umuri pähap ahäŋ yämiŋkuko u ima mebärita ahäŋ yämiŋkuk? Momini uwä ätu täŋo momini yärepmitkuko unita ahäŋ yämiŋkuk yäŋ nadäk täkaŋ? ³* Nämoinik! Upäŋkaŋ inä bänepjin nämo sukurenayäŋ täŋo uwä udegän api paot moreneŋ. ⁴ Täŋ, äma 18 ude Siloam komeken mobä eŋitä tokätpäŋ maŋ kumäŋ-kumäŋ däpuko unita jide yäne? Momini uwä Jerusalem ämawebe ätu täŋo momini yärepmitkuko unita umuri u ahäŋ yämiŋkuk yäŋ nadäkaŋ? ⁵ Nämoinik! Upäŋkaŋ inä bänepjin nämo sukurenayäŋ täŋo uwä udegän api paot moreneŋ.

⁶⁻⁷* * Täŋpäŋ Jesutä wama päyata man wärani ŋode yäŋkuk; Äma kubätä piäni-ken wama päya piwän äroŋpäŋ tägawek. Tägaŋpäŋ päya unitäŋo mujipitä ahäwut yäŋpäŋ watäni irekopäŋ mujipi nämo ahäŋirä piä watä äma iwerek; Näk päya ŋonitäŋo mujipita wäyäkneŋ yäpmäŋ äbäŋira obaŋ yärukubä täreŋirän ätu nämo yabäŋ ahätat yäk. Unita madäŋ maŋpi kut! Päya ŋo jop-nadäŋ piä bämopi-ken irektawä! yäŋ iwerek. ⁸* Iweränä piä watä äma unitä iwerek; Ärowanina, nämo! yäk. Obaŋ ŋonitawä ini kaŋ irän. Näk mebäri täŋpäŋ däpuk äriwa äroŋirä mujipi api ahäneŋ ba nämo ahäneŋ u kaŋpäŋ nadäkta yäk. ⁹ Bureni paränä ini kaŋ irän. Täŋ, nämo paränä kaŋ madäwa yäk.

Jesutä Sabatken webe kubä yäpän tägaŋkuk

¹⁰ Eruk, Sabat kadäni kubäken Jesu käbeyä eŋi gänaŋ äroŋpäŋ ämawebe Anutu täŋo man yäwetpäŋ yäwoŋärek täŋ itkuk. ¹¹ Täŋpäkaŋ webe mäjotä magärani kubä u imaka bok itkuŋ. Mäjotä webe u magärirän obaŋ 18 ude it yäpmäŋ äbuk. It yäpmäŋ äbäŋirän mädeni mugetkuko unita siwoŋ täga nämo kuŋat täŋkukonik. ¹² Eruk Jesutä webe u irirän kaŋpäŋ iwerän dubini-ken äbänä iwetkuk; Wanotna, käyäm waki gäkä terak itak ŋo apiŋo paotak! ¹³ Ude

* **12:53:** Mai 7:6 * **13:2:** Jon 9:2 * **13:3:** Sam 7:12 * **13:6-7:** Mat 21:19 * **13:6-7:** Luk 3:9
* **13:8:** 2Pi 3:9,15

yänkaŋ keritä gupi terak penjirän uterakgän siwoŋi itpäŋ Anutu wäpi biŋam yänpäŋ iniŋ oretkuk.

¹⁴* Tänpäkaŋ Jesutä Sabat kadäni-ken webe u yäpän tägaŋkuŋo unita käbeyä eni täŋo watä äma unitä kaŋpäŋ bänepi waŋkuŋ. Bänepi wawäpäŋ ämawebe yäwetkuk; Ai! Piä täktäk kadäni kepma 6tä itkaŋ yäk. Unita käyäm yäpän tägaŋ nimän yäŋ nadänpäŋä piä täktäk kadäni-kengän kaŋ äbut. Sabat kadäni-ken käyäm yäpä tägakta nämo ämnen yäk.

¹⁵* Ude yäwänä Ekänitä bänepi wawäkaŋ kowata ŋode iwetkuk; Wa! In ämawebe täŋkentäktä wäp biŋam yäpuŋo upäŋkaŋ u bureni nämo täk täkaŋ. In täŋyäkŋarani äma! In Sabat kadäni-ken yawakjiyeta butewaki nadäŋ yämiŋpäŋ yen pit yämiŋkaŋ yäŋ-yäkŋat yäpmäŋ ume ketem nakta kuk täkaŋ. Upäŋkaŋ yawakjiyeta nadäk täkaŋ ude webe ŋonita butewaki udegän imata nämo nadäŋ imikaŋ? ¹⁶* Webe ŋowä Abrahamtä äbotken nanik. Satantä obaŋ 18 ujeta topmänpäŋ komi imiŋ yäpmäŋ äbuk. Unita Sabat kadäni-ken webe mäjotä magärani pit imitat ŋonita jide nadäkaŋ? U siwoŋi nämo yäŋ ba nadäkaŋ? ¹⁷ Ude yänjirän äma yänpäŋ-kaŋiwatkuŋo u mäyäk nadäŋkuŋ. Tänpäkaŋ ämawebe päke u Jesutä imaka tägatäga täŋ yämiŋkuko unita gäripi pähap nadänpäŋ iniŋ oretkuŋ.

Anutu täŋo äbot u jidewani?

Mat 13:31-33; Mak 4:30-32

¹⁸ Tänpäkaŋ Jesutä yäwetkuk; Jide yäwa? Äbot Anututä intäjukun it yämiŋkaŋ yabäŋ yäwat täyak u imatäken udewani? ¹⁹ Uwä päya mujipi kubä wäpi Mastat udewani. Äma kubätä mastat mujipi yäpmänpäŋ piäni-ken piwän äronpäŋ pähämi obät täneŋ. Pähämi obät täŋirä baraktä enini päya u momi terak täneŋ. ²⁰ Ude yänpäŋ äneŋi ŋode yäwetgän täŋkuk; Ba Anututä intäjukun itkaŋ yabäŋ yäwat piä täk täyak u jidewani? ²¹ Uwä yis udewani. Webe kubätä käräga täŋpa yänkaŋ yis täpuri yäpmänpäŋ parawa taŋi-kät awähurek. Ude täŋjirän yistä parawa kudup gänaŋ kuŋatkan piäni täŋpek.

Yäma täpuri täŋo man

Mat 7:13-14,21-23

²² Eruk Jesutä Jerusalem yotpärare kwa yänkaŋ yotpärare taŋi täpuri man-biŋam yäwetpäŋ yäwoŋäreŋ täŋtäŋ kuŋkuk. ²³ Manbiŋam yänhäntäŋ kuŋjirän äma kubätä ŋode iwet yabäŋkuk; Ekäni! Gäk jide nadätan? Anutu uwä ämawebe inita biŋam jidepäŋ api yäpek? Mäyap api yäpek ba yarägän? Ude iweränä Jesutä kowata ŋode yäwetkuk; ²⁴* Bureni täwetat, ämawebe mäyaptä yäma täpuriken ärokta api tänpä waneŋo unita in yäma täpuri u ärokta piäni gwäk pimiŋpäŋ täneŋ. ²⁵* In nadäkaŋ? Eni mähemitä yäma u api ukäreŋ. Ude täŋjirän in yäma-ken itkaŋ gera ŋode api yäneŋ; Ekäni! Yäma ŋo dät nimiwä! Ude yäwäwä api täwerek; Näk inta nämo nadätat. In de naniktä abäkaŋ? ²⁶ Ude yäwänä intä ŋode api iwetneŋ; Nin bian gäkkät ketem bok näk täŋkumäŋo ukeŋo. Gäk komenin-ken man niwetpäŋ niwoŋäreŋ täŋkuno ukeŋo yäk. ²⁷* Ude iwetnayäŋ täŋo upäŋkaŋ äneŋi ŋode api täwerek; Inta nämo nadätat, ba u naniktä abäkaŋ yäŋ nämo nadätat. Unita wakiwaki täŋpani in kewewut!

²⁸* Inä yewa kemat käda maŋpä kunayäŋ täkaŋ-ken u itkaŋ Abraham, Aisak, Jekop-kät profet biani kudup Anutu täŋo yabäŋ yäwat yewa gänaŋ irirä api yabäneŋ. Yabäŋkaŋ konäm butewaki täŋpäŋ komi nadäŋkaŋ mejin api jiwätpeŋ itneŋ. ²⁹* Tänpäkaŋ ämawebe edap dapuri äbäk täyak käda ba äpmok

* **13:14:** Kis 20:9-10; Lo 5:13-14; Luk 6:7; Jon 5:16 * **13:15:** Luk 14:5 * **13:16:** Luk 19:9 * **13:24:** Plp 3:12 * **13:25:** Mat 25:10-12 * **13:27:** Sam 6:8 * **13:28:** Mat 8:11-12 * **13:29:** Sam 107:3; Luk 14:15

täyak käda ba kukņi kukņi uken naniktä api ämneņ. Äbäņpāņ Anututä yewa gānaņ äronpāņ äņnak-äņnak pähap uken ketem api näneņ. ³⁰ * In nadākaņ? Kadāni uken ämawebe wāpi biņam ikek itkaņ u äpani api itneņ. Täņ, äpani itkaņ u uwä wāpi biņam ikek api itneņ.

Jesu Jerusalem yotpārare-ken api kumbek

Mat 23:37-39

³¹ Kadāni ukengān Parisi ätutä äbäņpāņ Jesu iwetkuņ; Kome ņo penpeņ kome ätuken ku! Herot gāk kumāņ-kumāņ gutta nadatak yäk. ³² Ude iwerāwä Jesutä yäwetkuk; Kuņkaņ aņ ägwāri Herot u ņode iwerä nadāwān. Näk apiņokät kwep uwä mäjo äma magārani u yawat kireņit ba äma käyām ikek yāpa tāgaņ yāmiņit api tāņpet yāņ iwerut. Täņkaņ apiņo ba kwep yāņen piāna tāņ yāpmāņ kuņira kepma yarākubä uken api tārewek yāņ iwerut. ³³ Kepma kepma piä gwäk pimiņpāņ tāņtāņ api kwet. U imata, profet kubä kome kubāken irirān tāga nāmo utpewä kumbek. Nāmo, Jerusalem yotpārare-ken uyaku tāga utpewä kumbek.

³⁴ Jesutä ude yāņpāņ yāņkuk; O Jerusalem ämawebenaye! In imata profet dāpmāņpāņ piä ämanaye tāņkentāņ tamikta pewa äbuņo u mobätä kumāņ-kumāņ dāpmāk tākaņ? Baraktä nanakiye uyiņjeņ pat tākaņ ude näkä in uyiņjeņ patta bitnāņ yāpmāņ äbuņ. ³⁵ Unita Anututä tabä kätāņirān watājin nāmo, jop api itneņ. Eruk nadāwut! Äneņi nāmo nabāņkaņ it yāpmāņ äronpāņgān Anutu wāpi terak abatak unita iniņ oretna! yāņ yānayāņ tāņo ugān api nabāneņ.

14

Jesu Parisi kubä tāņo eņiken itkuk

¹ * Sabat kubāken Jesu Parisi äma ätukät ketem bok nakta Parisi äma wāpi nitek kubätä eņiken äronkuk. Äro irirān äma itkuņo u ket kaņiwatkuņ. ² Ket kaņiwat irirä, äma gupi tokneņ ärowani kubä yāņikņat yāpmāņ Jesu dubini-ken äbä teņkuņ. ³ * Teņirä Jesutä kaņpāņ Parisi ämakät Baga manta mebāri nadāwani äma ņode yāwet yabāņkuk; Baga mantä jide niwetak? Sabat kadāni-ken äma käyām ikek tāga yāpa tāganeņ ba nāmo? ⁴ Ude yāweränä kowata man kubä nāmo yāņkuņ. Man kum irirä Jesutä äma u inipāņ yāpān tāgawāpāņ tewān kuņkuk. ⁵ * Tewān kuņirān äma itkuņo u yāwetkuk; Näka goret täyak yāņ nadākaņ? In kubä tāņo nanak ba yawakjin kubätä Sabat kadāni-ken awaņ gānaņ äpmonpeko uwä butewaki nāmo nadāneņ? Nāmo, butewaki nadāņpāņ bārāneņ pāņku wādāņpāņ teneņ. ⁶ * Yāweränä kowata iwetta manta wäyäkņewä wawāpāņ man nāmo iniņ yāņkuņ.

Gäķnata nadāwi ärowani nāmo tāņpek

⁷ * Eruk ätu itpāņ yabāņkuk; Äma ätu, ketem bok nakta äbä inita nin äma ekāni yāņ nadāņpāņ, bāgup äma wāpi biņam ikektä maņirani-ken äro maņitkuņ. Maņirirä yabāņpāņ Jesutä manbiņam ņode yāwetkuk; ⁸ * Äma kubätä äņnak-äņnak pähap tāņpāņ gāmaguränä äma ekānitä maņirani-ken päro nāmo maņiren. Äņnak-äņnak māhemitä äma wāpi biņam ärowani nitek imaguränä gāk jide tāņpen? ⁹ Gāk äma ekānitä maņirani-ken maņiriri äņnak-äņnak māhemitä pābä gāwerek; Ai, akwikaņ, ekāni ņonitä bāgup tāga ņo maņirān yāņ gāwerek. Ude gāweränä pāņku bāgup jopi-ken maņitkaņ mäyäk pähap nadāwen. ¹⁰ Unita äma kubätä ketem bok nādayāņ nadāņpāņ gāmaguränä bāgup jopi-ken maņiren. Ude tāņiri äma unitä gāwerek; Notnapak, abä bāgup säkgāmān peņ gamitat-ken

* **13:30:** Mat 19:30 * **14:1:** Luk 11:37 * **14:3:** Luk 6:9 * **14:5:** Mat 12:11; Luk 13:15 * **14:6:** Mat 22:46 * **14:7:** Mat 23:6 * **14:8:** Snd 25:6-7

no manit yän gäwerek. Ude täñiri ämawebe ätutä gabänpän wäpka biñam punin yäpmän akuneñ. ¹¹ * Näk ñode täwera nadäwut; Äma kubätä ini wäpi biñam yäpmän ärowayän täko uwä Anututä wäpi biñam api yäpmän äpek. Täñ, äma kubätä inita nadäwän äpani täñpänpän kuñarayän täko uwä Anututä api orañ imek.

¹² Jesutä ude yänpän äma yänikñat yäpmän äronkuko u ñode iwetkuk; Gäk äñnak-äñnak kubä täñkañ gäkñaken wanotkaye notkaye nimiñkaye ba komeka-ken nanik äma wäpi biñam ikek nämo yänpewi ämneñ. Ude täñpeno uwä kowata gäka udegän täneñ. Kowata udegän täñ gamiñirä tärewek. ¹³ * Unita äñnak-äñnak täñpänä äma äpani, keru kuroñi gwäjiwani, dapuri tumbani, äma jäwäri ugänpän yän-yäkñat päbä yepmän towiwen. ¹⁴ * Äma jopi jäwäri udewanitä kowata täga nämo täñ gamineñ, upänkañ Anututä ini api ganiñ orerek. Kowata uwä äma siwoñitä akukakuk kadäni-ken api yäpen.

Äñnak-äñnak pähapta bitnäñkuñ

Mat 22:1-10

¹⁵ * Jesutä man ude yänirän äma ketem bok nañ itkuño u kubätä Jesu iwetkuk; Bureni yäk. Anutu täño kañiwat yewa gänañ ketem nänayän täkañ udewanitä säkgämän api itneñ yäk. ¹⁶ Yäwänä Jesutä manbiñam kubä ñode iwetkuk; Äma kubätä äñnak-äñnak tañi kubä täñpayän täñtuñum täñpän äma bumta äbäka man pewän kuñarek. ¹⁷ Täñpän imaka imaka täñket tañ moreñpän watä ämani kubä ñode iwerek; Pänku äma näkño gera nadänkuño u ñode yäweri äbut; Ketem kudup iñpän täñtuñum täwani unita kuna yän yäwet.

¹⁸ Eruk päñku yäweränä bitnäñpän wohut-wohut man iwetneñ. Äma kubätäwä ñode iwerek; Näk kome kubä näkñata yäpetta gwäki penkut yäk. U kakta kuyat yäk. Unita ekänikatä näka nadäwän waki nämo täñpek yäk. ¹⁹ Täñ kubätäwä iwerek; Näk bulimakau 10 suwañkuro u päñku yän-yäkñat yäpmän päbä kehäromini yabänpän-nadäka piäken yepmañpayän yäk. Unita ekänikatä näka nämo nadäwän waneñ yäk. ²⁰ * Ba kubätäwä iwerek; Näk webe kubä api yäput. Unita nämo ärewayän yäk. ²¹ Ude yänirä watä ämani uwä äneñi äyänutpeñ päñku ekänini manbiñam iwerek. Iwerän nadänkañ bänepi wawäpän watä ämani äneñi ñode iwet-pewän kwek; Gäk bäräñeñ kuñkañ yotpärare täño kädet täpuri täpuri-ken ämawebe jäwäri, keru kuroñi gwäjiwani, dapuri tumbani kuduptagän yän-yäkñat yäpmän äbi yäk. ²² Ude iweränä watä ämanitä udegän täñkañ äma ekänini u iwerek; Ekäni yäk. Näwerano udegän tät. Täro upänkañ eñi ketem nänayän täkañ-ken bägup ätu jop itkañ yäk. ²³ Yäweränä iwerek; Eruk, äneñi kuñkañ kädet täpuri täpuri it yäpmän kukañken udegän kuñatkañ ämawebe kudup yänporiñ yäpmän äbi. Näkño eñi ämawebetä tokñewän yän nadätat yäk. ²⁴ Näk bureni gäwera; Ämawebe pengän man pewa kuñarirän nadänkuño unitä näkkät ketem nämoinik api näne yäk.

Jesu iwat-iwatta jukuman

Mat 10:37-38

²⁵ Täñpän äma äbot pähaptä Jesu iwarän täñirä äyänutpän ñode yäwetkuk; ²⁶ * Äma kubätä näkkät kuñatta nadänkañ upänkañ miñi nani ba webe nanak ba noriye wanoriye unita mäde nämo ut yämayañ täko uwä näkño notnapak bureni täga nämo irek. Ba iniken irit kuñat-kuñarita mäde nämo ut imayañ täko uwä näkkät bok täga nämo kuñatde. ²⁷ * Ba kubätä näkä päya kwakäp

* **14:11:** Mat 23:12; Luk 18:14 * **14:13:** Lo 14:29 * **14:14:** Jon 5:29 * **14:15:** Luk 13:29
* **14:20:** 1Ko 7:33 * **14:26:** Luk 18:29 * **14:27:** Luk 9:23

terak komi nadawayän tãro udegän nadakta umuntanjan näwarayän täko uwä näwaräntäkna bureni täga nämö api irek.

²⁸ Bureni! Äma kubätä eni kehäromi kubä tänpa yänkan pengänä moneni daniñpän monen upän eni täga tänañi ba nämö tänañi yän nadäwek. ²⁹ Ude nämö täñkanä eni yäput penirän moneni paoränpän pewän jop pärek. Täñirän ämawebetä eni päraiki u kanpän yänpän kan-mägayäk tänpän yäneñ; ³⁰ U kawut! Eni ño tänpayän yänpän ba täñkukopän pewän päraiki-tägän ño pätak! yäk.

³¹ Ba kome kubä täño intäjukun ämakät kubä täño intäjukun ämakät ämik täda yänkan intäjukun äma u pengän kanpän nadäk piä ñode täñpek; Kome kubä unitäño äboriye tañi, 20 tausen ude yäk. Näkño 10 tausen-gän. Jide tänpän näkño äbottä iwan äbot tañi u däpneñ yän kanpän nadäk piä ude täñpek.

³² Ude tänpän iwan täga nämö däpmänpän yäwat kirewet yän nadäwek. Ude nadänpän noriye ätu kome unitäño intäjukun äma täño bänepi yäpmän äpäkta yäwet-pewän kunen yäk. ³³ Jesutä man wärani u yän paotpän ñode yäwetkuk; Udegän, äma kubätä näk näwara yänpänä bäräneñ-inik nämö näwarek. Nämö äma u imaka imakani kudup nämö peñ moreñkan näk näwarayän täko uwä näkño näwaräntäkna bureni nämoinik api täñpek.

Pañ gäripi nitek ude kuñatneñ

Mat 5:13; Mak 9:50

³⁴ Jesutä ude yänpän man wärani kubä ñode yäwetkuk; Pañ u gäripi kehäromi nitek. Upänkan gäripi paoreko uwä jide tänpäna äneñi gäripi ahäwek? Täga nämö! U imaka jopi kubä ude irek. ³⁵ Piäni nämö ude irek. U jop ureñ täna kunen.

Unita äma jukuni nitektä näkño man ño ket nadäwut!

15

Sipsip kubä paotkuko unitäño manbinjam

Mat 18:12-14

¹ Kepma kubäken äma takis monen yäpani ätu ba äma waki tänpäni yän yäwerani ätukät Jesutä man yänirän nadänayän äbuñ. ² * Ude täñirä Parisi ämakät Baga man yäwoñärewni äma ätu u itkuño unitä yänpän-kañiwat man ñode yänkuñ; U kawut! Äma ñowä waki tänpänita not täñ yämiñpän ketem bok nak täkan yäk.

³ Ude yäwäwä Jesutä man wärani kubä ñode yäwetkuk; ⁴ * Inkät nanik kubä täño sipsip äbot 100 ude itneño upän kubätä paoränä jide täñpek? Äma u sipsip 99 säkgämän itneñ u bägup tägaken yepmankan kubä paoreko unita wäyäkneñtän kuñarek. ⁵⁻⁶ Kuñatkä kan-ahänpänä oretoret terak yäpmänkan buramiñ yäpmän eniken kwek. Eniken kuñpänä noriye yänpübä kubä-kengän yepmankan yäwerek; Wisikna! Näkño yawak kubä paorakopän kan-ahänpän yäpmän abätat unita oretoret täna! yän yäwerek. ⁷ Näk bureni täwetat. Udegän, momi äma kubätä bänepi sukurewayän täko uwä kunum gänan ununitä oretoret bumta api tañ imineñ. Täñ, ämawebe mäyap Siwoñi yänkan bänepi sukurekta nämö nadäk täkan unita oretoret nämö api täneñ.

⁸ Jesutä ude yänpän man wärani kubä ñode yänkuk; Webe kubätä monen kujari 10 ude yäpmän kuñarirän monen kujari kubätä paoreko uwä jide täñpek? Webe u topän ijiñpän eni gänan imaka imaka ket däpmän äreyänpän wäyäkneñtängän kan-ahäwek. ⁹ Kan-ahänpänä webe unitä noriye yänpübä kubä-kengän yepmanpän yäwerek; Wisikna! Monen na kubä paorakopän kan-ahätat yäk. Unita oretoret täna yän yäwerek. ¹⁰ Jesutä ude yänpän ñode

* **15:2:** Luk 5:30 * **15:4:** Ese 34:11,16; Luk 19:10

yäwetkuk; Udegän, momi äma kubätä bänepi sukurewayäj täko uwä, kunum gänäj oretoret pähap api ahäwek.

Nanaki kubätä paotkuko unitäjo manbijam

¹¹ Jesutä man wärani ude yänpän man wärani äneji kubä node yäwetgän tänkuk; Äma kubä täjo nanaki yarä. ¹² Unitä ittängän nanaki monänitä nani iwerek; Nan, gäkä kumänjiri monej tujum näkñata bijam yäpmäta yäwani u nam! yäk. Ude iweränä nanitä tujum yäpmän daniñpän yämek. ¹³ * Täñirän nanaki monäni uwä kepma yarägän itkañ monej tujum nanitä imeko u yäpmänpän kome ni penpen kwek. Kumañ päñku kome ban kubäken ahäwek. Uken ahänpän imaka imaka yabängärip ikek unita moneji kudup ureñ tänpän kuneñ. ¹⁴ Ureñ tänpän kuñirä kadäni ugän kome uken nakta jop irit ahäwek. Ude täñirän monä uwä jop irek. ¹⁵ Jop itkañ piä tänpayäj kome mähem kubä ireko uken kwek. Kwänä äma unitä towik watäni itta iwerän kwek. ¹⁶ * Tänpän ketem kubä nämo imiñirä nakta bumta iwäwä towik täjo ketem nänpayäj nadäwek. ¹⁷ Tänpän inita näk goret täñ yäpmän äbätat yän nadäwätäk täñkañ bänepitä node nadäwek; Nana täjo piä ämaniye kumän-tagän ketem bumta nañ irirä näk nakta jop ño itat. ¹⁸ * Unita näk komena-ken kuñkañ nana ahän imiñpän node kañ iwera; Nan, näk waki täñira mominatä Anutu-ken ba gäkken wakiinik täyak. ¹⁹ Unita gäk ironjina yän näwerentawä yäk. Näk jop waki, piä ämaka kubä ude nadän namiñiri kañ ira yäk. Man ude api iweret yän nadäwek. ²⁰ Eruk, ude nadänpän akumañ äneji nani-ken kwek.

Kuñtängän eruk, kädet moräk-ken äbänjirän nanitä käwek. Kañpän butewaki nadänpän bäräñej päñku bäyañ imiñpän geñi darek. ²¹ Tänpänä nanakitä node iwerek; Nan, näk waki täñira mominatä Anutu-ken ba gäkken wakiinik täyak yäk. Unita gäk ironjina yän näwerentawä. ²² Ude iweränkañ nanitä piä ämaniyeta gera yäwek; In tek tägagämän kubä bäräñej yäpmän päbä täñ imut! yäk. Ba siworok kerik-ken täñ imiñpän kuroñi ärärani pen imut! yäk. ²³ Ude täñkañ päñku bulimakau nanaki säkgämän ukenopän yäpmänkañ utpän ijiñkañ nañpän oretoret täna! ²⁴ * Imata, nanakna ñowä kumbukopän äneji äbätäk yäk. Paotkukopän äneji ahätäk. Ude yäweränkañ ärawa pähap yäput penpän täneñ.

²⁵ Ude täñ irirä nanaki tuäni piäken kuñareko unitä äyänutpen eñi mäde käda äbänkañ kap oretoret mämä nadäwek. ²⁶ Nadänpän piä äma kubä yänpewän abänkañ iwet yabäwek; U ima mämä? ²⁷ * Yäwänä iwerek; Monäka yotpärareken äneji äbätäk unita nanjektä yänpewän bulimakau nanaki säkgämän ukenopän madänpän ijikamän yäk. ²⁸ Ude iweränä nanaki tuänitä bänepi tänpän wawäpän eñi gänäñ ärokta bitnäwek. Ude täñirän nanitä yäman äpä eñi gänäñ ärokta butewaki terak ehutpän iwet yabäwek. ²⁹ Iwet yabäwänä nanaki tuänitä iwerek; Gäk nadätan? Näk obañ jide u piä täñ gamiñ yäpmän äbänpän manka kubä nämo ut täyat. Täñkañ gäk meme nanaki täpuri kubä nami notnayekät nañpän oretoret nämo täñkumän yäk. ³⁰ Upänkañ nanaka monäka gäkño monej tujum webe jopjop kuñaranita kudup ureñ tänpän kuñkuñ! Udewanitä äbänjirän gäkä yänpewi bulimakau nanaki säkgämän kubä utpän ijiñ imikañ yäk.

³¹ Yäwänä nanitä iwerek; Nanakna! Gäk kadäni kadäni näkkät it yäpmän äbäk takamak. Imaka kuduptagän itkañ uwä nekta bijam it morekañ yäk. ³² Upänkañ monäkawä kumbukopän äneji kodak täyak yäk. Uwä ägwän takinik täñkukopän äneji ahätäk. Unita oretoret ñowä täga takamän yäk.

* 15:13: Snd 29:3 * 15:16: Snd 23:21 * 15:18: Sam 51:4; Jer 3:12-13 * 15:24: Efe 2:1,5, 5:14

* 15:27: Luk 15:2

16

Tuɲum täŋo watä äma waki unitäŋo man

¹ Jesutä ude yänpän iwaräntäkiye man wärani kubä ɲode yäwetkuk; Kadäni kubäken tuɲum äma kubätä moneɲ tuɲumi watäni itta watä äma kubä iwoyänpän tewek. Teweko kadäni käroni it yäpmän äbätängän moneɲ äma unitäŋo piä watä äma ätutä pübä iwetneɲ; Ekäni yäk. Äma moneɲ tuɲumka watäni itta iwoyänpän tenkuno ukeɲo gäkɲo moneɲ moräki inita yäpmäk täyak yän iwetneɲ. ² Ude iwetpeɲ kuɲirä mebari nadäwayän piä mähemitä watä äma u iwet-pewän äbänä iwerek; Näk gäkɲo manbiɲam waki u nadät yäk. Gäk udewanitä näkɲo tuɲum watä täga nämo iren yäk. Unita piä täŋ namik täŋkuno unitäŋo man kudän tänpän yäpmän äbikanɲ käwayän yäk. ³ Ude yäwänä watä äma u kuɲkanɲ bänepitä ɲode nadäwek; Wära! Piä täŋkuro unitäŋo mähemitä näwat kirewayän täyak yäk. Ekäninatä piä watä äma kubä yäpmänjirän jide api tänpet? Piä tänpän yänat pikpikta gaɲani nadätat. Ba ämaken ketemta yänapikta mäyäk nadätat yäk. ⁴ Ude yänkanjä ɲode nadäwek; Eruk, nadätat! Piä penjira kome mähem ätutä näka täga nadänpän käwep enjini-ken yännäknat yäpmän kukta nadäk kubä nadätat. Eruk ɲode kanɲ tänpa!

⁵ Ude yänpän ämawebe ekänini täŋo tuɲum jop yäpmänpän kowata api imine yän yäneɲo u yän-yäknat yäpmän pübä yepmanpek. Tänpän intäjukun äbeko u ɲode iwet yabäwek; Ekänina täŋo imaka jop yäpuno u gäkken jide itak? ⁶ Yäwänä iwerek; Tom uwäk taɲi 100 ude yäk. Yäwänä ɲode iwerek; Eruk pipa ɲo yäpmänkanjä 100 u awähutkanɲ 50 kudän tä yäk. ⁷ Ude yänpän kubä iwet yabäwek; Ekänina täŋo imaka jop yäpuno u gäkken jide itak? Yäwänä iwerek; Rais bek 100 yäk. Yäwänä ɲode iwerek; Eruk, gäk pipa ɲo yäpmänkanjä 100 u awähutkanɲ 80 kudän tä yäk. ⁸ * Täŋkanɲ piä watä goret tänpäni unitä udegän täŋ yäpmän kuɲirän ekäninitä manbiɲam nadänpän bänepi-ken ɲode nadäwek; Piä watä ämana u goret täŋkuko upänkanɲ ini gupi täŋkentakta nadäk kubä yäpmänpän täŋkuk yän nadäwek. Ude nadänpän iniɲ orerek. Jesutä manbiɲam ude yänpän yäwetkuk; Bureni! Ämawebe kome täŋo nadäk-nadäk yäpmän kuɲat täkanɲ uwä kome täŋo imaka imaka täkta gäripi nadänpän kehäromigän täk täkanɲ. Ude täŋkanɲ kuɲat täkanɲ uwä nadäk-nadäk nitek tänpän noriye-kät kowat tänpän mebari mebari täk täkanɲ. Upänkanɲ penjänek täŋo nanakiye intä notjiye-kät kädet täga ude nämo täk täkanɲ.

⁹ * Unita in udegän, ämawebetä not täŋ nimut yän nadänpänä kome täŋo moneɲ tuɲum pat tamikanɲ u yänin kireneɲ. Ude tänayän täŋo uyaku kome täŋo moneɲ tuɲum yäpmän kuɲat-kuɲat kadäni täreɲirän ämawebe uwä irit kehäromi täŋo eniken oraɲ tamiɲpän api tämagutneɲ. ¹⁰ * Äma kubätä imaka täpurita watä täga ireko uwä, udegän imaka taɲita watä säkgämän irek. Täŋ, äma kubätä imaka täpurita kädet siwoɲi terak watä nämo ireko uwä imaka taɲita udegän watä säkgämän nämo irek. ¹¹ In kome täŋo moneɲ tuɲum jopi watäni täga nämo itpän yäpmän kuɲarirä netätä imaka bureni tamek? ¹² Ba äma kubä täŋo tuɲum watäni säkgämän täga nämo itpän yäpmän kuɲarirä netätä injinta biɲam yäwani u api tamek?

¹³ * Nadäkanɲ? Watä äma kubä-tägän äma ekäni yaräta watä piä täga nämo täŋ yämek. Nämo, u kubäta gäripi nadänkanɲ kubäta gaɲani nadäwek. Ba kubä täŋo piä täŋkanɲ kubäta mäde ut imek. In udegän, bänep nadäk-nadäkjin Anutu terak ba moneɲ tuɲum terak bok täga nämo initpän kuɲatneɲ.

* 16:8: Efe 5:8; 1Te 5:5 * 16:9: Mat 6:20; Luk 14:14 * 16:10: Luk 19:17-26 * 16:13: Mat 6:24

14 * Jesutä man ude yäj irirän Parisi äma ätu monej tunjunta nadäj gärip tənpej kuŋatkuŋo unitä nadənpəj kaŋ-məgayəŋkuŋ. 15 * Kaŋ-məgayəwəwə Jesutä ŋode yəwetkuk; Ämawebetä siwoŋi yäj nibəwut yəŋkaŋ in kädət mebəri mebəri tək təkəŋ. Upəŋkaŋ Anututä mebərijin tabənpəj-nadətək. Nadəkəŋ? Imaka ämatä yabəŋirä gäripi nitek tək təkəŋ uwä Anututä yabəŋirän taräki tək təkəŋ.

Anutu tənjo man nämo api paorek

Mat 11:12-13, 5:18; Mak 10:11-12

16 * Eruk Mosestä бага man kudän täwani ba man kudän profet bianitä kudän täwani unitä yənpəbä Jonken tənəkuk. Jon-ken yəput penpəj Anutu tənjo kaŋiwat piä unitənjo Manbiŋam Täga yəj-kwawataŋ yəpməj kukaŋ. Eruk ämawebetä u nadənpəj Anutu tənjo kaŋiwat yewa gənaŋ əronpəj itta piä kehəromi təkəŋ. 17 * Upəŋkaŋ ŋode nämo nadəneŋ; Man kudän Mosestä kudän täwani ba Profet bianitä kudän täwani u buraminektawä yəj nämo nadəneŋ. Nəmoinek! Baga man kudän täwani unitənjo moräki täpuri nanak nəmoinek api paorek. Kunum kenta kome täga api paotdeŋo upəŋkaŋ Baga man u nəmoinek api paorek.

Nädapitä duŋ-wewek tənjo man

Mat 5:31-32, 19:9; Mak 10:11-12

18 ŋode nadəwut; Äma kubätä webeni penpəj kubä yəpeko uwä kubokäret kädət tənpek. Ba äma kubätä webe, əpitä bian iwət kirewani yəpeko uwä, udegän kubokäret kädət tənpek.

Tunum äma kenta Lasarus tənjo manbiŋam

19 Jesutä ude yənpəj manbiŋam kubä ŋode yəwetgän tənəkuk; Tunum äma kubä irek. U tek säkgəmən säkgəmən tənkaŋ ketem imaka, təgatəga nak tənpek. 20 Tənpəkəŋ kadəni uken, äma jopi jəwəri-inik kubä wəpi Lasarus u gupi kudup parəm nitekətä irek. Irirän Lasarus u noriyetä tami tami yəŋikŋat pəŋku tunum äma unitä eŋi yəman tek tənpek. 21 * Ketem kokoki tunum äma unitä nənpəj urej tənpan kwani u nənpəyəj nadənpəj noriye yəwetpewən pəŋku tek tənpek. U irirän aŋtə äbä parəm gupi-ken əjipməntəj əronkaŋ əpək tənəŋ. 22 Ude tən yəpməj kuŋtəngən kumbuk. Kuməŋirän Anutu tənjo aŋerotä bərəneŋ äbä pudət yəpməj kunum gənaŋ Abraham dubini-ken pəŋku tənkuŋ. Tewä irirän tunum äma u imaka, kumbuk. 23 Kumbəkaŋ əneŋkuŋ. Əneŋpəkəŋ geŋi wakiinik u kuŋkuk. Uken itkaŋ komi pəhap nadəj itkaŋ dapun tənpan Lasarus Abraham dubini-ken irirän kaŋkuk. 24 Kaŋpəj gera terak ŋode yəŋkuk; Nana Abraham, butewaki nadəj namipəj Lasarus pen iwetpewi əpə keru ume gənaŋ penkaŋ damana-ken ərurirän gupna bam tawən yək. Nək kädəp gənaŋ itkaŋ komi pəhap nadəj itat ŋo!

25 Butewaki man ude yəwənä Abrahamtä iwetkuk; Nanakna, bian tək tənəkuno ukeŋo nəmo nadətan? Gək kome terak tunum säkgəmən säkgəmən yəpməjiri Lasarus imaka wakiwakigən yəpani yək. Unita apinowä Lasarus oretoret terak ŋo irirän gəhə komi nadəj itan u yək. 26 Tənpəkəŋ geŋi waki kubä ek bəmojek-ken itak. Äma kubätä tənkentəj gamikta u təga nəmo kejpəmpəj kwek yək. Ba gəkä itan-ken u nanik kubätä nektä itkamək-ken ŋo təga nəmo əbek yək.

27-28 Ude iwerənä tunum äma unitä yəŋkuk; Ude yəyan unita notnaye 5 kome terak kodak itkaŋ u nəkə komi nadəj itat-ken ŋo nəmo əbəkta, Lasarus pen

* 16:14: Mat 23:14 * 16:15: Mat 23:28; Luk 18:9-14; Snd 6:16-17 * 16:16: Mat 11:12-13

* 16:17: Mat 5:18 * 16:21: Mat 15:27

iwetpewi pängku umun man yäwerän yäk. ²⁹ Ude yäwänä Abrahamtä iwetkuk; Ude nämo. Notkaye uwä Moses täño бага man ba man profettä kudän täwani täga daninpäng nadäneñ. Man u daninpäng nadänkañ kädet siwonji kañ iwarut yäk. ³⁰ Yäwänä tuñum äma unitä iwetkuk; Nana Abraham, ude nämo! Äma kubätä kumbani-ken naniktä akumañ äbän kañpäng uyaku bänepi sukureneñ yäk. ³¹ * Ude yäwänä ñode iwetkuk; Nämo. Notkayetä Moses ba profet täño man nämo iwat täkañ unita äma kumbani kubä kodak tañpäng äbänä udegän mani nämo buramineñ yäk.

17

Momi täktäk ba momi pekpekta man

Mat 18:6-7,21-22; Mak 9:42

¹⁻² Jesutä man ude yäñpäng iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; In momi kädet paotak yäñ nämo nadäneñ. Nämo inik! Täñyabäk mebäri mebäritä täñpewä ämawebetä momi pen api täk täneñ. Upänkañ äma kubätä ämawebe kehäromini nämo ñodewanita momi kädet täñpäng yäwoñärek täñpängä ket nadänpäng kuñarek. Äma udewanitä kowata tañjinik api yäpek, ämatä mobä bärüm kotäkiken topmäñpäng ume gänañ mañpä äpmoneño u irepmirek.

³ * Unita ket nadänpäng kuñat täkot! Notkapak kubätä goret kubä täñpänä pängku jukuman kehäromi iweren. Iwerikañ bänep sukureñpäng momini pewänä gäk imaka, momini peñ imen. ⁴ Täñ, kepma kubäken kadäni 7 goret täñ gamiñkañ kadäni 7 momina peñ nami yäñ äbä gäweränä gäk udegän momini peñ imik täñpen.

⁵ * Ude yäweränä eruk, iwaräntäkiye 12 unitä Jesu ñode iwetkuñ; Ekäni, ude yäyan unita nadäkiniknin yäpuräräri tañi täñput! yäk. ⁶ * Yäwäwä Ekänitä yäwetkuk; Nadäkiniknin yäpuräräri tañi täñput yäñ näwetkañ unita ñode täwetat; Nadäkinikjin täpurigän, päya mujiپی täpuri udewanigän täñpawä in päya tañi käkamäñ ño gäkña jäwän dätpen pängku gwägu gänañ äpmo yäñ iweräwä manjin buramiwek.

Piä watä äma täga ude kuñaren

⁷ Ñonita jide nadäkañ? Äma kubä täño piä watä äma kubätä mäheми täño piäken piä tañi täñpek. Eruk bipäda, piä täñ paotpäng eñiken äneñi kweko uwä ekäninitä ñode täga iwerek ba täga nämo iwerek? Notnapak, äbikañ ketem bok näda yäñ täga iwerek? ⁸ Ude täga nämo iwerek. Nämo, piä watä äma u ñode iwerek; Intäjukunä näka ketem ijinpäng gwet nami nanjira gäkñata kämi nañ yäñ iwerek. ⁹ Bureni, piä watä äma kubätä piä yäñ imani uterakgän täñpeko uwä piä unita mähemitä imata iniñ orerek? ¹⁰ Unita in udegän, piä Anututä yäñ-tamani udegän täñpängä imata bänep täga man niwerän yäñ nadäneñ? Nämo, in ñode nadäneñ; Imaka tañi kubä nämo täkamäñ. Nin piä watä ämani äpani jopigäntä piä yäñ nimani ugän täkamäñ unita imata bänep täga man niwerek? yäñ nadäneñ.

Jesutä äma 10 ude yäpän tägañkuñ

¹¹⁻¹² * Täñpäng Jesu Jerusalem kädet kuñtängän Samaria Galili kome baganiken yotpärare täpuri kubäken ahänkkuk. Kome uken äma 10 ude yabäng ahänkkuk. Yabäng ahäwänkañ dubini-ken nämo äbuñ. U paräm waki, gisik paräm nikek unita. ¹³ * Eruk ban itkañ gera ñode yäñkuñ; Jesu! Ekäni! Butewaki nadänpäng täñkentän nimi yäk. ¹⁴ * Ude yäñ irirä yabängpäng yäwetkuk; In pängku bämop

* **16:31:** Jon 11:44-48 * **17:3:** Mat 18:15 * **17:5:** Mak 9:24 * **17:6:** Mat 17:20, 21:21

* **17:11-12:** Luk 9:51-52; Luk 13:22 * **17:13:** Wkp 13:45-46 * **17:14:** Wkp 14:2-3; Luk 5:14

äma kubäken ahäj imäkañ gupjin yabäwän. Ude yäwet-pewän kuñtängän kädet miñin paräm u paoräkañ gupi säkgämän ahäjkuñ. ¹⁵ Ude ahäj yämän kañpäñä kubäwä äneñi äyäjutpeñ Anutu gera terak iniñ orettäj Jesuken kuñkuk. ¹⁶ Kuñpäñä Jesu dubini-ken inami yäpän äpmonpäpän bänep täga man iwetkuk. Äma uwä Samaria komeken nanik, Juda äbotken nanik nämo. ¹⁷ Ude täñirän Jesutä yäjkuñ; Näk äma 10 ude yäpa tägañjo upäj 9 u de itkañ? ¹⁸ Jide täñpäñ äma gägäni ñonitä-gän Anutu bänep täga man iwetta äbätak? ¹⁹ * Ude yäjpäñ äma u iwetkuk; Täga. Akumañ kuyi! Nadäj namikinik täyan unita tägatan.

Anutu täño kehäromi kwawak api ahäwek

Mat 24:23-28,37-41

²⁰ * Kadäni uken Parisi äma ätutä äbä Jesu ñode iwet yabäjkuñ; Anutu täño kañiwat piä kehäromi nitek jidegän api ahäwek? Ude iwet yabäwäwä Jesutä yäwetkuk; Bureni, kañiwat piäni api ahäwek upäjkañ dapunjäntä nämo api käneñ. ²¹ * Dapunjäntä kañpäñ äbätak ño yäj nämo api yäneñ, ba itak udu yäj nämo api yäneñ. Nämo, Anututä intäjukun itkañ yabäj yawat piäni bämopjinken täñ itak.

²² Ude yäjpäñ iwaräntäkiye yäwetkuk; In nadäkañ? Kämiwä ñode api nadäneñ; Wära! Nin jop-inik itkamäj. Jide täñpäñ kepma kubätagän Äma Bureni-inik-kät äneñi bok itne? yäj api nadäneñ. Upäjkañ nämo. ²³ * Ämawebetä ñode api täwetneñ; Kawut! Itak udu yäj api täwetneñ. Ba, tuän itak ño yäj api täwetneñ. Ude täwerirä u bureni yäkañ yäj nadäjpäñ mani buramiñkañ näka nämo wäyäkneñ. ²⁴ U imata, Äma Bureni-inik äbayäj täyak uwä yäpä kwirirän kome kumän-tagän penjäñek täyak ude, kwawakinik ahäjirän api käneñ. ²⁵ * Upäjkañ intäjukunä, ämawebe ñonitä mäde ut imiñirä Äma Bureni-inik uwä komi pähap api nadäwek. ²⁶ Eruk, Äma Bureni-iniktä äneñi äbayäj täyak-ken uwä Noa täño kadäni-ken ämawebetä täñuruk-uruk täñkuñjo udegän api täneñ. ²⁷ Kadäni uken ämawebetä Nin täga itkamäj yäj nadäjkañ ketem naknak, kädet kuñat-kuñat, nädapi täktäk täñ yäpmäj kuñirä Noa gäpe gänañ äronkuk. Äronjirän gwägu täñi pähap tokneñpäñ ämawebe päke u däpmäj moreñkuk. Ämawebe udegän täñuruk-uruk täñ irirä Äma Bureni-inik api äpek. ²⁸⁻²⁹ * Ba kadäni Lottä itkuk-ken u imaka. Ämawebe ketem naknak, yänat täktäk, tuñum suwak-suwak, eñi täktäk täñ irirä Lot Sodom yotpärare u penpeñ kuñkuk. Penpeñ kuñirän kädäp mebet-kät möbä kädäp ikektä iwän tak täyak ude mañpäñ ämawebe täñuruk-uruk täñ itkuñjo u kumän-tagän däpuk. ³⁰ Kädet u ahäjkuñjo udegän Äma Bureni-iniktä äbayäj täyak-ken api ahäwek.

³¹ * Kadäni uken äma kubätä yäman irirän Jesutä äbäjirän kañpäñ tuñumi yäpmäkta eñi gänañ nämo ärowek. Nämo, jop kañ metäjpeñ kwän! Ba kubätä piäken irayäj täko uwä eñiken äneñi nämo kwek. Nämo, jop kañ metäjpeñ kwän. ³² Lot webenita juku piwut! ³³ * Näk bureni täwera nadäwut; Äma kubätä iniken irit kuñat-kuñarita iyap täñpäñä irit kehäromi nämo api korewek. Upäjkañ kubätä irit kuñat-kuñarita mäde ut imayäj täko uwä irit täga u api yäpek. ³⁴ Kadäni näkä äneñi äbayäj täyat-ken uken ñode api ahäwek; Äma yarä, bok pat ittängän kubäwä paotpeñ kuñirän kubäwä api irek. ³⁵ Ba webe yaräwä ketem äñnañ ittängän kubäwä paotpeñ kuñirän kubäwä ugän api

* **17:19:** Luk 7:50 * **17:20:** Jon 3:3, 18:36 * **17:21:** Mak 13:21 * **17:23:** Luk 21:8 * **17:25:** Luk 9:22 * **17:28-29:** Stt 18:20; Stt 19:25 * **17:31:** Stt 19:17,26; Mat 24:17-18 * **17:33:** Luk 9:24

irek. [³⁶ Ba äma yarä piäken irirän kubäwä paotpen kuñirän kubäwä ugän api irek.]

³⁷ * Man ude yäntärenjirän iwaräntäkiyetä iwet yabänkuñ; Yäyan u de api ahäwek? Yäwäwä yäwetkuk; Tom kubä kumänkañ parirän baraktä u näna yänkañ punin unu änok piän kuñarirä u yabänpäñ-nadäk täkañ. Eruk udegän, kudän täwetat udewani kañpäñä Jesu ahätak yän api nadäneñ.

18

Anutu-ken yänpäñitna nadän nimik täyak

¹ * Täñpäñ ämawebetä nadänpäñ Anutu-ken yänpäñ man pengän pengän yänkañ nämo gaña täneñta Jesutä man wärani ñode yäwetkuk; ² Yotpärare kubäken man yäpmän daniwani äma kubä irek. Äma unitä Anutu nämo orañ imiñpäñ ämawebeta udegän nämo orañ yämik täñpek. ³ Täñjirän yotpärare ukengän webe kajat kubä unitä kadäni kadäni äma ukengän äbän tarek täñpek. Äbänpäñ ñode iwet täñpek; Äma kubätä iwan bumta täñ namik täyak yäk. Unita manken kuñkañ näk gäarak itpäñ kañ täñkentän nam. ⁴⁻⁵ * Ude iweränä pengänä man yäpmän daniwani äma uwä webe kajat u täñkentän imikta gaña täwek. Gaña täweko upänkañ mäden ñode nadäwek; Näk Anutu ba ämata nämo nadän yämik täyat upänkañ webe kajat ñonitä pipiri nabän tarek täyak yäk. Unita manken kuñkañ täñkentän ima. Ude nämo täñpawä pen api nabän tarewek. Ude täñjirän gañani kubä api nadäwet yäk.

⁶ Ekänitä man wärani ude yäwetpäñ yänjuk; Eruk, in man yäpmän daniwani äma waki unitä man yäweko unita nadäwä tumbut. ⁷ Anutu täño ämawebeniye kadäni kadäni butewaki man terak yänpäñ täkañ. Ude täñjirä Anututä waki kubä nämo täñ yämek. Nämo, yänpäñ man yäk täkañ u nadänpäñ nadän yämikinik täk täyak. ⁸ Näk bureni-inik täwetat! Anututä ämawebeniye bäräñeñ-inik api täñkentän yämek. Upänkañ kämi, Äma Bureni-iniktä äbayän täko kadäni uken ämawebe nadäkinik ikek irirä api yabäwek ba nämo?

Anutu inämiken netätä siwoñi itak?

⁹ Täñpäkañ kome uken äma ätu inita nadäwä ärowani täñjirä nin äma siwoñi yän nadänkañ äma ätuta nadäwä äpani täñkuñ. Äma udewanitä nadäkta Jesutä man wärani terak ñode yäwetkuk; ¹⁰ Kepma kubäta äma yarätä Anutu-ken yänpäñ man yädayän kudupi eñi gänañ ärodeñ. Kubä u Parisi äma, kubä takis monen yäpani äma. Unitä ñode tädeñ; ¹¹ * Parisi äma uwä inigän päñku käroñ itkañ inita Anutu ñode iwerek; Anutu, näk äma ätu waki täk täkañ udewani nämo unita bänep täga man gäwetat. Äma ätuwä kubota täk täkañ. Ba kädet wakiwaki, kubokäret udewani täk täkañ. Täñ nähä äma takis monen yäpani bok itkamäk ñodewani nämo yäk. ¹² * Nämo, Sande kubäkubäta kepma yarä ude nadän gamikta nakta jop it täyat. Ba бага man iwätpäñ monen ba ketem yäpmäk täyat uken nanik moräki gäka gamik täyat yäk.

¹³ * Täñpäkañ takis monen yäpani äma uwä eñi käwuriken itkañ kunum gänañ iññewän ärokta mäyäk nadäwek. Ba inita nadäwän waki täñpäpäñ kupäñi weñkañ Yäke! Yäke! yänpäñ yänpäñ man ñode yäwek; Anutu, näk äma waki täñpani unita bänep wakwak nadän namitan u täñpi bam tawänkañ butewaki nadän nami! yän yäwek. ¹⁴ * Eruk, näk ñode täwetat; Äma takis monen yäpani unitawä Anututä äma siwoñi yän iwerirän eñini-ken kwek. Täñ, Parisi äma

* **17:37:** Jop 39:30 * **18:1:** Rom 12:12; Kol 4:2; 1Te 5:17 * **18:4-5:** Luk 11:7-8 * **18:11:** Luk 16:15 * **18:12:** Ais 58:2-3; Stt 14:20; Mat 23:23 * **18:13:** Sam 51:1 * **18:14:** Mat 23:12

unitawä nämo. In nadäkan? Äma kubätä ini wäpi biñam yäpmäj ärowayäj täko uwä Anututä wäpi biñam api yäpmäj äpek. Täñ, äma kubätä inita nadäwän äpani täñpänpäñ kuñarayäj täko uwä Anututä api orañ imek.

Ironjironji Jesuken yäpmäj äbuñ

Mat 19:13-15; Mak 10:13-16

¹⁵ Täñpakan ämawebe ätutä iniken nanak paki Jesutä keru gupi terak pewän yänpäñ yän-yäkñat yäpmäj äbuñ. Yäpmäj äbänjirä iwaräntäkiyetä yabänpäñ yabäj yänkuñ. ¹⁶ Ude täñjirä Jesutä ironjironji kumän yänpewän äbäpäñ iwaräntäkiye yäwetkuk; Yabä kätawä ironjironji näkken yäpmäj äbäk täkot. Nämo yäjiwätneñ. Ämawebe ironjironji ñodewani äworeñpäñ kuñat täkan uwä Anututä intäjukun it yämiñpäñ yabäj yawat täyak. ¹⁷ * Unita näk bureni-inik täwetat; In ironji ironjitä nadäj namik täkan udegän Anututä intäjukun it tamikta nämo nadäj iminayäj täño uwä nämoinik api tabäj täwerek.

Tuñum äma kubä täño manbiñam

Mat 19:16-30; Mak 10:17-31

¹⁸ * Täñpäñ Juda täño äma ekäni kubätä Jesu ahäj iminpäñ ñode iwetkuk; Yäwoñärewni äma täga, Näk jide u täñkan irit kehäromi u kan yäpet? ¹⁹ Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk imata äma täga yän näwetan? Äma täga uwä Anutu kubä ugän. ²⁰ * Täñkan, irit kehäromi yäpayäj nadänpäñä Anututä kädet pewani nadätan ugän iwarayäj täno uyaku api kan-ahäwen. Uwä ñode; Gäk äma kumäj-kumäj nämo uren, kubokäret nämo täñpen, kubota nämo täñpen, äma kubä manken tenkan jop manman nämo ikñaren, gäk meñka nanka orañ yämiñpäñ mani buramik täñpen. ²¹ Jesutä ude iweränä yänkuk; Näk kädet näwetan u kudup ironjiken umunitä pen iwat yäpmäj äbätat yäk.

²² Ude iwerän nadänpäñ Jesutä iwetkuk; Imaka kubägän nämo tän. Irit täga kan-ahäwayäj nadänpäñä ñode kan tä; Moneñ tuñum it gamikan u kudup ämata yäniñ kireñpäñ moneñ yäpmäjkan ämawebe jäwärita kan yämiñ more. Ude täñpayäj täno uyaku kunum gänañ imaka tägatäga u api korewen. Eruk, ude täñ moreñkanä äbä näk kan näwat! ²³ Äma unitä man ude nadänpäñ moneñ tuñum päke unita bänepitä nadäj bäräp täñpäñ butewaki inam dapun ijinpeñ kuñkuk.

²⁴ Kuñjirän Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; Moneñ ämatä Anutu gämori-ken itkan unitäño kanawat yewa gänañ ärokta api täñburut täneñ. ²⁵ In jide nadäkan? Tom pähap kubä wäpi kameri unitä gänañ täpuri-ken täga ärowek? Nämo, u käjin täwek. Tuñum äma udegän, Anututä intäjukun it yämiñpäñ yabäj yäwatta api täñburut täneñ. ²⁶ Jesutä ude yänjirän nadänpäñ ämawebe bumta kikñutpäñ yänkuñ; Yäke! Anututä äma moneñ ikek bäräneñ nämo api yämagureko u täñpäwä äma jopi nin ñodewani jide täñpäñ irit kehäromi api kan-ahäne? ²⁷ * Ude yäwäwä Jesutä yabänpäñ yäwetkuk; Imaka ämatä ini täga nämo tänañi uwä Anututä täga täñpek.

²⁸ Ude yänjirän nadänpäñ Pitatä iwetkuk; Nibä yäk. Nin imaka imaka kudup peñ moreñkan gäk gäwarän täkamäj ñonita kowata jide api yäpne? ²⁹⁻³⁰ Yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk bureni täwetat; Äma kubätä näka yänpäñ noriye wanoriye, miñiye naniye, ironjiniye ba imaka kuduptagän peñkan näk näwarayäj täko uwä imaka peñkuko u irepmitpäñ irit kuñat-kuñariken kowata tägagämän u kan ahäkta pära nämo api täñpek. Täñkan kumänpäñä irit kehäromi api kan-ahäwek.

* **18:17:** Mat 18:3 * **18:18:** Luk 10:25 * **18:20:** Kis 20:12-16; Lo 5:17-20 * **18:27:** Mak 14:36

Jesu ini kumäkta äneji yänjuk
Mat 20:17-19; Mak 10:32-34

³¹ * Eruk, man ude yän paotpäñ iwaräntäkiye 12 u inigän yänpäbä yep-manpäñ yäwetkuk; Ket nadäwut. Nin kuñtängän Jerusalem yotpärareken api ahäne. Ahänpäñä bian profettä Äma Bureni-inikta manbiñam kudän täwani uwä kome uken bureni api ahäwek. ³² * Äma Bureni-inik uwä guñ äma keriterak pewäkañ unitä yänärok man iwetkañ waki täñ imiñpäñ, iwit api utibatneñ. ³³ Ude täñkañ päripmänpäñ kumän-kumän api utpewä kumbek. Ude tänayän täñopän kepma yarakubä täreñirän kumbani-ken naniktä äneji kodak täñpäñ api akumañ kwek. ³⁴ * Jesutä ude yänirän mebäri käbop itkuko unita iwaräntäkiyetä nämoinik nadäwä täreñkuñ.

Jesutä dapuri tumbani kubä yäpän tägañjuk
Mat 20:29-34; Mak 10:46-52

³⁵ Kuñtängän Jeriko yotpärare dubini-ken ahänpäñ kañkuñ. Äma kubä dapuri tumbani, kädet miñin mañit itkañ ämawebe-ken moneñta ketkewat itkuk. ³⁶ Ude täñ ittängän ämawebe Jesu iwarän täñkuño täño mämäni nadänpäñ yänjuk; U imatäken? ³⁷ Ude yäwänä ämawebe ätutä iwetkuñ; Jesu Nasaret nanik ukät äbänkañ takamän yäk. ³⁸ * Ude iweräwä äma dapuri tumbani u gera ñode yänjuk; Jesu, Devit orani, butewaki nadän nami! yäk. ³⁹ Ude yänirän ämawebe intäjukun äbuño unitä kañ-yänpäñ iwetkuñ; Wari yäweno! Ude iwerirä nämö nadän yämiñpäñ gera äneji täñigän ñode yäkgän täñjuk; Devit orani, täñkentän nami! ⁴⁰ Yänirän Jesutä nadänpäñ yänjuk; Äma u yänikñat yäpmän äbut. Ude yäwänä yänikñat yäpmän äbämañ Jesu dubini-ken äbäwä iwet yabänjuk; ⁴¹ Ima täñ namän yänpäñ näkken gera yäyan? Yäwänä iwetkuk; Äma ärowanina, näk dapun äneji ijiwa kunayän nadätat yäk. ⁴² * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Eruk, ijiwi kurä! Nadän namikinik täyan unitä täñpewän tägatan. ⁴³ Yänirän uterakgän äma u ijiwän kwäpäñ Anutu-ken bänep täga man iwetpäñ Jesu iwarän täñjuk. Ude täñirän ämawebe äbot päke unitä u kañpäñ Anutu wäpi iniñ oretkuñ.

19

Sakius täño manbiñam

¹ Täñpäkañ Jesu Jeriko yotpärare bämopi-ken kuñjuk. ² Kuñirän yotpärare uken takis moneñ yäpani täño intäjukun äma kubä wäpi Sakius itkuk. Sakius uwä moneñ nani. ³ Unitä Jesu u netä yän ket kañpäñ nadäwa yänkañ kuñjuk. Kuñkuko upänkañ ämawebe äbot mäyap iwatkuño unita Sakius Jesu detäde käwet yänkañ täñpän wañkuñ. Imata, u äma keräpi-inik unita. ⁴ Ude täñpän wawäwä intäjukun bäräñeñ kumañ päñku päya käroni kubä kädet miñin itkuko uterak äronjuk. Päre itkañ Jesu äbän käwayän yänkañ dapun täñ itkukonik. ⁵ Täñ irirän Jesu u äbä dorañpäñ kañpäñ iwetkuk; Sakius! Gäk bäräñeñ äpi. Näk apiño gäkä eniken bok itdayän yäk.

⁶ Ude iweränkañ Sakius bänepi-ken oretoret pähap nadänkañ bäräñeñ äpä Jesu imaguränkañ enini-ken kuñkumän. ⁷ * Ude täñirän ämawebe päke unitä u kawä siwoñi nämö täñpäpäñ man yänpäñ-nadäk ñode täñkuñ; U kawut! Imata äma waki täñpani-kät ketem näda yänkañ kuyak? ⁸ * Ude yänkuño upänkañ Sakiustä eniniken kuñpäñä Sakiustä Ekäni ñode iwetkuk; Ekäni näk bureni gäwetat. Imaka moneñ tuñumna kumän yäpmän danipän bämopgän peñkañä

* **18:31:** Luk 24:44 * **18:32:** Luk 9:22,44 * **18:34:** Mak 9:32 * **18:38:** Mat 15:22 * **18:42:** Luk 7:50 * **19:7:** Luk 15:2 * **19:8:** Kis 22:1; Nam 5:6-7

moräki äma jäwärita yämayäñ. Täñ, moräki uwä äma jop yäñ-yäñjapän tuñumi kubota täñ yämik täñkuro unita kowata u irepmitpäñ tañigän yämiñtäñ kwayäñ yäk.

⁹ * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Bureni! Apiño ämawebe äbot eni ñoken Anututä yäpätägak piä täñ yämitak. Imata, äma ño imaka, Abraham täño nanak bureni-inik täyak yäk. ¹⁰ * Täñpäkañ Äma Bureni-inik uwä äma ñodewani paot-paotta biñam-ken nanik yabäñ ahäñpäñ yämagutta äpuk.

Piä watä äma yaräkubä unitäño manbiñam

Mat 25:14-30

¹¹ * Eruk, Jeriko yotpärare penpen kädet miñin kuñtängän Jerusalem keräp tañkuñ. Täñpäkañ ämawebe ätutä ñode nadäñkuñ; Eruk, Anututä intäjukun itkäñ yabäñ yäwat piäni kehäromi nitek kwawak pewä ahäktä keräp täyak yäñ nadäñkuñ. Ude nadäñkuño unita Jesutä man wärani kubä ñode yäwetkuk; ¹² * Äma wäpi biñam ikek kubätä nadäk tawañ ñode pewek; Kome ban kubäken kwapän intäjukun ämata kañ nepmanput. Intäjukun ämata nepmanpäkañ äneñi äbä ämawebenaye kañ yabäñ yäwara yäñ nadäwek. ¹³ Eruk, kwayäñ nadäñpäñ piä watä ämaniye 10 ude yämagut päbä yepmanpäñ moneñ uwäk kubäkubä yäpmäñ daniñpäñ yämek. Yäpmäñ daniñpäñ yämiñkañ yäwerek; Moneñ ñowä piä täñpäñ moräki ätukät yäpmäñirä näk äneñi api äbet yäk. ¹⁴ * Ude yäñpen kwekopän ämawebe äbot komeni-ken naniktä äma unita gañani pähap nadäñpäñ noriye ätu yepmanpä päñku yäwetneñ; Nin äma ñonitä intäjukun it nimikta bitnäkamäñ yäk. ¹⁵ Ude yäñepänkañ ehutpäñ intäjukun ämata tewä irek. Intäjukun äma ude tewäkañ ittängän äneñi ini komen äbäñpäñ yäwek; Piä watä ämanaye moneñ uwäk kubäkubä yämiñkuro ukeñonita yäñpewä äbut yäk. Näk moneñ yämiñkuro upän piä täñpäñ moräki jide yabäñ ahäñkuño u kañpäñ nadäwayäñ yäñ yäwek.

¹⁶ Eruk, kubätä jukun äbäñpäñ iwerek; Ekänina, moneñ uwäk kubägän namiñkuro ukeñopän piäni täñjira uwäk 10 ude ahäñkuñ. ¹⁷ * Yäñirän intäjukun äma unitä iwerek; Täga yäk. Gäk piä säkgämän täñkun. Imaka täpuri unita watä säkgämän it täyan unita apiño näkño yotpärare 10 unitäño watä ämata gepmanpat yäk. ¹⁸ Täñpäkañä kubätä äbäñpäñ iwerek; Ekäni, moneñ uwäk kubägän namiñkuro ukeñopän piäni täñjira uwäk 5 ude ahäñkuñ yäk. ¹⁹ Yäñirän intäjukun äma unitä iwerek; Täga. Apiño näkño yotpärare 5 unitäño watä ämata gepmanpat yäñ iwerek.

²⁰ Täñpäkañ kubätä äbäñpäñä iwerek; Ekäni, moneñ uwäk kubä namiñkuro ukeño uwäk täñpäñ penkañ itkuko äneñi yäpmäñ äbätat ño yäk. ²¹ Imata, näk gäkño mebärika ñode nadäñpäñ umuntañkut; Gäk äma komi yäñ nadäñkut. Gäk äma täño imaka tuñum yäyomägat täyan. Ba ketem äma kubätä piwani pugetpäñ nak täyan unita gäka umuntañpäñ moneñ uwäk käbop u penkut yäk. ²² Ude iweränä intäjukun äma unitä iwerek; Gäk piä watä äma wakiinik! Unitä gäkñaken man unitä äyänutpäñ manken gepmanpayäñ yäk. Bureni! Gäk näka äma komi yäñ yäyan. Ba äma täño imaka tuñum yäyomägat täyan yäñ näwetan. Ba ketem äma kubätä piwani puget täyan yäñ yäyan. ²³ Yäyan ude bureni täñpäwä imata näkño moneñ, moneñ eniken nämo penkun? Ude täñkuro yäwänäku äbäñpäñä moneñ u yäpmäñkañ moräki ätukät yäpmäñtet yäk.

²⁴ Ude yäñpäñ äma tuän itneño u yäwerek; Moneñ uwäk kubägän u yomägatpäñ äma moneñ uwäk 10 yäpuko ñonita imut yäk. ²⁵ Ude yäwänä

* **19:9:** Apos 16:31; Luk 13:16 * **19:10:** Luk 15:4; Jon 3:17; 1Ti 1:15 * **19:11:** Mat 25:14-30

* **19:12:** Mak 13:34 * **19:14:** Jon 1:11 * **19:17:** Luk 16:10

iwetneŋ; Ekäni! Äma ƚo monen uwäk uku yäpuko ƚo yäk. ²⁶ * Ude yäwäwä äma unitä yäwerek; Juku peŋkaŋ ket nadäwut! Äma kubätä imaka imani u yäpmäŋ kuŋarayäŋ täko uwä ätukät buŋät imikta yäwani. Täŋ, äma ätuwä nin imaka udewani nikek yäŋ nadäk täkaŋ upäŋkaŋ nämo! Imaka iŋitkamäŋ yäŋ jop nadäk täkaŋ uwä yäyomägatta yäwani. ²⁷ Ude yäŋpäŋ yäwek; Eruk, äma näkä intäjukun äma it yämikta bitnäŋkuŋo u kumän yäŋporiŋ päbä iŋamna-ken ƚo yepmaŋpäŋ kumäŋ-kumäŋ däput yäŋ yäwek.

Ämawebetä Jesu oraŋ imiŋirä Jerusalem äroŋkuk
Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Jon 12:12-19

²⁸ Jesutä man wärani ude yäŋ paoränkaŋ kuŋtängän Jerusalem yotpärare keräp taŋpäŋ Olip pom mebäri-ken yotpärare täpuri yarä wäpi Betefage kenta Betani uken ahäŋkuŋ. ²⁹ Päŋku uken itkaŋä Jesutä iwaräntäki yarä ƚode yäwetpäŋ peŋ yäwet-pewän kuŋkumän; ³⁰ Ek yotpärare täpuri udu kuŋkaŋ doŋki nanaki kubä, ämatä nämo täŋbätak täwani, topmäk terak itak u kaŋpäŋ pitpäŋ wädäŋ yäpmäŋ äbun. ³¹ Ude täŋirän äma kubätä täwet yabäk täŋpäŋä ƚode kaŋ iwerun; Ekänitä doŋki ƚonita yäwänpäŋ äbä pitkamäk yäŋ kaŋ iwerun.

³² * Ude yäwet-pewän kuŋpäŋä iwaräntäkiyat uwä Jesutä man yäwetkuko udegän doŋki nanaki u kaŋ-ahäŋkumän. ³³ Kaŋ-ahäŋpäŋ yen pit irirän doŋki u mähemitä ƚode yäwet yabäŋkuk; Imata doŋki uwä yen pit imikamän? ³⁴ Ude yäwänä yarä unitä iwetkumän; Ekänitä ƚopäŋ piä kubä täŋpayäŋ nadatak yäk. ³⁵ Ude iwetkaŋ doŋki u pitpäŋ yäpmäŋ Jesuken kuŋkumän. Yäpmäŋ kuŋpäŋä teki punin nanik yäŋopmäŋpäŋ doŋki mädeni terak iriŋkaŋ Jesu kerigän iŋit iwarirä päro maŋitkuk. ³⁶ * Maŋitkaŋ kuŋirän ämawebe Jesu iwarän täŋkuŋo unitä teki punin nanik yäŋopmäŋpäŋ kädet miŋin iriŋ wädäŋ yäpmäŋ kuŋirä Jesu uterak kuŋkuk.

³⁷ Kuŋtängän Olip pom gämori-ken ahäŋpäŋ Jerusalem keräp taŋkuŋ. Jerusalem keräp taŋpäŋä ämawebe Jesu iwarän täŋkuŋo u oretoret pähap nadäŋkuŋ. Jesutä kudän kudupi mebäri mebäri täŋirän kak täŋkuŋo unita nadäŋpäŋ Anutu gera terak iniŋ oretkuŋ. Anutu iniŋ oretkaŋ ƚode yäŋkuŋ;

³⁸ * Iniŋ oretna! Intäjukun ämanin Ekäni wäpi terak äbätak ƚonita Anututä iron täŋ imän! *Sam 118:26*

Anutu ninta bänep täga nadäŋ nimitak unita Anutu ärowani kunum gänaŋ itak u wäpi biŋam yäpmäŋ akuna! yäŋ yäŋkuŋ.

³⁹ Ude yäŋirä Parisi äma ätu ämawebe u gänaŋ itkuŋo unitä nadäŋpäŋ Jesu iwetkuŋ; E! Yäwoŋärewni äma! Gäwaräntäkaye ƚo yabäŋ yäŋpewi bitnäwut! yäk. ⁴⁰ Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Nämo! Näk bureni täwetat. Näkä näwärantäknaye ƚo yäniŋ bitnäwawä mobä ƚonitä gera terak api naniŋ oretneŋ!

Jesu Jerusalem kaŋpäŋ konäm kotkuk

⁴¹ * Ude yäŋpäŋ kuŋtängän Jerusalem yotpärare dubiniken ahäŋkuk. Ahäŋpäŋ Jerusalem kaŋpäŋä konäm kotkuk. ⁴² * Konäm kotpäŋ yäŋkuk; Yäkena! Jerusalem ämawebenaye! Kwinigän irit täŋo mebäri apiŋo täga nadänaŋi upäŋkaŋ nämo nadäwä tärek täkaŋ. Nämo, uwä käbop it tamitak unita nämo kaŋpäŋ nadäkaŋ. ⁴³ Täŋpakaŋ kämi, kadäni kubäken umuri ƚode api ahäwek; Iwankayetä yewa tädotpäŋ ämik täkta it gwäjiŋpäŋ api itneŋ. Ude täŋirä inä täga nämo api ämetpeŋ kuneŋ. ⁴⁴ * Nämo! Yewa däpmäŋ äreyäŋpäŋ in ba intäŋo nanak kudup api täŋpä waneŋ. Ba intäŋo eŋi taŋi taŋi u kudup api

* **19:26:** Mat 13:12; Luk 8:18 * **19:32:** Luk 22:13 * **19:36:** 2Kin 9:13 * **19:38:** Luk 2:14

* **19:41:** Jon 11:35 * **19:42:** Ais 6:9-10; Mat 13:14; Rom 11:8 * **19:44:** Luk 21:6, 1:68

däpman erän tänpä kunej. Bureni! Anutu tänkentän tamikta äbuko u mebäri nāmo kaņpän nadänpän mäde ut imikaņ unita bārāpi umuri pähap u api ahän tamek.

⁴⁵⁻⁴⁶ Eruk, Jesutä kudupi eni gānaņ äronpän yabänkuk; Ämawebetä imaka imaka suwan namiņ gamiņ täņ irirä. Yabänpän yawat kireņpän node yäwetkuk; Eni ñonita node kudān tāwani pätak; Näkņo eni uwä yāņapik man eni ude irek yäk. Upänkaņ intä node täņirä kubo äma täņo kābop irit bāgup ude äworetak.

⁴⁷⁻⁴⁸ * * Eruk kepma kepma Jesu kudupi eni gānaņ äronpän man yäwetpän yāwoņäreke täņkuk. Ude täņirän bāmop ämakät Baga man yāwoņärewani ba Juda täņo äma ekāni ekānitä Jesu kumāņ-kumāņ utta kädetta wāyäkņeņkuņo upänkaņ tänpä waņkuņ. Imata, ämawebe kuduptagān Jesu täņo manita gāripi nadänpän äbä itgwājik täņkuņo unita.

20

Jesu netä täņo kehāromi terak piä täņkuk?

Mat 21:23-27; Mak 11:27-33

¹ Kepma kubäta Jesu kudupi eni gānaņ äronpän ämawebe Manbiņam Täga u yāņahänpän yäwetpän yāwoņäreke täņkuk. Yäwetpän yāwoņäreke täņ irirän bāmop äma intäjukun täņpani ätu, ba Baga man yāwoņärewani äma ätukät Juda täņo äma ekāni ekāni ätutä man iwetnayän dubini-ken äbuņ. ² Äbänpän iwetkuņ; E! Gäk imaka täk täyan ño netätä gāwerirän täk täyan? ³ Iweräwä Jesutä man kowata node yäwetkuk; Eruk näk udegän, man kubä täwerira kowata näwerut! ⁴ Jontä ume ärut yämik täņkuko uwä nadäk-nadäk Anutu-ken yäpmankaņ täk täņkukonik ba ini nadänpän täk täņkukonik?

⁵ Ude yäwet yabāwänä jide yāne yän nadänpän yänpän-nadäk node täņkuņ; Nintä Anutu-ken nanik yäpmankaņ täņkuk yän yānawä Jesutä node niwerayän; Upän imata mani nāmo nadäņkuņ? yän niwerayän yäk. ⁶ Täņä Jon uwä ini nadänpän täņkuk yän yānawä ämawebetä ninta kokwawak nadänpän mobätä kumāņ-kumāņ nidäpnayän yäk. Jon uwä profet kubä, Anutu-ken nanik yän nadäk täkaņ unita ude täga nāmo yāne yäk.

⁷ Nadän-bārāp ude tänpän Jesu iwetkuņ; Ninä Jontä ume ärut yämik täņkuko unitäņo mebäri nāmo nadäkamaņ yäk. ⁸ Yāwäwä yäwetkuk; Eruk, näk udegän netätä näwerirän täk täyat unitäņo mebäri nāmo täwerayän.

Wain piä watä äma waki täņo manbiņam

Mat 21:33-46; Mak 12:1-12

⁹ * Jesutä ude yänpän man wārani node yäwetkuk; Äma ekāni kubätä kome kubäken wain piä kubä täņpek. Tänpän peņkaņ wain piä u watäni itta äma ätu yepmankaņ kome ban kubäken päņku kadāni kārōņi-inik irek. ¹⁰ * Päņku irirän wain mujipi yäpmäk-yäpmäk kadāni kerāp täņirän mujipi ätu inita ketpän yäpman imiņ äbäkta äma kubä iwerän kwek. Eruk kumaņ päņku wain piäken ahāwänä wain piä watä äma unitä äma u iņitpän päripmāņpän tewä äneņi ketän kwek. ¹¹ Ketän päņku piä mähemi-ken ahāwänä kaņpän äneņi äma kubä iwerän kwek. Kwänä wain piä watä äma unitä äma u iņitpän päripmāņpän waki täņ imiņpän tewä u imaka, ketän kwek. ¹² Piä watä amatä ude tänpāwä piä mähemitä äneņi äma kubä iwerän kwek. Kwänä äma u utpewä kumāņ-däpureke täņirän yewa gägāni-ken maņpä kunej.

¹³ Piä äma ätu däpmantäko piä mähemitä jide täņpet yän nadänpän node nadäwek; Nanakna bureni-inik ñonitä päņku yāwänä bureni yän nadänpän

* **19:47-48:** Luk 21:37, 22:53; Jon 18:20 * **19:47-48:** Mat 21:46; Mak 14:1-2; Luk 20:19 * **20:9:** Ais 5:1 * **20:10:** 2Sto 36:15-16

mani käwep buramineŋ yäk. Ude nadänpän iniken nanaki iwerän kwek. ¹⁴Eruk kwänä wain piä täŋo watä äma unitäŋo nanaki-inik u kaŋpänä yänpän-nadäk ŋode täneŋ; Nanaki ŋonitā piä ŋo mähemi api täŋpek yäk. Unita uritna piä ŋo ninta biŋam kaŋ tänpän yäk. ¹⁵Ude yänpänä iwat kireŋpewä yewa gägäni-ken kuŋirän inipän kumän-kumän utneŋ.

Eruk Jesutā manbiŋam ude yäŋ paotpän ämawebe päke itkuŋo u yäwetkuk; Jide nadäkaŋ? Piä mähemitā kuŋpän watä äma u kowata jide täŋ yämek? ¹⁶U ŋode täŋ yämek; Piä mähemitā äbänpän watä äma biani kumän-kumän däpmanpän watä äma kodaki yepmanpek. Ude yäweränä ämawebe päke itkuŋo unitā nadänpän iwetkuŋ; Ude ahäwektawä!

¹⁷Ude iweräwä Jesutā dapun kehäromigän yabänpän ŋode yäwetkuk; Eruk, Anutu täŋo man ŋode kudän täwani unitäŋo mebäri jide?

Äma eŋi täŋpanitā bek kubä kawä wawäpän peŋkuŋo unitā bek bämopi ude itak yäk. *Sam 118:22*

¹⁸* Unita ŋode täwera nadäwut; Bek bämopi uterak äma kubätä maŋpänä bumta api urek. Ba bek unitā äma kubä terak maŋpänä äma u kumän-kumän api däpman jakŋirek. ¹⁹* Jesutā man wärani ude yäŋirän bämop äma ba Baga man yäwoŋärewani äma unitā nadäwä tärewäpän yäŋkuŋ; Bureni! Man wärani wain piä terak utpän yäyak u ninta yäyak yäk. Ude yänpän pengän inipän manken tenayän nadäŋkuŋopän ämawebeta umuntaŋpän peŋkuŋ.

Jesu takis moneŋ pekta iwet yabäŋkuŋ

Mat 22:15-22; Mak 12:13-17

²⁰* Tänpän Jesu initta kädetta wäyäkŋeŋpän iwaräntän yäpman kuŋatkuŋ. Täŋkaŋ äma ätu Jesu man goret yäŋirän kaŋpän inipän gapman keriken pekta yäniŋ kireŋpewä kuŋkuŋ. Eruk äma unitā Jesutā ninta äma tänyäkŋarani nämo yäŋ nadäwekta yänpän äma täga inam dapun äworeŋpän pänku ahän imiŋkuŋ. ²¹Ahän imiŋpän Jesu ŋode iwetkuŋ; Yäwoŋärewani äma! Nin nadäkamän, gäk äma siwoŋi. Imaka imaka yäŋiri bureniŋän ahäk täkaŋ. Anutu täŋo kädet siwoŋigän niwetpän näwoŋärek täk täyan. Ba man yäk täyan uwä äma wäpi biŋam ärowani ba äpani unita umun nämo täŋkaŋ niwet täyan. ²²Ude täk täyan unita nin Juda naniktā Rom gapmanta takis moneŋ täga imik täkamän ba nämo, unitäŋo mebäri niweri nadäna.

²³Yäwäwä Jesutā yäŋ-yäkŋarani täŋo mebäri yabänpän-nadäŋkaŋ yäwetkuk; ²⁴Moneŋ kubä namä käwa yäk. Yäwänä moneŋ kubä imiŋkuŋ. Imäwä ŋode yäwet yabäŋkuk; Moneŋ ŋo terak netä täŋo inami dapun ba wäpitā itak? Yäwänä iwetkuŋ; Rom gapman täŋo intäjukun äma Sisa unitäŋotā itak yäk. ²⁵Yäwäwä Jesutā yäwetkuk; Eruk ket ŋode nadäwut. In imaka imaka Rom gapmanta imikta yäwani u inita kaŋ imut. Täŋ, imaka imaka Anututa imikta yäwani u Anututa kaŋ imut. ²⁶Ude yäwänkaŋ kikuŋtpän-nadäwätäk tänpän kum itkuŋ. Ämawebe inamiken Jesutā goret kubä nämo yäwän kaŋpän initta tänpä wawäpän jop itkuŋ.

Kumbani-ken naniktā akukakukta man

Mat 22:23-33; Mak 12:18-27

²⁷Ude täŋkaŋ kuŋirä äma ätu Satyusi äbotken naniktā Jesuken äbuŋ. (Satyusi äma uwä kumbani-ken nanik akukakuk nämo pätak yäŋ nadäk täŋkuŋonik.)

²⁸Eruk abänpän Jesu ŋode iwet yabäŋkuŋ; Yäwoŋärewani äma, Mosestä ninta man kudän ŋode täŋ nimiŋkuk; Äma kubätä webe yäpmanpän komenita yeri kubä nämo bäyaŋkaŋ kumänirän monänitā webeni kajat yäpmanpän tuänita

* **20:18:** Ais 8:14-15 * **20:19:** Luk 19:47-48 * **20:20:** Luk 11:54

biŋam yeri bäyaŋ imek yäŋ yänjuk. ²⁹ U nadäŋiri manbiŋam kubä ŋode gäwetna nadä; Bianä ini buap 7 itkuŋowä tuänitä webe kubä yäpmänpän yeri kubä nämo peŋkaŋ kumbuk. ³⁰ Täŋirän monänitä webe ugänpän yäpuk. Yäpmänpän udegän yeri kubä nämo peŋkaŋ kumbuk. ³¹ Kumänirän gwekitä webe ugänpän koreŋpän udegän yeri kubä nämo peŋkaŋ kumbuk. Udegän udegän buap 7 uwä webe ugänpän yäpmänpän yeri kubä nämo peŋkaŋ kumän-tagän kumbuŋ. ³² Äpiye 7tä kumänirä webeni kajat udegän mäden kumbuk. ³³ Eruk, kumbanitä akukakuk kadäni-ken webe uwä netäta biŋam api täŋpek? yän iwetkuŋ.

³⁴ Ude iweräwä Jesutä yäwetkuk; In nadäkaŋ? Ämawebe Nädapi täktäk uwä kome terak ŋo täk täkaŋ. ³⁵ Upänkaŋ kadäni pähapken ämawebe kumbaniken naniktä akukta biŋam u Anututä yäpmän akwayän täyak-ken uken nädapi täktäk äneŋi nämo api täneŋ. ³⁶ * Kadäni uken äma wari nämo api kumneŋ, aŋerotä kumäk-kumäki nämo itkaŋ udegän. U kumbani-ken nanik akunayän täkaŋ unitä Anutu täŋo ironiŋiye ude äworeŋpän api itneŋ.

³⁷ Kumbani-ken naniktä akukakukta yäkaŋ unita ŋode täwera nadäwut; Mosestä man kudän täŋ nimiŋkuko uterak kumbani-ken nanik akukakuk u imaka bureni yän niwetpän niwoŋärek täk täyak. Mosestä päya kädäp mebet ikek unitäŋo manbiŋam kudän täŋpän ŋode imaka kudän täŋjuk; Ekäni u Abraham, Aisak, Jekop täŋo Anututä itak yän yänjuk. ³⁸ * Man ude yänjukko unitä ŋode niwoŋäretak; Anututä nadäwän ämawebe kuduptagän, kumbani ba kodaki bok u irit ikek täkaŋ. Unita ŋode täga yäne; Anutu u kumbani täŋo Anutu nämo. Uwä kodak irani täŋo Anutu.

³⁹ Jesutä ude yäwerirän Baga man yäwoŋärewani äma ätutä iwetkuŋ; Yäwoŋärewani äma, kowata täga niwetan yäk. ⁴⁰ Täŋpän äneŋi iwet yabäka umuntaŋpän peŋkuŋ.

Jesu ini-tägän Kristo u netä yän yänjuk

Mat 22:41-46; Mak 12:35-37

⁴¹ Täŋpäkaŋ Jesutä ämawebe ŋode yäwet yabänjuk; Man goret ŋode imata yäk täkaŋ? Kristo u Devit täŋo nanaki, komen ämagän yän yäk täkaŋ. Upänkaŋ ude nämo! ⁴² Devit ini uwä Sam kubä terak ŋode kudän täŋjuk; Ekäni Anututä Ekänina ŋode iwerirän nadänjuk;

⁴³ Gäk dubina-ken äbä maŋiriri wäpka biŋam gamiŋkaŋ iwankaye yäpmänpän gämotka-kengän api yepmaŋpet yäk. *Sam 110:1*

⁴⁴ Eruk, u kawut! Devit ini uwä Kristota Ekänina yän yänjukko unita jide täŋpän Kristo u Devit täŋo orani jopi kubä yän yäk täkaŋ?

Baga man yäwoŋärewani täŋo täktäka yänjuk

Mat 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 11:37-54

⁴⁵ Ämawebe u Jesu täŋo man u nadän irirä iwaräntäkiye ŋode yäwetkuk; ⁴⁶ In Baga man yäwoŋärewani ämatä kuŋat täkaŋ ude nämo kuŋatneŋ. Uwä ämawebetä nibänpän wäpi biŋam ikek yän niwerut yänkaŋ tek käroŋi säkgämän wädäwä ärowäkaŋ ämawebe inamiken kuŋat täkaŋ. Ba kädet miŋin kuŋarirä ämawebetä yabänpän yäniŋ oretta gäripi nadäk täkaŋ. Täŋkaŋ käbeyä eŋi gänaŋ ba äŋnak-äŋnak pähap täk täkaŋ-ken äroŋpän äma ärowanitä irani-ken itta gäripi nadäk täkaŋ. ⁴⁷ Äma udewani uwä webe kajattä eŋi gänaŋ äroŋkaŋ tuŋumi yäyomägat täkaŋ. Ba ämawebetä nibänpän äma siwoŋi yän niwerut yänkaŋ yänpik man käroŋi boham yäk täkaŋ. Äma udewani uwä Anututä kowata waki taŋi-inik api yämek.

* **20:36:** 1Jo 3:1-2 * **20:38:** Rom 14:8-9

21

Anututa monej pekpek kädet bureni u jide?

Mak 12:41-44

¹ Jesutä ude yänkañ irirän ämawebe monej ikek päbä moneji kudupi eni täño monej käbot-ken peñ irirä yabänkuk. ² Yabän irirän webe kajat kubä monej tepi kubägänpäñ äbä käbot gänäñ pewän äpmonkuñ. Pewän äpmonjirän kañpäñ Jesutä ämawebe yäwetkuk; ³⁻⁴ * Näk bureni täwetat; Webe kajat jäwäri ñonitä peyak uwä ätu pähaptä pekañ u yärepmitak. Ätuwä monej tañi it yämikañ uken nanik täpurigän pekañ. Upänkañ webe ñonitä peyak uwä täpuri it iminjkuko udegän, kudup penpäñ jäwäri-inik itak.

Kudupi eni uwä api tokät manpek

⁵ Täñpäkañ iwaräntäkiyetä kudupi eni säkgämän u kañkañ yänkuñ; Säkgämän! Monej Anututa biñam pewani upän tuñum gäripi niked yäpmänkañ mobä säkgämän ukät bok kudupi eni täñkuñ yäk. ⁶ * Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Imaka säkgämän kakañ uduwä mädenä api tokät manpek. Mobä uterak-terak itkañ uwä api erän mäneñ. ⁷ Yäwänä iwaräntäkiye ätutä iwetkuñ; Yäwoñärewani äma, yäyan uwä jidegän api ahäwek? Kudän jidewani ahän nimirän api kañpäñ nadäne? ⁸ Yäwäwä yäwetkuk; Ämatä täñ-täñjatneño unita ket nadänkañ itkot. Äma mäyaptä näk wäpna terak man ñode api täwetneñ; Näk Jesu yäk. Ba kadäni pähap tuän äbätak yän api täwetneñ yäk. Upänkañ man u nadän yämينةtäwä. ⁹ Ba ämik pähap-pähap ahäkañ yän täwetnayän täkañ unita nämo umuntäneñ. Imaka umuri pähap u intäjukun ahänayän täñopänkañ näkño äbäkäbäk kadäni uwä bäräneñ nämo api ahäwek.

¹⁰ Täñkañ kubä ñode yäwetgän täñkuk; Bureni, kome kubätä kubäkät ämik pähap api täneñ. Ba äma änok kubätä kubäkät ämik api täneñ. ¹¹ Kadäni uken kenän tañi api kwaiwek. Ba kome ätuken nakta jop api itneñ ba käyäm wakiwaki api ahän yämeneñ. Ba kudän kudupi umuri pähap mebari mebari kunum terak ahänjirä api yabäneñ. ¹² Täñpäkañ imaka umuri pähap u nämo ahänjirä ämatä tepmänjipän kädet wakiwaki api täñ tamineñ. Goret täkañ yänpäñ käbeyä eni täño äma ekäni ekäni inamiken tepmanpäkañ manjin api yäpmän danineñ. Täñpäñ komi eni gänäñ api tepmaneñ. Ba kome täño intäjukun ämakät gapman ämatä intäño mebari nadäkta api täwet yabäneñ. Bureni, näka nadän namikinik täñpeñ kuñatnayän täño unita udewä api täñ tamineñ. ¹³ Kädet udewani täwoñärenayän täño uwä in näkño wäpna biñam api yänahäneñ. ¹⁴ * Täñpäkañ bäräpi u nämo ahän taminjirän intäjukunä manken itnayän takamän uwä man jide api yäne yän nadäwätäk nämo täneñ. ¹⁵ * Nämo, kadäni uken näkña-tägän mejin api täñpidäm täwet ba nadäk-nadäk api tamet. Ude täñ taminjira iwanjiyetä man yänahänayän täkañ u nadänkañ yäpmän äpna yäkñat api täñpä waneñ. ¹⁶ * Kadäni uken nanjiye menjiye ba notjiye äwänjiye ba äma ätu unitä iwan api täñ tamineñ. Ba in ätu kumän-kumän api tadäpneñ. ¹⁷ In näkño wäpna biñam yäpmän kuñatnayän täkañ unita komi api tamineñ. ¹⁸ * Ude täñ taminayän täkañ upänkañ gupjin moräk täpuri kubä nämo api paorek. ¹⁹ * Nadäk-nadäkjin näkken kehäromi peñ yäpmän kuñatnayän täkañ uwä säkgämän api itneñ.

Jesutä Jerusalem api wawek yän yänkuk

* **21:3-4:** 2Ko 8:12 * **21:6:** Luk 19:44 * **21:14:** Luk 12:11-12 * **21:15:** Apos 6:10 * **21:16:** Mat 10:21-22 * **21:18:** 1Sml 14:45; Luk 12:7 * **21:19:** Hib 10:36

²⁰ Upärkañ guñ äbot täño komi ämatä päbä Jerusalem yotpärare ño it gwäjiñirä ñode yabäñpäñ-nadäneñ; Kome ño apiño wawayäñ yäñ nadäneñ. ²¹ Kadäni ugän ämawebe yotpärare ini ño irani in akumañ kañ kut. Täñpäñ ämawebe Judia komeken nanik u imaka, bäräneñ akumañ kome ño penpen banken kañ kut. Täñkañ kome kukñi käda nanik Jerusalem amneñawä! ²² * Nadäkañ? Komi bäräpi u ahäñirän kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni Anutu täño man terak bian kudän täwani u bureni-inik api ahäwek. ²³ * Butewaki! Webe nanak kok ikek ba ironji paki nitek u bäräpi-inik api nadäneñ! Ekänitä kokwawak nadäñirän imaka umuri pähap kome ñonitäño ämawebe terak api ahäwek. ²⁴ * Täñpäkañ kadäni uken ätuwä ämikken mujuk terak api kumneñ. Ätuwä guñ äbotken naniktä yämagut päñku ini irani-ken yepmañpäñ komi piä api yämineñ. Guñ äbot unitä Jerusalem yotpärare ño täñpä wawäpäñ inita biñam yäpmäñpäñ kadäni käronji it yäpmäñ äronjirä kadäni Anututä nadäta-ken api tärewek.

Jesu täño äbäk-äbäka man

Mat 24:29-35; Mak 13:24-31

²⁵ * Eruk, kadäni uken edap dapuri ba komepak ba guktä inide kubä api ahäneñ. Kome terak gwägu pähaptä mämä pähap täñjirän ämawebe api umuntäneñ. Umuntañpäñ jide täne yäñ api nadäneñ. ²⁶ Täñpäñ edap, komepak guktä wareñ täñjirä kome terak ño jide ahätañ yäñ nadäñpäñ bumta api umuntäneñ. ²⁷ * Täñuruk-uruk ude ahäñirän Äma Bureni-inik uwä gubam terak kehäromi epmäget kudän nitek abäñirän api käneñ. ²⁸ * Unita umuri unitä ahäñ tamiñirän nämo umuntäneñ. Nämo, bänepjin pidäm tawäpäñ ñode kañ nadäwut; Eruk, Anututä waki ñoken nanik nimagurayäñ keräp täyak yäñ kañ nadäwut.

²⁹ Man u yäwetpäñ manbiñam kubä ñode yäwetkuk; Wama päya ño ba päya ätu täño mebäri yabäñpäñ-nadäwut. ³⁰ Dätakitä ahäñirä Soropek kadäni keräp täyak yäñ nadäk täkañ. ³¹ Eruk, udegän imaka umuri u ahänayäñ täkañ u yabäñpäñ Anututä intäjukun itkañ yabäñ yäwat piä kehäromi täñpayäñ täyak u tuän keräp täyak yäñ api nadäneñ. ³² Näk bureni täwetat; Ämawebe apiño itkañ u kudup nämo kumäñirä imaka yäyat u api ahäñ moreneñ. ³³ * Täñpäkañ kunum kenta kome u bok api paotdeño upärkañ mena jinom u nämoinik api paorek.

Ket nadäñpäñ itneñ

³⁴ * Unita in ket nadäñkañ itkot! In ketem ume naknak unitagän kadäni nämo irepmiñneñ. Ba imaka guptagän nadäwätäk nämo täneñ. Ude tänayäñ täño uwä nadäk-nadäkjin unitagän api penneñ. Ude täñpäñ tuñum nämo täñkañ irirä kadäni pähap api ahäñ tamek. ³⁵ Kadäni pähap u buñeptä tom pit kubägän däpmäk täkañ udegän ämawebe kudup api ahäñ yämek. ³⁶ * Unita ket täñpäñ nadäñit nadäñit kañ kuñarut. Ba imaka umuri pähap u ahäñ taminayäñ täkañ u gänañ kehärom täñpäñ itta Ekäniken yäñapik täkot. Ude täñpäñ it yäpmäñ kuñtängän Äma Bureni-inik inamiken api ahäneñ.

³⁷ * Täñpäkañ kepma kepma kudupi yotken Jesutä ämawebe yäwetpäñ yäwoñärek täk täñkukonik. Täñkañ bipani bipani uwä yepmañpen päñku pom

* **21:22:** Lo 32:35; Jer 5:29, 46:10; Hos 9:7 * **21:23:** 1Ko 7:26 * **21:24:** Esr 9:7; Sam 79:1; Ais 63:18; Rom 11:25; Rev 11:2 * **21:25:** Sam 46:2-3; Sam 65:7-8 * **21:27:** Dan 7:13; Mat 26:64; Rev 1:7 * **21:28:** Rom 13:11 * **21:33:** Luk 16:17 * **21:34:** Mat 24:48-50; Mak 4:19; Luk 17:27; 1Te 5:3 * **21:36:** Mak 13:33; Rev 6:17 * **21:37:** Luk 19:47

kubä wäpi Olip uken äro it täñkukonik. ³⁸ U irän tärenjirän tamiman-inik apäman päñku kudupi yotken it täñkukonik. U irirän ämawebetä mani biñam nadäkta äbäk täñkuñonik.

22

Satantä Judas bänepi-ken äpmonjuk

Mat 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Jon 11:45-53

¹ Täñpän orekirit kadäni kubä wäpi Pasova ba Käräga yiskät nämo awähurani täño äñnak-äñnak kadäni keräp täñkuk. ² * Täñkañ bämop äma ätukät Baga man yäwoñärewani ämatä jide täñpän Jesu utpena kañ paorek yänpän kädetta wäyäkñeñkuño upänkañ ämawebeta umuntañkuñ.

³⁻⁴ * Ude täñ yäpmän kuñirä Satantä Jesu iniken iwaräntäki kubä wäpi Judas, Kariot komeken nanik, u bänepi-ken äpmonjuk. Bänepi-ken äpmonpänkañ Judastä Jesu bämop äma intäjukun täñpani ba kudupi eñi täño watä äma u kerik-ken pekta päñku man yäwetkuk. ⁵ Yäwerän nadäñpän bänep täga pähap nadän imiñpän kowata gwäki imikta yäntärenkuñ. ⁶ Yäntären imäwä Judas täga nadänkañ ämawebe kañpän nadäk nämo täñirä kábop iwan kerik terak kañ pewa yänpän Jesu iwaräntän yäpmän kuñatkuk.

Pasova ketem nakta tunum täñkuñ

Mat 26:17-25; Mak 14:12-21; Jon 13:21-30

⁷ * Täñpän Käräga yiskät nämo awähurani täño äñnak-äñnak kadäni yäput penkuñ. Orekirit kadäni udeken Juda ämatä Pasova orekirit kadäni täño mebäri nadäñpän yawak gubani däpmanpän dubik täñkuñonik. ⁸ Eruk, kädet u iwatpän Jesutä Pita kenta Jon ñode yäwetpän pen yäwet-pewän kuñkumän; Ek kuñkañ Pasova täño tom ketem täñ tunum täkon. Täñirän nintä ärenakañ kañ näna. ⁹ Yäwänä yarä unitä ñode iwetkumän; Eñi deken päñku Pasova täño ketem täñtunum tädayän?

¹⁰ Yäwänä Jesutä yäwetkuk; Ek yotpärare-ken äronkañ äma kubä ume káböt ikek kañpänä äma u iwat yäpmän kuñirän eñi kubä gänäñ ärowänä ugän kañ iwarun. ¹¹ Äronpänä eñi mähemi ñode kañ iwerun; Yänpän-yäwoñäreke ämatä ñode yäyak; Eñi deken näkkät näwaräntäknaye-kät Pasova täño ketem nänayän? ¹² Ude iweränkañ eñi däpän täñi, äñnak-äñnak täño tunum ikek kubä täwoñärewänkañ Pasova täño ketem uken kañ täñtunum tawun.

¹³ * Jesutä ude yäweränkañ Pita kenta Jon päñku yänkuko udegän kañ ahänpän Pasova täño ketem täñtunum täñ itkumän.

Ekäni täño äñnak-äñnak unitäño man

Mat 26:47-56; Mak 14:2-26; Jon 18:3-11

¹⁴ Eruk kadäni ahänjirän Jesu iwaräntäkiye ätu yäwän yäpmän päro eñi u gänäñ manitkañ ketem u penta nankuñ. ¹⁵ Ketem nan itkañ Jesutä ñode yäwetkuk; Komä nadäwayän täyat u keräp täyak unita Pasova äñnak-äñnak ñowä inkät bok nakta gäripi täñi nadän yäpmän kuñatkut. ¹⁶ * Näk bureni täwetat. Näk Pasova ketem inkät äneñi nämo nankañ it yäpmän kuñtängän Anututä intäjukun itkañ ämawebeniye yabän yäwarayän täyak-ken uken Pasova täño mebäri kwawak api ahäwek.

¹⁷ Ude yänpän wain ume yäpmänpän Anutu-ken bänep täga man yänpän ñode yäwetpän yämiñkuk; In kuduptagän ño yäpmänpän nanput. ¹⁸ Näk wain ume äneñi nämo nanira Anututä intäjukun itkañ yabän yäwat piäni kehäromi täñpayän täyak u kwawak api pewän ahäwek.

* **22:2:** Luk 20:19 * **22:3-4:** Jon 13:2,27 * **22:7:** Kis 12:1-27 * **22:13:** Luk 19:32 * **22:16:** Luk 13:29

19 * Jesutä ude yänpän käräga kubä yäpmänkan Anutu bänep täga man iwetkan tokät jukutpän iwaräntäkiyeta node yäwetpän yämiñtän kuñkuk; Njowä näkno gupna. U inta yänpän taniñ kirewani. No nankan näka nadänpen kan kuñat tänpüt. 20 Eruk ketem nan paotpän Jesutä wain ume yäpmänpän udegän yämiñpän yänkuk; Njowä Anututä ämawebe-kät topmäk-topmäk kodaki täyak u täñkehärom takta. Topmäk-topmäk kodaki uwä nägätna inta yänpän piwayän täyat uterak wohutak.

21 * Ude yänpän yänkuk; In nadäkan? Äma näkkät käräga gäpe kubägan näkamäk nonitä iwan keriken nepmanpayän. 22 Äma Bureni-inik uwä kädet yän imani udegän api iwarek. Upänkanä äma iwan keriken terak nepmanpayän täyak u kowata jide kubä api yäpek? 23 Ude yäwän nadänkan iwaräntäkiyeta ini näwetgäwet node täñkuñ; Ninken nanik netätä ude api täñpek? yän yänkuñ.

Intäjukun irit täno man

Mat 20:25-28; Mak 10:42-45

24 * Tänpän iwaräntäkiye uwä ninken nanik netä intäjukun itak yänpän man wärät-wärät täñkuñ. 25 * Täñirä Jesutä node yäwetkuk; In nadäkan? Kome terak nanik intäjukun ämatä ämawebeta ärowani täñ yämik täkan. Täñkan inita node yäk täkan; Nin ämawebe täno täñkentäk bureni yän yäk täkan. 26 * Upänkan inken ude nämo ahäwek. Inken nanik kubätä äma ekäni ude itpänä intäno mäden nanik ude kuñarek. Ba in kubätä intäjukun itpänä eruk noriye täno watä äma jopi ude kuñarek. 27 * Eruk, unita jide nadäkan? Netätä ärowani itak? Äma wäpi nitek jop ittängän ketem nak täkan unitä ärowani ba, watä äma ketem ijik-ijik tak täkan unitä ärowani? Jop itkan nak täkan inä unitä ärowani yän nadäk täkan. Täñ, nähä ude nämo tak täyat. Näkä in bämopjin-ken watä äma jopi ude kuñat täyat.

28 Tänpäkan bäräpi mebäri mebäri ahän namik täkan uwä inä nämo nabäkätäk täkan. 29 * Täñirä nanatä näk intäjukun itkan kanjwat piä kehäromi takta wäp naminkuko udegän in näkkät bok kanjwat piä u takta wäp biñam tamitat. 30 * Ude täñ tamitat unita intäjukun irayän täyat-ken uken näkkät bok bägup kubä-kengän ketem penta api nak täne. Ba Isrel äbot 12 unitäno intäjukun äma api itneñ.

Jesu Pitatä näka äwo api yäwek yän yänkuk

Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Jon 13:36-38

31 * Jesutä ude yänpän Saimon iwetkuk; Saimon, Satantä in tänpän-tabäwayän yäyak. Ämatä wit mujipi-kät gupi yäpmän danik täkan ude tänpayän nadätak. 32 * Unita Saimon nanakna, nadäkinikka paoränpän bänepka gapun täwek yänpän gäka Nanaken yänapik man yät. Ude täro unita gäk äneñi näkken äbayän täyan-ken uken Anutu täno man kädet notkaye yäwet täpänek kan tä.

33 * Ude yäwänä Pitatä node iwetkuk; Ekäni gäkä komi enjiken iriwä näk komi enjiken bok itta pidäm täyat. Ba gäk gutpän näk imaka nutta yäwäwä api pidäm täwet. 34 Yäwänä Jesutä iwetkuk; Pita, node gäwera nadä. Apiño bipani purup gera nämo yänjirän gäkä kadäni yaräkubä wäpna kábop pewayän.

35 * Ude yänpän yäwetkuk; Näkä monen, kuroñjin ärärani ba yäkta yäjiwätpän jop taniñ kireñpewa kuñkuñ-ken uken imaka kubäta wäyäkñeñkuñ ba nämo? Yäwänä Nämo yän iwetkuñ. 36 * Yänjirä Jesutä man kubä node yäwetgän

* 22:19: Luk 24:30 * 22:21: Sam 41:9; Jon 13:21-22 * 22:24: Luk 9:46 * 22:25: Mat 20:25-27; Mak 10:42-45 * 22:26: Mat 23:11; Mak 9:35 * 22:27: Jon 13:12-15 * 22:29: Luk 12:32 * 22:30: Mat 19:28 * 22:31: 2Ko 2:11 * 22:32: Jon 17:11,15,20; Sam 51:13 * 22:33: Luk 22:54 * 22:35: Luk 9:3, 10:4 * 22:36: Luk 22:49

təŋkuk; Eruk apiŋo-ken kubätä monen it imänä yəpməŋkaŋ kuŋaton. Ba kubätä yək kubä it imänä udegän tagenkaŋ kuŋaton. Ba kubä təŋo kadä ämik täkta nämo it imänä iniken teki punin nanik yəŋopməŋpəŋ ämata yəmiŋpəŋ monen yəpməŋkaŋ kadä kubä suwaton. ³⁷ * U imata, Anutu təŋo man ŋode kudän täwani; Kubo ämata təŋ yəmik täkaŋ ude təŋ imiŋkuŋ. Eruk, man uwä näkken bureni-inik ahäkta yəwani. Näka man yəwani uwä kudup bureni ahəwayəŋ. ³⁸ Jesutä ude yəweränä iwetkuŋ; Ekäni, ŋo ka! Kadä yarä iŋitkaməŋ ŋo! Yəwəwä yəŋkuk; Täga, man u pewut! yək.

Olip pomken Jesu nani-ken yəŋapiŋkuk

Mat 26:36-46; Mak 14:32-42

³⁹⁻⁴⁰ * Təŋpəŋ Jesu bipani bipani tək təŋkuko udegän yotpärare penpen Olip pomken äronjirän iwaräntäkiye iwetkuŋ. Bəgup it təŋkuk-ken u ahəŋpəŋ iwaräntäkiye ŋode yəwetkuk; In təŋyabək-ken kwitanenŋta Anutu-ken yəŋapik man yəwut.

⁴¹ Eruk Jesu inigän ätukät kuŋpəŋä gukut iməpmok təŋpəŋ yəŋapik man ŋode yəŋkuk; ⁴² * Nana, təga yəŋ nadəŋpəŋä gək nadəŋ namiŋiri komi nadəwayəŋ täyat u kaŋ nərepmirän. Upəŋkaŋ nəŋŋo nadək nämo, gəkŋaken nadək kaŋ ahəwän. ⁴³ Ude yəŋjirän kunum gənaŋ nanik aŋero kubätä päpə təŋkentəŋ imiŋkuk. ⁴⁴ Təŋpəŋkaŋ bənepitä komi pähap nadəŋkaŋ gwək pimiŋpəŋ yəŋapik man kehəromigän yəŋjirän woŋ bumta imətkuko uwä nəgät bumik unitä kome terak maŋkuŋ. ⁴⁵ Təŋpəŋ yəŋapik man yəŋtəŋgän akumaŋ iwaräntäkiyetä itkuŋ-ken u kuŋpəŋ yabəŋkuk; Butewaki nadəŋ bərap təŋpəŋ pat irirä. ⁴⁶ Pat irirä äbä yabəŋpəŋ yəwetkuk; In imata dəpmon pat itkaŋ? Təŋyabək-ken kwitanenŋta akuŋpəŋ yəŋapik man yəwut!

Judastä Jesu iwan kerit terak tenkuk

Mat 26:47-56; Mak 14:43-50; Jon 18:3-11

⁴⁷ Təŋpəŋ Jesutä man ude yəŋ irirän iwaräntäkiye uken nanik kubä wəpi Judas unitä äma äbot yəŋ-yəkŋat yəpməŋ äbəŋkaŋ Judas ini Jesu bayəŋ imiŋpəŋ iniŋ orerayəŋ nadəŋkaŋ dubini-ken äbuk. ⁴⁸ Äbänä Jesutä iwetkuk; Judas, gək Äma Bureni-inik iwan kerit terak tewa yəŋpəŋ naniŋ oretan? ⁴⁹ * Təŋpəŋkaŋ iwaräntäkiye Jesu-kät penta itkuŋo unitä iwan päke u yabəŋpəŋ Jesu iwetkuŋ; Ekäni, iwan ŋo kadätä dəpna? ⁵⁰ Ude yəŋpəŋ iwaräntäki kubätä bəməp äma kubä təŋo watä äma kubä ura yəkŋat jukuni bure kädapəŋ painkuk.

⁵¹ Təŋjirän Jesutä kaŋpəŋ yəŋkuk; Ai! Ude təŋpeno! Ude yəŋpəŋ äma u jukuni yəpməŋpəŋ äneŋi irani ude pen imiŋkuk. ⁵² * Təŋkaŋ bəməp äma, Juda təŋo äma ekäni ekäni-kät kudupi eŋi təŋo komi äma Jesu iŋitta äbuŋo u Jesutä ŋode yəwetkuk; Intä nabəwä nək kubo äma ämik təŋpani ude təŋpapəŋ kadä boham nitek nutnayəŋ äbəkəŋ? ⁵³ Nək kepməni kepməni kudupi eŋi gənaŋ äronkaŋ inkät ämawebe Anutu təŋo man yəwetpəŋ yəwoŋərek tək təŋkut-ken ugän nämo nepməŋitkuŋo u. Upəŋkaŋ intä piäjin täkta kadäni ahätək. Uwä bipməŋ urani təŋo kehəromi ubayəŋ!

Pitatä Jesu wəpi kəbop penkuk

Mat 26:57-58,69-75; Mak 14:53-54,66-72; Jon 18:12-18,25-27

⁵⁴ * Ude təŋpəŋ Jesu iŋit yəpməŋ bəməp äma intəjukun təŋpanitä eŋi gənaŋ äronkuŋ. Təŋjirä Pita uwä bankentä yabəŋit yabəŋit yəwatkuŋ. ⁵⁵ Təŋjirän komi äma yewa gənaŋ äro kädəp ijiŋpəŋ äŋəriŋ irirä Pita imaka, äro bəməpi-ken itpəŋ

* **22:37:** Ais 53:12; Luk 22:52 * **22:39-40:** Luk 21:37; Jon 18:1 * **22:42:** Mat 6:10 * **22:49:** Luk 22:36 * **22:52:** Luk 22:37; Jon 7:30, 8:20; Kol 1:13 * **22:54:** Sam 31:11; Luk 22:33

kädap penta añäriñ itkuñ. ⁵⁶ * Añäriñ irirä eni unitäño watä webe kubätä ket tänpän kanpäñ yänkuk; Äma ukät kuñarani kubä ño yäk.

⁵⁷ Yäwänä Pitatä yänkuk; Wanotna, näk äma u nämo kak täyat yäk. ⁵⁸ Ude yänpäñ ätu irirän äma kubätä kanpäñ yänkuk; Bureni, gäk unitä äbotken nanik yäk. Yäwänä Pitatä yänkuk; Notnapak, jop yäyan yäk. Näk nämo! ⁵⁹ Täñirän mäden äma kubätä äbänpäñ kehäromigän ñode yänkuk; A! yäk. Äma ño bureni-inik ukät kuñarani. Uwä Galili ämagän yäk.

⁶⁰ Yäwänä Pitatä yänkuk; Notnapak, gäk man ño yäniri tängun täyat yäk. Yänirän uterakgän puruptä gera yänkuk. ⁶¹ * Tänpäkan Ekänitä äyänutpäñ Pitaken dapun täñirän Pitawä Ekänitä man ñode iwetkuko u nadäwän tärenkuñ; Purup man nämo yänirän gäk kadäni yaräkubä näkño wäpna käbop pewayän yäk. ⁶² Man u juku pinpäñ bänepi-ken jägämi pähap nadänpäñ äpämäñ päñku konäm bumta kotkuk.

Jesuta waki mebäri mebäri täñ imiñkuñ

Mat 26:67-68; Mak 14:53-65; Jon 18:19-24

⁶³⁻⁶⁴ Tänpäkan äma Jesu kan gwäjiñ itkuño u sära man iwetpäñ inami dapun tektä täñpipiñkan utpäñ iwetkuñ; Gäk profet unita äma gutak unitäño wäpi niwet! yäk. ⁶⁵ Täñkan ugän nämo. Yänärok man wakiwaki imaka, bumta iwetkuñ.

⁶⁶ Ude täñirä kome yänenirän äma ekäni ekäni, bämop äma intäjukun täñpanikät Baga man yäwonärewani äma kudup man käbeyä tänpän Jesu yänikñat yäpmän äronpäñ man ñode iwetkuñ; ⁶⁷ * Gäk Kristo tänpäwä yänähänpäñ niwet yäk. Yäwäwä yäwetkuk; Näk Kristo yän täwerawä täga nämo nadän naminayän. ⁶⁸ Ba täwet yabäk täñira kukñini täga nämo näwetnayän. ⁶⁹ * Upänkan ñode täwera nadäwut; Apiño yäput penpäñ Äma Bureni-inik uwä Anutu kehäromi mähemi keru bure kada itpäñ tärek-täreki nämo api it yäpmän ärowek.

⁷⁰ * Ude yäwän nadänpäñ kuduptagän ñode iwetkuñ; Gäk Äma Bureni-inik u? Yäwäwä yänkuk; Yäkan ubayän. ⁷¹ Yäwänä yänkuñ; Imata mangämän wari yäne? Ño ini menitä yänirän nadäkamän uba yäk.

23

Jesu Pailat ba Herot inamiken itkuk

Mat 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Jon 18:28-38

¹ Eruk, käbeyä täñ itkuño u kuduptagän akuñ-kirenpäñ Jesu yänikñat yäpmän päñku Pailat inamiken tenkuñ. ² * Uken päñku itpäñ ñode yänpäñ manken tenkuñ; Äma ñonitäño mebäri ñode pätak; Äma ño nin täño ämawebeniye nadäk-nadäki täñkuräk tak täyak. Täñkan Rom täño intäjukun äma Sisa unita takis moneñ penentawä yän yäjiwät tak täyak yäk. Täñkanä inita ñode yäk täyak, Näk äbäktä yäwani Kristo u, intäjukun äma kubä yän yäk täyak. ³ * Ude yäwäwä Pailattä Jesu iwet yabänkuk; Gäk Juda täño intäjukun äma ba? Yäwänä Jesutä iwetkuk; Yäyan ubayän. ⁴ Yäwänä Pailattä bämop äma ba äma äbot itkuño u kudup ñode yäwetkuk; Näk äma ñonitäño momita wäyäkñewa wakan yäk.

⁵ Pailattä ude yäwetkuko upänkan kehärom tänpän yänkuñ; Ude nämo! U äma yän-yänjarirän manitä nintä komen ahän moretak yäk. U Galili kome-kentä yäput penpäñ täñ yäpmän äbän täyon Judia komeken ño udegän ahatak yäk.

⁶ Ude yäwäwä Pailattä äneni yäwet yabänkuk; Äma ño Galili komeken nanik ba? ⁷ * U Galili komeken nanik bureni tänpänä, eruk, näkä unitäño mebäri

* 22:56: Apos 4:13 * 22:61: Luk 22:34 * 22:67: Jon 3:12, 8:45; Jon 10:24 * 22:69: Apos 7:56

* 22:70: Luk 4:3,9 * 23:2: Luk 20:25 * 23:3: 1Ti 6:13 * 23:7: Luk 3:1

nadakta nämo yäwani. U kome Herotta yabän yawat täyak u nanik unita Herotta man piäken kwän yäk. Tänpäkan kadäni uken Herot Jerusalem yotparare-ken itkuko unita Jesu Herotken tewän kuṅkuk. ^{8*} Täñirän Herot uwä Jesu kaṅpäṅ bänep täga nadänkuk. U Jesu täño biṅam mäyap nadäk täṅkuko unita u kakta gäripi nadän yäpmän äbuk. Imata Jesutä kudän kudupi kubä täñirän käwayän gäripi nadänkuk. ⁹ Tänpän Jesu man mebäri mebäri iwet yabänirän kowata man kubä nämo iwetkuk. ¹⁰ Man kum irirän Baga man nadäwani ämakät bämop äma intäjukun täṅpani uken itkuṅo u nadänkaṅ Jesu terak man mebäri mebäri wohutpäṅ gera terak yäput iwetkuṅ. ¹¹ Täñirä Herot-kät komi ämatä Jesuta waki täṅ imiṅpäṅ sära man iwetkuṅ. Ude täṅkaṅ äma ekäni täño tek täṅ imiṅpäṅ Pailat-ken äneṅi yänikṅat yäpmän kuṅkuṅ. ¹² Tänpäkan kadäni ukengän Pailat kenta Herot not tänpän bänep kubägän peṅkumän. Bian ini-ini itkumänopän kadäni ugän not täṅkumän.

Jesu kumän-kumän utta Pailattä yäntärenkuk
Mat 27:15-26; Mak 15:6-15; Jon 18:39-19:16

¹³ Tänpän Pailat uwä Juda täño äma ekäni ekäni-kät bämop äma intäjukun täṅpani ba ämawebe päke itkuṅo u yänpewän dubini-kengän äbuṅ. ¹⁴ Tänpän ṅode yäwetkuk; In äma ṅo ämawebe yän-yäkṅarani täk täyak yän yänpäṅ näkken yäpmän äbän yäk. Upänkaṅ näkä in inamjin-ken mebärinita iwet yabätken momini kubä nämo kaṅ-ahätat yäk. ¹⁵ Täṅkaṅ Herot udegän, mominita wäyäkṅewän wawäpäṅ ninken äneṅi tewän äbatak yäk. Unita jide? Momi kubä nämo täṅkukopän imata jop kumän-kumän utnek? ¹⁶⁻¹⁷ Eruk, komi äma yäwera iwänaptä jop päripäkan pit ima yäk. ¹⁸ Ämawebetä ude nadänpäṅ kuduṅtagän bänepi wawäpäṅ gera ṅode yänkuṅ; U paorän! U paoränkaṅ Barabaspän pit nimi! yän yänkuṅ. ¹⁹ Barabas uwä noriye-kät yotparare bämopi-ken ämik pewä ahäwäpäṅ äma kubä kumän-kumän utpewän komi enjken teṅkuṅ.

²⁰ Tänpäkan Pailattä Jesu pit imayän nadänkuko unita ämawebe päke u yäwetkuk. ²¹ Yäweränä äneṅi gera kehäromigän yänkuṅ; Päya kwakäp terak kumän-kumän ut! ²² Yänirä Pailattä äneṅi yäwet yabäk ṅode täṅkuk; Waki kubä jide täṅkukta? Näk nadänjira momi nitek bumik nämo täyak. Unita komi äma yänij kirewa iwänap-tägän päripäkan kaṅ tewa yäpmän kwän yäk.

²³⁻²⁴ Ude yäwänä mani utpäṅ kuduṅtagän gera tänpän ṅode yänkuṅ; Päya kwakäp terak kumbän! yäk. Gera taṅi pen yäntän kuṅtäko Pailattä iniken gärip iwarut yänpäṅ yäntären yämiṅkuk. ²⁵ Täṅkaṅ mani buramiṅpäṅ äma ämik pewän ahäwänpäṅ äma kubä kumän-kumän urani wäpi Barabas u pit imiṅpäṅ yänij kireṅkuk. Tänpän Jesu uwä kumäktä yäntärenpäṅ komi ämata yämiṅkuk.

Jesu päya kwakäp terak utpewä kumbuk
Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Jon 19:17-27

²⁶ Tänpäkan komi ämatä Jesu yänikṅat yäpmän kuṅtängän kädet miṅin äma kubä kaṅ-ahänkuṅ. Äma uwä wäpi Saimon, Sairini yotparare-ken nanik. Uwä piäken naniktä äbänirän kaṅpäṅ Jesu täño päya kwakäp piriken pewä buramiṅkaṅ Jesu mädegän iwatkuk.

²⁷ Tänpäkan ämawebe äbot pähaptä iwatkuk. Iwarän täṅkaṅ webe ätu konäm butewaki täntän iwatkuk. ²⁸ Konäm kottän iwarirä Jesutä äyänutpäṅ yabänpäṅ ṅode yäwetkuk; Jerusalem webe kwayak, in näka kotneṅo. Nämo, injinta ba äpetjiye nanakta korut. ^{29*} In nadäkan? Kadäni keräp täñirän webe nanak bäyawanitä ṅode api yäneṅ; Äruṅ kuṅatnaṅi täkamänonik yäk.

* **23:8:** Luk 9:9 * **23:29:** Luk 21:23; Rev 6:16

30 Tånkañ pom käroni tokät päbä nin yejämbut!

Ba geñi kwähärep dunpäñ nin yäpmäñ päñku gänañ umu yejämbut! yäk.

Hos 10:8

31 * Upäñkañ kadäni täga bumik-ken ude yänayäñ täño uwä kadäni wakikenä jide api yäneñ?

32 Tännäkañ waki täñpani yaräkät Jesu-kät penta däpnayäñ yän-yäkñat yäpmäñ kuñkuñ. 33 Yän-yäkñat yäpmäñ kome kubä wäpi Gwäki Kokäp uken kuñkuñ. Uken ahänpänjä Jesu päya kwakäp terak utkuñ. Ba waki täñpani yarä, kubä kukñi kubä kukñi yepmanpäñ bok däpuñ. 34 * Tännäkañ Jesutä yänpäpik man ñode yänkuk; Nan! Waki täñ namikañ ño nämo nadänkañ täkañ unita momini peñ yämi. Yänirän komi äma teki yäpmäkta närepmirek gärepmirek täñkuñ. 35 * Täñpäñ ämawebe bumta ini ugän itpäñ yabänirä Juda täño äma ekäni ekänitä Jesu sära ñode iwetkuñ; Äma ñowä äbäkta yäwani Kristo täñpäwä iniken gupi täñkentäwänä. U ämagän täñkentäñ yämik täñkukopäñ iniken gupi täñkentäktawä täñpäñ wakañ yäk.

36 * Yänirä komi ämatä udegän Jesu yänjärok man iwetkañ dubini-ken äbänpäñ wain ume jägämi iminayäñ täñkuñ. 37 Täñpäñ yänkuñ; Gäk Juda äma täño intäjukun äma bureni u täñpäwä gäkña gupka täñkentäwä yäk. 38 Täñpäñ Jesu gwäki punin kädawä man kudän ñode kudän täñkuñ;

Ñowä JUDA Ämawebe Täño INTäjukun Äma.

39 Ude täñirä waki täñpani yarä u kubätä päya kwakäp terak itkañ Jesu yänjärok man ñode iwetkuk; Gäk Kristo täñpäwä gäkña gupka täñkentänpäñ nek imaka, täñkentän nimi! yäk. 40 Ude yäwänä noripaki kubätä ibenpäñ ñode iwetkuk; Nek penta nidäpmäkta biñam yäwanipän, gäk man ude yäyan uwä Anututa nämo umuntäyan? 41 Nek momineкта täga nidäpmänkañ. Upän äma ñowä momi kubä nämo täñkukopäñ jop utkañ yäk. 42 * Ude yänkañ yänkuk; Jesu, gäk intäjukun itkañ wäpka biñam ikek irayän täyan-ken uken näka kañ nadän nam yäk. 43 Yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk bureni gäwera; Apinogän näkkät irit bägup tägaken bok itdayän yäk.

Jesu kumbuk

Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Jon 19:28-30

44-45 * * Täñpäñ kome kepma bämopi täñirän kome dapuri kumbuk. Kumänirän kome kudup bipmäñ utpäñ it yäpmäñ kuñirän 3'kirok täñkuk. Täñirän kudupi eni gänañ tek tañi bagata pewä wädäwani u punin ununitä komen umu ini wewän tärenkuñ. 46 * Täñirän Jesutä gera yänpäñ yänkuk; Nan! Kehäromina ketka-ken peyat! Ude yänpäñ kumbuk.

47 Täñirän komi äma kubä watäni itkuko unitä u kañpäñ nadänkañ Anutu iniñ orepän yänkuk; Bureni-inik! Äma ño momini nämo.

48 * Tännäkañ ämawebe ätu kañ itkuño unitä imaka ahänkuko u kañpäñ butewaki nadänpäñ kupäñi wenpeñ enini-ken kuñtäñpä kuñkuñ. 49 * Tännäkañ Jesuta not täñ imik täñkuño u ba, Galili komeken nanik webe ätu iwat yäpmäñ äbuño u imaka banken itkañ imaka ahänkuño u kañpäñ nadäk täñkuñ.

Jesu äneñkuñ

Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Jon 19:38-42

* **23:31:** 1Pi 4:17 * **23:34:** Ais 53:12; Mat 5:44; Apos 7:60; Sam 22:18 * **23:35:** Sam 22:7-8
 * **23:36:** Sam 69:21 * **23:42:** Mat 16:28 * **23:44-45:** Amo 8:9 * **23:44-45:** Kis 36:35 * **23:46:** Sam 31:5; Apos 7:59 * **23:48:** Luk 18:13 * **23:49:** Sam 38:11, 88:8; Luk 8:2-3

⁵⁰ Tänpäkan äma kubä ukät penta itkuᅇo wäpi Josep. Äma uwä Judia komeken yotpärare kubä wäpi Arimatea uken nanik. Uwä Juda täᅇo äma ekäni ekäni unitä äbotken nanik. U äma täga, Anututa nadäᅇ imiᅇpeᅇ kuᅇarani.

⁵¹ * Tänpäkan noriyetä Jesu man iwetpän iwan keriken peᅇirä nadäwän nämo tägaᅇkuk. Nämo, u Anututä intäjukun itkan yabän yawat piäni kwawak ahäᅇirän kakta itsämäᅇtän kuᅇat täᅇkukonik. ⁵² Eruk, äma unitä Pailat-ken päᅇku Jesu täᅇo komegup yäpayän iwet yabänkuk. ⁵³ Iwerän nadäᅇ imänkan päya kwakäp terak nanik ketäreᅇpän tek pakitä uwäktän-awatpän yäpmän päᅇku mobä kawut awaᅇ komegup äneᅇta biᅇam yäwani uken peᅇkuk. Mobä kawut uwä bian äma kumbani kubä nämo pewani, kudupi-inik itkuko uken Jesu täᅇo komegup peᅇkuk. ⁵⁴ Kepma uwä Fraide, Sabat täᅇo tuᅇum täktäk kadäni udeken Jesu äneᅇkuᅇ.

⁵⁵ * Tänpäkan webe ätu Jesukät Galili komeken naniktä bok äbuᅇo u Josep iwat yäpmän päᅇku kaᅇirä komegup awaᅇ gänaᅇ äneᅇkuk. Kaᅇirä äneᅇpänkan eᅇiken äyänutpeᅇ päᅇku imaka imaka ume käbäᅇi nikek täᅇtuᅇum täᅇpän peᅇkuᅇ. ⁵⁶ * Ude täᅇkan Sabat unita Moses täᅇo бага man iwatpän itpän-nadäk täᅇkuᅇ.

24

Jesu kumbani-ken naniktä akumaᅇ kuᅇkuk

Mat 28:1-10; Mak 16:1-8; Jon 20:1-10

¹ Tänpäkan Sande tamimaᅇ-inik webe ukeᅇo imaka käbäᅇi tägatäga täᅇtuᅇum täᅇpän peᅇkuᅇo u yäpmänkan Jesu äneᅇkuᅇ-ken kuᅇkuᅇ. ² Päᅇku ahäᅇpän kaᅇkuᅇ; Mobä pähap u yäpmän kewenkuᅇo parirän. ³⁻⁴ * Ude tänpäkan Jesu äneᅇkuᅇ-ken äroᅇpän Jesu täᅇo komegupta wäyäkᅇewä wawäkan nadäwätäk täᅇ irirä äma yarä teᅇi paki-inik unitä pit kubägän dubini-ken ahäᅇpän itkumän. ⁵ * Täᅇirän webe kwayak unitä bumta umuntaᅇpän iᅇami komen yäpä äpmoᅇpän patkuᅇ. Parirä äma yarä unitä yäwetkumän; In kumbani komeken ᅇo imata kodak iranita wäyäkᅇeᅇ itkan? ⁶ * U ᅇo nämo itak, akumaᅇ kuk yäk. Galili komeken itkan man ᅇode täwetkuko unita guᅇ täᅇkuᅇ? ⁷ Uwä ᅇode täwetkuk; Äma Bureni-inikä, äma waki täᅇpani keriken pewäkan päya kwakäp terak utpän äneᅇpäkan kepma yaräkubä täreᅇirän Anututä äneᅇi yäpmän päᅇaku api tewek yän täwetkuk. ⁸ Ude yänirän webe kwayak u nadäᅇpän yänkuᅇ; Bureni, nadäkamaᅇ! yäk.

⁹ Ude yänpän awaᅇ u peᅇpeᅇ päᅇku iwaräntäkiye 11 ukät ämawebe ätukät biᅇami yäwetkuᅇ. ¹⁰⁻¹¹ * Webe kwayak u wäpiwä Maria Makdala komeken nanik, kubä wäpi Joana, kubäwä Maria wahupi Jems täᅇo miᅇi ukät webe ätu bok kuᅇatkuᅇ. Täᅇpän webe kwayak unitä iwaräntäkiye ukeᅇo man-biᅇam yäwerirä mani nadäᅇirä jopi ude täᅇpän nadäwä bureni nämo täᅇkuk. ¹² Upänkan Pitatä akumaᅇ awaᅇken bäräᅇeᅇ päᅇku awaᅇ gänaᅇ umu okäreᅇpän tek Jesu gupi uwäk täᅇpän äneᅇkuᅇo ugänpän kaᅇkuk. Ude kaᅇpän nadäwätäk pähap täᅇtän äneᅇi kuᅇkuk.

Jesu Emeus kädet-ken kaᅇkumän

¹³ Täᅇpän kepma ukengän iwaräntäki yarätä Emeus yotpärare-ken kuᅇkumän. Emeus u Jerusalem yotpärare dubini-ken itkuk, 10 kilomitas ude. ¹⁴ Kädet kuᅇit kuᅇit imaka Jesuken ahäᅇkuko unita man yänpän-nadäk täᅇtän kuᅇkumän. ¹⁵ * Yänpän-nadäk täᅇtän kuᅇirän Jesu ini äma yarä u dubini-ken

* **23:51:** Luk 2:25,38 * **23:55:** Luk 23:49 * **23:56:** Kis 20:10; Lo 5:14 * **24:3-4:** Apos 1:10
* **24:5:** Luk 2:9 * **24:6:** Luk 9:22, 17:25 * **24:10-11:** Luk 8:2-3 * **24:15:** Mat 18:20

ahäwänkañ penta kuñkuñ. ¹⁶ Täñpäkañ äma yarä u Jesu kañkumäno upäñkañ u Jesu yäñ siwoñi nämo kawän tärenkuñ. ¹⁷ Ude täñjirän Jesutä yäwet yabäñkuk; Ek imatäken manpäñ yäñpäñ-nadäk täñtäñ kuñatkamän? Yäwänä äma yarä uwä päñku täpäneñpäñ itpäñ butewaki inämi dapun ijinikumän. ¹⁸ Täñkañ äma yarä u kubä wäpi Kliopas unitä iwetkuk; Gäk kome kubäken nanik käwep unita Jerusalem yotpärare-ken kudän ahäñkuko u nämo kañpäñ nadäñkun.

¹⁹ * Yäwänä Jesutä yäwetkuk; Imatäkenta yäkamän? Yäwänä yarä unitä iwetkumän; Jesu Nasaret yotpärare-ken nanik unitäño manbiñam yäk. U profet pähap. U Anutu ba ämawebe inämiken imaka kehäromi nitek yäñpäñ-täk täñ yäpmäñ äbäk täñkukonik yäk. ²⁰ Upäñkañä nintäño äma ekäni ekäni-kät bämop äma intäjukun täñpani unitä kumäkta yäñtären iminpäñ manken tenpäñ päya kwakäp terak utpewä kumbuk. ²¹ * Unitä Isrel äbot nin Rom gapman täño kerik-ken nanikpäñ nimagutta yäwani yäñ nadäñkumäñopäñ u kawut, utpewä kumäñjirän edap yaräkubä täretak ño yäk. ²² * Täñpäkañ apiño tamimañ ninken nanik webe ätutä manbiñam inide kubä niwerañ yäk. ²³ Uwä tamiinik Jesu äneñkuñ-ken kuñpäñ Jesu täño komegupta kawä wañ yäk. Täñkañ äneñi äyänutpen päbä ñode niwerañ; Anjero yarätä ahäñ nimirpäñ Jesu kodak tañpen akumañ kuk yäñ niweramän yäk. ²⁴ * Eruk man u nadäñpäñ nininken äbotken nanik ätutä awañken päñku webetä yäño udegän kañ yäk. Upäñkañ Jesu nämo kañ-ahäñ.

²⁵ Man ude iweränä Jesutä yäwetkuk; Yäke! Inä guñ bureni-inik! Profettä man yäñpäñ kudän täñkuño u in imata tängguñ tañpäñ bänep nadäwätäk täñpäñ nadäkinik nämo täkañ? ²⁶ * Profettä ñode yäñkuñ; Kristo u komi mebäri mebäri nadäñpäñ kumäkta yäwani. Komi u nadäñkañ eruk, epmäget penjäñek ikek kunum gänañ api ärowek yäñ yäñkuñ. ²⁷ * Jesutä ude yäñpäñ man kudup inita, Moses ba profet mäden ahäwanitä Anutu täño man terak kudän täñkuño unitäño mebäri kudup yäñkwawa tañ yämiñkuk.

²⁸ Eruk, kuñtängän Emeus yotpärare keräp tañkuñ. Täñpäñ Jesutä yotpärare u irepmitpen kwayäñ täñkuk. ²⁹ Ude täñpäñä äma yarä unitä iwetkumän; Kweno yäk. Kome bipayäñ unita nekkät penta ñogän itna yäk. Ude iwerän nadäñ yämänkañ eni gänañ penta päro itkuñ.

³⁰ * Äronpäñ ketem nänayäñ mañitkuñ. Mañit itkañ Jesutä käräga kubä yäpmäñpäñ tokätkañ Anutu bänep täga man iwetpäñ äma yarä unita yämiñkuk. ³¹ Ude täñpäñkañ Anututä nadäñ yämiñjirän eruk U Jesu yäñ kawän tärenkuñ. Kawän tärewäkañ uterakgän Jesu ini ugän paotkuk. ³² Täñpäñkañ yarä u ini-tägän näwetgäwet täñpäñ yäñkumän; Bureni! yäk. Kädet miñin man täño mebäri yäñahäñpäñ niwerirän man gäripi nitek u nadäñpäñ bänepnektä pidäm tako ukeño!

³³ Ude yäñpäñ uterakgän akumañ Jerusalem yotpärare-ken äyänutpen kuñkumän. Päñku ahäñpäñ yabäñkumän; Jesutä iniken iwaräntäkiye 11 uwä noriye ätukät änok kubägän irirä. Yabäwänä iwaräntäkiye itkuño unitä ñode yäwetkuñ; ³⁴ * Ekäni awañ gänañ naniktä bureni akuk! yäk. U Saimon kädet miñin ahäñ imik yäk. ³⁵ Täñpäkañ yarä unitä udegän kädet miñin ahäñ yämänkañ eni gänañ päro käräga tokätpäñ yämän nañkañ kawän tärenkuño manbiñam upäñ yäwetkumän.

Jesutä iwaräntäkiye ahäñ yämiñkuk

Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23; Apos 1:6-8

* **24:19:** Mat 21:11 * **24:21:** Luk 2:38, 19:11; Apos 1:6 * **24:22:** Luk 24:1-11 * **24:24:** Jon 20:3-10 * **24:26:** Luk 9:22, 24:44 * **24:27:** Sam 22:1-21; Ais 53; Jon 13:31; Apos 3:13 * **24:30:** Luk 22:19 * **24:34:** 1Ko 15:4-5

36 * Eruk Jesutä täŋkuko unita manbiŋam yäŋpäŋ-nadäk täŋ irirä bämopi-ken ini ugän ahän yämiŋpäŋ yäwetkuk; Bänep kwini terak itkot! yäk. 37 * Yäweränkaŋ iwaräntäkiyetä kaŋpäŋ kwaiŋpäŋ yäŋkuŋ; Wära! Mäjo kubä äbatak ŋo! yäk. 38 Ude yäwäwä yäwetkuk; In imata kikäŋutpäŋ bänep yarä-yarä pekaŋ? 39 Ŋowä näkŋa-inik äbätat. In ketna kuroŋna-ken ŋo nepmäŋit näwatpäŋ nabäŋpäŋ nadäkinik täŋput. Mäjo uwä gupi tohari nitek nämo. Täŋ, nähä gupna tohatna nitek ŋo yäk.

40 Man ude yäwetpäŋ keru kuroŋi-ken jibi me u yäwoŋäreŋkuk. 41 * Yäwoŋärewän kaŋpäŋ bänepi tägaŋkuŋ. Täŋpakaŋ ŋo Jesu ini yäŋ ketinik nämo nadäwä täreŋkuŋ. Ude täŋpakaŋ yäwet yabäŋkuk; Inken ketem ätu itkaŋ? 42 Ude yäweränä gwägu tom ijiwani kubä imiŋkuŋ. 43 Imiŋkaŋ kaŋ irirä, eruk naŋkuk.

44 * Naŋpäŋ yäŋkuk; Näk inkät itkaŋ man täwet yäpmäŋ äburo ukeŋo nadäkaŋ? Näk ŋode täwetkut; Man näka Moses täŋo бага man kudän täwani terak, ba profet täŋo man kudän terak ba Sam terak kudän täwani u kudup udegän ahän morekta yäwani yäŋ täwetkut. 45 * Ude yäwetkaŋ Anutu täŋo man mebäri nadäkta nadäk-nadäki täŋkwawa taŋ yämiŋkuk. 46 Täŋkaŋ ŋode yäwetgän täŋkuk; Anutu täŋo man kudän terak ŋode kudän täwani; Kristo u komi nadäŋpäŋ kumäŋkaŋ kepma yarä täreŋjirän kubäta kumbani-ken naniktä api akwek. 47-48 * * Täŋkaŋ komeni komeni ämawebe yäwetpäŋ yäwoŋäreŋkuk täŋpewä bänepi sukureŋjirä Anututä Kristo unitäŋo wäpi terak wakini api peŋ moreŋ yämek yäŋ ude kudän täwani. Eruk nanaknaye, inä ude täkta yäwani. Unita Jerusalem yotpärare-ken yäput peŋpäŋ kaŋ täŋtän kut. 49 * Täŋpakaŋ nanatä imaka injinta biŋam yäwani u iniŋ kireŋpewa api äpäŋ tamed. Unita in kome ŋo nämo peŋpeŋ kuneŋ. Ŋogän itsämäŋ irirä kunum täŋo kehäromi tama yäpmäŋkaŋ kaŋ kut yäk.

Jesu kunum gänaŋ äroŋkuk

Mak 16:19-20; Apos 1:9-11

50 Man ude yäwetkaŋ eruk yäŋ-yäkŋat päŋku Betani yotpärare gägäniken itkaŋ keru yäpmäŋ akuŋpäŋ Anututä iron täŋ yämikta man yäwetkuk. 51 Man täga u pen yäwerit yäwerit kome käkätäŋjirän Anututä imagut yäpmäŋ kunum gänaŋ äroŋkuk. 52 * Täŋjirän iwaräntäkiyetä Jesu iniŋ oretkaŋ bänep oretoret pähap terak Jerusalem yotpärare-ken äneŋi kuŋkuŋ. 53 Kuŋpäŋ kadäni kadäni kudupi eŋi gänaŋgän itkaŋ Anutu iniŋ oret täŋkuŋ.

* 24:36: 1Ko 15:5 * 24:37: Mat 14:26 * 24:41: Jon 21:5 * 24:44: Luk 9:22 * 24:45: Luk 24:27 * 24:47-48: 1Ti 3:16 * 24:47-48: Jon 15:27; Apos 1:8 * 24:49: Jon 14:16, 15:26; Jon 16:7; Apos 1:4 * 24:52: Jon 14:28, 16:22

Jon

Jontä Jesu uwä Anutu täño nanaki yäj niwoñäreкта manbiñam ño kudän täñkuk

Jesu u Anutu täño Manbiñam

¹* Manbiñam U mebäri-ken-inik yäput penpäñ it yäpmäj äbukotä itak. Uwä Anutu-kät itkumänopäj u ini-tägän Anutu. ² U yäput penpäñ Anutu-kät it yäpmäj äbukotä itak. ³* Manbiñam U Anutu-kät ket kubägän täñpäj imaka kuduhtagän pewän ahänkuñ. Ukät nämowä imaka kubä nämö ahäwän. ⁴* Uwä irit täño mähemi unitä ämawebeta penyäjñ yämik täyak. ⁵* Täñpäkañ penyäjñeki unitä bipmäj urani-ken penyäjñerän bipmäj uranitä penyäjñek u döpän kumna yänkañ täñpän wak täkañ.

Ämatä Jesu not nämö täñ imiñkuñ

⁶⁻⁷* Äma kubä wäpi Jon. Unitä penyäjñek unitäño manbiñam yänahänjirän nadänpäj ämawebe kuduhtagän nadäkinik täneñta Anututä iniñ kireñkuk. ⁸* Jon ini uwä penyäjñek mähemi nämö. U penyäjñek mähemi täño manbiñam yänahäktä äbuk. ⁹* Täñpäkañ penyäjñek mähemi bureni uwä ämawebe komeni komeni penyäjñek yämik täyak unitä kome terak ahäktä keräp täñkuk.

¹⁰* Eruk penyäjñek uwä komeni ämawebe bämopi-ken ahänpäj itkuk. Täñpäkañ ämawebe u ini-tägän pewän ahänkuñopäj ämawebe uwä mebärini nämö kañpäj nadänkuñ. ¹¹ Ini äbotken ahänkuko upänkañ äbot unitä not nämö täñ imiñkuñ. ¹²* Täñ, ämawebe ätu not täñ imiñpäj nadäkinik täñ imiñkuño unita Anutu täño äperiye nanak itneñta kädet pen yämiñkuk. ¹³* Täñpäkañ äperiye nanak ahänkuño uwä ämatä ahäk takamäj ude nämö ahäwani. Ba nädapitä nanak ahäktä epän täktäk kädet-ken nämö ahäwani. Uwä Anututä ini-tägän bäyañ yepmañpani.

¹⁴* Eruk, Manbiñam u äma äworeñpäj bämopnin-ken ahänpäj ninkät penta it täñkumäñonik. Ahänpäj irirän wäpi biñam kehäromi nitek kañpäj nadänkumäj. Uwä Anutu täño nanaki-inik kubägän unita wäpi biñam u yäpuk. Uwä orakorak mähemi ba man bureni täño mähemi ahänpäj irirän kañpäj nadänkumäj. ¹⁵* Täñpäkañ äma unitäño mebärini Jontä gera terak ñode yänahänkuk; Näk äma unita ñode täwerat; Näkä jukun ahänkuro upänkañ äma u näk närepmiak. Imata, näk nämö ahänjira äma u it yäpmäj äbukotä itak yäj yänkuk.

¹⁶* Bureni! Manbiñam uwä orakorak mähemi. Unita nin kuduhtagän imaka imaka gäripi nitek unitä käwut-ken nanik iron wari wari täñ nimik täyak. ¹⁷* Täñpäkañ bian Anututä Moses kerit terak бага man pen nimikuk. Täñ, orakorak ba man bureni uwä Jesu Kristoken naniktä ahäj nimikuk. ¹⁸* Ba ugän nämö. Äma kubätä Anutu nämoinik kañkuk. Upänkañ Anutu täño nanaki bureni kubä-tägän nani dubini-ken it täyak unitä äpäñpäj Anutu täño mebäri kwawak pewän ahäj nimikuk.

* **1:1:** Jon 17:5; 1Jo 1:1-2; Rev 19:13 * **1:3:** 1Ko 8:6; Kol 1:16-17; Hib 1:2 * **1:4:** Jon 5:26 * **1:5:** Jon 3:19 * **1:6-7:** Mat 3:1; Luk 1:13-17,76 * **1:8:** Jon 1:20 * **1:9:** Jon 8:12; 1Jo 2:8 * **1:10:** Jon 1:3, 17:25 * **1:12:** Gal 3:26 * **1:13:** Jon 3:3-6; Jem 1:18; 1Pi 1:23 * **1:14:** Ais 60:1-2; Gal 4:4; Plp 2:7; Hib 2:14; Luk 9:32; Jon 2:11 * **1:15:** Jon 1:27,30; Mat 3:11 * **1:16:** Kol 2:10 * **1:17:** Kis 34:28; Rom 6:14, 10:4 * **1:18:** Kis 33:20; Jon 6:46; 1Ti 6:16; 1Jo 4:12; Mat 11:27

*Jontä iniken mebäri yäwetkuk**Mat 3:1-12; Mak 1:7-8; Luk 3:15-17*

19 Tängpakan Jerusalem yotpärare-ken nanik Juda äma ekäni ekänitä bämop ämakät kudupi eni täño watä äma ätu yäniñ kireñpewä Jonken kuñkuñ. Pängku Jon ñode iwet yabängkuñ; Gäk netä? 20 * Yäwäwä Jontä mebärini käbop kubä nämö penpäñ ñode yänahängpäñ yäwetkuk; Näk Kristo, Anututä bian iwoyäwani u nämö! 21 * Yäwänä iwetkuñ; Etäj, gäk netä? Gäk Elaija ba? Yäwäwä yäwetkuk; Näk u nämö! yäk. Yäwänä iwetkuñ; A, Gäk profet, Anututä api taniñ kirewet yäj yängkuko u? Yäwäwä yäwetkuk; Näk profet u nämö yäk. 22 Jontä ude yäwänä iwetkuñ; Eruk bureni niwet! Gäk netä? Pängku äma niwet-pewä äbämäño u jide yäwetnayäj?

23 * Ude yäwäwä Jontä profet biani wäpi Aisaia u meni-ken yäpmängpäñ ñode yäwetkuk; Näk äma kubä, kome jopi-ken itkanğera ñode yäj irani; Ekäni täño kädet täwitpäñ kanğyöpä-siwontanğ imut! yäk. *Ais 40:3*

24-25 * Tängpakanğ äma Jonken äbuño uwä äma Parisi äma ätu bok itkuño unitä äneñi iwet yabäkgän tänpänğ yängkuñ; Näk Kristo nämö, Näk Elaija nämö ba Näk profet nämö yäj niwetan upängkanğ imata äma ume ärut yämik täyan? 26 Yäwäwä Jontä ñode yäwetkuk; Näkä äma umegän ärut yämik täyat. Upängkanğ äma kubä bämopjin-ken itak ño, u inä nämö kanğpäñ nadäk täkanğ yäk. 27 * Äma uwä mäden näwatta yäwani. Upängkanğ näk närepmittpäñ intäjukun it namitak unita äpani näk ñodewanitä u dubini-ken itnanği nämö.

28 * Imaka ahängkuko u Betani yotpärare, Jodan ume udude kädä täñkuñ. Jontä kome uken itkanğ ämawebe ume ärut yämik täñkuk.

Jontä Jesu täño mebäri yäwetkuk

29 * Patkuño yänewänä Jesu Jonken kuñirän bankentä kanğkanğ Jontä ämawebe ñode yäwetkuk; Udu kawut! yäk. Anutu täño tom bätaki äbätak! Ämawebe komeni komeni täño momi u äma uterak äronğirän kotatak. 30 * Äma unita ñode täwerat; Mäden äbätak unitä näk närepmittpäñ intäjukun it namitak. Imata, äma u näk nämö ahängira it yäpmängğ äbukotä itak yäj täwerat. 31 Tänpänğ näkña imaka, äma u nämö kanğkut. Upängkanğ Isrel ämawebe intä äma unitäño mebäri kämi nadäkta näk intäjukun äbä ume ärut tamik täñkut.

32 * Jontä ude yänpäñğ yäwetgänğ täñkuk; Näk bian Munapiktä känaräm ude äpäñkanğ uterak manğitpäñğ iriränğ kanğkut yäk. 33 * Tänpakanğ näkña bian Kristo nämö käwa täreñirä Anutu, ume ärut yämik-yämik epänğ yäj naminğkuko ugän ñode näwetkuk; Munapiktä äpä gwäki terak iriränğ api käwenğ yäk. Äma unitä ämawebe Munapikpäñğ api uwäktänğ yämekğ yäjğ näwetkuk. 34 * Näwetkuko udegänğ kanğkuro unita ñode yänahängpäñğ täwetğ täyat; Äma uwä Anutu täño nanaki bureni-inik.

Äma ätutä Jesu kanğ-ahängkuñ

35-36 * Patkuño yänewänä Jon-kät iniken iwaräntäki yarä kome ini ugänğ irirä Jesutä äbämanğ yärepmittpeñğ kuñiränğ kanğpäñğ iwaräntäki yarä u yäwetkuk; Eruk kawun! Anutu täño tom bätaki kuyak u yäk. 37 Yäweriränğ yarä u man u nadängpäñğ Jon tenpeñğ mädegänğ Jesu iwatkumän. 38 Iwariränğ Jesutä äyänğutpäñğ yabängpäñğ yängkuk; Ek imata äbäkamän? Yäwänä iwetkumän; Yäwoñärewani äma! Gäk eni de it täyan? (Yäwoñärewani äma u iniken manğ terak Rabaiğ yäjğ

* 1:20: Jon 3:28 * 1:21: Lo 18:15,18; Mat 11:14; Jon 6:14, 7:40 * 1:23: Ais 40:3 * 1:24-25: Mat 21:25; Jon 1:33 * 1:27: Jon 1:15; Apos 13:25 * 1:28: Mat 3:6; Jon 10:40 * 1:29: Ais 53:6-7; Jon 1:40; 1Pi 1:18-19 * 1:30: Jon 1:15 * 1:32: Mat 3:16 * 1:33: Luk 3:2-3 * 1:34: Mat 3:17, 17:5; Mat 27:54 * 1:35-36: Jon 1:29

iwetkumän.) ³⁹ Yäwänä Jesutä yäwetkuk; Äbänkañ kawun! yäk. Yäwänä yarä uwä iwatkumän. Eruk 4'kirok bipäda eniken ahänpän kanpänä kepma ugän Jesutä it täñkuk-ken ugän penta itkuñ.

⁴⁰* Äma yarä, Jon täño man nadänpän Jesu iwatkumäno u kubä wäpi Andru, Saimon-Pita unitäño monäni u. ⁴¹* Eruk Andru u bäräñeñ päñku tuäni Saimon ahän iminpäñ iwetkuk; Nek Mesaia käkamak yäk. (Mesaia u mebäri Kristo, Anututä iwoyäwani.) ⁴²* Ude yänpän Andru u tuäni Saimon yänikñat yäpmän Jesuken kuñkuk. Kuñirän Jesutä Saimon kanpän iwetkuk; Gäk Saimon, Jon täño nanaki. Upänkañ gäk wäpka Kefas yän gäwetat yäk. (Kefas u ninin man terak mobä.)

⁴³* Eruk, patkuño yänewänä Jesu Galili komeken kwa yänpänä äma kubä wäpi Filip kan-ahänpän iwetkuk; Gäk näwat! yäk. ⁴⁴ Filip uwä Andru kenta Pita täño yotpärare wäpi Betsaida, u nanik. ⁴⁵* Eruk, Filiptä noripak kubä wäpi Nataniel kan-ahänpän iwetkuk; Mosestä бага man terak kudän täwani, ba profet ätutä kudän tänpän Äma kubä api ahäwek yän yäwani ukeno nadätan? Nin äma u kan-ahäkamän. Uwä Jesu, Josep täño nanaki, Nasaret yotpärare-ken nanik u yäk.

⁴⁶* Iweränä Natanieltä man kowata ñode iwetkuk; Kome täpuri Nasaret udewani-ken nanik imaka täga kubä täga ahäwek? Nämoinik! Ude yäwänä Filiptä iwetkuk; Päñku ka! yäk. ⁴⁷ Ude iweränä Natanieltä päñku Jesuken ahänirän kanpän Jesutä yänkuk; Äma ñowä Isrel äma mebäri kubä yäk. Bänepi-ken jopman kubä nämo itak. ⁴⁸* Ude yänirän Natanieltä Jesu iwetkuk; Gäk jide tänpän näka nadätan? Yäwänä Jesutä iwetkuk; Filiptä näka nämo gäwerirän wama äyünken iriri gabät yäk. ⁴⁹* Yäwänä Natanieltä ñode iwetkuk; Yäke! Yäwoñärewani äma, gäk Anutu täño nanaki, Isrel äma nintäño intäjukun äma yäk. ⁵⁰ Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Wama mebäri-ken iriri gabät yän gäwerapän nadän namikinik täyan? Nadätan, kanpän nadäk täyan ño täpuri yäk. Kämi, imaka bureni pähap ahänirä api kan yäpmän kwen yäk. ⁵¹* Ude yänpän äma päke u ñode yäwetkuk; Näk bureni ñode täwera nadäwut; In kunum anenirän Anutu täño aneroniyetä Äma Bureni-inik terak äronkañ äpäc täñirä api yabäñeñ yäk.

2

Jesu kudän kudupi yäput peñkuk

¹* Kepma yarä tärenirän Galili kome, yotpärare kubä wäpi Kana uken yanäpi yarä keräntäk täñirän äñnak-äñnak täñkuñ. Jesu täño miñi imaka, penta itkan äñnañkuñ. ² Tänpän äñnak-äñnak täño mähemitä Jesu-kät iwaräntäkiyeta yänpewän äbäkañ bok itpäñ nañkuñ. ³ Näñtäko wain ume paoränkañ miñitä Jesu iwetkuk; E, wain ume paotak yäk. ⁴* Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Imata peñ näwetan? Näkño kadäni nämo ahätak yäk. ⁵* Ude yäwänä Jesu täño miñitä eni unitäño epän watä äma yäwetkuk; Imaka kubäta täwerirän udegän kan täñput yäk.

⁶* Tänpäkañ eni uken ume käbot mobäpäñ täñpani täñi-inik 6 ude itkuñ. Käbot kubä uken ume gwereno uwä 100 litas ude bumik täñpek. Juda ämatä бага man iwatkañ ume ärutna yänpän ume käbot udewani-ken gwerani.

* **1:40:** Mat 4:18-20 * **1:41:** 1Sml 2:10; Sam 2:2; Jon 4:25 * **1:42:** Mat 16:18; Mak 3:16 * **1:43:** Mat 8:22; Mak 2:14 * **1:45:** Lo 18:18; Ais 7:14, 9:6; Jer 23:5; Ese 34:23 * **1:46:** Jon 7:41,52 * **1:48:** Sam 32:2 * **1:49:** Mat 14:33, 16:16; Mat 27:42; Mak 3:11 * **1:51:** Stt 28:12 * **2:1:** Jon 1:43 * **2:4:** Mat 12:48; Jon 19:26 * **2:5:** Jon 7:30, 8:20 * **2:6:** Mak 7:3-4

⁷ Eruk Jesutä epän watä äma yäwetkuk; Käbot ɲo gānaɲ ume piwä tokɲewut yäk. Yäwänä udegän täɲkuɲ. ⁸ Ude täɲpawä yäwetkuk; Eruk, käbot-ken nanik ume ätu gwet pāɲku āɲnak-āɲnak mähemita imut yäk. Ude yäwänä udegän täɲkuɲ. ⁹ Täɲkaɲ āɲnak-āɲnak mähemi uwä ume u naɲ yabāwän wain ume täɲkuk. Wain ume u Jesutä täɲpewän ahāɲkuk yāɲ nāmo nadāɲkuk. (Upāɲkaɲ eni epän watä äma u ini nadāɲkuɲ.) Mähemi uwä ume naɲpāɲ-nadāɲkaɲ yanäpi kerāntäk täɲkumāno u äpita yāɲpewän äbuk. ¹⁰ Yāɲpewän äbänä iwetkuk; E! yäk. Äma ätutä āɲnak-āɲnakken wain ume gāripi nitek ɲodewaniwä intäjukun piɲ yämik täkaɲ yäk. Täɲpāɲ ämawebetä nāɲtāɲgän täɲguɲ taɲpāɲ wain ume gāripi nāmo upāɲ yämik täkaɲ yäk. Ude tāk täkaɲ upāɲkaɲ gähä wain ume gāripi nitek ɲowä käbop pewi irakopāɲ paot-paotta pewi ahatak yäk.

¹¹ * Jesu kudän kudupi intäjukun uwä Galili kome Kana yotpārare-ken täɲkuk. Kadäni uken Jesu kehāromini ba wäpi biɲam kwawak pewän ahāɲirän iwarāntäkiyetä kaɲpāɲ nadākinik täɲ imiɲkuɲ.

Kudupi eni u kudupi kaɲ irän

Mat 21:12-13; Mak 11:15-18; Luk 19:45-46

¹² * Täɲpākaɲ Kana yotpārare penpen Jesu ini ba miɲi noriye-kät, iwarāntäkiye penta Kapeneam yotpārareken kuɲkuɲ. Pāɲku uken kepma yarägän itkuɲ. ¹³ * Itkaɲ Juda täɲo orekirit kadäni kubä wäpi Pasova u kerāp taɲkuko unita Jesu Jerusalem āroɲkuk. ¹⁴ Pāro kudupi eni moräki-ken yabāɲkuk; Äma ätuwä Anututa gupe käbāɲi nitek ijiɲ imikta sipsip, bulimakau, barak namiɲ-gamiɲ täɲit moneɲ imaka, namiɲ-gamiɲ täɲ irirä. ¹⁵ Ude täɲ irirä Jesutä yabāɲpāɲ yen yāpmāɲkaɲ irin utpāɲ äma u ba tom bok dāpmāɲpāɲ yāwat kireɲpewän äpāmaɲ kuɲkuɲ. Äpāmaɲ kuɲjirä moneɲ käbot yāpmāɲ äreyāɲ täɲpān kuɲkuɲ. ¹⁶ * Täɲpāɲ äma barak suwaɲ itkuɲo u ɲode yäwetkuk; Imaka ɲo yāpmāɲ kut! yäk. In mäyäkjin nāmo! Nana täɲo kudupi eniken imaka jopi ɲo täɲjirä tuɲum eni nāmo täɲpek yäk. ¹⁷ * Jesutä ude täɲjirän iwarāntäkiyetä man kubä Anutu täɲo man ɲode kudän täwani u juku piɲkuɲ; Gäkɲo eni säkgāmän irekta bānepna kädāp ijik täyak.

¹⁸ Jesutä ude täɲjirän kaɲpāɲ Juda äma ekäni ekänitä kokwawak nadāɲkaɲ iwetkuɲ; Netä gāwerānpāɲ ude täyan? Gäk ude tākta kehāromi pat gamitak yāɲ nadākta kudän kudupi kubä niwoɲārewi kāna! yäk. ¹⁹ * Yäwāwä yäwetkuk; Intä kudupi eni ɲo kwiniṛākaɲ näkä edap yarākubä-tagän täɲpāɲ āneɲi api täɲ morewet yäk. ²⁰ Ude yäwänä yāɲkuɲ; Wa! Oraniyetä kudupi eni ɲo obaɲ 46 ude täɲ yāpmāɲ āroɲtāɲgän täɲ moreɲkuɲ! Upāɲkaɲ gākä edap yarākubātagän täɲ morekta yāyan? yāɲ iwetkuɲ. ²¹ * Jesutä iniken gupita juku piɲkaɲ kudupi eni terak yāɲkuk. ²² * Täɲpākaɲ mäden, Jesutä kumāɲpāɲ akuɲjirän iwarāntäkiyetä man u nadāwä tumbuɲ. Nadāwä tumbāpāɲ man Jesutä yāɲkuko u ba Anutu täɲo man kudän täwani u nadāwä bureni täɲkuɲ.

²³ * Täɲpākaɲ Jesu Pasova orekirit kadäni uken Jerusalem yotpārare-ken itkaɲ kudän kudupi mäyap täɲkuk. Täɲjirän äma mäyaptä nadākinik täɲ imiɲkuɲ. ²⁴ Upāɲkaɲ äma kudup täɲo bānepi yabāɲpāɲ-nadāwani unita mebārini kudup nāmo yāɲahāɲpāɲ yäwetkuk. ²⁵ * Imata, Jesu ini uwä äma bānepi yabāɲpāɲ-nadāk täɲpani unita äma bānepi-ken jide pätak u kudup yabāɲpāɲ-nadāɲkuk. Uwä bānep kakkak mähemi unita kubätä iwetnaɲi nāmo.

* **2:11:** Luk 9:32; Jon 1:14, 4:54; Jon 11:40 * **2:12:** Mat 4:13 * **2:13:** Kis 12:1-27; Jon 6:4, 11:55

* **2:16:** Luk 2:49 * **2:17:** Sam 69:9 * **2:19:** Mat 21:23, 26:61; Mat 27:40; Apos 6:14 * **2:21:**

1Ko 6:19 * **2:22:** Luk 24:6-8; Jon 12:16, 14:26 * **2:23:** Jon 7:31 * **2:25:** Mak 2:8

3

Nikodemus täņo manbiņam

1 * Kome uken Parisi äma kubä wäpi Nikodemus. Nikodemus uwä Juda äma ekäni kubä. **2** * Eruk bipani kubä Nikodemus päņku Jesu ahāņ imiņpāņ iwetkuk; Yäwoņärewni äma, gäk yāņpāņ-yäwoņärekw äma Anutu-ken naniktä äbun yāņ nadäkamāņ. Anutu-ken naniktä nämo äbun yäwänäku kudän kudupi tāk täyan u täga nämo tāk täyen yäk.

3 * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk bureni gäwera; Äma kubätä ahäk-ahäk kodaki nämo ahäwayāņ tāk u wä Anututä intäjukun itkaņ yabāņ yäwat epän kehäromi tāk täyak unitäņo mebäri täga nämo kaņpāņ nadäwän tärewew.

4 Jesutä ude yäwänä Nikodemus kikäņutpāņ iwetkuk; Ude nämo! Äma tägawanitä jide täņpāņ nanak paki ude äneņi äworewew? Äma kubätä nanak paki äworeņpāņ miņi koki gānaņ ahäwänkaņ äneņi miņitä täga bäyanaņi nämo! yäk.

5 * Yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk bureni gäwetat. Äma kubätä ume terak ba Munapik terak äneņi kodaki nämo ahäwayāņ tāk u wä Anututä intäjukun itkaņ nämo api kaņiwarek. **6** * Äma miņi koki gānaņ ahäwani uwä kome täņo nadäk-nadäk uterakgän kuņat tākāņ. Täņ, Kudupi Munapiktä äma kubä täņo nadäk-nadäki täņkodak täwayāņ tāk u wä Munapiktä iniken nadäk-nadäk terak api kuņarek. **7** Näk kodaki ahäwen yāņ gäwetat u nadāņpāņ nämo kikäņuren.

8 * Ahäkahäk kodaki Munapiktä pewän ahäk tākāņ uwä mäni ude bumik. Mäni uwä iniken gärip terak piäk täyak. Imaka imaka yepmäņit täņirän yabäk tākamāņ, upāņkaņ de ahāņkaņä de päņku paotak yāņ nämo kak tākamāņ. Täņpākaņ Munapik udegän, ini uwä kwawak nämo kak tākamāņ. Upāņkaņ äma Munapik täņo irit kodaki nitek uterak Munapik täņo piäni ahāņirän kak tākamāņ yäk.

9 Jesutä ude yäwänä Nikodemustä iwetkuk; Yäkai! Näk jide täņpāņ unitäņo mebäri nadäwa täreneņ? **10** Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk Juda täņo yāņpāņ-yäwoņärekw äma ņonitä man ņonita imata täņguņ täyan? **11** * Näk bureni gäwera; Imaka nadäk tākamāņ ba kaņpāņ nadäk tāk tākamāņ udegän Juda äma in täwetpāņ täwoņärekw tāk tākamāņ. Upāņkaņ in nintäņo manta bitnäk tākāņ.

12 * Imaka komen äma terak ahäk tākāņ unita täwerira nadäwä bureni nämo tāk tākāņ unita imaka kunum gānaņ ahäk tākāņ unita täwerawä jide täņpāņ nadäwä bureni täņpek? **13** * Kome terak nanik äma kubätä kunum gānaņ nämo äroņkuko unita kunum gānaņ ahäk tākāņ uwä äma kubä-tägän yabāņpāņ-nadäk täyak. Uwä Äma Bureni-inik, kunum gānaņ nanik äpuko u kubä unitägän kunum täņo mebäri nadätak.

14 * Mosestä bian-inik kome jopi-ken gämok jikontä yokut iwat yäpmāņ äroņpāņ ämawebe iņamiken kwawak peņkuko udegän Äma Bureni-inik uwä yäpmāņ äro punin kwawak pekta yäwani. **15** * Ude täņirä äma kubätä Äma Bureni-inik unitä täga täņkentāņ namek yāņ nadäkinik ude täņpayāņ tāk u wä irit kehäromi api kaņ-ahäwek. **16** * Anututä komen ämawebeta nadāņ yämik-inikinik täņkuko unita nanaki tepi kubägän u tewän äpuk. Ude täņkuko unita ämatä u nadāņ imiņpāņ kuņatnayāņ tākāņ uwä paot-inik nämo api täneņ.

* **3:1:** Jon 7:50, 19:39 * **3:2:** Mat 22:16; Jon 9:16 * **3:3:** Mat 18:3; 1Pi 1:23 * **3:5:** Ese 36:25-27; Tai 3:5 * **3:6:** Sam 51:5; Jon 1:13 * **3:8:** Sav 11:5 * **3:11:** Jon 3:32, 8:26 * **3:12:** Luk 22:67 * **3:13:** Snd 30:4; Rom 10:6 * **3:14:** Nam 21:9; Jon 8:28, 12:32 * **3:15:** Jon 20:31 * **3:16:** Jon 3:36, 10:28; Rom 5:8, 8:32; 1Jo 4:9-10

Nämo, u irit kehäromi api kaŋ-ahäneŋ. ¹⁷ * Anutu uwä Nanakna komen ämawebe manken kaŋ yepmanŋpän yänpän nämo tewän äpuk. Nämo, u komen ämawebe yäpän tägakta yänpän nanaki kubägän-inik uwä iniŋ kireŋkuk. ¹⁸ * Unita äma kubätä Anutu täŋo nanaki u nadän imikinik täŋpayän täko uwä manken itta biŋam nämo. Täŋ, äma kubätä nadän imikinik nämo täŋpayän täko uwä manken itta biŋam. Imata, nadäkiniki Anutu täŋo Nanaki kubägän unita nämo täk täyak unita.

¹⁹⁻²⁰ * * Manken irit täŋo mebäri ŋode pätak; Penyänek pähap Anutu-ken naniktä kome terak ŋo äpätak. Upänkaŋ komen äma kuŋat-kuŋari waki unita penyänekta bitnäŋkaŋ bipmän uranita gäripi nadäk täkaŋ. Kädet wakini täŋo mebäri kwawak pewä ahäktä umuntak täkaŋ unita penyänek gänaŋ nämo ärok täkaŋ. ²¹ Täŋ, äma kubätä kädet bureni iwarayän täko uwä penyänek u gänaŋ itta nämo api bitnäwek. Nämo, äma udewanitä penyänek gänaŋ irirä ämawebe ätutä ŋode api yabänpän-nadäneŋ; Bureni! Äma unitäŋo täktäki uwä Anutu täŋo mangän iwatpän täk täkaŋ yän api nadäneŋ.

Jontä Jesu täŋo mebäri yänkwawa taŋkuk

²² * Jesutä man ude yän paotpänä iwaräntäkiye yämagut yäpmän Jerusalem yotpärare penpen Judia gägäni käda kuŋkuŋ. Pänku itkaŋ ämawebe ume ärut yämiŋ itkuk. ²³ Ude täŋ irirän kadäni ugän Jon imaka, kome kubäken ämawebe ärut yämiŋ itkuk. Aenon kome, Salim yotpärare dubini-ken uken täŋkuk, ume taŋi kubä u itkuko unita. ²⁴ * (Kadäni uken Jon komi enjiken nämo teŋirä epän u täŋkuk.)

²⁵ Täŋpakaŋ Juda äma ekäni kubätä äbänpän Jon täŋo iwaräntäkiye-kät Anutu inamiken kuräki itta ume ärutärut täŋo käderita man wärät-wärät täŋkuŋ. ²⁶ * Ude täŋkaŋ Jon täŋo iwaräntäkiyetä kuŋpän Jon ŋode iwetkuŋ; Yäwoŋärewani äma, äma gäkkät Jodan udude käda itkaŋ unitäŋo mebärini niwetkuno äma ukeŋo nadätan? Ämawebe mäyaptä äma uken kuŋirä ume ärut yämiŋ itak yäk.

²⁷ * Ude yäwäwä Jontä yäwetkuk; Nadäkaŋ? Kunum mähemitä äma kubäkubäta epän nimik täyak. Nimiŋirän epän nininta biŋam nimani ugänpän iwatpän täk täkamän yäk. ²⁸ * Näk ŋode täwetkuro upän imata täŋguŋ täkaŋ? Näk näkŋata Kristo nämo yän täwetkut. Näk Kristota kädet täwit imiktagän Anututä naniŋ kireŋkuk yäk. ²⁹ * Jontä ude yänpän ŋode yäwetgän täŋkuk; In ŋode nämo nadäkaŋ? Äma kubäta webe yän imineŋo uwä webe uwä äma ukengän kwek. Täŋpakaŋ äma unitäŋo noripakitä biŋam nadänpän täŋkentän imiŋpän bänep täga pähap nadän imek. Eruk, näk äma unitäŋo noripaki ude. Ämawebetä notnapak Jesu ukengän kukaŋ unita bänep täga nadän imitat. ³⁰ Unita näk ŋode nadätat; Notnapak täŋo wäpitä äronjirän näkŋo wäpnatä kaŋ äpän yäk.

Äma kubä kunum gänaŋ naniktä äpuk

³¹ * Jontä ude yänpän yäwetkuk; Äma kunum gänaŋ naniktä äpuko uwä äma kuduŋtagän yärepmitpän intäjukun-inik itak. Täŋpakaŋ nähä komen äma. Näk imaka imaka kome terak itkaŋ unitäŋo mebäri gän nadäwa tärekaŋ. Täŋ, äma kunum gänaŋ naniktä äpuko unitä uyaku imaka kuduŋtagän nadäwän tärekaŋ. ³² * Äma unitä imaka kaŋpän nadäk täyak udegän yänahäk täyak. Upänkaŋ ämatä u nadäktä bitnäk täkaŋ. ³³ Täŋ, äma kubätä man u nadänpän

* **3:17:** Luk 19:10; Jon 5:22, 12:47; Apos 17:31 * **3:18:** Jon 3:36, 5:24 * **3:19-20:** Jon 1:5,9, 8:12

* **3:19-20:** Efe 5:11-13 * **3:22:** Jon 4:1-2 * **3:24:** Mat 4:12 * **3:26:** Jon 1:26-34 * **3:27:** Jon 19:11; 1Ko 4:7; Hib 5:4 * **3:28:** Jon 1:20,23; Mat 11:10 * **3:29:** Mat 9:15 * **3:31:** Jon 8:23; 1Jo 4:5 * **3:32:** Jon 3:11

buramiwayäŋ täko unitäŋo nadäk-nadäki-ken ŋode pätak; Anutu u imaka bureniŋän täk täyak ba yäk täyak. ³⁴ * Imata, äma Anututä ini tewän äpuko u Anutu täŋo man yäŋahäk täyak. Anututä ini unita Munapik täŋo kehäromi tokŋek-inik peŋ imiŋkuk.

³⁵ * Täŋpäkaŋ Nani uwä Nanakita gäripi-inik nadäŋpäŋ kome terak ba kunum gänaŋ imaka imaka kuduptagän täŋo mähe mi pähap teŋkuk. ³⁶ * Unita äma kubätä Nanaki unita nadäŋ imikinik täŋpayäŋ täko uwä irit kehäromi nitek api irek. Upäŋkaŋ äma kubätä Nanaki täŋo man nämo buramiwayäŋ täko uwä irit kehäromi nämoinik api kaŋ-ahäwek. Nämo, Anutu täŋo kok-wawaktä äma udewani terak pen api it yäpmäŋ ärowek yäk.

4

Jesu Samaria webe kubäkät man yäŋkumän

¹ * Kadäni uken Parisi ämatä manbiŋam ŋode nadäŋkuŋ; Jesu uwä ämawebe mäyap ume ärut yämik täyak, Jontä täk täŋkuko u irepmitpäŋ täyak. ² (Täŋ bureni uwä Jesu ini ämawebe ume nämo ärut yämiŋkuk. Iwaräntäkiye yäwerän unitä ärut yämik täŋkuŋ.) Täŋpäkaŋ Jesutä Parisi äma Jesu epän ude täyak yäŋ yäŋpäŋ-nadäk täŋkuŋo manbiŋam u nadäŋkuk. ³ Manbiŋam u nadäŋpäŋ Judia kome u peŋpeŋ Galili komeken äneŋi äyäŋutpeŋ kuŋkuk. ⁴ Galili kädet u iwat yäpmäŋ kuŋtängän Samaria kome käda ahäŋkuk. ⁵ * Kuŋtängän Samaria kome täŋo yotpärare täpuri kubä wäpi Sika uken ahäŋkuk. (Yotpärare u kome Jekoptä bian-inik nanaki Josepta iniŋ kireŋkuko u dubini-ken itkuk.) ⁶ Jesutä kädet käreŋi kuŋtängän kepma bämopi täŋjirän gaŋa taŋpäŋ ume awaŋ Jekoptä bian-inik äneŋpani u kaŋ-ahäŋpäŋ dubini-ken maŋit itkuk.

⁷⁻⁸ Täŋpäŋ Jesu täŋo iwaräntäkiye ketem suwanayäŋ yotpärare bämopi-ken kuŋkuŋopäŋ Jesu inigän uken irirän Samaria nanik webe kubä ume gwerayäŋ äbuk. Äbäŋjirän Jesutä kaŋpäŋ iwetkuk; Gäk ume ätu gwet nam yäk. ⁹ * Ume gwet nam yäŋ iwerirän webe unitä kikuŋutpäŋ yäŋkuk; Gäk Juda ämatä näk Samaria webeken imata umeta yäyan? (Juda naniktä Samaria nanikkät not nämo täŋpeŋ kuŋat täŋkuŋo unita webe unitä Jesu ude iwetkuk.)

¹⁰ * Webe unitä ude iwerirän Jesutä iwetkuk; Gäk Anutu täŋo iron täŋo mebäri nämo nadätan, ba umeta gäweraro näkŋo mebäri u imaka, nämo nadätan. Nadäwi tärewän yäwänäku, irit kehäromi täŋo umeta näwet yabäŋjiri gamitet yäk. ¹¹ * Yäwänä webe unitä iwetkuk; Wanotna, irit kehäromi täŋo umeta yäyan u depäŋ yäpen? Ume awaŋ ŋo käreŋi-inik unita ume gweranika nämo uwä jide täŋpäŋ gweren? ¹² * Nadätan? Oranin biani Jekoptä awaŋ käreŋi ŋo äneŋkuk. Täŋpäkaŋ ini ba äbekiye oraniye, yawakiye ume ŋogänpäŋ naŋ yäpmäŋ äbuŋ yäk. Gäkä Jekop irepmitpäŋ ume kodaki kubä kaŋ-ahäwayäŋ yäyan?

¹³ Yäwänä Jesutä iwetkuk; Äma ume ŋo nak täkaŋ uwä naŋjirä umeta pen yek täkaŋ. ¹⁴ * Upäŋkaŋ äma ätu ume näkä yäyat u yäma nänayäŋ täŋo uwä umeta wari nämo api yeneŋ. Ume uwä naŋjirä bänepi-ken ume dapuri ude ahäŋjirän äma uwä irit kehäromi nitek api itneŋ yäk. ¹⁵ Jesutä ude yäwänä webe unitä iwetkuk; Wära! Notnapak, ume yäyan u nami naŋpäŋ umeta wari neneŋtäwä! Ba umeta ŋo äbäk täyat uwä kaŋ pewa! yäk.

* **3:34:** Jon 1:32 * **3:35:** Mat 11:27; Jon 5:20, 10:17 * **3:36:** Jon 3:16-18; 1Jo 5:12; Luk 3:7
 * **4:1:** Jon 3:22,26 * **4:5:** Luk 9:52; Stt 33:19; Jos 24:32 * **4:9:** Esr 4:1-5; Esr 9:1-10:44; Luk 9:52-53 * **4:10:** Jon 4:26 * **4:11:** Jon 7:37-38; Rev 21:6 * **4:12:** Jon 8:53 * **4:14:** Jon 6:35

16 Ude yāwānā Jesutā iwetkuk; Eruk, gāk pāṅku āpka yāwi ābun yāk. 17 Yāwānā iwetkuk; Nāk āpna nāmo yāk. Yāwānā Jesutā iwetkuk; Nāk āpna nāmo yāṅ bureni nāwetan. 18 Upāṅkaṅ gāk āpkaye 5 ude yāpmāṅkaṅ yepmaṅpi kuk tāṅkuṅo u. Tāṅkaṅ apiṅo āma bok it tākamān uwā āpka bureni nāmo. Unita bureni nāwetan yāk.

19 * Jesutā ude yāwānā webe unitā yāṅkuk; Bureni! Gāk profet kubätä yāyan yāk. 20 * E, pom itkamāk-ken ṅo oranijetā Anutu iniṅoret yāpmāṅ ābuṅ yāk. Tāṅ, Juda āma inā ṅode niwet tākaṅ; Jerusalem komeken Ekāni wāpi iniṅoret tānaṅi yāk. 21 Ude yāwānā Jesutā iwetkuk; Wanotna, gāwera nadā. Kadāni kerāp taṅjirān in pom ṅoken ba Jerusalem yotpārare-ken Anutu Nan wari nāmo api iniṅ oretneṅ. 22 * Nāmo, Samaria āmawebe intā Anutu tāṅo mebāri ket nāmo nadāṅkaṅ iniṅoret tākaṅ. Tāṅ, Juda āmawebe ninā mebāri nadāna tāreṅjirā iniṅoret tākamāṅ. Nadātan? Anututa biṅam tāktāk kādet u Juda ābot bāmopi-ken ahāṅkuk. 23 Kadāni kerāp taṅjirān Anutu iniṅoret-oret kādet kodaki api ahāwek. Kadāni ugān kome uken ba uken tāne yāṅ nadāwātāk nāmo api tāneṅ. Nāmoinik! Kadāni uken āmawebe Anutu bureni iniṅ oretnayāṅ tāṅo unitā ṅode api tāneṅ; Nan tāṅo man bureni iwatpāṅ Kudupi Munapik tāṅo kehāromi terak api iniṅ oretneṅ. Kādet u iwatta kadāni ahātak uba. Anutu Nantā āmawebetā kādet ude iwatpāṅ kaṅ naniṅ orerut yāṅ gāripi nadāk tāyak. 24 * Nadātan? Anutu uwā āma ude nāmo. Anutu ini munapik unita āma kubätä iniṅ orerayāṅ tāko uwā iniken nadāk terak tāga nāmo iniṅ orerek. Nāmoinik, man bureni-inik bānepi-ken parirān Kudupi Munapik tāṅo kehāromi terak Anutu iniṅ orerek yāk.

25 * Ude yāwānā webe unitā Jesu ṅode iwetkuk; Ude kāwep. Upāṅkaṅ nāk ṅode nadātat; Mesaia, Kristo yāṅ yāwani unitā ahāṅpāṅ imaka kudup niwetpāṅ niwoṅārek api tāṅpek yāk. 26 * Ude yāwānā Jesutā iwetkuk; Etāṅ, uwāku nāk ṅobayāṅ yāk. 27 Ude iwerān tāreṅjirān iwarāntākiye ābuṅ. Ābāṅpāṅ Jesu webe ukāt man yāṅpāṅ-nadāk tāṅjirān yabāṅpāṅ-nadāwātāk tāṅkuṅ. Nadāwātāk tāṅkuṅopāṅ imatākenta iwetan, ba jideta iwetan yāṅ nāmo iwet yabāṅkuṅ.

28 Tāṅpākaṅ webe u ume kābot kāmān parāpeṅ yotpārare-ken bārāṅeṅ pāṅku āmawebe ṅode yāwetkuk; 29 In ābāṅkaṅ āma kubāta kawut! yāk. Unitā kādet bian tāṅ yāpmāṅ āburo u yāṅahāṅ moretak. U Kristo kāwep! 30 Yāwerānkaṅ āmawebe yotpārare uken nanik Jesutā itkuk-ken ugān ābuṅ.

31 Webe uwā kuṅkuko yotpārare-ken irirān iwarāntākiyetā ābāṅpāṅ Jesu peṅ iwetkuṅ; Yāwoṅārewani āma, ketem ātu nāṅā! yāk. 32 Ude yāwāwā Jesutā yāṅkuk; Ude nāmo! Nākṅo ketem mebāri kubā intā nāmoinik nadākaṅ u it namitak. 33 Ude yāwān nadāṅpāṅ ini-tāgān nāwetgāwet ṅode tāṅkuṅ; Ima ketemta yāyak? Āma kubätä ketem ātu kāwep imān nakta yāyak yāk. 34 * Ude yāṅjirā Jesutā yāwetkuk; Nākṅo ketem bureni uwā ṅode; Āma nepmaṅpān āpuro unitāṅo nadāk iwatta, ba epān man nāwetkuko u tāṅpa tārekta gāripi nadātat yāk. 35 * Tāṅpākaṅ intā ṅode nadākaṅ; Ketem puget-puget kadāni nāmo ahātak. Komepak 4 ude tāreṅjirān uyaku ketem bureni tāga api yāpne yāṅ nadākaṅ, ei yāṅ? Upāṅkaṅ epān pāhap ṅo dapun ijiṅpāṅ ket yabāwut! Ketem bureni pugetta biṅam tākaṅ. 36 Āma ketem tāṅ-tāgaṅjirā pugerani u epān tāṅo gwāki yāpmāṅpāṅ ketem puget itak. Ketem uwā irit kehāromita biṅam puget peyak. Ude tāṅjirān āma ketem piwani ukāt ketem bureni pugerani yarā u bok

* 4:19: Jon 7:40, 9:17; 1Ko 14:24-25 * 4:20: Lo 12:5-14; Sam 122:1-5 * 4:22: 2Kin 17:29-41; Ais 2:3; Rom 9:4-5 * 4:24: 2Ko 3:17; Rom 12:1; Plp 3:3 * 4:25: Jon 1:41 * 4:26: Mak 14:61-62; Jon 9:37 * 4:34: Jon 6:38, 17:4 * 4:35: Luk 10:2

oretoret täga täden. ³⁷ Unita man kubä ñode yäk täkañ u bureni yäk täkañ; Äma kubätä ketem yeri piwekopäñ kubätä pugerek. ³⁸ Nadäkañ? In näkä ketem äma kubätä piwani u pugetta tepmañpa kuñkuñ. Ketem u intä nämo piñkuñ. Äma ätutä piñkuñopäñ intä pugetpäñ gwäki yäpmäk täkañ yäk.

Samaria ämawebe mäyaptä nadäkinik täñkuñ

³⁹ Täñpäkañ Samaria ämawebe yotpärare uken nanik mäyaptä Jesuta nadäñ imikinik täñkuñ. Imata, webe ukeñonitä biñami ñode yäweränpäñ; Jesutä imaka bian täñ yäpmäñ äburo u kumän yäñahäñ moreñkuk. ⁴⁰ Biñam u nadäñkañ Jesuken kuñpäñ man kehäromi ñode iwetkuñ; Gäk kwentawä yäk. Ninkät ño kañ it täna. Iweräwä Jesutä mani buramiñpäñ kome uken kepma yarä itkuk. ⁴¹ U itkañ manbiñam ätu yäwerirän nadäñpäñ äma mäyaptä nadäkinik täñ imiñkuñ. ⁴² * Ude täñpäñ webe ukeño iwetkuñ; Pengän mani biñam niwetkuno u nadäñpäñ nadäkinik jop täñkumäñ yäk. Upäñkañ apiñowä ini-tägän dubinin-ken äbä yäñahäñirän kañpäñ nadäkinik täkamäñ. Apiño bureni kañpäñ nadäkamäñ; Äma ñowä ämawebe komeni komeni waki keriken nanikpäñ yäpmäkta biñam iwoyäwani bureni yäk.

Jesutä äma ekäni kubä täño nanaki yäpän tägañkuk

⁴³ * Eruk kepma yarä irän tärenirän Jesu Samaria kome u penpen Galili komeken kuñkuk. ⁴⁴ * (Bian Jesutä ini kome unita yäñpäñ ñode yäñkuk; Profet uwä ini kome kujat-ken wäpi biñam nämo itak.) ⁴⁵ * Eruk, kumañ päñku Galili komeken ähänirän ämawebe uken naniktä not täñ imiñpäñ iniñ oretkuñ. Jerusalem yotpärare, Pasova kadäni-ken Jesutä imaka imaka bureniñgän täñirän kañkuño unita Jesuta nadäñirä ärowani täñkuk.

⁴⁶ * Täñpäkañ Galili kome yotpärare kubä wäpi Kana, bian Jesutä ume jopi täñpewän wain ume äworeñkuko uken kuñkuk. Kome ukenä äma ekäni kubätä itkuk. Unitäño nanaki Kapeneam yotpärare-ken käyäm tañi täñ itkukonik. ⁴⁷ * Eruk, äma u Jesu Judia kome penpen Galili komeken äbänirän biñam nadäñpäñ Jesutä itkuk-ken kuñkuk. Kuñpäñ butewaki man ñode iwetkuk; Jesu, gäk äbä nanakna kumbayäñ täñ itak u täga yäpi täganayäñ? ⁴⁸ * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Wa! In imata kudän kudupi täñirän kañpäñ nadäñpäñ uyaku nadäkinik täne yäñ nadäk täkañ? ⁴⁹ Jesutä ude yäwänä äma ekäni unitä iwetkuk; Ekäni, nanakna kumbayäñ. Bäräñeñ äbi! yäk. ⁵⁰ * Yäwänä Jesutä iwetkuk; Eniken kuyi. Nanakna nämo kumbayäñ yäk. Yäwänä nadäwän bureni täñpöpäñ enini-ken kuñkuk. ⁵¹ Kuñtängän kädet miñin epän watä ämaniye ätukät äbä peronpäñ iwetkuñ; Nanakna nämo kumak. Tägañpäñ itak yäk. ⁵² Ude yäwäwä yäwet yabänkuk; Kadäni jideken tägak? Yäwänä iwetkuñ; Kwep, 1'kirok bipäda gupi bamtañ yäpmäñ kuñirä tägañkuk yäñ iwetkuñ. ⁵³ * Yänirä nanitä ñode nadäñkuk; Bureni! Kwep bipäda 1'kirokken ugän Jesutä Nanakna nämo kumbayäñ yäñ näwetkuk. Ude nadäñkuko unita nädamiñi-nani kumän-tagän Jesuta nadäkinik täñ imiñkuñ.

⁵⁴ * Täñpäkañ Jesu Judia komeken penpen Galili kome äbuko u punin terak kudän kudupi mäyap täñkuk. Upäñkañ äma ekäni unitäño nanaki yäpän tägañkuño unitäwä kadäni yarä ude täñkuk.

5

Jesutä Betsaida gwägu-ken äma kubä yäpän tägañkuk

* 4:42: 1Jo 4:14 * 4:43: Jon 4:40 * 4:44: Mat 13:57 * 4:45: Jon 2:23 * 4:46: Jon 2:1-11
 * 4:47: Mat 8:5-6 * 4:48: Jon 2:18; 1Ko 1:22 * 4:50: Mat 8:13; Mak 7:29 * 4:53: Apos 16:14-15,31 * 4:54: Jon 2:11,23

¹ Eruk Juda nanik täño orekirit kadäni keräp täñirän Jesu Jerusalem yotpärare-ken äronkuk. ² Täñpäkañ Jerusalem yewa pähap gänañ gwägu kubä wäpi Betsaida, yäma kubä wäpi Yawak täño Yäma u dubini-ken itkuk. Gwägu u gägäni-ken äyuntä täñpani eni 5 udetä it äyänutkuñ. ³ Gwägu u dubini-ken äma käyäm ikek ba dapuri tumbani, kwäyähäneñ ba nägäri kawuk täwani mäyap it täñkuñonik. [U imata, gwägutä wareñ täñpän käna yänkañ itsämäk täñkuñonik. ⁴ Kadäni ätu Ekäni täño aņero kubätä äbä täñpewän gwägu wareñ täñirän äma kubätä jukun tärop täñpen äpmok täñkukonik. Ude täñpän äma intäjukun tärop täñpen äpmok täñkuko uwä käyäm tägañpen kuk täñkukonik.] ⁵ Ude täñ yäpmän kuñirä äma kubäwä pen pat it täñkukonik. Äma u käyäm täñ yäpmän äronirän obañ 38 ude tärenkuk. ⁶ Eruk, Jesutä äma u kañpän kadäni käroni pat yäpmän äbätak yän nadänkuk. Ude nadänpän iwet yabänkuk; Gäk tägawayän nadätan?

⁷ Yäwänä äma kwäyähäneñ täñpani unitä iwetkuk; Ekäni, äma netä it nameko unitä gwägu wareñ täñirän bäräneñ nepmanpän äpmonpam? Näkña äpmonpayän täñira ämatä bäräneñ närepmiteñ äpmok täkañ yäk. ⁸ * Yäwänä Jesutä ñode iwetkuk; Eruk, gäk aku! Iriñ patka ba ämet patka yäpmänkañ ku! yäk. ⁹ Yäwänä uterakgän gupi tägawäpän akuñpän teki pen bayañ yäpmän kuñkuk. Täñpäkañ kepma uwä Sabat kadäni. ¹⁰ * Unita Juda äma ekäni ätutä äma yäpän tägañkuño u ñode iwetkuñ; Wa! Apiño Sabat kadäni-ken tekka pen bayañ yäpmän kuñatan udetä yäjiwäran! yäk.

¹¹ Ude iweräwä äma unitä yäwetkuk; Äma nepmanpän tägatat unitä iriñ patka ba ämet patka yäpmänkañ ku yän näwet-pewän täyat. ¹² Yäwänä iwetkuñ; Äma gäwerän äbätan u wäpi netä? ¹³ Ude iwet yabäwäwä guñ täñkuk, Jesu uwä äma päke itkuño u bämopi-ken paotpen kuñkuko unita. ¹⁴ * Eruk kämi, Jesutä äma u kudupi eni gänañ kañ-ahänpän jukuman ñode iwetkuk; Gäk gupka tägañkuño u käyan? Eruk, imaka bäräpi udewani äneñi nämo ahän gamekta momi wari nämo täñpen yäk. ¹⁵ Ude iweränkañ äma u Jesu kawän tärewäpän päñku Juda äma ekäni ekäni u ñode yäwetkuk; Äma nepmanpän tägañkuro uwä wäpi Jesu yän yäwetkuk.

¹⁶ * Täñpäkañ Jesu uwä Sabat kadäni-ken epän udewani täk täñkuko unita Juda äma ekäni ekänitä iwan täñ imiñkuñ. ¹⁷ * Täñirä Jesutä ñode yäwetkuk; Nanatä epän täk täyak uwä itpäñ-nadäki nämo. Näk imaka, udegän täk täyat. ¹⁸ * Ude yänirän Juda ämatä nadäwä wawäpän Jesu utta kädetta wäyäkñeñkuñ. Imata, Jesu u Sabat täño бага man irepmiñ täñkukonik. Ba ugän nämo, u Anututa Nana yän yänkuko unita ini Anutu ude äworek täñkukonik.

Jesutä irit bureni pewän ahäk täkañ

¹⁹ * Täñpäkañ Jesutä ñode yäwetkuk; Näk bureni-inik täwera nadäwut; Nanaki uwä iniken gäripi terak imaka kubä täga nämo täk täyak. Nanitä täñpän kañkañ uterakgän täk täyak yäk. Ba Nanitä täk täyak udegän Nanaki täk täyak. ²⁰ * Täñpän Nani uwä Nanakita gäripi pähap nadän imik täyak. Gäripi pähap nadän imiñirän epän täk täyak udegän iwonjerek täyak. Upänkañ epän ño täñira kak täkañ ugän nämo. In nadäwätäk pähap täñput yänpän Nanatä imaka ärowani pähap näwonjerewän täñira api kañ-däkñeneñ. ²¹ * Nanatä äma kumbaniken nanik yäpmän aku kuñat-kuñat kodaki kuñarekta yepmak täyak. Udegän Nanakitä äma u ba u irit bureni yäma yänpänä api yämek. ²² * Täñpäkañ Nani

* **5:8:** Mat 9:6 * **5:10:** Jon 9:14; Neh 13:19; Jer 17:21; Luk 13:14 * **5:14:** Jon 8:11 * **5:16:** Mat 12:14 * **5:17:** Jon 9:4 * **5:18:** Mat 26:4; Jon 7:1,30; Jon 10:30,33 * **5:19:** Jon 5:30, 8:28
* **5:20:** Jon 3:35 * **5:21:** Rom 4:17; Efe 2:5; Jon 11:25 * **5:22:** Jon 3:17, 5:27; Jon 9:39; Apos 10:42

uwä äma kowata manken nämo yepmak täyak. Nämoinik, epän uwä Nanaki keru terak penjuk. ²³* Epän ude täkta wäpi biñam iminukuko unita ämawebetä Nani orañ imik täkañ udegän Nanaki api orañ imineñ. Tänpäkañ äma kubätä Nanaki nämo orañ imayän täyak uwä Nani, Nanaki iniñ kireñkuko u nämo orañ imik täyak ubayän.

²⁴* Unita näk bureni-inik täwera nadäwut; Äma näkño man nadänpän iyap tañpän, äma naniñ kireñkuko unita nadän imikinik täk täkañ uwä irit kehäromita biñam täkañ. Äma udewani uwä kowata mankenta biñam nämo. Nämo, uwä kumän-kumän täño kädet mäde ut iminpäñ irit kehäromita biñam täkañ. ²⁵* Näk bureni-inik täwera nadäwut; Kadäni kubä keräp täyak! Kadäni uken äma kumän-kumän täño kädet-ken kuñarani kubätä Anutu Nanaki täño man nadän imayän täko uwä kodak tañpän kuñat-kuñat kodaki nitek api kuñarek. Tänpäkañ kadäni uwä ahatak ñobayän! ²⁶ Nan uwä kuñat-kuñat kodaki täño mähemi. Täñkañ Nanaki udegän kuñat-kuñat kodaki täño mähemi täñpekta iniñ kireñkuk. ²⁷* Tänpäkañ nanaki uwä Äma Bureni-inik itak unita Nanitä äma kowata manken yepmakta yän imani. ²⁸ Täñkañ man yäyat ño nadänpän nadäwätäk nämo täneñ. Kadäni kubä pewani itak. Kadäni uken äma kumañirä awañ äneñpanitä Nanaki täño man kotäk api nadäneñ. ²⁹* Unitäño man kotäk nadänpän awañ gänañ nanik api ämneñ. Tänpän irit kuñat-kuñat säkgämän kuñarani ita irit kehäromita biñam api akuneñ. Täñ, irit kuñat-kuñari wakitä kowata manken itta api akuneñ. ³⁰* Näk näkñaken nadäk-nadäk terak epän täktäk täño kädet nämo pätak. Nan täño meni jinom ugänpän iwatpäñ äma kowata biñam yäñtäreñ yämik täyat. Unita man epän täk täyat u siwonjigän täk täyat yäk.

Anututä Nanaki täño mebari kwawak pek täyak

³¹* Tänpäkañ näkña mebarina yänahäwero uwä ämatä nadäwä bureni nämo täneñ. ³²* Mebarina uwä kubätä yänahäk täyak. Äma unitä mebarina yänahänirän bureni täk täyak yän nadätat. ³³ In Jon iwet yabäk täñirä näkño mebarina bureni yänahänjuk. ³⁴* Upänkañ komen ämatä mebarina yänahäkta nadäwa ärowani nämo täk täkañ. Nämo, in mebarina nadänpän kuñat-kuñat kodaki täño kädet kañ iwarut yänpäñ Jontä näka yänahänjuk udegän täwetat. ³⁵ Jon uwä bämopjin-ken topän ude penyänneñ taminkuk. Täñirän in kadäni keräpi-tagän kañpäñ gäripi nadänkuñ.

³⁶* Tänpäkañ Jon uwä näkño mebarina täga yänahänjuk upänkañ imaka kubätä mebarina kwawakinik pewän ahäk täyak. Nadäkañ? Nantä epän man näwetkuk. Epän täk täyat unitä mebarina kwawak ñode pewän ahäk täkañ; Nanatä näwerän äput. ³⁷* Ba Nan naniñ kireñkuko u imaka, mebarina yänahänjuk. Inä unitäño meni-ken man nämo nadäk täkañ ba mäjoni udegän nämo kak täkañ. ³⁸* Inä äma Nantä iniñ kireñkuko unitäño man mäde ut imik täkañ unita mani biñam bänepjin-ken täga nämo irek. ³⁹* In irit kehäromi kañ-ahäna yänpäñ Anutu täño man kudän täwani daninpäñ nadäk bumta täk täkañ. Eruk, man kudän täwani unitä näkño mebarina yänahäk täyak! ⁴⁰ Upänkañ in irit mähemi näkken irit kehäromi yäpmäkta bitnäk täkañ.

* **5:23:** Plp 2:10-11; 1Jo 2:23 * **5:24:** Jon 3:15-18; Jon 8:51; 1Jo 3:14 * **5:25:** Mat 8:22; Efe 2:5-6
 * **5:27:** Jon 1:4, 5:22 * **5:29:** Dan 12:2; Mat 16:27; Jon 6:40; Apos 24:15 * **5:30:** Jon 5:19, 6:38
 * **5:31:** Jon 8:13-14 * **5:32:** Jon 5:36-37; 1Jo 5:9 * **5:34:** Jon 1:19-34; Jon 3:27-30 * **5:36:** Jon 3:2; Jon 10:25,38; Jon 14:11 * **5:37:** Mat 3:17; Jon 5:32, 8:18 * **5:38:** Jon 6:29 * **5:39:** Luk 24:27,44; Apos 13:27; 2Ti 3:15-17; 1Pi 1:10-11

⁴¹ Näk komen äma in udewanitä wäpna yäpmäj akukta nämö nadätat.
⁴² Nämö, intäño mebäri nadäkinik täyat. Bänepjin Anutu-ken nämö pek täkañ.
⁴³ * Näk Nan täño wäpi terak äburo upänkañ in näka not nämö täñ namik täkañ. Täñ, äma kubätä iniken gäripi terak äbänjirän u not täñ imiñpäñ mani nadäj imik täkañ. U inide kubä! ⁴⁴ * Injin-tägän kowat yäniñ oretta gäripi nadänkañ Anututä nintäño irit kuñat-kuñatta jide nadäk täyak yäj nadäwätäk kubä nämö täk täkañ. Unita jide täñpäñ näka not täñpäñ nadäkinik api täñ namineñ? Täga nämö!

⁴⁵ * Upänkañ in näka ñode nämö nadäneñ; Unitä Nanken täktäknin täño mebäri käwep api yäjähäj nimek yäj nämö nadäneñ. Ude nämö! Mosestä ini Anutu-ken täktäkjin täño mebäri api yäjähäwek. In Moses wäpi terak kunum gänañ api ärone yäj nadäk täkañ upänkañ nämö! ⁴⁶ * Nadäkañ? Mosestä man kudän täñkuko u näka kudän täñkuk. Unita inä unitäño man nadäwä bureni täñpäñ yäwänäku näka udegän nadäwä bureni täkäneñ. ⁴⁷ * Täñpäkañ Moses täño man kudänta bitnäk täkañ unita näkño man jide täñpäñ nadäkinik api täneñ?

6

Jesutä ämawebe 5,000 ketem yepmäj towiñkuk

Mat 14:13-21; Mak 6:32-44; Luk 9:10-17

¹ Jesutä man ude yäj paotpäñä Galili gwägu (wäpi kubä Taibirias), u udude käda kuñkuk. ² Kuñjirän ämawebe mäyaptä Jesu iwarän täñkuñ, Jesutä käyäm ikek yäpän täganjirä yabänkuño unita. ³ Eruk, kadäni uken Jesutä iwaräntäkiye yäj-yäkñat yäpmäj pom kubä terak äro itkuñ. ⁴ * Kadäni uwä Juda täño orekirit kadäni wäpi Pasova keräp täñjirän. ⁵ Täñpäkañ pom uterak äro ittängän yabänkuk; Ämawebe äbot päke u äbänjirä yabänpäñ Jesutä Filip ñode iwet yabänkuk; Filip, ämawebe päke ño yepmäj towikta ketem imapän yepmäj towinayäj? ⁶ Ini ude api täñpet yäj nadänkañ Filip nadäkiniki kehäromi jide patkuko u yäwän kañpäñ nadäkta iwet yabänkuk.

⁷ Ude iweränä Filiptä ñode iwetkuk; Äma ño yepmäj towikta moneñ täñipäj ketem suwanpäñ yäminero upänkañ nämö nanpä tägawek yäk. ⁸ Ude yäwänä iwaräntäki kubä wäpi Andru, Saimon täño monäni unitä yänkuk; ⁹ Ironi kubä gwägu tom täpuri yarä, käräga 5 ude yäpmäj kuñjarirän käyat yäk. Udewanipäj ämawebe päke u jide täñpäñ yepmäj towine? ¹⁰ Ude yäwänä Jesutä yäwetkuk; In ämawebe yäwerä mañjirän täwut yäk. Ude yäweränä ämawebe yäwerä wädan terak mañjirän täñkuñ. Äma ekänigän 5,000 ude bumik unitä mañjirän täñkuñ, webe ironi penta itkuño ukät nämö daniwani. ¹¹ Eruk, Jesutä käräga u yäpmänpäj Nani bänep täga man iwetpäñ ämawebe mañjirän täñkuño unita yäpmäj daniñpäñ iniken gärip terak yäwäpäñ yämiñtän kuñkuk. Ude täñpäñ gwägu tom yäpmänpäj udegän yämiñtän kuñkuk. ¹² Yämiñjirän nabä tägawäpäñ Jesutä iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; Näñpani moräki moräki patpäñ waneño unita butuwut yäk. ¹³ Ude yäweränä käräga 5 nankuño unitäño moräk-moräk butuñpäñ yäk 12 daiwä tokneñkuñ.

¹⁴ * Täñpäkañ Jesutä kudän kudupi ude täñpäñ kañpäñ ämawebetä yänkuñ; Wära! Ño profet pähap kome terak ahäkta yäwani ukenowä ñobayäj! yäk. ¹⁵ * Ude yänpäñ itgwäjinpäñ Jesu initpäñ intäjukun äma it yämekta initnayäj täñjirä yabäj umuntañ inigän pom terak äronkuk.

* 5:43: Mat 24:5 * 5:44: Jon 12:43 * 5:45: Lo 31:26-27 * 5:46: Lo 18:15; Apos 3:22 * 5:47: Luk 16:31 * 6:4: Jon 2:13 * 6:14: Lo 18:15; Jon 5:46 * 6:15: Jon 18:36; Mat 14:23

Jesu gwägu terak yentäj kuŋkuk
Mat 14:22-27; Mak 6:45-52

¹⁶ Eruk, bipäda ugän Jesu iniken iwaräntäkiyetä Jesu tenpen Galili gwägu pomi-ken äpmonkuŋ. ¹⁷ Äpmo Jesuta irä wawäpäŋ Kapeneam yotpärareken äyänutpen kuna yänkaŋ gäpe terak äronpen kuŋkuŋ. U bipani kuŋkuŋ. ¹⁸ Kuŋirä mänit kehäromi piänjirän gwägu taŋi tokätkuk. ¹⁹ Ude täŋjirän ehutpäŋ gwägu bämopi-ken kuŋirä Jesu gwägu terak yentäj äbuk. Yentäj äbämaŋ iwaräntäkiyetä itkuŋ-ken äbänjirän kaŋpäŋ umun pähap täŋkuŋ. ²⁰ Ude täŋjirä gera täŋpäŋ yäwetkuk; Njo näkŋa äretat. Umuntäneŋo! ²¹ Ude yäwän nadäŋpänä bänep pidäm terak Jesu täŋkentäŋpäŋ gäpe terak tenjirä kome kukta nadäŋkuŋ-ken uken pengän ahänkuŋ.

Ämatä Jesu yänjörök man iwetkuŋ

²² Täŋpakaŋ ämawebe päke u gwägu udude parä yänjörök. Parä yänewänä ŋode yänkuŋ; Gäpe kubä-tägän irirän kaŋkumäŋopän Jesu u iwaräntäkiye-kät nämo kuŋjirän kaŋkumäŋ yäk. Iwaräntäkiye inigän kuŋkuŋ yän nadäŋkuŋ. Ude nadäŋpän Taibirias komeken nanik täŋo gäpe ätu Ekänitä yepmäŋ towiŋkuk-ken irirä yabänkuŋ. ²³⁻²⁴ * Täŋpakaŋ kome uken Jesu inita ba iwaräntäkiyeta wäyäkŋewä wawäpäŋ gäpe uterak äronpäŋ Kapeneam komeken wäyäkŋentäj kuŋkuŋ.

Jesu ini uwä ketem bureni

²⁵ Wäyäkŋentäj kuŋtängän kaŋ-ahänpänä iwet yabänkuŋ; Yäwoŋärewani äma, gäk jidegän äbän? ²⁶ * Yäwäwä ŋode yäwetkuk; Näk bureni-inik täwera nadäwut; Näk kudän kudupi täŋpewa ahänjirän kak täkaŋ unita nämo! Ketem tepmäŋ towinjira naŋ tokŋek täŋkuŋo unita näka wäyäkŋekaŋ. ²⁷ * Inä epän bureni täk täkot. Kome täŋo ketem, paot-paori niked unita nämo yäyat. Nämo, irit kehäromi täŋo ketem paot-paori niked nämo, unita piäni täk täkot. Ketem uwä Äma Bureni-iniktä täga tamek, Anutu Nantä wäpi biŋam imiŋkuko unita yäk.

²⁸ Ude yäweränä kowata ŋode iwetkuŋ; Nin jide täŋpäŋ imaka Anututä gäripi nadäk täyak u täne? ²⁹ * Ude iweräwä Jesutä ŋode yäwetkuk; Anututä epän intä täkta nadäk täyak u ŋode; Iwerän äpuko unita nadäkinik täŋ imineŋ. Anutu täŋo gärip ude yäk. ³⁰ * Ude yäwänä kowata ŋode iwetkuŋ; Kudän kudupi jidewani kubä täŋjiri gabäŋpän nadäkinik täŋ gamine? Imatäken kubä täŋjiri gabäŋpän-nadänayän? ³¹ * Nadätan? Äbekniye oraniyetä kome jopi-ken kuŋjarirä Anututä ini ketem kubä wäpi mana yepmäŋ towiŋkuk yäk. Unita Anutu täŋo man ŋode kudän täwani; Anututä ketem kunum gänaŋ nanik yepmäŋ towiŋkuk. Eruk, kudän kudupi kubä udewani täŋjiri kaŋpäŋ nadänayän?

³² Ude yäwäwä Jesutä kowata ŋode yäwetkuk; Näk man bureni täwera nadäwut; Kunum gänaŋ nanik ketem uwä Mosestä nämo pewän ahän tamikuŋ. Nämo inik, Nantä kunum gänaŋ nanik ketem bureni tamik täyak. ³³ Ketem bureni uwä äma kubä yäk. Kunum gänaŋ naniktä äpäŋpäŋ kome ämawebeta irit kodaki pewän ahän yämik täyak unitä Anutu-ken nanik ketem bureni täyak yäk. ³⁴ * Yäwänä iwetkuŋ; Ekäni, gäk ketem yäyan u kadäni kadäni nimik täyi! yän iwetkuŋ.

³⁵ * Ude yäwäwä yäwetkuk; Irit kehäromi täŋo ketem näkŋa ŋo. Äma näkken äbäk täkaŋ uwä nakta wari nämo api yeneŋ. Ba äma nadäŋ namikinik täk

* **6:23-24:** Jon 6:11 * **6:26:** Jon 6:11-12 * **6:27:** Jon 4:14; Jon 6:48-58 * **6:29:** 1Jo 3:23 * **6:30:** Mat 16:1; Jon 2:18 * **6:31:** Kis 16:14-15; Nam 11:7-9; Sam 78:24 * **6:34:** Jon 4:15 * **6:35:** Jon 4:14; Jon 6:48-58

takaan uwä umeta änenji nämö api yenenj. ³⁶* Näk man täweraro ukenjo; Nähä nabäk tačan upänkan nadän namikinik nämö täk tačan. ³⁷* Täñ, Nantä ämawebe näka biñam yäpmän daniñpäñ namik täyak u kuduhtagän näkken api ämnenj. Äbänirä nämoinik api yawat kirewet. ³⁸* Kunum gänañ naniktä äpuro u näkñaken gärip iwatta nämö äput. Nämoinik, Nan täño gäripgän iwatta äput. ³⁹* Täñkanj unitäño gärip uwä ñode; Ämawebe Nantä namik täyak u kubätä paorek yänpäñ-yabän yawat epän täñtängän kadäni pähapken kumbani-ken nanikpäñ yäpmän päñaku api yepmanpet. ⁴⁰* Unita äma Anutu täño Nanaki u tumbenj kuñkanj nadän imikinik tačan uwä irit kehäromita biñam api tänenj. Äma udewani uwä kadäni pähapken täñpewa api kodak tänenj. Nana täño nadäk u ude yänj yäwetkuk.

Jesu u irit kehäromi täño ketem

⁴¹ Yänjirän nadänpäñ Jesu u kunum gänañ nanik ketem u näk yänj yänjkuko unita Juda äma ekäni ätutä man yänburu-buru yänkuñ. ⁴²* Man yänburu-buru yänpäñ yänkuñ; Jesu u äma jopi kubä yäk. U Maria Josep täño nanaki. U ninä yabänpäñ-nadäk takamänj. Upänj imata näk kunum gänañ naniktä äput yänj yäk täyak?

⁴³ Ude yänjirä nadänpäñ Jesutä yäwetkuk; In unita nadäwäwak tänenjo. ⁴⁴* Äma kubä ini-tägän näkken ämnanji nämö. Nan naniñ kireñpewän äpuro unitägän wädänpewän näkken äbäkäbäk kädät u itak. Äma udewani u kadäni pähapken täñpewa api kodak tänenj. ⁴⁵* Täñpäkanj profet bianitä ñode kudän täwani pätak; Anututä ini ämawebe kudup yäwetpäñ yäwoñärek api täñpek. Unita Nantä iwetpäñ iwonjärenjirän nadäweko unitä näkken äbek. ⁴⁶* Täñkanj äma kubätä Nan u nämö kanjuk. Anutu-ken naniktä äpani u kubä-tägän kanjuk. ⁴⁷* Unita näk bureni-inik täwera nadäwut; Äma näka nadäkinik täñ namik tačan unitä irit kehäromita biñam api tänenj. ⁴⁸* Täñpäñ irit täño ketem u näkña ño. ⁴⁹ Bureni, bian äbekjiye orajiye u kome jopi-ken mana nanjuño upänkanj kumänj täñpä kuñkuñ. ⁵⁰ Täñ, kunum gänañ ketem äpuko u inamjin-ken itak ño. Äma kubätä ketem u nanjpanjä nämö api kumbek. ⁵¹ Irit kehäromi täño ketem kunum gänañ naniktä äpani u näkña! Unita äma kubätä ketem ño nanjpanjä nämö kumänkanj pen api it yäpmän ärowek. Täñpäkanj ketem uwä tohatna. Komen ämawebetä irit kehäromi yäpneñta u api taniñ kirewet yäk. ⁵² Ude yänjirän nadänpäñ Juda äma ekäni ekäni ini-tägän man wärät-wärät täñpäñ yänkuñ; U jide täñpäñ tohari nimän näne?

⁵³ Ude yäwäwä Jesutä ñode yäwetkuk; Näk bureni täwera nadäwut; In Äma Bureni-inik täño tohari nägäri nämö nänayänj täño uwä irit kehäromita biñam nämö api tänenj. ⁵⁴ Täñ, äma tohatna nägätna nak tačan uwä irit kehäromita biñam täñpäñ paot-paori nämö api it yäpmän äronenj. Täñpäkanj kadäni pähapken äma udewaniwä näkä täñpewa api kodak tänenj. ⁵⁵ U imata, tohatnatä ketem bureni-inik täyak unita. Ba nägätna udegän ume bureni-inik täyak. ⁵⁶ Äma näkño tohatna nägätna nak tačan uwä näkkät kowat kwasikorän täk takamänj. ⁵⁷* Täñpäkanj Irit täño mähemi Nantä naniñ kireñpewän äpuro unita Nanta biñam it täyat yäk. Näk imaka, irit mähemi unita äma näk nak tačan uwä irit kehäromita biñam api tänenj. ⁵⁸ Ketem bureni kunum gänañ nanik äpuko uwä ubayänj. Ketem wäpi mana äbekniye oraniyetä nanjuño

* **6:36:** Jon 20:29 * **6:37:** Jon 17:6-8; Mat 11:28 * **6:38:** Mat 26:39; Jon 4:34 * **6:39:** Jon 10:28-29; Jon 17:12 * **6:40:** Jon 11:24 * **6:42:** Mat 13:55 * **6:44:** Jon 6:65 * **6:45:** Ais 54:13
* **6:46:** Jon 1:18 * **6:47:** Jon 3:15-16 * **6:48:** Jon 6:31,58 * **6:57:** Jon 15:4-5; 1Jo 3:24

udewani nämo. Äbekniye oraniye uwä ketem u nanjkuŋo upänkaŋ kumänj tänpä kuŋkuŋ. Täŋ, äma ketem ŋo nak täkaŋ uwä tärek-täreki nämo api it yäpmän äroneŋ.

⁵⁹ Jesutä man ŋo Kapeneam yotpärare-ken käbeyä eni gänaŋ yäwetpän yäwonjärek täŋkuk.

Äma mäyaptä Jesu kaŋumuntaŋ kuŋkuŋ

⁶⁰ Man ude yänjirän äma Jesu iwaräntäk täŋkuŋo ukät nanik mäyaptä nadänpän yänkuŋ; Wära, man ŋo nadäna siwoŋi nämo täyak. Man udewani netätä nadäwän bureni täŋpek? ⁶¹ Yänğaŋa gaŋa yänkuŋo u Jesutä yabänpän-nadänpän ŋode yäwetkuk; Man ŋo nadänjirä waki täyak? ⁶² * E täŋ, Äma Bureni-inik u bian irani-ken äneŋi äronjirän kaŋpänjä jide api nadäneŋ? ⁶³ * In ŋode nämo käwep nadäkaŋ; Kome guptä irit kodaki täga pewä ahänaŋi nämo. Nämo, irit kodaki pewä ahäk-ahäk uwä Kudupi Munapik täŋo epän. Näkä man täwetat ŋowä Kudupi Munapik täŋo irit kodaki nikek unita äma kubätä man u nadäkinik tänpayän täko uwä irit kodaki u nikek api kuŋarek yäk. ⁶⁴ * Upänkaŋ inken nanik ätutäwä man täwetat ŋo nadänjirä bureni nämo täyak. (Jesu u äma netä unitä näka api bitnäneŋ yän uku intäjukun yabänpän-nadänkuk. Udegän, äma netätä iwan keriken api nepmaŋpek yän uku kaŋpän nadänkuk.) ⁶⁵ * Ude yänpän yänkuk; Mebäri unita yänpän ŋode täwetkut; Äma kubä Nantä bänepi nämo tänpidäm taŋ iminjirän äma u näkken täga ämnaŋi nämo.

⁶⁶ Man yäwa ude tärenjirän kadäni ugän ämawebe iwarän täŋkuŋo u ätutä gaŋa taŋpän tenpeŋ kuŋkuŋ. ⁶⁷ Tenpeŋ kuŋjirä Jesutä iwaräntäkiye 12 u ŋode yäwetkuk; In imaka, nepmaŋpeŋ kunayän käwep nadäkaŋ? ⁶⁸ Ude yäwänä Saimon-Pita unitä kowata ŋode iwetkuk; Ekäni! Gäk gepmaŋpeŋ netäken kune? Gäk kubä-tägän irit kehäromi täŋo man yäpmän kuŋat täyan yäk. ⁶⁹ * Täŋjiri nin nadän gamikinik tänpän ŋode nadäkamän; Anutu täŋo Kudupi Äma uwä gäk ubayän.

⁷⁰ Ude yäwänä Jesutä yäwetkuk; Näk in 12 näkŋata biŋam yäpmän daniŋkut. Upänkaŋ inken nanik kubätä satan äworetak yäk. ⁷¹ Man uwä Saimon Kariot komeken nanik unitäŋo nanaki wäpi Judas unita yänpän yänkuk. Judas uwä iwaräntäkiye 12 ukät nanik kubä upänkaŋ mädenä, Jesuta mäde ut imiŋkuk.

7

Orekirit kadäni kubäken Jesu Jerusalem kuŋkuk

¹ * Ätu itpän Jesu Galili kome käda kuŋatkuko upänkaŋ Judia kome käda kuŋatta bitnäŋkuk. U imata, Juda äma ekänitä utpewä kumäkta itsämbuŋ.

² * Tänpäkaŋ orekirit kubä wäpi Yottaba täŋo Ärawa Täktäk kadäni keräp taŋkuk. ³ Täŋjirän noriyetä Jesu man ŋode iwetkuŋ; Gäk kome ŋo penpeŋ Judia komeken kuŋkaŋ kudän kudupi täŋjiri gäwaräntäkayetä kaŋ gabänpän-nadäwut. ⁴ Nadätan, äma kubätä mebärina kwawak ahäwän yänpän epän käbop täga nämo täŋpek. Kudän kudupi bureni täk täyan u tänpäwä ämawebe äbot pähap inamiken kwawak täŋjiri kaŋ gabänpän-nadäwut yän iwetkuŋ. ⁵ * (Butewaki, nägät moräkiyetä Jesuta nadäkinik nämo täŋ imiŋkuŋo unita man ŋo iwetkuŋ.)

⁶ * Noriyetä ude iweräwä Jesutä kowata ŋode yäwetkuk; Ude nämo! In täŋo kudän uwä mebäri nikek nämo unita kadäni kadäni tägagän täk täkaŋ. Upänkaŋ näkŋo kadäni nämo ahätak. ⁷ * Komen ämawebetä inta iwan täga

* **6:62:** Jon 3:13; Apos 1:9-11 * **6:63:** 2Ko 3:6 * **6:64:** Jon 13:11 * **6:65:** Jon 6:44 * **6:69:** Mat 14:33, 16:16; Mak 1:24; Jon 1:49 * **7:1:** Jon 5:18 * **7:2:** Wkp 23:34 * **7:5:** Mat 13:55; Apos 1:14 * **7:6:** Jon 2:4 * **7:7:** Jon 15:18

nämo täñ taminenj. Upänkañ nähä komen äma täño irit kuñat-kuñari waki u yänjahänpäñ kwawak pek täyat unita iwan täñ namik täkañ. ⁸ Unita in ärawa unita kut. Kadänina nämo keräp täyak unita apiño nämo kwayän yäk. ⁹⁻¹⁰ Ude yänpäñ Galili kome ini ugän irirän noriyetä kuñkuñ. Eruk ätu itpäñ Jesu mäden ämawebe yabañ paotpäñ inigän uruñ kadagän kuñkuk. ¹¹ * Täñpäkañ ärawa bägup-ken Juda äma ekäni ekänitä Jesuta Äma u de yän yänkañ yänwäyäkneñtäñ kuñatkuñ.

¹² Ude täñirä ämawebe jopi päke unitä näwetgäwet täñirä ätutäwä ñode yänkuñ; Äma uwä täga yäk. Yänirä ätutäwä yänkuñ; Nämo, ämawebe jop manman yän-yäkñat täyak yäk. ¹³ * Man ude yänkuño upänkañ Juda äma ekäni ekänitä umuntanpäñ kwawak nämo yänjahänkuñ.

Jesutä ämawebe yäwetpäñ yäwoñärek täñkuk

¹⁴ Täñpäkañ orekirit u kadäni bämopi-ken Jesutä kudupi eni gänañ äronpäñ yäwetpäñ yäwoñärek täñkuk. ¹⁵ * Ude täñirän Juda äma ekäni ekänitä nadänpäñ jäkjäk yämänpäñ yänkuñ; Äma ñowä nintäño nadäk-nadäk eniken nämo ärowani upänkañ nadäk-nadäk ärowani ño de yäpuk? ¹⁶ * Ude yänirä Jesutä ñode yäwetkuk; Näk man mebäri täwetpäñ täwoñärek täyat uwä näkñaken nämo. Anutu, nanin kireñkuko uken nanik. ¹⁷ Äma kubätä Anutu täño gärip iwatta bänep peweko uwä man yäk täyat u Anutu ba näkñaken manpäñ yäk täyat yän yäpmän daninpäñ nadäwek. ¹⁸ * In nadäkañ? Äma kubätä inita nadänpäñ man yäweko uwä gup yäpmän ärokärok kädet iwarek. Täñ, äma kubätä epän mähemi täño wäpi yäpmän akukta nadänpäñ man yäweko uwä man bureni yäwek. U jopman kubä nämo yäwek. ¹⁹ * Mosestä бага man bian tamiñkuko upänkañ inkät nanik kubätä man u nämo buramik täkañ. In imata näk nutta yäk täkañ?

²⁰ * Ude yänirän ämawebe päke unitä yänkuñ; Netä gurayän yäk täyak? Gäk mäjo wäratä bänepka pen awähutak yäk. ²¹ * Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Näk kudän kudupi kubägän Sabat kadäni-ken täñkuro unita nadäwätäk pähap täkañ. ²² * Unita ñode täwera nadäwut; Moses ba Moses täño oraniyetä nanakjiye gupi moräk madäneñta yänträñ taminkuk. Eruk nanak paki kubä täño gupi moräki madäk-madäk kadäni Sabat ahänjirän бага irepmitne yänpäñ nämo madäk täkañ ba? ²³ * Nämo! In Sabat kadänitä nadäwätäk nämo täñpäñ gupi madäk täk täkañ uwä! Bureni, in Moses täño man buraminpäñ Sabat kadäni-ken nanak paki täño gupi moräk täga madän yämik täkañ. Täñpäkañ näk äma kubä täño gupi kuduñtagän yäpa tägañirä imata nebek täkañ? ²⁴ * Jop dapun-tägän kak täkañ unita jop manman kubä nämo näwetneñ. Nadäwä tärewäpäñ man bureniñän näwetneñ.

Jesu u Anutu-ken naniktä äpuk

²⁵ * Täñpäkañ Jerusalem ämawebe ätutä yänkuñ; Jide? Äma ekäni ekänitä äma utpewä kumäkta yäk täkañ uwä ño ba? ²⁶ Ño kawut! U man kwawakgän yänjahänpäñ kuñatak ño yäk. Yänjahänpäñ kuñarirän imata nämo inin bitnäkañ? Nintäño äma ekäni ekänitä U Kristo yän bureni käwep nadäkañ. ²⁷ * Upänkañ ninä ñode nadäkamän, äma ño Kristo nämo yäk. Yotpärare u nanik yän nadäkamän. Täñ, Kristo burenitä äbänjirän yotpärare uken naniktä äbätäk yän nämo api nadäne yäk.

* **7:11:** Jon 11:56 * **7:13:** Jon 9:22, 12:42; Jon 19:38, 20:19 * **7:15:** Mat 13:54; Luk 2:47 * **7:16:** Jon 12:49, 14:10 * **7:18:** Jon 5:44, 8:50 * **7:19:** Apos 7:53; Rom 2:21-24 * **7:20:** Jon 8:48,52; Jon 10:20 * **7:21:** Jon 5:16 * **7:22:** Wkp 12:3; Stt 17:9-13 * **7:23:** Jon 5:8-10,16 * **7:24:** Wkp 19:15; Ais 11:3-4; Jon 8:15 * **7:25:** Jon 5:18 * **7:27:** Jon 7:41, 9:29

28-29 * Tänpäkañ Jesu kudupi eni gänañ itkañ ämawebe päke u manbiñam yäwetpäñ yäwoñarek tänpäñ man kubä gera terak ñode yänkuk; Bureni, in näka nadäkañ. Ba uken naniktä äbuk yäñ nadäkañ. Upänkañ ñode täwera nadäwut; Näk näkñaken gärip terak nämo äbät. Anutu Nan, imaka bureniñän tänpäni, unitä naniñ kireñpewän äput. In Nan uwä nämo nadäkañ. Täñ, nähä ukät ittängän naniñ kireñpewän äpuro unita näk u nadätat yäk.

30 * Jesutä man ude yänirän ämawebe ätutä inñitpäñ manken tenayäñ täñkuñ. Tänpäkañ kadänini nämo keräp täñkuko unita tänpä wawäpäñ peñkuñ. 31 * Täñ, ämawebe jopi mäyaptä Jesuta nadäñ imikinik tänpäñ ñode yänkuñ; Kristo äbäktä iwoyäwani unitä äbänpänä kudän kudupi äma ñonitä täk täyak u irepmitpäñ täga api täñpek ba? Nämo!

Juda ämatä Jesu inñitnayäñ täñkuñ

32 Ämawebetä man ude yänirä Parisi äma ätutä nadänkuñ. Nadänpän bämop äma intäjukun tänpäni ätukät yänpän-nadäk tänpäñ Jesu inñitta komi äma peñ yäwet-pewä kuñkuñ. 33 * Tänpäkañ Jesutä ämawebe päke u yäwetkuk; Kadäni keräpigän inkät itkañ äneñi äyänutpeñ äma naniñ kireñpewän äbutken api kwet. 34 * Täñira in näka bumta wäyäkñenayäñ täño upänkañ nämo api nabän ahäneñ. Ba kome näkä pänku irayäñ tätken u in täga nämo api kuneñ.

35 Ude yäweränä, Juda äma ekäni ekäni ini-tägän näwetgäwet tänpäñ yänkuñ; Äma ño de kuñirän unita api wäyäkñena waneñ? Juda äma notniye ätu Grik kome itkañ-ken u käwep api kweko unita yäyak. Uken kuñpän ämawebe u nanik käwep yäwetpäñ yäwoñarek api täñpek yäk. 36 Wära! Mebäri jideta man ñodewä yäk täyak; In näka wäyäkñenayäñ täño upänkañ nämo api nabän ahäneñ. In kome näkä pänku irayäñ tätken u täga nämo api kuneñ yäk.

Kudupi Munapik u ume dapuri udewani

37 * Tänpäkañ Juda täño orekirit kadäni u irä tärenayäñ käbeyä pähap täñirä Jesutä ämawebe bämopi-ken akuñpän man kubä gera terak ñode yäwetkuk; Äma kubätä umeta iwäwä näkken äbänkañ kañ nanpän! 38 * Anutu täño mantä yäyak ude; Äma näk nadäñ namikinik täk täkañ uwä irit kodaki täño ume bänepi-ken nanik ume dapuri abäkabäk täk täkañ ude api äbän irek. 39 * Jesutä man ude yänkuko uwä Kudupi Munapikta yänkuk. Kudupi Munapik u ämawebe Jesuta nadäñ imikinik tänpäni unitä yäpmäktä yäwani upänkañ kadäni uken Jesu kunum gänañ nämo äronkuko unita Kudupi Munapik nämo äpuk.

40 * Jesutä man yäk täñkuko u ämawebe ätutä nadänpän yänkuñ; Bureni-inik, äma ño Profet ahäktä yäwani ubayäñ yäk. 41 * Yänirä ätutäwä yänkuñ; Nämo, uwä Kristo bureni yäk. Tänpäkañ ätutäwä yänkuñ; Ño Kristo nämo. Kristo u Galili komeken nämo api ahäwek. 42 * Anutu täño man kudäntä ñode yäyak; Kristo u Betlehem yotpärare-ken Devittä äbotken ahäktä yäwani yäk. 43 * Äma päke unitä man wärät-wärät ude tänpäñ duñ-weñkuñ. 44 * Täñ, ätutäwä Jesu inñitpäñ komi eniken tenayäñ nadänkuño upänkañ äma kubätä Jesu nämo inñitkuk.

Juda äma ekänitä Jesuta nadäkinik nämo täñkuñ

* 7:28-29: Mat 11:27; Jon 8:55 * 7:30: Jon 7:44, 8:20; Jon 13:1 * 7:31: Jon 2:23, 8:30; Jon 10:42, 11:45; Jon 12:11,42 * 7:33: Jon 13:33 * 7:34: Jon 8:21, 13:36; Jon 17:24 * 7:37: Wkp 23:36; Ais 55:1; Jon 4:10,14 * 7:38: Ais 58:11; Sek 14:8 * 7:39: Jon 16:7, 20:22; Apos 2:4 * 7:40: Jon 6:14 * 7:41: Jon 1:46, 4:29 * 7:42: Sam 89:3-4; Mai 5:2; Mat 2:5-6 * 7:43: Jon 9:16 * 7:44: Jon 7:30

45 * Tänpäkaŋ komi äma Jesu inġitnayəŋ Jesuken kuŋkuŋo uwä äneŋi äyänutpeŋ bämop äma intäjukun tänpäni ätukät Parisi ämaken penta kuŋkuŋ. Kuŋirä yäwetkuŋ; In imata Jesu nämo inġitpäŋ yäpmäŋ äbäkaŋ? 46 * Ude yäwäwä komi ämatä kowata ŋode yäwetkuŋ; Jesutä man yäk täyak u inipärik kubä. Bian äma kubätä man ude nämo yäk tänpäni yäk. 47 Ude yäwäwä Parisi ämatä yäwetkuŋ; Wa! In imaka, Jesutä bänepjin yäŋ-täkŋat täyak? 48 * Unita in jide nadäkaŋ? Parisi äma ba intäjukun äma ninkät nanik netä kubätä äma unita gäripi nadätak? Nämo inik! 49 Upäŋkaŋ ämawebe äbot päke ŋonitä бага man nämo nadänpäŋ Anutu injamiken waŋ moreŋkaŋ geŋita biŋam täkaŋ yäk.

50 * Ude yänirä Parisi äma noripaki kubä wäpi Nikodemus, bian Jesu-kät yänpän-nadäk täŋkumäno unitä yäwetkuŋ; 51 * E, nintäŋo бага man terak jide pätak? Äma kubä waki ude täyak yäŋ nämo nadäŋkaŋ manken jop täga tene? Nämo inik! Imaka täŋpeko unitäŋo mebärini yänahäwän kaŋpäŋ nadänpäŋ uyaku manken täga tene yäk. 52 * Ude yäwän nadänpäŋ noriyetä sära ŋode iwetkuŋ; Gäk imaka, Galili komeken nanik ba? Anutu täŋo man ket danipäŋ nadäŋkaŋ ŋode nadäwen; Galili komeken profet kubä ahänaŋi nämo yäk. 53 Ude yänpän-nadäŋkaŋ eŋini-ken kuŋtäŋpä kuŋkuŋ.

8

Webe waki tänpäni kubä Jesuken yäpmäŋ kuŋkuŋ

1 * Eruk Jesutä Olip pomken äronpän u patkuk. 2 Patkuko yänenirän tamimaŋ-inik u naniktä äpamaŋ kudupi yotken äronirän ämawebe bumta it gwäjinŋuŋ. Itgwäjinirä Jesutä maŋitpäŋ manbiŋam yäwetpäŋ yäwoŋärek täŋkuk. 3 Täŋirän Baga man yäwoŋärewani ämakät Parisi ämatä webe äpi nikek kubä kubokäret täŋirän kaŋ-ahäŋkuŋo u yäpmäŋ Jesuken kuŋpäŋ ämawebe bämopi-ken pimiŋ iwatkuŋ. 4 Tänpän Jesu iwetkuŋ; Yäwoŋärewani äma, webe ŋonitä äma kubäkät kubokäret täŋirän kaŋ-ahäŋkumän. 5 * Moses täŋo бага mantä webe ŋodewanita mobätä kumän-kumän däpmäkta yäwani yäk. Unita gäkä jide yäwayän? 6 * Jop Jesu iwet yabänirä Jesutä man goret ba jide kubä yäwän kaŋpäŋ buŋep-ken kaŋ pena yänpän Jesu iwet yabäk täŋkuŋ.

Yäwäwä Jesu gwäjin äpmonpän kome terak keritä kudän täŋkuk. 7 * Ude täŋirän iwet yabäk pen täŋ irirä Jesu dorapän yabänpän ŋode yäwetkuŋ; Inken nanik kubätä momini nämo tänpäwä unitä jukun mobätä uränkaŋ urut yäk. 8 Ude yänpän äneŋi gwäjin äpmonpän kudän täŋkuk. 9 * Man ude yänirän nadänpäŋ äma intäjukun ämaniyetä kwä yabänkaŋ yabänit yabänit kubäkubä kudup kuŋ moreŋkuŋ. Kuŋ moreŋirä webe uwä Jesu dubini-ken inigän itkuk. 10 Irirän Jesutä dorapän kaŋpäŋ iwet yabänkuk; Wanotna, äma manken gepmanayän täŋo u de? Äma kubätä yänitärek man nämo gäwerak? 11 * Yäwänä webe unitä Nämo yän yäwänä Jesutä iwetkuŋ; Näk udegän, yänitärek man nämo gäwerayän. Gäk jop päŋku itkaŋä waki äneŋi nämo tänpän yäk.

Jesutä iniken mebärini yänahänpän yäwetkuŋ

12 * Eruk ittänğan kadäni kubä Jesutä ämawebe man ŋode yäwetkuŋ; Näk komen ämawebe intäŋo topän. Unita äma kubätä näk näwarayän täko uwä bipmäŋ urani gänaŋ nämo inik api kuŋarek. Uwä irit kehäromi täŋo penyänek terak api kuŋarek yäk. 13 Man ude yänirän Parisi ämatä nadänpän ŋode

* 7:45: Jon 7:32 * 7:46: Mak 1:22 * 7:48: Jon 12:42 * 7:50: Jon 3:1-2 * 7:51: Lo 1:16
 * 7:52: Jon 7:41-42 * 8:1: Luk 21:37 * 8:5: Wkp 20:10; Lo 22:22-24 * 8:6: Mat 22:15 * 8:7: Lo 17:7 * 8:9: Mat 22:22 * 8:11: Jon 5:14 * 8:12: Ais 49:6; Jon 1:4-9, 9:5; Jon 12:46

iwetkuṅ; Jop manman yāyan yäk. Eruk ṅo gäkṅa-tägän mebarika yāḡahātan unita nadāṅjitna bureni nāmo täyak yäk.

14* Yāwāwä Jesutä ṅode yāwetkuk; Ude nāmo. Näkṅata siwoṅi yāyat. U imata, näk de naniktä äbut ba de api kwet yāṅ unitāṅo mebari nadāṅkaṅ yäk täyat. Unita näkṅa mebarina yāḡahāṅjira jopi nāmo tāk täyak. In ṅowä näka de naniktä äbuko äneṅi de api kwek yāṅ nāmo nadäk täkaṅ unita tāṅṅuṅtak täkaṅ. 15* Inä äma gupigän yāpmāṅ danik täkaṅ. Täṅ, nähä äma nāmo yāpmāṅ danik täyat. 16* Upāṅkaṅ näkä äma yāpmāṅ danipāṅ yāwānaku bureni yāpmāṅ danik täyet. Imata, äma yāpmāṅ danik-danik epän u näkṅagän nāmo tāṅpet. Nan naniṅ kireṅpewän äpuro unitä tāṅkentāṅ namiṅirän bok täde. 17* In nadäkaṅ? Baga manjin terak ṅode pätak; Äma yarätä kubä tāṅo mebari yāḡahāṅjirän bureni yāṅ nadāwen. 18* Täṅpāṅ näk mebarina yāḡahāṅjira Nan, naniṅ kireṅkuko unitä udegän yāṅkentāṅ namik täyak. U kawut, nek äma yarätä mebarina yāḡahäk tākamak!

19* Man ude yāweränkaṅ ṅode iwet yabāṅkuṅ; Nanka de? Ude yāwāwä yāwetkuk; In näka nāmo nadāwä tärewāpāṅ nanta udegän nāmo nadāwä tärekaṅ. In näka nadāwä tärewāpāṅ uyaku Nanta udegän nadāwä tärekāneṅ yäk. 20* Jesu kudupi eṅi gānaṅ ämawebe yāwetpāṅ yāwoṅārek tāṅkuko ugän Parisi äma man u yāwetkuk. Monēṅ irona pek tāṅpani kāwuri u dubini-ken itkaṅ man u yāwetkuk. Täṅpākaṅ kadānini nāmo kerāp tāṅkuko unita jide tāṅpāṅ manken tewäm.

Jesutä Juda äma jukuman yāwetkuk

21* Täṅpākaṅ Jesutä ämawebe man kubä pen ṅode yāwetgän tāṅkuk; Näk api tepmaṅpeṅ kwet yäk. Tepmaṅpeṅ kuṅjira näka api wāyäkṅeneṅ. Täṅpāṅ wakiwakijin nitek kuṅattāṅgän api kumneṅ. Täṅkaṅ näkä pāṅku irayāṅ tätken uken in täga nāmo api kuneṅ yäk. 22* Ude yāwānā Juda äma ekāni ekānitä yāṅkuṅ; Näkä pāṅku irayāṅ täyat-ken uken täga nāmo api kuneṅ yāṅ yāyak u imata yāyak? Ini gupi utpāṅ kumäkta yāyak ba jideta yāyak? 23* Ude yāwāwä Jesutä ṅode yāwetkuk; In komen äma nāmo nadäkaṅ. Inä komen umude kāda nanik. Nähä punin unude kāda nanik. Inä kome terak nanik. Nähä kome terak nanik nāmo. 24 In wakijin nitek kuṅatkä kumneṅ yāṅ täwerat. Bureni, mebarina näkṅa itat yāṅ täwet täyat u nadākinik nāmo tāneṅo uwä wakijin pat tamiṅirän mät kumneṅ. 25 Yāwānā iwet yabāṅkuṅ; E tāṅ, gäk netä? Yāwāwä Jesutä kowata ṅode yāwetkuk; Mebarina uku, umunitä täwet yāpmāṅ äbāro ugän. 26* Näkä in manken tepmaṅpāṅ mebarijin yāḡahäkta kehāromina nitek. Upāṅkaṅ mebarijin nāmo yāḡahāwayāṅ. Naniṅ kireṅkuko u meni-ken nadāṅkuro ugānpāṅ kome terak ṅo yāḡahāṅpāṅ täwet täyat. Naniṅ kireṅkuko unitä man bureni yäk täyak yäk.

27 Täṅpākaṅ Nanita ude yāweränkaṅ nāmo nadāwä täreṅkuṅ. 28* Nāmo nadāwä täreṅkuṅo unita Jesutä ṅode yāwetkuk; In Äma Bureni-inik yāpmāṅ aku punin peṅkaṅ mebarina näkṅa itat yāṅ api nadāwä täreneṅ. Täṅpākaṅ näkṅaken nadäk-nadākpāṅ imaka kubä nāmo tāk täyak. Nāmo, Nantä nāwoṅāreṅkuko man ugānpāṅ yäk täyat. U imaka, api nadāwä täreneṅ. 29* Naniṅ kireṅkuko uwä näkkät itkamäk. Näk kadāni kadāni imaka yäk täyat ba

* 8:14: Jon 5:31-32; Jon 7:28, 9:29 * 8:15: Jon 7:24, 12:47 * 8:16: Jon 5:30, 8:29 * 8:17: Lo 17:6, 19:15 * 8:18: 1Jo 5:9 * 8:19: Jon 14:7 * 8:20: Jon 7:30 * 8:21: Jon 7:34,36; Jon 13:33 * 8:22: Jon 7:35 * 8:23: Jon 3:31 * 8:26: Jon 7:28, 12:49 * 8:28: Jon 3:14, 5:19 * 8:29: Jon 8:16, 16:32

täk täyat unita gäripi nadänpäñ näk nämo nepmak täyak yäk. ³⁰* Täñpākañ Jesutä man ude yäñirän Juda ämawebe mäyaptä nadäñ imikinik täñ imiñkuñ.

Abraham täño nanakiye

³¹ Täñpāñ Juda ämawebe Jesuta nadäkinik täñ imiñkuño u ñode yäwetkuk; In näkño man terakgän kuñatnayäñ täño uwä näkño näwaräntäknaye bureni-inik api itneñ. ³² Ude täñpāñ näkño man bureni nadäwä täreñirä man bureni unitä topmäk-topmäkken nanik pit tamiñpāñ tepmañpāñ säkgämän api kuñatneñ yäk. ³³* Jesutä ude yäweränä Juda äma ekäni ekäni unitä iwetkuñ; Wära! Nin Abraham täño oraniye unita säkgämän itkamäñ yäk. Äma kubä täño topmäk-topmäkken nämoinik it yäpmäñ äbäkamäñ. Ba äbot kubäta watä epän nämo täñ imiñ yäpmäñ äbäkamäñ. Upäñ imata topmäk-topmäkken nanik pit tamiñpāñ tepmañpāñ säkgämän api itneñ yäñ niwetan?

³⁴* Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Näk bureni-inik täwera nadäwut; In kudup waki täño watä kuñat-kuñat äma ude itkañ yäk. Äma momi täk täkañ uwä waki täño watä kuñat-kuñat äma ude täk täkañ. ³⁵ Täñ äma kubä täño watä kuñaranitä ekänini täño äboriye-kät täga nämo kuñarek yäk. Nanaki uyaku nägät moräki unita nani täño äboriye-kät pen it yäpmäñ ärowek yäk. ³⁶ Unita Nanaki unitäwä topmäk-topmäkken nanik pit tamiñpāñ tepmañpayäñ täko uwä säkgämän-inik api kuñatneñ. ³⁷* E, nin Abraham täño äboriye itkamäñ yäñ näwetkañ u nadätat. Täñpākañ in mannata bitnäc täkañ unita kumäñ-kumäñ nutnayäñ nadäk täkañ. ³⁸ Näk Nantä näwoñarek täñkuko ugänpäñ täwet täyat. Upäñkañ inä injinken nanjintä täwoñarek täñkuko upäñ täk täkañ yäk.

³⁹* Ude yäwänä iwetkuñ; Nin täño nanin u Abraham! yäk. Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; In Abraham täño oraniye yäwänäku ini bumik äworekänäñ. ⁴⁰ Näk Anutu-ken nanik man bureni nadäñkuropäñ täwerakañ inä nutnayäñ yäk täkañ. Abrahamtä imaka udewani kubä nämo täñkuk. ⁴¹* Unita bureni ñode täwera nadäwut; Inä kädet injinken nanjintä iwatkuko udegän iwat täkañ yäk. Jesutä ude yäwänä Juda äma unitä iwetkuñ; Wa! Ninä kubokäret täñpāñ bäyawani nämo! Nanin Anutu kubägän yäk.

Satan täño nanakiye

⁴²* Yäwäwä Jesutä ñode yäwetkuk; Nanjin Anutu yäwänäku näka not täñ namikänäñ. Näk Anutu-ken naniktä äput, näkñaken nadäk-nadäkna terak nämo äput. Anututä naniñ kireñpewän äput. ⁴³* Mebäri imata näkño mantä bänepjin-ken nämo yäput täyak? U ñodeta; Näk man yäñira in jukuñin penpäñ täga nämo nadäk täkañ unita. ⁴⁴ In-täño nanjin Satan. Unitäño kädet iwatta gäripi nadäk täkañ. U bian äma däpmäk-däpmäk täk täñkuko unitä pen täñ yäpmäñ äbäk täyak. Uwä man bureni mäde ut imiñkuko unita bänepi-ken man bureni kubä nämoinik pat täyak. Uwä jop manman täño mähemi-inik unita äma jop yäkñatta gäripi pähap nadäk täyak.

⁴⁵ Upäñkañ nähä man bureni-inik täwet täyat unita manna bitnäc täkañ. ⁴⁶* Jide? Inken nanik kubätä näkño momi täga kañ-ahäwek? Nämoinik. Täñpākañ näk man bureni täwerira imata näkño man nadäwä bureni nämo täk täkañ? ⁴⁷* In nadäkañ? Äma ba webe Anututa biñam kuñat täkañ uwä Anutu täño man nadänpäñ buramik täkañ. Täñpākañ inä Anututa biñam nämo täkañ unita mani bitnäc täkañ.

* **8:30:** Jon 7:31 * **8:33:** Mat 3:9 * **8:34:** Rom 6:16,20; 2Pi 2:19 * **8:37:** Jon 5:18 * **8:39:** Mat 3:9 * **8:41:** Lo 32:6; Ais 63:16, 64:8 * **8:42:** 1Jo 5:1; Jon 16:28 * **8:43:** Rom 8:7; 1Jo 3:8
* **8:46:** 2Ko 5:21; 1Pi 2:22; 1Jo 3:5 * **8:47:** Jon 18:37; 1Jo 4:6

Jesu ini ba Abrahamta yāḡkuk

⁴⁸ * Ude yāwān nadāḡpāḡ Juda āmatā koki bumta wawāpāḡ Jesu iwetkuḡ; Gāk Samaria āma! Mājo wakitā kotawānkaḡ ba yāyan! yāk. ⁴⁹ Ude yāwāwā Jesutā ḡode yāwetkuk; Nāk mājotā nāmo kotatak. Nāk Nan oraḡ imik tāyat upāḡkaḡ inā nāk nabāḡ āwarākuk tāk tākaḡ. ⁵⁰ * Nāk wāpna biḡamta nadāwātāk tāḡpāḡ nāmo tāwet tāyat. Wāpna biḡam yāḡahāk-ahāk u Āma kubā tāḡo epān. Āma unitā āma māde ut namik tākaḡ uwā api yāpmāḡ daniwek. ⁵¹ * Nāk bureni-inik tāwera nadāwut; Āma nākḡo man buramiḡpāḡ yāpmāḡ kuḡat tākaḡ uwā paot-inik nāmo api tāneḡ. Nāmoinik!

⁵² Ude yāwānā Juda āmatā ḡode iwetkuḡ; Man ude yāḡiri bureni ḡode nadākamāḡ; Gāk mājotā magātāk! yāk. Abraham uwā kumbuk, ba profet biani udegān kumāḡ moreḡkuḡ. Upāḡkaḡ gāk ḡode yāyan; Āma nākḡo man yāpmāḡ kuḡat tākaḡ unitā paot-inik nāmo api tāḡpek yāḡ yāyan! ⁵³ * Jide? Gāk oranin pāhap Abraham u irepmitpāḡ yāyan? U kumbuk, ba profet biani u imaka udegān kumbuḡ. Upāḡkaḡ gāk jidewani unitā āma u yārepmitpāḡ wāpka yāpmāḡ āroḡpāḡ yāyan? ⁵⁴ Ude yāwāwā Jesutā yāwetkuk; Nākḡa-tāḡān wāpna yāpmāḡ āroḡira nāmo tāḡawek. Nāmo, Nan, nintāḡo Anutunin yāḡ iwet tākaḡ unitā oraḡ namik tāyak. ⁵⁵ * Anutunin yāḡ iwet tākaḡ upāḡ mebārini nāmoinik nadākaḡ. Tāḡ, nākḡawā nadāwa tārekaḡ. Nāmo nadāwa tārekaḡ yāḡā, imata yāwet? Jop man ude yāḡpāḡ ingān āworewet. Ude nāmo! Nāk Nanta nadāwa tārewāpāḡ mani biḡam yāpmāḡ kuḡat tāyat. ⁵⁶ Orajin Abraham uwā nākḡo ābākābāk kadāni u api kāwet yāḡkaḡ oretoret terak kuḡattāḡān kaḡpāḡ wisikinikna! yāḡ yāḡkuk.

⁵⁷ Ude yāwānā Juda āma ekāni ekānitā yāḡkuḡ; Wāra! Gāk obaḡ 50 ude nāmo tāreḡkukopāḡ Abraham kaḡkun? ⁵⁸ * Yāwāwā Jesutā yāwetkuk; Nāk bureni-inik tāwera nadāwut; Abraham nāmo ahāwani-ken itkuro unitā itat yāk. ⁵⁹ * Ude yāwānā mobā yāpmāḡpāḡ utnayāḡ tāḡirā Jesu uwā āma itkuḡo u ḡānaḡ paotpeḡ kuḡkuk.

9

Jesutā dapuri tumbani kubā yāpān tāḡaḡkuḡ

¹ Kādet miḡin kuḡtāḡāḡān Jesutā āma kubā miḡi koki ḡānaḡ dapuri tumbanitā ahāwani u kaḡ-ahāḡkuk. ² * Kaḡ-ahāḡpāḡ Jesu iwarāntākiyetā iwet yabāḡkuḡ; Yāwoḡārewani āma, netā tāḡo momitā āma u dapuri tumbani ahāḡkuk? Iniken ba miḡi nani tāḡo? ³ * Yāwāwā Jesutā yāwetkuk; Ude nāmo. Iniken ba miḡi nani tāḡo momitā nāmo. Anututā epān kehāromi āma ḡo terak kwawak ahāwekta Anututā inide teḡkuk. ⁴⁻⁵ * * Nadākaḡ? Nāk kome terak irayāḡ tāyat udegān kome āmawebe tāḡo topān ude api iret. Tāḡpākaḡ Nan, naniḡ kireḡkuko unitāḡo epān keḡma irayāḡ tāyat-ken ugān tāk tākāna. Bipmāḡ urani kadāni kerāp tāyak. Kadāni uken epān tāḡa nāmo api tāne yāk.

⁶ * Jesutā ude yāḡpāḡ kome terak iwit utpāḡ awāhutpewān okā tāḡkuk. Okā tāḡpānkaḡ yāpmāḡpāḡ āma dapuri tumbani u dapuri-ken gatāḡkuk. ⁷ * Gatāḡpāḡ ḡode iwetpāḡ peḡ iwetkuk; Gāk kuḡkaḡ Siloam ḡwāḡu-ken ḡarok ḡo ārut yāk. (Siloam uwā ninin man terak peḡ iwet-pewān kwani.) Jesutā ude peḡ iwerānā āma u pāḡku ḡupi ārutpāḡ dapun ijiwān kwāpāḡ eḡiken kuḡkuk.

* **8:48:** Mak 3:21-22; Jon 7:20 * **8:50:** Jon 5:41 * **8:51:** Jon 5:24; Jon 6:40,47 * **8:53:** Jon 4:12
 * **8:55:** Jon 7:28-29 * **8:58:** Jon 1:1 * **8:59:** Jon 10:31 * **9:2:** Kis 20:5; Ese 18:20; Luk 13:2,4
 * **9:3:** Jon 11:4 * **9:4-5:** Jon 5:17,20; Jon 11:9, 12:35 * **9:4-5:** Mat 5:14; Jon 8:12 * **9:6:** Mak 8:23 * **9:7:** 2Kin 5:10

⁸ Enjiken kuñirän noriye ba äma ätu ketem ba monenta yäñapik täñkuko-ken unitä kanpäñ yäñkuñ; U kawut! Äma imaka imakata ninken yäñapik täñkuko unitä ba äbätak? ⁹ Ude yäñirä ätutä yäñkuñ; Ini u! yäk. Ba ätutä yäñkuñ; Nämo yäk. Udewani bumik yäk. Ude yäñirä ini yäwetkuk; Näkña äbätat! yäk.

¹⁰ Ude yäwänä iwet yabäñkuñ; Jide täñpäñ dapun ijitan? ¹¹ Yäwäwä äma unitä yäwetkuk; Äma kubä wäpi Jesu unitä okä dapuna-ken gatäñkañ ñode näwerak; Gäk Siloam gwägu-ken kuñkañ gupka ärut yäñ näwerak. Näweränkañ näk u päñku ume ärutkañ eruk dapun ijit yäk. ¹² Ude yäwänä iwet yabäñkuñ; Äma u de itak? Yäwäwä yäwetkuk; Näk nämo nadätat yäk.

Parisi ämatä man wärät-wärät täñkuñ

¹³ Ude yäwänkañ ämawebetä dapuri tumbani u yäñikñat yäpmäñ Parisi äma ätuken kuñkuñ. ¹⁴⁻¹⁵ * Kepma Jesutä okä awähutpäñ dapuri-ken gatäñkuko u Sabat kadäni-ken täñkuko unita Parisitä äma u iwet yabäñkuñ; Dapun jide täñpäñ ijin? Yäwäwä yäwetkuk; Äma u dapuna-ken okäpäñ gatäñirän päñku ume ärutpäñ ukengän dapun ijit yäk. ¹⁶ * Ude yäñirän Parisi äma ätutä yäñkuñ; Äma uwä Anutu-ken nanik nämo. Uwä orekiritnin irepmitak yäk. Ude yäñirä ätutä yäñkuñ; Uwä momi äma yäwänäku imaka kudupi udewani täga nämo täyek yäk. Ude yäñpäñ ini-tägän man wärät-wärät täñkuñ.

¹⁷ * Täñpäñ äma uwä äneñi ñode iwet yabäñkuñ; Äma dapunka täñpewän ijino u gäkä unita netä yäñ yäyan? Ude yäwäwä yäñkuk; U profet kubä yäk. ¹⁸ Ude yäwänkañ Juda äma ekäni ekäni unitä äma u bureni dapun tumäk itkukopäñ dapun äneñi ijik yäñ nämo nadäñkuñ. Täñpäñ miñi nani yämagut yäpmäñ äbuñ ¹⁹ Yämagut yäpmäñ äbäñpäñ yäwet yabäñkuñ; Äma ño nanakjek bureni? Dapuri tumbani yäñ iwet takamän u ño? U jide täñpäñ dapun ijik? ²⁰ Yäwäwä miñi nanitä ñode yäwetkumän; Uwä nanaknek yäk. Nek nadäkamäk, u bian dapuri tumbani inide ahäñkuk yäk. ²¹ Upäñkañ jide täñpäñ dapun ijik, ba netätä dapuri täwirak yäñ nämo nadäkamäk yäk. U bian tägañkuko unita ini iwet yabäwäkañ täwerän yäk. ²²⁻²³ * Uwä Juda ämata umuntapäñ ude yäñkumän. Juda äma ekäni ekänitä man ñode yäñpäñ uku yäñkehärom täñkuñ; Äma kubätä Jesu u Kristo yäñ yäwänä äma u kudupi eñi gänañ ärokta api yäjiwätne yäñ yäñkuñ. ²⁴ * Täñpäkañ äma dapuri tumbani u äneñi ñode iwetkuñ; Gäk Anutu iniñ oretpäñ man bureni yä! Ninä äma unitäño mebäri nadäkamäñ. U momi äma yäk.

²⁵ Yäwäwä ñode yäwetkuk; Uwä momi äma ba momi äma nämo yäñ nämo nadätat. Upäñkañ näk ñode nadätat; Näkä dapun tumäk itkuropäñ dapun ijitat ño yäk. ²⁶ Yäwänä Juda äma unitä iwetkuñ; Jide täñpäñ dapunka täñpewän injin? ²⁷ Yäwäwä yäwetkuk; Näk täweraro u nämo nadäñ? Imata äneñi niwerän yäñkañ yäkañ? Inä iwaräntäkiye täna yäñpäñ ba yäkañ? ²⁸ Ude yäwänä yäñärok man ñode iwetkuñ; Gäkña uyaku iwaräntäki. Ninäwä Moses täño iwaräntäkiye yäk. ²⁹ * Moses uwä Anututä man iwetkuko u nadäkamäñ. Upäñkañ äma uwä äma jopi kubä yäk. Uken naniktä äbäk yäñ nämo nadäkamäñ!

³⁰ Yäñirä äma unitä man kowata ñode yäwetkuk; Intä ude yäñirä inide kubä nadätat yäk. Dapunna täñpewän ijiro upäñkañ imata äma u deken naniktä äbäk yäñ nämo nadäkañ? ³¹ * Ninä ñode nadäk takamäñ; Anutu uwä äma momi nitek nämo täñkentäñ yämik täyak. Täñpäñ kubätä iniñ oretpäñ mani buramiwänä täñkentäñ imek yäk. ³² Äma kubätä dapun tumäk ahäwani kubä

* **9:14-15:** Luk 13:14 * **9:16:** Jon 3:2, 7:43; Jon 9:31-33 * **9:17:** Jon 4:19 * **9:22-23:** Jon 7:13
* **9:24:** Jos 7:19 * **9:29:** Jon 8:14 * **9:31:** Sam 34:15; Sam 66:18; Ais 1:15; Snd 15:29

dapuri tänpewän ijinuk yäj biñam ude wani bian umu-kentä kubä nämö nadän yäpman äbumän. ³³* Unita äma uwä Anutu-ken naniktä nämö äpuk yäwänäku epän ude wani jide tänpän tänpän? ³⁴* Yäwänä koki wawäpän ñode iwetkuñ; Wa! Wakiinik-ken naniktä ahäwani gäk! Gäk ñonitä manbiñam yänpän täga niwoñärewen? Ude yänpän iwet kireñkuñ.

Bäñep bipmäñ urani täño manbiñam

³⁵ Iwat kireñirä Jesutä biñam u nadänkañ kañ-ahänpän ñode iwet yabänjuk; Gäk Äma Bureni-inik nadän imitan? ³⁶ Yäwänä äma unitä iwetkuk; Ekäni, gäkä äma yäyan u netä? Näwoñäreniri kañpän nadän imikinik tänpa! yäk. ³⁷* Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk nabänjiri man gäwetat ño näkña yäk. ³⁸ Yäwänä yänjuk; Ekäni, bureni! Näk nadän gamikinik täyat yäk. Ude yänpän gämori-ken gukut imäpmok tänpän iniñ oretkuk. ³⁹* Täñirän Jesutä yänjuk; Näkä komen äma mebärijin kwawak yäpman danikta äpuro unita dapuri tumbanitä dapun ijik-ijik täneñ. Täñ, dapuri ijiwanitä dapun tumäk täneñ yäk. ⁴⁰* Ude yäwänä Parisi äma bok itkuño unitä nadänpän yänkuñ; Ai! Ninta dapun tumäk yäj yäyan? ⁴¹* Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; In dapun tumäk yäwänäku momijin nikek nämö itkäneñ. Upänkañ nin dapun ijiwani yäj yäk täkañ unita momijin mät pat tamek yäk.

10

Jesu uwä yawak täño mähemi tägagämän

¹ Jesutä man ude yänpän äneñi kubä ñode yäwetkuk; Näk bureni täwera nadäwut; Äma kubätä yawak täño yewa gänañ ärowa yänpän yäma siwoñi-ken nämö äronpän jopi-ken tädotpeñ äpmonpeko uwä kubo äma. ² Täñ äma yäma pewani-ken siwoñi äroweko uwä yawak täño mähemi. ³ Mähemitä äbänä yewa watä äma irani unitä yäma dät imek. Yäma dät imän äronpänä iniken yawakiye wäpi terakgän gera yänjirän nadäneñ. Tänpän dubini-ken äbänirä yäj-yäkñat yäpman yäman äpämañ kwek. ⁴* Äpämañ yäman kumañ intäjukun kuñirän yawakiyetä mähemi kotäki nadänjit iwatneñ. ⁵ Yawak u äma kudupi kubä täga nämö iwatneñ. Nämoinik, kudupi kotäk nadänpän metänpeñ kuneñ yäk. ⁶* Jesutä man wärani ude yäwerirän mebäri nämö nadäwä täreñkuñ.

⁷ Man wärani täño mebäri nämö nadäwä täreñkuño unita Jesutä man yäpurärätpeñ ñode yäwetkuk; Näk bureni täwera nadäwut. Nähä yawak täño yäma bureni-inik. ⁸* Äma intäjukun äbänpän yawakta watä epän täk täñkuño uwä kubo äma unita yawak u mani nämö buramik täñkuñ. ⁹* Tänpäkañ nähä yäma bureni-inik. Äma kubätä yäma näkä itat-ken ugän yewa gänañ ärokta äbayän täko uwä äronpän säkgämän api irek. Kuñ äbäk täñkañ ketem tägagämän api nak täñpek. ¹⁰ Tänpäkañ kubo äma uwä imaka kubäta nämö äbek. U yawak kubo täñit kumän-kumän däpmanjit täñpek. Upänkañ nähä yawak irit kuñat-kuñat gäripi nikek yämikta äbut.

¹¹* Näk yawak täño mähemi tägagämän. Näk yawaknaye säkgämän kañ irut yäj nadänpän gupnata nämö iyap tänpän api iniñ kirewet. ¹²* Tänpäkañ äma yawak watäni itkañ gwäki yäpmäk täkañ uwä mähemi bureni nämö. An komi kubä yawak yewayän äbänirän äma uwä kañpän umuntanpeñ yawak yabä kätänpän metänpeñ kwek. Metänpeñ kuñirän an komi u yawak däpmanpän

* **9:33:** Jon 9:16 * **9:34:** Sam 51:5; Jon 9:2 * **9:37:** Jon 4:26 * **9:39:** Jon 3:17; Jon 8:15-16; Mat 13:11-15 * **9:40:** Mat 15:14, 23:26 * **9:41:** Jon 15:22 * **10:4:** Jon 10:27 * **10:6:** Jon 16:25 * **10:8:** Jer 23:1-2; Ese 34:2-3 * **10:9:** Sam 118:20; Jon 14:6 * **10:11:** Sam 23:1; Rev 7:17 * **10:12:** Apos 20:29

yawat kireneŋ. ¹³ Imata, äma uwä yawakta gäripi-inik nämo nadäk täkaŋ. U gwäki yäpmäk-tagän yawak watäni it täkaŋ unita umuri kubä ahäŋ yämiŋirän metänpeŋ kuk täkaŋ.

¹⁴⁻¹⁵ * * Upänkaŋ näk yawak täŋo mähemi bureni-inik. Nantä näka nadän namikinik täk täyak udegän näk yawaknayeta nadän yämikinik täk täyat. Täŋpäŋ näk Nanta nadän imikinik täk täyat udegän yawaknayeta nadän namikinik täk täkaŋ. Yawaknayeta yänpän gupna iniŋ kirekta nämo bitnätat.

¹⁶ * In nadäkaŋ? Yawaknaye ini ŋo nanik-gänpän nämo yabän yawat täyat. Nämo, yawaknaye ätu kome ätuken itkaŋ. U yämagurira näkŋo man kotäk nadänpän näwat yäpmän äbänirä äbot kubägän api yepmanpet. Yepmanpa kubä-kengän irirä mähemi kubä-tägän api yabän yäwarek.

¹⁷ * Täŋpäkaŋ näk gupna api iniŋ kirewero upänkaŋ äneŋi pengän itkuro ude api äworewero unita Nantä näka gäripi nadätak. ¹⁸ * Äma kubätä näkŋo irit jop nadän täga nämo nomägarek, näkŋa yäwakaŋ uyaku. Näkŋa-tägän gupna täga iniŋ kirewet. Gupna iniŋ kirekta ba äneŋi yäpmäka u kehäromina pätak. Ude täkta Nantä kehäromi peŋ naminukuk yäk.

¹⁹ * Jesutä man ude yänirän Juda äma ekäni ekänitä nadänpän äneŋi nadäk yarä nizek initkuŋ. ²⁰ * Täŋpäŋ äma ätutäwä yänkuŋ; Mäjotä magäriŋän nadäk-nadäki paoränkaŋ man ŋodewä yäyak! Man yäyak u nadäneŋo! yäk. ²¹ Ude yänirä äma ätutäwä yänkuŋ; Ude nämo! Mäjotä magäriŋän jide täŋpäŋ man säkgämän udewani yäwek? Äma mäjotä magäranitä äma dapuri tumbani täga nämo yäpän täganeŋ yäk.

Juda ämatä Jesu iwan täŋ iminikuŋ

²² Täŋpäkaŋ Juda täŋo orekirit kubä keräp taŋkuk. Orekirit uwä kudupi eŋi kodaki täŋpäŋ yäma bian dätkuŋo u nadäka pewani. Mänit kadäni-ken täk täŋkuŋonik. ²³ Eruk orekirit u keräp taŋirän Jesu kudupi eŋi gänaŋ äronpän kumaŋ kukŋi käda wäpi Solomon täŋo Itpän-nadäk Bägup ukäda pänku itkuk. ²⁴ * Uken irirän Juda äma ekäni ekänitä äbä itgwäjinpän iwet yabäk ŋode täŋkuŋ; Gäk jidegän mebärika siwoŋi api niweren? U nadäna yänpän nadäwätäk terak kuŋatkamän yäk. Eruk siwoŋi niwet; Gäk Kristo ba Kristo nämo?

²⁵ * Ude iwet yabäwäwä Jesutä kowata ŋode yäwetkuk; Näk uku täwetkuro upänkaŋ in nadäwä bureni nämo täŋkuŋ. Kudän kudupi Nana täŋo wäpi terak täk täyat unitä mebärina kwawak pewän ahäk täkaŋ. ²⁶ * Upänkaŋ inä näkŋo yawak nämo unita nadän namikinik nämo täk täkaŋ. ²⁷ * Näkŋo yawaknaye uwä manna nadänpän näwat täkaŋ. Näwarirä yabänpän-nadäk täk täyat. ²⁸ * Täŋpäŋ irit kehäromi yämik täyat unita nämoinik api kumneŋ. Ba äma kubätä ketna-ken nanik täga nämo api nomägarek. ²⁹ Yawaknaye uwä Nanatä näka naniŋ kireŋkuk. Nana täŋo kehäromitä imaka kuduptagän täŋo kehäromi yärepmatak unita äma kubätä yawaknaye Nana täŋo keriken nanik täga nämo api kubo täwek. ³⁰ In nadäkaŋ? Nana-kät nek kubägän yäk.

³¹ * Ude yänirän nadänpän Juda äma ekäni ekäni unitä Jesu utnayän mobä porinikuŋ. ³² Täŋirä Jesutä yäwetkuk; Näk Nana täŋo kudän tägatäga mäyap täŋ yäpmän äbätat. Kudän jide u täŋira kaŋpän nutnayän täkaŋ? ³³ * Yäwänä

* **10:14-15:** Jon 10:27; 2Ti 2:19 * **10:14-15:** Mat 11:27; Jon 15:13; 1Jo 3:16 * **10:16:** Ais 56:8; Jon 11:52; 1Pi 2:25; Ese 34:23; Ese 37:24 * **10:17:** Plp 2:8-9 * **10:18:** Jon 5:26, 14:31; Jon 19:11 * **10:19:** Jon 7:43 * **10:20:** Jon 7:20, 8:48 * **10:24:** Apos 3:11, 5:12; Luk 22:67 * **10:25:** Jon 4:26, 5:36; Jon 10:38 * **10:26:** Jon 6:64, 8:45 * **10:27:** Jon 8:47, 10:3 * **10:28:** Jon 3:16, 6:39; Jon 18:9 * **10:31:** Jon 8:59 * **10:33:** Wkp 24:16; Mat 26:65; Jon 5:18

iwetkuṅ; Ude nāmo. Imaka kubā terak nāmo gutnayāṅ tākamāṅ. Gāk Anutu yāṅärok man iwet täyan unita tākamāṅ yäk. Gāk äma jopi kubā upāṅkaṅ Nāk Anutu yāṅ niwet täyan!

³⁴* Ude yāwāwä Jesutä yāwetkuk; In-tāṅo бага man kudän täwani terak man Anututä yāṅkuko u nāmo daniṅpāṅ nadäk tākaṅ? Uterak Anututä ṅode yāṅkuk; Nāk täwetat, in anutu. ³⁵* Eruk, nin nadäkamāṅ, man kudän Anutu tāṅo man terak kudän täwani kudup uwä bureniḡän. Täṅ, ämawebe Anutu tāṅo man buramiṅkuṅo unita “In anutu” yāṅ yāwetkuko u imaka, bureniḡän. ³⁶ Unita näk Anutu tāṅo nanaki yāṅ täwerira in imata gāk Anutu yāṅärok man iwetan yāṅ näwet tākaṅ? Anututä ini näk iwoyāṅpāṅ kome terak naniṅ kireṅpewän äput. ³⁷ Unita näk Nana tāṅo kudän bureni nāmo tāk täyat täṅpāwä näka nadāwä bureni nāmo täṅpek. ³⁸* Upāṅkaṅ näk Nana tāṅo epän bureni-inik tāk täyat. Unita man yäk täyat unita nadāwä bureni nāmo täṅpāwä imaka imaka täṅjira nabäk tākaṅ unita nadāwä bureni-inik täṅput. Ude täṅkaṅ uyaku näk Nana-kät kowat kwasikorän tāk tākamäk yāṅ u täga api nadāwä tumneṅ yäk.

³⁹* Jesutä ude yāwänä äneṅi iṅitnayāṅ täṅkuṅ. Täṅkuṅopāṅ keru yokut täṅpän kwäpeṅ kuṅkuk. ⁴⁰* Keru yokut täṅpän kwäpāṅ äneṅi äyāṅutpeṅ kome Jontä bian ume ärut yāmiṅkuk-ken Jodan ume kukṅi udude päṅku itkuk. ⁴¹ Päṅku u irirän ämawebe mäyap äbä ahāṅ imiṅkuṅ. Ahāṅ imiṅpāṅ yāṅkuṅ; Bureni-inik, Jontä ini kudän kudupi kubā nāmo täṅjirän kaṅkumāṅ. Upāṅkaṅ imaka äma uterak bureni api ahāneṅ yāṅ niwetkuko u bureni ahākaṅ! ⁴²* Täṅpākaṅ kome uken ämawebe mäyaptä Jesu nadāṅ imikinik täṅkuṅ.

11

Lasarus kumbuko unitāṅo manbiṅam

¹* Täṅpākaṅ äma kubā wāpi Lasarus käyäm täṅ itkuk. U Betani komeken, wanoriat Maria kenta Matakät it täṅkuṅonik. ²⁻³* * Maria uwä Jesu kuroṅi-ken ume käbāṅi täga nitek ärut imiṅpāṅ gwäki pujiṅipāṅ kuroṅi täṅ-kohoyāṅkuko u. Täṅpākaṅ noripaki Lasarus käyäm taṅi täṅjirän Maria kenta Matatä Jesuken manbiṅam ṅode pewän kuṅkuṅ; Ekäni, äma gākä unita gäripi-inik nadäk täyan uwä käyäm taṅi täyak yäk.

⁴* Eruk, Jesutä manbiṅam u nadāṅpāṅ yāṅkuk; Käyäm täyak u nāmo api kumbek. Käyäm uterak Anutu tāṅo wāpi biṅam api ärowek. Ba käyäm uterak Anutu Nanakitä wāpi biṅam api yäpek yäk. ⁵⁻⁶ Täṅkaṅ Jesutä Mata Maria-kät noripaki Lasarus unita gäripi-inik nadäk täṅkuko unita Lasarus u käyäm täyak yāṅ nadāṅpāṅ bärāṅeṅ päṅku nāmo yabāṅkuk. Itkukken u kepma yaräkät itkuk. ⁷ Kepma yarä itpāṅä Jesutä iwaräntäkiye yāwetkuk; Eruk, Judia komeken äneṅi kuna yäk.

⁸* Ude yāwänä iwaräntäkiyetä kikuṅutpāṅ iwetkuṅ; Yäwoṅärewni äma, ude nāmo! Kome uken Juda äma ekäni ekänitä mobätä gutnayāṅ täṅkuṅo ukeṅo nāmo nadātan? U bian nāmo upāṅ imata äneṅi kwayāṅ yāyan? ⁹* Ude yāwāwä Jesutä kowata ṅode yāwetkuk; Jide? Kepma kubā edaptä kadäni käroṅi, 12 auas ujeta nāmo ijik täyak? Unita äma kubätä kepma tāṅo peṅyāṅek-ken kuṅareko uwä nāmo maṅurek. Peṅyāṅek gānaṅ kwawakḡän kuṅareko unita. ¹⁰* Upāṅkaṅ bipani kuṅareko uwä bipmāṅ urani unita ṅoba-ṅoba täṅtäṅ kuṅarek. ¹¹* Ude yāṅpāṅ yāwetkuk; Notninpak Lasarus uwä dāpmon pätak.

* **10:34:** Sam 82:6 * **10:35:** Mat 5:18 * **10:38:** Jon 14:10-11 * **10:39:** Luk 4:30; Jon 8:59
 * **10:40:** Jon 1:28 * **10:42:** Jon 7:31 * **11:1:** Luk 10:38-39 * **11:2-3:** Jon 12:3 * **11:2-3:** Jon 11:36 * **11:4:** Jon 9:3, 11:40 * **11:8:** Jon 8:59 * **11:9:** Jon 9:4-5 * **11:10:** 1Jo 2:11 * **11:11:** Mat 9:24

Däpmon parirän päñku yäwa kikuñurayäñ yäk. ¹² Ude yäwänä iwaräntäkiyetä iwetkuñ; Ima yäyan? Däpmongän patpäñjä äneñi tägañpäñ ini täga akwek! yäk. ¹³ Jesutä Lasarus däpmon pätak yäñ yäñirän iwaräntäkiyetä Lasarus däpmon bureni pätak yäñ nadäñkuñ. Upäñkañ Jesutä ini uwä Lasarus kumak yäñ nadäñpäñ däpmon pat itak yäñ yäñkuk. ¹⁴ Täñpäñ iwaräntäkiye tängunñtañ irirä Jesutä siwoñi ñode yäwetkuk; U kumak yäk. ¹⁵ Nin dubini-ken nämo iritna kumako unita bänep täga nadätat. Imata, näk imaka kubä täñira in kañpäñ nadäñpäñ nadäñ namikinik api täneñ. Eruk päñku këna! ¹⁶ * Ude yäñirän Tomas wäpi kubä Didimus unitä Juda ämatä Jesu api utneñ yäñpäñ noriye yäwetkuk; Penta kunakañ kañ nidäput! yäk.

Kumbani-ken nanik akukakuk täño mebäri u Jesu

¹⁷⁻¹⁹ Eruk Jesu iwaräntäkiye-kät Jerusalem peñpeñ päñku kädet keräpi 3 kilomitas ude kuñpäñ Betani yotpärare-ken ahäñkuñ. Ahäñpäñ yabäñkuñ; Kome uken nanik ämawebe mäyaptä äbäñpäñ Mata kenta Maria bänepi täñkawataкта penta irirä yabäñkuñ. ²⁰ Ude täñirä Mata Jesu äbätak yäñ nadäñpäñ Maria eñiken ugän irirän ini uwä Jesu imagurayäñ kädet miñin päñku kañahäñkuk. ²¹ * Kañ-ahäñpäñä iwetkuk; Ekäni, gäk ño itkun yäwänäku wanotna nämo kumbän. ²² Upäñkañ näk nadätat, gäk imaka kubäta Anutu-ken iwet yabäñiri täga nadäñ gamayäñ yäk.

²³ Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Nadäwätäk täñpeno. Wanotka kodak täñpäñ äneñi akwayäñ yäk. ²⁴ * Ude iweränä Matatä yäñkuk; Bureni, kadäni pähapken kodak täñpäñ api akwek yäñ nadätat. Kadäni uken ämawebe kuduptagän api akuneñ yäk. ²⁵ Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Nadätan? Kumbani-ken akukakuk unitäño mebäri ba irit kehäromi täño mebäri u näk. Äma kubätä näk nadäñ namikinik täñpeñ kuñarayäñ täko uwä kumbayäñ täko upäñkañ äneñi api kodak täñpeñ akwek. ²⁶ * Bureni, äma kubätä nadäñ namikinik täñpäñ kuñarayäñ täko uwä nämoinik api kumbek! Mata, man yäyat ño nadäñiri bureni täyak ba nämo? ²⁷ * Ude yäwänä Matatä iwetkuk; Ekäni, näk bureni nadätat; Gäk Kristo, Anutu täño Nanaki. Anututä kome terak äbäktä bian iwoyäñkuko u gäk yäk.

²⁸ Matatä ude yäñpäñ päñku noripaki Maria u inigän yäñikñat päñku tenpäñ jiap man terak ñode iwetkuk; Yäñpäñ-yäwoñärek äma äbäko itkañ gäka yäyak yäk. ²⁹ * Mariatä ude nadäñpäñä bäräñek terakgän akumañ Jesuken kuñkuk. ³⁰ Jesuwä yotpärareken nämo ahäñkuk, bägup Matatä pengän kañ-ahäñkuk-ken ugän irirän.

³¹ Täñpäkañ Juda ämawebe penta Maria-kät eñi gänañ ugän itkañ konäm butewaki täñ itkuñonik. Täñ ittängän kañkuñ; Maria bäräñek terak akumañ yäman umu kuñirän kañkuñ. Kañpäñ ñode nadäñkañ iwat yäpmäñ kuñkuñ; U wanori äneñkuñ-ken u korayäñ kuyak yäñ nadäñkuñ.

³² * Eruk, Maria Jesutä itkuk-ken u ahäñpäñä Jesu dubini-ken päñku gukuri imän äpmonpäpäñ konäm butewaki terak ñode iwetkuk; Ekäni, gäk ño itkun yäwänäku näkño wanotna ño nämo kumbän yäk. ³³ Ude iwerirän Jesutä Maria u ba Juda ämawebe Maria-kät äbuño u konäm korirä yabäñpäñ bänepi ägekoräpäñ butewaki pähap nadäñkuk. ³⁴ Ude täñpäñ yäwetkuk; Eruk, in komegup de äneñkuñ? Ude yäwänä iwetkuñ; Ekäni, äbäñkañ ka yäk. ³⁵⁻³⁶ * Ude iweräwä Jesu konäm kotkuk. Täñirän ämawebe päke unitä kañpäñ yäñkuñ; Ño kawut! Äma kumbuko unita gäripi-inik nadäk täyak unita butewaki nadäñpäñ

* **11:16:** Mak 14:31 * **11:21:** Jon 11:32 * **11:24:** Jon 5:29 * **11:26:** Jon 8:51 * **11:27:** Jon 6:69 * **11:29:** Jon 11:20 * **11:32:** Jon 11:21 * **11:35-36:** Luk 19:41

kotak yäk. ³⁷ * Ätutä ude yäwäkaŋ ätutäwä yänkuŋ; Äma ŋowä äma dapuri tumbani yäpän tägaŋ yämik täyak. Upänkaŋ äma ŋo käyäm täŋ itkuk-ken ugän täŋkentän iminaŋi täŋirän kumbuk yäk.

Jesutä Lasarus äneŋi yäpmän aku tenkuk

³⁸ * Täŋpäkaŋ Jesutä bänepi-ken butewaki pähap nadänpän Lasarus äneŋkuŋ-ken u kuŋkuk. Awaŋ u mobä taŋi kubäpän äneŋpani. Täŋkaŋ mobä kubäpän awaŋ meni täŋpipiwani. ³⁹ Kuŋpänä yäwetkuk; Mobä awaŋ meni täŋpipiwani ŋo yäpmän kewewut. Ude yäwänä Lasarus wanori wäpi Mata unitä iwetkuk; Ekäni, ŋo kumbänpän äneŋkaŋ kepma yaräbok-yaräbok itkamän unita kábäŋi wakiinik ŋo piätak yäk. ⁴⁰ * Matatä ude yäwänä, Jesutä ŋode iwetkuk; Näk pengän ŋode gäweraro u nämo nadätan? Gäk nadän namikinik täŋpänä Anutu täŋo kudän kehäromi nitek ahänirän täga käwen yän gäwerat. ⁴¹ Eruk, mobä taŋi awaŋ meni peŋpipiwani u yäpmän kewewäkaŋ Jesutä kunum gänaŋ dapun ijinpewän ärowäpän ŋode yänkuk; Nan, gäk näkŋo yänapik manna uku nadän namino unita gäka bänep täga nadän gamitat. ⁴² * Täŋpäkaŋ Nan, gäk näkŋo yänapik manna nadän namik täyan u nadätat upänkaŋ ämawebe itkaŋ ŋonita yänpän man ŋowä gäwetat. Gäkä näk nepmaŋpi äput yän kaŋ nadäwut yänpän man ŋo yäyat.

⁴³ Ude yänpän gera terak ŋode yänkuk; Lasarus, gäk akumaŋ äbi! ⁴⁴ Jesutä gera ude yäwänä, eruk äma kumbani tek keru kuroŋi ba inami dapun uwäk täwani nitek unitä akumaŋ äbuk. Äbänä Jesutä yäwetkuk; Tek u wärämüt iminpän tewä kwän yäk.

Jesu utpewä kumäkta man topuŋ

Mat 26:1-5; Mak 14:1-2; Luk 22:1-2

⁴⁵ * Jesutä ude täŋpänkaŋ Juda äma Mariaken äbuŋo unitä Jesutä imaka kudän kudupi täŋkuko u kaŋpänä nadäkinik täŋ iminkuŋ. ⁴⁶ * Nadäkinik täŋ iminkuŋo upänkaŋ ätutäwä päŋku Parisi äma Jesutä kudän täŋkuko u yäwetkuŋ. ⁴⁷ Täŋpäkaŋ bämop ämakät Parisi ämatä päŋku Juda äma ekäni ekäni u yäwetkuŋ; Äma kudän kudupi mebäri mebäri täk täyak ŋonita jide api täŋ imine? ⁴⁸ Kaŋäwaräkuk täŋitna udegän täŋ yäpmän kuŋtäyon ämawebe kuduptagän unita biŋam täneŋ yäk. Täŋpäkaŋ Rom täŋo komi ämatä äbänpän iwan täŋ niminpän kudupi yotkät ämawebe äbotniye api täŋpä waneŋ yäk.

⁴⁹ Ude yäwäkaŋ uken nanik bämop äma intäjukun täŋpani kubä wäpi Kaifas unitä yäwetkuk; Ude nämo! ⁵⁰ * In ŋode nämo nadäkaŋ? Ämawebe kumän-tagän paotneŋo udetä äma kubä-tägän kaŋ kumbän yäk. ⁵¹⁻⁵² * * Kaifastä man ude yänkuko u iniken nadäk-nadäkpän nämo yänkuk. Nämo, kadäni uken bämop äma ude itkuko unita manitä imaka ŋode api ahäwekta yäwani u uwäk täŋkuk; Jesutä kumänpän Juda ämawebe api täŋkentäwek. Täŋpäkaŋ Juda ämawebe täŋkentän yämik-tagän nämo. Uwä kumänpän Anutu täŋo nanakiye uken-uken ittän kukaŋ u äbot kubägän api yepmaŋpän itneŋ. Man Kaifastä yänkuko uwä uwäk täŋkuk.

⁵³ * Eruk kepma uken yäput peŋpän yänkaŋ Jesu utpewä kumäkta man epän täŋtän kuŋkuŋ. ⁵⁴ * Ude täŋirä Juda ämawebe bämopi-ken Jesu kwawak nämo kuŋatkuk. Kome u peŋpeŋ gägäni käda kome jopi dubini-ken yotpärare kubä wäpi Efraim uken päŋku iwaräntäkiye-kät itkuŋ. ⁵⁵ * Eruk, Juda nanik täŋo

* **11:37:** Jon 9:6 * **11:38:** Mat 27:60 * **11:40:** Jon 11:4,23-26 * **11:42:** Jon 12:30 * **11:45:** Jon 4:48, 7:31 * **11:46:** Luk 16:31 * **11:50:** Jon 18:14 * **11:51-52:** Stt 50:20 * **11:51-52:** Jon 10:16, 17:21; 1Jo 2:2 * **11:53:** Jon 5:18 * **11:54:** Jon 7:1 * **11:55:** 2Sto 30:17; Apos 21:26

orekirit kadäni pähap kubä wäpi Pasova u keräp taŋkuko unita ämawebe kome uken-uken nanik kuduptagän Jerusalem yotpärare-kengän kuŋ moreŋkuŋ. ⁵⁶ * Kuŋpäŋä Jesu kaŋ-ahäna yänpäŋ kudupi eni gänaŋ äronpäŋ ini-tägän man ŋode yäŋkuŋ; In jide nadäkaŋ? U nintäŋo orekirit kadäni ŋo nämo käwep päbä käwek yäk. ⁵⁷ Täŋpäkaŋ Juda äma ekäni ekäni-kät Parisi ämatäwä ŋode yänahänpäŋ yäwetkuŋ; Äma kubätä Jesu u uken itak yän nadänpäŋä yänahäwänkaŋ päŋku inŋitpäŋ komi eni gänaŋ kaŋ tena yän yäŋkuŋ.

12

Mariatä Jesu kuroŋi ärutkuk

Mat 26:6-13; Mak 14:3-9

¹ * Täŋpäkaŋ Pasova Orekirit kadäni kepma 6 ude keräp taŋirän Jesu Betani yotpärare-ken kuŋkuk. Betani uwä Lasarus, äma Jesutä kumbani-ken nanik wädäŋ tädotkuko unitäŋo kome. ² * Täŋpäkaŋ kome uken Jesu iniŋ oretta äŋnak-äŋnak pähap taŋkuŋ. Eruk ketem nänayän Matatä ketem gwet yämän Lasarus ba noriye ätukät Jesukät ketem penta naŋkuŋ. ³ * Naŋ irirä Mariatä päbä ume gwäki ärowani, käbäŋi säkgämän ikekpäŋ Jesu kuroŋi-ken piŋ ibatkuk. Piŋ ibatpäŋ gwäki pujiŋpäŋ kuroŋi täŋ-kohoyäŋkuk. Täŋirän ume unitäŋo käbäŋi äma päke itkuŋo u nadäŋkuŋ.

⁴ * Täŋpäkaŋ, iwaräntäki kubä wäpi Judas Kariot, Jesu iwan kerä terak pekta yäwani unitä käbäŋi u nadänpäŋ yäŋkuk; ⁵ * E! Ume u gwäki ärowani, äma moneŋ epän obaŋ kubäta tänpäŋ yäpmäk täkaŋ ude. Ume u yäpmänpäŋ ämata yämiŋkaŋ moneŋ yäpmänpäŋ äma jäwärita yäminaŋi yäk. ⁶ Judas uwä äma jäwärita butewaki nämo nadäŋ yämani. Uwä kubo äma unita man ude yäŋkuk. U Jesu-kät iwaräntäkiye täŋo moneŋ watä itkaŋ kubota täk taŋkukonik.

⁷ * Eruk, Judastä man ude yänirän Jesutä nadänpäŋ iwetkuk; Ibeweno! Ume käbäŋi nikek inŋirako u inŋit yäpmäŋ kuŋirän näkŋo kumäk-kumäk kadäni ahäŋirän piŋ nabatta yäwani. ⁸ * Täŋkaŋ äma jäwäri uwä inkät kadäni käronŋi api it yäpmäŋ äronenŋ. Upäŋkaŋ nähä inkät kadäni käronŋi nämo api it yäpmäŋ ärone yän yäŋkuk.

⁹ * Täŋpäkaŋ Jesu Betani komeken itak yän biŋam nadänpäŋ äma mäyap käna yänkaŋ päŋku ahän imiŋkuŋ. Täŋkaŋ Jesugän kakta nämo kuŋkuŋ. U Lasarus, äma Jesutä kumbani-ken nanik wädäŋ tädotkuko u imaka, bok yabänayän kuŋkuŋ. ¹⁰⁻¹¹ * Jesutä Lasarus täŋkentän imiŋkuko u nadänpäŋ Juda nanik mäyaptä bämop äma yabä kätäŋpenŋ Jesuta nadäkinik täŋkuŋ. Ude täŋirä bämop äma unitä kokwawak nadänpäŋ Lasarus kumän-kumän utta man topuŋ.

Jesutä intäjukun äma ude Jerusalem äronŋkuk

Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:28-40

¹² Eruk, patkuŋo yänewänä ämawebe bumta Pasova Orekiritta Jerusalem kuŋkuŋo u Jesu ŋo äbätak yän manbiŋam nadäŋkuŋ. ¹³ * Nadänpäŋ imuk yen yäpmänpäŋ Jesutä kädet äbayän täŋkuk-ken päŋku itpäŋ gera ŋode yäŋkuŋ; Wisikinik! Ekäni wäpi terak äbätak ŋonita iniŋ oretna! Isrel täŋo intäjukun äma iniŋ oretna! Man ude yäŋkuŋ.

* **11:56:** Jon 7:11 * **12:1:** Jon 11:1,43 * **12:2:** Luk 10:40 * **12:3:** Luk 7:37-38 * **12:4:** Jon 18:3
 * **12:5:** Mat 19:21 * **12:7:** Jon 19:40 * **12:8:** Lo 15:11 * **12:9:** Jon 11:43-44
 * **12:10-11:** Jon 11:45 * **12:13:** Mat 27:42; Jon 1:49

14 Tãñpãkañ Jesu ini uwä donki gubañi kubä kañ-ahãñpãñ uterak päro mañitkañ äbuk. Ude täñirãn manbiñam ñode bian kudãn täwani u bureni ahãñkuk;

15 Jerusalem ämawebe, umuntãneño!

Intãjukun ämajin äbãñ tamitak ño.

U donki gubañi terak mañitkañ äbatak ño! yäk.

Sek 9:9

16* Man ude kudãn täwani pätkañ Jesu täño iwarãntãkiyetã man uwä pengãn nadãwã nämo tärenkuñ. Täñkuñopãñ Jesu kunum gãnañ äronpãñ wãpi biñam ikek irãnkañ mäden man u nadãñpãñ imaka ñokeno ämawebetã täñ imiñkuño unitãño mebãri nadãwã tärenkuñ.

17* Tãñpãkañ Jesutã Lasarus awañ gãnañ nanik yãñpewãn akuñkuko kadãni ugãn ämawebe mäyaptã kañpãñ nadãñkuñ. Kañpãñ nadãñkañ manbiñam u yãñahãñtãñ kuñkuñ. 18 Yãñahãñtãñ kuñirã ämawebe mäyaptã kudãn kudupi unitãño manbiñam nadãñkañ Jesu donki terak äbatak yãñ nadãñpãñ kãnayãñ kuñkuñ. 19* Ude täñirã Parisi ämatã yabãñpãñ ini-tãgãn yãñpãñ-nadãk ñode täñkuñ; Wãra, u kawut! Ämawebe kuduptagãn iwatkañ yäk. Inñitnayãñ nadãmãño ukeno täna wakañ ubayãñ. Man ude yãñkuñ.

Jesu ini kumãkta yãñkuk

20 Ämawebe Pasova Orekiritta äbuño ukãt nanik ätu Grik äma, guñ äbotken nanik. 21* Grik äma unitã pãñku Filip, Galili kome, Betsaida yotpãrareken nanik u kañ-ahãñpãñ iwetkuñ; Notninpak, nin Jesu kãnayãñ äbãkamãñ yäk. 22 Eruk, ude iwerãwã Filiptã pãñku Andru iwerãnkañ bok pãñku Jesu iwetkumãn.

23* Tãñpãñ Jesutã yãwetkuk; Äma Bureni-iniktã wãpi biñam yãpmãkta kadãni ahãtak ño. 24* Unita näk bureni täwera nadãwut; Saguom mujipi kome gãnañ peñirã nämo waweko jide täñpãñ kãruk tädorek? Nämo. Täñ, mujipi u kome gãnañ peñirã waweko uyaku kãruk tädotpãñ äbãñirãn bureni mäyap ahãñ bumbum täneñ yäk. 25* Ude yãñpãñ yãñkuk; U udegãn äma iniken irit kuñatkuñarita iyaptak täkañ uwä api paotneñ. Täñ, äma irit kuñatkuñari kome terak ño mäde ut imik täkañ uwä irit kehãromi, paot-paori nämo u api kañ-ahãneñ. 26* Tãñpãkañ in kubãtä watã epãn ämana ude irayãñ nadãñpãñã näk kañ näwarãn. Ude täñpãñã näkã it täyat-ken bok api itde. Nadãkañ? Äma täñkentãñ namik täkañ u Nanatã api orañ yãmek.

27* Ude yãñpãñ äneñi ñode yãñkuk; Bãnepna-ken bãrãpi pähap nadãtat. Unita jide yãwet? Nan, gãk nadãñ naminñiri bãrãpi ahãñ namayãñ täyak u äbã närepmirãn yãñ yãwet? Ude nämo, bãrãpi ude ahãñ namikta yãwani. Mebãri udetagãn äput. 28* Unita Nan, täñpewi wãpka biñam tañi kañ ahãñ parãn! Ude yãñirãn man kotãk kubä kunum gãnañ naniktã ñode äpuk; Wãpna biñam täñpewa tañi ahãñkuko udegãn api täñpet yäk. 29* Man kotãk ude yãñirãn äma päke itkunõ unitãwã iromãñtã yãyak yãñ yãñkuñ. Täñ ätutãwã Nämo yäk. Añerotã yãyak yãñ yãñkuñ.

30* Ude yãñirã Jesutã yãwetkuk; Man kotãk ahãñirãn nadãkañ u näka nämo. U intã nadãwut yãñpãñ yãyak. 31* Apiño Anututã kome ämawebe täño irit kuñatkuñari yãpmãñ daniwayãñ. Täñpãñ kome ñonitãño intãjukun äma u pimiñ mañpãn kwayãñ. 32* Kadãni kerãp tañirãn ämatã näk yãpmãñ pãñaku punin

* 12:16: Jon 2:22 * 12:17: Jon 11:43-44 * 12:19: Jon 11:48 * 12:21: Jon 1:44; Luk 19:3, 23:8
 * 12:23: Jon 13:31-32; Jon 17:1 * 12:24: 1Ko 15:36 * 12:25: Mat 16:25 * 12:26: Jon 14:3, 17:24 * 12:27: Sam 6:3, 42:5; Mat 26:38 * 12:28: Mat 3:17 * 12:29: Apos 23:9 * 12:30: Jon 11:42 * 12:31: Jon 9:39, 14:30 * 12:32: Jon 3:14

api nepmanen. Kadäni uken ämawebe komeni komeni kudup yänporin päbä dubina-kengän api yepmanpet yäk. ³³ * Jesutä jide täñ iminirä api kumbeko unitäño man wärani ude yänjuk.

³⁴ * Eruk, Jesutä man ude yänjirän ämawebe päke itkuño unitä yänkuñ; Ude nämo. Nin Baga man terak ñode daninpäñ nadäk takamän; Kristo ahawayän täyak uwä nämo api kumbek. U pen api it yäpmän ärowek yäk. Unita imata Äma Bureni-inik kämi yäpmän päñaku punin api teneñ yän yäyan? E, Äma Bureni-inik yäyan uwä netäta yäyan?

³⁵ * Ude yäwäwä Jesutä äneñi ñode yäwetkuk; Penyänek inkät kadäni keräpigän irayän täyak unita inä penyänek uterakgän kañ kuñarut. Bipmän uranitä in uwäk täwekta. Äma kubä bipmän urani-ken kuñareko uwä kädet ude kuyat yän nämo nadänkañ kwek. ³⁶ * Unita apiño inken penyänek itak unita penyänekta nadäkinik takot. Ude tänayän täño uyaku penyänek täño nanakiye bureni api itneñ yäk. Jesutä ude yänpäñ yepmanpen päñku kábop itkuk.

Ämawebe mäyaptä Jesuta nadäkinik nämo täñkuñ

³⁷ Täñpäkañ Jesutä kudän kudupi mebäri mebäri ämawebe inamiken täñkuko upänkañ nadäkinik nämo täñ iminikuñ. ³⁸ * Ude täñirä man profet Aisaiatä ñode kudän täñkuko u bureni ahäwekta täñkuñ; Ekäni, nin manbiñam yänahänitna netätä nadäwän bureni täñkuk?

Ba netätä gäkño kehäromika kawän tärenkuk?

Ais 53:1

³⁹ * Täñkañ Jesu täño man nämo nadän iminikuño uwä Aisaia täño man kudän kubä ñode pätak;

⁴⁰ Anututä dapuri ba bänepi täñpipinuk.

Mebäri unita, dapuritä näkño mebärina nämo nabäwä tärek täkañ.

Ba mebäri unita bänepitä imaka kak täkañ uwä bäräñen nämo nadäwä tärewäpäñ bänepi nämo sukurek täkañ.

Ude nämo tak täkañ unita momini nämo pen yämik täyat yäk.

Ais 6:10

⁴¹ * Aisaiatä man yänkuko uwä, imaka u nämo ahänjirän Jesutä wäpi biñam ikek api ireko u nadänpäñ uterak yänjuk.

⁴² * Täñpäkañ Juda äma ekäni ekäni mäyaptä Jesuta nadäkinik täñ iminikuñ. Upänkañ Parisita umuntañkuño unita nadäkiniki kábop penkuñ. Parisitä kudupi eni gänañ äneñi ärokta ninin bitnäneñ yänpäñ umuntañkuñ. ⁴³ * Ude täñkuño uwä ämatä wäpi biñam yänin oretta gäripi nadänpäñ Anututä wäpi biñam yäpmän akukta bitnäñkuñ.

⁴⁴ * Eruk, Jesutä gera terak ñode yänjuk; Äma kubätä näk nadän naminpäñä uwä näkagän nämo. U nanin kireñpewän äburo u bok nadän imik täyak. ⁴⁵ * Täñkañ äma u näk nabänpäñä nanin kireñpewän äpuro käyak ubayän. ⁴⁶ * Imata, ämawebe näk nadän namikinik täñpäñ bipmän urani gänañ wari nämo itneñta kome terak ño penyänek ikek ude äput.

⁴⁷⁻⁴⁸ * * Täñ, äma kubätä man yäk täyat u penpäñ kowata api yäpek. Upänkañ näkä äma u manken nämo api tewet. Nämo, näk komen ämawebe yämagutta äput. Täñpäkañ äma näkä bitnäñpäñ näkño man nämo buramik täkañ u yäpmän danikta äma kubä itak. Tärektärek kadäni-ken näk kome terak itkañ man yäwetpäñ yäwonjerek täñkuro unitä äma u manken api yepmanpek. ⁴⁹ Nadäkañ?

* **12:33:** Jon 18:32 * **12:34:** Sam 89:4,36; Sam 110:4; Ais 9:7; Dan 7:14 * **12:35:** Jon 7:33, 8:12; 1Jo 2:10-11 * **12:36:** Efe 5:8 * **12:38:** Rom 10:16 * **12:39:** Mat 13:15 * **12:41:** Ais 6:1 * **12:42:** Jon 7:48, 9:22 * **12:43:** Jon 5:44 * **12:44:** Mat 10:40 * **12:45:** Jon 14:9 * **12:46:** Jon 8:12, 12:35 * **12:47-48:** Jon 3:17, 8:15 * **12:47-48:** Hib 4:12

Man yäk yäyat uwä näkña bänepna-ken nanikpäñ nämo yäk täyat. Nämo, Nana naniñ kireñkuko unitä man yäñahäwetta näwetpäñ näwoñärek täñkuk. ⁵⁰ * Täñpäkañ näk ñode nadäk täyat; Mani biñamtä ämawebeta irit kehäromi yämik täyak. Unita man yäk täyat uwä Nanatä yäñtären naniñkuko udegän yäk täyat yäk.

13

Jesutä iwaräntäkiye kuroñi ärut yämiñkuk

¹ * Täñpäñ Juda täño orekirit pähap wäpi Pasova keräp täñirän Jesutä kome ño peñpeñ Nanaken kukta kadäni ahätak yäñ nadäñkuk. Täñpäñ iniken iwaräntäkiyeta ban umunitä pen nadäñ yämikinik täñ yäpmäñ äbäñirän kumäk-kumäki kadäni ahäñkuk.

² * Eruk bipäda uken Jesu ini ba iwaräntäkiye penta ketem nañ itkuñ. Täñpäkañ ketem kämi nänayän täñirä Satantä jukun Saimon-Kariot täño nanaki wäpi Judas, Jesu mäde ut imikta nadäk-nadäk imiñkuk. ³ * Nadäk-nadäk u imiñirän Jesutä kañpäñ nadäñpäñ nadäwätäk nämo täñkuk. Nämo, u ñode nadäñkuk; Nanatä kehäromi, nadäk-nadäk ba imaka kudup ketna terak peñ moreñkuk. Ba näk Anutu-ken naniktä äburo unita äneñi iniken api kwet yäñ nadäñkuk. ⁴ Ude nadäñpäñ Jesutä ketem peñpäñ tek punin nanik yäñopmäñpäñ tek, gupi täñ-kohoyäwani kubä yäpmäñpäñ yabuk. ⁵ Ude täñpäñ ume gäpe gänañ piñkañ gwetpäñ iwaräntäkiye kuroñi ärut yämiñpäñ tek gupi täñ kohoyäwani yabuko ugänpäñ pitpäñ täñkohoyän yämiñkuk.

⁶ Ärut yämiñtäñ äbätängän Pita kuroñi ärunayän täñirän Pitatä iwetkuk; Wa! Ekäni, gäk kuroñna ärunayän ba täyan? ⁷ Yäñirän Jesutä kowata ñode iwetkuk; Gäk näkä kädät täyat ño nämo nadäwi tumäñkañ. Kämi uyaku api nadäwi tumneñ yäk. ⁸ Ude yäwänkañ Pitatä iwetkuk; Nämoinik! Gäk kuroñna ärureno. Kämi imaka, nämoinik api ärut namen yäk. Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk nämo nadätan. Näk kuroñka nämo ärut gamawä gäk äbotna gänañ täga nämo api iren yäk. ⁹ Jesutä ude iweränä Pitatä kowata iwetkuk; Wära! Ekäni, gäk kuroñnagän ärureno. Gwäkna ketna, gupna kumän ärut nami! yäk.

¹⁰ * Ude yäwänä Jesutä ñode yäñkuk; Äma kubä gupi kudup ume ärunani uwä pakigän itak. U kuroñigän äneñi ärurek. In päke ño pakigän itkañ. Upäñkañ kubägän nämo yäk. ¹¹ Man ude yäñkuko uwä äma iwan kerit terak api peweko unita nadäñpäñ yäñkuk. Mebäri unita äbotnaye inken nanik kubätägän pakigän nämo itak yäñ yäñkuk.

¹² Eruk, iwaräntäkiye kuroñi ärut moreñpäñ teki äneñi täñkañ mañitkuk. Mañitpäñ ñode yäwet yabäñkuk; In näkä täñ tamitat ñonitäño mebäri nadäkañ ba nämo? ¹³ * In näkä yäñpäñ-yäwoñärek äma ba ekäni yäñ näwet täkañ u bureni näwet täkañ. ¹⁴ * Unita ño nabäwut; Ekäniñin, yäñpäñ-yäwoñärek ämajin näkä kuroñjin ärut tamitat. Unita in udegän kowata kowata kuroñjin äruttäñ kañ kuñarut. ¹⁵ * Näk jop nämo ärut tamitat. Nämo, näk kädät täga täñpäñ-täwoñäreka täyat. Unita näkä täñ tamitat ñodegän kañ täk täñput. ¹⁶ * Unita näk bureni-inik täwetat; Epän äma kubätä Ekänini nämo irepmitpäñ kuñarek. Ba manbiñam yäñahäwani äma kubätä äma peñ iwet-pewän äbeko u nämo irepmitpäñ kuñarek. ¹⁷ * Eruk, apiño in kädät bureni u nadäkañ unita kädät u iwatnayän täño uwä Anutu täño oretoret terak api kuñatneñ yäk.

* **12:50:** Jon 8:26,28 * **13:1:** Jon 7:30, 12:23; Jon 15:13; 1Jo 3:16; Plp 2:8 * **13:2:** Luk 22:3; Jon 13:27 * **13:3:** Jon 3:35, 16:28 * **13:10:** Jon 15:3; Jon 6:64,70-71 * **13:13:** Mat 23:8,10 * **13:14:** Mat 20:28; Luk 22:27 * **13:15:** Plp 2:5; Kol 3:13; 1Pi 2:21 * **13:16:** Mat 10:24 * **13:17:** Mat 7:24; Jem 1:25

*Jesu ini kumäkta yäwetkuk**Mat 26:22-25; Mak 14:17-21; Luk 22:21-23*

18 * Tänpäkañ in kudupta nämo yäyat. Äma näkñata biñam iwoyañkuro unitäño mebärini nadäñ moretat. Upañkañ man kubä Anutu täño manbiñam kudän täwani ñode uwä bureni kañ ahäwän; Äma näkkät ketem bok näñpanitä iwan täñ namitak. 19* Täñkañ imaka uwä bureni nämo ahäñirän täwet kiretat. Unitäño bureni uwä kami ahäñirän näkña äma u ubayäñ* yäñ nabäñpän-nadäneñta. 20 * Näk bureni täwera nadäwut; Äma kubätä näkño epän ämana kubätä not täñ imayäñ täko uwä näka udegän not api täñ namek. Täñpän näka not täñ namayäñ täko uwä näk naninñ kireñkuko unita udegän not api täñ imek yäk.

21 * Eruk, ude yäwän täreñirän, Jesu bänepi-ken bäräpi pähap nadäñpän kwawak ñode yäñahäñpän yäwetkuk; Bämopjin-ken nanik kubätä näk iwan kerä terak nepmanpayäñ yäk. 22 Yäñirän nadäñpän iwaräntäkiyetä kowat kawän täñpän netäta yäyak yäñpän nadäwätäk täñkuñ. 23* Tänpäkañ iwaräntäki kubä, Jesutä unita gäripi pähap nadäñ imik täñpani uwä Jesu dubini-ken itkuk. 24 Irirän Saimon-Pitätä inñam wära täñpän jiap terak iwetkuk; Iwetpän ka; Netäta yäyan? 25 Ude täñirän äma Jesu dubini-ken itkuko unitä Jesu tubenñ kuñpän iwetkuk; Ekäni, netäta yäyan? yäñ iwetkuk.

26 Ude iwet yabäwänä Jesutä iwetkuk; Näkä ketem moräki tokätpän tokän gäpe gänañ yäputpän imayäñ täyat äma unitä iwan täñ namayäñ yäk. Jesutä ude yäñpän ketem moräki tokätpän gäpe gänañ yäputpän Judas, Saimon-Kariot nanaki unita iminñkuk. 27* Iminñirän uterakgän Satantä Judas kotañkuk. Täñirän Jesutä Judas iwetkuk; Imaka täñpayäñ täyan u bäräñeñ täyi yäk. 28 Ude yäñirän äma Jesu-kät ketem penta nañ itkuño uwä Jesutä man yäñkuko u täga nämo nadäwä täreñkuñ. 29 * Judas uwä iwaräntäkiye täño moneñ watä äma ude itkuko unita iwaräntäkiye ätutä ñode nadäñkuñ; Pänku äñnak-äñnak pähap ahäwayäñ täyak unita ketem yäpmäkta käwep iwet-pewän kuyak yäñ nadäñkuñ. Täñpän ätutäwä ñode nadäñkuñ; Ba äma jäwärita moneñ yämän yäñpän käwep iwet-pewän kuyak yäñ nadäñkuñ. 30 Tänpäkañ ketem moräki Jesutä Judasta iminñkuko u yäpmänpän uterakgän äpämañ kuñkuk. U kome bipmäñ urirän täñkuk.

*Pitätä Jesu wäpi käbop api pewek**Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Luk 22:31-34*

31 * Tänpäkañ Judas äpämañ kuñirän Jesutä ñode yäñkuk; Eruk, apiño Äma Bureni-iniktä wäpi biñam yäpayäñ. Täñirän uterak Anututä wäpi biñam udegän yäpayäñ. 32 * Bureni! Anututä ini Äma Bureni-inikta wäpi biñam imayäñ. Täñkañ bäräñeñ imayäñ.

33* Jesutä ude yäñpän yäwetkuk; Nanaknaye, näk inkät kadäni käronji nämo api itne. In näka api wäyäkñeneñ. Upañkañ man Juda äma ekäni ekäni yäwetkuro udegän täwetat; In kome näkä kwayäñ täyat-ken u täga nämo api kuneñ.

34 * Unita apiño бага man kodaki kubä ñode täwetat; In kubäkubätä notjiye ñonita gäripi kowata kowata nadäñ yämik täneñ, näkä inta nadäñ

* **13:18:** Sam 41:9 * **13:19:** Jon 14:29, 16:4 * **13:19:** Jesutä näkña äma u ubayäñ yäñ yäñkuko u Anutu, Moses päya karäni gänañ mebet täñkuko ugänañ ahäñ iminñpän wäpi näkña itat yäñ iwetkuko unita juku pinpän man ño yäñkuk. Ude yäñkuko uwä näk Anutu itkurotä itat ubayäñ yäñ yäñkuk. * **13:20:** Mat 10:40 * **13:21:** Jon 12:27 * **13:23:** Jon 19:26, 20:2; Jon 21:7,20 * **13:27:** Jon 13:2 * **13:29:** Jon 12:6 * **13:31:** Jon 12:23 * **13:32:** Jon 17:5 * **13:33:** Jon 7:33-34
* **13:34:** Jon 15:12,17; 1Jo 3:23; 2Jo 5

tamiŋ yäpmäŋ äburo udegän. ³⁵ Täŋpäkaŋ in kubäkubätä notjiye ätu näkŋo äbotken nanik unita gäripi nadäŋ yäminayäŋ täŋo uwä ämawebetä ŋode api tabäŋpäŋ nadäneŋ; Bureni-inik, ŋowä Jesu täŋo iwaräntäkiye äbot bureni yäŋ api nadäneŋ.

³⁶ * Täŋpäkaŋ Saimon-Pita unitä Jesu ŋode iwet yabäŋkuk; Ekäni, gäk de api kwen? Yäwänä Jesutä iwetkuk; Kome näkä kwayäŋ täyat-ken u gäk täga nämo api näwat yäpmäŋ kwen. Upäŋkaŋ kämi uyaku api näwat yäpmäŋ kwen. ³⁷ Ude yäwänä Pitatä äneŋi iwet yabäŋkuk; Ekäni, imata näk apiŋo täga nämo gäwaret? Näk gäk täŋkentäŋpäŋ kumäkta nadätat! ³⁸ Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk näk täŋkentäŋpäŋ kumäkta bureni nämo yäyan. Unita bureni ŋode gäwera nadä; Kadäni puruptä gera yäwayäŋ keräp taŋirän gäk näkä nämo nadätat yäŋ yaräkubä api yäwen.

14

Anutu-ken kukkuk kädet uwä Jesu

¹ * Jesutä iwaräntäkiye man äneŋi ŋode yäwetgän täŋkuk; In butewaki nadäwätäk pähap nämo täneŋ. Nämo, nadäk-nadäkjin Anutu-kengän pekot. Täŋkaŋ näkä imaka, nadäkinik täŋ namikot. ² Imata, Nanatä eŋiken ämawebetä itneŋta bägup mäyap itkaŋ. Ude bureni nämo itneŋo uwä in man ŋode täga nämo täweret. Täŋpäkaŋ näk inta bägup täŋket urayäŋ kuyat. ³ * Näkä päŋku bägup ket utkaŋ äneŋi päbä näkkät itta tämagut yäpmäŋ irayäŋ täyat-ken api kwet. ⁴ Täŋpäŋ kome näkä kwayäŋ täyat-ken unitäŋo kädet uwä nadäkaŋ.

⁵ Ude yäwänä, Tomastä iwetkuk; Ekäni, kome kwayäŋ täyan u nämo nadäkamäŋ unita jide täŋpäŋ kädet u nadäne? ⁶ * Yäwänä Jesutä ŋode yäwetkuk; Näkŋa-tägän kädet. Ba man bureni täŋo mäheŋi u näk. Ba irit kodaki täŋo mäheŋi u näk. Unita äma kubätä Nanken kwayäŋ yäŋpäŋä kädet kubä nämo iwarek. Nämo, Nanken kukkuk kädet uwä näk kubägän. ⁷ * In näk siwoŋi nabäŋpäŋ-nadäwä tärewäwä Nanta udegän api nadäneŋ yäk. Täŋpäkaŋ apiŋo yäput peŋpäŋ in Nan täŋo mebari kaŋpäŋ nadäkaŋ. Ba Nan kakaŋ yäk.

⁸ Ude yäwänä Filiptä ŋode iwetkuk; Ekäni, gäk Nan niwoŋäreŋiri kaŋpäŋ nadäna tärewut! ⁹ * Yäwänä Jesutä yäŋkuk; Filip, kadäni käroŋi näk inkät it yäpmäŋ äbäkamäŋ upäŋkaŋ gäk imata näkŋo mebarina nämo nadätan? Äma kubätä näk nabäk täyak uwä Nan kak täyak ubayäŋ. Gäk jide unita Nan niwoŋäre yäŋ yäyan? ¹⁰ * Gäk ŋodeta nadäwi bureni nämo täk täkaŋ? Näk Nan bänepi-ken itat, udegän Nan uwä näk bänepna-ken itak. Nankät nek kubägän itkamäk. Täŋkaŋ man täwet täyat uwä näkŋaken nadäkpäŋ nämo täwet täyat. Nämo, Nan näkken itkaŋ iniken epän täk täyak. ¹¹ * Unita näk man ŋode yäŋjira in nadäwä bureni täyon; Näk Nankät nek kubägän itkamäk. Ba näkä kudän täk täyat u kaŋpäŋ bureni yäŋ nadäŋpäŋ näkä nadäkinik täŋ namikot.

¹² * Näk bureni ŋode täwera nadäwut; Äma näkä nadäwä bureni täŋpäpäŋ nadäkinik täk täkaŋ uwä näkä epän täk täyat udegän api täk täneŋ. Ba näk Nanken kuyat unita epän näkä täŋkuro u irepmitpäŋ api täk täneŋ. ¹³ * Täŋkaŋ Nan täŋo wäpi biŋam ärowani kwawak ahäŋpäŋ tokŋeŋ pärekta Nanaki näkä ŋode api täŋpet; Imaka kubätä näk wäpna biŋam terak yäŋapinayäŋ täŋo uwä api nadäŋ tamik täŋpet. ¹⁴ Bureni-inik täwetgän täŋpa; Imaka kubätä näk wäpna biŋam terak yäŋapinayäŋ täŋo uwä api nadäŋ tamet yäk.

* **13:36:** Jon 7:34; Jon 21:18-19 * **14:1:** Jon 14:27 * **14:3:** Jon 12:26, 17:4 * **14:6:** Jon 11:25; Rom 5:1-2; Hib 10:20 * **14:7:** Jon 8:19 * **14:9:** Jon 12:45; Kol 1:15; Hib 1:3 * **14:10:** Jon 12:49, 14:24 * **14:11:** Jon 10:38, 14:20 * **14:12:** Mak 16:19-20 * **14:13:** Mat 7:7; Jon 15:16

Jesutä Kudupi Munapik äpäkta yäwetkuk

15 * Eruk man kubä pen ɲode täwera nadäkgän täkot; In näka gäripi-inik nadänpänä näkɲo man buramiŋpäŋ api kuŋat täneŋ. 16 * Ude täŋirä näk Nanken yäŋapiŋira täŋkentäk äneŋi kubä api taniŋ kirewek. Täŋkentäk taniŋ kirewayäŋ täyak uwä inkät tärek-täreki nämo itneŋta. 17 * Täŋkentäk u Munapik, Anutu täŋo mebäri kwawak pewän ahäwani u. Täŋpakaŋ komen ämawebetä Munapik u nämo kaŋpäŋ nadäk täkaŋ unita bänepitä not täga nämo täŋ imineŋ. Täŋ, inä unita nadäk täkaŋ. Bureni, Munapik uwä inkät it täyak unitä kämi bänepjin-ken api irek.

18 * Näkä tepmaŋpeŋ kuŋirawä in kodäŋani ude nämo api itneŋ. Nämo, inken äneŋi api äbet. 19 * Kadäni keräpi itkaŋ komen ämawebetä näka api ijiwä wanenŋ. Upäŋkaŋ intäwä api nabäneŋ. Näk irit kodaki täŋo mähemi unita in udegän irit kodaki nitek api kuŋatneŋ. 20 * Täŋpänä kadäni näk kumänpänä äneŋi kodak taŋpäŋ akumaŋ kuŋarayäŋ täyat-ken uken ɲode api nadäwä täreneŋ; Näk Nana bänepiken itat. Ba näk in bänepjin-ken irira inä näk bänepna-ken itkamän yän api nadäneŋ. 21 * Täŋpakaŋ äma näkɲo man iŋitpäŋ säkgämän buramik täkaŋ uwä näka gäripi nadäk täkaŋ. Täŋkaŋ äma näka gäripi nadäk täkaŋ uwä Nanatä udegän äma unita gäripi api nadäwek. Ba näkä udegän, bänep iron täŋ yämiŋpäŋ näkɲaken mebäri kwawak api peŋ yämet yäk.

22 * Jesutä ude yäwänä Judas kubä (Judas Kariot u nämo), unitä Jesu ɲode iwetkuk; Ekäni, gäk imata komen ämawebetä ahän yämikta bitnäŋpäŋ nin-kengän ahän nimikta yäyan? 23 * Ude yänirän Jesutä kowata ɲode yäwetkuk; Äma näka gäripi-inik nadäk täkaŋ uwä näkɲo man säkgämän iwat täkaŋ. Täŋirä Nantä äma udewanita gäripi udegän nadäŋirän Nankät nek äma ukät kentänpänä bok itpäŋ api kuŋatne. 24 * Täŋ, äma näka gäripi nämo nadäk täkaŋ uwä näkɲo man nämo iwat täkaŋ. Täŋpakaŋ man yänira nadäkaŋ ɲo näkɲa-kenpäŋ nämo yäyat. Nämo, uwä Nan, naniŋ kireŋpewän äburo unitäŋo.

25 Näkɲa inkät itpäŋ unita man ɲo täwet yäpmän äbätat. 26 * Upäŋkaŋ Täŋkentäk unitä imaka kuduptagän api täwetpäŋ täwoŋärewek. Ude täŋirän man täwet yäpmän äburo unita api juku pineŋ. Täŋkentäk uwä Kudupi Munapik, Nantä wäpna biŋam terak taniŋ kirewayäŋ täyak u.

27 * Näk tepmaŋpa yänpäŋ bänep kwini tamitat. Bänep kwini komen ämawebetä nadäk täkaŋ udewanipänä nämo tamitat. Nämo, bänep kwini näkɲa nadänpänä kuŋat täyat upän tamitat unita butewaki nadäwätäk täŋpäŋ umun terak nämo kuŋatneŋ. 28 * Täŋkaŋ näk tepmaŋpeŋ kuŋkaŋ inken äneŋi api äbet yän uku täwerira nadän. Upäŋkaŋ in imata näk Nanaken kukta naniŋ bitnäkaŋ? In bänepjin näkken bureni pekaŋ yäwänäku Nanaken api kwet yän täwerira nadäwä tägawäm. Nan u näk närepmitak unita täga, kuyi yän näwetnaŋi. 29 * Imaka täwetat u kwawak nämo ahänirän intäjukun täwet kiretat ɲo. Unitä kämi, bureni ahänirän kaŋpäŋä bureni yän api nadäneŋ. 30 * Täŋpakaŋ näk inkät man yänpäŋ-nadäk kadäni käroni nämo tänayän. Nämo, kome ɲonitäŋo mähemi äbayän. Unitä näkɲo kehäromina kubä täga nämo yäpmän äpek. 31 * Upäŋkaŋ komen ämawebetä näk Nanta gäripi pähap nadätak

* 14:15: Jon 15:10; 1Jo 5:3 * 14:16: Jon 14:26, 15:26; Jon 16:7 * 14:17: Mat 10:20; Jon 16:13; Rom 8:26 * 14:18: Jon 14:3 * 14:19: Jon 16:16 * 14:20: Jon 17:21-23 * 14:21: Jon 15:10, 16:27 * 14:22: Apos 10:41-42 * 14:23: Mat 18:20; Jon 13:34; 2Ko 6:16; Efe 3:17 * 14:24: Jon 7:16 * 14:26: Jon 14:16 * 14:27: Jon 14:1, 16:33; Plp 4:7 * 14:28: Jon 14:3, 16:28; Jon 20:17; Luk 24:52 * 14:29: Jon 13:19 * 14:30: Jon 12:31, 16:11; Efe 2:2 * 14:31: Jon 10:18, 12:49; Mat 26:46

yäj ude nadäwä täreneŋta epän man Nanatä näwetkuko udegän täyat.
Eruk, kome ŋo penpen kuna!

15

Jesu u wain päya, ninä känani

¹ Tänpäkaŋ Jesutä man pen ŋode yäwetgän täŋkuk; Näk wain päya bureni-inik. ² * Täŋkaŋ Nana uwä wain epän täŋo mäheŋi. Näkä terak känani yäput penpäŋ bureni nämo pat täkaŋ uwä Nantä taniŋpäŋ yäpmäŋ täŋpän kuk täkaŋ. Täŋpäŋ känani bureni wädäk täkaŋ uwä bureni taŋigän kaŋ wädäwut yäŋkaŋ täŋket taŋpäŋ ket utpäŋ pek täyak. ³ * Tänpäkaŋ inä, manna biŋam täwerira nadäŋpäŋ bänepjin pak taŋkuŋ. ⁴ * Nadäkaŋ? Päya känanitä kujari terak nämo gatäŋpäŋ ireko uwä bureni täga nämo wädäwek unita in näkkät kwasikotpäŋ irirä näk inkät udegän kwasikotpäŋ kaŋ ira. Näkkät nämo kwasikotpäŋ kuŋatpäŋä injingän imaka täga kubä täga nämo api täneŋ.

⁵ * Näk wain päya irira inä wain päya unitäŋo känani ude itkaŋ. Unita äma näkkät kowat kwasikorän täŋpäŋ kuŋat täkaŋ uwä känani tägatä ude irit kuŋat-kuŋariken bureni pähap api pewän ahäŋ yämek. Upäŋkaŋ näkkät nämowä, in imaka kubä täga nämo täneŋ. ⁶ * Täŋpäŋ äma näkkät nämo itpäŋ kuŋat täkaŋ uwä känani waki taniŋpäŋ maŋpä kuk täkaŋ ude api täneŋ. Känani u kubit tawänkaŋ ämatä känani kubiri ätukät kubä-kengän penpäŋ pewä ijineŋ. ⁷ * Unita in näkkät kowat kwasikorän täŋpäŋ manna kaŋ buramik täŋput. Ude tänayäŋ täŋo uyaku imaka u ba u yäpmäkta nadäŋpäŋä iwet yabäŋirä Anututä api tamek. ⁸ * Täŋpäŋ irit kuŋat-kuŋatjinken bureni pähap ahäŋirän in näkŋo nanaknaye äbot täŋirä Nana täŋo wäpi biŋam kwawak ahäŋirän käneŋ.

⁹ Tänpäkaŋ Nantä bänep iron pähap täŋ namik täyak udegän näkä inta bänep iron täŋ tamik täyat. Ude täŋ tamik täyat unita näkŋo bänep iron terakgän kaŋ kuŋat täŋput. ¹⁰ * Näk bureni täwera nadäwut; In manna biŋam buraminayäŋ täŋo uwä näkŋo bänep iron terakgän api kuŋatneŋ, näkä Nana täŋo mani buramiŋpäŋ unitäŋo bänep iron terak kuŋat täyat udegän. ¹¹ * Täŋpäŋ nähä bänep oretoret nadäk täyat in udegän nadäk takot yäŋpäŋ man ŋo täwetat. Bänep oretoret pähap u inken tokŋeŋpäŋ pat täyon yäŋ yäŋpäŋ täwetat.

¹² * Eruk, näk jukuman ŋode täwera nadäwut; Näkä nadäŋ tamik täyat udegän in notjiyeta gäripi kowat nadäŋ imän täŋpen kaŋ kuŋarut. ¹³ * In nadäkaŋ? Bänep iron kädet intäjukun-inik ŋode pätak; Äma kubätä noriye täŋkentäwa yäŋpäŋ iniken gupi peweko u. Bänep iron kädet kubätä kädet u nämo irepmitak. ¹⁴ * Unita ŋode täwetat; Inä näkŋo man buramiŋpäŋ kuŋarirä tabäŋjira notnaye bureni täneŋ. ¹⁵ Täŋpäŋ näk kadäni ŋoken watä ämanaye yäŋ wari nämo täwet täyat. Nämoinik! Näkä inta nadäwa notnaye ude täkaŋ. Imata, watä ämatä intäjukun ämani täŋo bänepi-ken nadäk-nadäk pat täyak u iwerän nämo nadäwek. Upäŋkaŋ nähäwä Nanaken nanik man nadäŋkuro u kudup yäŋahäŋpäŋ täwet moreŋkuro unita notnaye yäŋ täwetat yäk.

¹⁶ Tänpäkaŋ, intä näk inta biŋam nämo yäpmäŋ daniŋkuŋ. Nämoinik, näkä inä näkŋata biŋam yäpmäŋ daniŋkut. Täŋpäŋ in yäpmäŋ daniŋkuro uwä irit kuŋat-kuŋatjinken bureni ahäŋ tamikta in yäpmäŋ daniŋpäŋ tepmaŋkut. Täŋpäŋ bureni bäräŋeŋ wak täkaŋ udewanita nämo yäyat. Nämo, bureni kehäromi nitek, paot-paori nämo udewani irit kuŋat-kuŋatjinken ahäŋ tamikta yäyat.

* **15:2:** Mat 3:10 * **15:3:** Jon 13:10 * **15:4:** Jon 6:56 * **15:5:** Jon 15:16; 2Ko 3:5 * **15:6:** Mat 7:19, 13:42 * **15:7:** Mat 7:7 * **15:8:** Mat 5:16 * **15:10:** Jon 14:15; 1Jo 2:5 * **15:11:** Jon 17:13 * **15:12:** Jon 13:34 * **15:13:** Jon 10:11; 1Jo 3:16 * **15:14:** Mat 12:50

Ude tãŋkaŋ nãk wãpna terak Nanaken yãŋapiŋirã uterakgãn api tamek. ¹⁷ * Unita nãk jukuman äneŋi ŋode täwera nadãwut; In notjijetakãt gãripi kowat nadãŋ imãn tãŋpeŋ kaŋ kuŋarut.

Jesu iwarãn täwanita iwan api täneŋ

¹⁸ * Jesutã man ude yãŋpãŋ ŋode yãwetkuk; Komen ämawebetã iwan tãŋ tamãwã ŋode kaŋ nadãwut; Jesuta jukun tãŋ imiŋkuŋo udegãn tãŋ nimikaŋ yãŋ kaŋ nadãwut. ¹⁹ * In komen ämawebe udewanigãn itneŋo uyaku inkãt not tãŋpãŋ kuŋatneŋ, iniken noriye-kãt not tãŋpeŋ kuŋat tãkaŋ udegãn. Upãŋkaŋ inã komen äma nãmo. Nãmo, nãkã in komen ämawebe äbotken nanikpãŋ yãpmãŋ danipãŋ tepmaŋpa kome tãŋo tãktãki mãde ut imiŋkuŋo unita iwan tãŋ tamik tãkaŋ. ²⁰ * Nãk man ŋode bian täwetkut; Epãn watã ämatã ekãnini nãmo yãrepmiteŋ. Nãka iwan tãŋ namiŋkuŋo unita inta udegãn api tãŋ tamineŋ. Tãŋpãkaŋ äma ätutã nãkŋo man nadãŋpãŋ iyap tãŋkuŋo uyaku intãŋo man udegãn api nadãŋpãŋ buramineŋ. ²¹ * Upãŋkaŋ komen äma uwã nãk naniŋ kireŋpewãn äpuro unita nãmoinik nadãkaŋ. Tãŋpãŋ in nãkŋo nãwarãntãknaye itkaŋ unita iwan api tãŋ tamineŋ.

²² Tãŋpãkaŋ nãkã äpãŋpãŋ man nãmo yãwetkuro yãwãnãku, momini kwawak nãmo pewã ahãkkãneŋ. Upãŋkaŋ apiŋo momini kãbop pekta kãdet nãmo pãtak. ²³ * In nadãkaŋ? Äma nãka iwan tãŋ namik tãkaŋ uwã Nanata udegãn tãŋ imik tãkaŋ. ²⁴ * Nãk äma äbot ŋo bãmopi-ken kudãn kudupi pãhap, ämatã nãmo tãnaŋi u nãmo tãŋkut yãwãnãku momini kwawak nãmo pewã ahãkkãneŋ. Upãŋkaŋ nãmo. Kudãn kudupi bãmopi-ken tãŋjira nabãŋpãŋ-nadãk tãk tãŋkuŋo upãŋkaŋ nãka iwan tãŋ namiŋpãŋ Nanta udegãn tãŋ imik tãkaŋ. ²⁵ Ude tãŋjirã man kubã unitãŋo бага man kudãn täwani terak pãtak u tãŋkehãrom täyak. Man uwã ŋode;

Mebãri nãmo, iwan jop nadãŋ tãŋ namiŋkuŋ.

Sam 35:19, 69:4

²⁶ * Upãŋkaŋ nãk tãŋ-kehãromtaŋ tamikta Tãŋkentãk, Nanken nanikpãŋ api taniŋ kirewet. Tãŋpãŋ Tãŋkentãk uwã Munapik, Anutu tãŋo mebãri kwawak pewã ahãwani u. Munapik unitã äbãŋkaŋ nãkŋo manbiŋam api täwerek. ²⁷ * Tãŋpãkaŋ in bian nãkã epãn yãput peŋjira nãkkãt it yãpmãŋ äbãkaŋ unita kadãni uken nãkŋo manbiŋam kaŋ yãŋahãŋpãŋ yãwerut.

16

¹ Jesutã man ude yãŋpãŋ äneŋi peŋ ŋode yãŋkuk; In nadãkinikjin pewã putãreneŋo udetã man ŋo täwetãt. ² * In nadãkaŋ? Ämatã kãbeyã yot gãnaŋ nanik täwat kireŋpãŋ äneŋi ärokta api yãjiwãtneŋ. Bureni täwetãt, kadãni kerãp taŋjirãn ämatã nin Anututa watã epãn bureni tãŋ imikamãŋ yãŋ nadãŋkaŋ kumãŋ-kumãŋ api tadãpneŋ. ³ * Ude tãnayãŋ tãkaŋ uwã Nankãt nekta nãmo nadãwã tärewãpãŋ api tãŋ tamineŋ. ⁴ * Tãŋpãkaŋ imaka u nãmo ahãŋjirãn man ŋowãku intãjukun täwet kiretat. Tãŋpãŋ imaka u bureni ahãŋ tãmiŋjirãn jukuman täwetãt ŋo api juku pineŋ.

Kudupi Munapiktã epãn jide api tãŋpek?

Jesutã ude yãŋpãŋ yãwetkuk; Nãk inkãt penta itpãŋ unita imaka umuri ŋo bian nãmo täwetkut. ⁵ * Eruk, nãk apiŋo tepmaŋpeŋ naniŋ kireŋpewãn äputken kwayãŋ. Upãŋkaŋ in kubãtã gãk de kwayãŋ yãŋ nãmo nãwet yabãkaŋ. ⁶ Nãmo,

* **15:17:** Jon 13:34 * **15:18:** Mat 10:22; 1Jo 3:13 * **15:19:** 1Jo 4:5; Jon 17:14 * **15:20:** Jon 13:16 * **15:21:** Mat 5:11; Mak 13:13 * **15:23:** Luk 10:16 * **15:24:** Jon 9:41, 14:11 * **15:26:** Jon 14:26 * **15:27:** Luk 1:2; Apos 1:8,21-22 * **16:2:** Mat 24:9; Luk 6:22; Jon 9:22 * **16:3:** Jon 15:21 * **16:4:** Jon 13:19 * **16:5:** Jon 7:33, 13:36

näk man täweraro unita nadäwätäk tänpän bänepjintä bäräpi pähap nadäkan. ^{7*} Upänkan bureni täwera nadäwut; Tepmanpen kwayän täyat uwä in tänkentäka kwayän. Bureni, näk pänku Tänkentäk u iniñ kirenpewa inken api äpek. Täñ, näkä nämo kwawä Tänkentäk u inken täga nämo api äpek.

⁸ Tänpäkan Tänkentäk unitä äbänpänä komen ämawebe siwoñi nadäwut yänpän imaka ñodeta goret nadäk täkan u yäwetpän yäwoñärek api täñpek; Momini täño mebäri, Anutu inamiken siwoñi irit täño mebäri, ba yäpmän danik-danik epän Anututä tänpayän täyak unitäño mebäri. ^{9*} Täñkan momini täño mebäri uwä näka nadäkinik nämo täk täkan yän api yäwoñärewek. ^{10*} Ba näk Anutu inamiken siwoñi itat yän kan nadäwut yänpän ñode api yäwetpän yäwoñärewek; Näk kumänpän Nanken api kwet. Kuñira wari nämo api nabäneñ. ^{11*} Täñkan Anututä yäpmän danik-danik epän täk täyak unitäño mebäri ñode api yäwetpän yäwoñärewek; Kome ñonitäño intäjukun äma waki Anututä manken uku teñkuk yän api nadäneñ.

^{12*} Man mäyap täga täwerero upänkan in täga nämo nadäwä täreneñ. ^{13*} Upänkan Munapik, Anutu täño mebäri kwawak pewän ahäwani unitä äbänpänä Anutu täño mebäri kwawakinik nadäka kädet api täwit tamek. Tänpäkan iniken nadäk-nadäkpän nämo api täwerek. Nämo, imaka Anutu-ken nadänkan ugänpän api täwerek. Ba imaka ahäka yäwani u imaka, api täwerek. ¹⁴ Tänpän Munapik, Anutu täño mebäri kwawak pewän ahäwani unitä wäpna biñam imaka, kwawak api pewän ahäneñ. Ude täka näkño mena jinom yäpmänpän api täwerek. ¹⁵ Nadäkan? Nanatä iniken nadäk-nadäk kumäntagän naminkuk. Mebäri unita Munapiktä näkño mena jinom yäpmänpän api täwerek.

Nadänbäräp ba oretoret täño man

^{16*} Jesutä man ude yänpän iwaräntäkiye man ñode yäwetgän täñkuk; Ätu nanak itpän kuñira nämo api nabäneñ. Täñkan ätukät it yäpmän äronpänä äneñi api nabäneñ. ¹⁷⁻¹⁸ Ude yäwänä iwaräntäkiye ätutä ini-tägän näwetgäwet tänpän yänkuñ; Man yäyak ño jide ude? Kadäni keräpi-tagän nämo api käne. Tänpäkan ätu itpän äneñi api käne yän niwetak u mebäri jideta? Kadäni keräpi yän niwetak u jideta yäyak? Ba Näk Nanaken kwayän yän niwerako u jideta niwerak? Man yäyak u guñ täkamän. Nämo nadäna tärekan yäk.

¹⁹ Ude täñirä Jesutä nadäwätäki u yabänpän-nadänkan ñode yäwetkuk; In man ñode täweraro unita yänpän-nadäk täkan?; Ätu itpän kuñira nämo api nabäneñ. Täñkan ätukät it yäpmän äronpän äneñi api nabäneñ. Man unita guñ täkan? ²⁰ Eruk, näk bureni täwera nadäwut; Inä näka yänpän konäm butewaki api täneñ. Täñ, komen ämawebetä wisikinik, kumäntak yänpän oretoret pähap api täneñ. Bureni, in butewaki api nadäneño upänkan äyänutpän mädenä oretoret terak api kuñatneñ. ^{21*} In nadäkan? Webe nanak bäyanayän komi nadäk täkan. Upänkan nanaktä ahänirän kanpän Wisikna, nanakna ahätak ño yänpän oretoret pähap nadäk täkan. ^{22*} Tänpäkan in udegän. Apiño in butewaki terak itkan upänkan näk äneñi ahän taminira nabänpän bänepjintä oretoret inide kubä api täneñ. Täñirä äma kubätä oretoret u täga nämo api utpewän mänpek.

^{23*} Tänpän kadäni näkä kumänpen kunum gänan ärowayän täyat-ken uken in näk-kenä imaka kubäta nämo api yänapineñ. Nämo, imaka kubäta näk wäpna

* **16:7:** Jon 14:16 * **16:9:** Jon 3:18 * **16:10:** Apos 5:31; Rom 4:25 * **16:11:** Jon 12:31 * **16:12:** 1Ko 3:1-2 * **16:13:** Jon 14:26; 1Jo 2:27 * **16:16:** Jon 14:19 * **16:21:** Ais 26:17 * **16:22:** Ais 66:14 * **16:23:** Mat 7:7

terak yänapiñirä Nanatä ini api tamek. ²⁴* Umunitä päbä apiño in imaka kubäta näk wäpna terak nämo yänapiñik täkañ. Täñpäkañ apiñotä päñku kämi, in imaka kubäta yänapiñpäñä api yäpmäk täneñ. Ude täñpäñ bänep täga pähap api nadäneñ yäk.

Jesutä kome täño mähemi api urek

²⁵* Jesutä ude yänpäñ pen ñode yäwetgän täñkuk; Man täwet yäpmäñ äbätat ño man wärani terak täwetat. Upänkañ kämiwä man wärani terak nämo api täweret. Nämo, kadäni uken Nana täño manbiñam kwawakinik api täweret. ²⁶Bureni, kadäni ukentä päñku kämi injin-tägän näk wäpna terak Nanken api yänapiñeñ. Näk inta Nanken nämo api yänapiwet yän täwetat. ²⁷* Nämo, Nantä ini inta nadän tamikinik täk täyak. Imata, in näka gäripi nadän yäpmäñ äbäkañ unita. Ba in näka Anutu-ken naniktä äpuk yän nadäwä bureni täk täkañ unita. ²⁸Tänkañ näk Anutu-ken naniktä kome ñoken äpuropäñ kome ño penpeñ äneñi Nanken kwayäñ.

²⁹Ude yäwänä iwaräntäkiyetä iwetkuñ; Eruk, apiño gäk man wärani terak nämo niwetan. Kwawakinik niwet ahätan yäk. ³⁰* Nin nadäkamäñ, gäk imaka kuduhtagän nadäwi tärekañ. Äma kubäta yännyabäk kubä täñpayäñ nadäñirän gäkä jukun kañpäñ nadänkañ kowata täga iwet ahäwen yäk. Unita gäk Anutu-ken naniktä äpäñ yän gabänpäñ-nadäkamäñ.

³¹⁻³²* Ude yänjirä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Apiño nadän namikinik täkañ upänkañ ñode täwera nadäwut; Kadäni keräptañ tamitak. Kadäni uken in kubäkubä täwat kireñpewä komejin-ken kuñtäñpä kuñjirä näkñagän api iret. Eruk, kadäni u ahätak! In nepmanjirä näkña kubägän irayäñ. Upänkañ näkñagän-inik nämo irayäñ. Nämo, Nan näkkät it täyak udegän api itde. ³³* Eruk, man täweraro uwä mebäri ñodeta täwerat; In näkkät kowat kwasikorän täñpäñ näkño bänep pidäm terak kañ kuñarut. Bureni, kome ñoken bäräpi mebäri mebäri api kañ-ahäneño upänkañ ñode nadäkot; Näk kome ñonitäño mähemi unitäño kehäromi yäpmäñ äpäro unita nadäwätäk nämo täneñ!

17

Jesutä inita Nani-ken yänapiñkuk

¹* Eruk, man ude yän paotpänä Jesutä kunum dorañpäñ ñode yänkuk;

Nan, kadäni ahätak unita gäk ämanaye inamiken wäp biñam kañ nam. Ude täñjiri näk manka buramiñpäñ epän namiñkuno u täñjira wäpka biñam udegän kañ ahän parän. ²* Unita näk ñode yäyat; Gäk ämawebe kuduhtagän intäjukun it yämikta kehäromi uku namiñkun. Kehäromi namiñkuno uwä mebäri ñodeta namiñkun; Ämawebe gäkä näka biñam namiñkuno unita irit kehäromi yämikta kehäromi u namiñkun. ³* Irit kehäromi unitäño mebäri ñode; Ämawebetä gäk kubätagän Anutu bureni-inik nadäkinik täñpäñ näk Jesu Kristo gäkä nepmanji äpuro unita imaka, bok nadän namikinik täñpäñ irit kehäromi api kañ-ahäneñ.

⁴* Täñpäkañ näk epän namiñkuno u kumän täñpa täreñirä wäpka biñam ba kehäromika kome ño terak kwawak kañpäñ nadänkuñ. ⁵* Täñpäkañ Nan, näk nadän namiñjiri gäkkät bok itpäñ wäpnek biñam ikek kañ itda. Kome ño nämo yäwi ahänjirän näk gäkkät bok itkañ wäpna biñam ikek itkuro udegän äneñi kañ nam.

* **16:24:** Jon 15:11 * **16:25:** Jon 10:6 * **16:27:** Jon 14:21,23 * **16:30:** Jon 2:25 * **16:31-32:** Mat 26:31,56; Jon 8:29 * **16:33:** Jon 14:27; Rom 5:1; 2Ti 3:12; 1Jo 5:4 * **17:1:** Jon 11:41, 12:23
* **17:2:** Mat 11:27 * **17:3:** 1Jo 5:20 * **17:4:** Jon 4:34 * **17:5:** Jon 1:1, 17:24

Jesutä iwaräntäkiyeta Nani-ken yänpäñkuk

⁶ Tänpän ämakaye komen ämawebe bämopi-ken nanik yäpmän danipän näka biñam namiñkuno ño gäknjo mebarika yäwoñärenkut. Mebarika yäwoñärenjira manka buramiñ yäpmän äbakañ. ⁷⁻⁸ * Tänpäkañ man näwetkuno u kudup yäwerira bänepi-ken daiñpän yäpmän kuñat täkañ. Daiñpän yäpmän kuñatpäñ apiño ñode nadäwä tärekañ; Imaka namiñkuno u kudup gäkken nanikgän. Ba ñode imaka nadäkañ; Näk gäkkät iranipän gäkña-tägän näwetpewi äput.

⁹ * Eruk, ämanaye unita yänpän gäkken yänpitat. Komen ämawebe päke unita nämo gäwetat. Nämo, äma gäkñata biñam iwoyänpän namiñkuno unita gäwetat. ¹⁰ * Näk nadätat, gäknjo ämawebekaye uwä näknjo bok. Ba näknjo ämawebenaye uwä gäknjo bok. Ämawebeniye unita yänpän inamka-ken wäp biñam tañi yäpuro itat. ¹¹ * Upänkañ näk kome ñoken wari nämo api it yäpmän ärowet. Apiño gäkken äretat. Täñ, äbotnaye ñowä ñogän itnayän unita Kudupi Nana, gäk watäni it yämiñiri säkgämän kañ irut. Kehäromika terak watäni kañ it yämi. Kehäromi namiñkuno uterak watäni it yämiñiri bänep kubägän kañ irut, nektä bänep kubägän itkamäk udegän. ¹² * Tänpäkañ näk ukät itpäñ gäknjo kehäromika terak watäni it yämik täyat. Bureni, kehäromi namiñkuno uterak watä ude it yämiñira ukät nanik kubä-tägän paotkuk, äma geñita biñam yäwani u. Täñkañ unitä paorirän man kudän täwani u bureni ahätak.

¹³ * Eruk nan, näk ärewayän. Upänkañ näk kome terak ño pen itkañ yänpik man ño gäwetat. Tänpän äbotnaye ñonitä bänep oretoret pähap, oretoret pähap näkä nadäk täyat udegän kañ nadäwut yänpän gäkken yänpitat. ¹⁴ * Nan, näk man näwetkuno u kumän yäwet moreñkut. Täñjira komen ämawebetä mäde ut yämik täkañ. Tänpäkañ näk komen ämawebe täño kädet nämo iwat täyat udegän äbotnaye ñowä komen ämawebe täño kädet waki u nämo iwat täkañ. Mebari unita komen ämawebetä iwan täñ yämik täkañ. ¹⁵ * Äbotnaye ño kome terak ño nanikpäñ kunum gänañ yämagut yäpmän kukta nämo gäwetat. Nämo, gäk watä säkgämän it yämiñiri Äma Wakitä nämo api tänpän wanen yänpän gäwetat ño. ¹⁶ Tänpäkañ näk komen ämawebe täño kädet waki nämo iwat täyat udegän äbotnaye ñowä kädet waki u nämo iwat täkañ. ¹⁷ Unitä gäknjo manbiñam bureni yäweriri kome ñonitäño gäripita mäde ut imiñpän gäkñata biñam kañ täñ morewut. ¹⁸ * Tänpäkañ gäk pengän-inik komen ämawebe bämopi-ken itta kome ño terak näwetpewi äput. Udegän, näk ämanaye ñonitä komen ämawebe bämopi-ken epän täkta yäwetpewa kuñtänpä kunayän. ¹⁹ * Tänpäkañ täñkentän yämikta näk gupna nadäk-nadäkna u kuduptagän gäkñata biñam ganiñ kiretat. Ude täñjira äbotnaye ñowä udegän man burenita biñamgän kañ täñput.

Jesutä nadäkinik täñpani kudupta yänpäñkuk

²⁰ Nan, äbotnaye ñonita gäkken yänpitat. Upänkañ unitagän nämo gäwetat. Ämanaye ñonitä näknjo biñam yäwetpän yäwoñärek täñjirä ämawebe näka nadän namikinik tänayän täkañ unita bok yänpitat. ²¹ * Tänpäkañ nan, gäk täñkentän yämiñiri ämawebe näka nadäkinik tänayän täkañ u bänep kubägän, nektä bänep kubägän itkamäk udegän itpäñ kañ kuñarut yänpän yänpitat. Tänpän nekkät bänep kubägän bok kañ it yäpmän ärona. Ude kuñarirä komen ämawebetä näka Anutu-ken naniktä äpuk yän bureni api nadäneñ.

* **17:7-8:** Jon 16:30 * **17:9:** Jon 6:37,44 * **17:10:** Jon 16:15 * **17:11:** Jon 10:30, 17:21
 * **17:12:** Jon 6:39, 13:18; Jon 18:9 * **17:13:** Jon 15:11 * **17:14:** Jon 15:19 * **17:15:** Mat 6:13; 2Te 3:3; 1Jo 5:18 * **17:18:** Jon 20:21 * **17:19:** Hib 10:10 * **17:21:** Jon 4:11; Gal 3:28

22 * Tānpāṅ kehāromi ba nadāk-nadāk tāgagāmān gākā namiṅkuno udegān ābotnaye ṅonita yāmiṅkut. Bānep kubāgān it tākamāk, udegān kaṅ irut yānpāṅ yāmiṅkut. 23 Nāk ukāt kubāgān iritna gāk nākkāt kubāgān kaṅ itda. Tāṅkaṅ ugān nāmo. Bānep kubāgān itpāṅ kuṅarirā komeṅ āmawebetā yabānpāṅ-nadāṅkaṅ nāka ṅode api nadāneṅ; Anututā tewān āpuk yāṅ api nadāneṅ. Ba Anututā gāripi nadāṅ imiṅkuko udegān ābot ṅonita gāripi nadāṅ yāmik tāyak yāṅ api nadāneṅ.

24 * O nan, āmawebe ṅo nāka biṅam iwoyāṅkuno u kome nākā irayāṅ tāyat-ken u bok itta nadātāt. Tānpāṅ nākkāt bok itkaṅ kehāromina ba wāpna biṅam nīkek kaṅ nabānpāṅ-nadāwut. Kunum kenta kome nāmo ahāṅirān nāka gāripi nadānpāṅ kehāromi ba wāpna biṅam u namiṅkun. 25 * Siwoṅi nana, komeṅ āmawebetā mebārika u nāmo nadāwā tumāṅkaṅ. Tāṅ, nāhā gākṅo mebārika nadātāt. Ba ima mebārīta nepmaṅpi āput yāṅ, ābotnaye ṅowā nadākaṅ. 26 Tāṅpākaṅ nāk kome terak ṅo āpānpāṅ mebārika yāwetpāṅ yāwoṅārek tāṅ yāpmāṅ ābātāt. Tāṅkaṅ kāmiwā, mebārika kumān-tagān api yāwoṅāreṅ morewet. Yāwoṅāreṅ moreṅira gākā nāka gāripi nadāṅ namik tāyan udegān ābotnaye ṅonitā gāripi kowāt nadāṅ imān api tāneṅ. Tāṅirā u kentānpāṅ api iret yāk.

18

Judastā Jesu iwan kerī-ken peṅkuk

Mat 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53

1 * Jesutā yāṅapik man ude yāwān tāreṅirān eruk iwarāntākiye-kāt kome awaṅ pāhap wāpi Kidron udude kāda Olip pāya epān gānaṅ kuṅkuṅ.

2 * Jesu iwarāntākiye-kāt epān uken kadāni māyap itpāṅ-nadākta kuk tāṅkuṅo unita Judas, Jesu iwan kerī-ken pewani unitā ṅode nadāṅkuk; Jesu uken kāwep itak yāṅ nadāṅkuk. 3 * Ude nadānpāṅ komi āma ātukāt bāmop āma ba Parisi tāṅo watā āma ātu yāmagurānkaṅ epān uken kuṅkuṅ. Topān ijiṅ-yāṅeṅpāṅ yāpmāṅkaṅ kadā boham ikek kuṅkuṅ.

4 Tāṅpākaṅ iwan tuān ābāṅirā Jesu jide ahāṅ imayāṅ tāṅkuko uku nadāwān tārewāpāṅ āma ābot ābuṅo u dubini-ken kuṅpāṅ yāwet yabāṅkuk; Netā kānayāṅ ābākaṅ? 5 Yāwānā yāṅkuṅ; Jesu, Nasaret nanik kānayāṅ ābākamāṅ yāk. Yāwāwā yāṅkuk; Etāṅ uwāku nākṅa itat ṅobayāṅ yāk. (Komi āma u bāmopi-ken Judas, Jesu iwan kerī-ken pewayāṅ tāṅkuko u penta itkuṅ.) 6 Jesutā uwāku nāk ṅo yāṅ yāwānā komi āma u māde kāda pāṅku kome terak bumta maṅdāpuṅ. 7 Tāṅirā Jesu āneṅi yāwetgān tāṅkuk; Netāta ābākaṅ? Yāwānā āneṅi yāṅkuṅ; Jesu, Nasaret nanik kānayāṅ ābākamāṅ yāṅ yāṅkuṅ.

8 Yāwāwā Jesutā āneṅi yāwetgān tāṅkuk; Etāṅ, u nākṅa ṅobayāṅ. Unita nāk nepmāṅitnayāṅ yānpāṅ ātu ṅo yabā kātāwā ini kut yāk. 9 * Jesu man ude yāṅkuko uwā man bian ṅode yāṅkuko udegān bureni ahāṅkuk; Yabāṅ āwarākuk tāṅira āma namiṅkuno u kubātā nāmoinik api paorek. 10 * Ude yāwerirān uterakgān Saimon-Pitatā pāipi pion gānaṅ nanik wādāwān kwāpāṅā bāmop āma intājukun tāṅpani unitāṅo watā āmani kubā ura yākṅat jukuni bure kāda painkuk. (Epān watā āmani u wāpi Malkus.) 11 * Tāṅirān Jesutā Pita iwetkuk; Mujuk āneṅi dai! Ume komi nīkek Nanatā namayāṅ tāyak ini kaṅ nāṅpa!

Jesu Anasken yāpmāṅ pāṅku teṅkuṅ

* 17:22: Apos 4:32 * 17:24: Jon 12:26, 17:5 * 17:25: Jon 8:55 * 18:1: Mat 26:36 * 18:2: Luk 21:37 * 18:3: Jon 7:45 * 18:9: Jon 6:39; Jon 17:12 * 18:10: Luk 22:38 * 18:11: Mat 26:39

¹² Ude yāwānā komi āma tāņo intājukun āmakāt komi āmaniye ba kudupi eņi tāņo watā āmatā Jesu inītpāņ keri pādāt tāņkuņ. ¹³ Keri pādāt tāņpāņ Anasken jukun yāņikņat yāpmāņ kuņkuņ. Anas uwā Kaifas tāņo yepmani. Tāņkaņ Kaifas uwā kadāni uken bāmop āma intājukun itkuko u. ¹⁴ * Ba unitāgān Juda āma ekāni ekāni bian ņode yāwetkuk; Āmawebe kumān-tagān paotneņo udetā yāņpāņ āma kubā-tāgān kaņ kumbān yāņ yāņkuko u.

Pitatā Jesu wāpi kābop peņkuk

Mat 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57

¹⁵ * Tāņpākaņ Jesu yāņikņat yāpmāņ kuņirā Saimon-Pitakāt noripak kubā Jesu iwat yāpmāņ kuņkumān. Noripaki uwā bāmop āma intājukun tāņpani ukeņonita nadāņkuko unita nadāņ imiņirā bāmop āma tāņo yewa gānaņ Jesu-kāt bok āroņkuņ. ¹⁶ Āroņirān Pita yāma-kengān itkukonik. Ude irirān noripaki ukeņonitā yāman āneņi āpāņpāņ webe yāma watā itkuko u iwerān Pita yāņikņat yāpmāņ āroņkuk. ¹⁷ Tāņpāņ webe unitā Pita kaņpāņ iwetkuk; Āma unitāņo iwarāntāki kubā gāk ba? Ude iwerānā Nāk nāmo! yāņ iwetkuk. ¹⁸ Mānit kadāni unita eņi unitāņo watā āmakāt komi āma ātutā kādāp iijņpāņ āņāriņ itkuņ. Āņāriņirā Pita imaka, penta āņāriņ itkuņ.

Anastā Jesu manken teņkuk

Mat 26:59-66; Mak 14:55-64; Luk 22:66-71

¹⁹ Tāņirā bāmop āma intājukun tāņpani unitā Jesu ņode iwet yabāņkuk; Gāwarāntākaye u netā-netā? Ba man jīdepāņ yāņpāņ-yāwoņārek tāk tāņkun? ²⁰ * Ude yāwānā Jesutā iwetkuk; Nāk komeni komeni kuņatpāņ āmawebe man kwawakgān yāņahāņpāņ yāwet tāņkut. Nāk kadāni kadāni kudupi yot gānaņ ba kābeyā eņi, Juda āmawebetā ābā kubā-kengān it tākaņ-ken āroņpāņ yāwetpāņ yāwoņārek tāņkut. Ba man kubā kābop nāmo yāņahāk tāņkut. ²¹ Unita gāk imata nāwet yabātan? Nadāwa yāņpāņā āmawebe nākā man yāņpāņ-yāwoņārek tāk tāņkuro u yāwet yabā. Unitā uyaku nākā man yāwet tāņkuro u nadākaņ yāk. ²² * Jesutā ude yāwānā komi āma kubā u itkukonitā utkuk. Tāņpāņ yāņkuk; Gāk bāmop āma ņonitāņo man imata utan? Gāk goret tāyan yāk. ²³ Yāwānā Jesutā ņode iwetkuk; Jīde? Nākā man waki kubā yāwawā yāņahā. Tāņ, man yāro u bureni yāņ nadāņpāņ imata nutan? ²⁴ Ude tāņpāņ yen topuņo u nāmo pit imiņkaņ Anastā Jesu iniņ kireņpewān bāmop āma intājukun tāņpani wāpi Kaifas uken kuņkuk.

Pita Jesu wāpi āneņi kābop peņkuk

Mat 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62

²⁵ Tāņpākaņ Saimon-Pita kādāp āņāriņ itkuk-ken pen irirān ņode iwet yabāņkuņ; Iwarāntāki kubā gāk, bure? Yāwawā yāņkuk; Nāmoinik! Nāk unitāņo iwarāntāki nāmo yāk. ²⁶ * Ude yāwānā bāmop āma intājukun tāņpani tāņo watā āma kubā, Pitatā jukuni madāņ tākņeņkuko unitā ābotken naniktā yāņkuk; Piāken bok irirān tabāro u gākkāt irirān tabāt yāk. Bure? ²⁷ * Yāwānā Pitatā yāņkuk; Nāmoinik! Ude yāwānā uterakgān purup gera yāņkuk.

Jesu imagut yāpmāņ Pailat-ken kuņkuņ

Mat 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Luk 23:1-5

²⁸ Tāņpākaņ tamimaņ-inik Juda āma ekāni ekānitā Jesu imagurākaņ Kaifas tāņo eņi yāma peņpeņ Rom Gapman tāņo yāma-ken kuņkuņ. Tāņkaņ ņode nadāņkuņ; Uken āroņpāņā Anutu ināmiken bānepnin tāna wawāpāņ Pasova

* **18:14:** Jon 11:49-51 * **18:15:** Jon 20:3, 21:20; Apos 3:1; Mat 26:58 * **18:20:** Mat 26:55; Jon 7:26

* **18:22:** Apos 23:2 * **18:26:** Jon 18:10 * **18:27:** Jon 13:38

äjnak-äjnak täño ketem täga nämö näne unita äronero yäk. Ude yänpäj Rom gapmantä eni gänañ nämö äronkuñ. ²⁹ Yäman umu itsämäj irirä Pailattä äbänpäj ñode yäwet yabäñkuk; Äma ño mebäri imata manken tenayäj äbäkañ? ³⁰ Yäwänä iwetkuñ; Äma ñonitä imaka waki kubä nämö täñpeko uwä gäkken ñode täga nämö yänikñat yäpmäj ämne yäk. ³¹ * Yäwäwä Pailattä yäwetkuk; Yänikñat yäpmäj kuñkañ injinken бага man uterak manken tewut yäk. Yäwänä iwetkuñ; Ude nämö! Nintä äma kumäj-kumäj däpämäkta yäjiwäranani yäk. ³² * (Ude yänirä bian Jesutä ude api kumbet yäj yänkuko unitä bureni täñkuk.) ³³ Ude yäwäwä Pailat äneñi eni gänañ unu kuñkañ Jesuta yänpewän ärowänpäj ñode iwet yabäñkuk; Bureni? Gäk Juda äma täño intäjukun äma? ³⁴ Yäwänä Jesutä kowata ñode yänkuk; Gäkña nadänpäj man ño yäyan, ba äma ätutä näka man yänirä nadäñkun? ³⁵ * Yäwänä Pailattä iwetkuk; Jide? Näk Juda äma kubä nabätan? Nämoinik! Upäñkañ gäk jide täñkunta gäkñaken äbotkät bämop äma intäjukun täñpanitä gäk yängäkñat yäpmäj äbäkañ?

³⁶ Yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk intäjukun äma kome terak ño ämawebe yabäj yäwat täkañ udewani nämö. Näk ude ira yäwänäku epän ämanaye ämik tänpäj äma kubätä näk Juda äma ekäni ekäni keru terak täga nämö nepmanpäñ. Upäñkañ näk kome ñonitäjö intäjukun äma nämö itat. Nämö, näk kome kubä täño yäk. ³⁷ * Ude yäwänä Pailattä iwetkuk; Aha, gäk intäjukun äma kubä? Yäwänä Jesutä iwetkuk; Intäjukun äma yäyan u bureni yäyan. Näk mebäri kubätagän kome ñoken ahäñkut; Ämawebe manbiñam bureni yänahänpäj yäwetta äbut. Mebäri unita ämawebe man burenita gäripi nadäwanitä näka nadäj namik täkañ yäk.

³⁸ Ude yäwänä Pailattä yänkuk; Wa! Manbiñam bureni u imatäken?

Pailattä Jesu kumäj-kumäj utta yäntäreñkuk

Mat 27:15-31; Mak 15:6-20; Luk 23:13-25

Pailattä ude yänpäjä yäman äpämañ kuñpäñ äma ekäni ekäni yäwetkuk; Näk äma ñoken kudän waki kubä nämö täñkuko käyat. ³⁹ Upäñkañ näkä kädät ñode iwet täyat u in nadäkañ; Pasova orekirit kadäni kubäkubäken äma komi eniken irani kubä taniñ kirek täyat yäk. Unita jide nadäkañ? Näkä Juda täño intäjukun äma ño tewa äpämañ kwek? ⁴⁰ Ude yäwänkañ gera terak yänkuñ; U nämö! yäk. Gäk Barabas tewi äpämañ kuñ nimän! yäk. (Barabas uwä ämik kubota täñpani kubä.)

19

¹ Ude tänpäj Pailattä yäwet-pewän komi ämatä Jesu yänikñat yäpmäj päñku bumta päripuñ. ² * Päripmänpäj täñikñarani ñode täñ imiñkuñ; Intäjukun äma täño gwäpä ude täñ imina yänpäj gupmom yenpäñ kedon tänpäj gwäki terak ähät imiñkuñ. Ähät imiñpäñ tek säkgämän, intäjukun ämatä täk täkañ udewani täñ imiñkuñ. ³ * Ude tänpäj dubini-ken tawañ itpäñ Jesu sära man ñode iwetkuñ; Juda täño intäjukun äma gäk ganiñ oretkamäj! Ude täñkañ inami-kengän ut täñkuñ.

⁴ * Ude tänpäkañ Pailattä äneñi yäman äpänpäj Juda äma ekäni ekäni yäwetkuk; Kawut yäk. Näk inken Jesu yänikñat yäpmäj äbätat unita ñode nadäwut; Äma ño imaka waki kubä nämö täñkuko käyat. ⁵ Yänirän Jesu gupmom yen ähät imiñkuño ba tek säkgämän täñ imiñkuño u nitek yäman äpäñirän Pailattä Juda äma yäwetkuk; Äma ño waki kawut!

* **18:31:** Jon 19:6-7; Apos 18:15 * **18:32:** Mat 20:19; Jon 3:14, 12:33 * **18:35:** Jon 1:11 * **18:37:** 1Ti 6:13; Jon 8:47 * **19:2:** Luk 23:11 * **19:3:** Jon 18:22 * **19:4:** Jon 18:38

6 * Tänpäkan bämop äma intäjukun tänpäni ba Juda täno komi ämatä Jesu kanpäjä gera yänkuñ; Päya kwakäp terak ärowän! yän yänirä Pailattä yäwetkuk; Näk mominita wäyäkñewa wakan unita injin injitpäñ päya kwakäp terak urut yäk. 7 * Yäwänä Juda ämatä yänkuñ; U inita näk Anutu täno nanaki yän yäk täyak. Ude yäk täyak unita kumäkta biñam täyak yäk. Äma inita ude yäwani uwä kumäkta бага man kubä pätak yäk. 8 Ude yänirä nadänpäñ Pailattä bumta umuntañkuk. 9 * Umuntañpäñ Jesu äneñi yänikñat yäpmäj päro iwet yabänkuk; Gäk de nanik? Yäwänä Jesutä man kowata nämo yänkuk. 10 Ude täñirän Pailattä ñode iwetkuk; Gäk man näwetta bitnätan? Ñode nämo käwep nadätan; Näkä yäwakan api iren ba näkä yäwakanä päya kwakäp terak api gutneño unita kehäromi namani yäk.

11 * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Jop yäk. Anutu punin ununitä kehäromi nämo gamiñkuko yäwänäku näk nutta kehäromi nämo pat gamitek. Unita äma näk ketka terak nepmañkuko unitäno momitä gäkño momi irepmitpäñ unitäno tañi-inik yäk. 12 * Ude yäwänkan Pailattä iniñ kireñpewän kukta kädetta wäyäkñekuk. Upänkanä Juda naniktä gera pähap ñode yänkuñ; Gäkä äma u kakätän-pewi kwänä gähä intäjukun ämaka Sisatä not nämo api täñ gamek yäk. Gäk nadätan? Äma kubätä inita näk intäjukun äma itat yän yäweko uwä Sisata iwan täñ imek yäk. 13 Ude yänirä Pailattä nadänpäñ Jesu yänikñat yäpmäj yäman äpänpäñ bägup kubä wäpi Mobä Iriñ Wädäwani uken kuñpäñ äma man yäpmäj daniwanitä bägup-ken mañitkuk. (Mobä Iriñ Wädäwani uwä Juda täno man terak Gabata yän yäk tänpäni.) 14 Kepma uwä Pasova täñtuñum täktäk kadäni-ken. Tänpäkan kepma bämopi täñirän Pailattä Juda äma yäwetkuk; Kawut! In-täno intäjukun ämajin ño yäk.

15 Yäwänä gera terak yänkuñ; Yäpmäj kewe! Yäpmäj kewe! Päya kwakäp terak kumbän! Yänirä Pailattä ñode yäwet yabänkuk; Intäjukun ämajin ño päya kwakäp terak utpewa kumäkta nadakan, bure? Yäwänä bämop äma intäjukun tänpänitä iwetkuñ; Nintäno intäjukun ämanin mäyap ikek nämo. U Sisa kubägän! yäk. 16 Ude yäwakan Pailattä Jesu päya kwakäp terak utta yänin kireñkuk.

Jesu päya kwakäp terak utpewä kumbuk

Mat 27:32-50; Mak 15:21-37; Luk 23:26-46

17 Tänpäkan komi ämatä Jesu injitpäñ päya kwakäp imä buramiwänkan kome kubä wäpi Gwäki Kokäp (u Juda man terak Golgota) uken kuñkuñ. 18 Päñku kome uken ahänpäñ päya kwakäp terak utkuñ. Tänpäkan äma waki tänpäni yarä, bok däpmänpäñ kubä kukñi kubä kukñi, Jesu ini uwä bämop teñkuñ. 19-20 Tänpäkan Pailattä yäwänkan Jesu gwäki punin kada man kudän kubä ñode täñkuñ;

Ñowä JESU NASARET KOMEKEN NANIK,

JUDA Ämawebe Täno INTÄjukun Äma.

Man kudän uwä man kotäk yaräkubä, Juda, Rom ba Grik man terak kudän täñkuñ. Tänpäñ kome Jesu utkuño uwä yotpärare dubini-ken itkuko unita ämawebe mäyaptä uken kuñ äbän täñkan kudän u daniñkuñ. 21 Tänpäkan bämop äma intäjukun tänpäni ätutä u daniñpäñ nadänkan päñku Pailat iwetkuñ; Juda täno intäjukun äma kudän täno uwä goret kudän täñ yäk. Ñode kudän tänañ; Äma ñowä inita Näk Juda täno intäjukun äma yän yäk täñkukonik yäk. 22 Yäwäwä Pailattä yäwetkuk; Kudän täro unitägän ini irän yäk.

* 19:6: Jon 18:31 * 19:7: Wkp 24:16; Jon 5:18 * 19:9: Mat 26:62-63; Mat 27:12; Luk 23:9

* 19:11: Jon 10:18; Apos 2:23; Rom 13:1 * 19:12: Luk 23:2; Apos 17:7

²³⁻²⁴ Eruk, Jesu päya kwakäp terak utpäjä komi ämatä teki punin nanik yänpmänpän yäpmän daniņpän äbot 4 ude peņkaņ äbot kubäkubä komi äma ini-ini yäpuņ. Täņkaņ teki gupi terak nanik uwä nämo yäpurärätpäņ bupani unita komi ämatä madänero yän yänkuņ. Ude täņpena waki täņpek yän yänkuņ. Unita närepmirek gärepmirek täņkaņ kubätä intäjukun täņpäņ unitä kaņ yäpän yän yänkuņ. Ude yänirä Anutu täņo man bian nōde kudän täwani bureni ahänkuk;

Uwä tekna yäpmän daniņpän ini-ini yäpuņ.

Ba närepmirek gärepmirek täņpäņ tekna yäpuņ yäk.

Sam 22:18

Man ude kudän täwani uterakgän komi ämatä udegän täņkuņ.

²⁵ * Täņpäkaņ Jesu miņi uwä nanaki täņo päya kwakäp dubini-ken itkuk. Täņkaņ miņi täņo noripaki kubä, Klopas webeni wäpi Maria ukät Maria Makdala komeken nanik u imaka, penta itkuņ. ²⁶ * Ude irirä Jesutä miņi ba iwaräntäki kubä, Jesutä ini gäripi-inik nadän imik täņkuko u irirä yabänkuk. Yabänpäņ miņi nōde iwetkuk; Nanakka kubä nō yäk. Ude yänpäņ iwaräntäki u nōde iwetkuk; Webe nōwä gäkno meņka yäk. ²⁷ Täņpäkaņ kadäni ukengän iwaräntäki uwä Jesu miņi yänikņat yäpmän eņini-ken päņku watäni it täņkukonik.

Jesu kumbuk

²⁸ * Ude yäwetpäjä Jesutä Imaka kudup täņpa täretak yän nadänpäņ, eruk yänkuk; Umeta nekaņ yäk. Man keräpi ude yänirän Anutu täņo man bian kudän täwani kubä bureni ahänkuk. ²⁹ * Umeta nekaņ yäwänä wain ume jägämi, ume käbot kubä itkuko uken nanik imaka kubä yabut bumik uterak piņ ibatkuņ. Piņ ibatpäņ päya kubä wäpi hisop unitäņo momi kubä terak pädat täņpäņ yäpmän päņaku Jesu meni-ken peņkuņ. ³⁰ Täņirä Jesutä ume u naņpäjä yänkuk; Piäna täretak uba yäk. Ude yänpäjä gwäki gurot maņpäņ kumbuk.

³¹ * Täņpäkaņ kepma Jesu kumbuko uwä Pasova täņtuņum täktäk kadäni. Täņpäņ kwep ude uwä Sabat yänkaņ nōde täņkuņ; Äma kumbanitä orekirit kadäni-ken päya kwakäp terak irirä orekirit täņo бага irepmitne yänpäņ Juda ämatä päņku Pailat iwetkuņ; Gäk yäwetpewi komi ämatä päņku äma päya kwakäp terak itkaņ unitäņo kuroņi däpmän tokärä bäräņeņ kumbäkaņ komegup yäpmän kewewut yän iwetkuņ. ³² Ude iwerirä Pailattä yäwet-pewän komi ämatä päņku äma Jesu kukņi kukņi itkumäno unitäņo kuroņi däpmän tokätkuņ. ³³ Täņpäņ Jesu kuroņi däpmän tokätna kumbän yänkaņ dorapäņ kaņkuņ; Jesu uku kumäņirän. Ude kaņpäjä kuroņi nämo däpmän tokätkuņ. ³⁴ Täņpäkaņ komi äma kubätä Jesu järapi-ken bohamtä yäputkuk. Täņirän uterakgän ume nägät maņkumän.

³⁵ * (Imaka ahänkuko u äma dapuritä kaņkuko unitä ini nō kudän täņirän bureni-inik täyak. Uwä nadatak; Man nō bureni yäk. Intä nadäkinik täņput yänpäņ yänahatak.) ³⁶ * Täņpäkaņ Anutu täņo man kudän täwani kubä nōde pätak uwä kehärom tawän yänpäņ ude u ahänkuk; Kujari kubä nämo api tokätneņ yäk. ³⁷ * Ba Anutu täņo man kudän täwani kubä pen nōde pätak; Äma yäputkuņo u api käneņ.

Jesu äneņkuņ

* **19:25:** Mat 27:55-56 * **19:26:** Jon 13:23 * **19:28:** Sam 22:15 * **19:29:** Sam 69:21 * **19:31:** Lo 21:22-23 * **19:35:** Jon 21:24 * **19:36:** Kis 12:46; Nam 9:12; Sam 34:20 * **19:37:** Sek 12:10; Rev 1:7

38 * Eruk ätu itkaņ äma kubä Arimatea nanik wäpi Josep unitä päņku Pailat Jesu täņo komegup änehta iwet yabäņkuk. (Josep uwä Jesuta nadäņ imani äma kubä upäņkaņ Juda äma ekäni ekänita umuntaņpäņ nadäkiniki kwawak nämo yäjähäk täņkukonik.) Unitä päņku iweränkaņ Pailattä yäntäreņ imiņkuk. Yäntäreņ imänkaņ päņku Jesu täņo komegup päya kwakäp terak nanik ketäreņkuk. 39 * Äma kubä bok täņkumäno uwä Nikodimas, bian bipani kubäta Jesuken kuņkuko u. Nikodimas unitä Jesu täņo gupi kábäņ täwek yäņpäņ gakņi kábäņi tägagämän nitek yäpmäņ kuņkuk. Gakņi täpuripäņ nämo yäpuk. Taņi, bäräpini uwä 30 kilogram udepäņ yäpuk. 40 Yäpmäņ päņku Josep täņken täwänkaņ Jesu täņo komegup gakņi kábäņi tägagämän upäņ ärut imiņkaņ tek pakipäņ uwäk täņkumän. Juda naniktä äma kumbani änek täkaņ ude iwatpäņ täņkumän.

41 Täņpäkaņ Jesu utkuņo kome u kukņi käda epän tobät kubä itkuk. Uken mobä gänaņ ikek, äma änehta biņam yäwani kubä itkuk. U gänaņ äma kubä nämo äneņpani, jop ini ude irani. 42 Unita Sabat keräp täyak yäņ nadäņpäņ äma yarä uwä Jesu gupi yäpmäņ mobä awaņ u gänaņ päņku peņkumän. Mobä awaņ u tuän itkuko unita u peņkumän.

20

Jesu kumbani-ken nanik akuņkuk

Mat 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12

1 Eruk Sande tamimaņ-inik, kome ket nämo yäņeņirän Maria, Makdala komeken nanik unitä Jesu äneņkuņ-ken kuņpäņ kaņkuk; Mobä awaņ meni täņpipiwani u yäpmäņ kewenkuņopäņ yäma tumäņirän. 2 * Ude kaņkaņ bäräņeņ päņku Saimon-Pitakät iwaräntäki kubä Jesutä gäripi pähap nadäk täņkuko ukät yabäņ ahäņpäņ ñode yäwetkuk; Ai! Jesu awaņ gänaņ nanik yäpmäņ päņku dekaken peņ? 3-4 Ude yäwerirän Pitakät noripaki u bäräņeņ Jesutä patkuk-ken kakta kuņkumän. Kuņkaņ noripakitä Pita irepmitpäņ awaņken intäjukun ahäņkuk. 5 Ahäņpäņä papayäņpäņ yabäņkuk; Tek gupi terak täņ imiņkuņo u yabäņpäņ gänaņ unu nämo äroņkuk. 6-7 * Ude täņirän Pitatä mäden äbämaņ awaņ gänaņ unu kuņ tädot kuņkuk. Ude kuņkaņ tek Jesu gupi terak täņ imiņkuņo u kaņpäņ tek gwäki-ken pädat täņkuņo u säkgämän pimiņ tokätpäņ peņkuko inigän parirän kaņkuk. 8 Ude kaņpäņ irirän iwaräntäki awaņ meni-ken intäjukun ahäņkuko u imaka, äro yabäņpäņ-nadäwän bureni täņkuņ. 9 * Täņpäkaņ äma yarä u Anutu täņo man terak man Jesu u kumbani-ken naniktä äneņi kodak taņpäņ akwekta yäwani u nämo nadäwän täreņkuņ. Eruk kämi, nadäwän täreņkuņ.

Jesu Maria ahäņ imiņkuk

Mat 28:9-10; Mak 16:9-11

10 Eruk, iwaräntäki yarä u eņiken kuņkumän. 11 Kuņirän Maria ini ugän itkaņ konäm butewaki täņkaņ papayäņpäņ awaņ gänaņ dapun täņpäņ yabäņkuk; 12 Aņero yarä tek paki nitek irirän. Äma kubätä gwäkitä patkuk-ken, kubätä kuroņi käda. 13 Täņkaņ äma u kubätä Maria ñode iwetkuk; Wanotna, imata konäm kotan? Yäwänä iwetkuk; Ekänina yäpmäņ päņku deken peņo u nämo nadätat yäk. 14 * Ude yäņpäņ äyäņutpäņ Jesu pengän dubini-ken irirän kaņkuk. Kaņkuko upäņkaņ ño Jesutä ahäņ namitak yäņ nämo nadäwän täreņkuņ.

15 Täņpäņ Jesutä ñode iwetkuk; Wanotna, imata konäm kotan? Ba netäta wäyäkņetan? Ude yäwänä Mariatä epän ño mähehitä yäyak yäņ nadäņpäņ

* 19:38: Jon 7:13 * 19:39: Jon 3:1-2 * 20:2: Jon 13:23 * 20:6-7: Jon 11:44 * 20:9: Apos 2:24-32; 1Ko 15:4 * 20:14: Luk 24:16; Jon 21:4

iwetkuk; Gäkä kome kubäken yäpman päñku penpäñä näwerikan päñku yäpa yäk. ¹⁶ Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Maria! Yäwänä Mariatä äyänutpäñ iwetkuk; Yäwoñärewni ämana! (U iniken man terak Rabonai yän iwetkuk.) ¹⁷ * Yäwänä Jesutä iwetkuk; Nepmänjireno, näk Nanaken nämo ärot. Gäk kuñkan notnaye ñode yäwet; Jesu Nani ba Anutuni-ken kwayän. Ba intäño Nanjin ba Anutujin-ken kwayän yän yäwet. ¹⁸ Ude iweränä Maria, Makdala komeken nanik u äyänutpen kuñpäñ iwaräntäkiye yäwetkuk; Näk Ekäni kanñkan äbätat! Ude yänpäñ man Jesutä iwetkuko u yäwetkuk.

Jesu iwaräntäkiye ahän yäminjuk

Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Luk 24:36-49

¹⁹ * Eruk kepma ugän kome bipmänjirän iwaräntäkiye eni kubä-kengän itkuñ. U Juda äma ekäni ekänita umuntanpäñ yäma kehäromigän ukät-pipinpäñ itkuñ. Ude tänpän irirä Jesu pengän bämopi-ken ahän yäminpäñ yäwetkuk; Bänep kwini terak itkot! yäk. ²⁰ * Ude yänpäñ jibi meni keru järapi-ken u yäwoñäreñirän kanpäñ U Ekäninin bureni yänpäñ oretoret bumta täñkuñ.

²¹ * Täñirä Jesutä äneñi yäwetgän täñkuk; Bänep kwini terak itkot! Nadäkan? Nanatä epän täkta nanin kireñpewän äpuro udegän näkä in taniñ kireñpewa komeni komeni api kuneñ. ²² Ude yänpäñä meni won piän-yawatpäñ yäwetkuk; Kudupi Munapik yäput! ²³ * In äma kubä täño momi pen iminayän täño uwä momini api paorek. Täñ, kubä täño momi nämo pen imäwä momini u pen api pat imek yäk.

Jesu Tomas ahän iminjuk

²⁴ * Eruk Jesu iwaräntäkiye ahän yäminjuk-ken ugän iwaräntäki kubä wäpi Tomas (wäpi kubä Didimus) u penta nämo itkuñ. ²⁵ Unita Tomas kuñatkuko äbanä noriyetä nin Jesu käkamän yän iwetkuñ. Iweräwä Tomastä yänjuk; Ude nämo! Näk keru-ken niri bäräm u ba järapi-ken bäräm u nämo initpäñ kanpäñä nadäwa bureni nämo tänayän yäk. ²⁶ Tänpäkan kepma 7 ude täreñirän iwaräntäkiye uwä eni bian itkuñ-ken ugän Tomas penta itkuñ. Täñkan yäma ukät ikek itkuño upänkan Jesu äbä bämopi-ken ahän yäminpäñ yäwetkuk; Bänep kwini terak itkot! ²⁷ Ude yänpäñ Tomas iwetkuk; Nabä! Ketka ño penpäñ initkan nadä. Ba järapna-ken jibi meni ño initpäñ-nadä. Ude tänpän bänep yarä nitek täyan uwä penpäñ nadäkinik tä. ²⁸ Ude iweränä Tomastä pengän yänjuk; Ekäni Anutuna! ²⁹ * Ekäni Anutuna yän yänjirän Jesutä iwetkuk; Gäk nabätan unita nadäkinik täyan. Täga täyan upänkan äma nämo nabänkan nadän namikinik tänayän täño uwä Anutu täño oretoret terak api kuñatneñ.

Buk ño ima mebarita täñpani?

³⁰ * Tänpäkan Jesutä iwaräntäkiye inamiken kudän kudupi mäyap-inik täñkuko upänkan buk ño terak näk kudup nämo kudän täyat. ³¹ * Täñ, imaka buk ño gänan kudän täyat ño mebari ñodeta kudän täyat; Intä Anutu täño iwoyäwani Kristo u Jesu, ba Jesu u Anutu täño nanaki bureni-inik yän nadäkinik täneñta. Tänpän in nadäkinik ikek kuñatpäñä unitäño wäpi terak irit kehäromi nitek itta buk ño kudän täyat.

21

Jesutä iwaräntäkiye 7 ahän yäminjuk

* **20:17:** Rom 8:29; Hib 2:11-12 * **20:19:** Jon 19:38 * **20:20:** Jon 16:22, 19:34; 1Jo 1:1 * **20:21:** Jon 17:18 * **20:23:** Mat 16:19 * **20:24:** Jon 11:16, 14:5; Jon 21:2 * **20:29:** 1Pi 1:8 * **20:30:** Jon 21:25 * **20:31:** Jon 3:15; Rom 1:17; 1Jo 5:13

¹ Tãñpãñ ätu itpãñ kepma kubä iwaräntäkiye Taibirias* gwägu dubini-ken irirä ahãñ yãmiñkuko unitãño manbiñam ñode; ²⁻³ * Iwaräntäkiye ñodetä itkuñ; Kubä Saimon-Pita. Kubäwä Tomas wãpi kubä Didimus. Kubäwä Nataniel, komeni tañi Galili, komeni täpuri Kana, u nanik. Yaräwä Sebedi täño nanakiyat. Eruk äma ukät yaräkät pentagän irirä Saimontä yäwetkuk; Näk pis wädäwayãñ kuyat yäk. Ude yäwänä noriyetä yãñkuñ; Nin imaka, penta kunawä yäk. Ude yãñpãñ gäpe terak äroman gwägu terak kuñkuñ. Kuñkuño bipani käron pãke u pis kubä nämoinik yãpuñ.

⁴ Eruk kome yãñewänä Jesu gwägu pomi-ken ahãñpãñ itkuk. Ahãñpãñ irirän iwaräntäkiyetä kañpãñ u Jesutä ahätak yãñ nämö kañpãñ nadäwä tärenkuñ. ⁵ * Tãñpãñ yäwetkuk; Notnaye, in pis ätu yãpmãñkañ ba nämö? Yäwänä nämö yãñ iwetkuñ. ⁶ * Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; In yäk tañi ukeno yãpmãñkañ gäpe bure këda pewi äpmonpãpãñ pis ätu yãpnayãñ yäk. Yäwerän udegän tãñpãñ pis mäyap yäk gãnañ äpmonpãpãñ yäk u äneñi gäpe terak wädãñpãñ pena yäkñat tãñpã wañkuñ.

⁷ * Tãñpãñ iwaräntäki kubä, Jesutä gäripi pähap nadäk tãñkuko unitä Pita iwetkuk; U Ekäninin! yäk. Yäwänä Pita Jesu käwayãñ yãñkañ, morãñ itkañ epän tãñ itkukopãñ tek äneñi tãñpãñ gwägu gãnañ tubãpenpãñ gwägu wentãñ gägãni-ken kuñkuk. ⁸ Kuñirän noriye gäpe terak pen itkuño unitä gäpe tãñpewä pis yäk u wädãñ yãpmãñ gägãni-ken mäden äronkuñ. Gwägu terak itkuñ-ken unitä gägãni udude Jesutä itkuk-ken u ban nämö, 100 mitas udegän. ⁹ Eruk kuñtãngän gägãni udude ahãñpãñ kuñkuñ; Kädãp kubä iñirän gwägu tomkät käräga ätukät kädãp gãnañ buan iñiñ irirä. ¹⁰ Tãñpãkañ Jesutä yäwetkuk; Gwägu tom yãpmaño u ätu yãpmãñ äbut yäk. ¹¹ * Yäwänä Saimontä gäpe-ken pãñku yäk u gwägu gägãni-ken wädãñpãñ abä penkuk. U gãnañ pis mäyap, 153 udetä itkuñoopãñ yäk u nämö däkñenkuñ. ¹² Tãñpãñ Jesutä yäwetkuk; Äbä ketem penta näna yäk. Ude yãñirän u Ekäninin yãñpãñ gäk netä yãñ iwetta umuntañkuñ. ¹³ * Tãñirä Jesutä pis kenta käräga u yãpmãñkañ yãmän nañkuñ.

¹⁴ * Jesu awañ gãnañ naniktä akuñpãñ iwaräntäkiye kadäni yarä uku ahãñ yãmiñkuk. Eruk ñonitãwä kadäni yaräkubä ude tãñkuk.

Jesutä Pita äneñi imagutkuk

¹⁵ * Gwägu tomkät käräga u nañ moreñpãñ Jesutä Saimon iwetkuk; Saimon, Jon täño nanaki, Notkaye ñonitã näka nadäk täkañ u irepmitpãñ gäk näka nadäkinik tãk täyan? Yäwänä iwetkuk; Ekäni, näk gäka nadäkinik tãñ gamik täyat u nadãtan yäk. Yãñirän Jesutä iwetkuk; Eruk, yawaknaye watäni kañ it yãmi! ¹⁶ * Jesutä ude yãñpãñ äneñi iwetgän tãñkuk; Saimon, Jon täño nanaki, gäk näka nadãñ namikinik tãk täyan ba nämö? Yäwänä iwetkuk; Ekäni, näk gäka gäripi nadãñ gamik täyat u nadãtan. Yäwänä Jesutä iwetkuk; Eruk, yawaknaye watäni kañ it yãmi! ¹⁷ * Tãñpãñ äneñi pen ñode iwetgän tãñkuk; Saimon, Jon täño nanaki, gäk näka nadãñ namikinik tãk täyan ba nämö? Jesutä kadäni yaräkubä ude iwet yabãñkuko unita Pitatä nadãñ bärãp tãñpãñ iwetkuk; Ekänina, gäk imaka imaka kudup nadäwi tärek täkañ unita näk gäka gäripi nadãñ gamikinik tãk täyat u kudup nadãtan! Ude yäwänä iwetkuk; Eruk, yawaknaye watäni kañ it yãmi! ¹⁸ Näk bureni gäwera nadä; Gäk gubañi-ken itkañ tek wädäwi ärowãpãñ gäkñaken gärip terak kuñat tãñkunonik. Tãñ, gäk tãgawani tãñpayãñ täyan-ken gäk ketka yãpi-siwonñatãñiri äma kubätä ketka bok

* **21:1:** Wãp Taibirias uwä Galili gwägu täño wãpi kubä * **21:2-3:** Jon 1:45-51; Jon 20:24 * **21:5:** Jon 20:14; Luk 24:41 * **21:6:** Luk 5:4-7 * **21:7:** Jon 13:23; Mat 14:29 * **21:11:** Luk 5:6 * **21:13:** Jon 6:11 * **21:14:** Jon 20:19,26 * **21:15:** Mat 26:33; Jon 1:42 * **21:16:** Apos 20:28 * **21:17:** Jon 13:38, 16:30

topmänpän kome kukta bitnäk täyan-ken api wädän yäpmän kwek yäk. ¹⁹ * (Man Jesutä iwetkuko uwä Pitatä Anutu wäpi biñam yäpmän akukta kädet jide terak api kumbeko unita yänahänkuk.) Iwetpän Pita iwetkuk; Näk kañ näwat!

²⁰ * Ude iweränä Pitatä äyänutpän iwaräntäki kubä Jesutä gäripi pähap nadäk täñkuko u mäden yäwarirän kañkuk. (Iwaräntäki uwä Pasova ketem penta nañkuñ-ken ugän Jesu tubeñ kuñpän ñode iwet yabänkuko u; Ekäni, netätä gäk iwan kerä terak api gepmañpek yäk?) ²¹ Eruk Pitatä noripaki u mäden yäwarirän kañpän Jesu iwetkuk; Ekäni, äma ño imaka, jide iwerayän? ²² * Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk nadäwätäk nämo täñpen. U kadäni käroni it yäpmän äronirän näk äneñi abänjira kañ kumbän yän nadän imero u täñpänä näñaken gäripna iwaret, gäkño gärip nämo. Täñ, gähä näk kañ näwat!

²³ Jesutä man ude yänkuko unita noriyetä ñode nadänkuñ; Notninpak uwä nämo api kumbek yäk. Upänkañ Jesutä äma u nämo api kumbek yän ude nämo yänkuk. Nämo, u ñode yänkuk; U kadäni käroni it yäpmän äronirän näk äneñi abänjira kañ kumbän yän nadän imero u täñpänä näñaken gäripna iwaret yän yänkuk.

²⁴ * Täñpäkañ iwaräntäki manbiñam yänahätak ño ba kudän täyak ño u näñña. U jop nämo yäwani, manbiñam bureniñän yäk täyak yän nadäkamän. ²⁵ * Täñpäkañ Jesutä imaka imaka täñkuko unitäño manbiñam kudän täyat ñogän nämo täñkuk. Nämo, imaka imaka kuduptagän ño kudän täyat yäwänäku man kudän unitä ahänpän kome terak ño jirañ ude tokneñ moretek.

* **21:19:** Mat 16:24-25; Mak 1:17; 2Pi 1:14 * **21:20:** Jon 13:23-25 * **21:22:** Mat 16:28 * **21:24:** Jon 19:35 * **21:25:** Jon 20:30

Aposoro

Jesu täŋo biŋamtä komeni komeni weŋ patkuko unitäŋo manbiŋam

Jesutä Munapik iniŋ kirekta yäŋkuk

1-2 * Eruk, äma ärowani Tiofilus, man ŋo gäwera nadä;

Manbiŋam pengän täŋpäŋ tamiŋkuro uwä* ŋode kudän täŋkut; Imaka imaka Jesutä yäput peŋpäŋ täŋkuko u ba ämawebe yäwetpäŋ yäwoŋärek täk täŋkuko u kudup kudän täŋkut. Imaka täŋkuk ba yäŋ yäpmäŋ äbukken unitä päbä Nanitä yäŋkiŋat yäpmäŋ äroŋkuk-ken u kudup kudän täŋkut. Jesu uwä kunum gänaŋ ärowayäŋ keräp taŋirän äma mani biŋam yäpmäŋ kuŋatta yäpmäŋ daniŋkuko u ahäŋ yämiŋkuk. Ahäŋ yämiŋpäŋ Munapik täŋo kehäromi terak epän man yäwetkuk. 3 * Eruk komi nadäŋpäŋ kumbuko u punin terak kadäni mäyap ahäŋ yämiŋpäŋ paot täŋirän kepma 40 ude täreŋkuk. Ahäŋ yämiŋpäŋ kudän mebäri mebäri täŋirän bureni-inik kodak itak yäŋ nadäŋkuŋ. Kadäni kadäni ahäŋ yämiŋpäŋ Anututä intäjukun it yämiŋirän gämoriken iritta man yäwet täŋkuk. 4 * Täŋkaŋ kadäni kubä penta itkuŋ-ken uken ŋode yäwetkuk; In Jerusalem nämo peŋpeŋ kuneŋ yäk. Ini ugän itkaŋ, iron Nantä tamikta yäŋkehärom täwani täwetkuro ukeŋonita kaŋ itsämbut. 5 * Jontä ämawebe ume-inikpäŋ ärut yämik täŋkuko upäŋkaŋ kadäni keräpigän itkaŋ Anututä Munapikpäŋ api uwäktäŋ tamek yäŋ yäwetkuk.

6 * Eruk kadäni penta itkuŋ-ken uken aposoro unitä ŋode iwet yabäŋkuŋ; Ekäni, gäk kadäni ŋoken Rom gapman yäwat kireŋiri Isrel ämawebe nintä bian itkumäŋo ude ninin keran api itne ba nämo? 7 * Ude iweräwä kowata ŋode yäwetkuk; Intä nadäkta yäŋ tamani uyaku, kepma ba kadäni Nantä iniken nadäk ärowani uterak peŋkuko u nadäneŋ. Upäŋkaŋ nämo. Kadäni ba kepma Nantä ini-tägän nadatak. 8 * Täŋpakaŋ kämiwä Kudupi Munapiktä inken äpäŋpäŋ kehäromi tamänkaŋ näkŋo manbiŋam yäŋahäk äma api täneŋ. Täŋpäŋ inä näkŋo manbiŋam Jerusalem yotpärare-kentä yäŋahäŋ yäpmäŋ Judia ba Samaria komeken api kuneŋ. Yäŋahäŋ yäpmäŋ kuŋirä komeni komeni kudup api kuŋat morewek yäk.

9 * Jesutä man ude yäwet morewänkaŋ aposoro dapuri terak Anututä imagut yäpmäŋ kunum gänaŋ äroŋkuk. Äroŋirän gubamtä uwäk täŋirän ijiwä waŋkuŋ. 10 * Ijiwä wawäpäŋ doräŋpäŋ dapun pen täŋ irirä äma yarä tek paki nitek unitä bäräneŋ ahäŋ yämiŋkumän. 11 * Ahäŋ yämiŋpäŋ yäwetkumän; Galili nanik in imata kunum terak dapun käreŋ täŋ itkaŋ? Jesu dapunjin terak kunum gänaŋ ärotak uwä ärotak udegän ittängän äneŋi äpäŋirän api käneŋ yäk.

Judas täŋo komenita äma kubä kaŋ-ahäŋkuŋ

12 * Täŋpakaŋ iwaräntäkiyetä man ude nadäŋpäŋ Olip Pom peŋpäŋ äyänutpeŋ äpämaŋ Jerusalem kuŋkuŋ. (Olip Pom uwä Jerusalem dubinken itak, ban nämo, 1 kiromita ude.) 13 * Eruk, Jerusalem äroŋpäŋ yot ini irani-ken äro itkuŋ. U wäpi ŋode; Pita, Jon, Jems, Andru, Filip, Tomas, Batorom, Matiyu,

* **1:1-2:** Luk 1:3; Mak 16:19; Luk 24:49-51 * **1:1-2:** Manbiŋam Luktä pengän kudän täŋkuko uwä miti wäpi Luk * **1:3:** Luk 24:36-49; Apos 10:41 * **1:4:** Luk 24:49; Jon 14:16-17; Apos 2:33 * **1:5:** Mat 3:11 * **1:6:** Luk 24:21 * **1:7:** Mak 13:32 * **1:8:** Mat 28:19; Luk 24:48; Apos 2:32, 3:15; Apos 5:32 * **1:9:** Jon 6:62 * **1:10:** Luk 24:4 * **1:11:** Mat 26:64; Luk 21:27 * **1:12:** Luk 24:50-53 * **1:13:** Mat 10:2-4

Alfias täño nanaki wäpi Jems, Saimon Selot yän iwerani, ba Jems täño nanaki wäpi Judas. ¹⁴ * Äma udetä kadäni kadäni äbä kubä-kengän itpäñ Anutu-ken yänapik täk täñkuñonik. Jesu täño miñi wäpi Maria ukät webe ätu ba Jesutä iniken noriye penta itkañ yänapik täñkuñonik.

¹⁵ Eruk kepma kubä nadäkinik täñpanitä käbeyä täñkuñ. Ämawebe 150 ude bumik unitä itkuñ. Irirä Pitatä bämopi-ken akuñpäñ ñode yäwetkuk; ¹⁶ * Notnaye, bian Munapiktä intäjukun äma Devit magärirän Anutu täño man kudän kubä täñkuko u Judas terak bureni ahäka yäwani yäk. Man kudän täñkuko udegän Judas uwä iwan yän-yäkñat päbä yepmañpäñ Jesu inñitkuñ. ¹⁷ Judas uwä ninkät nanik kubä ba epän nintä yäpumaño udegän yäpuk yäk. ¹⁸ * Täñpäkañ äma unitä waki täñkuko unita monen yäpuk. Monen upän kome suwanñkuk. Täñpäkañ kadäni kubä kome suwanñkuk-ken mañutpäñ koki däpmän wenpäñ koki kudup kwawak abun yäk. ¹⁹ Ude täñjirän Jerusalem yotpärare-ken nanik päke unitä manbiñam u nadäñpäñ kome u wäpi Nägät Kome yän yänkuñ. (Nägät Kome uwä iniken man terak Akeldama.) ²⁰ Täñpäkañ man Sam kubäken ñode kudän täwani;

Tähani u jop parirän ämatä yäpneñtawä.

Sam 69:25

Täñpäkañ man kubä pen ñode;

Äma kudupi kubätä komenita epän kañ yäpän yäk.

Sam 109:8

²¹⁻²² * Pitatä ude yänpäñ pen ñode yäkgän täñkuk; Eruk, Judas täño kome yäpmäka äma, nin ba Ekäni Jesu-kät kadäni käroni penta kuñarani kubä kañ kañ-ahäna. Jontä ume ärut imänkañ epäni yäput penñkuk kadäni uken nin niwarän täñpäñ kuñat yäpmän äbäjirän kunum gänañ äronñkuko äma kubä u kudup kañpäñ nadäwani kañ kañ-ahäna yäk. Kañ-ahänakañ täñkentän nimänpäñ Jesu kumänpeñ akuñkuko unitäño manbiñami u yänahänitna kome kañ tokñewän.

²³ Pitatä man ude yäwänkañ äma yarä yabän ahänkuñ. Kubä Josep-Basabas, wäpi kubä Jastus. Kubä wäpiwä Matias. ²⁴⁻²⁵ * Yabän ahänpäñjä yänapik man ñode yänkuñ; Ekäni, gäk ämawebe kuduhtagän täño bänep käwani. Unita gäk äma yarä ñoken nanik kubä netäpäñ yäpmän danitan u niwonjäreñiri iwetpena Judas täño kome yäpmänkañ aposoro epän kañ täñpän. Judas uwä epäni penpäñ kome waki ini päñku irekta biñam yän imani-ken kuñkuko unita. ²⁶ Ude yänpäñ mobä pipiyäwani kubä yäpmänkañä kukñi äma kubäta iwoyänkuñ, kukñi äma kubäta iwoyänkuñ. Täñkañ mañpä ärowäkañ mañpäñjä Matiasta iwoyänkuño unitä kwawak ahänñkuk. Ude täñpänkañ aposoro 11 ukät kuñatta teñkuñ.

2

Munapiktä nadäkinik täñpani terak äronñkuk

¹ * Täñpäñ kepma Jesutä kumbuko unitä päbä kepma 50 ude täreñirän Juda täño orekirit kubä wäpi Pentikos ahänñkuk. Ahänjirän Jesuta nadäkinik täñpani ämawebe yot kubä-kengän irirä imaka kubä ahän yämiñjirän nadänkuñ; ² Pengänä mämä tañi pähap kubä, mänit mämä pähap ude kunum gänañ naniktä yot itkuñ-ken u ahänñkuk. Ahänjirän nadänpäñ dapun täñpäñ yabänkuñ;

* **1:14:** Jon 6:42, 7:5 * **1:16:** Sam 41:9 * **1:18:** Mat 27:3-10 * **1:21-22:** Jon 15:27 * **1:24-25:** Jon 2:25 * **2:1:** Wkp 23:15-21; Lo 16:9-11

3 * Imaka kubä kädäp mebet udewani unitä imätkaŋ äma kubäkubä terak ijin yäpmäŋ kuŋirä. 4 * Ijinirä Ekäni täŋo Munapiktä ämawebe kubäkubä terak äronkuk. Munapiktä ämawebe terak äronkaŋ meni täŋpidäm taŋirän uterakgän man kotäk mebäri mebäri yänkuŋ.

5 Kadäni ukengän Juda ämawebe Anutu oraŋ imani mäyap kome uken-uken naniktä abä Jerusalem yotpärare-ken itkuŋ. 6 Itkaŋ mämä pähap u nadäŋpänä Munapiktä äpä mämä täŋkuk-ken ugän abä tokneŋ moreŋkuŋ. Abä tokneŋ moreŋpän nadäŋkuŋ; Jesuta nadäkinik täŋpani ämawebetä ämawebe päke äbuŋo unitäŋo man kotäk iniken iniken terak yänirä nadäŋpän nadäwä inide kubä täŋkuk. 7 * Nadäŋpän nadäwätäk pähap täŋpän jäkjäk yänkuŋ. Jäkjäk yänpän yänkuŋ; Ai! Äma ŋowä Galili komeken nanikgän. 8 Upänkaŋ jide täŋpän nininken nininken man terak yänirä nadäkamän? Ninä kome kubäken nanikgän nämo. 9-10 * Nin ätu Patia nanik, ätu Midia nanik, ätu Elam nanik, ätu Mesopotemia nanik, ätu Judia nanik, ätu Kapadosia nanik, ätuwä Pontus nanik, ätu Esia nanik, ätu Frikia nanik, ätu Pamfilia nanik, ätu Isip nanik, ätu Libia kome Sairini yotpärare-ken nanik, ätu Rom nanik yäk. 11 Rom nanik uwä Juda äma bureni ba äma ätu Juda nanik täŋo kädet iwarani. Täŋpän äma ätu Krit nanik, Arebia nanik yäk. Ninä kome uken-uken nanik upänkaŋ äma itkaŋ ŋo Anutu täŋo täktäki inipärik kubä unitäŋo manbiŋam nininken nininken man terak yänahänirä nadäkamän! yäk. 12 Ude yänpän kikŋutpän-nadäwätäk bumta täŋkuŋ. Nadäwätäk täŋpän ini-tägän man yänpän-nadäk ŋode täŋkuŋ; Wära! Ŋo jide ahätäk? 13 Ude yänirä äma ätutä yänärok man ŋode yänkuŋ; Ude nämo! yäk. U wain ume taŋi nanpän nadäk-nadäki paoräkaŋ man ŋo yäkaŋ yäk.

Pitatä man mebäri yänahänpän yäwetkuk

14 Ude yänirä Pitakät noriye 11 ämawebe inamiken akuŋpän Pitatä gera terak ŋode yäwetkuk; Juda nanik in ba ämawebe päke uken-uken nanik äbäŋo Jerusalem yotpärare-ken itkaŋ ŋo in juku peŋirä imaka ahätäk ŋonitäŋo mebäri täwera nadäwut; 15 In äma itkamän ŋo wain ume nankaŋ täŋguŋguŋ täkamän yän nadäkaŋ, upänkaŋ nämoinik yäk. 9'kirok tamimaŋ apiinik täyak ŋopänkaŋ jide täŋpän täŋguŋguŋ täkamän? 16 Nadäkaŋ? Imaka ahänirän kakaŋ ŋonita profet biani kubä wäpi Joeltä ŋode yänahänkuk;

17 *Anututä ŋode yäyak; Tärektärek kadäni-kenä Munapikna ämawebenaye kudup-tagänta kireŋ yämiŋira kudän mebäri mebäri api pewä ahäneŋ yäk.*

Äpetjiye nanaktä näkŋo mena jinom yäpmänpän api yänahäk täneŋ.

Ba gubaŋitä kudän kudupi ayäbu ude api käneŋ,

Ba ämawebe tägawanitä näkŋo kudän däpmonken api yabäk täneŋ.

18 *Bureni, kadäni uken näkŋaken Munapik epän ämawebenaye terak imaka, api piŋ yäbaret yäk.*

Piŋ yäbarira unitä mena jinom yäpmänpän api yänahäk täneŋ yäk.

19-20 *Tänkaŋ Ekäni täŋo kadäni pähap, iniken mebäri säkgämän kwawak pewän ahäwayän täyak u nämo ahänirän näk kudän kudupi mebäri mebäri kunum gänaŋ ba kome terak api pewa ahäneŋ yäk.*

Nägät, kädäp mebet, ba gupe pähap api ahäneŋ yäk. Edaptä bipmäŋ urani api täŋpek. Ba komepaktä nägätgämän ude api peŋyänewek.

21 * *Kadäni uken äma kubätä Ekänitä täŋkentän namän yänkaŋ gera yänirän Ekäni uwä imagutpän tewän inita biŋam api irek yäk.* *Jol 2:28-32*

* 2:3: Mat 3:11

* 2:4: Apos 4:31; Apos 10:44-46; Apos 19:6; Mak 16:17

* 2:7: Apos 1:11

* 2:9-10: 2Ti 1:15

* 2:21: Rom 10:13

22 * Ude yänpän Pitatä yäwetkuk; Eruk Isrel ämawebe, näkä man ätu täwera nadäwut; Jesu Nasaret yotpärare-ken nanik unita täwerayän. Anututä kehäromi iminjirän in bämopjin-ken itpäñ epän kehäromi niked ba kudän kudupi Anutu-ken nanik täñjirän kañpäñ nadänkuñ. Kudän täñkuko unita mebarini yänahänjirän u Anututä iniñ kireñpewän äpuk yän kañpäñ nadänkuñ. 23* Uwä Anututä nadänjirän patkuko ude, ba yäñtäreñ iminjukuo udegän, ketjin terak äronjirän intä iwan täñ iminjkuñ. Inä Anututa nämo nadän imanita iniñ kireñjirä päya kwakäp terak utpewä kumbuk. 24* Upänkañ Anututä äma uwä kumbani-ken nanik äneñi yäpmän päñaku teñkuk. Anututä nadäwän patkuko ude kumän-kumänjtä äma u täga injtnañi nämo unita kumän-kumän täño komi pähap u ketäreñ iminjkuñ. 25 Täñkañ unitagän Devittä man ñode yänkuk;

Näk Ekäni kakinik täñpäñ nämo kakätäk täyat.

U kadäni kadäni dubina-ken it täyak unita imaka kubätä näk täga nämo täñpewän umuntäwet yäk.

26 *Unita bänepnatä gäripi nadänpäñ menatä oretoret pähap täyak yäk.*

Ba gupna imaka, Anututä täñ namayän täyak unitagän pidäm täyak yäk.

27 * *Täñpäkañ kudupi ämaka näk nabän äwaräkuk täñiri kumän-kumän komeken itpäñ nämo api parawet yäk.*

28 *Nämoinik, gäkä irit täño kädet näwoñäreñkuno unita dubika-ken itkañ bänep oretoret terak api kuñaret yäk.* *Sam 16:8-11*

29 * Notnaye, Devittä man ude yänkuko unita oranin Devit täño manbiñam kwawak ñode täwera nadäwut; U kumbänpäñ äneñkuñ. Unitäño awañ uwä ninken ño pen itak yäk. 30* Upänkañ Devit ini uwä profet itkuko unita ñode nadänkuk; Anututä oranaye äbotken nanik kubä kañ-ahäwänkañ intäjukun äma näkä itat ude irekta api tewek yän nadänkuk. Anututä ude täkta ini wäpi terak yänkehärom täñkuko unita ude nadänkuk. 31* Ude nadänpäñ mebari-ken umu Kristo täño akukakukita yänkuk. Mebari unita ñode yänkuk; Anututä kañ-äwaräkuk täñjirän kumän-kumän komeken itpäñ nämo api parawek yäk. 32* Eruk, Jesu uwä Anututä kumbani-ken nanik yäpmän päñaku teñjirän nin kudup dapunintä kañkumän. 33* Täñpäñ äronkuko Anutu täño keru bure käda wäpi biñam ikek itak. Itkañ Munapik ninta biñam yän nimani u Jesutä Nani-ken nanik yäpmänpäñ piñ nibatak ño yäk. Piñ nibatak unitäño mebari kañpäñ nadäkañ ño. 34-35 Täñpäkañ Devit ini uwä kunum gänañ nämo äronkuk. Mangän ñode yänkuk;

Ekänitä näkño ekänina iwetkuk;

Abä ketna bure käda iriri iwankaye äbot gämotka-kengän kañ yepmanpa yäk.
Sam 110:1

36* Unita Isrel ämawebe in kudup nadäkinik ñode täñput; Inä Jesu päya kwakäp terak utkuño u Anututä iwoyänpäñ Ekäni intäjukun-inik irekta teñkuk. Ba Jesu u Kristo, ämawebenaye yämagurekta iwoyäwani ubayän yänpäñ yänkwawa täñkuk yäk.

Ämawebe mäyaptä bänepi sukurenkuñ

* 2:22: Jon 3:2 * 2:23: Apos 4:28; 1Pi 1:20 * 2:24: Apos 3:15 * 2:27: Apos 13:35 * 2:29: 1Kin 2:10; Apos 13:36 * 2:30: 2Sml 7:12; Sam 89:3-4; Sam 132:11 * 2:31: Sam 16:10 * 2:32: Apos 1:8 * 2:33: Apos 1:4, 7:55-56 * 2:36: Apos 5:30-31

37 * Tänpäkan Pitatä man yänkuko uwä ämawebe bänepi yäpurinik tänpäpän Pitakät aposoro ätu ñode yäwetkuñ; Eruk notniye, nin jide tänayän? 38 * Yänirä Pitatä yäwetkuk; In kuduptagän injin injin bänepjin sukurewäkan Jesu Kristo wäpi terak ume ärut tamiñirä momijin kañ paorän yäk. Ude täñirä Anututä Kudupi Munapik, bänep ironita api tamek yäk. 39 * Imata, bian Ekäni Anutunintä injinta ba nanakjiyeta ba ämawebe komeni komeni it yäpmän kukan u inita yämagurayän täyak u kuduptagän Kudupi Munapik tamikta yänkehärom tañkuk yäk.

40 * Pitatä man ätukät yäpurärätpän umun man ba jukuman ñode yäwetgän täñkuk; Inä äma waki tänpäni äbot ño kowata yäpnayän täkan uwä yabän umuntan yepmanpen äbänirä tämagutnayän yäk. 41 * Tänpäkan kepma ugän ämawebe 3000tä Pitatä Jesu täño manbiñam yäwerirän nadänpän iyap täñirä ume ärut yämiñirä Jesu täño äbotken yäput penkuñ. 42 * Ude tänpän aposorotä Jesu täño kädet niwetpän niwoñärewut yänpän nadäkinik tänpäni päke unitä ehutpän kepmani kepmani abä kubä-kengän it täñkuñonik. Tänpän bänep kubägän terak täñkentäk kowata kowata tänpän kuñatkan kubä-kengän itpäñ käreğa* nanit Anutu-ken yänapik epän täñit täk täñkuñonik.

Bänep kubägän tänpän säkgämän itkuñ

43 * Kadäni uken aposorotä kudän kudupi ämatä tänañi nämo täñit, Anutu täño kehäromi kwawak pewä ahänirä ämawebe mäyaptä Anututa nadäwä inide kubä täñkuñ. 44 * Tänpäkan nadäkinik tänpäni päke unitä änok kubägän itpäñ tuñum imaka kudup uwä nin kuduptagän täño yän nadänpän täñkentäk kowata kowata täk täñkuñonik. 45 U komeni ba tuñumi äma ätuta yäniñ kirenpän monen yäpmänpäñ noripaki kubä imaka kubäta wäyäkñewänä täñkentän imik täñkuñonik. 46 * Tänpän kepma kepma kudupi yot gänañ äro kubä-kengän itpäñ Anutu iniñoret täñkuñonik. Täñkan ketem ba käreğa uwä, yot kubäkubäken penta itpäñ bänep kubägän penpäñ oretoret terak nak täñkuñonik. 47 * Täñkan kadäni kadäni Anutu wäpi yänpän iniñoret täñkuñonik. Säkgämän ude kuñarirä ämawebe kuduptä gäripi nadän yämik täñkuñonik. Tänpäkan kepmani kepmani Ekänitä epän täñirän ämawebe ätu bänep sukurenpäñ Anututa biñam tänpän nadäkinik tänpänitä äbotken yäpurärät täñkuñonik.

3

Pitatä äma kubä yäpän tägañkuk

1 * Eruk kadäni kubäta Pita kenta Jon kudupi yot gänañ ärodayän kuñkumän. U Anutu-ken yänapik man yäkyäk kadäni, 3'kirok bipäda kuñkumän. 2 * Kuñpäñä kañkumän; Äma kubä, miñitä inide kwäyähäneñ bäyanpäñ tewani u irirän. Äma uwä kepma kepma noriyetä yänikñat yäpmän päñku kudupi yot täño yäma kubä, wäpi Yäma Säkgämän uken tek täñkuñonik. Tewäkan äma unitä ämawebe kudupi yot gänañ äronirä yabänpäñ monenta ketkewat täñkukonik. 3 Eruk Pita kenta Jon kudupi yot gänañ äronirän äma kwäyähäneñ tänpäni unitä yabänpäñ monenta yänapiñkuk. 4 * Yänapiñirän Pita kenta Jontä kañ täpäneñpäñ Pitatä man ñode iwetkuk; Nibä! yäk. 5 Yäwänä äma unitä

* 2:37: Luk 3:10,12; Apos 16:30 * 2:38: Luk 24:47; Apos 3:19 * 2:39: Ais 57:19 * 2:40: Lo 32:5; Plp 2:15 * 2:41: Apos 2:47, 4:4; Apos 5:14 * 2:42: Apos 20:7 * 2:42: Käreğata yäyak uwä Ekäni täño däkuñ naknakta yäyak * 2:43: Apos 5:11 * 2:44: Apos 5:12, 6:8; Apos 4:32-35 * 2:46: Luk 24:53 * 2:47: Apos 2:41, 6:7; Apos 11:21,24 * 3:1: Apos 10:3,9,30 * 3:2: Jon 9:1; Apos 14:8 * 3:4: Apos 14:9

imaka kubä käwep namida yän yäkamän yänkaŋ dapun täropigän yabänkuk. ^{6*} Täñirän Pitatä iwetkuk; Näk monen nämo upänkaŋ imaka kubä näken itak u täga gamayän. Uwä ñode; Jesu Kristo Nasaret nanik unitäño wäpi terak ñode gäwetat; Gäk pidäm taŋpäŋ akuŋkaŋ ku! yäk.

⁷ Ude iwetpäŋ Pitatä äma kwäyähäneŋ täŋpani unitäño keru bure käda inŋitpäŋ täŋkentän imiŋpäŋ päŋaku teŋkuk. Teñirän uterakgän äma unitäño gukuri kuroŋi kehärom taŋkuŋ. ^{8*} Ude täŋpäŋ pidäm taŋpäŋ akuŋpäŋ kuŋat yabäk-yabäk täŋkuk. Täŋkaŋ Pita Jon-kät kuŋkaŋ äma unitä täŋoret terak kumaŋ Anutu wäpi iniŋ orettän kudupi yot yewa gänaŋ äronkuŋ. ⁹⁻¹⁰ Äma u akumaŋ kuŋatkaŋ Anutu wäpi iniŋ orerirän ämawebetä kaŋpäŋ ñode nadänkuŋ; Äma ño kwäyähäneŋ täŋpani Yäma Säkgämän-ken monen ta yänapiwani ukeno! yäk. Ude kaŋpäŋ nadäwä inide kubä täŋpöpäŋ jäkjäk yänkuŋ.

Pitatä kudupi yot gänaŋ manbiŋam yänahänkuk

¹¹ Täŋpäkaŋ ämawebe päke u biŋam u nadänkaŋ kikuŋtupäŋ bäräneŋ kumaŋ kudupi yot täño bägup moräki wäpi Solomon täño bägup, Pita Jontä itkumän-ken u kuŋpäŋ kaŋkuŋ; Äma kwäyähäneŋ täŋpani unitä Pita kenta Jon kerigän yäpmän wädänkaŋ irirän. ¹² Ämawebetä bäräneŋ äbänirä yabänpäŋ Pitatä yäwetkuk; Isrel ämawebe, imaka dapunjin-ken ahätak ñonita imata kikuŋtupäŋ-nadäwätäk täkaŋ? Ba dapun taŋi imata nibäkaŋ? In neka ñode käwep nadäkaŋ; Iniken kehäromi terak, ba ini äma siwoŋi unita äma ño yäpän tägawöpäŋ tewän kuŋatak ño. Ude nämo! ^{13*} Oranin Abraham, Aisak ba Jekop täño Anututä epän ämani Jesu unita wäpi biŋam ärowani imiŋkuk. Imiŋkuko upänkaŋ inä äma u iwan keru terak teŋkuŋ. Täŋpäkaŋ kadäni Pailattä jop tewa kwän yän yänirän intä nämoinik yän yänpäŋ Jesuta mäde ut imiŋkuŋ. ¹⁴ Jesu u kudupi, siwoŋi-inik upänkaŋ intä unita bitnäŋpäŋ Pailat iweräpäŋ äma kumän-kumän urani kubä jop tewän kuŋkuk yäk. ^{15*} Bureni! Inä irit täño mähemi urä kumbukopäŋ Anututä kumbani-ken nanik yäpmän päŋaku kwawak peŋirän kaŋkumäŋo u täwet ahäkamäk yäk. ¹⁶ Täŋpäkaŋ Jesu u, unita nadäkinik täŋpäŋ wäpi biŋam kehäromi terakgän äma intä kaŋpäŋ nadäwani ñokeno tägatak yäk. Bureni, nadäkinik Jesutä pewän ahäk täkaŋ unitä äma dapunjin-ken itak ño yäpän tägakaŋ.

^{17*} Upänkaŋ notnaye, in ba watä ämajiyetä mebärini nämo nadäwä tärewöpäŋ Jesuta kädet ude täŋ imiŋkuŋ yän nadätat. ^{18*} Ude täŋkuŋo upänkaŋ ñode nadäwut; Anututä bian profet kudup meni terak iniken iwoyäwani Kristotä komi nadänpäŋ api kumbek yän yänahäk täŋkuk. Eruk, kudän intä täŋ imiŋkuŋo uterak Anututä täŋpewän iniken man biani u bureni ahänkuk. ^{19*} Unita in bänep nadäk-nadäk waki u mäde ut imiŋpäŋ bänepjin sukurenpäŋ Anutu-ken kut! Ude täñirä Anututä momijin täga api ärut tamek yäk. ²⁰ Ba Ekäni ini uwä bämopjin-ken it tamiŋpäŋ api täŋpidäm taŋ tamik täŋpek. Ba Jesu, Anututä äma in wakiken nanik tämagutta bian iwoyän tamiŋkuko u imaka, api tamek yäk. ²¹ Täŋpäkaŋ apiŋowä Jesu kunum gänaŋ itkaŋ kadäni Anututä imaka imaka kudup täŋkodak takta peŋkuko, kadäni unita itsämänjak. Kadäni unita bian Anututä iniken profet kudupiniye u meni terak yänahänkuk. ^{22*} Täŋpäkaŋ bian profet udewani kubä wäpi Moses unitä ñode yänkuk; Anutu Ekänijin unitä notjinpak kubä profet näk ñodewani ahäkta api iwoyäwek yäk. Äma u ahänpäŋ man kädet täwerirän nadänpäŋ inä unitäño meni jinom ugän

* **3:6:** Apos 3:16, 4:10; Apos 16:18 * **3:8:** Jon 5:14; Apos 14:10 * **3:13:** Kis 3:6,15; Mat 22:32; Luk 23:13-25; Apos 2:23, 7:32 * **3:15:** Apos 1:8, 2:36; Apos 4:10 * **3:17:** Luk 23:34; 1Ti 1:13 * **3:18:** Luk 24:27 * **3:19:** Apos 2:38 * **3:22:** Lo 18:15,18-19; Apos 7:37

kaŋ iwarut yäk. ²³ Täŋ, äma kubätä profet unitäŋo mani nämo buramiwayäŋ täko uwä Anututä yäpmäŋ daniŋpäŋ inigän tewän päŋku kumäŋpäŋ paotiniŋ api täŋpek yäŋ yäŋkuk.

²⁴ Bureni, profet biani Anutu täŋo manbiŋam yäŋahäk täŋkuŋo u, Samuel-ken yäput peŋkaŋ u mädeni-ken profet ätu ahäŋ yäpmäŋ äbuŋo u kuduptagäntä äma udewani kubä kome terak api ahäwek yäŋ yäŋkuŋ. Eruk bian ude yäŋkuŋo kadäni u ahätak ŋo yäk. ²⁵ * Imaka tägatäga Anututä tamikta profet meni terak yäŋkehärom taŋpäŋ oraniye-kät topmäk-topmäk kubägän täŋkuko, in u yäpmäkta biŋam täkaŋ yäk. Nadäkaŋ? Anutu uwä orajin pähap Abraham ŋode iwetkuk; Gäkŋo oraŋka kubä terak ämawebe äbot komeni komenita iron pähap api täŋ yämet yäk. ²⁶ * Eruk, Anututä epän ämani u iwoyäŋpäŋ iniŋ kireŋpewän kome ŋo terak inken jukun ahäŋkuk. Epän ämani uwä Abraham ba profet ätutä ude api ahäwek yäŋ bian yäŋkuŋo ude. Täŋpäkaŋ iron pähap api täŋ yämet yäŋ Abraham iwetkuko u ŋode; In kubäkubätä kädet wakiwaki u peŋpäŋ bänepjin sukurewut yäŋpäŋ täŋkentäŋ tamikta epän ämani u tewän äpuk yäk.

4

Pita kenta Jon komi yotken yepmanŋkuŋ

¹ * Eruk Pita kenta Jon ämawebe manbiŋam yäwerirän bämop äma ätukät äma Satyusi äbotken nanikkät kudupi yot täŋo watä äma unitäŋo intäjukun äma unitä ahäŋ yämiŋkuŋ. ²⁻³ * * Äma yarä uwä ämawebe manbiŋam ŋode yäwet täŋkumäno unita kokwawak nadäŋ yämiŋkuŋ; Jesu uwä kumbaniken nanikpäŋ kodak taŋpäŋ akuŋkuko unita ämawebe kumbani udegän api kodak taŋpeŋ akuŋ moreneŋ. Man ude yäwerirän nadäŋpäŋ Pita kenta Jonta kokwawak nadäŋpäŋä manken yepmanayäŋ nadäŋkuŋopäŋ kome bipänpäŋ kwep kaŋ yäŋpäŋ yepmäŋitpäŋ jop komi yotken päŋku yepmanpä patkumän. ⁴ * Ude täŋkuŋo upäŋkaŋ ämawebe mäyaptä Jesu täŋo manbiŋam nadäŋ moreŋpäŋ Jesuta nadäkinik täŋ imiŋkuŋ. Täŋpäkaŋ kepma uken ämawebe mäyap-inik Jesuta nadäkinik täŋpäŋ Jesu täŋo äbotken yäput-peŋirä äbot u 5,000 ude täŋkuk. Täŋpäkaŋ äbot 5,000 uwä äma ekäni-gänpäŋ daniwani, webe ironikät nämo.

Pita kenta Jon manken itkumän

⁵ Eruk patkuŋo yäŋewänä Juda äma ekäni ekäni, ba watä ämakät Parisi äma unitä Jerusalem yotpärare-ken käbeyä täŋkuŋ. ⁶ Käbeyä täŋkuŋo uwä bämop äma intäjukun täŋpani wäpi Anas, Kaifas, Jon, Aleksada ukät nägät moräkiye ätukät käbeyä bok täŋkuŋ. ⁷ * Käbeyä täŋpäŋ Pita kenta Jon u yäŋ-yäkŋat päbä yepmanpäŋ yäwet yabäŋkuŋ; Ek imatäken kehäromi upäŋ yäpmäŋkaŋ imaka u täŋkumän? Ba netä wäpi terak täŋkumän?

⁸ * Eruk, Kudupi Munapiktä Pita uwäk täŋirän ŋode yäwetkuk; Isrel ämawebe täŋo äma ekäni ekäni ba watä äma, ⁹ in nektä äma kwäyähäneŋ täŋpani täŋkentäŋ imiŋkumäko unita yäŋpäŋ ba niwet yabäkaŋ? Ba jide täŋpäŋ äma unitä tägaŋpeŋ kuŋkuko unita nadäna yäŋpäŋ yäkaŋ? ¹⁰ * Mebäri unita nadänayäŋ yäwäwä in ba Isrel ämawebe kudup ŋode täwera nadäwut; Jesu Kristo, Nasaret nanik u wäpi terak äma kwäyähäneŋ täŋpani u tägaŋpeŋ akumaŋ kuko apiŋo iŋamjin-ken itak ŋo yäk. Täŋpäkaŋ Jesu u intä bian iŋitpäŋ päya kwakäp terak utkuŋ. Täŋkuŋo upäŋkaŋ Anututä kumbani-ken nanikpäŋ

* **3:25:** Stt 22:18; Gal 3:8 * **3:26:** Apos 13:46 * **4:1:** Luk 22:4,52 * **4:2-3:** Apos 23:8 * **4:2-3:** Apos 3:1 * **4:4:** Apos 2:41 * **4:7:** Mat 21:23 * **4:8:** Mat 10:19-20 * **4:10:** Apos 3:6,13-16

äneŋi yäpmän päŋaku teŋkuko kodak itak yäk. ¹¹ * Jesuta man ŋode kudän täwani pätak;

*Bek yot täŋpanitä kawä wawäpäŋ maŋpä kuŋkuŋo upäŋkaŋ apiŋo bek bämopi
kehäromi intäjukun ude itak. Sam 118:22*

Eruk bek bämopi u Jesu. ¹² * Nadäkaŋ? Kome terak nanik äma kubätä waki keriken nanik täga nämo api nimagurek. Nämoinik! Jesu u kubägänpän komen ämawebe nin nimagurekta iniŋ kirewani.

Äma täŋo man nämo buramine

¹³ Pitatä ude yänirän äma ekäni ekäni unitä nadäwätäk pähap täŋkuŋ. Pita kenta Jon uwä nadäk-nadäk yot gänaŋ nämo ärowani. U äma jopigän upäŋkaŋ umunkät nämo, man kehäromigän yänahänirän yabänpän-nadäwä inide kubä täŋkuk. Täŋpän bian yarä uwä Jesu-kät kuŋjarirän yabäŋkuŋo upäŋ nadänpewä kuŋkuk. ¹⁴ Täŋpäkaŋ äma kwäyähäneŋ täŋpani u imaka, gupi tägaŋkuko u bok wädänirän yabänpän kowata man kubä yäwetta wäyäknewä wawäpäŋ peŋkuŋ.

¹⁵ Kowata yäwetta wäyäknewä wawäpäŋ Pita kenta Jon yän-yäwat-pewä käbeyä peŋpäŋ yäman päŋku irirän inigän itkaŋ ŋode yänpäŋ-nadänkuŋ; ¹⁶ * Nin äma yarä ŋonita jide tänayän? Kudän kudupi inipärik kubä täŋirän Jerusalem naniktä biŋam kudup nadän morekaŋ yäk. Unita nintä nämo täŋkumän yän äwo täga nämo yäne. ¹⁷ Man unitä komeni komeni kuŋat moreŋirän kudup nadän moreneŋo udetä äma yarä u umun man yäwetpena äma unitäŋo wäpi terak ämawebe wari yänahänpäŋ yäwetdeŋtäwä yäk. ¹⁸ * Eruk, ude yänpäŋ Pita kenta Jon yänpewä äbänpän ŋode yäwetkuŋ; Ek Jesu wäpi terak äma äneŋi yäwetpäŋ yäwoŋärek nämoinik tädeŋ yäk. ¹⁹ * Ude yänirä kowata ŋode yäwetkumän; Injin kaŋpäŋ nadäwut yäk. In täŋo man buramiŋkaŋ Anutu täŋo man pekta Anututä nadäwän tägawek ba nämo? ²⁰ Imaka kaŋpäŋ nadäk täŋ yäpmän äbumäko u käbop täga penäŋi nämo yäk. ²¹⁻²² Ude yäwänä eruk Juda äma ekäni ekänitä äma yarä u bäräpi u ba u yämikta nadäk kubä nämo yäpuŋo unitä äneŋi jop yäjiwät-inik täŋpäŋ peŋ yäwet-pewä kuŋkumän. U imata, äma kwäyähäneŋ täŋpani u tägawani bumik, obaŋ 40 ude irepmiranipän yäpän tägaŋkuko unita ämawebe päke unitä kaŋpäŋ nadänkuŋ; Ŋowä Anutu-ken nanik kudän kudupi kubä yän nadänpäŋ Anutu iniŋoret täŋkuŋ.

Anutu täŋo äboriyetä Anutu-ken yänapiŋkuŋ

²³ Eruk, Pita kenta Jontä ekäni ekäni täŋo käbeyä-ken naniktä äpämaŋ äbot täŋpani noriye-ken kuŋkumän. Täŋpäŋ bämop äma intäjukun täŋpani-kät Juda täŋo ekäni ekänitä man yäwetkuŋo u kumän yäwetkumän. ²⁴ * Yäwerän nadänpäŋ bänep nadäk-nadäki kubä-kengän peŋpäŋ Anutu-ken oretoret terak ŋode yänapiŋkuŋ; Ekäni pähap, gäk kunum, kome, gwägu pähap ba imaka mebäri mebäri uterak itkaŋ u kudup yäniri ahänkuŋ. ²⁵ Täŋpäkaŋ Kudupi Munapikka iniŋ kireŋpewi unitä oranin pähap Devit, watä ämaka meni täŋpidäm täŋirän man ŋode yänkuk;

Äma äbori äbori imata kokwawak taŋi nadäk täkaŋ?

Ba ima mebärita täŋpäwak täkta man topmäk täkaŋ? Upäŋkaŋ täga nämo api täneŋ.

²⁶ Täŋpäŋ komeni komeni täŋo intäjukun ämatä käbeyä täŋpäŋ Ekäni ba iwoyäwani
Kristota iwan täŋ yämikta man yänpäŋ-nadäk täk täkaŋ. Sam 2:1,2

* **4:11:** Mat 21:42 * **4:12:** Mat 1:21 * **4:16:** Jon 11:47 * **4:18:** Apos 5:28,40 * **4:19:** Apos 5:29 * **4:24:** Kis 20:11; Neh 9:6; Sam 146:6

27* O Anutu, Devit täño man uwä bureni ahänkuk. Jerusalem yotpärare njoken Herot kenta Pailat-kät Isrel äma ätu, ba guñ äbotken nanik ätu unitä kudupi epän ämaka Jesu iwoyänkuno u utta käbeyä tänpän man topuñ. 28* Tänpäkañ gäkñaken nadäk-nadäkka ba kehäromikatä ude kañ ahawän yän tawañ bian penkuno udegän iwatpän täñkuñ. 29* Unita Ekäni, umun man ämatä niwet täkañ u yabänpän-nadänpän watä ämakaye nin ño tänpidäm tañ nimiñiri manka bätakigän yänahäk takäna! 30 Tänpäkañ kehäromika kañ niwoñäre. Gäk ketkatä käyäm ikek yäpmän päñaku kañ yepmañ. Ba kudupi epän ämaka Jesu u wäpi terak kudän kudupi mebäri mebäri kañ tä.

31* Eruk, yänapik man ude yänpän irirä yot käbeyä itkuño unitä kwainkuk. Tänpäkañ Kudupi Munapiktä äbot tänpäni u kudup uwäk täñirän u punin terak Anutu täño man gwäk pimiñpän bätakigän yänahäk täñkuñ.

Äbot tänpäni bänep kubägän terak kuñatkun

32* Tänpäkañ nadäkinik tänpäni kuduhtagän bänep kubägän penkuñ. Tänpän imaka pat yämiñkuño u näkño-gäkño yän nämo yänkuñ. Nämo, imaka kudup pat yämiñkuño u nin kudup täño yän yäk täñkuñ. 33* Tänpäkañ aposoronyetä Ekäni Jesu kumbani-ken naniktä akuñkuko unitäño manbiñam man ba kudän kehäromi terak yänahän yäpmän kuñkuñ. Täñirä Anutu täño orakorakitä bämopi-ken tañi tokneñ patkuk.

34* U bämopi-ken kubätä jäwäri nämo kuñatkuk. Epän tobät ba tuñum ikek itkuño u ämata yämiñpän moneñ yäpuñ. 35 Moneñ yäpmänpän aposorota yämiñirä yäpmän daniñpän noriye ätu ketem tuñumta wäyäkñek epän täk täñkuño uterakgän yämik täñkuñonik.

36* Tänpäkañ äbot u gänañ nanik äma kubä wäpi Josep, Livai äbotken nanik kubä, kome täpuri kubä wäpi Saiprus u nanik. Täñkañ aposorotä wäpi kubä Banabas yän iwetkuñ. U ninin man terak äma bänep tänpidäm täwani. 37 Tänpäkañ äma unitä epäni tobät yäniñ kireñpän moneñ yäpmänpän aposorotä yäpmän danikta kudup penkuk.

5

Yanäpi yarätä tänyäkñarani täñkumän

1 Täñ, äbot tänpäni u gänañ nanik yanäpi yarä wäpi Ananias Safaira u imaka, epän tobäri ämata yäniñ kireñpän moneñ yäpumän. 2* Ude tänpän Ananias yanäpi bänep kubägän penpän Ananiastä moneñ moräki inita käbop penkañ moräki yäpmän päñku aposoro keriken penkuk. 3* Eruk ude täñirän Pitatä Ananias iwetkuk; Gäk imata bänepka-ken Satan yänikñat päbä tewi irirän epän tobätka terak moneñ yäpuno unitäño moräki gäkñata käbop penkun? U Kudupi Munapik täñikñarani täyan! 4 Nadätan? Nin nämo pen gäwetkumän. Gäkñaken gärip terak epän tobätka ämata yäniñ kireñpän moneñ yäpuñ. Ba moneñ yäpuno u imaka, gäkñata biñam unita moneñ upän imaka u ba u tänpayän nadänpän täga täñpen yäk. Upänkañ imaka nämo tänañi takta imata nadänkun? Nadätan? U nin nämo täñ-nikñatan, u Anutu täñikñatan yäk. 5-6 Pitatä man ude yänirän nadänpän uterakgän Ananias Pita dubini-ken kumänpän mañ patkuk. Kumänpän parirän äma gubañi gubañitä manbiñam u nadänpän bäräñeñ äbä Ananias tektä uwäk tänpän yäpmän päñku äneñkuñ. Ude täñirä ämawebetä umuri ahänkuko unitäño manbiñam nadänpän umun pähap täñkuñ.

* 4:27: Mat 27:1-2; Luk 23:7-11; Apos 3:13 * 4:28: Apos 2:23 * 4:29: Efe 6:19 * 4:31: Apos 2:4 * 4:32: Apos 2:44 * 4:33: Apos 2:47 * 4:34: Apos 2:45 * 4:36: Apos 11:22-26; Apos 13:2-3 * 5:2: Apos 4:34-35 * 5:3: Jon 13:2

⁷ Tänpän 3 auas ude tärenjirän Ananias webeni, äpitä kumbuko u nämo nadänkañ Pitaken kuñkuk. ⁸ Pänku kawän Pitatä iwetkuk; Ek monen, epän tobät terak yäpümäno u kudup nimimän ba nämo? Yäwänä Safairatä iwetkuk; Ei, u kumän tamimäk yäk. ⁹ Ude yäwänä Pitatä iwetkuk; Etän, ek imata bänep kubägän tänpän Ekäni täño Kudupi Munapik täñiknarani tämän? No yabä! Äma äpka yäpmän päñku änenpeñ äbä yäma-ken itkañ no yäk. Gäk imaka, udegän yäpmän päñku änenayän yäk. ¹⁰ Pitatä man ude yänjirän uteragän Safaira Pita dubini-ken kumänpän mañ patkuk. Kumänpän parirän äma gubañi gubañi ukenonitä äneñi äbä kañpän komegup yäpmän päñku äpi dubini-ken äneñkuñ. ¹¹ Ude täñirä ämawebe äbot täñpani kuduhtagän ba ämawebe gägäni ätu manbiñam u nadänkuño unitä bumta umuntañkuñ.

Aposorotä kudän kudupi pewä ahänkuñ

¹²* Tänpäkañ kadäni uken aposorotä kudän kudupi mebäri mebäri ämawebe bämopi-ken pewä ahänkuñ. Tänpän aposoro-kät nadäkinik täñpanitä kudupi yot yewa gänäñ äronpäñ bägup kubä wäpi Solomon täño bägup uken änok kubägän itpäñ käbeyä täk täñkuñonik. ¹³ Täñirä ämawebe gägänitä nadäkinik täñpanita bänep täga nadän yämik täñkuñopän umuntañpän bok nämo it täñkuñonik. ¹⁴* Upänkañ kepma kepma äma mäyaptä Ekänita nadäkinik tänpän nadäkinik täñpani äbot ukät yäpurärätpän änok pähap kubägän täñkuñ. ¹⁵ Tänpäkañ biñam nadänpäñ ämatä noriye käyäm mebäri mebäri nikek yän-yäkñat yäpmän kuñkuñ. Edaptä Pita terak yäpurirän wäranitä käyäm ikek uterak kuñjirän kañ tägawut yänpäñ kädet gägäni-ken bukä ba gärañ terak yepmak täñkuñonik. ¹⁶* Ba ämawebe änok pähap yotpärare täpuri täpuri Jerusalem dubini-ken naniktä noriye käyäm ikek ba mäjotä magärani yän-yäkñat yäpmän äbuñ. Täñirä aposorotä u kudup yäpä tägañkuñ.

Juda ämatä aposorota iwan täñ yämiñkuñ

¹⁷* Aposorotä ude täñirä bämop äma intäjukun täñpani-kät noriye Satyusi äbotken nanik unitä yabänpäñ ninpäñ nirepmitkañ yän nadänpäñ kokwawak pähap nadän yämiñkuñ. ¹⁸ Ude tänpän aposoro u yepmäñitpäñ yotpärare unitäño komi yotken yepmañkuñ. ¹⁹⁻²⁰* Tänpäkañ bipani ugän Ekäni täño añero kubätä äbä yäma dätpän aposoro u yän-yäkñat yäpmän yäman äpmonpäñ no de yäwetkuk; In kudupi yotken kuñpän ämawebe irit kuñat-kuñat kodakita manbiñam kudup yäwetpäñ yäwoñärek täñput yäk. ²¹ Yäweränä mani buramiñpäñ kome yänjirän kudupi yotken päñku añerotä yäwetkuko udegän Anutu täño manbiñam ämawebe yäwetpäñ yäwoñärenkuñ.

Yäwetpäñ yäwoñärek täñ irirä käbeyä yot kubäken bämop äma intäjukun täñpani-kät noriye ätu unitä yänpewä Juda äma ekäni ekäni ba watä äma kudup äbäkañ käbeyä tañi täñkuñ. Käbeyä tänpän aposoro yän-yäkñat yäpmän äbäka komi äma ätu yäwet-pewä komi yotken kuñkuñ. ²² Komi yotken kuñpän aposorota wäyäkñewä wañkuñ. Wäyäkñewä wawäpäñ äneñi äyänjutpeñ päñku käbeyä täñkuñ-ken ahänpäñ yäwetkuñ; ²³ Aposoro komi yotken nämo itkañ! Nin kumäño u yäma kehäromi-inik täñ-täpänewani irirän watä ämatä watä irirä yabämän. Tänpäkañ yäma dätpän gänäñ unu kubä nämo kamän yäk. ²⁴ Ude yänjirä kudupi yot täño watä äma unitäño intäjukun ämakät bämop äma intäjukun täñpani unitä nadänpäñ nadäwätäk pähap tänpän yänkuñ; Jide ahätak?

²⁵ Nadäwätäk ude täñ irirä äma kubätä äbänpäñ yäwetkuk; Ai, nadäwut! Äma komi yotken yepmañkuño ukenowä kudupi yotken kuño ämawebe yäwetpäñ

* 5:12: Apos 2:43, 14:3 * 5:14: Apos 2:41, 21:20 * 5:16: Mak 6:56; Apos 19:11-12 * 5:17: Apos 4:1-2,6 * 5:19-20: Apos 12:7-10

yäwoŋärek epän täŋ itkaŋ yäk. ²⁶ * Ude yäwänä kudupi yot täŋo watä äma unitäŋo intäjukun ämatä noriye yämaguränkaŋ päŋku aposoro yepmäŋitpäŋ käbeyä-ken yäŋ-yäkŋat yäpmäŋ äbuŋ. Komi nämo yämiŋkuŋ. Jop yäŋ-yäkŋat yäpmäŋ äbuŋ, ämawebetä mobätä nidäpneŋ yäŋ nadäŋpäŋ.

Aposoro umunkät nämo kuŋatkuŋ

²⁷ Yäŋ-yäkŋat yäpmäŋ käbeyä taŋiken äbäŋpäŋ Juda äma ekäni ekäni inamiken yepmaŋkuŋ. Yepmaŋirä bämop äma intäjukun täŋpanitä ŋode yäwet yabäŋkuŋ;

²⁸ * Nadäwut! Nin äma u wäpi terak ämawebe yäwetpäŋ yäwoŋäreka yäjiwät man kehäromi-inik täwetkumäŋo u nämo nadäŋkuŋ ba? Upäŋkaŋ täkaŋ ŋo kawut yäk. In nintäŋo man irepmitpäŋ manbiŋam yäŋahäŋtäŋ kuŋirä Jerusalem komeken nanik ämawebe kudup nadäŋ morekaŋ yäk. Ba ugän nämo. Äma unitäŋo kumäk-kumäki nintä terakgän wohutta ehurani täk täkaŋ!

²⁹ * Ude yäweränä Pitakät aposoro ätutä yäŋkuŋ; Ude nämo! Äma täŋo man buramiŋkaŋ Anutu täŋo man mäde utnaŋi nämo pätak yäk. ³⁰⁻³¹ * * In Jesu u päya kwakäp terak bureni utpewä kumbuk. Upäŋkaŋ oranin täŋo Anututä kumbani-ken nanikpäŋ wädäŋ tädot päro ini kerä bure käda wäpi biŋam ikek teŋkuko itak yäk. Äma u Anututä intäjukun äma ärowani ba waki kerä-ken nanik nimagurani wäp ude imiŋkuk. Täŋpäkaŋ äma unitä täŋkentäŋ yämiŋirän Isrel ämawebetä kädet wakiwaki peŋpäŋ bänep sukureŋirä momini api peŋ yämek yäk. ³² * Imaka imaka äma uken ahäŋ imiŋkuŋo u dapunintä yabäŋitna ahäŋkuŋ. Täŋpäŋ äma unitäŋo manbiŋam uwä Kudupi Munapiktä täŋ-mehantaŋ nimiŋirän yäŋahäk täkamäŋ. Nadäkaŋ, Kudupi Munapik u ämawebe Anutu täŋo mani buramik täkaŋ unita yäniŋ kirewani.

³³ * Aposorotä man ude yäŋirä nadäŋpäŋ Juda äma ekäni ekänitä kubiri pähap nadäŋpäŋ man topmäŋpäŋ kumäŋ-kumäŋ kaŋ däpna yäŋ yäŋkuŋ. ³⁴⁻³⁵ * Man ude yäŋ irirä ukät nanik kubä wäpi Gamalieltä noriye inamiken akuŋkuk. Gamaliel uwä Parisi äma täŋo Baga man yäwoŋärewani äma kubä. Ämawebe kuduptä Gamaliel u oraŋ imik täŋkuŋonik. Eruk, Gamalieltä akuŋpäŋ kudupi yot täŋo watä äma yäwerän aposoro yäma-ken yepmaŋpä irirä noriye ŋode yäwetkuk; Isrel ämanaye, in äma äbot ŋo kädet kubä yäwoŋärene yäŋpäŋä ket nadäwä tumbäkaŋ kaŋ täŋput yäk. ³⁶ * Äma kubä wäpi Teudas unitä bian täŋkuko ukeŋo nadäkaŋ? Uwä inita näk wäpna biŋam ikek yäŋ yäŋirän äma 400 udetä mani buramik täŋkuŋonik. Täŋpäkaŋ gapmantä kumäŋ-kumäŋ urirä äma ukät irani umuntaŋpäŋ kuŋtäŋpä kuŋkuŋ. Ude täŋirä unitäŋo wäpi biŋam kwawak itkuko u paotkuk. ³⁷ * Ba ätu itkaŋ gapmantä äma danik-danik kadäni-ken äma Galili komeken nanik kubä wäpi Judas, unitä gapman yäwat kirekta äma ätu yämaguränkaŋ ämik pewä ahäŋkuŋ. Täŋpäkaŋ gapmantä Judas urirä noriyetä kuŋtäŋpä kuŋkuŋ. ³⁸ Unita ŋode täwera nadäwut; Äma äbot ŋo imaka kubä nämoinik yäwoŋärene. Yäniŋ kireŋpena jop kut yäk. Nadäkaŋ? Kädet jide iwat täkaŋ uwä äma täŋo nadäk-nadäk terak iwat täkaŋ u täŋpäwä ini jop täga api paorek yäk. ³⁹ Upäŋkaŋ Anutu täŋo nadäk-nadäk terak täk täkaŋ u täŋpäwä täga nämo api yäniŋ bitnäneŋ yäk. Anutu iwan täŋ imineŋo udetä! yäk.

⁴⁰ * Gamalieltä ude yäŋirän Juda äma ekäni ekäni käbeyä täŋkuŋo unitä man yäŋkuko u buramiŋpäŋ yäŋpewä aposoro yäman kuŋkuŋo u äneŋi yot gänaŋ äronkuŋ. Äronirä komi äma yäwerä pärip-päriptä däpmäŋpäŋ Jesu wäpi terak

* **5:26:** Mat 14:5 * **5:28:** Apos 4:18; Mat 27:25 * **5:29:** Apos 4:19 * **5:30-31:** Apos 3:15

* **5:30-31:** Apos 2:33-34; Efe 1:20; Hib 2:10, 12:2 * **5:32:** Apos 1:8 * **5:33:** Apos 7:54 * **5:34-35:**

Apos 22:3 * **5:36:** Apos 21:38 * **5:37:** Luk 2:1-2 * **5:40:** Apos 4:18

man nämo yänahäkta yäniñ bitnäñkuñ. Ude täñpän yabä kätänpewä äpaman kuñkuñ. ⁴¹ * Täñpän aposorotä Juda täño äma ekäni ekäni u yepmanpeñ oretoret terak kuñpän ñode yäñtäñ kuñkuñ; Wisiknin, Anututä nibawän tägawäpän nadän nimiñirän Jesu wäpita yänpän mäyäk yäpmänkamän! ⁴² * Täñpäkan epän täk täñkuño u nämo peñkuñ. Nämoinik, kepma kepma kudupi yot gänañ ba ämawebetä yotken äronpän Jesu täño manbiñam yäwetpän yäwoñärek täñkuñ. Manbiñam Täga u ñode yäwet ahänkuñ; Äma Anututä ämawebe inita yämagutta bian iwoyänkuko wäpi Kristo u Jesu ubayän!

6

Aposoro täñkentäktä äma 7 yabän ahänkuñ

¹ * Eruk kadäni uken ämawebe Jesu iwaräntäktä nadäkinik täñ imiñpän äbot täñpani yäpurärätpän yäpurärätpän it-pewä äbot tañi täñkuk. Täñirä nadäkinik täñpani ätu Grik man yäwani, ätuwä Juda man yäwani u bämopi-ken yänwawak ahän yämiñkuk. Täñpän Grik man yäwanitä Juda man yäwani ñode yäwetkuñ; In kadäni kadäni ämawebe ketemta jop it täkan u täñkentän yämik täkan yäk. Täñkan nin nanik webe kajat u imata nämo täñkentän yämik täkan? ² Ude yänirä nadänpän aposoro 12 unitä nadäkinik täñpani ämawebe yän-päbä äbot kubägan yepmanpän ñode yäwetkuñ; Nintä Anutu täño man yänahäkta u mäde ut imiñkan ketem yäpmän danipän yämik-yämikgän täna siwoñi nämo täñpek yäk. ³ * Unita notniye, in bämopjin-ken äma siwoñi kuñarani 7 ude, nadäk-nadäk täga yäpmän kuñarani ba Munapiktä uwäk täwani u yabän ahäwakan epän kädet ude wani yabän yäwatpän täktä yepmana yäk. ⁴ Ude täñpäkan nininä kadäni kadäni epän täk täkamän ude, yänapik man ba Anutu täño mangän api yänahäk täne.

⁵ * Ude yänirä ämawebe päke unitä aposoro täño man kädet unita gäripi nadänpän äma ñodepän iwoyänpän yepmankuñ; Stiven, u nadäkiniki kehäromi ba Munapiktä uwäk täkinik täñpani. Kubä Filip, kubä Prokorus, kubä Nikano, kubä Timon, kubä Pamenas, kubä Nikolas. Nikolas u Antiok komeken nanik, Juda äma nämo upänkan iniken äbekiye oraniye täño kädet peñpän Juda täño Anutu iniñ oretoret kädet u iwarani kubä. ⁶ * Eruk äma 7 u yabän ahänpän aposoro inamiken yepmanirä aposorotä Anutu-ken yänapik man yänkan kerä äma uterak peñpän yäniñ kireñkuñ.

⁷ * Täñirä Anutu täño mantä weñ patkuk. Weñ parirän ämawebe mäyaptä manbiñam u nadänkan nadäkinik täñpän Jerusalem komeken nadäkinik täñpani äbot u äbä yäpurärätpän yäpurärätpän it-pewä bäräñeñ äbot tañi täñkuk. Täñirä bämop äma mäyaptä udegän Jesu täño manbiñam u nadänpän Jesuta nadäkinik täñ imiñpän Jesu täño kädet ugän iwatkun.

Juda ämatä Stiven manken teñkuñ

⁸ * Eruk Stivenken Anutu täño orakoraki ba kehäromitä patinik täñirän kudän kudupi mebäri mebäri kehäromi nitek ämawebe bämopi-ken täñkuk. ⁹ * Täñirän kankan Juda äma ätutä kokwawak täñpän Stiven-kät yän-awätkuñ. Äma uwä käbeyä yot kubä wäpi Friman käbeyä yot uken käbeyä täk täñpani. Yänawät irirä äma ätu Sairini, Aleksadria yotpärare-ken nanik ba kome tañi yarä wäpi Silisia kenta Esia uken naniktä äbä penta itpän yän-awätkuñ. ¹⁰ * Eruk, Stiven-kät yänawätkuño upänkan Kudupi Munapiktä täñkentän imiñpän

* **5:41:** Mat 5:10-12; 1Pi 4:13 * **5:42:** Apos 9:22, 17:3 * **6:1:** Apos 4:35 * **6:3:** 1Ti 3:7 * **6:5:** Apos 8:5 * **6:6:** Apos 13:3, 14:23 * **6:7:** Apos 2:41, 16:5 * **6:8:** Apos 2:43 * **6:9:** 2Ti 1:15 * **6:10:** Luk 21:15

nadäk-nadäk täga iminjirän äma ekäni ekäni u Stiventä man yänkuko u täga nämo irepmitkuñ. ¹¹ * Ude täñkuño unita käbopgän äma ätu Stiven jopman ñode ikñatta yän-yäkñatpäñ yämagutkuñ; Nin Stiventä Moses kenta Anututa yänärok man yänjirän nadäk täkamän. ¹² Eruk äma unitä jopman ude yänjirä ämawebe jopi-jopi, ba Juda äma ekäni ekäni ba Baga man yäwoñärewani äma unitä nadänpäñ kokwawak nadänkuñ. Tänpäñ päñku Stiven injipäñ imagut yäpmän päñku Juda äma ekäni ekäni täño käbeyä täñiken tenkuñ. ¹³ * Käbeyä-ken Stiven jop ikñatta äma ätu yepmañkuñ. Täñkañ Stiven imagut päñku u tewäwä äma jopman ikñatta yepmañkuño unitä ñode yänkuñ; Kadäni kadäni äma ño Anutu täño kudupi yot ba Moses täño бага man unita yänärok yänjirän nadäk täkamän yäk. ¹⁴ Ñode yänjirän nadänkumän yäk; Jesu Nasaret nanik unitä kudupi yot u wärämutpäñ kädet nintä iwatta Mosestä niwetpäñ niwoñärenkuko u kudup awähutpäñ kodaki api pewek. Ude yänjirän nadänkumän yäk. ¹⁵ Yänjirä Juda äma ekäni ekäni itkuño u kuduptagäntä Stiven-gänpäñ kañ-yäputkuñ; Stiven injami dapun uwä anero injam dapun bumik äworenjirän.

7

Stiventä manbijam yänahänjuk

¹ Tänpäkañ bämop äma intäjukun tänpäni unitä Stiven ñode iwet yabänjuk; Man äma ñonitä yäkañ ño bureni ba jop? ² * Yäwänä Stiventä yänjuk; Nanaye notnaye, juku penpäñ man yäwayän täyat u nadäkot; Kadäni oranin pähap Abraham unitä Haran komeken nämo kuñkañ ini komen Mesopotemia uken irirän Anutunin kehäromi mäheми unitä ahän iminjuk. ³ * Ahän iminjpäñ ñode iwetkuk; Gäk komeka kujat ño ba ämawebekaye yepmañkañ kome näkä gäwoñärewayän täyat-ken u kañ ku yäk. ⁴ * Ude iweränkañ Abraham Kaldia nanik täño kome u penpäñ Haran komeken päñku itkuk. Uken ittängän nanitä kumbänä Anututä äneñi pen iwet-pewän kome intä itkañ-ken ño äbuk yäk. ⁵ * Tänpäkañ Anututä Abraham inita kome moräki täpuri kubä waki nämo iminjuk. Upänkañ Anututä Abraham nanak kubä nämo bäyawanipäñ yänkehäromtak man ñode iwetkuk; Gäk ba orañkayeta kome ño api taniñ kirewet yäk. ⁶ * Tänpäkañ intäjukun, orañkayeta päñku äma ätutä komeken api itneñ yäk. Ude itkañ kome mähem täño watä epän äma jopi irirä komi epän yämiñ yäpmän kuñjirä obañ 400 ude api täreneñ yäk. ⁷ * Upänkañ mäden, äma orañkayeta komi yäminayän täño uwä kowata näkä api yämet yäk. Ude täñjira orañkayeta kome u penpen kome ñoken äbä itkañ api naniñ oret täneñ yäk. ⁸ * Tänpäkañ Anututä Abraham man ude iwetpäñ ukät topmäk-topmäk kubägän pewän ahänjuk. Tänpäñ topmäk-topmäk unitäño wäranita nanak ämani täño gupi moräk madäkta Abraham iwetkuk. Tänpäkañ mäden, Abrahamtä Aisak bäyanjuk. Bäyanpäñ kepma 8 ude itkañ nanaki täño gupi moräk madänjuk. Tänpänkañ Aisaktä täganpäñ Jekop bäyanjuk. Bäyawänkañ Jekoptä täganpäñä nanakiye 12 bäyanjuk. Nanaki 12 uwä Juda äma nintäño oraniye pähap u yäk.

⁹ * Eruk, oraniye u noripaki Josepta kokwawak nadän iminjpäñ gwäki yäpmäktä nadänpäñ Isip komeken watä epän jop täkta yäniñ kirewäpäñ yänjikat yäpmän kuñkuñ. Ude täñkuño upänkañ Anututä Josepta watäni it iminjuk. ¹⁰ * Tänpäñ Anututä täñkentän iminjirän kome uken bäräpi

* **6:11:** Mat 26:59-61 * **6:13:** Jer 26:11 * **7:2:** Stt 11:31 * **7:3:** Stt 12:1 * **7:4:** Stt 11:31-12:5
 * **7:5:** Stt 12:7, 15:18; Stt 17:8; Lo 2:5 * **7:6:** Stt 15:13-14; Kis 12:40 * **7:7:** Kis 3:12 * **7:8:** Stt 17:9-14; Stt 21:4 * **7:9:** Stt 37:11,28; Stt 39:1-3; Stt 39:21-23 * **7:10:** Stt 41:37-44; Sam 105:21

mebäri mebari ahän iminjuŋo u kumän yärepmit moreŋkuk. Täŋkaŋ kadäni Joseptä Isip täŋo intäjukun äma Fero ukät man yänpän-nadäk täk täŋkumän-ken ukenä Anututä nadäk-nadäk kädet tägagän imänkaŋ man yänjirän Fero unitä nadänkaŋ Josepta gäripi pähap nadänkuk. Gäripi pähap nadänpän unita Fero uwä Joseptä Isip ämawebe täŋo ba iniken epän ämawebeniye täŋo yabän yawat äma ekäni kubä itta iwoyänpän tenkuk.

11 * Tänpäkaŋ kadäni uken edap pähap ijinjirän Isip kome ba Kenan kome Jekoptä itkuk-ken uken ketem kumän paot moreŋkuŋ. Paot morenjirä äbekniye oraniyetä ketemta wäyäknek epän tänpän komi bumta nadänkuŋ. 12 * Ude täŋkaŋ Jekoptä Isip kome wit ketem itkaŋ yän biŋam nadänpän nanakiye ketem yäpmäka Isip kome mämaram peŋ yäwet-pewän kuŋkuŋ. 13 * Kuŋkuŋo äbä ittängän äneŋi kuŋkuŋ. Kuŋjirä Joseptä yabänpän noriye ŋode yäwetkuk; Näk notjinpak Josep yän yäwetkuk. Ude yänjirän intäjukun ämani Fero u imaka, Josep täŋo ahäk-ahäki täŋo mebari nadänkuk. 14 * Ude yäwetkaŋ Joseptä nani Jekop-kät äboriye kuduptagän, ämawebe 75 udetä Isip kome äbäka man pewän kuŋkuŋ. 15 * Ude tänpänkaŋ Isip kome äpmo ittängän Jekop kumbuk. Ba nintäŋo oraniye imaka udegän uken pänku ittängän kubäpän kome uken äneŋkuŋ. 16 * Kome uken äneŋkuŋopän mäden Jekop-kät nanakiye täŋo kujari u äneŋi yäpmän pänku Sekem yotpärare, äma äneŋpani-ken u äneŋkuŋ. (Kome moräk, äma äneka u bian, Abrahamtä siliwa moneŋ Hamo täŋo nanakiyeta yäminpän inita yäpuko u.)

Moses täŋo manbiŋam

17 * Tänpäkaŋ Anututä Abraham yänkehäromtak man iwetkuko u bureni ahäka kadäni keräp täŋkuk. Kadäni uken Jekop täŋo äbot Isip kome itkuŋo u bumta weŋ patkuk. 18 * Eruk mäden Isip kome täŋo intäjukun äma kodaki kubä, Josep täŋo mebarita nämo nadäwani u ahänkuk. 19 * Tänpän intäjukun äma unitä Jekop täŋo äbot, nintäŋo oraniye u, jop yänkatpän komi epän waki taŋi yäminkuk. Tänpän nanak paki api ahäwani miŋiye naniye peŋ yäwet-pewän yepmanpä kumäka biŋam täŋkuŋ. 20 * Kadäni uken Moses, miŋitä bäyankuk. Moses u Anututä kaŋjirän nanak tägagämän kubä täŋkuk. Tänpän watäni it iminjirä nanitä yotken it yäpmän äbänpän komepak yaräkubä täŋkuk. 21 * Tänjirän mäden miŋi nanitä yäman peŋjirän Isip kome täŋo intäjukun äma täŋo äperitä yäpmänpän naŋ towinukuk. 22 Tänjirän Moses u Isip täŋo nadäk-nadäk kädet kudup u iwetpän iwönärek tänjirä nadänpän äma yäkyäki ba täktäki kehäromi, gäripi niked ude ahänkuk.

23 Eruk, Mosestä täganpän obaŋ 40 ude täreŋjirän noriye Isrel ämawebe kuŋpän yabäwayän nadänkuk. 24 * Ude nadänpeŋ kuŋpänä kaŋkuk; Isip äma kubätä Isrel äma kubäta komi iminjirän kaŋpän noripähap u täŋkentänpän kowata Isip äma u kumän-kumän utkuk. 25 Tänpän Mosestä nadänkuk; Not-nayetä kaŋpän ŋode api nadäneŋ yäk; Anututä Moses kerä terak api täŋkentän nimek. Ude nadänkuko upänkaŋ ude nämo nadänkuŋ. 26 Nämo, kepma kubäta Mosestä kuŋatpän Isrel äma yarä äminjirän yabänkuk. Yabänpän ämik täŋkumäno u däpmän täknewa yänkaŋ kuŋpän yäwetkuk; E! Ek injek-tägän imata ämiŋ itkamän? 27 Yäwänä äma ämik yäput peŋpän täŋkuko unitä Moses pimiŋ maŋpän kwäpän yänkuk; Gäk nintäŋo intäjukun äma ba man yäpmän daniwani äma ude itta netätä iwoyänpän gepmak? 28 Gäk kwep Isip äma kubä

* 7:11: Stt 41:54 * 7:12: Stt 42:1-5 * 7:13: Stt 45:1-4,16 * 7:14: Stt 45:9-11; Stt 46:27 * 7:15: Stt 46:1-7; Stt 49:33 * 7:16: Stt 23:2-20; Stt 33:19; Jos 24:32 * 7:17: Kis 1:7 * 7:18: Kis 1:8 * 7:19: Kis 1:10-22 * 7:20: Kis 2:2; Hib 11:23 * 7:21: Kis 2:3-10 * 7:24: Kis 2:11-15

utpewi kumbuko ude näk nura yänkañ täyan? ²⁹* Ude yänjirän Mosestä man u nadänppänjä ämetpeñ kuñkuk. Ämetpeñ kumañ Midia naniktä komeken kuñkuk. Uken päñku äbani ude itkañ webe yäpmänppän nanak ämani yarä bäyañkuk.

³⁰* Eruk, kome uken irirän obañ 40 ude tärenjirän kepma kubäta Mosestä kome ämani nämoken Sainai pom dubini-ken kuñatkuk. Kuñarirän Anutu täño aņero kubätä ahän imiñkuk. Ahän imiñkuko uwä päya täpuri kubä känani terak kädäp mebet ijiñirän aņero u gänañ irirän kañkuk. ³¹Tänppäkañ Mosestä u kañpän nadäwätäk pähap täñkuk. Täñpän ket täñpän käwa yänkañ dubini-ken kuñpän Ekänitä ñode iwerirän nadänkuk; ³²Näk orañkaye Abraham Aisak Jekop, unitäño Anutu yäk. Ude yänjirän Mosestä bumta kwainppän äneñi kakta umuntañkuk. ³³Tänjirän Ekänitä iwetkuk; Kome itan uwä kudupi-inik unita gäk kuroñka ärärani u yäñopmänppän pe yäk. ³⁴Nadätan? Näk ämawebenaye Isip kome itkañ komi epän waki tañi nadän yäpmän äbuño u yabänppän-nadät yäk. Ba konäm gera täñ yäpmän äbuño u nadän yämit yäk. Unita apiño u yämagura yänppän äpätat yäk. Täñppäkañ Moses, näk äneñi peñ gäwetpewa Isip komeken kañ ku yän, ude iwetkuk.

³⁵Eruk Stiventä manbiñam u yänppän äneñi ñode yäwetgän täñkuk; Notnaye, jide? Moses u Moses kubä nämö. U Moses, Isrel ämatä bitnäñppän Gäk nintäño intäjukun äma ba yäpmän daniwani äma ude itta netätä iwoyänppän gepmañkuk yän iwetkuño ubayän yäk. Ude iwetkuño upänkañ Anututä Moses ugänppän intäjukun äma ba Isrel ämawebe komi-ken nanik yämagurekta aņeroni iwerän päya täpuri-ken ahän imiñpän epän man u imiñkuk. ³⁶* Täñpän iwerän päñku Isrel ämawebe yän-yäkñat yäpmän äbuk. Ude täñpän Isip komeken ba Gwägu Gämäniken ba kome kuräki-ken kudän kudupi mebäri mebäri ude täñ yäpmän kuñjirän obañ 40 ude tärenkuk. ³⁷* Täñppäkañ Moses unitägän Isrel ämawebe ñode yäwetkuk; Anutu uwä notjiye täño bämopi-ken nanik profet kubä näk udewani api iwoyän tamed yän yäwetkuk. ³⁸* Täñpän Moses ini uwä kome kawuki-ken äbekniye oraniye-kät kubä-kengän itkuñ. Ba Sainai pom terak aņerotä Anutu täño meni-ken man yäpmän päbä irit täga täño man iwerän nadänkuk. Man u äbekniye oraniye yänahänppän yäwetta yäpuk.

³⁹* Upänkañ äbekniye oraniyetä Moses täño man nadäka bitnäñppän Moses ini imaka, udegän mäde ut imiñpän äneñi Isip komeken kukta gäripi nadänkuñ. ⁴⁰* Täñppäkañ kadäni kubä Mosestä Sainai pom terak äronppän irirän oraniyetä Aron ñode iwetkuñ; Moses nin Isip nanikpän yännikñat yäpmän äbuk unitä jide täñpän itak yän nämö nadäkamän yäk. Unita Aron, gäkä anutunin ätu täñ nimi. Täñ nimikañ unitä intäjukun täñ nimiñpän yännikñat yäpmän kädet-ken kañ kut yäk. ⁴¹* Ude yänppän bulimakau nanaki wärani kubä täñkuñ. Täñpän anutu jopi unita gupe kábäñi niked ijiñ imiñkuñ. Täñpän imaka keritä täñkuño unita oretoret täñpän äñnak-äñnak pähap täñkuñ. ⁴²* Ude täñirä Anututä mäde ut yämiñkuk. Mäde ut yämiñpän yäniñ kireñjirän guk kenta komepak, edap dapurita orañ yämik täñkuñonik. Ude täñkuño unita profet täño man kudän terak ñode kudän täwani;

Anututä ñode yäyak;

Isrel ämawebe, in kome kawuki-ken obañ 40 ude itkuñ-ken u bulimakau ba sipsip däpmänppän gupe ijiñkuño u näka nämoinik ijiñkuñ yäk.

* **7:29:** Kis 2:21-22; Kis 18:3-4 * **7:30:** Kis 3:1-10 * **7:36:** Kis 7:3, 14:21; Nam 14:33 * **7:37:** Apos 3:22 * **7:38:** Kis 19:3; Lo 5:5, 9:10; Apos 7:53 * **7:39:** Nam 14:3 * **7:40:** Kis 32:1,23
* **7:41:** Kis 32:2-6 * **7:42:** Jer 19:13

43 *Tänpän yottaba pähap tekpän tänpäni yäpmänkañ kuñat täñkuño uwä näñjopän nämo yäpmän kuñatkuñ.*

Nämo, uwä anutu jopi wäpi Molek unitäño. Ba wäbätjin Refan unitäño guk wärani yäpmän kuñatkuñ.

Tänpän u iniñ oretna yänpän yäwik kujat kejima täñkuño unita näk täwat kireñpewa Babilon kome kukñi udude päñku api itneñ yäk. Amo 5:25-27

Yottaba tekpän tänpäni täño man

44 * Stiventä ude yänpän pen ñode yäwetgän täñkuk; Tänpäkañ äbekniye oraniye bian, kome kawuki-ken kudupi yottaba tekpän tänpäni yäpmän kuñatkuño uwä Anututä unitäño wärani Moses iwoñäreñkuko udegän tänpäni. Kudupi yottaba u gänañ Anututä mani bureni yäwet täñkukonik. 45 * Eruk mäden oraniye unitäño nanakiyetä kudupi yottaba u yäpmänkañ Josuatä intäjukun täñ yämiñirän guñ äma äbori äbori unitä komeken kuñkuñ. Yäpmän kumañ kome u ahäñirä Anututä kome mähem yäwat kireñirän äbekniye oraniye kome u koreñpän kudupi yottaba kome ugän tänpän ukengän it yäpmän äronirä Devit ahäñkuk. 46 * Tänpäkañ Anututä Devitta nadäwän tägagämän kubä täñkuk. Devit uwä Jekop täño Anutu unita yot täga kubä täñ imikta Anutu-ken yäñapik man yäñkuk. 47 * Tänpäkañ Devittä ini nämo täñkuk. Nanaki Solomontä yot u täñkuk.

48 Upänkañ Anutu Ärowani uwä yot äma keritä tänpäni-ken nämo it täyak. Unita profet kubätä bian Anutu meni jinom yäpmänpän man ñode yäñkuk;

49 *Ekänitä ñode yäyak;*

Kunum u näñño mañirani bägup. Ba kome uwä kuroñna täño yenpän irit bägupna.

Unita yot jidewani kubä täñ namiñirä api tägawek? Nämo!

50 *Imaka imaka päke ño kudup näñña ketnatä täñkut. Ais 66:1,2*

51 * Ude yänpän Stiventä ñode yäwetgän täñkuk; In gwäkjin täpäni-inik! Bäneppin ba nadäk-nadäkjin uwä guñ äma udeyani yäk. Jukujin pik tänpän Anutu täño man nämo nadäk täkañ. Täñkañ äbekjiye orajiyetä bian täñkuño udegän inä Munapik täño man wari wari ut täkañ yäk. 52 * In täño profet biani kubä netä irirän orajiyetä kudän waki nämo täñ imiñkuñ? Nämo inik! Profet biani mäyaptä ñode yäñahäk täñkuñ; Äma kädet siwoñi täkta yäwani api äbek yän yäñkuñ. Yäñirä orajiyetä profet u kudup däpmäk täñkuñonik. Eruk, äma kädet siwoñi täkta yäwani u bämopjin-ken ahäñirän intä äma u iwan kerit terak peñirä kumän-kumän utkuñ. 53 * Bure, inä Anutu täño man kädet, añero menitä yäwani u yäpuño upänkañ nämo iwatkunotä apiño udegän nämo iwat täkañ.

Stiven kumän-kumän utkuñ

54 * Stiventä man ude yäwerirän kokwawak pähap nadän imiñpän mäm tänpän utnayän täñkuñ. 55 * Upänkañ Munapiktä Stiven uwäk täñirän kunum terak dorapän Anutu täño peñyänek kudän kañkuk. Ba Jesu imaka, Anutu täño kerit bure käda wäpi biñam ikek wädäñirän kañkuk. 56 * Ude kañpän yäñkuk; Eruk kawut! Näk kañira kunum añeñirän Äma Bureni-inik uwä

* 7:44: Kis 25:40 * 7:45: Jos 3:14-17; Jos 23:9, 18:1 * 7:46: 2Sml 7:1-16; Sam 132:1-5 * 7:47: 1Kin 6:1 * 7:51: Kis 32:9; Jer 9:26; Ais 63:10 * 7:52: 2Sto 36:16; Mat 23:31 * 7:53: Apos 7:38; Gal 3:19; Hib 2:2 * 7:54: Apos 5:33 * 7:55: Mat 22:44; Apos 2:33-34; Apos 5:31 * 7:56: Kol 3:1

Anutu täño keru bure käda wädänirän käyat yäk. ⁵⁷ Stiventä ude yäwänä Juda äma ekäni ekänitā man yänuruk-uruk pähap yänpän jukuni yäputpän akun-kirenpän bäränen pänku Stiven bäyan initkuñ. ⁵⁸ * Bäyan initpän yäpmän pänku yotpärare gägäni-ken kumbän yänkan mobätā utkuñ. Tänpäkan äma pengän jop ikñatkuño unitā iniken teki punin nanik yänopmänpän äma gubañi kubä wäpi Sol u dubini-ken penkuñ. ⁵⁹ * Tänpän mobätā pen ut irirä Stiventä yänapik man ñode yänkuk; Ekäni Jesu, gäk mäjona yäpmän yäk. ⁶⁰ * Ude yänpän gukut imäpmok tänpän gera kehäromigän ñode yänkuk; Ekäni, gäk äma nutkan ñonitäño momini pen yämisi. Ude yänpän kumbuk. Utpewä kumänirän Soltä bänep tägagämän nadänkuk.

8

Yäput penpän äbot tänpänita iwan täñ yämiñkuñ

¹⁻² * Tänpän äma Anutu inin orerani ätutä konäm butewaki ärowani tänpän Stiven täño komegup änenkuñ. Eruk kadäni ukengän Jerusalem yotpärare-ken nanik äbot tänpänita yäput penpän iwan täñ niminpän komi yämiñkuñ. Ude täñ yämiñirä metänpen kuman Judia komeken ba Samaria komeken kuñtänpä kuñkuñ. Kuñtänpä kuñirä aposoro-tägän Jerusalem yotpärare ugän itkuñ. ³ * Tänpäkan Sol uwä ämawebe äbot tänpäni däpmänpän yäwat kirenpän yori gänanğän yäwatpän yepmäñit yäpmän äpäman pänku komi yot gänan yepmak tänkukonik.

Jesu täño biñam Samaria kome wen patkuk

⁴ * Tänpäkan ämawebe päke ämetpen uken-uken kuñtänpä kuñkuño unitā kome pänku ittän kuñkuñ-ken Jesu täño manbiñam yänahäntän kuñkuñ. ⁵ Täñirä äbot tänpäni äma kubä wäpi Filip uwä yotpärare kubä Samaria kome uken pänku Anutu täño iwoyäwani Kristo unitäño manbiñam yäwet ahäntän kuñatkuk. ⁶ Manbiñam yäwet ahänit kudän kudupi täñit täntän kuñarirän ämawebe uken nanik mäyaptä kanpän nadäkinik täñkuñ. ⁷ * Tänpäkan Filip uwä ämawebe mäjo wakitä magärani mäyap yäwat kireñirän mäjo kähän yänpen ämawebe yabä kätänpen kuk täñkuñ. Ba ämawebe kwäyähänen tänpäni ba gurän täwani mäyap yäpä tägan yämik täñkuk. ⁸ Ude täñ yämiñirän Samaria naniktä bänep oretoret terak itkuñ.

⁹ Tänpäkan uken nanik äma kubä wäpi Saimon. U tänpäwak ba kon mebäri mebäri tänpäni. Epän u tänpewän bureni ahänirä Samaria ämawebetä kawä inipärik kubä täk täñkuñonik. Tänpän Saimon uwä inita nadäwän ärowani tänpäpän näk wäpna biñam nitek yän yäk täñkuk. ¹⁰ Ude täk täñirän äma ekäni ekäni ba ämawebe jopi kuduptä unitäño man nadäktä gäripi nadäk täñkuñ. Gäripi nadänpän ñode yäk täñkuñonik; Äma ñonitä Anutu täño kehäromi täñi pähap yän imani. U Anutu Kehäromi unitäño äpani yän yäk täñkuñonik. ¹¹ Tänpän kadäni käroni ämawebe bämopi-ken kudän udewani täñ yäpmän äronkuko unita ämawebetä kawä inide kubä tänpäpän nadäkinik täñ iminkuñ. ¹² Nadäkinik täñ iminkuño upänkan Filiptä Anutu täño kanawat epän ba Jesu Kristo täño kehäromi unitäño manbiñam täga yäwerirän äma ba webe bok nadäwä bureni tänpäpän nadäkinik täñirä Filiptä ume ärut yämiñkuk. ¹³ Tänpäkan Saimon imaka, manbiñam bureni nadänpän nadäkinik tänpän ume yäpuk. Tänpän Filip iwarän täñirän Filiptä kudän kudupi mebäri mebäri kehäromi nitek täñirän kak täñkuk. Kanpän nadäwän ärowani täk täñkuk.

* **7:58:** Apos 22:20 * **7:59:** Sam 31:5; Luk 23:46 * **7:60:** Luk 23:34 * **8:1-2:** Apos 7:58, 8:4; Apos 11:19 * **8:3:** Apos 9:1,13, 22:4; Apos 26:9-11 * **8:4:** Apos 6:5 * **8:7:** Mat 10:1; Mak 16:17

14 Tãñpãkañ aposoro Jerusalem itkuño unitã Samaria ämawebetã Anutu tãño manbiñam nadãñpãñ inñit-inik tãñkuño unitãño manbiñam nadãñkuñ. Eruk nadãñpãñ Pita kenta Jon yepmanpã yãpmãñ uken kuñkumãñ. 15 Pãñku ahãñpãñã Samaria ämawebe nadãkinik tãñkuño unita Anututã Kudupi Munapik yãniñ kirewãñ yãñpãñ Anutu-ken yãñapik man yãñkumãñ. 16 Imata, ämawebe u Kudupi Munapik nãmo yãpuño unita. Jop, Ekãni Jesuta biñam itneñta ume ärut tãñkuñ. 17 * Eruk aposoro yarã unitã keru ämawebe gwãki terak peñirãñ Anututã Kudupi Munapik kireñ yãmiñkuk.

18 Aposoro yarã unitã keru ämawebe terak peñirãñ Kudupi Munapiktã uwãk tãñ yãmiñirãñ Saimontã yabãñpãñ nãk udegãñ kañ tãñpa yãñkañ monen yãpmãñkañ äbuk. Äbãñpãñ yãwetkuk; 19 Ek yarã ño nãka imaka, kehãromi u namun yãk. Kehãromi u namãñkañ nãkã ketna äma kubã terak peñira Kudupi Munapik kañ yãpãñ yãñ yãwetkuk.

20 Yãwãñã Pitatã man kehãromi ñode iwetkuk; Wa! Imaka Anututã ironita jop nimani upãñ monenpãñ suwayayãñ yãyan? Nãmoinik! Monen u gãkña-kãt bok geñi kañ äriwun! yãk. 21 * Bãñepka Anutu inãmiken siwonji nãmo pãtak. Unita gãk Anutu tãño epãñ nintã tãk tãkamãñ ño tãkta u gãnañ tãga nãmo äpmonpen. Nãmoinik! 22 Gãk bãñepka sukurenãñ nadãk-nadãk waki inñitan ño peñpãñ mãde ut imi yãk. Tãñkañ Ekãniken gera yãñiri bãñepka-ken nadãk waki pãtak, momi u kãwep peñ gamek yãk. 23 * Nãk ñode gabãñpãñ-nadãtat; Wakiwakikatã bãñepka tãñpãñ wanñkuñ. Waki unitã gãk wakita biñam iwoyãñpãñ topmãñpãñ gepmãñitkañ itak.

24 Ude yãwãñã Saimontã ñode yãñkuk; Wãra! Ek Ekãniken gera yãñ naminiñirãñ nãka butewaki nadãwãñ. Tãñirãñ imaka umuri nãkken api ahãñ namek yãñ yãkamãñ u ahãñ namektawã yãñ yãñkuk. 25 Tãñpãkañ aposoro yarã Pita kenta Jon unitã imaka Ekãnitã jide tãñ yãmiñkuko unitãño manbiñam yãwettãñ kuñkumãñ. Tãñkañ äneñi Jerusalem äyãñutpen kuñkañã Samaria ämawebe kãdet miñin-miñin ittãñ kwani u Manbiñam Tãga u yãñahãñpãñ yãwet tãñtãñ kuñkumãñ.

Itiopia äma kubã tãño manbiñam

26 Eruk, Ekãni tãño añero kubãtã Filip ahãñ iminiñpãñ iwetkuk; Gãk tunum tãñpen iwoni kãda ku. Jerusalem kãdet peñpãñ Gasa yotpãrãre kãdet kañ iwat yãk. Kãdet uwã äma nãmo irani-ken pãtak u nadãtan? 27 * Iwerãñã Filip akumañ kuñkuk. Kuñtãñgãñ kãdet yãñkuk-ken u Itiopia nanik äma kubã kañ-ahãñkuk. Äma uwã wãpi biñam nitek kubã, ini komeken nanik intãjukun webe wãpi Kadasi unitãño epãñ äma ärowani kubã. U webe unitãño monen yotta watãni irani. 28 Äma u Jerusalem komeken Anutu iniñoretta äbuko äneñi karis terak kuñirãñ. Karis terak mañitkañ manbiñam profet Aisaiatã kudãñ tãwani u daniñtãñ kuñkuk. 29 Kuñirãñ Kudupi Munapiktã Filip ñode iwetkuk; Gãk äma unitã kuyak-ken dubini-ken ku yãk. 30 Ude iwerãñã Filip bãrãñen dubini-ken kuñpãñ nadãñkuk; Äma uwã profet Aisaia tãño manbiñam u daniñtãñ kuñirãñ. Nadãñpãñ yãñkuk; Notnapak, gãk manbiñam danitan unitãño mebãri nadãtan ba nãmo? 31 * Yãwãñã äma unitã kowata ñode iwetkuk; Äma kubãtã manbiñam ñonitãño mebãri nãmo nãwerãñã nãkña jide tãñpãñ mebãri nadãwet? Ude yãñpãñ Filip iwetkuk; Gãk äbã nãkã itat-ken ño mañirikañ bok kuda yãk.

32 Manbiñam daniñtãñ kuñkuko u man mujiipi ñodepãñ daniñtãñ kuñkuk;

U sipsip ude, utnayãñ nadãñpãñ yãñikñat yãpmãñ kuñkuñ.

* 8:17: Apos 19:6 * 8:21: Sam 78:37 * 8:23: Hib 12:15 * 8:27: Ais 56:3-7 * 8:31: Jon 16:13

Täjirä kwikinik itpäṅ man kubä nämo yäṅkuk. Ämatä sipsip pujiṅi madänayän täjirä kwikinik it takanṅ ude itkuk.

³³ *Täṅpäkan wäpi biṅam yäpmänṅ äpäṅpäṅ kudän waki mebäri mebäri jop nadänṅ täṅ imiṅkuṅ.*

Uyeri kubä nämo peṅkanṅ kumbuk. Unita unitäṅo biṅam netätä api nadäneṅ? Nämoinik, irit kuṅat-kuṅari kome terak u keräpigän däpmänṅ täkneṅ imiṅkuṅ. Ais 53:7,8

³⁴ *Täṅpäṅ Afrika äma unitä man u daninṅ paotpäṅä eruk Filip iwetkuk; Näweri nadäwa. Profettä netäta yäṅpäṅ man ḡo yäṅkuk? Inita yäṅkuk, ba äma kubäta yäṅkuk? ³⁵ Ude yäwänä Filiptä man daninṅkuko uterak ba man ätu terak Jesu täṅo manbiṅam täga yäṅahäṅpäṅ iwetkuk.*

³⁶⁻³⁷ * *Yäṅpäṅ-nadäk täṅtäṅ kumanṅ ume kubäken ahäṅkumän. Ahäṅpäṅ äma ekäni unitä yäṅkuk; Nabä! Jesu yäpurärätta ume ḡopänṅ täga ärut naminanṅi nämo? ³⁸ Ude yäṅpäṅ karis ininṅ bitnäṅpewän itkuk. Irirän Filip-kät äma ekäni u äpämanṅ ume gänaṅ äpmonṅkanṅ Filiptä äma ekäni u ärut imiṅkuk. ³⁹ * Ärut imänkanṅ ume gänaṅ naniktä abämanṅ äbä gägäni-ken irirän Ekäni täṅo Munapiktä Filip pit kubägän imagut yäpmänṅ kuṅkuk. Ude täṅjirän äma ekäni u Filip äneṅi nämo kanṅkanṅ bänep oretoret pähap terak ini kädet-ken kuṅkuk. ⁴⁰ * Täṅpäkanṅ Filip uwä yotpärare kubä wäpi Asdot u ahäṅkanṅ, eruk Jesu täṅo manbiṅam yotpärare kubäkubäken yäṅahäṅtäṅ kumanṅ Sisaria komeken ahäṅkuk.*

9

*Ekänitä Sol ahäṅ imiṅkuk
Apos 22:4-16, 26:9-18*

¹ * *Kadäni uken Soltä Ekäni täṅo iwaräntäkiye kumänṅ-kumänṅ api tadäpet yän umun man bumta yäwettänṅ kuṅatkuṅ. Täṅpäṅ bämop äma intäjukun täṅpani-ken kuṅkuk. ² Kuṅpäṅ iwetkuk; Gäk Juda äma täṅo käbeyä yot Damaskus kome itkanṅ unitäṅo watä ämata man kudän kanṅ täṅ yämi yäk. Ude täṅjiri näk päṅku ämawebe Jesu täṅo kädet iwarani u täga api yepmänṅiret. Yäwänä bämop äma unitä mani buramiṅpäṅ man kudän ḡode täṅpäṅ imiṅkuk; Soltä ämawebe Jesu täṅo kädet iwarani ämawebe ätu yabäṅpäṅä yepmänṅitpäṅ yän-yäkṅat yäpmänṅ Jerusalem komeken api äbek yäk.*

³ *Man kudän ude täṅpäṅ imänkanṅ Sol Jerusalem peṅpäṅ Damaskus kuṅkuk. Kuṅtänṅän Damaskus yotpärare keräp täṅjirän uterakgän kunum gänaṅ nanik peṅyänek pähap kubätä Sol uwäk täṅkuk. ⁴ Peṅyänek unitäṅo kehäromitä täṅpewän Sol kome terak maṅpatkuṅ. Ude täṅpäṅ äma kubä täṅo man kotäktä ḡode yäṅjirän nadänṅkuk; Sol! Sol! Gäk imata näk täṅpä waktä epäni täyan? ⁵ * Ude yäwänä Soltä yäṅkuk; Ekäni, gäk netä? Yäwänä unitä yäṅkuk; Näk Jesu, täṅpi wawetta epäni täk täyan ubayänṅ yäk. ⁶ Eruk, akuṅkanṅ kumanṅ yotpärare-ken ku yäk. Kuṅjiri äma kubätä gabänṅ ahäṅpäṅ epän man api gäwerek. Gäweränä udegän kanṅ tä yäk.*

⁷ *Yäṅjirän äma Sol-kät bok kuṅatkuṅo u bärom täṅpäṅ man kum kwikinik itkuṅ. Kwikinik itkanṅ äma bureni kubä nämo kanṅkanṅ man kotäk ugänpänṅ nadänṅkuṅ. ⁸ Täṅpäṅ Soltä akuṅpäṅ dapun ijiṅkuko upänkanṅ dapuri bipmänṅ urani pen irirän kerigän inṅit yäpmänṅ kumanṅ Damaskus yotpärare uken päṅku teṅkuṅ. ⁹ Tewäkanṅ ume ketem nämo nanṅkanṅ dupik ikekgän pen irirän kepma yaräkubä ude täreṅkuṅ.*

* **8:36-37:** Apos 10:47 * **8:39:** 1Kin 18:12 * **8:40:** Apos 21:8 * **9:1:** Apos 8:3 * **9:5:** Apos 5:39; 1Ko 15:8

¹⁰ Tänpäkan Damaskus kome uken Jesu täño iwaräntäki kubä itkuko u wäpi Ananias. Ananias uwä dämpmonken Ekänitä gera terak wäpi yänjuk. Yänjirän Ananiastä yänjuk; Ekäni, näk itat ño yäk. ¹¹ * Yäwänä Ekänitä ñode iwetkuk; Gäk akuñkan kädet kubä wäpi Kädet Siwoñi yän yäwani u iwat yäpmän ku yäk. Kuñtängän Judastä yotken ahänpän Tasus nanik äma kubä wäpi Sol unita kan iwet yabä yäk. Äma u yot u gänäñ itkan Anutu-ken yänapik man yän itak yäk. ¹² Sol u dapuri tumbani itak upänkan dämpmonken ñode kak; Äma kubä wäpi Ananias unitä Sol dapuri yäpän tagakta yot gänäñ äronpän keru gupi terak penjirän kak yäk. ¹³ * Yäwänä Ananiastä kowata ñode yänjuk; Ekäni, ude nämo! Äma mäyaptä äma unita man ñode yänjirä nadäk täyat; Äma u imaka wakiwaki Jerusalem komeken ämawebekayeta täñ yämik tänpäni yäk. ¹⁴ * U bämop äma intäjukun tänpänitä ämawebe ño nanik gäk wäpka terak yengämä pek täkan u yepmäñitta yänjären iminñun yäk.

¹⁵ * Ude yäwänä Ekänitä ñode iwetkuk; Gäk ku. Sol uwä näkño epän watä ämana ude iwoyänkut yäk. Uwä ämawebe Juda äbotken nanik nämo, ba kome kubäkubä täño intäjukun äma, ba Isrel nanik näkño manbinam u yänahänpän yäwetta iwoyänkut yäk. ¹⁶ * Tänpän näkño wäpnata yänpän komi bäräpi mäyap nadäwayän täyak uwä näkña-tägän api iwoñärewet yäk.

¹⁷ Ekänitä Ananias ude iweränä kumañ Judas täño yot gänäñ äronpän keriyat Sol terak penpän ñode iwetkuk; Notnapak Sol, Ekäni Jesu, kädet minjin ahän gaminñuko unitä apiño näk pen näwet-pewän gäkken äbätat yäk. Gäk dapun äneñi ijiwi kuñirä Kudupi Munapiktä gäk uwäk tawän yänpän näk pen näwet-pewän äbätat yäk. ¹⁸ Ananiastä ude yäwän tärenjirän uteragän imaka kubä äwon bumik dapuri tänpipinñuko u tären manjuk. Manjirän dapuri ijiwän kuñkun. Ijiwän kwäpän käron akwänkan päñku Ananiastä Jesu wäpi terak ume ärut iminñuk. ¹⁹ Tänpänkan Sol ketem nanpän kehäromi äneñi yäpuk.

Solta iwan täñ iminñun

Ude täñkan Sol Jesu iwarän täwani Damaskus nanik ukät kepma yarägan itkun. ²⁰ Kadäni ugän yäput penpän Juda täño käbeyä yot kome uken itkun u gänäñ äronpän manbinam ñode yänahäk täñkukonik; Jesu u Anutu täño nanaki ubayän yän yäk täñjuk. ²¹ * Ude yänjirän nadänpän ämawebe päke unitä kikuñupän yänkun; Wa! Äma ñonitä-gän Jerusalem komeken ämawebe Jesu terak yengämä pek täkan u tänpän wanñunopän udegän tänpa yänkan ño äbuk yäk. U ämawebe yepmäñitpän yän-yäknat yäpmän bämop äma intäjukun tänpäniken kwa yänkan äbuk. Ude täk täñkukopän jide tänpän Jesu täño manbinam niwetak?

²² * Tänpäkan Sol nadäk-nadäk Anutu-ken nanik yäpmänkan Juda äma Damaskus itkun u ñode yänahänpän yäwet täñjuk; Jesuwä ämawebeniye yämagutta Anututä iwoyänpän teñkuko ubayän. Tänpän Soltä Jesu täño mebäri u kwawakinik yänahänjirän Juda ämatä u nadänpän mani wärämutta täñbäräp tänpän nadäwätäk pähap täñkun.

²³ * Soltä epän u kepma mäyap täñ yäpmän kuñirän eruk, Juda ämatä Sol utta man yänpän-nadäk täñkun. ²⁴ Käbop käbop yänpän-nadänjirä utnayän yänkun u Soltä manbinam nadänkan kuñarirän utnayän yotpärare yewa unitäño yäma täñi täñiken kepma bipani watäni itkun. ²⁵ * Ude täñjirä bipani kubäken käbop, Sol täño iwarän täwanitä Sol yänjknat yäpmän yotpärare täño yewa käron

* **9:11:** Apos 21:39, 16:9 * **9:13:** Apos 8:3 * **9:14:** Apos 9:1-2,21; 1Ko 1:2 * **9:15:** Apos 25:13, 27:24; Rom 1:5 * **9:16:** 2Ko 11:23-28 * **9:21:** Apos 8:3 * **9:22:** Apos 17:3; Apos 18:5,28
* **9:23:** Apos 23:12 * **9:25:** 2Ko 11:32-33

uterak äronkuḡ. Äronpäḡä Sol iwerä yäk taḡi gänaḡ mäḡiränkaḡ yäk ikek tewä komen umu äpmonkaḡ ukädagän metäḡpeḡ kuḡkuk.

²⁶ * Täḡpäkaḡ Sol kumaḡ päḡku Jerusalem yotpärare-ken ahäḡpäḡ Jesu täḡo äbot täḡpani-ken yäpurärärayäḡ yäḡirän u Jesu täḡo iwaräntäki kubä yäḡ nadäwä bureni nämo täḡpöpäḡ umuntaḡkuḡ. ²⁷ * Upäḡkaḡ Banabastä Sol not täḡ imiḡpäḡ yäḡikḡat yäpmäḡ aposoro äbotken kuḡpäḡ Sol täḡo manbiḡam ḡode yäwetkuk; Soltä Ekäni kädet miḡin kawänpäḡ man iwetkuko unitäḡo manbiḡam, ba Soltä Damaskus yotpärare-ken Jesu täḡo manbiḡam kehäromigän yäḡahäḡkuko unitäḡo manbiḡam yäwetkuk. Täḡirän äma kubätä nämo iniḡ bitnäḡkuk.

²⁸ Ude täḡpänkaḡ Sol uwä Jerusalem komeken penta itkuḡ. Täḡpäkaḡ Ekäni täḡo manbiḡam umunkät nämo, gwäk pimiḡpäḡ yäḡahäḡtäḡ kuḡatkuk. ²⁹ Täḡpäḡ kadäni kadäni Soltä Juda äma Grik mangän nadäwani-kät Jesu täḡo manbiḡam yäḡpäḡ-nadäk täk täḡkuḡo upäḡkaḡ äma u Sol utnayäḡ kädetta wäyäkḡek täḡkuḡonik. ³⁰ * Ude täḡirä noriyetä nadäḡpäḡ Sol yäḡikḡat yäpmäḡ Sisaria komeken äpmonkuḡ. Täḡpäḡ Sisaria kome unitä tewä yäpmäḡ kumaḡ päḡku Tasus kome ahäḡkuk.

³¹ Täḡpäkaḡ kome uken-uken, Judia, Galili ba Samaria nanik äbot täḡpani säkgämän, kwini terak itkuḡ. Äma kubätä waki nämo täḡ yämiḡkuk. Täḡpäkaḡ kädet siwoḡi terak Ekäni gämori-ken kuḡarirä Kudupi Munapiktä bänepi täḡpidäm täḡpäḡ täḡ-kehäromtaḡ yämiḡirän ämawebe kodaki mäyaptä Jesu täḡo äbot täḡpani yäpurärätkuḡ.

Pitatä käyäm ikek kubä yäpän tägaḡkuḡ

³² Pitatä komeni komeni kuḡatkä yotpärare kubä wäpi Lida ahäḡpäḡ Anutu täḡo kudupi ämawebe uken irani ahäḡ yämänkaḡ penta itkuḡ. ³³ Täḡpäḡ uken äma kubä wäpi Enas ahäḡ imiḡkuk. Äma uwä täḡguräḡ takinik täḡpäḡ it yäpmäḡ äbäḡirän obaḡ 8 ude tärenḡkuk. ³⁴ Äma u parirän Pitatä kaḡpäḡ iwetkuk; Enas, Jesu Kristotä gepmaḡpäḡ tägatan unita akuḡkaḡ tek ämetpäränika yäpi tägawut yäk. Pitatä ude iwerirän uteragän akuḡkuk. ³⁵ Ude täḡkaḡ kuḡarirän Lida kome mähem ba Saron komeken nanik kuduptä kaḡpäḡ bänepi sukurenḡpäḡ Ekänita biḡam täḡkuḡ.

Kumbani kubä kodak taḡkuḡ

³⁶ Kadäni uken Jopa yotpärare-ken äbot täḡpani webe kubä wäpi Tabita. (Tabita u Grik man terak Dokas, ninin man terak ipmoḡ.) Webe unitä kadäni kadäni kädet tägatäga täḡpäḡ ämawebe jäwäri täḡkentäḡ yämik täḡkukonik. ³⁷ Täḡpäkaḡ Pita Lida komeken irirän Tabita uwä käyäm täḡpäḡ kumbuk. Kumäḡirän komegup ume ärut imiḡpäḡ yot gänaḡ täḡkireki kubäken yäpmäḡ päro peḡkuḡ. ³⁸ Täḡpäkaḡ Lida yotpärare u Jopa yotpärare dubini-ken itkuko unita Jopa nanik äbot täḡpanitä Pita Lida komeken itak yäḡ nadäḡpäḡ äma yarä yäwerä kumaḡ päḡku Pitaken ahäḡpäḡ butewaki terak ḡode iwetkumän; Nintä komeken bäräḡeḡ kuna yäḡpäḡ gämagutdayäḡ äbäkamak yäk. ³⁹ Yäwänä Pitatä nadäḡ yämiḡpäḡ tuḡum täḡpänkaḡ penta kuḡkuḡ. Kumaḡ päḡku Lida yotpärare ahäḡpäḡ kumbani patkuk-ken u yäḡikḡat yäpmäḡ äronkuḡ. Äronirä webe kajat-kajat kome uken nanik kuduptagän äbä Pita itgwäjiḡpäḡ konäm butewaki täḡit, Tabita kodak itkaḡ tek meböri meböri bipmäḡ yämik täḡkuko u iwönäreḡit täḡkuḡ. ⁴⁰ * Täḡirä Pitatä peḡ yäwet-pewän yäman kuḡ moreḡirä gukut imäpmok täḡpäḡ yäḡapik man yäḡkuk. Yäḡapik man yäwän tärewäpäḡ

* **9:26:** Gal 1:17-19 * **9:27:** Apos 9:4,20; 1Ko 9:1, 15:8 * **9:30:** Apos 11:25; Gal 1:21 * **9:40:** Mak 5:40-41

äyänutpäñ Tabita kañpäñ yänjuk; Tabita, gäk aku! Yäwänä dapun ijiwän kwäpäñ Pita kañpäñä akuñ mañit itkuk. ⁴¹ Aku mañirirän Pitatä kerigän injtpäñ iwerän aku käronj itkuk. Täñpänkañ Anutu täño ämawebe-kät webe kajat-kajat yänpewän ärowäkañ Tabita akutak ño kawut yän yäwetkuk. ⁴² Ude täñirän unitäño manbiñam Jopa yotpärare ahänj parirän ämawebe mäyaptä Ekänita nadäkinik täñ imiñkuñ. ⁴³* Täñpäkañ Pita uwä äma kubä tom gupipäñ imaka imaka täk täñpani wäpi Saimon unitä yotken kadäni käronj bumik it täñkumänonik.

10

Anutu täño añerotä Konilias man iwetkuk

¹* Äma kubä wäpi Konilias. Konilias uwä Sisaria yotpärare uken itkañ Rom täño komi äma äbot kubä 100 ude unitäño intäjukun äma it täñkukonik. Komi äma äbot u wäpi Itali Äbot yän yäwerani. ² Konilias uwä guñ äbotken nanik upänkañ ini ba ämawebe ukät irani unitä Juda nanik täño Anututa nadäkinik täñ imiñpäñ iniñoret täñkuñonik. Täñpäñ Konilias uwä moneñi Juda äma jäwäri täñkentän yämik täñkukonik. Täñkañ kadäni kadäni Anutu-ken yänpik man yäk täñkukonik. ³* Eruk kepma kubä 3'kirok bipäda täñirän yori gänañ itkañ jop dupiñkañ Anutu täño añero kubätä ahänj imiñirän kwawakinik kañkuk. Täñpäñ añero unitä iwetkuk; Konilias! ⁴ Yäwänä Koniliastä kañpäñ bumta umuntanpäñ iwetkuk; Ekäni, jide?

Yäwänä añerotä iwetkuk; Anututä gäkño yänpik manka nadäk täyak. Ba gäk moneñ tuñumka äma jäwärita yämiñiri gabäk täyak. Ude täñiri gabänpäñ kädet unita gäripi nadänj gamik täyak yäk. ⁵ Unita apiño ämakaye yepmanpi Jopa komeken kut. Kuñkañ äma kubä wäpi Saimon, wäpi kubä Pita u imagut yäpmänj äbut yäk. ⁶* Saimon uwä äma kubä wäpi Saimongän, imaka imaka tom gupipäñ täñpani unitä yotken itak yäk. Tähani u gwägu pähap dubini-ken itak yän iwetkuk. ⁷ Ude iwerän tärewäpäñ añero Konilias tenpeñ kuñkuk. Kuñirän Koniliastä watä ämani yaräkät komi ämani kubä yänpewän äbuñ. (Komi äma u Anututa nadäkinik täñpäñ Konilias-kät bok irani.) ⁸ Eruk äma yaräkubä u äbänirä Koniliastä imaka ahänj imiñkuko u kudup yäwerän nadänkuñ. Nadänj morewäkañ peñ yäwet-pewän Jopa komeken kuñkuñ.

Pitatä dämpmonken imaka kubä kañkuk

⁹ Kuñtängän kome bipänä kädet miñin patkuñ. Patkuño yänewänä äneñi akumañ kuñkuñ. Kuñtängän kepma bämop täñirän Jopa kome keräp tañkuñ. Täñpäkañ Pitatä yot itkuko uwä itpäñ-nadäk bägup punin unu täñpani unita Anutu-ken yänpapiwa yänkañ unu äronjuk. ¹⁰ Äro irirän nakta iwäkañ ketemta yänjuk. Yäwänä ketem api ijiñirä jop dupiñkañ dämpmonken ñode kañkuk; ¹¹* Kunum añejirän imaka kubä äpuk. Äpuko uwä tek tañi käwuri käwuri yentä topmänpäñ pewä yäpmänj kome terak äpäñirän kañkuk. ¹² Täñpäñ tek u gänañ tom mebäri mebäri ba gämok, damañ ba barak mebäri mebäritä irirä yabänjuk. ¹³ Pitatä ude yabänj yäwat ittängän man kotäk kubä ñode nadänjuk; Pita, gäk aku tom uwä dämpmänpäñ nañ!

¹⁴* Yänirän Pitatä yänjuk; Ekäni, u nämoinik näñpayän! Tom u nintäño бага mantä nämo nakta yäjiwäranani yäk. Ämatä u nañpäñ bänepi täñpä waneñ. Gäk mebärina nadätan, tom udewani kubä nämoinik nak täyat yäk. ¹⁵* Ude yäwänä man kotäk u äneñi kubäkät ñode yänjuk; Ude nämo! Imaka Anututä u täga

* **9:43:** Apos 10:6 * **10:1:** Mat 8:5; Apos 27:1,3 * **10:3:** Apos 3:1 * **10:6:** Apos 9:43 * **10:11:** Apos 11:5-17 * **10:14:** Wkp 11:1-47; Ese 4:14 * **10:15:** Mak 7:15,19

yāŋ yāwani u gākā waki yāŋ tāga nāmo yāwen yāk. ¹⁶ Tāŋpākaŋ imaka ahāŋ imiŋkuko u kadāni yarākubā ude āronkaŋ āpāk tāŋkuk. Kadāni yarākubā ude kaŋpāŋ nadāwānkaŋ āneŋi wādāŋ yāpmāŋ kunum gānaŋ āronkuk.

¹⁷⁻¹⁸ Kunum gānaŋ āronjirān Pitatā imaka kaŋkuko unitāŋo mebārīta nadāwātāk pāhap tāŋkuk. Nadāwātāk tāŋ irirān āma yarākubā Koniliastā peŋ yāwet-pewān ābuŋo u Saimontā yotken ahāŋpāŋ yāman umu itkaŋ gera terak ŋode yāŋkuŋ; Ai, Saimon wāpi kubā Pita, yot ŋo itak?

¹⁹* Tāŋpākaŋ Pitawā yot medāp terak unu imaka kudupi kaŋkuko unita pen nadāwātāk tāŋ irirān Munapiktā iwetkuk; Nadātan? Yāman umu āma yarākubā gāka wāyākŋeŋtāŋ ābākaŋ yāk. ²⁰ Āma uwā nākŋa yāwetpewa ābākaŋ unita nadāwātāk nāmo tāŋpen. Āpmonpikaŋ bātakigān penta kut yāk. ²¹ Munapiktā ude iwerānā Pita yāman umu āpmonpāŋ āma yarākubā u yāwetkuk; Āma wāyākŋeŋtāŋ ābākaŋ uwā nāk ŋo. E, ŋo ima mebārīta ābākaŋ? ²²* Yāwānā iwetkuŋ; Komi āma tāŋo intājukun āma wāpi Koniliastā yāŋpewān ābākamāŋ yāk. Konilias uwā āma siwoŋi. U Anutu iniŋ orerirān Juda āmawebe kudup-tagāntā āma unita oraŋ imik tākaŋ yāk. Tāŋpāŋ Anutu tāŋo kudupi aŋero kubātā ahāŋ imiŋpāŋ Konilias ŋode iwetkuk; Gāk āma kubā wāpi Pita imagut yāpmāŋ kuŋpāŋ gākŋa yotken teŋiri man nadātak u yāŋirān kaŋ nadā yāŋ iwetkuk. ²³* Ude yāŋirā Pitatā yāmagut pāŋku ini yotken yepmaŋpān patkuŋ.

Eruk, patkuŋo yāŋewānā akuŋpāŋ Pita tuŋum tāŋpānkaŋ āma yarākubā ukāt Jopa komeken nanik ābot tāŋpani āma ātu ukāt penta kuŋkuŋ. ²⁴ Kuŋtāko bipānā kādet miŋin patkuŋ. Patkuŋo yāŋewānkaŋ āneŋi yāput peŋpāŋ kuŋkā Koniliastā yotpārare-ken Sisaria ahāŋkuŋ. Uken Koniliastā iniken māhemiye ba noriye gāgāni ātu yāŋpewān pābā kubā-kengān itsāmāŋirā pāŋku ahāŋ yāmiŋkuŋ. ²⁵ Ahāŋ yāmiŋpāŋ yot gānaŋ ārowayāŋ tāŋirān kaŋpāŋā Koniliastā Pita gāmori-ken gukut imāpmok tāŋpāŋ iniŋ orerayāŋ tāŋkuk. ²⁶* Ude tāŋirān kaŋpāŋ Pitatā iwetkuk; Ai! Ude imata tāyan? Aku! Nāk Anutu nāmo, nāk āma, gāk udewanigān yāk. ²⁷ Man ude nāwetgāwet tāŋtāŋ yot gānaŋ āronpāŋ Pitatā āmawebe yot gānaŋ tokŋek irirā yabāŋkuk. ²⁸ Yabāŋpāŋ yāwetkuk; Juda āma nintāŋo mebārīnin ŋode kāwep nadāk tākaŋ; Ninā, āma guŋ ābotken nanik in udewani kubākāt itpāŋ yāŋpāŋ-nadāk tāga tānaŋi nāmo. Kādet udetā yājiwārani yāŋ nadāk tākamāŋ. Tāŋ, Anututā dāpmonken kudān ŋode nāwetpāŋ nāwoŋāreŋkuk; Nāk āma kubātā nadāwa jiraŋ tāga nāmo tāŋpek, ba āma kubātā ŋode tāga nāmo nadāwet; U ninkāt nanik nāmo unita ukāt itpāŋ yāŋpāŋ-nadāk tānaŋi nāmo. ²⁹ Anututā ude nāwoŋāreŋkuko unita ŋo ābākta nāmo bitnāŋkut. E, in ima mebārīta yāŋpewā ābātāt?

³⁰* Yāwānā Koniliastā ŋode iwetkuk; Kepma 4 gumonita bipāda 3'kirok itkamāŋ ŋodegān tāŋirān, nāk yot gānaŋ itkaŋ Anutu-ken yāŋapik man yāŋ itkut. Pengān, āma kubā tek paki-inik āgo wabiŋirā iŋamna-ken ahāŋkuk. ³¹ Ahāŋ namiŋpāŋ yāŋkuk; Konilias, Anututā gākŋo yāŋapik man nadāk tāyak yāk. Ba gāk monēŋ tuŋumka āma jāwārīta yāmiŋiri gabāk tāyak yāk. Ude tāŋiri gabāŋpāŋ kādet unita gāripi nadāŋ gamik tāyak yāk. ³² Unita apiŋo āmakaye yepmaŋpi Jopa komeken kut yāk. Kuŋkaŋ āma kubā wāpi Saimon, wāpi kubā Pita imagut yāpmāŋ ābut yāk. Saimon uwā āma kubā wāpi Saimongān, imaka imaka tom gupipāŋ tāŋpani unitā yotken itak yāk. Tāhani u gwāgu pāhap dubini-ken itak yāk. ³³ Āma unitā ude nāwerirān eruk, bārāŋeŋ gāk gāmagutta āma ātu peŋ yāwetpewa kuŋkuŋ. Tāŋpākaŋ gāk ŋo ābākta nāmo bitnāŋkuno unita

* **10:19:** Apos 11:12, 13:2 * **10:22:** Apos 10:1-2 * **10:23:** Apos 10:45, 11:12 * **10:26:** Apos 14:13-15; Rev 19:10 * **10:30:** Apos 3:1, 1:10

bänep täga nadäj gamitat yäk. Eruk, man kuduhtagän Ekänitä nin niwetta gäwetkuko u niweri nadäkta, Ekäni injamiken kwawak itkamäj ɲo yäk.

Pitatä Jesu täño manbiŋam yäñahänjuk

34-35 * * Täñpäj Pitatä man ɲode yäput peñpäj yänjuk; Eruk, apiŋogän bureniŋän ɲode nadätat; Anututä ämawebe uken-uken nanikta nadäjirän uterakgän täk täyak yäk. U gupninta nadäjirän ärowani äpani nämo täk täyak. Nämo inik, äma Anutu iniñ oretpäj kädet siwoñi iwat täkañ uwä Anututä not täñ yämik täyak. 36 * E, Anututä Isrel äma äbotken man bureni pewän ahänjukko unitäño manbiŋam in nadäk täkañ. Manbiŋam Täga uwä ɲode; Jesu Kristo tewän äpä man tägagämän, Anutu-kät bänep kubägän täktäk täño man u niwetpäj niwoñarek täñjuk. Jesu Kristo u ämawebe kuduhtagäntä Ekäni it yämik täyak.

37 * Täñpäkañ Galili ba Judia komeken imaka ahänjukko unitäño manbiŋam in nadäkañ. Jontä ämawebe ume ärutärut man yäñahänpäj yäwet täñjukko u mädeni-ken Jesu Nasaret komeken nanikta Galili komeken epäni yäput peñjuk. 38 * Anututä kehäromi ba Munapik kireñ imiñirän äyänutpäj äyänutpäj ämawebe iron täñ yämiñtäñ kuñatjuk. Täñpäj Anututä itkentäj imiñirän äma Satantä täñpäwak täñ yämani u kuduhtagän yäpän tägawäpäj yepmak täñjukonik. 39 Täñirän Jerusalem yotpärare-ken ba Juda kome pähap äyänutpäj äyänutpäj imaka imaka yänpäj-täk täñjukko u kañpäj nadäk täñ moreñkumäj.

Täñtäñ kuñtäyon päya kwakäp terak utpewä kumbuk. 40 * Utpewä kumbuko upänkañ kepma yarä täreñirän kepma kubäta Anututä Jesu kumbaniken nanik yäpmäj akuñjuk. Yäpmäj päñaku teñpäj äneñi kwawak pewän ahänjuk yäk. 41 * Täñpäkañ ämawebe kudupken nämo ahän yämik täñjuk. Nämo, mani biŋam yäñahäkta intäjukun iwoyänpäj nipmanpani nin-kengän ahän nimik täñjuk yäk. Täñirän kumbaniken nanikta akwänkañ ninä ukät ketem bok nañpäj yänpäj-nadäk täk täñkumäñonik. 42 * Täñpäkañ ämawebe wäpi biŋam yäñahänpäj yäwetta ɲode niwetjuk; Anututä äma kubä, äma kumbani ba äma kodak irani manken yäpmäj danikta iwoyänjukko u näk yäj niwetjuk. 43 * In nadäkañ? Ämawebe netä unitä Jesuta nadäkinik täñpeñ kuñatnayäj täkañ uwä momini täga api ärut yämek. Bureni, Anututä Jesu wäpi terak wakini api peñ yämek, profet kuduptä yäñahänkuño ude.

Guñ äbot ätutä Munapik yäpuñ

44 * Pitatä man ude pen yäj irirän Kudupi Munapiktä ämawebe mani nadäj itkuño uterak äpuk. 45-46 * Äpäñirän ämawebe guñ äbotken nanik u man kotäk kudupi kudupi terak Anutu bumta iniñ oretkuñ. Ude täñirä yabänpäj äma Juda äbotken nanik Jesuta nadäkinik täñpani Pitakät penta äbuño u nadäwätäk täñpäj keru inpäj yänkuñ; U kawut! yäk. Anututä bänep ironi terak Munapik guñ ämawebe ɲonita kireñ yämitak yäk. Apiño kañpäj nadäkamäj, Munapik u Juda äma nintagän nämo yäk. 47 * Ude yäjirä Pitatä yänjuk; Äbot ɲo, nintä yäpumaño udegän, Munapik yäpmäñkañ. Unita äbot ɲo ume ärut yämikta netätä täga niniñ bitnäwek? Nämo inik! 48 * Ude yäwänkañ ämawebe u Jesu

* **10:34-35:** 1Sml 16:7; Rom 2:11; Gal 2:6 * **10:34-35:** Jon 9:31 * **10:36:** Sam 107:20; Ais 52:7; Rev 17:14 * **10:37:** Mat 4:12-17 * **10:38:** Mat 3:16; Luk 4:17-20 * **10:40:** 1Ko 15:4-7 * **10:41:** Jon 14:19,22-24; Jon 15:27; Apos 1:8; Luk 24:42-43 * **10:42:** Apos 17:31; 2Ti 4:1; 1Pi 4:5 * **10:43:** Ais 33:24; Ais 53:5-6; Jer 31:34; Dan 9:24 * **10:44:** Apos 11:15, 15:8 * **10:45-46:** Apos 2:4, 19:6 * **10:47:** Apos 8:36 * **10:48:** Apos 2:38

Kristo wäpi terak ärut yämiñkuñ. Ärut yämäkañ ämawebe unitä Pita iwetkuñ; Ninkät ätu it nipmañkañ kañ ku yäj iweräwä udegän täñkuk.

11

Pitatä iniken mebärini yäñahäñkuk

¹ Täñpäñ aposoro-kät äbot täñpani ämawebe-kät Judia komeken iranitä manbiñam ñode nadäñkuñ; Ämawebe guñ äbotken naniktä Anutu täño man nadäñpäñ bänepi-ken iyap tañkuñ yäj nadäñkuñ. ²⁻³ * Ude nadäñkuño unita Pitatä Jerusalem yotpärare äyänutpen äronjirän Juda nanik äbot täñpani äma ätutä nadäwä nämo tärewäpäñ man tañi ñode iwetkuñ; Gäk imata Moses täño бага man irepmiñpäñ äma gupi moräk nämo madäwani, guñ äbotken nanik unitäño yot gänañ äronkun? Ba imata äma udewani-kät ketem bok nañkuñ? U siwoñi nämo! ⁴ Yäwäwä Pitatä imaka ahäñkuko unitäño manbiñam mebäriken umunitä yäj yäpmäñ kuñtängän ñode yäwetkuk; ⁵ * Näk Jopa yotpärareken yäñapik man yäj yäpmäñ kuñira Ekänitä nadäk-nadäkna-ken pewän ahäñjirä ñode kañkut yäk. Kunum añeñirän imaka kubä äpuk yäk. Äpuko uwä tek tañi, käwuri käwuri yentä topmäñpäñ pewä yäpmäñ kome terak dubina-ken äpäñjirän kañkut. ⁶ Äpäñjirän ket täñpäñ yabäñkut; Tek u gänañ tom mebäri mebäri tañi täpuri, ba gämok ba barak mebäri mebäritä irirä. ⁷ Ude yabäñ yawat itkañ man kotäk kubä ñode nadäñkut; Pita, gäk aku tom uwä däpmäñpäñ nañ!

⁸ Man ude nadäñpäñ ñode yäñkut; Ekäni, u nämoinik näñpayäñ. Tom u waki, nakta yäjiwäran. Ämatä u nañpäñ bänepi täñpä waneñ. Tom udewani kubä nämoinik nak täyat yäj iwetkut. ⁹ Ude yäwawä man kotäk kunum gänañ nanik u äneñi kubäkät ñode yäñkuk; Ude nämo yäk. Imaka Anututä u täga yäj yäwani u gäkä waki yäj täga nämo yäwen yäk. ¹⁰ Täñpäkañ imaka ahäñ naminjuko u kadäni yäräkubä ude äronkañ äpäc täñkuk. Kadäni yäräkubä u kañpäñ nadäwakañ äneñi wädäñ yäpmäñ kunum gänañ äronkuk.

¹¹ Eruk, imaka u paorirän uteragän Sisaria komeken nanik äma yäräkubä näk nämagutta yot itkut-ken ugän ahäñkuñ. ¹² * Ahäñjirä Munapiktä ñode näwetkuk; Gäk ukät kuñkañä nadäwätäk terak nämo kwen yäj näwetkuk. Ude näwerirän notniye 6 ño näkkät bok Koniliastä yotken kuñkumäñ. Kumañ päñku Koniliastä yot gänañ äronitna ñode niwetkuk; ¹³ Näkä yot gänañ añero kubätä ahäñ naminpäñ ñode näwetkuk; Gäk Jopa yotpärare-ken watä ämakaye ätu yäniñ kireñpewi päñku Saimon wäpi kubä Pita yäñikñat yäpmäñ kañ äbut. ¹⁴ * Äma unitä man täwerirän ket nadäñpäñ Ekänita biñam kañ täñput, gäkña ba ämawebe gäkkät irani u kudup yäk. Añerotä man ude iwetkuk. ¹⁵ * Eruk, näk Anutu täño manbiñam yäwet irira bian Munapiktä ninken äpuko udegän ämawebe uterak äronkuk. ¹⁶ * Täñjirän näkä u kañpäñ Ekänitä man ñode yäñkuko u juku piñkut; Jontä umegän ärut tamiñkuk. Upäñkañ inä Munapikpäñ api uwäktäñ tamet yäj yäñkuk. ¹⁷ Täñpäkañ ninä Ekäni Jesu Kristo nadäkinik täñ imiñitna iron pähap täñ nimiñkuko udegän Konilias-kät äboriyeta täñ yämiñjirän näk ñodewanitä imata Anutu iniñ bitnäwam?

¹⁸ * Pitatä manbiñam ude yäwerän nadäñpäñ bänepi kwitawäpäñ Anutu iniñ oretpäñ ñode yäñkuñ; Wära! yäk. Anutuwä guñ äbottä bänepi sukurenpäñ irit kehäromita biñam täkta yäñtäreñ yämik täyak yäj yäñkuñ.

Jesu täño manbiñam Antiok ahäñ patkuk

* **11:2-3:** Apos 10:28; Gal 2:12 * **11:5:** Apos 10:9-48 * **11:12:** Apos 10:23,45 * **11:14:** Apos 16:31 * **11:15:** Apos 2:4 * **11:16:** Apos 1:5 * **11:18:** Apos 13:48, 14:27

19 * Tänpäkaŋ Stiven kumäŋ-kumäŋ utkuŋo uterak äma ätutä äbot täŋpani mäyap däpmäŋ yäwat kireŋirä Juda kome peŋpäŋ Ponika ba Saiprus ba Antiok komeken kuŋtäŋpä kuŋkuŋ. Kuŋtäŋpä kuŋkuŋo uwä Ekäni täŋo manbiŋam Juda ämawebegän yäŋahäŋpäŋ yäwettäŋ kuŋkuŋ. Äma ätu nämo yäwet täŋkuŋonik. 20 Upäŋkaŋ nadäkinik täŋpani ätu Saiprus Sairini komeken naniktä Antiok yotpärare-ken kuŋkaŋ Grik man yäwani ämawebe, guŋ äbotken nanik ukät yäŋpäŋ-nadäk täŋpäŋ Ekäni Jesu Kristo täŋo manbiŋam yäŋahäŋpäŋ yäwetkuŋ. 21 * Ude täŋirä Ekänitä kehäromi yämiŋirän yäwerä guŋ äbotken nanik ämawebe u nadäŋpäŋ mäyaptä bänepi sukurenpäŋ Ekänitä biŋam täŋkuŋ. 22 * Tänpäkaŋ unitäŋo manbiŋam nadäŋpäŋ äbot täŋpani Jerusalem itkuŋo unitä Banabas peŋ iwet-pewä Antiok kuŋkuk.

23 * Päŋku Antiok ahäŋpäŋ Anutu täŋo iron u kaŋpäŋ oretoret pähap täŋpäŋ bänepi täŋpidäm taŋ yämiŋpäŋ ŋode yäwetkuk; Bänepjintä Ekäni kwasikotpäŋ iŋit-inik täŋpäŋ kaŋ irut yäŋ yäwetkuk. 24 * Banabas uwä äma tägagämän kubä. Bänepi-ken Kudupi Munapik ba nadäkiniki kehäromi nikek. Tänpäkaŋ yotpärare uken äma mäyap-inik Ekänitä biŋam täŋkuŋ.

25 * Eruk ätu nanak itpäŋä Banabastä Sol kaŋ-ahäwa yäŋkaŋ Tasus yotpärare-ken kuŋkuk. 26 * Päŋku kaŋ-ahäŋpäŋ imaguränkaŋ Antiok äbumän. Äbäŋpäŋ äbot täŋpani bämopi-ken obaŋ kubä ude itkaŋ äma bumta Ekäni täŋo manbiŋam yäwetpäŋ yäwoŋärek täŋkumän. Antiok uken ämatä Jesu täŋo äbot täŋpanita wäpi Kristen* yäŋ mämäram yäwetkuŋ.

Äbot täŋpanitä täŋkentäk moneŋ pewä kuŋkuŋ

27 * Kadäni uken profet äma ätu Jerusalem naniktä Antiok kuŋkuŋ. 28 * Profet kuŋkuŋo uken nanik kubä wäpi Agabas, uwä Munapiktä peŋ iwerirän komeŋi komeŋi nak jop irit ahäwayäŋ täŋkuko unita jukuman yäŋkuk. (Nak jop irit uwä äma wäpi Klodiustä Rom täŋo intäjukun äma irirän bureni ahäŋkuk.) 29 Nakta jop iritta yäŋirän nadäŋkaŋ äbot täŋpani kubäkubätä moneŋ pat yämiŋkuko udegän yäpmäŋ daniŋpäŋ Judia komeken noriye ketemta jop itkuŋo unita pewä kukta yäŋtärenkuŋ. 30 * Yäŋtärenpäŋ moneŋ peŋkuŋo u Banabas kenta Solta yämäkaŋ yäpmäŋ päŋku äbot täŋpani Judia komeken irani unitäŋo watä äma unita yämiŋkumän.

12

Herottä äbot täŋpanita iwan täŋ yämiŋkuk

1 Kadäni uken Herot Judia kome täŋo intäjukun äma ude itkaŋ äbot täŋpani ätu komi yäma yäŋkaŋ yepmäŋit päŋku komi yot gänaŋ yepmaŋkuk. 2 Uwä ŋode; Unitä yäwänkaŋ Jems, Jon täŋo noripak päiptä madäŋpewä kumbuk. 3 * Ude täŋirä Juda ämawebetä kädet Herottä täŋkuko unita gäripi nadäwäpäŋ Pita imaka, komi yotken tewa yäŋkaŋ yäwänpäŋ iŋitkuŋ. Uwä Juda täŋo orekirit kadäni kubä wäpi Käräga yiskät nämo awähurani orekirit kadäni bämopi-ken täŋkuk.

4 Eruk, Pita iŋitpäŋ komi yotken teŋpäŋ komi äma 16 ude yäwerän watä it täŋkuŋonik. Tänpäkaŋ Herottä ŋode nadäŋkuk; Ittäyon Pasova orekirit kadäni tärenirän ämawebe iŋamiken manken api tewet yäŋ nadäŋkuk. 5 * Ude nadäŋkuko unita Pita komi yot-kengän irirän komi ämatä watäni itkuŋ.

* 11:19: Apos 8:1-4 * 11:21: Apos 2:41 * 11:22: Apos 4:36 * 11:23: Apos 13:43 * 11:24: Apos 2:41, 6:5 * 11:25: Apos 9:30 * 11:26: 1Pi 4:16 * 11:26: Kristen täŋo mebäri uwä Kristo täŋo tawaŋken nanik * 11:27: Apos 13:1, 15:32 * 11:28: Apos 21:10 * 11:30: Apos 12:25 * 12:3: Apos 4:3 * 12:5: Jem 5:16

Tänpäkaŋ äbot tänpäni ämawebetäwä Pita täŋkentäŋ imikta Anutu-ken wari wari yäŋapik man yäk täŋkuŋonik.

Aŋero kubätä Pita täŋkentäŋ imiŋkuk

⁶* Eruk, Herottä kadäni Pita manken tekta yäŋkuko u keräp taŋkuk. Kwep yäŋ yäŋkaŋ bipani Pita komi yot gänaŋ yen kehäromitä keru kuroŋi topmäŋpän tewä komi äma yarä bämopi-ken döpmon pat itkuk. Tänpäkaŋ komi äma ätu komi yot täŋo yämabam unita watäni itkuŋ. ⁷ Täŋirän pit kubägän Ekäni täŋo aŋero kubätä komi yot gänaŋ ugän ahäŋkuk. Ahäŋirän peŋyänjekitä komi yot gänaŋ u peŋyänepän patkuk. Tänpän aŋero unitä Pita inŋit tänpewän akwänpän iwetkuk; Gäk bäräŋeŋ aku! yäk. Ude yäŋirän yen kehäromi yarä Pita keru kuroŋi topuŋo u pitpän maŋkumän. ⁸ Täŋirän aŋerotä Pita iwetkuk; Päŋaku tek tänpän kuroŋka ärärani tä yäk. Ude yäwänä Pita udegän täŋkuk. Tänpänä aŋerotä yäŋkuk; Mänit tekka u tänpän näk näwat yäk. ⁹ Ude yänpeŋ kuŋirän Pita komi yot u peŋpeŋ iwetkuk. Aŋerotä bureni ude täŋkentäŋ namitak yän nämo nadäŋkuk, döpmonken käwep täyat yän nadäŋkukopän bureni ahän imiŋkuk. ¹⁰* Eruk kumaŋ päŋku komi äma äbot yarä watä itkuŋo u äbot kubä yärepmitpän äneŋi äbot kubä yärepmitpeŋ kuŋirän komi yot täŋo yäma taŋi dätpän äpämaŋ yotpärare-ken kwani u ini dätkuk. Därirän yarä u äpämaŋ yäman umu kuŋkumän. Kuŋtängän kädet miŋin aŋerotä Pita pit kubägän tenpeŋ kuŋkuk.

¹¹ Täŋirän eruk Pita uken nadäwän tumbuŋ. Tänpän yäŋkuk; Eruk, bureni gän nadätat yäk. Ekänitä aŋeroni kubä iwet-pewän äbä näk Herot keriken nanik ba Juda ämawebe täŋo kokwawak keriken nanikpän nämagutak yäk. ¹²* Ude nadäŋkaŋ kumaŋ päŋku Jon wäpi kubä Mak unitäŋo miŋi wäpi Maria unitä yotken ahäŋkuk. Ämawebe mäyap webe unitä yotken käbeyä tänpän Anutu-ken yäŋapik man yän itkuŋ. ¹³ Ude yän irirä Pitatä päŋku yäma-ken umu kwäpkwäp yäputkuk. Ude tänpänä epän watä webe kubä wäpi Roda unitä yäma därayän kuŋkuk. ¹⁴ Kuŋpän Pita täŋo kotäk nadänpän bänepi-ken oretoret pähap nadänpän yäma nämo dätkuk. Nämo, äneŋi äyänutpeŋ yot gänaŋ unu kuŋpän ämawebe päke u yäwetkuk; Pita äbäko yäma-ken itak yäk. ¹⁵* Ude yäwänä iwetkuŋ; Täŋguŋ taŋpän ba yäyan yäk. Ude yäwäkaŋ ehuranigän yäŋkuk; Nämo! Bureni yäyat! Pita yäman umu itak yäk. Yäwänä yänkuŋ; Ude nämo, Pita täŋo aŋeronitä käwep itak yäk.

¹⁶ Ude yän irirä Pita yäma-ken kwäpkwäp pen yäpuritkuk. Täŋirän eruk päŋku yäma dätpän Pita ini kaŋpän kikuŋtpän yänpän-nadäk täŋ irirä Pitatä yänin bitnänpän ketwära tänyärenkuk.

¹⁷* Ude täŋkaŋ Ekänitä komi yotken nanikpän imagut yäpmän äbäko unitäŋo manbiŋam yäwetkuk. Tänpän ŋode yäwetgän täŋkuk; In kuŋkaŋ Jemskät äbot tänpäni ätu manbiŋam ŋo kaŋ yäwerut. Ude yäwetkaŋ Pita yepmaŋpeŋ kukŋi kädä kuŋkuk. ¹⁸* Tänpäkaŋ kome yänepirän komi äma Pitata watä itkuŋo u Pitata ijiwä wawäkaŋ dekaken paorak yän yänkaŋ nadäwätäk pähap tänpän manbiŋam Herot iwetkuŋ. ¹⁹ Iwerä nadänpän Herottä äma ätu yäwetkuk; Pitata wäyäkneŋpän kawut! Yäweränkaŋ päŋku wäyäkneŋtän kuŋarä waŋkuŋ. Tänpäwä komi äma Pitata watä itkuŋo u manken yepmaŋpän däpmän-pewän kumäkta yäŋkuk. Ude täŋkaŋ ittängän Herot Judia kome peŋpeŋ päŋku Sisaria yotpärare-ken itkuk.

Intäjukun äma Herot u kumbuk

* **12:6:** Apos 5:23 * **12:10:** Apos 5:19 * **12:12:** Apos 12:25, 15:37 * **12:15:** Apos 26:24; Mat 18:10 * **12:17:** Apos 13:16, 19:33; Apos 21:40 * **12:18:** Apos 5:22-24

20 * Pänku uken itkan Herot Tire kenta Sidon ämawebeta kokwawak nadän yäpmän kuṇatpän ketem Herottä komeken nanik yäpmäta baga pen nimek yän nadänkuṇ. Ude tänpoko uwä ketem deken nanikpän api yäpne yän yänpän Tire Sidon ämawebe ätutä käbeyä tänpän yänpän-yäpä-tägawäkan bänep kubägän äneni täkta uken kuṇkuṇ. Pengän päṅku Herot täṅo yot pähap unitäṅo watä ämani wäpi Blastus u ahän iminpän ukät man yänpän-nadänirä Blastustä Herot inamiken yänkentän yämekta yänkehärom taṅkuk. Ude tänpän Herot-kät man yäta kadäni penkuṇ.

21 Eruk kadäni penkuṇ-ken Herottä intäjukun äma täṅo tek tänpän man yäwera yänkanä intäjukun ämatä maṅitpän man yäwani-ken kuṅkuk. Uken kuṅkan man mebäri mebäri yäwetkuk. 22 Yänirän nadänpän ämawebe päke unitä gera terak ṅode yänkuṇ; Anutu kubä täṅo meni jinom yäk. U äma täṅo nämo yän yänkuṇ. 23 * Ude yänirä Herottä man u nadänpän Anutu ärowani bureni täṅo wäpi biṅam yäpmän akukta bitnäṅkuk. Ude täṅirän uterakgän Ekäni täṅo aṅero kubätä päbä utkuk. Urirän käyäm waki kubä Herot terak ahän iminirän yamuntä naṅ äreyänpewä kumbuk.

24 * Tänpäkan Ekäni täṅo manbiṅam kehärom tänpän komeni komeni ahän patkuk. 25 * Ahän parirän Banabas kenta Sol täṅkentäk monen Judia äbot täṅpanita Jerusalem yäpmän kuṅkumäno u yämän tärewäpän äyänutpen Antiok kuda yänkan Jon wäpi kubä Mak u imaguränkan penta kuṅkuṇ.

13

Banabas kenta Sol epän man yäwetkuṇ

1 * Tänpän äbot täṅpani Antiok irani uken nanik profet äma ba äma ätu Anututä kädet gäripi nadäk täyak u yäwetpän yäwoṅärek täkta itkuṇ. U wäpi tawaṅ ṅode; Kubä Banabas, kubä Simeon wäpi kubä Kubiri yän iwerani, kubä Lusias Sairini komeken nanik, kubä Sol, kubä Manain, Herot täṅo noripaki kubä. 2 * Eruk, kepma kubäta äbot täṅpanitä Ekäni ininoret itkan inita nak nämo nakta yäjiwätpän nakta jop itkuṇ. Ude täṅ irirä Kudupi Munapiktä ṅode yäwetkuk; In Banabas kenta Sol epän kubä näkä iwoyän yämiṅkuro u täkta iwoyänpän yepmaṅpä yäpmän kan kun yäk. 3 * Ude yäwänä nakta jop itkan Anutu-ken yänapik man yänpän keru yarä uterak penpän yepmaṅpä yäpmän kuṅkumän.

Saiprus kome manbiṅam yänahänkumän

4 * Eruk Kudupi Munapiktä Banabas kenta Sol pen yäwet-pewän Selusia komeken kuṅkumän. U naniktä gäpe terak äronpen gwägu bämopi-ken kome täpuri kubä wäpi Saiprus uken kuṅkuṇ. 5 * Kuṅtängän Saiprus täṅo yotpärare kubä wäpi Salamis u ahänpän Juda täṅo käbeyä yot gänän äronpän Anutu täṅo manbiṅam yänahänpän yäwetkumän. Jon-Mak imaka, bok täṅkentänpän yäwetkuṇ.

6 Ude täṅkan Saiprus kome u gänän manbiṅam yänahänpän yäwettän kuṅtängän yotpärare kubä wäpi Pafos u ahänkumän. Uken Juda äma kubä wäpi Bajesu uwä uken itkuk. Äma uwä profet jopi, kären käwani. Grik man terak wäpi Elimas yän iwetkuṇ. 7 Elimas u kome unitäṅo intäjukun äma wäpi Segius-Paulus unitäṅo täṅkentäk kubä. Tänpäkan Segius-Paulus uwä äma nadäk-nadäk ikek. U Anutu täṅo manbiṅam nadäwa yänpän Banabas kenta Solta

* 12:20: 1Kin 5:11; Ese 27:17 * 12:23: Dan 5:20 * 12:24: Ais 55:11; Apos 6:7, 19:20 * 12:25: Apos 11:29-30; Apos 12:12, 15:37 * 13:1: Apos 11:27 * 13:2: Apos 9:15 * 13:3: Apos 6:6 * 13:4: Apos 15:39 * 13:5: Apos 12:12, 13:13

yänpewän äbumän. ⁸ * Tänpäkan äma kären käwani unitä Banabas kenta Sol täno epän u ura yänkan tak tänkuk. Tänpän intäjukun ämani Segius-Paulus unitä Jesuta nadäkinik tänpök yänpän Segius ude tänpeno! yän iwet tänkuk. ⁹ Ude tänkuko upänkan Kudupi Munapiktä Sol wäpi kubä Pol u uwäk tänpän irirän Elimas dapun täni kanpän iwetkuk; ¹⁰ Gäk Satan täno nanaki! yäk. Gäk kädet siwoņi täno iwan. Tänyäkņarani kädet ba nadäk wakiwaki gäkken tokņeņ pätak yäk. Ekäni täno kädet siwoņi u täņpi wanayän tak täyan! ¹¹ * Eruk, nadätan? Apiņo Ekänitä gurirän dapunka wawayän yäk. Dapunka wawänkan kadäni karoni bumik edap dapuri nämo kankan api it yäpmän kwen!

Poltä ude yänjirän uterakgän gubamtä-yän dapuri-ken uwäk tänpewän dapuri bipmän utkuk. Tänpänkan Elimastä äma yepmäņirapän kädet näwoņärewwut yänkan puņ ijinätän kuņatkuk. ¹² Tänjirän intäjukun äma unitä u kanpän Ekäni täno manbiņam nadänkuko u nadäwän inide kubä tänpänpän Ekänita nadäkinik tänkuk.

Saiprus penpen kome kubäken kuņkumän

¹³ * Eruk, Polkät äma ätu penta kuņatkuņo Pafos kome penpen gäpe terak äronpen Pamfilia komeken yotpärare kubä wäpi Pega u kuņkuņ. Kuņirä Jon-Mak yepmaņpen äneņi Jerusalem kuņkuk. ¹⁴ Tänjirän ätu u Pega yotpärare penpen ini kuroņ kuņtängän Pisidia komeken yotpärare kubä wäpi Antiok u ahänkuņ. Ahänpän Sabat kadäni-ken Juda täno käbeyä yot gänaņ äro maņitkuņ. ¹⁵ * Äro maņirirä Juda täno äma ekäni ekäni yot gänaņ itkuņo unitä Moses täno Baga man kudän täwani, ba profet biani täno man u daniņ paotpän Polkät Banabas u ñode yäwet yabänkuņ; Ektä ämawebe bänepi täņkehärom takta man kubä yäkta nadänpänä täga yänhädayän yäk.

¹⁶ * Yäwäwä Poltä akuņpän yänuruk-uruk yäneņo yänpän ketwära tänyärenkuk. Tänpän manbiņam ñode yäput penpän yänkuk; In Isrel ämawebe ba ämawebe gägäni ätu Anututa nadäkinik täņ imiņpän gämori-ken kuņarani in ket nadäwut! ¹⁷ * Isrel äbot täno Anutu unitä äbekniye oraniye, ämawebe bämopi-ken nanikpän inita biņam yäpmän daniņkuk. Yäpmän daniņpän yepmaņpän iniken komeni penpen pänku Isip kome itkuņ-ken uken tänpewän äbot pähap ahän patkuk. Tänpäkan mäden, iniken kehäromi terak Isip komeken nanik yän-yäkņat yäpmän äpamaņ kuņkuk. ¹⁸ * Täņkan obaņ 40 ude kome jopi-ken ittän kuņatkuņ-ken uken mani nämo iwatkuņo upänkan yabän koreņkuk. ¹⁹ * Eruk Kenan kome yäniņ kirewayän tänkuk-ken nanik Anututä ämawebe äbot pähap 7 ude tänpän waņkuņ. Tänpän wawäpän kome u Isrel ämawebeta yäniņ kirewänpän unitä koreņpän itkuņ. ²⁰ * Imaka ahänkuko u kuduptagän obaņ 450 u gänaņ ahän yäpmän kuņkuņ. Eruk u punin terak Isrel ämawebetä kome u yäpmänpän irirä Anututä watä ämaniye ätu iwoyänpän yepmak täntän kuņirän Samuel, profet ude itta ahänkuk. ²¹ * Tänpäkan kadäni uken äma kubätä intäjukun it yämekta Anutu-ken gera yänkuņ. Gera yänjirä Anututä Sol intäjukun ämani itta iwoyänkuk. Sol uwä Kis täno nanaki, Benjamintä äbotken nanik. Tänpäkan Soltä Isrel ämawebeta yabän yawat epän täņ yämiņ yäpmän kuņtäyon obaņ 40 ude tärenkuk. ²² * Tärenjirän Anututä Sol u yäniwatpän komenita Devitpän intäjukun äma itta tenkuk. Tenpän Devitta yänpän ämawebe ñode yäwetkuk; Näk Jesi täno nanaki Devit u kanpän gäripi nadänpän bänepnatä u init-inik täyat. Unitä uyaku näkņo man kädet u kumän api iwat morewek

* **13:8:** 2Ti 3:8 * **13:11:** Apos 9:8 * **13:13:** Apos 13:5, 15:38 * **13:15:** Apos 15:21 * **13:16:** Apos 12:17 * **13:17:** Kis 1:7, 6:6; Kis 12:51 * **13:18:** Kis 16:35; Nam 14:34; Lo 1:31 * **13:19:** Lo 7:1; Jos 14:1 * **13:20:** Het 2:16; 1Sml 3:20 * **13:21:** 1Sml 8:5,19; 1Sml 10:20-24 * **13:22:** 1Sml 13:14; 1Sml 16:13; Sam 89:20

yäk. ²³* Eruk, Anututä yänkehäromtak man bian yänkuko udegän Devit täño äbotken nanik Anututä ini äma kubä iwoyänkuk. Äma unitä Isrel ämawebe waki keriken nanik api yämagurek yän yänkuk. Uwä wäpi Jesu.

²⁴* Tänpäkan Jesu epäni nämo yäput penpäñ täntän kuñirän Jontä Isrel ämawebe-ken manbiñam yänahänpän ñode yäwettän kuñkuk; In bänepjin sukurenpäñ irit kuñat-kuñatjin yäpä-siwon täñirä ume ärut tamayän yän yäwettän kuñkuk. ²⁵* Eruk Jon epän tänkuko u tärewayän keräp täñirän ämawebe ñode yäwet yabänkuk; Intä näka netä yän nadäk täkan? Näk äma intä itsämäk täkan, Kristo u nämo yäk. Upänkan kawut! Äma kubä mäden näwatak yäk. Näk äpani-inik unita u dubini-ken itnanji nämo yän yäwetkuk.

²⁶* Poltä ude yänpäñ yänkuk; Notnaye Abraham täño äbotken nanik, in nadäwut! Ba in ätu Juda äbotken nanik nämopän Anutu nadän iminpäñ gämori-ken kuñat täkan, in imaka nadäwut! Anututä ämawebe wakiken nanik yämagutpäñ inita biñam yäpmäk-yäpmäk unitäño manbiñam u nin bämopnin-ken ahätak ño! ²⁷* Jerusalem ämawebe jopi ukät watä ämaniyetä Jesu täño mebäri nämo nadäwä tumbuñ. Ba profet biani täño manbiñam Sabat kadäni-ken daninpäñ nadäk täñ yäpmän äbäk täñkuño unitäño mebäri nämo nadäwä tärenkuñ. Nämo nadäwä tärenkuño upänkan Jesu utta man yänjirä manbiñam biani u bureni ahänkuk. ²⁸* Äma uken goret kubä nämo kankan manken tenpäñ utpewä kumäkta Pailat-ken man kehäromigän yänkuñ.

²⁹* Imaka bian profettä Jesu ude api täñ iminen yän yäwani u kudup täñ iminkuñ. Tänpän päya kwakäp terak nanik ketären yäpmän päpä awan gänañ penkuñ. ³⁰* Awan gänañ penkuño upänkan Anututä äneñi awan gänañ nanikpäñ yäpmän päñaku tewän kodak tänkuk. ³¹* Tänpäkan u punin terak kepma mäyapta ämawebe Jesu nämo kumänjirän ukät Galili kome penpen Jerusalem penta kuñkuño unitä kak täñkuñ. Äma unitä apiño Jesu täño manbiñam Juda äbotken yänahäntän kuñat täkan. ³²* Täñ, nin uwä intä nadäkta Anututä äbekniye oraniyeta yänkehäromtak man yän yäminkuko unitäño Manbiñam Täga yänahän itkamän ño. ³³ Tänpäkan yänkehäromtak man u bureni ahänkuk. Anututä Jesu awan gänañ nanikpäñ yäpmän päñaku tewän kodak tänkuko unita äbekniye oraniye täño äbot ninken unitäño bureni ahän nimitak. Tänpän manbiñam udewanigän Sam 2-ken itak. Uwä ñode;

Gäk nanakna. Apiño bäyanpäñ gepmanjat.

Sam 2:7

³⁴ Anututä Jesu awan gänañ nanik yäpmän päñaku tenkuko u äneñi awan gänañ täga nämo api äpmo parawek. Uwä Anututä ini yänkuko ude;

Imaka täga Devitta biñam pen iminjkuro unitäño bureni uwä gaminjira kehäromigän api ahän pärek yäk.

Ais 55:3

³⁵* Ba man kubä pen Anutu täño manbiñam terak pätak u ñode;

Gäk kan-äwaräkuk täñiri epän ämaka iwoyäwani awan gänañ nämo api parawek.
Sam 16:10

* **13:23:** 2Sml 7:12-16; Ais 11:1 * **13:24:** Mat 3:1-2 * **13:25:** Jon 1:20,27 * **13:26:** Apos 13:16
* **13:27:** Jon 16:3; Apos 3:17 * **13:28:** Mat 27:22-23 * **13:29:** Mat 27:59-60 * **13:30:** Apos 2:24
* **13:31:** Apos 1:3,8 * **13:32:** Apos 13:23 * **13:35:** Apos 2:27

36 * Notnaye, man biani u bureni ahäjirän käkamäj. Kadäni Devit kome terak itkuk-ken uken uwä Anutu täño nadäk-gärip ugän iwarän täñkuk. Täñkukopäj mäden Devit kumbänä äbekiye oraniye täño awaņken äneņpākaņ paraņkuk. 37 Täñ, äma Anututä awaņ gānaņ nanik yāwān kikuņtkuko u komegup nämo paraņkuk. 38-39 * * Ude yāņpāņ Poltä ñode yāwetgān täñkuk; Unita notnaye in ket nadāneņ; Äma kumbuko uwä intāño momi täga peņ tamek. Manbiņam unitagān täwetkamāj ño. Moses täño бага mantā momijin täño topmāk-topmāk u pit tamiņpāņ siwoņi ämawebe täga nämo api täwerek. Nāmoinik. Täñ, ämawebe Jesuta nadākinik täñpeņ kuņatnayāj täño u kudup-tagān Jesutä momini bureni api peņ yāmek. 40 Unita in juku peņpāņ ket nadāwut! Profettä man bian yāņkuņo unitä intä terak ärowekta. Man ñode yāņkuņo u;

41 *In yāñärok man yāwanitä nadāwätäk pähap täñpāņ kaņ waņ morewut!
In irirä näkä imaka kudupi kubä täñpayāj täyat unita nadāwä inide kubä api
täneņ.
Täñpākaņ ämatä unitāño manbiņam täwerirä nadāņkaņ bureni yāñ nämo api
nadāneņ. Hab 1:5*

42 Eruk, Poltä manbiņam u yāñahāj paotpājä Banabas-kät käbeyä yot peņpeņ yāman äpāmaņ kudayāj täñirän ämawebe päke unitä yāwetkuņ; Man niwet ahākamān unitāño moräki äneņi Sabat kadäni kubäta äbāņkaņ kaņ niwerun yäk. 43 * Ude yāweräkaņ äpāmaņ kuņkumän. Täñirän Juda ämawebe-kät ämawebe Juda täño бага man iwarani guņ äbotken nanik ätutä Pol kenta Banabas yāwarän täñkuņ. Yāwarän täñirä bānep nadäk-nadäki täñkwawa tawāņpāņ Anutu täño nadäk-gärip u iwarän täñpāņ unitāño iron terak kaņ kuņarut yāñ man kwini terak peņ yāwetkumän.

44 Eruk äneņi Sabat kadäni kubäken ämawebe yotpārare uken mäyaptä Pol kenta Banabastä Anutu täño manbiņam yāñahājirän nadānayāj äbuņ. 45 * Täñpākaņ Juda äma ekäni ekānitä ämawebe mäyap u yabāņpāņ kokwawak nadāņpāņ Pol yāñärok iwetpāņ jopman pähap yāyak! yāñ yāwetkuņ. 46 * Ude yāñirä Pol kenta Banabas ehutpāņ man ñode yāñkumän; Bureni! Nek Anutu täño man Juda äbotken nanik inta jukun täwet kirekta yāñ nimanı. Upāņkaņ in man ñonita mäde ut imikaņ uwä injin-tägān ñode bumik yākaņ; Nin irit täga tärek-täreki nämo unita biņam nämo täkamāj. In ude yākaņ unita nek inta mäde ut tamiņpāņ ämawebe guņ äbotken pāņku Ekäni täño manbiņam yāñahājñpāņ api yāwetde yäk. 47 Ekānitä ñode peņ niwetkuk;

*Näkä täñpewa in guņ äbot täño peņyāñek ude itkaņ ämawebe komeni komeni u
täñkentāñ yāmiñirä näkñata biņam api yāpmāj morewet yäk. Ais 49:6*

48 * Eruk, ämawebe guņ äbotken nanik itkuņo unitä man u nadāņpāņ bānep oretoret pähap nadāņpāņ Ekäni täño manbiņamta gäripi-inik nadāņkuņ. Täñpāņ ämawebe mäyaptä manbiņam unita nadāwä bureni täñkuņ. Ämawebe Anututä irit kehäromi yāpmäkta biņam iwoyāwani unitägān nadākinik täñkuņ.

49 Täñpākaņ Ekäni täño mantä kome u gānaņ kumän kuņat moreņkuk. 50 * Ude täñirän Juda täño ekäni ekānitä Anutu nadāñ imani webe wāpi biņam ikek ätukät yotpārare unitāño äma ekäni ätu man yāput-yāwerirä Pol kenta

* 13:36: Apos 2:29 * 13:38-39: Apos 10:43 * 13:38-39: Rom 10:4 * 13:43: Apos 11:23, 14:22
* 13:45: Apos 14:2 * 13:46: Luk 7:30; Apos 3:26, 18:6 * 13:48: Apos 11:18 * 13:50: Apos 17:4,12

Banabasta kokwawak nadänpäj waki täj yämiñpäj kome uken nanik yäwat kireñpewä kuñkumän. ⁵¹* Ude täjirä yarä u kugun kuroñi terak nanik däpmäj äreyänpewän manpäkañ yotpärare u mäde ut imiñpäj Aikoniam yotpärare-ken kuñkumän. ⁵² Täjpäkañ Kudupi Munapiktä ämawebe Jesuta nadäkinik täj imani u bänepi täjpidäm täjirän bänep oretoret pähap nadäntäj kuñatkuñ.

14

Aikoniam Manbiñam Täga u yäñahäñkumän

¹ Pol kenta Banabas Antiok yotpärare-ken täk täjnkumäno udegän Aikoniam yotpärare-ken äronpäj Juda nanik täño käbeyä yot gänañ äronkumän. Äronpäj Ekäni täño manbiñam säkgämän-inik yäñahänpäj yäwerirän Juda äbotken nanik ba guñ äbotken nanik mäyaptä Jesuta nadäkinik täjkuñ. ²* Täjirä Juda äma ätutäwä Ekäni täño man nadäktä bitnä-k-inik täjnpäj ämawebe ätu guñ äbotken nanik yäput-yäwet-pewä nadäkinik täjpanita iwan täj yämiñkuñ. ³* Ude täj yämiñkuño upäñkañ Pol kenta Banabastä ehutpäj ini ugän itkañ Ekäni täño man yäñahäk täjnkumänonik. Ude täjkañ Ekänitä orakoraki täño manbiñam täjkehärom takta kehäromi yämiñirän kudän kudupi mebäri mebäri täjnkumän. ⁴ Täjpäkañ äma päke yotpärare u nanik duñ-wenpäj ätutä Juda ämakät bänep kubägän täjkuñ. Täjirä ätutäwä aposoro yarä ukät bänep kubägän täjkuñ.

⁵* Ude täjnpäj itkañ mädenä Juda äma ätu ba guñ äbotken nanik ätukät intäjukun ämaniyetä Pol kenta Banabas iwan täj yämiñpäj mobätä kumäñkumäj däpmäktä yäñpäj-nadäñkuñ. ⁶* Ude täjirä biñam nadänpäj Pol kenta Banabas kome u peñpeñ Likonia komeken kuñkumän. ⁷ Uken kuñpäj Lистра Depe yotpärare ba yotpärare tuän tuän itkuño uken Manbiñam Täga u yäñahäñkumän.

Depe yotpärare-ken manbiñam yäñahäñkumän

⁸* Lистра yotpärare uken äma kuroñi kwäyähäneñ täjpani kubä itkuk. Äma u miñitä inide bäyañkukopäj kuñat-kuñat kubä nämo täjpani. ⁹* Eruk Poltä ämawebe manbiñam yäwet irirän äma kwäyähäneñ täjpani uwä juku peñpäj nadäñ itkuk. Nadäñ irirän Poltä äma uwä nadäkiniki kañpäj Anututä u täga yäpän-täganaj yäñ nadänpäj dapun kehäromigän kañkuk. ¹⁰ Kehäromigän kañpäj gera terak ñode iwetkuk; Eruk, käreñ aku! Ude yäwänä Poltä man yäñkuko uterakgän äma uwä akuñpäj käreñ kuñatkuk. ¹¹* Poltä kudän kudupi ude täjirän kañpäj ämawebe päke itkuño unitä ini Likonia man terak ñode yäñkuñ; Wära! Nininken uraktä äma äworeñpäj äbäkamän ño! yäk. ¹² Ude yäñpäj anutuniye wäpi yäwetkuñ. Banabas uwä wäpi Sus yäñ iwetkuñ. Täjnpäj Pol uwä man yäñahäk täjnkuko unita wäpi Hemes yäñ iwetkuñ.

¹³ Täjpäkañ yotpärare u dubini-ken urak Sus unitäño iniñoret yottä itkuk. Täjkañ yot unitäño watä ämakät ämawebe päke unitä Pol kenta Banabas yäniñ oretta ärawa tänayäj nadäñkuño unita watä äma unitä bulimakau ba päya irotpäj omäk meranta täjpani mäyap yäpmäj äbuk. ¹⁴ Ude täjirän aposoro yarä unitä ude tänayäj yäñ yabänpäj bärom täjnpäj iniken tek wen täjnpän kuñkuñ. Teki wen täjnpän kwäpäñ bäräneñ täropigän ämawebe u bämopi-ken äpmonpäj yäwetkumän; ¹⁵* In imata ude tänayäj yäñkañ täkañ? Nek ämagän, in udewanigän! In anutu jopi-jopi mäde ut yämiñpäj Anutu Bureni irit ikek u iniñ oretneñta Manbiñam Täga täwetkamäk ño. Anutu u uwä kunum

* **13:51:** Mat 10:14; Apos 18:6 * **14:2:** Apos 13:45 * **14:3:** Mak 16:20; Apos 19:11; Hib 2:4

* **14:5:** Apos 14:19; 2Ti 3:11 * **14:6:** Mat 10:23 * **14:8:** Jon 9:1; Apos 3:2 * **14:9:** Apos 3:4;

Mat 9:28 * **14:11:** Apos 28:6 * **14:15:** Apos 10:26; Sam 146:6

kenta kome gwägu ba imaka kudup pewän ahänkuṅ. ¹⁶ * It yäpmän äbuṅo kadäni uken äma äbori äbori yabän äwaräkuk täñirän kädet mebäri mebäri pewä ahänkuṅ. ¹⁷ * Upänkaṅ Anututä mebärini nadäneṅta not täñ tamiñirän iwän ba edap iniken kadäni terakgän ahän tamiñirän ketemtä ahän bumbum täñirä naṅ oretoret pähap täñ it täkaṅ yäk. ¹⁸ Eruk manbiṅam ude yäwetpän yäniṅ bitnäṅkumäno upänkaṅ ehutpän ärawa täñ yämikta nadänkuṅ.

Pol mobätä utkuṅ

¹⁹ * Kadäni uken Juda äma ätu Antiok ba Aikoniam komeken naniktä äbänpän Litra ämawebe peṅ yäwetkuṅ. Peṅ yäwettäko Polta iwan täñpän mobätä utkaṅ kerigän inṅitpän wädän yäpmän päṅku kumäntak yän yänkaṅ yotpärare gägäni-ken teṅkuṅ. ²⁰ Tewä parirän äbot täñpani ätutä äbä it gwäjiṅpän kaṅ irirä nadäwän tägawäpän akumaṅ yotpärare-ken äneṅi äronṅkuk. Eruk patkuko yänewänä Banabas-kät kome u peṅpeṅ Depe yotpärare-ken kuṅkumän.

²¹ * Depe kome uken Manbiṅam Täga yäwerirän ämawebe mäyaptä Jesuta biṅam täñkuṅ. Ude täñpän äyänutpeṅ kädet kuṅkumäno udegän Litra Aikoniam ba Antiok yotpärare-ken äneṅi äbumän. ²² * Äbä yotpärare taṅi ba täpuri uken Jesuta nadäkinik täñpani bänepi täñpidäm taṅ yämiṅpän nadäkiniki täñkehärom takta man yäwettän kuṅkumän. Täñpän man ṅode yäwetkumän; Nadäkaṅ? Nadäkinik täñpani nin komi bäräpi mebäri mebäri nadänkaṅ kuṅatnayän täkamän uwä Anutu täṅo kaṅiwat yewa gänaṅ api äpmone yän yäwetkumän. ²³ * Pol kenta Banabastä ude yäwetkaṅ yotpärare u nanik ämawebe äbot täñpani watä it yämikta watä äma yabän ahänpän iwoyänpän yepmaṅkumän. Täñpän Ekäni nadän imikinik täñkuṅo uwä Ekänitä täñkentän yämekta inita nak nämo nakta yäjiwätpän nakta jop itkaṅ yänapik man yän itkumän.

²⁴ Ude täñkaṅ yepmaṅpeṅ kuṅkumän. Kumaṅ päṅku Pisidia kome irepmitpeṅ Pamflia komeken ahänkumän. ²⁵ Eruk Pega yotpärare-ken äronpän ämawebe u nanik Ekäni täṅo manbiṅam yäwetkumän. Yäwetkaṅ äneṅi yotpärare u peṅpeṅ Atalia yotpärare-ken äpmonṅkumän. ²⁶ * Kome uken gäpe terak äronpeṅ kumaṅ Antiok yotpärare-ken ahänpän epäni u täñ-tärenṅkumän. Kome ukenä äbot täñpanitä bian äma yarä unitä Ekäni täṅo manbiṅam yänahäntän kuṅarirän Ekäni täṅo orakorakitä watä it yämekta Anutu kerit terak yepmaṅkaṅ epän man yäwet-pewä kuṅkumän. ²⁷ * Eruk Antiok ahänpän äbot täñpani kubä-kengän yepmaṅpän Anututä täñkentän yämiñirän epän täñkumäno unitäṅo manbiṅam yäwetkumän. Ba Anututä guṅ ämawebeta kädet täwit yämiñirän nadäkinik täñkuṅo unitäṅo manbiṅam yäwetkumän. ²⁸ Ude täñkaṅ ämawebe äbot täñpani ukät kadäni käronṅi bumik itkuṅ.

15

Jerusalem käbeyä kubä täñkuṅ

¹ * Kadäni uken äma ätu Judia komeken naniktä Antiok kuṅpän Antiok nanik äbot täñpani ṅode yäwetkuṅ; In Moses täṅo man buramiṅpän gupjin moräk nämo madänpänä Ekänita biṅam täga nämo api täneṅ yän yänkuṅ. ² * Ude yänirä Pol kenta Banabastä man u nadäwän siwoṅi nämo täñpänpän Judia äma ukät man wärät-wärät täñpän man kowat yäwän täñkuṅ. Ude täñirä äbot

* **14:16:** Apos 17:30 * **14:17:** Sam 147:8; Jer 5:24 * **14:19:** Apos 17:13; 2Ko 11:25; 2Ti 3:11

* **14:21:** Mat 28:19 * **14:22:** Mat 7:14; Apos 11:23, 15:32; Apos 18:23; 1Te 3:3 * **14:23:** Apos 13:3

* **14:26:** Apos 13:1-2; Apos 15:40 * **14:27:** Apos 15:4,12; Apos 11:18 * **15:1:** Gal 5:2 * **15:2:** Apos 11:30; Gal 2:1

tänpani ämawebetä man ñode topuñ; Eruk, Pol Banabas-kät nadäkinik tänpani ätu yäwetpena päñku aposoro ba äma ekäni ekäni Jerusalem irani-kät man ño kañ yänpän yäpä-siwonj tawut yäk.

³ Man ude topmännänä Antiok äbot tänpanitä ämawebe Jerusalem kukta iwoyänkuño u yepmañpä kuñkuñ. Kumañ päñku Ponika ba Samaria kome irepmiñpäñ kome u nanik äbot tänpani manbiñam ñode yäwettän kuñkuñ; Äma guñ äbotken nanik mäyaptä Anutu täño man nadännän Anututa biñam tänkuñ. Ude yäwerirä nadännän bänepitä oretoret pähap nadänkuñ. ⁴ * Eruk manbiñam u yänahäñtän kumañ Jerusalem ahänkuñ. Jerusalem ahänirä aposoro, äbot tänpani täño ekäni ekäni ba äbot tänpani ämawebe ini imaka, penta yäniñ oretkuñ. Yäniñ orerirä Pol kenta Banabastä Ekäni Anututä täñkentän yäniñirän guñ äbot ämawebe-ken epän täñkumäno unitäño manbiñam yäwetkumän. ⁵ Ude yäwerirän äbot tänpani ätu Parisi äma itkuño unitä ñode yänkuñ; Äbot kubäken naniktä gupi moräk madäneño uyaku nadäna siwonji täñpek. Äma uwä yäweräkañ Moses täño бага man bok kañ buramiwut yäk.

⁶ Parisi ämatä man ude yänirä aposoro-kät äma ekäni ätukät käbeyä tänpän man yän-ket utnayän täñkuñ. ⁷ * Man u ket utnayän yänkañ man epän pähap täñkuñ. Yäwä tärenjirän Pitatä akuñpäñ ñode yäwetkuk; Notnaye, bian Anututä in bämopjin-ken nanik näk iwoyännän nepmañkuko u nadäkañ. U nähä guñ äbotken Manbiñam Täga yänahännän yäwerira Ekänita nadäkinik täneñta iwoyännän nepmañkuk. ⁸ * Anutu, ämawebe kuduptagän bänepi-ken yabännän-nadäk täyak unitä guñ ämawebe äbot u Kudupi Munapik ninta ninin kireñkuko udegän yäniñ kireñkuk. Ude täñirän kañpäñ ñode nadänkumän; Anututä ämawebe u inita biñam yäpmän danitak yäk. ⁹ * U ninta kädet kubä niwonjärenkañ guñ ämawebeta kädet inigän kubä nämo yäwonjärenkuk. Nämoinik! U nadäkinik täñ imiñirä bänepi ärut yäpän tägawäpäñ yepmañkuk.

¹⁰ * Unita in imata Anutu täño täktäki irepmiñpäñ tänayän täkañ? In бага man täño bäräpi u notniye guñ äbotken nanikta nämo kotañ yämineñ. Nämoinik, bian äbekniye oraniye ba ninin imaka, bäräpi u täga nämo kotañkumän yäk. ¹¹ * Upänkañ ñode nadäk täkamän; Ekäni Jesu täño orakoraki uterakgän Anututä nin inita biñam iwoyänkuko udegän notniye guñ äbotken nanik imaka, iwoyänkuk.

¹² * Pitatä man ude yän irirän nadännän äma käbeyä täñ itkuño u kudup man bitnännän Pol kenta Banabas-tagän juku penkuñ. Juku penirä yarä unitä Anututä kudän kudupi kudupi keritak guñ äbotken täñkuko unitäño manbiñam ätu yänahäkgän täñkumän. ¹³ * Eruk, manbiñam u yän paorirän Jemstä ñode yänkuk; Notnaye, juku penpäñ nadäkot! ¹⁴ * Man Saimon-Pitatä ñode niwerak; Anututä ironi kwawa pewän ahäwäpäñ guñ ämawebe bämopi-ken nanik ätu inita biñam iwoyännän yäpmän daniñkuk. ¹⁵ Ba profet biani täño man u inidewanigän. U ñode kudän täñkuñ;

¹⁶ *Ekänitä ñode yänkuk;*

Devit täño äbot uwä yottaba tokät mañpani ude bumik yäk.

Upänkañ kämiwä, näkä äbännän äneñi yäpmän päñaku penpäñ api täñkodak täwet.

¹⁷⁻¹⁸ *Ude api täñpero unita ämawebe ätu Ekäni näk nabän ahähta epäni api täneñ.*

* **15:4:** Apos 14:27 * **15:7:** Apos 10:1-43 * **15:8:** Apos 10:44, 11:15 * **15:9:** Apos 10:34-35

* **15:10:** Mat 11:30; Gal 3:10, 5:1 * **15:11:** Gal 2:16; Efe 2:5-8 * **15:12:** Apos 14:27 * **15:13:**

Gal 2:9 * **15:14:** Apos 15:7-9

Bureni, ämawebe guŋ äbotken nanik näkŋata binjam iwoyänkuro u näka api wäyäkŋeŋtäŋ kunerŋ.

Ekänitä bian imaka ude api ahänerŋ yän yänkuko udegän täŋkuk. Amo 9:11,12

¹⁹ Unita notnaye, näk ŋode nadätat. Nin notniye guŋ äbotken nanik bänepi sukurenŋpäŋ Anutu-ken kuŋ moreŋkuŋo unita bäräpi nämo kotaŋ yämine. ²⁰* Nämo, jukuman ŋode ugänpäŋ kaŋ kudän täŋpäŋ yämina; In wäbätta tom ketem ijiŋ yämani u moräki nämo nänerŋ. Ketem udeyani u naŋpäŋ bänepjin täŋpä wanerŋ. Ba kubokäret kädet u ba u nämo tänerŋ. Ba tom kotäki topmänŋpäŋ däpmän-pewä kumbani-kät tom nägäri nämo piwä kwani u nämo nänerŋ. ²¹* Nin nadäkamän, bian umu-kentä päbä apiŋo itkamän-ken ŋoken guŋ äbot täŋo yotpärare kubäkubäken Sabat kadäni-ken käbeyä yot gänaŋ Moses täŋo бага man u kudup daninŋpäŋ yänahäk täkaŋ. Unita Baga man yarägan ude kaŋ kudän täŋpäŋ yämina.

Jerusalem käbeyätä man ŋode topuŋ

²² Eruk, aposoro-kät äbot täŋpani ämawebe ba watä ämaniyetä man topmänŋpäŋ äma yarä Banabas kenta Polkät Antiok kukta yabän ahänkuŋ. Äma yarä u kubä wäpi Judas wäpi kubä Basabas, kubä wäpi Silas. Yarä unitä äbot täŋpani täŋo watä äma ude itkumän. ²³ Täŋpäŋ manbinjam yäpmän kukta ŋode kudän täŋpäŋ yämiŋkuŋ;

Man kudän ŋo guŋ äbot Antiok, Siria, Silisia komeken nanik nadäkinik täŋpani, inta kudän täŋ tamani. U notjiye aposoro-kät Jerusalem äbot täŋpani täŋo watä ämaniyete nintä kudän täŋ tamiŋpäŋ oretoret man tena äretak. ²⁴* Eruk man kubä ŋode nadämän; Nintä nämo nadän yämiŋitna ninken nanik äma ätutä inken kuŋkaŋ man mebäri mebäri täwerirä nadäwätäk pähap täŋkuŋ. ²⁵ Nintä u nadänŋpäŋ man epän täŋpäŋ äma yarä ŋo yabän ahänŋpäŋ yepmana yäpmän notninŋpakyat Pol kenta Banabas-kät ärekaŋ.

²⁶ Nin Pol kenta Banabasta gäripi pähap nadäk takamän. Uwä Jesu Kristo Ekäninin täŋo epän terak ini gupita nämo iyap täŋpäŋ bäräpi mebäri mebäri kotaŋkumän. ²⁷ Täŋpäŋ nin Judas kenta Silastä manbinjam ŋo täŋkehärom takta, inken yepmana yäpmän ärekamän. ²⁸* Kudupi Munapik-kät nintä man yänŋpäŋ-nadäk ŋode täŋkumän; Intä bäräpi ätukät kotakta bitnäkamän. Unita in kädet ŋode-gänpäŋ iwatnerŋ; ²⁹* In naŋ moräk wäbätta peŋ yämani u nämo yäpmänŋpäŋ nänerŋ. Ba tom kotäki topmänŋpäŋ däpmän-pewä kumbani ba tom nägäri u nämo nänerŋ. Ba kubokäret kädet nämo tänerŋ. Injinta watäni itpäŋ imaka ŋo mäde ut moreŋirä api tägawek. Eruk, ugän. Säkgämän kaŋ irut.

³⁰ Man ude kudän täŋpäŋ yämiŋkaŋ yepmanŋpä yäpmän Antiok komeken kuŋkuŋ. Eruk kumaŋ päŋku Antiok ahänŋpäŋä äbot täŋpani yänpabä yepmanŋpäŋ man kudän u yämiŋkuŋ. ³¹ Yämäkaŋ ämawebetä irit kuŋat-kuŋari täŋkehäromtak man u daninŋpäŋ nadänkaŋ bänep oretoret pähap nadänkuŋ. ³²* Täŋpäkaŋ Judas kenta Silas u Anutu täŋo meni jinom yänahäwani unita äbot täŋpani ämawebe bänepi täŋpidäm takta ba täŋkehärom takta man kädet tägatäga mäyap yäwetpäŋ yäwoŋärek täŋkumän. ³³⁻³⁴ Täŋpäkaŋ yarä u Antiok kome uken kadäni käronŋi bumik itkaŋ äbot täŋpani uken naniktä bänep kwini terak änerŋi yepmanŋpä yäpmän äbumän-ken kuŋkumän. ³⁵ Täŋ, Pol kenta Banabas uwä ini

* **15:20:** Stt 9:4; Kis 34:15-17; Wkp 17:10-16 * **15:21:** Apos 13:15 * **15:24:** Apos 15:1 * **15:28:** Mat 23:4 * **15:29:** Apos 15:20 * **15:32:** Apos 11:27, 13:1; Apos 14:22

Antiok kome ugän itkumän. Itkaņ äma ätu mäyap ini u nanikkät Ekäni täņo man yäñahäñjit, Ekäni täņo kädet täga mebari mebari unita yäwetpäņ yäwoņäreķ täk täņkumän.

Pol kenta Banabas duņ-weņkumän

³⁶ Eruk uken kadäni käroni ittängän Poltä Banabas ñode iwetkuk; Nek äneņi äyänutpeņ päņku notniyeta yabäda yäk. Bian Ekäni täņo manbiņam yäñahäñpäņ yäwettäņ kuņatkumäk-ken kuņpäņ täga ba goret itkaņ unita yabäda yäk. ³⁷* Ude yäñpäņ Banabastä Jon wäpi kubä Mak u bok kukta yäņkuk. ³⁸* Yäwänä Poltä yäņkuk; Äma uwä bian nekkät epän täkta bitnäñpäņ Pamfilia komeken nipmaņpeņ kuņkuko ukeņo. Unita ukät nämo kunayäņ yäk. ³⁹ Ude yäñpäņ yäñ-awätpäņ duņ-weņpäņ inigän inigän itkumän. Ude täñpäņ Banabastä Mak imaguränkaņ gäpe kubä terak äronpeņ Saiprus kome kuņkumän. ⁴⁰* Täñirän Pol uwä Silas imaguränkaņ kudayäņ täñirän äbot täñpani ämawebe u nanik unitä Anutu keriken yepmaņpäņ yäņkuņ; Ekäni täņo orakorakitä watäni it tamiñirän kaņ kuņarun. ⁴¹ Ude yäweräkaņ yarä uwä eruk Siria ba Silisia komeken ittäņ kuņatkumän. Kome u ittäņ kuņatkumäno uwä, u käda nanik ämawebe äbot täñpani Poltä nadäkiniki täñkehärom taņ yämiñirän ittäņ kuņatkumän.

16

Timoti Pol kenta Silas-kät bok kuņatkuņ

¹* Eruk Pol kenta Silas kuņattängän Depe irepmitkaņ Listra komeken ahäņkumän. Kome uken Jesuta nadäkinik täñpani kubä wäpi Timoti. Miņi uwä Juda äbotken nanik Jesuta nadäkinik täñpani. Täņ, naniwä Grik äma, guņ äbotken nanik. ²* Täñpäkaņ Listra Aikoniam äbot täñpani ämawebetä Timotita u äma tägagämän yäņ yäk täñkuņ. ³* Yäñirä nadäñpäņ Poltä Timoti-kät kuņatta gäripi nadäņkuk. Ude nadäņkuko upäņkaņ Juda ämawebe kome uken iranitä Timoti nani u guņ äbotken nanik yäņ nadäņkuņo unita Poltä Juda noriyetä bänep täga nadäkta Timoti täņo gupi moräk madäņkuk. ⁴* Ude täñpäkaņ Polkät noriye ätutä komeki komeki kumän kuņat moreņpäņ man aposorokät Jerusalem äbot täñpani täņo watä ämaniyetä guņ äbot nadäkinik täñpanitä nadäñpäņ iwatta topuņo, u yäwet täñkuņ. ⁵* Ude täñtäņ kuņirä äbot täñpani ämawebe täņo nadäkiniki kehärom taņkuk. Täñpäņ ämawebe mäyaptä Ekänita nadäkinik täñpäņ päbä äbot täñpani u yäpurärät täñirä äbot taņi täñkuk.

Poltä dāpmonken äma kubä kaņkuk

⁶* Täñpäkaņ Poltä Esia komeken Ekäni täņo manbiņam yäñahäkta nadäņkuko upäņkaņ Kudupi Munapiktä iniņ bitnäņkuk. Iniņ bitnäņpewän Polkät noriye Frikia Galesia komeken kuņatkuņ. ⁷* Kuņattängän Misia komeken ahäñpäņ unitä Bitinia komeken kunayäņ täñkuņo upäņkaņ Jesu täņo Munapiktä yäniņ bitnäņkuk. ⁸ Yäniņ bitnäņpewän Misia kome jop irepmitpeņ Troas yotpärareken kuņkuņ. ⁹ Päņku u patkaņ bipani Poltä dāpmonken kubä ñode täñkuk; Masedonia komeken nanik äma kubätä Pol butewaki man terak ñode iwetkuk; Gäk Masedonia kome ñoken äbä nin täñkentäņ nimi yäk. ¹⁰ Poltä dāpmonken ude kawänkaņ ñode nadäņkumän; Anututä Masedonia komeken päņku Ekäni täņo manbiņam yäwetta ninta gera yäyak yäņ nadäņkumäņ. Ude nadäñpäņ tuņum täñkumäņ.

* **15:37:** Apos 12:12,25 * **15:38:** Apos 13:13; Kol 4:10 * **15:40:** Apos 4:36, 13:4; Apos 14:26
 * **16:1:** Apos 14:6; 2Ti 1:5 * **16:2:** Plp 2:19-22 * **16:3:** Gal 2:3-5 * **16:4:** Apos 15:23-29
 * **16:5:** Apos 2:47 * **16:6:** Apos 18:23 * **16:7:** 2Ti 1:15

Lidiatä Ekänita biñam täñkuk

¹¹ Eruk tunjum täñpeñ gäpe terak äronpänjä Troas kome peñpeñ Samotres kome gwägu bämopi-ken kuñkumän. Uken päñku pätna yänjewänä u peñpeñ äneñi gäpe terak äronpeñ Neapolis kuñkumän. ¹² U nanik-tagänä Pilipai yotpärare ninin kuroñ kuñkumän. Pilipai uwä Masedonia kome u käda täño yotpärare intäjukun, Rom gapmantä kañ-iwarani. Uken päñku kepma yarä ude itkumän.

¹³ Eruk Sabat kadäni täñjirän Juda ämatä yänjapik man yäkyäk bägup kubä uken itak yän nadänpänjä yotpärare-ken naniktä äpämañ yewa gägäni umude ume terak äpmonkumän. Uken kuñpän webe äbot ätu irirä yabänkumän. Yabänpän ukät mänjiritpän man yänpän-nadäk täñkumän. ¹⁴ Täñ, webe nintäño man nadänkuño ukät nanik kubä wäpi Lidia. U Taiataira yotpärare-ken nanik. Monenta tek säkgämän säkgämän gwäki ärowani u peñjirän yäpmäk täñkuñonik. Uwä guñ äbotken nanik upänkañ Anutu bureni kubägan inijoret täñkukonik. Täñpäkañ Ekänitä bänepi täñpidäm tañ iminjirän Poltä man yänkuko u nadänpän iyap täñkuk. ¹⁵ * Eruk webe u ini ba äboriye unita Jesu wäpi terak ume ärut yämiñkumän. Ude täñ yäminakañ webe unitä äyänutpän niwetkuk; Intä näka Ekänita nadäkinik täyak yän nadänpänjä näkä yotken täga ämnyän? Man ehuranigän yän täyon mani buraminpän iwatkumän.

Pol kenta Silas komi yotken yepmanñkuñ

¹⁶ * Kepma kubäta yänjapik man yäkyäk bägup-ken äpmonitna watä webe jopi kubätä nibän ahänkuk. Täñkañ webe u wäbät ikek. Unitä äma täño mebari yänahäk täñkukonik. Kädet u terak mähemiyetä moneñ tañi yäpmäk täñkuñonik. ¹⁷ * Täñpäkañ webe unitä nibän ahänpän Polkät nin niwarän täñpän man gera terak ñode yänkuk; Äma ñonitä Anutu ärowani pähap unitäño epän äma itkamän yäk. U Anututa biñam täktäk kädet täwetpän täwoñäredayän äbäkamän yäk. ¹⁸ * Kepma kepma man udegän yän yäpmän kuñtäyon Poltä gaña tañpän äyänutpän iwetkuk; Näk Jesu Kristo unitäño kehäromi terak peñ gäwetat; Wäbät, gäk webe ño tenpeñ ku! yäk. Ude yäwänä uterakgän tenpeñ kuñkuk.

¹⁹⁻²⁰ * Eruk ude täñjirän webe unitäño mähemiyä moneñ tunjum wädäk-wädäk kädet kawä nämo täñpäpän Pol kenta Silas yepmäñitpän yän-yäkñat päñku yotpärare bämopi-ken Rom gapman täño äma ekäni ekäni keriken yepmanpän yäwetkuñ; Juda äma yarä ñonitä nintä yotpärare-ken äbänpän ämawebe bänepi peñ awähutkamän yäk. ²¹ Man kädet kudupi Rom äma nintä nämo tänañipän yänahänpän niwetkamän yäk. ²² * Ude yäweräwä äma äbot pähap itkuño unitä kokwawak nadän yämiñkuñ. Ude täñjirä man yäpmän daniwani ämatä komi ämata yänin kireñirä yepmäñitpän teki yänopmän yämiñpän iwänaptä bumta däpuñ. ²³ Däpmänpän komi yot gänañ yepmanjirä komi yot täño watä äma kubä yäma täñkehärom tañpän watäni itta iwetkuñ. ²⁴ Iwerirä eruk komi yot bämopi-ken-inik yepmanpän kuroñiyat päya kujattä uyin-yepmäñitpän täñkehärom tañpän yepmanñkuk.

²⁵ Yepmanpän itkañ bipani bämopi-ken Pol kenta Silas Ekäniken yänjapik man yänjit, inijoret kap ätu tenjirän äma komi yot gänañ bok itkuño u nadänkuñ. ²⁶ U nadänjirä uterakgän kenän kwainjirän komi yot bumta kwainkuk. Kwainjirän komi yot täño yäma päke u kudup ini jop tägenkuñ. Täñpän yen kehäromi äma komi yot gänañ irani keriken kuroñi topuño u imaka, ini jop äreyän mañkuñ.

* **16:15:** Apos 16:33, 18:8 * **16:16:** Apos 19:24 * **16:17:** Mak 1:24,34 * **16:18:** Mak 16:17
* **16:19-20:** Mak 13:9; Apos 17:6; Mat 5:11 * **16:22:** 2Ko 11:25; Plp 1:30; 1Te 2:2

27 * Tänpäkan watä ämatä kikuṭkuk. Kiṅuṭpäjä dapun tänpän kaṅkuk; Komi yot täño yäma kudup tägenkuṅo irirä. Yabänpän-nadänkuk; Komi yot gänaṅ ṅo iraṅo ṅokeno käwep äpämaṅ metäkan yän nadänkuk. Ude nadänpän päip yäpmanpäṅ iniken gupi urayän täṅkuk. 28 Ude täñirän Poltä gera terak ṅode iwetkuk; Ude täṅpeno! Nin kuduṭtagän itkamän ṅo yäk.

29 Ude yänirän watä äma unitä topänta gera yäntän komi yot gänaṅ äronkuk. U umuntaṅkan bumta kwainpäṅ Pol Silas dubini-ken maṅpän äpmonkuṅ. 30 * Tänpän yarä u yän-yäkṅat yäpman yäman äpmonpäṅ yäwetkuk; Notnapakyat, näk imapän täñira Anututä api täṅkentän namek?

31 Yäwänä iwetkumän; Ekäni Jesu Kristo nadäkinik täṅ imikan uyaku gäk ba webeka nanak ba ämawebe gäkkät it täkan u kudup Ekäni Jesu Kristota nadäkinik täṅ imiṅkan uyaku Anututa biṅam api täneṅ yäk. 32 Yäwän yarä unitä Ekäni täño manbiṅam äma u ba noriye unitä yotken itkuṅo u yäwetpäṅ yäwonärek täṅkumän. 33 * Yäwerän nadänpän bipani ugän watä äma unitä yän-yäkṅat yäpman päṅku däpuṅo meni ärut yämiṅkuk. Tänpän yäwerän ini ba webeni nanak Jesu wäpi terak ume ärut yämiṅkumän. 34 Täṅkan watä äma unitä yän-yäkṅat yäpman päṅku ini yot gänaṅ yepmanpäṅ ketem ijin yämiṅkuk. Tänpäkan äma u ini ba webeni nanakiye kudup Anututa biṅam tänpän bänep oretoret pähap täṅkuṅ.

Pol kenta Silas yepmanpä äpämaṅ kuṅkumän

35 Eruk parä yänenirän Rom gapman täño man yäpman daniwani äma ätutä komi ämaniye ṅode yäwet-pewä kuṅkuṅ; Äma yarä u yabä kätänpewä kun! yäk. Ude yäwet-pewä kuṅkan komi yot täño watä äma udegän iwetkuṅ. 36 Iwerä nadänpän watä ämatä Pol iwetkuk; Näkä ek tabä kätänpewa kukta äma ekäni ekänitä man pewä äbatak. Unita ek äpämaṅ kuṅkan säkgämän itkon. 37 * Yäwänä Poltä iwetkuk; Ude täga nämo! Nek Rom äbotken nanik upänkan goret ude nämo täṅ niminaṅpäṅ jop nadän täṅ niminkuṅ. Manken jukun nipmanpäṅ mebarinek kaṅkan uterak komi yotken nipmankuṅo uyaku tägawän! Upänkan ude nämo täṅ niminkuṅ. U jop nadän nidäpmanpäṅ komi yotken nipmankuṅ. Ude täṅkuṅo upänkan käbop äpämaṅ kun yän niwetkan? Nämoinik! Äma ekäni u ini-tägän äbänkan keran kaṅ nimagut yäpman äpämaṅ kut.

38 Poltä ude yäweränä komi ämatä äyänuṭpeṅ päṅku man yäpman daniwani äma ṅode yäwetkuṅ; Pol kenta Silas u Rom äbotken nanik yäk. Yäweränkan man u nadänpän kwainkuṅ. 39 * Kwainpäṅ äma yarä uken äbänpäṅ butewaki man yäwetkuṅ. Tänpän yarä u yän-yäkṅat yäpman äpämaṅ kuṅkuṅ. Täṅkan kome u peṅpeṅ kome kukṅi käda kukta man yäwetkuṅ. 40 Ude yäweräwä yarä u komi yotken naniktä äpämaṅ Lidiatä yotken kuṅpäṅä Jesu täño äbot yabän ahänpäṅ bänep täṅ-kehäromtak man yäwetpeṅ kuṅkumän.

17

Tesalonaika kuṅkumän

1 * Tänpäkan Pol kenta Silas yotparare yarä wäpi Amfipolis ba Apolonia u yärepmitpeṅ Tesalonaika yotparare-ken ahänkumän. Uken Juda äma täño käbeyä yot kubä itkuk. 2 Eruk, u ahänpäṅä Pol uwä ini täk täṅkuko udegän Sabat yaräkubä ude Juda naniktä käbeyä yot gänaṅ u äronpäṅ Juda ämawebe ukät Ekäni täño man yänpäṅ-nadäk täṅkuṅ. Ude täṅkan Ekäni täño man kudän ätu

* 16:27: Apos 12:18-19 * 16:30: Apos 2:37 * 16:33: Apos 16:15 * 16:37: Apos 22:25
* 16:39: Mat 8:34 * 17:1: 1Te 1:1,2

yäwetpäñ yäwonärek täñpäñ ñode yäwetkuk; ³* Kristo, Anutu täño iwoyäwani uwä kumäñpäñ äneñi akukta biñam yäwani yäk. Täñpäkañ Jesu täño wäpi biñam täwet täyat uwä Kristo ubayäñ. ⁴* Man ude yäwerirän Juda ämawebe ätutä nadäwä bureni täñpäpäñ Pol kenta Silas yäwatkuñ. Täñkañ Grik nanik ätu Anutu iniñ orerani u mäyaptä penta yäwatkuñ. Ba uken nanik webe wäpi biñam ikek udegän, mäyap yäwatkuñ.

⁵ Täñpäkañ ämawebe päke unitä Pol kenta Silas u yäwarä yabäñpäñ Juda ämatä kokwawak nadäñkuñ. Ude täñpäñ äma wakiwaki käbeyä bägup-ken u ini-ini ittäñ kwani u mäyap yämagut päbä yepmañpä ämawebe yotpärare u nanik jop manman terak yäput-yäwettäko man yäñ täñuruk-uruk pähap täñkuñ. Ude täñ irirä äma wakiwaki unitä Pol kenta Silas yepmäñjit päbä ämawebe u keru terak pena yäñkañ päñku äma kubä wäpi Jeson unitä yotken bäräñeñ kuñpäñä wäyäkñeñkuñ. ⁶* Päñku wäyäkñewä wawäpäñ Jeson-kät äbot täñpani ätu ugänpäñ yepmäñjit yäpmäñ kome unitäño intäjukun äma u inamiken yäñ-yäkñat yäpmäñ kuñkuñ. Ude täñkañ gera terak ñode yäñkuñ; Äma komeni komeni kuñatkañ kädet wakiwaki täk täñkuñ ukeno äbäño itkañ ño yäk. ⁷* Jesontä äma u yäñ-yäkñat yäpmäñ ini yotken kuñkuk yäk. Nadäkinik täñpani äma päke u intäjukun ämanin wäpi Sisa unitäño man kädet urani. Unitä ñode yäk täkañ; Intäjukun äma kudupi kubä itak, u wäpi Jesu yäñ ude yäk täkañ.

⁸ Ude yäñirä ämawebe päke ukät kome u nanik täño äma ekäni ekänitä man u nadäñkañ kikñutpäñ-nadäwätäk pähap täñkuñ. ⁹ Eruk ude täñkañ Jeson-kät nadäkinik täñpani ätu yepmäñitkuñ u yäwerä komi yotta gwäki pewäkañ yäniñ kireñpewä kuñkuñ.

Beria kome päñku epän täñkumän

¹⁰ Eruk, kome bipmäñirän, äbot täñpani noriyetä Pol kenta Silas yepmañpä yotpärare kubä wäpi Beria uken kuñkumän. Kumañ Beria kome u ahäñpäñä Juda nanik täño käbeyä yot kome u itkuko u gänañ äronkumän. ¹¹* Ämawebe Juda äbotken nanik Beria kome u irani unitäño bänep nadäk-nadäki u tägagämän, Juda ämawebe Tesalonaika kome irani unitäño yärepmitkuk. Täñpäkañ Pol täño man nadäñpäñ gäripi-inik nadäñkuñ. Ude täñkañ kepma kepma Anutu täño man kudän täwani u danipäñ yäñpäñ-nadäk täk täñkuñ, Pol täño man ño bureni ba bureni nämo yäñ nadäkta. ¹² Täñkañ Juda nanik ämawebe mäyap-iniktä nadäkinik täñkuñ. Ba Grik webe, guñ äbotken nanik wäpi biñam ikek ätu, ba Grik äma ätu imaka, udegän nadäkinik täñkuñ.

¹³* Ude täñirä Juda äbotken nanik Tesalonaika kome irani unitä manbiñam ñode nadäñkuñ; Pol uwä Beria komeken Ekäni täño manbiñam yäñahäñpäñ yäwet itak yäñ ude nadäñpäñä päñku yotpärare uken ahäñpäñ ämawebe yäput-yäwettäko Pol Silasta kokwawak nadäñ yämiñkuñ. ¹⁴ Täñirä äbot täñpanitä Pol bäräñek-inik iniñ kireñpewä kome, gwägu pähap dubini-ken äpmonkuk. Täñ, Silas kenta Timoti uwä pen Beria kome-kengän itkumän. ¹⁵ Eruk äma Pol yäñikñat yäpmäñ kuñkuñ uwä Pol yäñikñat yäpmäñ pen kumañ Atens yotpärare tañi uken kuñkuñ. Täñpäkañ äneñi kunayäñ yäwäwä Poltä Silas kenta Timotita man ñode pewän kuñkuk; Ek bäräñeñ näkä itat-ken ño kañ äbun yäk.

Pol Atens yotpärare-ken man yäñahäñkuk

¹⁶ Poltä Silas kenta Timotita Atens komeken itsämäñ yäpmäñ kuñkuk. Täñkañ yotpärare u gänañ yäwik jopi, äma keritä täñpani mäyap-inik irirä

* **17:3:** Luk 24:26; Apos 3:18, 9:22 * **17:4:** Apos 13:50 * **17:6:** Apos 16:20 * **17:7:** Luk 23:2; Jon 19:12 * **17:11:** Jon 5:39 * **17:13:** Apos 13:50, 14:19

yabänjuk. Ude yabänpäñ Pol bänepitä jägämi-inik nadänjuk. ¹⁷ * Jägämi nadänjukko unita Juda täño käbeyä yotken kuñkañ Juda nanikkät Grik äma Anutu burenita nadän imani ukät man unita yänpäñ-nadäk täñkuñ. Ba kepma kepma yotpärare unitäño käbeyä bägup-ken kuñkañ ämawebe jop itkuño ukät man kowata kowata yäk täñkuñonik. ¹⁸ Täñpäkañ kome uken äma äbot yarä nadäk-nadäki ärowani wäpi Epikurian ba Stoiktä itkuñ. Täñpäñ kadäni kubä äma nadäwani äbot yarä uken nanik ätutä Ekäni täño manta yänpäñ yän-awätpäñ Polkät man kowat yäwän täñkuñ. Poltä Jesu täño manbiñam ba kumbani-ken nanik akuñjukko unitäño man yäwetkuko unita ukät nanik ätutä ñode yänkuñ; Äma jop manman yäwani uwä jide yäwayän yänpäñ yäyak? Yänjirä ätutä yänkuñ; Kome ätu täño anutu unitäño manpäñ käwep yäyak. ¹⁹ Ude yänpäñ Pol yänikñat päñku äma ekäni ekäni täño käbeyä wäpi Areopagus uken tenpäñ iwet yabänkuñ; Gäk man kudupi yäyan u jideta yäyan? Niweri nadäna yäk. ²⁰ Gäkño man ño nadänjitna inide kubä täyak unita man yäyan unitäño mebäri niweri nadäna! yän iwetkuñ. ²¹ Täñpäkañ Atens ämawebe täño mebäri uwä ñode; Kome mähemkät äma äbani Atens kome irani-kät imaka kubä nämo täk täñkuñonik. Nämo, u kadäni kadäni käbeyä täñpäñ man kudupi kudupita yänpäñ-nadäk täk täñkuño unita Pol täño man u nadänayän yänkañ yänkuñ.

²² Ude yänpäñ iwet yabänjirä Poltä äma ekäni ekäni bämopi-ken itpäñ ñode yäwetkuk; Näkä in Atens nanik äma tabäk täyat uwä anutujin yänin oretta gwäk pimiñpäñ täk täkañ yäk. ²³ Pengän yotpärare ño gänañ kuñattängän mobä änok pewani kubä kañkut. Mobä uterak man kudän kubä ñode kudän täwanipäñ daniñkut; Njowä anutu nintä nämo nadäwani kubäta täñpani. Eruk, apiño Anutu intä nämo nadänkañ iniñoret täkañ unitäño mebäri ñode yänahänpäñ täwera nadäwut;

²⁴ * Nämo nadäk täkañ uwä Anutu kunum kenta kome ba imaka imaka kome terak itkañ ño pewän ahäwäpäñ kunum kenta kome täño Ekäni pähap itak. Anutu uwä yot ämatä täñpäñ kudupi yot yän iwerani gänañ nämo it täyak yäk. ²⁵ * Ba imaka kubäta nämo wäyäkñek täyak. Äma nintä imaka kubä täga nämo täñkentäj imine. Nämo, ini-tägän ämata irit-kuñat-kuñat ba imaka päke u kudup nimik täyak. ²⁶ Täñpäkañ äma kubä täñpäñ peñkuko uken naniktä äma äbori äbori ahän yäpmän kuñkumän. Ahänpäñ it yäpmän kuneta ini-tägän kadäni ba kome bagani täñkireñpäñ täñkireñpäñ peñ nimiñkuk yäk. ²⁷ * Täñpäkañ bänepnintä wäyäkñek epän täñtän kuñtängän Anutu nadän imikinik täñpäñ kañ-ahäneta käwep, ude täñ nimiñkuk. Upänkañ nin kubäkubäta ban nämo it nimik täyak. ²⁸ Nämo, unita ñode yäwani; Nin unitäño nadäk kehäromi terak itkañ imaka imaka täk täkamän. Täñkañ injinken nadäwani äma ätutä udegän ñode yänkuñ; Nin urakken ahäwani yäk.

²⁹ * Eruk, nin Anutu unitäño nanakiye unita nin ñode nämo nadäne; Anutu uwä äma iniken nadäk-nadäkpäñ gol ba siliwa, ba mobäpäñ wäbät kujat äma keritä täk täkañ udewani yän nämo nadäne. Nämoinik! ³⁰ * Bian ämawebetä nämo nadäwä tumbäpäñ nadäk udewani nadänpäñ täñpeñ kuñarirä Anututä yabän korenjuk. Upänkañ apiño ämawebe komeni komeni bänep sukurekta peñ yäwet täyak. ³¹ * U kadäni pähap kubä ämawebe manken yepmakta iwoyänjuk. Uken äma kubä iwoyänjukko unitä kudän siwoñi terak api yäpmän daniwek. Täñpäkañ u bureni-inik api täñpet yän niwoñärekta äma uwä kumbani-ken nanikpäñ yäpmän päñaku tenjuk.

* **17:17:** Apos 18:19 * **17:24:** 1Kin 8:27; Apos 7:48 * **17:25:** Sam 50:12; Ais 42:5 * **17:27:** Lo 32:8; Ais 55:6; Sam 145:18; Jer 23:23 * **17:29:** Ais 40:18-20; Ais 44:10-17; Apos 19:26 * **17:30:** Apos 14:16 * **17:31:** Sam 9:8, 96:13; Apos 10:42

³² Tänpän Poltä äma kubä kumbani-ken nanikpäñ yäpmän akukakuk täño man yäwerirän äma ätutä yänärok iwetkuñ. Täñ, ätutä yänkuñ; Man yäyan u kadäni kubä äneñi yäniri kañ nadäna! ³³ Ude iwerirä Pol yepmañpeñ kuñkuk. ³⁴ Tänpäkañ äma ätutäwä Pol iwatpäñ Jesuta nadäkinik täñkuño u kubäwä wäpi Dionisius, äma ekäni ekäni täño käbeyä wäpi Areopagus uken nanik kubä. Ba webe kubä wäpi Damaris ukät ämawebe ätutä nadäkinik täñkuñ.

18

Pol Korin komeken epän täñkuk

¹ Tänpän Pol Atens kome peñpeñ Korin yotpärare-ken kuñkuk. ² * Kuñpäñ Juda nanik äma kubä kañ-ahänkuk. Äma u wäpi Akwila, u komeni kujat wäpi Pontus. Tänpäkañ kadäni uken Akwila-kät webeni wäpi Prisila u Itali kome peñpeñ äbumän. U imata, Rom äma täño intäjukun äma wäpi Klodius unitä Juda nanik Itali kome itkuño u ñode yäwetkuk; In kumän-tagän Rom kome ño peñpeñ kome kukñi käda kañ kut yäk. Eruk, Pol Korin kome kuñpäñä yanäpi yarä upän yabän ahänkuk. ³ * Pol uwä äma ukät moneñ epän mebäri kubägän, sel yot täk täñpani unita päñku ukät penta itkuñ.

⁴ Tänpäkañ Sabat kadäni-kenä Pol uwä Juda nanik täño käbeyä yotken äronkañ man yänpäñ-nadäk täk täñkuñonik. Man yänpäñ-nadäk ba yänpäñ-yäwoñärek täñira Juda äbotken nanik ba Grik ämatä Jesuta nadäkinik kañ täñput yän yänkañ täk täñkukonik.

⁵ * Tänpäkañ Silas-kät Timotiwä Masedonia peñpeñ äpä irirän eruk Pol uwä kadäni kadäni, epän kubä täñkañ nämo, Anutu täño manbiñamgän yänahäk täñkukonik. Tänpän Juda nanik man kehäromi ñode yäwet täñkuk; Jesu u Kristo, Anututä bian ämawebeniye täñkentän yämikta iwoyänkuko u yäk. ⁶ * Ude yäweränkañ Pol yänärok man iwetpäñ mani ut täñkuñ. Ude tänpäwä mäde ut nimitak yän kañpäñ nadäkta teki terak täpun-täpun u däpmän äreyän tänpän kwäpäñ ñode yäwetkuk; Eruk, in paot-paotta biñam täkañ u tänpäwä, injinken wakita api täneñ yäk. Uken näkño waki kubä nämo itak. Unita apiño näk ño peñpeñ guñ äbotken kwayän yäk.

⁷ Eruk Pol käbeyä yot u peñpeñ kumañ äma kubä guñ äbotken naniktä yot gänañ äronkuk. Äma u wäpi Titius, wäpi kubä Jastus. Äma uwä Anutu Burenita nadäkinik täñpani. Tänpäkañ äma unitäño yori uwä Juda nanik täño käbeyä yot dubini-ken itkuk. ⁸ * Täñ, Juda nanik täño käbeyä yot unitäño intäjukun äma u wäpi Krispus. Ukät webeni äperiye nanak-tägän Ekäni Jesuta nadäkinik täñkuñ. Tänpäkañ Korin ämawebe ini uwä mäyaptä Pol täño man u nadänpän Ekänita nadäkinik täñirä ume ärut yämiñkuk.

⁹ * Eruk bipani kubäta Pol imaka kubä däpmonken bumik kañkuk. U Ekänitä ñode iwetkuk; Gäk nämoinik umuntäwen. Gäk näkño man yänahäkta meka nämo täñpipiwen. ¹⁰ * Nadätan? Näk gäkkät itkamäk. Ba näkño ämawebe mäyaptä yotpärare ño gänañ itkañ unita äma kubäta gäk täga nämo api tänpän wawen yäk. ¹¹ Tänpäkañ Pol ini Korin komegän itkañ ämawebe Ekäni täño man yänpäñ-yäwoñärek täñ yäpmän kuñjirän obañ kubä itkañ äneñi komepak 6 ude tärenkuk.

¹² Tänpäkañ äma kubä wäpi Galiotä Akaia komeken Rom gapman täño watä äma itkuk. Irirän kadäni uken Juda nanik ätu Polta iwan täñ imiñpäñ manken yänkiñjat yäpmän kuñpäñ ñode yänkuñ; ¹³ Äma ñowä ämawebetä Anutu iniñoretta

* **18:2:** Rom 16:3 * **18:3:** Apos 20:34; 1Ko 4:12 * **18:5:** Apos 17:14-15; Apos 9:22 * **18:6:** Apos 13:46,51; Apos 20:26 * **18:8:** 1Ko 1:14 * **18:9:** 1Ko 2:3 * **18:10:** Jos 1:9; Ais 41:10; Jer 1:8; Jon 10:16

kädet mebäri kubä, nintäño бага mantä nämo yäyak upäñ yäwoñärek täyak yäk. ¹⁴ Ude iweräwä Poltä man kowata yäwayäñ täñpänä, gapman Galiotä Juda nanik ñode yäwetkuk; Äma ñonitä gapman täño бага kubä irepmiränä, ba kudän waki kubä täñpänä, näk intäño man täga nadäñ tamet yäk. ¹⁵ * Upäñkañ inä injinken man ba wäp ba бага ätuta äbä näk näwet yabäkañ. Unita uwä injin kañ yäpä tägawut yäk. Näk man udewani yäpmäñ danikta nämo nepmanpani. ¹⁶ Ude yäñpäñ yäñ-yäwat-pewän äpämañ kuñkuñ.

¹⁷ Ude täñpänä eruk pengän Juda nanik täño käbeyä yot unitäño intäjukun äma kubä wäpi Sostenes uwä gapman yori yäma-ken ugän inñitpäñ utkuñ. Ude täñpäkañ gapman Galio uwä unita nadäwätäk nämo täñkuk.

Pol äneñi Antiok Siria kome kuñkuk

¹⁸ * Täñpäkañ Poltä ugän kadäni ätukät itkuk. Ittäñgän äbot täñpani noriye yepmanpeñ gäpe terak äronkuk. Ärowänkañ gäpetä kome u peñpeñ Siria kome kwayäñ täñkuk. Täñpäkañ Akwila yanäpi u Polkät bok kuñkuñ. Kumañ päñku Senkria kome ahäñpäñ imaka kubä täkta Anutu-ken yäñkehäromtak man yäñkuko unita gwäki pujiñ kudup äriñpäñ pakigän peñkuk. ¹⁹ * Eruk, u peñpeñ kumañ päñku Efesus kome ahäñkuñ. U ahäñpänä, Poltä Akwila yanäpi u yepmankuk. Täñpäkañ Pol iniwä kumañ päñku Juda naniktä käbeyä yot gänañ äronkuk. Äro u itpäñ Juda nanikkät Anutu täño man yäñpäñ-nadäk täñkuñ. ²⁰ Ude täñjirän Juda naniktä iwetkuñ; Gäk ninkät kadäni käronji bumik kañ itna yäk. ²¹ * Ude yäwäwä Pol bitnäñpäñ bänep täga mangän yäwetpäñ ñode yäñkuk; Anututä äneñi nepmanpäñ äbäñpänä, uwä äneñi api äbet yäk. Ude yäwetpäñ Efesus kome peñpeñ gäpe terak äronpeñ kuñkuk. ²² Eruk gäpe terak kumañ päñku Sisaria kome ahäñkuk. Ahäñpänä Pol gäpe terak naniktä äpämañ päñku äbot täñpani u yabäñ ahäñpäñ man yäñpäñ-nadäk täñ itkuñ. Ude täñkañ yepmanpeñ Antiok yotpärare-ken kuñkuk.

Apolos Efesus komeken manbiñam yäñahäñkuk

²³ Pol Antiok kome kadäni käronji bumik itkañ kuñkuk. Kumañ päñku Galesia Frikia komeken ämawebe äbot täñpani u Anutu täño man yäwetpäñ bänepi täñ-kehäromtak täñtän kuñatkuñ. ²⁴ Täñpäkañ Juda äma kubä Aleksadria nanik uwä Efesus kome itkuk. Äma u wäpi Apolos. Uwä man säkgämän, gäripi nitek yäñahäwani, ba Anutu täño man kudänta nadäwän tärekinik täñpani. ²⁵ * Täñpäkañ äma ätutä Apolos uwä Ekäni Jesu täño kädet iwetpäñ iwöñärek täñjirä nadäkinik täñkuk. Nadäkinik täñpäñ Apolos bänep pidäm terak ämawebe Anutu täño man yäñpäñ-yäwoñärek täk täñkukonik. Täñpäñ Jesutä imaka imaka täk täñkuko unitäño manbiñam bureniñgän yäñahäk täñkukonik. Upäñkañ Jontä ume ärut yämik täñkuko ugänpäñ nadäñkuk.

²⁶ * Täñkañ Apolos bänepi pidäm tawäpäñ Juda täño käbeyä yotken päro bätakigän Ekäni täño manbiñam yäñahäk täñkukonik. Täñjirän Akwila-kät webeni Prisila unitä manbiñam yäñahäñkuko u nadäñkumän. Nadäñpäñ yori-ken yäñikñat yäpmäñ päñku Jesu Kristo täño kädet uwä siwoñi-inik iwetpäñ iwöñärenkumän. ²⁷ * Ude täñkañ eruk Apolos uwä Akaia komen-ken kukta nadäñkuk. Täñjirän Efesus ämawebe äbot täñpani unitä Apolos täño nadäk-nadäki täñkehärom takta ñode täñkuñ; Akaia nanik äbot täñpanitä danipäñ nadäkta man kudän ñode täñkuñ; In äma u imagutpäñ not kañ täñ imut yäk. Ude kudän täñpäñ imäkañ yepmanpeñ kumañ päñku Akaia komeken ahäñkuk.

* **18:15:** Apos 23:29; Apos 25:18-19; Jon 18:31 * **18:18:** Apos 21:24 * **18:19:** Apos 17:17
 * **18:21:** Rom 1:10; 1Ko 4:19; Jem 4:15 * **18:25:** Rom 12:11; Apos 19:3 * **18:26:** Apos 19:8
 * **18:27:** 2Ko 3:1; Kol 4:10

Ahənpəŋ Apolostä kome u nanik äbot täŋpani ämawebe, Anutu täŋo orakoraki terak nadäkinik täŋkuŋo u säkgämän oraŋ yämiŋpəŋ täŋ-kehäromtaŋ yämiŋkuk.

28 * Eruk, ude täŋkaŋ ämawebe päke u iŋamiken Juda nanik täŋo man ba nadäk goret nadəŋkuŋo u yəpməŋ äpəkta epän kehäromigän täŋkuk. Täŋpəkaŋ Anutu täŋo manbiŋam terak kwawakinik ŋode yəwetpəŋ yəwoŋərek täŋkuk; Ekäni Jesu u Kristo ubayəŋ, äma Anututä bian ämawebeniye täŋkentəŋ yämikta iwoyəŋkuko u.

19

Pol Efesus yotpärare-ken manbiŋam yəŋahəŋkuk

1 * Täŋpəkaŋ Apolos ini Korin kome-kengän itkuk. Kadäni ugän Pol uwä yotpärare täpuri täpuri yərepmittəŋ kumaŋ pəŋku Efesus ahəŋkuk. Uken äbot täŋpani ätu yabəŋ ahənpəŋ ŋode yəwet yabəŋkuk; 2 * In bian nadäkinik täŋpəŋ Kudupi Munapik yəpuŋ ba nämo? Yəwänä kowata ŋode iwetkuŋ; Nämo yäk. Nin Kudupi Munapik kubä ude itak yəŋ nämoinik nadəŋkuməŋ. Apinogän nadäkaməŋ ŋo yäk. 3 Ude iweräwä Poltä yəwetkuk; E, inä käderi jide terak äbot uwä täŋkuŋ? Ude yəwänä iwetkuŋ; Jontä ume ärut yämik-yämik tək täŋkuko ugənpəŋ ärutkuməŋ yäk. 4 * Yəwäwä Poltä yəŋkuk; Bian Jontä ämawebe ume ärut yämiŋkaŋ ŋode yəwetkuk; In bənep nadäk-nadəkjin wakiwaki u kudup peŋ morewəkaŋ ume kaŋ ärut tama yäk. Täŋpəŋ nadäkinikjin u kumän-tagän äma mäden abatak unitagän kaŋ pewut yəŋ yəwetkuk. Eruk, Jontä äma mäden näwatak yəŋ yəŋkuko uwä Jesu.

5 Eruk, man u nadəwəkaŋ Poltä Ekäni Jesu wäpi terak ume ärut yämiŋkuk. 6 * Ume ärut yämiŋpəŋ keru ämawebe gwäki terak peŋirän Munapiktä ämawebe päke uterak kumän magät moreŋkuk. Magät moreŋirän man kotäk kudupi kudupi terak yəŋit, manbiŋam profettä-yəŋ yəŋahəŋkuŋ. 7 Äma päke u 12 ude bumik.

8 Täŋpəŋ u punin terak Poltä Juda nanik täŋo käbeyä yot gənaŋ bätakigän Manbiŋam Täga kehäromigän yəŋahäk täŋkuk. Täŋpəŋ Juda äma man yəwerit nadäk-nadäki täŋpidäm taŋ yämiŋit Anututä intəjukun it yämiŋirän gəmoriken irit unita yəwetpəŋ yəwoŋərek täŋ yəpməŋ kuŋirän komepak yarəkubä ude täreŋkuk. 9 * Täŋpəkaŋ Juda ämawebe ätutəwä Poltä Jesu täŋo manbiŋam yəŋahäk täŋkuko unita nadəwä jopi ude täŋpəkaŋ nadäkinik nämo täŋkuŋ. Täŋkaŋ ämawebe iŋamiken Ekäni täŋo kädet siwoŋi unita u kädet waki yəŋ yäk täŋkuŋ. Ude täŋpewä Poltä nadäkinik täŋpani ämawebe yəŋ-yəkŋat yəpməŋ kuŋkuk. Ude täŋkaŋ kadäni kadäni yəŋpəŋ-yəwoŋərek täŋpani yot kubäken Ekäni täŋo manbiŋam yəŋahäk täŋkuk. Yot uwä Tiranus täŋo. 10 * Eruk, yəŋpəŋ-yəwoŋərek täŋ yəpməŋ kuŋirän obaŋ yarä ude täreŋkuk. Ude täŋkuko unita Juda ämawebe ba Grik ämawebe Esia kome itkuŋo u mäyap-inik Ekäni täŋo manbiŋam nadəŋkuŋ.

Skeva täŋo nanakiye

11 * Kadäni uken Anututä Polken kudän kudupi inide ätu pewän ahəŋkuŋ. 12 * Ude täŋirän kaŋkaŋ ämawebetä käyäm ikekta tek moräk yəpməŋ pəŋku Pol gupi terak peŋkaŋ yəpməŋ käyäm ikekken kuk täŋkuŋ. Ude täŋirä Ekäni täŋo kehäromitä täŋpewän käyäm paorit, məjotä käyäm ikek yabä kätəŋpeŋ kuk täŋkuŋ.

13 * Täŋpəkaŋ Juda nanik ätutəwä monəŋ epəntawä komeni komeni

* 18:28: Apos 9:22 * 19:1: 1Ko 3:6 * 19:2: Apos 2:38, 8:16 * 19:4: Mat 3:11 * 19:6: Apos 8:17; Apos 10:44,46 * 19:9: 2Ko 6:14-18 * 19:10: 2Ti 1:15 * 19:11: Apos 14:3 * 19:12: Apos 5:15 * 19:13: Mak 9:38

kuṅatpāṅ mājo yāwat kirek-kirek tāk tāṅkuṅ. Tāṅkaṅ kadāni kubākubā āma uwā Ekāni Jesu wāpi terak mājo yāwat kirenayāṅ yāṅkaṅ tāk tāṅkuṅonik. Uwā mājo ṅode yāwet tāṅkuṅ; Jesu, wāpi Poltā yāṅahāk tāyak unitāṅo wāpi terak peṅpeṅ kut yāṅ tāwetkamāṅ. Man ude yāk tāṅkuṅ. ¹⁴ Tāṅpākaṅ Juda nanik tāṅo bāmop āma ekāni kubā wāpi Skeva, unitāṅo nanakiye 7 ude unitā kādet uwā tāk tāṅkuṅ. ¹⁵ * Eruk, kepma kubā Skeva nanakiye unitā mājo yāwat kirek-kirek tāṅirā mājo kubātā āyāṅutpāṅ man kowata ṅode yāwetkuk; Nāk Jesu ba Polta nadātat. Tāṅ, in netā? ¹⁶ Ude yāṅpāṅ āma mājotā magārani unitā pāreṅ āroṅpāṅ āma 7 man yāṅ itkuṅo upāṅ dāpmāṅ pāret tāṅpān kuṅkuṅ. Tāṅpāṅ teki imaka weṅ tāṅpān kuṅ yāmiṅkuṅ. Eruk ude tāṅpānā nāgāt piṅtāṅ tek morāṅ yot u peṅpeṅ kuṅtāṅpā kuṅkuṅ.

¹⁷ * Ude tāṅirā Juda ba Grik nanik Efesus kome itkuṅo u kudup manbiṅam u nadāṅkuṅ. Ude nadāṅpāṅ umun pāhap bumta tāṅkuṅ. Ude ahāṅkuko unita āmawebe māyaptā Ekāni Jesu wāpi oraṅpāṅ yāpmāṅ kuṅatkuṅ. ¹⁸ Tāṅpākaṅ āmawebe māyaptā nadākinik tāṅkaṅ ābā iniken iniken tāktāki waki u kumāntagān yāṅahāṅkuṅ. ¹⁹ Ba ābot tāṅpani āmawebe ātu kāren kāwani ba kon mebāri mebāri tāṅpani unitāṅo buk kumāntagān āmawebe iṅamiken kādāp pewā ijiṅkuṅ. Tāṅpākaṅ buk unitāṅo gwāki ārowani, siliwa moneṅ 50,000 udepāṅ pewā ijiṅkuṅ.

²⁰ * Eruk ude tāṅkuṅo unita Ekāni tāṅo man u komeni komeni ahāṅpāṅ weṅ patkuk. Ahāṅpāṅ weṅ patkuko uwā āmawebe-ken kehāromi nitek ahāṅpāṅā irit-kuṅat-kuṅariken kehāromigān patkuk.

Efesus naniktā Polta nadāwā waṅkuṅ

²¹ * Eruk Pol uwā epān tāṅ yāpmāṅ kuṅtāṅgān tāṅpān tārewāpāṅ Masedonia ba Akaia kome kukta nadāk peṅkuk. Tāṅkaṅ u kādatā Jerusalem yotpārarenken kukta imaka nadāṅkuk. Tāṅpāṅ ṅode yāṅkuk; Jerusalem kuṅkaṅ unitā Rom kome kaṅ kwa yāk. ²² * Tāṅpākaṅ Poltā iniken tāṅkentāki yarā u kubā wāpi Timoti, kubā wāpi Erastus, āma yarā u yepmaṅpān Masedonia kome kuṅkumān. Tāṅpākaṅ Pol ini uwā kadāni kāroṅi bumik Esia kāda ugān itkuk.

²³ * Eruk kadāni uken āma ātutā Ekāni tāṅo kādet siwoṅi unita iwan tāṅpāṅ man bumta yāṅkaṅ tāṅuruk-uruk māyap tāṅkuṅ. ²⁴ * Āma u kubā wāpi Demetrius. Uwā moneṅ epāntawā imaka imaka siliwa kapapāṅ tāk tāṅkukonik. Tāṅpākaṅ āmawebe u naniktā yāwik webe kubā wāpi Atemis nadāṅ imik tāṅkuṅonik. Tāṅpāṅ yāwik webe u iniṅ oretta kudupi yot kubā tāṅkuṅ. Eruk Demetrius, siliwa kapa tāṅpani unitā siriwapāṅ yot unitāṅo wārani tāpuri tāpuri tāṅpāṅ peṅirān āmawebe moneṅ pāhap imiṅpāṅ yāpmāk tāṅkuṅonik. ²⁵ Eruk ude tāṅpāṅ nākṅo moneṅ epān maṅpek yāṅpāṅ āma epān u bok tāṅpani ba āma epān udewanigān tāṅpani kudup yāṅ-yākṅat yāpmāṅ pābā yepmaṅpāṅ ṅode yāwetkuk; Notnaye, in ṅode nadāwut. Epānin tāṅo gwāki sākgāmān yāpmāk tākamāṅ yāk. ²⁶ * Upāṅkaṅ u kawut! Āma Pol uwā Efesus āmawebe māyap tāṅo nadāk-nadāki peṅawāhut tāyak yāk. Tāṅpākaṅ u kome ṅogān nāmo tāyak. Esia kome u kumān udegān bumik tāyak yāk. Tāṅkaṅ ṅode yāk tāyak; Anutu wārani wārani inṅin ketjintā tāṅpani uwā Anutu bureni nāmo yāk. Uwā yāwik jopi yāk.

²⁷ Tāṅpākaṅ in nadākaṅ; Poltā man yāk tāyak unitāwā nintāṅo moneṅ epān ṅowā tāga api tāṅpān wanēṅ. Tāṅpākaṅ ugān nāmo. Jop man unitāgān tāṅpewā āmawebetā yāwiknin Atemis unitāṅo kudupi yotta nadāwā imaka jopi kubā api tāṅpek yāk. Upāṅkaṅ bianā Esia nanik ba komeni komeni pāke ṅowā anutu

* **19:15:** Mak 1:24,34 * **19:17:** Apos 5:5,11 * **19:20:** Apos 12:24 * **19:21:** Apos 23:11; Rom 1:13 * **19:22:** Rom 16:23; 2Ti 4:20 * **19:23:** 2Ko 1:8 * **19:24:** Apos 16:16 * **19:26:** Apos 17:29; 2Ti 1:15

webe Atemis ugänpänj oraŋ imik täŋkumäŋonik. Täŋpäkaŋ Pol täŋo manbiŋam unitä Atemis wäpi biŋam u yäpän wanayänj täyak yäk.

²⁸ Eruk man ude nadänpänjä äma päke uwä bänepi bumta täŋpä wanjuŋ. Täŋpäŋ gera kehäromigän yänpänj ŋode yänjuŋ; Nin Efesus nanik täŋo anutu Atemis uwä intäjukun-inik itak yäk. ²⁹ * Ude yänjirä ämawebe yotpärare u nanik täŋuruk-uruk pähap kubä pewä ahäwäpänj bäräŋeŋ kumaŋ käbeyä bägupken kuŋkuŋ. Täŋkaŋ äma yarä Masedonia nanik, Polkät bok kuŋarani u yepmäŋitpänj yäpmänj kuŋkuŋ. Yarä uwä wäpi Gaius kenta Aristakus. ³⁰ Eruk ude täŋkaŋ irirä Pol uwä man yänahäwa yänkaŋ käbeyä täŋkuŋ-ken kwayänj nadänkuko upänkaŋ ämawebe äbot täŋpanitä iniŋ bitnäŋkuŋ. ³¹ * Ba kome u nanik äma wäpi nitek ätuwä, Polta not säkgämän täŋ imik täŋkuŋo unitä Polta man kehäromi ŋode pewä yäpmänj kuŋkuŋ; Gäk käbeyä pähap täŋ itkaŋ-ken kwentawä yänj iwetkuŋ.

³² Eruk, käbeyä-ken täŋuruk-uruk pähap täŋ itkuŋ. Äma päke uwä nadäk ŋoba-ŋoba täŋkuŋ. Täŋjirä ätuwä gera kotäk kubägän yänjuŋ. Ätuwä gera inigän kubäpänj yänjuŋ. Täŋpäkaŋ ude täŋkuŋo unitäŋo mebäri udetä ämawebe äbot käbeyä ŋo itkamänj yänj nämoinik nadäwä tumbuk. ³³ Eruk ude täŋpänj Juda nanik ätutä äma kubä wäpi Aleksada injtpänj pimiŋ iwat-pewä yäpmänj käbeyä bämopi gänaŋ umu kwänkaŋ eruk, äma ätutä man mebäri yänahänpänj iwetkuŋ. Iweräwä Aleksadatä man kowata yäwerayänj ketwära täŋkuk. ³⁴ Ude täŋjirän äma ätutä äma uwä Juda nanik, Anutu kubä iniŋ orerani yänj kaŋpänj nadänkuŋ. Ude nadänpänj unita pen gera mämä terak bumta ŋode yänjuŋ; Efesus nanik nintäŋo yäwik Atemis uwä intäjukun-inik itak! Ude yänj yäpmänj kuŋtäko 2 auas ude täreŋkuk.

³⁵ Täŋjirä Efesus nanik täŋo gapman kubätä ämawebe päke u yäniŋ bitnänpänj yäwetkuk; Efesus äma, in juku penpänj nadäwut yäk. Nin kudup ŋode nadäkamänj. Efesus nanik nin uwä yäwik webe Atemis unitäŋo kudupi yot kaŋiwat täkamänj yäk. Ba unitäŋo wärani kunum gänaŋ nanik maŋkuko unita imaka, watä it täkamänj. ³⁶ Äma kubätä man uwä utnaŋi nämo unita in kumän-tagän bitnänpänj imaka waki kubä täkta nämo tärop täneŋ yäk. ³⁷ Täŋpäkaŋ äma yarä ŋowä kudupi yot täŋo imaka ätu nämo kubo täŋkumäno upänkaŋ jop yänj-yäŋjat yäpmänj äbäkaŋ yäk. Ba yäwik webenin unita yänjärok man kubä nämo yänkumän. ³⁸ Täŋ, Demitrius-kät epän ämaniyetä äma kubäken man kubä iränä, man yäpätägak-tägak kadäniwä itak yäk. Ba man yäpmänj daniwani äma itkaŋ yäk. Unitägän man yäpätägak epän api täneŋ. ³⁹ Ba äma kubätä man kubä nadänpänjä, uwä käbeyä kadäni-ken ugän yänpänj täga ket utneŋ yäk. ⁴⁰ Täŋ, apiŋo ämik pena ahätak u mebärini nämo unita nin bäräpi yäpnaŋi bumik yäk. Täŋpäkaŋ käbeyä waki ŋonitäŋo mebärita niwet yabäwäwä kowata täga nämo api yäwetne. ⁴¹ Eruk ude yäwetpänj ämawebe päke uwä yäwerän yäpmänj kuŋtänpä kuŋkuŋ.

20

Pol Masedonia, Grik komeken kuŋkuk

¹ Eruk kadäni Efesus ämawebetä kähän gera mämä päke yänjuŋo u bitnäŋjirä Pol äbot täŋpanita yänpewän äbuŋ. Yänpewän äbäkaŋjä bänep nadäk-nadäki täŋ-kehäromtaŋ yämikta jukuman ätu yäwetkaŋ yepmaŋpeŋ Masedonia komeken kuŋkuk. ² Masedonia komeken kuŋkaŋ ämawebe u nanik täŋo bänepi täŋ-kehäromtaŋ yämikta jukuman mäyap yäwettänj kuŋkuk. Ude täŋtäŋ kumaŋ eruk, Grik komeken ahänjuk. ³ Ahänpänj komepak yäräkubä ude Grik

* **19:29:** Apos 20:4, 27:2; Kol 4:10; Plm 24 * **19:31:** 2Ti 1:15

komeken irän tärenjirän gäpe terak äronpej kome kubä wäpi Siria komeken kwayäj nadänjuk. Tänpäj Juda naniktä utta man topužo u nadänpäjä äneji äyäjutpej Masedonia komeken kuñjuk. ⁴ * Tänpäkañ äma ñodetä Polkät kuñkuñ; Beria komeken nanik kubä wäpi Sopate, Pirus täño nanaki, Tesalonaika nanik äma yarä wäpi Aristakus-kät Sekudus, Depe yotpärare-ken nanik Gaius, kubä Timoti. Tänpäkañ kome tañi Esia uken nanik yarä wäpi Tikikus kenta Trofimus. Äma udetä Polkät bok kuñatkuñ. ⁵ Äma uwä intäjukun kuñkuñ Troas yotpärare-ken ninta itsämäj itkuñ. ⁶ Täñirä ninäwä Pilipai yotpärare-ken orekirit kadäni kubä wäpi Käräga yiskät nämo awähurani orekirit kadäni, u itna tärenjirän gäpe terak äronpej kuñkumäj. Kuñkä kepma 5 uken eruk Troas yotpärare-ken äma intäjukun kuñkañ ninta itsämbuñ-ken u ahänjukumäj. Ahänpäñ yabänakañ kepma 7 udewä Troas yotpärare-ken itkumäj.

Poltä Yutikus tänpewän kodak täñjuk

⁷ * Täñkañ Sande kubäken äbot täñpani-kät käräga näna yänpäñ äbä äbot kubägän itkumäj. Iritna Poltä ämawebe päke u manbiñam yänahänpäñ yäwetkuk. Imata, kwep api yepmañpej kwet yäj nadänpäj unita manbiñam pen yäwet yäpmäj kuñtäyon bipani bämopi-inik täñjuk. ⁸ Yot u gänañ topän mäyaptä ijiñ-yäñejirä itkumäj. Yot uwä karonji boham unuken. ⁹ Täñkireki yaräkubä punin unu käbeyä täñ itkumäj. Täñitna äma gubañi kubä wäpi Yutikus uwä mänit yäpani kädet kubäken mañit itkuk. Irirän Pol manbiñam karonji pähap yänjwat yäpmäj kuñjirän nadäj ittängän däpmonta täñjuk. Täntängän eruk patkuk. Pattängän punin ununitä kome terak umu mañjuk. Täñirän äma itkuño uwä init yäpmäj akuna yänkañ äpmonpäñ kañkuñ; Kumänpäj bam tänpäj parirän. ¹⁰ * Äpmonjirä Pol imaka, yäwat yäpmäj äpmonpäñ päñku Yutikus dubini-ken gukut imäpmok tänpäj bäyañ imiñjuk. Bäyañ imiñpäñ ämawebe ñode yäwetkuk; In nadäwätäk nämo täneñ. Äma ño nämo kumak, kodak itak yäk. ¹¹ Ude täñkañ Pol äneji äromañ yot gänañ äronpäñä käräga tokätpäj ämawebe ukät bok nañkuñ. Nañkañ manbiñam äneji yäwet yäpmäj kuñtäyon kome yänjekuk. Yänjirän eruk yepmañpej kuñjuk. ¹² Kuñjirän äma gubañi äneji kodak tañkuko u bänep oretoret terak yänjikñat yäpmäj yotken kuñkuñ.

Pol Troas yotpärare peñpeñ kuñjuk

¹³ Ude täñjirä nin Pol ugän teñkañ gäpe terak äronpej Asos yotpärare-ken nintä jukun kuñkumäj. Kuñkumäño Polta itsämäj iritna eruk Pol ini niwetkuko udegän ini kuroñ äbänkä nibäj ahänjuk. ¹⁴ Äbä Asos yotpärare-ken nibäj ahänpäñ gäpe terak ärowänkañ eruk Mitilini yotpärare-ken kuñkumäj. ¹⁵ Pätna yänewänä kuñkä gwägu bämopi-ken kome kubä wäpi Kios u dubini-ken ahänjukumäj. Tami äneji kuñkä Samos yotpärare-ken ahänjukumäj. Yänewänä äneji u naniktä kuñkä eruk Miletus yotpärare uken ahänjukumäj. ¹⁶ * Orekirit kadäni pähap kubä wäpi Pentikos u keräp tañjirän unita Pol Efesus yotpärare irepmitpäñ kukta nadänjuk. Bäräñen kumañ Jerusalem kuñkañ Pentikos orekirit u kañ käwayäj nadänpäj unita Esia komeken kuñjatta bitnäñjuk.

Poltä iniken mebärini yäwetkuk

¹⁷ * Miletus yotpärare-ken ahänpäñä eruk Poltä Efesus äbot täñpani täño intäjukun ämata man tewän kwäkañ äbä kañkuñ. ¹⁸ * Äbä kawäkañ jukuman

* **20:4:** Apos 19:29, 21:29; Efe 6:21 * **20:7:** Apos 2:42,46 * **20:10:** 1Kin 17:21 * **20:16:** 2Ti 1:15 * **20:17:** Apos 18:21 * **20:18:** Apos 18:19, 19:10

node yäwetkuk; Näkä Esia komeken äbä inkät itkaŋ kädet jide jide tāk tāŋkuro u kudup injin nadākaŋ u yāk. Pengān äbutken umunitä pābā āneni tepmaŋpeŋ kuŋkuro u kädet mebäri kubä nämo tāŋkut. ¹⁹ * Nämo, kadāni kadāni Juda nanik näk tāŋpāwakta man yāŋpāŋ-nadāk tāŋirä nadāŋ bārāp tāk tāŋkut. Ba tāŋyākŋarani ude tāŋirä kadāni māyap konām kot tāŋkut. Upāŋkaŋ näkä gupna yāpmāŋ āpāŋpāŋ kuŋatkaŋ Ekāni tāŋo epān ehutpāŋ tāk tāyat. ²⁰ Ba in tāŋkentākta man tāgatāga tāwetta nämo umuntaŋkut. Kābeyā-ken ba injin yotken tāŋpāŋ-tāwoŋārek tāk tāŋkuro, u nadākaŋ u yāk. ²¹ Kadāni kadāni Juda nanik ba Grik nanik bok, bānepjin sukurenpeŋ Anutu-ken kuŋpāŋ Ekāninin Jesuta nadākinik tāŋ imikta man kehāromigān tāwet yāpmāŋ äbut.

²² * Eruk nadākaŋ; Apiŋo Kudupi Munapiktä peŋ näwet-pewān näk Jerusalem kwayāŋ. Imaka näkä terak jide ahāŋ namayāŋ tāko u nämo nadātat.

²³ * Node ugānpāŋ nadātat; Komeni komeni kuŋat tāyat-ken Kudupi Munapiktä node yāŋahāŋpāŋ näwet tāyak; Bārāpi mebäri mebäri gāka itsāmāŋkaŋ yāk. ²⁴ * Upāŋkaŋ näk irit kuŋat-kuŋatnata nämo iyaptak tāyat. Nämo, näk kädet iwatat ugānpāŋ iwatpāŋ epān man Ekāni Jesuken yāpuro u tāŋtārekta nadātat. Epān uwā Anutu tāŋo iron unitāŋo manbiŋam yāŋahāk-yāŋahāk u.

²⁵ Eruk notnaye, nadāwut. Bian näk in bāmopjin-ken itkaŋ Anututä intājukun itkaŋ yabāŋ yāwat epāni tāk tāyak unitāŋo manbiŋam tāwetpāŋ tāwoŋārek tāk tāŋkuronik. Ude tāk tāŋkuropāŋ apiŋo node nadātat; Kāmi in kumāntagān näk wari nämo api nabāneŋ yāk. ²⁶ * Unita näk pengān node tāwet ahāwayāŋ nadātat; In bāmopjin-ken nanik kubätä paot-paotta biŋam tāŋpānā, näkä terak nämo yāneŋ. ²⁷ Imata, näk Anutu tāŋo nadāk-gārip kudup in tāwet ahākta umun kubä nämo tāk tāŋkuronik. ²⁸ * Eruk, in injinta watä säkgāmān itpeŋ kuŋatneŋ. Ba Anutu tāŋo kudupi āmawebe äbot, iniken nanakī tāŋo nāgāripāŋ suwaŋpāŋ yepmaŋkuko unita watä udegān it yāmineŋ yāk. Ināwā Kudupi Munapiktä Anutu tāŋo yawak äbot unitāŋo watä āma ude iwoyāŋpāŋ tepmaŋkuk. ²⁹ * Näk nadātat. Kadāni näkä tepmaŋpeŋ kuŋirawā aŋ ägwāritä bāmopjin-ken äbāŋkaŋ yawak äbot u api tāŋpāwaneŋ yāk. ³⁰ * Tāŋirä inken nanik ätutāwā jop manman yāŋkaŋ Anutu tāŋo kudupi āmawebe äbot yāŋyākŋarani tāŋpewā api yāwatneŋ. ³¹ * Ude tāneŋo udeta kadāni kadāni watä säkgāmān kaŋ it tāŋput. Obaŋ yarākubä unita bipani ba kepma kudān näkä tāŋpāŋ-tāwoŋāreŋkuro unita nämo guŋ tāneŋ. Nämo, näkä umun man ba jukuman in kubākubä tāwet tāŋkuro u konām butewaki terak tāwetkut.

³² * Eruk, apiŋo Anutu kerik-ken tepmaŋtat. Unita inā unitä bānep iron tāŋkuko unitāŋo mani biŋam u nadānpāŋ injitpeŋ kuŋatneŋ. Tāŋirä bānep iron unitä in tāga api tāŋ-kehāromtaŋ tamek. Ba unitāgān imaka tāga kudup Anututä āmawebeniye inita iwoyāwanita yāmik tāyak u inta udegān api tamek.

³³ * Näk āma kubä tāŋo moneŋ ba tek tuŋumta yabāŋgārip nämo tāŋkut.

³⁴ * Injin nabāŋpāŋ-nadāk tākaŋ u. Näkŋaken ketna ŋonitā-gān epān tāŋpāŋ näkŋata watä it tāŋkuronik. Ba āma ätu näkkät bok it tāŋkumāŋo u tāŋkentāŋ yāmik tāŋkuronik yāk. ³⁵ * Epān mebäri mebäri tāk tāŋkuro uwā node tāŋpāŋ-tāwoŋāreŋkut; Nin epān tāktāk kädet ugānpāŋ tāŋkehārom taŋpāŋ iwat tākāna. Ude tāŋkaŋ uyaku āma ini gupi tāga nämo tāŋkentānaŋi udewani uwā tāga tāŋkentāŋ yāmine. Ekāninin Jesutä man kubä node yāŋkuko upāŋ nadākot; Iron

* **20:19:** Apos 20:3 * **20:22:** Apos 19:21 * **20:23:** Apos 9:16; Apos 21:4,11 * **20:24:** Apos 21:13; 2Ti 4:7 * **20:26:** Apos 18:6 * **20:28:** 1Ti 4:16; 1Pi 5:2-4 * **20:29:** Mat 7:15; Jon 10:12
 * **20:30:** 1Jo 2:19 * **20:31:** Mak 13:37; Apos 19:8,10; 1Te 2:11 * **20:32:** Apos 26:18 * **20:33:** 1Sml 12:3; 1Ko 9:11-12 * **20:34:** Apos 18:3; 1Te 2:9 * **20:35:** Mat 10:8

kädet u kädet tägagämän kubä. Äma iron tänpäko udewani täno bänep oretoret unitä äma tunum yäpmäk-tagän nadäweko unitäno bänep oretoret u irepmitak yäk.

³⁶ * Eruk Poltä jukuman ude kumän yäwet morenpänä Efesus äbot täno intäjukun äma ukät gukut imäpmok tänpän Anutu-ken yänapik man penta yänkuḡ. ³⁷ Ude tänpän intäjukun äma päke unitä Pol bumta kot ibatkuḡ. Tänpän bāyan inḡpän inḡ oretkuḡ. ³⁸ * Tänpän butewaki pähap bumta nadänkuḡ. Imata, Poltä ini ḡode yänkuko unita; In näk wari nämo api nabāneḡ yäk. Ude tänpän eruk, yänkiḡat yäpmän gäpetä itkuk-ken u kuḡkuḡ.

21

Pol gäpe terak äronpen Jerusalem kuḡkuk

¹ Uken kuḡpän äbot tänpäni täno intäjukun äma u yepmanpen kukta butewaki pähap nadänkan gäpe terak äronakan gäpe kuḡkuk. Gwägu bämopi-ken kome täpuri kubä wäpi Kos u nadän iwatkan siwonḡän ude kuḡkumän. Kuḡitna bipmānpän yāneḡirän kome täpuri kubä pen wäpi Rodes uken ahänkuḡmän. Eruk Rodes penpen kuḡpänä yotpärare kubä wäpi Patara u ahänkuḡmän. ² Patara kome u ahänpän kanḡkumän. Gäpe kubä kome u penpen Ponika komeken kwayän tänpän. Ude kanḡpänä uterak äronakan kuḡkuk. ³ Kuḡtängän gwägu bämopi-ken kome kubä wäpi Saiprus u kanḡpän Siria komeken kunayän nadänkuḡmāno unita käpmäk kädagän irepmitkan kuman pänku Tire yotpärare-ken ahänkuḡmän. Ahänpän gäpe terak nanik tunum ätu u penayän tänpän. ⁴ * Penḡirä ninä kome uken nanik äbot tänpäni ämawebe u yabānayän äpāman kuḡkumän. Pänku kepma 7 ude ukät penta itkumän. Itkan Kudupi Munapiktä äbot tänpäni manbiḡam yäwerirän nadänpän Pol iwetkuḡ; Gäk Jerusalem kwentawä yäk. ⁵ Eruk gäpetä Tire kome penpen kwayän tänpän yotpärare penpen kuḡitna äbot tänpäni ämawebe meḡ nanak bok nimagut yäpmän äpāman kuḡkuḡ. Äpāman kuman pänku gwägu pomi terak gukutnin imina äpmonḡpän Anutu-ken yänapik man yänkuḡmän. ⁶ * Ude tänpän butewaki man kowata kowata yänkan gäpe terak äronḡitna ini yotken kuḡkuḡ.

⁷ Äronpen eruk Tire kome penpän kuman Tolemes yotpärare-ken ahänkuḡmän. Ahänpän äbot tänpäni u naniktä äbä nimagut yäpmän kwäkan ukät kepma kubä itpän patkumän. ⁸ * Patkumän yänewänä Tolemes yotpärare penpen ninin kuroḡ kuman pänku Sisaria yotpärare-ken ahänkuḡmän. Ahänpän kuman Anutu täno manbiḡam yänahāwani äma kubä wäpi Filip unitä yotken kuḡkumän. Äma uwä äma 7 aposoro tänpentän yämik tänpän uken ukät nanik kubä. ⁹ * Uwä äperiye 4 ude, äma nämo yäpāni unitä Anutu täno man profettä-yän yänahäk tänpän. ¹⁰ * Eruk, uken kepma ätu iritna profet kubä wäpi Agabas u Judia kome penpen Sisaria komeken äpuk. ¹¹ * Äpänpän ninken ahän nimiḡpän Pol täno pion yäpmänpän iniken keruḡ kuroḡi pädat tänpän ḡode yänkuḡ; Kudupi Munapiktä ḡode yäyak; Juda naniktä pion ḡo täno mähemi Jerusalem komeken kudän ḡode tänpän guḡ äbot ätu u keruḡ terak api penen yäk.

¹² * Yänḡirän nin ba ämawebe äbot kome u naniktä man u nadänpän Poltä Jerusalem kukta inḡ bitnäk man kehäromi yänkuḡmän. ¹³ * Upänkan Poltä

* **20:36:** Apos 21:5 * **20:38:** Apos 20:25 * **21:4:** Apos 20:23 * **21:6:** Apos 20:36 * **21:8:** Apos 6:5, 8:40 * **21:9:** Apos 2:17 * **21:10:** Apos 11:28 * **21:11:** Jon 21:18; Apos 20:23, 21:33
* **21:12:** Mat 16:22 * **21:13:** Apos 20:24

kowata ñode yänjuk; In imata konäm butewaki täñkañ näñjo bänep nadäknadäkna täñpä wakan? Näk Jerusalem naniktä kädet waki u ba u täñ namikta nämo bitnätat. Ba ugän nämo. Ekäni Jesuta yänpän kumäkta pidäm täyat yäk. ¹⁴Ude yänjirän Pol täño gäripi u iniñ bitnänañi bumik nämo nadänkumäño unita ñode iwetkumän; Eruk, Ekänitä imaka kubä ahän gamikta nadätak u ini kañ ahän gamän.

Pol Jerusalem ahänjuk

¹⁵ Eruk u itna tärenjirän Jerusalem ärokta täñtuñum tuñum täñkumän. ¹⁶ Täñtuñum tuñum täñpen kunayän täñitna Sisaria nanik nadäkinik täñpani ätu penta kuñkumän. Unitä nimagut yäpmän äma kubä wäpi Nason unitä yotken kuñkuñ. Äma uwä Saiprus nanik, äbot täñpani bian yäpurärätük. Unitä yotken päñku itkumän. ¹⁷ Täñkañ eruk, Jerusalem äbot täñpani ämawebetä bänep oretoret terak nimagut päñku nipmanpä patkumän. ¹⁸ * Patkumäño yänwänä Pol uwä ninkät Jems kakta bok kuñkumän. Täñpäkañ kadäni ugän äbot täñpani ämawebe täño intäjukun äma käbeyä täñ itkuñ. ¹⁹ * Täñjirä Pol uwä päñku bok itkañ yäniñ oretpäñ guñ äbotken epän täñjirän Anututä kerit terak kudän jide pewän ahänkuñ u kudup yäwet ahänjirän nadänkuñ.

²⁰ * Pol täño man u nadänpän Anutu täño wäpi yäpmän akuñpän iniñ oretkuñ. Täñkañ iwetkuñ; Gäk nadätan? Juda ämawebe mäyaptä Jesuta nadäkinik täñ imiñ moreñ yäk. Täñkañ ämawebe uwä Moses täño бага man u pen iwaräntäktä kehärom täkañ yäk. ²¹ * Upänkañ gäka manbiñam ñode nadäk täkañ; Poltä Juda ämawebe, guñ ämawebe bämopi-ken itkañ u ñode yäwet täyak; In Moses täño бага man penpäñ nanakjiye täño gupi moräk madänetawä, bian täñpani ude. Ba Juda täño täktäki kudup kañ pen morewut yäk. Gäkä ude yäk täyan yän nadäk täkañ. ²² Gäk äma udewanitä abän yän biñam uku nadäño unita nadäwätäk täñ itkamän. ²³ Unita kädet kubä ñode gäweritna täñpikañ gäka äma täga yän kañ nadäwut. Nin bämopin-ken äma 4 ude itkañ yäk. Äma 4 uwä Anutu inamiken äneñi pakigän itta бага man täño kädet kubä iwatta yänkehärom tañkuñ yäk. ²⁴ * Eruk äma ukät bok kudupi yotken kuñkañ Moses täño бага man iwatpäñ imaka tänayän täkañ u gäk udegän kañ tä yäk. Ba monen penayän täkañ unita ba gäknata bok kañ pe. Ude täñjiri äma 4 u Anutu-ken yänkehäromtak man yäwani uwä täñ-tärekañ yän nadänetä gwäki puñiñ täga äriñ täñpä kuneñ. Eruk, gäk ude täñkentän yämiñiri ämawebetä ñode api nadäneñ; Pol täño biñam nadänkumäño u bureni nämo, jopi yäk. Pol uwä Moses täño бага man iwat täyak yän api nadäneñ.

²⁵ * Täñpäkañ äma guñ äbotken nanik Jesuta nadäkinik täñpani unitawä, manbiñam ñowäku bian yämiñkumäño u nadäkañ yäk. Imaka ñodewani nämo täktä yänpän-nadänkumäño uwä kudän täñpän yämiñkumän; Tom anutu jopita nañimik täñpani u nämo näneñ. Ba tom nägät ikek ba tom kotäki topmänpäñ däpani nämo näneñ yäk. Ba kubokäret nämo täneñ. Man kudän ude täñpän yämiñkumän yäk.

²⁶ * Eruk käbeyä täñpä tärewänkañ patkuñ yänwänä Pol äma Anutu-kät yänkehäromtak man yäwani 4 ukät päñku yänkehäromtak man yänkuñ udegän yänjuk. Ude täñkañ kudupi yot gänañ äronpäñ bämop äma ñode iwetkuk; Baga man terak kudän täwani udegän, kepma 7 itna tärenjirän yänkehäromtak man yänkumäño unitäño epäni u api tärewek yän iwetkuk. Eruk, kepma 7 udetä

* **21:18:** Apos 15:2,13; Gal 1:19 * **21:19:** Apos 15:12 * **21:20:** Apos 15:1,5 * **21:21:** Apos 16:3; Gal 2:3 * **21:24:** Nam 6:1-20; Apos 18:18 * **21:25:** Apos 15:29 * **21:26:** 1Ko 9:20

ugän it yäpmän kuntängän yänkehäromtak man u täñ-tärehta gupe kábäñi nikek iññkuñ.

Juda naniktä Pol iñitkuñ

²⁷ * Eruk kepma 7 u tärewayän täñirän Juda nanik Esia komeken naniktä abäñpäñ kañkuñ; Pol kudupi yot täño yewa gänañ irirän. Abä ämawebe peñ yäwettäko Polta kokwawak täñ imiñkuñ. Ude täñpäñ Pol iñitkuñ. ²⁸ * Iñitpäñ gera ñode yänkuñ; Isrel ämawebe in täñkentän nimut! Äma ñonitä ämawebe komeni komeni nintäño wäpnin biñam ukät Moses täño бага man ba kudupi yot ño täñpäwakta yäwetpäñ yäwönärek täñtäñ kuk täyak yäk. Ba ugän nämo! U Grik nanik ätu yän-yäkñat yäpmän kudupi yot gänañ äronkuk. Kudupi yot Anututä inita biñam yäwani-ken äronjirä Anutu inamiken täñpäwak täñkuñ yäk. ²⁹ * Täñpäkañ man u yänkuño uwä imata, bian yabäñjirä Trofimuz Efesus komeken nanikpäñ Polkät yotpärare u gänañ irirän yabäñkuñ. Yabäñkañ nadäñkuñ; Poltä ini imagut yäpmän kudupi yot täño yewa gänañ ärok yän jop nadäñkuñ.

³⁰ Täñpäkañ Jerusalem ämawebetä man u nadäñpäñ kikuñutpäñ täñ-urukuruk bumta täñkuñ. Ude täñkañ Pol iñitpäñ wädän gärepmäñ yäpmän yewa kemat umude kuñkuñ. Ude täñpäñ bäräñeñ kudupi yot yewa täño yäma yäputkuñ. ³¹ Ude täñkañ Pol iñit yäpmän äpämañ päñku ut irirä Rom täño komi äma täño intäjukun ämatä biñam ñode nadäñkuk; Jerusalem ämawebe kuduptagän kokwawak täñpäñ kowat ämiwän täkañ yäk. ³² Ude nadäñpäñ bäräñek-tagän intäjukun äma ätukät komi ämaniye ätukät yämagurän yäpmän äma peñawäk täñ itkuñ-ken bäräñeñkuñ. Bäräñeñ äbäñjirä Juda ämawebetä yabäñpäñ Pol wari nämo utkuñ. ³³ * Ude täñjirä komi äma täño intäjukun ämatä äbä Pol iñitkañ komi ämaniye yäwerirän yen kehäromi yarä yäpmän päñku pädat täñkuñ. Ude täñkañ Juda ämawebe yäwet yabäñkuk; Äma ño netä? Ba imapän täk? ³⁴ Yänjirän ämawebe äbot päke itkuñotä yän-täñurän yänpäñ yänkuräk täñkuñ. Yänuruk-uruk pähap ude täñjirä komi äma täño intäjukun ämatä mebäri ket nämo nadäñkuk. Täñpäñ komi ämaniye yäwerän Pol iñit yäpmän komi ämatä ini yotken kuñkuñ. ³⁵ Iñit yäpmän yot yäma-ken u kuñpäñ komi ämatä yabäñkuñ; Ämawebe päke u Pol utta yäwat-yänjirä ude yabäñpäñ Pol pudätpäñ punin yäpmän äronkuñ. ³⁶ * Ämawebe äbot päke unitä yäwarän täñkañ kähän gera terak ñode yänñtäñ kuñkuñ; Kumän-kumän utpewä kumbän! yäk.

Poltä nadäkiniki täño mebäri yäwetkuk

³⁷ Eruk komi ämatä Pol yänjñat yäpmän yot gänañ äronayän täñjirä Poltä komi äma täño intäjukun äma u Grik man terak ñode iwetkuk; Näk man kubä gäk täga gäwerayän? Ude yäwänä iwetkuk; Wära, gäk näkño man kotäk nadätan? ³⁸ * Näkä gäka Isip nanik bian gapmanta kokwawak täñpäñ ämik pewän ahänkuko u yän nadätat yäk. Äma u noriye äma komi komi 4,000 yän-butuwän yäpmän kome kawuki-ken ämik täkta kuñkuñ. ³⁹ Yäwänä Poltä yänkuk; Näk u nämo! Näk Juda äbotken nanik, Silisia komeken, yotpärare täñi kubä wäpi Tasmus u nanik yäk. Unita nadäñ namiñiri ämawebe man yäwerayän yäk. ⁴⁰ Ude iweränä komi äma täño intäjukun ämatä nadäñ imiñkuk. Nadäñ imiñirän, eruk Poltä yot täño yeñpeñ ärowani terak itpäñ ketwära täñyärenjirän ämawebetä u kañpäñ kwikinik it yäpmän kuñkuñ. Kwikinik irirä eruk Pol ämawebe päke u iniken man kotäk Hibru uterak ñode yäwetkuk;

* **21:27:** 2Ti 1:5 * **21:28:** Ese 44:7; Apos 6:13 * **21:29:** Apos 20:4; 2Ti 4:20 * **21:33:** Apos 20:23 * **21:36:** Luk 23:18; Apos 22:22 * **21:38:** Apos 5:36-37

22

¹ Nanaye, notnaye, in juku penpäŋ nadäkot! Näk imaka goret kubä nämo täŋira nepmäŋitkaŋ unitäŋo mebäri yäŋ ahäwayäŋ yäk. ² Poltä iniken man kotäk Hibru uterak yäŋirän unita u nadäŋpäŋ kwikinik-inik it yäpmäŋ kuŋkuŋ. Kwikinik irirä Poltä äneŋi ŋode yäŋkuk; ³* Näk Juda äma kubä yäk. Meŋnatä Silisia kome, Tasus yotpärare-ken bäyaŋkukopäŋ äbä yotpärare ŋo itpäŋ tägaŋkut yäk. Äbekniye oraniye täŋo бага man kudupta yäŋpäŋ-näwoŋärek täk täŋkuko uwä Gamaliel. Uwä näkŋo yäŋpäŋ-näwoŋärek äma ude yäk. Ude täŋirän näk intä Anutu täŋo nadäk-gärip u iwatpäŋ täkta pipiri intä täk täkaŋ udegän täŋ yäpmäŋ äbut. ⁴* Näk äma Jesu täŋo Kädet iwarani u täŋpäwak täŋ yäpmäŋ äbut. Äma ba webe bok ätu yentä pädat täŋpäŋ komi yotken yämagut yäpmäŋ kuk täŋkut. Täŋkaŋ ätu kumäŋ-kumäŋ däpmäk täŋkut yäk. ⁵ Bämop äma intäjukun täŋpani Ananias, ba Juda täŋo äma ekäni ekäni u näkä ude täŋkuro u kudup nadäkaŋ. Unitä täga täwetnayäŋ yäk. Kadäni kubäta näk Jesu täŋo Kädet iwarani Damaskus yotpärare-ken itkaŋ u yepmäŋit yäpmäŋ päbä komi yotken Jerusalem ŋo yepmakta nadäŋkut. Ude nadäŋira ini ŋo nanik täŋo äma ekäni ekänitä noriye Damaskus itkaŋ u Näk ude api täŋpet yäŋ yäwet yabäkta manbiŋam kudän täŋpäŋ namiŋkuŋ.

⁶ Kudän täŋpäŋ namä yäpmäŋ Damaskus kädet kuŋtängän kepma bämopi täŋirän imaka kubä pit kubägän ŋode ahäŋ namiŋkuk; Penyänek pähap kubä kunum gänaŋ naniktä penyäŋeŋpäŋ nabäŋkuk. ⁷ Ude täŋirän näk kome terak maŋ patkaŋ gera kubä ŋode nadäŋkut; Sol! Sol! Gäk imata komi namik täyan? ⁸ Yäwänä näkä yäŋkut; Ekäni, gäk netä? Ude yäŋira unitä yäŋkuk; Näk Jesu Nasaret nanik upäŋ gäkä näk täŋpiwak täkaŋ yäk. ⁹ Täŋpäkaŋ äma näkkät bok itkumäŋo u penyänek ugän kaŋkuŋo upäŋkaŋ man kotäk ahäŋkuko u nämo nadäŋkuŋ. ¹⁰ Ude täŋkaŋ näkä yäŋkut; Ekäni, unita näk jide täŋpet? Yäŋira näwetkuk; Gäk akuŋkaŋ Damaskus yotpärare-ken ku! U kuŋiri äma kubä uken itak. Unita epän man yäŋ gamiŋkuro u, uken kwikaŋ unitä api gäwerek yäk. ¹¹ Täŋpäkaŋ penyänek unitäŋo ägonitä täŋpewän dapuna bipmäŋ urirän imaka imaka täga nämo yabäŋkut. Ude täŋira ämanaye dubina-ken itkuŋo unitä nepmäŋit yäpmäŋ Damaskus kuŋkuŋ.

¹² Eruk, äma kubä Damaskus komeken itkuko u wäpi Ananias. Äma uwä Anutu gämori-kengän itkaŋ Moses täŋo бага man säkgämän iwarän täwani. Juda äma Damaskus itkaŋ unitä äma u oraŋ imik täŋkuŋonik. ¹³ Täŋpäkaŋ äma unitä päbä dubina-ken itpäŋ ŋode näwetkuk; Notnapak Sol, dapunka äneŋi ijiwi kut yäk. Ude yäŋirän uterakgän dapun ijiwa kwäpäŋ kaŋkut. ¹⁴ Käwawä yäŋkuk; Äbekniye oraniye täŋo Anutu unitä iniken nadäk tawaŋ u nadäkta gäk iwoyäŋpäŋ gepmaŋkuk yäk. Ba Siwoŋi Äma u kakta ba mani kotäk nadäkta iwoyäŋpäŋ gepmaŋkuk yäk. ¹⁵ Unita gäk imaka kaŋkuno ba nadäŋkuno unitäŋo biŋam ämawebe api yäwetpäŋ yäwoŋärewen yäk. ¹⁶* Unita imata kadäni käroŋi itsämben? Akuŋpäŋ Ekäni wäpi yäŋpäŋ ume äruriri momika kumän ärut moreŋ gamayäŋ yäk.

¹⁷ Poltä ude yäwetpäŋ ämawebe äneŋi ŋode yäwetgän täŋkuk; Eruk, kadäni käroŋi kuŋattängän Jerusalem ŋo äneŋi äbut yäk. Äbäŋpäŋ kepma kubäta kudupi yot gänaŋ äroŋkuro Anutu-ken yäŋapik man yäŋ itkaŋ däpmonken ude bumik Ekäni kaŋkut. ¹⁸* Kaŋira ŋode näwetkuk; Gäk bäräŋeŋ akuŋkaŋ Jerusalem u penpeŋ ku! yäk. Näkŋo manbiŋam yotpärare ŋoken yäŋahäwayäŋ

* **22:3:** Apos 5:34; Rom 10:2 * **22:4:** Apos 8:3, 22:19 * **22:16:** Apos 2:21 * **22:18:** Apos 9:29-30

täyan u nämo nadäj gaminayäj yäk. ¹⁹* Yäwänä näkä yäjkut; Ekäni, initägän näkño biñam ñode u nadäkan; Näk bian Juda täño käbeyä yot komeni komeni itkan-ken u äronpäñ ämawebe Jesuta nadäkinik täñpani u däpmäñpäñ yepmäñitpäñ komi yotken yepmak täñkut. ²⁰* Ba kadäni Stiven gäkño man yäñahäñtäñ kuñattäyon utpewä kumbuko u näk imaka, it yämiñira täñkuñ. Täñjirä yabäñkan bänep täga nadäñkut. Ba äma utkuño unitäño tek käroni unita watäni it yämiñira täñkuñ. ²¹* Ude yäwawä Ekänitä ñode näwetkuk; Ku! yäk. Guñ äbot ban itkan uken näkño manbiñam yäwetpäñ yäwoñäreka ganiñ kirewayäj yäj näwetkuk.

Poltä näk Rom kome mähem yäj yäwetkuk

²²* Eruk, Poltä guñ äbotta yäjirän Juda naniktä nadäñpäñ man wari nadäka bitnäñpäñ kähän gera yäjpäñ yäjkuñ; Utpewä kumbän! Äma ñodewani kome terak itnañi nämo! ²³ Kähän gera ude yäjpäñ kokwawak terak iniken tek punin nanik yäjopmäñ täñpä kwäpäñ kugun porinpäñ ureñ täñpä punin äronkuñ.

²⁴ Ude täñjirä komi äma täño intäjukun äma unitä komi ämaniye peñ yäwetpewän Pol yäpmäj yot gänañ äronkuñ. Yäpmäj äronjirä intäjukun äma unitä yäwetpewän Polta kokwawak täñ imiñkuño u mebäri nadäka päripmäñpäñ iwet yabänayäj täñkuñ. ²⁵* Ude täñpäñ eruk Pol täño keru kuroñi pädat täñpäñ päripnayäj täñjirä Pol komi äma kubä iwet yabäñkuk; Jide? Rom gapman täño бага man terak kädet ñode kubä pätak ba nämo pätak? yäk. In näk, Rom kome mäheppäñ, manken nämo nepmankan imata intäjukun nutnayäj täkan? Ude täkan u täga?

²⁶ Poltä ude yäwänä komi äma unitä päñku intäjukun ämani ñode iwetkuk; Ai, jide täñpayäj? Äma ñowä Rom kome mähem kubä yäk. ²⁷ Ude iweränä komi äma täño intäjukun äma unitä Polken äbäñpäñ iwetkuk; Gäk näwet! Gäk Rom kome mähem bureni? Iweränä Poltä Ei, näk Rom kome mähem yäj iwetkuk. ²⁸ Ude iweränä intäjukun ämatä yäjkuñ; Bureni? Näk Rom kome mähem ude itta nadäñpäñ monen täñi därat yäk. Yäwänä Poltä yäjkuñ; Näk nämo yäk. Näk Rom kome mähem ude ahäñkuro itat. ²⁹* Ude yäjirän komi äma Pol utnayäj täñkuño u man u nadäñkan umuntañpäñ kakätäñkuñ. Täñjirä komi äma täño intäjukun äma unitä Pol u Rom nanik yäj nadäñpäñ, ini imaka, umuntañkuk. U imata, komi ämaniye yäwerän päñku yentä pädat täñkuño unita.

Pol Juda äma ekäni ekäni iñamiken itkuk

³⁰ Eruk komi äma täño intäjukun äma unitä Juda naniktä Pol waki jide täñkukta kokwawak nadäj imikan yäj ket nadäka nadäñkuk. Ket nadäwa yäjkan bämop äma intäjukun täñpani ba Juda nanik täño äma ekäni ekäni käbeyä täñput yäjpäñ yäwetkuk. Käbeyä täñjirä komi äma täño intäjukun äma u Pol pit imiñpäñ yäjikñat yäpmäj päñku äma ekäni ekäni iñamiken tewän wädäñkuk.

23

¹* Täñjirä Pol Juda täño äma ekäni ekäni-kät bämop äma intäjukun täñpani dapun täñi yabäñpäñ ñode yäwetkuk; Notnaye! Näk Anutu iñamiken siwoñi kuñararo unita kädet u iwatpäñ it yäpmäj äbatat ñonita bänepnatä täga nadätat yäk. Näk imaka waki kubä nämo tät yäj nadätat yäk. ²* Ude yäwänä bämop äma intäjukun täñpani wäpi Ananias unitä äma Pol dubini-ken itkuño u yäwetkuk; Meni däpmäj gäreput! ³* Yäwänä Poltä kowata ñode iwetkuk;

* **22:19:** Apos 8:3, 26:9-11 * **22:20:** Apos 8:1 * **22:21:** Apos 9:15, 13:2 * **22:22:** Apos 21:36

* **22:25:** Apos 16:37 * **22:29:** Apos 16:38 * **23:1:** Apos 24:16 * **23:2:** Jon 18:22-23 * **23:3:** Mat 23:27

Anututä gäkña uyaku api gurek yäk. Nadäkinikka nämöpän tek säkgämän säkgämän täk täyan! Moses täño бага man iwatpän manken nepmankañ äbäno manit itan? Ude täno upänkañ бага man gäkña irepmitpän yäniñ kireñpewi nutkañ yäk.

⁴ Yäwänä äma tuän itkuñonitä nadänpän Pol iwetkuñ; Jide? Gäk bämop äma intäjukun tänpäni ño yänärok man iwerayän yänpän yäyan? ⁵ * Yäwäwä Poltä yäwetkuk; Notnaye, näk äma ñonita bämop äma intäjukun tänpäni yän nämö nadätat. Unita näk goret yät yäk. Anutu täño mantä ñode yäyak; In intäjukun ämajije man waki nämö yäwetneñ.

⁶ * Eruk, Poltä äma päke itkuño u ñode yabänpän-nadänjuk; Ätu Satyusi äma, ätuwä Parisi äma. Ude nadänpänä gera tänpän ñode yäwetkuk; Notnaye, näk Parisi äma kubä. Ba nana imaka, Parisi äma yäk. Näk nadäkinik ñode täyat; Äma kumbanitä äneñi api akuneñ. Mebäri unita yänpän manken ño nepmankañ. ⁷ Poltä man ude yäwänä Parisi Satyusi bämopi-ken man yänkañ bumta yän-awätkuñ. Tänpän käbeyä u duñ-wenjuk. ⁸ * Imata, Satyusi äma ñode nadäk täkañ; Äma kumbani-ken naniktä äneñi täga nämö api akuneñ. Ba anero ba mäjo nämö itkañ yän nadäk täkañ. Upänkañ Parisi ämatä man unita nadäkinik täk täkañ.

⁹ * Mebäri unita yänuruk-uruk pähap yäntän kuñkañ abäk täñkuñ. Tänpäkañ Baga man yäwonärewani äma itkuño u ätu Parisi äbotken nanik. Äma unitä akuñpän Pol gäarak itpän man kehäromigän ñode yänkuñ; Ude nämö! Äma ñoken goret kubä nämö käkamän. Anero ba mäjo kubätä iwerirän käwep man ño yäyak! ¹⁰ Ude yäntän kuñkañ äbäk täntängän ämik bureni tänpän Pol gupi yäpmän däkneneñ yän nadänpän komi äma täño intäjukun äma u umuntanjuk. Ude nadänpän komi ämatä Pol Juda äma keri-ken nanik yomägat yäpmän komi ämatä ini yotken kukta yäwerän äpmonkuñ.

¹¹ * Imagut päñku tewä parirän bipani Ekänitä Pol ahän iminpän iwetkuk; Gäk nämö umuntäwen! Kehärom tänpän bätakigän kuñaren yäk. Näkño manbiñam Jerusalem yotpärare-ken yänahätan udegän Rom komeken api tänpän yän nadän gamitat.

Juda äma ätutä Pol kumän-kumän utta man topuñ

¹² Patkuño yänenjirän Juda äma ätutä käbeyä tänpän Pol utpewä kumäkta man yänpän-nadänpän yänkehäromtak man ñode yänkuñ; Pol bureni-inik api utpena kumbek. Pol utpena kumäkta itsämänkañ ketem ume nämoinik api näne. ¹³ Äma yänkehäromtak man yänkuño u 40 ba 45 udetä yänkuñ. ¹⁴ Äma unitä bämop äma intäjukun tänpäni-kät Juda täño äma ekäni ekäniken ahän yäminpän ñode yänkuñ; Nin yänkehäromtak man ñode yäkamän yäk. Ketem täpuri kubä nämoinik nankañ it yäpmän kuñkä eruk, Pol api utpena kumbek. ¹⁵ * Unita inä Pol tewä yäpmän äpäkta manbiñam pewä yäpmän komi äma täño intäjukun ämaken kwän. Jop man ñode kañ yäniknarut; Pol tewä äbä mebäriini ket tänpän niwerirän kañ nadäna. Eruk ude yänpewä äbänjirän, ninä kädet-ken jänjäm patpän api utne yäk.

¹⁶ Eruk, Pol wanori täño nanak kubä itkañ nadänjirän man u yänkuñ. Yänjirä nadänkañ komi ämatä yotken kuñpän äwäñi Pol päro iwetkuk; ¹⁷ Iweränä Poltä komi äma täño intäjukun äma kubäta yänpewän äbänä iwetkuk; Äma ño man kubä yäpmän äbätak unita yänikñat yäpmän intäjukun ämaken ku. ¹⁸ Ude iweränä komi äma unitä yänikñat yäpmän intäjukun ämaniken u kuñjuk.

* **23:5:** Kis 22:28 * **23:6:** Apos 4:2; Apos 24:15,21; Apos 26:5 * **23:8:** Mat 22:23 * **23:9:** Apos 25:25 * **23:11:** Apos 18:9, 19:21; Apos 27:24; Apos 28:16,23 * **23:15:** Apos 25:3

Kuŋpāŋ yāŋkuk; Äma ŋonitā man kubā gāwerayāŋ yāwānpāŋ Pol komi yotken irani unitā peŋ nāwet-pewān yāŋikŋat yāpmāŋ äbätat yäk. ¹⁹ Ude iweränā intājukun äma unitā äma gubaŋi u imagut yāpmāŋ pāŋku inigān tenpāŋ ŋode iwet yabāŋkuk; Ima man nāwerayāŋ äbätan? ²⁰ Yāwānā äma gubaŋi unitā ŋode iwetkuk; Juda ämatā kwep gākā Pol iniŋ kireŋpewi äpmokta äbā gāwet yabānayāŋ. Man topmāŋ itkaŋ yäk. Äbā jop manman ŋode api yāŋgākŋatneŋ; Nin Pol tāŋo man mebāri unita ket nadānayāŋ. ²¹ Ude yānayāŋ tākaŋ upāŋkaŋ gāk unitāŋo man nāmo nadāŋ yāmen! Äma 40 ba 45 ude unitā Pol utta jāmjām itkaŋ yäk. Äma uwā yāŋkehāromtak man ŋode yāŋkuŋ; Nin Pol utpena kumākta itsāmāŋkaŋ ketem ba ume kubā nāmoinik api nāne yāŋ yāŋkuŋ. Ude yāŋkuŋo apiŋowā gākā kowata man jide yāwayāŋ tāyan unita itsāmāŋkaŋ yäk.

²² Eruk, komi äma tāŋo intājukun äma unitā jukuman kehāromi ŋode iwetkaŋ iniŋ kireŋpewān kuŋkuk; Man nāwetan ŋo äneŋi äma kubā nāmoinik iweren yäk.

Pol Sisaria yotpārare imagut yāpmāŋ kuŋkuŋ

²³ Eruk, komi äma tāŋo intājukun äma unitā komi äma tāŋo watā ämaniye yarā yāŋpewān äbānpāŋ ŋode yāwetkuk; Ek tāŋo komi äma 200 udekāt komi äma ätu hos terak kuŋarani 70 ukāt komi äma boham ikek 200 ude yāmagurānkaŋ 9'kirok bipani Sisaria komeken kukta tāŋtuŋum tākot yäk. ²⁴ Polta imaka, hos kubā tāŋket taŋpāŋ kaŋ peŋ imut yäk. Tāŋkaŋ eruk, watāni säkgāmān itpāŋ imagut yāpmāŋ pāŋku Sisaria kome tāŋo kaŋiwat epān tāŋpani äma wāpi Feliks uken kaŋ ahāwut yäk. ²⁵ Ude yāwetkaŋ Feliksta manbiŋam ŋode kudān tāŋpāŋ yāmiŋkuk;

²⁶ Nāk Klodius Lisiastā äma ekāni ärowani Feliks unita manbiŋam ŋode kudān tāŋ gamitat. Kepma tāga. ²⁷ * Juda naniktā äma ŋo initpāŋ utpewā kumbayāŋ tāŋirān nākā äma ŋo Rom kome māhem yāŋ nadāŋpāŋ komi ämanayekāt pāŋku tāŋkentāŋ imiŋpāŋ keriken nanik yāyomāgat yāpmāŋ äbāmāŋ. ²⁸ * Unitā nākā mebāri ima terak tākaŋ yāŋ nadākta imagut yāpmāŋ Juda tāŋo intājukun ämaniyeken kut. ²⁹ * Kuŋpāŋ yāwet yabāwawā iniken бага man ätu terak wohutpāŋ yāŋkuŋ. Upāŋkaŋ manken tenpāŋ utpewā kumākta ba komi yotken tekta momi kubā nāmo kat. ³⁰ * Tāro upāŋkaŋ utpewā kumākta man kābop kābop topmaŋo biŋam u nadāŋpāŋ unita gākken bārāneŋ tewa äretak. Tāŋkaŋ Juda nanik manken teŋo u yāwetpewa äreŋkaŋ u ima mebārita manken teŋo iŋamka-ken api yāŋahāneŋ. Eruk, nākŋo manbiŋam gāka kudān tāyat u ude. Nāk Klodius Lisiastā kudān tāyat.

³¹ Eruk komi äma, intājukun ämani tāŋo man buramiŋpāŋ bipani ugān Pol imagut yāpmāŋ Antipatris yotpārare-ken kuŋkuŋ. ³² Kuŋkuŋo yāŋewānā komi äma hos terak kuŋarani u Pol imagut yāpmāŋ Sisaria yotpārare-ken kuŋirā komi äma ätuwā äneŋi äyāŋutpeŋ Jerusalem kuŋkuŋ. ³³ Tāŋpākaŋ komi äma hos terak kuŋarani u kumaŋ pāŋku Sisaria yotpārare-ken ahāŋpāŋä Klodius Lisiastā manbiŋam kudān tāŋkuko u gapman tāŋo kaŋiwat äma Feliks unita imiŋkaŋ Pol imaka, iŋamiken yāŋikŋat yāpmāŋ pāŋku tewā itkuk. ³⁴ Tewā irirān Felikstā manbiŋam u danipāŋ nadāŋkaŋ Pol iwet yabāŋkuk; Gāk komeka taŋi de? Yāwānā Poltä iwetkuk; Komena taŋi Silisia yäk. ³⁵ Yāwānā Felikstā kowata ŋode yāŋkuk; Kwikinik iriri äma manken gepmaŋo unitā äbākaŋ yāŋiri kaŋ nadāwa yäk. Ude yāŋkaŋ watā äma yāwerān Pol yāpmāŋpāŋ gapman tāŋo yot, Herottā tāŋpani, u tewā irirān watā it imiŋkuŋ.

* **23:27:** Apos 21:30-33; Apos 22:25-27 * **23:28:** Apos 22:30 * **23:29:** Apos 18:14-15 * **23:30:** Apos 24:5-8

24

Pol Feliks kerri terak tenkuŋ

¹ Eruk, kepma 5 ude tärenjirän bämop äma intäjukun täŋpani Ananias ukät Juda äma ekäni ekäni ätu bok, ba gapman täŋo бага man mebäri nadāwani wäpi Tetulus ukät Sisaria yotpärare-ken äbuŋ. Äbänpänj Pol manken tenayänj täŋkuŋo unita gapman täŋo kaŋiwat äma Feliks u ahänj iminjuŋ. ² Ahänj imäwä Felikstä Polta yänpewän äbuk. Äbänä Tetulustä Pol kowata kaŋ yäpän yänpänj Feliks inamiken ŋode yänjuk; Ekäninin Feliks, gäk watä säkgämän it nimiŋiri bämopin-ken ämik kubä nämo ahäk yäk. Ba täŋkentänj nimiŋiri imaka mäyap goret-goret irani u täŋpänj yäpna tägaŋ yäk. ³ Gäkkät imaka imaka yäpna tägaŋo u yabänkaŋ bänep täga nadänpänj ganiŋ oretkamänj yäk. ⁴ Täŋpakaŋ man käroni yänjira gaŋa täweno udetä näk pengän ŋode gäwet yabätat; Gäk nadänj nimiŋiri man keräpi kubä gäwetnayänj. ⁵ * Nintä äma ŋo käkamänj uwä peŋawäk mebäri mebäri pewän ahāwani yäk. U ŋode tāk täyak; Juda ämawebe komeni komeni ittänj kukaŋ-ken man yäwetpänj yäwönjerek täŋpewän kokwawak ba ämik bämopi-ken ahänj yämik täkaŋ. Ba uwä äbot ätu nin nipmanpänj äbot inigän itpänj wäpi Nasaret yänj yäwani unitäŋo intäjukun ämani ude itak yäk. ⁶⁻⁸ * Ba ugän nämo. Kubä pen ŋode; U kudupi yot täŋpawakta kudän mebäri mebäri tāk täjuk. Ude täŋtäyon injtkumänj. Unita gäkŋa-tägän iwet yabänjiri nintä manken tenkumänj unitäŋo mebäri ini-tägän gäwerirän api nadāwen yäk. ⁹ Ude yänjirän Juda äma ekäni ekänitä udegän Tetulus yänj-kentänpänj Polta yänpänj ŋode yänjuŋ; Man yäkamänj ŋowä bureni-inik!

Pol man kukŋini yänjahänjuk

¹⁰ Ude yänjirä gapman täŋo kaŋiwat äma Feliks unitä Pol man täga yäwayänj yänj yänpänj ketwära täŋjireŋjuk. Täŋjirän Poltä ŋode yänjuk; Näk nadätat yäk. Obaŋ mäyap ämawebe äbot ŋonitänj man yäpmänj daniwani äma ude it yäpmänj äbun yäk. Unita man kowata gäwetta täga nadätat yäk. ¹¹ * Man ŋo bureni gäwera. Anutu iniŋ oretta Jerusalem äbänpänj it yäpmänj äbänjira kepma 12gän täretak yäk. Unita äma ätu yäwet yabäwikaŋ man yäyat ŋonita u bureni yänj gäwetnayänj. ¹² Äma man käbeyä-ken nepmankaŋ ŋo kudupi yot gänaŋ ba yotpärare-ken goret kubä täŋjira nämo nabänjuŋ. Nämo inik! Man wärät-wärät ba ämawebe bänepi täŋpawak-wak kädet kubä nämo pewa ahänjuŋ yäk. ¹³ Ude tāk-täyak tāk-täyak yänpänj manken nepmankaŋ ŋonitänj bureni kubä täga nämo gäwönjärenayänj yäk. ¹⁴ * Täŋpakaŋ, man bureni u ŋode; Näk Kädet äma ätutä U kädet waki yänj yäk täkaŋ u iwatpänj Anutu, äbekniye oraniyetä iniŋ orerani u iniŋoret täyat. Täŋ, man kudup Moses täŋo бага man terak itkaŋ u ba profet bianitä kudän täwani unita nadäkinik täyat. ¹⁵ * Unita imaka kubä Juda ämawebetä itsämäk täkaŋ unita näk imaka, itsämäk täyat yäk. Uwä ŋode; Anututä äma siwoni ba äma waki bok kumbani-ken nanik äneŋi api yäwän kikŋutneŋ yäk. ¹⁶ * Mebäri unitagän näk Anutu inamiken ba ämawebe inamiken siwoni kaŋ ira yänj nadänpänj bänep nadäk-nadäknata watäni itpeŋ kuŋat täyat. ¹⁷ * Näk ŋode täŋkut yäk. Obaŋ ätuta kome ätuken kuŋat moreŋkaŋ näkŋaken äbot gänaŋ äma jäwäri itkuŋo u täŋkentänj yämikta monenj yäpmänkaŋ Jerusalem äbut. Ba kudupi yot gänaŋ Anutu iniŋoretta gupe kábänj nitek ijin imikta äbut yäk. ¹⁸ * Täŋpakaŋ näk kudupi yot gänaŋ jop nämo äronkut. Nämo, Juda täŋo бага mantä Anutu inamiken kuräki itta yäk täyak u jukun iwatpänj

* **24:5:** Apos 17:6 * **24:6-8:** Apos 21:28-30 * **24:11:** Apos 21:17 * **24:14:** Apos 24:5 * **24:15:** Jon 5:28-29 * **24:16:** Apos 23:1 * **24:17:** Rom 15:25-26; Gal 2:10 * **24:18:** Apos 21:26-27

eruk kudupi yot gānaŋ āronpāŋ irira Juda āma ŋowā nabāŋ ahāŋkuŋ yāk. Nāk āmakāt nāmo itkumāŋ. Ba peŋawāk kubā nāmo tāŋira nabāŋkuŋ. ¹⁹* Tāŋpākaŋ Juda āma Esia komeken nanik, nabāwā goret tāŋpapāŋ nepmāŋitkuŋo unitā iŋamka-ken ŋogān ābākaŋ man yānaŋi yāk. ²⁰ Nāmo tāŋpāwā, āma ŋo yāwet yabā. Bian Jerusalem komeken Juda tāŋo man kābeyā-ken itkuŋ-ken nākken goret kubā kaŋ-ahāŋkuŋ ba nāmo? Ude yāwet yabā yāk. ²¹* Etāŋ, kābeyā uken man kubā ŋode yāŋhāŋkuro unita kāwep nadāwā wawāpāŋ nāmagut yāpmāŋ gākken ŋo ābuŋ. U ŋode yāŋkut; Nāk nadākinik ŋode tāyat; Āma kumbanitā āneŋi api akuneŋ. Mebāri unita yāŋpāŋ manken ŋo nepmaŋkaŋ.

²²* Eruk, Felikstā Jesu tāŋo Kādet unitāŋo mebāri bian nadāwān tāreŋkuko unita Poltā man yāwān tārewākaŋ Juda āma ŋode yāwetkuk; Komi āma tāŋo intājukun āma wāpi Lisias unitā āpānkaŋ uyaku man ŋo yāŋket utnayāŋ yāk. Ude yāŋpāŋ kābeyā u yāwerān peŋpeŋ kuŋkuŋ. ²³* Peŋpeŋ kuŋirā komi āma tāŋo watā āma u iwerān Pol āneŋi komi yot gānaŋ tewānkaŋ iwetkuk; Noriyetā pābā kaŋpāŋ tāŋkentāŋ imikta бага nāmo peŋkirewen yāk. Ba yentā nāmo pādāt tāneŋ. Nāmo, komi yot tāŋo yewa gānaŋ jop tāga kuŋarek yāk.

Pol obaŋ yarā komi yotken itkuk

²⁴ Eruk Pol komi yot gānaŋ kepma ātu irirān Feliks-kāt webeni Drusila u ābumān. Drusila uwā Juda ābotken nanik. Ābāŋpāŋ Felikstā Pol tāŋo man ātu nadāwayāŋ yāŋpāŋ yāŋpewān ābuk. Pol ābāŋpāŋ Jesu Kristota nadākinik tāktāk tāŋo kādet yāŋpāŋ-iwoŋāreŋkuk. ²⁵ Ba kādet siwoŋi kuŋatpāŋ irit kuŋat-kuŋarita watāni sākgāmān irekta ba Anututā komeken āmawebe yāpmāŋ daniwekta kadāni peŋkuko unita iwetkuk. Iwerirān Felikstā nadāŋkaŋ umuntaŋpāŋ yāŋkuk; Gāk ku! Kāmi, kadāni ātu irānā āneŋi yāŋpewa api āben yāŋ iwetkuk. ²⁶ Tāŋpākaŋ ugān nāmo. Felikstā imaka kubā yāpmākta nadākgān tāŋkuk. U ŋode; Poltā iniŋ kireŋpewa āpāmaŋ kukta moneŋ ātu kāwep namek yāŋ nadāŋkaŋ kadāni māyap Polta yāŋpewān ābānpāŋ man yāŋpāŋ-nadāk tāk tāŋkumānonik.

²⁷* Tāŋpākaŋ Felikstā Juda āmawebetā nāka bānep tāga nadāŋ namut yāŋpāŋ Pol komi yot gānaŋgān teŋkuk. Tewānkaŋ it yāpmāŋ kuŋtāyon obaŋ yarā tāreŋirān āma kubā wāpi Posius Festus unitā Feliks tāŋo kome yāpmāŋpāŋ gapman tāŋo kaŋiwat āma ude itkuk.

25

Pol Sisatā mani nadākta yāŋkuk

¹ Festustā Feliks tāŋo kome yāpmāŋpāŋ Sisaria kome tāŋo kaŋiwat epān tāŋpani āma ude itkuk. Eruk kepma yarākubā ude irān tāreŋirā Sisaria kome peŋpeŋ Jerusalem kuŋkuk. ²* Pāŋku irirān bāmop āma intājukun tāŋpani ba Juda tāŋo āma ekāni ekāni uken kuŋpāŋ Polta man iwetkuŋ. Ude tāŋpāŋ ŋode iwet yabāŋkuŋ; ³* Gāk nin nadāŋ niminpāŋ āma u bārāneŋ iniŋ kireŋpewi Jerusalem kaŋ ābān. Pol kumāŋ-kumāŋ utta āma yepmaŋpā jāmjām parirā ābuŋo unita man ude yāŋkuŋ. ⁴ Yāwāwā kowata ŋode yāwetkuk; Nāmo! Pol Sisaria komeken komi yot gānaŋ itak yāk. Ba nāk imaka, Sisaria komeken āneŋi kwayāŋ. ⁵ Unita āma ekānijiye ātukāt nākkāt bok kuŋkaŋ āma unitā goret bureni kubā tāŋirān kāneŋo tāŋpāwā Sisaria kome uken manken kaŋ tewut yāk.

* **24:19:** 2Ti 1:15 * **24:21:** Apos 23:6 * **24:22:** Apos 23:26 * **24:23:** Apos 27:3; Apos 28:16,30
* **24:27:** Apos 25:9 * **25:2:** Apos 24:1, 25:15 * **25:3:** Apos 23:15

⁶ Tänpän Festustä kepma 8 ba 10 ude Jerusalem itkan Juda täno äma ekäni ekäni-kät man yänpän-nadäk epän tänpän tärewäpän äneji Sisaria kuṅkuk. Kuṅkuko tamiwä man yäpmän daniwani äma yänpewä äbä irirä komi äma yäwerän Pol imagut yäpmän äbuṅ. ⁷ * Äbäwä Juda äma ekäni ekäni Jerusalem penpen äbuṅo unitä dubini-ken päbä itpän Pol terak man bäräpi bäräpi penpän yänkuṅ. Upänkan ude täk-täyak täk-täyak yän yänkuṅo unitäno bureni kubä Festus täga nämo iwönärenkuṅ. ⁸ Ude yäntäko Poltä kowata ṅode yäwetkuk; Näk imaka waki kubä nämo täṅkut yäk. Ba Juda täno бага man kubä nämo irepmitkut, ba kudupi yot gänaṅ tänpäwak kubä nämo pewa ahänkuṅ. Ba Sisata man waki kubä nämo yänkut yäk.

⁹ * Upänkan Festustä Juda äma ekäni ekäni unitä bänep täga nadäka Pol ṅode iwetkuk; Jerusalem kuṅkan Juda äma inamiken man ṅo äneji yäka täga nadäwiwä, eruk näk uken kuṅkan api nadän gamet yäk. ¹⁰ Yäwänä Poltä yänkuṅ; Ude nämo yäk. Sisa täno man nadäwani yot uku itat ṅobayän yäk. Unita yot ṅokengän uyaku näkṅo man nadäwen yäk. Nadätan u, näk Juda äbotken imaka waki kubä nämo pewa ahänkuṅ yäk. ¹¹ Täṅ, imaka waki kubä unita kan kumba yän yänpän täṅpero tänpäwä, täga api nutpewä kumbet. Tänpäkan man yäk täkan u bureni nämo tänpäwä u kerä terak äma kubätä täga nanin kirenanä nämo. Unita äma ärowaninin Sisatä ini-tägän näkṅo man u kan nadäwän yäk.

¹² Poltä ude yäwänä, eruk Festus äyänutpän täṅkentäkiye-kät man yänpän-nadäk tänpän Pol äneji iwetkuk; Gäk Sisa kan käwa yän yäyan unita eruk, Sisaken kan ku! yäk.

Festustä Polta Agripa iwet yabänkuṅ

¹³ Kepma ätu tärenirän Juda täno intäjukun äma wäpi Agripa, wanori Benike-kät Festus iniṅ oretdayän Sisaria äbumän. ¹⁴ * Sisaria päbä kepma mäyap u itta nadänkumäno unita kadäni kubä bok itkan Festustä Agripa Pol täno biṅam ṅode iwetkuk; Äma kubä bian Felikstä komi yotken tenkuko pen itak yäk. ¹⁵ Kadäni Jerusalem itkuro ugän bämop äma intäjukun tänpäni-kät Juda äma ekäni ekäni unitä näkä U waki tänpäni yän nadänpän komi äma yäwetpewän kan urä kumbän yän nadänkan äma uterak man mebäri mebäri penpän näwetkuṅ yäk. ¹⁶ Upänkan näkä kowata ṅode yäwetkut yäk. Rom äma nintä äma kubä jop nadän utpewä kumäka kädet kubä nämo pätak yän yäwetkut. Äma kubä manken ireko uwä äma manken teneṅo ukät itpän mebäri jideta teneṅo unita kowat yäwän tänpän kawän bureni tänpäkan uyaku täga täne yän yäwetkut yäk. ¹⁷ Unita yänpän näkä Sisaria äbänjira äma ṅo näwat yäpmän äbuṅ yäk. Äbäwä kadäni käronä nämo itkumän. Nämo, äbä patkumänṅo yänewänä tami man nadäwani yotken kuṅpän Pol imagut yäpmän äbäka yänkut. ¹⁸ Äma manken tenkuṅo u penta itkan ṅode nadänkut; Kädet wakiinik kubä täṅkuko unita käwep yäneṅ yän nadänkuropän nämo yäk. ¹⁹ * Judatä iniken бага man irepmit-irepmit ba äma kubä wäpi Jesu uterak bok wohutpän manken tenkuṅ. Äma Jesu u kumbuk yän yäwäkan Poltä äma u kodak itak yän yänkuṅ. ²⁰ * Yänjirä näk kädet udewani täno mebäri nadäwa yänṅat tänpa wankuṅ yäk. Unita Pol ṅode iwet yabänkut; Jerusalem kuṅkan man epän u kan täna yän nadätan? yän iwetkut. ²¹ Iwerira Poltä yänkuṅ; Nämo, Sisatä ini-tägän näkṅo man kan nadäwän yän yänkuṅ. Ude yäwänpän komi yotken ugän tewa irirän, eruk kädet kubä kan-ahänkan Sisaken kan kwän yän nadänkut yäk.

* 25:7: Apos 24:5-6,13 * 25:9: Apos 24:27 * 25:14: Apos 24:27 * 25:19: Apos 18:15
* 25:20: Apos 25:9

22 Yäjirän Agripatä man u nadänpän Festus iwetkuk; Näkja-tägän äma u meni jinomken nadäwayän yäk. Yäjirän Festustä iwetkuk; Kwep kan nadä yäk.

23* Eruk, tamiwä Agripa-kät wanori Benike äma ärowani täno tek wädawän ärowakan komi äma täno intäjukun ämakät Sisaria nanik äma ekäni ekäni-kät penta kuman man nadawani yot gänañ äronkuñ. Äronpän Festustä komi ämaniye yäwerän Pol imagut yäpmän abun. 24* Imagut yäpmän abakan Festustä node yänkuk; Äma ärowani Agripa, ba äma ekäni ekäni in kuduptagän itkamän no, äma nonita kawut! Juda ämawebe no irani, ba Jerusalem naniktä äma nopän manken tenayän node yänkuñ; Äma u utpewi kan kumbän! yäk. Itkan ärowani kudän wari tänpök yän näwet tänpkuñ. 25 Ude yäk tänjirä näkä äma nonitä kumakta waki kubä nämo kan-ahäk tänpkut yäk. Ini-tägän intäjukun ämanin Sisatä näkno man kan nadawän yän yänpewän ude kan tänpayän nadänpkut. 26 Upänkan Äma ärowaninin Sisatä äma nonitäno mebäri nadakta manbinam bureni jide kan kudän tänpän pewa kuneñ? Nadäwa nämo tumbuño unita äma ärowani Agripa gäk, ba äma ekäni ekäni ätu itkan no in inamjin-ken teyat yäk. Intä käwep tänpkentän naminpän man täga kubä pewä ahäwakan upän manbinam terak kan kudän täwa! 27 Tänpakan näkä äma komi yotken irani kubä Sisaken tewä kukta mebäri unita manken teñ yän siwonji nämo kudän tänpän bok pewa kuneño uwä siwonji nämo yäk.

26

Pol Agripa inamiken itkuk

1 Tänpän Agripatä Pol iwetkuk; Eruk, man täga yäwayän yäk. Yäwanä Poltä keri yäpmän akunpän man node yänahänkuk; 2 Intäjukun äma Agripa, näk Juda ämatä bäräpi näkä terak peño unita kowata node yäwayän; Gäk inamka-ken man yänahakta itat nonita tägagämän kubä nadätat yäk. 3 Gäk Juda äma nintäno täktäknin u kudup nadätan. Ba imaka unita yän-tänkäarakneñ yänawät takamän unita imaka nadätan. Unita ude itkan nadän naminjiri man no yäwayän.

4 Juda ämawebe kuduptagän näkno irit kuñat-kuñat unitäno mebäri nadakan yäk. Näk Tasmus ahänpän itpän tägankan eruk mäden Jerusalem kuñkuro u nadakan yäk. 5* Näka nadän morekan unita ini gäwetnayän nadänpänä node täga gäwerirä nadäwayän; Näk guban-ken Parisi äma ude itkan unitäno täktäki kudup iwarän tänpkut yäk. Gäk nadätan, Juda äbot ätu täno бага man u pidämi bumik upänkan Parisi äma täno бага man iwaräntakta pipiri kubä tänpen yäk. 6* Tänpakan näk apiño manken nepmanpä itat no. Manken itat nonitäno mebäri node; Näk Anututä bian äbekniye oraniye imaka kubä täñ yämayän yänkuko unita nadäkinik tänpän itsämäk täyat. 7 Imaka Anututä yänkehärom täwani unitäno bureni ahäjirän kakta Isrel äma äbot 12 ude yäpmän daniwanitä ehutpän kepma bipani Anutu iniñ oretoret tak takan yäk. Äma ärowanina, imaka bureni unita näk imaka, nadäkinik tak täyat. Mebäri unitagän Juda ämatä manken no nämagut yäpmän kuñatkan yäk. 8 Unita in ätu imata Anututä äma kumbani-ken nanik täga nämo yäwän kikuñtneñ yän nadäk takan?

9* Intä nadäk takan, näk bian udegän Jesu Nasaret nanik u wäpi binam kädet mebäri mebäri terak kan tänpa wawut yän yänpän-nadäk tänpkuronik. 10 Kädet ude-ude u Jerusalem kome tak tänpkut. Bämop äma intäjukun tänpänitä nadän naminjirä Anutu täno kudupi ämawebe mäyap komi yotken yepmak tänjira

* 25:23: Mat 10:18; Mak 13:9 * 25:24: Apos 25:2,7; Apos 22:22 * 26:5: Plp 3:5-6 * 26:6: Apos 23:6, 28:20 * 26:9: Apos 8:3

äma ekäni ekänitä kaṅ kumbut yāṅ yāṅirä näk imaka, täṅkentāṅpāṅ udegān yäk täṅkut yäk. ¹¹ Ba kadäni mäyap käbeyä yot komeni komeni it yāpmāṅ kukaṅ-ken äronṭāṅ kuṅpāṅ ämawebe mäyap yepmäṅitpāṅ däpmäk täṅkuronik. Ude täṅpewa Jesuta mäde ut imiṅpāṅ yāṅärok man iwerut yāṅpāṅ, ba bānepna wakiinik täṅpāpāṅ yotpārare banban it yāpmāṅ kukaṅ-ken u kuṅpāṅ ämawebe yabāṅ ahāṅpāṅ däpmäk täṅkuronik.

¹² Ude yāṅpāṅ Poltä äneṅi ṅode yäkgān täṅkuk; Unita kadäni kubäta bāmop äma intājukun täṅpanitä nadāṅ namiṅpāṅ iniken wāpi terak nepmaṅpā yāpmāṅ Damaskus yotpārare-ken kuṅkut. ¹³ Äma ärowanina, Damaskus kuṅtäyiwa kädet miṅin kepma bāmopi-ken peṅyāṅek pähap kubä kunum gānaṅ naniktä näk ba notnayetä itkumāṅ-ken u peṅyāṅek. Peṅyāṅek unitāṅo peṅyāṅekitä edap tāṅo peṅyāṅeki irepmitkuk. ¹⁴ Peṅyāṅek tāṅo kehārominitä nidāpmāṅ-pewān kumān-tagān kome terak maṅ patkumāṅ. Maṅ patkaṅ Hibru man terak äma kubätä ṅode näwet yabāṅkuk; Sol, Sol, gäk imata komi namitan? Gäk näk närepmitta pipiri tāk täyan yäk.

¹⁵ Ude nadāṅpāṅ näkä yāṅkut; Ekäni, gäk netä? Yāwawä Ekänitä yāṅkuk; Näk Jesu, komi namik täyan ubayāṅ yäk. ¹⁶ Ude tāk täyan upāṅkaṅ aku! yāṅ näwetkuk. Jop nämo ahāṅ gamitat. Epān ämana ude kuṅarenta iwoyāṅpāṅ ganiṅ kirewayāṅ ahāṅ gamitat yäk. Unita kuṅkaṅ imaka gāwoṅäretat ṅo, ba kämi gāwoṅärewayāṅ täyat unitāṅo biṅam api yāwettāṅ kwen yāṅ näwetkuk. ¹⁷ Näk jop gabāṅ äwaräkuk täṅjira gākṅa äbotken nanik ba äbot ätutä gäka waki kubä täga nämo api täṅ gamineṅ. ¹⁸ * Ude näwetpāṅ ṅode näwetgān täṅkuk; Näk epān ṅode täṅpenta ganiṅ kiretat yäk. Kuṅkaṅ ämawebe tāṅo bānepi täṅpidām täṅpāṅ yepmaṅpi bipmāṅ urani mäde ut imiṅpāṅ bānepi sukureṅpeṅ peṅyāṅek-kengān api ämneṅ yäk. Ba äma waki Satan tāṅo kehāromi peṅpāṅ Anutu näk-kengān api ämneṅ. Ude täṅirä näkä unitāṅo momini peṅ yāmiṅjira ämawebe ätu näka nadākinik täṅpāṅ kudupi äworewani u yāpurārātpāṅ ukāt penta api itneṅ yāṅ näwetkuk.

Pol epäni tāṅo manbiṅam yāwetkuk

¹⁹ Poltä ude yāṅpāṅ ṅode yäkgān täṅkuk; Äma ärowani Agripa, gäk nadātan? Näk kunum gānaṅ nanik imaka kaṅkuro unitāṅo man nadāṅ äwaräkuk nämo täṅkut yäk. Nämo inik! ²⁰ * Imaka u kaṅkuro unitāṅo biṅam Damaskus nanik jukun yāwet ahāṅkaṅ Jerusalem ämawebe ba Judia kome päke u yāwet ahāṅkut yäk. Ba guṅ äbotken imaka, yāwet ahāṅkut. Man ṅode upāṅ yāwet ahāṅtāṅ kuṅatkut; In bānepjin sukureṅpāṅ Anututa nadākinik täṅ imineṅ. Täṅkaṅ bānepjin bureni sukurekamāṅ yāṅ yāwoṅäreka kädet tägatäga täṅpeṅ kuṅat tākot. ²¹ * Man ude-ude upāṅ yāṅahāṅtāṅ kuṅattāyiwa Juda naniktä kudupi yotken nabāṅ ahāṅpāṅ nepmäṅitpāṅ nutnayāṅ täṅkuṅ. ²² Upāṅkaṅ Anututä täṅkentāṅ namiṅirān säkgāmān it yāpmāṅ äbätat. Unita apiṅo ṅo itpāṅ äma jopi ba äma ekäni ekäni in bāmopjin-ken itkaṅ imaka kaṅkuro u yāṅahāṅpāṅ täwetat yäk. Man inigān kubāpāṅ nämo yāṅahätat. Man ṅo bian, profet ba Mosestä imaka ude api ahāwek yāṅ yāṅahāwani ugānpāṅ yāṅahätat. ²³ * Uwä ṅode yāṅkuṅ; Äma Anututä ämawebeniye täṅkentākta bian iwoyāwani u komi nadāṅpāṅ api kumbeko upāṅkaṅ kumbani-ken naniktä intājukun akwani ude api irek yāṅ yāṅkuṅ. Täṅkaṅ Isrel ämawebe-ken ba guṅ äbotken unitä Anutu tāṅo peṅyāṅek tāṅo biṅami api yāṅahāṅpāṅ yāwerek. Moseskät profet bianitä ude yāṅkuṅ.

* **26:18:** Ais 35:5; Ais 42:7,16; Efe 2:2; Kol 1:13; Apos 20:32 * **26:20:** Mat 3:8 * **26:21:** Apos 21:30-31 * **26:23:** Luk 24:44-47; 1Ko 15:20

Poltä Agripa nadäkinik täkta man iwetkuk

²⁴ Pol man pen yäj irirän Festustä nadäwän wantäko man kehäromi ɲode yänjuk; Pol gäk tänguɲ taŋkaɲ ba yäj itan? Gäk nadäk-nadäk epän mäyap täk täyan unita nadäk-nadäka peɲ awähurirän guɲ man yäj itan! ²⁵ Yäwänä Poltä iwetkuk; Äma ekäni Festus, näk nämo tänguɲ täyat yäk. Näk nadäk-nadäkna irirän man bureni yäyat. ²⁶ * Eruk, intäjukun ämana Agripa! Gäk man ɲo yäjira nadätan unita nämo umuntaɲpäj man täga gäwerayäj yäk. Gäk nadätan, imaka ɲo käbop nämo ahäjjuk. ²⁷ Unita Agripa, gäk profet täɲo man unita nadäkinik täyan ba nämo? Näk nadätat, gäk nadäkinik täyan. ²⁸ Iweränä Agripatä Pol iwetkuk; Jide? Kadäni keräpi-tagän gäkä näk täga täɲpewi Jesuta nadäkinik täɲ imet? ²⁹ Yäwänä Poltä kowata ɲode iwetkuk; Kadäni keräpi ba kadäni käronji unita näk nadäwätäk nämo täyat yäk. Näkä Anutu-ken yäjapik man yäjira gäk ba äbotkaye man ɲo nadäj itkaɲ ɲowä näkgän täga äworeneɲ. Täɲkaɲ yentä kuroɲna pädat täɲpäj nepmaɲkuɲo ɲonita nämo yäyat!

³⁰ Ude yäwänä eruk äma ärowani ukät ba gapman täɲo kaɲiwat epän äma u ba Benike ba äma itkuɲo u akuɲ-kireɲkuɲ. ³¹ * Akuɲ-kireɲpäj äpämaɲ yäman kuɲkuɲ. Äpämaɲ kuɲkaɲ ini-tägän näwetgäwet ɲode täɲkuɲ; Äma ɲoken imaka waki kubä nämo yäk. Kumäka ba komi yotken kukta bumik kubä nämo täɲkuk yäj yäjkuɲ. ³² * Täɲpäkaɲ Agripatä Festus ɲode iwetkuk; Gäk äma ɲo iniɲ kireɲpewi täga äpämaɲ kunaɲipäj ini Näk Sisatä näkɲo man api nadäwek yäj yänjuk yäk.

27*Pol Rom kukta gäpe terak äronjuk*

¹ * Eruk, nin gäpe terak nipmaɲpä yäpmäj Itali komeken kukta tawaɲ peɲkuɲ. Ude täɲpäj Polkät äma komi yotken irani ätu bok komi äma täɲo intäjukun äma kubä wäpi Julius u kerä terak yepmaɲkuɲ. Julius u Sisa Augustus täɲo komi äma tawaɲken nanik. ² * Ude täɲpäkaɲ eruk, Adramitium nanik täɲo gäpe kubä unitä Esia komeken, yotpärare täpuri täpuri gwägu pomi terak ittäj kukaɲ-ken u kukta yäwänä uterak äronkumäj. Täɲpäkaɲ Masedonia kome, Tesalonaika yotpärare-ken nanik äma kubä wäpi Aristakus u imaka, bok kuɲkumäj. ³ * Kuɲtäkäna kome bipuk. Bipuko eruk yäjneɲirän Sidon yotpärare-ken ahäjpäj Juliustä Polta kädät täga kubä ɲode täɲ imiɲjuk; Pol iniɲ kireɲpewän noriye kome uken nanikken päɲku ketem ba imaka imaka yäpuk. ⁴ Ude täɲpänkaɲ eruk, Sidon peɲpeɲ kunayäj täɲitna mäniɲ taɲi piäjirän gäpetä kukta täɲburut täna wantäko Saiprus järaɲi käda, mäniɲ taɲi nämo piäjjuk käda u äyäjutkumäj. ⁵ Ude täɲkaɲ kumaɲ Silisia ba Pamfilia dubini-ken gwägu weɲpeɲ Lisia kome Maira yotpärare-ken ahäjjukumäj. ⁶ Kome uken komi äma täɲo intäjukun ämatä Aleksadria nanik gäpe kubä Itali kwayäj täɲirän kaɲpäj nadäjpäjä nin yäjnikɲat yäpmäj u gänaɲ äronjuk.

⁷ Täɲpänkaɲ kuɲkumäj. Mäniɲ kehäromi kunayäj täɲkumäj käda piäjjukko unita kwikinik kwikinik kuɲitna kepma ätu täreɲjuk. Gäpe täɲo epän äma komi pähap kubä täɲ yäpmäj kuɲtäko eruk, Nidas yotpärare dubin ahäjitna, ätukät kukta mäniɲtä kädät u ukät-pipiɲjuk. Unita äyäjutpeɲ kumaɲ Krit kome uruɲi käda Salmone yotpärare ukädagän äyäjutpäj Krit mädeni käda kuɲkumäj. ⁸ Gäpe täɲo epän ämatä komi epän pähap kubä udegän täɲtäko eruk kumaɲ Krit mädeni käda Lasea yotpärare dubini-ken kome kubä wäpi Kome Täga uken ahäjjukumäj.

* **26:26:** Jon 18:20 * **26:31:** Apos 23:29, 25:25 * **26:32:** Apos 25:11 * **27:1:** Apos 25:12

* **27:2:** Apos 19:29 * **27:3:** Apos 24:23

⁹ Pipiri täntän äbumäno unita kepma mäyap jop tärenirä gwägu tokät-tokät kadäni keräp tänkuk unita gwägu terak kuñatnañi nämo. Gwägu wakiinik api täñpek yän nadänpän Poltä node yäwetkuk; ¹⁰ * Notnaye, in nadawut! Näk nadätat, kadäni nodea kunayän takamän uwä gwägu terak bäräpi wakiinik api kañ-ahäne yäk. Tuñum pena paorit ba äma ninin imaka, paotne yäk. ¹¹ Ude yäwänä komi äma täno intäjukun ämatä Pol täno man nämo nadän iminuk. Gäpe mähe mi ukät gäpe täno watä äma unitäno nadäk ugän iwatkuk. ¹² Tänpäkañ iwän mänit täñ kadäni-ken gäpetä Lasea kome uken täga itnañi nämo bumik unita gäpe terak äma mäyap itkuño unitä kome u penpän ehutpen Finiks yotpärare kukta yänpän-nadänkuñ. Finiks yotpärare uwä Krit kome täno bure kända, pom täpuri täpuritä mänit kädet itpipiwani unita u kukta nadänkuñ.

Mänit pähap kubä piänjuk

¹³ Eruk mänit bure kända äbuk. Mänit uwä kehäromi-inik nämo unita kome yänkuñ-ken u täga kune yän nadänpän eruk gäpe yen topuño uwä pirärenpän Krit gägäni kädagän kuñkumän. ¹⁴ Upänkañ kuñtäkäna mänit kehäromi kubä wäpi Käpmäk Käda Mänit unitä käpmäk kända äbuk. ¹⁵ Äbä piän-iwat-pewän gäpe siwongän kunayän nadänkumäno ude täga nämo kuñkuk. Uruñ kända kuñkuk. Siwoñi kukta täñburut tawä wantäko gäpeta watä epän penpän jop irirä mänittä tänyäkñat yäpmän kuñkuk. ¹⁶⁻¹⁷ Tänyäkñat yäpmän kumañ gwägu bämopi-ken kome täpuri kubä wäpi Kauda u bure kädagän kuñkumän. Kome unitä mänit kädet itpipinirän eruk gäpe täpuri gäpe täñitä bok wädän yäpmän kuñarani u wädän pewä äbäktä pipiri pähap kubä täñkä eruk wädänpena äbänä gäpe täno epän ämatä wädän päbä gäpe täñi terak punin topuñ. Ude täñkañ gäpe täñitä imärek yänpän yen ätu topmän täpäneñkuñ. Ba gäpetä Afrika kome dubin mobä jirañ ume gänañ käbop itkuño uterak döpän yewäpän irek yän nadänpän umuntänkuñ. Unita gäpe täno tek wädänpewä äpäñirän mänit täno gärip terak kuñkumän. ¹⁸ Kuñtäkäna kome bipuk. Bipuko yäñeñirän mänit pähap piänpewän gwägu wakiinik tokärirän eruk, gäpe täno epän ämatä tuñum ätu butuñpän gwägu gänañ ureñ tänpä äpmonkuñ. ¹⁹ Äneñi kuñitna kome bipuko yäñeñirän epän ämatä gäpetä iniken tuñum tuñum butuñpän ureñ tänpä gwägu gänañ äpmonkuñ. ²⁰ Kepma bipani mäyap kome dapuri ba guk täga nämo yabänkumän. Mänit pähap unitä piänkañ nin yäpmänpän no penpen tänkuk. Ude täntäyon node nadänkumän; Nin node takamän nowä kuduñtagän paotnayän yän nadänkumän.

²¹ Ude täñkañ kepma mäyapta ämatä ketem nämo nankuño unita mäden, eruk Poltä äma päke itkuño u bämopi-ken aku itpäñ node yäwetkuk; Notnaye, in näkno man iwatpäñ Krit kome nämo penpen äbumän yäwänäku bäräpi node nämo kañ-ahäkäne yäk. Ba imaka tuñum tuñum node nämo ureñ täna äpmökäneñ yäk. ²² * Upänkañ näk node täwetat; In bänep pidäm nadäkot yäk. Imata, äma notninpak kubä nämo api pena datneñ yäk. Gäpe-tägän api wawek yäk. ²³ Näk Anutu bureni täno äbotken nanik. U iniñoret täyat yäk. Anutu unitäno aneronitä bipani ahän naminpän node näwerak; ²⁴ * Pol, gäk nämo umuntäwen yäk. Gäkä Sisa inamiken kukta imaka kubätä kädet täga nämo api täñpipiwek yäk. Anututä nadän gaminpän äma gäpe terak itkañ no kumän gäk ketkä terak ganiñ kiretak yäk. Unita kubä täga nämo api pewi darek yäk. ²⁵ Anerotä man ude näwerako unita notnaye, bänep oretoret pähap nadäkot! Näk Anututa nadäkinik node täyat; Imaka näwerako udegän api täñpek. ²⁶ * Upänkañ jop iritna mänittä piänpewän gäpe kome täpuri kubä gwägu bämopi-ken u gägäni-ken päñku api wanpän irek yäk.

* **27:10:** Apos 27:22 * **27:22:** Apos 27:10,31 * **27:24:** Apos 23:11 * **27:26:** Apos 28:1

²⁷ Eruk kepma 14 ude tärenjirän bipani uken mänit tanjitä piänpewän gwägu tanj wäpi Mediterenian u bämopi-ken oranjäñ kuñatkumän. Eruk, bipani bämop keräp tanjirän gäpe täño epän ämatä gäpe gägäni-ken käwep äbatak yän nadänkuñ. ²⁸ Ude nadänpäñ gwägu käronjini kanpäñ nadäka yen pewä äpmonkuk. Ude tänpän kankuñ; Gwägu täño käronjini 40 mitas ude. Eruk ätukät kuñpäñä yen äneñi pewä äpmonpäñä gwägu täño käronjini 30 mitas ude kankuñ. ²⁹ Ude kanpäñ gäpetä päñku mobä terak yäput wekwek yänpäñ umuntankuñ. Unita gäpe injit täpänewani yaräbok-yaräbok tewä äpmonkuñ. Ude täñkan kome bäräneñ yänewän yän yänkan yänapik epän täñkuñ. ³⁰ Tänpäkan gäpe täño epän äma ätu gäpe penpen kuna yänpäñ gäpe täpuri ukeño pewä äpmonkuk. Täñkan gäpe injit täpänewani ätu pewä äpmokañ yän nadäwut yänkan jop ude täñ-nikñatkuñ. ³¹ * Täñirä yabänpäñ Poltä komi ämakät intäjukun ämani ñode yäwetkuk; Äma ño gäpe terak bok nämo itnero uwä in kumän-tagän täga paotneñ! yäk. ³² Ude yäwänä komi ämatä gäpe täpuri täño yen madän täkneñpewä gwägu terak manjirän oran yäpmän kuñkuk.

³³ Eruk, kome nämo yänenjirän äma gäpe terak itkuño unitä ketem nanput yänpäñ Poltä man ñode yäwetkuk; Kadäni käronjini säkgämän nämo it yäpmän äbänkan ketem nämo nankuñ yäk. Nakta jop kepma bipani 14 ude iran yäk. ³⁴ * Unita ñode pen täwetat; Ketem ätu nanpäñ täpänewut yäk. Nadäkan? In kubätä jibi täpuri kubä nämoinik yäpayän yäk. In kumän-tagän täga itnayän. ³⁵ * Ude yänpäñ käräga kubä yäpmänpäñ äma itkuño u inamiken Anutu bänep täga man iwetkan tokätpäñ nanjuk. ³⁶ Ude täñirän äma päke u, unita nadäwä tägawäpäñ ketem ätu udegän yäpmänpäñ nankuñ. ³⁷ Tänpäkan äma gäpe terak itkumäño u 276 ude. ³⁸ Ketem nanpä tägawäpäñ eruk gäpetä pidäm tawän yänpäñ ketem yäk ätu itkuño u gwägu gänäñ ureñ tänpä kuñkuñ.

Gäpe wanjuk

³⁹ Eruk yänenjirän gäpe täño epän ämatä kome gwägu gägäni-ken u kankuño upänkan kome udeken yän nämo nadänkuñ. Tänpäkan kome kubä gäpetä täga äronañi bumik kanpäñ gäpe u täga käwep yäpmän päñku pene yän nadänkuñ. ⁴⁰ Ude nadänpäñ gäpe injit täpänewani täño yeni madänpäñ gwägu gänäñ ugän penkan yen gäpe injit iwarani täñkehärom takta topuño u imaka, madän täkneñkuñ. Ude täñkan gäpe täño tek äneñi pirärenkuñ. Ude tänpena mänittä piänpewän gäpe gwägu gägäni-ken kwän yän nadänkan täñkuñ. ⁴¹ Ude tänpäkan upänkan gäpe kuñkä gägäni-ken nämo ahänkan mobä jirañ ume gänäñ käbop itkuño uterak päñku däpän yewäpäñ itkuk, täga kunañi nämo. Täñirän gwägu tokätpäñ gäpe mädeni däpmän äreyän tänpän kuñkuñ.

⁴² Ude täñirän komi ämatä äma komi yotken irani unitä akumañ paotpen kuneñ yän nadänpäñ kumän-kumän däpmäka nadänkuñ. ⁴³ Upänkan intäjukun ämani Julius unitä Poltä paotta bitnänpän yäniñ bitnäñkuk. Yäniñ bitnänpän yäwetkuk; Äma gwägu oranpäñ nadäwani uwä gwägu gänäñ intäjukun tubäpenpen kukni udude kan kut yäk. ⁴⁴ * Täñirä ätuwä gäpe täño päya kujat moräk-moräk itkan ño yäpmänkan gwägu gänäñ tubäpenkan uterak kukni udude kan kut yäk. Ude yäwänkan Juliustä yänkuko udegän tänpen kukni udude kuñ moreñkumän. Tänpäkan notninpak kubä nämo tena datkuk.

28

¹ Eruk gägäni-ken udude kudup säkgämän ahän morenpän ñode kanpäñ nadänkumän; Ño gwägu bämopi-ken kome täpuri wäpi Malta. ² * U iritna

* **27:31:** Apos 27:22 * **27:34:** Mat 10:30 * **27:35:** Mat 15:36; 1Ti 4:4-5 * **27:44:** Apos 27:22-25

* **28:2:** 2Ko 11:27

kome mähemtä säkgämän kubä täŋ nimiŋkuŋ. Iwän mänit bumta täŋirän kome mähemtä kädäp ijiŋpäŋ yäŋnikŋat päŋku nipmaŋpä äŋäriŋpäŋ kom taŋkumäŋ. ³ Täŋkaŋ Poltä kädäp ätukät yäpmäŋ päbä pewän ijiŋkuŋ. Kädäp yäpmäŋ äbuko u gänaŋ gämok kubä parirän nämo kaŋkaŋ pewän jiwäkaŋ komi nadäŋpäŋä äbämaŋ päbä Pol kerik-ken ingämän pewäpäŋ itkuk. ⁴ Täŋirän ämawebe u naniktä gämoktä Pol kerik-ken ingämän pewäpäŋ irirän kaŋpäŋ initägän näwetgäwet ŋode täŋkuŋ; U kawut! yäk. Äma ŋowä äma däpani käwep! Gwägu gänaŋ nämo kumako unita anutunin Yäpmäŋ Daniwanitä nämo kaŋkorewayäŋ yäk. ⁵ * Upäŋkaŋ Poltä gämok u kwarut maŋpäŋ kädäp gänaŋ äpmonpäŋkaŋ käyäm ba bäräpi kubä nämo ahäŋ imiŋkuk. ⁶ Ämawebe Pol gupi maŋpäŋ akwän käna yäŋkaŋ, ba kumäŋpäŋ maŋ parän käna yäŋkaŋ irä waŋkuŋ. Pol gupi-ken imaka kubä nämo ahäŋirän kadäni käronji irä wawäpäŋ yäŋkuŋ; Wära! Ŋowä anutu kubä! yäk.

⁷ Kome yotpärare itkuŋo u dubini-ken uwä kome täpuri itkuk. Kome uwä Malta täŋo watä intäjukun äma wäpi Publius unitäŋo. Äma unitä nimagut yäpmäŋ ini yotken päŋku nipmaŋpäŋ kepma yaräkubä ujeta watä säkgämän it nimiŋkuk. ⁸ Täŋkaŋ Publius nani uwä käyäm pähap ŋode täŋkuk; Gup kädäp kädäp ba terak täkgän täŋkuk. Täŋirän Poltä dubini-ken kuŋpäŋä Anutuk-ken yäŋapik man yäŋpäŋ kerik gupi terak peŋirän uterakgän tägaŋkuk. ⁹ Ude täŋirän käyäm ikek kome u nanik ätutä biŋam u nadäŋpäŋ Pol-kengän äbäŋirä u imaka, yäpän tägawäpäŋ yepmak täŋkuk. ¹⁰ Täŋpäkaŋ kome u naniktä imaka imaka säkgämän täŋ nimik täŋkuŋ. Säkgämän täŋ nimiŋpäŋ kunayäŋ täŋitna kädetta imaka, täŋkentäŋ nimiŋkuŋ.

Pol kuŋatkä Rom kome ahäŋkuk

¹¹ Kome ugän komepak yaräkubä ude itna tärewäpäŋ Aleksadria nanik gäpe kubä terak äronkumäŋ. Gäpe uwä kome ugän it yäpmäŋ kuŋirän mänit kadäni täreŋkuk. Gäpe u iŋami terak anutu jopi kubä wäpi Sus, unitäŋo nanaki yarä täŋo wäranitä itkumän. ¹² Uterak äronpeŋ kumaŋ päŋku Sirakus yotpärare-ken ahäŋpäŋ kepma yaräkubä ude itkumäŋ. ¹³ Itna täreŋirän Sirakus peŋpeŋ kumaŋ yotpärare kubä wäpi Rekiu u ahäŋkumäŋ. Ahäŋpäŋ patkumäŋo yäŋewänä mänit bure käda naniktä piäŋirän kome u peŋpeŋ kuŋkumäŋ. Kuŋtängän kepma yaräkubä uken kome kubä wäpi Puteoli ahäŋkumäŋ. ¹⁴ Yotpärare uken äbot täŋpani ätu yabäŋ ahäŋkumäŋ. Yabäŋ ahänakaŋ ukät penta itta niwet yabäŋkuŋ. Täŋkaŋ kepma 7 ude ukät itkumäŋ. Itna täreŋirän yepmaŋpeŋ ninin kuroŋ kuŋkä eruk Rom yotpärare täŋi pähap u dubin ahäŋkumäŋ. ¹⁵ Rom nanik äbot täŋpani unitä ninta äbäkaŋ yäŋ biŋam nadäŋpäŋä kädet miŋin nibäŋpäŋ nimagutnayäŋ äbuŋ. Äbäŋpäŋ kome kubä wäpi Apius täŋo käbeyä bägup, ba Äma ban nanik yepmaŋpani yot yaräkubä itkuŋ-ken uken nibäŋ ahäŋkuŋ. Nibäŋ ahäwäkaŋ Poltä yabäŋpäŋ bänep oretoret pähap nadäŋpäŋ Anutu bänep täga man iwetkuk. ¹⁶ * Eruk Rom yotpärare äronakaŋ Rom gapmantä Pol nadäŋ imiŋpäŋ yot inigän kubä iniŋ kireŋkaŋ komi äma kubä watäni irekta teŋkuk.

Rom kome Jesu täŋo manbiŋam yäŋahäŋkuk

¹⁷ * Eruk, Pol Rom kome ahäŋpäŋ kepma yaräkubä ude itkaŋ Juda täŋo äma ekäni ekänita yäŋpewän äbuŋ. Äbä käbeyä täŋ irirä man ŋode yäwetkuk; Notnaye, näk imaka waki kubä äbotniye täŋo wäpi yäpmäŋ äpäkta nämo täk täyat, ba äbekniye oraniye täŋo täktäk kädet u iwatta nämo yäjiwät tak täyat. Ude nämo täk täyat upäŋkaŋ Jerusalem komi yotken nepmaŋpä Rom gapman

* 28:5: Mak 16:18 * 28:16: Apos 24:23 * 28:17: Apos 25:8

keri terak itkut. ¹⁸* Tãñpakan Rom gapmantä näkño man u yãpmãñ daninãñ kawänä näk imaka waki kubä kumähta biñam nämo tãñkut. Unita nanin kireñpewän jop äpãman kukta nadãñkuñ. ¹⁹* Upãñkan Juda naniktä man u utkuñ. Unita jide tãñpet yãñ nadãñpãñ ñode yãñkut; Sisata ini näkño man yãpmãñ daninãñ kan kawän yãñ yãñkut. Tãñ, man uwä Juda notnaye manken yepmakta yãñpãñ nämo yãñkut. ²⁰* Eruk notnaye, mebäri imata ño äbätat yãñ täwerayãñ yãñpãñ inta yãñpewa äbãkan. Nadãkan? Näk imaka u Isrel ämawebe nintä kakta itsãmãñpãñ kuñatkumãñ unita nadãkinik täyat yãk. Mebäri unitagän yãñpãñ topmãk-topmãkken ño itat yãk.

²¹ Yãwänä ñode iwetkuñ; Judia nanik äma ätutä gãka manbiñam kubä nämo pewä yãpmãñ äbuñ. Ba Juda notniye kubätä gãka man waki kubä nämo päbä niwetkuk yãk. ²²* Upãñkan gãkña u ba unita nadãk täyan u yãñahãñiri nadãnayãñ yãk. Imata, nin ñode nadãkamãñ; Juda äbot bãmopnin-ken äbot kodaki ude ahãñkuño unita ämawebe komeni komenitã yãñpãñ-yabãñ yãwat tãk tãkan yãk.

²³ Ude yãñpãñ eruk käbeyä äneñi tãkta kepma kubä iwoyãñkuñ. Eruk kepma iwoyãñkuñ-ken uken ämawebe bumta yot Poltä itkuk-ken ugän äbä itkuñ. Äbä irãkan tamimantã pãñku bipãda kãron pãke uwä Poltä Anututã intãjukun itkan yabãñ yãwat epãni tãk täyak unitãño manbiñam yãñahãñpãñ yãwet yãpmãñ kuñkuk. Jesuta nadãkinik tãñ imut yãñpãñ ehutpãñ manbiñam ätu Moses tãño бага man ba man profettã kudän täwani nadãwã tumãkta uterak yãwetpãñ yãwoñãreñkuk. ²⁴ Yãñirän äma ätutä nadãñpãñ Pol man siwoñi yãyak yãñ nadãñkuñ. Tãñ, ätutãwã unita nadãkinik nämo tãñ iminãkuñ. ²⁵* Ude tãñpãñ ini-tãgän man wãrät-wãrät yãñtãñ kuñkä akumanãñ kunayãñ tãñkuñ. Akumanãñ kunayãñ tãñirã Poltä pengän ñode yãwetkuk; Kudupi Munapiktã äbekjiye orajiyeta yãñpãñ profet Aisaia u meni terak man bureni ñode yãñahãñkuk;

²⁶ *Gãk ämawebe äbot uken kuñkan man ñode yãñahãñpãñ yãwet;
Manbiñam kadãni kadãni nadãnayãñ tãkan upãñkan unitãño mebäri nämoinik
api nadãwã tumneñ.*

*Ba dapun kãron tãñ yãpmãñ kunayãñ tãkan upãñkan imaka bureni kubä nämo
api kanpãñ nadãneñ.*

²⁷ *Nãmo, ämawebe uwä bãnepi ukãt-pipiwani unita jukuni pik tãñirã man nämo
nadãk tãkan, ba dapuri imaka, tãñpipinãkuñ.*

*Ijiwã kwãpãñ imaka u kanpãñ mebãrini kanpãñ nadãwã tumbãpãñ uyaku
bãnepi äyãñutpeñ näkken äbãñirã näkã äneñi yãpa tãgakãneñ. Upãñkan nämo!
Ais 6:9,10*

²⁸⁻²⁹* Poltä ude yãñpãñ ñode yãkgän tãñkuk; Juda äma in, ket ñode nadãwut; Anututã yãpãtãgak epän tãñkuko uwä guñ äbotta biñam täyak yãk. Unitã man u nadãñpãñ nadãkinik api tãneñ! yãk.

³⁰* Tãñpakan Rom kome uken Poltä yot kubãta gwãki peñkan pat tãñkuko ukengän it yãpmãñ kuñirän obañ yarã tãñkuk. Ude tãñkan ämatã kãnayãñ äbãñirã yabãñkan äbãkotgän yãñpãñ yãmagut tãñkuk. ³¹* Yãmagut päbä yepmanpãñ Anututã intãjukun itkan yabãñ yãwat epãni tãk täyak unita, ba Ekãni Jesu Kristo tãño manbiñam u yãwetpãñ yãwoñãrek tãñit tãñkuk. Man u yãñahãkta umun kubä nämo nadãñkuk, ba äma kubätã nämo inin bitnãñkuk. Ugän.

* **28:18:** Apos 26:31 * **28:19:** Apos 25:11 * **28:20:** Apos 24:15; Apos 26:6-7 * **28:22:** Apos 24:14 * **28:25:** Mat 13:14 * **28:28-29:** Sam 67:2; Luk 3:6; Apos 13:46, 18:6 * **28:30:** Apos 28:16
* **28:31:** Apos 28:23

Rom Anututä nin inita biñam nimagutta nadäk tawañ peñkuko unitäño manbiñam

1 * Pol näk, Anututä Jesu Kristo täño epän ämagän aposoro kubä ude iretta iwoyänpäj nepmañkuk. Iwoyänpäj nepmañkuko uwä Anutu täño Manbiñam Täga u yäñahäjira komeni komeni kwekta näk yäpmäj danijuk. 2 * Täñpäkañ Manbiñam Täga u api ahäwek yäj Anututä bian profet yäwet-pewän kudän täñirä Anutu täño man kudän kudupi uken danik takamäj. 3 * Kudän täñkuñ u Nanaki-inik uterak bureni ahäwekta kudän täñkuñ. Nanaki komegup ikek ahäk-ahäk uwä Devit täño orani. 4 * Upäjkañ kumbani-ken naniktä akuñkuko unita siwoñi kuñat-kuñat täño Munapiktä U Anutu täño Nanaki, kehäromi pähap ikek yäj kwawak niwoñäretak. Uwä Ekäninin Jesu Kristo. 5 * Täñpäkañ Kristotä epän täñkuko uterak, ba unitäño wäpi biñam ärowän yänpäj wäp aposoro yäput. Näk ñode takta orañ namiñpäñ iwoyänpäj nepmañkuk; Näk guñ ämawebe komeni komeni Kristo unitäño biñam yäwerira ätutä unita nadäkinik täñpäñ gämori-ken kuñatneñta. 6 Täñpäkañ Rom yotpärare-ken nanik in imaka, ämawebe ukät nanik, Jesu Kristota biñam itneñta tämagurani.

7 * Eruk, man kudän ño, äbot Anututä gäripi-inik nadäj tamani, ba siwoñi kuñatneñta iwoyäwani Rom yotpärare-ken it takañ inta kudän täyat. Täñpäkañ orakorak ba bänep pidäm Nanin Anutu-kät Ekäninin Jesu Kristo uken naniktä intä terak äroton.

Poltä Rom ämawebe yabäktä nadäjnkuk

8 * Eruk, pengän ñode yäwa; Nadäkinikjin täño manbiñam äma komeni komenitä nadäwä täga tak täyak unita Jesu Kristota yänpäj Anutuna bänep täga pähap iwet täyat. 9 * Nadäkañ? Bänepna nadäk-nadäkna gupna kuduptä Anututa watä epän täñ imiñpäñ Nanaki täño manbiñam yäñahäk täyat. Eruk, Anutu unitä nabäjirän man ño täwera nadäwut; 10 * Anutu-ken yäñapik man yäk täyat uwä inta nitek wari wari iwet täyat. Täñpäkañ kubä iwet täyat uwä ñode; Anutuna nadäj namiñiri kädet kubä ahäwänä Rom äbot täñpani-ken kañ kwa yäj iwet täyat.

11 Nadäkañ? Gäripta tañi uwä in tabäktä nadätat. Inken ärenpäñ iron ätu Kudupi Munapik-ken nanik täñkentäj tamapäj kehärom tañpäñ kañ irut yäj nadätat. 12 Ba ñode yäwa, näk inken ärewero uwä nadäkiniknin täño bureni kowat iwoñärewän täñpäñ bänepnin täñpidäm tak täne. 13 * Upäjkañ notnaye, mebärinata täñguñ täneño udetä ñode täwetat; Guñ ämawebe ätuken epän täñira Ekänita biñam tak takañ udegän inken ärenpäñ bämopjin-ken bureni pewa ahäktä wari yäk täyat. Upäjkañ ärewayäj täñira imaka imaka ätutä kädet täñpipiñ namik takañ. 14 Näk Grik ämawebe ba ämawebe kome ätuken nanik imaka, äma nadäk-nadäk ikek ba äma guñguñi u kudup, watä epän täñ yämikta yäj namani. 15 Mebäri unita Rom äbot täñpani in Manbiñam Täga ño täwet ahäktä bänepna kädäp ijik täyak. 16 * Näk Manbiñam Täga unita nadäjira imaka mäyäki nitek nämo tak täyak. Nämo, uwä Anutu täño

* **1:1:** Apos 9:15, 13:2; Gal 1:15 * **1:2:** Rom 16:25-26; Tai 1:2 * **1:3:** Mat 22:42; Rom 9:5; 2Ti 2:8
 * **1:4:** Apos 13:33 * **1:5:** Apos 26:16-18; Rom 15:18; Gal 2:7-9 * **1:7:** Nam 6:25-26; 1Ko 1:2; 2Ko 1:1; Efe 1:2 * **1:8:** 1Te 1:8 * **1:9:** Efe 1:16; Plp 1:8; 1Te 2:5,10 * **1:10:** Apos 19:21; Rom 15:23,32
 * **1:13:** Apos 19:21; Jon 15:16 * **1:16:** Sam 119:46; Mak 8:38; 1Ko 1:18-24; Apos 13:46

kehäromi ämawebe wakiken nanik wädänj tädotpäñ yepmak täyak. Ämawebe manbiñam u nadänpäñ iyap tänayänj täño uwä irit kehäromita biñam api täneñ. Manbiñam u Juda äbotken naniktä jukun nadänkuñ. Täñpäkañ u punin terakä guñ äbotken naniktä nadäkta yäwani. ^{17*} Manbiñam Täga unitä kädet Anututä iwatpäñ ämawebeta siwoñi ämawebe yänj yäñtäreñ yämik täyak u kwawak niwoñäretak. Uwä ñode; Anutu injamiken siwoñigän itta kädet kubä nämö pätak. U nadäkiniktä nadäkinik terakgän. Nadäkinik täñpeñ kuñatnayänj täño uwä Anututä äma u siwoñi äma yänj api yäñtäreñ yämek. Unitawä ñode kudän täwani; Ämawebe nadäkiniki terak Anututä siwoñi ämawebe yänj yäñtäreñ yämik täyak uwä irit kehäromi yäpmäkta biñam.

Anutu imata kokwawak nadätak?

^{18*} Ämawebetä Anutu mäde ut imiñkañ kädet wakiwaki iwatpäñ Anutu täño man bureni yejämäk täkañ. Unita Anutu kunum gänañ naniktä kokwawaki kwawak pewän ahäk täkañ. ^{19*} U mebäri ñodeta; Anututä iniken mebäri ämawebe kudupta kwawak peñ yämiñkuko unita mebärini ätu ämatä nadänañi u nadäk täkañ. ^{20*} Anutu u ämatä känäñi nämö upänkañ kunum kenta kome pewän ahänjkumän-ken yäput peñpäñ imaka mebäri mebäri pewän ahänjkuño unitä kehäromini paot-paori nämö ba iniwä Anutu yänj kwawak yänjahänj yäpmänj äbätak. Kwawak yänjahänjirän äma kuduptagäntä kañpäñ nadäk täñj yäpmänj äbuñonitä apiño nin udegän kañpäñ nadäk takamänj. Unita äma kubätä wohut-wohut man ñode täga nämö yäwek; Näk Anutu täño mebäri nämö nadätat unita käderi irepmit täyat yänj täga nämö yäwek. Nämoinik!

^{21*} Anutu itak yänj nadänkañ upänkañ nadäwä Anutu nämö itak bumik täñpäpäñ, nämö orañ imik täkañ, ba bänep täga nämö nadänj imik täkañ. Nämö, nadäk-nadäki peñ awähutpäñ jopi ude täñpäñ guñ bureni täñkuñ. Ude irirä bipmänj uranitä nadäk-nadäki uwäk täñpäñ yepmanjkuk. ^{22*} Äma udewani Nin nadäk-nadäknin niked yänj yäk täkañ upänkañ nämoinik! U guñ itkañ. ^{23*} Anutu paot-paori nämö unitäño wäpi pähap iniñ oretnañipänj komenita äma ba imaka paotpaot ikek, barak, tom, gämok, gwakgwak unitäño wärani orañ yämik täkañ.

^{24*} Ude täk täkañ unita Anututä yabänj äwaräkuk täñjirän bänep nadäk-nadäki-ken nadänj gärip waki pewä ahäwäpäñ kubokäret kädet mebäri mebäri kowat täñpäñ täñpäñ bänepi gupi täñpäwak täkañ. ^{25*} Täñkañ Anutu täño mebäri kwawak itkuko u peñpäñ jop manmanta nadäwä bureni täñpäpäñ kuñat täkañ. Ude täñkañ Anututä imaka pewän ahäwani u yäniñ oretpänj watä epän täñj yämiñpäñ Anutu pewä ahäwani ini u mäde ut imik täkañ. Yäke! Ämawebe kuduptagän Anutu u wäpi wari wari yäpmänj akuk tänañi! Bureni!

^{26*} Täñpäkañ ämawebe Anutu mäde ut imiñkuño uwä Anututä yabä kätänjirän iniken gärip iwatpäñ ämatä nämö tänañi pewä ahäk täkañ. Wära! Webetäwä nädapi täktäk kädet Anututä peñ yämiñkuko u irepmitpäñ kudän nämö tänañi webe noriye-kät kowat täñpäñ täk täkañ. ^{27*} Täñpäkañ äma ätutä udegän, nädapi täktäk kädetta bitnäñpäñ kañgärip täño kädäpitä täñpewän ämatä ämakät waki pewä ahäk täkañ. Ude täñjirä peñawäk täño kowata iniken gupi bänepi bok täñpäwak täkañ.

* **1:17:** Rom 3:21-22; Hab 2:4 * **1:18:** Efe 5:6; Kol 3:6; 2Te 2:12 * **1:19:** Apos 14:15-17; Apos 17:24-28
 * **1:20:** Jop 12:7-9; Sam 19:1; Hib 11:3 * **1:21:** Efe 4:17-18 * **1:22:** Jer 10:14; 1Ko 1:20
 * **1:23:** Lo 4:15-19; Sam 106:20 * **1:24:** Apos 14:16 * **1:25:** Jer 13:25; Jer 16:19; Rom 9:5
 * **1:27:** Wkp 18:22; Wkp 20:13; 1Ko 6:9

²⁸ Ba ugän nämo. Äma udewani uwä Anutu täño mebäri nadänkañ upänkañ jop nadän ärowani täñ imik täkañ unita Anututä mäde ut yämiñpewän nadäk-nadäki paoräpäñ imaka nämo tänañipän täk täkañ. ²⁹ Ude täñpäñ imaka waki mebäri mebäri kudup ñode täñ morek täkañ; Nadän-gärip waki, ämäñi täktäk, peñawäk, närep mirek-gärep mirek terak kokwawak, äma kumän-kumän urut, iwan kowata kowata, yän-yäkñarani ba jopman yäkyäk unitä ahänpäñ tokñeñ pätak. ³⁰⁻³¹ Ba yänpäñ-yabän yäwat, man kowat-ibewän, Anutu iwan täñ imikimik, ärowani kudän täktäk, gup yäpmän ärokärok, waki kädet pewä ahäk-ahäk, meñnan täño man bitnäk, bänep nadäk-nadäki nämo kuñat-kuñat, bute-waki nämo nadänkañ komi jop yämik-yämik, ba bänep ironi nämo. ³² Anututä äma kädet udewani täñpani uwä paot-paotta biñam täkañ yän yäwani u nadänkañ upänkañ gwäk pimiñpäñ pen täk täkañ. Ba ugän nämo, ätutä kädet udegän täñirä oret yämik täkañ.

2

Anututä man epän siwoñi täk täyak

¹⁻³ * Eruk, Anututä äma kädet wakiwaki udewani täñpani unita kowata api yämek. Täñkañ kowata yämayän täyak uwä siwoñi api yämek yän nadäk täkamän. Upänkañ äma gäk, jide täñpäñ gäkñaken mebärika käbop pewen? Ämatä waki udewani täñirä yäpmän danik täyan uwä gäkñaken mebäri imaka, kwawak pek täyan ubayän. Yäpmän danik täyan udegän gäkña täk täyan. Äma udewani täñpani yäpmän danik täyan upänkañ kudän udewanigän täk täyan unita jide? Anututä nabän koreñirän kowata api irepmiret yän nadätan? Nämoinik! ⁴ * Täñpäkañ Ekänitä iron pähap täñpäñ bänepka äyänut yänpäñ gäk gabän koreñpäñ kwikinik itsämäk täyak unita imata nadäwi äpani täk täyak? Gäk bänepka äyänutta ude orañ gamik täyak u nämo nadätan? ⁵ Upänkañ bänepka nämo äyänutkan kädet waki u ehuranigän täk täyan uwä Anutu täño kokwawak kädap bukä ude täk täyan. Buñät yäpmän äroniri Anutu täño kokwawak kadäni pähapken Anutu täño yäñtärek man siwoñi kwawak ahänirän kokwawak päke unitä ijiñpäñ api gewän kumben.

⁶ * Ñode nämo nadätan? Kadäni uken Anututä ini ämawebe kuduptagän täktäki terak gwäki kowata api yämek. ⁷ * Äma kudän tägatäga pen täñ yäpmän kuñpäñ irit paot-paori nämo, wäpi biñam ba orakorak ikek u kañ-ahäkta gwäk pimiñpäñ kuñatnayän täño uwä irit kehäromi api yämek. ⁸ Täñ, äma initagän nadänpäñ man bureni mäde ut imiñpäñ täñpäwak täño man buraminayän täño uwä kokwawak ba kowata komigämän api kañ-ahäneñ. ⁹ * Anututä waki täñpani kuduptagänta bäräpi tañi ba komi epän pähap api yämek. U Juda äbotken nanikta jukun yämiñkañ guñ äbotken nanikta imaka, api yämek. ¹⁰ Upänkañ äma kudän tägatäga tänayän täño u kuduptagänta orakorak, wäp biñam ba kwini terak irit api yäpneñ. U Juda äbotken nanikta jukun yämiñkañ guñ äbotken nanikta imaka, api yämek. ¹¹ * Imata, Anutu uwä äbot wäpi terak nämo api yäpmän daniwek. Nämo, u iniken nadäk-nadäk siwoñi kubägän u terak Juda äbotken nanikkät guñ äbotken nanik bok api yäpmän daniwek.

Baga man u äma bänepi-ken kudän täwani

¹² Uwä ñode; Äma äbot Moses täño бага man nitek nämotä kuñatkan waki täk täkañ u kudup, бага mani nämo upänkañ momini uterak api paotneñ. Täñpäkañ äma äbot бага man nikektäwä waki täk täkañ u kudup Moses täño

* **2:1-3:** Mat 7:1-2; Jon 8:7 * **2:4:** Efe 1:7, 2:9; 2Pi 3:15 * **2:6:** Mat 16:27; Jon 5:29; 2Ko 5:10
* **2:7:** 2Te 1:8 * **2:9:** Rom 1:16 * **2:11:** Efe 6:9; 1Pi 1:17

baga mantä mebärini kwawak yäñahäjirän paot-paotta biñam api yäpmäj danineñ. ¹³ * U imata, baga mantä ini täñpewän äma kubä Anutu inamiken siwoñi täga nämo irek. Baga man u jukunitägän nadänayäj täño uwä Anututä yabäjirän siwoñi ämawebe nämo api täneñ. Nämo, nadänpäj buraminayäj täño uyaku, siwoñi yäj api yäñtäreñ yämek. ¹⁴ * Täñpäkañ äma ätu guñ äbotken nanik, Moses täño baga man nämo nadäwanitä iniken nadäk terak baga man täño käderi iwatpäñä, Moses täño baga mani nämo upäjkañ baga man nadäwani bumik äworek täkañ. ¹⁵⁻¹⁶ * Ude täñjirä baga man bänepi-ken kudän täwani yäj kwawak niwoñäreñ täyak. Eruk, baga man bänepi-ken kudän täwanitä bänepi yäput täyak. Täñpäkañ kadäni pähapken bänep nadäk-nadäkitä yäpmäj äyäjutpäñ täga täyan yäj ba waki täyan yäj api yäwerek. Kadäni uken Anututä Jesu Kristo iwet-pewän ämawebe bänepi-ken imaka käbop pätak unitäño mebäri kwawak api pewek. Bureni, biñam man näkä yäjahäk täyat uteräkän api ahäwek.

Juda äma bureni u äma jidewani?

¹⁷ * Eruk, in wäpjin Juda äma yäj yäk täkañ unita jide täwerayäj? Intä Moses täño baga man terak yeñgämä pek täkañ. Ude täñkañ nin Anutu dubini-ken irani yäj biñam yäk täkañ. ¹⁸ Täñkañ kädet Anututä gäripi nadäk täyak u nadäk täkañ, ba unitäño baga man täwetpäñ täwoñäreñ täñpani unita imaka siwoñi täkta yäwani u kudup nadäwä tärek täkañ. ¹⁹⁻²⁰ * Ude täñkañ ñode nadäk täkañ; Baga man injit täkamäj unitä nadäk-nadäk täga kudup ba man bureni kudup uwäk täyak unita nin äma dapuri tumbani täga yämagutne, ba bipmäj uraniken irani täño penyäjek uwä nin yäj nadäk täkañ. Täñkañ ämawebe guñguñ, ba ironironi man bureni täño kädet siwoñi u yäwetpäñ yäwoñäreñ täga täne yäj nadäk täkañ. ²¹ * Eruk jide? In ude nadänpäj äma ätu Anutu täño man yäwetpäñ yäwoñäreñ täñkañ injinken bänepjin nämo yäwet täkañ. Kubota nämo täneñ yäj yäwetkañ injin kubota täk täkañ. ²² Ba yanäpi täñpanitä kubokäret nämo tädeñ yäj yäwetkañ injin kubokäret kädet iwat täkañ. Ba anutu jopi nämoinik nadäj yämينةñ yäj yäwet täkañ upäjkañ in guñ äma täño kudupi yotta yabäjgärip täñpäñ tuñumi kubota täk täkañ. ²³ Nin baga man nadäwani yäj biñam yäk täkañ upäjkañ Anutu täño kädet irepmit täkañ uwä wäpi ininj iwet täkañ. ²⁴ * Ude täñjirä Anutu täño man kudän täwani kubä ñode unitä bureni täyak; Juda äma intäño mebärita yäjpäñ guñ ämatä Anutu yäjärok iwet täkañ.

²⁵ * Nin gupnin moräk madäwani unita Anututa biñam täkamäj yäj biñam yäk täkañ upäjkañ ñode täwera nadäwut; Moses täño Baga man iwatpäñ kuñatnayäj täño uyaku gupjin moräk madäwani u Anututä kawän imaka bureni kubä api täñpek. Täñ, baga man kubä irepmitnayäj täño uwä gupjin terak kudän itak u bureni nämo, nämo täñpani bumik api täñpek. ²⁶ * Täñpäkañ man unitäño kukñini ñode pätak; Guñ äma kubä gupi moräk nämo madäwanipäj baga man täño kädet iwarayäj täko uwä Anututä kawän gupi moräk madäwani ude api äworek. ²⁷ Nadäkañ? In Juda äbot Moses täño baga man nitek ba gupjin moräk madäwani upäjkañ inä baga man u irepmitnayäj täño uwä, äma gupi moräk nämo madäwanitä baga man täño kädet u iwatnayäj täño uwä mebärijin kwawak api pewä ahäneñ.

* **2:13:** Mat 7:21; 1Jo 3:7 * **2:14:** Apos 10:35 * **2:15-16:** 2Ti 2:8 * **2:17:** Jem 2:19 * **2:19-20:** 2Ti 3:5,15; Mat 15:14; Luk 18:9 * **2:21:** Sam 50:16-21; Mat 23:3-4 * **2:24:** Ais 52:5; Ese 36:20 * **2:25:** Jer 4:4, 9:25 * **2:26:** Gal 5:6

28 * Tänpäkan Juda äma bureni u äma jidewani? Ba gup moräk madäwani bureni u jidewani? Äma injami dapun Juda täño injam dapun ikek u nämo, ba gupi-tägän Anutu täño kudän yäpmän kuñat täkan u nämo! 29 * Nämoinik! Juda äma bureni uwä äma Juda täño nadäk-nadäk bänepitä yäpmän kuñarani. Ba äma Anutu täño kudän bänepi-ken tänpäni u. Kudän uwä Munapiktä tänpäni, бага man terak gupi moräk madäk-madäk u nämo. Äma udewani uwä ämatä nämo käwep orañ yämineñ. Upänkan Anututä ini orañ yämik täyak.

3

Anutu nadäk siwoñigän injit täyak

1 Unita, yänyabäk kubä ñode; Jide? Juda äma uwä äma gägäni päke ukät uterakgän itkan? Ba gupi moräk madäk-madäk u imaka bureni nämo? 2 * Ude nämo! Juda äma u imaka mäyap yäniñ kirewani. Anututä Juda nanikta iniken manbiñam mebäri mebäri yäwetpäñ yäwoñärek tänpewän manbiñam unitäño mähemi däkñeñkuñ. 3 * Upänkan Juda äbot ätu uwä man u mäde ut imiñpäñ Anututa nadäñ imikinik nämo täñkuño unita jide? Ude täñkuño unita Anututä udegän, iniken man bian yäñkuko u nämo iwatpäñ Juda äma u mäde api ut yämek? 4 U nämotä nämoinik! Äma kuduptagän jop manman yäkyäk täño mähemi itneño upänkan Anutu u inipärik, yäwän bureni ahäwani mähemi itkukotä api it yäpmän ärowek. Unita man kudän kubä ñode pätak;

*Gäk man yäñiri ämatä u man bureni-inik yäñ kan nadäwut!
Ba yäñtärek mankatä bureniñgän api ahäwek.*

Sam 51:4

5 Nin nadäkamän; Waki täktäknintä Anutu u siwoñi-inik yäñ kwawak pena ahäk täyak. Eruk, mebäri ude pätak u bureni tänpäwä Anututä wakinin täño kowata täga niminañi nämo yäñ täga yäne? (Man ñowä äma täño nadäk-nadäk terak yäyat.) 6 Ude nämoinik yäne! Momita kowata yämik-yämik kädet siwoñi nämo päreko uwä jide tänpäñ Anututä komen ämawebe täño täktäk täga yäpmän daniwek?

7 Tänpäkan äma kubätä ñode käwep yäwek; Näkño jopman yäkyäknatä Anutu u man siwoñigän yäwani yäñ kwawak pewän ahäñirän wäpi biñam tañi yäpmäk täyak. Unita Anututä jideta näka waki tänpäni yäñ näwet täyak? 8 * Man udewani uwä man jopi-inik, äma kubätä ñode yäweko ude bumik; Eruk, waki täñitna, kädet siwoñi kan ahäwän! Jop man u äma ätutä näkä terak wähurirä yäñupit täyat. Man ude yäk täkan unita kowata waki yäpmäkinik täñirä api tägawek!

Äma kuduptagän siwoñi kädet irepmirani

9 * Unita jide? Juda äbot nintä äma äbot gägäni ätu yärepmitpäñ ninin pärik kubä itkamän ba jide? Nämoinik! Yämäño udegän, Juda äbotken nanik ba guñ äbotken nanik, nin kudup wakita watä epän täk täkamän. 10 * Unita Anutu täño man ñode kudän täwani;

Äma kubätä siwoñi nämoinik kuñat täyak.

11 *Ba äma kubätä nadäkinik ikek nämo kuñat täyak. Ba Anutu dubini-ken kukta epäni nämo täk täkan.*

* 2:28: Jon 7:24, 8:39 * 2:29: Lo 30:6; Kol 2:11; 1Ko 4:5; 2Ko 10:18 * 3:2: Sam 147:19-20; Rom 9:4 * 3:3: Rom 9:6, 11:29; 2Ti 2:13 * 3:8: Rom 6:1,15 * 3:9: Rom 1:18-2:24; Rom 3:23 * 3:10: Sam 53:1-3; Sav 7:20

12 *Ämawebe kuduptagän siwoŋi kädet mäde ut imiŋpäŋ wakiniŋ täŋkuŋ. Wära! Kubätä imaka siwoŋi kubä nämo täk täyak. Nämo inik! Sam 14:1-3*

13* *Meni kábäŋ taräki, äma kumbani täŋo kábäŋ ude. Menitä jop mangän yäk täkaŋ. Man yäk täkaŋ uwä komigämän, gämok meni ude. Sam 5:9*

14 *Meni jinomtä man jägämi, täŋpawak man pewä ahäk täkaŋ. Sam 10:7*

15* *Täŋkaŋ ämik täkta pidämigän nadäŋpeŋ kuŋat täkaŋ.*

16 *Deken deken kuŋarirä täktäk wakini unitä ämawebe täŋo irit täga u pewän paot täkaŋ.*

17 *Äma udewanitä bätaki säkgämän itta kubä nämo nadäk täkaŋ. Ais 59:7,8*

18 *Täŋpäkaŋ Anututa umun kubä nämo nadäk täkaŋ. Sam 36:1*

19 Eruk, nin ŋode nadäkamän; Moses täŋo бага man uwä Juda äbot ninta nimani unita nintä unitäŋo jukumani u nadäne. Baga man unitä ämawebe kudup mebärinin kwawak peŋ nimiŋirän momininta äwo täga nämo yäne. Nämo inik, äma kuduptagän Anutu inamiken mominin nitek unita kowata yäpämäkta biŋam täkamän. 20* *Mebäri unita бага man kädet iwat-iwat unitäwä Anutu inamiken täga nämo yäpän-siwoŋ tawäpäŋ nipmanpek. Nämo, бага man unitäwä mominin kwawakgän niwoŋäreŋ täyak.*

Anutu inamiken siwoŋi iritta man

21* *Upäŋkaŋ apiŋowä kädet Anututä iwatpäŋ ämawebe inamiken yäpän-siwoŋ tawäpäŋ yepmak täyak u kwawak ahätäk. U бага man iwat-iwat kädet terak nämo. Täŋpäkaŋ manbiŋam Mosestä kudän täwani ukät man profet bianitä yäŋahäwani unitä Anutu täŋo täktäk kädet ŋonita yäŋahäwani. 22* Täktäk kädet uwä ŋode; Ämawebe kuduptagän Jesu Kristota nadäŋ imikinik täk täkaŋ unita Anututä siwoŋi ämawebe yäŋ yäŋtäreŋ yämik täyak. Uwä Juda nanikta kädet inigän kubä, ämawebe ätuta kädet kubä nämo. 23* Nämo inik, ämawebe nin kuduptagän momi täŋpani unita Anutu peŋyäŋek mäheŋi ukät kunum gänaŋ bok itnaŋi nämo. 24* Upäŋkaŋ Anututä bänep iron pähap, kowatani nämo täŋ nimiŋkuko uterak siwoŋi ämawebe yäŋ yäŋtäreŋ nimik täyak. Iron uwä Jesu Kristo täŋo kumäk-kumäki terak mominin ärut nimiŋkuk. 25* Täŋpäkaŋ Anututä iniken kokwawak täŋpän bam tawäkaŋ ämawebe Jesuta nadäŋ imikinik täk täkaŋ unitäŋo momini ärut yämikta Jesu iniŋ kirewän nägäri piwän kuŋkuŋ. Kädet u täŋkuko uwä Anututä nadäk siwoŋi iwatpäŋ momi täŋo kowata däpmäŋ tärek täyak yäŋ kwawak niwoŋäreŋkuk. Täŋpäkaŋ bianä iniken nadäk terak Anututä ämawebe momi täŋirä kwikinik itkaŋ yabäŋ koreŋ it yäpmäŋ äbuk. 26 Yabäŋ koreŋ it yäpmäŋ äbätängän eruk apiŋode ämawebe täŋo momini unitäŋo kowata däpmäŋ tärekta kädet siwoŋi kubä pewän ahäŋkuŋ. Kädet u täŋkuko unitä ŋode niwoŋäretak; Anutu ini uwä siwoŋi itkaŋ ämawebe Jesuta nadäkinik täk täkaŋ uwä siwoŋi ämawebe yäŋ yäŋtäreŋ yämik täyak.*

27* *Unita äma netätä näkŋaken täktäkna siwoŋi unita Anutu inamiken siwoŋi itat yäŋ biŋam täga yäwek? Äma kubätä täga nämo. U imata, Anututä бага man iwat-iwat kädet terak siwoŋi ämawebe yäŋ nämo niwet täyak. Nämo, u Jesuta nadäkinik täktäk kädet uterakgän. 28* Bureni-inik, Anutu inamiken siwoŋi irit u Jesuta nadäkinik täktäk u kubä-tägän pewän ahäk täkaŋ, бага man iwat-iwat*

* 3:13: Sam 140:3 * 3:15: Snd 1:16 * 3:20: Sam 143:2; Rom 7:7; Gal 2:16 * 3:21: Apos 10:43

* 3:22: Rom 1:17; Gal 2:16 * 3:23: Rom 3:9, 5:2 * 3:24: Rom 5:1; Efe 2:8 * 3:25: Efe 1:7

* 3:27: 1Ko 1:31 * 3:28: Gal 2:16

kädet uterak nämo. ²⁹ * Unita Anututä äma jidewanita siwoŋi äma yäj täga yäwerek? Juda ämawebe ugän? Jide? Anutu uwä Juda ämawebe täŋogän? U guŋ äbotken nanik unitäŋo Anutu nämo? Ude nämo! Anutuwä u guŋ äbot täŋo bok.

³⁰ * Imata, Anutu bureni kubä unitägän itak. Unitä Juda ämawebe gupi moräk madäwani u ba guŋ äbotken nanik, gupi moräk nämo madäwani u, kädet kubä uterakgän siwoŋi ämawebe yäj yäntären yämik täyak. Ämawebe äbot yarä uken nanik netätä Jesuta nadäkinik täk täkaŋ unita siwoŋi ämawebe yäj yäntären yämik täyak.

³¹ * Unita Jesuta nadäkinik täktäk kädet unita nadäŋitna intäjukun täŋpänä jide? Baga manta nadäŋitna imaka jopi täŋpek? Nämo Moses täŋo бага man u mehamtäk täkamäj.

4

Anututä Abraham siwoŋi äma yäj iwetkuk

¹ Eruk Abraham, Juda äbot nintäŋo oranin pähap unita nadäna. Nadäkinika man yäkamäj ŋo Abraham yäpmäŋtak ba nämo? ² Abraham unitä kädet täga täŋirän uterak Anututä gäk siwoŋi äma yäj iwetkuk yäwänäku Abraham ini wäpi biŋam u täga yäpmäj akwän. Upäŋkaŋ Anutu iŋamiken siwoŋi itkuko uwä kädet ude terak nämo. ³ * Unita Anutu täŋo mantä jide yäyak? U ŋode yäyak;

Abraham uwä Anutu täŋo man unita nadäkinik täŋkuko unita Anututä siwoŋi äma yäj yäntären imiŋkuk. *Stt 15:6*

⁴ * Nin ŋode nadäkamäj; Äma epän täŋpäj gwäki yäpmäk täkaŋ unita iron yäj nämo yäk täkamäj. Nämo, epän täyak unitäŋo gwäki yäpmäk täkaŋ. ⁵ Upäŋkaŋ äma kubätä epän täga kubä täŋirän epän täŋo gwäki ude Anututä siwoŋi äma yäj täga nämo iwerek. Unita äma u jide täŋpek? U Anutu, momi ämata siwoŋi äma yäj yäntären yämani unita nadäŋ imikinik täŋpek. Ude täŋpeko uwä Anututä siwoŋi äma yäj yäntären imek. ⁶ Man unita Devittä yäj-kentäŋpäj udegän yäŋkuk. Äma kubäkubä Anututä unitäŋo täktäki yabäŋpäj-nadäŋkaŋ nämo, siwoŋi äma yäj yäntären yämiŋirän oretoret nadäk täkaŋ unita man ŋode yäŋkuk;

⁷ *Anututä äma kubä täŋo momi peŋ imiŋpäj yejämäŋirän äma udewani gäripi nadäwek.*

⁸ *Bureni, Anututä äma unitäŋo momita mäde ut imiŋirän äma udewani oretoret täŋpek.* *Sam 32:1,2*

⁹ * Jide, oretoret ude uwä gupi moräk madäwani unitägän täga tänen? Ba gupi moräk nämo madäwani, guŋ äbotken naniktä udegän täga tänen? Eruk man intäjukun yäro unita ket nadäna. Uwä ŋode; Anututä Abraham nadäkiniki-tagän yäŋpäj siwoŋi äma yäj yäntären imiŋkuk. ¹⁰ Täŋkaŋ Abraham jide irirän Anututä siwoŋi äma yäj iwetkuk? Gupi moräk madäwanipäj ba nämo madäwanipäj irirän Anututä ude iwetkuk? U gupi moräk nämo madäŋkaŋ itkuk-ken ugän Anututä siwoŋi äma yäj yäntären imiŋkuk. ¹¹ * Ude iweränkaŋ eruk mäden Anututä iwerän gupi moräk madäŋkuk. Gupi moräk madäŋkuko uwä wärani kubä, kwawak ŋode iwoŋärehta; Nadäkinik intäjukun täŋkuko uterak Anututä siwoŋi äma yäj yäntären imiŋkuk. Unita Abraham

* **3:29:** Rom 10:12 * **3:30:** Lo 6:4; Rom 4:11-12; Gal 3:20 * **3:31:** Mat 5:17; Rom 8:4 * **4:3:** Stt 15:6; Gal 3:6; Jem 2:23 * **4:4:** Rom 11:6 * **4:9:** Rom 4:3 * **4:11:** Stt 17:10-11

uwä ämawebe gupi moräk nämo madänkañ Anututa nadäkinik täñirä Anututä siwoñi äma yäj yäñtäreñ yämik täyak u kuduhtagän täño orani pähap. ¹² * Ba Juda äma ätu gupi moräk madäwani imaka, unitäño orani pähap. Upänkañ gupi moräk madäwani unitägän täñpewän orani pähap nämo täyak. Nämo, gupi moräk nämo madänkañ nadäkinik Abrahamtä intäjukun täñkuko udegän täñpeñ kuñat täkañ unita yäñpäñ orani yäj täga yäneñ.

Anutu täño yäñkehäromtak man u bureni

¹³ * Bian-inik Anututä Abrahamkät oraniye yäñkehäromtak man ñode yäwetkuk; Kome pähap ño inta biñam api taniñ kirewet yäj yäwetkuk. Täñpäkañ yäñkehäromtak man yäwetkuko u Abraham baga man buramiñpäñ iwarän täwani ude yäñpäñ nämo yäñkuk. Nämo inik, u Anututa nadäkinik täñkukuo u terak siwoñi äma yäj yäñtäreñ imani unita yäñpäñ yäñkehäromtak man u yäwetkuk. ¹⁴ * Täñpäkañ baga man iwat-iwat kädet uteragän Anututä imaka iwoyäwani u täga yäpneño u bureni täñpäñä eruk nadäkinik u imaka jopi ude täñpek. Täñirän Anutu täño yäñkehäromtak man Abraham iwetkuko u imaka, mewuni ude täñpek. ¹⁵ * U imata, baga man uwä Anutu täño kokwawak pewän ahäk täkañ, ämatä baga u kudup täga nämo buramik täkañ unita. Täñ, baga man nämo ireko uwä baga irepmit-irepmit u imaka, nämo irek.

¹⁶ * Unita ñode yäna; Anututä imaka nimikta yäñkehärom täñkuko u, bänep iron teragän api yäpneñ yäj niwoñäreka, ba Abraham täño oraniye bureni mäden ahänayän täkañ u kuduhtagäntä täga api yäpneñ yäj niwoñäreka nadäkinik täktäk kädet u pewän ahänkuk. Ude nämo täñkuk yäwänäku, baga man täño nanakiye-tägän täga yäpmänkäneñ. Upänkañ nämo, imaka iwoyäwani u ämawebe kudup Anututa nadäkinik Abrahamtä täñkuko udegän täk täkañ u imaka, api yäpneñ. Unita Abraham u nadäkinik täñpani udewani kudup täño orani pähap. ¹⁷ * Unita Anutu täño man ñode kudän täwani; Näk gäk täñpewa ämawebe komeni komeni mäden ahän yäpmän kunayän täkañ unitäño orani pähap ude itan. Eruk, yäñkehäromtak man uwä Anutu Abrahamtä nadän imikinik täñkuko u inamiken kehäromi itak. Anutu uwä kumbani-ken nanik täñkodak täwani, ba imaka nämo ahäwanipän yäñpewän ahäwani.

¹⁸ * Täñpäkañ imaka ahäkta Anututä yäñkehärom täñkuko u ahänañi nämo bumik upänkañ Abrahamtä bureni api ahäwek yäj nadänkañ nadäkiniki Anutu teragän peñkuk. Mebäri unita ämawebe komeni komeni mäyap täño orani pähap itkuk. Unita imaka u nämo ahänirän Anututä ñode iwetkuko u bureni täñkuk; Gäkken nanik yeritä ahän bumbum api täneñ. ¹⁹ * Eruk Abraham obañ 100 ude bumik täñirän gupita nadänirän kumbani täño bumik täñkuk. Ba webeni Saratä aruñ it yäpmän äbänirän nanak bäyak-bäyak kadäni täreñirän kañpäñ nadänkuk. Upänkañ nadäkiniki nämo pewän putäreñkuk. ²⁰ Nadäkiniki nämo pewän putärewäpäñ Anututä imaka ude api täñ gamet yäj yäñkehäromtak man iwetkuko unita bänep yarä nämo nadänkuk. Nämo inik, u nadäkiniki täñkehärom täñpäñ Anutu iniñ oretkuk. ²¹ Täñpäñ ñode nadänkuk; Anutu yäñkehäromtak man näwetkuko udegän täga api täñ namek yäj nadäkinik täñkuk. ²² * Ude nadänkuko unita Anututä Abraham täño nadäkiniki kañpäñ siwoñi äma yäj yäñtäreñ imiñkuk.

* **4:12:** Mat 3:9 * **4:13:** Stt 17:4-6; Stt 22:17-18; Gal 3:29 * **4:14:** Gal 3:18 * **4:15:** Rom 3:20, 5:13; Rom 7:8 * **4:16:** Gal 3:7 * **4:17:** Stt 17:5; Ais 48:13 * **4:18:** Hib 11:1; Stt 15:5 * **4:19:** Stt 17:17 * **4:22:** Stt 15:6

23 Tänpäkaŋ “siwoŋi äma yäŋ yäntäreŋ imiŋkuk”, man ude kudän täwani uwä Abraham-tagän nämo yäŋkuk. 24 * Nämo, ämawebe Anutu, Jesu Ekäninin kumbani-ken nanik yäpmäŋ päŋaku teŋkuko unita nadäkinik täk täkamäŋ unita nitek bok yäŋkuk. 25 * Tänpäkaŋ Jesu u momininta yäŋpäŋ kumäkta Anututä iniŋ kireŋkuk. Tänpäŋ täŋkodak täŋpewän akuŋkuko uterak siwoŋi ämawebe yäŋ yäntäreŋ nimani.

5

Oretoret inipärik kubä

1 * Eruk, nadäkinikninta yäŋpäŋ Anututä siwoŋi ämawebe yäŋ yäntäreŋ nimiŋkuko unita apiŋo Ekäninin Jesu Kristo terak Anutu-kät bänep kubägän täŋpäŋ nipmaŋkuko itkamäŋ. 2 * Tänpäkaŋ Anutu täŋo orakoraki uterak apiŋo itkamäŋ uwä Jesutä nadäkiniknin unita yäŋpäŋ kädet täwit nimiŋpäŋ uken nipmaŋkuk. Ude täŋkuko unita Anutu-kät kunum gänaŋ bok itta oretoret terak itsämäŋkamäŋ! 3 * Ba ugän nämo. Bäräpi ahäŋ nimik täkaŋ unita imaka, oretoret täk täkamäŋ. U imata, bäräpi udewanitä ehutpäŋ kuŋat-kuŋat kädet pewän ahäŋ nimik täkaŋ yäŋ nadäk täkamäŋ. 4 Tänpäkaŋ bäräpi gänaŋ ehutpäŋ kuŋat-kuŋat unitä täŋpewän äma bureni äworek täkamäŋ. Eruk, äma bureni äworeŋpäŋä nadäkinik kehäromi ŋode täk täkamäŋ; Imaka iwoyäŋ nimani u bureni api yäpne yäŋ nadäk täkamäŋ. 5 * Tänpäkaŋ nadäk udewaniwä jopi nämoinik täk täyak. Nämo, unita yäŋpäŋ bänepnin-ken tägagän nadäk täkamäŋ. U imata, Anututä nadäŋ nimikinik täŋpäŋ Munapiki jop ninin kireŋkuk. Täŋirän Munapik unitä Anutu täŋo bänep iron pähap bänepnin-ken tokŋek-inik pewän ahäŋ nimiŋkuk.

6 Tänpäkaŋ nin ninin täŋkentäkta kehärominin kubä nämo pat nimänpäŋ ämawebe wakiinik pen iritna Kristotä ninta yäŋpäŋ kadäni siwoŋi-ken kumbuk. 7 Kristotä ude täŋkuko uwä inide kubä täŋ nimiŋkuk, nintä tänero ude nämo. Ninken nanik kubätä äma siwoŋi täŋkentäkta yäŋpäŋ iniken gupi kumäkta täga nämo iniŋ kirewek. Ba äma tägagämän kubä täŋkentäkta äma kubätä bänepi täŋkehärom taŋpäŋ iniken gupi kumäkta käwep iniŋ kirewek. 8 * Täŋ, Kristowä nin momi äma wakiinik pen iritna nin täŋkentäkta kumbuk. Ude täŋkuko unitä bureni-inik ŋode niwoŋäretak; Anutu nadäŋ nimikinik täk täyak.

9 * Tänpäkaŋ Kristo täŋo nägärita yäŋpäŋ Anututä siwoŋi ämawebe yäŋ yäntäreŋ nimiŋkuko unita bureni-inik ŋode nadäkamäŋ; U täŋkentäŋ nimikinik täŋirän Anutu täŋo kokwawaki pähap täga api irepmitne. 10 * Tänpäkaŋ äneŋi ŋode yäkgän täŋpa; Nin Anutu-kät iwan täŋpäŋ iritna Nanaki täŋo kumäk-kumäki terak ninkät Anutu inikät bämopnin-ken bänep kubägän irit kädet pewän ahäŋkuk. Eruk, apiŋo Anutu-kät bänep kubägän kuŋat täkamäŋ unita imata kokwawaki-ken nanik täga nämo api nimagurek? Nämo, u bureni-inik api nimagurek, Nanaki kodak taŋkuko itak unita yäŋpäŋ. 11 Ba ugän nämo, Anututä Ekäni Jesu Kristota yäŋpäŋ inikät nin bämopnin-ken bänep kubägän pewän ahäŋkuko unita Anututa oretoret pähap nadäk täkamäŋ.

Kumäŋ-kumäŋ ba Irit kädet täŋo manbijam

12 * Tänpäkaŋ äma kubätä momi täktäk kädet pewän ahäwänkaŋ unitä kome terak weŋ patkuk. Täŋkuko unitä kumäŋ-kumäŋ wädäŋ yäpmäŋ äbuk.

* 4:24: Rom 15:4; 1Pi 1:21 * 4:25: Ais 53:4-5; 1Ko 15:17 * 5:1: Rom 3:24,28; Rom 4:24 * 5:2: Efe 2:18, 3:12 * 5:3: Jem 1:2-3; 1Pi 1:5-7 * 5:5: Sam 22:5, 25:20; Hib 6:18-19 * 5:8: Jon 3:16; 1Jo 4:10 * 5:9: Rom 1:18, 2:5,8 * 5:10: Rom 8:7-8 * 5:12: Stt 2:17; Stt 3:6,19; Rom 6:23

Tänpäkaŋ kumäŋ-kumäŋtä äma kudup koreŋkuk, ämawebe kuduŋtagän momi tänpäni unita. ¹³ * Tänpäkaŋ Moses täŋo бага man nämo itkuk-ken uken momi täktäk kädet uku itkuk. Momi itkukopäŋ бага man nämo itkuko unita kadäni uken Anututä momini kubäkubä täŋo wäpi nämo yäpmäŋ daniŋ yämik täŋkukonik. ¹⁴ * Nämo, u Adam täŋo noriye unita kumbuŋ. Yäput peŋpäŋ Adamtä itkuk-ken unitä it päbä Moses täŋo kadäni-ken kumäŋ-kumäŋtä ämawebe kudup koreŋkuk. Tänpäkaŋ Adam uwä Anutu täŋo jukuman irepmitpäŋ kumbuk. Täŋ, ämawebe momi Adamtä täŋkuko udegän nämo tänpäni u imaka, kumäŋ-kumäŋtä koreŋkuk. Unita ŋode nadäna; Adam uwä äma mäden ahäwayäŋ täŋkuko unitäŋo wärani.

¹⁵ Upäŋkaŋ Anutu täŋo iron pähap u ba Adam täŋo momi uwä kubägän nämo. Nämo inik, u inigän inigän. Äma kubä unitäŋo momitä ämawebe kuduŋtagän-ken kumäŋ-kumäŋ kädet pewän ahäŋkuk. Ude upäŋkaŋ iron pähap Anututä pewän ahäŋkuko uwä ärowani-inik. U kumäŋ-kumäŋ täŋo kehäromi irepmitpäŋ ämawebe mäyap-ken tokŋeŋ patkuk. Bureni-inik, äma kubä wäpi Jesu Kristo unitäŋo iron terak ämawebe mäyap-iniktä irit kehäromita biŋam täŋkuŋ. ¹⁶ Tänpäkaŋ Adamtä momi kubägän täŋirän manken iritta biŋam täŋkuk. Upäŋkaŋ Anutu täŋo iron pähap uwä inipärik kubä. Ämawebetä momi mäyap täŋ yäpmäŋ äbäŋirä iron pähap u ahäŋkuk. Iron pähap ahäŋkuko unitä momi ämawebe u Anutu inamiken siwoŋigän itta kädet pewän ahäŋkuk. ¹⁷ Eruk äneŋi ŋode yäkgän täŋpa; Äma kubätä momi täŋkuko uterak kumäŋ-kumäŋtä äma kuduŋtagäntä ärowani täŋ yämiŋkuk. Täŋ, äma kubä wäpi Jesu Kristo unitä epän täŋkuko unitäŋo bureni u ärowani inipärik kubä! Uwä ŋode; Ämawebe Anutu täŋo iron tokŋek yäpmäŋirä Anututä siwoŋi ämawebe yäŋ yäŋtäreŋ yämik täyak, ämawebe unitä Jesu Kristo täŋo epän terak imaka kuduŋtagäntä intäjukun it yämiŋpäŋ kehäromi nitek kuŋat täkaŋ.

¹⁸ * Unita Adam täŋo momi kubätä ämawebe kuduŋtagäntä tänpän wawäpäŋ Anutu täŋo manken iritta biŋam täŋkuŋo udegän, äma kubä täŋo epän siwoŋitä momi täŋo topmäk-topmäk däpmäŋ däkŋeŋpäŋ ämawebe kuduŋtagäntä Anutu inamiken siwoŋi itpäŋ irit kehäromita biŋam itta kädet täwitkuk. ¹⁹ * Ba äma kubätä Anutu täŋo jukuman irepmitkuko unitä ämawebe kudup momi-ken yepmaŋkuk. U udegän äma kubätä Anutu täŋo jukuman buramiŋkuko uterak ämawebe mäyap siwoŋi ämawebe yäŋ yäŋtäreŋ yämani ude api itneŋ.

²⁰ * Unita Moses täŋo бага manta jide yänayäŋ? Ŋode; Momi bumta tokŋeŋ pätnenŋta бага man uwä ahäŋkuk. Upäŋkaŋ, ämawebe momi bumta täŋirä Anututä momi unitäŋo kehäromi yäpmäŋ äpäkta iniken bänep iron bumta-inik pewän ahäŋkuk. Momi täktäktä Anutu täŋo iron u täga irepmitnaŋi nämo. Nämo inik. ²¹ * Momi täktäktä kumäŋ-kumäŋ kädet pewän ahäŋkuko unitä intäjukun itkuk. Upäŋkaŋ Anutu täŋo iron pähaptä nin inamiken yäpän-siwoŋ tawäpäŋ nipmaŋpäŋ Ekäninin Jesu Kristo täŋo epäni uterakgän irit kehäromi u iwoyäŋ niŋiŋkuk. Ude täŋkuko unita apiŋowä Anutu täŋo irontä irepmitpäŋ intäjukun ärowani-inik itak.

6

Nin Jesu-kät jide ude kumbumäŋ?

¹ * Unita man ŋode täga yänäŋi ba nämo? Nadäkinik tänpäni nin gwäk pimiŋpäŋ momi täŋ yäpmäŋ kuŋitna Anututä iron tänpäŋ yäpätägak epäni

* **5:13:** Rom 4:15 * **5:14:** 1Ko 15:21-22; 1Ko 15:45 * **5:18:** 1Ko 15:22 * **5:19:** Ais 53:11
* **5:20:** Rom 4:15; Gal 3:19 * **5:21:** Rom 6:23 * **6:1:** Rom 3:5-8

pen tāk täyon? ² * Ude yānaŋi nāmo. Nāmoinik! Nin momi kādawä kumbani ude itkamāŋ upāŋ imata gwäk pimiŋpāŋ momi kādet ugān wari täne? ³ * Unita ŋode nāmo kāwep nadäk tākaŋ? Nin ume yāpumāŋ-ken uken Kristo yāpurārātkumāŋo udegān nin kudup kumäk-kumäki terak bok kumbumāŋ. ⁴ * Unita ume ärut-ärutnin-ken Kristo-kät bok kumāŋpāŋ awaŋ gānaŋ äpmonkumāŋ. U jop nāmo, mebäri ŋodeta; Anutu Nan iniken kehäromini inipärik kubä uterak Kristo kumbani-ken nanik yāpmāŋ akuŋpāŋ kodak teŋkuko itak udegān nin irit kodaki kudupi kubä kuŋatneta kumbani-ken nanik nimagutkuk.

Nin Jesu-kät jide ude api kodak täne?

⁵ * Nin Kristo-kät kowat-kwasikorān tāŋpāŋ bok kumbumāŋ bumik unita ninä ukät kentāŋpāŋ kumbani-ken nanik bureni-inik api akune, unitä kumbani-ken naniktä kodak taŋpāŋ akuŋkuko udegān. ⁶ * Unita nin nadäkamāŋ; Bānepnin biani tāŋo irit kuŋat-kuŋat u päya kwakāp terak Jesu-kät bok kumbuŋo u mebäri ŋodeta kumbuŋ; Nin momita watä epān āneŋi nāmo tāneta irit kuŋat-kuŋat bānepnin biani unitāŋo kehäromi dāpmāŋ tāreŋkuk. ⁷ * U imata, momi tāŋo kehäromitā āma kumbani tāga nāmo imagurek.

⁸ Eruk, nin Kristo-kät bok kumbumāŋo unita ukät bok api it yāpmāŋ kune yāŋ nadäkinik tākamāŋ. ⁹ U imata, Kristo kumbani-ken nanik āneŋi akuŋkuko unita āneŋi tāga nāmo api kumbek yāŋ nadäkamāŋ. Bureni, kumāŋ-kumāŋtā Kristo tāŋo kehäromi yāpmāŋ äpäkta kehäromini nāmo. ¹⁰ * U kadāni kubāgān kumāŋpāŋ momi tāŋo kehäromi u tāŋpān wawāpāŋ peŋkuko itak. Tāŋkaŋ kodak taŋpāŋ akuŋkuko Anutu oraŋ imiktagān it täyak. ¹¹ * Unita in udegān, injinta ŋode nadāneŋ; Nin Jesu-kät bok kumbumāŋo unita apiŋo momitā ärowani nāmo tāŋ nimitak. Nāmoinik, nin Kristo Jesu-kät kubāgān itpāŋ Anutu oraŋ imiktagān itkamāŋ. Nadäk ude injipāŋ kaŋ kuŋarut.

¹² * Unita kome terak itkaŋ gupjin u momita iniŋ kireŋjirä watä nāmo it tamek. Ude tāŋjirä momitā tāmagut yāpmāŋ gup tāŋo nadāŋ gärip kādet wakiken kwekta. ¹³ * Ba in ketjin kuroŋjin momita watä epān tāŋ imikta nāmo iniŋ kireneŋ. Nāmo, in āma kumāŋ-kumāŋ-ken nanik akuŋpāŋ kodak irani udewani unita gupjin nadäk-nadäkjin kudup Anututa biŋam iniŋ kireŋpāŋ siwoŋita watä epān ugān tāŋpeŋ kuŋatneŋ. ¹⁴ * In nadākaŋ? In бага man terak nāmo itkaŋ. In Anutu tāŋo bānep iron uterak itkaŋ unita momitā inta ärowani nāmo it tamek.

Kādet siwoŋita watä epān tāk tākamāŋ

¹⁵ * Eruk nin бага man gāmori-ken nāmo itkamāŋ. Nin Anutu tāŋo bānep iron terak itkamāŋ unita jide? Gwäk pimiŋpāŋ momi tāga täne? Nāmoinik! ¹⁶ * Unita ŋode nāmo nadākaŋ? Äma kubätā āma kubä tāŋo mani buramiŋpāŋ epān tāŋ imikta yāŋpāŋ iwareko uwä āma unitāŋo gāmori-kengān kuŋarek. Udegān momita watä epān tāŋ iminayāŋ tāŋo uwä unitāŋo gāmori-kengān itkaŋ kumāŋ-kumāŋtā biŋam api tāneŋ. Tāŋ, Anututa watä epān tāŋpāŋ gāmori-kengān kuŋatnayāŋ tāŋo uwä Anututā mominin peŋpāŋ siwoŋi āmawebe yāŋ api yāŋtāreŋ nimek. ¹⁷ Tāŋpākaŋ bian in momi tāŋo gāmori-ken itpeŋ kuŋatkuŋo upāŋ tāgagāmān kubä, Anutu tāŋo man tāwetpāŋ tāwoŋärewani u buramikta gup nadäk-nadäkjin siwoŋi kubāgān peŋkuŋ. Unita Anutu iniŋ

* **6:2:** 1Pi 4:1 * **6:3:** Gal 3:27 * **6:4:** Kol 2:12 * **6:5:** Plp 3:10-11 * **6:6:** Gal 5:24 * **6:7:** 1Pi 4:1
 * **6:10:** Hib 9:26-28; 1Pi 3:18 * **6:11:** 2Ko 5:15; Gal 2:19; 1Pi 2:24 * **6:12:** Stt 4:7
 * **6:13:** Rom 12:1; Efe 2:5, 5:14 * **6:14:** 1Jo 3:6 * **6:15:** Rom 6:1 * **6:16:** Jon 8:34; 2Pi 2:19

oretina! ¹⁸ * Ude tãŋkuŋo unita Anututã momi tãŋo topmãk-topmãk dãpmãŋ dãkŋeŋ tamiŋpãŋ siwoŋi kuŋat-kuŋat tãŋo watã epãnãmawebe ude tepmaŋkuk. ¹⁹ (Tãŋkaŋ man wãrani terak yãyat ŋo mebãri ŋodeta; Man bureniŋãn yãwawã unita yãyak yãŋ bãrãŋeŋ tãga nãmo nadãwã tumneŋo unita.) Eruk, bianã inã gupjin kudup wakita watã epãn tãŋ imikta iniŋ kireŋkaŋ kãdet wakitã wakiinik u tãŋ yãpmãŋãbuŋ. Eruk apiŋo udegãn, in gupjin kudup kãdet tãgata watã epãn tãŋ imikta iniŋ kireŋkaŋ kudupigãn kaŋ kuŋarut.

²⁰ In nadãkaŋ? Bian inã momi tãŋo watã epãn tãŋpani ude itpãŋ siwoŋi tãktãk tãŋo watã epãnãma ude nãmo itkuŋ. ²¹ * Ude itkaŋ kãdet wakiwaki unita apiŋo mãyãk nadãk tãkaŋ unitã tãŋkentãk kubã tãŋ tamiŋkuk ba nãmo? Nãmoinik, kãdet udewanitã mãhemiye kumãŋ-kumãŋ kãdet-ken yepmak tãyak. ²² Upãŋkaŋ apiŋo Anututã momi tãŋo topmãk-topmãkken nanik dãpmãŋ dãkŋeŋpãŋ tãmagut pãbã iniken watã epãnãmawebeniye ude tepmaŋkuko unitã tãŋkentãk tãgagãmãn kubã tamik tãyak. Uwã ŋode; ãmawebe kudupiãworeŋpãŋ irit kehãromi api yãpneŋ. ²³ * Eruk, unitaãneŋi ŋode nadãwut; Momitã epãnãmaniyeta gwãki yãmik tãyak uwã kumãŋ-kumãŋ tãrek-tãreki nãmo. Tãŋpãkaŋ Anututã iron kowatani nãmo tãŋ nimik tãyak uwã Ekãninin Jesu Kristo terak irit kehãromi tãrek-tãreki nãmo u.

7

Baga mantã ninta mãhemi nãmo tãyak

¹ Notnaye, man yãŋ yãpmãŋãbãtat unita yãŋpãŋ man wãrani ŋode tãwera nadãwut. In baga man tãŋo mebãri nadãk tãkaŋ unita tãwerira u nadãwã tãrenayãŋ yãŋ nadãtat. Eruk Moses tãŋo baga manta nadãwut. ãma kodak it tãkaŋ uwã baga man terak ittãŋ kuŋtãŋgãn kumãŋjirã baga man gãmori-ken irit u tãrek tãyak. ² Yanãpi tãktãktã udegãn kwawak niwoŋãretak. Moses tãŋo baga mantã ŋode yãyak; ãpitã kodak irirãn webeni uwããma unitã inita biŋam tãŋpek. Erukãpitã kumbeko uwã baga man unitã wari nãmo topmãŋpãŋ inirek. ³ Upãŋkaŋãpitã kodak irirãn webe unitã pãŋkuãma kubã yãpeko uwã webe u kubokãret webe yãŋ iwetneŋ. Tãŋ,ãpitã kumbeko uwã baga mantã wari nãmo topmãŋpãŋ inirek. Nãmo, uãma kubã yãpayãŋ nadãŋpãŋã tãga yãpek. U kubokãret nãmo tãŋpek.

⁴ * Unitã notnaye, man wãrani u mebãri ŋodeta yãŋahãtat; In Kristo-kãt kubãgãn kumbuŋo uwã apiŋo baga man gãmori-ken kuŋat-kuŋat kãdet nãmo pat tamitak. Nãmo, apiŋo inãma kubãta biŋam itkaŋ. ãma uwã kumãŋ-kumãŋ-ken nanik Anututã yãpmãŋ pãŋaku teŋkuko u. Tãŋpãkaŋãma unitã biŋam itkaŋ uwã Anututa yãŋpãŋ bureni pewã ahãkta itkaŋ. ⁵ * In nadãkaŋ; Bãnep nadãk-nadãk bianiãrowani it nimiŋkuk-ken uken baga mantã gupnin tãŋo nadãŋ gãrip peŋ iwerirãn kumãŋ-kumãŋ tãrek-tãreki nãmo unitãŋo watã epãn tãk tãŋkumãŋonik. ⁶ * Kadãni uken baga mantã topmãŋpãŋ nipmaŋkuko upãŋkaŋ kumbumãŋo unitã baga man topmãŋpãŋ nipmãŋitkuko u imaka, dãkŋeŋkuk. Unitã apiŋo kãdet kodaki iwatpãŋ Anutu oraŋ imiŋpãŋ watã epãn tãŋ imik tãkamãŋ. U baga man kudãn tãwani uterak nãmo, Kudupi Munapiktã bãnep nadãk-nadãknin tãŋpidãm taŋirãn iwatpãŋ tãk tãkamãŋ.

Baga man tãŋo epãn u jide?

⁷ * Tãŋpãkaŋ baga mantã gupnin tãŋo nadãk-gãrip peŋ iwerirãn momi tãŋkumãŋo unitã baga manta ŋode tãga yãne? Baga man uwã waki, momi

* **6:18:** Jon 8:32 * **6:21:** Rom 7:5, 8:6,13 * **6:23:** Rom 5:12,15 * **7:4:** Rom 6:2,11; Gal 2:19
* **7:5:** Rom 6:21 * **7:6:** Rom 8:2, 6:4 * **7:7:** Kis 20:17; Lo 5:21

täktäk udewanigän. Ude nämo! Unita näkña terak ñode yäwa; Baga uwä täga upänkañ бага mantä täñkentän naminirän momi täktäk kädet u kwawak kañpäñ nadäk täyat. Ñodeta yäyat; Baga mantä Äma kubä täño tunum kubä kañgärip nämo täñpen yän yäyak unita kudän uwä momi yän nadätat. Täñ, бага u nämo pareko uwä jide täñpäñ kañgärip täktäk u kudän waki yän nadäwet? ⁸* Täñkañ бага man u täga upänkañ momitä бага man uterak yengämä pewäkañ kañgärip nadäk kädet mebäri mebäri bänepna-ken pewän ahänkuñ. Täñ, бага man ukät nämowä momi täktäk kädet uwä kehäromini nämo. ⁹* Unita ñode yäwa; Baga manta nämo nadäwa tärenkuñ-ken, guñi, momi nämo täñpani bumik itkut. Upänkañ бага manta nadäwa-tumäñirä momi täktäk kädettä näkken wen patkuk. Ude täñirän näk kumän-kumänğa biñam täñkut. ¹⁰* Butewaki, бага man u irit täga pewä ahäкта yäwanipän kumän-kumän tärek-täreki nämo u pewän ahän naminjuk.

¹¹* Täñkañ momitä бага man terak yengämän pewäkañ täñ-näkñatpäñ kumän-kumänğa biñam nepmanjuk. ¹²* Eruk unita Moses täño бага manta jide yänayän? Ñode; Ini uwä kudupi, ba бага man u gänañ jukuman kubäkubä u imaka, kudupi siwoñi-inik, Anutu-ken nanik. ¹³* Täñpäkañ jide? Baga man täga unitä täñpewän näk kumän-kumänğa biñam täñkut? Nämo inik, momitägän täñpewän kumän-kumänğa biñam täñkut. Momitä imaka täga kubä uterak yengämän pewäpäñ itkañ kumän-kumän kädet-ken nämagutkuk. Ude täñirän бага mantä momi täño mebäri u kwawakinik ñode pewän ahän däkñenjuk; Momi täktäk kädet u imaka wakitä waki inik.

Baga mantä nin täga nämo yäpäñ täganen

¹⁴* Unita ñode nadäkamän; Moses täño бага man uwä imaka täga kubä, Anutu-ken nanik. Upänkañ bänep nadäk-nadäk biani pen initat uwä, Anutu-ken nanik nämo. Täñkañ momitä topmämpän watä epän ämanita nepmanjukko unita бага man u täga nämo buramik täyat. ¹⁵* Wära! Näkñaken mebärina nämo nadäwa tärekañ! Täktäkna täga täñpayän gäripi nadäk täyat u nämo täk täyat. Upänkañ täktäk waki yän nadäk täyat upän täk täyat! ¹⁶* Täñpäkañ waki unita nämo täkta nadätat ugänpän täk täyat unitä ñode näwoñäretak; Anutu täño бага man u waki nämo, täga. ¹⁷* Upänkañ imaka waki täk täyat u näkñaken gärip terak nämo. Nämo, u momi täktäk kädet nadäk bänepna-ken itak unitä täk täyak. ¹⁸* Unita bänep nadäk-nadäkna bianken imaka täga kubä nämo inik itak yän nadätat. Imata, kädet tägatäga u täkta gäripi nadäk täyat upänkañ bureni pewä ahäкта täñpawak täkañ. ¹⁹* Unita imaka täga täkta nadäk täyat u nämo täk täyat. Täñ, imaka waki u täkta gäripi nämo nadäk täyat, ugänpän wari täk täyat. ²⁰* Eruk, imaka nämo täkta nadäk täyat upän täk täyat unita ñode nadätat; Kädet ude u näkña nämo täk täyat. Nämo, u momi näk gänañ käbop it täyak unitä täk täyak.

²¹* Unita näkña ñode kañpäñ nadätat; Kädet täga täñpayän nadäk täyat-ken uken waki kädet unitä kädet täñpipiñ namik täyak. ²²* Täñpäkañ bänepnatä Anutu täño бага man iwatta gäripi nadäk täyat. ²³* Upänkañ gupnatä бага mebäri kubä iwattä täyak. Baga uwä bänepnatä бага u iwatta gärip nadäk täyak ukät ämik täk täkamän. Täñkañ бага kubä uwä momi, gupna kudup topmämpän nepmänjit täyak u. ²⁴* Wära, butewaki pähap! Bäräpi unitä näk täñpewän wakinik täyat. Netätä waki täñkentän namämpän bänep nadäk-nadäk

* **7:8:** Rom 4:15 * **7:9:** Jem 1:15 * **7:10:** Wkp 18:5; Rom 10:5 * **7:11:** Stt 3:13; Hib 3:13
 * **7:12:** 1Ti 1:8 * **7:13:** Rom 5:20 * **7:14:** Sam 51:5; Jon 3:6 * **7:15:** Gal 5:17 * **7:18:** Stt 6:5, 8:21 * **7:23:** Gal 5:17; Jem 4:1; 1Pi 2:11

biani kumäj-kumäj kädet-ken nämagurayäj täyak u pewet? ²⁵* Eruk nadätat! Anututä täjkenätäj namayäj. U Ekäninin Jesu Kristo täjo kumäk-kumäkita yänpäj api täjkenätäj nameko unita Anutu bänep täga pähap iwet täyiwa!

Täjpäkañ ñode kañpäñ nadäk täyat; Näkñawä nadäk-nadäknatä Anutu täjo man kädet iwatta nadäk täyat. Täjkañ bänep nadäk-nadäk biani näkken itak unitawä momi täktäk kädetta watä epän täj imikta nämagut täyak.

8

Munapik täjo nadäk tawañ u jide?

¹ Eruk, man säkgämän kubä ñode täwetat; Ämawebe Jesu Kristo-kät kowat-kwasikorän täjpäj it täkañ uwä Anututä momi täjo kowata nämö api yämek.

²* U imata, Kristo Jesu terak irit kodaki Munapiktä nin kubäkubäta nimani unitä momi ba kumäj-kumäj tärek-täreki nämö unitäjo kehäromi-ken nanik ketärenpäñ nipmañkuk. ³* Bureni, imaka бага mantä täga tänañi nämö u Anututä ini täjkuk. Bänep nadäk-nadäknin bianitä бага man täjo kehäromi yäpmäj äpäñirän бага man uwä nin yäpätägakta kehäromi nämö. Upäñkañ Anututä iniken nanaki-inik momita yänpäj momi äma nin täjo gup iñam-dapun terak tewän äpuk. Tewän äpäñpäñ momi täktäk kädet äma bänepi-ken pätak unitäjo kehäromi utpewän mañkuk. ⁴* Anututä ude täjkuko unita apiño nibäñirän бага man täjo jukuman siwoñi u kudup iwat morewani täk täkañ. Imata, apiño nin bänep nadäk-nadäk biani u gämori-ken nämö kuñat täkamäj. Nämö, Kudupi Munapik täjo nadäk tawañ terak kuñat täkamäj.

⁵ Unita nadäkañ? Äma bänep nadäk-nadäk biani iwaräntäk täkañ uwä bänep nadäk-gäripi uterakgän parirän iwaräntäk täkañ. Täñ, äma Kudupi Munapik täjo kädet iwaräntäk täkañ uwä bänep nadäk-gäripi uterakgän parirän iwaräntäk täkañ. ⁶* Bureni, äma bänep nadäk-nadäk kädet bianitä peñ yäweränpäj iwaräntäk täkañ uwä kumäj-kumäñta biñam täkañ uba. Täñ, äma Kudupi Munapik täjo bänep nadäk-nadäk kädetta peñ yäweränpäj iwaräntäk täkañ uwä irit tägata biñam täjpäj bänep pidäm terak itkañ. ⁷* Mebäri ñodeta yäyat; Bänep nadäk-nadäk biani uwä Anutu täjo iwan uba. Nadäk-nadäk u Anutu täjo бага man iwaräntäkta bitnäk-inik täk täyak. Bureni-inik, u täga iwatnañi nämö. ⁸ Nämoinik, ämawebe bänep nadäk-nadäk bianita juku pek täkañ uwä imaka kubä Anututä kañirän tägawekta täga nämö täneñ.

⁹* Täjpäkañ Anutu täjo Munapiktä in kubäkubäken bureni itak u täjpäwä bänep nadäk-nadäkjin bianitä peñ täwerirän nämö iwat täkañ. Nämö, Munapiktä peñ täwerirän udegän iwat täkañ. Täñ, äma kubä Kristo täjo Munapiktä bänepi-ken nämö itak u täjpäwä äma uwä Kristota biñam nämö täyak.

¹⁰* Täjpäkañ momitä täjpewän gupnin kumäkta biñam täk täyak upäñkañ Kristotä bänepnin-ken bureni iränä ninä ämawebe Anututä siwoñi ämawebe yäj yäñtäreñ nimani itkamäj unita mäjonintä irit kehäromita biñam täkañ.

¹¹ In nadäkañ; Anututä Jesu kumbukopäj äneñi Munapiki täjo kehäromi terak awañ gänañ nanik wädäj tädotkuk. Eruk udegän, Munapik unitä inken iränä Anutu, Kristo kumbani-ken nanik wädäj tädotkuko unitä gupjin kumäkta biñam u Munapiki täjo kehäromi terak api täj kodak täwek.

Munapik terak Anutu täjo nanakiye itkamäj

* **7:25:** 1Ko 15:57 * **8:2:** Rom 7:23-24 * **8:3:** Apos 13:38, 15:10; Plp 2:7; Hib 4:15 * **8:4:** Gal 5:16,25 * **8:6:** Rom 6:21 * **8:7:** Mat 12:34; Jon 8:43, 12:39; Jem 4:4 * **8:9:** 1Ko 3:16, 12:3 * **8:10:** Gal 2:20; Efe 3:17; 1Pi 4:6

12 Notnaye, mebäri unita nin kuṇat-kuṇat mebäri kubä pena ahäktä yāṅ nimani. Uwä bänep nadäk-nadäk biani u iwatta nämo yäyat. Nämo inik. 13 * Bänep biani täṅo nadäk-nadäk waki unitäṅo kädet iwattpäṅä kumäṅ-kumäṅ tärek-täreki nämo unita biṅam api täneṅ. Upäṅkaṅ Munapiktä kehäromi tamiṅirän gupjin täṅo kuṇat-kuṇat waki u utpewä maṅpänä, eruk irit burenita biṅam täṅpeṅ api kuṇatneṅ. 14 U imata, ämawebe Anutu täṅo Munapiktä irit kuṇat-kuṇat täga yäwoṅärek täyak uwä Anutu täṅo nanak ämawebeniye bureni. 15 * Täṅpāṅ apiṅo Anutu iṅamiken kuṇat täkamäṅ. Upäṅkaṅ Munapik, Anututä nimiṅkuko unitä täṅpewän in epän watä äma jopi, Anutu iṅamiken umun terak kuṇat täkaṅ ude nämo itkaṅ. Nämo inik! Munapiktä täṅpewän Anututä nipiṅmāṅ towiwani nanakiye bureni-inik itkaṅ Munapik täṅo kehäromi terak nin Anututa gäripi-inik nadäṅpāṅ Nan! Nan! yāṅ iwet täkamäṅ.

16 * Täṅpāṅ Munapiktä ini-tägän mäjonin täṅkentäṅirän bureni-inik ṅode nadäk täkamäṅ; Nin Anutu täṅo nanakiye bureni itkamäṅ. 17 * Eruk, Anutu täṅo nanakiye bureni ude itkamäṅ u täṅpawä imaka tägatäga Anututä ninta biṅam peṅ nimiṅkuko u api yäpne. Imaka tägatäga u notninpak Kristo-kät penta api yäpne. Upäṅkaṅ intäjukun, Jesutä komi nadäṅkuko u moräki nintä nadänayāṅ täkamäṅ uwä, eruk kämiwä ukät wäpnin biṅam ikek ba irit tägagämän u täga api yäpne.

Kämi wäpnin biṅam ikek irit täṅo man

18 * Wäpnin biṅam ikek irit täga kämi kwawak ahäṅ nimaṅyāṅ täyak u tägagämän-inik kubä. Unita komi apiṅo nadäk täkamäṅ unita nadäṅira jopi kubä täk täyak. 19 * Burenin-inik! Anututä nanakiye bureni kwawak pewän ahäktä kadäni peṅkuk. Täṅpākaṅ kadäni u bäräṅeṅ ahäwänpāṅ kwawak käna yāṅkaṅ imaka imaka kumän-tagän Anututä täṅ-peṅkuko u dapun käroṅ täṅ itkaṅ. 20 * U imata, imaka kuduptagän Anututä täṅ-peṅkuko u pengän-inik säkgämän itkuṅopāṅ Anututä täṅpewän gapuntaṅ moreṅkuṅo itkaṅ. U ini nadäṅpāṅ nämo; Anututä ini imaka säkgämän-inik kubäta kaṅ itsämbut yäṅpāṅ täṅpewän ude täṅkuṅ. 21 * Eruk nadäk tawaṅ Anututä peṅ yämiṅkuko uwä ṅode; Apiṅo imaka pewän ahäwani kuduptagän käbāṅ täṅpāṅ pärakta biṅam täkaṅ u täṅkentäṅ yämiṅirän tägaṅpāṅ Anutu täṅo nanak ämawebeniye ninkät säkgämän-inik, bänep pidäm terakgän api itne.

22 Burenin, imaka imaka kudup Anututä täṅ-peṅkuko u komi, webetä nanak bäyanayāṅ nadäk täkaṅ ude nadäṅkaṅ kähän yāṅ yäpmāṅ äbāṅ itkaṅ yāṅ nadäkamäṅ. 23 * Täṅpākaṅ imaka unitägän nämo, nin imaka udegän täk täkamäṅ. Anututä Kudupi Munapikpāṅ iron intäjukunta ude täṅ nimiṅkukopāṅ apiṅo moräki pat nimitak u yäpna yāṅkaṅ bänepnintä komi nadäṅkaṅ yāṅkähän-kähän yāṅ itkamäṅ. Nin Anututä Nanak ämawebenaye yāṅ kwawa yāṅahäṅpāṅ komegup täṅo bäräpi-ken nanik ketäreṅ nimikta itsämāṅkaṅ dapun käroṅ täṅ itkamäṅ. 24 * Imaka tägagämän u kämi nimikta Anututä nin inita biṅam nimagutkuk. Upäṅkaṅ imaka kämi yäpmäktä yäwani u apiṅo käbop itak. Täṅ, unitä käbop nämo ireko uwä u yäpmäktä imata itsämne? Nämo, imaka ketnintä iṅirani udewanita nämo itsämäk täkamäṅ. 25 Upäṅkaṅ imaka tägagämän käbop itak u bureni api yäpne yāṅ nadäkinik täkamäṅ unita bänepnin täṅkehärom täṅpāṅ kwikinik itsämāṅ itkamäṅ.

* 8:13: Gal 6:8; Kol 3:5 * 8:15: 2Ti 1:7; Mak 14:36 * 8:16: 2Ko 1:22 * 8:17: Gal 4:5-7; Rev 21:7 * 8:18: Rom 5:2; 2Ko 4:17 * 8:19: Kol 3:4 * 8:20: Stt 3:17-19 * 8:21: 2Pi 3:13; 1Jo 3:2 * 8:23: 2Ko 5:2-4; Gal 5:5 * 8:24: 2Ko 5:7

²⁶ Tãŋkaŋ ugãn nãmo. Nin kehãromi nïkek nãmo iritna Kudupi Munapiktã tãŋkentãŋ nimik tãyak. Tãŋkaŋ Anutu-ken imaka unita yãŋapine yãŋ nãmo nadãŋkaŋ jop bãnepnin-kengãn nadãŋ bãrãp tãŋitna Munapiktã bãnep nadãŋ bãrãpnin u yãpmãŋkaŋ Anutu-ken butewaki man, ãmatã tãga yãŋahãnaŋi nãmo, uterak yãŋahãŋ nimik tãyak. ²⁷ * Ude tãŋirãn Anutu, ãma tãŋo bãnep kaŋpãŋ nadãwanitã Kudupi Munapik tãŋo nadãk u kawãn tãgak tãyak. U imata, Munapiktã Anutu tãŋo nadãk ugãn iwatpãŋ Anutu tãŋo kudupi ãmawebeniye nin tãŋkentãŋ nimikta Anutu-ken yãŋapik man yãk tãyak.

Anutu tãŋo bãnep iron u tãŋpipinaŋi nãmo

²⁸ * Unita nin nadãkamãŋ; ãmawebe Anututa gãripi nadãk tãkaŋ, ãmawebe Anututã iniken gãrip terak yãmagut pãbã yepmaŋpani u jop yabãŋ ãwarãkuk nãmo tãk tãyak. Nãmoinik, Anututã ini tãŋpewãn imaka kudup ahãŋ yãmik tãkaŋ u tãŋkentãŋ yãmikta ude tãk tãyak. ²⁹ * U imata, kunum kenta kome nãmo pewãn ahãŋkumãn-ken uken Anututã iniken ãmawebeniye u nadãŋ yãmiŋkuk. Tãŋkaŋ ãmawebe u Nanaki unitãŋo tãktãk udegãn tãŋpeŋ kuŋatta iwoyãŋpãŋ yepmaŋkuk. Ude tãŋkuko unita nanak ãmawebe mãyap irirã Jesutã u bãmopi-ken noripaki intãjukun ahãwani ude it yãmiŋkukotã it tãyak. ³⁰ Tãŋpãŋ ãmawebe yãput peŋpãŋ inita iwoyãŋkuko u yãmagut pãbã yepmaŋpãŋ siwoŋi ãmawebenaye yãŋ yãŋtãreŋ yãmiŋkuk. Tãŋkaŋ ãmawebe siwoŋi ãmawebenaye yãŋ yãŋtãreŋ yãmiŋkuko unitã irit tãga kaŋ-ahãneŋta iniken wãpi biŋam yãniŋ kireŋkuk.

³¹ * Tãŋpãkaŋ Anututã ude tãk tãyak unita jide yãne? Anututã tãŋkentãŋ nimiŋirãn netãtã iwan tãŋ nimiŋpãŋ tãga tãŋpãn wanep? Kubãtã tãga nãmo!

³² * Anututã kudãn inide kubã tãŋ nimiŋkuko u nãmo nadãkaŋ? U nin kudup tãŋkentãkta iniken nanaki-inik u nãmo iyap tãŋpãŋ iniŋ kireŋpewãn ãpuko unita ŋode bureni tãŋ nimek; U oraŋ nimiŋpãŋ nanaki nimiŋkuko ukãt imaka kudup bureni-inik api nimek! ³³ * Unita Anututã ãmawebe inita iwoyãŋkuko u man kãbeyã-ken mominita yãŋpãŋ netãtã ãma uwã siwoŋi nãmo yãŋ tãga yãŋtãreŋ yãmek? Ude nãmo! Anututã ini ãmawebe unita siwoŋi ãmawebe yãŋ yãŋtãreŋ yãmiŋkuko unita tãga nãmo! ³⁴ * Ba netãtã Anutu tãŋo kudupi ãmawebe u geŋita biŋam tãŋput yãŋ yãŋtãreŋ yãmek? Kubãtã tãga nãmo! Imata, Kristo Jesu ninta yãŋpãŋ kumbuk. Tãŋkaŋ kumbani-ken nanik yãpmãŋ pãŋaku kodak tewani unitã apiŋowã Anutu nan keru bure kãda itkaŋ nin tãŋkentãŋ nimikta iwet yabãk tãyak unita ude tãga nãmo. ³⁵ Eruk Kristotã nadãŋ nimikinik tãk tãyak upãŋ imatãken kubãtã tãga duŋ-weŋpãŋ nipmaŋirãn Kristo u inigãn nin niningãn api itne? Nadãŋ-bãrãp ba komi nadãnero unitã tãga duŋ-weŋpãŋ nipmaŋpek? Ba Jesuta yãŋpãŋ ãmatã waki tãŋ nimineŋo ba nakta jop irit unitã tãga? Ba jãwãri-inik itne ba umuri gãnaŋ itnero unitã tãga tãŋpek? Ba ãmatã kumãŋ-kumãŋ nidãpnayãŋ tãneŋo unitã tãga duŋ-weŋpãŋ nipmaŋpek? Nãmoinik! ³⁶ * Bureni, Anutu tãŋo man kudãntã imaka bãrãpi udewani ahãŋ nimik tãkaŋ unita ŋode yãŋahãtak;

Nin gãkŋo ãmawebekaye itkamãŋ unita kadãni kadãni ninken nanik mãyap nidãpmãk tãkaŋ.

Ba nibãŋirã tom nakta dãpmãk tãkaŋ ude tãk tãkamãŋ.

Sam 44:22

* 8:27: Sam 139:1; 1Ko 4:5 * 8:28: Efe 1:11 * 8:29: Kol 1:18; Hib 1:6 * 8:31: Sam 118:6
* 8:32: Jon 3:16 * 8:33: Ais 50:8 * 8:34: Sam 110:1; Apos 7:55-56; 1Jo 2:1 * 8:36: 2Ko 4:11

37* Upänkañ Jesu iron pähap täñ nimiñkuko unitä täñkentäñ nimiñirän bäräpi u ba u ahäñ nimik täkañ unitä bänep nadäk-nadäknin täga nämo täñpän waneñ. Nämoinik! Nin iwan u kudup irepmit-inik täk takamäñ. 38-39 Unita nadäkinik ñode täyat; Imaka kubätä Anututä ninta nadäñ nimikinik täk täyak u täga ukät-pipinañi nämo. Nämoinik! Anututä nadäñ nimikinik täñpän Ekäninin Jesu Kristo nimiñkuko unita kumäñ-kumäñ ba irit, añero ba mäjo wära kehäromi nitek u, imaka apiñode ahäñ nimik täkañ ba imaka kämi ahäkta yäwani u, ba imaka imaka kehäromi nitek u, ba imaka kunum terak nanik ba kome gänañ nanik ba imaka ätu kome pähap terak ittäñ kukañ, imaka udewani unitä Anututä ninta nadäñ nimikinik täk täyak u täga tenpipinañi nämo.

9

Poltä iniken äbotta butewaki pähap nadäñkuk

1-2 Notnaye, ñode täwera nadäwut; Juda ämawebenaye unita yänpän näk kadäni kadäni bänepnatä butewaki nadäwätäk pähap bumta täk täyat. U jop nämo yäyat. Nämo, näk Kristo täño äma unita manna u bureni-inik yän nadäwut. Ba Kudupi Munapiktä bänep nadäk-nadäkna kañ-iwarirän unita bänepnatä näk man bureni täwetat yän nadätat. 3* Butewaki! Näk jide täñpän nägät moräknaye, Isrel ämawebe äbot u täñkentäñ yämiñira Kristota biñam kañ täneñ? Kristota biñam täñput yänpän bänepna kädäp ijik täyak u ñode; Anutu täño kokwawak näkä terak ärowänkañ Kristo täño iwan äworeñpän guñ ude irira Isrel ämawebenayetä näkño kome kañ yäput! yän nadäk täyat. 4* Isrel ämawebe uwä äbot jopi nämo, Anututä nanak ämawebenaye yänpän iwoyänpän yepmañkuk. Ude täñkañ Ekänitä iniken mebäri yänhäñpän yäwetkuk. Täñpän ämawebe ukät topmäk-topmäk kubägän täñpän бага man yämiñpän Anutu iniñoret kädet siwoñi u yäwetpän yäwoñärenkuk. Täñkañ imaka säkgämän säkgämän täñ yämikta yänkehäromtak man yäwetkuk. 5* Täñpäkañ äbot uwä oranin wäpi biñam ikek bian itkuño unitäño äbekiye oraniye. Kristo uwä komegup ikek uken naniktä ahäñkuk. Uwä Anutu bureni-inik, imaka kudup-tagän täño intäjukun irirän wäpi biñam tärek-täreki nämo iniñoret täkana! U Bureni!

6* Täñpäkañ apiño Isrel äbot u äbot gägäni kubä ude itkañ unita ñode täga yäne ba nämo? Anututä yänkehäromtak man bian yäwetkuko uken bureni nämo pewän ahäñkuk? Nämo, udetä nämo yäyat! Imata, Isrel ämawebe, Jekop täño tawañken nanik päke u kuduptagän Anutu täño nanakiye bureni, inita biñam itta yäwani nämo. 7* Ba udegän, Abraham täño äbotken nanik u kudup u Abraham täño oraniye bureni ude nämo itkañ. Nämo, Abraham täño oraniye mäyap upänkañ Anututä Abraham ñode iwetkuk; Yänkehärom tañkuro ude, orañkaye ahänayän täkañ u yäpmän daniñpän nanaka Aisak täño tawañ terak nanik u yabäwa orañkaye bureni api täneñ. 8* Täñpäkañ man unitä mebäri ñode niwoñäretak; Ämawebe Abraham täño tawañken nanik u kudup Anutu täño oraniye bureni-inik ude nämo itkañ. Nämo, oraniye bureni-inik uwä Anututä yänkehäromtak man Abraham iwetkuko uterak ahäñkuño ugän. 9* Eruk Anututä Abraham yänkehäromtak man iwetkuko u ñode; Kadäni näkä nadätat-ken uken Sara nanak bäyañpän iñirirän äneñi api äbet yän iwetkuk.

10* Täñpäkañ ugän nämo. Rebeka imaka, nanak yarä bäyañkuk. Täñpän nanak yarä bäyañkuko u nani Aisak, oranin pähap u kubägän. 11-12* Täñpäkañ

* 8:37: Jon 16:33 * 9:3: Kis 32:32 * 9:4: Kis 4:22; Lo 7:6, 14:1-2 * 9:5: Mat 1:1-16; Jon 1:1; Rom 1:25 * 9:6: Nam 23:19; Rom 2:28 * 9:7: Stt 21:12 * 9:8: Gal 4:23 * 9:9: Stt 18:14 * 9:10: Stt 25:21 * 9:11-12: Stt 25:23

Anutu iniken gärip kadäni kadäni iwatpäñ tāk täyak udegän iwatpäñ äma inita biñam yäpmäñ daniñpäñ yepmak täyak. Ämawebe epän täktäki terak nämo yäpmäñ danik täyak. Nämo, ini-tägän äma yäpmäñ daniñpäñ iwoyäk täyak. Unita nanak yarä u kädet waki ba täga nämo täñkañ Rebeka koki-ken pen irirän Anututä Rebeka ñode iwetkuk;

Nanak intäjukun nanik uwä mäden nanik täño epän watä ämani ude api irek yäj iwetkuk. *Stt 25:23*

13* Unita Anutu täño mantä ñode yäyak;

Näk monäni Jekopta nadäj imikinik täñkañ tuäni Isota mäde ut imiñkut. *Mal 1:2,3*

14 Unita jide yäne? Anututä ude tāk täyak uwä kädet siwoñi nämo tāk täyak? Ude nämo! 15 Unita Anututä Moses ñode iwetkuk;

Näkä äma kubäta bänep iron täñ imayäj nadäñpäñä u bureni täñ imet. Ba äma kubäta butewaki nadäj imayäj nadäñpäñä u butewaki nadäj imiñpäñ orañ imet. *Kis 33:19*

16* Unita ñode nadäna; Anututä äma täño gärip ba unitäño täktäk terak nämo yäpmäñ daniñpäñ yepmak täyak. Nämo, Anututä iniken nadäk-gärip tawañ uterak iwatpäñ kubä kañ-korekta nadäñpäñä udegän tāk täyak. 17* Unitäño wärani kubä Anutu täño man kudän täwani terak pätak u ñode; Anututä Isip kome täño intäjukun äma Fero ñode iwetkuk; Mebäri ñode unita nadäj gamiñira intäjukun äma wäp biñam yäpmäñpäñ itan; Gäkä terak kehäromina kwawak pewa ahäñirän biñam nadäñpäñ ämawebe wäpna biñam komeni komeni api yäñahäj yäpmäñ kuney yäk. 18* Unita manbiñam unitä ñode niwoñäretak; Anututä äma kubä kañ-korekta nadäñpäñä u udegän täñ imek. Täñkañ Anututä äma kubä bänep nadäk-nadäki täñpipiñ imayäj nadäñpäñä iniken nadäk-gärip ugän iwatpäñ udegän täñpek.

19 Täñpäkañ in kubätä man u nadäñpäñ ñode käwep näwerek; Netätä täga kehärom täñpäñ Anutu täño nadäk-gärip tawañ u täga irepmirek? Täga nämo upäj imata äma nin ätu momininta kokwawak nadäj nimik täyak? Anutu ude uwä siwoñi nämo tāk täyak yäj näwerek. 20* Täñpäkañ yäñyabäk udewani ämatä täga yänañi nämo. Gäk äma jidewani unita Anutu ude goret täyan yäj iweren? Ude yäweno u ñode bumik; Käbotinik kubätä äma u täñpeko u ñode täga iwerek? Gäk imata näk goret ude täñ? 21* Ude nämo! Äma käbot täñpani kubätä iniken gärip iwatpäñ gäj yäpmäñpäñ käbotinik yarä täñpek. Kubä säkgämän, äñnak-äñnak täkta. Täñkañ kubäwä jirañ pekta täñpek. Ude täñpeko unita goret täyak yäj täga yäwen? Nämoinik!

22 Täñpäkañ Anututä täñkuko u udewanigän. U iniken kokwawak kwawak pewa ahäñirän kehäromina kañpäñ nadäwut yäñpäñ ñode täñkuk; Käbot kokwawaki yäpmäkta biñam täkañ uwä bäräñej täñpäñ wanañipäj kadäni karoni kehärom täñpäñ kwikinik it yäpmäñ äbuk. 23* Täñpäkañ udegän, iniken bänep iron tägagämän-inik u kwawak pewän ahäkta käbot butewakini yäpmäkta biñam täkañ uterak ironi u piñ yäbatkuk. Täñpäñ ämawebe uwä irit täga, wäp biñam ikek u yämikta bian yäpmäñ daniñpäñ yepmanjuk.

* 9:13: Mal 1:2-3 * 9:16: Efe 2:8 * 9:17: Kis 9:16 * 9:18: Kis 4:21, 9:12; Kis 14:4 * 9:20: Ais 29:16, 45:9 * 9:21: Jer 18:6 * 9:23: Rom 8:29; Efe 1:3-12

24 Tägagämän kubä! Ämawebe u uwä nin Anututä ini nimagutkuko u. Täñkañ ämawebe nin Juda äbotken nanik ugän nämo, guñ äbotken nanik imaka, bok nimagutkuk. 25 Unita guñ äbotta nadänpäñ Anututä profet Hosea meni-ken ñode yäñahänjuk;

Näk ämawebe näkño äbotken nanik nämopäñ Näkño ämawebenaye yäñ api yäweret. Ude täñkañ ämawebe nadäñ yämikinik nämo täñkuro unita bänepna gämäni yäñ api yäweret. Hos 2:23

26 Täñpäkañ bian äma äbot u Näkño äbot nämo yäñ yäwetkut. Eruk kome ude yäwetkut-ken ukengän ñode api yäweret; In Anutu irit mähe mi näkño nanaknaye yäñ api yäweret. Hos 1:10

27 Täñpäkañ Aisaiatä udegän Isrel ämawebeta nadänpäñ man ñode yäñahänjuk;

Isrel ämawebe mäyap, mobä jirañ ume terak nanik ude ahäñ uyinayäñ täño upäñkañ uken nanik yarä-gänpäñ api yämaguret.

28 U imata, Ekänitä komen ämawebe manken yepmanpäñ bäräñeñ api täñpän wañ moreneñ. Ais 10:22,23

29 Täñpäkañ unitagän yäñpäñ Aisaiatä man kubä pen ñode yäkgän täñjuk;

Ekäni kehäromi mähemitä ämawebe yerita yäñpäñ yarägän nämo yepmanjuk yäwänä Sodom Gomora paot moreñkuño ude paot morenam. Ais 1:9

Isrel äbottä Anutu mäde ut imiñkuñ

30 * Eruk man päke ñonitäño mebäri jide? U ñode; Äma guñ äbotken nanik Anutu inamiken siwoñi itta epäni nämo täñpanipäñ Anututä siwoñi ämawebe yäñ yäñtäreñ yämiñjuk. Yäñtäreñ yämiñkuko uwä nadäkiniki unitagän yäñpäñ. 31 * Täñ, Isrel ämawebe uwä Anutu inamiken siwoñi ämawebe itta komi epän terak Moses täño бага man iwatna yäkñat täñpä wañkuñ. 32 * Mebäri ñodeta täñpä wañkuñ; U Anututä yäpän-siwoñ tawäpäñ yepmanpekta nadäkiniki Anutu terak nämo peñkuñ. Nämo, iniken komi epäni uterak Anutu inamiken siwoñi ämawebe api itne yäñ nadäñkuñ. Butewaki, u mobä pähap uterak jänani yäputkañ mañkuño bumik. 33 * Mobä unita Anutu täño man kudän täwani kubä ñode pätak;

Nadäkañ? Näk mobä kubä ämatä jänani yäputta Jerusalem komeken peñkut. Uterak jänani yäputkañ api mañdäpneñ yäk.

Täñpäkañ äma kubätä unita nadäkinik täñpayäñ täko uwä nadäkiniki täño bureni yäpmäkta pära nämo api täñpek. Ais 8:14, 28:16

10

1 Unita notnaye, näk bureni ñode täwera nadäwut; Juda ämawebe, näkñaken äbotnaye uwä Anututa biñam kañ irut yäñpäñ bänepna kädäp ijiñirän Anutu-ken yäñapik man yäk täyat. 2 Unitäño täktäki u nadäkinik täyat. U Anutu iwatta epäni tañi täk täkañ upäñkañ kädet Anututä gäripi bureni nadäk täyak u nämo nadäwä tärek täkañ. 3 Anututä kädet iwatpäñ siwoñi ämawebe yäñ yäñtäreñ nimik täyak u nämo nadäwä tärewäkañ iniken kehäromi terak Anutu inamiken siwoñi ämawebe itta epäni täñpäñ kuñatkuñ. Täñkañ kädet Anututä iwatpäñ ämawebeta siwoñi ämawebe yäñ yäñtäreñ yämik täyak u mäde ut imiñkuñ. 4 * Kädet uwä Kristo. Kristotä äbäñpäñ бага man terak Anutu inamiken siwoñi

* 9:30: Rom 10:20 * 9:31: Rom 10:2-3 * 9:32: Ais 8:14 * 9:33: 1Pi 2:6; Rom 10:11 * 10:4: Mat 5:17; Jon 3:18

irit täño kädet u däpmanj tärenpänj kädet kodaki kubä pewän ahänjuk. Uwä ñode; Ämawebe nadänj imikinik täk täkanj u kudup Anututä siwonji ämawebe yänj yäntärenj yämik täyak.

Kuduptagän Anututa biñam täga tänanji

⁵ * Tänpäkanj бага man iwatpänj Anutu inamiken siwonji irit kädetta Mosestä ñode kudän täñjuk; Äma kubätä jukuman бага man terak pätak u iwarayänj täko uwä бага uterak irit kehäromita biñam api täñpek. ⁶ * Mosestä бага man iwat-iwatta ude yänjukopänj nadäkinik kädet iwatpänj Anutu inamiken siwonji itta man kubä ñode pätak; Injin-tägän ñode yänenja; Kunum gänaj netätä täga äronpänj Kristo imagut yäpmanj äpek? Ude nämo yänenj! U äpuko uba! ⁷ Ba ñode imaka yänenja; Netätä kumbani yotpärare-ken täga äpmonpänj Kristo kumbani-ken nanik imagut yäpmanj abek? Ude imaka, nämo yänenj. U akunjukko uba!

⁸ Ude nämo, man unitänjo kukñini u ñode kudän täwani; Anutu täño man u dubinjin-ken itak. U mejin-ken ba bänepjin-ken itak u. Tänpäkanj man uwä nadäkinik pewä ahäk-ahäk man bureni nintä yänjahäk takamänj ubayänj. ⁹ Bureni, mejintä Jesu u Ekäninin yänj yänjahänit, bänepjintä Anututä Jesu kumbani-ken nanik yäpmanj akunjukko unita nadäkinik täñ iminirä Anututä ini api tämagurek. ¹⁰ U imata, bänepnintä Jesuta nadäkinik täñitna Anututä siwonji ämawebe yänj yäntärenj nimik täyak, ba menintä nadäkiniknin u yänjahänitna inita biñam nimagut täyak. ¹¹ * Man unita Anutu täño man mujipi kubä ñode kudän täwani; Äma kubätä unita nadäkinik täñpayänj täko uwä nadäkiniki täño bureni yäpmäkta pära nämo api täñpek. ¹² * Tänpäkanj man unitä ämawebe äbot terak nämo yäpmanj danik täyak. Juda äbotken nanik ba guñ äbotken nanik u tägagän. Ekäni kubä unitägän ämawebe kuduptagän täño Ekäni. Unita ämawebe netätä Ekäni täñkentänj nimi yänj yänpänj yänjapik täkanj unita iron säkgämän täñ yämik täyak. ¹³ * Unitawä Anutu täño mantä bureni ñode yänjahatak; Netätä Ekäni täñkentänj nam yänpänj gera yäk täkanj uwä Ekänitä inita biñam api yämagurek.

¹⁴ Upänkanj Ekänita nadäkinik nämo tänenjo uwä jide tänpänj täñkentäktä gera yänenj? Ba unitänjo manbiñam nämo nadänenjo u jide tänpänj Ekänita nadäkinik tänenj? Ba äma kubätä manbiñam u nämo yänjahäweko uwä jide tänpänj manbiñam u nadänenj? ¹⁵ * Ba manbiñam yänjahäktä äma kubä nämo tewä kweko uwä netätä manbiñam yänjahänirän nadänenj? Tänpäkanj manbiñam yänjahäwani unita Anutu täño man ñode kudän täwani; Äma manbiñam tägagämän yäpmanj äbäk täkanj unitänjo kuroñi säkgämän yänj yäwut!

¹⁶ * Upänkanj waki! Juda ämawebe kuduptä Manbiñam Täga u nämo iyap tänpänj initkun, kubäkubä-tägän. Unita Aisaiatä ñode yänjuk; Ekäni, manbiñam yänjahänitna netätä nadäwän bureni täñjuk? ¹⁷ * Unita nadäkinik burenita ñode yäna; Manbiñam yänjahänirä nadäk täkanj unitä nadäkinik pewän ahäk täkanj. Täñkanj manbiñam jopi kubä nämo, Kristo täño manbiñam u. ¹⁸ Upänkanj Juda äma u jide? Manbiñam uwä nämo käwep nadänjuk? Nämo, u nadänjuk! Anutu täño mantä unita ñode yäyak;

Mani kotäktä komeni komeni kunjarirän ämawebe kuduptagän nadänjuk. Sam 19:4

* **10:5:** Rom 7:10; Gal 3:12 * **10:6:** Lo 30:12-14 * **10:11:** Rom 9:33 * **10:12:** Apos 15:9
* **10:13:** Jol 2:32 * **10:15:** Ais 52:7 * **10:16:** Ais 53:1; Jon 12:38 * **10:17:** Jon 17:20

19 Eruk, näkno yänyabäk kubä pen ñode; Isrel ämawebe uwä guñ ämawebetä komeni yäpmpäñ Anututa biñam api täneñ yäñ nämo käwep nadänkuñ? Nämo, u nadänkuñ! Unita bianä Anututä Moses meni-ken ñode yänkuk;

Juda äbottä näkken äneñi äbut yäñ nadänpäñ ämawebe äbot nämo täñpani, guñ äbot kubäta iron api täñ yämet yäk.

Ude täñira Juda äbottä kañkañ bänepi wawäpäñ ninta täñ niminañi yäñ api nadäneñ. *Lo 32:21*

20 Täñpäkañ Moses täño man u yäñ-kentänpäñ Aisaiatä kwawakinik ñode yänahänkuk;

Äma näka nämo yäñ-wäyäkñewani u ahän yämiñpäñ yämagurira nabänkuñ. *Ais 65:1*

21 Täñpäkañ Isrel ämawebetä yänpäñ Anututä ñode yäkgän täñkuk;

Ämawebe gwäki täpäni ärowani täñ namik täkañ u yämagutta kepma käron ket kewatkañ it täyat. *Ais 65:2*

11

Anututä Juda äbot kudup nämo yepmañkuk

1 * Unita jide nadäkañ? Anututä iniken ämawebeniye mäde ut yämiñkuk? Nämo inik! Näk imaka, Isrel äma ba Abraham täño nägät moräk kubä. Näk Benjamin täño äbotken nanik unita Anututä Isrel ämawebe kuduptagän mäde ut yämiñkuk yäñ täga nämo yäne. 2 Unita ñode yäwa; Ämawebe äbot nämo ahänjirä Anututä inita biñam yänpäñ iwoyäwani unita mäde nämo inik ut yämiñkuk. Jide? In Anutu täño man kudän terak Elaija täño manbiñam unita nämo nadäkañ? Elaija uwä Isrel ämawebe manken yepmakta yänpäñ Anutu-ken ñode yänapiñkuk; 3 * Ekäni, ämawebe ño gäkno profetkaye däpman-pewä kumbäpäñ alta ganiñ oretta täñpani u kudup wärämüt tänpä kuñkuñ. Täñkuño profet morek-morek näk imaka, kumän-kumän nutnayän epäni täkañ. 4 * Ude yänjirän Anututä kowata jide iwetkuk? Ñode iwetkuk; Ude nämo! Ämawebe 7,000 ude näkñata biñam iwoyänjira uwä anutu jopi Bal unita gukut imäp mok nämo täñ imik täkañ yäk. Gäk kubägän nämo yäñ iwetkuk. 5 * Eruk, u udegän kadäni ñoken Juda äbot päke u gänañ nanik äbot täpuri Anututä ironita yänpäñ inita biñam iwoyänkuko itkañ. 6 * Ämawebe iwoyänkuko uwä, iniken iron terakgän iwoyänkuko, ämawebe unitäño täktäkita yänpäñ nämo. Nämo, täktäkita yänpäñ iwoyänkuko yäwänäku iron täñkuko uwä iron bureni nämo yäñ nadäktäkäne.

7 * Unita ñode yäna; Isrel ämawebetä Anutu inamiken siwonji itta pipiri pähap täñkuñopäñ tänpä wañkuñ. Upänkañ äbot uken nanik Anututä iwoyänkuko u imaka bureni u kañ-ahänkuñ. Täñpäkañ ätu päke uwä Anututä iniken mani u nadäka bänep nadäk-nadäki täñpipiñkuk. 8 Unita ñode kudän täwani;

Anututä bänep nadäk-nadäki tänpän guñ tañkuñ.

Ais 29:10

Tänkañ dapuri täñpipiñpäñ jukuni yäpurän guñ tawäpäñ yepmañkuko it yäpmpäñ abäkañ. *Lo 29:4*

9 * Täñpäkañ unitagän Devittä ñode yäkgän täñkuk;

* **11:1:** 1Sml 12:22; Sam 94:14; Plp 3:5 * **11:3:** 2Kin 19:10,14 * **11:4:** 1Kin 19:18 * **11:5:** Rom 9:27 * **11:6:** Gal 3:18 * **11:7:** Rom 9:31 * **11:9:** Sam 35:8

Ärawa äŋnak-äŋnakitâ buŋeptâ-yâŋ dâpmâŋirân komi kaŋ nadâwut.

Bureni, äŋnak-äŋnakitâ momi-ken yepmaŋpânkaŋ kowata kaŋ yâput yâk.

¹⁰ *Tâŋkaŋ dapuri tâŋpewân bipmâŋ utpâŋ bärâpitâ kotaŋ yâwarirân mädeni kaŋ muget yâpmâŋ kut.* *Sam 69:22,23*

Anututâ guŋ äbot yâmagutta man

¹¹ * Man ude pätak unita jide? Isrel ämawebetâ Jesu mäde ut imiŋpâŋ maŋkuŋo u maŋpâŋ makinik tâŋkuŋ ba nämo? Nämo, ini wakiwaki tâŋkuŋo unita Anutu tâŋo yâpätägak epân bureni guŋ äbotken ahâŋkuk. U ahâŋkuko uwâ mebäri ŋodeta; Isrel äbottâ ninta tâŋ niminaŋi tâŋkuk yâŋ nadâŋpâŋ äneŋi Anutu-ken äbâkta Anututâ guŋ äbot yâmagutkuk. ¹² U kawut! Isrel äbot tâŋo wakiwaki unitâ tâŋpewân imaka tägagämân kubâ komen ämawebe kudupta ahâŋ yâmiŋkuk. Bureni, iron Isrel äbottâ mäde ut imiŋkuŋo unitâ guŋ äbotken nanikta tâŋkentâk pähap ahâŋkuk. Eruk, Isrel tâŋo wakini terak imaka tägagämân kubâ ahâŋkukopâŋ Juda äma äneŋi bänepi äyâŋutpâŋ Anutu-ken kukta yâwani u kudup Anututa biŋam tänayâŋ täkaŋ-ken uken Anututâ iron pähap jidewani upâŋ api pewân ahâwek?

¹³ Eruk, guŋ äbotken nanik nadâkinik tâŋpani, in man ŋo täwera nadâwut; Anututâ guŋ äbot tâŋo aposoro ude itta yâŋpâŋ nanin kireŋkuko unita nadâwa ärowani tâŋpâpâŋ oretoret täyat. ¹⁴ Guŋ äbot inken epân ude tâŋpapâŋ nägât morâknaye ätutâ kaŋkaŋ koki wawâpâŋ bänepi äyâŋutpâŋ Anututa biŋam kaŋ tâŋput yâŋ nadâtat. ¹⁵ Tâŋ, Anututâ ämawebe äbot u mäde ut yâmiŋkuk-ken uken ämawebe gägâni Anutu tâŋo iwan ude itkuŋopâŋ Anututâ inikât bänep kubâgân itta yâmagutkuk. Tâŋpâkaŋ Anututâ Juda äbot u äneŋi not tâŋ yâmayâŋ täko unita jide yâwet? U tägagämân-inik kubâ, kumbanitâ kodak taŋpâŋ äneŋi akuneŋo ude bumik. ¹⁶ * Unita man wârani kubâ ŋode täwera nadâwut; Ketem intâjukun nanik epân kodaki-ken yâpmâŋpâŋ Anututa biŋam peŋ imineŋ. Ude täneŋo uwâ epân uken nanik ketem u kudup Anututa biŋam täneŋ. Ba udegân, äma kubätâ päya kubâ tâŋo jäwäri Anututa biŋam iwoyâweko uwâ kujari kânani kudup u Anututa biŋam tâŋpek.

¹⁷ * Tâŋpâkaŋ Isrel ämawebe uwâ olip päya piwani kubâ udewani upâŋ Anututâ kânani ätu tokât tâŋpân kuŋkuŋ. Tâŋ, guŋ äbotken nanik in uwâ olip päya ägwäri tâŋo kânani udewani upâŋ Anututâ yâpmâŋpâŋ olip päya piwani tâŋo kânani tokât tâŋpân kuŋkuŋo u komeni-ken yâpurârâtkuk. Yâpurârâtkuko unita olip päya täga unitâŋo umenitâ kânani, iniken ba in yâpurârani uterakgân tepmâŋ towiŋirân säkgämân it täkaŋ. ¹⁸ * Upâŋkaŋ kânani madâŋ tâŋpâ kwani unita nadâwâ äpani tâŋpâpâŋ injinta nadâwâ ärowani nämo täneŋ. Nämo in, in kânanitâ jäwärita nämo towik täyak. Nämo, jäwäritâ ume yâpmâŋkaŋ kânani in tepmâŋ towik täyak.

¹⁹ Tâŋpâkaŋ inä ŋode käwep yâneŋ; Anututâ olip päya kânani madâŋ tâŋpân kuŋkuŋo u komenita nin yâpurârâtta nadâŋpâŋ madâŋkuk. ²⁰ * Bureni, Anututâ ude tâŋkuko upâŋkaŋ Anututâ kâdet ude tâŋkuko unitâŋo mebäri ŋode; U nadâkinik nämo tâŋkuŋo unita madâŋ tâŋpân kuŋkuŋ. Tâŋpâkaŋ inä nadâkinikjinta yâŋpâŋ tämagut päbâ yâpurârâtkuk. Unita täga itkamâŋ yâŋkaŋ biŋam nämo yâneŋ. Nämo, umuntäneŋ! ²¹ Imata, Anututâ Juda nanik, olip päya tâŋo kânani bureni ude nämo yabâŋ koreŋkuko unita in ärowani kudân ude tâŋpâwâ in udegân nämo api tabâŋ korewek. ²² * Unita Anutu tâŋo täktäkita ket nadäneŋ; Anutu u bänep kwini kâdet bok, komi kâdet bok täk täyak. Unitâŋo mebäri ŋode; Ämawebe mäde ut imik täkaŋ uwâ komi epân kâdet

* **11:11:** Apos 13:46; Rom 10:19 * **11:16:** Nam 15:17-21; Ese 44:30 * **11:17:** Efe 2:11-19

* **11:18:** Jon 4:22 * **11:20:** Rom 12:16 * **11:22:** Jon 15:2,4; Hib 3:14

terak yämagut täyak. Tänpäkan in orakoraki terak pen kuñarirä Anututä api oraŋ tamik tänppek. Täŋ, inä ude pen nämo kuŋatnayän täŋo uwä in imaka, api tokät tänpän kuneŋ. ²³ Tänpäkan Juda äbot madän tänpän kuŋkuŋo uwä nadäkinik pewä putärewni u äneŋi täŋkehärom tänayän täŋo uwä Anututä äneŋi yäpmän päbä kujarini terak api yäpurärärek. U tänaŋi nämo yän nämo nadäneŋ. Nämo, Anututä äneŋi täga api yäpurärärek. ²⁴ Imata, guŋ äbotken nanik inä olip päya ägwäri täŋo kănanipän tokät päbä olip päya piwani terak nämo yäpurärätnaŋipän yäpurärätkek. Upänkan Juda nanik uwä olip päya piwani unitäŋo kănani tokät tänpän kwani unita Anututä äneŋi täga yäpmän päbä iniken kujari uterak pidämigän yäpurärärek.

Anututä Juda äbot kudup api yämagurek

²⁵ * Eruk notnaye, man kubä kăbop itkuko unitäŋo mebäri nämo nadänkan injinta nadäwä ärowani täneŋo udetä täwera ket nadäwut; Man uwä ŋode; Isrel ämawebe bänep nadäk-nadakitä Anutu täŋo man nadäkta mäde ut iminŋuŋo u pen inidegän nämo api it yäpmän kuneŋ. Nämo, Anututä guŋ ämawebe udetä näka biŋam kan täŋput yän nadäk täyak u täreŋirän Isrel ämawebe täŋo bänep nadäk-nadäki u äneŋi api pirärewek. ²⁶ * Kădet uterak Anututä Isrel ämawebe kudup äneŋi inita biŋam api yämagurek. Unita Anutu ini meni-ken nanik man kudän täwani ŋode pätak;

Waki keriken nanik yämagurani äma kubä Saion komeken nanik api äbek.
Äbänpän Jekop täŋo äbottä näka peŋawäk täŋpani u yäpän-siwon tawäpän api yepmaŋpek.

²⁷ *Tänkan momini peŋ yämayän täyat-ken ugän ämawebe-kät topmäk-topmäk kubägän u api täŋpet yäk.* *Ais 59:20,21, 27:9*

²⁸ Eruk, Isrel ämawebe u Manbiŋam Täga u nadäkta bitnäŋkuŋo unita Anutu täŋo iwan ude äworeŋkuŋ. Ude täŋkuŋo unitä guŋ äbot ämawebe in täŋkentän taminŋuk. Upänkan yäput peŋpän Anututä ämawebe u inita biŋam iwoyän yepmaŋkuko unita yänkehäromtak mani oraniye yäwetkuko unita yänpän pen nadän yämik täyak. ²⁹ Imata, Anututä äma inita biŋam yäpmän daniwekopän äneŋi mäde täga nämo ut yämek. Ba imaka tägatäga yänin kirewekopän äneŋi täga nämo yäyomägarek. ³⁰ Tänpäkan guŋ äbot ämawebe inä bian Anututa peŋawäk täŋ imik täŋkuŋopän apiŋo Isrel äbottä täŋirä in uwä Anutu täŋo butewakini yäpmänpän itkan. ³¹ Tänpäkan Isrel ämawebe imaka, Anutu täŋo man peŋawäk täŋkuŋopän Anutu täŋo butewaki intä yäpuŋo udegän yäpmäta yäwani. ³² * Unitäŋo mebäri u ŋode; Anututä butewakini ämawebe kudup terak kwawak pewän ahän yämikta nadänkuko unita ämawebe kuduptä peŋawäk täŋo topmäk-topmäk terak itta yänin kireŋkuk.

Anutu ininoret täkäna!

³³ *Yäke! Anutu täktäki ba nadäk-nadäki gwägu ude tokŋek pätak, äpmonpani pähap!*
U inide kubä täk täyak.

Unitäŋo nadäk tawaŋ mebäri nadäna tärenaŋi nämo ba unitäŋo täktäki netätä kanpän nadäwän täreŋeŋ?

³⁴ * *Äma netätä Anutu täŋo nadäk u kanpän nadäwän tärewek? Ba äma netätä jukuman täga iwerek?* *Ais 40:13*

* **11:25:** Rom 12:16; Luk 21:24; Jon 10:16 * **11:26:** Mat 23:39; Sam 14:7 * **11:32:** Gal 3:22; 1Ti 2:4 * **11:34:** Ais 40:13; 1Ko 2:16

35 *Ba äma netätä Anututa imaka kubä intäjukun iniñ kirewänkañ unita yäñpän Anututä kowata imek?* *Jop 41:11*

36 * *Nämoinik! Anututä ini-tägän imaka imaka täñpewän ahänkuño unita imaka imaka unitäño mebäri bureni-inik itak.*

Imaka imaka u kudup inita biñam itkañ.

Unita wäpi biñam peñyänjek ikek ärowani pen pat imiñ yäpmän kuyon! U Bureni.

12

Gupnin Anututa ärawa ude iniñ kirene

1 * Eruk notnaye, Anututä butewaki pähap nadän nimiñkuko unita ñode peñ täwetat; Kome terak it yäpmän kunayän täño udegän in gupjin irit kuñat-kuñatjin kudup Anututa biñamgän ärawa ude iniñ kirek täkot. Täñkañ kudupigän itkañ kädet Anututä ini gäripi nadäk täyak ugän iwatpäñ täneñ. Kudän udewanitä Anutu iniñ oretoret kädet bureni täyak. 2 * Täñkañ komen äma täño irit kuñat-kuñat kädettä äneñi tämagureko udetä nadän täpäneñpäñ kuñatneñ. Täñkañ bänep nadäk-nadäkjin pirärenjirä Anututä nadäk kädet kudupi kubä kañ täwoñärewän. Ude täñjirän irit kuñat-kuñatjin udegän kodakigän kañ ahawän. Ude täñkañ Anutu täño nadäk kädet, imaka täga, siwoñinik, Anututä ini gäripi nadäk täyak ude nadäwä tärewäpäñ täga api iwatneñ.

3 * Täñpäkañ Anututä orakorak namiñkuko uterak jukuman in kubäkubätä nadäkta ñode täwera nadäwut; Injinta nadäwä ärowani-inik nämo täneñ. Nämo, Anututä nadäkinik in kubäkubäta tamani uterak nadäk ba kehäromi jide injitkañ u ket kañpäñ nadäwä tärewäpäñ uterakgän kuñat täkot. 4 * Imata, äma nin gupnin kubägän upänkañ gupnin täño moräki moräki mäyap itkañ uwä epän mebäri inigän inigän täk täkañ. 5 * Udegän äbot täñpani nin imaka, ämawebe mäyap itkamän upänkañ Kristo terak gupnin täño moräki moräki ude, yäpurärätpän kubägän itkañ täñkentäk kowata kowata täkta yäwani. 6 * Unita Anututä nin kubäkubäta orakoraki terak nadäk mebäri mebäri iron ude nimiñkuk. Iron unita nämo iyap täne. Nämo, äma kubä Anutu täño meni jinom yäpmänpäñ yänahäkta iron imani uwä nadäkiniki jide päreko uterakgän yänahäk täñpek. 7 Ba äma kubä äbot täñpanita watä epän täñ yämikta iron imani uwä udegän täñ yämek. Ba äma kubä Anutu täño man kädet yäwetpäñ yäwoñäreke täkta iron imani uwä epän u täñpek. 8 * Ba äma kubätä äma bänepi täñpidäm takta iron imani uwä udegän täñpek. Ba äma kubä äma jäwäri täñkentän yämikta iron imani uwä iron tañi täñ yämek. Täñpäkañ äma kubätä ämawebe täño intäjukun ude itta iron imani uwä gwäk pimiñpäñ yabän yäwat epän säkgämän täñpek. Ba äma kubä ämawebeta butewaki nadän yämikta iron imani uwä bänep oretoret terak täñkentän yämiñtäñ kuñarek.

Äbot täñpani täño irit kuñat-kuñat

9 * Täñpäkañ iron täktäk kädet u bänep nadäk-nadäk ikek täneñ. Jop gup-tägän nämo täneñ. Täñkañ kädet wakita taräki nadänpäñ kädet täga u injit-inik täk täkot. 10 * Täñkañ äbot täñpani notjiyeta nägät moräknin yän nadänpäñ gäripi kowata kowata nadäk täkot. Ude täñkañ injin äpani itkañ notjiye orañ yämik täkot. 11 * Täñpäñ Munapik täño kädäp bänepjin-ken iñjirän Ekänita yänpäñ epän kehäromigän täk täkot. 12 * Täñpäkañ Ekänitä bureni-inik api

* **11:36:** 1Ko 8:6 * **12:1:** Rom 6:11,13; 1Pi 2:5; Jon 4:24 * **12:2:** Efe 4:23; Efe 5:10,17 * **12:3:** 1Ko 12:11; Efe 4:7 * **12:4:** 1Ko 12:12 * **12:5:** 1Ko 12:27; Efe 4:25 * **12:6:** 1Ko 12:4-11; 1Pi 4:10-11 * **12:8:** 2Ko 9:7 * **12:9:** 1Ti 1:5; 1Pi 1:22; Amo 5:15 * **12:10:** 2Pi 1:7; Plp 2:3 * **12:11:** Apos 18:25; Rev 3:15 * **12:12:** 1Te 5:17

nimagurek yäj nadäkinik tāk tākaŋ unita oretoret terak kuŋat tākot. Tāŋkaŋ bārāpi ahāŋ tamāwā kwikinik it tākot. Tāŋpāŋ Anutu-ken yāŋapik man yākta gaŋani nāmo tāneŋ. ¹³* Tāŋpākaŋ Anutu tāŋo kudupi āmawebe ātu ketem tuŋumta wāyākŋek epān tāk tākaŋ u tāŋkentāŋ yāmik tākot. Ba āma yāmagut yāpmāŋ pāŋku yotjin-ken iron tāŋ yāmikta pidāmtak tākot.

¹⁴* Tāŋpākaŋ āma ātutā waki tāŋ tamiŋirā Anututā tāŋkentāŋ yāmikta yāŋapik tākot. Waki tāŋ yāmikta nāmo yāŋapineŋ. Nāmo, Anututā sākgāmān tāŋ yāmikta yāŋapik tākot. ¹⁵* Tāŋkaŋ āma kubātā imaka kubāta oretoret tāŋpānā ukāt oretoret bok tāk tākot. Tāŋ, āma kubātā konām butewaki tāŋpānā ukāt bok udegān tāk tākot. ¹⁶* Ude tāŋkaŋ āmawebe-kāt bānep kubāgān tāŋpeŋ kuŋat tākot. Tāŋpāŋ injinta nadāwā ārowani nāmo tāŋpāpāŋ epān āpani tākta nāmo bitnāneŋ. Ba injinta nadāk-nadāknin ārowani nīkek yāj nāmo nadāneŋ.

¹⁷* Tāŋpākaŋ āma ātutā kādet waki tāwoŋāreŋirā kowata kādet waki ter-akgān nāmo dāpmāŋ tāreŋeŋ. Nāmo, kādāni kādāni āmawebe kudup inamiken nadāŋ dāmiŋpāŋ siwoŋigān kuŋat tākot. ¹⁸* Tāŋkaŋ injin yāŋwawak tāŋpāŋ āmik tākta nāmo nadāneŋ. Nāmo, kādāni kādāni āmawebe-kāt bānep kubāgān tāŋpāŋ itta epāni tāk tākot. ¹⁹* Unita notnaye, waki tāŋ tamiŋirā kowata waki nāmoinik tāŋ yāmineŋ. Nāmo, bārāpi u Anututa iniŋ kireŋirā iniken kokwawakitā kowata dāpmāŋ tārewayāŋ yāŋpāŋā u ini api nadāwek. Unita Anutu tāŋo man ŋode kudān tāwani; Ekānitā ŋode yāyak; Kowata yāmik-yāmik uwā nākŋo epān. Kowata nākŋa api dāpmāŋ tārewet yāk. ²⁰* Waki nāmo tāŋ yāmiŋkaŋ Anutu tāŋo mantā yāyak udegān ŋode tāneŋ;

*Iwankaye kubātā nakta iwāwā ketem imen,
ba umeta iwāwā ume imi nāŋpek.*

Ude tāŋ imeno uwā iniken tāktāki waki unita māyāk nadāwek. Snd 25:21,22

²¹ Tāŋpākaŋ irit kuŋat-kuŋatjinta watā nāmo irirā kādet wakitā intāŋo kehāromjin yāpmāŋ āpehta. Ude nāmo, kādet waki tāŋo kehāromi yāpmāŋ āpākta kowata kudān tāga upāŋ tāk tākot.

13

Nin gapman gāmori-ken it tākāna

¹* Āma kuduŋtagān gapman tāŋo mani buramineŋ. U imata, Anututā nāmo iwoyāweko uwā gapman kubā tāga nāmo irek. Gapman tāŋo kehāromi uwā Anutu-ken nanik unita gapman komeni komeni yabāŋ yāwat epān tāŋpāŋ it yāpmāŋ kukaŋ uwā Anututā iwoyāŋpāŋ yepmaŋpani. ² Mebāri unita āma kubātā gapman tāŋo man utpāŋ imaka Anututā ini pewān ahāwani u urek. Āma ude tāk tākaŋ uwā kowata ini yāpmākta biŋam tākaŋ. ³* Tāŋpākaŋ āma irit kuŋat-kuŋari tāga uwā āma intājukun it yāmik tākaŋ unita nāmo umuntak tākaŋ. Tāŋ, āma kudān waki tāk tākaŋ unitā uyaku umuntāneŋ. Unita in gapmanta tāŋumun-umunkāt nāmo kaŋ kuŋatnayāŋ nadāŋpāŋā eruk imaka tāgagānpāŋ tāŋpeŋ kuŋat tākot. Imaka tāgagānpāŋ tāŋpeŋ kuŋarirā gapmantā in tabāŋirān api tāgawek. ⁴* U imata, gapman uwā Anutu tāŋo epān watā āma, inta yāŋpāŋ iwoyāŋ tamani. Tāŋpākaŋ in waki tāneŋo uwā gapmanta umuntāneŋ. U imata, kowata yāmikta kehāromi jop nāmo yāmani. Nāmo, uwā

* **12:13:** Hib 13:2 * **12:14:** Mat 5:44; Apos 7:60; 1Ko 4:12 * **12:15:** Sam 35:13 * **12:16:** Rom 15:5; 11:20; Snd 3:7; Ais 5:21 * **12:17:** 1Te 5:15 * **12:18:** Mak 9:50; Hib 12:14 * **12:19:** Lo 32:35; Mat 5:39; Rom 13:4; 1Te 1:6-7; Hib 10:30 * **12:20:** Snd 25:21-22; Mat 5:44 * **13:1:** Tai 3:1; Snd 8:15; Jon 19:11 * **13:3:** 1Pi 2:13-14; 1Pi 3:13 * **13:4:** Rom 12:19

Anutu täño watä epän äma itpäñ Anutu täño kokwawak äma waki täñpani-ken pewä ahäktä yän yämani. ⁵ Mebäri unita mani buramik-inik täneñ. Täñpäkañ komi nadäwet yän nadänkañ unitagän umuntañpäñ mani nämo buramineñ. Nämo, bänepkatä gapman täño man buramik u kudän siwoñi yän nadänpäñ mani buramineñ.

⁶ Mebäri unita in takis moneñ imaka, pek täkañ. Gapman uwä Anututä watä äma epän yän yämiñkuko u gwäk pimiñpäñ täk täkañ unita epäni täñmeham takta takis moneñ täga yäpneñ. ⁷* Unita in imaka yäwani udegän täñ yämik täkot. Takis moneñ yämikta yäwani unitawä takis moneñ yämik täkot. Ba äma wäpi yäpmäñ akukta yäwani uwä udegän wäpi yäpmäñ akuneñ. Ba orañ yämikta yäwani uwä udegän orañ yämineñ.

Not täñpäñ bänep iron täk täkot

⁸* Eruk, imaka kubä yäpneño uwä kowata pengän däpmäñ täreneñ, kämi kañ pena yän nämo yäneñ. Täñpäkañ bänep iron kowata kowata täñirä tärek-täreki nämo pärek. Kudän u uwä täga däpmäñ tärenañi nämo. Nadäkañ? Äma kubätä bänep iron kädet bureni iwatpäñ kuñareko uwä бага man kudup buramiwani yän täga iwetneñ. ⁹ Täñkañ бага man ñode kudän täwani; Kubokäret nämo täñpen. Gäk äma kumäñ-kumäñ nämo uren. Gäk kubota nämo täñpen. Gäk äma täño imaka kubä kañgärip nämo täñpen. Бага man u ba бага man ätu itkañ u kuduhtagäntä ñode yäwani; Gäkñata nadäk täyan udegän notkapakta nadäwen. ¹⁰* Nadäkañ? Äma bänep iron ikek kuñat täkañ uwä noriyeta waki nämo täñ yämik täkañ. Unita bänep iron täktäk kädet unitä бага man buramik-buramik kädet bureni täyak.

¹¹* Eruk, kudän ude täñput yän täwetat uwä mebäri ñodeta; In kadäni itkamäñ-ken ñonita kañpäñ nadänkañ kuñat täkot. U däpmon penpäñ kodak irit kadäni. U imata, nadäkinik täñpäñ yäput penpäñ it yäpmäñ äbäñitna Anututä nin nimagutta kadäni keräp täyak. ¹²* Bureni! Bipmäñ urani paorayäñ täñirän kome yäñewayäñ keräp täyak. Unita bipmäñ urani täño täktäk u kudup pen moreñpäñ wakikät ämik täkta täñtuñum täñpäñ penyänek gänañ kuñat täkäna. ¹³* Nin kädet siwoñi iwatpäñ kuñat täkäna, kepma täño penyänek gänañ kuñat täkañ ude. Äñnak-äñnak kap tektek täñpäñ ume nañkañ täñguñguñ nämo täne. Täñkañ kubokäret ba kudän ätu ämatä nämo tänañi nämo täne. Ba ämik kokwawak man nämo yäne. ¹⁴* Nämoïnik, in Ekäni Jesu Kristopäñ tek ude wädäwä ärowäkañ gup täño nadän gärip waki u däpmäñ tärekta epäni nämo täneñ.

14

Nadäkiniki kwini ba kehäromita man

¹* Äma kubä nadäkinik ikek upänkañ nadäkiniki uwä kwini, udewani mäde nämo ut yämineñ. Nämo, not täñ yämik täneñ. Upänkañ man ätu täño mebäri kwawak nämo kudän täwani unita äma udewani-kät yäñawät-awät nämo täneñ. ²* U ñodeta yäyat; Äma kubä nadäkiniki kehäromi u imaka kuduhtagän nakta täga nadäwek. Täñpäkañ äma kubä nadäkiniki kwini uwä ketem tomkät nakta täga nämo nadäwek. ³* Täñirän äma tom ketem kudup näñpani unitä noripaki ketem tomkät nämo näñpani unita nadäwän äpani täga nämo täneñ. Ba äma ketem tomkät nämo näñpani unitä äma tom ketem kudup näñpani

* **13:7:** Mat 22:21 * **13:8:** Mat 22:39-40; Jem 2:8 * **13:10:** 1Ko 13:4-7 * **13:11:** Efe 5:14; 1Te 5:6-7 * **13:12:** 1Jo 2:8; Efe 5:11, 6:11 * **13:13:** Luk 21:34; Efe 5:18 * **13:14:** Gal 3:27 * **14:1:** Rom 15:7 * **14:2:** Stt 1:29, 9:3 * **14:3:** Kol 2:16

unita wakiinik täyan yäj nämo nadäj imek. Nämo, Anututä äma u imaka, inita bijam imagurani. ⁴* Gäk äma jidewani unitä äma kubä täjo epän watä ämani täjo täktäki yäpmäj daniwen? U epän täga täyak ba goret täyak u epän mähemitä ini yäwek. Bureni, Ekänitä äma udewani täga täjkentäj yämiñirän kehäromigän api itneñ.

⁵* Tänpäkañ äma kubätä kepma kubäta nadäjirän kudupi-inik täñpek, kepma ätu yärepmitak yäj nadäwek. Täñ, äma kubätä kepma päke u kudup uterakgän yäj nadäwek. U täga upäjkañ nadäk udewanitä äma kubäkubätä ini bänepiken yäpmäj daniñkañ nadäk kubägän yäpmäj kuñatneñ. ⁶Nadäkañ? Äma kepma kubäta nadäjirä inipärik kubä täk täkañ uwä Anutu iniñoretta nadäjkañ ude täk täkañ. Ba udegän, äma tom ketem kudup näñpanitä Anutu orañ imikta nadäjkañ nak täkañ. Imata, ketem unita Anutu bänep täga man iwetkañ nak täkañ unita. Täñ, äma ketem ätuta bitnäk täkañ uwä udegän, Anutu orañ imikta nadäjpäñ Anutu bänep täga man iwet täkañ.

⁷Unitäjo mebari ñode; Bämopnin-ken nanik kubätä irit kuñat-kuñarita u näkña-kengän yäj nämo yäwek. Ba kubätä kumäk-kumäkita näkñata bijam yäj nämo yäwek. ⁸* Nämo, kodak itnero uwä Ekäni wäpi bijam orañ imikta itne. Ba kumnero u imaka, Ekäni wäpi bijam orañ imikta kumne. Unita kodak itne ba kumnero uwä Ekäni orañ imiktagän täne. ⁹Mebäri unita, Kristo uwä äma kumbani ba kodak irani täjo Ekäni ude itta kumäñpäñ äneñi kodak tañkuk.

¹⁰* Unita gäk, imata äbot täñpani notkapak kubä täjo nadäkinikita nadäwi jopi täk täkañ? Ba gäk, imata notkapak kubä iniñ täwet täyan? Ñode nämo nadätan? Gäk ba nin kuduptagän Anutu täjo man käbeyä-ken api itne. ¹¹Unita Anutu täjo man ñode kudän täwani;

*Näk Ekäni tärek-täreki nämo it täyat unitä bureni-inik ñode yäyat;
Komen ämawebe kudup näk-kengän äbäñpäñ gukut imäpmok api täñ namineñ.
Täjkañ ini kubäkubätä ñode api näwetneñ; Gäk Anutu bureni-inik. Ais 45:23*

¹²* Unita ñode nadäna; Anututä nin kuduptagän täjo mebarininta api niwet yabäwek.

Notniye täñyäkñatpena momi nämo täneñ

¹³Unita notniye täjo nadäkiniki yäpmäj danik-danik kädet kañ pena! Penpäñ nin kubäkubätä nadäk kädet kubä ñode iwaräntäktä nadäk kehäromi kañ pena; Imaka täga upäjkañ u täñira notnapaktä nabäjkañ nadäkiniki täñpäñ wanejo udetä imaka udewani täga nämo api täñpet. ¹⁴* Tänpäkañ Ekäni Jesutä nadäk-nadäkna täñkwawa täñirän ñode nadäwa tumäjkañ; Imaka kubä ketem kejima udewani ini-tägän Anutu täjo inamiken äma täjo bänepi täga nämo täñpäñ waneñ. Ude nadätat upäjkañ äma kubätä imaka kubäta yäjiwäranı yäj nadäweko uwä eruk imaka u bureni yäjiwäranı täñpek. ¹⁵* Unita gäk imaka kubä jop nañiri notkapak kubätä gabäñpäñ bänep nadäk-nadäki täñpäñ wanejo uwä eruk gäkñata ñode nadäwen; Ñode täyat uwä notnapak unita nadäj imikinik nämo täyat yäj nadäwen. Nadätan? Kristotä notkapak unita yäñpäñ kumbukopäj imata jop nadäj ketem naknak terak notkapak täjo nadäkiniki u täñpi waneñ? ¹⁶* Nämo, unita ket ñode nadäkot; Täktäka unitä täñpewän imaka u ba unita nadäwi täga täk täkañ unita äma ätutä waki

* **14:4:** Mat 7:1; Jem 4:11-12 * **14:5:** Gal 4:10 * **14:8:** Luk 20:38; Gal 2:20; 1Te 5:10 * **14:10:** Mat 25:31-32; Apos 17:31; 2Ko 5:10; Plp 2:10-11 * **14:12:** Gal 6:5 * **14:14:** Apos 10:15; Tai 1:15
* **14:15:** 1Ko 8:11-13 * **14:16:** Tai 2:5

yäŋ yäneŋta. ¹⁷ Nadäkaŋ, imaka jopi, tom ketem udewanitä Anutu gämori-ken kuŋat-kuŋat kädet u nämo täŋ-mehamtäk täyak. Nämo, Anutu gämori-ken kuŋat-kuŋat kädet bureni uwä siwoŋi kuŋat-kuŋat, ba bänep kwini terak irit, ba oretoret Munapiktä pewän ahäk täkaŋ u. ¹⁸ Unita äma kubätä kädet u iwarän täŋpäŋ Kristota watä epän täŋ imayän täyak uwä Anututä äma unita gäripi nadäŋirän ämawebetä imaka, kaŋkaŋ api oraŋ imineŋ.

¹⁹* Unita notnaye, nin täktäk jide unitä bänep kubäŋän irit täŋo kädet pewän ahäk täkaŋ ba notniye täŋo nadäkiniki täŋ-kehäromtak täkaŋ, täktäk ugänpäŋ iwatpäŋ täk täkäna. ²⁰* Täŋkaŋ imaka jopi, ketem udewani terak Anutu täŋo epän nämo täna waneŋ. Bureni, imaka kuduŋtagän u täga nänaŋi upäŋkaŋ nin ketem kubä naŋitna äma kubätä nibäŋkaŋ bänepitä momi täŋpeko uwä kädet waki täne. ²¹ Kädet siwoŋi uwä ŋode; Tom ketem ba wain ume naŋira ba imaka kubä täŋira notnapaktä nabäŋpäŋ momi täŋpek yäŋ nadäŋpäŋä eruk gäk kädet u wari nämo täŋpen.

²² Täŋpäkaŋ imaka udewanita jide nadäk täyan u kwawak nämo yäŋahäwen. Nämo, Anutu iŋamiken gäŋa-tagän iyap täŋpäŋ nadäŋpen kuŋaren. Täŋpäŋ äma kubätä imaka kubäta täga yäŋ nadäŋpäŋ imaka u bänep nadäwätäk-kät nämo täŋpeko uwä bänep oretoret terak täga irek. ²³* Täŋ, äma unitä tom ketem bänep yarä nadäŋkaŋ näŋpeko uwä Anututä goret täyan yäŋ iwerek. Imata, u siwoŋi täyat yäŋ nadäkinik kubäŋän nämo penpäŋ täŋpek. Unita imaka kubä u siwoŋi yäŋ ket nämo nadäŋkaŋ täk täkamäŋ uwä momi täk täkamäŋ.

15

Gäŋa-tagän nämo nadäwen

¹ Eruk, äneŋi ŋode yäkgän täŋpa; Nin kubäkubä nadäkiniknin kehäromi niked uwä nininken gäripgän nämo iwatne. Nämo, notniye nadäkiniki kwini u täŋkentän yämiŋpäŋ bäräpini kotaŋ yämine. ²* Täŋkaŋ nin kubäkubätä notniye nadäk-nadäki ba kuŋat-kuŋaritä tägawekta täŋkentän yämiŋitna nadäkiniki kaŋ kehärom tawut. ³* U imata, Kristo, wäpi biŋam taŋi upäŋkaŋ iniken gäriŋ terak nämo kuŋatkuk. Nämo, kädet Anutu täŋo mantä ŋode yäyak udegän ahäŋ imiŋkuk;

Ämatä yäŋärok gäwetkuŋo u näkä terak äroŋkuk.

Sam 69:9

⁴* Nadäkaŋ? Man kudup Anutu täŋo manbiŋam terak bian kudän täwani u nin niwetpäŋ niwoŋäreka kudän täwani. U Anututä bureni api tämagurek yäŋ niwetpäŋ niwoŋäreka täyak. Täŋkaŋ Anutu täŋo man uwä bänepnin täŋpidäm taŋirän gwäk pimiŋpäŋ kuŋattäŋgän imaka bureni u api kaŋ-ahäne. ⁵ Täŋpäkaŋ in Jesu Kristo täŋo kädet kuroŋ iwarirä Anutu bänep täŋpidäm taktak mäheŋi ba gwäk pimiŋpäŋ kuŋat-kuŋat mäheŋitä in bämopjin-ken bänep kubäŋän irit pewän ahäŋ tamik täyon. ⁶ Ude täŋ tamiŋirän in bänep nadäk-nadäkjin ba mejin kubäŋän penpäŋ Anutu, Ekäninin Jesu Kristo täŋo nani u wäpi iniŋoret täkot.

⁷* Unita Kristotä not täŋ tamiŋkuko udegän äbot täŋpani notjiye kudup not täŋ yämiŋpäŋ bänep kubäŋän terak it täkot. Ude täŋirä Anutu täŋo wäpi biŋam punin-inik ärok täyon. ⁸* Unita bureni täwetat; Kristotä Juda äbot täŋo watä

* **14:19:** Rom 12:18; Rom 15:2 * **14:20:** 1Ko 8:13 * **14:23:** Tai 1:15 * **15:2:** Rom 14:19; 1Ko 9:19; 1Ko 10:24,33 * **15:3:** Sam 69:9 * **15:4:** Rom 4:23-24; 1Ko 10:11 * **15:7:** Rom 14:1 * **15:8:** Mat 15:24

epän äma jopi äworeŋkuko uwä Anututä yänkehäromtak man oraniye pähap yäwetkuko u bureni pewän ahäkta täŋkuk. ⁹ * Ba guŋ äbottä butewakinita yänpän Anutu iniŋoretta täŋkuk. Unita yänpän Anutu täŋo mantä ŋode yäyak;

*Unita guŋ äbot bämopi-ken wäpka biŋam api yäpmän akwet.
Kap terak wäpka biŋam api ganiŋ oreret.*

Sam 18:49

¹⁰ Ba unitagän Anutu täŋo man kubätä äneŋi yäkgän ŋode täyak;

*Ämawebe kome kukŋi käda nanik in Anutu täŋo kudupi ämawebeniye yäpurärätpän
oretoret bok täkot.*

Lo 32:43

¹¹ Ba äneŋi kubä pen ŋode yäkgän täyak;

*Guŋ äbot ämawebe, komeni komeni-ken nanik, in kudup kap terak Ekäni wäpi iniŋ
orerut.*

Sam 117:1

¹² * Täŋpäkaŋ Aisaiatä man unitagän äneŋi yäkgän ŋode täŋkuk;

*Jesitä äbotken nanik intäjukun äma kodaki kubä ahänkaŋ äma äbot komeni komeni
api yabän yäwarek.*

Tänkaŋ guŋ äbottä äma uterakgän api yengämä penen.

Ais 11:10

¹³ Täŋpäkaŋ in Anutu terakgän tubeŋ kuŋirä bänep pidäm ba oretoret pähap inken daiwän tokŋeton. Anutu, imaka bureni pewä ahäk-ahäk mähe mi unitä ude täŋirän Kudupi Munapik täŋo kehärominitä täŋkentän tamiŋirän ŋode burenitä bureni-inik nadäk täkot; Anututä nimagutpän imaka tägatäga u bureni api nimek.

Poltä iniken mebäri yänahänkuk

¹⁴ Notnaye, siwoŋi kädet inken tokŋek pätak yän nadäkinik täyat. Täŋkaŋ nadäk-nadäk Anutu-ken nanik tokŋek pat tamik täyak uterak injin-tägän yäwetpän yäwoŋärek kowata kowata täga täneŋ yän nadäkinik täyat. ¹⁵ Ude nadätat upänkaŋ ehutpän man ätu äneŋi täŋ-kwawataŋ tamikta manbiŋam ŋo kudän täyat. Bätakigän yänahätat ŋowä mebäri ŋodeta; ¹⁶ * Anututä nadän namiŋpän guŋ äbotken Kristo Jesu täŋo watä epän täkta iwoyänpän nepmaŋkuko unita. Näk bämop äma ude itpän ämawebe guŋ äbot u yämagut päbä yepmaŋpa Anututa ärawa täga täŋ iminaŋi ude täŋ imikta Anutu täŋo manbiŋam yänahän yämik täyat. Ude täŋira Kudupi Munapiktä täŋpewän ämawebe u kudupi, Anututa biŋam täk täkaŋ. ¹⁷ Unita näk Jesu Kristo täŋo wäpi terak Anutu täŋo watä epän täk täyat unita nadänjira ärowani täk täyak.

¹⁸ * Täŋkaŋ imaka ätuta yänjira nämo tägawek. Nämo, Jesu Kristotä ketna terak epän täŋkuko unitagän ehutpän kwawakgän ŋode yänahänpän täwerayän; Näk guŋ äbot ämawebe yän-yäkŋat päbä yepmaŋpa Anutu täŋo man buramiwani ämawebe ude täŋkuŋ. ¹⁹ Ude täŋkuro uwä Kristotä mena ba täktäkna täŋmeham taŋirän Kudupi Munapik täŋo kehäromi terak kudän kudupi kehäromi nikek mebäri mebäri pewa ahänkuŋ. Näk Jerusalemtä pänku Ilirikum kome u bämopi-ken Kristo täŋo manbiŋam yänahän täŋ pänku epän u käda täkta yäwani u täŋ täreŋkut. ²⁰ * Täŋpäkaŋ nadäk kehäromi kubägän ŋode nadäk täyat; Jesu täŋo manbiŋam yänahäk täyat uwä, guŋ äbot bureni-inik, Kristo täŋo wäpi biŋam nämo nadäk täkaŋ-ken ugän yänahäkta nadäk täyat. Näk äma kubätä

* **15:9:** Apos 3:25; Rom 11:30; 2Sml 22:50 * **15:12:** Rev 5:5 * **15:16:** Rom 1:5, 12:3; Rom 11:13; Plp 2:17 * **15:18:** 2Ko 3:5 * **15:20:** 2Ko 10:15-16

epän tänpäni-ken u täkta nämo nadätat. ²¹ Nämo inik, Anutu täno mantä node yäyak udegän täkta nadätat;

Ämawebe mani biñam nämo yäwerani u api kañpäñ nadäwä tumneñ. Bureni, ämawebe mani biñam nämo nadäwanitä api nadäwä tumneñ. Ais 52:15

Pol Rom kome kukta nadäk tawañ peñkuk

²² * Tänpäkañ epän ñonitä kadäni käronji nepmäñit yäpmäñ äbäñirän in täga nämo äre tabätat. ²³ Upäñ kome ño käda epän täñ paotat unita, ba kadäni käronji-inik äre tabäkta nadäñ yäpmäñ äbätat unita kadäni ñoken täga käwep api äre tabäwet. ²⁴ * Näk Spen kome kwayäñ täyat ugän äre inken jukun oretoret terak it tepmañpa täreñirän täñkentäñ namñirä Spen kome api kwet. ²⁵ * Upäñkañ pengänä Anutu täno kudupi ämawebe Jerusalem käda itkañ u päñku yabäñpäñ täñkentäñ yämikta kuyat. ²⁶ * Äbot tänpäni Masedonia ba Grik komeken naniktä yäñpäñ-nadäñpäñ Anutu täno kudupi ämawebe ätu Jerusalem yotpärare-ken jäwäri itkañ u täñkentäñ yämikta monen peñkuño u api yäpmäñ kwet. ²⁷ * Tänpäkañ monen u iniken gärip terak peñkuñ. Kädet ude täñkuño u täga täñkuñ. Imata, Juda äbottä bänepi yepmäñ towikta tunum tägagämän Anutu-ken nanik yämñkuñ. Unita kowata däpmäñ tärekta Juda äbot täno gup käda täñkentäñ yämikta yäwani. ²⁸ Eruk monen u yäpmäñ päñku Jerusalem äbot tänpäni jäwäri itkañ unita yäma tärewänkañ Spen kome kwa yäñpäñä äre tabäñpäñ it tepmañkañ api kwet. ²⁹ * Täñkañ node nadätat; Kadäni inken ärewayäñ täyat-ken ukenä Kristo täno iron pähap näkken tokneñ pätak u api duiñ tamet.

³⁰ * Unita notnaye, nin Jesu Kristota nadäñ imikinik täk täkamäñ unita, ba iron kädet Munapiktä nin bämopnin-ken pewän ahäñkuño unita yäñpäñ node peñ täwetat; Komi epän täyat ño täñmeham takta näka yäñpäñ Anutu-ken yäñapik man yäk täkot. ³¹ Ude täñirä Anututä äyuñ täñ namñpäñ äma Judia komeken nanik Anutu täno man bitnäc täc täkañ u kerik-ken nanik kañ nämagurän. Ba in Anutu-ken yäñapñirä Jerusalem äbot tänpäni ämawebetä täñkentäk yäpmäñ kwayäñ täyat unita gäripi kañ nadäwut. ³² Ude täñirä Anututä nadäñ namñirän inken oretoret terak äre tabäñpäñ itpäñ-nadäk säkgämän täñpäñ kehäromi bok kañ yäpna.

³³ Tänpäkañ Anutu bänep pidäm mähe mi unitä inkät tärek-täreki nämo it täyon. U Bureni.

16

Äbot tänpäni yäññoret man

¹ Eruk man kubä nadätat uwä node; In wanotnin Fibi, Senkria kome ämawebe äbot tänpäni täñkentäñ yämik täyak u säkgämän imagutpäñ kañ orañ imut yäñ nadätat. ² Anutu täno kudupi ämawebetä kädet ude täkta yäwani unita udegän Ekäni täno wäpi terak imagurirä imaka kubäta wäyakneñpäñ yäñiränä kañ täñkentäñ imut. U imata, wanotnin uwä näc ba äbot tänpäni mäyap täñkentäñ nimik täyak.

³ * Täñkañ Prisila-kät äpi Akwila, u näkkät Kristota watä epän bok tänpäni u bänep oretoret manna ño kañ yämut. ⁴ Yarä uwä näc täñkentäñ namikta gupita nämo iyap tañkumän. Unita näkägän nämo yäññ oretat. Nämo, guñ äbotken

* **15:22:** Rom 1:10-13 * **15:24:** 1Ko 16:6 * **15:25:** Apos 19:21 * **15:26:** 1Ko 16:1; 2Ko 8:1; 2Ko 9:2,12; Apos 24:17 * **15:27:** Rom 9:4; 1Ko 9:11 * **15:29:** Rom 1:11 * **15:30:** 2Ko 1:11; Kol 4:3; 2Te 3:1 * **16:3:** Apos 18:2,18,26

nanik äbot täŋpani uken-uken nanik u imaka, udegän bänep täga nadäŋ yämik täkaŋ. ⁵* Täŋkaŋ äbot täŋpani ämawebe yanäpi unitä yotken käbeyä täk täkaŋ u näkŋo bänep oretoret manna ŋo kaŋ yäwerut.

Täŋkaŋ notnapak tägagämän Epainetus u näkŋo bänep oretoret manna ŋo kaŋ iwerut. U Esia komeken intäjukun-inik Jesuta nadäkinik täŋkuk. ⁶ Täŋkaŋ Maria, komi epän täŋ tamik täŋkuko unita näkŋo bänep oretoret manna ŋo kaŋ iwerut. ⁷ Täŋkaŋ Adronikus kenta Julius unita näkŋo bänep oretoret manna ŋo kaŋ yäwerut. Yarä uwä nägätin moräk kubägän, komi yotken näkkät bok itkumäŋ. U aposoro yarä tägagämän yäŋ yäwerani. Yarä uwä Jesuta nadäkinik täŋirän näk mäden nadäkinik udegän täŋkut.

⁸ Täŋkaŋ Ampliatus, Kristo wäpi terak notnapak gäripi-inik nadäŋ imik täyat unita näkŋo bänep oretoret manna ŋo kaŋ iwerut. ⁹ Täŋkaŋ Abanus, näkkät Kristota watä epän bok täŋpani unita näkŋo bänep oretoret manna ŋo kaŋ iwerut. Ba notnapak tägagämän kubä Stakis unita imaka, näkŋo bänep oretoret manna ŋo kaŋ iwerut. ¹⁰ Täŋkaŋ Apeles, Kristo täŋo epän täŋpani bureni-inik kubä unita näkŋo bänep oretoret manna ŋo kaŋ iwerut. Ba Aristobulustä äbotken nanikta imaka, näkŋo bänep täga manna ŋo kaŋ iwerut.

¹¹ Täŋkaŋ näkŋakät nanik Herodian unita näkŋo bänep oretoret manna ŋo kaŋ iwerut. Ba Nasisus täŋo äbotken nanik Ekänita nadäkinik täŋpani unita imaka, näkŋo bänep oretoret manna ŋo kaŋ yäwerut. ¹² Täŋkaŋ webe yarä Ekäni täŋo watä epän täŋpani wäpi Trifinia kenta Trifosa unita näkŋo bänep oretoret manna ŋo kaŋ yäwerut. Ba wanotna tägagämän Pesis unita imaka. U Ekänita watä epän kehäromi täk täyak. ¹³* Täŋkaŋ bänep oretoret manna ŋo Rufus kaŋ iwerut. Rufus uwä Ekäni täŋo iwaräntäki tägagämän kubä. Ba Rufus miŋi imaka, näkŋo bänep täga manna ŋo kaŋ iwerut. U näkŋo meŋna ude itkuk.

¹⁴ Täŋkaŋ näkŋo bänep oretoret manna ŋo Asinkritus, Flegon, Hemes, Patrobas ba Hemas ukät notniye ätu penta it täkaŋ u kaŋ yäwerut. ¹⁵ Täŋkaŋ Filologus kenta Julia ba Nereus yanwanori, ba Olimpes-kät Anutu täŋo kudupi ämawebe penta it täkaŋ unita imaka kaŋ yäwerut.

¹⁶* Täŋpäkaŋ äbot täŋpanitä täk täkaŋ ude kowat iniŋ orerän täk täkot. Täŋkaŋ Kristo täŋo äbot komeni komeni kuduŋtagäntä bänep oretoret man tamikaŋ ŋo.

Jukuman tärek-tärek

¹⁷* Eruk notnaye, äma ätu täŋo mebäri täwerayäŋ täyat unita ket nadäŋ täpäneŋpäŋ kuŋatneŋ; Äma man bureni täwetpäŋ täwoŋärewani u mäde ut imiŋpäŋ äbot täŋpani bämopi-ken duŋ-wewek kädet mebäri mebäri pewä ahäk täkaŋ unita watäni it täkot. Äma udewanitä äma täŋo nadäkiniki täŋpewä putärek täkaŋ unita yabäŋ umuntaŋ päŋku injingän itneŋ. ¹⁸* Nadäkaŋ, äma udewani Ekäninin Kristo täŋo epän nämo täk täkaŋ. Nämoinik, u iniken gup täŋo nadäŋ gärip ugänpäŋ iwarän täŋpäŋ täk täkaŋ. Ude täŋkaŋ bänep ärik-ärik man me pidäm terak ämawebe kädet waki udewanita mebäri nämo nadäwä tumbani u tänyäkŋat täkaŋ. ¹⁹* Täŋ, inä Anutu täŋo man iwarän täŋirä intäŋo biŋam ämawebe kudup nadäŋ moreŋkuŋ. Unitä näk inta oretoret pähap nadäŋ tamitat upäŋkaŋ ŋode kaŋ irut yäŋ nadätat; Kudän siwoŋi kädetta nadäwä tumbäpäŋ waki täktäk kädetta nadäwä tumäkta guŋ ude kaŋ irut. ²⁰* Ude irirä bänep kwini terak irit täŋo mähemi Anutu unitä ätu nanak itkaŋ täŋkentäŋ

* **16:5:** 1Ko 16:15,19; 2Ti 1:15

* **16:13:** Mak 15:21

* **16:16:** 1Ko 16:20; 1Pi 5:14

* **16:17:**

Mat 7:15; Tai 3:10

* **16:18:** Plp 3:19; Kol 2:4; 2Pi 2:3

* **16:19:** Rom 1:8; Mat 10:16; 1Ko 14:20

* **16:20:** Rom 15:33; Stt 3:15

tamiñirän Satan yeñiwat päpmo api yenjakñitneñ. Eruk Ekäninin Jesu täño orakorakitä inken it tamik täyon.

²¹ * E man kubä ñode; Näkkät epän bok täñpani Timoti unitä inta bänep oretoret man täwetak. Ba näkñakät nanik Lusias, Jeson, Sosipate u imaka udegän, täwetkañ. ²² Täñpäkañ äma Pol täño meni jinom yäpmäñpäñ man päke kudän täyat ño, Tetius näk imaka, Ekäni wäpi terak bänep oretoret man täwetat. ²³ * Täñkañ Gaius imaka, bänep oretoret man täwetak. Gaius uwä yoriken yäñnäknjat päñku nepmañpäñ watä it namik täyak, ba ño nanik äbot täñpani kuduptagänta imaka, watä säkgämän it yämik täyak. Täñpäkañ yotpärare ñonitäño monen watä irani wäpi Erastus ukät notninpak kubä Kwatus, yarä u imaka, inta bänep oretoret man täwetkamän. ²⁴ Eruk Ekäninin Jesu Kristo täño orakoraki unitä in kuduptagän-ken it tamik täyon.

Anutu wäpi iniñoret täkäna!

²⁵⁻²⁶ * Anutu wäpi iniñoret täkäna! Anutu u nadäkinikjin täga täñ-kehäromtañ tamiñpäñ tepmañpäñ kehäromigän itneñ, Jesu Kristo täño Manbiñam Täga, näkä täwetpäñ täwoñärek täyat unitä yäyak ude. Manbiñam Täga u bian käbop it yäpmän äbukopän apiño unitäño bureni profettä man kudän täwani terak Anututä kwawakinik pewän ahäñkuk. Ude täñpäñ Anutu tärek-täreki nämo it täyak unitä ämawebe äbori äbori komeni komenitä manbiñam u nadäkinik täñpäñ buramineñta peñ niwerirän yäñahäk täkamän. ²⁷ * Täñpäkañ Anutu kubä unitägän ini nadäwä tärek mähemi. Unita kudän Jesu Kristotä täñkuko uterak epmäget kudän ba iniñ oretoret pähaptä Anututa tärek-täreki nämo ärok täyon. U Bureni!

* **16:21:** Apos 16:1-2; Apos 19:22, 20:4
 Rom 1:5 * **16:27:** 1Ti 1:17; Jud 25 * **16:23:** 1Ko 1:14 * **16:25-26:** Efe 1:9, 3:5,9; Kol 1:26;

1 Korin

Korin äbot täņpani täņo nadäk ätu yäpä siwoņtakta Poltä manbiņam ŋo kudän täņkuk

¹ Näk Pol, Anutu täņo nadäk tawaņ terak Kristo Jesu täņo aposoro itat. Täņpäkaņ notninpak Sostenes-kät nektä man ŋo kudän täņpäņ Anutu täņo äbot täņpani ämawebe Korin yotpärare-ken itkaņ inta peda äretak. ² *Inä Jesu Kristotä Anutu iņamiken yäpäsiwoņ tawäpäņ tepmaņpani. Jesu Kristo uwä in ba nintäņo Ekäni, ba ämawebe komeni komeni Ekäninin Jesu Kristo iniņoret täkaņ unitäņo Ekäni kubä ugän. Nin kudup Anututä kudupi ämawebeniye ude itta yäņpäbä nipmaņpani. ³ *Eruk Anutu Nanin-kät Ekäni Jesu Kristoken nanik orakorak ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Poltä Anutu bänep täga man iwetkuk

⁴ Kristo Jesu terak Anututä bänep iron taņi täņ tamiņkuko unita inta yäņpäņ kadäni kadäni Anutu bänep täga man iwet täyat. ⁵ Bänep täga man iwet täyat uwä ŋodeta; Kristo terak iron taņi täņ tamani. Kristo uterak Anututä imaka säkgämän säkgämän inken pewän tokņeņ parirän u gänaņ it täkaņ. U täņkentäņ tamiņirän mani bureni nadäwä tärewäpäņ mejintä u yäņahäk täkaņ. ⁶ Bureni! Kristo täņo man in täwetkumäņo u bänepjin-ken jäwäri äpmoņkuk. ⁷ *Unita apiņo Ekäninin Jesu Kristotä äneņi äbäktä dapun käroņ täņ itkaņ-ken Munapik-ken nanik iron kubäta nämo wäyäkņek täkaņ. ⁸ *Täņpäkaņ Kristo unitä täņ-kehäromtaņ tamiņirän nämo kwitaņpäņ it yäpmäņ äroņirä Ekäni Jesu Kristo täņo kadäni pähap api ahäņ tamek. Ude täņ-kehäromtaņ tamiņirän kadäni pähap uken momijin nämotä api itneņ. ⁹ *Täņpäkaņ Anutu u man kubä-yäņ kubä-yäņ nämo täk täyak. Nämo, u nanaki Ekäninin Jesu Kristo ukät bänep kubägän itta yäņpäbä nipmaņkuko uwä imaka täņ tamikta yäņkuko u pära nämo, bureniğän api täņ tamek.

Äbot täņpani bämopi-ken duņ-wewek ahäņkuk

¹⁰ *Eruk notnaye, Ekäninin Jesu Kristo wäpi terak man kehäromi ŋode täwetat; In yäņawät-awät nämo täneņ. Nämo, duņ-wewek man peņpäņ nadäk-gärip kubägän peņpäņ äbot kubägän ude kaņ irut. ¹¹ Notnaye, äma ätu notjinpak Kloe unitä äbotken naniktä äbä ŋode näwetkuņ; In bämopjin-ken yäņawät-awät terak man mebäri mebäri ŋode yäk täkaņ; ¹² *In ätutä Ninä Pol iwat täkamäņ yäņ yäk täkaņ. Yäņirä ätutä Nin Apolos iwat täkamäņ yäņ yäk täkaņ. Täņ, ätutä Nin Pita iwat täkamäņ yäņ yäk täkaņ. Täņ, ätutäwä ŋode yäk täkaņ; Ude nämo, nin uwä Kristo iwat täkamäņ yäņ yäk täkaņ. ¹³ Wa! Ude täk täkaņ uwä Kristo kwäk duk täkaņ bumik! Jide? Pol näkä inta yäņpäņ päya kwakäp terak äroņkut? Ba näk näwaräntäktä ume yäpuņ?

¹⁴ *Nämoinik, näk in mäyap nämo ärut tamiņkuro unita Anututa bänep täga nadäņ imitat. Näk Krispus kenta Gaius ugänpäņ ume ärut yämiņkut. ¹⁵ Unitä kubätä Näk Pol iwaräntäktä ume yäput yäņ yänaņi nämo. ¹⁶ *E, Stefanas äboriye imaka ume ärut yämiņkut. Täņkaņ äma ätu ume ärut yämiņkut ba nämo ärut yämiņkuro u nämo nadätat. ¹⁷ *Bureni täwetat, Kristotä ume ärutärut piä täkta

* **1:2:** 1Ko 6:11; Apos 9:14 * **1:3:** Rom 1:7 * **1:7:** Luk 17:30; 2Te 1:7; Tai 2:13 * **1:8:** Plp 1:6; 1Te 3:13, 5:23 * **1:9:** 1Jo 1:3; 1Ko 10:13; 1Te 5:24 * **1:10:** Plp 2:2 * **1:12:** 1Ko 3:4; Apos 18:24-28; Jon 1:42 * **1:14:** Apos 18:8; Rom 16:23 * **1:16:** 1Ko 16:15 * **1:17:** Mat 28:19; Jon 4:2

nämo nepmanpän äbut. U iniken Manbiñam Täga yäñahäkta naniñ kireñkuk. Täñpäkañ mani biñam yäñahäk täyat uwä kome täño nadäk-nadäk terak nämo yäñahäk täyat. Nämo, ude täñjira Kristotä päya kwakäp terak kumbuko unitäño kehäromi imaka jopi kubä täñpekta.

Anutu täño kehäromi u Kristo

¹⁸ *Täñpäkañ ämawebe paot-paotta biñam täñpanitä päya kwakäp täño man-biñamta nadäñirä guñ täño man ude täk täyak. Täñ, ämawebe waki keriken nanik nimagurani ninä manbiñam u nadäñitna Anutu täño kehäromi, ämawebe yäpätägakta, ude täk täyak. ¹⁹ Unita Anutu täño man ñode kudän täwani;

Näk äma nadäk-nadäk ikek yäñ yäwerani unitäño nadäk-nadäki api pewa paotneñ. Nadäk-nadäki pewa paorirä guñ ude api itneñ yäk. Ais 29:14

²⁰ *Eruk u kawut! Äma nadäk-nadäki ärowani nitek unita jide yänayäñ? Ba äma man kudän äpmonpani daniñpäñ nadäk täñpanita jide? Ba äma kome ñonitäño man yäkta meni pidämi unita jide yänayäñ? Ude nämo! Anututä kome ñonitäño nadäk-nadäk ärowani täñpewän guñ täño nadäk-nadäk ude äworeñkuk.

²¹ *Uwä ñode; Anututä iniken nadäk iwatpäñ kädet itpipiñpewän ämawebetä iniken nadäk-nadäk terak Anutu täño mebäri täga nämo nadäwä tumneñ. Unita Anututä kädet kubä pewän ahäñkuko u ñode; Ämawebe, guñ täño man nintä yäñahäwani u nadäñpäñ Jesuta nadäkinik täk täkañ uwä Anututä ämawebe u inita biñam yämagut täyak. ²² *Bureni, Juda ämatä kudän kudupi kakta wari yäk täkañ, ba Grik ämatä kome täño nadäk-nadäk ärowani unita nadäkinik täk täkañ. ²³ *Upäñkañ ninä man ñode yäñahäk täkamäñ; Kristo u päya kwakäp terak kumbuk! Täñpäkañ Juda ämatä man u nadäñirä nadänañi nämo ude täk täyak. Ba Grik ämatä man u nadäñirä guñ täño man ude täk täyak. ²⁴ *Upäñkañ ämawebe Anututä inita biñam iwoyäwani, Juda äbotken nanik ba Grik äbotken nanik imaka, Kristo täño biñam u nadäñitna Anutu täño kehäromi ba nadäk-nadäk kädet bureni ude täk täyak. ²⁵ *Bureni-inik, Anutu täño man ämatä u nadäñirä guñ täño man täk täyak uwä kome täño nadäk-nadäk irepmit morek täyak. Täñkañ Anutu täño täktäki, ämatä u kañpäñ nadäñirä kwini ba jopi ude täk täyak uwä äma täño kehäromi irepmit morek täyak.

²⁶ *Eruk notnaye, in jidewanitä irirä Anututä yäñpäbä tepmanpän inita biñam täñkuñ? Komen äma inamiken inken nanik mäyaptä äma nadäwani ude nämo itkuñ. Ba inken nanik mäyaptä äma ekäni ude nämo itkuñ. Ba inken nanik mäyaptä udegän, äma wäpi biñam ikek täño ironiñiye nämo itkuñ. ²⁷ Wäpjin biñam ikek nämo upäñkañ komen ämatä mäyäk tawut yäñpäñ Anututä ämawebe nadäk-nadäki guñ täño bumik upäñ inita iwoyäñkuk. Ba komen äma inita nadäñirä kehäromi nitek täñpani unitä mäyäk nadäkta, ämawebe kwini yäñ yäwerani upäñ inita yäpuk. ²⁸ Uwä ämawebe wäpi biñam ikek nämo, upäñ yämagutkuk, ba ämawebe äma nadäkinik nämo täñpanitä unita nadäwä äpani-inik, jirañ ude täk täkañ upäñ yäpuk. Ude täñkañ imaka komen ämatä nadäwä ärowani täk täkañ u awähutkuk. ²⁹ *Ude täñkuko uwä äma kubätä Anutu inamiken iniken wäpi yäpmäñ akukta käderi täñpipiñkuk. ³⁰ *Unita ket ñode nadäwut! Anututä ini Jesu Kristo dubini-ken tepmankuk. Täñpäkañ

* **1:18:** 2Ko 4:3; Rom 1:16 * **1:20:** Ais 19:12; Ais 33:18; Ais 44:25; Jop 12:17 * **1:21:** Mat 11:25
 * **1:22:** Mat 12:38; Apos 17:28,32 * **1:23:** Rom 9:32; 1Ko 2:14 * **1:24:** Kol 2:3 * **1:25:** 2Ko 13:4 * **1:26:** Mat 11:25; Jon 7:48; Jem 2:1-5 * **1:29:** Rom 3:27; Efe 2:9 * **1:30:** Jer 23:5-6; Jon 17:19; 2Ko 5:21

Anututä yänpewän Kristo uwä nintäño kome yäpmanjirän Anututä nibänpän Jesu Kristo unitäño nadäk-nadäki tagagämän ba täktäki siwoñi kak täyak. Tänpäkañ, Kristotä momi täño kehäromi yäpmanj äpuko unita apiño momitä nämö nimagurirän kudupi it takamän.

³¹ *Eruk, ude unita Anutu täño man ñode kudän täwani unitä kañ kehärom tawän;

Äma kubätä imaka kubäta biñam pähap yäwa yänpänjä Anutu-tagän biñam kañ yäwän. *Jer 9:24*

2

Kristo kumbuko unitäño manbiñam

¹ * Eruk notnaye, Anutu täño man bureni, bian käbop itkuko u yänahänpän täwetta inken ärenjkuro kadäni uken näknaken wäpna biñam nämö yäpmanj akunjut. Man gäripi nitek terak, bänepjin jop ärikta ba äma nadäwani täño man terak nämö täwetkut. ² * Nämö, näk ñode nadänpän ärenjut; Kuñkañ imaka kubä täño biñam nämö api yäwet. Jesu Kristo-tagän, ba u päya kwakäp terak kumbuko unitagän api yänahänpän täweret yän nadäk kehäromi ude penjut. ³ * Unita ärenpän kehäromina nitek nämö, umuntanjanj däädtna kwainjirä in bämopjin-ken itkut. ⁴ * Tänpäkañ manbiñam yänahänpän täwetkuro uwä äma nadäk-nadäki ärowani täño man terak, ba bänep ärik-ärik man nämö täwetkut. Nämö, man täwetkuro uterak Munapik täño kehäromini kwawak ahänjirän kañpän näkño man unita nadäwä bureni täñjuk. ⁵ Ude täñkuro uwä nadäkinikjintä äma täño nadäk-nadäk terak nämö yengämä penenta täñkut. Nämö, nadäkinikjin Anutu täño kehäromi terak yeñ täpänenenta ude täñkut.

Anutu täño nadäk-nadäk täga

⁶ * Täñ, ämawebe nadäkiniki äma bureni äworewanitä manbiñam yänahäk täyat unita manbiñam nadäk-nadäk bureni Anutu-ken nanik pewän ahäwani yän nadäk täkañ. Tänpäkañ nadäk-nadäk u kome täño nadäk-nadäk nämö, ba nadäk-nadäk kome ñonitäño äma ekäni ekäni, pewä paotta yäwani unitä nadänpän yäpmanj kuñat täkañ u nämö. ⁷ * Nämoinik, nadäk-nadäk näkä yänahäk täyat uwä Anutu täño nadäk-nadäk käbop it yäpmanj äbuko u. Tänpäkañ nin nadäk-nadäk uterak kunumta biñam tänetä bian-inik, kunum kenta kome nämö ahänjirän iwoyänjuk. ⁸ * Täñ, nadäk-nadäk u kome ñonitäño äma ekäni ekänitä nämoinik nadäwä tumbuñ. U nadäwä tumbuñ yäwänäku kunum täño Ekäni päya kwakäp terak nämö utpewä kumbän. ⁹ Tänpäkañ manbiñam nintä yänahäk takamänj unita man kubä Anutu täño man ñode kudän täwani;

Anututä ämawebe gäripi nadänj imik täkañ unita imaka säkgämän-inik, inipärik kubä täñtuñum tänpänj peñ yämiñjuk.

U äma dapuritä nämö käwani, ba jukunitä nämö nadäwani, ba unita juku piñpän nadäwä tärenañi nämö. *Ais 64:4*

¹⁰ * Imaka säkgämän uwä bian käbop itkukopän Anututä Munapiki terak niwoñärenjuk. Nadäkañ, Anutu täño Munapikitä imaka kuduptagän nadäwän tärek täyak. Täñkañ Anutu täño nadäk-nadäk äpmonpani imaka, nadäwän tärek täyak. ¹¹ * Uwä ñode; Äma kubätä noripaki täño nadäk-nadäki täga

* **1:31:** Jer 9:24; 2Ko 10:17 * **2:1:** 1Ko 1:17 * **2:2:** Gal 6:14 * **2:3:** Apos 18:9; 2Ko 10:1
 * **2:4:** 1Te 1:5 * **2:6:** Efe 4:13; Plp 3:15 * **2:7:** Rom 16:25 * **2:8:** Luk 23:34; Jem 2:1 * **2:10:**
 Mat 13:11 * **2:11:** Snd 20:27

nämo nadäwän tärenej. Nämo, äma u iniken mäjoni-tägän nadäk-nadäki täga nadäwek. Tänpäkañ Anutu udegän, äma kubätä Anutu täño nadäk-nadäki täga nämo nadäwän tärenej. Nämo, iniken Munapiki-tägän täga nadäwek. ^{12*} Eruk, ninä kome ñonitäño mäjo nämo yäpumäj. Nämo, Munapik Anutu-ken nanik yäpumäño u mebäri ñodeta yäpumäj; Iron mebäri mebäri Anututä nimiñkuko u nadäna tumäkta. ^{13*} Unita imaka unitäño manbiñam yäñahäk takamäj uwä äma täño man terak nämo täwetpäñ täwoñärek takamäj. Nämo, man Munapiktä niwetpäñ niwoñärewni uterak täwetpäñ täwoñärek tak takamäj. Bureni, Munapik täño nadäk-nadäkä man äma Kudupi Munapik ikektä täga nadänañi uterak täwetpäñ täwoñärek tak takamäj.

^{14*} Täñ, ämawebe Kudupi Munapik ikek nämo uwä imaka Munapik-ken nanikpäñ täga nämo yäpneñ. Nämo, äma udewanitä imaka Munapik-ken nanik unita nadäwä jopi ude tak täkañ unita. Ba imaka udewani täño mebäri täga nämo nadäwä tärenej. Imata, äma Munapik ikek-tägän imaka Munapik-ken nanik täga kañpäñ nadäwä tärenej. ^{15*} Täñkañ äma Munapik ikektä imaka kuduptagän kañpäñ nadäwä tärewäpäñ yäpmäj danik täkañ upañkañ äma Munapik ikek nämo uwä äma unitäño mebäri täga nämo kañpäñ nadäwä tärewäpäñ yäpmäj danineñ. Man unita Anutu täño man ñode kudän täwani;

^{16*} *Komen äma netätä Ekäni täño nadäk-nadäki nadäwän tärewäpäñ nadäk-nadäk ätu imiñkuk?* *Ais 40:13*

Täga nämo! Täñ, ninä Kristo täño nadäk-nadäk inïtkamäj.

3

Äbot tänpäni watä irit täño man

^{1*} Eruk notnaye, äma Kudupi Munapik ikektä man täga yäwetnañi, man udewani bian in täga nämo täwetnañi. Nämo, äma kome täño nadäk pen inïranita täga yäwetnañi udegän täwetpäñ täwoñärenkut. Kadäni uken in Kristo täño nadäk kädät terak nämo tägañkañ nanak paki ude pen itkuñ. ^{2*} Unita man täwetpäñ täwoñärek täñkuro u ketem kehäromi ude nämo, ketem näbäni, nonoñ udewanipäj tepmäj towik täñkut. Imata, ketem bureni nakta kehäromi nitek nämo itkuñ. Upañkañ apiño inidegän itkañ! ^{3*} In nadäk kädät biani u pen iwaräntäj yäpmäj äbäkañ. Notta kokwawak nadäk-nadäk ba yäñ-ämikämik kädät u inken pen pätak. Unita in bänep nadäk-nadäk waki kädät-ken pen itkañ yäñ bureni täwetat. Komen äma täño kudängän tak täkañ. ^{4*} In ätutäwä ñode yäk täkañ; Nin Poltä äbotken nanik. Täñirä ätutäwä Nin Apolostä äbotken nanik yäñ yäk täkañ. Kädät u iwat täkañ uwä komen äma täño kädätgän iwat täkañ.

⁵ Wa! Apolos u äma jidewani? Ba näk Pol imaka, äma jidewani unita nin unitä äbotken nanik yäñ yäk täkañ? Nek watä piä äma jopigän, Ekänitä piä man ini-ini nimiñkuk. Nektä piä tak takamak unitä tänpewän in Kristota nadäkinik täñkuñ. ⁶ U man wärani ñode bumik; Näkä yänat tänpäkañ Apolostä ume piñ yäbat täyak. Upañkañ Anututä ini ketem bureni pewän ahäk täkañ. ⁷ Unita äma yänat tänpäni u wäpi biñam ikek nämo. Ba äma ume piñ yäbarani u imaka, wäpi biñam ikek nämo. Nämoinik, Anutu, ketem bureni täñ pewän ahäk täkañ u kubä-tägän wäpi biñam ikek. ⁸ Täñkañ äma yänat tänpäni u ba äma ume

* **2:12:** Jon 16:13-14 * **2:13:** 1Ko 2:4 * **2:14:** Jon 8:47, 14:17; 1Ko 1:23 * **2:15:** 1Jo 2:20

* **2:16:** Rom 11:34 * **3:1:** Jon 16:12 * **3:2:** Hib 5:12-13; 1Pi 2:2 * **3:3:** 1Ko 1:10-11; 1Ko 11:18

* **3:4:** 1Ko 1:12

piŋ yäbarani uwä mebäri kubätagän piä täk täkamän. Unita piä iniken iniken uterak gwäki kowata api yäpden. ⁹* Unita ŋode täwetat; Nekä Anutu täŋo piäken piä kubätagän täk täkamäk. Täŋpäkaŋ inä Anutu täŋo piä ude.

Ba in eŋi kubä Anututä täŋ itak ude. ¹⁰* Täŋpäkaŋ näkä Anututä nadäk naminjkuko uterak eŋi täkta mebäri nadäwani äma ude itkaŋ eŋi unitäŋo bek äneŋkut. Eruk bek uterak äma ätutä eŋi päraŋi täŋ itkaŋ. Täŋpäkaŋ äma kubäkubä eŋi u täkta nadäŋ dämiŋinik täŋkaŋ täneŋ. ¹¹* Täŋpäkaŋ bek äneŋkuro uwä Jesu. Uwä eŋi unitäŋo mebärita itak. Äma kubätä eŋi unitäŋo mebärita kudupi kubä täga nämo pewek. ¹²Upäŋkaŋ äma ätutä bek uterak eŋi tänaŋäŋ täkaŋ uwä gol siliwa ba mobä säkgämän säkgämänpäŋ api täneŋ. Täŋirä ätutäwä ket nämo nadäwä tumbäkaŋ imaka pidämi ŋodewaniŋ api täneŋ; Päya kujat näbäni, gwäŋgwäŋ kujat ba tepäraŋpäŋ api täneŋ. ¹³* Ude tänaŋäŋ täŋopäŋ piä tänaŋäŋ täŋo unitäŋo bureni Kristo täŋo Kadäni Pähapken kwawak api ahäŋ morewek. Kadäni pähap u kädäp ikek ahäŋkaŋ kädäp unitä äma kubäkubä täŋo piäni uken api täŋ-yabäwek. ¹⁴Kädäptä täŋ-yabäŋirän äma kubä eŋi, bek uterak täŋpayäŋ täyak uwä nämo ijiwänä äma uwä kowata täga api yäpek. ¹⁵Täŋpäkaŋ äma kubä bek uterak täŋpayäŋ täkopäŋ kädäptä kudup ijiŋ paoränä mäyäk pähap api nadäwek. Ini uwä nämo api paoreko upäŋkaŋ äma kädäp gänaŋ nanik wädäŋ tarupmitnero ude.

Äma nämo yäniŋ oretneŋ

¹⁶* Eruk, äbot täŋpani inta ŋode täwerayäŋ täyat u nämo nadäkaŋ? In uwä Anutu täŋo kudupi yot, Kudupi Munapikitä u it täyak. ¹⁷Unita äma kubätä Anutu täŋo eŋi u täŋpän wanayäŋ täŋo uwä Anututä kowata udegän äma u api täŋpän waneŋ. Imata, eŋi uwä Anututä inita iwoyäwani. Täŋpäkaŋ eŋi uwä in ubayäŋ.

¹⁸Nadäkaŋ? In bämopjin-ken nanik kubätä kome ŋo terak nadäk-nadäk ikek itat yäŋ nadäweko uwä iniken bänepi täŋiŋarek. Eruk äma uwä nadäk udewani mäde ut imiŋpäŋ nadäk-nadäk kome ämatä U guŋ täŋo bumik yäŋ yäk täkaŋ u yäpayäŋ täko uwä nadäk-nadäk bureni nitek api irek. ¹⁹* U imata, kome ŋonitäŋo nadäk-nadäk täga uwä Anutu inamikenä guŋ täŋo nadäk-nadäk täyak. Man unita Anutu täŋo man kudän kubätä ŋode yäyak;

Anututä täŋpewän äma täŋo nadäk-nadäktä äyänutpäŋ äma ini täŋpäwak täkaŋ. Jop 5:13

²⁰* Täŋpäkaŋ Anutu täŋo man kudän kubätä ŋode yäkgän täyak;

Kome ämawebe täŋo nadäk-nadäki u Ekäni dapuri-ken jopi ude täkaŋ. Sam 94:11

²¹Unita äma täŋo täktäkita nadäwä ärowani täŋpöpäŋ wäpi biŋam yäpmäŋ ärokärok kädet u kaŋ pewut. U imata, imaka imaka päke u in täŋkentäŋ tamikta biŋamgän. ²²Pol, Apolos, Pita, ba kome ŋo, ba irit ba kumäŋ-kumäŋ, imaka apiŋo itkaŋ ba kämi api itneŋ u kudup in täŋkentäŋ tamikta biŋam. ²³Täŋpäkaŋ inä Kristota biŋam täŋirä Kristo uwä Anututa biŋam täyak.

4

Kristo täŋo aposoronyeta man

¹* In ninta ŋode nadäneŋ; Kristo täŋo piä watä ämaniye, Anutu täŋo man

* **3:9:** Mat 13:3-9; Efe 2:20-22 * **3:10:** 1Ko 15:10; 2Pi 3:15 * **3:11:** Ais 28:16; 1Pi 2:4-6 * **3:13:** 1Ko 4:5; 2Te 1:7-10 * **3:16:** 1Ko 6:19; 2Ko 6:16 * **3:19:** Jop 5:13 * **3:20:** Sam 94:11 * **4:1:** Tai 1:7

käbop itkuko u yänahäkta piä man yän yämani yän nadäneñ. ^{2*} Eruk, äma udewani piä keriken pewani u ñode täkta yäwani; Piä tägagän täñirä piä mähemitä man buramik äma bureni yän nadän yämekta yäwani. ³ Unita in ba kome ño terak man yäpmän daniwani ämatä manken nepmañpäñ piä täyat u yäpmän danikta nadäwätäk kubä nämo täk täyat. Nämo, näkña imaka, piä täk täyat u nämo yäpmän danik täyat. ^{4*} Täñpäkañ näkñawä piä täktäk kädawä waki kubä nämo täk täyat yän nadätat. Upäñkañ Anututä näkken momi kubä nämo kak täyak yän nämo yäyat. Nämo, piä täk täyat u Ekäni kubä-tägän yäpmän danik täyak. ^{5*} Unita Ekäni täño kadäni nämo ahäñirän äma kubä täño piä nämo yäpmän danineñ. Ekänitä ini äbäñkañ imaka bipmän urani-ken käbop itkañ u kudup kwawak api pewän ahäneñ. Täñkañ äma täño bänep nadäk-nadäki käbop itak u imaka, kwawak api pewän ahäneñ. Kadäni ugän Ekänitä äma kubäkubätä piäni kome terak itkañ täñpani uterakgän api yäniñ orerek.

Kristo täño piä ämaniyeta man

^{6*} Notnaye, Apolos-kät ninekta man yäyat ñowä intä nek-täño kädet kuroñ u kañpäñ nadäñkañ man ñode yäwani täño mebari nadäwä tumäkta; Anutu täño man kudän täwani ugän iwatneñ. Injinken nadäk nämo yäpurärätpäñ iwatneñ. Man u nadäkinik täñkañ äma kubä täño wäpi biñam yäpmän akuñkañ kubä täño nämo yäpmän äpneñ. ^{7*} Unita imata injinta äma ätu yärepmitpäñ ärowani itkamän yän nadäk täkañ? Ba imatäken upäñ Anutu-ken nanik nämowä yäpmäk täkañ? Imaka imaka päke u kudup Anutu-ken nanik yäpmäk täkañ unita imata ninin pena ahäk täkañ yänkañ wäpjin biñam yäpmän ärok täkañ?

^{8*} In ñode käwep nadäk täkañ; Imaka imaka päke ño kudup yäpmän moreñpäñ tägagän itkamän yän nadäk täkañ. Jide? Inäku nin nirepmitpäñ intäjukun äma täño wäp biñam yäpmänkamän yän nadäk täkañ? Ude nämo! Bureni ude itkañ yäwänäku nin imaka, inkät intäjukun äma ude bok itkañ Wisikinik yän yäkkäne. ^{9*} Upäñkañ nämo! Intä ninta nadäwä äpani täk täkañ unita ñode bumik kañpäñ nadätat; Anututä aposoro nin, äma äpani-inik ude, mäden-inik nipmañkuk. Ämawebe ba añero ba imaka päke u inamiken nidäpmän-pewä kumäkta biñam ude bumik nipmañkuk. ^{10*} Bureni-inik! Kristota yäñpäñ ninta nadäñirä äma nadäk-nadäki nämo, guñ ude itkañ yän nadäñkañ injintawä nin Kristo täño kädetta nadäna tumäk-inik täñpani yän nadäk täkañ. Ninä kehärominin nämo. Täñ, inä Nin kehärominin nikek yän nadäk täkañ. Ba ämatä intäño wäpjin biñam yäpmän akuñkañ ninta mäde ut nimik täkañ. ^{11*} Nadäkañ? Bian umu itkumäñotä it yäpmän äbäkamän ño ketem umeta niñirä, ba tek däkneñ jukut-jukut täñpani wädäna ärowäkañ kuñat täñkumäñotä pen kuñatkamän. Ba ämatä nidäpmänpäñ niwat kireñirä patpat kometa wäyäkneñ takamän. ^{12*} Täñkañ ketem yabän ahäñpäñ nakta ketnintä komi piä täñpäñ yabän ahäk takamän. Täñitna yänärok man niwerirä upäñkañ Anututä täñkentän yämän yäñpäñ yänapik takamän. U komi piä nimik täkañ unita täga yän nadäñpäñ buramik takamän. ^{13*} Ninta man wakiwaki yäk täkañ upäñkañ kowata man kwini yäwet takamän. Bureni-inik! Ninä ämatä jirañ ureñ täñpä kuk täkañ udewani. Ämawebe inamiken jopi jäwäri, garok ikek ude itkamän. Ude itkumäñotä pen it yäpmän äbäkamän.

¹⁴ Man ño in mäyäk tamikta yäñpäñ nämo yäyat. Nämoinik, nanaknaye bureni yän yäñpäñ umun man kudän täñ tamitat. ^{15*} Kristo täño kädet täwetpäñ

* 4:2: Luk 12:42 * 4:4: Sam 143:2 * 4:5: 1Ko 3:8 * 4:6: Rom 12:3 * 4:7: Rom 12:6
 * 4:8: Rev 3:17,21 * 4:9: Rom 8:36; Hib 10:33 * 4:10: 1Ko 3:18 * 4:11: 2Ko 11:23-27
 * 4:12: Apos 18:3; 1Ko 9:14-15; 2Te 3:8; Sam 109:28; Mat 5:44 * 4:13: Kra 3:45 * 4:15: Gal 4:19

tawoŋäreka äma bumta, 10,000 ude it tamikaŋ upaŋkaŋ nanjiye mäyap nämo. Näk pengän Manbiŋam Täga täwerira nadäkinik täŋkuŋo unita Jesu Kristo täŋo Manbiŋam Täga uterak nanjin kubägan ude itkut. ¹⁶* Unita man kehäromi ŋode täwetat; In näkŋo kädet kuroŋ iwatneŋ. ¹⁷* Mebäri unitagan yänpäŋ Timoti, Ekäni wäpi terak nanakna bureni-inik ba täŋkentäkna tägagämän, gäripi nadäŋ imik täyat u iniŋ kireŋjira äretak. U Jesu Kristo täŋo kädet näkä iwatpäŋ äbot täŋpani ämawebe komeni komeni yäwetpäŋ yäwoŋärek täk täyat unita guŋ täneŋ yänpäŋ yäŋkodak taŋpäŋ kaŋ täwerän yänpäŋ iniŋ kiretat.

¹⁸ Täŋpäkaŋ in ätutä ŋode nadäkaŋ; Täga nämo päbä api nibäwek yäŋ nadäŋkaŋ gup yäpmäŋ ärokärok kudän täŋ itkaŋ. ¹⁹* Upäŋkaŋ Ekänitä nadäŋ namänä näk inken bäräŋeŋ-inik api ärewet. Äreŋpäŋä äma gup yäpmäŋ ärokärok kudän täŋ itkaŋ unitäŋo mebäri api kaŋpäŋ nadäwet. Äma uwä bureni pewä ahäk täkaŋ ba mangän jop yäk täkaŋ u api kaŋpäŋ nadäwet. ²⁰* Unita nadäkaŋ? Anututä intäjukun irirän gämori-ken itkaŋ kuŋat-kuŋat kädet u man terakgän nämo, u kehäromini terak ahäk täyak. ²¹ Eruk, kädet jidewani u täŋjira känayäŋ nadäkaŋ? Komi terak yäpän-siwon tawäpäŋ kaŋ nipmanpäŋ yäŋ nadäkaŋ? Ba ninin kädetnin yäpna siwon tawäpäŋ iritna gäripi nadäŋpäŋ bänep kwini terak kaŋ äbän yäŋ nadäkaŋ?

5

Kubokäret kädet iwarani iwat kirewut!

¹* Eruk, ämatä intäŋo manbiŋam ŋode yäŋjirä nadäk täyat; Kubokäret kädet wakiinik kubä, guŋ ämatä nämo täk täkaŋ u in bämopjin-ken ahätak. Uwä ŋode; Inkät nanik äma kubätä iniken miŋi-kät pat takamän. ² Wära! In bämopjin-ken kädet udewani itak upäŋkaŋ imata nin täga itkamäŋ, Anutu täŋo man nadäwani bureni yäŋ yäk täkaŋ? Ude nämo, gup yäpmäŋ ärokärok kädetjin peŋpäŋ injinta nadäwä wakiinik täŋpäpäŋ konäm butewaki tänaŋi täkaŋ. Ude täŋkaŋ äma waki ude täŋpani u bämopjin-ken nanik yäŋjwat-pewä inigän itnaŋi täyak. ³* Inä näka ban itak yäŋ nämo nadäneŋ. Nämo, gupna ban itak upäŋkaŋ bänep nadäk-nadäkna inkät itak uwä näk inkät bureni it täyat bumik. Täŋkaŋ inkät ude itkaŋ äma kudän wakiinik täŋpani uku yäpmäŋ danitat. ⁴⁻⁵* * Unita man kehäromi ŋode yäyat; In käbeyä täŋpäŋ Ekäni Jesutä käbeyä inkät bok itnayäŋ täkaŋ unitäŋo kehäromi terak äma waki täŋpani u Satan keriken pewut. Ude täŋjirä gupä täŋpän wawayäŋ täko upäŋkaŋ bänepi sukureŋjirän Ekäni täŋo kadäni pähapken mäjoni Ekänitä inita biŋam äneŋi kaŋ täŋpän. Täŋpäkaŋ bänep nadäk-nadäknatä inkät bok itpäŋ käbeyä kaŋ ahäwän.

⁶* Unita nadäkaŋ? Nin täga itkamäŋ yänpäŋ gupjin yäpmäŋ ärok täkaŋ uwä täga nämo. ŋode nämo käwep nadäk täkaŋ; Yis täpurigän upäŋkaŋ käräga taŋi-kät awähutpewä piä taŋi täk täyak. ⁷* Eruk äbot täŋpani in uwä käräga ude. Unita in bämopjin-ken nanik yis biani u kudup täŋjuren täŋpä kut. Ude täŋkaŋ käräga säkgämän, yiskät nämo awähurani, Pasova kadäni-ken nak täkaŋ ude kaŋ irut. U imata, inä yiskät nämo awähurani äbot ude itta yäwani. Täŋpäkaŋ nin ärut-paktaŋ nimanä tom bätaki kubä it nimitak, tom bätaki, Pasova orekirit kadäni-ken däpmäŋ-pewä kumäk täkaŋ ude. Uwä Kristo, ninta yänpäŋ ärawa ude kumbuko u. ⁸* Unita ämawebe Pasova ketem näna yänpäŋä yis biani ureŋ täŋpä kuk täkaŋ, in udegän momijin ba kädet wakiwaki u kudup kaŋ peŋ

* **4:16:** Plp 3:17; 1Te 1:6 * **4:17:** Apos 19:22; Plp 3:19-21 * **4:19:** Apos 18:21 * **4:20:** 1Ko 2:4

* **5:1:** Wkp 18:7-8; Lo 22:30; Lo 27:20 * **5:3:** Kol 2:5 * **5:4-5:** Mat 16:19; 2Ko 13:10 * **5:4-5:**

1Ti 1:20; 1Pi 4:6 * **5:6:** Gal 5:9 * **5:7:** Kis 13:7, 12:21; Ais 53:7; 1Pi 1:19 * **5:8:** Lo 16:3

morewut. Ude tãŋkaŋ bãnep siwoŋi terak, kãrãga yiskãt nãmo awãhurani ude man bureni tãŋo kãdet iwãtpãŋ kuŋat tãkot.

9 * Eruk, manbiŋam kubã bian kudãn tãŋ tamiŋkuro uterakã in ãmawebe kubokãret kãdet iwarani-kãt bok kuŋatta yãjiwãtkut. 10 Tãŋpãkaŋ ãma Anututa nãmoinik nadãŋkaŋ kubokãret kãdet, ãma tãŋo tuŋum yabãŋgãrip tãŋpani, kubo ãma ba anutu jopi yãniŋ orerani ukãt itpãŋ-nadãkta ba man yãŋpãŋ-nadãkta nãmo yãjiwãtat. Nãmo, ãma udewani tokŋek itkaŋ unita yabãŋ umuntaŋ pãŋku deken iren? 11 * Nãmo, ãma ŋodewanita yãŋkut; ãma nãk ãbot tãŋpani yãŋkaŋ kubokãret kãdet, dapun-gãrip kãdet, anutu jopi yãniŋoret kãdet, ba ãma tãŋo wãpi yãpmãŋ ãpani, ba ume naŋkaŋ tãŋguŋguŋ tãŋpani ba kubota tãŋpani, ãma udewanita yãŋpãŋ kudãn tãŋ tamiŋkut. ãma udewani mãde ut yãmiŋpãŋ ukãt itpãŋ-nadãk ba ketem bok naknak nãmoinik tãneŋ.

12-13 * * Unita nadãkaŋ? ãmawebe Anututa nãmoinik nadãwani u yãpmãŋ danikta nãmo itkamãŋ. Nãmo, Anututã ini ãmawebe udewani api yãpmãŋ daniwek. Tãŋpãkaŋ ninã ãbot tãŋpani ãmawebe yãpmãŋ daninaŋi. Unita Anutu tãŋo man ŋode kudãn tãwani;

ãma waki tãŋpani bãmopjin-ken nanik yãwat kireŋpewã kut!

Lo 17:7

6

Notjiye gapman tãŋo manken nãmo yepmanen

1 Notnaye, intãŋo manbiŋam ŋode nadãk tãyat; Inkãt nanik kubãtã noripakita bãnepi wawãpãŋ ãmawebe Anututa nãmo nadãk tãkaŋ u iŋamiken manken yepmak tãkaŋ. Wa! Kãdet u mãyãki! ãbot tãŋpani notjiye bãmopi-ken tãga yãpã tãganaŋi nãmo? 2 * Ai! Anutu tãŋo kudupi ãmawebe nintã ãmawebe ba imaka imaka kome terak ba kunum gãnaŋ it tãkaŋ u intãjukun it yãmiŋpãŋ api yãpmãŋ danine yãŋ nãmo ba nadãkaŋ? Eruk, imaka taŋi ude tãnayãŋ tãmãŋo unita in injin-tãgãn bãrãpi tãpuri tãpuri bãmopjin-ken ahãk tãkaŋ u tãga yãpã tãganaŋi nãmo? 3 Ba nin aŋero kunum gãnaŋ it tãkaŋ u imaka, api yãpmãŋ danine. Ude tãnayãŋ tãmãŋo unita kome terak ŋonitãŋo bãrãpi ahãŋ nimik tãkaŋ u tãga yãpmãŋ daninaŋi! 4 Unita man bãmopjin-ken ahãŋirãn imata Anututa nadãkinik nãmo tãŋpani-ken man u yãpmãŋ daniwut yãŋpãŋ kuk tãkaŋ? 5 In mãyãk nadãwut yãŋpãŋ ude tãwetat! Inken ãma nadãk-nadãk ikektã man ãbot tãŋpani notjiye bãmopi-ken ahãwayãŋ tãko u yãpmãŋ danikta kubã nãmo itak ba? 6 In ude tãnaŋi upãŋkaŋ ãbot tãŋpani kubãtã noripaki wãdãŋ pãŋku manken teŋirãn ãma Kristota nãmo nadãwanitã man u yãpmãŋ danik tãkaŋ. Umuri pãhap!

7 * Inã ãbot tãŋpani notjiye manken yepmak tãkaŋ uwã kwawak ŋode niwoŋãrek tãyak; In kãdet wakiken uku mãŋkaŋ uba. Inã ŋode tãga nãmo tãneŋ? Kubãtã waki tãŋ gameko uwã jop kwikinik tãga nãmo iren? Ba kubãtã tuŋumka kubo tãweko uwã jop tãga nãmo kãwen? 8 Upãŋkaŋ ude nãmo tãk tãkaŋ. Nãmo, in injin buap upãŋkaŋ kubota ba waki kowata kowata tãk tãkaŋ. 9-10 * Upãŋkaŋ jide? Man ŋode nãmo nadãk tãkaŋ? ãmawebe gwãk pimiŋpãŋ kãdet waki tãk tãkaŋ uwã Anutu tãŋo kaŋiwat yewa gãnaŋ tãga nãmo api itneŋ. Unita bãnepjin jop tãŋyãkŋatneŋta! Kubokãret kãdet iwarani, Anutu jopi yãniŋ orerani, webe ãpiye nìkek yãwarãn tãwani, ãmanitã ãmani noriye yãwarãn tãwani, kubota tãŋpani, ãma tãŋo tuŋum yabãŋgãrip tãŋpani, ãma ume naŋkaŋ tãŋguŋguŋ tãŋpani, noriye wãpi yãpmãŋ ãpãk-ãpãk tãŋpani ba ãma piã

* 5:9: Mat 18:17; 2Te 3:14 * 5:11: 2Te 3:6; Tai 3:10; 2Jo 10 * 5:12-13: Mak 4:11 * 5:12-13: Lo 13:5, 17:7; Lo 22:24 * 6:2: Dan 7:22; Mat 19:28; Rev 2:26, 3:21, 20:4 * 6:7: Mat 5:39; 1Te 5:15; 1Pi 3:9 * 6:9-10: Gal 5:19-21; Efe 5:5; Rev 22:15

mähemiye tänyäkñatpän monen tuñumi kubo täñ yämani, ämawebe udewani kubätä Anutu täño kañiwat yewa gänañ nämoinik api ärowek. ¹¹ * Täñpäkañ inken nanik ätu kädet ude täk täñpani. Upänkañ Anututä momijin ärutpak täñpäñ tepmanpän inita biñam täñkuñ. Täñkañ Ekäni Jesu Kristo wäpi terak ba Anutunin täño Munapik unitäño kehäromini terak Anututä täñpewän injamiken ämawebe siwonji äbot ude itkañ.

Gupjinä Anutu iniñ oretta biñam

¹² * Täñpäkañ äma kubätä ñode yäwek; Kristotä nämagutkuko unita näk imaka u ba u tägagän täñpet yäk. Yäwänä kowata ñode iweret; Täga yäyan upänkañ imaka u ba u täkta nadäk täyan u kuduhtagäntä kädet siwonji iwatta nämö täñkentän gamek. Täñpäkañ äma u ñode yäwek; Imaka u ba u kudup täga täkta naniñ kirewani yäk. Yäwänä ñode iweret; Ude upänkañ ñode nadäwen; Imaka u ba u jop kañira närepmirirän näk unita watä äma ude täga nämö iret. ¹³ * Täñpäkañ äma uwä manna u utpäñ ñode yäwek; Ude nämö yäk. Kokna uwä ketem nakta biñam. Täñpäkañ ketem uwä koknata biñam. Anututä yarä u bok api pewän paotden unita nadäwätäk nämö täk täyat yän yäwek. U bureni upänkañ ñode täwetat; Gupnin uwä kubokäret täkta biñam nämö. Nämoinik, u Ekänitä inita watä piä täñ imikta biñam. Ba Ekänitä ini gupnin kañiwatta biñam yäwani. ¹⁴ * U imata, Anututä Jesu komegup ikek awañ gänañ nanik wädän tädotkuk. Eruk, nin imaka udegän kehäromini terak komegup ikek api wädän tädorek.

¹⁵ * Jide? Gupjin uwä Kristo täño gupi moräk-moräktä itkañ yän nämö nadäkañ? Ude itkañ unita jide? Kristo täño gupi moräk uwä kubokäret webekät bok kentänirän tägawek? Nämoinik! ¹⁶ * Ba ñode nämö nadäk täkañ? Äma kubätä kubokäret webekät kentäweko uwä gup kubägän täkamän. Unitawä Anutu täño mantä kwawak ñode yäyak; Yarä uwä gup kubägän api täden. ¹⁷ * Täñpäkañ äma Ekäni-kät kentäk täkañ uwä mäjoni Ekäni-kät kubägän ude täkamän.

¹⁸ * Unita kubokäret kädet kañumuntañ metänpen kut. Imata, momi ätu täk täkamän uwä gupnin punin ñonitä-gän täk täkamän. Täñ, kubokäret kädet täk täkañ uwä iniken gupi ba bänepi bok täñpä wakiinik täk täkañ. ¹⁹ * Ba man ñode pätak u nämö käwep nadäk täkañ? Gupjin uwä Kudupi Munapik, Anututä tamiñkuko bänepjin-ken it täyak unitäño kudupi yot ude itkañ. In injinta biñam nämö! ²⁰ * Nämoinik, inä Anutu, gwäki ärowani penpäñ tämagutkuko unita biñam itkañ. Unita gupjintä Anutu wäpi biñam yäpmän ärok täkot.

7

Yanäpi täktäk täño man

¹ Eruk, man kubäkubä kudän täñpäñ namiñkuño unitäño kowata kudän täñ tamitat ño. Inä ñode yänkuñ; Äma, webe nämö yäpneño uyaku täga. ² Ude täga yäk täkañ upänkañ kubokäret kädet täñi-inik pätak unita äma kubäkubä webeni nikek, ba webe kubäkubä äpiye nikek itneñ. ³ Täñkañ äma täño gupi uwä webenita biñam unita nämö iyap täwek. Täñpäkañ udegän, webe täño gupi uwä äpita biñam unita nämö iyap täwek. ⁴ Unita ñode nadäkot; Webeni ini-tägän iniken gupita mähemi nämö täyak, äpitä webeni täño gupita mähemi bok täkta yäwani. Täñ, udegän äpi ini-tägän iniken gupita mähemi nämö

* **6:11:** Tai 3:3-7 * **6:12:** 1Ko 10:23 * **6:13:** 1Te 4:3-5 * **6:14:** Rom 8:11; 1Ko 15:20; 2Ko 4:14
 * **6:15:** Rom 12:5; Efe 5:30 * **6:16:** Mat 19:5 * **6:17:** Jon 17:21-23; Rom 8:9-11 * **6:19:** 1Ko 3:16 * **6:20:** 1Ko 7:23; 1Pi 1:18-19; Plp 1:20

täyak, webenitä äpi täjo gupita mähe mi bok täkta yäwani. ⁵ Unita nädapi tänpäni in, gupjinta nämo iyap täneŋ. Täŋ, yänpäŋ-nadäk tänpäŋ inigän inigän itpän Anutu-ken yäŋapik piä kaŋ tädayän nadänpäŋä inigän inigän täga itdeŋ. Upänkaŋ inigän inigän kadäni käroŋi täga nämo itdeŋ. U imata, nadäk-nadäkita watä nämo irirän Satantä tänyäkŋat-pewän waki tädeŋo udetä äneŋi kentädeŋ. ⁶ Man yäŋahätat ŋo in täŋkentäŋ tamik-tagän. U бага ude nämo peyat. ⁷ * Näkä gäripi nadäk täyat uwä näkä itat udegän kaŋ irut yäŋ nadäk täyat. Upänkaŋ nadäkinik tänpäni kubäkubäta iron Anutu-ken nanik inigän inigän yämani. Kubätä ude itta kehäromi imani. Täŋ, kubäwä ude täkta kehäromi imani.

⁸ Unita gubaŋi gubaŋi ba ämawebe kajatta ŋode yäyat; U gubaŋi näkä itat udegän itnayän täjo uyaku täga. ⁹ * Upänkaŋ nadäk-nadäkna ba gupnata watäni täga nämo iret yäŋ nadänpäŋä webe ba äma kaŋ yäput. U imata, kaŋgärip tänpäŋ kubokäret kädet iwatneŋta.

¹⁰ * Eruk, nädapi inta бага ŋode peyat. Baga ŋowä näkŋaken nadäk-nadäk nämo, u Ekäniken nanik. Uwä ŋode; Webenitä äpi nämoinik pewek. ¹¹ Täŋ, peweko uwä gubaŋigän irek, ba ittängän äpikät äneŋi kentänpäŋ itdeŋ. Täŋpäkaŋ ämatä webeni udegän, nämoinik pewek.

¹² Eruk, in ätutawä näkŋaken nadäk, Ekäni täŋopäŋ nämo, ŋode täwetat; Nadäkinik tänpäni kubä täjo webeni nadäkiniki nämotä äpikät pen itta nämo bitnäweko uwä äpitä nämo yäŋ-iwarek. ¹³ Täŋpäkaŋ udegän, nadäkinik tänpäni webe kubä täjo äpi nadäkiniki nämotä webeni-kät pen itta nämo bitnäweko uwä webenitä nämo yäŋ-iwarek. ¹⁴ U imata, äma nadäkiniki nämo uwä webeni täjo nadäkinikitä Anututa biŋam itta kädet käwep api täwit imek. Ba webeni nadäkiniki nämo u äpi täjo nadäkinikitä Anututa biŋam itta kädet käwep api täwit imek. Ude bureni nämo tänpäwä ironjiniye Anututa biŋam nämo itneŋ. Upänkaŋ uwä kudupi itkaŋ. ¹⁵ * Täŋpäkaŋ nadäkinik nämo tänpäni kubätä webeni ba äpi nadäkinik ikek u pekta nadäweko uwä nämo iniŋ bitnäneŋ. Nämo, teŋpeŋ kweko uwä nadäkinik tänpäni äma ba webe u nädapi täjo topmäk-topmäk terak pen täga nämo itneŋ. Upänkaŋ ŋode nadäwut; Anututä ämawebe ätukät bänep kubägän terak itta nimagutkuk. ¹⁶ * Täŋpäkaŋ bok itdeŋo uwä webe nadäkinik tänpäni in äpjiye nadäkiniki nämo u täŋkentäŋ yämiŋirä bänepi käwep sukurenpäŋ Anututa biŋam täneŋ. Ba äma nadäkinik tänpäni in webejiye nadäkiniki nämo u täŋkentäŋ yämiŋirä bänepi käwep sukurenpäŋ Anututa biŋam täneŋ.

Anututä ude tepmaŋpani unita täga nadäneŋ

¹⁷ * Täŋpäkaŋ Anutu täjo äbot kubäkubäta бага ŋode peŋ yämik täyat; Ekäni Jesutä in kubäkubä inide iwoyänpäŋ tepmaŋkuko udegän pen kaŋ irut. Ba jide irirä Anututä in inita biŋam tämagutkuko udegän kaŋ irut. ¹⁸ Uwä ŋodeta yäyat; Inken nanik ätu gupi moräk madäwani itkaŋ nadäkinik täŋirä Anututä tämagutkuk. Eruk, inä jide tänpäŋ gupnin moräk äneŋi yäpurärätne yäŋ nadäwätäk nämo täneŋ. Ba inkät nanik ätu gupi moräk nämo madäwani itkaŋ nadäkinik täŋirä Anututä tämagutkuk. Eruk, inä gupjin moräk madäkta nämo nadäneŋ. ¹⁹ * U imata, kudän uwä imaka jopi. Gup moräk madäwani ba nämo madäwani u Anutu iŋamiken tägagän itkaŋ. Täŋ, Anutu täjo бага man iwat-iwat unitä bureni-inik täyak. ²⁰ Unita Anututä in inita biŋam tämagutkuk-ken itkuŋo udegän kaŋ irut. ²¹ Gäk äma täjo piä watä äma jopi itkaŋ nadäkinik tänpäŋ Anututa biŋam täŋkuno tänpäwä eruk, unita nadäwätäk nämo tänpäni. Täŋ, äma täjo komi piä u peŋpäŋ gäkŋaken gärip terak itta kädet

* 7:7: Mat 19:12 * 7:9: 1Ti 5:14 * 7:10: Mat 5:32, 19:9 * 7:15: Rom 14:19 * 7:16: 1Pi 3:1

* 7:17: 1Ko 7:20,24 * 7:19: Rom 2:25; Gal 5:6, 6:15

kubä tumbänä täga iwaren. ²² * Nadäkañ? Äma kubä äma täño piä watä äma jopi irirän Anututä imagutkuko u täñpawä eruk, äma uwä inidegän itkañ ñode nadäwek; Näk Anututä yen pit namiñpäñ iniken piä takta nepmanpani yäñ nadäwek. Täñkañ udegän äma kubä äma gämori-ken nämo, ini jop kuñarani ude irirän Anututä imagutkuko u täñpawä eruk äma uwä inidegän itkañ ñode nadäwek; Näk Kristo täño watä piä äma jopi ude itat yäñ nadäwek. ²³ Bureni-inik, Anututä gwäki ärowani-inikpäñ in suwanukuko unita äma täño topmäk-topmäk terak nämo itneñ. ²⁴ Unita notnaye äneñi ñode yäkgän täñpa; Anututä in kubäkubä inita biñam tämagutkuk-ken uken itkuño Anutu-kät kwasikotpäñ pen udegän kañ irut.

Gubañita man

²⁵ * Eruk, gubañi gubañita kudän täwayäñ. Uwä näkñaken nadäk, Ekäni täño nämo upäñkañ Anutu butewaki nadäñ namiñkuko unita man yäyat ño täga nadawä bureni täneñ. ²⁶ Näk ñode nadäk täyat; Kadäni wakiken itkamäñ unita in gubañi itkañ udegän kañ irut. ²⁷ Täñkañ gäk webe yäpuno u täñpawä webe u pekta kädetta nämo wäyäkñewen. Ba nämo yäpuno u täñpawä yäpmäkta piäni nämo täñpen. ²⁸ * Upäñkañ webe yäpayäñ täno uwä momi nämo. Ba webe gubañitä äma yäpayäñ täko u imaka, momi nämo. Upäñkañ ämawebe nädapi täñpanitä kome terak ño bäräpi mäyap api yabäñ ahäneño unita kädet udewani inken ahäñ tamek yäñpäñ täwetat. ²⁹ * Nodeta yäñpäñ yäyat; Kadäni iwoyänkuko uku keräpi-inik täyak, kome pähap ño itak ñodegän nämo api irek. Unita kome ño terak irit unita nadawätäk tañi nämo täneñ. Mebäri unita webe nikek in nadäk-nadäkjin webejiye terakgän nämo penen. Nämo, webe nämo yäpani ude bumik kañ irut. ³⁰ Ba konäm butewaki terak it täkañ in konäm butewaki terak nämo irani ude kañ irut. Ba oretoret terak irani in oretoret nämo täñpani ude kañ irut. Ba moneñ piä täñpani intä moneñ u näkñaken nämo yäñ nadäñpäñ kañ kuñarut. ³¹ * Ba äma kome täño tunum yäpmäñ kuñat täkañ in moneñ tunumjin nämo ude bumik kañ kuñarut. U imata, kome pähap ño itak ñodegän nämo api irek. Nämo, uwä paorayäñ keräp täyak.

³² Notnaye, näk intä nadawätäk ikek kuñatta nämo nadätat unita man ño täwetat. Nöde nadäk takamäñ; Yanäpi irit täño nadawätäktä äma gubañi nämo yepmäñit täyak unita Ekäni täño piätagän nadawätäk tak täkañ, ba Ekänitä yabawän tagakta nadäk kädet kubägän iwat täkañ. ³³ Täñ, nadäkinik täñpani webe nikektä kome täño nadawätäk terak bok kuñat täkañ. Ba webeni bänepi täñpidäm takta nadawätäk tak täkañ. ³⁴ Unita nadäk yarä terak kuñat täkañ, webeni nanakta watä itta ba Ekäni täño piä takta nadawätäk yarä u tak täkañ. Täñpäkañ webe gubañi, äma nämo yäpani u Ekäni täño piäta nadawätäk tak täkañ. U gupi bänepi kuduptagän Anututa biñam kudupi ude iniñ kirekta piäni tak täkañ. Täñ, webe äpi nikektä kome täño nadawätäk terak bok kuñat täkañ. Ba äpi bänepi täñpidäm takta nadawätäk tak täkañ. ³⁵ Man yäyat ño in täñkentäñ tamikta yäyat. U bäräpi tamikta ba taniñ bitnäkta nämo yäyat. Nämo, man ñonitä täñkentäñ tamiñirän in kudän siwoñi iwatpäñ bänep nadäk-nadäkjin kudup Ekäni terakgän penpäñ kañ kuñarut yäñ nadätat.

³⁶ Unita äma gubañi, webe jop iwoyän tamanipäñ yepmakta nadäk täkañ inta ñode yäyat; In kubätä ñode nadäwek; Webe u nämo yäpayäñ täro uwä goret täñ imet yäñ nadäwek. Ba gup nadäñ gäripnata watä täga nämo iret yäñ nadäñpäñ, ba webe u yäpnañi yäñ nadäwek. Eruk ude nadawayäñ täko uwä iniken gärip iwatpäñ webe u täga api yäpek. Täñpäkañ yäpeko uwä momi

* 7:22: Plm 16; Efe 6:6; 1Pi 2:16 * 7:25: 1Ti 1:12-13 * 7:28: Luk 21:33 * 7:29: Rom 13:11

* 7:31: 1Jo 2:17

nämo. ³⁷ Təŋ, äma kubä gubanigän itta kubätä pen iweränkaŋ nämo, ini nadäk kehäromigän penpäŋ gup nadəŋ gäripnata watä täga ired yəŋ nadäwek. Eruk, äma udewani uwä webe iwoyəŋ imani u nämo yäpeko u täga. Goret nämo tənpek. ³⁸ Unita ŋode yäwa; Äma, webe iwoyəŋ imani yäpeko uwä täga tənpek. Təŋ äma, webe u kehärom tanpäŋ nämo yäpeko uwä tägämän kubä tənpek.

³⁹ * Eruk unita man kubä ŋode yäkgän tənpa; Äpi kodak irirän webeni äma unita biŋamgän pen irek. Tənpäkaŋ äpi kumbeko uwä webe u äma kubä täga yäpeko upənkaŋ Ekänita nadäkinik tənpanipən yäpek. ⁴⁰ Ude upənkaŋ näkŋa ŋode nadätat; Webe u äma kubä nämo yäpeko uwä säkgämän-inik irek. Tənpäkaŋ näk imaka, Kudupi Munapik ikek unita yäyat ŋo Munapik unitä nadäk-nadäkna tənmeham tan naminirän yäyat yəŋ nadätat.

8

Tom anutu jopita ijin yämanita man

¹ * Eruk, tom anutu jopita ijin yämani unita kudän täwayəŋ. Äma ätutä ŋode yäk täkaŋ; Nin kudup nadäk-nadäknin ikek yəŋ yäk täkaŋ. U bureni yäk täkaŋ upənkaŋ äma mäyaptä nadäk-nadäki tanjita yəŋpäŋ gupi jop yäpmən arok täkaŋ. Təŋ, äbot tənpanitä nadəŋ yämikinik kowata kowata tənpäŋ kuŋatnayəŋ tənjo uyaku Kristo tənjo ämawebe kehäromini niked api itneŋ. ² * Tənkaŋ äma kubätä inita näk imaka kudup nadäwa tärekaŋ yəŋ nadäweko uwä ini bänepi jop yəŋ-ikŋarek. U nadänaŋi ude nämo nadätak yəŋ yäne! ³ * Təŋ, äma kubätä Anututa gäripi nadəŋ iminpäŋ nadəŋ imikinik täk täyak, äma unita Anututä bureni-inik nadəŋ imitak.

⁴ * Unita tom anutu jopita ijin yämanipən naknakta näwet yabənkuŋo unita jide yänayəŋ? ŋode; Anutu jopi uwä bureni nämo, wəranigän yəŋ nadäk täkamən. Ba Anutu yarä niked nämo, Anutu bureni-inik kubä-tägän itak yəŋ nadäk täkamən. ⁵⁻⁶ * Imaka unita anutu yəŋ yäwerani kunum terak ba kome terak itkaŋ, ba imaka mäyapta anutu yəŋ yäk täkaŋ, ba imaka mäyapta ekäninin yəŋ yäk täkaŋ upənkaŋ nintənjo Anutu bureni-inik kubä-tägän itak. U Nanin pähap, imaka yäwän ahəwani unita biŋamgän it täkamən. Ba Ekäninin bureni kubä-tägän itak. U Jesu Kristo, imaka kuduptagän unitənjo kehäromi terakgän it täkaŋ, ba nin imaka, unitənjo kehäromi terakgän it täkamən.

⁷ Tənpäkaŋ nadäkinik tənpani notjiye ätu man unita nämo nadäwä tärek täkaŋ. U anutu jopi nadəŋ yämik-yämik kädət bian iwət tənkuŋo unita pen juku piŋ itkaŋ unita ketem anutu jopita ijin yämanipən nankaŋä u imaka bureni-inikta ijin yämani yəŋ nadäk täkaŋ. Anutu jopi tənjo mebəri ket nämo nadäwä tärek täkaŋ unita ketem u nankaŋ bänepitä Anutu inamiken goret täkamən yəŋ nadäk täkaŋ. ⁸ * Nadäkaŋ? Ketemtä nämo nimagut pənku Anutu dubini-ken nipmak täyak. Nämo, ketem u ba u nänero ba nämo nänero unitä tənpewän Anutu inamiken täga ba waki ude nämo itne. ⁹ * Ude upənkaŋ ket nadäwut. In nadäwä tärewapən imaka u ba u tägagän täne yəŋ nadäk täkaŋ upənkaŋ nadäk-nadäk u iwarirä notjiye nadäkiniki kwinitä tabənpan udegän tənkaŋ nadäkiniki tənpan waneŋta!

¹⁰ ŋodeta nadäwut; Nadäwä tärewani inkät nanik kubätä anutu jopi tənjo iniŋoret eni gənaŋ itkaŋ tom anutu jopita ijin yämani nan irirän notjinpak nadäkiniki kwini kubätä käweko uwä ŋode nadäwek; Näkŋa udegän täga tənpet yəŋ nadəŋpäŋ nadäkiniki tənpan waneŋ. ¹¹ * Wəra! Kristotä notjinpak

* **7:39:** Rom 7:2-3 * **8:1:** Apos 15:29 * **8:2:** Gal 6:3 * **8:3:** Gal 4:9 * **8:4:** 1Ko 10:19; Gal 4:8; Lo 4:35,39; Lo 6:4 * **8:5-6:** Mal 2:10; 1Ko 12:5,6; Efe 4:5,6; Jon 1:3 * **8:8:** Rom 14:17 * **8:9:** Rom 14:13-15; Gal 5:13 * **8:11:** Rom 14:15,20

nadäkiniki kwini unita yänpän kumbuk. Unita nadäk-nadäkjin nikektä notjin-pak udewani kubä täño nadäkiniki tänpewä waneño uwä tägawek? Nämö!
¹² Notjiye nadäkiniki kwini udewanita goret täñ yämiñpewä bänep nadäk-nadäki kehäromi nämö u tänpäwak täkañ uwä Kristota udegän goret täñ imik täkañ. ¹³* Unita nin kubäkubätä ñode nadänañi; Ketem näkä nak täyat unitä tänpewän äbot tänpäni notnapak kubätä momi-ken mañpänä eruk, tom wari nämoinik api näñpet. Nämotä nämoinik, näkä tänpewa notnapak momi täñpek yän nadäwet.

9

Pol uwä aposoro noriye ätu udewanigän

¹* Jide? Man yäyat unita näkä nadäwä äpani täk täyak? Eruk näkñata ñode täwera nadäwut; Näk äma kubä täño topmäk-topmäk terak nämö it täyat. Nämö, näk aposoro bureni kubä. Näk Ekäninin Jesu u kañkut. Ba Ekäni täño piä täk täyat unitäño bureni uwä in ubayän. ²* Äma ätutä näkä nadänirä aposoro bureni nämö täk täkañ. Upänkañ intä uyaku näkä aposoro bureni yän nadäk täkañ, ei yän? Täñkañ Ekäni täño manbiñam täwerira nadäkinik täñkuño unitä kwawak ñode yänahatak; Näk Ekäni täño aposoro bureni kubä.

³ Eruk, äma näkño aposoro wäp ba piä yäpmän danik täkañ unitäño jop manman u yäpmän äpäta ñode yäyat; ⁴* Jide? Banabas-kät nektä piä täño gwäkita ketem ume täga nämö näde? ⁵* Ba aposoro ätu ba Pitakät Ekäni täño noriyetä webeniye yämaguräkañ piäta bok kuñat täkañ u, nek udegän, äbot tänpäni webe ninekta yäpmänkañ bok täga nämö kuñatne? ⁶ Ba jide nadäkañ? Aposoro ätutä piä gwäki yäpmänirä Banabas-kät nek-tägän ninek gupnek täñkentäta moneñ piä täga täde? ⁷ Ude nämö! Äma piä mebäri mebäri täk täkañ uterak gwäki yäpmäk täkañ. Ämatä ämaken piä tänpän unita gwäki yäpmäk täkañ. Ba gapman täño komi ämatä ini-tägän ini nämö täñkentäk täkañ. Ba äma kubätä ketem piä tänpän ketem u täga näñpek. Ba sipsip täño watä ämatä watäni itneño u gwäkita nonoñi täkätpän nak täkañ. Watä jop nämö it täkañ.

⁸ Täñ, yäyat ñowä äma täño nadäk terak yänahatak yän käwep nadäkañ. Upänkañ nämö, бага mantä udegän yäyak. ⁹* Moses täño бага man terak ñode kudän täwani pätak; Bulimäkautä piä täñ gamiñkañ ketem moräki näñpayän täñirän nämö yäjiwären. Man unita jide nadäkañ? Anututä bulimakauta nadäwätäk tänpän man u yänkuk? ¹⁰* Nämö, u Anutu täño piä äma ninta juku piñpän man u yänkuk. Nadäkañ, äma kome dukduk piä täk täkañ ba äma ketem bureni puget-puget täk täkañ uwä piä u jop nämö täk täkañ. Unitäño kowata bureni ätu api näne yän nadänpän piäni täk täkañ. ¹¹* Nek udegän. Munapik täño yeri täga bämoñjin-ken pik täñkumäko unita kowata intäño tuñum ätu gupnek täñkentäta yäpnañi nämö? ¹²* Äma ätutä inken piä täñirä täga täñkentän yämik täkañ unita ketjin-ken nanik aposorojin bureni nek imata tañi täga nämö yäpde?

Täñpäkañ intä ude täga täñkentän niminañi upänkañ in bämoñjin-ken itkumäkken uken nämö peñ täwetkumäk. Nämö, intä Kristo täño Manbiñam Täga u korekta nektä kädet täñpipide yän nadänpän bäräpi u ba u kotak takamak. ¹³* Ude upänkañ ñode nadäkot; Äma Anutu täño eniken piä täk täkañ uwä piä uterak ketem yäpmäk täkañ. Ba äma kudupi yot gänan alta-ken

* **8:13:** Rom 14:21 * **9:1:** Apos 22:17-18; Apos 26:16; 1Ko 15:8 * **9:2:** 2Ko 3:2-3 * **9:4:** Luk 10:8; 1Ko 9:13-14 * **9:5:** Jon 1:42 * **9:9:** Lo 25:4; 1Ti 5:18 * **9:10:** 2Ti 2:6 * **9:11:** Rom 15:27 * **9:12:** Apos 20:34-35; 2Ko 11:9; 1Ko 13:7 * **9:13:** Nam 18:8,31; Lo 18:1-3

Anututa tom ijin imik täkañ uwä tom u ätu kowata nak täkañ. ¹⁴* Täñpäkañ äma Jesu täño manbiñam yäñahäk täkañ uwä udegän, piä uterak täga itnañi. Ekäninintä kädet u yänkehärom tañkuk.

¹⁵* Ekänitä kädet u penkuko u täga iwarero upänkañ piä gwäkita nämo yänapik täyat. Ba intä täñkentän namikta man ño nämo kudän täyat. Nämo, Ekäni täño manbiñam gwäki yäpmäkta nitek nämo, jop täwet täyat unita ore-toret pähap täk täyat. Äma kubätä kädet u täñpipiñ nameko uwä kumbet yän nadäwet. ¹⁶* Täñpäkañ näk Manbiñam Täga yäñahäk täyat unita yänpäñ wäpna täga nämo yäpmän akwet. Nämo, piä u täkta yän namani unita imata ehutpäñ nämo täñpet? Näk Manbiñam Täga u nämo yänahäwayän täro uwä waki api kañ-ahäwet yän nadätat. ¹⁷* Täñpäkañ Manbiñam Täga u yänahäkta näkñaken gärip terak yänahäwero uyaku gwäkita täga yäwet. Upänkañ ude nämo, piä täk täyat uwä ude täkta yän namani unita jop, Ekänitä kädet peñ namani ude iwatpäñ täk täyat. ¹⁸ Eruk, gwäki imatäkenpäñ api yäpet? Uwä ñode; Epänta gwäki yäpmäk-yäpmäk kädet näkña täga iwatnañi u penpäñ Manbiñam Täga u gwäki yäpmäkta nämo, jop yänahäk täyat unitä piäna täño gwäki ude täyak.

Pol ämawebe täño piä watä äma äworeñkuk

¹⁹* Nadäkañ? Anututä yen pit namiñkuko unita näk äma täño yen terak nämo it täyat. Upänkañ näkñaken gärip iwatpäñ ämawebe kudup täño watä piä äma jopi ude äworeñpäñ kuñat täyat. U imata, äma mäyap yämagutpäñ Anututa biñam yepmakta nadäk täyat. ²⁰* Mebäri unita näk ñode täk täyat; Juda ämawebe yämagutpäñ Anututa biñam yepmakta Juda äma ude äworeñpäñ bämopi-ken piäni täk täyat. Uwä Moses täño бага man terak it täkañ unita бага man terak irani ude äworeñpäñ täñkentän yämik täyat. Näkñawä бага man terak nämo it täyat upänkañ äma бага man terak it täkañ u Kristota biñam yämagutta ini bumikgän äworek täyat. ²¹* Täñkañ äma Moses täño бага man nitek nämo u yämagutta äma бага man nitek nämo ude äworek täyat. Ude täk täyat uwä Anutu täño бага nämo irepmit täyat. Nämo, näk Kristo täño man kädet ugän iwatpäñ ude uwä täk täyat. ²²* Täñkañ äma nadäkiniki kwini ätu Kristota biñam yämagutta, äma nadäkiniki kwini ude bumik äworeñpäñ bämopi-ken piäni täk täyat. Bureni, äma mebäri mebäri udewani ätu Kristota biñam yämagutta nadäk täyat unita äma mebäri mebäri u bumik äworeñpäñ bämopi-ken piäni mebäri mebäri täk täyat. ²³ Ude täk täyat uwä Manbiñam Täga u täñmeham täkta täk täyat. Ba imaka tägatäga Manbiñam Täga u pewä ahäk täyak u Ekäni täño ämawebeniye-kät bok kañ yäpna yänkañ täk täyat.

Gwäki bureni yäpmäkta bäräñek täkäna

²⁴ Täñpäkañ uwä ñode bumik; Närep mirek gärep mirek-ken äma mäyaptä bäräñeneño upänkañ äma kubä-tägän бага pewani-ken intäjukun ahänpän gwäki yäpek. Eruk, in udegän gwäki bureni u yäpmäkta juku piñpäñ kehäromigän kañ bäräñewut. ²⁵* Nadäkañ, äma närep mirek-gärep mirek-ken bäräñenayän nadäk täkañ uwä gärip mebäri mebäri mäde ut yämiñpäñ gupi täñpidäm takta komi piä täk täkañ. Täñkañ äma uwä gwäki paotpaot ikek yäpmäkta ude täk täkañ. Täñ, ninäwä gwäki bureni-inik, paotpaot ikek nämo u yäpmäkta bäräñek täkamän. ²⁶ Mebäri unita näk dapun jopjop nämo täñkañ bäräñek täyat. Nämo, siwonigän bäräñek täyat. Ba äma ämik täñkañ keru jopjop wepmät täkañ ude nämo täk täyat. ²⁷* Nämo, gupnatä gäripna ba manna iwatta

* **9:14:** Mat 10:10; Luk 10:7; Gal 6:6 * **9:15:** Apos 18:3 * **9:16:** Jer 20:9 * **9:17:** 1Ko 4:1

* **9:19:** Mat 20:26-27 * **9:20:** Apos 21:20-26 * **9:21:** Gal 2:3 * **9:22:** 2Ko 11:29; Rom 11:14

* **9:25:** Plp 3:14; 2Ti 4:7-8; 2Ti 2:4-5; Jem 1:12; 1Pi 5:4 * **9:27:** Rom 8:13, 13:14

ut täyat. U gupnatä gäríp mebäri mebäri penjirän goret bäränewet yänpänj ude uwä ták täyat. Näk äma ätu Ekäni täño manbiñam yäwet yäpmänj äbänytäyiwa gwäki nämo yäpayänj yän näwerekta!

10

Isrel äbottä täñkuño udegän nämo täne

¹ * Notnaye, äbekjiye orajiye Moses iwarän täñkuño uken bäräpi ahän yämiñkuño u ket juku piwut yän nadänpänj man ño täwerayänj; U kudup gubam pähap Anututä watä it yämikta pewän äpuko u gänañ kuñatkuñ. Ba u kudup Gwägu Gämäni u wenpeñ kukñi udude säkgämän ahänkuñ. ² Gubam u gänañ kuñatkuño ba ume wenkuño u ume ärutärut bumik ude täñkuñ. Kadäni uken kuñat-kuñat kodaki yäput penpänj Moses täño iwaräntäkiye ude ahänkuñ. ³ * Täñkañ ämawebe u kudup ketem Munapiktä yepmäñ towiñkuko u nak täñkuñonik. ⁴ * Ba u kuduptagäntä ume Munapiktä yämiñkuko u imaka, nak täñkuñonik. Ume uwä mobä Munapiktä peñ yämani bok kuñat täñkuño uken naniktä äpäñirän nañkuñ. Mobä uwä Kristo ubayänj. ⁵ * Ude ták täñkuño upänkañ ämawebe ukät nanik mäyaptä Anutu täño gäríp nämo iwatkuño unita yabäwän nämo tägañkuñ. Mebäri unita ämawebe mäyaptä kome jopi uken kumänj täñpä kuñkuñ.

⁶ * Eruk, imaka ahän yämiñkuño u nintä kañpänj nadäkta wärani ude ahänkuñ. Unitä nin ñode niwoñäretak; Ninä bänep nadäk-nadäknin imaka wakiwaki terak nämo pene, ämawebe biani unitä täñkuño ude. ⁷ * Ba anutu jopi nämo yäniñ oretne, äma biani ätutä täñkuño ude. Unita Anutu täño mantä ñode yäyak;

Ämawebe u ketem ume nañpänj täñguñguñ täñkañ guñ äma täño kap tenpänj kudän waki-wakiinik täñkuñ. *Kis 32:6*

⁸ * Eruk kubokäret kädet äma biani u ätutä täñkuño ude nämo täne. Äma uwä ude täñkuño unita kepma kubägän ämawebe 23,000 udetä paotkuñ. ⁹ * Unita ninä Anututä täga nämo nin däpek yän nadänpänj imaka u ba u täga täne yän nämo nadäne. Äma biani ätutä Anutu ude täñ-yabänjirä gämoktä kumänj-kumänj däpuñ. ¹⁰ * Ba Anutu täño kudänta gañani nadänpänj yänkubit-kubit nämo yäne. Äma biani ätu ude täñkuño uwä Kumänj-kumänj täño Añerotä äbä kumänj-kumänj däpuñ.

¹¹ * Notnaye, imaka ahän yämiñkuño u äma ätutä juku piñpänj kädet kuroñ udegän nämo täneñta ude ahänkuñ. Täñpänj unitäño manbiñam uwä tärek-tärek kadäni-ken itkamänj nintä daniñpänj nadänkañ umuntäneta kudän täñkuñ. ¹² Unita äma kubätä näk kehäromi itat, wakiken täga nämo mänpet yän nadänpänjä momi-ken mänpekta nadänj täpäneñpänj kuñarek. ¹³ * Täñpäkañ notnaye ñode nadäkot; Täñyabäk kudupitä nämo ahän tamik täkañ. Nämo, ahän tamik täkañ uwä äma ätuken ahäk täkañ unitägän ahän tamik täkañ. Upänkañ Anututä yänkehäromtak mani iwatpänj nämo api tepmañpek. Nämo, u tabänj äwaräkuk täñjirän täñyabäk kubä intä täga irepmiñnañi nämo, udewani kubätä nämo api ahän tamek. Nämoinik! Täñyabäk kubätä ahän tamiñjirän

* **10:1:** Kis 13:21-22; Kis 14:22-29 * **10:3:** Kis 16:35 * **10:4:** Kis 17:6; Nam 20:11 * **10:5:** Nam 14:26-30; Hib 3:17; Jud 5 * **10:6:** 1Ko 10:11; Nam 11:4,34 * **10:7:** Kis 32:6 * **10:8:** Nam 25:1-9 * **10:9:** Nam 21:5-6 * **10:10:** Nam 16:41-49; Hib 3:11,17 * **10:11:** 1Ko 10:6; 1Pi 4:7 * **10:13:** 1Ko 1:9

Anututä kädet täwit tamiñpäj tänyabäk u gänañ kehärom tañpäj itta kehäromi api tamek.

Anutu ba wäbät bok yäniñ oretnañi nämo

14 * Unita notnaye tägagämän, wäbät yäniñ oretoret kädet kañumuntañ ban päñku irut. 15 In guñ nämo, nadäwä tumbani unita man täwerayäj täyat ño injin ket yäpmäj daniñpäj nadäwut. 16 * Ekäni täño wain ume näna yäñpäj Anutu bänep täga man iwetpäñ nak takamäj uwä nañpäjä Kristo täño kumäk-kumäki terak tubeñ kuñpäj Kristo inikät bänep kubägän täñpäj it takamäj. Ba käräga tokätpäj nak takamäj u udegän. U nañpäjä Kristo täño gupikät kentäñpäj Kristo-kät bänep kubägän täñpäj it takamäj. 17 * Eruk, käräga bureni mebäri kubägän itak u kubägän nak takamäj unita ämawebe ini-ini itkamäj upäñkañ gup kubägän ude ahäk takamäj.

18 * Eruk, Juda ämawebe täño täktäkita juku piwut; Ämawebe tom ketem alta terak Anututa iñi imanipäj u moräki nak täkañ uwä nañpäj Anutukät kentäñpäj bänep kubägän täñpäj it täkañ. 19 * Täñkañ man unita nadäñit anutu jopi yäniñoret-oret man täwerayäj täyat ñonita nadäwut; Imaka guñ ämatä anutu jopita iñi yämik täkañ u ba anutu jopi ini, unita jide yänayäj? U imaka bureni? Nämoinik! U imaka bureni nämo yäj täwetat. 20 * Unita ñode yäyat; Guñ ämatä imaka anutu jopita iñi yämik täkañ uwä Anututa nämo, Satan täño watä ämaniyeta iñi yämik täkañ. Unita ketem anutu jopita iñi yämani nämo näneñ yäj täwet täyat uwä ñodeta; In u nañpäj Satan täño watä ämaniye-kät kentäñpäj bänep kubägän täñpäj itta nämo nadätat. 21 * Inä Ekäni täño wain ume nañit, Satan täño watä ämaniye unitäño bok täga nämo näneñ. Ba Ekäni täño käräga nañit, Satan täño watä ämaniye unitäño bok täga nämo näneñ. 22 * U imata, ude tänayäj tämäño uwä Ekäniä kokwawak bureni api täñ nimek. Ude täñpänä nin kehärom tañpäj Anutu täño kokwawak täga api irepmitne? Nämoinik!

Notniye täñkentäj yämikta täktäk ugänpäj täne

23 * Täñpäkañ äma ätutä ñode yäk täkañ; Nin imaka u ba u tägagän täne yäk. Imaka yäjiwärani kubä nämo, kudup u niniñ kirewani yäj yäk täkañ. Man udewanita ñode yäyat; Täga yäkañ upäñkañ täktäk kudup uwä tägagän nämo. Ba täktäk kuduhtagäntä täga nämo täñkentäj nimek. 24 * Unita ñode nadäkot; Ninä nininta nadäwätäk nämo täne. Nämo, äma ätu täñkentäj yämikta piäni täne.

25 Eruk, ketem tom kudup ämatä gwäki peñpäj yäpmäkta maketken pek täkañ u yänyabäk kubäkät nämo, täga suwañpäj näneñ. Yänyabäk ñode nämo yäneñ; U anutu jopita iñi yämani ba nämo iñi yämani yäj nämo yäneñ. 26 * U imata, unitawä Anutu täño man ñode kudän täwani;

Kome ini ba imaka imaka uterak itkañ u kudup Ekäni täñogän.

Sam 24:1

27 * Unita Jesuta nadäkinik nämo täñpani kubätä ketem bok näda yäj gäwerän täga yäj nadäñpäjä ketem gwet gameko u kudup yänyabäk kubäkät nämo, ba nadäwätäk ikekkät nämo, jop täga nañpen. Ketem u bänep nadäk-nadäkka täga nämo täñpän waneñ. 28 * Upäñkañ ketem kubä nañpayäj täñiri äma kubätä ñode gäwerek; Ketem ñowä anutu jopita iñi yämani yäj gäweränä eruk,

* 10:14: 1Jo 5:21 * 10:16: Mat 26:26-28 * 10:17: Rom 12:5; Efe 4:16 * 10:18: Wkp 7:6
 * 10:19: 1Ko 8:4 * 10:20: Lo 32:17; Rev 9:20 * 10:21: 2Ko 6:15-16 * 10:22: Lo 32:21
 * 10:23: 1Ko 6:12 * 10:24: Rom 15:2 * 10:26: Sam 24:1 * 10:27: Luk 10:8 * 10:28: 1Ko 8:7

notkapak unita yänpän ketem u nämo nänpen. Nämo, notkapak unitä Gäka nadawätäk tänpän goret täk täyan yän gäwerekta! ²⁹ Gäkna momi tänpen yän nämo yäyat. Nämo, notkapak unitä momi täyan yän nadäweko unita ketem u nämo nänpen.

Eruk, man unita äma kubätä kikänpän node yäwek; Wära! Näk imaka u ba u tägagän nänpet ba tänpet yän nadätat unita imata äma ätu udegän nämo nadäk täkan unita yänpän kädet u pewet? ³⁰ * Näk ketem kubä Anutu bänep täga man iwetpän nänpere uwä äma kubätä goret näyan yän imata näwerek? ³¹ * Eruk unita node yäwa; In ketem ba ume nänyän, ba imaka u ba u tänyän nadänpänä u kudup Anutu wäpi bijam yäpmän akuktagän täneñ. ³² * Unitä äma kubä, Juda äbotken nanik, Grik äbotken nanik, ba äbot tänpäni kubä momiken tewet yän yänpän imaka siwonji tänpen kuñat tækot. ³³ * Näkä täk täyat udegän täk tækot; Näkna tänkentäktä nadänpän nämo, ämawebe kudup tänkentän yämiñira Ekänita bijam tänpüt yän nadänpän kuñat täyat.

11

¹ * Unitä näkno kädet kuroñ iwat tækot, näkä Kristo täño kädet kuroñ iwat täyat ude.

Ämawebe täño mebari

² Kadäni kadäni näk man kudup täwetpän täwonjärenkuro u pen juku piñ it täkan. Täñkan inñitpän yäpmän kuñat täkan unita taniñ oretat. ³ * Upänkan man kubä node täwerayän täyat unita imaka, nadäkinik kan tänpüt; Äma kuduhtagän täño gwäki u Kristo. Tänpän webe täño gwäki uwä äpi. Tänpän Kristo täño gwäki uwä Anutu. ⁴ Unitä äma kubätä tek ämetkan Anutu-ken yänpik man yäwayän täko ba Ekäni täño meni jinom yänahawayän täko u gwäki Kristota mäyäk äpi imek. ⁵ Täñ, webe kubätä tek nämo ämetkan Anutu-ken yänpik man yäwayän täko, ba Anutu täño meni jinom yänahawayän täko uwä udegän gwäki äpita mäyäk äpi imek. Webe ude täk täkan uwä webe jopjop kuñarirä mäyäk yämikta gwäki puññ madän yämik täkan udegän äpi äworeneñ. ⁶ Nodeta yäyat; Webe kubätä tek nämo ämetkan kuñareko uwä kubätä webe unitäño gwäki puññ kudup kan madän imän. Upänkan u uwä imaka mäyäki unita webe uwä gwäk muyam nitek kuñatpänä tek ämetkan kuñarek. ⁷ * Tänpäkan ämawä tek nämo ämetkan gwäki jopitä kuñatneñ. U imata, äma uwä Anutu täño inam dapun ba Anutu täño epmäget moräki unita. Täñ, webe uwä äma täño epmäget moräkipän tänpäni. ⁸ * Äma uwä webeken nanikpän nämo yäpuk. Webe uyaku ämaken nanik yäpuk. ⁹ * Äma jukun tänpän penkan webewä äma täño tänkentäki ude itta yänpän tänpän pewani. ¹⁰ Mebari unita webe uwä man buramik webe unitäño wärani uwä tek ämetpän kuñatneñ. Ude kuñatnayän täño uwä anero äpi orañ yämineñ.

¹¹ Tänpäkan Ekäni-kät kowat kwasikorän tänpänitä webe inipärik, äma inipärik nämo kuñatneñ. Nämo, webetä äma täño tänkentäki ude itneñ, ba ämatä udegän, webe täño tänkentäki itneñ. ¹² U imata, webe uwä ämaken nanik yäpani. Udegän ämatä webeken ahäj bumbum täk tækamän. Täñkan u kudup Anutu-ken nanikgän.

¹³ Eruk, injin-tägän kanpän nadäk tänpüt; Webe kubä tek nämo ämetkan Anutu-ken yänpik man yänjirän tägawek? ¹⁴ Ba äma gwäki puññ täñitä

* **10:30:** 1Ti 4:4 * **10:31:** Kol 3:17 * **10:32:** Rom 14:13 * **10:33:** 1Ko 9:20-22 * **11:1:** 1Ko 4:16 * **11:3:** Stt 3:16; Efe 5:23; 1Ko 3:23 * **11:7:** Stt 1:26-27; Jem 3:9 * **11:8:** Stt 2:21-23; 1Ti 2:13 * **11:9:** Stt 2:18

kuñarirän kawä siwoŋi täŋpek? Nämö! Anututä kädet kubä äbekjiye orajiye-ken ŋode inide pewän ahäwani; Ämatä gwäk pujiŋ taŋi, webe täŋo ude bumik yäpmän kuŋat-kuŋat u mäyäki. ¹⁵ Upänkaŋ webetä gwäk pujiŋ karoni yäpmän kuŋarirä kawä tägawek. Gwäk pujiŋ karoni u webe täŋo epmäget moräk. Gwäki pujiŋtä tek ude täŋpek. ¹⁶ Täŋpakaŋ äma kubätä näkŋo man ŋo urayän nadänpänjä ket ŋode nadäwek; Kädet ätu nämö iwät takamän, ba Anutu täŋo äbot ätu komeni komeni itkaŋ u kädet ugän iwät takaŋ.

Ekäni täŋo äŋnak-äŋnakta man

¹⁷ Eruk, man ŋo täwerayän täyat uwä bänep täga terak nämö täwerayän. Anutu iniŋoret käbeyä täk takaŋ-ken kädet tägatäga nämö pewä ahäk takaŋ. Nämö, äma bänep yäpä wakwak käbeyä ude täk takaŋ. ¹⁸* In-täŋo biŋam man ŋode nadäk täyat; Käbeyäta änok kubägän irirä bämopjin-ken duŋ-wewek ahän tamik täyak yäk. Ude näwerirä u bureni käwep yän nadäk täyat. ¹⁹* Bureni, duŋ-wewek in bämopjin-ken ahäk täyak u täga nämö. Upänkaŋ jop uken, ini kaŋ ahäwän. Ude uyaku inken nanik netätä kädet Anututä gäripi nadäk täyak u iwät takaŋ u kwawak api ahäwek.

²⁰ Täŋpakaŋ käbeyäta änok kubägän itkaŋ äŋnak-äŋnak täk takaŋ uwä Ekäni täŋo äŋnak-äŋnak bureni nämö täk takaŋ. Nämoinik! ²¹ In kubäkubätä injinken ketem yäpmän päbä notjiye mäde ut yämiŋpän karoni nak takaŋ. Täŋirä ätu nakta yeŋirä it takaŋ. Täŋpän in ätutä wain ume bumta nanpän täŋguŋguŋ täk takaŋ. ²²* Jide? In enjin nämö? Äŋnak-äŋnak injin eniken täga nämö täneŋ? Ude täk takaŋ uwä Anutu täŋo äbot täŋpanita nadänjirä imaka jopi kubä täk täyak. Ba notjiye jäwärita mäyäk yämik takaŋ. Unita jide täweret? Kudän täk takaŋ unita oretoret man täweret ba? Nämotä nämoinik!

²³ Nadäkaŋ? Man täwetat ŋowä Ekäniken nadänjkuro upän täwetat. Man uwä ŋode; Bipani Judas Kariotta Jesu iwan kerit terak teŋkuko kadäni uken Jesutä ŋode täŋkuk; ²⁴ Uwä käräga yäpmänpän Anutu-ken bänep täga man iwetkaŋ tokät jukutpän iwaräntäkiyeta yämiŋpän ŋode yänkuk; ŋowä näkŋo gupna yäk. Uwä in täŋkentäta iniŋ kirewani. Unita näk nadän namikta kaŋ nak täŋput yäk. ²⁵* Ketem naŋ paotpän iräwä udegän wain ume yäpmänpän yämiŋkaŋ yänkuk; ŋowä näkŋo nägätna. Nägätna ŋonitä topmäk-topmäk kodaki yäput peyak yäk. Unita kadäni kadäni ŋo nanpänjä näka kaŋ nadän namik täŋput yän yäwetkuk. ²⁶ Unita kadäni kadäni käräga ba wain ume u nak takaŋ uwä Ekänitä komi nadänpän kumbuko unitäŋo manbiŋam yänahänpän täk takaŋ. Ude täŋ yäpmän kuŋirä Ekäni uwä kaŋ äbän.

²⁷* Eruk, unita nadäkot; Ekäni täŋo däkum naknak u imaka jopi kubä nämö. Unita äma kubätä kädet siwoŋi nämö iwätkaŋ Ekäni täŋo käräga ba wain ume näŋpeko uwä Ekäni täŋo tohari ba nägärita nadänjirän imaka jopi kubä ude täŋjirän Ekänitä kawän momi täŋpek. ²⁸* Unita äma kubätä käräga ba wain ume u näŋpa yänpän bänep nadäk-nadäki-ken jide päreko u jukun yäpmän daniŋkaŋ täga näŋpek. ²⁹ Täŋkaŋ äma kubätä Ekäni täŋo gupi, äbot täŋpani noriye unita siwoŋi nämö nadän yämiŋpän käräga ba wain ume näŋpeko uwä ini-tägän ini gupi Anutu täŋo manken tewek. ³⁰ Mebäri unita inken nanik ämawebe ätuwä kehäromini nämö itkaŋ ba ätu käyäm ikektä itkaŋ ba ätuwä kumbuŋ. ³¹ Upänkaŋ nin bänep nadäk-nadäknin säkgämän yäpmän daniŋkaŋ nänayän tämäŋo uwä Anututä manken nämö api nipmanpek. ³²* Täŋ, Anututä nibäwän täga nämö täŋpawä kädet siwoŋi niwoŋäreka bäräpi mebäri mebäri

* **11:18:** 1Ko 1:10-12; 1Ko 3:3 * **11:19:** Lo 13:3; 1Jo 2:19 * **11:22:** Jem 2:5-6 * **11:25:** Kis 24:6-8; Sek 9:11; Hib 8:8-13 * **11:27:** Hib 10:29 * **11:28:** Mat 26:22; 2Ko 13:5 * **11:32:** Hib 12:5-6

nimik täyak. Imata, äma komen ämawebe-kät paot-paotta biñam tänero ujeta yänpäñ täk täyak.

³³ Unita notnaye, inä kubä-kengän itkañ Ekäni täño ketem bok näna yänpäñä äma kuduptagän äbäñ moreñpäñ iräkañ yäput-peñpäñ uterakgän kañ nak täñput. ³⁴ Täñpäkañ äma kubätä nakta iwäwä intäjukun ini eniken nañ koreñkañ käbeyä-ken täga kwek. Ude tänayäñ täño uyaku käbeyä nämo täñpä wawäpäñ Anututä kowata waki nämo tamek. Eruk ugän. Man moräki itak u äneni äreñpäñ tabäwayäñ täyat-ken uken api täweret.

12

Munapiktä iron täk täyak unita man

¹ Eruk notnaye, Kudupi Munapiktä iron täk täyak unitäño mebarita intä guñ itneño ujeta ñode täwera ket nadäwut; ² * In bian guñ itkañ anutu jopi, man nämo yäwani uken päñku gämori-kengän itkañ unitäño nadäk kädet gwäjiwani iwatpäñ kuñat täñkuñonik. ³ * Unita ñode täwera nadäwut; Kadäni uken man yäk täñkuño u man Anutu täño Munapiktä pewän ahäk täkañ u nämo. Nämo inik! Anutu täño Munapiktä äma kubäken itkañ man iwerirän ñode täga nämo yäwek; Jesu kañ wawän! Ba äma kubä Ekäni täño Munapiki nämotä Jesu u Ekäni yäñ täga nämo yäwek.

⁴ * Täñpäkañ äbot täñpani ninken Munapiktä iron mebari mebari pewän ahäk täkañ uwä Munapik kubä-tägän pewän ahäk täkañ. ⁵ * Ba Ekäni täño watä piä mebari mebari täk täkamäñ upäñkañ Ekäni kubägän. ⁶ Ba piä u täkta piä täktäk täño käderi mebari mebari upäñkañ Anutu kubä unitägän piä u kudup täkta äbot täñpani ämawebe kuduptagänta kehäromi nimik täyak. ⁷ * Bureni, Munapiktä äbot täñpani ätu täñkentäñ yämikta ämawebe kubäkubäken kehäromini pewän ahäk täkañ. ⁸ Uwä ñodeta yäyat; Munapiktä äma kubäta kehäromi imiñirän nadäk säkgämän kubä Anutu-ken nanik täga yäñahäwek. Täñpäkañ äma kubätawä Munapik kubä unitägän nadäk-nadäk ätu Anutu-ken nanik ämawebe yäñahäñpäñ yäwetta kehäromi imik täyak. ⁹ Täñkañ Munapik kubä uterakgän äma kubä nadäkinik kehäromi täk täyak. Ba Munapik kubä unitägän äma kubätawä äma käyäm ikek yäpäñ-tägakta kehäromi imik täyak. ¹⁰ * Täñpäkañ äma kubätawä Munapik unitägän kudän kudupi ätu täkta kehäromi imik täyak. Täñ, kubätawä Munapik unitägän Anutu täño meni jinom yäp್ಮäñpäñ yäñahäkta kehäromi imik täyak. Ba äma kubätawä Munapik täño man bureni ba mäjo täño man jopi u yäp್ಮäñ danikta kehäromi imik täyak. Täñkañ äma kubätawä man kotäk kudupi mebari mebari terak yäkta kehäromi imik täyak. Täñpäkañ äma kubätawä man kotäk u yäp್ಮäñ äyänutpewän äma ätutä nadäkta kehäromi imik täyak. ¹¹ * Kudän mebari mebari uwä, Munapik kubä unitägän pewän ahäk täkañ. U iniken gärip terak äma kubäkubäta kehäromi inigän inigän yämik täyak.

Gupnin kubägän upäñ moräki mäyap

¹² * Eruk gupninta nadäwut. Äma ninäwä gupnintä kubägän täyak upäñkañ gupnin täño moräki wäpi inigän inigän. Täñkañ wäp inigän inigän unitäkañ gup kubägän täyak. Eruk Kristo täño äbot terak udegän pätak. ¹³ * Nin kubäkubä mäyap upäñkañ Kristo terak gup kubägän ude itkamäñ. Nin kudup, Juda äbotken nanik, guñ äbotken nanik, watä piä täñpani jopi ba äma ekäni, nin Munapik kubägänpäñ uwäktäñ nimani. Munapik uwä ume bumik, nañ

* **12:2:** Hab 2:18-19 * **12:3:** 1Jo 4:2-3 * **12:4:** Rom 12:6; Efe 4:4 * **12:5:** Efe 4:11 * **12:7:** 1Ko 14:26 * **12:10:** Apos 2:4; 1Ko 14:5 * **12:11:** Rom 12:3; 1Ko 7:7 * **12:12:** 1Ko 10:17 * **12:13:** Gal 3:28

täpäneṅpäṅ säkgämän itta nimani. Täṅkaṅ Munapik unitä täṅpewän gup kubägän ude täṅkumäṅo itkamäṅ.

¹⁴Unita gupnin terak man wärani ṅode täwetat; Gupnin täṅo moräki mäyap, kubägän nämo. Uwä ṅode bumik; Munapiktä nin kubäkubäta kehäromi nimiṅirän piä ba täktäk mebäri mebäri Kristo täṅo äbot täṅkehärom takta tak takamäṅ. ¹⁵Unita kuroṅnintä ṅode yäwek; Näk ketka nämo unita gupka moräk nämo yäk. Upäṅkaṅ u gupnin moräk! ¹⁶Ba jukunintä ṅode yäwek; Näk dapunka nämo unita gupka moräk nämo yäk. Ude nämo! U gupnin moräk! ¹⁷Ba jide? Gupnin kudup u dapuningän täṅpeko uwä man jide ude nadäne? Ba gupnin kudup u jukuningän täṅpeko uwä imaka kubä täṅo kábäṅi jide ude yäna-kuneṅ? ¹⁸Upäṅkaṅ ude nämo, Anututä iniken gärip iwatpäṅ gupnin täṅo moräki inigän inigän peṅirän piä iniken iniken tak takäṅ. ¹⁹Täṅpäkaṅ gupnin moräkitä kubägän äworeṅpäṅ itneṅo uwä gup bureni nämo! ²⁰Nämo, gupnin täṅo moräki mäyap unitä gup kubägän ude täṅkaṅ piä iniken iniken täṅirä säkgämän it takamäṅ.

²¹Unita dapunintä ketnin ṅode täga nämo iwerek; Gäkä nämo ireno uwä piä näkṅagän täga täṅpet! yäk. Ba gwäkñintä kuroṅnin ṅode täga nämo iwerek; Gäkä nämo ireno uwä näkṅagän täga iret! yäk. ²²Nämoinik, gupnin moräki kubäta kehäromini nämo yäṅ yäk takamäṅ upäṅkaṅ unitä nämo ireko uwä kehäromi jide ude yäpne? ²³Ba gupnin moräk-moräkta nadäna äpani tak takamäṅ upäṅ watä säkgämän it yämik takamäṅ. Ba gupnin moräk kubä u mäyäkñin uwä säkgämän-inik uwäk tak takamäṅ. ²⁴Täṅpäkaṅ gupnin moräki täga ätu kwawak pena it takäṅ unita ṅode nadäkamäṅ; Anututä gupnin moräki kuduṅtagän peṅkuko gup kubägän ude itkaṅ. Täṅkaṅ gupnin moräki ätuwä wäpi biṅam ikek nämo bumik unita intäjukun peṅkuko itkaṅ. ²⁵Intäjukun peṅkuko uwä gupnin täṅo moräki moräki duṅ-wewek nämo täṅkaṅ watä kowata kowata täneṅta täṅpäṅ peṅkuk. ²⁶Unita gupnin moräki kubätä komi nadäṅirän moräki ätu kuduṅtagän komi nadäneṅ. Ba kubätä wäp biṅam yäpṅmäṅirän noriye kuduṅtagän wäpi biṅam yäpneṅ.

²⁷* Eruk, man unitäṅo mebäri ṅode; Äbot täṅpani in kuduṅtagän Kristo täṅo gup ude itkaṅ. Täṅpäkaṅ in kubäkubätä gup unitäṅo moräki moräki ude itkaṅ. ²⁸* Täṅkaṅ äbot täṅpani bämopi-ken Anututä piä mebäri mebäri takta äma inigän inigän ṅode iwoyäṅpäṅ yepmaṅkuk; Intäjukun, aposoro yäpṅmäṅ daniṅpäṅ yepmaṅkuk. Täṅpäṅ uterakä äma Anutu täṅo meni jinom yäpṅmäṅpäṅ yäṅahäwani. Uterakä äma Anututä kädet gäripi nadäk täyak u yäwetpäṅ yäwoṅärewani. Ba äma ätuwä äma käyäm ikek yäpätägakta iwoyäṅpäṅ yepmaṅkuk. Ba ätuwä kudän kudupi takta, ätuwä täṅkentäk piä mebäri mebäri takta, ätuwä piäta watä itta. Täṅ, ätuwä man kotäk kudupi terak yäkta iwoyäṅpäṅ yepmaṅkuk. ²⁹Unita jide? Äbot täṅpani kudup uwä aposoro? Ba kuduṅtagän uwä Anutu meni jinom yäṅ ahäwani? Ba kuduṅtagän uwä yäwetpäṅ yäwoṅärek piä tak takäṅ? Ba kuduṅtagän kudän kudupi tak takäṅ? ³⁰Ba kuduṅtagän äma käyäm ikek täga yäpätäganeṅ? Ba kuduṅtagän man kotäk kudupi terak yäk takäṅ? Ba kuduṅtagän man u yäpṅmäṅ äyāṅut takäṅ? Nämoinik! U piäni inigän inigän tak takäṅ.

³¹* Upäṅkaṅ Munapik täṅo iron kubäkubä ukät nanik intäjukun-inik itkaṅ u yäpṅmäkta gwäk pimiṅpäṅ piäni tak takot. Uita apiṅo kädet tägagämän kubä täṅo mebäri täwetpäṅ täwoṅärewayäṅ.

* **12:27:** Rom 12:5; Efe 5:30 * **12:28:** Efe 4:11-12 * **12:31:** 1Ko 14:1

13

Bänep iron bureni täktäk kädet

¹ Näk äma nadäk-nadäk ikek ude itpäñ äma täño man kotäk mebäri mebäri terak, ba kunum gänañ añero unitäño man terak täga yäwero upänkañ bänep iron ikek nämo kuñarayän täro uwä manna säkgämän uwä yänuruk-uruk, wagäm mämä ude api täñpek. ²* Täñpäkañ näk Anutu täño meni jinom yäpmänkañ pidämigän täga yänahäwet, ba imaka imaka kwawak irani ba käbop irani unitäño mebäri täga nadäwa täreneño upänkañ bänep iron ikek nämo kuñarayän täro uwä imaka jopi ude api iret. Ba nadäkinikna kehäromitä pom täñpewän ini irani-ken täga penpen äpämäñ kweko upänkañ bänep iron ikek nämo kuñarayän täro uwä nadäkinikna u jopigän api täñpek. ³* Täñpäñ näk tuñumna kudup äma jäwärita täga yämet, ba Anututa yänpäñ gupna paotta täga iniñ kirewero upänkañ bänep iron ikek nämo kuñarayän täro uwä täktäkna tägatäga unitä nämo api täñkentän namek.

⁴ Eruk ämawebe bänep iron kädet bureni iwat täkañ uwä ñode täk täkañ; U kwiknik itkañ äma ätu orañ yämik täkañ. Äma u noriyetä yärepmiräwä kokwawak nämo nadäk täkañ. Ba u inita näk äma ätu yärepmitat yän nadänpäñ nadäwä ärowani nämo täk täkañ. ⁵* Ämawebe bänep iron ikek uwä ärowani kudän nämo täk täkañ ba initagän nadäwätäk nämo täk täkañ. Täñpäñ kokwawak bäräñej nämo nadäk täkañ. Ba ämatä waki täñ yämiñirä momi u kadäni käronita nämo yäpmän kuñat täkañ. ⁶* Täñkañ wakitä äma ätuken ahän yämiñirän wi yäwatpäñ oretoret nämo täk täkañ. Nämo, u man bureni täño kudän kwawak ahänirän uyaku oretoret pähap nadäk täkañ. ⁷* Täñpäkañ äma bänep iron ikektä äma kehäromini nämo täñ-mehamtañ yämik täkañ. Ba nadäkiniki nämo pewä putärewäkañ Anututä täñkentän yämikta itsämänpäñ nämo gañatak täkañ. Nämo, bänep iron täktäk kädet gwäk pimiñpäñ täk täkañ.

⁸ Bänep iron kädet bureni uwä nämo api paorek. Täñ, kädet täga ätu ñodewani u api paotneñ; Kudupi Munapik terak Anutu täño meni jinom yänahäk-ahäk uwä kadäni keräpi-tagän. Ba Kudupi Munapik täño iron yäpmänpäñ man kotäk kudupi kudupi terak yäkyäk u api paorek. Ba Anutu täño nadäk yäpmänpäñ yänahäk-ahäk u imaka, api paorek. ⁹ Bureni, Anutu täño nadäk kuduptagän täga nämo nadäna tärewäpäñ yänahäne, moräkigän nadänpäñ yänahäk täkamän. Ba Kudupi Munapik terak Anutu meni jinom kuduptagän täga nämo yänahäne, moräkigän nadäk täkamän. ¹⁰ Upänkañ imaka bureni-iniktä ahänirän imaka ket nämo nadäwani ba ket nämo täñpani u api paotneñ. ¹¹ Uwä ñode bumik; Näk ironi itkañ man yänkuro, nadäk-nadäk piä täñkuro ba yäpmän danik-danik piä täñkuro u ironitä-yän täk täñkuronik. Ude itkuropän tägañpäñä äma ekäni äworenpäñ ägiñ kädet u penkut.

¹²* Täñ, apiño imaka imaka yabänpäñ-nadäk täkamän u wäranigän kañuruk ikek, glas waki terak mäjonin säkgämän nämo kak täkamän ude bumik yabänpäñ-nadäk täkamän. Upänkañ kami inam kowat-kawän api täne. Apiño Anututa nämo nadäwa tärek täkañ. Upänkañ kadäni uken api nadäwa täreneñ, Anututä näkño mebärina nadäwän tärekinik täk täyak ude.

¹³* Täñpäkañ imaka u nämo ahänirän imaka yaräkubätä bureni täkañ uwä ñode; Nadäkinik, ba imaka Anututä kämi nimikta yäwani unita bänep penpäñ itsämäk, ba bänep iron täktäk kädet. Täñkañ imaka yarä unitäño intäjukun-inik uwä bänep iron.

* **13:2:** Mat 17:20 * **13:3:** Mat 6:2 * **13:5:** Plp 2:4 * **13:6:** Rom 12:9 * **13:7:** Rom 15:1;
1Pi 4:8; 1Ko 9:12 * **13:12:** 2Ko 5:7; Jem 1:23 * **13:13:** 1Te 1:3; 1Jo 4:16

14

Munapiktä iron kubäkubä nimik täyak

¹ * Unita notnaye, iron kädet bureni u iwatta piäni kehäromigän täneņ. Täņpäņ iron Kudupi Munapiktä nimik täyak u yäpmäkta imaka, piäni täneņ. Täņkaņ iron tägagämän kubä ŋode, Anutu täņo meni jinom yäņahäkta kehäromi u yäpmäkta iyaptak täkot. ² Nadäkaņ, man kotäk kudupi, Munapik-ken nanik u yäkyäk täga upäņkaņ äma man kotäk uterak yäk täkaņ uwä ämatä nadäkta nämo yäk täkaņ. U Anutu-kätgän iniken man käbop nanik yäņpäņ-nadäk täkaņ. Täņirä man kotäk uwä äma ätutä nämo nadäwä tärek täkaņ. ³ Täņpäkaņ äma Anutu täņo meni jinom yäņahäk täkaņ uwä ämatä nadäkta yäk täkaņ. Man yäk täkaņ unitä ämawebe täņ-kehäromtaņ yämiņpäņ nadäkiniki täņmeham taņit, bänepi täņpidäm taņit täk täyak. ⁴ Täņ, äma man kotäk kudupi terak yäk täkaņ uwä inigäņpäņ täņkentäņ yämik täyak. Upäņkaņ äma Anutu täņo meni jinom yäņahäk täkaņ uwä äbot täņpani kudup täņ-kehäromtaņ yämik täkaņ.

⁵ * Unita näkņo gärip uwä ŋode; In kuduptagän man kotäk kudupi, Munapik-ken nanik u yänayäņ täņo uwä gäripi nadäwet. Upäņkaņ gäripna taņi-inik pätak uwä in kudup Anutu täņo meni jinom yäņahäņirä ämawebe mebäri kwawak nadäneņta kehäromi tamani. U mebäri ŋodeta yäyat; Äma Anutu täņo meni jinom yäņahäk täkaņ uwä, äma man kotäk kudupi terak yäk täkaņ u yärepmit täkaņ. Upäņkaņ äma man kotäk kudupi yäņirä äma kubätä man u yäpmäņ äyäņurirän äbot täņpani kudup täņkentäņ yämayäņ täko uyaku täga. ⁶ Unita notnaye, ŋodeta ket nadäwut; Näk inken äreņpäņ man kotäk kudupi terak yäwawä unitä jide ude täņkentäņ tamek? Nämo, bureni täņkentäņ tamayäņ nadäņpäņä ŋode täņpet; Man kubä Anututä näwerani u täweret, ba Anutu täņo nadäk kubä yäpmäņpäņ yäņahäņpäņ täweret, ba Kudupi Munapik terak Anutu täņo meni jinom yäņahäņpäņ täweret, ba Anutu täņo man ätu täwetpäņ täwoņärewet. Ude täņpero uyaku täga täņkentäņ tamet.

⁷ Unita imaka irit ikek nämo, mämä-mämägän täņpani unita nadäwut; Kap kubä tewayäņ nadäņpäņ uhuwep säkgämän nämo piäweno, ba gita injtpäņ säkgämän nämo ureno uwä jide täņpäņ ämatä kap upäņ teyak yäņ nadäwä täreneņ? Täga nämo! ⁸ Ba womat säkgämän nämo piäņirä mebäri unita piäkaņ yäņ nämo nadäwä täreneņ. ⁹ Täņpäņ in udegän, manbiņam man kotäk kudupi terak yäņirä jide täņpäņ ämawebetä man kotäk u nadäwä täreneņ? Täga nämo. Manka uwä jop piäņ kuneņ. ¹⁰ Täņpäkaņ kome terak ämatä man kotäk mebäri mebäri yäk täkaņ. Man kotäk u mebäri kudup kwawak pätkäņ. ¹¹ Täņ, äma kubätä man kotäk näkä nämo nadäwani u yäņirän nämo nadäwa täreneņo uwä äma unita kubäken nanik yäņ nadäwet, ba äma u näka kubäken nanik yäņ udegän nadäwek. ¹² Unita Munapik täņo iron kubäkubä yäpmäkta pidämtak täkaņ u täga upäņkaņ iron äbot täņpani täņ-kehäromtaņ yämik täkaņ upäņ yäpmäņ kuņatta ehuranigän täk täkot.

¹³ Mebäri unita äma kubä man kotäk kudupi yäkta kehäromi imani uwä ämawebe ätutä nadäkta mani u yäpmäņ äyäņureka kehäromi yäpmäkta Anutuk-ken yäņapiwek. ¹⁴ Imata, näk man kotäk kudupi yäņpäņ Anutu-ken gera yäwero uwä bänepna-tägän täņpet, nadäk-nadäkna guņ parirän. ¹⁵ * Unita jide täņpet? Eruk, ŋode kaņ täņpa yäņ nadätat; Bänepnatä yäņapiņirän nadäk-nadäknatä nadäwän-tärewäpäņ menatä yäņahäk täyon. Ba kap tektek udegän. Bänepnatä kap teņirän nadäk-nadäknatä nadäwän-tärewäpäņ menatä kap tek täyon. ¹⁶ U ŋodeta yäyat; Gäkä man kotäk kudupi yäņpäņ bänepka-tägän Anutuk-ken yäņapik man yäņpäņ iniņ orereno uwä jide täņpäņ äma man kotäk u nämo

* **14:1:** 1Ko 12:31; 1Ko 14:39 * **14:5:** Nam 11:29 * **14:15:** Efe 5:19

nadawanitā manka u nadawā tārewāpāṅ tǎṅkehārom takta “U bureni” yāṅ yāneṅ? U tāga nāmo! ¹⁷ Inijoret man yāweno u tāga upāṅkaṅ notkapak kubā gākṅo man kotāk unitāṅo mebāri nāmo nadāweko u jide tǎṅpāṅ manka unitā tǎṅkentāṅ imek? Tāga nāmo!

¹⁸ Nadākaṅ? Nākṅagān it tāyat-ken uken Anutu iniṅ oretta in kudup tārepmitpāṅ kadāni kadāni man kotāk kudupi terak yāk tāyat unita Anutu bānep tāga nadāṅ imik tāyat. ¹⁹ Ude tāk tāyat upāṅkaṅ Anutu iniṅoret kābeyā-ken āmawebetā nākṅo man nadawā tārewut yāṅpāṅ man kotāk kwawani terak tāga yāwetpāṅ yāwoṅārewet. Upāṅkaṅ kotāk kudupipāṅ imata man kāroṅi boham yāweret? Man kāroṅi yāṅira nadāṅpāṅ mebāri nāmo nadawā tāreneṅ.

²⁰ * Unita notnaye, ironironi ude itkaṅ āgiṅ tǎṅo nadāk nāmo yāpmāṅ kuṅatneṅ. Nāmo, nadāk-nadākjin uwā Munapik tǎṅo nadāk, āma ekāni tǎṅo nadāk ude yāpmāṅ kuṅatneṅo upāṅkaṅ tāktākjin uwā nanak pakitā kudān wakiwaki tākta nāmo nadāk tākaṅ ude kuṅat tākot. ²¹ Tǎṅpākaṅ Anutu tǎṅo man ṅode kudān tāwani;

Ekānitā ṅode yāyak; Nāk āma kudupi yāniṅ kirewa āma ābot ṅo man kotāk kudupi terak manna biṅam yāwetnayāṅ tǎṅo upāṅkaṅ nāmoinik api nadāṅ namineṅ.
Ais 28:11-12

²² Man unitāṅo kukṅini ṅode yāwa; Kotāk kudupi terak man yākyāk uwā nadākinik tǎṅpani tǎṅkehārom takta pewān ahāwani nāmo. Nāmo, u kudān ude Anututā āma nadākinik nāmo tǎṅpanita iniken kehāromi yāwoṅārek tāyak. Tǎṅ, Anutu tǎṅo meni jinom yāṅahāk-ahāk uwā nadākinik tǎṅpanitā nadākta yāwani. ²³ * Unita ṅode nadāwut; Äbot tǎṅpanitā Anutu iniṅoretta kābeyā tǎṅpāṅ kuduptagān man kotāk kudupi terak yāṅirā āma jopi ba nadākinik nāmo tǎṅpani kubātā bāmopjin-ken itpāṅ-nadāṅpāṅ ṅode tāwerek; Tǎṅṅuṅguṅ tǎṅkaṅ yākaṅ yāk. ²⁴ * Tǎṅpākaṅ äbot tǎṅpani kuduptagān Anutu tǎṅo meni jinom yāṅahāṅirā āma jopi ba nadākinik nāmo tǎṅpani unitā nadāṅpāṅ man nadāweko unitā bānepi yāpurirān eruk, iniken mebāri ṅode kaṅpāṅ nadāwek; Nāk momi tǎṅpani yāk. ²⁵ * Nadāk-nadāk waki bānepi-ken kābop irani u kwawak pewān ahāṅ imiṅirān gukut imāpmok tǎṅpāṅ Anutu iniṅ orerek. Tǎṅpāṅ ṅode yāṅahāṅpāṅ tāwerek; Anutu bāmopjin-ken bureni-inik itak yāk.

Inijoret kābeyā-ken kudān jide tāne?

²⁶ * Eruk notnaye, unita yāṅpāṅ kādet siwoṅi jide ude iwatne? Inā Anutu iniṅ oretta kābeyā tǎṅpāṅ ṅode tāk tākaṅ; Äma kubātā kap tewek. Tǎṅpākaṅ kubāwā Anutu tǎṅo man kubā tāwetpāṅ tāwoṅārewek. Tǎṅ, āma kubātāwā nadāk kubā Anutu-ken nanik yāṅahāwek. Tǎṅkaṅ kubātāwā kotāk kudupi terak yāwek. Yāṅirān kubātā man kotāk unitāṅo mebāri yāṅahāwek. Imaka u kudup Anutu tǎṅo äbot tǎṅpani āmawebe tǎṅkehārom takta tāneṅ. ²⁷ Ṅodeta yāyat; Äma ätutā kotāk kudupi terak yāna yāṅpāṅā māyaptā nāmo yāneṅ. Yarā ba yarākubā-tāgān yāneṅ. Kubātā yāwānā kubātā yāwek. Tǎṅkaṅ āma kubākubā tǎṅkentāki mebāri yāpmāṅ äyāṅurani nikek. ²⁸ Tǎṅ, āma kubātā man yāpmāṅ äyāṅuranita wāyākṅewān waneṅo uwā kābeyā-ken kotāk kudupi terak nāmo yāwek. Nāmo, ini bānepi-ken, Anutu-tāgān nadākta yāwek. ²⁹ * Ba Anutu tǎṅo meni jinom yāṅahāwanita udegān yāyat; Äma yarā ba yarākubā bumik yāneṅ. Yāṅ irirā ätutā man unitāṅo mebāri ket yāpmāṅ danipāṅ yāṅpāṅ-nadāk tāneṅ. ³⁰ Tǎṅpākaṅ āma kubā maṅirirān Munapiktā bānepi-ken man

* **14:20:** Efe 4:14; Plp 3:15 * **14:23:** Apos 2:13 * **14:24:** Jon 16:8 * **14:25:** Ais 45:14; Sek 8:23; Jon 4:19 * **14:26:** 1Ko 12:8-10; Efe 4:12 * **14:29:** Apos 17:11; 1Te 5:21

kädet jide pewän ahänjirän u yänahawayän tänpänä man yän ireko u bitnänpän iränkañ äma uwä yäwek. ³¹ Anutu täño meni jinom yänahäk-ahäk u imaka täga kubä. Unita in u täk täkañ uwä injin kubäkubätä yänahäk täkot. Yänahänjirä ätu juku penpäñ Anutu täño man mebäri nadänpäñ bänepi täñ-kehäromtak täkot. ³² Imata, Kudupi Munapiktä tänpewän äma kubä Anutu täño meni jinom yänahäkta nadäweko uwä iniken menita watäni itpäñ kubätä yäwän tärenjirän täga yänahäwek. ³³ Unita nadäkañ? Anutu uwä yänuruk-uruk ba tänjuruk-uruk Anutu nämo, u Anutu kwini pewän ahäwani.

³⁴ * Tänpäkañ äbot tänpäni ätuken Anutu iniñoret käbeyä-ken webewä man kum it täkañ, inken udegän it täkot. Webetä ude tänpän Moses täño бага man terak yäwani ude äpäni kañ irut. ³⁵ Man kubä nadäneño unitäño mebäri nadänayän nadänpäñä ini eniken kuñkañ äpiye yäweräkañ kañ yäwet tänpüt. Webetä Anutu iniñoret käbeyä-ken yäkyäk u kädet siwoñi nämo.

³⁶ Tänpäkañ inä kädet päke yäyat u nämo iwat täkañ unita jide? Anutu täño man inken naniktä ahänjuk? Ba in-tägän nadänkuñ? ³⁷ * Eruk, inken nanik kubätä inita nadänjirän Anutu täño meni jinom yänahäwani, ba Munapik ikek tänpäko uwä man kudän täñ tamitat nowä Ekäni täño jukuman ude nadäwän tärek täkot. ³⁸ Tänpän äma kubätä manna ño nadän äwaräkuk tänpayän täko uwä äma udewani mäde kañ ut yämut. ³⁹ Unita notnaye, ñode nadäwut; In Anutu täño meni jinom yänahäwani ude itta gwäk pimik täkot. Ba man kotäk kudupi terak yäkta бага nämo penkireneñ. ⁴⁰ * Upänkañ Anutu iniñoret käbeyä tänpänä kudän siwoñi säkgämän tänjirä käbeyä säkgämän ahäk täyon.

15

Kristo awañken naniktä akuñkuk

¹ Eruk notnaye, Manbiñam Täga täwetpäñ täwoñärenkuro u äneñi yänkodak tänpän täwetat. Manbiñam u nadänpäñ initkuñ, ba uterak nadäkinikjin yengämä pek täkañ. ² Näkä Manbiñam Täga yänahänpäñ täwetkuro u init-inik täkañ u tänpäwä wakiken nanik täga wädän tädotpäñ api tepmañpek. Täñ, nadäk kubä yäpmän kuñatnayän täño uwä nadäkinikjin u jopigän api tänpäpek.

³ * Manbiñam doni niked näka namani ugänpäñ inta tamiñpäñ ñode täwetkut; Kristo uwä wakininta kowata kumbuk, man kudän terak yäwani udegän.

⁴ * Kumbänpäñ äneñkuñ. Tänpäkañ man kudän terak yän imani udegän, kepma yaräkubä tärenjirän awañ gänañ naniktä kodak tänpän akuñkuk. ⁵ * Akuñpäñ intäjukun Kefas wäpi kubä Pita u ahän imiñkuk. Täñkañ äma 12 yän yäwerani* u ahän yämikgän täñkuk. ⁶ Täñkañ nadän imikinik tänpäni 500 ude bumik äbot kubä-kengän irirä kwawak ahän yämiñjirän kañ moreñkuñ. Uken nanik ätu kumbuñopän mäyap pen kodak itkañ. ⁷ * Nadän imikinik tänpäni u ahän yämiñpäñä Jems ahän imikgän täñkuk. Jems ahän imiñpäñä aposoro kuduñtagän ahän yämiñkuk.

⁸ * Eruk päke u ahän yämiñtäñ äbätängän mäden-inik kädet inigän kubä terak näk ahän namiñkuk, aposoro ätu ahän yämiñkuko udegän nämo. ⁹ * Näk aposoro äpanitä äpäni-inik. Näk Anutu täño äbot däpmän yäwat kirek täñkuro unita aposoro wäp nämo yäpnañi. ¹⁰ * Upänkañä apiño aposoro it täyat uwä Anutu täño orakorak näkä terak patkuko unitä nepmañpän ude

* **14:34:** 1Ko 11:3; 1Ti 2:12; Tai 2:5 * **14:37:** 1Jo 4:6 * **14:40:** Kol 2:5 * **15:3:** Ais 53:8-9
 * **15:4:** Mat 12:40; Apos 2:24-32 * **15:5:** Luk 24:34; Mat 28:16-17 * **15:5:** Äma 12 yän yäwerani
 yäyak u Jesu täño iwaräntäkiye 12 unita yäyak * **15:7:** Luk 24:50 * **15:8:** Apos 9:3-6; 1Ko 9:1
 * **15:9:** Efe 3:8; 1Ti 1:15 * **15:10:** Apos 8:3; 2Ko 6:1; 2Ko 11:5,23

itat. Ekäni täño orakorak näkken patkuko u bureni nämowä nämö täñkuk. Näkä piä täñkuro u täñ däminik täñkut, ätu täño yärepmitak. Upäñkañ imata näkña wäpna jop yäpmäñ ärowet? Nämö, Anutu täño orakorak näkken pätak unitä kehäromi namiñirän piä u täñkut. ¹¹ Unita näk ba aposoro ätu uwä piä mebäri kubägän täk täkamäñ. Nin kuduptagän manbiñam mebäri kubägän yäñahäk täkamäñ. Yäñahäñitna nadäñpäñ nadäkinik täñkuño u.

Kumbanitä äneñi akukakukta man

¹² Kristo uwä kumbani-ken naniktä akuñkuk, manbiñam ude yäñpäñ täweritna imata inken nanik ätutäwä kumbani-ken naniktä akukakuk täño käderi nämö pätak yäñ yäk täkañ? ¹³ Kumbani-ken akukakuk nämö pätak u täñpäwä, eruk Kristo imaka, kumbani-ken naniktä nämö akuñkuk yäñ nadäneñ. ¹⁴ Täñkañ Kristo nämö akuñkuk yäwänä mani biñam yäk täkamäñ u bureni nämö täñpän, ba nadäkinikjin u udegän, jopi täñpän. ¹⁵ * Ba ugän nämö. Nin Anututa ñode yäñkumäñ; U Kristo kumbani-ken nanikpäñ yäpmäñ akuñkuk. Täñpäkañ kumbani-ken naniktä akukakuk nämö parän yäwänäku Anututä jide täñpäñ Kristo yäpmäñ akwän? Unita man yäñkumäño u Anutu meni yäpurärätpäñ jop manman yäwani ude tänam. ¹⁶ Unita äma kumbani-ken naniktä nämö api akuneñ yäñ yäñpäñä Kristota udegän kumbani-ken naniktä nämö akuñkuk yäñ yäk täkot. ¹⁷ Täñ, Kristotä kumbani-ken naniktä nämö akuñkuk yäwänäku nadäkinikjin bureni nämö, jopigän täyek. Ba momijin pen pat tamitek. ¹⁸ Ba Kristo nadäñ imiñpäñ kumbuño u imaka, kumäñpäñ paot-inik täñpäm. ¹⁹ Täñkañ udegän, Kristotä nin kome terak ñogän täñkentäñ nimän yäwänäku butewaki äbot bureni-inik yäñ niwet täkäneñ.

²⁰ * Upäñkañ ude nämö! Kristo u bureni-inik kumbani-ken naniktä äma kumbanita intäjukun täñpäñ akuñkuko itak! Ude unita äma kumäñpeñ kwani imaka, kumbani-ken naniktä bureni-inik api akuneñ. Jesu täño akukakukitä ude täñkehärom täñkuk. ²¹ * U ñode; Äma kubätä kumäñ-kumäñ pewän ahäñkuño udegän äma kubä-tägän kumbani-ken naniktä akukakuk pewän ahäñ nimiñkuk. ²² Adamtä äbotken nanik kuduptagän kumäk täkamäñ udegän Kristotä äbotken yäpurärärani u kuduptagäntä kumbani-ken naniktä api akuneñ. ²³ * Täñpäñ kumbani-ken naniktä akukakuk tawañ ñode täñpani; Intäjukun-inik Jesu. U mädeni-ken äbäkäbäk kadänini-ken unitäño äboriyetä api akuneñ. ²⁴ Äboriyetä akuñirä eruk tärek-tärek kadäni bureni api ahäwek. Kadäni uken Kristotä imaka imaka waki kehäromi nitek ba wäpi biñam ärowani nitek u kuduptagän täño kehäromi yäpmäñ äpäkinik api täñpek. Ude täñkañ kome ba imaka päke yabäñ yäwatpäñ intäjukun it täyak u Anutu Nanta api iniñ kirewek. ²⁵ * U imata, Kristotä intäjukun-inik itpäñ kañiwat piä täkta yäñ imani. Intäjukun-inik irirän Anututä iwan kuduptagän täño kehäromi yäpmäñ äpäñpäñ Kristo gämori-ken yepmañpankañ eruk, piäni u api täñpän täreneñ. ²⁶ * Täñpäñ iwan ätu däpmäñpäñ iwan pähap, kumäñ-kumäñ unitäño kehäromi utpewän paot-inik api täñpek. ²⁷ * Unita Anutu täño man kubä ñode kudän täwani; Anututä imaka kuduptagän Kristo gämori-kengän api yepmañ morewek. Täñkañ man “imaka kuduptagän” uwä Anutu inita bok nämö yäyak. Anututä Jesu gämori-ken nämö api irek. Nämö, Anutu unitä imaka päke u Kristo gämori-kengän yepmañpani. ²⁸ Eruk, imaka kuduptagän u Kristo gämori-ken yepmañpän irirä, Kristo ini-tägän ini Anutu gämori-ken api tewek.

* **15:15:** Apos 1:22, 4:33; Apos 5:32 * **15:20:** Kol 1:18 * **15:21:** Rom 5:12,18 * **15:23:** 1Te 4:16; Rev 20:5 * **15:25:** Mat 22:44 * **15:26:** Rev 20:14, 21:4 * **15:27:** Sam 8:6

Ude täjirän Anutu, imaka imaka nanaki gämori-ken pewani unitä imaka kuduhtagänta intäjukun-inik api irek.

²⁹ Eruk, kumbanitä kumbani-ken naniktä nämo api akunenjo u tänpäwä imata äma ätu noriye kumbanita kome yäpmanpäñ ume yäpmäk täkañ? Anututä äma kumbani nämoinik api yäwän kikkutnejo u tänpäwä imata noriye kumbani komeni yäpmanpäñ ume ärut täkañ? Unitäjo bureni jide api ahäwek? ³⁰* Ba ninä jide? Äma mäyaptä Kristota yänpän kokwawak nadän nimik täkañ. Unita kumbani-ken naniktä akukakuk nämo pätak u tänpäwä imata komi u gänañ jop nadän wari kuñatne? ³¹ Unita notnaye, bureni-inik täwetat; Kumän-kumän kepmani kepmani kañ-ahäwayän täk täyat. Upänkañ komi piä u imaka bureni pewän ahäk täkañ. Injinta nadäwut; Ekäninin Kristo Jesuta biñam tepmankuro unita oretoret pähap nadäk täyat. ³²* Näk näkñaken gärip iwatpäñ piä ño täk täyat u tänpäwä imatäken yäpmäkta nadänpän Efesus yotpärareken tom ägwäri, meni komi komi-kät ämik täñkumän? Ude jop nadän tänpet? Nämoinik, kumbani-ken naniktä akukakuk nämo pätak u tänpäwä nininken gärip terak kuñat täkäna! Ba man ñode yäwani täga iwatne;

Äma kubä kwep kumbeko udetä ñodetä tom ketem täñ tunjum tänpän äñnañ isiwa yän nadäwek. *Ais 22:13*

³³ Unita notnaye, in äma ätu yabän äwaräkuk täjirä jop manman nämo yän-täkñatneñ. In man ñode yäwani u nadäkañ? Äma wakikät not tänpän itnayän tämäño uwä nintäño täktäknin täga u api yäpä wanen. ³⁴* Unita in nadäk-nadäkjin äneñi nadäwä tumbäpäñ momi täktäk kädet pewut. Inken nanik ätutä Anututa täñguntak täkañ unita nadänpän mäyäk tawut yän yänpän täwetat.

Kumbanitä gup kodaki yäpneñ

³⁵* Eruk äma kubätä ñode käwep näwet yabäwek; Äma kumbani jide tänpän äneñi api akunen? Ba akunayän täkañ uwä gupi jidewanitä api akunen? ³⁶ Wära! Man udewani guñ täño man! Unita ñode nadäwut; Yänat mujipi kome gänañ äpmonpäñ gupi nämo paraweko uwä jide tänpän imätpäñ kodaki abek? ³⁷ Imaka mujipi pik täkañ uwä burenitä ahäkta gäripi nadänpän pik täkañ udewani nämo. U mujipi-gänpän pik täkañ. ³⁸* Tänpäkañ Anututä nadäwän tärewäpäñ gupi täño wärani yän iminükuko udegän ahäñirän yabäk täkamän. Mujipi uwä mebäri inigän inigän ahäk täkañ. ³⁹ Gup täño mebäri udegän, kubägän nämo. Äma nintäño gupnin u inigän. Tom täño inigän, barak täño inigän, gwägu tom täño inigän. ⁴⁰ Tänpäkañ kunum ba kome udegän. Kunum gänañ ba kome terak imaka imaka itkañ. Täñkañ kunum gänañ itkañ unitäño epmäget inigän. Ba kome terak itkañ unitäño epmäget u inigän. ⁴¹ Täñkañ edap täño penyäneki inigän. Komepak täño penyäneki inigän. Guk täño penyäneki inigän. Tänpäkañ guk täño penyäneki kubägän nämo, inigän inigän.

⁴² Eruk, kumbani-ken naniktä akukakuk unitäño mebäri udegän pätak. Komegup änek täkamän uwä parakta yäwani. Täñ, kumbani-ken nanik akunayän tämäño uwä gupnin kodaki u inigän, nämo api parawek. ⁴³* Äneñpani uwä kañoreri nämo. Täñ, akukta yäwani uwä kañoret ikek. Äneñpani uwä kwini, akukta yäwani uwä kehäromi nikek. ⁴⁴ Äneñpanitä komegup ikek,

* **15:30:** Rom 8:36 * **15:32:** 2Ko 4:10-11; Luk 12:19-20 * **15:34:** Rom 13:11; Apos 26:8; 1Ko 6:5
* **15:35:** Jon 12:24 * **15:38:** Stt 1:11 * **15:43:** Plp 3:20-21

akukta yäwanitä kunum täño gup ikek. Kome täño gup itak udegän kunum täño gup itak.

⁴⁵* Unitawä ñode kudän täwani; Äma bian ahäwani Adam uwä iritgän yäpuk. Täñ, Adam mäden nanik uwä Munapik ikek irit kehäromi unitäño mähe mi täñkuk. ⁴⁶ Täñpäkañ Munapik ikek irittä intäjukun nämo ahäñkuk. Nämo, u mäden ahäñkuk. Komegup ikek irittä intäjukun ahäñirän Munapik ikek mädengän iwatkuk. ⁴⁷* Täñpäñ Adam biani komepäñ täñpani unita kome äma täñkuk. Täñ, Adam mäden nanik uwä kunum gänañ nanik. ⁴⁸ Kome äma täñkuko udegän kome terak nanik äboriye täkamäñ. Täñ, äma kunum terak nanik udegän kunum terak nanik äboriye ude api itne. ⁴⁹ Täñpäkañ äma kome terak nanik täño gup wädäna äronkuño uwä, udegän äma kunum gänañ nanik täño gup api wädäna äroneñ.

⁵⁰* Notnaye, ñodeta yäyat; Komegup ikektä Anutu täño kañiwat yewa gänañ täga nämo api ärone. Ba imaka parakta yäwanitä irit kehäromi, nämo parak täyak u täga nämo api korewek.

Kumäñ-kumäñ täño kehäromi u paotkuk

⁵¹* Eruk, juku peñirä man käbop nanik kubä täwerayäñ; Nin kuduptagän nämo api kumnero upäñkañ äyänutpäñ gup kubä wädäna äronayäñ täkañ u kuduptagän api täne. ⁵²* Womat mämä yänirän u pit kubägän api täne. Womat mämä u yänirän kumbanitä akuñpäñ parak-paraki nämo api itne. Ba parawanitä itnayäñ täkañ upäñkañ äyänutpäñ gup mebäri kubä kehäromi nitek u api wädäna äroneñ. ⁵³* Bureni-inik! Gup ño parakta yäwani unitäkañ irit kehäromi täño tek ude mät wädäna äroneñ. Ba kumäñ-kumäñtä yäwani unitäkañ irit kehäromi mät korewek. ⁵⁴* Täñpäkañ imaka parakta yäwanitä irit kehäromi täño tek wädäwä ärowäkañ, ba kumäñ-kumäñtä yäwanitä irit kehäromi korewäkañ eruk man ñode kudän täwanitä api kehärom täwek;

Anutu u iwan irepmit-inik täñkuk.

Täñpewän irit burenitä kumäñ-kumäñ daiñkuk!

Ais 25:8

⁵⁵ *Unita kumäñ-kumäñ, gäk kehäromika de?*

Kumäñ-kumäñ gäkño käripka de?

Hos 13:14

⁵⁶* Unita nadäkañ? Momitä kumäñ-kumäñ täño kärip ude täyak. Ba бага manta yänpäñ momitä kehäromi nitek täyak. ⁵⁷ Upäñkañ Anutu uwä Ekäninin Jesu Kristo iniñ kireñpewän iwaniye unitäño kehäromi yäpmäñ äpuko unita Anututa bänep täga pähap nadäk täkäna!

⁵⁸* Eruk notnaye tägagämän, mebäri unita nadäkinikjin nämo pewä putäreneñ. Nämo, kehärom täñpäñ Ekäni täño piä kadäni kadäni gwäk pimiñpäñ täk täkot. Ekänita yänpäñ piä täñirä bureni nämowä nämo api ahäwek yän nadänpäñ täk täkot.

16

Äbot täñpanita moneñ täñkentäñ yämikta man

¹* Eruk man kubä ñode; Anutu täño kudupi ämawebe bäräpi terak itkañ unita moneñ täñkentäñ yämikta yänpäñä Galesia komeken nanik äbot täñpani yäwetpäñ yäwoñärek täñkuro udegän täk täkot. ² Uwä ñode yäwetkut; In

* **15:45:** Stt 2:7; Jon 6:63; 2Ko 3:6,17 * **15:47:** Stt 2:7 * **15:50:** 1Ko 6:13 * **15:51:** 1Te 4:15-17

* **15:52:** Mat 24:31 * **15:53:** 2Ko 5:4 * **15:54:** Ais 25:8 * **15:56:** Rom 6:14, 7:13 * **15:58:**

2Sto 15:7; Rev 14:13 * **16:1:** Rom 15:25-26; 2Ko 8:1-9; Gal 2:10

kubäkubätä monen kaŋ-ahänayän täkaŋ u Sande Sande yäpmän daninpäŋ taŋi täga penanŋi ude ini-ini käbop inigän kaŋ pek täŋput. Jop ittängän näkä ärenjira monen kaŋ-ahäkta pipiri tänenŋa. ³ Ude täŋirä näk ärenpäŋä äma iwoyanayän täkaŋ unitäŋo mebäri uwä man kudän terak kudän täŋpäŋ yämakaŋ monen bänep tägata pewani u yäpmän Jerusalem api kuneŋ. ⁴ Näkŋa bok kunaŋi täŋpäwä bok api kune.

⁵ * Tawaŋ ŋode peyat; Pengän Masedonia kome kuŋkaŋ äbot täŋpani-kät ätu itkaŋ inken api ärewet. ⁶ * Inken ärenpäŋ kadäni käronŋi bumik käwep api iret. Kadäni käronŋi bumik it yäpmän äronjira iwän mänit kadäni käwep api tärewek. Irira intä kädetta täŋkentän namäkaŋ kome uken-uken api kuŋaret. ⁷ * Kadäni ŋodeken päre inkät kadäni keräpigän itkaŋ kome ätuken kukta nämo nadätat. Nämo, kämi ärenpäŋ inkät kadäni käronŋi bumik itta gäripi nadätat. Unita Anututä nadän namänä ude api täŋpet. ⁸ Täŋpäkaŋ apiŋode Efesus komeken ŋo itta nadätat. Ŋo irira Pentikos orekirit ahänirän uyaku inken api ärewet. ⁹ * U imata, ŋoken Ekänitä piä taŋi kubä täkta kädet täwit namitak. Piä täŋjira bureni taŋi pewän ahäkaŋ. Upänkaŋ äma mäyaptä piä unita iwan täkaŋ.

¹⁰ * E man kubä ŋode; Timotitä inken käwep api ärewek. Ärenjirän not täŋ iminirä umun terak nämo irek. Nadäkaŋ, uwä näkä Ekäni täŋo piä täk täyat udegän täk täyak. ¹¹ * Unita äma kubätä Timotita nadäwän äpani nämo täŋpek. Nämo, täŋkentän iminpäŋ tewä yäpmän bänep pidäm terak täŋtäŋ kuŋtängän äyänutpen änenŋi näkŋaken kaŋ äbän. Ukät äbot täŋpani ätukät äbäka api itsämbet.

¹² * Täŋkaŋ notninpak Apolos unita ŋode täwetat; Uwä äbot täŋpani ätukät inken ärekta pen iwerira nämo pidäm täyak. Kadäni ŋoken nämo käwep, kadäni kubäta nadäwän tägawäwä api ärewek.

Ekäni täŋo piä äma nadän yämik täkot

¹³ * Notnaye, nadänit nadänit kuŋat täkot. Täŋkaŋ nadäkinikjin nämo pewä putäreneŋ. Nämo, nadän täpänenpäŋ nadäkinikjin täŋkehärom täŋpäŋ kehäromigän kuŋat täkot. ¹⁴ Täŋpäŋ imaka kuduŋtagän bänep iron terakgän täk täkot. ¹⁵ * Täŋpäkaŋ notnaye, man kubä, Stefanus ba äboriye unita yänjira nadäwut. Uwä Grik komeken unitä jukun bänep äyänutpäŋ Ekänita biŋam täŋkuŋ. Täŋkuŋo Anutu täŋo kudupi ämawebeniye in bämopjin-ken watä piä täk täkaŋ. Unita ŋode pen täwetat; ¹⁶ * In äma u ba noriye ätu Ekäni täŋo piä täŋpäŋ komi nadäk täkaŋ, äma udewani täŋo man buramin yämik täkot.

¹⁷ Stefanus, Potanus, ba Akakus u näkken äbänjirä bänep täga nadän yäminŋut. Inta nizek unitä päbä nabänjirä tägagämän nadänŋut. ¹⁸ * Äma unitä in ba näka bok bänep pidäm täŋ niminŋuŋo unita äma udewanita nadänjirä säkgämän täk täkot.

¹⁹⁻²⁰ * * Täŋpäkaŋ Esia kome ŋonitäŋo äbot täŋpani kuduŋtä inta bänep oretoret man pewä ärekaŋ. Täŋpäŋ Akwila Prisila yanäpi u imaka, Ekäni wäpi terak bänep oretoret man pewän ärekaŋ. Ba äbot täŋpani Anutu ininoretta yanäpi yarä unitä eniken käbeyä täk täkaŋ u, ba nadäkinik täŋpani notjiye Efesus kome ŋoken nanik u kudup imaka, man udegän tewä ärekaŋ. Täŋpäkaŋ injin-tägän Ekäni wäpi terak not täŋpäŋ kowat inin orerän täk täkot.

²¹ * Pol näkŋa-tägän oretoret man täwetpäŋ wäpna kudän täyat ŋo.

* **16:5:** Apos 19:21 * **16:6:** Rom 15:24; Tai 3:12 * **16:7:** Apos 18:21 * **16:9:** Apos 19:8-10; 2Ko 2:12; Kol 4:3; Rev 3:8 * **16:10:** 1Ko 4:17 * **16:11:** 1Ti 4:12 * **16:12:** 1Ko 1:12, 3:6 * **16:13:** Sam 31:24; Efe 6:10 * **16:15:** Rom 16:5; 1Ko 1:16 * **16:16:** 1Te 5:12 * **16:18:** Plp 2:29
* **16:19-20:** 2Ti 1:15; Apos 18:2,18,26; Rom 16:5 * **16:19-20:** Rom 16:16; 2Ko 13:12 * **16:21:** Kol 4:18; 2Te 3:17

²²* Tänpäkaŋ äma kubätä Ekänita gäripi-inik nämo nadänpäŋä kädäpta biŋam tänpän! Ö Ekäni, äbi!

²³ Eruk, Ekäninin Jesu täŋo orakoraki inken iton. ²⁴ Irirän Jesu Kristo terakgän in ba näk kowat kwasikorän täkamäŋ unita nadäŋ tamikinik täyat. Ugän.

* **16:22:** Gal 1:8-9

2 Korin

Äma ätutä Pol wäpi yäpmäj äpäñirä Poltä iniken mebärini yäñahäñkuk

¹ * Näk Pol Anutu täño nadäk terak Kristo Jesu täño aposoro itat. Täñpäkañ notninpak Timoti-kät nektä man ño kudän täñpäñ Anutu täño äbot täñpani ämawebe Korin yotpärare-ken itkañ inta peda ärekañ. Ba intagän nämo, Anutu täño kudupi ämawebe Grik komeken ittäj kukañ unitä danikta bok peda ärekañ. ² * Eruk Anutu Nanin-kät Ekäninin Jesu Kristoken nanik orakorak ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Anututa bänep täga man

³ * Ekäninin Jesu Kristo unitäño Anutuni ba Nani iniñoret tākāna! U butewaki mähemi-iniktä watä it nimiñirän bänep kwini terak it tākamäj. ⁴ Unitä komi bäräpi mebäri mebäri ahäj nimiñirän bänepnin äneñi täñpidäm tañ nimik täyak. Anututä ude tañ nimik täyak unita notniye ätu komi butewaki terak kuñatneño uwä, Anututä bänep pidäm nimik täyak udegän notniye bäräpi terak itneño u bänepi täga täñpidäm täne. ⁵ * Imata, Kristotä komi bäräpi mebäri mebäri nadäk täñkuko unitäño moräki nintä terak tañi ahäk täyak. U udegän, bäräpi gānañ iritna Kristotä bänep pidäm bumta pewän ahäj nimik tākāñ. ⁶ * Täñpäkañ näk ba notnaye ätu komi butewaki jop nämo nadäk tākamäj. Nämo, komi butewakinin unitä in täñkentäj tamiñirän bänepjin äyāñutpäñ Anututa biñam täñkuño bänep pidäm terak it tākāñ. Ba Ekäni täño bänep pidäm ahäj nimik täyak u imaka, jop nämo nadäk tākamäj. Nämo, unitä täñkentäj tamiñirän bänepjin täñpidäm tak tākāñ. Täñpäkañ bänep pidäm ahäj tamik täyak unitä täñ-kehäromtañ tamiñirän komi butewaki nintä nadäk tākamäj udegän ahäj tamiñirän nämo kwitanpäñ gwäk pimiñpäñ kuñat tākāñ. ⁷ Bureni notnaye, intä bäräpi u gānañ nämo api kwitanen yāñ nadäkinik täyat. U imata, nintä komi butewaki nadäk tākamäj u inkät nin bok nadäk tākamäj unita u udegän, Ekäni täño bänep pidäm ahäj nimik täyak u inta bok ahäj tamik täyak yāñ nadäkamäj.

⁸ * Notnaye, Esia komeken komi butewaki ahäj nimiñkuko unitäño man-biñam nadäwut yāñ nadäñpäñ ñode täwetat; Kome uken bäräpi ahäj nimiñkuko u tañi pähap, nintä täga kotanañi nämo. Unitä täñpewän api kumne yāñ nadäñkumäj. ⁹ Bureni täwetat. Nin kumäj-kumäñta biñam tākamäj yāñ nadäñpäñ bänepnin pena putärenkuñ. Upāñkañ u ahäj nimiñkuko uwä nininken kehäromita nadäna äpani-inik täñpäpäñ Anutu kumbani-ken nanik yäpmäj akwani u kubägän nadäj imineta ude uwä ahäj nimiñkuk. ¹⁰⁻¹¹ * Bureni-inik, Anutu unitä kumäj-kumäj-ken nanikpäñ ketären nipmanjuk. Ba äneñi api ketären nipmanpek. Man unita nadäkinik täñpäñ Anutu ugän tubeñ kuñpäñ kuñat tākamäj. Ba inä Anutu-ken yāñapik man yāñ nimiñirä äneñi api täñkentäj nimek yāñ nadäkamäj. Bureni, Anututä äma mäyap täño yāñapik man nadäñpäñ täñkentäj nimiñirän ämawebe mäyaptä api käneñ. Täñkentäj nimayāj täyak u kañpäñ Anutu bänep täga man api iwetneñ.

Poltä bänep nadäwätäki nämo itkuk

* **1:1:** 1Ko 1:1 * **1:2:** 1Ko 1:3 * **1:3:** Efe 1:3; 1Pi 1:3; Rom 15:5 * **1:5:** Sam 34:19; Sam 94:19
* **1:6:** 2Ko 4:15 * **1:8:** Apos 19:23; 1Ko 15:32 * **1:10-11:** 2Ti 4:18

12 * Eruk notnaye, nininta biŋam ŋode yāŋahāŋpāŋ tāwetat; Bānepnintā bureni-inik ŋode nadāk tākamāŋ; Āmawebe ātu ba in bāmopjin-ken man bureni ba kudān siwoŋi terakgān kuŋat tākamāŋ. Kudān uwā Anutu-ken nanik. Uwā komeŋ āma tāŋo nadāk terak nāmo tāk tākamāŋ. Nāmo, Anutu orakoraki unitāŋo kehāromi terak ude tāŋ tamik tākamāŋ. 13 Nadākaŋ? Man kudān tāŋpāŋ tamik tākamāŋ uwā intā tāga daniŋpāŋ nadāwā tārenāŋi. Man ātu kābop nāmo pek tākamāŋ. 14 * Unita nintā nininta nadākamāŋ udegān in kāmi api nadāwā tārenēŋ yāŋ nadātat. Apiŋo nintāŋo mebarinin morākigān nadākaŋ. Nadāwā tārewāpāŋ Ēkāni Jesu tāŋo kadāni pāhapken nintā Anutu iŋamiken inta oretoret tānayāŋ tākamāŋ udegān intā ninta oretoret kaŋ tāŋput yāŋ nadātat.

15-16 * Nāk man u bānepna-ken peŋkaŋ pengān inken pāre bānep tāga man tāwetta yāŋkut. Tāŋpākaŋ pāre tabāŋkaŋ Masedonia komeken kukta yāŋkut. Uken kuŋatkaŋ āyāŋutpeŋ āneŋi āreŋpāŋ ātu irira in tāŋkentāŋ namiŋirā Judia komeken kukta nadāŋkut. Eruk, in kadāni yarā ude tabāŋira oretoret kadāni yarā kaŋ tāŋput yāŋ nadāŋkut. 17 Tawaŋ ude peŋkuro upāŋkaŋ jide? Tāŋnikŋarani tāŋkuk yāŋ nadākaŋ? Nāk kome tāŋo nadāk-nadāk yāpmāŋ kuŋarani unita man yāŋjira kubā bureni, kubā jop yāŋnikŋat tāyak yāŋ ba nadākaŋ? 18 Upāŋkaŋ ude nāmo, Anututā man bureniŋān yāk tāyak unita u iŋamiken imata man bureni ba jopi bok awāhutpāŋ tāweret? Nāmoinik! 19 * Tāŋpākaŋ Anutu tāŋo nanaki Jesu Kristo, Silas Timoti-kāt nintā yāŋahāŋpāŋ tāwetkumāŋo unita nadāwut; U man bureni ba jopi bok awāhutpāŋ nāmo yāk tāyak. Nāmo, u man bureniŋān yāk tāyak. 20 * Tāŋkaŋ man bureni yāk tāyak uwā ŋode; Imaka imaka Anututā tākta yāŋkehārom taŋkuko u kudup Jesu Kristo terak bureni ahāŋkuŋ ba kāmi imaka, api ahāneŋ. Mebari unita Anutu tāŋo manbiŋam nadāŋpāŋ Jesu Kristo terak bureni-inik yāŋ yāŋkaŋ Anutu iniŋoret tākamāŋ. 21-22 * Tāŋpākaŋ Anutu unitā in ba nin bok tāŋ-mehamtaŋ nimiŋirān Kristo terak yeŋ tāpāneŋpāŋ it tākamāŋ. Ini-tāgān nin inita biŋam yāpmāŋ daniŋpāŋ wāren kehāromi-inik tāŋkuk. Ude tāŋpāŋ imaka tāgatāga kāmi yāpmākta peŋ nimanī u bureni-inik api nimek yāŋ niwoŋārekta Kudupi Munapik bānepnin-ken peŋkuk.

Pol imata Korin kome bārāneŋ nāmo kuŋkuk?

23 * ŋode tāwerira Anututā nākŋo man tāŋkehārom tāwayāŋ; Korin āmawebe inken nāmo āreŋkuro uwā āreŋjira nabāŋpāŋ māyāk nadāneŋ yāŋpāŋ nāmo āreŋkut. 24 * Ninā intāŋo nadākinikjin kaŋiwarani ude itta nāmo nadākamāŋ. Nāmo, nadākinikjin u kehāromi itak yāŋ nadākamāŋ. Tāŋ, nintāŋo gārip bureni uwā intā bānep oretoret terak kaŋ kuŋarut yāŋpāŋ unita tāŋkentāŋ tamik tākamāŋ.

2

1 * Mebari unita nadāk ŋode peŋkut; Kuŋjira nadāŋ bārāp āneŋi api tāneŋo unita nāmo api kwet yāŋ nadāŋkut. 2 Inken āreŋpāŋ tāŋpewa bārāpi butewaki nadāneŋo uwā netātā āyāŋutpāŋ nākŋo bānepnawā tāŋpidām tāwek? Nāmo, in kuduptagān bārāpi nadāneŋo uwā jide tāŋpāŋ bānepna tāŋpidām tāneŋ yāŋ nadāŋkut. 3 Ude nadāŋkuro unita inken nāmo āreŋkaŋ manbiŋam komi nīkek in yāpān tāgawāpāŋ tepmakta intājukun u kudān tāŋpāŋ tamiŋkut. Inken āreŋpāŋ āmawebetā tāŋkentāŋ namiŋirā bānep oretoret tānaŋipāŋ tāŋpewā butewaki nadākta nāmo nadāŋkut. Nāmo, bureni nadāk tāyat uwā ŋode; Nākā

* 1:12: Hib 13:18; 2Ko 2:17; 1Ko 1:17 * 1:14: 2Ko 5:12; Plp 2:16 * 1:15-16: 1Ko 16:5-6 * 1:19: Apos 18:5 * 1:20: Rev 3:14 * 1:21-22: 1Jo 2:27; Efe 1:13-14; 2Ko 5:5; Rom 8:16-17 * 1:23: Rom 1:9; 2Ko 11:31 * 1:24: 1Pi 5:3 * 2:1: 1Ko 4:21; 2Ko 12:21

oretoret terak irira in udegän oretoret terak itneḡ. ⁴* Notnaye, manbiḡam u jop nadäḡ nämo kudän täḡ tamiḡkut. Nämo, bänepna-ken ägekot pähap ahäḡ namänpäḡ konäm terak kudän täḡ tamiḡkut. U bäräpi tamikta nämo, u ninta gäripi pähap nadäḡ nimik täyak yäḡ nadäkta kudän täḡkut.

Momi pekpek täḡo man

⁵* Eruk, notjinpak bäräpi namiḡkuko ukeḡonita täwera nadäwut. Bureni, äma waki täḡkuko u bäräpi näka bumik namiḡkuko upäḡkaḡ bäräpi bureni intä terak äroḡkuk. Upäḡkaḡ unita man jäpi yäkta nämo nadätat. ⁶ Nämo, näk komi ätukät nämo yäpuräräret. Waki täḡkuko unitäḡo kowata in mäyaptä täḡ imiḡkuḡo u täga. ⁷ Unita apiḡo momini peḡ imiḡpäḡ bänepi täḡpidäm taḡ imikot, butewaki pähap nadäḡpäḡ bänepi pewän putärek-inik täḡpekta. ⁸ Bureni peḡ täwetat; In kudän säkgämän täḡ imiḡirä näka bureni nadäḡ namikinik täkaḡ yäḡ kaḡ nadäwän.

⁹* Täḡpäkaḡ manbiḡam kudän täḡ tamiḡkuro uwä bänepjin täḡ-yabäkta kudän täḡkut. Näḡḡo jukuman u kudup täga buramineḡ ba nämo buramineḡ u nadäwa yäḡkaḡ kudän täḡkut. ¹⁰ Nadäkaḡ? Intä äma unitäḡo momi peḡ imiḡirä näk imaka, unitäḡo momi täga api peḡ imet. Täḡkaḡ äma unitä waki u ba u täḡ namiḡkuko inta yäḡpäḡ unitäḡo momi Kristo iḡamiken uku peḡ imiḡkut yäḡ nadäwut. ¹¹* Äma unita butewaki nämo nadäḡ imiḡitna Satantä täḡ-nikḡatpäḡ äma uwä inita biḡam yäpeko unita ude täwetat. Satan täḡo mebärini u nadäna tärekaḡ.

Topmäk-topmäk kodaki täḡo piä äma

¹²* Täḡpäkaḡ Kristo täḡo Manbiḡam Täga yäḡahäkta Troas komeken kuḡpäḡ Ekänitä piäni uken täkta kädet uku täwit namiḡirän kaḡpäḡ nadäḡkut. ¹³* Ude kaḡpäḡ nadäḡkuro upäḡkaḡ Taitusta wäyäkḡewa wawäpäḡ nadäwätäk pähap täḡkut. Nadäwätäk täḡpäḡ Troas nanik äbot täḡpani in itkot yäḡ yäwetpeḡ Masedonia komeken kuḡkut.

¹⁴ Upäḡkaḡ Anutu bänep täga pähap nadäḡ imik täyiwa! U imata, u intäjukun it nimiḡpäḡ Kristo täḡo piäni täkta täḡkentäḡ nimiḡirän täga täk täkamäḡ. Uwä ḡode bumik; Komi ämatä päḡku iwankät ämik täḡkaḡ yärepmitpäḡä intäjukun ämanikät äneḡi oretoret bumta täḡtätḡ eḡiken ämneḡ. Udegän intäjukun ämanintä täḡkentäḡ nimiḡirän Kristo täḡo manbiḡam käbäḡi säkgämän ude komeni komeni piäḡ wädäḡ yäpmäḡ kuḡirän unitäḡo mebäri nadäk täkaḡ. ¹⁵* Bureni, manbiḡam yäḡahäwani ninä Anututä peḡ niwerirän Kristo täḡo käbäḡi säkgämän yäpmäḡ kuḡat täkamäḡ. Täḡitna unitäḡo käbäḡitä äma irit kehäromita biḡam ba äma geḡi wakita biḡam u bämopi-ken piäḡ wädäk täyak. ¹⁶* Geḡita biḡam täḡpanitä nin piäḡ nadäḡirä kumbani käbäḡ bumik täḡirän tämapu täk täkaḡ. Täḡ, irit kehäromita biḡam täḡpanitä nin piäḡ nadäḡirä irit säkgämän täḡo käbäḡ ude piäḡirän wädäḡ nadäk täkaḡ. Täḡpäkaḡ piä u täkta kehäromi nitek netä? Kubä nämo itak! ¹⁷* Äma mäyaptä moneḡ yäpmäkta Anutu täḡo man jop yäḡ äwaräkukgän täk täkaḡ. Upäḡkaḡ ninä ude nämo täk täkamäḡ. Nämo inik, Anututä niniḡ kirewani unita iḡamiken, Kristo täḡo piä watä ämaniye ude bänep siwoḡi terak yäḡahäk täkamäḡ.

* **2:4:** Apos 20:31 * **2:5:** 1Ko 5:1 * **2:9:** 2Ko 7:15, 10:6 * **2:11:** Luk 22:31 * **2:12:** Apos 14:27; 1Ko 16:9 * **2:13:** Apos 20:1 * **2:15:** 1Ko 1:18 * **2:16:** Luk 2:34; 2Ko 3:5-6 * **2:17:** 2Ko 1:12; 1Pi 4:11

3

1 * Man udewani yäñitna yäñbiñam-biñam äneñi yäkañ yäñ nadäkañ? Ba ninta ñode käwep nadäk täkañ; Polkät noriye uwä äma jopi. Mebärini niwoñäreakta man kudän äbot täñpani täño intäjukun ämatä kudän täñ yämani u yäpmäñ kuñatta bitnäc täkañ. Ude nadäk täkañ? Ba man kudän täwani udewani kudän täñ niminayäñ yäñ nadäkañ? Ude nämo! Äma mäyaptä man kudän udewanita nadäwä ärowani täc täkañ upäñkañ nin ude nämo. 2 * Imata, inä nintäño man kudän udewani, bänepnin-ken kudän täwani. Bänepjin sukurenpäñ Anututa nadäkinik täñkuño unitä nin äma jidewani u siwoñi yäñahäñirän ämawebe kuduptä kañpäñ nadäk täkañ. 3 * Uwä ñode kañpäñ nadäk täkañ; Inä man kudän Kristotä ini kudän täwani bumik, nintä piä täñkumäño unitäño bureni. Täñkañ uwä äma keritä mobä terak kudän täwani nämo, uwä Irit Mähemi täño Munapikitä äma bänepi-ken kudän täwani.

4 * Piänin unita nadäkinik täkamäñ. Imata, Kristotä piäni u täkta täñkehäromtañ nimiñirän Anututä kawän tägak täyak. 5 Bureni, nininken kehäromi ba nadäk-nadäk terak piä u täga täc täkamäñ yäñ yänañi nämo. Nämo, kehärominin uwä Anutu-ken nanik. 6 * Anutu ini uwä topmäc-topmäc kodaki täño watä piä täkta kehäromi nimik täyak. Topmäc-topmäc kodaki uterak ämawebe Anutu-kät bänep kubägän täga itneñ. Täñpäkañ topmäc-topmäc uwä baga man kudän täwani uterak yengämä pewani nämo, u Munapik täño kehäromi terak yengämä pewani. Baga man kudän täwani unitä kumäñ-kumäñ kädet irepmitta nämo täñkentäñ nimik täyak. Täñ, Munapik uwä irit bureni pewän ahäk täyak.

7-8 * * Baga man uwä mobä pipiyäwani terak kudän täwani u Ekäni täño penyäñek ba kehäromi nitek ahäñkuk. Unitä täñpewän Moses täño injami-dapun ägo paki-inik wenkuko paorayäñ täñkukopäñkañ ämawebetä pen ugän känäñi nämo täñkuk. Eruk, baga man, mähemiye kumäñ-kumäñta biñam yepmanpani unitä penyäñek ba kehäromi udewani nitek ahäñkuk. Täñ Kudupi Munapik täño watä piä ämaniyetä penyäñek ba kehäromi jidewani nitek upäñ api käneñ? U penyäñek säkgämän kehäromi-inik, kädet biani täño irepmit-inik täñpani u api käneñ! 9 * Ba Anututa watä piä täktäk kädet biani, ämawebe mankenta biñam yepmak täyak u penyäñek ba kehäromi nitek ahäñkuk. Täñ piä unitä ämawebe Anutu injamiken momini nämo yepmak täyak unita jide yänayäñ? Uwä ñode; Piä u säkgämän-inik, Ekäni täño kehäromi ba penyäñek ikek! 10 * Bureni, ämawebetä baga man unita nadäñirä säkgämän täñkuko upäñkañ imaka säkgämän-inik, kehäromi pähaptä ahäñirän apiño imaka biani unita nadäñitna äpani, penyäñeki nämo täc täyak. 11 U imata, baga man, imaka kadäni keräpi itta yäwani u penyäñek ba kehäromi nitek ahäñkuk. Täñ imaka tärek-täreki nämo itta yäwanitä penyäñek ba kehäromi jidewani nitek? U inipärik kudupi kubä!

12 Eruk nin penyäñek bureni u nämoinik api paoreko unita nadäkinik täkamäñ unita unitäño manbiñam täñmun-umun terak nämo, bätakigän yäñahäk täkamäñ. 13 * Nin Mosestä täñkuko ude nämo täc täkamäñ. Ägo injami dapun-ken wenkuko u nämo paorirän tektä injami-dapun täñpipiñkuk, Isrel ämawebetä nadäk-nadäki imaka kadäni keräpi-tagän penyäñekta yäwani

* **3:1:** 2Ko 5:12; Apos 18:27; Rom 16:1 * **3:2:** 1Ko 9:2 * **3:3:** Kis 24:12; Jer 31:33; Ese 36:26-27
 * **3:4:** 2Ko 2:16 * **3:6:** Jer 31:31; 1Ko 11:25; Jon 6:63; Rom 7:6 * **3:7-8:** Kis 34:30 * **3:7-8:** Gal 3:2,5 * **3:9:** Lo 27:26; Rom 1:17, 3:21 * **3:10:** Kis 34:29 * **3:13:** Kis 34:33-35

uterakgän penen yänpän tänpipinkuk. ¹⁴* Täñirän Isrel ämawebe täño nadäk-nadäki mobä ude äworeñkuko unita penyänek unitäño mebäri nämo kanpän nadäwä tumbun. Tänpän topmäk-topmäk biani unitäño man daninpän nadäk tak takan upänkan pen, mebäri kwawak nämo kanpän nadäk takan. Tek u pen inami-dapun ba nadäk-nadäki tänpipin itak bumik. Bureni, u nämo wärämurani. Nämo, äma kubätä Kristota nadäkinik tänpän kwasikorirän uyaku Anututä tek u täga wärämutek. ¹⁵Tänkan apiño imaka, Moses täño бага man u daninpän nadäk takan upänkan tek unitä bänep nadäk-nadäki-ken uwäk täñirän mebäri nämo nadäwä tumäk takan. ¹⁶* Tänpäkan äma kubäkubätä bänep nadäk-nadäki Ekänikengän penirä eruk tek u wärämüt yämik täyak. ¹⁷* Tänpän Ekänita yäyak uwä Munapik ubayän. Ekäni täño Munapiktä äma kubäken irirän eruk äma u бага man täño topmäk-topmäk terak nämo it täyak. Bureni, Anutu dubini-ken kukta imaka kubätä kädери wari nämo itpipitak. ¹⁸* Unita notnaye, nadäkinik tänpäni nininta ñode yäwa; Tek unitä nintäño inam-dapunin nämo uwäk täyak. Nämo, Ekäni täño penyänek ba täktäki säkgämän u kanpän nadäkinik tak takamän. Ude tänpän nintä terak Ekäni ini penyänek kudäni ba täktäki u yäpurärätpän yäpurärätpän penirän ini bumik äworeñ itkamän. Tänpäkan Ekänitä ude täñ nimin itak. Täñ Ekäni uwä Munapik ubayän.

4

Imaka säkgämän käbot jiburani gänañ itak

¹* Anututä orañ niminpän piä u niminkuko unita bänepnin nämo pena putärek takan. Nämo, ehutpän tak takamän. ²* Tänpän kudän waki mäyäk ikek, ämatä käbop tak takan u mäde ut yämik takamän. Nin tänyäkñarani nämo tak takamän, ba Anutu täño mankät jop mankät bok nämo awähut takamän. Nämo inik, Anutu inamiken man bureni in-it-inik tänpän kwawak yänahäk takamän. Ude tak takamän uwä ämawebetä nibänpän nadänkan bänepitä kädet siwoñi iwatkan yän nadäwut yänpän tak takamän. ³Bureni, äma ätu dapuri itpipiwanitä Manbinam Täga nintä yänahäk takamän unitäño mebäri nämo nadäwä tumäk takan. Eruk, äma ude wani uwä pewä paotta binam tänpäni yän nadäwut. ⁴* Komen ämawebe täño anutu waki unitä nadäk-nadäki uwäk tänpipinirän Manbinam Täga täño penyäneki ahän yämik täyak uwä täga nämo kanpän nadäk takan. Manbinam Täga unitä Kristo täño penyänek ba kehäromi u yänahäk täyak. Täñkan Kristo ini uwä Anutu udegän-inik. ⁵* Bureni-inik täwetkamän; Manbinam yänahäk takamän uwä ämawebetä wäpnin yäpmän akukta nämo tak takamän. Nämo inik! Nin ñode yänahäk takamän; Jesu Kristo u Ekäni-inik itak. Tänpäkan Jesu unitä wäp binam yäpän yänpän intäño watä piä ämajiyä ude itkan täñkentän tamik takamän. ⁶* Anututä bian ñode yänkuk; Bipmän urani gänañ penyänek ahäwän! Eruk Anutu unitägän iniken penyänek bänepnin-ken pewän ahäk takan. Penyänek unitä nadäk-nadäknin kwawak pirärenirän Anutu täño täktäki ba kehäromi Kristo terak itak u kwawak kanpän nadäk takamän.

⁷* Upänkan piä tak takamän uwä ninin-tägän täga tänañi nämo. Unita imaka säkgämän-inik in-it takamän uwä käbotinik jiburani gänañ in-it takamän bumik. Ude unitä kwawak ñode niwoñäretak; Manbinam unitäño kehäromi pähap u ninken nanik nämo, u Anutu-ken nanik. ⁸* Komeni komeni bäräpi

* **3:14:** Rom 11:25 * **3:16:** Rom 11:23,26 * **3:17:** Jon 8:32,36; Rom 8:2; Gal 5:1 * **3:18:** Kis 16:7, 24:17 * **4:1:** 2Ko 3:6 * **4:2:** 2Ko 2:17; 1Te 2:5; 1Ko 1:18 * **4:4:** Efe 2:2; Kol 1:15; Hib 1:3
* **4:5:** 2Ko 1:24 * **4:6:** Stt 1:3; Ais 9:2; 2Ko 3:18 * **4:7:** 2Ko 5:1 * **4:8:** 2Ko 1:8, 7:5

mebäri mebäri yabəŋ ahäk täkaməŋ upəŋkaŋ bäräpi unitä nin nämo uyij-jakŋit täkaŋ. Nadäwätäk täk täkaməŋ upəŋkaŋ bänepnin nämo pena putärek täkaŋ. ⁹ Ämatä iwan täŋ nimik täkaŋ upəŋkaŋ Anutu nämo nipmak täyak. Ämatä nidäpməŋ-pewä mak täkaməŋ upəŋkaŋ gwäk pimiŋpəŋ pen kuŋat täkaməŋ. ¹⁰ * Kepma kepma gupnintä komi bäräpi Jesutä nadəŋpəŋ kumbuko udegän nadəŋpəŋ kotak täkaməŋ. Upəŋkaŋ jop nadəŋ nämo kotak täkaməŋ. Nämo, ämawebetä gupnin terak Jesu, kodak taŋpeŋ akuŋkuko unitəŋo kehäromi kwawak ahəŋirän kakta komi bäräpi u nadəŋpəŋ kotak täkaməŋ. ¹¹ * Bureni, kodak itkaməŋ upəŋkaŋ kepma kepma Jesu täŋo piä terak kuməŋ-kuməŋ-ken it täkaməŋ. Ude iritna Jesu Kristotä gupnin kumäkta yəwani u täŋ-kehäromtaŋ nimik täyak unitä Jesu uwä kehäromi nitek itak yəŋ kwawak yəŋahäk täyak. ¹² Unita ŋode täwetat; Manbiŋam yəŋahäk täkaməŋ uniterak kuməŋ-kuməŋtä ninken ahäk täyak upəŋkaŋ piänin uterak inken irit säkgämän ahäk täyak.

¹³ * Anutu täŋo man kudän täwani terak äma kubätä ŋode yəŋkuk; Näk nadäkinik täŋkuro unita man yəŋahəŋkut. Eruk, nintä bänep nadäk-nadäk udegän iŋit täkaməŋ. Nin nadäkinik täkaməŋ unita manbiŋam yəŋahäk täkaməŋ. ¹⁴ * Imata, nin ŋode nadäk täkaməŋ; Anutu, Ekäni Jesu Kristo kumbani-ken nanik yəpməŋ pəŋaku teŋkuko unitä nin imaka, Jesu-kät bok api yəpməŋ pəŋaku nipmaŋpek. Täŋirän inkät ninkät bok iŋamiken api itne. ¹⁵ * Unita ŋode yəwa; Komi bäräpi nadäk täkaməŋ u in täŋkentəŋ tamikta nadäk täkaməŋ. Ba uterak Anutu täŋo orakorakitä ämawebe mäyap-ken weŋ parirän ämawebe u bänep täga pähap iwetpəŋ Anutu wäpi biŋam iniŋ oretinik api täneŋ.

Kunum gənaŋ iritta gup

¹⁶ * Mebäri unita bänepnin nämoinik pena putärek täkaŋ. Komegupnin uwä putärek täkaŋ upəŋkaŋ Ekänitä bänepnin uwä kepma kepma täŋ-kodaktaŋ nimik täyak. ¹⁷ * Komi bäräpi täpuri, apiŋo-tagän yəwani nadäk täkaməŋ unitä imaka säkgämän-inik, tärek-täreki nämo kubä api pewän ahəŋ nimek yəŋ nadäk täkaməŋ. Imaka säkgämän u komi apiŋo nadäk täkaməŋ u irepmit-inik api täŋpek. ¹⁸ * Unita imaka dapunintä kənaŋi uterak nämo, imaka dapunintä nämo kənaŋi uterak kakinik täk täkaməŋ. Imaka dapunintä täga kənaŋi u kadäni keräpi-tagän api itneŋ. Upəŋkaŋ imaka nämo kənaŋi uwä tärek-täreki nämo, pen api it yəpməŋ ärowek.

5

¹ * Bureni ŋode nadäkaməŋ; Komegup, eŋi waki kome terak ŋo it täkaməŋ u wawänä kunum gənaŋ Anutu-ken nanik eŋi paot-paori nämo ba äma keritä täŋpani nämopəŋ wädäna ärowəpəŋ api itne. ² * Upəŋkaŋ kome terak ŋo itkaŋ eŋi kodaki, kunum täŋo gup nitek u jide täŋpəŋ bärəŋeŋ wädäna äroneŋ yəŋ nadəŋpəŋ yəŋkəhän-kəhän yəŋtəŋ kuŋat täkaməŋ. ³ U imata, eŋi kodaki u wädäna ärowəpəŋ morəŋ, apiŋo kuŋat täkaməŋ ude nämo api kuŋatne. Nämo, u gup bureni nitek api kuŋatne. ⁴ * Täŋpəkaŋ komegup, kome ŋonitəŋo eŋi waki nitek kuŋatkaŋ bäräpi pähap nadəŋpəŋ yəŋkəhän-kəhän yäk täkaməŋ. U imata, komegup yəŋopməŋpəŋ jop maŋpə-kukta nämo nadäk täkaməŋ. Nämo, nin kunum täŋo gup, komegup punin terak wädäna ärokta gäripi nadäkaməŋ. Ude täŋitna imaka irit kehäromi nitek unitä imaka paotta yəwani api uwäktəŋ morewek. ⁵ * Nadäkaŋ? Anututä ini irit kehäromi u yəpmək-tagän iwoyəŋpəŋ

* **4:10:** 1Ko 15:31 * **4:11:** Rom 8:36 * **4:13:** Sam 116:10 * **4:14:** 1Ko 6:14 * **4:15:** 2Ko 1:3-6 * **4:16:** Efe 3:16 * **4:17:** Rom 8:17-18 * **4:18:** Kol 1:16; Hib 11:1-3 * **5:1:** 2Ko 4:7; 2Pi 1:13-14 * **5:2:** Rom 8:23 * **5:4:** 1Ko 15:53-54 * **5:5:** Rom 8:16,23

nipmanjuk. Tänpäj irit u bureni-inik api tamet yäj niwonjärehta Kudupi Munapiki intäjukun nininj kirejuk.

6* Mebäri unita bänep pidäm terak bätakigän kuḡat täkamäj. Upänkaḡ ḡode imaka nadäk täkamäj; Komegup ḡo nitekä, Ekänitä ini komeken dubini-keninik nämo itkamäj. 7* Unita apiḡo, imaka bureni unita nadäkinik tänpäj kuḡat täkamäj. U kwawak irirän kaḡiwattäj nämo kuḡat täkamäj. 8* Upänkaḡ äneḡi ḡode yäkgän tänpa; Kumäkta nämo umuntak täkamäj. Nämo, gäripnin taḡi uwä komegup ḡo penpäj Ekäni-kät itta nadäk täkamäj. 9* Tänpäkaḡ komegup ikek itnayäj täkamäj ba komegup penpäj Ekäni-kät itnayäj täkamäj upänkaḡ nadäk kehäromi-inik ḡode pek täkamäj; Ekäni täḡo gärip terakgän kuḡaritna gäripi kaḡ nadäwän. 10* U imata, Kristotä nin yäpmäj danikta kuduptagän inamiken api ahäne. Ahänitna komegup ikek itkaḡ kudän täk täkamäj, täga ba waki, uterak kowata nimikta yäwani u api nimek.

Anutu-kät not tänpäj kuḡat-kuḡat

11* Ekänitä ude api tänpäko uwä umuri pähap. Unita nadäna tärewäpäj ämawebetä udegän nadäkot yänpäj gwäk pimiḡpäj yäwetgän yäwetgän täk täkamäj. Täḡitna nin täḡo mebärinin uwä Anututä kwawakinik kaḡpäj nadäj moretak. Täḡ, inä jide? Bänepjintä ninta jide nadäk täkaḡ? Siwoḡi täkaḡ yäj käwep nadäj nimik täkaḡ? 12* Notnaye, ude yänjira iniken gupi äneḡi jop nadäj yäpmäj ärokaḡ yäj nadäneḡta! Ude nämo, mebäri ḡodeta yäyat; Intä ninta gäripi bureni nadäj nimut yänpäj man udewä täwetat. Ninta ude nadänpäj äma täḡyäkḡarani täḡo jopman täga api utneḡ. Äma uwä äma bänepiken jide pätak unita nadäwätäk nämo täk täkaḡ. Äma gupitagän, dapuritä kak täkaḡ unitagän nadäwä ärowani täk täkaḡ.

13 Äma uwä ninta yänḡuḡuḡ man yäk täkaḡ yäj yäk täkaḡ. Täga, ini yäk täkot! Upänkaḡ man yänjahäk täkamäj u Anutu wäpi yäpmäj ärokta yänjahäk täkamäj. Täḡ, nadäna tumbäpäj kuḡat täkamäj uwä inta yänpäj kuḡat täkamäj. 14 Imata, Kristotä bänep iron pähap niwonjäreḡkuko unitä pen niwerirän piäni täk täkamäj. Iron pähap täḡkuko u ḡode kaḡpäj nadäkinik täkamäj; Äma kubätä ämawebe kuduptagänta yänpäj kumbuk. Ude täḡkuko unita ämawebe kuduptagän u bok kumbumäj bumik. 15* Täḡkaḡ kuduptagänta yänpäj kumbuko unita ämawebe iritta biḡam uwä pen inita nadäwätäk tänpäj nämo kuḡatneḡ. Nämo, u äma täḡkentäj yämikta kumänpäj kodak taḡkuko unitäḡo wäpi biḡam oraḡ imiktagän nadänpen kuḡatneḡ.

16 Unita apiḡo nin ämawebe gupi-tagän, kome täḡo nadäk terak nämo yäpmäj danik täkamäj. Täḡ, bian ninä äma täḡo nadäk terak Kristo kaḡpäj nadäk täk täḡkumäḡo upänkaḡ apiḡode uwä nämo! 17* Apiḡo ḡode kaḡdäkḡek täkamäj; Äma kubä Kristo terak kwasikot täyak uwä Anututä äma u täḡpewän mebärini inipärik kubä täyak. U imaka biani pewän paoräpäj imaka kodaki korewani. 18* U Anutu kubä-tägän täk täyak. Nin unitäḡo iwan itkumäḡo upänkaḡ Kristo terak Anututä täḡpewän inikät bänep kubägän it täkamäj. Tänpäj äma ätutä inikät bänep kubägän udegän itta piä ḡo nimiḡkuk. 19* Unita manbiḡam ḡode yänjahänpäj yäwet täkamäj; Anututä Jesu terak kome ämawebe inikät bänep kubägän itta piä täḡkuk. U momini pen yämiḡpäj momi unita wari nämo

* 5:6: Hib 11:13-16 * 5:7: 1Ko 13:12 * 5:8: Plp 1:23 * 5:9: Kol 1:10; 1Te 4:1 * 5:10: Sav 12:14; Rom 2:16, 14:10 * 5:11: 2Ko 4:2 * 5:12: 2Ko 3:1, 1:14 * 5:15: 1Ti 2:6; Rom 14:7-8 * 5:17: Rom 8:1,10; Gal 6:15; Ais 43:18; Rev 21:5 * 5:18: Rom 5:10 * 5:19: Rom 3:23-25; Kol 1:19-20

nadäk täyak. Tänpäkaŋ Anutu-kät ämawebe bämopi-ken bänep kubägän pewä ahäk-ahäk täŋo manbiŋam u nintä yänjahäkta ketnin terak peŋkuk.

²⁰ Unita Kristo täŋo meni jinom yäpmänpän mani yänjahäk takamän. Yänjahäk takamän uwä Anututä ini ämawebeta gera yäyak ubayän. Kristotä iniken man kehäromigän ŋode yänjahäk takamän; Bänepjin äyänutkaŋ Anutu-kät bänep kubägän itpäŋ kaŋ kuŋarut! ²¹ * Nadäkaŋ? Kristo u momi nämo upänkaŋ Anututä nin täŋkentän nimikta tänpewän momi äma bureni äworeŋkuk. Ude täŋkuko u ŋodeta; Nintä Kristo-kät kwasikotpäŋ ini Anutu ude, siwoŋi kudupi äworekta täŋkuk.

6

¹ * Unita notnaye, Anutu-kät piä bok täŋpani nintä man kehäromigän ŋode täwetkamän; Watä ket itpäŋ kaŋ kuŋarut! Anutu täŋo orakoraki yäpuŋo unitäŋo bureni nämo pewä ahäneŋta! ² * Anututä unita yänkuko u ŋode nadäwut;

*Oran tamikta kadäni näkŋa nadänkut-ken uken nadän taminkut.
Intä imaka umuri kubä irepmitta täŋkentän taminkut yäk.*

Ais 49:8

Notnaye, man unita ŋode täwera nadäwut; Oran tamikta kadäni iwoyänkuko uwä apiŋo. Unita apiŋowä uken tuben kuŋirä waki keri-ken nanik kaŋ ketärenpän tepmanpän!

Poltä bäräpi mäyap kotaŋkuk

³ Nin ämatä nibäwä waki tänpäpän piä täk takamän ŋonitä tänpewän Anututa bitnäneŋo ba momi-ken mäneŋo udetä gwäk pimiŋpän kudän siwoŋigän täk takamän. ⁴ * Bureni, imaka kuduptagän ahän nimik täkaŋ uterak nin Anutu täŋo piä watä ämaniye bureni yän yäwoŋärek takamän; Komi bäräpi ba umun mebäri mebäri terak itpäŋ nämo kwitak takamän. ⁵ * Ekäni täŋo piäta yänpän ämatä pärip-päriptä nidäpmänpän komi eŋiken nipmak täkaŋ. Ba iwantä nin itgwäjiŋpän nidäpmäkta täk täkaŋ. Ba piä, woŋ imätpän täk takamän. Ba dämmon kodak, nakta jop it takamän.

⁶ * Tänpäkaŋ täktäknin uwä, siwoŋi kudupi kuŋat takamän. Ba nadäk-nadäk täga inŋit takamän. Kokwawak bäräŋeŋ nämo tänpän äma oran yämik takamän. Kudän udewani terak nin Anutu täŋo piä watä äma bureni yän yäwoŋärek takamän. Ninä Kudupi Munapik täŋo kehäromi terak kuŋat takamän. Ba bänep iron täktäk kädet bureni iwat takamän. ⁷ * Täŋkaŋ man bureni-gänpän yänjahäk takamän. Ba Anutu täŋo kehäromi terak piä täk takamän. Täŋ, iwan täŋo kehäromi yäpmän äpäkta ämik täŋo tuŋum ketnin kukŋi kukŋi inŋit takamän uwä kudän siwoŋi u. ⁸ Täŋitna äma ätu oran nimiŋirä ätutä wäpnin yäpmän äpäk täkaŋ. Ätu ninin oret täkaŋ, ätu yänärok niwet täkaŋ. Ätutä tänyäkŋarani äma yän nadäk täkaŋ upän nämo, man bureniŋän yäk takamän. ⁹ * Äma mäyaptä piä ude täŋpani yän nadän nimik täkaŋ upänkaŋ nadäwä äpani täk täkaŋ. Ämatä ninta kumbani ude nadäk täkaŋ upänkaŋ nämo, kodak itkamän! Nidäpmänpän niwat kirek täkaŋ upänkaŋ nämo kumänkamän. ¹⁰ * Butewaki nadäk takamän upänkaŋ bänep oretoret terak it takamän. Äma jäwäri it takamän upänkaŋ äma mäyap täŋkentän yämik takamän. Tuŋumta wäyäkŋek takamän upänkaŋ täŋbumbum pähap ikek it takamän.

* **5:21:** Jon 8:46; Hib 4:15; Gal 3:13; 1Ko 1:30; Plp 3:9 * **6:1:** 2Ko 5:20 * **6:2:** Luk 4:19-21 * **6:4:** 2Ko 4:2 * **6:5:** 2Ko 11:23-27 * **6:6:** 1Ti 4:12 * **6:7:** 1Ko 2:4 * **6:9:** 2Ko 4:10; Sam 118:18 * **6:10:** 2Ko 7:4; Plp 2:17; Kol 1:24

11 O Korin nanik notnaye, man ba nadäk kubä käbop nämo pek takamäj. Nämo, inta gäripi-inik nadänpäj nintäno nadäk kudup kwawak yäñahänpäj täwet takamäj. 12 Nin gäripi tañi nadäj tamik takamäj upäjkañ ninta udegän nämo nadäj nimik takañ. 13 * Nadäkañ? Man täwetat no, in äpetnaye nanaknaye bureni unita täwetat. Unita nintä gäripi nadäj tamik takamäj udegän gäripi nadäj nimik takot.

Siwoñi-kät wakikät not täga nämo tädeñ

14 * Notnaye, ñode täwera nadäwut; Nadäkinik täñpani intä äma nadäkinik nämo täñpani-kät imaka kubä takta bänep kubägän nämo täneñ. Ude täga tänañi nämo. In mebariñin inigän inigän. Jide nadäkañ? Siwoñi-kät wakikät not täga tädeñ? Ba peñyänjek kenta bipmäñ urani bänep kubägän täga tädeñ? Nämo inik! 15 Ba Kristo-kät Satan, yarä u jide täñpäj bänep kubägän tädeñ? Ba nadäkinik täñpani-kät nadäkinik nämo täñpani, yarä u jide täñpäj bänep kubägän tädeñ? U täga nämo! 16 * Ba Anutu täno kudupi yotkät wäbät, yarä unitä jide ude täñpäj bänep kubägän tädeñ? Nadäkañ? Ninä Anutu irit mäheñi täno kudupi yot. Unita Anututä ñode yäñkuk;

Näk in bämoñjin-ken itkañ itpäñ-nadäk api täñ yäpmäj kwet. Täñpäj Anutujin irira ämawebenaye api itneñ.

Wkp 26:12

17 * Mebari unita Ekänitä ñode yäkgän täñkuk;

Unita Anututa nadäkinik nämo täñpani u yabä kätäñpeñ injingän injingän itkot. Täñpäkañ imaka taräki yepmäñitpäñ-pek nämo täneñ. Ude täñirä näk not api täñ tamet.

18 * *Täñkañ nanjin ude it tamñira äpetnaye nanaknaye ude täñpeñ api kuñatneñ. Ekäni kehäromi mäheñitä ini man ude yäyak.*

7

1 Notnaye tägagämän, Anututä ude täñ nimikta man ude täñkehärom täñkuko unita imaka waki taräkitä gupnin bänepnin täñpäwak takañ u yabä kätäñpäj kuräki-inik it takäna. Täñkañ Anutu orañ imiñpäj kudupi-inik itta gwäk pimiñpäj piäni tak takäna.

Pol oretoret täñkuk

2 * Täñpäkañ inä ninta äneñi nadäj nimik takot. Nin inken nanik äma kubäta waki nämo täñ imiñkumäj. Ba äma kubä täñ-ikñatpena nadäkiniki nämo pewän putäreñkuñ. Ba äma kubä jop ikñatpäñ imakani nämo kubo täñkumäj. 3 * Man ñowä tebenpäj nämo yäyat. Nämo, man pengän täwetkumäno ugänpäj äneñi täwetat; Bänepnintä inta gäripi nadäk takamäj. Nämo kumnayäj takamäj ba kumnayäj takamäj upäjkañ inta gäripi pen api nadäk täne. 4 In-täno nadäk-nadäkjinta bänep yarä nämo täyat. Nämo, inta oretoret täyat u inide kubä. Komi butewaki punin terak it yäpmäj äbumäno upäjkañ bänepna nämo pewa putärek täyak. Nämo, oretoret pähap nadäk täyat.

5 * Täñpäkañ Masedonia komeken ahänpäj jide täñpäj itpäñ-nadäk tänam? Nämo inik. Noken ämatä ninkät bumta yäñ-awätpäñ komi bäräpi mebari mebari täñ nimiñirä bänepnin imaka, umuntañkuñ. 6 * Täñitna äma bänep bäräp ikek täñpidäm täwani Anututä bänepnin täñpidäm takta Taitus iniñ kireñpewän äbuk.

* 6:13: 1Ko 4:14 * 6:14: Efe 5:7,11 * 6:16: 1Ko 3:16; Wkp 26:12; Ese 37:27 * 6:17: Rev 18:4
 * 6:18: 2Sml 7:14; Ais 43:6; Jer 31:9; Rev 1:8 * 7:2: Apos 20:33; 2Ko 12:17 * 7:3: 2Ko 6:11-12
 * 7:5: 2Ko 2:13 * 7:6: 2Ko 1:3-4

7 Ba iniñ kireñpewän äbuko unitagän nämo. Nämo, Taitus inkät irirä bänepi täñpidäm tañ imiñkuño unitäño manbiñam niwerirän bänepnin pidäm tañkuk. Node imaka niwerirän bänepnin tägañkuk; Intä bäräpi täñ namiñkuño unita butewaki nadäñ namiñpäñ äneñi bänep kubägän itta nadäk täkañ. Ba näka gäripi nadäñpäñ äneñi nabäkta nadäk täkañ yäñ niwetkuko unita oretoret inide kubä nadätat.

8 * Näk man kudän kubä bian kudän täñ tamiñkuro uterak nadäñ bäräp tamiñkut. Täñpäñ man u täñkentäñ tamikta kudän täñkuro unita goret täñkut yäñ nämo nadätat. Bureni, pengänä goret tät yäñ nadäñkuro upäñkañ bänep nadäñ bäräpjin u paotkuko unita apiño täga nadätat. 9 Täñpäkañ apiño oretoret täyat uwä bänep nadäñ bäräp nadäñkuño unita nämo. Nämo, bänep nadäñ bäräp nadäñkuño unitä täñpewän bänepjin äyänutkuñ. Mebäri unita oretoret täyat. Anututä ude kañ nadäwut yäñ nadäñkuko udegän bänep nadäñ bäräp u nadäñkuñ. Unita nintäño mantä in nämo täñpän wañkuñ yäñ nadätat. 10 * Bänep nadäñ bäräp Anututä ini pewän ahäk täkañ unitä täñpewän äma nintä bänepnin sukurek täkamäñ. Täñpäñ kädet uterak Anututä irit kehäromita biñam nimagut täyak. Unita nadäñ bäräp udewanita nadäwätäk nämo täne. Täñpäkañ kome terak nanik bänep nadäñ bäräptä äma nämo täñkentäñ yämik täyak. Nämo, u kumäñ-kumäñ imagut täyak. 11 Upäñkañ kawut! Bänep nadäñ bäräp Anutu-ken nanik nadäñkuño unitä inken bureni jide pewän ahäñ tamiñkuk? Momi täktäk kädet penpäñ kädet siwoñi iwatta bänepjin kädäp ijik täkañ. Täñpäñ waki bämopjin-ken itkuko u utpewä makta pidäm tañkuñ. Nadäwätäk pähap täñpäñ äneñi kudupi itta kädetta wäyäkñeñkuñ, ba äma momi u täñkuko u yäpä-siwoñ takta piäni täñkuñ, ba ninta gäripi äneñi nadäñkuñ. Waki u nämo uwäk täñkuño unita mebärijin kwawak ahätak.

12 Bian man kudän täñ tamiñkuro uwä äma waki täñkuko unita yäñpäñ nämo, ba äma bäräpi kotañkuko unita yäñpäñ nämo kudän täñ tamiñkut. Nämo, man täweritna Anutu inamiken bänepjintä näka jide nadäkañ u kwawak pewa ahäñ tamikta täñkut; Bureni, in näka gäripi tañi nadäñ namiñpäñ äneñi nabäkta nadäkañ. 13 Ude täñkuño unita bänepnin täñpidäm tañkuñ.

Ba bänepnin täñpidäm tañkuño unitagän nämo. In Taitus bänepi täñpidäm tañ imiñirä oretoret täñkuko unitä manbiñam päbä niwerirän oretoret pähap, bumta täñkumäñ. 14 Bian intäño biñam Taitus iwetkuro, man u jopi täñjirän mäyäk nämo yäput. Nämo, in man täwerira bureniñgän täñkuño udegän Taitus inta oretoret man iwetkuro uwä bureni nikekgän täñkuk. 15 * Taitus inken äreñjirän umuntañkuño upäñkañ not täñ imiñpäñ mani buramiñkuño unita nadäñpäñ bänepitä inta gäripi-inik nadätak. 16 Unita oretoret täk täyat uwä ñodeta; In kudän siwoñi terakgän api kuñatneñ yäñ nadäkinik täyat.

8

Täñkentäk moneñ yämik-yämik täño man

1 * Notnaye, Masedonia komeken nanik äbot täñpani ätuken iron kädet Anututä pewän ahäñkuko unita täwetat; 2 Komi butewaki terak jopi jäwäri-inik itkuno upäñkañ jop waki Ekäni täño manta oretoret ärowani pat yämiñkuko unita äma ätu täñkentäñ yämikta iron pähap täñ yämiñkuñ. 3 Näk dapunatä kañkuro u bureni ñode täwetat; Uwä iniken bänepitä pidäm tawäpäñ kehäromi pat yämiñkuko udegän, imaka tänañi u irepmitpäñ moneñ tunum tañi-inik pen yämiñkuñ. 4 * Nin nämo pen yäweritna ini-tägän man kehäromi ñode niwetkuñ; Baga nämo pen nimiñirä äbot täñpani ätu täñkentäñpäñ Anutu täño kudupi

* 7:8: 2Ko 2:4 * 7:10: Mat 27:3-5; Hib 12:16-17 * 7:15: 2Ko 2:9 * 8:1: Rom 15:26 * 8:4: 2Ko 9:1-2

ämawebe Judia komeken nanik u kaŋ tən̄kentən̄ yäm̄ina! yäk. Ude täkta gäripi pähap nadäkamən̄ yən̄ niwetkuŋ. ⁵ Tən̄pākaŋ imaka täpuri käwep täneŋ yən̄ nadən̄itna ŋode tən̄kuŋ; Pengän bänepi Ekänikengän pen̄kaŋ Anutu tən̄o nadäk iwatpən̄ nintən̄o man buramikta pidäm tən̄kuŋ.

⁶ Masedonia naniktä kädet ude tən̄kuŋo unita Taitus inken kädet udegän pewän ahäkta peŋ iwetkumən̄. Bian Taitustä in tən̄kentən̄jirän bämopjin-ken bänep iron kädet u ahən̄pən̄ paotkuko äneŋi tən̄kentən̄ tam̄in̄jirän iron kädet u yäpurärät̄pən̄ pen̄ tən̄tən̄ kukta peŋ iwetkumən̄. ⁷ * Inken Anutu tən̄o iron bumta ŋode pat tamik täkaŋ; Nadäkinik, manbiŋam yən̄ahäk-ahäk, nadäk-nadäk taŋi, ba Anutu tən̄o kädet iwatta pidäm taktak u pat tamikaŋ. Ba ninta gäripi taŋi nadäk täkaŋ. Eruk u udegän, äma tən̄kentäkta moneŋ tuŋum pekpek kädet iwatta pidäm täkot. ⁸ Peŋ täwetpən̄ nämo yäyat. Nämo, äbot tən̄pani ätuken iron kädet iwatta tən̄pidäm-pidäm ahən̄kuko u täweritna intən̄o bänep iron jide ude pätak unitən̄o mebäri niwon̄ärewut yən̄pən̄ yäyat. ⁹ * Unita Ekäninin Jesu Kristo tən̄o ironita juku piwut. Uwä tən̄bumbum ikektä inta yən̄pən̄ jopi jäwäri ude tən̄kuk. Intä tən̄bumbum u korekta jopi jäwäri ude äworeŋkuk.

¹⁰ Unita in ŋode tən̄jirä tägawek yən̄ nadätat; Imaka obaŋ gumonita moräki tən̄pən̄ pen̄kuŋo u äneŋi yäpurärät̄pən̄ kaŋ tən̄ yäpmən̄ kut yən̄ nadən̄pən̄ täwetat. Kädet u bänepjin pidäm tawäpən̄ intäjukun tən̄kuŋ. ¹¹ Unita imaka u tänayən̄ nadən̄pən̄ bänepjin pidäm tawäpən̄ yäput pen̄kuŋo udegän imaka it tamikaŋ uterak pidämigän kaŋ tən̄ yäpmən̄ kut. ¹² * Nadäkaŋ? Äma kubätä iron täkta pidäm täweko uwä Anututä iron unita gäripi nadən̄pən̄ yäpek. Moneŋ tuŋum it tamikaŋ upən̄ iron täga tänaŋi u pidämigän tən̄jirä Anututä kawän tägak täyak. Tən̄, imaka nämo it tamikaŋ upən̄ iron täwut yən̄ nämo peŋ täwet täyak.

¹³⁻¹⁴ * Man ŋo intä bäräpi taŋi-inik kotaŋjirä ämawebe ätu säkgämän itta yən̄pən̄ nämo täwetat. Nämo. Tən̄, apiŋode in tən̄bumbum terak itkaŋ unita ämawebe ätu jäwäri-inik itkaŋ u tən̄kentən̄ yäm̄in̄jirä tägawek. Ude täneŋo uyaku mäden intä jäwäri iräwä unitä tən̄bumbum terak itpən̄ä kowata api tən̄kentən̄ tamineŋ. Kädet ude terak iritjin kuŋat-kuŋatjin bok uterakgän api pädeŋ. ¹⁵ * Unita Anututä Isrel ämawebe kome jopi-ken kuŋarirä ketem kubä wäpi mana unita yən̄pən̄ Anutu ŋode iwetkuŋo udegän täkot;

Äma mana taŋi yäpuŋo uwä naŋ yäpmən̄ kuŋpən̄ naŋ paotnaŋi nadən̄kaŋ uterak yäpuŋ.

Tən̄pākaŋ äma mana täpuri yäpuŋo uwä äneŋi ätuta nämo wäyäkŋeŋkuŋ. Nämo, naŋpä koki tən̄kuŋ. *Kis 16:18*

Taitus-kät noriye tən̄o manbiŋam

¹⁶ Anututä Taitus bänepi tən̄pidäm taŋ imin̄jirän in tən̄kentən̄ tamikta nintä nadäk täkamən̄ udegän nadätak unita Anututa bänep täga nadən̄ imikamən̄. ¹⁷ Äneŋi inken ärekta iwet yabän̄itna bänep täga nadən̄kuk. Tən̄pākaŋ nintä iwet yabän̄kumən̄o unitagän nämo, ini imaka, inken ären̄pən̄ tən̄kentäk piä tən̄ tamikta gäripi pähap nadən̄kuk. ¹⁸ Tən̄, Taitus-kät notninpak kubä bok pena ärekamän. Notninpak uwä äbot tən̄pani ätuken Manbiŋam Täga yən̄ahäk-ahäk piä täk täyak unita wäpi biŋam oraŋ imik täkaŋ. ¹⁹ Ba piä u täktagän nämo. Nämo, äbot tən̄pani ätutä äma u ninkät bok kuŋatta iwoyən̄kuŋ. U tən̄kentən̄ nimin̄jirän Judia komeken nanik äbot tən̄panita tən̄kentäk moneŋ yämikta yäwani u watäni itpən̄ yäpmən̄ kuŋat täkamən̄. Piänin uwä Ekäni ini

* **8:7:** 1Ko 1:5; 1Ko 16:1-2 * **8:9:** Mat 8:20; Plp 2:6-7 * **8:12:** Mak 12:43 * **8:13-14:** 2Ko 9:12

* **8:15:** Kis 16:18

wäpi biñam iniñ oretta täk täkamäñ. Ba ämawebe ñode yäwoñärektä; Äbot täñpani bäräpi terak itkañ u täñkentäñ yämikta pidäm täkamäñ. ²⁰ Täñpäkañ ämatä yäñpäñ-nibäñ niwat täneño u deta ämawebetä bänep irona pewani moneñ tañi ño watäni ket itta nadäkamäñ. ²¹ Nin kudän siwoñi täktagän nadäk täkamäñ. Kudän siwoñi u Ekäni injami-kengän nämo. Nämo, ämawebetä imaka, nibäwä siwoñi täkta yäñpäñ täktäknin u kwawak pena ahäk täkañ.

²² Täñpäkañ Taitus-kät notninpak ukät kuñatta notninpak kubä bok yepmana ärenayäñ. Notninpak unitäño kehäromi ba gäripi kakta piä mebäri mebäri imiñitna kudup täñ morek täyak. Äma u Anutu täño piä gwäk pimiñpäñ täk täyak. Täñ, in kudän siwoñi terakgän api kuñatneñ yäñ nadäkinik täyak unita täñkentäñ tamikta gäripi pähap nadäta. ²³ Täñpäkañ Taitus täño mebäri uwä kudup nadäkañ. Uwä näkño notnapak bureni kubä, in täñkentäñ tamikta piä bok täñpani. Täñ, notninpak yarä unitawä ñode nadäneñ; Yarä uwä kome ño käda äbot täñpani täño injam dapun yäpmäñpäñ piä täk täkamän unitä Kristo täño wäpi biñam yäpmäñ akuk täkamän. ²⁴ * Unita in kudän siwoñi ugän täñ yämiñirä äbot täñpani kome ätuken naniktä iron täktäk kädet inken tokñek päta yäñ nadäk täkot. Ba ñode imaka, nadäk täkot; In-täño biñam yäk täkamäñ uwä jop nämo yäk täkañ yäñ nadäk täkot.

9

Äbot täñpani notniye täñkentäñ yämikta man

¹ * Akaia kome tañiken nanik inta man käroni nämo kudän täñ tamayäñ. Nämo, inä Anutu täño kudupi ämawebe ätu täñkentäñ yämikta moneñ pekpek täño käderi uwäku nadäkañ. ² In äbot täñpani jopi jäwäri itkañ u täñkentäñ yämikta bänepjin pidämtak täkañ yäñ nadäñpäñ Masedonia äbot täñpani injamiken wäpjin biñam yäpmäñ akuñpäñ ñode yäwet täyat; Akaia nanik äbot täñpani notjiye täñkentäk moneñ udewani pekta bian, obañ kubä gumonita nadäk tawañ peñkuñ. Piä udewani täkta intäño nadäk-gärip u yäwerira nadäñpäñ udegän täkta mäyaptä pidäm tañkuñ. ³ Unita yäñpäñ notniye yaräkubä ño intäjukun yepmañpa ärekañ. Yaräkubä unitä täwerä täñtuñum tañpäñ irirä näkñawä api ärewet. Bian intäño wäpjin yäpmäñ akuñpäñ moneñ uku täñtuñum tañpäñ peñkuño itak yäñ yäñkumäño biñam u jopigän täñpekta! ⁴ Nadäkañ? Näkkät Masedonia äbot täñpani ätukät intäjukun ärenpäñ tuñum nämo täñirä tabänero uwä in ba näk mäyäk pähap nadäne, bureni täñtuñum tañpäñ peñkuñ yäñ nadäñpäñ Masedonia ämawebe yäwetkuro unita. ⁵ Mäyäk ude nadäwet yäñ yäñpäñ notnaye ño intäjukun yäniñ kireñpewa ärenkañ in täñkentäwäpäñ täñkentäk moneñ tañi pekta yäñkehärom tañkuño u täñtuñum tañpäñ peñirä näk mäden api ärewet. Ude tänayäñ täño uyaku mebäri kwawak ñode api tabäñpäñ-nadäne; Moneñ u injinken gärip terak täñtuñum tañpäñ peñkuñ, nintä peñ täweritna nämo yäñ api tabäñpäñ-nadäne.

Iron, bäneptä pewä ahäk täkañ unita man

⁶ * Nadäkañ? Iron täktäk u yeri pikpik ude bumik. Unita näkño man ñonita juku piñpäñ kuñatneñ; Äma kubätä ketem yeri ähan piweko uwä bureni yarägän pugerek. Täñpäkañ äma kubä ketem yeri mäyap piweko uwä bureni udegän mäyap pugerek. ⁷ Unita in kubäkubätä ket nadäkinik täñkañ moneñ irona penayäñ yäñpäñjä peney, ämatä peñ täwerirä nämo, ba bänep yarä nitek nadäkañ nämo. Nämo inik, Anututä äma bänep oretoret terak iron täk täkañ unita gäripi-inik nadäk täyak. ⁸ Unita nadäkañ? Anututä bänep ironi

* **8:24:** 2Ko 7:13-14 * **9:1:** 2Ko 8:1-7 * **9:6:** Snd 11:24, 22:9; Rom 12:8

terak täñbumbum kudup täga taniñ kirewek. Ude täñ tamiñirän irit kuñat-kuñatjinken imaka kubäta nämo api wäyäkñeneñ. Ba täñkentäk-kentäk täkta kehäromi kubäta täga nämo api ijineñ. ⁹ * Man unita Anutu täño man ñode kudän täwani;

U äma jäwärita täñbumbum täñ yämik täyak.

Unitäño orakoraki u paot-paori nämo, pen api irek.

Sam 112:9

¹⁰ * Anutu, ketem yeri pewän ahäwani ba ketem bureni nak täkamäj u pewän ahäwanitä inken täñbumbum udegän api pewän ahäj tamek. Täñirän uken nanik iron tänayäj täkañ unitä täktäkjin täga u täñpewän ämawebe ätuken bureni bumta api ahäneñ. ¹¹ * Bureni, Anutu jop nämo täñkentäj tamik täyak. Nämo, täñbumbum täñ tamik täyak uwä ämawebe ätu täñkentäj yämikta täñ tamik täyak. Unita intäño iron yäpmäj kwayäj täyat u ämawebe mäyaptä yäpmäjpäñ Anutu bänep täga api iwetneñ. ¹² * Nadäkañ, ironjin unitä Anutu täño kudupi ämawebe jop gupi täñkentäj yämik-tagän nämo api täñpek. Nämo, iron u yäpmäjpäñä Anutu bänep täga man iwetpäñ bänep oretoret pähap api täñ imineñ. ¹³ Ba ugän nämo. Iron täñ yäminayäj täkañ unitäwä nadäkinikjin täño mebäri kwawak pewän ahäñirä ämawebe mäyaptä kañpäñ nadäñpäñ ñode api nadäneñ; Nadäkiniki jop meni-tagän nämo yäñahäk täkañ yäk. Nämo, Kristo täño Manbiñam Täga u inñit-inik täñpäñ buramik täkañ yäj nadäñpäñ Anutu api iniñ oretneñ. Täñkañ iron inita ba äma ätuta täñ yäminayäj täkañ unita yäñpäñ Anutu wäpi api yäpmäj akuneñ. ¹⁴ Ude täñkañ Anutu täño orakoraki intä terak ärokinik täñkuko unita yäñpäñ yäñapik man yäkyäki-ken inta gäripi nadäj tamiñpäñ inta nitek api yäk täneñ. ¹⁵ Eruk Anutu täño iron ärowani inipärik kubä täñ nimiñkuko unita bänep täga pähap iwet täkana!

10

Poltä piäni täño mebäri yäñkehärom tañkuk

¹ * Eruk notnaye, näkñaken mebäri yäñahäwayäj. Inken nanik ätutä näka man ñode yäk täkañ; Pol uwä, kadäni ninkät it täkamäj-ken äma mäyäki ude äworeñkañ täk täyak upäñkañ ban it täyak ukenä man kehäromi yäwani yäñkañ man kudän mebäri mebäri täñ nimik täyak. Upäñkañ ude nämo. Kristotä ini bänep kwini terak täwereko ude butewaki man terak ñode täwetat; ² * Inken äreñpäñ man komi nitek täga täwerero upäñkañ ude täkta gäripi nämo nadätat unita injin irit kuñat-kuñatjin yäpä-siwon tawut. Täñ, inken nanik ätutä näka kome täño nadäk terak kuñat täyak yäj yäk täkañ u nadäñit kañ kuñarut. Äreñpäñ bätakigän itkañ man kwini nämoinik api yäweret. ³ Bureni, komen äma bämopi-ken it täkamäj upäñkañ unitäño nadäk ba kehäromi terak nämo ämik täkamäj. ⁴ * Nämo, ämik täño tuñum nintä inñit täkamäj uwä kome ñonitäño nämo. Tuñum nintä inñit täkamäj uwä Anutu täño kehäromi nitek, iwan täño yewa kehäromi yeñwekta kehäromi nitek. ⁵ Kehäromi unitä äma iniken nadäk-nadäkita nadäwä ärowani täñpäpäñ jop manman ba täñyäkñarani man mebäri mebäri uterak Anutu täño nadäk bureni ut täkañ u wärämüt täkamäj. Täñpäñ äma täño nadäk jopi utpena paoräkañ Kristo täño nadäk ugän iwarän täwut yäñpäñ piäni täk täkamäj. ⁶ * Ude täñkañ intagän itsämäñkamäj. Bänep äyäjutpäñ Kristo täño man kudup buramiñirä, eruk u punin terak äma mannin nämo buramik täkañ u komi yämikta api pidäm täne.

* **9:9:** Sam 112:9 * **9:10:** Ais 55:10; Hos 10:12 * **9:11:** 2Ko 1:11, 4:15 * **9:12:** 2Ko 8:14
* **10:1:** 1Ko 2:3 * **10:2:** 1Ko 4:21 * **10:4:** Efe 6:13-17 * **10:6:** 2Ko 2:9

⁷ Nadäkaŋ? Inken nanik ätu inita Nin-tägän Kristo täŋo äma yäŋ nadäk täkaŋ. Eruk, äma udewani, kwawak ŋode nibäŋpäŋ nadäwut; Nin imaka, Kristo täŋo ämagän itkamäŋ. ⁸ * Ekänitä ini in täŋpäwakta nadäŋpäŋ nämo, intäŋo nadäkinikjin täŋkehärom takta yäŋpäŋ wäp namiŋkuk. Unita nininta biŋam yäk täkamäŋ unita mäyäk täga nämo nadäwet. ⁹ Täŋpäkaŋ in ŋode nadäneŋta; Umuntaŋpäŋ kwaiwut yäŋpäŋ Pol uwä man kudän täŋ nimik täyak. Upäŋkaŋ notnaye, ude nämo! ¹⁰ Bureni, äma ätutä näka ŋode yäk täkaŋ; Poltä man kudän täk täyak uwä komi kehäromi mebäri mebäri nitek. Täŋ, ini ahäŋ nimiŋirän kak täkamäŋ uwä äma jopi gaŋani. Täŋ, menitä yäk täyak u udegän, mebäri nitek nämo bumik yäŋ nadäk täkamäŋ. ¹¹ * Täŋpäkaŋ äma man ude yäk täkaŋ uwä ket ŋode nadäneŋ; Kadäni nintä äreŋpäŋ kädet iwatnayäŋ tämäŋo uwä ban itkaŋ man kudän täkamäŋ ŋo terakgän siwoŋi iwatpäŋ api täne.

¹² * Äma bämopjin-ken itkaŋ gup yäpmäŋ ärokärok man yäk täkaŋ u nin udegän täga nämo yäpurärätpäŋ yäne. Nin täŋo täktäknin uwä unitäŋo udewani nämo. Äma uwä iniken mebärini yäpmäŋ danikta nadäk kubä ba imaka kubä terak kaŋpäŋ nadäŋkaŋ nämo yäpmäŋ danik täkaŋ. Nämo, u inita jop nadäŋ kubä nadäwä ärowani täk täkaŋ. Äma udewani uwä guŋ bureni-inik! ¹³ * Täŋ, yänaŋi ude uwä irepmitpäŋ nininta biŋam täga nämo yäne. Nämo, piä täkta бага Anututä yäŋ nimani uterakgän itkaŋ biŋam yäk täkamäŋ. Täŋpäkaŋ piä бага yäŋ nimani u päŋku in bok yäpmäŋtak. ¹⁴ Unita piä inken täŋkumäŋo unita oretoret biŋam yäk täkamäŋ uwä yänaŋi u irepmitpäŋ nämo yäk täkamäŋ. Inken piä nämo täŋkaŋ, jop nadäŋ yänero uyaku nadäŋirä waki täŋpek. Upäŋkaŋ ude nämo, nintäjukun inken Kristo täŋo Manbiŋam Täga u yäŋahäŋkumäŋo unita biŋam täga yäne. ¹⁵ * Unita ŋode yäwa; Piä ninin täk täkamäŋ unitagän biŋam yäk täkamäŋ. Äma ätutä täŋpani ukät nämo. Nämoinik. Nintäŋo gärip u ŋode; In täŋo nadäkinikjintä tägaŋirän-tägaŋirän bämopjin-ken piä ätukät täŋitna taŋi kaŋ weŋ parän. ¹⁶ * Nadäkinikjintä ude ahäŋirän eruk Manbiŋam Täga u kome ätu mädejin käda u käda u api yäŋahäŋtäŋ kune. Nadäkaŋ? Nin kome ätu äma ätutä bian piä täŋpani-ken täŋkaŋ biŋam jop nadäŋ yäkta nämo nikaŋ.

¹⁷ * Unita Anutu täŋo man ŋode kudän täwani;

Imaka kubäta biŋam yäwa yäŋpäŋä Ekänitä täŋ gamik täyak unitagän yäwen. Jer 9:24

¹⁸ * U imata, äma kubä Ekänitä wäpi yäpmäŋ ärok täyak, äma udewanita ŋode nadäk täkamäŋ; Ekänitä äma unitäŋo piä kawän tägak täyak yäŋ nadäk täkamäŋ. Täŋ, äma kubätä iniken gupi yäpmäŋ äronpäŋ oretoret täŋpeko uwä oretoreri uwä jopigän täŋpek.

11

Aposoro jopi täŋo täktäki

¹ Notnaye, in nadäŋ namiŋirä guŋ man täpuri ätu ŋode täwerayäŋ; ² * Näkä inta iyap takinik täk täyat uwä Anututä nadäk täyak udegän. Inä webe gubaŋ kuräki siwoŋi-inik äma kubäta biŋamgän iwoyäŋpäŋ tepmaŋkuro ude. Äma uwä Kristo ubayäŋ. ³ * Täŋpäkaŋ gämoktä Iv täŋikŋatkuko ude inken udegän ahäwek yäŋ yäŋkaŋ umuntak täyat. Äma ätutä täŋ-täŋarirä nadäk-nadäkjin

* **10:8:** 2Ko 13:10; 2Ko 12:6 * **10:11:** 2Ko 13:2,10 * **10:12:** 2Ko 3:1, 5:12 * **10:13:** Rom 12:3
 * **10:15:** Rom 15:20 * **10:16:** Apos 19:21 * **10:17:** 1Ko 1:31 * **10:18:** 1Ko 4:4-5 * **11:2:** Efe 5:26-27 * **11:3:** Stt 3:4,13

təŋguŋ tawäpəŋ Kristota nadəŋ imikinik təŋpəŋ siwoŋi kuŋat-kuŋat kädətjin unita mäde ut iminəŋta! ⁴* U imata, äma ätutä man mebäri mebäri täwerirä mebäri nämo yäpməŋ daniŋpəŋ nadəŋkaŋ bärəŋeŋ jop yämagut täkaŋ. Äma udewanitä Jesu təŋo biŋam täwetpəŋ täwoŋärekaməŋ yəŋkaŋ täk täkaŋ uwä Jesu bureni təŋo biŋam nintä täwetpəŋ täwoŋärewani unitəŋopəŋ nämo täk täkaŋ. Ude terak munapik intä yäpmäktä täwet täkaŋ uwä Kudupi Munapik bian yəpuŋo u nämo. Ba manbiŋam mebäri kubä täwet täkaŋ uwä Manbiŋam Täga nintä täweritna nadəŋpəŋ nadäkinik təŋkuŋo u nämo. Inä äma udewani yämagutta gäripi nadəŋpəŋ yäniŋ kireŋirä piäni waki u täk täkaŋ.

⁵* Intä aposoro unita nadəŋirä aposoro ärowani täk täkaŋ. Upəŋkaŋ nähä unitəŋo gämori-ken nämo itat yəŋ nadätat! ⁶* Man yəŋahäktä mena nämo käwep pidämtak täyak upəŋkaŋ nadäk-nadäktä nämo wäyäkŋek täyat. Näk Anutu təŋo nadäk-nadäkpəŋ yəŋahäk täyat yəŋ uku kädət mebäri mebäri terak kwawak täwoŋäreŋkuməŋo u.

⁷* Anutu təŋo Manbiŋam Täga yəŋahəŋpəŋ täwetkuro unita gwäki nämo yäput. In oraŋ tamikta yəŋpəŋ näkŋata nadəŋira äpani təŋkuko unita jide? U momi təŋkut ba? ⁸* Təŋpəkaŋ in bämopjin-ken piä təŋkuro uwä kome ätuken nadäkinik təŋpanitä monəŋ təŋkentəŋ namiŋirä təŋkut. In təŋkentäktä ude təŋkuro uwä äma uken kubota ude bumik təŋkut. ⁹* Kadäni inkät itkut-ken uken monəŋta inken nanik kubäken nämo yəŋapiŋkut. Nämo, monəŋ paorirän notnaye Masedonia komeken peŋpeŋ Korin äbuŋo unitä təŋkentəŋ namiŋkuŋ. Unita kadäni uken kädət ude iwatkuro udegän bämopjin-ken äneŋi itpəŋ ugän api iwaret. Inta bäräpi kubä nämo api kotaŋ tamet. ¹⁰* Bureni-inik! Kristo, mani bureni bänepna-ken pätak unitəŋo wäpi terak ŋode yəŋkehärom täyat; Akaia kome päke u gənaŋ kudän ude täk təŋkuro u kubätä təga nämo naniŋ bitnäwek. Nämo, təga təŋkut yəŋ nadəŋpəŋ unita biŋam pen api yäk təŋpet. ¹¹ Jide? Inta gäripi nämo nadäk täyat unita kudän u təŋkut? Nämo inik, Anutu inamiken inta gäripi pähap nadätat yəŋ bureni täwetat!

¹² Upəŋkaŋ intəŋo aposoro ärowani u ini wäpi biŋam yäpməŋ ärokärok kädət təŋpipiŋ yämikta kädət ude təŋkuro udegän pen api täk təŋpet. Monəŋ ketjin terak nanik yäpero uwä aposorojiye unitä ŋode yänəŋta; U kawut! Nintä täk täkaməŋ Pol udegän täk täyak yəŋ yänəŋta! ¹³* Təŋpəkaŋ aposoro u aposoro bureni nämo, u aposoro jopi, piä təŋyäkŋarani kädət terak täk täkaŋ. Kristo təŋo aposoro bureni təŋo inam dapun wädäwä ärowäpəŋ bämopjin-ken kuŋat täkaŋ. ¹⁴ Ude yəŋira kikŋutkaŋ? Nämo! Satantä ini, peŋyəŋek təŋo aŋero unitəŋo inam dapun wädäwän ärowäpəŋ kuŋat täyak. ¹⁵ Unita piä ämaniye imaka, siwoŋi äma təŋo inam dapun wädäwä ärowäpəŋ kuŋarirä yabəŋkaŋ imata kikŋutne? Ude nämo! Kämiwä gwäki, piä täk täkaŋ uterak api yäpneŋ!

Pol bäräpi mebäri mebäri kotaŋkuk

¹⁶* Eruk, äneŋi ŋode täwetgän täyat; In näka guŋ yəŋ nämo nadəŋ namineŋ. Təŋ, guŋ yəŋ nadəŋpəŋä, eruk guŋ yəŋ kaŋ nadäwut! Ude nadəŋpəŋ unita nadəŋ namiŋirä guŋtä täk täkaŋ udegän näkŋata biŋam täpuri yäwa! ¹⁷ Man yäyat ŋowä Ekäni təŋo nadäk iwatkəŋ nämo yäyat. Nämo, äma guŋtä wäpi yäpməŋ akuk täkaŋ ude yäyat. ¹⁸ Upəŋkaŋ jop uken! Äma inkät it täkaŋ uwä kome təŋo nadäk terak wäpi yäpməŋ akuktä nadäk täkaŋ unita näk imaka, biŋam yäwa! ¹⁹ Inä nadäk-nadäkj in ärowani nikek käwep unita äma guŋ äma

* **11:4:** Gal 1:8-9 * **11:5:** 1Ko 15:10; 2Ko 12:11; Gal 2:6 * **11:6:** 1Ko 2:1,13; Efe 3:4 * **11:7:** 1Ko 9:12,18 * **11:8:** Plp 4:15-18 * **11:9:** 2Ko 12:13 * **11:10:** 1Ko 9:15 * **11:13:** 2Ko 2:17; Plp 3:2 * **11:16:** 2Ko 12:6

nadəŋ yämiŋirä man täwetpäŋ täwoŋäreŋ tək täkaŋ! ²⁰ Ba ugän nämo, äma udeŋani yäniŋ kireŋirä watä piäni täŋ yämikta tämagut täkaŋ. Ba jop manman terak täŋ-təkŋarirä imaka imakajin kudup yäniŋ kireŋ täkaŋ. Ba ärowani täŋpäŋ etä päpä tabəŋkaŋ iŋamjin dapun-ken tadəpmək täkaŋ. Ude täŋ tamik täkaŋ unita gəripi käwep nadəŋ yämik täkaŋ? ²¹ * Bureni, aposorojiye unitä nin nirepmit täkaŋ! Kudän täŋ tamik täkaŋ ude nämo täŋkuməŋo unita waki, ninä mäyäk tänaŋi käwep!

Yäke! Guŋ man äneŋi kubä ŋode yäkgän täŋpa; Äma kubätä iniken täktäk kwawak yəŋahäkta kehärom tawänä, eruk näk imaka, udegän täŋpawä! ²² Äma uwä Hibru nanik täŋpawä, eruk näk imaka Hibru nanik. Ba Isrel äma täŋpawä, näk imaka Isrel ämagän. Ba Abraham täŋo tawaŋken nanik täŋpawä, näk imaka Abraham täŋo tawaŋken nanikgän.

²³ * Wära! Guŋ man bureni yəŋtäŋ äbätat ŋopəŋ jop uken waki äneŋi yäkgän täŋpa! Äma uwä Kristo täŋo piä watä äma täŋpawä, näk imaka u yärepmitpäŋ Kristo täŋo piä watä äma bureni-inik itat. Ba äma unitä komi piä tək täkaŋ u näkä yärepmitpäŋ gwäk pimiŋpäŋ tək täyat. Kadäni mäyap iwantä komi eŋiken nepmaŋpäŋ bumta nut täŋkuŋ. Kadäni mäyap kumnaŋipəŋ it täŋkut. Bäräpi ude-ude terak äma unitä bäräpi kotak täkaŋ uwä näkä yärepmitpäŋ kotak täŋkut. ²⁴ * Juda ämatä kadäni 5 ude nepmäŋitpäŋ 39-39 ude näk päripmək täŋkuŋ. ²⁵ * Täŋkaŋ Rom gapmantä nepmäŋitpäŋ kadätä nutkuŋo u kadäni yarəkubäta täŋkuŋ. Täŋ, kadäni kubä äma ätutä utna kumbän yəŋkaŋ mobätä nutkuŋ. Täŋkaŋ kadäni yarəkubä ude gəpe näkä kuk täŋkuro u imäriŋän gwəgu gənaŋ äpmok täŋkut. E kadäni kubä-kenä gəpe waŋirän gwəgu gənaŋ äpmonpäŋ kepma kubä, bipani kubä gwəgu terak jop oraŋtäŋ kuŋatkuŋ.

²⁶ * Täŋpäŋ komeni komeni kuŋat täŋkut-ken uken ume tokətpəŋ pära nutpäŋ yəpməŋ kuk täŋkuŋ, ba kome kubo ämatä irani-ken kuŋat täŋkut. Täŋpäŋ Juda notnaye ba guŋ äbotken nanik imaka, näk täŋpawakta piäni tək täŋkuŋ. Yotpärare-ken ba ämatä nämo irani-ken ba gwəgu terak iwan terakgän äbä perok täŋkut. Täŋpəkaŋ nadəkinik täŋpani notkapak yəŋ jop yəŋnəkŋarani kerä terak komi nadək täŋkut. ²⁷ * Näk komi piä mebəri mebəri kädəp ikek täŋkaŋ bipani mäyap dəpmon täga nämo patkuŋ. Nakta ba umeta neŋirä it täŋkut. Ketem nakta, patpat bägupta ba tekta wəyəkŋek piä taŋi täŋkut. ²⁸ * Ba ugän nämo, äbot täŋpani komeni komeni ittəŋ kukaŋ u watäni itta kepma kepma nadəwätäk pähap tək täyat. ²⁹ * Nadəkinik täŋpani kubä täŋo kehäromi paorirän näk kehäromina udegän paotak yəŋ nadək täyat. Täŋ, kubätä momiken maŋirän nadəŋkaŋ jägämi nadək täyat.

³⁰ * Nadəkaŋ, näkŋaken wəpna yəpməŋ akutat bumik ŋowä imaka imaka upəŋ kehäromina nitek nämo yəŋ kwawak täwoŋärekaŋ unitagän biŋam yəyat. ³¹ * Ekäninin Jesu unitəŋo Anutuni ba Nanitä nadəŋirän jop nämo yəyat yəŋ täwetat! Täŋ, Anutu uwä, imaka kuduptagäntä wəpi biŋam ärowani ugän tärek-täreki nämo iniŋoret təkot! ³² * Täŋpəkaŋ Damaskus yotpärare itkut-ken uken intəjukun äma kubä wəpi Aretas unitəŋo kaŋiwat piä ämani unitä komi äma yəwerän yotpärare täŋo yämabam-ken näk nepmäŋitta watä itkuŋ. ³³ Watä ude irirä notnaye ätutä näk yək gənaŋ daiŋpäŋ gənaŋ-kengän nepmaŋpə yəpməŋ äpəmaŋ ämetpeŋ kuŋkut.

* **11:21:** Plp 3:5 * **11:23:** Apos 16:23; 1Ko 15:10 * **11:24:** Lo 25:3 * **11:25:** Apos 16:22, 14:19
 * **11:26:** Apos 9:23, 14:5 * **11:27:** 1Ko 4:11; 2Ko 6:5 * **11:28:** Apos 20:18-21,31 * **11:29:** 1Ko 9:22 * **11:30:** 2Ko 12:5 * **11:31:** 2Ko 1:23 * **11:32:** Apos 9:23-25

12

Pol täñkentäk inipärik kubä yäpuk

¹ Bureni, wäp yäpmäñ ärokärok kädet unitä bureni kubä nämo pewän ahäk täkañ upänkañ kädet kubä nämo pat namitak. Unita manna ño yäpurärätpän däpmonken kak täñkuro ba Ekänitä kwawak näwoñärenkuko unita yäwa nadäwut; ² Kristo täño äma kubä näkä nadätat unitäño manbiñam yäwayäñ. Bian, obañ 14 gumonita Anututä äma u pit kubägän pudät yäpmäñ kunum yotpärare-keninik äronkuk. Äma uwä komegup ikek äronkuk ba komegup peñkañ äronkuko u nämo nadätat. Anututä nadätak. ³ Äneñi ñode yäkgän täyat; Komegup ikek ba komegup peñpäñ äronkuko u nämo nadätat. Anututä nadätak. Upänkañ ñode nadätat; Anututä äma uwä Paradais komeken pudät yäpmäñ äronkuk. ⁴ Uken äronpäñ man kotäk ämatä nadänkañ äneñi yäñahänañi nämo, ba nadänkañ yäñahäkta yäjiwärani upän nadänkuk. ⁵ * Täñpäkañ äma yäyat uwä näk. Imaka u ahäñ namiñkuko uterak wäpna täga yäpmäñ äronañi upänkañ wäpna nämo yäpmäñ ärowayäñ. Nämo, imaka unitä näk kehäromina nämo yäñ kwawak täwoñäretak biñam unitagän api yäk täñpet. ⁶ * Täñ, wäpna yäpmäñ ärowayäñ nadänpäñä manbiñam bureniñgän yäñahäwero unita mäyäk man uterak täga nämo näwetneñ. Upänkañ ämatä jop nadän näka nadäwä ärowani täneño ujeta wäp yäpmäñ ärokärok man nämo yäwayäñ. Nämo, man yäkyäkna ba täktäkna terak nabänpäñ-nadänkañ mebärina siwoñi nadäwä täreneñ.

⁷ * Täñpäkañ imaka yabänañi nämopän Anututä näwoñärewnänpän yabänkuro uterak näkñata jop nadän nadäwa ärowani täñpeko ujeta gupnata bäräpi kubä imiñkuk. Bäräpi u Satan täño watä piä äma kubä bumik. Unitä wari wari tenäñtä-yäñ namänpäñ nut täyak. ⁸ Ude täñirän Ekänitä u yäpmäñ keweñ namikta yäñapik man kadäni yaräkubä ude yänkut. ⁹ * Ude yäñapiñkuro upänkañ Ekänitä kowata ñode näwetkuk; Ude nämo. Näkño orakorakna gäkä terak pätak unita imata imaka kubäta wäyäkñewen? Nadätan? Gäk kehäromika nämotä iriri näkño kehärominatä gäkä terak kwawak ahäñ gamik täyak yäñ näwetkuk. Ude näwetkuko unita apiño Kristo täño kehäromi unitä näkä terak ärowän yänpäñ kehäromina nikek nämotä itat unita oretoret täyat. ¹⁰ Mebäri unita Kristota yänpäñ kehäromina nämotä irira äma komi namiñit, man waki näwerit, mäyäk ba bäräpi mebäri mebäri ahäñ namiñit täñjirä unita täga nadänpäñ bänep oretoret pähap terak it täyat. Imata, kehäromina nikek nämo it täyat-ken uken Kristotä iniken kehäromi namiñirän kehäromi bureni nikek it täyat.

Pol Korin ämawebeta nadäwätäk täñkuk

¹¹ * Wära! Man yäyat ño guñ täño man kubäpäñ yäyat. Yänañi nämo upänkañ injinken nadäk terak yäñahätat. Injin näkño täktäkna täga unita biñam yänañipän nämo yänkuño unita yänpäñ yäñahätat. Bureni, näk äma jopi upänkañ aposoro ätu unita intä nadänjirä ärowani täk täkañ u yärepmit moreñkañ itat. ¹² * Kadäni in bämopjin-ken itkuro uken kehärom täñpäñ aposoro bureni täño kudän mebäri mebäri mäyap pewa ahäñirä yabänpäñ-nadänkuñ. Kudän kudupi, imaka ämatä nämo tänañi, ba imaka ätu Anutu täño kehäromi nikek u täñjira unitä mebärina täñkwawa täñkuk. ¹³ * Täñpäkañ waki täñ tamiñkuro u de? Äbot täñpani kome ätuken nanikta täñ yämik täñkuro inta udegän täñ tamik täñkut. Täñpäkañ imaka kubägän inta nämo täñ tamiñkuro u

* **12:5:** 2Ko 11:30 * **12:6:** 1Ko 10:8; 1Ko 11:16 * **12:7:** Jop 2:6 * **12:9:** Plp 4:11-13 * **12:11:** 2Ko 11:5 * **12:12:** Rom 15:19 * **12:13:** 2Ko 11:9

node; Gupnata watä it namikta inta bäräpi nämo tamiñkut. Ude täñkuro uwä jide? Momi täñkut ba? Butewaki, unita goret täñ tamiñkuro täñpawä eruk momina u kañ peñ namut!

¹⁴* Täñpäkañ inken äneñi ärekta nadäñ itat ño äreñira kadäni yaräkubä ude api täñpek. Eruk äreñpäñä udegän gupnata watä it namikta bäräpi nämo api tamet. Imata, nanaktä meñ-nanta imaka yabäñ ahäñpäñ yämikta nämo yäwani. Nämo, meñ-nantä imaka yabäñ ahäñpäñ nanakiyeta yämikta yäwani. Unita ñode yäwa; In-täño moneñ tuñumjin yäpmäkta nämo api ärewet. Nämo, inkät näkkät bänep kubägän täñpäñ itta yäñpäñ api ärewet. ¹⁵* Unita in täñkentäñ tamikta näkñakät tuñumna pañiñ taniñ kirekta gäripi nadätat. Upäñkañ jide? Gäripi pähap nadäñ tamiñira kowatawä gäripi täpurigän nadäñ namineñ?

¹⁶ Täñpäkañ äma ätutä täktäknata ñode yäk täkañ; Bureni, gupita watäni itta bäräpi nämo nimiñkuko upäñkañ jop manman yäñnikñatkuk. ¹⁷ Näka ude yäk täkañ upäñkañ jide ude täñ-täkñatkut? Ämanaye yäniñ kireñpewa äreñkuño uterak täñ-täkñatpäñ moneñ tuñumjin kubo täñkut ba? ¹⁸* Ude nämo! Taitus inken ärekta peñ iwetpäñ nadäkinik ikek notninpak kubäkät bok yepmañpa äreñkumän. Eruk, Taitustä äreñpäñ jop täñ-täkñatpäñ moneñ tuñumjin yäpuk ba nämo yäpuk? Nämo! Nek täño nadäk-nadäk u kubägän unita bämopjin-ken käderi kubägän peda ahäñkuk.

¹⁹ Ba jide nadäkañ? Man kudup yäyat ño u in inamjin-ken täktäknin u täñkehärom takta yäñpäñ yäyak yäñ nadäkañ? Nämo, nin Anututä nibäñirän Kristo täño ämatä man yänañi ude yäkamäñ. O notnaye, bureni täwetat; Imaka kudup tak täkamäñ u intäño nadäkinikjin täñkehärom taktagän. ²⁰* Täñpäkañ näk umuntäyat. Äreñkañ irit kuñat-kuñat intä kuñatta gäripi nadäk täyat ude nämo irirä tabäwetta. Täñkañ ude tabäñpäñä kudän intä gäripi nämo api nadäneño ude täwoñärewetta! Äreñpäñ in bämopjin-ken kudän waki-waki ñodewanitä parirä yabäwet yäñkañ umuntäyat; Yäñawät-awät, närepmirek-gärepmirek terak kokwawak pewä ahäk-ahäk, man jäpi kowat-yäwän, iyapi täktäk, äma wäpi yäpmäñ äpäk-äpäk, yäñpäñ-yabäñ yäwat, gup yäpmäñ ärokärok ba äbot täñpani bämopi-ken täñuruk-uruk pewä ahäk-ahäk. ²¹* Ba ñodeta imaka, umuntäyat; Inken äreñpäñ siwoñi nämo kuñarirä tabäwayäñ täro uwä Anutunatä unita yäñpäñ mäyak api namek. In bämopjin-ken äma bian, imaka taräki taräki, kubokäret ba kañgärip kudän wakiwaki tak täñpanipäñ bänepi nämo sukureñkañ pen täñ irirä yabäñkañ bänepna ägekoräpäñ konäm butewaki täñpet.

13

Jukuman ätu

¹* Eruk kadäni yaräkubäta inken ärewayäñ täyat ño. Täñpäkañ Anutu täño mantä ñode niwetak;

Äma kubä manken tena yäñpäñä äma yarä ba yaräkubätä äma u goret täñirän käneño uyaku manken täga irek. Lo 19:15

² Tabäkta inken äreñira kadäni yarä täñkuk-ken uken in bämopjin-ken äma momi täñpani bänepi sukurekta jukuman yäwetkut. Unita apiño ban itkañ äma unita ba ätuta bok jukuman äneñi ñode täwetat; Näkä ärewayäñ täyat-ken uken momi ämawebe u yabäñpäñ nämo api yabäñ korewet. ³ In Kristotä mena-ken man

* **12:14:** 2Ko 13:1 * **12:15:** Plp 2:17 * **12:18:** 2Ko 8:6,16-18 * **12:20:** 2Ko 2:1-4 * **12:21:** 2Ko 13:2 * **13:1:** 2Ko 12:14; Mat 18:16; 1Ti 5:19

yājahäk täyak u kaṅpäṅ nadäkta gäripi nadäkaṅ unita ude täṅjira bureni yāṅ api nadäneṅ. Unita nadäkaṅ? Kristo in bämopjin-ken piä kehäromi nitek nämowä nämo täk täyak. Nämo, kehäromini intä kaṅpäṅ nadäkta näkä terak kwawak täwoṅärek täyak. ⁴* Bureni, päya kwakäp terak utpewä kumbuk-ken uken ämawebetä kaṅjirä kehäromi nitek nämo täṅkuk. Upäṅkaṅ Anututä iniken kehäromi terak yäpmäṅ päṅaku teṅkuko apiṅo itak. Täṅpäkaṅ nin imaka, Kristo ukät kwasikotpäṅ unita kehärominin nitek nämo, äpani ude kuṅat takamäṅ. Täṅkaṅ Anutu täṅo kehäromi terak itkaṅ Kristo täṅkentäṅpäṅ in täṅkentäktä bämopjin-ken piä api täne.

⁵* Unita kadäni kadäni irit kuṅat-kuṅatjin kaṅpäṅ nadäṅpäṅ bänepjin ṅode yäpmäṅ daniṅpäṅ nadäk täkot; Nin nadäkinik ikek burenitä kuṅatkamäṅ ba nämo? Jide? Jesu Kristo u bänepjin-ken itak u nämo nadäkaṅ? Täṅ, bänepjin yäpmäṅ daniṅpäṅ kawä nadäkinikjin nämo paränä Kristo bänepnin-ken nämoinik itak yāṅ nadäneṅ. ⁶ Täṅpäkaṅ nininta nadäkinik ṅode takamäṅ; Intä nintäṅo irit kuṅat-kuṅatnin nibäṅpäṅ nadäṅpäṅä uwä Kristo täṅo aposoro bureni yāṅ api nadäneṅ.

⁷ Täṅpäkaṅ intä waki kubä nämo täṅpäṅ siwoṅigän kuṅatneṅta Anutu-ken yāṅapik man yäk takamäṅ. In siwoṅi kuṅarirä ämatä ninta piä äma bureni yāṅ nadäneṅtä nämo yäyat. Nämo, ämatä ninta piä säkgämän nämo täṅpani yāṅ nadänayäṅ täṅo upäṅkaṅ gäripnin taṅi uwä intä siwoṅigän kuṅatta nadäkamäṅ.

⁸* Imata, nin man bureni u täṅpäwakta piäni täga nämo täne, u täṅkehärom takta uyaku täga täne. ⁹ Unita ämatä nibäṅjirä kehärominin nitek nämo täṅpäwä u täga. Upäṅkaṅ intä kehäromigän itkaṅ kuṅarirä tabäṅkaṅ oretoret taṅi täk takamäṅ. Mebäri unita inta yāṅpäṅ yāṅapik man ṅode yäk takamäṅ; Irit kuṅat-kuṅatjin ba nadäkinikjintä tägaṅjirä-tägaṅjirä nadäkinik bureni täṅpani, kehäromigän ude kaṅ irut yāṅ yäk takamäṅ. ¹⁰* Täṅpäkaṅ ban itkaṅ man kehäromi nitek ṅo intäjukun kudän täṅ tamitat. Inken äreṅpäṅ man jäpi terak täweretta! Bureni, Ekänitä ini piä ṅo namiṅkuko unita man komi täga täwetnaṅi upäṅkaṅ ude takta nämo nekaṅ. Imata, Ekänitä in täṅpäwakta nämo iwoyäṅpäṅ nepmaṅkuk. Nämo, uwä intäṅo nadäkinikjin täṅkehärom takta nepmaṅkuk.

Pol täṅo yāṅtärek man

¹¹* Eruk notnaye, man tärek-tärek ṅode täwerayäṅ; Oretoret täṅput! Täṅpäṅ nadäkinik täṅpani kehäromigän itta piäni ehutpäṅ täk täkot. Täṅkaṅ näkṅo man nadäṅ namikinik täṅpäṅ nadäk bänep kubägän inṅitpäṅ bänep kwini terak it täkot. Ude täṅjirä Anutu nadäṅ nimikinik täṅpäṅ bänep pidäm pewän ahäṅ nimani unitä inkät itinik api täṅpek. ¹²* Täṅjirän äbot täṅpani burenitä täk takäṅ ude not täṅpäṅ kowat iniṅ orerän täk täkot. ¹³ Täṅpäkaṅ Anutu täṅo kudupi ämawebe kome ṅoken irani kuduptagäntä bänep oretoret man täwetkaṅ ṅo.

¹⁴ Eruk, Ekäni Jesu Kristo täṅo orakoraki, ba Anutu täṅo bänep iron, ba bänep kubägän irit Kudupi Munapiktä pewän ahäk takäṅ unitä intä terak äroton. Ugän.

* 13:4: Plp 2:7-8 * 13:5: 1Ko 11:28 * 13:8: 1Ko 13:6 * 13:10: 2Ko 2:3, 10:8 * 13:11: Rom 15:33 * 13:12: Rom 16:16

Galesia

Anututä iniken bänep ironi terakgän nimagut täyak unitäño manbiñam

1 * Näk aposoro Pol, äma kubätä aposoro piä ño takta iwoyänpän nämo nepmanpän yäpmän äbut. Nämo, näk piä man ño Jesu Kristo-kät Anutu Nan, Kristo kumbani-ken nanik wädän tädotkuko u kerik-ken nanikpän yäput. 2 Eruk näk ba notnaye näkkät itkamän ñonitä bänep oretoret man kudän tänpän pena yäpmän äbot tänpäni ämawebe äbori äbori Galesia komeken nanik inta äretak. 3 * Anutu Nankät Ekäninin Jesu Kristo täño orakoraki ba bänep pidämtä intä terak tokñek päton. 4 * Kristo uwä nintäño momita yänpän kowata Anutu Nanin täño mani buramiñpän gupi iniñ kireñkuk. Ude täñkuko uwä nin kome ñonitäño topmäk-topmäk waki uken nanikpän nimagutkuk. 5 Unita Anutu wäpi tärek-täreki nämo, iniñoret takäna! U bureni.

Manbiñam bureni-inik u kubägän

6 In täño manbiñam ñode nadänkañ kikiñutpäñ-nadäwätäk pähap umuri kubä täñkut! In imata Anutu, Kristo täño orakoraki terak inita biñam tämaguranipän bäräñeñ-tagän mäde ut imikañ? Ba imata manbiñam kubä iwarän täkañ? 7 * Nadäkañ? Manbiñam bureni kudupi kubä nämo itak. Nämo inik. Upänkañ äma ätutä intäño nadäkinikjin täñkuräk takta Kristo täño manbiñam bureni u yäpmän äyänutpäñ goret käda yänpän-täwoñärek tak täkañ. 8 * Unita ñode täwera ket nadäwut; Ninin-tägän ba añero kubä kunum gänañ naniktä manbiñam kudupi kubä, nintä bian nämo täwetpäñ täwoñärewni udewani kubä yäñahäweko uwä geñi wakita biñam kañ tänpän! 9 Eruk, man ugänpän äneñi ñode täwetgän tänpa; Äma kubätä manbiñam kudupi kubä intä manbiñam bian nadänpän iyap täwani u udewani-gänpän nämo yäñahänpän täwereco uwä äma udewaniwä geñi wakita biñam täñpek.

10 * Tänpäkañ ude yäyat unita in jide nadäkañ? Man ude yäyat uwä ämatä näka nadäwä tägawäpäñ wäpna yäpmän akukta yäyat ba Anututä nadäwän tägakta yäyat? Bian tak täñkuro ude ämatä nabänpän wäpna biñam orañ namut yänpän tak täyat u tänpäwä eruk näk Kristo täño piä äma bureni nämo!

Poltä aposoro wäp yäpuko unitäño manbiñam

11 * Tänpäkañ notnaye ñode täwera nadäwut; Manbiñam yäñahäk täyat uwä ämatä nämo pewä ahäwani. 12 * Manbiñam u äma kubä meni-ken nämo yäput, ba äma kubätä nämo näwetpäñ näwoñäreñkuk. Nämo, Jesu Kristo ini-tägän manbiñam unitäño mebäri näwoñäreñkuk.

13 * Tänpäkañ in bian näkño manbiñam uku nadänkuñ. Nadänkuño uwä ñode; Juda täño bagata nadäkinik tänpän iwarän täñkañ Anutu täño kudupi ämawebe äbot mäyap tänpa wañkuñ. U kudup paorut yänpän butewaki-kät nämo, peñ awähuttän kuñat täñkuronik. 14 * Täñkañ gubañi-ken näk äbekenaye oranaye täño kädet biani kudup u nadäwa-tärewäpäñ Juda äma bureni itta bänepna kädap ijiwänpän näkä jukun-jukun kehärom tänpän iwarän täñkut. Tänpäkañ ude täñkuro unitäwä Juda nanik äma gubañi ätu näkñakät bok tägawani uwä näkä yärepmit moreñkut.

* **1:1:** Gal 1:11-12 * **1:3:** Rom 1:7; Plp 1:2 * **1:4:** Gal 2:20; 1Ti 2:6; Tai 2:14; 1Jo 5:19 * **1:7:** Apos 15:1,24 * **1:8:** 1Ko 16:22 * **1:10:** 1Te 2:4 * **1:11:** Mat 16:17 * **1:12:** Gal 1:1 * **1:13:** Apos 8:3 * **1:14:** Apos 22:3

15 * Upänkañ meñtä näk nämo bäyanirän Anututä näk bian iwoyänkuk. Täñkañ kadäni ini nadänjuk-ken iniken orakoraki terak piä äma ude itta yänpäñ nämagutkuk. 16 * Eruk kadäni ini nadänjuk-ken uwä näkä guñ äbotken päñku Jesu täño Manbiñam Täga u yänahäkta Nanaki kwawak näwoñärenjuk. Täñpäkañ näk jukuman näwerut yänkañ ämaken nämo yänapiñtäñ kuñatkut. 17 Ba aposoro intäjukun ahäwani unita yabäwayäñ Jerusalem nämo kuñkut. Nämo, Arebia komeken pengän kuñkuro uken kadäni käronji ittängän äneñi äyänutpeñ Damaskus komeken kuñkut. 18 * Eruk obañ yaräkubä tärenjirän Pitakät man yänpäñ-nadäkta Jerusalem kuñkut. Päñku kepma 15 ude u itkut. 19 * Täñpäkañ kadäni uken uwä aposoro ätuwä nämo yabänjuk. Jems, Ekäni täño nägät moräk ugänpäñ kañkut.

20 Notnaye, manbiñam kudän täñ tamitat ñowä jopman nämo yäyat. Anutu inamiken bureni-inik täwetat. 21 * Täñpäkañ Jerusalem u ira tärenjirän mädenikenä Siria, Silisia kome, yotpärare kubäkubä gänañ uken kuñatkut. 22 Upänkañ Judia komeken Kristo täño ämawebe äbot itkuño u näk inamna nämo nabänkuñ. 23 Äma ätutä näka ñode yäk täñirä nadäk täñkuñ; Äma bian ninta iwan täñpäñ nidäpmäk täñkuko, ba manbiñam bureni unita nadäkinik täñpanita bian täñpäwak täñ yämiñkuko upänkañ apiño manbiñam upäñ yänahäñtäñ kuñatak yäk. 24 Täñkañ Anututä kädet jide jide näwoñärenjukuko unitäño biñam nadänkañ wäpi biñam iniñ oretkuñ.

2

Aposoro ätutä Pol not täñ imiñkuñ

1 * Eruk, Siria Silisia kome käda kuñarira obañ 14 ude tärenjuk. Eruk mädeniken Banabas-kät nektä Taitus imagutdakañ Jerusalem äneñi kuñkumäñ. 2 Anututä ini u kukta yänpäñ peñ näwetkuko unita kuñkut. Jerusalem kuñpäñä piä täñkuro ba täñpayäñ täyat unitä jopi täñpeko udetä nadänpäñ äbot täñpani täño äma ekäni ekäni ukätgän käbeyä täñkumäñ. Käbeyä täñpäñ Manbiñam Täga guñ äbotken yänahäñtäñ kuñat täñkuro unita yäwetkut. 3 * Täñpäkañ notnapak Taitus, näkkät itkumäko u Grik, guñ äbotken nanik upänkañ gupi moräk madäkta aposoro uwä nämo peñ niwetkuñ. 4 * Nämo, upänkañ äma ätu gupi-tägän not täñpäñ bämopnin-ken äbä itkuñ. Äma uwä nin Kristo terak бага man täño komi piä mäde ut imiñkumäño unitäño mebäri nibänpäñ nadäkta bämopnin-ken äbä itkuñ. Äma unitäwä Taitus gupi moräk madänañi yän yäk täñkuñ. Ude yäk täñkuño uwä nin yän-nikñat-pewä бага man täño watä piä äma ude äneñi irut yänkañ yäk täñkuñ. 5 Upänkañ man udewanitä Manbiñam Täga täño kädet bureni täñpäwak täkañ. Unita Galesia ämawebe notnaye inken ude ahäwek yänpäñ nin Taitus täño gupi moräk madäkta yänkuño u nämoinik nadän yämiñkumäñ.

6 * Eruk, äbot täñpani täño äma ekäni ekäni wäpi biñam ikek käbeyä bok täñkumäño unitä manbiñam näkä yänahäk täyat uniterak man kodaki kubä nämo yäpurärätkuñ. Täñpäkañ äma uwä wäp biñam ikek yän yäyat upänkañ wäp biñam ikek ba wäp biñam ikek nämo, unita nadänjira inigän inigän nämo täk täyak. Imata, Anututä wäp biñamta yänpäñ äma nämo yäpmäñ danik täyak. 7-9 * * Täñpäkañ äma ekäni ekäni Pita, Jems, Jon uwä man kodaki kubä nämo

* 1:15: Ais 49:1; Jer 1:5; Rom 1:1 * 1:16: Apos 9:3-6; Gal 2:7 * 1:18: Jon 1:42; Apos 9:26 * 1:19: Mat 13:55 * 1:21: Apos 9:30 * 2:1: Apos 15:2 * 2:3: Apos 16:3 * 2:4: Gal 1:7; Gal 5:1,13 * 2:6: Apos 10:34 * 2:7-9: Apos 22:21 * 2:7-9: Jon 1:42

näwetkuḡ. Nāmo, u nektä piä täḡkumäko u kaḡpāḡ nadāḡpāḡ notniye bureni-inik yāḡ nadāḡkuḡ. Ude nadāḡpāḡ Banabas-kāt nek ketnek wādāḡkaḡ piānin kubāḡān yāḡ nadāḡkaḡ not täḡ nimiḡkuḡ. Uwä ḡode nabāḡpāḡ-nadāḡkuḡ; Anututä iron täḡ namiḡpāḡ näkä Manbiḡam Täga guḡ äbotken yāḡahäkta piä man namiḡpāḡ peḡ näwetkuk, Pitatä Juda äbotken manbiḡam yāḡahäkta piä man imiḡpāḡ peḡ iwetkuko udegān. Pitatä Anutu täḡo kehāromi terak Juda äbotken aposoro piä täk täḡkuk. Täḡpākaḡ näk udegān, Anututä guḡ äbotken aposoro piä täkta kehāromi namiḡkuk. Eruk, ude nabāḡpāḡ-nadāḡkaḡ Pita, Jems, Jon, äbot täḡpani täḡo intājukun äma ude itta yāḡ yāmani unitä nadāḡ nimiḡpāḡ ḡode niwetkuḡ; Inä guḡ äbotken piä täga täḡirä ninä Juda äbotken piä api täk täne yāḡ niwetkuḡ. ¹⁰* Täḡpākaḡ man kubä ḡode niwetgān täḡkuḡ; In kuḡkaḡ piä tänayāḡ täkaḡ-ken u itpāḡ äma jäwäri ninken itkaḡ unita nämo guḡ taḡpāḡ täḡkentäk ätu kaḡ pewä äbäk täḡput yāḡ niwetkuḡ. Ude täkta niwetkuḡo nadäk tawaḡ uku bian nadāḡpāḡ pidām taḡkut.

Poltä Pita ibeḡkuk

¹¹ Eruk Pita täḡo manbiḡam ḡode täwerayāḡ; Nin Antiok iritna Pita äbuk. Äbänä kudān waki kubä täḡkuko unita yāḡpāḡ iḡami-kengān iwet ahāḡpāḡ kaḡ-yāḡkut. ¹²* Kudān waki u ḡode täḡkuk; Pitatä Antiok pengān äbukken ugān guḡ äbot nadākinik täḡpani-kāt itpāḡ ketem bok nak täḡkuḡ. Ude täk täḡkukopāḡ kadāni Jemstä Juda äbotken nanik äma ätu yāniḡ kireḡpewān äbuḡo ugānä Pitatä guḡ äbotken nanikkāt ketem bok nak täḡkuḡo u yabāḡ umuntaḡ pāḡku inigān itkuk. U imata, äma Jemstä yāniḡ kireḡpewān äbuḡo uwä ḡode nadāwani; Guḡ äbotken nanik Jesuta nadākinik täḡpani u kudup gupi moräk madānaḡi yāḡ nadäk täḡkuḡo unita Pitatä umuntaḡpāḡ täḡyākḡarani kudān ude täḡkuk. ¹³ Ude täḡirān Juda noriye ätu bok itkuḡo u imaka, täḡyākḡarani kudān u udegān täḡkuḡ. Ude täḡirä nadäk kädet unitä Banabas imaka imagutkuk. ¹⁴ Eruk, ude täḡkuḡo u Manbiḡam Täga täḡo kudāni bureni u nämo iwarirä yabāḡpāḡ näkä Pitapāḡ noriye iḡamiken ḡode iwetkut; Wa! Gäk Juda äbotken nanik kubä upāḡkaḡ Juda täḡo бага mebäri mebäri nämo iwatpāḡ guḡ äbot täḡo täktäki iwatpāḡ bok täga itkuḡ. Eruk, ude täḡ itkunopāḡ imata apiḡo guḡ äbotken nanik notkaye unita Juda täḡo бага man u iwaräntäkta yāwoḡärewen?

¹⁵ Bureni, nin uwä Juda äbotken ahāwani, guḡ äbot momi täḡpani yāḡ yāwerani uken ahāwani nämo. ¹⁶* Upāḡkaḡ ḡode bureni nadākamāḡ; Moses täḡo бага man iwarān täwani unita yāḡpāḡ Anututä äma kubäta siwoḡi äma yāḡ nämo yāḡtäreḡ imek. Nāmoinik. Äma Jesu Kristota nadākinik täḡpeko unita uyaku Anututä siwoḡi äma yāḡ yāḡtäreḡ imek. Unita äbot täḡpani nin imaka, Juda äbotken nanik upāḡkaḡ Anututä siwoḡi äma yāḡ yāḡtäreḡ nimikta Kristo Jesuta nadākinik täḡkumāḡ. Baga man iwat-iwat kädet uterak nämo. U imata, бага man iwarān täwani yāḡpāḡ Anututä äma kubä siwoḡi äma yāḡ nämo iwerek.

¹⁷ Täḡpākaḡ nin Juda äma upāḡkaḡ Anututä siwoḡi äma yāḡ yāḡtäreḡ nimikta Jesu Kristota nadākinik täḡkumāḡo unitä kwawak ḡode niwoḡäretak; Nin imaka, momi äma, guḡ äbotken nanik udewanigān. Ude unita ḡode yāḡjitna tägawek? Kristotä momi kädet taḡi ahäkta piāni täk täyak. Ude täga nämo yāne! Nāmoinik! ¹⁸ Upāḡkaḡ ḡode täḡpero uyaku momi äma bureni-inik täḡpet; Baga man iwat-iwat kädet mäde ut imiḡkuro u äyāḡutpāḡ äneḡi iwarān täwero uyaku. ¹⁹* Näk ḡode nadāḡ dākḡeḡkut; Baga mantä täḡkentāḡ namiḡirān

* **2:10:** Apos 11:29-30 * **2:12:** Apos 11:3 * **2:16:** Apos 15:10-11; Rom 3:20-28; Rom 4:5, 11:6; Gal 3:11 * **2:19:** Rom 7:6

uterak Anututä siwoŋi äma yän täge nämo näwereco unita apiŋo näk бага man iwat-iwat kädet kädatawä äma kumbani ude itat. Uwä бага mantä ini nutkuk bumik. Bureni, näk Anututa biŋam itpeŋ kuŋatta бага man iwat-iwat kädet mäde ut imiŋkuro u. ²⁰ * Näk Kristo-kät päya kwakäp terak bok kumbumäko unita irit mebäri kubä yäput. Unita apiŋo bian itkuro ude nämo itat. Näk näkŋaken kehäromi terakgän itat yän nämo yäwet. Nämo, Kristotä bänepna-ken itak unitä näkŋo mähemna ude it namitak. Gupna nitek kuŋat täyat upänkaŋ Kristo, näka nadän namikinik tänpän näk täŋkentäktä gupi iniŋ kireŋkuko unitagän nadäkinik tänpän kuŋat täyat. ²¹ Baga man terak itat yän nämo yäk täyat. Nämo, ude yäwero uwä Anutu täŋo orakoraki u tänpewa imaka jopi ude täŋpek. Mebäri ŋodeta yäyat; Baga man iwat-iwat kädettä tänpewän Anutu iŋamiken siwoŋi äma irero u tänpäwä Kristo u jop nadän kumbuk yän nadäne.

3

Baga iwat-iwat ba nadäkinikta man

¹ Butewaki pähap! Galesia äbot täŋpani, inä guŋ bureni-inik! In Jesu Kristo u päya kwakäp terak kumbuko u kwawakinik täwetpän täwoŋärewni upänkaŋ netätä jukuŋin yäpurän guŋ täŋirä man bureni mäde ut imiŋkuŋ? ² Unita näk imaka kubägän ŋonita täwet yabänjira näwerut; Kudupi Munapik yäpuŋo uwä kädet jide terak yäpuŋ? Baga man iwat-iwat kädet terak yäpuŋ ba Manbiŋam Täga u nadänpän nadäkinik täktäk kädet terak yäpuŋ? ³ In guŋ bureni täŋo nadäk-nadäk pewä ahäkaŋ ŋonita nadäwa inide kubä täkaŋ! Jide? Munapik täŋo kehäromi terak yäput-peŋpän Jesu iwarän täŋkuŋopän apiŋo imata kunum kaŋ-ahäktä kädet biani täŋo täktäk terak täkaŋ? ⁴ Jesuta yänpän komi bäräpi ahän tamiŋkuŋo unita nadänirä imaka jopi täŋkuk? Wa! Ude täkaŋ unita nadäwätäk pähap täyat. ⁵ Ba jide? Anutu Kudupi Munapik tamiŋpän kudän kudupi bämopjin-ken pewän ahäk täkaŋ u mebäri imata ude täŋ tamik täyak? U intä бага man iwaräntäk täkaŋ unita yänpän, ba intä Manbiŋam Täga nadänpän nadäkinik täk täkaŋ unita yänpän täk täyak?

⁶ * Unita yänpän Anutu täŋo man terak Abrahamta ŋode kudän täwani; U Anutu täŋo man nadänpän nadäkinik täŋirän Anututä siwoŋi äma yän yänjären imiŋkuk. ⁷ Eruk, man unitä ŋode niwoŋäretak; Äma nadäkinik täk täkaŋ uwä Abraham täŋo nanakiye bureni. ⁸ Imaka bureni u nämo ahänirän Anutu täŋo mantä kwawa ŋode yänahänkuk; Jesuta nadäkinik täŋirä uterak Anututä guŋ äbotta siwoŋi ämawebe yän api yänjären yämek. Unita Anutu täŋo mantä Abrahamken Manbiŋam Täga ŋode yänkwawak taŋ imiŋkuk; Gäkä terak Anututä ämawebe kuduptagänta iron säkgämän api täŋ yämek yäk. ⁹ Eruk Abrahamtä man unita nadäwän bureni täŋirän Anututä iron säkgämän täŋ imiŋkuk. Ude täŋkuko unita ämawebe nadäkinik täk täkaŋ unita udegän täŋ yämik täyak.

¹⁰ * Tänpäkaŋ äma бага man iwat-iwat kädet terak yänjämä pek täkaŋ uwä Anutu täŋo kokwawak yäpmäktä biŋam itkaŋ. Unitawä ŋode kudän täwani; Äma бага man kudän täwani u kudup nämo buramik täkaŋ uwä Anutu täŋo kokwawak yäpmäktä biŋam itkaŋ. ¹¹ * Man uwä kwawak ŋode niwoŋäretak; Baga mantä täŋkentän imiŋirän äma kubätä Anutu iŋamiken siwoŋi täga nämo irek. Nämo inik! Uwä ŋode kudän täwani; Äma nadäkinik täŋirä Anututä siwoŋi äma yän yänjären yämik täyak u irit kehäromi yäpmäktä biŋam täk täkaŋ. ¹² * Täŋ, бага man iwat-iwat ba nadäkinik täktäk u mebäri kubägän nämo.

* **2:20:** Jon 13:1; Gal 1:4 * **3:6:** Rom 4:3 * **3:10:** Lo 27:26 * **3:11:** Rom 1:17; Gal 2:16

* **3:12:** Rom 10:5

Nämoinik! Äma baga man terak it täkaŋ uwä baga man kudup säkgämän buraminoŋo uyaku irit kehäromi yäpmäkta biŋam täneŋ.

¹³ * Nadäkaŋ? Baga man iwät-iwät kädettä bäräpi pähap ŋode nimik täyak; U kudup nämo buraminero uwä Anutu täŋo kokwawak yäpmäkta biŋam täne. Ude tänero upäŋkaŋ Kristotä baga man täŋo bäräpi u nintä terak nanik ketärenkuk. U Anutu täŋo kokwawak nintä yäpnaŋipäŋ ninta yänpäŋ kotaŋkuk. Unitawä man kubä ŋode kudän täwani; Anutu täŋo kokwawakitä äma päya terak däpmäŋ-pewä wädäk täkaŋ uterak ärok täyak. ¹⁴ Kristotä ude täŋkuko uwä mebäri ŋodeta täŋkuk; Bänep iron Anututä Abrahamta imikta yäŋkehärom taŋkuko uwä Kristo Jesu terak guŋ äbottä täga yäpneŋ. Ba ninta Kudupi Munapik nimikta yäŋkehärom taŋkuko u imaka, nadäkinik kädet terak nin täga yäpne.

Baga man ba Yäŋ-kehäromtak man

¹⁵ Eruk notnaye man ŋo äma nininken täktäknin terak wohutpäŋ man wärani ŋode yäwayäŋ; Äma ätutä imaka kubä täkta yänpäŋ-nadäŋkaŋ bänep nadäk-nadäk kubägän peŋpäŋ yäŋkehärom täneŋ. Eruk ude täneŋopäŋ äma kubätä yäŋkehäromtak man topneŋo uterak kodaki kubä täga nämo yäpuräräreŋ ba bureni pewän ahäkta kädet täga nämo täŋppiwek. Täŋpakaŋ Anutu täŋo yäŋkehäromtak man uwä udegän. ¹⁶ * Anutu täŋo man kudän täwani terak ŋode danik täkamäŋ; Yäŋ-kehäromtak man Anututä bian yäŋkuko unitäŋo bureni uwä Abrahamkät nanakita biŋam yäwani. Uwä nanakiye oraniye päke unita nämo yäyak. Nämo, u orani kubätagän yäyak. Täŋpakaŋ orani kubägän uwä wäpi Kristo u. ¹⁷ * Eruk, man u mebäri ŋodeta yäyat; Intäjukun Anututä Abraham terak iron säkgämän nimikta yäŋkehäromtak man yäŋkuk. Eruk, obaŋ 430 ude täreŋirän mädeni käda baga man uwä ahäŋkuk. Unitä ŋode nadäwut; Baga man mäden-inik ahäŋkuko unitä yäŋkehäromtak man intäjukun ahäŋkuko unitäŋo bureni pewä ahäkta kädet täga nämo täŋppiwek. Nämoinik! ¹⁸ * Ironi u baga man iwät-iwät kädet terak täga yäpnero u täŋpawä, eruk yäŋkehäromtak man yäŋkuko u imaka jopi kubä täŋpek. Upäŋkaŋ Abrahamtä Anutu täŋo ironi u yäŋkehäromtak mani terak yäpuk, baga man terak nämo yäpuk.

¹⁹ * Eruk, baga man ima mebärita ahäŋkuk? Uwä ŋode; Anututä yäŋkehäromtak man Abrahamta yäŋ imiŋpäŋä u mädeni käda waki täktäk täŋo mebäri kwawak pewän ahäkta yänpäŋ baga man u pewän ahäŋkuŋ. Täŋpäŋ baga man iwät-iwät kädet u kadäni käroŋi itta nämo nadäŋkuk. Nämo, u it yäpmäŋ kuŋtäyon Nanak bian ahäkta Abrahamta yäŋkehäromtak man yäŋ imiŋkuko unitä kwawak ahäŋirän kaŋ paorän yäŋ nadäŋkuk. Ba ŋodeta nadäwut; Baga man uwä imaka bureni-inik, kadäni käroŋi itta uyaku, Anututä Mosesta u ini keran imän. Upäŋkaŋ ude nämo täŋkuk. Nämo, u aŋeroniyeta yämänkaŋ unitä päpä bämop äma, Moses u kerä terak peŋkuŋ. ²⁰ Täŋpakaŋ imaka bureni, Anutu täŋo yäŋkehäromtak man uwä aŋero terak ba bämop äma kubä terak nämo ahäŋ yämiŋkuk. Nämo, Anutu kubägän unitä ini pewän ahäŋkuk.

²¹ * Eruk, ude unita ŋode täga yäne? Baga man uwä yäŋkehäromtak man Anututä bian yäŋkuko unitäŋo iwan? Nämoinik! Anututä ämawebe irit kehäromita biŋam yepmakta baga man nämo pewän ahäŋkuŋ. Nämo, baga man kubätä irit kodaki täga pewän ahäwän yäwänäku ämawebe baga man iwarani uwä

* **3:13:** Rom 8:3; 2Ko 5:21; Gal 4:5; Lo 21:23 * **3:16:** Apos 7:5 * **3:17:** Kis 12:40 * **3:18:** Rom 4:14, 11:6 * **3:19:** Rom 5:20; Apos 7:38 * **3:21:** Rom 8:2-4

Anutu inamiken siwoŋi iräm. ²²* Upäŋkaŋ ude nämo. Anutu täŋo man ŋode kudän täwani; Ämawebe kuduptagän momita watä piä täŋpani. Eruk, man u bureni unita iron Anututä bian, ämawebe kämi Jesuta nadäkinik tänyäŋ täkaŋ unita yämikta yänkehärom taŋkuko u бага man iwatpän täga nämo yäpneŋ. Nämo, iron uwä ämawebe nadäkinik täk täkaŋ unitägän täga yäpneŋ. ²³* Täŋpakaŋ Jesuta nadäkinik täktäk kädet nämo tumäŋirän бага mantä nin topmäŋpän nipmäŋ irirän it yäpmän äbäŋitna Kristota nadäkinik täktäk kädet kwawak ahänkuk. ²⁴* Unita бага man uwä watä piä ŋode täŋ nimikta yäwani; Nin Manbiŋam Täga u nadäkinik täŋitna Anututä siwoŋi ämawebe yäntäreŋ nimekta бага man unitä nimagut yäpmän äbätängän Kristoken nipmaŋkuk. ²⁵ Eruk apiŋode nadäkinik täktäk kädet kwawak ahän patkuko unita nin бага man täŋo gämori-ken wari nämo itkamän.

Anutu täŋo nanakiye bureni

²⁶* Nämo, in kudup Kristo Jesuta nadäkinik täk täkaŋ uterak Anutu täŋo nanakiye ahänkuŋo itkaŋ. ²⁷* Ume yäpmänpän Kristo-kät kowat kwasikorän täŋkuŋo uwä inä Kristo ini, tek ude wädäwä äronkuŋ. ²⁸* Unita inigän inigän, närepmirek gärepmirek paotkuk. Guŋ äbotken nanik ba Juda äbotken nanik, piä watä äma ba ämata watä piä nämo täŋpani, äma ba webe u inigän inigän nämo itkaŋ. Nämo, in Kristo Jesu-kät kentänpän kubägän-inik itkaŋ. ²⁹* Bureni-inik! In Kristo täŋo tawaŋken itkaŋ u täŋpawä, eruk Abraham täŋo nanakiye bureni-inik täkaŋ unita Anututä bian imaka Abrahamta yänkehäromtaŋ imiŋkuko u bureni-inik api kaŋ-ahäneŋ.

4

¹ Man yäyat u yänkwawa takta man wärani kubä ŋode yäwa; Äma kubä täŋo nanaki, nanitä kumäŋirän nani täŋo tuŋumi u korewekta yäwani. U kuduptagän korewekta yäwani upäŋkaŋ nanak täpuri irirän nani kumbeko uwä nani täŋo tuŋum jop täga nämo yäpek. Nämo, nani täŋo piä watä ämaniyetä itneŋo udegän irek. ² U nanak täpuri irirän nanitä nanaki u kaŋiwatta äma iniŋ kirewani u gämori-kengän kuŋarek. U gämori-kengän it yäpmän kuŋtängän kadäni nanitä bian peŋ imani u ahänirän täga yäpek. ³* Eruk, nintä terak udegän pätak. Bian-inik bänepnintä nanak paki ude kuŋatpän kome täŋo imaka jopi-jopi unita watä piä täk täŋkumäŋonik. ⁴ Täŋpakaŋ kadäni Anututä ini iwoyänkuk-ken ukenä nanaki-inik u pewän äpuk. Pewän äpä komen webe kubätä bäyaŋkuk. Bäyawänkaŋ Juda äma, бага man iwarän täwani ude itkuk. ⁵* Ude itkuko uwä ämawebe бага man iwarän täwani nin nimagutpän nipmaŋpän Anutu täŋo nanakiye bureni-inik itneta täŋkuk.

⁶* Eruk, nin unitäŋo nanakiye bureni-inik itkamän yän niwoŋärekta Anututä Kudupi Munapiki bänepnin-ken peŋ nimiŋkuk. Peŋ nimiŋkuko itkaŋ Munapik unitä täŋpewän Anututa gäripi-inik nadänpän Nan! Nan! yän iwet täkamän. ⁷* Kädet ude täk täkamän unitä ŋode niwoŋärek täyak; Nin piä watä äma jopi ude wari nämo itkamän. Nämoinik! Anututä täŋpewän iniken nanakiye bureni-inik ude itkamän. Ude itkamän unita imaka tägatäga Anututä nanakiyeta biŋam peŋ yämani u bureni-inik api korene.

Pol Galesia ämawebeta nadäwätäk täŋkuk

⁸* Bian in Anutu täŋo mebärini nämo nadänpän unita imaka jopi u anutu

* **3:22:** Rom 3:9-19; Rom 11:32 * **3:23:** Gal 4:3 * **3:24:** Rom 10:4 * **3:26:** Jon 1:12 * **3:27:** Rom 6:3, 13:14 * **3:28:** Rom 10:12; 1Ko 12:13 * **3:29:** Rom 4:13 * **4:3:** Gal 3:23; Kol 2:20
* **4:5:** Gal 3:13 * **4:6:** Rom 8:15-16 * **4:7:** Rom 8:17; Gal 3:29 * **4:8:** 1Ko 8:4-6

yäj yäwerani unita watä piä täj yämik täjkuj. Upänkañ imaka uwä Anutu bureni nämo. ⁹ Täj, apiño in Anututa nadänpäj Anututa not täj imik täkañ. Etäj goret yäyat. Bureni ñode yäwa tægawek; Anutu in tabänpäj nadänkañ not täj tamik täyak. Eruk ude unita imata kome täño imaka jopi-jopi, kehäromini nämo u äneji not täj yämiñpäñ yämagutkañ? Unita watä piä äneji täj yämikta nadänpäj ude täkañ ba? ¹⁰ * In Anututä nibäwän tægawut yänpäj kadäni ñodewanita бага penpäñ iwaräntäk täkañ; Kepma wäpi biñam ikek, komepak kodaki ba obañ kodaki täño orekirit unita nadänjirä ärowani inide kubä täk täkañ. ¹¹ Kädet ude täñjirä näkño piäna bämopjin-ken täjkurow unitä jopi ude täñpek yäj yänkañ nadäwätäk täk täyat.

¹² Notnaye, näk täjkentäj tamikta in bumik äworeñpäñ bämopjin-ken itkuro unita butewaki terak inken ñode yänapitat; Nadäk näkä iñitpeñ kuñat täyat udegän nadänpäj kañ kuñarut. Bok itkumäj-ken uken näka goret kubä nämo täj namiñkuñ. Nämo! ¹³ * Ñodeta juku piwut; Mämärem Manbiñam Täga yäjähänpäj täwetkuro uwä näk käyäm mebäri kubätä nepmäñit-pewän inken itpäñ manbiñam u täwetkut. ¹⁴ Kadäni ugän gupna-ken wakiinik nadänkuro unitä inta bäräpi tamiñkuk. Upänkañ in näka gañani nadänpäj mäde nämo ut namiñkuñ. Nämo, Anutu täño añero kubä imagutneño ude bumik nämagutkuñ. Ba Kristo Jesu ini imagutneño ude täj namiñkuñ. ¹⁵ Unita jide? Kadäni uken oretoret pähap nadänpäj imaka imaka pidämigän täj namik täjkuñopäj oretoretjin u apiño de itak? Kadäni uken näk täjkentäj namikta gäripi pähap nadänpäj injinken dapunjin dätpäj näka naminayäj bumik täjkuñ. ¹⁶ * Ude täjkuñopäj apiño jide? Näkä man bureni täwet ahätat unitä täñpewän näka iwan täj namiñkañ ba?

¹⁷ Notnaye, nadäkañ? Äma бага man kädet iwaräntäkta täwet täkañ uwä gup-tägän not täñ tamik täkañ upänkañ bureni täjkentäj tamikta nadänkañ nämo yäk täkañ. Nämo, ude täjpena Pol kakätänpeñ nintagän gäripi nadänpäj niwarut yänkañ täk täkañ. ¹⁸ Eruk, imaka täga kubäta gäripi nadäneño uyaku täga. Näk inkät irira ba inkät nämo irira udegän täneñ. ¹⁹ O nanaknaye bureni-inik, inta yänpäj komi pähap, webetä nanak bäyanayäj yänkañ nadäk täkañ ude äneji nadätat. Komi ude nadäj yäpmäj kuñtäyiwa Kristo täño irit kuñat-kuñari ba täktäki unitä inken kañ tokneñ parän. ²⁰ Inkät bok itne yäj nadätat upänkañ butewaki, apiño inkät nämo itkamäj. Bok itpäñ yäwänä man kwini terak yäpä-siwontak man täga täwetet. Wära! Kädet jide upäj iwatkañ api täjkentäj tamet yäj nadänkañ inta nadäwätäk pähap täj itat!

Haga kenta Sara terak man wärani yäwani

²¹ Ai, in бага man täño gämori-ken kuñatta gäripi nadäk täkañ u täwet yabänjira mebäri näwerut; Anutu täño бага man kudän täwanitä ñode yäyak u nämo nadäkañ ba? ²² * U ñode yäyak; Abraham täño nanaki yarä. Kubä uwä piä watä webe jopi wäpi Haga unitä bäyanjuk. Täñpäkañ kubäwä webeni bureni Sara unitä bäyanjuk. Sara uwä webe komi piä terak nämo irani u wäp biñam ikek. ²³ * Täñpäñ nanak watä piä webe unitä bäyanjuk u ämawebetä nanak bäyakta piäni täk täkañ kädet uterak bäyanjuk. Täñpäkañ webe wäp biñam ikektä bäyanjuk uwä Anutu täño yänkehäromtak man uterak ahänjuk. ²⁴ * Man unitäño kukñini ñode pätak; Webe yarä uwä topmäk-topmäk man mebäri yarä täño wärani ude itkamän. Topmäk-topmäk kubä Sainai pom terak ahänjuk unitäño wärani uwä Hagatä itak. Topmäk-topmäk unitä nanak

* **4:10:** Rom 14:5; Kol 2:16 * **4:13:** 1Ko 2:3 * **4:16:** Amo 5:10 * **4:22:** Stt 16:15, 21:2 * **4:23:** Rom 9:7-9 * **4:24:** Rom 8:15; Gal 5:1

pewän ahäk täkaŋ uwä piä watä äma jopigän. ²⁵ Haga uwä Sainai pom Arebia komeken itak unitäŋo wärani kubä. Ba Jerusalem apiŋo itak unitäŋo wärani kubä. U imata, Jerusalem nanik ämawebe uwä man Sainai pom terak ahänkuko unita watä piä täŋpani, ba nanakiye imaka, udegän täk täkaŋ. ²⁶ * Täŋpakaŋ Jerusalem mebäri kubä punin unu itak. Uwä Sara, webe wäpi biŋam ikek ude. Uwä nadäkinik täŋpani nin täŋo meŋnin pähap. ²⁷ Unita Anutu täŋo mantä ŋode yäyak;

Webe ärüŋ itan u oretoret täyi!

*Nanak bäyak-bäyak täŋo komi nämo nadätan unita kap teŋpäŋ oretoret gera yäyi!
Imata, webe äpitä iwat kirewanitä webe äpi niked irepmitpäŋ nanak bumta api
bäyawek yäk.* *Ais 54:1*

²⁸ * Eruk notnaye, in uwä Aisak ude, nanak Anutu täŋo yänkehäromtak man terak ahäwani. ²⁹ Täŋpakaŋ nanak nädapitä nanak pewä ahäk-ahäk kädet terak ahänkuko unitä nanak Munapik terak ahäwani unita komi imik täŋkukonik. Täŋpakaŋ apiŋo kädet udewanigän bämopjin-ken itak. ³⁰ * Unita Anutu täŋo mantä jide yäyak? U ŋode yäyak; Watä piä webe u nanaki bok yawat kirewut! Watä piä webe unitäŋo nanaktä webe wäp biŋam ikek unitäŋo nanak täŋo tuŋum, nanitä peŋ imani u täga nämo korewek. ³¹ * Unita notnaye, man unita ŋode nadawut; Ninä watä piä webe unitäŋo nanakiye nämo. Nämoinik, ninä webe wäpi biŋam ikek unitäŋo nanakiye.

5

Baga man gämori-ken nämo itne

¹ * Eruk apiŋo nin imaka kubä täŋo komi piä terak nämo it takamän. Nämoinik, Kristotä komi piä u gänaŋ nanik nimagutpäŋ nipmaŋkuk. Unita in kehärom taŋpäŋ itkot. Äma kubätä äneŋi бага man täŋo komi piäken itta tämagurekta ket nadäŋ täpänek-inik täŋkaŋ itkot. ² Unita näk Poltä bureni-inik ŋode täwera nadawut; In äma gupjin moräk madäkta bänepjin ärik täkaŋ u nadäŋ yämiŋirä gupjin moräk madäneŋo uwä Kristo täŋo piäni unitä in täpuri kubä täga nämo täŋkentäŋ tamed. Nämoinik! ³ Eruk äneŋi kwawak ŋode yäkgän täŋpa; Äma kubätä Anutu inamiken siwoŋi irayän nadäŋpäŋ gupi moräk madäweko uwä, eruk kädet kubä nämo pat imitak, äma u бага man kudup kaŋ iwarän! ⁴ Bureni, Anutu inamiken siwoŋi itnayän nadäŋpäŋ бага man iwat-iwat kädet iwat täkaŋ uwä Kristo mäde ut imikaŋ ubayän. Ba Anutu täŋo orakorakitä täga nämo api täŋkentäŋ tamed.

⁵ Täŋpakaŋ Munapiktä bänepnin täŋpidäm taŋjirän Anututä nadäkinikninta yänpäŋ siwoŋi ämawebe yän yäntären nimekta oretoret terak itsämänkamän.

⁶ * Nadäkaŋ? Äma Kristo Jesu-kät kowat kwasikorän täk täkaŋ uwä gup moräk madäk-madäk ba gup moräk nämo madäk-madäk unita nadäŋirä imaka jopigän täk täkaŋ. Imaka bureni uwä ŋode; Nadäk-nadäknin kudup Jesu terakgän peŋpäŋ notniyeta gäripi kowat nadäŋ imän täktäk kädet unitäwä imaka bureni-inik täyak.

⁷ * Bian in Kristo täŋo kädet gäripigän iwat täŋkuŋonik. Ude täk täŋkuŋopän man bureni täŋo kädet u iwaräntäkta netätä taniŋ bitnäŋkuk? ⁸ Taniŋ bitnäŋkuko u Anutu tämagurani unitä nämo täŋkuk. ⁹ * Upänkaŋ nadäk-nadäk

* **4:26:** Hib 12:22; Rev 3:12; Rev 21:2,10 * **4:28:** Rom 9:7; Gal 3:29 * **4:30:** Stt 21:10; Jon 8:35

* **4:31:** Gal 3:29 * **5:1:** Jon 8:32,36; Gal 2:4, 5:13; Apos 15:10 * **5:6:** 1Ko 7:19; Gal 6:15 * **5:7:**

Gal 1:6 * **5:9:** 1Ko 5:6

waki täpuri-inik ireko unitäwä äma mäyap tänpän wanej, yis täpuritä käräga tänpewän tanji tokneweko ude. ¹⁰ * Tänpäkañ in ba näk Ekänita nadäkinik täk täkamän unita inta ñode nadätat; Nadäk inigän kubä nämo api injitneñ. Näkño nadäk ñogänpän api injitpän iwarän täneñ yän nadätat. Tänpän netä kubätä nadäk-nadäkjin u tänpän wakañ u nämo nadätat upänkañ äma uwä waki kädet pewän ahäkañ unita kowata gwäki waki api yäpek.

¹¹ * Tänpäkañ notnaye, näka ñode nadäwut; Tänyäkñarani äma bämopjin-ken itkañ u näka ñode yäk täkañ; Pol uwä gup moräk madäkta nintä yäk täkamän udegän yäk täyak yän yäk täkañ. Upänkañ man u bureni nämo, jopi! U bureni tänpäwä Juda äma u imata näka kokwawak pen täk täkañ? Ba u bureni tänpäwä äma uwä näka bänep täga nadänpän päya kwakäpta yänpän man yänahäk täyat unita nadäwätäk tänpän bänepi täga nämo tänpä waneñ. ¹² Eruk, äma nadäk-nadäkjin tänpäwak täkañ unita ñode yäwa; Ude täk täkañ uwä gupi moräk ugän nämo madäneñ. Nämo, gupi kudup madän däkneñ tänpä kwäpän komi nadäwut!

¹³ * Tänpäkañ notnaye inä Anututä бага man täño komi piäken nämo itta yänpän tämagutkuk. Ude unita ñode nadäneñ; Apiño бага man täño topmäk-topmäk terak nämo itkamän unita bänep biani täño täktäk waki täga täne yän nämo nadäneñ. Nämoinik! Ñode täneñ; Gäripi kowata kowata nadänpän watä piä kowata kowata täneñ. ¹⁴ * Unita ñode nadäkañ? Man täpuri ñonitä бага man kudup uwäk täyak; Gäkñata nadäk täyan udegän notkapakta nadänpän iron täñ imen yäk. ¹⁵ Unita jukuman ñode täwetat; In añ ägwäritä-yän yän-awätpäñ iwan kowata kowata täk täkañ u pen tänpänä ket nadänkañ; Injin-tägän kowat tänpä wawän tänpän kudup paotneñta nadänkañ!

Munapik täño nadäk tawanğän iwatne

¹⁶ * Unita ñode täwetat; In Kudupi Munapik täño nadäk tawañ terak pen kuñatnayän täño uwä bänep biani täño nadän gärip waki u nämo api iwat täneñ.

¹⁷ * U imata, bänep biani täño gäripkät Munapik täño gärip u nin nimagutta närepmirek gärepmirek täk täkamän. Yarä uwä iwan ude täkamän unita imaka bureni täkta gäripi nadäk täkañ u nämo iwatpäñ täk täkañ. ¹⁸ * Tänpäkañ Munapiktä irit kuñat-kuñatjinta watäni irayän täko uwä бага mantä komi piäken täga nämo api tepmanpek.

¹⁹⁻²¹ * Eruk kudän bänep bianitä pewän ahäk täkañ uwä kwawak ñode; Kubokäret, kudän taräki täktäk, mäjo wära orañ yämik-yämik, ämik gäram ba äma tänpäwak kädet, kokwawak tänpän duñ-wewek täktäk, äma täño tuñum yabängärip, täñ-pänapäna, wäpi biñam yäpmäkta närepmirek gärepmirek, äbot duñ-wenpäñ ini-ini itkañ yänawät-awät täktäk, ba närepmetak yänkañ yän-kokwawak nadäk-nadäk, bipani kap tenpäñ ume nañkañ tängunğunğ täktäk kädet. Bänep bianitä kudän u, ba kädet waki ätu udewanigän pewän ahäk täkañ. Unita jukuman bian täwetkuro udegän äneñi ñode täwetat; Äma kudän udewani täk täkañ uwä Anutu täño kañiwat yewa gänañ täga nämo api äroneñ.

²²⁻²³ * * Tänpäkañ kudän bureni Kudupi Munapiktä pewän ahäk täkañ uwä ñode; Bänep iron täktäk, oretoret tänpän bänep kubägän irit kädet, bäräpi gänañ bänep kwini terak irit, orakorak täktäk kädet, kudän tägatäga täktäk kädet, nadäk kubägän penpäñ kuñat-kuñat, ämawebe inamiken äpani kuñat-kuñat ba irit kuñat-kuñatkata watäni itpen kuñat-kuñat. Kudän udewani täkta бага

* **5:10:** Gal 1:7; 2Ko 11:15 * **5:11:** 1Ko 1:23 * **5:13:** 1Pi 2:16 * **5:14:** Mat 5:43; Rom 13:9

* **5:16:** Rom 8:4; Gal 5:25 * **5:17:** Rom 7:15-23; 1Pi 2:11 * **5:18:** Rom 6:14, 8:14 * **5:19-21:**

1Ko 6:9-10 * **5:22-23:** Efe 5:9 * **5:22-23:** 1Ti 1:9

man kubätä бага nämö peŋkiretak. ²⁴ * Unita nadäkaŋ; Kristo Jesuta biŋam täŋpani ämawebetä bänep biankät unitäŋo täktäki ba nadäŋ gäripi u kudup päya kwakäp terak utpewä kumänpäŋ paotkuk. ²⁵ * Bureni, Kudupi Munapiktä irit bureni nimiŋkuko unita Munapik unitäŋo nadäk tawaŋ ugän iwät täkäna! ²⁶ * Unita notnaye, nininta nadäŋitna ärowani-inik nämö täŋpek, ba nadäk waki terak närepmirek gärepmirek täŋpäŋ notniye täŋo bänepi nämö täna waneŋ.

6

Täŋkentäk kowata kowata täkta man

¹ * Notnaye, notjinpak kubätä momi kubä täŋirän kaŋpäŋä noriye Kudupi Munapik täŋo nadäk ikektä bänep kwini terak imagutpäŋ yäpä-siwonŋaŋ imineŋ. Täŋpakaŋ injin imaka täŋyabäk-ken mäneŋo ujeta watäni ket itkaŋ. ² * Täŋkaŋ bäräpi injin kubäkubä täŋo u täŋkentäk-kentäk terak buramineŋ. Ude tänayäŋ täŋo unitäwä Kristo täŋo бага man u api buramineŋ. ³ Täŋpakaŋ äma kubä wäpi biŋam ikek nämö upäŋ wäpna biŋam nizek yäŋ nadäŋpäŋ gupi yäpmäŋ äroweko uwä inita täŋiŋarani ude täŋpek.

⁴ * Täŋkaŋ wäpjin biŋam yäpmäŋ akukta äma ätu täŋo täktäki-kät gäkŋaken ukät peŋ kentäŋpäŋ yabäŋpäŋ-nadäŋkaŋ näkä yärepmitat yäŋ nämö nadäwen. Nämö, äma kubäkubätä iniken täktäki waki ba täga u yäpmäŋ daninpäŋ kaŋpäŋ nadäk täneŋ. Täga täro yäŋ nadäŋpäŋä eruk inita oretoret täga nadäwek. ⁵ * Imata, äma kubäkubätä täktäki iniken iniken unitäŋo bäräpi kotaneŋ.

⁶ * Täŋpakaŋ Anutu täŋo man täwetpäŋ täwonärek täŋpanita ironjinta tunum pat tamikaŋ uken nanikpäŋ täŋkentäŋ yämineŋ.

⁷ Notnaye, siwonŋi ŋode täwera nadäwut; Gäk piäka-ken ketem yeri jidewani-päŋ piweno uwä bureni inidegän ahäwek. U täktäkjin käda udegän ahäwek. Unita ŋode nämö nadäneŋ; Anutu täga api täŋiŋatne. Nämö, ude nadänayäŋ täkaŋ uwä injinken bänepjin täŋiŋarani api täneŋ. ⁸ U ŋodeta yäyat; Äma kubätä bänep bianini täŋo nadäŋ gärip u iwarän täwayäŋ täko uwä täktäki waki unitä kudup api täŋpänwaŋ imineŋ. Täŋ, äma Kudupi Munapik täŋo täktäki iwarän täwayäŋ täko uwä Kudupi Munapiktä täŋpewän irit kehäromi u api kaŋ-ahäwek.

⁹ * Unita täŋkentäk-kentäk piä täkta gaŋani nadänetawä! Gwäk pimiŋpäŋ ude tänayäŋ tämäŋo uyaku ketem bureni puget-puget kadäni-kenä bureni säkgämän api yäpne. ¹⁰ Unita kädet tumäŋ nimiŋiränä äma kuduptagänta kudän täga täŋ yämik täkäna! Upäŋkaŋ kudän täga u Ekäni täŋo äboriye-ken bureni-inik täk täkäna!

Jukuman tärek-tärek

¹¹ In ketna kwaiŋirän kudän goret täyat ŋo käkaŋ? U näkŋaken ketnatä kudän täŋ tamitat. ¹² * Nadäkaŋ? Äma in gupjin moräk madäkta peŋ täwet täkaŋ u Juda noriye inamiken gup käda täŋo täktäktä wäp biŋam ikek itta nadäŋkaŋ täk täkaŋ. Ude täk täkaŋ uwä mebäri kubäta nämö, u Kristotä päya kwakäp terak kumbuko unita nadäkinik täŋpäŋ kuŋat täkaŋ yäŋ yäŋpäŋ komi nimineŋo ujeta täk täkaŋ. ¹³ Upäŋkaŋ äma gup moräk madäk-madäk kudän täk täkaŋ u бага man kudup säkgämän nämö iwät täkaŋ. Nämö, u in peŋ täwerirä gupjin moräk madäwäpäŋ uterak wäpnin biŋam kaŋ yäpna yäŋ nadäŋkaŋ täk täkaŋ. ¹⁴ * Upäŋkaŋ nähäwä imaka unitäŋo biŋam nämö, Ekäninin Jesu Kristo päya kwakäp terak kumbuko unitäŋo manbiŋam u kubätagän

* 5:24: Rom 6:6; Kol 3:5; 1Pi 2:11 * 5:25: Rom 8:4 * 5:26: Plp 2:3 * 6:1: Mat 18:15; Jem 5:19

* 6:2: Rom 15:1 * 6:4: 1Ko 11:28 * 6:5: Rom 14:12 * 6:6: 1Ko 9:11,14 * 6:9: 1Te 3:13

* 6:12: Gal 5:11; Plp 3:18 * 6:14: 1Ko 1:31, 2:2

nadänpäñ oretoret täñpäñ nadäkinik täk täyat. U imata, unitäño kumäk-kumäkitä täñpewän imaka komen ämawebetä nadäñirä täñkentäki ude täk täkañ, näk unita nadäñira jopi-inik täk täkañ. Näk kumbani ude irira kome täño imaka udewanitä täga nämo täñkentäñ namik täkañ. ¹⁵* Äma kubä gupi moräk madäwek ba nämo madäwek unitä jideka nämo täñpek. Nämo, imaka tañi uwä Anututä äma u täñpewän kodaki-inik äworeweko unitä bureni täyak. ¹⁶ Eruk, Anutu täño bänep pidäm ba butewakitä ämawebe man kädet u iwat täkañ uterak kañ pat yämän. Ämawebe uwä Anutu täño äbot bureni.

¹⁷* Eruk yäñtärek man ñode yäwa; Nönita äma kubätä nadäñ bäräp äneñi kubä nämo namek. Nämo inik, man yäñahäñtäñ kuñatkut-ken äma keritä nut täñkuño unitäño bärämi gupna-ken itkañ unitä näk Jesu Kristo täño piä äma bureni-inik yäñ yäñahätak. ¹⁸ Täñpäkañ notnaye, Ekäninin Jesu Kristo täño orakorakitä in kudup terak tärek-täreki nämo it täyon. Ugän.

* **6:15:** Gal 5:6; 2Ko 5:17 * **6:17:** 2Ko 4:10

Efesus

Anututä iniken äbot pähap kubägän nipmak täyak unitäño manbiñam

1 * Näk Pol, Anutu täño nadäk terak Jesu Kristo täño aposoro itat. Täñkañ manbiñam ñowä Anutu täño kudupi ämawebe Efesus yotpärare-ken itkañ Kristo-kät kowat-kwasikorän täñpäñ nadäkinik täñ imik täkañ inta kudän täñ tamitat. **2** * Täñpäkañ Anutu Nanin-kät Ekäninin Jesu Kristo unitäño orakorak ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Kristo terak iron inide kubä yäpümäj

3 * Eruk nin Ekäninin Jesu Kristo täño Anutu ba Nani u wäpi yäñpäñ inin oretna! U Kristo terak, kunum gänañ nanik imaka täga mebäri mebäri, bänep kädä täño bumta nimik täyak. **4** * U kunum kenta kome nämo ahäñirän nintä inamiken momi nämo, kudupi ude itneta Kristo terak inita biñam iwoyäñkuk.

5 * Ba iniken ironita yäñpäñ kunum kenta kome nämo ahäñirän Jesu Kristo täño piäni terak iniken nanak ämawebeniye ude itta nadäk tawañ peñkuk. U äma kubä täño nadäk terak nämo, iniken gärip ba nadäk terakgän täñkuk.

6 * Ude täñkuko uwä nintä bänep ironi inipärik kubä unita yäñpäñ inin oretta täñkuk. Bänep iron u nanaki bänepi gämäni uterak gwäki nämo buñät nimiñkuk.

7 * Nadäkañ? Kristo täño kumäk-kumäki terak nin momi täño topmäk-topmäkken nanikpäñ pirären nipmañpäñ mominin ärut nimiñkuk. U uwä Anutu täño iron inide kubä! **8-9** * Iron u bumta-inik buñät nimiñkuk! Ude täñkañ nadäwän tärewäpäñ imaka Kristo terak ude api täñpet yäñ nadäk tawañ kábop peñkuko u kwawak pewän ahäñ nimiñkuk. Ude täñkuko uwä iniken gärip terak täñ nimiñkuk. **10** * Nadäk tawañ bian-inik peñkuko u iniken kadäni siwoñi-ken bureni pewän ahäwayäñ täko uwä ñode; Imaka imaka kome terak ba kunum gänañ täñ-pewani u kudup yäpmäj päbä kubä-kengän Kristo gämori-ken yepmañpäñ iräkañ Kristotä gwäki ude intäjukun api it yämek.

11 * Täñpäkañ Juda ämawebe nin imaka, Kristo uterak Anututä inita biñam bian iwoyäñkuk. Kunum kenta kome nämo ahäñirän iniken nadäk tawañ iwatpäñ nin iwoyäñkuk. Anutu u uwä iniken nadäk-gärip iwatpäñ imaka imaka kudup täñpewän ahäk täkañ. **12** Ude täñkuko uwä mebäri ñodeta täñkuk; Juda ämawebe Kristota nadäkinik intäjukun täñkumäño nintä Anutu täño täktäki ba wäpi biñam ärowani-inik u inin oretta iwoyäñkuk.

13 * Täñpäkañ guñ äbotken nanik, in imaka udegän, man bureni, Anutu täño Manbiñam Täga unitä tämagutkuko unita nadäñpäñ Kristota nadäñ imikinik täñkuñ. Nadäkinik täñirä Anututä in näkñata yäñpäñ Kudupi Munapik inin kirekta bian yäñkehärom täñkuko upäñ wären täñkuk. **14** * Täñkañ Munapik nimiñkuko uwä imaka tägatäga ämawebeniye täkämi yämikta yäñkehäromtak man yäwani unitäño kädet täwit-täwit. Munapik ude nimiñkuko unita Anututä nimagut päñku dubini-ken nipmañpäñ oretoret terak api itnero u bureni-inik nadäkamäj. Unita täktäki ba kudäni siwoñi unita wäpi biñam yäpmäj akuk täkäna!

* **1:1:** Rom 1:1,7; 1Ko 1:1; Kol 1:1; Apos 18:19-21; Apos 19:1 * **1:2:** 2Ko 1:2; Kol 1:2 * **1:3:** Efe 2:6 * **1:4:** Jon 15:16, 17:24; 2Te 2:13; Efe 5:27; Kol 1:22 * **1:5:** Jon 1:12 * **1:6:** Mat 3:17; Kol 1:13 * **1:7:** Efe 2:7; Kol 1:14,20 * **1:8-9:** Rom 16:25 * **1:10:** Gal 4:4; Kol 1:16,20 * **1:11:** Rom 8:28-29 * **1:13:** Kol 1:4-6; Efe 4:30 * **1:14:** 2Ko 1:22

Pol Efesus äbot tänpänita yänpänjuk

15-16 * * Mebäri unita nadäkinikjin ba Anutu täno kudupi ämawebeta iron täñ yämik täkañ unitäno manbiñam nadäñkañ inta Anutu-ken bänep täga man yäñkurotä pen yäñ yäpmäñ äbäk täyat. 17 * Kadäni kadäni inta yänpän Anutu, Ekäninin Jesu Kristo iniñ kirewani, Nanin penjyänek mähemi uken ñode yänpäpik täyat; O Anutu, Munapikka yämiñiri unitä nadäk-nadäk tägagämän yämiñkañ gäkño mebäri kwawak pewän ahäñ yämiñirän bänepitä gäka nadäkinik kañ täñput.

18-19 * * Tänpäkañ inta yänpän ñode imaka, yänpäpik täyat; Anututä bänep nadäk-nadäkjin täno yäma dät-pewän tumäñirän imaka ñodeta nadäwä tumneñ; Imaka bureni kämi yäpmäkta yänpäbä tepmañkuko unitäno mebäri, ba imaka tägatäga Anututä ämawebenyeta yämikta yäñkehärom täwani uwä imaka säkgämän-inik, epmäget kudän ikek. Ba ñodeta imaka, nadäwä tumbut yäñ yänpän yänpäpik täyat; Kehäromini, nadäkinik tänpäni ninken piä täk täyak uwä kehäromi pähap, inipärik kubä. 20 * Kehäromi uwä kehäromi pähap Anututä inñitkañ Jesu Kristo kumbani-ken nanik wädäñ tädotpäñ kunum gänañ yäñikñat päñku keru bure käda teñkuko u udewanigän.

21 Ude täñkuko unita imaka kunum gänañ itkañ, imaka kehäromi nitek, ba wäpi biñam ärowani nitek, apiño itkañ ba kämi itnayän täkañ u kudup Kristo-tägän intäjukun itkañ yabän yäwat täyak. 22 * Anututä imaka imaka päke u kudup Kristo gämori-kengän yepmañpäñ iniken äbotta yänpän imaka päke u kuduptagän täno gwäki ude irekta teñkuk. 23 * Tänpäkañ Anututä iniken äbot uwä Kristo täno gupi moräki moräki ude irirä Kristotä gwäki ude it yämitak. Äbot tänpäni unitä päñku Kristo yäpuräriä Kristo-kät kubägän ude täyak. Täñirä Kristotä imaka kudup unita yabän yäwat piä täk täyak.

2*Kristo terak äneñi kodak täñkumäj*

1 * Bian in momijin ba peñawäkjintä tänpewän mäjojin kumbani ude itkuñ. 2 * Ude itkañ kome ñonitäno nadäñ gärip waki kädet u iwarän täñkuñ. In añero äbot waki, punin it täkañ unitäno intäjukun ämani täno mani buramik täñkuñonik. Äma waki unitä ämawebe Anutu mäde ut imik täkañ u yabän yäwatkañ kädet waki täkta penjyät täyak. 3 * Bureni, bian nin imaka, unitä tawañken itkañ gupnin täno nadäñ gärip däpmäñ tärekta nadänpän unita watä piä täk täñkumäñonik. Ude täñitna ämawebe päke u udegän, Anutu täno kokwawak yäpmäkta yäwani ämawebe ude itkumäj.

4-5 Tänpän peñawäknin unitä nidäpmäñ-pewän mäjonin kumbani ude itkumäjno upänkañ Anututä bänep iron pähap tänpän, butewaki tañi nadäñ nimiñkuko unita Kristo-kät bok täñkodak tänpän nipmañkuk. Bureni-inik! Anutu täno bänep iron unitägän waki keru-ken nanikpäñ nimagutkuk. 6 * Ude tänpän Kristo-kät bok awañ gänañ nanik wädäñ tädotpäñ yabän yäwat piä bok täkta kunum gänañ Kristo dubini-ken nipmañkuko itkamäj. 7 * Ude täñkuko uwä mebäri ñodeta täñkuk; Kristo Jesu terak orakorak kädet täñ nimiñkuko u bänep ironi ärowani inipärik kubä unitäno mebäri kadäni kadäni kwawak pewän ahäntäj kuneñta ude täñkuk. 8 * Unita ñode yäwa; Nadäkinik terak

* 1:15-16: Kol 1:4 * 1:15-16: Kol 1:3; 1Te 1:2 * 1:17: Kol 1:9 * 1:18-19: Efe 4:4; Kol 1:12
 * 1:18-19: Kol 1:11 * 1:20: 2Ko 13:4; Kol 2:12; Hib 1:3; Kol 1:16, 2:10 * 1:22: Sam 8:6; Mat 28:18
 * 1:23: Efe 4:10,15; Rom 12:5; Kol 1:18 * 2:1: Kol 1:21, 2:13 * 2:2: Kol 3:7; Tai 3:3; Jon 12:31;
 Efe 5:6, 6:12 * 2:3: Kol 3:6 * 2:6: Kol 2:12 * 2:7: Efe 1:7 * 2:8: Jon 4:10; Hib 6:4

Anutu tãjo bãnep iron unitãgãn waki keriken nanikpãn tãmagutkuk. U intã imaka kubã tãnirã kanpãn unita nãmo tãmagutkuk. Nãmo, iniken bãnep irona yãnpãn jop tãmagutkuk. ⁹* Unita ãma kubãtã iniken wãpi biñam tãga yãpmãn akunañi nãmo. U imata, intã piã tãnirã unita yãnpãn nãmo tãmagutkuk. ¹⁰* Nadãkañ? Nin Anutu tãjo ket kudãn, Kristo Jesu terak ãmawebe kodaki ude pewãn ahãwani. Upãnkañ ude jop itta nãmo nipmañkuk. Nãmo, u kãdet tãgatãga nintã tãkta uku bian iwoyãñ niniñkuko u tãkta yãnpãn nimagutkuk.

Kristo terak äbot kubãgãn irit

¹¹⁻¹²* * Eruk, guñ äbotken ahãwani in ñode nadãwut; Juda äbottã inita gupnin morãk madãwani yãñ yãnpãn intawã gupjin morãk nãmo madãwani yãñ tãwerani. (Upãnkañ gup morãk madãk-madãkta yãk tãkañ uwã ãma tãjo gup kãdatagãn.) Tãnpãkañ inã Kristo-kãt nãmo kentãwani ude itkuñ. Ba Isrel kome mãhem nãmo unita topmãk-topmãk kubãgãn Anututã iniken Juda ãmawebe-kãt tãñkuko u in unitãjo morãki nãmo. Ba imaka ãmawebeniya yãmikta yãñkehãrom tañkuko u imaka, nãmo yãpmãkta yãwani. In Anutuñin nãmo, ba imaka tãga kubã kãmi yãpmãkta biñam nãmo itkuñ. ¹³* Bian, Anutu dubini-ken nãmo, ban itkuño upãnkañ apiño Kristo-kãt kowat kwasikorãn tãnpãn itkañ unita Kristo tãjo kumãk-kumãkitã tãmagut pabã Anutu dubini-ken tepmañkuko itkañ. ¹⁴* Tãñkañ Kristotã ini Juda äbot nin, ba guñ äbotken nanik in, u bãmopnin-ken bãnep kwini terak irit kãdet pewãn ahãñ niniñirãn äbot kubãgãn ude itkamãñ. Bian ninin pãrik-pãrik it tãñpani upãnkañ Kristotã bãmopnin-ken бага parirãn iwan kowata kowata tãñpeñ kuñatkumãño u kwinit mañpãn kuñkuñ. ¹⁵* U äbot yarã u nãkkãt kowat kwasikorãn tãnpãn äbot kodaki kubãgãn ahãwãn yãnpãn kumãk-kumãkitã Moses tãjo бага man ba Juda tãjo бага tãpuri tãpuri kudup kwinit tãnpãn kuñkuñ. Ude tãñirãn bãnep kubãgãn irit kãdet ahãñkuk.

¹⁶* Tãnpãn Kristo u, pãya kwakãp terak kumbuko uniterak iwan kãdet bãmopnin-ken itkuko u kwinit tãnpãn kuñirãn gup kubãgãn ude ahãñkumãñ. Ude tãñkuko unita äbot yarã uwã Anututa iwan ude tãñpanipãn ãneñi nimagut pãbã dubini-ken nipmañkuk. ¹⁷* Tãnpãkañ Kristo unitã pãbã ãmawebe kudup, Juda äbot Anutu dubini-ken irani nin, ba Anutu dubini-ken nãmo irani in manbiñam tãga ñode niwetkuk; Iwan kãdet paotak. Anutu-kãt bãnep kubãgãn irit kãdet pewa ahãkañ yãk. ¹⁸* Unita Kristo uteragãn ãmawebe kudup, Juda äbot nin, ba guñ äbotken nanik in, Munapik kubã unitãgãn tãñkentãñ niniñirãn Anutu nanin-ken yãñpik man tãga yãk tãkamãñ.

¹⁹* Mebãri unita apiño guñ äbotken nanik inã kubãken nanik bumik nãmo itkañ. Komejin inigãn nãmo, Anutu tãjo kudupi ãmawebe-kãt komejin kujat kubãgãn ude itkañ. Ba Anutu tãjo kudupi ãmawebe ukãt koñ kubãgãn ude tãnpãn itkañ. ²⁰* Nadãkañ? Nadãkinik tãñpani in uwã eñi Anututã tãñpani ude bumik. Uwã ñode; Nin aposoro-kãt profetpãn eñi unitãjo bek ude ãneñtãñ kuñkuk. Tãñkañ bek bãmopi udetawã Kristo Jesupãn ãneñkuk. ²¹* Unita Kristotã eñi unitãjo kujari kudup kubãgãn pãdãt tãnpãn yepmañ irirãn sãkgãmãn ahãnpãn kudupi yot, Ekãnita biñam ude tãñ itak. ²²* Tãnpãkañ in imaka, Kristo-kãt kowat kwasikorãn tãnpãn irirã Anututã ãmawebeniye ätukãt

* **2:9:** 1Ko 1:29-31; 2Ti 1:9 * **2:10:** Tai 2:14 * **2:11-12:** Efe 5:8 * **2:11-12:** Kol 1:21; Rom 9:4; 1Te 4:13 * **2:13:** Kol 1:20 * **2:14:** Ais 9:6; 1Ko 12:13; Kol 2:14 * **2:15:** 2Ko 5:17; Kol 1:20,22
* **2:16:** Sek 9:10 * **2:17:** Ais 57:19 * **2:18:** Efe 3:12 * **2:19:** Efe 3:6; Hib 12:22-23 * **2:20:** Mat 16:18; 1Ko 3:11 * **2:21:** Efe 4:15-16; Kol 2:19; 1Ko 3:16 * **2:22:** 1Pi 2:5

kubägän tepmanpän iniken kudupi yot täñ itak ude irirä Kudupi Munapiki terak eni u gänañ it täyak.

3

Poltä guñ äbotken piä täñkuk

¹* Mebäri unita Pol näkä guñ äbotken nanik inta yänpän Jesu Kristo täño manbiñam yäñahäñira komi eniken nepmankuño itat ño. ²* In täñkentäñ tamikta Anututä iron täñpän piä namiñkuko unita nämowä nämö nadäkañ! U nadäkañ yän nadätat. ³* Täñkañ iron Anututä namiñkuko uwä ñode; Nadäk tawañ käbop peñkuko u kwawak pewän ahäñ namiñkuk. ⁴ Unitäño manbiñam kudän täñ tamitat ño daniñkañ uyaku imaka Anututä Kristo terak ude api täñpet yän nadäk tawañ käbop peñkuko unita nadäwa tumäk täkañ uwä in imaka, api kañpän nadäwä tumneñ. ⁵ Nadäk tawañ u Anututä ämawebe bian itkuño u kwawak nämö pewän ahäñ yämiñkuk. Upänkañ apiño Kudupi Munapik terak Anututä iniken kudupi aposoroniye ba profet ninken kwawak pewän ahäñ nimikañ. ⁶* Täñpäkañ nadäk tawañ käbop patkuko uwä ñode; Manbiñam Täga unitä guñ äbotken nanik in tämagut päbä tepmanpän nin Juda nanik-kät gup kubägän ude täkamän. Ude täñkañ nin kudup Anututä imaka Jesu Kristo terak nimikta yänkehärom täwani u kudup yäpmäk täkamän.

⁷* Täñpäkañ näk Manbiñam Täga unitäño watä piä ämani kubä ude ahäñkut. Piä u Anututä iniken bänep iron terak, gwäki nämö ude namiñpän täñkehäromtañ namiñkuk. ⁸* Näk Anutu täño kudupi ämawebeniye kudup täño äpani-inik ude itat upänkañ Anututä ironi terak nadäñ namikinik täñpän piä namiñkuko uwä ñode; Näk guñ ämawebe uken Kristo täño imaka imaka tägagämän-inik daninañi nämö unitäño manbiñam yäwettän kuk täyat. ⁹* Ba Anutu täño nadäk tawañ käbop nanik unitäño bureni ude ahätak yän ämawebe kudup nadäwä tumäkta yäñahäñpän yäwet täyat. Nadäk tawañ u Anutu imaka kuduptagän täñpä-morewani unitä bian umu-kentä käbop peñkañ it yäpmän äbuk. ¹⁰* Ude täñkuko uwä kadäni ñoken añero ärowani ba imaka wäpi biñam ikek punin it täkañ u Anutu täño kudupi äboriye yabäñpän-nadänkañ ñode nadäneñta täñkuk; Anutu täño nadäk-nadäk mebäri mebäri u ärowani-inik! ¹¹ Anututä ude ahäktä nadäk inide inñtkuko udegän apiño Ekäninin Kristo Jesu täño piäni terak bureni pewän ahäkañ. ¹²* Täñpäkañ Kristo ukät kowat kwasikorän täñpän nadäñ imikinik täk täkamän unita Anutu dubiniken kukta kädet tumän nimiñirän bätakigän täga kuk täkamän. ¹³* Unita näk ñode peñ täwetat; Näkä inta komi nadäk täyat unita bänep yarä-yarä nadäñpän nadäkinikjin nämö pewä putäreneñ. Nämoinik! Komi nadäk täyat unita nadäñirä intäño omäk meran ude täk täyon.

Kristotä nadäñ nimikinik täk täyak

¹⁴ Eruk, Anutu Nantä imaka imaka ude täñkuko unita gwäjiñ äpmonj imik täyat. ¹⁵ Uwä äbot kubäkubä kunum gänañ itkañ ba kome terak itkañ unitäño nani ude täñpän wäpi ini-ini yämik täyak. ¹⁶* U gwäjiñ äpmonj imiñpän inta yänpän yäñapik man ñode yäk täyat; Anututä ini käwut-ken imaka imaka paotpaori nämö itkañ-ken u nanikpän intä kehäromigän itta Kudupi Munapik tewän äpäñpän bänepjin täñkehärom täyon. ¹⁷* Munapiktä ude täñkehäromtañ

* **3:1:** Efe 4:1; Plp 1:7,13; Plm 1,9 * **3:2:** Kol 1:25 * **3:3:** Efe 1:9-10; Kol 1:26 * **3:6:** Efe 2:13,16-19 * **3:7:** Kol 1:23,25 * **3:8:** 1Ko 15:9-10; Gal 1:16; Efe 1:7 * **3:9:** Rom 16:25 * **3:10:** Rom 11:33; 1Pi 1:12 * **3:12:** Jon 14:6; Rom 5:2; Hib 4:16 * **3:13:** Kol 1:24 * **3:16:** Kol 1:11 * **3:17:** Jon 14:23; Kol 1:23, 2:7

tamiñirän nadäkinikjintä Kristo imagut pañku tewä bänepjin-ken iritinik täyon. Ba ñode imaka yäñapik täyat; Kristotä in bänepjin-ken itkañ täñpewän iron kowata kowata täktäk kädet unitä bänepjin-ken kehäromigän parirän imaka u ba u tänayän täkañ u kädet uterakgän täk täkot. ¹⁸⁻¹⁹ * * In ude täñit Anutu täño kudupi ämawebe päke ukät Kristo täño iron ärowani-inik, inipärik kubä unitäño mebäri nadäwä tärekta kehäromi pat tamiton yäñpäñ yäñapik täyat. Kristo täño iron u äpmonpani pähap, täga nämo nadäwä tärenañi upañkañ u kañ kañpäñ nadäwä tumbut yäñ yäñpäñ Anutu-ken yäñapik täyat. Ude kañpäñ nadäwä tumäñirä Anututä iniken mebäriñi tokñek pätak uwä inken udegän tokñek päton.

²⁰⁻²¹ * Unita Anutu täño kudupi ämawebeniye, Kristo Jesu-kät kwasikorani nintä Anutu u wäpi biñam yäñpäñ tärek-täreki nämo iniñoret täk täkana! U imata, Anututä iniken kehäromi ninken piä täk täyak uterak imaka nintä nadäk täkamäñ ba unita yäñapik täkamäñ u irepmitpäñ bumta täga täñpek.

4

Äbot täñpani uwä Jesu täño gupi ude

¹ * Näk Pol, Ekänita watä piä täñ imik täyat unita yäñpäñ komi eniken itkañ man täwerayän täyat ñonita nadäkinik täneñ; Anututä inita biñam yäñpäbä tepmañpäñ kädet ude kañ iwarut yäñpäñ täwetpäñ täwoñärenkuko udegän gwäk pimiñpäñ kañ kuñarut. ² * Kädet uwä ñode; In äbot täñpani notjiye gämori-ken itkañ orañ yämiñpäñ bänep kwini ba bänep äpani terak irit täño kädet iwatpäñ bänep ironjin kwawak peñkañ täñkentäk kowata kowata täñpeñ kañ kuñarut. ³ * Imata, inä Kudupi Munapik täño bänep kwinitä topmäñpäñ äbot kubägän tepmañpani itkañ unita. Ude itkañ unita ehutpäñ bänep kwini uterak bänep kubägän täñpäñ itta piäni pen täk täkot. ⁴ * Unita in ñode nadäwut; Äbot bureni kubägän, Munapik bureni kubägän itak. Ba imaka nintä kämi yäpmäkta Anututä iwoyän nimani u udegän, bureni kubägän itak. ⁵ * Ba Ekäni bureni kubägän itak, ba nadäkinik bureni kubägän itak, ba ume ärutärut mebäri kubägän, u Jesu yäpurärät-tagän. ⁶ * Täñpäkañ ämawebe kuduhtagän täño Anutu ba Nanin bureni kubägän itak. Ini kubä-tägän ämawebe päke unita intäjukun täñ yämik täyak. Täñkañ ini-tägän ämawebe kudup kehäromi yämik täyak. Ba ini-tägän ämawebe kudup bämopi-ken it täyak.

⁷ * Upañkañ äbot täñpani nin kubäkubäta Kristotä ini nadätak udegän iron yäpmäñ daniñpäñ kubäkubä nimik täyak. ⁸ * Unita yäñpäñ Anutu täño man kudän terak ñode pätak;

U iwaniye täño kehäromi yäpmäñ äpäkinik täñpäñ punin-inik unu äronjuk.

Äronpäñ ämawebe kubäkubäta iron yämiñtäñ kuñkuk.

Sam 68:18

⁹ * Eruk, man biani uterak man “äronjuk” unitä ñode niwoñäretak; Intäjukunä Kristo u kome terak ño äpuk. ¹⁰ Täñpäkañ äma äpuko unitägän äneñi äronjuk. U wäpi biñamtä komeni komeni, punin terak ba kome terak päke ño it morekta nadäñpäñ punin-inik, kunum irepmitpäñ unu äronjuk. ¹¹ * Eruk, äma unitägän äbot täñpani ämawebeta iron ñode yämiñkuk; Äma ätu aposoro piä täkta iwoyänjuk. Ätuwä Anutu täño meni jinom yäpmäñpäñ yäñahäk piä

* **3:18-19:** Kol 2:2 * **3:18-19:** Kol 2:10 * **3:20-21:** Kol 1:29 * **4:1:** Efe 3:1; Kol 1:10 * **4:2:** Kol 3:12-13 * **4:3:** Kol 3:14-15 * **4:4:** Rom 12:5; Efe 2:16,18 * **4:5:** Jon 10:16 * **4:6:** 1Ko 12:6 * **4:7:** Rom 12:3,6 * **4:8:** Kol 2:15 * **4:9:** Jon 3:13 * **4:11:** 1Ko 12:28

täkta. Ätuwä Anutu täño manbiñam komeni komeni yäpmäj kuñatta. Ätuwä Anutu täño kudupi ämawebe watä it yämikta. Ätuwä ämawebe Anutu täño man kädet u yäwetpäj yäwoñärehta iwoyäjukuk. ¹² * Eruk, ima mebärita äma äbot u iwoyäjukuk? U Anutu täño kudupi ämawebeniye täñpidäm tañ yämiñirä unitä täñkentäk piä mebäri mebäri täneñta iwoyäjukuk. Anutu täño kudupi ämawebetä ude täñkañ Kristo täño gupi, Anutu täño äbot kubägän u nadäkiniki säkgämän, kehäromi nitek api itneñ. ¹³ * Eruk ämawebe äboriye nin uwä nadäkiniknin tägañirä-tägañirä nin kudup täño nadäkiniknin mebäri kubägän api täñpek! Ba nin kuduptä Anutu täño Nanaki Bureni-inik unita gäripi pähap nadäj imiñpäj nadäj imikinik uterakgän api täne. Ude tänayäj tämäño uyaku äma bureni itpäj Kristotä itkuko udegän api itne.

¹⁴ * Eruk, Kristotä itkuko udegän itkanñ ninä nanak täpuri, nadäk-nadäki äreyäwani ude wari nämo api itne. Täñitna äma man bureni yäjkañ jop man-man yäjpäñ-yäwoñäreka piä täk täkañ unitä yäj-nikñat-pewä nadäk-nadäknin täga nämo täñkuräk täneñ. Äma udewani uwä yäj-yäkñarani kädetta mebäri nadäkinik täñpani upäjkañ unitäño jop manman ba yäj-yäkñarani ärowanitä nadäkiniknin täga nämo wädäj täñpän kunenñ. ¹⁵ Nämoinik, man udewanita juku nämo pene. Täñ, ninä not kowata kowata täñpäñ kuñat-kuñat täño kädet ugänpäj iwarän täñpäñ kuñatkañ Anutu täño man bureni ugän yäk täkäna. Ude täñpeñ kuñatkañ bänep nadäk-nadäknin, yäkyäknin, irit kuñat-kuñatnin u kudup tägañpäñ ämawebe kehäromi nitek ude it täkäna, äbot täñpani täño gwäknin Kristotä it täyak ude. ¹⁶ Täñpäkañ Kristo uwä iniken gupi moräk, äbot täñpani kubäkubä unita intäjukun täñ nimiñirän gup kubägän ude täk täkamäj. Täñitna Kristotä gup kubägän u towik täyak. Towiñirän gup moräk-moräk kubäkubä uwä piä iniken iniken täñirä gup u iron kädet täñpeñ kuñat-kuñat ikek kehäromigän tägak täyak.

Irit kuñat-kuñat kädet kodaki iwatne

¹⁷⁻¹⁸ * * Eruk unita näk Ekäni wäpi terak ñode peñ täwetat; In guñ äbotken naniktä kuñat täkañ ude wari nämo kuñatneñ. Unitäño nadäk-nadäki u jopigän, bipmäñ urani udewani. U imaka kubäta nämoinik nadäkañ. Imata, man nadäkta bitnäñpäñ juku nämo pek täkañ. Unita irit täga Anututä iwoyäj nimani u täga nämo api koreneñ. ¹⁹ * Nadäj-gärip waki u täkta mäyäk kubä nämoinik nadäk täkañ. Irit kuñat-kuñariken waki kädet u iwattagän gäripi pähap nadäk täkañ. Ude täñirä gäripi inide kubä ahäñirän kädet waki-wakiinik mebäri mebäri täñtäj kuk täkañ.

²⁰ Upäjkañ Kristo täño kädet täwetpäj täwoñärewani u udewani nämo. ²¹ Nämoinik! Ba jide? Manbiñam bureni Jesuken nanik täwetpäj täwoñärewani unita guñ täkañ? ²² * Man bureni täwetpäj täwoñärewani uwä ñode; Apiño in ämawebe kodaki ude itkanñ. Bian nadäkinik nämo täñpäñ ämawebe biani ude itkuñ. Ämawebe biani ude itpäj unitäño bänep ba nadäj gärip biani iwarän täñkuño u kakätäwut yäj täwerani. Nadäk biani uwä jopi, bänepjin täñ-täkñattagän. U iwarän täñpäñ wañpäñ wakinik tänayäj täñkuñ. ²³ * Unita kädet biani u mañpä kwäkañ mäjojin ba nadäk-nadäkjin kodaki inipärik, tek ude wädäwä ärokta täwetpäj täwoñärewani. ²⁴ * Inä ämawebe kodaki ahäwut yäj täwerani. Ämawebe kodaki uwä Anututä täñpäñ pewän nadäk-gärip kodaki nitek, ini bumik ude ahäwani. Unitäño täktäki uwä siwoñi kudupi-inik.

* **4:12:** 2Ti 3:17 * **4:13:** Kol 1:28 * **4:14:** 1Ko 14:20 * **4:17-18:** 1Pi 1:14; Rom 1:21 * **4:17-18:** Efe 2:12 * **4:19:** Kol 3:5 * **4:22:** Rom 8:13; Kol 3:9 * **4:23:** Rom 12:2 * **4:24:** Stt 1:26; Kol 3:10

25 * Unita yänpän in jopman yäkyäk kädet penpän man siwoŋi bureniġän notjiye-kät kowat yäwän tänpän kuŋat täkot. Imata, nin gup kubä täŋo moräki moräki ude itkamän unita. 26 * Unita kokwawak nadänpänä, ket nadänkaŋ; Kokwawakka unitä momi täktäk kädet-ken tepmaŋpekta. Unita kokwawakjin u pen nämo nadän yäpmän kuŋatneŋ. Nämo, kome nämo bipmäŋirän kepma ugän penenŋ. 27 Täŋkaŋ Satanta yäma nämo dät imineŋ. 28 * Tänpäkaŋ inkät nanik äma ätu kubota tänpäni itkuŋo u kubota wari nämo täneŋ. Nämo, tuŋum imaka imaka yäpmäkta piäni ini tänpän yabän ahäneŋ. Ude tänpän yäpmänkaŋ inita penit, äma jäwärita yämiŋit täneŋ. 29 * Tänpäkaŋ man yäkyäkjin-ken man waki kubä nämo pewä ahäwek. Äma täŋkentän yämikta man ugänpän yäk täneŋ. Ude täŋirä ämatä nadänkaŋ säkgämän nadänpän bänepi täŋkehärom täneŋ.

30 * Tänpäkaŋ in Anutu täŋo Kudupi Munapikta nadän bäräp nämo imineŋ. Imata, Anututä näkŋaken ämawebe ude it namiŋirä kadäni pähapken näkŋata biŋam bureni-inik kaŋ yämagura yän nadänpän Kudupi Munapik upän inä wären täŋkuk. 31 * Unita inä kädet wakiwaki ŋodewani u kudup pen moreneŋ; Injam kumät, täŋkubit-kubit, kokwawak, yänawät-awät, äma yänpän-yebek, ba tänpäwak kädet mebäri mebäri u nämoinik täneŋ. 32 * Nämo, kädet ŋodepän täga täneŋ; Äbot tänpäni notjiye ätukät not kowata kowata tänpän bänep kwini terak kubägän kuŋatneŋ. Ude täŋkaŋ notjiye täŋo momi pen yämik täkot, Anututä Kristo wäpi terak momijin pen tamiŋkuko udegän.

5

Penyänek gänän kuŋat-kuŋat

1 * Inä Anutu täŋo nanakiye, bänepi gämäni unita ini it täyak udegän itpen kuŋat täkot. 2 * Tänpäkaŋ irit kuŋat-kuŋatjinken iron kädettä intäjukun irek. Iron kädet nintä täkta yäwani uwä Kristotä ŋode niwoŋärenkuk; Unitä nadän nimikinik tänpän iniken gupi nin täŋkentän nimikta iniŋ kireŋkuk. Ude täŋkuko uwä Anututa ärawa käbäŋi säkgämän-inik, Anututä ini gäripi nadäk täyak ude täŋ imiŋkuk.

3 * Inä Anutu täŋo kudupi ämawebe unita kubokäret kädet, yabängärip waki ba äma täŋo tuŋumta yabängärip täŋirä Anutu injamiken täga nämo täŋpek. Kädet udewanita yänpän-nadäk nämoinik täk täneŋ. 4 * Täŋkaŋ man käbäŋi-käbäŋi, me yäkyäk, ba imaka mäyäk ikekta äräpi täktäk u inken nämo ahäwek. Nämo, inäwä Anutu bänep täga man iwet-iwet unitagän yäk täkot. 5 * Täŋkaŋ ŋode unita bureni-inik yän nadäneŋ; Äma kubokäret kädet iwarani, kädet taräki tänpäni ba äma täŋo tuŋumta yabängärip tänpäniä Kristo ba Anutu täŋo yabän yäwat yewa unitäŋo bureni nämoinik api koreneŋ. Imata, kudän u uwä anutu jopi nadän yämik-yämik kädet ubayän.

6 * Unita äma kubätä kädet waki udewani iwatta bänep ärik-ärik man täwerirän nämo nadän imineŋ. Kädet udewanita Anutu täŋo kokwawaktä äma mani bitnäc täkaŋ-ken api ahäwek. 7 Unita in äma udewani-kät not nämoinik täŋpen kuŋatneŋ. 8 * Nadäkaŋ? In bian bipmäŋ urani ude itkuŋo upänkaŋ apiŋo Ekäni-kät kowat kwasikorän täc täkaŋ unita penyänek ude itkaŋ. Unita

* 4:25: Kol 3:8-9; Sek 8:16 * 4:26: Sam 4:4; Jem 1:19-20 * 4:28: 1Te 4:11 * 4:29: Efe 5:4; Kol 3:8, 4:6 * 4:30: Ais 63:10; 1Te 5:19; Efe 1:13-14 * 4:31: Kol 3:8 * 4:32: Mat 6:14; Mat 18:22-35; Kol 3:12-13 * 5:1: Mat 5:48 * 5:2: Rom 14:15; Gal 2:20; Hib 10:10; Kis 29:18 * 5:3: Kol 3:5 * 5:4: Efe 4:29 * 5:5: 1Ko 6:9-10; Kol 3:5 * 5:6: Kol 2:4,8; Rom 1:18 * 5:8: Efe 2:11,13; Kol 1:13; 1Pi 2:9; Jon 12:36

penyāņek nanak āmawebe ude itneņ. ⁹ U imata, penyāņektā kādet tāga ba kādet siwoņi mebāri mebāri, ba man bureni yākyāk kādet u pewān ahāk tākaņ. ¹⁰ * Unita irit-kuņat-kuņat Ekānitā gāripi nadāk tāyak u kaņ-ahākta piāni tāk tākot. ¹¹ * Tāņkaņ bipmāņ urani tāņo kādettā bureni tāga kubā nāmo pewān ahāk tākaņ unita māde ut imiņpāņ wakini u kwawak pewā ahāk tākot. ¹² Wāra! Kādet wakiwaki āma peņawāk tāņpanitā kābop kābop tāk tākaņ u māyāk ikek unita nākā kwawak yāņahānaņi nāmo. ¹³ * Upāņkaņ-penyāņektāwā imaka kudup tāņo tāktāki ba mebārini kwawakgān pewān ahāk tākaņ. ¹⁴ * U imata, penyāņektā imaka kudup kwawak pewān ahākta yāwani. Unita yāņpāņ man kubā ņode kudān tāwani pātak;

*Ai! Kumbani komeken dāpmon pātkaņ in apiņo kodak taņpāņ akukot!
Ude tāņirā Kristo tāņo penyāņek intā terak ijiņ-yāņeton.*

¹⁵ Unita irit kuņat-kuņatjinta watāni ket itpāņ kuņatneņ. Guņtā kuņat tākaņ ude nāmo kuņatneņ. Nāmo, āma nadāk-nadāk ikektā kuņat tākaņ ude itpeņ kuņatneņ. ¹⁶ Apiņo intā Anutu tāņo nadāk kādet u iwarāntākta gwāk pimiņpāņ kuņat-kuņat kadāni. Imata, apiņo kadāni wakiken itkamāņ unita kepma kubā jop nāmoinik tārepmirek. ¹⁷ * Tāņkaņ nadāk-nadākjin nāmo tāņkurāk tāneņ. Nāmoinik, Ekānitā kādet siwoņi intā iwatpāņ tākta nadāk tāyak u kaņ-ahākta piāni tāk tākot.

¹⁸ * Tāņkaņ ume komi tāņguņguņ tākta taņi nāmo nāneņ. Ude tāņpāņā irit kuņat-kuņatjin api tāņpāwaneņ. Ude unita ņode tāneņ; Ume naņpā tokņek tākaņ ude Kudupi Munapik imagurā tokņek tāyon. ¹⁹ * Tāņkaņ ābot tāņpani notjiye-kāt man ņodewanipāņ kowat yāwān tāk tākot; Anutu iniņoret kap Sam gānaņ nanik ba āmatā yāņtewani, ba kap kodaki Munapiktā bāneņjin-ken pewān ahāk tākaņ, kap udewani-udewanipāņ tenpāņ bāneņjintā Ekāni iniņoret tākot. ²⁰ * Ude tāņkaņ Ekāninin Jesu Kristo wāpi terak imaka imaka ahāņ nimik tākaņ u kudupta yāņpāņ Anutu Naninta bāneņ tāga man kadāni kadāni iwet tākot.

Nādapi iritta man

²¹ * Tāņpākaņ in Kristo tāņo man buramiņpāņ oraņ imik tākaņ unita injin udegān, man buramik kowata kowata tāņpeņ kuņat tākot. ²² * Eruk webe, Kristota watā piā tāņ imikta yāņpāņ inā āpiye tāņo man kaņ buramiwut. ²³ * U imata, āpitā webeni tāņo intājukun ude itak, Kristotā gupi, ābot tāņpani waki keri-ken nanik yāmagutkuko unitāņo gwāki itak ude. ²⁴ Unita webeniyetā āpiye tāņo man buramik-inik tāneņ, Anutu tāņo ābottā Kristo tāņo man buramik-inik tāk tākaņ udegān.

²⁵ * Eruk āma, in uwā webejiyeta nadāņ yāmikinik tāneņ, Kristotā iniken ābot nadāņ yāmikinik tāņpāņ unita gupi iniņ kireņkuko udegān. ²⁶ * Kristotā ude tāņkuko u mebāri ņodeta tāņkuk; Ābot u Anututa biņam tāņpāņ kudupi irut yāņpāņ iniken manpāņ umetā-yāņ ārutpak taņpāņ yepmaņkuk. ²⁷ * U ābot unitā ini iņamiken sākgāmān, kurāki-inik, bārām bārām nīkek kubākāt nāmo, dudumi-inik kaņ irut yāņ nadāņpāņ ude uwā tāņkuk. ²⁸ U udegān, āmatā iniken gupita gāripi nadāk tākaņ udegān webeniyeta nadāņ yāmineņ. Unita āma, webeniyeta gāripi nadāk tākaņ, āma udewanita ņode tāga nadāne;

* **5:10:** Rom 12:2 * **5:11:** 2Jo 1:11 * **5:13:** Jon 3:20-21 * **5:14:** Ais 26:19, 60:1; Rom 13:11
* **5:17:** Rom 12:2; Kol 1:9 * **5:18:** Luk 21:34 * **5:19:** Kol 3:16; Sam 33:2-3 * **5:20:** Kol 3:17
* **5:21:** 1Pi 5:5 * **5:22:** Kol 3:18; 1Pi 3:1 * **5:23:** 1Ko 11:3; Efe 1:22 * **5:25:** Kol 3:19; 1Pi 3:7; Gal 1:4 * **5:26:** Tai 3:5; Hib 10:10 * **5:27:** 2Ko 11:2; Kol 1:22

U iniken gupita gäripi nadäk täkaŋ yäŋ nadäne. ²⁹ Nadäkaŋ, äma kubätä iniken gupita iwan täga nämo täŋpek. Nämo, u watäni itpäŋ ketem towik täkaŋ, Kristotä äboriye watäni itpäŋ yepmäŋ towik täyak udegän. ³⁰ * U imata, nin uwä iniken gupi täŋo moräki moräki unita. ³¹ * Bureni, Anutu täŋo man ŋode kudän täwani unitä näkŋo man ŋo meham täyak; Ämatä miŋiye naniye yabä-kätäŋ päŋku webeni-kät kentäŋpäŋ gup kubägän ude täŋpäŋ api itdeŋ. ³² * Täŋpäkaŋ man kudän ŋo täŋo mebäri uwä äpmonŋpani. Eruk man unitäŋo bureni uwä Kristo-kät äboriye unita yäyat. ³³ Upäŋkaŋ äma kubäkubä inta imaka, ŋode yäyak; Injinken gupjinta gäripi nadäk täkaŋ udegän webejiyeta nadäk täkot. Täŋpäkaŋ webe intäwä äyänutpäŋ äpjiye oraŋ yämik täkot.

6

Nädamiŋi-nani iritta man

¹ * Eruk ironŋironŋi, in Ekänita biŋam itkaŋ unita menjiye nanjiyeta man buramik täŋ yämiŋirä Anutu inamiken siwoŋi täk täyon. ² * U imata, Moses täŋo бага man kubä, jukuman ikek intäjukun täyak uwä ŋode; In menjiye nanjiye oraŋ yämineŋ. ³ * Eruk, unitäŋo jukuman uwä ŋode; Ude tänayäŋ täŋo uyaku säkgämän itkaŋ kome terak kadäni käroŋi api it yäpmäŋ äroneŋ. *Lo 5:16*

⁴ * Täŋpäkaŋ meŋnan inä nanakjiyeta kokwawak jop nadäŋ nämo täŋ yämineŋ. Ude täŋpäwä inta gäripi nämo nadäŋpäŋ kokwawak nadäŋ tamineŋ. Unita kädet siwoŋi iwatta, kädet Kristotä gäripi nadäk täyak ugänpäŋ yäwetpäŋ yäwoŋäreŋpäŋ irit kuŋat-kuŋari yäpä-siwoŋtaŋ yämik täkot.

Piä äma jopi-kät intäjukun ämaniyeta man

⁵ * Eruk, äbot täŋpani in ätu äma täŋo piä watä äma jopi kuŋat täkaŋ inta ŋode yäyat; Piä täŋ yämik täkaŋ unitäŋo mähemita umuntaŋpäŋ oraŋ yämiŋkaŋ bänep yarä täŋkaŋ nämo, mani buramik täkot. Kristo täŋo mani buramiŋpäŋ watä piä täŋ imineŋo udegän täŋ yämik täkot. ⁶ Näk äma täga yäŋ nadäwän yäŋpäŋ kudän ude piä mähemi inamiken ugän nämo täŋyäkŋatneŋ. Nämo, bänep nadäk-nadäkjin piä uterak peŋkaŋ Kristota watä piä täŋ imikamäŋ yäŋ nadäŋpäŋ piä mähemi täŋo man buramik täneŋ. Anututä kädet udetawä gäripi nadäk täyak. ⁷ Unita Kristota takamäŋ, äma kubäta nämo yäŋ nadäŋpäŋ watä piäjin u oretoret terak täk täkot. ⁸ * Imata, Ekänitä kowata piä wäp yäpani uterak nämo api tamek. U piä täga täk täkaŋ uterak api tamek.

⁹ * Täŋpäkaŋ piä mähemi inä udegän, piä ämajiye jopi unita kudän säkgämän täŋ yämik täkot. Täŋumun-umun kädet täŋ yämikta nadäk täkaŋ u kudup kaŋ peŋ morewut. Imata, Ekäni kunum gänaŋ it täyak unitä in ba piä watä ämajiye bok Ekäni ude itkaŋ nadäk-nadäk kädet kubä terakgän inä yäpmäŋ danik täyak.

Ämik täŋo tuŋum Anututä nimani

¹⁰ * Eruk, man tärek-tärek ŋode täwera nadäwut; In Ekäni-kät kowat kwasikorän täŋpäŋ itkaŋ unita kehäromini wädäŋ yäpmäŋ päbä inä itpäŋ uterak yeŋgämä pewäkaŋ kehäromigän itkot. ¹¹ * Täŋkaŋ ämik täŋo tuŋum Anututä tamik täyak u kudup yäpmäŋpäŋ wädäwä ärowäkaŋ itkot. Ude täŋkaŋ uyaku äma waki Satan unitäŋo täŋyäkŋarani kudän waki mebäri mebäri unitä ahäŋ tamiŋirä täga api kehärom taŋpäŋ itneŋ. ¹² * Unita ket nadäwut; Ämik täk

* **5:30:** 1Ko 6:15; Efe 1:22-23 * **5:31:** Mat 19:5 * **5:32:** Rev 19:7 * **6:1:** Kol 3:20 * **6:2:** Mat 15:4 * **6:3:** Lo 5:16 * **6:4:** Kol 3:21; Lo 6:7,20-25; Sam 78:4; Snd 22:6 * **6:5:** Kol 3:22-23; Tai 2:9-10; 1Pi 2:18 * **6:8:** 2Ko 5:10; Kol 3:24-25 * **6:9:** Kol 4:1; Rom 2:11 * **6:10:** 1Ko 16:13 * **6:11:** Rom 13:12; 2Ko 10:4; Efe 4:14 * **6:12:** Jon 14:30; 1Pi 5:8-9

takamäj u ämakät nämo tāk takamäj. Nämoinik! Uwä imaka ärowani ba wäpi biñam ikek, ba imaka imaka mebäri mebäri kehäromi nitek bipmäj urani kome ñonita watäni it takañ, ba äma waki täño añero kehäromi nitek punin kuñat takañ ukät ämik tāk takamäj. ¹³ Unita ämik täño tunjum Anututä tamik täyak u kudup wädawä ärowäkañ itkot. Ude tänyäj täño uyaku ämik kadäni-ken iwankät ämik täñpäñ nämo api ämetpeñ kuneñ. Nämoinik, ämik täñtäñ kuñtäñgän iwan täño kehäromi paorirän inä ugän kehärom täñpäñ täga api itneñ.

¹⁴ * Täñpäkañ kehärom täñpäñ itnayäj nadäñpäñä eruk ñode täneñ; Man bureni upäj pion ude täñ-täpänek tākot. Täñkañ kädēt siwoñi täktäkjin upäjä kupäñtek ude pewä wädäk tākot. ¹⁵ * Täñkañ ämatä bäräñekta kuroñi ärärani peñpäñ pidämtak takañ ude wä bänep kubägän pewä ahäk-ahäk täño Manbiñam Täga u ämawebe nämo nadäwani-ken päñku yäñahäkta pidämtak tākot. ¹⁶ Ude täñkañ kadäni kadäni nadäkinik kehäromi täñpeñ kuñarirä unitäwä kurepä ude täñ tamik täyon. Ude uyaku äma waki Satan unitä kuwek kädäp ikek gwäjij täñpäñ ämnyäj täño u täga api weñkireneñ. ¹⁷ * Täñkañ Kristotä waki keriken nanik tämagutkuko unita juku piñpäñ kuñarirä unitä gwäpä kehäromi ude täñ tamik täyon. Täñpäkañ Anutu täño man Kudupi Munapiktä tamik täyak upäjä kadä ude injit tākot. ¹⁸ * Täñkañ Kudupi Munapik täño kehäromi terak Anututä täñkentäj tamikta yäñapik man kädēt mebäri mebäri terak kadäni kadäni iwet yabäk tākot. Täñkañ nämo gaña täneñ. Nämo, gwäk pimiñpäñ Anutu täño kudupi ämawebe kudupta yäñpäñ yäñapik man yäk tākot.

¹⁹ * Ba näk täñkentäj namikta imaka, yäñapik tākot. Ude yäñapiñirä man yäwayäj täyat-ken u Ekänitä näwerirän Manbiñam Täga täño mebäri kábop itkuko u umunkät nämo, bätakigän yäñahäk täyiwa. ²⁰ * Näk unitäño biñam yäñahäwani äma. Täñkañ näk komi eñiken itat unita notnaye, Ekäniken yäñapiñirä yäj namani ude, manbiñam u bätakigän yäñahäk täyiwa.

Yäñtärek man

²¹ * Eruk notnaye, näk jide itat ba tāk täyat unitäño manbiñamä Tikikustä äreñkañ api täwerek. Tikikus täño mebäri nadäkañ; U notninpak tägagämän, Ekäninin täño watä piä äma bureni-inik kubä. ²² U iniñ kireñpewa äretak uwä ñodeta; Nin kome itkamäj-ken ñoken jide itkamäj u täwerirän nadäñpäñ bänepjin täñkehärom täñpäñ itneñta yäñpäñ iniñ kireñpewa äretak.

²³ Täñpäkañ Anutu Nanin-kät Ekäninin Jesu Kristotä äbot täñpani notnaye in kudupta bänep kubägän irit, ba bänep iron nadäkinik ikek tamiton. ²⁴ * Täñpäkañ ämawebe Ekäninin Jesu Kristota gäripi tärek-täreki nämo nadäk takañ uterak Anutu täño orakorakitä pat yämiton. Ugän.

* **6:14:** Ais 11:5, 59:17; 1Te 5:8 * **6:15:** Ais 40:9; Rom 10:15 * **6:17:** 1Te 5:8; Ais 49:2; Hib 4:12
 * **6:18:** Luk 18:1; Kol 4:2; 1Te 5:17 * **6:19:** Apos 4:29; Kol 4:3-4; 2Te 3:1 * **6:20:** 2Ko 5:20; Plm 9
 * **6:21:** Apos 20:4; Kol 4:7-8; 2Ti 4:12 * **6:24:** 1Pi 1:8

Pilipai

Notniyeta oretoret terak watä piä täñ yämikta manbiñam

¹ * Pol kenta Timoti, Jesu Kristo täño epän ämanigän, nektä man kudän ño kudän takamäk. Täñpäñ Anutu täño kudupi ämawebe, Pilipai yotpärareken nanik, Jesu Kristo-kät kowat kwasikorän täñpani, in ba intäjukun äma ba täñkentäkjiye-kät in kudupta man ño kudän täñ tamikamäk.

² * Täñpäkañ Anutu Nanin-kät Ekäninin Jesu Kristo unitäño bänep iron ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Pol Anutu bänep täga man iwetkuk

³ * Intä nadäñ namikinik täk täkañ u juku piñpäñ inta Anutu bänep täga man iwet täyat. ⁴⁻⁵ Yäput penpäñ in Jesuta nadäkinik täñkuñ-kentä päbä apiño nin täñkentäñ nimiñirä Ekäni täño Manbiñam Täga yäñahäk takamäñ. Unita kadäni kadäni inta yäñpäñ Anutu-ken yäñapik täyat u bänep oretoret terak yäñapik täyat. ⁶ * Unita näk bureni-inik ñode nadätat; Anututä intä terak epän täga kubä yäput penpäñ täñkuko u täñ yäpmäñ kuñirän Jesu Kristo täño äbäkäbäk kadäni ahäñirän api tärewek.

⁷ Unita näk inta yäñpäñ bänep oretoret täk täyat u jop nämo täk täyat. Nämo, in nadäñ namiñpäñ täñkentäñ namik täkañ unita. Nadäkañ? Anututä näka nadäñ namiñpäñ epän tägagämän kubä namiñkuko uwä intä täñkentäñ namiñirä epän u bok täk takamäñ bumik. Täñkentäñ namiñirä komi yotken itat ño, täga itat. Ba Anutu täño Manbiñam Täga u bureni-inik yäñ yäwetpäñ täñmeham täk täyat uwä, intä täñkentäñ namiñirä täk täyat. Ude täk täkañ uwä inkät nin epän tägagämän u bok täk takamäñ. ⁸ * Unita notnaye, in tabäkta bänepnatä kädap ijik täyak. Anututä nadätak, Jesu Kristotä nadäñ tamikinik täyak näk udegän in kuduptagänta nadäñ tamikinik täk täyat.

⁹ Täñpäkañ inta yäñpäñ Anutu-ken ñode yäñapik täyat; Irit kuñat-kuñatjinken bänep iron kädet ahäñ päton. Täñkañ Anututä nadäk-nadäk täga tamiñirän nadäk-nadäkjin kwawakinik nadäwä tumbut. ¹⁰ * Nadäwä tumbäpäñ kädet täga ba waki yäpmäñ daniñpäñ kädet tägagän api iwatneñ. Iwat yäpmäñ kuñirä Jesutä äbayäñ täyak-ken uwä injamiken momijin nämo, siwoñi pähap api itneñ.

¹¹ * Ba kubä ñode yäñapik täyat; Kristotä täñkentäñ tamiñirän kädet siwoñi iwarirä irit kuñat-kuñatjinken bureni kañ ahäñ parän. Ude täñirä Anutu täño wäpi biñam punin-inik api ärowek.

Komi bäräpitä Anutu täño epän täñkentäñkuk

¹² * Näk ñode täwerira nadäwä inide kubä täñpäñ. Nepmäñitpäñ komi yot gänañ ño nepmañkuño unitä Anutu täño epän nämo itpipitak. Nämoinik! Uwä täñkentäñirän Anutu täño mantä pen kuñatak! ¹³ * Unita gapman täño komi äma u kudup, ba ämawebe päke unitä ñode nadäñ morekañ; Pol uwä Kristota nadäkinik täyak unita komi yotken teñkuñ yäñ nadäk täkañ. ¹⁴ Täñpäkañ näk komi yotken ño irira notniye mäyap nabäñpäñ bänepi ñode täñkehärom täkañ; Pol u batakigän itak, udegän itna yäñkañ Ekäni terak yengämä pewäpäñ unitäño manbiñam yäñahäkta batakigän nadäk täkañ.

* **1:1:** Apos 16:12-40 * **1:2:** Rom 1:7; Gal 1:3; Plm 3 * **1:3:** Rom 1:8; 1Ko 1:4 * **1:6:** 1Ko 1:8; Plp 2:13 * **1:8:** Rom 1:9; 2Ko 1:23 * **1:10:** Hib 5:14; Plp 1:6, 2:16; 1Te 5:23 * **1:11:** Jon 15:8
* **1:12:** 2Ti 2:9 * **1:13:** Apos 28:30; Efe 3:1

15 Təŋ, ätuwä näka kokwawak nadənkaŋ näk närepmittayən Jesu təŋo manbiŋam yəŋahäk täkaŋ. Upənkaŋ ätutəwä näk tənktəktə manbiŋam yəŋahäk täkaŋ. 16 Äma udewani uwä näka nadən namikinik tənnpən ŋode nadənnpən manbiŋam yəŋahäk täkaŋ; Anututä nadənirən Pol u Manbiŋam Täga u tənkehärom takta komi yotken itak yən nadäk täkaŋ. 17 Tənnpəkaŋ äma näk närepmittayən täkaŋ uwä nadäk siwoŋi nämo inittən ini gupi yəpmən ärokta, Manbiŋam Täga u yəŋahäk täkaŋ. Uwä ŋode nadənkaŋ ude uwä tək täkaŋ; Manbiŋam yəŋahənittəna Poltä nadən bärəp təyon yənkaŋ yək täkaŋ.

18 Ude tən namikta Manbiŋam Täga u yəŋahäk täkaŋ upənkaŋ nadəwätäk nämo tək təyat. Nämo, nadäk təga terak yəŋahəneŋo ba nadäk waki terak yəŋahəneŋo u təgagən yən nadätat. Imata, äma uwä manbiŋam mebəri kubä nämo yəŋahäk täkaŋ. Nämo! U Kristo təŋo manbiŋam ugənnpən yəŋahäk täkaŋ unita bənep oretoret tək təyat. Tənkaŋ oretoret pen api nadən yəpmən ärowet! 19 * U imata, näk ŋode nadätat; Yənəpik manjin terak ba Jesu Kristo təŋo Munəpik unitəŋo tənktək terak bärəpi kotatat ŋonitə näk nämo api tənnpən wanen. Nämo, bärəpi unitä tənktən naminirən təgagən api iret.

20 * Unitə näkŋo gəriŋna bureni-inik uwä ŋode; Epən Kristotä yən namani u säkgəmən kaŋ tənnpa! Tənnpa wanenəwä! Nämo! Bənepna kehäromi-inik irirən apinonitə it yəpmən ärowayən təyat-ken u, irit kuŋat-kuŋatnatä Kristo təŋo wəpi biŋam yəpmən ärok təyon! Kodak irero ba nutpewä kumbero u təgagən. U ba u tənnpayən təro unitä Kristo təŋo wəpi biŋamgən kaŋ yəpmən ärowən yən nadätat. 21 * Imaka kubäta nämo nadätat. Kristo-tagən nadənnpən kuŋat təyat. Unitəgən iritna təŋo kehäromi. Tənnpəkaŋ kumbero uwä, təgagəmən! 22-23 * * E tən näk kodak irero uwä Ekəni təŋo epən pen təga tən yəpmən ärowet. Unitə nadäk yarə nitek ŋode peyat; Kodak itta nadätat, ba kuməkta udegən nadätat. Siwoŋi kubətagən nämo nadätat. Gəriŋi nadätat uwä komegup ŋo kakätənpen Kristoken kuŋpən uyaku säkgəmən. 24 Upənkaŋ näkə kumbakaŋ netätə in tənktən taminen? 25 Nämo! Mebəri unitəgən Anututä nadən naminirən kodəgən api iret yən nadätat. Inkət itkaŋ tənktən taminpən nadəkinikjin tən-kehäromtaŋ taminira bənep oretoret terak api itnen. 26 Bureni-inik! Komi yot ŋo kakätənpen päre inkət bok itnayən təkamən uwä Jesu Kristo nadən imikinik tək täkaŋ u tən-kehäromtaŋ taminira oretoret pähap api tənən.

27 * Tənnpəkaŋ, inä kunum təŋo kome məhem ude äworenkuŋo itkaŋ unitə Kristo təŋo Manbiŋam Täga unitə kədet ude kuŋarut yən niwet təyak in udegən kuŋat təkot! Manbiŋam unitə iwan kubä nämo tənən. Inken api ärewet ba nämo api ärewet yən nämo nadätat upənkaŋ in ude kuŋarirə näk intəŋo Manbiŋam Täga ŋode ahənirən api nadəwet; In iwanta məde ut yəminpən bənepjin nämo pewə putərekaŋ. Nämo, bənep kubəgən penpən Manbiŋam Täga u tənmeham täkaŋ. 28 Ude tənkaŋ iwanjiyeta nämo umuntak täkaŋ yən kaŋ nadəwa. Nadəkaŋ? Bətəkiŋən ude tənpen kuŋat täkaŋ unitə iwanjiye kwawak ŋode yəwoŋərek təyak; Ninə paot-paotta biŋam iritna äma ŋowə Anututa biŋam täkaŋ! 29 * Ude nadäk täkaŋ uwä mebəri ŋodeta; Anututä nadəkinik tənpani intə imaka təgagəmən kubä ŋode tən taminuk; Täga nadən taminirən Kristota nadəkinik-gən nämo tək täkaŋ. Nämo, inä u komeni yəpmənnpən komi bok nadək täkaŋ.

30 * Tənnpəkaŋ Manbiŋam Täga tənmeham təkta komi epən tənkkuro u in apinə komi udegən nadək täkaŋ. Uwä imaka kudupi kubä nämo. Inkət bok itkaŋ

* 1:19: 2Ko 1:11 * 1:20: 1Pi 4:16 * 1:21: Gal 2:20 * 1:22-23: Rom 1:13 * 1:22-23: 2Ko 5:8 * 1:27: Efe 4:1; 1Te 2:12; Plp 4:3 * 1:29: Apos 16:19-40 * 1:30: Plp 1:13

Anutu täño manbiñamta yäñpäñ komi nadäñkuro u nadäkañ. Ba apiño komi nadätat ñonitäño biñam imaka, nadäk täkañ.

2

Kristotä kuñatkuko udegän kuñat täkot

¹ Notnaye, injinta ñode nadäwut; Kristo-kät kowat-kwasikorän täñirä unitä bänepjin täñ-kehäromtak täyak, ba nadäñ tamikinik täñpäñ bänep nadäwätäkjin pewän paot täyak. Täñkañ Munapiktä bänepjin-ken epän täñirän äbot täñpani notjiye-kät bänep kubägän täñpäñ kuñat täkañ. Ba Anutu täño butewaki ba orakoraki uwä in nadäk täkañ. ² Unita äbot täñpani notjiye-kät bänep nadäk-nadäk kubägän täñpäñ kowata kowata nadäñ yämikinik täñpeñ kuñat täkot. Ude täñpeñ kuñarirä biñam nadäñpäñ bänep oretoret pähap api täñpet.

³ * Injinta nadäwä ärowani täñirän injin-tagän nämo nadäneñ. Nämoinik! Injinta nadäwä äpani täñirän notjiyeta nadäwä ärowani täk täkot. ⁴ * Ba injinken epäntagän nämo nadäneñ. Nämo, notjiye täñkentäk-kentäk täñpäñ kuñat täkot. ⁵ Jesu Kristotä kädet ñode täñpeñ kuñatkuko udegän-inik täñpeñ kuñat täkot;

⁶ * Jesu ini uwä Anutu itkuko upäñkañ wäpi biñam ikek Anutu udegän itta nämo nadäñkuk.

⁷ * Nämoinik! U wäpi biñam käbop peñpäñ komen äma äworeñpäñ watä äma jopigän ude itkuk.

⁸ * Komen äma injam dapun terak äbäñkañ inita nadäwän äpani täñirän Nani täño mani buramiñpäñ kädet peñ imiñkuko ugän ehutpäñ iwat yäpmäñ kuñtängän kumäk-kumäki kañ-ahäñkuk. Täñkañ jop nämo kumbuk. U komi pähap nadäñpäñ päya kwakäp terak utpewä kumbuk.

⁹⁻¹⁰ * * Ude täñkuko unita Anututä imaka imaka kunum gänañ, kome terak ba kumbani mäjotä irani-ken u kuduptagän gwäjiñ äpmon imineñta Jesu yäpmäñ päro punin-inik unu teñkuk. Teñpäñ wäp ätu yärepmit moreñpäñ wäp biñam ärowani-inik imiñkuk.

¹¹ * Unita imaka meni nitek kuduptagäntä kwawak ñode yäñahäneñ; Jesu Kristo u Ekäni-inik itak! Ude yäñahäñirä Anutu Nan täño wäpi biñamtä punin-inik ärok täyon.

Komen äma bämopi-ken peñyäñek ude kuñatne

¹² * Unita notnaye, inä Anutu täño man buramik täkot. Näk inkät bok itkañ mani biñam täwerira buramik täñkuñ. Unita apiño inkät nämo itkamäñ upäñkañ Jesu Kristo täño kädetta nadäñkañ gwäk pimiñpäñ man buramik bian täk täñkuño udegän täk täkot. Täñkañ Anututä in inita biñam iwoyänkuko unita nadäñpäñ inamiken umuntañpäñ nadäñ dämiñpäñ irit kodaki täño kädet iwat täkot. ¹³ * Nadäkañ? Anututä kädet ini gäripi nadäk täyak intä u iwatta bänepjin-ken gäripikät kehäromi bok pewän ahäk täkañ.

¹⁴ Unita imaka u ba u tänayäñ täkañ uwä bänep täga terak täneñ. Mankät-mankät ba yäñwawak terak nämo täneñ. ¹⁵ Ude tänayäñ täño uwä Anutu täño nanakiye ude, momijin nämo, siwonigän api itneñ. Ude itkañ komen ämawebe gwäjiñ ärowani, momi täñpani u bämopi-ken peñyäñek, guk ude kañ irut. ¹⁶ Peñyäñek ude itkañä irit kehäromi täño man injit dämiñpeñ kañ kuñarut.

* **2:3:** Gal 5:26; Rom 12:10 * **2:4:** 1Ko 10:24,33 * **2:6:** Jon 1:1-2, 17:5 * **2:7:** 2Ko 8:9; Jon 1:14

* **2:8:** Rom 8:3; Jon 10:17; Hib 5:8, 12:2 * **2:9-10:** Apos 2:33; Efe 1:20-21; Hib 1:3-4 * **2:9-10:**

Rom 14:11 * **2:11:** Rom 10:9 * **2:12:** Sam 2:11; 1Pi 1:17 * **2:13:** Jon 15:5; 1Ko 12:6, 15:10; 2Ko 3:5; 1Te 2:13

Ude tänayäj täño uwä Kristo täño äbäkäbäk kadäni-ken inta bänep oretoret pähap täga api täjpet. Imata, epän pähap inken täjkuro u täjira jopi nämo täjkuk yäj api nadäwet.

17 * Täjpäkañ nägätna käwep api piwa kunej. Upänkañ kumäkta nämo bitnätat. Nämo, nutpewä kumbero uwä nägätnatä intäño nadäkinikjin-kät awähutpäñ Anututa ärawa täñ-imikimik ude täjpek. Ude täkta bänep täga nadätat unita inkät oretoret kañ täna! 18 * Täjpäkañ in udegän oretoret täjpäñ näkä nadätat udegän bänep pidäm nadänej.

Timoti täño manbiñam

19 In jide itkañ yäj nadäwa yäjpäñ unita Ekäni Jesutä ini nadänjirän Timoti inken iniñ kireñpewa api ärewek. Täjkañ inken nanik manbiñam kubä äbä näwerän nadäjpäñ bänep pidäm kañ täjpa. 20 Nadäkañ? Ninken äma Timoti udewani kubä nämo itak. Äma uwä inta iyap takinik täk täyak. 21 * Täñ, äma mäyap-iniktä initagän nadäwätäk täjpäñ Jesu Kristo täño epänta nämo nadäk täkañ. 22 Täjpäkañ Timoti täño mebäri u nadäkañ. Uwä nanakiyetä naniye täjkentäk täj yämik täkañ udegän Ekäni täño Manbiñam Täga unitäño epän täjkentäj namik täyak. 23 Unita näkken imaka u ba u ahäwayäj täyak unita itpäñ kañkañä kämi, Timoti api iniñ kireñpewa ärewek. 24 Täjpäkañ Ekänitä nadänjirän namänä kadäni käronji nämo itkañ api ärewet yäj nadätat.

Epafroditus täño manbiñam

25 * Eruk, notninpak Epafroditus unita täwerayäj. Näk täjkentäktä wäyäkñejira Epafroditus u iniñ kireñpewä wäpjin terak päbä täjkentäj namiñkuk. Täjkentäk ämana unitä täjkentäj namiñpäñ Anutu täño man meham täk täyak. Täjpäkañ u inken äneñi iniñ kireñpewa ärekta nadätat. 26 Notninpak u käyäm täjirän manbiñam nadänkuño unita inta nadäwätäk täj itak. Täjkañ intä nadäwätäk täneño udetä in tabäktä bänepi kädäp ijin itak. 27 Täjpäkañ käyäm ähan nämo täjkuk. Täñi täjpäñ pära kumbuk. Upänkañ Anututä butewaki nadäj nimiñpäñ täjkentäj imiñjirän nämo kumbuk. Kumbukyäwänä butewaki ärowani nadäwam unita nek bok täjkentäj nimiñkuk yäj yäyat. 28 U kañpäñ bänepjin tägawekta ba näk udegän nadäwätäk ikek nämo kañ kuñara yäjpäñ ñodetä api tewa ärewek. 29 * Unitä äreñjirän bänep täga nadäj imiñpäñ Ekänitä yäjpäñ not täj imineñ. In äma udewani orañ yämik täkot. 30 Uwä Kristo täño epänta yäjpäñ gädäp kumbuk. In täño bägup yäpmäñpäñ watä epän täñ namiñpäñ gupita nämo iyap täjkuk.

3

Gup kädäta nadänjitna ärowani nämo täneñ

1 * Eruk notnaye, man kubä yäwa. Ekänitä yäjpäñ bänep pidäm terak kuñat täkot.

Ba man bian täwerani ugänpäñ täwetta nämo gaña täyat. Nämo, man unitä watä täga it tamek. 2 * Täjkañ aña watäni itpeñ kuñat täkot! Uwä äma wakiinik, Anutu inamiken siwoñi itta gupi moräk madäkta yäk täkañ. U Juda täño бага man u iwatpäñ ude uwä yäk täkañ. Upänkañ nämoinik nadäj yämineñ. 3 * Nämo! Gup moräk madäwani bureni-inik uwä nin. Ninä Kudupi Munapik täño kehäromi terak Anutu iniñ orerani, ba Kristo Jesu teräkgän oretoret täk täkamäj unita gup moräk madäwani bureni-inik itkamäj. Täjkañ

* 2:17: Rom 15:16; 2Ti 4:6 * 2:18: Plp 3:1, 4:4 * 2:21: 2Ti 4:10 * 2:25: Plp 4:18 * 2:29: 1Ko 16:16,18; 1Ti 5:17 * 3:1: Plp 2:18 * 3:2: Sam 22:16,20; Rev 22:15 * 3:3: Rom 2:29

nin node nadäk takamäj; Imaka u ba u gupnintä tak takamäj unitä Anutu inamiken täga nämö täñkentäj nimek.

4 * Imaka u ba u gup kädätä täñpewän Anutu inamiken siwoñi täga itne täñpänä Pol näk Anutu inamiken siwoñi-inik iram. Imata, näk gup käda täño täñkentäk udewani mäyap yäput, äma kudup yärepmitkuro uwä node; 5 * Näk Isrel äma bureni, Benjamin täño äbotken nanik. Näk ahäñpäñ parira kepma 7 ude täreñirän gupna moräk madäwani. Bureni! Näk Juda äma pähap. Täñkañ бага man täño miñi, Parisi äma itkut. 6 * Baga man unita nadäkinik täñpäj unita gwäk pimiñpäñ äbot täñpani täño iwan äma ude itkut. Ba näk Moses täño бага man kudup iwat moreñpäñ siwoñi-inik ude itkut. Äma kubätä Moses täño бага man iwatpäñ Anutu inamiken siwoñigän täga irän yäwänäku näk imaka, siwoñigän itet. Imata, näk бага man u iwatta gwäk pimiñpäñ iwat täñkuronik.

7 * Upäñkañ ude nämö! Bian imaka u ba unitä Anutu inamiken täñpewän siwoñi itat yäj nadäñkuro unita apiño Kristota yäñpäñ nadäñjira jopi tak täyak. 8-9 * Ba ugän nämö. Apiño näk Ekänina Kristo unitäño mebäri kaklinik täñpäj nadäwa inide kubä tak täyak. U imaka tägagämän-inik kubä unita imaka bian yäñkut ba täñkuro unita nadäwa jirañ bureni-inik ude tak täyak. Näk Kristo yäpmäj wädäñpäñ u kwasikorayäj yäñpäñ imaka kuduptagän jirañ yäj yäñpäñ bitnäñ moreñkut. Apiño бага man iwatpäñ Anutu inamiken siwoñi irit unita nadäwa bureni nämö tak täyak. Nämoinik! Anutu inamiken siwoñi irit kädet kubägän itak, u Kristota nadäj imikinik täktäk kädet. Kädet uterakgän Anututä ini Ämawebe siwoñi yäj yäñtäreñ nimani. 10 * Täñpäkañ näk imaka kubäta nämö nadätat. Kristo-kät not täñpäj kuñattagän nadätat. Ba akukakuki täño kehäromi näkä terak ahäñjirän komi nadäñkuko udegän näkä yäpurärätpäj kañ nadäwayäj nadätat. 11 * Ude täñpäj nadäk unitä initpäñ kumbuko udegän initpäñ kuñattängän kumäj-kumäj-ken nanik akuñkuko udegän äneñi api akwet yäj nadätat.

Epmäget peñ nimani u yäpmäkta bäräjene

12 * Node uwä näkñata nämö yäyat; Baga pewani-ken ahäñpäñ epmäget uku yäput yäj nämö yäyat, ba Kristo-kät kwasikot-inik täñpäj kuñat täyat yäj nämö yäyat. Nämö, jop Kristo Jesutä näk inita nämagutkuko unita epmäget u yäpmäkta ehutpäñ kädet-ken bäräjek täyat. 13 Unita notnaye, näkñata epmäget u bian yäput yäj nämö nadätat. Upäñkañ node uwä tak täyat; Imaka bian nadäñkut ba täñkuro u mäde ut yämik täyat. Täñpäj imaka inamna-ken itak u yäpmäkta gwäk pimiñpäñ bäräjek täyat. 14 * Bureni! Anututä Jesu Kristota yäñpäñ kunumta biñam nämagutpäñ бага pewani-ken epmäget peñ namiñkuko u kañ-ahäwetta dapunatä kañit-kañit bäräjetat.

15 * Täñpäkañ ämawebe nadäk-nadäk täga yäpmäj kuñat täkañ inä, nadäk-nadäk näkä yäñahätat ño udegän nadäñpeñ kuñatne. Täñ, in ätutäwä nadäk inigän kubä init täkañ uwä Anututä bänepjin-ken peñyäñeñirän api nadäwä täreneñ. 16 * Unita kädet iwat yäpmäj äbumäño ugän kañ iwat yäpmäj kuna!

17 * Eruk notnaye, näk intäjukun kuñkañ kädet näkä täñpäj täwoñjerek täyat ugän kañ täñput. Ba äma ätutä näkño kädet iwarirä yabäñpäñ-nadäk täkañ udegän kañ täñput. 18 * Täñpäkañ äma ätuta täwetkuro u äneñi konäm butewaki

* 3:4: 2Ko 11:18,21 * 3:5: Luk 1:59; Rom 11:1; 2Ko 11:22; Apos 23:6 * 3:6: Apos 8:3 * 3:7: Mat 13:44,46 * 3:8-9: Rom 3:21-22 * 3:10: Rom 6:3-5; Rom 8:17; Gal 6:17 * 3:11: Apos 4:2; Rev 20:5-6 * 3:12: 1Ti 6:12,19; Apos 9:5-6 * 3:14: 1Ko 9:24 * 3:15: 1Ko 2:6 * 3:16: Gal 6:16 * 3:17: 1Ko 4:16; 1Te 1:7; 1Pi 5:3 * 3:18: 1Ko 1:23; Gal 6:12

terak täwetat; U Kristo kumbuko unitäño manbiñamta iwan täñpän kuñat täkañ. ¹⁹ * Äma udewani uwä paot-paotta biñam yäwani. Gupi täño gäriptä ärowani täñ yämik täyak. Ba imaka mäyäk ikekta bänep täga pähap nadäk täkañ. Täñkañ bänep nadäk-nadäki imaka kome terak nanik unitagän pek täkañ. ²⁰ * Täñpäkañ ninäwä komenin kujat uwä kunum unita uken nanik Ekäni Jesu Kristotä äpäñpän nimagurekta oretoret terak itsämänkamän. ²¹ * Täñkañ Kristo unitä äma ba imaka kuduptagän yäpmän äpäñpän ini gämori-kengän äbot kubägän yepmañpekta kehäromi pat imitak. Täñkañ kehäromi unitä gupnin parawani yäpmän äyänutpewän iniken gupi ude, peñyänjek wärani nitek api äworene.

4

¹ * Unita notnaye, näkño man u nadänkañ Ekäni terak kwasikotpäñ kehäromigän kuñat täkot. Bänepnatä inta nadäk täyat u inide kubä. Ba in uwä gwäki tägagämän kubä Anututä namitak ude bumik unita inta yänpän bänep oretoret terak kuñat täyat.

² Täñpäkañ wanotninyat Yuodia kenta Sintike, ek Ekänita yänpän bänep kubägän peñpän kuñat täkon. ³ * Täñpäkañ notnapak täñkentäk ämana, gähä webe yarä u yabän yäwariri siwonigän kuñat täkon. Imata, webe yarä u ba Klemen-kät notnaye ätu ukät Ekäni täño Manbiñam Täga u yänahäkta täñkentän naminkuñ. Unitäño wäpi kudän, irit kehäromi täño buk terak kudän täwani.

Yänpidäm-pidäm man

⁴ * Unita ämawebenaye, kadäni kadäni Ekänita yänpän bänep oretoret nadänpeñ kuñat täkot. Äneñi udegän yäkgän täñpa; Oretoret tak täkot! ⁵ * Täñpäkañ Ekäni täño äbäkäbäk kadäni keräp täyak unita äma inamiken äma kwini täño kädet iwät täkot. ⁶ * Täñkañ imaka u ba unita nadäwätäk nämo täneñ. Nämo inik, bänepjin-ken nadäk ba man jide pätak u Anutu-ken yänahänpän iwät täkot. Täñkañ yänpik manjin uwä bänep täga terak yänpik täkot. ⁷ * Ude täñkañ Anututä bänepnin-ken bänep pidäm pewän ahäk täkañ unitä bänep nadäk-nadäkjinta watä irirän Kristo Jesu kwasikotpäñ bätakigän täga api kuñatneñ. Bänep pidäm Anututä bänepnin-ken pewän ahäk täkañ uwä säkgämän, inipärik kubä, komen ämatä nadäwä tärenañi nämo.

⁸ * Täñpäkañ notnaye, man kubä ñode täwetat; Imaka tägatäga ñodetagän nadänpeñ kuñat täkot; Imaka bureni-inik, imaka mäyäki nämo, imaka siwonigän kudupi paki-inik, imaka säkgämän, ba kädet mebäri mebäri unita tägagämän yän yäk täkamän. Nadäk-nadäkjin imaka udewani terakgän peñpän kuñat täkot. ⁹ * Ude täñkañ näk imaka täñpän-täwonjäreba täwetpäñ täwonjäreba täñira kanpäñ nadäk täñkuño ugänpäñ täñ yäpmän kuñat täkot. Täñpäkañ Anutu bänep pidäm mähemitä inkät bok api itneñ.

Pol bänep täga nadänjuk

¹⁰ Eruk notnaye Ekänita oretoret pähap täyat uwä ñode; In kadäni käroni nabän äwaräkuk bumik täñ yäpmän äbätängän apiño näka äneñi nadän naminpäñ täñkentän namik täkañ. Täñkañ in näka nadänkuño upänkañ imaka täñkentän namikta kädetta wäyäkneñkuñ käwep. ¹¹ * Näknata butewaki

* **3:19:** Rom 16:18; Rom 8:5-6 * **3:20:** Efe 2:6,19 * **3:21:** Rom 8:29; 1Ko 15:28; 1Ko 15:43-53
 * **4:1:** 1Te 2:19-20 * **4:3:** Sam 69:28; Luk 10:20; Rev 20:12 * **4:4:** Plp 3:1 * **4:5:** Hib 10:25,37; Jem 5:8-9 * **4:6:** Mat 6:25-34; Kol 4:2 * **4:7:** Ais 26:3; Jon 14:27; Kol 3:15 * **4:8:** Rom 12:17
 * **4:9:** Rom 16:20; 1Ko 14:33; 1Te 5:23 * **4:11:** 1Ti 6:6

nadänpän nämo yäyat. Nämo, waki ba täga ahän namik täkaŋ uken nadäwätäk-kät nämo, bänep täga terakgän itta epäni tänpän nadäwa tärekaŋ. ¹² Unita jäwäri ba tuŋumna nitek irero upänkaŋ unita nadäwätäk nämo täk täyat. Ketemna nitek ba nakta jop iret, ba tuŋumna nitek ba tuŋumta jop irero upänkaŋ bänep tägagän nadänpän iret. Kadäni tägaken ba kadäni wakiken kwikinik irit unitäŋo mebäri nadän moretat. ¹³ * U imata? Kehäromi namani Kristo unitäŋo kehäromi terak imaka imaka täga tänpet. ¹⁴ Upänkaŋ intä näk komi bäräpi terak irira täŋkentän namiŋkuŋo unita inta säkgämän nadätat.

¹⁵ * Täŋkaŋ Pilipai äbot tänpäni in ŋode nadäk täkaŋ; Ekäni täŋo man yäput peŋkut-ken uken Masedonia kome pewayän täŋira äbot tänpäni kome ätuken naniktä nabän äwaräkuk täŋkuŋ. Täŋirä inkätgän namiŋ-gamiŋ tänpet kuŋatkumän. ¹⁶ Bureni, Tesalonaika yotpärare-ken irira in täŋkentän namikta näka iron ätu pewä äbäk täŋkuŋ. ¹⁷ Monen tuŋum ätukät kaŋ namut yänpän nämo yäyat. Nämo, gwäki täga kunum täŋo käwut-ken nanikpän taŋigän kaŋ ahän tamän yänpän yäyat. Mebäri unita täŋkentäk epän u pen kaŋ täŋput yän nadätat. ¹⁸ * Täŋpäkaŋ näk imaka kubäta nämo wäyäkŋetat. Nämo, notjinpak Epafroditustä iron inken nanik namiŋirän täŋbumbum äma ude bumik itat. Intä näka täŋ namiŋkuŋo unita nadänira Ekänita gupe käbänji nitek ijiŋ imani bumik täyak. Anututä unita nadäwän säkgämän-inik kubä täkaŋ. ¹⁹ Täŋpäkaŋ Anutunatä tuŋumi säkgämän-inik, iniken peŋyänjek ikek, Jesu Kristoken buŋärani uken nanikpän api tepmän towik tänpet. ²⁰ Unita Anutu nanin-ken oretoretä oretoret pat yäpmän kuk täyon. Bureni!

Yäntärek man

²¹ Eruk, in mena jinom yäpmänpän Anutu täŋo kudupi ämawebe Kristo Jesuta biŋam täkaŋ u oretoret manna kaŋ yäwerut. Ba äbot tänpäni notjiye näkkät itkamän ŋo udegän oretoret man täwetkaŋ. ²² * Täŋkaŋ Anutu täŋo kudupi ämawebe kuduptagän ba äbot tänpäni Sisatä yotken epän täŋ imik täkaŋ u imaka, oretoret man tewä ärekaŋ. ²³ Täŋpäkaŋ Ekäni Jesu Kristo täŋo bänep irontä bänepjin täŋ-meham täyon.

* **4:13:** 2Ko 12:10; 2Ti 4:17 * **4:15:** 2Ko 11:9 * **4:18:** Plp 2:25; Ese 20:41; Efe 5:2 * **4:22:** Plp 1:13

Kolosi

Kristo ini kubä unitägän ämawebe wakiken nanik täga yämagurek

1-2 * * Näk Pol, Anutu täño nadäk terak Kristo Jesu täño aposoro itat. Tänpäkañ notninpak Timoti-kät nektä Kolosi komeken Kristo-kät kwasikorani, Ekäni täño ämawebe notniye inta man kudän ño tänpäñ tamikamak. Täñkañ Anutu nanin-ken nanik orakorak ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Bänep täga man

³ Ninä Anutu, Ekäninin Jesu Kristo unitäño nani uken kadäni kadäni inta yänpäñ yäñapik takamäj. In täño manbiñam nadäñkumäño unita inta yänpäñ bänep täga man wari wari iwet takamäj. ⁴⁻⁵ In Kristo Jesu nadäñ imikinik tak takañ ba äbot täñpani ämawebe-ken bänep iron täñ yämik takañ unitäño manbiñam nadäñkumäj. Ude tak takañ uwä omäk tagagämän kunum gänañ inta biñam pewani unita yänpäñ ude tak takañ. Tänpäkañ Jesu täño manbiñam bureni u inken täwetpäñ täwoñäreñkäñ täñirä imaka tagagämän unitäño manbiñam nadäñkuñ. ⁶ Ba in-tägän nämo nadäñkuñ. Nämo, Manbiñam Täga u komeni komeni ahäj yäpmäj kuñkañ bureni pewä ahäj bumbum täñ yäpmäj kuyak. Täñkañ bureni u inken udegän ahäk takañ. Inä Anutu täño orakorak unitäño biñam bureni u nadäwä tärewäpäñ bänepjin-ken peñpäñ yäpmäj kuñatkuñotä pen yäpmäj kuñat takañ. ⁷ Tänpäkañ Jesu täño manbiñam u notninpak bureni Epafra unitä täwetpäñ täwoñäreñkuk. Notninpak uwä Kristo täño watä äma tagagämän kubä. U täñkentäj niniñpäñ inken epän tak täyak. ⁸ Tänpäkañ Munapiktä inken bänep iron kädet pewän ahäjkuño unitäño manbiñam niwetkuk.

⁹ * Nin manbiñam u nadänpäñ uteragän yäput peñpäñ kadäni kadäni Anututä täñkentäj tamikta yäñapik man ñode yäk takamäj; Kudupi Munapiktä bänep nadäk-nadäkjin tañi pewän ahäj tamiñirän Anutu täño mebäri kañpäñ nadäkinik kañ täñ yäpmäj kut. Ude täñkañ kädet unitä gäripi nadäk täyak u ketinik nadäwut yänpäñ yäñapik takamäj. ¹⁰ * Ba ñode imaka yäñapik takamäj; Intä irit kuñat-kuñat Ekänitä ini gäripi nadäk täyak ugänpäñ iwarirä gäripi nadäwän. Tänpäñ epän täga mebäri mebäri täñtän kuñarirä unitäño bureni kañ ahäwut. Ba Anutu täño mebäri yänpäñ-nadäk täñ yäpmäj kuñirä tañi kañ tagawän. ¹¹ * Tänpäkañ Anutu kehäromini pähap inide kubätä täñ-kehäromtañ tamekta yäñapik man yäk takamäj. Ude täñ-kehäromtañ tamiñirän ehutpäñ nadäkinikjin nämo pewä putärewäkañ bäräpi ahäj tamäwä u gänañ oretoret terak kwikinik itsämneñ. ¹² * Ude täñkañ nanin uwä bänep täga man iwet takot. U imata, Nanin uwä tuñum täga kämi yäpmäkta yäwani u kañ-ahänetta nin yäpän-tägawäpäñ nipmañkuko unita. Täñ, imaka tagagämän u ekäni täño ämawebe peñyäheki gänañ kuñarani ätu ukät api kañ-ahäne. ¹³ * Anutu u bipmäj urani mähe mi täño kehäromi-ken nanik ketäreñpäñ nanaki bänepi gämäni täño kañiwat yewani gänañ nipmañkuk. ¹⁴ * Nanaki unitä wakinin täño kowata yäpmäñpäñ mominin ärut moreñ niniñkuk.

Kristo u intäjukun-inik itak

¹⁵ * Tänpäkañ Anutu ämatä nämo kawani unitäño injam-dapun bureni uwä

* **1:1-2:** Efe 1:1 * **1:1-2:** Rom 1:7 * **1:9:** Efe 1:9,16,17; Plp 1:9 * **1:10:** Plp 1:27; Efe 2:10
 * **1:11:** Efe 1:19, 3:16 * **1:12:** Efe 1:11,18 * **1:13:** Luk 22:53; Efe 2:2 * **1:14:** Efe 1:6,7
 * **1:15:** 2Ko 4:4; Jon 1:18

Jesu Kristo kwawak ahänkuko u. U imaka kuduhtagän täño intäjukun äma ude kuñatkukotä pen kuñatak. ¹⁶ * Täñkañ u keru terak imaka kuduhtagän ahän moreñkuñ. Imaka kunum gänañ ba kome terak, imaka kánañi ba nämo kánañi, imaka ärowani, ba imaka wäpi biñam ba kehäromi nitek u kuduhtagän täñpäñ yepmañkuk. Täñpäkañ imaka kuduhtagän u keru terakgän ahänkuñ, ba u kuduhtagän watä epän täñ imikta yäwani. ¹⁷ * Täñkañ imaka kuduhtagänta intäjukun täñ yämik täyak ba unitäño meham terak itkunotä itkañ.

¹⁸ * Täñpäkañ Kristo ini uwä nadäkinik täñpani äbot pähap täño gwäki ude irirän äbot täñpani uwä Kristo täño gupi ude. Täñkañ Kristo uwä äbot pähap unitäño doni-inik. Uwä äma intäjukun-inik kumbani-ken naniktä akwani. Ude täñpäñ ini kubä-tägän imaka kuduhtagän täño intäjukun ude itkukotä itak. ¹⁹ * U imata, Anututä nadäñ imiñirän iniken täktäk ba mebärini kudup u Nanakiken tokneñ pätak. ²⁰ * Täñpäkañ Anututä nadäk tawañ ñode penkuk; Nanakna terak imaka kome terak ba kunum gänañ päke u kudup näkñata biñam äneñi kañ täñput yäñ nadäñkuk. Ude nadäñkuko unita topmäk-topmäk kubägän pewän ahäktä nanakitä päya kwakäp terak nägäri piwän kuñkuñ.

²¹ * Täñpäkañ inä bian Anutu mäde ut imiñpäñ injingän kuñat täñkuñonik. Nadäk-nadäkjin ba täktäkjin waki unitä Anututa iwan täñ imik täñkuñonik. ²² * Ude täñpen kuñat täñkuño upäñkañ Kristotä gup tohari nitek ahänpäñ päya kwakäp terak kumbuko uterak inä Anutu inikät bänep kubägän ude kuñatta tämagutkuk. Ude täñkuko uwä intä inamiken kudupi kuräki, momi nämotä kuñatneñta tepmañkuk. ²³ * Ude unita in nadäkinikjin kehäromigän inñitpäñ kañ irut. Täñpäñ Manbiñam Täga nadäñkuño unitä imaka täga ninta nimikta yäwani u bureni-inik api yäpneñ yäñ täwoñäreñirän bureni yäñ nadäk täkañ. Eruk nadäk kehäromi inñit täkañ u pewä paotneño udetä nadäkinikjin täñkehärom täñpäñ itneñ. Täñpäkañ manbiñam uwä in-tägän nämo nadäñkuñ. Nämo, äma äbori äbori komeni komeni yäwet yäpmäñ kwani. Pol näkä unita watä äma ude kuñat täyat.

Pol äbot täñpanita yäñpäñ epän pähap täñkuk

²⁴ * Näk inta yäñpäñ komi bäräpi punin terak kuñat täyat unita nadäñira säkgämän täk täyak. Imata, Kristotä äboriye, iniken gupi u täñkentäñ yämikta komi yäput penpäñ nadäñkuko u nämo tärenkuk bumik. Ude unita Pol näkä täñkentäñira komi u näkä terak kañ tärewän yäñ nadäk täyat. ²⁵ * Nadäkañ? Näk Anutu täño man tawañ terak Kristo täño äbot pähap unitäño watä kuñatpäñ inken Ekäni täño manbiñam kudup täwetpäñ täwoñäreñ täktä yäñ namani. ²⁶ * Man u yäput penpäñ käbop it yäpmäñ äbänirän ämawebe bian it yäpmäñ äbuño u nämo nadäñkuñ. Upäñkañ kadäni ñokengän nadäk bian käbop itkuko u Ekäni täño ämawebeniye yäñahänpäñ niwerani. ²⁷ * Bureni, iniken gäripi terak Anututä nadäk käbop itkuko u ämawebeniye kwawak yäñahänpäñ niwetkuk. Täñpäñ nadäk bureni pähap, säkgämän-inik, guñ ämawebe äbori äbori täñkentäktä yäñkwawak täñkuko uwä ñode; Kristo u bänepjin-ken itak. Täñpäñ bänepjin-ken itak unita imaka imaka tägagämän kunum gänañ intä yäpmäktä iwoyäñkuko u bureni-inik api yäpneñ.

* **1:16:** Jon 1:3,10 * **1:17:** Jon 1:1, 8:58 * **1:18:** Efe 1:22-23; Apos 26:23; Rev 1:5 * **1:19:** Jon 1:16; Kol 2:9 * **1:20:** Efe 1:10, 2:16; Rom 5:1; Efe 1:7, 2:13; 1Jo 2:2 * **1:21:** Rom 5:10; Efe 2:12, 4:18
 * **1:22:** Efe 2:14-16; Efe 5:27 * **1:23:** Efe 3:17; Hib 3:14; Mak 16:15; 1Ti 3:16 * **1:24:** Efe 3:13
 * **1:25:** Efe 3:2,7-8 * **1:26:** Rom 16:25-26; Efe 3:3-5,9-10 * **1:27:** Efe 1:18; 1Ti 1:1

28-29 * * Mebäri unita ämawebe kuduhtagän Kristo täño mebäri yänahänpän yäwet täkamän. Täñkañ man kädet mebäri mebäri iwatpän jukuman yäwerit, bänep pidäm man yäwetpän yäwoñärek täk täkamän. Täñpäkañ ämawebe u kudup Kristo terak äma bureni täñirä Anututa iniñ kirenayän nadänpän unita kehäromi pähap Kristotä nimik täyak uterak ehutpän epän u täñ-dämik täkamän.

2

¹ Eruk ñode täwera nadäwut; In ba Laodisia komeken nanik ba ämawebe ätu inamna dapun nämo nabäwani, unita komi kwini nämo nadäk täyat. ² * Kom i epän täk täyat u bänepjin täñkehärom takta ba äbot täñpani notjiye-kät bänep iron terak kowat-kwasikorän täñpän kuñatta u täk täyat. Ba intä nadäk säkgämän yäpmänirä unitä nadäkinikjin täñ-kehäromtak täyon yän nadäk täyat. Ba Anutu täño man bureni käbop nanik kwawak ahänkuko unitäño mebäri ket nadäwä tärek täkot yän nadäk täyat. Täñpäkañ Kristo ini uwä man bureni käbop itkuko unitäño mebäri. ³ * Ukenä nadäk-nadäk siwoñi ba nadäwä tärek-tärek Anutu-ken nanik u kudup tokñek it moretak.

Äma täño man jopi nämo nadänej

⁴ * Täñpän äma kubätä in yän-täkñarani täñpän bänepjin täñpä wanenña man ñowä yäyat. ⁵ * Näk inkät nämo itkamän upänkañ bänepnatä inta juku piñpän nadän tamik täyat. Täñkañ in täñkentäk säkgämän kowata kowata täñpän Kristota nadän imikinik kehäromigän täñpen kuñat täkañ unita bänep oretoret nadätat. ⁶ Täñpäkañ in Kristo Jesutä Ekäni täñ tamekta imagutkuño unita ukät kowat-kwasikorän täñpen kuñat täkot. ⁷ * Ude täñpän Kristo uterak jäwänjin pewä äpmonpänpän yänkehärom täkot. Ude täñpän nadäkinik täktäk kädet täwetpän täwoñärek täñpanitä bänepjin täñmeham täñirän kuñat täkot. Täñkañ bänep oretoret pen täñ imiñ yäpmän ärok täkot.

⁸ * Täñpäkañ äma kubätä nadäk-nadäk jopi ba yän-yäkñarani man terak täwetpän täwoñärek täñirän kädet siwoñi kakätänenña nadän täpänenpän kuñat täkot. Man udewani uwä ämaken nanik, äbek ora täño kobap man. Uwä kome terak imaka kehäromi nitek uterak wohutpän yäk täkañ, u Kristoken nanik nämo. ⁹ * Nadäkañ, Kristo tohari gupi nitek ahänkukotä itak. Kristo uterak Anutu täño täktäk ba mebäri-inik tokñek pat imitak. ¹⁰ * Unitä imaka imaka kehäromi nitek unita intäjukun-inik täyak. Ukät kowat-kwasikorän täñirä Anututä irit bureni intä terak tokñek pen taminkuko itak. ¹¹ * Täñpäkañ Kristo tuben kuñpän itkuñ-ken uken Juda kädet iwatpän gupjin moräk bureni nämo madänkuñ. Nämo, gup moräk madäk-madäk mebäri kubä yäpuñ. U ñodeta yäyat; Ämatä gupi moräk madäk täkañ ude, Kristotä bänep nadäk-nadäkjin biani u madän däkñenkuk. ¹² * Täñpäkañ ume ärutkuñ-ken uken Kristo-kät kowat-kwasikorän täñkuñ. Täñkuño unita Anututä inä Jesu-kät bok awañ gänañ änenkuk. Täñpäkañ inä Anututä Jesu awañ gänañ nanik yäpmän akuñkuko unitäño kehäromi pähapta nadäkinik täñkuño unita kadäni ume yäpuñ-ken uken Jesu-kät bok awañ gänañ nanik wädän tädotpän tepmanjuk. ¹³ * Bian inä guñ, Juda täño бага man nämo iwarani, ba momi mäyap täñpän kumbani ude bumik kuñarirä Anututä momijin penpän Kristo-kät bok

* **1:28-29:** Efe 4:13 * **1:28-29:** Efe 3:7,20; Plp 4:13 * **2:2:** Efe 3:4,18; Kol 1:26 * **2:3:** Ais 45:3; 1Ko 1:24,30; Efe 3:19 * **2:4:** Rom 16:18; Efe 5:6; Kol 2:8 * **2:5:** 1Ko 5:3 * **2:7:** Efe 3:17; Efe 2:20-22 * **2:8:** Kol 2:3 * **2:9:** Jon 1:14,16 * **2:10:** Efe 1:21-22 * **2:11:** Rom 2:29 * **2:12:** Rom 6:4; Efe 1:19-20; Kol 3:1 * **2:13:** Efe 2:1,4-5

tānpān kodak taŋkuŋ. ¹⁴ * Juda tāŋo бага man kudān tāwani unitā iwan tāŋ tamiŋkuk. Uwā momijin kubākubā kwawak ude pewān ahāwāpāŋ mankenta biŋam tepmaŋkuk. Upāŋkaŋ Jesutā momijin бага mantā yāŋahāŋkuko u kuduptagān pāya kwakāp terak urirān paotkuŋ. ¹⁵ * Tānpāŋ ugān nāmo; Jesutā pāya kwakāp terak kumbuko uterak mājo wāra kehāromi nīkek ba imaka kuduptagān kehāromini nīkek u kehāromini kudup yāyomāgatkuk. Kehāromini yāyomāgatkaŋ wi yāwatpāŋ mebārini kwawak peŋjirān imaka jopi ude āworeŋkuŋ.

Äma tāŋo бага man nāmo iwatneŋ

¹⁶ * Unita äma kubätä ume ketemta jop irit ba komepak kodakita orekirit ba orek nāmo itta ba Sabatta yājiwāt man tāwetpāŋ taniŋ wārāt tākaŋ u nāmo nadāŋ imineŋ. ¹⁷ * Baga udewani uwā imaka bureni kāmi ahākta yāwani unitāŋo wārani bumikgān. Upāŋkaŋ imaka bureniwā Jesuken ahāŋkuko pātak. ¹⁸ Tānpākaŋ äma udewani kubätä man ayābu kāda kāwanipāŋ yāŋahāŋjirān ba in injinta āpani nadānpāŋ aŋero yāniŋ oretta tāwerirān man udewanita bureni yāŋ nadānpāŋ nadākinikjin pewā putārewāpāŋ gwāki yāpmākta tānpā wanenŋta. Butewaki, äma udewani uwā äma tāŋo nadāk jopi iwatkaŋ ehāritā inita nadāŋjirā ārowani tāk tākaŋ. ¹⁹ * Äma udewani Kristo nāmo tubeŋ kuŋkaŋ meni-tāgān jop yāŋ-tākŋat tākaŋ. Nadākaŋ? Kristo uwā äbot tāŋpani tāŋo gwākŋin pāhap. Tāŋkaŋ äbot tāŋpani nin uwā Kristo tāŋo gupi ude. Gupi u towiŋjirān kehārom taŋpāŋ Anutu tāŋo nadāk uterakgān taŋjigān tāgak tāyak. Tāŋ, äma udewani uwā Kristo peŋpāŋ iniken nadāk terak kuŋarani.

²⁰ Eruk, inā Kristo tāŋo kumāk-kumāki yāpurārātpāŋ kome tāŋo mājo ba imaka māde ut yāmiŋkuŋopāŋ mebāri imata kome ŋonitāŋo māhemi bumik tānpāŋ unitāŋo бага man mebāri mebāri iwarāntāk tākaŋ? ²¹ Man u ŋode yāk tākaŋ; U inŋirentawā! U naŋpentawā! U yāpentawā! ²² * Tānpākaŋ imaka u ba u yājiwāt tākaŋ uwā bārāneŋ paotta yāwani. U ämatā iniken nadākpāŋ yānpāŋ-tāwoŋārewani. ²³ Tāŋkaŋ kaŋpāŋ ŋode nadāneŋ; Baga man udewani tāga tāŋkentāŋ nimek yāŋ nadāneŋ. Ba unita nadāŋjirā Anutu iniŋ oretoret kādet bureni tāneŋ. U gup yāpmāŋ āpāk-āpāk kādet bureni niwoŋārek tākaŋ yāŋ nadāneŋ. Ba u komi epān Anututā gāripi nadāk tāyak unitāŋo kādet niwoŋārek tākaŋ yāŋ nadāneŋ. Upāŋkaŋ nāmota nāmoinik! Imaka udewani uwā bureni nāmo. Uwā gup tāŋo kaŋgārip ba nadāŋ gārip kādet waki u dāpmākta kehāromini nīkek nāmo. Nāmoinik!

3

Kristo terak bānep kodaki iritta man

¹ * Tānpākaŋ inā Anututā Kristo-kāt bok yāpmāŋ akuŋkuko unita kunum tāŋo tuŋum, Kristotā Anutu dubini-ken intājukun itak-ken itkaŋ u yāpmākta gwāk pimik tākot. ² * Tāŋkaŋ bānep nadāk-nadākjin kunum gānaŋ imaka säkgāmān itkaŋ unitagān pewā kuk tāyon, kome terak imaka itkaŋ uterak nāmo penenŋ. ³ * Imata, in kumbuŋo unita. Kumāŋjirā iritjin bureni uwā Kristo-kāt kwasikorirān Anututā kābop peŋkuko ini watāni it tāyak. ⁴ * Eruk, iritnin tāŋo mebāri bureni Kristo unitā āneŋi ahāŋjirān in udegān kuduptagān ukāt bok, iniken peŋyāneŋ epmāget kudān ikek api ahāneŋ.

* **2:14:** Efe 2:14-16; 1Pi 2:24 * **2:15:** Kol 1:13 * **2:16:** Rom 14:1-12 * **2:17:** Hib 8:5, 10:1
 * **2:19:** Efe 2:21; Efe 4:15-16 * **2:22:** Ais 29:13; Mat 15:9 * **3:1:** Kol 2:12; Mak 12:36, 16:19; Efe 1:20
 * **3:2:** Mat 6:33 * **3:3:** Rom 6:2; 2Ko 5:14 * **3:4:** Plp 1:21; 1Ko 15:43; 1Jo 3:2

⁵ Unita yänpän kome täno irit kuṇat-kuṇat ba nadäk-nadäk waki u kudup utpän kaṇ yejämbut! U ṇodeta yäyat; Kubokäret, kaṇgärip nadän gärip waki, ba imaka imakata ämäni täktäk. Nadäkaṇ? Ämäni täktäk uwä anutu jopita gwäjin äpmonṇ imik-imik udewanigän. ⁶ Tänpäkaṇ imaka udewanita yänpän Anututä kokwawak pähap api pewän ahäwek. ⁷ Nadäkaṇ, inä bian kome ṇonitäno nadäk terak itkuṇ-ken uken imaka u inṇit yäpmän kuṇat täṇkuṇonik. ⁸ * Unita apiṇo imaka päke u mäde ut yämut. Kokwawak, bänep kubit, nadäwawak, yänpän-kaṇiwat ba me yäkyäk u kudup peṇ moreneṇ. ⁹⁻¹⁰ * * Täṇkaṇ äbot täṇpani notjiye jop yäkṇat-yäkṇat nämo täneṇ. Nämo inik, inä bänep bianjin täno kudän yejämän morenpän bänep kodakipän tek ude wädäwä äronkuṇo unita. Tänpäkaṇ bänep kodakijin uwä Anututä ini pewän ahäwani unita Anututä bänep kodakijin uwä ini bumikgän ahäkta täṇkodak täk täyak. U näkṇo mebärina kaṇpän nadäkinik täṇput yänpän ude täk täyak. ¹¹ * Ude unita inigän inigän, närepmirek-gärepmirek paotkuk. Grik nanik ba Juda nanik, gupi moräk madäwani ba gupi moräk nämo madäwani, iwoni nanik ba bipi nanik, watä epän äma jopi ba tuṇum äma, nin kuduṇtagän Kristotä gwäknin ude itpän imaka kuduṇtagän uwäk täk täyak.

¹² * Eruk, in Anututa biṇam täṇpani, ini-tägän bänep iron täṇ tamiṇpän yäpmän daniṇkuko unita kudän ṇode täṇpeṇ kuṇat täkot; In notjiyeta butewaki nadänpän täṇkentän yämik täkot. Täṇkaṇ injinta nadänirä äpani täṇpöpän notjiyeta kokwawak bäräṇeṇ nämo nadän yämineṇ. Nämo, bänep kwini terak oraṇ yämik täkot. ¹³ * Täṇkaṇ bämopjin-ken yäṇwawak ahänirän momi pekpek täk täkot. Ekänitä momi peṇ tamiṇkuko udegän täk täkot. ¹⁴ * Täṇkaṇ bänep iron kädet bureni iwat täkot. Kädet unitä kädet päke u kuduṇtagän yärepmiṇ morek täyak. Bänep iron täktäk unitä kädet täga ätu täṇ-meham täṇirän in bämopjin-ken bänep kubägän terak säkgämän irit pewän ahäk täkaṇ. ¹⁵ * Tänpäkaṇ bänepjin täno yäma dārirä bänep pidäm Kristoken naniktä intäjukun it tamiṇpän bänep nadäk-nadäkjin-ken kaṇiwat epän täk täyon. Nadäkaṇ? In bänep pidäm uterak itta Anututä yäṇ-päbä äbot kubägän tepmaṇkuk. Tänpäkaṇ imaka u ba unita yänpän Anututa bänep täga nadän imik täkot. ¹⁶ * Täṇkaṇ Kristo täno mantä bänepjin-ken tokṇek pat täyon. Kristo täno mantä bänepjin-ken tokṇek ude parirän nadäk-nadäk täga terak notjiye täno bänepi täṇkehärom takta yäwetpän yäwoṇäreṇ täṇit kap mebäri mebäri tek täkot. Kap Sam terak tewani, ba Ekäni inin oretoret kap ätu ba kap ätu Munapiktä bänepjin-ken pewän ahäwani u Anututa bänep täga nadän imiṇpän tek täkot. ¹⁷ * Täṇkaṇ imaka u ba u yäk täkaṇ ba täk täkaṇ u kuduṇtagän Ekäninin Jesu u nadän imiṇpän täk täkot. Ude täṇpän Jesu wäpi terakgän Anutu Nan bänep täga nadän imikinik täk täkot.

Näda miṇi nani täno irit

¹⁸ * Eruk, webe, in äpjiye gämori-kengän kuṇat täkot. Ekänita biṇam täṇpanitä ude tänpäwä api tagawek. ¹⁹ * Tänpäkaṇ äma, inäwä webejiyeta nadän yämikinik tänpän komi mebäri mebäri nämo yämineṇ. ²⁰ * Tänpäkaṇ ironironi, inä meṇjiye nanjiyeta man yänirä mani buramik-inik täneṇ. Ude täṇirä Ekänitä tabäwän gäripi nitek api täk täneṇ. ²¹ * Tänpäkaṇ nan, inä äpetjiye nanakjiye man jäpi ba yäniṇ wärät man yäwettäko bänepi tänpä wawäpän nadän bäräp terak nämo kuṇatneṇ.

* **3:8:** Efe 4:25-31, 5:4 * **3:9-10:** Efe 4:22,25 * **3:9-10:** Efe 4:24 * **3:11:** Gal 3:28 * **3:12:** 1Pi 2:9; Efe 4:2,32 * **3:13:** Efe 4:32, 5:2 * **3:14:** Rom 13:8-10; 1Ko 13:13; Efe 4:3 * **3:15:** Plp 4:7; 1Ko 12:13,27; Efe 4:4 * **3:16:** Efe 5:19 * **3:17:** 1Ko 10:31; Efe 5:20 * **3:18:** Efe 5:22 * **3:19:** Efe 5:25 * **3:20:** Efe 6:1 * **3:21:** Efe 6:4

Intäjukun äma ba watä ämaniye jopita man

22 * Äma täño epän watä ämaniye, inä intäjukun ämajiye täño man kudup buramik täkot. Täñkañ intäjukun ämajiye inamiken epän täñpani yäj niwerut yäjkañ täñyäkñarani nämo täneñ. Nämo, inamiken itkañ ba nämo itkañ, epän kehäromigän täneñ. In Ekäni orañ imik täkañ unita bänep täñjikñat-kät nämo, kadäni kadäni kudän siwoñi terak epän bureni täñ yämineñ. 23 Täñkañ epän u ba u tak täkañ u ämata yäñpäñ nämo, Ekänita epän täyat yäj yäñpäñ gwäk pimiñpäñ täñ-dämik täkot. 24 Ñode nadäñpäñ täneñ; Epän tak täkamäj unitäño gwäkiwä kunum gänañ nininta yäj nimani itak uwä Ekäniken mät yäpne. Nadäkañ? Inä Ekäni Kristo täño watä äma irirä ini-tägän intäjukun ämajin bureni ude it tamik täyak. 25 * Täñpäkañ äma kudän wakiwaki täñpaniwä kudän waki unitäño kowata api yäpneñ. Imata, Ekänitä ämawebe kudup täño täktäki uwä nadäk kubä terakgän yäpmäj danik täyak.

4

1 * Täñpäkañ epän watä äma täño intäjukun ämaniye, inä ñode nadäk täkot; Nin täño intäjukun ämanin kunum gänañ itak. Unita nadäñpäñ watä ämajiye kudän siwoñi terakgän yabäj yäwatneñ.

Ekäniken yäñapik-apik täño man

2 * Täñpäkañ Ekäniken yäñapik-apikta ket nadäwä tumbäpäñ gwäk pimiñpäñ kadäni kadäni yäk täkot. Ude täñpäñ Anutu bänep täga nadäj imikinik tak täkot. 3 * Täñkañ ninta imaka, yäñapiñirä Anututä iniken mani täño kädäri täwit nimiñirän Kristota man käbop itkuko u yäñahäk täkäna.

Man unitagän näk komi yotken itat. 4 * Täñkañ Ekäniken yäñapik mantä mehamtäñ namiñirä man pidämigän yäñkwawa täñira ämawebe komeni komenitä mebäri kañ nadäwä tumbut. Näk ude täkta yäj namani. 5 * Täñpäkañ äma Anutu nämo nadäj imani bämopi-ken inä säkgämän kuñatpäñ Kristo täño kädet yäwoñärehta pidämtak täkot. 6 * Ude täñkañ yäkyäkjintä gäripi gakiñi nitek kañ ahäwän. Täñpäkañ ämatä man u ba u täwet yabänayäj täkañ unita ketinik nadäñpäñ kowata säkgämän kañ yäwerut.

Äma Polkät bok irani unitäño man

7 * Näkñaken manna biñam Tikikustä api täwerek. Uwä nintäño notninpak bänepnin gämäni, täñkentäk ämanin ba Ekäni täño watä piä äma bureni-inik, man buramik täñpani. 8 * Bänepjin täñpidäm tawut yäñpäñ iritnin täño man-biñam täwetta notninpak u iniñ kireñpewa äretak. 9 * Täñpäkañ äma tägagämän Onesimus, man buramik täñpani notjinpak, injin äbotken nanik u bok yäwera äreñkañ näkä itat-ken ñonitäño manbiñam api täwetdeñ.

10 * Täñpäkañ komi yot ñoken bok irani notnapak Aristakus ukät Banabas nämeni Maktä nadäj tamikamän. (Mak unitäño mebäri täwetkuro unita inken äreñjirän not kañ täñ imut.) 11 Täñpäkañ notnapak kubä Josua, wäpi kubä Jastus u imaka, nadäj tamitak. Äma yaräkubä uwä Juda äbotken nanik. Juda äma ätutä Anutu intäjukun itkañ kañiwat epän tak täyak unitäño man yäñahäkta nämo täñkentäj namik täkañ, yaräkubä unitägän bänepna täñ-kehäromtäñ namik täkañ.

* 3:22: Efe 6:5-8 * 3:25: Rom 2:11 * 4:1: Wkp 25:43,53; Efe 6:9 * 4:2: Efe 6:18; Plp 4:6
 * 4:3: Rom 15:30; Efe 6:19; 1Ko 16:9 * 4:4: Efe 6:20 * 4:5: Efe 5:15-16; 1Te 4:11-12 * 4:6:
 Efe 4:29; 1Pi 3:15 * 4:7: Efe 6:21 * 4:8: Efe 6:22 * 4:9: Plm 10-12 * 4:10: Apos 19:29,
 12:12; Apos 13:13; Plm 24

¹² Tãñpãkañ intã äbotken nanik kubã Epafraſ, Kriſto tãño watã piã äma unitã taniñ oretak. U intã kehãrom tanpãñ Anutu tãño nadãk ſiwonji yãpmãñpãñ nadãwã-tãrewãpãñ kudup buramiñpãñ kuñatneñta kadãni kadãni Anutu-ken ehuranigãn yãñapik täyak. ¹³ Bureni-inik täwetat; Epafraſ unitã in ba Laodisia ba Hierapolis yotpãrareken nanik äbot tãñpani ämawebe tãñkentãñ tamikta komi epãn inide kubã tãk täyak. ¹⁴ Tãñpãkañ yãpãtãgak äma notniñpak tãgagãmãn wãpi Luk kenta Demastã taniñ oretkamãn. ¹⁵ Tãñpãkañ nãkã Laodisia yotpãrareken nanik äbot tãñpani ba Nimfa ukãt äboriye Anutu iniñ oretta Nimfatã ini yotken ärok tãkañ u nãkño bãnep tãga man ño yãñahãñpãñ kañ yãwerut.

¹⁶ Tãñpãkañ man kudãn ño ämawebe daniñpãñ yãwerã nadãñ morewãkañ Laodisia äbot tãñpani uken pewã kuñirãn unitã udegãn kañ daniñpãñ nadãwut. Tãñpãñ unita kubã kudãn tãñpãñ yãmiñkuro u imaka, tamãkañ kañ daniñpãñ nadãwut. ¹⁷ * Daniñpãñ nadãñkañ Akipus ñode kañ iwerut; Epãn Ekãnitã yãñ gamani uwã säkgãmãn ſiwonigãn kañ tãñ yãpmãñ ku yãñ kañ iwerut.

¹⁸ * Eruk, Pol nãkña-tãgãn ketnatã bãnep tãga man ño kudãn tãñpãñ tamitat. Komi yotken irani nãka nadãñ namik tãkot. Eruk, Ekãni tãño orakorakitã inken itinik täyon.

* 4:17: Plm 2 * 4:18: 1Ko 16:21

1 Tesalonaika

Ämawebe **bä**nepi **api äy**äñurani **tä**ñkehärom **takta** **man**biñam

¹ * Eruk notnaye, Silas kenta Timotitä täñkentäñ naminjirän näk Poltä man ño kudän täyat. Kudän täñpäñ äbot täñpani Tesalonaika kome itkañ, Anutu Nan ba Ekäni Jesu Kristo-kät kowat kwasikorän täk täkañ, inta pewa äretak. Anutu täño orakoraki ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Tesalonaika äbot täñpani täño nadäkiniki

² * Nin kadäni kadäni yäñapik epän täñkañ inta nadäñ taminpäñ Anutu bänep täga man iwet takamäñ. ³ * Nadäkinikjin täño bureni kañ-ahäk täkañ ba täñkentäk epän bänep ironjintä pewän ahäk täkañ ba nadäkinikjin Ekäni Jesu Kristo terakgän penpäñ bänepjin täñkehärom tañpen kuñat täkañ unita nin Anutu Nanin injamiken kadäni kadäni nadäñ taminpäñ yäñahäñpäñ iwet takamäñ.

⁴ Notnaye, nin inta bureni-inik ñode nadäkamäñ; Anututä nadäñ tamikinik täñpäñ inita biñam iwoyäñkuk. ⁵ * Ude nadäk takamäñ uwä mebäri ñodeta; Mani biñam Täga täweritna man u jopi nämo täñkuk. Nämo, nin mani biñam unita nadäna bureni-inik täñpöpäñ Kudupi Munapik täño kehäromi terak täwetkumäñ. Inkät itkumäñ-ken uken inta yäñpäñ imaka u ba u yäñpäñ täk täñkumäño u nadäkañ. ⁶ * Täñitna nintäño kädet kuroñ ugän iwarän täñkuñ. Iwarän täñpäñ Ekäni imaka, udegän iwarän täñkuñ. Täñpakañ Ekäni täño Manbiñam Täga uwä komi ba bäräpi u punin terak Kudupi Munapiktä bänep pidäm täñ taminjirän man u bänepjinta biñam täñkuk.

⁷ * In ude täñkuño uwä nadäkinik täñpani Masedonia ba Akaia komeken nanikta intäjukun täñ yäminpäñ kädet täga yäwoñäñkuñ. ⁸ * Täñpakañ inken, Ekäni täño mantä tokñen moreñpäñ Masedonia ba Akaia komeken kuñ moreñkuk. Täñkañ, ugän nämo. In Anutu nadäñ imikinik täñkuño unitäño manbiñam uwä komeni komeni nadäñ moreñkuño unita nintä yäwetnañi kubä nämo täñkuk. ⁹ * Ini-tägän, nintä inken epän täñitna not täñ niminikuño unitäño manbiñam niwet täkañ. Ba intäño manbiñam komeni komeni yäñpän-nadäk ñode täñ yäpmäñ kukañ; In anutu jopi nadäñ yämik täñkuño u mäde ut yäminpäñ Anutu irit kehäromi mähe mi bureni unitäño watä epän ämaniye ude itkañ. ¹⁰ * Ba apiño in anutu jopi nadäñ yämik-yämik kädet u mäde ut iminpäñ nanaki Jesu kunum gänañ naniktä äpäkta itsämäñpäñ itkañ. Nanaki u kumbani-ken nanikpäñ yäwän kikuñurani unitä täñkentäñ naminjirän Anutu täño kokwawak kadäni pähap ahäwayäñ täyak uwä api irepmitne.

2

Poltä Tesalonaika kome epän täñkuk

¹ * Notnaye, ninä inken ahäñpäñ epän nämo täna wañkuñ. Nämoinik, epän täñitna bureni ahäñkuk. U injin nadäkañ. ² * Ba pengän Pilipai kome nidäpmäñpäñ niwat kireñkuño u imaka, nadäkañ. Ude täñ niminikuñopäñ

* **1:1:** Apos 17:1-10; 2Te 1:1 * **1:2:** Plp 1:3-4; Kol 1:3; 2Te 1:11 * **1:3:** 1Ko 13:13; Kol 1:4-6
* **1:5:** 1Ko 2:4-5; 1Ko 4:20 * **1:6:** 1Ko 4:16; 2Te 3:9; Apos 17:5-9 * **1:7:** 1Pi 5:3 * **1:8:** Rom 1:8
* **1:9:** Apos 14:15 * **1:10:** Tai 2:13; Apos 17:31; 1Te 5:9 * **2:1:** 1Te 1:5,9 * **2:2:** Apos 16:19-24; Apos 17:1-9

nämo kwitanjukumäj. Nämo inik. Äma ätutä iwan pähap täj niminirä Anutu yäpmanj wädänpän bätakigän nadänkan inken ärenpän Anutu täjo Manbiñam Täga u täwetkumäj. ³ Tänpäkan manbiñam täwetkumäjo uwä bänepjin tänpidäm takta täwetkumäj. U jop manman ba yäj-täkjarani man nämo täwetkumäj. Ba in tänpäwakta man nämo täwetkumäj. ⁴ * Nämo, Anututä nibäwän tægawäpän mani biñam yäjahänekta epän ño ketnin terak penjuk. Epän u täk takamäj uwä ämatä ninta nadäwä ärowani takta nämo täk takamäj. Nämo inik, Anutu bänepnin yäpmanj danik täyak unitä nibäwän gäripi tänpakta täk takamäj.

⁵ * Tänpäkan in nintäjo mebari nadäk täkan, ba Anututä udegän nintäjo mebari nadatak. In nintäjo manta gäripi nadäwut yänpän bänep ärik-ärik man nämo täwetkumäj ba intäjo monen tunumta yabängärip tänpän Anutu täjo man terak yäj-täkjaratpän yäpmakta nämo tänkumäj. ⁶ * Ba in bämopjinken ba kome kukni kada wäpnin biñam ikek kuñatta nämo tänkumäj. Nämo, nin Kristo täjo aposoro bureni-inik itkamäj unita tänkentän nimut yäj täga penj täwetnañipän nämo penj täwetkumäj. ⁷ Tänpäkan webe kubätä nanakiye watäni säkgämän itkan nononj yepmäj towik täyak ude bumik in bämopjinken kwini terak it tänkumäj onik. ⁸ Gäripnin täni inken penjukumäjo unita Anutu täjo Manbiñam Täga täwettağän nämo. Inta yänpän gupnin inin kirekta bok pidäm tänkumäj. Imata, bänepnintä inta gäripi pähap nadänjukumäjo unita. ⁹ * Notnaye, nintä bämopjin-ken itkan epän täni tänkumäjo u nadäkan. Bäräpi tamine yänpän kepma bipani gupnin mehamtäkta epän bok kädap ikek täk tänkumäj onik. Ude tänkan Anutu täjo Manbiñam Täga uwä täwetkumäj.

¹⁰ Inken mominin nämo, kudupi-inik, bänep siwonj terak kuñatpän epän täj taminkumäjo u in nadäkan. Uwä in ba Anutu imaka, penta nadäkan. ¹¹ Tänpäkan kubä pen ñode nadäkan; Äma kubätä äperiye nanakiyeta täj yämik täyak, in kubäkubäta udegän täj taminkumäj. ¹² Intä irit kuñat-kuñat Anututä nadäwän siwonj täk täyak udegän tänpän kuñarut yäj nadänpän bänep täj-kehäromtak man täwerit, bänep tänpidäm tak man täwet tänkumäj. Ba Anututä tabänjirän täga tänpakta in kädet täga terak kuñarut yänpän kadäni ätu man kehäromi täwetkumäj. Imata, Anutu unitä kanjwat yewani gänañ, iniken wäpi biñam ikek itta yänpäbä tepmak täyak unita.

Anutu täjo manta jibi yäpuñ

¹³ * Tänpäkan nin Anutu täjo man täweritna nadäwä kome äma täjo man kubä bumik nämo täjkuñ. Nämo inik! Anutu täjo man bureni-inik ude nadänkuñ unitä Anutu täjo äbot tänpäni inken epän tänjirän irit kuñat-kuñatjinken bureni ahäk täkan. Unitä nin inta yänpän Anutu bänep täga man kadäni kadäni iwet takamäj. ¹⁴ * Notnaye, inä Judia komeken nanik Anutu täjo äbot tänpäni Kristo Jesu-kät kowat kwasikorän tänpän kuñat täkan, apinjo udegän täkan. Judia äbot tänpäni uwä Juda naniktä däpmanpän komi yämik täjkuñ udegän in notjiye ätutä tadäpmanpän komi tamik täkan. ¹⁵ * Kädet u kudupi nämo. Juda naniktä profet biani biani ätu däpmanj yäpmanj äbätängän Ekäni Jesu udegän utpewä kumbuk. Tänpäkan nin udegän nidäpmanpän komi niminjuñ. Ude täjkuñ u Anututa not nämo täj imik täkan ba ämawebe kuduptagänta iwan täj yämik täkan. ¹⁶ * Ba ugän nämo. Guñ äbotken Anutu täjo man yäweritna nadänpän Anututa biñam tänen yänkan бага penjkirek täkan. Tänpäkan äma uwä kädet wakiwaki ude täj yäpmanj äbäntäko mominitä ärowani pähap tänjirän eruk, Anutu täjo kokwawak ahän yämitak.

* **2:4:** 1Ti 1:11; Gal 1:10; Jer 11:20 * **2:5:** Apos 20:33; 2Pi 2:3; Rom 1:9; 1Te 2:10 * **2:6:** Jon 5:41,44 * **2:9:** Apos 20:34; 1Ko 4:12 * **2:13:** 1Te 1:2; 2Te 2:13; Gal 1:11-12 * **2:14:** Apos 17:5
* **2:15:** Apos 2:23, 7:52 * **2:16:** Mat 23:32-33

Tesalonaika ämawebe äneji yabäkta nadänjuk

17 * Notnaye, kadäni keräpigän in tepmañkumäño upänkañ tepmak-inik nämo täñkumäñ. Nämo inik. Bänepnintä inta butewaki nadäñ tamiñpäñ äneji tabäkta gäripi-inik nadäkamäñ unita inken äneji ärekta ehut itkamäñ. 18 Inken ärekta gäripi nadäkamäñ upäñ Pol näkä kadäni kadäni inken ärekta nadänjira Satantä kädet peñpipiñ namik täyak. 19-20 * Täñ, inta gäripi pähap nadäk takamäñ u ñodeta; Epänin täño bureni-inik uwä in, ba nintäño oretoret ba epmägetnin uwä in, unita Ekäninin Jesu unitäño äbäkäbäk kadäni-ken injamiken inkät penta itkañ kehäromigän bänep oretoret terak täga api itne.

3

Pol Timoti iniñ kireñjuk

1-2 * * Notnaye, inta nadäwätäk tañi täñpäñ nek Atens yotpärare-ken itkañ Timoti iniñ kireñpeda inken ärekta man yänpäñ-nadäk täñkumäñ. Timoti, notninpak bureni ba Anutu täño epän äma ude itpäñ Kristo täño Manbiñam Täga yänhäk täyak unitä päre Anutu täño man terak bänepjin ba nadäkinikjin täñkehärom takta iwoyänjukmäk. 3 * Komi ba bäräpitä täñpewän kwainey yänpäñ Timoti teda äreñjuk. In nadäkañ, Anutu täño man uwä kwini terak itpäñ-nadänekta nämo yän nimani. 4 * Nin inkät itkañ pengän man ñode täwetkumäñ; Anututa yänpäñ komi bäräpi in ba nintä terak api ärowek. Man yänjukmäño u bureni ahätäk ño yän nadäkañ. 5 * Mebäri unitagän inta nadäwätäk pähap täñpäñ intäño nadäkinikjin kañpäñ nadäkta Timoti iniñ kireñpewa äreñjuk. Täñyäkñarani äma waki Satantä täñ-täkñat-pewän nadäkinikjin pewä putäreñjirä epänin jop pewä paorektawä yän nadänjut.

Timoti manbiñam täga yäpmäñ äbuk

6 * Täñpäkañ Timotitä inken nanik äyänjut päbä nadäkinikjin ba bänep ironjin unitäño manbiñam ñode niwetkuk; Intä ninta gäripi pähap nadäk takäñ. Ba nintä in tabäkta gäripi nadäk takamäñ, udegän intä nin nibäkta yäk takäñ. Manbiñam ude niwetkuk. 7 * Täñpäkañ notnaye, in nadäkinikjin ikek itkañ yän biñam niwerirän nadänjukmäño unitawä nin komi butewaki terak kuñat takamäñ unitäño bäräpi täñpidäm tañjuk. 8 Bureni, in Ekäni inñit-inik täñpeñ kuñarirä nadänpäñ nintäño iritninken gäripi pähap ahäk täyak.

9 Täñpäkañ inta yänpäñ Anutu injamiken bänep täga pähap nadäk takamäñ unita Anutu bänep täga inide kubä iwet takäna! 10 Täñkañ nadäñ nimiñjirän inken päre kowat kawän täñpäñ nadäkinikjin ätukät täñkehärom takta kepma bipani Anutu-ken gwäk pimiñpäñ kehäromigän yänapik takamäñ.

11 * Eruk notnaye, Nanin Anutu ba Ekäninin Jesutä ini kädet täwit nimiñjirän inken kañ ärena. 12 Täñpäkañ Ekänitä bänepjin-ken epän täñjirän inken bänep iron kädet tañi ahänjirän injin-tägän bänep iron kowata kowata tak takot. Ba äma gägänita udegän kañ täñ yämüt, nintä inta täñ tamik takamäñ udegän. 13 * Ude täñjirä Anutu Nanintä bänepjin täñkehärom täñjirän injamiken momijin nämo, bänep kudupi-inik kuñat takot. Pen udegän kuñarirä Ekäninin Jesutä ämawebe inita biñam iwoyäwani yämagut yäpmäñ äneji kañ äbän.

4

Anutu injamiken siwoñi kuñat-kuñatta man

* 2:17: 1Te 3:10 * 2:19-20: Plp 2:15-16, 4:1; 2Te 1:4 * 3:1-2: Apos 17:15 * 3:1-2: Apos 16:1-3
 * 3:3: Efe 3:13; 2Ti 3:12 * 3:4: Apos 14:22 * 3:5: Plp 2:16 * 3:6: Apos 18:5 * 3:7: 2Te 1:4
 * 3:11: 2Te 2:16 * 3:13: Plp 1:10; 2Te 1:7,10

1 * Notnaye, Ekäni Jesuta yänpän jukuman kubä ñode täwetnapän nadäwut; Irit kuñat-kuñatjintä Anutu not täñ imikta mebäri täwetpän täwoñärek täñkumäño udegän kañ irut. Täñkañ Anutu täño man u täga iwat täkañ upän gwäk pimiñpän ehuranigän kañ iwarut yänpän täwetkamän. 2 Ekäni Jesu täño meni terak man kehäromi täwetpän täwoñärek täñkumäño nadäkañ u.

3 * Anututä ñode täwet täyak; Kubokäret penpän bänep siwoñi terak kuñat täkot. 4 Tänpäkañ in bänep nadäk-nadäkjinta watäni itpän webejiye-kät kädet siwoñi terak kañ kuñarut. 5 Kädet siwoñi terak kuñatkañ ämawebe guñ, Anututa nämo nadäwanitä yabängärip tänpän kubokäret täk täkañ ude nämo täneñ. Nämo inik! 6 * Unita in notjiye tänyäkñatpän webeniye nämo kubotäneñ. Kädet waki udewanita bian man ñode täwetkumän; Ekänitä äma kädet ude täk täkañ uwä kowata waki api yämek. 7 * Bureni! Nadäk-nadäk waki yäpmän kuñatneta nämo, kudupi-inik itpän nadäk-nadäk siwoñigän yäpmän kuñatneta Anututä nimagutkuk. 8 * Unita äma kubätä man u mäde ut imayän täko uwä äma kubätä nämo, Anutu, Kudupi Munapik bänepjin-ken pek täyak u mäde api ut imek.

9 * Eruk äbot tänpäni ämawebenaye, Anututä ini bänep iron täktäk kädet mebäri täwetpän täwoñäreñirän bureni iwat täkañ upän imata bänep iron kowat tänpän täneñta äneñi jop kudän täñ tamine? 10 * Nämo, inä Masedonia kome äbot tänpäni ämawebe komeni komeni it yäpmän kukañ u bänep iron täñ yämik täkañ. Upänkañ pen kañ täñput yänpän täwetkamän. 11 * Tänpäkañ man kubä pen ñode täwetpän täwoñäreñkumän; Kuñ äbän täñkañ täñuruk-uruk nämo täneñ. Komejin-kengän it dämiñpän epän ketjin-ken pewani u kehärom tänpän kañ täñput. 12 * Ude tänpän nakta jop kubä nämo api itneñ. Ude täñirä äma Anutu täño kädet nämo iwat täkañ u inta bänep täga api nadäneñ.

Jesutä äneñi äbäka man

13 * Notnaye, in bämopjin-ken nanik ätu kumbuño u jide itkañ unitäño mebäri ket nadäwä tärewut yänpän man ño täwetat. Ket ude nadäwä tärewäkañ guñ ämatä noriye kumänjirä nadäk-nadäki paoräpän konäm butewaki pähap täk täkañ in udegän nämo täneñ. Nämo inik! 14 * Nin nadäkinik ñode täk täkamän; Jesu kumänkañ akuñkuk. Ude täñkuko unita ñode imaka nadäkinik täk täkamän; Anututä Jesu iniñ kireñpewän ämawebe nadän imiñkañ kumbuño u ini-tägän yämaguränkañ inikät bok api ämneñ. 15 * Ba Ekänitä iniken man kubäwä ñode täwetna; Kome terak kodak iritna Ekänitä äbayän täyak-ken uken kodak irani nintä kumbani nämo api yärepmitne. Nämo inik!

16 * Ekäni kunum gänañ naniktä äpayän täñirän womat mämä api ahäwek. Tänpän añero intäjukun tänpänitä gera yänjirän Ekäni ini uwä gera pähap yänkañ api äpek. Äpäñirän ämawebe Kristo nadän imiñpän kumbuño unitä jukun api akuneñ. 17 Akuñirä kokoki yarägän kodak itnayän täkamän uwä kumbani yäput penakan gubamtä pudät päro nipmanpän punin terak Ekäni-kät kowat kawän api täne. Tänpäkañ Ekäni-kät-gän api it yäpmän ärone. 18 Unita in man ñowä yänpän-nadäk tänpän notjiye kumbanitä nadäwätäk penpän bänepjin tänpidäm täkot.

* 4:1: 2Te 3:6 * 4:3: 1Te 5:23; Hib 10:10; 1Pi 1:16 * 4:6: Sam 94:1 * 4:7: 2Te 2:13-14; 1Pi 1:15-16 * 4:8: Luk 10:16; Ese 36:27; Ese 37:14; 2Ko 1:22 * 4:9: Jon 13:34 * 4:10: 2Te 3:4 * 4:11: Efe 4:28; 2Te 3:8,12 * 4:12: 1Ko 5:12-13; Kol 4:5 * 4:13: Efe 2:12 * 4:14: Rom 14:9; 1Ko 15:3-4,12 * 4:15: 1Ko 15:51 * 4:16: 1Te 1:10; 2Te 1:7; 1Ko 15:52

5

Ekäni änenji pit kubägän api ahäwek

1-2 * * Notnaye, injin node bureni nadäk täkañ; Nämo nadänjirä kubo ämatä bipani äbäk täkañ udegän Ekäni täño äbäkäbäk kadäni täropigän api ahäj nimek. Ude nadäk täkañ unita Ekäni änenji äbayäj täyak uwä kadäni ba kepma uken api ahäwek yäj imata kudän täñpäj tamine? 3 * Täñpäkañ kadäni uken ämawebetä nin säkgämän kwini terakgän itkamäj yäkñat irirä Ekänitä pit kubägän ahäj yämiñpäj api däpmäj paorek. Bäräñej ahäj yämayäj täyak uwä webe nanak koki ikektä ittängän komi bäräñej nadäk täkañ ude. Imaka umuri u bäräñej ahäj yämiñjirä jide täñpäj api metäjpeñ kunej? 4 Upäjkañ notnaye, inä bipmäj urani gänañ nämo itkañ unita Ekäni täño kadäni, kubo ämatä bäräñej ahäk täkañ ude ahäjirän nämo kikñutnej. 5 * Nämoinik, ninä bipmäj urani ba bipanita biñam nämo, peñyäjek ba kep mata biñam äbot täñpani.

Bänep kodaki it täkäna

6 Unita äma ätu bänepi nadäk-nadäkita watä nämo itkañ däpmon pat täkañ ude nämo täne. Nämoinik, nadäna tumbäpäj watäni itpäñ kuñat täkäna! 7 Täñpäkañ äma däpmon pärani uwä bipmäj urani gänañ pat täkañ. Ba äma ume jägämi nañkañ täñguñguñ kudän täk täkañ uwä bipani täk täkañ. 8 Upäjkañ kepma täño äbot ninäwä bänep nadäk-nadäkninta watä kehäromi itpäñ kuñat täkäna. Täñpäkañ nadäkiniknin ba notniyeta nadäj yämik-iniktä kurepä ude ukät-pipik täñ nimiñjirän äma wakitä nämo nidäpek. Ba Anututä bureni api nimagurek yäj bänepnin ukädagän peñitna unitä gwäpä kehäromi ude täñ nimik täyon. 9 * U mebari node unita; Nin Anutu täño bänep wakwaki bureni kañ-ahäneta nämo iwoyäj nipmañkuk. Nämoinik! Ekäninin Jesu Kristo täño wäpi terak irit kehäromi koreneta iwoyäjpäñ nipmañkuk. 10 * Jesutä ninta kowata kumbuko unita ukät bok täga api itne. Unita Jesu täño äbäkäbäk kadäni-ken nin kumnayäj tämäño u ba kodak itnayäj tämäño u tägagän, ukät penta api it yäpmäj ärone. 11 * Eruk, inä man tägagämän u nadäñpäj man kowat iwerän täñpäj bänepjin pen täñ-kehäromtak täkot, täk täkañ ude.

Kädet Anututä gäripi nadäk täyak ugän iwatne

12 * Notnaye, man kehäromi node täwetkamäj; Äma inta yäjpäñ in täñkentäktä bämopjin-ken komi epän täk täkañ ba Ekänitä yäjpäñ intäjukun täñ tamik täkañ, ba täwetpäñ täwoñärek täk täkañ u nadäj yämik täkot. 13 Täñkañ epän ude täñ tamik täkañ unita inä nadäj yämikinik täñpäj bänep oretoret terak orañ yämik täkot.

Täñpäj notjiye-kät not täñpäj bänep kwini terak it täkot. 14 * Unita notnaye, in node täk täkot; Äma gañani, epän nämo täñpanita umun man yäwet täkot. Ba äma täñ mäyäk-mäyäk ba umun terak kuñarani udewani täñkentäj yämiñpäj bänepi täñ-kehäromtak täkot. Ba äma kehäromini nämo täñ-mhamtañ yämik täkot. Täñpäj äma udewani täñkentäj yämikta nämo gaña täneñ. Nämo, pentagän täñkentäk-kentäk terak kuñat täkot. 15 * Täñkañ waki kowata kowata täneñta watä kehäromi itpäñ kuñat täkot. Ude täñkañ injin-tägän ba äma gägäni kuduptagän täñkentäk-kentäk kowata kowata kañ täñ yäpmäj ärowut.

* 5:1-2: Mat 24:36 * 5:1-2: Mat 24:42-44; 2Pi 3:10; Rev 3:3 * 5:3: Ese 13:10; Mat 24:39; Luk 21:34-35; Jon 16:21-22 * 5:5: Rom 13:12; Efe 5:9 * 5:9: 1Te 1:10; 2Te 2:14 * 5:10: Rom 14:8-9; 1Te 4:14 * 5:11: Jud 20 * 5:12: 1Ko 16:18; 1Ti 5:17 * 5:14: 2Te 3:6,11,15 * 5:15: Snd 20:22; Rom 12:17; 1Pi 3:9

16 * Ude täñkañ kadäni kadäni bänep pidäm terak oretoret täñpen kañ kuñarut. 17 * Täñkañ Anutu-ken yäñapik man yäkta nämo gaña täneñ. Nämo, pen yäk täkot. 18 * Ba imaka u ba u unita Anutu bänep täga man iwet täkot. Inä Kristo Jesu-kät kwasikoranitä ude kañ täñput yäñpäñ Anututä pen täwetak.

19 * Täñpäkañ Munapik täño kädäp nämo däpä kumneñ. 20 * Täñpäñ äma kubätä Anutu täño mani biñam yäñahäñpäñ täwerirän nadäñ äwaräkuk nämo täneñ. 21 Upäñkañ man nadäk täkañ u kuduhtagän nadäñpäñ yäpmäñ danik kañ täñput. Ude täñkañ imaka täga täñpäñä u kañ yäpmäñ kuñarut. 22 Ude täñkañ waki mebäri mebäri kudup mäde kañ urut.

23 * Eruk notnaye, inta yäñpäñ Anutu-ken ñode yäñapik täkamäñ; Anutu, bänep kwini mähemitä ini ärutpak täñpäñ tepmañirän bänep kudupi kañ täñ morewut. Ude täñirän gupjin, bänepjin ba mäjojin kudupi parirän Ekäninin Jesu Kristo äbayäñ täyak u inamiken momijin nämo, kañ irut. 24 Täñpäkañ näk nadätat, Anutu tämagut täyak, man bureniñän yäwani unitä imaka yäyat ño inken bureni api täñpek.

25 * Täñpäkañ notnaye, in ninta nadäñpäñ Ekäniken yäñapik täkot. 26 * Täñkañ äbot täñpani injin-tägän, Ekäni wäpi terak not täñpäñ keräntäk täk täkot. 27 Unita näk Ekäni inamiken man kehäromi ñode täwetat; In man kudän ño äbot täñpani kuduhtagän daniñpäñ yäwerirä nadäwut.

28 Täñpäkañ Ekäninin Jesu Kristo täño orakoraktä inken itpäñ itinik täk täyon. Ude.

* 5:16: Plp 4:4 * 5:17: Luk 18:1 * 5:18: Efe 5:20 * 5:19: Efe 4:30 * 5:20: 1Ko 14:1,39
* 5:23: 1Ko 1:9; 2Te 3:3 * 5:25: Kol 4:3; 2Te 3:1 * 5:26: Rom 16:16

2 Tesalonaika

Bäräpi ätu bänepi api äyänuranitä yabän ahäk täkañ unitäño manbiñam

¹ * Eruk notnaye, Silas kenta Timotitä täñkentäñ namänpäñ näk Poltä man ño kudän täyat. Kudän täñpäñ äbot täñpani Tesalonaika kome itkañ, Anutu Nan ba Ekäni Jesu Kristo-kät kowat kwasikorän täk täkañ, inta pewa äretak. ² * Anutu Nan ba Ekäni Jesu Kristo täño orakoraki ba bänep pidämtä intä terak äroton.

³ * Notnaye, kadäni kadäni yäñapik epän täñkañ bänepnintä peñ niwerirän inta yäñpäñ oretoret man iwet täkamäñ. Nadäkinikjin tañi pähap tokñeñ ärok täyak, ba bämopjin-ken bänep iron kädet tañi ahäñ pat täyak, unita Anutu bänep täga man täga iwet täkamäñ. ⁴ * Täñpäkañ Anututa yäñpäñ in komi komi tamiñirä gupjin komi butewaki terak itkañ nadäkinikjin nämo pewa putärewäpäñ gwäk pimiñpäñ kuñat täkañ. Unita intäño manbiñam u nintä komeni komeni Anutu täño äbot täñpani yäñahäñpäñ yäwet täkamäñ.

Ekänitä äma yäpmäñ danikta man

⁵ * Komi butewaki ahäñ tamiñirä kehärom tañpäñ it täkañ uwä ñode niwoñärekk täyak; Anututä iniken kädet siwoñi iwatpäñ nadäñirän bäräpi u ahäñ tamik täkañ. Komi unitä inä Anutu täño kañiwat yewa gänañ kukta yäpän-siwoñtañ tamik täyak. Täñpäkañ Anutu täño kañiwat epän u täñkehärom takta epäni täk täkañ. ⁶ * Unita kämiwä Anututä kädet siwoñi iwatpäñ äma komi butewaki tamik täkañ u kowata komi butewaki udegän api yämek. ⁷ * Upäñkañ ämawebe komi butewaki nadäk täkañ inäwä, ninkät penta komi butewaki u api ketäreñ nimek. Ketäreñ nimayäñ täyak u Ekäni Jesu-kät añeroniye äbot pähap-kät kunum gänañ naniktä äpnayäñ täño kadäni ugän Anutu ini ude api täñ nimek.

⁸ * Kadäni uken kädäp mebet ikek äpä äma Anututa täñguntak täkañ ba Ekäninin Jesu täño Manbiñam Täga u nadäñ äwaräkuk täk täkañ uwä komi api yämek. ⁹ * Kowata Anututä äma udewanita yämayäñ täyak u kumäñ-kumäñ tärek-täreki nämo. Ba ini dubini-ken nanik ba kehäromini täño epmäget kudäniken yäwat kireñpewän päñku äneñi äbäkta nämo, ukädagän api kuneñ. ¹⁰ * Kadäni uken Jesutä wäpi biñam yäpmäkta kwawak api ahäwek. Ahäñirän iniken äboriye, ämawebe mani nadäñpäñ bänepi-ken peñpeñ kuñarani unitä epmäget kudäni u kañpäñ biñam api yäñ imineñ. Täñpäkañ inä mani biñam täweritna nadäwä bureni täñkuño unita penta api käneñ.

¹¹ * Unita inta yäñpäñ kadäni kadäni Ekäniken yäñapik man ñode yäk täkamäñ; Anutunintä kädet siwoñi iwatta iwoyäñkuko uterakgän itneñta täñpidäm tañ tamiton. Täñkañ iniken kehärominitä mehamtäñ tamiñirän imaka tägatäga takta gäripi nadäk täkañ u täñpäñ irit kuñat-kuñatjinken nadäkinikjin täño epäni bureni u kañ kañ-ahäwut. ¹² * Ude täñpäñ irit kuñat-kuñatjintä Ekäninin Jesu täño wäpi biñam orañ yäpmäñ ärok takot. Ude täñpäñ

* **1:1:** 1Te 1:1 * **1:2:** Rom 1:7 * **1:3:** 1Te 1:2-3; 2Te 2:13 * **1:4:** 2Ko 7:4; 1Te 2:19; Rev 1:9
 * **1:5:** Plp 1:28 * **1:6:** Rom 12:19; Rev 18:6-7 * **1:7:** Mat 25:31; 1Te 3:13, 4:16 * **1:8:** Sam 79:6; Ais 66:15; Rom 2:8; 1Pi 4:17 * **1:9:** Ais 2:10,19,21 * **1:10:** Kol 3:4; 1Te 3:13 * **1:11:** Kol 1:9; 1Te 1:2-3 * **1:12:** Ais 24:15; Mal 1:11

Jesu täño wäpi biñam äronjirän in udegän Jesu inamiken wäpjin biñam ikek kañ irut. Wäpi biñam uwä Anutunin ba Ekäninin Jesu Kristo unitäño iron.

2

Anutu täño manta iwan api ahäwek

¹ * Notnaye, Ekäninin Jesu Kristo täño äbäkäbäk ba unitä nimagut yäpmän päbä dubini-ken api nipmanpeko unitäño manbiñam täwera nadawut. ² Äma ätutä ñode api yän-täkñatneñ; Munapiktä ñode niwetak; Ekäni täño kadäni uku ahänkuk yän api täwetneñ. Ba meni-tägän jop api yän-täkñatneñ. Ba man kudän terak Poltä kudän tak yän api yän-täkñatneñ. Ude yän-täkñarirä in tängun tanpäñ kwainkañ bänepjin nämo pewä putärewek. ³ * Yän-täkñat man udewani täwerirä nämo nadän yämineñ. Ekäni täño kadäni keräp tanjirän pengänä Ekäni täño manta iwan pähap api ahäwek. Täñkañ Peñawäk Äma, genjita biñam täñpani unitä kwawak api ahäwek. ⁴ * Täñpäñ äma uwä imaka imaka ämatä anutu yän iwetpäñ yäniñ oret täkañ u kudup yäpmän päpä yepmanpäñ ini wäpi api yäpmän ärowek. Ude täñkañ Anutu täño kudupi yot gänañ äro itpäñ inita Näk Anutu yän api yäwek.

⁵ Täñpäkañ näk inkät itkañ unita täwetkuro ukeño u nadäkañ ba nämo? ⁶ Kadäni ñokengän ukät-pipik pätak u nadäkañ? U kewenjirän Peñawäk Ämatä kadäni yän imani-ken api ahäwek. ⁷ Täñpäkañ apiño Peñawäk Ämatä epän kábop kábop tak täyak. Ude täñtäñ kuñattäyon ukät-pipik u kewenjirän Peñawäk Äma u kwawak api ahäwek. ⁸ * Kwawak ahänpän irirän Jesutä äbänpän meni won piän-iwat-pewän Peñawäk Äma u kumänjirän eruk Jesu täño penyänek ägonitä yäput pewän paot-inik api täñpek. ⁹ * Täñpäkañ intäjukun, Peñawäk Äma u nämo kumänjirän Satantä kehäromi imänkañ Peñawäk Äma u Näk näwarut yän nadänpänä täñyäkñarani ba kudän kudupi mebäri mebäri api pewän ahäneñ. ¹⁰ Ude täñpäñ ämawebe paot-paotta biñam yäwani kädet waki mebäri mebäri terak api täñyäkñarek. Ämawebe uwä Anutu täño man bureni u nadänpän iyap takta bitnäk täkañ unita api paotneñ. Man bureni u nadänpän iyaptak täñkuñ yäwänä man unitä täñkentän yämitek. ¹¹ * Upänkañ nämo! Man burenita nadäkinik nämo tak täkañ unita Anututä nadäk bureni nämo, iniñ kireñpewän nadäk-nadäki peñ awähurirän jop manmanta nadäwä bureni api täneñ. ¹² Man burenita bitnänpän imaka wakita gäripi nadäk täkañ unita ämawebe uwä kowata ahän yämekta Anututä kädet ude uwä api peñ yämek.

Nadän dämiñpäñ itkot

¹³ * Täñpäkañ notnaye, Ekänitä inta nadän tamikinik tak täyak! Pengäninik Anututä intä irit kehäromi kañ-ahäkta iwoyänkuko unita inta yänpäñ Anutu bänep täga man kadäni kadäni iwet takäna! Täñpäkañ in irit kehäromi kañ-ahäkta iwoyänkuko uwä Munapiktä bänepjin täñ-kodaktañ taminjirän Jesu täño manbiñam burenita nadäkinik täñpäñ kuñattängän api kañ-ahäneñ. ¹⁴ Täñpäkañ Anututä in u kañ-ahäkta Jesu täño Manbiñam Täga nintä täweritna nadänkuño uterak iwoyänpäñ tepmanjuk. Bureni-inik, Ekäninin Jesu Kristotä wäpi biñam ärowani yäpayän täyak u in ukät penta itpäñ kañ yäput yänpäñ yänpäbä tepmanjuk. ¹⁵ Unita notnaye, in kadäni kadäni kehärom tanpäñ man, kudän terak ba menintä täwetpäñ täwoñarek täñkumäño u kañ yäpmän kuñarut.

¹⁶⁻¹⁷ * Täñpäkañ Ekäninin Jesu Kristo ini, ba Nanin Anututä bänepjin

* **2:1:** 1Te 4:13-17 * **2:3:** 1Ti 4:1; 1Jo 2:18, 4:3; Jon 17:12 * **2:4:** Dan 11:36; Ese 28:2 * **2:8:** Jop 4:9; Ais 11:4; Rev 19:15 * **2:9:** Mat 24:13; Rev 13:11-13 * **2:11:** 2Ti 4:4 * **2:13:** 2Te 1:3; Jon 15:16; Efe 1:4; 1Te 4:7, 5:9 * **2:16-17:** 1Te 3:13

tänpidäm tänpäj kehäromi tamiñirän man ba epän bureni inken peñkuko u pewä putärewektawä! Anututä nadäj nimikinik tänpäj bänep ironi pähap uterak bänep pidäm, paot-paori nämo, pewän ahäj nimik täkañ. Täñkañ nadäkiniknin täñkehärom täñirän imaka tägagämän kubä mät kañ-ahäne yäj bureni-inik nadäk täkamäj.

3

Ekäniken kehäromi nimikta yäñapik täkot

¹* Eruk notnaye, ninta yäñapik man yäk täkot. Ude täñirä Ekäni täño mantä itpäñ-nadäki nämo, inken ahäñirän nadäwä ärowani täñkuko udegän komeni komeni kañ kuñ morewän. ²Tänpäkañ äma wakiwaki ba äma peñawäk tänpäni unita yäñpäñ täñkentäj nimikta Anutu-ken yäñapik man yäj nimik täkot. Nadäkañ? Ämawebe ätutä Anututa nadäj imikinik nämo täk täkañ. Ämawebe udewanitä iwan täñ nimik täkañ.

³* Upäñkañ Ekänitä imaka u ba u täkta yäk täyak udegän täk täyak. Unita waki täño mähemitä in tänpän waneño ujeta bänepjin mehamtañ tamiñpäñ watä it tamik täyak. ⁴* Ude täñ tamik täyak unita inta nadäwätäk nämo täk täkamäj. Nämo, ñode nadäk täkamäj; Man täwet täkamäj u buramik täkañ. U pen api buramiñ yäpmäj kuney yäj nadäk täkamäj. ⁵Ekänitä ini nadäk siwoñi täwetpäñ täwoñäreñirän Anutu täño bänep iron terak kañ kuñarut. Tänpäj Kristotä komi bäräpi gänañ nämo kwitañkuko udegän gwäk pimiñpäñ kañ kuñarut.

Epän nämo täñpeno uwä ketem nämo näñpen

⁶* Notniye, Ekäninin Jesu Kristo wäpi terak man kehäromi ñode täwetna nadäwut; Äbot tänpäni ätutä epänta gaña tänpäj jop kuñat täkañ. Äma udewani man täwetpäñ täwoñäreñkumäño u nämo buramik täkañ. Unita udewani-kät penta nämo kuñatneñ. ⁷* Nämoinik! Nintä kädet tänpäj-täwoñäreñ täñkumäño udegän kañ täñput. Ninä inken jop nämo itkumäj. ⁸* Nin inken ketem gwäki nämo, nämo nañkumäj. Nämoinik. Ketem tuñumta yäj-niwarani yäkañ, yäneñ yäñpäñ tamimañ bipani ketnintä epän kädäp ikek täñkä komi nadäñkumäj. ⁹* Tänpäkañ ude täneta nämo yäj nimani. Ninä ketem inken nanik täga yäpnañpäñ in kädet täga tänpäj-täwoñäreñitna udegän kañ iwarut yäñpäñ ude täñkumäj. ¹⁰* Kädet täga unita inkät penta itkañ ñode täwetkumäj; Äma kubätä epän nämo täñpeko uwä, ketem nämo näñpek.

¹¹* Tänpäkañ inken naniktä man ñode äbäñirän nadäñkumäj; Äma ätu uwä epän peñpäñ käroñ-käroñ kuñatkañ yot äroñkañ-äpäñ täñtäñ kuñat täkañ. ¹²* U täga nämo! Äma udewani Ekäni Jesu Kristo wäpi terak jukuman ñode yäwetnapäj nadäkinik täk täkot; Komejin-ken itdämiñpäñ epänjin täñirä bureni ahäwäpäñ injinken ugänpäj nak täkot. ¹³* Täñkañ notniye, inä kädet siwoñita gañani nämo täneñ.

¹⁴* Tänpäkañ man kudän ño terak täwetkamäj uwä äma kubätä bitnäñirän mebärini yäñahäñpäñ kakätäwäpäñ inigän itpäñ kañ mäyäk tawän. ¹⁵* Iwan kañ täñ imut yäñpäñ nämo yäyat. U äbot tänpäni notjinpak kubä unita yäñpäñ-iwoñäreñ täñirä kädet siwoñi kañ iwarän.

* **3:1:** 1Te 5:25 * **3:3:** 1Te 5:24 * **3:4:** 2Ko 7:16; Gal 5:10; 1Te 4:10 * **3:6:** Mat 18:17; Rom 16:17 * **3:7:** Plp 3:17; 1Te 1:6 * **3:8:** 1Te 2:9 * **3:9:** 1Ko 9:4; 1Te 1:6 * **3:10:** 1Te 4:11 * **3:11:** 1Ti 5:13 * **3:12:** 1Te 4:11 * **3:13:** Gal 6:9 * **3:14:** 1Ko 5:9,11 * **3:15:** 1Te 5:14

¹⁶ * Eruk, Ekäni kwini mäheimi unitä kwini pewän ahäñ tamiñirän kadäni kadäni, imaka u ba u tänayäñ täkañ-ken u kwini terakgän kañ täñ yäpmäñ kut. Täñirä Ekäni inkät kañ irän.

¹⁷ * Yäñtärek man ñowä Pol näkña-tägän ketnatä wäpna kudän täyat. Man kudän kudup näkä pewa ärek täkañ uwä ini udegän täk täyat. ¹⁸ Täñpäkañ Ekäninin Jesu Kristo täño orakoraktä inken patinik täk täyon. Ugän.

* **3:16:** 1Te 5:23 * **3:17:** 1Ko 16:21

1 Timoti

Poltä äma gubaŋi kubä Anutu täŋo man yäŋahäwani u jukuman iwetkuk

1-2 * * Nanakna Timoti, näk Pol, Kristo täŋo aposorotä man ŋo kudän täŋ gamitat. Waki keri-ken nanik nimagurani ämanin Anutu ba Kristo Jesu, yarä unitä peŋ näwet-pewän aposoro ahäŋkut. Kristo ini kubä-tägän kunum gänaŋ täga api nimagut yäpmäŋ ärowek. Täŋpäkaŋ Timoti, nadäkiniknek kubägän unita Gäka nadäŋira nanakna bureni ude täyan. Unita orakorak, butewaki ba bänep pidäm Anutu Nan ba Ekäninin Kristo Jesu uken nanik Gäkä terak äroton.

Äma ätu Anutu täŋo man peŋawähut täkaŋ

3 * Timoti, näk Masedonia kome kwa yäŋkaŋ Gäwetkuro ude kaŋ tä! Efesus komeken ätukät itkaŋ äma ätutä Anutu täŋo man yäŋpäŋ peŋawähut täkaŋ uwä yabäŋ yäŋpewi kaŋ pewut! 4 * Äma udewanitä imaka burenita nämo yäk täkaŋ. Uwä äbekiye oraniye täŋo kobap man yäŋit äma biani umunitä it yäpmäŋ äbuŋo unitäŋo mebärita yäŋpäŋ-nadäk täk täkaŋ. Man udewanitä äbot täŋpani ämawebe täŋo nadäk-nadäki täŋpä wawäpäŋ Anututa nadäŋ imikinik täŋpäŋ kuŋatta nämo täŋkentäŋ yämik täyak. Ba imaka tägatäga Anututä ämawebe bänepi-ken täkta nadätak u nämoinik täŋkentäŋ yämik täyak. Unita man jopi yäk täkaŋ u kaŋ pewut!

5 Ima mebärita man kehäromi ŋo yäyat? U äbot täŋpani ämawebe bämöpi-ken bänep iron kädet täŋmeham täkta yäyat. Täŋpäkaŋ bänep iron kädet u jop nämo ahäwek. Nämoinik, Jesuta nadäkinik bureni täŋpäŋ Anutu inamiken bänep kuräki-inik itkaŋ bänep udewanitä kädet u siwoŋi yäŋ täwet täkaŋ ugänpäŋ iwatneŋ. Ude täŋirä bänep iron kädet bureni u api ahäwek. 6 Upäŋkaŋ äma ätu kädet u peŋpäŋ man jopi, jiraŋ-ken nanik kaŋ-ahäŋkuŋo upäŋ yäpmäŋ kuŋat täkaŋ. 7 * Täŋkaŋ inita ŋode yäk täkaŋ; Nin Juda täŋo бага man unitäŋo yäwoŋärewani äma yäk. Baga man unita nadäna tärek täkaŋ yäŋ yäk täkaŋ. Ude yäk täkaŋ upäŋkaŋ бага man unitäŋo mebäri nämo nadäwä tärewäkaŋ jop man yäk täkaŋ.

8 * Täŋpäkaŋ ninä бага manta ŋode nadäk täkamäŋ; Uwä nadäk siwoŋi terak yäpmäŋ kuŋatnero uyaku бага man u imaka täga yäŋ nadäne. 9 Baga man u äma siwoŋi kuŋaranita yäŋpäŋ nämo pewä ahäwani. Nämo uwä äma бага man utpäŋ ärowani kädet pewä ahäk täkaŋ unita yäŋpäŋ pewani. Äma udewani Anutu täŋo kädet mäde ut imiŋkaŋ momi täktäk kädet ba kome täŋo kädet ugänpäŋ iwat täkaŋ. Täŋpäŋ miŋiye naniye ba äma ätu kumäŋ-kumäŋ däpmäk täkaŋ. 10 * Ba kubokäret täk täkaŋ, ba aŋ täŋo kudän täk täkaŋ, ba ämawebe jop yäkŋatpäŋ yäpmäŋ päŋku äma ätuta watä piä täŋ yämikta yäniŋ kireŋirä moneŋ yämik täkaŋ. Täŋkaŋ äma udewani jopman yäk täkaŋ, ba Ekäni täŋo wäpi yäŋpäŋ jopman terak yäŋkehäromtak man yäk täkaŋ, ba kädet waki u ba u Anutu täŋo man mebäri burenitä yäjiwät täyak upäŋ täk täkaŋ. 11 * Täŋpäkaŋ man bureni mäde ut imik täkaŋ uwä manbiŋam Anututä näkä yäŋahäkta namiŋkuko u. U Anutu irit Gäripi nikek täŋo mäheми, unitäŋo manbiŋam epmäget peŋyäŋek ikek u.

Ekänitä Pol oraŋ imikinik täŋkuk

* 1:1-2: Kol 1:27 * 1:1-2: Apos 16:1-3; Tai 1:4 * 1:3: Plp 2:24 * 1:4: 1Ti 4:7; Tai 1:14 * 1:7: 1Ti 6:4,20; Tai 1:10 * 1:8: Rom 7:12,16 * 1:10: Tai 1:9 * 1:11: 1Ti 6:15

12 * Ekäni Jesu Kristotä kehäromi naminpänj täj-kehäromtanj naminjuk. Täjkanj piäna täga api täjpek yän nadänj naminpänj watä piä täj imetta yän naminjuk. Unita bänep täga man iwet täyat. 13 Bian it yäpmänj äbutken uken näk Kristota yänärok man yänit, komi iminjit ba piäni täjpäwakta kädet mebäri mebäri pewa-ahänkuj. Täjpäkanj guj itkanj Ekäni täjo mebäri nämo nadäwa tumbäpänj waki täj iminjkuro mebäri unita Anututä butewaki nadänj naminjuk. 14 Täjpänj Ekäni täjo irontä näkä terak toknek parirän Kristo Jesuken nanik bänep ironkät nadäkinik nitek ahänkut.

15 * Node nadä; Jesu Kristotä momi täjpani wakiken nanik yämagutta kome terak äpuk. Man uwä bureni-inik. U kuduhtagän bänepnin-ken penpänj yäpmänj kuñatnanji. Täjpäkanj waki täjpani täjo intäjukun äma bureni u näk ño. 16 Kowata yäpnanji upänkanj butewaki pähap, unitäjo mebäri näkä terak kuduhtagän äronjuk. Täjpänj äma momi wakiinik täjpani näka butewaki u mebäri ñodeta nadänj naminjuk. Ämawebe nadäkinik täjpänj irit kehäromita biñam tänayänj täkanj unitä kudän kudupi näkä terak äronkuko unitäjo mebäri kanpänj nadäneñta Kristotä ude uwä täj naminjuk. Ude kanpänj nadäjpänj ñode täga nadäneñ; Polta täj iminjkuko udegän ninta täga täj nimek. 17 * Unita ñode yäwa! Irit kehäromi täjo Ekäni u ekäni pähap. Uwä kumäk-kumäki nämo ba ämatä kënanji nämo. U Anutu pähap kubägän. Unita unitäjo wäpi biñam ba epmäget penjyänjeki pat yäpmänj kuñpänj pen it yäpmänj kuk täyon. Bureni-inik!

18 * Eruk, nanakna Timoti, profet ätutä man yäntärenj gamani udegän penj gäwetat. Gäk man u iyap täjpänj Ekäni täjo man unita yänpänj ämik kanj tä. 19 * Täjpäkanj nadäkinikka kehäromigän parirän bänepkatä kudän u siwonji yän nadäk täyan ugänpänj kanj iwat. Äma ätutä ude nämo täjkuño unita nadäkiniki pewä putärewäpänj wanjuk. 20 * Äma uken nanik kubä wäpi Himeneus. Kubäwä wäpi Aleksada. Yarä u Anututa yänärok man iwet takamän unita Satan kerä terak yepmanjuk. Ude täjkurowä Satantä komi yäminj yäpmänj kuñirän kudän waki u kanj pewun yänpänj ude täjku.

2

Ekäniken yänapikta jukuman

1 Eruk Timoti, intäjukunä nadäk kehäromi injit täyat uwä ñode gäwera; Nadäkinik täjpanitä ämawebe kuduhtagäntä yänpänj Ekäniken yänapik täkot. Täjpänj imaka u ba unita äma ätutä wäyäknek täkanj unita yänpänj Anutu-ken yänapinpänj bänep täga man iwet täkot. 2 * Täjkanj kome täjo intäjukun äma ba gapman kuduhta Anutu-ken yänapik manpänj mehamtänj yämik täkot. Yänapik man ude yänitna watä it nimirä kwinigän itpänj Anutu ininj orerani ude kuñatpänj kudupi siwonigän kanj itna. 3 Ude tänayänj takamänj unitä api tagawek. Ba waki kerä-ken nanik nimagurani ämanin Anutu unitä nibäwän udegän api tagawek. 4 * Unitäwä äma kuduhtagän inita biñam täjpänj man bureni yäpmänpänj bänepi-ken pekta nadäk täyak. 5 U imata, Anutu kubä-tägän it nim-itak. Ba bämop äma bureni kubägän, Anutu ba äma nin bämopin-ken it täyak u äma äworewani Jesu Kristo. 6 * Kristo unitä kadäni iwoyäwani-ken ämawebe kuduhtagän mominin täjo kowata däpmänj tärekta gupi ininj kirejuk. Ude täjkuko uwä kwawak ñode niwonäretak; Anutu u ämawebe kuduhtagän waki kerä-ken nanik yämagutta nadäk täyak. 7 * Unita näk ämawebe Manbiñam Täga

* 1:12: Apos 9:15; Gal 1:15-16; 1Ko 15:9-10; Gal 1:13 * 1:15: Luk 15:2, 19:10 * 1:17: Rom 16:27
 * 1:18: 1Ti 6:12; Jud 3 * 1:19: 1Ti 3:9 * 1:20: 2Ti 3:17, 4:14-15; 1Ko 5:5 * 2:2: Efe 6:18; Plp 4:6 * 2:4: Ese 18:23; 1Ti 4:10; 2Pi 3:9; Rom 3:29-30; Hib 12:24 * 2:6: Gal 1:4 * 2:7: Apos 9:15; Gal 2:7-8; 2Ti 1:11

u yāñahāñpāñ yāwetta ba aposoro ude iretta yāñpāñ iwoyāñpāñ nepmanñpani. Tāñpākañ guñ ābotken man bureni-inik ba nadākinik tāño mebāri yāwetpāñ yāwoñārekta yāwoñārewani āma tāño piā ude yāñ namani. Man uwā jop nāmo, bureni yāyat!

Ämawebe tāño man

⁸ Eruk, āmanita ñode yāyat; Äma komeni komeni, siwoñi itkañ Anutu-ken ket kewatpāñ kañ yāñapik tāñput. Ude tāñpāñ noriye-kāt kokwawak ba iwan nāmo tāneñ. Nāmo, irit kuñat-kuñari pakigān kañ kuñarut.

⁹ * Ba webeta udegān ñode yāwa; Webewā tek āhan nadāwani kañ tāñpāñ yāpmāñ kuñarut. Inita nadāwā āpani tāñpāpāñ āmatā gāripi nibāwut yāñpāñ gupita epmäget tañi nāmo tāneñ. Tāñpāñ gwāk pujiñ topmāk-topmāk tāñpāñ nāmo kuñatneñ. Ba omāk meran, gwāki ārowani nāmo meran tāñ yāpmāñ kuñatneñ. ¹⁰ * Nāmoinik. Webe, Ekāni tāño gāripi terakgān kuñatnayāñ yāk tākañ unitāwā tāñkentāk-kentāk piā tāñpeñ kuñarirā uyaku api tāgawek.

¹¹ Tāñpāñ Anutu tāño kābeyā-ken webewā, kwikinik āpani itkañ juku penpāñ nadāk-nadāk piā tāk tākot. ¹² * Tāñpākañ webetā āmani Anutu tāño manpāñ yāwetpāñ yāwoñārek piā ude tākta ba intājukun tāñ yāmikta nāmo nadāñ yāmitat. Uwā kābeyā-ken man kum itneñ. ¹³ * U mebāri ñodeta; Anututā Adam jukun tāñkañ Iv māden tewān ahāñkuko unita webetā intājukun itta bitnātat.

¹⁴ * Ba Adamtā tāñyabāk tāño māhemi nāmo nadāñ imiñkuk. Webenitā nadāñ imiñpāñ momi-ken mañkuk. ¹⁵ Upāñkañ webewā nanak bāyak-bāyak terak Anututā api yāpān tāganeñ. Bureni, webe u nadākinik, bānep iron ikek, bānep siwoñi ba nadāk-nadāk tāga terak kuñatnayāñ tāño uwā Anututā api tāñkentāñ yāmek.

3

Äbot tāñpanita watā āma tāño man

¹ * Ñode nadā; Äma kubätā äbot tāñpani tāño watā āma kubā ude itta nadāweko uwā piā tāga tāñpayāñ nadātak yāñ yāneñ. Man u bureni-inik. ² * Upāñkañ āma kubätā watā āma piā u tākta nadāñpāñā uwā ämawebe inamiken kādet siwoñi terak kuñarek. Uwā webe kubāgān yāpani. U irit kuñat-kuñarita watāni itkañ nadāk-nadāk tāga Anutu-ken nanik yāpmāñ kuñarani. U iron terak kuñarani. U yāñpāñ-yāwoñārek piā säkgāmān tāñpani. ³ Tāñkañ ume komita ämäñi nāmo tāñpani. Tāñkañ ämik tāñpani nāmo, āma kwini, komi nāmo, säkgāmān-inik kuñarani. Ba moneñ tuñumta nadāñ gāripi-inik nāmo tāñpani. ⁴ Äma uwā iniken webe nanakta watāni säkgāmān it yāmiñpāñ āperiye nanakiye yāñpāñ-yāwoñārek tāñjirān nani orañ imiñpāñ mani buramiñpāñ kuñarani. ⁵ Unita jide nadātan? Äma kubätā webeni nanakiye watā säkgāmān nāmo it yāmeko uwā jide tāñpāñ Anutu tāño äbot tāñpani ämawebeta watā säkgāmān it yāmek? ⁶ Tāñpākañ bānep apigān äyāñurani kubätā äbot tāñpanita watā nāmo irek. Äma udewanitā inita nadāwān ārowani tāñjirān Anututā Satanta tāñkuko ude, manken tewekta. ⁷ * Ba ugān nāmo. Äma kubätā watā āma piā yāpmākta nadāweko uwā ämawebe Jesuta nadākinik nāmo tāñpani inamiken siwoñi kuñarirān āma tāga yāñ iwerani. Tāñ, āma udewani nāmowā ämawebetā yāñpāñ-kañiwat tāñjirā Satantā bānepi tāñpāñ guñ tawāpāñ buñep-ken tewekta.

* **2:9:** 1Pi 3:3-5 * **2:10:** 1Ti 5:10 * **2:12:** 1Ko 14:34 * **2:13:** Stt 2:7,22; 1Ko 11:8-9 * **2:14:** 2Ko 11:3 * **3:1:** Apos 20:28 * **3:2:** Tai 1:6-9 * **3:7:** 2Ko 8:21

⁸ Äbot täñpani täño täñkentäk äma imaka, ämawebe injamiken siwoñi kuñatkañ täñyäkñarani nämo täñpani. Täñkañ ume komi nañkañ täñguñguñ nämo täñpani. Ba monen äma täñyäkñarani täñpäñ monen tuñum jop nämo yäpani. ⁹ Täñkañ äma u Anutu iwat-iwat kädet Anututä ini kwawak niwoñärenkuko u inñit-inik täñpäñ Anutu injamiken bänepi kuräki-inik irani. ¹⁰ Täñpäkañ pengänä täktäki ba irit kuñat-kuñari yabäñpäñ-nadäk täñpäñ käderi täga täñpeko uwä, eruk piä yämen. ¹¹ * Täñpäñ webeniye udegän, ämawebeniye injamiken siwoñi kuñarani ba man äyänutpäñ yäkyäk nämo täñpani. Uwä kwikinik itkañ bänepita watäni itpäñ man bureniyän yäñpäñ kuñarani. ¹² Täñpäkañ äbot täñpani täño täñkentäk äma uwä webe kubägän yäpmäñpäñ äperi nanak ba watäniyeta säkgämän yabäñ yäwarani. ¹³ Eruk, täñkentäk äma piäni täñpewä tägak täkañ uwä wäpi biñam säkgämän ahäk täkañ. Ba nadäkiniki kehäromigän inñitpäñ unitäño mebäri yäñahäka bätakigän nadäk täkañ.

Anutu iwat-iwat kädet unitäño mebäri-inik

¹⁴ Timoti, näk gäkken bäräñen ärekta nadätat upäñkañ ñodeta yäñpäñ man ño intäjukun kudän täñpäñ gamitat. ¹⁵ * Ude täñpäñ imaka kubätä gäkken ärekta kädet täñpipiñ nameko uwä, eruk man ño daninpäñ nadäñkañ Anutu täño äbot nin kädet siwoñi u ba u täga iwatne yäñ ket nadäwen. Täñpäkañ Anutu täño äboriye nin uwä Anutu irit mähe mi täño äbot bureni. Nadätan? Anutu täño äbot pähap uwä man bureni täño meham ba bek bämopi ude itkañ. ¹⁶ * Bureni-inik, Anutu Bureni iwat-iwat kädet unitäño mebäri-inik u imaka tañi pähap kubä! Anututä ini niwoñärenkuko uwä ñode;

Äma äworeñirän ämawebetä kañkuñ.

Munapiktä unitäño täktäki u siwoñi-inik yäñ niwoñärenkuk.

Täñjirän añerotä kañkuñ.

Täñpäkañ ämatä wäpi biñam äma äbori äboriken yäpmäñ kuñatpäñ yäñahäñkuñ.

Täñjirä komen ämatä nadäkinik täñ imiñkuñ.

Nadäkinik täñ imiñirä Anututä kunum gänañ yäñikñat yäpmäñ äro wäpi biñam ikek teñkuk.

4

Äma täño nadäk jopi nämo iwatnen

¹ * Munapiktä kwawak ñode yäñahäk täyak; Kämiwä äma ätutä Anutu täño man peñpäñ Satan täño äboriye unitäño yäñ-yäkñarani man ba mäjo täño jop manman api nadäñ yämineñ. ² Täñpäkañ äma man udewani yäñahäk täkañ uwä jopman yäwani. U bänepitä kudän u siwoñi yäñ nadäk täkañ u nadäñ parit täñpäñ äma jop yäñ-yäkñatpäñ yäjiwät man mebäri mebäri ñode yäk täkañ; ³ * Webe yäpmäkta yäjiwäran yäk. Gubañigän itkot yäk. Ba, ketem ätu nämo näneñ yäñ yäk täkañ. Ude yäk täkañ upäñkañ ketem uwä Anututä peñ moreñkuk. Ketem u ämawebe nadäkinik ikek itpäñ man bureni bänepi-ken pewani unitä bänep täga man iwetpäñ näneñta yäñkuk. ⁴ * Imaka kuduptagän Anutu-ken nanik ahäwani uwä tägagän. Unita äma kubätä u nakta yäjiwätñañi nämo. Nämoinik, bänep täga man iwetpäñ u kuduptagän täga yäpmäñpäñ näne. ⁵ Ude täñitna Anutu täño man ba bänep täga man unitä ketem terak äronjirän Anutu injamiken nintä nakta biñam täk täkañ.

Timotita jukuman ätu

* **3:11:** Tai 2:3 * **3:15:** Efe 2:19-22 * **3:16:** Jon 1:14; Mak 16:19 * **4:1:** 2Ti 3:1; 2Pi 3:3; 1Jo 2:18; Jud 18 * **4:3:** Stt 9:3; Rom 14:6; 1Ko 10:30-31 * **4:4:** Stt 1:31; Apos 10:15

6 Eruk Timoti, gäk äbot tänpäni notkaye man no yäwetpäñ yäwoñärek tänpayän täno uwä Jesu Kristo täño piä ämani, man buramik ämani ude api iren. Täñkañ nadäkinik täño man ba Anutu täño man mebäri bureni nadänpäñ buramiñ yäpmäñ äbuno unitä bänepka täño ketem ude täñirän api kuñaren.

7 * Täñpäkañ äma jop manman yäwani täño kobap man ba Anututa nämo nadäwani täño jop manman u nadäkta kañ bitnä. Man udewani mäde ut imiñpäñ Ekäni täño käderita yänpäñ-nadäk tänpäñ nadäkinikka täñkehärom täyi.

8 * Nadätan? Gupnin tänpidäm takta täñoret u täga täñkentän nimik täyak upäñkañ bänep tänpidäm tänpäñ Ekäni täño käderi siwoñi iwat-iwat u imaka bureni-inik. Unitäwä kome terak no, ba kämi kunum gänañ bok, täñkentäk bureni pewän ahän nimikta biñam yäwani.

9 * Man nowä bureni-inik. U ämawebe kuduptagän yäpmänpäñ bänepnin-ken penäñi. 10 * Täñpäkañ unitäño bureni yäpmäkta nin nämo gaña täñkañ gwäk duñduñ piä pähap täk takamän. Täñkañ Anutu irit mähehi, unitäño kehäromi terak yengämina pek täkañ. Anutu uwä ämawebe kuduptagän waki kerik-ken nanik yämagutta kehäromi pat imitak. Täñpäkañ kehäromini uwä nadäkinik tänpäni nin waki kerik-ken nanik nimagutkuko ubayän!

11 Timoti, man gäwetat no kudup yäwetpäñ yäwoñärek täk täyi. 12 * Tänpäñ gäk äma gubañi unita yänpäñ ämawebetä gäka nadäwä äpani nämo täñpek. Gäk bänep iron ba nadäkinikka nikek, ba bänep siwoñi terak itkañ man yäkyäkka ba täktäkkatä äbot tänpäni kädet siwoñi kañ yäwoñäre. Ude täñiri udegän täk takot.

13 Ude tänpäñ näka itsämärkañ Anutu täño man daniñpäñ yäwoñärek täñit, unitäño mebäri bureni yäwetpäñ yäwoñärek tänpäñ, kädet siwoñi iwatta pen yäwet täyi. 14 * Tänpäñ intäjukun ämatä Munapik-ken nanik man yäñahänpäñ kerik gwäkka terak penirä piä takta Anutu täño iron yäpuno unita nadäsi. Iron unitäño bureni pewi putärewekta kehärom tänpäñ kañ yäpmäñ kuñat.

15 * Tänpäñ piäka u täñ-dämiñiri burenitä ahänpäñ parirän kañ kawut. 16 Täñkañ gäkñaken irit kuñat-kuñatkata ba man yäwetpäñ yäwoñärek täk täyan unitä siwoñi itta watäni itpäñ kañ kuñat. Ude täñkañ gwäk pimiñpäñ tänpayän täno uyaku ämawebe gäkño man nadäk täkañ u, ba gäkña bok, irit täga api kañ-ahäneñ.

5

Äbot tänpäni ämawebejiye tägagän täñ yämineñ

1 * Timoti, äma ekäni kubätä goret kubä täñirän man jäpi nämo iweren. Nämo, yäpä-siwoñtak man kwini terak iweren, gäkñaken nanka iwereno udegän. Ba äma gubañi gubañi udegän, gäkñaken notkayeta täñ yämeno udegän täñ yämen. 2 Ba gäkñaken meñkata täñ imeno udegän webe ekäni ekänita täñ yämen. Ba webe gubañi gubañi udegän, gäkñaken wanotkayeta täñ yämeno udegän kädet siwoñi terak täñ yämen.

3 Tänpäñ webe kajat u orañ yämen. U webe täñkentäkiye nämo udewanita yäyat. 4 Tänpäkañ webe kajat kubä äperiye nanak ba äbekiye oraniye nikek tänpäwä, yäwetpäñ yäwoñärek täñiri miñi ba äbeki pähap u täñkentän imineñ. Ude täneño uwä Anutu iniñ oretoret kädet bureni täneñ. Ude tänpäñ kowata komi nadänpäñ watä it yämeko uwä udegän täñ imineñ. Ude täñirä Anututä yabäwän tägawek. 5 * Tänpäkañ webe kajat bureni-inikä, inigän-inik itkañ Anutu kwasikotpäñ kepma bipani Anutu-ken täñkentäkta yäñapik täkañ. 6 Täñ,

* 4:7: 1Ti 1:4, 6:20; 2Ti 2:16 * 4:8: 1Ti 6:6 * 4:9: 1Ti 1:15 * 4:10: 1Ti 2:3-4 * 4:12: Tai 2:15 * 4:14: 2Ti 1:6; Apos 6:6, 8:17 * 4:15: 1Ti 5:22 * 5:1: Wkp 19:32 * 5:5: Luk 2:37, 18:7

webe kajat kubätä iniken gärip terak kuṅareko uwä kodak itak upāṅkaṅ kumbani yāṅ iwetneṅ. ⁷ Unita Timoti, man uwä kehäromigän yäweri nadāṅpāṅ Anutu ba ämawebe inamiken momi nämo, siwonigän kuṅat täkot. ⁸ Täṅpākaṅ äbot täṅpani kubätä äboriye ba nägät moräkiye yabāṅpāṅ nämo täṅkentāṅ yämeko, ba bānep iron kädet nämo täṅ yämeko uwä äma udewanita u nadäkiniki peṅpāṅ Anutu kakätäk-inik täyak ubayāṅ yāṅ nadāneṅ. Unitāṅo kudän wakitä Anututa nämo nadāwani äma täṅo yārepmetak.

⁹ Täṅpākaṅ webe kajat kubä webe pähap täṅpāṅ obaṅ 60 ude tärewani, äma kubägän yāpani udewani äbot täṅpani-ken täṅkentäk yāpmäkta wāpi webe kajat täṅo wāpi tawaṅ terak täga penēṅ. ¹⁰ * Webe uwä täṅkentäk piä täṅpani ba nämo täṅpani unitāṅo mebäri kakta äma ätu ṅode yāwet yabāneṅ; Äperiye nanak jide ude yabāṅ yāwatkuṅ? Ba äma kudupitä ahāṅ imiṅirä jide ude täṅkentāṅ yāmiṅkuṅ? Ba äma Anutu täṅo man yāpmāṅ kuṅarani iron jide täṅ yāmiṅkuṅ? Ba äma bārāpi nikekta täṅkentäk jide ude täṅ yāmiṅkuṅ? Ba iron kädet ätu jide ude täṅkuṅ? Kädet udewanita yāwetpāṅ nadäk täṅirä tägawāpāṅ eruk, webe u äbot täṅpani täṅo täṅkentäk täga yāpek.

¹¹⁻¹² Upāṅkaṅ webe kajat gupi kodakitä täṅkentäk yāpmäkta wāpnin tawaṅ terak kudän täwut yāṅ yāneṅo uwä yājiwätneṅ. Imata, kajari udewani uwä kaṅgäriptä täṅpewän Jesu mäde ut imiṅpāṅ yāṅkehäromtak man webe kajat wāpi tawaṅ terak itta yāneṅo u irepmitpāṅ äneṅi äma kubä yāpmäkta nadāneṅ. Ude täṅpāṅ man bian yāneṅo u utpāṅ momi täneṅ. ¹³ * Webe udewani uwä piäni nämo bumik, iniken gärip terak eṅi äro täpātek täṅtāṅ kuṅat täkaṅ. Täṅpākaṅ ugän nämo. U ämawebe yāṅpāṅ-yabāṅ yāwat täṅkaṅ man waki mebäri mebäri yāṅ-danik täkaṅ. ¹⁴ * Unita näk ṅode yāyat; Webe kajat gupi kodaki udewani äma äneṅi yāpmāṅpāṅ nanak bāyaṅpāṅ eṅi ba ironjiniye nädananita watä piä täṅpeṅ kuṅatnaṅi. Ude täṅirä iwantä yabāṅpāṅ man waki yāwetta manta wäyäkṅewä wawāpāṅ itneṅ. ¹⁵ Timoti, nadātan? Äbot täṅpani webe kajat ätu kädet siwonji irepmitpāṅ Satan täṅo kädet iwat täkaṅ.

¹⁶ Täṅpākaṅ nadäkinik täṅpani webe kubä täṅo äbotken nanik kubätä webe kajat ude ireko uwä, webe unitä kajari unita watāni täga it imek. Ude täneṅo uyaku äbot täṅpani ätutä webe kajat udewani watāni itta nämo api täṅbārāp täneṅ. Upāṅkaṅ webe kajat inigän-inik irani uwä, äbot täṅpanitä watāni täga itneṅ.

Äbot täṅpanita watä irit täṅo man

¹⁷ * Äbot täṅpani täṅo watä äma piä säkgämän täṅpanita piä täṅo gwäki yāmineṅ. Täṅpākaṅ u bāmopi-ken nanik Anutu täṅo man mebäri bureni yāwetpāṅ yāwonjerek ba yāṅahäk-ahäk kadāni kadāni täk täkaṅ äma unita gwäki taṅi yāmineṅ. ¹⁸ * Unitawä Anutu täṅo man kudän täwani ṅode itak u nadākaṅ;

*Bulimäkautä piä täṅ gamiṅkaṅ ketem moräki näṅpayāṅ täṅirän nämo yājiwären.
Ketem näṅpeko uwä piä täṅo gwäki. Lo 25:4*

Ba man kubä ṅode;

Piä ämatä piä täṅo gwäki täga yāpek.

Luk 10:7

¹⁹ * Täṅpākaṅ äma kubä-tägän äbot täṅpani täṅo watä äma kubä manken tewa yāṅ yāweko uwä nämo nadāṅ imen. Äma yarä ba yaräkubätä yāneṅo uyaku

* **5:10:** Hib 13:2 * **5:13:** 2Te 3:11 * **5:14:** 1Ko 7:9 * **5:17:** 1Ko 16:18 * **5:18:** 1Ko 9:9; Mat 10:10 * **5:19:** 2Ko 13:1

nadäŋ yämiŋpäŋ man piä täŋpen. ^{20*} Täŋpakaŋ watä äma u momi täŋirän kaŋ-ahäweno uwä ämawebe iŋamiken yäpä-siwonŋak man kehäromi iweriri äma ätu imaka, nadäŋpäŋ umuntäneŋ. ²¹ Täŋpakaŋ Timoti, Anutu, ba Jesu Kristo ba siwoŋi aŋero äboriye u nabäŋirä ŋode peŋ gäwetat; Jukuman gäwetat ŋo kudup kaŋ iwat. Ude täŋkaŋ äma ätuta gäripi nadäŋpäŋ täŋkentäŋ yämiŋkaŋ ätuta mäde nämo ut yämen. Nämo, kuduŋtagänta piä uterakgän täŋ yämen. ²² Täŋkaŋ äma kubätä Anutu täŋo piä täŋpayäŋ yäŋirän gäkä jukun tärop täŋpäŋ piä täkta ketka gwäki terak nämo pewen. Nämo, äma u momi pengän täŋpeko uwä momi bok tädeŋo udetä. Unita gäkŋaken bänepka gupkata watäni iriri pakigän kaŋ irän. ²³⁻²⁵ Nadätan? Äma ätu täŋo momi pengän kwawak ahäŋirän ämawebe kuduŋtagän kaŋpäŋ nadäk täkaŋ. Täŋ, ätu täŋo uwä käbop pat yämik täkaŋ uwä kämi yäpmäŋ danik-danik kadäni-ken kwawak mäť ahäneŋ. Täŋpakaŋ ämawebe bämopi-ken täŋkentäk-kentäk piä udegän kwawak ahäk täyak. Täŋ, pengän kwawak nämo ahäk täyak uwä käbop it yäpmäŋ kuŋkä kämi mäť ahäwek.

Täŋpakaŋ Timoti, kokka-ken käyäm kadäni kadäni täk täyan unita umegän nämo näŋpen. Wain ume täpuri ätu bok näŋpen.

6

Watä piä äma jopita man

^{1*} Timoti, gäk watä piä äma jopi, Jesuta nadäŋ imani u ŋode yäweren; In kuduŋtagän mähemjiye täŋkentäŋ yämiŋpäŋ u gämori-kengän kuŋat täkot. U imata, ärowani täŋ yämiŋirä Anutu täŋo wäpi biŋam ba unitäŋo man bureni iniŋ wärätneŋo udetä. ^{2*} Täŋpakaŋ watä piä äma ätu täŋo mähemiyä uwä nadäkinik täŋpani upäŋkaŋ ŋode yäŋpäŋ ärowani nämo täŋ yäminen; U notnapak unita unitäŋo mani täga uret yäŋ nämo nadäneŋ. Nämoinik! In ŋode nadänaŋ; Mähemna ŋowä Jesu täŋo äbotken nanik. Unita nadäŋ imikinik täŋkaŋ gwäk pimiŋpäŋ piä säkgämän täŋ imik täyiwa! Unita Timoti, gäk man u wari wari yäwetpäŋ yäwoŋärek täŋpäŋ kädet siwoŋi u iwatta bänepi täŋpidäm taŋ yämen.

Moneŋ tuŋumta nadäŋ gärip täŋo man

^{3*} Täŋpakaŋ man kubä ŋode; Äma ätutä man bureni yäpmäŋ äyänŋutpäŋ man inigän kubä yäŋpäŋ Ekäninin Jesu Kristo täŋo meni jinom unita bitnäkö täkaŋ. Ude täŋpäŋ unitäŋo man kädet, yäwetpäŋ yäwoŋärek täŋpani u mäde ut imik täkaŋ. Eruk äma udewanita ŋode nadäneŋ; ^{4-5*} U inita nadäwän ärowani täŋpakaŋ guŋinik täyak yäŋ nadäneŋ. Äma udewaniwä man bureni peŋpäŋ manbiŋam jopi-jopi terak yäŋuruk-uruk bumta yäk täkaŋ. Ude täŋpäŋ noriye täŋo moneŋ tuŋumta nadäŋ gärip, yäŋpäŋ-yabäŋ yäk, yäntäwen-täwen ba nadäk wakiwaki, kadäni kadäni pewä ahäk täkaŋ. Äma udewani uwä bänep nadäk-nadäki paoräkaŋ man bureni nämoinik nadäŋkaŋ ŋode nadäk täkaŋ; Anutu täŋo man yäpmäŋ kuŋaritna moneŋ tuŋum kaŋ ahäŋ nimut yäŋ nadäk täkaŋ.

^{6*} Ude nämo, upäŋkaŋ tuŋum Anututä ähan peŋ nimani unita nadäna tägawäkaŋ Ekäni täŋo kädet siwoŋi iwat-iwat unitä bureni-inik, imaka säkgämän säkgämän pewän ahäŋ nimek. ^{7*} Unita ŋode nadäk täkäna; Meŋnin koki gänaŋ naniktä ketäŋ äbumäŋo udegän kumäŋpäŋä ketäŋ api kune. ^{8*} Unita ketem kenta tek nadäwani yäpmäk täkamäŋ unitagän nadäk täkäna! ^{9*} Moneŋ tuŋum pähap ätukät yäpmäkta nadäk täkaŋ uwä täŋyabäk täŋo buŋep gänaŋ äpmok täkaŋ. Täŋpakaŋ imaka jopi mebäri mebärita nadäŋ gärip täk

* **5:20:** Gal 2:14; Efe 5:11 * **6:1:** Efe 6:5 * **6:2:** Plm 16 * **6:3:** 2Ti 1:13; Gal 1:6-9 * **6:4-5:** 2Ti 3:8, 4:4; Tai 1:14 * **6:6:** 1Ti 4:8; Plp 4:11-12; Hib 13:5 * **6:7:** Jop 1:21; Sav 5:15 * **6:8:** Snd 30:8 * **6:9:** Snd 23:4, 28:22

täkaŋ unitä yepmäŋitpäŋ irit kuŋat-kuŋari täŋpänwak täkaŋ. ¹⁰ * Bureni-inik! Moneŋ tuŋumta nadäŋ gärip unitäwä kädet waki mebäri mebäri täŋo mebäri-inik täyak. Nadäkaŋ? Äma ätutä kädet ude iwatpäŋ Ekäni täŋo man kädet peŋ awähutpäŋ bäräpi pähap mäyap kotaŋkuŋ.

Irit kehäromi yäpmäka gwäk piminenŋ

¹¹ * Täŋpäkaŋ Timoti, Anutu täŋo äma gähä imaka udewani kaŋ-umuntaŋ uruŋ käda kuŋaren. Ude täŋkaŋ siwoŋigän kuŋatpäŋ Anutu ini bumik itkaŋ, nadäkinik, bänep iron niked kuŋaren. Täŋkaŋ kehäromigän itpäŋ ämawebe bänep kwini terak yabäŋ yäwaren. ¹² * Täŋkaŋ gwäk pimiŋpäŋ nadäkinik bureni täŋo kädet tägagämän u iwat täyi, ämatä gwäk pimiŋpäŋ närepmirek gärepmirek täk täkaŋ ude. Ba irit kehäromi kaŋ-ahäka kehärom täŋpäŋ kuŋat täyi. Unita nadätan? Irit kehäromi unita biŋam täkta Anututä gämagutkuk. Täŋpäŋ ämawebe iŋamiken Näk Jesuta nadäkinik täyat yäŋ yäŋahäŋkun-ken uken gämagutkuk.

¹³ * Anutu, imaka kuduptagän irit ikek yämik täyak u iŋamiken, ba Jesu Kristotä nämo umuntaŋpäŋ Pailat iŋamiken man bureni yäŋahäŋkuko u iŋamiken, ŋode peŋ gäwetat; ¹⁴ Gäk Anutu ba ämawebe iŋamiken siwoŋigän, momika nämo kuŋatkaŋ piä man yäŋ gamani u iwatpäŋ täŋpeŋ kuŋariri Ekäninin Jesu Kristo kaŋ äbän. ¹⁵ * Uwä kadäni Anututä iwoyäŋkuk-ken uken api äbek. Täŋpäkaŋ Anutu uwä irit gäripi niked itkaŋ intäjukun irit piä täŋpani bureni-inik ini kubä unitägän it täyak. Uwä intäjukun äma täŋo Intäjukun-inik, ba äma ekäni täŋo Ekäni-inik. ¹⁶ * Anutu uwä inigän, kumäk-kumäki nämo. U peŋyäneki inigän kubä u gänaŋ it täyak. Peŋyäneki u äma kubätä u dubini-ken kunaŋi nämo. Täŋkaŋ Anutu uwä äma kubätä bian nämo kaŋkuk ba apiŋode imaka kubätä täga känäŋi nämo. Täŋpäkaŋ wäpi biŋam, iniŋoret-oret ba kehäromi pähap it imiŋkuko unitä pen it yäpmäŋ ärok täyon. Bureni!

Imaka jopi terak nämo yeŋgämä penenŋ

¹⁷ * Eruk Timoti, äbot täŋpani ätu kome täŋo moneŋ tuŋum taŋi niked uwä ŋode yäweren; Gupi yäpmäŋ äroŋpäŋ imaka äbutkwani uterak nämo yeŋgämä penenŋ. Nämoinik, Anutu, täŋbumbum pewän ahäŋ nimiŋirä unita gäripi nadäk täkamäŋ uterakgän kaŋ yeŋgämä pewut yäŋ kaŋ yäwet. ¹⁸ Täŋpäŋ ŋode yäwetgän täŋpen; Kädet tägatäga ude täŋpäŋ tuŋum bureni täŋo mähemi ude kaŋ irut. Ba imaka päke it yämikaŋ uken nanik iron täŋpäŋ ämawebe täŋkentäŋ yämienenŋ. ¹⁹ * Ude täŋirä tuŋum bureni kunum gänaŋ api buŋät yämek. Tuŋum bureni unitä täŋkentäŋ yämiŋpäŋ Irit bureni-inik kämi kaŋ-ahäka yäwani u mät kaŋ-ahäneŋ.

²⁰ * Täŋpäkaŋ Timoti, piä yäŋ gamani u watäni itpäŋ kaŋ yäpmäŋ kuŋat. Äma ätutä Nin nadäna-tärewani yäŋkaŋ man jopi yäŋpäŋ-nadäk täk täkaŋ, unita mäde kaŋ ut yämi. Man u Anutu-ken nanik nämo. ²¹ * Äma ätu man uterak wohutpäŋ nadäkiniki täŋo kädet kakätäŋirä putärenkuk.

Eruk uba. Anutu täŋo orakoraktä in kudup terak äroton.

* **6:10:** Efe 5:5 * **6:11:** 2Ti 2:22 * **6:12:** 1Ko 9:25-26; 1Ti 1:18; 2Ti 4:7 * **6:13:** Jon 18:36-37; Jon 19:11 * **6:15:** Lo 10:17; Rev 17:14 * **6:16:** Kis 33:20 * **6:17:** Sam 62:10; Luk 12:20 * **6:19:** Mat 6:20 * **6:20:** 1Ti 4:7; 2Ti 1:14 * **6:21:** 1Ti 1:6; 2Ti 2:18

2 Timoti

Poltä Timoti täño bänepi täñpidäm takta manbiñam ño kudän täñkuk

1-2* * Eruk nanakna Timoti bänepna gämäni, näk Pol, Kristo täño aposorotä man ño kudän täñ gamitat. Anututä iniken gärip terak aposoro piä u takta näk iwoyäñpäñ peñ näweränkañ ämawebe man ñode yäwettän kuñat täyat; Nin Kristo-kät kowat-kwasikorän tänayäñ tämäño uwä Anututä irit bureni api nimek, yänkehärom tañkuko ude. Eruk Anutu Nan, ba Ekäninin Jesu Kristoken nanik orakorak, butewaki ba bänep pidämtä gäkä terak äroton.

Poltä Timoti täño bänepi täñkehärom tañkuk

3* * Oranaye nanayetä bänep siwoñi terak Anututa watä piä täñ yäpmän äbuño unitäño kodakini näkä udegän täk täyat. Täñkañ Timoti, gäka juku piñpäñ Anutu bänep täga nadäñ imiñpäñ uken yäñapik man terak kepma bipani nadäñ gamik täyat. 4 Täñpäñ gepmañpeñ kwayäñ täñjira näka konäm butewaki täñkuno unita nadäñpäñ äneñi gabäñpäñ bänep täga pähap nadäkta gäripi-inik nadätat. 5* Täñpäkañ nadäkinikka bureni, äbekka Lois kenta meñka Yunis uken patkuko unitä gäkä terak päreñpäñ itkukotä itak u nadätat. 6* * Mebäri unita näk nadäñ gamiñpäñ ñode gäwetat; Ketnatä gwäkka terak peñjira Anututä iron pähap täñ gamiñkuko u täñkehärom tañjiri kädäp ikek kañ ahäwän. 7* * U imata, Anutu uwä täñmun-umun terak kuñatneta Munapik nämo nimiñkuk. Nämoinik, Kudupi Munapiki nimiñkuko uwä kehäromi ba bänep iron daiwän tokneñ nimik täyak. Ba täñkentän nimiñjirän irit kuñatkuñatninta watä it takamän.

8* * Unita Timoti gäk Ekäni täño manbiñam yänahäkta täñmäyäk-mäyäk nämo täñpen. Ba komi eñiken irani näka man yäkta nämo mäyäk täwen. Nämo, Anututä kehäromi gamiñjirän uteragän Ekäni täño manbiñamta yäñpäñ komi bäräpi näkä kotak täyat udegän kotakta nämo umuntäwen. 9* * Täñpäkañ Anutu uwä nin waki keriken nanik wädäñ tädotpäñ kudupi äboriye ude itta nimagutkuk. Imaka täga kubä täñ imiñitna unita yäñpäñ nämo nimagutkuk. Nämoinik! Bian-inik, Anututä imaka kubä nämo peñkuk-ken uken iniken iron täñ nimiñpäñ Jesu Kristo wäpi terak nimagutta iwoyäñkuk. 10* * Täñpäñ bian-inik nin iwoyäñkuko upäñkañ apiño ironi u kwawak ñode niwoñäretak; Nimagurani Kristo Jesu uwä kwawak ahäñpäñ kumän-kumän täño kehäromi utpewän mañpänkañ, mani biñamtä irit kehäromi kumäk-kumäk ikek nämo unitäño kudän kwawak pewän ahätak.

11* * Täñpäkañ näk Anututä mani biñam täga u yänahäkta iwoyäñkuk. Täñkañ Manbiñam Täga unitäño aposoro ba yäwetpäñ yäwoñärek äma ude itta imaka, iwoyäñpäñ nepmañkuk. 12 Täñpäñ mebäri unitagän komi eñi ñoken komi bäräpi nadäñ itat. Upäñkañ nämo mäyäk tañpäñ, nadäñ imikinik täk täyat unita bänep yarä nämo täk täyat. Nämoinik, näk nadäkinik kehäromi ñode täyat; U kehäromi nikektä piäni ketna terak peñkuko unita watä it namiñjirän piä u säkgämän täñ yäpmän kuñtäyiwa kadäni pähap api ahäwek.

* 1:1-2: Efe 1:1 * 1:1-2: 1Ti 1:2 * 1:3: Plp 3:5; Apos 23:1 * 1:5: Apos 16:1 * 1:6: 1Ti 4:14
 * 1:7: Rom 8:15 * 1:8: Rom 1:16 * 1:9: Efe 2:8-9; Tai 3:5 * 1:10: 1Ko 15:55-57; Hib 2:14
 * 1:11: 1Ti 2:7

13 * Unita Timoti, man bureni täŋo tawaŋ näkä gäwetpäŋ gäwoŋäreŋkuro ugänpäŋ iwarän täŋpäŋ ämawebe udegän yäwetpäŋ yäwoŋäreŋkä täyi. Ude täŋkaŋ Kristo Jesuta nadäŋ imiŋpäŋ ba gäripka uteragän kaŋ pe. 14 * Täŋpäŋ Munapik bänepnin-ken it nimitak unitä täŋkentäŋ gamiŋirän man bureni säkgämän yäŋ gamani unita watäni it täyi.

15 Butewaki! Timoti, notnaye Esia komeken nanik kuduptagän nabäkätäŋ moreŋkuŋo uku nadäŋkuno u. Täŋpäŋ notnapakyat Figelus kenta Hemo-genestä udegän nabä kätäŋkumän. 16 * Täŋpäkaŋ Onesiforustä ude nämo täŋkuk. U näk komi eŋiken irira näka nämo mäyäk täŋpäŋ kadäni kadäni bänep pidäm täŋ namik täŋkuk. Unita näk Ekänitä Onesiforus-kät äboriyeta butewaki nadäŋ yämekta yäŋapik man yäk täyat. 17 Äma unitä Rom komeken ahäŋpäŋ näka gwäk pimiŋpäŋ wäyäkŋeŋkä nabäŋ ahäŋkuk. 18 * Ba ugän nämo, Efesus komeken täŋkentäk pähap täŋ namik täŋkuko u imaka, biŋam nadäŋkuno u. Unita Ekänitä kadäni pähapken butewaki kaŋ nadäŋ imän yäŋpäŋ yäŋapik man yäk täyat.

2

Timoti uwä Ekäni täŋo komi äma ude

1 Eruk ironina Timoti, Kristo Jesutä iron pähap äboriyeta täŋ yämik täyak u yäpmäŋ wädäŋpäŋ kehärom täŋpäŋ kuŋat täyi. 2 Ude täŋpäŋä gäk ba ämawebe mäyap nadäŋirä man yäŋahäk täŋkuro u äma ätu Anutu täŋo man kehäromi iŋitpäŋ yäpmäŋ kuŋat täkaŋ u yäwetpäŋ yäwoŋäreŋkä täk täyi. Täŋiri unitä äma ätu täga yäwetpäŋ yäwoŋäreŋkäŋ api täneŋ. 3 * Täŋpäŋ gäk Kristo Jesu täŋo komi äma täga ude itkaŋ komi bäräpi yäpmäkta nämo gaŋa täwen. 4 Komi äma bureni täŋo mebäri nadätan? U intäjukun ämanatä näka täga nadäŋ namän yäŋpäŋ piä, äma jopitä täk täkaŋ u nämo täk täkaŋ. Nämo, u gwäk pimiŋpäŋ piä yäŋ yämani kehäromigän täk täkaŋ. 5 * Ba äma närepmirek-gärepmirek-ken bäräŋek täkaŋ unita nadä. Äma udewaniwä noriye yärepmitpäŋ intäjukun ahäŋpäŋ gwäki yäpayäŋ nadäŋpäŋä, närepmirek-gärepmirek unitäŋo бага man siwoŋi iwarek. Baga man nämo iwatpäŋ jopjop täŋpeko uwä gwäki nämo yäpek. 6 * Ba man wärani kubä ŋode; Äma kubä ketem piä täŋigän täŋpeko uwä kowatawä noriye ätu yärepmitpäŋ ketem täŋigän näŋpek. 7 Unita Timoti, man gäwetat ŋonita juku piŋpäŋ kuŋariri Ekänitä nadäk-nadäkka api täŋkwawa täwek. Täŋirän unitäŋo mebäri api nadäwi-täreneŋ.

8 * Täŋpäkaŋ gäk Jesu Kristota nadäŋit nadäŋit kuŋaren. U Devit täŋo oranitä kumbani-ken naniktä akuŋkuk yäŋ mani biŋam ude täwet täŋkuro ukeŋo. 9 * Mani biŋam unitagän yäŋpäŋ komi pähap nadäk täyat. Täŋpäkaŋ waki täŋpani ude topmäŋpäŋ nepmaŋkuŋo itat. Upäŋkaŋ Anutu täŋo man uwä nämo topani! 10 * Unita ämawebe Anututä inita iwoyäwani u täŋkentäŋ yämikta nadäŋpäŋ näk bänepna täŋ-täpäneŋpäŋ komi bäräpi ŋo kotan itat. Ämawebe uwä Jesu Kristo terak irit bureni itak u yäpmäŋpäŋ kämiwä Jesu-kät penyäŋek gänaŋ tärek-täreki nämo itneŋta komi ŋo nadätat.

11 * Unita man ŋode pätak u bureni-inik;

Jesu-kät bureni kumbumäŋo täŋpäwä irit kehäromi-ken Jesu-kät penta api itne.

* **1:13:** 1Ti 1:10; 1Ti 4:6, 6:3; Tai 1:9, 2:1 * **1:14:** 1Ti 6:20 * **1:16:** 2Ti 4:16 * **1:18:** Jud 21
 * **2:3:** 2Ti 1:8, 4:5 * **2:5:** 2Ti 4:8 * **2:6:** 1Ko 9:7,10 * **2:8:** 1Ko 15:4,20; Rom 1:3 * **2:9:** Efe 3:1,13; Plp 1:12-14 * **2:10:** Kol 1:24 * **2:11:** 2Ko 4:11

12 * Tänpän komi bäräpi kotanpän nämo kwitanayän tāmāño uwä Jesu-kät yabän yawat piä bok api täne.

Upänkan Jesuta äwo yānayän tāmāño uwä Jesutä kowata ninta äwo api yāwek.

13 * Tänpäkan nin Jesu iwatta yänkehārom taṅkumāño u irepmitnero upänkan Jesutä ude täkta yänkehārom taṅkuko u nämo api irepmirek. Nämoinik! U imata, iniken mebäri ba täktäki täga nämo irepmirek.

Piä äma Anututä gäripi nadäk imani

14 * Unita Timoti, gäk kadäni kadäni man ḡowä yāwetpän yāwoṅārek täk täyi. Tänpäkan man jopita yāḡawät-awät täneṅta Anutu inamiken man kehāromi kan yāwet. Man udewanitä äma kubä täga nämo täṅkentän imek. Nämoinik, äma man u nadäk täkan unitāño bānepi tänpānwak täkan. 15 * Tänpäkan Anututä nadän gamiṅirän tägawekta gwäk pimiṅpän piäka täk täyi. Ude täṅkan man bureni pähap siwoṅigän yāḡahän yāpmän kuṅiri mäyāktä piä äma gäkä terak ärowektawä. 16 * Ba man jopi, kome täño nadäk unita yāḡuruk-uruk yāṅirä nämo nadāwen. Ude täk täkan uwä täṅ yāpmän kuṅkä man jopi kehāromi inik inṅitpän Ekäni täño man pekinik api täneṅ. 17 * Man udewani uwä paräm tokneṅ äronpän äma gupi tänpāwak täkan udewani. Äma udewani-ken nanik kubä wäpi Himeneus, kubä Filetus. 18 Äma yarä u man bureni penkan ḡode yäk täkamän; Ämatä kumbani-ken nanik akukakuk u bian ahänkuko unita nin kumānpän äneṅi nämo api akune yäk. Tänpän man udewani terak ämawebe täño nadäkiniki tänpän waṅirä nadäkiniki pewä putārek täkan. 19 * Upänkan ämatä eṅi tänayän nadānpän bek kehāromi änek täkan ude Anututä iniken äboriye kehāromi nitek itneṅta bek kehāromi äneṅ-kireṅkuko pen itak. Bek uterak man kudän ḡode kudän täwani itak; Ekänitä äboriye bureni-inik unita nadatak. Tänpän man kudän täwani kubä pen ḡode bek uterak itak; Ämawebe Ekäni wäpi yāpmän kuṅat täkan uwä kädet wakita mäde ut imineṅ.

20 * Timoti, gäk nadātan? Äma wäpi biṅam ikek täño eṅi gānaṅä pärek ba käbot ätuwä gol siriwapän tänpäni. Ba ätuwä päya kujat kenta komepän tänpäni. Imaka uwä ätu piä täga täkta biṅam ba ätuwä piä jopi mebäri mebäri u täṅkan jop maṅpä kukta yāwani. 21 * Tänpäkan äma kubä iniken irit kuṅat-kuṅariken wakini penpän kuräki irayän täko uwä käbot siliwa ba golpän tänpäni, piä täga täkta biṅam yāwani, kudupi ude api irek. Äma udewani uwä Mähemi täño piä tägatäga täkta biṅam yāwani. Uwä Mähemi täño piä täkta pidämtak täyak unita Mähemitä piä man u ba u täga iwerän tänpä. 22 * Unita gäk kadäni kadäni nadäk wäki gubaṅitä yāpmän kuṅat täkan u mäde ut imiṅpän kädet tägatäga ḡodewani u iwatta gwäk pimiwen; Täktäk siwoṅi, Anututa nadäkinik bureni, bānep iron, bānep kwini. Imaka tägatäga u ämawebe bānep nadäk-nadäki siwoṅitä Anutu yāpmän wädäk täkan u täṅkentānpän penta kan iwarut. 23 * Tänpän nadäk-nadäki gwäjiwanitä jopman yäk täkan unita juku nämo penneṅ. Nadātan, man udewanitä ämik man pewä ahäk täkan. 24 * Tänpän Ekäni täño piä ämatä man wärät-wärät nämo tänpä. Nämo, u äma kuduptagän not täṅ yāmiṅpän Ekäni täño man meni täṅpidäm-pidäm terak ba bānep kwini terak yāwetpän yāwoṅārewek. 25 * Tänpän äma nadäk-nadäk gwäjiwani yāpmän kuṅat täkan u bānep täga terak yāwetpän yāwoṅārewek. Yāwetpän yāwoṅārek täṅirän Anututä nadän yāmiṅirän bānep sukurenpän man burenita nadäkinik

* 2:12: Mat 10:33 * 2:13: Rom 3:3-4; Nam 23:19; Tai 1:2 * 2:14: 1Ti 6:4; Tai 3:9 * 2:15: 1Ti 4:6; Tai 2:7-8 * 2:16: 1Ti 4:7 * 2:17: 1Ti 1:20 * 2:19: Nam 16:5,26; Jon 10:14; 1Ko 8:3; Ais 52:11 * 2:20: 1Ko 3:12 * 2:21: 2Ti 3:17 * 2:22: 1Ti 6:11 * 2:23: 1Ti 4:7 * 2:24: 1Ti 3:3; Tai 1:7 * 2:25: 1Ti 2:4

änenji käwep täneŋ. ²⁶ Ude täneŋo uwä nadäwä tumbäpän Satantä iniken mani iwatnenŋa bunep pewän yepmänjireko u dat-kwinitpen kunenŋ.

3

Kadäni bämopi-ken wakitä api ahän pärek

¹ * Man ŋonita juku penpän nadä! Kadäni tärek-tärekken bäräpi mebäri mebäri api ahäneŋ. ² * Ämatä initagän nadänkaŋ monenŋ wädäk-wädäka gäripi api nadäneŋ. Tänpäkaŋ ini wäpi yäpmän äronpän ärowani pähap tänpän yänawät-awät ba noriye man wakiwaki api yäwetneŋ. Ba miŋiye naniye täŋo man api utneŋ. Täŋkaŋ iron kädetta bänep täga nämo api nadäneŋ. Uwä Anutu ini ba, unitäŋo man mäde api ut imineŋ. ³ Uwä ämawebe not nämo api täŋ yämineŋ, ba äma kubätä waki täŋ yämiŋirän momini nämo penŋ imiŋpän yänwawak man api yäneŋ. Ba äma yänpän-yabän yäwat api täneŋ. Tänpän iniken gupi täŋo gärip ugän api iwatneŋ. Uwä komi tänpän ämik bumta api täneŋ. Ude täŋkaŋ kädet tägata iwan api täneŋ. ⁴ Ba iniken noriyeta waki täŋ yämiŋpän iniken nadäk waki täropigän api iwatneŋ. Täŋkaŋ inita nadänirä ärowani pähap api täneŋ. Ude täŋkaŋ Anututa gäripi nadänaŋipän kome täŋo gäripgän api iwarän täneŋ. ⁵ * Tänpäkaŋ Anutu täŋo kädet bureni-inik, kehäromi nikek unita ket nämo nadänkaŋ gupi-tägän api iwatneŋ. Eruk Timoti, äma udewani yabän umuntaŋpän ukät itpän-nadäk kubä nämoinik tänpen.

⁶⁻⁷ * Tänpäkaŋ äma udewani ätutä webe nadäk-nadäki kwini unitä eniken käbop ärok täkaŋ. Äronkaŋ man jopi-jopi yän-yäkŋat-pewä nadäkiniki äma uterak pek täkaŋ. Webe uwä nadäk-nadäki kehäromi nämo unita bänep nadän gäripitä momi-ken yämagurirä nadäwätäk pähap täk täkaŋ. Täŋkaŋ nadäk-nadäk yäpmäka gäripi nadäk täkaŋ upänkaŋ Anutu täŋo man bureni u täga nämo nadäwä tärek täkaŋ. ⁸ * Tänpäkaŋ äma kädet udewani täk täkaŋ uwä man bureni iwan täk täkaŋ, bian äma yarä wäpi Janes kenta Jabrestä Moses täŋo manta iwan täŋkumäno udegän. Äma udewani täŋo nadäk-nadäki wawäkaŋ Anututa nadäkinik nämo täŋ imik täkaŋ. ⁹ Upänkaŋ täktäki waki u kadäni käronji täga nämo api täneŋ. Nämo, ämatä unitäŋo kädet u kaŋpän nadäwä guŋ täŋo bumik api täŋpek, bian äma Janes kenta Jabres täŋo täktäki kaŋpän nadänkuŋo ude. Ude kaŋpän nadänpän nämo api iwarän täneŋ.

Timoti, Anutu täŋo man iŋit-inik täyi

¹⁰ Upänkaŋ Timoti gähä bian näkkät itpän Anututä kädet gäripi nadäk täyak u ämawebe yäwetpän yäwonjerek täŋira nabänpän-nadänkun. Ba täktäkna imaka, u nadätan. Ba imaka u ba u täk täyat u mebäri imata täk täyat u nadätan. Tänpän mebärina ŋode nadätan; Näk Anutu nadän imikinik täk täyat, bäräpi gänaŋ nämo kwitak täyat, ämawebe iron täŋ yämik täyat, ba piä ehuranigän täk täyat. U kudup nadätan. ¹¹ * Täŋkaŋ komi bäräpi täŋ namiŋkuŋo u imaka, nadätan. Antiok komeken, Aikoniam komeken, ba Listra yotpärare-ken komi namiŋirä komi pähap nadänkut. Ude upänkaŋ Ekänitä bäräpi u kudup ketärenŋ namiŋkuk. ¹² * Bureni-inik, äma kuduptagän Jesu Kristota yänpän Anutu täŋo man iwatnayän täŋo uwä komi bäräpi api ahän yämek. ¹³ Täŋ, äma täktäki taräkikät jop yän-yäkŋarani ämatä ini bänepken ba ätu täŋo bänepiken yän-yäkŋat piä täŋtako taŋi-inik ahänpän api wenŋ pärek.

* **3:1:** 1Ti 4:1 * **3:2:** Rom 1:29-31 * **3:5:** Mat 7:15,21; Rom 2:19-20; Tai 1:16 * **3:6-7:** Tai 1:11
 * **3:8:** 2Ti 2:25; Kis 7:11,22; 1Ti 6:5 * **3:11:** Apos 13:50; Apos 14:5,19; Sam 34:19 * **3:12:** Mat 16:24; Jon 15:20; Apos 14:22

14 * Tänpäkañ Timoti, gähä man bureni gäwetpäñ gäwoñärenjirä nadäkinik täñkuno u inñit-inik tänpäñ kañ kuñat. U imata, äma man u gäwetpäñ gäwoñärenkuño unitäño mebäri u nadätan. 15 * Ba gäk ironjikäntä yäput penpäñ Anutu täño man u nadäñ yäpmäñ äbätan u bureni-inik yäñ nadätan u. Anutu täño man u kehäromi ñodewani; U bänepka-ken penjähäk pewän ahäñ gamiñirän Kristo Jesu nadäñ imiñpäñ irit kehäromita biñam täga api täñpen. 16 * Tänpäkañ Anutu täño man kudän täwani u kudup Anutu täño Munapiktä täñmeham tañirän ahäñ moreñkuñ. Man u danipäñ nadäk täñitna man bureni täño mebäri niwetpäñ niwoñärek täk täyak. Ba unitä ämawebe nadäk-nadäki gwäjiñ ärowani yäpän-siwonñakta yabäñ yäk täyak. Ba kädet gwäjiwani yäñpäñ yäpän-siwonñak täyak, ba kuñat-kuñat siwoñi niwetpäñ niwoñärek täk täyak. 17 Tänpäkañ Anutu täño mantä ämawebeniye bänepi-ken piä ude täñtäyon piä täga mebäri mebäri säkgämän täneñta pidämtak täkañ.

4

Timoti, Anutu täño piä gwäk pimiñpäñ täyi

1 * Timoti, näk Anutu inñamiken ba Kristo Jesu äma kumbani ba kodak irani bok yäpmäñ daniwayäñ täyak u inñamiken jukuman kubä gäwerayäñ. Kristo Jesu u äneñi kwawak ahäñpäñ ämawebeta intäjukun it yämayäñ täyak unita ñode pen gäwetat; 2 * Unitäño manbiñam ehuranigän yäñahäñpäñ yäwet täyi. U kadäni kadäni, ämawebe man u nadäneñ ba nämo nadäneño u jop uken gwäk pimiñpäñ Kristo täño manbiñam yäwet täyi. Ude tänpäñ ämawebe täño nadäk-nadäki yäpi-siwonñak täkot. Täñkañ kädet gwäjiwani iwarani u jukuman kehäromigän kañ yäwet. Ba äma nadäñ bäräp ikek bänepi täñpidäm tañ yämik täyi. Piä u täkta nämo gaña tañpäñ Kristo täño man kädet ket tänpäñ yäwetpäñ yäwoñärek kañ tä.

3 * Nadätan, kämiwä ämawebetä Anutu täño man mebäri bureni nintä yäwetpäñ yäwoñärek täk täkamäñ u nadäkta api bitnäneñ. Man burenita bitnäñkañ yäwetpäñ yäwoñärek äma bänep ärik-ärik man yäwani unita äbä niwetpäñ niwoñäreñwut yäñpäñ gera api yäneñ. Man jopi ini bänepitä gäripi nadäk täkañ ugän api nadäneñ. 4 * Man bureni penpäñ kobap man api nadäneñ. 5 Tänpäkañ Timoti gähä bänep nadäk-nadäkka ba irit kuñat-kuñatkata watäni kañ it. Tänpäñ Kristota yäñpäñ komi ba bäräpi kotakta nämo bitnäwen. Täñkañ Anutu täño man yäñahäk-ahäk piä säkgämän kañ tä. Ude täñkañ Anutu täño watä äma gähä piä yäñ-gamani u kudup kañ tañ more.

Pol täño kumäk-kumäk kadäni keräp tañkuk

6 * Tänpäkañ nähä paorayäñ. Bian Anutu iniñ oretta wain ume piwä kuñkuño ude nägätna api piwä kuneñ. Kumäñpen kukkukna kadäni keräp täyak. 7 * Upäñkañ nämo umuntäyat. Nämo inik, äma närepmirek gärepmirek täñkañ gwäk pimiñpäñ bäräñeñ päñku бага pewani-ken ahäk täkañ näk udegän nämo kwitañkañ bäräñeñ yäpmäñ äbätängän бага pewani-ken ahätat ño! Näk nadäkinikna nämo pewa putäreñkuñ. 8 * Unita nadätat, siwoñi kuñat-kuñat täño gwäki tägagämän u näkä yäpmäkta itak. U kadäni pähapken Ekäni, ämawebe täño täktäk yäpmäñ daniwani äma siwoñi-inik unitä api namek. Tänpäkañ gwäki säkgämän u näkagän nämo api namek. Nämo inik, ämawebe Ekänitä äbäkta bänep penpäñ itsämäk täkañ unita imaka, api yämek.

* 3:14: 2Ti 2:2 * 3:15: Jon 5:39; 1Pi 1:20-21 * 3:16: Rom 15:4; 2Ti 2:21 * 4:1: Apos 10:42; Rom 14:9-10 * 4:2: Apos 20:20,31 * 4:3: 1Ti 4:1; 2Ti 1:13 * 4:4: 1Ti 4:7 * 4:6: Plp 2:17
* 4:7: 1Ti 6:12 * 4:8: 1Ko 9:24-25; Rev 2:10

Man paotpaot

⁹ * Tänpäkaŋ Timoti, gwäk pimiŋpäŋ näkken bäräŋeŋ äbi. ¹⁰ * Butewaki pähap, notnapak Demas unitä kome täŋo gärip iwatpäŋ nabä kätäŋpeŋ Tesalonaika komeken kuŋkuk. Tänpäkaŋ Kresens imaka nabä kätäŋpeŋ Galesia komeken kuŋkuk. Kuŋirän Taitus Dalmesia komeken kuŋkuk. ¹¹ * Tänpäkaŋ Lukkät ninekgän itkamäk. Unita Timoti, Mak yäwikaŋ bok kaŋ äbun. Unitä piä täga api täŋkentäŋ namek. ¹² * Täŋkaŋ notninpak Tikikus uwä iniŋ kirewa Efesus komeken u äreŋkuk. ¹³ * Tänpäkaŋ gäk äbayäŋ yäŋpäŋä näkŋo mänit tek Troas yotpärare-ken Kapustä eŋiken yäŋopmäŋpäŋ peŋkuro u yäpmäŋkaŋ kaŋ äbi. Ba näkŋo buk kenta man kudän moräki täŋpäŋ pewani u imaka, kaŋ yäpmäŋ äbi.

¹⁴ * Eruk, Aleksada kapa-päŋ imaka imaka täŋpani unitä waki mäyap täŋ namiŋkuk. Unita Ekänitä kowata api imek. ¹⁵ Äma unitä man yäwetpäŋ yäwoŋäreŋ täŋkumäŋo u mäyap utpäŋ yejämäk täŋkukonik. Unita udegän täŋ gamekta watäni itpeŋ kaŋ kuŋat.

¹⁶ * Nadätan? Man piäken pengän itkut-ken uken notnapak kubätä näk gäarak nämo itkuk. U kudup nabä kätäŋpeŋ kuŋkuŋ. Unitäŋo momini uwä Ekänitä peŋ yämiton. ¹⁷ * Bureni, notnayetä nabä kätäŋpeŋ kuŋkuŋo upäŋkaŋ Ekänitäwä nämo nepmaŋkuk. Nämo, u mani biŋam guŋ äbotken yäŋahäŋjira unitä nadäkta manna täŋmeham taŋpäŋ kehäromi namiŋkuk. Täŋpäŋ tom komi, äma yewani meni-ken nanik ketäreŋpäŋ nepmaŋkuk. ¹⁸ Ude täŋ namiŋkuko udegän, Ekäni uwä waki mebäri mebäri uken nanik ketäreŋpäŋ kunum gänaŋ irit bägupi täga u gänaŋ api nepmaŋpek. Tänpäkaŋ Ekäni uterak epmäget peŋyäŋek pen mäit it yäpmäŋ ärowek. U bureni!

¹⁹ * Eruk, yanäpi yarä Prisila kenta Akwila ukät Onesiforus ba unitäŋo äboriye näkŋo mena yäpmäŋpäŋ bänep täga man yäwet. ²⁰ * Butewaki, notnapak Erastus u Korin yotpärare-ken itkukotä pen itak. Ba Trofimius käyäm täŋpewän Miletus komeken teŋkut. ²¹ Unita Timoti, iwän mänit kadäni nämo keräp taŋirän gäkä jukun kaŋ äbi. Tänpäkaŋ notkapak Yubulustä bänep täga gäwetak. Ba Prudens, Linus, Klodia ukät äma ätu Kristo wäpi terak notkaye wanotkaye itkaŋ u kuduŋtagän udegän bänep täga man gäwetkaŋ.

²² Eruk, Ekänitä bänep nadäk-nadäkka-ken iton. Täŋkaŋ unitäŋo orakorakitä gäk uwäktäŋ gamiton.

* **4:9:** 2Ti 1:4 * **4:10:** Kol 4:14; Tai 1:4 * **4:11:** Kol 4:14; Apos 15:37-39 * **4:12:** Efe 6:21-22
 * **4:13:** Apos 20:6 * **4:14:** 1Ti 1:20; Sam 62:12; Snd 24:12; Rom 2:6 * **4:16:** 2Ti 1:15 * **4:17:**
 Apos 23:11, 27:23; Dan 6:22 * **4:19:** Apos 18:2; 2Ti 1:16-17 * **4:20:** Apos 19:22, 20:4

Taitus Poltä Taitus jukuman iwetta manbiñam ño kudän täñkuk

¹ Näk Pol, Anutu täño piä ämagän ba Jesu Kristo täño aposoro kubä ude itat. Unita ämawebe Anututä bian inita iwoyänkuko u täñkentän yämiñira Kristota nadän imikinik täkta naniñ kireñkuk. Ba täñkentän yämiñira ämawebe unitä man bureni nadäwä tärekta naniñ kireñkuk. Man bureni uwä irit kuñat-kuñat Anututä gäripi nadäk täyak upän niwoñärek täyak. ² * Täñpäkañ man bureni unitäño mebäri-inik uwä irit kehäromi pätak u bureni-inik api kañ-ahäne. Bian-inik, Anututä intäjukun imaka kubä nämo pewän ahänjirä irit kehäromi u nimikta yänkehärom tañkuk. Täñpäkañ Anutu uwä jopman kubä nämo yäk täyak.

³ * Eruk it yäpmän äbätängän kadäni kubä Anututä ini nadänkuk-ken uken äma ätu irit kehäromi täño manbiñam yänahäkta yäpmän daniñpäñ yepmanñkuk. Ude täñkuko uwä mani biñam kwawakinik pewä ahänkuñ. Täñpäkañ Anutu, waki keriken nanik nimagurani unitä piä u näk ketna terak peñkuk.

⁴ * Eruk nanakna Taitus, man ño gäka kudän täyat. Gäk äbot täñpani ninkät Anututa nadäkinik bok täk täkamän unita nanakna bureni yän gäwetpäñ ñode gäwetat; Anutu nanin ba äma nin nimagurani Jesu Kristo unitä orañ gamiñjirän unitäño bänep pidäm terak kañ kuñat.

Äbot täñpani täño intäjukun ämata jukuman

⁵ Taitus, gäk piä moräki täñ paotta ba äbot täñpani yotpärare kubäkubä täño watä äma yabän ahänpäñ yepmakta Krit komeken gepmanñeñ kuñkut. Täñkañ man bian gäwetkuro unita juku piñpäñ nadä; ⁶ * Äbot täñpanita intäjukun itta äma ñodewanipän yäpmän daniñpäñ kañ yepman yän gäwetkut; Äma, ämawebe inamiken siwoñigän kuñarani, ba webe kubägän yäpani. Ba äma unitäño nanakiye uwä Jesuta nadän imikinik täñpäñ peñawäk ba miñi nani täño man bitnäc nämo täñpani. Äma udewanipän, äbot täñpanita intäjukun itta kañ yabän ahänpäñ yepman. ⁷ * Unita ñode nadä; Äbot täñpani täño intäjukun ämatä Anutu täño piäta watä it täkañ unita äma u siwoñi-inik kuñarirä ämawebetä yabänpäñ-nadäwä momini nikek nämo täneñ. Täñpäñ äma uwä näk wäpna biñam ikek itat yänkañ äboriye yäwetpäñ yäwoñärek kokwawak terak nämo täñpani. Ba ume nañkañ täñguñguñ täñpäñ äma komita nämo täñpani. Täñkañ moneñ tuñumta nadäwätäk nämo täñpani. ⁸ Ba äma u iron täga täñpäñ kädet siwoñigän kuñatpäñ kädet täga-tagän gäripi-inik nadäwani. Täñkañ äma uwä man yäkyäki ba täktäkita watä irani. ⁹ * Täñpäkañ watä äma uwä Anutu täño man mebäri bureni nintä yäwetpäñ yäwoñärek täk täkamän udegän injit-inik täneñ. Man bureni u injit-inik täñpäñ säkgämän yänahänjirä ämawebe kädet siwoñita nadäkinik täñpäñ täga kuñatneñ, ba äma Anutu täño man bureni ut täkañ unitäño jopman uwä täga utpewä mäneñ.

Nadäkinik täñpä wawanita man

¹⁰ * Täñpäkañ Taitus, gäk watä äma täga-tägapän kañ yabän ahänpäñ yepman. Imata, Krit komeken äbot täñpani bämopi-ken nanik mäyaptä man

* **1:2:** Kol 1:27 * **1:3:** Efe 1:9-10; Tai 2:10, 3:4; 1Ti 1:1,11 * **1:4:** 2Ko 8:23; Gal 2:3; 2Ti 1:2, 4:10; Rom 1:7 * **1:6:** 1Ti 3:2-7; 2Ti 2:24-26 * **1:7:** 1Ko 4:1 * **1:9:** 2Ti 4:3; Tai 2:1 * **1:10:** 1Ti 4:7

burenita bitnəpəŋ jop manman yəŋ-yəkŋatpəŋ əmawebe məyap kədət goret kədə yəmagut təkaŋ. Əma yəyat uwə məyaptə jopman ɲode yək təkaŋ; In guŋ əbotken naniktə əbot təŋpani-kət itta nadəŋpəŋə, eruk бага man iwatkaŋ gupjin morək kaŋ madəwut yək. ¹¹* Təŋpəŋ əma uwə məyək-kət nəmo moneŋ yəpməkta jop manman ude yəŋ-yəkŋat-pewə nədamiŋi-nani ətu nadəkiniki pewə putərewəpəŋ səkgəmən nəmo it təkaŋ. Unita Taitus, gək əma jop manman yək təkaŋ u yəniŋ bitnə. ¹² Nadətan? Krit nanik iniken əma nadəwani kubətə ini Krit nanik əmawebeta ɲode yəŋkuk; Krit nanik u waki, jop manmangən yəwani yək. Uwə tom əgwəri ude wani, orek patkaŋ ketem naktagən nadək təkaŋ yəŋ yəŋkuk. ¹³⁻¹⁴** Təŋpəkaŋ Taitus, əma nadəwani uwə man bureni-inik kubə yəŋkuk. Unita gək əbot təŋpani təŋo kuŋat-kuŋari yəpə təgakta man kehəromi kaŋ yəwet. Yəweriri nadəkiniki əneŋi təŋkehərom təŋpəŋ Juda nanik təŋo kobap man unita nadəkinik nəmo təŋ yəmineŋ. Ba əma Anutu təŋo man burenita bitnək təkaŋ unitəŋo бага man nəmo nadəŋ yəmineŋ.

¹⁵* Taitus, gək nadətan? Əma bənepi paki-iniktə kuŋat təkaŋ uwə imaka kuduptagənta nadəwə təgagən tək təkaŋ. Upəŋkaŋ əma bənepi-ken momitə tokŋek itkaŋ nadəkinik nəmo pewən ahək təkaŋ uwə imaka kuduptagənta nadəwə wakigən tək təkaŋ. U imata, bənep nadək-nadəki-ken wakitə tokŋek parirə kədət siwoŋi u iwatta nəmoinik nadək təkaŋ. ¹⁶* Əma ude wani uwə man ɲode yək təkaŋ; Nək Anututa nadəkinik tək təyat yək. Ude yək təkaŋ upəŋkaŋ təktəki waki unitə ɲode niwoŋərek təyak; Ekənita məde ut imani. Uwə man bitnək təŋpəŋ kədət təga kubə nəmoinik pewə ahək təkaŋ. Təŋpəkaŋ kədət waki ude təŋirə Anututə tarəki-inik yabək təyak.

2

Əbot təŋpani əmawebeta jukuman

¹* Eruk Taitus, gəhə əbot təŋpani əmawebe Anutu təŋo man mebəri bureni ugən iwatta yəwetpəŋ yəwoŋərek kaŋ tə. ² Təŋkaŋ əma ekəni ekəni ba təgawani u ɲode kaŋ yəwet; In man yəkəkjin ba təktəkjinta watə itpəŋ kaŋ kuŋarut. Ba nadəwətək ikek kuŋatpəŋ Ekəni təŋo manbiŋam ɲo iŋit-inik təŋpəŋ iron kədət təga ugən kaŋ iwarut. Təŋpəŋ in bərəpi gənaŋ kwikinik kaŋ irut.

³* Təŋpəkaŋ Taitus, əma ekəni ude yəwetkaŋ webe ekəni ekəni udegən ɲode kaŋ yəwet; In Anutu inamiken siwoŋi kaŋ kuŋarut. Ume komi təŋi naŋkaŋ əmawebe yəŋpəŋ-yabəŋ yəwat nəmo təneŋ. Nəmoinik! Kədət təgagən təŋpəŋ-yəwoŋərek təneŋ. ⁴ Ude təŋpəŋ webe gubaŋi kədət təgatəga yəwetpəŋ yəwoŋəreŋirə əpiyeta gəripi nadəŋpəŋ nanakiyeta udegən nadəneŋ.

⁵* Təŋkaŋ əmawebe gəgəni ətutə Anutu təŋo manta man waki yəneŋo ude tə yəwetpəŋ yəwoŋərek təŋirə webe gubaŋi gubaŋi uwə kədət siwoŋi iwatpəŋ kwikinik itneŋ. Ini eŋi-kengən itpəŋ nanak ba imaka imkanita watə səkgəmən itneŋ. Təŋkaŋ bənep iron kədət siwoŋi ugənpəŋ iwatneŋ. Təŋpəŋ əpiye təŋo man buramineŋ.

⁶ Eruk Taitus, əma gubaŋi gubaŋi imaka, man kehəromi yəweriri nadəŋpəŋ iniken irit kuŋat-kuŋarita watəni itpəŋ kaŋ kuŋarut. ⁷* Təŋ gəkŋawə kədət təgagən təŋpeŋ kuŋariri əma gubaŋi gubaŋi unitə gəkŋo təktəkka u kaŋkaŋ udegən api iwatneŋ. Ba man yəwetpəŋ yəwoŋərek piə tək təyan unita nadəkinik təŋpəŋ səkgəmən kaŋ tə. Jop, yəŋ-yəkŋarani nəmo yəwen. ⁸* Nəmo, man bureni siwoŋigən yəŋiri əmatə man yəwayəŋ təyan uken goret kubə nəmo

* **1:11:** Jon 10:12; 1Pi 5:2; 2Ti 3:6 * **1:13-14:** 2Ti 4:2 * **1:13-14:** 1Ti 4:7 * **1:15:** Mat 15:11; Rom 14:20 * **1:16:** 2Ti 3:5; 1Jo 1:6, 2:4 * **2:1:** Tai 1:9 * **2:3:** 1Ti 3:11 * **2:5:** Efe 5:22 * **2:7:** 1Ti 4:12; 1Pi 5:3 * **2:8:** 1Pi 2:15

kaŋ-ahänpäŋ yänpäŋ gabäŋ gawat kubä täga nämo täneŋ. Ude täŋiri iwaniyetä mäyäk man niwetta kädetta wäyäkŋewä wawäpäŋ ini api mäyäk täneŋ.

9* Tänpäkaŋ Taitus, äbot tänpäni ämawebe u gänaŋ nanik äma ätu äma täŋo piä äma jopi ude itkaŋ uwä ŋode kaŋ yäwet; In intäjukun ämajiye täŋo man buramikgän kaŋ täk täŋput. Mani nämo utkaŋ piä siwoŋigän täŋirä intäjukun ämajiye tä tabänpäŋ gäripi pähap api nadäneŋ. 10* Tänpäŋ intäjukun ämajiye unitäŋo tuŋum nämo kubotäneŋ. Ba tänyäkŋarani kubä nämo täneŋ. Nämo, man buramikgän täŋirä intäjukun ämajiye tä piä siwoŋigän tänpäni yäŋ api nadäŋ tamineŋ. Eruk in kädet siwoŋi ude iwatnayäŋ täkaŋ uwä Anutu, wakiken nanik nimagurani unitäŋo manbiŋam unita ämawebetä nadäŋirä ärowani api täŋpek.

11 Unita Taitus, kädet täga ude tänpäŋ kuŋat täkäna. U imata, Anututä orakoraki kwawak pewän ahäŋkuŋ. Orakoraki u ämawebe paot-paotta biŋam tänpäni kuduptagän waki keri-ken nanik yämagurekta kehäromi nitek. 12* Tänpäkaŋ orakoraki, nin nimagutkuko uwä ŋode niwetpäŋ niwoŋäreŋ täyak; Kome täŋo nadäŋ gärip ba Anutu täŋo man peŋawäk u mäde ut imiŋkaŋ gwäk pimiŋpäŋ Anutu-tagän nadäŋ imiŋpäŋ siwoŋigän kuŋat täkäna. 13* Täŋkaŋ Anutunin Jesu Kristo kehäromi nitek ahäwayäŋ täko unitagän itsämäŋpäŋ kuŋat täkäna. Jesu uwä paot-paotta biŋam tänpäni päŋ nimagurani. 14* Tänpäkaŋ Jesu uwä iniken gupi ninta kowata iniŋ kireŋpäŋ kome täŋo kuŋat-kuŋat wakiken nanikpäŋ nimagutta kumbuk. Uwä ämawebe äbot inipärik kubä inita biŋamgän itta ärutpak tänpäŋ nipmaŋkuk. Ba nintä kädet siwoŋita gäripi nadäŋpäŋ kuŋatta udewä täŋkuk.

15* Unita Taitus, gäk ämawebe kuduptagän man u yäwet. Gäk piä ŋo täkta wäpka biŋam nitek unita ämawebe bänepi täŋpidäm taŋ yämiŋiri man u kaŋ iwarut. Ba äma kädet täga peŋpäŋ goret kuŋarani u yänpäŋ yäpä-siwoŋ takta man kehäromi kaŋ yäwet. Tänpäkaŋ äma kubätä gäka nadäŋirän äma jopigän tänpäyäŋ täko uwä, äma udewani nämo nadäŋ imen.

3

Kädet siwoŋi terak kuŋatne

1* Eruk Taitus, gäk ämawebe yäweriri ŋode kaŋ täk täŋput; Kome täŋo intäjukun äma ba gapman gämori-kengän itpäŋ mani kaŋ buramik täŋput. Tänpäŋ kadäni kadäni kädet tägatäga täkta nämo bitnäneŋ. 2* Ba äma yänpäŋ-yabäŋ yawat ba yäŋwawak nämo täneŋ. Bänep kwini terakgän itpäŋ ämawebe kuduptagänta kädet tägagän täŋ yämineŋ.

3* Nadätan? Äbot tänpäni ämawebe nin kudup imaka, guŋ kädet iwat täŋkumäŋonik. Anutu täŋo man mäde ut imiŋpäŋ man bitnäŋ ba kädet goret-goret-gän kuŋat täŋkumäŋonik. Kome täŋo kaŋgärip ba nadäŋ gärip unitä ärowani täŋ nimiŋirän watä piä ude täŋ imik täŋkumäŋonik. Nadäwäwak ba kokwawak terakgän kuŋatpäŋ iwan kowata kowata tänpäŋ kuŋat täŋkumäŋonik. 4* Ude täk täŋkumäŋo upäŋkaŋ mäden, eruk yäpätägak ämanin Anututä iniken bänep ironi niwoŋäreŋpäŋ oraŋ nimiŋpäŋ paotpaotken nanikpäŋ wädäŋ tädotpäŋ nipmaŋkuk. 5* Nintä kudän siwoŋi kubä täŋitna nämo, Anututä iniken bänep iron terak imaka umuri-ken nanik wädäŋ tädotpäŋ nipmaŋkuk. Tänpäŋ unitäŋo Munapikitä bänepnin ärut nimiŋpäŋ

* 2:9: 1Ti 6:1 * 2:10: Tai 1:3 * 2:12: 1Jo 2:16; Efe 1:4 * 2:13: 1Ko 1:7; Plp 3:20 * 2:14: Gal 1:4; Kis 19:5; Lo 7:6; Sam 130:8; Ese 37:23; 1Pi 2:9 * 2:15: 1Ti 4:12 * 3:1: Rom 13:1-7; 1Pi 2:13-14 * 3:2: Plp 4:5 * 3:3: 1Ko 6:11; Efe 2:2, 5:8 * 3:4: Tai 1:3 * 3:5: 2Ti 1:9; Efe 5:26; Jon 3:5

täŋkodak taŋpäŋ nipmaŋkuk. ⁶* Täŋpäkaŋ Anututä yäpätägak ämanin Jesu Kristo iwet-pewän Munapiki tokŋek-inik peŋ nimiŋkuk. ⁷* Nin inikät bänep kubägän itta iron pähap ude täŋ nimiŋkuko unita ŋode nadäkamäŋ; Irit kehäromita nadäkinik täk täkamäŋ u it yäpmäŋ kuŋtängän bureni api kaŋ-ahäne.

⁸Taitus, man u bureni-inik. Unita man u kehäromigän yäweriri ämawebe Anututa nadäkinik täŋkuŋo unitä nadäwä tärewut. Nadäwä tärewäpäŋ piä täga mebäri mebäri u täktagän nadäk ba kehäromi unitagän iŋitneŋ. Kädet täga unitä ämawebe kudup bureni-inik täŋkentäŋ yämik täyak. ⁹* Täŋ, man jopi-jopi äma ätutä yänahäk täkaŋ unita juku peŋpäŋ nämo nadäneŋ; U man goret-goret yäk täkaŋ. Äbekjiye orajiye täŋo wäpi tawaŋ ugänpäŋ yäŋpäŋ-nadäk täk täkaŋ ba Moses täŋo бага täpuri täpuri unita nadäwä ärowani täŋpäkaŋ ämik man pewä ahäk täkaŋ. Täŋpäkaŋ man yäk täkaŋ uwä jopigän, täŋkentäk kubä nämo pewä ahäk täkaŋ.

¹⁰* Täŋpäkaŋ inkät nanik äma kubätä duŋ-wewek kädet pewän ahäwayäŋ täko uwä jukuman kehäromi kadäni kubä ba yarä ude kaŋ iwet. Eruk, ude iwerikaŋ kädet u nämo pewänä mäde kaŋ ut imi. ¹¹* Gäk nadätan, äma uwä kädet siwoŋi peŋpäŋ momi kädet iwarani. Täŋpäkaŋ imaka wakiwaki täk täyak unitä ŋode niwoŋäretak; U waŋ moretak.

Man ätu juku piŋpäŋ kuŋatta

¹²* Taitus, gäŋŋo kome yäpmäkta näk Atemas ba Tikikus yarä uken nanik kubäpäŋ gäkken tewa yäpmäŋ api ärewek. Äreŋirän gäk näk nabäkta ehutpeŋ Nikopolis komeken ŋo äbä kaŋ nabä. Imata, mänit kadäni-ken näk Nikopolis kome ŋo itta nadätat unita. ¹³* Eruk, бага manta nadäwani äma wäpi Senas ukät Apolos kädet käroŋi kudayäŋ täkamän unita ketem tuŋum täŋkentäŋ yämiŋiri kädet miŋin uken imaka kubäta wäyäkŋedenätawä. ¹⁴* Nadätan? Nintäŋo ämawebeniyetä jopjop, iniken gärip terak nämo kuŋatneŋ. Nämo, u kudän tägagän ba piä tägagän kaŋ täk täŋput. Ude täŋkaŋ äma ätutä imaka kubäta wäyäkŋenayäŋ täŋo uwä kaŋ täŋkentäŋ yämik täŋput.

¹⁵Taitus, äma näkkät itkamäŋ ŋonitä ganiŋ oret man pewä ärekaŋ. Täŋpäkaŋ ämawebe Ekänita nadäkinik täŋpäŋ ninta gäripi nadäk täkaŋ unita oretoret man kaŋ yäwet. Eruk, Anutu täŋo bänep irontä intä terak äroton.

* **3:6:** Apos 2:17-18 * **3:7:** Rom 3:24 * **3:9:** 2Ti 2:14,16,23 * **3:10:** Mat 18:15-17; 2Jo 10
 * **3:11:** 1Ti 6:3-5 * **3:12:** Efe 6:21-22 * **3:13:** Apos 18:24; 1Ko 3:5-6; 1Ko 16:12 * **3:14:** Efe 4:28; Tai 2:14; Mat 7:19

Piremon Piä watä äma jopi kubä Anututa biñam täñkuko unitäño manbiñam

1-2* * Näk Pol Kristota yänpäj komi eniken nepmanñani näkä, ba notninpak Timoti-kät man kudän ño takamäk. Man ñowä ñodeta kudän takamäk; Notninpak Piremon, ninkät piä mebäri kubägän täñpani gäka, ba wanotnin Apia unita, ba notninpak Akipas, Anututa yänpäj ämik bok täñpani unita. Ba äbot täñpani ämawebe Anutu iniñ oretta Piremontä eniken ärok takañ unita imaka man ño kudän takamäk. Täñpäkañ in kudupta ñode täwetkamäk; 3* Anutu Nanin-kät Ekäni Jesu Kristo unitä iron täñ tamiñirän iniken bänep kwini terakañ kuñarut.

Pol Piremonta bänep täga nadäñkuk

4* Eruk, Piremon, gäkño manbiñam ñode nadäk täyat unita näk kadäni kadäni Anutu-ken yäñapik man yäñkañ gäka bänep täga man iwet täyat. 5 Gäk Ekäni Jesu ba Anutu täño kudupi ämawebe unita gäripi nadäñpäñ nadäñ yämikinik täñiri manbiñamka nadäk täyat. 6* Täñpäkañ näk gäka Anutu-ken ñode imaka yäñapik täyat; Gäk ba nin nadäkiniknin terak yänpäj-nadäk säkgämän bok tak takamäj unitä nadäk-nadäkka piräreñ gamiñirän iron kädet täga mebäri mebäri Kristo-kät kentänpäj yäpmäk takamäj ñonitä pen yäpmäj yäpmäj kunayäj takamäj unita kañ nadäwi tumbut. 7* Täñpäkañ notnapak, gäk Anutu täño kudupi ämawebeniyeta iron täñ yämiñiri oretoret tak takañ. Ude täñiri manka biñam nadäñpäñ näk imaka, bänep oretoret pähap tänpäj bänepna pidämtak täyak.

Piremontä Onesimus äneñi imagutta man

8 Eruk Piremon, gäk Kristo wäpi terak notnapak ude itan unita imaka kubä gäkä täga tänañi u takta täga peñ gäweret. 9* Upäñkañ gäka nadäñ gamikinik täyat unita piä u takta jop gäwet yabätat. Gäk näkño mebärina nadätan; Näk tagawani, ba apiño näk Kristo täño piä tak täyat unita yänpäj komi eni gänañ itat. 10* Unita nanakna Onesimus ño täñkentäj imikta gäwet yabäñira käwep nadäñ namen. Nadätan? Näk komi eni ño gänañ irira Onesimus uwä ahäj namänpäj näkä Anutu täño man iwetpäñ iwoñäreñira Anututa nadäkinik täñkuko unita nani ude täyat. 11 Bian äma uwä piä säkgämän kubä nämo täñ gamiñkuk. Upäñkañ bänepi yäpmäj äyäjutkuko unita apiño gäkkät nekta piä säkgämän-inik täga api täñ nimek.

12 Unita apiño Onesimus tewa äretak. Äretak uwä bänepna gämäni. 13* Butewaki, Onesimus u näkkät bok itnañi. Näk Anutu täño manbiñamta yänpäj komi eni gänañ irira u gäk wäpka terak täñkentäj namik täyek. 14* Upäñkañ näkñaken gärip nämo iwarayäj. Gäkä täga yäj yäwikañ uyaku bok täga itkäde. Unita apiño gäkken tewa äretak. Näk ñode nadätat; Iron kädet näkä peñ gäwerira täñpayäj täno uwä tagainik nämo. Täñ, gäkñaken gärip terak täñpayäj täno uyaku säkgämän.

15 Täñpäkañ duñ-weñpäñ Onesimus-kät ek kadäni keräpita inigän inigän itkumäno u mebäri ñodeta käwep; U äneñi gäkken ärewänkañ bok pen api itdenjo

* 1:1-2: Efe 3:1 * 1:1-2: Kol 4:17; 2Ti 2:3 * 1:3: Gal 1:3 * 1:4: Rom 1:8-9 * 1:6: Plp 1:9; Kol 1:9 * 1:7: 2Ko 7:4 * 1:9: Plm 1 * 1:10: Kol 4:9; 1Ko 4:15 * 1:13: Plp 2:30 * 1:14: 2Ko 9:7; 1Pi 5:2

unita. ¹⁶ * Uwä gäkno piä äma jopi ude äneji ittagän nämo. Nämoinik. U irepmitpäñ notkapak säkgämän ude itta api ärewet. Nadätan, näk äma unita notnapak bureni yäj nadäñpäñ gäripi nadätat. Täñ, gähä udegän äma unita gäripi pähap api nadäñ imen. U piä ämaka irirän gäripi nadäñ imayäj täno ugän nämo. U Ekäni wäpi terak notkapak bureni-inik irirän gäripi nadäñ imikinik api täñpen. ¹⁷ Unita gäk näka Ekäni wäpi terak nägät moräkna bureni yäj nadäñpäñä, Onesimus no not säkgämän kañ täñ imi, näka not täñ namayäj täno udegän.

¹⁸ Täñpäkañ Onesimustä goret kubä täñ gamiñkuk ba gäkno imaka kubä jop yäpuko täñpäñä eruk näweriri näkä kowata api täñ gamet. ¹⁹ * Näk bureni gäwetat. Man no näkña ketnatä kudän täyat unita nadä; Goret täñkuko unitäno kowata näkä api däpmäj tärewet. Täñpäkañ no de nämo nadätan? Gäk kumäkta biñam itkunopäj näkä gäwetpäñ gäwoñärek täñjira Ekänita biñam täyan unita gäk kowata täñ naminäñi bumik. ²⁰ Unita notnapak, Ekäni wäpi terak nek kubägän itkamäk unita täñkentäk kubä nam yäj nadätat. Ude täñ naminäñi Kristo wäpi terak bänepna pidäm tawän!

²¹ Näk nadätat, gäk näkno man api buramiweno unita man no kudän täyat. Ba imaka täñ namikta yäñapitat no irepmitpäñ säkgämän kubä api täñpen yäj nadätat. ²² * Täñpäkañ gäripna no de pätak; Anututä gäkno yäñapik man nadäñ gamiñpäñ täñkentäj naminäñirän näk gäkken täga ärewet. Unita näkä itta, enjika-ken bägup täñkireki kubä kañ peñ nam.

²³ * Eruk, tärek-tärek u no de; Epafrastä ganiñ oret man pewän äretak. U Jesu Kristo täno piäta yäñpäñ näkkät komi eni gänañ bok itkamäk. ²⁴ * Ba täñkentäknaye Mak, Aristakus, Demas-kät Luk unitä udegän gäwetkañ. ²⁵ Täñpäkañ Ekäninin Jesu Kristo täno bänep ironä bänepka-ken itinik täyon.

* **1:16:** 1Ti 6:2 * **1:19:** 1Ko 16:21; Gal 6:11 * **1:22:** Plp 1:25, 2:24 * **1:23:** Kol 1:7 * **1:24:** Kol 4:10,14; 1Ti 4:10-11

Hibru Kristo uwä nintäño bämop äma bureni-inik unitäño manbiñam

Jesutä Anutu täño mebäri yäñahäñ nimiñ moreñkuk

¹ Bian-inik Anututä Juda ämawebe nintäño äbekniye oraniye iniken manbiñam moräki moräki yäwet yäpmäñ äbuk. Manbiñam uwä profettä meni jinom yäpmäñpäñ kädet mebäri mebäri terak yäwetkuñ. ²* Täñpäkañ tärek-tärek kadäni ñobayäñ Nanaki-inik meni jinom terak mani biñam niwet moreñkuk. Nanaki u imaka imaka kuduhtagän unitäño mähemi-inik täñpekta iwoyäñkuk. Ba ukätgän kunum kenta kome pewän ahäñkumän. ³* Anututä iniken epmäget kudän penyänek ikek, nanaki unita wädawän äron imiñkuko unita kudän ba täktäki unitä Anutu bureni ubayäñ yäñ yäñahäk täyak. Täñpäkañ mani kehäromitä imaka imaka kuduhtagän täñ-mehamtañ itak. Täñpäñ momi ärutärut piä täñ moreñkañ eruk kunum gänañ äronpäñ Anutu kehäromi mähemi kerä bure käda wäpi biñam ikek itkukonitä itak.

Nanakitä añero yärepmitpäñ ärowani-inik itak

⁴* Ude täñkuko unita Nanaki u añero äbot päke uwä yärepmitpäñ intäjukun-inik itak. Täñkañ Anututä wäp imiñkuko uwä añero wäpi yärepmitpäñ wäp inipärik kubä imiñkuk. ⁵* Jide? Anututä añero kubä man ñode iwetkuk?

Apiño gäkä näkño nanakna iriri näkä gäkño nanka itat.

Nämoinik! Ba añero kubäta ñode yäñkuk?

Näkä unitäño nani irira uwä nanakna ude api irek.

⁶* Nämoinik! Nanaki tuäni u tewän kome terak ño äpayäñ täñirän iniken añero äbot päke u ñode yäwetkuk;

In kuduhtagän gukut imäpmok täñ imut! yäk.

⁷ Täñkañ añeroniye unita man kubä pen ñodewä yäkgän täñkuk;

Näkä täñpewa piä ämanaye añero u mänit bumik, ba kädäp mebet ude äworek täkañ.

⁸ Añerota ude yäñkukopäñ nanakitawä ñode yäñkuk;

Anutu, gäk intäjukun-inik itkunoniktä api it yäpmäñ ärowen. Kañiwat piäka u kudän siwoñi terakgän täk täyan.

⁹ *Gäk kudän siwoñita gäripi nadäñkañ kudän wakita taräki nadäk täyan. Mebäri unita Anutukatä gäk kañiwat piä täkta iwoyäñkuk.*

Ude täñkañ notkaye yärepmitpäñ wäpka biñam ärowani pähap gamiñirän oretoret pähap nadäk täyan. *Sam 45:6,7*

¹⁰ Täñpäñ nanakita Anututä man kubä pen ñodewä yäkgän täñkuk;

* **1:2:** Sam 2:8; Mat 21:38; Jon 1:3 * **1:3:** 2Ko 4:4; Apos 2:33-34; Kol 1:20; Hib 8:1 * **1:4:** Plp 2:9
* **1:5:** Apos 13:33; Hib 5:5; 1Sto 17:13 * **1:6:** Rom 8:29; Sam 97:7

Ekäni, gäk yäput-peŋpäŋ kome gatäŋkun. Täŋpäŋ ketkatä kunum u täŋkun.

¹¹ *Upäŋkaŋ uwä waŋpäŋ api paotdeŋ. Tektä wek täkaŋ ude api weŋpäŋ paotdeŋ.*

Täŋ, gähä paot-paotka nämo, pen api it yäpmäŋ ärowen.

¹² *Kunum kenta kome u gäkä tek biani ude yäŋopmäŋpäŋ pimiŋ tokätpäŋ api pewen. Ude täŋpayäŋ täno upäŋkaŋ gähä kudupi kubä nämo api äworewen. Nämoink, gäk paot-paotka nämo, pen api it yäpmäŋ ärowen. Sam 102:25*

¹³ *Täŋpakaŋ Anututä Jesu man ŋode iwetkuko ude aŋero kubä nämo iwetkuk;*

Gäk ketna bure käda wäpka biŋam ikek iriri näkä gäkŋo iwankaye yepmaŋpa gämotka-ken jiraŋ ude api itneŋ. Sam 110:1

¹⁴ * *Eruk, ude unita aŋerota jide yänayäŋ? Ŋode; Aŋero u kudup mäniŋ ude itkaŋ Anututa watä piä täŋ imik täkaŋ. U Anututä peŋ yäwet-pewän päŋku ämawebe kunumta biŋam yäwani u täŋkentäŋ yämik täkaŋ.*

2

Jesuta nadäŋitna äpani nämo täŋpek

¹ *Bureni, Anutu täŋo nanakitä wäp ärowani-inik yäpuko unita man bureni niwerirä nadäŋkumäŋo uwä iyap takinik täŋpäŋ yäpmäŋ kuŋat täkäna. Ude tänayäŋ tämäŋo uwä man u nämo api pena paorek. ² * Nadäkaŋ? Baga man biani Anututä äbekniye oraniyeta aŋero meni jinom terak yäwetkuko u bureniŋän. Unita ämatä man u irepmiŋpäŋ nämo buramik täŋkuŋo uwä kowata wakiinik iniken täktäki waki uterakgän kaŋ-ahäk täŋkuŋonik. ³ * Eruk, бага man biani u imaka bureni kubä upäŋkaŋ imaka bureniŋä bureni-inik kubä itak u ŋode; Anututä nin waki kerik-ken nanik nimagutta nanaki Jesu terak piä pähap kubä täŋkuk. Täŋpakaŋ nin piä unita mäde ut imiŋpäŋä jide täŋpäŋ kowata api irepmiŋne? Nämoink, Ekäni ini-tägän piä pähap unita ŋode yäŋahäŋkuk; Ämawebe waki kerik-ken nanik api yämaguret. Ude yäŋahäŋirän äma man u nadäŋkuŋo u niwetpäŋ niwoŋärek täŋirä nadäŋitna bureni täŋkuk.*

⁴ * *Täŋpakaŋ manbiŋam u täŋ-mehamtäka Anututä kudän kudupi ba wärani kehäromi nitek mebäri mebäri pewän ahäŋkuŋ. Täŋpäŋ iniken gärip terak Kudupi Munapik-ken nanik nadäk-nadäk iron ude äma kubäkubäta yämiŋkuk.*

Jesu uwä komen äma äworeŋkuk

⁵ *Täŋpakaŋ kome punin käda yämäŋo u ahäwayäŋ täŋirän Anututä u watäni itta aŋero nämo yepmaŋkuk. Nämo, u watäni itta äma kubä teŋkuk. ⁶ Unita Anutu täŋo man mujipi kubäken ŋode pätak;*

Anutu, näk nadäwätäk ŋode täk täyat;

Nin ämawä jidewani unita nadäŋ nimiŋpäŋ watä it nimik täyan?

⁷ *Gäk kadäni keräpi-tagän aŋero gämori-ken nipmaŋkuno upäŋkaŋ epmäget kudän ba wäpnin biŋam ärowani nimiŋkun.*

⁸ * *Ude täŋkaŋ imaka kudup ketkatä täŋ yepmaŋkuno u watäni itneta gämotnin-kengän peŋ moreŋkun. Sam 8:4-6*

Man uterak ŋode daniŋpäŋ nadäk täkamäŋ; Anututä äma gämori-ken imaka kudup yepmaŋkuk. Täŋpäŋ imaka kudup yäŋ yäyak u imaka päke u kudup-tagän uwäk täyak. Täŋ, apiŋo imaka kuduptagän äma nin gämotnin-ken

* **1:14:** Sam 34:7, 91:11 * **2:2:** Gal 3:19 * **2:3:** Hib 10:29, 12:25 * **2:4:** Mak 16:20; 1Ko 12:4,11

* **2:8:** 1Ko 15:27

nämo irirä yabäk täkamäj. ⁹ * Nämo, upänkañ Jesutä intäjukun irirän kak täkamäj! U äpänpäj Anutu täño iron terak äma kuduptagänta yänpäj kumäkta kadäni keräpi-tagän, äpani ude, anjero gämori-ken itkuk. Tänpäkañ apiño komi nadänkuko unita Anututä epmäget kudän ba wäpi biñam ärowani pähap imiñkuko u kañpäj nadäk täkamäj.

¹⁰ * Tänpäj Anutu uwä imaka kuduptagän täño mähemi. Ba imaka kuduptagäntä unitäño wäpi biñam yäpmäj ärokta itkañ. Unita nadäk tägagämän kubä iwatpäj ñode täñkuk; Nanakiye mäyaptä näkkät bok säkgämän kañ itna yäj nadänkañ Jesu nadäj imiñirän komi nadänkuk. Tänpäj komi nadänkuko uterak Jesu uwä ämawebe waki keri-ken nanik yämagurani äma bureni-inik äworeñkuk.

¹¹⁻¹² * Tänpäj ämawebe täño bänepi ärut paktak täwani Jesu ukät ämawebe bänepi ärut paktak täyak uwä nani kubägän unita ämawebe u notnaye yäj yäwetta gäripi nadäk täyak. Ñode yänkuko unita nadäwut;

Anutu, notnaye uwä gäkño mebarika api yänahänpäj yäwet täñpet. Ba änok kubägän irirä u inamiken wäpka biñam api ganiñ oret täñpet yäk. Sam 22:22

¹³ Tänpäj kubä pen ñode yäkgän täñkuk;

Näk imaka, Anutugän pen api yengäma peney yäj yänkuk.

Ais 8:17

Ba noriyeta yänpäj äneñi kubä pen ñode yäkgän täñkuk;

Nabä yäk. Näk nanak Anututä namiñkuko ukät penta itkamäj ño!

Ais 8:18

¹⁴ * Eruk, nanakiye uwä komen äma unita komen äma udegän äworeñkuk. Ude täñkuko uwä mebari ñodeta täñkuk; U ini kumäk-kumäki terak kumäj-kumäj täño mähemi Satan yenjakñitta täñkuk. ¹⁵ Ude täñkuko uwä ämawebe kumäkta bumta umuntañpäj kuñat täñkuño u täñkentäj yämiñkuk. Umun unitä kehäromi yepmäj irirän umun täño watä äma ude itkuñ. Upänkañ Jesu täño kumäk-kumäkita umun u yäpmäj kewey yämiñkuk.

¹⁶ * Unita ket nadäwut! Jesutä piä u anjero täñkentäj yämikta nämo täñkuk. Nämo, Anutu täño man ñode kudän täwani; U Abraham äboriye, komen ämawebe u täñkentäj yämik täyak. ¹⁷ * Mebari unita Jesutä noriye täñkentäj yämikta noriye udegän-inik äworeñkuk. Ude nämo täñkuk yäwänaku jide tänpäj Anutu-kät noriye täño bämop äma intäjukun ude irän? Nämo, noriye udegän äworeñpäj intäjukun äma bätaki-inik ba butewaki nadäj yämani ude itkañ Anututa piä säkgämän täñ imiñkuk. Piäni uwä ämawebe momi täñpani täño momi peñ yämikta komeni yäpmänpäj kumbuk. ¹⁸ Tänpäkañ ini uwä täñ-yabäkken äpmonkañ komi nadäk täñkuko unita apiño ämawebe täñ-yabäkken it takañ u täga täñkentäj yämik täyak.

3

Jesu wäpi biñamtä Moses täño irepmitkuk

¹ Unita kudupi notnaye, kunumta biñam bok nimagurani in Jesuta nadäwut! Uwä Anututä tewän äpani, nintäño bämop äma intäjukun yäj nadäkinik tänpäj yänahäk täkamäj. ² U piä ude täkta Anututä iwoyäj imiñkuko uwä säkgämän täñkuk, bian Mosestä piä Anutu täño äbotken säkgämän täñkuko

* **2:9:** Plp 2:8-9 * **2:10:** Rom 11:36 * **2:11-12:** Mat 25:40; Mak 3:35; Jon 20:17 * **2:14:** Jon 12:31; 1Jo 3:8; Rev 12:10 * **2:16:** Ais 41:8-9 * **2:17:** Plp 2:7; Hib 2:14; 1Jo 2:2, 4:10

udegän. ³Upänkañ wäp tañi Jesutä yäpuko u wäp Mosestä yäpuko u irepmitak. U imata, Moses uwä Anutu täño äbotken piä ämagän itkuk. Täñ, Jesu uwä äbot unitäño intäjukun äma. Uwä ñode bumik; Äbot kubä täño intäjukun äma uwä wäp binam yäpek, äbot ini nämo. Udegän, wäp tañi Jesutä yäpuko u wäp Mosestä yäpuko u irepmitak. ⁴Nadäkañ? Äbot kudup u intäjukun äma nitek. Täñpäkañ Anutu uwä imaka kuduptagän täño intäjukun-inik.

⁵* Eruk, Moses uwä Anutu täño äbot pähapken piä äma ude itkañ piä täga täñpäñ imaka imaka Anututä kwawak kämi yänjahäka nadänjukuko u yänjahäk täñjukonik. ⁶* Täñ, Jesu Kristo uwä piä äma ude nämo itkuk. Nämo, u nanaki tuänitä nani Anutu täño äbotta intäjukun ude it yämiñpäñ piä säkgämän täñjuk. Täñpäkañ ninä Anutu täño äbot. Unita ämawebe inamiken kehärom täñpäñ imaka säkgämän kämi kañ-ahänayän täkamän uterak yengämina pewäpäñ kuñatpäñä, Anutu täño äbot bureni-inik itkamän yän nadäne.

Anutu täño manta ärowani nämo täne

⁷⁻⁸* Unita man Kudupi Munapiktä ñode yäk täyak unita nadäna;

Äbekjiye orajiyetä bian kome jopi-ken täñyabäk terak Anutu täño man bitnäñpäñ ärowani täk täñkuño u in udegän nämo täneñ. Apiño Anutu täño man nadän parit ärowani nämoinik täneñ yäk.

⁹ Äbekjiye orajiyetä peñawäki terak täñpäñ-nabäk täñkuñonik yäk. Uwä kadäni käroni, obañ 40 ude näkño täktäk täga yabänpäñ-nadäk täñkuño upänkañ ärowani täñ namikkuñ.

¹⁰ Ude täñ namik yäpmän äbänirä kokwawak nadänpäñ yänkut; Nadäkiniki uruñ kada pewä kwäpäñ näkño kädet iwatta bitnäk täkañ.

¹¹* Unita kokna wawäpäñ man kehäromi ñode yänkut; Ämawebe uwä äbä orek näkkät nämoinik api itne. *Sam 95:7-11*

¹² Unita nadäkinik täñpani notnaye, injinta watä ket itpäñ kuñarut! In bämopjin-ken nanik kubätä bänepi täñpäñ wawäpäñ nadäkiniki pewän putärewäkañ Anutu paot-paori nämo, u mäde ut imekta! ¹³ Momi kädettä bämopjin-ken nanik äma kubä täñikñat-pewän Anutu mäde ut imek yänpäñ injin-tägän täñkentäk kowata kowata täñkañ notjiye täño bänepi kañ täñkehärom tawut. Kadäni uken api paorek yän nämo nadäkamän unita apiñogän yäput peñpäñ kepma kepma kañ täñ yäpmän kut. ¹⁴* Täñpäkañ nin nadäkinik kehäromi pengän täñkumäño apiño udegän inñit-inik täñpeñ kuñaritna tärek-tärek kadäni kañ ahäwän. Ude täñpeñ kuñatpäñä Kristo-kät kowat kwasikorän täkamän yän nadäne.

¹⁵* Anutu täño man punin kada yämäño ude;

Äbekjiye orajiyetä bian Anutu täño man bitnäñpäñ ärowani täk täñkuño u in udegän nämo täneñ.

*Apiño Anutu täño man nadän parit ärowani nämoinik täneñ yäk. *Sam 95:7-8**

¹⁶* Eruk jide nadäkañ? Netätä Anutu täño kotäk nadänkuñopän mäde ut iminjuñ? Ämawebe päke Mosestä Isip komeken nanik yämagutkuko ubayän. ¹⁷* Ba Anututä netäta kokwawak nadän yäpmän kuñirän obañ 40 ude tärenjuk? Uwä ämawebe momi täñpäñ kome jopi-ken kumbuño ubayän. ¹⁸* Ba

* **3:5:** Nam 12:7 * **3:6:** Kol 1:23; Hib 3:14 * **3:7-8:** Kis 17:7; Nam 20:2-5 * **3:11:** Nam 14:21-23
 * **3:14:** Hib 3:6 * **3:15:** Hib 3:7-8 * **3:16:** Nam 14:1-35 * **3:17:** 1Ko 10:10 * **3:18:** Hib 3:11

Anututä man kehäromi yänpäñ Anutu Ämawebe uwä äbä orek näkkät nämoinik api itne yäñ yänkuko u netäta yänkuk? Uwä ämawebe mani nämö buramiñkuño unita yänkuk. ¹⁹ Tänpäkañ orekirit kome uken imata täga nämö äronkuñ? U nadäkinik bureni nämö täñkuño unita.

4

Anutu täño kudupi ämawebeta orekirit kubä itak

¹ Eruk, Anututä nin äbä orek inikät itta yänkehäromtañ nimiñkuko unita ñodeta umuntäkot; Inken nanik kubätä orekirit-ken u kukta Anututä kawän kunañi nämö täñpekta! ² Nadäkañ? Manbiñam Täga intä nadäk täkañ u äbekjiye orajiye udegän nadänkuñ. Nadänkuño upänkañ bänepi-ken daiñpäñ nadäkinik nämö tänpäñ yäpmäñ kuñat täñkuño unita manbiñam u nämö täñkentäñ yämiñkuk. ³* Unita Anututä yänkuk;

Kokna wawäpäñ man kehäromi ñode yänkut; Ämawebe uwä äbä orek näkkät nämoinik api itne. *Sam 95:11*

Upänkañ ninäwä Manbiñam Täga unita nadäkinik täk täkamäñ unita apiño päñku orek Anutu-kät it täkamäñ. Tänpäkañ orekirit uwä imaka kodaki kubä nämö. Nämö, Anututä imaka imaka päke u tänpäñ yepmañkañ orek itkuko kadäni ukengän iwoyänkuk. ⁴* Unita man ño nadäwut; Anutu täño man kubätä kepma 7 unita ñode yäyak; Piäni täñtäñ kuñtängän kepma 7 uken Anututä piä peñpäñ orek itkuk. ⁵* Ba man yämäño unitä orekirit unitagän ñode yänkuk; Ämawebe uwä äbä orek näkkät nämoinik api itne.

⁶ Bureni, Isrel ämawebe Manbiñam Täga u intäjukun nadänkuño upänkañ man u nämö buramiñkuño unita orekirit-ken nämö kuñkuñ. Upänkañ kädät nämö itpipiñkuk. Nämö, ämawebe ätutä päñku orek Anutu-kät täga api itneñ. ⁷ Jide ude nadäkamäñ? Ñode; Anututä orekirit uken kukta kepma kubä iwoyänkuk. Kepma u wäpi apiño. Kadäni käroni it yäpmäñ kuñirän Anututä Devit meni jinom terak kepma wäpi “apiño” unitawä yänkuk. Miti mujip yämäño ukeño;

Apiño in Anutu täño man nadäñ parit ärowani nämö täneñ yäk. *Sam 95:7,8*

⁸* Eruk, man unita ñode nadäwut; Orekirit bureni Anututä iwoyänkuko uwä Kenan kome Josuatä äbekjiye orajiye yämagutkuko u nämö. Kome uwä orekirit bureni yäwänäku Anututä kämi, Devit meni jinom terak kadäni kubä wäpi “apiño” u nämö yäwän. ⁹ Ude unita ñode nadäkamäñ; Anutu täño kudupi ämawebeniye tä orek itneñta orekirit bureni kubä itak. ¹⁰* Äma kubätä päñku orek Anutu-kät irayäñ täko uwä iniken piä peñpäñ orek api irek, Anututä piä peñpäñ orek itkuko ude. ¹¹ Unita ninä gwäk pimiñpäñ Anututä orekirit iwoyänkuk-ken u kañ kuna! Äbekniye oraniye täño man bitnäc kädät iwätpäñ orekirit-ken u kukta täna wanenñta!

¹²* Nadäkañ? Man Anututä yäk täyak uwä mäkumi nämö. Uwä irit ikek täñkañ piä kehäromi täk täyak. Uwä pärañi-inik. Pärañini uwä päip pärañi, meni kukñi kukñi wädäwani täño pärañini yärepmitak. U pärañi-inik unita gupnin bajirok yäput-däkñek täyak. Ba nin madäñ jukutkañ yäpmäñ danipäñ bänepnin, mäjonin ba kujatnin kudup kwawakgän pek täyak. Ude täñkañ

* **4:3:** Hib 3:11 * **4:4:** Stt 2:2 * **4:5:** Sam 95:11 * **4:8:** Lo 31:7; Jos 22:4 * **4:10:** Hib 4:4
* **4:12:** 1Pi 1:23; Efe 6:17; Rev 1:16, 19:15; Jon 12:48

bänep nadäk-nadäknin ba nadäj gäripnin käbop it täkañ u yäpmäj daniñkañ kwawak niwoñarek täyak. ¹³ Bureni-inik! Imaka kubätä Anutu injamiken käbop täga nämo irek. Imaka Anututä täñ-yepmañkuko u kuduptagän injamiken kwawakinik itkañ. Täñkañ Anututä nin kudup, irit kuñat-kuñatnin täño mebarita api niwet yabäwek.

Jesu uwä nintäño bämop äma intäjukun-inik

¹⁴ * Ude unita nadäkiniknin nämo pena putäreneñ. Nämo, u inñit-inik täñpäñ kuñat täkäna! U imata, bämop äma intäjukun täñpani ärowani kubä it nimitak. U Jesu, Anutu täño nanaki, kunum gänañ äronkuko Anutu dubini-ken it täyak u. ¹⁵ Bämop ämanin Jesu u käyäpnin tägagämän. Bänep nadäk-nadäknin u kehäromi nämo yäj nadäñpäñ butewaki bureni-inik nadäj nimik täyak. U imata, ini uwä kome terak kuñarirän tänyabäk mebari mebari ninken ahäj nimik täkañ udegän ahäj imiñkuñ. Upäñkañ momi kubä nämo täñkuk. ¹⁶ * Eruk, mebari unita Anututa nämo umuntäne. Nämo, bänepnin pidäm tawäpäñ Anutu orakorak mähemi u dubini-ken kuk täkäna! Kuñitna butewaki täga nadäj nimek. Ba uken orakorakitä bäräpinin täga täñpidäm tawek.

5

¹ Nadäkañ? Bämop äma kudup uwä noriye bämopi-ken nanik yäpmäj daniñpäñ yepmañpani. Täñkañ piäni uwä noriyeta yäñpäñ Anutu injamiken päñku momini ärutta ketem tägatäga iron ude peñ imiñit tom däpmäñpäñ ärawa ude iññ imiñit täk täkañ. ² * Täñpäkañ bämop äma ini uwä bänep nadäk-nadäki kehäromi nämo unita noriye täño mebari nadäwä tärewäpäñ noriye nadäk-nadäki paorani ba kädet goret täñpani unita butewaki nadäj yämik täkañ. ³ * Täñkañ ini uwä momi täñpani unita ärawa täñ imikimik piä noriye täño momi äruttagän nämo täk täkañ. Nämo, iniken momi ärutta imaka, bok täk täkañ. ⁴ * Täñpäkañ bämop äma irit piä u wäp biñam ikek unita äma kubätä iniken gärip terak wäp u täga nämo yäpek. Nämo inik, Anutu täño gera terakgän piä u yäpmäk täkañ, Arontä yäpuko ude. ⁵ * Täñpäkañ Kristo imaka, wäpi biñam ikek itta bämop äma irit piä u iniken gärip terak nämo yäpuk. Nämo, Anututä ñode iwet-pewän piä u yäpuk;

Apiño gäkä näkño nanakna iriri näkä gäkño nanka itat.

Sam 2:7

⁶ * Ba kubä pen ñode iwetkuk;

Gäk bämop äma tärek-täreki nämo api iren, bämop äma biani kubä wäpi Melkisedektä itkuko ude.

Sam 110:4

⁷ * Täñpäkañ Jesu kome terak kuñatkañ Anututä täñkentäj namän yäñpäñ yäñapik man yäk täñkukonik. Anutu-tägän kumäj-kumäj kerik-ken nanik täga nämagurek yäj nadäñpäñ gera konäm terak yäñapik man yäk täñkukonik. Täñkañ iniken nadäk-nadäki mäde ut imiñpäñ Anutu täño gärip terakgän it täñkuko unita yäñapiñirän Anututä nadäj imik täñkukonik. ⁸ Uwä Anutu täño nanaki-inik itkuko upäñkañ komi butewaki terak man buramik kädet täño mebari nadäwän tärenkuñ. ⁹ Nadäwän tärewäpäñ man buramik äma bureni-inik irirän Anututä Jesu u bämop äma intäjukun-inik itta tenkuk. Bämop äma intäjukun itkañ ämawebe mani buramik täkañ u kuduptagän täñkentäj

* **4:14:** Hib 3:1, 10:23 * **4:16:** Hib 10:19 * **5:2:** Hib 4:15 * **5:3:** Wkp 9:7, 16:6 * **5:4:** Kis 28:1 * **5:5:** Hib 1:5 * **5:6:** Hib 6:20, 7:1,17 * **5:7:** Mat 26:39-46; Plp 2:6-8

yämiŋpäŋ waki keri-ken nanik yämagutpäŋ irit kehäromi yämik täyak. ¹⁰ * Täŋpakaŋ Anututä Jesu uwä bämop äma intäjukun-inik itta iwoyäŋpäŋ teŋkuk, bian bämop äma kubä wäpi Melkisedektä itkuko ude.

Nanak bakä terak pärani ude itnetawä

¹¹ In nadäkaŋ? Man ŋonitäŋo moräki taŋi täwerayäŋ nadätat upäŋkaŋ nadäk-nadäkjin nämo nadäwä tumbäpäŋ mebäri täga nämo nadäwä täreneŋ. ¹² * In Anutu täŋo manbiŋam kadäni käroni nadäŋ yäpmäŋ äbätängän manbiŋam unitäŋo mebäri uwä äma ätu täga yäwetpäŋ yäwoŋärenaŋi upäŋkaŋ täga nämo! In nämo nadäwä tumbäpäŋ nanak paki ude äneŋi äworeŋirä äma ätutä in man pengän yäŋahäwani pidämipäŋ täwetpäŋ täwoŋärenaŋi bumik. Butewaki! Ketem bureni nänaŋipäŋ in nonoŋ pen naŋ itkaŋ! ¹³ Nadäkaŋ? Nonoŋ näŋpani u nanak paki yäŋ yäwet täkaŋ. Äma udewanitä kädet siwoŋi täŋo man mebäri täga nämo nadäwä täreneŋ. ¹⁴ * Täŋ, ämawebe ekäniwä nonoŋ peŋpäŋ ketem kehäromi nak täkaŋ. Äma udewaniwä man bureni uterak nadäk-nadäki yäp-siwoŋ tawäpäŋ täŋ-kehäromtaŋ yäpmäŋ kuŋtängän waki ba täga unitäŋo mebäri yäpmäŋ danik täkaŋ.

6

¹ Unita Kristota man pidämi intäjukun nadäŋkumäŋo u wari wari nadänetawä! U peŋpäŋ man mebäri bureni, äma ekänitä nadänaŋi upäŋ yäŋpäŋ-nadäk täkäna. Ude täŋitna bänep nadäk-nadäknin api tägawek. Yäput peŋpäŋ man ŋode nadäŋkumäŋo u imata äneŋi yäŋpäŋ-nadäk täne? Bänep sukurenpäŋ kumäŋ-kumäŋ täŋo täktäk peŋpäŋ Anutu-tagän nadäkinik täktäk unitäŋo man imata pen yäŋpäŋ-nadäk täk täkamäŋ? ² * Ba man pidämi pidämi, ume ärutärut täŋo man, kon yäpmäkta keritä gwäki-ken pekpek täŋo man, äma kumbani-ken naniktä äneŋi akukakuk täŋo man ba kadäni pähapken kowata waki tärek-täreki nämo unitäŋo man ba man udewanigän imata pen yäŋpäŋ-nadäk täk täkamäŋ? ³ Ude nämo, Anututä nadäŋ nimiŋirän man udewani yärepmitpäŋ, man mebäri niked, äma ekänitä nadänaŋi upäŋ yäk täkäna!

⁴ Täŋpakaŋ ŋode nadäwut; Äma kubätä nadäkiniki pewän putärek-inik täŋpayäŋ täko uwä jide täŋitna äma udewanitä bänepi äneŋi sukurewek? U täga nämo! Äma udewani uwä pengän peŋyäŋek gänaŋ kuŋarani. U kunum gänaŋ nanik täŋo kon yäpani. Ba Kudupi Munapiktä bänepi-ken bureni äpmoŋpani.

⁵ * Täŋkaŋ pengänä bänepitä Anutu täŋo manta nadäwä täga täŋpani. Ba Anutu täŋo kadäni ahäwayäŋ täyak unitäŋo kehäromi yäpmäŋpäŋ kuŋarani. ⁶ * Imaka säkgämän säkgämän u yäpani upäŋkaŋ nadäkiniki pewän putärenkuŋ. Butewaki pähap! Äma udewanitä Anutu täŋo Nanaki päya kwakäp terak äneŋi utpäŋ ämawebe iŋamiken mäyäk imik täkaŋ unita yämaguritna bänepi äneŋi täga sukurenaŋi nämo. Nämo inik! ⁷ Äma uwä kome udewani bumik. Kome iwän pengän pengän täŋirän ume yäpmäk täyak ba ketem bureni piä mähe mitä pugetta pewän ahäk täkaŋ, kome udewani Anututä täŋkentäk bumta täŋ yämik täyak. ⁸ * Täŋ, kome mup waki mebäri mebäri ugän pewän ahäk täkaŋ, kome udewani Anututä waki nadäŋ imiŋirän kädäp gänaŋ api ijiŋ paorek.

⁹ Eruk notnaye, umun man ude täwetat upäŋkaŋ inta nadäkinik ŋode täyat; Inä kädet täga iwatpäŋ Anututa biŋam täŋirä Anututä api tämagurek. ¹⁰ * Nadäkaŋ, Anututä kudän siwoŋi iwatpäŋ ämawebe yäpmäŋ danik täyak unita intä piä täga täŋkuŋo unita nämo api guŋ täwek. Ba in Anututa gäripi nadäŋpäŋ

* **5:10:** Hib 5:6 * **5:12:** 1Ko 3:1-3 * **5:14:** Rom 16:19; Plp 1:10 * **6:2:** Hib 9:14 * **6:5:** 1Pi 2:3 * **6:6:** Mat 12:31; Hib 10:26-27; 1Jo 5:16 * **6:8:** Stt 3:17-18 * **6:10:** Hib 10:32-34

ämawebeniye täñkentäñ yämiñkuñotä pen täñkentäñ yämik täkañ u tabäñpäñ-nadätäk. ¹¹ * Unita piä täga u täk täkañ udegän gwäk pimiñpäñ pen kañ täñ yäpmäñ ärowut yäñ nadäk täyat. Ude täñpäñä imaka kämi kañ-ahäkta itsämäk täkañ uwä bureni api kañ-ahäneñ. ¹² Gañani nämo täneñ yäñ täwetat! Nämoinik, äma biani gwäk pimiñpäñ nadäkinik ikektä kuñatkuño unitäño kädet kuroñ iwat täkot. Äma uwä imaka u ba u Anututä yämikta yäñkehäromtak man yäñkuko u bureni-inik yäpuñ.

Anutu täño yäñkehäromtak man u bureni

¹³ Yäñ-kehäromtak man Anututä Abraham iwetkuko unita nadäwut. Äma kubä Anutu irepmitpäñ inipärik kubä nämo itak unita Anututä iniken wäpi terak yäñkehäromtak man u iwetkuk. ¹⁴ * U ñode iwetkuk; Näk bureni-inik nadäñ gamiñpäñ äbotkaye mäyap-inik api pewa ahäñ gamineñ yäk. ¹⁵ Anututä ude iweränkañ Abrahamtä kwikinik itpäñ yäñkehäromtak man iwetkuko unitäño bureni kañ-ahäkta itsämbuk. Itsämäñ yäpmäñ kuñtängän bureni u kañ-ahäñkuk.

¹⁶ * Täñpäkañ äma kubätä yäñkehäromtak man yäwayäñ nadäñpäñ iniken wäpi terak nämo yäwek. Nämo, u äma kubä wäpi biñam ärowani nitek u wäpi yäñpäñ yäwek. Ude täñpäñä ämatä ñode nadäneñ; Man yäyak u bureni-inik ubayäñ. U wärämutnañi nämo. ¹⁷ Eruk, Anututä yäñkehäromtak man yäñkuko u iniken wäpi terak yäñkuk. Täñkañ iniken wäpi terak yäñkuko uwä ämawebe man unitäño bureni yäpmäkta yäwanitä u bureni api ahäwek yäñ nadäneñta ude täñkuk. ¹⁸ * Unita ñode nadäkamäñ; Anututä kudän udewani apiño pen udegän täk täyak. Anututä jopman kubä nämo yäk täyak unita iniken wäpi terak yäñkehäromtak man yäweko uwä bureniñän ahäwek. Unita ämawebe nin Anututä watä it nimekta dubini-ken kuñkumäño uwä bänep pidäm terak imaka tägatäga u nimikta yäñkuko unita itsämäñpäñ nämo gapuntak täkamäñ.

¹⁹ Bureni, imaka täga-tägata itsämäk täkamäñ u Anututä bureni-inik api nimek yäñ nadäk täkamäñ. Ude nadäk täkamäñ unitä nadäkiniknin täñkehäromtak täyak. Täñpäkañ bänep nadäk-nadäknin u jopi nämo. Nämoinik, u kumañ päñku kudupi yot kunum gänañ itak unitäño tek wädäwani pähap mädeni-ken säkgämän käbop it täyak. ²⁰ * Kudupi bägup uken Jesutä ninta yäñpäñ intäjukun äronkuko it nimitak. Äro itkañ bämop äma intäjukun tärek-täreki nämo it täyak, bämop äma biani kubä wäpi Melkisedektä itkuko ude.

7

Melkisedek u wäpi biñam ärowani nitek

¹ * Eruk Melkisedek uwä kome kubä wäpi Salem unitäño intäjukun äma. U Anutu Täñpämerek unitäño bämop äma kubä itkuk. Täñpäkañ kadäni Abrahamtä kome ätu täño intäjukun ämakät ämik täñpäñ däpmäñ yäwat kireñkuko komeni-ken äneñi kuñirän Melkisedektä kädet miñin kañ-ahäñpäñ kon man iwetkuk. ² Ude täñirän Abrahamtä tuñum ämik täñpäñ yäpuko u äbot 10 ude yäpmäñ daniñpäñ äbot kubä Melkisedekta imiñkuk.

Wäpi Melkisedek unitäño mebäriwä Intäjukun äma kudän siwoñi-inik täñpani. Täñpäñ wäpi kubä, Salem täño intäjukun äma yäñ iwet täñkuño uwä mebäri ñode; Intäjukun äma irit säkgämän imagurani. ³ * Täñpäkañ Melkisedek uwä miñi nani nämo, orani äbeki nämo, ahäk-ahäki nämo ba kumäk-kumäki

* **6:11:** Hib 3:14 * **6:14:** Stt 22:16-17 * **6:16:** Kis 22:10-11 * **6:18:** Nam 23:19; 1Sml 15:29
* **6:20:** Wkp 16:2-3; Wkp 16:12,15; Hib 5:6 * **7:1:** Stt 14:17-20 * **7:3:** Sam 110:4

nämo. Ude itkuko unita Anutu täño nanaki bumik yäj iwet täkañ. U bämop äma intäjukun tärek-täreki nämo itak.

⁴ Bureni, Melkisedek uwä äma äpani nämo! Äma äpani itkuk yäwänäku oranin pähap Abrahamtä imaka tägatäga ämik täñpän yäpuko unitäño moräki nämo imän. Iminükuko unita äma ärowani-inik kubä itkuk yäj nadäwut! ⁵ * Eruk, ñode nadäwut; Moses täño бага man terak ñode kudän täwani; Juda noriyetä tuñumi yäpmän danipän Livai täño oraniye bämop äma irit piä yäpmäk täkañ unita moräki yämineñ. Juda äma uwä noriye bureni, Abraham täño oraniye upänkañ tuñumi moräki u yämikta yäwani. ⁶ Täñ, Melkisedek uwä Abraham täño äboriye-ken nanik nämo upänkañ Abrahamtä tuñumi moräki iminükuk. Iminirän Melkisedektä Anutu täño yänkehäromtak man iwerani Abraham u kon man iwetkuk. ⁷ Unita jide? Netätä intäjukun itak, Abraham ba Melkisedek? Äma kon man yäwanitä äma kon man yäpmäk täkañ u yärepmit täkañ yäj nadäkamän. ⁸ Täñpäkañ bämop äma Livai äbotken nanik, äma täño tuñum moräki yäpmäk täkañ uwä kumäk-kumäki nitek. Upänkañ Melkisedek, Abraham täño tuñum moräki yäpani unitawä Anutu täño mantä ñode yäyak; U nämoinik api paorek.

⁹ Unita ñode täga yänäñi bumik; Livai ba äboriye, bämop äma irit piä täñpän noriye täño tuñum moräki yäpmäk täñkuño unitä iniken tuñum täño moräki Melkisedekta iminükun. ¹⁰ Ude imata yäkamän? U ñode; Melkisedektä Abraham kañ-ahänkuko uken Livai nämo itkuk. U nämo ahäwani-ken. Upänkañ u orani Abraham täño nägät-ken itkuko unita Livaitä Melkisedekta tuñumi moräki iminükuk yäj täga yäne.

Jesutä bämop äma biani yärepmitak

¹¹ Bian Isrel ämawebetä Moses täño бага man yäpuñ. Täñpän бага man uterak ñode kudän täwani; Livai täño äboriyetä bämop äma irit piä api täk täneñ. Upänkañ, ño kawut! Bämop äma unitäño piätä ämawebe täño bänepi u bureni täga yäpän täganeñ täñpäwä, Anutu imata bämop äma mebäri kubä, Melkisedek bumikgän, Arontä äbotken nanik nämo, u kubätä api ahäwek yäj yänkuk? ¹² Eruk bämop äma mebäri kubätä ahäwänä, man kädet mebäri kubä imaka, ahänäñi. ¹³ Nadäkañ? Man yäkamän ño Kristota yäkamän. U Livaitä äbotken nanik nämo, u äbot kubäken nanik. Täñpän iniken äbot uken nanik äma kubätä kudupi yot gänañ alta-ken bämop äma irit piä kubä nämo täñpani. ¹⁴ * Ekäninin Kristo uwä orani Juda unitä äbotken nanik. Täñpäkañ äbot uken nanik kubätä bämop äma irit piä täkta Mosestä nämo yänahänkuk.

¹⁵ Eruk, bämop äma kodaki kubä, Melkisedek bumik ahätak unita ñode kañpän nadäkamän; Unitäño piätä Livai täño äboriyetä piä täk täñkuño u yärepmit moretak. ¹⁶ Täñpäkañ бага mantä ñode yäwani; Bämop äma, äma kudupi kubätä täga nämo api itneñ, äma Livaitä äbotken nanik-tägän api it täneñ. Upänkañ Jesu uwä bämop äma irit piä, бага man uterak nämo yäpuk. Nämo, u iniken irit kehäromini nitek, paot-paori nämo uterak yäpuk. ¹⁷ * Anutu täño man mujipi kubätä yäyak ude;

Gäk bämop äma tärek-täreki nämo api iren, bämop äma biani kubä wäpi Melkisedektä itkuko ude. Sam 110:4

¹⁸ Man unitä ñode niwoñäretak; Man kädet biani u jopi, kehäromi nitek nämotä täga nämo täñkentän nimeko unita Anututä u awähutkuk. ¹⁹ * Moses täño бага man u äma täño bänepi bureni täga nämo yäpän täganeño unita

* 7:5: Nam 18:21 * 7:14: Stt 49:10; Ais 11:1; Mat 2:6; Rev 5:5 * 7:17: Hib 5:6 * 7:19: Hib 9:9

Anututä kädet kodaki tägagämän-inik kubä pewän ahänj nimiruk. Kädet uterak nin Anutu dubini-ken kuk täkamänj.

²⁰ Tänpäkanj Anututä Jesu bämop äma intäjukun itta iwoyänjkuko uwä jop nämo iwoyänjkuk. Nämo, u iniken wäpi terak yänkehärom tanpänj iwoyänjkuk. Juda täno bämop äma biani bämop äma irit piä täkta wäp yäpuño uwä yänkehäromtak man udewani terak nämo yäpani. ²¹ * U jop yäpuño upänkanj Anututä ini yänkehärom tanpänj Jesu bämop äma irit piä täkta iwoyänjkuk. Unita Anututä node yänjkuk;

Ekänitä node yänkehärom tanjkuko u nämoinik api pewek; Gäk bämop äma pen api it yäpmänj ärowen. Sam 110:4

²² * Tänpäkanj Jesu u Anutu täno yänkehäromtak man terak bämop äma irit piä yäpuko unita node nadäkamänj; Jesu täno piä terak Anututä ämawebeniye-kät topmäk-topmäk kodaki tänkuko uwä tägagämän, kehäromi-inik. U topmäk-topmäk biani u irepmit moretak.

²³ Ba kubä node; Bämop äma biani uwä paot-paori nitek unita jide tanpänj piäni pen tänj yäpmänj kunen? U täga nämo unita bämop äma biani paorirä kodaki ahäk tänkun. ²⁴ Upänkanj Jesu uwä paot-paori nämo, u bämop äma irit piä pen api tänj yäpmänj ärowek. Äma kubätä komeni täga nämo api yäpek. ²⁵ * Unita ämawebe Jesu u wäpi terak Anutu dubini-ken kuk täkanj uwä waki keriken nanik yämagutta kehäromi nitek itkukonitä pen api it yäpmänj kwek. U imata, paot-paori nämo itkanj ämawebe tänkentänj yämikta Anutu-ken yänjapik täyak.

²⁶ * Unita bämop äma Jesu uwä momi äma nin täno käyänpnin bureni-inik. Tänkänj udewani kubä nämo itak. U kädet Anututä gäripi nadäk täyak ugän iwat täyak. Uken momi kubä nämo itak. U Anutu injamiken siwoñi-inik itak. Ba momi ämakät awähutpänj nämo, inipärik kubä it täyak. Uwä Anututä imagut päro kunum gänañ tewani. Mebäri unita Jesu uwä momi äma täno tänkentäk bureni ude itak. ²⁷ * U bämop äma ätu bumik nämo. Bämop äma biani uwä Anutu-ken ärawa kepma kepma täk tänkunonik. Iniken momita intäjukun tänpänjä änenj ämawebe täno momita täk tänkun. Upänkanj Jesu uwä ude nämo tänkuk. U kämita nitek kadäni kubägän tänkuko ubayänj. Ärawa ude iniken gupi iniñ kirenkuk. ²⁸ * Tänpäkanj Moses täno бага man terak komen äma kehäromini nitek nämotä bämop äma irit piä täkta iwoyäk täkanj. Upänkanj, mäden Anututä iniken wäpi terak yänkehäromtak man yänpänj Nanaki bureni tägagämän-inik tärek-täreki nämo itta tewani u bämop äma intäjukun bureni iwoyänjkuk.

8

Jesu uwä topmäk-topmäk kodaki täno bämop äma

¹ * Eruk, man yäkamänj ñonitäno mebäriwä node; Bämop äma intäjukun tänpäni udewani bureni-inik it nimitak. U Anutu, intäjukun äma ärowani kunum gänañ itak u keru bure kada kehäromi nitek manjirit täyak. ² U kudupi yot bureni, kunum gänañ itkanj uken bämop äma irit piä täk täyak. Kudupi yot bureni u Ekänitä ini tänkuk, äma keritä tänpäni nämo.

³ Tänpäkanj bämop äma kudup uwä Anututa ketem tägatäga iron ude pen imikta ba tom däpmänpänj ärawa ude ijin imikta iwoyäwani. Unita bämop

* 7:21: Hib 5:6 * 7:22: Hib 8:6, 12:24 * 7:25: Rom 8:34 * 7:26: Hib 3:1 * 7:27: Hib 5:3
* 7:28: Hib 5:1-2 * 8:1: Hib 1:3, 3:1; Hib 10:12, 12:2

ämänin Jesutä udegän iron kubä Anututa imikta yäwani. ⁴ Tängkañ bämop ämanin bureni uwä kome terak irän yäwänä bämop äma ude täga nämo itek. Imata, kome terak bämop äma uku itkañ unitä Moses täño бага man iwatpäñ Anututa iron mebäri mebäri ijiñ imik täkañ unita. ⁵* Tängpäñ bämop äma irit piä kome terak ño ták täkañ uwä imaka bureni kunum gänañ itak unitäño wäranigän ták täkañ. Mebäri unita Mosestä iniñoret yottaba tängpayäñ yäñirän Anututä jukuman ñode iwetkuk; Ket nadäwi tärewäkañ wärani pom terak gäwoñärerero udegän kañ tä yäñ iwetkuk. ⁶* Tängpäkañ Jesutä bämop äma irit piä yäpuko unitä bämop äma irit piä äma ätutä kome terak ták täkañ u yärepmit moretak. U udegän, Jesutä Anutu ba ämawebeniye bämopi-ken topmäk-topmäk kodaki pewän ahänkuño u tägagämän-inik, topmäk-topmäk biani uwä irepmit moretak. U imata, imaka tägatäga topmäk-topmäk kodaki uterak ahäkta yänkehärom täwani u tägagämän-inik, biani täño u yärepmit moretak.

Topmäk-topmäk kodakitä biani irepmitak

⁷ Eruk ñonita nadäwut; Topmäk-topmäk biani intäjukun ahänkuko u kehäromi nitek yäwänäku imata topmäk-topmäk kodaki pewän ahäwän? ⁸ Upänkañ topmäk-topmäk biani terak kudän täga nämo ahänkuk. Unita Anututä ämawebeniyeta nadäwän täga nämo tängpäpäñ ñode yänahänkuk;

Kadäni kubä iwoyänkut. Kadäni uken ämawebe Isrel äbotken nanik ba Juda äbotken nanik ukät topmäk-topmäk kodaki api pewa ahäneñ yäk.

⁹ Tängpäkañ topmäk-topmäk pewa ahänayäñ täkañ uwä biani ude nämo. Biani uwä äbekiye oraniye Isip komeken nanik kerigän yepmänitpäñ yämagut yäpmän äburo ugän tängkut yäk.

Ude tängkuro upänkañ topmäk-topmäk unitäño man käderi u nämo iwatkuñ. Ude tängkuño unita mäde ut yämiñkut yäk. Näk Ekänitä ñode yäyat!

¹⁰* Eruk, kämi Isrel ämawebe-kät topmäk-topmäk ñode api tängpet; Man kädetna siwonji u nadäk-nadäki-ken peñ yämiñpäñ bänepi-ken kehäromigän api kudän täwet yäk.

Ude tängkañ näk Anutuni ude irira u ämawebenaye api itneñ.

¹¹ Tängpäkañ ämawebe kuduptagän, äpani ärowanitä Ekäni näkño mebärina api nadäwä täreneño unita äma kubätä noriye äwäñiye ñode nämo api yäwetpäñ yäwoñärewek; Ekäni täño mebärinita nadäwut.

¹²* Tängpäkañ ämawebe unitäño wakini peñ moreñpäñ mominita guñ takinik api tängpet yäk. *Jer 31:31-34*

¹³ Anututä man ñode terak topmäk-topmäk kodakita yänkuko unita kwawak ñode yänahänkuk; Topmäk-topmäk intäjukun ahänkuko u biani täyak. Unita imaka biani, kehäromini paorani, u jirañta biñam täkañ.

9

Anutu iniñ oretoret kädet biani

¹* Tängpäkañ topmäk-topmäk biani intäjukun ahänkuko u Anutu iniñ oretta man kädet nitek. Ba ämawebe topmäk-topmäk biani uterak itkuño u Anutu iniñ oretta yottaba äma keritä tängpani kubä gänañ ärok tängkuñonik. ²* Yottaba u gänañ tängkireki yarä. Kubäwä wäpi Bägup Kudupi yän yäwani. Bägup u gänañ topän karonji u, ba bukä, käräga Anututa biñam yäwani nitek unitä itkuñ. ³*

* **8:5:** Kol 2:17; Hib 9:23; Kis 25:40 * **8:6:** 2Ko 3:6; Hib 7:22, 9:15 * **8:10:** Hib 10:16 * **8:12:** Hib 10:17 * **9:1:** Kis 26:1-30 * **9:2:** Kis 25:23-40 * **9:3:** Kis 26:31-33

Eruk, u mädeni käda tek taŋi kubä wädänjuk. Tänpäkaŋ tek u mädeni kädawä bägup kubä wäpi Bägup Kudupitä Kudupi-inik yän iwerani. ^{4*} Bägup u gänaŋä alta golpäŋ tänpäni kubä itkuk. Uterak gupe kábäŋi säkgämän-inik upäŋ ijik täŋkuŋonik. Täŋkaŋ topmäk-topmäk täŋo kudupi gäpe u imaka, itkuk. Gäpe u gol pidämipäŋ, gänaŋ umu ba punin u kudup gatäŋ äyänurani. Gäpe u gänaŋ káböt täpuri golpäŋ tänpäni, Juda äma täŋo ketem biani wäpi mana u nitek itkuk. Ba Aron täŋo ähottaba, kärük tädotkuko u imaka, gäpe u gänaŋ itkuk. Täŋkaŋ mobä pipiyäwani yarä, бага man 10 ude kudän täwani u imaka, gäpe u gänaŋ itkumän.

^{5*} Tänpäkaŋ gäpe unitäŋo gwäpäni wäpi momi pekpek täŋo bägup yän yäwani. Täŋkaŋ u punin terak imaka aŋero bumik wäpi Serubim unitäŋo wärani yarätä itkumän. Itkaŋ piritä gäpe unita äyuŋ täŋkumän. Serubim yarä uwä Anutu peŋyäneki pähap unitäŋo wärani täŋkumän. Täŋkaŋ imaka u ba unita yäyat ŋo puningän yäyat. Unitäŋo mebäri-inik yänahänaŋipäŋ man ätu täwerayän nadätat.

^{6*} Eruk, eŋi unitäŋo tuŋum u tawaŋ ude irirä bämop ämatä piäni täkta kepma kepma bägup intäjukun wäpi Bägup Kudupi uken ärok täŋkuŋonik. ^{7*} U täŋkireki kubä yot bämopi-ken itkuko wäpi Bägup Kudupitä Kudupi-inik, u gänaŋ täga äronaŋi nämo. Nämoinik, bämop äma intäjukun tänpäni unitägän Bägup Kudupitä Kudupi-inik u gänaŋ ärok täŋkukonik. Upäŋkaŋ kadäni kadäni nämo ärok täŋkukonik. Nämo, u obaŋ kubä gänaŋ kadäni kubägän ärok täŋkukonik. Täŋkaŋ ketäŋ nämo ärok täŋkukonik. Nämo, bulimakau täŋo nägät yäpmänkaŋ ärok täŋkukonik. Nägät u iniken momi ba ämawebe täŋo momi nämo nadänkaŋ tänpäni u däpmän tärekta Anututa piŋ imik täŋkukonik. ^{8*} Eruk, kädät unita jide yänayän? Munapiktä imaka u ba u niwoŋäreŋkaŋ ŋode niwetpäŋ niwoŋärek täyak; Topmäk-topmäk biani terak ämawebe jopitä Bägup Kudupitä Kudupi-inik u gänaŋ täga äronaŋi nämo. Yot biani u ba unitäŋo täktäki irirän Bägup Kudupitä Kudupi-inik u gänaŋ ärokta kädät kubä nämo tumbuk. ^{9*} Uwä wärani ude apiŋo kwawak ŋode niwoŋärek täyak; Anututa iron peŋ imik, ba tom iŋiŋ imikimiktä ämawebe Anutu iniŋoret täkaŋ unitäŋo momi täŋo nadäwätäk u täga nämo ärutpak täwek. Nämoinik. ^{10*} Imaka udewani uwä puningän, gup kädagän täŋo бага. U ketem ume nakta бага man ba ume ärut-ärutta бага man. Imaka udewani it yäpmän kuŋjirän kädät kodakitä ahäwänä pewä paotta yäwani.

Jesu täŋo nägäritä piä täŋkuko unita man

^{11*} Tänpäkaŋ imaka imaka kodaki tägagämän ahänkuŋo itkaŋ unitäŋo bämop äma intäjukun itta Kristo äbuk. Äbänpäŋ yot ini ämawebe täŋkentän yämikta äronkuko uwä Juda täŋo kudupi yot u irepmitak. U kudupi-inik, äma keritä nämo tänpäni, kome ŋonitäŋo nämo. ¹² Ba Bägup Kudupitä Kudupi-inik u kadäni kubägän-inik, kämita nitek äronkuk. Täŋkaŋ Juda täŋo bämop ämatä ärawa täkta bulimakau ba meme täŋo nägät yäpmänkaŋ ärok täŋkuŋo ude nämo äronkuk. Nämoinik, Anututa ärawa täŋ imikta yäpmän äronkuko uwä iniken nägät. U yäpmän äro mominin kudup däpmän täreŋ nimiŋ moreŋpäŋ inita biŋam tärek-täreki nämo itta nimagutkuk.

^{13*} Tänpäkaŋ bianä ämawebetä бага täpuri täpuri irepmitpäŋä, uwä Anutu iŋamiken gupnin tänawakaŋ yän nadäk täŋkuŋonik. Ude täŋjirä bämop ämatä

* **9:4:** Kis 16:33; Kis 25:10-16; Kis 30:1-6; Nam 17:8-11; Lo 10:3-5 * **9:5:** Kis 25:18-22 * **9:6:** Nam 18:2-6 * **9:7:** Kis 16:2-34 * **9:8:** Hib 10:19 * **9:9:** Hib 10:1-2 * **9:10:** Wkp 11:2,25; Wkp 15:18; Nam 19:11-13 * **9:11:** Hib 3:1, 10:1 * **9:13:** Wkp 16:3,14-16; Hib 10:4; Nam 19:9,17-19

meme ba bulimakau täño nägäri gwetpäñ ämawebe terak kwarut yäbat täñkuñonik. Ba bulimakau nanaki däpmanpäñ ijiñpewä kädäkut äworewäkan yäpmanpäñ ämawebe terak ureñ yäbat täñkuñonik. Ude täñirä ämawebe u Anutu inamiken äneñi gupi kuräki it täñkuñonik. ¹⁴* Eruk tom täño nägät u kehäromi ude wani nitek täñpawä Kristo täño nägätta jide yäne? Nägät Kristotä piwän kuñkuño u bulimakau täño nägät irepmitpäñ täñkentäk pähap täga nämö täñ nimek? Bureni-inik, u täñkentän nimikinik täñpek. Munapik tärek-täreki nämö uterak iniken gupi Anututa ärawa säkgämän-inik kubä ude iniñ kireñkuk. Ude täñkuko unita nägäritä nin punin gupningän nämö ärut nimik täyak. Nämoinik, u mominin ärutinik täñpänpäñ Anutu inamiken bänepnin kuräki-inik it takamän. Ude täñirän imaka jopi Anutu bänepi täñbätäk takta tak takamänö u penpäñ Anutu paot-paori nämö u bureniñän orañ iminpäñ täga kuñatne.

¹⁵* Unita ñode yäna; Kristo uwä Anutu ba ämawebeniye bämopi-ken topmäk-topmäk kodaki pewän ahänkuk. Ude täñkuko unita ämawebe Anututä yänpabä yepmanpani unitä iron tägagämän tärek-täreki nämö u täga api yäpneñ, imaka kämi yäpmäkta Anututä yänkehäromtak man yänkuko u. U mebari ñodeta täga api yäpneñ; Ämawebe topmäk-topmäk biani terak itkanñ momi täñkuño unitäño kowata däpmanñ tärekta Kristo kumbuk.

¹⁶ Eruk, yänkehäromtak man täño mebarita yäna. Äma kubätä näk kumänjira näkño tuñum määt yäpen yän gäwerekopän äma u nämö kumänjirän tuñumi täga nämö yäpen. ¹⁷ Äma uwä kodak irirän yänkehäromtak mani täño bureni nämö ahäwek. Kumbänkanñ uyaku bureni ahäwek. ¹⁸ Eruk, mebari unita topmäk-topmäk biani uwä jop nämö pewän ahänkuk. Nämö, Mosestä tom kubä ut-pewän kumbänpäñ nägäri piwän kuñirän bureni ahänkuk. ¹⁹* Unitäño käderi uwä ñode; Pengän Mosestä ämawebe jukuman kuduptagän бага terak itkuño u yänahänpäñ yäwet moreñkuk. Ude täñpänpäñ bulimakau nanaki däpmanpäñ nägäri yäpmanñkanñ umekät awähutkuk. Ude täñkanñ sipsip pujiñi gämäni ba tokän kubä wäpi hisop u yäpmanpäñ nägät umekät awähutkuko u gänäñ pewän äpmonpäpän nägät u бага man täño buk ba ämawebe terak kwarut yäbatkuk. ²⁰* Ude täñpänñ ñode yänkuk; Nägät ñowä topmäk-topmäk Anututä intä iwatta penñ täwetkuko u täñkehärom täyak yäk. ²¹* Ude yänpänpäñ Mosestä nägät u kudupi yottaba, ba unitäño tuñum päke uterak imaka, kwarut yäbatkuk. ²²* Bureni, Moses täño man kädet terak ñode pätak; Imaka kuduptagän bumik nägät terakgän kudupi ahäwani. Ba nägät nämö piwä kuneño uwä äma täño momi nämoinik paotneñ.

Kristo uwä kadäni kubägän kumbuko uba

²³* Unita ñode kanpäñ nadäkamän; Imaka bureni kunum gänäñ itkanñ unitäño wärani kome terak ño itkuño uwä kudupi jop nämö ahäwani. Nämö, nägät terakgän kudupi ahäwani. Upänkanñ imaka bureni kunum gänäñ itkanñ uwä tom täño nägät terak kudupi täga nämö ahäneñ. Nämoinik, imaka kehäromi-inik kubä terak uyaku kudupi ahäneñ. ²⁴* Unita ñode nadäwut; Kristo Bägup Kudupitä Kudupi-inik, bureni täño wärani, äma keritä täñpani uken nämö äronkuk. Nämö, uwä ini kunum gänäñgän äronkuk. Äronkuko Anutu inamiken nin gäarak itak. ²⁵ Täñpakanñ bämop äma kome terak naniktä tak täñkuño u Kristotä udegän nämö täñkuk. Bämop äma uwä obañi obañi ärawa takta tom täño nägäri yäpmanñkanñ Bägup Kudupitä Kudupi-inik-ken ärok täñkukonik. Upänkanñ Kristotawä ude nämö täñkuk. U gupi ärawa ude kadäni

* **9:14:** 1Pi 1:18-19; 1Jo 1:7; Hib 6:1 * **9:15:** 1Ti 2:5; Hib 8:6 * **9:19:** Kis 24:3,6-8; Wkp 14:4,6

* **9:20:** Kis 24:8 * **9:21:** Wkp 8:15,19 * **9:22:** Wkp 17:11; Efe 1:7 * **9:23:** Hib 8:5, 10:1

* **9:24:** 1Jo 2:1

kadäni nämo iniñ kireñkuk. ²⁶ Nämoinik, ude täñkuk yäwänäku kadäni kadäni kunum kenta kome pewän ahänkuñ-kentä apiño komi nadän yäpmän äbäk täyek. Upänkañ nämoinik! Kadäni tarek-tarek ñoken kome terak ahänpäñ momi peñ morekta iniken gupi ärawa ude kadäni kubägän, kämita nikek iniñ kireñkuk.

²⁷ * Täñpäkañ ämawebe kuduptagän kadäni kubägän kumäkta yäwani. Kumänpäñä täktäki yäpmän danik-danik käbeyä-ken api äroneñ. ²⁸ U udegän Kristotä ämawebe mäyap täño momi däpmän tarekta kadäni kubägän ärawa ude gupi iniñ kireñkuk. Täñpäkañ äneñi api äbek. Momi däpmän tarekta nämo, ämawebe unitä äbäkta dapun käronñ täñ itkañ u yämagutta api äbek.

10

Ärawa bianitä momi täga nämo ärut morewek

¹ * Moses täño бага mantä imaka tägatäga Kristotä täñ nimikta yäwani u kwawak nämo, wäranigän niwoñäreñkuk. Baga man u iwatpäñ momi däpmän tarekta Anutu-ken ärawa pen obañi obañi täk täñpani. Täñpäñ ärawa ude-wanitä ämawebe Anutu iniñ oretta dubini-ken kuk täkañ u inamiken momini nämo, täga nämo yepmañpek. ² Nämoinik! Kädet udewani täga yäwänäku kadäni kubägän täñpani unita pewäm. Ba u täga yäwänäku ämawebe kädet biani iwatpäñ Anutu iniñ orerani uwä bänepi kuräki-inik itpäñ mominita nadäwätäk pen nämo täk täñpäm. ³⁻⁴ * Upänkañ nämo! Bulimäkau ba meme täño nägäritä momi täga däpmän tärenañi nämo unita Anutu-ken ärawa obañi obañi täk täkañ uwä kadäni kadäni ñode yäwoñäreñkuk täyak; Nin momi täñpani.

⁵ Mebäri unita Kristotä kome terak äpäñpäñ Anutu ñode iwetkuk;

Gäk momita iron peñ gamik-gamik ba tom däpmänpäñ iñiñ gamik-gamik unita nämo nadäk täyan.

Nämo, gäk gupna namipäñ naniñ kireñkun.

⁶ *Bureni-inik, momini ärutta iron peñ gamiñirä, ba tom däpmänpäñ iñiñ gamiñirä yabäwi gäripi nämo täk täkañ yäk.*

⁷ *Ude yänpäñ ñode yäkgän täñkut; Nabä! Nähä gäkño gäripka iwatta äbätat ño. Man kudän täwani biani uterak näka yänahäwani udegän täyat ño yäk. Sam 40:6-8*

⁸ Eruk, man Kristotä yänkuko unita nadäwut. Pengänä ärawa täktäk kädet Moses täño бага man terak pärani unita ñode yänkuk; Gäk momita iron peñ gamik-gamik ba tom däpmänpäñ iñiñ gamik-gamik unita nämo nadäk täyan ba kawä gäripi nämo täk täkañ yän yänkuk. ⁹ Täñpäñ u punin terak man ñode yäkgän täñkuk; Nabä! Näkä gäkño gäripka iwatta äbätat ño yän yänkuk. Eruk, man ude yänkuko unitä ñode niwoñäretak; Momi ärutta Anututä ärawa täktäk kädet biani u awähutpäñ komenita momi ärutärut kädet kodaki kubä pewän ahänkuk. ¹⁰ * Unita ñode nadäwut; Jesu Kristotä Anutu täño gärip iwatpäñ ärawa ude, kämita nikek, kadäni kubägän iniken gupi iniñ kireñkuko uterak mominin paorirä Anutu inamiken kudupi-inik itkamän.

¹¹ * Täñpäkañ äneñi ñode täwera nadäwut; Juda täño bämop ämatä kepma kepma momita yänpäñ alta-ken käronñ wädän itkañ ärawa täktäk piä bian täñpani udegän wari wari täk täkañ. Upänkañ waki, ärawa unitä ämawebe täño momi täñpewän nämoinik paot täkañ. ¹² Täñ, Kristowä kadäni kubägän, kämita nikek gupi iniñ kireñpäñ kumbuk. Täñkañ piä u täñpa tarekañ yän

* 9:27: Plp 3:20; Hib 10:10; 1Pi 2:24 * 10:1: Hib 8:5 * 10:3-4: Hib 9:13 * 10:10: Hib 9:12,28

* 10:11: Kis 29:38

nadänpän Anutu keru bure kada äro manitkuk. ¹³* Manitkanä Anututä iwaniye gämoni-ken yepmanpekta itsämän itak. ¹⁴ Burenitä bureni-inik, ärawa kubägän tänkuko unitä ämawebeniye Anutu inamiken momini nämo, yepmankuk. Tänpän ämawebe u kudupi itneña irit kuñat-kuñariken yäpä-siwonjak piä tänpän itak.

¹⁵ Kudupi Munapiktä mebäri u kwawak yänahänpän niwetkuk. Pengänä ñode niwetkuk;

¹⁶* Ekänitä ñode yäyak; Eruk, kämi Isrel ämawebe-kät topmäk-topmäk ñode api tänpet;

Man kädetna siwonji u nadäk-nadäki-ken pen yäminpän bänepi-ken kehäromigän api kudän täwet.

¹⁷* Ude yänpän äneñi kubä pen ñode yäkgän tänpük;

Tänpäkan wakini pen morenpän mominita gun takinik api tänpet yäk. *Jer*

31:33,34

¹⁸ U kawut! Momi pen morewani unita momita yänpän ärawa äneñi kubä tänañi nämo. Nämo inik!

Anutu dubini-ken kuk takäna!

¹⁹* Notnaye, mebäri unita nin bätakigän tänpän Bägup Kudupitä Kudupi-inik-ken täga ärok täne. U nämo yäjiwäranu. Nämo inik, Jesu täño nägäritä mominin ärut morenpän kädet täwit niniñkuk. ²⁰* Bianä kädet u itpipiñkuk. Juda täño bämop äma intäjukun unitägän tek wädäwani pähap yäpmän kewenpän Bägup Kudupitä Kudupi-inik-ken täga ärok tänpük. Upänkan Jesu ini gupitä бага, kädet tänpipiñkuko u yäpmän kewen niniñirän kädet kodaki, irit ikek kubä tumbuk. Kädet uterak nin kudup Anutu-ken täga ärok täne. ²¹ Nadäkan? Apiño bämop äma ärowani kubätä Anutu täño äboriye ninta intäjukun it nimitak.

²²* Unita bänep nadäk-nadäk siwonji nitek tänpän nadäkiniknin tänp-täpänewani nitektä Anutu dubini-ken kuk takäna! Ninä gupnin ume säkgämänpän ärut morewani ba mominin täño mäyäk ärut tänpä kwani unita täga kune!

²³* Tänpäkan Jesutä api nimagurek yän nadäkinik tänpän yänahäk takamän u init-inik tänpän kuñat takäna! U imata, Anututä ude api tänp tamet yän yänkehärom tänkuko u bureni-inik api tänpük. ²⁴ Tänpän äbot tänpäni notniye kowat nadän imän tänpän iron kädet ba piä tägatäga mebäri mebäri täna yänpän bänepnin kowata kowata tänpidäm tak takäna. ²⁵* Tänpän notniye ätutä Anutu ininoret käbeyäta ganä tänpän nämo ärok takäna u nin udegän tänetawä! Nämo, Ekäni täño kadäni pähap keräp täyak u kanpän nadäk takamän unita käbeyä tänpän kädet siwonji iwatta bänepnin kowata kowata tänpidäm tak takäna!

²⁶* Unita ket ñode nadäwut; Ninä Kristo täño man bureni nadäna tumbäkan gwäk piniñpän momi kädet iwatnero uwä jide tänpän kowata api irepmitne? Nämo, momi u ärutta ärawa täktäk kädet kubä nämo pätak. ²⁷* In äma udewani uwä bumta umuntäkot! Kowata wakikät kädäp komi pähap, äma Anutu mäde ut imanita biñam u inta itsämänjak. ²⁸* Kädet bianita nadäwut; Äma kubätä Moses täño бага man iwatta bitnäñirän äma yarä ba yaräkubätä momini yänahäneño uwä äma udewani nämo yabän koreneñ, kumän-kumän däpneñ. ²⁹* Unita äma kubätä Anutu täño nanaki nämo orañ imiñpän jirañ ude yeñ gatäwani udewanita jide yäne? Äma udewanitä nägät momini ärut-paktañ yäminkuko unita nadäwä äpani tänpäkan iron tänp yämani Munapik u yänärok

* **10:13:** Hib 1:3; Sam 110:1 * **10:16:** Hib 8:10 * **10:17:** Hib 8:12 * **10:19:** Hib 4:16 * **10:20:** Mat 27:51; Hib 9:8 * **10:22:** Wkp 8:30; Ese 36:25; Efe 5:26 * **10:23:** Hib 4:14 * **10:25:** Hib 3:13
* **10:26:** Hib 6:4-8 * **10:27:** Ais 26:11 * **10:28:** Lo 17:6, 19:15 * **10:29:** Kis 24:8; Hib 13:20

ude iwet täkañ. Butewaki, jide tänpäñ äma udewanitä kowata wakiinik kubä api irepmitneñ? Nämotä nämoinik. ³⁰ * Anututä ñode yänkuko unitäño mebäri nadäkamäñ; Kowata näkña api yämet yäk. Ba äneñi kubä pen ñode yäkgän täñkuk; Ekänitä ini ämawebeniye täño täktäki terak api yäpmäñ daniwek. ³¹ Bureni-inik, kowata waki yäpmäkta Anutu paot-paori nämo unitäño keriken äroweno uwä imaka umuri pähap kubä.

Nadäkinikjin täñkehärom tänpäñ itkot

³² Eruk notnaye, bian peñyänektä pengän ahäñ tamiñkuko kadäni unita juku piwut. Kadäni uken bäräpi mebäri mebäri intä terak äronkuño upäñkañ gwäk pimiñpäñ nadäkinikjin nämo pewä putärenkuñ. ³³ * Kadäni kubäkubä in ämawebetä tabäñ mägayawut yänpäñ inamiken tepmanpäñ man waki täwerit komi tamiñit täk täñkuñonik. Ba notjiye ätu komi udegän yämik täñkuño u bok kañ nimut yänpäñ pidämtak täñkuñ. ³⁴ * Täñkañ notjiye ätu komi eniken yepmankuño u in butewaki nadäñ yämiñpäñ täñkentäñ yämiñkuñ. Tänpäkañ äma ätutä inta nadäwä jirañ ude tänpäpäñ tunumjin kudup täyomägarirä bäräpi u oretoret terak kotañkuñ. U imata, imaka säkgämän, paotpaot nitek nämotä it nimikañ yäñ nadäñkuño unita.

³⁵ Unita notnaye, kadäni uken nadäkinik kehäromi tänpäñ bätakigän it täñkuño ude, apiño udegän it täkot. Ude tänayäñ täño uwä gwäki pähap api yäpneñ. ³⁶ * Täñkañ kehärom tänpäñ itneñ. Ude tänpäñä Anutu täño gärip u täga api iwatneñ ba imaka u ba u tamikta yänkehärom täñkuko u täga api yäpneñ.

³⁷ Unita Anututä ñode yäyak;

Kadäni keräpi itkañ äma äneñi äbäkta yäwanitä api äbek. U itkañ nämo api äbek.

³⁸ * Tänpäkañ näkño siwoñi ämawebenayetä nadäkinik tänpäñ kodakgän api itneñ.

Täñ, ämawebe u kubätä nadäkiniki pewän putärewäwä unita nadäwa täga nämo api täneñ yäk. *Hab 2:3-4*

³⁹ Upäñkañ ninä nadäkinik kädet u mäde ut imiñpäñ paot-paotta biñam täñpani nämo. Nämoinik, ninä nadäkinik ikek kuñatpäñ irit kehäromita biñam täñpani.

11

Nadäkinik ikek kuñat-kuñat täño mebäri

¹ * Nadäkinik ikek kuñat-kuñat täño mebäri ñode; Imaka dapunintä nämo yabäk täkamäñ unita U bureni-inik itkañ yäñ nadäk täkamäñ. Ba imaka imaka kämi yäpmäkta Anututä peñ nimiñkuko u bureni-inik api yäpne yäñ nadäk täkamäñ. ² Ämawebe bianitä nadäkinik udewani nitek kuñarirä Anututä yabäñpäñ-nadäwän täga täñkuñ. ³ * Ba ninäwä nadäkinik tänpäñ ñode uwä bureni yäñ nadäk täkamäñ; Anututä man yänjirän kunum kenta kome ahäñkumän. Tänpäñ imaka imaka yabäk täkamäñ u Anututä imaka nämo yabäwani upäñ tänpewän ahäñkuñ yäñ nadäk täkamäñ.

⁴ * Tänpäkañ äma biani kubä wäpi Abel unitä nadäkinik tänpäñ Anututa ärawa tägagämän kubä täñjirän Anututä kawän tägañkuk. Noripaki Kentä täñkuko u irepmitpäñ täñkuk. Tänpäñ nadäñ imikinik täñkuko unita Anututä Abel, Gäk äma siwoñi yäñ iwetkuk. Tänpäkañ Abel kumbuko upäñkañ nadäkiniki terak man pen yäñ itak.

* **10:30:** Rom 12:19; Lo 32:36; Sam 135:14 * **10:33:** 1Ko 4:9 * **10:34:** Mat 6:20; Mat 19:21,29

* **10:36:** Luk 21:19; Hib 6:12 * **10:38:** Rom 1:17; Gal 3:11 * **11:1:** Rom 4:18; 2Ko 5:7 * **11:3:**

Stt 1:1; Sam 33:6; 2Pi 3:5 * **11:4:** Stt 4:3-10

⁵ * E, äma biani kubä wäpi Enok unitä Anututa nadäj imikinik täñkuko unita kome ño terak nämo kumbuk. Nämo, Anututä komegup ikek wädäj yäpmäj äronjkuko unita noriyetä Enokta wäyäkñewä wañkuñ. Täñkañ äma unita Anutu täño mantä ñode yänjkuk; U kome terak kuñatkuk-ken uken Anututä Enok kañpäñ gäripi nadäk täñkukonik. ⁶ Bureni-inik, äma nadäkiniki nämotä jide täñirän Anututä u kawän tägawek? Nämoinik, äma kubätä Anutu dubini-ken kwayäj nadäñpäñä nadäkinik ñode täñpek; Anutu u bureni itak. Ba ñode imaka nadäkinik täñpek; Äma bänepitä Anutu täño mebärini ket nadänayäj yäj nadäk täkañ u Anututä kowata täga api yämek.

⁷ * Ba kubä ñode; Äma biani kubä wäpi Noa unitä Anututa nadäj imikinik täñpäñ imaka umuri kämi ahäwayäj täñkuko unita jukuman iwerirän nadäwän bureni täñkuk. Anututä imaka ude api ahäwek yäj iwetkuko u nämo ahäñirän upäñkañ Anutu täño mani buramiñpäñ gäpe pähap kubä täñkuk. Täñpäñ gäpe u gänañä Noa ini ba webeni nanakiye bok äronpäñ säkgämän itkuñ. Täñpäkañ nadäkiniki bureni unitä ämawebe päke itkuño unitäño kädet waki kwawak pewän ahäj yämiñkuk. Täñirän man Anututä ämawebe nadäj imikinik täñpani u yäwet täyak udegän, Noata siwoñi äma yäj yäntäreñ imiñkuk.

⁸ * Ba Abraham täño nadäkinikita nadäna; Abrahamtä nadäj imikinik täñpäñ Anututä man kubä ñode iwerirän mani buramiñkuk; Gäk komeka peñpäñ kome näkä gamikta iwoyänkut-ken u ku! Anututä man ude iwerirän mani buramiñpäñ u kuyat yäj nämo nadänkañ, komeni peñpeñ akumañ kuñkuk. ⁹ * Täñkañ nadäkinik täñpäñ kome iwoyäj imani-ken päñku yot bureni nämo, äma äbanitä-yäj yottaba täñpäñ ittän kuñat täñkukonik. Täñirän Aisak kenta Jekop Anututä biñam bok yäj yämani unitä udegän täñkumän. ¹⁰ Täñpäkañ Abraham äbanitä-yäj itkuko unita nadäwätäk nämo täñkuk. Nämo, u yotpärare kehäromi-inik kubäta itsämäk täñkukonik, yotpärare Anututä ini tawañ peñpäñ udegän pewän ahäwani.

¹¹ * Täñpäkañ Abraham ini uwä tägawani täñirän webeni Sara imaka, äruñ it yäpmäj äbätängän webe pähap täñkuko upäñkañ nadäkinik täñkumäno unita Anututä nadäj yämiñirän webeni nanak bäyañkuk. Sara uwä ñode nadänjkuk; Anututä näk nanak bäyakta yänkehäromtañ namiñkuko unita nanak api bäyawet. Anutu u man bureniñgän yäk täyak yäj nadänjkuk. ¹² * Täñpäkañ mebäri unita kumäk-kumäk kadäni keräp täñkuko upäñkañ äma tägawani Abraham uterak äbekiye oraniye daninañi nämo, guk ba mobä jirañ ude ahänkuñ.

¹³ * Täñpäkañ ämawebe mani biñam yänahätat ño kudup Anututa nadäj imikinik täñpeñ kuñat-tägän kumbuñ. U imaka Anututä kämi yäpmäkta yänkehärom täñkuko u kome ño terak nämo yäpuñ. Nämo, u ban irirän kañpäñ nadänkañ oretoret täñpäñ ñode yänahäkta mäyäk nämo nadänkuñ; Kome ñowä komenin bureni nämo, nin äbanigän yäj yänkuñ. ¹⁴ Täñpäkañ ämawebe man ude yäwani uwä ñode niwoñäreñ täkañ; U komeni burenita wäyäkñekañ. ¹⁵ Täñpäñ komeni kujat peñpeñ äbuño unita yänpäñ yänkuñ yäwänäku äneñi komeni-ken täga kwäm. ¹⁶ * Upäñkañ komeni bianita nadäñpäñ nämo yänkuñ. Nämo, u kome säkgämän kubä, komeni biani u irepmitak upäñ kañ-ahäna yäj nadäñpäñ yänkuñ. U kunumta yänkañ yänkuñ. Unita äma udewanitä Anututa U nin täño Anutunin yäj yänirä Anututä nadäwätäk nämo täk täyak. U imata, yotpärare kubä täñkettan yämiñkuko itak unita.

* **11:5:** Stt 5:24 * **11:7:** Stt 6:13-22; Stt 7:1; 1Pi 3:20; Rom 3:22, 4:13 * **11:8:** Stt 12:1-5; Apos 7:2-4

* **11:9:** Stt 26:3; Stt 35:12,17 * **11:11:** Stt 18:11-14; Stt 21:2 * **11:12:** Rom 4:19; Stt 15:5, 22:17;

Lo 10:22 * **11:13:** Stt 23:4; 1Sto 29:15; Sam 39:12; 1Pi 2:11 * **11:16:** Kis 3:6,15; Mak 12:26

17-18 Tənpäkan Anututä tänyabäk pewän ahän iminjirän Abrahamtä nadän imikinik tänpän nanaki Aisak Anututa ärawa ude kumän-kumän utta pidäm taŋkuk. Tänpän Anututä nanaka Aisak terak oraŋkaye mäyap api ahänen yän yänkehäromtaŋ imiŋkuko upänkan nanaki tepi kubägan u ärawa ude ijin imikta nämo bitnäŋkuk. 19 * Nämo inik, u ŋode nadänkuk; Aisaktä kumänirän Anututä kumbani-ken nanik äneŋi täga yäpmän akwek yän nadäkinik ude täŋkuk. Tänpäkan bureni, Aisak kumbani-ken nanik bumik äneŋi imagutkuk.

20 * Eruk Aisak u ittän kuŋtängän äma ekäni tänpän Anututa nadän imikinik tänpän nanakiyat Jekop kenta Iso unita imaka täga Anutu-ken nanik kämi ahän yämikta kon man yäwetkuk. 21 * Tänpäkan Jekop imaka, Anututa nadän imikinik täŋkuko unita tägawani tänpän kumbayän nadänpän ŋode täŋkuk; Josep täŋo nanakiyat kon man yäwetpän ähottaba initkan gwäjin äpmonkan Anutu iniŋ oretkuk. 22 * E, Josep uwä ittän kuŋtängän kumäk-kumäki keräp taŋirän Anututa nadäkinik tänpän ŋode yänahänkuk; Kämiwä, Isrel ämawebe Isip kome peŋpeŋ api kuneŋ. Ude yänpän kujari äneŋta jukuman yäwetkuk.

23 * Ba Moses täŋo manbiŋam nadäna; Moses täŋo miŋi nanitä Anututa nadän imikinik täŋkumäno unita Moses ahäwänpän käbop peŋirän komepak yaräkubä täreŋkuk. Miŋi nani uwä Moses nanak u kawän inide kubä tänpänpän Isip kome täŋo intäjukun äma wäpi Fero unitäŋo man mäde ut imikta nämo umuntaŋkumän. 24 * Eruk Moses u tägaŋpän Anututa nadän imikinik tänpän Fero äperi unitäŋo nanaki ude, gäripi terak itta bitnäŋkuk. 25 Tänpän ŋode nadänkuk; Imata kome ŋonitäŋo gärip kadäni keräpi-tagän kan iwaret? Nämo, näk bäräpi Anutu täŋo kudupi ämawebeniye-kät bok nadänayän tämäŋo uyaku täga yäk. 26 * Ude yänkuko unitä ŋode niwonäretak; U Anutu-ken gwäki täga yäpmäktä nadänkuk. U unita kämi ahäktä yäwani Kristota yänpän bäräpi ahän yäminayän täŋo unita nadäwän tägawäpän Isip täŋo tuŋum gäripi nitek u yäpmäktä nadäwän jiraŋ ude täŋkuk. 27 * Tänpän Moses u Anututa nadäkinik tänpän Anutu nämo kak takamän u dapuritä kankan bumik gwäk pimiŋpän Fero täŋo kokwawakta nämo umuntaŋkan Isrel ämawebe yämagurän Isip kome peŋpeŋ kuŋkuŋ. 28 * Tänpän Moses u Anututa nadäkinik täŋkuko unita Pasova äŋnak-äŋnak yäput peŋpän Isrel ämawebe sipsip täŋo nägäri eŋi yäma terak ärutkot yän yäwetkuk. Ude täŋkuko unita kumäk-kumäk täŋo aŋero, nanak ämani intäjukun nanik däpani unitä Isrel ämawebe yärepmitpän nanakiye intäjukun nanik nämo däpuk.

29 * Tänpäkan Isrel ämawebe Anututa nadäkinik täŋkuŋo unita gwägu wäpi Ume Gämäni u kome kawuki ude irirän bämopgän kuŋkuŋ. Kuŋirä Isip naniktä udegän kuna yäkŋat gwägu gänäŋ äpmonpän ume naŋpän kumbuŋ.

30 * Tänpäkan äneŋi kubä ŋode; Isrel ämawebe unitä Anututa nadäkinik tänpän mani buramiŋpän Jeriko täŋo yewa pähap gägäni-ken kepma 7 udetä kuŋat äyänurirä yewa u tokät maŋkuk.

31 * Tänpäkan kubokäret webe wäpi Rahap u nadäkinikitä täŋkentän iminjirän Anututa mäde ut imani-kät penta nämo paotkuŋ. U imata, äma kome kanjwatta käbop kuŋkuŋo u yämagutpän ini eŋi gänäŋ käbop yepmaŋkuko unita.

32 Eruk imata man käreŋi yänjwat yäpmän kwet? Nämo, man kudän ŋoken bägup iränpän uyaku Gidion, Balak, Samson, Jepta, Devit, Samuel ba profet

* 11:19: Rom 4:17 * 11:20: Stt 27:27-29; Stt 27:39-40 * 11:21: Stt 48:15-16 * 11:22: Stt 50:24-25; Kis 13:19 * 11:23: Kis 1:22, 2:2 * 11:24: Kis 2:10-12 * 11:26: Hib 10:34-35 * 11:27: Kis 12:51; Kis 14:13,14; Rom 1:20; 1Ti 1:17; Hib 11:1 * 11:28: Kis 12:21-30 * 11:29: Kis 14:21-31 * 11:30: Jos 6:12-21 * 11:31: Jos 2:1-21; Jos 6:21-25; Jem 2:25

biani ätu täño manbiñam täga täweret. ³³* Äma unitä Anututa nadäkinik täñpän kudän mebäri mebäri täñkuñ. Äma nadäkinik täñkuño u ätutä kome ätu täño intäjukun ämakät ämik täñpän kehäromini yäpmän äpuñ. Täñkañ u ämawebe kudän siwoñi terak yabän yäwatpän imaka imaka Anututä yämikta biñam yäwani u yäpuñ. Täñpäkañ ätutäwä añ komi, äma däpani täño meni täñpipiñkuñ. ³⁴* Ätutäwä kädäp mebet pähap däpä kumbuñ, ba iwantä nadäkinik täñpani ätu kumän-kumän däpnayän täñirä Anututä täñkentän yämiñirän nämo kumbuñ. Bureni, äma uwä iniken kehäromini nämo upänkañ Anututä kehäromi yämiñkuk. Kehäromi yämiñirän kome ätuken nanikkät ämik kehäromigän täñpän däpmän yäwat kireñkuñ.

³⁵* Täñpäkañ webe ätutä Anututa nadäkinik täñkuño unita nanakiye kumbani-ken nanik äneñi akuñirä yämagutkuñ. Täñ, nadäkinik täñpani ätuwä äma keru terak komi pähap nadäntängän kumbuñ. Anututa äwo yänkuñ yäwänäku komi u täga irepmiräm. Upänkañ ñode nadänpän äwo nämo yänkuñ; Kumän-kumän nidäpäkañ äneñi akuñpän irit tägagämän kañ yäpna yän nadänkuñ. ³⁶* Täñpäkañ ämatä nadäkinik täñpani äma ätu yänärok yäwerit päripmäñit täñkuñ. Ba ätu keru kuroñi topmäñpän komi eniken yepmañkuñ. ³⁷* Täñ, ätuwä mobätä kumän-kumän däpuñ. Ba ätu yepmiñitpän sotä kwäk duk täñkuñ. Ba ätuwä päiptä kumän-kumän däpuñ. Täñpäkañ ukät nanik ätutä jopi jäwäri itkañ tekta tom gupipän täñkañ kuñarirä bäräpi mebäri mebäri yämiñkuñ. ³⁸ Ude täñ yämiñirä kome jopi-ken, pom terak, mobä kawut ba kome gänañ ittän kuñatkuñ. Butewaki! Äma tägatäga ude wani imata kome waki ño pen itneñ?

³⁹ Täñpäkañ Anututä ämawebe u nadäkiniki yabänpän-nadäwän tägagämän täñkuño upänkañ imaka ämawebeniya kämi yämikta yänkehärom täñkuko u kome terak irirä pengän nämo yämiñkuk. ⁴⁰ U imata, yäput penpän Anututä ninta yänpän-nadäk tawañ tägagämän kubä ñode pen nimiñkuk; Ämawebe biñam ikek u ninkät penta päke kubägän Kristo täño piä terak Anutu dubini-ken kuñpän säkgämän-inik api itne.

12

Jesu täño kädet kuroñ iwat täkäna

¹* Eruk, u kawut! Ämawebe nadäkinik ikek päke u nin it gwäñiñ nimiñpän nadäkinik täktäk kädet bureni niwoñärekañ. Unita imaka u ba unitä wädän nipiñit täkañ ba momi ninken kwasikot täkañ u datären täñpä kwäpän kädet Anututä pen nimiñkuko uken ehutpän bäräñek täkäna. ²* Ude täñkañ intäjukun ämanin, nadäkinik kädet bureni niwetpän niwoñäre wani Jesu u kañiwatpän kädet ugän iwat täkäna. Jesu uwä bänep oretoret pähap itsämän imiñkuko u juku piñkañ päya kwakäp täño mäyäk unita nadäwän mewuni täñirän ehutpän kotañkuk. Ude täñkañ äronkuko apiño Anutu intäjukun äma u keru bure këda wäpi biñam ikek itak. ³ Unita Jesuta nadäwut. U ämatä waki täñ imiñkuño upänkañ kehärom täñpän kwikinik itkuk. Unita in udegän nadäkinik kädet täga u gwäk pimiñpän iwatta gapun täneñtawä.

Anutu uwä nanin bäyawani bumik

⁴ Bureni, in kubäkubätä momijin mäde ut yämikta piä täk täkañ. U täga täk täkañ upänkañ it yäpmän abäkañken inken nanik kubätä äma keru terak nägäri nämo piwän kuñkuñ. Nämo, kämi käwep api ahän tameko unita man kubä

* **11:33:** Dan 6:22 * **11:34:** Dan 3:23-27 * **11:35:** 1Kin 17:17-24; 2Kin 4:18-37 * **11:36:** 1Kin 22:24-27; Jer 20:2, 37:15; Jer 38:6 * **11:37:** 2Sto 24:21 * **12:1:** Rom 7:21; 1Ko 9:24-25 * **12:2:** Hib 1:3

täwera nadäwut. ⁵ Jide, Anututä in nanaknaye yänpäj bänepjin tänpidäm takta man ɲode kudän täwani unita tängun taŋkuŋ?

Nanakna, Ekänitä yäpän-siwonj takta komi gamiŋirän unita nadäwi äpani nämo tänppek, ba nadäj bäräp tänpäj nämo kaŋ-umuntaŋ kwen.

⁶ * *U imata, Ekänitä äma kubäta nadäj imikinik tänpäj nanakna yäj iwetpäjä irit kuŋat-kuŋari yäpän-siwonjaŋ imikta komi imik täyak. Snd 3:11-12*

⁷ * Unita bäräpi kottaŋpäŋ kwikinik irut. U Anutu täño yäpäs-wonjak piä. Yäpäs-wonjak piä täk täyak uwä nanjiye bäyawanitä-yäj täŋ tamik täyak. Nadäkaŋ? Kome terak naniyetä ironjiniye yäpäs-wonjak täkaŋ. Eruk, Anututä udegän täk täyak. ⁸ Täŋ, Anututä ironjiniye bureni kudup yäpän-siwonjak täyak unita in yäpäs-wonj takta komi nämo tamedo uwä ɲode nadäneŋ; Nin kubokäret nanak, nanakiye bureni nämo. ⁹ Tänpäkaŋ ɲode nadäk täkot; Nin ironjiken naniye bäyawanitä yäpäs-wonjak piä täŋ nimiŋirä oraŋ yämik täŋkumäŋonik. Eruk, ude täk täŋkumäŋo unita mäjonin täño Nanin pähaptä ninken yäpäs-wonjak piä täŋirän, imata nadäna bureni-inik nämo tänppek? Nämo, komi bäräpi ahäj nimiŋirä u kottaŋpäŋ kwikinik itnayäj tämäŋo uwä irit burenita biŋam api täne.

¹⁰ Tänpäkaŋ naniye bäyawanitä iniken nadäk terak apiŋotagän yäpäs-wonjaŋ nimik täŋkuŋonik. Täŋ, Anututäwä täŋkentäj nimikta ba nin ini kudupi-inik it täyak udegän itta yäpäs-wonjak piä täŋ nimik täyak. ¹¹ * Bureni, yäpäs-wonjak täño komi unita pengän gäripi nämo nadäk täkamäj. Nämo, u komi! Upäŋkaŋ kämi, yäpän-siwonjaŋ nimiŋirän nadäna tärewäpäŋ kädet siwonji äneŋi iwatpäŋ bänepnin pidämtak täyak.

Jukuman ätu

¹² * Butewaki! In ätu gapun taŋpäŋ itkaŋ. Eruk bänepjin täŋkehärom taŋpäŋ äneŋi kehäromi niked kaŋ irut! ¹³ * Gapun taŋpäŋ kuŋarirä nadäkinikjin paot-inik täneŋta! Unita kädet siwonji iwatpäŋ kehäromi niked kuŋat täkot. ¹⁴ * Ude täŋkaŋ ämawebe-kät not tänpäj bänep kubägän terak itta piäni täk täkot. Täŋkaŋ udegän, ehutpäŋ momi täktäk kädet mäde ut imiŋpäŋ kudupi kaŋ irut. Nadäkaŋ? Äma kubätä kudupi nämo irayäj täko uwä Ekäni nämoinik api kaŋ-ahäwek. ¹⁵ * Tänpäkaŋ in kubätä Anutu täño orakorak pära yäpeko udetä nadäj täpäneŋpäŋ kaŋ kuŋarut. Ba inken nanik kubätä tokän jägämi ude äworeŋpäŋ in bämopjin-ken tänpäwak pähap pewän ahäneŋo udetä watäni ket itpäŋ kaŋ kuŋarut. ¹⁶ * Ba in kubokäret täneŋo udetä irit kuŋat-kuŋatjinta nadäj täpäneŋpäŋ kaŋ kuŋarut. Tänpäkaŋ in kubätä Iso ude äworeŋpäŋ Anututa nadäj äwaräkuk tänppekta! Iso uwä nanak intäjukun nanik unita imaka tägagämän nani keri-ken nanik täga yäpnaŋipäj kepma kubä nakta iwäpäŋ monäni ɲode iwetkuk; Gäk ketem ijiŋ namikaŋ imaka päke nantä namayäj täyak u kudup Gäka biŋam yäk. ¹⁷ * Eruk ude yäŋkukopäj kämiwä jide nadäŋkuk? U nani-ken nanik kon man ba tuŋumi äneŋi näkŋata biŋam kaŋ tänpän yäj nadäŋkuko upäŋkaŋ nanitä Nämo yäj iwetkuk. Nämo yäj iwerirän konäm butewaki täŋkuko upäŋkaŋ goret pengän täŋkuko u yäpäs-wonjakta kädetta wäyäkŋewän waŋkuŋ.

Topmäk-topmäk kodaki terak it täkamäj

* **12:6:** Rev 3:19 * **12:7:** Lo 8:5; 2Sml 7:14 * **12:11:** Jem 3:17-18 * **12:12:** Ais 35:3 * **12:13:** Snd 4:26 * **12:14:** Sam 34:14; Rom 12:18 * **12:15:** Apos 8:23 * **12:16:** Stt 25:33-34 * **12:17:** Stt 27:30-40

18* Eruk, in uken it takaməŋ yəŋ nadək takəŋ? In imaka ketjintä täga injirani ba dapunjintä kənaŋi, Isrel əmawebetä kaŋkuŋo udewani-ken nämo itkaŋ. Isrel əmawebe uwä Sainai pom mebari-ken kuŋkaŋ kädəp mebet pähappəŋ kaŋkuŋ. Ba kome wärəmənirən bipmən utpəŋ mänit pähap piənirən kaŋkuŋ.

19* Täŋkaŋ womat mämä pähap gənaŋ gera kotək kubä nadəŋkuŋo uwä nadəŋkaŋ umuntaŋpəŋ Moses butewaki man terak ŋode iwetkuŋ; Man u əneŋi nämo ahənirən nadənayəŋ yək. 20* Täŋpəkaŋ Moses man ude iwetkuŋo uwä mebari ŋodeta; U Anutu təŋo jukuman ŋodeta nadənirä umuri pähap təŋkuko unita; Əma ba tom kubätä pəŋku pom u yeweko uwä mobätä kumən-kumən utneŋ. 21* Bureni-inik, imaka kaŋpəŋ nadəŋkuŋo uwä umuri pähap təŋirən Mosestä yəŋkuk; Umuntaŋpəŋ dädätna kwaikaŋ! yək.

22* Täŋ, intä pəŋku itkaŋ-ken uwä imaka umuri udewani nämo. Nämoinik, inä Saion pom, Anutu paot-paori nämo unitəŋo yotpərare wəpi Kunum Gənaŋ Jerusalem uken kuŋkuŋo itkaŋ. Uken aŋero jiraŋ, daninaŋi nämo oretoret pähap təŋ itkaŋ-ken u kuŋkuŋo itkaŋ. 23* Ba in Anutu təŋo nanakiye intəjukun nanik unitəŋo kəbeyä pähapken əbä yəpurərətkuŋo itkaŋ. Əmawebe əbot uwä wəpi kunum gənaŋ kudən təwani. Ba in Anutu, əmawebe kuduptagən yəpmən daniwani əma, uken ahəŋkuŋo itkaŋ. Ba əmawebe siwoŋi, Anututä momini ərut-paktaŋ yəmiŋkuko unitəŋo məjotä irani-ken ahəŋkuŋo itkaŋ. 24* Ba in Jesu, Anutu ba əmawebeniye bəmopi-ken topmək-topmək kodaki pewən ahəŋkuŋo uken ahəŋkuŋo itkaŋ. Ba nəgət, Jesutä momi pekpek kədet təwitta piwən kuŋkuŋo uken ahəŋkuŋo itkaŋ. Nəgəri uwä manbiŋam səkgəmən kubä yəŋahək təyak, manbiŋam Abel təŋo nəgättä yəŋahəŋkuko ude nämo. Nəgət Abeltä piwən kuŋkuŋo unitä kowat-urən pewən ahəŋkuk.

25* Unita eruk, Anutu man niwet təyak u man yənirən mani buramikta bitnəneŋta nadəŋpəŋ bənep nadək-nadəkjinta watä ket itkot. Nadəkaŋ? Anututä bian Moses meni jinom terak kome əmawebe jukuman yəwetkuko upəŋkaŋ mani nämo buramiŋkuŋ. Mani nämo buramiŋkuŋo unita kowata waki bureni yəpuŋ. Täŋ, apiŋo Anututä kunum gənaŋ nanik Jesu terak jukuman niwetak. Tənirən nin man kunum gənaŋ nanik u buramikta bitnənero uwä jide təŋpəŋ kowata waki u irepmitne? Nämoinik, u wakiinik yəpne. 26* Täŋpəkaŋ man bian yəwetkuko unitä kome injtpəŋ kwaiŋkuk. Ude təŋkuko upəŋkaŋ apiŋowä yəŋkehəromtak man ŋode yəyak; Nək bian komegən injtpəŋ kwaiŋkut yək. Täŋ, kəmiwä kunum ba kome bok əneŋi api yepməŋitpəŋ kwaiwet yək. 27* Täŋpəkaŋ man “əneŋi ude api təŋpet” yəŋ yəyak uwä ŋode yəŋkwawa təyak; Imaka təŋ-pewani u kuduptagən təŋpewən paot-inik api təneŋ. Upəŋkaŋ imaka kumən-tagən-inik nämo api paotneŋ. Nəmo, imaka wakta yəwani ugənpəŋ api təŋpewən paotneŋ. U paorirä imaka kehəromi, nämo wakta yəwani unitəgən api itneŋ.

28* Täŋpəkaŋ imatəken u api irek? U intəjukun əmanin təŋo kome ninta biŋam peŋ nimani unitəgən api ireko unita oretoret təkəna! Kome u api korenero unita iniŋoret-oret kədet Anututä ini gəripi nadək təyak udegən iwatpəŋ nadəwätək terak oraŋ imiŋpəŋ iniŋoret təkəna. 29* U imata, Anutunin u kädəp mebet pähap, imaka kudup iŋiŋ paot takəŋ udewani.

13

* 12:18: Kis 19:16-20; Lo 4:11-12 * 12:19: Kis 20:18-21; Lo 5:22-27 * 12:20: Kis 19:12-13
 * 12:21: Lo 9:19 * 12:22: Gal 4:26; Rev 5:11 * 12:23: Luk 10:20 * 12:24: Hib 8:6, 10:22; 1Pi 1:2; Stt 4:10 * 12:25: Hib 2:1-3; Hib 10:26-29 * 12:26: Kis 19:18; Sam 68:8; Hag 2:6 * 12:29: Lo 4:24, 9:3; Ais 33:14

Kädet ätu Anututä gäripi nadäk täyak

1* Tänpäkañ inä ninin buap yäñ nadänpäñ bänep iron kowata kowata tänpän kuñat täkot. 2* Täñkañ kädet täga ñodeta nämo täñguñ täneñ; Äma kudupitä komejin-ken äbänirä yämagutpäñ enjin-ken yepmanpä pätnen. Äma ätu kädet ude täñkuño uwä ämapäñ yämagutkamäñ yäkñat añeropäñ yämagutkuñ. 3* Tänpäkañ äma komi eni gänañ itkañ u täñkentäñ yämik täkot, in u bok itkañ bumik. Ba äma keru terak komi yäpmäk täkañ u imaka, täñkentäñ yämik täkot, in komi u bok nadäk täkañ bumik.

4* Tänpäkañ yanäpi täktäk u imaka tägagämän kubä unita äma kudup-tagäntä täñmeham täneñ. Täñkañ yanäpi yarätä ämawebe ätukät jopjop nämo kuñatneñ. Nämo, ini yanäpi siwoñi itden. Nadäkañ? Anututä ämawebe kubokäret kädet iwarani udewani manken api yepmanpek. 5* Tänpäkañ moneñ tuñumta nadäñ gärip nämo täneñ. Nämo, nadäk udewani mäde ut imiñpäñ kukñi kädagän kuñatpäñ ketjin-ken tuñum ähan peñ tamani unita nadäwä täga tänpäpäñ nadäwätäk terak nämo kuñatneñ. Imata, Anututä ñode yänkuk;

Näk inta nämo api guñ täwet, ba nämoinik api tabä kätäwet yäk.

Wkp 31:6

6* Anututä ude niwetkuko unita kwawak ñode yänahäna;

Anutu u näkño täñkentäkna unita imaka kubäta nämoinik api umuntäwet.

Nämo, ämatä näk täga nämo tänpä waneñ.

Sam 118:6

Jesu iwaräntäkta nämo umuntäne

7* Tänpäkañ injinken watä ämajiye bianita juku piwut. Watä ämajiye uwä Anutu täño manbiñam täwetpäñ täwoñarek täk täñkuñ. Täñkañ kädet jide kuñatpäñ kumbuño unita nadänpäñ kädet kuroñ unitä täk täñkuño udegän täk täneñ. 8* Nadäkañ? Äma unitäño intäjukun äma Jesu u täktäki ba yäkyäki ini udegän. Kwep itkuko udegän apiño itak, ba pen udegän api it yäpmäñ ärowek.

9* Eruk, watä ket itpäñ kuñarut. Anutu wäpi terak jop manman mebäri mebäri yäk täkañ u bänepjin äriñpewän kädet siwoñi penpäñ kädet gwäjiwani iwatneñta! Äma täño бага mantä bänepjin täga nämo täñkentäñ tamineñ. Ketemta yäjiwät man ba äma täño man udewani mäde ut imiñirä Anutu täño orakorakitä bänepjin täñ-kehäromtak täyon. 10 Tänpäkañ ärawa pähap kubä ninta biñam täñpani itak. Upänkañ unitäño bureni uwä Juda täño bämop ämata biñam nämo täyak. Nämo, bämop äma uwä kudupi yotken ärawa täktäk piä biani pen täk täkañ unita. 11* Juda täño бага man iwatpäñ bämop äma intäjukun täñpanitä momi ärutta tom däpmänkañ unitäño nägäripäñ yäpmänpäñ Bägup Kudupitä Kudupi-inik-ken ärok täkañ. Tom däpmäk täkañ unitäño bureni nämo yäpmäñ ärok täkañ. Nämo, bureni uwä yäpmäñ päñku yotpärare gägäni-ken pewä ijik täkañ.

12* Tänpäkañ mebäri unita Jesutä udegän, mäyäk kotañpäñ yotpärare gägäni-ken komi pähap nadänkuk. Ämawebeniye nägäri piwän kuñkuño uterak kudupi-inik itneñta kumbuk. 13* Unita ninä mäyäk Jesutä kotañkuko udegän kotañkañ yotpärare gägäni-ken kuñpäñ Jesu tubeñ kuna! 14* U imata, kome

* 13:1: Jon 13:34 * 13:2: Rom 12:13; 1Pi 4:9; Stt 18:1-8; Stt 19:1-3 * 13:3: Mat 25:36; Hib 10:34

* 13:4: Gal 5:19,21; Efe 5:5 * 13:5: 1Ti 6:8; Jos 1:5 * 13:6: Sam 27:3, 146:5 * 13:7: 1Ko 4:16;

Hib 6:12 * 13:8: Efe 4:14 * 13:9: Rom 14:17 * 13:11: Wkp 16:27 * 13:12: Mat 21:39; Jon

19:17 * 13:13: Hib 11:26, 12:2 * 13:14: Hib 11:10,16; Hib 12:22

no terak yotpärare kehäromi paot-paori nämo, kubä nämo itak. Nämo, ninä yotpärare mebäri kubä, kämi ahäñ nimekta dapun käronj täñ itkamäj.

¹⁵ * Unita ämawebenaye, Jesuta nadäñpäñ Anutu wäpi yäñahäñpäñ iniñoret täkana! Ude tänayäj täkamäj unitä Anututa ärawa ude api täñpek. ¹⁶ * Täñkañ täñkentäk ba iron kowata kowata täkta nämo guñ täneñ. Kudän udewani uwä ärawa Anututä gäripi nadäk täyak ude.

¹⁷ * Täñkañ watä ämajije täño mani buramiñpäñ gämori-kengän kuñat täkot. Watä piä täñ tamik täkañ unita Anututä api yäwet yabäweko unita gwäk pimiñpäñ watä it tamik täkañ. Unita waki, mani buramik täkot. Ude täñirä uyaku watä piä uwä bänep oretoret terak api täneñ. Täñ, in peñawäk täñirä watä piä butewaki terak tänayäj täkañ u täga api täñkentäj tamineñ? Täga nämo!

¹⁸ * Unita in ninta Anutu-ken yäñapik täkot. Nin kudän siwoñi täkta gäripi nadäk täkamäj unita Anutu injamiken bänepnintä nadäwätäk nämo täk täkamäj.

¹⁹ Täñkañ gäripna täñi pätak u ñode; In Anutu-ken yäñapiñirä ini täñkentäj namiñirän inken äneñi bäräñeñ kañ ärewa!

Yäjtärek man

²⁰⁻²¹ Täñpäkañ inta yäñpäñ ñode yäñapik täyat; Anutu bänep pidäm mähemini unitä in kudän ini gäripi nadäk täyak ude täñpeñ kuñatta tuñumi säkgämän u täñkentäj tamiton. Täñkañ Jesu Kristo terak nadäk-nadäk ba täktäk ini kawän tägak täkañ u irit kuñat-kuñatnin-ken pewän ahäñ nimiton! Ude täñ nimiñirän Jesu Kristo unitäño wäpi biñam ärowani inide pen it täyon. Ekäninin Jesu, Sipsip watä äma pähap unitä kumäk-kumäki terak topmäk-topmäk paot-paori nämo u täñkehärom täñkuko unita Anututä kumbani-ken nanik yäpmäj akuñkuk. U Bureni.

²² Eruk notnaye, man kudän täñ tamitat ñowä käronji nämo unita man bänepjin täñpidäm takta kudän täyat ñonita nämo gaña täneñ. ²³ E man kubä ñode täwera nadäwut; Notninpak Timoti u komi eñi gänañ itkukopäj tewä äpämañ kuñkuk. Unita näkken bäräñeñ äbänä imagurakan bok api ärede.

²⁴ Intäjukun ämajije ba Anutu täño kudupi ämawebeniye komejin-ken itkanj u mena jinom yäpmäñpäñ oretoret man kañ yäwerut. Täñ, Itali komeken nanik äbot täñpani notniye imaka, oretoret man täwetkanj. ²⁵ Täñpäkañ Anutu täño orakorakitä inken itinik täyon. Eruk, ugän.

* **13:15:** 2Sto 29:31; Sam 50:14,23; Hos 14:2

* **13:16:** Plp 4:18

* **13:17:** Ese 3:17; 1Te 5:12

* **13:18:** Apos 24:16; 2Ko 1:12

Jems

Nadäkiniktä kudän jidewani pewän ahäk täkañ unitäño manbiñam

¹ * Näk Jems, Anutu ba Ekäni Jesu Kristo täño piä watä äma. Unita näkä Anutu täño kudupi ämawebeniye komeni komeni it yäpmäñ kukañ inta bänep täga nadänpäñ man kudän ño tänpäñ tamitat.

Tänyabäk-ken kehäromigän iritta man

² * Notnaye, inken bäräpi mebäri mebäri ahäñ tamäwä oretoret inide kubä täk täkot. ³ * Imata, in ñode nadäk täkañ; Imaka udewanitä nadäkinikjin täñ yabäñirän bänepjintä kehärom tänpäñ bäräpi udewani gänañ gwäk pimiñpäñ api kuñatneñ. ⁴ Tänpäkañ bäräpi gänañ gwäk pimiñpäñ kuñat-kuñat unitäño bureni inken kañ ahäñ parän. Eruk, ude tänpäñ kädet täga kubäta nämo api wäyäkñeneñ. Nämo, ämawebe bureni, siwoñi kudupi api kuñatneñ.

⁵ * Tänpäñ in bämopjin-ken nanik kubätä nadäk kädet siwoñita wäyäkñepäñä Anutu-ken yäñapiñirän nadäk kädet täga u api imek. Imata, Anutu uwä iron mähemi unita imaka kubäta yäñapiñirä äwo nämo yäk täyak.

⁶ * Tänpäkañ äma uwä Anututä nadäñ namek ba nämo käwep yäñ nadänpäñ, bänep yarä ude nadäñkañ Anutu-ken nämo yäñapiwek. Nämo inik. U nadäkinik täñkañ uyaku yäñapiwek. Täñ, äma bänep yarä niked nadäweko uwä gwägutä tokät täyak ude, ba mänittä piäñirän gwägutä pom äworeñpäñ äronkañ äpäk täyak udewani. ⁷⁻⁸ Äma udewaniwä nadäk-nadäki äreyäwäpäñ kädet kubägän nämo iwatkañ kädet mebäri mebäri iwat täkañ. Tänpäkañ äma udewaniwä Ekäniken yäñapiñitna imaka kubä api nimek yäñ nämo nadäneñ. Nämo inik.

⁹ * Tänpäkañ äbot tänpäni kubätä jopi jäwäri-inik itat yäñ nadänpäñ nadäwätäk nämo tänpäk. Nämo inik, Anututä wäpi biñam imayäñ täko unita oretoret täk täyon. ¹⁰ * Täñ, udegän äbot tänpäni kubätä tuñum mähemi tänpäñ irirän Anututä tuñumi yomägaränä nadäwätäk nämo tänpäk. Imata, Anututä kome täño wäpi biñam yäpmäñ äpäñirän äma u nämo api waweko unita oretoret tänpäk. Nadäkamäñ; Kome täño tuñumtä täñkentäñ nimiñirän irit kehäromi nämo api käne. Nämo inik. Kome täño tuñumtä wanpäñ wädan iroritä äreyäñ kuk täkañ ude api täneñ. ¹¹ Unita nin ñode kañpäñ nadäk täkamäñ; Kome täñi ijiñpäñ kekeki pähap tänpäñ wädan kejima kudup yeñpewän kubit tak täkañ. Äma tuñum mähemi uwä ude bumik. Wädan irot gäripi niked unitä äreyäñ kuk täkañ udegän monen piäni nämo täñ paotkañ kumbek.

Anututä waki kädet-ken nämo nimagut täyak

¹² * Äma kubätä tänyabäk mebäri mebäri ahäñ imiñirä u gänañ kehärom tänpäñ irayäñ täko uwä Anutu täño bänep iron gänañ pen api irek. Äma unita gwäki uwä Ekänitä omäk meran säkgämän ude irit kehäromi paot-paori nämo api imek. Bureni, ämawebe Anututa nadäñ imikinik täk täkañ unita gwäki u yämikta Anututä ini yäñkehärom täñkuk. ¹³ Tänpäkañ äma kubätä waki kubä täñpayäñ nadäñkañ ñode nämo yäwek; Anututä täñ-näkñat-pewän waki ño täñpayäñ nadätat yäñ nämo yäwek. Nämo inik! Imata, wakitä Anutu täga täñkñatnañi nämo. Ba udegän Anututä momi täkta tänyabäk-ken nämo nipmak

* **1:1:** Gal 1:19; Apos 15:23; 1Pi 1:1 * **1:2:** Rom 5:3-5 * **1:3:** 1Pi 1:7 * **1:5:** Snd 2:3-6 * **1:6:** Mak 11:24 * **1:9:** Jem 2:5 * **1:10:** Ais 40:6-7; 1Pi 1:24 * **1:12:** 2Ti 4:8

täyak. ¹⁴* Upänkañ nininken bänep nadäñ gärip waki unitägän momi täkta bänepnin ärik täyak. ¹⁵Tänpän nadäñ gärip unitä momi täktäk täño kädet pewän ahäk täkañ. Ude täñirän momi täktäk täño kädet unitä tañi tänpänä kumän-kumän täño kädet-ken nipmak täyak.

¹⁶Eruk, notnaye, man unita nadäwä jopi nämo tänppek. ¹⁷* Anututä waki kubä nämo nimik täyak. Nämoinik. Imaka imaka tägatäga ba bänep iron bureni u kudup kunum gänañ nanik-tägän ahäk täkañ. Tänpän Nanin, kunum gänañ penyänek pewän ahäwani unitä iron u nimik täyak. Ude täñkañ Nanin uwä kubä-tän kubä-tän nämo täk täyak. Täktäki bian patkuko unitä api pat yäpmän ärowek. ¹⁸* Tänpäkañ Anututä ini nadäñkuko udegän imaka kudup pewän ahänkuño unita intäjukun ude itta mani burenitä äboriye nin bäyañ nipmanjuk.

Anutu täño man nadäñ äwaräkuk nämo täneñ

¹⁹Eruk notnaye näk man kubä täwerayän nadätat unita juku penpän nadäkot. In äma kubätä man yäwänä jop jukugän penpän kañ nadäwut. Ba man kowata bäräneñ nämo iwetneñ. Ba kokwawak bäräneñ nämo nadäneñ.

²⁰* Imata, äma täño bänep wakwaktä täñkentän imiñirän Anutu täño kädet siwoñi u nämo iwarek. ²¹* Unita in kädet wakiinik mebäri mebäri ba kädet taräki taräki täk täkañ u mäde kañ ut imut. Ude tänpän Anutu täño man mujipi bänepjin-ken piwani u bänep kwini terak yäpmänpän iyap tänpän kañ yäpmän kuñarut. Imata, man unitä waki keriken nanik tämagutta kehäromini nitek.

²²* Tänpäkañ Anutu täño man uwä kañ iwarut. Jop nadäk-nadäkgän nämo täneñ. Nämoinik! Jop nadäk-nadäkgän tänayän täño uwä bänepjin jop api ikñatneñ. ²³Äma Anutu täño man nadäñ äwaräkuk tänayän täño uwä ämatä glas terak mäjoni yabäk täkañ ude. ²⁴Glas terak mäjonin kañkañ päñku injamin dapunta tänguntak täkamän ude täk täkañ. ²⁵* Täñ, äma Anutu täño man siwoñi-inik u ket yänpän-nadäk täk täkañ uwä Anutu täño bänep iron gänañ pen it täkañ. Imata, äma udewanitä Anutu täño man u jop nadäk-nadäkgän tänpän nämo guntak täkañ. Nämo, u man buramiñpän kädet tägatäga täk täkañ. Tänpäkañ Anutu täño man unitä momi täño kehäromi utpewän manirän kunumta biñam täk täkamän.

²⁶* Tänpäkañ äma ätu inita näk nadäkinik tänpäni yän yäk täkañ upänkañ meni jinomta watäni nämo itnayän täño uwä nadäkinik tänpäni yän nadäk täkañ u bänepi jop api ikñatneñ. Tänpän Anutu iniñoret-oret ba nadäkiniki u jopi ude täk täyak. ²⁷Tän, Anutu iniñoret-oret kädet bureni Anututä kawän tägak täyak uwä ñode pätak; Ironi kodänani ba webe kajat butewaki terak kuñat täkañ u yabän yäwatpän täñkentän yämineñ. Ba kubä ñode; Irit kuñat-kuñatjinta watäni irirä kome täño nadäk-nadäktä nämo tänpän waneñ.

2

Ämawebeta iron uteragän täñ yämen

¹* Eruk notnaye, Ekäninin Jesu Kristo u tägagämän-inik. In u nadäñ imik täkañ unita äma kubäta nadäwä äpani tänpänkañ kubäta nadäwä ärowani nämo täneñ. ²Näk u ñodeta yäyat; Injin käbeyä-ken äma kubä tek säkgämän epmäget porak ikektä äbänirän äma jäwäri kubä teki weñ-gäjähurani mädegän iwarek. ³Ude täñirän intä äma tek säkgämän ikek u kañpän ñode iwetneñ; Ekäni yäk.

* **1:14:** Rom 7:7-10 * **1:17:** Mat 7:11 * **1:18:** Jon 1:13 * **1:20:** Sav 7:9 * **1:21:** Kol 3:8; 1Pi 2:1 * **1:22:** Mat 7:26; Rom 2:13 * **1:25:** Rom 8:2; Jem 2:12; Jon 13:17 * **1:26:** Sam 34:13; Sam 141:3 * **2:1:** Apos 10:34; Jem 2:9

Gäk abänkañ bægup tägaken ño it yän iwetneñ. Täñpäkañ äma jäwäri teki wewani u ñode iwetneñ; Gäk däpi terak uken mañirisi yän iwetneñ. ⁴ Eruk, intä kädet ude tänayän täño uwä äma täño täktäki bänep nadäk-nadäkjin waki terak api yäpmän danineñ.

⁵ * Unita notnaye, juku penpäñ man ño ket nadäwut! Anututä inita äma jidepäñ yäpmän daniñkuk? U ämawebe kome terak jäwäri ude kuñat täkañ uwä Anutu inamiken säkgämän itpäñ nadäkiniki kehäromi inñitpäñ kuñatta iwoyänkuk. Äma udewanitä kañ iwat yewani gänañ bok itneñta iwoyänpäñ yepmañkuk. Täñpäñ irit kehäromi uwä ämawebe Anututa gäripi nadäk täkañ unitä kañ-ahäneñta bian yänkehärom tañkuk. ⁶ Bureni! Anututä äma udewani inita iwoyänpäñ yepmañkuko upänkañ inä äma jäwäri u yabän äwaräkuk täñkañ äma wäpi biñam ikekta nadänirä ärowani täk täkañ. Ñode nadäwut; Netätä komi tamik täkañ? Ba äma netätä manken tepmak täkañ? Äma tuñum ikek unitä komi tamiñit, manken tepmañit täk täkañ. ⁷ Ba äma unitägän Mähemjin Jesu täño wäpi biñam yäpmän äpäc täkañ. Ude täk täkañ upänkañ in imata äma udewanita nadänirä ärowani täñpöpän äma Anututä inita biñam iwoyänkuko unita mäde ut yämik täkañ?

⁸ * Unita бага man miñi ñode kudän täwani; Gäkñata nadäk täyan udegän notkapakta nadäwen. Kädet ude täñpen kuñatnayän täño uyaku täga api kuñatneñ. ⁹ * Upänkañ intä äma ätu not täñ yämiñkañ ätuta mäde ut yämik täkañ uwä бага man miñi u irepmitpäñ momi täk täkañ. Täñirä бага man unitägän In бага man irepmirani yän täwoñärek täyak. ¹⁰ * Täñpäkañ in бага man kudup iwatkañ kubägän nämo iwatnayän täkañ uwä бага man u kudup yärepmitkuñ yän api täwerek. ¹¹ * Unita nin nadäkamän, Anututä bian man kubä ñode yänkuk; Kubokäret nämo täneñ yäk. Ba kubä pen ñode yäkgän täñkuk; Äma kumän-kumän nämo däpneñ yäk. Eruk, in kubokäret nämo tänayän täkañ upänkañ äma kubä kumän-kumän utnayän täkañ uwä Anutu täño бага man kudup yärepmirani api äworeneñ. ¹² * Täñpäkañ man kädet kehäromi kubä pätak u nadäkañ. U бага man kuduptagän yärepmitak. Man kädet uterak Anututä nin api yäpmän daniwek. Uwä ñode; Anututä ninta butewaki nadän nimiñpäñ momi täño kehäromi utpewän mañirän kunumta biñam täk takamän. Unita Anutu täño butewakita juku piñpäñ notjiye bämopi-ken man siwoñigän yänit täktäk siwoñigän täñpen kañ kuñarut. ¹³ * Täñpäkañ inä ämata butewaki nadän yämik-yämik kädet iwatpäñ nämo täñkentän iminayän täkañ uwä Anututä udegän ämawebe yäpmän danik-danik kadäni-ken butewaki nämo api nadän tamek. Täñ, in ämata butewaki nadän yämik-yämik kädet iwatpäñ täñkentän yäminayän täkañ uwä yäpmän danik-danik kadäni-ken umun kubä nämo api täneñ.

Nadäkinik bureni-inik ba jopita man

¹⁴ * Notnaye, äma kubätä ñode yäwek; Näk Kristota nadän imikinik täk täyat yän yäwek. Upänkañ äma unitäño nadäkinikitä irit kuñat-kuñariken bureni kubä nämo pewän ahäwayän täko uwä nadäkiniki u jopigän. Jide nadäkañ? Nadäkiniki udewanitä wakiken nanik täga wädän tädorek? Nämoinik! ¹⁵⁻¹⁶ * Unita inken nanik webe ba äma kubätä tek ba ketemta wäyäkñek piä täñtäñ kuñarirän inken nanik kubätä ñode iwerek; Täga yäk. Gäk kuñkañ kwikinik isi! yäk. Pänku ketem nañ tokñek täñkañ gupkata mänit täneñta tek wädäwi

* **2:5:** 1Ko 1:26-28 * **2:8:** Mat 19:19; Gal 5:14 * **2:9:** Lo 1:17 * **2:10:** Mat 5:19 * **2:11:** Kis 20:13-14; Rom 13:9 * **2:12:** Gal 6:2; Jem 1:25; 1Pi 2:16 * **2:13:** Mat 5:7; Mat 18:32-35 * **2:14:** Mat 7:21 * **2:15-16:** 1Jo 3:17

ärowäkaŋ isi yäŋ iwerek. Ude iwereko upäŋkaŋ iron nämo täŋkaŋ meni-tägän man ude iwereko uwä jide täŋpäŋ täŋkentäŋ imek? Nämo inik! ¹⁷* Täŋpäkaŋ nadäkinikjin udegän. Nadäkinikjintä bureni kubä nämo pewän ahäwayäŋ täko uwä nadäkinikjin jopigän, kumbani bumik.

¹⁸* Eruk, äma ätutä ŋode nadäk täkaŋ; Äma ätu nadäkinik ikek. Täŋ, äma ätu iron kädet täk täkaŋ yäk. Kädet yarä uwä tägagän yäŋ nadäk täkaŋ. Wa! U jop nadäk täkaŋ! Äma kubä täŋo nadäkinikitä täktäk bureni kubä nämo pewän ahäweko uwä jide täŋpäŋ nintä äma unita nadäkiniki nimek yäŋ nadäne? Nämo inik! Täŋpäkaŋ täktäknin ba man yäkyäknintä nadäkiniknin täŋo mebäri u kwawak pewän ahäk täkaŋ. ¹⁹* Täŋpäkaŋ äma ätutä nin Anutu kubägän itak yäŋ nadäkinik täk täkamäŋ yäŋ yäk täkaŋ. Ude täga nadäk täkaŋ upäŋkaŋ nadäkiniki u jopi täneŋta. Nadäkaŋ? Mäjo wära imaka, Anutu itak yäŋ nadäŋkaŋ bumta umuntak täkaŋ upäŋkaŋ nadäkiniki unitä kädet täga kubä nämo inik pewän ahäk täkaŋ.

²⁰ Äma udewaniwä guŋ bureni täŋo nadäk yäpmäŋ kuŋat täkaŋ! ŋode nämo käwep nadäk täkaŋ; Nadäkiniknintä täktäk bureni nämo pewän ahäk täkaŋ uwä jiraŋ ude. Unita Oranin pähap Abrahamta nadäwut. ²¹* Anututä Abrahamta Gäk inamna-ken äma siwoŋi-inik itan yäŋ iwetkuk. Eruk, imata ude iwetkuk? Anututä Abraham täŋo täktäki u kaŋpäŋ nadäŋpäŋ unita ude iwetkuk. Abrahamtä Anututa nadäkinik täŋpäŋ nanaki Aisak Anututa gupe kábäŋi nimek ijin imekta mobä bukä terak teŋkuk. ²²* Unita ŋode käkamäŋ; Abrahamken nadäkiniki ba täktäki u siwoŋi kubägän patkuk. Täŋpäŋ täktäki täga unitä täŋpewän nadäkiniki uwä Anutu inamiken tägagämän-inik täŋkuk. ²³* Ude täŋirän Anutu täŋo man ŋode kudän täwani kehärom taŋkuk; Abraham uwä Anutu nadäŋ imikinik täŋkuko unita Anututä Inamna-ken gäk äma siwoŋi yäŋ iwetpäŋ gäk näkŋo notnapak yäŋ iwetkuk. ²⁴ Unita ŋode nadäna täretak; Anutu uwä äma kubä nadäkiniki-tagän yäŋpäŋ äma siwoŋi yäŋ täga nämo iwerek. Nämo! Bureni uwä, täktäki tägata yäŋpäŋ äma siwoŋi yäŋ täga iwerek.

²⁵* Täŋpäkaŋ kubokäret webe kubä wäpi Rahap uwä udegän kädet täga kubä ŋode täŋkuko uterak Anututä webe siwoŋi yäŋ iwetkuk. Uwä äma yarä kome kaŋpäŋ nadäkta Josuatä yäwet-pewän kuŋkumäno unita iwantä dāpneŋ yäŋpäŋ täŋkentäŋpäŋ yepmaŋpän yäpmäŋ kuŋkumän.

²⁶* Unita ŋode täwetat; Gup, mäjoni nämo uwä kumbani yäŋ nadäk täkamäŋ. Udegän äma kubä nadäkinikitä täktäki-ken bureni nämo pewän ahäk täkaŋ uwä nadäkiniki kumbani yäŋ nadäk täkot.

3

Meninta watä it täkäna

¹* Unita notnaye, man kubä täwera nadäwut; In bämopjin-ken nanik mäyaptä Anutu täŋo man yäwetpäŋ yäwoŋärek piä nämo yäpneŋ. Imata, nin ŋode nadäkamäŋ; Man piä kábeyä pähapken Anututä ämawebe ätu täŋo täktäki yäpmäŋ daniŋpäŋ äma yäwetpäŋ yäwoŋärek piä täŋpani nintäŋo yäkyäk ba täktäknin u yäpmäŋ danikinik api täŋpek. ² Täŋpäkaŋ nin kuduŋtagän imaka kubä täna yäkŋat tänawak täkaŋ. Äma kubätä man goret kubä nämo inik yäk täŋpän yäwänäku siwoŋigän, momini nämo itek. Äma udewanitä keru gupi kuduŋtagän watäni täga it täyek. ³ Unita man wärani kubä ŋode; Tom kubä

* **2:17:** Jem 2:20,26 * **2:18:** Gal 5:6 * **2:19:** Mat 8:29 * **2:21:** Stt 22:9-12 * **2:22:** Hib 11:17-18 * **2:23:** Rom 4:3,9,22; 2Sto 20:7; Ais 41:8 * **2:25:** Hib 11:31 * **2:26:** Jem 2:17 * **3:1:** Luk 12:47

wäpi hos u nintäno man buramiwän yänpänjä jikon täpuri yen nitek u meniken penkan, yen kukni wädänpena u käda kwek. Ba kukni wädänpena u käda kwek. Jikon u imaka täpuri-inik upänkan wädänpena tom tanj unitä gäripnin iwat täkan. ⁴ Eruk, Gäpe tanj gwägu pähap terak kuñat täkan uwä udegän. Gäpe tanj u imaka tanj-inik, ba mänit pähaptä piänjirän Gäpe tanj u kuk täkan upän jide tänpän Gäpe u watä äma täno gärip iwarek? Täga tänanj nämo bumik upänkan Gäpe täno watä ämatä Gäpe tanj u käda kwän yänpän jikon täpuri, inj it iwarani upän inj it iwat täkan. Ude tänjirä Gäpe, imaka tanj pähap unitä watä äma täno gärip ugän iwat täkan. ⁵ Tänpäkan man wärani unitäno mebäri node; Äma nin täno menin uwä jikon täpuri udewani. Menin uwä imaka täpuri kubä upänkan piä pähap täk täkan.

Menin uwä imaka komigämän-inik

Nadäkan? Kome kekek tänjirän kädäp pärini täpuri-inik kubä manpi kuneno upänkan bipi pähap u kudup ijin pärek. ⁶* Tänpäkan menin uwä kädäp mebet udewani. Unitä ketnin gupnin irepmitpän waki intäjukun täk täyak. Uwä Anutu inamiken gupnin kudup tänpän wak täkan. Ude tänpän irit kuñatkuñatnin ijin däknjek täyak. Ba ini uwä geñi täno kädäp. ⁷ Nadäkan? Ämatä tom mebäri mebäri, bipiken nanik ba gwägu gänañ nanik ba gämok kenta barak imaka, täga tänbätak täneñ. ⁸* Upänkan äma kubätä iniken meni tänbätak tänanj nämo. Uwä wareñ-wareñgän tänpän man wakigän pewä ahäk täkan. Menin uwä ume komi nitek, äma kumän-kumän däpani bumik. ⁹* Tänpäkan menin unitä Ekäni Nanin iniñoret takamän. Täñkan ini unitägän ämawebe Anututä iniken inam dapun tänpäni man jägämi yäwet takamän. ¹⁰ Menin kubägän unitägän man säkgämän bok man jägämi bok pewän ahäk täkan. Tänpäkan notnaye, kädet ude siwoñi nämo. ¹¹ Ume dapuri kubä-tägän ume jägämi bok gäripi nitek bok äbäk täkan ba? Nämoinik! ¹² Ba gämam terak wäyän täga wädäwek? Ba kumip terak gämam täga wädäwek? Notnaye, nämoinik yän täwetat. Gwägu kubä-kengän ume nämo nänpäni ba nänpäni bok täga nämo nänpän.

Nadäk-nadäk mebäri yarätä itkamän

¹³ Inken nanik äma nadäk-nadäki tagagämän ätu itkan? Eruk, äma u kwini terak kuñatpän täktäki tagatä nadäk-nadäki täga unitäno mebäri kwawak kan pewä ahäwut. Äma u inita nadäwä ärowani nämo täneñ. Tänpän kädet täga tänpän kuñatneñ. ¹⁴ Upänkan inä äma ätutä tärepmirirä kokwawak nadän yämiñpän gupjin yäpmän äronpän man bureni nadäkamän yän yänayän täno uwä mejintä jopman api yäneñ. ¹⁵* Nadäk-nadäk u kunum gänañ nanik nämo yän nadäneñ. Nadäk-nadäk u kome terak nanik, ämaken ba Satanken nanik. ¹⁶ Unita in ätutä injin-tagän nadänpän gup yäpmän ärokärok kädet tänanayän täno, ba in ätutä notjiye tärepmirirä tabänpän jägämi nadänayän täno uwä, eruk duñwek ba kädet wakiinik ätu in bämopjin-ken bäräneñ api ahäwek.

¹⁷ Tänpäkan äma kunum täno nadäk-nadäk yäpmän kuñat täkan uwä node kuñat täkan; Pengänä nadäk-nadäk siwoñigän injitpän bänep kwini terak kuñat täkan. Uwä noriye-kät ämik yänawät-awät nämo täk täkan. Ba jop manman nämo yänkan man buramik terak kuñat täkan. Uwä ämawebe ätuta säkgämän nadän yämiñpän iron kädet iwatpän täk täkan. Tänpän äma uwä nadäk mäyap ikek nämo. Unitä siwoñigän kuñat täkan, bänep nadäk-nadäki ba täktäki inigän

* **3:6:** Mat 12:36-37; Mat 15:11,18-19 * **3:8:** Rom 3:13 * **3:9:** 1Ko 11:7 * **3:15:** Jem 1:5,17

nämo. ^{18*} Nadäkaŋ? Äma bänep kwini terak noriye bämopi-ken bänep kubägän pewä ahäk täkaŋ uwä kädet siwoŋi pewä ahäk täkaŋ.

4

Anutu gämori-kengän kuŋatneŋ

^{1*} Inken ämik ba iwan it täyak u mebäri jideta? U bänep ärokärok ba nadäŋ gärip bänepjintä pewän ahäk täkaŋ unitägän. U nämo nadäk täkaŋ? ² Imaka u ba u yäpmäkta nadäŋ gärip täk täkaŋ upäŋkaŋ nämo yäpmäk täkaŋ. Ude täŋpä wawäwä äma kumäŋ-kumäŋ däpmäk täkaŋ. Ba imaka yäpmäkta yabäŋgärip täk täkaŋ u nämo yäpmäŋpäŋä iwan täŋpäŋ ämik pewä ahäk täkaŋ. Täŋpäkaŋ ŋode nadäwut; In Anutu-ken nämo yäŋapik täkaŋ unita u ba u nämo tamik täyak. ³ Ba imaka kubä yäpmäkta Anutu-ken yäŋapiriä nämo tamik täyak uwä mebäri ŋodeta; In nadäk-nadäk siwoŋi nämo iŋitkaŋ yäŋapik man yäk täkaŋ unita. Injinken gärip iwattagän nadäŋpäŋ Anutu-ken yäŋapik man yäk täkaŋ unita Anutu iwet yabäk täkaŋ uwä nämo tamik täyak.

^{4*} Unita ŋode nadäwut; Inä webetä äpiye yabä kätäŋpäŋ äma ätukät kuŋat täkaŋ ude Anututa udegän täk täkaŋ. In ŋode nämo käwep nadäkaŋ; Kome terak imaka pätak unita not täŋpeŋ kuŋatnayäŋ täŋo uwä Anututa iwan api täŋ imineŋ. Bureni, kome täŋo tuŋum unita not täŋpeŋ kuŋatnayäŋ nadäŋpäŋä Anutu täŋo iwan itkaŋ ubayäŋ. ^{5*} Anutu täŋo mantä ŋode yäyak; Anututä iniken moräki ba bänep nadäk-nadäki peŋ nimiŋkuko unita iyp takinik täk täyak. In imata man unita nadäŋiriä jopi ude täk täyak? ^{6*} Täŋpäkaŋ Anututä iron pähap nimik täyak. Unita man kudän kubätä ŋode yäyak;

Anututä äma inita nadäwä ärowani täk täkaŋ unita iwan täŋ yämiŋkaŋ äma inita nadäwä äpani täk täkaŋ unita oraŋ yämik täyak. Snd 3:34

^{7*} Unita in Anutu täŋo man buramiŋpäŋ gämori-kengän kuŋat täkot. Täŋpäŋ Satantä yäŋ-täŋŋarayäŋ täŋpäŋä kehärom täŋpäŋ yäŋiwatneŋ. Ude täŋiriä api tabäŋ umuntaŋ kwek. ^{8*} Ude täŋkaŋ Anutu dubini-ken kuŋiriä Anututä udegän in dubiŋjin-ken kaŋ äbän. Momi täŋpani in, ba bänep yarä nikek yäpmäŋ kuŋat täkaŋ in bänepjin ärut paktawut, ämatä keru garok ärut täkaŋ udegän. ⁹ In bänep nadäk-nadäkjinta nadäwä tumbäpäŋ nadäwätäk pähap täŋpäŋ konäm butewaki terak kuŋatkot. Ba täŋoret-oret peŋpäŋ butewaki terakgän it täkot. Täŋkaŋ wärämäŋpäŋ butewaki iŋam dapun ude ijiŋpäŋ kuŋat täkot. ^{10*} Täŋpäkaŋ Ekäni iŋamiken injinta nadäwä äpani täŋpäŋ kuŋaririä Anututä ini wäp biŋam api tamek.

¹¹ Unita notnaye, in äbot täŋpani notjiye yäŋpäŋ-yabäŋ yawat nämo täneŋ. Nämo, äma kubätä noripaki täŋo täktäki yäpmäŋ daniŋpäŋ yäŋpäŋ-kaŋiwarayäŋ täko uwä бага manta nadäwän jopi täŋpäpäŋ api iniŋ wäräre. Eruk, in бага man iniŋ wärätnayäŋ täŋo uwä in бага man buramiwani äma nämo api itneŋ. Nämo, in man yäpmäŋ daniwani äma ude api äworeneŋ. ^{12*} Täŋpäkaŋ бага man unitäŋo mäheŋi, äma kubä-tägän itak. Ba yäpmäŋ daniwani äma kubä-tägän itak. Ini-tägän ämawebe täŋkentäŋ yämiŋit ba däpmäŋit täga täŋpek. Unita in äma jidewanitä äma notjinpak manken tenneŋ?

Ekänitä nadäŋ nimänä imaka u ba u täga täne

* **3:18:** Mat 5:9; Ais 32:17; Hib 12:11 * **4:1:** Rom 7:23 * **4:4:** Rom 8:7; 1Jo 2:15 * **4:5:** Kis 20:3,5 * **4:6:** 1Pi 5:5 * **4:7:** Efe 6:12 * **4:8:** Sek 1:3; Mal 3:7; Ais 1:16 * **4:10:** Jop 5:11; 1Pi 5:6 * **4:12:** Rom 2:1, 14:4

13 * Eruk, man kubä ɲo ket nadäwut; Inä mejin jinomtä tärop tanpän ɲode bumik yäk täkan; Apiɲo ba kwep kome uken kuŋkan moneɲ tuɲum piä täjira oban kubä tärenjirän äneɲi api äbet yän yäk täkan. 14 * Upänkan, ude nämo. In kwep imaka u ba u api ahäwek yän nämoinik nadäk täkan. Gubam, kubatken kuŋat täkan unita nadäwut. Uwä kadäni keräpigän ahänpän itkan äbutkuk täkan. Kome terak kuŋat-kuŋatjin u udewanigän. 15 * Unita ɲode yäwäpän uyaku tägatek; Ekänitä nadän nimirän nämo kumänpänä u ba u täga api täne yän yänäni. 16 Upänkan inä wäpjin yäpmän akuŋpän imaka u ba u täga api täne yän yäk täkan. Tänpäkan ärowani kudän udewani uwä wakiinik. 17 * Unita in ket nadäwut. Äma kubätä täktäk siwoɲi u nadänkan nämo iwareko u momi tänpök.

5

Jemstä tuɲum äma wakita umun man yänkuk

1 * Eruk, apiɲo näkä tuɲum ämawebe in man kubä ɲode täwera nadäwut. Inken bäräpi jide api ahäweko unita nadänpän konäm butewaki pähap täk täkot. 2 * In-tänjo tuɲum u kudup käbän tanit, tek kejima imaka, gwakgwaktä kudup nanpä tumänit tänpäni. 3 Ba intänjo siliwa moneɲ ba gol moneɲ imaka, kuduptagän gämäneɲ ärowani. Gämäneɲ äronkuɲo unitä intänjo irit kuŋat-kuŋatjin waki unitänjo mebäri kwawak api pewän ahäneɲ. Tänpäkan unitägän gupjin kädäptä-yän api ten täyiwek. Tänpän tärek-tärek kadäni keräpi täyak upänkan in moneɲ tuɲumjin pen butuŋpän pen bäyankan itkan.

4 * Unita in ket nadäwut! Piä ämajiyetä piäken ketem puget tamiŋkuɲopän inä tänyäkŋatpän piä tänpän tamiŋkuɲo unitänjo gwäki moräki penkan moräkigän yämik tänpän. Eruk, moneɲ moräki nämo yämiŋkuɲo unitä mebärijin kwawak yänahatak! Ba piä ämajiyetä täno konäm butewakitä Ekäni kehäromi mähemi unitänjo jukuni gänäɲ äpmonkuk. 5 * Tänpäkan inä kome terak ɲo itkan imaka tägatäga gäripi nitek u yäpmänpän nankan oretoret terak it täkan. Ude tänpän injin-tägän injin paotneɲta kädet täwit täkan. 6 Tänpäkan inä äma siwoɲi manken yepmanpän kumän-kumän däpmäk täkan. Ude tänjirä inken ämik kowata kubä nämo täk täkan.

Bäräpi kotanpän kwikinik itneɲ

7 * Unita, notnaye, in bänepjin tänpän kwikinik itpän Ekänitä äneɲi äbäka itsämänkot. E, Ekänitä äneɲi äbäka itsämänkan uwä äma yänat piŋkan burenitä ahäwäpän näna yänkan itsämäk täkan udegän. Äma uwä piä tänpän yeri piwek. Piŋkan kwikinik irirän iwän tanpän gakni yämiŋit, edap ijinpän kehäromi yämiŋirän ärok täkan. Äronpän bureni ahänpän parirä mähemitä ketem bureni puget täkan. 8 * Eruk, in imaka udegän, bänepjin tänpän bäräpi mebäri mebäri ahän taminayän täkan uwä kotanpän itkan kwikinik-inik kan irut. Ekäni täno äbäkäbäk kadäni keräp täyak unita bänep nadäk-nadäkjin nämo pewä putärewek. Kehäromigän initpän itkot. 9 * Ude tänpän in äbot tänpäni notjiye ätu yänpän-yabän yäwat nämo täneɲ. Anututä kowata udegän manken tepmanpekta ket nadänkan. In nadäkan? Man yäpmän daniwani äma uwä yäma-ken itak.

* 4:13: Luk 12:18-20 * 4:14: Snd 27:1; Sam 39:5,11 * 4:15: Apos 18:21 * 4:17: Luk 12:47
 * 5:1: Luk 6:24 * 5:2: Mat 6:19 * 5:4: Lo 24:14-15; Mal 3:5 * 5:5: Luk 16:25; Jer 12:3, 25:34
 * 5:7: Luk 21:19; Lo 11:14; Jer 5:24; Jol 2:23 * 5:8: Rom 13:11-12; Hib 10:25; 1Pi 4:7 * 5:9: Mat 24:33

10 Unita notnaye, in profet biani bianitä Ekäni wäpi terak manbiñam yāñahäk täñkuño u ket nadäk täkot. Iwantä wakiwaki täñ yämik täñkuño upāñkañ bānēpi täñkehārom tañpāñ bārāpi kotañkañ kwikinik it täñkuñonik. Unita in kädēt kuroñ unitä täñpāñ iwatkuno udegān kañ iwarut. 11* Täñpākañ man ñode yäk täkamāñ uwä in nadākañ; Äma bārāpi kotañkañ ehutpāñ kuñat täñkuño uwä Anutu injamiken säkgāmān-inik kuñatkuñ. Täñpākañ inä äma biani kubä wäpi Jop, unitāño manbiñam nadäk täkañ. Äma unitä bānēpi täñkehārom tañpāñ bārāpi u ba u ahāñ imiñkuño uwä kotañpāñ itkañ nadākiniki nämo pewān putāreñkuk. Eruk mädenä Ekānitä äma unita kädēt täga täñ imiñkuk. Täñkañ Ekānitä ude täñkuko unita nin ñode kañpāñ nadäk täkamāñ; Ekāni uwä butewaki ba bānep iron mähemi.

Jop man yāñkañ bureni-inik yāñ nämo yāneñ

12* Eruk notnaye, imaka bureni-inik ñode kañ täñput; In kunum gānañ ba kome terak ba imaka kubä wäpi terak bureni-inik yāñ nämo yāneñ. “Ei” yāñ yānayāñ yāñpāñä man kerāpi “Ei”-gān yāneñ. Ba “nämo” yāñ yānayāñ yāñpāñä, “Nämo”-gān kañ yäk täñput. Manjin yāñmeham tañirä Anututä kowata waki tamekta nadāñkañ.

Äma siwoñi täño yāñapik man uwä kehāromi nitek

13* Inken nanik kubätä konām butewaki terak kuñarayāñ täko uwä Anutu-ken yāñapik man kañ yāwān. Ba äma kubä bānepitä oretoret täñpayāñ täko uwä Anutu wäpi iniñoret kap kañ tewān. 14* Ba injin-kät nanik kubätä käyām täñpāñä äbot täñpani täño intäjukun äma yāmagut pābä yepmanpān ume kābāñi säkgāmān gupi terak ärut imiñkañ Anutu-ken yāñapik man kañ yāñ imik täñput. 15* Eruk, Ekānitä äma u täga yāpān täganeñ yāñ nadākinik ude täñpāñä yāñapik man yānayāñ täkañ uwä, Ekānitä äma käyām ikek uwä täñpewān tägawāpāñ säkgāmān api tewek. Täñkañ momini imaka, api peñ imek.

16 Unita säkgāmān itnayāñ nadāñpāñä momijin kowat yāñahāwān kañ täk täñput. Täñkañ Anututä täñkentāñ tamikta yāñapik man kañ yäk täñput. Eruk ude täñirä Anututä in api tepmanpān täganeñ. Nadākañ? Äma siwoñi täño yāñapik man uwä kehāromi nitek. Unitä yāñapik man yāweko uwä ämawebe ätu täga täñkentāñ yāmek. 17* Unita Elaijata nadāwut; Elaija uwä äma nin ñodewaniğān upāñkañ iwāntä tawektawä yāñpāñ Anutu-ken ehutpāñ yāñapiñirān kadāni ukengān iwān nämo tañkañ komegān ijiñ pāñku obañ yarākubä itkañ komepak 6 ude täreñkuk. 18* Ude täñpānkañ mäden äneñi yāñapik man yāñpewān, iwāntä tawānkañ ketem piāken nanik ba imaka imaka wañkuño u äneñi ahāñkuñ.

Nadākiniki pewä putārewani u täñkentāñ yāmineñ

19-20** Notnaye, inken nanik kubätä Anutu täño man bureni-inik u peñkañ jopjop kuñarirān noripak kubätä äneñi kädēt siwoñi-ken yāñikñat yāpmāñ äbayāñ täko uwä kädēt tägagāmān-inik api täñpek. Unita in man ño ket nadāwut; Äma kubätä noripaki kubä waki ba bipmāñ urani kädēt-ken nanik imagut yāpmāñ pābä kädēt siwoñi-ken tewayāñ täko uwä täñkentāñ imiñirān äma waki täñpani unitāño mäjoni uwä kumäk-inik nämo api täñpek. Täñpākañ kädēt ude terak Anututä momi mäyap api peñ morewek.

* 5:11: Kis 34:6; Sam 103:8; Sam 111:4 * 5:12: Mat 5:34-37 * 5:13: Kol 3:16 * 5:14: Mak 6:13 * 5:15: Mak 16:18 * 5:17: 1Kin 17:1; Luk 4:25 * 5:18: 1Kin 18:42-45 * 5:19-20: Gal 6:1 * 5:19-20: Sam 51:13; Snd 10:12; 1Pi 4:8

1 Pita

Äbot tänpäni komi piä gänaŋ irani bänepi täŋkehärom takta manbiŋam

¹* Man ŋowä Pita näkä kudän täyat. Näk Jesu Kristo täŋo aposoro kubä. Tänpäkaŋ Anututä inita biŋam yäpmäŋ daniwani ämawebeniye komejin-ken nanik täwat kireŋpewä Pontus, Galesia, Kapadosia, Esia ba Bitinia komeken kuŋtäŋpä kuŋkuŋo inta kudän täŋpäŋ tamitat. ²* Inä Jesu Kristo täŋo mani buramikta ba nägäritä bänepjin ärutpak täneŋta Anutu Nantä iniken nadäk tawaŋ terak iwoyäŋpäŋ tepmaŋkuk. Ude täŋirän Kudupi Munapikitä täŋpewän äbot siwoŋi kudupi-inik it täkaŋ. Eruk, Anutu-ken nanik orakorak ba bänep pidämtä inken tokŋek päton.

Irit tägagämän kunum gänaŋ api kaŋ-ahäne

³* Anutu, Ekäninin Jesu Kristo unitäŋo nani ba Anutuni, unitäŋo wäpi biŋam ininoret täkäna! U butewaki pähap nadäŋ nimiŋpäŋ Jesu kumbani-ken nanikpäŋ wädäŋ tädotkuko uterak irit kodaki nimiŋkuk. Täŋpäŋ irit kodaki unitä kehäromi nimiŋirän nin imaka tägatäga api nimeko u yäpmäktä bänep oretoret terak itsämäŋkamäŋ. ⁴* Bureni-inik! U nin kunum gänaŋ Irit täga, paot-paori nämo u yäpmäktä biŋam iwoyäŋ nipmaŋkuk. Irit u säkgämän-inik, imaka kubätä täga nämo api täŋpän waneŋ. Imaka tägatäga u nanakiye inta biŋam peŋkuk. ⁵* Unita Kristota nadäŋ imikinik täk täkaŋ in Anututä kehäromini terak watä it tamiŋirän säkgämän it yäpmäŋ äronirä api tämagurek. Anutu täŋo täŋkentäk bureni unitä kadäni tärek-tärekken kwawak ahäktä itsämäŋ nimitak.

⁶* Mebäri unita oretoret pähap nadäk täkaŋ. Upäŋkaŋ kome terak ŋo kadäni keräpi-tagän nadäkinikjinta yäŋpäŋ bäräpi mebäri mebäri ahäŋ tamiŋirä komi nadäk täkaŋ. ⁷* Tänpäkaŋ bäräpi u nadäkinikjin täŋkehärom täŋpäŋ imaka bureni äworewakta ahäŋ tamik täkaŋ. Uwä gol ude. Gol, imaka tägagämän unitäŋo bureni kaŋ-ahäktä kädäp-ken ijik täkaŋ. Tänpäkaŋ gol uwä paotpaot ikek. Täŋ, nadäkinikjin u gol irepmitpäŋ imaka tägagämän-inik kubä itak. Unita bäräpi mebäri mebäri ahäŋ tamik täkaŋ u kädäptä gol täŋ-kehäromtak täyak ude nadäkinikjin täŋkehärom täŋpäŋ kehäromigän pen itta ahäŋ tamik täkaŋ. Nadäkinik ikek it yäpmäŋ äronirä kadäni tärek-tärekken, Jesu kwawak ahäŋ tamiŋpäŋ in taniŋ oretpäŋ wäpjin biŋam tamiŋpäŋ epmäget kudän ikek api tepmaŋpek.

⁸* Tänpäkaŋ in Kristo dapunjäntä nämo kaŋkuŋ ba apiŋo nämo kak täkaŋ upäŋkaŋ unita gäripi pähap nadäŋpäŋ nadäŋ imikinik täk täkaŋ. Unita oretoret pähap inide kubä, imaka paotpaot ikekta nadäk täkaŋ u irepmitpäŋ nadäk täkaŋ. ⁹* Täŋkaŋ nadäkinikjin u jopi nämo. Nämoinik, nadäkinikjin täŋo bureniwä ŋode nadäk täkaŋ; Anututä api nimagurek.

Profet biani täŋo man u bureni ahäŋkuk

¹⁰* Tänpäkaŋ Anututä inita biŋam tämagutta tawaŋ peŋkuko u profet bianitä yäŋahäŋkuŋ. Iron pewän ahäŋ tamikta tawaŋ peŋkuko unitäŋo mebärita

* **1:1:** Jem 1:1; 2Ti 1:15 * **1:2:** Rom 8:29; 2Te 2:13; Hib 12:24 * **1:3:** 2Ko 1:3 * **1:4:** Kol 1:12
 * **1:5:** Jon 10:28, 17:11 * **1:6:** 1Pi 5:10; Jem 1:2 * **1:7:** Jop 23:10; Snd 17:3; Ais 48:10; Sek 13:9; Mal 3:3; Jem 1:3 * **1:8:** Jon 20:29; 2Ko 5:7 * **1:9:** Rom 6:22 * **1:10:** Mat 13:16-17

wäyäknek epän tañi täñkañ siwoñigän täñkuñ. ¹¹ * Kristo täño Munapiktä nadäk-nadäki täñpidäm tañirän Jesutä komi bäräpi u ba u kotañpäñ kumäñkañ äneñi akuñpäñ wäpi biñam ikek irayäñ täñkuko u yäñahäñkuñ. Profet unitä yäñyabäk epän ñode täñkuñ; Äma waki kerik-ken nanik nimagutta yäwani u jidegän api ahäwek, ba kadäni uken imatäken unitä api ahäwek? ¹² * Epän ude täñkuño upäñkañ profet iniken ahäkta nämo, inken ahäkta yäwani u Anututä yäñahäñpäñ yäwetkuk. Täñpäkañ epän täñkuño unitäño bureni uwä Anututä Kudupi Munapiki iniñ kireñpewän kunum gänañ naniktä äpäñpäñ Ekäni täño manbiñam yäñahäwani äma täñkentäñ yämiñirän mani biñam u yäñahäñpäñ täwerirä nadäñkuñ. Täñpäkañ Anututä imaka säkgämän u inken pewän ahäkta yäñkuko unitäño mebari nadäwä tärekta añero imaka, gäripi nadäñ itkañ.

Guñ kädet mäde ut imikinik täneñ

¹³ Unita bänep nadäk-nadäkjin täñkehärom tañpäñ Ekäni täño epän täkta kañ pidäm tawut. Täñkañ irit kuñat-kuñatjinta watä ket itpäñ imaka säkgämän, Jesu Kristo kwawak ahäwayäñ täyak-ken uken yäpnayäñ täkañ unita nadäkinik täñpäñ kañ kuñarut. ¹⁴ * Ude täñkañ Anutu täño nanakiye inä mani buramiñpäñ nadäñ gärip waki, guñ kadäni-ken yäpmäñ kuñatkuño u wari nämo yäpmäñ kuñatneñ. ¹⁵ Nämo, in siwoñi kudupigän kuñat täkot, tämagurani Anututä siwoñi kudupi-inik it täyak udegän. ¹⁶ * Unita Anutu täño man kubä ñode kudän täwani pätak;

Näk kudupi itat unita in udegän kudupigän it täkot.

Wkp 11:44,45

¹⁷ * Inä Nan yäñpäñ Anutu-ken yäñapik täkañ. Täñ, Nan uwä äma ärowani äpani inigän inigän nämo yäpmäñ danik täyak. Nämo, ämawebe kudup täktäki terakgän siwoñi yäpmäñ danik täyak unita kome terak ño kadäni keräpi-tagän itnayäñ täkañ-ken uwä Anutu oran imikinik täñpeñ kuñat täkot. ¹⁸ * In ñode nadäk täkañ; In bianijiye täño täñpäwak kädet iwarirä in suwañpäñ waki u gänañ nanik wädäñ tädotpäñ tepmañkuko uwä, imaka paot-paori ikek, gol ba siliwa moneñ udewanipäñ nämo, inä suwañkuk. ¹⁹ * Nämo, uwä Kristo täño nägäri gwäki ärowani-inik upäñ inä suwañkuk. Kristo uwä sipsip nanaki gupi terak paräm bärämi nämo, kuräki-inik udewani. ²⁰ * Kadäni Anututä kunum kenta kome nämo pewän ahäñirän uken Jesu Kristopäñ in suwawekta iwoyäñkuk. Täñpäkañ kadäni tärek-täreken itkamäñ-ken ñoken Anututä ninta yäñpäñ Kristo tewän kwawak ahäñkuk. ²¹ * Täñkañ Kristo uterak inä Anutu, Kristo kumäñ-kumäñ-ken nanik yäpmäñ akuñpäñ penyäñek epmäget kudän täñ imiñkuko unita nadäñ imikinik täk täkañ. Täñkañ nadäkinikjin Anutu terakgän penpäñ imaka kämi yäpmäkta yäwani u bureni api yäpne yäñ nadäk täkañ.

Anutu täño mantä täñkodak tañpäñ nipmañkuk

²² * In man bureni yäñpäñ buramik täñirä bänep nadäk-nadäkjin pak tañkuk. Bänep nadäk-nadäkjin pak täñkuko unitä in äbot täñpani notjiye ätukät not bureni-inik täkta kädet täwit tamiñkuk. Unita bänepjintä notjiye ukät topmäk-topmäk kubägän täñpeñ kuñat täkot. ²³ * Nadäkañ? Inä ahäk-ahäk kodaki bäyañpäñ tepmañpani. Irit kuñat-kuñatjin kodaki uwä ketem kodaki epänken ahäk täkañ ude ahäñkuñ. Upäñkañ inä yänat epänken piñirä gämäneñ äronpäñ

* **1:11:** Sam 22; Ais 53; Luk 24:26-27 * **1:12:** Efe 3:10 * **1:14:** Rom 12:2; Efe 2:3, 4:17-18 * **1:16:** Wkp 11:44-45; Mat 5:48 * **1:17:** Mat 6:9; Rom 2:11; 2Ti 4:14; Rev 2:23 * **1:18:** 1Ko 6:20 * **1:19:** Apos 20:28; Hib 9:12-14; 1Pi 1:2 * **1:20:** Apos 2:23; Efe 1:4 * **1:21:** Jon 14:6; Rom 4:24, 5:1-2; Rom 10:9 * **1:22:** Jon 13:34; Rom 12:10 * **1:23:** Jon 1:13; Hib 4:12

wak täkaŋ udewani terak nämo ahäŋkuŋ. In Anutu täŋo man, irit paot-paori nämo uken naniktä imätpäŋ ahäŋkuŋ. ²⁴* Unita Anutu täŋo man kubä terak ŋode pätak;

*Ämawä wädan udewani. Ba kehäromini uwä wädan irot udewani.
Wädantä gämäneŋ äronjirä irori paot täkaŋ.*

²⁵ *Upäŋkaŋ Anutu täŋo manä irit kehäromi nitek. Uwä paot-paori nämo. Ais
40:6-8*

Eruk, Manbiŋam Täga täwerani ukeŋowä ubayäŋ yäk.

2

Jesu uwä bek bämopin

¹* Inä ahäk-ahäk kodaki bäyaŋpäŋ tepmaŋpani unita in kädet wakiwaki, täŋpäwak, jop manman, äma täŋyäkŋarani, äma täŋo tuŋumta nadäŋ gärip, ba äma yäŋpäŋ-yabäŋ yawat, kudän udewani u kudup kaŋ peŋ morewut. ²* Peŋ moreŋkaŋ nanak pakitä nonoŋta wakiinik yek täkaŋ, in udegän Munapik-ken nanik bänepjin towiwani nonoŋ säkgämän unita nadäk täkot. U naŋpäŋ Ekäni täŋo man terak tägaŋpäŋ Anututa biŋam täkot. ³* Inä Ekäni täŋo iron uku naŋpäŋ-nadäŋkuŋo unita u pen nakta gärip i pähap nadäk täkot.

⁴* Unita Ekäni Jesu, mobä bek pähap irit ikek u tubeŋ kuk täkot. Bek uwä ämatä kawä wawäpäŋ yäpmäŋ keweŋkuŋo upäŋkaŋ Anututä iwoyäwani unita kawän tägagämän täŋkuk. ⁵* In udegän, mobä irit ikek ude irirä Anututä inä inita kudupi äbot säkgämän Munapik täŋo kehäromi terak itta täŋ-kehäromtaŋ tamiŋ itak. Ude täŋjirän inä bämop äma, inita iwoyäwani ude itnayäŋ täŋo uwä Jesu Kristo terak Anututa ärawa säkgämän, ini gärip i nadäk täyak ude api täŋ imineŋ. ⁶* Täŋpäkaŋ unita Anutu täŋo man ŋode kudän täwani;

*Ŋo kawut yäk. Näkä Saion pom terak yot täŋo mobä bek päke unitäŋo intäjukunta
kubä peŋkuro uwä näkŋa iwoyäwani, bänepna gämäni yäk.*

*Täŋpäkaŋ äma kubätä unita nadäkinik täŋpayäŋ täko uwä nadäkiniki täŋo bureni
yäpmäkta pära nämo api täŋpek. Ais 28:16*

⁷* Unita ämawebe nadäkiniki uterak kwasikot täkaŋ unitä äma unita nadäwä bänepi gämäni täk täyak. Upäŋkaŋ ämawebe nadäkiniki nämotä ŋode yäwani;

*Mobä bek, yot täŋpanitä kawä waki täŋpäpäŋ yäpmäŋ keweŋkuŋo u mobä bek
bämopi pähap, intäjukun ude itak. Sam 118:22*

⁸* *Täŋkaŋ mobä uterak äma mäyaptä jänani api yäputneŋ ba yewä äreyäwäpäŋ api
maŋdäpneŋ. Ais 8:14*

Äma uwä ini ude täkta yäwani udegän Anutu täŋo man nämo buramik täkaŋ unita yewä äreyäwäpäŋ maŋdäpmäk täkaŋ.

⁹* Täŋpäkaŋ inä ämawebe udewani nämo. In Anututä inita iwoyäŋpäŋ tepmaŋpani äbot, Intäjukun Äma täŋo bämop ämaniye. In kudupi äboriye bureni-inik, Anututä iniken ämawebeniye. Ba in äma bipmäŋ urani gänaŋ nanik tämagutpäŋ peŋyäreki säkgämän u gänaŋ tepmaŋkuko unitäŋo wäpi biŋam

* **1:24:** Jem 1:10-11 * **2:1:** Efe 4:22; Jem 1:21 * **2:2:** Mat 18:3; 1Ko 3:2 * **2:3:** Sam 34:8

* **2:4:** Mat 21:42; Ais 28:16 * **2:5:** Efe 2:21-22; Kis 19:6; Ais 61:6; Rev 1:6; Rom 12:1 * **2:6:** Rom 9:33; Efe 2:20 * **2:7:** Mat 21:42 * **2:8:** Rom 9:33 * **2:9:** Ais 9:2; Ais 40:20-21; 1Pi 2:5; Tai 2:14; Apos 26:18; Efe 5:8

yänpän yäwet täñirä ahän patta iwoyän tepmanjuk. ¹⁰* Täñkañ bian, ämawebe jopi kuñatkuñopän apiño Anutu täño kudupi ämawebeniye ude itkañ. Ba bianä Anututä nämo nadän tamiñirän geñita biñam täñkuño upänkañ apiñowä nadän tamikinik täñirän irit kehäromita biñam täkañ.

Anutu täño watä epän ämawebe ude kuñatneñ

¹¹* Unita notnaye tägagämän, ñode täwera nadäwut; Inä kome ñonitänjo mähe mi nämo itkañ, inä äbani itkañ unita kehärom tañpäñ bänepjin täño iwan, gup täño kañgärip ba nadän gärip waki uterak nämo mäneñ. ¹²* Täñkañ Anututa nämo nadän imani bämopi-ken siwonigän kuñat täkot. Ude kuñatnayän täño uwä äma nadäkinik nämo täñpani uwä mebarijin kawä tärewäpäñ waki täñpani yän täwet täkañ, man u penpäñ Kristo äbayän täyak kadäni uken Anutu api iniñ oretneñ.

¹³⁻¹⁴* Täñpäkañ Ekänita yänpän in kädet siwoñi ñode kuñat täkot; Äma kome terak ño intäjukun it tamik täkañ unitänjo man buramik täkot. Täñpäñ gapman täño äma ärowani it täyak u ba unitänjo epän ämaniye it täkañ u imaka, gämori-kengän kuñat täkot. Äma uwä waki täñpani komi yämikta ba äma täga orañ yämikta epän yän yämani. ¹⁵* Nadäkañ? Anutu täño nadäk uwä ñode; Inä kädet siwoñi ude kuñarirä äma nadäk-nadäki gwäjiwanitä inta man waki yäk täkañ uwä mäyäk nadänpän man waki u wari täwetneñtawä. ¹⁶* Täñkañ inä бага man täño topmäk-topmäk terak nämo kuñarani upänkañ бага man irepmiñpäñ kädet wakiwaki täga täne yän nämo nadäneñ. Nämoinik, Anutu täño watä epän ämaniye ude kuñatpäñ mani buramik täkot. ¹⁷* Ude täñkañ ämawebe kuduptagän orañ yämiñpäñ äbot täñpani notjiyeta nadän yämikinik täñpeñ kuñat täkot. Täñkañ Anututa umuntanpäñ u gämori-ken kuñatpäñ kome täño intäjukun äma u orañ imik täkot.

Kristo täño kädet kuroñ iwatneñ

¹⁸* Äma täño epän äma, in intäjukun ämajiye orañ yämiñpäñ mani buramik täkot. Kome täño intäjukun äma bätaki unitagän nämo yäyat. Nämo, komita bok yäyat. ¹⁹* Täñpäkañ momijin nämopän jop nadän komi tamiñirä upänkañ Anutu nadän imiñpäñ bäräpi u kotañpäñ kwikinik kuñarirä Anututä tabäwän api tägawek. ²⁰* Täñ, goret täñpäkañ unita tadäpmäñirä bäräpi u kotañkañ kuñatneño uwä netätä butewaki nadän tamek? Nämoinik, upänkañ kädet siwoñi täñpäpäñ tadäpmäñirä bäräpi u kotañpäñ kuñatnayän täño uwä Anututä tabäñirän siwoñi api täñpek. ²¹* Nadäkañ? Inä kädet udegän täkta yän tamani. Imata, Kristo inta yänpän komi nadänjuk. Ude täñkuko uwä kädet siwoñi kubä intä iwatta yäwani u täwoñäreñjuk, Anutu täño mantä yäyak ude;

²²* *U momi kubä nämo täñjuk ba jop manman kubä nämo yäñjuk.* *Ais 53:9*

²³* Täñkañ ibenpäñ man wakiwaki iweräkañ kowata udegän nämo täñjuk. Täñkañ komi imiñirä kowata man nämo yäwetjuk. Nämo, u man epän siwoñi täñpani unitä watä it namiton yän nadänpän kwikinik itkuk. ²⁴* Täñkañ ninä wakita watä epän penpäñ kädet siwoñi iwatpäñ tänehta nintänjo momitä Jesu uterak äronjirän päya kwakäp terak yäpmän äronjuk. Täñkañ unitänjo jibitä nin

* **2:10:** Rom 9:25 * **2:11:** Sam 39:12; Gal 5:17,24; Jem 4:1 * **2:12:** Mat 5:16; Luk 19:44
 * **2:13-14:** Tai 3:1 * **2:15:** 1Pi 3:16 * **2:16:** Gal 5:13 * **2:17:** Rom 12:10; Snd 24:21; Mat 22:21
 * **2:18:** Efe 6:5 * **2:20:** 1Pi 3:14,17; 1Pi 4:14 * **2:21:** Mat 16:24; Jon 13:15 * **2:22:** Jon 8:46
 * **2:23:** Ais 53:7; 1Pi 3:9 * **2:24:** Hib 9:28; Rom 6:2,11; Ais 53:5

yäpän tägaṅkuṅ. ²⁵* Bureni, inä yawak ägwän taṅpāṅ kuṅarani ude täṅkuṅopāṅ apiṅo mājōjin kaṅiwarani, watä ämajin pähap u iwatneṅta äneṅi tämagutkuk.

3

Yanäpi täṅo man

¹⁻²* Webe äppiye nitek, inta udegän yäwa nadäwut. In äppiye gämori-ken kuṅat täkot. Täṅpākaṅ äppiye ätuwä Anutu täṅo manta nadäkinik nämo täk täkaṅ uwä bänep sukurek man kubä nämo yäwetkaṅ oraṅ yämiṅpāṅ bänep kudupi kuṅarirä äppiye tä intäṅo täktäk siwoṅi u kaṅpāṅ nadāṅkaṅ bänepi äyāṅut täkot. ³* Nadākaṅ? Gupjin-ken ba gwäkjin-ken täṅkuraṅ-kuraṅ, gwäk pujiṅ topmāk-topmāk, omäk meran täktäk ba tek säkgämän, kaṅgärip ikek täktäk udewanita nadāṅirä bureni-inik nämo täṅpek. ⁴ Nämo, inä täṅkuraṅ-kuraṅ uwä bänepjin-ken pewä ahäk täyon. Bänepjin täṅo epmäget bureni paotpaori nämo uwä bänep kwini, mämä wareṅ-wareṅi nämo. Epmäget udewanita Anututä nadäwän ärowani täk täyak. ⁵ Täṅpākaṅ webe kudupi biani ätu, Anutu-tagän nadāṅ imikinik täṅkuṅo unitä epmäget udewani yäpmāṅ kuṅatkuṅ. Yäpmāṅ kuṅatpāṅ iniken äpiye oraṅ yämik täṅkuṅonik. ⁶* Sara u webe udewani. U Abraham täṅo man buramiṅpāṅ ärowanina yāṅ iwet täṅkukonik. Täṅpākaṅ in udegän, täktäk täga täṅkaṅ täṅumun-umun ba nadäwätäk nämo täṅpāṅ kuṅatnayāṅ täṅo uwä Sara täṅo äperiye ude api itneṅ.

⁷* Täṅpākaṅ ämani, inta udegän yäwa nadäwut. Webejiye uwä kehäromini inigän äpani bumik unita nadäwä tärewäpāṅ nadāṅ yämikinik täṅpeṅ kuṅat täkot. Täṅkaṅ u inkät irit kehäromita biṅam penta iwoyāṅ tamani unita oraṅ yämik täkot. Ude tänayāṅ täṅo uwä imaka kubätä yāṅapik manjin täga nämo api itpipiwek.

Kudän täga kowata kowata täṅpāṅ kuṅatneṅ

⁸* Eruk, kuduṅtagänta ṅode yäwa; In bänep kubägän täṅpāṅ bätakigän kuṅat täkot. Täṅkaṅ nägät moräkjiye ude äbot täṅpani notjiyeta nadāṅ yämikinik täṅpāṅ gämori-ken kuṅatpāṅ butewaki ba bänep kwini kowata kowata täṅpeṅ kuṅat täkot. ⁹ Täṅpākaṅ ämatä waki täṅ tamiṅirä kowata waki nämo täṅ yämineṅ. Ba tebeṅirä kowata nämo yebeneṅ. Nämo, Anututä imaka säkgämän kubä täṅ tamikta tämagutkuko unita inä äma udewanita yāṅpāṅ Anutu-ken yāṅapiṅirä kaṅ täṅkentāṅ yämän. ¹⁰ Unita Anutu täṅo man ṅode kudän täwani;

Äma kubätä säkgämän itkaṅ oretoret terak kaṅ it yäpmāṅ ärowayāṅ nadāṅpāṅṅä ṅode täṅpek;

Jop manman ba man kääṅi kubä nämo yäwek. Nämoinik!

¹¹ *Kädet waki mäde ut imiṅpāṅ kädet täga ugän iwarek. Täṅkaṅ kädet täga u kaṅ-ahāṅpāṅ ämawebe ätukät bänep kubägän itta gwäk pimiṅpāṅ epäni täṅpek.*

¹² *U imata, Ekänitä ämawebe siwoṅi yabāṅ yäwatpāṅ yāṅapik man yäk täkaṅ u nadāṅ yämik täyak.*

Täṅ, äma kädet waki täk täkaṅ u mäde ut yämik täyak.

Sam 34:12-16

Kädet täga täṅirä waki täṅ yämik-yämik

¹³ In kudän tägatäga täkta gwäk pimiṅpāṅ täṅirä netätä iwan täṅ tamek?

¹⁴* Täṅpākaṅ irit kuṅat-kuṅat siwoṅi täṅpeṅ kuṅarirä komi epän jop nadāṅ täṅ taminayāṅ täkaṅ unita nadäwätäk nämo täneṅ. Imata, inä Anutu täṅo oretoret terak kuṅat täkaṅ. Unita ämata nämo umuntäneṅ. Ba umun man

* **2:25:** Ais 53:6; Ese 34:5-6; Mat 9:36; Jon 10:14 * **3:1-2:** Tai 2:5 * **3:3:** 1Ti 2:9 * **3:6:** Stt 18:12 * **3:7:** Efe 5:25 * **3:8:** Mat 5:44; 1Te 5:15; 1Pi 2:23 * **3:14:** Ais 8:12-13; Mat 5:10; 1Pi 2:20, 4:14

täwetnayän täño unita imaka, nämo umuntäneñ. ¹⁵ Nämo, bänepjintä Kristota nadänjirä Ekäni kudupi ude tänpäpäñ orañ imik täkot. Ude täñkañ Irit täga api yäpne yän nadäkinik täk täkañ unita täwet yabäk tänayän täkañ u mebäri kwawak yäwetta pidämtak täkot. ¹⁶ * Täñkañ jäpi terak nämo, man kwini terak yäwet täkot. Täñkañ Anutu inamiken siwoñigän kuñarirä Kristo iwatpäñ siwoñi kuñat täkañ unita yänärok täwetnayän täkañ uwä mani waki unita mäyäk api nadäneñ. ¹⁷ * Tänpäkañ Anututä nadän taminjirän in kädet täga tänpen kuñarirä iwan täñ taminayän täño uwä imaka täga kubä yän nadäneñ. Täñ, waki täñjirä kowata täñ tamineño unita täga yän nämo nadäneñ.

¹⁸ * Tänpäkañ Kristo komi udegän nadänjkuko unita nadäwut. U siwoñitä wakijinta kowata kadäni kubägän, kämita nitek kumbuk. U siwoñitä äma gwäjiwani in Anutu-ken tepmañpekta ude uwä täñkuk. U komegup ikek itkuko unita utpewä kumbänpäñ äneñkuñ. Komegup utpewä kumbuko upänkañ Munapiktä tänpewän kodak täñkuk. ¹⁹ Tänpäñ Munapik unitäño kehäromi terak äma kumbani täño mäjo, komi yotken irani uken äpmo Anutu täño man yänahänpäñ yäwetkuk. ²⁰ * Tänpäkañ kumbani täño mäjo uwä ämawebe Noa täño kadäni-ken Anutu täño mani nämo buramiñkuño unitäño mäjo. Kadäni uken Noa gäpe pähap täñ irirän Anutu ämawebe bänepi sukurekta itsämbuk. Itsämäj irirän äma yarägän, 8 udetägän, gäpe gänañ äronjirä umetä orañ yämiñkuk. ²¹ * Tänpäkañ unitäño kukñini ñode; Ume orañ yämiñkuko uwä ume ärutärut apiñode waki keriken nanik tämagut täyak ude bumik. Täñ, ume ärutärut uwä gupjin täño garok nämo ärut täyak. Nämo, ume ärutärut uwä Anutu inamiken siwoñi api kuñaret yän yänkehäromtak man. Tänpäkañ waki keriken nanik tämagut täyak uwä Jesu Kristo kumbani-ken nanik akuñkuko, kehäromi uterak. ²² * Jesu Kristo u kumbani-ken nanik akumañ kunum gänañ äronjkuko uwä apiño Anutu keriken bure käda itkañ añero ba imaka kehäromi nitek, wäpi biñam ikek kunum terak it täkañ u kuduhtagän intäjukun it yämiñpäñ yabän yäwat itak.

4

Anutu orañ imiktagän kuñat-kuñat

¹ * Tänpäkañ Kristo uwä gupi-ken komi nadänjkuko unita nadäk-nadäk unitä inñitpäñ kuñatkuko udegän inñitpäñ bänepjin täñ-kehäromtak täkot. U imata, äma gupi-ken komi täñi nadäwani uwä momi kädet pen iwatta bitnäc täkañ. ² * Unita bänepjin täñkehärom tänpäñ kome terak ño itnayän täkañ uwä nadän gärip waki täño kädet nämo iwatpäñä, kädet Anututä gäripi nadäk täyak ugänpäñ kañ iwarut. ³ * In bian, bänepjin nämo sukurenpäñ guñ ämatä täk täkañ udegän ñode bumta täc täñkuñonik; Kubokäret, kañgärip nadän gärip waki, kap wakiwaki teñit, ume komi nankañ tängunñuñ täñit, ba anutu jopi nadän yämik-yämik kädet waki u täc täñkuñonik. ⁴ Tänpäkañ apiño kädet udewani bok täkta bitnäñjirä Anututa nämo nadäwani ämatä kikuñutpäñ-nadäwä nämo tägawäpäñ tabän mägayänpäñ yänärok täwet täkañ. ⁵ * Ude täwet täkañ upänkañ kämiwä Anutu inamiken mebärini api yänahäneñ. U imata, Anutu uwä äma kumbani ba äma kodak irani täño täktäk yäpmäj danikta pidämtak täyak. ⁶ * Tänpäkañ ämawebe bian kumäj tänpä kuñkuño u Anutu täño Manbiñam Täga yäwerirän nadänkuñ. U momi tänpäni kuduhtagän ude, kumäkta biñam täñkuño upänkañ mäjonitä Anutu täño irit ikek täneñta manbiñam u yäwetkuk.

* **3:16:** 1Pi 2:12 * **3:17:** 1Pi 2:20 * **3:18:** Rom 6:10; Efe 2:18 * **3:20:** Stt 6-7 * **3:21:** Hib 10:22 * **3:22:** Mat 22:44; Efe 1:20-21 * **4:1:** Rom 6:2,7 * **4:2:** 1Jo 2:16 * **4:3:** Efe 2:2-3
* **4:5:** Apos 10:42 * **4:6:** Rom 8:10; 1Ko 5:5

7 * Eruk, imaka päke unitäño paotpaot kadäni keräp täyak. Unita Anutuken yänapik man säkgämän yäna yänpäñ bänep nadäk-nadäkjinta, ba irit kuñat-kuñatjinta watäni ket itpäñ kuñat täkot. 8 * Täñpäkañ intäjukun-inik ñode täk täkot; Bänep iron kädet injit-inik täñpäñ kuñat täkot. Imata, iron kädet unitä momi mäyap-inik yejämək täyak. 9 * Unita yänğaņa-ğaņakät nämo, notjiye yotjinken yän-yäkñat yäpmäj äronpäñ iron täñ yämik täkot. Täñkentäk kowata kowata ude täk täkot. 10 * Nadäkañ, Anututä iniken ironi terak inta iron inigän inigän tamiñkuk. Unita in kubäkubätä Anutu täño epän ämaniye ude itkañ iron injinta-injinta tamani upäñ Anutu täño kudupi ämawebe täñkentän yämik-tagän yäpmäj kuñat täkot. 11 * Nodeta yäyat; Äma kubäta Anutu täño manbiñam yänahäka iron imaniwä, eruk Anutu täño meni yäpmäjpäñ yänahäwek. Ba äma kubäta täñkentäk epän täkta iron imaniwä, eruk, kehäromi Anututä imik täyak uterak epän u täñpek.

Täñpäkañ Jesu Kristo terak Anutu täño wäpi biñam tañi ahän parän yänpäñ imaka u ba u tänayän täño u kudup säkgämän kañ täñput. U imata, epmäget penyänek ba kehäromi pat imiñkuko unitä tärek-täreki nämo api pat imiñ yäpmäj ärowek. U Bureni.

Jesuta yänpäñ ämatä iwan api täñ tamineñ

12 * Notnaye tägämän, nadäkinikjin täñkehärom takta komi kädäp ikek ahän tamiñirä imaka kudupi yänkañ nämo kikiñutneñ. 13 * Nämo, ñode nadänpäñ oretoret kañ täñput; Kristotä komi nadänkuko u täñkentänpäñ bok nadäkamäj yän kañ nadäwut. Ude tänayän täño uwä Jesu täño kehäromi ba penyäneki kwawak ahäwayän täyak-ken uken bänep oretoret inipärik kubä api nadäneñ. 14 * Nadäkañ, Kristo wäpita yänpäñ sära täwerirä tägämän yän nadänpäñ ñode kañ nadäwut; Anutu täño Munapik, penyänek ikek u nintä terak itak unita ude täñ nimik täkañ yän nadäk täkot. 15 * Upänkañ in kubätä kädet waki kubä ñodewani täñpäñ kowata komi nadäweko uwä nämo tägawek; Äma kumäj-kumäj urut, ba kubota täktäk, ba tänyäkñatpäñ äma täño epän täñpäwak täktäk ba kudän waki ätu täktäk. 16 * Täñ, kubätä Kristo täño äma ude irirän komi iminayän täkañ unita mäyäk nämo nadäwek. Nämo, äma uwä bänepitä orepän Kristo wäpi injitat yän nadänpäñ Anututa bänep täga nadän imek. 17 * Unita nadäkañ? Anututä man epäni täkta kadäni ahätak. Iniken äboriye ninken jukun pewän ahätak ño. Täñ, iniken äboriyeinik-ken man epän u yäput peyak u täñpäwä ämawebe mani biñam täga nämo buramik täkañ unita jide api pewän ahän yämek? U komi pähap api yämek! 18 * Man unita man kubä ñode kudän täwani pätak;

Anututä äma siwoñi inita biñam yepmakta komi epän täk täyak u täñpäwä, äma Anutu mäde ut imiñpäñ momi täk täkañ unita kowata jide u api ahän yämek?
Snd 11:31

19 * Unita Anututä äma kubä nadän imiñirän äma keru terak komi nadänpäñä Anututä watäni irekta gupi iniñ kireñpäñ kädet täga pen iwarek. U imata, Anutu uwä äma u pewän ahäwani, ba äma unitäño watä ämani säkgämän.

* 4:7: Rom 13:11-12; 1Ko 10:11; 1Jo 2:18 * 4:8: 1Pi 1:22; Jem 5:20 * 4:9: Hib 13:2 * 4:10: Rom 12:6-8 * 4:11: 1Ko 10:31 * 4:12: 1Pi 1:6-7 * 4:13: Apos 5:41; Rom 8:17; 2Ti 2:12; Jem 1:2 * 4:14: Sam 89:50-51; 1Pi 2:20 * 4:16: Apos 11:26; Plp 1:20 * 4:17: Jer 25:29; 2Te 1:8 * 4:18: Luk 23:31 * 4:19: Sam 31:5

5

Äbot tänpäni täño watä ämata man

¹* Eruk, äbot tänpäni täño watä äma inta man kubä täwerayäj. Näk imaka, watä äma in udewanigän, ba Kristotä komi nadänkuko u dapunatä kañkut. Ba Kristotä penyänek ba wäpi biñam ikek äbänpäj ämawebenyeta wäpi biñam yämayäj täyak-ken uken näkkät bok api yäpne. Unita in epänjin säkgämän täkta man kädet ñode täwetat; ²* Inä Anutu täño yawakiye ketjin terak pewani unita watäni säkgämän it täkot. Gañani terak, ämatä epän u täkta peñ täwerirä ude nämo täneñ. Nämo, bänep nadäk-gärip kubä terakgän täneñ. Ba epän uterak moneñ tañi kañ yäpna yäj nämo nadäneñ. Nämo, bänepjin kädäp ijiwäpäj täna yäj gäripgän nadänpäj täneñ. ³* Täñkañ in wäpjin biñam ikek ude itkañ ämawebe Anututä ketjin-ken pewani u, ärowani itkamäj yänpäj komi epän nämo yämineñ. Nämo, kädet kuroñ säkgämän kañ tänpäj-yäwoñärewut. ⁴* Ude tänayäj täkañ uyaku eruk Watä Äma Intäjukun-inik itak unitä kwawak ahäwayäj täyak-ken uken gwäki säkgämän, nämo wawani ba nämo paorani upäj api yäpneñ.

⁵* Eruk äma gubañi, in ekänijiye täño man buramiñpäj gämori-ken kañ kuñarut. Tänpäkañ in kuduhtagän äpanti ude itkañ äpanti täño kudän ude kowata kowata tänpäj kañ kuñarut. Man unita man kubä ñode kudän täwani pätak;

Anututä äma inita nadäwä ärowani täk täkañ unita iwan täñ yämiñkañ äma inita nadäwä äpanti täk täkañ unita orañ yämik täyak. *Snd 3:34*

⁶* Unita injinken gärip penpäj Anutu Kehäromi u gämori-kengän kañ kuñarut. Ude tänpäj kuñarirä ini kadäni pewani-ken api orañ tamed. ⁷* Nadäkañ, Anututä inta nadäj tamikinik täk täyak unita bäräpi ahäj tamik täkañ u kerikengän pek täkot.

⁸* Ude täñkañ irit kuñat-kuñatjin ba bänep nadäk-nadäkjinta watäni itpäñ dapun tänpäj kuñat täkot. U imata, Satan, intäño iwanjin u, añ ägwäri komigämän kubä udewani unitä äma yenpäj näñpa yänkañ wäyäkñentäj kuñat täyak. ⁹* Unita nadäkinikjin täñ-täpäneñpäj äma waki u yokut tärek-tärek tänpäj kuñat täkot. Nadäkañ? Äbot tänpäni notjiye komeni komeni ittäj kukañ u komi intä nadäk täkañ udegän nadäk täkañ. ¹⁰* Komi nadäk täkañ upänkañ kadäni keräpi-tagän api nadäneñ. U täreñirän Anututä ini tepmanpäñ tägawäpäj bänepjin api täñ-kehäromtañ tamed. Ude täñ tamiñirän kehäromigän api it yäpmäj kuneñ. Nadäkañ? Anutu uwä orakorak mähemi. Unitä in Kristokät kentänpäj wäpi biñam tärek-täreki nämo u yäpmäkta yänpübä tepmankuk. ¹¹ Unita Anutu uken kehäromi pen pat yäpmäj kuk täyon! U Bureni.

Yäntärek man ätu

¹² Man kudän keräpi ño Silastä täñkentäj namiñpäj kudän täyak. Silas u notniñpak bureni-inik yäj nadätat. Tänpäkañ man kudän täñ tamitat ñowä bänepjin täñpidäm takta, ba kädet Anututä orakoraki bureni inta tamik täyak u täwoñärektä täyat. Unita orakorak uterak yenñkehärom tañpäj kañ irut!

* **5:1:** Rom 8:17 * **5:2:** Jon 21:15-17; Apos 20:28; Plm 14; Tai 1:11 * **5:3:** 2Ko 1:24; Plp 3:17; Tai 2:7 * **5:4:** Hib 13:20; 1Ko 9:25 * **5:5:** Efe 5:21; Jem 4:6 * **5:6:** Mat 23:12; Jem 4:10 * **5:7:** Sam 55:22; Mat 6:25-30 * **5:8:** 1Te 5:6 * **5:9:** Efe 6:11-13; Jem 4:7 * **5:10:** 1Te 2:12; 1Pi 1:6

13 * E man kubä ɲode; Babilon* nanik äbot täɲpanitä oretoret man, man kudän ɲo terak täwetkaɲ. Ämawebe uwä Anututä inkät bok inita biɲam iwoyäɲpän tepmaɲpani. Täɲpäkaɲ nanakna Mak u imaka, inta oretoret man täwetak. 14 * Eruk, äbot täɲpani notjiyekät not täɲpäɲ kowat iniɲ orerän täk takot. Täɲpäkaɲ bänep pidäm, Kristo täɲo äboriye bureni intä terak ärok täyon. Ugän.

* 5:13: 2Ti 4:11 * 5:13: Babilonta yäyak uwä Rom yotpärareta yäyak käwep * 5:14: 1Ko 16:20

2 Pita

Yän-yäkᵑarani äma täᵑo man jopi yäpä-siwon takta manbiᵑam

¹ Man ᵑowä Saimon-Pita näkä kudän täyat. Näk Jesu Kristo täᵑo watä epän äma ba aposoro kubä. Täᵑkaᵑ ämawebe nadäkinik nintä yäpmäᵑ kuᵑat takamäᵑ udegän yäpmäᵑ kuᵑat takäᵑ inta yänpän man ᵑo kudän täyat. Nadäkinik yäyat uwä nadäkinik Anutunin ba waki keriken nanik nimagurani Jesu Kristo unitäᵑo täktäk siwonᵑi terak yäpumäᵑo u. Nadäkiniknin u imaka jopi nämo, unita iyap takinik täk takamäᵑ. ²* Täᵑpakaᵑ Anutu ba Ekäninin Jesu Kristo unitäᵑo manbiᵑam daniᵑpän yänpän-nadäk täᵑ irirä unitäᵑo orakoraki ba bänep pidämtä inken tokᵑek-inik pat tamik täyon.

Ninä Anututä inita iwoyänpän nipmanᵑuk

³* Jesu Anutu ude itkaᵑ kehäromini inipärik kubä unitä kehäromi nimiᵑ moreᵑirän irit kehäromita biᵑam itta, ba kudän Anututä ini gäripi nadäk täyak u täᵑpeᵑ kuᵑatta nadäk kädet ätuta wäyäkᵑenaᵑi nämo. Ude kuᵑatneta mebäriᵑi käbop nämo peᵑkaᵑ wäpi biᵑam peᵑyänek ikek kwawak niwonärenᵑuk. Uterak, ba ninta yänpän epän säkgämän kubä täᵑkuko uterak inita biᵑam yänpäbä nipmanᵑuk. ⁴ Ude täᵑkuko uwä imaka säkgämän-inik, gwäki ärowani nimikta yänkehärom täᵑkuko u nimiᵑkuko ubayän. Täᵑirän iron uterak kome täᵑo nadän gärip ba kaᵑgärip waki äma täᵑo bänepi täᵑpänwak takäᵑ u täga irepmitpän bänep nadäk-nadäkjin Anutu täᵑo ude bumik äworek täyak.

⁵ Mebäri unitagän kudän siwonᵑi mebäri mebäri yäpurärätpän yäpurärätpän täᵑpän kuᵑat täkot. Nadäkinikjin nitek itkaᵑ kudän siwonᵑi pewä ahäwäpän kaᵑ kuᵑarut. Täᵑkaᵑ kudän siwonᵑi terak kuᵑatpän kudän siwonᵑi Anututä gäripi nadäk täyak unita yänpän-nadäk täk täkot. ⁶* Ude täᵑkaᵑ irit kuᵑatkuᵑatjinta watäni itkaᵑ bäräpi gänaᵑ gwäk pimiᵑpän kuᵑat täkot. Ude täᵑkaᵑ Anututä iniken kudän siwonᵑi u inᵑitpän ini bumikgän kuᵑat täkot. ⁷ Ude täᵑpän notjiye kowat nadän imän täᵑpän iron kädet bureni pewä ahäk täyon. ⁸ Kudän udewani koreᵑpän yäpmäᵑ kuᵑatneᵑ. Yäpmäᵑ kuᵑarirä taᵑi tokᵑenayän takäᵑ uwä eruk nadäk Jesu Kristoken nanik yäpuᵑo uwä jopi nämo api täᵑpek. Nämo, u irit kuᵑatkuᵑatjinken bureni ahän bumbum api täneᵑ.

⁹ Täᵑ, äma kubätä kudän siwonᵑi udewani nämo yäpmäᵑ kuᵑarayän täko uwä Anututä kädet ude kaᵑ iwarut yän niwet täyak u nämo nadäwän tumbani yän iwetne. U äma dapuri tumbani ba dapuri waki ude bumik. U momini biani ärutpak täwani unita guᵑ täyak. ¹⁰ Eruk notnaye, in äma udewani nämo äworeneᵑ. Nämo, Anututä inita biᵑam iwoyänpän tämagutkuko unita gwäk pimiᵑpän iniken äbot itta epäni kehäromi täneᵑ. Ude tänayän täᵑo uyaku nadäkinikjin nämo pewä putärewäpän täᵑyabäk-ken nämo api mäneᵑ. ¹¹ Kädet ude terak Anututä Ekäninin ba waki keriken nanik nimagurani ämanin Jesu Kristo täᵑo kaᵑiwat yewani paot-paori nämo u gänaᵑ ärokta api taniᵑ kirewek.

Anutu täᵑo man u bureni

¹²* Notnaye, man u nadäkaᵑ. Ba Anutu täᵑo man buramiᵑpän yäpmäᵑ kuᵑat takäᵑ u bureni-inik yän nadänpän kehäromigän inᵑit takäᵑ. Upänkaᵑ näk intä man u täᵑguᵑ takta gäripi nämo nadätat. Unita yänpän kadäni kadäni

* **1:2:** Jud 2 * **1:3:** 1Pi 2:9 * **1:6:** Gal 5:22-23 * **1:12:** Jud 5

pen api täwet täñpet. ¹³* Ñode kañ täñpa yäñ nadätat; Nämö kumäñkañ irayäñ täyat ude bänep nadäk-nadäkjin äneñi täñpidäm takta man u wari wari pen api täwet täñpet. ¹⁴* U imata, näkä kumäkta kadäni keräp täyak yäñ nadätat, Ekäninin Jesu Kristotä näwetkuko ude. ¹⁵ Unita näk inken täwetpäñ täwoñärek epän kehäromi täñpayäñ. Ude täñpayäñ täro uyaku kumäñirawä man täwetpäñ täwoñärek täk täyat u juku piñpäñ api yäpmäñ kuñatneñ.

¹⁶* In nadäkañ; Ekäninin Jesu Kristotä kehäromi nitek äbayäñ täyak unitäño manbiñam uku täwetpäñ täwoñärek täñ yäpmäñ äbumäño uwä äma täño kobap manpäñ nämö täwetkumäñ. Nämoinik, dapunintä Anutu täño wäpi biñam penyänek pähap ikek uterak ahäñirän bureni kañkumäño unita yäk takamäñ.

¹⁷* Nin kañpäñ nadäñitna Anutu Nanintä orañ imiñpäñ wäpi biñam iniñ oretkuk. Täñkañ Anutu wäpi biñam säkgämän-inik, inipäräk kubä iranitä Jesu ñode iwerirän nadäñkumäñ; Ñowä nanakna bureni, näkñaken bänepna gämäni-inik. Unita gäripi pähap nadäk täyat yäñ yäñkuk. ¹⁸ Man kotäk uwä, pom kudupi uterak iritna kunum gänañ naniktä äpäñirän nadäñkumäñ.

¹⁹ Ude kañpäñ nadäñkumäño unita man profet bianitä yäñahäwani unita nadäkinik bureni täk takamäñ. Unita in imaka, manbiñam u juku penpäñ nadäñpäñ yäpmäñ kuñarirä api tagawek. Profet täño man u topän täño penyänektä bipmäñ urani gänañ penyänek täyak ude. Topäntä ijiñ yäpmäñ kuñtäyon kome yänek täyak udegän man unitä bänepjin-ken penyänep tamiñ yäpmäñ kuñtäyon guk pähap wäpi abäyänektä kañ ahäñ tamän. ²⁰ Täñpäkañ ñodeta nadäkinik täñput; Imaka kämi ahäkta yäwani profet bianitä yäñkuño u iniken nadäk terak nämö yäñahäñkuñ. ²¹* Nämö, profet man biani kubä ämatä iniken nadäk terak kubä nämoinik ahäñkuk. Nämö, Kudupi Munapiktä bänepi täñpidäm tañ yämiñirän Anututä man yämani u yäñahäñkuñ.

2

Yäñ-yäkñarani ämata man

¹* Bian profet jopi ätu Isrel ämawebe bämopi-ken itkuño udegän in bämopjin-ken api ahäneñ. Ahäñkañ Anutu wäpi terak jop manman, nadäkinik täñpäwak man, u käbop käbop bämopjin-ken api yäñahäñtäñ kuneñ. Ba ugän nämö, Ekäni ärowani suwanpäñ yämagutkuko unita imaka, mäde api ut imineñ. Ude tänayäñ täño unita Anututä bäränek-inik api täñpän waneñ. ² Täñpäkañ äma mäyaptä unitäño kädet kuroñ iwatpäñ kudän ämatä nämö tänañi u api täneñ. Täñjirä äma nadäkinik nämö täñpanitä yabäñpäñ man bureni täño kädet unita yäñpäñ-yabäñ yäwat api täneñ. ³* Täñpäkañ äma jopman yäwani unitä moneñta yabäñgärip täñkañ Anutu wäpi terak kobap man mebäri mebäri yäñ-täkñarirä moneñ api yämineñ. Ude tänayäñ täkañ upäñkañ yäpmäñ daniwani ämatä manken yepmakta kadäni bian pen yämiñkuko unita itsämäñtak. Ba yäpmäñ daniwani ämatä täñpäwak täñpayäñ täko u täga nämö api irepmitneñ.

⁴* Unita imaka bian ahäwani täño manbiñam ñode täwera nadäwut; Bian añero ätutä waki täñjirä Anututä nämö yabäñ koreñkuk. Nämö, u geñi waki, awañ bipmäñ urani gänañ uken ureñ täñpän äpmonjöpäñ yen kehäromipäñ pädat täñpäñ yepmañkuko kadäni pähapta itsämäñkañ. ⁵* Ba udegän äma biani biani Anututa mäde ut imiñjirä nämö yabäñ koreñkuk. Nämö, yäñirän umetä tokätpäñ kudup däpuk. Täñkañ Noa, Anutu inamiken siwoñi irit kädet täño manbiñam yäñahäwani ukät iniken tawanken nanik 7 ugänpäñ täñkentäñ

* **1:13:** 2Pi 3:1 * **1:14:** 2Ko 5:1; Jon 21:18-19 * **1:16:** Mat 17:1-5 * **1:17:** Mat 17:5 * **1:21:** 2Ti 3:16; 1Pi 1:11
 * **2:1:** Mat 24:11; Jud 4 * **2:3:** Rom 16:18; 1Te 2:5 * **2:4:** Jud 6 * **2:5:** Stt 6-8, 8:18; 2Pi 3:6

yämiŋpäŋ yepmaŋkuk. ⁶* Ba kubä pen ŋode; Anututä Sodom Gomora ämawebe yabäwän wawäpäŋ yotpärare yarä ukät ämawebe kudup kädäp pewän päŋku pat ijiwäpäŋ kädäkut äworeŋpeŋ kuŋkuŋ. Ude täŋkuko uwä ämawebe Anutu mäde ut imik täkaŋ unitä kaŋpäŋ ŋode nadäka; Nintä terak udegän api ahäŋ nimek. ⁷* Täŋ, äma kubä wäpi Lot, Sodom uken itkuko ugänpäŋ täŋkentäŋ imiŋkuk. Lot, äma täga uwä ämawebetä kädet kábäŋi-inik u täŋirä yabäŋkaŋ nadäŋ bäräp täŋkuk. ⁸ Ini uwä äma täga upäŋkaŋ kepma kubäkubä ämawebe täŋo täktäki yäkyäki waki u yabäŋpäŋ-nadäŋkaŋ bänepi siwoŋi-ken ägekot pähap nadäŋkuk, ärowani kudän täk täŋkuŋo unita.

⁹* Eruk unita ŋode nadäwut; Ekänitä iniken kudupi ämawebeniye täŋyabäk mebäri mebäri-ken nanik täga täŋkentäŋ yämiŋpäŋ yämagut täyak. Täŋ, ämawebe waki kädet iwatta gäripi nadäk täkaŋ u yabäŋ yäwat itak. Yabäŋ yäwat ittängän kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken kowata api yämek. ¹⁰* Bureni, äma kaŋgärip ba nadäŋ gärip waki täŋpäŋ kubokäret kädet ämatä nämo tänaŋi täk täkaŋ u, ba Anutu täŋo man iwatpäŋ gämori-ken kuŋatta bitnäc täkaŋ uwä kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken täga nämo api irepmitneŋ. Nämoinik!

Äma uwä äma jop manman yäwani bämopjin-ken itkaŋ u. U iniken gupi yäpmäŋ äroŋpäŋ iniken gärip ugän iwat täkaŋ. Täŋkaŋ imaka wäpi biŋam ikek kunum gänaŋ irani u yäŋärok yäwetta umun kubä nämo täk täkaŋ. ¹¹* Nadäkaŋ, aŋero, äma udewani yärepmit moreŋpäŋ kehäromi nimek it täkaŋ upäŋkaŋ Ekäni iŋamiken itkaŋ jop manman terak nämoinik yäniŋ wärät täkaŋ. ¹²* U kawut! Profet jopi uwä imaka nämo nadäwä tärek täkaŋ unita man waki bumta yäk täkaŋ. U tom ägwäri bumik, nadäk-nadäki nämo. Tom ude, iniken gup täŋo gärip ugän iwaräntäk täkaŋ. Tom ämatä yabäŋpäŋ däpmäkta yäwani udegän äma uwä paotta biŋam täkta yäwani. ¹³* Uwä äma ätuta komi yämik täkaŋ kowata komi udegän api yäpneŋ. Imaka unita gäripi nadäk täkaŋ uwä kábop nämo peŋkaŋ kepma käroŋ gäripini däpmäŋ tärekta kudän waki mebäri mebäri wari wari täk täkaŋ. Ba inkät ketem bok täŋnak täkaŋ unitä äŋnak-äŋnakjin uwä täŋpewä imaka kábäŋ täwani taräki ude äworek täkaŋ. Ude täŋpäŋ oretoret täk täkaŋ.

¹⁴ Täŋpäŋ ugän nämo. U webe yabäŋgärip täŋpäŋ yäwarän täktagän nadäk täkaŋ. Momi täkta gäripi nadäk täkaŋ, u däpmäŋ tärenaŋi nämo. Ude täŋkaŋ ämawebe nadäkiniki kehäromi nämo udewani täŋyäkŋat-pewä momi täk täkaŋ. Täŋkaŋ äma ätuta nämo nadäk täkaŋ. Nämoinik, initagän nadäkinik täŋpäŋ iniken gärip däpmäŋ tärektagän nadäŋpeŋ kuŋat täkaŋ. Unita Anututä api däpmäŋ morewewek. ¹⁵* Kädet siwoŋita mäde ut imiŋpäŋ täŋguŋguŋ täŋtäŋ kuŋat täkaŋ. Uwä Beo täŋo nanaki wäpi Balam unitäŋo kädet kuroŋ iwat täkaŋ. Balam uwä monenta yäŋpäŋ kädet waki täkta gäripi nadäŋkuk. ¹⁶* Ude täŋtäŋ kuŋtäyon doŋki, man nämo yäk täkaŋ upäŋkaŋ doŋki kubätä ämatä-yäŋ man iwetpäŋ Balam ŋode kaŋ-yäŋkuk; Täŋguŋguŋ kädet täk täyan u kaŋ pe! yäk.

¹⁷* Täŋpäkaŋ profet jopi uwä ume dapuri kawuk täwani udewani. Ba gubam mänittä piäŋ äreyäŋ täŋpäŋ jopjop kuk täkaŋ udewani. U täŋkentäk kubä täga nämo täneŋ. Unita äma udewanita Anututä yotpärare bipmäŋ urani wakiinik kubä peŋ yämiŋkuko uken api itneŋ. ¹⁸* U gup yäpmäŋ ärokärok man bumta yäŋtäŋ kuŋat täkaŋ. Täŋkaŋ äbot täŋpani guŋ äbot täŋo täktäk kädet waki apigän pewanipäŋ täŋyäkŋat-pewä gup täŋo kaŋgärip kädet mebäri mebäri äneŋi iwat täkaŋ. ¹⁹* U bänep ärik-ärik man ŋode yäwet täkaŋ; Nin niwarän

* **2:6:** Stt 19:24; Jud 7 * **2:7:** Stt 19:1-16 * **2:9:** 1Ko 10:13; Jud 6 * **2:10:** Jud 7-8,16 * **2:11:** Jud 9 * **2:12:** Jud 10 * **2:13:** Jud 12 * **2:15:** Nam 22:7; Jud 11; Rev 2:14 * **2:16:** Nam 22:28-35 * **2:17:** Jud 12-13 * **2:18:** Jud 16 * **2:19:** Jon 8:34

tānayāŋ tāŋo uyaku sākgāmān-inik api itneŋ. Ude yāk tākaŋ upāŋkaŋ iniwā sākgāmān nāmo it tākaŋ. Nāmo, u imaka tāŋpāwak ikek unita watā epān tāŋ imik tākaŋ. Unita ŋode nadāwut; Imaka kubätä intājukun tāŋ gameko uwā, gāk unitāŋo watā epān āmani jopi ude iren.

²⁰* Unita āma udewanita ŋode yāwa nadāwut; Bian āma uwā waki keriken nanik nimagurani Ekāninin Jesu Kristo unita nadāŋ imikinik tāŋirā Jesutā tāŋkentāŋ yāmiŋpāŋ kome terak waki tāktāk kādet kudup yārepmiŋ moreŋkuŋ. Yārepmiŋ moreŋkuŋo upāŋkaŋ āneŋi āyāŋutpeŋ kādet wakiken irirā unitā topmāŋpāŋ yepmāŋitkuk. Eruk āma udewani uwā wakiken bian itkuŋo u irepmiŋpāŋ wakiinik-inik-ken itkaŋ. ²¹* Unita kowata wakiinik yāpmākta biŋam. Pengān Jesu tāŋo kādet siwoŋita nāmo nadāwā tumbuŋ yāwānāku tāga bumik itkāneŋ. Upāŋkaŋ uwā kādet siwoŋita nadāwā tumbuŋopāŋ āneŋi āyāŋutpeŋ man kudupi yāwetpāŋ yāwoŋārewani u māde ut imiŋkuŋo unita kowata wakitā wakiinik api yāpneŋ. ²²* Kādet u tāŋkuŋo unita man kubā ŋode kudān tāwani u bureni tāyak; Aŋtā aŋek aŋeŋpāŋ peŋkaŋ āneŋi nak tākaŋ. Ba kubā pen ŋode; But kubā ume ārut imiŋpāŋ pewākaŋ āneŋi kumaŋ pāŋku okā nābā gānaŋ dumāk tākaŋ.

3

Jesu bureni-inik api ābek

¹* Notnaye tāgagāmān, bāneŋjin-ken nadāk siwoŋi pewā ahākta man kudān intājukun kudān tāŋ tamiŋkuro ukāt kubā ŋo man bian nadāwani u āneŋi yāŋkodak tāŋpāŋ tāwetat. ²* Imaka kāmi ahānayāŋ tākaŋ profet kudupi bianitā yāwani unita āneŋi juku piwut yāŋpāŋ tāwetat. Ba jukuman waki keriken nimagurani Ekāninintā aposoro meni-ken yāŋahāŋ tamiŋkuko unita guŋ tāneŋ yāŋpāŋ man ŋo tāwetat. ³⁻⁴* * Tāŋpākaŋ imaka taŋi intā nadānaŋi u ŋode; Tārektārek kadāni kerāp tāŋirān āmatā iniken gārip iwatpāŋ sāra man ŋode api yāneŋ; Äbākta yāŋkuko u bureni de? Äbek oratā irā wawāpāŋ kumbuŋken unitā pābā apiŋo itkamāŋ-ken imaka imaka kunum kenta kome ahāŋpāŋ irirān itkuŋo udegān itkaŋ ŋo yāk. Nāmo api ābek! yāŋ api yāneŋ. ⁵* Ude yāk tākaŋ uwā imaka bian ahāŋkuŋo unita guŋ tāŋpāŋ ukeŋode yāŋ yāk tākaŋ. Upāŋkaŋ bian imaka inidegān nāmo itkuŋ. Anutu tāŋo meni jīnom terak kunum kenta kome ahāŋkumān. Tāŋkaŋ Anututā yāŋpewān kometā ume gānaŋ nanik kwawak abāŋpāŋ ume bāmopi-ken itkuk. ⁶* Tāŋkukopāŋ māden Anututā ini āneŋi yāŋirān ume tokŋeŋpāŋ kome biani u kudup peŋ awāhutkuk. ⁷Eruk apiŋo kunum kenta kome udegān Anututā yāŋirān itkamān. U jop nāmo itkamān, u kādāptā ijiŋ paotta biŋam itkamān. Yāpmāŋ danik-danik kadāni-ken kunum kenta kome-kāt āmawebe Anututa māde ut imik tākaŋ u kudup api paot moreneŋ.

⁸* Unita notnaye tāgagāmān, imaka ŋodeta nāmo guŋ tāneŋ; Ekānitā kadāni nāmo danik tāyak. Unitāŋo nadāk-nadākken kepma kubā uwā obaŋ 1,000 ude bumik. Tāŋpākaŋ obaŋ 1,000 uwā kepma kubā ude. ⁹* Kadāni nāmo danik tāyak unita ŋode yānaŋi nāmo; Api ābek yāŋ yāŋkukopāŋ bārāneŋ nāmo äbatak. Eruk bārāneŋ nāmo äbatak uwā mebāri ŋodeta; Ekānitā āma ba webe kubätä paot-paotta biŋam tākta gāripi nāmo nadatak. Kuduptagān bāneŋi āyāŋutpāŋ nākken äbut yāŋpāŋ nadāŋ tamiŋkaŋ kwikinik itsāmāŋtak.

* **2:20:** Mat 12:45 * **2:21:** Luk 12:47-48 * **2:22:** Snd 26:11 * **3:1:** 2Pi 1:13 * **3:2:** Jud 17
 * **3:3-4:** 1Ti 4:1; Jud 18 * **3:3-4:** Ais 5:19; Ese 12:22; Mat 24:48 * **3:5:** Stt 1:6-9 * **3:6:** Stt 7:11-21; 2Pi 2:5 * **3:8:** Sam 90:4 * **3:9:** Hab 2:3; 1Ti 2:4

¹⁰ * Upänkañ Ekäni täño Kadäni u, iwantä äbäk täkañ ude, pit kubägän api ahäwek. Täñirän kunum mämä yänawat pit kubägän api paorek. Ba imaka imakani u gänañ itkañ u kädäptä api ijiñ morewek. Täñkañ kome ini ba imaka imakani u terak itkañ u kudup udegän api paotneñ. ¹¹ Kädet ude terak imaka päke u kudup api paotneño unita in irit kuñat-kuñat kädet jidewani upäj iwatneñ? Uwä ñode; Inäwä irit kuñat-kuñatjin kudup Anututa imiñ moreñpäñ kädet siwoñi, Anututä iniken ugänpäñ iwat täkot. ¹² * Kädet ude kuñatkañ Anutu täño kadäni pähaptä bäräneñ ahäwän yänkañ dapun käron täñpäñ itsämänkot. Nadäkañ, kadäni ugän kunum api ijiñ paorek ba imaka imaka kunum terak itkañ u kudup api mutneñ. ¹³ * Upänkañ ninäwä imaka Anututä nimikta yänkehäromtak man yänkuko unita itsämänkamän. Uwä kunum kenta kome kodaki, irit kuñat-kuñat kädet siwoñitä tokneñ pärekta yäwani u.

Ket nadäñpäñ Ekänita itsämänkäna

¹⁴ Eruk notnaye, kadäni pähap unita itsämänjit itsämänjit Anutu inamiken momi nämo, siwoñi kuñatta gwäk pimiñpäñ kuñat täkot. Täñkañ Anutu-kät bänep kubägän itpäñ kuñatta epäni täk täkot. ¹⁵ * Unita ket nadäwut; Anututä ämawebe bänepi äyänutpäñ inita biñam täkta unita yänpäñ itsämänktak. Man u kudupi nämo. Anututä notninpak Polta man kädet u imiñirän yänpäñ kudän täñpäñ tamiñkuko u udegän. ¹⁶ Poltä manbiñam kubäkubä kudän täk täyak uwä man u nikekgän. Bureni, Pol täño manbiñam ätu mebäri nadäna tumäktä pipiri täk täkamän. Unita äma ätu bänep nadäk-nadäk kubägän nämo inirani, ba Anutu täño man burenita nämo nadäwä tumbanitä Pol täño man ätu yäpmän äyänutpäñ goret yänahäk täkañ, ba Anutu täño man ätuta täk täkañ udegän. Ude täk täkañ uwä paotta biñam.

¹⁷ * Upänkañ notnaye, kudän udewani kämi api ahäwek yän uku nadäk täkañ unita injinta ket nadäñpäñ kuñat täkot. Täñyäkñarani äma, Anutu täño man täñpäwawani unitä täñ-täkñarani täñpäñ man jopi täwerirä nadäkinikjin kehäromi u pewä putärewäpäñ säkgämän itkañ u irepmiñpäñ wakiken äpmonenña! ¹⁸ * Täñpäkañ Jesu Kristo u Ekäninin ba waki keri-ken nanik nimagurani. Unitä orakoraki tamik täyak unitäño mebäri, ba iniken täktäkita yänpäñ-nadäk täñpäñ nadäwä tumbäpäñ kehäromigän kañ irut. Täñpäkañ wäp biñam ärowani, penyänek ikek ba iniñoret man kudup Jesu Kristoken tärek-täreki nämo it yäpmän kuk täyon. U bureni!

* **3:10:** 1Te 5:2; Mat 24:29,35 * **3:12:** Ais 34:4 * **3:13:** Ais 65:17; Ais 66:22; Rev 21:1,27 * **3:15:** Rom 2:4; 2Pi 3:9 * **3:17:** Mak 13:5,33; 1Ko 10:12 * **3:18:** Jud 25

1 Jon

Bänep iron kädet kowata kowata tänpəŋ kuŋatta manbiŋam

Manbiŋam Irit ikek u kwawak ahəŋkuk

¹ * Manbiŋam, irit kehäromi nitek unitəŋo mebärini yəŋahäk täkaməŋ. Manbiŋam u imaka u ba u nämo ahəŋirä itkuk. Manbiŋam unitä man yəŋirän nadəŋkuməŋ. U kuŋarirän dapunintä kaŋkuməŋ. Ba ketnintä imaka, inipəŋ-nadəŋkuməŋ. ² * Irit kehäromi təŋo məhemi u kwawak ahəŋirän kaŋkuməŋo u yəŋahäk täkaməŋ. U Anutu Nankät itkumənopəŋ ahəŋ nimiŋkuko unitəŋo mani biŋam täwet täkaməŋ. ³ Tänpäkaŋ nin Anutu Nan ba iniken Nanaki Jesu Kristo ukät bənep kubägän terak it täkaməŋ unita in nin yəpurärätkaŋ bok udegän kaŋ itna yəŋpəŋ mani biŋam täwet täkaməŋ. Imaka dapunintä kaŋkuməŋ ba jukunintä nadəŋkuməŋo upəŋ yəŋahəŋpəŋ täwet täkaməŋ. ⁴ * Bureni-inik, bənep oret-oretnin tokŋek-inik pat nimitak u inken udegän tokŋek-inik pat tamiton yəŋpəŋ mani biŋam ŋo kudän tänpəŋ tamikaməŋ.

Peŋyəŋek-kengän kuŋat täkäna

⁵ * Jesutä manbiŋam yəŋahəŋirän nadəŋkuməŋo u täwet ahäkaməŋ. Uwä ŋode; Anutu uwä peŋyəŋek. Uken bipməŋ urani kubä nämoinik itak. ⁶ * Unita nin Anutu-kät bənep kubägän tänpəŋ kuŋat täkaməŋ yəŋ yəŋkaŋ bipməŋ urani gənaŋ pen kuŋatnero uwä, mannin u bureni nämo, jopman yəne. Täŋkaŋ kädət bureni nämo iwatne. ⁷ * Tänpäkaŋ Anutu u peŋyəŋek unita nin peŋyəŋek-ken kuŋatpəŋä, äbot täŋpani notniyekät nin bəmopnin-ken bənep kubägän irit ahəŋpəŋ pat täyak. Ude kuŋaritna Anutu nanaki Jesu, unitəŋo nəgəritä mominin kudup ärut-paktaŋ nimik täyak.

⁸ * Tänpäkaŋ äma kubätä momi nämo täk täyat yəŋ yəweko uwä man bureni äma uken nämoinik parirän bənepi jop yəŋ-ikŋarek. ⁹ Upəŋkaŋ mominin Anutu inamiken yəŋahəŋawä Anututä iniken yəŋkehəromtak mani u iwatpəŋ kädət siwoŋi ŋode täŋ nimek; U mominin peŋ nimiŋpəŋ momi təŋo garok bənepnin-ken pätak u ärut-paktaŋ nimek. ¹⁰ Tänpäkaŋ nin momi nämo täŋpani yəŋ yəŋpəŋä Anutu u jopman yəwani yəŋ yəne. Ba Anutu təŋo man siwoŋi nin bənepnin-ken nämoinik irek.

2

¹ * Äpetnaye nanaknaye, intä momi nämo täneŋta manbiŋam ŋo kudän täŋ tamitat. Täŋ, in momi tänpəŋä ŋode nadəneŋ; Äma kubä Anutu inamiken nin gərak it täyak. Uwä äma siwoŋi-inik, Jesu Kristo. ² * Tänpəŋ Kristo ini kumbuko uterak Anututä mominin peŋ nimik täyak. Tänpäkaŋ nintəŋogän nämo, Jesu u komen äma kuduŋtagän təŋo momi täga ärutpak täwek.

Anututa nadəŋpəŋä jide kuŋaren?

³ Nin Anutu təŋo бага man nadəŋpəŋ buraminero uwä, eruk nininta ŋode täga nadəne; Bureni, nin Anututa nadəkaməŋ yəŋ täga nadəne. ⁴ * Tänpäkaŋ, äma kubätä Näk Anututa nadätat yəŋ yəŋkaŋ unitəŋo man kädət siwoŋi nämo

* **1:1:** Jon 1:1-2,4; 1Jo 2:13-14 * **1:2:** Jon 1:14 * **1:4:** Jon 16:24 * **1:5:** 1Ti 6:16; Jem 1:17
 * **1:6:** 1Jo 2:4 * **1:7:** Jon 3:21; Ais 2:5; Hib 9:14; Rev 1:5, 7:14 * **1:8:** Sam 32:5; Snd 28:13 * **2:1:** Hib 7:25, 9:24 * **2:2:** Jon 1:29, 11:52; Kol 1:20; 1Jo 4:10,14 * **2:4:** 1Jo 1:6,8

iwareko uwä man bureni bänepi-ken nämo parirän jopman yäwek. ⁵⁻⁶ Tãñ, äma ehutpãñ Anutu tãño man kädet siwoñi iwat tãkañ unita ñode tãga yãne; Äma u Anututa gãripi bureni-inik nadäk tãkañ. Tãñpãkañ äma kubätä näk Anutu-kät kuñat tãkamäk yãñ yäweko uwä Kristotä kädet tãga u ba u tãk tãñkuko udegän tãñpek. Unita nin udegän tãñpãñä nin kubäkubätä ñode tãga nadãne; Bureni, näk Anutu-kät kuñat tãkamäk yãñ nadãne.

⁷ * Nanaknaye, man kädet kodakipãñ nämo täwetat. Nãmoinik, uwä biñam bian nadãñkuño u ba бага man pengän nadãñkuño upãñ täwetat. ⁸ * Bureni, man kädet u biani upãñkañ kodaki. Unitãño bureni Jesu tãño irit kuñat-kuñariken kwawak ahãñirän kañkuñ ba in tãño irit kuñat-kuñatjinken udegän unitãño bureni kwawak ahätak. Bureni-inik, penyãñek burenitä äbãñpãñ bipmãñ urani iwat kirewayãñ täyak.

⁹ * Tãñpãkañ äma kubätä Näk penyãñek gãnañ kuñat täyat yãñ yãñkañ noripak kubätä kokwawak nadãñpãñ kuñat täyak u bipmãñ urani-ken pen itak. ¹⁰ * Tãñ, äma noriye nadãñ yãmikinik tãñpãñ bänep iron kädet iwat tãkañ uwä Anutu tãño penyãñek gãnañ kuñat tãkañ. Ude kuñarirä imaka kubätä tãñpewän goret kubä tãga nämo täneñ. ¹¹ * Tãñpãkañ äma noriyeta kokwawak nadãñ yãpmãñ kuñat tãkañ uwä bipmãñ urani gãnañ itkañ. Äma udewani uwä bipmãñ urani gãnañ itkañ dapuri itpipiñpewän kädet upãñ kuyat yãñ nämo nadãwän tumäk tãkañ.

¹² * Unita nanaknaye, Kristo tãño kumäk-kumäki terak Anututä momijin pen tamĩnkuko unita man kudän ño tãñ tamitat.

¹³ * Tãñpãñ nanaye, in äma bian yãput penpãñ itkukotä itak u nadãñ imikinik tãk tãkañ unita man ño kudän tãñpãñ tamitat.

Ba ämawebe gubañnaye, in Äma Wakikät ämik tãñpãñ kehãromini yãpmãñ äpuño unita man ño kudän tãñpãñ tamitat.

Tãñpãñ nanaknaye, in Nanta nadãkañ unita man ño kudän tãñpãñ tamitat.

¹⁴ Ba nanaye, in äma bian yãput penpãñ itkukotä itak unita nadãkinik tãk tãkañ unita man ño kudän tãñpãñ tamitat.

E, ämawebe gubañnaye, in Anutu tãño man bänepjin-ken itinik täyak unita kehãromijin nitek itkañ. Kehãromijin nitektä Satan tãño kehãromini yãpmãñ äpuño unita man ño kudän tãñpãñ tamitat.

Nin kome tãño gãrip nämo iwatne

¹⁵ * In imaka imakata komen ämawebetä gãripi nadäk tãkañ udegän nämo nadãneñ. Ba gãripjin kome tãño tuñum mebäri mebäri uterakgän nämo penenñ. Tãñkañ äma kubätä kome tãño irit kuñat-kuñat ba tuñum unita gãripi nadãñpen kuñareko uwä äma unita ñode nadãne; U Anututa gãripi nämo nadäk täyak.

¹⁶ * Tãñpãkañ kome tãño tuñum uwä ñode; Bänep biani tãño nadãñ gãrip, yabãñgãrip ba nininta nadãna ärowani täktäk. Imaka kuduaptagän u kome tãño biñam, Anutu Nanken nanik nämo. ¹⁷ * In nadãkañ? Kome ini ba kome tãño tuñum u kudup paot-inik api täneñ. Upãñkañ ämawebe Anutu tãño gãrip iwat tãkañ uwä kadäni kãroni, tärek-tãreki nämo, pen api it yãpmãñ äroneñ.

Kristo tãño iwan mäde ut yãmĩne

* **2:7:** 2Jo 5-6; 1Jo 2:24, 3:11 * **2:8:** Jon 13:34; Rom 13:12; Jon 1:9 * **2:9:** 1Jo 3:10,15; 1Jo 4:20
 * **2:10:** Jon 11:9; Rom 14:13 * **2:11:** Jon 11:10, 12:35 * **2:12:** 1Ko 6:11 * **2:13:** 1Jo 1:1
 * **2:15:** Rom 8:7 * **2:16:** Rom 13:14; Jem 4:16; 1Pi 2:11 * **2:17:** Mat 7:21; 1Ko 7:31

18 * Nanaknaye, kadäni pähap keräp täyak! Kadäni u keräp tañjirän Kristo täño Iwan pähap api ahäwek yäj nadänkuñ. Eruk, mäyap ahänkuño itkañ unita kadäni keräp täyak yäj nadäk täkamäj. 19 * Täñpäkañ iwan uwä äbot täñpani nin bämopnin-ken itkuñopäj nibä kätänpeñ kuñkuñ. Nibä kätänpeñ kuñkuño unita ñode nadäkamäj; Üwä ninkät nanik nämo. Ninkät nanik bureni-inik täñpän yäwänäku, äma uwä ninkät pen itkäne. Upänkañ kuñkuño unita ñode niwoñärek täkañ; U ninkät nanik nämo.

20 * Täñpäkañ iron, Kudupi Ämatä tamiñkuko u inken itak unita in kudup man bureni nadäk täkañ. 21 Manbiñam ñowä man bureni täño mebäri täwetpäñ täwoñärekta nämo kudän täñ tamitat. Nämo, in man bureni nadäwä tärewäpäñ man burenitä jopman nämo pewän ahäk täkañ yäj nadäk täkañ. 22 * Eruk, jop manman yäwani u netä? Jop manman yäwani uwä man ñode yäk täkañ; Jesu u äma Anututä bian iwoyänkuko wäpi Kristo u nämo yäj yäk täkañ. Äma man ude yäwani uwä Anutu ba Jesu Kristota mäde ut yämik täkañ. U Kristo täño iwan ubayäj. 23 * Bureni-inik! Äma Nanakita mäde ut imik täkañ uwä Nani Anututa udegän täk täkañ. Täñ, äma Nanakita nadäkinik täk täkañ uwä Nani Anututa udegän nadäk täkañ.

24 Unita man bian nadänkuño u pen iyap täñpäñ injit täkot. In man bian nadänkuño ugän iwaräwä kadäni kadäni Anutu Nanak ba Nan inkät kentänpäñ api kuñatneñ. 25 * Täñpäkañ Kristotä imaka nimikta yänkehäromtak man yänkuko uwä ñode; Irit kehäromi api tamet yäj yänkuk.

26 Notnaye, äma ätutä in bänep nadäk-nadäkjin putärekta jopman täwet täkañ unita manbiñam ño kudän täñpäñ tamitat. 27 * Ude täñ tamik täkañ upänkañ Kristotä in Munapikpäñ piñ tabatkuk. Piñ tabatkuko uwä inken pen irirän in nadäk-nadäk tägata nämo wäyäkñek täkañ. Nämo, Munapiktä ini imaka kudup täwetpäñ täwoñärek täyak. Täñpäñ man täwetpäñ täwoñärek täyak uwä jopi kubä nämo, bureniñän. Unita Munapiktä täwetpäñ täwoñärek täyak udegän in Kristo-kät kentänpäñ kuñat täkot.

Anutu täño nanakiye bureni

28 * Unita nanaknaye, äneñi täwera nadäwut; In Kristo-kät kentänpäñ kuñat täkot. Udegän täñ yäpmäj kuñtänñän Kristo kwawak ahäwayäj täyak-ken uken nin umun nämo api täne. Nämoinik, nin inamiken mäyäk ba nadäwätäk kubä nämo api täne. 29 * Täñpäkañ in ñode nadäk täkañ; Kristo u siwoñi-inik. Ude nadäk täkañ unita ñode imaka nadäk täkañ; Ämawebe mani buramiñpäñ siwoñi kuñat täkañ uwä Anututä bäyañ yepmañpani.

3

1 * Wisiknin! Nantä ninta nadäj nimiñkuko u inide kubä! U nadäj nimiñkinik täñpäñ wäpnin Nanaknaye yäj niwerani. Bureni-inik, nin unitäño nanakiye-inik itkamäj. Upänkañ komen ämatä Anututa nämo nadäk täkañ unita ninta udegän nämo nadäwä tärek täkañ. 2 * Notnaye, nin apiño Anutu täño ironiñiye bureni itkamäj upänkañ kämiwä jide api äworeñpäñ itne yäj ket nämo nadäk täkamäj. Upänkañ ñode nadäk täkamäj; Kristotä kwawak ahäwayäj täko uken nin ini bumik api äworene. Bureni-inik, kadäni uken Jesu u jidewanipäj kwawakinik api kañpäñ nadäne. 3 Täñpäñ ämawebe Kristota

* 2:18: 1Pi 4:7; Mat 24:5,24; 2Jo 7 * 2:19: Apos 20:30; 1Ko 11:19 * 2:20: 1Ko 2:15; 1Jo 2:27

* 2:22: 1Jo 4:3; 2Jo 7 * 2:23: Jon 5:23, 15:23; 1Jo 4:15, 5:1; 2Jo 9 * 2:25: Jon 3:15, 6:40 * 2:27:

Jon 16:13 * 2:28: 1Jo 3:2, 4:17 * 2:29: 1Jo 3:7,10 * 3:1: Jon 1:12-13; Jon 16:3 * 3:2: 2Ko 3:18; Plp 3:21

itsämäk täkaŋ uwä, kädet wakiwaki täŋo garok mäde ut imiŋpäŋ pakigän kuŋat täkaŋ, Kristotä paki, kuräki-inik it täyak ude.

⁴ Ämawebe momi täk täkaŋ uwä, Anututa ärowani täŋ imik täkaŋ. Bureni, momi täktäktä Anutu täŋo бага man irepmit täyak. Ba ŋode imaka nadäk täkaŋ; Kristo u mominin ärut täŋpä kukta äpuk. ⁵* Täŋpäkaŋ Kristo ini, momi kubä nämo. ⁶* Unita ämawebe Kristo-kät kentäŋpäŋ kuŋat täkaŋ uwä momi täŋo kädet gwäk pimiŋpäŋ nämo iwat täkaŋ. Äma kubätä gwäk pimiŋpäŋ momi täkgän täkgän täŋpayäŋ täko unita ŋode yäne; U Kristo nämo kak täyak ba unita nämo nadäk täyak yäŋ nadäne.

⁷* Unita nanaknaye, äma kubätä yäŋ-täkŋatpäŋ kädet goret kubä terak tämagureko unita watä ket itneŋ. Kristo u siwoŋi-inik, unita Kristo ude kaŋ itnayäŋ nadäŋpäŋä kädet siwoŋigän iwatneŋ. ⁸* Täŋpäkaŋ yäput peŋpäŋ äma waki Satantä momi täŋkukotä pen täŋ yäpmäŋ äbätak. Unita äma gwäk pimiŋpäŋ momi täk täkaŋ uwä Satan täŋo nägät moräk. Upäŋkaŋ Anutu täŋo nanaki u mebäri ŋodeta äpuk; Satantä epän waki täk täyak u peŋ awähutta äpuk.

⁹* Täŋpäkaŋ Anutu täŋo nanakiye bureni uwä momi täkgän täkgän nämo täk täkaŋ. Nämo inik, Anututä iniken mebäri äma udewani bänepi-ken pewän ahäŋirän Anutu täŋo nanakiye bureni ahäŋkuŋo unita momi kädet täga nämo iwatneŋ. ¹⁰* Unita äma netätä Anutu täŋo nanakiye bureni ude itkaŋ ba netätä Satan täŋo nanakiye ude itkaŋ yäŋ nadäna yäŋpäŋ ŋode yabäŋpäŋ-nadäneŋ; Äma kädet siwoŋi nämo iwat täkaŋ uwä Anututa biŋam nämo. Ba äma äbot täŋpani ätuta iron kädet nämo täŋ yämik täkaŋ uwä Anutu täŋo nanakiye nämo.

Iron kädet bureni täŋo man

¹¹* Manbiŋam bian-inik nadäŋkuŋo uwä ŋode; Nin iron kowata kowata täne. ¹²* Ude täŋkaŋ Ken täŋo kädet nämo iwatne. Ken uwä äma wakita biŋam itpäŋ iniken noripaki-inik kumäŋ-kumäŋ utkuk. Kentä noripaki mebäri imata utkuk? Uwä ŋode; Ken u täktäki waki. Täŋpäkaŋ noripaki täŋo täktäki uwä siwoŋi.

¹³* Unita notnaye, komen ämatä iwan täŋ tamiŋirä nadäwätäk täŋpäŋ nämo kikäŋneŋ. Imata, u iron kädet nämo iwat täkaŋ unita. ¹⁴* Upäŋkaŋ nin äbot täŋpani notniye nadäŋ yämikinik täk täkamäŋ unita bureni ŋode nadäk täkamäŋ; Nin kumäŋ-kumäŋ kädet irepmitpäŋ iritta biŋam täkamäŋ. Täŋpäkaŋ äma iron kädet nämo iwat täkaŋ uwä kumäkta biŋam pen itkaŋ. ¹⁵* Bureni-inik! Äma noripakta kokwawak täŋpeŋ kuŋat täkaŋ uwä Anutu iŋamiken äma kumäŋ-kumäŋ däpani ude it täkaŋ. Täŋpäŋ äma udewanita ŋode nadäkamäŋ; Äma kumäŋ-kumäŋ däpmäk täkaŋ uwä irit kehäromita biŋam nämo.

¹⁶* Iron kädet bureni uwä ŋode kaŋpäŋ nadäk täkamäŋ; Kristotä ninta yäŋpäŋ komi nadäkta nadäwätäk nämo täŋpäŋ iniken gupi iniŋ kireŋkuk. Ude täŋ nimiŋkuko unita nin udegän äbot täŋpani notniyeta yäŋpäŋ gupnin iniŋ kirekta nämo bitnäne. ¹⁷* Unita äma tuŋum ikektä äbot täŋpani noripaki kubä imaka u ba unita wäyäkŋeŋirän kaŋkaŋ butewaki nadäŋpäŋ nämo täŋkentäŋ imeko uwä jide täŋpäŋ bänep iron Anutu-ken nanik bänepna-ken itak yäŋ nadäwek? ¹⁸* Unita nanaknaye, nin notniyeta nadäkinik täkamäŋ yäŋ menintägän jop nämo yäne. Nämo inik, nin bureni-inik nadäŋ yämiŋpäŋ iron bureni u kwawak pena ahäneŋ.

* **3:5:** 2Ko 5:21; 1Pi 2:22-24; 1Jo 2:2 * **3:6:** Rom 6:1-2,14; 1Jo 3:9 * **3:7:** 1Jo 2:29 * **3:8:** Jon 8:44 * **3:9:** 1Jo 5:18 * **3:11:** Jon 13:34 * **3:12:** Stt 4:8 * **3:13:** Mat 5:11-12; Jon 5:18-19
* **3:14:** Jon 5:24; 1Jo 2:11; Mat 5:21-22 * **3:15:** Rev 21:8 * **3:16:** Jon 13:1; Gal 1:4; 1Te 2:8
* **3:17:** Lo 15:7 * **3:18:** Jem 2:15-16

19 Ude tãŋkaŋ nininta ŋode tãga nadãne; Nin man bureni-iniktã bãyaŋ nipmanŋpani yãŋ nadãne. Ude nadãŋkaŋ Anutu iŋamiken tãŋjumun-umun terak nãmo kuŋatne. Nãmoinik, bãnepnintã bãtakigãn itpãŋ Anutu iŋamiken sãkgãmãn kuŋatne. 20 Unita bãnepnin kubãkubãtã Anutu iŋamiken goret tãyan yãŋ niwerãwã ŋode nadãne; Anutu imaka kudup nadãwãn tãrewani unitã bãnepnin tãŋo nadãk-nadãk nadãwãn tãrek tãkaŋ.

21 * Tãŋpãkaŋ bãnepnin kubãkubãtã goret tãyan yãŋ nãmo niwerãwã Anutu iŋamiken nadãwãtãk ikek nãmo, tãga kuŋatne. 22 * Ude tãŋkaŋ mani buramiŋpãŋ gãripini iwat tãkamãŋ unita imaka kubãta yãŋapiŋitna nadãŋ nimik tãyak. 23 * Tãŋpãŋ man miŋi niwet tãyak uwã ŋode; Nanaki Jesu Kristo unita nadãŋ imikinik tãŋpãŋ iron kowata kowata tãneŋ, peŋ niwetkuko udegãn. 24 * Tãŋpãkaŋ ãmawebe mani buramik tãkaŋ uwã Anutu-kãt kowat kwasikorãn tãŋpãŋ kuŋat tãkaŋ. Tãŋkaŋ nin udegãn tãŋitna Munapik Anututã peŋ nimiŋkuko unitã ŋode niwoŋãrek tãyak; Anutu ninkãt kentãŋpãŋ itkamãŋ.

4

Profet jopi-jopita watã ket itneŋ

1 * Notnaye, ãma ãtutã Anutu wãpi terak man u ba u yãŋahãŋpãŋ tãwet tãkaŋ u bãrãŋeŋ bureni yãŋ nãmo nadãneŋ. Nãmoinik, man u Anutu-ken nanik ba kubãken nanik yãŋ nadãkta ket yãŋpãŋ-nadãneŋ. Nadãkaŋ? Apiŋo, profet jopi-jopi komeni komeni kudup it morekaŋ. Unita man bureni ba man jopi niwetkaŋ yãŋ ket nadãna yãŋpãŋã ŋode nadãneŋ; 2 * ãma ãtutã man bureni ŋode yãk tãkaŋ; Jesu Kristo, Anututã ãmawebeniye tãŋkentãŋ yãmikta bian iwoyãŋkuko u ãma ãworeŋpãŋ kome terak kuŋatkuk. Eruk, ãma man ude yãŋahãk tãkaŋ uwã Anutu-ken nanik, Anutu tãŋo Munapik ikek yãŋ nadãneŋ. 3 * Tãŋ, ãma Jesuta ude nãmo yãk tãkaŋ uwã Anutu-ken nanik nãmo, Munapik bureni ikek nãmo. Nãmoinik, ãma udewanitã man yãŋahãk tãkaŋ uwã Kristo tãŋo Iwan unitãŋo nadãk-nadãki ugãnpãŋ yãŋahãk tãkaŋ. Tãŋpãkaŋ Kristo tãŋo Iwan u api ahãneŋ yãŋ mani biŋam bian nadãŋkuŋo uwã kome terak ŋo uku ahãŋkuŋo itkaŋ.

4 * Nanaknaye, in Anututa biŋam tãŋpãŋ bãnepjin tãŋkehãrom tãŋpãŋ profet jopi-jopi u nãmo nadãŋ yãmiŋpãŋ yãrepmitpãŋ itkaŋ. Imata, Munapik inken itak unitãŋo kehãrominitã kome ãma tãŋo mãhemi, ãma waki unitãŋo kehãromini irepmitak. 5 * Tãŋpãkaŋ profet jopi-jopi uwã kometa biŋam unita mani uwã kome terakta biŋamgãn. Mebãri unita kome ãmatã juku peŋpãŋ mani nadãk tãkaŋ. 6 * Upãŋkaŋ ninãwã Anutu-ken nanik unita ãmawebe Anututa nadãkinik tãk tãkaŋ uwã mannin nadãŋ nimik tãkaŋ. Tãŋ, ãma Anututa biŋam nãmo itkaŋ uwã mannin nãmo nadãŋ nimik tãkaŋ. Mebãri uterak ãma man niwetta ãbãk tãkaŋ unitãŋo bãnep nadãk-nadãki tãga yãpmãŋ danine. ãma udewanitã nintãŋo man nadãŋ nimineŋo uwã man bureni yãŋahãwani yãŋ nadãne. Tãŋ, nintãŋo man nãmo nadãŋ nimineŋo uwã man jop manman yãwani yãŋ nadãne.

Iron kãdet bureni u Anutu-ken nanik

7 * Notnaye, bãnep iron kãdet bureni-inik u Anutu-ken nanik unita ãbot tãŋpani ãmawebe in bãnep iron kowata kowata tãŋpeŋ kuŋatneŋ. ãmawebe bãnep iron kãdet bureni iwat tãkaŋ uwã Anututã bãyaŋ yepmanŋpani ba Anutu

* 3:21: Hib 4:16 * 3:22: Mat 21:22 * 3:23: Jon 6:29, 13:34 * 3:24: Rom 8:9; 1Jo 4:13 * 4:1: Mat 7:15; 1Jo 2:18; 2Jo 7; 1Te 5:21 * 4:2: 1Ko 12:3 * 4:3: 1Jo 2:18; 2Jo 7 * 4:4: Mat 12:29; 1Jo 5:4-5 * 4:5: Jon 15:19 * 4:6: Jon 8:47 * 4:7: 1Jo 2:29

täŋo mebäri nadäkaŋ. ⁸ * Anutu ini bänep iron mähe mi unita ŋode nadäne; Äma bänep ironi nämo uwä Anututa bureni nämo nadäkaŋ. ⁹ * Täŋpäkaŋ Anututä bänep ironi kwawak niwoŋäreŋkuko uwä ŋode; Nanaki Jesu uterak irit kehäromita biŋam täŋput yäŋ nadäŋpäŋ Nanaki tepi kubägän kome terak ŋo tewän äpuk. ¹⁰ * Bureni-inik, bänep iron täŋo mebäri-inik uwä ŋode; Nintäjukun Anututa nadäŋ imikinik nämo täŋkumäŋ. Nämo! Anututä jukun ninta nadäŋ nimikinik täŋpäŋ mominin ärut täŋpän kukta nadäŋpäŋ Nanaki iniŋ kireŋkuk.

¹¹ * Notnaye, bureni, Anututä iron pähap ude täŋ nimiŋkuko unita äbot täŋpani notniyeta udegän nadäŋ yämikinik täne. ¹² * Nadäkaŋ? Äma kubätä Anutu nämoinik kaŋkuko upäŋkaŋ nin notniye kowat nadäŋ imän täk täkamäŋ unitä kwawak ŋode niwoŋäretak; Anutu u ninkät itkamäŋ, ba Anutu-ken nanik bänep iron kädet bureni-inik u ninken itinik täyak.

¹³ * Anututä iniken Munapiki nimiŋkuko uterak bureni ŋode nadäkamäŋ; Anutu ninkät irirän nin udegän Anutu-kät it täkamäŋ. ¹⁴ * Täŋpäkaŋ Nanintä komeŋ ämawebe yäpätägakta Nanaki iniŋ kireŋkuko u kaŋkumäŋ. Kaŋkumäŋo unita mani biŋam u yäŋahäk täkamäŋ. ¹⁵ * Unita ämawebe nadäkinikitä Jesu u Anutu täŋo Nanaki yäŋ nadäŋpäŋ yäŋahäk täkaŋ unita ŋode nadäk täkamäŋ; Anututä ämawebe ukät irirän ämawebe u udegän Anutu-kät it täkaŋ. ¹⁶ * Täŋpäkaŋ Anututä ninta nadäŋ nimikinik täk täyak u bureni-inik yäŋ nadäŋpäŋ bänepnin täŋ-kehäromtak täkamäŋ.

Bureni-inik, Anutu u bänep iron kädet täŋo mähe mi. Unita ämawebe bänep iron kädet bureni u iwat täkaŋ uwä Anutu-kät it täkamäŋ yäŋ nadäneŋ. Ba Anututä ninkät itinik täk täyak yäŋ nadäneŋ. ¹⁷ * Nadäkaŋ? Anututä bänep iron käderi bänepnin-ken pewän ahäk täyak u iŋit-inik täŋpäŋä kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni pähap uken Anutu iŋamiken nadäwätäk ikek nämo täga api itne. U mebäri ŋodeta; Kome terak ŋoken Jesu täŋo kädet kuroŋ iwat täkamäŋ unita. ¹⁸ * Täŋpäkaŋ Anutu täŋo bänep iron kädet tokŋeŋpäŋ pat täyak-ken umun kubä nämo itak. Imata, bänep iron kädet säkgämän unitä umun iwat kirek täyak. Upäŋkaŋ umun täŋo mebäri uwä ŋode; Kowata waki käwep api kaŋ-ahäwet yäŋ nadäk täkaŋ unitä täŋpewän umun pähap nadäk täkaŋ. Unita ŋode nadäkamäŋ; Äma umun ude täk täkaŋ uwä Anutu täŋo bänep iron kädet bänepni-ken pat imikinik nämo täyak. Nämoinik!

¹⁹ * Täŋpäkaŋ iron kädet iwat täkamäŋ u mebäri ŋodeta iwat täkamäŋ; Anututä jukun nadäŋ nimikinik täŋkuko unita. ²⁰ * Unita äma kubätä Näk Anututa gäripi-inik nadätat yäŋ nadäŋkaŋ noriyeta kokwawak nadäŋpäŋ kuŋat täyak uwä jopman yäwani. Noripak dapuritä käwani unita gäripi nämo nadäŋkaŋ jide täŋpäŋ Anutu dapuritä nämo käwani unita gäripi nadäwek? Nämoinik! ²¹ * Täŋpäkaŋ Jesutä jukuman ŋode nimiŋkuk; Äma kubätä Anututa gäripi nadäŋpäŋä äbot täŋpani noriyeta udegän nadäŋ yämek.

5

Anutu täŋo nanakita nadäŋ imikinik man

¹ * Ämawebe Jesu u äma Anututä ämawebeniye täŋkentäktä bian iwoyäwani wäpi Kristo ubayäŋ nadäkinik ude täk täkaŋ uwä Anutu täŋo nanakiye bureni, Anututä ini bäyawani. Unita ämawebe Anutu Nanta gäripi nadäk täkaŋ uwä Nan täŋo nanakiyeta udegän gäripi nadäŋ yämik täkaŋ. ² * Täŋkaŋ nin Anutu

* **4:8:** 1Jo 4:16 * **4:9:** Jon 3:16 * **4:10:** Rom 5:8-10; 1Jo 2:2 * **4:11:** Mat 18:33 * **4:12:** Jon 1:18; 1Jo 2:5-6 * **4:13:** 2Ko 1:22; 1Jo 3:24 * **4:14:** Jon 3:17 * **4:15:** 1Jo 5:5 * **4:16:** 1Jo 4:8
* **4:17:** 1Jo 2:28 * **4:21:** Mat 5:44-45; Mak 12:29-31 * **5:1:** 1Jo 4:15

täŋo nanakiyeta gäripi nadäk täkamäŋ yäŋ jop täga nämo yäne. Nämo, Anututa gäripi nadänpäŋ mani buraminero uyaku ude täga yäne. ^{3*} Bureni, Anututa gäripi nadänpäŋä, mani buramine. Täŋkaŋ nintä Anutu täŋo jukumani u täga iwatnaŋi. U bäräpi nämo. ^{4*} Unitäŋo mebäri ŋode; Ämawebe Anutu täŋo nanakiye bureni-inik itkaŋ u kuduŋtagän kome täŋo kehäromi yäpmäŋ äpäkta kehäromi niked itkaŋ. Täŋkaŋ kehäromi uwä nadäkiniknin. Unitä kome täŋo kehäromi yäpmäŋ äpäk täkamäŋ. ^{5*} Eruk, netätä kome täŋo kehäromi täga yäpmäŋ äpneŋ? Ämawebe Jesu u Anutu täŋo Nanaki yäŋ nadäkinik ude täk täkaŋ u.

^{6*} Jesu Kristo uwä äma, ume ba nägät ikek äbuko u. Ume nikedgän nämo äbuk. Ume ba nägät ikek unitä äbuk. Ude täŋirän Munapik, man bureni yäŋahäwani unitä Man u bureni yäŋ yänpäŋ yäŋahäk täyak. ⁷ Ude unita imaka yaräkubätä Jesu täŋo mebäri yäŋahäk täkaŋ. ^{8*} Yaräkubä uwä ŋode; Munapik ini, ume, ba nägät. Täŋpäkaŋ yaräkubä uwä yäŋmeham-meham täŋpäŋ Jesu täŋo mebäri kubägän yäŋahäk täkaŋ. ^{9*} Täŋpäkaŋ ämatä man yäŋirä nadäŋ yämik täkaŋ. Upäŋkaŋ Anutu u Anutu unita man bureni yäŋahäk täyak. Täŋkaŋ man bureni uwä äma täŋo man irepmit morek täyak. Man bureni u Nanakita yäŋahäk täyak. ^{10*} Unita äma Anutu täŋo Nanakita nadäkinik täk täkaŋ uwä man bureni, Anututä yäŋahäk täyak u bänepi-ken itinik täk täyak. Täŋ, äma, Anutu täŋo man unita nadäkinik nämo täk täkaŋ uwä Anutu uwä jopman yäwani yäŋ nadäk täkaŋ.

¹¹ Täŋkaŋ man bureni uwä ŋode; Anututä irit kehäromita biŋam nipmanpän itkamäŋ. Täŋpäkaŋ irit kehäromi unitäŋo mäheŋi u Nanaki ubayäŋ. ^{12*} Ämawebe Nanaki-kät kwasikotpäŋ kuŋat täkaŋ uwä irit kehäromita biŋam täk täkaŋ. Täŋ, ämawebe Nanaki-kät nämo kwasikotpäŋ kuŋat täkaŋ uwä irit kehäromita biŋam nämo täk täkaŋ. Nämoinik!

Jukuman ätu

^{13*} Ämawebe Anutu täŋo Nanakita nadäkinik täk täkaŋ, inta man kudän ŋo mebäri ŋodeta kudän täŋpäŋ tamitat; Inä irit kehäromita biŋam täkamäŋ yäŋ nadäwut yänpäŋ manbiŋam ŋo kudän täŋpäŋ tamitat. ^{14*} Täŋpäkaŋ nin ŋode nadäkamäŋ; Nin imaka Anututä gäripi nadäk täyak unita yäŋapinawä, u bureni api nadäŋ nimek. Ude nadäk täkamäŋ unita Anutu dubiniken kuŋkaŋ imaka kubä yäŋapikta nämo umuntäne. ¹⁵ Nämo! Kadäni kadäni yäŋapiŋitna nadäŋ nimik täyak. Unita ŋode bureni nadäkamäŋ; Imaka u ba unita yäŋapik täkamäŋ uwä bureni nimik täyak.

^{16*} Täŋpäkaŋ gäk äbot täŋpani notkapak kubätä momi kumäkta biŋam ikek nämo udewani täŋirän kaŋpäŋä täŋkentäŋ imikta Anutu-ken yäŋapiwen. Yäŋapiŋiri Anututä momini peŋ imiŋpäŋ irit säkgämän imek. Äma momi geŋita biŋam niked udewani täk täkaŋ unita nämo yäyat. Nadäkaŋ? Momi kumäkta biŋam ikek kubägän itak unita äma momi u täŋpani täŋkentäŋ imikta Anutu-ken nämo yäŋapiwen. ¹⁷ Kädet wakiwaki u kudup momi ubayäŋ. Täŋ, momi ätu kumäkta biŋam niked nämo.

^{18*} Nin ŋode nadäkamäŋ; Anutu täŋo nanakiye burenitä gwäk pimiŋpäŋ momi nämo täk täkaŋ. Nämoinik, Anutu täŋo Nanaki Jesutä watäni it yämiŋirän Täŋpäwak Mähemitä äma u täga nämo däpek. ^{19*} Täŋpäwak Mähemitä kome

* **5:3:** Jon 14:15,23-24; 2Jo 6; Mat 11:30 * **5:4:** Jon 16:33 * **5:5:** Rom 8:37; 1Jo 4:4 * **5:6:** Jon 1:29-34 * **5:8:** Jon 15:26 * **5:9:** Jon 5:32-37; Jon 8:18 * **5:10:** Gal 4:6 * **5:12:** Jon 3:36
* **5:13:** Jon 20:31 * **5:14:** Jon 14:13, 16:23; 1Jo 3:21-22 * **5:16:** Mat 12:31 * **5:18:** 1Jo 3:9;
Jon 17:5 * **5:19:** 1Jo 4:6

pähap ɲo kaɲiwat täyak upäɲkaɲ ninä Anututa biɲam bureni itkamäɲ yäɲ nadäk täkamäɲ. ²⁰ * Täɲkaɲ ɲode nadäk täkamäɲ; Anutu täɲo Nanakitä äbä nadäk-nadäknin täɲo yäma dät nimiɲkuko unita Anutu Bureni-inik it nimi-tak yäɲ nadäk täkamäɲ. Täɲpäɲ Anutu Bureni ba Nanaki Jesu Kristo-kät kwasikotpäɲ kuɲat täkamäɲ. Uwä Anutu Bureni-inik, Irit Tärek-täreki nämo unitäɲo mähemi.

²¹ * Unita nanaknaye, in anutu jopita mäde ut yämiɲpäɲ yabäɲ umuntaɲ päɲku injingän it täkot. Ugän.

* 5:20: Jon 17:3 * 5:21: 1Ko 10:14

2 Jon

Yäj-yäkŋarani äma nämo täŋkentäj yämine

¹ * Watä ämajin näkä webe pähap yäpmäj daniwani gäk ba äpetkaye nanakaye inta man ŋo kudän täŋpäŋ tamitat. Näk nadäj tamikinik täk täyat. Täŋpäkaŋ näkŋagän nämo. Ämawebe man bureni-inik nadäŋpäŋ bänepi-ken pek täkaŋ u bok nadäj tamikinik täk tākamäj. ² Man bureni unitä täŋpewän not ude täŋpäŋ itkamäj. Man bureni uwä bänepnin-ken pätak ba pen api pat yäpmäj kwek.

³ Eruk, Anutu Nan ba nanaki Jesu Kristo unitäŋo orakoraki ba butewaki ba bänep pidämtä bämopnin-ken pen kaŋ it yäpmäj ärowän. It yäpmäj äronjirän man bureni-gän nadäŋpäŋ Anutu täŋo bänep iron terakgän it tākana.

⁴ * Tägagämän kubä nadätat! Man bureni-inik Nantä kaŋ iwarut yäŋpäŋ peŋ niwetkuko u äpetjiye nanakjiye ätutä buramiŋpäŋ yäpmäj kuŋat täkaŋ. Manbiŋam ude nadäŋpäŋ bänepnatä oretoret pähap nadäk täyat. ⁵ * Unita webe pähap, man kudupi nämo gäwerayäj. Nämo, bian mebäri-ken umunitä nadäj yäpmäj äbäk täŋkumäŋo ugänpäŋ gäwerayäj. Uwä ŋode; Äbot täŋpani ämawebe nin bänep iron täktäk kowata kowata täŋpäŋ kuŋat tākana.

⁶ * Täŋpäkaŋ bänep iron kädet täŋo mebäri u ŋode; Nin Anututa gäripi-inik nadäŋpäŋä unitäŋo mani buramine. Unita äneŋi yäkgän täŋpa; Man yäput peŋpäŋ ŋode nadäŋkuŋo udegän iwat tākot; Bänep iron täktäk kädet iwatpäŋ kuŋat tākot.

⁷ * Nadäkaŋ? Yäj-yäkŋarani äma mäyap it yäpmäj kukaŋ. Äma udewani Jesu Kristo äma äworeŋpäŋ ahäŋkuko unitäŋo manbiŋam ut täkaŋ. Äma udewaniwä yäj-yäkŋarani äma ba Kristo täŋo iwan ubayäj. ⁸ Unita äma udewanitä täŋ-täkŋat-pewä Ekäni täŋo kädet iwatpäŋ gwäki yäpmäkta piäni täk täŋkuŋo u paot tamekta nadäŋit nadäŋit kuŋat tākot. Pen ude täŋ yäpmäj kuŋarirä Anututä kowata gwäki ärowani pähap api tamek. ⁹ * Täŋpäkaŋ äma Jesu Kristo täŋo manbiŋam säkgämän nämo iŋitkaŋ iniken nadäk yäpurärätpäŋ yäŋahäk täkaŋ, äma udewanita ŋode nadäneŋ; Anututa biŋam nämo itkaŋ. Täŋ, äma Jesu täŋo manbiŋam ugänpäŋ pen iŋitpäŋ yäpmäj kuŋat täkaŋ uwä Nan ba Nanakitä äma ukät bok it täkaŋ yäj nadäk tākot. ¹⁰ * Täŋpäkaŋ äma kubätä inken kuŋpäŋ Jesu u äma äworeŋpäŋ kome terak kuŋatkuk yäj man siwoŋi ude nämo täwetpäŋ täwoŋärewayäj täko uwä not täŋ imiŋpäŋ yotjin-ken nämo yäŋikŋat yäpmäj äroneŋ. ¹¹ Täŋ, in kubätä äma udewanita not täŋpäŋä jop manman yäwani täŋo noripaki yäj nadäkot.

¹² * Nanaknaye, man mäyap täwerayäj nadätat upäŋkaŋ mäyap nämo kudän täŋ tamayäj. Ärewayäj nadätat unita kadäni ärewayäj täyat uken man yäŋpäŋ-nadäk kaŋ täna. Ude täŋpäŋ bänep oretoret bureni api nadäne. ¹³ Eruk, yäpmäj daniwani notkapak unitäŋo äperiye nanaktä bänep täga man täwetkaŋ ŋo. Ugän.

* **1:1:** 1Pi 5:1; 3Jo 1 * **1:4:** 3Jo 3 * **1:5:** 1Jo 2:7, 3:11 * **1:6:** 1Jo 5:3 * **1:7:** 1Jo 4:1-3 * **1:9:** 1Jo 2:23 * **1:10:** Efe 5:11; 2Te 3:6 * **1:12:** 3Jo 13-14

3 Jon

Äbot täņpani man bureni yāņahäk täkaņ ugāņpāņ täņkentāņ yāmīne

1 * Äbot täņpani täņo watä äma näkä notnapak Gaius gäka man ŋo kudān täņpāņ gamitat. Man bureni bok nadäk täkamäk unita gäka gäripi-inik nadätat. 2 Notnapak, bānep nadäk-nadäkka täga itak udegān gup käda käyām täņpentawä. Säkgāmān kaņ kuņat yāņ nadāņpāņ Anutu-ken yāņapik täyat. 3 * Notniye ätutä äbä gäka manbiņam ŋode näwetkuņ; Man bureni nadäkinik täņpāņ buramiņpāņ yāpmāņ kuņat täyak yāņ näwetkuņ. Ude näwerä nadāņpāņ bānepnatä säkgāmān kubä nadāņkut. 4 Nadätan? Äpetnaye nanaknaye man bureni täņo kädet iwat täkaņ, manbiņam u nadāņpāņ bānep täga ärowani-inik nadäk täyat.

5 Notnapak, gäk äbot täņpani notkaye gäkņa-kät it täkaņ ugāņpāņ nämo täņkentāņ yāmīk täyan, äbot täņpani kudupi ätu imaka, bok täņkentāņ yāmīk täyan. Kädet uwä tägagāmān! 6 * Äma kudupi täņkentāņ yāmīnkuno unitä äbot täņpani ŋo iņamiken gäkņo iron kädet u yāņahāņkuņ. Unita äma uwä inken äneņi äbä itkaņ eruk äneņi kunayāņ täņirä bian täņkentāņ yāmīk täņkuno udegān täņkentāņ yāmi yāpmāņkaņ kuneņ, Anututä ini gäripi nadäk täyak ude. 7 * Äma uwä Ekāni täņo wāpi yāpmāņ kuņatnayāņ nadāņpāņä Anututa nadäkinik nämo täņpani-ken moneņ tuņumta nämo yāņapik täkaņ. 8 Unita äma udewaniwä täņkentāņ yāmīņpāņä man bureni täņo epān bok täņpani ude äworeneņ.

9 Näk äbot täņpani ämawebeta man ätu kudān täņpāņ yāmīnkuro upāņkaņ Diotrepestä intäjukun äma ude ira yāņpāņ nin täņo man nämo nadäk täyak. 10 Unita näkä inken äreņpāņä unitäņo mebäri kwawak api yāņahäwet. Uwä ninta jopman yāņpāņ nibek täyak. Täņkaņ ugān nämo. Äbot täņpani notniye kome ätuken nanik äreņirä ini nämo täņkentāņ yāmīņkaņ ätutä täņkentāņ yāmīkta udegān yājiwät tak täyak. Ba täņkentāņ yāmīņirä in äbot täņpani nämo yāņ yāwetpāņ yāwat kirek täyak.

11 * Unita notnapak tägagāmān, gähä kädet waki udewani nämo iwaren. Nämoinik! Kädet tägagān iwat täyi. Äma kädet tägagān täk täkaņ uwä Anutu-ken nanik. Täņ, äma kudān waki täk täkaņ uwä Anututa nämoinik nadäk täkaņ. 12 * Täņpäkaņ ämawebe kudup Demitriusta nadäwä säkgāmān täņpāpāņ unitäņo manbiņam yāņahäk täkaņ. Ba Anutu täņo man burenitä Demitrius täņo täktäki imaka, yāņahäk täyak. Ba nin udegān, imaka säkgāmān täk täyak unitäņo manbiņam yāņahäk täkamāņ. Täņkaņ nin jopman nämo yäk täkamāņ. Nämo, intä nintawä u man bureni gān yāņahāwani yāņ nadäk täkaņ.

13 * Man mäyap gäwerayāņ nadätat upāņkaņ mäyap nämo kudān täņpāņ gamayāņ. 14 Imata, näk kadāni käroni nämo itkaņ gäkken ärekta nadätat unita kadāni uken ärewakaņ man yāņpāņ-nadäk kaņ täda. 15 Eruk, bānepka kwikinik iton. Täņkaņ notkaye näkkät ŋo itkamāņ nintä oretoret man gäwetkamāņ. Täņ, gäkä notnaye gäkkät itkaņ unita udegān oretoret man kaņ yāwet.

* 1:1: 2Jo 1 * 1:3: 2Jo 4 * 1:6: Tai 3:13 * 1:7: 1Ko 9:12,15 * 1:11: 1Jo 3:6-10 * 1:12: Jon 19:35 * 1:13: 2Jo 12

Jut Yän-yäkŋarani äma täŋo jop manmanta jukuman

¹* Näk wäpna Jut, Jesu Kristo täŋo epän watä ämani, ba Jems täŋo noripaki u. Näkä ämawebe Anututä tämagurani inta yänpän manbiŋam ŋo kudän täŋ tamitat. Anutu Nan inta nadän tamikinik täk täyak. Ba Jesu Kristo ini-tägän inta watä it tamik täyak. ²* Unita Anutu täŋo butewaki, bänep pidäm ba bänep iron intä terak tokŋeŋ päton.

Anututa iwan täŋpani täŋo man

³* Eruk notnaye bureni-inik, näk pengän Anututä nin ba in bok waki keriken nanik nimagutkuko unitäŋo man ätu kudän täŋpän tamikta gäripi nadänkut. Upänkaŋ apiŋo man kubäpän kudän täŋ tamikta bänepnatä peŋ näwetak. Man u ŋode; Nadäkinik kädet Anututä niwoŋäreŋkuko u iwantä täŋpä waneŋo u deta weŋkirek-kirekta pidäm täŋpän kaŋ irut. Nadäkinik kädet u iniken ämawebenyeta yämiŋkuko uwä äma kubätä uterak man kodaki kubä yäpurärätŋaŋi nämo ba man moräki kubä yäpmän täkŋenaŋi nämo.

⁴* Nadäkaŋ? Äbot täŋpani nin gänaŋ äma ätu mebäri ni käbop peŋkaŋ nin yäpurärätŋaŋ itkaŋ. Anututä iniken man terak äma udewanitä kowata waki yäpmäta bian yäntäreŋkuk. Äma udewani uwä Anututa mäde ut imiŋpän kädet wakiwaki täk täkaŋ. Ude täŋkaŋ ŋode yäk täkaŋ; Anutu u iron mähe mi unita kädet waki täga täk täne yäk. Kowata waki nämo api nimek yän yäk täkaŋ. Kädet ude täk täkaŋ uwä Anutu täŋo iron unitäŋo mebäri yäpmän äyänutpän täŋpäwak täkaŋ. U Jesu Kristo, nintäŋo Intäjukun Ämanin ba Ekäninin kubägän unita mäde ut imik täkaŋ.

⁵* In Ekäni täŋo mebäri nadäkaŋ u. Bian Isrel ämawebe Isip komeken nanik yämagutkukopän äma mäde ut imiŋkuŋo u täŋpän waŋkuŋ. Inä manbiŋam uwä nadäkaŋ upänkaŋ inken udegän ahän tamekta man ŋo intä nadänpän inŋitpeŋ kuŋatta äneŋi täwetat. ⁶* Ba kubä pen ŋode; Aŋero Ekänitä epän wäp biŋam yän yämani u irepmitkaŋ täŋpän iniken kome ni kujat peŋpeŋ kuŋkuŋo unita Anututä yäwat kireŋkuk. Yäwat kireŋpän aŋero uwä yentä pädat täŋpän tärek-täreki nämo yepmaŋkuko bipmän urani-inik gänaŋ itkaŋ. U itkaŋ Ekänitä manken yepmaŋpän yäpmän danikta kadäni pähap unita itsämänkaŋ. ⁷* Ba bian yotpärare yarä wäpi Sodom Gomora, ba yotpärare u dubini-ken dubini-ken nanik unitä kädet aŋero unitä täŋkuŋo udegän täŋkuŋ. U kädet wakiwakiinik täŋpän kubokäret kädet mebäri mebäri ämatä nämo tänaŋi wakiinik upän täŋkuŋ. Ude täŋkuŋo unita Anututä kädäp mebet tärek-täreki nämo u gänaŋ yepmaŋkuk. Anututä ude täŋkuko uwä ämawebe kuduŋtagäntä kaŋpän nadänkaŋ umuntäneŋta ude uwä täŋkuk.

⁸* Upänkaŋ äma käbop käbop äbot täŋpani nin gänaŋ äpmonkuŋo uwä kädet udegän iwat täkaŋ. Däpmonken mebäri mebäri täŋkaŋ uterak iwatpän irit kuŋat-kuŋariken kädet wakiinik ämatä nämo tänaŋi u pewä ahäk täkaŋ. U Ekäninin unita ärowani täŋ imiŋpän aŋero Anutu täŋo epmäget kudän ikek kunum gänaŋ itkaŋ u yäniŋ wärät täkaŋ. ⁹* Ude täk täkaŋ uwä goret-inik täk täkaŋ. Unita aŋero täŋo intäjukun äma wäpi Maikelta nadäwut. Unitä Moses täŋo komegupta Satan-kät man yänpän wädän ehätkumäno uwä inita

* **1:1:** Mat 13:55 * **1:2:** 2Pi 1:2 * **1:3:** 1Ti 1:18 * **1:4:** Gal 2:4; 2Pi 2:1 * **1:5:** 2Pi 1:12; 1Ko 10:5 * **1:6:** 2Pi 2:4,9 * **1:7:** Stt 19:1-25; 2Pi 2:6,10 * **1:8:** 2Pi 2:10 * **1:9:** Dan 10:13,21; Dan 12:1; 2Pi 2:11; Rev 12:7; Sek 3:2

nadawän äpani tänpäpän äma waki u yänärok man nämo iwetkuk. Nämoinik, jop node iwetkuk; Kowata Ekänitä ini-tägän api gamek yän iwetkuk.

10 * Tänpäkan äma waki nin yäpurärätkuño uwä ude nämo nadäk täkan. Nämö, imaka u ba unitäño mebäri nämo nadawä tumäk täkan u iniñ wärät täkan. Uwä tom bumik, nadäk-nadäki nämo. Gupi täño nadäk-nadäk ugän iwatta nadäk täkan. Kädet ude täk täkan unitä irit kuñat-kuñari tänpänwak täkan. 11 * Wära! Äma udewani komi api nadäneñ! U äma biani wäpi Ken unitäño kädet ugän iwat täkan. Ba äma kubä wäpi Balamtä kädet goret tänkuko ude, gwäki yäpmäk-tagän nadänkan kudän waki ba täga, tägagän täneñ. U goret täk täkan. Ba Anututa ärowani, Koratä tänpän paotkuko udegän tänpän api paotneñ.

12 * Tänpäkan kadäni kadäni in äbot tänpäni ämawebetä bänep kubägän äñnak-äñnak käbeyä täk täkan-ken äma uwä bämopjin-ken penta it täkan. Upänkan initagän nadänkan äñnak-äñnak jopi kubä yänpän mäyäk-kät nämo, kädet mebäri mebäri terak täñ-urukuruk täk täkan. Ude täk täkan unita Anutu inamiken bänep kubägän äñnak-äñnak käbeyä uwä tänpäwak täkan. Uwä gubam iwän bureni nämo tak täyak udewani, mänittä jop piän äreyän tänpän kuk täkan ude bumik. Ba uwä päya, bureni wädäk-wädäk kadäni-ken bureni nämo wädänjirä mähemitä dät mañpä kuk täkan udewani bumik. Uwä gupi bok mäjoni bok kumbani. 13 * Äma udewani mäyäki nämo. Kädet wakini u ume tokätpän porarak gägäni-ken tänpän pek täkan udewani. Ba guk käderi siwoñi nämo iwatkan jopjop kuñat täkan udewani. Äma udewani unitawä Anututä kome bipmän urani-inik, tärek-täreki nämoken päñku itneñta yäñtäneñ yämani.

14-15 * Tänpäkan Adam täño tawañken nanik äma ekäni kubä wäpi Enok unitä äma udewanita bian-inik profet man node yänkuk; Ket nadawut! Ekäni añeroniye jirañ-kät ämawebe kuduhtagän manken yepmakta api ämneñ. Äbänpän Ekäni unitä ämawebe mani nämo iwatkan kädet ini gäripi nämo nadäk täyak u tänpäni unita, ba momi ämatä Anututa yänärok man iwet täkan unita kowata komi api yämek. 16 * Äma udewani uwä kadäni kadäni imaka mebäri mebäri ahän yämiñjirä kokwawak tänpän yänburu-buru terak yänpän-yebek man yän ittän kuk täkan. Ba iniken nadäk kädet waki ugän iwarän tänpän gup yäpmän ärokärok täk täkan. Tänpän yängärip-gärip yän-yäkñat-pewä ämatä täñkentän yämäpän gäripini tärek täkan.

Bänepjin täñkehärom tänpän itneñ

17 * Tänpäkan notnaye bureni-inik, in imaka ahäwayän täyak unita Ekäninin Jesu Kristo täño aposoronyetä yänahäwani unita juku pineñ. 18 * U node täwetkuñ; Tärektärek kadäni bämopi-ken yänärok man yäwani ämatä ahänpän itpäñ Anutu mäde ut imiñkan iniken gärip terak api kuñatneñ. 19 * Äma udewanitä äbot tänpäni tänpewä duñwek täkan. U Kudupi Munapik ikek nämotä kome täño gärip ugän iwatpäñ täk täkan.

20 * Upänkan notnaye bureni-inik, in kadäni kadäni nadäkinik täga Anututä taminkuko uterak yengämä pewäpän nadäkinikjin u kehäromitä kehäromi-inik kan ahän tamän. Täñkan Munapik täño kehäromi terak yänapik man yäneñ. 21 Anutu inta nadän tamikinik täk täyak unita in dubini-kengän itpäñ irit kuñat-kuñatjin kudup Anututa iniñ kirewut. Ude täñkan kadäni kadäni Ekäni

* **1:10:** 2Pi 2:12 * **1:11:** 1Jo 3:12; 2Pi 2:15; Nam 16:1-35 * **1:12:** 2Pi 2:13,17; Ese 34:8 * **1:13:** 2Pi 2:17; Ais 57:20 * **1:14-15:** Stt 5:21-24; Lo 33:2; Mat 25:31 * **1:16:** 2Pi 2:10,18 * **1:17:** 2Pi 3:2 * **1:18:** 2Pi 3:3 * **1:19:** 1Ko 2:14 * **1:20:** Kol 2:7; 1Te 5:11

Jesu Kristotä butewakini kwawak pewän ahäwäpäñ irit kehäromi tamayäñ täyak unita itsämneñ.

²² In äma nadäkiniki kehäromi nämo unita butewaki nadäñ yämiñpäñ täñkentäñ yämineñ. ²³ * Äma udewani ätuwä kädäpta biñam täkañ unita bäräneñ äneñi yämagutneñ. Ba äma ätutawä kädet wakini udegän täñpet yäñ nadäñpäñ umunkät umunkät butewaki kudän terak yämagutneñ. Upäñkañ nadäñ gärip täñpäñ momi kädet wakiwaki täk täkañ unita nadäwä taräki-inik kañ täñput.

Anutu iniñ oretna

²⁴ * Anututä inta watä säkgämän it tamiñirän in täñyabäk terak nämo mäneñta kehäromi pat imitak. Unitä täñtäkñat päñku tepmañpäñ momi kubäkät nämo, siwoñi-inik, bänep oretoret terak, penjäñek mähemi ini dubiniken api itneñ. ²⁵ * U kubä-tägän Anutu bureni-inik itak. Unitägän Jesu Kristo täño epäni terak waki keriken nanik nimagurani. Unita Ekäninin wäpi ugänpäñ orañ imik täkäna! Uwä nintäño intäjukun äma ärowani-inik, ba imaka imaka päke ñonitäño intäjukun-inik. Wäp biñam, ba kehäromi ba penjäñek tärek-täreki nämo it imitak. Bian ude itkuko unitä apiño udegän itak. Ba kämi udegän api it yäpmäñ ärowek. U Bureni.

* **1:23:** Amo 4:11; Sek 3:2; Rev 3:4 * **1:24:** Plp 1:10; 2Pi 3:14 * **1:25:** Rom 16:27; 2Pi 3:18

(Revelesen)
Kwawak Iwoṅṅārewani
Kristo uwā intājukun āma bureni kehāromi nīkek it
tāyak

Yāṅkwawatak man

¹ * Man ṅowā bian kābop itkukopāṅ Jesutā yāṅkwawa taṅkuk. Tāṅpākaṅ imaka kadāni kerāpigān itkaṅ ahākta yāwani u epān āmaniye yāṅpāṅ-yāwoṅṅārekta Anututā Jesu kwawak iwoṅṅāreṅkuk. Iwoṅṅārewānkaṅ Jesutā imaka u aṅeroni iwet-pewān āpā epān āmani Jon nāk nāwetpāṅ nāwoṅṅārek tāṅkuk. ² Ude tāṅjirān Anutu tāṅo man ba Jesu Kristo tāṅo yāṅkwawatak man kaṅpāṅ nadāṅkuro u nākā nadākinik tāṅpāṅ mani biṅam yāṅahāṅkut. ³ * Tāṅpākaṅ imaka manbiṅam ṅo terak kudān tāwani ahākta Anututā yāṅkuko u kerāp tāyak unita āmawebetā nadākta āma man ṅo danipāṅ yāwet tāyak uwā sākgāmān it tāyak. Ba āmawebe man kudān tāwani ṅo nadāṅpāṅ bānepitā iyaptak tākaṅ u imaka, sākgāmān it tākaṅ.

⁴ * Eruk, nāk Jon, Esia komeken ābot tāṅpani 7 inta man kudān ṅo tāyat. Anutu itkukotā itak ba pen api it yāpmāṅ ārowek u, ba munapik ⁷* Anutu iṅamiken itkaṅ u, ba Jesu Kristo unitā oraṅ tamiṅjirā bānep pidām terak kaṅ kuṅarut. ⁵ * Tāṅpākaṅ Jesu Kristo uwā Anutu tāṅo manbiṅam bureni siwoṅṅigān yāṅahāwani. Unitāgān kumbani-ken nanik akukakuk tāṅo āma intājukun-inik itak. Ba komeni komeni āma ārowani itkaṅ unitāṅo āma ārowani-inik pāhap kubā ugān. Tāṅkaṅ ninta nadāṅ nimikinik tāṅpāṅ nāgāritā momi tāṅo topmāk-topmākken nanikpāṅ pit nimiṅkuk. ⁶ * Pit nimiṅpāṅ irit kehāromi tāṅo ābot ude itkaṅ nani Anutu tāṅo bāmop āma ude kuṅatpāṅ watā epān tāṅ imineta nipmaṅkuk. Unita Jesuken epmāget kudān ba kehāromi u pen it yāpmāṅ āroton! U bureni. ⁷ * Dapun tākot! Jesu gubam terak ābayāṅ tāyak!

Ābāṅjirān āmawebe kuduptagān dapuritā api kāneṅ. Tāṅkaṅ butewaki! Āma Jesu iṅitpāṅ pāip bohamtā yāputkuṅo, āma u imaka bok api kāneṅ. Kaṅkaṅ komeni komeni āma mebāri mebāritā konām butewaki api tāneṅ. Man u bureni-inik api ahāwek!

⁸ * Ekāni Anututā ṅode yāyak; Nākāgān intājukun-inik ba māden-inik itat. Tāṅpāmōrek nākā itkurotā itat ba api it yāpmāṅ ārowet yāk.

Kudupi Munapiktā Jon magātukuk

⁹ * Eruk, nāk notjinpak Jon, Jesu Kristo wāpi terak ninin buap ude itkamāṅ yāṅ tāwetat. Nāk tāṅkentāṅpāṅ komi bok nadāk tākamāṅ. Ba tāṅkentāṅpāṅ Anutu tāṅo ābot ude itpāṅ kome ṅonitāṅo bārāpita nāmo umuntaṅkaṅ Jesuta itsāmāk tākamāṅ. Tāṅpākaṅ nāk Anutu tāṅo man yāṅahāk tāṅkuro unita ba, Jesu tāṅo mebāriṅi yāṅkwawa taṅkuro unita nepmāṅitpāṅ Patmos kome gwāgu

* **1:1:** Dan 2:28-29; Rev 1:19, 22:6 * **1:3:** Rev 22:7,10 * **1:4:** Kis 3:14-15; Rev 1:8, 3:1; Rev 4:5,8, 5:6; Rev 11:17, 16:5; Ais 11:2 * **1:4:** Munapik 7ta yāyak uwā man wārani. Juda āmatā imaka sākgāmān kudupi kurāki kumānikēk unita namba 7 yāṅ yāk tāṅpani. Unita Munapik 7 itkaṅ ṅo u Munapik inigān inigān nāmo. U Kudupi Munapik kubāgān unitāṅo kehāromi ba tāktāk siwoṅji u uwāk tāyak. * **1:5:** Jon 18:37; Kol 1:18; Sam 89:27; Rev 3:14, 17:14; 1Jo 1:7, 4:10 * **1:6:** 1Pi 2:5,9; Rev 5:10, 20:6 * **1:7:** Mat 24:30; Jon 19:34-37 * **1:8:** Rev 1:4, 15:3; Rev 21:6, 22:13 * **1:9:** Rev 6:9

bämopi-ken ŋo nepmanpän komi epän naminŋuŋ. ¹⁰ Eruk ittängän Ekäni kadäni pähapken Kudupi Munapiktä näk magärirän nadänkut. Mädenaken man mämä taŋi, womat ude bumik ahänjirän ŋode nadänkut; ¹¹ Imaka kaŋpän nadawayän täyan u kudän tänpän äbot tänpäni yotpärare 7 uken itkaŋ unita pewi kut yäk. Yotpärare 7 uwä wäpi ŋode; Efesus, Smena, Pegamum, Taiataira, Sadis, Firadelfia, Laodisia.

Jontä Jesu kaŋkuk

¹² Tänpäkaŋ näk äma man näwetkuko u käwa yänkaŋ äyänutkut. Äyänutpän topän säkgämän golpän tänpäni 7 udepän yabänkut. ¹³ * Tänpäkaŋ topän 7 u bämopi-ken äma kubä karonŋ wädänjirän kaŋkuro uwä Äma Bureni-inik täŋo inam dapun bumik kaŋkut. Äma uwä tek karonŋi tewän wädawäpän meran golpän tänpänipän kupäŋi-ken meran täŋkuk. ¹⁴ * Täŋkaŋ gwäki pujiŋ kudup uwä paki-inik, gubam paki, ba notek pujiŋi ude. Tänpän dapuriwä kädäp mebet udewani. ¹⁵ E, kuroŋiwä kuräki-inik, ägo wabiwani. Ba mani kotäk uwä ume maŋtapmak mämä ude bumik. ¹⁶ * Tänpäkaŋ keru bure kädätä guk 7 ude yepmäŋitkuk. E, meni-ken nanik päip, meni kukŋi kukŋi päraŋi-inik kubä äbä itkuk. Täŋkaŋ inami dapun edap bämop täŋkaŋ ijik täyak udewani bumik ijin-yänjirän kaŋkut.

¹⁷ Näk ude kaŋpänä kuroŋi-ken maŋpän yäpa äpmonpöpän kumbanitä-yän patkut. Ude tänjira keru bure kädätä näkä terak penpän ŋode näwetkuk; Gäk umuntäweno. Näkägän intäjukun-inik ba mäden-inik itat. Ba irit mähemi näk yäk. ¹⁸ * Unita nadätan? Näk kumänpän akuŋkuro unitä api it yäpmän ärowet. Täŋkaŋ kumäk-kumäk ba geŋi waki unitäŋo yäma dätdät ba yäma ukät-ukät täŋo mähemi näk. ¹⁹ * Tänpäkaŋ gäk imaka apiŋo ahänjirä yabätan u, ba kämi ahäktä yäwani yabawayän täyan u kudup kaŋ kudän tä yäk. ²⁰ * Täŋ, gäk ketna bure kädätä guk 7 yepmäŋ irira yabäno u, ba topän golpän tänpäni 7 yabäno unitäŋo mebäri gäwera nadä; Topän 7 u äbot tänpäni 7 u. Tänpän udegän guk 7 u äbot tänpäni unitäŋo aŋeroniye 7 u yäk.

2

Efesus komeken äbot tänpänita man

¹ * Eruk äma unitä ŋode näwetgän täŋkuk; Efesus nanik äbot tänpäni täŋo aŋeronita man ŋode kudän tä;

Äma guk 7 u keru bure kädätä yepmäŋitkaŋ topän golpän tänpäni 7 u gänaŋ kuŋarani unitä inta ŋode yäyak; ² * Näk täktäkjin ba komi epänjin yabänpän-nadäk täyat. Ba bäräpi gänaŋ gwäk pimiŋpän kuŋatpän äma wakiwaki tänpänita gaŋani nadäk täkaŋ u imaka, tabänpän-nadäk täyat. Ba ŋode imaka tabänpän-nadäk täyat; Äma ätutä nin aposoro yän jop yänjirä in jop manman unitäŋo mebäri kawä tärenkuk. ³ Ba in näka yänpän kehärom taŋpän komi kadäni karonŋi nadäk täkaŋ upänkaŋ nämo kwitak täkaŋ.

⁴ In kädät tägatäga ude täŋkuŋo upänkaŋ ŋode unita nadänjira täga nämo täyak; Yäput penpän nadäkinik täŋkuŋo kadäni uken näka gäripi pähap nadänkaŋ iron kädät iwatkuŋo apiŋo udegän nämo täk täkaŋ. ⁵ * Unita bian siwoŋi kuŋatkuŋo unita juku piŋpän bänepjin äyänutkaŋ kädät pengän iwatkuŋo u äneŋi kaŋ iwarut. Täŋ, bänepjin nämo sukurenayän täŋo uwä

* **1:13:** Dan 7:13, 10:5 * **1:14:** Dan 7:9, 10:6; Rev 2:18, 19:12; Rev 14:2 * **1:16:** Hib 4:12; Rev 1:20; Rev 2:12,16; Rev 19:15,21 * **1:18:** Ais 44:6, 48:12; Rev 2:8, 22:13 * **1:19:** Rev 1:1 * **1:20:** Rev 1:16, 2:1; Rev 3:1 * **2:1:** Rev 1:16,20 * **2:2:** Rev 2:19; Rev 3:1,8,15; 1Jo 4:1 * **2:5:** Rev 2:16,22; Rev 3:3,19

näkä ärenpän intäŋo topän uwä api täyomägaret. ⁶* Täŋpakan imaka kubä täŋirä nadäwa täga täyak uwä ŋode; Näk Nikolas ämaniye täŋo kädetta taräki nadäk täyat intä unita udegän taräki nadäk täkan.

⁷* Unita äma jukuni nikektä man Munapiktä äbot täŋpani yäwetak ŋo juku penpän ket nadäwut. Äma kubä nadäkiniki nämo pewän putärewänkan iwan täŋo kehäromi yäpmän äpayän täko uwä irit päya täŋo mujipi, Anututä epänken nanik u nakta api nadän imet yäk.

Smena komeken äbot täŋpanita man

⁸* Eruk äma unitä ŋode näwetgän täŋkuk; Smena nanik äbot täŋpani täŋo aŋeronita man ŋode kudän tä;

Äma intäjukun-inik ba mäden-inik it täyak, ba kumänpän kodak täŋkuko unitä inta ŋode yäyak; ⁹* In komi bäräpi nadänkan ämawebe inamiken äma äpani-inik, jopi jäwäri ude it täkan u tabänpän-nadäk täyat. (Upänkan in jäwäri nämo, tuŋum pähapjin niked.) Täŋpakan näk nadätat, Juda äma ätutä wäpjin yäpmän äpäka sära man täwet täkan. Täŋ, Juda äma uwä Juda äma bureni nämo, u Satan täŋo äbot. ¹⁰* Täŋpakan mäden, imaka ahän taminayän täkan unita nämo umuntäneŋ. Nadäkan? Satantä nadänirän inken nanik ätu yämagut pänku komi yotken yepmanayän täkan. Ude tänayän täkan uwä intäŋo nadäkinikjin tänyabäka kepma 10 ude api ahän tamed. Upänkan kumän-kumän tadäpnayän täkan unita nämo umuntäneŋ. Nämo, Anutu täŋo man iyap tänpän ehutpän pen yäpmän kuŋarirä irit kehäromi täŋo epmäget kudän api tamet.

¹¹* Unita äma jukuni nikektä man Munapiktä äbot täŋpani yäwetak ŋo juku penpän ket nadäwut. Äma kubä nadäkiniki nämo pewän putärewänkan iwan täŋo kehäromi yäpmän äpayän täko uwä kumäk-kumäk namba 2 uwä api irepmirek yäk.

Pegamum komeken äbot täŋpanita man

¹²* Man ude yänpän äma unitä ŋode näwetgän täŋkuk; Pegamum nanik äbot täŋpani täŋo aŋeronita man ŋode kudän tä;

Äma päip meni kukŋi kukŋi päraŋi-inik yäpmän kuŋat täyak unitä inta ŋode yäyak; ¹³* Intä kome it täkan unitäŋo mebäri nadätat. Kome uken Satantä intäjukun-inik it täyak upänkan in wäpna biŋam inŋit-inik tänpän kuŋat täkan. Satan täŋo kome uken man buramik ämana wäpi Antipas uwä kumän-kumän utkuŋo upänkan nadäkinikjintä näka äwo nämo yänkuŋ. ¹⁴* Täŋpakan täktäkin ätuta nadäwa täga nämo täk täyak uwä ŋode; In bämopjin-ken Balam täŋo kädet iwarani ätu itkan. Balam u nadäkan. U Balaktä Isrel nanik pen yäwet-pewän waki kädet iwatneŋta iwetpän iwoŋärek täŋkuk. Waki kädet uwä anutu jopi nadän yämiŋpän anutu jopita ärawa täŋpani täŋo ketem naŋkuŋ, ba kubokäret kädet iwatkuŋ. ¹⁵ Täŋpakan udegän, in bämopjin-ken Nikolas täŋo kädet iwarän täwanitä itkan. ¹⁶ Unita in bänepjin äyänurur. Bänepjin nämo äyänutnayän täŋo uwä näk bäränek ahän tamiŋpän mena päraŋi unitä äma udewani iwan api täŋ yämet.

¹⁷* Unita äma jukuni nikektä man Munapiktä äbot täŋpani yäwetak ŋo juku penpän ket nadäwut. Äma kubä nadäkiniki nämo pewän putärewänkan iwan täŋo kehäromi yäpmän äpayän täko uwä ketem kábop nanik wäpi mana

* **2:6:** Sam 139:21 * **2:7:** Stt 2:9; Rev 22:2,14,19 * **2:8:** Rev 1:17 * **2:9:** 2Ko 11:14-15; Jem 2:5; Rev 3:9 * **2:10:** Mat 10:28; 2Ti 4:8; Jem 1:12; Rev 3:11 * **2:11:** Rev 20:14, 21:8 * **2:12:** Ais 49:2; Rev 1:16 * **2:13:** Rev 3:8 * **2:14:** Nam 22-24; Nam 25:1-2; Nam 31:16; 2Pi 2:15 * **2:17:** Kis 16:4,14-15; Jon 6:48-50; Ais 62:2; Rev 3:12, 19:12

upäŋ api ima näŋpek. Ude täŋpäŋ mobä paki kubä terak wäpi kodaki kudän täŋpäŋ api imet. Täŋpäkaŋ wäpi kodaki uwä mähemi-tägän kaŋpäŋ nadäk api täŋpek yäk.

Taiataira komeken äbot täŋpanita man

18 * Eruk man ude yäŋpäŋ äma unitä ŋode näwetgän täŋkuk; Taiataira äbot täŋpani täŋo aŋeronita man ŋode kudän tä;

Anutu täŋo nanaki, dapuri kädäp mebet udewani nitek ba kuroŋi kuräki-inik, ägo wabiwani nitektä inta ŋode yäyak; 19 Täktäkjin kudup yabäŋpäŋ-nadäk täyat. Ba bänep iron täŋit, nadäkinik ikek kuŋarit, ba bäräpi gänaŋ gwäk pimiŋpäŋ kuŋat täkaŋ u kudup tabäŋpäŋ-nadäk täyat. Ba ämawebe-ken täŋkentäk mebäri mebäri täŋ yämik täkaŋ u imaka, yabäŋpäŋ-nadäk täyat. Bureni, kädet tägatäga bian täk täŋkuŋo u yärepmitpäŋ apiŋo säkgämän-inik täk täkaŋ.

20 * Upäŋkaŋ näk ŋode unita nadäŋira täga nämo täyak; In webe ärowani wäpi Jesebel u nadäŋ imiŋpäŋ jop kaŋkaŋ irirä näk profet yäŋ jop yäk täyak. Jop man ude yäwetpäŋ ämanaye yäŋ-yäkŋat-pewän kubokäret täŋit anutu jopi nadäŋ yämiŋpäŋ anutu jopita ärawa täŋpani täŋo ketem nak täkaŋ. 21 Ude täŋirä webe unitä bänepi äyänutta itsämäŋ yäpmäŋ äbut. Ude itsämburopäŋ bänepi nämo äyänutpäŋ kubokäret kädet mäde ut imikta nämo yäyak. 22 Unita näk webe u täŋpewa komi api nadäwek. Ba äma, webe ukät epän waki täk täkaŋ unitä webe u mäde nämo ut iminayäŋ täŋo uwä komi wakiinik api ahäŋ yämek. 23 * Täŋpäŋ äperiye nanak kumäŋ-kumäŋ api däpet. Ude täŋira äbot täŋpanitä näka ŋode api nadäneŋ; U bänep nadäk-nadäknin kudup nibäŋpäŋ nadäwän tärewani yäk. Ba nin äma kuduŋtagän täktäknin täŋo kowata api däpmäŋ tärewek yäŋ api nadäneŋ.

24 Täŋpäkaŋ Taiataira nanik äbot täŋpani in ätutä webe unitäŋo jopman u mäde ut imiŋkuŋ. Ba äma ätu Nin Satan täŋo nadäk käbop nanik u iwat takamäŋ yäŋ yäk täkaŋ äma udewanita mäde ut yämik täkaŋ. Eruk inta äneŋi bäräpi kubä nämo api tamet. 25 * Täŋpäŋ ŋode kaŋ täŋput; Kädet täga yäpmäŋ kuŋat täkaŋ ugänpäŋ iŋit-inik täŋpäŋ yäpmäŋ kuŋarirä äneŋi api äbet. 26-27 * Täŋ, äma kubä nadäkiniki nämo pewän putärewänkaŋ iwan täŋo kehäromi yäpmäŋ äpayäŋ täko uwä guŋ ämata intäjukun it yämikta näkä kehäromi api imet.

Ude täŋira mana buramiwut yäŋpäŋ käbotinik däpmäŋ kärapmit täkaŋ ude pärip-päriptä api däpmäŋ kärapmirek yäk. Sam 2:9

Kehäromi, äma udewanita yämayäŋ täyat uwä kehäromi Nanatä namiŋkuko udegän. 28 * Kehäromi u yämiŋpäŋ guk pähap wäpi äbäyänek u imaka, api yäniŋ kirewet. 29 Unita äma jukuni nitektä man Munapiktä äbot täŋpani yäwetak ŋo ket nadäwut yäk.

3

Sadis komeken äbot täŋpanita man

1 * Eruk man ude yäŋpäŋ äma unitä ŋode näwetgän täŋkuk; Sadis nanik äbot täŋpani täŋo aŋeronita man ŋode kudän tä;

* 2:18: Rev 1:14-15 * 2:20: 1Kin 16:31; 2Kin 9:22; Rev 2:14 * 2:23: Sam 7:9; Jer 11:20; Jer 17:10; 2Ti 4:14; Rev 20:12-13 * 2:25: Rev 3:11 * 2:26-27: Rev 12:5 * 2:28: Rev 22:16 * 3:1: Rev 1:4,16, 2:2

Äma Anutu täño Munapik 7 u ba guk 7 u yäpmän kuṇat täyak unitä inta ṇode yäyak; Näk täktäkjin kudup yabänpän-nadäk täyat. Ämatä tabänjirä kodaki bumik kuṇat täkaṇ upänkaṇ bänepjin kumbani. ² Unita in däpurenpän nadäkinikjin täpuri itkaṇ kumbayän täyak u äneṇi täṇpewä kodak taṇpän kehäromi nitek kaṇ irut. Nadäkaṇ? Täktäkjin Anutuna inamiken käwa nämo tägak täyak. ³ * Unita imaka tamiṇpän taniṇ kirewani ba täwetpän täwonjärewni unita äneṇi juku piṇpän yäpmän kuṇatpän bänepjin äyänurut. Täṇpäkaṇ nämo kikuṇuräwä näkṇa iwantä-yän api tädot tamet. Näkṇo kadänina nämo nadänjirä api tädot tamet.

⁴ * Täṇpäkaṇ Sadis äbot täṇpani in ätu itkaṇ uwä tekjin kome täño garok nämo yäpurä ijiṇkuṇ. Äma udewani unita nadäwa täga täk täyak unita äma udewani tek paki täṇkaṇ näkkät bok api kuṇatne. ⁵ * Nadäkaṇ? Äma kubätä nadäkiniki nämo pewän putärewäkaṇ iwan täño kehäromi yäpmän äpayän täko uwä tek paki udewani iniṇ kirewa täṇpän kuṇarirän irit kehäromi täño wäpi tawaṇ terak wäpi nämo api awähuret. Nämo inik, wäpi u Nana-kät aṇeroniye inamiken api yänahäwet. ⁶ Unita äma jukuni nitek tä man Munapiktä äbot täṇpani yäwetak ṇo ket nadäwut yäk.

Filadelfia komeken äbot täṇpanita man

⁷ * Eruk man ude yänpän äma unitä ṇode näwetgän täṇkuk; Filadelfia nanik äbot täṇpani täño aṇeronita man ṇode kudän tä;

Imaka bureni täño mäheṇi, äma kudupi unitä Devit täño ki yäpmän kuṇatpän yäma därrän äma kubätä äneṇi yäput-pipinaṇi nämo. Ba yäma yäput pipinirän äma kubätä äneṇi dätnaṇi nämo. Unitä inta ṇode yäyak; ⁸ * Näk täktäkjin yabänpän-nadäk täyat. Täṇpäkaṇ näk yäma dä tamiṇkuro ṇo äma kubätä äneṇi yäput-pipinaṇi nämo. Ba intäño kehäromijin täpuri-inik pat tamitak u nadätat. Kehäromijin täpuri upänkaṇ ehutpän manna biṇam yäpmän kuṇatpän näka äwo nämo yänkuṇ. ⁹ * Unita ṇode nadäwut; Satantä äbotken nanik äma ätutä Nin Juda äma yän yäk täkaṇ upänkaṇ Juda äma bureni nämo, udewani peṇ yäwetpewa inken äbänkaṇ gukut imäpmok api täṇ tamiṇeṇ. Ude täṇpän inta nadän tamikinik täk täyat u api nadäwä täreneṇ. ¹⁰ * Täṇpäkaṇ komi bäräpi gänaṇ nadäkinikjin nämo pewä putärewäpän näka kwikinik itsämbut yän man täwetkuro u bureni iwat täkaṇ. Unita ämawebe komeni komeni uken kadäni waki ahäwayän täko uwä inken nämo ahäwekta api peṇpipiwet. Täṇkaṇ kadäni waki uwä ämawebe kuduṇtagän api tänyabäwek.

¹¹ * Täṇpäkaṇ kadäni käroni nämo itkaṇ pengän api ärewero unita imaka initkaṇ u nämo pewä putärewek. Ude tänyän täño uyaku epmäget kudän inta biṇam iwoyäwani u äma kubätä täga nämo api täyomägarek. ¹² * Nadäkaṇ? Äma kubä nadäkiniki nämo pewän putärewänkaṇ iwan täño kehäromi yäpmän äpayän täko uwä Anutuna täño kudupi yot kujat kehäromi kubä ude api tewet. Tewakaṇ äma u kudupi yot uken api it yäpmän ärowek. Täṇpäkaṇ äma uterak Anutuna täño wäpi api kudän täwet. Ba Anutuna täño yotpärare, wäpi Jerusalem Kodaki kunum gänaṇ Anutuna-ken nanik äpäk täyak unitäño wäpi, ba näkṇaken wäpna kodaki äma uterakgän api kudän täwet. ¹³ Unita äma jukuni nitek tä man Munapiktä äbot täṇpani yäwetak ṇo ket nadäwut yäk.

* **3:3:** Rev 2:5; 1Te 5:2 * **3:4:** Jud 23 * **3:5:** Mat 10:32; Luk 10:20 * **3:7:** Ais 22:22 * **3:8:** 1Ko 16:9; Rev 2:2 * **3:9:** Rev 2:9; Ais 45:14; Ais 49:23; Ais 60:14 * **3:10:** Luk 21:19; 2Ti 2:12 * **3:11:** Rev 2:10,16 * **3:12:** Ais 62:2, 65:15; Ese 48:35; Rev 14:1, 21:2

Laodisia komeken äbot tänpäni man

14 * Man ude yänpän äma unitä ñode näwetgän tänkuk; Laodisia nanik äbot tänpäni täño aņeronita man ñode kudän tä;

Man bureni mähe-mi-inik, kubä-yän kubä-yän nämo tänpäni unitä imaka kuduptagän Anututä pewän ahänkuņo unitäño mähe-mi-inik it täyak. Unitä inta ñode yäyak; 15-16 * Näk täktäkjin kudup yabänpän-nadäk täyat. Irit kuņat-kuņatjin uwä ume udewani. In ume kekeki ude kuņarirä nänpa gäripi nämo tänpäkaņ mena-ken nanik aņeņ mäba-kunayän täyat ño! In ume säkgämän, mäniri-inik ude nämo kuņat täkaņ, ba ume komi-inik ude nämo kuņat täkaņ. Mäniri-inik ude kuņatneņ, ba komi-inik ude kuņatneņo uyaku täga nadäwet. Upänkaņ in ude nämo kuņat täkaņ!

17 * Tänpäkaņ in ñode yäk täkaņ; Nin tuņum äma yän yäk täkaņ. Imaka imaka mäyap yäpumaņo unita säkgämän itkaņ imaka kubäta nämo wäyäkņek täkamäņ yän nadäk täkaņ. Upänkaņ ude nämo! In mebarijin nämo nadäwä tumäk täkaņ. Näkä tabänjira äpani-inik, jopi jäwäri ude kuņat täkaņ, ba dapunjin tumbani, moränjinik kuņat täkaņ. 18 * Unita jukuman kubä ñode täwera nadäwut; In näkken gol moneņ säkgämän u yäpmanpäņ tuņumjin nikek täkot. Ba näkken tek paki suwanpäņ yäpmankaņ mäyäkjin kaņ tänpipi-wut. Ude tänpäkaņ dapunjin yäpätägakta marasin näkken suwanpäņ dapunjin-ken ärutkaņ dapun säkgämän kaņ ijiwä tumbut.

19 * Nadäkaņ? Ämawebe nadän yämikinik täk täyat unitäño irit kuņat-kuņari yäpä-siwontakta komi yämiņit, yabän yänpän yäwetpäņ yäwonjäre-k täk täyat. Unita inä ehutpäņ kehärom tänpän bänepjin äyänurut. 20 * Tänpäkaņ näk yäma terak kwäpkwäp yäpuritat ño nämo nadäkaņ? Eruk, äma kubätä manna nadänpäņ yäma dät namayän täko uwä, unitä yot gänaņ äronpäņ itpäņ ukät ketem bok api näde. 21 * Ba äma kubä nadäkiniki nämo pewän putärewänkaņ iwan täño kehäromi yäpman äpayän täko uwä näkkät wäpnek biņam ikek bok itta api nadän imet. U nanatä nadän namiņkuko udegän api nadän imet. Näk komi epän täntängän iwan täño kehäromi yomägakuro unita Nankät wäpnek biņam ikek bok itta nadän namiņkuk. 22 Unita äma jukuni nikektä man Munapiktä äbot tänpäni yäwetak ño ket nadäwut yäk.

4*Kunum gänaņ Anutu inij oretkuņ*

1 * Imaka kudup u yabänpän-nadänkuro u punin terak dapun tänpän kaņkut; Kunum gänaņ yäma kubä tumänjirän. Kaņ irira man kotäk, womat mämä bumik pengän nadänkuro unitägän äneņi ahänkaņ ñode näwetgän tänkuk; Gäk päbä imaka ahäkta yäwani ño gäwonjärewa ka yäk. 2 * Ude yänjirän uterakgän Munapiktä magärrirän kaņkut; Kunum gänaņ äma ärowani täño mäņirani bägup kubä itkuko uterak äma kubä maņjirirän. 3 * Maņjirirän kaņkuro uwä gweni gämäni bok bumik ägo wabiņ irirän. Tänpäkaņ maņit irani u gwäki terakä gämok wära kudän säkgämän-inik unitä yewa tänkuk. Gämok wära uwä mobä gweni ägo wabiwani bumik.

4 * Tänpäkaņ maņit irani u it gwäjinkuņo uwä maņirani bägup äneņi 24tä itkun. Tänpän maņirani bägup 24 uterak äma ekäni 24tä maņit äyänutkuņ. Äma 24 uwä tek paki-inik yamänpäņ gwäki-ken äma ärowani täño gwäpä säkgämän,

* 3:14: Rev 1:5, 19:11; Kol 1:15 * 3:15-16: Rom 12:11; Rev 2:2 * 3:17: Hos 12:8; 1Ko 4:8; Luk 12:21 * 3:18: Ais 55:1; Jem 2:5; Rev 3:5, 4:4; Rev 16:15 * 3:19: 1Ko 11:32; Rev 2:5 * 3:20: Jon 14:23; 1Jo 2:24 * 3:21: Mat 19:28 * 4:1: Rev 1:1,10 * 4:2: Sam 47:8; Ais 6:1; Rev 4:9 * 4:3: Ese 1:28 * 4:4: Ais 24:23; Rev 3:18, 6:11

golpäŋ täŋpani nikek unitä itkuŋ. ^{5*} Eruk maŋirani bägup bämopi-ken itkuko u gänaŋ yäpä ba iromäŋ mäma pähap ahäŋ irirän inam dädan-ken topän mebet 7 ude ijiŋkuŋ. Topän mebet 7 u Anutu täŋo munapik 7 u. ^{6*} Ude kaŋpäŋ äneŋi, maŋirani bägup u inam dädan-ken gwägu säkgämän, kwawanigän, ijiwä tumäŋkuk.

Ude täŋkaŋ maŋirani bägup dubini-ken kukŋi kukŋi imaka kuŋat-kuŋat ikek yaräbok-yaräboktä itkuŋ. U uwä inami käda ba mädeni käda dapuri nikekgän. ⁷ Kubä uwä laion udewani. Kubäwä bulimakau ämani bumik. Kubäwä äma inam dapun bumik. Kubäwä siäŋ piäŋ kuŋat täkaŋ udewani. ^{8*} Imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 u piri 6 nikekgän. Ba gupi kudup, ba jiroki-ken imaka, dapuri nikekgän. Unitä kepma bipani, tärek-täreki nämo ŋode yäk täkaŋ;

Ekäni Anutu täŋpämerek, u kudupitä kudupitä kudupi-inik. Itkukotä itak. Unitägän api irek.

^{9*} Täŋpäkaŋ imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 unitä irit mähe mi mäŋirani bägup säkgämän terak it täyak u oraŋ imiŋpäŋ iniŋ orerit, bänep täga man iwerit täk täkaŋ. ^{10*} Ude täk täkaŋ-ken uken äma ekäni 24 unitä irit kehäromi mähe mi maŋirani bägup terak it täyak u inamiken gwäjiŋ äpmon imiŋpäŋ gwäpäni säkgämän gämori-ken peŋkaŋ ŋode yäk täkaŋ; ¹¹ Ekäninin Anutu epmäget kudän ba wäpi biŋam ba kehäromi, gäkä mähe mi täŋiri säkgämän täk täyak. Imata, gäkägän imaka kuduptagän u pewi ahäŋkuŋ. Ba gäkŋaken nadäk terak imaka kuduptagän ahäŋ moreŋkuŋo itkaŋ.

5

Netätä buk nämo pirärewani täga pirärewek?

^{1*} U kaŋpäŋ uterakgän ŋode kaŋkut; Äma maŋirani bägup säkgämän terak it täyak u keru bure kädatä buk wagupani kubä inŋit irirän kaŋkut. Buk uwä mädeni käda ba gämori käda kudän ikekgän. Täŋpäkaŋ buk u ämatä jop pipiyäneŋo udeta nämäk 7päŋ kehäromigän yäpmäŋ gatäwani. ² Täŋpäŋ äneŋi aŋero kehäromi kubä kaŋkut. Unitä gera terak ŋode yäŋkuk; Äma siwoŋi netä unitä buk ŋonitäŋo nämäk ketärenpäŋ täga pipiyäwek? ³ Ude yäŋirän kunum gänaŋ ba kome terak ba kumbani mäjotä irani-ken kubätä buk u täga pipiyäŋpäŋ daninaŋi nämo täŋkuk. ⁴ Äma kubätä täga itpäŋ buk u daninaŋi nämo kaŋkuro unita butewaki nadäŋpäŋ konäm bumta kotkut. ^{5*} Konäm korira äma ekäni 24 ukät nanik kubätä ŋode näwetkuk; Koreno yäk. Nadätan? Juda täŋo äbotken nanik Laion kubä ahäŋkuk. U Dedit täŋo orani wäpi biŋam ikek unitä ämik täŋpäŋ iwan täŋo kehäromi yäpmäŋ äpuko unita buk unitäŋo nämäk 7 u ketärenpäŋ täga pipiyänaŋi yäk.

Tom Bätaki-tägän buk u täga pirärewek

^{6*} Ude yäŋirän kaŋkut; Tom Bätaki kubä, kumäŋ-kumäŋ urani bumik unitä imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 ukät äma ekäni 24, maŋirani bägup säkgämän it äyänutkuŋo u bämopi-ken käroŋ wädäŋirän kaŋkut. Joŋani 7, dapuri udegän 7. Joŋani ba dapuri 7 uwä Anutu täŋo munapik 7 komeni komeni yäniŋ kireŋpewän kwani it yäpmäŋ kukaŋ u. ^{7*} Ude kawakaŋ Tom Bätakitä päŋku äma maŋirani bägup säkgämän it täyak unitäŋo keru bure käda buk u irirän yäpuk. ^{8*} Buk nämo pipiyäwani u yäpmäŋkaŋ irirän imaka kuŋat-kuŋat ikek

* **4:5:** Ese 1:13; Rev 1:4, 8:5; Rev 11:19, 16:18 * **4:6:** Ese 1:5-10,22; Ese 10:14 * **4:8:** Ais 6:2,3; Ese 1:18, 10:12; Rev 1:4,8 * **4:9:** Dan 4:34, 6:26; Dan 12:7; Rev 4:2,10 * **4:10:** Rev 4:9; Rev 5:1,7,13; Rev 6:16; Rev 7:10,15, 19:4, 21:5 * **5:1:** Rev 4:2,10; Ais 29:11; Ese 2:9-10 * **5:5:** Stt 49:9; Ais 11:1,10; Rev 22:16 * **5:6:** Sek 4:10; Jon 1:36; Rev 1:4, 5:12; Rev 13:8 * **5:7:** Rev 4:2,10 * **5:8:** Rev 8:3-4, 14:2; Rev 15:2; Sam 141:2

4 ukät äma ekäni 24 unitä Tom Bätaki gämori-ken gwäjin äpmon iminju. U kubäkubätä wagäm-kät gäpe golpän tänpänipän injitju. Tänpäkan gäpe u gänañ naniktä gupe kääñji gäripi nitek abuk. Gupe uwä Anutu täño kudupi ämawebe unitäño yänapik man.

9* Tänpäkan äma ekäni 24 ukät imaka kuñat-kuñat ikek 4 unitä kap kodaki kubä ñode teñju;

Gutjuño unita buk unitäño nämäk ketäreka wäpka biñam ikek itan. Gäkño nägätkatä komeni komeni, äbori äbori uken nanik äma gupi inam dapun inigän inigän, ba man kotäk mebari mebari yäwani suwanpäñ yepmanji Anututa biñam täñju.

10* Ämawebe uwä irit kehäromi täño äbot ude itkan Anutunin täño bämop ämaniye ude kuñatneñta yepmanju.

Ude yepmanjuño unita kome terak intäjukun itkan kanjuwat epän api täneñ yäk.

11* Tänpäkan äneñi kanpäñ nadänkuro uwä ñode; Äma ärowani täño manirani bägup säkgämän ba imaka kuñat-kuñat ikek 4 ukät äma ekäni 24 u irirä añero mäyap-inik, 1,000 ini äbot-äbot ba 10,000 ini äbot-äbot unitä äbä it gwäjinpäñ mämä pähap täñirä nadänkut. 12* Täñkan gera terak man ñode yänju;

Tom Bätaki kumän-kumän urani u siwonji-inik unita kehäromi, täñbumbum ba nadäwä tarek ba wäpi biñam, epmäget kudän, iniñoret-oret, ba bänep täga man iwet-iwet u kumän-tagän inita biñam täyak!

13* Tänpäkan imaka kuñat-kuñat ikek kunum gänañ, kome terak, kumbani mäjotä irani-ken ba gwägu pähap gänañ itjuño u kuduñtagäntä ñode yänjirä nadänkut;

Äma manirani bägup säkgämän uterak it täyak ukät Tom Bätaki bok, iniñoret-oret, wäpi biñam, epmäget kudän ba kehäromi pat yämik udegän pen pat yämik täyon!

14 Ude yänjirä eruk, imaka kuñat-kuñat ikek 4 unitä ñode yänju; U bureni-inik! Tänpäkan äma ekäni 24 unitä gwäjin äpmon yäminpäñ äma bägup säkgämän terak it täyak ukät Tom Bätaki u yäninñ oretju.

6

Hos 4 unitäño manbiñam

1* Tänpäkan äneñi ijiwa kwäpäñ kanju; Tom Bätaki unitä buk nämäk 7päñ kehäromi yäpmän gatäwani u injitkan nämäk kubä ketärenjuk. Ketärenjirän imaka kuñat-kuñat ikek 4 ukät nanik kubätä iromän kotäk terak gera ñode yänjuk; Abi! yäk. 2* Ude yäwänkan hos paki kubätä uteragän äbänjirän kanju. Hos paki uterak äma kubä itkuko uwä äpa kuek ikek. Tänpän äma ärowani täño gwäpä imäkan komi äma täño kehäromi yäpmän äpani ude tänpän komi äma mäyap komeni komeni däpmän paotta äneñi kanju.

3 Tänpäkan Tom Bätakitä nämäk buk uterak yäpmän gatäwani namba 2 u ketärenjirän imaka kuñat-kuñat ikek namba 2tä yänjuk; Abi! yäk. 4 Yänjirän hos gämäni kubätä äbä ahänjuk. Hos gämäni uterak äma itkuko u kome terak bätaki säkgämän irit wärämurirän ämatä kowata kowata äminñ kumäkta kehäromi imani. Ba kadä täñi kubä keriken pewani injirirän kanju.

5 Tänpäkan Tom Bätakitä äneñi nämäk namba 3 u ketärenjirän imaka kuñat-kuñat ikek namba 3tä yänjuk; Abi! yäk. Ude yäwänä uteragän dapun tänpän kanju; Hos kubiri kubätä äbä ahänjuk. Äma hos kubiri uterak itkuko uwä

* 5:9: Sam 33:3, 40:3; Sam 96:1, 98:1; Sam 144:9; Rev 14:3 * 5:10: Kis 19:6; Ais 61:6; Rev 1:6, 20:6; Rev 22:5 * 5:11: Dan 7:10; Hib 12:22 * 5:12: 1Sto 29:11; Rev 5:6 * 5:13: Rev 4:2,10 * 6:1: Rev 4:6, 5:1 * 6:2: Sek 1:8, 6:1-6

ketem täño bäräpi wohurani kubä inġitkuk. ⁶ Inġirirän imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 u bämopi-ken äma täño man kotäk bumik kubätä ahänpänj äma hos terak itkuko u ŋode iwerirän nadänkut; Gäk pänku kome terak epän täñiri ketem täpuri kubä suwakta gwäki ärowani-inik api penenj yäk. Saguom kubäkubä gwäki tañi, 10 kina ude yäk. Täñkañ olip gakñi ba wain ume nämo tänpewi wanenj yäk.

⁷ Tänpäkañ Tom Bätakitä äneñi nämäk namba 4 u ketärenjirän imaka kuŋat-kuŋat ikek namba 4tä yänjuk; Abi! yäk. ⁸ * Yäwänä dapun tänpänj hos pujiñi jänwam bumik kubätä äbä irirän kañkut. Äma hos uterak itkuko u wäpi Kumän-kumän. Äbänjirän kubä wäpi Genj Wakitä tuängän iwatkuk. Tänpäkañ kome terak ämawebe yäpmänj daniwä äbot pähap 3 ude jop irirä äbot namba 4 uken kumän-kumän pewän ahäktä kehäromi yämani. U ämawebe äbot u kumän-kumän däpmäktä ämik, nakta jop irit ba käyäm pewän ahänkuñ. Ba ämawebe u däpmäktä tom komi komi yäniñ kireñkumän.

⁹ Tänpäkañ Tom Bätakitä äneñi nämäk namba 5 u ketärenjirän kañkut. Ämawebe Anutu täño manta nadäkinik tänpänj manbiñam yänahänjirä däpani ätu unitäño mäjoni, alta gämori-ken irirä yabänkut. ¹⁰ * Ämawebe uwä gera terak Anutu ŋode iwet yabänkuñ; O Ekäni intäjukun-inik, yänkehäromtak mähemi kudupi, komen ämatä nidäpmänj-pewä kumbumänjo u kowata bäräñen api däpmänj tärewen ba nämo? ¹¹ * Ude yänjirä tek paki ini-ini yämiñ morenpänj ŋode yäwetkuk; Kämi. Kristo täño watä epän tänpäni notjiye ätu, in tadäpuño udegän ätu däpmäktä yäwani u däpmäkgän täñjirä kowata api däpmänj tärewet yäk.

¹² * Tänpäkañ Tom Bätakitä äneñi nämäk namba 6 u ketärenjirän kenänj pähap kwainjuk. Kwainjirän edap bipmänj utpäñ käbot jiburani ude äworenjuk. Ba komepaktä nägät äworenjuk. ¹³ * Ba guktä kunum terak nanik tärenpänj kome terak mañkuñ, wama mujip mäniñ tañi piänpewän tärenj mak täkañ ude. ¹⁴ * Ba kunumtä udegän, tek gwäjik takamänj ude ini gwäjinpänj paotpenjuk. Täñjirän pomkät, kome gwägu bämopi-ken irani u kuduhtagän ini iranitä akumañ paotpenjuk.

¹⁵ * Ude ahänjirän komeni komeni uken nanik äma ärowani ba epän watä äma jopi, ba komi äma täño intäjukun äma, ba tuñum äma kehäromi nikek, ba ärowani äpani kuduhtagän pänku mobä gänäñ ba mobä käwut-ken käbop itkañ ŋode yänkuñ; ¹⁶ * Pom ba mobä intä äpänpänj nidäpmänj-pewä paoritna äma mañirani bägup säkgämän terak it täyak u dapuri-ken ahänetawä! Ba Tom Bätaki täño kokwawak kañ-ahänetawä yän yänkuñ. ¹⁷ * Eruk yarä unitäño kokwawak kadäni pähap ahätak unita äma netä unitä täga api irek?

7

Äma damani-ken wären tänpäni

¹ * Imaka u käwa tärenjirän eruk añero 4 ude yabänkut. Unitä kome gägäni 4 uken kuŋatkañ kome täño mäniñ 4 ude yepmäñitpäñ yäniñ bitnäñkuñ. Kome terak, gwägu terak ba päya terak mäniñ äneñi nämo piäwekta ude täñkuñ. ² Täñjirä edap abani kada añero kubä äbänjirän kañkut. U Anutu irit kehäromi mähemi täño wären yäpmänj kuŋatkuk. Yäpmänj kuŋatkañ añero 4 u kome terak ba gwägu terak tänpäwak täkta kehäromi yämani uwä gera terak ŋode

* **6:8:** Jer 15:1-3; Ese 5:12,17; Ese 14:21; Ese 33:27 * **6:10:** Rev 16:7; Lo 32:43; Sam 79:10 * **6:11:** Rev 3:18, 7:9,13; Rev 19:14 * **6:12:** Mat 24:29; Apos 2:20; Rev 8:12 * **6:13:** Ais 34:4 * **6:14:** Ais 34:4; Rev 16:20 * **6:15:** Ais 2:10,19,21 * **6:16:** Luk 23:30; Rev 4:2,10 * **6:17:** Jol 2:11; Neh 1:6; Mal 3:2 * **7:1:** Jer 49:36; Dan 7:2

yäwetkuk; ³* In kome, gwägu ba päya bäräneŋ nämo tänpä waneŋ. Intäjukunä nintä Anutu täño watä epän ämawebe niye damani terak Anutunin täño wären tänyäŋ yäk. ⁴* Ude yänkaŋ Isrel ämawebe u bämopi-ken nanik ämawebe Anutu täño wären ikek u kudup 144,000 yän yänirän nadänkut. ⁵ Tänpäkaŋ Isrel ämawebe kuduptagän äbot 12. Äbot kubäkubä u gänaŋ nanik ämawebe 12,000-12,000 ude Anutu täño wären niekeŋ ñode yäpmän danin yepmaŋkuŋ;

Juda täño äbotken nanik äma 12,000.

Ruben täño äbotken nanik äma 12,000

Gat täño 12,000

⁶ Ase täño 12,000

Naptali täño 12,000

Manase täño 12,000

⁷ Simeon täño 12,000

Livai täño 12,000

Isasa täño 12,000

⁸ Sebulun täño 12,000

Josep täño 12,000

Benjamin täño 12,000

Äma mäyap Anutu inamiken itkaŋ iniŋ oretkuŋ

⁹* Tänpäkaŋ imaka u kaŋpäŋ nadäwa täreŋirän äneŋi kubä ñode kagän täŋkut; Äbot pähap-inik, äma kubätä täga daninaŋi nämo, ämawebe äbori äbori, komeni komeni, gupi inam dapun inigän inigän, ba man kotäk mebäri mebäri yäwani, äbot pähap u äma maŋirani bägup säkgämän uterak itkuko ukät Tom Bätaki u dubini-ken käron wädänirä yabänkut. Äbot pähap u tek paki niekegän, keritä imuk pähäm initkaŋ man gera terak ñode yänkuŋ; ¹⁰* Anutunin, maŋirani bägup säkgämän terak it täyak ukät Tom Bätaki, yäpätägak täño mähemi-inik itkamän.

¹¹ Tänpäkaŋ maŋirani bägup säkgämän dubini-ken äma ekäni 24 ukät imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 u irirä aŋero kuduptagän itgwäjinŋkuŋ. Itgwäjinŋpäŋ bägup säkgämän u dubini-ken kome terak inami yäpä-äpmonŋpäpän patkuŋ. Ude patkaŋ Anutu iniŋ oretpäŋ ñode yänkuŋ;

¹²* Bureni! Iniŋ oretoret, epmäget kudän, nadäwä tärek, bänep täga man iwet-iwet, wäpi biŋam ärowani pähap, ba kehäromi u Anutunintä mähemi tänpän tärek-täreki nämo it yäpmän äroton! U bureni-inik!

¹³* Näk ude käwa täreŋirän äneŋi äma ekäni 24 ukät nanik kubätä näwetkuk; Ämawebe tek paki niekeŋ u netä? De naniktä äbuŋ? ¹⁴* Ude näwet yabänirän kowata ñode iwetkut; Äma ärowanina, uwä gäkä nadätan. Ude iwerawä näwetkuk; Ätu ñowä iwan kerit terak butewaki ba komi pähap gänaŋ naniktä äbuŋ yäk. Unitäŋo teki uwä Tom Bätaki täño nägäripän ärutpak taŋkuŋ yäk.

¹⁵* Ude täŋkuŋo unita Anutu täño maŋirani bägup säkgämän u dubini-ken itkaŋ bipani kepma unitä yotken watä epän täŋ imik täkaŋ.

Tänirä äma maŋirani bägup säkgämän terak it täyak unitä yabän yäwatpäŋ watäni it yämik täyak.

¹⁶* Tänpäkaŋ nakta ba umeta äneŋi kubä nämo api yeneŋ.

Ba edaptä komi nämo api yewek. Ba komi kädäp ikektä nämo api yewek.

* **7:3:** Ese 9:4,6; Rev 9:4 * **7:4:** Rev 14:1,3 * **7:9:** Rev 3:18 * **7:10:** Rev 4:2,10 * **7:12:** Rev 5:12, 11:17 * **7:13:** Rev 3:18 * **7:14:** Mat 24:21 * **7:15:** Rev 4:2,10 * **7:16:** Ais 49:10

17 * Imata, Tom Bätaki mañirani bägup säkgämän bämopi-ken it täyak unitä watäni säkgämän api it yämeko unita.

Itkañ irit kehäromi täño ume dapuri-ken api yämagut yäpmän kuk täñpek. Täñkañ Anutunitä ini dapuri-ken konämi pito uwä api ärut yämek.

8

Nämäk namba 7 u ketäreñkuk

1 * Täñpäkañ Tom Bätakitä nämäk buk terak yäpmän gatäwani namba 7 u ketäreñirän kunum gänañ mämäni nämo irirän kadäni käronji bumik täñkuk. 2 Kum itkuño u täreñirän yabänkut; Anjero 7 Anutu dubini-ken käronj wädäj it täkañ unita ätutä womat 7 ude yämiñkuñ.

3 * Täñpäkañ anjero kubätä alta dubini-ken äbä itkuk. U gäpe golpäñ täñpani injit irirän kubätä äbä päya umumi käbäñi täga nitek gäpe u gänañ bumta piñkuk. Piñkuko uwä kudupi ämawebe täño yäñapik mankät awähutkañ Anututa ärawa ude ijikta. Ude piwänkañ anjero uwä gäpe u alta golpäñ täñpani, mañirani bägup säkgämän injam däädän itak uterak penkañ pewän ijiñkuñ. 4 * Pewän ijiñirä gupe käbäñi nitek ukät kudupi ämawebe täño yäñapik mantä anjero unitäño kerik-ken naniktä Anutu-ken äronjuk. 5 * Äronjirän anjero uwä kädäp gäyek alta terak nanik yäpmänkañ gäpe u gänañ pewän tokñewäpäñ kome terak umu äreñ täñpän mañkuñ. Äreñ täñpän mañirä yäpä kwinitpäñ, iromän mämä tañi yäñirän kenän pähap bumta kwainjuk.

Kome terak imaka imaka ahänkuñ

6 Eruk, u punin terak anjero 7 unitä womat injit itkuño u piäkta kadäni keräp tañkuk. 7 * Täñkañ anjero namba 1 unitä womat piäñirän iwän mim ikek, ba kädäp mebet nägät-kät awähurani unitä kome terak mañkuñ. Mañkañ kome ätuken kädäp pähap ijiñ patkuk. Täñkañ kome ätukenä päya ijiñ paotkuñ. Täñkañ kome terak mup kuduptagän, udegän ijiñ paotkuñ.

8 * Ijiñ paorirä anjero namba 2tä womat piänjuk. Piäñirän imaka kubä pom tañi bumik, kädäp mebet ikek unitä gwägu pähap gänañ mañpä äpmonjuk. 9 Äpmonjirän gwägu pähap u moräki nägät äworeñkuk. Nägät äworeñirän gwägu tom mäyap kumbuñ. Täñirä gäpe, gwägu uterak kuñarani imaka, mäyap imät täñpä kuñkuñ.

10 Täñpäkañ äneñi anjero 3tä womat piäkgän täñkuk. Womat piäñirän guk pähap kubä kunum gänañ naniktä täreñkañ topäntä-yän ijiñ-yäñenkañ kome ätuken ume gänañ ba ume dapuri-ken mañkuk. 11 * Guk u wäpi Jarip. U ume gänañ mañirän ume uwä jägämi pähap, ämatä nänañi nämo täñkuk. Nänañi nämo täñkuko u nañirä jägämi täñpäpäñ äma mäyaptä kumän täñpä kuñkuñ.

12 * Täñpäkañ anjero namba 4tä womat piäkgän täñkuk. Womat piäñirän edap moräki, komepak moräki ba guk ätu kehäromini yäyomägat-pewä penyänjeki moräki paotkuñ. Penyänjeki moräki paorirä kome kukñi kada bipmän utkuk. Ba bipani udegän, kome ätuken guk ba komepak kumkum ijiñkuñ. 13 * Ude kañkañ uterakgän siän pähap kubä kañkut. Uwä punin-inik unuken piän kuñkañ gera ñode yänjuk; Wära! wära! Anjero yarakubä womat nämo piäwanitä womat piäñirä kome ämatä jide api täneñ?

* 7:17: Sam 23:2; Ais 25:8; Jon 10:11; Rev 5:6, 21:4 * 8:1: Hab 2:20 * 8:3: Rev 5:8; Kis 30:1-3; Rev 9:13 * 8:4: Rev 5:8 * 8:5: Wkp 16:12; Kis 19:16-19; Rev 4:5, 11:19; Rev 16:18 * 8:7: Kis 9:23-26; Ese 38:22; Jol 2:30 * 8:8: Kis 7:20-21 * 8:11: Jer 9:15 * 8:12: Rev 6:12-13 * 8:13: Rev 9:12, 11:14

9

Käpukbam awaŋ käronji-ken naniktä abun

¹ * Eruk aŋero namba 5tä womat piäkgän täŋkuk. Womat piänjirän dapun tänpän guk kubä kunum gänaŋ naniktä täreŋpeŋ kome terak maŋ päranipän kaŋkut. Guk unita awaŋ käronji boham, unitäŋo yäma dätta ki imani. ² * Unitä awaŋ käronji boham unitäŋo yäma dārirän gupe pähap abuk. Gupe u epänken kogä pähap ijinjirä ärok täkaŋ ude. Gupe unitä äro edapkät kunum itpipiŋpewän gwägätük. ³ * Täŋjirän gupe gänaŋ nanik käpukbamtä abämaŋ kome terak äpmonkuŋ. Täŋkaŋ kehäromi yämani uwä bam bumik, meni komigämän. ⁴ * Tänpäkaŋ kome terak tepäraŋ, päya pähäm ba moyeŋ, nak yeŋ udewani tänpä waneŋtawä yäŋ yäwerani. Täŋkaŋ ämawebe damani-ken Anutu täŋo wāreni nämo, u iwan täŋ yämikta yäntäreŋ yämani. ⁵ Täŋkaŋ kumäŋ-kumäŋ dāpneŋta nämo. Jop, komi pähap yämikta kehäromi yämani. Komi pähap uwä bamtä äma yek täkaŋ ude komepak 5ta nadāneŋta yāwani. ⁶ * Eruk kadāni uken ämatä komi pähap nadānpän kumäkta gāripi-inik nadāneŋo upänkaŋ kumäk-kumäk kädetta wäyäkŋewä wawäkaŋ komi pen nadāneŋ.

⁷ * Tänpäkaŋ käpukbam uwä hos ämik täkta tuängän tuängän itkaŋ tawaŋ kuk täkaŋ ude irirä yabänkut. Gwäki terak äma ärowani täŋo gwäpä golpän täŋpani bumik. Tänpäkaŋ inami dapun äma täŋo bumik. ⁸ * Täŋkaŋ gwäki pujiŋ käronji, Juda webe täŋo gwäki pujiŋ udewani bumik. Täŋkaŋ meni uwä, laion meni udewani. ⁹ * Täŋ, kupāŋteki uwä kapapän täŋpani bumik. Ba piri māmāni u hos mäyaptä ämikta bārāneŋkaŋ täk täkaŋ ude bumik. ¹⁰ Täŋkaŋ uyaŋi uwä tuk uyaŋi bumik. Ba meni komi uwä uyaŋi-ken itak. Meni unitä ämata komi pähap yāmiŋtäŋ kuŋjirä komepak 5 ude tärekta kehäromi yämani. ¹¹ Tänpäkaŋ käpukbam komi unitäŋo äma ärowani kubä itak. U awaŋ käronji boham unitäŋo aŋero wāpi Tänpāwak. Tänpāwak u Juda täŋo man terak wāpi Abadon, ba Griik man terak Apolion.

¹² * Eruk imaka umuri kubä täretak uba. Imaka umuri yarä ahäkta yāwani unitä itkamän.

Komi äma äbot pähap ahänkuŋ

¹³⁻¹⁴ * * Eruk, aŋero namba 6tä womat piänkuk. Piänjirän alta golpän täŋpani Anutu inamiken it täyak, unitäŋo joŋani 4 u bāmopi-ken nanik man kotäk kubä ahänjirän nadänkut. Man ahänkuko uwä aŋero namba 6 womat injtkuko u man ŋode iwetkuk; Yufretis umeken aŋero 4 topmäk terak itkaŋ u pit yāmi yäk. ¹⁵ * Aŋero 4 u ämawebe kome kukŋi kädä irani dāpmän paotneŋta kadāni yäŋ yāmanita itsämän itkaŋ yäk. Ude yänjirän aŋero 4 kadāni yäŋ yāmani uwä siwoŋi ahänjirän aŋero nabä 6 unitä pärku pit yāmiŋkuk. ¹⁶ Täŋkaŋ komi ämaniye hos terak maŋirani 200 milion ude itkaŋ yäŋ yänjirän nadänkut.

¹⁷ Tänpäkaŋ dāpmonken hoskät, mähemiye bok yabänkuro u ŋode yabänkut; Hos mähemiye täŋo kupāŋtek ätu gāmāni-inik, ätu gwagāri, ätu jāŋwam bumik. Täŋ, hos gwäkiwä laion gwäki bumik. U meni gänaŋ nanik kädäp mebet, gupe ba mobä kädäp mebet ikek unitä abun. ¹⁸ Imaka waki umuri yaräkubätä äma ätu dāpmän paotkuŋ. Hos meni gänaŋ nanik kädäp mebet, gupe ba mobä kädäp mebet ikek komigämän unitägän kumäŋ-kumäŋ dāpuŋ. ¹⁹ Tänpäkaŋ hos unitäŋo kehäromini uwä meni ba uyaŋi-ken nikek itkaŋ. Täŋkaŋ hos uyaŋi uwä gāmok bumik, gwäki nikek. Unitä komi yämik täkaŋ.

* 9:1: Rev 20:1 * 9:2: Stt 19:28; Kis 19:18; Jol 2:2,10 * 9:3: Kis 10:12,15 * 9:4: Rev 7:3
 * 9:6: Jop 3:21; Jer 8:3; Rev 6:16 * 9:7: Jol 2:4 * 9:8: Jol 1:6 * 9:9: Jol 2:5 * 9:12: Rev 8:13 * 9:13-14: Rev 8:3 * 9:13-14: Rev 16:12 * 9:15: Rev 8:7-12

20 * Tänpäkaŋ äma ätu imaka waki umuri uterak kumäñirä ätu oraŋ yämiŋkuŋo upäŋkaŋ ini bänepi nämo sukurenkuŋ. Ba irit kuŋat-kuŋarita nadäñirä waki kubä nämo täŋkuk. Nämo inik! Ätu uwä mäjo wärata nadäkinik pen täŋkuŋ. Ba yäwik gol ba siriwapäŋ täŋpani ba ain, mobä ba päya kujatpäŋ täŋpani, yabäŋpäŋ-nadäk nämo täŋpani ba jukunitä nämo nadäwani ba ini kuroŋ nämo kuŋarani u mäde nämo ut yämiŋkuŋ. 21 Ude täŋkaŋ äma kumäŋ-kumäŋ däpmäk-däpmäk, äma yärat-yärat, kubokäret, ba kubota u nämo penkuŋ. Nämo inik!

10

Aŋerotä buk täpuri Jonta imän naŋkuk

1 Eruk ude käwa täreñirän äneŋi kubä ñode kagän täŋkut; Aŋero kehäromi nitek kubä kunum gänaŋ naniktä äpäñirän kaŋkut. U tektawä gubampäŋ uwäk täŋkaŋ gwäki terak gämok wära gubam terak it täyak udewanitä yewa täŋkuk. Täŋkaŋ iŋami dapun edap dapuri ude, ba kuroŋi uwä kädäp mebet bumik ude täŋkuŋ. 2 Tänpäkaŋ kerik-ken buk täpuri kubä pipiyäŋpäŋ iŋitkuk. Täŋkaŋ abä kuroŋi bure kädätä gwägu pähap terak yeŋkuk. Täŋ, kuroŋi käpmäk kädawä kome terak yeŋirän kaŋkut. 3 Ude täŋkaŋ laiontä gäwo yäk täkaŋ ude gera pähap yäŋkuk. Ude yäñirän iromäŋ 7tä iniŋ yäŋkuŋ. 4 * Iromäŋ 7tä iniŋ yäñirä uterakgän näk kudän täwayäŋ täŋkut. Ude täñira kunum gänaŋ man kotäk kubä ñode yäñirän nadäŋkut; Kudän täweno! Man iromäŋ 7 unitä yäŋo u nadäk-nadäka-ken käbop iŋit yäk.

5 * Ude nadäŋpäŋ kaŋkut; Aŋero gwägu pähap ba kome terak yeŋirän kaŋkuro u kerik bure kädä kunum iwoŋäreŋkuk. 6 * Ude täŋpäŋ Anutu, irit tärek-täreki nämo, ba kunum kome, gwägu pähap ba imaka kudup uterak itkaŋ u yäwän ahäwani, u wäpi terak ñode yäŋkehärom taŋkuk; Kadäni käroŋi nämo itnayäŋ. Kadäni ahätak! 7 * Unita aŋero namba 7tä womat piäñirän Anututä kämi täkta nadäk käbop penkuko u apiŋo täŋ-tärewayäŋ. Watä ämaniye profet bian yäwetkuko udegän ahäñirän tärewayäŋ yäk.

8 Aŋero nabä 7tä ude yäñirän kunum gänaŋ nanik man kotäk nadäŋkuro u äneŋi yäkgän täñirän nadäŋkut. U ñode näwetkuk; Gäk päŋku buk täpuri aŋero gwägu pähap ba kome terak yeyak u kerik-ken pipiyäŋpäŋ iŋitak u yäpmäŋ! 9 Ude yäwänä näkä päŋku aŋero, buk u täga namayäŋ? yäŋ iwetkut. Iwerawä ñode näwetkuk; Buk täpuri ño yäpmäŋkaŋ naŋ yäk. Naŋkaŋ mekaken gäripi säkgämän nadäwayäŋ, kuron doki bumik. Upäŋkaŋ kokka gänaŋ äpmonirän wakiinik nadäwayäŋ yäk. 10 Ude näwerirän buk täpuri u kerik-ken nanik yäpmäŋpäŋ naŋkut. Naŋkaŋ mena-ken gäripi nitek, kuron dok bumik nadäŋkut. Upäŋkaŋ käma äpmonpäkaŋ kokna-ken wakiinik kubä nadäŋkut. 11 Nänpakaŋ näwetkuk; Eruk, äma äbot komeni komeni ba man kotäk mebäri mebäri yäwani ba intäjukun ämaniye, imaka kämi ahäŋ yämikta yäwani u äneŋi kaŋ yäñahäŋpäŋ yäwet yäk.

11

Äma yarätä Anutu täŋo meni jinom yäñahäŋkumän

1 * Eruk, aŋero unitä jikon, ähottaba udewani, imaka imaka täŋo käroŋini penpäŋ käwani nitek kubä namiŋkaŋ ñode näwetkuk; Gäk jikon ño yäpmäŋ päŋku Anutu täŋo kudupi yot u, ba unitäŋo alta terak penpäŋ käroŋini kaŋpäŋ

* **9:20:** Rev 16:9,11; Ais 2:8,20; 1Ko 10:19-20; Sam 115:4-7; Sam 135:15-17; Dan 5:23 * **10:4:** Dan 8:26; Dan 12:4,9 * **10:5:** Lo 32:40; Dan 12:7 * **10:6:** Neh 9:6; Sam 146:6 * **10:7:** Dan 9:6,10; Amo 3:7 10:9 Ese 2:8, 3:1-3 * **11:1:** Ese 40:3; Sek 2:1-2

nadä yäk. Täŋkaŋ ämawebe yot u gänaŋ iniŋoret epän täŋ itkaŋ u kaŋ dani yäk. ²*Täŋ, kudupi yot yäma-ken yewa täŋ-äyänurani unitäŋo käroniŋi nämo penpäŋ käwen. Bägup uwä guŋ ämawebe äbotta yäniŋ kirewani yäk. Guŋ ämawebe uwä kudupi yotpärare bämopi-ken yeŋ gatäntäŋ kuŋarirä komepak 42 ude api tärewek yäk. ³Täŋkaŋ näkŋo man yänahäwani äma yarä unita kehäromi yämiŋira näkŋo man yänahäŋ yäpmäŋ kuŋirän kadäni udegän, kepma 1,260 ude api tärewek. Täŋkaŋ äma yarä uwä butewakini kwawak pewän ahäktä tek upuri nikekpäŋ api täŋpen kuŋatdeŋ. ⁴*Äma yarä uwä olip päya yarä u, ba penyänek yarä, kome pähap täŋo Ekäni inamiken it takamän u.

⁵*Eruk, äma kubätä äma yarä u komi yämeko uwä kädäp mebet äma yarä unitäŋo meni-ken naniktä abämaŋ päŋku äma iwan täŋ yämeko u kumän-kumän ijiwek. Äma udewani kädet uterak kumäkta biŋam yäk. ⁶*Täŋpäkaŋ man yänahäwani äma yarä uwä kadäni man yänahädayän takamän-ken u bämopi-ken iwän iniŋ bitnäktä kehäromi yämani. Ba ume dapuri täŋpewän nägät äworekta kehäromi yämani. Ba imaka waki umuri-inik mebäri mebäri kome terak iniken gärip terak täga pewän ahäneŋ.

⁷*Täŋpäkaŋ äma yarä uwä man yänahäk epän täŋtän kuŋattäkon täreŋirän, tom pähap kubä, awaŋ käroni boham u gänaŋ nanik abänkaŋ yarä ukät ämiŋpäŋ kehäromiŋi yäpmäŋ äpäŋpäŋ kumän-kumän api däpek yäk.

⁸*Kumän-kumän däpänkaŋ man yänahäwani äma yarä unitäŋo komegup yotpärare pähap, Ekänini päya kwakäp terak kumbuk-ken u bämopi-ken api pädeŋ yäk. Yotpärare u wäpi Sodom, ba wäpi Isip yän yäwani. Wäp uwä man wäranu ude bumik. ⁹Äma yarä u yotpärare bämopi-ken parirän ämawebe äbori äbori, komeni komeni ba man kotäk mebäri mebäri yäwanitä äbä äma ätutä yarä u änekta yäniŋ bitnäŋpäŋ jop yabän irirä kepma yaräkubä täŋkaŋ äneŋi kepma kubä moräki tärewek yäk. ¹⁰Täŋkaŋ komen ämawebe unitä ŋode api yäneŋ; Äma yarä u ämawebe komeni komeni komi pähap nimiŋkumän. Unita wisikinik kumänkamän yän api yäneŋ. Ude yänkaŋ äŋnak-äŋnak täŋit kap teŋit ba iron kowata kowata api täneŋ yän näwetkuk.

¹¹*Eruk, kepma yaräkubä täŋkaŋ äneŋi kepma kubä moräki irän täreŋirän ŋode kaŋkut; Anututä woŋ irit nitek piänpewän äma yarä uken äpmonirän kodak täŋpäŋ akuŋkumän. Kodak täŋpäŋ akuŋirän yabänkaŋ ämawebe bumta umuntaŋkuŋ. ¹²*Umuntaŋ irirä äma yarä uwä kunum gänaŋ man kotäk gera terak ŋode yänirän nadänkumän; Ŋo abun! Yänirän iwaniye itkaŋ yabän yäwat irirä gubamtä äma yarä u oraŋ yäpmäŋ kunum gänaŋ äronkuk.

¹³*Eruk, uterakgän koŋ pähap kwainpewän yotpärare unitäŋo moräki awähurirän ämawebe 7,000tä kumbuŋ. Täŋpäkaŋ ämawebe nämo kumbuŋo uwä umun pähap nadänpäŋ Anutu kunum mähemi u iniŋ orerirä yabänkut.

¹⁴*Täŋpäkaŋ imaka umuri kaŋkuro u umuri pähap namba 2. Täŋkaŋ äneŋi umuri pähap namba 3 unitä ahäwayän keräp täyak.

Aŋero namba 7tä womat piänkuk

¹⁵*Aŋero namba 7 unitä womat piänirän ämawebe kunum gänaŋ itkaŋ u gera ŋode yänirä nadänkut;

* **11:2:** Luk 21:24; Rev 12:6, 13:5 * **11:4:** Sek 4:3,11-14 * **11:5:** 2Sml 22:9; 2Kin 1:10; Sam 97:3; Jer 5:14 * **11:6:** 1Kin 17:1; Kis 7:17-20; 1Sml 4:8 * **11:7:** Dan 7:21; Rev 12:17; Rev 13:1,7, 17:8
* **11:8:** Luk 13:34 * **11:11:** Ese 37:5,10 * **11:12:** 2Kin 2:11 * **11:13:** Rev 8:5, 16:18 * **11:14:** Rev 9:12 * **11:15:** Kis 15:18; Sam 10:16; Dan 2:44; Oba 21

Eruk, kome pähap ɲo kaɲiwatta Ekäninin-kät unitäŋo iwoyäwani Kristo uken kehäromi ba wäpi biŋam apiŋo pat yämitak. Ekäninin uwä kaɲiwat epäni tärek-tärek nämo api täŋ yäpmäŋ ärowek yäk.

16 *Ude yänjirän äma ekäni 24, maɲirani bägup terak Anutu injamiken it täkaŋ unitä Anutu iniŋoretta kuroŋi-ken injami yäpä äpmonpöpäŋ yänkuŋ; 17 *Ekäni, kehäromi mähe mi, itkunonitä api it yäpmäŋ ärowen.

Gäk kehäromika pähap terak kaɲiwat epänka yäput peyan unita bänep täga pähap gäwetkamäŋ.

18 *Komen ämawebetä kokwawak wakiinik kubä nadäŋ yäpmäŋ äbuŋo upänkaŋ gäkŋa kokwawakka kwawak pewi ahäktä kadäni ahätak.

Ba äma kumbani yäpmäŋ danikta kadäni ahätak. Täŋpäkaŋ epän watä ämakaye profet u, ba kudupi ämawebe äpani ärowani, ganiŋoret täkaŋ unita kowata säkgämän yämikta kadäni ahätak.

Ba äma kome täŋpawak täkaŋ u däpmäŋ paotta kadäni ahätak yäk.

19 *Ude yäwä täreŋjirän Anutu täŋo kudupi yot kunum gänaŋ itak u yäma dārirän Anutu täŋo topmāk-topmāk kubägän unitäŋo gäpe kwawak irirän kaŋkut. Eruk uterakgän yäpä kwiniŋit, iromäŋ mämä ba äma kotäk ahäŋit, koŋ kwaiŋit, iwän mim nitek maɲirän kaŋkut.

12

Webe kubäkät gämok pähap kubä

1 Eruk, ude kaŋkaŋ äneŋi kubä ɲode kaŋkut. Kunum terak kudän inidewani kubä ahänjirän kaŋkut; Webe kubä, edap dapuritä tek ude uwäk täwani. Täŋkaŋ gämori-ken komepaktä iränkaŋ gwäki-ken gwäpä ude guk 12 udetä ijin-yänjikuŋ. 2 * Täŋkaŋ webe uwä nanak kok itkaŋ nanaktä komi injirän kähän yän itkuk. 3 * Kähän yän irirän kunum terak kudän inidewani kubä äneŋi ahäkgän täŋkuk. U gämok gämäni pähap, gwäki 7. Eruk, gwäki 7 uterak joŋani 10 ude itkuŋ. Ba gwäki kubäkubä terak gwäpä äma ärowani täŋo udewani 7tä itkuŋ. 4 Täŋpäkaŋ gämok unitä kunum terak guk kuŋi kädä nanik kudup uyaŋitä päripmäŋ-pewän kome terak maŋkuŋ. Maɲirä gämok u päbä webe unitä nanak u bäyawän näŋpa yänkaŋ webe u injamiken kaŋ-gwäjin itkuk.

5 * Täŋpäkaŋ nanak u ain pärip-pärip injitaŋ guŋ ämawebe komeni komeni kehäromigän yabäŋ yäwarekta yäwani upän bäyaŋkuk. Bäyawänä aŋerotä bäräŋeŋ pudät yäpmäŋ Anutu-ken ba Anutu täŋo maɲirani bägup säkgämän uken kuŋkuŋ. 6 * Yäpmäŋ kuŋirä webe u metänpeŋ kumaŋ kome jopi-ken, Anututä iwoyän imiŋkuk-ken kuŋkuk. Uken Anututä watäni it yäpmäŋ kuŋirän kepma 1,260 tärekta yäwani.

7 * Eruk näk pen kaɲiwat irira kunum gänaŋ ämik pähap kubä ahänkuk. Ämik täŋkuŋo u aŋero täŋo intäjukun äma wäpi Maikel ukät äboriye ätukät gämok pähap ukät ämiŋkuŋ. 8-9 * Ämiŋpäŋ Maikelkät äboriyetä gämok-kät äboriye täŋo kehäromini yäpmäŋ äpuŋ. Kehäromini yäpmäŋ äpäŋpäŋ kunum gänaŋ wari itta nämo, yäwat kireŋpewä kome terak ukädagän äpuŋ. Täŋ, gämok pähap uwä gämok bian-inik itkuko ukeŋo wäpi kubä äma waki, wäpi kubä Satan, komen ämawebe päke ɲo täŋyäkŋarani u.

10 * Ude kaŋkaŋ irira kunum gänaŋ gera taŋi kubä ɲode yänkuk;

* **11:16:** Rev 4:4,10 * **11:17:** Rev 1:4,8, 15:3 * **11:18:** Sam 2:1, 46:6; Rom 2:5; Rev 10:7, 19:5; Sam 115:13 * **11:19:** Hib 9:4; Rev 8:5, 15:5; Rev 16:21 * **12:2:** Mai 4:10 * **12:3:** Dan 7:7 * **12:5:** Sam 2:9; Rev 19:15 * **12:6:** Rev 11:2-3 * **12:7:** Jud 9 * **12:8-9:** Stt 3:1,14; Luk 10:18, 22:31; Rev 20:2 * **12:10:** Jop 1:11; Sek 3:1

Eruk apiŋo Anutu täŋo yäpätägak epän täkta yäwani ukeŋo ahätak. Bureni, Anutu intäjukun-inik itak unitä kehäromini kwawak pewän ahätak.

Ba unitäŋo iwoyāwani Kristo u apiŋo wäpi biŋam kwawak pewän ahätak.

Wisiknin! Äma waki kepma bipani Anutu inamiken notniyeta yäŋpāŋ-yabāŋ yāwat man yāwani ukeŋo kunum gānaŋ nanik yeŋtāreŋ maŋpān äpmotak.

11 Bureni-inik! Notniyetä äma waki täŋo kehäromi yäpmāŋ äpuŋo uwä, Tom Bätaki täŋo nägäri unitäŋo kehäromi terak, ba Anutu täŋo man bureni, gwäk pimiŋpāŋ yāŋahāntāŋ kuŋkuŋo uterak kehäromini yäpmāŋ äpuŋ.

Tāŋkaŋ Anututa nadāŋpāŋ gupi iniŋ kirekta nämo iyap taŋkuŋ.

12* Unita kunum gäk, ba imaka gäkä terak itkaŋ u kuduŋtagān oretoret pähap nadäkot!

Upāŋkaŋ kome gwägu, ek butewaki pähap nadäkon! Imata, äma waki, ekken äreŋkuko itak. U kadāni keräpigān irayāŋ täyat yāŋ nadāŋpāŋ kokwawak pähap nadätak!

13 Täŋpākaŋ gämoktä kunum gānaŋ nanik näwat kireŋpewä kome terak äpätat yāŋ nadāŋpāŋ koki wawāpāŋ webe, nanak ämani bäyaŋkuko u urayāŋ iwatkuk. **14*** Ude täŋirān webe nanak bäyaŋkuko unita siāŋ pähap täŋo piri imä peŋkaŋ gämok waki u kaŋumuntaŋ piāŋ kome jopi-ken kuŋkuk. Kome uken säkgāmān irirān watāni it yäpmāŋ kuŋirä obaŋ yaräkubä täŋkaŋ äneŋi obaŋ kubä moräki tärekta yāwani. **15** Täŋpākaŋ gämok unitä webe u utta ume dapuri meni-ken ume tokät täkaŋ ude abāŋkaŋ webe u urayāŋ täŋkuk.

16 Täŋirān webe u täŋkentäkta kometä aŋeŋpāŋ ume pähap, gämok meni gānaŋ nanik äbuko u kudup kāmān äpmonkuŋ. **17*** Kometä ude täŋirān gämok u koki wawāpāŋ webe unitäŋo nanakiye ätuken ämik pewän ahäkta kuŋkuk. Webe unitäŋo nanakiye u Anutu täŋo man buramiwani ba Jesutä man bureni yāŋahäk täŋkuko unita nadäkinik täŋpani.

18 Ude täŋkaŋ gämok pähap u gwägu pomi-ken itkuk.

13

Tom umuri pähap yarä ahāŋkumän

1* Eruk u yabāŋkaŋ äneŋi kubä ŋode kākān täŋkut. Tom pähap kubä gwägu pähap gānaŋ ahāŋirān kaŋkut. U gwäki 7, joŋani 10. Täŋkaŋ joŋani kubäkubä terak äma ärowani täŋo gwäpätä itkun. Täŋkaŋ damani kubäkubä terak Anututa yāŋärok man kudān täwani. **2*** Täŋpākaŋ tom uwä tom komigāmān kubä wäpi lepat udewani. Täŋkaŋ kuroŋi uwä tom taŋi kubä wäpi bea unitäŋo kuroŋi udewani. Täŋ, meni uwä laion meni bumik. Unitä ahāŋirān gämok pähap gwägu gägāni-ken itkuko unitä iniken kehäromi, wäpi biŋam ba komeŋi, tom pähap unita imiŋkuk.

3* Täŋpākaŋ tom pähap unitäŋo gwäki kubä utpewä kumbuko upāŋkaŋ parām gwäki-ken tokŋeŋpāŋ tägaŋkuko u bärāmi pen itkuk. Täŋkaŋ tom pähap u kaŋpāŋä komeŋi ämawebe kuduŋtagān kikŋutpāŋ jäkjäk yamāŋpāŋ iwarān täŋkuŋ. **4** Iwarān täŋpāŋ iniŋ oretpāŋ yāŋkuŋ; Wära, tom inidewani kubä kākamāŋ yäk. Netätä ukät täga ämideŋ? Ude yāŋkaŋ gämok pähap u imaka, udegān iniŋ oretkuŋ, tom pähapta kehäromini imiŋkuko unita.

5* Eruk, tom pähap u iniken wäpi yäpmāŋ äroŋpāŋ Anutu yāŋärok iwet yäpmāŋ kukta, ba komeŋi ämawebeniye yabāŋ yāwatta komepak 42 ude iniŋ kirewani. **6** U Anutu wäpi, Anutu täŋo komeŋi, ba Anutu täŋo kudupi

* **12:12:** Ais 44:23; Ais 49:13 * **12:14:** Dan 7:25, 12:7 * **12:17:** Rev 11:7, 14:12 * **13:1:** Rev 12:3; Rev 17:3,7-12 * **13:2:** Dan 7:4-6 * **13:3:** Rev 17:8 * **13:5:** Dan 7:8,25; Dan 11:36; Rev 11:2

ämawebeniye kunum gānaŋ itkaŋ u yāŋärok pähap yāwet täŋkukonik. ⁷* Täŋkaŋ kudupi ämawebe ukät ämik täŋpäŋ kehäromi yāpmāŋ äpäkta kehäromi imani. Täŋpäkaŋ ugān nämo. Ämawebe äbori äbori, komeni komeni, man kotäk mebäri mebäri yāwani ba gupi mebäri mebäri u yabāŋ yāwatta kehäromi yāpuk. ⁸* Täŋpäkaŋ komen ämawebe kuduŋtagān bumiktä wāpi api iniŋ oretneŋ. Ämawebe tom pähap u iniŋ oretnayāŋ tākaŋ uwā kunum kenta kome nämo pewān ahāŋirān wāpi irit kehäromi tāŋo wāpi tawaŋ terak nämo kudān tāwani u. Täŋkaŋ irit kehäromi tāŋo wāpi tawaŋ u Tom Bätakitä ini kudān tāwani.

⁹ Eruk, in jukujin nikektä man ŋo ket nadäkot;

¹⁰* Äma kubä komi yot gānaŋ itta biŋam yāwani täŋpānā, komi yot gānaŋ bureni api irek.

Ba äma kubä äma keru terak kumäkta biŋam yāwani täŋpānā, äma keru terak bureni api kumbek.

Mebäri unita kudupi ämawebetä kehärom täŋpäŋ nadäkiniki nämo pewä putäreneŋ.

¹¹ Eruk u kaŋpāŋä tom pähap kubä äneŋi kagān täŋkut. U kome gānaŋ naniktä abuk. Joŋani yarä, api äbani, sipsip nanaki tāŋo udewani upāŋkaŋ man kotäki uwā äriŋ tāŋo kotäk ude. ¹² Täŋpäkaŋ tom u tom intäjukun ahāŋirān kaŋkuro u iŋamiken itkuk. Täŋkaŋ tom yarä unitāŋo kehäromini uwā mebäri kubägān. Kehäromini uterak peŋ yāwet-pewān komen ämawebe kudup-tagān tom intäjukun ahāwani, parām bārām nitek u iniŋoret täŋkuŋonik. ¹³⁻¹⁴*

* Täŋkaŋ tom intäjukun ahāŋkuko u dubini-ken itkaŋ kudān mebäri mebäri u tākta kehäromi imani udegān tāk täŋkukonik. Kudān kubāwā, ämawebe kaŋirä kädāp mebet kunum gānaŋ nanik täŋpewān äpäk täŋkukonik. Kudān udewani terak täŋyākŋat-pewān ämawebetä tom pähap intäjukun ahāŋirān urākaŋ nämo kumbuko u iniŋoret täŋkuŋonik. Täŋpäkaŋ kudān kudupi udewani täŋkaŋ ämawebe ŋode peŋyāwet täŋkukonik; In tom u oraŋ imikta yāwik kubä täŋ imut yäk. ¹⁵* Ude yāwet-pewān täŋirä tom mäden ahāŋkuko u kehäromi ŋode tākta imani nitek; Meni woŋ piāŋpewān äpmonirä yāwik u wareŋ täŋpäŋ man ŋode yāŋkuk; Äma näk nämo naniŋ oretnayāŋ tāŋo uwā kumāŋ-kumāŋ api dāpet yäk.

¹⁶ Täŋpäkaŋ ugān nämo. Tom pähap mäden ahāŋkuko u komi ämaniye yāwet-pewān ämawebe ärowani ba äpani, jāwāri ba tuŋum ikek, watä epān täŋpani ba wāpi biŋam ikek u kudup yepmāŋitpāŋ keru bure kāda terak ba damani terak kudān kubä dāpmāŋ gatāŋkuŋ. ¹⁷* Ude täŋirä äma kudān udewani nitek nāmowā ketem tuŋum kubä tāga suwanaŋi nämo, ba äma kubätä äma uken tuŋum tāga suwanaŋi nämo. Täŋpäkaŋ kudān uwā tom pähap unitāŋo wāpi ba wāpi tāŋo namba. ¹⁸ Täŋpäkaŋ äma nadäk-nadäk ikektä kudān ŋonitāŋo mebäri tāga nadāwān tāreŋeŋ. Namba damani-ken dāpmāŋ gatāwani u äma kubä tāŋo wāpi. Namba uwā 666.

14

Tom Bätaki-kät ämawebeniye tāŋo man

¹* U kaŋpāŋä äneŋi dapun täŋpäŋ Tom Bätaki Saion pom terak irirān kaŋkut. Saion pom terak irirān ämawebe 144,000 Tom Bätaki-kät Nani tāŋo wāpi kudān, damani terak kudān tāwani unitä itgwājiŋ irirä yabāŋkut. ²* U yabāŋpāŋ gera kubä kunum gānaŋ ume tokātkaŋ māmā yäk tākaŋ ude, ba iromāŋtā māmā

* **13:7:** Rev 11:7 * **13:8:** Sam 69:28; Rev 3:5, 5:6; Rev 17:8; Rev 20:12,15, 21:27 * **13:10:** Jer 15:2, 43:11; Mat 26:52; Rev 14:12 * **13:13-14:** Mat 24:24; 1Kin 18:24-39 * **13:13-14:** Lo 13:1,4; Rev 19:20 * **13:15:** Dan 3:4-6 * **13:17:** Rev 14:9,11; Rev 16:2, 19:20; Rev 20:4 * **14:1:** Rev 3:12, 7:3,4 * **14:2:** Ese 1:24, 43:2; Rev 1:15, 19:6

kuŋayäk täyak ude yäñirän nadänkut. Ba man kotäk u ämatä wagäm säkgämän utpäñ kap tek täkañ ude nadänkut. ³* Täñpäkañ ämawebe 144,000 uwä Ekäni-kät imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 ukät äma ekäni 24 u inamiken itkañ kap kodaki kubä tenkuñ. Ämawebe 144,000 Anututä komen ämawebe u bämopi-ken nanik yämañkutkuko unitägän kap u tekta mebäri nadänkuñ, päke ukät nämo. ⁴* Uwä äma kubokäret nämo täñpani, kudupi siwoñigän kuŋarani u, ba Tom Bätakitä deken kwänä ugän iwarani u. Ämawebe u Tom Bätakitä komen ämawebe bämopi-ken nanik suwañpäñ inita biñam yämagurani. Uwä äbot intäjukun Anutu ba Tom Bätakitä ini yäniñ oretta biñam iwoyän yepmañpani u. ⁵* U kuräki-inik, meni-ken jop manman kubä nämo ahäwani.

Anjero yaräkubätä man yäñahänkuñ

⁶ Eruk äneñi anjero kubä kunum terak piän kuñirän kañkut. Anjero u Manbiñam Täga tärek-täreki nämo u yäpmän kuŋatkañ ämawebe äbori äbori, komeni komeni, mani kotäk mebäri mebäri yäwani ba gupi mebäri mebäri gera terak ñode yäñahänpäñ yäwetkuk; ⁷* In Anututa umuntañpäñ wäpi biñam yäpmän akuwut! Anututä ämawebe yäpmän danik-danik kadäni keräp täyak yäk. Unita Anutu kunum kenta kome, gwägu pähap ba ume dapuri yäwän ahänkuño u iniñ orerut!

⁸* Täñirän äneñi anjero kubätä noripaki u iwatpäñ ñode yänkuk; Wisikinik! Babilon yotpärare paot-inik täyak. Yotpärare u mähe mi komeni komeni kubokäret wain ume komi nitek yepmän towiñtäñ kuŋatkuko ubayän yäk. ⁹⁻¹⁰* * Ude yäñirän äneñi anjero kubätä noripak yarä yäwatpäñä gera terak ñode yänkuk; Äma kubätä tom pähap u ba yäwiki u yäniñ oretpäñ wäpi kudän damani ba keriken yäpayän täko uwä Anutu täño kokwawaki umuri pähap unitä, ume komigämäntä-yän intäyiniñirän api nadäwek. Ähan nämo api nadäwek yäk. Nämoinik, Tom Bätaki-kät kudupi anjeroniye inamiken kädäp komigämän ba mobä kädäp ikektä-yän intäyiñ yäpmän api ärowek yäk. ¹¹* Täñpäñ kädäptä äma udewani komi yewayän täyak unitäño gupeni paot-paori nämo api ärowek. Bureni-inik, äma tom pähap u ba yäwiki yäniñ oretpäñ wäpi kudän damani ba keriken yäpnayän täño uwä mäniñ kubä yäpmäkkät nämo, komigän pen api nadän yäpmän äroneñ yäk. ¹²* Eruk mebäri unita kudupi ämawebetä kehärom tañpäñ Anutu täño man buramiñpäñ nadäkiniki Jesuken pek täkañ uwä nämo pewä putäreneñ.

¹³* Täñpäkañ äneñi kunum gänañ gera kubä ñode yäñirän nadäkgän täñkut; Man ño kudän tä yäk. Yäput penpäñ apiñonitä ämawebe Jesuta nadäkinik täñpäñ kumnayän täkañ uwä oretoret terak it täkañ. Ude yäñirän Munapiktä ñode yänkuk; Man u bureni yäyak yäk. Äma Jesuta nadäkinik täñpäñ kumnayän täkañ u komi epän kome terak itkañ täñkuño u penpäñ säkgämän kwikinik api itneñ yäk. Imata, täktäki säkgämän u nitek bok api kuneñ yäk.

Kome terak ketem puget-puget kadäni

¹⁴* Täñpäkañ näk äneñi dapun täñira uterakgän gubam paki ahänkuk. Gubam uterak äma kubä Äma Bureni-inik unitäño inam dapun bumik unitä mañit itkuk. Äma unitäño gwäki terak äma ärowani täño gwäpä, golpäñ täñpani.

* **14:3:** Sam 149:1; Ais 42:10; Rev 5:9, 7:4 * **14:4:** Efe 5:27 * **14:5:** Sam 32:2; Sef 3:13 * **14:7:** Rev 10:6 * **14:8:** Ais 21:9; Jer 51:7,8; Rev 17:2, 18:2,3 * **14:9-10:** Rev 13:12-17 * **14:9-10:** Stt 19:24; Sam 11:6, 75:8; Ais 51:17,22; Jer 25:15; Ese 38:22; Rev 15:7, 16:19; Rev 19:20, 20:10; Rev 21:8 * **14:11:** Ais 34:10; Rev 13:12-17; Rev 19:3 * **14:12:** Rev 12:17, 13:10 * **14:13:** 1Ko 15:58; Hib 4:10 * **14:14:** Dan 7:13

Keriken päip komigämän kubäpäñ inñ itkuk. ¹⁵ * Ude inñitkañ irirän kunum täño kudupi yot gänañ nanik añero kubätä äpäñpäñ añero gubam terak itkuko u gera terak ñode iwetkuk; Kome terak epänka-ken ketem bureni puget-puget kadäni ahätak ubayän. Unita gäk päipka yäpmäñ päpmo kome terak ketem bureni däpmäñpäñ yäpmäñ yäk. ¹⁶ Ude yäwänä, eruk äma gubam terak itkuko unitä päipi wepmätpäñ ketem bureni kome terak itkuño u kudup madäñpäñ yäpuk.

¹⁷ Ude täñpänkañ kunum täño kudupi yot gänañ nanik añero kubätä päip, meni komigämän inñitkañ äpuk. ¹⁸ * Äpäñirän añero noripaki kubätä alta terak naniktä äpuk. Añero u uwä kädäpta watäni irani. Unitä noripaki päip komigämän inñitkuko unita gera ñode yäñkuk; Kome terak wain mujipi gämäneñ morekañ. Unita gäk päipka unitä kome terak wain bureni madäñpäñ yäpmäñ yäk. ¹⁹⁻²⁰ * Ude yäwänä añero noripaki unitä kome terak wain bureni kudup madäñpäñ yäpmäñ päñku Anutu kokwawaki täño gäpe pähap yotpärare mädeni kädä itkuko u gänañ pewän äpmonkuñ. Pewän äpmonpäpäñ yeñ käkärirän nägät pähap kubä äpuk. Äpäñpäñ gwägu pähap äworenkuk, kukñitä kukñi udu 300 kilomitas bumik. Ba karonji, hos täño kuronji-ken umunitä päñaba geñi terak bumik tokñekuk.

15

Komi bäräpi paotpaot täño manbiñam

¹ * Täñpäkañ kunum terak kudän kudupi pähap, inipärik kubä äneñi ñode ahäñirän kañkut; Añero 7tä imaka umuri 7 tärek-tärek kerik-ken inñit itkuñ. Tärektärek yäyat uwä imaka umuri u ahäwä täreñirä Anutu täño kokwawak imaka, kadäni ugän ahäwän tärekta yäwani. ²⁻³ * * Täñpäkañ gwägu kubä kañkuro uwä kwawanigän, ijiwä tumäñ-kuk, kädäp mebet-kät awähurani bumik kañkut. Täñpäñ ämawebe mäyap gwägu unitäño pomi-ken itkuñ. Uwä ämawebe tom pähap ba yäwiki ba unitäño wäpi täño namba kehärom täñpäñ mäde ut yämiñkuño u kuduptagän. Itkañ wagäm, Anututä yämiñkuko u inñitpäñ Anutu täño watä epän äma Moses ba Tom Bätaki, yarä unitäño kap ñode teñkuñ; O Ekäni Anutu täñpämerek, gäk epän ärowani pähap, tägagämän-inik kubä täk täyan. Äma komeni komeni unitäño Ärowani Pähap, gäkño kädet u siwonji bureni-inik.

⁴ * Ämawebe kuduptagän api orañ gamineñ. Ba äma kubätä wäpka biñam nämowä nämo api ganiñ oretneñ. Gäk kubä-tägän siwonji ubayän. Unita ämawebe komeni komeni gäkken äbäñpäñ gukut imäpmok täñ gamut! Täñpäkañ gäk yäpmäñ danik-danik epän bureni täñjiri mebäri kwawak ahäk täyak.

Kap ude teñirä nadäñkut.

⁵ * Täñpäkañ näk dapun täñpäñ kunum gänañ Anutu täño yottaba, kudupi yot unitäño yäma tumäñirän kañkut. ⁶ * Tumäñirän añero 7, imaka waki umuri-inik 7 u yot gänañ nanikpäñ yäpmäñ äpuñ. Añero u teki paki, ägo wabiwani. Täñkañ meran golpäñ täñpanipäñ kupäñi-ken meran täñkuñ. ⁷ * Äpäñirä imaka kuñat-kuñat ikek 4 ukät nanik kubätä añero 7 gäpe golpäñ täñpani 7 ude yämiñtäñ kuñkuk. Gäpe u gänañ Anutu irit paot-paori nämo

* **14:15:** Jol 3:13 * **14:18:** Jol 3:13 * **14:19-20:** Ais 63:3; Kra 1:15; Rev 19:15 * **15:1:** Wkp 26:21; Rev 15:6-7 * **15:2-3:** Rev 4:6, 5:8 * **15:2-3:** Kis 15:1; Rev 11:17, 16:7; Sam 92:5; Sam 139:14; Sam 145:17 * **15:4:** Jer 10:6-7; Sam 86:9 * **15:5:** Kis 38:21 * **15:6:** Rev 15:1 * **15:7:** Rev 14:10

unitäŋo kokwawakitä tokŋeŋ patkuk. ^{8*} Täŋpäkaŋ kudupi yot gänaŋ Anutu penjäŋeki ba kehäromini, gupe bumik unitä tokŋeŋpäŋ patkuk. Täŋkaŋ aŋero 7tä imaka waki umuri-inik 7 u täŋpewä nämo ahäŋ moreŋirän yot gänaŋ ärokärok täŋo kädet täŋpipiŋkuk.

16

Anutu täŋo kokwawakita man

^{1*} Ude ahäwänkaŋ kudupi yot gänaŋ naniktä gera kubä ŋode ahäŋirän nadäŋkut. U aŋero 7 ŋode yäwetkuk; In gäpe 7 u yäpä äreyänirä Anutu täŋo kokwawak kome terak umu piwä äpmonput yäk. ^{2*} Ude yänirän aŋero namba 1 unitä ini gäpe gänaŋ nanik kome terak piwän kuŋkuŋ. Piwän kuŋirä tom pähap täŋo wäpi kudän ikek ba yäwikita gukut imäpmok täŋ imani ämawebe u gupi terak umetumet paräm taräki komigämän u ahäŋ yämiŋkuk. ^{3*} Täŋpäkaŋ aŋero namba 2 unitä iniken gäpe yäpän äreyänirä gwägu pähap gänaŋ äpmonkuk. Äpmonirän gwägu pähap u tabä nägät bumik äworeŋkuk. Ude äworeŋirän gwägu pähap gänaŋ tom kudup kumbuŋ.

^{4*} Täŋpäkaŋ aŋero namba 3 unitä gäpeni gänaŋ nanik piwän kuŋirän ume taŋi täpuri kudup nägät äworeŋkuŋ. ^{5*} Ude täŋirän aŋero kubä ume watä irani unitä Anutu ŋode iwerirän nadäŋkut;

Siwoŋi kuräki itkunonitä itan, Äma waki täŋpani ŋonita kowata yämitan u siwoŋi täyan.

^{6*} Äma ŋonitä kudupi ämawebe ba profet ämakaye däpmän-pewä nägät piŋkuŋo unita kowata nägät yepmän towiŋiri näkaŋ u tägatak.

^{7*} Ude yänirän altatä man ŋode yänkuŋ;

Bureni-inik! Ekäni täŋpämerek mähe mi, momita kowata däpmän tärek täyan u siwoŋi-inik, täga täyan.

^{8*} Ude täŋpäkaŋ aŋero namba 4 unitä gäpeni gänaŋ nanik piŋpewän edap terak äpmonkuk. Edap terak äpmonirän edaptä kädäp bumik äma ijikta kehäromi yäpuk. ^{9*} Edap kädäp ikek yeŋirän äma uwä komi bumta nadäŋpän imaka umuri unitäŋo mähe mi Anutu, man wakiwaki yänpän ibeŋkuŋ. Ude täŋkuŋo upänkaŋ bänepi sukurenpän Anutu iniŋ oretta bitnäkinik täŋkuŋ.

^{10*} Täŋpäkaŋ aŋero namba 5 unitä gäpeni gänaŋ nanik piŋpewän tom pähap täŋo maŋirani bägup uterak äpmonpänkaŋ komeni kudup pit kubägän bipmän utkuk. Bipmän urirän äma ätu komigämän nadäntängän meberi naŋ däŋeŋkuŋ. ^{11*} Täŋpäkaŋ äma u komi nadäŋkuŋo unita, ba paräm gupiken tokŋeŋkuŋo unita Anutu man wakiwaki yänpän ibeŋkuŋ. Ude täŋkuŋo upänkaŋ bänepi sukurenpän irit kuŋat-kuŋari waki u nämo peŋkuŋ.

^{12*} Täŋpäkaŋ aŋero namba 6 unitä ini gäpe-ken nanik piwän äpmonirän Yufretis umetä kawuk taŋkuk. Umetä ude kawuk taŋirän äma ärowani ärowani ba komi ämaniye bok, edap abani kädä naniktä äbäktä kädet tumän yämiŋkuk.

^{13*} Täŋpäkaŋ näk kaŋira gämok pähap u meni gänaŋ nanik, ba tom pähap u meni gänaŋ, ba profet jopi u meni gänaŋ nanik mäjo yaräkubä wirit bumik unitä abuŋ. ^{14*} Mäjo uwä Satan täŋo watä epän täŋpani unitäŋo mäjo wära. Uwä kudän kudupi täkta kehäromi pat yämani. U komeni komeni unitäŋo äma

* **15:8:** 1Kin 8:10-11; Ais 6:4; Ese 44:4 * **16:1:** Ais 66:6; Rev 16:17; Sam 69:24; Jer 10:25; Sef 3:8

* **16:2:** Kis 9:10; Lo 28:35; Rev 13:12-17 * **16:3:** Kis 7:17-21 * **16:4:** Sam 78:44 * **16:5:** Sam

119:137; Rev 1:4 * **16:6:** Sam 79:3; Ais 49:26 * **16:7:** Sam 19:9; Rev 15:3, 16:14; Rev 19:2 * **16:9:**

Rev 9:20-21; Rev 16:21 * **16:10:** Kis 10:22; Ais 8:22 * **16:11:** Rev 9:20-21; Rev 16:21 * **16:12:**

Ais 11:15; Jer 50:38 * **16:14:** Rev 16:7; Rev 19:6,15,19

ärowani peŋ yäwet-pewä Anutu Tänpämorek Mähemi unitäŋo kadäni pähapken äbänkaŋ ämik api täneŋ.

15* Unita ket ŋode nadäwut! Näk iwantä-yän bäränek-inik api ahän tamet yäk. Unita äma kubä morän kuŋarira nabäneŋ yän nadänpän kodak itpäŋ tekita watäni irek. Ude tänpayän täko unita nadänira gäripi nitek täyak yäk.

16* Tänpäkaŋ mäjo wära yaräkubä unitä komeni komeni täŋo intäjukun äma yänpäbä kubä-kengän yepmanpöpän kome kubä wäpi Amagedon yän iwerani uken käbeyä täŋkuŋ. 17* Käbeyä täŋirä aŋero namba 7 unitä gäpeni gänaŋ nanik kwarut yäbatkuk. Kwarut yäbattän kuŋirän Ekäni täŋo maŋirani bägup kudupi yot gänaŋ itkuko u gänaŋ nanik gera kubä ŋode ahänirän nadänkut; U täretak! 18* Ude yäwänkaŋ yäpä, iromän mämä pähap ba yän urum-urum ahänkuk. Ahänirän kenän pähap kwainkuk. Kenän u bian ämatä kome terak irirä kwaiwani u kudup yärepmit moreŋkaŋ umuri pähap kubä kwainkuk.

19* Kwainpewän Babilon yotpärare imätpän yaräkubä ahänkuŋ. Tänpäkaŋ guŋ ämawebe komeni komeni unitäŋo yotpärare uwä paot moreŋkuŋ. Bureni, Anututä Babilon yotpärare täŋo täktäki wakita nadäwän wawäpäŋ kokwawaki täŋo ume komi nitek yämän naŋ paotkuŋ. 20* Ude tänpänkaŋ gwägu pähap bämopi-ken kome täpuri, ba pom käroni käroni uken-uken udegän paot moreŋkuŋ. 21* Ba kunum gänaŋ nanik iwän mim mobä pähap bumik unitä maŋpän äma däpmän täyon Anutu man wakiwaki yänpän ibenkuŋ. U imata, iwän mim ikek taŋkuko uwä umuri pähap, äma kumän-kumän däpmäta.

17

Kubokäret webe tom gämäni terak maŋitkuk

1* Eruk, aŋero gäpe 7 u yäpmän kuŋatkuŋo u kubätä näkken äbänpän man ŋode näwetkuk; Äbänkaŋ ka! yäk. Kubokäret webe pähap ume mäyap terak maŋit täyak uwä kowata ahän imayän täyak u gäwonjärewa ka! 2* Webe unitä intäjukun äma ärowani komeni komeni uken-uken nanikkät gäripini däpmän tärek täŋkuŋ. Ba äma komeni komeni naniktä webe ukät kubokäret tänpän ämatä ume naŋkaŋ tängunŋuŋ täk täkaŋ ude täŋkuŋ. 3* Ude näwerirän Munapiktä näk magätpän kome jopi kubäken nämagut yäpmän kuŋkuk. Tänpäkaŋ uken webe kubä kaŋkut. U tom pähap gämäni kubä terak maŋit itkuk. Tom pähap uwä gupi terak Anutu wäpi yäpmän äpäta man waki mebäri mebäri kudän täwani. Täŋkaŋ tom unitäŋo gwäki 7, joŋani 10. 4* Täŋ, webe tom uterak maŋitkuko uwä tek gämäni gwagäri udewanipän gupi säkgämän uwäk täŋkuk. Täŋkaŋ epmäget mebäri mebäri upän meran täŋkuk. E, keri-kenä gäpe kubä golpän täŋpani upän init itkuk. U gänaŋ kaŋgärip ba nadän gärip ba imaka wakiwaki unitä tokŋeŋpän patkuk. 5* Dämani terak wäpi kudän mebäri nitek, käbop nanik ŋode kudän täwani;

BABILON PÄhap

KUBOKÄret TÄŋpani TÄŋo MINi,

BA KOMENI KOMENITÄ KUDÄn TARÄki TARÄki TÄŋpani

UNITÄŋo MINi NÄk UBAYÄŋ.

6* Tänpän ŋode kaŋkut; Webe u kudupi ämawebe, Jesu täŋo manbiŋam yänahänirä däpmän-pewä kumbani täŋo nägät wain ume ude gäripi nitek

* 16:15: Rev 3:3,18 * 16:16: Het 5:19; Sek 12:11 * 16:17: Rev 16:1 * 16:18: Rev 4:5
 * 16:19: Rev 14:10 * 16:20: Rev 6:14 * 16:21: Kis 9:24; Rev 11:19; Rev 16:9,11 * 17:1: Jer 51:12-13; Rev 17:15 * 17:2: Ais 23:17; Rev 14:8 * 17:3: Rev 13:1 * 17:4: Jer 51:7; Rev 18:16
 * 17:5: Rev 14:8 * 17:6: Rev 18:24, 19:2

näntängän tängungun tanjirän kanjut. Ude kanpäñ nadäwätäk tanj tängpäñ jäkjäk yänkut.

Tom gwäki 7 unitäño man

⁷* Jäkjäk yänjira anjero unitä ñode näwet yabänjuk; Imata nadäwätäk tängpäñ jäkjäk yäyan? Näk webe ñonitäño mebäri, ba tom pähap gwäki 7, joñani 10 unitä kotal imitak ñonitäño mebäri gäwera nadä yäk. ⁸* Tom pähap käyan u bian-inik itkuk. Upän apiño nämo itak, kumbuk yäk. Kämiwä awañ käroni boham-ken naniktä äyänutpen äneñi äbänkan paotpän paot-inik täkta api kwek. Tängpäkan bian itkukopän apiño nämo itak, ba äneñi kodak tanpen api äbeko unita komen ämawebetä kanpäñ nadäwätäk bumta api täneñ. Ämawebe nadäwätäk tänyän tängo uwä wäpi kudän kome ahänjuk-kentä it päbä apiño irit kehäromi tängo wäpi tawan terak nämo kudän täwani.

⁹ Ude yängpäñ näwetkuk; Man ñowä äma nadäwä tärewanitä nadänañi. Gwäki 7 uwä, pom 7 webe unitä uterak manjit täyak. ¹⁰ Ba gwäki 7 u intäjukun äma ärowani 7. Ukät nanik äma ärowani 5 u paotkun. Täñ, kubä itak ño yäk. Ittängän äneñi kubä api ahäwek. Ahängpäñ kadäni keräpi-inik kunjarekta yäwani. ¹¹ Tängpäkan tom pähap bian itkuko u apiño nämo itak unitä äma ärowani 7 unitäño tawan terak yäpurärätpän namba 8 ude api tängpek. Ahängpäñ paotpaot tängo yotpärare-ken api äpmonpek.

¹²* Tängpäkan joñani 10 yabätan uwä, intäjukun äma ärowani 10gän yäk. Unitä kanjwat epän täkta kehäromi nämo yäpani yäk. Kämi uyaku, epäni yäput penpäñ tom pähap ukät kadäni keräpi-inik, aua kubägän ude, kanjwat epän täkta kehäromi api yäpneñ yäk. ¹³ Täñkan u kudup bänep nadäk-nadäki kubägän penpäñ tom pähap unitäño epän tängkehärom takta wäpi biñam ba kehäromini iniken iniken kudup unitagän api imineñ. ¹⁴* Täñjirä Tom Bätaki-kät ämik api pewä ahäneñ yäk. Ämik pewä ahänjirä Tom Bätakitä kehärom tanpäñ däpmänpäñ kehäromini api yäpmän äpek. U imata, Tom Bätaki unitägän äma ärowani tängo ärowani intäjukun ba ekäni tängo ekäni intäjukun yäk. Täñkan inigän nämo api tängpek. Nämo, ini iwaräntäktä iwoyäwani, ämawebe yäpmän daninpäñ yepmanpäñ nadän imikinik tak takan u Tom Bätaki-kät itkan ämik tängpäñ iwan unitäño kehäromi api yäpmän äpneñ yäk. Anerotä man ude näwetkuk.

Webe ukenjnitäño manbiñam

¹⁵* Ude näwetpäñ äneñi ñode näwetkuk; Kubokäret webe ume mäyap terak manjirän käyan? Ume mäyap uwä äma äbori äbori, komeni komeni uken nanik, äma gupi inam dapun inigän inigän, ba man kotäk mebäri mebäri yäwani. ¹⁶* Täñkan joñani 10 yabätan ukät tom pähap unitä kubokäret webe u kokwawak nadän iminpäñ tek yänopmän iminkan tohari gupi nanpäñ kädäp pewä päñku api ijiwek. ¹⁷ Uwä jop nämo api ahäwek. Nämo, Anututä ini nadäk tawan penkuko u bureni ahäktä bänepi pen yäwet-pewän bänep kubägän tängpäñ tom pähapta watä epän api täng imineñ. Watä epän täng imin yäpmän kuntäko man Anututä yänkuko u bureni ahänjirän api penneñ yäk. ¹⁸ Tängpäkan webe käyan uwä yotpärare pähap, komeni komeni tängo intäjukun äma ärowanita intäjukun täng yämik täyak u yäk.

18

Webe pähap Babilon u wanjuk

* **17:7:** Rev 13:1 * **17:8:** Dan 12:1; Rev 11:7, 13:8 * **17:12:** Dan 7:24 * **17:14:** 1Ti 6:15
* **17:15:** Ais 8:7; Jer 47:2 * **17:16:** Rev 18:8

¹ Eruk ude käwa tärewäpän äneŋi aŋero kubä kunum gänaŋ naniktä äpäŋirän kaŋkut. U ämawebe yabän yawatta wäpi biŋam ärowani nıkek. Täŋkaŋ penyäneki pähaptä penyänenirän kome terak kepma pähap ude täŋkuk. ² * Täŋpän gera pähap terak ŋode yänkuk;

Wisikinik! Babilon yotpärare pähap ukeŋo paot-inik täyak! Kome u apiŋo mäjo wära täŋo kome ude äworetak. Mäjo wakiwaki ba barak tom käbän täwani näŋpanitä apiŋo kome ŋo korekaŋ.

³ * Imata, komen ämawebe kuduŋtagän webe unitäŋo kubokäret kädetta gäripi pähap nadänkaŋ unitäŋo kädet ugän-inik iwat täŋkuŋ, ämatä wain umeta gäripi nadänpän naŋkaŋ täŋguŋguŋ wakiinik täk täkaŋ ude.

Komeni komeni täŋo intäjukun ämatä webe ukät gäripi däpmän tärek täk täŋkuŋ. Täŋirä webe u mäyäk-kät nämo kädet wakiwaki täk täŋkuko uterak moneŋ ämatä moneŋ bumta wädäk täŋkuŋ.

⁴ * Näk man ude nadänpän äneŋi kunum gänaŋ nanik gera kubä ŋode yänirän nadänkut;

Ämawebenaye, in yotpärare u penpen äpämaŋ kut! In u täŋkentänpän momi unitä täk täyak udegän täneŋta. In unitäŋo kädet ugän iwatpänä imaka umuri-inik ahän imayän täyak udegän ahän tamekta.

⁵ * Nadäkaŋ? Yotpärare unitäŋo momi buŋät yäpmän kunum gänaŋ ŋo abätak. Täŋpäkaŋ kädet wakini unita Anutu nämo guŋtak täyak u nadätak! yäk.

⁶ * Unita inta kädet waki täŋ tamiŋkuko kowata ähan yäpektawä. Nämo, ätukät uterak wakiinik kaŋ täŋ imut.

Ba täŋguŋguŋ kädet äma ätu yäwoŋärenkuko unita kowata täŋpewä webe u täŋguŋguŋ-inik kaŋ täŋpän. ⁷ * Bian wäpi biŋam, gäripi nıkek itkuk. Unita kowata waki imiŋirä komi pähap, gäripi terak itkuko udegän kaŋ nadäwän.

Imata, webe u inita ŋode yäk täyak; Näk intäjukun webe ude itat yäk. Näk webe kajat nämo, butewaki kubä nämo api nadäwet yän yäk täyak.

⁸ * Ude yäk täyak unita imaka waki umuri-inik ŋode api ahän imineŋ; Kumän-kumän, konäm butewaki ba nakta jop irit uken kepma kubägän api ahän imineŋ.

Ude ahän imiŋirä kädäptä ijinpän api ijin paorek. Imata, Ekäni Anutu, webe unitäŋo täktäki yäpmän danik täyak u kehäromi-inik.

⁹ * Ijin parirän kädäp gupe ärowän kaŋpän komeni komeni täŋo intäjukun äma, webe ukät gäripi däpmän tärek täŋkuŋo unitä konäm butewaki pähap api täneŋ. ¹⁰ * Webeni pähap uwä komi pähap nadän irirän kaŋumuntaŋ pänku ban itkaŋ api käneŋ. Kaŋkaŋ butewaki man ŋode api yäneŋ;

Wära! Wära! Yotpärare pähapnin ŋokeŋo wäyak yäk. Kadäni käroni säkgämän gäripi terak it yäpmän äbätänğän komi pit kubägän yäpmänğak ŋo yäk.

¹¹ * Ude yänirä moneŋ epän täŋpani komeni komeni naniktä yotpärare unita yänpän konäm butewaki täŋpän butewaki terak api itneŋ. Butewaki nadänpän ŋode api yäneŋ; Wära! Tuŋumnin netätä suwaŋpän moneŋ api nimek? ¹² * Täŋpäkaŋ tuŋum tuŋumi wäpi wäpi ŋodepän ämatä suwakta pewä ahänkuŋ; Imaka imaka gol ba siriwapän täŋpani, omäk meran säkgämän, tek säkgämän mebäri mebäri, täbori ba pidämi. Ba päya käbäŋi nıkek ätu, ba imaka imaka tom taŋi wäpi elefant unitäŋo meniŋpän täŋpani. Ba imaka imaka gwäki

* **18:2:** Rev 14:8; Ais 13:21; Ais 34:11; Jer 50:39 * **18:3:** Rev 14:8 * **18:4:** Ais 48:20; Jer 50:8; Jer 51:6,45; 2Ko 6:17 * **18:5:** Stt 18:20-21; Jer 51:9 * **18:6:** Sam 137:8; Jer 50:15,29; 2Te 1:6 * **18:7:** Ais 47:7-9 * **18:8:** Jer 50:34; Rev 17:16 * **18:9:** Rev 17:2; Ese 27:30-35 * **18:10:** Ese 26:17; Dan 4:30 * **18:11:** Ese 27:36 * **18:12:** Ese 27:12,13,22

taŋi, päya kujat ba kapa mebäri mebäri ba mobä säkgämän upäŋ täŋpani ämatä suwakta pewä ahäk täŋkuŋonik. ¹³ Ba päya päham käbäŋi niked, ketem-kät awähutpäŋ näŋpani mebäri mebäri, ba imaka imaka käbäŋi niked gupi terak ärurani ba imaka kodaki näŋpani ba ijiŋpäŋ näŋpani ämatä suwakta pewä ahäk täŋkuŋonik. Ba tom sipsip, hos ba bulimakau, ba imaka ämatä uterak maŋiräkaŋ hostä wädäwani u imaka, ämatä suwakta pewä ahäk täŋkuŋonik. Ba ugän nämo, ämapäŋ, tuŋum bumik ämatä moneŋ peŋpäŋ pen yäpneŋta yäpmäŋ kuŋat täŋkuŋonik. Täŋpakaŋ webe pähap unitä paoränkaŋ netätä tuŋumi u api suwanen?

¹⁴ Täŋpäŋ moneŋ epän täŋpani unitä ŋode api yäneŋ; Babilon, imaka säkgämän säkgämän yabängärip täk täŋkuno u kudup gabäŋ umuntaŋ kuŋ morekaŋ! Äneŋi täga nämo api yämaguren! yäŋ api yäneŋ. ¹⁵ * Ude yäŋpäŋ moneŋ äma tuŋumi yotpärare uken peŋirä moneŋ yämik täŋkuŋo unitä Nin komi udegän nadäne yäŋpäŋ kaŋ-umuntaŋ päŋku ban api itneŋ. Itkaŋ konäm butewaki täŋpäŋ api itneŋ. ¹⁶ * Täŋpäŋ ŋode api yäneŋ;

Wära! Wära! Webenin pähap ŋokeno waŋ pätak ŋo yäk. Uwä tek gämäni gwagäri udewanipäŋ gupi säkgämän uwäk täŋkuk. Täŋkaŋ epmäget mebäri mebäri upäŋ meran täŋkaŋ it täyakonik. ¹⁷ * Upäŋkaŋ butewaki pähap! Tuŋumi säkgämän terak itkuko u pit kubägän waŋ moretak ŋo yäk.

Täŋpakaŋ gäpe taŋi taŋi yäpmäŋ kuŋarani, gäpe unitäŋo mähemikät epän ämaniye, ba äma gwägu terak kuŋatpäŋ moneŋ epän täk täkaŋ u kuduŋtagän ban itkaŋ Babilon api kaŋiwat itneŋ. ¹⁸ * Ban itkaŋ kaŋiwarirä Babilon kädäp ijiŋ patkaŋ gupe äroŋirän kaŋpäŋ gera ŋode api yäneŋ; Yotpärare udewani bian kubä nämo itkuk yäk. ¹⁹ * Ude yäŋpäŋ butewaki nadänkaŋ keŋkeŋ porinpäŋ gwäki terak ureŋ täŋpä ärowäpäŋ konäm api kotneŋ. Konäm kotpäŋ api yäneŋ; Wära! Wära! Yotpärarenin pähap ŋokeno waŋ pätak ŋo yäk. Gwägu terak gäpe kuŋat täkaŋ unitäŋo mähemitä webe ŋo terak tuŋum mähemi täŋkuŋ. Upäŋkaŋ ŋo kawut! Imaka imaka kudup pit kubägän paot morekaŋ yäk. ²⁰ * Unita kunum gänaŋ it täkaŋ, in oretoret təkot! Ba Anutu täŋo kudupi ämawebeniye, ba profet äbot, epän ämaniye in kudup bänep tägagämän nadäkot!

Webe unitä waki täŋ tamik täŋkuko unita Anututä kowata imitak yäk.

²¹ * Eruk u punin terak ŋode kaŋkut; Aŋero kehäromi kubätä mobä bäräpi kubä yäpmäŋ aku maŋpän gwägu gänaŋ äpmonkuk. Maŋpän äpmonpänkaŋ man ŋode yäŋkuk;

Babilon wawän yäŋpäŋ udegän api maŋpä äpmonen yäk. Maŋpä äpmo paot-inik täŋirän äneŋi nämoinik api käneŋ.

²² * Wisikinik! Babilon bämopka-ken wagäm, uhuwep, ba womat terak kap teŋirä mämä äneŋi nämoinik api ahäwek.

Ba bämopka-ken ämatä epän kubä wari nämo api täneŋ. Ba ketem äŋnaŋ täŋuruk-uruk kubä nämoinik täŋirä api nadäneŋ. ²³ * Täŋkaŋ bämopka-ken topän mebet kubä äneŋi nämo api ijiŋ-yäŋewek.

Ba ämatä webe yäpmäk-yäpmäk wari nämo api ahäwek yäk. Kome jopi äneŋi api äworewen. Moneŋ epän ämakaye täŋo wäpi biŋam komeni komeni kuŋat moreŋkuk. Kuŋat moreŋirän gäkä kon täŋpäŋ ämawebe komeni komeni täŋyäkŋatpewi gäka nadäkinik täŋkuŋ.

* **18:15:** Ese 27:31,36 * **18:16:** Rev 17:4 * **18:17:** Ese 27:27-29 * **18:18:** Ese 27:32 * **18:19:** Ese 27:30-34 * **18:20:** Ais 44:23; Lo 32:43; Jer 51:48 * **18:21:** Jer 51:63-64; Ese 26:21 * **18:22:** Ais 24:8; Ese 26:13 * **18:23:** Jer 7:34, 16:9; Jer 25:10; Ais 47:9

24 * Babilon, gäkä profet ba kudupi ämawebe ätu kumäŋ-kumäŋ däpmäŋ-pewi nägäri kädet-ken piwä kuŋkuŋo unita Anutu injamiken momi pähap täyan. Bureni-inik, kome terak äma päke ämatä däpmäŋ-pewä kumäk täkaŋ, eruk momi u kuduptagän Babilon gäkä terak ärotak yäk.

19

Anutu iniŋ oretna!

1 Ude nadäŋpäŋä ŋode nadäkgän täŋkut; Kunum gänaŋ ämawebe äbot pähap täŋo mämätä bumik ŋode ahäŋirän nadäŋkut; Anutu iniŋ oretna! Yäpätägak, kehäromi ba peŋyäŋek u kudup Anutunintä mähemi täyak.

2 * Man epän täk täyak uwä bureni siwoŋi-inik täk täyak. Unita Anututä kubokäret webe, komen ämawebe kuduptagän kädet waki mebäri mebäri yäwoŋärenkuko ukeŋo komi imiŋkuk.

Ba epän ämaniye kumäŋ-kumäŋ däpuko unita Anututä webe u kowata waki-inik imitak.

3 * Ude yäŋpäŋ äneŋi gera terak ŋode yäŋkuŋ; Ekäni iniŋ oretna! Webe ukeŋo ijiŋ parirän gupeni paot-paori nämo pen api äroŋ irek.

4 * Ude yäŋirä äma ekäni 24 ukät imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 unitä gukut imäpmok täŋpäŋ Anutu, äma ärowani täŋo maŋirani bägup säkgämän-ken it täyak u iniŋ oretpäŋ ŋode yäŋkuŋ;

U Bureni-inik! Anutu wäpi yäpmäŋ akuna!

5 * Ude yäŋirä äma ärowani täŋo maŋirani bägup-ken nanik man kotäk kubä ŋode ahäŋkuk;

Ämawebe Anutunin täŋo mani buramik täkaŋ in kuduptagän iniŋ orerut! Ba äma ärowani äpani Anutu oraŋ imik täkaŋ in kudup iniŋ orerut!

6 * Eruk ude nadäŋpäŋä ämawebe mäyap täŋo mämä nadäŋkut. Mämä u ume tokätkaŋ mämä yäk täkaŋ ude bumik, ba iromäŋ mämä ude bumik. U ŋode yäŋirä nadäŋkut;

Iniŋ oretna! Täŋpämerek, Ekäni Anutunin intäjukun-inik itpäŋ kaŋiwat epäni täyak.

7 Unita nin wäpi biŋam ärowani iniŋ oretpäŋ bänep pidäm terak oretoret täk täkäna!

Tom Bätaki webeni-kät keräntäk täkta kadäni ahätak unita Anutu iniŋ oretna!

Tom Bätaki täŋo webenitä äpi kakta pidäm täyak. 8 * Tek säkgämän paki-inik imiŋkuko u täŋpäŋ äpiken kuyak.

(Tek paki-inik unitäŋo mebäri u ŋode; Kudän siwoŋi, Anutu täŋo kudupi ämawebetä täk täkaŋ u.)

9 * Täŋirä aŋero unitä ŋode näwetkuk; ŋode kudän tä yäk. Ämawebe Tom Bätaki täŋo ärawa-ken kukta iwoyäwani u säkgämän, oretoret terak it täkaŋ! Täŋpäŋ äneŋi ŋode yäkgän täŋkuk; Man yäyat ŋowä Anutu täŋo meni jinom bureni-inik! yäk. 10 Aŋerotä ude näweränä näk gämori-ken gukut imäpmok täŋpäŋ iniŋ orerayäŋ täŋkut. Täŋira näwetkuk; Ude täŋpeno! Näk nämo naniŋ oreren! yäk. Näk epän ämagän, gäk bumikgän, ba notkaye Jesu täŋo man burenita nadäkinik täŋpani u bumikgän. Unita Anutupäŋ iniŋoret! Imata, Jesuta man bureni yäŋahäk täkaŋ uwä Munapiktä täŋkentäŋirän yäŋahäk täkaŋ. Täŋkaŋ

* 18:24: Jer 51:49; Mat 23:35; Rev 17:6 * 19:2: Rev 6:10, 16:7 * 19:3: Rev 14:11 * 19:4: Rev 4:2,10 * 19:5: Sam 22:23; Sam 134:1; Sam 135:1; Rev 11:18 * 19:6: Rev 11:15, 14:2; Rev 15:3, 21:2 * 19:8: Ais 61:10 * 19:9: Mat 22:2-3; Apos 10:25-26; Rev 22:8-9

Munapik unitägän tänpewän profettä man bureni yänahäk täŋkuŋonik yän näwetkuk.

Jontä Jesu-kät komi ämaniye yabänjuk

11 * Tänpäkaŋ näk kunum aŋeŋirän hos paki kubä irirän kaŋkut. Äma u punin terak itkuko u wäpiwä Nadän Nimikinik Tänpäni ba Man Burenigän Yäwani. Uwä man epän täk täyak u kädet siwoŋi terakgän täk täyak ba ämik imaka, kädet siwoŋi terakgän täk täyak. 12 * Täŋkaŋ dapuri uwä kädäp mebet udeyani. Gwäki terak äma ärowani täŋo gwäpä säkgämän mäyap itkuŋ. Ba gupi terak wäpi kudän täwani ini kubä-tägän täga danipän nadäwek. Äma ätutä wäpi u nämo nadäk täkaŋ. 13 * Täŋkaŋ teki uwä nägät döpä ijiwani. Ba wäpi Anutu täŋo Manbiŋam yän iwet täkaŋ. 14 Unitä kuŋirän kunum gänaŋ nanik komi äma äbori äboritä hos paki terakgän maŋitkaŋ iwatkuŋ. Teki kudup pakigän. 15 * Tänpäkaŋ meni gänaŋ päip päraŋi-inik kubätä abuk. Päip unitä guŋ äma äbori äbori api däpek. Ude täŋkaŋ ain pärip-pärip initkaŋ ämawebe uwä kehäromigän api yabän yäwarek. Ude täŋkaŋä äma wain mujipi yeŋ käkät täkaŋ ude ämawebe u Anutu Tänpämorek täŋo kokwawak umuri pähap uterak api yeŋ käkäre. 16 * Tänpäkaŋ teki terak ba bakäni terak man kudän ŋode pätak;

Äma EKÄni TÄŋo EKÄni INTÄjukun,

BA Äma Ärowani TÄŋo Ärowani INTÄjukun.

17 * Tänpäkaŋ dapun tänpän aŋero kubä kome dapuri-ken irirän kaŋkut. Itkaŋ barak punin kuŋ äbän täŋkuŋo u gera tänpän yäwetkuk; Anututä äŋnak-äŋnak pähap täyak unita äbä kubä-kengän irut! 18 Äbänkaŋ komeni komeni täŋo intäjukun äma, ba komi äma täŋo intäjukun äma, ba äma wäpi biŋam ikek täŋo gupi tohari kaŋ naŋput. Hoskät komi ämaniye täŋo gupi tohari ba äma äpani ärowani, watä epän tänpäni, ba äma intäjukun tänpäni kuduptagän täŋo gupi tohari imaka, kaŋ naŋ morewut!

19 * Tänpäkaŋ näk tom pähap u ba komeni komeni täŋo intäjukun ämaniye-kät komi ämaniye äbot pähaptä äbä kubä-kengän irirä yabänjuk. Uwä äma hos paki terak itkuko ukät komi ämaniye-kät ämik täkta äbuŋ. 20 * Upänkaŋ tom pähap u ba profet jopi, yarä uwä kwitaŋirän yepmäŋitkuŋ. Profet jopi uwä tom pähap täŋo inŋamiken kudän kudupi mebäri mebäri täk täŋkuko u. Unitä kudän kudupi täk täŋkuko uterak ämawebe tänyäkŋat-pewän tom pähap täŋo wäpi kudän yäpmän kuŋatpän yäwiki nadän iminŋkuŋ. Tänpäkaŋ profet jopi ukät tom pähap u kodak irirän yepmäŋitpän gwägu pähap kädäp mebet umuri-inik äbäk täyak u gänaŋ pudät maŋpä äpmoŋkumän. 21 * Ude täŋirä äma hos paki terak itkuko unitä yarä unitäŋo äboriye päke u däpuk. U päip meni-ken äbuko unitä däpmän moreŋkuk. Däpmän moreŋirän baraktä päbä äma däpuko unitäŋo gupi tohari kudup yäpmän däkŋeŋpän näkko koki täŋkuŋ.

20

Satantä kowata yäpmäkta man

1 * Tänpäkaŋ näk aŋero kubä kunum gänaŋ naniktä äpäŋirän kaŋkut. Aŋero uwä awaŋ käroni boham täŋo yäma dätta ki kubäkät yen kehäromi kubä initkaŋ irirän kaŋkut. 2-3 * * Unitä gämok pähap, gämok biani ukeŋo, mäjo wära täŋo intäjukun äma wäpi Satan u initpän yen kehäromi unitä topmäŋpän obaŋ

* 19:11: Rev 1:5, 6:2; Sam 96:13; Ais 11:4 * 19:12: Rev 1:14, 2:17 * 19:13: Ais 63:1-3; Jon 1:1,14

* 19:15: Rev 1:16, 12:5; Rev 14:20, 4:8; Rev 21:22 * 19:16: Rev 17:14 * 19:17: Ese 39:17-20

* 19:19: Sam 2:2 * 19:20: Rev 13:12-17; Rev 20:10,15; Ais 30:33 * 19:21: Rev 19:17-18 * 20:1:

Rev 9:1 * 20:2-3: Rev 12:9 * 20:2-3: Jud 6

1,000 ude kaŋ irän yänpän awaŋ käronji boham u gänaŋ pewän äpmonkuk. Pewän äpmonpöpän yäma ŋikŋiyän tänpipinpan päya umumitä gänaŋ gänaŋ kudup gatän pipinuk. Ude tänkuko uwä äma äbori äbori bänepi tänpäwak nämo tänpakta obaŋ 1,000 ude irekta yän iminuk. Tänpäkaŋ kadäni tärenjirän pit imäkaŋ abä kadäni keräpigän jop api irek.

⁴* Tänpän maŋirani bägup säkgämän ätu uterak äma maŋitkaŋ irirä yabänkut. Maŋitkaŋ itkuŋo uwä man yäpmän danik epän täkta yän yämani. E, ämawebe Anutu täŋo man ba Jesu täŋo manbiŋam bureni iwan gänaŋ umunkät nämo yäpmän kuŋarirä kotäki madän täkŋenpan kumän-kumän däpuŋo unitäŋo mäjoni imaka, penta yabänkut. Ämawebe uwä tom pähap u ba unitäŋo yäwiki nämo ininoret tänpäni, ba tom pähap täŋo wäpi kudän damani-ken ba keriken nämo yäpmän kuŋarani. Tänpäkaŋ ämawebe kumbuŋo uwä gupitä kodak tänpän Kristo-kät intäjukun äma täŋo kaŋiwat epän täŋ yäpmän kuŋirä obaŋ 1,000 ude tärenjuk. ⁵ Uwä kumbani-ken naniktä intäjukun akukakuk. Täŋ, äma kumbani päke uwä nämo kodak taŋkaŋ obaŋ 1,000 u tärenjirän akukta itsämänpan patkuŋ. ⁶* Tänpäkaŋ ämawebe intäjukun akukakuk u gänaŋ yäpurärätkaŋ uwä oretoret, bänep täga terak kudupi-inik itkaŋ. Kumän-kumän namba 2tä ämawebe udewani täga nämo däpek. Nämoinik! Äma uwä Anutu ba Kristo täŋo bämop ämawebe ude itpan Kristo-kät intäjukun äma täŋo kaŋiwat epän täŋ yäpmän kuŋirä obaŋ 1,000 u api tärewek.

⁷ Eruk, obaŋ 1,000 u tärenjirän Satan pit imänkaŋ komi yotken naniktä äneji api äpämaŋ kwek. ⁸* Äpämaŋ pänku äma äbori äbori kome kukŋi ba kukŋi, unude käda ba umude käda itkaŋ wäpi Gok kenta Magok, u jopman terak bänepi api tänpän guŋ täneŋ. Bänepi tänpän guŋ tawäpan ämik pähap täkta yän-bäyaŋ päbä kubä-kengän yepmaŋpayän täko uwä mobä jiraŋ ude, täga daninaŋi nämo. ⁹* Ämawebe komeni komeni uwä akuŋ kireŋkaŋ äbä Anutu täŋo kudupi ämawebe ini yotpärare tänpän itkuŋken u it gwäjinkuŋ. It gwäjinkuŋo uwä yotpärare Anututä gäripi nadäk täyak u. Ude täŋkuŋo upänkaŋ kunum gänaŋ nanik kädap kubätä maŋpan kudup ijinpan paot-inik täŋkuŋ. ¹⁰* Ba äma bänepi tänpän guŋtak täŋkuko Satan uwä gwägu, kädap mebet umuri-inik äbäk täyak, tom pähap-kät profet jopi u maŋpä äpmonkumän-ken ugän maŋpä äpmonkuk. Uken kepma bipani komi tärek-täreki nämo mät nadän yäpmän kuneŋ.

Äma kumbani yäpmän danikta man

¹¹ Ude kaŋpanjä maŋirani bägup pähap säkgämän kubä, paki-inikpan kaŋkut. Äma u punin terak itkuko u inamiken kunum kenta kome kaŋumuntaŋ paotpen kuŋkumän. ¹²* Paotpen kuŋirän ämawebe kumbani ärowani äpani kudup, äma maŋirani bägup uterak itkuko u inamiken irirä yabänkut. Eruk ude irirä aŋerotä buk mebari mebari pipiyänkuŋ. Kubä pipiyänkuŋo uwä irit kehäromita biŋam täkta yäwani unitäŋo wäpi kudän tawaŋ. Ude tänjirä ämawebe kumbani, kodak itkaŋ kudän täk täŋkuŋo unitäŋo manbiŋam buk terak kudän täwani uterakgän yäpmän daniŋkuk. ¹³* Tänpäkaŋ kadäni uken gwägu pähaptä kumbani patkuŋo u yabä kätänpewän yäpmän äronkuŋ. Ba Kumän-kumän tä äma kumbani yäniŋ kireŋpewän kuŋkuŋ. Ba Geŋi Wakitä äma kumbani yabä kätänpewän kuŋkuŋ. Ude tänjirä ämawebe kumbani kuduptagän uwä täktäki terak yäpmän daniŋkuk. ¹⁴* Ude tänpän wäpi Kumän-kumän ba Geŋi Waki u,

* **20:4:** Dan 7:9,22,27; 1Ko 6:2; Rev 13:17 * **20:6:** Rev 1:6 * **20:8:** Ese 38:2,9; Ese 38:15-16

* **20:9:** 2Kin 1:10; Ese 39:6 * **20:10:** Stt 19:24; Sam 11:6; Rev 19:20, 21:8 * **20:12:** Dan 7:9-10;

Mat 25:31-46; Apos 17:31; 2Ko 5:10; Rev 13:8 * **20:13:** Rom 2:6; 1Pi 1:17; Rev 2:23, 22:12 * **20:14:** 1Ko 15:26,55

gwägu pähap kädäp mebet ikek u gänäŋ maŋpä äpmonkumän. Gwägu pähap kädäp mebet ikek u wäpi kumän-kumän namba 2. ¹⁵ * Tänpäkaŋ äma, irit kehäromita biŋam täkta yäwani unitäŋo wäpi tawaŋ terak wäpi nämo itkaŋ uwä gwägu pähap kädäp mebet ikek u gänäŋ yepmaŋpä yäpmän äpmonkuŋ.

21

Kunum kenta kome kodaki api ahäden

¹ * Tänpäkaŋ näk kunum kenta kome kodaki ahänjirän yabänkut. Kunum ba kome biani u paotkumän. Ba gwägu pähap udegän paotkuk. ² * Paorirän kudupi yotpärare, Jerusalem kodaki u, kunum gänäŋ, Anutu-ken naniktä äpänjirän kaŋkut. Kaŋkuro uwä webe gubaŋi kubä äma biŋam yän imanipän äpiken tenayän epmäget täŋ yämik täkaŋ ude bumik tänpänipän kaŋkut. ³ * Tänpäkaŋ maŋirani bägup säkgämän uken nanik gera kubä ŋode yänjirän nadänkut; Käyan? Apiŋo Anutu ini ämawebe-kät it täyak. Bämopgän irirän ämawebeniye ude api itneŋ. ⁴ * Anutu ini-tägän bämopi-ken itkaŋä konämi pito api ärut yämek. Tänjirän kumän-kumän, konäm butewaki ba komi nadäk-nadäk, nämo api ahän yämineŋ. Nämoinik, kädet biani u kudup paot morekaŋ yäk.

⁵ * Ude näwetpän äma maŋirani bägup säkgämän uterak itkuko unitä ŋode näwetgän täŋkuk; U yabä! Näk imaka kudup tänpewa kodakigän ahän morekaŋ yäk. Ude näwetpän yänkuk; Man ŋowä bureni-inik, nadänpän iyap tänaŋi unita kudän täyi!

⁶ * Ude näwetpän äneŋi ŋode näwetgän täŋkuk; Eruk, u täretak! Näkägän intäjukun-inik ba mäden-inik itat. Ba imaka yäput-pekpek ba tärek-tärek u näkgän. Äma kubätä umeta iwäwä näkŋa Irit täŋo ume dapuri-ken ume gwetpän kowatani nämo mät imet. ⁷ * Unita äma kubätä nadäkiniki nämo pewän putärewäkaŋ iwan täŋo kehäromi yäpmän äpayän täko uwä imaka u api korewek. Tänjirän näkä Anutuni it iminjira unitä näkŋo nanakna ude api irek. ⁸ * Täŋ, ämawebe näk näwatta umuntaŋpän näkŋo man peŋkaŋ kudän taräki taräki täk täkaŋ, äma kumän-kumän däpmäk-däpmäk, kon täktäk ba ewat waki, kubokäret, anutu jopi nadän yämik-yämik ba jop manman yäkyäk ba kädet waki ätu mebäri mebäri yäpmän kuŋat täkaŋ, äma udewani gwägu pähap kädäp mebet umuri-inik abäk täyak, ukenta yäwani. Uwä kumän-kumän namba 2.

Jerusalem yotpärare kodaki

⁹ * Ude yäwän tärewäkaŋ eruk kaŋkut; Aŋero 7 gäpeni kudup, imaka waki umuri-inik tärek-tärek unitä tokŋewäkaŋ injitaŋ itkuŋo uken nanik kubätä äbä näk ŋode näwetkuk; Äbikaŋ pänku Tom Bätaki täŋo webeni biŋam yän imani gäwoŋärewa yäk. ¹⁰ * Ude näweränkaŋ Munapiktä näk magärrirän pom taŋi käroŋi kubä itkuko uken yännäknat päro kudupi yotpärare Jerusalem u kunum gänäŋ, Anutu-ken naniktä äpänjirän wäranı ŋode näwoŋärenkuk; ¹¹ * Yotpärare u Anutu täŋo peŋyänek pähaptä peŋyänepän patkuk. Unitäŋo peŋyäneki uwä inide kubä, säkgämän-inik. Mobä gwagäri, kawä tumän-kuk kubä, edaptä yäpurirän ägo wek täkaŋ ude bumik peŋyänepän. ¹² * Täŋkaŋ mobä yewa pähap, käroŋi boham, yotpärare u it äyänutkuk. Yewa u yäma 12. Yäma unita watäni aŋero 12 udetä watäni it yäpmän kuŋkuŋ. Tänpäkaŋ yäma

* 20:15: Rev 13:8, 19:20 * 21:1: 2Pi 3:13 * 21:2: Ais 52:1, 61:10; Hib 11:16, 12:22; Rev 3:12

* 21:3: 2Sto 6:18; Sek 2:10; 2Ko 6:16; Rev 7:17 * 21:4: Ais 35:10; Ais 65:19 * 21:5: 2Ko 5:17;

Rev 4:2,10 * 21:6: Sam 36:9; Jer 2:13; Jon 7:37; Rev 1:8,17; Rev 22:17 * 21:7: 2Sml 7:14 * 21:8:

Mat 25:41; Hib 10:38-39; Rev 19:20, 21:27; Rev 22:15 * 21:9: Rev 15:1 * 21:10: Ese 40:2; Rev 21:2

* 21:11: Ais 60:1-2,19 * 21:12: Ese 48:30-35

12 u kubäkubä terak Isrel äma äbot 12 unitäno wäpi kudän kubäkubä it yäpmän kuṅkuṅ. ¹³ Ude täṅkaṅ yotpärare yäma käda, mädeni käda, jārapi kukṅi ba kukṅi yäma yaräkubä-yaräkubä udetä itkuṅ. ¹⁴ Täṅpäkaṅ yotpärare unitäno yewa uwä mobä pähap 12 uterak täṅpani. Täṅkaṅ mobä pähap 12 u kubäkubä terak Tom Bätaki täno aposoro 12 unitäno wäpi kudän kubäkubä it yäpmän kuṅkuṅ.

¹⁵ * Aṅero wārani u näwonjärenṅkuko uwä jikon kubä, golpän täṅpani, namba nitek inṅitkaṅ irirän kaṅkut. Jikon upän yotpärare yämani ba yewani u kudup täno karonjini penpän yabänkuk. ¹⁶ Täṅpäkaṅ yotpärare täno yewa unitäno käwuri yaräbok-yaräbok. Täṅkaṅ gägäni kukṅi yaräbok-yaräbok karonjini uterakgän. Täṅpäkaṅ aṅero unitä jikoni penpän kawän 2,200 kilomitas ude täṅkuk. Täṅkaṅ gägäni kukṅi yaräbok-yaräbok unitäno karonjini ba mebäri umunitä miṅgupi unu uterakgän itkuk. ¹⁷ Täṅkaṅ yewa uwä täbori-inik. Aṅerotä jikoni uterak penpän kawän 70 mitas ude täṅkuk. Täṅpäkaṅ man mitas uwä kudupi nämo. U nin ämatä imaka kubä penpän karonjini kaṅpän mitas yäk takamän udewanigän.

¹⁸ Täṅpäkaṅ yotpärare täno yewa uwä mobä säkgämän kubä wäpi jasper upän täṅpani. Täṅkaṅ yotpärare ini uwä golpän täṅpani säkgämän, kuräki-inik.

¹⁹ * Täṅkaṅ yewani täṅkehärom takta mobä pähap 12 uwä mobä säkgämän säkgämän mebäri mebäri, ägo wabiwani, uwä wäpi ṅode; Mobä pähap kubäwä jasper, uwä mobä gämäni. Kubäwä sepaia, uwä mobä kubiri. Kubäwä aget, uwä mobä paki. Kubäwä emeral, uwä mobä gwenṅi. ²⁰ Kubäwä onik, uwä mobä kubiri-inik. Kubäwä kanelian, uwä mobä gämäni. Kubäwä krisorit, uwä mobä jāṅwam. Kubäwä beril, uwä mobä jāṅwam bumik. Kubäwä topas, uwä mobä jāṅwam-inik. Kubäwä krisopes, uwä mobä paki. Kubäwä jesinit, uwä mobä gwagäri. Kubäwä ametis, uwä mobä gwagäri. ²¹ Täṅkaṅ yewa unitäno yäma 12 uwä omäk kubä wäpi konep, gwäki taṅi-inik, upän täṅpani. Yäma päke u udegän udegän täṅ yäpmän kwani. Täṅpäkaṅ yotpärare unitäno kädēt uwä gol säkgämän-inik, kwawani, ijiwä tumän-kuk, upän täṅpani.

²² * Täṅpäkaṅ yotpärare u gänaṅ kudupi yot kubä nämo kaṅkut. Nämoinik. Ekäni Anutu täṅpä-morewani ukät Tom Bätaki unitä kudupi yot ude it yämik takamän. ²³ * Uken komepak kenta edapta nämo yäk takāṅ. Nämo, Anutu täno epmäget kudäntä yotpärare unitäno penyänṅek ude it täyak. Ba Tom Bätaki uwä yotpärare unitäno topän mebet ude it täyak. ²⁴ * Täṅpäkaṅ ämawebe äbot komeni komenitä yarä unitäno penyänṅek gänaṅ api kuṅatneṅ. Ba komeni komeni täno intäjukun ämatä tuṅumi säkgämän säkgämän yäpmän päbä yotpärare u gänaṅ api penenṅ. ²⁵ * Yotpärare u gänaṅ kome nämo api bipek. Kepmagän irayän täyak unita yotpärare unitäno yäma inide pen api tumän itneṅ. ²⁶ * Tumän irirä ämawebe komeni komeni naniktä tuṅumi säkgämän säkgämän yotpärare u gänaṅgän mät yäpmän ärok täneṅ. ²⁷ * Upänkaṅ imaka taräki taräki yotpärare u gänaṅ nämoinik api yäpmän äroneṅ. Ba äma imaka mäyäk ikek täṅpani ba jop yän-yäkṅarani kädēt wakiwaki iwarani udewanitä yotpärare u gänaṅ nämoinik api äroneṅ. Yotpärare u gänaṅ ämawebe Tom Bätaki täno buk terak irit kehäromi yäpmäktä yäwani wäpi tawaṅ itkaṅ unitägän api äroneṅ.

22

Irit kehäromi täno ume ba päya

* **21:15:** Rev 11:1 * **21:19:** Ais 54:11-12 * **21:22:** Rev 15:3 * **21:23:** Ais 60:19-20; Rev 22:5
 * **21:24:** Ais 60:3,5 * **21:25:** Ais 60:11 * **21:26:** Sek 14:7; Rev 22:5 * **21:27:** Ais 52:1; 1Ko 6:9-10; Rev 13:8, 21:8

1* Tāṅpākaṅ aṅerotā irit tāṅo ume taṅi nāwoṅṅārewān kaṅkut. Ume uwā paki-nik, kwawani. U Anutu ba Tom Bātaki unitāṅo maṅirani bāgup mebāri-ken naniktā āpatak. 2* Unitā āpāmaṅ yotpārare bāmopi-kengān kuyak. Tāṅkaṅ ume gāgāni kukṅi kukṅi irit kehāromi tāṅo pāya it yāpmāṅ kukaṅ. Pāya unitāṅo mujipi mebāri kubāgān nāmo. Uwā mujipi mebāri mebāri 12 ude wādāwanitā komepak komepak ahāṅkaṅ gāmānek tākaṅ. Tāṅkaṅ āma komeni komenitā pāya unitāṅo pāhāmi naṅpāṅ api tāganeṅ. 3 Tāṅpākaṅ yotpārare uken imaka tarāki, Anutu iwan tāṅ iminaṅitā nāmoinik api irek. Nāmo, Anutu ba Tom Bātaki unitāṅo maṅirani bāgup-tāgān irirān āmawebeniyeṅ Tom Bātakita watā piā api tāṅ imineṅ. 4* Tāṅirā Ekānitā iniken wāpi kudān damani-ken api tāṅ yāmek. Tāṅirān Anutu tāṅo inam dapun kaṅtāṅ api kuṅatneṅ. 5* Tāṅpākaṅ yotpārare uken bipmāṅpāṅ yāṅek nāmo, topān āgo ba edap tāṅo peṅyāṅekta nāmo api yāneṅ. Ekāni Anututā ini peṅyāṅeṅ yāmiṅirān āmawebeniye intājukun āma ude itkaṅ wāpi biṅam ikek tārek-tāreki nāmo api itneṅ.

6* Aṅero unitā ude nāwoṅṅāreṅkaṅ man ṅode nāwetgān tāṅkuk; Man u bureni-nik! Ba unita nadākinik tāneṅ. Ekāni Anutu, profet biani tāṅo mähemi unitā aṅeroni nāk peṅ nāwet-pewān epān āmaniye in imaka kāmi ahākta yāwani u tāwetpāṅ tāwoṅṅāretat ṅo.

Jesu uwā api ābek

7* Jesutā ṅode yāyak; Nāk kadāni kāroṅi nāmo itkaṅ bārāṅeṅ api ahāṅ tamet yāṅ yāyak. Unita āmawebe buk ṅo terak man yāṅahāwani u iyap taṅpāṅ yāpmāṅ kuṅat tākaṅ uwā oretoret terak it tākaṅ yāk.

8* Tāṅpākaṅ Jon nākā imaka ṅo kudup yabāṅpāṅ-nadāk tāṅkut. Tāṅkaṅ aṅero imaka kudup u nāwoṅṅāreṅkuko u iniṅ orerayāṅ gukut imāpmok tāṅ imayāṅ tāṅkut. 9 Tāṅira aṅero u yājiwātpāṅ ṅode nāwetkuk; Ude tāṅpeno! Nāk nāmo naniṅ oreren! Nāk piā watā āma, gāk bumikgān, ba poropet notkaye u bumikgān. Ba āmawebe man buk ṅo terak nadāṅpāṅ buramik tākaṅ udewanigān yāk. Unita Anutupāṅ iniṅoret! 10* Ude nāwetpāṅ yāṅkuk; Kadāni kerāp tāyak unita gāk buk ṅonitāṅo man bureni, kāmi ahākta yāwani u kābop nāmo pewen. 11* Unita yabā kātāwā waki tāṅpani ini pen ude tāṅpeṅ kuṅatkot. Ba āma bānēpi-ken imaka tarāki yāpmāṅ kuṅat tākaṅ unitā ini ude kuṅat tākot. Tāṅ, āma siwoṅi kuṅat tākaṅ unitā siwoṅigān kuṅat tākot. Ba bānēpi kurāki kuṅat tākaṅ unitā bānēpi kurākiṅān sākgāmān kuṅat tākot.

12* Tāṅpākaṅ Jesutā ṅode yāyak; Nāk pengān ārewayāṅ yāk. Nāk gwāki nīkek āreṅkaṅ āmawebe tāṅo tāktāki tāga unitāṅo kowata uterakgān api yāmet. 13* Nākāgān intājukun, nākāgān māden. Yāput pekpek ba tārek-tārek u nākāgān. 14* Tāṅpākaṅ nāk āmawebe teki ārut-paktak tākaṅ unita nadāṅira gāripi nīkek tāk tāyak. Udewani u peṅ yāwetpewa irit kehāromi tāṅo pāya mujipi u api nāneṅ. Tāṅkaṅ yotpārare uken pāro api itneṅ.

15* Tāṅpākaṅ yewa mādeni kāda itnayāṅ tākaṅ uwā aṅ. Uwā āma gārām ba kon mebāri mebāri tāṅpani, kubokāret tāṅpani, āma kumāṅ-kumāṅ dāpani, mājo wāra nadāṅ yāmani, ba jopman yāpmāṅ kuṅatpāṅ unita gāripi nadāwani. Āmawebe udewani kudup yewa māde kādata biṅam.

* 22:1: Ese 47:1 * 22:2: Jol 3:18; Sek 14:8; Stt 2:9; Ese 47:12; Rev 22:14,19 * 22:4: Sam 42:2; Mat 5:8; Rev 3:12 * 22:5: Dan 7:18,27; Rev 5:10, 20:6; Rev 21:23,25 * 22:6: Rev 1:1 * 22:7: Rev 1:3, 2:16 * 22:8: Rev 19:10 * 22:10: Rev 1:3, 10:4 * 22:11: Dan 12:10 * 22:12: Ais 40:10; 2Ko 11:15; Rev 2:16,23 * 22:13: Rev 1:8,17, 21:6 * 22:14: Rev 22:2 * 22:15: Rev 21:17

16 * Täŋpäkaŋ Jesu näkä aŋerona iwetpewa äbot täŋpani ämawebenaye inta man ŋo yänkwawa taŋkuk. Nadäkaŋ? Näk Devit täŋo gukŋi ba näk guk pähap, iräyänek u yäk.

17 * Eruk, Munapik ba Jesuta webe biŋam yän imanitä ŋode yäk täkaŋ; Gäk äbäsi! Ude yänjirän ämawebe nadäk täkaŋ unitä udegän yäk täkot; Gäk äbäsi! Äma ba webe kubätä umeta iwäwä ŋo äbäk täyon. Ba ume nakta nadänkaŋä äbänpäŋ irit kehäromi täŋo ume, gwäki nämo näyon.

Jontä jukuman yänkuk

18 * Eruk, buk ŋo gänaŋ kudän täwani daninpäŋ nadäk tänyänŋ täkaŋ u in ŋode täwera ket nadäwut! Äma kubätä iniken man kotäk kubä yäpurärätpäŋ yäwayänŋ täko uwä Anututä yänjirän imaka waki umuri-inik buk ŋo gänaŋ kudän täwani u äma uterak api ahänŋ imineŋ. 19 * Ba äma kubätä man kämi ahäktä yäwani ŋo kubä peŋ awähurayänŋ täyak uwä Anututä irit päyata man ba siwoŋi yotpärareta man buk ŋo terak kudän täwani u äma unita biŋam iwoyänŋ imani u api awähut imek yäk.

20 * Äma, man yänahätat ŋo täŋ-mehamtäk täyak unitä ŋode yäyak; Eruk! Näk pengän ärewayänŋ yäk.

Bureni! Ekäni Jesu, äbäsi!

21 Eruk, Ekäni Jesu täŋo orakoraki inken paton. Bureni-inik!

* 22:16: Nam 24:17; Rom 1:3; Rev 2:28, 5:5 * 22:17: Sol 8:14; Rev 21:6 * 22:18: Lo 4:2, 12:32;
Rev 15:1,6 * 22:19: Rev 22:2 * 22:20: Rev 2:16